SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 9

INSTUITUTE OF TURKISH STUDIES PUBLICATIONS: 9

ULUSLARARASI SEMPOZYUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BOZKIR (06-08 MAYIS 2016)

INTERNATIONAL SYMPOSIUM: BOZKIR FROM PAST TO PRESENT (06-08 MAY 2016)

BİLDİRİ KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 9

INSTITUTE OF TURKISH STUDIES PUBLICATIONS: 9

ULUSLARARASI SEMPOZYUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BOZKIR

(06-08 MAYIS 2016)

INTERNATIONAL SYMPOSIUM: BOZKIR FROM PAST TO PRESENT

(06-08 MAY 2016)

BİLDİRİ KİTABI
PROCEEDING BOOK

EDİTÖR

Prof. Dr. Hasan BAHAR

Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU

Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR

Dr. Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ

Arş. Gör. Murat TURGUT

Arş. Gör. Fatih Numan KÜÇÜKBALLI

İNCELEYENLER

Prof. Dr. Mahmut ATAY

Prof. Dr. Mustafa KONAK

Prof. Dr. Mustafa KÜÇÜKÖDÜK

Prof. Dr. Necmi UYANIK

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK

Prof. Dr. Yılmaz KOÇ

SEKRETERYA
Mustafa ÜLÜK

ISBN
978-975-448-215-7

YAYIM
Selçuk Üniversitesi
2016

Bildiri kitabında yer alan yazıların dil ve bilim sorumluluğu yazarlara aittir.

*ULUSLARARASI SEMPOZYUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BOZKIR**

(06-08 MAYIS 2016)

BİLDİRİ KİTABI

* Sempozyum, *Türk Tarih Kurumu*, *Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*, *Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğünden* (Kongre Proje No: 16702004), Alpraf, *Yardımcı Prefabrik, Mustafa Ceylan Endüstri, Özel Yiğit Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Umay Ltd. Şti., Adıbelli Metal Alümünyum Sanayi Ltd. Şti.*'nden kısmi destekler alınarak gerçekleştirilmiştir.

ULUSLARARASI SEMPOZYUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BOZKIR

06-08 Mayıs 2016-KONYA

Bozkır, Konya'nın güneyinde Akdeniz Bölgesinde yer alır. İlçenin doğusunda Konya'nın Hadim, Güneysınır; kuzeyinde Çumra ve Akören; batısında Ahırlı ve güneyinde Antalya'nın Gündoğmuş ilçeleri bulunmaktadır.

ULUSLARARASI SEMPOZYUM: *GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BOZKIR* başlığı ile bir sempozyum düzenlenmesi gerekli görülmüştür çünkü Anadolu'nun bağrında yer alan Bozkır henüz yeterince varlığını ve gücünü duyuramadığı değerlere sahiptir. Tarihi, coğrafyası, ekonomiye katkısı, yerel özellikleri, folklorik girdileri, mimarisi, sanatı, yaşam biçimi ile geçmişten geleceğe BOZKIR bütüne faydalı olacak öz değerleri taşımaktadır. Bu değerlerin bilimsel bir zeminde tartışılarak gerek daha önce bölge ile uğraşan akademisyenlerin gerekse konuya ilgi duyacak yeni araştırmacıların bir araya getirilmesi ve yeni bulgulara ulaşılması amaçlanmaktadır.

Sempozyum çok disiplinli bir ortam oluşturmak amacıyla tema başlıkları belirlemiştir. Ana başlıkları altında düzenlenecek sempozyuma ilgi duyan araştırmacıların bildirileri ile katılmaları beklenmektedir.

TARİH	COĞRAFYA	ARKEOLOJİ
SANAT	TURİZM	EKONOMİ
SOSYOLOJİ	JEOLOJİ	ZİRAAT
HAYVANCILIK	SAĞLIK	MİMARLIK ve PLANLAMA

INTERNATIONAL SYMPOSIUM: BOZKIR FROM PAST TO PRESENT

06-08 May 2016-KONYA

Bozkır is located in the South of Konya in the Mediterranean region. In the East of this zone there is Hadim which is the district of Konya and Güneysınır; in the North, there are Çumra and Akören; in the West Ahırlı is situated and in the South, Gündoğmuş which is the district of Antalya is located.

It is found necessary to organize a symposium called as International Symposium: *Bozkır From Past to Present,* the fundamental reason of this need is to enlighten the unperceived value of this mysterious district which has stayed in the dark for ages. Bozkır carries unique and local values which will come in useful for the complement. In fact local history, geography, economic contribution, regional feature, folkloric input, architecture, art and life style of Bozkır can be qualified as a loadstar of the whole. Being discussed of these values in a scientific platform will provide the opportunity to bring close together the academicians who were interested in this region before and the new researchers who are curious about this subject and by this way; it is aimed to reach new findings about this district.

The major topics are determined for the symposium to create a well-disciplined platform. The researchers interested in one of these domains are expected to attend to the symposium which will be held under these major topics.

HISTORY	GEOGRAPHY	ARCHAEOLOGY
ART	TOURISM	ECONOMY
SOCIOLOGY	GEOLOGY	AGRICULTURE
HUSBANDRY	ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING	

BİLİM KURULU
Prof. Dr. Abdurreşit Celil KARLUK
Prof. Dr. Ahmet ALKAN
Prof. Dr. Ahmet DURAN
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
Prof. Dr. Ali BORAN
Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. Ferudun ATA
Prof. Dr. Hasan BAHAR
Prof. Dr. Isabella CANEVA
Prof. Dr. İzzet SAK
Prof. Dr. Kemal ÖZCAN
Prof. Dr. Kerim KOÇAK
Prof. Dr. Lisa KEALHOFER
Prof. Dr. Mehmet Cengiz ÖZ
Prof. Dr. Muhittin TUŞ
Prof. Dr. Mustafa KÜÇÜKÖDÜK
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Prof. Dr. Osman TUGAY
Prof. Dr. Rainer CZICHON
Prof. Dr. Ramazan TOSUN
Prof. Dr. Saadettin Y. GÖMEÇ
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. Tasin GEMİL
Prof. Dr. Thomas Drew-BEAR
Prof. Dr. Yaşar SEMİZ
Doç. Dr. Ahmet KOÇAK
Doç. Dr. Ali MEYDAN
Doç. Dr. Ali Rıza SÖĞÜT
Doç. Dr. Durmuş Ali ARSLAN
Doç. Dr. Elnur NESİROV
Doç. Dr. Havva ALKAN BALA
Doç. Dr. Mehmet KURT
Doç. Dr. Mehmet MERCAN
Doç. Dr. Melek HIDAYETOĞLU
Doç. Dr. Orhan YAVUZ
Doç. Dr. Osman DOĞANAY
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ATALAY
Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA
Yrd. Doç. Dr. Elira TURDUBAYEVA
Yrd. Doç. Dr. Eric JEAN
Yrd. Doç. Dr. Fatih Mehmet BERK
Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Tolga BOZKURT
Dr. Marzena GODZINSKA
Dr. Robin WIMMEL
Öğr. Gör. Ruhi GÜL
Ahadollah AZAMİ

ONUR KURULU

Muammer EROL (Konya Valisi)
Mustafa ŞAHİN (SÜ Rektörü)
Tahir AKYÜREK (Konya Büyükşehir Belediyesi Başkanı)
Uğur İbrahim ALTAY (Selçuklu Belediyesi Başkanı)
Prof. Dr. Mustafa ÖZ (Emekli Öğr. Üyesi)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali BAŞ
Prof. Dr. Bayram SADE
Prof. Dr. Bayram ÜREKLI
Prof. Dr. Ferruh YILDIZ
Prof. Dr. Kuddusi ERTUĞRUL
Prof. Dr. Mustafa AYDIN
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK
Yrd. Doç. Dr. M. Tolga ÇÖĞÜRCÜ
Yrd. Doç. Dr. Murat ORAL
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ

DÜZENLEME KURULU

SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Bozkır Dernekleri Federasyonu
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Türk Tarih Kurumu
Bozkır Kaymakamlığı
Bozkır Belediyesi

SUNUŞ

Avrupa'da XIX. yüzyılın başlarından itibaren Türklerin dil, tarih ve kültürü üzerine yapılan çalışmalardan hareketle Türkoloji enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Batı dillerinde Turcologie, Turkologie, Turkology şeklinde geçen "Türkiyat araştırmaları" kavramı günümüzde literatürde "Türklük bilgisi" olarak da kullanılmaktadır.

Türkiye'de bu konuda ilk çalışmalar II. Meşrutiyet devrinde başlar. Daha sonra Cumhuriyet döneminde İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumlarının ortaya çıkması ile Türklük çalışmaları üzerine yeni bir döneme girilmiştir.

Günümüzde dünyada ve Türkiye'de faaliyet gösteren birçok Türkoloji enstitüsü bulunmaktadır. Bunlar Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü ile ilgili alanlarda eğitim faaliyetlerinde bulunmakta ve araştırmalar yapmaktadır. Bu eğitim ve araştırma çalışmalarının yanında sosyal ve kültürel alanda da farklı aktiviteler gerçekleştirmektedirler. Çalıştay, panel, sempozyum gibi faaliyetlerde ortaya konulan veriler dergi, kitap, bildiri kitabı gibi yayınlarla hem bilim dünyasına ve hem de bu konulara ilgi duyanlara materyal sağlamaktadır.

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitümüz de yılda iki defa çıkan uluslararası düzeydeki "Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi/Journal of Studies in Turkology" ile birlikte Türkiyat üzerine çalışmalar yapmakta, çıkardığı armağan kitaplar ve düzenlemiş olduğu uluslararası sempozyumlarla da bu faaliyetlerini desteklemektedir.

Son yıllarda Türk kültüründen önemli izler taşıyan Konya'nın Sarayönü ve Bozkır ilçeleri ile ilgili düzenlemiş olduğu sempozyumlarda bu coğrafyanın dili, edebiyatı, kültürü, tarihi, sosyolojisi gibi alanlarda araştırma yapan bilim insanlarını bir araya getirerek onların ortaya koydukları birikimleri paylaşmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma ise Konya'nın güneyinde Toroslar'da yer alan Bozkır ilçesi hakkında Üniversitemiz Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ile Bozkır Dernekleri Federasyonu'nun yapmış olduğu I. Uluslararası Bozkır Sempozyumu'nun bildiri kitabıdır. Üniversitemiz olarak sempozyumun düzenlenmesi ve bildirilerin yayımlanmasında emeği geçenlere teşekkür ederiz.

Prof.Dr. Mustafa Şahin

Selçuk Üniversitesi Rektörü

ÖNSÖZ

24 Ocak 1991 tarih ve 20765 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3699 sayılı kanunla kurulan ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının 23.10.1991 tarih ve 18152 sayılı yazısıyla Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Türk Sanatı Anabilim Dallarının açılmasına karar verilen Enstitümüzde bir süre Yüksek Lisans ve Doktora dersleri verilmekte iken benzer derslerin Sosyal Bilimler Enstitüsünde verilmesinden dolayı öğretim faaliyetlerine ara verilmiştir. Ders faaliyetlerinin ara verilmesinden dolayı Enstitümüzde Türk Dünyası ile ilgili edebiyat, dil, tarih, coğrafya, folklor, sanat ve çeşitli kültürel yapılar üzerinde araştırmalar ve incelemeler yapmak, bunların sonuçlarını yayınlamak, konuyla ilgili panel, bilgi şöleni, seminer, konferans vb. etkinlikler düzenlemelerine ağırlık veren çalışmalar yapılmaktadır. Aynı zamanda bu konularda uzmanların yetiştirilmesi hususunda disiplinler arası bir bölümün açılması için alt yapı çalışmaları sürdürülmektedir. 1994 yılından itibaren yılda iki kez çıkarılan Uluslararası Hakemli düzeyindeki Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Selçuk University Journal of Turcology) dergisi 2016 yılı itibari ile 40(kırk) sayıya ulaşmıştır. Başlangıcından itibaren herhangi bir aksamaya uğramadan kesintisiz yayımlanan dergi haklı olarak bilim kamu oyunda saygın bir yere sahiptir. Enstitü dergi yayımcılığının yanında Türk dil, tarih ve kültürüne hizmet etmiş kişilere bir vefa ve bu kişilerin çalışmalarını bilim dünyası ile paylaşmak için Armağan kitaplar yayımlamaktadır. Türk dünyasının dil, edebiyat, tarih, coğrafya, sanat tarihi, sosyoloji vb. gibi Türk kültürünü oluşturan konularını araştırmak, incelemek ve bu konular üzerine elde edilen sonuçları Türk dünyası ile paylaşmak olan misyonu ile bu konularda panel, çalıştay ve sempozyumlar düzenlemektedir.

Bu türden çalışmalardan biri de Konya ili Bozkır ilçesinin "Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır 6-8 Mayıs 2016/Konya International Symposium Bozkır from Past to Present 6th-8th May 2016/Konya" adlı bilgi şöleni olmuştur.

Konya'nın güneyinde Toroslarda yer alan Bozkır ilçesi, geçmişten günümüze uzanan önemli bir kültür köprüsü olma özelliğini yaklaşık 150 bilim insanının jeoloji, arkeoloji, tarih, biyoloji, dil, edebiyat, sosyoloji, turizm, din ve ekonomi konularında verdikleri bildirilerle yansıtma imkanı bulmuştur. Bu bildirileri bir kitap haline getirerek ilçemizle ilgili bu değerleri paylaşmak, Bozkırlıların olduğu kadar bilim insanları ve kamuoyu için de bir görevdir. Kuşkusuz bu aşamaya gelirken sempozyumdan yayım aşamasına birçok özel ve tüzel kişinin katkıları ve destekleri olmuştur. Her birine burada ayrı ayrı teşekkür ederken başta Sempozyumu düzenleyen Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ve ortağı Bozkır Dernekleri Federasyonu personeline, Selçuk Üniversitesine, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne

(BAP), destekleri olan Türk Tarih Kurumu, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığına, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne ve Tarih Bölümü öğretim Üyeleri ve Öğrencilerine, Mimarlık Fakültesi'ne, Bozkır Belediyesine, Yardımcı Prefabrik, Alpraf, Ceylan, Özel Yiğit, Umay, Adıbelli gibi özel kuruluşlara teşekkür ederim.

Sempozyum çalışmalarında yanımda yer alan Enstitümüz Müdür Yardımcıları Yard. Doç. Dr. Hakan Kuyumcu, Yard. Doç. Dr. Çağatay Benhür, Sempozyum sekretaryasında görev alan Arş. Gör. Dr. Hatice Gül Küçükbezci, Arş. Gör. Murat Turgut, Doç. Dr. Havva Alkan Bala'ya; Bozkır Dernekler Federasyonu Başkanı Burhan Yılmaz'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Hasan Bahar

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sunuş	
	Özsöz	
HASAN BAHAR	*ANTİK DÖNEMDE BOZKIR JEOPOLİTİĞİ*	*1*
RAMAZAN GÜNDÜZ	*NEOLİTİKTEN KALKOLİTİK DÖNEME KADAR BOZKIR VE ÇEVRESİNDEKİ YERLEŞMELER*	*33*
MUSTAFA ARSLAN *NURİYE BAHÇE* *ESRA BULUT*	*REVOLTS IN ISAURIA DURING THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS IN THE LIGHT OF ANCIENT SOURCES*	*49*
MEHMET KURT	*YAZITLAR IŞIĞINDA ZENGİBAR KALESİ'NDE (ISAURA) ROMA DÖNEMİ İMAR FAALİYETLERİ VE EUERGESIA*	*65*
İLKER IŞIK	*ISAURIA'DA ERKEN HRSİTİYANLIK DÖNEMİ DİNİ FAALİYETLERİ*	*87*
FATİH MEHMET BERK	*ISAURIA HANEDANLIĞI VE İMPARATOR III. LEO*	*105*
EMİNE KÖKER	*YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA ISAURA (ZENGİBAR KALESİ/BOZKIR) SERAMİKLERİ*	*121*
SAVAŞ ALTUN *ÖZGE ALTUN*	*ISAURA NEKROPOLLERİ*	*129*
OSMAN DOĞANAY	*ZENGİBAR KALESİ (İSAURA) YÜZEY ARAŞTIRMALARININ (2010-2015) GELDİĞİ AŞAMA, KAZI VE RESTORASYON PROJE ÖNERİSİ*	*147*
ÖZGE ALTUN *SAVAŞ ALTUN*	*GÜNÜMÜZDE TAŞ MİMARİ RESTORASYON TEKNİKLERİ VE ISAURA KENTİ MİMARİSİNDE UYGULAMA ÖNERİLERİ*	*179*
İZZET SAK	*KONYA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE BULUNAN BOZKIR KAZÂSI İLE İLGİLİ BAZI KAYITLAR (1690-1720)*	*193*
İBRAHİM SOLAK	*BOZKIR VE ÇEVRESİNDEN KONYA MAHKEMESİNE İNTİKAL EDEN BAZI OLAYLAR (1720-1750)*	*205*
DOĞAN YÖRÜK *ONUR KABAK*	*XVI. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE BOZKIR SU DEĞİRMENLERİ VE DEĞİRMEN İŞLETMECİLİĞİ*	*215*
HAMİT ŞAFAKÇI	*16. YÜZYILDA SİRİSTAD*	*237*
DÖNDÜ ÇAVDAR	*339 NUMARALI BOZKIR ŞERİYE SİCİLİ ÜZERİNDEN KONYA/BOZKIR'IN SOSYAL TARİHİNE KATKILAR (1923-1924)*	*273*
AYDIN EFE	*SİCİLL-İ AHVÂL KAYITLARINA GÖRE BOZKIRLI MEMURLAR*	*309*

HÜSEYİN MUŞMAL MÜJGAN ŞAHİNKAYA	NÜFUS VE TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE BOZKIR KAZA MERKEZİ'NİN DEMOGRAFİK YAPISI, SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ (1840–1845)	329
MEHMET MERCAN	BOZKIR KAZASINDA EĞİTİM FAALİYETLERİ (1870 – 1900)	347
AHMET ATALAY	ÇARŞAMBA ÇAYI'NIN BOZKIR'A VERDİĞİ FELAKET VE EKONOMİK ETKİLERİ (10 Haziran 1904)	363
YAŞAR SEMİZ	SOSYAL VE İKTİSADİ YÖNDEN BOZKIR İLÇESİ 1923 – 1980	373
BARIŞ SARIKÖSE	XIX. YÜZYIL BOZKIR TİCARETİNDE GAYR-İ MÜSLİM TÜCCARLAR	383
FERUDUN ATA	OSMANLI DÖNEMİNDE BOZKIR HAPİSHANESİ	393
KÜRŞAT KURTULGAN	CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BOZKIR'A İSKÂN EDİLEN BALKAN MUHACİRLERİ	399
NECAT ÇETİN SEVİM KOLCUER	TORBALI HAVALİSİNDE (BOZ)KIRLILIK VE KIRLI KÖKENLİ AİLELERİN NÜFUS KAYIT ÖRNEKLERİ (1905-1930)	419
OZAN BATUHAN ATICI	TANZİMAT DÖNEMİ'NDE AHIRLI KÖYÜNÜN NÜFUS VE EKONOMİK YAPISI	435
ALİ ACAR HABİB AYDIN	BOZKIR AYAKLANMASINDA MEŞRUİYET VE OTORİTE KRİZİ	443
SEVGİ BAYAT	BOZKIR AYAKLANMASININ KONYA MİLLİ MÜCADELESİNE ETKİSİ	451
RIZA ÖZBÖLÜK ABDÜLKERİM SAKA	BELÖREN KÖYÜ'NDE ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA UYGULAMALARI VE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER	463
EMRAH YILMAZ	DEMİRYOLLARI VE TARIMSAL GELİŞME: KONYA OVASI SULAMA PROJESİ ÖRNEĞİ	471
HAMİT ŞAFAKÇI	BOZKIR VE ÇEVRESİNDE MADENİN ETKİLERİ	501
BAYRAM ÜREKLİ	BOZKIRLI TARİHÇİ FARUK SÜMER HAYATI VE ESERLERİ	521
ÇAĞATAY BENHÜR EROL YÜKSEL	DAVA VEKİLİ REFİK (KORALTAN) BEY'İN BOZKIR İSYANINA BAKIŞI	541
PERİHAN ÖLKER	OSMANLI'DA HUKUK DİLİ: 337 NUMARALI BOZKIR ŞERİYYE SİCİLİ ÖRNEĞİ	555
MUSTAFA TOKER MUHSİN UYGUN	"BOZKIR" ADINDA GEÇEN "BOZ" VE "KIR" ADLARININ DÜNDEN BUGÜNE KULLANIM ALANLARI VE KULLANIM ÖZELLİKLERİ	575
ABDURRAHMAN ÖZKAN MEHMET YASTI BAYRAM YANAR	BOZKIR AĞZININ SES ÖZELLİKLERİ	591

AZİZ AYVA	"YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ" BAĞLAMINDA BOZKIRLI MİTHAT ARI, SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİNE KATKISI VE BİR ÖNERİ	615
FATİH NUMAN KÜÇÜKBALLI	BOZKIR (KONYA) AĞZINDAN "DERLEME SÖZLÜĞÜ"NE KATKILAR	643
AZİZ AYVA	BOZKIR (KONYA) ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE BOZKIRLI ÂŞIKLAR	659
ALİ IŞIK	ÂŞIK BAYBAĞANLI KUL MUSTAFA VE AHMET HÂDİMÎ EFENDİ'NİN ŞEHADETİ ÜZERİNE ONA YAKTIĞI AĞIT	681
GÜLSÜM KIRBAŞ ARDA KARADAVUT	YEREL SÖZ VARLIĞININ ŞİİRLERDE YAŞATILMASI ÇABASI: ADNAN SİVRİ (BOZKIRÎ) ÖRNEĞİ	693
NECAT ÇETİN SEVİM KOLCUER	BOZKIRLI MEHMET ÇAVUŞ AĞITI VE VARYANTLARI	709
ALİ OSMAN ÖZTÜRK	OĞUZ TANSEL'İN PEK BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ ÜZERİNDE "MAVİ" DÜŞÜNCELER. DOĞA VE İNSAN SEVGİSİ DENKLEMİ	723
GÜLBÜN ONUR	SUBMISSION IN FILIZ KILINÇEL'S NOVEL BOZKIR UNDER THE MOONLIGHT AND ITS FILM ADAPTATION	733
SEMA ZAFER SÜMER	"BOZKIRDAN HİKÂYELER": FİLİZ KILIÇEL'İN ÖYKÜLERİNDE ÇEVRECİ ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA DOĞA EDEBİYATINI YENİDEN KEŞFETMEK	741
FATMA KALPAKLI	"ACIMASIZ ZAMAN" ADLI KISA HİKÂYE'DE BOZKIR EVLERİ	751
BURHAN YILMAZ	BOZKIRLI VEHBİ UMMAN	759
YUSUF KILIÇ MURAT TURGUT	ESKİ ANADOLU'DA BUCRANİA KÜLTÜ VE BU KÜLTÜN GÜNÜMÜZ BOZKIR'INA YANSIMALARI	773
DOĞAN YÖRÜK ONUR KABAK	XVI. YÜZYIL ANADOLUSUNDA BOZKIR/LI CEMAATLERİ	791
SAADETTİN YAĞMUR GÖMEÇ	TÜRK KÜLTÜRÜNDE AT	819
YEŞİM DİLEK	BOZKIR, AKSEKİ ARASINDAKİ EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLEŞİM	835
BÜLENT ÇEVİK	BOZKIR'DA DOĞUMLA İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR	861
KEZBAN SÖNMEZ	KONYA İLİ BOZKIR İLÇESİNDE ÇEYİZ KÜLTÜRÜ	885
ZUHAL TÜRKTAŞ SELCEN BÜBER	KONYA BOZKIR İLÇESİ'NDE BULUNAN KOLAN DOKUMALAR VE BAZI ÖZELLİKLERİ	903
H. MELEK HİDAYETOĞLU	BOZKIR KUZÖREN (KONYA) KİLİMLERİ	919
ERGÜN VEREN	BOZKIR YÖRESİNDE ÇINGIRAKLI KUYU (SEREN) KÜLTÜRÜ	939

MİTHAT DİREK	YÖRESEL BİR LEZZET OLAN BOZKIR'IN	969
RAMAZAN ACAR	MEŞHUR GAVUT UNUNUN EKONOMİYE KAZANDIRILMASI	
MİHRULLAH TEVEKKÜL	KAŞGAR İLE KONYA YÖRESİ GELENEK VE GÖRENEK BENZERLİKLERİ	977
İBRAHİM SOLAK	OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN	991
ZEYNEP UYSAL	(KONYA ÖRNEĞİ 1670-1680)	
AYSEL ÇAĞDAŞ	TÜRK KÜLTÜRÜNÜ YANSITAN DEKORATİF	1005
FATMA ÜLKÜ YILDIZ	BEBEKLERİN İNCELENMESİ VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE KULLANIMINA İLİŞKİN ÖNERİLER	
MUSTAFA ARSLAN	ON THE TOPONYMY OF ZENGIBAR KALESİ AND ITS SURROUNDINGS	1019
HURŞİDE ABDURAHİM	KAŞGAR'DAKİ ÇİFİT DİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ İLE KONYA BOZKIR YABANCI DİL EĞİTİM SİSTEMİ ARASINDAKİ KARŞILAŞTIRMALAR	1033
MEŞKURE YILMAZ	BOZKIR LİSESİ'NİN BOZKIR'A VE BOZKIRLIYA KAZANDIRDIKLARI	1045
HALUK ÇİNİ	BOZKIR MESLEK YÜKSEKOKULU	1063
BİLAL ÖZEL	ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK, SOSYAL VE	
AKIN ABUL	EKONOMİK ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ	
MUSTAFA AK	BOZKIRLI BİR TARİHÇİ FARUK SÜMER'İN TÜRK TARİHÇİLİĞİNE KATKILARI	1079
ADNAN SÖYLEMEZ	MEVLANA KALKINMA AJANSI PROJELERİ BAĞLAMINDA BOZKIR MERKEZLİ PROJELER	1083
ÖMER FARUK TEKİN	ALTERNATİF BİR TURİZM TÜRÜ OLARAK YAYLA TURİZMİ VE BOZKIR İLÇESİNİN POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	1093
AHMET AY	BOZKIR İLÇESİ TURİZM ALTYAPISI VE YEREL	1109
BİLAL ÖZEL	EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ	
DUYGU İLKHAN SÖYLEMEZ	YEREL TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ AÇISINDAN BOZKIR İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: YÜRÜYÜŞ ROTALARI	1119
ŞEBNEM ASLAN	SAĞLIK HİZMETLERİ AÇISINDAN	1129
SEDA UYAR	GÖSTERGELERİN ÖNEMİ: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ	
ŞEBNEM ASLAN	TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİNDE BOZKIR	1143
ŞERİFE GÜZEL	ÖRNEĞİ	
ŞEBNEM ASLAN	SAĞLIK TURİZMİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA KATKISININ DOĞAL	1157
HANİFE ŞAHİN	ZENGİNLİKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: BOZKIR ÖRNEĞİ	
MUSA ÖZATA	BOZKIR İLÇESİNDE BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	1169
MUSA ÖZATA	BOZKIR İLÇESİNDE İKİNCİ BASAMAK SAĞLIK	1179
SÜLEYMAN BÜYÜKYAVUZ	HİZMETLERİ: BOZKIR DEVLET HASTANESİ	

TUFAN AKYÜZ EMİNE ARSLAN	BOZKIR (KONYA, TÜRKİYE)'IN İÇME SULARINDA FEKAL KİRLİLİK İNDİKATÖRÜ BAKTERİLERİN TESPİTİ	1191
TUFAN AKYÜZ EMİNE ARSLAN	BOZKIR İLÇESİNDEKİ İÇME VE KULLANMA SULARININ KİMYASAL YÖNDEN İNCELENMESİ	1197
CENGİZ AKKÖZ A. FERHAT BAYRAM	BOZKIR SARIOT GÖLÜ'NÜN HİDROJEOLOJİK VE HİDROBİYOLOJİK ÖZELLİKLERİ	1203
HAVVA ALKAN BALA KÜRŞAT EKER YELDA KORKMAZ	YERİN RUHUNDA BOZKIR: FARK YARAT MİMARİ TASARIM ATÖLYESİ EĞİTİM DENEYİMİ SÜRECİ	1213
ÖMER FARUK TEKİN	6360 SAYILI YASANIN BÜYÜKŞEHİRLERE BAĞLI İLÇELER BAĞLAMINDA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ	1245
HAVVA ALKAN BALA MEHMET ERGÜN HATIR BUSE İNCE	BOZKIR'DA KENTSEL KULLANIM KARARLARININ PAZARLAMA DEĞERİ POTANSİYELİ; ÇARŞAMBA ÇAYI ÇEVRE DÜZENLEMESİ	1263
D. ALİ ARSLAN	YEREL SEÇİM SONUÇLARI TEMELİNDE, DÜNDEN BUGÜNE BOZKIR	1293
ALİ ACAR	25. VE 26. DÖNEM MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE BOZKIR SEÇMENLERİNİN SİYASAL TERCİHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	1327
TAHSİN TAPUR	BOZKIR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	1335
D. ALİ ARSLAN	KONYA'NIN BOZKIR İLÇESİNİN DEMOGRAFİK YAPISININ SOSYOLOJİK TAHLİLİ	1349
MEHMET YILMAZ	XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA BOZKIR KAZASINDA NÜFUS HAREKETLERİ	1373
OSMAN TUGAY KUDDUSİ ERTUĞRUL DENİZ ULUKUŞ	BOZKIR'IN (KONYA) ENDEMİK BİTKİLERİ VE İZLENMESİ GEREKEN TÜRLER	1385
ATİLLA ARSLAN	BOZKIR'IN YIRTICI (KARNİVOR) MEMELİLERİ	1393
ATİLLA ARSLAN EMİNE ARSLAN	BOZKIR'IN KEMİRİCİ HAYVANLARI	1401
EMİNE ARSLAN ELİF GÜLBAHÇE MUTLU ATİLLA ARSLAN	BOZKIR AĞAÇ SİNCABININ (*Sciurus anomalus*) DİĞER SCIURUS TÜRLERİ ARASINDAKİ FİLOGENETİK AKRABALIĞININ BELİRLENMESİ	1411
MEVLÜT MÜLAYİM RAMAZAN ACAR	BOZKIR TARIMI VE HAYVANCILIK	1419
VİLDAN KOÇBEKER YILMAZ BAHTİYARCA	KONYA BÖLGESİNDE SÜT SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN ÇİFTLİKLERİN BESLEME PROGRAMLARININ	1427

	DEĞERLENDİRİLMESİ KONUSUNDA BİR ÇALIŞMA	
MİTHAT DİREK	*HAMZALAR BÖLGESİNDE ORGANİK TARIM PAZARLAMA ALTYAPISININ GÜÇLENDİRİLMESİ*	*1443*
YUSUF ÇELİK	*HADİM İLÇESİ TARIM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ*	*1459*
ALAATTİN AKÖZ	*XVI. YÜZYIL SONLARINDA BOZKIR NAHİYESİNDE, GEÇİMLİK FAALİYETLERE BAĞLI NÜFUS HAREKETLİLİĞİ*	*1469*

ANTİK DÖNEMDE BOZKIR JEOPOLİTİĞİ

Hasan BAHAR *

Jeopolitik Kavramı:

Uygarlıkları insan ve üzerinde yaşadığı coğrafya arasındaki ilişkiler ortaya çıkarır. Yaklaşık yüz yıllık bir tarihi olan jeopolitik bilimi bu ilişkiler üzerinde durmaktadır.

İlk kez XIX. Yüzyılın sonunda siyasi coğrafyanın uzantısı olarak ortaya çıkan jeopolitik bilimi, Eski Yunancadaki γῆ *ge* "yer" ve πολιτική *politikē* "politika" kelimelerinden türetilmiştir. Kısaca Jeopolitik kavramı, "bir coğrafyanın siyasete verdiği yön" olarak anlaşılmaktadır[1].

Burada jeopolitik biliminden faydalanılarak Bozkır çevresinin antik dönemindeki mekân-insan ilişkileri üzerinde durulacaktır. Bu nedenle öncelikle bölgenin jeopolitik özelliklerini ortaya koymak gerekir. İlk olarak bölgenin değişmeyen genel jeopolitik unsurlarından kısaca durarak insan yaşantısı ve uygarlıkların oluşmasındaki katkısına bir giriş yapalım:

Bölgenin Jeopolitik Unsurları:

1-Bozkır ilçesi ve çevresi coğrafi konum olarak; Kuzey yarım kürede bulunan Anadolu yarım adasının güneyinde Konya Ovası ile Akdeniz arasında yer alır.

Bozkır ilçesi Konya ilinin 129 km. güneyde Akdeniz Bölgesinde yer alır. Orta Toroslarda 10 bin metrekarelik alanı kaplayan bu coğrafya 37 derece 11 dakika 20.22

* *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hbahar@selcuk.edu.tr*

[1] İlhan 1989:17-21.;Dugin 2003:XI.,9vd.

salise kuzey ve 32 derece 14 dakika 45.03 salise doğu boylamında, deniz seviyesinden 1137 m. yüksekliktedir.

Bu alan Akdeniz bölgesindedir. Yüksek Toroslarının kuzey eteklerindedir. Bu özelliği genel olarak dünyanın orta kuşak, ılıman iklim bölgesinde olduğunu gösterir. Özelde, Orta Kuşağın Akdeniz iklimi karasal iklimi arasında yer alır. Yüksek dağların zirvesinde olması, burasının güneyindeki Akdeniz sahili ve kuzeyindeki Konya ovasına göre daha yağışlı ve serin bir iklimin olduğunu yansıtmaktadır.

2-Bölge Orta Anadolu ile Akdeniz arasında geçiş yollarındadır. Bozkır merkezi güneyindeki Akdeniz'e ve kuzeydeki Konya ovasına ortalama uzaklığı 100 km.dir. Normal bir yaya yürüyüşü ile bu mesafe dört günlük bir yol demektir. Bu yol güzergahında kaya sığınakları, mağaralar ve ağaç kovukları doğal barınma; ormanlık ve yabani bitkiler bakımından zengin olması yolcular için hazır yiyecek imkanı sağlar.

3-Bölgede Göksu ve Çarşamba Sularının kollarının oluşturduğu vadiler bahçecilik ve yamaçları bağcılık imkanı sağlar.

4- Eğrigöl, Dipsiz ve Sarot gölleri ve kimi yerlerde kar sularının biriktirdiği mevsimlik düden, pınarlar, su yalakları ve yalancı denilen doğal su kaynakları uzun kurak yaz mevsimleri için konar-göçerlerin hayvanları için yaylama imkânı sunar.

5. Bazı yörelerde barınak mimarisinde kullanılan su, nem ve yangına fazla dayanaklı olmayan kısa ömürlü mimari materyallerden toprak kerpiç ve ahşap yerine; yıkım ve yapımlarda tekrarlanabilen uzun ömürlü taş malzeme bulunmaktadır. Bölgede mimari örtü, taban, tavan, dolap ve hatıl için kullanılabilecek sedir, çam, ardıç, köknar ve meşe ormanları bulunmaktadır. Tarım araçlarında kullanılan şimşir ve dişbudak ağaçları sağlamlığının yanında uzun ömürlü olup kazma, kürek, balta, keser ve çapa sapları; düven, yaba, dirgen ve kalbur gibi tarım araçlarında; kirman, kaşık, kepçe ve yay gibi ev gereçlerinde kullanılır.

6.Bölgedeki ateş kullanımı ve ısınma tarih boyunca orman imkanlarından sağlanmıştır.

7. Mevsim şartlarına göre ortaya çıkan yenilebilir yabani otlar(günümüzde hala tüketilen yerel adı ile yemlik, teke sakalı, deve kolanı, katır kuyruğu, tavşan ekmeği, yılan

bıçağı, tavşan ekmeği, Labada, cıvışkan, pancarcık, körmeni-yabani sarımsak, iletir, gözenek, karamık yaprağı, deli (yabani) elma, boz armut (yabani armut-ahlat), yabani erik(deli erik), yılan bıçağı, dağ çayı, kekik ve yarpuz (yabannanesi) gibi doğal bitkiler. Kara kovan arıcılığı ve balcılık imkanları sağlayan ladin(köknar), ardıç ve sedir gibi kovan materyali ahşap bulunmaktadır. Bölgedeki bu türden yabani bitkilerin besin ekonomisinde Neolitik Çağ yerleşmeleri Çatalhöyük ve Suberde gibi yerleşmelerde kullanıldığına dair arkeobotanik çalışmaları bilgiler ortaya koymuştur.

8. Hayvanların otlama imkânı sağlayan yaylalar ve soğuk günler ve kurt gibi yırtıcılara karşı barınma ve korunma imkânı sağlayan dar anlamda sal ve geniş kalker mağaraları bulunur.

9. Gözetleme ve savunma imkânı veren yüksek dağ zirveleri düşmana ve yırtıcı hayvanlara karşı stratejik saklanma, imkânı verir.

10. Çay ve dere gibi kaynaklar un, bulgur ve yağ elde etmek için su değirmenleri imkânı sunar. Göksu ve Çarşamba vadilerindeki köylerde yer alan bu değirmenler antik dönemden beri yerleşim alanlarının oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Rum değirmenleri olarak da adlandırılan bölgedeki su değirmenleri teknik olarak Roma dönemindeki kullanım şeklini sürdürmektedir. Çarşamba kollarında Çat, Dere ve Sorkun, Göksu'nun kolları Bolat, Gederet, Holuslar, Dedemli, Gezlevi ve Gerez'de bir kısmı faal, bir kısmının da kalıntıları görülen bu değirmenlerde buğday, arpa ve çavdar unlarının yanında yabani ahlat, mısır, fasulye ve mercimek unlarından kavut ve son zamanlarda da susam tahini yapılmaktadır.

11. Bölgede Suberde'de bakır[2], Neolitik Çatalhöyüklülerden itibaren bilinen cıva, kurşun ve bakır madenlerinin bilinmesi maden ekonomisine bağlı ekonomi ve endüstrinin gelişmesine katkısı olmuştur. Bu analizler, MTA raporları[3], Osmanlı dönemi yazılı belgeleri[4] ve 19. yy.dan itibaren bölgeye gelen gezginlerin gözlemleri bölgenin kurşun,

[2] Wertime 1973:875.

[3] MTA Rapor; http:// www.mta.gov.tr /etut/madenler/ illerin_maden_potansiyelleri/Konya.DOC

[4] Konyalı 1937: 893-908; İ.H. Konyalı, "Bozkır Madenlerinin Zenginliğini Gösteren Yeni Bir Vesika", Konya Mecmuası, Konya Halkevi yay, Sayı: 20-21: 1171-1173'de İstanbul Bavekalet arşivi darphane kısmı:2084. nolu belge verilmektedir. İ.H. Konyalı, "Bozkır Altın Madeni Bulgar Dağından Daha Zengindir", aynı yay., s.

bakır, gümüş ve demir yönünden zenginliğini yansıtmaktadır[5]. Bölgedeki arkeolojik araştırma ve analizlerin bölgede altın[6] ve cıva madenlerinin de varlığını yansıtmaktadır. Nitekim bu gezginlerden biri olan Hamilton, Bozkır çevresinin kurşun yönünden çok zengin olmasından bölgeye "*Tris maden*" (Toros Madeni) denildiğini belirtmektedir[7].

Çatalhöyük duvar resimleri ve iskeletlerinde kullanılan kırmızı renk boya ve cıvalı toprak, kurşun ve bakır[8] Bozkır madenlerinden sağlanmış olmalıdır.. Bolat ve Yelbeyi arasında Göksu vadisindeki Cıva galerileri (şimdi Eğiste Barajı altında), Dedemli Geriş Madenleri ve Bozkır içinde Büyük Sivri'de görülen galeriler, antik yerleşmelerde atık durumda görülen maden posaları bölge madenciliğinin bize kalan önemli numuneleridir. Osmanlı döneminden günümüze kalan çok sayıda yazılı arşiv belgesi de bu geleneğin sürekliliğini yansıtmaktadır[9].

12. Bölgede tarihöncesinden itibaren görülen geyik, tavşan, yaban domuzu, yabani sığır, yaban koyunu, yaban keçisi, keklik, bıldırcın, ördek, kaz, sığırcık ve serçe türlerinin olması, bölgedeki insanların yanı sıra yakın çevredeki Çatalhöyük ve Suberde gibi erken yerleşmelere avlanma imkânı sağlamıştır[10]. Bölge'nin batısında Suğla kıyısında Suberde'de Keçi, koyun, sığır ve domuz evcilleştirildiği görülür[11].

Doğal Yapısı ve Dağ Karakteri;

"En çetin yerler her zaman özgürlüğün sığınağı olmuştur" Baron de Tott [12]. Eski çağlarda insanlar tarafından dünyanın direği olarak görülen dağlar üzerinde yaşayan insanlara güven kaynağı olmuştur. İnsanlığın şuuraltında yer almış tufan olayları ile ilgili anlatılar alçak ovalara göre yükseklerdeki tepeler sığınma adaları gibidir. Bataklıklara sahip olan ovalar genellikle sıtma gibi hastalıkların kaynağıdır. Zengin ormanlarla kaplı

1180-1181; İ.H. Konyalı, "Üçüncü Selim Zamanında Bozkır ve Bereketlu Madenleri Bir İdarede Birleştirildi", Aynı Yay. 22-23:1233-1241.
[5] Bahar 1991:38-43 Bahar 2007:117-134.
[6] Sertok vd. 1998,
[7] Hamilton 1842:338-339
[8] Mellaart 1975;2003.
[9] Bahar 1991.
[10] Bahar 2006:252-268.
[11] Aytuğ 1967:98-110.
[12] Braudel 1992: 53

oksijen deposu, kar ve yağmur suları ile beslenen su kaynaklarına sahip olan dağlar insanlar için kaçış noktası kaynağı olmuştur.

Bin yılı aşkın bölgede bulunan atalarımıza, "Neden geniş Konya Ovasına inmeden bu dağlarda yurt tuttunuz?" sorumuza karşılık aldığımız cevap; "Ovanın tuzlu suyu içilmez, sıtması çekilmez!" olmaktadır.

Tarihi kaynaklarda bölgede ilk oturan halkın Luviler olduğu bilinmektedir. Arkeolojik materyallerin yorumlanması ile Luvilerin bölgeye M.Ö. III. Bin yılın sonlarında geldikleri düşünülmektedir. M.Ö.II. bin yılın ortalarında Hitit yazılı belgelerinde bölgeye Luviya denilmiştir. Dönemin sonlarında ise bu bölgeyeyine Hititler Luvi tanrısı "Tarhu'ya izafeten "Tarhu'nun Evi" anlamında "Tarhuntaşşa" adını vermişlerdir. Belki de daha sonra Grek ve Romalılarda boğa anlamına gelen "Taurus" olarak adlandırılan Toros dağlarının adı "Tarhu" dan ve onun kutsal boğalarından kaynaklanmaktadır. Adana müzesinde Fırtına tanrısı Tarhu ve kutsal arabasını çeken boğa heykeli sergilenmektedir. Günümüzde Çukurova'da Yörüklerin Torosları boğaya dönüştüren efsaneleri ilginçtir.

Bölgenin dağlı karakteri bölgede oturan insanlara zaman zaman etnik isminden ayrı olarak coğrafdan kaynaklı bir kimlik olmuştur: "Dağlı!."

Dağlı!..

Luvilerin torunları İsaurialılar M.Ö. I. Bin yılın ortalarında Yeni-Asur belgelerinde bazen "Şaddua-"[13] bu bin yılın sonunda ise Roma yazarlarında "Trakheitos" olarak geçmektedir. Günümüzde de kökeni 1071'den sonra bölgeye gelen Oğuz-Türkmenlerinin torunu çevre topluluklar tarafından "Dağlı" olarak adlandırılmaktadır.

Özellikle Konya ve ova ilçelerinde daha yaygın bir şekilde kullanılan, bölge insanına "Dağlı" tanımlaması, etnik bir tanımlamadan ziyade bu coğrafyanın bölgedeki insan karakterine yansımasını ima etmektedir. Bir bakıma toplum psikolojisinde coğrafyanın çetin karakteri insanla bütünleşmiştir.

[13] Houwink Ten Cate, 1961.

Bölgedeki "*Dağlı*" denilen dağlık bölgede oturan Bozkır, Hadim ve Taşkent çevresinde oturanların da kuzeyde Konya Ovasında oturanları "Ovalı" ve güneyde oturanları da "*Yörü*k" ya da "*Seyilli*" olarak adlandırdıkları görülür. Görüldüğü gibi bu adlandırmalarda coğrafyanın rolü dikkati çekmektedir.

Günümüz bilim dünyasında üzerinde çalışmalar olduğu gibi, geçmişte de coğrafyanın insan karakterine yansımaları üzerinde duran birçok antik kaynak olmuştur[14].

XVIII. Yüzyıl Alman Şairlerinden Heinrich Heine (1797-1856) tabiatın insan üzerindeki etkisini vurgularken onu adeta kişiselleştiriyordu:

"*Tabiat, etrafını sardığı insan üzerinde tesir etsin de, insan niçin kendi çevresindeki tabiat üzerine tesir etmesin? İtalya'da tabiat, orada yaşıyan halk gibi ihtiraslıdır; bizde, Almanya'da ise, daha ciddi, daha temkinli ve daha sabırlıdır. Acaba vaktiyle tabiat da insanlar kadar, hatta onlardan daha büyük bir iç hayata sahip olmamış mıdır*?"[15].

XIX. yüzyılda özellikle Darwin'in evrim teorisi ile doğa insan ilişkisi üzerinde bir tarihçiliğe yönelme olmuşsa da olay-insan merkezli bir tarihçiliğe gidilmişti. Daha çok hükümdarların, askeri komutanların, sarayları ve fetihleri üzerinde duran tarihçilik anlayışı yüz yılın gözde tarihçiliği idi. Fakat geçen yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Annales Okulu bakışlı tarih anlayışı kişiselleştirilmiş tepedeki tarihten topluma indirgenmiş sıradanlığın tarihçiliğine dikkat çekiyordu. Bu dönem tarihçilerinde uygarlıkların oluşmasında toprak-insan ilişkisinin tekrar öne çıktığı görülür.

Bu anlayışın önemli temsilcilerinden biri Fernand Braudel tarih bilimine coğrafyanın önemini nakşettiği 1946 yılında yazdığı doktora tezi "Akdeniz"(II. Felibe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası)'de Akdeniz dağları ve dağlıları üzerinde geniş yer verir. Ona göre, dağlık bölge insanı başkasının kullanımı için bir insan imalathanesidir. Alçak ülkeler ve kentlerin yarattığı uygarlıkların dışında bir dünyadır. Alçak ülkelerin ve kentlerin yaşam izleri, düşük derecede de olsa bu yüksek dünyalara nüfuz eder. Uygarlıklar dik, dolambaçlı ve çukurlu yollarla gücünü yüksek ülkelere

[14] Geniş bir çalışma gerektiren bu konuda Homeros, Heseidos, Xenophon, Strabon, El Biruni ve İbn-i Haldun'un eserleri örnek verilebilir.
[15] Heine 1948.

taşıyabilmektedir. Sert hayat koşulları, yoksulluk ve rahat bir hayat umudu, yüksek ücret oltası dağlıyı inmeye teşvik etmektedir. Burası, ücret almaksızın, yalnızca savaş ve ganimet umuduyla orduları izleyen gezginci ve maceracılar, hemen hemen geleneksel olarak şu veya bu hükümdarlara tahsis olmuş düzenli askerleri sağlamaktadır. Dağ başkalarının kullanımı için bir insan imalathanesi[16].

Braudel, her ne kadar coğrafyanın insan üzerinde etkileri üzerinde durmuş olsa da, geleneksel olay-insan merkezli yazılı siyasal tarih anlayışının etkisinde kaldığı görülür. Bölge ile ilgili özellikle Helenistik, Roma ve Bizans dönemine ait yazılı belgeler Braudel'in bu görüşlerini destekler mahiyettedir. Fakat bölge, yukarıda da değindiğimiz gibi; jeopolitik konumu yeraltı ve yer üstü kaynakları yönünden oldukça güçlü bir potansiyele sahiptir.

Sürekli isyanlarla dolu bölge tarihi çalkantılı bir tarihe sahiptir. Şimdi de bölgede yaşanmış tarihe göz atalım;

Konya Ovasından güneye Toroslara doğru yükseldikçe üç ana hatta ayırabiliriz:

1) Göksu ve Çarşamba vadileri boyunca yerleşik, yaklaşık 1200-1500 m. arasındaki yaşantıları bağ ve bahçeciliğe bağlı köy yerleşimleri,

2) 1500-1800 m. arasında arpa, buğday, nohut ve mercimek gibi kıraç ekim alanları ya da otlakların olduğu yaylalar,

3) 1800-2500 m. yükseklikteki meraların yer aldığı yaylalar ve antik madencilerin faaliyet alanları.

Bu belirttiğimiz genel çerçeve içinde bölgenin jeolojik yapısı şu şekildedir:

Büyük oranda, Çarşamba Suyu ile Hadim Göksuyu arasında yer alan, Bozkır toprakları vadiler ve yüksek tepelerden oluşur. Kuzeydeki Konya Ovasından güneydeki yüksek Toros Dağlarına çıkıldıkça 1100'lerden 2500 m.lere ulaşılır.

Jeologların Bozkır Napı olarak adlandırdığı bu alan Geyik Dağı Masifi ile buluşur. Bu alan 1500 metrelik vadi, yayla ve dağların oluşturduğu bir yeknesaklığa sahiptir. Bu

[16] Braudel 1993:46-65.

yeknesaklık kışlak, yaylak imkânı sağlaması nedeniyle tarih boyunca konar-göçerlerin ana yurdu olmuştur. Tarih öncesinin avcı toplayıcı toplumları için iyi bir avlak ve yiyecek toplama alanı olmuştur. Kendi içinde bu coğrafi alan hayvan evcilleştirme dönemi hayvanlar için yüksek dağ platoları yaylak; kışları derin vadiler kışlak olmuştur. Yakın komşuları Akdeniz'in kıyı sahil insanları için de bu yayla özelliğini yaşatmıştır.

Diğer taraftan Konya Ovasının Neolitik yerleşmesi Çatalhöyük insanlarının bölgeye ilgisi olduğunu buradaki duvar resimlerindeki av sahnelerinden anlaşılmaktadır. Konya Ovasındaki Neolitik yerleşmelere avlanma imkanları sağlarken, madenleri çok erken tanıyan Çatalhöyük insanı için cıva, kurşun ve bakır gibi madenleri sunmuştur. Bu durumun batıdaki Suğla-Beyşehir Göl havzaları insanları ile de yaşandığı düşünülebilir.

Çarşamba Suyu vadi yolu üzerinde bulunan Bozkır çevresi, Konya Ovasının Boncuklu, Çatal Höyük gibi önemli Neolitik yerleşmeleri ile Suğla çevresinin Suberde yerleşmeleri arasında bağlantıyı sağlıyordu. Bu dönem ait Çarşamba Vadi girişindeki Balıklava Neolitik yerleşmesi bu durumu yansıtan önemli bir yerleşmedir. Burada yapılacak arkeolojik bir kazı bu konuya aydınlık kazandıracaktır.

Bölgede yapılacak tarihöncesine yönelik arkeolojik yüzey araştırmaları Akdeniz ile Orta Anadolu arasında yer alan bölge için önemli sonuçlar verecektir. Bölge Paleolitik Çağ (Eskitaş)sonlarında kullanılmaya başlanan kuzeydeki Hasan Dağı Obsidyen Yatakları ile güneydeki Akdeniz mağaralar bölgesi arasındadır. Bu dönemle ilgili 1960'lı yıllarda Konya Ovası, Suğla ve Beyşehir Gölleri çevresi[17], 1990'larda Hotamış Gölü-Karadağ çevresinde ve güneyde 1950'lerde Akdeniz Bölgesinde sınırlı bir şekilde araştırılmıştır. Bu sınırlı çalışmalarda Konya Ovasındaki Dervişin Hanı ve Hotamış (kurumuş) Gölü kıyısındaki Pınarbaşı[18] ile Akdeniz mağaralar bölgesi 1957 yılında K.Kökten tarafından tespit edilen Alanya'nın Oba Köyü civarında Kadıpınarı (Gavurunin) İni Üst Paleolitik buluntuları dikkati çekmektedir(Kökten 1959:12) Bölgenin daha batısında dönemle ilgili Antalya Çarkini, Beldibi, Belbaşı ve Öküzini buluntularında uzun zaman kazılar yapılmıştır[19]. 1980'lerde bulunan Akşehir ile Ilgın gölleri arasında

[17] Solecki 1964:129-149.Bordaz 1968:43-71;Bordaz 1976:39-43.
[18] Kartal 2003: 37.
[19] Maalesef bölgedeki mağaraların defineciler tarafından illegal kazılar yapılması nedeniyle kültürel dokusu tahrip edilmektedir.

Tuzlukçu ilçesine ait Tursunlu köyündeki kömür ocaklarında çıkan taş aletler ve fosillerin 900 bin yılına kadar tarihlenmesi bölge tarihi açısından bilinmeyenlerin çokluğunu akla getirir. Kaldı ki sıcak nemli Akdeniz ve kurak karasal Orta Anadolu platosunun arasında nispeten serin bu yüksek yaylası tarihöncesinden itibaren en asli karakteri konargöçer yaylacılara yaylak olmuştur. Bu nedenle böyle bir coğrafyada yerleşiklerin materyal kültürüne ulaşmak zordur. Bölge hakkında konar-göçer yaylacıların yaşam şeklinden hareketle düşünce dünyası ile empati kurarak bölge hakkında görüşler yapabiliriz. Fakat öncelikle bu insanların yaşadığı doğal çevreyi iyi tanımak gerekir.

Yaylalar Dünyası: Akdeniz'in ve Orta Anadolu'nun buluşma noktası.

Tarihöncesinin başlarında Paleolitik Çağ'ın (Eski Taş Çağı) G.Ö: 1 Milyon-15 bin) doğadan asalak olarak beslenen toplayıcı-avcı toplumları için Toroslar vazgeçilmez bir ham madde kaynağı idi. Avrupalı insanın en büyük meraklarından biri 1,5 milyon yıl önce ataları Avrupa'ya nereden ve nasıl gelmişlerdi? Son elli altmışlık yıllık araştırmalar, 3-4 milyon yıl önce Orta Afrika'nın doğu kesimindeki Etiyopya, Kenya ve Tanzanya gibi ülkelerde insanın ilk atalarına ait ip uçları vermiştir. Son yıllarda Denizli Honaz'da bulunan insan fosilinin tarihleme çalışmaları sonunda 1.300 bin yıllık olduğu anlaşıldı. Bu bilgi Anadolu'un Afrika ile Avrupa arasında bir milyon yılı aşkın bir köprü olduğunu ortaya koymuştur. İnsan bir milyon yılı aşkın mağaralar, kaya sığınakları ve ağaç kovukları gibi doğal barınaklarında avcı ve toplayıcı bir hayat sürdürdüler. Bu tür yaşayış için Toroslar tam bir sığınaktır. Sadece araştırmaların sınırlı olması bu bilgileri kısıtlamaktadır. Toroslar bu dönem insanları için tam bir avlanma ve besin toplama coğrafyasıdır. Arkeologların Paleolitik ve jeologların Pleistosen olarak adlandırdığı Buzul Çağın yaşandığı bu dönemde, Akdeniz'in ılıman mağaralarını barınak kullanan insanlar için bölge avcılık ve toplayıcılık alanı olmalıdır.

Yazılı belgeler olmasa da hayvan evcilleştirmesi ve ziraat hayatına geçen insanların, hayvanlarını alarak ovaların yaz kuraklığından daha serin ve yağışlı yüksek alanlara göç ettiklerini günümüz tecrübesinden hareketle düşünebiliriz.

Neolitik dönemde Konya Ovasının Çatalhöyük ve Suğla'nın Suberde insanları yaylacılık yapıyor muydu bilmiyoruz? Ancak hayvan evcilleştirmeye başlayan her

topluluk mevsim şartlarına göre kurak mevsimlerde hayvanlarına otlaklar aramak için yeni yerler seçmek zorundadır.

Tarihi Hitit bölgedeki belgelerinde çadır adamlarından söz edilir. Bu geleneğin tarih boyunca sürdüğü düşünülebilir. Bölgedeki antik dönem Payallar ve Merdiven Gediği gibi kaya basamaklarının Yörük yollarının güzergahında olması bu düşüncemize katkıda bulunacak niteliktedir.

Türkler Orta Asya'da da yaylacı idi. Tarih boyunca keçi ve koyun sürülerine sahip olan Türkler için yaylacılık vazgeçilmezdi. Hayvanları için sürekli taze ot arayan konar-göçerler için hareketlilik zaruretti.

Coğrafi tezatların iç içe olduğu, Toroslar bölgeye gelen Türkler için alışık olduğu bir yaşam sundu. Bu yaşam şekli hem Torosların hem de Türklerin geçmişlerinden geliyordu.

Kuzeyde bu faaliyetler olurken güneyden özelikle yaz aylarında Akdeniz'in sıcağından bunalmış insanların nefes aldığı, hayvanlarını otlattığı ve kuzeyin hububatına ulaştığı mevsimsel vatanı olmuştur. Bölgede 1950-60'lı yıllarda 23 yıl çalışarak bilgi ve tecrübesini paylaşan coğrafyacı Hüseyin Saraçoğlu bu yaylalardan "Yedi Kaza Yaylaları" olarak akıcı bir dille söz eder[20];

Bölgedeki Haydar Dağlarından Akdeniz'e kadar Antalya'nın Gündoğmuş ve Alanya ilçelerine ait yaylalar yer alır.

Uşak ovasından daha geniş olarak değerlendirilen bu yüksek yayla, sayısız koyakları, çukurları ile kapalı bir havza durumundadır. Her koyak, kendi çevresinin bir çeşit esas düzeyidir ve sular buradan içeriye batar. Batıda Alara Çayı ve doğuda her iki Göksu ve Çarşamba suyu başlarını bu yüksek yaylaya doğru uzatmışlar, büyük bir şiddetle burasının müsaderesine girişmişlerdir.

Çamlı tepenin hemen kuzeyinde, Hanboğazı'nın ve devamınca Sarıot denilen çukurluğun batan suları 5-6 km. kadar ileride, Karacihisar köyünün üstünde açığa çıkmakta (Aygır Pınarı) ve Çarşamba suyunun esas başını oluşturmaktadır. Doğu,

[20] Saraçoğlu 1989:328-336.

Eğrigöl'ün doğusunu kapatan çok yüksek Avsallar yaylası sırtlarının Gezlevi yüzünde, Gederet ve Köse Ahmet Yaylasının suları, Değirmenderesine girerek kuzeye doğru uzanır, Gezlevi ve Söğüt yaylaları altında, Buzyer yaylasında, Düden denilen bir çukura; batıdan, Avsallar yaylası tarafından gelen sular da buraya batar. Bu sular, Gezlevi altında, Dedemköy Bahçesi denilen yerde kuvvetli pınarlar halinde açığa çıkar ve Hadim Göksuyu'nun asıl başlangıcı buradadır.

Güneyde, Söbüçimen'in Deve Korusu denilen yerde batan sular birkaç km. ileride Değirmenderesi denilen yerde açığa çıkar ve Orhan Deresini oluşturur. Ermenek Göksuyu'nun başlangıcı burasıdır. Batıda yüksek sıra dağların içine doğru uzanan Alara Çayı ve kolları, Göçem Boğazı ve Susam Beli boğazlarını oluşturur..Kızıliniş'ten Gevne'ye, Geyik Dağı'ndan Haydar Dağı'na kadar uzanan bu karstik yüksek yayla görünüşte kapalı havza ya da havzalar topluluğudur. Burası kışın fazla kar yağışına, yazın da ara sıra yağmur yağışına rağmen çok kuru bir iklime sahiptir. Kışları aşılmaz kar gerişlerine karşın bu kalker arazide su sıkıntısından dolayı hayvanlara bazen kar suları içirilir ya da kar yalatılır. Koyaklarda ilk baharda su birikitinleri ve de yazları çoğu kurur. Bazı küçük göller yer alır: Yenice Pazar, Karıngölü, Küllügöl, Eğrigöl, Susam, Dipsiz, İlvat ve Kızılin gölleri. Senenin yarısına yakın zaman donmuş olan bu göllerden sadece Dipsiz gölde balık bulunmaktadır.

Taşeli platosunun bu yüksek yaylalarında en çok geven görülür.(Gevenlerin kökleri kışları hayvanlara yem olarak yedirilir.). Orman ancak yaylanın batı kesimindeki yüksek dağların kenar kesimlerinde Sarıot Yaylası, Aygır Boğazında köknar(ladin), Haydar Dağında ardıç, Gezlevi üstünde ladin, Yellibelin doğusunda sedir bulunur. Geceleri serin geçen bu yaylalarda kayalıklar arasında kısa bodur kokulu otlar bulunur. Yaz mevsiminde aralıklarla yağış alan bu yaylalarda seyrek ve kısa otları hayvanlara iyi gelir.

Susam belini çıkınca Ağız Boğazı'nda Karabul Yaylası, Kervan alanını geçince Namaras Yaylası; Gül Dağı batısında İlvat Yaylası, kuzeyinde Göktepe Yaylası, Kızılin yaylası, kuzeyinde Merdiven Yaylası, Geyik Dağının kuzeyinde Yenicepazar Yaylası, güneye doğru Söbü Çimen Yaylası, Gevne Yaylaları, doğuya doğru Avsallar, Gederet ve

Gezlevi yaylaları.. batısında Bozkır köylerinin oluşturduğu Perşembe Yaylaları, kuzey-doğusunda Dedemli-Dolhanlar yaylaları.

"Gidengelmez dağından ötede dağ kabarığının nitelikleri esaslı bir şekilde değişir. Kabarık çok genişler: Akseki ile Bozkır, Gündoğmuş ile Hadim arasını doldurur. Burası Taşeli'nin en fazla kabarmış yeridir; ortalama yüksekliği 2000 m. yi geçmekte olup, bu yükseklik üzerinde kabaran bir çok dağ sıralarının yüksekliği 2500 m. yi bulur. Bu taraf(Torosların güneyi) pek çetin ve engebelidir. Buna karşılık bu yüksek yaylanın doğu yüzü geniştir, Bozkır ve Hadim yakınlarına kadar gider. Zaten 2000 m. yi bulan bu yükseklik üzerinde, yan yana veya arka arkaya bir çok dağ sıraları bulunur[21]".

Antik coğrafyacı Strabon iki bin yıl önce Geographika(Coğrafya) adlı eserinde Torosların kuzeyi iç ve denize bakan güneyi dış kesimlerdir. Bu tanımlamaya göre Bozkır'ın da içinde bulunduğu Toros'un eteğinde bulunan Isauria bölgesinde ve Homonodeis'den Pisidia'ya kadar giden kuzey kesiminde fakir bir geçim sağlayan aynı zamanda Trakheitos denilen ülke ve Trakheiotlar denilen halk oturmaktadır (XIV.669.1).

Tarih boyunca yaylacılık faaliyetleri yapan bu insanların en önemli geçim kaynağını çobanlık ve kısmen ziraat oluşturmaktaydı. Elde ettikleri ürünün bir bölümünü farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için değiş-tokuş ekonomisine bağlı bir ticari faaliyetle karşılamaktaydılar.

Dağlar, tarih boyunca yazılı belgelerin sıklıkla üzerinde durdukları üzere sadece yoksulların ülkesi değildir. Aksine ovaların tarih öncesinden itibaren avcı ve toplayıcılık yaptığı, daha sonraki dönemlerde hayvanlarını otlattığı, uygarlık alanında endüstrilerine maden hammaddesi sağladığı, bağ ve bahçecilik yapılan tarım alanlarının olduğu, insanların büyük savaş ve göçlerin olduğu zor anlardaki sigortasıdır. Aslında insanlığın uygarlık serüveninde dağ- ova birbirlerini ayakta tutan denge unsurlarıdır. Bozkır çevresinin doğal yapısına bakıldığında bölgenin kuzeyde Konya Ovası, güneyde Akdeniz ve batıda Seydişehir ve Beyşehir ovaları ile ortak yaşam ahengi görülecektir.

[21] Saraçoğlu 1989:310,328.

Değiş Tokuş-Ekonomisi:Ticaret..

Eskiden panayır şeklinde Yenice Pazar'da oluşturan yayla pazarı Bozkır pazarında odaklaşmıştır[22]. Bu merkezi pazarların yanında güneyin yörükleri develerine yükleyip getirdikleri keçi boynuzu, incir, nar, limon gibi narenciye ürünleri ile yerleşik dağ köylerinin patates, buğday, fasulye ve nohut gibi ürünleri, el dokumaları kolan, seccade, kilim ve heybe gibi ürünleri değiş-tokuş usulü ile satmaktaydılar. Bazen de karşı taraftan bahçesinde üzümünü kirazını toplayan eşeğine katırına yükünü yükleyen köylüler yağ, peynir, dokumalar karşısında yaylalarda takasa girmek şekliyle olmaktaydı. Bu ticaretin diğer bir ortağı da köy köy oba oba dolaşan gezginci tüccarlardı. Tuz, sabun, kil, kitap, iğne, iplik, testi, vs.. mallarını pazarlayan sattığı mallar karşısında yumurta, buğday, yağ, peynir, eski yünlü dokumalar (çirik), bakır, gümüş ve demir eşyalar vs.. Bir de canlı hayvan alım satım işlerini yapan cambazlar bulunmaktaydı.

Bir diğer ticareti yapılan sedir ormanları olan Gevne gibi yerlerden kereste evlerde döşeme, yüklük, kapı ve pencere yapımında kullanılan kereste tüccarları tahtacılar bulunmaktaydı.

Batı: Mevsimlik İşler..

Orman işçileri, pamuk çapacıları..Irgatlar..Batıya giden yollar bir bakıma bölgenin Batı Anadolu'da kış mevsimlerinde çalışacakları Aydın, Manisa ve İzmir gibi çalışma alanlarına yöre insanını ulaştırır. Sözlü geleneğine Gezlevi'den Aydın'a 16 günlük bir yaya yolu ile ulaşılır. Bir işçi sırtına yorganını, bulgurunu, ununu, patatesini sırtlanır. Bu yaklaşık 50-60 kilogram yük demektir. Konaklama daha çok hanlarda olur. Yeme içme ihtiyaçlarında han sahipleri ve köylülerin desteğine ihtiyaçları olduğu anlaşılıyor.

Batıda ise Suğla Gölü Havzasının düz ovalarına ulaşılır. Kuzeyde yine yükselen Toros Dağlarının uzantıları 50 km.lik bir genişliğe sahiptir

Antik dönemde de benzeri göç hikayelerinin bölgeden olduğunu yansıtan kitabeler bulunmaktadır. Kışları Hadim-Bozkır köyleri daha çok Batı Anadolu'yu tercih

[22] Saraçoğlu 1989: 337-38.

ederlerken, Ermenek köyleri daha çok güney Antalya, Mersin çevresine yönelmektedirler. Batı yolunda en çok sözü edilen yol Hocaköy(Üçpınar), Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Dinar hattıdır.

Bu güzergahın tarih öncesinden itibaren kullanıldığını gösteren höyükler vardır. Bağbaşı(Yeniköy) Baraj Höyüğü, Sarıoğlan, Akçapınar, Sazlı, Harmanpınar, Kayacık, Yalıhöyük, Karaviran Höyükler bu güzergahın belli başlı ulaşım noktalarıdır. Kuzeye Konya'ya doğru ise Bağbaşı, Sarıoğlan, Tahtalı, Cicek, Apa(Eski) höyüğü, Karahöyük(Akören), Dineksaray, Alkaran, Kısıkyayla, Alibeyhöyüğü, Seçme Höyükler güzergahı çizilebilir.

Antik Ulaşım:

Bozkır bulunduğu konum itibarı ile kuzey-güney yönünde dikey bir şekilde uzanan Konya Ovası ile Akdeniz; doğu-batı olarak Kayseri-Çukurova- Ereğli- Karaman-Konya Ovası Ovası-Göller Bölgesi- Batı Anadolu-Ege Denizi arasındaki yatay yolun üzerindedir.

a)Kuzey Yolu:

Çarşamba Suyu suları ile Konya Ovasına hayat verirken, Neolitik Çağdan itibaren Konya Ovası ile Torosların iç kesimlerini bağlayan bir ulaşım güzergahı olmuştur. Günümüzden 10 bin yıl öncesine tarihlenen Boncuklu ve 9 bin yıl öncesine tarihlenen Çatalhöyük Neolitik yerleşmeleri sakinlerinin bu güzergahtan iç kısımlardaki dağlık kesim ve Suğla-Beyşehir Göllerinin oluşturduğu batıdaki ovalık alana geçtikleri anlaşılıyor.

Bu konuda Mavi Boğaz'ın batıdaki çıkışında yer alan Balıklava Neolitik yerleşmesi dikkat çekicidir(Resim 1). Kalkolitik ve Tunç Çağlarda ise Tımraş, Kısıkyayla, Balçıkhisar, Alkaran, Dineksaray ve Eski Apa Höyükleri önemli bu güzergahta yer alır. Roma ve Bizans dönemlerinde de bu höyükler ve çevredeki yamaç ve doğal tepelerde yerleşim izleri tespit edilebilmektedir.

1)Mavi Boğaz kanyonun kayalık yamaçlarında Roma dönemi kaya mezarları ve Avdan Köprüsü ile Suğla arasındaki vadi tabanında Roma döşeme yolu izleri görülebilmektedir. Fakat yağışlı mevsimlerde bu alanın kullanımda zaman zaman

sorunlar olabileceği de dikkate alınmalıdır. Bu dönemler için kanyonun dışından da alternatif yollar da yer almaktadır. Bu yüzden Konya Ovası ile Bozkır çevresinin farklı ulaşım ağları üzerinde durulmalıdır. Konya Bozkır için bu yollardan en kısa ve uygun olanı Karahöyük, Hatip, Pamukçu, Bayat, Kayı, Kavak, Dinorna, Orhaniye, Eksile, May, Akören, Apa, Tahtalı, Kınık, Aydınkışla, Acılar, Ulupınar, Hisarlık, Türbeler, Bozkır; 2)Bayat, Sarıkız, Karaağaç, Hatunsaray, Eksile, Akören, A.Karahöyük, Alan, Dutlu, Avdan,Mavi Boğaz, Çarşamba Su Yolu, Fart, Bozkır 3) Hatunsaray, Şahne Ören, May, Akkisse, Karaviran, Harmanpınar, Bozkır, 4) Günümüzde de modern ulaşımda en önemli yolu oluşturan Dineksaray, Dinek, Sarıoğlan, Kuzören, Kınık, Acılar, Ulupunar, Hisarlık, Bozkır, 5) Sarıoğlan'dan doğuya yönelen Güneysınır, Kazımkarabekir, Karaman Yolu da doğuya Bozkır'ı bağlayan bir güzergahtır. Bu yol batıdan Suğla ve Beyşehir çevresinden geçerek Göller Bölgesi, Batı Anadolu ile doğuda güneyde Çukurova ve Orta Anadolu'da Kayseri çevresini bağlayan en önemli yolların içinde yer alır.

Bu güzergah üzerinde yer alan höyükler bu yolların tarih öncesinden itibaren kullanıldığını göstermektedir. Üzerinde durduğumuz her yerleşim yerinde mutlaka bir höyük yer almaktadır.

b)Güney Yolu: (Torosların Yayla Yolları)Bozkır'ın güneye Akdeniz'e bağlayan yolları daha ziyade yörüklerin göç yollarındaki yayla yolları, antik dönemden itibaren var olan madencilik ile ilgili taşıma ve işçilere ait yollar ve askeri birliklerin geçişleri ve kontrolünü sağlayan karakol kentlerin yolları, tüccarlara ve dini haç yollarına ait kervan ve hac yolları olarak tasnif edilebilir. Bunlar Dibektaşı, Merdiven Gediği, Dipsiz Göl çevresinden güneye Gündoğmuş ve Akseki gibi yerleşimlere ulaşan yollar olduğu gibi Göksu Vadisini takip ederek Dedemli, Gezlevi üzerinden Perşembe Yaylası, Payallar Yaylası, Alanya, ya da daha doğuya Hadim, Taşkent, Sarıveliler ve Ermenek Üzerinden Mut ve Silifke'ye; Beyreli'den Alanya, Ermenek'ten güneye Kazancı, Abanoz Yaylası ve Kaş Yaylası üzerinden Anamur'a inen yollardır. Bu güzergah daha çok Hellenistik ve Roma dönemlerinden itibaren yerleşim görmüşlerdir. Sarıoğlan ve Bağbaşı Baraj ya da Yeniköy höyüklerinden başka tarihöncesine giden bir yerleşim tespit edilememiştir.

Güneye giden yollar günümüzde daha çok Akdeniz'in yaylacı Yörüklerini sürüleri ve yük develeri ile Torosların yüksek yaylalarına taşıyan yollar iken antik çağda bu

dağlardan elde edilen madenleri limanlara taşıyan yollardı. Bozkır-Gündoğmuş ve Bozkr-Akseki arasındaki antik döşeme taş yolları güneydeki Alanya(Korokesion) ve Side gibi limanlara uzanmaktaydı(Bahar 1991,1996a,1996b,2007c). Bu yolların Demir Çağı'nda da göçebelerin kullandığını bölgedeki basamaklı anıtlar ve yerleşimler göstermektedir(Bahar 1999a,1999b).

Tarih ve İnsan;

Bölge Tarihöncesi:

Bozkır'a 90 km. uzaklıkta bulunan Çatalhöyük kazıları bölge tarihöncesi ile ilgili son derece önemli ip uçları vermektedir.

İnsan kalıntıları da çok ilginç bilgiler vermektedir. Çatalhöyük iskeletleri dolikosefal ve brakisefal Akdeniz ırkı özelliğini yansıtmaktadır. Ortalama yaş 30 iken 40 yaşın üzerine çıkan azdır. Boy ortalaması kadınlarda 1.50 cm., erkeklerde 1.62-1.75 cm'dir[23].

Bu insanlar Toroslardaki yapmış oldukları av sahnelerinde avladıkları geyik, yaban domuzu gibi hayvan resimlerinin yanında, inançları gereği resimlerini yaptıkları leopar, boğa ve kartal resimleri bölgedeki hayvan faunası hakkında bil vermektedir. Diğer taraftan arkeolojik kazılarda da avlanan eti yenen hayvanlar hakkında benzer bulgular ortaya çıkarılmaktadır. Kazılar sırasında da eti yenen hayvanlara ait kemiklerden bölgede yetişen hayvan türleri ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan koyun ve keçi evcilleştirilmiş olduğu anlaşılırken, büyük başların evcilleştirilmesi tartışma konusudur. Yine köpek de evcilleştirilenler arasındadır. Evcil olmayanlar ise; Yabani eşek,at, köpek,tavşan, yabani koyun, geyik türleri, gazel, tilki, kurt, leoparlar ve kuşlardır.

Balıkçılık da Çatalhöyüklülerin en büyük uğraşlarından biriydi. Bu hayvan türlerine ek olarak tarıma alınmış 14 tür besin bitkisi çeşitli tahıl türleri tespit edilmiştir. Emmer, Einkorn, çıplak 6 sıralı arpa, bezelye, yoğun miktarda VI-II. katlarda bulunmuştur. Ekmeklik buğday ilk kez VI. yapı katında bulunmuştur. Bezelye, mercimek ve burçak türlerinin yanı sıra badem, palamut, fıstık, elma, ardıç ve çitlenbik gibi meyve

[23] Mellaart 1975: 204, 208;2003:166.

ve yemişler, ilk yapı katlarından itibaren görülmektedir[24]. Bu bilgilerin elde edildiği coğrafya güneydeki Toroslar olmalıydı. Çatalhöyük'teki bu tespitler Bozkır çevresinin hayvan ve bitki yapısı hakkında bilgiler vermektedir.

Bölge tarihöncesi için diğer önemli merkez Suğla kıyısındaki Suberde'dir. Seydişehir'in 11 km. güneydoğusunda yer alan, Suberde köyünün 500 m doğusunda, Suğla Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer almaktadır. 30 m. yüksekliğinde bir tepe olup, 3,5-4 m kalınlığında kültür tabakası vardır. Bu kalker tepeye halk Görüklük Tepe adını vermektedir. Bu tepe günümüzde hemen hemen kurumuş Suğla Gölü'nün, Pleistosenden Holosen dönemi'ne geçiş sırasında, su birikim kodunun en yüksek olduğu zamanlarda, o günkü gölün kıyısında bir burun şeklinde göle uzanan bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Görüklük Tepe sakinleri çevresindeki dağlık kesimde ve göl kıyısında avcılık yaptıkları, çevredeki verimli topraklarda tarıma başladıkları anlaşılmaktadır. Suğla kıyısında toplanmış tatlı su midyelerinin kabuklarından burada oturan insanların bu tür yiyecekleri yedikleri sanılmaktadır. Kazıda toplanan toprakların polen analizi sonucunda Toroslarda çam, köknar, sedir gibi ağaçların Neolitik Çağ'da yaşadığı anlaşılırken, Suğla kıyısında da ıhlamur, söğüt gibi su seven ağaç örtüsünün varlığı sanılmaktadır[25].

Burada yapılan kazılar sırasında üç kültür tabakası çıkarılmıştır. I. Tabaka: Yüzey tabakası, Osmanlı, Bizans, Roma, Hellenistik, Frig Dönemi ve Tunç Çağları. II. Tabaka: Üst Prehistorik Tabaka/Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ, III. Tabaka: Alt Prehistorik/Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ, IV. Tabaka: Anakaya/Steril toprak.

Suberde'de toplanan birçok karbon örneğinde, 14 C analizleri yapılmış III. Tabakanın M.Ö. 6600- 6200+- 100 yılları tarihleri arasına konabileceği, düzeltilmiş tarihlerle M.Ö. 6500-6000 tarihlerine konabileceği ortaya çıkmıştır[26].

[24] Harmankaya et al. 2973/97.
[25] Aytuğ 1967:2-5.
[26] Bordaz 1976:59.

Mimari olarak II. tabakada az sayıda kerpiç duvarlardan dörtgen veya kare planlı evlerin varolduğu tespit edilmiştir. III. Tabakada ise mimari ögelerin farklı olmadığı, aynı yapım tekniğinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bu kazılar dışında bölgede yüzey araştırmaları sonucu Akçapınar(Resim 2), Bağbaşı Baraj, Tahtalı, Apa(Eski), Cicek, Yalıhöyük, Ortakaraviran, Harmanpınar, Sazlı ve Belören(Sarıoğlan) gibi höyüklerde erken dönem yerleşmeleri tespit edilmiştir. Bu yerleşmelerde Prehistorik çağlardan itibaren özellikle M.Ö. II. bin yıla ışık tutacak keramik malzemeler bulunmuştur (Harita 1-3).

BÖLGEDEKİ M.Ö II. BİN YILI TARİHİ YERLEŞMELERİ

Anadolu'da tarihi çağların başlangıcı olarak bilinen Kayseri Kültepe'de Asurlu tüccarlara ait yazılı kil tabletlerin bulunduğu dönem kabul edilmektedir. Asurlu tüccarların M.Ö. 1950 yıllarında Asur kentindeki tüccarlarla ve Anadolu'daki diğer Pazar merkezlerindeki tüccarlarla yazışmaları Anadolu'da yazının yayılmasını sağlamıştı. Bu dönemle ilgili Konya'daki Karahüyük çok önemli bir yerleşmedir. Bozkır civarında yaptığımız araştırmalarda Sazlı köyünde de bu döneme ışık tutacak önemli keramik parçaları bulundu. Bölge bu dönemde Luvi halklarının yoğunlukta oturduğu bir bölge olduğu tahmin ediliyor[27].

Asur Ticaret Kolonilerini izleyen II. Bin yılın ortalarında Kızılırmak yayı içinde merkezleri Hattuşaş'da (Boğazköy) bulunan Hititler bölgedeki halkın etnik yapısından esinlenerek başlangıçta bölgeyi Luviya olarak adlandırmışlardı. Daha sonra M.Ö.XIII. yüzyılda bölgede Luvi fırtına tanrısı *Tarhu*'dan ismini alan "*Tarhuntaşşa*", yani "Tarhunun Evi" adını verdikleri bir eyalet kurunca daha çok Tarhuntaşşa olarak anılmaya başlanmıştır. Hitit imparatoru Muvattaliş çok güvendiği oğlu Kurunta'yı bu eyaletin başına atamıştı.

Konya Ovasının güney ucunda sırtını yüksek Toros dağlarına dayamış Konya-Hatip Kayalığı, kuzeydeki Kaşka ve Batıdaki Arzava saldırılarından uzak, bir başkent için yeterince güvenli bir yer olarak görülmüştü. Burada bulunan Kurunta'ya ait bir

[27] Alp 1972.

yazıtta kendisinden "Büyük Kahraman Kral Muvattaliş'in oğlu Kahraman Kral Kurunta" olarak söz edilmekteydi.

Aynı zamanda zengin su kaynaklarına sahip olan bu kayalıkta Kurunta'ya ait bir kale bulunmaktadır. Zengin su kaynaklarına sahip olan bu kalenin hinterlandı Akdeniz'e kadar yüksek dağlarla kuşatılmıştı.

Babası Muvatttaliş'in yerine geçen; aynı zamanda Kurunta'nın ağabeyi olan Urhi Teşub (III. Murşiliş) başkenti Boğazköy'e taşımıştı. Urhi-Teşub'un, başkenti yeniden kuzeyde bulunan, ve Kaşka sınırına yakın olan eski başkente taşıması pek akıllıca olmadığı gibi, ne maksatla taşıdığı da bilinmiyor.

Yaklaşık 10 yıllık bir saltanatı süresi sonucunda amcası Hattuşiliş ona karşı bir darbe yapmış ve O'nu tahttan uzaklaştırıp sürgün etmiştir.

Hitit tahtında Kadeş Antlaşması'nı yapan ve Asur devleti gibi komşuları ile de son derece barış seven bir devlet adamı olarak karşımıza çıkan III. Hattuşiliş bölgede bulunan diğer yeğeni Ulmi-Teşub (Kurunta) ile de bir antlaşma yaptı. O, Kurunta olarak da bilinen Ulmi-Teşub'a Konya'nın güneyindeki Akdeniz'e kadar olan toprakların yönetimini verecektir. Daha sonra yerine geçen oğlu IV. Tuthalia da babası III. Hattuşiliş'in yaptığı gibi, hatta biraz fazla giderek verilen toprağın sınırını ve Kurunta'nın yetkilerini de artırıp bir antlaşma yapmıştır. Boğazköy'de bulunan bronz bir levhaya yazılan antlaşma metninde; IV. Tuthaliya'nın, Kurunta'nın da hükümdar ailesinden olduğunu; kendisi ile eşit haklara sahip olduğunu, ancak Hattuşaş üzerinde egemenlik iddialarında bulunmaması gerektiğini; kendisine babası zamanında bırakılan topraklardan daha fazlasının bıraktığı ve bazı toprak, tapınak imtiyazları verdiğini, görüyoruz.

Kurunta'dan sonra IV. Tuthaliya'nın oğulları III. Arnuvanda ve II. Şuppiluliuma'nın Hitit tahtına çıktıkları görülür. Bölgede bu dönemde ortaya çıkan batıdan bölgeye yönelen Ariyada ve Ege Göçleri saldırılarını bu iç çalkantılar hızlandırmış olmalıdır. Bunu fırsat bilen kuzeydeki ezeli düşman Kaşkalar da Hattuşaş'a saldırılarını artırmış ve 1200 yıllarında Hitit devleti siyasal anlamda tarihe karışmıştır. Fakat Keben, Kızıldağ, İvriz, Burunkaya, Keşlik gibi Konya, Aksaray, Niğde ve Mersin çevresindeki anıtlar nedeniyle Hititliliğin güneydeki dağlık bölgenin sınırlarında varlığını

sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Holuslar (İğdeören) anıtında asker kabartmasında görüldüğü üzere; daha sonraki antik dönem İsauria kabartmalarında Hitit sanatının kültürel etkilerini görmek mümkündür.

Hititler döneminde Konya Ovası ile Torosların eteklerinin kesiştiği kesimde Hitit yerleşmeleri oldukça yoğundur. Özellikle Arzava akınlarının yoğunlaştığı savaş dönemlerinde ovadan iç bölgelere doğru yerleşim hareketlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü erken Hitit yerleşmeleri ovalarda yer alırken imparatorluk dönemi yerleşmeleri dağların eteklerinde ve iç kesimlere doğru yönelme içindedir. Ancak, Toroslara yönelen bu yerleşmelerin dağların iç kesimlerine, zirvelere kadar ulaşamadığını görmekteyiz. Torosların zirvelerindeki yerleşmeler Helenistik ve Roma döneminde yoğunluk kazanmaktadır.

Hatta bölgenin iç kesimlerinde İsauria sanat eserlerindeki Hitit etkileri; Hitit devletinin yıkılmasından sonra dışarıdan gelen etkiler olmalıdır. Bölgedeki Hitit yerleşmeleri ve sanat eserleri kuzey-doğudan, güney-batıya doğru Göksu, Çarşamba Suları; Suğla ve Beyşehir Gölleri havzalarından geçmektedir.

Geç Kalkolitik'ten itibaren yerleşme görülen Bağbaşı Baraj, Belören, Sazlı, Akçapınar ve Harmanpınar höyüklerinde Hitit kültürüne ait fazla bir veri ile karşılaşılmamıştır. Karaman İlisera(Yollarbaşı), Güneysınır Gürağaç, Belören, Sazlı, Orta Karaviran Büyük höyüklerde Hitit keramiklerinin bulunması yatay olarak burasının Hititler zamanında Beyşehir Fasıllar ve Eflatunpınar Anıtları alanına geçiş olarak kullanılabileceğini ve dolayısı ile Bozkır'dan geçmiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Bu güzergah Prehistorik Çağdan itibaren doğu ile batı arasında önemli bir bağlantı alanıdır. Epipaleolitik (Geç Paleolitik) dönemde Çarşamba-Suğla su yoluyla Karaman – Pınarbaşı'nın Antalya Mağaralar bölgesi arasında; Neolitik dönemde yine Çarşamba su yoluyla Çatalhöyük, Bozkır- Balıklava; Seydişehir- Kanal, Suberde; Beyşehir Erbaba ve doğuda Göksu-Sertavul yoluyla Çatalhöyük, Can Hasan ile Mersin Yumuktepe arasında bir köprü oluşturmuştur. Kalkolitik ve İlk Tunç Çağ'da bu hattı biraz daha güneyden çizebiliriz: Doğuda Karaman-Yollarbaşı, Kazımkarabekir, Konya-Güneysınır, Bozkır-Sarıoğlan, Sazlı Höyükler. Güneysınır, Sarıoğlan, Bağbaşı (Yeniköy) Baraj Höyük, Akçapınar, Sazlı ve Harmanpınar, Kayacık, Orta Karaviran Büyük ve Küçük Höyükler

Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağ'a kadar bölgede bir bağlantı noktası oluştururlarken daha güneyde bu merkezlere bağlanan yeni merkezler görülmemektedir. Fakat Sarıoğlan, Hadim, Mut, Anamur ve Mut-Silifke kesiminin Sarıoğlan Höyüğü ile Mut'taki Kilisetepe gibi höyüklerle ilişkisinden dolayı, en azından mevsimlik olarak yaz aylarında kullanıldığı düşüncesindeyiz.

Prehistorik yerleşmelerin gösterdiği gibi Hititler döneminde de Sarıoğlan, Sazlı, Suğla Hattından güneye Akdeniz'e kadar arkeolojik buluntularda görülen kültürel bir boşluk görülmektedir. Bu daha güneyde Akdeniz çevresinde yapılacak arkeolojik yüzey araştırmaları ile daha anlaşılır hale gelecektir.

Hitit dönemine ait Silifke ile Mut arasındaki Keben anıtı ve Mut-Kilisetepe kazıları ve Karaman çevresi yüzey araştırmalarının ışığında, Hititlerin güneye Akdeniz'e Karaman-Silifke hattını daha yoğun kullandığını anlıyoruz. IV. Tuthalia zamanında Hitit ülkesinde baş gösteren kuraklık üzerine çıkan açlık karşısında Mısırlıların gemilerle gönderdiği buğday yardımı Ura limanına indirilmişti. Silifke, ya da Olba (Uzuncaburç)'nın Ura'nın olduğu bilim adamlarınca tartışılmaktadır. Her iki durumda da, kıyı ile Hattuşaş arasındaki muhtemel bağlantı Landa (Karaman) çevresinden yapılacaktır.

Konya –Beyşehir çevresindeki Hatip, Fasıllar ve Eflatunpınar gibi anıtlar ise Hititleri güneybatı Anadolu'ya Lukka ülkesine bağlayan bir güzergahtı. Ancak ilkbahar ve yaz aylarında Fasıllar'dan Huğlu, Durak, Cevizli; ya da kimi zaman Derebucak, Pınarbaşı, Kembos Ovası, Ormana(Erymna), Akseki üzerinden Manavgat çevresine ulaşımın olduğu antik yollardan anlaşılmaktadır. Bu yolun önemli bir uzantısı da Kembos, Döşeme Roma Yolu üzerinden Selge, Aspendos ve Side'ye inen yoldur. Çünkü bu güzergahın daha sonra Helenistik ve Roma döneminde yoğun bir şekilde kullanıldığını gösteren anıtsal yollar bulunmaktadır. (Kembos-Aspendos yolunun Selçuklular dönemi Alaattin Keykubad tarafından da kullanıldığını Kubadabad-Aspendos arasında en kestirme kullanışlı yol olduğunu araştırmalarımızda tespit edilmiştir).

M.Ö.I. BİN YIL YERLEŞİMLERİ

Geç Hititlere ait Kızıldağ'da ve Frig Çağı Kütahya-Afyon-Eskişehir üçgeninde yaygın olan merdiven şeklinde minber görünümlü kutsal kaya sunakları batı ve güney Anadolu dağlık alanlarında Frig döneminden Roma dönemine kadar yağın görülmektedir. Bu türden anıtlara Bozkır-Manavgat arasında Dibektaşı, Merdiven Gediği; Hadim-Alanya arasında Payallar Yaylası'nda karşılaşılmaktadır. Fakat bu anıtların çevresinde tespit edilen keramik buluntular daha çok Helenistik-Roma döneminden önceye gitmemektedir. Konya'nın Beyşehir çevresi Yeşildağ yakını ve İbrim Kale'de de tespit ettiğimiz bu türden basamaklı sunaklar Demir Çağ etkisinde Roma döneminde yapılmış olmalıdır.

Bu tür anıtların yüksek Toros geçitlerinde ve kervan yollarında olması geçişler sırasında dağ tanrılarına şükran için yapıldıklarını sanıyoruz.

Demir Çağı: Frigler ve Lidyalılar

Pers prensi Genç Kyros'un ordusunda bulunan Xenephon, İkonion'dan (Konya) Frigya'nın en son kenti olarak söz eder. Konya Alaattin Tepe, Çumra-Cicek, Sarıoğlan, Güneysınır ve Seydişehir Höyüklerinde Frig etkileri vardır. Bu etkileri Cicek höyükte yoğun bir şekilde görmekteyiz. Bu yoğunluktan dolayı bölgeyi Frigler güneye Sarıoğlan, Hadim, Ermenek ve Mut çevresine ulaşan bir geçiş olarak kullanmış olmalıdır. Frig Kralı Midas Silifke yakınında üç kez Asur kralı II. Sargon ile savaş yapmış ve yenilgi sonunda Toros geçişlerini kullanarak Konya çevresine kaçmıştı(M.Ö.719-707).

Bu olaydan 40 yıl sonra bu kez bölge Lidyalılar ile Yeni Babilliler arasında sınırdır. Bu kez Şallune'de (Selinus-Gazipaşa) Yeni Babil kralı Neriglissar'a yenilen Pirundu (Dağlık Kilikya) kralı Apuaşu kendisini dağ yollarından iç kesimlere LUDU (Lidya) topraklarına atmıştır[28]. Bu yol şimdi de geçişi oldukça zor, fakat en kısa olan Alanya-Kuş Yuvası, Gevne, Hadim Yolu olmalıdır. Bu yolun daha sonra Romalılar zamanında kullanıldığını bölgedeki arkeolojik izlerden bilinmektedir.

Xenephon Genç Kyros'la İkonion'dan Konya Ovasından geçerek Pozantı Geçidi'nden Kilikya beyi Syennesis'in saldırılarına maruz kalarak Çukurova'daki

[28] Bahar 1991.

Tarsus'a ulaşmışlardı. Kyros'un ordusunda bulanan Syennesis'in eşi Euraxsa ise birliklerini alarak Konya'dan ayrılıp dağ yollarını kullanıp daha kısa bir şekilde Tarsus'a ulaşmıştı(Bölgede en kısa bilinen Karaman-Taşkale-Tarsus Yolu olabilir).

Xenephon Konya ovasındaki Lykaonialıları çapulcu ve barbar olarak nitelendirmektedir(Anabasis 22). Zaman zaman Kyros'un askerleri bu saldırılara maruz kalmıştır. Bu yüzden olmalı; bölgenin güneyinden geçen Konya-Karaman yolu yerine Konya-Ereğli yolu tercih edilmiş olmalıdır. Demek ki bu dönemde güney kesimdeki Bozkır çevresindeki Toroslar, bir ordu için geçilemez, daha tehlikeli yerlerdi.

Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemler:

İsyanlar, Başkaldırılar Ceza Seferleri… Asimilasyonlar.

Cornellius Nepos'un verdiği bilgiler Pers dönemi dağlık bölgenin durumunu oldukça iyi yansıtır. Xenephon'un yolculuğundan 25 yıl kadar sonra M.Ö.380-M.Ö.360 yıllarında bölgede Thuys adlı birisi isyan etmişti. Persler isyanı bastırmak için Datames'i (Aramice Tadanmu) gönderdiler. Datames Thuys ve bölgenin doğusunda Katonia'daki Apsis ayaklanmaları sonunda bu kişileri tutuklayıp Perslere teslim etmiştir. Bu başarılarından dolayı Kapadokya satrabı Mithridates'in kızı ile evlendi. Ancak Datames'in bölgede güçlenmesi ile Perslerle arası açıldı. O da kısa sürede görevinden uzaklaştırılınca, bölgede onun yerine başarılı biri getirilemedi. Bu nedenle Perslerin bölgede tam bir egemenlik kurduğu söylenemez.

Hellenistik Dönem: Persleri izleyen Helenistik dönemde de bölgede başarılı bir egemenlik kurulduğu söylenemez. İskender bölgenin batısında bir takım askeri seferler düzenlemiş ve bölgenin kısa sürede ele geçirilemeyeceğini fark etmişti. Kendisi doğuya giderken geride bıraktığı Kilikya valisi Balakros'a bölgenin egemenlik altına alınmasının görevini vermişti. Balakros bölgeye yaptığı bir sefer sırasında Isaurialılar tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine M.Ö. 322 yılında bölgeye İskender'in generali Perdikkas bir ceza seferi düzenledi. Önce Laranda kalesini aldı ve halkını cezalandırdı. Buradan Isauria'ya gelerek üç gün üç gece süren bir muhasara sonunda kaleyi teslim aldı. Sicilius Diodoros İsauria Kalesi'nin alınışını acıklı bir şekilde anlatmıştır: Son ana kadar kalenin

savunması için savaşan İsaurialılar teslim olacaklarını anladıklarında önce ailelerini ateşe vermişler; sonra da ateşe atlayarak intihar etmişlerdir.

Helenistik dönemde Selevkoslar ve kıyıdaki Ptolemaislar sadece Akdeniz'in doğu ve batısındaki ulaşımı sağlayabilmek için kıyıda bazı kentleri desteklediler. Aynı şekilde Konya Ladik'te olduğu gibi iç kesimleri bağlayan kentler kurdular. İsauria gibi bölgeler ise merkezi yönetimin zayıf olduğu otonom bölgeler olarak kaldı.

Roma M.Ö.200 yıllarında Doğu Akdeniz'de etkili olmaya başladığında Selevkoslarla sınırı İsauria ve çevresi idi. İsauria –Kilikya çevresi doğu batı deniz ticaretinde son derece stratejik bir öneme sahipti. Yine Toros geçitleri Anadolu'nun iç kesimlerine ulaşmak için oldukça önemliydi.

Marcus Antonius Kilikya pratoru atanarak II. Yüzyılın sonlarında bölgede Roma kontrolünü sağlamaya çalıştı.

Publius Servilius Vatia Kilikya Eyaletine konsül olarak atanınca bölgede en ciddi çalışmaları yapan kişi olmuştur. Onun seferleri iç kesimlerde İsauria Vetus ve Nova üzerine yoğunlaştı(79). Starbon'un bizzat tanışmış olduğunu söylediği Servilius Isauralı korsanları Romalılara tabi kıldığını ve onlara ait deniz kenarındaki kalelerin çoğunu yıktırdığını kaydeder(XII.569.2). Servillius İsauria'yı yakıp yıkmış ve İsauricus lakabını almıştır(XIV.665.3).

Marcus Antonius'un M.Ö.102-100) aynı ismi taşıyan oğlu tarafından Kilikya ile Kıbrıs arasında korsanlar etkisiz hale getirilmeye çalışıldı(M.Ö.74). Büyük Pompeius 1300'den fazla gemiyi ateşe vermiş ve bu halkı Pompeipolis adını verdiği Soli'ye ve nüfus kıtlığı olan Dyme'ye yerleştirmiştir(XIV.665.3)(M.Ö.64)

Bu tarihten yine on yıl kadar sonra (M.Ö.51-50) Kilikya Valisi Cicero'nun mektuplarından İsauria'da Roma'nın kontrolü sağladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Efes'ten, Tralles, Laodicaea, Iconium, Cybistra(Ereğli) üzerinden Kilikya Geçitleri kullanılarak Adana'ya iletişim sağlanabiliyordu.

Bu sırada İsauria'nın doğusunda Kapadokya'nın güneybatısında Derbe'de Antipater egemendi. Roma'nın doğu bölgesi komutanı atanan Antonius bir süre Cleopatra ile birlikte İsauria'nın güneyinde liman kentlerinde güç kazanmışlardı. Oktavianus

(Agustus) ile Antonius'un arası açıldı. M.Ö.31 yılında Actium'daki deniz savaşında Antonius ve Cleopatra Oktavianius'a yenilerek Mısır'a kaçtılar. Onları takip eden Octavianius Mısır'ı ele geçirip bir Roma eyaleti haline getirince Doğu Akdeniz'de tam bir Roma egemenliğini tesis etti.

Actium Savaşı'nda kendisine yardım eden Galatya kralı Amyntas'a Orta Anadolu topraklarını ödül olarak bıraktı. Amyntas Derbe Tiranı Antipater'i de yenerek güneye İsauria'ya inip bölgede tam bir egemenlik kurmak istedi. İsauria'yı kendisine başkent kurmak için burada bir saray inşasına başladı. Ancak bölgede bulunan savaşçı Homanadların beyini bir savaşta hile ile öldürtünce; Homanad beyinin eşi bir ordu toplayıp Amyntas'ın ordusunu yendi ve onu öldürdü(M.Ö.27).

Bölgede müttefiki olan Galat Kralı Amyntas'ın öldürülmesi üzerine Roma Galatya Krallığını eyaleti halinde kendine bağlamıştır.

III. yüzyılda Dioklatianius İsauria ile Dağlık Kilikya'yı birleştirerek bir eyalet haline getirmiştir. Eyaletin başkenti Kalykadnus (Göksu) Vadisindeki Seleuikia (Silifke) idi. Notitia Dignitatum'da İsauria'nın bir eyalet olarak sivil ve askeri olarak ayrılamayan komutanın olduğundan söz etmektedir.

Bazı askeri kayıtlarda İsauria'da II. Legiones ve III.İsauria lejyonlarının varlığından söz edilmektedir. Bu lejyonlara 1500-2000 civarında yardımcı birliklerin olduğundan söz edilmektedir. Notitia bu güçlerin İsauria'daki varlığından söz ederken Ammianius, Seleukia'da bunların Seleukia'da üslendiğini belirtmektedir.

Gallianius'un imparatorluğu döneminde M.S. 253-68 yıllarında Trebellianus'un bölgedeki isyanlarından söz edilmektedir. Trebellianius merkezin zayıflamasını fırsat bilerek kendisini imparator ilan etmişti.

Trebellianius merkezin zayıflamasını fırsat bilerek kendini imparator ilan etmişti. Fakat Gallianius'un göndermiş olduğu bir komutan tarafından öldürüldü. Bu isyanın bastırılmasından kısa bir süre sonra M.S.270'li yıllarda iki isyan daha görülür. Bunlardan biri Lydius'a ait olanı olup İsauria'da ortaya çıkmış ve Likya ve Pamfilya'ya korsanlığı genişlemiştir. Pisidya'nın batısında yer alan Kremna'da Roma ordusu tarafından yakalanarak öldürülmüştür.

İmparator Probus zamanında İsauria'da Roma otoritesi tesis edilmiş ve 18 yaşını geçen gençler orduya asker olarak alınmıştır. Ammianius'un antattıklarından

IV. yüzyılın ortalarında İsauria'da barış ve isyanların birbirini izlediği görülür. Bazı İsaurialılar Konya(İconium) amfitiyatrosunda yırtıcı hayvanlara atılarak cezalandırılmıştır.

Bu dönem isyanlarında saldırılar daha çok Isaura Palaia (Zengibar) ve güneydeki Silifke (Seleucia) üzerine yoğunlaşmıştı.

Silifke'de Castrius komutasında üç adet Roma lejyonu bulunmaktaydı. Roma buradaki güçlere Nebridus komutasında bir yardım göndermişti. Germenicopolis(Ermenek) bu dönem İsauria'sının merkezi kesiminde güçlenmiş merkezlerden biri haline gelmişti. Burası askeri alanda olmasa da siyasal anlamda İsauria korsanlarının dikkate aldığı bir yerdi. Burasının görüşleri diğer İsaurialılar tarafından dikkate alınan bir yerdi.

380'lere gelindiğinde İsauria saldırılarına karşı Anemurium'da bir savunma suru yapıldı. Buraya Legio Pseudo comitatensis I Armenica lejyonu yerleştirilmiştir. Başına İsaurialı Matranianius komutan olarak getirilmiştir.

460 yılında Tarasikodissa adındaki İsaurialı şefe Flavius Zenon adı verildi.

Tarasikodissa başkent İstanbul'da birçok başarısının yanında burada ortaya çıkan Indakos Kottunes isyanını bastırmayı başarmıştı. Kottunes bir başka İsaurialı bir şef olan Papiri'li Papipirios'un oğlu idi. O, babasına karşı ayaklanarak, ona ait olan toprakları ele geçirmeye çalışıyordu. Zenon'a karşı korsan şefi Illous'le birleşmişlerdi. Daha sonra da Zenon'un kardeşi ile de birleşeceklerdir. Zenon, İllous'a karşı İsaurialı şef Leontios'u gönderdi. Roma imparatoru olan Zenon, İllious'un isyanını bastırabilmek için Kottumenes'i İsauria'ya *magister militium* (ordu komutanı) olarak gönderdi. Fakat bu sırada Leontios ile İllous birleşerek dört yıl kadar bağımsız kalacaktır. Bunlara karşı Zenon yine Isaurialı biri olan Lilingis'i göndermiştir. Zenon 491 yılında ölünce yerine Anastasios imparator olmuştur. Zenon'un göndermiş olduğu Longinos, Anastasias'ın emirlerine uymayarak bölgedeki Kardala'da 15 000 asker topladı. 492 yılında Onun ve Lilingis'in birlikleri Frigya Kortyean'da yenilgiye uğratıldılar. Longinos isyanı 497 yılına

kadar sürdü. Selinos'lu(Gazipaşa) Longinos 498 İsauria'nın Antioch'da yakalanarak İstanbul'a götürüldü.

Isauria'da Hristiyanlık I. Yüzyılın sonlarında Hagia Tekla ve Konon tarafından yayılmaya başlamıştır. Ramsay III. Yüzyılda yaygınlaştığını söylese de bu görüş daha sonra Shaw ve Lensky tarafından tartışılabilinir görülmüştür[29].

Sonuç Olarak; Tarihöncesinden Ortaçağa binlerce yıllık zaman içinde Bozkır ve çevresinin yer aldığı, daha çok dağlık karakteri ile ortaya çıkan bölge, kuzey-güney;doğu-batı arasında bir bağlantı oluşturan bir köprü özelliğinin yanında Göksu, Çarşamba kaynaklarında yapılan tarım, yüksek yaylalardaki hayvancılık, orman ve maden ekonomisi bölgenin karakterini çimektedir. Ayrıca bu yüksek dağ zirveleri özellikle antik dönemdeki Isaura merkezli yerleşme birimleri ile stratejik savunma ve yönetim imkanları sağlamaktadır. Doğal barınma ve gözetleme imkânı sağlayan kalkerli dağ mağaraları ve zirveleri, toplayıcılık ekonomisinde yer bulan doğal bitkiler ve meyveler; avcılık dönemi için av hayvanlarının bolluğu bölgenin belli bir süre kendini ayakta tutabilecek bir güç vermektedir. Kendine yeterli bir ekonomik gücün varlığı özgüven vermektedir. Bu özgüveni güçlü devletler kimi zaman aleyhte görseler de akıllı politikalarla kendi yönetimlerinin yanında bir desteğe çevirebilmişlerdir. Farklı dönemlerde farklı insan toplulukları olmasına karşın coğrafi karakterlerin toplumsal kimlik oluşumlarında dikkat çekici bir etkisi görülmektedir. Dağlık Bozkır ve çevresinin bu özelliğinin geçmişte olduğu gibi insan karakteri yönünden yazılan değerlendirmelerin sosyolojik, sosyo-psikolojik ve etnolojik araştırmalar yapılması bu tür tartışmalara katkıda bulunabilecektir.

[29] Lensky 1999:324.

KAYNAKÇA

Alp 1972,A., Konya Civarında Karahöyük'te bulunan Silindir ve Damga Mühürleri, T.T.K. Yayınları: Dizi, V, no. 31.

Aytuğ 1967, Burhan, " Konya-Süberde Dolaylarında Neolitik Çağ Florasanın İncelenmesi", I.TBTAK. Bilim Kongresi,3-4 Ekim, Ankara 98-110.

AST: Araştırma Sonuçları Toplantısı.

Bahar 1991, Hasan, İsauria Bölgesi Tarihi, Konya 1991 (Basılmamış Doktora Tezi).

Bahar, 1996a, H., "İsauria Bölgesinin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri", Anadolu Araştırmaları, XIV, Prof.Dr. Afif Erzen'e Armağan, İstanbul:51-91.

Bahar,1996b,Hasan, "Konya Çevresi Tarih Araştırmaları-1: Hititler'den Romalılar'a kadar Isauria Bölgesi", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, IX-X, (1995),s.219-246.

Bahar 1999a,Hasan, Demir Çağında Konya ve Çevresi, Sel Ün Yayınları. Konya.

Bahar 1999b, H, "The Konya region in the Iron Age and its relations with Cilicia", Anatolian Iron Ages 4, Anatolian Studies, 49: 1-10.

Bahar 2006, H., "Bozkır Çevresinin Erken Çağları", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi,15, Konya:97-120.

Bahar 2006, H., "Beyşehir_Suğla Havzası Erken Tarihi",T.C. Selçuk Üniversitesi Beyşehir
Meslek Yüksek Okulu I. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 11- 13 Mayıs 2006, Beyşehir-Konya-Türkiye: 252-268.

Bahar, 2007a, H., " Erken Donemlerde Bozkir ve Çevresinin Tarihi", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006, Konya:2-19.

Bahar 2007b,Hasan, "Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", 26. AST., 117-134.

Bahar 2007c,Hasan, "The Surveys of Isauria", 4th International Conference, Athens, Greece. 20-23 April 2011;
http://www.atiner.gr/abstracts/2011ABST-MDT.pdf,
https://www.hitpages.com/doc/5493994658201600/17?q=Isauria#pageTop

Bordaz 1968: Jacques, "The Suberde Excavations, Southern Turkey an Interim Report", Türk Arkeoloji Dergisi, XVII, 2, Ankara.: 43 - 71.

Bordaz 1976, J. ,-A. Bordaz, "Erbaba Excavations, 1974", TAD, XXIII/2;39-43

Braudel 1993, Fernand, Felibe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İmge Kitabevi., İstanbul.

Hamilton 1842, J.W. Hamilton, Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia II, London 1842.

Hopwood, K. R. 1983. "Policing the Hinterland: Rough Cilicia and Isauria," in S. Mitchell (ed.), Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. BAR International Series 156. Oxford. 173-187.

Hopwood, K. R. 1986. "Towers, Territory and Terror: How the East was Held," in P. Freeman and D. Kennedy (eds.), The Defense of the Roman and Byzantine East. BAR International Series 297. Oxford. 343-356.

Hopwood, K. R. 1989. "Consent and Control: How the Peace was Kept in Rough Cilicia," in D. H. French and C. S. Lightfoot (eds.), The Eastern Frontier of the Roman Empire. BAR International Series 553. Oxford. 191-201.

Hopwood, K. R. 1999. "Ammianus Marcellinus on Isauria," in J. W. Drijvers and D. Hunt (eds.), The Late Roman World and Its Historians Interpreting Ammianus Marcelinus. London. 224-235

Houwink Ten Cate, 1961, Ph H J., The Luwian Populatian Groups of Lyia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period. Leiden 1961

Heine 1948, Heinrcih, Seyahat Tabloları III, MEB Yayınları, 1948.

Kartal 2003,M., "Anadolu'nun Epipaleolitik Dönem Buluntu Toplulukları, Sorunlar, Öneriler, Değerlendirmeler ve Çeşitli Yaklaşımlar", Anadolu/Anatolia, 24, Ankara:35-43.

Konyalı 1937, İ. H. Konyalı, "Konya-Bozkır Madenleri", Konya Dergisi, 14-15, Ekim-Kasım, 1937: 893-908

Kökten 1959, İ. Kılıç, "Tarsus-Antalya arası sahil şeriti üzerinde ve Antalya Bölgesinde yapılan Tarihöncesi araştırmaları hakkında", Türk Arkeoloji Dergisi, Maarif Vekilliği Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, Maarif Basımevi, VIII-2,1958, Ankara 1959:10-16.

Lensky 1996, N., Review of P. Rousseau, Basil of Caesarea. BMCR 7: 438-444.
Lensky 1999 a.N., "Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria from the 1st Century B.c. to the 6th Century A.D.," Journal of the Economic and Social History of the Orient 42: 413-465.
Lensky, 1999 b, "Basil and the Isaurian Uprising of A.D. 375" Phoenix, Vol. 53, No. 3/4 (Autumn - Winter, 1999); 308-329
Mellaart 1975, J., The Neolithic of the Near East, London 1975.
Mellaart 2003. M.,
Ramsay 1960,W.M.,Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Milli Eğitim Basımevi, Çev.M.Pektaş, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, İstanbul.
Saraçoğlu 1989 H., Akdeniz Bölgesi, İstanbul.
Sertok vd. 1998, K.,- Sertok, F.F. Squadrone, A. M. Palmieri, An Archeometallurgical Survey in the Ancient Mining area of Hadim-Bozkır (Konya-Turkey), Proceedings of 31 st International Symposium on Archaeometry, Jerem, E & Biro, K. (eds.) Archaepress-Archaeolingua. BAR, Centr. Euu.Ser.1.
Solecki 1964, Ralph Solecki, "An Archeological Recannaisance in the Beyşehir-Suğla Area of South Western Turkey, Türk Arkeoloji Dergisi, XIII, 1: 129-148
Shaw, B. D. 1984. "Bandits in the Roman Empire," Past and Present, 105: 3-52.
Shaw 1990.B.D., "Bandit Highlands and Lowland Peace. The Mountains of Isauria-Cilicia," Journal ofthe Economic and Social History ofthe Orient 33: 237-269.
Shaw 1993.B.D., "The Bandit," in A. Giardina (ed.), The Romans. Chicago. 300-341.
Syme, 1968.R., Ammianus and the Historia Augusta. Oxford.
Syme 1987.R., "Isaura and Isauria. Some Problems," in E. FrCzouls (ed.), Societws urbaines, societts rurales dans lIAsie Mineure et la Syrie hellnistiques et romaines: Actes du colloque organist Strasbourg (Novembre 1985). Strasburg. 131-147.
Wertime 1973,Theodere, A., "The Beginnings of Metallurgy,A New Look",Science, November 1973,182,Number 4115, 875-886

EKLER

Harita 1: Antik Isaura Bölgesi

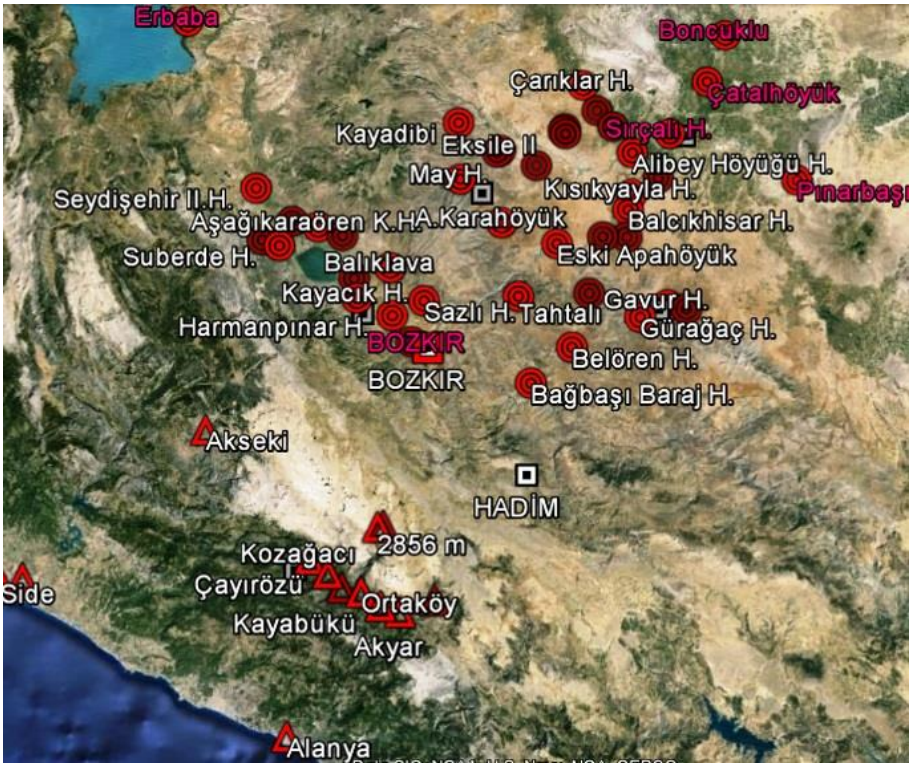

Harita 2: Bozkır Çevresi Höyükleri

Resim 1: Balıklava Höyük

Resim 2: Akçapınar Höyük

Resim 3: Isaura kalesinden Akçapınar Höyük

NEOLİTİKTEN KALKOLİTİK DÖNEME KADAR BOZKIR VE ÇEVRESİNDEKİ YERLEŞMELER*

BOZKIR AND IT'S VICINITY SETTLEMENTS FROM NEOLITHIC UNTIL CHALCOLITHIC

*Ramazan GÜNDÜZ***

Öz

Konya Ovası, orta Anadolu'da merkezi ve jeopolitik konumuyla Anadolu'nun en erken dönemlerinden itibaren önemi bir bölge olmuştur. Konya Ovası, bu özelliği ile hemen hemen her dönemde araştırmacıların ilgisini çekmiş ve bu bölgede öteden beri önemli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. 1950'lerden sonra yapılmaya başlanan prehistorik araştırmaların son yıllarda sayıları gittikçe artmıştır. Bu araştırmalar, bölgenin özellikle Prehistorik ve Protohistorik dönemlerini anlamamıza katkı sağlamıştır. Bozkır ve çevresindeki Neolitik yerleşmelerin dağılımı ile ilgili ilk verileri verenler arasında James Mellaart, David French, Sedat Alp, Jacque Boardaz, Ralph Solecki, Mehmet Özsait, Semih Güneri, Ian Hodder, Dougles Baird, ve Hasan Bahar bulunmaktadır. Hasan Bahar ve ekibi Konya'nın ilçe ve köylerinde 1994 yılından itibaren düzenli olarak yüzey araştırmaları yapmışlardır. Konya ve ilçelerini kapsayan kazı ve yüzey araştırmalarında ele geçen malzemelerin değerlendirilmesi, bu çalışmaya konu olan bölge ve çevresinde, yaklaşık olarak M.Ö 8.binden itibaren yerleşik hayata geçilmiş olabileceğini gösteren veriler sunmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Neolitik, Konya Ovası, Bozkır

•

Abstract

Konya Plain has a central positon and geopolitics of Anatolia since earliest eras. Because of this situtation many important researchs have been conducted at Konya Plain and plain has been drew attention of researchs. The first researchs conducted by 1950s. The number of researchs has been increasing since 1990 and some of these is still going on. These researchs contribute to understanding especially Prehistoric and Protohistoric eras of, the region. The first datas about Neolithic Settlement Pattern of Bozkır and it's vicinity convied by James Mellaart,David French, Jacque Boardaz and Ralph Solecki. The other researchs was conducted by Semih Güneri, Ian Hodder, Dougles Baird and Hasan Bahar after 1980's. Surveys have been conducting at Bozkır and it's vicinity since 1994 by H. Bahar and his team. Due to evaluation of artifacts which achieved from excavations and surveys at Konya and it's counties, sedentism had began in the 8th millenia BC at the region.

•

Keywords

Neolithic, Konya Plain, Bozkır

---

* *Bu çalışma yazarın, Almanya-Freiburg Albert-Ludwigs Universität/ Archäologische Fakültät,– Ur – und Frühgeschichtliche Archäologie bölümünde tamaladığı "Die Dunkel Bemalte Keramik des 6. Jahrtausends v.Chr in der Ebene von Konya" adlı Yüksek Lisans tezinden elde edilen verilerden yararlanılarak geliştirilmiş bir çalışmadır.*

** *Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs/KONYA e-posta: ramazangunduz@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Bu çalışmaya konu olan Bozkır, Antik dönemde İsauria Bölgesi sınırları içerisindedir. Bölgeyle ilgili ilk arkeolojik çalışmalar 1830'lara W.J. Hamilton'un yaptığı çalışmalara kadar uzanmaktadır. Ancak Hamilton ile başlayan bu ilk çalışmalar daha çok bölgenin Antik dönem yerleşmeleri ile alakalıdır[1]. Bozkır ve çevresindeki Neolitik yerleşmelerin dağılımı ile ilgili ilk veriler ise 1950'lerden sonra bilim dünyası ile paylaşılmıştır. Erken dönem araştırmacıları arasında, James Mellaart[2], David French[3], Jacque Boardaz[4], Ralph Solecki[5], Ian Hodder[6], Dougles Baird[7] ve Hasan Bahar bulunmaktadır. Hasan Bahar ve ekibi Konya'nın ilçe'lerinde ve köyler'inde 1994 yılından itibaren uzun süre düzenli olarak yüzey araştırması yapmışlardır[8]. Bozkır ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalardan elde edilen buluntular üzerinde yapılan C14 analizleri bu bölgenin M.Ö. 7 bin yıl öncesinde yerleşim gördüğünü ispatlamıştır(Fig. 1).

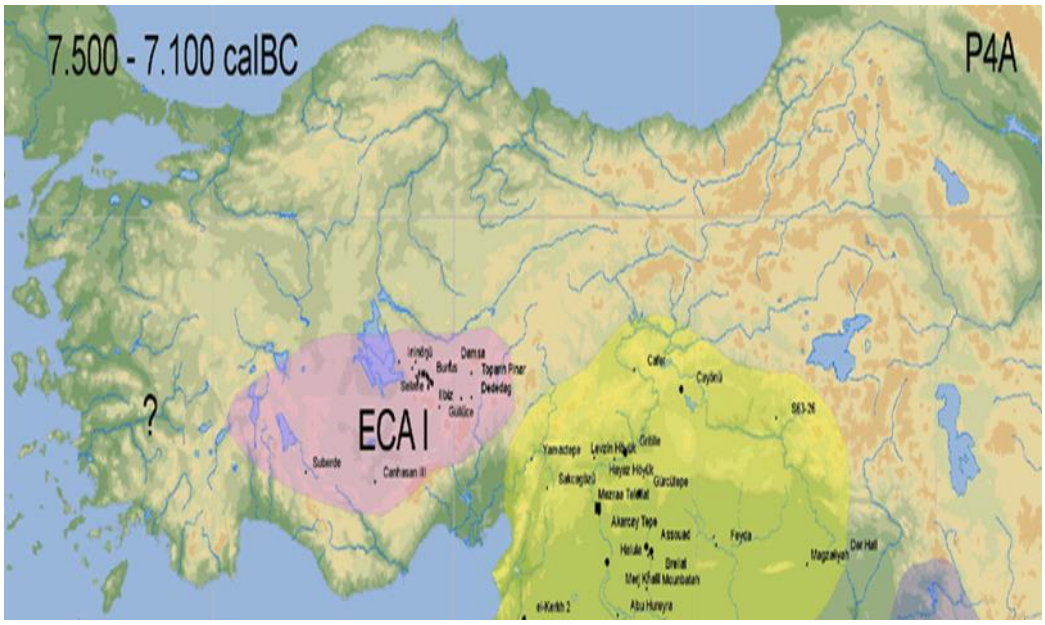

Fig. 1: Bozkır çevresinden elde edilen buluntular üzerinde yapılan Radyocarbon analiz sonuçları. (http://context-database.uni-koeln.de/map.php?mapM=1&AN=1&Zeit=6)

Bölgenin Coğrafi ve Jeopolitik Durumu

Konya iline 115 km uzaklıkta olan Bozkır, Konya'nın güneyde Akdeniz Bölgesine sınır olan şirin bir ilçedir. Coğrafi olarak, Bozkır Orta Torosların kuzey

[1] Doğanay 2007, 205.
[2] Mellaart 1954, 174.
[3] French 1962, 27-40.
[4] Bordaz 1973, 283.
[5] Bordaz 1973, 283.
[6] Hodder 1996, 5.
[7] Baird 1996, 41.
[8] Bahar 2015, 14.

zirvesine yakın dağlık bir alanda, deniz seviyesinden yaklaşık olarak 1200 m yükseklikte kurulmuştur. Bozkır ilçesinin içinden geçerek Çumra Ovası'na ulaşan Çarşamba Çayı bölgenin iki önemli su kaynaklarından birisidir[9]. Çarşamba Çayı, Orta Toroslar'ın en batısını oluşturan ve yer yer 2500 metreye yakın yükseltilere sahip Geyik Dağları'ndan kaynağını alır. Bozkıra 10 km uzaklıkta ise Göksu akarsuyu yer alır. Bu iki akarsu erken dönemlerde olduğu gibi günümüzde de çevresine hayat vermektedir. Özellikle Çarşamba suyunun Neolitik Dönemde Çatalhöyük gibi yerleşim yerlerinin kurulup gelişmesinde büyük bir role sahip olduğu yapılan son araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Bölgedeki, Gökhöyük, Suberde, Can Hasan III ve Pınarbaşı gibi diğer yerleşmelere bakıldığında bunların da su kenarlarına kurulduğu görülmektedir[10]. Bu akarsular bölgede tarıma dayalı yerleşik hayata geçilmesine olanak sağlamıştır[11]. Ayrıca bu akarsuların oluşturduğu geçitler kayalık olan bölgenin ulaşım güzergahlarını oluşturmaktadır. Bölgenin iklimi, bulunduğu coğrafyadan dolayı kışları soğuk ve yağışlı yazları sıcak ve kurak bir özelliğine sahiptir.

Neolitik Dönem Yerleşimlerin Dağılımı

Genel bir ifadeyle Neolitik Dönem insanların yaşamlarını avcılık ve toplayıcılık yaparak sürdürdükleri, sürekli hareket halinde oldukları göçebe bir yaşamdan, kalıcı konutlar kurdukları yerleşik hayata ve yabani bitkilerin evcilleştirilmesiyle tarım toplumuna geçtikleri dönemdir[12]. Anadoluda yapılan arkeolojik çalışmalar genelde Neolitik Çağ olarak adlandırılan dönemin, Anadolu'nun her yerinde aynı anda başlamadığını, bölgelerin değişik coğrafi ve iklimsel faktörlerine bağlı olarak Neolitik dönemin kültürel gelişimini farklı zamanlarda tamamladığını göstermektedir[13]. Neolitik ve Kalkolitik Dönem'de orta Anadolu denilince, akla ilk Konya Ovası ve Kapadokya gelmektedir. Bunun başlıca nedeni, bu bölgelerde yapılmış erken döneme ait araştırmaların fazlalığıdır[14]. Bozkır'ın da içinde bulunduğu Konya Ovasında yapılan araştırmalar sonucunda Pınarbaşı, Can Hasan, Boncuklu Höyük, Çatalhöyük, Erbaba, ve Suberde, Gökhüyük (Kanalhüyük) gibi Orta Anadolu'nun en erken Neolitik dönem yerleşimleri açığa çıkartılmıştır[15](Fig. 2). Bozkır ve çevresinde bulunan yerleşikhayata geçişin izlerini taşıyan yerleşimlerden enerkene tarihlenen Boncuklu Höyüktür.

[9] Buldur - Sarı 2012, 89.
[10] Hodder 2006, 76.
[11] Hodder 2006, 82.
[12] Schmidt 2014, 36.
[13] Özdoğan 2011, 329.
[14] Özdoğan 2007, 442.
[15] Bahar 2004, 13-14.

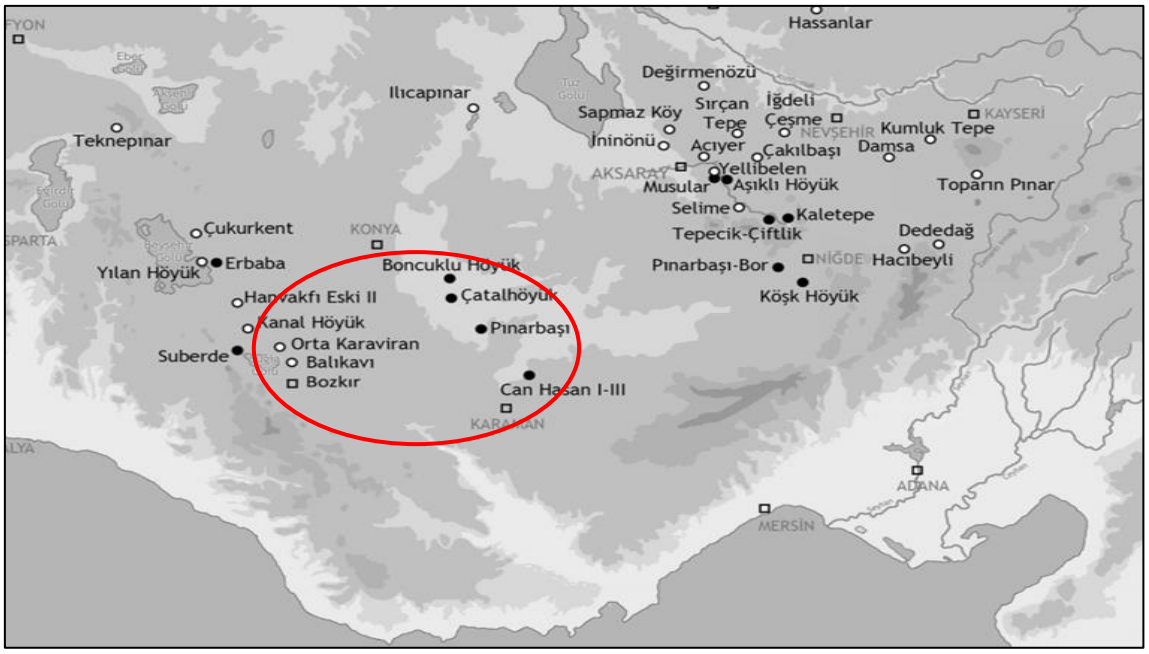

Fig. 2: Bozkır ve Çevresindeki Prehistorik yerleşmeler.

Boncuklu Höyük

Boncuklu Höyük Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Hayıroğlu kasabasında[16]. Konya'ya 30 km uzaklıkta Çatalhöyük'ün 10 km kuzeyinde ve obsidyen yataklarıyla ünlü Hasan Dağ'a yakın bir mesafede yer almaktadır[17] (Höyüğün ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 2 m olup 180x120 m ebatlarındadır. Höyük adını yüzey araştırmaları sırasında ele geçen ve halen üzerinde görülen çok sayıda boncuk buluntularından almaktadır. Liverpool Üniversitesi'nden Prof. Dr. Dougles Baird başkanlığında gerçekleştirilen Konya Yüzey Araştırmaları (1995-2002) sırasında bulunan höyükteki kazı çalışmaları 2006 yılında başlatılmıştır[18]. Ayrıca bu bölgede Prof. Dr. Hasan Bahar da yüzey araştırmaları yapmış prehistorik birçok buluntuyu höyüğün yüzeyinden toplamıştır[19](Fig. 3). Boncuklu'da yapılan araştırmalar ışığında, Anadolu'da Neolitik dönemin en erken evreleri ve "yerleşik hayata geçiş"in izleri aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Çatalhöyük'ten yaklaşık bin yıl öncesine tarihlenen Boncuklu Höyük, aynı zamanda tarım ve hayvancılığın ilk başlangıç evrelerinin de araştırıldığı ender yerlerden birisidir.

[16] Bahar 2015, 12.
[17] Bahar 2004, 14.
[18] Tok 2006, 30-33.
[19] Bahar 2004, 14.

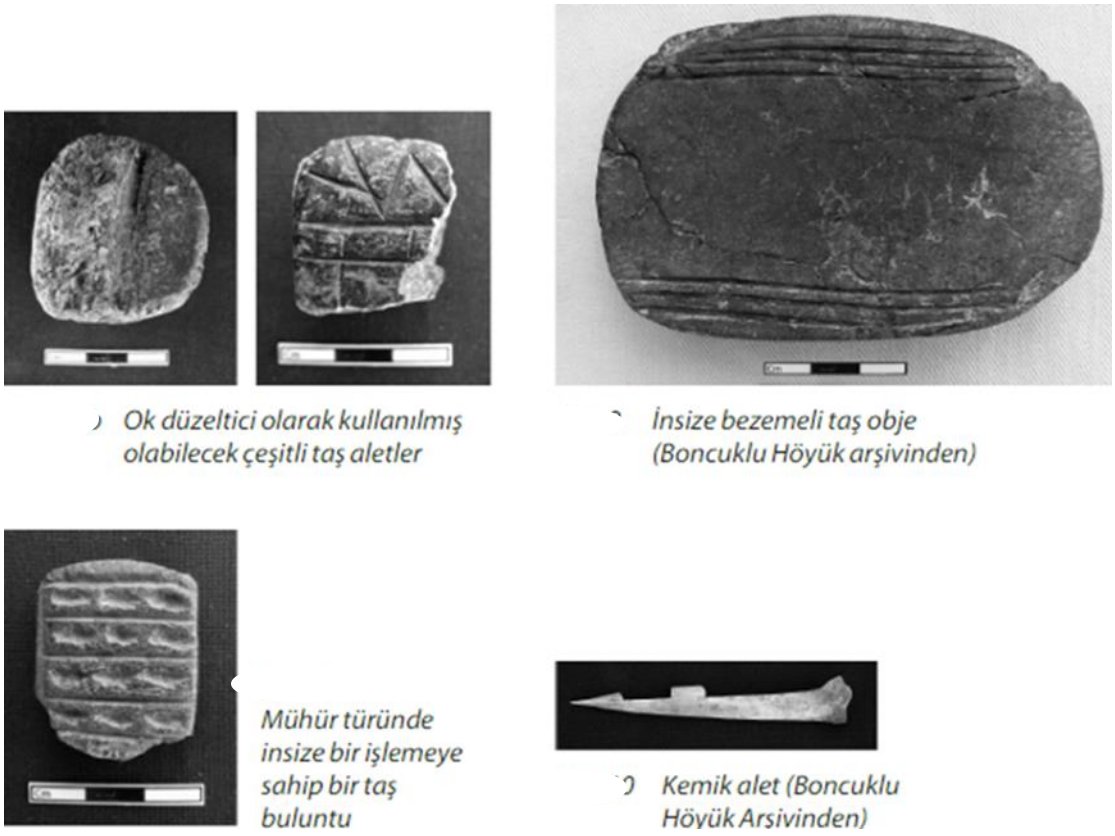

Fig.3: Boncuklu Höyükte ele geçen bazı küçük buluntular. (Baysal.2013.104)

Boncuklu Höyük Mimarisi

Boncuklu Höyük'te yapılan çalışmaları sonucunda, yuvarlak düzende yapılmış yapıların olduğu bir kültür ortaya çıkarılmıştır[20]. Burada ortaya çıkarılan oval planlı kerpiç yapılarla temsil edilen mimari geleneğe (Fig. 4) Neolitik dönemde henüz Konya Ovası'nda rastlanmamakla birlikte, Kapadokya bölgesinde Aksaray il sınırları içerisinde bulunan Aşıklı Höyük rastlanmaktadır. İkinci dönem Aşıklı Höyük kazılarında ulaşılan en alt evrelerde oval planlı kerpiç yapıların olduğu mimari bir gelenek söz konusudur[21]. Bu durum Boncukluda bulunan oval planlı yapıların Konya Ovası'nda Çatalhöyük ve Can Hasan'da ortaya çıkarılan dikdörtgen veya kare planlı yapıların en erken örneklerinin olabileceği düşüncesini akla getirmektedir[22]. Mimaride kullanılan malzemeler genelde kerpiç, çamur, sazlar ve ahşap elemanlar oluşturmaktadır. Yerleşmenin tamamen sulak, bataklık türü bir arazide yer alıyor olması yapı malzemesi olarak kullanılabilecek çeşitli malzemelerin kullanımına da doğal ortam sağlamaktadır[23].

[20] Baysal 2013, 84.
[21] Özbaşaran 2012, 138.
[22] Tok 2006, 30-33.
[23] Baysal 2013, 85.

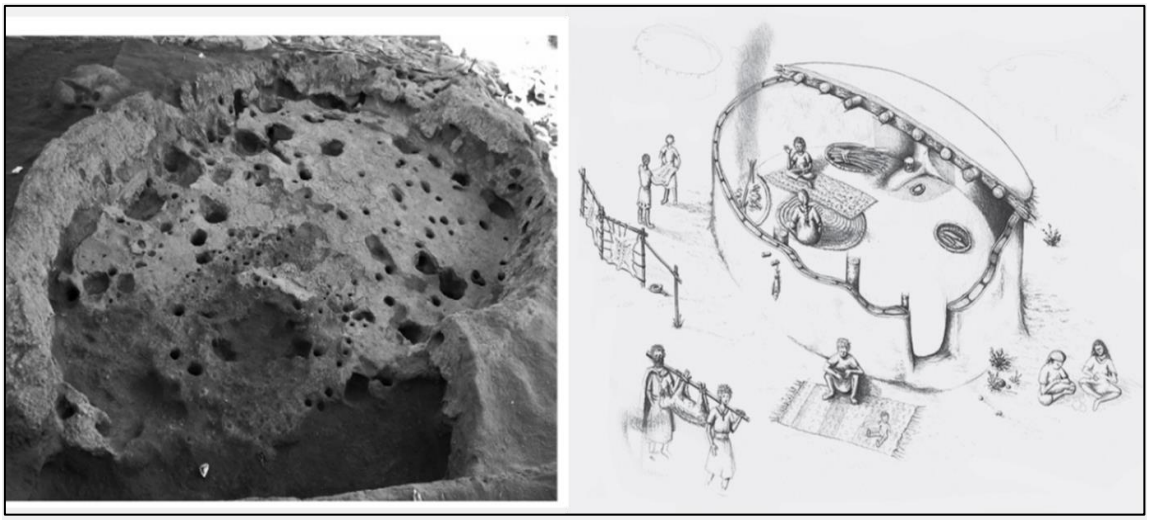

Fig.4: Boncuklu Höyük Yuvarlak Mimari örneği ve Rekonstrüksiyonu (Baysal 2013, 103-4.)

Çatal Höyük

Çatalhöyük Orta Anadolu'da Konya'nın 52 km güneydoğusunda, Çumra ilçesininin 11 km kuzeyinde yer almaktadır[24]. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 980 m dir[25]. İlk olarak 1958 yılında James Mellaart tarafından Konya Ovası yüzey araştırması sırasında bulunmuş, Doğu ve batı Çatalhöyük olmak üzere iki höyükten oluşur (Fig. 5). 1961-65 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün desteğiyle, yine J. Mellaart yönetiminde kazılmıştır[26]. Doğu Çatalhöyük Neolitik Döneme (M.Ö. 7400-6000), Batı Çatalhöyük Kalkolitik Dönem'e (M.Ö. 6000-5400) tarihlenir[27]. 1961 yılında kazı çalışmalarına başlanan Çatal höyükte çalışmalar 3 sezon sonunda 1965 yılında höyüğün az bir kısmı kazılarak bırakılmıştır. Kazılar 1993 yılında Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün desteği, Prof. Dr. Ian Hodder'in bilimsel başkanlığında yeniden başlatılmıştır[28]. Höyük 21 metre yüksekliğindedir ve büyük olasılıkla, bir birine bitişik biçimde, iyi korunmuş kerpiç evlere sahip 18 yerleşim tabakasından oluşur. Her bir tabakadan, höyüğün arazisine bağlı olarak farklı sayıda ev (ör. VI.B tabakasında 59) Mellaart tarafından kazılmıştır. Sokaklar ya çok az sayıdadır ya da hiç bulunmaz, eve giriş çatıdandır. Yerleşimin devam ettiği süre boyunca, çeşitli (jeofizik tekniklerini de içine alan) yüzey örnekleme şekillerine göre 3500-8000 kişi bu yerleşimde yaşamış olabilir. Kazısı yapılan tabakalardan höyüğün C14 methodu ile tarihlemesi yapılmış ve höyük M.Ö 7400 ile M.Ö 6000 yılları arasına tarihlenmiştir[29].

[24] Mellaart 1962, 42.
[25] Mellaart 1962, 42.
[26] Hodder - Cessford 2004.20
[27] Çatalhöyük'teki tabakaların Radyocarbon tarihlendirme sonuçları için bkz. Hodder 2006, 44, Hodder - Cessford 2004.19
[28] Hodder - Cessford 2004.20
[29] Hodder - Cessford 2004, 17-40.

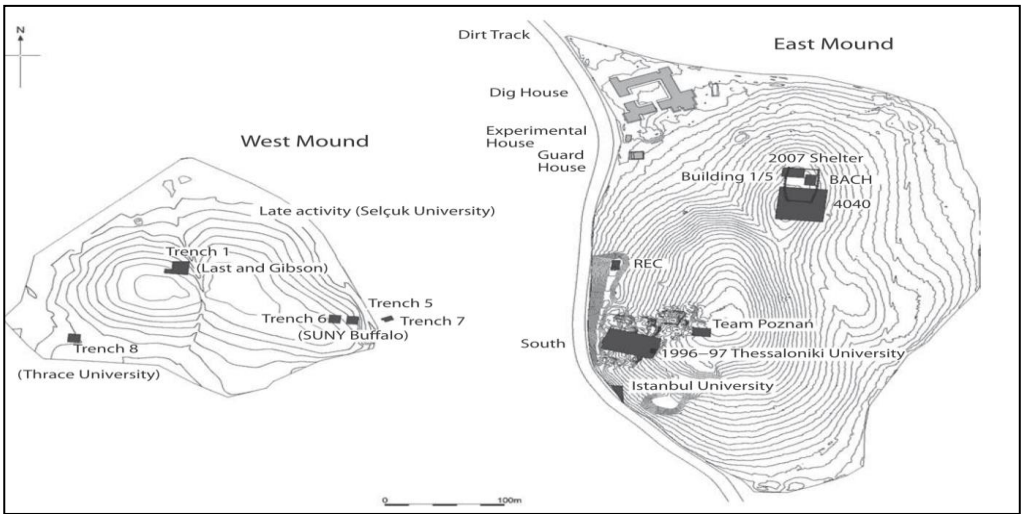

Fig. 5: Çatalhöyük Yerleşim Planı (Biehl vd. 2012, 54)

Beslenme

Çatalhöyük'te beslenme alışkanlıklarının neredeyse tümü yerleşik bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. İnsanlar oluşturdukları tarım alanlarında çeşitli bitkilerin ekimlerini yapmışlardır. Bunlar arasında, einkorn buğdayı, arpa, acı bakla, bezelye ve bölgenin yerel bitkisi olmayan emmer buğdayı ve ekmeklik buğdayında ekimi söz konusudur[30] Bitkilerin evcilleştirilerek tarımının yapıldığı ana besin maddelerinin kültüre alınmış bitkiler olduğu anlaşılmaktadır[31]. Çatalhöyük'te aynı yamanda hayvan evcilleştirmesi söz konusudur. Çatalhöyük'te hayvanların evcilleştirildiğine dair izler yapılan kazı çalışmalarından elde edilen hayvan kemiklerinin % 70'ini koyun ve keçi kemiklerinin oluşturmasından anlaşılmaktadır. Bunlar yanında sığırında evcilleştirildiği düşünülen Çatalhöyük'te ortaya çıkan bu tablo sığırın beslenmedeki yerinin oldukça az olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sembolizmde kullanılan yaban hayvanları içinde sığır motiflerinin bulunması da oldukça ilginçtir ve evcilleştirilmiş olduğu görüşüne terstir. Bilindiği gibi Çatalhöyük'te ortaya çıkarılan birçok duvar resmilerinde Sığırın avlanma veya av sonrasında etrafında şenlik yapan dans eden insanların olduğu betimlemeler konu edilmektedir[32]. Bunların dışında Çatalhöyük insanları Avcı-toplayıcı geleneklerini de devam ettirdikleri yine kazılarda ele geçen yabani hayvan kemikleri ve su kuşlarına ait kemiklerden anlaşılmaktadır. Ancak sembolizmde çokça konu edilen leoparlara ait herhangi bir buluntu söz konusu değildir[33].

Mimari

Mellart'ın Doğu Çatalhöyük'te yaptığı kazılar sonucunda 0-XII olarak sıralanan toplamda onbeş yapı katı tespit edilmiştir[34]. Bu evrelerde kendine özgü mimari unsurlar ortaya çıkartılmıştır. Bitişik düzende yapılmış olmalarına rağmen, sürekli olarak bağımsız duvarlı olan evler, genellikle bir büyük ve iki çok küçük odayı kapsamaktadırlar (Fig.6).

[30] Asouti - Fairbairn 2002, 181-192.
[31] Sagona-Zımansky. 2015.65
[32] Hodder 2006, 142-196.
[33] Hodder 2006, 47.
[34] Sagona-Zımansky. 2015.81

Buluntulara göre bu küçük odaların erzak ambarı oldukları anlaşılmaktadır[35]. Birbirine bitişik olan bu tek katlı evlerin kapıları yoktur ve girişler çatıdandır. Çatıda bulunan bu delik hem eve girişte hemde altındaki ocağın duman çıkışı için kullanılmıştır. Evler çeşitli ebatlarda kesilmiş kerpiçlerden yapılmıştır. Üst örtüde kamış üzerine sıkıştırılmış toprak kullanılmıştır. Evlerin duvarları sıvalıdır[36]. Evlerin içinde, duvarların önünde tabanda 10-20 cm yüksekliğinde sekiler bulunmaktadır. Bu sekiler hem ev halkının oturması, yatması hem de ölülerin altına gömülmesi amacıyla kullanılmıştır[37].

Fig. 6:Çatalhöyük mimari yapıların genelgörünümü ve ev planı. Hodder - Cessford 2004s.21

Batı Çatalhöyük

Batı Çatalhöyük, Doğu Çatalhöyük'ten eski Çarşamba Çayı'nın kanalıyla ayrılmaktadır. Yaklaşık 300 m çapında daire biçimli bir höyüktür[38]. Höyükte ilk kez, 1961-1963 yıllarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Mellaart, Batı Çatalhöyük'te iki farklı alanda kazı yapmış ve bunları alan I ve II olarak adlandırmıştır[39] (Fig.3). 1998 yılında, Doğu Çatalhöyük kazıları devam ederken, ekip üyelerinden J. Last ve C. Gibson tarafından Batı Çatalhöyük'te de kazı çalışmaları yapmıştır. 1998, 2000, 2001 ve 2003 yıllarında gerçekleştirilen kazılar genelde Mellaart'ın 1 numaralı açmasında yoğunlaşmıştır[40]. 2006 yılı ve daha sonrasında Batı Çatalhöyük'te, Buffalo Üniversitesinden Peter Biehl ve Trakya Üniversitesinden Burçin Erdoğu'nun kazı ekibi

[35] Hodder 2006, 111.
[36] Mellart 1967, 131.
[37] Mellart 1964, 41.
[38] Biehl vd. 2012a, 53-65.
[39] Mellart 1967, 135-156.
[40] Gibson – Last 2003, 12-13.

tarafından 5-6-7-8 nolu açmalarda çalışmalar yürütülmüştür[41]. Bu çalışmalar 2012 yılına kadar sürmüştür.

Mimari

Mellaart'ın II numaralı açmada yaptığı çalışmalarda kerpiç tuğlalardan yapılmış payandaları olan yapının bir kısmı ortaya çıkartılmıştır[42]. Batı Çatalhöyük'te çalışmalar 1998-2003 yılları arasında J. Last ve C. Gibson tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalar höyüğün batısında ve güneyde olmak üzere iki farklı alanda yoğunlaşmıştır[43]. Bu çalışmalar neticesinde Bina 25 olarak adlandırılan bir mimari yapı ve bu yapının çevresine gelişigüzel yerleştirilmiş hücre planlı mekanlar açığa çıkartılmıştır[44] bu yapının duvarları kerpiç tuğlalardan yapılmış, doğu ve batı duvarlarına dikdörtgen payandalar eklenmiştir[45]. Duvarlar ve taban sarı/beyaz bir sıva ile sıvanmıştır. Bina ortasında yuvarlak bir ocak bulunmuştur[46]. Peter Biehl ve ekibi tarafından 2012 yılına kadar sürdürülen çalışmalar sırasında 5 nolu açmada duvarları kerpiç bloklardan yapılmış, payandalı[47], 4 bina (B.98-B.105-B.106-B.107) (Fig.6) kalıntısı tespit edilmiştir. Burada açığa çıkarılan mimari yapıların ortak özelliği birbirine bitişik, kerpiç duvarlı, dikdörtgen planlı ve büyük payandalara sahip olmalarıdır[48]. Ayrıca bunların tabanlarında beyaz sıva izlerine de rastlanmıştır[49].

Fig. 6: Batı Çatalhöyük Açma 5ten bina 98 ve Batı Çatalhöyük'ün Mimari Yapı Planı.(Biehl vd. 2012a, 53,659).

Trakya Üniversitesinden Burçin Erdoğu'nun kazı ekibi tarafından höyüğün güneybatısında yer alan 8 nolu açmada yapılan çalışmalar neticesinde, duvarları ve tabanı kırmızı boya ile sıvanmış olan ve "Kırmızı Bina" olarak isimlendirilen Bina 78 ortaya

[41] Biehl – Rosenstrock 2008, 90-97.
[42] Mellaart 1967, 136.
[43] http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1998/ar98_05.html.
[44] Gibson - Last 2003, 13.
[45] Gibson - Last 2003, 14.
[46] Gibson - Last 2003, 12, Plan of B.25.
[47] Biehl vd. 2012b, 76-102.
[48] Biehl vd. 2012b, 78.
[49] Biehl vd. 2012b, 76-77.

çıkartılmıştır[50]. Kare planlı olan bu yapı içten içe yaklaşık 6x6 m boyutlarındadır ve içten payandalı olarak yapılmıştır. Bina 78'in iki katlı olduğu ve her iki katın tabanının ve ikinci katın duvarları kırmızı boya ile sıvandığı tespit edilmiştir. Binanın üç payandası vardır. İkinci kat tabanı düzgün biçimde yıkılmış, kuzey ve batı payandaları üzerine devrilen taban yarım daire biçiminde çıkıntılar oluşturmuştur. Binanın üç payandasından biri olan doğu payandası 1x1.30 m boyutlarındadır.

Seramik

Batı Çatalhöyük, Mellaart tarafından yapılan çalışmalarda ele geçen çanak-çömlek buluntularına göre, iki farklı döneme ayrılmıştır. Bu evreler Erken Kalkolitik I (EKI) ve Erken Kalkolitik II (EKII) olarak adlandırılmıştır. EKII'ye ait buluntular yalnız II nolu açmadaki çukurlardan elde edilmiştir[51]. Batı Çatalhöyük çanak çömleklerinde Doğu Çatalhöyük'e nazaran formlarda ve boyutlarda çoğalmalar ve çeşitlilikler olmuştur[52]. EKI çanak çömleğinin özelliği krem, beyaz veya turuncu astar üzerine kırmızı boyalı oluşudur. EKII çanak çömleği ise krem astar üzerine siyah, kahve, koyu kırmızı boyalıdır[53]. Batı Çatalhöyük çanak çömleği içinde monokrom çanak çömlekler de bulunmaktadır. Bu monokrom çanak çömlekler boyalı çanak çömleklerden sayıca daha fazladır. EKI'de boyunlu omurgalı veya küresel gövdeli çömlekler ile omurgalı "S" görünüşlü kaseler ana formları oluşturur[54]. Çanak çömlekler üzerinde uygulanan bezemeler, kırmızı veya kahverengi boya ile yapılan düz çizgili geometrik motiflerden meydana gelir. Dikey zikzaklar hem çömleklerin boyun kısımlarında hem de omurga biçimindeki kaselerin iç kısımlarında görülürken, yatay çizgiler çömleklerin boyun kısımları ile sınırlı kalmaktadır. Bazı diplerde uygulanan yıldız şeklindeki bezemenin içi noktalarla doldurularak oluşturulan daha karmaşık motiflere de rastlanmaktadır[55].

Şekil 4. Batı Çatalhöyük Kalkolitik Dönem çanak çömleklerinden bezeme örnekleri. (Gündüz 2013, 58.)

[50] Erdoğu 2007, 132-142; Erdoğu 2008, 105-109.
[51] Mellaart 1967, 135-156
[52] Gündüz 2013, 47.
[53] Mellaart 1965, 135; Last 2000, 77; Gündüz 2013, 46-59
[54] Gündüz 2013, 74.
[55] Gündüz 2013, Levha I

Suberde

Suberde, Bozkır'ın güneybatısında, Seydişehir'in 11 km güneydoğusunda adını aldığı Suberde kasabasının 1.5 km doğusunda yer almaktadır. 1963 yılında Ralph S. Solecki, Jacque Boardaz ve ekibi tarafından yapılan Konya Beyşehir-Seydişehir yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir[56]. Bordaz ve ekibi tarafından yerleşmede yapılan kazılar sonucunda üç kültür katı tespit edilmiştir[57]. Elde edilen bu bilgilere göre birinci kat Bizans ve geç dönemlere tarihlenir. Ikinci kat özellikle tarımsal aktiviteler ve birinci kat yapıları tarafından tahrip edilmiştir.

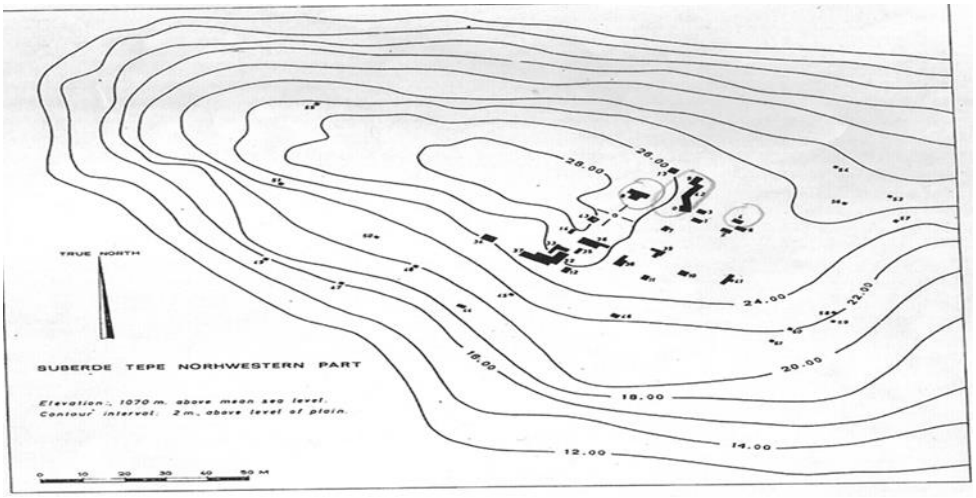

Fig. 7: Mimari yapı kalıntılarını ve konumlarını gösteren Suberde topakrafik haritası.(Bordaz 1968, 63)

Bu tabakada kerpiç evlere ait duvar kalıntıları ve taban sıvası parçaları bulunmuştur. *(Fig. 7)* Bu kalıntılardan mimari yapıların kare ve dörtgen planlı oldukları tahmin edilmektedir. III kat mimari ve küçük buluntu veren en iyi kattır. Açığa çıkarılan iki adet mimari yapının bölümlerinden anlaşıldığı kadarıyla kerpiçten yapılmış evler mevcuttur. Burada bulunan seramik parçalar Bordaz tarafından degerlendirilmiştir. Bu degerlendirmeye göre seramikler kaba ve bezemesiz seramiklerdir.

Beslenme, Suberde´den gelen zooarkeolojik verilere göre, burada yaşayanlar tarafından koyun, keçi, sığır, domuz ve kızıl geyik tüketilmiştir. Fakat en yoğun tüketilen hayvan koyundur ve bu koyunların çoğu üç yaşın altındadır. Buda koyunların belli bir düzen içerisinde evcil olarak yetiştirildiğini düşündürmektedir.Burada bulunan köpek kemiklerinden köpeğin de evcilleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak D. Perkins ve P. Daly´e göre Suberde avcilara ait bir yerleşmedir ve ve köpek dışındaki tüm hayvanlar yabanidir[58].

Burda yapılan kazılarda pişirilmiş kilden figürinler ve çok sayıda yontma taş alet ile kemikten yapılmış alet ele geçmiştir[59](Fig.8).

[56] Bahar 2015, 30.
[57] Bordaz 1968, 44.
[58] Sagona-Zımansky. 2015.65
[59] Bordaz 1973, 283.

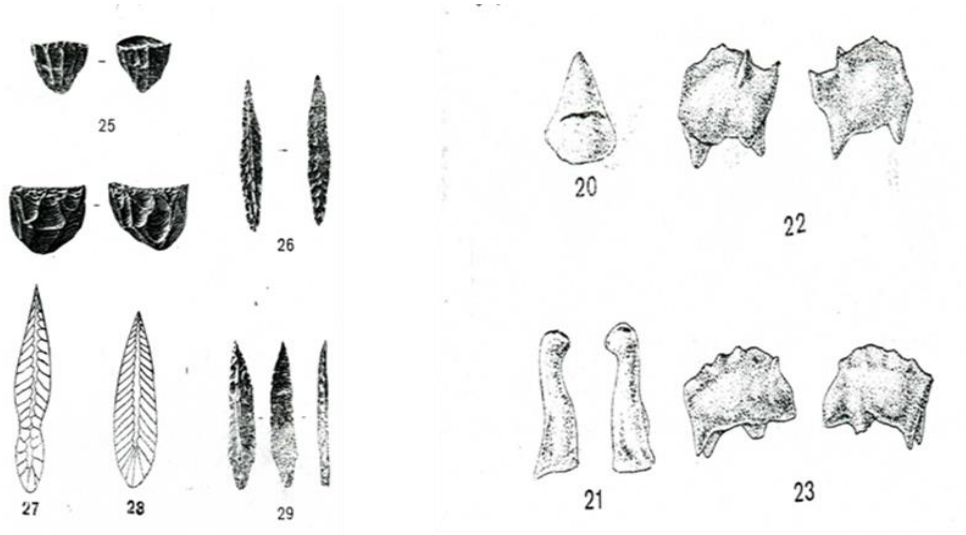

Fig. 8: Suberde kazı çalışmalarında ele geçen küçük buluntular. (*Bordaz 1968, 66-70)*

Gökhöyük (Gökhöyükbağları)-Kanal Höyük

Gökhöyük Konya İli, Seydişehir ilçesi, Gökhöyük köyü sınırları içerisindedir. 2002-2005 yılları arasında Konya Arkeoloji Müzesi Arkeologlarından Arkeolog Enver Akgün başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür[60].

Halihazırda 1.derece sit alanı olan yerleşim yerinin doğu kısmından geçecek olan Konya Ovası Sulama Projesi kapsamındaki Beyşehir, Suğla, Apa Su Kanalı Projesi'nin höyüğün doğu kısmından geçmesiyle kurtarma kazıları yapılmıştır.(Fig. 9) Höyükte yapılan kazı sonuçlarıyla ilgili olarak hafiri tarafından herhangi bir yayın yapılmamıştır[61]. 3 sezon yapılan kazılar boyunca elde edilen buluntular Konya Arkeoloji Müzesi bünyesinde korumaya alınmış ve bunlar şuan yayına hazırlanmaktadır.

Mimari

Suğla Gölü'nün doğusunda, göle çok yakın bir mesafede bulunan Gökhöyük coğrafi konumu gereği hem tarım alanlarına hem su kaynaklarına yakınlığı bakımından önemli bir yerde kurulmuştur. Ayrıca göle yakınlığından dolayı mimaride yapı elamanı olarak kullanılan çamur ve sazlık gibi hammaddeye de yakındır. Yapılan çalışmalar sonucunda höyükte, Neolitik Dönem, Kalkolitik ve Tunç Dönemi yanında Demir Çağı'na ait yerleşim izleri bulunmuştur. Höyükte en erken olarak Neolitik döneme ait yaşam evreleri tespit edilmiş olup bu dönem oldukça uzun bir süreci kapsamaktadır. Gökhöyük'te Neolitik döneme tarihlenen evre 4 dört kültür katı ile temsil edilmektedir. Bunlardan dördüncüsü en erken evre iken birincisi en üstteki geç evredir. Bu yapı katlarında Konya Ovası Neolitik Dönem mimari karakterini yansıtan Çatal Höyük[62] ve

[60] Enver Akgün halen Konya Arkeoloji Müzesinde Arkeolog olarak çalışmaya ve Gökhöyük'ten ele geçen buluntuları yayına hazırlamaya devam etmektedir. Kendisinin büyük emek vererek yaptığı bu çalışmadan elde edilen verilerin bir kısmını benimle paylaştığı ve burada bilim dünyasına duyurmama izin verdiği için teşekkürü bir borç bilirim.

[61] Fakat kazı sorumlusu Enver Akgün ile yaptığım yüz yüze görüşmede 2007 yılında Konya Kültür ve Turizm Müdürlüğünün çıkardığı yıllığa 3 sayfalık bir rapor sunduğunu beyan etmiştir

[62] Hodder 2006, 110-115.

Suberde[63] ve Canhasan III[64] de olduğu gibi kerpiç kullanılarak yapılan evlerden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı taş temel üzerine kerpiç kullanılarak yapılırken bir kısmı direk kerpiç temel ile yapılan mimari yapılardan oluşmaktadır. (Fig.9)

Fig. 9: Gökhüyük kazı alanindan bär görünüm.
(http://www.tripmondo.com/turkey/konya/gokhoyuk/picture-gallery-of-gokhoyuk/)

Evler iki veya üç bölmeli birbirine bitişik düzende inşa edilmişlerdir. Bu mimari gelenek Çatalhöyük'te açığa çıkarılan Neolitik dönem mimari yapılarında da görülmektedir[65]. Burada ortaya çıkarılan binaların küçük kısımları kirli alan[66] olarak tabir edilen işlik alanlarını oluştururken yine Çatal Höyük'ten bildiğimiz fırınların güney kısımlara yapılma geleneği[67] Gökhöyük'te de görülebilmektedir.
Neolitik dönemin sona ermesinden sonra höyükte kalkolitik döneme tarihlenen kültür tabakaları tespit edilmiştir. Burada ortaya çıkarılan kalkolitik kültür tabakaları 3 yapı katı ile temsil edilmektedir. Bunlardan 1. yapı katı Erken Kalkolitik, 2. yapı katı orta Kalkolitik, 3. yapı katı da Geç Kalkolitik Döneme tarihlenmektedir. Erken Kalkolitik Döneme tarihlenen 1. kültür tabakası ile Orta Kalkolitik Döneme tarihlenen 2. kültür tabakasında ki mimari gelenek tam olarak belirgin değildir. Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen 3. yapı katında ise mimari yapılar küçük taşlarla yapılmış taş temel duvarlıdır. Höyükte yapılan kazılar sonucunda Neolitik Dönemde inşa edilen yapıların, genelde höyüğün güney ve doğu kısmına konumlanmış olduğu görülürken, Kalkolitik Dönemdeki yerleşim yerlerinin höyüğün batı ve kuzey kısımlarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Neolitik Dönem insanların kalıcı konutlar kurdukları yerleşik hayata ve yabani bitkilerin evcilleştirilmesiyle tarım toplumuna geçtikleri dönemdir. Bilindiği gibi Neolitik

[63] Bahar 2015, 31.
[64] French 1998, 20-21.
[65] Hodder 2006, 115.
[66] Hodder 2006, 121.
[67] Hodder 2006, 119-120.

dönemde kurulan yerleşmelerin büyük bir kısmı genelde su kenarlarına ve besin kaynaklarına yakınlığına göre belirlenmiştir. Bu çalışmaya konu olan bölgenin Prehistorik dönem sakinlerince tercih edilmesinin bir nedeni de burada bulunan önemli su kaynakları olmalıdır. Bu bölgedeki, Gökhöyük, Suberde, Can Hasan III, Pınarbaşı ve Çatalhöyük gibi yerleşmelere bakıldığında bunların da su kenarlarına kurulduğu görülmektedir[68]. Sulak alanlarda oluşan bitki çeşitliği ve buraya gelen hayvanlarla bölgenin faunası çeşitlenmiş, burada avcılık faaliyetlerinin yapılabilmesine, ekim alanlarının sulanarak daha kolay besin elde edilmesine olanak sağlamış olmalıdır. Ayrıca akarsular özellikle Konya Ovasında, Neolitik mimari için gerekli yapı malzemesi olarak kullanılan kerpiç ve sazlıklara hammadde kaynaklığı yapmışlardır. Böylece yerleşik hayata geçişte kurulacak mimari yapıları kurmak için büyük bir kolaylık sağlanmış olmalıdır.

Sonuç olarak Antik Dönemde İsauria Bölgesi sınırları içinde kalan Bozkır ve çevresinde özellikle 1950'lerden sonra yapılan araştırmalar, bölgenin Prehistorik ve Protohistorik geçmişine ışık tutmuştur. Halihazırda Bozkır merkezde herhangi bir prehistorik çalışma yapılmamasına karşın Bozkıra yakın olan bazı yerleşim yerlerinde araştırma ve kazılar yapılmış olup bilim dünyası ile paylaşılmıştır. Kazısı yapılan yerleşmeler, Çumra ilçesi sınırlarında bulunan Çatal Höyük, Bozkıra yaklaşık olarak 40-50 km mesafedeki Gökhöyük ve Suberde'dir. Bu kazılar dışında yüzey araştırmalarında da prehistorik buluntular tespit edilmiştir[69]. Yapılan bu çalışmalardan elde edilen verilere göre, Bozkır ve çevresinin M.Ö. 7000'li yıllardan başlanılarak Neolitik ve Kalkolitik dönemde yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır[70].

[68] Hodder 2006, 76.
[69] Mellaart, Bozkır, Seydişehir ve Beyşehir'in içinde bulunduğu bu bölgede birçok obsidyen tespit etmiş olup bunun yanı sıra koyu yüzeyli açkılı seramiklerin varlığına da değinmiştir bkz. Mellaart 1954, 179.
[70] Bozkır çevresinden elde edilen buluntular üzerinde yapılan Radyocarbon analiz sonuçları M.Ö. 7 binli yıllara tarihlenmektedir (Bakınız Fig.1).

KAYNAKÇA

Asouti - Fairbairn 2002 Asouti Eleni ve Fairbairn A. The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments and External Relations During the 9th - 6th Millennia cal BC. Proceedings of the CANeW Table Ronde, Istanbul 23-24 November 2001, Istanbul, Ege Publishing Co., Istanbul, 181-192.2002

Bahar – Koçak 2004 Hasan Bahar. Özdemir Koçak. Eski Çağ Konya Araştırmaları 2. (Neolitik Çağdan Roma Dönemi Sonuna Kadar) 2004.

Bahar 2015 H. Bahar, Konya'nın Kırk Höyüğü, Konya, 2015.

Baird 1996 Douglas Baird. „The Konya Plain Survey" Aims and Methodts. On the surface-Catalhoyuk 1993-95 by Ian Hodder. 1996.s1.

Baysal 2013 Adnan Baysal. „Konya Ovası Neolitik Dönem Kültürel Gelişimi İçinde Boncuklu Höyük ve Önemi" Colloquium Anatolicum XII 2013.s.79.104

Biehl - Rosenstrock 2008 P. Biehl - E. Rosenstrock, „West Trenches 5&7", Çatalhöyük 2008 Archive Report, 2008, s.90-97.

Biehl vd. 2012a Peter F. Biehl, Ingmar Franz, Sonia Ostaptchouk, David Orton, Jana Rogasch, Eva Rosenstock. „One Community and Two Tells" The Phenomenon of Relocating Tell Settlements at the Turn of the 7th and 6th Millennia in Central Anatolia, Universitätforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 207, 2012, s.53-65.

Biehl vd. 2012b P. Biehl vd., "West Mound Trenches 5", Çatalhöyük 2012 Archive Report, 2012, s.76-102.

Bordaz 1968 Jacques Bordaz. ''The Suberde Excevations, South-Western Turkey: An Interim Report.'' Türk Arkeoloji Dergisi TAD XVII/2 1968. 43-71

Bordaz 1973 Jacques Bordaz. "Current Research in the Neolithic of South Central Turkey: Suberde, Erbaba and Their Chronological Implications.'' American Journal of Archaeology, Vol. 77, No. 3 (Jul., 1973), pp. 282-288

Buldur - Sarı 2012 Adnan D. Buldur. - Sabahattin SARI. "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (KONYA) Etkisi.'' Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 25, Ocak - 2012, S. 81-107

Doğanay 2007 Osman Doganay. "Bozkır (Konya) Çevresi Arkeolojik Araştırmalarının Dünü ve Bugünü." Bozkırın Dünü Bugünü Sempozyumu 12 kasım 2006. s.205.212 Konya 2007.

Erdoğu 2007 Burçin Erdoğu, "West Mound: Trench 8", Çatalhöyük 2007 Archive Report, 2007, s.132-142. Archive_Report_2007.pdf

Erdoğu 2008 B. Erdoğu, "West Trench 8", Çatalhöyük 2008 Archive Report, 2008,s.105-109. Archive_Report_2008.pdf

French 1962 David French. "Excavations at Can Hasan" First Preliminary Report, 1961 Anatolian Studies, Vol. 12 (1962), pp. 27-40

French 1998 David French Canhasan Sites I. Canhasan 1: Stratigraphy and Structures. London, BIAA Mono 23. 1998

Gibson - Last 2003 C. Gibson, Jonethen. Last, "An Early Chalcolitic Building on the West Mound at Çatalhöyük", Anatolian Archaeology 9, s.12-13.

Gündüz 2013 Ramazan Gündüz "Die Dunkel Bemalte Keramik des 6. Jahrtausends v.Chr in der Ebene von Konya'' Albert-Ludwigs Universität/ Archäologische Fakültät,– Ur – und Frühgeschichtliche Archäologie, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Freiburg, 2013, s.47.

Hodder 1996 Ian Hodder 1996. On the surface-Catalhoyuk 1993-95 by Ian Hodder.

Hodder - Cessford 2004 I. Hodder - Craig Cessford. "Daily Practice and Social Memory at Catalhoyuk.'' Society for American Archaeology. American Antiquity, Vol. 69, No. 1 (Jan., 2004), pp. 17-40

Hodder 2006 I. Hodder, Çatalhöyük. Leoparın Öyküsü. (Çev. D. Şendil), İstanbul, 2006.

Hodder 2013 I. Hodder, Çatalhöyük Excavations: the 2000–2008 Seasons. Çatalhöyük Research Project Series Volume 7. 2013.s.96

Last 2000 Jonethen Last, "West Mound Pottery", Çatalhöyük 2000 ArchiveReport.http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2000/ar00_10.html

Mellaart 1954 James Mellaart, "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey", Anatolian Studies, Vol. 4, 1954, 175-240.

Mellaart 1965 J.Mellaart, "Çatal Hüyük West", Anatolian Studies XV: 1965, s.135.

Mellaart 1967 J. Mellaart, Çatal Höyük: A Neolithic Town in Central Anatolia, London, 1967.

Özbaşaran 2012 Mihriban Özbaşaran,"Aşıklı", M. Özdoğan – N. Başgelen – I. Kuniholm (eds.) The Neolithic in Turkey; Central Anatolia, İstanbul: 135-158.

Özdoğan 2007 Mehmet Özdoğan, "Amidst Mesopotamia-centric and Euro-centric approaches: the changing role of the Anatolian peninsula between the East and the West", Anatolian Studies, Vol. 57, 2007, 17-24.

Özdoğan 2011 M. Özdoğan, "Anadolu'da Neolitik Dönem Yerleşme Yerlerinin Dağılımı ile İlgili Bazı Gözlemler", Özsait Armağanı (ed. H. Şahin - E. Konyar - G. Ergin), İstanbul, 2011, 329-339 .

Sagona-Zımansky 2015 Antonio Sagona-Paul Zımansky. "Arkeolojik Veriler Işığında Türkiyenin En Eski Kültürleri. M.Ö 1.000.000-550 " Çeviri kurulu: Nezih Başgelen, Sim İris Belik, Margaret Payne, Harun Taşkıran. İstanbul 2015

Schmidt 2014 Klaus Schmidt. Göbekli Tepe,En Eski Tapınağı Yapanlar, Çeviri ; Rüstem Aslan. İstanbul 2004.

Tok 2006 Gökhan Tok. "Yeni Bir Neolitik Keşif'' Boncuklu Höyük. Bilim ve Teknik, 30-34

REVOLTS IN ISAURIA DURING THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS IN THE LIGHT OF ANCIENT SOURCES

Mustafa ARSLAN [*]
Nuriye BAHÇE [**]
Esra BULUT[***]

Abstract

Isauria region starts from northern slopes of Taurus Mountains where Konya Plateau lays above. The boundary of region goes around from Mount Geyik in the south through Seydişehir, Lake Suğla in the west and Hadim-Göksu River in the east. The geography of the region provides an ultimate protection for Isaurians and it gave great difficulties for the powers who wanted to conquest the land. Isauria was free during the Persian period and Alexander the Great did not make difficulties for the local people there until Balakros was killed by Isaurians who was appointed by Alexander the Great. Thus, Perdikkas marched on Isauria to punish the public after the death of Balacros. In the period of Rome, the name of Isauria was frequently mentioned with riots, as well. The General, Servilius Vatia who fought with the pirates in the eastern Mediterranean made a campaign against Isauria. In the years ahead, the general of Mithridates, Eumakhos marched into there region and Galatian Deiotaros responded this action. All the seturm oils show us how the touchy and important theare awas. On the other hand, the other examples such as the death of Amyntas on the way to build a city in this region and Cicero's efforts and demanding in Isauria areal son oticeable. The chaos and the external interference went on in the following periods. It can be stated that there appeared a peace when Turks finaly arrived the region. There are many ancient writers who cited about Isaurian revolts of Isaurians such as: Strabo, Diodorus, Appianus, Plutarkhos, Tacitus, Cicero etc. They explained the revolts and made comments on the reasons and results of them.

In this study, we aimed to focus the disordinance in Isauria in the Hellenistic and Roman Periods based on ancient sources.

•

Keywords
Isauria, Revolt, Hellenistic Period, Roman Period, Piracy

[*] *Asst. Prof. Dr. Selcuk University Beyşehir Ali Akkanat Faculty of Tourism muarslan@selcuk.edu.tr*
[**] *Lecturer, Selcuk University School of Foreign Languages.*
[***] *Doctoral Student, Selcuk University Graduate School of Social Sciences.*

INTRODUCTION

The Location of Isauria

The information about the geographical location of Isauria may be gained rom the ancient writers. Strabo states that Isauria is in the north of Taurus Mountain[1] and between Lykaonia and Cilicia. In the region, there are two rivers called Göksu and Çarşamba. Isauria region has two villages with the same name, "Isauria Palaia-Old Isauria and Isauria Nova-New Isauria" and they were well-protected. With the other villages, these ones were robber settlements[2]. However, there are nothern ancient writers except Strabo who used both two names of Isauria. Thus, he started dissidence on this subject. The city that Diodoros[3] and Ammianus[4] mentioned about must be Isauria Palaia. However, Sallust[5] mentioned only one city, "*İsauria Nova*". This uncertainty in the Ancient Ages is available among our modern-day scholars. The consensus related to the names and locations of these two cities has not built yet[6].

The People of Isauria

The people of Isauria caused a great deal of trouble to Romans in the period of Rome; especially in the time of Servilius. In the ancient sources, different terms and titles are used for the local people. However, it is possible to see that these terms find common ground. Certain parts of ancient writers describe them as "robbers and pirates"[7], the others characterize them as "*marauder, bandit and raider"*[8]. There is a group of writers who

[1] Strabo, XIV. 5.1.
[2]Strabo, XII. 6.2.
[3]Diodorus, XVIII, 22.
[4]Ammianus, XIV, 2.12; 8.2.
[5]Sallust. Hist. II, 69.
[6]City, Isaura Palaia, Hamilton, 1842:412; İsauria Nova, Ramsay, 1912: 220; Isauria Vetus and Isauria Nova, Sterret, 1888: 149 et al.; Isauria Nova, Cramer, 1972: 73-74; Isauria Vetus, Isauria Nova Bahar, 1996: 55-56.
[7]Strabo X11. 6.2; Livy, Perioch.-93; Festus. XII.3.
[8] Appian, XII 14; Festus, XII.3; Livy, Perioch 93.

prefer more innocent terms in their works. For instance, these rebels may be called as *"Isaurian Warriors"*[9] and "*enemies"*[10].

Hellenistic Period Isaurian Revolts

In the Hellenistic period that started with the dominance of Alexander the Great over Greece (330-146 BC), Macedonian army entered into Anatolia after defeating Persians and in a short time they captured Cilicia Region[11]. In this period, one can see that the Greek launched expeditions against the Greece chieftains and rebels as a punishment. It seems that the aims of the Greek were not to dominate over Isauria but to take revenge on Isaurians. As Diodoros stated, Isaurian warriors who killed Balacros, the Cilicia satrap of Alexander the Great, were attacked by Perdiccas in 322 BC; faced a savage resistance and finally were forced to commit mass suicide. Rather than surrender, the warriors set their houses on fire and chose to burn to death with all the family members[12].

From this date to the Rome Period, there has been no clear data related to the Isaurian revolts. As far as we learn from the current sources, owing to the imperial conflict after the death of Alexander the Great, there was a domestic unrest in the region, the severe resistance of Isaurians was going on and the Greek could not get any victories after the last success. Even though the Isaurian region was an enduring arena of dissidence, it might be stated that the Isurians provided benefit to the Greek in severe wars in the sense that they were a neutral zone and the constant presence of armed captives. Thus, the resistance of Isaurians was accepted with tolerance. In 280-260 BC, this perception did not change and any Hellen states could not entirely provide the control of the region[13].

[9]Diodorus, XVIII. 22.
[10]Sallust, Hist. II, 69.
[11]Arrianus. Anabasis, I 11-26.
[12]Diodorus. XVIII. 22.
[13]Bevan, I, 1902: 100; Shaw, 1990: 218.

After the Greek, the effects of Seleucids and Ptolemies were seen in the region. Rome that began to dominate over the region increased its hegemony in order to prevent the current problem, piracy. Yet, Rome had to seriously deal with the Isaurian revolts.

Roman Period Isaurian Revolts

In 188 BC, after Apemeia Treaty, Pergamon became the strongest province of Anatolia and a buffer state between Rome and the Seleucids. It also entirely came under the Roman domination. Seleucids had to leave nearly all the fleets to Rome and thus the navigation regressed or passed to just Anatolian coastal cities and this led to the priracy on those cites. The fastest area that the piracy spread was the South Anatolian coastline. Especially the coastal cities of Cilicia Trachea were preferred as suitable places for piracy activities[14].

The fact that this territory is not sufficient for agricultural product may have led the local people to find alternative means of living. Thus, some were in the activities of piracy, the others joined the Roman military service[15]. At first, Rome not only overlooked the piracy but also utilised them by making them employ as slaves. However, against the increased piracy power in the last quarter of the 1st century B.C, Rome had to change its tactics and finally started to struggle with the pirates that were active along the coastline of Pamphylia, East Lycia and Cilicia Trachea[16].

As Strabo mentions, the Province of Asia suffered from the domestic disturbance. The pirates here gradually gained strength by affecting the people with bad status among the public and they started to engage in the refugee[17] trade activities[18].

Marcus Antonius charged with stopping the pirates that were giving harm to Provincia Asia[19] but he could not get a victory against the pirates in 102 B. C. and the

[14] Kurt, 2009:117-118. About the emergence of piracy and its activities in Pamphylia and Cilicia see Appian, The Mithridatic Wars XII. 14 (92); Cassius Dio, XXXVI 20-23; Strabo, XIV 3,2.
[15]Kurt, 2009: 118-119. For the information about the suitable conditions for piracy activities of Cilicia Trachea, see Mitford and Andrews 1980, 1237.
[16]Arslan, 2003: 94; Kurt, 2009:119.
[17] Cilicia, first became as a Roman province in 92 B.C. It was founded to control the pirates and the first proconsul of the province was Sulla. Sulla was known as a dictator Kaya, 2005b: 17; Kurt, 2009:119.
[18] Strabo, XIV 5.2.
[19] Tacitus XII 62

piracy gradually continued to increase[20]. Due to the Civil Wars in Rome[21] and the 1st Mithridatic War in 90 B.C, Rome had to give up the struggle with the pirates. The people who ran away from the tyranny of Dolabella and Verres during 80 B.C took refuge in pirates and muggers and so this situation resulted in the pirates favor. The pirates whose force went up on the southern coasts became a political power before long. They started to build up ships on the coastal shipyards[22] and forced coastal cities to pay money. Moreover, a pirate who declared himself a king called Zeniketes captured Korykos, Phaselis and a large deal of Pamphylia[23].

Because of the increased danger in the region, the senate charged Publius Servilius Vatia as a Cilicia governor in 74-78 B.C. The governor who was sent to Isauria Vetus in order to stop the piracy and hijacking in the Southern Anatolia surrendered the city after a long siege that covered Çarşamba River. There is extensive information in the ancient sources about this uprising. Strabo described both the location of Isauria Region and its two important villages and claimed that Isaurians were "robbers and pirates" and that Romans had a great deal of trouble because of these revolts. He also stated that especially Servilius dealt with these revolts and he also included the cities in Rome and destroyed most of the castles of these pirates (including the dominance of Zenicetes). Based on Strabo's explanations, one can understand that he knew Servilius and Servilius had a nickname, "İsauricus"[24]. Ammianus pointed out that he surpassed in the naval warfares with the piratesand dismissed them from the coasts of Cilicia[25]. For the same revolt, Livy called Isaurians "*pirates*" and stated that Servilius captured them and some of their cities[26]. Julius Frontinus mentioned about this revolt as follows: "*Publius Servilius diverted the stream from which the inhabitants of Isauria drew their water, and thus forced them to surrender in consequence of thirst"*[27]. Festus used the terms "bandit war" for this revolt, "pirates and sea going marauders" for Isaurians, and claimed that they

[20]Kurt, 2009: 120.
[21]For the battles see Diodorus, XXXVII, I, 6-11; Plutarch, Sulla, VI, 1-2.
[22]For the importance of the coasts for pirates, see Strabo. XIV 5, 6.
[23]Arslan, 2003: 101; Kurt, 2009: 121-122.
[24] Strabo, XII 6.2.
[25]Ammianus, XIV 8, 4.
[26]Livius, Perioch. 93.
[27]Frontinus, Strat. III.7.1.

were the first people who constructed the road through the Mount Taurus and Servilius received the nickname "Isauricus" after the victory over the Cilicians and Isaurians[28]. Related to this victory and nickname, Eutropius gives more detailed information:

"Publius Servilius, an energetic man, was sent, after his consulate, into Cilicia and Pamphilia. He reduced Cilicia, besieged and took the most eminent cities of Lycia, amongst them Phaselis, Olympus, and Corycus. The Isauri he also attacked, and compelled to surrender, and, within three years, put an end to the war. He was the first of the Romans that marched over Mount Taurus. On his return, he was granted a triumph, and acquired the surname of Isauricus"[29].

According to Sallust, at the beginning of the revolt in 75 B.C, that Romans did not deliberately respond with either weapons or shouting was misinterpreted by Isaurians and they thought that Romans abandoned their fortifications. However, it was not the case as Isaurians hoped. Romans made use of their weapons from their more favourable positions and prevented them to reach the target zone. After a short while, nearly half of the ditches were filled by dead Isaurians, but the rest escaped safely. Sallust explained the reason for this as follows: *"because it was difficult for Romans to pursue them by night and they were afraid of ambushes."* At the end of the revolt, we can see that they were forced to surrender owing to the lack of water. Their town was destroyed by fire and their people were made slaves. Since they were afraid of sharing the same destiny representatives from Isaura Nova came for peace[30].

Pompey the Great and Eumachus, the general of Mithridates, were in charge of the other revolt in 73 B.C. As Strabo points out that after Servilius, Pompey the Great – Gnaeus Pompeius Magnus set more than 300 ships of Isaurians on fire and destroyed their houses. The ones who survived were brought down to Soli, which he named Pompeiopolis and the others to Dyme, where there was a dearth of population[31]. For this revolt, Appian gives more detailed information. As he stated that the uprising of pirates was first thought to be difficult to quash, but it was repressed in a few days by Pompey the Great, who went to Cilicia Trachea. "*He took 71 ships by capture and 306 by surrender from the pirates,*

[28]Festus, Breviarium XII.3; Strabo XII. 6.2.
[29]Eutropius, VI. 3.
[30]Sall: Hist. II. 69.
[31] Strabo, XIV 3.3.

and 120 of their towns, castles, and other places of rendezvous. About 10,000 of the pirates were slain in battles[32]".

In 67 B.C with the increased uprisings Pompey with a broad authority[33] was in charged of punishing the pirates in Cilicia. Plutarchos clearly stated that Pompey mostly drove the pirates away in the west regions of Rome hegemony and stopped the activities of pirates in the eastern regions. He broke in Cilicia with a fleet of good ships[34]. Appian indicated that Pompey hastened to Cilicia with his forces of various kinds and many engines.The terror of his name and the greatness of his preparations had produced a panic among "the robbers" and surrendered without any resistance. First those who held Cragus and Anticragus, their largest citadels, surrendered themselves, and then the mountaineers of Cilicia, finally, all, one after another. It was such surrender that they gave up a great quantity of arms, their ships, also brass and iron collected for building them, and sailcloth, rope, and various kinds of materials; and finally the captives either held for ransom or chained to their tasks. Pompey burned the materials, carried away the ships, and sent the captives back to their respective countries. As Appian asserted that Romans perceived the end of the revolt as a victory since it was so swiftly and unexpectedly gained and Pompey was extolled by the Romans beyond measure[35]. Having looked at his preparations and expectations, Pompey was likely to have been afraid of this revolt. Likewise, the power, authority and exaggrated praise the Romans gave him considered; one can understand that Isaurian revolts created a fear in the period of Rome. Ancient writers indicated that Pompey placed a majority of pirates in Soli and gave the city its own name, Pompeiopolis[36].

[32]Appian, The Mithridatic Wars XIV. 96.
[33]For the which was the source of this power, see Plutarch, Pompeius, XXV 2; XXVI 1-4; Cassius Dio, XXXVI 23, 4.
[34]Plutarch, Pompey, XXVIII, XXIX.
[35]While he was still in Cilician ote they chose him the commander of the war against Mithridates, giving him the same unlimited powers as before, to make war and peace as he liked, and to proclaimnations friends or enemies according to his own judgment. They gave him command of all the forces beyond the borders of Italy. All these powers had never been given to any one general before. Appian, Mithridatic Wars XIV. 96.
[36]Strabo, XIV 3, 3; Cassius Dio, XXXVI 37, 6.

In 64 B.C. the fact that the Isaurians made a trouble in the region can be understood by the explanations of Cicero. In one of the letters he wrote in the battlefield to the authorities and senate, he informed about the occupation of Syrian city by Parths and explained his own goals. He stated that he was first in Lycaonia, Isauria and Cappadocia and the Roman army was also in Cappadocia in order to protect the region[37]. Cicero also indicates that he was going to hasten the Taurus with a gang lord for the battle, Moeragenes, who ran away as a slave from Atticus[38].

Up to this period, one can see that Roman government could not apply a severe and certain solution in relation to Isaurian revolts. It preferred to find temporary solutions not a permanent hegemony in Cilicia and the authorities seem not to have been so interested in the region. Strabo explained this policy related to the structure of the region as follows:

"The region was naturally well adapted to the business of piracy both by land and by sea—by land, because of the height of the mountains and the large tribes that live beyond them, tribes which have plains and farm-lands that are large and easily overrun, and by sea, because of the good supply, not only of shipbuilding timber, but also of harbors and fortresses and secret recesses—with all this in view, I say, the Romans thought that it was better for the region to be ruled by kings than to be under the Roman prefects sent to administer justice, who were not likely always to be present or to have armed forces with them"[39].

In 44 B.C, after the assassination of Julius Caesar by the Republicans M. Brutus, G. Cassius and their friends, a civil war broke out in Rome. In 39 B.C Antonius was sent to Anatolia with a great deal of power in order to restore the east as Octavianus had in the west. He had good relationships with Cleopatra the VII. the queen of Ptolemaios, about the safety of Anatolia and the Eastern Mediterranean[40]. According to the ancient sources, most of Cilicia was given to Cleopatra[41] to supply timber for her navy. After the War of Actium (31 B.C.) Octavianus (Augustus) governed the region by means of Antonius' vassal administration. As Strabo stated, Octavianus resigned the region to the King of

[37]Cicero, Fam. 15.2.1.
[38]Cicero, Att. 5.15.3.
[39] Strabo, XIV 5.6.
[40]Kurt, 2009: 127; Cassius Dio, XLVII I 24.
[41]Strabo XIV 5.3; Plutarch. The Life of Antony. 36.2.

Galatia[42], Amyntas. Strabo points out that Derbe, Laranda and two Isaurian cities were among the places that Amyntas governed. Amyntas, who killed the tyrant Derbetes, took Isauria from the Romans. He destroyed Isauria Vetus, and rebuilt it for himself and royal family. However, he was fallen into an ambush when Homonadeis attacked his country and killed by Cilicians. Thus, he could not live to see completed Isauria Nova[43].

In 25 B.C., after the death of Amnytas the control of Isauria passed to Archelaus. Strabo claimed that this area was the place where piracy was organized[44]. The people here had right reasons to protect the region both by land and sea. The tribes that had plains and farms here could live thanks to the height of the mountains so they always tried to protect the region by land. The reasons to preserve by sea were to supply the goods such as timber that were necessary for navigation, and the fear of losing the ports, fortresses and secret shelters[45]. Pliny explained the power that Isaurians had and stated that the authorities involved Pamphylia to Cilicia without disturbing Isaurian public. He also claimed that Isauria region had three cities named Isaura, Clibanus and Lalasis, Homonadeis overlooked by the authorities were in the border of Isauria and they had 44 fortresses between the rocky valleys[46].Tacitus indicated that the hegemony of the region was in a brave and divinised consul general of Agustus, Quirinus' power. As Tacitus asserted that his increasing power made Cilicia people felt uncomfortable[47].

In 6 A.D. Isaurians started to reattack and made a fierce battle but Romans succeeded in controlling the region again[48]. Cietae tribe bounded to Capadocia was displeased with the heavy taxes of Archelaus I and thus in 36 A.D. they defied against the current order. These people immigrated to the Mount Taurus but when they returned, they had to pay tax to Rome in order to use their goods. Having the advantages of their geography, they made variety of arrangements in the region against the forces of emperor.

[42]Within the borders of Provincia Galatia, which was the first empire state of Rome in Anatolia, here were Pisidia, Lykaonia, Cilicia Trakheia and Attaleia and Side (Pamphilia) as well as Galatia. However, the borders of Galatia were expanded by adding the new regions, Kaya, 2005a: 159.
[43] Strabo, XII 6.3.
[44] Strabo, XII 1.4; XIV 5.6.
[45]Strabo, XIV 5.6.
[46]Pliny.V: XXIII.
[47]Tacitus, Annales. III. 48.
[48]Cassius Dio, LV 28.3.

Tacitus stated that on the two hills, Cadra and Davara named by these "barbarians", 4000 legioners sent by Vitelliusas a subsidiary powers set a line along the hills and killed off some rebels and forced the others to surrender due to thirst[49].

In 51 A.D in the leadership of Troxoborus a new uprising was arranged. Ciatae people that had an extremely wild structure set camps on the cliffs under the Troxoborus directorship. They attacked the coasts, the cities, the merchants and the ship captains. They surrounded Anemuirum city and the proconsul Curtius Severus sent a horseman troop however, the rough country did not let the warriors to fight. Finally, Antiokhos gently fought the rebel troops off, executed the chief Troxoborus and some rioters, the others were quelled in a tolerant way[50].

At the end of 270s A.D within the Probus era, it was stated that a group of bandits led by an Isaurian called Lydius caused chaos. Lydius and his rebellian companions were engaged in banditry in especially Pamphylia and Lycia but in a short while they faced the intervention of Roman soldiers. In the rebelliance told by Zosimus in detail, Lydius took shelter in a place situated in a steep field called Kremna as he thought he couldn't fight against such a big number of Roman soldiers. Lydius saw Romans were quite decisive but exhausted for the blockage stayed at their houses and started to grow grains in order to meet their own men's needs. However, as the number of them was high, this solution was not enough to meet their needs and Lydius killed both men and women who had no mission in the gang and then made his men to build a tunnel in the town to meet the food needs. However, when all the supplies ran out of, he slaughtered all the people in the town. Zozimus claimed that Lydius behaved like this as a kind of defence method. Then he trained a man to use a gun but he did not shoot one of the enemies so Lydius took his clothes off and whipped him. Since he got rid of stabs and was always under threat, he ran away from the town and fell in the hands of the Roman soldiers. Finally, this man who attacked Lydius with the help of Roman soldiers caused a fatal wound with a spear, nonetheless Lydiusdied fighting because he had an oath not to leave his own place[51].

[49]Tacitus, Annales. VI 41.
[50]Tacitus, Annales. XII 55.
[51]Zosimus, I.

According to the data gathered from the sources, between 260-343 A.D, there were four separate Isaurian revolts[52]. In 353-354 A.D. upon the execution of some Isaurians in the amphitheatre of Iconium the Isuarians started to revolt again. During the revolt, Isaurians seized the grains carried by boatsin the river and a considerable amount of decrease in the supplies of Roman soldiers occured. This situation spread everywhere and also to Gallus Caesar. The emperor collected extremely strong soldiers from various regions and prepared to attack to protect the city strategically important, against this defense, "*marauders*" scattered into the mountains[53].

According to data given by Ammianus between 353 and 368 A.D. there were three big revolts. The first one happened in 359 A.D, as Ammiaunus stated that "*Isaurian marauders*" attacked the northern and southern cities in the Taurus and surrounded the Isaurian regions in Seleucia. This siege was as follows:

"During this term, after the processes we mentioned before, Isaurians stayed calm for a while and attempted to take Seleucia city like snakes go out of their holes in the spring time and freshen up gradually, they went down the cliffs and forests having no way; took shape in the troops; tired therneighbours out by savage raids. Asit was easy to move by the bushes on the cliffs, all the attempts of the soldierswere to capture the mountaineers". There upon, Constantius gave Lauricius a title of count and sent him to the region as a proconsul in order to control the rioters not only in a fair way but also with presure. Lauricius directed the region for a while behaving the citizens reasonably and thus, the chaos was prevented before it went too far[54].

The last one of these revolts happened in 367 A.D. During the Asia governorship of Musonius who was the master of or a tory formerly in Athens, Isaurians attacked the neighbour Cilicia and Pamphilia. Musonius heard that looting and evil spread everywhere and then took his soldiers with him that lost their fighting abilities and he moved from Sardes to Isauria. However, he was trapped while passing through a narrow and rough gate and all his troops were killed. The rebels who gained a great deal of advantages

[52]Lensky, 1999:422.
[53]Ammianus, XIV 2.1-20.
[54]Ammianus, XIX 13.1.

wandered in the town for a while and then killed the people, and until any interference rocks and mountains were their shelters. However, after a while, with the attack of Rome, rebels demanded ceasefire and stayed silent for a long time after they handed in their refugees[55].

In 375 A.D, in a large number of letters written by Basil to Iconium bishop, Amphilochius, it was mentioned that there was enough intervention of the empire to the revolt and looting of Isaurians. At this time, the negative effects of Isaurians spread to the north and in one of his letters, Basil stated that the road of Rome between Constantinople and Caesarea was completely unsurpassable and full of enemies yet the season was suitable for the sea voyage and he sent his best wishes to Gregory during the journey. Morever, Basil claimed that too many men, after their barbarian attacks, swore in a heathen way, were engaged in illegal activities in witchcraft temples and thus they cut off the ties with God. They denied their misdeeds after they were tortured. Basil indicated this event like this: *"I feel tha tif great disasters had not happened, the God would not have given us to the barbarians due to our sins*"[56].

By 395 A.D, there was not a severe chaos in the region. However, there has not been any clear data on whichthe problems were totally solved. Emperor Dioclatian separated Isauria state from Cilicia Campestris, he permanently placed three military posts in Seleukia. Even though the rebels surrounded the military posts for three days and nights, they could not succeed in the siege as the bad conditions in the land of fortress. In addition to failure, hunger, despair and rage also arouse and they marched on Seleucia in order to destroy it. During the march, reliable couts warrned the troops in the post and the soldiers were given counter signs and taken out of the post for the war. However, they were not allowed to fight. As for Ammianus, it was because the army of Rome was afraid of the rebel groups. At last, the group of rebels attacked the army yet three legions in the region defended Castricius, which was the metropolis of the region. In 395 A.D, in the

[55]Ammianus, XXVII 9.6-7.
[56] Basil Epp. 215.

east when Notitia Dignitatum[57] emerged, two of the military posts, Isauria I ve III survived[58].

CONCLUSION

There had been 16 revolts in region of Isauria from Hellenistic through the end of Roman period. In Hellenistic period, there appeared an only revolt. There has been noother information about any revolts in this period according to ancient sources. Due to Balakros death, the general of Alexander, Perdikkas marched on the region, so the people of Isauria decided to commit mass suicide ather than surrender.

Inthe Roman Period, due to the geographical conditions of Isaura, most of the inhabitants were either pirate or soldiers of the Roman Army. Because there were limited lands suitable for farming. In Roman period, there were two big revolts in Isauira (73 and 67 A.D). Pompeius was appointed to deal with the region and he gained extraordinary power by suppressing there volts.

We learn so much about the region by ancient writers such as: Cicero, Strabo, Appian, Diodorus, Ammianus, Sallust, Cassius Dio etc. According to Strabo: Octavianus resigned this region to Amyntas, however Amyntas took Isauria from Roman control and destroyed Isauria Vetus (Old Isauria) but he did not live long enough to destroy Isauria Nova (Zengibar Castle).

According to ancient sources, from 51 A.D to 3rd century A.D it was a relatively peace era in Isaura. Unfortunately, in 270 A.D the turmoil started again and marauders attacked the big cities such as Seleucia and Anemurium. As a result of their revolts and attacks, the marauders took over the control of the route between Constantinople and Caesareia in 375 A.D according to Basil.

In 395 A.D, the situation of Isauria was not clearly documented. It has been considered that there gion was not completely under control.

BIBLIOGRAPHY

[57] An official listing of all ancient Roman civi and military posts. It survives as a 1551 copy of the now-missing original and is the major source of information on the administrative organization of the late Roman Empire.

[58]Ammianus, XIV 2.14-16

Ancient Sources

Ammianus Marcellinus. (1939-1950). *The History*. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Ammian/home.html: Access Date: 20.04.2016

Appian. (1955). *The Foreign Wars*. http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0230, Access Date: 19.04.2016

Arrian (2005). *İskender'in Seferleri*. (Trans: Meriç Mete). İstanbul: İdea.

Basil (1926) Letters. (Trans: Roy J. Deferrari) The Loeb Classical Library. Harvard University Press. https://www.loebclassics.com/view/LCL215/1928/volume.xml: Access Date: 26.10.2016.

Cassius Dio. (1961). *Roman History*. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/cassius_dio/55*.html: Access Date: 18.04.2016

Cicero. (1927) *Epistulaead Familiares, Letters to His Friends*. (Trans: W. G. Williams). London-New York: The Loeb Classical Library.

_____ (1999) *Epistulaead Atticum. Letters to Atticus, Vol. I-IV,* (Trans: D. R. Shackelton Bailey). The Loeb Classical Library.

Cornelius Tacitus (1942) *The Annales*. http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0078. Access Date: 23.04.2016.

Diodorus Sicilus. *The Library of History*. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html, Access Date: 19.04.2016.

Eutropius. (1886) *Abridgment of Roman History*. (Trans: John Selby Watson). London: George Bell and Sons.

Festus (2001) *The Breviarium*. http://www.attalus.org/translate/festus.html: Access Date: 23.04.2016.

Frontinus (1925) *The Stratagems and the Aqueducts of Rome.* (Trans: Charles E. Bennett). London: William Heinemann

Livius. *Periochae*. http://www.livius.org/li-ln/livy/periochae/periochae091.html, Access Date: 21.04 2016.

Pliny. (1855). *The Natural History of Pliny*. (Trans: John Bostock). London: Henry G. Bohn.

Plutarch. (1917) *Plutarch's Lives V.* (Trans: B. Perin). London: William Heinemann.

Plutarch. (1920) *Plutarch's Lives IX.* (Trans: B. Perin). London: William Heinemann.

Polybius. (1927) *The Histories of Polybius V.* (Trans: W. R. Paton). London: William Heinemann Ltd.

Sallustius. (1921) *Histories* (Trans: J.C.Rolfe). London: William Heinemann.

Severus Alexander. (1924) *Historia Augusta,* (Trans: David Magie). Harvard University Press.

Strabo. (2000) *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, (Trans: A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve SanatYayınları.

Zosimus. (1814) *New History*. http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0490-0510,_Zosimus,_Historia_Nova_(Green_and_Chaplin_AD_1814),_EN.pdf. Access Date: 26.10.2016.

Modern Sources

ARSLAN, M. (2003), "İ.Ö. 188 Yılından İ.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Tracheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları", *Adalya*, VI. 91-119.

BAHAR, H. (1996), "İsauria Bölgesi'nin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri", *Anadolu Araştırmaları, XIV,* Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan, 51-91.

BEVAN, E. R. (1902), *The House of Seleucus, I; In "Bandit Highlands and Lowl and Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia"* London.

BOSCH, C. E. (1957), *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler, Studien Zur Geschichte Pamphyliens,* (Trans: Sabahat Atlan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

CRAMER, J.A. (1972) *A Geographical and Historical Description of Asia Minor I-II,* Amsterdam, 73-74.

HAMİLTON, W. J.(1842), *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia II,* London.

KAYA, M. A. (2005a), *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İzmir: İlyaYayınları.

_____(2005b) "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi,* 24/38.

KURT, M. (2009), "Roma Cumhuriyet Döneminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XI*, Sayı 1.

LENSKY, N. (1999) Assimilation and Revolt in theTerritory of Isauria, from the 1st Century BC tothe 6th Century AD, *Journal of the Economic and Social History of the Orient, Vol. 42*, No. 4, 413-465.

MITFORD, T, ANDREW, B. (1980), "Roman Rough Cilicia", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II*, 7.2.

RADT, W. (2002), *Pergamon, Antik Bir KentinTarihi ve Yapıları,* (Trans. Suzan Tamer), İstanbul: Yapı KrediYayınları.

RAMSAY, W. M. (1912), "The First Christian Century", *Journal of Hellenistic Studies, XXXII,* 220.

RAUH, N. K., TOWNSEND, F., HOOF, M., WANDSNİDER, L.(2000) Pirates in the Bay of Pamphylia: an Archaeological Inquiry", in Olivier, G. J., Brock, R., Cornell, T. J. And Hodkinsons, S. (eds.), The Sea in Antiquity, *Biblical Archaeology Review*, Washington, 899.

SHAW, B. D. (1990) "Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia." *Journal of the Economic and Social History of the Orient 33:* 199-233; 237-270.

STERRET, J.R.S. (1888) "The Wolfe Expedition to Asia Minor", *Papers of the American School at Athens III*, Boston.

YAZITLAR IŞIĞINDA ZENGİBAR KALESİ'NDE (ISAURA) ROMA DÖNEMİ İMAR FAALİYETLERİ VE EUERGESIA

CONSTRUCTION WORKS CARRIED OUT DURING THE ROMAN PERIOD AT ZENGİBAR CASTLE IN THE LIGHT OF THE INSCRIPTIONS AND EUERGESIA

Mehmet KURT *

Öz

Konya ilinin Bozkır ilçesi yakınlarında yer alan Zengibar Kalesi'ndeki kamusal yapılar, kentin M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda önemli ölçüde imar faaliyetlerine sahne olduğunu göstermektedir. Zengibar Kalesi yazıtlarından burada boule, demos, epimeletes gibi kurumlar ile yöneticilerin varlığı ve stoa, tak gibi yapıların inşa edilmiş olduğu belgelenmektedir. İmparatorlara ithaf edilen anıtsal yapıların inşasında en önemli rolü Isaura Kenti'nin boule ve demos'unun oynadığı görülmektedir. Zengibar Kalesi'nde yaşayan ve kent ile sympoliteia (politik ortaklık) içinde olan Romalı yurttaşlar da kentin boule ve demos'u ile beraber ortak karar almışlardır. Kent meclislerinin aynı zamanda euergetes'leri de onore ettikleri görülmektedir.

Yazıtlardan kentteki imar faaliyetlerinde ve sosyal yaşamın zenginleştirilmesinde euergesia olgusunun önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Kentin kendisi için hayırsever olarak gördükleri şahıslar arasında eyalet valisi, imparator kült rahipleri gibi yüksek makam sahibi yöneticilerin bulunduğunu görülmektedir. Kente hizmet konusunda zengin aileler kuşaklar boyunca euergesia sistemi içerisinde yer almışlardır.

Roma imparator kült rahipleri euergesia faaliyetlerinde önemli rol üstlenmişlerdir. Bu kült rahipleri, stoa gibi en önemli kamusal yapıların inşasını finanse etmekle kalmayıp kentin sosyal içerikli konularında da etkin rol oynamışlardır. Öyle ki yazıtlarda görüldüğü gibi söz konusu rahipler panegyria gibi festivallerin tertiplenmesi, kentin ekonomik olarak güç durumda kaldığı dönemlerde vatandaşlara iaşe yardımı gibi hususlarda görev almışlardır. Bütün bu epigrafik tanıklıklar Roma Dönemi'nde Zengibar Kalesi'nde Hellen-Roma tarzı bir kentleşmenin varlığını açıkça göstermektedir. Kentin en parlak dönemi imar faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü M.S. 2. yüzyıl ve 3. yüzyılın ilk yarısıdır. Bu dönemden sonra imar faaliyetleri azaldığı ve kentin zayıflamaya başladığı görülmektedir. Kentin zayıflamasında Isauria'da M.S. 3. Yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlayan ve 4. Yüzyılın ikinci yarısında komşu bölgeleri de etkileyecek boyutlara ulaşan karışıklıklar etkili olmuş olmalıdır.

•

Anahtar Kelimeler

Zengibar Kalesi, Roma Dönemi, Isaura, imar faaliyetleri, euergesia

•

* *Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. mehmetkurt@kmu.edu.tr KARAMAN.*

Abstract

Public constructions of Zengibar Castle, that is situated near the province of Bozkır in the city of Konya, show that the city was subject to considerable construction works in the 2nd and 3rd centuries in the common era. From the inscriptions at Zengibar Castle, it is understood that there were institutions like boule, demos, and epimeletes here and that structures like stoa and tak were built according to the documentations reviewed. It is seen that the most important role in the construction of monumental structures, that were dedicated to the emperors, was played by boule and demos from the city of Isaura. The Roman citizens living at Zengibar Castle and having sympoliteia (a political partnership) with those in the city were taking common decisions with boule and demos of the city. It is also understood that the city councils were honoring euergetes's at the same time.

From reviewing the inscriptions, it is seen that the concept of euergesia had an important role in the construction works carried out in the city and the enrichment of social life. It is understood that among the people considered to be charitable for the city, there were people with dignity like the state governor and emperor's cult priests. As regards to serving the city, the rich families have always taken part in the euergesia system.

Roman emperor's cult priests have played important roles in the activities of euergesia. These cult priests did not only finance the important public structures like stoa, but they also participated actively in the social matters of the city. As seen from the inscriptions, the said priests have executed duties as organising festivals like panegyria and providing food aid to the citizens at the difficult times that the city went through. All of these epigraphic witnesses clearly show that there was a Hellenic-Roman type of urbanisation at Zengibar Castle during the Roman Period. The brightest era of the city was lived through in the 2nd century and the first half of 3rd century in the common era during which time construction activities were carried out extensively. After this period, it is seen that the construction works began to slow down and that the conditions of the city began to get poorer. The confusing atmosphere lived through in the 3rd century in common era in Isauria, which also started to influence the neighboring regions in the second half of the 4th century, could have been influencial in the city's getting weaker.

•

Keywords

Zengibar Castle, Roman Period, Isaura, construction activities, euergesia

Zengibar Kalesi, Bozkır ilçe merkezinin kuş uçumu yaklaşık 20 km doğusunda bir tepe üzerinde kurulmuştur (Harita 1-2)[1]. İlk olarak 1837 yılında W. J. Hamilton tarafından keşfedilmiştir. Hamilton, gördüğü yazıtlardan kentin antik kaynaklardan bilinen Isaura olduğunu fark etmiştir[2]. J. R. S. Sterrett[3], 1888 tarihli eserinde Zengibar Kalesi'nden 24 adet yazıt yayınlamıştır. H. Swoboda ve çalışma arkadaşları 1900'lü yılların başında Zengibar Kalesi'ndeki çalışmaları çerçevesinde kenti hem epigrafik ve hem de arkeolojik açıdan incelemişlerdir[4]. Günümüzden yüzyıla yakın bir zaman önce onların kente dair çekmiş oldukları fotoğraflar ve yapmış oldukları çizimler, bu kentin araştırılmasında bugün için büyük önem arz etmektedir. 1984 yılında Karaman Müzesi çevre çalışmaları programı çerçevesinde Müze Müdürü İ. Temizsoy ile uzmanlar M. V. Uysal ve K. Mertek tarafından incelemeler yapılmış, Zengibar Kalesi kalıntıları ana hatları ile tanıtılmıştır[5]. H. Bahar, Isauria Bölgesi tarihini ele aldığı doktora çalışmasında kentin adı ve tarihçesine önemli bir yer ayırmaktadır[6]. M. Yılmaz ise 2005 yılında yayımlamış olduğu Bozkır çevresini ele alan eserinde Zengibar Kalesi'nin yapılarını ve mezarlarını arkeolojik açıdan incelemiştir[7]. Son olarak O. Doğanay, 2010 yılından itibaren Zengibar Kalesi ve çevresinde yüzey araştırması yapmaktadır[8]. Bu yüzey araştırmalarının devamı olarak Doğanay, kalede kazı çalışması başlatmayı düşünmektedir.

Zengibar Kalesi'nden ele geçmiş yazıtlarda geçen "Isauralıların *boule* ve *demos*'u"[9] ifadesi burasının adının Isaura olduğunu açıkça göstermektedir. Strabon[10], Lykaonia sınırları içerisinde gördüğü Isaurike Bölgesi'nde Isaura adı taşıyan iki yerleşimden söz

[1] Bu çalışmada kullanılan haritalar ve resimler için Doç. Dr. Osman Doğanay'a ve yazıtların tercümesi için Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alkan'a çok teşekkür ederim.
[2] Hamilton 1842, 331-337.
[3] Sterrett 1888, 106-122 no. 180-204.
[4] Swoboda-Keil-Knoll 1935, 69-94, 119-145.
[5] Temizsoy-Uysal-Mertek 1984, 5-31.
[6] Bahar 1991, 7-13.
[7] Yılmaz 2005, 141-163.
[8] Doğanay 2012, 403-422; Doğanay 2013, 97-104; Doğanay-Köker 2014, 207-213.
[9] Hamilton 1842, 486 no. 427 (= Sterrett 1888, 113 no. 188; CIG 4382); Paris – Radet 1887, 68 no. 48 (= Sterrett 1888, 106-107 no. 180; Swoboda – Keil – Knoll 1935, 73 no. 148; IGR III, 288); Swoboda – Keil – Knoll 1935, 74 no. 150; Sterrett 1888, 108 no. 182; IGR III 289; Swoboda – Keil – Knoll 1935, s. 74; Paris-Radet 1885, 433-434 no. 1 (= Sterrett 1888, 115 no. 190; ILS 8827); Swoboda-Keil-Knoll 1935, 75 no. 152; Swoboda-Keil-Knoll 1935, 76 no. 156; Sterrett 1888, 109 no. 183.
[10] Strabon 12. 6. 2.

eder. Bunlardan birisi Isaura Palaia/Isaura Vetus (Eski Isaura) diğeri ise Isaura Nea/Isaura Nova (Yeni Isaura)'dır. Eğer Strabon'un dediği gibi Isaura adında iki yerleşim yeri var ise bunlardan birisi Zengibar Kalesi olmalıdır. Ancak bunun Isaura Palaia mı yoksa Isaura Nea mı olduğu konusunda çeşitli öneriler getirilmiş olmakla beraber, bu iki yerleşim yeri henüz kesin olarak lokalize edilememiştir[11].

Isaura kenti antik kaynaklarda ilk olarak Büyük İskender'in komutanlarından Perdikkas'ın seferi ile anılmaktadır. Diodoros[12], M.Ö. 322 yılında Perdikkas ve Philip'in Kappadokia'yı ele geçirdikten sonra Laranda ve Isaura'yı yağmaladıklarını anlatmaktadır. Diodoros'un anlattığı bu olaydaki Isaura o coğrafyadaki en müstahkem kent olan Zengibar Kalesi olmalıydı. Zengibar Kalesi ve çevresi haydutluktan dolayı M.Ö. 74 yılında Kilikia eyaleti valisi Publius Servilius Vatia tarafından cezalandırıldı. Bunun üzerine Servilius Vatia *Isauricus* unvanını aldı[13]. Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarında Octavianus, Homonadlar başta olmak üzere isyancı kavimlerle mücadele için bölgenin kontrolünü Galatia kralı Amyntas'a vermiştir[14]. Amyntas, söz konusu mücadele çerçevesinde Isaura Palaia'yı tahrip ederek burada kendisi için yeni bir ikametgâh inşa etmiştir. Ancak Homonadlarla savaşırken pusuya düşürülerek M.Ö. 25 yılında öldürülmüştür. Yaptırmakta olduğu kalenin tamamlandığını görememiştir[15].

Antik kaynakların Hellenistik döneme ilişkin vermiş olduğu ve yukarıda özetlenen olaylar, Zengibar Kalesi ve çevresinde cereyan etmiş görünmektedir. Isaurike de denilen bu bölgenin kontrolü büyük olasılıkla Zengibar Kalesi'nin ele geçirilmesi ile mümkün olmuştur. Antik kaynaklar Zengibar Kalesi hakkında M.S. 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar bilgi vermemektedir. Bu nedenle kentin günümüze kadar ulaşmış eserleri ve yazıtları, Roma İmparatorluğu'nun son dönemine ilişkin yegâne bilgi kaynaklarımızı

[11] Bu hususta ki öneriler ve literatür için bkz. Ramsay 1905, 165-167; Ruge 1916, 2055-2056 s.v. Isaura; Belke-Restle 1984, 180-181 s.v. Isauropolis ve 198-200 s.v. Leontopolis; Bahar 1996, 52-58; Lenski 1999, 445 dn. 166. Zengibar Kalesi'nin yaklaşık 10 km batısında Çarşamba Çayı'nın kenarında 1970'li yıllarda Latince bir yazıt bulunmuştur. Bkz. Hall 1973, 569-570; Syme 1987, 132. Söz konusu yazıtta Servilius adı ve oppidum Vetus ifadesi geçmektedir. Yazıtın ilk editörü olan A. Hall, buna dayanarak Isaura Palaia/Isaura Vetus'u Bozkır, Isaura Nea/Isaura Nova'yı ise Zengibar Kalesi ile özdeşleştirmek düşüncesindedir. Bu yazıta rağmen her iki Isaura'nın lokalizasyon sorunu hala devam etmektedir.

[12] Diodoros 18.22.1-8;Bevan 1902, 92-94;Ruge 1916, 2055 s.v. Isaura; Ormerod 1924, 199-200;Syme 1987, 131;Bosworth 1993, 427.

[13] Strabon 14. 5.7. Servilius Vatia'nın Isaura seferi ve *Isauricus* unvanı alması konusunda detaylı bilgi ve literatür için bkz. Ormerod 1922, 44-52; 1924, 213-220;Hall 1973, 189;Syme 1995, 210-211.

[14] Ormerod 1924, 255.

[15] Strabon 12.6.3; Syme 1987, 136; 1995, 221; Mutafian 1988, 221-222.

oluşturmaktadır. Zengibar Kalesi'ndeki kamusal yapılar, kentin M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda önemli ölçüde imar faaliyetlerine sahne olduğunu göstermektedir[16].

Her şeyden önce eyaletlerin kontrolü için geniş ve işlek yol ağlarının inşası Roma İmparatorluğu'nun öncelikli yapı politikasını oluşturuyordu. Augustus zamanında inşası başlayan ve eyaletleri birbirine bağlayan Via Sebaste'nin (imparator yolu) bazı kolları Isauria kentlerine ulaşımı sağlıyordu[17]. Bunlardan biri Ikonion (Konya)- Lystra (Hatunsaray)- Isaura (Zengibar Kalesi) üzerinden Germanikopolis (Ermenek) ve kıyı kenti Anemurion'a (Anamur) ulaşan güzergâhtır[18]. Bu güzergahın Germanikopolis-Anemurion hattının Hadrianus tarafından tamamlandığı ve yine söz konusu hattın M.S. 2. yüzyıl sonlarında Severuslar zamanında tamir ettirildiği mil taşları vasıtasıyla bilinmektedir[19].

Zengibar Kalesi kent merkezindeki en erken Roma Dönemi yapılarından birisi, İmparator Hadrianus'a ithaf edilen anıtsal kapıdır (Resim 1). Takın alınlığından kopyalanmış yazıt[20], bu anıtın Isauralıların karar meclisi (*boule*) ve halk meclisi (*demos*) tarafından ithaf edildiğini göstermektedir. Bu kapı, İmparator Hadrianus'un M.S. 121-125 ve M.S. 128-131 yılları arasında eyaletlere düzenlediği seyahatlerinden[21] ikincisi sırasında inşa edilmiş olmalıdır. Bu seyahatinde Hadrianus, Anadolu'nun güney eyaletlerini ziyaret ederek Suriye'ye kadar ilerlemiştir. Söz konusu seyahat sırasında Attaleia, Perge, Side gibi bazı kentlerin imparatora anıtsal kapı inşa ettikleri iyi bilinmektedir. Zengibar Kalesi'nde yer alan ve Hadrianus'a ithaf edilen kapı da imparatorun bu kenti de ziyaret edebileceği düşüncesiyle inşa edilmiş olmalıdır. Takın yakınlarında bulunmuş başka bir yazıttan, Hadrianus döneminde inşa edilmiş ve vatana ithaf edilmiş diğer bir yapının varlığı anlaşılmaktadır[22].

---

[16] Ayrıca Bozkır ilçesinin Işıklar, Hacılar ve Yazdamı köylerinde bulunmuş ve çoğu Zengibar Kalesi'nden getirilmiş olan mimari bloklar da Hadrianus Dönemi ile Severuslar Dönemi arasına tarihlendirilmektedir bkz. Baldıran-Gider 2008, 109-134.

[17] Cronin 1902, 109-110. Yol ağlarını gösteren harita için bkz. French 2014, 14.

[18] Belke-Restle 1984, 109-110;Hild-Hellenkemper 1990, 139; Hild 1991, 311.

[19] Bean-Mitford 1970, 189-190 no. 210-211; Mitford-Andrews 1980, 1249;Hild-Hellenkemper 1990, 138-139; French 2014, 50-52, no. 35, 36a, 36b.

[20] Hamilton 1842, 486 no. 427 (= Sterrett 1888, 113 no. 188; CIG 4382). Yazıtın çevirisi: *Merhum Nerva'nın torunu, merhum Traianus'un oğlu, İmparator Caesar Hadrianus Sebastus'a Isauralıların boule ve demos'u (ithaf eder).*

[21] Birley 2008, 136-145.

[22] Hamilton 1842, 486 no. 430 (= Sterrett 1888, 116 no. 191; CIG 4383). Yazıtın çevirisi: *Kurtarıcı İmparator Traianus, Caesar Sebastus'un, onun bütün ailesi ile birlikte ebedi istikrarı için……*

Kentteki imar faaliyetlerinin bir başka belgesi olarak Antoninus Pius zamanına yani M.S. 138-161 yılları arasına tarihlenen bir yazıt[23] gösterilebilir. Yazıt, Kilikia, Isauria, Lykaonia üçlü eyaletinin valisi olan Regillus Laberius Priscus'un, kentin *euergetes*'i (hayırsever) olarak onurlandırıldığını göstermektedir. Priscus, kentin bir *euergetes*'i olarak onurlandırıldığına göre kentteki imar faaliyetlerinde parasal yardımda bulunmuş olmalıdır. Adı geçen valinin onurlandırılması için gerekli masrafları *epimeletes* düzeyinde yüksek bir yönetici olan Kallimakhos oğlu Pasion kent adına üstlenmiştir. Yine Zengibar Kalesi'ndeki epigrafik belgeler arasında bulunan diğer bir yazıt[24], Regillus Laberius Priscus'un Hieraks adında başka bir *epimeletes* vasıtasıyla onore edildiğini göstermektedir.

Zengibar Kalesi'ndeki en önemli imar faaliyetlerinden birisi de Antoninus Pius'un imparatorluğunun son yıllarında (M.S. 166-169) inşa edilmiş stoadır (Resim 2). Burada ele geçen yazıt[25], stoanın karısıyla birlikte başrahiplik yapmış olan M. Marius Flavianus adlı bir şahıs tarafından masraflarını bizzat kendisi karşılayarak yaptırılmış ve vatanı için adanmış olduğunu göstermektedir. Yazıtta stoanın yirmi beş sütunlu olduğu ve içinde kemerli işyerlerinin bulunduğu bilgisi de verilmektedir. M. Marius Flavianus isminden, bu şahsın bir Roma vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır. Zengibar Kalesi'nde (Isaura kentinde) çok sayıda Romalı vatandaşın yaşadığı ve Isauralılarla *sympoliteia* (politik birlik) içinde oldukları yazıtlardan bilinmektedir[26].

Antoninus Pius'u takip eden İmparator Marcus Aurelius'a ithaf edilmiş, ancak bugün ayakta olmayan bir tak (Çizim 1), Zengibar Kalesi'nde en erken arkeolojik çalışmalarda bulunan Swoboda – Keil – Knoll'un eserlerinde çizim olarak

[23] Paris-Radet 1885, 433-434 no. 1 (= Sterrett 1888, 115 no. 190; ILS 8827). Yazıtın çevirisi: *Vatanın babası İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Pius'un elçisi Kilikia, Isauria, Lykaonia eyaletlerinin valisi, consul G. Etreilius Regillus Laberius Priscus'u Isauralıların boule ve demos'u kendilerinin euergetes'ini epimeletes Kallimakhos oğlu Pasion aracılığıyla (onurlandırdı)*.

[24] Paris-Radet 1885, 434-435;Sterrett 1888, 114 no. 189.

[25] Hamilton 1842, 487 no. 432 (= CIG 4385; Sterrett 1888, 112-113, no. 187; IGR III 287;Swoboda-Keil-Knoll 1935, 73 no. 147). Yazıtın çevirisi: *Hayırlı uğurlu olsun! Efendimiz vatanın babası İmparator Caesar M(arcus) Aurelius Antoninus Sebastus, Armeniacus, Medicus, Parthicus'un hem talihi, hem zaferi, hem ebedi devamlılığı için hem de onun bütün hane halkı hem de Romalıların kutsal senatosu ve halkı için; M. Marius Pius'un oğlu, başrahiplik yapmış olan M. Marius Flavianus kendisi ile beraber başrahibelik yapan karısı Aurelia Athenais ile birlikte yüce vatan için bu yirmi beş sütunlu stoa'yı ve oradaki işyerlerini kemeri ile birlikte onurseverliğinden kendi parasıyla yaptırdı.*

[26] Paris-Radet 1887, 67 no. 46 (= IGR III 294); Sterrett 1888, 107-108 no. 181: *Isauralıların boulesi ve demosu hem de politik ortakları Romalılar….*

verilmektedir[27]. Hadrianus Kapısı'nın batısında Marcus Aurelius'un Isaura *boule* ve *demos*'u tarafından onore edildiğini gösteren bir yazıt[28], var olduğu düşünülen Marcus Aurelius takına ait olabilir. M.S. 175-180 yılları arasına tarihlenen bu yazıt taşıyıcı, muhtemelen imparatorun heykel kaidesi idi.

Epigrafik belgelerden Zengibar Kalesi'ndeki imar faaliyetlerinin Septimius Severus zamanında da devam ettiği anlaşılmaktadır (Çizim 2). Kilise yakınlarında bulunan bir kaide üzerindeki yazıt[29], söz konusu imparatorun kentin *boule* ve *demos*'u tarafından onore edildiğini kaydetmektedir. Bu yazıtlı kaide belki de Septimius Severus'un heykelini taşıyordu. Septimius Severus'a ithafen bir başka yazıt[30], bir sütun parçası üzerinde olup Zengibar Kalesi yakınlarında Ulupınar'da ele geçmiştir. M.S. 201-202 yılları arasına tarihlenen bu yazıt, Septimius Severus'un onuruna inşa edilmiş bir yapının varlığını belgelemektedir. Söz konusu yazıtlı sütun parçasının buluntu yeri her ne kadar Ulupınar gösterilse de bu parça oraya Zengibar Kalesi'nden taşınmış olabilir. Bu sütun, Septimius Severus'un bir zaferine ithafen dikilmiş bir anıt da olabilir. Nitekim Septimius Severus rakibi ve aynı zamanda Suriye valisi olan Pescennius Niger'e karşı düzenlemiş olduğu seferinde Isauria bölgesi içinden Göksu Vadisi'nden geçmiştir[31]. İmparatorun bu zaferinin Germanikopolis tarafından kutlandığı Ermenek yakınlarında Damlaçalı mevkiindeki Athena kült mağarasından kopyalanan bir yazıta dayandırılmaktadır[32].

[27] Swoboda – Keil – Knoll 1935, 126-127, Abb. 45.
[28] Paris – Radet 1887, 68 no. 48 (= Sterrett 1888, 106-107 no. 180; Swoboda – Keil – Knoll 1935, 73 no. 148; IGR III, 288; Temizsoy-Uysal-Mertek 1984, 18 res. 14). Yazıtın çevirisi: *İmparator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Sebastus, Germanicus, Sarmaticus'u Isauralıların boule ve demos'u başrahip Tiberius'un oğlu epimeletes Orestes aracılığıyla (onurlandırdı).*
[29] Sterrett 1888, 108 no. 182; IGR III 289; Swoboda – Keil – Knoll 1935, s. 74. Yazıtın çevirisi: *İmparator Caesar L. Septimius Severus Pius Pertinax Sebastus Arabicus Adiabenicus'u Isauralıların boule'si ve demos'u (onurlandırır).*
[30] Swoboda – Keil – Knoll 1935, 73-74 no. 149. Yazıtın çevirisi: *İmparator Caesar L. Septimius Severus Pius Pertinax Felix Augustus Arabicus Adiabenicus Pathicus Başrahip, X. kez tribunicia potestas (halk yetkisini) almış, imparatorluğunun XI. yılında, III kez konsül, vatanın babası, prokonsül ve imparator Caesar.....için (……ithaf eder).*
[31] Mitford-Andrews 1980, 1249; Hild-Hellenkemper 1990, 33;Lenski 1999, 436.
[32] Bean-Mitford 1970, 204 no. 229.

Kentteki Severuslar dönemi yapılarından birisi de Severus Alexandrus (M.S. 222-235)'a ithaf edilmiş anıtsal kemer yapısıdır[33]. Bu anıtsal yapıya ait yazıt[34], bir arşitrav üzerinde olup kemerin önünde üç parça halinde ele geçmiştir. İmparator Severus Alexandrus, Isaura kentinin *boule* ve *demos*'u tarafından onurlandırılmaktadır. Anıtsal kemer yapısının hangi olay üzerine ve ne amaçla inşa edildiğini bilemiyoruz. Severus Alexandrus'un Isauria'da elde etmiş olduğu bir başarı üzerine inşa edilmiş olabilir[35]. Ancak İmparator Severus Alexandrus'un Isauria'da böyle bir zaferine kuşkuyla bakılmaktadır[36].

Kentteki imar faaliyetlerinin yanı sıra sosyal yaşamın da zenginleştirilmesi açısından *euergesia* olgusunun önemli bir yer tuttuğu yazıtlar aracılığıyla görülmektedir. Bu yazıtlardan biri[37] kentte düzenlenen çeşitli festivallerin *euergetes*'ler tarafından hem yönetildiği hem de finanse edildiğini göstermektedir. Isaura'da yaşayan ve kent ile politik bir ortaklık içinde olan Romalılar ile birlikte Isaura'nın *boule* ve *demos*'u, T. Aelius Aurelius isimli bir başrahibi kent için yaptığı hayırlar vesilesiyle onurlandırmışlardır. İmparator kültünün başrahibi olan T. Aelius Aurelius, aynı zamanda kentte kutlanan *panegyria* şenliklerine başkanlık etmiştir.

Zengibar Kalesi'nde büyük olasılıkla kent tarafından onore edilen başka başrahiplerin varlığına tanıklık eden yazıtlar bulunmaktadır. Agora'da görülmüş bir arşitrav üzerindeki üç ayrı onur yazıtı[38]ndan kentin zor duruma düştüğü zamanda önemli hizmetler verdikleri anlaşılan Aelius Demetrius ve onun karısı Valgia Rufina isimli şahısları tanımaktayız. Aelius Demetrius, aynı zamanda kentin önde gelen on kişisinden (*Dekaprotoi)* birisi idi. B ve C yazıtlarının içeriğinden anlaşıldığı üzere bu üç yazıt, aynı ailenin bireylerine ait olmalıdır. Kente hizmet konusunda zengin ailelerin kuşaklar

[33] Kemerin rekonstrüksiyon çizimi için bkz. Swoboda-Keil-Knoll 1935, s. 129, Abb. 48.
[34] Swoboda – Keil – Knoll 1935, 74 no. 150. Yazıtın çevirisi: *Yerin, denizin ve bütün insanların soyunun efendisi İmparator Caesar Marcus Aurelius Severus Alexandrus'u, dindar bahtiyar imparatoru Isauralıların boule'si ve demos'u (onurlandırır).*
[35] SHA, Sev. Alex. 58.1;Lenski 1999, 420.
[36] Hopwood 1989, 195.
[37] Swoboda-Keil-Knoll 1935, 75 no. 152. Yazıtın çevirisi: *Hem Isauralıların boule'si ve demos'u hem de politik ortakları Romalı vatandaşlar ünsever ve panegyria başkanı olan başrahip T. Aelius Aurelius'u Kyos kent için geçilmez iyi niyet ve ünseverliğinden dolayı heykelle (heykelini dikerek) onurlandırdı.*
[38] Swoboda-Keil-Knoll 1935, 75 no. 153 (A-C). Yazıtların çevirisi: *A. Fragman okunamıyor* B: *Başrahip ve Dekaprotoi'den biri ve en parlak ve bizim nezdimizde en asil soydan gelen, cömert bir şekilde ünseverlik yaparak bütün tehlikelerde pek çok hayırseverliği ile vatanını gözetmiş olan Aelius Demetrius'u onuru vesilesiyle (onurlandırırlar). C: Başrahip Aelius Demetrius'un faziletli ve ağırbaşlı karısı Valgia Rufina'yı onuru vesilesiyle (onurlandırdılar).*

boyunca bu *euergesia* sistemi içerisinde yer aldıklarını söylemek gerekir. Stoa'da parça halinde ele geçen bir başka yazıt[39], Orestes isimli bir başrahibin kent için *euergesia* faaliyetinde bulunmuş olduğunu göstermektedir. Kent merkezinde Hadrianus takının kuzeyinde yer alan bazilika yapısında bulunan yarısı kırık durumdaki yazıt[40]tan Demetrius'un muhtemelen yine bir *euergesia* faaliyetinde bulunmuş imparator kültü başrahibi olan oğlu Tarkyndberras'ın Isaura *boule* ve *demos*'u tarafından onurlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Sütunlu girişteki yol üzerinde bulunmuş kireç taşından bir levhanın sol alt köşesine yazılmış bir onur yazıtı[41], adını bilmediğimiz bir hayırseverin kendi mal varlığından 1300 insana erzak temin ettiğini belgelemektedir. Yazıtın içeriğinden yardıma muhtaç kalmış söz konusu bu insanların kentin yerli yurttaşları mı yoksa kent dışından birileri mi olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak bu insanlar büyük olasılıkla Zengibar yerleşimi veya egemenlik alanından (teritoriyumundan) olmalıdırlar. Yazıt, kesin olarak tarihlendirilemediği için bu yardımın hangi dönemde ve ne gibi bir sebeple yapıldığı yoruma açık bir konu olarak kalmaktadır. Bu durumda kentin hayırsever bir yurttaşının yapmış olduğu bu yardımın gerçekleştiği yılda ya büyük bir savaş ya da kıtlığın baş göstermiş olduğu düşünülebilir. Nitekim Ammianus Marcellinus[42]'un anlatımlarından Isauria'da M.S. 4. yüzyılın ikinci yarısında 353-354, 359 ve 367-368 yıllarında isyan ve benzeri karışık olayların yaşandığı bilinmektedir. Önemli nedenlerinden birisinin kıtlık olduğu düşünülen[43] bu olaylar zarfında Isaura'da halkın zor durumda kaldığı söylenebilir.

Adını bilmediğimiz bir valinin kente hayırsever olarak hizmette bulunduğunu Isaura'da sur duvarının güney tarafında ele geçmiş bir kaide üzerinde yer alan ve baş tarafı kayıp olan bir yazıt[44] belgelemektedir. Isaura kenti *boule* ve *demos*'unun kentin bir

[39] Sterrett 1888, 118 no. 195; IGR III, 293.
[40] Temizsoy-Uysal-Mertek 1984, 16 res. 9-10. Yazıtın çevirisi: Isaura Bule ve demosu ve Romalı politik ortakları atalarından beri tanrısal imparatorların başrahibi olan ve bütün idari, yönetim ve dini işlerde vatansever biri olan Demetrios oğlu Tarkyndberras'ı (onore eder).
[41] Swoboda-Keil-Knoll 1935, 76 no. 154. Yazıtın çevirisi: *…atalarından beri vatansever olan, (kentin) ileri gelenlerinden biri, bütün iyi yürekliliği ve ünseverliği ile tam olarak 1300 insan için kendi kesesinden erzak bağışlayan……[filancayı] (onurlandırır/lar).*
[42] Amm. Marc., 14. 2.1-20; 19. 13.1-2; 27. 9.6-7; Rougé 1966, 292-307; Matthews 1989, 362-376; Hopwood 1999a, 200-205; Lenski 1999, 439-443.
[43] Pottier 2005, 448-451.
[44] Swoboda-Keil-Knoll 1935, 76 no. 156. Yazıtın çevirisi: *Isaurialıların boule ve demos'u kendilerinin euergetes'ini, imparator valisini …(onurlandırır).*

hayırseveri olarak onore ettiği bu vali, kent için önemli hizmetlerde bulunmuş olmalıdır. Isaura kentinin onore ettiği bir başka *euergetes* yazıtı daha mevcuttur. Ancak yazıtın kırık olarak ele geçmesinden dolayı onore edilen *euergetes*'in kimliği ve kente nasıl bir hizmette bulunduğu bilinememektedir. Exedra'da bulunmuş bir yazıt[45], kentin *demos*'u tarafından onore edilmiş başka bir hayırseverini belgelemektedir. Ünsever olarak tanıtılan ve başrahibe Aurelia Oresteina'nın kocası olan Kastor isimli bu vatandaş büyük olasılıkla kent için *euergetes* olarak hizmet etmişti.

Bütün bunlardan Zengibar Kalesi'ndeki imparatorlara ithaf edilen anıtsal yapıların inşasında Isaura kentinin *boule* ve *demos*'unun en baş rolü üstlendiği görülmektedir. Buna göre söz konusu yapıların masrafları kent kasasından karşılanmış olmalıdır. Zengibar Kalesi'nde yaşayan ve kentle *sympoliteia* içinde olan Romalı yurttaşlar da kentin *boule* ve *demos*'uyla beraber ortak karar almışlardır. Kent meclislerinin aynı zamanda *euergetes*'leri de onore ettikleri görülmektedir. Kentin kendisi için hayırsever olarak gördükleri şahıslar arasında eyalet valisi, imparator kült rahipleri gibi yüksek makam sahibi yöneticiler bulunmaktadır. Bu yöneticilerin ve *euergetes*'lerin heykel vb. anıtlarla onore edilmesi için gerekli masrafların kentin üst düzey yöneticileri olan *epimeletes*'ler tarafından üstlenildiği görülmektedir.

Roma imparator kült rahipleri (*arkhiereus*), *euergesia* (hayır işleri) faaliyetlerinde önemli rol üstlenmişlerdir. Yukarıda bahsedildiği üzere bu kült rahipleri, stoa gibi en önemli kamusal yapıların inşasını finanse etmişlerdir. Ayrıca kentin sosyal içerikli konularında da bu rahipler öne çıkmaktadırlar. Yazıtlarda görüldüğü gibi *panegyria* gibi festivallerin tertiplenmesi, kentin ekonomik olarak güç durumda kaldığı dönemlerde vatandaşlara iaşe yardımı gibi hususlarda görev almışlardır.

Bir kentin idaresi için *boule, demos, epimeletes* gibi kurumların ve yöneticilerin varlığı ve stoa, tak gibi yapıların inşa edilmiş olması, Roma Dönemi ile birlikte Zengibar Kalesi'nde Hellen-Roma tarzı bir kentleşmenin geliştiğinin açık göstergesidir. Kentin en parlak dönemi imar faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü M.S. 2. yüzyıl ve 3. yüzyılın ilk yarısıdır. Bu dönemden sonra imar faaliyetlerinin azaldığı söylenebilir. 4. yüzyılın

[45] Sterrett 1888, 117-118 no. 194; Temizsoy-Uysal-Mertek 1984, 20 res. 17. Yazıtın çevirisi: *Demos, ünsever Kastor'un karısı, Lucius kızı başrahibe Aurelia Oresteina'yı (onore eder).*

ortalarında Ammianus Marcellinus[46], kentin eski önemini kaybettiğini söylemektedir[47]. Kentin zayıflamasında 3. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve 4. yüzyılın ikinci yarısında bütün Isauria ve komşu bölgeleri etkileyen karışıklıklar etkili olmuş olmalıdır. Nitekim M.S. 367-368 yıllarında Isaurialı haydutlar Kilikia ve Pamphylia kentlerine saldırmışlar, bu karışıklıklara son vermek üzere bölgeye görevlendirilmiş olan Musonius ve bazı askerleri çarpışmada öldürülmüş ve bir kısmı da Isaurialı haydutlar tarafından esir alınmıştır. Ancak bölgeye sevk edilen Roma birlikleri karşısında zor anlar yaşayan haydutlar, daha güvenli gördükleri dağlara çekilmek zorunda kalmışlardır. Ammianus Marcellianus[48]'un anlatımına göre bu olaylar sonucunda Germanikopolis kentinin ileri gelenleri haydutlarla Roma arasında arabuluculuk yaparak barış yapılmasını ve rehinelerin teslim edilmesini sağlamıştır[49]. O halde M.S. 4. yüzyıl sonunda merkezi Isauria'daki Isaura'nın gerilemesiyle Ermenek Göksuyu üzerinde yer alan Germanikopolis önem kazanmış olmalıdır[50].

[46] Amm. Marc. 14. 8. 2: *Isaura enim antehac nimium potens, olim subversa ut rebellatrix interneciva, aegre vestiga claritudinis pristinae monstrat admodum pauce (Isauria önceleri büyük bir güce sahipti, yok edici bir isyandan dolayı bir zamanlar tahrip edildi, eski görkeminden çok az kalıntı dışında neredeyse hiç iz göstermez).*
[47] Syme 1987, 146; Matthews 1989, 358; Lenski 1999, 444-445.
[48] Amm. Marc., 27. 9.7.
[49] Rougé 1966, 300; Matthews 1989, 364-365; Shaw 1990, 243-244; Hopwood 1991, 308; Hopwood 1999a, 204-205; Hopwood 1999b, 177-178, 183; Lenski 1999, 423, 454-455; Pottier 2005, 447-448.
[50] Hopwood 1999a, 205.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Amm. Marc.	J. C. Rolfe (ed.) **Ammianus Mercellinus**, vol. III, with an English Translation, London 1986[5]. (Loeb Classical Library).
Diodoros	**Diodori Bibliotheca Historica**, Vol 4-5, (edd.) I. Bekker-L. Dindorf-F. Vogel-K. T. Fischer, Leipzig. 1903-1906.
SHA Sev. Alex.	**The Scriptores Historiae Augustae, Severus Alexander**, Volume II, with an English Translation by D. Magie, London 1993[6]. (Loeb Classical Library).
Strabon	Strabo, **Geographica**, (ed.) A. Meineke, Leipzig 1877.

Modern Literatür

Bahar 1991	H. Bahar, **İsaura Bölgesi Tarihi**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1991.
Bahar 1996	H. Bahar, "Isauria Bölgesinin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri", *Anadolu Araştırmaları XIV, Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan*, 1996, 51-91.
Baldıran-Gider 2008	A. Baldıran-Z. Gider, "Mimari Bloklar Işığında Isauria Bölgesinin Mimari Uygulamaları", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20, 2008, 109-134.
Bean – Mitford 1970	G. E. Bean – T. B. Mitford, **Journeys in Rough Cilicia 1964–1968**. Österreichische Akademie der Wissenschaften Phil.-hist. Kl., Denkschriften 102,

Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris *3*. Vienna 1970.

Belke – Restle 1984 — K. Belke – M. Restle, Tabula Imperii Byzantini 4: **Galatien und Lykaonien** (Denkschriften ÖAW, Phil.-hist. Kl. 172), Wien 1984.

Bevan 1902 — E. R. Bevan, **The House of Seleucus**, Vol. 1, London 1902.

Birley 2008 — A. R. Birley, "Hadrian to the Antonines", şurada: *CAH* XI: The High Empire, A. D. 70-192, Cambridge 2008[3], 132-194.

Bosworth 1993 — A. B. Bosworth, "Perdiccas and the Kings", *The Classical Quarterly*, New Series, 43/2, 1993, 420-427.

Cronin 1902 — H.S. Cronin, "First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia", *JHS* 22, 1902, 94-125.

Doğanay 2012 — O. Doğanay, "Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *AST* 29/3, 2011 [2012], 403-422.

Doğanay 2013 — O. Doğanay, "Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2011 Yılı Yüzey Araştırması", *AST* 30/2, 2012 [2013], 97-104.

Doğanay-Köker 2014 — O. Doğanay-E. Köker, "Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST* 31/1, 2013 [2014], 207-213.

French 2014 — D. H. French, **Roman Roads& Milestones of Asia Minor**, Volume 3: Milestones, Fasc. 3.7 Cilicia, Isauria et Lycaonia (and South-west Galatia), Ankara 2014.

Hall 1973 — S. Hall, "New light on the capture of Isaura Vetus by P. Servilius Vatia", şurada: *Akten des VI. Internationalen Kongresses für Griechische und Latin Epigraphic*, München 1972, Vestigia 17, 1973, 568-571.

Hamilton 1842 — W. J. Hamilton, **Researches In Asia Minor, Pontus And Armenia; With Some Account Of Their Antiquites And Geology**, Vol. I-II, London 1842.

Hild-Hellenkemper 1990 — F. Hild – H. Hellenkemper, Tabula Imperii Byzantini 5: **Kilikien und Isaurien** (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 215), Wien 1990.

Hild 1991 — F. Hild, "Die Route der Tabula Peutingeriana (Tab. Peut.) von Iconium über Ad Fines und Tetrapyrgia nach Pompeiopolis in Kilikien", *Anatolia Antiqua* 1, 1991, 311-316.

Hopwood 1989 — K. Hopwood, "Consent and Control: How the Peace was kept in Rough Cilicia", şurada: *D. H. French – C. S. Lightfoot (eds.), The Eastern Frontier of the Roman Empire, BAR, International Ser. 553 (i),* Oxford 1989, 191-201.

Hopwood 1999a — K. Hopwood, "Ammianus Marcellinus on Isauria", şurada: *J. W. Drijvers-D. Hunt (Eds.), The Late*

Roman World and its Historian. Interpreting Ammianus Marcellinus. London 1999, 198-213.

Hopwood 1999b — K. Hopwood, "Bandits, between Grandees and the State: The Structure of Order in Roman Rough Cilicia", şurada: *K. R. Hopwood (ed.), Organised Crime in the Ancient World*, London 1999, 177-206.

Karauğuz – Doğanay 2004 — G. Karauğuz – O. Doğanay, "İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz kıyılarına Doğru Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler", *Olba* X, 2004, 1-43, Levha 1-3.

Lenski 1999 — N. Lenski, "Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria, from the 1st Century BC to the 6 th Century AD", *JESHO* 42/4, 1999, 413-465.

Matthews 1989 — J. Matthews, **The Romans Empire of Ammianus with a new introduction**, London 1989.

Mitford-Andrews 1980 — T. B. Mitford – St. Andrews, "Roman Rough Cilicia", *ANRW*, II, 7/2, Berlin 1980, 1230-1257.

Mutafian 1988 — Cl. Mutafian, **La Cilicie au carrefour des empires** I-II, Paris 1988.

Ormerod 1922 — H. A. "Ormerod, The campaigns of Servilius Isauricus against the Pirates", *JRS* 12, 1922, 35-56.

Ormerod 1924 — H. A. Ormerod, **Piracy In The Ancient World An Essay In Mediterranean History**, London 1924.

Paris – Radet 1885 — P. Paris – G. A. Radet, "Deux nouvaeux gouverneurs de provinces", *BCH* 9, 1885, 433-436.

Paris – Radet 1887 P. Paris – G. A. Radet, "Inscriptions de Pisidie, de Lycaonie et d'Isaurie", *BCH* 11, 1887, 63-70.

Pottier 2005 B. Pottier, "Banditisme et révolte en Isaurie au IVe et Ve siècles vus par les Isauriens eux-mêmes. La Vie de saint Conon", *Mediterraneo antico. Economie, società, culture,* 8 fas. 2, 2005, 443 – 474.

Ramsay 1905 W. M. Ramsay, "Topography and Epigraphy of Nova Isaura", *JHS* 25, 1905, 163–180.

Rougé 1966 J. Rougé, "L'Histoire Auguste et l'Isaurie au IVe Siècle", *REA* LXVIII, nos. 3-4, Bordeaux 1966, 282-315.

Ruge 1916 W. Ruge, "Isaura", şurada: *RE* IX/2, 1916, 2055-2056.

Sterrett 1888 J. R. S. Sterrett, **The Wolfe Expedition to Asia Minor**. Papers of the American School at Athens III, Boston 1888.

Swoboda – Keil – Knoll 1935 H. Swoboda – J. Keil – F. Knoll, **Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien, und Isaurien.** Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik in Prag, Brünn–Prag–Leipzig–Wien 1935.

Syme 1987 R. Syme, "Isaura and Isauria. Some Problems", şurada*: E. Frézouls (ed.), Sociétés urbaines, sociétés rurales dans I'Asie Mineure et la Syrie hellénistiques et romaines (Actes du colloque organisé à Strasbourg [novembre 1985])*, Strasbourg 1987, 131-147.

Syme 1995 — R. Syme, **Anatolica Studies in Strabo**, (ed.) A. Birley, Oxford 1995.

Temizsoy-Uysal-Mertek 1984 — İ. Temizsoy-M. V. Uysal-K. Mertek, "Zengibar Kalesi-İsaura", *Karaman Müzesi Yıllığı* 2, 1984, 5-31.

Yılmaz 2005 — M. Yılmaz, **Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri İsauria**, Konya 2005.

Diğer Kısaltmalar

CIG — Corpus Inscriptionum Graecarum.

IGR — Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes.

MAMA — Monumenta Asiae Minoris Antiquae.

Harita 1: Zengibar Kalesinin Yeri.

Harita 2: Zengibar Kalesi antik yerleşimi ve çevresi.

Resim 1: Hadrianus Takı.

Resim 2: Stoa.

Çizim 1: Zengibar Kalesi'nde Marcus Aurelius Zafer Takı'nın rekonstrüksiyonu (Swoboda-Keil-Knoll 1935, 127, Abb. 45).

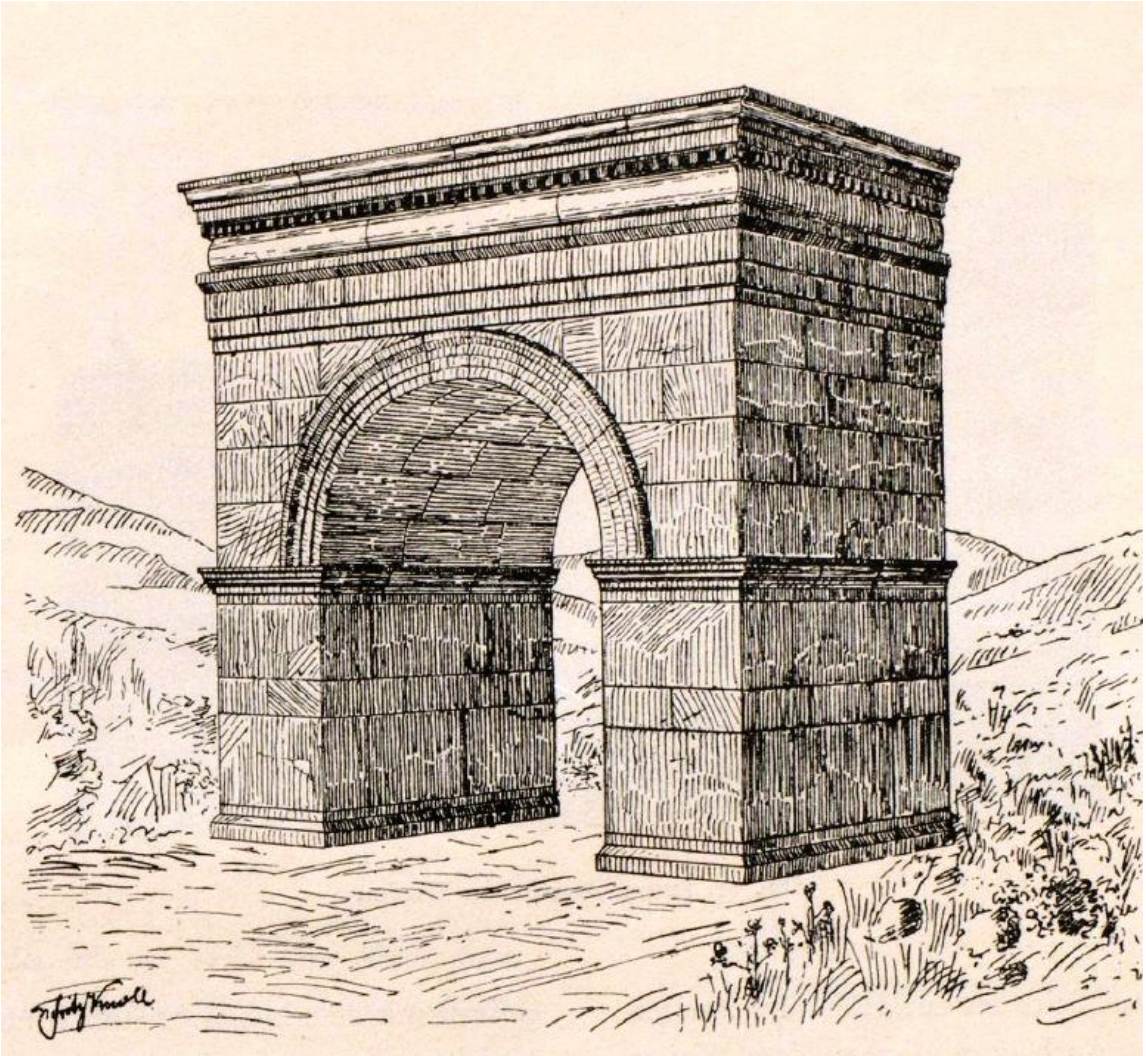

Çizim 2: Severus Zafer Takı'nın rekonstrüksiyonu (Swoboda-Keil-Knoll 1935, 12)

ISAURIA'DA ERKEN HRSİTİYANLIK DÖNEMİ DİNİ FAALİYETLERİ
CHRISTIANITY ACTIVITIES İN ISAURIA AND VICINITY

İlker IŞIK *

Öz

Hıristiyanlığın doğuşu ile birlikte yayılım sahasının genişlediği M.S. 1. yy.dan itibaren Isauria ve çevresinde yoğun bir misyonerlik faaliyeti yürütülmüş ve böylelikle bu faaliyetler sonucunda bölge önemli piskoposlukların bulunduğu bir coğrafya haline gelmiştir. Roma dönemi asimilasyon politikalarına rağmen ve akabinde Bizans dönemindeki yaklaşım ile Isauria önemli bir din merkezi konumuna yükselmiştir.

Bu çalışma Erken Hristiyanlık Dönemi'ni kapsayarak Isauria Bölgesi ve çevresinde geçen Hıristiyanlıkla ilgili dinsel oluşumları irdeleyen bir periyodu araştırmaktadır. Ayrıca bu çalışmada, Hristiyanlığın başlangıcından Ekümenik (Evrensel) konsillerin yapıldığı döneme kadar vuku bulan dinsel yapılanmalar ve Hristiyanların maruz kaldığı inançsal ve politik yaklaşımlar ile bölgede faaliyet gösteren önemli din adamlarının misyon faaliyetleri ele alınmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Hıristiyanlık, Isauria, Aziz, Kilise

•

Abstract

Isauria and its around which expanded of the field along with the emergence of Christianity onwards A.D. 1 century was conducted an intense missionary activity and thus as a result of these activities, the region had become an important geography for the dioceses. Despite the Roman assimilation policy and with the approach followed by Byzantine period the Isauria has raisen to an important religious center.

This study investigates a period of examining religious formation about the Christianity in the Isauria Region and its around, including the Early Christian Period. Also this study discussed that occuring religious structures from the beginning of Christianity to the Ecumenical (Universal) council period and religious and political approaches that Christians were subjected with the mission activities of important clerics in the region.

•

Keywords

Christianity, Isauria, Saint, Church

* *Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, ilkerarkeo@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Hristiyanları en kutsal yedi kilisesinin bulunduğu Anadolu topraklarında çağlar boyunca pek çok kilise ile manastır inşa edilmiş ve İsa peygamberin yolundan gidenler bu topraklarda en zorlu ve en ıstıraplı olaylara maruz kalmışlardır. Zira Hristiyan inancının yayılışı şüphesiz imparator kültünü propaganda aracı olarak kabul ettirmeye çalışan Roma için bir tehdit unsuruydu. Bundan dolayı kişiye endeksli olmayan monoteist bir inancın toplum nezdinde kabulü hem makul hem de koşullar gereği zordu.

İsa peygamberin bu yeni dini tebliğ ettiği zamanlarda bile Yahudi din adamlarının Roma'nın aleyhinde ayrılıkçı bir devlet kurma iddiasıyla İsa'yı Roma valisi Plautus'a şikâyet etmeleri ile başlayan bu sancılı süreç, daha en başından İsa'ya inananların siyasi erk ile ters düşmesine yol açtı. Sonrasında gerçekleşen baskı ve şiddet politikası bu dinin yolunda yürüyenlere tarifi güç acılar yaşattı. Ancak ne var ki, gerek misyonerlerin gerekse gerçeği arama içinde olanların ellerinde büyüyen Hristiyanlık, zamana direnerek Roma'nın mutlak ve tek dini olmayı başardı.

Hem Yahudi din adamları hem de Romalı yetkililerin baskıları Hristiyanlık üzerinde insan elinin değmesine ve tanrı sözünün (dei verbum) insani bakışla uyarlanmasına yol açtı. Şöyle ki, sinoptik incil yazarlarının (Matta, Markos ve Luka) birbirleriyle uyumlu metinlerine rağmen mitolojik anlatım üslubunun kutsal metinlere sızması kaçınılmaz duruma geldi. Yuhanna İncili'ndeki kutsal esinleme bölümü tarihsel gerçekliklerin insani bakış açısıyla nasıl algılandığını gösteren bir emareydi. Hâlbuki diğer üç incil yazarı olan Matta, Markos ve Luka incillerinin hiç birinde böyle bir süslü anlatım bulunmamaktaydı. İsa sonrası dönemin daha ileri zaman dilimlerinde git gide bir efsanevi İsa kişiliği belirginleşmekte ve paganist anlatım kurgusu ön plana çıkmaktaydı.

Hristiyan tarihinde gelmiş geçmiş en büyük sorun İsa'nın doğası hakkındaki anlaşmazlık üzerinedir. Tanrı mı, insan mı, tanrı özünden çıkan ve tanrının dünyadaki yansıması olan bir peygamber mi, yoksa Yahudilerin gözünden bakıldığında bir yalancı peygamber mi soruları iki bin yıllık bir açmazın temel konuları olmuştur. Esasında bu karmaşıklığı ortaya çıkaran insanların algı oluşumu hem dönemin siyasi ve dini atmosferinden hem de mantık hatalarından ileri gelen bir takım açmazlardan kaynaklanıyordu. Bu kavram kargaşalarını sona erdirecek ve yeni bir yol çizecek olan ise İsa'nın yaşamına ve öğretilerine tanıklık eden havarilerin ve onların hemen akabinde bu yeni dini sıcağı sıcağına kabul eden kişilerin algılama yetileriyle belirlenebilecek bir olguydu. İşte bu noktada karşımıza çıkan en büyük şahsiyet Yahudi kökenli bir Ferisi olan ve ailesinin Roma vatandaşlığını hak kazanması sonucu Paulus adı ile tanıdığımız Saul'dur.

Tüm bu sorunların yaşandığı en büyük yer olan Anadolu özelinde ele aldığımız Isauria ve çevresi Hristiyanlık üzerine birçok faaliyetin yaşandığı önemli bir coğrafya olarak kaşımıza çıkmaktadır. Martyr (Şehit) Nestor, Conon, Aquilinus, Victorian ve Onesimus gibi pek çok din adamı burada katledilmiş ve Roma politikalarına karşı gelerek kendi inancını savunmuştur. Bunun yanında Hristiyanlığın kendi içinde geçirdiği buhranlar da Isauria'daki Hristiyan cemaatinin ortak bir tavır almasına sebep olmuş ve mezhepsel çatışmalarda önemli bir rol almasına sebebiyet vermiştir.

1- ANADOLU'DA İLK HRİSTİYANLIK FAALİYETLERİ

Anadolu, Hristiyan dünyasının ilk büyük kiliselerinin, konsüllerinin ve önemli azizlerinin yetiştiği stratejik bir bölge olarak yer edinmektedir. Hristiyanlar tarafından kutsal sayılabilecek birçok mekânın bulunduğu bu topraklarda çok sayıda Hristiyan cemaati faaliyet göstermiş ve Anadolu bu haliyle mezhepsel çatışmaların da bir o kadar yoğun olmasına yol açan bir dinamizm barındırmıştır.

Hz. İsa'nın dünyaya vedasının ardından onu takip eden müritleri Filistin ve çevresinde baskı ve zulüm görerek M.S. 42-45 yıllarında Antakya'ya sığınmıştır. Elçilerin İşleri 11. Bölümde de aktarılan bu hadiseler İsa'nın yolundan gidenlere ilk kucak açan yerin Anadolu olduğunu bildirmektedir (Elç. İş. 11: 20-24). Bu tarihi gelişmelerin ışığında Antakya, "Hristiyan kimliğinin" oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. İlk kez Hristiyan terimi Antakya'da zikredilmiş, ilk cemaatler kilise ritüellerini sistematik bir düzene koyarak yazınsal bir miras bırakmışlardır. 1. ve 2. yy.a ait olan bu tarihi belgelerden ilki "Didake" olarak adlandırılan ve "Havari Öğretisi" ismiyle bilinen kilise tören rehberi ile "Süleyman'ın Övgüleri" isimli ilahi koleksiyonudur.

Antakya cemaatinin ilk lideri Barnaba'dır. Barnaba ve Aziz Paulus 42-45 yılları arasında Antakya'da kaldıktan sonra bu yeni dini yaymak için yolculuğa çıkınca cemaat önderliğine Havari Petrus (M.S. 45-53) tayin edilir. Bu olaydan sonra Petrus Hristiyanların ilk Papa'sı olarak kabul edilmektedir. Öyleki, Petrus'un tesis ettiği ve Hristiyanlığın ilk kurulan kiliselerinden biri olan Aziz Pier (Petrus) kilisesi ile Hristiyanlık kurumsallık kazanmıştır.

Resim 1: Didake

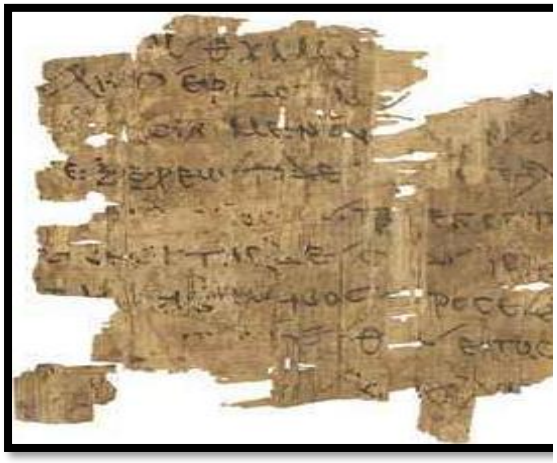

Resim 2: Süleyman'ın Övgüleri

Topluluğun üçüncü büyük önderi ise havariler sonrası dönemin yetiştirdiği önemli din adamlarından biri olan Ignatus (83-115)'tur (Madrigal, 2014: 3).

Hristiyanlığın Anadolu'da şekillenmeye başladığı yıllarda Antakya cemaati ve Kudüs'teki Hristiyanların aynı amentü doğrultusunda hareket etmeleri için M.S. 50 yılında ilk tarihi Hristiyan toplantısı olan "Kudüs Konsili" (Havariler Konsili) düzenlendi. Burada üç önemli bakış açısı değerlendirildi. Bunlardan birincisi Aziz Petrus ve Barnaba gibi İsa'yı yaşamında takip ederek onun öğretilerini birebir söylemleyen havarisel görüş, ikincisi İsa'nın kan bağı yoluyla kişiliğini ve düşüncelerini miras edinen Yakub'un (Nasraniler) ortaya attığı görüş ve son olarak ise İsa ile tanışmamış olsa da Museviliğin Ferisi mezhebinde olup sonradan Hristiyanlığı kabul eden Pavlus ve onun çevresinin savunduğu görüştü.

Hristiyanlık tarihinde yer alan ve tümüne Anadolu'nun ev sahipliği yaptığı yedi büyük Ekümenik (Evrensel) konsilin defalarca toplanmasına sebep olan anlaşmazlıklardan farklı olarak Kudüs Konsili bir kimlik belirleme toplantısıydı. İlk yıllarda Museviliğin bir mezhebiymiş gibi algılanan Hristiyanlığın sadece Yahudi halkına değil, tüm insanlığa hitap ettiği ve bu yeni dinde Yahudi din geleneklerine bağlı bir inanç anlayışının benimsenip benimsenmeyeceği burada tartışıldı. İsa'yı Tanrı'nın elçisi ve haçta gerilerek insanlığa bedenini feda eden kurtarıcı (soter) kabul eden din adamları en saf haliyle bu son peygamberin beşeri özelliği üzerine çatışmaya girmemişti. Bunlardan ziyade Antakya'daki sistematik ayin tertibi gibi ibadet düzenlemesi ile Yahudilerde kesin kez kural sayılan zina, leş eti yememe ile kan ve idrar karşısındaki bedeni temizlik konuları görüşüldü.

Esasında bu konsil Paulus'un paganları Hristiyan yapmak için Yahudi şeriatını esnetmesi ve onlar için ilk başta zor gelebilecek bazı kurallardan muaf edilmeleri sebebiyle toplandı. Paulusçu görüş toplantı sonucunda uygun bulunarak Yahudi din görüşü birebir uyulması gereken

kurallar bütünü olarak görülmeden yalnızca kısmi açıdan rehber olarak alındı. Ancak İsrail ve çevresindeki Hristiyanlar Yahudi şeriatını devam ettirdi ve bu da itikadın uygulanışının doğruluğu konusunda birtakım çelişki ve farklılıkların oluşmasına yol açtı.

Bu konsülle birlikte çıkan en önemli karar Hristiyanlığın Musevilikten ayrı ve bağımsız bir din olduğu ve Yahudi olmayanların da İsa'nın bahşettiği sonsuz kurtuluşa erebileceği müjdesiydi.

Ekümenik olmayan ve her konunun görüşülmediği bu konsilden çıkan kararların bağlayıcılığı konusunda hüküm vermek zor olmasa gerektir. Çünkü Paulus'un Barnaba ile görüş farklılıkları nedeniyle yol ayrımına gitmesi ve İsa'nın tanrısal yapısı hakkında keskin ayrımların belirmesi Hristiyanlığı kabul eden topluluklar arasında algı farklılıklarının oluşmasına sebep oldu. Nasıl ki peygamberlik tarihinde Nuh, ikinci Adem olarak hitap edilmişse Paulus da İsa'dan sonra Hristiyanlığın ikinci kurucusu olarak görülmüştür. Kudüs Konsili'nde Yahudi inancını takip etme zorunluluğunun olmadığı kararı ile Paulus Yahudi olmayanlara olağan dışı bir din perspektifi kazandırdı ve İsa'yı bir Yahudi'nin peygamber kavramından algıladığı Tanrı'nın kulu ve elçisi sıfatından çıkararak paganist bir örgü içinde yeniden tanımladı.

2- AZİZ PAULUS'UN ANADOLU SEYAHATLERİ

İsa peygamberin çarmıhta ölüm cezasına çarptırılması sonrasında derin bir bunalım geçiren Kudüs'teki inananlar topluluğu, Yahudi cemaati ve Roma eyalet yönetiminin baskısı sonucu birlik ve düzen kurmakta büyük zorluklar yaşadı. Havarilerin öncülüğünde başlatılan toparlanma süreci sırasında kafa karışıklığını önlemek için Yahudi din anlayışı takip edildi. Ancak Museviler bunu hem dini açıdan kendilerine karşı hem de siyasi bakımdan Roma'nın otoritesine karşı bölücü bir akım olarak göstererek İsa'ya inanlara büyük bir şiddet eyleminde bulundular. İşte bu sıralarda Museviliğin en büyük mezhebi Ferisilere mensup olan Saul (Paulus) bu şiddet olaylarında başrol oynamaktaydı. Ailesinin kazandığı Roma yurttaşlığı sebebiyle Paulus adı ile Hristiyan dünyasında nam salan Saul'un bu politikalara alet olması İsa'nın siluetini görmesiyle son buldu. Bu mucizevi olaydan sonra Paulus, ateşli bir İsa taraftarı olarak Yahudi olmayan topluluklara Hristiyanlık dinini yaymayı misyon edindi. Kudüs'teki baskılara dayanamayan birçok İsevi gibi Paulus da doğup büyüdüğü topraklar olan Anadolu'ya gelerek Antakya'da yeni bir teşkilatlanmaya katıldı. Buradaki çalışmalarının ardından Barnaba ile birlikte Anadolu'daki birçok yere ziyaretlerde bulundu.

Şüphesiz Barnaba ve Paulus'un Antakya cemaatinden ayrılmasından sonra başlayan süreç Hristiyanlığın yayılması anlamında yapılan en büyük eylemlerden biri olmuştur. Paulus hayatı boyunca dört önemli misyon yolculuğuna çıkmış ve birçok Roma yurttaşının Hristiyanlığa

adım atmasına vesile olmuştur. M.S 45 yılına kadar Antakya'da kalan Paulus ve Barnaba 46 senesinde 1. Misyon seyahatine çıkarak Yahudi olmayan ve Yunanca konuşan halklar üzerinde Hristiyanlığı yaymayı amaç edindiler. İlk olarak Antakya'dan Seleuceia Piera'ya (Samandağı) gittiler ve oradan Kıbrıs'a geçtiler (Elç. İş. 13: 2). Salamis'ten Pabhos'a (Paf) kadar dolaşarak Hristiyanlığı tebliğ ettiler. Daha sonra Anadolu'ya geri dönerek Perge, Antiocheia (Yalvaç) ve oradan İconium'a (Konya) geçerek vaazlarını sürdürdüler. Burada gördükleri kötü muamele sonucu Lystra (Hatunsaray) ve Derbe'ye kaçarak tebliğlerine devam ettiler. Derbe'den sonra dönüş yolculuğunda geldikleri güzergâhı kullanarak İconium, Anatiocheia, Perge ve Antalya'ya vardıktan sonra Antakya'ya ulaştılar.

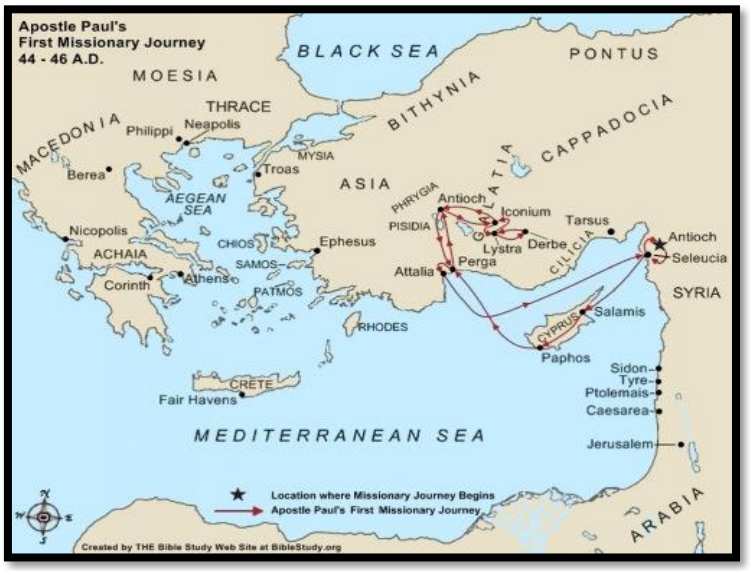

Resim 3: Paulus'un I. Misyon Yolculuğu (M.S. 46 - 48)

1. misyon yolculuğunun ardından Antakya'da M.S. 50 yıllarında Kudüs Konsili gerçekleşir. Bu önemli buluşmanın ardından Barnaba ve Paulus 2. Misyon yolculuğu için tekrar yollara düşerler. Kilikya üzerinden Lykaonia şehirleri olan Derbe ve Lystra'ya tekrar uğrarlar. Ancak yolculuk esnasında Barnaba ve Paulus fikir tartışması yaşayarak yol arkadaşlıklarını sonlandırırlar. Bunun sebebi olarak Barnabas'ın yeğeni Markos'u (ya da Yuhanna'yı) yanına almak istemesi Paulus'un ise kendilerini Perge'de bulunan Galatlardan korkarak onlarla seyahatlerini sürdürmeyen Markos'u istememesi (Leguenne, 1979: 147) veya Paulus'un paganistleri Hristiyanlaştırmak için Yahudi şeriatından çok fazla taviz vermesi gerekçe gösterilir. Nitekim bunun sonucunda bu iki din adamının yolları ayrılır ve Barnaba, Markos ile birlikte Kıbrıs'a doğru yola çıkarken Paulus da Silas ile birlikte Anadolu seyahatlerine devam etmiştir

(Elç. İş. 15: 39-40). Daha sonra Paulus diğer misyon yolculuklarını yalnız sürdürmüştür (Schnelle, 2003: 137-139).

Paulusbu yolculuğu esnasında sırasıyla daha önce uğradığı Derbe'ye oradan da Lystra'ya uğradı. Lystra'da Timotheus'u yanına alarak Phrygia, Kuzey Galatia ve Mysia bölgelerini dolaştılar. Ardından İncil yazarlarından Luka'yı Troia'dan alarak bir davet üzerine Avrupa kıtasına geçmeye karar verdiler. Öncelik olarak Makedonya'ya gelerek Niapolis, Philippi, Amphipolis ve Apollonia'yı ziyaret ettiler. Buradan Yunanistan'a geçerek Thessaloniki (Selanik) ve Boreo Veria'ya uğradılar. Paulus Boreo Veria'daki karışıklıktan ötürü Timotheus ve Silas'ı bir süre burada bıraktı. Ardından Korinth'e geldiğinde Silas'ı buraya çağırarak Korinth'te kalmasını istedi. Kendisi ise Kenhere ve Ephesos üzerinden tekrar Anadolu'ya gelerek yolculuğuna devam etti. Buradan Palestine'ye (Filistin) deniz yolu ile geçti ve Caeseria'dan Kudüs'e yol aldı. Son olarak Antakya'ya geldi ve yolculuğunu tamamladı.

Resim 4: Paulus'un II. Misyon Yolculuğu (M.S. 49 - 52)

Paulus bir süre Antakya'da bulunduktan sonra 3. Misyon yolculuğunu gerçekleştirmek üzere tekrar yola çıkar. Elçilerin İşleri 18: 23 ve 21: 16 bölümlerinde belirtildiği gibi Paulus'un bu seyahati yaklaşık dört yıl sürer ve daha önce oluşturduğu bölgelerdeki cemaatlere iman esaslarını tekrar hatırlatmak ve ayrışmayı önlemek için yola çıktığı aktarılır (Gündüz, 2004: 69).

Bu seyahatinin önemli bir kısmını Grek dünyasının ilgisini İsa peygamberin ulûhiyetini yaymak için harcadı. Dört yıllık yolluk yolculuğun iki yılını yalnızca Ephesos'taki cemaatin diriliğini sağlamak için sarf etti. Yolculuğa ilkin Antakya üzerinden Tarsus, Demre, Lystra ve Iconium üzerinden Antiocheia'ya vararak Ephesos'a vardı. Bu esnada yalnız başına seyahat

ederken bazı kaynaklara göre Luka'nın da ona eşlik ettiği söylenir (Rudolf, 1967: 82).Ephesos'ta Apollonios'un vaftiz ettiği Hristiyanları kendi eskatolojisini kabul ettirerek tekrar vaftiz etti. Burada Artemis tapınıcılarından gördüğü baskı ve şiddet sonrası Yunanistan ve Makedonya'ya gitmek zorunda kaldı. Ardından deniz yolculuğu yaparak Cos, Rhodos ve Patara'ya, oradan da Suriye üzerinden Kudüs'e giderek bu misyon seyahatini de bitirmiş oldu.

Resim 5: Paulus'un II. Misyon Yolculuğu (M.S. 53 - 58)

Kudüs'e geldiğinde Yahudilerin kışkırtmasıyla bir dizi mahkeme süreci yaşar ve iki yıl tutuklu kalır. Daha sonra Roma vatandaşlığını kullanarak Roma'da yargılanmak istediğini belirtir ve İtalya'ya götürülür. Bu süreç aslında Paulus'un dördüncü ve son yolculuğu olarak da adlandırılabilir. Malta'ya çok zorlu bir yolculukla varır ve burada üç ay kalır. Sonrasında Sicilya ve Putoeli'ye (Pozzuoli) oradan da nihayet Roma'ya ulaşır. Burada da iki yıl tutuklu kaldıktan sonra İmparator Nero döneminde M.S. 65-67 yıllarında Petrus ile birlikte idam edilir (Amiot, 1962: 34;Barnes, 2006: 121; Schnelle, 34-40).

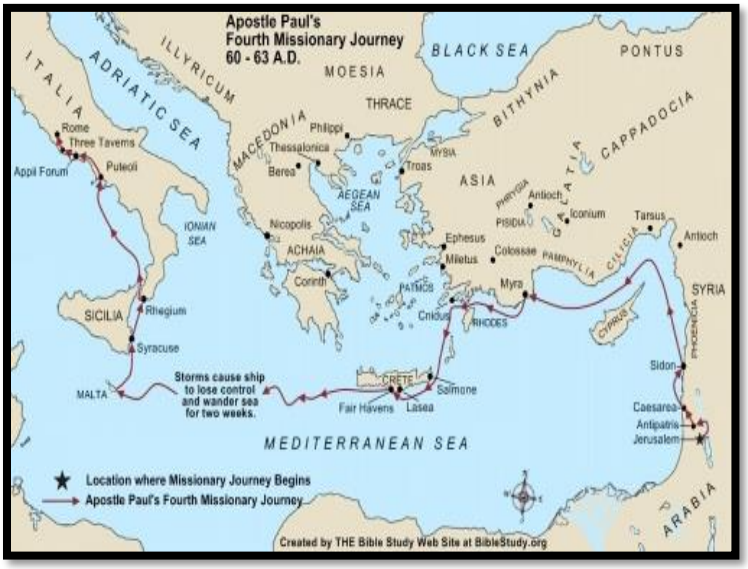

Resim 6: Paulus'un IV. Misyon Yolculuğu (M.S. 60 - 63)

3- KONSİLLER ÖNCESİROMA'DAKİ GENEL DURUM

Roma politikaları uyarınca Paulus'un ölümünden sonra Roma İmparatorluğu'nda zaman zaman şiddet yanlısı yönetim anlayışı hâkim oldu. Nero döneminde yapılan zulümler Hristiyanların daima günah keçisi gibi görülmelerine ve devletin başına bir musibet geldiğinde onlardan bilinmelerine sebep oldu. M.S 64'de büyük yangından sorumlu tutulan Hristiyanların zulümlere maruz kalmaları ve bunun neticesinde Petrus ve Paulus'un idam edilmeleri bu olayların ilk kıvılcımlarından biriydi. İleriki yıllarda bu tutum neredeyse bir devlet politikası halini almış ve başa geçen imparatorlar devlet otoritesini ve Roma geleneklerini korumak adı altında yozlaşma ve uğursuzluk alameti olarak gördükleri İsa taraftarlarını tek tek tasfiye etme girişiminde bulunmuşlardır (Kaymaz, 2005: 5; Akdaş, 2009: 7).

Domitianus döneminde (M.S 81-96) artan zulümler yoğun şekilde yaşanmış son dönemlerde Hristiyanlara karşı yumuşama göstermiştir (Eusebius, 79). Traian'ın imparatorluk yıllarında (M.S 98-117) Bithynia valisi olan Genç Plinius'un buradaki Hristiyanlara uygulanacak işkence ve yıldırma politikalarıyla ilgili Traianus ile yaptığı istişareler günümüze kadar ulaşmıştır (Plinius, 278). Katliamlar Hadrianus (117-138) döneminde bir nebze yavaşlasa da Hristiyan olduğu belirlenen kişiler yargılanmadan ölüme götürülmüştür (Eusebius, 105). Filozof imparator Marcus Aurelius (161-180) zamanında Hristiyanların acıları dinmemiştir. Aksine devlet düzenine aykırı olduğu öne sürülerek sistematik bir baskı yapılmıştır. Commodus döneminde de (M.S 181-196) bu hadiseleri görmemize rağmen bu yıllarda devletin tepe noktalarındaki kişilerin bu yeni dine girmeye başladığı görülmektedir.

M.S 193-211 yılları arasında hüküm süren Septimis Severus ile katliamlar yeni bir boyut kazandı. M.S 202'de Roma yurttaşlarının İsa'nın dinine geçmesini yasakladı ve buna uymayanlar ile Hristiyan olduğu bilinen insanları işkenceler yoluyla katletti (Roldanus, 2006: 11). M.S 249 yılına gelindiğinde Hristiyan topluluğu İmparator Decius'un toplu kıyımlarına tanıklık etti. Decius bütün İsevilerin imparatorluk kültüne saygılarını göstermeleri için kurban sunmalarını, buna uymayanların ise öldürüleceğini emretti (Sarıkçıoğlu, 1999: 279). Bu sebepten dolayı M.S 250 yılında Roma piskoposu Fabian öldürüldü. Baskı ve şiddet bazı Hristiyan cemaatlerinin imparatorluk kültüne biat etmeleriyle veya pasifize olmalarıyla neticelendi. Dininden dönmeyerek direnenler ise bu dik duruşlarıyla halkın gözünde bir nevi kahramanlaştı. Bu da Hristiyanlığı aslında daha saygın hale getirdi (Roldanus, 2006: 11). Arkasından gelen Valerian ise (M.S. 253-260) kiliseleri yıktırmış, mallarına el koydurmuş ve piskoposları idam ettirmiştir (Friend, 515). Gallianus'un başa geçtiği dönemde ise bu yıkımlar durdurularak Hristiyanların kilise inşa etmelerine izin verilmiştir. Bu dönemle birlikte bir süreliğine de olsa Hristiyanlar özgür bir ortamda hayatlarını sürdürme imkânına eriştiler (Roldanus,2006: 30).

Şüphesiz en büyük katliam ve zulüm bugünün Hristiyan dünyasının bile hala nefretle andığı Diocletianus (M.S 284-305) tarafından olmuştur. Valerian'ın yok etme girişimi bir üst seviyeye taşınarak M.S 303 senesinde Fısıh Bayramı (23-30 Nisan'daki Mayasız Ekmek Bayramı) öncesi başlayan ve Constantin'in M.S. 312'de Maxentius'u yenmesiyle sona eren "Büyük Tatbikat" döneminde Hristiyanlar aleyhine dört ayrı bildirge yayınlandı (Frend, 522;). İlk bildirge kutsal metinlerin yakılmasını, yurttaşlık haklarının iptalini ve köle olan Hristiyanların azat edilmesinin yasaklanmasını içermekteydi (Croix, 35-36). İkinci bildirge piskoposların hapsini, üçüncü bildirge tanrılara kurban adayanların affedileceğini ve dördüncüsü ise tanrılara yapılan toplu törenlerde adak sunmayanların öldürüleceğini yazmaktaydı (Frend, 520). Diocletianus'un bu denli sert tedbirler almasındaki en büyük etken yaptıklarını meşru kılmak için kendisini Iupiter'in oğlu olarak kabul ettirmeye çalışırken (Roldanus, 29), bir yandan ailesinden bile Hristiyanlığa geçen kişilerin azımsanmayacak sayıda artmasıydı (Gaque, 90). Diocletianus'tan sonra gelen Gallianus (M.S 305-311) aynı siyaseti takip etti. Ancak bu tutumun başarısız olduğunu görmesi üzerine M.S 311 yılında "Hoşgörü Bildirgesi" yayınlayarak Hristiyanlar ile uğraşmaktan vazgeçti. Bu durum Roma devlet politikasının Hristiyanlar üzerinde çark ettiğinin ve başka bir yaklaşım gütmek gerektiğinin somut bir adımı olmuştur. Zira Constantin'in başa geçmesiyle (M.S 306-337) beraber yeni bir anlayış başlamıştır.

Constantin Hristiyanların engellenemeyecek boyutta bir kitleye ulaştığını kabullenerek onları karşısına almak yerine destek almayı daha mantıklı gördü. Böylece imparatorluk sınırları içindeki iç çekişme ve huzursuzluk ortamı ortadan kaldırılarak devlet otoritesi güçlenebilecekti.

Şu açıktı ki Roma ne kadar uğraşırsa uğraşsın bu din yok edilemeyecekti. Lakin 4. yy.a gelindiğinde otuz milyon nüfuslu Roma'nın yedi milyonunu Hristiyanlar oluşturmaktaydı. M.S. 313 yılındaki Milano Fermanı sayesinde Hristiyanlara tanınan ibadet özgürlüğü gayri resmi de olsa imparatorluğun devlet dinine dönüşmesi için ilk adım sayılabilir.

4- KONSİLLER ÖNCESİ ISAURIA'DAKİ GENEL DURUM

Paulus'un misyonerlik faaliyetlerinin ardından Yuhanna'nın vahiyleri ile artan Hristiyanlık, bu dönemler içerisinde imparatorluğun ve Yahudilerin baskılarına rağmen Anadolu'da yedi büyük kilisenin kurulmasıyla kalıcı bir dini akım konumuna geldi. Paulus'tan beri oluşturulan bu yapılanma ile Hristiyanlaştırma politikaları için hedeflenen ilk coğrafi bölgenin Anadolu olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki Paulus'un rotasına bakıldığında misyonerlik çalışmalarının başlangıç ve geçiş güzergâhları daima Anadolu üzerinden olmuştur. Bilhassa Paulus Antakya'dan yola çıktığında genellikle Tarsus, Demre, Lystra ve Iconium gibi Dağlık Kilikya, Isauria ve Lykaonia bölgelerinin kesiştiği noktalar üzerinden Hristiyanlık propagandası yapmaktaydı. Bu yönü itibari ile Isauria Bölgesi bu geçiş alanı içinde olması nedeniyle son derece önemlidir.

İlk olarak Isauria Bölgesi'ndeki dinsel olaylardan söz edebilmek için bu bölgenin hangi alanı kapsadığını ifade etmek gerekir. Isauria'nın coğrafi sınırları tarihsel süreç içerisinde birçok kez değişikliğe uğradığı için genel hatlarıyla Konya'nın güneyindeki Bozkır, Taşkent ve Hadim civarına Isauria'nın merkezi denilebilir (Bahar, 1991: 3). Plinius'a göre Isauria, Dağlık Kilikia'yı içine alan ve Anemurium'a kadar uzanan bir bölgeydi (Plinius, NaturalistHistoria: V). Ptolemaios, Bölgenin Lykaonia'daki Lystra'ya kadar uzandığını (Ptolemaios, Geographia: V.4.3), Marcellinius ise Diocletianus hükümdarlığı zamanında Isauria'nın Akdeniz'e kadar uzandığını belirtir (Marcellinus, Rerum Gestarum Libri: XIV.3.14; XIV.82). Bir süre Galatia Eyaleti sınırlarına dahil edildikten sonra M.S. 74 yılında Kilikia Bölgesi içinde yer almıştır. Antoninus Pius döneminde ise (M.S 138-161) Lykaonia ile birleşik bir bölge haline gelmiştir (Ramsay, 1960: 416-418). Bu durumda Isauria'nın Lykaonia ovasını da içine alan, Toros Dağları ile Akdeniz arasında kalan ve Kilikia ile kültürel ve sosyal anlamda bütünlük gösteren bir coğrafyayı içine aldığı söylenebilir (Doğanay, 2008: 8; Mulluk, 2006: 4). Bu bilgiler doğrultusunda Isauria Bölgesi'ndeki Hristiyanlık faaliyetlerini, etki alanlarını ve kurulan kiliseler ile belli başlı din adamlarından bahsederken bölgeyi daha geniş sınırları kapsayacak şekilde ele almak uygun olacaktır.

Hristiyanlığın ilk güzergâhı ve ilk erişim noktası Isauria Bölgesi'dir. Antakya'dan başlayan bu din hareketinin tarih sahnesindeki coğrafi adı tüm Hristiyan kataloglarında "Isauria"

olarak geçmektedir. Dolayısıyla gerek dini cemaatlerin ilk oluşum merkezi olması gerekse kurulan kiliseler ve başında bulunan değerli din adamlarının varlığı Isauria'yı daima bir adım önde tutmaktadır. Bu dava adamlarının mücadelesi sayesinde çok sayıda pagan Roma yurttaşı Hristiyanlığı seçmiştir.

Isaurialı olarak adlandırılan ve bu yeni dini yayabilmek için hayatını kaybeden önemli din adamları bulunmaktadır. Bunlardan biri 1. yy.ın sonlarında yaşamış olan Aziz Konon'dur. Isauria'daki bir köy olan Bethany (Bidana)'da dünyaya gelmiştir (Orthodox Church in America.org). Ailesi Nestor ve Nada daha önce pagandı (synaxarion.gr). Sonradan Babası Aziz Nestor iman etmiş ve oğlu Konon gibi şehit (martyr) edilmiştir. Ailesi tarafından Anna isminde bir kız ile evlendirilir; fakat onunla evlilik ilişkisi yaşamaksızın kendilerini Tanrı'ya adayan bir hayatı seçerler. Romalılara karşı verdikleri mücadelede babasının ardından annesi ve eşini de kaybeden Aziz Konon dini mücadelesini bırakmaz.

Aziz Paul'un itikatlarına göre inancını yönlendiren bu din adamının birçok mucizevi olayı gerçekleştirdiği ve halk tarafından baş melek Mikail'in gözetimi altında yaşadığına inanılır. Ne var ki birçok paganın Hristiyanlığı seçmesi Romalıların hoşuna gitmez. Başta Konon olmak üzere Hristiyanlığı kabul edenler üzerinde şiddet ve zulüm git gide artmaya başlar. Roma tanrılarına kurban adamayı reddedenler birer birer öldürülür. Aziz Konon bölgedeki Jüpiter tapınağın ziyarete gittiği ve orada bulunanlara Hristiyanlığı tebliğ ettiği esnada mucizevi bir olay meydana gelir ve tapınak aniden yıkılır. Konon bu olaydan sorumlu tutularak pagan halk tarafından bıçaklanarak yaralanır. Dönemin yerel yöneticisi Magnes tarafından yaralı olmasına rağmen tutuklanır. Ancak bir süre sonra serbest bırakılır ve kısmen de olsa iyileşir. Bu olayın üzerine pek çok insanın saygısını kazanır ve daha çok insan Hristiyanlığa geçer. Konon bu hadiseden sonra iki yıl daha yaşar ve tebliğe devam eder. Öldüğünde şehit mertebesinde sayılarak ailesi ve eşinin yanına gömülür (Velimirovic, 1985). Hellenkemper, Alahan Manastırı içerisindeki Doğu Kilisesi'nde bulunan Konon yazısına bakarak buranın Aziz Konon'a ithaf edilmiş olabileceğini söylemektedir (Hellenkemper, 1994: 221). Ortodokslar Isaurialı din adamını yad etmek için 5 Mart'ı Aziz Konon'un kutsal günü sayarlar.

Resim 7: Isaurialı Aziz Konon (M.S. 1-2. yy.)

M.S. 1. yy. da yaşamış bir diğer Isaurialı aziz ise Onesimus (Onisius)'tur. Phyrigia'daki Colossae şehrinde yaşayan Philemon isimli zengin bir adamın kölesiydi. Aziz Paulus'un vaazlarından etkilenerek Hristiyanlığı seçti ve Roma'ya kaçtı (Eagan, 1922: 101). Paulus Philemon'a mektup yazarak Onesimus'u kardeşi olarak görmesini istedi (İncil, 452: 8-9) Ardından Onesimus efendisinin yanına geri döndü. Bunun üzerine Philemon Onesimus'u azat etti. İki din adamı artık birlikte hareket ederek tebliğlerde bulundular. Philemon Filistin'deki Gazze şehrinde piskopos olurken, Onesimus ise Ephesos'a giderek Timotheus'un ölümü üzerine onun yerine piskoposluğa atandı. Traian döneminde (M.S 98-117) yaşlı bir adam olan Onesimus tutuklanarak Roma'ya getirildi. Roma'da işkence görerek bacakları kırıldı ve Yargıç Tertylus tarafından hapse atılıp akabinde öldürüldü. 109 yılında ise zengin bir kadın tarafından cesedi alınarak gümüş bir tabutun içinde gömülmüştür (Velimirovic, 1985). Bazı kaynaklarda Nero döneminde (M.S 54-68) yaşadığı belirtilse de Aziz Timotheus'dan sonra Ephesos kilisesin başına geçtiği bilinmektedir. O halde Timotheus'un ölüm yılı M.S. 97 yılında olduğundan Onesimus'un bahsedildiği gibi Traianus döneminde yaşamış olması muhtemeldir. Doğu Ortodoks kiliseleri 15 Şubat ve 22 Kasım günleri Onesimus'a adamıştır (Livinstone, 2000: 414).

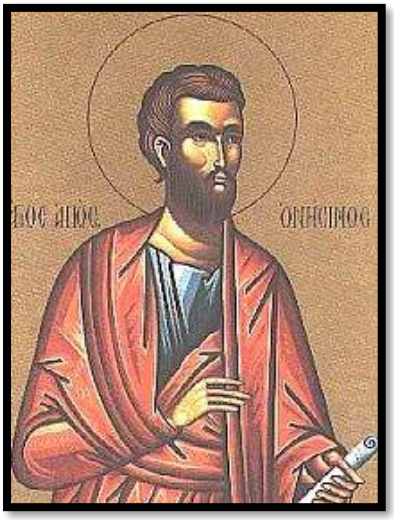

Resim 8: Isaurialı Aziz Onesimus (M.S. 1. yy.)

Isaurialı azizlerden biri de Diocletianus zamanında (M.S 284-305) yaşayan Şehit Azez'dir. Dönemin valisi Aquilinus tarafından Hristiyan olduğu gerekçesiyle yüz elli asker yollanarak tutuklanmıştır. Ancak askerler bu dava adamının işkenceler karşısındaki metanetini görmüş ve valinin önünde iman etmiştir. Öyle ki valinin kızı ve eşi de bu olayın ardından Hristiyan olmuşlardır. Bunun üzerine Azez yanında bulunan yüz elli askerle birlikte idam edilir(Orthodox Church in America.org). 19 Kasım Şehit Azez'e vakfedilmiştir. Isaurialı oldukları bilinen fakat haklarında kilise kayıtlarında bilginin olmadığı Şehit Aziz Aquilinus ve Şehit Aziz Victorian da bölgenin önemli din adamlarındandır. Hristiyanlar 16 Mayıs gününü bu azizlere adarlar (Bunson ve ark., 1966: 118).

Diğer önemli azizler ise Lykaonia'da dünyaya gelen ve ilk Hristiyan kadın şehidi olan Azize Thekla, Paulus'un yol arkadaşı, Lystralı Aziz Timotheus ve Onisephoros'tur (Ulutürk, 2010: 201). Ayrıca Ramsay bölgedeki araştırmaları sırasında Isauria'da Grekçe yazılmış kitabe ve mezar taşları keşfetti. Buradaki yazıtlarda M.S. 250 - 400 yılları arasında yaşamış Teophilus, Sisamoas ve Mamas isimli üç piskoposun adını tespit etti (Ramsay, 1906: 25-58). Bunların dışında M.S.381 İstanbul Konsili'ne katılan Hilary, ondan sonraki dönemde yaşamış olan Callistratus ve M.S. 451 Kadıköy Konsili'nde Isauropolis / Leontopolis'i temsil eden Aetius'da ismi bilinen diğer Isaurialı dini liderlerdir.

Bunca din adamı yetiştiren Isauria'da onların inançlarına kazandırdığı insanların bir arada bulunup bir cemaat oluşturabilmesi için ortak ibadet alanı ihtiyacı kaçınılmazdı. Roma İmparatorluğu kilise yapımına M.S. 313 yılındaki Milano Fermanı'na dek izin vermedi. Ayrıca Yahudilerin baskı ve kışkırtmaları da onların özgürce ibadet etmelerine engel olmaktaydı.

Dünyadaki ilk kilise olan Antakya kilisesinin bile M.S 3. yy.dan sonrasına ait olması bu sıkıntının büyüklüğünü göstermektedir. Bu sebeple Hristiyan topluluklar gizli olarak mağara, katakomp, mousele veya zengin Hristiyanların evleri gibi belli mekânlarda toplanıp ortak ayinlerde bulundular.

SONUÇ

Hristiyanlığın Kudüs'ten sonraki ilk yayılım alanı Antakya ve çevresidir. Arkasından Paulus'un misyon yolculukları ile birlikte Isauria toprakları bu dinin hoşgörü kapısı olmuştur. Dolayısıyla ilk kiliseler, ilk cemaatler ve ritüel kalıplarının doğum yeri Isauria denilebilir. Bu nedenle dinsel bir düzenin oturtulması bakımından bu bölgede var olan toplulukların bakış açısı Hristiyanlığın geleceği bakımından belirleyici olduğu söylenebilir.

Şüphesiz Hristiyanlığı Yahudi olmayanlarla tanıştırma Paulus'un dinsel algılayışı ile gerçekleşti. Paulus'un ziyaret ettiği Isauria kentlerinde aktardığı doktrinler bu inancı ilk kez işitenler için belirleyici oldu. Sözünü ettiğimiz Konon, Onesimus, Philemon, Azez, Timotheus, Thekla ve Onesiphoros gibi daha birçok aziz Paulus'un eskatolojisine göre yön bulmuştur. O halde burada Paulus'un söylemlerine bakarak döneniz kristoloji algısını irdelemek gerekir.

Paulus'a göre İsa beşeri özelliğinin yanında Tanrısal vasfı da bulunan bir ulûhiyeti taşımaktadır. Bu nedenle onu Yahudi şeriatındaki salt peygamber tanımlaması ile nitelemek eksik kalacaktır. Isaurialı azizler de Paulus gibi düşünerek çevrelerine böyle tebliğlerde bulundular. Ancak ileride hararetli tartışmalara konu olacak olan İsa'nın Tanrılığı hakkında açık fikirli olmak yerine temkinli davrandılar. Zaten M.S. 2. yy. kiliseleri de İsa'nın bir insan olduğu vurgusunda bulunmuştur (Michel, 1992: 99). Erken Hristiyanlık Çağı'nın amentüsü sonraki yıllara göre daha yalın bir yapıdaydı. Paulus'un bu düşünceler M.S 4. yy.da şekillendirilerek şöyle bir uzlaşım oluşturuldu:

- *Ben Tanrı'ya, kudretli Baba'ya*
- *ve O'nun biricik oğlu Rab İsa'ya*
- *Bakire Meryem ve Kutsal Ruh 'tan doğmuş olduğuna*
- *Pontius Plautus zamanında çarmığa gerilmiş ve gömülmüş olduğuna*
- *Üçüncü gün ölüler arasından dirilmiş olduğuna*
- *Göklere yükselmiş olduğuna*
- *Baba'nın sağında oturmuş olduğuna*
- *Oradan ölüleri ve dirileri yargılamak için ineceğine*
- *Ve Kutsal Ruh'a*
- *Kutsal kiliseye*

- Günahların bağışlanacağına

- Cismaniyetinin dirileceğine inanırım (Houtin,1982: 446-447; Duchense1905-1910, cilt 4:)

Roma imparatorlarının amansız saldırıları, pantheona itaat ve tam bağlılık isteği, veyahut en azından misyon faaliyetinden uzaklaşmış ve sindirilmiş bir topluluk meydana getirme çabası İsa yanlılarının karşı karşıya kaldığı muamelelerdi. Bu ve bunun gibi güçlükler ister istemez bir kısım cemaatlerin taviz vermesine veya saf değiştirip davasından vazgeçmesiyle sonuçlandı. Ne var ki buna direnen din adamları ve topluluklar yaptıkları mücadeleyle saygınlık kazanmayı başardılar.

Sonuç olarak, M.S. 1. yy. başlarında Hristiyanlıkla tanışan Anadolu topraklarının giriş kapısı Isauria Bölgesi olmuştur. Her türlü dini yapılanmanın ilk ortaya çıktığı yer olması sebebiyle devrin siyasi gücü olan Roma İmparatorluğu tarafından sert bir baskı politikasına maruz bırakılmıştır. Bu nedenle İsa'ya inanan insanların ilk acı çektiği bölge olmuş ve ilk aziz ve azizenin katledildiği topraklar olmasından ötürü Hristiyanlık tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

KAYNAKÇA

Akdaş (2009). Hacer Akdaş, Hristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerinin Rolü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Kahramanmaraş.

Amiot (1962). François Amiot, The Key Concepts of St. Paul, Herder, Freiburg / Nelson, Edinburg / London.

Bahar (1991). Hasan Bahar, Isauria Bölgesi Tarihi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.

Barnes (2006). A. Barnes, İsa ve Pavlus Aynı Fikirde miydi?, (çev. A. Sonbahar Yıldırım), Haberci Baskı Yayın Dağıtım, İstanbul.

Bunson ve Ark. (2003). Matthew Bunson, Margaret Bunson, Stephen Bunson, Our Sunday Visitor's Encycloprdis of Saints, Huntington, Indiana

Croix (1964). G. E. M. Croix, Why Were The Early Christians Persecuted? A Rejoinder, Oxford, Journals.

Doğanay (2008). Osman Doğanay, Isauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.

Duchesne (1905-1910). Mgr. Louis Duchesne, L'HistoricAncienné De L'Eglise, Paris.

Eagan (1922). John Eagan, An Employer'sView of the Church's Function in Relationto Endrustry, The Annals of the American Academy of Politicaland Social Science, Vol. 103, Industrial Relationsand the Churches, Atlanta, Georgia.

Ec-patr.org (2011). Ecumenic Patriarchate of Constantinople. Retrrieved April 2.

Frend (2006). W. H. C. Frend, Persecution Genesisand Legacy, (Ed. Margeret M. Mitchell, Frances M. Young, The Cambridge History of Christianity Originsto Constantine, 503-523, Cambridge University Press, Cambridge.

Gündüz (2004). Şinasi Gündüz, Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı, Ankara Okulu Yay., Ankara.

Hellenkemper H. (1994). Hellenkemper H.,"Early Church Architecture in Southern Asia Minor" in K. Painter (Ed.), 'Churches Built in Ancient Times': Recent Studies in Early Christian Archaeology, 213-38, Accordia Research Centre, London.

Houtin (1981). Albert Houtin, Hristiyanlığın Kısa Tarihi, (çev. Abdurrahman Küçük), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 25, sayı:1,

İncil (1991) 5. Basım, Yeni Yaşam Yayınları, Kadıköy, İstanbul.

Kaymaz (2005). Yunus Kaymaz, Konstantin ve Hristiyanlık, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.

Leguenne (1979). Ferdinand, Leguenne, Galatlar, (çev.) Suzan Albek, T.T.K.Y., Ankara.

Madrigal (2014). Marc Madrigal, Birinci Yüzyıl Anadolu Kiliseleri, Kutsal Kitap ve Arkeoloji, İstanbul.

Michel (1992). Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, Dinler Tarihine Katkı, Ohan Basımevi, İstanbul.

Mulluk (2006). Yunus Mulluk, Öküzlü Kuzey Kilise Örneğinde Erken Bizans Kilikia ve Isauria Transeptli Bazilikaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

OCA Orthodox Church in America. org - Lives of Saints.

Livinstone (2000). E. A. Livingstone, The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church, 2nd edition, Oxford University Press.

Ramsay (1906). William M. Ramsay, Studies in theHistoryand Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire, Aberdeen.

Ramsay (1960). William M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (çev. M. Pektaş), İstanbul.

Roldanus (2006). Johannes Roldanus, The Church in the Age of Constantine, Taylor & Francis E-Library, London.

Rudolf (1967). Daur Rudolf, Biblische Besinnung Angstund Schuld in The ologischerund Psychotherapeutischer Sicht, Stuttgart.

Sarıkçıoğlu (1999). E. Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Kardelen Kitabevi, Isparta.

Schnelle (2003). Udo, Schnelle, Paulus Lebenund Denken, de Gruyter Lehrbuch, Berlin.

Ulutürk (2010). Muammer Ulutürk, Lystra'da İlk Hristiyanlar ve Lystra'nın Hristiyanlıktaki Yeri, Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu, Konya.

Velimirovic (1985). Nikolai Velimirovic, The Prologue from Ochrid, Lazarica Press, Four Book Edition, Birmingham.

ANTİK KAYNAKLAR

Eusebius of Caesera, Life of Constantine, (İng. çev. Averil Cameron, Stuart G.Hall), Clarendon Press, Oxford, 1999.

Marcellinius, Rerum Gestarum Libri Qui Supersunt, (çev. Henri de Valois, Adriende Valois), Nabu Press, 2011.

Pliny The Younger, Complete Letters, (İng. Çev. P. G. Walsh), Oxford World's Classics, Oxford, 2006.

Ptolemaios, Geography, (çev. J. Lennart Berggren, Alexander Jones), Princeton University Press, 2000.

RESİMLER

Resim 1:sites.google.com
Resim 2:makinghistorynow.wordpress.com
Resim 3:biblestudy.org
Resim 4:biblestudy.org
Resim 5:biblestudy.org
Resim 6:biblestudy.org
Resim 7:oprelesti. ru
Resim 8:orthodoxwiki.org

ISAURIA HANEDANLIĞI VE İMPARATOR III. LEO

ISAURIAN DYNASTY AND THE EMPEROR LEO III

Fatih Mehmet BERK *

Öz

Tarihi süreç içinde Batı Roma'nın yıkılışı Orta Çağ'ı başlatırken Doğu Roma'nın (Bizans) yıkılışı ile Yeni Çağ başlar. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren başlayan Doğu- Batı arasındaki medeniyet akışı Batı Uygarlığı'nı şekillendiren ana unsurlardan birisi olmuştur. Batı Uygarlığı'nın üç temel unsurları olan Antik Yunan, Hıristiyanlık, Roma& Bizans'ın pek çok özelliği Doğu kökenlidir. Örneğin, Hıristiyanlık Kudüs'te doğmuş ve IV. Yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelmiştir. Bizans, diğer adıyla Doğu Roma, farklı etnisitileri içinde barındırmış ve bundan dolayı da "Bizans Grek midir?" sorusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bizans, 330-1453 yılları arasında on bir asırlık süreçte Doğu ile büyümüş, Doğu'nun zenginliklerinden dolayı Doğu Roma önce Nikomedia (İzmit) sonra ise Konstantinopolis'i (İstanbul) başkent yapmıştır. Yıkılmakta olan Batı Roma, Doğu kökenli bir din olan Hıristiyanlık başta olmak üzere Doğu'nun zenginlikleri sayesinde tekrar canlanmış ve Doğu Roma adıyla yeniden doğmuştur. Doğu'nun bir parçası olarak Küçük Asya, Bizans'ın para ve insan gücünü oluşturmuştur. Bizans'ın Doğu'da İslam fetihleriyle toprak kaybı Bizans için sonun başlangıcı olmuştur. Çalışmamızda Bizans'ın Doğulu unsurlarında olan Isauria Hanedanlığı ve bu hanedana mensup İmparator III. Leo'un Bizans İmparatorluğu'na katkılarını ele alacağız.

•

Anahtar Kelimeler

Bizans İmparatorluğu, Isauria Hanedanlığı, III.Leo

•

* *Yrd.Doç.Dr. Dr. Fatih Mehmet BERK, NEU, SBBF Tarih Bölümü fberk@konya.edu.tr*

Abstract

The fall of the Western Roman Empire triggered the beginning of the Middle Age and after the fall of the Eastern Roman Empire (Byzantine), the New Age began in the historical process. The civilization movement between the East and the West since the early periods of the history was one of the main factors that formed the Western Civilization. The Ancient Greek, Christianity and Rome & Byzantine are regarded as the three components of the Western Civilization and many characteristics of them based on the Eastern root. For instance, the Christianity was born in Jerusalem and became the official religion of the Roman Empire in the IV. century. Byzantine Empire had a multi-ethnic character and therefore the question was arisen "Is Byzantine Empire a Grek Empire ?". The Byzantine Empire lasted for eleventh century between 330 and 1453 and expanded its territory with the Eastern region and chose its capital at first Nicomedia then Constantinopolis as they were so close to the Eastern richness. The collapsing Rome continued its life by means of the richness of the Eastern World such as holding on a Eastern- centered religion Christianity rope and was born again in a new name called as Eastern Rome (Byzantine). Asia Minor, as a part of Eastern World constituted the manpower and money source of the Byzantine Empire. After lost of its richness lands in the Eastern side following the emergence of Islam, a new period began for Byzantine Empire called as "Beginning of the end". In our study, we would like to mention one of the Eastern dynasty of the Byzantine Empire called as "Isaurian Dynasty" and and Isaurian Emperor, Leo III nad his contributions to the Byzantine Empire.

•

Keywords

Byzantine Empire, Isaurian Dynasty, Leo III.

GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu, Batı Uygarlığı'nun en uzun ve en önemli uygarlıklarından birisidir. Akdeniz, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı gibi Bizans'a da kucak açmıştır. Bizans İmparatorluğu Akdeniz çevresinde kurulan bir imparatorluktur ve İmparatorluk Akdeniz medeniyetinden etkilenmiştir. Bizans İmparatorluğu üç büyük kara kütlesi üzerinde egemenlik kurmuştur: Balkanlar, Küçük Asya ve Orta Doğu. Doğu'da Fırat Nehri'ne, güneyde ise Mısır'a kadar uzanan bir sınıra sahiptir. Bizans, Doğu Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz etrafında oluşan bir uygarlıktır.

Herakleios Dönemi (610-641)'nin sonuna kadar Bizans İmparatorluğu Kuzey Afrika'dan Kızıldeniz'e, Karadeniz'den doğuda Fırat'a, kuzeyde Tuna'ya kadar uzanan bir Akdeniz gücü olarak kalmıştır (Morrisson, 2014: 211).

Bizans, Roma İmparatorluğu'nun devamı olduğu için net olarak tanımlanan bir başlangıcı yoktur. Dioklitianos'un 284 yılında tahta çıkarak Tetrarchi (Dörtlü yönetim) kurması, 324 yılında İstanbul'un inşasına başlanması, 330 yılında İstanbul'un başkent yapılması, 395 yılında İmparatorluğu'un Doğu-Batı diye ikiye ayrılması, 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun Cermenler tarafından ele geçirilmesi Bizans'ın bir diğer adıyla Doğu Roma İmparatorluğu'nun başlangıcı kabul edilir. En uygun başlangıç dönemi olarak Konstantin Dönemi (324- 337) görülür fakat bu dönem M.S. 3. yüzyılda Roma'da yaşanan olayları ve problemleri göz önünde bulundurmadan anlaşılamaz çünkü M.S. 3. yüzyılda yaşanan bu olaylar ilerliyen yıllarda Roma'nın yeniden yapılandırma ve yeniden dirilişi için zemin hazırlamıştır (Gregory, 2005: 21).

Konstantin Dönemi (324- 337), eski Roma İmparatorluğu ile yeni Bizans İmparatorluğu arasında bir dönüm noktasıdır. Bu bölünme bir açıdan yüzeysel kabul edilebilir, çünkü bazı tarihçiler tarafından geçmiş daha anlaşılabilinir olsun diye parçalara bölünmüştür. Fakat Antik Çağ Medeniyeti'nin pek çok unsuru yüzyıllar boyunca Bizans'ta yaşamaya devam etmiş ve tarihçiler Bizans'ı yaşayan bir Antik Çağ olarak görmüşlerdir. Bizans'ta Roma bağlantısını inkar etmemiş ve Bizanslılar kendilerini "Romalı" olarak tanımlamıştır (Gregory, 2005: 45).

M.S. 3. yüzyılda yaşanan problemlerin Bizans'ın ortaya çıkmasına zemin hazırlamasına ilave olarak M.S. 4. yüzyılda Bizans'ı Bizans yapan ve Batı Roma'dan

ayıran unsurlar ortaya çıkacaktır. Bu unsurlardan en önemlisi Hıristiyanlık dininin İmparatorluğun resmi dini olması ve İmparatorluğun yeni başkenti olarak Konstantinapolis'un (İstanbul) seçilmesidir. Bu iki çok önemli değişmeye ilave olarak pek çok değişim yaşanmış ve bu yaşanan değişimler bir anda tekerrür etmeyip, bazılarının oluşması yıllar ve hatta yüzyıllar almıştır. Bizans, içinde bulunduğu kronolojik durumdan dolayı tarihçiler tarafından Antik Çağ'dan Orta Çağ'a bir dönüşüm ve bir köprü olarak görülür (Gregory, 2005: 45-46).

Roma devlet tarzı, Grek kültürü ve Hıristiyan inancı Bizans'ın temel unsurlarıdır. Hellenistik kültür ve Hıristiyan dininin Roma devlet geleneği ile bir sentez haline gelmesi Bizans'ı şekillendirmiştir. Bu sentez ise Batı Roma'nın 3. yüzyılda yaşamış olduğu sıkıntılardan dolayı Doğu'ya kayması sonucunda meydana gelmiştir. İmparatorluk Roma'ya ilaveten Doğu'da da merkezi yönetim merkezleri oluşturmaya başlamıştır. Ağırlık noktasının yer değiştirmesi, Imperium Romanum'un Hıristiyanlaştırılması ve yeni başkentin Boğaz'ın kenarında kurulması ile Bizans İmparatorluğu kurulmuştur (Ostrogorsky, 2006:25).

DOĞU'NUN ZENGİNLİĞİ

Coğrafya, tarihin sahnelendiği alandan ziyade, tarihte meydana gelen değişikliklerde etken olan bir faktördür. Coğrafya, kültür ve uygarlıkların inşasında ortaya çıkan taleplerin oluşumunda anahtar bir role sahiptir. Anadolu'nun de içinde bulunduğu Doğu coğrafyası içinde barındırdığı pek çok uygarlıkta olduğu gibi Bizans Uygarlığı'nda da etkin olmuştur. Napoleon Bonaparte "*devletlerin politikaları onların coğrafyalarında yatar*" diyerek coğrafyanın uygarlıkların inşasındaki temel rolünün altını çizer (Aktaran: Short, 1993: 71).

İnsanoğlu, yeryüzünün bir ürünüdür. Yeryüzü onu beslemiş, görevler vermiş, düşüncelerini yönlendirmiş, onu güçlendirecek kemale erdirecek zorluklarla baş başa bırakmış, zekâsını keskinletmiş ve karşılaştığı sorunların çözümünü kulağına fısıldamıştır (Semple, 1909: 422). M. Foucault, *tarihi, güçlerin olduğu kadar mekânların da hikâyesi olarak tanımlar* (Aktaran, Tuathail, 1996: 44)

Coğrafya, stratejinin anasıdır (Gray, 2003: 220). Uygarlıklar, yerleşim alanlarını seçerken toplumlarının geleceklerinin yol haritasını belirlerken coğrafyayı dikkate alırlar.

Roma'nın Bizans ile yoluna Doğu Roma adı altında devam etmesi ve Doğu'nun coğrafi ve diğer unsurlarını kullanması stratejik bir hamledir. Konstantin'in Bizans'ın başkenti olarak Niş, Sofya, Selanik ve Truva ve İstanbul'u kafasında düşünüp tarttıktan sonra İstanbul'u seçmesi İstanbul'un Doğu ile Batı arasında var olan stratejik konumundan dolayıdır.

Uygarlığın oluşmasına katkı sağlayan nedenlerden bir tanesi de coğrafyadır. Eğer bir coğrafi alan, yiyecek ve tabii kaynaklar bakımından verimli ise, eğer nehirler ulaşımı kolaylaştırıyorsa ve hepsinden önemlisi bir millet Atina, Kartaca, Floransa ve Venedik gibi dünya ticaretinin ana yolu üzerindeyse, o zaman coğrafya tek başına bir şey yaratmazsa da, uygarlığa gülümser ve onu destekler (Durant, 1996: 14). Doğu coğrafyası da Roma Uygarlığı'na gülümseyerek Roma'nın yeniden hayat bulması için zemin hazırlamış ve destek unsurlarını Roma'nın hizmetine sunmuştur. Doğu orjinli bir din olan Hıristiyanlık, pagan Roma'nın hayata yeniden tutunduğu bir kurtuluş ipi olmuş, Doğu'nun nüfus ve ekonomik zenginliği Roma'nın Doğu'da Bizans adıyla yaşamasını sağlamıştır. Ne zamanki Bizans Doğu'da kaybetmeye başlamış, Bizans için tehlike çanları çalmaya başlamıştır. İslamiyetin ve ilerliyen yıllarda Türklerin fetihlerine maruz kalmaya başlaması, Bizans için sonun başlangıcı olmuştur. Doğu'nun kazanılması Bizans için bir diriliş unsuru iken, kaybedilmesi ise bir felaket unsuru olmuştur.

Montaigne'e göre *bir ulusun karakteri tarihi oluşumların en önemli etkenlerinden birisidir. Bu ulusal karakterde, bulunulan bölgede insanoğlu ve tabiat arasındaki etkileşimden etkilenir.* Buckle ise, *fiziki çevrenin insanoğlunun bazen önünü açtığını bazen de kapadığını söyleyerek, tarihin bu şartları göz önüne almadan anlaşılamayacağını söyler.* (Huntington, 1937: 566). Bizans'ın multi-etnik bir toplum olması ve İmparatorluğu da farklı dönemlerde farklı etnik unsurların yönetmesi, yönetimde olan İmparatorlar'ın özellikle politik ve askeri alanlarda farklı politika izlemelerine neden olmuştur. Bu da İmparatorlar'ın karakterlerinin doğdukları coğrafyadan beslenmelerinden kaynaklanmıştır. Buckle'nın söylediğine en güzel örnek olarak Doğu coğrafyasının Roma'nın önünü açtığını söyleyebiliriz.

Doğu'nun bir parçası olan Anadolu, uygarlıklara sunmuş olduğu zenginliği ile Uygarlıkların vazgeçilmez mekanlarından olmuştur. Anadolu'nun zengin kaynakları sadece bünyesinde kucak aştığı kavimlere geçim kaynağı olmakla kalmamış, aynı

zamanda Anadolu'yu istila eden kavimler tarafından da sömürge kaynağı olarak kullanılmıştır (Malay, 1983: 50).

Anadolu'nun önceki adı olan Küçük Asya Eski Çağ'ın en zengin ülkesi olarak tanımlanır (Ramsay, 1923: 279). Cicero, Anadolu için "*Topraklarının verimliliği, ürünlerinin çeşitliliği ve ihraç mallarının bolluğu açısından birçok ülkeyi geride bırakır*" der (Cicero, 1908: 6.14). Küçük Asya'nın Eski Çağ'da dile getirilen zenginliği ilerliyen yıllarda da tarihte önemini kaybetmemiş ve Bizans Dönemi'nde Anadolu coğrafyası Bizans'ın politik, ekonomik ve askeri anlamda faydalandığı bir coğrafya olmuştur.

Ege Denizi'ne kıyısı olan Batı Anadolu, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes nehirlerinin getirmiş olduğu alüvyon topraklarla Lidya Kralı Kroisos (M.Ö. 6.yy)'tan beri zengin ve bereketli toprakları ile bilinmektedir. Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde de bu bölgenin yerleşim yeri olarak seçilmesi bu bölgenin zenginliğinin bir diğer göstergesidir (Whittow, 1996: 30).

Bizans ordu birliklerinin büyük kısmı ve en seçkin olanları Anadolu'daki themalarda (eyaletlerde) bulunuyordu. Doğu- Batı arasındaki önemli kara ve deniz yolları Anadolu'dan geçiyor, Kutsal topraklara gitmek isteyen Avrupalı Hıristiyanlar Anadolu güzergahını kullanıyorlardı. Anadolu topraklarında bulunan themaların komutanları, hem rütbe hem maaş bakımından diğer komutanlardan üstündü (Baskıcı, 2009:16).

Suriye ve Mısır'ın verimli tarımsal arazilere sahip olması ve bu bölgelerin kaybedilmesi, Bizans için önemli bir kayıp olmuştur. Asi Nehri ve Fırat Nehri arasında kalan Suriye'nin yüksek yaylaları ve bu bölgedeki geniş popülasyon Bizans için önemli bir değerdir. Küçük Asya hem politik hem de coğrafi olarak Bizans İmparatorluğu'nun merkezidir ve 11. yüzyılın sonuna kadar Bizans'ın kalbinin attığı yerdir (Gregory, 2005: 11).

Doğu coğrafyası, bir tarafta tarım ürünleri ihracatçısı Akdeniz iklimine sahip az ya da çok verimli, iyi yağış alan ve sulanan ovalara (alüvyonlu Nil ve Küçük Asya ovaları), diğer taraftan ise karasal iklime sahip olan sıradağlarla çevrilmiş Anadolu Platosu'na sahiptir. Tek enerji kaynağı diyebileceğimiz orman ise, İmparatorluğun ekonomik ve askeri gücünün temeli olan gemi yapımının temel malzemesiydi. Pontus, Toroslar, Likya, Doğu Suriye İmparatorluğu'un Doğu tarafından kereste elde ettiği ormanlık alanlardır. Tahmini olarak Doğu İmparatorluğu'nun 350 yılında nüfusu 24

milyon civarındadır (Morrisson, 2014: 211-212). Diğer doğal kaynaklara ilave olarak Doğu'nun kalabalık ve karmaşık nüfus yapısı Bizans'ın bir diğer dayanak unsuru olarak göze çarpmaktadır.

Hayvancılık açısından ise Küçük Asya, Nil Deltası, Kuzey Suriye ve Filistin bölgeleri Doğu'nun hayvancılık merkezleriydiler. Bizans İmparatorluğu'nun at çiftliklerinin çoğunluğu ise Phrygia bölgesindedir (Merrison, 2014: 219).

Bizans, Doğu topraklarının kaybetmeden önce sürekli ve verimli bir şekilde tarımsal ürünler elde edebileceği topraklara sahiptir: Mısır, Balkanlar, Kuzeybatı ve Batı Anadolu'nun kıyı ovaları Bizans'ın tahıl merkezleriydiler. Fakat Mısır'ın kaybedilişi, Konstantinopolis'i Balkanlara ve Küçük Asya'ya daha bağımlı kılmıştır. Bir başka ifade ile Mısır'ın kaybedilmesiyle birlikte Anadolu ve Balkanlar Bizans ekonomisini belirleyen parametreler olmuşlardır. Yaklaşık bir tahmine göre 7. yüzyıldaki toplam gelir kayıpları 6. yüzyıl gelirlerinin % 75'ine tekabül etmektedir ki bu oranda büyük bir kayıptır ve devlet yönetimini tüm yönleriyle etkilemiştir (Haldon, 1990:10; Handy, 2008: 619).

Roma ve Bizans, ağırlıklı olarak kırsal bir toplumdur ve tarıma dayalı bir ekonomisi vardır. Köyler ve şehirler günlük gıda vb.tüketim ihtiyaçlarını yakın bölgelerden temin ederler. Sadece büyük şehirler ve zengin insanların başka bölgelerden ürün satın alabilecek gücü vardır. Sadece Roma ve Konstantinopolis uzak bölgelerden büyük miktarda gıda ürünü satın alma imkanına sahiptir. Çünkü bunun için gereken finansal yükünü devlet karşılamaktadır. Mısır kaybedilmeden önce Konstantinopolis'in tahıl ihtiyacı neredeyse tamamı Mısır'dan karşılanmaktaydı. 640-650'den sonra Trakya, Paphlagonia ve bir ölçüde Pontus, Anadolu'nun kuzey batı kesmi olan Bithynia tahıl ürünlerinin vb. diğer ürünlerin tedarik edildiği merkezler olmuşlardır (Haldon, 1990:11).

Batı Roma İmparatorluğu'nun Batı'da ayakta kalma çabasının başarısız olup, Doğu'da bin yıl daha Doğu Roma (Bizans) adıyla yaşaması tarihçilerin her zaman sorduğu bir soru olmuştur. Batı Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Doğu Roma'nın 330 yılından 1453 yılına kadar süren 11 asırlık mevcudiyetinin temel nedenlerinden birisi de Doğu'nun zenginliğidir. Batı Roma istilalarla uğraşırken Küçük Asya'nın o dönemde istila sıkıntısı yaşamaması, Doğu Roma'nın kurulmasında etken bir unsur olmuştur. Küçük Asya'nın para ve insan gücüne sahip olması, Doğu Roma'yı ayakta tutmuştur (Baynes, 1943: 35). Para dolaşımı ya da bir diğer ifade ile kullanılabilir zenginlik, büyük

oranda geniş ve gelişmekte olan nüfusa bağlıdır (Charanis, 1975: 3) ve Bizans'a da bu katkıyı da Anadolu coğrafyası sağlamıştır

Adriyatik Denizi'nden Fırat kıyılarına kadar uzanan bir coğrafyaya hakim olan Bizans, Doğu'da Anadolu coğrafyasını kaybettiği zaman zayıf bir Balkan prensliği konumuna düşmüştür. İslamiyetin ortaya çıkması ile Kuzey Afrika, Mısır, Suriye gibi eyaletlerini kaybeden Bizans, 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'dan da toprak kaybetmeye başlamış ve bu savaşa "Sonun başlangıcı" adını vermiştir.

BİZANS KİMLİĞİ

Bizanslılar, etnik anlamda bir halk değildiler. Bizans'ın nüfusu farklı toplumlardan oluşmaktaydı. Konstantinopolis kurulduğu esnada hem Hıristiyanlar hem de paganlar için norm teşkil eden ve Bizans'ta kültür nişanesi olarak kalan Yunanca klasik eğitim, herhangi bir etnik anlam taşımazdı. Devlette yükselme, eğitim alabilecek herkese açıktı. M.S. 3.yüzyılda Bizans coğrafyasında ele geçirilmiş eyaletlerde vatandaş olmayanlar ile vatandaş olanlar arasında herhangi bir resmi ayırım yoktu. Önemli olan etnik kimlik ya da bölgesel köken değil, ortak kültür, ilişkiler ve statüydü. Büyük İskender sonrası oluşan Hellenistik kültürden miras kalan kent kültürü ve Yunanca'yı Doğu'ya yayma eğilimi yaygındı. Bizans, herhangi bir etnik kökenden, nüfusun işgal ettiği bir bölgede etnik bir gruplaşmaya bağlı olarak değil, farklı etnik ve kültürlerin karşılıklı kaynaşmasıyla gelişmişti (Cameron, 2015:10).

İmparatorluğu'un Batı yarısında Latince hakimken, Doğu yarısında Grekçe hakimdir. Tüm büyük başkentler gibi Konstantinopolis de heterojen unsurlardan oluşmakta ve bir rivayete göre insanlığın bildiği yetmiş iki dilin hepsi konuşulmaktaydı. Her sınıftan taşralı vardı. Askeri birimlerde *Isaurialılar, Iliryalılar, Trakyalılar, Germenler, Hunlar* vardı. *Suriyeli, Mısırlı, Mezopotamyalı* keşişler İmparatoriçe Theodora'nın himayesinden yararlanmak için Konstantinopolis'e gelmişlerdi. Yahudiler, zanaatkar ve tüccar olarak bulunuyorlardı. Kırım yaylasına Gotlar yerleşmişti. M.S. 3. yüzyılda Phrygia'da Phryg dili, Galaya'da Kelt dili, Kapadokya'da Kapadokya dili görülmekteydi. Bunlar bölgenin yerel dilleri olarak yer alıyordu. *Ermeniler, Slavlar, Süryaniler* diğer adlarını sayabileceğimiz etnik gruplardı (Mango, 2011:19-25).

Cyril Mango, bir Bizans ulusunun hiçbir zaman var olmadığını söyler. İmparatorluk bünyesinde var olan halkları bir arada tutan iki unsur vardır. C. Mango'nun "dayanışma bağları" olarak adlandırdığı bu iki bağ, *bölgesel ve dinsel bağdır.* Bölgesinden uzaklaşan diğer bölgenin yabancısına dönüşmektedir: "Kurnaz Süryani", "Görgüsüz Paflagonyalı", "Yalancı Giritli" vb. farklı bölgelerin birbirlerini adlandırdığı küçültücü ifadelerle karşılaşılmaktadır. İskenderiyeliler, Konstantinopoliste alaya alınırken, Ermeniler kaba bir millet olarak anılmaktadır (Mango, 2011:37).

Dinsel kimlik, genelde bölgesel kimlikten daha güçlü hissedilmektedir. Din, bazı tarihçiler tarafından İmparatorluğu bir arada tutan bir unsur olarak görülürken C. Mango, Hıristiyanlığın birleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı yönlerinin de olduğunun altını çizer ve Hıristiyanlığın evrensel bir bağ yaratmadığını ve var olan ayrışmayı daha da genişlettiğini ifade eder (Mango, 2011:19). Diğer taraftan nedeni bilinmeyen bir sorgulamada Aziz Gregorios Dekapolites, Trakya Ainos'ta sorgulandığı zaman "Sen kimsin, hangi dindensin" sorusuna "Ben bir Hıristiyanım, anam babam filancadır ve Ortodoks mezhebindenim" der (Mango, 2011:38).

Hıristiyanlık II. yüzyılda ön plana çıkmaya başlayınca toplum tarafından bölücü bir unsur olarak görülmeye başlanmış ve pagan toplum, kendi değerlerini paylaşmayan Hıristiyanlar yüzünden gazaba uğrayacaklarını düşünmüşlerdir. Hıristiyanların gizli toplantıları siyasal olarak şüphe uyandırmış ve II. Yüzyıl, Hıristiyanlığın ayrı bir din olarak ortaya çıktığı dönem olmuştur (Kaçar, 2009: 23-24). 3. Yüzyıl ve devamında Orta Anadolu'daki Hıristiyanlık, yoğun fakat dağınık ve kimi zaman Yahudi ve pagan nüfusla birlikte yaşayan bir resim ortaya koyar. Bir şehir Hıristiyan iken komşu şehir pagan olabilir. Kuzey Isauria ve Lycaonia'da Hıristiyanlığın azınlıktan çoğunluğa doğru ilerleme safhası ise M.S. 220'den 3. yüzyılın sonuna doğru uzanan bir süreci kapsar.

IV. Yüzyıl'da Roma İmparatorluğu, üzerindeki ağırlığı çekemeyen teraziye benzetilir (Cumont, 1911: 20). Politik ayrım, uzun süredir devam eden kutuplaşmalar artırmıştır ve bu süreç Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlık ile tanışmasına vesile olmuştur. Pagan dini ile askeri motive etmekte zorlanan Bizans, öte dünya inancı ve şehadet kavramı olan Hıristiyanlar ile askeri gücünü artırmayı düşünmüştür.

Konstantinopolis'in başkent oluşu ile Bizans, Karadeniz ve Akdeniz havsanına kolaylıkla erişebilme imkanına kavuşmuştur. Bizans, bütün yönlere- *Balkan*

yarımadasına, Tuna vadisine, Adriyatik ve Karadeniz kıyılarına, Anadolu'ya, Kafkasların ötesine, Yukarı Mezopotamya ve Suriye'ye ulaşan bir konuma sahip olmuştur. İmparatorluğun artık bir deniz başkenti vardı: Konstantinopolis. M.S. 6. yüzyıl Bizans Tarihçisi Prokopius'a göre "Deniz, bir şehri taç gibi sarar, kalan parçası tacı kapamağa yarardır". Denize ilave olarak Bizans karadan da korunmaya çalışılmış ve Anastasios (491-518) döneminde önceden başlayan sur inşası tamamlanmıştır (Seidler, 1980:3).

ISAURIA HANEDANLIĞI (717- 802) VE III. LEO

Bizans İmparatorluğu tarihinin Isauria Hanedanlığı Dönemi, tarihçiler tarafından anlaşılması bakımından oldukça zor bir dönem olarak telakki edilir. Buna sebep olarak ta Isauria Hanedanlığı Dönemi'nde egemen olan Ikonokolast (tasvir kırıcı) İmparatorlar hakkında tutulan kayıtların çoğunun Ikonoklast hareketine karşıt olanlar ya da bunlar tarafından zarar görenler tarafından yazılmasıdır. Bu dönemi savunanlar hakkında yazılan eserler, sonraki dönemde Ikonoklast hareketi heretik bir hareket olarak kabul edildiği için tahrif edilmiş, çarpıtılmış ve yok edilmiştir. Ve bu yüzden bu dönem hakkında tarafsız bir yorum bulunması oldukça zordur (Diehl, 1923, 1).

Isauria Hanedanlığı Dönemi'nden önce M.S. 7. yüzyılda Bizans önceki gücüne oranla daha dar bir alana sıkışmış durumdadır. Doğu' da Araplar, Batıda ise Slavların Balkanlara doğru ilerleyişi Bizans'ın farklı cephelerde toprak kaybına ve birlik gösterememesine neden olmuştur. G.Ostrogorsky, Bizans'ın bu dönemde Doğu'da Araplara karşı toprak kaybetmesi sonucunda Küçük Asya'nın öneminin bir kat daha arttığının altını çizer. Mısır, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in kaybedilmesi, yok olma tehdinin yaklaştığının bir göstergesidir. Tehdit, Küçük Asya kapılarında beklemektedir. 670 yılında Araplar tarafından Konstantinopolis kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması, İmparatorluğu'un başkentinin kaybedilmesinin önüne geçmiş ve Küçük Asya'da Bizans'ın hakimiyetinde kalmaya devam etmiştir. Bizans'ın geleceği bu kuşatmanın püskürtülmesiyle garanti altına alınmıştır. Bundan dolayı da Küçük Asya, Ortaçağ Bizans'ın temel ve kurucu unsurudur. Pek çok kez istila ve işgal hareketlerine maruz kaldıysa da tamamen elden çıkmamış ve Bizans gücünün en en dayanıklı siperi olmuştur (Ostrogorsky, 1959: 3).

Devleti yeniden disipline altına alma ve restorasyon çabaları, Küçük Asya'da başlamıştır. Bir nevi eyalet sistemi olan askeri ve idari bir organizasyon olan Thema

sisteminin ilk kez hayata geçmesi Bizans'a güç vermiştir. Sınırlarda toprak kaybına rağmen iç bölgelerde sağlanan dayanışma birleştirici bir unsur olmuştur. Ostrogorsky, Batı Roma çökerken Doğu Roma'nın ayakta kalmasını, Bizans'ın Küçük Asya'da sağladığı iç birlikteliğe bağlar. Küçük Asya'da devletin yeniden organize edilmesi, Bizans'ı ortaya çıkarmıştır (Ostrogorsky, 1959: 3-4).

Bizans, farklı milletlerden oluşan bir kümedir ve Konstantinopolis'te bu kümenin merkezidir. N. P. Kondakov gibi bazı tarihçiler Doğulu göçmen kavimlerin Bizans İmparatorluğu'nun gelişiminde tarihsel bir rolü olduğunun altını çizerler (Ostrogorsky, 1959: 20). Isauria Hanedanlığı da Bizans'ın yeniden restorasyon sürecinde önemli rol oynamış bir hanedanlıktır.

Bizans 7. yüzyılda birleşik bir yapıya sahip değildi. Farklı kaderleri ve yapıları olan pek çok bölgeden oluşmaktaydı. Küçük Asya, Bizans'ın iç ve dış gücünün kaynağı idi ve bundan dolayı yeniden dirilmesine neden olan gücün siper noktası olmuş, sağlam ve sarsılmaz şekilde bu yüzyılı atlatmıştır. Balkanlarda Slav kolonizasyonu ve Avar istilaları, Bizans'ı sahil bölgesine sıkıştırırken, Karadeniz'de ise var olan gücünü korumaya çalışmıştır. Ostrogorsky, tüm bu olanlardan sonra Bizans'ın yönünü doğuya çevirdiğini fakat bazı tarihçilerin dediği gibi Doğulu bir devlet olmadığını vurgular. Bizans, Romano-Germanik Batı ile İslami-Doğu arasında özel bir yere bir Grek devleti olarak konuşlanmıştır. Farklı ulusları barındırdığı için etnik anlamda Grek değildir fakat politik ideoloji bağlamında Roma mirasına sahiptir. Grek kültürü ve diline bağlı bir devlet olmuş fakat Hellenistik Dönem sonrası oluşan etkileşim sonucu oluşan Doğu-Batı sentezi Bizans'ı da etkilemiştir (Ostrogorsky, 1959: 20).

M.S. 7. yüzyıl Grek ve Ortaçağ Bizans'ı, yarı antik, yarı Latin olan kendisinden önce gelen Batı Roma Dönemi'nde ve çağdaşı Romano-Germanik Batı'dan şaşırtıcı bir şekilde farklıdır. Kültürel ve dil ayrımın doğal seyri, Latin Batı ile Grek Doğu arasındaki kademeli olan ayrışmada belirleyici bir unsur olmuştur (Ostrogorsky, 1959: 21). Küçük Asya bu bağlamda Bizans'ı ayakta tutan bir coğrafya olmuş, Isauria Hanedanlığı ise bu coğrafyada konuşlanan bir bölge olarak bir dönem Bizans'a katkı sağlayan bir unsur olmuştur.

Isauria Hanedanlığı Dönemi'nden önce İmparator olan III. Theodosios (715-717) tahta çıkmadan önce son yirmi yılda İmparatorluk altı kez el değiştirmiş, çoğunluğu da şiddetle sona ermişti. Tarihçiler, Konstantinopolis kurulduğu andan itibaren bu denli bir çatışma ortamı olmadığını dile getirirler. Isauria Hanedanlığı ve Isauralı İmparator III. Leo (717-741) [1]bu anlamda İmparatorluk için bir kurtuluş vesilesi olmuştur (Norwich, 2012:284). Isauralı İmparatorlar, toplumsal, siyasal ve dinsel bir devrim gerçekleştiren liderler olarak tanımlanır (Levtchenko, 2007:140). III. Leo İmparator olduğunda artık herkes İmparatorluk'tan ümidini kesmiş, Roma'nın başına gelen çöküş sürecinin Konstantinopolis için de gerçekleşeceğini bekler duruma gelmişlerdi. Hiçbir insan gücünün bu felaketten kurtaracağına inançları kalmamıştı (Finley, 1853: 2).

717 yılında İmparator III. Leo ile başlayan ve yaklaşık 802 yılına kadar kadar süren Isauria Hanedanlığı Dönemi'nde gerçekleştiren ve birliği sağlamada etkin bir unsur olan yenilik, özgür köylülere yeni haklar sağlamak ve onların gücünden faydalanmak olarak görülür. Köylülerin sağladığı katkı, ekonomik bir dirilmeye neden olmuştur. Ekonomik anlamda yaşanan çatışma, iki dini kurum olan ve gücünü imparatorluktan alan *kilise* ile gücünü halktan alan *manastır* arasında gerçekleşmiştir (Seidler, 1980: 14). Her ne kadar dinsel bir hareket olarak görülse de politik ve ekonomik bir mücadelenin de sonucu olan *Ikonokolazm hareketi, kilise üzerinde İmparatorların egemenlik kurması, Araplar ile yapılan mücadele de elde edilen başarılar ve Arap saldırılarının belirli bir süre püskürtülmesi, kanunu düzenlemeler, thema örgütlenmesinin yaygınlaştırılması*, Bizans'ı kaos ortamından kurtarmış ve tekrar yönetiliebilir hale getirmiştir.

Isauria Hanedanlığı ve III. Leo Dönemi'nde ortaya çıkan tasvir karşıtlığı olarak tanımlanan Ikonoklast hareketi sadece dini bir mücadele hareketi olarak anlaşılmamalıdır. Bu hareket 8. yüzyıl da III. Leo Dönemi'nde meydana gelen politik, sosyal ve ekonomik alanda Bizans Imparatorluğu'nun yeniden inşa sürecinin bir parçasıdır. Bu açıdan bakılmadığı zaman Isauria Hanedanlığı ve III. Leo sadece bir mezhep ve heretik bir hareket olarak anlaşılma ihtimalini doğurur (Diehl, 1923, 1).

[1] III. Leo köken olarak Kommagene Bölgesi'nin bir şehri olan Germenicia (Maraş) 'ya bağlıdır.

III. Leo, 717 yılında Aya Sofya'da patrik Germanus tarafından İmparatorluk tacını giymiştir. II. Justinianos'un ikinci İmparatorluk Dönemi'nde (705-711) *spatharios* rütbesiyle İmparatorluk muhafız alayına katılmıştır. Doğu'daki tampon devletlerle mücadele için görevlendirilmiş, Araplarla devamlı iletişim halinde olmuş, Arapların belirli bir süre geri çekilmelerini sağlamıştır (Haldon, 1990: 82). II. Anastasios tarafından Anatolikon'a (Anadolu) strategos (vali) olarak atanmıştır. Arapları tanıması ilerliyen kendi kariyeri için avantaj sağlamıştır. İmparatorluk Arap istilalarını ile boğuşurken Arapları tanıyan III. Leon'yu tercih ederek bilinçli bir adım atmıştır. Konstantinopolis'in Araplar tarafından 717-178 yıllarında kuşatılması ve ele geçirilmesinin önlenmesinde III. Leo'nun payı büyüktür. III. Leo'nun göstermiş olduğu başarıdan dolayı III. Leo İmparatorluk için *bir can kurtarıcı, bir nevi Mesih* olmuştur. Konstantinopolis doğumlu bir keşiş olan Theophanes, Tanrı'nın ve Tanrı Doğuran (Theotokos) Meryem'in Hıristiyan İmparatorluğu'nun baş şehrini koruduğunu ve Tanrı'nın kendisine sadık kalanları asla terketmediğine vurgu yapar (Diehl, 1923, 3).

Isauria adı, İlk Çağ yazılı kaynaklarında bir bölge adı olarak geçer. Bölgenin sınırları konusu tam olarak belli değildir. Antik Kaynaklara göre Isauria Bölgesi'nin merkezi Konya'nın güneyindeki Bozkır, Hadim ve Taşkent ilçeleridir. Antik Çağ yazarlarından M.Ö.90-30 yılları arasında yaşamış olan Yunanlı tarihçi Diodoros Büyük İskender'in generallerinden olan Perdikkas'ın Pisidia istila ettikten sonra Isauria Bölgesini kuşattığını, Isaurialıları ölüme zorlayıp, şehri yaktığını belirtir (Diodoros, XVIII,22). Strabon (M.Ö.64-24), Isauria Bölgesini Lykaonia sınırları içinde gösterir. Isauria Bölgesini Eski ve Yeni Isauria olarak tanımlayan Strabon bu bölgenin çok iyi tahkim edilmiş olduğunu ve halkının soyguncu olduğunu dile getirir (Strabon, XII,6).

Isauria Bölgesi kilise listelerinde Leontopolis olarak geçmektedir. İmparator Zenon (476-491) Dönemi'nde her şehir aynı zamanda bir piskoposluk merkezi iken Leontopolis ile Isauropolis'in tek bir piskoposluk çatısı altında olması sağlanmıştır (Ramsay, 1960, 97-98). M.S. 5. yüzyılda kilise listelerinde Leontopolis olarak adı geçen Bozkır'ın Ikonoklazm hareketini başlatan ve Bizans'ı yeniden dirilten III. Leo (717-741) ile alakası yoktur. III. Leo'nun kökeni Kommagene Bölgesi'nden Germenicea[2] adlı bir

[2] Kahramanmaraş İli Sınırlarında bir Antik Kent.

bölgeden gelmektedir. Leontopolis ismi III. Leo'dan daha çok 451-474 yılları arasında Bizans İmparator'u olan Trakyalı I. Leo'dan gelme ihtimali daha yüksektir. Çünkü Leontopolis ismi I. Leo (451-474) Dönemi ile kronolojik olarak uyum sağlarken III.Leo ile aralarında iki asır fark vardır. Isauria Hanedanlığı Dönemi İmparatorları olmalarına ve Bozkır'ın adının Leontopolis olarak geçmesinden dolayı I.Leo ve III.Leo'nun Isaurialı olma beklentisi oluşmuştur fakat Isauria Dönemi'nin Isaurialı olan tek Bizans İmparatoru Zenon'dur. Isaurialı Zenon, I. Leo'nun ordudaki komutanı olarak geldiği Konstantinopolis'te I.Leo'nun kızı Adriane ile evlendikten sonra Bizans İmparatoru olmuştur. Anadolu'dan soygunculukla ün salmış bir kabile olan Isaurialı birisinin İmparator olması Konstantinopolis'te pek sıcak karşılanmamasına rağmen Zenon 474-475 yılları ile 476-491 yılları arasında iki dönem Bizans tahtında oturmuştur.

SONUÇ

M. Foucault, *tarihi, güçlerin olduğu kadar mekânların da hikâyesi olarak tanımlar*. Bu bağlamda Batı Roma tarih sahnesinden çekilirken Doğu Roma'nın tarih sahnesinde kalmasında Doğu'nun zenginliklerinin katkısı oldukça açıktır. Bu katkı kimi zaman tahıl ürünleri vb. gibi doğal zenginlikler ile olurken kimi zaman ihtiyaç duyulan insan sayısı ile olmuştur. Doğu ve Küçük Asya'nın zenginlikleri ve özelde Isauria Bölgesi'nin savaşçı halkı da Bizans'ın sıkıntılı dönemlerinde özellikle askeri alanda insani güç ile destek sağlayıp Bizans Uygarlığına katkıda bulunmuştur. Devletlerin başarılarında siyasi gerçeklerle coğrafi gerçekleri birlikte değerlendirmeleri yatmaktadır. Bizans, coğrafi gerçekleri dikkate alıp 1453 yılına kadar ayakta kalırken, Batı Roma'nın coğrafi gerçekliği Batı Roma'ya yaşama imkanı vermemiştir. Coğrafya uygarlıkların gelişiminde rolü olan unsurlardan birisidir. Küçük Asya coğrafyası da Bizans Uygarlığı'na sahip olduğu imkanlar ile katkıda bulunmuştur..

KAYNAKÇA

Baskıcı, M.Murat, 2009, Bizans Dönemi'nde Anadolu, İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261), Ankara, Phoenix Yay.

Baynes, Norman. H. 1943, The Decline of the Roman Power in Western Europe. Some Modern Explanations, The Journal of Roman Studies, Vol. 33, Parts 1 and 2, pp. 29-35.

Cameron, Averil, 2015, Bizanslılar (Çev. Ö.Akpınar), Türkiye İşbankası Kültür Yay.

Charanis, Peter, 1975, Cultural Diversity and the Breakdown of Byzantine Power in Asia Minor, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 29, pp. 1-20.

Cicero (1908). On Pompei & Apos; Command (Edit. Albert Curtis Clark). Oxonii. e Typographeo Clarendoniano. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.

Diehl, Charles, 1923, Leo III and the Isaurian Dynasty, The Canbridge Medieval History (Edit by. J.R. Tanner, C.W. Previte –Orton, Z.N. Brooke), Vol. IV.The Eastern Roman Empire (717-1453), Cambridge University Press.

Diodoros, 1947, The Libray of History, Loeb Classical Edition,

Durant, Will, 1996, Medeniyetin Temelleri. (Çev. Nejat Muallimoğlu). İstanbul. Birleşik Yayıncılık.

Finley, Georger, 1853, History of the Byzatine Empire 716-1057, Edinburg and London, William Blackwood and His Sons.

Gray,Colin S. (2003). Coğrafya Kaçınılmazdır Kuramı (Edit.Gray,Colin S. ve Sloan, Geoffrey). Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya. (Çev.Tuğrul Karabacak).Ankara. ASAM. 215-237.

Gregory, Timothy, E. (2005), A History Of Byzantium, Blackwell Publishing.

Haldon, J.F., 1990, Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture, Cambridge University Press.

Hendy, Michael F. 2008, Studies in the Byzantine Monetary Economy C.300-1450, Cambridge, Cambrdige University Press.

Huntington, Ellsworth,1937, Geography and History, CJES. Vol.3 No. 4. 565-572.

Kaçar, Turhan, 2009, Geç Antik Çağda Hıristiyanlık, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.23-24.

Levtchenko, M.V. 2007, Bizans Tarihi (Çev. M. Selen), İstanbul, Doruk Yay.

Malay, H. 1983, Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu. EÜ. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi. II. 50-61.

Morrisson, Cécile, 2014, "Bizans Doğusu'nda Nüfus, İktisat ve Toplum", Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641, İstanbul, Ayrıntı Yay.

Norwich, J.J. 2013, Bizans Erken Dönem (M.S. 323-802), İstanbul, Kabalcı Yay.

Ostrogorsky, G. 1959, The Byzantine Empire in the World of the Seventh Century, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 13, p.1-21.

Ostrogorsky, George, 2005, Bizans Devleti Tarihi, Ankara, TTK.

Ramsay, W. M. 1923, Geography and History in a Phrygo-Pisidian Glen. The Geographical Journal. Vol. 61. No. 4. 279-296.

Ramsay, W. M. 1960, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul.

Seidler, G.L., 1980, Bizansın Siyasal Düşüncesi (Çev. M. Tunçay), Ankara Üniversiteesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.

Semple, Ellen Churchill, 1909, The Operation of Geographic Factors in History. Bulletin of AGS. Vol. 41. No:7. 422-439.

Short, J. Rennie, 1993, An Introduction to Political Geography, London and New York, Routledge Publishent.

Strabon, 2005, Geographica, Antik Anadolu Coğrafyası, XII, XIII,XIV, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tuathail, Gearóid, Ó, 1996, Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space. London. Routledge.

Wittow, Mark, 1996, The Making of Byzantium, 600-1025, Berkeley Los Angeles, University of California Press.

YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA ISAURA (ZENGİBAR KALESİ/BOZKIR) SERAMİKLERİ

Emine KÖKER *

Öz

Çalışmanın konusu 2010-2015 yılları arasında Isaura antik kenti yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen seramik parçalarını kapsamaktadır. Yüzey malzemeleri üzerine daha önce detaylı bir çalışma gerçekleşmemiştir.

Isaura'nın seramik repertuarıyla çevre merkezlerle ilişkisinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Astar-bezeme açısından basit astarlı, bant bezemeli ve kalıp yapımı kâseler olarak gruplara ayrılmıştır. Bu bezeme grupları arasında bant bezemeli kaplar ayrı bir yer teşkil etmektedir.

Isaura halkının günlük yaşamlarının önemli bir bölümünü oluşturan yemek kültürü, sofra kaplarına yansımıştır. Kentte Erken Hellenistik'ten Erken Roma Dönemine kadar ki sürece ait seramik formları belirlenmiştir..

•

Anahtar Kelimeler

Isaura, Seramik, Bant Bezeme, Basit Astar, Kalıp Yapımı, Hellenistik

•

* Arş. Gör. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.*

GİRİŞ

Isaura antik kentinde Doç. Dr. Osman Doğanay başkanlığında 2010-2015 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen seramik parçaları üzerinde değerlendirme yapılmıştır[1]. Seramikler yaklaşık 395 hektarlık alana yayılmıştır. Araştırma alanı Akropol, Nekropoller ve sur dışı alan Asar Tepe eteklerini kapsamaktadır. Seramikler başta Güney Nekropol olmak üzere Akropol ve sur çevresinde yoğunluk göstermektedir.

Seramik malzemeler, bezemelere göre üç grup altında değerlendirilmiştir.

1. Bant Bezemeli Seramikler
2. Basit Astarlı Seramikler
3. Kalıp Yapımı Kâseler

Bant Bezemeli Seramikler

Bant bezemeli seramikler, diğer seramik grupları içerisinde bezeme açısında ayrı bir yere sahiptir (**Tablo 1**). Bant bezeme, Hellenistik Dönem seramikleri arasında yaygın bir bezeme motifi değildir. Bu nedenle bu malzeme grubu oldukça karmaşık bir konudur.

Kalın ve ince cidarlı seramiklerde farklı bant bezeme uygulamalarıyla karşılaşmaktayız. İnce cidarlı seramik grubu ince ve kalın bant bezeme motifi ile bezenmiştir. Kapların içerisine uygulanan tek motiftir, ikinci bir bezeme türü mevcut değildir.

Kalın cidarlı seramik grubu ise kalın bant bezeme yüzeye uygulanırken bantların kalınlıkları değiştiği ve aralara farklı motifler eklendiği tespit edilmiştir.

[1] Osman Doğanay, E. Köker, **Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları**, 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27-31 Mayıs 2013 Muğla, ss. 207-214; O. Doğanay, E. Köker, A. Yılmazer, S. Altun, **Zengibar Kalesi (Isaura) 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları**, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, ss. 207-216; Osman Doğanay, s. Sunay, E. Köker, **Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları**, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep, ss. 431-426.

Isaura antik yerleşiminde yüzeyde tespit edilen bant bezemeli seramikler, cidarları değişen, genellikle kabın iç kısmında, çok az örnekte dış kısmında gördüğümüz bu bezeme kabın orta kısmından başlayıp dudağa kadar devam eden, yoğun miktarda olmaları ile öne çıkan bezeme türüdür.

Seramikler çark üzerinde formu verildikten sonra kurutulmuş ve tekrar çark üzerine konularak fırça yardımı ile astarsız kil üzerine bantlar yapılmıştır. Bant bezeme yapılırken fırça üzerinde boya/firnisin bitmesi ile fırçanın boyaya tekrar bandırılıp kaldığı yerden devam edilmiştir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan malzemeler yüzey malzemesi olduğu için tarihlendirmede analoji yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle seramikler Hellenistik Dönem boyunca kullanımda olan formlarla benzerlikler taşımaktadır. Bant bezemeli seramikler araştırılırken üç soru üzerinde durulmuştur.

- İnce cidarlı seramik grubunun Isauria Bölgesi içerisinde ve çevresindeki yayılım alanları nerelerdir?

Isaura'nın yanı sıra Aslantaşı Yaylası (Bozkır), Sarıoğlan/Belviran (Bozkır), Tosuntaşı Yaylası (Bozkır), Küçük Hisarlık Köyü/Erenler Tepesi (Bozkır), Dinorma/Kavak Belediyesi (Akören), Cicek Höyük (Çumra), Dineksaray Höyük (Çumra), Astra/Bolat Yaylası (Hadim), Oduncu Kalesi (Taşkent), Akkise (Bozkır), Çukurbağ Asarlık (Karaman), İlice, Balcılar (Taşkent), Ovakavağı-Çingene Höyük (Karatay), Sırnık (Karapınar), Kızıldağ (Çumra), Gökhöyük (Çumra), Dineksaray Höyük (Çumra), Armutlu (Bozkır) olmak üzere geniş bir alanı kapsamaktadır (**Harita 1**).

- Hellenistik Dönem Orta Anadolu seramikleri İle Isaura bant bezemeli seramiklerin benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Orta Anadolu Hellenistik Dönem Seramiği Isauria Bölgesi ince cidarlı kaplarda uygulanan bant bezemeli seramikler ile benzerlik taşımamaktadır[2]. Kalın cidarlı seramik

[2] Hasan Bahar "***Ilgın Çevresi Höyükleri***" 13. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-2 Haziran 1995 Ankara, ss.153-184. Hasan Bahar "**Hatip-Kurunta anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996**" 15. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-2 Haziran 1995 Ankara, ss. 105-120; Hasan Bahar "**Konya ve Çevresi Yüzey Araştırmaları**" 16. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25-29 Mayıs 1998 Tarsus, ss. 23-55; Hasan Bahar "**Konya Karaman Yüzey Araştırmaları**" 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler

grubu ile kalın bant bezeme türü ile benzerlik taşımaktadır. Orta Anadolu kaplarında bant bezeme, daha çok farklı motiflere geçiş için kullanılmıştır[3]. Kapların cidarları ise oldukça kalındır.

- Isauria Bölgesi Hellenistik Dönem Bantlı Seramiklerin Köken Sorunu /Bezeme Geleneği:

Bant bezeme bu bölgede Demir Çağda popüler olarak kullanılan bir motiftir[4]. Kilikya da Demir Çağ örneklerinde açık ağızlı kapların (özellikle kase) iç ve dış kısımları

Genel Müdürlüğü, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, ss.171-181; Hasan Bahar "**Konya Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları**" 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya, ss. 95-107; Hasan Bahar "**Konya Karaman İlleri ve İlçeleri 2005 Yılı Yüzey Araştırmaları**" 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-02Haziran 2006 Çanakkale, ss. 481-501; Hasan Bahar "**Konya Karaman 2006 Yılı Yüzey Araştırmaları**" 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 28 Mayıs-02Haziran 2007 Çanakkale, ss.235-255; Hasan Bahar "**Konya Karaman İllleri ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırmaları**" 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 26-30 Mayıs 2008 Ankara, ss.117-135; Hasan Bahar "**Konya Karaman İllleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 2008**" 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25-29 Mayıs 2009 Denizli, ss. 415-435; Hasan Bahar "**Konya Karaman İllleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2009**" 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24-28 Mayıs 2010 İstanbul, ss.303-320.

[3] H, De Genouillac, Ceramique Cappadocienne II. Acquisitions du Musee Du Louvre, 1926, Paris; A. Akarca, "Hellenistik Çağ'da Yerli Pontus Keramiği", V. Türk Tarih Kongresi, Ankara 12-17 Nisan 1956, Kongrede Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Basımevi-ANKARA, 1960, s. 142-146; K. Bittel, "Bemerkungen zur sogenannten galatischen Keramik", Mansel'e Armağan (1974), s. 227-237; Levent ZOROĞLU, "Kızılırmak Havzası Kapları" Anadolu Demir Çağları (Anatolian Iron Age)24-27 Nisan 1984 tarihleri arasında İzmir'de yapılan "I. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu"nda sunulan bildiriler, İZMİR-1987, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 65-70; Shannan Marie Stewart, Gordion After the Knot: Hellenistic Pottery and Culture, A Dissertation submitted to the Graduate School of the University of Cincinnati in partial fulfillment of the requeirements for the degree of Doctorate of Philosophy, july 2010, s. 195; Levent ZOROĞLU, "Kızılırmak Havzası Kaplarının Biçim ve Süs Gelişimine Örnekler", IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara:21-25 Eylül 1981, Kongrede Sunulan Bildiriler, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi-ANKARA-1986, sy. 461, Res. 7/a.

[4] J. Myres, "Concentric Circle Ornament on Vessels of Wood from the Taurus" Man, Vol. 52, Dec., 1952, pp. Royal Antropological Institüte of Great Britain and Ireland, ttp:/www.jstor.org/stable/2795343, 1952, s. 177-179; James Mellaart, 1955 "*Iron Age Pottery from Southern Anatolia*", Belleten, cilt. XIX, sayı 74 Türk Tarih Kurumu; Bahar Hasan, 1999 "*The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia, Anatolian Studies*", vol.49, Anatolian Iron Age 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997 (1999), pp. 1-10, Published by: British Institute at; Durukan, Murat, "Arkaik Dönem Seramikleri" Dağlık Kilikya'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos, Adalya Ek Yayın Dizisi 6, Edit. Serra Durugönül, 2007, s. 43-112;Nurettin Arslan, Kilikya Demir Çağ Seramiği İthal Boyalı Seramikler ve İlişkiler, Ege yayınları, İstanbul, 2010, s. 85; Bahar Hasan, 1999 "*The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia, Anatolian Studies*", vol.49, Anatolian Iron Age 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997 (1999), Published by: British Institute at, pp. 1-10.

bant bezeme ile bezenmiştir. Bezeme bej renkli astar üzerine siyah renkli boyanın fırçayla kap üzerine bant yapılması şeklindedir. Hellenistik Dönemde doğrudan kil üzerine fırça ile yapılan bant bezemeler bazen özenli bazen özensizdir. Bant bezeme Demir Çağdan sonra uygulama yöntemindeki değişikliklerle Isauria Bölgesinde Hellenistik Dönemde kullanılmaya devam etmiştir.

Kâseler üzerindeki bant bezeme geleneği Arkaik Dönemde bütün Kilikya Bölgesinde çok popüler olmuş Klasik Dönemle birlikte özellikle Kilikya'da bu bezeme geleneği azalmış Hellenistik Dönemde yerini Hellen dünyası motifleri almıştır. Isauria Bölgesinde ise bant bezeme motifi yapılan çalışmalar neticesinde Arkaik ve Klasik Dönemlerde popülerdir. Hellenistik Dönemde yatay bantlarla yapılan motifler Kilikya'da yok olduğu halde Isauria Bölgesi atölyelerinin bu motifleri tercih etmesi kendi eski geleneklerini devam ettirme isteği ile ilişkili olmalıdır.

Basit Astarlı Seramikler

Basit astarlı seramik formları Hellenistik Dönem boyunca kullanım gören kâse ve tabak formlarıdır (**Tablo 2**). Araştırmaya yaklaşık 1000 adet kase ve tabaklara ait kaide, gövde ve dudak parçası dâhil edilmiştir. Basit astarlı seramiklerde üç astarlama tekniği kullanılmıştır. İç yüzeyi bütünüyle astarlama, iç yüzeyde dudaktan başlayıp gövde ortasına kadar inen, yarı astarlama ve iç yüzeyi bütünüyle bozulmuş bant bezemeli astarlama. Bu gruptaki seramikler en erken MÖ. 4. yüzyıl sonları- MS. 1. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir.

Kalıp Yapımı Kâseler

Araştırmalar sırasında 18 parça Kalıp Yapımı Kâse tespit edilmiştir (**Tablo 3**). Bu formlar MÖ. 3-1. yüzyıl aralığına verilmiştir. Dışa çekik ağızlı kâse formundadırlar. Ağız dışa doğru çıkıntı yaparken gövde kaideye doğru daralmaktadır. Bazı formlarda boyun kısmı içe doğru belirgin şekilde –s- yapmaktadır. Derin formdadırlar. Küçük Yaprak ve Bitkisel Dekorlu Kâseler içerisinde Sivri uçlu yapraklılar, lotus taç yaprakları, çam kozalağı, eğrelti otu bezemelileri görmekteyiz. Figürlü kompozisyonlar içerisinde amazon, kentaur av sahnesi ve savaş sahneleri işlenmiştir. Burada tespit edilen bezemeler tüm Hellenistik yerleşimlerde görebileceğimiz kompozisyonlardır. Bölgeye özgüdür

diyebileceğimiz farklı bir motifle karşılaşmadık. Bir adet kalıba rastlanmıştır. Bu nedenle kalıp yapımı kâseleri burada üretilmiştir denebilir.

Sonuç

Isaura antik kentinin ne zaman kurulduğu hakkında bilgiye sahip değiliz. Kent hakkında ilk bilgilere, daha önce bahsettiğimiz gibi, Diodoros'dan ulaşmaktayız. Diodoros İskender'in komutanlarından Perdikkas'ın MÖ. 322'lerde Isaura'ya sefer düzenlediğinden bahsetmektedir. Burada geçen Isaura kentinin burası mı yoksa başka bir Isaura kenti mi olduğu hakkında bilgiye sahip değiliz. Strabon Isaura Vetus (eski) ve Isaura Nova (yeni) olmak üzere iki Isaura kentinden bahsetmektedir. Bu nedenle Isaura (Zengibar Kalesi) kentinin Perdikkas'ın MÖ. 322'lerde kuşattığı kent mi yoksa daha sonra kurulmuş bir kent mi olduğu önemli bir sorundur. Seramik malzemeler formlarının benzerleri yöntemiyle Isaura kentinin MÖ. 4. yüzyıl sonlarında burada kentin iskân gördüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle Diodoros'un bahsettiği kentin seramik malzemelerinin verileriyle burası olduğu fikri iyice netleşmiştir.

Bant bezemeli, basit astarlı ve kalıp yapımı kâseleri analoji yöntemi ile tarihlerken en yoğun grubun MÖ.3-1. yüzyıl aralığında olduğu görülmektedir. Bu nedenle Isaura antik kentinin en yoğun yerleşim gördüğü tarih aralığı da MÖ. 3-1. yüzyıl olarak tespit ettik.

Isauria Bölgesi halkı üzerinde yaptığımız çalışmalarda antik çağ yazarları Isaurialıların korsan ve haydutluk yapan halklar olarak tanımlanmaktadır. Isauria Bölgesinde yaygın olarak kullanılan bant bezemeli ince cidarlı bu kâseler oldukça zarif sofra kaplarıdır. Bu nedenle Isauria'lıların yeme/içme kültürü kendine özgü ve incelikli özelliklere sahiptir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

A. Akarca, "Hellenistik Çağ'da Yerli Pontus Keramiği", V. Türk Tarih Kongresi, Ankara 12-17 Nisan 1956, Kongrede Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Basımevi-ANKARA, 1960.

Durukan, Murat, "Arkaik Dönem Seramikleri" Dağlık Kilikya'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos, Adalya Ek Yayın Dizisi 6, Edit. Serra Durugönül, 2007

H. De Genouillac, Ceramique Cappadocienne II. Acquisitions du Musee Du Louvre, Paris 1926.

Hasan Bahar "Ilgın Çevresi Höyükleri" 13. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-2 Haziran 1995 Ankara, ss.153-184.

Hasan Bahar "Hatip-Kurunta Anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996" 15. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-2 Haziran 1995 Ankara, ss.105-120.

Hasan Bahar "Konya ve Çevresi Yüzey Araştırmaları" 16. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25-29 Mayıs 1998 Tarsus, ss.23-55.

Bahar Hasan, 1999 "The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia, Anatolian Studies", vol.49, Anatolian Iron Age 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997 (1999), Published by: British Institute at, pp. 1-10.

Hasan Bahar "Konya Karaman Yüzey Araştırmaları" 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, ss.171-181.

Hasan Bahar "Konya Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları" 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya, ss.95-107.

Hasan Bahar "Konya Karaman İlleri ve İlçeleri 2005 Yılı Yüzey Araştırmaları" 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs-02, Haziran 2006 Çanakkale, ss. 481-501.

Hasan Bahar "Konya Karaman 2006 Yılı Yüzey Araştırmaları" 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 28 Mayıs-02 Haziran, Çanakkale 2007, ss.235-255.

Hasan Bahar "Konya Karaman İllleri ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırmaları" 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 26-30 Mayıs 2008 Ankara, ss.117-135.

Hasan Bahar "Konya Karaman İllleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 2008" 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25-29 Mayıs 2009 Denizli, ss.415-435.

Hasan Bahar "Konya Karaman İllleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2009" 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24-28 Mayıs 2010 İstanbul, ss.303-320.

James Mellaart, 1955 "Iron Age Pottery from Southern Anatolia", Belleten, cilt. XIX, sayı 74, Türk Tarih Kurumu.

J. Myres, "Concentric Circle Ornament on Vessels of Wood from the Taurus" Man, Vol. 52, Dec., 1952, pp. Royal Antropological Institüte of Great Britain and Ireland, http:/www.jstor.org/stable/2795343, 1952.

Kurt Bittel, "Bemerkungen zur sogenannten galatischen Keramik", Mansel'e Armağan 1974.

Levent ZOROĞLU, "Kızılırmak Havzası Kapları" Anadolu Demir Çağları (Anatolian Iron Age) 24-27 Nisan 1984 tarihleri arasında İzmir'de yapılan "I. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu"nda sunulan bildiriler, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İZMİR-1987.

Levent ZOROĞLU, "Kızılırmak Havzası Kaplarının Biçim ve Süs Gelişimine Örnekler", IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara:21-25 Eylül 1981, Kongrede Sunulan Bildiriler, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi-ANKARA-1986

Nurettin Arslan, Kilikya Demir Çağ Seramiği İthal Boyalı Seramikler ve İlişkiler, Ege yayınları, İstanbul 2010.

Osman Doğanay, E. Köker, Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları, 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27-31 Mayıs 2013 Muğla, ss. 207-214.

Osman Doğanay, E. Köker, A. Yılmazer, S. Altun, Zengibar Kalesi (Isaura) 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, ss. 207-216.

Osman Doğanay, S. Sunay, E. Köker, Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 02-06 Haziran Gaziantep 2014, ss. 431-426.

Shannan Marie Stewart, Gordion After the Knot: Hellenistic Pottery and Culture, A Dissertation submitted to the Graduate School of the University of Cincinnati in partial fulfillment of the requeirements for the degree of Doctorate of Philosophy, july 2010.

ISAURA NEKROPOLLERİ*

Savaş ALTUN **
*Özge ALTUN****

Öz

Bu çalışma arkeolojiye önemli bilgiler sunan, ayrıca geçmişin sessiz tanıkları olan nekropoller ve mezarlarla ilgilidir. Çalışma alanı, antik dönemde Lykaonia ve Kilikya bölgeleri arasında yer alan ve Toroslar'ın kuzeyiyle sınırlanan Isauria Bölgesi'nin başkenti Isaura nekropolleridir.

Güneyde kesme taşlardan yapılmış anıt mezarlar, kuzeyde kayalık alanlardan faydalanarak yapılmış mezarlar, batıda ise gene kayalık alanlardan yararlanarak oluşturulmuş fakat tip olarak farklı olan kaya mezarları, kaya ostotekleri, kaya lahitleri (Khamosorion tipi), tonozlu örgü mezar ve mezar belirteci olarak kullanılan steller bulunmaktadır.

•

---

* *Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünce yürütülmüş "Isaura Nekropolleri ve Mezar Tipleri" adlı doktora çalışmasının bir bölümüdür.*

** *Dr., Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, altunsavas58@hotmail.com*

*** *Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Bozkır MYO Mimari Restorasyon Programı. ozgeboker@gmail.com*

GİRİŞ

Antik dönem yazarlarının Isauria Bölgesi hakkında verdikleri bilgiler, bölge sınırlarının sürekli bir değişim içinde olduğunu göstermektedir. Fakat bölgenin sınırları ne kadar değişse de asıl merkezin bugünkü Konya ili Bozkır ilçesi ve civarı olduğunu bilmekteyiz.

Isaura kentinde henüz kapsamlı kazı çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle kentin mezar tipolojisi, toprak üzerinde bulunan mezarlara göre oluşturulmuştur. Bu tipolojinin ilerleyen dönemde yapılacak arkeolojik kazılarla daha da çeşitlilik kazanması büyük bir olasılıktır. Isauria Bölgesi'nde yapılan araştırmalar bölgenin sahip olduğu arkeolojik verilerin fazlalığına oranla yetersiz kalmaktadır. Bölgede çalışma yapan araştırmacılar, toprak altında kalan eserlere yönelik değil gözle görülür mimarî yapı kalıntıları ve mezarlar üzerinde çalışma yapmışlardır. Bu durum Isauria bölgesinin ve başkent Isaura tarihini arkeolojik verilerle daha geç bir tarihe götürecek kalıntılara ulaşılamamasında neden olmuştur.

Köklü bir yerleşim süreci içerisinde bölge halkının yaşadığı coğrafyanın zorluğu ve bu durumun gereklilikleri kültürel, sanatsal, inanç ve ekonomi alanlarında kendilerine ait bir yaşam biçimi geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Ayrıca bölgenin dağlık Kilikya ile Orta Anadolu arasında yer alması kuzeyden güneye, batıdan doğuya yapılacak olan ticarî, askeri ve seyahat amaçlı yolculuklarda önemli bir konuma sahip olması, bölge kültürleriyle sürekli etkileşim içinde olmasını sağlamıştır. Coğrafyasının dağlık bir yapıda olması Isauria'lıların, Akdeniz ve Orta Anadolu halklarıyla etkileşim içinde olmasına neden olmuştur. Gerek kendi kültür ve sanat anlayışları gerekse diğer bölgelerle etkileşimin boyutunun değerlendirilmesini sağlayacak olan nekropol buluntuları etkileşimin boyutunu göstermektedir.

Nekropollerde yer alan mezarların her bölge ve toplumda farklılık gösteren tiplerine rastlamak mümkündür. Bu farklılıklar yapıldıkları bölge ve toplumun yaşadığı coğrafya şartlarına ve düşünce yapısına göre değişebilir. Bu nedenle mezarlar, yapıldığı toplumun inançları, sanatı, kültürü, edebiyatı ve mimarisi hakkında bilgi alabileceğimiz önemli yapılardır.

Isauria Bölgesi'nin başkenti olan Isaura kentinin nekropolleri ve mezarları bölgede varlığı bilinen diğer kentler arasında nekropol kavramını tam olarak karşılayabilmesi ve birden fazla mezar tipinin bir arada olması açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Isaura kenti yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Savunma odaklı bir yapılanmaya sahip kentin etrafı surlarla çevrilmiş ve yerleşim için gerekli alan, sur duvarları içinde sınırlı bir şekilde dağılmıştır. Bu sınırlı arazi Isauralıların ölüleri için yapacakları mezarları, dağlık topografyanın en uygun yerlerinde konumlandırma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Kentin kuzeyinde, güneyinde ve batısında ölüleri için ayırdıkları nekropoller ve mezarlar farklı özelliklere sahiptirler. Kentin kuzey tarafı vadi tabanından dik bir şekilde yükselmektedir. Sur duvarlarının yapıldığı kayalık ile uçurumun başladığı alanda kuzey nekropolü oluşturulmuştur. Kentin güneyi aynı zamanda kentin ana girişinin olduğu kısımdır. Girişten vadi tabanına iniş kuzeye göre daha az eğimli ve kayalık alan daha azdır.Batı da ise kayalık alan fazladır, fakat vadi tabanına iniş çok fazla eğimli değildir.

Belirgin şekilde üç ayrı yönde gruplanan nekropoller kentin yukarıda değinilen sebeplerden dolayı farklı mezar tiplerine sahip olduğunu göstermektedir. Nekropollerin konumlandırıldığı alanlar, kentin fizikî yapısıyla ilişkili olduğu kadar, güneyindeki ve batısındaki giriş-çıkış sağlayan kapıların güzergâhına göre konumlandırıldığı görülmektedir. Bu duruma; Isauralıların kente giriş-çıkış yaparken ölülerini sürekli hatırlamak ve ziyaret etmek istemeleri, ayrıca mezarların güvenliğini de bu şekilde sağlamak istemeleri neden olmuş olabilir. Bu etkenler göz önüne alındığında güney nekropolü, kentin güneyindeki akropol kapısını görecek şekilde konumlandırılmıştır. Fizikî olarak yeteri kadar geniş bir alana yayılacak özellikte olması, mezarların sayısal çokluğunu açıklayabilir. Batı nekropolü, batı kent kapısını görecek şekilde konumlandırılmıştır. Fizikî olarak yeteri kadar geniş bir alana sahiptir. Fakat tespit edilen mezar sayısı, güney nekropoldeki mezar sayısı kadar fazla değildir. Bu durumun yapılacak kazı çalışmaları sonrası değişeceği kanaatindeyim.

Mezar tipleri, mimarîlerine, kullanılan malzemeye, nitelikli veya basit işçilikleri mezarı yapılan kişinin statüsüne ve zenginliğine göre farlılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Güney Nekropolü

Zengibar Kalesi olarak bilinen Isaura antik kentinin Güney Nekropolü kalıntıları günümüz yerel coğrafî adlandırmalara göre güney yöndeki Kızıldağ ile kentin kalıntılarının da yer aldığı ve sur duvarlarıyla çevrili olan Asar Dağı arasındaki dar boğazda konumlanmış durumdadır. Boğaz batı yönde kayalık dar bir geçitle Ulupınar ve Yazdamı köylerinin düzlüklerinden oluşan tarım alanlarına, doğu yönde ise Hacılar Köyü'nün engebeli tarım arazileri ve meşeliklerden oluşan koruluklarına doğru açılmaktadır. Güney nekropolündeki irili ufaklı birçok su kaynağına ek olarak nekropolün batı yönünde Balpınarı ve Ulupınar olarak isimlendirilen iki önemli su kaynağı daha bulunmaktadır. Nekropole tarafımızdan verilen bu adlandırma, mezarlarla ilişkili kalıntıların kentin güneyinde yer almış olmasından dolayıdır.

Kızıldağ ve Asar Tepe arasındaki kısmen düzlüklerden oluşan saha söz konusu tepelere doğru yavaş yavaş yükselmektedir. Kuzey yöndeki Asar Tepe'de sur duvarlarına kadar olan kesimlerde bu yöndeki nekropole ilişkin kalıntılar büyük oranda gözlemlenirken, Kızıldağ yönündeki yamaçlarda ise nekropole dair izler cılız olarak takip edilebilmektedir. Kızıldağ yönüne doğru uzanan yamaçlar daha çok Bizans dönemi dini yapıları tarafından işgal edilmiş durumdadır. Çünkü arazinin bu yönü su kaynakları bakımından zengindir. Öyle ki iki tepe arasındaki düzlükten Kızıldağ yönüne doğru çıkarken düzlüğün bitiminde yer alan bir kilisenin ayazma olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

Olasılıkla, geniş bir sahayı içine alan Güney nekropolü'nün kuzeyindeki Asar Tepe yamaçları Isaura kentinin neredeyse tamamına cevap verebilmiş, zaman içinde ihtiyaç oldukça arazinin uygun yerlerine de mezarlar yapılmıştır. Böyle bir genişleme söz konusu olduğunda daha çok da Kızıldağ'ın doğu tarafındaki düzlükler tercih edilmiştir.

Güney nekropolü'ne genel olarak bakıldığında, Isaura kentinin en büyük ve uzun süre kullanıldığı anlaşılan bu nekropol sahasında anıt mezarlar, oygu tekne mezarları, lahit mezarlar, kaya mezarları ve ostoteklerden oluşan mezarlar ve mezar stelleri Güney Nekropolü'nün çeşitli noktalarında yer aldıklarını görmekteyiz. Mezar stelleri sayıca ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra anıt mezarlar Güney Nekropolde önemli bir sayıda

temsil edilmektedir. Diğer mezar tiplerinin ise az sayıdaki örnekleri tespit edilmiştir. Bu sıralama nekropoldeki kazı öncesi durumu ifade etmektedir.

Isaura kentinin ve Isauria Bölgesi'nin genelinde sayıları çok az olan anıt mezarlardan farklı plân tipinde yedi anıt mezarın sadece güney nekropolü'nde tespit edilmiş olması kentin bu yöndeki nekropolü'nün önemine dair ipuçları sunmaktadır. Yapılan çalışmalar neticesinde söz konusu anıt mezarların Isaura kentine Akropol Kapısı vasıtasıyla ulaşan önemli bir antik yolun çevresinde kümelendiği anlaşılmıştır. Bu yola dair izleri Akropol Kapısı'nın hemen çıkışında uzunca bir süre takip edebilmekteyiz. Düzlük alanda kaybolan yolun izleri boğazın batı yönündeki kayalıkta net olarak görülebilmektedir. Düzlükteki toprak zeminde yolun izleri korunamamış ya da bu kesimdeki yol toprak altında kalmış olmalıdır. Anadolu genelinde böylesi antik yolların çevresinde yer almış anıt mezar geleneğinin kökeninde Roma kültür izlerini buluyoruz[1].

Antik kente bugün ulaşımı sağlayan stabilize yol güney nekropolü içerisinden geçerek Akropol Kapısı yakınlarından Isaura kentinin agorasına kadar ulaşmaktadır. Topoğrafik durumu itibariyle kente en kolay ulaşım bu noktadan sağlanmaktadır. Öyle ki antik dönemlerde de Isaura kentinin en önemli ve en korunaklı askeri çıkış kapısı da güney surlarındaki Akropol Kapısı'dır ve bu kapı yoluyla kente ulaşan en önemli yol da günümüzde olduğu gibi güney nekropolü'nden geçip batı taraftaki kayalık kıstağı aşarak batı düzlüklerine inmektedir. Olasılıkla Via Sebaste'nin kollarından birine şimdiki Bozkır İlçe merkezi civarında bağlanan bu yolun izlerini yakın çevrede yer yer görebilmekteyiz. Hatta kentin batısındaki Kent Kapısı'ndan çıkan bir başka yol da batı yönde bir süre sonra güney nekropolü'nden uzanıp gelen yolla birleşerek Via Sebaste'nin ana koluna ulaşıyor olmalıydı.

Güney Nekropolü'ndeki mezarların arazide dağılımları homojen bir özellik göstermemektedir. Sadece anıt mezarların buradaki antik yol boyunca sıralandığı söylenebilir. Yola dair saptanabilecek net güzergâh anıt mezarların konumuna ilişkin sağlıklı neticeler verecektir. Henüz sitemli bir kazı çalışması yapılmadığı için anıt mezarlara yapılan gömüler hakkında şimdilik kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

[1] Özbek, 2007, 265–271.

Ancak gözlemlendiği kadarıyla birkaç gömünün yapıldığı anıt mezar büyük oranda tapınak plan tiplerinde ve naos olarak nitelendirebileceğimiz ana mekânından ölüye ait bir veya birkaç lahit barındırmaktaydı.

Güney nekropolü'nde birkaç tipolojiye oturtabileceğimiz mezar stellerinin sayıca fazla oluşu ve bunların genellikle nekropolün doğu kesimlerindeki düzlüklerde yoğunlaşmış olması nekropolün kullanım evrelerine ilişkin bazı ipuçları sunmaktadır. Şematik özelikleri bakımından büyük benzerlikler gösteren mezar stellerinin Bizans Dönemi içlerine kadar tekrar tekrar aynı işlevde kullanılmaya devam etmiştir.

Güney nekropolü'nün özellikle kuzeyinde Kızıldağ ve batısındaki Ulupınar tarafındaki dar geçit kaya mezarı yapmaya elverişli kayalık alanlar sunmasına rağmen nekropolde sadece bir tane kaya mezarına yer verilmiş olması şaşırtıcıdır. Oysaki kaya mezarları Isauria Bölgesi'nin genelinde sayıca ilk başta gelen mezar tiplerindendir. Isaura'da ise, güney batı sur dışı alandaki taş ocağı içerinde yer alan basit bir kaya mezarını saymazsak, sadece üç kaya mezarı görülmektedir. Batı Nekropolü'nde oldukça zengin cephe düzenlemesine sahip bu kaya mezarlarına ise kremasyon gömünün yapıldığını mezar odası düzenlemesi sebebiyle kesin olarak biliyoruz.

Güney nekropolü'nde anıt mezarların ve özellikle mezar stellerinin yanında az sayıda temsil edilen lahit mezarlar, oygu tekne mezarlar (Khamosorion) ve ostotekler buradaki ölü gömme geleneğinin çeşitliliği konusunda ipuçları vermektedir. Mevcut verilerden anlaşılan o ki Güney Nekropolü'nde hem inhumasyon ve hem de kremasyona yönelik gömüleri barındıran mezar tipleri vardı. Belli dönemlerde bunlardan birisinin ağırlık kazandığı, diğerinin de zaman zaman pek tercih edilmeyen mezar tipleri ve gömü şekilleri oldukları sanılmaktadır.

Isaura kentinin özellikle sur duvarları dışında çok sayıda taş ocaklarına sahip olduğu görülmektedir. Kentin bilhassa savunma sistemine ait malzemelerin kent dışındaki kayalıklara açılan taş ocaklarından kesilen taşlardan inşa edildiği bilinmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Güney Nekropolü'ndeki gerek anıt mezarlar, lahitler ve gerekse de mezar steli ve ostotekler gibi nekropole dair mezarların taş malzemeleri de büyük olasılıkla bu taş ocaklarından kesilerek getirilmiştir. Ancak bu taş malzemelerden kimilerinin daha önceki başka yapılarda kullanıldığı, atıl duruma düşen kimi yapı

taşlarının ise çeşitli tiplerdeki mezar stelleri yapımında kullanıldığı ya da anıt mezarlarda yeniden yapı taşı işlevini kazandığı tespit edilmiştir.

Kazı öncesi saptadığımız kalıntılar, mezar tipleri ve kimi mezar tiplerinin zenginliği, hatta günümüzde kolay ulaşılabilir olması sebebiyle uzun süredir çevre köylerdeki modern yapılar için yağmalanan kalıntılarına rağmen güney nekropolü mevcut durumuyla bile Isaura kentinin zenginliğine ışık tutmaktadır.

Batı Nekropolü

Isaura'nın batı nekropolü, Kent Kapısı'nın batısındaki Ulupınar ve Yazdamı Köyü'ne doğru olan kısmen kayalık yamaçları ve tarım arazilerinden oluşan düzlükleri içine almaktadır. Bu sahalar günümüzde Tuzlanın Üstü, Teknenin Önü Delikkayanın Önü, Koçların Yanı, Kocakalenin Üstü, Arısuyu, Sesveren Kale, Yarıkpınar, Dındılın Taşı, Sütlüklü Boğaz, Sarıkgüney, Eksiranlı, Sökkün, Tongularmut mevkilerinden oluşur. Antik kentin sur duvarları dışında yer alan bu nekropol sahası büyük oranda batı yönü işgal etmiş olması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir.

Vadi tabanından başlayıp batı sur duvarlarını oluşturan kayalık alana kadar nekropol alanı oluşturulmuştur. Sur duvarlarının dışında kalan nekropol alanında birbirlerine farklı uzaklıklarda değişik tipte mezar örnekleri, tapınım amaçlı basamaklı sunaklar ve kayalar üzerine kazınmış yazıtlar bulunmaktadır.

Batıya doğru gittikçe alçalan bu sahalar günümüzde Yazdamı ve Ulupınar köylerinin tarım arazilerinden oluşmaktadır. Küçük çaplı meyve bahçelerinden oluşan düzlükler güney batıdaki bir kaya yarığından çıkan kaynak suyuyla beslenen ağaçlar ve üzüm bağlarıyla kaplıdır. Düzlükteki iki köyü meşelikten oluşan küçük bir tepe ayırmaktadır. Batı nekropolü'nün kalıntıları yer yer bu tepenin eteklerine kadar uzanmaktadır. Isaura'nın iki büyük kapısından çıkarak batıya doğru açılan ana yolların her ikisi de batı nekropolü'nden geçmektedir.

Batı Nekropolü'ndeki mezarlar büyük oranda buradaki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden etkilenmiştir. Buna rağmen korunan mezar örnekleri azımsanamayacak sayıda ve çeşitliliktedir. Nekropolde, güney nekropolü'nde olduğu gibi mezar stelleri sayıca fazladır. Bunu oygu tekne mezarlar (Khamosorium) izlemektedir. Kaya mezarları üç önemli örnekle, yeraltı tonozlu örgü mezar ise tek örnekle temsil edilmektedir.

Buradaki ostotekler ana kayaya oyulan kaya ostotekleri şeklinde olup antik kentin bu türdeki tek iki örneğidir. Kuzey nekropolü'nde çokça tespit edilen arcosolium tipi mezarlardan ise burada tek bir örneğe rastlanmıştır.

Batı nekropolü kazı öncesi mevcut durumu itibarîyle Güney Nekropolü'nden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Olasılıkla nekropol sahalarının fizikî yapısına bağlı olarak ortaya çıkan bu farklılıkların bir diğer sebebi de kentin nekropollerinin farklı zaman içerisinde kullanılmış olmasıdır. Belki de dönem içerisinde bir nekropol alanı yoğun olarak kullanılırken bir diğer nekropol alanı zamanla terk edildi.

Batı nekropolünde görkemli cepheye sahip üç kaya mezarı cephe düzenlemeleri açısından kentin, hatta İsauria Bölgesi'nin bu türdeki kaya mezarlarının en erken örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Nekropolü'nde her ne kadar kaya mezarı dışındaki mezarlar hemen hemen güney nekropolü örnekleri ile çağdaş izlenimler vermiş olsa da batı nekropolü kaya mezarları bu yöndeki nekropol sahasının en azından kaya mezarları bazında daha erken dönemlerde kullanılmaya başlandığına işaret etmektedir.

Batı Nekrpolü'nde, kentin diğer iki nekropolü'nde görülmeyen yeraltı tonozlu örgü mezar bu nekropolü ayrıcalıklı kılan bir başka mezardır. İleriki kazı çalışmalarında benzer örneklerinin artacağını umduğumuz bu tür mezarlar az da olsa bölgenin genelinde yer yer tespit edilmiştir[2]. Plân itibarîyle bölgedeki diğer örneklerinden farklı olmayan bu mezar tipi batı nekropolü'nün uygun arazi yapısı sebebiyle tercih edilmiş olmalıdır.

Batı Nekropolü'ndeki mezar stelleri gerek boyutları ve gerekse de şematik özellikleri bakımından Isaura nekropollerinin diğer mezar steli örneklerinden oldukça farklıdır. Sağlam olarak korunan yazıtlı örneklerine pek rastlanmasa da Batı Nekropolü mezar steli Isaura'nın diğer örneklerine göre geç tarihli olmalıdır.

Batı Nekropolü Isaura kentinin stratejik yönden saldırıya en çok maruz kalabilecek yönünde konumlanmış olmasına rağmen mezar tipleri ve sayıları bakımından diğer iki nekropolden geri değildir. Olasılıkla kente bu yönden ulaşan iki ana yolun arasında kalmış olması sebebiyle bu yöndeki nekropol her dönem kullanılmıştır. En erken kullanımı ise buradaki kayalıklarda açılan kaya mezarı şeklinde ortaya çıkmaktadır.

[2] Tonozlu mezarın bir örneği Bozkır-Hisarlık'ta bulunmaktadır. Burada 1984 yılında Karaman müzesi tarafından yapılan çalışmalarda tonozlu mezar incelenmiş fakat sarnıç olarak değerlendirmişlerdir. Temizsoy, Uysal, Mertek, 1984, 31, Res,. 42.

Batı Nekropolü'ndeki mezar tiplerine baktığımızda buradaki gömü türlerinin de Güney Nekropolü gibi hem inhumasyona hem de kremasyona yönelik olduğu düşünülmektedir. Kremasyon gömüyü kaya mezarlarından kesin olarak çıkarabilmekteyiz.

Batı Nekropolü'ndeki mezarlarda, özellikle mezar stellerinde ve bir tek yeraltı tonozlu örgü mezarda kullanılan malzemelerin de büyük oranda daha önceki yapılarda kullanılan yapı malzemeleri olduğu, bunların da kent çevresinde yer alan çok sayıda taş ocağından kesilen yerel kireç taşından oluştuğu saptanmıştır.

Kuzey Nekropolü

Isaura kentinin kuzey ve kuzey batı yönü doğu tarafı gibi sarp kayalıklarla çevrilidir. Doğal bir savunma hattı oluşturan bu kayalıkların uç kısımlarından geçen kuleler kentten çok daha uzak mesafeleri gözetlemeye de imkân sağlamaktadır. Buradaki kayalıklardan antik kente çıkan bazı dar açıklıklar bugün bile sur duvarları üzerinde yer yer görülebilmektedir. Kenti çevreleyen surların daha önceki başka yapılardan sökülen taşlarla inşa edildiğini kuzey yöndeki sur duvarlarında daha net bir şekilde görmekteyiz. Bu yöndeki sur duvarlarının kimi noktalarında devşirme olarak kullanılan mezar stelleri tespit edilmiştir.

Antik kentin kuzeyindeki bu sur duvarlarının dışında ve hemen bitişiğindeki kayalık alanda küçük bir nekropolün varlığı öteden beri bilinmektedir. Buradaki nekropol sahası kuzey yön itibarîyle Kuzey Nekropolü olarak adlandırılmıştır[3]. Kayalık yapısına uygun olarak Kuzey nekropolü mezarları da belli bir mezar tipi şeklinde oluşum gösterir.

Kuzey nekropolü'ndeki kayalık alandaki kaya blokları genellikle kuzey-güney yönlü olarak uzanmaktadır. Bu şekilde uzanan ve batı tarafında düzgün hatlar sunan kaya bloklarının batı yönüne yan yana açılan arcosolium tipi mezarlar kuzey nekropolü'nün tipik mezar örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ana kayanın sert kaya yüzeyine ulaşılana kadar yay formunda oyulmasıyla meydana getirilen sert kaya dokusunun zeminine genellikle tekli olarak açılan oygu tekne mezarlar Isaura kentinin oygu tekne mezarlarının farklı bir varyasyonu olarak karşımıza

[3]Swoboda-Keil-Knoll 1935, 142.

çıkmaktadır. Oygu teknelerin tonoz şeklindeki bir kaya zeminine açılmış olması bunları kentin batı nekropolü'ndeki oygu tekne mezarlardan ayırmaktadır.

Kuzey nekropolü'ndeki arcosollü oygu tekne mezarların şuana kadar tespit edilenleri tamamıyla her arcosol içinde tek bir oygu tekne mezar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerideki kazı çalışmalarında çoklu örneklerin de çıkabileceğini umuyoruz. Çünkü Isauria Bölgesi genelinde bu tür arcosolium içindeki oygu tekne mezarların ikili, üçlü, hatta çoklu örneklerine bile rastlanmaktadır[4].

Oygu tekne mezarların yoğunlaştığı kuzey-güney yönlü uzanan kaya formasyonunun hemen önündeki sahada temelleri açıkça görülen, hatta in situ mimarî blokları halen görülebilen yapı kalıntıları daha çok Bizans Dönemi karakteri göstermektedir. Oygu tekne mezarların çoğu defineciler tarafından tahrip edilmiş ancak mezar buluntuları hakkında kesin bir kanıta ulaşılamamıştır. Dolayısıyla sahada yapılması gereken detaylı bir kazı çalışması sonucunda buradaki mimarî yapı kalıntıları ile arcosolium tipi mezarlar arasında bir bağlantının ya da bağlantısızlığın olduğu söylenebilecektir. Şimdilik mezarların da Bizans karakterinde olup olmadığı kesin olarak söylemek mümkün görünmemektedir.

Kuzey nekropolü olarak isimlendirdiğimiz dar sahanın hemen bitişiğindeki sur duvarlarının iki yanında dağınık olarak tespit edilen mezar stelleri Isaura kenti mezar stelleri içerisinde diğer örneklerinden farklı özellikler sergilemektedir. Söz konusu mezar stellerinin tipolojik özelliklerine dair tespitler ilgili bölümde ayrıca değerlendirilecektir. Bu mezar stellerinin buradaki sur duvarlarında yapı taşı olarak kullanıldığı ancak defineciler tarafından yerlerinden sökülerek çevreye atıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla bu mezar stellerinin sur dışındaki arcosollü mezarların bulunduğu nekropol sahası ile bağlantısını kesin olarak ispatlayamıyoruz. İlerideki kazı çalışmalarında burada benzer özellikli mezar stellerinin de saptanabileceği ihtimal dâhilindedir.

Kuzey nekropolü olarak ifade edebileceğimiz sahada sur duvarlarının hemen içinde yeralan kayalık alanın kimi noktalarında buradaki olası tek ve bütün bir nekropole dair izler görülebilmektedir. Bunlardan biri de burada saptanan oygu tekne mezardır.

[4] Doganay, 2009; 139–140.

Kentin diğer nekropollerindeki örneklerinden farklı olmayan bu mezara ait üçgen alınlıklı bir kapak da hemen yakınlarda parçalanmış olarak halen görülebilmektedir. Bu tip lahit kapağının benzer örneklerine farklı bölgelerde[5] ve kimi kapak parçalarına kentin diğer nekropollerinde benzerlerine yer yer rastlanmaktadır.

Isaura kentinin kuzey nekropolü her ne kadar bu yöndeki sur ve kulelerden oluşan savunma sistemleri tarafından ikiyi bölünmüş olsa da kentin bu yöndeki nekropolü genel itibariyle bir bütünlük arz etmektedir. Sur duvarları olasılıkla çok daha sonraki bir dönemde buradaki nekropolün neredeyse ortasından geçirilmiş, hatta nekropole dair arkeolojik malzemeler sur duvarlarında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Zaten kentin genelinde, özellikle sur duvarlarının yapımında bu gibi ikinci kullanıma dair izleri sıklıkla görebilmekteyiz.

Kuzey nekropolü'nün hemen bitişiğinde, bugün sur içinde kalan sahada küçük bir taş ocağının da varlığı saptanmıştır. Olasılıkla gerek buradaki nekropol için gerekse de bu yöndeki surların ve kulelerin yapımında buradaki ocaktan kesilen taşlar kullanılmaktaydı.

Kuzey nekropolü'nde mezar tipleri kentin diğer nekropollerindeki örneklerine nazaran pek bir çeşitlilik ve sayıca çokluk göstermese de şimdilik arcosolium tipi örnekler ile oygu tekne örneklerin inhumasyona, mezar stellerinin ise kremasyon gömüye yönelik olduğu söylenebilir.

Nekropol genel itibariyle kayalık alanları ihtiva etmiş olması sebebiyle sadece kaya böylesi kayalık alanların sunduğu mezar tiplerini barındırmaktadır. Güney ve batı nekropolü'ne göre oldukça dar bir alanda konumlanan kuzey nekropolü sadece çevreye hâkim, uzakları seyredebilen konumu itibarîyle kısa bir süre kullanılmış olmalıdır. Bu avantajına rağmen kent genelindeki her çeşit mezar tipini barındırabilecek alan özelliklerine sahip değildir. İlerideki kazı çalışmalarıyla nekropolü genel karakteristiği ortaya konabilir.

[5]Koch, 2001, 170, 273, 280, Res. 68, 114, 120.

Sonuç

Bölge coğrafyasının dağlık ve engebeli olması bölge halkının ekonomik açıdan yeteri kadar refah içinde yaşamasına imkân vermediği anlaşılmaktadır. Coğrafyanın vermiş olduğu olumsuz etkilere rağmen geride bıraktıkları eserlerden Isaurialıların kendilerine özgü bir kültür ve buna bağlı olarak bir sanat anlayışı geliştirdikleri görülmektedir.

Coğrafyadan ileri gelen bu olumsuzluklar Isaurialıların Akdeniz ve orta Anadolu halklarıyla neredeyse her dönem etkileşim içinde olmasına neden olmuştur[6]. Gerek kendi kültür ve sanat anlayışları gerekse diğer bölgelerle etkileşimin boyutunun değerlendirilmesini sağlayacak olan Isaura kenti nekropolleri ve mezar tipleri bu açıdan önemlidir.

Savunma odaklı bir yapılanmaya sahip kentin etrafı surlarla çevrilmiş ve yerleşim için gerekli alan sur duvarları içinde sınırlı bir şekilde dağılmıştır. Bu sınırlı arazi Isauralıların ölüleri için yapacakları mezarları, dağlık topografyanın en uygun yerinde konumlandırma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Belirgin şekilde üç ayrı yönde gruplanan nekropolde kentin yukarıda değinilen sebeplerden dolayı farklı mezar tiplerine sahip olduğunu göstermektedir. Mezar tipleri mimarilerine, kullanılan malzeme, basit-nitelikli işçilik açısından ve mezarı yapılan kişinin statüsüne göre farlılık göstermektedir.

Isaura'daki mezarların çeşitliliği ve bazı mezar tiplerinin bölgede yaşayan yerel halkın ve kentte hâkimiyet kurmuş olan güçlerin etkisiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

[6]Bu durumu bölgenin antik dönem yol güzergâhlarından anlayabiliriz. Yılmaz, 2005, 51–54.

KAYNAKÇA

Doğanay 2009 Doğanay, O., İsauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Konya.

Koch 2001 Koch, G., "Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri", (Çev. Z. İlkgelen), İstanbul.

Özbek 2007 Özbek, Ç., "Anadolu'nun Hellenistik ve Roma Dönemi Anıt Mezar Geleneğine Genel Bir Bakış", Coşkun Özhünel'e 65. Yaş Armağanı, Derleyenler: E. Öztepe-M. Kadıoğlu, 265–271, İstanbul.

Swoboda- Keil - Knoll 1935 Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien.

Temizsoy-Uysal-Mertek 1984 Temizsoy, İ.-Uysal, M.V.-Mertek, K., Zengibar Kale 1984 Yılı Kazı Çalışmaları, Karaman Müzesi Yıllığı 2, 1–23, Konya.

Yılmaz 2005 Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri: İsauria, Konya.

Haritalar

Harita 1- Isaura Antik Kentinin konumu.

Harita 2- Isaura Antik Kentinin konumu.

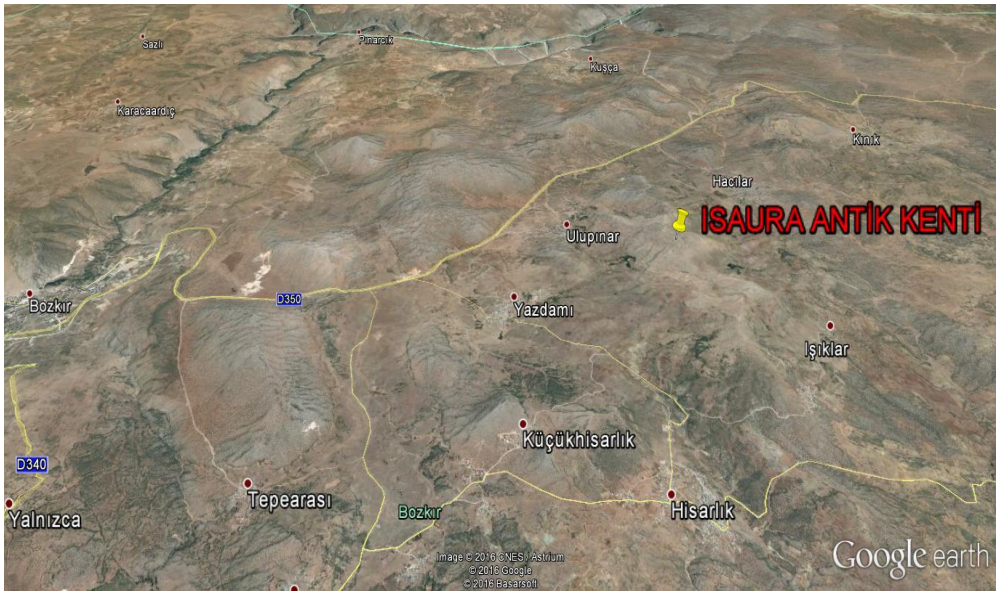

Harita 3- Isaura Antik Kentinin konumu

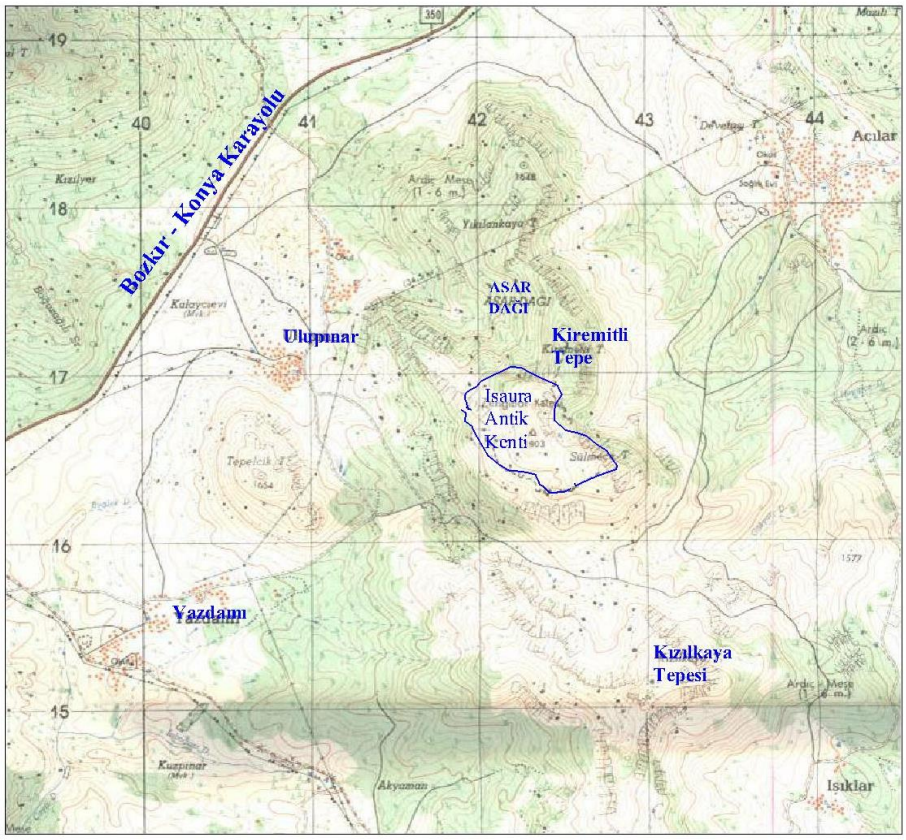

Harita 4- Topografik haritada, Isaura Antik Kentinin konumu ve çevresindeki günümüz yerleşimleri.

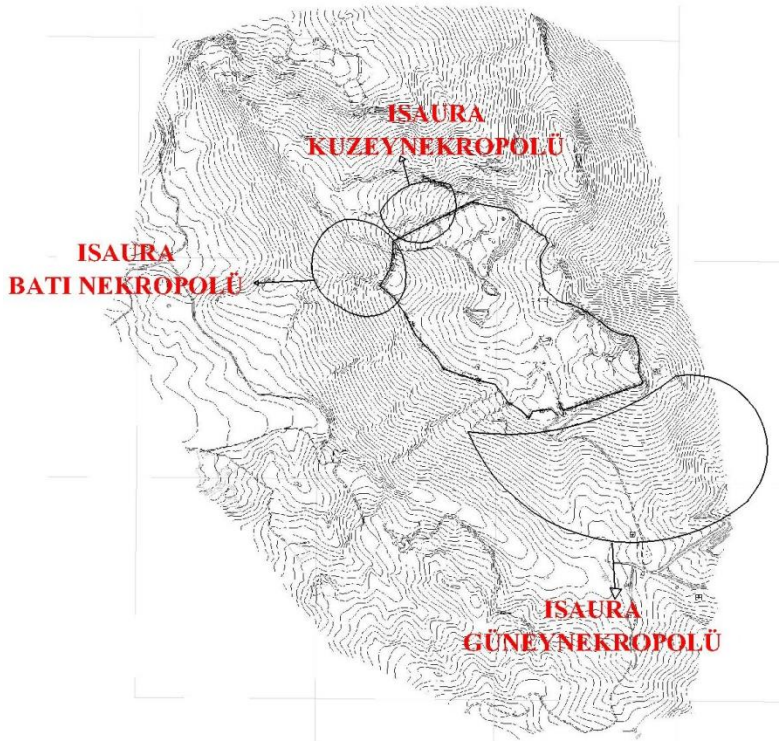

Harita 5- Topografik haritada, Isaura Antik Kenti nekropollerinin konumu.

Resimler

GÜNEY NEKROPOL

BATI NEKROPOL

KUZEY NEKROPOL

ZENGİBAR KALESİ (İSAURA) YÜZEY ARAŞTIRMALARININ (2010-2015) GELDİĞİ AŞAMA, KAZI VE RESTORASYON PROJE ÖNERİSİ

THE STAGE ACHIEVED IN THE SURVEYS (2010-2015) OF ZENGIBAR CASTLE (ISAURA), PROJECT PROPOSAL FOR EXCAVATION AND RESTORATION

Osman DOĞANAY *

Öz

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle 2010 yılında başlanan ve 2015 yılı çalışmalarıyla önemli oranda mesafeler kaydedilen "Zengibar Kalesi (İsaura) Yüzey Araştırmaları"nın ilerleyen yıllarda "Kazı ve Restorasyon Projesi" olarak devam etmesi yönünde çalışmalar yürütülmektedir. 6 yıl devam eden yüzey araştırmalarının 2013-2014 yılı çalışmaları esnasında antik kentte Konya Müzeler Müdürlüğü başkanlığında temizlik çalışmaları da yapılmıştır. Yüzey araştırmaları ve temizlik çalışmaları yaklaşık 265 hektarlık bir alanda yoğunlaşmış, kimi durumlarda ise antik kentin kalıntılarının büyük oranda dağıldığı bu sahanın dışında kalan alanlarda da çalışmalar sürdürülmüştür. Çalışmalarda özellikle antik kentteki mimari yapıların niteliği büyük oranda tespit edilmiştir. Ayrıca haritalama ve görüntüleme çalışmaları da yapılarak ilerideki kapsamlı çalışmalara altlıklar oluşturulmuştur. Araştırmaların fiziki altyapısına yönelik olarak da özellikle Hacılar Mahallesi'nde kamuya ait birçok mekân iyileştirilerek kullanılmıştır. 2016 yılı itibariyle de hazırlanan bir program dâhilinde sahada daha kapsamlı tespit, haritalama, görüntüleme, kazı ve restorasyona yönelik çalışmaların yapılması düşünülmektedir. Bu kapsamdaki çalışmaların konaklama, depolama, ofis çalışmaları ve laboratuvar gibi fiziki altyapısına yönelik olarak da proje kapsamında planlamalar yapılmıştır.

•

Anahtar Kelimeler

Zengibar Kalesi, yüzey araştırmaları, kazı, restorasyon, planlama

•

* *Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, AKSARAY.*

THE STAGE ACHIEVED IN THE SURVEYS (2010-2015) OF ZENGIBAR CASTLE (ISAURA), PROJECT PROPOSAL FOR EXCAVATION AND RESTORATION

Abstract

Studies are carried out for the "Surveys of Zengibar Castle (Isaura)", which were started by the courtesy of Ministry of Culture and Tourism in 2010 and which significantly progressed with the works of 2015, to continue as an "Excavation and Restoration Project" in the forthcoming years. Under the presidency of the Konya Directorate of Museums, cleaning operations were also carried out in the ancient city during the 2013-2014 studies of the surface analyses which continued for 6 years. Surface analyses and cleaning operations were concentrated on approximately 265 hectares of land, and in some cases, the works were also conducted in the areas out of this field where the ruins of the ancient city were scattered at a large scale. In the studies, particularly the quality of the architectural structures in the ancient city was determined to a large extent. Furthermore, a basis for the further extensive studies was created by conducting mapping and imaging studies. Many public places, especially in Hacılar District, were used for the physical infrastructure of the studies by being improved. Within the scope of this programme prepared by the year 2016, it is considered to conduct studies on a more extensive determination, mapping, imaging, excavation and restoration in the field. Also, plans regarding the physical infrastructure of the studies in this context, such as accommodation, storing, office works and laboratory, were also made within the scope of the project.

•

Keywords

Zengibar Castle, surface analyses, excavation, restoration, planning

Arkeoloji ve Eski Çağ bilimlerine olan ilgim Arkeoloji eğitimine başladığım 1995 yılından çok öncesine dayanmaktadır. Doğup büyüdüğüm topraklardaki kadim uygarlıklara ait izler (Res. 1) çocukluğumdan beri hep ilgimi çekmiştir. Arkeolojik kalıntılarla dolu bir bölgede dilden dile anlatılagelen hikâyelerle büyüdüm. Torosların çetin coğrafyası içinde yetişmiş olmak çalışmalarım için büyük avantajlar sağlamıştır. Arkeoloji bilimi ile tanışmam Torosların dip köşelerinde saklı duran kalıntılar sahasına sık sık yaptığım meraklı gezilerle (Res. 2) başladı ve 1995 yılında ise bu sahada eğitim hayatına atıldım. 20 yılı aşkın bir süredir de aynı topraklarda ilk günkü heyecanımla arkeolojik çalışmalarımı sürdürmekteyim.

Uzun yıllar Taşkent, Başyayla, Ermenek ve Sarıveliler çevresinde yürüttüğüm arkeolojik çalışmalarımı[1] (Res. 3) daha sonraları bölgenin merkezi konumundaki Bozkır çevresinde yoğunlaştırdım. Çünkü Bozkır şimdilerde olduğu gibi Orta ve Batı Toroslar'ın merkezi konumunda (Res. 4) ve buralardaki irili ufaklı birçok medeniyetin yeşermesinde Bozkır merkezli kültürlerin çok büyük katkısı olmuştur. Anadolu arkeolojisi çalışmalarında arazi şartları sebebiyle pek tercih edilmeyen bir coğrafyada yer aldığından, Bozkır çevresindeki yeni yeni artan çalışmalar dikkatleri bu bölgeye çekebilmiştir. 19. yüzyılda başlayan[2] (Res. 5-6) ve 20. yüzyıl itibariyle de artarak devam eden bölgedeki arkeolojik çalışmalar[3] (7-8) son yıllarda ivme kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle tarafımdan başlatılan çalışmalardan çok önceleri de burada yürütülen kimi araştırmalar[4] (Res. 9-11) bizim bölge çalışmalarımız için önemli bir adım olmuştur. Biz ise bu çalışmaları artırarak ve çok daha dar bir alan üzerinde yoğunlaşarak bölge arkeolojine katkılar sunmaya çalışıyoruz.

Bu düşüncelerle antik dönemde "İsauria" diye bilinen bölgenin başkenti konumundaki "İsaura" (yani Zengibar Kalesi) antik kenti merkezli olarak 2010 yılında

[1] Bu çevredeki çalışmalarımızdan bazıları için bkz. Doğanay 2003: 19-27;Doğanay 2005;Doğanay 2008: 70-96;Doğanay 2009: 90-97;Doğanay 2009a;Doğanay 2010: 39-57;Doğanay 2013: 199-218;Doğanay-Duman 2013: 83-94;Doğanay-Köker 2011: 39-56;Doğanay-Karauğuz 2004: 1-44;Doğanay-Karauğuz-Kunt 2005;Doğanay-Karauğuz 2008: 45-69;Doğanay-İnce-Hüseyinca-Bilim-Özşen 2010: 295-302.
[2] Bu çalışmaların en önemlilerinden ikisi için bkz. Hamilton 1842: 330-338;Sterret 1888: 106-121.
[3] Bkz. Jüthner-Knoll-Patsc-Swoboda 1903: 42-49;Swoboda-Keil-Knoll 1935: 70-142;Verzone 1959: 3-15;Temizsoy-Uysal-Mertek 1984: 5-31.
[4] Bahar 1991;Scarborough 1995;Yılmaz 2005.

ilk yüzey araştırmalarına başladık (Res. 12). Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle antik kentte başlayan yüzey araştırmalarında 2015 yılında 6 yılı geride bıraktık[5] (Res. 13). Bu süreler içerisinde yüzey araştırmaları ile eş zamanlı olarak Konya Müzeler Müdürlüğü başkanlığında 2 yıl süreyle de Zengibar Kalesi'nde aynı zamanda temizlik çalışmaları yürüttük (Res. 14).

Yüzey araştırmalarımızda öncelikle kentteki yapıların niteliğini kesin olarak saptamaya yönelik olarak çalışmalar yaptık (Harita 1, Res. 15-16). Bu kapsamda birçok yapının büyük oranda kullanım amaçlarını tespit ettik. İlk sezon çalışmalarında araziden toplanan seramik örnekleri üzerinde bir Doktora çalışması[6] başladı ve bugünlerde söz konusu çalışma tamamlanmak üzeredir. 2 yıl kadar önce de Zengibar Kalesi'nde mezarlık alanları ve mezar kalıntılarına yönelik başlanan Doktora çalışması da[7] kısa bir süre sonra tamamlanacaktır.

Dolayısıyla çalışmalarımız ilk yıldan itibaren antik kenti her yönüyle detaylı olarak tanımaya yönelik çalışmalar şeklinde programlanmış ve bunların her biri Doktora düzeyinde tez çalışmaları olarak değerlendirilmesi için ekip üyelerine dağıtılmıştır. Önümüzdeki yıllarda da benzer şekilde Zengibar Kalesi'ndeki diğer arkeolojik kalıntılara yönelik Doktora çalışmaları başlayacaktır[8]. Böylelikle hem Zengibar Kalesi'ndeki kalıntılar grubunun detaylı olarak uzmanı tarafından derinlemesine incelenmesi sağlanmış hem de genç bilim insanlarına bu bölgede çalışma yapmalarının önü açılmıştır.

Bu tür akademik çalışmalara ek olarak ayrıca ekip üyelerinin de dâhil edildiği araştırma sonuçlarına dair çalışmalar da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından her yıl düzenlenen sempozyumlarda sunulmuş ve yayınlanmıştır[9]. Ayrıca Zengibar Kalesi ile

[5] Doğanay 2011a: 403-422;Doğanay 2012a: 97-104;Doğanay-Köker 2013: 207-2013.
[6] Köker, E., *"Yüzey Araştırmaları Işığında İsaura (Zengibar Kalesi) Seramikleri"* , Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Devam ediyor).
[7] Altun, S., *"İsaura (Zengibar Kalesi) Nekropolleri ve Mezar Tipleri"* , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Devam ediyor).
[8] Savunma yapıları, zafer anıtları, Bizans Dönemi kalıntıları, nümizmatik çalışmalar, kil ve metal analiz çalışmaları, sahanın fauna ve florası gibi çalışmaların yanı sıra, kazı ve restorasyon çalışmalarına altlık oluşturacak jeofizik tarama raporları, statik raporlar, arazi yönetim raporları, yakın yerleşimlerin buradaki arkeolojik çalışmalara bakışı ve bunların yerel katma değerini saptamaya yönelik raporlar, bölgenin turizm potansiyeline yönelik raporlarla restorasyon çalışma planlarına yönelik raporlar şeklinde bir çok çalışmanın da yürütülmesi planlanmaktadır.
[9] Doğanay 2011: 403vd.;Doğanay 2012: 97-2014;Doğanay-Köker 2013: 207-2013.

ilgili müstakil çalışmalar şeklinde yayınlar da yapılmıştır[10]. Söz konusu yayın çalışmaları halen devam etmektedir[11].

Yüzey araştırmalarımız sırasında eş zamanlı olarak çevre mahallelerde yöre halkını bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar da yürütülmüştür (Res. 17). Bu kapsamdaki gayretlerle eski eser bilinci oluşturulmaya çalışılmış ve bunun meyveleri şimdilerde alınmaktadır. Öyle ki ekip olarak yürüttüğümüz çalışmalar gerek ilçe ve gerekse de il bazındaki halkla ve bürokrasi çevresiyle de paylaşılarak dikkatlerin Zengibar Kalesi'ne çekilmesi sağlanmıştır. Böylelikle 2015 ve 2016 yıllarında kalıntılar sahasının hâlihazırının çıkarılması ve rölöve çalışmalarına yönelik olarak digital hava fotoğrafı çekilmesi şeklinde Konya Büyükşehir Belediyesi'nin çok önemli katkıları olmuştur. Söz konusu desteklerin artırımı ve sürekliliği için de her türlü girişimlerde bulunulmaktadır.

Zengibar Kalesi'ndeki yüzey araştırmalarımız sırasında aynı zamanda konaklama alt yapısına yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Verimli bir ekip çalışma için zaruri olan konaklama imkânları her yıl daha da iyileşmekte ve bu yönüyle de bölgesel anlamda önemli katkılar sağlanması yönünde adımlar atılmıştır. İlk yıllardan itibaren Hacılar Mahallesi'nde kamuya ait mekânların iyileştirilmesi konusunda ilerlemeler sağlanmış ve 2015 yılı itibariyle de 20 kişilik bir ekibin konaklaması için mevcut kamu mekânları iyileştirme çalışmaları tamamlanmak üzeredir (Res. 18-21). Konaklama altyapısına yönelik olarak Vehbi Koç Vakfı tarafından cüz-i bir yardım da sağlanmıştır (Res. 22-24). Böylelikle ekip üyeleri arasında koordinasyon sorunu yaşanmamış, çalışılan bir günün etraflıca değerlendirilmesi adına son derece kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır.

Zengibar Kalesi'ndeki araştırmalarımızın gerek daha ileri bilimsel çalışmalar ve gerekse de bölge turizmi ve ekonomisi için sürekliliği olan daha verimli sonuçlar doğurması adına çalışmalarımızı bir ileri aşamaya götürmek için 2016 yılından itibaren antik kentte kazı ve restorasyon çalışmalarının başlatılması yönünde hazırlıklar yapılmış ve ilgili makamlar nezdinde çalışmalar sürdürülmektedir. Kazı ve restorasyon çalışmaları bilimsel manada bir çok soruna ışık tutacağı gibi ülkemizin önemli bir değerini turizme

[10] Doğanay 2010a: 40-41;Doğanay 2010b: 56-58;Doğanay 2011: 28-29;Doğanay 2011b: 50-51;Doğanay 2012: 56-58;Doğanay 2013a: 46-48;Doğanay 2014: 49-68.
[11] Antik kente ulaşımı sağlayan yollarla ilgili *"Ancient Road Networks that Reach Central Anatolia and Mediterranean Coasts from Isaura (Zengibar Castle): First Determinations"* adını taşıyan bir başka çalışmamız yayın aşamasındadır.

ve ekonomiye kazandıracak, bölgede Bozkır merkezli nüfus hareketlerine sebep olacak, ekonomik canlanmaya katkı sağlayacak, aynı zamanda Zengibar Kalesi'ndeki çalışmalara yerel ve ulusal katkıların artarak devam etmesini sağlayacaktır.

Orta Torosların İç Anadolu'ya bakan bir zirvesinde konumlanan Zengibar Kalesi gerek arkeoloji bilimi ve gerekse de bölge turizmi ve ekonomisi için kayda değer öneme sahiptir. Çünkü;

1-Zengibar Kalesi, Orta Anadolu'nun Efes'i sayılabilecek nitelikte özgün antik değerlere sahip ve Orta Anadolu ve Konya'nın en büyük antik kentidir (Res. 25).

2-Zengibar Kalesi, yapımına başlanan Konya-Alanya yoluna oldukça yakındır.

3-Zengibar Kalesi, Konya'nın tanıtımında önemli bir yere sahip olan Çatalhöyük'e de oldukça yakın ve Çatalhöyük'ten daha fazla görsel eserler barındırmaktadır.

4-Yeni açılan Bozkır-Antalya yolu, Zengibar Kalesi'ne güney kıyılardan ulaşım açısından da büyük avantajlar sağlamaktadır.

5-Arkeoloji camiası tarafından Zengibar Kalesi ve yakın çevresi bilimsel açıdan son derece önemlidir. Ancak, Torosların bu kesimindeki arkeolojik çalışmaların zorluğu bilim insanları açısından bir dezavantaj olarak görülmektedir. Devam eden çalışmalarımızla bu ön yargı kırılmakta ve bölgeye ilginin her geçen gün giderek arttığını görmekteyiz.

6-Zengibar Kalesi, Konya'nın güney doğusunda, Toros Dağlarının engebeli coğrafyasında yer almakta ve bölgenin bu kesimleri büyük veya küçük ölçekli sanayi tesislerinden ve iş olanaklarından yoksundur. Dolayısıyla, köyden kente en fazla göçün yaşandığı bu yörelerdeki her çeşit aktivitenin yöresel katma değerler sağlayacağı kuşkusuzdur.

7-Yaklaşık 40 yılı aşkın bir süredir Konya'daki bir Üniversitemizde arkeoloji bölümü olmasına rağmen, Orta Anadolu'nun en büyük antik kenti, turizm potansiyeli Çatalhöyük'ten bile kat kat fazla olan Zengibar Kalesi'ne ilgi gösterilmeyişin tek sebebi, yukarıda da ifade edildiği gibi, Torosların bu kesimindeki engebeli ve zor arazi şartlarıdır. Ayrıca, Zengibar Kalesi'nin yer aldığı saha bir deniz kıyısı değildir. Böylelikle, hem bilimsel manada, hem de turizm açısından şimdiye kadar ihmal edilmiştir. 6 yıldır Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle zor şartlar altında, kıt imkânlarla burada yürüttüğümüz

başarılı çalışmalar, Zengibar Kalesi'nin Konya turizmine ve ekonomisine kazandırılması yönündeki çabamızın bir göstergesi niteliğindedir.

8-Zengibar Kalesi'nde devam eden kaçak kazılar buradaki arkeolojik çalışmalar sayesinde büyük oranda azalmış, bu yönde çevre yerleşmelerde yapılan seminer çalışmaları sayesinde yöre halkında eski eser koruma bilinci de oluşturulmuştur.

9-Zengibar Kalesi yüzey araştırmalarımız sırasında konaklama ve çalışma fiziki altyapısına yönelik de önemli mesafeler kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmaların her aşamasına yönelik olarak Konya Büyükşehir Belediyesi, Bozkır Belediyesi, Bozkır Kaymakamlığı ve bazı özel kurum ve kuruluşların önemli katkıları sağlanmış ve bu katkılar her geçen yıl artarak devam etmektedir. Böylelikle sağlanan fiziki alt yapı faaliyetleri Zengibar Kalesi'nde çalışmaları daha ileri aşamalara taşımak için önemli bir adım olmuştur.

10-Başkanlığımda yürütülen Zengibar Kalesi yüzey araştırmaları arkeoloji bilimi açısından da bazı yararlar sağlamıştır. Öyle ki master ve doktora çalışmalarımız başta olmak üzere akademik kariyerimizdeki bütün yayın çalışmaları Bozkır ve Zengibar Kalesi başta olmak üzere İsauria Bölgesi'nin geneliyle ilgilidir. Bir bölümü de Hacılar Mahallesi'ne getirilen kütüphanemizdeki kitapların da önemli bir miktarı sözü edilen bu bölgenin arkeolojisi ile ilgilidir. Dolayısıyla Zengibar Kalesi'ndeki bilimsel arkeolojik çalışmalar için de 20 yılı aşkın bir tecrübeye ve bilimsel altyapıya sahibiz. Ayrıca yüzey araştırmalarında belirlenen çalışma konuları derinlemesine incelenebilsin diye arkeolojik malzemeler özellikle doktora çalışması düzeyinde değerlendirilmektedir. Ekibimizde yer alan doktora öğrencilerinin Zengibar Kalesi'ndeki arkeolojik kalıntılarla ilgili bitirmek üzere oldukları Doktora tez çalışmaları bilimsel açıdan araştırmalarımızın geleceği için büyük önem arz etmektedir.

Yukarıda kısaca sözü edilen özelliklerin ve kazanımların Zengibar Kalesi'ndeki daha ileri arkeolojik çalışmalar için makul ve yeterli düzeyde olduğunu düşünüyoruz. Anadolu üzerindeki birçok antik kent Zengibar Kalesi kadar öneme haiz değil ve daha ileri arkeolojik çalışmalara böylesine hazır değildir. Dolayısıyla 2016 yılı itibariyle planlanan çalışmaların arkeoloji bilimine, Bozkır turizmi ve ekonomisine önemli kazanımlar sağlayacağı şüphesizdir. Bu düşüncelerle 2016 yılında ve devam eden 2-3 yıl

içerisinde muhtemel kazı ve restorasyon çalışmaları kapsamında aşağıdaki iş ve işlemlerin Zengibar Kalesi'nde sürdürülmesi planlanmaktadır. Bunlar;

1-*Mevcut konaklama mekânlarının iyileştirilmesi:* Yüzey araştırmaları sırasında Hacılar Mahallesi'nde geçici olarak kullanılan atıl durumdaki mekânların ileride ihtiyaç olabileceği düşüncesiyle onarılması planlanmıştır. Söz konusu 7 mekânın 3'ü Bozkır Belediyesi mülkiyetindedir. Hem Bozkır Belediyesi'ne hem de diğer kurumlara ait mekânların tamamının iyileştirilmesi hususunda Bozkır Belediyesi'nin çalışmaları uzun süredir devam etmektedir Kolay ulaşım olanakları, yakınlığı ve fiziki altyapı imkânları sebebiyle Zengibar Kalesi çalışmaları için Hacılar Mahallesi çalışmaların istasyonu olarak seçilmiştir. Bu avantajlı durum 6 yıldır sürdürülen yüzey araştırmaları için de büyük yararlar sağlamıştır.

2-*Kazı evi, depo ve karşılama birimlerinin yapılması işi:* Kazı evi için öncelikle antik kentin yakınında, sit alanı dışındaki 258-1 ve 258-2 parseller (258-1: 101.681 metrekare, 258-2: 114.672 metrekare) ile bu parsellerin güneyinde kalan tescil harici bölgedeki kamu arazisini (yaklaşık 15 hektar) ya da Hacılar mezarlığı bitişiğinde 387 ada 2 parselde Konya Büyükşehir Belediyesi'ne ait 60806 metrekarelik büyük bir alanı öneriyoruz (Res. 26). Bu konuda özellikle sahanın, kazı evi, depo ve diğer birimlerin koruma tedbirleri en ince detayına kadar düşünülecektir.

3-*Kazı evi, depo ve diğer birimlerin tefrişatı:* Sözü edilen mekânların kullanılabilir hale gelmesi için asgari düzeyde kullanım malzemelerinin temini sağlanacaktır.

4-*Ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi:* Bu kapsamdaki çalışmalarla, Hacılar Mahallesi üzerinden antik kente ulaşan stabilize yolun (Res. 27) genişletilmesi ve iyileştirilmesi, antik kente kazı, araştırma ve restorasyon işlemleri ve her türlü lojistik çalışmalar esnasında ulaşım hizmetlerinde kullanılmak üzere arazi şartlarına uygun araçların temini sağlanacaktır.

5-*Arazide kullanılacak alet, teçhizat ve cihazların temini:* Her türlü arazi çalışmalarında kullanılmak üzere modern ve teknolojik cihazların temini sağlanacaktır.

6-*Temizlik çalışmalarının yapılması:* 3. derece arkeolojik sit sınırlarının biraz dışına çıkan hâlihazır alanının (Harita 1) tamamında (toplam 265 hektar) sürdürülecek rölöve çalışmaları için öncelikle temizlik çalışmaları yapılması planlanmaktadır. Rölöve

işinin tek seferde ve hatasız olarak yapılabilmesi için alanın temizliği gerekmektedir. Hata payı düşük bir rölöve antik kentin kazı öncesi durumunu belgelemenin sağlıklı bir yolu olacaktır. Alan temizliği yapılacak sahalar olarak Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan hâlihazırın kapsadığı alan öngörülmektedir. 265 hektarlık bir alanın çalı ve odunsu bitkilerden arındırılması için gerekli çalışmaların yapılması planlanmaktadır.

7-*Rölöve çalışmalarının yapılması:* Rölöve çalışmalarının temizlik çalışmalarından hemen sonra yapılması düşünülmektedir. Bu işlemler için drone uçuşları yapılması ve drone verileriyle antik kentin planlarının ve yapıların rölövelerinin çıkarılması planlanmaktadır. Temizlik sonrası bu işlemlerin önemli bir kısmını ofis çalışmaları oluşturmaktadır. Ofis çalışmalarıyla rölöve verileri hâlihazıra işlenecek, böylece antik kentin topoğrafyası ile birlikte bugünkü durumuna tek bir pafta üzerinde bütüncül olarak bakabileğiz. Kazı öncesi önemli bir belgeleme çalışması da böylelikle tamamlanmış olacaktır.

8-*Restorasyon çalışmaları için gerekli makine ve teçhizatların sağlanması:* Antik kentte ayağa kaldırılabilecek yapıların kazısı tamamlandıktan sonra yapıların projeleri hazırlanacak ve bu yapılar restore edilerek ayağa kaldırılacaktır. Bütün bu işlemler için gerekli olan makine ve teçhizatlar sağlanacaktır.

9-*Jeofizik çalışmaların yapılması:* Jeofizik çalışmalar kazı öncesi toprakaltı veriler konusunda ipuçları sağladığından işgücü ve zaman yönünden büyük tasarruf olacaktır. Jeofizik çalışmalar ayrıca hedef odaklı çalışmaların da önünü açmaktadır. Dolayısıyla gereken noktalarda kazı öncesi toprakaltı duruma ilişkin alanın özelliğine göre kullanılacak tekniklerle saha taraması yapılması planlanmıştır. Antik kentin büyük bir kısmı kayalık alanlardan oluştuğu için jeofizik çalışma yapılabilecek alan da sınırlıdır. 265 hektarlık alanın tahminen 30 hektarlık bölümünde (Res. 28) bu çalışmaların yapılması öngörülmektedir. Çalışma verilerinin, rölöve verilerinin de işli olduğu bir pafta üzerine yerleştirilmesi ofis çalışmalarıyla yapılacaktır. Böylelikle üretilen temel bir pafta üzerinde antik kentin topoğrafyasına ilişkin arazi verileri, kentin kazı öncesi kalıntıları ve toprakaltı verileri hep birlikte görülebilecektir.

10-*Karolajlı yoğun (intensive) yüzey araştırmaları yapılması:* Rölöve ve jeofizik çalışmaları verilerinin de işli olduğu hâlihazırın 5.00x5.00 m ölçülerinde küçük

karolajlara ve 50.00x50.00 m ölçülerinde büyük karolajlara bölünmesi ve numaralandırılan bu karolajlarda tek tek detaylı yüzey araştırması yapılması planlanmaktadır. Her karolajın verisi uzman bir ofis çalışanı tarafından hâlihazır paftası üzerine sürekli olarak işlenecektir.

11-*Sayısal verilerin hâlihazıra işlenmesi ve çeşitli paftaların üretilmesi:* Alanda yapılacak her türlü alımların uzman ekiplerle yürütülecek ofis çalışmalarıyla somut hale gelmesi sağlanacaktır. Drone çekimleriyle sağlanan rölövede kullanılabilecek verilerin, gereken noktalarda GPS ile yapılan alımların ve jeofizik tarama verileri gibi araziden her çalışma sezonunda modern yöntemlerle sağlanan her çeşit sayısal verilerin farklı ölçekteki paftalara işlenmesi bu konularda yetkin kişiler tarafından yapılacak ofis çalışmalarıyla mümkün olabilecektir. Böylelikle istenen alanın verilerini ya da tüm alana ilişkin farklı farklı verilerin izlenebileceği paftalar üretilmesi planlanmaktadır. Üretilen paftalar her çalışma sezonu verilerinin işlenmesiyle giderek zenginleşecektir.

12-*Çevre düzenleme projesinin hazırlanması:* Bu çalışmalar kapsamında antik kentin belli bir güzergâh dâhilinde gezilebilmesi ve kalıntıların ziyaretçiler tarafından kolaylıkla algılanabilmesi için çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca ziyaretçilerin her türlü ihtiyacına yönelik düzenlemelerin yapılması planlanmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmaların yaklaşık 200 hektarlık bir alanda yapılması öngörülmektedir.

13-*Antik kent tanıtım rehberi hazırlanması:* Zengibar Kalesi'nde büyük oranda korunan yapılar ile temel seviyesinde korunan yapılar ve alanın tamamına yönelik olarak bir kent rehberi hazırlanacaktır. Çok sayıda renkli görsel malzeme, plan ve çizimlerle de desteklenecek olan rehber kitapçık ziyaretçiler için büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Bu kent rehberlerinin ve her türlü tanıtım materyallarinin turizm acentelerine, eğitim kurumlarına ve resmi kurumlara da dağıtımı yapılması düşünülmektedir.

14-*Web sayfası tasarımı yapılması:* Tanıtım amaçlı olarak her zaman güncellenen ve yapılmakta olan çalışmaları içeren ayrıntılı bir web sayfası alımıyla sosyal medyada antik kentin tanıtımına katkı sağlanması planlanmaktadır. Söz konusu web sayfasının görsel malzeme ve video yayınlarına uygun hacimde olmasına dikkat edilecektir. Bu web sayfası üzerinden araştırma, kazı ve restorasyon ekibinin de organizasyonu yapılabilecektir. Dolayısıyla tek bir sosyal iletişim ağı üzerinden her türlü yayım ve organizasyon işlerinin yürütülmesi planlanmaktadır.

15-*Çalışmalar için uzman ekip yetiştirilmesi:* Taşıt kullanımı için şoför, vinç kullanımı için operatör yetiştirilmesine kadar arazi ve ofis çalışmalarında uzman personel yetiştirilmesi yoluna gidilecektir. Bu konuda özellikle yerel iş gücünün kullanımı sağlanacaktır. Arazide kullanılacak dronelerin, GPS, Total Station, Laser Scanner ve jeoradar gibi teknolojik cihazların yanında bu cihazlar yoluyla sağlanan arazi verilerinin bilgisayar ortamında işlenmesine yönelik olarak ofis programları, AutoCAD, NetCAD, Photoshop gibi programları etkin kullanabilecek personel yetiştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca restorasyon çalışmalarında değerlendirmek üzere bölgesel ustaların yetiştirilmesi düşünülmektedir.

16-*Hadrianus Zafer Anıtı'nın kazısının yapılması, rölövesinin, restitüsyon ve restorasyon projesinin hazırlanması:* Zengibar Kalesi'nde üç örneğini gördüğümüz zafer anıtları Roma mimarisine özgü bir yapı tipidir. Anadolu'daki sayıları oldukça azdır. Nadir bulunan bu yapı tipinin üç tanesi Zengibar Kalesi antik kentindedir. Kentte, Roma'ya en görkemli çağını yaşatan meşhur imparator Hadrianus (M.S. 117-138) anısına yapılan Zafer Takı ise bugün herkes tarafından bilinen, kentin en gözde yapısıdır (Res. 29-31). Söz konusu yapı büyük oranda korunmuş, yıkılan üst bölümlerine ait yapı taşları ise hemen yapının altında kısmen hasar görmüş olarak durmaktadır. Dolayısıyla Zengibar Kalesi'nde ayağa kaldırılması ve görsel olarak sunumu en uygun yapı Hadrianus Zafer Anıtı'dır. Yapı çevresinde 25x25 m ölçülerindeki bir alanda kazı ve temizlik çalışmalarıyla ortaya çıkacak yapı taşlarının numaralandırılması düşünülmekte, sonrasında ise ortaya çıkan kalıntıların rölövesinin alınması, buna göre restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması sağlanacaktır. Proje onaylarından sonra ise uygulama aşamasına geçilmesi planlanmaktadır.

17-*Güvenlik tedbirlerinin alınması:* Özellikle kaçak kazılarla ortaya çıkan tahribatların önüne geçmek için 265 hektarlık bir alanı 24 saat esasına göre korumak için en az 2 bekçinin görevlendirilmesi yoluna gidilecektir. Bunun için ilk olarak bekçi öncesi tahribat durumunu belgelemek ve bekçi sonrası durumu da net olarak görebilmek için detaylı bir tahribat ön tespiti çalışmaları yapılması düşünülmektedir. Güvenlik tedbirlerine yönelik teknolojik sistemlerin de kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır. Sahada alınacak her türlü güvenlik tedbirleri kazı sonrası alanın korunması ve yapılan çalışmaların amacına ulaşması hususunda hayati önem taşımaktadır.

Zengibar Kalesi'nde 2016 yılı ve sonrasındaki 2-3 yıl içinde düşünülen çalışmalar antik kentte daha sonraki yıllarda sürdürülecek her çeşit araştırmaların temel alt yapısını oluşturması üzerine planlanmıştır. Söz konusu çalışmalardan sonra ise artık yeni bir plan kapsamında kısa ve uzun vadeli arkeolojik çalışmaların planlaması yapılacak, bütün bu iş ve işlemler ilgili kurumlarla koordineli olarak yürütülecektir. Çalışmaların her aşamasının kontrollü olarak sürdürülmesi, olası aksaklıkların ilgili mercilerle kısa sürede çözümü noktasında A ve B planlarının da her zaman göz önünde bulundurulması planlanmıştır. Böylelikle Zengibar Kalesi arkeolojik çalışmalarının, ülkemizde uzun süredir devam eden ve bölgesel katma değere sahip arkeoloji projeleri arasında yer alabileceğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Bahar 1991: Bahar, H., İsauria Bölgesi Tarihi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1991.

Doğanay 2003: Doğanay, O.-Korkmaz, Z., Antik Dönem Germanikopolis (Ermenek) Araştırmaları ve Ermenek Adının Kökeni, İpek Yolu Konya Kitabı VI, Özel Sayı, 19-27, Konya, 2003.

Doğanay 2005: Doğanay, O., Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri, Konya, 2005.

Doğanay 2008: Doğanay, O., Antik ve Modern Kaynaklara Göre Toroslar'ın Savaşçı Kavmi Homonadların Yaşadığı Coğrafya, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı: 128, 70-96, İstanbul, 2008.

Doğanay 2009: Doğanay, O., Craftsmen Who Worked in Isauria Region, XI/2007, 90-97, London, 2009.

Doğanay 2009a: Doğanay, O., Isauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Konya, 2009.

Doğanay 2010: Doğanay, O., Isauria Bölgesi Ölü Gömme Adetlerine Genel Bir Bakış, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı: 133, 39-57, İstanbul, 2010.

Doğanay 2010a: Doğanay, O., Bozkır Zengibar Kalesi Arkeolojik Yüzey Araştırması, Elit Bozkır, Sayı: 1, 40-41, Konya, 2010.

Doğanay 2010b: Doğanay, O., Bozkır Zengibar Kalesi İlk Yıl (2010) Çalışmaları ve Ulaşılan Sonuçlar, Elit Bozkır, Sayı: 2, 56-58, Konya, 2010.

Doğanay 2011: Doğanay, O., Zengibar Kalesi'nin Keşif Öyküsü ve İngiliz Jeolog William J. Hamilton'un Anılarında Bozkır-I, Elit Bozkır, Sayı: 3, 28-29, Konya, 2011.

Doğanay 2011a: Doğanay, O., Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2010 Yılı Yüzey Araştırması, AST 29-3, 403-422, Ankara, 2011.

Doğanay 2011b: Doğanay, O., Zengibar Kalesi 2011 Yılı Çalışmaları, Elit Bozkır, Sayı: 4, 50-51, Konya, 2011.

Doğanay 2012: Doğanay, O., Zengibar Kalesi'nin Keşif Öyküsü ve İngiliz Jeolog William J. Hamilton'un Anılarında Bozkır, Elit Bozkır-II, Sayı: 5, 56-58, Konya, 2012.

Doğanay 2012a: Doğanay, O., Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları, AST 30, 97-104, Ankara, 2012.

Doğanay 2013: Doğanay, O., Isauria Bölgesi'nde Tanrılar ve Kültler, Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan Armağanı, s. 199-218, İstanbul, 2013.

Doğanay 2013a: Doğanay, O., Zengibar Kalesi'nin Keşif Öyküsü ve İngiliz Jeolog William J. Hamilton'un Anılarında Bozkır-III, Elit Bozkır-III, Sayı: 6, 46-48, Konya, 2013.

Doğanay 2014: Doğanay, O., War Instruments in Fortification Structures of Zengibar Castle (Isaura), Anados Studies of The Ancient World 11/2011, 49-68, Trnava, 2014.

Doğanay-Duman 2013:Doğanay, O.-Duman, B., Isauria Bölgesi'nden Bir Grup Seramik: Adiller Dipsizin Mağarası, Sümer Atasoy Armağanı, (Ed. Ş. Dönmez), 83-94, 2013.

Doğanay-Köker 2011 :Doğanay, O.-Köker, E., Germanikopolis (Ermenek) Nekropolü ve Distyl in Antis Cephe Planlı Bir Kaya Mezarı, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı: 17, 39-56, Diyarbakır, 2011.

Doğanay-Köker 2013: Doğanay, O.,-Köker, E., Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları, AST 31, 207-213, Ankara, 2013.

Doğanay-Karauğuz 2004: Karauğuz G.,-Doğanay, O., İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yolağı Üzerine Düşünceler, Olba X, 1-44, Mersin, 2004.

Doğanay-Karauğuz-Kunt 2005: Doğanay, O.-Karauğuz, G.-Kunt, H.İ., Isauria Bölgesi'nde Bir Kale Kent: Pharax (Fariske), Konya, 2005.

Doğanay- Karauğuz 2008: Doğanay, O.-Karauğuz, G., Stepped Rock Monuments of Isauria Region, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı: 127, 45-69, İstanbul, 2008.

Doğanay-İnce-Hüseyinca- Bilim-Özşen 2010: Doğanay, O-İnce, İ.-Hüseyinca, M.Y.-Bilim, N.-Özşen, H., A Geological View of the Isauria Rock Tombs, Journal of Applied Science Vol. 3, Issue 2, 295-302, USA, 2010.

Hamilton 1842: Hamilton, W.J., Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with some Account of their Antiquities and Geology, Vol. II, London 1842.

Jüthner-Knoll-Patsch- Swoboda 1903: Jüthner, J.-Knoll, F.-Patsch, K.-Swoboda, H., Vorläufiger Bericht über eine Archäologische Expedition nach Kleinasien, Prag, 1903, s. 42-49.

Scarborough 1995: Scarborough, Y.E., 1994 İsauria Yüzey Araştırması, AST XIII-1, 339-355, 1995.

Sterret 1888: Sterret, J.R.S., The Wolfe Expedition to Asia Minor III, Boston, 1888.

Swoboda-Keil- Knoll 1935: Swoboda, H.-Keil, J.-Knoll, F., Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien, Wien, 1935, s. 70-142.

Temizsoy-Uysal- Mertek 1984: Temizsoy, İ.- Uysal, M.V.-Mertek, K., Zengibar Kalesi-Isaura, Karaman Müzesi Yıllığı, Sayı: 2, 1984, s. 5-31.

Verzone 1959: Verzone, P., Citta Ellenistiche e Romane Dell'Asia Minore Isaura Vetus (Palaea Isaura), Palladio Rivista di Storia Dell'Architettura I-II, Nuova Serie-Anno IX, Gennaio Giugno, 1959, 1-18.

Yılmaz 2005 :Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri, ISAURIA, Konya, 2005.

Res. 1-Pharax (Fariske-Göktepe) Nekropolü, Sarıveliler İlçesi Göktepe Kasabası yakınları

Res. 2-Zenonopolis (İnzabol-B. Karapınar) Aziz Sokrates Kilisesi, Başyayla civarı

Res. 3-Olosada (Avşar), Taşkent civarı

Res. 4-Bozkır İlçesi, genel görünüm

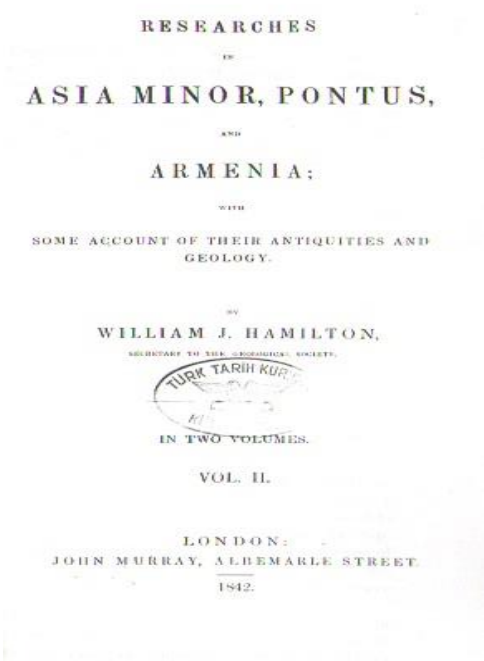
RESEARCHES
IN
ASIA MINOR, PONTUS,
AND
ARMENIA;
WITH
SOME ACCOUNT OF THEIR ANTIQUITIES AND GEOLOGY.
BY
WILLIAM J. HAMILTON,
SECRETARY TO THE GEOGRAPHICAL SOCIETY.
TÜRK TARİH KURUMU
IN TWO VOLUMES.
VOL. II.
LONDON:
JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.
1842.

Res. 5-W.J. Hamilton'un Anadolu seyahatine dair kitabı, 1842 yılı basımlı

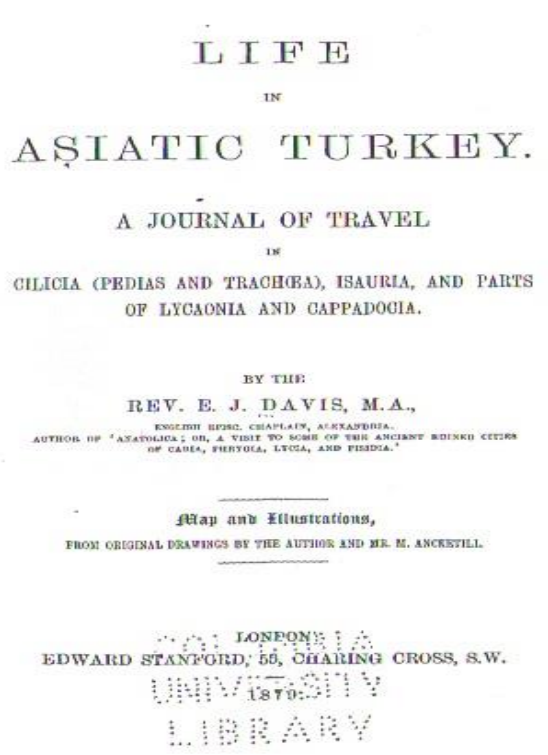
LIFE
IN
ASIATIC TURKEY.
A JOURNAL OF TRAVEL
IN
CILICIA (PEDIAS AND TRACHŒA), ISAURIA, AND PARTS OF LYCAONIA AND CAPPADOCIA.
BY THE
REV. E. J. DAVIS, M.A.,
ENGLISH EPISC. CHAPLAIN, ALEXANDRIA.
AUTHOR OF 'ANATOLICA; OR, A VISIT TO SOME OF THE ANCIENT RUINED CITIES OF CARIA, PHRYGIA, LYCIA, AND PISIDIA.'
Map and Illustrations,
FROM ORIGINAL DRAWINGS BY THE AUTHOR AND MR. M. ANCRETELL.
LONDON:
EDWARD STANFORD, 55, CHARING CROSS, S.W.
1879.
UNIVERSITY LIBRARY

Res. 6- E.J. Davis'in Anadolu seyahatine dair kitabı, 1879 yılı basımlı

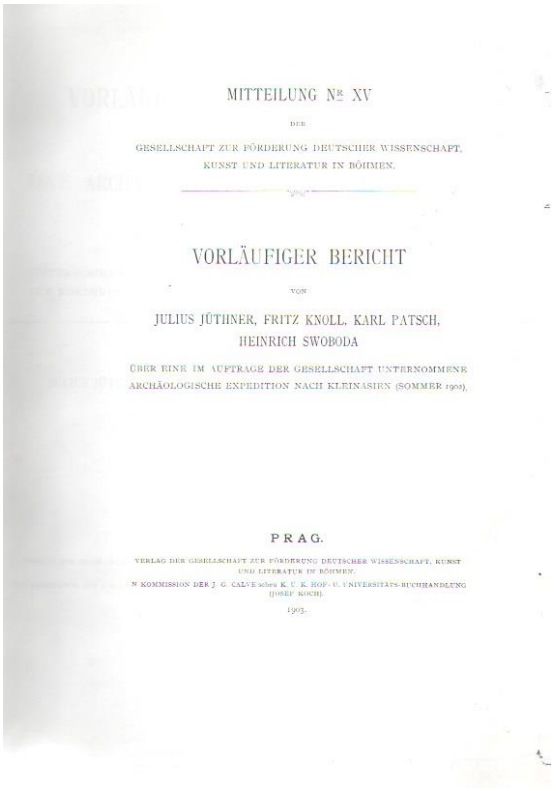

MITTEILUNG Nº XV

DER

GESELLSCHAFT ZUR FÖRDERUNG DEUTSCHER WISSENSCHAFT, KUNST UND LITERATUR IN BÖHMEN.

VORLÄUFIGER BERICHT

VON

JULIUS JÜTHNER, FRITZ KNOLL, KARL PATSCH, HEINRICH SWOBODA

ÜBER EINE IM AUFTRAGE DER GESELLSCHAFT UNTERNOMMENE ARCHÄOLOGISCHE EXPEDITION NACH KLEINASIEN (SOMMER 1900).

PRAG.

VERLAG DER GESELLSCHAFT ZUR FÖRDERUNG DEUTSCHER WISSENSCHAFT, KUNST UND LITERATUR IN BÖHMEN.

IN KOMMISSION BEI J. G. CALVE'schen K. U. K. HOF- U. UNIVERSITÄTS-BUCHHANDLUNG (JOSEF KOCH).

1903.

Res. 7- J. Jüthner ve ekibinin çalışmaları, ön rapor

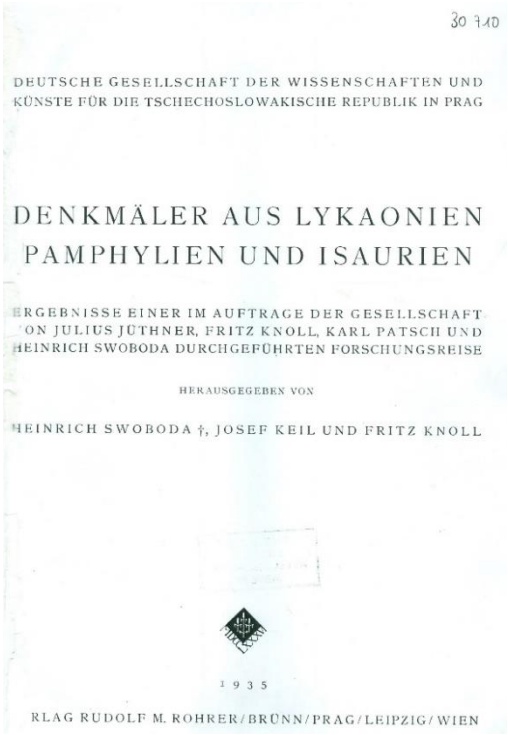

30 710

DEUTSCHE GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE FÜR DIE TSCHECHOSLOWAKISCHE REPUBLIK IN PRAG

DENKMÄLER AUS LYKAONIEN PAMPHYLIEN UND ISAURIEN

ERGEBNISSE EINER IM AUFTRAGE DER GESELLSCHAFT VON JULIUS JÜTHNER, FRITZ KNOLL, KARL PATSCH UND HEINRICH SWOBODA DURCHGEFÜHRTEN FORSCHUNGSREISE

HERAUSGEGEBEN VON

HEINRICH SWOBODA †, JOSEF KEIL UND FRITZ KNOLL

1935

RLAG RUDOLF M. ROHRER/BRÜNN/PRAG/LEIPZIG/WIEN

Res. 8- J. Jüthner'in ekibinin çalışmaları, sonuç raporu

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI
PROJE NO :

İSAURİA BÖLGESİ TARİHİ

(DOKTORA TEZİ)

Danışman
Doç. Dr. Levent ZOROĞLU

Hazırlayan
Hasan BAHAR

KONYA 1991
Bu Proje S.Ü. Araştırma Fonu Tarafından Desteklenmiştir

Res. 9-Prof. Dr. Hasan Bahar'ın İsauria Bölgesi Tarihi konulu Doktora Tezi

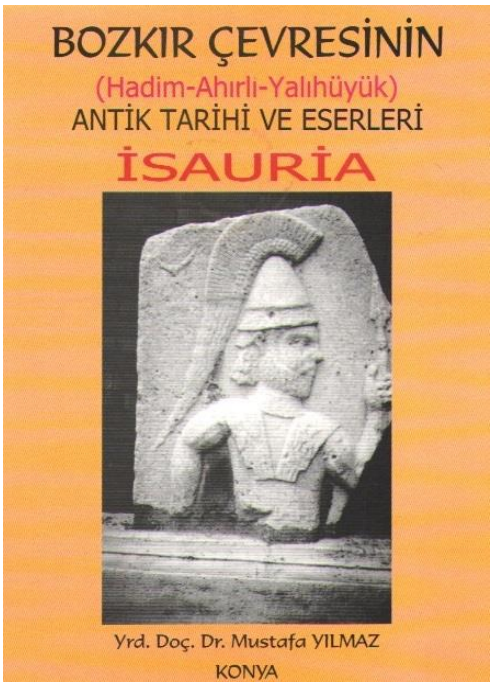

Res. 10-Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yılmaz'ın Lisan üstü tezlerini birleştirdiği İsauria arkeolojisi kitabı

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ BİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

İSAURİA BÖLGESİ KAYA MEZARLARI VE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

DOKTORA TEZİ

Danışman:
Prof. Dr. Christine ÖZGAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ

Hazırlayan:
Osman DOĞANAY

KONYA-2008

Res. 11-İsauria Bölgesi kaya mezarları ve ölü gömme geleneklerini konu alan Doktora çalışmamız

Res. 12-Zengibar Kalesi ilk yıl (2010) çalışmalarından bir görünüm

Res. 13-Zengibar Kalesi 2015 yılı çalışmaları

Res. 14-2014 yılı temizlik çalışmaları

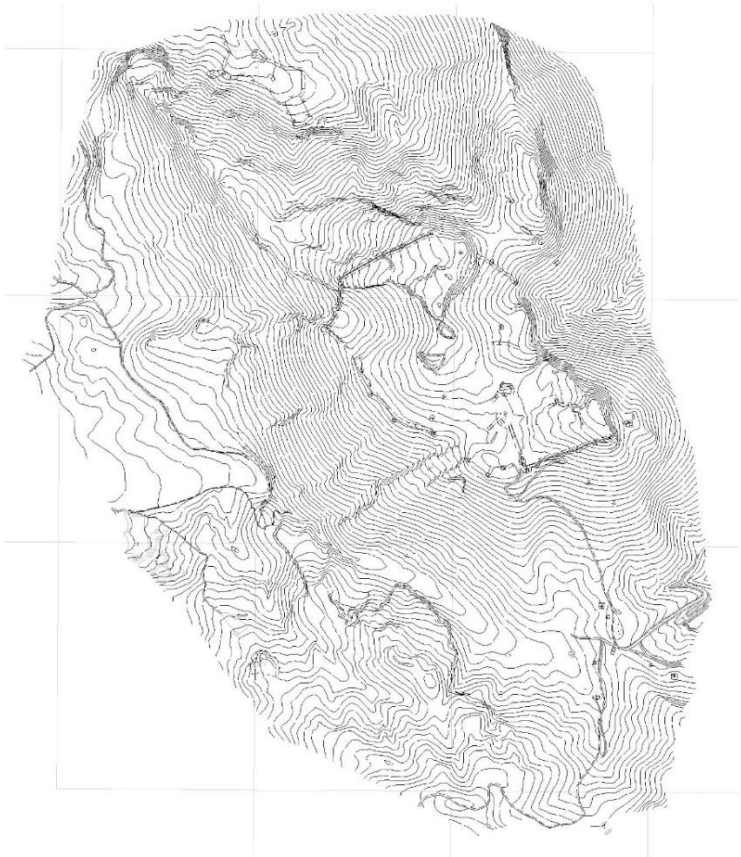

Harita 1-Zengibar Kalesi hâlihazır plan

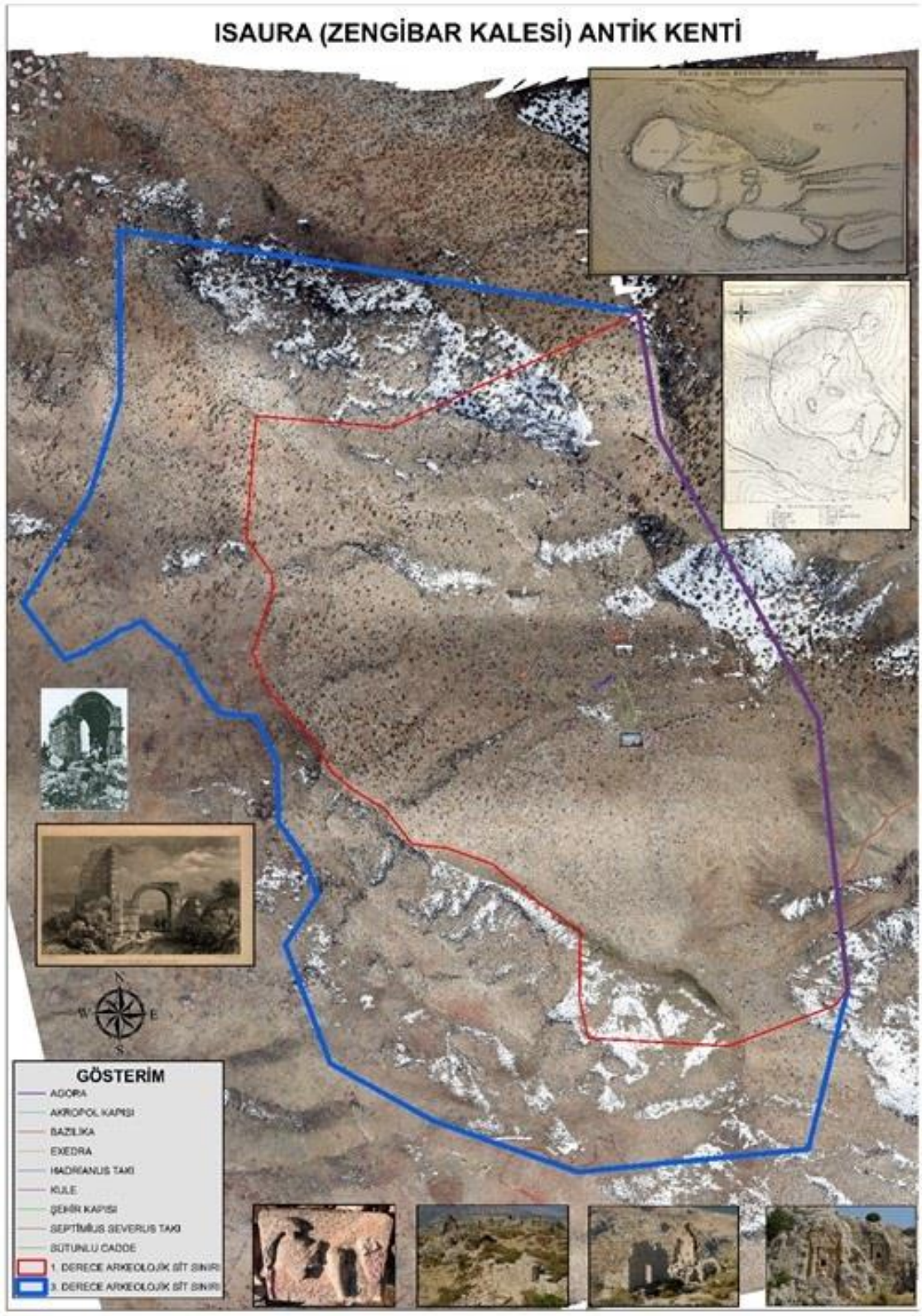

Res. 15-Zengibar Kalesi sayısal drone görüntüsü ve sit sınırları

Res. 16-Zengibar Kalesi, kalıntılar sahası

Res. 17-Hacılar Mahallesi İlkokulu öğrencileriyle Zengibar Kalesi bilgilendirme semineri sonrası

Res. 18-Hacılar Mahallesi konaklama mekânı 1

Res. 19-Hacılar Mahallesi konaklama mekânı 2

Res. 20-Hacılar Mahallesi konaklama mekânı -3

Res. 21-Hacılar Mahallesi konaklama mekânı 4

Res. 22-Vehbi Koç Vakfı tarafından sağlanan konaklama mekânı 3 konteyner

Res. 23-Çalışma Ofisi ve kütüphane

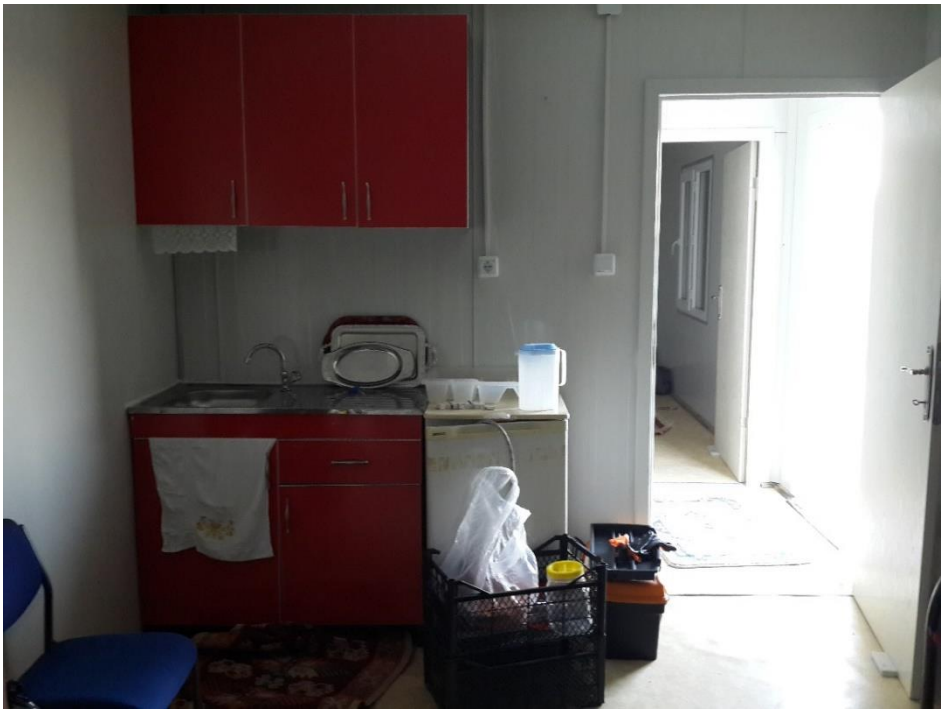

Res. 24-Mutfak olarak kullanılan mekân

Res. 25-Zengibar Kalesi, Googleearth görüntüsü

Res. 26-Hacılar Mahallesi'ndeki kamu arazilerinin bir bölümü

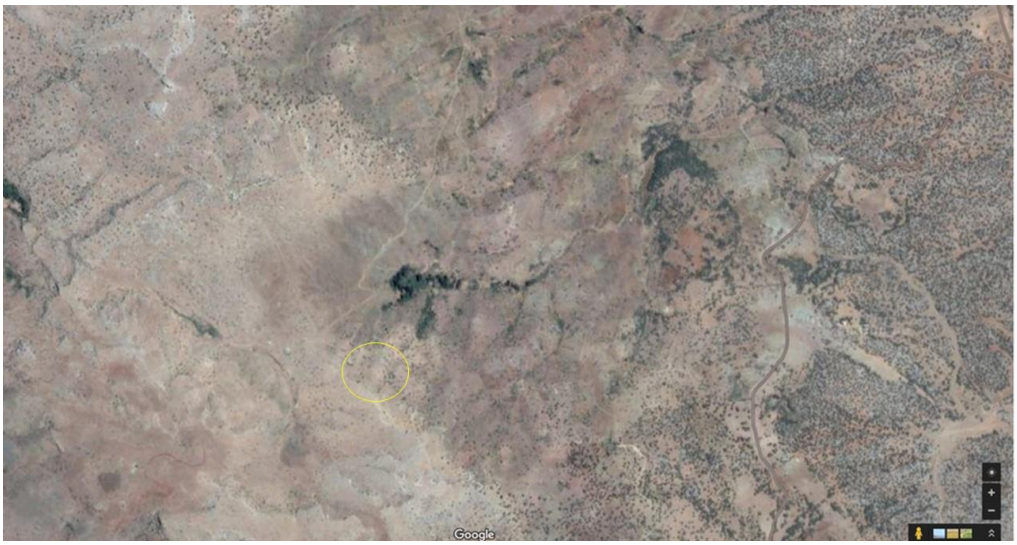

Res. 27-Zengibar Kalesi yakınlarındaki tescil dışı kamu arazilerinin bir kısmı

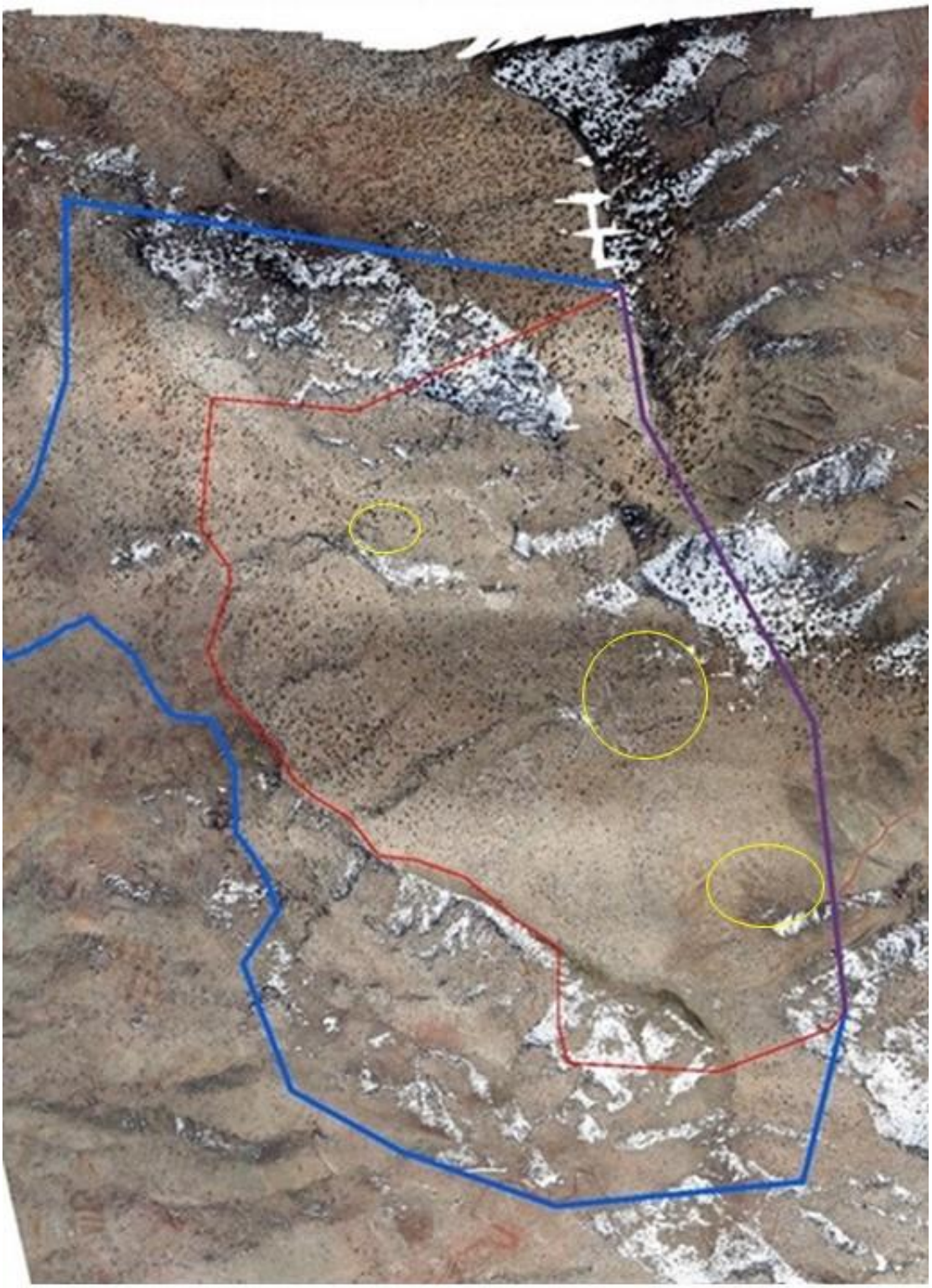

Res. 28-Jeofizik tarama için düşünülen alanlar

Res. 29-Hadrianus Zafer Anıtı, ön

Res. 30-Hadrianus Zafer Anıtı, arka

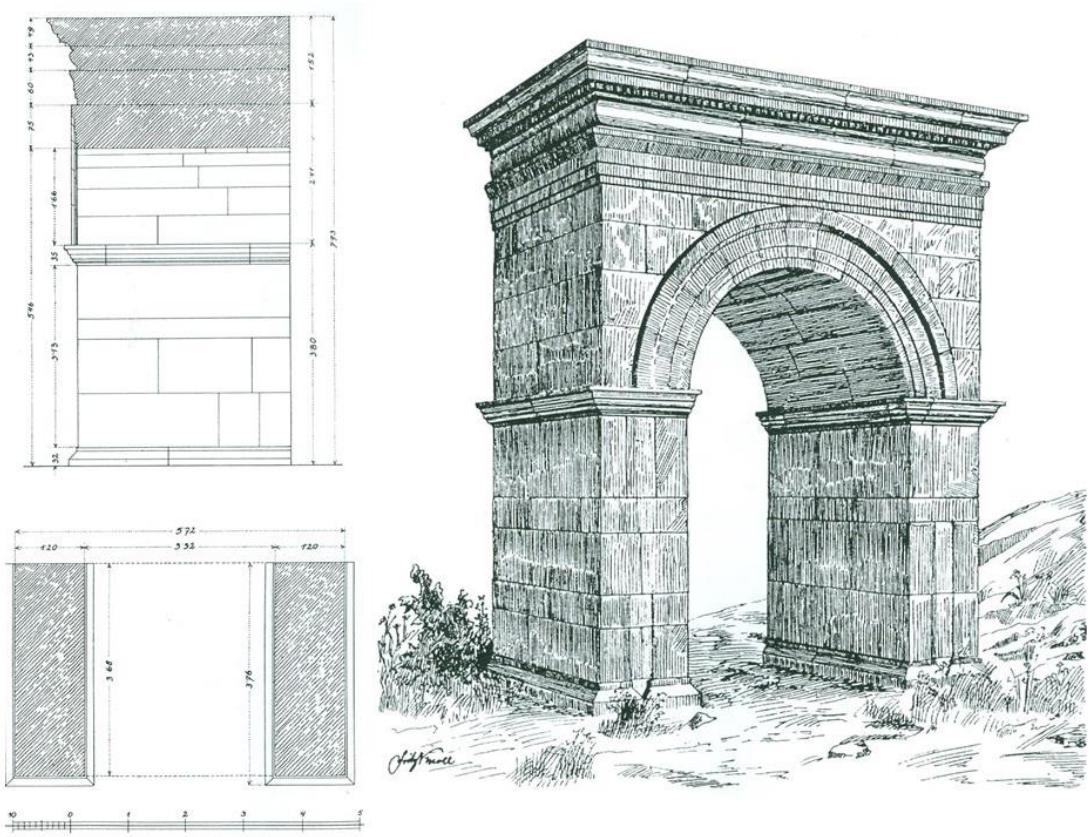

Res. 31-Hadrianus Zafer Anıtı, restitüsyon önerisi (Swoboda 1935'ten)

GÜNÜMÜZDE TAŞ MİMARİ RESTORASYON TEKNİKLERİ VE ISAURA KENTİ MİMARİSİNDE UYGULAMA ÖNERİLERİ

Özge ALTUN [*]
Savaş ALTUN [**]

Koruma ve onarım yanında restorasyon alanında ülkemizde son yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmaktadır[1]. Kültür Bakanlığının denetlemeleri yanında restorasyon yapılan alanlarda işlerinde uzman restoratörler çalıştırılmaktadır. Bir bölge ya da bir yapı da restorasyon yapılmasına karar verildiğinde uygulanacak bazı işlemler bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından da kabul edilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı mevzuatı içine dahil edilen ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü ve Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü dikkate alınarak restorasyon çalışmalarına başlanmaktadır.

İnceleme, belgeleme ve saptama[2] bu çalışmalardan ilkidir. Restorasyonu yapılacak alan ve yapı hakkında detaylı bir raporlar hazırlanır. Bu raporlar içinde yapının çizimi plan, kesit ve görünüş olarak her cepheden detaylı olarak bulunmalıdır (Resim 1–2). Restorasyon projesinde yapılan çizimler üzerinde lejantlar kullanılarak yapıda bulunan taş çeşitleri, taşların konumları, kırık ve eksikleri belirtilmelidir. Çizim çalışmalarına ek olarak yapının fotoğraflanması çevresi ile beraber detaylı şekilde yapılarak rapora eklenmelidir. Bu görsel çalışmalara ek olarak yapının işlevini, yapım tekniklerini, kullanılan malzemeleri, yatay ve düşey taşıyıcıların durumunu ile yapının genelinde görülen bozulmaları belirten detaylı bir metin rapora eklenmelidir. Bu işlemler

[*] *Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Bozkır MYO Mimari Restorasyon Programı. ozgeboker@gmail.com*
[**] *Dr., Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, altunsavas58@hotmail.com*

[1] Patara Meclis Binası, Kaş Tiyatrosu gibi restorasyonu bitmiş yapılar yanında Knidos Tiyatrosu, Telmessos Tiyatrosu gibi restorasyonu devam eden birçok yapı vardır.

[2] http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler1&dil=tr

gerçekleştirilirken yapıdan alınacak taş, harç ve metal örnekleri Ankara ve İstanbul başta olmak üzere Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuarlarına analiz için gönderilmelidir. Gelen sonuçlara ve Kültür ve Turizm Bakanlığının kabul edeceği şartlara uygun olarak yenileme aşamasında kullanılacak malzemenin niteliği belirlenerek restorasyon projesine eklenir. Bu malzemeler orijinal ya da orijinale en yakın malzemelerden seçilmelidir[3].

Belgeme işlemi restorasyon çalışmasına karar verildiği andan restorasyonun bitmesine kadar aralıksız devam eden bir süreçtir. Tam olarak yapılan belgeleme restorasyonun ilerleyen dönemlerinde ya da restorasyondan sonraki yıllarda yaşanacak problemlerin çözülmesindeki en büyük yardımcıdır.

İkinci aşama olarak uygulanacak müdahalelere karar verilmesi gösterebiliriz. Yapıya müdahale edilmeden önce raporda yer alan yapım teknikleri araştırılmalı ve restorasyonda mümkün oldukça aynı yapım teknikleri uygulanmalıdır. Ayrıca bozulmaya uğramış taşların bozulma dereceleri belirlenerek yapıda tekrar kullanılabilme durumları belirlenmelidir. Bunlara ek olarak yapının statik durumu belirlenmelidir. Temel seviyesi ya da temelden alınacak örnekler ile inşaat mühendisleri tarafından yapının statik raporu mutlaka hazırlanmalıdır. Bazı durumlarda yapının temel seviyesine kadar sökülerek zeminin sağlamlaştırılması gerekir. Aksi durumda yapılan restorasyon sağlam olmayacağı gibi bir kaç yıl içinde yıkılabilir.

Üçüncü aşama onarım ve yenilemedir. Bu evrede yapıda kullanılan materyalin onarılacağına mı yoksa yenileneceğine mi karar verilir. Daha sonra eğer yenileme yapılmasına karar verilirse; yapı çizime uygun olarak sökülür ve numaralandırılır. Numaralandırılan ve sökülen taşlar hem fotoğraf hem de çizim ile belgelenir (Resim 3, 4, 5,). Bu aşamada dikkat edilmesi gereken nokta restorasyon yapılırken alana girecek iş makinelerinin hesaplanmasıdır. Örneğin dış duvara erken yapılan yenileme yapının iç duvarlarına geçince zorluk yaratacak belki yıkılmasına neden olacaktır. Bu nedenle önce projelendirme sonra yenileme yapılması çok önemlidir. Yapı elemanlarının sökülmesinden sonra yapının durumuna göre zemin sağlamlaştırılıp tekrar örme işlemine geçilir. Bu evrede yapıdan sökülen sağlam taşlar ve onarılabilen taşlar aynen

[3] Yapıda kullanılan taşın alındığı ocağın yok olması durumuna karşı orijinale en yakın malzeme tercih edilebilir.

kullanılmalıdır. Ancak onarılamayan ve bozulma durumuna karşı koruyucu önlemler alınamayacak durumda olan taşlar için yukarıda da belirttiğimiz üzere yeni taşlar gelen analiz raporlarına uygun olarak kullanılabilir. Yapı tekniklerinde yapının orijinalliği bozulmamalı mümkün olduğunca aynı teknikler kullanılmalıdır.

Günümüzde restorasyon sonrasında ya da sırasında orijinal taşlar ve yenileme sonucu konulan taşlar arasında oluşan renk farkları sanki yanlış restorasyon uygulaması yapılmış gibi duyurulmaktadır. Unutulmaması gereken nokta yapılardaki taşlarda görülen kararmalar insan eli ve doğal olaylar sonucu meydana gelen kirlenmelerdir. Yenileme ile konulan taşlar ise ocaktan yeni çıkmış ve herhangi bir kirlemeye uğramamış taşlardır. Restorasyonu yapılan eser ilk yapıldığı dönemde yenilenen taşlar ile aynı renge sahip olduğu unutulmamalıdır. Yanlış eleştirilere yol açan bu durum belirlenecek uygun temizleme yöntemleri ile giderilebilir. Günümüzde giderek yaygınlaşan ve gerek taş gerekse ahşap yapılarda zarara yol açmayan lazer ile temizleme yöntemi en uygunudur(Resim 6, 7). Pahalı olan bu sistem Selçuk Üniversitesi rektörlüğü desteği ile Koruma Onarım bölümümüzde gerçekleştirilen proje ile hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Projenin gerçekleşmesi sonucunda hem üniversitemiz restorasyon uygulamalarında rol alabilecek hem de çevredeki antik kentler için sağlıklı eser temizliği yapılabilecektir. Ayrıca Restorasyon uygulamalarında dikkate alınan tüzükler yapıya uygulanan yenilemenin vurgulanmasını gerektiğini belirtir. Bunun nedeni ilerleyen yıllarda meydana gelecek bozulmalara karşı uygulanacak koruma, onarım ve yenileme uygulamaları için referans noktası olmasıdır.

b-İsaura için yenileme önerileri

İsaura kenti bölge içinde iyi korunmuş nadir bir örnektir[4]. Kenti oluşturan öğeler arasında sayabileceğimiz sur duvarları, şehir kapısı, cadde, stoalar, zafer takları, nekropoller ve diğer yapılar hem koruma onarıma hem restorasyona uygundur. Kentte yapılacak kazılar ile hazırlanacak detaylı raporlar hangi yapının koruma hangi yapının restorasyona gerektirdiğini net bir biçimde ortaya koyacaktır. Kent içindeki yapılar baktığımızda genellikle yerel taş olarak adlandırdığımız taşın kullanıldığını görmekteyiz ki bu durum gerçekleştirilecek bir restorasyonda hammadde sağlanması açısından

[4] Yılmaz 2005.

kolaylık sağlayacaktır. Kente ulaşım düşünüldüğünde restorasyon için zorlayıcı tek nokta iş makinelerinin alana çıkışı olarak düşünülebilir. Ancak kentin güney kısmı sabit bir vinç çalışması açısından uygun gözükmektedir. Böyle bir durumda koruma kurulunun belirleyeceği uygun bir alana sabit vinç kurularak restorasyon çalışmaları rahatlıkla yapılabilir. Unutulmaması gereken nokta restorasyon projesi hazırlanırken iş makinelerinin gerekli olduğu ve kurulacak yerlerin düşünülmesi gerektiğidir. Bu nedenle kent restorasyonu iyi planlanmalı ikinci bir olasılık yoksa iş makinelerinin yolunu kapatacak şekilde restorasyon yapılmamalıdır.

İsaura antik kentinde yukarıda da belirttiğimiz üzere yenileme yapılabilecek birçok yapı bulunmaktadır. Burada iki yapı için yenileme önerileri belirteceğiz. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta kazısı yapılmamış bir yapının restorasyon çalışması yapılamaz. Eğer kazı yapılmadan yenilemeye geçilirse çalışmalar sırasında ortaya çıkacak plan değişiklikleri en iyi ihtimalle uygulanan restorasyon projesinin değiştirilmesi ile sonuçlanır. Bir diğer olasılık ise yapılmış bütün yenilemelerin sökülmesi ve tekrar gözden geçirilmesidir. Bu durumda esere oldukça zarar verir. İsaura'da rahat bir şekilde yenileme yapılacak alanlardan biri nekropollerdir, yapılacak yenileme, onarım ve korumalar ile İsauria Bölgesinin nekropol yapısı ve mezar çeşitliliği açık hava müzesi gibi sergilenebilir. Yenilemeye uygun yapılardan ilki Güney Nekropolünde yer alan ve Anıt Mezar 1 olarak isimlendirdiğimiz mezar anıtıdır. Bu yapının seçilme nedeni Swoboda'nın daha önce çizimini yaparak bir öneri sunmasıdır[5] Resim 8). Günümüzde Swobada'nın çizimi yaptığı döneme göre daha fazla tahribata uğramıştır, ancak mezar etrafındaki bloklar çizimde verilen elemanlarla uyum içinde olduğu ve diğer mezarların restitüsyon önerileri kazı yapılmadan verilemeyeceği için bu mezar seçilmiştir. Kesme taştan yapılmış mezar anıtının etrafında mezara ait olduğu anlaşılan bloklar bulunmaktadır. Ayrıca mezarın içi doğal şartlar ve olasılıkla insan eli ile toprak, moloz ve çöp ile dolmuştur (Resim 9, 10, 11). Mezarın şu anki durumunun çizimi yapılarak belgelenmiştir[6] (Resim 12). Etrafındaki blokların ölçüleri ve yapıları bu mezara ait olduklarını düşündürmektedir. Ancak belirttiğimiz üzere sistemli kazı çalışmaları sonucunda net veriler elde edebiliriz. Bu hali ile mezar duvar örgüsü anlaşılmaktadır.

[5] Swoboda- Keil - Knoll 1935, s. 140, Abb. 71.
[6] Altun 2016, s 18, resim 1-8, çizim 1.

Duvar kalınlıkları çift sıra örgü halinde yapılmıştır. Derzleri kaydırılarak yükseltilen duvarlarda, blokların birleştirilmesinde kenet kullanıldığını günümüze ulaşan izlerden anlamaktayız (Resim 13). Sonuç olarak kazısı yapılarak temel seviyesine kadar inilen mezarın statik raporu alınmalıdır. Daha sonra rapora uygun şekilde ya temel seviyene kadar sökülerek temel sağlamlaştırılmalı ya da en düzgün duvar örgü sırasına ulaşana kadar duvar blokları sökülmelidir. Söküm işlemi yapılırken bloklar söküldükleri duvar yönüne ve sırasına göre kodlanarak numaralandırılmalıdır (ör: doğu 1.sıra 1. blok için D1-1 kodu kullanılabilir). Söküm işlemi gerçekleştirilip belgelendikten sonra duvarlar geleneksel yöntemine uygun şekilde örülmelidir. Yenileme sırasında olabildiğince orijinal bloklar kullanılmalıdır, eğer orijinal bloklar onarılamayacak kadar kötü durumdaysa o zaman yeni bloklar kullanılabilir.

İkinci yapı İsaura antik kenti sembollerinden biri haline gelen Hadrianus Zafer Takıdır (Resim 14,15). Bu yapının da Swoboda tarafından yapılmış çizimine sahibiz[7](Resim 16, 17, 18), bu durum bizim restitüsyon önerisi sunmamızı kolaylaştırmaktadır. Düzgün kesme taştan yapılan tak yuvarlak kemerlidir. Duvar örgüsü tek bir tipe sahip değildir. Alt kısımda pseudo isodomos dediğimiz bir sıra geniş bir sıra dar yüzlerin kullanıldığı örgü ile atkılı duvar örgüsü dediğimiz iki geniş sırada bir uzun atkı taşlarının kullanılması ile örülen örgü karışımıdır. Bu çeşit duvar örgüsü, özellikle surlarda Isaura'da görülen bir özelliktir[8]. Swobada'nın çizimine göre kemeri çerçeveleyen alan isodomos diyebileceğimiz tarzda aynı yüksekliğe sahip bloklardan yapılmıştır. Her bloğun derzleri kaydırılarak yapılmıştır ki bu da duvara sağlamlık kazandıran bir özelliktir. Bu çizim sayesinde duvar örgüsünün ne şekilde yenileceği kesindir. Bizim için tartışılacak nokta blokların yüzde kaçının yapı da tekrar kullanılabilir olduğudur. Yapılacak kazı çalışmaları sonucunda etrafındaki blokların çizimi ve raporlanması ile hangi bloğun tekrar kullanılabileceği daha net şekilde anlaşılacaktır. Hadrianus zafer takı için önemli bir diğer nokta zemin analizinin yapılmasıdır. Bu analiz sonucuna göre yapı da yenileme mi yapılacağına yoksa onarılarak koruma altına mı alınacağına karar verilmelidir. Zemin sağlamlaştırması yapılamayacak durumda ise yenileme yapılması

[7] Swoboda- Keil -Knoll 1935, s 130-132.
[8] Akarca 1998, s.115-116.

esere daha çok zarar verir. Bu hali ile var olan yapının onarılması yapının uzun süre varlığını koruması sağlayacaksa yenileme yapılmamalıdır.

Burada belirttiğimiz restorasyon önerileri yapıların elimizdeki sınırlı çizimlerine ve arazide bulunuş durumlarına göre yapılmıştır. Metin içinde de sık sık belirttiğimiz üzere sistemli bir kazı çalışması yapılmadan yenileme yapılamaz. İsaura Antik kentinde yapılacak sistemli kazılarla yapıların planlarının neredeyse tamamına ulaşabilir ve restitüsyon önerisi sunabiliriz. Ayrıca alan içinde ve yapılar etrafında yığın halinde bulunan blokların sistemli şekilde tasnif edilmesi yapılacak yenilemelerde malzeme sıkıntısını kısmen ortadan kaldıracak kadar çoktur. Kazı çalışmaları ile birlikte sadece yenileme değil koruma ve onarımı da kapsayan projeler yapılarak antik kentin büyük bir kısmı ayağa kaldırılabilir. Önemli olan nokta iş makinelerinin yerleştirileceği alandan blokların yerleştirilecekleri alanlara kadar her şeyin işin başında planlamasıdır. Sistemli yapılacak kazı çalışması sorunsuz yenilemeleri de beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

Akarca 1998 Akarca, A., Şehir ve Savunması, TTK, Ankara.

Altun 2016 Altun, S., İsaura Nekropolleri Ve Mezar Tipleri, yayınlanmamış doktora tezi.

Nimmrichter- Linke 2008 Nimmrichter, J., Linke, R., "Laser Cleaning Of Stone Artefacts", Handbook on the Use of Lasers in Conservation and Conservation Science, COST G, 7, 2006.

Swoboda- Keil - Knoll 1935 Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien.

Yılmaz 2005 Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri: İsauria, Konya

http://www.icomos.org.tr

Resim Listesi

Resim 1: Restorasyon önerisi için tiyatro görünüş çizimi örneği.

Resim 2: Restorasyon önerisi için tiyatro plan çizimi örneği.

Resim 3: Taşların yapıdaki konumları örnek. Tarafımdan çekilen resimdir.

Resim 4: Taş tasnif alanı örnek. Tarafımdan çekilen resimdir.

Resim 5: Kaldırılan bloklar ve taş tarlasındaki konumları çizim örneği.

Resim 6: Lazer Temizleme yapılmış bina örneği. Nimmrichter, J., Linke, R., "Laser Cleaning Of Stone Artefacts", Handbook on the Use of Lasers in Conservation and Conservation Science, COST G, 7, 2006, s. 39.

Resim 7: Lazer Temizleme yapılmış bina örneği. Nimmrichter, J., Linke, R., "Laser Cleaning Of Stone Artefacts", Handbook on the Use of Lasers in Conservation and Conservation Science, COST G, 7, 2006, s. 17.

Resim 8: Anıt mezar 1, Swoboda öneri. Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien, s. 140, Abb. 71.

Resim 9 Anıt mezar 1. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 10 Anıt mezar 1. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 11: Anıt mezar 1. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 12: Anıt mezar 1. Tarafımdan yapılmış çizimdir.

Resim 12: Anıt mezar 1. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 14: Hadrianus Zafer Takı. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 15: Hadrianus Zafer Takı. Tarafımdan çekilen resimdir

Resim 16: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda çizimi. Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien, s. 131, Abb. 55.

Resim 17: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda çizimi. Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien, s. 131, Abb. 55.

Resim 18: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda önerisi. Swoboda, H.-Keil, J.,-F., Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und İsaurien, Wien, s. 132, Abb. 56.

Resimler

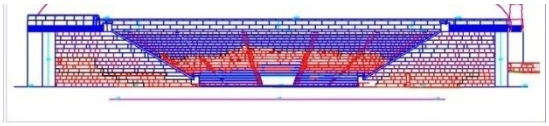	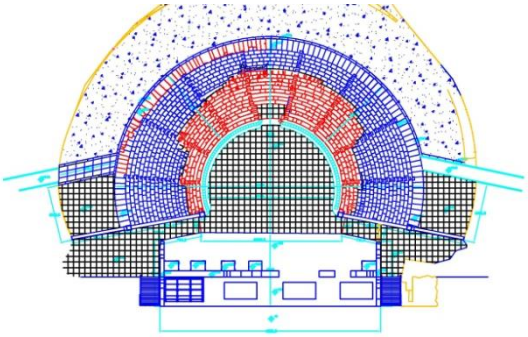
Resim 1: Restorasyon önerisi için tiyatro görünüş çizimi örneği.	Resim 2: Restorasyon önerisi için tiyatro plan çizimi örneği.

Resim 3: Taşların yapıdaki konumları örnek	Resim 4: Taş tasnif alanı örnek.

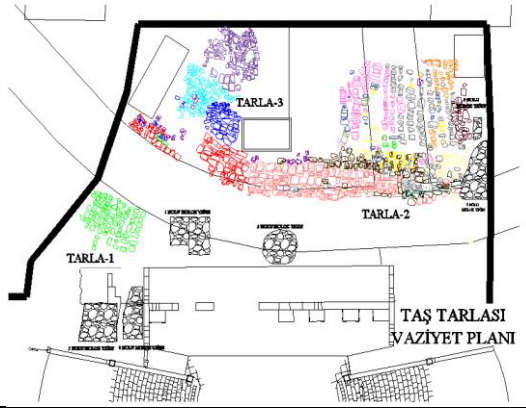

Resim 5: Kaldırılan bloklar ve taş tarlasındaki konumları çizim örneği.

Resim 6: Lazer Temizleme yapılmış bina örneği.

Resim 7:Lazer Temizleme yapılmış bina örneği

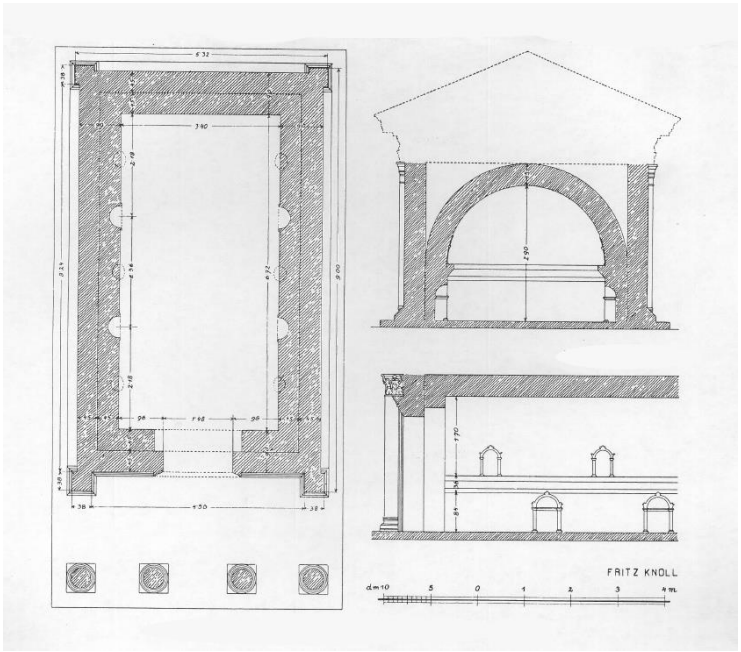

Resim 8: Anıt mezar 1, Swoboda öneri.

Resim 9 Anıt mezar 1

Resim 10: Anıt mezar 1

Resim 11: Anıt mezar 1

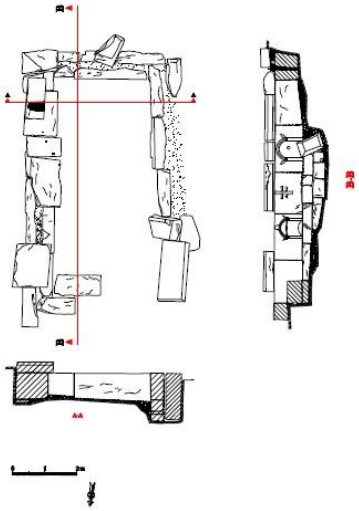

Resim 12: Anıt mezar 1

Resim 13: Anıt mezar 1

Resim 14: Hadrianus Zafer Takı	Resim 15: Hadrianus Zafer Takı
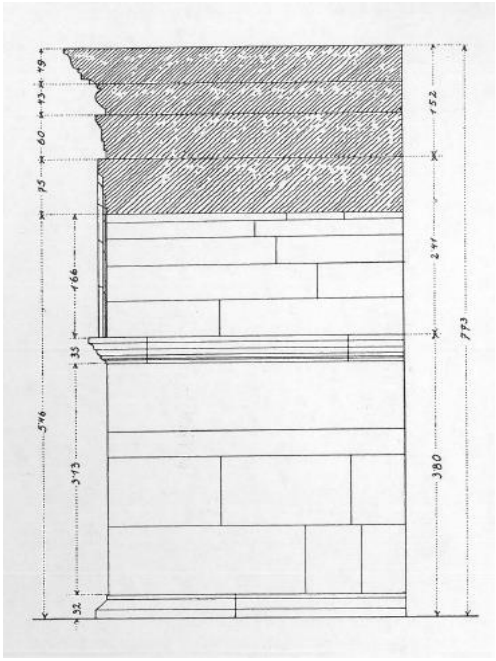	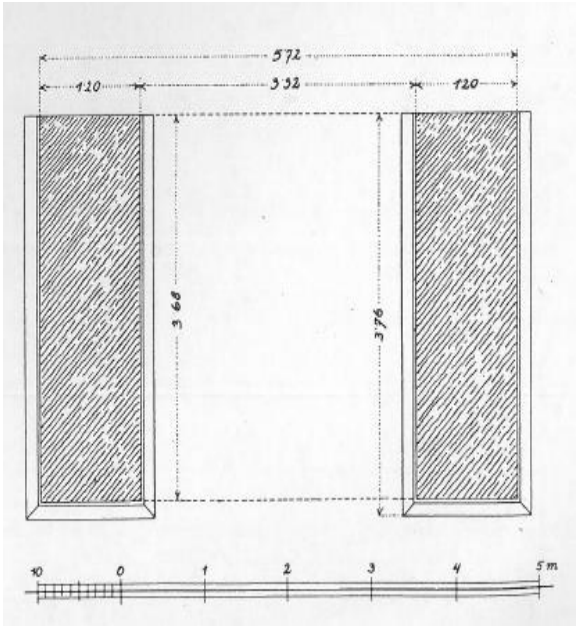
Resim 16: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda çizimi.	Resim 17: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda çizimi.

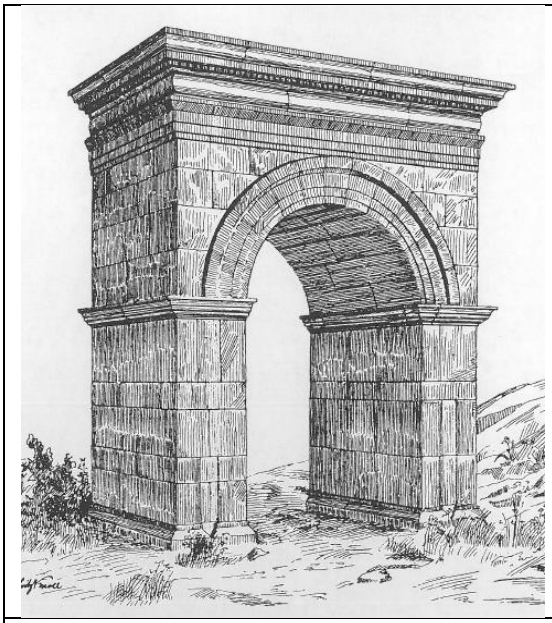

Resim 18: Hadrianus Zafer Takı, Swoboda önerisi.

KONYA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE BULUNAN BOZKIR KAZÂSI İLE İLGİLİ BAZI KAYITLAR (1690-1720)

İzzet SAK *

GİRİŞ

Bozkır Kazâsı, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde, Karaman Eyâleti'nin sancaklarından biri olan Beyşehri Sancağı'na bağlı Seydişehri Kazâsı'nın iki nâhiyesinden biri idi. Bu durum 16. yüzyıl boyunca devam etti. 17. yüzyıl boyunca ise Bozkır, kazâ merkezi olmuş ve 1865 yılında da Bozkır'da belediye teşkilatı kurulmuştur. Bozkır Kazâsı'nın 19. yüzyıl sâlnâmelerine göre 59-60 köyü bulunmaktadır[1].

Bozkır Kazâsı halkının, da'vâlarını genellikle kendi kazâlarında bulan kâdıya giderek çözdürtmeleri ve buraya tescîl ettirmeleri tabiîdir. Ancak araştırma dönemi olan 1690-1720 yıllarına ait Bozkır Kazâsı'nın sicilleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu itibarla, bu döneme ait kayıtları ancak Konya Mahkemesi sicillerinde bulmak mümkündür. İşte Bozkır Kazâsı halkı, aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda ve tescîl edilmesi gereken konularda, kendi kâdılarına müracaat ettikleri gibi, Konya Mahkemesi'ne gelerek ihtilâflarını Konya kâdısına da çözdürtmüş veya işlemlerini burada tescîl ettirmişlerdir. Bu sebeple Konya şer'iye sicillerinde Bozkır Kazâsı ve köyleri ile ilgili kayıtlar da bulunmaktadır. Bu kayıtlar arasında genellikle alacak da'vâları; darb, gasb ve yaralama da'vâları gibi adlî olaylar yanında aile hayatı ile ilgili konular yani nikâh ve talâk gibi konular da yer almıştır. Ayrıca Konya şer'iye sicillerinde, Bozkır Kazâsı'na tâbi köyler arasında meydana gelen mer'a ve arazi sınırı anlaşmazlıkları ile sipâhi ve ehl-i örfle olan çeşitli arazi ve vergi da'valarının kayıtlarını da görmek mümkündür. Bunlara ilaveten sicillerde, Bozkır Kazâsı ve köyleri ile ilgili merkezden gönderilen ve çeşitli konuları içeren yazılar yanında, kazânın devlete karşı olan yükümlülükleri çerçevesinde sefer için istenen emtiayı gösteren kayıtlara da rastlanılmaktadır. İşte bu çalışma, 1690-1720 yılları arasına âit 30 senelik bir dönemin şer'iye sicillerinden[2] tespit edilen belgelerden istifade ile hazırlanmıştır.

---

* *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi*

[1] *Hicri 1290 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi 6*, (Bu günkü harflere çev: Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 140, s.139 vd.

[2] Araştıma için 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48 numaralı Konya Şer'iye Sicilleri taranmış; ancak bunlardan 33, 36, 40, 44, 46 numaralı defterlerde Bozkır Kazâsı ile ilgili kayda rastlanılmamıştır. Bu defterlerde toplam 22 adet belge tespit edilmiştir.

Konya sicillerinden tespit edilen bu belgeler, konularına göre tasnif edilerek değerlendirilecektir.

1- Alacak Da'vâları İle İlgili Belgeler

Osmanlı toplumunda Müslim ve gayrimüslimler arasında hem sosyal hem de ticârî olarak sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Her iki tarafın da borç para verecek kadar bir birine güvendikleri görülmektedir. Ancak bazen bu ticarî ilişkilerde problemlerin yaşandığını da görmek mümkündür. Meselâ Bozkır Kazâsı'na tâbi' Akkilise adlı köyden Abdullah Beg ibn Behlûl ve Alî bin Hızır adlı kimseler Konya Mahkemesi'nde, Akşemseddîn Mahallesi'nden Marderos veled-i Safer adlı zimmîyi her biri da'vâ edip evvelâ Abdullah Beg söz alarak "*Ben daha önce adı geçen zimmîye borç olarak ondört guruş verip teslîm edip ol dahî elimden alıp kendi işlerine sarf etmiş idi. Hâlâ zimmetindedir taleb ederim*" demektedir. İkinci olarak Alî, "*ben dahî adı geçen zimmîye borç olarak oniki guruş verip teslîm edip ol dahî elimden aldı ve kendi işlerine sarf etti şu ana kadar zimmetindedir taleb ederim*" deyince durum Marderos'a sorulmuş; o da cevâbında "*benim ondört guruş Abdullah Beg'e ve oniki guruş Alî'ye ödenmesi gereken borcum vardır*" diye itirâf edince, borçlarını ödemesi için Marderos'a tenbîh olunmuştur[3].

2- Nikâh İle İlgili Belgeler

Konu ile ilgili ilk belgemiz bir nikâh tescîlidir. Aslında Osmanlı toplumunda nikâhların tescîl ettirilmesine gerek yoktu. Ancak bazen kadınlar veya erkeklerin, mahkemeye gelerek nikâhlarının kıyıldığını tescîl ettirme ihtiyacı duydukları görülmektedir. İleride bir problem yaşamamak ve kendilerini, belki de, garanti altına almak için, bu yola daha çok kadınların başvurduğu ve mahkemeye gelerek nikâhlandıklarını tescîl ettirdiklerini görmekteyiz. Meselâ bu konuda, Bozkır Kazâsı'na tâbi' Akkilise köyü sâkinlerinden Fâtıma bint-i Mehmed nâm hatun güzel bir örnektir. Fâtıma Hatun, Konya Mahkemesi'nde, Abdî ibn Velî adlı kimse huzurunda "*yedibin akça mehr-i mü'eccel ile nefsimi mezbûr Abdî'ye yirmi gün önce tezvîc ve tenkîh eyledim*" deyince Abdî "*ben dahî yazılan şekilde Fâtıma bint-i Mehmed'i bundan yirmi gün önce yedibin akça mehr-i mü'eccel ile tezevvüc ve kabûl eyledim*" deyince durum kaydedilmiştir[4].

Nikâh konusu ile ilgili bir diğer kayıt ise, bir nikâh isbâtı da'vâsıdır. Karaman Eyâleti vâlisi olan Vezîr Alî Pâşâ tarafından mübâşir ta'yîn olunan Osmân Ağa aracılığı ile Bozkır Kazâsı'na tâbi' Özlü köyü sâkinlerinden Halîl bin Alî adlı kimse, Konya Mahkemesi'ne Velî bin Hüseyin'i hazır ederek üzerine da'vâ idüp "*Bundan iki sene önce bin yüz on dört senesi Cemâziye'l-evvelin on beşinci günü ben şu anda mahkemede hâzır olan Âyşe bint-i Mûsâ adlı bikr-i bâliğayı şâhidler huzûrunda kendi rızâsıyla kırkbirbin akça mehr-i mü'eccel ile nefsim içün nikâh edip evime götürmek masrafını tedârik edemediğim içün, bu âna gelinceye kadar kendi evinde sâkine olmağla hâlâ evime götürmek istediğimde adı geçen Velî mâni' olmuşdur Velî'den su'âl olunup men' ve def' olunmasını matlûbumdur*" deyince, Âyşe dahî "*ben Halîl'e sözü edilen târîhde iznim ve rızâm ile belirtilen mehr-i mü'eccel üzerine akd-ı nikâh olunmuş iken sonradan Velî zorla*

[3] İbrahim Solak- İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 39 (1113-1113 / 1701-1702)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 286, Konya 2016, s.336; KŞS 39 / 206-1 (8 Ramazân 1113 / 6 Şubat 1702).
[4] KŞS 42 / 91-2 (28 Ramazân 1118 / 3 Ocak 1707).

birkaç nefer eşkıyâ ile evim basıp ben firâr eyledim. Velî'ye akd-ı nikâh olunmamış iken hâlâ Halîl'in evine girmeme mâni' olur" demektedir. Durum Velî'den sorulduğunda ise cevâbında "*Âyşe bin yüz on beş senesi Şevvâlinin altıncı günü kendi rızâsıyla bana nikâh olunmuşdur daha önce Halîl'e nikâh olunduğunu bilmiyorum*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Halîl'den iddi'âsını ispatlayacak şâhid taleb olunmuş ve Konya'nın Kalenderhâne Mahallesi'den Mehmed bin Hasan ve Aksinle Mahallesi'nden İbrahîm Beg ibn Ahmed ile Pîrîpâşâ Mahallesi'nden Mustafâ bin İbrahîm adlı kimseler, şâhidliklerinde "*bundan iki sene önce Cemâziye'l-evvelin on beşinci günü Âyşe bint-i Mûsâ bizim huzûrumuzda nefsini Halîl için akd-ı nikâha izn verip, Halîl dahî kırkbirbin akça mehr-i mü'eccel ile mezbûreyi tezevvüce rızâ virüp yine bizim huzûrumuzda akd-ı nikâh olundu ve iki taraf kabûl eylediler biz bu husûsa bu şekilde şâhidleriz şehâdet dahî ideriz*" dediklerinde şâhidlikleri kabul edilmiş ve Velî, Âyşe'ye müdâhaleden men' edilmiştir[5].

Nikâh ile ilgili bir başka belgede ise, kendisinin nikâhlı karısı olduğu iddi'âsında bulunan bir kişinin, karım diye iddi'â ettiği kadınla sütkardeş olduklarının ortaya çıkması üzerine da'vâdan men' edildiğini görmekteyiz. Bozkır Kazâsı'na tâbi' Kozağaç köyüden es-Seyyid Halîl bin Osmân adlı kimse Konya Mahkemesi'nde, yine aynı kazâya tâbi' Karacaardıç köyünden es-Seyyid Mahmûd bin es-Seyyid Hasan'ı da'vâ ederek "*adı geçen es-Seyyid Mahmûd şu ânda mahkemede hâzır olan kızı Şerîfe Mihribânû nâm bikr-i bâliğayı velâyeten sagîri hâlinde bundan on sekiz sene önce ben dahî sagîr iken hâlâ hayâtda olan babam Osmân velâyeten bana akd-ı nikâh eylemişler bundan dolayı da benim nikâhlımdır. Ancak adı geçen Şerîfe Mihribânû nefsini bana teslîmden kaçınmaktadır. Şerîfe Mihribânû'dan ve babası es-Seyyid Mahmûd'dan durumun sorularak gereğinin yapılmasını istiyorum*" deyince, durum Şerîfe Mihribânû ve babası es-Seyyid Mahmûd'dan sorulmuş; fakat bunlar iddi'âları tamamıyla inkâr eylediklerinden başka, es-Seyyid Mahmûd cevâbında "*kızım Şerîfe Mihribânû ile kendinden küçük karındaşı olan Abdullah'ın vâlideleri olup işbu mahkemede hâzır olan Fâtıma bint-i Hasan Beg nâm hatun oğlu mezbûr Abdullah'ı emzirirken, müdde'î es-Seyyid Halîl altı aylık olup müddet-i rızâda mezbûre hatunu emmekle hürmet-i rızâ' beynlerinde vâki' olmağın iddi'â eylediği akd-ı mezbûr sahîh değildir*" diye def' ile karşılık vermiştir. Bunun üzerine iddi'âları reddeden es-Seyyid Mahmûd'dan sözlerini ispatlayacak şâhid istendiğinde Karaardıç köyünden es-Seyyid İbrahîm bin es-Seyyid el-Hâc Mehmed, es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Hasan ve es-Seyyid Osmân bin es-Seyyid Ahmed adlı kimseler şâhidliklerinde "*Şerîfe Mihribânû'nun sagîr karındaşı es-Seyyid Abdullah'ın vâlideleri Fâtıma bint-i Hasan Beg nâm hatunu oğlu es-Seyyid Abdullah emerken müdde'î es-Seyyid Halîl altı aylık olup mezbûre hatunun memesinden emmekle hürmet-i rızâ' beynlerinde vâki' olmuşdur biz bu husûsa şâhidleriz ve şehâdet dahî ideriz*" diye şâhidlik ettiklerinde, şâhidlikleri kabul edilmiş ve emme olayı sâbit olmakla, es-Seyyid Halîl, da'vâdan men' edilmiştir[6].

Nikâhlısı olduğu iddi'âsında bulunan ve iddi'âsını ispatlayamadığı için da'vâsından vaz geçenler de vardı. Meselâ Bozkır Kazâsı'na tâbi' Balıklağı köyünden Alî Beg bin Hasan, Konya Mahkemesi'nde aynı köyden Âyşe bint-i Mahmûd adlı bikr-i bâliğanın

[5] İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116 / 1703-1704)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 260, Konya 2016, s.194; KŞS 41 / 135-1 (9 Cemâziye'l-evvel 1116 / 9 Eylül 1704).

[6] İzzet Sak- Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili 45 (1126-1127 / 1714-1715)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 287, Konya 2016, s.418; KŞS 45 / 189-3 (17 Safer 1127 / 22 Şubat 1715).

vekîli olan ammisi Osmân Efendi ibn Mehmed huzurunda, adı geçen Âyşe benim nikâhlımdır diye da'vâ etmeye teşebbüs etmiş; fakat sonradan "*eylediğim da'vâda mubattal ve kâzib olmam ile da'vâ-yı meşrûhamdan fâriğ olup Âyşe'nin zimmetini ibrâ ve iskât eyledim ba'de'l-yevm müvekkile-i mezbûre Âyşe nefsini dilediği kimesneye tezvîc eylesün*" diyerek da'vâsından vaz geçmiştir[7].

Nikâh ile ilgili bir başka kayıtta ise, nikâh da'vâsı için vekîl tayin edildiğini görmekteyiz. Bozkır Kazâsı'na bağlı Sinandı köyünden eş-Şeyh Mahmûd Efendi ibn eş-Şeyh Abdullah Efendi, Konya Mahkemesi'nde, Belviran Kazâsı'na tâbi' Erkalan köyü sâkinelerinden Âyşe bint-i Süleyman Beşe nâm bikr-i bâliğanın, yine Belviran Kazâsı'na tâbi' Seniroğlanı köyünden Abdulgaffâr bin Mehmed ile olan nikâh akdi ile alakalı da'vâ ve anlaşmazlıklarına kendisini vekîl ettiğini tescîl ettirmiştir[8].

3- Darb, Gasb ve Eşkıyalık Da'vâları

Konya şer'iye sicillerinde, Bozkır Kazâsı ve köyleri ile ilgili bir başka belge grubu ise darb, gasb ve eşkıyalık konuları ile ilgilidir ki, bu konularla ilgili beş adet belge tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Bozkır Kazâsı'na tâbi' Karacaardıç köyüne aittir. Aynı köyden iken bundan önce ölen es-Seyyid Abdülkerîm bin es-Seyyid Mûsâ'nın mirası karısı Âyşe bint-i Mehmed ile oğulları ve kızlarına kaldıktan sonra, vârislerin vekîli olan es-Seyyid Sinan, Konya Mahkemesi'nde, yine Bozkır Kazâsı'na tâbi' Hisarcık köyünden es-Seyyid Mehmed bin Hüseyin'i da'vâ edip, "*es-Seyyid Mehmed şu anda mahkemede olmayan ba'zı refîkleriyle bundan bir sene önce adı geçen Karacaardıç köyünde bulunan evimizi basıp babamın mirasından olan on guruş kıymetli üç kaftan, ikişer guruş kıymetli iki boğası kaftan, onüç guruş kıymetli bir sîm zarflı hançer, on guruş kıymetli bir sîm reşme, dört guruş kıymetli tüfenk, otuzbeş guruş hediyeli bir Kelâmullah ve yedi guruş kıymetli bir kuşağını es-Seyyid Mehmed gasben almıştır. Zikri geçen eşyanın aynı mevcud ise ayanısını, müstehlek ise kıymet-i şer'iyelerini taleb eylediğimde vermede te'allül eder su'âl olunup takrîri tahrîr olunmak taleb ederim*" deyince, es-Seyyid Mehmed iddi'âları tamamıyla inkâr etmiştir. Da'vâcıdan iddi'âlarını ispatlaması talep olunmuş; ancak ispatlayamadığı için da'vâyı kaybetmiştir[9].

Gasb ile ilgili bir başka olay ise Bozkır Kazâsı'na tâbi' Akkilise köyü ile ilgilidir. Olayda Bozkır Kazâsı'na bağlı Akkilise köyünden el-Hâc İbrahîm Beg ibn Yûsuf ve Mahmûd bin Mehmed adlı kimseler Konya Mahkemesi'nde, Levendât tâ'ifesinden Ahmed bin Ebûbekir ve Mahmûd bin Abdullah adlı kimseleri da'vâ edip, "*bundan yedi gün önce adı geçen Ahmed ve Mahmûd, Hatunsarây Nâhiyesi'ne bağlı Akvîrân köyünde bizi bazularımızdan ve ellerimizden bağlayıp ağzımıza ve dînimize küfrederek bizi darb edip bir at gemi, bir at kolanı ve yirmidörtbuçuk guruşumuzu cebren ve kahren almışlardır. Adı geçenlerden su'âl olunup zikr olunan eşya ve paramız alıverilip kânûnî gereği ne ise yapılmasını taleb ederiz*" dediklerinde, Ahmed ve Mahmûd'a durum sorulmuş, onlar da cevâblarında "*Bozkır Kazâsı'na bağlı Yağlıüyük köyüne bir husûs için hâlâ mütesellim olan Mîrzâ Ağa tarafından buyuruldu ile varıp Yağlıüyük ahâlileri itâ'at etmeyip geri 'avdet edip Akvîrân köyüne geldiğimizde, bir kimse el-Hâc İbrahîm Beg ve Mahmûd'u Yağlıüyük köyü ahâlisindendir diye haber virmekle adı geçenleri tutup Hâcı*

[7] Sak-Çetin, s.250; KŞS 45 / 120-4 (24 Zi'l-ka'de 1126 / 1 Aralık 1714).
[8] KŞS 32 / 46-3 (25 Cemâziye'l-evvel 1110 / 29 Kasım 1689).
[9] KŞS 43 / 16-3 (25 Safer 1119 / 28 Mayıs 1707).

İbrahîm Beg'den yirmidört guruş ve Mahmûd'un bir at gemi ile bir at kolanını aldık" diye itirâf etmişlerdir. İtirâfları gereğince sözü edilen yirmidört guruş ile kolan ve gem Ahmed ve Mahmûd'dan alınarak el-Hâc İbrahîm Beg ve Mahmûd'a teslîm edilmiştir. Ayrıca el-Hâc İbrahîm Beg ile Mahmûd'a, bazularından ve ellirinden bağlayıp ağızlarına ve dînlerine küfredildiğine dâ'ir olan iddi'âlarını ispatlamaları için süre verilmiştir[10].

Karaman Eyâleti vâlisi olan Vezîr el-Hâc Osmân Pâşâ huzurunda yapılan mahkemede ise, Bozkır Kazâsı'na bağlı Avdan köyü sipâhisi Bostân Ağa ibn Abdullah Ağa ve adı geçen köyden Abdullah bin Halîl ile zevcesi Ümmi bint-i Alî, Hasan bin Alî ve zevcesi Selîme bint-i Mehmed adlı kimseler aynı köyden Mehmed bin Alî adlı kimseyi da'vâ ederler. Önce Bostân Ağa söz alarak şöyle demektedir: "*Adı geçen Mehmed kuttâ'ü't-tarîk eşkıyâsından olmağla kazâ-i mezbûrda Arpalubeli'nde balıkçı yolunda altı nefer kimse ile önüme inip elimden tüfengimi almıştır*". İkinci olarak Abdullah ile Ümmü söz alarak, "*mezkûr Mehmed adı geçen köyde olan evime gece ile girip iki makreme ve bir guruşluk akçamızı aldığından başka zevcem Ümmü'ye tecâvüz eylemişdir*". Üçüncü olarak ise Hasan ile Selîme söz alarak, "*adı geçen Mehmed köyde bulunan evime gece ile girip iki çift sahanımı aldığından başka zevcem Selîme'ye tecâvüz eylemişdir kendinden su'âl olunup mûcib-i şer'îsi icrâ olunması matlûbumdur*" dediklerinde, durum Mehmed'e sorulunca, cevâbında Bostân Ağa'nın önüne inip tüfengini aldığını kabul, lâkin diğerlerinin evlerine girip hanımlarına tecâvüz eylediğini bütünüyle inkâr etmiştir. Da'vâcılardan iddi'âlarını ispatlamaları taleb olunmuş; ancak onlar ileri sürdükleri iddi'âları ispatlayamamışlardır. Bunun üzerine Mehmed'in keyfiyet-i ahvâli köyü ahâlisinden sorulduğunda, ahâli "*mezbûr Mehmed kuttâ'ü't-tarîk eşkıyâsından olup Abdullah ve Hasan'ın ve sâ'ir köy ahâlilerinin ehl ve 'ıyâllerinin 'ırzlarını hetk eylemesi 'âdet-i müstemeresidir ve fesâd ehlidir*" diye şâhidlik etmişlerdir. Bunun üzerine durum tespit edilip, gereğince hükm olunmuştur[11].

Konu ile ilgili bir başka ilginç belge ise evlâdlıkdan reddetme olayıdır. Bozkır Kazâsı'na bağlı Ağcabınâr köyünden Mustafâ bin Sinân adlı kimse Konya Mahkemesi'ne gelüp, kadı huzurunda şöyle demektedir: "*Sulbî oğlum Hüseyin nâm kimesne karye-i mezbûrede komşularıma cevr ve eziyet üzere olduğu mesmû'um olmağla bîzâr olup red eyledim ba'de'l-yevm mezbûr benden hukûk-ı ebeveyne mürâ'ât*[12] *talebinde olmayup ben dahî mezbûr ile oğulluk mu'âmelesi itmemeğe azîmet idüp min külli'l-vücûh kat'-ı alâka eyledim*" dediği kaydedilmiştir[13]. Bu olayda, oğlunun ahâliye yaptığı eziyet ve kötülüklerden bıkan babanın, ondan kurtulmak için, evlâdlıktan reddetme yoluna gittiği anlaşılmaktadır.

Konu doğrudan Bozkırla ilgili olmamakla birlikte, ilginç olaylardan biri de Konya'nın Fakîhdede Mahallesi'nde cereyan etmiştir. Sözü edilen mahalleden Alî bin Ahmed adlı kimse, Konya Mahkemesi'nde es-Seyyid Mustafâ bin es-Seyyid Abdulkâdir'i da'vâ ederek "*Bu gün merkûm es-Seyyid Mustafâ beni haksız yere darb idüp eşek manâv Bozkır asılacağı diye küfretmekle benim gururuma dokunmuştur merkûm es-*

[10] İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 47 (1128-1129 / 1716-1717)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 235, Konya 2016, s.584; KŞS 47 / 227-1 (15 Rebî'ü'l-evvel 1129 / 27 Şubat 1717).

[11] KŞS 48 / 181-3 (22 Safer 1131 / 14 Ocak 1719).

[12] Hıfz etmek, göz ucuyla bakmak.

[13] İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 37 (1102-1103 / 1691-11692)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 2259, Konya 2016, s.375; KŞS 37 / 226-3 (9 Şa'bân 1103 / 26 Nisan 1692).

Seyyid Mustafâ'dan su'âl olunup mûcib-i şer'îsi icrâ olunmasını taleb ederim" deyince, es-Seyyid Mustafâ iddi'âları inkâr etmiştir. Bunun üzerine da'vâcı Alî'den iddi'âlarını ispatlayacak şâhit istenmiş, şâhitlerin Alî'nin dediklerini doğrulamaları üzerine, es-Seyyid Mustafâ'nın ta'zîrle cezâlandırılmasına hükm edilip, cezânın infâzı için zâbitine teslîm olunmuştur[14]. Burada "*Bozkır asılacağı*" sözü hakaret ve küfür olarak kabul edilip, küfreden kimsenin cezâlandırılma yoluna gidildiği görülmektedir.

4- Mer'a ve Arazi Anlaşmazlıkları İle İlgili Belgeler

Konya Mahkemesi kayıtlarında Bozkır Kazâsı ile ilgili belgelerin bir kısmı da mer'a ve arazi anlaşmazlıkları ile ilgilidir. Meselâ bunlardan biri Aldoğan köyü ile Ahurlu köyü arasında meydana gelen mer'a da'vâsıdır. Bozkır Kazâsı'na bağlı Aldoğan köyünden Mehmed bin Alî, Mustafâ bin Murtazâ, Süleymân Beg ibn Mehmed, Hatîb Mustafâ Efendi ibn Abdî, Ramazân bin İbrahîm ve daha pek çok kimse Karaman Eyâleti vâlisi olan Süleymân Pâşâ huzûrunda kurulan mahkemede, yine aynı kazâya bağlı Ahurlu köyü sipâhisi Mustafâ Beg ile adı geçen köyden Osmân Beg ibn Abdî, es-Seyyid Osmân bin Mahmûd, Hasan Efendi ibn Alî, İmâm Mehmed Efendi adlı kimseler ve sâ'irleri huzurunda her biri üzerlerine "*Köylerimiz arasında olan cebel (dağ) eskiden beri âbâ 'an ced çardaklar yapup mahallinde koyunlarımız varup otundan ve suyundan istifade edegeldiğimiz halde adı geçenler bizi çıkımdan ve koyunlarımızı otlatmaktan men' ederler su'âl olunup eskiden beri olduğu gibi çıkımdan ve koyunlarımızı otlatmaktan men' olunmamak üzere tenbîh olunması matlûbumuzdur*" diye da'vâ açmışlardır. Bunun üzerine, durum da'vâlılara sorulduğunda, cevâblarında "*gerçekten adı geçenler birkaç seneden beri mahall-i mezbûra çıkup ve koyunlarını otlatırlar*" diye i'tirâf edip; "*lâkin bu sene kazâ-i mezbûrda nâ'ibü'ş-şer' olan Abdulvahhâb Efendi huzûrunda yapılan duruşmada kadîmî mer'amız olduğunu huzûrlarında şâhidlerle isbât edip, mezbûrûnu men' ve elimize mahkeme tarafından hüccet-i şer'iye verildikten sonra durumu devlet merkezine i'lâm eylediğimizde bir def'a şer'le görülüp karara bağlanan da'vânın tekrar görülmesi câiz değildir diye elimize fermân-ı şerîf-i 'âlîşân verilmiştir*" diyerek sözlerine uygun bir adet hüccet ve bir adet fermân ortaya koymuşlardır. Hüccete ve fermâna bakıldığında içerikleri tamamıyla sözlerine uygun olduğu görülmüştür. Neticede hem hüccet hem de fermân gereğince, iddi'âcıların sâhib-i arzdan temessükleri ve senedleri olmadığından, da'vâ açan Aldoğan köyü halkı da'vâdan men' edilmiştir[15].

Bir başka arazi da'vâsı ise Bozkır Kazâsı'na bağlı Ahurlu köyü ile Yağlıüyük köyü halkı arasında geçmektedir. Kâfirçiftliği köyü toprağından olup Suğla tabir olunur Enişdibi demekle ma'rûf bir tarafdan Hallâckayası, bir tarafadan Söğüdburnu, bir tarafdan Belmeçukuru ve bir tarafdan cebel-i 'azîm ile mahdûd tahmînen bin Konya kilesi tohum ekilen arazi üzerinde olan anlaşmazlık, delillerin ışığında ve şâhitlerin şehâdetiyle Ahurlu köyü halkı lehine neticelenmiştir[16].

Diğer bir arazi anlaşmazlığı ise Bozkır Kazâsı'na bağlı Sinânlı köyü za'îmi ile Nuzumla köyü câmii hatîbi Molla Muslî bin Ahmed arasında geçmektedir. Buna göre Sinânlı köyü ve gayriden 54.470 akça ze'âmete ortaklık şeklinde mutasarrıf olan es-Seyyid Hasan Ağa, es-Seyyid Mustafâ Ağa ibn es-Seyyid Alî Ağa ve es-Seyyid Mehmed

[14] Sak-Çetin, s.432; KŞS 45 / 194-2 (26 Safer 1127 / 3 Mart 1715).
[15] Sak-Çetin, 312; KŞS 45 / 147-1 (23 Zî'l-hicce 1126 / 30 Aralık 1714).
[16] Sak-Çetin, s.490; KŞS 45 / 217-1 (25 Rebî'ü'l-evvel 1127 / 31 Mart 1715).

Ağa ibn Şa'bân adlı kimseler, Konya Mahkemesi'nde, Seydîşehri Kazâsı'na bağlı Nuzumla köyünden Hatîb Molla Muslî bin Ahmed'i, "*Nuzumla köyünde bulunan câmi'-i şerîf yakınında olan yarım dönüm, yine Büyükyer'de olan bir dönüm, Bozyer'de olan yarım dönüm, İnceyer'de olan yarım dönüm ve Kilisedibi'nde olan dört dönüm ki, toplam beş adet tarla bizim ze'âmetimiz arâzisinde olup dört seneden beri Molla Muslî adı geçen câmi'in vakfıdır diye fuzûlî olarak zabt eder su'âl olunup işbu elimizde olan fetvâ-yı şerîfe ve mûcibince emr-i 'âlîye nazar olunup kasr-ı yedine tenbîh olunması matlûbumuzdur*" diye da'vâ etmişlerdir. İddi'âlar Molla Muslî'ye sorulduğunda "*zikr olunan arâzileri câmi'-i mezkûr vakfıdır diye bana haber vermeleriyle dört seneden beri vakf olmak üzere zabt ederim*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine bahsi geçen arâzilerin câmi'-i mezkûrun vakfı olduğuna Molla Muslî'den sened taleb olunduğunda, "*vakf olduğuna elimde senedim yokdur*" diye i'tirâf etmiştir. Zâ'imlerin ortaya koyduğu fetvâ ve fermâna bakıldığında ise "*temlîk-i sultânî olmayınca 'arz-ı mîrînin vakfiyeti sahîh olur mu el cevâb olmaz*" diye buyrulmakla, fetvâ ve fermân gereğince Molla Muslî, adı geçen arâzilerden el çektirilmiştir[17].

Eyâlet-i Karaman muhâfızı el-Hâc Osmân Pâşâ'nın huzûrunda yapılan bir başka mahkemede ise Bozkır Kazâsı'na tâbi' Sinânlı nâm karye ve gayriden 54.475 akça ze'âmete ortaklık şeklinde mutasarrıflar olan es-Seyyid Mustafâ Ağa ibn es-Seyyid Alî Ağa ve karındaşı es-Seyyid Hasan Ağa ibn es-Seyyid Alî Ağa ile es-Seyyid Mehmed Ağa ibn Şa'bân ve Mustafâ Ağa ibn Alî nâm kimesnelerin vekîli Molla Hüseyin bin Mehmed, yine Bozkır'a tâbi' Fart köyü sâkinlerinden Ahmed bin Hasan, Velî bin Alî, Osmân bin Ömer Beg ve Bedel bin Ömer adlı kimseleri da'vâ edip; "*adı geçen kazâya tâbi' Kazıkdere köyü bizim ze'âmetimiz köylerinden olup, bu köy sınırları dâhilinde olan Samaylıca ve Ballıca mezra'aları bizim ze'âmetimiz içindedir ve Kazıkdere ahâlileri zirâ'at ede gelip elimizde olan sûret-i defter-i hâkânîde dahi bizim yaylağımız olarak kayıtlıdır. Ancak mezbûrlar bizim yaylağımızdır diye fuzûlen zabt ve tasarruf edip, bizim zirâ'atimize mâni' olurlar. Elimizde olan sûret-i defter-i hâkânî ile fermân ve fetvâya bakılarak mezbûrlardan su'âl olunup yaylakları olduğuna sûret-i defter-i hâkânî dahî taleb oluna*" diye bir kıt'a fetvâ-yı şerîfe dahî ibrâz etmişlerdir. Bunun üzerine adı geçenler cevâblarında yaylağa çıkıp arâzi-i mezbûreyi zabt ve tasarruf eylediklerini ikrâr, lâkin 1050 târîhi iki kıt'a köhne hüccet ibrâz edip sâhib-i arzdan arâzi-i mezbûreyi zabt ve tasarruflarına izin veren sened taleb olunduğunda ise sâhib-i arzdan hergangi bir senedleri olmadığını i'tirâf eylemişlerdir. Neticede sipâhilerin ortaya koyduğu fetvâ, defter ve fermân gereğince, Fart köyü ahâlisi, Samaylıca ve Ballıca mezra'alarından el çektirilmiştir[18].

5-Rüsûm-ı Ra'iyyet ve Öşür Da'vâları

Bozkır Kazâsı ile ilgili olarak Konya Mahkemesi'ne intikal eden da'vâlar arasında ra'iyyet resmi ve öşür da'vaları da yer almaktadır. Konya'nın Aksinle Mahallesi'nden olup Bozkır Kazâsı'na bağlı Ahurlu köyü za'îmi Mehmed Ağa'nın subaşısı ve vekîli olan karındaşı Mustafâ Ağa'nın açmış olduğu da'vâ bu konuya örnek gösterilebilir. Mustafâ Ağa, Konya Mahkemesi'nde, Alâ'iye Sancağı'na tâbi' Akseki Kazâsı'ndan İsma'îl bin Bâli ve Mehmed bin Yûsuf adlı kimseleri da'vâ edip, "*mezbûrlar, müvekkilim Mehmed*

[17] KŞS 48 / 172-4 (15 Muharrem 1131 / 8 Aralık 1718).
[18] KŞS 48 / 210-1 (11 Rebî'ü'l-evvel 1131 / 1 Şubat 1719).

Ağa'nın ze'âmeti karyesinden Ahurlu köyü toprağında yıllayup ve hayvanlarını otlatmalarıyla resm-i otlaklarını taleb eylediğimde ödemekten kaçınırlar adı geçenlerden su'âl olunup resm-i otlakları alıvirilmesi matlûbumdur" deyince, İsma'îl ve Mehmed cevâblarında "*bizler Arvana köyünde yıllayup ve hayvanlarımızı dahî orada otlatırız bu sebeble resm-i otlağımızı Arvana köyü sipâhîsi Süleymân Beg'e edâ ve teslîm ideriz Mehmed Ağa'nın ze'âmeti köyü olan Ahurlu köyü toprağında yıllamayıp ve hayvanlarımızı dahî orada otlatmayız*" diye inkâr etmişlerdir. Mustafâ Ağa'dan iddi'âlarını ispatlaması istenmiş; ancak ispatlayamadığı gibi İsma'îl ve Mehmed'e yemîn dahî vermemekle, açmış olduğu da'vâdan men' edilmiştir[19].

Vergi konusunda bir başka ilginç da'va da, Göçü-i Kebîr Kazâsı'na bağlı Erkin köyü ve gayrıdan 32.498 akça ze'âmete mutasarrıf olan Ahmed Ağa ibn Ahmed nâm kimesnenin açmış olduğu da'vâdır. Ahmed Ağa, Konya Mahkemesi'nde Şeyhsadreddîn Mahallesi'nde oturan Ahmed bin Süleymân'ı da'vâ edip, "*adı geçen Ahmed, Bozkır Kazâsı'na bağlı Akçabınâr köyünün ra'iyyet ve ra'iyyeti oğullarından olmakla üzerine kânûnen edâsı lâzım gelen rüsûm-ı ra'iyyetini taleb eylediğimde edâdan kaçınır su'âl olunup alıverilmesi matlûbumdur*" demektedir. Durum kendisine sorulduğunda, Ahmed cevâbında, "*ben on beş seneden beri Konya'da sâkin olup Ahmed Ağa'nın ze'âmeti karyesinden karye-i mezbûre Akçabınâr'ın babam ve dedem ve benim ismim mestûr ve mukayyed sûret-i defterde ra'iyyet ve ra'iyyeti oğullarından olduğuma sûret-i defter ibrâz eylesün*" demiştir. Sonuçta Ahmed Ağa sûret-i defter ibrâz edemediğinden, Ahmed'den resm-i ra'iyyet talebinden men' edilmiştir[20].

6- Tedâvi ile İlgili Kayıtlar (Rızâ Senedi)

Günümüzde de doktorların tedâvi esnasında başvurdukları bir uygulama olan rızâ senedi uygulaması, Osmanlı toplumunda yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu usul doktor ile hasta arasında bir mukâvele olarak değerlendirilebilir. Bu usulde, tedâvi olmak isteyen hasta cerrâha müracaat ederek, tedâvi olmak istediğini bildirir. Ancak cerrâh tedâvi sırasında hastanın ölme ihtimaline karşı kendini garanti altına almak ve mahkeme tarafından takibe uğramamak veya hasta yakınları tarafından kendisine dava açılmamak için tedâvi olacak kişiden bir rızâ senedi alırdı. Bu senedde, hasta, eğer tedâvi sırasında ölürse, vârislerinin ve hâkimlerin cerrâhı rahatsız etmelemelerini ve ona da'va açmamalarını istemektedir. İşte benzer bir rıza senedi Bozkır Kazâsı'na bağlı Akkilise köyünden Mehmed bin Sefer tarafından tedâvi olduğu Aslan bin Nikola'ya verilmiştir.

Buna göre Mehmed, Konya Mahkemesi'nde, Aslan veled-i Nikola nâm zimmî cerrâh muvâcehesinde "*Ben fıtık marazına mübtelâ olup maraz-ı mezbûrun ilâcında mezkûr Aslan zimmînin hazâkat(mahâret üstâdlık) ve mahâreti olmağla ücretle mürâca'at eyledim muktezâ-yı san'atı üzere ilâc eylesün eğer ifâkat bulursam febihâ ve eğer esnâ-yı ilâcda fevt olursam dem ve diyetime müte'allık da'vâdan zimmetini ibrâ eyledim vârislerim ve hükkâm-ı kirâm taraflarından bu husûs içün merkûm rencîde olunmaya*" demektedir[21].

[19] Sak, Konya Kadı Sicili 47, s.124; KŞS 47 / 51-4 (14 Cemâziye'l-âhir 1128 / 5 Haziran 1716).
[20] KŞS 48 / 186-2 (23 Safer 1131 / 15 Ocak 1719).
[21] KŞS 35 / 205-3 (30 Muharrem 1102 / 3 Kasım 1690).

7- Kölelerle İlgili Kayıtlar

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatın en önemli unsurlarından biri de köleler ve câriyeler idi. Köle ve câriyeleri hemem hemen her alanda görmek mükündür. Ailenin bir ferdi gibi muamele gören köle ve câriyeler, bazen efendilerinin hizmetinden kaçmaktaydılar. Kaçan bu kölelerin yakalanmaları, yakalandıktan sonraki durumları çeşitli kurallara bağlanmış ve bu kurallar çerçevesinde işlem yapılmakta idi.

İşte efendisinin hizmetinden kaçan kölelerden biri de Bozkır Kazâsı'nın Aydınkışla köyünden Seyflioğlu Süleyman'ın kölesi Abdullah idi.

Konya'da Mîrâbiye Mukâta'ası'na mâlikâne şeklinde mutasarrıf ve zâbit-i avâbık (kaçakları yakalama zâbiti) olan Mustafâ Çelebi ibn Hidâyetullah, Konya Mahkemesi'nde orta bolu açık kaşlı Arab Abdullah adlı köleyi hazır ederek "*Bundan üç gün önce Abdullah, Konya'nın Sadırlar Mahallesi'nde kaçak köle olduğu hâlde tutulmuştur. Kendisine sorularak yetecek kadar nafaka bağlanmasını ve zâbit-i avâbık olduğum hasbiyle sahibi ortaya çıkıncaya kadar bana teslîm olunması matlûbumdur*" demektedir. Bunun üzerine adı geçen köle Arab Abdullah'a sorulduğunda, o da cevâbında, Bozkır Kazâsı'ndan Aydınkışlası'ndan Seyflioğlu Süleymân'ın kölesi olup mülkünden kaçtığını itirâf etmiş ve kâdı tarafından kendisine yevmî dörder para nafaka bağlandıktan sonra, sahibi ortaya çıkıncaya kadar zâbit-i avâbık olan Mustafâ Çelebi'ye teslim edilmiştir. Ayrıca kâdı, zâbit-i avâbıka, ihtiyaç olması halinde, kölenin masrafları için borç alabilmek ve sahibi ortaya çıktığında harcamış olduğu paraları ondan geri tashil edebilemek için izin dahi vermiştir[22].

8- Çeşitli Mükellefiyetlerle İlgili Kayıtlar

Bu konu ile ilgili 2 kayıt bulunmaktadır. Bunlar Bozkır Kazâsı'nın çeşitli tarihlere ait imdâd-ı seferiye tezkeresi ve imdâd-ı seferiye taksim defterlerinden oluşmaktadır. İlki Begşehri Sancağı'na tâbi' Bozkır Kazâsı ve ona bağlı köylerin ahalilerine isabet eden 244 guruş olan imdâd-ı seferiyesinin, Za'îm Alî Ağa eliyle, 9 Cemâziye'l-âhir 1130 / 10 Mayıs 1718 tarihinde, hazîneye teslîm edildiğine dair kayıttır[23].

İkinci kayıt ise, 1718 senesinde, Karaman Eyaleti'ne bağlı sancaklara taksim edilen imdâd-ı seferiye listesidir. Buna göre Karaman Eyaleti'ne bağlı sancaklardan olan Beyşehri Sancağı'nın Begşehri, Seydişehri, Bozkır, Kaşaklu, Kır-ili ve Göçü kazâlarının toplam imdâd-ı seferiyesi 5.000 guruşdur. Karaman Eyaleti'nden taleb olunan imdâd-ı seferiye yekûnu ise 41.250 guruş olmuştur[24].

9- Diğer Kayıtlar

Konya şer'iye sicillerinde yukarıdaki verilenlerden başka konularda da, belgeler bulunmaktadır. Bunlardan biri, Begşehri Sancakbegi Alî Pâşâ tarafından haps edilen mahkûmlardan dördünün hapiste ölmesi ve geriye kalanlarının serbest bırakılması, serbest bırakılanların da paşadan da'valarının olmadığının tescili ile ilgilidir. Belgenin önemine binâen bu belgeyi geniş bir şekilde vermek istiyoruz.

[22] KŞS 48 / 105-2 (25 Receb 1130 / 24 Haziran 1718).
[23] KŞS 48 / 3-3 (9 Cemâziye'l-âhir 1130 / 10 Mayıs 1718).
[24] KŞS 48 / 279-1 (27 Rebî'ü'l-evvel 1130 / 28 Şubat 1718).

"*Bi'l-fi'l Eyâlet-i Karaman'a mutasarrıf olan Alî Pâşâ hazretlerinin taraf-ı 'âlîlerinden mütesellim-i sâbık Hüseyin Ağa meclis-i şer'-i şerîfe Bozkır Kazâsı'na tâbi' Sırıstad nâm karye ahâlisinden Mustafâ bin Alî ve diğer Mustafâ bin Mehmed ve Receb bin Mehmed ve Abdulgaffâr bin Mustafâ nâm kimesneleri ihzâr ve mahzarlarında takrîr-i kelâm idüp sâbıkan Begşehri Sancağı'nda mutasarrıf olan İbrahîm Pâşâ mezbûrların karyesine bir husûs içün geldikde karye-i mezbûre ahâlisi cem'iyet idüp pâşâ hazretleriyle mücâdele ve muhârebe etmeleriyle husûs-ı mezbûr içün fermân-ı 'âlî ile Alî Pâşâ hazretleri kazâ-i mezbûra vardığında karye-i mezbûre ahâlisinden mezbûrları ve bunlardan gayrı dört nefer kimesneyi ahz idüp habs içün bu tarafa irsâl etmeleriyle habs olunmuşlar idi bi-emrillâhi te'âlâ dört nefer fevt olup mezbûrlar ıtlâk olunmuşlardır bir akça ve bir habbeleri alınmayup ve darb ve sâ'ir bir vecihle eziyet olunmamışdır su'âl olunup takrîrleri tahrîr olunması matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl mezbûrlar cevâblarında mukaddemâ bizim her birimiz kendi mesâlihimiz içün âhar karyelerde olup kendi karyemizde değiller iken vech-i muharrer üzere mücâdele ve muhârebe vâki' olup ba'de'l-eyyâm biz dahî karyemize gelüp menzillerimizde sâkinler iken Alî Pâşâ dergâh-ı 'âlî kapucubaşılarından Receb Ağa ile kazâ-i mezbûra gelüp husûs-ı merkûm içün şer'le mürâfa'a murâd etmekle karyemiz ahâlisi bizi müdâra'a içün irsâl etmeleriyle vardığımızda bizi ve bizden gayrı dört nefer kimesneyi Alî Pâşâ ahz edüp habs içün bu tarafa irsâl etmişidi mahbûsda iken bi-emrillâhi te'âlâ dört nefer kimesne fevt olup hâlâ biz ıtlâk olundukda bir akça ve bir habbemiz alınmayup ve aslâ darb ve sâ'ir bir vecihle cevr ve eziyet olunmamışdır pâşâ-yı mûmâ-ileyh hazretleri ile merkûm mütesellim-i sâbık Hüseyin Ağa'da cevr ve eziyet ve emvâl ve erzâka müte'allık da'vâ ve nizâ'ımız yokdur dedikleri ketb olundu*"[25]. Bu belgede sözü geçen dört kişinin ölümü olayı ile ilgili olarak, bu kimselerin hapiste darb sonucu mu, yoksa ecelleri ile mi öldüğü konusunda bazı şüpheler ortaya çıkmaktadır. Bu şüpheleri ortadan kaldırmak düşüncesi ile mütesellimin, ölümlerin normal ölüm olduğu konusunda hapsedilen diğer kimselerin sözlü onayını almak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer belge ise Rakka, Hama ve Humus taraflarına iskân edilmeleri için gönderilen; ancak iskân yerlerine gitmeyerek Karaman, Bozkır ve Aydın taraflarına kaçan Türkmen ve Ekrâd tâ'ifesinin tutularak cezâlarının verilmesi hakkında gönderilen fermân gereğince, 26 Muharrem 1103 / 7 Ekim 1692 tarihinde gönderilen ve 4 Safer 1104 / 15 Ekim 1692 tarihinde kaydedilen müfettiş buyuruldusudur[26].

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Bozkır Kazâsı ve köyleri halkı, aralarında ortaya çıkan ihtilâfları ve da'vâları veya tescîl edilmesi gereken her türlü konuyu, kendi kâdılarına gördükdükleri gibi; dönemin şartlarına bakmadan, belki de birkaç günlerini de yollarda ve Konya'da geçirmek suretiyle, Konya Mahkemesi'ne getirmekte herhangi bir beis

[25] Solak-Sak, *Konya Kadı Sicili 39,* s.368; KŞS 39 / 229-1 (12 Şevvâl 1113 / 12 Mart 1702).
[26] İbrahim Solak- İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 38 (1103-1104 / 1692-1693)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 285, Konya 2016, s.449; KŞS 38 / 274-1 26 Muharrem 1103 (7 Ekim 1692). Vasale fî 4 Saferi'l-hayr sene 1104 (15 Ekim 1692).

görmemişlerdir. Konya şer'iye sicillerine kaydedilen bu belgeler, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı hakkında oldukça ilginç bilgiler içermektedir.

KAYNAKÇA

32, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 48 numaralı siciller.

Hicri 1290 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi 6, (Bu günkü harflere çev: Mehmet Eminoğlu), Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 140, Konya 2008.

Sak, İzzet, Konya Kadı Sicili 37 (1102-1103 / 1691-11692), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 259, Konya 2016.

Sak, İzzet, Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116 / 1703-1704), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 260, Konya 2016.

Sak, İzzet, Konya Kadı Sicili 47 (1128-1129 / 1716-1717), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 235, Konya 2016.

Sak, İzzet - Cemal Çetin, Konya Kadı Sicili 45 (1126-1127 / 1714-1715), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 287, Konya 2016.

Solak, İbrahim - İzzet Sak, Konya Kadı Sicili 38 (1103-1104 / 1692-1693), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 285, Konya 2016.

Solak, İbrahim - İzzet Sak, Konya Kadı Sicili 39 (1113-1113 / 1701-1702), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 286, Konya 2016.

BOZKIR VE ÇEVRESİNDEN KONYA MAHKEMESİNE İNTİKAL EDEN BAZI OLAYLAR (1720-1750)

İbrahim SOLAK *

Giriş

Şer'iye sicilleri Osmanlı toplumsal hayatının ortaya çıkarılmasında vazgeçilmez kaynaklarımızdandır. Bu siciller sayesinde herhangi bir şehrin veya çevresinin idari, ekonomik, siyasi, kültürel, toplumsal vb. olayları tespit edilebilmekte, tespit edilen bu veriler, bilgiler ışığında incelenen dönemle ilgili yukarıda belirtilen hususlar hakkında yorumlar yapılabilmektedir. Bu tebliğde Konya şer'iye sicillerinden hareketle, Bozkır ve çevresinde meydana gelen ve Konya mahkemesine intikal eden bazı olaylar incelenmeye, bu olaylar sayesinde Bozkır'ın geçmişine yolculuk edilmeye çalışılacaktır.

Osmanlı kadısının tuttuğu kayıtlara Şer'iye Sicilleri, Kadı Defterleri, Şer'i Mahkeme Sicili gibi değişik isimler verilir. Bu isimler içerisinden en çok bilineni ise Şer'iye sicilidir. Bu siciller, Osmanlı Devleti'nin idari, sosyal, ekonomik, hukuki ve kültürel tarihinin ortaya çıkarılması, mahalli tarihlerin yazılmasında öne çıkan birincil kaynaklar arasındadır. Diğer taraftan siciller sayesinde Osmanlı kadısının devlet teşkilatı içerisindeki yeri, durumu ortaya çıkarılabilmektedir. Günümüzde siciller esas alınarak birçok çalışma yapılmış, bu çalışmalarda taşra idaresinin genel durumu ortaya çıkarılmıştır.

Şer'iye Sicillerinin muhtevasına bakıldığı zaman şu hususlar karşımıza çıkmaktadır. Merkezi hükümetlerin yerel yöneticilerden istekleri, emirleri (fermanlar), bölge ahalisinin durumu, her türlü sıkıntıları, aile yapısı, komşuluk ilişkileri, nikah ve boşanma işleri, miras meseleleri, ticari hayatın durumu, ürün fiyatlarıyla ilgili düzenlemeler (narh), belediye işleri, asayiş meseleleri, doğal afetler, yetişen ürünler, idari yapı, lakaplar vb. yani ilgili yerlerin aile, askeri (genel seferlerde buradan ne kadar asker verileceği, lojistiklerinin nasıl temin edileceği, askeri yol güzergahları vb.) iktisadi (geçim şartları, yetiştirilen ürünler, sanayi faaliyetleri, toplanan vergilerin türü ve miktarı vb.), hukuki yapıları. Diğer taraftan, kültürel eserlerinin durumu (inşası, bakımı, tamiri, görev yapan kişileri), taşrada timar sisteminin işleyişi gibi konular bu defterler sayesinde öğrenilebilmektedir[1].

* *Prof. Dr. İbrahim SOLAK KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü isolak@ksu.edu.tr.*

[1] Adı geçen hususlar hakkında yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995; Aynı yazarın, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara 2006, Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1998; Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, Konya 2001; Mehmet İpçioğlu, *Konya Şer'iye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Ankara 2001; Hayri Erten, *Konya Şer'iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, Ankara 2001;

Bozkır'ın İdari Yapısı

Bozkır XVI. Yüzyılda Beyşehir Sancağına bağlı nâhiyeler arasındadır. Nahiyenin merkezi konumundaki köy Siristat'tır. Bozkır'ın 1500 tarihinde 37 köyü, 1.238 hanesi ve 1.572 nefer vergi nüfusu vardır. 1524'te ise 43 köy, 1.270 hane, 1.888 nefer vergi mükellefi vardır. 1642 tarihinde Bozkır, idari anlamda kaza olup, 35 köyü vardır. 1667, 1697, 1704 tarihlerinde ise tekrar nahiye olur. Fakat arşiv belgelerindeki bazı kayıtlardan XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Bozkır'ın tekrar kaza olduğu görülmektedir.[2]

Bozkır'ın Coğrafi Durumu

Bozkır, Konya'ya 116 km uzaklıkta olup, denizden yüksekliği 1162 m, 37–38 kuzey enlemi, 32–33 doğu boylamları arasında ve Akdeniz bölgesi içerisinde yer almaktadır. Toros Dağlarının İç Anadolu'ya bakan eteklerinde kurulu eski bir ilçedir. Bu coğrafi yapısı iklime, bitki örtüsüne, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etki etmiştir. Bozkır'ın günümüzdeki komşu ilçeleri ise: Doğuda Güneysınır, Çumra, Güneyde Hadim, Güneybatısında Gündoğmuş, Batıda Akseki, Kuzeyde Seydişehir, Ahırlı, Yalıhüyük'tür.[3]

Bozkırla İlgili Belgeler

Konya'ya ait toplam 152 adet şer'iye sicili bulunmaktadır. Bu sicillerden 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 ve 56 numaralı 1720-1750 tarihleri arasındaki defterler incelenerek Bozkır'a ait belgelerde Konya mahkemesine intikal eden olayların türleri, konuları ve muhtevaları belirlenmeye, bunlardan hareketle Bozkır tarihine kısmen de olsa ışık tutulmaya çalışılacaktır.

İncelenen sicillerde adı geçen tarih aralığında toplam 27 adet belge Bozkır ve çevresinden Konya mahkemesine gelen olayları kapsamaktadır. Sicile kaydedilen belgelerde; miras, mükari deve isteği, raiyyet rüsûmu, mera anlaşmazlığı, zaviye tasarrufu, zaviyeye mütevelli ataması, arz-ı mîrî, mülk satışı, eşkıyalık, eşkıya idamı, adam öldürme, nikahlı kızı kaçırma, vasi tayini, imdadiye, sefer, sefere çağrılma, menzil bargiri masrafı ödeme, raiyyetlik ve zorla alınan paranın iadesi gibi konuların mahkemeye intikal ettiği görülmektedir.

1- Sefere Zahîre Götürmek İçin Eyâlet-i Karaman Sancaklarından İstenen Mükârî Develeri Listesi

İncelemeye esas olan defterlerdeki ilk belgede Van, Tiflis taraflarında bulunan ordunun ihtiyacı olan develerin Karaman Eyalet sancaklarından istenmesi, bunun için eyalet genelinde oluşturulan listede Bozkır kazasından 12 devenin alınması anlatılmaktadır.[4]

Alaaddin Aköz, *Kanuni Devrine Ait 939-941 / 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'iye Sicili*, Konya 2006; İzzet Sak, *Şer'iye Sicillerine Göre Konya'da Vasiyet Yoluyla Yapılan Hayır ve Vakıflar (1700-1750)*, Konya 2007.

[2] Hamit Şafakçı, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)* , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013, s.16-28.; Alaaddin Aköz, "XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nâhiyesinde Yerleşme, Nüfus ve Üretim", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu 2006, Konya 2007, s.67-86.

[3] Hikmet Tepeli, *337 Numaralı Bozkır Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.2-3.

[4] KŞS 49 / 5-1; İzzet Sak-İbrahim Solak, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1135-1136 / 1723-1724)*, Konya 2015.

2- Mîrâs Da'vâsında Sulh

Bozkır Kazâsı'na bağlı Avdan karyesinden vefât iden 'Abdulkerîm Efendi ibn 'Abdulcelîl'in mirasının zevcesi Ümmügülsüm bint-i Nebî ve küçük çocukları es-Seyyid 'Abdulcelîl ve es-Seyyid Ahmed ve es-Seyyid İsma'îl, Nebî, Fâtıma, Encil ve Ümmü arasında paylaşılması.[5]

3- Rüsûm-ı Ra'iyyet Da'vâsı

Bozkır Kazâsı'na bağlı Avdan karyesi ve civarından yirmibin dörtyüz seksendört akça ze'âmete mutasarrıf olan Bostân Ağa ibn 'Abdullah mahkemeye başvurarak, Begşehri Kazâsı'na bağlı Gönan karyesinden Murtazâ ve Mustafâ ebnâ Mehmed bin Seydî ve Süleymân bin Mustafâ bin Süleymân adlı kimselerin raiyyet olduklarını inkar ettiklerini, mahkeme tarafından yapılan tahkikatta, şahitlerin de şehadetiyle adı geçen kişilerin raiyyet olduklarının ortaya çıkarılması üzerine ödemekle mükellef oldukları raiyyet vergisini Bostan Ağa'ya ödemeleri kararının verilmesi.[6]

4- Bozkır Köyleri Arasında Olan Mer'â Anlaşmazlığı Hakkında Fermân

Bozkır Kazâsı'na bağlı Özsagîr karyesi sâkinlerinden 'Osmân bin Mûsâ, Kozlu karyesinde davarlarına mahsûs hudutları belli mer'â yerinin, Dere karyesinden Mustafâ bin 'Abdussamed ve İbrahîm bin Nasûh adlı kimseler tarafından zirâ'at etikleri hakkında şikayeti üzerine, eski mera yerlerinin kanuna aykırı olarak ziraat ettirelemeyeceğinin fermanla bildirilmesi ve adı geçen kişilerin ziraatten men edilmesi.[7]

5- Bozkır Kazâsı Derde Karyesi'nde Vâki' Zâviye Tasarrufu Da'vâsı

Bozkır Kazâsı'na bağlı Karacaardıç karye sâkinlerinden es-Seyyid Şeyh 'Alî bin es-Seyyid Mustafâ, Fart Karyesi sınurunda Derde karyesi zâviyesi es-Seyyid Mustafâ tasarrufunda iken zaviye boşalıp kendisine tevcih olunduğu eline de berat verildiği halde, Bozdedem karyesinden erbâb-ı tîmâr Mehmed Beg ibn 'Abdulcabbâr'ın zikr olunan Derde Karyesi benim tîmârım dâhilindedir diye müdahale ettiğini şikayet eder. Durum Mehmed Bege sorulduğunda cevaben zikr olunan Derde benim tîmârım dâhilindedir diye bir kıt'a sûret-i defter-i hâkânî ibrâz eder, fakat Mehmed Beg'in ibrâz eylediği sûret-i defter-i hâkânîde Derde Karyesi zikr olunmayup, Şeyh 'Alî'nin elinde olduğunun anlaşılması üzerine Mehmed begin müdahaleden men edilmesi.[8]

6- Boş Bırakılan Arz-ı Mîrî Da'vâsı

Hatunsarây Nâhiyesi'ne bağlı Karaüyük karyesinden Mustafâ bin 'Abdulbâkî Bozkır Kazâsı Tutlu karyesinden Mûsâ bin 'Alî'yi dava ederek, Musa'nın Belvîrân Kazâsı'na bağlı Belkuyu mevzisinde olan miri arazi statüsünde olan kırk dönüm tarlasını fuzûlî zabt ettiğin belirtir. Mûsâ ise cevâbında adı geçen kırk dönüm tarlanın miri olup elli senedir boş olduğunu, tımarlı sipahi olan es-Seyyid Dede Ağa izniyle beş seneden beri tasarruf ettiğini ve fetvâyı şerîfe ibrâz etmesi üzerine Mustafa'nın davadan men edilmesi.[9]

[5] KŞS 49 / 98-1; Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili*.
[6] KŞS 49 / 244-3; Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili.*
[7] KŞS 49 / 290-2; Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili*.
[8] KŞS 50 / 212-2; İzzet Sak- Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1138-1139 / 1726-1727),Defter 50*, Konya 2014.
[9] KŞS 50 / 238-1; Sak-Çetin, *Konya Kadı Sicili, Defter 50*.

7- Bozkır Kazâsı Gündüğün Karyesi Küçük Ahmed Zâviyesi Mütevelli Berâtı

Bozkır Kazâsı'na bağlı Gündüğün karyesindeki Küçük Ahmed Zâviyesi'nin mütevelisi es-Seyyid 'Îsâ'nın ölmesi üzerine yerine kardeşleri es-Seyyid 'Alî ve es-Seyyid Süleymân ve es-Seyyid İbrahîm'in lâyık ve müstehak olmalarıyla ortaklaşa mütevelli olarak atanmaları.[10]

8- Miras Taksimi

Bozkır Kazası'na bağlı Avdan karyesinden vefat eden Dudu binti Ali hatunun mirasının zevci Şeyh Abdullah ve kardeşi Mustafa bin Ali arasında paylaşılması ve karşılıklı birbirlerinde herhangi bir haklarının kalmadığını beyan etmeleri.[11]

9- Ra'iyyet Rüsûmu Talebi

Aksinle Mahallesi'nden zaim Mustafâ Ağa ibn-i Ali'nin dirlik gelirleri arasında Bozkır Kazâsı'na bağlı Sinanlı karyesi gelirlerinin de bulunması, aynı zaimin zeamet gelirlerinin bulunduğu Beyşehir Kazâsı Bayat karyesi ahalisinden Hasan Beşe ve Ahmed Beşe ibn-i Mahmûd kardeşlerin raiyyet olmadıklarını iddia etmeleri ve iddialarını ispatlayamamaları üzerine zaim Mustafa'ya vergilerini ödemeleri hakkında karar verilmesi.[12]

10- Ehl-i Örf Tarafından Zorla Alınan Paraların Sâhiblerine İâde Da'vâsı

Bozkır Kazâsı Bademli Karyesi'nden Hasan bin 'Osmân, Karaman Eyaleti mütesellimi Mustafâ Beg ve ta'yîn ettiği 'Alî Ağayı da'vâ ederek, bunların sahte bayrak açarak, köylere gelip bedavadan yiyip içtiklerini ve kendilerine eziyet ettiklerini, haksız yere herbirinden bayrak akçası ve konakçı ve kurbân akçası diye beşer-onar guruş ki toplam altmışaltıbuçuk guruş aldıklarını belirtmeleri üzerine yapılan tahkikat neticesinde köylüden alınan paranın tahsil edilmesine karar verilmesi.[13]

11- Sefer İçin Bozkır Kazâsı'ndan Taleb Olunan 'Araba ve Camus Bahâlarının Teslîm Edilmesi

Şark seferi için Karaman Eyaleti Bozkır kazasından talep ve tahsil olunan iki 'aded ve üç rub' 'araba ve iki çift ve üç rub' çift camus ve iki nefer ve üç rub' nefer sürücü isâbet idüp zikr olunan 'arabaların bi'l-cümle mesârif ve mühimmâtıyla her birine onsekizer guruş birer rub' ve be-her çift camus kıymetine otuzar guruş olmak üzere, 'araba ve camus kıymetleri olan toplam yüzotuzikibuçuk guruş yedi paranın el-Hâc 'Ömer Ağa'ya teslim edilmesi.[14]

13- Mîrâs Da'vâsı

Aslen Bozkır Kazâsı Bozdam karyesinden olan Sultân bint-i Mehmed bin 'Abdullah adlı hatun, 'Alîgâv Mahallesi sâkinelerinden fevt olan Şerîfe bint-i Mustafâ Efendi adlı hatunun görünürde eski eşi Ali Efendiden başka mirasçısının olmaması üzerine Beytülmal emini tarafından el konulan miras mallarının yarısını Şerife'nin akrabası olduğunu şahitlerle ispat etmesi ve terekenin kendine düşen hissesini alması.[15]

14- Mülk Satışı (Bağ Satışı)

Bozkır Kazâsı'na bağlı Bozdam karyesi sâkinelerinden Sultân bint-i Mehmed nâm hatunun Vâdi-i Merâm 'da nehr harkı başında vâki' bir örtme ve bir kenif ve bir samanhâne ve

[10] KŞS 50 / 266-2; Sak- *Konya Kadı Sicili,Defter 50*.
[11] KŞS 51 / 15-1.
[12] KŞS 51 / 224-1.
[13] KŞS 52 / 119-3; İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1143-1144 / 1730-1731),Defter 52*, Konya 2013.
[14] KŞS 52 / 146-2; Sak, *Konya Kadı Sicili, Defter 52*.
[15] KŞS 52 / 217-2; Sak, *Konya Kadı Sicili, Defter 52*.

eşcâr ve kürûmu müştemil bir tahta bağını Yûsuf 'a yüz guruş ile altmış guruş kıymetli bir sîm sâ'at olmak üzere toplam yüz altmış guruşa satması ve parasınının tamamını alması.[16]

15-Halka Zulm Eden Eşkıyâların Haklarından Gelinmesi İçin Fermân

Konya Kazâsı Hatunsarây ve Sahrâ Nâhiyeleri ve Belvîrân Kazâsı ahâlisi meclis-i şer'a varup Seydîşehri Kazâsı'ndan Seyyid İbrahîm ve Bozkır Kazâsı'ndan Seyyid Mehmed adlı eşkıyaların başlarına adam toplayarak köylerine yerleştiklerini bedavadan yiyip içtiklerini, beşer-onar guruş konakçı, kurbân ve bayrak akçası aldıklarını ve kendilerine türlü türlü eziyet eylediklerin bildirmeleri üzerine, yapılan tahkikatta adı geçen eşkıyaların suçlarının sabit olması üzerine haklarından gelinmesi için gönderilen ferman.[17]

16- Ra'iyyet ve Ra'iyyet Oğlu Olduğu İddi'âsı

Bozkır Kazâsı'na bağlı Sinândı karyesi ve diğer yerlerden toplam otuzdörtbindörtyüzyetmişbeş akça ze'âmete mutasarrıf olan Seyyid Mustafâ Ağa, kendi raiyyeti olan Ahmed bin Mustafâ bin Uzun Ahmed'in beş on senedir Belvîrân Kazâsı'na tâbi' Dinek karyesi sipâhîsi Hâcı Mahmûd bin 'Alî'nin timarında sakin olduğunu, Hacı Mahmud'un kendi raiyyetini fuzuli olarak tuttuğunu belirterek, müdahaleden men edilmesini talep eder. Yapılan incelemede Seyyid Mustafa Ağa'nın doğru söylediğinin anlaşılması üzerine raiyyeti olan Ahmed bin Mustafâ bin Uzun Ahmed'in tekrar kendi zeametine gönderilmesi.[18]

17- Sipahinin Yaralanması ve Ölmesi

KŞS 54 numaralı sicilin 129-3, 133-3 ve 134-1 belgelerinde yer alan olaylar birbiriile bağlantılı ve devamı olan olaylardır.

Bozkır kazasına tabi Evadik karyesi sipahisi Hacı Bostan Ağa köy ahalisi tarafından tüfenk ile katl edilir. Durumu teftiş için köye gönderilen Hüseyin Ağa'ya teftiş için köylünün müsaade vermemesi, köylünün Hacı Bostan Ağanın öldürülmesi ile ilgilerinin olmadığını iddia ve inkar etmeleri, hatta Hüseyin Ağanın yanında bulunan bazı adamlarının öldürülmesi bazılarının da yaralanması üzerine Hüseyin Ağanın durumu şikayeti.[19]

KŞS 129-3 numaralı belgede öldürülen sipahi Bostan Ağanın (adı geçen köyde boş bir arazide babalarının tüfenk ile yaralanmış halde bulunması ve evine yaralı olarak getirilmesi ve 6-7 gün sonra ölmesi üzerine) eşi ve çocuklarının babalarının diyetini Evadik karyesi sakinlerinden talep etmeleri üzerine, köylü Hacı bostan ağanın köylerinde boş bir alanda yaralı vaziyette bulunduğunu ama bundan kendilerinin haberdar olmadıklarını beyan etmeleri.[20]

KŞS 129-3 ve 133-3 numaralı belgelerde adı geçen ve öldürüldüğü iddia edilen Hacı Bostan ağanın yaralanma keşfinin yapılması sonucu sol ayağının baldırında kurşun ve kaba etinin yedi yerinde saçma parçalarının olduğunun keşf sonucu belirlenmesi.[21]

18- Ev, Eşya ve Hayvan satışı

Aslen Bozkır Kazası'na bağlı Akkilisa köyünden Sultan bint-i Ahmed aynı köyde kendi mülkü olan evini on beş koyun ve on beş re's keçi ve on vakıyye bakır evânî ve bir çift mak'ad ve

[16] KŞS 52 / 237-2; Sak, *Konya Kadı Sicili, Defter 52*.
[17] KŞS 52 / 263-1; Sak, *Konya Kadı Sicili, Defter 52*.
[18] KŞS 53 / 28-2; İzzet Sak-İbrahim Solak, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1148-1149 / 1736-1737)*, Konya 2014.
[19] KŞS 54 / 129-3.
[20] KŞS 54 / 133-3.
[21] KŞS 54 / 134-1.

iki aded kilim ve bir döşek ve iki yasdık ve bir yorgan ve iki re's inek ve iki re's tosun malını annesi Fatıma'ya yüz guruşa satması, parasının tamamını alması.[22]

19- Menzil Masrafı

Karapınar'daki menzili idare eden menzilcilerin yıllık masraflarının çevre kazalardan (Bozkır'da dahil) karşılanması.[23]

20- Nikahlıyı Zorla Götürme

Bozkır kazası Akkilise köyünden Sultan binti Ahmed ve annesi, İsmail bin Mustafa'yı dava ederek, evinden kendi evine zorla götürüp oğlumun nikahlısıdır diye rencide ettiğini beyan ederek men edilmesini talep etmiş, durumun İsmail'e sorulması üzerine, oğlu Mehmed 8 yaşında iken Sultan'ın annesinin rızasıyla bunları nikahladıklarını 41.000 akçe mehir verdiğini iddia etmesi ve iddiasını ispatlayamaması üzerine İsmail'in durumdan men edilmesi.[24]

21- Ev Basma

Bozkır kazası Akkilise köyünden Abdülcelil oğlu Mehmed'in aynı köyden bazılarının evini 40-50 kişi ile basması ve paralarını alması üzerine yapılan şikayet ve suçun şahitlerle sabit olması üzerine adı geçenin kal'abend edilmesi.[25]

22- Para Çalma

Bozkır kazası Eyiciler? karyesinden Abdülalam bin Mehmed aynı köyden Musa bin Hasan ve zevcesi Şerife Raziye binti es-seyyid Mustafa hakkında davacı olarak, adı geçen Şerifenin kendi evine giderek küçük kızını kandırarak buğday torbası içine sakladığı 600 guruş nakit akçeyi aldığını bildirerek parasını talep etmesi, Mustafa sadece kendisine eşinin 62 guruş verdiğini diğer meblağı inkar etmesi, ikinci belgede ise parayı ödeyeceğini kabul ve aralarında anlaşma yapmaları sulh olmaları üzerine davanın karara bağlanması.[26]

23- Vasi Tayini

Konya Esenlü mahallesinde sakin iken Bozkır kazasında ölen Es-seyyid Hasan bin es-seyyid Hacı Mustafa'nın küçük kızı Şerife'ye babasından intikal eden mallar için üvey annesi Huri binti Halil'in vasi tayin edilmesi.[27]

24- İmdadiye Hakkında Ferman

Bozkır kazasının senelik 1000 guruş imdâdiye vermesi hakkında ferman.[28]

25- Sefere Çağırma

1155/1743 tarihli sefer için tımarlı sipahilerin sefere çağrılması (Bozkır sipahileri de sayılıyor).[29]

[22] KŞS 55 / 271-2.
[23] KŞS 56 / 1-2.
[24] KŞS 56 / 27-4.
[25] KŞS 56 / 43-3.
[26] KŞS 56 / 48-1;65-2.
[27] KŞS 56 / 80-3.
[28] KŞS 56 / 245-1.
[29] KŞS 56 / 252-1.

Sonuç

Bozkır Kazası ve bağlı köylerinde meydana gelen ve mahkemeye intikal eden bazı olayları kapsayan bu çalışmada farklı sosyal, ekonomik ve kültürel olayların olduğu görülmektedir. İncelenen sicillerde bulunan toplam 27 belgede miras, vasi tayini, çeşitli mülk satışı, nişanlıyı zorla götürme, ferman, raiyyetlik, darb, yaralama, öldürme, eşkıyalık, sefere çağrılma, menzil masrafı, imdadiye, zaviye tasarrufu, mükari deve, sefer için camus ve araba bahalarının tahsili ve arazi davalarının olduğu anlaşılmaktadır. Kadıya ya da mahkemeye intikal eden meselelerin süratle çözülmeye çalışıldığı, meselelerin halledilmesinde kadıların titiz davrandığı, şahitlerin şehadetlerine önem verildiği görülmektedir.

EKLER

KŞS 49/ 5-1

Sefere Zahîre Götürmek İçin Eyâlet-i Karaman Sancaklarından İstenen Mükârî Develeri Listesi

Defter-i şütürân-ı mükârî berâ-yı hidmet nakl-i zehâyir-i lâzıme-i ta'yînât tevâyif-i 'askeriye der-cânib-i Van ve Tiflis ki 'an kazâhâ-i mezkûrîn der Eyâlet-i Karaman bâ-mübâşeret Yûsuf Ağa 'an zü'amâ gedüklüyân bihi kazâhâ-i merkûmîn tevzî' ve ihrâc ve bihi mahleş-i irsâl şudde el-vâki' der sene 1136 ber-mûcib-i memhûr defter-i merkûme Yûsuf Ağa mübâşir-i Karaman.

Der-Livâ-i Konya.

Kazâ-i Konya ma'a Sa'îd-ili şütürân mehâr 45 / Kazâ-i İnsuyu şütürân mehâr 12 / Kazâ-i Bayburd şütürân mehâr 10 / Kazâ-i Belvîrân şütürân mehâr 14 / Kazâ-i Turgud şütürân mehâr 20 / Kazâ-i Kureyşözü şütürân mehâr 18 /

Kazâ-i Gaferyâd şütürân mehâr 13 / Kazâ-i Aladağ şütürân mehâr 14 / Kazâ-i Pîrlevganda şütürân mehâr 6 / Kazâ-i Lârende şütürân mehâr 32 / Kazâ-i Dîvle ma'a Kureyş şütürân mehâr 10 / Kazâ-i Eski-il şütürân mehâr 36 /

Kazâ-i Ereğli şütürân mehâr 36 / Yekûn şütürân mehâr 266 /

Der-Livâ-i Akşehr.

Kazâ-i Akşehr şütürân mehâr 29 / Kazâ-i Ilgun şütürân mehâr 31 / Kazâ-i İshâklı şütürân mehâr 19 / Kazâ-i Doğanhisârı şütürân mehâr 6 / Yekûn şütürân mehâr 85 /

Der-Livâ-i Kırşehri.

Kazâ-i Kırşehri şütürân mehâr 14 / Kazâ-i Konur şütürân mehâr 9 / Kazâ-i Hâcıbektaş şütürân mehâr 9 / Kazâ-i Keskin şütürân mehâr 20 / Kazâ-i Süleymânlu şütürân mehâr 4 / Yekûn şütürân mehâr 56 /

Der-Livâ-i Aksarây.

Kazâ-i Aksarây şütürân mehâr 30 / Kazâ-i Eyûb-ili şütürân mehâr 13 / Kazâ-i Koçhisâr şütürân mehâr 13 / Yekûn şütürân mehâr 56 /

Der-Livâ-i Begşehri.

Kazâ-i Begşehri şütürân mehâr 22 / Kazâ-i Göçü-i Kebîr şütürân mehâr 8 / Kazâ-i Seydîşehri şütürân mehâr 22 / Kazâ-i Kır-ili şütürân mehâr 13 / Kazâ-i Bozkır şütürân mehâr 12 / Kazâ-i Kaşaklı şütürân mehâr 10 / Yekûn şütürân mehâr 78 /

Der-Livâ-i Niğde.

Kazâ-i Niğde şütürân mehâr 17 / Kazâ-i Bor şütürân mehâr 14 / Kazâ-i Anduğu şütürân mehâr 6 / Kazâ-i Develi şütürân mehâr 12 / Kazâ-i Ürgüp şütürân mehâr 12 / Kazâ-i Şecâ'addîn şütürân mehâr 8 / Kazâ-i Yahya-ili şütürân mehâr 8 /

Kazâ-i Karahisâr şütürân mehâr 6 / Kazâ-i İncesu şütürân mehâr 11 / Kazâ-i Koçhisâr şütürân mehâr 6 / Yekûn şütürân mehâr 100 /

Der-Livâ-i Kayseriye.

Kazâ-i Kayseriye şütürân mehâr 85 / Kazâ-i Karahisâr şütürân mehâr 5 / Kazâ-i İncesu şütürân mehâr 10 / Yekûn şütürân mehâr 100 /

Cem'ân yekûn şütürân mükârî mehâr 750 /

Vech-i meşrûh üzere zikr olunan yediyüzelli mehâr mükârî deve elviye-i mezbûrelerden ‘alâ eyyi hâl ‘acâleten ihrâc ve mahalline irsâli fermân buyurulmağın işbu sened virildi 27 C sene 1136 (27 Cemâziye’l-âhir 1136 / 23 Mart 1724).

Vasale fî 7 Receb 1136 (1 Nisan 1724).

KŞS 52/119-3

Ehl-i Örf Tarafından Zorla Alınan Paraların Sâhiblerine İâde Da‘vâsı

Medîne-i Konya nevâhisinden Hatunsarây Nâhiyesi ahâlilerinden olup Karye-i Gömse ’den es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc ‘Alî ve Karye-i Eksala ’dan Molla Üveys bin ‘Abdullah ve Karye-i Sâdıklar ’dan Molla Süleymân ve Karye-i May ’dan Mehmed bin Receb ve Karye-i Çukurçimen ’den Hasan Halîfe ibn ‘Alî ve Karye-i Tekye ’den es-Seyyid Ahmed bin Mehmed ve Karye-i Kavak ’dan ‘Abdullah bin Cebeci ve Karye-i Vîrâncık ’dan Mustafâ bin ‘Abdullah ve Karye-i Zortala ’dan Mustafâ bin ‘Abdulcelîl ve Karye-i Kayaüyüğü ’ndan Molla Süleymân bin Hâcı Hüseyin ve Belvîrân Kazâsı ahâlilerinden olup Karye-i Kuzvîrân ’dan Halîl bin Arslan ve Karye-i Avşavîrân ’dan Mustafâ Beg ibn ‘Abdullah ve Karye-i ‘Alîbegüyüğü ’nden Ahmed bin Hızır nâm kimesneler meclis-i şer‘-i hatîr-ı lâzımü’t-tevkîrde Bozkır Kazâsı ’na tâbi‘ Karye-i İldoğan ’dan es-Seyyid Mehmed bin Mustafâ ve Mehmed bin Süleymân ve ‘Alî bin Feyzullah ve Mustafâ bin Ramazân ve Seydîşehri Kazâsı ’na tâbi‘ Karavîrân Karyesi ’nden Ahmed bin ‘Alî ve Karye-i Kilisecik ’den ‘Osmân bin Ahmed ve Karye-i Aşağı Kilisecik ’den Mahmûd bin Mustafâ ve ‘Abdulfettâh bin Mahmûd ve Karye-i Akkilise ’den ‘Abdul‘azîz bin İbrahîm ve Yağlıüyük Karyesi ’nden Ahmed bin İbrahîm ve yine Bozkır Kazâsı’ndan Bademli Karyesi ’nden Hasan bin ‘Osmân nâm kimesneleri hâlâ Eyâlet-i Karaman mütesellimi ‘umdetü’l-emâcid Mustafâ Beg tarafından ta‘yîn olunan ‘Alî Ağa mübâşeretiyle ihzâr ve mahzarlarında üzerlerine da‘vâ ve takrîr-i kelâm idüp mezbûrlar sahte bayrak açup karyelerimize konup müft ve meccanen yem yedirip ve yeyüp ve içüp ve her birlerimize günâ gün cevr ve eziyet eylediklerinden mâ‘adâ zulmen ve bi-gayr-ı hak her birimizin karyelerinden bayrak akçası ve konakçı ve kurbân akçası deyu beşer ve onar guruş ki cem‘an altmışaltıbuçuk guruş olmak üzere ahz eylediler su’âl olunup meblağ-ı merkûm her birimize istirdâd olunmak matlûbumuzdur didiklerinde gıbbe’s-su’âl ve ‘akîbü’l-ikrâr mûcibince meblağ-ı merkûmu ashâbına red ile hükm olunup tahsîline tenbîh bir le mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu fî’l-yevmi’l-hâdî ‘aşer min Şevvâli’l-mükerrem li-sene selâse ve erba‘în ve mi’ete ve elf (11 Şevvâl 1143 / 19 Nisan 1731).

el-Hâc Mehmed bin Ahmed Efendi, el-Hâc Mustafâ bin Hâcı ‘Ömer, el-Hâc Yûsuf bin el-Hâc ‘Alî, es-Seyyid ‘Alî bin es-Seyyid ‘Alî, Kâdı -zâde Ahmed Efendi, Kethüdâyeri Mehmed Ağa, es-Seyyid Hüseyin bin es-Seyyid el-Hâc ‘Alî.

KŞS 53/ 28-2

Ra'iyyet ve Ra'iyyet Oğlu Olduğu İddi'âsı

Bozkır Kazâsı'na tâbi' Sinândı nâm karye ve gayriden otuzdörtbindörtyüzyetmişbeş akça ze'âmete mutasarrıf olan râfi'ü'l-kitâb Seyyid Mustafâ Ağa nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde Belvîrân Kazâsı'na tâbi' Dinek nâm karye sipâhîsi Hâcı Mahmûd bin 'Alî nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp işbu hâzır-ı bi'l-meclis Ahmed bin Mustafâ bin Uzun Ahmed benim ze'âmetim aklâmından Sinândı Karyesi mahallâtından Baybağân nâm mahalle ahâlisinden yedimde olan sûret-i defter-i hâkânîde mestûr ra'iyyet ve ra'iyyetim oğullarından olup beş on senedir mahalle-i

mezbûreden kalkup merkûm Hâcı Mahmûd'un tîmârı olan Dinek Karyesi'nde sâkin olmağla merkûm Hâcı Mahmûd bilâ sened benim re'âyâmdır deyu fuzûlî müdâhale ider merkûm Hâcı Mahmûd'dan ve mezbûr Ahmed'den su'âl olunup takrîrleri tahrîr ve merkûm Hâcı Mahmûd'un müdâhalesi men' ve def' olunmak matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl merkûm Hâcı Mahmûd cevâbında mezbûr Ahmed 'an asl Baybağân re'âyâsından mezbûr Mustafâ Ağa'nın ra'iyyet ve ra'iyyeti oğullarından olup kendi tîmârı olan Dinek Karyesi'ne sonradan gelüp merkûm Ahmed'e bilâ sened müdâhale eylediğini ikrâr ve merkûm Ahmed dahî mezbûr Seyyid Mustafâ Ağa'nın ra'iyyet ve ra'iyyeti oğullarından ve karye-i mezbûre Sinândı re'âyâsından mahalle-i mezbûre Baybağân'dan olduğunu ikrâr etmeğin 'alâ mûcib-i ikrârihümâ merkûm Hâcı Mahmûd mu'ârazadan men' olunup mâ-hüve'l-vâki' hıfzen li'l-makâl bi't-taleb ketb olundu fî'l-yevmi's-selh min Şevvâli'l-mükerrem li-sene semân ve erba'în ve mi'ete ve elf (29 Şevvâl 1148 / 13 Mart 1736).

el-Hâc Bostân Ağa ibn 'Abdullah Ağa, Yûsuf Beg ibn Ahmed, 'Alî bin Mehmed, el-Hâc 'Alî Ağa ibn el-Hâc Bostân Ağa.

XVI. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE BOZKIR SU DEĞİRMENLERİ VE DEĞİRMEN İŞLETMECİLİĞİ

WATERMILLS AND ITS MANAGEMENT IN BOZKIR FROM XVITH CENTURY TO PRESENT DAY

Doğan YÖRÜK[*]
Onur KABAK [**]

Öz

Modern öncesi dönemlerin küçük sanayi tesisleri olan değirmenler çalışma şekillerine göre çeşitli terimlerle adlandırılmıştır. Anadolu genelinde en fazla su değirmenleri kullanılmış, bunlara da âsiyâb denilmiştir. Değirmenlerin bünyesindeki taş sayılarının azlığı veya çokluğu, 3, 6, 12 ay boyunca çalışıyor olmaları; büyüklükleri, iş kapasiteleri ve su kaynaklarının devamlılığı gibi hususlarda farklı değerlendirmeler yapabilmemize imkan tanımıştır. Özellikle, 1584 tarihinde, Çat Köyü'ndeki 15 taşlı değirmen ile Değirmenderesi / Dere Köyü'ndeki 38 taşlı değirmen zamanının adeta küçük birer un fabrikaları gibi çalışmış olmalıdırlar. Bunların dışında da Bozkır ve çevresinde un değirmenleri olmakla birlikte, bir tek tahunhaneye/susam değirmenine rastlanılmamaktadır. Yine, bu dönemde susam bitkisinin yetiştirildiğine dair de bir iz yoktur. Fakat Bozkır'a komşu olan Akseki ve Manavgat'ta hem susam bitkisi yetiştirilmekte, hem de tahunhane işletmeleri görülmektedir. Bu işletmeler zamanla kapanmış olmalı ki hâlâ Bozkır ve çevresinde susam ziraati yapılmamasına rağmen, Konya ve çevresinde tahin denilince Bozkır akla gelmektedir. Bozkırlılar kendi topraklarında yetiştiremedikleri ve dışarıdan aldıkları susamı işleyerek kendi markaları haline getirebilmeyi başarmışlardır.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Bozkır Ağzı, Ses bilgisi

•

[*] Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, dyoruk@selcuk.edu.tr*
[**] *Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim elemanı, onurkabak@selcuk.edu.tr*

Abstract

Mills which were small industrial facilities of pre-modern era, has been entitled in various terms according to their working styles. Watermills were one of the mill type commonly used in Anatolia and they were called as asiyab. Some matters such as minority or multiplicity of numbers of millstones in watermills, working times for 3,6,12 months, their size, capacities and the continuity of water sources enable us to make different evaluations for them. Especially, watermills with 15 millstones in Çat village and the 38 millstones in Değirmenderesi village in 1584, must have worked like small flour factories. Although there were flour mills around Bozkır, we could not see any sesame mills. Also there is no sign of growing sesame seeds in that period. It is understood that sesame was grown and sesame mills (tahunhane) were seen in Akseki and Manavgat, neighbours of Bozkır. These businesses must have been closed in time and although there is no sesame cultivation around the Bozkır, this place became well-known for tahin around Konya. By processing the sesame they have bought from outside, those who were Bozkır's people made it brand.

•

Keywords

Bozkır, Bozkır Dialect, Phonetics

GİRİŞ

Su, tarihin ilk dönemlerinden beri temizlik, içeçek ve hatta dini[1] bir obje olarak insanoğlunun vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Onu tarihi süreç içerisinde vazgeçilmez kılan bir başka nokta daha vardı ki o da suyun bir enerji kaynağı olarak su değirmeni teknolojisine uyarlanmasıydı. Su değirmenlerinin ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından kullanılmaya başlandığı tam olarak bilinmemektedir[2]. Jean Gimpel, bir ihtimal, ilk su değirmenlerinin mühendisler tarafından M.Ö. II. Yüzyılın sonlarına doğru yapıldığını ileri sürmüştür[3]. Romalılar, ilk örnekleri 0,5 beygir gücünde olan ve yatay konumdaki çarkların döndürdüğü değirmenleri, dişliler vasıtasıyla dikine durabilen çarklara uyarlamayı başarmışlardır. Böylelikle değirmenin öğütme gücünü altı kat arttırarak fabrikalaşmanın ve yüksek bir ekonomik kazancın kapısını aralamışlardır. Bu yeni gelişme ile 40 kölenin bir el değirmeniyle 10 saatte öğüteceği tahılı, bir su değirmeni tek başına aynı zaman ölçüsünde yapabilecek konuma gelmiştir[4]. Değirmen teknolojisi hakkında gelişmiş bilgilerine rağmen Romalılar, bu donanımı, imparatorluğun birkaç noktasıyla sınırlı tutmuşlar ve yalnızca buğday öğütme işinde kullanmışlardır[5]. Oysa Ortaçağda bu anlamda büyük bir atılım gerçekleştirilmiştir. Özellikle de IX. yüzyıldan sonra su değirmenleri giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Braudel, "Avrupa'da Atlantik'ten Moskof Devleti'ne kadar artık hiçbir köy yoktur ki, değirmencisi ve akıntıyla dönen değirmen dolabı olmasın" diyerek yaşanan bu değişimi gözler önüne sermiştir[6].

Avrupa'da su gücünden elde edilen enerji, tahıl öğütme işinin dışında demir dövmede kullanılan çekiçlere, kumaş çırpıcılara, tabakhanelere ve kâğıt çekme işine uyarlanarak bir nevi fabrikalara dönüşmüşlerdir[7]. Öyle ki bu üretim merkezleri zamanla hisseleri sermaye sahipleri tarafından alınıp satılabilen anonim şirketler haline gelmişler

[1] Murat Turgut, "Tarhuntašša'daki Su Kültü Mekânları", *Tarihin Peşinde*, S.14, Konya 2015, s.337-354.
[2] M.Ö. yaklaşık 4. bin yılın sonlarına doğru elle öğütülen değirmen taşlarının yerine hayvan ve su gücüyle çalışan değirmenlerin kullanılmaya başlandığı ve bu dönemde makinalaşma için önemli bir adım atıldığı belirtilmektedir. Bkz. Hasan Bahar, "Uygarlıkların Kaynağı Su", *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Ed. Kerim Han Acar, Konya 2010, s.49-50.
[3] Jean Gimpel, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, 7. Basım, Çev. Nazım Özüaydın, Tubitak Yay., Ankara 2004, s.7; Strabon, Pontus kralı Mithridates'in Kabeira'daki (Niksar yakınlarında) sarayının bulunduğu yerde bir su değirmeninden bahseder. Strabon, *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap XII-XIII-XIV)*, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s.42.
[4] Gimpel, *Ortaçağ Avrupa Endüstrisi*, s.7-8.
[5] Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C.I, Gece Yay., Ankara 1993, s.310.; Roma'da su değirmenlerinin neden yaygınlık kazanmadığına dair bir bilgi için George Basalla, *Teknolojinin Evrimi*, Çev. Cem Soydemir, 8. Baskı, Tubitak Yay., Ankara 2000, s.195-197.
[6] Braudel, *Maddi Uygarlık*, s.310-311.
[7] Steven A. Epstein, *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası: Ekonomi ve Sosyal Tarih-1000-1500*, Çev. Serap Işık, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.,İstanbul 2014, s.227-228.

ve Endüstri devrimi öncesi makineleşmenin merkezine oturarak, Batı'nın dünyaya üstünlük kurmasında haklı bir yer edinmişlerdir[8].

Ortaçağ İslam coğrafyasında da su değirmenleri yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Nüfusun kalabalık olduğu Bağdat gibi şehirlerin hububat ihtiyacını karşılamak için Dicle ırmağına önemli sayıda su değirmenleri inşa edilmiştir. X. yüzyılda Dicle nehrinde gezici sallar üzerine monte edilen su değirmenleri vasıtasıyla günlük 10 tonluk buğday öğütülebilmiştir[9]. Aynı dönemde Ciruft'ta küçük bir nehir üzerinde 60 adet değirmen çalıştırıldığı, Basra'da ise gelgit enerjisinden faydalanılarak değirmen işletildiği görülmüştür[10]. XII. yüzyılda Artuklu Türklerinin sarayında hizmet vermiş olan El-Cezeri, başta su çarkları olmak üzere su hidrolik mühendisliği ile ilgili önemli çalışmalara imza atmıştır[11].

Osmanlı devletinin geniş ve birbirinden farklı coğrafi alanlara hükmetmesi, şüphesiz enerji türü bakımından farklı değirmen tiplerinin kurulmasına neden olmuştur. Bunlar: At (kıraç) değirmenleri, su (asiyab) değirmenleri, yel (bad-rah) değirmenleri ve dolaplardır[12]. Ancak irili ufaklı pek çok akarsuyun bulunması en azından Anadolu'da su değirmenlerinin diğer değirmen çeşitlerine oranla daha fazla yaygınlaşmasında etkili olmuştur[13]. Osmanlı devletinin vergi tespiti için düzenlemiş olduğu tahrir defterlerinden elde edilen veriler, XVI. yüzyıl Anadolu'sundaki pek çok sancak, kaza ve nahiyede su değirmenlerinin yaygınlığına işaret etmektedir[14]. Klasik Osmanlı sosyal-iktisadi dünya görüşü ekseninde, üretilen mal ve hizmetlerin olabildiğince bol ve ucuz olması için üretimin mümkün olan en yüksek seviyede tutulmak istenmesi, birer üretim mekanizmaları olan su değirmenlerinin önemine vurgu yapmaktadır[15]. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, üretim tesislerinde kullanılan enerjinin % 72,60'nın hâlâ su gücünden elde edilmesi, modern güç kaynakları öncesi suyun yaygın kullanımı hakkında fikir vermektedir[16].

---

[8] Gimpel, *Ortaçağ Avrupa Endüstrisi*, s.19-27.

[9] Zeki Tez, *Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları*, Nobel Yay., Ankara 2001, s.235.

[10] Ahmet N. Özdal, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Farklı İşletmecilik Türleri ve Organizasyonel Yapıları-Bir Taslak Çalışması", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2014, s.92.

[11] Faruk Köse, "Su Makinalarının Medeniyet Tarihinde Gelişimi ve Önemi", *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Ed. Kerim Han Acar, Konya 2010, s.516-527.

[12] Ahmet Yiğit, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2007, S.18, s.203; Salih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti (1740-1840)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

[13] Ümit Koç, "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Değirmenler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.149, Nisan 2004, s.183.

[14] Tahrir defterlerine dayalı çalışmalardan toplanan veriler ışığında XVI. Yüzyıldaki değirmenlerin sayısı ve gelirleri ile alakalı tablo için bkz. Koç, "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Değirmenler", s.186-188.

[15] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s.43-52.

[16] Ozan Arslan, "1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine Göre Türkiye'deki Üretim Tesislerinin Güç Kaynakları Üzerine Kantitatif Bir Çalışma", *Turkish Studies*, Vol:10/9, 2015, s.48-50.

Osmanlı devletinde değirmenlerin, stratejik öneme sahip ve genellikle ihracı yasak ürünler listesinin başında gelen başta buğday olmak üzere tahıl öğütme işinde kullanılması yukarıda bahsettiğimiz sosyal-iktisadi dünya görüşü ile birleştiğinde bir anlam kazanmaktadır. Kaza merkezlerinden başlayarak, büyük şehirlerin, ordunun vs. beslenmesi için gerekli olan unun öğütülmesi bu açıdan büyük önem arz etmekteydi. Ancak Osmanlı'da Geç Dönem Ortaçağ ve Erken Modern Dönem Avrupası'nda meydana gelen teknolojik değişimi, yani su değirmenlerinin un öğütmek veya yağ elde etmek dışında başka işler için kullanılıp kullanılmadığını tam olarak bilememekteyiz. Bunun yanında özellikle dokumacılığın yaygın olduğu Balkanların bir kısmında bu türden mekanik değişimlerin uyarlandığını görebilmekteyiz. Henüz XV. ve XVI. yüzyıllarda su kuvveti ile işleyen aba, kebe, çuha değirmenlerinin var olduğu dikkat çekmektedir. XV. yüzyılın sonralarında İspanya'dan kaçıp Osmanlıya sığınan Yahudilerin (Sefarad) o dönem Avrupa'nın en ileri dokuma tekniğini kullanan İspanya'dan bu teknolojiyi yanlarında getirdikleri düşünülmektedir[17]. İskeçe'nin Esketza ırmağı üzerinde bulunan 77 su değirmeninden 24'ünü yünlü kumaş üretimiyle ilgili sıkıştırma tezgâhı durumundaki kebe değirmenleri oluşturmaktaydı[18]. Benzer bir şekilde suyun bol olduğu İslimye'de yünlüler su değirmenlerinde işlenmekteydi[19]. Ayrıca İzladi'de demir dövmeye yarayan su değirmenleri ile İstolni Belgrad'ta bir barut değirmeni XVI. yüzyıl kayıtlarına yansımıştır[20].

Osmanlı kanunnamelerinde değirmen işletmeciliği ile ilgili düzenlemeler açık bir şekilde ifade edilmiş olup, bir değirmencinin uyması gereken kurallar en ince ayrıntısına kadar belirtilmiştir[21]. Burada iki temel amaç gözetilmiştir. Bunlardan ilki küçük işletmelerin devamlılığını sağlamak, ikincisi ise değirmen işletmecisi ile bu işletmeden faydalanacak kişiler arasında doğabilecek sorunların önüne geçmektir. Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda hazırlanan Tahrir defterleri sayesinde, imparatorluğun pek çok noktasına yayılmış, stratejik öneme sahip bu değirmenlerin vaziyetleri, türleri, sayıları, taş adetleri, yıl içinde ne kadar çalıştıkları vs. gibi hususlar kayıt altına alınmıştır. Üretimin kısıtlı ve ulaşım imkânlarının sınırlı olduğu bu yüzyıllarda, Osmanlı yönetim kademesinin temelde tebaasının refahını sağlamak ve devlet ile halk arasında süregiden

[17] Halil Sahillioğlu, "Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid'in Son Yıllarından Yeniçeri Çuha Muhasebesi", *İst Üniv. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.2-3, 1973-74, s.415-418.
[18] Machiel Kiel, "İskeçe", *DİA*, C.22, İstanbul 2000, s.554.
[19] Mahhiel Kiel, "İslimye", *DİA*, C.23, İstanbul 2001, s.74.
[20] Machiel Kiel, "İzladi", *DİA*, C.23, İstanbul 2001, s.514.; Geza David, "İstolni Belgrad", *DİA*, C.23, İstanbul 2001, s.406.
[21] *Ve değirmenciler gözlene; değirmende tavuk besleyüp halkın ununa ve buğdayına zarar etmeyeler. Vakti bilmek isterler ise ancak bir horoz besleyeler. Eyü döğeler illet etmeyeler ve kimsenin buğdayını değiştirmeyeler ve değirmeni hâlî (boş) komayalar ve yabana gitmeyeler ve taşların vakti geldikçe diş edeler ve haklarından artuk terke almayalar ve uğurlamayalar. Ve her kişi nevbetiyle öğüde ve bir kişinin terkesin çukarub aher kimesneninkini koymayalar. Eğer inad ederlerse muhkem haklarında geline illa muhkem ve müntehi hakkından geleler.* Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri IV*, İstanbul 1992, s.329; Yiğit "XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", s.104.

yöneten-yönetilen ilişkisini bozmamak adına bu denetim, önem taşımaktaydı. Tahrir kayıtları, bu anlamda toplumun ihtiyacı olan tahıl ürünlerinin öğütülmesinde kullanılan değirmenlerin harap, yani kullanılmaz ise bunların tamiri veya yenilerinin yapılması hususunda geliştirilecek siyasetin belirlenmesinde de bir veri kaynağı olmuştur diyebiliriz.

Tahrir defterlerinde su değirmenleri, asiyab adıyla tanımlanmış olup, onlardan alınan vergi ise resm-i asiyab şeklinde kaydedilmiştir. Vergilendirilme yapılırken bina sayısı değil, değirmenin içinde un öğüten taş (bab) sayısı esas alınmış, aylık 5 akçe üzerinden, değirmenin çalışma süresine göre bir hesaplama yapılmıştır. Yani 12 ay boyunca düzenli çalışan bir su değirmeninden 60 akçe, 6 ay süreyle çalışan bir değirmenden 30 akçe ve ancak sel sularının yürütebildiği değirmenlerden ise kaç ay çalışmışsa her ay için 5 akçe vergi alınmıştır[22]. Vergiler bazı yerlerde aynî olarak da alınabilmekteydi. Mesela, Menteşe livasında değirmenlerden Bursa müddü ile 1 müd buğday ve 1 müd arpanın vergi olarak toplandığı görülmektedir. Fakat bu uygulamadan kıtlığa sebebiyet vereceği endişesiyle bir süre sonra vazgeçildiği anlaşılmaktadır[23].

Osmanlı devletinde su değirmenlerinin bulunduğu kırsal mekânların sosyo-ekonomik anlamda diğerlerine oranla olumlu anlamda bir farklılaşmaya sebebiyet verdiğini belirtmek gerekmektedir. Genellikle köylerin uzağında su akışı boyunca inşa edilen bu değirmenler, çevre köylerden insanların unlarını öğütmek için günlerce sıra beklediği ve bu süre zarfında iletişim kurup, sohbet edebildikleri yerler olarak cazibe merkezleri haline gelmişlerdir. Bu durum aynı zamanda değirmenin bulunduğu yer ile çevre köyler arasında düzenli bir yol ağının kurulmasına zemin hazırlamıştır[24]. Nitekim değirmeni bulunan bazı mezraların zamanla köye dönüşmesi değirmenlerin neden birer cazibe merkezleri olduğu görüşünü kanıtlar niteliktedir[25]. Bu bağlamda, bildirinin amacı, XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla, hatta günümüze kadar süreklilik içinde gelen Bozkır'daki su değirmenlerinin ve işletmeciliğinin niteliği üzerinden, Bozkır ve çevresine neler kazandırdığını sorgulamak olacaktır.

A-BOZKIR DEĞİRMENLERİ

Osmanlı idari yapılanması içinde Karaman eyaletinin, Beyşehir sancağına bağlı, Seydişehir kazasına tabi olan Bozkır nahiyesi, XVI. yüzyıl boyunca ortalama 40 köyden oluşmaktadır[26]. Bu ünitenin merkezi konumundaki Siristad köyü (gününüzdeki Bozkır

[22] Mehmet Akif Erdoğru, "Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri", *OTAM*, S.4, Ankara 1993, s.474, 484, 510; Bayram Ürekli - Doğan Yörük, "Karaman Eyâletine ait Bir Kanunnâme Sureti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.8, Konya 2002, s.348.

[23] Yiğit, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", s.105.

[24] Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler", *Turkish Studies*, Volume 9/1, Winter 2014, p.639.

[25] Yörük, "Su Değirmenleri", s.641.

[26] Alaattin Aköz, "XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme ve Üretim", *Bozkırın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Ed. Mustafa Yılmaz-Ahmet Atalay-Osman Doğanay, Konya 2007, s.68.

adlı yerleşme) Konya'nın 116 km güneyinde Torosların kuzey eteklerinde 1.131 metre yükseklikte vadiler arasında sıkışıp kalmıştır[27]. Söz konusu bölge su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek bir konumdadır. Akdağ, Güldağı ve Haydar Dağı'nın doğu ve kuzey yamaçlarından doğan Çarşamba Çayı; yağmur, kar ve karstik kaynakların da eklenmesiyle güçlenerek Bozkır'ın ortasından geçmektedir[28]. Bu çayın kaynaklarından olan Aygır Pınarı ile Bozkır arasındaki mevkii, konumuz açısından su değirmenlerinin yoğun bir şekilde işletildikleri su kaynağı olması bakımından önem taşımaktadır.

Harita 1: 16. ve 19. Yüzyıllarda Bozkır'daki Değirmenler

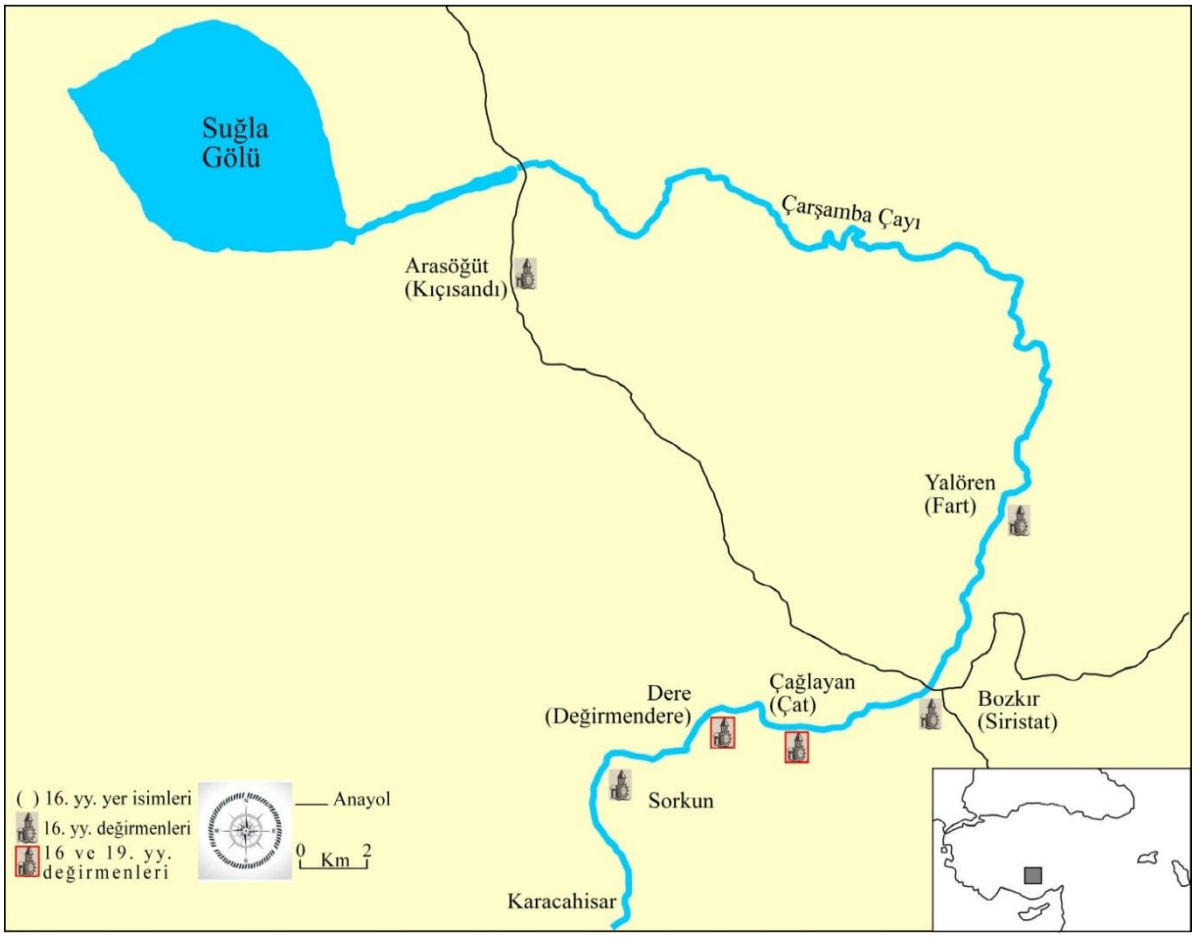

Bozkır, oldukça dağlık ve engebeli bir arazi üzerinde bulunmasından dolayı yerleşim birimleri genellikle akarsuların meydana getirdiği derin vadi tabanları üzerinde kurulmuştur. Başka bir deyişle, halk akarsu kenarlarına yerleşmeyi tercih etmiştir. Bu

[27] Hasan Bahar, "Bozkır", *Konya Ansiklopedisi*, C.2, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2011, s.170.

[28] Adnan Doğan Buldur-Sabahattin Sarı, "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.25, Ocak 2012, s.91-92.

durum, su değirmenlerinin kırsal yerleşim birimlerinin içinde veya yakınlarında kurulmuş olabileceğini göstermektedir. Nitekim bugün Dere olarak bilinen kasabanın, XVI. yüzyıl kayıtlarına, muhtemelen buradaki değirmenlerin fazlalığından dolayı, Değirmendere olarak kaydedilmiş olması, bu köyde değirmen işletmeciliğinin başat bir unsur olduğunu göstermesi bakımından önemlidir[29].

XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden elde edilen veriler ışığında, 1500-1584 yılları arasında Bozkır nahiyesine bağlı köyler arasında başta Değirmendere olmak üzere, Çat (Çağlayan), Siristad, Avrana, Kiçisandı, Fart, Kazıkdere, Sinandı ve Morsun'da su değirmenlerinin işletildiğini görmekteyiz. 1500 yılında nahiye içinde toplamda 37 adet olan değirmen taşı, 1524 yılında hiç değişmeden sabit kalırken, bu rakam 1584 yılında %108'lik oranda bir artışla 77'ye yükselmiştir[30]. Yüzyılın sonlarına doğru değirmen sayısında görülen bu artış eğilimi, Konya kazası dâhilindeki nahiyelerde görülen artışla benzerlik göstermekle beraber, oran olarak çok daha yukarılarda seyretmiştir[31]. Bu hususta, Değirmendere ve Çat köylerinde dönen taş sayısı dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Nahiyeye bağlı diğer köylerde dönen taş adedi 1 ila 4 arasında değişirken, Değirmendere'de bu rakam 20'den 38'e, Çat'da ise 9'dan 15'e çıkmıştır. Aygır pınarı üzerine sıralanmış birbirine yakın bu iki köy, adeta dönemin birer un fabrikası gibi çalışmışlardır. Değirmenler genellikle bir veya iki gözden (taştan) meydana gelirken, Siristad, Çat ve Değirmendere köylerindeki değirmenler diğerlerinden nitelik ve nicelik itibarıyla farklılaşmaktadırlar. Tahrirlere göre Siristad'da 2, 4, 9; Çat'ta 9, 15; Değirmendere'de 20, 15, 38 taşlı ve hepsinin yıl boyunca çalışıyor olması ile tek bir çatı altında bulunmaları ilginçtir. Zira XVI. yüzyıl kırsalında bu kadar fazla taşı bünyesinde barındıran değirmen sayısı neredeyse yok gibidir. Konya[32], Aksaray, Akşehir[33] ve Ereğli çevresinde karşılaştığımız en yüksek taş sayısı Ereğli'nin İvriz çayı üzerine kurulmuş olan 16 taşlı bir değirmendir[34]. Değirmendere köyündeki 3 ayrı değirmenden birinin 20 taştan zaman içinde 38 taşa çıkması su kaynağı ve iş hacmi açısından önemli olduğu kadar, değirmenin kurulduğu fiziki alanın büyüklüğüne de işaret eder. Ne var ki sahada ilgili kişilerle yaptığımız görüşmelerde; söz konusu köyde bir zamanlar 36 değirmenin varlığı ifade edilmiş, fakat bunun tek bir çatı altındaki konumu kabul görmemiştir.

[29] BOA TT 40, s.406; BOA TT 399, s.288.
[30] BOA TT 40, s.398-417; BOA TT 399, s.288-295; M. Akif Erdoğru, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İzmir 2004, s.380-421.
[31] XVI. Yüzyılda Konya kazasına bağlı nahiylerdeki değirmen taş sayıları %35,7'lik bir artışla 109'da 148'e yükselmiştir. Bkz. Yörük, "Su Değirmenleri", s.641. Konya'daki su değirmenleriyle ilgili diğer çalışmalar için bkz. Remzi Duran-Ali Baş-Ruhi Özcan, *Konya Su Değirmenleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016; Muammer Ulutürk, "Meram'da Tarihi Su Değirmenleri", *TÜBAR*, XXIX, 2011, s.447-460; Ali Baş-Remzi Duran-Ruhi Özcan, "Konya Meram İlçesi Tarihi Su Değirmenleri", *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Konya 2011, s.95-113; M. Akif Erdoğru, "Beyşehir Sancağındaki Su Değirmenleri (1466-1584)", *I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Konya 2006, s. 354-360.
[32] Yörük, "Su Değirmenleri", s.647-650.
[33] Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, Akademi Titiz Yay., İstanbul 2011, s.204-207.
[34] TKGM TT 113, vr.369a.

Gerekçe olarak dere kenarında bu kadar geniş bir alanın yokluğu gösterilmiş, buna ek olarak da mevcut su gücünün tek bir değirmen içinde bu kadar fazla taşı çeviremeyeceği kanaati dillendirilmiştir[35].

Tablo I: XVI. Yüzyılda Bozkır'daki Değirmenler

Köy Adı	1500			1524			1584		
	Bâb	Vzyt	Glr	Bâb	Vzyt	Glr	Bâb	Vzyt	Glr
Çat	-	-	-	9	-	480	15	12 ay	900
Avrana	-	-	-	-	-	-	1	1 ay	15
Kiçisandı	3	4ay	60	4	-	60	4	6 ay	120
Fart	2	6 ay	60	-	-	-	1	12 ay	60
Siristad	2	12 ay	120	4	12 ay	240	9	12 ay	540
Siristad	1	8 ay	40	-	-	-	-	-	-
Siristad	1	12 ay	60	-	-	-	-	-	-
Siristad	1	bab	0	-	-	-	-	-	-
Siristad	-	-	-	-	-	-	1	Harap	0
Kazık(dere)	2	6 ay	60	2	6 ay	60	2	6 ay	60
Değirmendere	20	12 ay	1200	15	12 ay	900	38	12 ay	2280
Değirmendere	1	Harap	0	-	-	-	2	Harap	0
Değirmendere	1	12 ay	60	1	12 ay	60	1	Hâdis 12 ay	60
Sinandı	2	6 ay	60	2	6 ay	60	2	3 ay	30
Sinandı	-	-	-	-	-	-	1	Hâdis 3 ay	15
Morsun	1	-	0	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	**37**		**1720**	**37**		**1860**	**77**		**4080**

Bozkır nahiyesindeki su değirmenleriyle ilgili söylenmesi gereken bir başka nokta ise bunların ağırlıklı olarak Sorkun ve Bozkır arasındaki 10-12 km'lik akarsu yatağı üzerinde kurulmuş olmalarıdır. Nitekim 1500 yılında nahiye içindeki toplam 37 taşın 26 (%70,2)'sı, 1524 yılında 37 taşın 29 (%78,3)'u ve son olarak 1584 yılında 77 taşın 63 (%81,8)'ü bu hat boyunca işletilmiştir. Ancak Osmanlı idarecileri, aynı bölge ve yatak üzerinde değirmenlerin kurulmasını belli bir ihtiyacın oluşmasına ve ekonomik olarak diğer değirmenlere zarar vermemesi kuralına bağlamışlardı. Aksi takdirde değirmen sahipleri arasında husumet doğabileceği düşünülmekteydi. Bu sebeple değirmenler

[35] Osman Kalay ve Hasan Kalay. Mülakat tarihi 07.04.2016.

arasındaki mesafe 600 zirâ, yaklaşık 454,8 metre olarak belirlenmişti[36]. Fakat köylerdeki değirmen sayılarına bakıldığında bu kurala zaman zaman uyulmadığı da söylenebilir. Mesela, aynı anda Siristad'da 4, Değirmendere'de 3, Sinandı'da 2 değirmenin varlığı dikkat çekmektedir. Bu değirmenlerin aralarında mesafelerin olması gerekenden çok daha yakın olduğu düşünüldüğünde, bölgenin coğrafi şartlarının ve konumunun da belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Sorkun, Değirmendere, Çat ve Siristad gibi Bozkır Çayı üzerindeki arazi bakımından tarıma elverişsiz köyler bu durumu lehlerine çevirmişler, 10-12 km'lik hat boyunca değirmenler kurarak çevre köylerden un öğütmek isteyen kişilerin uğrak yeri olmuşlardır. Bu hareketlilik beraberinde pek çok meslek erbabının buralarda faaliyet göstermesine de zemin hazırlamıştır.

Tahrir defterleri XVI. yüzyılda değirmenlerin çalışma süreleri hakkında da bilgi vermektedir. Değirmenler üzerine kuruldukları su kaynaklarının rejimine göre 12 ay, 8 ay, 6 ay veya 3 ay şeklinde çalışma prensiplerine sahiptiler. Daha önce de belirtildiği gibi işletildiği süre zarfı, ondan alınacak verginin belirlenmesini sağlamaktaydı. Bölgedeki değirmenlerin ekseriyetinin 12 ay boyunca düzenli olarak çalıştığı görülmektedir. 1500 yılında toplam değirmenlerin %64,8'i, 1524 yılında %54,05'i ve 1584'te ise %83,11'i yıl boyunca işletilmiştir. Harap yani belli sebeplerle kullanılamaz hale gelen değirmenlerin sayısı ise çok az denilebilecek bir seviyededir. Yüzyılın son çeyreğinde harap olan 3 değirmene karşılık, 2 yeni değirmen devreye sokulmuştur. Tablo II'de de görüleceği üzere yıl boyunca çalışan değirmenlerin kabarıklığı, üzerinde kuruldukları su kaynağının düzenliliğine işaret etmektedir. Yine, mevsimlik yağışlara bağlı oluşan akarsular ve göletlerin üzerinde de değirmenler kurulmakla birlikte bunların varlığı diğerlerine göre çok daha azdır.

Tablo II: Bozkır Nahiyesindeki Değirmenlerin Yıllık Çalışma Süreleri

Süre	1500		1524		1584	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
12 ay	24	64,86	20	54,05	64	83,11
8 ay	1	2,70	-	-	-	-
6 ay	6	16,21	4	10,81	6	7,79
4 ay	3	8,10	-	-	-	-
3 ay	-	-	4	10,81	3	3,89
1 ay	-	-	-	-	1	1,29
Harap	1	2,70	-	-	3	3,89
Belirsiz	2	5,40	9 (10-12 ay)	24,32	-	-
Toplam	**37**	**100**	**37**	**100**	**77**	**100**

[36] Yörük, "Su Değirmenleri", s.642.

Karaman eyaleti kanunnamelerinde değirmenlerden aylık 5 akçe üzerinden yıllık 60 akçe alınması istenilmiştir[37]. Bu doğrultuda, bir değirmen bünyesindeki birden fazla taşın vergilendirilmesi de çalışma sürelerine göre değişebilmektedir. Mesela, 1524 tarihinde Çat köyündeki 9 taşlı değirmene 480 akçelik bir vergi yazılmıştır. Bu miktarı 9'a böldüğümüzde 53,33 akçelik bir rakam elde edilmektedir. Böyle bir vergilendirme söz konusu bile olamayacağına göre 9 taştan bir veya bir kaçının daha uzun veya kısa süre çalıştığı düşünülmelidir. Benzer şekilde, 1500 ile 1524 yılları arasında Bozkır'daki değirmen taşı sayısı (37) aynı olmasına rağmen, vergi miktarındaki artış taşların çalışma sürelerinin arttığına işaret etmektedir. Değirmenlerden 1500 yılında 1720 akçe vergi alınırken, 1524'te bu miktar %8,13'lük bir artışla 1860 akçeye yükselmiş, 1584'te ise %119,3'lük bir artışla 4080 akçeye çıkmıştır.

Tahrir defterleri değirmenlerin mülkiyetinin kimin elinde olduğu bilgisini de zaman zaman bizlere verebilir. Bunlar ya bir kişinin mülkiyetinde, ya da herhangi bir vakfın gelir kalemleri içinde yer alabilirler. Miri diyebileceğimiz mülkiyeti devlete ait değirmen ise neredeyse yok gibidir. Bu tür değirmenler, defterlere mülkiyet ve tasarruf hakkı kimin üzerinde ise onun adıyla yazılmışlardır. Mesela, 1500 yılında Siristad köyündeki değirmenlerden biri Zaviye-i Derviş Mustafa değirmeni[38], Değirmendere'dekilerden biri Kemal Kadı değirmeni, Morsun'daki ise İbrahim Beğ değirmeni olarak kaydedilmiştir[39]. Buradaki örneklerde değirmenlerin vakıf veya mülkiyet haklarına gönderme yapılırken, ekseriyetinde bu illiyet bağları verilmemiştir. Bu husus, merkezi yönetimin vergi kalemlerini istatiksel bir veri tabanı haline getirmekten ziyade kendisinin vergi alabileceği kalemleri kayda alma girişimiyle ilişkilidir.

B-XIX. YÜZYIL'DA BOZKIR DEĞİRMENLERİ

XIX. yüzyılda Bozkır idari bakımdan kaza ünitesine dönüşmüş, buna bağlı olarak da idari birimin köy sayısı artarak 58'e yükselmiştir[40]. Yine, XVI. yüzyıldaki gibi değirmen ve değirmen işletmeciliği Dere (Değirmendere) köyünde yoğunlaşmıştır. Özellikle Fart, Sinandı (Sandı), Siristad, Çat ve Dere köylerindeki değirmenciliğin XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla taşınması önemlidir. Bu süreklilik geçmişte kalmamış, günümüze kadar da devam ettirilebilmiştir. Bu bağlamda, 1840 tarihli Temettuat ile 1845 tarihli

[37] Erdoğru, "Kanunnâmeleri", s.474, 484, 510; Ürekli - Yörük, "Kanunnâme Sureti", s.348.
[38] BOA TT 40, s.398; Şafakçı, bu zaviyenin Şeyh Musa Zaviyesi olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Hamit Şafakçı, "Konya'nın Bozkır İlçesindeki Şeyh Musa Zaviyesi", *Tarihin Peşinde Dergisi*, S.12, Konya 2012, s.239.
[39] BOA TT 40, s.406, 411.
[40] Ramazan Tosun, *1256 Tarihli Bozkır Temettuat Defterine Göre Bozkır'ın Köyleri*, Palet Yay.,Konya 2015, s. 11-38.

Nüfus defterleri bizlere bazı bilgiler sunmaktadır. Her ne kadar Bozkır'daki değirmen sayısını tam olarak bilemesek de, değirmen ve değirmen işletmeciliği hakkında Tahrir defterlerinden elde edemediğimiz verilere ulaşabilmekteyiz. Bu defterlere köylerdeki değirmenler değil, daha çok değirmenciler ve değirmen hisselerine sahip olanlar yazılmış, vergilendirmeler de buna göre yapılmıştır. 1840'da Bozkır'a bağlı köylerden 15'inde gerek hisse mülkiyeti yoluyla, gerekse doğrudan değirmen işletmeciliğiyle uğraşıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar içinde değirmenciler ayrı bir önem taşımaktadır. Zira her dönemde değirmen ustaları ve işletmecileri zenginlik, zekâ ve el yetenekleri bakımından yaşadıkları kırsal toplum içinde öne çıkabilmişlerdir. Bu tarihte, Bozkır'da toplam 36 değirmenciden 25 (% 69,4)'inin Dere köyünde, 9 (% 25)'unun ise Çat köyünde varlıkları tespit edilmiştir[41].

1845 tarihli Nüfus defterinde de değirmenci sayısı Temettuat verilerine oldukça yakındır. Kazadaki bütün değirmenciler Dere (35) ve Çat (7) köylerinde toplanmış, diğer köylerde yaşayan nüfus için böyle bir statü veya sınıf tanımlaması yapılmamıştır[42]. Bu husus, değirmencilik mesleği veya işletmeciliği hakkındaki uzmanlaşmanın bu iki köyde ortaya çıktığına işaret etmektedir. Değirmencilik ile değirmen mülkiyetini elinde bulunduran kişileri birbirinden ayırmak gerekir. Değirmenciler hem değirmen sahibi hem de işleticisi konumunda olabilecekleri gibi başkasının mülkiyetindeki bir değirmeni yıllık kiralamanın yanında, öğüttükleri buğdaydan aldıkları değirmen hakkı üzerinden de bir paylaşıma gidebilirlerdi. Nitekim yakın zamana kadar Kütahya'nın Simav ilçesi Kayaışık köyündeki değirmen işletmeciliği, değirmen hakkı üzerinden alınan hisse ile yapılmıştır[43]. Dönemlerinin en fazla kâr getiren işletmeleri olan değirmenlerden ekonomik olarak değirmencilerden ziyade değirmen sahipleri faydalanmıştır denilebilir. Zira 1840'taki 36 değirmenciden 19 (% 52,7)'u işlettikleri değirmenlerde herhangi bir hisseye sahip değildir. Hisse sahibi olanların da hisse oranları oldukça düşük seviyededir. Mesela, Dere köyündeki toplam 280,75 hisseden pay alan 12 değirmencinin hissesi sadece ve sadece 36'dır. Bu durum, sermaye ve emek ayrımının belirginleşmeye başladığı XIII. yüzyıl Avrupa değirmen işletmeciliğinde görülen sermaye sahiplerinin, miras veya satın alma yoluyla değirmencileri peyderpey bu kârlı işin dışına ittiği döneme benzemektedir[44]. Ancak Bozkır örneğinde, değirmencilerin hisselerden mahrum bırakıldığını iddia etmek pek mümkün değildir. Miras ve satın alma yoluyla devredildiğini bildiğimiz bu hisselerden[45] değirmenciler feragat mı etmiştir, yoksa emek ve sermaye ayrımında olduğu gibi bir uzmanlaşmanın sonucu mudur, ya da uzun süreden

[41] Tosun, *1256 Tarihli Temettuat,* s.213-251.
[42] BOA NFS 3321, s. 98-107/274-297
[43] Kütahya ili Simav ilçesinin Kayaışık köyünde dedeleri, babaları ve kendileri de iki ayrı değirmeni işletmiş olan Veli Arslan ve Tahir Taşdemir ile 29.04.2012 tarihinde yapılan görüşme.
[44] Gimpel, *Ortaçağ Avrupa Endüstrisi*, s.19-20.
[45] Dere kasabasında Güleroğlu markasıyla tahin değirmeni işleten Hasan Güler, değirmen hisselerinin erkek ve kız çocuklara miras yoluyla kaldığı gibi satış yoluyla el değiştirebildiğini belirtmektedir. 07.04.2016 tarihinde yapılan mülakat. Hisseler halk arasında okka adıyla konuşulmakta mirasa ve satışa bu haliyle konu olmaktadır.

beri devam edegelen bir işletme tarzı mıdır, maalesef bilemiyoruz. Bunun kendi içinde bir uzmanlaşmanın ürünü olduğu kanaatini taşımakla birlikte, değirmen hisselerine sahip olanlarla, değirmen işleten kiracılar arasında derin bir ekonomik ayırımın olmadığını da zikretmek gerekir.

1840 yılındaki Temettuat veriler dikkate alındığında bir değirmenin yaklaşık 12 hisseden oluştuğu anlaşılmaktadır. Fakat Hoca köyündeki iki örnek tek bir taşın bazen 24 hisseye bölünebileceğini göstermektedir[46]. Kimi durumlarda 1 hissenin dahi yarım ve çeyrek oranında parçalandığı karşımıza çıkmaktadır[47]. Bunun yanında bazı değirmenler de herhangi bir sehme ayrılmadan bir bütün halinde müstakilen kalabilmişlerdir. Hissedarlar değirmen taşlarındaki hisseleri oranında öğütülen undan pay almaktaydılar. Aynı dönemde, her bir hisse 50 kuruş civarında parasal bir değere sahipti. Lakin bu miktar, muhtemelen, değirmen taşlarının yıllık çalışma prensibine ya da iş kapasitesine bağlı olarak değişebilmekteydi. Nitekim değirmen taşının tek bir hissesi kimi zaman 10 kuruşa kadar inerken, kimi zaman da 100 kuruşun üzerine çıkabilmekteydi.

Grafik 1: Değirmende 1 Hissenin Kuruş Olarak Oranı (1840)

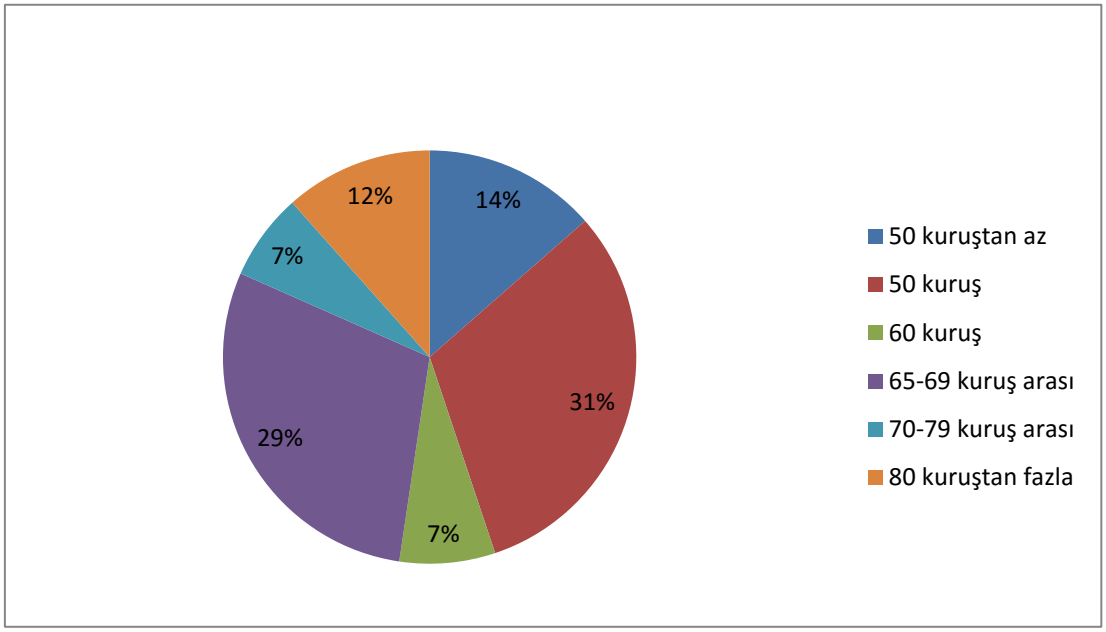

Bozkır ve çevresinde, 1840'ta, 13'ü müstakil değirmen sahibi olmak üzere toplamda 168 kişi değirmenlerden hissedardır. Toplam hisse miktarının 604,75 olduğu bu hissedarlardan 121'i değirmencilik dışında farklı mesleklerle uğraşmaktadır. Bunlar arasında çiftçiler 160,25 (% 26,49) ile herhangi bir mesleği olmayan şeyh, hacı, efendi, amelmânde ve şâbb-ı emredler 159,25 (% 26,33) en yüksek paylarla başı çekerlerken,

[46] Tosun, *1256 Tarihli Temettuat*, s. 118,121.
[47] Tosun, *1256 Tarihli Temettuat*, s. 217, 222.

ameleler de küçümsenmeyecek bir hisseye 113,75 (% 18,80) sahiptirler. İmamlar ve hatiplerin de değirmen hisselerinden pay aldıkları görülmektedir. Özellikle Hoca köyündeki 35,5 hisseye sahip olan bu grubun toplamdaki hisse miktarı ise 61,5 (% 10,17)'dur. Ekmeğini bu işten kazanan ve mesleği değirmencilik olanların payı ise 53 (% 8,76) hisse ile oldukça düşük kalmaktadır. Bunlara ilaveten muhtarlar 24,5 (% 4,05), tacirler 20,5 (% 3,38), demirciler 9 (% 1,48) ve rençberler 3 (% 0,49) gibi farklı meslek kollarına mensup kişiler gelmektedir.

Bozkır içindeki hisse sahiplerinin yanında Bozkır dışındaki kişilerin de buralardaki değirmenlerden hisseler aldıkları görülmektedir. Örneğin, Hadim'den Ahmet Efendi mahdumu Rasih Efendi, Alanya sancağına bağlı Seki köyünden Hüseyin ve Alanya sancağından Abdi Paşa Gezlevi, Dere ve Çat köyündeki değirmen hisselerini satın alarak, yatırım yapmışlardır. Değirmen gelirlerinin bu kadar fazla hisseye ayrılması ve her meslekten birilerinin bu hisselere yatırım yapabiliyor olması, bir nevi borsa gibi işlem gördüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Böyle bir yapılanma içinde hisselerin daha çok imam, hatip, muhtar gibi idareciler ile hacı, şeyh, değirmenciler ve tacirler elinde birikmesi beklenirken çiftçiler ve amelelerin öne çıkması, henüz emek ve sermaye ayrımından kaynaklı uzmanlaşmanın gerçekleşmediği söylenebilir.

Tablo III: Değirmenlerde Hissesi Sahibi Olan Toplumsal Kesimler (1840)

	Meslekler	Hisse Sayısı	%
1	Çiftçiler	160,25	26,49
2	Mesleksizler (şeyh, hacı, efendi, amelmânde ve şâbb-ı emredler)	159,25	26,33
3	Ameleler	113,75	18,80
4	İmam ve Hatipler	61,5	10,17
5	Değirmenciler	53	8,76
6	Muhtarlar	24,5	4,05
7	Tacirler	20,5	3,38
8	Demirciler	9	1,48
9	Rençberler	3	0,49
	Toplam	604,75	99,95

Değirmen hisselerinin köy bazında dağılımına bakıldığında ise 280,75 (%46,42) hisse ile Dere köyü başı çekmektedir. Bu oran Bozkır içindeki tüm hisselerin yaklaşık yarısına denk gelmektedir. Dolayısıyla Dere köyü, değirmen işletmeciliği hususunda

XVI. yüzyıldaki konumunu XIX. yüzyıl ortalarına kadar taşıyabilmiştir. Dere'yi 137 (%22,65) hisseyle Çat, onu da 100,5 (% 16,61) hisseyle Hoca köyü takip etmiştir[48].

Tablo IV: Değirmen Hisselerinden Pay Alanlar (1840)

Köy Adı	Dğrmnc	DODHO	FMODHO	DHSO	THM
Pınarcık	1	1	1	1 müstakil	1 müstakil
Hoca	-	-	6	12 7 müstakil	100,5 hisse 7 müstakil
Gerez	1	1	-	-	-
Gezlevi	-	-	1	2	21 hisse
Dedemköy	-	-	1	1 müstakil	1 müstakil
Kayapınar	-	-	6	7	29 hisse
Çat	9	4	34	46	137 hisse
Dere	25	13	62	87 3 müstakil	280,75 hisse 3 Müstakil
Kuruçay	-	-	2	2	6 hisse
Arvana	-	-	2	2	12 hisse
Erdoğan	-	-	2	2	9 hisse
Sandı	-	-	-	1	1 hisse
Bademli	-	-	1	1 müstakil	1 müstakil
Karaardıç'ın Çeşme	-	-	4	5	6,5 hisse
Fart	-	-	1	2	2 hisse
TOPLAM	36	19	121	168 13 müstakil	604,75 hisse 13 müstakil

Dğrmnc: Değirmenci; DODHO: Değirmenci Olup Değirmen Hissesi Olmayanlar; FMODHO: Farklı Mesleklerden Olup Değirmen Hissesi Olanlar; DHSO: Değirmenlerde Hisse Sahibi Olanlar; THM: Toplam Hisse Miktarı

C-DEĞİRMENLERİN TAHUNHANEYE DÖNÜŞÜMÜ

Bozkır'daki değirmenlerin tarihi serüveni içerisinde önemli kilometre taşlarından biri de un öğütmekte kullanılan bu su değirmenlerinin tahin değirmenlerine dönüşmesidir. Teknik anlamda ciddi bir sistem değişikliğine gerek kalmadan un değirmenleri tahin değirmenlerine dönüştürülebilir. Buradaki değişim, sadece ve sadece öğütme taşlarının yumuşaklığı veya sertliğindedir. Un değirmenlerinde kullanılan taşlarda herhangi bir değişiklik yapılmadan tahin üretimine geçilirse taşların sık sık değiştirilmesi gerektiği, bunun yerine daha sert taşların tercih edilmesiyle bu sürenin uzatılabileceği dile

[48] Veriler Ramazan Tosun'un *1256 Tarihli Temettuat Defterine Göre Bozkır'ın Köyleri* adlı kitabının 39 ile 398 sayfaları arasından çıkarılmıştır.

getirilmektedir. Nitekim un değirmenleri için XVI. yüzyılda Konya çevresindeki köy, mezraa ve dağlardan temin edilebilen taşlar[49] tahin değirmenlerinde kullanılmamış, bunun yerine Bigadiç/Balıkesir çevresindeki daha sert taşlar tercih edilmiştir.

Su gücüyle çalışan un değirmenlerinin tahinhaneye dönüşümü, aynı zamanda Bozkır'ın (özellikle Dere köyünün) yüzyıllar boyu değirmencilik alanındaki ustalığını müteşebbis bir ruhla besleyerek, dönemin ekonomik şartları çerçevesinde uyarlamasının da bir göstergesidir. Zira tarihsel süreç içinde bünyesinde en fazla değirmeni barındıran Değirmendere (Dere) köyü, günümüzde de tahin değirmenleriyle adını duyurmaktadır. Bozkır ve çevresinde faaliyet gösteren işletmelerden Güleroğlu, Çavuşoğlu ve Kalaycıoğlu gibi markaların bu köyde toplanması, geleneğin günümüze taşınması bakımından önemlidir.

Dönüşümün ne zaman gerçekleştiği hakkında kesin bir tarih verilemese de bugün tahin değirmeni işletenler, bunun yaklaşık 100 yıl önce meydana geldiğini belirtmektedirler[50]. Buradaki belirleyici faktör su gücü yerine motor gücünün devreye girmiş olmasıdır. Daha önce Seydişehir, Akören, Akseki, Hatunsaray'a kadar geniş bir coğrafi alana hizmet eden Bozkır değirmenleri, motor gücüyle çalışan değirmenlerin kullanılmaya başlanmasıyla bu etkinliğini kaybetmişlerdir. Su değirmeni sahipleri işletmelerini kapatmak veya dönemin şartlarına göre teknolojisini değiştirerek, mevcut işlerine devam etmek yerine küçük bir değişiklikle farklı bir sektöre kaymayı tercih etmişlerdir. Susamın ezilerek yağının çıkarılması işlemi olan bu sektör, Bozkır için oldukça yeni bir iş sahası olarak görülmelidir. Çünkü XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Bozkır ve çevresinde ziraatı hiç bir zaman yapılmayan susam bu sektörün ana ham maddesidir. Bu bağlamda, Bozkır'daki değirmen işletmeciliğinin undan tahine geçişi, sadece sektör değişimiyle kalmayıp, *Bozkır Tahini* adıyla tahine marka verecek kadar kendisiyle özdeşleştirmesi önemlidir. Bu ustalık, şüphesiz Bozkırlı değirmencilerin susamı işleme biçiminde ve kaliteli tahinin elde edilmesindeki yüzlerce yıldan beri nesilden nesile aktara geldikleri değirmencilik hakkındaki bilgi birikiminde aranmalıdır.

Osmanlı kaynaklarında susam yağının çıkarıldığı yerlere tahunhane denilmekte ve taş sayıları bâb kabul edilmekte, buna göre vergilendirilmekteydi. XVI. yüzyıl Bozkır Tahrir defterlerinde herhangi bir tahunhane kaydına rastlanmamakta, buna karşılık Bozkır'ın yaklaşık 80 km batısındaki Akseki kazasının 9 köyünde tahin imalathaneleri görülmektedir. Bu işletmelerden alınan vergi miktarı, içlerinde dönen taş sayılarına ve çalışma sürelerine göre değişmektedir. Nitekim buradaki vergiler 15 akçeden başlamakta, 150 akçeye kadar çıkmaktadır. 1575'te bu tahunhanelere yıllık 615 akçelik bir vergi yazılmış[51], buralarda işlenen susamın da Akseki'ye bağlı Birgos, Fersin, Eyügalu ve Murt

[49] Yörük, "Su Değirmenleri", s.645-646.
[50] Osman Kalay, Mustafa Kalay ve Hasan Güler ile yapılan mülakat. 07.04.2016.
[51] İsmail Kıvrım, "XVI. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus, Ekonomi)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Temmuz 2015, s.53.

köylerinde üretildiği ve yıllık 530 akçelik bir vergiye karşılık geldiği kaydedilmiştir[52]. XIX. yüzyılın ortalarında Akseki'deki durumu bilmiyorsak da Alanya'ya bağlı Kerliye, Şeyh ve Oba nahiyelerinde toplam 10 dönümlük bir arazide susam üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır[53]. Bozkır dışındaki Akseki ve Alanya gibi merkezlerdeki susam üretimi ve tahunhane işletmelerinden bahsedişimizin sebebi, eskiden beri buralarda üretilip, işletilmesine rağmen tahini markaya dönüştürememiş ve tahin işletmeciliğinde derinleşememiş olmalarını vurgulamak içindir.

XVI. yüzyıldaki Akseki su değirmenleri hiç de azımsanmayacak kadar bir yekûn ve dağılım gösterse de neredeyse tamamının mevsimlik yağışlara bağlı olduğu görülmektedir. Su kaynaklarının yetersizliği değirmenlerin çalışma sürelerini ve üretim kapasitelerini olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır. Mevsimsel yağışların artışına bağlı olarak su debisinin yükseldiği dönemlerde işleyen değirmenler, yıl içerisinde genellikle 4-6 ay arasında çalışabilmişlerdir. Akseki değirmenlerinde dönen taş sayısı Bozkır'dakilere yakın olmakla beraber çalışma süreleri bakımından oldukça gerideydi. 1500 tarihinde Görsetle köyünde 6 ay çalışan değirmenin dışındaki tüm değirmenler 4 ay işletilebilmişlerdir. 1575 yılına gelindiğinde ise Simyan köyündeki 2 taşlı değirmen 12 ay, 9 köyde 4 ay, 3 köyde 6 ay ve 2 köyde de 3 ay süreyle çalıştırılabilmişlerdir[54].

Akseki değirmenlerin çalışma sürelerinin kısıtlılığından dolayı buradaki değirmenciliğin Bozkır'daki gibi uzmanlaşmaya gitmediği, hatta değirmenlerin devamlılığında aksamalara neden olduğu ileri sürülebilir. Nitekim XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla, hatta günümüzde bile Akseki'de susam ziraatı[55] ve tahin üretimi[56] yapılmasına rağmen, Bozkır gibi markaya ve ticari değere dönüştürülememesinin arkasındaki nedenler, değirmenlerin çalışma dönemlerinin azlığında ve sürekliliğinin sağlanamamasında aranmalıdır. Değirmenlerin çalışmadığı zamanlarda Aksekililer buğdaylarını öğütmek için daha çok Bozkır'a gelmişlerdir. Bu husus yakın zamanlara kadar devam etmiş, Manavgat-Akseki yörüklerinin önce buğday, daha sonra susam nakli ve tahin ihtiyacı ile ticaretinde Bozkır değirmenleri, özellikle Dere köyü merkezi bir konum üstlenmiştir. Öyle ki yakın zamanlara kadar, 250-300 kişilik gruplar halinde gelen yörükler getirdikleri susamdan Dere köyünde tahin çıkartıp satmak üzere geri götürdükleri anlatılmaktadır[57].

[52] Kıvrım, "Akseki", s.50.
[53] Nazım Karagedik, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Alanya (Temettuat Defterlerine Göre)*, PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2005, s.46.
[54] Kıvrım, "Akseki", s.52-53.
[55] http://www.haberler.com/akseki-tahini-pazara-cikti-2334457-haberi/Erişim Tarihi: 31.08.2016.
[56] http://www.yazanoglu.com/Erşim Tarihi: 31.08.2016.
[57] Osman Kalay ile yapılan mülakat. 07.02.2016.

Yine, Akseki-Bozkır hattı Alanya limanını iç bölgelere bağlayan önemli bir ticari yol bağlantısı idi[58]. Bozkır'a çevre köylerden ve kasabalardan gelip değirmenlerde buğdaylarını öğütmek için günlerce sıra bekleyen insanlar, aynı zamanda Dere ve Çat köylerinde nüfus yoğunluğunun artmasına ve çeşitli meslek dallarının buralarda ortaya çıkmasına zemin hazırladılar. Ayakkabıcılık, demircilik, bıçakçılık, tüfenkçilik vs. bu mesleklerden bir kaçıdır[59]. XX. yüzyıl başlarında önemli bir ticaret emtiası haline gelmeye başlayan susam ve ondan elde edilen tahin Bozkır için yeni bir sektör olarak kendini gösterdi. Özellikle Dere köyü merkezli su değirmenleri tahin değirmenlerine dönüştürülerek piyasaya tahin arz edildi. Öyle ki değirmeni olmayan müteşebbis girişimciler satın aldıkları susamı öğütmek için değirmenleri günlük veya haftalık kiralama yoluna giderek çıkardıkları tahini piyasada satıyor, ellerindeki mal bittikten sonra bu işi tekrarlıyorlardı. Bozkır'daki tahin firmalarından Güleroğlu Tahinleri aile şirketi bu şekilde doğmuştur[60]. Böylelikle bir yandan değirmen sahipleri, diğer yandan ticaretten anlayan, piyasayı tanıyan kiracıların devreye girmesiyle Akseki ve Manavgat çevresinden gelen susam, Bozkır değirmenlerinde tahine dönüşmüş, Bozkırlı ticaret erbabının elinde bölgesel ve ulusal pazarlara ulaşarak Bo*zkır Tahini* adıyla ticari bir marka haline gelmiştir.

Günümüzde, Bozkır tahininin üretimi Dere ve Sorkun köylerinde kurulmuş olan Kalaycıoğlu, Çavuşoğlu, Güleroğlu, Karabacak ve Göktepe gibi firmalar öncülüğünde devam etmektedir. Bu değirmenlerdeki taşların bir kısmı su ile bir kısmı da elektrik ile çalışmaktadır. Motor gücü öğütme taşlarını aşırı ve hızlı döndürdüğünden susamı yakma riski taşımakta ve tahin kalitesini bozmaktadır. Bunun yerine geleneksel yöntem olan su gücü tercih edilmiş, fakat suyun olmadığı veya kullanılamadığı yerlerde ise motor gücü devreye girmiş, taşların saniyedeki dönme hızı ve sayısı, su gücününkine indirgenerek tahinin yanma veya iyi ezilmeme riski ortadan kaldırılmıştır. Tahin imalatında susamın niteliği (yerli, ithal) kadar ateşte kavrulması ve ezilmesi en önemli safhaları oluşturmaktadır. Yerli susamın ithale göre daha yağlı ve rehalı olduğu belirtilmekte[61], kavrulurken tavının kaçırılması yanmasına, tavlanmaması ise çiğ kalmasına neden olduğu zikredilmekte, ezilmesi esnasındaki taşın ağırlığı ve gücü de yine yanmaya ve acımaya sebep olduğu dile getirlmektedir. Nitekim M. Ali Göktepe, Aksekili değirmencilerin susamı yaktıklarından dolayı kaliteli tahin üretemediklerini, bu yüzden sadece Bozkırlıların değil Akseki ve Manavgat çevresinde yaşayan insanların da Bozkır tahinlerine yöneldiklerini dile getirmiştir[62]. Halen, Çat köyünde bir un değirmeni, Sorkun'da Mehmet Çavuş ve Karabacak Tahin işletmesi (ikisi aynı işletmeyi kullanıyor)

[58] Selim Hilmi Özkan, "Tarihi Alanya-Bozkır Yolu ve Bu Yolun Tarihi Serüveni", *Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, ed. Faruk Nafiz Koçak, 2012, s.292-296.
[59] Hasan Güler ile yapılan mülakat. 07.02.2016.
[60] Hasan Güler ile yapılan mülakat. 07.02.2016.
[61] http://www.butundunya.com/pdfs/2015/12/129-133.pdf/Erişim Tarihi: 01.09.2016.
[62] Mehmet Ali Göktepe ile yapılan mülakat. 07.02.2016

ve Dere'de Güleroğlu Tahin imalathanesinin bünyesindeki 5 taştan 2'si su gücüyle çalışmaktadır.

Resim 1: Su gücü ve elektrikle çalışan tahin değirmenleri (Güleroğlu tahin işletmesi)

SONUÇ

Modern öncesi dönemin küçük sanayi tesisleri olan değirmenler kuruldukları yerlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarını değiştirip dönüştürme özellikleri bakımından dikkate değerdir. Bu bağlamda, Bozkır Çayı üzerinde Dere, Çat ve Siristad (Bozkır) köylerindeki değirmenler pek çok özellikleriyle diğerlerinden farklılaşmaktadırlar. Öncelikle, buradaki değirmenlerin genelde yıl boyunca çalıştıklarını, bünyesinde barındırdıkları taşların fazlalığından dolayı birer fabrika görünümünde olduklarını, XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar varlıklarını koruyabildiklerini, hatta zamanla niteliklerini değiştirebildiklerini belirtmemiz gerekir. Bu husus, söz konusu köyleri nüfus yoğunluğu ile iktisadî ve içtimaî açıdan çevrelerinin merkezi haline getirdiği gibi babadan oğula intikal eden derin bir değirmencilik birikimini de doğurmuştur. Yıl boyunca çalışan değirmenler miras veya satış yoluyla hisselere bölünmüş, bunlar borsa gibi alınıp satılmış, hisseler değirmencilerden çok çiftçi, amele, vs. gibi kişiler elinde birikmiştir. XX. yüzyıl başlarında motorlu değirmenlerin devreye girmesiyle rekabet gücünü un sektöründen yabancısı oldukları tahine kaydıran bozkırlı

değirmenciler, Akseki ve Manavgat'taki rakiplerine fark atmışlar, kısa süre içinde *Bozkır Tahini* adıyla, tahinde ticari bir marka meydana getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defterleri (BOA TT): 40, 399, 392.
Başbakanlık Tapu Kadastro Arşivi (TKGM) TT 113
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri (BOA NFS): 3321
AKGÜNDÜZ, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri IV, İstanbul 1992.
AKÖZ, Alaattin, "XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme ve Üretim", Bozkırın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Ed. Mustafa Yılmaz-Ahmet Atalay-Osman Doğanay, Konya 2007, s.67-86.
ARSLAN, Ozan, "1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine Göre Türkiye'deki Üretim Tesislerinin Güç Kaynakları Üzerine Kantitatif Bir Çalışma", Turkish Studies, Vol:10/9, 2015, s.43-58.
AYNURAL, Salih, İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti (1740-1840), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
BAHAR, Hasan, "Uygarlıkların Kaynağı Su", Su Medeniyeti Sempozyumu, Ed. Kerim Han Acar, Konya 2010, s.42-69.
BAHAR, Hasan, "Bozkır", Konya Ansiklopedisi, C.2, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2011, s.170-172.
BASALLA, George, Teknolojinin Evrimi, Çev. Cem Soydemir, 8. Baskı, Tubitak Yay., Ankara 2000.
BAŞ, Ali -Remzi Duran-Ruhi Özcan, "Konya Meram İlçesi Tarihi Su Değirmenleri", XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Konya 2011, s.95-113.
BRAUDEL, Fernand, Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar, I. Cilt, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yay., İstanbul 1993.
DANIŞMAN, H.H. Günhan, "A Survey of Turbine-Type Water-Mills in the Bolu Region of the Central Anatolian Plateau", METU Journal of the Faculty of Architecture, Volume 3, Number 1, 1997, p.17-37.
DAVID, Geza, "İstolni Belgrad", DİA, C.23, İstanbul 2001, s.405-407.
DOĞAN, Adnan Buldur-Sabahattin Sarı, "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi", Marmara Coğrafya Dergisi, S.25, Ocak 2012, s.81-107.
DURAN, Remzi -Ali Baş, Ruhi Özcan, Konya Su Değirmenleri, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
EPSTEIN, Steven A, Geç Dönem Ortaçağ Avrupası: Ekonomi ve Sosyal Tarih-1000-1500, Çev. Serap Işık, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2014.
ERDOĞRU, M. Akif, Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır), Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İzmir 2004.
ERDOĞRU, M. Akif, "Beyşehir Sancağındaki Su Değirmenleri (1466-1584)", I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Konya 2006, s. 354-360.
ERDOĞRU, M. Akif, "Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri", OTAM, S.4, Ankara 1993, s.467-516.
GENÇ, Mehmet, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.
GIMPEL, Jean, Ortaçağda Endüstri Devrimi, 7. Basım, Çev. Nazım Özüaydın, Tubitak Yay, Ankara 2004.
KARAGEDİK, Nazım, XIX. Yüzyıl Ortalarında Alanya (Temettuat Defterlerine Göre), PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2005.
KIEL, Machiel, "İskeçe", DİA, C.22, İstanbul 2000, s.553-555.
KIEL, Machiel, "İzladi", DİA, C.23, İstanbul 2001, s.513-515.
KIEL, Mahhiel, "İslimye", DİA, C.23, İstanbul 2001, s.73-75.
KIVRIM, İsmail, "XVI. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus, Ekonomi)", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, Temmuz 2015, s.36-62.
KOÇ, Ümit, "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Değirmenler", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.149, Nisan 2004, s.181-190.
KÖSE, Faruk, "Su Makinalarının Medeniyet Tarihinde Gelişimi ve Önemi", Su Medeniyeti Sempozyumu, Ed. Kerim Han Acar, Konya 2010, s.516-527.

LEWIS, E. E, Teknolojinin Başyapıtları-Yaratıcı Mühendisliğin, Mimarlığın ve Tasarımın Tarihi, Çev. Bilal Gölgeçen, Güncel Yay., İstanbul 2005.
ÖZDAL, Ahmet N, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Farklı İşletmecilik Türleri ve Organizasyonel Yapıları-Bir Taslak Çalışması", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, 2014, s.73-95.
ÖZKAN, Selim Himi, "Tarihi Alanya-Bozkır Yolu ve Bu Yolun Tarihi Serüveni", Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu, ed. Faruk Nafiz Koçak, 2012, s.292-296.
SAHİLLİOĞLU, Halil, "Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid'in Son Yıllarından Yeniçeri Çuha Muhasebesi", İst Üniv. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2-3, 1973-74, s.415-466.
STRABON, Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap XII-XIII-XIV), çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
ŞAFAKÇI, Hamit, "Konya'nın Bozkır İlçesindeki Şeyh Musa Zaviyesi", Tarihin Peşinde Dergisi, Sayı: 12, 2012, s.237-255.
TEZ, Zeki, Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları, Nobel Yay., Ankara 2001.
TOSUN, Ramazan, 1256 Tarihli Bozkır Temettuat Defterine Göre Bozkır'ın Köyleri, Palet Yay.,Konya 2015.
TURGUT, Murat, "Tarhuntašša'daki Su Kültü Mekânları", Tarihin Peşinde, S.14, Konya 2015, s.337-354.
ULUTÜRK, Muammer, "Meram'da Tarihi Su Değirmenleri", TÜBAR, XXIX, 2011, s.447-460.
ÜREKLİ, Bayram - Doğan Yörük, "Karaman Eyâletine ait Bir Kanunnâme Sureti", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.8, Konya 2002, s.339-372.
YİĞİT, Ahmet, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar 2007, S.18, s.97-155
YÖRÜK, Doğan, "XVI. Yüzyılda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler", Turkish Studies, Volume 9/1, Winter 2014, p.637-655.
Mülakat Yapılan Kişiler
ASLAN, Veli, 01.04.1951 Kütahya ili Simav ilçesi Kayaışık köyü doğumlu olup dedesi, babası ve kendisi de değirmencilik yapmıştır.
GÖKTEPE, Mehmet Ali, 20.07.1950 Konya ili Bozkır ilçesi Sorkun köyü doğumlu olup Göktepe tahinlerinin sahibidir.
GÜLER, Hasan: 01.05.1942 Konya ili Bozkır ilçesi Dere köyü doğumlu olup Güleroğlu tahinlerinin sahibidir.
KALAY, Mustafa, 01.07.1965 Konya ili Bozkır ilçesi Dere köyü doğumlu olup Kalaycıoğlu tahinlerinin sahiplerindendir.
KALAY, Osman, 01.02.1956 Konya ili Bozkır ilçesi Dere köyü doğumlu olup Kalaycıoğlu tahinlerinin sahiplerindendir.
TAŞDEMİR, Tahir, 28.11 1954 Kütahya ili Simav ilçesi Kayaışık köyü doğumlu olup dedesi, babası ve kendisi de değirmencilik yapmıştır.

16. YÜZYILDA SİRİSTAD

SİRİSTAD IN 16th CENTURY

Hamit ŞAFAKÇI *

Öz

Siristad'ın 16. yüzyıldaki durumunu inceleyen çalışma, dört mufassal ve bir icmal defteri esas almaktadır. İhtiyaç duyulan alanlarda bu yüzyılın ve bu defterlerin dışına da çıkılmıştır. 1500-1584 yılları arasında köyde ne gibi değişikliklerin olduğu, üretim ve sosyal hayatın durumu irdelenmiştir. Tahrir defterleri esas alınarak köyde yaşayan bireyler üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bildirinin eklerinde dört mufassal defterin çevirisi tablo halinde eklenerek karşılaştırma yapma imkânı sunulmaya çalışılmıştır.

16. yüzyılda Beyşehir sancağına bağlı Bozkır nahiyesinin Siristad köyü özelinde yöredeki durum ve tahrir defterleri hakkında bilgi verilmiştir. Köydeki vakıflar ile vergiden muaf olanlar üzerinde durulmuştur. Köyde ne gibi üretim yapıldığı, ne kadar vergi ödendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlara ek olarak köyün nüfusu ile burada yaşayan insanların 16. yüzyılda kullandığı isimler irdelenmiştir. Bu çalışma aynı zamanda Bozkır nahiyesinin diğer köyleri için bir ön çalışma niteliğindedir.

•

Anahtar Kelimeler

Siristad, tahrir defterleri, 16. yüzyıl, Bozkır nahiyesi

•

Abstract

The study searching the condition of the Siristad in 16th century, based on four detailed and a summary book. On the needed areas, it was strayed from this century and the book. Between 1500-1584, it was examined what kind of changes had happed in village, the situation of production and social life. Evaluation on the people living in the village was based on cadastral record books. By adding the translation of the four detailed book on the declaration appendix as a tabular, this enabled us to make comparison.

In the 16 th century, it was given information about cadastral record books and the situation of the Siristad village of Bozkır township linked to Beyşehir sanjak. It was mentioned the waqfs in the village and the untaxed people. It was tried to find out how much tax was paid and what sort of production was produced in the village. In addition to these, It was examined the population of the village and the names of the people living there. Also, this working has the characteristics of prestudy for the other villages of Bozkır township.

•

Keywords

Siristad, cadastral record boks, 16th century, Bozkır township

---

* *Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi/ARTVİN, hamitsafakci@artvin.edu.tr*

GİRİŞ

16. yüzyılda Siristad[1] bir köydü. Ancak bir köy[2] oluşturmak için belli bir yerde toplanıp oturan köylü ailelerinin varlığı yeterli değildir. Çünkü bazı yerler vardır ki köy sayılmamaktadır. Bu konudaki belirleyici faktörlerden biri Osmanlı düzeninin tuttuğu defterlere belirli bir süre yazılmış olmaktı. Bu resmi kayıt işlemidir ki, köyü, ekili arazisinin ve otlaklarının sınırları ile toplam vergi yükümlüğünün miktarı (hasıl) belli bir toprak ve komünal yaşantı birimi olarak tanımlar. Buna göre, köylü aile sayısının ya da ekilen arazi miktarının o kadar belirleyici olmadığı anlaşılmaktadır. Asıl tayin edici olan, tarım temelli bir yerleşimin devamlılığıdır. Tahrir emini bu yüzden; yerleşimin mezarlığı, su kaynağı, otlakları ve güvenilir yerel tanıklarca doğrulanabilecek sabit sınırları olup olmadığını sorar, soruşturur. Çoğu zaman evliyadan birinin orada gömülü olması, köyün varlığının kesintisiz sürüp gittiğinin kanıtı sayılır. Köy, komünal karakterini, köye ait çayırlar, harman yeri, su kaynakları ve özellikle de otlaklar gibi ortak kullanım alanlarından alıyordu.[3]

Köyde yaşayan insanların idari ve adli anlamda muhatap olduğu görevliler sipahi ve kadı idi. Sipahi toprağın sahibi değildi ama o yerleşim yerindeki vergi gelirlerini toplama hakkı vardı. Timar sahipleri toprağı mülk edinememek veya kendi yararına kullanamamakla birlikte, boş veya köylü reayanın tasarrufundaki tarım arazisi ile timarları dâhilindeki otlakları, çorak toprakları, yabani meyve ağaçlarını, ormanları ve

[1] Siristad'ın söyleniş şekilleri ve anlamı için bkz. Hamit Şafakcı, Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VI, S. 28, 2013, s. 340-347. Adı geçen çalışmada halk arasında söylendiği haliyle *Siristat*, burada ise 16. yüzyıla ait defterlerde kaydedildiği şekliyle *Siristad* kullanılmıştır.
Siristad'ın 14. yüzyılda da önemli bir yerleşim yeri olduğu Şikari'nin anlatımından anlaşılmaktadır. Zira Sultan Alâeddin (1361-1398), Beyşehir'den sonra 30.000 asker ile Siristad Kalesi'ne geldi. Bu hadiseyi duyan Galencan adlı bey kale kapısını kapattı. Alâeddin, kaleyi 28 gün kuşattıysa da alamadı. Bir gece 40 kişi kement atarak kaleye çıktı, Galencan'ın sarayına çıkan askerler Galencan'ı yakalayıp, hisar kapısını açtılar. Karaman askerleri kaleye girip, kaleyi aldılar. Kaleden birçok mal, hazine ve cephane çıktı, Karamanoğlu bunları askerine bağışladı. Karamanoğlu Galencan'ı bağışlayıp kaleyi yine ona verdi ve birkaç gün burada kaldı. Şikârî, *Karamannâme*, (Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu), İstanbul 2005, s. 169. Şikari'nin anlattığına göre Bozkır'da 14. yüzyılda muhkem bir kale vardı.

[2] Tahrirlere dair çalışmalar genelde sancak ve kazayı esas alarak yapılmıştır. Köyü esas alan araştırmalar fazla değildir. Köye dair yapılan bir çalışma için bkz. İlhan Şahin, Hacım (Hacıbektaş) Köyü'nün Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584), *Osmanlı Araştırmaları*, VI, İstanbul 1986, s. 31-38.

[3] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, C. I, (Çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 222-223.

suları kontrolleri altında bulundurmaya kanunen yetkiliydiler. Tapulu arazinin tasarruf ve devir işlemleri onların gözetiminde oluyor; boş duran tarım topraklarını tapu ile kiraya verebiliyor; hariçten kimselerin timar dâhilindeki su ve otlakları kullanması ya da deftere kaydedilmemiş toprakları ekip biçmesi halinde, onlardan kendi adlarına vergi toplayabiliyorlardı. Doğada kendiliğinden yetişen meyve ağaçlarının meyveleri de onlara aitti.[4] Kadı ise kaza adı verilen yerleşim yerlerinin adli işlerini takip ediyordu. Köylerle ilgili konularda naibler de görevlendirebiliyordu. Bu anlamda 16. yüzyılda Bozkır nahiyesinin adli işleri Seydişehir kadısı tarafından yapılmaktaydı. Sancaktaki bütün birliklerin komutanı olan sancakbeyi ise idari ve askeri anlamda nahiyenin bağlı olduğu birimi ifade etmekteydi.

Köylerin sınırları belliydi. Sınırlar belli olmazsa gerek reaya gerekse dirlik sahipleri arasında sorunlar çıkabilirdi. Bu nedenle tahrirler köy sınırlarını da ayırmaktaydı. Sınırlar kadı tarafından mahallinde reaya ve dirlik sahiplerinin ellerindeki berat ve defter suretlerine göre tahkik olunur ve padişahın hükmüyle ilgililere bir sınırname verilirdi. Sınırların tayini genelde sınır taşlarıyla yapılırdı. Sipahinin hariçten gelenleri tespit edip öşür ve dönüm resmi ya da belli bir zaman için gelenlerden duhan resmi, kışlak resmi bu sayede alınabilirdi.[5]

Yapılan tahrirlerle devlet kontrolü elinde tutmak ve ortaya çıkan değişimleri görmek istiyordu. Siristad'a dair dört mufassal ve bir icmal defteri çalışmada kullanılmıştır.[6] Tahrirler yapılırken bazı sorunlar da olabilmiştir. Tahrirler esnasında gerçeği gizlemek hususunda reayadan gelen bir direniş Karaman muharririne gönderilmiş olan 1580 tarihli bir fermandan anlaşılmaktadır. Bu fermana göre, Karaman'da iki üç yıldan beri kıtlık olduğu için hububat fiyatları çok yüksektir. Bu yüksek fiyatlara göre hesap edildiği takdirde timarların hasılları timar kadrolarının tavan hadlerini aşacak ve fazlalıkların ifraz edilerek biriktirilmesi suretiyle bölgede yeni timarlar oluşturulabilecektir. Bölgede

[4] İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 157.
[5] Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. XXVIII-XXIX.
[6] Tahrir defterlerinin içeriği ve değerlendirmesi hakkında bkz. Mehmet Öz, Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler, *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara 1991, s. 429-438. Bozkırla ilgili defterler hakkında bkz. Hamit Şafakcı, *Bozkır Kazası Vakıfları (XV.-XX. Yüzyıllar)*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2015, s. 13-17.

sipahilerin adedinin çoğalması ise, köylüler için hiç arzu edilen bir durum değildir. Bu sebeple; *ba'zı re'ayâ bî-hasıldır, yazısın tutmaz, deyü ekseri karyelerin hasılın ketmedüp eski yazısundan eksik haber verirler. Halbuki emr-i şerif uyarınca re'ayâ takrir eylediği (miktarda) galle (deftere) yazılır ise külli kesir lazım gelüp nef' hasıl olmaz nice sipahi ma'zul kalmak lazım gelir ve ma'zul kalan sipahilerden hiç birisi ma'zul kalmak ihtiyar eylemezler, elbette yer talep ederler, deyü bildirmişsin. İmdi, elbette timarı olan sipahi ma'zul kalduğına rızay-ı şerifim yoktur, ammâ sipahiler ve re'ayâ tâifesi dahi arzettigün üzere havflerinden hasıl olan mahsullerin ketmedüp mücerred tereke bahadadır, deyü te'allül etmekle temam mahsullerin yazdırılmamak caiz değildir. İhtimam ile mukayyed olup, eger sipahiler defteriyledir ve eger re'ayâ takriri ile ve ehl-i vukuf kimesneler takriri iledir, temam ma'lum edinüp ana göre tahrir idesin* denilmektedir.[7]

1. Siristad'ın Nüfusu

Bir yerleşim yerindeki nüfusun hesaplanması konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak tarihçiler arasında bu konuda görüş birliği de yoktur. Barkan'ın önerdiği hanenin beş kişiden oluşması fikrini kullananlar[8] olduğu gibi bekar nefer sayısının üçle çarpımını kabul edenler de vardır. Nefer sayısına göre nüfus hesaplanırken nefer sayısı üçle çarpılmıştır. Hane sayısına göre ise hane sayısı beşle çarpılıp[9] mücerredlerin eklenmesiyle nüfus bulunmuştur.[10] Her iki hesaplama arasında çok büyük bir fark olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada hem hane hem de nefere göre tahmini nüfus sayısı hesaplanarak aradaki farklılık gösterilmeye çalışılmıştır.

[7] Ömer Lütfi Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, (Yayına Hazırlayanlar: Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli), TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 59.

[8] Faroqhi ise bekar erkekleri hem babalarının hanesinde hem de tek kişilik haneler olarak ayrı tablolarda göstermiştir. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 13.

[9] Bu konuda bkz. Ömer Lütfi Barkan, Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, s. 12, 21. Hane ile ilgili önerilen rakamlar hakkında bkz. Nejat Göyünç, "Hâne" Deyimi Hakkında, *Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, s. 332-333.

[10] Haneyi beşle çarpıp mücerredleri ekleyerek nüfusu hesaplama örneği için bkz. Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 55.

Tablo 1: Siristad'ın Tahmini Nüfusu

Yıllar	Nefer	Hane	Nüfus (Nefer)	Nüfus (Hane)
1501[11]	36	25	108	127
	54	40	162	205
1522	94	64	282	321
1524	104	70	312	350
1530[12]	104	70	312	350
1584	129	87	387	437[13]

1501 yılında toplam 90 nefer ve 65 haneden oluşan köyün tahmini nüfusu tabloda verilmiştir. Ancak bu tarihte verilen hane sayısının tutmadığı görülüyor. Kardeşler arasında birisi nim diğeri bennak kaydedilen ikişer örnek vardır. Bunlar çıkarıldığında hane sayıları tutmaktadır. Kardeşler arasındaki paylaşımda birisi nim yazılırken diğeri bennak yazılmış ama aynı evde oturdukları için hane sayısına dâhil edilmemiş olabilir.[14] Köylerin altında nefer ve hane kayıtları vardır. Bu hane, avarız kaydı değildir. Zira çift, nim çift ve bennak adedine hane denilmiştir. Bir evde dört, beş hane bennak varsa da bunların hepsi hane-i avarıza dâhil değildir.[15] Ölen raiyyetin oğullarının bazısı çift bazısı da bennak yazılırdı. Bennaka babasının yerinden hisse verilerek birlikte tasarruf ederler ve çift resmini kardeşler birlikte öderlerdi.[16] Reayanın vefatında birkaç oğlu kalmışsa, çiftliği, defterde mücerred yazılmış oğlu üzerine kaydedilir, diğer evli oğulları bennak

[11] Köy bu tarihte timar ve şehzade hassı olan müsellemler olmak üzere iki bölümde yazılmıştır. Birinci satırdaki rakamlar timar içerisindeki ikincisi ise müsellemlerin nefer ve hane sayılarıdır.

[12] Daha önceki çalışmalarda Sivas'a dair verilen 1523 tarihi tarafımızdan kabul edilmişti. Ancak 399 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nin Bozkır, Belviran ve Hatunsaray ile ilgili kısımları incelendiğinde iki defterdeki nefer, hane ve hasıl miktarlarının aynı olduğu dikkati çekmektedir. Bu yerler için bu defterin tarihinin Aralık 1524 tarihinden sonra olması gerekmektedir. O halde bu defterin yazımı 1520'de başlamış ve 1530 yılında tamamlanmış olmalıdır. Bahsedilen yerlere ait bilgiler ise 1524 tarihli defterin icmali olmalıdır. Bu nedenle çalışmada defterin tarihi 1530 olarak alınmıştır.

[13] Tahrirde yer almayan bu rakamlar tarafımızdan çıkarılmıştır.

[14] Müsellemler içerisinde *Hamza v. Yakub nim*, *Halil birader-i O K*; *İlyas v. Hacı Halil nim, Mehmedi biraderi O K* ve raiyyet arasında kayıtlı *İbrahim v. Musa nim, Hasan birader-i O K*, *Yusuf v. Mahmud nim, Resul birader-i O K* ifadeleri yer almaktadır. Bkz. Ek 1.

[15] Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 325.

[16] Mehmet Öz, Reâyâ, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 492.

yazılırdı. Fakat babalarının mülkünü ve tarlalarını birlikte tasarruf edip öşür ve rüsumunu da birlikte öderlerdi.[17]

1501 yılında ayrı yazılan müsellemler, raiyyetler gibi çift resmi ödemişlerdi.[18] 1522'de ise bunlar raiyyet statünde yazılmışlardı. 1501 tahririnde reaya ile müsellemlerin ayrı yazılması müsellemlerin askeri özelliklerini kaybetmelerine rağmen statülerini devam ettirdiklerini göstermektedir. 1501'de müsellemler tahrirde yazılanların hane bazında % 61,5, nefer bazında ise % 60'ına tekabül ediyordu. Dolayısıyla köyün yarıdan fazlası müsellem statüsündeydi. Ancak 1522'de bunlar raiyyet statüsüne indirilmişti.[19]

Siristad köyü ile ilgili yapılan tahrirlerde verilen oranların pek değişmediği görülür. Bunun nedeni, yeniden bir sayım yapılmadan defterler arasında bir aktarma yapılması olabilir. Buna rağmen bazı alanlarda bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, 1501 ile 1522 verileri karşılaştırıldığında hane sayısı bir eksilirken nefer sayısının dört arttığı görülmektedir. 1522 ile 1524 verilerinde ise hane altı artarken nefer sayısı da 10 artmıştır.[20]

1.1. Bozkıroğulları

Yöreye verilen Bozkır adının geldiği Bozkır Bey'in[21] nesli 16. yüzyılda Siristad ve çevresinde etkiliydi. Bazılarının Siristad'da ve çevresinde timarları da vardı. 1524'te Karamaoğulları taraftarı olan Bozkıroğullarına timarlar verildiği görülmektedir. Bozkırlı oğlu Hüseyin ve Bozkırlı oğlu Yusuf'a, Karaman bölgesinin ileri geleni olduklarından dolayı Siristad köyü, timar olarak verilmişti.[22] 1584 yılında Tutlu, Bozdam ve Morsun

[17] Neşet Çağatay, Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, s. 500.

[18] Bozkır nahiyesinin diğer köylerinde de müsellemler vardı. Faruk Sümer, Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler II, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.103, 1995, s.21; Alaaddin Aköz, XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme, Nüfus ve Üretim, *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu 2006*, Konya 2007, s. 75.

[19] Canik sancağında *el-müsellemiye* denilen Osmanlıların ilk zamanlarında ön planda olan zamanla yardımcı hizmetleri yapmaya başlayan kır kökenli askeri gruplar olan müsellemler, kadimlik yurtlarıyla eşerler ibaresi onların seferlerdeki yükümlülüklerini de ortaya koyar. Bu sancakta 1485 ile 1520 arasında müsellemler raiyyet statüsüne indirilmiştir. Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 55.

[20] 16. yüzyılda köyde gayrimüslim yoktur. Daha sonraki yıllarda görülen gayrimüslimler için bkz. Hamit Şafakcı, Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Bozkır Kazasında Gayrimüslimler, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 393-419.

[21] Ahmet Atalay, Tarih-i Taşbaşı, *Yeşil Bozkır Dergisi*, S. 3, Konya 2010, s. 7.

[22] M. Akif Erdoğru, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 107.

köylerinin öşür ve resimleri İbrahim bin Bozkır Oğulları'nın mülkü idi. Bu mülk eşkincili idi. Yani savaş zamanında yükümlü olduğu askeri veya askerleri savaşa göndermek şartıyla bu vergileri toplama hakkına sahiptiler.[23]

Osmanlı döneminde yörede hala etkili olan aile fertlerinin ahaliyle anlaşmazlığa düştüklerine dair örnekler de vardır. 17 Ocak 1565 tarihli hükümde; hapiste olan Bozkırlı oğullarının fukaraya olan zulümlerinin muhataplarıyla davası görülemediği için sicil olunamadığı ifade edilmişti. Yol kesip fesat eden Şah Ansar oğlu Abdüssamed'in yakalanıp davalarının görülmesi eski Seydişehir kadısı Seyyid Mehmed'e emredilmişti.[24] Bozkıroğulları neslinden Şah Ansar timar sahibi idi. Ancak 1584'te köyde bu isimle bir kişi yoktur.

1.2. Siristad'dan Kıbrıs'a Yapılan Sürgün

Kıbrıs fethedildiğinde eyaletlere gönderilen 21 Eylül 1572 tarihli bir hükme göre Karaman, Anadolu, Rum ve Dulkadir eyaletlerinin şehir ve köylerinde yaşayan insanların her on hanesinden bir hanesinin Kıbrıs Adası'na sürgün olarak yazılması isteniyordu. Bu talep, savaş sırasında adada harap olan yerleşim yerlerini imar etmek için yapılmıştı.[25] Köylüler bu emirden tedirgin olduğu için köylerini terk etmişlerdi. Sürgün emri yazılanlar ise ya kendileri gidecek ya kefilleri gidecek ya da bedel göndereceklerdi. Sürülenlerin işi gücü olmayan insanlar olduğunu düşünmemek gerekir. Her ne kadar bunların suçunun şerle sabit olduğu defterde ileri sürülse de iki ay gibi kısa bir sürede belirtilen gerekçelerin

---

[23] M. Akif Erdoğru, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2004, s. XVI. 1501'de köyün timar olduğu belirtilmesine rağmen timar sahiplerinin isimleri yazılmamıştır. Aynı tarihte Avdan köyü, Tutlu mezrası ve Akçakilise mezrası hüccet ve İbrahim Bey'in mukarrernamesi ile İbrahim Bey mülkü olarak yazılıdır. Morsun da İbrahim Bey mülküdür (BOA, *TT.d 40*: 411-412). 1524 yılında ise Tutlu mezrası ile Morsun köyü İbrahim Bey'in eşkincili mülkü olarak kaydedilmiştir. Bozdam ise İbrahim Bey evladının eşkincili timarıdır (BOA, *TT.d 399*: 305-306). 1522 yılında ise Bozdam, Morsun ve Tutlu köyleri İbrahim Bey v. Ömer Bey mülkü idi. Halen evlattan Mehmed ile Şah Ansar elindeydi. Zira İbrahim ve Şahsüvar ölmüştü (BOA, *TT.d 455*: 966-967). 1584 yılı verileriyle karşılaştırıldığında Bozkır Bey'in neslinin Ömer, İbrahim ve oğulları şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır. 21 Nisan 1575 tarihinde hasılı 9.582 olan Siristad köyünden 3.594 akçe hisse, dergah-ı ali çavuşlarından Mustafa kethüdanın zeameti arasında idi. 7 Mayıs 1576 tarihinde aynı miktar hisse Budak adlı kişinin zeametiydi. Suat Yıldız, *(H.984) 1576-1577 Tarihli Timar Ruznamçe Defterine Göre Karaman Eyaleti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 570, 573.

[24] *6 Numaralı Mühimme Defteri 972/1564-1565 <Özet-Transkripsiyon ve İndeks> I*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 345-346.

[25] Mehmet Akif Erdoğru, Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XI, İzmir 1996, s. 9.

tespiti o günkü şartlarda pek mümkün gözükmemektedir.[26] Ancak Siristad, önceki tahrirlerde 41 haneden fazla olduğuna göre bazı usulsüzlüklerin yapıldığı da anlaşılmaktadır. Kıbrıs'a gönderilmek üzere Siristad'dan dört hane yazılmıştı.

Karye-i Siristât hane 41
Hacı bin Nasuh eve girdi didiler bir oğlu çiftçi
Kefil Mehmed bin Abdi ve Ahmed bin Abdi

Yusuf bin Abdüllatif sârık didiler
Kefil Sinan bin Veli ve Ahmed Fakih bin Abdi

Abdurrahman bin Abdi şerır çiftçi bir oğlu var
Kefil Hüsam bin İbrahim ve Abdülkasım bin İbrahim

Carullah bin Yusuf
Kefil Nebi veled-i Adilhan nam kimesne mezbur Carullah bulunmaz ise yerine giderin didi, Halil bin Abdülgafur.[27]

1584'te Hacı v. Nasuh ile Carullah v. Yusuf adlı kişiler hala köydedir. Hatta Carullah bulunamazsa ben giderim diyen Nebi de köydedir. O halde bunlar ya bir yolunu bulup gitmediler ya da Kıbrıs'a gidip geri döndüler ya da bedeli ödediler. Büyük ihtimalle bedeli ödemişlerdir. Özellikle nim olarak kaydedilen Carullah v. Yusuf üzerinde birkaç zeminin olması da dikkat çekmektedir.[28] Kıbrıs'a yapılan sürgünlerde verilen hane rakamları önceki verileri tutmamaktadır. Zira çok düşük kalan hane sayısı gerçeği yansıtmamaktadır. Daha az kişinin sürgüne gitmesi için böyle bir yola başvurulmuş olabilir.

2. Köydeki Üretim

Kişinin evli olup olmamasına ve toprağın miktarına göre ödediği vergiler; çift, bennak, caba ve mücerred idi. Köyde, 16. yüzyıl boyunca, en fazla nim çift ödenmişti. Öşür, kovan, ağnam gibi üretim üzerinden alınan vergiler ile pazar, değirmen, gerdek, cürüm ve cinayet gibi nakdî vergiler de vardı. Çift resmi; bir çifte 36 akçe, nim çifte 18 akçe, bennak resmi 12 akçe ve caba resmi altı akçeydi. Bennak, hiç yeri olmayana veya

[26] Erdoğru, Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, s. 11-12.
[27] Erdoğru, Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, s. 51; BOA, *KK.d 2551*: 18.
[28] Bkz. Ek 4.

nim çiftten az yeri olana derlerdi.[29] Caba, mücerred olan reayanın fakirlerine ve babasıyla olup müstakil kazanç elde eden mücerrede derler, müstakil kazancı olmayana mücerred derler kesinlikle resim alınmazdı.[30] Çift resminin tahsili harmandan sonra yapılırken 16. yüzyıla ait sancak kanunnamelerinde genellikle bu verginin tahsil zamanı bir mart olarak belirlenmiştir. Bu uygulama bir karışıklığı da gidermek için yapılmış olmalıdır. Buna göre timar tevcihi bu tarihten önce olan sipahi o yılın çift resmini almıştır.[31] Çift vergisi nakit olarak ödenmişti. Bunun amacı sipahinin uzak yerlere düzenlenen seferlerdeki masraflarını karşılamaktı.[32]

Bir çift öküzün işleyebileceği yer tam çift ise bir öküzün işleyeceği yer ise nim çiftti. *Bir öküzlük yer* olarak da ifade edilmiştir. Yarım çiftten azı ise bennaktır. 1501'den 1584 yılına kadar tablodaki veriler incelenirse köyde tam çift tasarruf eden dört kişi varken 1584'te ise hiç kimse yoktur. Yani arazi parçalanmıştır. 1584 yılına kadar nim çift sayısı fazla değişmemiştir. Ancak bu tarihte çiftlerin de bölünmesiyle bir artış söz konusudur. Bu artışın bir diğer nedeni de tarıma yeni açılan topraklardır. Bennaklara dair en büyük artış da 1584 yılında olmuştur. Zira önceki yılların iki katına çıkmıştır. Benzer durum cabalardaki artışın 1522'de iki katından fazla olmasıyla dikkati çekmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü üzere zamanla caba ve bennakların[33] sayısında bir artış olmuştur. Bu durum, toprakların parçalandığını göstermektedir. O halde nüfus artışına göre tarıma açılan toprak miktarı artmış mıdır? Sorusu akla gelmektedir. Tahmini verilen rakamlarda çift miktarının en fazla olduğu yıl 1584'tür. Raiyyet rüsumunun neferlerden alınması göz önüne alındığında 1524'e göre üç çift artışın olduğu köyde toplam ekili toprak değerlendirildiğinde çift miktarının sekiz çift arttığı gözlemlenmektedir. Nüfus ise aynı tarihlerde nefer sayısına göre 1524'te 312, 1584'te 387 iken hane sayısına göre ise 1524'te 350 ve 1584'te 437 idi. Bu durumda nüfus nefere göre % 24 oranında ve haneye göre % 25 oranında artmıştır. Çift oranındaki artışa bakıldığında ise nefere göre çift oranı % 9, toplam ekili alana göre ise % 21,2 artmıştır. Bu oran hem nefer hem de hane oranına göre nüfus artışının altındadır. Bu veriler karşılaştırıldığı zaman köydeki toprakların zamanla parçalandığı ama tarıma yeni toprakların da açıldığı anlaşılmaktadır. Ancak nüfus artışına göre daha az toprak tarıma açılmıştır.

[29] Elinde tam veya nim çift arazi bulunmayan, bir kazancı bulunan, evli, ayrı bir yerde oturan veya babası yanında oturan reayaya bennak denir. Çağatay, Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, s. 491. Karaman eyaletinde caba terimi mücerred (bekar) olan baliğ kimseler için kullanılmıştır.
[30] Barkan, *Kanunlar I*, s. 47.
[31] Halil İnalcık, Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu, *Belleten*, XXIII/92, 1959, s. 586.
[32] İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 196.
[33] Resim miktarları, caba ve bennak tanımı için bkz. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 318.

Köyde kişi başına düşen çift miktarı hesaplanırken bennaklar çiftin üçte biri ve nim çift, çiftin yarısı kabul edilmiştir. Toplam çift miktarı hane sayısına bölünmüştür. 1501'de hane başına nim çift düşerken 1522'de 0,517, 1524'te 0,48 ve 1584'te 0,42 çift düşmektedir. Yaklaşık hane başına nim çift düşse de bu oran giderek azalmıştır. Bu değerlendirme toplam ekili alan üzerine yapılmamıştır. Zira diğer çiftler ya vakıfların elinde ya başka köyden birilerinin elinde ya da köydeki aynı şahısların üzerindedir. Dolayısıyla genel olarak köylüleri değil belli şahısları etkilemektedir.

Tablo 2: Köydeki Neferlerin Ödediği Vergiye Göre Çift Dağılımı

Yıllar	Ç	N	K	Caba	M	Diğer[34]	Toplam Nefer	Çift (Nefere Göre)	Toplam (Ekili Çift)
1501		16	10	5	2	3	36	32,5[35]	36[36]
	4	29	8	7	5	1	54		
1522	4	44	16	26	1	3	94	33,1[37]	37,1[38]
		1	4	3			8[39]		
1524	4	46	20	29[40]		5[41]	104	33,6[42]	37,6[43]
1584		46[44]	41	33		9[45]	129	36,6	45,6[46]

Ç: Çift, N: Nim Çift, K: Bennak, M: Mücerred

[34] Piri fani, muhassıl, ama ve muaflar vardı. Berat ile imam ve hatip olanlar görevleri süresince raiyyet rüsumundan muaftı. İnalcık, Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu, s. 597.

[35] Çiftliklerden alınan bir nim ve bir çift sayıya eklenmemiştir. Eklendiğinde 34 çift olmaktadır. Şeyh Musa Zaviyesi'nin de bir öküzlük yeri vardır. Toplam resm-i çift olarak alınan vergi ise 702 olarak yazılmıştır. Ancak tabloda verilen rakamlara çiftlikler de eklenince 720 akçe oluyor.

[36] Halil Bey Zaviyesi ve mescidin vakıf yerlerinin 1,5 çift olduğu düşünülmüştür.

[37] Bir çiftlik ile iki zeminden, bir çift ve iki nim daha yazılmıştır. Bunlar dahil edilirse 35,1 çift olur. Çift resmi ise 1.108 akçe yazılmıştır. Ancak bu veri tutmamaktadır. Çiftlik ve zeminlerden alınan çift ve iki nim çift eklenince 1.026 akçe oluyor. Zaviye ve mescidin elindeki zemin ve çiftlikler dahil edilmemiştir.

[38] Zaviyelere ve mescide ait yerler eklenince çıkmıştır.

[39] Sonradan eklenen bu sekiz kişinin biri nim, dördü bennak ve üçü caba olarak yazılmıştır. Toplam vergileri 84 akçedir. Ancak toplam hasıl ve verilen oranlar bu tahrirde birbirini tutmamaktadır. Bu nedenle 1524 tahririyle karşılaştırarak daha sağlıklı bilgi elde edilebilir.

[40] Hiçbir şey yazılmayan bir raiyyetin caba olduğu düşünüldüğü için toplama dahil edilmiştir. Zira resim bir eksik kalmaktadır.

[41] Bunun ikisi zaviyedar, biri muhassıl, biri pirifani ve biri ehl-i ilimdir.

[42] Bir çiftlik çift yazılmış iken iki zemin ise nim yazılmıştır. Nefer olarak yazıldıkları için hesaba katılmamıştır. Zira resmi çift toplamına dâhil edilen bu yerlerden alınanlar eklenince 35,6 çift olur. Vakıfların elindeki iki zemin ve bir çiftlik buna dahil değildir.

[43] Zaviyelere ve mescide ait yerler eklenince çıkmıştır.

[44] Çiftlik ve zeminden elde edilen 11 nim çift buraya eklendiğinde 57 nim çift olmaktadır. Resm-i çift, bennak ve cabadan alınan vergi toplamı olan 1.716 akçe de bu şekilde tutmaktadır. Ancak onlar nefer olarak yazıldığından ya da başka yerde olduklarından nefer toplamına eklenmemiştir.

[45] Bir imam-hatip, bir muhassıl ve bir pirifani ile birlikte muaf olan dört zaviyedar ile *sagir* olarak yazılan iki oğlu vardır.

[46] 11 nim çift eklendiğinde 42,1 çift olur. Bunun dışında köylünün ektiği ama bilinmeyen iki zemin daha var. Bunların da nim olduğu düşünüldüğünde oran 43,1 olur. Vakıflara ait iki zemin ve çiftlik de hesaba dahil edilmiştir. Bunun yanında yıllık öşür bedeli 10 akçe olan Kızılseki adlı zemin de vardır. Bu da nim çift kabul edilmiştir.

Siristad'a ait 1522 ve 1524 vergi rakamları arasındaki benzerlik ya da farklılıklar sistemin uygulanışına dair bilgi verebilir. Zira genel anlamda bu vergilendirme son üç yılın ortalaması kabul edildiğinde nasıl şekillenmiş onu görmek açısından önemlidir. Bu aralık üretimin seyri hakkında da bilgi verebilir. Nefer sayısı iki artarken bu neferlerden biri nim çift diğeri ise muaf grubu içerisindedir. 1501 ile 1524 arasındaki çift miktarı değişmemekle birlikte 1584 yılında çift sayısının arttığı görülmektedir ama nüfus da artmıştır.

1522 ve 1524 yıllarında[47] çift, nim ve bennak olarak kaydedilen reaya arasında müştereklik ifadesi yok iken 1584 yılında müştereklik ifadesi artmıştır. Bu durum artan nüfusun topraktan birlikte faydalandığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle tarıma açılan toprak miktarında bir daralma varken nüfusun artması kişi başına düşen ekilebilir araziyi azaltmıştır. Müşterek yazılanların biri nim, diğerleri caba ve bennak olarak yazılmıştır. Bu, toprağın daha fazla parçalanmaması için alınmış bir önlem olmalıdır. Zira toprak çocuklara intikal ederken kardeşe değil de oğla intikali yönünde bir uygulamanın olduğu hatırlanırsa[48] bu kaydın bennak ya da caba yazılanların aleyhine olacağı akla gelmektedir. *Becâ-yı pedereş* (babalarının yerine)[49] *becâ-yı x* (başka bir şahsın yerine) ifadeleri kullanılmıştır. *Ma'a birâdereş* ifadesi toprağın kardeşler ile işletildiğini gösterir. Aynı zamanda şüreka tabirinin kullanılması ise toprağın ortak olarak işletildiğini göstermektedir. *Becâ-yı pedereş ma'a biradereş/biraderan* ifadesi sekiz, *becâ-yı pedereş ma'a biraderan ve şüreka* bir, *ma'a şüreka* bir, *becâ-yı pedereş* 16, *becâ-yı pedereş ma'a şüreka* üç ve *becâ-yı x* olarak dokuz kişi yazılmıştır. Bu gibi ibareler toprağın kimden miras kaldığını göstermeye ve dolayısıyla bu konuda çıkabilecek ihtilafları önlemeye yönelik olduğunu akla getirir.[50] Yazılan toplam nefer içerisinde sadece bu ifadelerle kaydedilenlerin oranı yaklaşık % 30'dur. Ortak olarak yazılanların büyük çoğunluğunun

[47] 1501'de Yusuf v. Mahmud nim olarak yazılmış *müşterek maa biradereş* ifadesi kullanılmıştır. Kardeşleri Hasan ve Resul ise caba ve bennak olarak yazılmıştır. Bkz. Ek 1. 1522 ve 1524 yıllarında ise sadece Resul nim olarak yazılmıştır. Bkz. Ek 2, 3. Bu tarihlerde kardeşler üzerine yazılan toprağın Resul tarafından ekildiği anlaşılmaktadır.

[48] Babadan oğullara yer kalsa ve oğullardan biri ölse yeri onun oğluna yani torununa geçer; oğlu olmayan kardeşin yeri kardeşe intikal etmez. Bir kişi ölen kardeşinin yerine talip olursa tapu resmi olarak başkasının verdiğini ödediği takdirde öncelik hakkına sahiptir. Öz, Reâyâ, s. 492.

[49] Defterlerdeki *be-cây-i peder* kayıtlarının babaları yerine toprağı tasarruf eden mücerredleri kastetmesi pek muhtemeldir. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 234.

[50] Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, s. 47.

caba ya da mücerred oldukları göz önüne alınırsa, devletin toprakların daha fazla parçalanmasının önüne geçmek için böyle bir uygulama yaptığı söylenebilir.

Çiftlik konusunda da tam bir birliktelik yoktur. Zira bölgeye göre farklılık arz eden çiftlik kaç dönümden oluşmaktadır? Sorusu akla gelmektedir. Kanunnamelerde bir dönümlük yer, tulen ve arzan orta adımıyla kırkar adım veya tulen ve arzan otuz beşer zira diye tarif edilmektedir.[51] Geniş adımla yürüyen dönümcünün adımıyla 40x40= 1600 adımkarelik bir yüzölçümü ifade ederdi ki buna *örfi dönüm* denilirdi. Adım kişiden kişiye değiştiği için her adım bir mimar arşını (75, 78 cm) esas alan ve şer'i dönüm adı verilen bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmıştır. Buna göre bir dönüm 916,8 m^2 veya 919,302 m^2 oluyordu. Ancak dönüm miktarı her yerde aynı ölçüyü tutmamaktaydı. Anadolu'da 1.160,4 m^2 idi.[52]

1528 tarihli Karaman kanunnamesinde bir çiftlik yer tasarruf eden raiyyete Bursa müddüyle yılda dört müd tohum ekmek lazımdır. Ekmediği yılda 50 akçe vere. Ama Karaman müddüyle bir müd ekse 25 akçe vere.[53] Bu kanunnamede; rüsum-ı örfiyye vaz olunan reaya dört kısım olup çift, nim çift, bennak ve caba kaydolunmuştur. Çiftlik ala, evsat ve edna olarak adlandırılmış, ala yerden 60 dönüm, evsat yerden 90 dönüm ve edna yerden 100 ve 120 dönüm demişlerdir. Ama insanlar arasında meşhur olan çiftlik, nadasına ve ekinine vefa ede. Miktarda Bursa müddüyle 12 müdlük yerdir, Konya müddüyle sekiz müdlük olur bilfiil mamul olan kile ile altı müdlük yer olur.[54] Bir çiftlik arazi, Bursa müddüyle 12 müdlük arazidir. Bu arazinin üçte birine dört müd tohum ekilmelidir. Bursa bölgesinde bir çiftlik ortalama 100 dönüm olduğundan ve her yıl bu miktarın yarısının ekildiği düşünülebilir. Bu miktar, kanunnamede belirtilen ekilmesi gerekli üçte bir oranının biraz üzerinde bir araziyi kapsar. Bu da 50 dönümlük bir araziye altı müd tohum ekilmesi anlamına gelir. Zira 50 dönüm nadasa bırakılmalıdır.[55] 50 dönüm yere İnalcık'ın önerisine göre İstanbul müddü gibi 513 kg ekilirse 3.078 kg tohum kullanılmalıdır. Bu da dönüm başına ortalama 61 kg tohum ekilmesi anlamına gelir ki

[51] Çağatay, Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, s. 497.
[52] Feridun Emecen, Dönüm, *DİA*, C. 9, 1994, s. 521.
[53] Barkan, *Kanunlar I*, s. 45-46; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 318.
[54] Barkan, *Kanunlar I*, s. 47. Çiftlik hususunda ala yerden 60 dönüm, evsat yerden 80 ve 90 dönüm ve edna yerden 120 dönüm yerdir demişler. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 319.
[55] Yunus Koç, Zirai Tarih Araştırmalarında Ölçü Tartı Birimleri Sorunu: Bursa Müdü Örneği, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 7-9 Nisan 1999 Bildiriler*, (Yayına Hazırlayanlar: Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), Konya 2000, s. 543-544.

imkânsızdır. Bugün bile en verimli yere bunun yarısı kadar ekilir. 12 müdlük arazi 120 dönüm kabul edildiğinde her yıl bu arazinin yarısı olan 60 dönüme kanunen asgari dört müd yani 2.052 kg tohum ekildiği varsayıldığında da dönüm başına 34,1 kg tohum ekilmelidir ki bu da yüksektir. O halde Bursa müddünü İstanbul müddüyle eşit olarak 513 kg, kilesini de 25 kg şeklinde kabul etmek teknik olarak imkânsızdır.[56] 100 dönüm arazinin yarısına altı müd tohum ekildiğinde ve Bursa müddü 87 kg kabul edildiğinde buraya 522 kg tohum ekmek gerekir. Bu da dönüm başına 10,5 kg tohum ekildiği anlamına gelir. Bir çiftlik 120 dönüm kabul edilerek yarısı ekilince altı müd tohum atılırsa dönüm başına 8,7 kg tahıl toprağa verilmelidir. Zira tarımın öküz ve sabanla yapıldığı dönemlerde 8 ile 12 kg arası tohum ekildiği düşünülmekteydi.[57] Bir Bursa müddü 87 kg ise Konya müddü 118 kg ve Karaman müddü 174 kg olmaktadır.[58] Bu hesaplamaya göre Konya müddü 130,5 kg olmalıdır.

Afşarviran örneğinden hareket edilirse, altı dönümden 15 kile mahsul alınırsa dönümden 2,5 kile buğday elde edildiği anlaşılır. Yani dönüme atılan yarım kile buğdayın beş katı elde edilir. Koç'un verdiği ölçüler kabul edildiğinde toplam 15 kile buğday (bir müd 20 kile hesabıyla) 97,875 kg buğday yapmaktadır. Bunun beşte biri tohuma gittiğine göre altı dönüme 19,575 kg tohum kullanılmıştır. O halde bu, çok doğru bir hesaplama olmayacaktır.

Konya kilesi, İstanbul kilesinden bir şinik fazlaydı. Yani 32,073625 kg idi. 16. yüzyılda bir İstanbul kilesi buğday ve un 25,6589 kg iken arpa 23,093 kg gelmekteydi ve 20 okkaya karşılık gelirdi.[59] Bu hesaplamaya göre bir şinik 6,414725 kg gelmektedir. O halde bir Konya kilesi beş şinik iken bir İstanbul kilesi dört şinik olmaktadır. Konya kilesi hesabı baz alınarak Afşarviran'dan 481,125 kg ürün alınır. Bir dönümden 80,1875 kg ürün elde edildiğine göre dönüme 16,0375 kg tohum kullanılmıştır. Koç'un müd hesabı dikkate alındığında sekiz müd (130,5x8) / 16,0375 kg tohum = yaklaşık 65 dönüm bir

[56] Koç, Bursa Müdü Örneği, s. 544.
[57] Koç, Bursa Müdü Örneği, s. 544.
[58] Koç, Bursa Müdü Örneği, s. 545.
[59] Cengiz Kallek, Kile, *DİA*, C. 25, 2002, s. 569. Konya kilesi, Osmanî vukıyye ile 25 vukıyye gelir. Osman Karataş, *3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s. 176-351)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 102. Buna göre, 25x1,283=32,075 kg bir Konya kilesi ağırlığıdır. Konya kilesi, İstanbul kilesinden bir şinik fazladır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 323.

çiftlik olmaktadır.[60] Nitekim Konya sahrasında tahminen altmış dönüm yer bir çiftlik kabul edilmiştir.[61] O halde Koç'un verdiği müd tanımını, çiftliğin dönümünün ortaya çıkarılmasında ve İnalcık'ın verdiği kile ağırlığını ise üretim miktarının tespitinde esas almak doğru olacaktır.

Bir sipahinin yazılı raiyyeti çiftliğinin bazı aher sipahi yerinde olsa resm-i çifti yazulduğu yerinde verüb aher sipahiye hemen öşr ve salari verür.[62] Reayadan sipahi 40 müdde bir müd galle salariye diye alırdı.[63] Timar sahipleri adına harmanı ölçüp öşrü tahsil eden *salar* adı verilen memurlar için yiyecek ve hayvanlarına yem için köylülerden aldıklarına *salarlık*, *salariye* denirdi. Öşür ve salariyeden dolayı 1/8 uygulanırdı.[64] Hububat öşrü hasattan sonra toplanırdı. Öşrün gerçek bir öşür olarak yani onda bir nispetinde toplandığı yerlerde % 2,5 veya kırkta bir oranında salâriye yani vergi toplayıcısı hissesi alındığından öşür oranı, toplam ürünün sekizde biri olmaktaydı. Zirai ürünlerden beşte bir oranında öşür ödenen yerlerde salâriye konmaz, en azından gayrı meşru sayılırdı.[65] 1522 tarihli Karaman kanunnamesi salariye de alındığını göstermektedir. O halde Siristad'ın vergisini 1/8 olarak düşünmek gerekir. Kanunnameye göre Karaman eyaletinde çiftlik; ala 60, evsat 80-90 ve edna 100-120 dönüm yerdi.[66]

Raiyyetin sipahisine köyde gücüne göre ambar yapıvermesi *kanun-ı kadim*di.[67] Sipahi için ambar yapmakla yükümlü olan reaya, kendi elindeki buğdayları ise evlerinin

[60] Bir Konya kilesi, 1,5 Bursa kilesine eşitti. Koç'un verdiği bilgiye göre bir çiftin yarısının ekildiği farz edildiğinde dört müd tohum ekilecekti. Buna göre 4x130,5=522 kg ekilen yer bir çiftlik olmaktadır. Afşarviran örneğiyle birleştirilince yaklaşık 32,5 dönüme karşılık gelmektedir.
[61] *KŞS 22*: 29-1.
[62] Mehmet Akif Erdoğru, Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri, *OTAM*, 4, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara 1993, s. 473.
[63] *KŞS 1*: 30-2.
[64] Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Samet Matbaası, İstanbul 1964, s. 52, 54.
[65] Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, s. 87.
[66] Erdoğru, Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri, s. 474. Öşrün 1/5 alındığı zaman salariyenin alınamayacağı kanunnamelerde belirtildiğine göre öşür onda bir ve salariye kırkta bir uygulandığında oran 1/8'e tekabül etmektedir. Siristad'da da benzer bir durum uygulanmış olabilir. Yine kanunnamelerde; Beyşehir ile Seydişehir'de keten ekilen yerler vardır. Gallât üslubunca hem öşür ve hem salariye talep olunmaz. Ketenden öşür alınır. Öşür ve salariye; kendüm ve şair ve mahlut ve çavdar ve alef cinsine mahsustur. Keten onlara kıyas olunmaya. Kendir de keten gibidir. Penbe ve haşhaştan da öşür alınır; salariye alınmak mutad değildir, alınmaya ifadeleri gallâttan salariye alındığını göstermektedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 322.
[67] Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 320.

avlusundaki buğday kuyularında muhafaza etmişti.[68] Ayni olarak alınan öşrün bir kısmı çeşitli ihtiyaçlar için ayrılırken (yiyecek, hayvan yemi) bir kısmı ise pazarda satılmaktaydı. Siristad köyünden alınan öşür hangi pazara götürülmüştü? Muhtemelen reaya sipahi için bir ambar yapmış ve tahıl orada muhafaza edilmiştir. Sipahi de bu ürünleri pazarda satmış olmalıdır. En yakın pazarlardan biri olan Ahırlı pazarının tercih edildiği düşünülebilir. 1584'te ise Siristad köyünde bac vergisi yazıldığına göre bu tarihten itibaren satış burada da yapılmış olabilir. Zira sipahi, reayayı ürünü uzak bir yere götürmeye zorlayamazdı. Köyde pazarın ortaya çıkması, burada ticaretin arttığı şeklinde de değerlendirilebilir. *Re'âya 'öşr-i gallâtını akreb bazara getürmek kânûndur akreb bazara getüreler*.[69] Pazar ise galle satılan pazar olmalıdır. Ancak bu kural bazen işlememiştir. Zira başka öncelikler araya girebilmiştir. 1587-88'de Ankara yakınlarındaki bir köyde köylülerle timar sahibi arasında ürünü pazara taşıma noktasında bir sorun olmuştur. Yakında bir köy pazarı olmasına rağmen sipahi köylülerin tahılı kent pazarına kadar taşımak zorunda olduklarında diretmiştir. Ankara kadısı da kente gelen tahılla ilgilendiğinden köylüler timar sahibine açtığı davayı kaybettiler.[70]

14 Temmuz 1738 tarihinde, Belviran kazasına bağlı Afşarviran köyünden Abdullah bin Veli, es-Seyyid Ömer bin Abdülmümin'i dava ederek şöyle demişti: Bundan altı yıl önce köydeki altı dönüm verimli arazimi ekmesiyle meydana gelen ürünü benimle ortak olsun diye Seyyid Ömer'e üç kile buğday tohumu verdim ve o da ekti. Buradan elde edilen 15 kile buğdayın 7,5 kilesi benim hissemdir deyip bunu talep etmişti. Ancak olaya şahit olanlar hissesi karşılığında üç kuruş aldığını mahkemede bildirince davadan men edilmiştir.[71] Bu bilgi ürünün beşte birinin tohuma gittiğini göstermektedir. İkincisi altı dönüme üç kile buğday ekildiğine göre m^2ye kaç kg tohum kullanıldığı bulunabilir. Dönüme 0,5 kile ekildiğine göre bir dönüme 16,0375 kg tohum atıldığı ortaya çıkmaktadır. Tabii ki dönümün kaç m^2den oluştuğu da önemlidir. Anadolu'da bir dönüm 1.160,4 m^2 idi.

[68] *KŞS 7*: 8-2.
[69] BOA, *MAD.d 957*: 100.
[70] Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 69.
[71] *KŞS 54*: 73-1.

Tablo 3: Ürünlerden Alınan Öşür ve Toplam Üretim Miktarı

Yıllar	Buğday Kile Öşür	Arpa Kile Öşür	Üretim Buğday Kile	Üretim Arpa Kile	Öşür ve Tohum Hariç Buğday Kile	Öşür ve Tohum Hariç Arpa Kile	Kişi Başına[72] Düşen Buğday (kg)	Kişi Başına Düşen Arpa (kg)
1501	191	191	1528[73]	1528	1069,6	1069,6	270	270
	377,5	377,5	3020	3020	2114	2114	331	331
1522	425	425	3400	3400	2380	2380	238	238
1524	425	425	3400	3400	2380	2380	218	218
1584	500	580	4000	4640	2800	3248	205	238

Faroqhi'ye göre, 16. yüzyıl köylüsünün hayatta kalabilmesi için yılda ortalama 300 kg tahıl gerektiği varsayılırsa bu miktarın kırsal nüfus tahminiyle çarpılması köylerde kalması gereken asgari tahıl miktarını verecektir. Ürünün dörtte bir ya da üçte birinin tohumluk olarak ayrılması gerekiyor olmalıydı. Bu ikisinin düşülmesinden sonra kalan miktar kentlilerin kullanımına açık azami tahıl miktarıdır. Öğütme sırasındaki kayıplar ile köylülerin hayvanlarına tahıl verdikleri de hesaplanmalıdır.[74] Siristad'da kişi başına düşen tahıl miktarı Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre tohum ve öşür düşüldükten sonra kalan miktarın yarısının kendisine diğer yarısının ise pazara ayrıldığı söylenebilir.

1501'de hububatın yarısının buğday ve yarısının arpa olduğu düşünülerek hesaplanmıştır. Zira Karaman vilayetinde *gallât*, yarısı buğday ve yarısı arpa kabul edilmiştir.[75] Buna göre arpanın kilesinin tahrir kıymeti üç akçe iken buğdayın tahrir kıymeti dört akçedir. Ancak 1584'te arpa ve buğday ayrı kaydedilmiştir.

Afşarviran örneği dikkate alınarak yaklaşık 65 dönümün bir çiftlik olduğu düşünülerek köyde ekilen arazi Tablo 4'te verilmiştir. Bir kısım toprakların da nadasa bırakıldığı göz önüne alındığında köydeki ekilebilir toprak miktarına ulaşılabilir.

[72] Haneye göre çıkarılan tahmini nüfusa göre hesaplanmıştır.
[73] Üretim, tahrirde yazılan öşrün sekizle çarpımıdır. Bu üretimden sekizde bir öşür ve salariye çıkarılmış, kalan miktarın beşte birinin de tohum olarak kullanıldığı farz edilerek reaya elinde kalan üretim bulunmuştur.
[74] Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 266. 1531'de Manisa'da kişi başına 270 kg buğday ve 226 kg arpa düşerken 1575'te 240 kg buğday ve 209 kg arpa düşmektedir. (100 kg buğdaydan 70 kg un çıkmaktadır). Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 243.
[75] Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 323.

Siristad'daki tahmini gelirler aşağıya çıkarılmıştır. Burada toprağın yarısının nadasa bırakıldığı ve dönümden 2,5 kile buğday elde edildiği farz edilmiştir.[76]

Tablo 4: Köyde Ekili Arazi Miktarı ve Tahmini Üretim

Yıllar	Dönüm	Yarısı Ekilirse (Dönüm)	Tahmini Gelir[77] (kile)	Tahmini Gelir[78] (kg)
1501	2340	1170	2925	93819
1522	2411,5	1206	3015	96706
1524	2444	1222	3055	97989
1584	2964	1482	3705	118837

Köyden ayni olarak alınan öşrün kıymeti kile olarak yazılırken biçilen tahrir kıymeti karşılığında toplam nakdi de yazılmıştır. Ancak tahrir kıymeti piyasa fiyatının çok altındadır. Zira 5 Mayıs 1576 tarihinde Konya'da buğdayın kilesi 15, 16 akçeye satılırdı.[79] 1584'te bile buğdayın tahrir kıymeti yedi akçe idi.

Tablo 5: Tahrir Kıymetleri (Akçe)

Yıllar	Buğday	Arpa
1501	4	3
1522	5	3
1524	6	4
1584	7	5

Ağnam resmine, bazı kanunnamelerde *resm-i merai*, bazılarında *resm-i ganem* ve bir kısmında *koyun resmi* denmektedir. Keçi ve koyunlardan alınan vergidir. İki koyuna bir akçe alınmaktadır.[80] Koyun mayıs ayı içerisinde kuzusuyla bir sayılıp ikisine bir akçe resim alınır.[81] 1501'de 2.770 koyun ve keçinin olduğu köyde daha sonraki tarihlerde 1.600 dolayında koyun/keçi olduğu görülmektedir. 1.170 adet azalmanın olduğu

[76] Verilen oranda öşrün düşülüp düşülmediği belli değildir. Şayet öşür düşülmüşse dönümden 2,86 kile buğday elde edilmiş olur. Ama düşülmemişse öşür çıkarılınca 2,25 kile buğday elde edilir.
[77] Öşür ve tohum miktarı düşülmemiştir.
[78] Bir kile 32,075 kg alınmıştır.
[79] Murat Torun, III *Numaralı (H. 983-984/M. 1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-175),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 221. 1644 yılında ise buğdayın kilesi 80 akçeden işlem görmüştü. *KŞS 7*: 13-2.
[80] Çağatay, Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, s.485-486.
[81] Barkan, *Kanunlar I*, s. 47.

görülmektedir ki bu çok yüksek bir rakamdır. Bu, müsellemlerle ilgilidir. Geri hizmete alınan müsellemler, reaya gibi topraklarında çalışacak, geri hizmette sorumlu tutuldukları işleri yapacaklardı. İnşaat işlerinde çalışanlar yol, köprü, kale ve su yolu yapıyor, gerekirse onarıyordu. Madenlerde çalışan, hayvancılıkla uğraşan ya da cins hayvan yetiştiren müsellemler vardı. Has ahıra bağlı müsellemler; *taycı*, *buğurcu*, *koyuncu* oluyorlardı.[82] İşte şehzade hassı olan Siristad köyündeki müsellemler koyuncu idiler. Nitekim raiyyet statüsünde yazıldıklarında koyun sayısı reayanın yetiştirdiği seviyeye gerilemiştir.

Tablo 6: Köydeki Koyun, Kovan ve Değirmen Sayıları

Yıllar	Ganem Adet	Kovan Adet	Asiyab Adet
1501	1510	50	1
	1260	80	2
1522	1600	75	4
1524	1600	75	4
1584	1608	100	9

Resm-i asiyab, bir yıl çalışandan 60 akçe ve altı ay çalışandan 30 akçe alınırdı.[83] Köyde mevcut değirmen sayısı giderek artmış, 1584'te, 1501'deki sayının üç katına çıkmıştır. Bu değirmenler yıl boyunca çalışmıştı. Nüfus artışına ve üretime paralel olarak değirmen sayısı da artmıştır.

Kovan başına iki akçe alınan *resm-i kovan* köyde yapılan arıcılık faaliyetinin miktarını da gösterir. Buna göre köyde 1501'de 130 arı kovanı vardı. Bal yapmayan kovanlar buna dahil edildiğinde oran biraz daha yükselir. Ancak sonraki yıllarda bu oranın düştüğü görülmektedir ki müsellemlerle ilgili olmalıdır. Vergiler arasında çift, koyun, zemin, bad-ı heva (gerdek, niyabet, cürm ü cinayet) ve bağ nakit, öşür ise aynen alınıyordu.

Şehzade hasları serbest timardı. Bad-ı hevasına mir-liva karışmaz. Tahrirde bad-ı hevası tamamen yazılır nısf kayıt olunmazdı.[84] 1501'de köyde şehzade hassına[85] dahil

[82] Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı (XV. ve XV. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)*, Eren Yayınları, İstanbul 1990, s. 11-13.
[83] Barkan, *Kanunlar I*, s. 47.
[84] Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, s. 325.
[85] Beyşehir sancakbeyi Şehinşah oğlu Mehmet'in hasları arasında olmalıdır.

olan müsellemlere 190 akçe ve timar içerisindeki reayaya 210 akçe bad-ı heva yazılmıştı. Hâlbuki müsellemlerin nüfusu daha fazladır. 1522'de bu oran 950 akçeye yükselmiş 1524 ve 1584 yıllarında ise düşmüştür. Bu meblağın yükselme nedeni yine müsellemler olabilir. Köyde, gerdek resmi de denilen ve timar sahibinin aldığı *resm-i arus*, 1584 yılında kaydedilmiştir. Ancak daha önceki tahrirlerde *bâd-ı hevâ* adı altında yazılan vergilerin neler olduğu yazılmamıştır. Bu verginin de olma ihtimali vardır. Zira *bâd-ı hevâ* içerisinde *cürm ü cinâyet*, *resm-i arûs*, *çiftlik tapusu*, *ev tapusu*, *abd-i âbık*, *yava* ve *mâl-i gâib* gibi ne zaman ve ne kadar ortaya çıkacağı belli olmayan vergiler vardır.[86]

Tablo 7: Diğer Vergiler

Yıllar	Bad-ı heva Akçe	Bostan Akçe	Meyve Akçe	Bağ Akçe	Hasıl[87] Akçe
1501	215				2905
	190	32	100	10	3765
1522	950	40			7820
1524	400	40			7338
1530					7338
1584	500	150			11500

Köylülerin kendi tüketimlerine yönelik, yani pazara sunmadıkları bağ ve bahçe üretiminin vergilendirilmediği[88] için gerçek üretim tam yansımamaktadır. Tahrir defterlerindeki öşür ve resim (vergi) rakamları takribi ve tahminidir. Muhtemelen tahrirden önceki üç yılın üretim ortalamalarına dayanarak gerçek üretim rakamlarını elde etmek kolay değildir.[89] Ancak Siristad köyünü içine alan tahrir defterlerinin özellikle 1522-1524 yıllarındaki verileri sağlıklı bir karşılaştırma imkanı sunabilir. Bu yıllardaki

[86] Halil Sahillioğlu, Bâd-ı Hevâ, *DİA*, C. 4, 1991, s. 417. Çift akçesinin harac-ı muvazzaf olduğu sorulan bir soruya verilen fetvada ifade edilmiştir. *Resm-i tapu*, örfi vergilerdendir diyerek sipahi karışabilir mi? Sorusuna Ebussuud şöyle cevap vermiştir: *Karyelerin arazisi vâkıfın milki iken vakf-ı sahîh ve tescîl-i şer'î etmiş olıcak sipahi evvel ol arazinin haracı mukadderinden gayri nesne alımaz harac-ı mukaseme rub' öşr takdîr olunmuş olub harac-ı muvazzaf ki çift akçesidir ol dahı ne mikdar takdîr olunmuş ise heman anı alur tapu akçesi yerin ücret-i muaccelesidir sipahi andan nesne alımaz* (*KŞS 1*: 30-2). Dolayısıyla resm-i çift *harac-ı muvazzaf* iken öşür *harac-ı mukaseme*dir.

[87] Defterlerde verilen yekunlar kullanılmıştır. Bu toplamlar köydeki bütün vergilerin toplamıdır. Sadece tabloda verilenlerin toplamı değildir.

[88] Mehmet Öz, XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Köylülerin Vergi Yükü ve Geçim Durumu Hakkında Bir Araştırma, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XVII, İstanbul 1997, s. 81.

[89] Öz, XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Köylülerin Vergi Yükü, s. 81.

üretim farklılığı köydeki durumu net bir şekilde anlamamıza yardımcı olabilir.[90] Ama bostandan alınan vergi aynı kalırken iki zaman dilimi arasındaki en önemli farklılık *bâd-ı hevâ* oranında idi.

Müsellemlerden meyve, bağ ve bostan öşrü alınırken raiyyet içerisinde böyle bir öşür kaydedilmemiştir. Anadolu'da bağ resminin alınmasında esas mahsulün öşrüdür. Bu resmin alınma zamanı bağ bozumunda yani eylül ayı sonlarındadır. Bahçe resmi ise hasılının öşrü olarak alınır. Bahçede meyve ağaçları varsa, meyve öşrü adıyla meyvesinin öşrü alınırdı.[91] Meyve-sebze üretimini tam olarak tahmin etmek mümkün değildir. Zira pazara giden üretim vergilendirilmiştir.

Köyde zemin kayıtları da vardı. Tahrirlerde nim çift büyüklüğündeki bu yerleri kimlerin işlettiği belirtilmektedir. Buna göre şahısların tasarruf ettiği zemin, *Zemin-i Beysayiş der yed-i Resul nim* olarak kaydedilmiştir. *Zemin-i Hamza bin Yakub der yed-i ahali-i karye nâ-ma'lûm* ifadesinden ise zemini, köy ahalisinin ektiği ama kimin ektiğinin bilinmediği anlaşılmaktadır. Yine köydeki bazı zeminleri Akçapınar köyü ahalisi ekmişti. Kaş Çiftliği ve Badek Çiftliği adlı iki çiftlik ise Kerime Hatun ile Şah Paşa ve Bula Hatun tasarrufundaydı. Kadınların da toprak tasarruf ettiklerini göstermesi açısından önemlidir.[92] 1522 ve 1524'te *Bali Çiftliği*'ni Dehraniş tasarruf etmekteydi. *Zemin-i Behsayiş* Resul elinde iken *zemin-i Mahmud* Dehras elindeydi.[93] Zeminler nim yazılırken çiftlik, çift olarak yazılmıştı. 1584 yılında zemin sayıları artmıştır. 12 adet zemin kaydedilirken bir de nısf çiftlik kaydedilmişti.[94]

Bir tarım toplumu olan Osmanlı toplumunda nüfusun büyük çoğunluğunu köylü-çiftçiler oluşturuyordu. Osmanlı devlet anlayışının çizdiği ideal şablonda vergi yükümlüsü konumunu işgal eden reâyâ sınıfının büyük çoğunluğu da köylü-çiftçilerden müteşekkildi (diğerleri şehirli halk ile konar-göçerler). Şüphesiz köylerde yaşayan askerî sınıf mensupları ve vergiden kısmen veya tamamen muaf olan insanlar da vardı.[95] Siristad'da muaf olanlar imam-hatip, zaviyedar, yaşlı ve küçük çocuklardı.

[90] Bkz. Ek 2 ve 3.
[91] Çağatay, Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, s. 487-489.
[92] BOA, *TT.d 40*: 399.
[93] BOA, *TT.d 455* :959; BOA, *TT.d 399* :298; Ek 2, Ek 3.
[94] Ek 4.
[95] Öz, XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Köylülerin Vergi Yükü, s. 77.

İnalcık'ın da belirttiği gibi 16. yüzyılda güçlü bir iskan olayıyla birlikte ekilen araziler genişlemiş, terk edilen köy ve çiftlik sayısı azalmış, marjinal topraklar tarıma açılmış, köylerin gerek nüfusu ve gerekse geliri artmıştır. Sonuç olarak gelir kaynaklarında hatırı sayılır bir büyüme yaşanmıştır.[96]

3. Köyde Kullanılan İsimler ve Unvanlar

Köyde kullanılan şahıs isimleri köylülerin dini eğilimleri ile ilgili bir veri sunabilir. Bu anlamda köydeki kişinin adıyla birlikte baba adı da değerlendirilmiştir. Aynı kişi olduğu tahmin edilenler değerlendirmeye bir kere alınmıştır. Buna göre 1501 ile 1584 yıllarında köyde kullanılan isimler Tablo 8'de gösterilmiştir.

1501 yılında köyde hacı unvanını kullanan beş kişi tespit edilmiştir. Bunların üçü babalarının unvanı iken ikisi tahrirde yazılan kişilerin unvanıdır. 1522'de baba adlarında hacı bulunan iki kişi vardı. Bunlar 1501 tahririndeki kişiler olmalıdır. Diğerleri ölmüş ya da unvanları yazılmamış olabilir. Veli v. İbrahim olarak yazılan kişi ile hacı unvanı yazılan Veli v. Hacı İbrahim'in aynı kişiler olduğu düşünüldüğünde ikinci ihtimale dair örnekler olduğu da anlaşılmaktadır. 1524'te babası hacı olan üç kişi varken 1584'te kimse yoktur. Hacı unvanını taşıyanların olması, hacca gidebilecek zenginlikte köylülerin olduğunu gösterir.

İslam hukukunu yani fıkhı bilen kişiler olan fakih unvanının taşıyan 1501'de, baba adıyla birlikte, altı kişi tespit edilmiştir. Bunlardan tahrirde yazılanlardan dördü bu unvanı kullanmıştır. 1522 ve 1523'te ise bu unvanla üç kişi vardı. 1584'te Ahmed Fakih v. Abdi Fakih ise imam ve hatipti. 1501'de Abdi Fakih'in babası Ayvaz Fakih[97] olarak yazılmıştı. Babadan oğla doğru aktarılan bir bilgi birikiminin olduğu söylenebilir. Bu unvanlar dışında hace, seyyid, kara, sarı, solak, seydi ve pir gibi unvan ve lakaplar da kullanılmıştı.[98]

[96] İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 182.
[97] Sonraki tahrirlerde isim Ivaz olarak yazılmıştır.
[98] Bkz. Ek 1, 2, 3, 4.

Tablo 8: Siristad Köyünde Kullanılan Erkek İsimleri

1501				1584		
İsimler	**Kullanılan**	**Yüzde**		**İsimler**	**Kullanılan**	**Yüzde**
Yusuf	13	9,22		Mehmed	23	11,92
Musa	11	7,8		Ahmed	11	5,69
Mahmud	10	7,09		Mustafa	10	5,18
Ahmed	9	6,4		Ali	10	5,18
Mehmedi	8	5,7		Yusuf	10	5,18
Mustafa	7	5		Musa	9	4,66
Ali	7	5		Veli	9	4,66
İsmail	6	4,26		Mahmud	5	2,6
İbrahim	5	3,54		İbrahim	5	2,6
Hasan	5	3,54		Abdulgani	5	2,6
Yakub	4	2,84		Abdi	4	2,07
İsa	4	2,84		Hüseyin	4	2,07
İshak	3	2,12		Hasan	4	2,07
Abdi	3	2,12		Abdurrahman	4	2,07
İlyas	2	1,41		Lütfi	4	2,07
Hüseyin	2	1,41		Ümmet	3	1,55
Sevindik	2	1,41		İlyas	3	1,55
Hamza	2	1,41		Hüsam	3	1,55
Yunus	2	1,41		Latif	3	1,55
Salih	2	1,41		Halil	3	1,55
Ömer	2	1,41		Abdülkerim	3	1,55
Elagöz	2	1,41		Süleyman	3	1,55
Halil	2	1,41		Abdülcelil	3	1,55
Yahya	2	1,41		Nasuh	2	1,04
İdris	2	1,41		Nebi	2	1,04
Diğer	24	17,02		Diğer	48	24,9
Toplam	**141**	**100**		**Toplam**	**193**	**100**

1584 yılında değerlendirilen isimlerin 50'si[99] yani % 25,9'u Hazreti Muhammed'in isimleridir. Diğer peygamberlere ait isimler 39 kez % 20,2 oranında kullanılırken peygamberin torunları ve sahabenin isimleri 20 kez yani köydeki isimlerin % 10,36'sı idi. Allah'ın isimlerine eklemelerle oluşan isimler 52 kez kullanılmış ve oranı % 26,94 idi. Bunların yanında dini nitelikteki diğer isimler ise 11 kez[100] kullanılmıştır.

[99] Peygamberin künyesi olan ve bir kez kullanılan Ebulkasım da buraya dahil edilmiştir.
[100] Bu isimler Hacı, Nebi, Resul, Hayreddin, Hızır, Hace ve Ümmet.

Bunun oranı da 5,69'du. Bu oranlara göre köyde dini isimler ağırlıktadır. Zira köydeki isimlerin % 89'una karşılık gelmektedir.

4. Köydeki Vakıflar

16. yüzyılda Siristad köyünde iki zaviye ve bir mescit bulunmaktaydı. 1501'de Şeyh Musa Zaviyesi, sehven Derviş Mustafa Zaviyesi olarak yazılmıştı. İbrahim Bey'den mektubu bulunan zaviyenin 100 akçe geliri vardı. Bir mülk değirmenin vakfedildiği zaviye, 1522 ve 1524 yıllarında bir zeminden elde ettiği 50 akçe gelire sahipti. 1584'te ise bu zeminden 91 akçe geliri kaydedilmişti.[101]

Köydeki Salih v. Nuh Zaviyesi'nin 1501'de 150 akçe geliri vardı. 1522 ve 1524 yıllarında Halil Bey Zaviyesi olarak yazılan zaviye, bir çiftlikten 100 akçe gelire sahipti. 1584'te ise bu çiftlikten 120 akçe gelir elde edilmişti.[102] Bu zaviye, Karamanoğlu Halil Bey'den dolayı bu isimle anılmış olmalıdır.

Köydeki bir zemin mescidin vakfıydı. Buna göre kim imam olursa bunu kullanacak, resm-i çift ve avarız vermeyecekti. Bu zeminden 50 akçe gelir elde edilmişti. 1584'te ise buradan 100 akçe gelir yazılmıştı. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde köyde bir mescit olduğu zikredilmesine rağmen 1584 yılında Ahmed Fakih v. Abdi Fakih'in imam ve hatip olarak kaydedilmesi köydeki ibadethanenin camiye dönüştüğünü göstermektedir. 1642'de ise İshak Halife hatipti. Mescide minber konularak camiye çevrilmiş olmalıdır. Bununla birlikte camide görevli imamlar aynı aileden gelmektedir.[103] Görevin aile içinde kalması, eğitim alma ve kitaba ulaşma imkânını da artmıştır.

Köyde bulunan zaviyelerin kuruluşunda Karamanoğullarının etkisi vardı. Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki mücadelede bir dönem sınır hattında yer alan köyde sosyal hayatın en önemli kurumları bu üç vakıftı. Zaviyelerde köylüler ahlaki belli değer yargılarını öğrenirlerdi. Mescit, sonraki yıllarda cami, ibadetlerini yaptıkları

[101] BOA, *TT.d 40*: 398; BOA, *TT.d 455*: 959; BOA, *TT.d 399*: 298; TKGMA, *TD 137*: 181a. Zaviye hakkında bkz. Hamit Şafakcı, Konya'nın Bozkır İlçesindeki Şeyh Musa Zaviyesi, *Tarihin Peşinde*, S. 12, Konya 2014, s. 237-255.

[102] BOA, *TT.d 40*: 398; BOA, *TT.d 455*: 959; BOA, *TT.d 399*: 298; TKGMA, *TD 137*: 181a; BOA, *KK.d 2592*: 39b; Şafakcı, *Bozkır Kazası Vakıfları*, s. 48-49.

[103] BOA, *TT.d 40*: 398; BOA, *TT.d 455*: 959; BOA, *TT.d 399*: 298; TKGMA, *TD 137*: 181a; Şafakcı, *Bozkır Kazası Vakıfları*, s. 48-49, 175-180.

yerlerdi. Dolayısıyla köylünün bir araya geldiği yerler bu kurumlardı. Köy hakkında ya da diğer meselelerle ilgili bilgi edindikleri ya da karar verdikleri yerler buralardı. Bu anlamda köylünün haberleşmesi, yardımlaşması, ibadetini yerine getirmesi ve dini bilgilerin öğrenilmesi bu kurumlar sayesinde oluyordu. Burada görev alanlar köyün elit kesimini oluşturduğu için söylediği sözler önemliydi. Köyün en itibarlı kişileri de bunlardı. Zira herhangi bir sorunun dini açıdan çözümü için imama gidilirdi. Diğer taraftan zaviyelerin vakıfları arasında bir değirmenin yarım hissesinin bulunması da insanın temel gereksinimi olan ekmeğin yapımı için gerekli unun yapılması için insanların burayı kullanmasına neden olmaktaydı. Zaviyenin ekonomik hayatın içinde olduğunu da gösteren bu örnek zaviye görevlilerinin zaviye dışında sosyal hayatın içerisinde de insanlarla diyalog kurduklarını göstermektedir. Dolayısıyla vakıflar köylerin sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yere sahipti.

Sonuç

16. yüzyılda Siristad, Bozkır nahiyesine bağlı bir köydü. Yani tarım yapılan ve tahrirlere kaydedilen bir yerleşim yeriydi. Bu köy, nahiyenin sonraki yıllarda kazanın merkeziydi. 18. yüzyılda ise madenin açılmasıyla bölgenin merkezi olmuştur. Bu çalışmada bir köy üzerine ayrıntılı bir inceleme yapıldığında neler ortaya çıkabileceğini görmek amaçlanmıştır. Buradan çıkarılan sonuç genel çalışmalardan özele gelmekten ziyade özel çalışmalardan genele doğru gitmenin çözülemeyen bazı sorunların çözümünde faydalı olacağıdır.

Köyde ekilen arazi artmakla birlikte nüfus da artmıştır. Ancak ekilir arazilerin nüfus artışıyla birlikte küçüldüğü 1584 yılında çift kaydı olmamasından anlaşılmaktadır. Arazinin daha fazla küçülmemesi için ise birden çok oğul varsa bennak ya da caba olanın üzerine arazi kaydettirilerek ortak tasarruf yolu tercih edilmiştir. Ayrıca tarlaların bağ ve bahçe yapılmasına izin verilmemiştir. Köyde 16. yüzyıl boyunca üretimde bir artış olmasına rağmen kişi başına düşen gelir azalmıştır. Tahrir defterlerinde yazılan tahrir kıymetleri ile gerçek fiyatlar da birbirine uymamaktadır. Zira gerçek fiyatlar, yazılan tahrir kıymetinin en az iki katıdır.

Hem nefer hem de hane sayısına göre nüfus hesap edilince incelenen dönemde köyün nüfusu artmıştır. Ancak 1501 ile 1522 verileri karşılaştırılınca nüfusun aynı

kaldığını ya da azaldığını söylemek mümkündür. Bu durum müsellemlerin raiyyet statüsünde yazılmasıyla alakalıdır. Zira bu duruma düşen müsellemlerin bir kısmı köyü terk etmiş olmalıdır.

16. yüzyıl boyunca Siristad köyünün nüfusu artmıştır. Hane ve nefer sayısına göre rakamlar farklı çıksa da genel olarak, 1522 yılı hariç, artış olmuştur. 1522 yılında haneye göre nüfus azalırken nefere göre % 4 artmıştır. 1524'te haneye göre % 9, nefere göre % 10,5; 1584'te ise haneye göre % 24,5, nefere göre % 24 artış olmuştur. 1522'de nüfusun azalması müsellemlerin köyü terk etmesi ile alakalıdır.

Siristad'da pazarın açılması, köyün iktisadi olarak da merkez olmasını sağlamıştır. Zira mal satmaya ya da almaya haftanın belirli bir günü pazara gelen diğer köyler ekonominin canlanmasını sağlamıştır. Bozkır'daki pazar anlayışının eskilere dayandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca günümüzde devam eden cuma pazarı da yöredeki köylerin ortak pazarı durumundadır.

16. yüzyılda Siristad, tarım ve hayvancılıkla uğraşan orta büyüklükte bir köydür, denilebilir. Köyden çeşitli kalemlerden elde edilen yıllık gelirler *hasıl* olarak yazılmıştır. Eklerde de görüleceği üzere bu, köyün ekonomik durumunun tespitinde önemli işaretlerdir. 16. yüzyıl hasılları içerisinde 1584'te çok büyük bir artış vardır. Ancak nüfus artışıyla birlikte düşünüldüğünde normal bir artış olarak kalmaktadır.

Bozkır'a adını veren Bozkır Bey'in nesli 16. yüzyılda köyde ve çevresinde timar sahibiydi. Dolayısıyla yörede sözü geçenler arasında bu nesilden kişiler vardı. Bu aile fertleri bazı anlaşmazlıkların içerisine de girmişlerdi.

Kıbrıs'ın fethiyle birlikte Siristad köyünden buraya sürgün olarak gönderilmek üzere dört hane yazılmıştı. Ancak yazılan bu isimlerden bazılarının 1584'te hala köyde olmaları, bedel ödeyerek sürgüne gitmediklerini göstermektedir. Tutulan kayıtlarda köyün hane sayısı da az yazılmıştır. Bunun daha az sayıda kişinin gönderilmesi için yapıldığı açıktır. Bu duruma etki edebilecek muharrir ile köy ahalisi vardır. Bu verilerin ortaya çıkmasında her ikisi de etkili olmuş olabilir.

Siristad'da toprak tasarruf edenlere bakıldığında, hane başına yaklaşık olarak yarım çift düşmekteydi. Ekili arazi miktarında bir artış söz konusu olsa da bu artış, nüfus

artışıyla aynı oranda olmamıştır. Nüfus artışı beraberinde toprağı birlikte tasarruf edenlerin sayısını da arttırmıştır.

Belviran kazası Afşarviran köyündeki altı dönüm araziye üç kile buğday ekildiğinden hareketle dönüme yarım kile tohum düştüğü kabul edilmiştir. Bir dönümden yaklaşık 80 kg ürün alınırken dönüme 16,0375 kg tohum kullanıldığı hesap edilerek bu veriler Siristad köyüne uygulanmıştır. Köyde yapılan üretimde kişi başına düşen arpa ve buğday tahmini olarak ortaya konulmuştur. 16. yüzyılda kişi başına düşen hububat miktarı giderek azalmıştır.

Köyde bulunan iki zaviyede Karamanoğulları döneminde yapılmıştır. Bu, Karamanoğullarının bölgeye önem verdiklerini göstermektedir. Zaviyeler Osmanlı döneminde de faaliyetlerine devam etmiştir. Köyde bir de mescit vardı. Önceleri mescit olan ibadethane daha sonra minber konularak camiye çevrilmiştir. Camiye çevrilmesi 1524 ile 1584 yılları arasında olmalıdır. Zira bir hatibin görevli olması da bunu kanıtlamaktadır. Muhtemelen cemaatin çoğalması ve cuma ve bayram namazı kılınacak caminin olmaması ve diğer köylerdeki camilerin uzak olması, minber konulmasının sebepleri arasındadır. Köy hayatında dinin önemli bir yerinin olduğunu gösteren bu kurumlar yanında köyde yaşayan insanların isimleri de bu konuda önemli bir ipucu vermektedir. Zira köyde yaşayanların kullandıkları isimlerin % 89'u dini niteliktedir. Bu, köyün sosyal hayatında dinin etkili olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d): 2551, 2592.

Tapu Tahrir Defterleri (*TT.d*): 40, 455, 399.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.

6 Numaralı Mühimme Defteri 972/1564-1565 <Özet-Transkripsiyon ve İndeks> I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.

1.2. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA), *Tapu Defterleri* (*TD*): 137.

1.3. *Konya Şer'iye Sicilleri* (*KŞS*): 1, 7, 22, 54.

2. Kitaplar, Tezler, Ansiklopedi Maddeleri

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Aköz, Alaaddin, XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme, Nüfus ve Üretim, *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu 2006*, Konya 2007, s. 67-86.

Atalay, Ahmet, Tarih-i Taşbaşı, *Yeşil Bozkır Dergisi*, S. 3, Konya 2010, s. 4-16.

Barkan, Ömer Lütfi, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar*, I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihî Demografi" Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, s. 1-25.

Barkan, Ömer Lütfi, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, (Yayına Hazırlayanlar: Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli), TTK Yayınları, Ankara 1988.

Çağatay, Neşet, Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 5, 1947, s. 483-511.

Doğru, Halime, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı (XV. ve XV. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)*, Eren Yayınları, İstanbul 1990.

Emecen, Feridun, Dönüm, *DİA*, C. 9, 1994, s. 521.

Emecen, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Erdoğru, Mehmet Akif, Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri, *OTAM*, 4, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara 1993, s. 467-516.

Erdoğru, Mehmet Akif, Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XI, İzmir 1996, s. 9-66.

Erdoğru, M. Akif, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Erdoğru, M. Akif, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2004.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

Göyünç, Nejat, "Hâne" Deyimi Hakkında, *Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, s. 331-348.

Güçer, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Samet Matbaası, İstanbul 1964.

İnalcık, Halil, Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu, *Belleten*, XXIII/92, 1959, s. 575-610.

İnalcık, Halil, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1987.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, C. I, (Çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2000.

Kallek, Cengiz, Kile, *DİA*, C. 25, 2002, s. 568-571.

Karataş, Osman, *3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s. 176-351)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Koç, Yunus, Zirai Tarih Araştırmalarında Ölçü Tartı Birimleri Sorunu: Bursa Müdü Örneği, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 7-9 Nisan 1999 Bildiriler*, (Yayına Hazırlayanlar: Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), Konya 2000, s. 541-546.

Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Öz, Mehmet, Reâyâ, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 490-493.

Öz, Mehmet, XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Köylülerin Vergi Yükü ve Geçim Durumu Hakkında Bir Araştırma, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XVII, İstanbul 1997, s. 77-90.

Sahillioğlu, Halil, Bâd-ı Hevâ, *DİA*, C. 4, 1991, s. 416-418.

Sümer, Faruk, Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler II, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.103, 1995, s.21-23.

Şafakcı, Hamit, *Bozkır Kazası Vakıfları (XV.-XX. Yüzyıllar)*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2015.

Şikârî, *Karamannâme*, (Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu), Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.

Torun, Murat, *III Numaralı (H. 983-984/M. 1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-175)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Yıldız, Suat, *(H.984) 1576-1577 Tarihli Timar Ruznamçe Defterine Göre Karaman Eyaleti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

Ek 1: 1501'de Siristad Köyü (BOA, *TT.d 40*: 398-399)

Karye-i Siristad tabi O timar-ı za'im

Ahmed v. İlyas nim	Hüseyin v. Mustafa nim	İbrahim v. Musa nim	Hasan birader-i O k	Yusuf v. Mahmud Nim (müşterek mea biradereş)
Hasan birader-i O caba	Resul birader-i O k	Sevindik v. Hacı Mustafa nim	Ali v. Nasuh nim	Yusuf birader-i O nim
Mehmedi biraderi O caba	Musa v. Umran nim	Hamza birader-i O caba	Yunus v. Mustafa nim	İsa v. Hacı Yusuf nim
Mehmedi v. Mahmud nim	Mehmedi v. Musa nim	Memiş birader-i O caba	Ali v. İbrahim k	Salih v. Nuh (*Tekyedâr İbrahim Begden mektûb var deyü defter-i köhnede mestûr*)
Ömer v. Danişmend Yusuf nim	Yunus v. O k	İsmail v. İsa k	Elagöz v. Ahmed k	Kara İsa birader-i O nim
Musa v. O M	Hasan Fakih v. Musa A'mâ	Musa Fakih v. O İmam nim	Elagöz maaş-ı hizmetkâr-ı der zaviye-i Mustafa der karye	Yakub v. Yusuf M
Salih v. Yusuf nim	Mahmud birader-i O k	Seydi v. Behlül caba	İbrahim Fakih v. Safa k	Hacı Musa v. Mehmedi k
Abdi v. o k	Vakf-ı mescid der karye-i mezkûre kim imam olursa tasarruf ider imiş resm-i çift ve 'avârız virmeye.			Nefer 36 hane 25
Hasıl 2905 sahh, 3210[104]				
elgalle 382 1337	Resm-i çift 288	Resm-i bennak 120	Resm-i caba 30	Resm-i ganem 755
Öşr-i kovan 100	Asiyab bab 60	Bâd-ı hevâ 215		
Zâviye-i Dervîş Mustafa bir öküzlük yer vakf-ı mukarrer be-mektub-ı İbrahim Beg ve mukarrernâme-i padişahı 'alempenâh ber vech-i muafiyet mutasarrıf ve kendü milk degirmeni zaviyesine vakf itmiş vakfiye-i şer'iyesi var mezkûr kendü milk degirmeni zaviyesine vakf itmiş vakfiye-i şeriyesi var sahh Hasıl an galle ve resm-i çift ve ağnam ve gayruha 100				
Zaviye-i Salih v. Nuh hasıl an galle ve resm-i çift ve ağnam ve gayruha 150				

Müselleman-ı der karye-i mesfure hâss-ı şehzade

Mustafa v. Ahmed nim	Mahmud v. O caba	Ahmed bireder-i O M	Koçi v. Güvendik Ç	Nureddin v. O caba
Asıl Begi birader-i O M	Abdi v. Ayvaz Fakih nim	Ömer v. İshak k	İsmail birader-i O caba	İshak v. O nim
Mehmedi v. Bali nim	Veli v. Hacı İbrahim nim	İsmail v. Hacı Yusuf nim	Ali v. İsmail caba	Musa birader-i O Ç
Mustafa v. O caba	Yusuf v. o M	Hüseyin v. Hasan Ç	Abdi v. O M	Hacı Ali v. Sevindi nim
İsmail birader-i o nim	Yusuf v. İdris k	Mahmud v. o nim	Hamza v. Yakub nim	Halil birader-i O k
Süleyman v. Hacı İbrahim nim	Yakub birader-i O nim	Solak Yusuf v. Ahmed nim	Mahmud birader-i O nim	Ahmed v. O nim
Demirli birader-i O M	Mahmud v. Tayuran nim	Karahan birader-i O nim	İlyas v. Hacı Halil nim	Mehmedi biraderi O k
Musa v. Ahmed nim	Yusuf birader-i O nim	Mahmud v. Mehmedi Ç	Hace v. Mustafa nim	Alican v. O k
Yahya v. Mustafa nim	Satılmış v. Yahya nim	İsa derviş k	Hace Ali v. Şemseddin k	Seyyid kan v. O nim
Hastimur v. Alişar Nim	İshak v. Ahmed Nim	Musa Fakih v. Mahmud Pirifani	Hasan v. O nim	Yusuf birader-i O caba
Mustafa v. Mahmud nim	İsmail v. İdris nim	Saru Yusuf v. Yakub k	Mehmedi v. Ahmed caba	
Çiftlik-i Kaş der dest-i Kerime Hatun defter-i O nim			Çiftlik-i Badek der dest-i Şah Paşa ve Bula Hatun Ç	
Nefer 54 hane 40			Hasıl 4765 el-galle 755 keylçe 2645[105]	
Resm-i çift	Resm-i bennak	Resm-i caba	Resm-i ganem	Öşr-i kovan

[104] 3.210 akçe yazılmış ama doğrusu 2.905 olarak ifade edilmiştir. Zaviyeler ait 250 akçe hasıla eklenmemiştir.
[105] 2642,5 olmalı

702[106] Öşri meyve 100	96 Öşr- bağ 10	42 Öşr-i bostan 33	630 Asiyab bab 40 (sekiz ay mukarrer)	160 …asiyab bab 2 120
Bâd-ı hevâ 190				

Ek 2: 1522'de Siristad Köyü (BOA, *TT.d 455*: 959-960).

Karye-i Siristad tâbi' Bozkır karye-i mezbûrede ber mûceb-i defter-i 'atîk müsellem yazılanlar dahı edâ-i rüsûm-ı re'âya idüb müstakilen hâsıl kayd olunmuş hâliyâ defter-i cedîdi henüz sultana 'arz olundukda tâife-i mezbûre re'âyâ hükmünde kılınması emr olunduğu sebebden kendüleri ve hâsılları re'âyâyla mahlût yazıldı

Nasuh v. Ahmed nim	Ahmed v. İlyas Nim	Yusuf v. O caba	Abdulgani v. Hüseyin nim	Mustafa birader-i O caba	Habib birader-i diğer caba	Musa v. Mahmud nim	Mehmed v. O caba	Yakub v. diğer caba
Resul v. Mahmud nim	Yusuf v. O caba	Sevindik v. Mustafa nim	Güvendik birader-i o caba	Ali v. Ahmed nim	Nasuh v. O caba	Musa v. Umran nim	Hamza birader-i O k	Mustafa birader-i diğer caba
Mesud v. Yunus nim	Ali v. İbrahim nim	Mehmed v. Musa nim	Abdi v. O caba	Mehmed v. Musa k	Satılmış v. Ömer nim	Sülemiş birader-i O nim	İsmail v. İsa nim	Musa v. O caba
Mustafa v. diğer caba	Kara isa v. Ahi nim	Musa v. O k	Nasuh v. diğer caba	Yusuf v. diğer k	Seydi v. Behlül k	Yusuf birader-i O caba	Devledhan birader-i diğer k	İsa v. Hacı Yusuf k
Elagöz v. Hallaç k	Ahmed v. Mustafa nim	Mahmud birader-i O k	Nureddin v. Koçi Ç	Ali v. İsmail Ç	Mehmed birader-i O caba	Bali birader-i diğer caba	Veli v. İbrahim Ç	İbrahim v. O caba
Abdi v. Hüseyin nim	Latif v. Hüseyin nim	Hasan v. Satılmış k	Mahmud v. Hacı Ali nim	İsmail v. Sevindik Ç	İbrahim v. O caba	Yakub v. İbrahim nim	Abdurrahman v. O nim	Süleyman v. İbrahim nim
Abdülkerim v. o k	Abdulgani birader-i O nim	Ahmed v. Mahmud nim	Nasuh v. O caba	Mustafa v. diğer caba	Veli v. Yusuf nim	İsmail v. Mahmud nim	Turahan v. Veran nim	Ahmed v. O caba
Mehmed v. Hacı Halil nim	Lütfi v. O caba	Mehmed v. Musa M	Yusuf v. Ahmed nim	Abdurrahman v. Mahmud nim	Abdülkerim birader-i o nim	Hace v. Mustafa k	Âlican v. Hace nim	Âlican v. Haceli nim
Mehmed v. Seydican nim	Mustafa v. Musa nim	Mehmed v. Ali nim	İshak v. Ömer nim	Osman birader-i O caba	Mehmed birader-i diğer k	Abdi Fakih v. Ivaz nim	Halil v. Aygud nim	Mehmed v. Bali caba
İsmail v. Hacı Yusuf Pirifani	Mustafa v. Musa k	Yusuf birader-i O k	Hamza v. Yakub nim	Seydi Ahmed v. Satılmış nim	İbrahim v. İshak nim	Ahmed birader-i O caba	Yusuf v. Musa nim	Âbid v. İsmail nim
Mustafa v. Hun? k	Musa v. O caba						Musa Fakih v. Hasan Fakih[107]	Şükrullah birader-i O muhassıl
Çiftlik-i Bali der yed-i Dehraniş Ç								
Zemin-i Beysayiş der yed-i Resul nim								
Zemin-i Mahmud der yed-i Dehras nim								
Hane 64	Nefer 94							
Yusuf v. Aykud k	Hamza v. Musa k	Mustafa v. Yakub caba	Yunus v. Ömer k	İsa v. Hace k				
Mehmed v. Kara Nasuh	Ali birader-i O	Mahmud v. Yunus						

[106] 720 olmalı.

[107] Mezkûr Musa Fakih kadîmden … hidmetkâr-ı köprü-yü Halil Beg der karye-i mezbûr mu'âf-ı 'ani'l'avârız ber mûceb-i hükm-i Sultân Bayezid Hân.

	nim	caba						
Hasıl ma'a müselman 7820								
el-galle 850 keylçe 3500								
Resm-i çift 1108[108]	Resm-i bennak 340[109]	Resm-i caba 163	Resm-i ganem 800	Öşr-i kovan 150	Öşr-i bostan 40			
Asiyab 4 bab 240	Bâd-ı hevâ 950							
Zemin vakf-ı mescid karye-i mezbûre der tasarrufu imam el-galle 10 keylçe 50; nısf asiyâb								
Dervişan-ı zaviye-i Halil Beg der karye-i mezbûre; Nuhi v. Salih; Çiftlik zaviye-i mezbûre el-galle 20 keylçe 100								
Dervişan-ı zaviye-i Derviş Musa der karye-i mezbûre; Ali v. Mustafa; zemin vakf-ı zaviye-i mezbûr ber mûceb-i defter-i Murad Çelebi ve mukarrername-i Sultan Bayezid ve padişah-ı alempenah öşür ve resm virmezler nim el-galle 10 keylçe 50; nısf asiyab								

[108] 1008 akçe olmalı.

[109] Yazılmış ama 240 olmalı 16 nefer içerisinde yazılan ve dörtte sonradan yazılan hesaplandığında 240 akçe resmi bennak eder.

Ek 3: 1524'te Siristad (BOA, *TT.d 399*: 298-299) *Karye-i Siristad*

Nasuh v. Ahmed nim	Ahmed v. İlyas Nim	Yusuf v. O caba	Abdulgani v. Hüseyin nim	Mustafa birader-i O caba	Habib birader-i diğer caba	Musa v. Mahmud nim
Mehmed v. O caba	Yakub v. diğer caba	Resul v. Mahmud nim	Yusuf v. O caba	Sevindik v. Mustafa nim	Güvendik birader-i o caba	Ali v. Ahmed nim
Nasuh v. O caba	Musa v. Umran nim	Hamza birader-i O k	Mustafa birader-i diğer caba	Mesud v. Yunus nim	Ali v. İbrahim nim	Mehmed v. Musa nim
Abdi v. O caba	Mehmed v. Musa k	Satılmış v. Ömer nim	Sülemiş birader-i O nim	İsmail v. İsa nim	Musa v. O caba	Mustafa v. diğer caba
Kara isa v. Ahi nim	Musa v. O k	Nasuh v. diğer caba	Yusuf v. diğer k	Seydi v. Behlül k	Yusuf birader-i O caba	Devledhan birader-idiğer k
İsa v. Hacı Yunus k	Elagöz v. Hallaç k	Ahmed v. Mustafa nim	Mahmud birader-i O k	Nureddin v. Koçi Ç	Ali v. İsmail Ç	Mehmed birader-i O caba
Bali birader-i diğer caba	Veli v. İbrahim Ç	İbrahim v. O caba	Abdi v. Hüseyin nim	Latif v. Hüseyin nim	Hasan v. Satılmış k	Mahmud v. Hacı Ali nim
İsmail v. Sevindik Ç	İbrahim v. O caba	Yakub v. İbrahim nim	Abdurrahman v. O nim	Süleyman v. İbrahim nim	Abdülkerim v. o k	Abdulgani birader-i O nim
Ahmed v. Mahmud nim	Nasuh v. O caba	Mustafa v. diğer caba	Veli v. Yusuf nim	İsmail v. Mahmud nim	Turahan v. Karran nim	Ahmed v. O caba
Mehmed v. Hacı Halil nim	Lütfi v. O caba	Mehmed v. Musa nim	Yusuf v. Ahmed nim	Abdurrahman v. Mahmud nim	Abdülkerim birader-i o nim	Hace v. Mustafa k
Alican v. hace nim	Mehmed v. Seydi Han nim	Mustafa v. Musa nim	Mehmed v. Ali nim	İshak v. Ömer nim	Osman birader-i O caba	Mehmed birader-i diğer k
Abdi Fakih v. Ivaz nim	Halil v. Aygud nim	Mehmed v. Bali caba	İsmail v. Hacı Yusuf Pirifani	Mustafa v. Musa k	Yusuf birader-i O k	Hamza v. Yakub nim
Seydi Ahmed v. Satılmış nim	İbrahim v. İshak nim	Ahmed birader-i O caba	Yusuf v. Musa nim	Âbid v. İsmail nim	Mustafa v. Hun? k	Musa v. O caba
Musa Fakih v. Hasan Fakih[110]	Şükrullah v. O muhassıl	Yusuf v. Aykud k	Hamza v. Musa k	Mustafa v. Yakub caba	Yunus v. Ömer k	İsa v. Hace k
Mehmed v. Kara Nasuh[111]	Ali birader-i O nim	Mahmud v. Yunus caba	Nuhi v. Salih zaviyedar	Ali v. Mustafa zaviyedar	Alican v. Hace nim	
Hane 70	Nefer 104					
Çiftlik-i Bali der yed-i Dehraniş Ç						
Zemin-i Beysayiş der yed-i Resul nim						
Zemin-i Mahmud der yed-i Dehras nim						
Hasıl 7338						
el-galle 850 keylçe 4250						
Resm-i çift 1044	Resm-i bennak 240	Resm-i caba 174	Resm-i ganem 800	Resm-i kovan 150	Öşr-i bostan 40	
Asiyab 4 bab sene tamam mukarrer 240	Bâd-ı hevâ 400					
Zemin der tasarruf-ı hademe-i mescid imam tasarruf ider el-galle 10 keylçe 50 (resm-i çift ve 'avârız virmeye)						
Çiftlik der tasarruf-ı hademe-i zaviye-i Halil Beg der karye-i mezbûr el-galle 20 keylçe 100						
Zemin der tasarruf-ı hademe-i zaviye-i Derviş Musa der karye-i mezbure nim el-galle 10 keylçe 50						

[110] Mütekâid-i ehl-i ilimdir, yüz ders eder notu düşülmüştür.

[111] Hiçbir şey yazılmamıştır ama hesaplamalarda caba eksik kaldığı için caba olarak değerlendirilmiştir.

Ek 4: 1584'te Siristad Köyü[112] *Karye-i Siristad tabi Bozkır*

Hacı v. Nasuh Nim becâ-yı pedereş ma'a birâderân	Ahmed birader-i o k	Nebi birader-i o k	Mehmed v. Yusuf Nim mea şüreka	Ümmet birader-i o Nim becâ-yı pedereş ma'a birâdereş	Mustafa v. Mehmed caba	Ahmed v. Veli k
Abdulkadir birader-i O Nim becâ-yı pedereş mea biradereş	Mehmed v. Ali caba	Musa v. Mehmed k	Mümin v. Aslili nim	Abdulmümin v. O k	Mehmed v. O caba	Ahmed v. İsa k
Mustafa v. İlyas Nim becâ-yı pedereş	Ahmed Fakih v. Abdi Fakih İmam ve hatib	Hüseyin v. O Muhassıl	Ayvaz v. Musa Nim becâ-yı pedereş ma'a şüreka	İbrahim v. Ümmet caba	Hüsam v. Hasan Nim becâ-yı Halil bin Veli	Abdulgaffar v. Ali nim
Abdi v. Bali k	Lütfullah v. O k	Bali birader-i O caba	Emrullah v. O caba	Mehmed v. Abdurrezzak k	İsmail birader-i O Nim becâ-yı pedereş ma'a birâdereş	Mustafa v. Abdurrahman caba
Musa v. Abdurrahman Nim becâ-yı pedereş	Ali v. Abdulgani k	Hüsam birader-i o k	Abdülcelil birader-i o k	Ahmed v. Latif k	Hüseyin birader-i O k	Mahmud birader-i o Nim becâ-yı pedereş ma'a birâderân ve şüreka
Mehmed birader-i O k	İsmail v. Mahmud Nim becâ-yı pedereş	Ali v. Lütfi k	Abdussamed v. Hayreddin caba	Hasan birader-i O Nim becâ-yı Abdulkerim bin İbrahim	Hızır v. Yakub Nim becâ-yı pedereş	Mehmed v. Mehmed Nim becâ-yı Ali bin Mehmed
Mustafa v. Yusuf caba	Mahmud v. Piri k	Hüsam v. Musa Nim becâ-yı pedereş ma'a biradereş	Halil birader-i O k	Mehmed v. Abdülcelil Nim becâ-yı pedereş	Mehmed v. Ebulkasım k	Mustafa birader-i O caba
İbrahim birader-i O caba	Süleyman v. Abdulkerim k	Abdusselim birader-i O k	Abdulkayyım birader-i O Nim becâ-yı Abdulgani bin Abdulkerim ma'a şüreka	Abdulmümin birader-i O caba	Yusuf v. Veli Nim becâ-yı pedereş	Ali v. O caba
Mustafa v. Abdusselam caba	Ahmed v. İlyas caba	Mahmud birader-i O Nim becâ-yı pedereş ma'a biradereş	Ahmed v. Yusuf k	Mahmud birader-i O k	Hüseyin birader-i O caba	Halil v. Abdullah caba
Hüseyin v. İlyas k	Süleyman birader-i O caba	İbrahim birader-i O k	Abdulkayyım birader-i O k	Nurullah v. Lütfi k	Abdurrahim v. Latif Nim becâ-yı pedereş ma'a birâdereş	Mehmed birâder-i O caba
Abdullah v. Lütfi k	Süleyman v. Ahmed k	Ümmet v. Lütfi Nim becâ-yı pedereş	Mehmed v. Abdi k	İbrahim birader-i O k	Abdulcelil v. Mehmed Nim becâ-yı Hasan bin Mehmed ma'a şüreka	Veli v. O k
Mustafa birader-i O caba	Musa v. Latif caba	Yakub v. Abdurrahman Nim becâ-yı pedereş	Yusuf v. Pir Gaib Nim becâ-yı Mehmed bin Musa	Carullah v. Yusuf Nim becâ-yı pedereş	Mehmed v. Veli Nim becâ-yı pedereş	Musa v. Mustafa caba
Veli v. Ömer k	Ali v. O Nim	Halil v. Abdulgani k	Musa v. O Nim becâ-yı Ömer bin Abdulgani	Yusuf v. Abdulkerim k	Ahmed v. Lutfullah Nim becâ-yı pedereş	Abdulkerim v. Yusuf Nim becâ-yı İsmail bin Mahmud
Nurulllah v. Abdurrahman nim	Musa v. O caba	İsa v. Abdurrahman k	Abdulahad v. Seydi Ahmed k	Mehmed birader-i O	Mehmed v. İsa	Hace v. Himmet caba

[112] TKGMA, *TD 137*: 180b-181a; Erdoğru, *1584 Tarihli Nüfus Sayımı*, s. 391-394. Defterdeki bazı isimler Erdoğru tarafından farklı okunmuştur. Bu isimler için bkz. Erdoğru, *1584 Tarihli Nüfus Sayımı*, s. 392-393.

				Nim becâ-yı pedereş ma'a birâdereş	Nim becâ-yı pedereş ma'a şüreka	
Nebi v. Adilhan nim	Veli v. O k	Mehmed v. Musa Nim becâ-yı pedereş	Veli v. Mehmed Nim becâ-yı pedereş	Mehmed v. Hace Ali caba	Mustafa v. Mehmed nim	Ali v. Hasan Nim becâ-yı pedereş ma'a şüreka
Veli birader-i O caba	Piri birader-i O Caba	Abdulgani v. Hasan caba	Abdi birader-i o caba	Mehmed birader-i O caba	Himmet birader-i o caba	Abdulkadir birader-i O caba
Mehmed v. Hamza pirifani	Veli v. O Nim becâ-yı pedereş	Ali v. Nasuh Nim becâ-yı pedereş	Ahmed v. Ali nim	Mustafa v. O caba	Yusuf v. Ali k	Musa v. Abdulgani Nim becâ-yı pedereş
İbrahim v. Yusuf k	Resul v. O Nim becâ-yı Mahmud bin Yusuf	Abdulcemil v. Abdulgani nim				
Zemin-i Mustafa bin Musa der yed-i Ahmed bin Veli ve Hızır bin Yakub mea şüreka nim						
Zemin-i Ali bin Adilhan der yed-i Nebi bin Adilhan nim						
Zemin-i Bilmiş der yed-i Hasan ve Mehmed ve Süleyman hâliyâ der yed-i Himmet bin Mehmed ve Piri bin Ahmed ve Mehmed bin Mahmud ve Hasan bin İlyas an karye-i Akbınar nim						
Zemin-i Kara İsa bin Ahi der yed-i İsa bin İsmail ve Mustafa veled-i Musa hâliyâ der yed-i Ayvaz bin Musa nim						
Zemin-i Mustafa bin Musa der yed-i Ahmed Fakih bin Abdi haliya der yed-i Carullah bin Yusuf nim; Abdülkadir v. Mustafa caba[113]						
Nısf Çiftlik-i Nureddin der yed-i Ahmed bin Abdi ve İlyas bin Mahmud ve Abdi ve Nureddin haliya der yed-i Ahmed Fakih bin Abdi Fakih el-mezbûr ve Mustafa bin İlyas el-mezbûr ve İsmail bin Mahmud ve Mehmed bin Abdullah Fakih ve Musa bin Mehmed ve baki şüreka nim						
Zemin-i Yusuf bin Ahmed der yed-i Mehmed veled-i İbrahim haliya der yed-i Hasan veled-i İbrahim haliya der yed-i Hasan v. Şahbal ve Veli bin Ahmed ve Hasan bin Ahmed ve Abdülkerim bin Musa ve Mehmed bin Abdülcelil ve baki şüreka nim						
Zemin-i İbrahim bin İshak der yed-i Ahmed Fakih ve Hüseyin veled-i Mustafa haliya der yed-i Carullah bin Yusuf nim						
Zemin-i Yusuf bin Musa der yed-i Ahmed Fakih haliya der yed-i Carullah bin Yusuf nim						
Zemin-i Mehmed bin Yahya der yed-i Saliha binti Mehmed ve İbrahim ve Mustafa ve Mehmed ve an evlâd-ı Kasım nim						
Zemin-i Ali bin İbrahim der yed-i ahali-i karye na-ma'lûm						
Zemin-i Hamza bin Yakub der yed-i ahali-i karye nâ-ma'lûm						
Zemin-i Adilhan bin Hace der yed-i Mehmed veled-i Seydican veled-i Fakih ve Mustafa haliya der yed-i Musa bin Mustafa ve Musa bin Abdulgani ve Veli bin Mehmed ve Mustafa bin Mehmed ve Mehmed bin Musa ve Süleyman bin Abdi ve Abdussamed bin Hamza an karye-i Akçabınar ve baki şüreka nim						
Ahmed veled-i Nuh zaviyedar-ı Halil Beg bâ-berât; Salih birader-i O zaviyedar-ı Halil Beg bâ-berât; Nuh veled-i Ahmed (Sağir); Abdulcemil veled-i Ali zaviyedar-ı Şeyh Musa bâ-berât; Musa veled-i O (Sağir); Hüsam veled-i Ali zaviyedar-ı Şeyh Musa bâ-berât						
Nim 57 bennak 45 caba 33						
Hâsıl						
Öşr-i gallât ve salari gendüm keyl 500 kıymet 3500 şair keyl 580 kıymet 2900	Resm-i çif ve bennak ve caba 1716	Resm-i ganem 804	Öşr-i kovan 200	Öşr-i bostan 150	Asiyab bab 9 fi 60 Resm 540	
Asiyab harab bab 1	Bâc-ı bazar der karye-i mezbur haric ez defter 250	Resm-i tapu-yı zemin ve deşt-bani 940				
Bâd-ı hevâ ve resm-i arus 500	Yekün 11500					
Zemin-i Kızılseki der sınur-ı karye-i Siristad hâsıl-ı bedel-i öşr ber vech-i maktu fi sene 10	Zemin der tasarruf-ı hademe-i zaviye-i Derviş Musa der karye-i Siristad hasıl ani'l-galle 91	Zemin der tasarruf-ı hademe-i mescid-i karye-i mezbûr ber mûceb-i defter-i 'atik hasıl ani'l-galle 100	Çiftlik der tasarruf-ı hademe-i zaviye-i Halil Beg der karye-i Siristad hasıl ani'l-galle 120			

[113] Rahmetli Ahmet Gedik'ten alınan ve Ekim 1818 tarihli 1584 tahririnin suretinde Abdülkadir v. Mustafa bennak olarak yazılmıştır. O halde burada verilen rakamlar ve alınan vergiler tutmaktadır.

339 NUMARALI BOZKIR ŞERİYE SİCİLİ ÜZERİNDEN KONYA/BOZKIR'IN SOSYAL TARİHİNE KATKILAR (1923-1924)

CONTRIBUTIONS TO THE SOCIAL HISTORY OF BOZKIR/KONYA VIA THE BOZKIR SHARIA COURT RECORD 339 (1923-1924)

Döndü ÇAVDAR *

Öz

Osmanlı Devletinde kadılar şehir ve kaza merkezlerindeki Şeriye Mahkemelerinin başkanı olarak devletin şerî, adlî, beledî, noterlik ve bir takım idarî işlerini görmüşlerdir. Bu mahkemelerde tutulan defterlere Şeriye Sicili denilmiştir. Şeriye sicillerinden günümüze kadar gelen en eski tarihliler 15. yüzyılın ikinci yarısından başlar ve 1 Mayıs 1924 tarihine kadar devam eder. Tanzimat'a kadar zengin bir içeriğe sahip olan şeriye sicillerinde 19. yüzyıldan itibaren, Osmanlı hukukuna Batı hukukunun da girerek yeni mahkemelerin kurulmasıyla, konu çeşitliliği azalmıştır. Buna rağmen yerel tarih çalışmaları, aile tarihi, sosyal tarih, kadın tarihi, çocuk tarihi gibi konularda önemini korumuşlardır. Bu çalışmada Ekim 1923-Nisan 1924 arasında Konya'nın Bozkır kazasındaki Şeriye Mahkemesinde tutulan kayıtlar üzerinden Bozkır, dolayısıyla Konya sosyal tarihine katkılar sağlanması hedeflenmiştir. Bu tarihin Milli Mücadele Dönemindeki savaşlardan sonraya denk gelmesi, savaşların etkisinin yerel halka yansımasını da gösterecektir. Aynı zamanda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, 8 Nisan 1924 tarihinde kaldırılana kadar Şeriye Mahkemelerinin görevlerine devam ettiği gözlemlenmiştir.

•

Abstract

The kadis, or Muslim judges, conducted the sharia or canonical, judicial, municipal, notarial and some administrative affairs of the state as the head of the Sharia Courts in city and district centers of the Ottoman State. The books kept in those courts were called Şeriye Sicili, or sharia court records. The oldest of the sharia court records that have reached today begin in the second half of the 15th century and continue to 1 May 1924. The diversity of the topics in the sharia court records, which had a rich content until the Tanzimat, or Reformation, decreased as a result of the incorporation of Western Law into the Ottoman Law and formation of new courts beginning in the 19th century. Despite this, studies on local history maintained their importance in topics such as the family, social history, women's history and children's history. This study aimed to make contributions to the social history of Bozkır, and hence Konya, via the records kept at the sharia Court in the Bozkır district of Konya between October 1923 and April 1924. The fact that this period covered the time following the wars that occurred during the National Struggle Period will reflect the reflections of the effects of these wars on people. At the same time, it was observed that sharia courts continued to function for their dissolution on 8 April 1924 to the formation of new courts during the transition from the Ottoman State to the Republic.

* *Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. ddusunmez@selcuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Bozkır günümüzde Türkiye Cumhuriyeti devletinin Konya iline bağlı bir ilçedir. Konya'nın güneyinde, Konya Ovasıyla Toros Dağlarının arasında, Çarşamba Irmağının uzandığı vadi boyunca 37° 11' 16¨ enleminde, 32° 14' 53¨ boylamında yer almaktadır[1]. Bu çalışmada günümüze ulaşan 11 tane Bozkır Şeriye Sicilinden[2] 1923-1924 tarihli 339 numaralı Bozkır Şeriye Sicili incelenerek bölge halkının, Bozkır kazası Şeriye Mahkemesine intikal eden davaları ve hüccetleri üzerinden, yöredeki sosyal hayat incelenecektir. Konuya girmeden önce iki hususun üzerinde durmamız gerekir. Bunlardan ilki Türkiye'de 1923-1924 tarihleri arasında mevcut siyasi durumun nasıl olduğu, ikincisi Şeriye Sicilinin ne olduğudur.

İlk durum çerçevesinde, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, 19 Mayıs 1919 tarihinde Türk milletinin bağımsızlık savaşına başlamasıyla 23 Nisan 1920'de İstanbul dışında Ankara'da, bir millet meclisi toplanmıştır. Millî Mücadelenin kazanılmasıyla 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat ve halifelik birbirinden ayrılarak saltanat kaldırılmış, Osmanlı Devleti resmen sona ermiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin benimsediği laiklik ilkesi doğrultusunda 3 Mart 1924 tarihinde halifelik ile Şeriye ve Evkaf Vekâletleri kaldırılmıştır. Devamında, konumuzla ilgisi olması bakımından, 8 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen ve Mayıs ayında yürürlüğe giren 469 numaralı "Mehakim-i Şer'iyenin İlgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun" ile Şeriyye Mahkemeleri ilga edilerek kazalarda Mehâkim-i Asliyeler kurulmuştur[3]. Böylece ilkini Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'in yargı yetkisini kullanmak için atadığı kadıların[4] şehir ve kaza merkezlerinde kurdukları şeri mahkemeler[5] yerini yeni mahkemelere bırakarak tarihe karışmıştır.

---

[1] https://maps.google.com/maps?ll=37.188912,32.245393&z=14&t=m&hl=tr&gl=US&mapclient=apiv3, 22.04.2016, 11:44; http://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/konya-bozkir-ilce.html, 22.04.2016, 11:44.

[2] Ahmet Akgündüz, *Şer'iye Sicilleri*, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s. 178-179. 337 numaralı Bozkır Şeriye Sicili yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bkz. Hikmet Tepeli, *337 Numaralı Bozkır Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Danışman: Muhittin Tuş, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, (xi+420 sayfa).

[3] *Resmi Gazete*, S.69, 26.04.1924, s.5-6.

[4] İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 1994, s.8, 12; Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, Ekim 2009, s.14.

[5] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1988, (1. Baskı 1965), s.108-109.

İkinci durum çerçevesinde; Şeriye Sicili, Osmanlı Şeriye Mahkemelerinde görülen işlerin, davaların kayıtlarının tutulduğu uzun ensiz defterlerdir. Şeri mahkemelerin başkanı/hâkimi olan kadılar ilmiye sınıfındandılar ve Osmanlı hukukunun uygulayıcısıydılar. İlk zamanlarda çoğunlukla Arapça tutulan defterler, daha sonraları Türkçe tutulmaya başlanmıştır. Bu sicillerden günümüze ulaşanlarının en eski tarihlileri 15. yüzyılın ikinci yarısından başlar ve Osmanlının yıkılışına kadar devam eder[6]. Osmanlı Devletinin ana kaynaklarından olan şeriye sicillerinin içeriği Tanzimat'ın ilanına kadar çok zengindir. Kadı'nın insanlar arasındaki anlaşmazlıklarının çözülmesinde hüküm vermesi, hukuki hakların tescillenmesi, esnafın kontrolü, narh koyma, sokakların temizliği vb. gibi hukukî, sosyal, iktisadî, beledî olaylar ve noterlik gibi uygulamalarla dolu olduğu gibi, merkezden bildirilen emirlerin bu defterlere kaydedilmesi idarî, siyasî, askerî, hukukî tarih araştırmaları için bu defterleri vazgeçilmez kılıyor. Yerel tarih çalışmaları için öneminin zikredilmesi bile gereksizdir. Ancak şeriye sicilleri üzerinden bir bölgenin sosyal hayatına dair yapılan çalışmalarda, yerel hayat tamamen gözler önüne serilememektedir. Bununla birlikte yerel hayattan tamamen habersiz kalmamamızı da sağlamaktadır[7]. Şeriye sicillerinin öneminden dolayı pek çok çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir[8].

Osmanlı hukuk sistemi, literatürde Tanzimat'tan önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılır[9]. Tanzimat'tan önceki sistemde Şeriye Mahkemeleri tek mahkeme olması ve kadıların görev alanının genişliğinden dolayı, bu döneme ait şeriye sicilleri konu bakımından çok zengin bir içeriğe sahiptir. Tanzimat'tan sonra gittikçe büyüyen bürokrasi ve karmaşıklaşan işler arasında ayrım yapılmış, bazı hukuk dalları, Batı tarzında kurulan yeni Nizamiye Mahkemelerine verilerek Şeriye Mahkemelerinin yetkili olduğu alanlar kişiler, miras ve aile hukuku ile sınırlandırılmıştır. Her iki mahkeme arasında görev ve yetki çatışması çıkmış olmasına rağmen imparatorluğun yıkılışına kadar her ikisi de yan yana devam etmiştir[10]. Bu bağlamda incelediğimiz 1923-1924 tarihli sicil Tanzimat

[6] Akgündüz, age, s.11.

[7] Uzunçarşılı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", s.365-368.

[8] Akgündüz, age, s.11. Şeriye Sicillerinin önemine ilk değinenler İ. H. Uzunçarşılı ve T. M. Yaman'dır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, C.5, S.29, Temmuz 1935, s.365-368; Talat Mümtaz Yaman, "Şer'î Mahkeme Sicilleri", Ülkü Halkevleri Dergisi, XII/68, Ulus Basımevi, Ankara İlkteşrin 1938, s.153-164. Şeriye Sicilleri ile ilgili literatür çalışmaları için bkz. Yunus Uğur, "Mahkeme Kayıtları (Şer'iye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.1, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., 2003, s.305-344; Aynı yazar, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, C.39, 2010, s.8-11; Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, 2005, s. 187-213.

[9] Halil Cin- Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Sayram Yayınları, Konya 2003, 24-25.

[10] Akgündüz, age, s.76-78; Cin-Akyılmaz, age, s.162-168; Münir Atalar, "Şer'iye Mahkemelerine Dâir Kısa Bir Târihçe", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, C.IV, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980, s.303-328; Muhammed Ceylan, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'iye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açıdan Tahlili", *OTAM*, 29/Bahar 2011, s.57-63.

ile birlikte yetkileri kısıtlanan Şeriye Mahkemelerinde tutulan kayıtlar olduğu için içeriği Tanzimat öncesine ait olanlar kadar zengin değildir. Ancak yerel tarih çalışmaları açısından birinci elden kaynak olarak önemli bir konuma sahiptir.

Günümüze intikal eden 11 adet Bozkır Şeriye Sicilinden incelediğimiz 1923-1924 tarihli 339 Numaralı Bozkır Şeriye Sicili, Bozkır Şeriyye Mahkemesinin en son tuttuğu sicil olmalıdır. Konya Şeriye Sicilleri çalışmaları için de 339 numaralı Bozkır Şeriye Sicili'nin önemi 1923-1924 yıllarına ait Konya şeriye sicilinin şimdiye kadar ele geçmemiş olmasındandır[11]. 1923-1924 tarihine ait Konya şeriye sicilinin bulunmayışı incelediğimiz sicilin dönemin üslubunu yansıtması açısından daha önemli kılmaktadır. Çünkü bu tarih Türkiye'de büyük dönüşümlerin olduğu bir tarihtir ve yeni devlet ideolojisiyle kurumların tekrar gözden geçirildiği Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiği dönemdir. Ayrıca Milli Mücadele Dönemindeki savaşların Bozkırlılara etkisi, bazı Bozkırlı şehitlerin isimleri ve kaldırılmadan önce Şeriye Mahkemelerinde tutulan son kayıtların neler olduğu dikkate değer konulardır.

Günümüzde şeriye sicillerini okuma ve inceleme ayrı bir çalışma alanı olarak sijillografi veya sicilbilimi adıyla bir derinliğe ulaşmıştır. Bu doğrultuda hazırlamış olduğumuz çalışma bilimin bu koluna önemli bir katkıdır[12].

I. 339 Numaralı Şeriye Sicilinin Tavsifi

339 numaralı Bozkır Şeriye Sicili, 49 sayfadır. Defterin orijinalinde Arap rakamları ile "sahife 1"den başlamak üzere sayfa 49 'a kadar defterin sağ sayfasının sağ üst köşesine sol sayfasının ise sol üst köşesine sayfa numarası verilmiştir. 13. sayfadan itibaren sahife yazısı da çıkarılmıştır. Sadece rakam kullanılmıştır. Ayrıca sonradan da sayfalara 1'den başlamak üzere 49'a kadar sayfanın ortasında sayfa numarası verilmiştir. Muhtemelen defterin sonradan ciltlenmesi esnasında bazı sağ sayfaların başlangıcında yazılı olan yerlerin bir kısmı kesilmiştir[13]. Bu durum konunun anlaşılmasını zorlasa da kalıp ifadeler ve bazı bilgilerin aynı kayıtta tekrarı gibi durumlar buradaki bilgi eksikliğinin büyük oranda giderilmesini sağlamıştır. Defterin ebatı 23x28'dir. Yazısı, el yazıyla rika tarzında yazılmıştır. Bizim incelediğimiz nüshanın orijinali Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Biz Selçuk Üniversitesi Prof. Dr. Erol Güngör Kütüphanesindeki dijital kopyasına ulaştık.

[11] Şeriye Sicilleri Kataloğunda Konya Şeriye Mahkemelerine ait 152 adet kayıtlı sicil bulunmaktadır Akgündüz, *age*, 198-199; Halil Erdoğan-Yusuf Küçükdağ, *Konya Kadı Sicili 1916-1921*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2011.

[12] Gedikli, agm, s.189; Mehmet İpşirli, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri,* 28-29 Mayıs 1990 Bildiriler, İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.161.

[13] Bkz. 339 numaralı BŞS, s.11, 39, 41, 45.

Bu defterde toplam 73 kayıt vardır. Defterde 1-12 sayfalar arasında kayıtlara Numero 1'den başlamak üzere Numero 18'e kadar sayı verilmiştir. 13. sayfanın ortasına doğru biten kaydın devamına "bidayeti" [başlangıcı] yazılarak kayıtlara Numero 1'den başlamak üzere Numero 53'e kadar yeniden birden başlanılarak sayı numarası verilmiştir. Muhtemelen bunun nedeni Rumi 1339'daki (1923) kayıtların defterin başlangıcında 1'den başlaması; 1340 (1924) senesinden itibaren kayıtların tekrar bir numaradan başlatılmasıdır[14]. Arada defter-i mahsusuna kaydedildiği için iptal edilen kayıt vardır. Biz bu iptal edilen kaydı, yazılı olduğu defterin telef olma ihtimaline karşı çalışmaya dahil ettik. Kendimiz sayfa 13'ten önceki kayıtların başına 1339 senesine atfen tarihin son iki rakamını getirdik ve taksim işareti ile orijinal kayıt numarasını '39/' da yazarak hem defterin orijinalindeki numaralandırmaya sadık kalmaya çalıştık hem de aynı numara vermenin doğuracağı sıkıntıları ortadan kaldırdık. Dolayısıyla 1340'tan itibaren yazılan kayıtların başına da '40/' işareti koyarak aynı usulü takip ettik. Numarası görülmeyen yerlere ise sıralamaya uygun sayıyı verdik. Sadece bir yerde 40/40 nolu kayıttan sonra iptal edilen bir belge numarasız olarak belirtilmiş, ardından sayfanın başı kesilmiş olan iki dava kaydından sonraki dava 42 olarak adlandırıldığından biz 41. sayfadaki kayıtlardan ilkini sıraya göre 40/41a, sonrakini 40/41b olarak numaralandırdık.

Defterdeki kayıtlar, iki istisna[15] dışında Ekim 1923-Nisan 1924 (R.1339-1340) tarihleri arasındaki yedi aylık dönemi kapsamaktadır. Hatırlanacağı üzerine 8 Nisan 1924 tarihinde Şeri mahkemeler kaldırılmış, kanun ise Mayıs 1924 başında yürürlüğe girmişti. Buradaki kayıtların Nisan ayının sonunda bitmesi, kanunun uygulandığının da bir göstergesidir. Bununla birlikte kayıtların kronolojik sıralanışında tam olarak sıraya uyulmamışsa da tamamen karmaşık bir sıralama da yoktur.

Bozkır kazası mahkemesi kadısının kimliğini ayrıca belirten bir ifade yoktur. Kayıtların altına resmen onaylamak için kâtip ile birlikte ya mührü ya da imzası bulunduğundan, buradan kadı'nın ismini çıkarabiliyoruz. Buna göre mahkemenin kadısı İsmail Hakkı'dır. Mahkeme başkâtibinin ismini öğrenmede ise daha şanslıyız. Çünkü çeşitli nedenlerde yerinde mahkeme kurarak sorunun çözülmesi için kadı naip olarak Mahkeme başkâtibini görevlendiriyor. Ayrıca bütün kayıtların altında kadı ile birlikte imza ya da mührü bulunuyor. Bu bilgilerden yola çıkarak görüyoruz ki mahkeme başkâtibi Mustafa Sabri Efendi bin Ömer'dir (bkz. Fotoğraf 1, 2, 3).

[14] 1340 tarihinden başlatılan kayıtların birkaçı 1339 tarihlidir. Bunlar için bkz. 339 Numaralı BŞS, 40/5, 3 Aralık 1923, s.15; 40/6, 3 Aralık 1923, s.15; 40/41a, 17 Ekim 1923, s.41; 40/47, 8 Temmuz 1921, s.44; 40/48, 11 Ekim 1923, s.45.

[15] Bunlardan ilki 12 Eylül 1923 tarihiyle 39/8 numaralı davadır. İkincisi 8 Temmuz 1921 tarihli 40/47 numaralı davadır (339 Numaralı BŞS, s.6, 44)

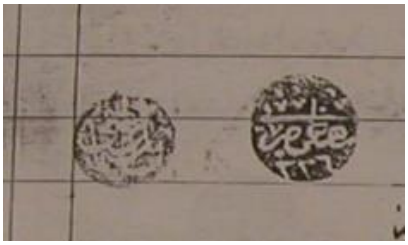

Fotoğraf 1

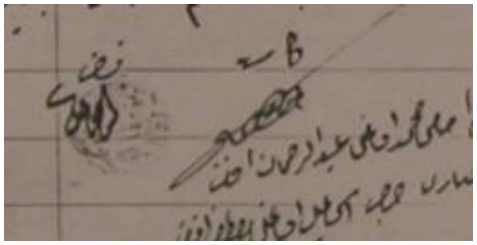

Fotoğraf 2

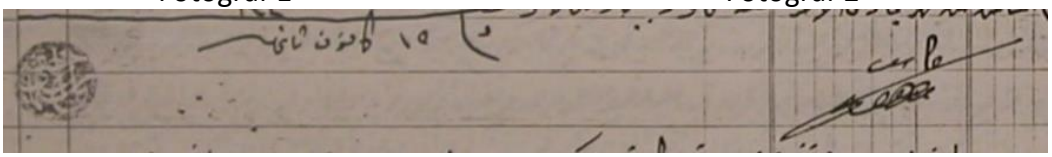

Fotoğraf 3

Fotoğraf 1, 2, 3: Bozkır Şeriye Mahkemesi Kadısı ve Başkâtibine Ait Mühür ve İmzalar

(sırayla bkz. 39/4, s.4; 40/32, s.33; 40/28, s.30).

Bozkır Şeriye Mahkemesi kadısı, şeri özrün gerçekleşmesi üzerine bizzat ilgili köye bir memurunu naip olarak görevlendirerek orada gezici mahkeme kurulmasını onaylardı. Biz burada dört Kuruçay (40/32, 40/33, 40/34, 40/35), iki Ahırlı (39/17; 39/18) ve bir Hoca (40/47) köyünden talep üzerine Bozkır mahkemesi kadısının, yerinde şeri mahkeme kurması için mahkeme başkâtibi Mustafa Sabri Efendi'yi görevlendirdiğini görüyoruz.

Başkâtip Mustafa Sabri Efendi'nin Ahırlı köyüne giderek köy muhtar-ı evvelinin evinin misafirlere mahsus odasında, kaydın altında yazılan müminlerin huzurunda mahkemeyi toplaması şu şekilde belgede yer almaktadır:

> Tahakkuk-ı özr-i şer'iyyeye binâ'en husûs-ı atîyü'l-beyânın mahallinde ketb ü tahrîri içün cânib-i şer'den me'zûnen bi'l-hakem i'zâm kılınan Mustafa Efendi bin Ömer Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsının Ahırlı karyesinde vâki' muhtâr-ı evveli Ahmed Efendi oğlu Mehmed Feyza Efendinin misafîrine mahsûs odasında zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi mü'minîn huzurlarıyla akd-i meclis-i şer'-i 'âlî edildikde (39/18)

Yerinde mahkeme kurulan diğer bir köy Kuruçay'dır. Burada gezici mahkeme kurulduğuna dair ifadeler aşağıdadır:

> Tahakkuk-ı özr-i şer'iyye binâ'en husus-ı atiyü'l-beyânın mahallinde ketb ü tahrîri içün me'zûnen iğram kılınan mahkememiz başkâtibi Mustafa Sabri Efendi Kuruçay karyesine bi'l-'azîme karye-i merkûmede vâki' Hacı Süleyman Ağazâde Hâfız Hasan Efendinin misafirîne mahsûs odasında zeyl-i vesîkada muharrerü'l-esâmî müslimîn huzûrlarıyla akd edilen meclis-i şer'de (40/35)

Konya vilayetinin Bozkır kazasının Şeriye Mahkemesine, 28 farklı idari birimden (kasaba, köy, mahalle) 73 müracaat yapılmıştır (Bkz. 1. Tablo). Bugün bu köylerden

bazıları Ahırlı, Akören ve Hadim ilçesine bağlanmıştır[16]. Buna göre yetmiş üç başvurudan on ikisi Bozkırın merkezi olan Siristad/Sırıstad kasabasındandır. Onu dokuz başvuru ile Kuruçay takip etmektedir. Ayrıca Kuruçay'da dört kayıtta şeri özrün gerçekleşmesinden ötürü mahkemenin yerine giderek toplandığı görülmüştür. Beş kişi ise doğrudan merkeze giderek mahkemeye müracaat etmiştir. Daha sonra üçüncü sırada yedi kayıtla Akçapınar yer almaktadır. Dördüncü sırada ise altı kayıtla Ahırlı köyü vardır. Ahırlı köyünden iki kayıt da yerinde mahkeme kurularak tutulmuştur. Onu beş kayıtla Çat; dörder kayıtla Bozdam ve Dere; ikişer kayıtla Acılar, Akkise, Armudlu, Eğiste, Erdoğan, Kayacık; son olarak birer kayıtla Akkise, Aliçerçi, Avdan, Bademli, Balıklava, Hoca, Hocaköy, Karacaardıç Köyü Cami ve Çeşme Mahallesi, Karayahya, Kovanlık, Kuşça, Mürüvvetli, Özikebir, Sorkunun İsali Mahallesi, Taşbaşı takip etmektedir.

1. Tablo: Sicilde Adı Geçen İdari Birimler ve Onlardan Mahkemeye Yapılan Müracaatların Adeti

Sıra No	Bozkırdaki köyler	Günümüzde Bağlı Olduğu İdarî Birim	Müracaat Adeti	Sıra No	Bozkırdaki köyler	Günümüzde Bağlı Olduğu İdarî Birim	Müracaat Adeti
1	Siristad	Bozkır	12	15	Avdan	Akören	1
2	Kuruçay	Ahırlı	9	16	Bademli	Ahırlı	1
3	Akçapınar	Bozkır	7	17	Balıklava	Ahırlı	1
4	Ahırlı	Ahırlı	6	18	Hoca		1
5	Çat	Bozkır-Çağlayan	5	19	Hocaköy	Bozkır-Üçpınar	1
6	Bozdam	Bozkır	4	20	Karacaardıç Köyü Cami Mahallesi	Bozkır	1
7	Dere	Bozkır-Dereköy	4	21	Karacaardıç Köyü Çeşme Mahallesi	Bozkır	1
8	Acılar	Bozkır, Hacılar	2	22	Karayahya	Bozkır	1
9	Armudlu	Bozkır	2	23	Kovanlık	Bozkır	1
10	Eğiste	Hadim, Bağbaşı	2	24	Kuşça	Bozkır	1
11	Erdoğan	Ahırlı	2	25	Mürüvvetli	Önce Yazılıyurt, sonra Küçükhisarlık	1
12	Kayacık	Ahırlı	2	26	Özikebir	Ahırlı-Büyüköz	1

[16] Ahırlı Kaymakamlığı resmi internet sitesi, "İlçenin Tarihçesi", http://www.ahirli.gov.tr/default_b0.aspx?content=97, 02.05.2016, 15:43.

13	Akkise	Ahırlı	1	27	Sorkun / İsâli Mah.	Bozkır	1
14	Aliçerçi	Ahırlı	1	28	Taşbaşı	Bozkır	1

Defterdeki mahkeme kayıtlarının bazılarında (özellikle miras kayıtlarında) köyün imamı, muhtar-ı evveli ve muhtar-ı sanisinin belirtilmesinden dolayı bazı köylerdeki imam ve muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sanilerin kimler olduğu tespit edilmiştir (Bozkır'ın köylerindeki bu görevlilerin isimleri için bkz. 2. Tablo).

2. Tablo: Sicilde Geçen Bazı Köylerin Muhtarları ve İmamı

Köy	**Muhtar-ı Evvel**	**Muhtar-ı Sani**	**İmam**
Acılar	Seyyid oğlu İbrahim	İsmail oğlu Ali	Hacı Mehmet Efendi oğlu Hüsnü Efendi
Ahırlı	Ahmed Efendizâde Mehmed Feyza Efendi	Ali Ağazâde Musa Ağa Sonra Hasan oğlu Ali Efendi	Emin Efendizâde Müderris Ali Rıza Efendi
Akçapınar	Mehmed Ağa oğlu Hacı Ahmed Ağa	Hüseyin oğlu Emrullah Efendi	Mevlüd oğlu Hacı Said
Aliçerçi	Abdurrahman Hoca oğlu Melik	Ahmed oğlu Halil İbrahim Ağa	Mehmed oğlu Ahmed
Armudlu	Mehmed oğlu Mustafa	-	Hacı Osman Efendi oğlu Süleyman
Bademli	Ali bin Mehmed	-	Mümin Efendi bin Hasan
Balıklava	Ramazan oğlu İsmail Ağa	Battal oğlu Ali Ağa	Hacı Ahmed oğlu Ömer
Boyalı	Yusuf Efendi oğlu Abdülhalim Efendi	-	-
Bozdam	Abdullah oğlu Hasan	Adıgüzel oğlu Halil	Gölgeli oğlu Hüseyin Efendi
Çat	Mahmud oğlu Sadık Efendi	Gök Hüseyin oğlu İbrahim	Ali oğlu Ali Rıza
Dere	Hacı Hasan oğlu Osman	Hacı Mustafa oğlu İbrahim	Mehmed oğlu Ali Efendi
Eğiste	Mustafa oğlu Ali	Mehmed oğlu Mehmed	Yusuf Efendi oğlu Abdullah Efendi
Erdoğan	11 Ekim 1923'te Ali oğlu Mehmed Ağa 18 Şubat 1924'te Ahmed Onbaşı	Mehmed Efendi oğlu Ali Efendi	Mustafa oğlu Şevki Efendi
Fart	Yusuf oğlu Mustafa	-	Osman oğlu Mustafa
Hoca	Nurullah Ağa bin Mevlüd	-	-
Karacaardıç Köyü Cami Mahallesi	Mahmud oğlu Hasan	Nurullah oğlu Mehmed	Abdullah Efendi oğlu Mehmed Ali Efendi
Kayacık	Ömer oğlu Yakub	Ahmed oğlu Hafız Ömer	Mehmed oğlu Abdullah
Kocaş	Ali oğlu Mustafa	Tekaüd oğlu Ahmed	
Kovanlık	Nasûh oğlu Mehmed Çavuş	-	Veli Efendi [bin ya da oğlu] Mehmed Efendi
Kuruçay	Hacı İsmail oğlu Mustafa Efendi	Hacı Ömer oğlu Abdurrahman Efendi	Emir Ali oğlu Abdurrahman

Kuşça	Bayram Hoca oğlu Veli	Hasan oğlu Hasan Efendi	Halil oğlu Mehmed
Mürüvvetli	Ali [Mehmed] Çavuş	Halil oğlu Ahmed	Mustafa oğlu Mehmed Ali
Siristad	Ahmed Ağa oğlu Mehmed Efendi	Mehmed Hoca oğlu Kasım Efendi	Mustafa Efendi oğlu Bayram
Taşbaşı	Yusuf oğlu Ali Efendi	-	Ali Efendi oğlu Nazif Efendi

Özetle sicilde geçen bazı köylerin muhtarlarının ve imamının isimlerini tespit ettikten sonra sicilin içeriğini ayrıntılı olarak değerlendirebiliriz.

II. 339 Numaralı Bozkır Şeriye Sicilinin İçeriği

Sicildeki kayıtların sıralanışı, konu bakımından tasnifli değildir. Tanzimat'tan sonra kişiler, miras ve aile hukuku dallarında görevlendirilen şeri mahkemeler bazen her konuya ait özel defterler de tutardı. Bizim burada incelediğimiz defterin içeriğindeki konular ise şunlardır: Miras taksimi (miras anlaşmazlığı da bu konunun içinde ele alınmıştır), vasi tayini, vekil tayini, nafaka takdiri, mehir davası, vakfiyedir. Hatta bazı kayıtta iki konuyu iç içe görebilmekteyiz: Miras taksimi-vasi tayini, miras taksimi-vekil tayini. Defterde 73 mahkeme kaydı vardır. 73 mahkeme kaydının konularına göre sayısı ve yüzdesi 3. Tablo'da gösterilmiştir. İkili davaların da bölünmesiyle ortaya çıkan 85 kaydın konularına göre sayısı ve yüzdesi ise 4. Tablo'da gösterilmiştir.

3. Tablo: Sicildeki kayıtların konusuna göre sayısı ve yüzdesi

Konular	Sayısı	Yüzdesi %
Miras Taksimi	32	44
Vasi Tayini	14	19
Nafaka Takdiri	8	11
Miras Taksimi-Vekil Tayini	8	11
Miras Taksimi-Vasi Tayini	4	5
Mehir Davası	4	6
Vekil Tayini	2	3
Vakfiye	1	1
Toplam	73	100

4. Tablo: Sicildeki konuların müstakil olarak sayısı ve yüzdesi

Konular	Sayısı	Yüzdesi %
Miras Taksimi	44	52
Vasi Tayini	18	21
Vekil Tayini	10	12
Nafaka Takdiri	8	9
Mehir Davası	4	5
Vakfiye	1	1
Toplam	85	100

85 kaydın 48'inde kadın, 36'sında erkek mahkemeye başvurmuştur. Ayrıca bir kadın da vekili aracılığı ile dava açmıştır. Bu veriler doğrultusunda Bozkır Şeriye Mahkemesine müracaat edenlerin % 58'i kadın, % 42'si ise erkektir. Bu oran bize şunu göstermektedir: Adalet dağıtılması ve bazı konuların tescillenmesi için toplumun yarısını oluşturan kadınlar da erkekler kadar mahkemeye başvurarak hukukî haklarını kullanmışlardır. Hatta %58'lik oranla erkekleri bile geçmişlerdir. Bu arada özellikle miras

taksimi için mahkemeye müracaat eden kadınların bazılarının ailesinde kadınlardan başka müracaat edecek kimse kalmamıştır (40/2; 40/12, 40/13). Bu durum da 1911'den itibaren 1922 yılına kadar sürekli savaşların yaşandığı bir ortamda erkek nüfusun azaldığını hatırlatmaktadır.

İncelediğimiz defterde genel olarak konu başlıkları üzerine bu bilgilendirmeden sonra özel olarak sicildeki konu başlıklarına ayrı ayrı değinilecektir. Akabinde sicilden çıkarılan Bozkırlı şehitler için ayrı bir başlık açılacaktır.

A. Miras Taksimi

İncelenen defterdeki kayıtlar konu olarak bölündüğü zaman mahkemeye en fazla 44 kayıt %52 oranla miras taksimi hususunda müracaat yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile defterin neredeyse yarısı konu olarak miras taksimi ile ilgilidir. İncelenen defterde müstakil olarak 30 tane miras taksimi, 2 tane de miras anlaşmazlığı ile ilgili kayıt vardır. 4 tane vasi, 8 tane de vekil tayini ile birlikte miras taksimi yapılmıştır. Miras taksimi için mahkemeye müracaat edenlerden 21'i erkek, 22'si kadın ve 1'i de kadının vekilidir[17].

Osmanlı Şeriye Mahkemelerinde miras taksimi için feraiz olarak adlandırılan miras hukuku külliyatı kullanılırdı. Osmanlı hukukunda bazı miras taksimlerinde örfî hukuk kullanılsa da incelediğimiz şeriye sicilinde örfi miras hukukunun uygulanmasına dair bir durum söz konusu olmamıştır. 4 Ekim 1926 tarihinde Medeni Kanun Yürürlüğe girene kadar özel durumlar hariç miras taksimi, İslam hukukuna yani şeri hukuka göre yapılmıştır[18].

Mirastan/terekeden ödenmesi gereken masraflar (techiz[19] ve defn masrafları), borçlar ve vasiyet çıkardıktan sonra kalan kısım mirasçılar arasında paylaştırılırdı[20]. Bunun için varislerden birinin mahkemeye müracaat etmesi gerekirdi. İncelediğimiz miras taksimi kayıtlarında öncelikle ölenin kimliği köyüne atfen belirtilmektedir. İkinci olarak murisin varisleri sıralanmaktadır. Bu esnada varislerden ölenler varsa, onların da varisleri dile getirilmektedir. Genelde varisler baba, dede, zevce, zevç, valide, büyük kız/erkek çocuk, küçük kız/erkek çocuk, ana-baba bir kız/erkek kardeşler, baba bir kız/erkek kardeşler, ana bir kız/erkek kardeşler, kardeşlerin çocuklarıdır. Miras taksimi belgelerine bir örnek olarak 40/5 numaralı kaydı burada aktaracağız:

[17] Ahırlı köyünden Fatma yine Ahırlı karyesinden Ahmed Efendi oğlu Sadık Efendi'yi vekâletname vererek vekil tayin etmişti. *339 Numaralı BŞS*, Kayıt numarası: 40/23, s.26-27.

[18] Bu konuda bkz. Cin-Akyılmaz, age, s.381-420; Sevgi Gül Akyılmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.1-2, 2007, s.471-502.

[19] Techiz: (Fık.) Cenazenin yıkanmasından defnetmeye kadar yapılması lazım gelen şeyler ve bunları tedarik etme.

[20] Cin-Akyılmaz, age, 388-402.

> Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsına tâbi' Hocaköy karyesi ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden Ahmed bin İsmail Hoca bin Hacı Halil Ağanın verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatma bint-i Mehmed ile li-ebeveyn er karındaşı Abdülkerim ve Ömer ve Hacı Osmana münhasıra olduğu (40/5, s.15)

Buna göre Hocaköy karyesinden Ahmed bin İsmail Hoca bin Hacı Halil Ağa vefat etmiştir. Varisleri zevcesi Fatma bint-i Mehmed ve ana-baba bir erkek kardeşleri Abdülkerim, Ömer ve Hacı Hasan'dır.

Varislerden biri mahkemede vefatın söz konusu olduğunu belirtirdi. Mahkemede konuşan kişi, köyünün imam ve muhtar-ı evvel varsa muhtar-ı sanisinden de murisin varislerinin adlarını ve akrabalık bağlarını içeren özel ve resmi mühürleriyle onaylı ilmühaberi arz eder. Ardından konuşmasının ilmühaberdeki bilgilerle aynı olduğu teyit edilirdi. Sonradan da aynı köyden iki erkek şahidin mirasta hak sahibi olanların yukarıda geçtiği gibi olduğuna şahitlik etmesiyle mahkeme tarafından varislerin onlar olduğu onaylanırdı. 40/5 nolu kayıtta bu konu şöyle dile getirilir:

> verese-i mezbûrûndan mezbûr Abdülkerim bin İsmail Hoca kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'iyyesinde ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr ve karye-i merkûme imamı Mehmed oğlu Hacı Abdullah Efendi ve muhtâr-ı evveli Mevlûd oğlu Ahmedin mühr-i zâtı ve resmîleriyle mahtûm ibrâz eylediği fî 23 Teşrin-i Sânî sene 339 tarihli bir kıta ilmühaber mündericâtı takrîr-i mezkûru te'yîd eylemiş verâset-i mezkûre vech-i meşrûh üzere idüğü yine karye-i merkûmeden Hafız Hüseyin oğlu Mustafa Çavuş ve Mustafa oğlu Mehmed Efendinin bi-tarîkı'ş-şehâde ihbâr ve imzâlarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve mütehakkık olmağın

Bu konuda mahkemeye müracaat eden bir kadını da görecek olursak; burada önemli bir nokta İslam hukukunda kadının mahkemede iki erkeğin şahitliği ile kimliğinin tasdik edilmesidir:

> verese-i mezbûrûndan müteveffâ-yı evvel Mehmed Çavuş kerîmesi ve zâtı kasaba-i mezkûreden Mehmed Efendi oğlu Mehmed Efendi ve Mehmed Bey oğlu Mehmed Emin Efendi ta'rîfleriyle mu'arrefe mezbûre Fatma kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'iyesinde ma'kûd meclis-i şer'-i şerîfi'l-enverde takrîr ve kasaba-i mezkûre imamı Mustafa Efendi oğlu Bayram ve muhtâr-ı evveli Ahmed oğlu Mehmed Efendilerin mühr-i zâtı ve resmîleriyle mahtûm ibrâz eylediği fî 8 Kanun-ı Evvel Sene 1339 tarihli bir kıt'a ilmühaber mündericâtı takrîr-i mezkûru te'yîd eylemiş ve verâset-i mezkûre vech-i meşrûh üzere idüğü yine kasaba-i mezkûre ahâlisinden ve mevsûkü'l-kelim zevâttan Hatîb Mehmed Efendi oğlu Mehmed Efendi ve Mehmed Beyzâde Mehmed Emin Efendinin bi-tarîkı'ş-şehâde ihbâr ve imzâlarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân olmağın (39/15)

Miras taksimi kayıtlarında varisler belli olduktan sonra mirasın kaç hisseye (sehime) bölündüğü ve bu hisselerden kaçının hangi varise isabet ettiği yer alarak kayıt tamamlanır. 40/5 nolu kaydımıza göre mirasın varisler arasında bölünmesi şu şekilde olmuştur:

bu suretde mes'ele-i mîrâsları dört sehimden olup bundan bir sehmi zevcesi mezbûre Fatmaya ve birer sehimden cem'an üç sehmi er karındaşları mezbûrûn Abdülkerim ve Ömer ve Hacı Osmana isâbeti iktizâ eylediği ketb ü imlâ olundu (40/5)

Kaydın sonuna ise yazıyla Hicri, rakamla Rumi tarih yazılır. Ardından kadı ve kâtip tarafından kaydın altı mühürlenir, mühür yoksa imzalanır.

fî'l-yevmü's-sâdis ve'l-'ışrîn min şehr-i Rebi'ü'l-âhir li sene isnâ ve erba'în ve selâse-mi'e ve elf ve fî 3 Kanun-ı Evvel Sene 1339. (40/5)

İncelediğimiz defterde mirasın hisseye bölünmesinde ayrıntısına yer verilmemiştir. Bazen miras taksimi için terekenin yazımı ve değerinin tespiti, Şeriye Sicilleri arasında Kassam Defterleri olarak adlandırılan özel defterlere yazılabilmektedir. Bozkır kazasının mahkemesinde tutulan kassam defterlerinden günümüze kalan bir örnek ise 340 numaralı Bozkır Şeriye Sicili'dir[21]. Terekenin ayrıntısına incelediğimiz defterde girilmediği için biz de murisin geride bıraktığı mal varlığının ayrıntısına girmeyeceğiz. Ancak 39/18 numaralı kayıttan murisin mallarının satılarak bir para havuzunun oluşturulduğu ve varislerin bu paradan hisselerine düşeni aldığını anlıyoruz. Miras anlaşmazlığı davalarında ise mirasın içeriği hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Mesela askerde vefat eden Karacaardıç köyünün Cami mahallesinden Mehmed bin Said bin Ali'nin tanesi 2.000 kuruş değerinde iki öküzü vardı (40/30). Bununla birlikte miras taksiminde meydana gelen anlaşmazlıkları, varislerin karşılıklı anlaşarak da çözebilmişlerdir. Miras anlaşmazlığında sulh[22] ile ilgili kayda göre Hoca köyünden Mehmed Zühdü Efendi'nin ölümü üzerine onun karısı ve çocuklarının vasisi olan anneleri Ayşe ile müteveffanın erkek kardeşi arasında miras anlaşmazlığı ortaya çıkar. Bu dava kaydından Mehmed Zühdü'nün zengin biri olduğu anlaşılmaktadır. Terekesi içinde nakit paraları, malları, mülkleri, bağı, bahçesi, kahvehanesi ve dükkânı vardı (40/47, s.44).

Örnek üzerinde yazım üslûbunun kısımlarını gösterdikten sonra bu konudaki varisler az ya da çok olmasına göre farklılık arz eden seçilmiş birkaç örneği 5. Tablo'da özetleyeceğiz:

[21] *340 Numaralı Bozkır Şeriye Sicili*. Kassam Defterleri ile ilgili Yozgat örnekleminde yapılan bir çalışma için bkz. İsmail Cansız-Uğur Ünal, "Kassam Defterlerine Göre Yozgat'ta İdârî ve Kültürel Durum", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 22, Sayı: 3, 2002, s.149-169

[22] Şeriye Sicilleri odaklı sulh yani barışma veya uzlaşma ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda yapılmış müstakil birkaç araştırma için bkz. Abdülmecid Mutaf, "Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System", *Turcica*, 36, 2004, s.125-140; Zeynep Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.20/Güz 2006, Ankara 2009, s.105-115; Işık Tamdoğan, "Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana", *Islamic Law and Society*, 15, 2008, s.55-83.

5. Tablo: Miras Taksiminden Örnekler

Hüküm No	Tarih	Özet
39/7	1 Aralık 1923	Aslında Konya vilayetinin Bozkır kazasının Çat köyünden iken Manisa Sancağının Amedli nahiyesine yerleşen Mehmed Efendi bin Mustafa vefat eder. Varisleri zevcesi Arife bint-i Hacı Ahmed, validesi Emine bint-i Ali, kız kardeşleri Ümmü, Saliha ve erkek kardeşleri beldeden kaybolan Abdülkerim Ağa'dır. Ancak miras paylaşılmadan önce zevce Arife vefat eder. Mirası kız kardeşi Hayriye Hanıma kalır. Sonra kız kardeş Ümmü de vefat eder, mirası büyük oğlu Abdülkadir bin Ali ile küçük oğlu Abdülkerim'e, büyük kızı Fatma ve küçük kızları Ayşe ve Mihriye'ye kalır. Sonuçta, miras 48 hisseye bölünür. Bundan 8 hissesi validesine, 7'si kız kardeşi Saliha'ya, 14'ü beldeden kaybolan erkek kardeşi Abdülkerim'e, 12'si ölen zevcesinin kız kardeşi Hayriye'ye, 2'şer hisseden 4'ü ölen kız kardeş Ümmü'nün oğulları Abdülkadir ve Abdülkerim'e, 1'er hisseden 3'ü de yine onun kızlarına Fatma, Ayşe ve Mihriye verilir.
39/13	10 Aralık 1923	Bozkır kazasının Eğiste köyünden olan Mustafa bin Mustafa vefat eder. Varisleri eşi Fatma bint-i Hacı Mehmed, küçük çocuğu Mehmed ve büyük kızı Ayşe'dir. Ancak varislerinden Ayşe vefat eder. Ona kalan miras eşi Hacı Ömer bin Masum'a kalır. Buna göre 144 hisselik mirasın 32'si eşi Fatma'ya, 21 hissesi damadı Hacı Ömer bin Masum'a ve 91 sehmi oğlu Mehmed'e kalır.
39/16	13 Kasım 1923	Bu kayıtta çok bilinmeyenli bir denklem gibi varisler, varislerin bazılarının da ölmesiyle onun varisleri hatta varisin varisi ölünce onun varisleri gibi bir silsile ortaya çıkarmaktadır. Buna göre Konya vilayetinin Bozkır Kazasının Mürüvvetli köyünden olan Başdeli oğullarından Hasan Ağa vefat eder. Varisleri oğulları Ali, Mustafa; kızları Fatma, Emine, Körgöz Fatma ve Ümmü'dür. Kızlarından Ayşe daha önce ölmüştür. Ayşe'nin Ali bin Abdülbaki, Saliha bint-i Abdülbaki, Mehmed bin Musa olmak üzere üç çocuğu vardır [buradan bu kızının iki evlilik yaptığını da görüyoruz]. Kızlarından Körgöz Fatma da vefat eder, mirası çocukları Yusuf ve Durmuş benân Mustafa'ya kalmıştır. Kızlarından Ümmü de ölür. Mirası kocası Hüseyin bin Ahmed, oğulları Mahmud, Abdülbaki ve kızları Emine, Ayşe ve Saliha'ya kalır. Büyük kızı Fatma da vefat eder. Mirası Ali Hoca kızları Fatma, Mümine, Saliha, Ayşe ve Emine'ye kalır. Ancak ondan önce vefat eden oğlu Mehmed'in çocukları Ali ve Saliha'dır.

		Sonradan kızlarından Emine de vefat eder. Mirası ana tarafından çocukları Abdullah, Mehmed, Hatice, Fatma'ya kalır. Sonradan oğlu Mustafa da vefat eder. Mirası zevcesi Abdülkadir kızı Emine, oğlu Hasan, kızları Ayşe ve Ümmü'ye geçer. Sonra diğer oğlu Ali de öllür. Mirası zevcesi Teslime bint-i Ali, kızı Ümmü, küçük kızı Fındık, küçük oğulları Hasan ve Ali'ye kalır. Ayşe bint-i Hasan Ağa'nın oğullarından Mehmed bin Musa miras taksimi için mahkemeye müracaat eder. Buna göre paylaşım şu şekilde olur: Hasan Ağanın mirası 1.680 hisseye bölünmüştür. 80'er hisseden toplam 240'ı Ayşe bint-i Hasan Ağa'nın oğulları Mehmed bin Musa ve Ali bin Abdülbâkî ve kızı Saliha bint-i Abdülbaki'ye; 120 hisseden toplam 240 hissesi Körgöz Fatma'nın oğulları Yusuf ve Durmuş'a; 60 hissesi Ümmü'nün kocası Ahmed oğlu Hüseyin'e; 180 hissesi Ümmü'nün oğulları Mehmed, Abdülkâdir, kızları Emine, Ayşe ve Saliha'ya; 200 hissesi Büyük Fatma'nın kızları Fatma, Mümine, Saliha, Ayşe ve Emine'ye; 20'şer hisseden toplam 40 hissesi büyük Fatma'nın oğlu Mehmed'in çocukları Ali ve Saliha'ya; 60'ar hisseden toplam 240'ı Emine'nin oğulları Abdullah, Mehmed, kızları Hatice ve Fatma'ya; 60'şar hisseden toplam 240'ı Mustafa zevcesi Emine, oğlu Hasan, kızları Ayşe ve Ümmü'ye; 60 hissesi Ali'nin karısı Teslime'ye ve 45'er hisseden toplam 180'i kızları Ümmü, Fındık; oğulları Hasan ve Ali'ye verilir.

Miras taksimi ile ilgili bilgileri çoğaltmak mümkündür. Ancak birbirinin benzeri olan bütün kayıtları burada vermek, çalışmanın hacmini gereğinden fazla artıracağından buraya alınmamıştır.

Miras taksiminde Bozkırlı olup başka yerde ikamet ederken vefat eden kişiler de belirtilmiştir. Buna göre aslında Konya vilayetinin Bozkır kazasının Çat köyünden olan Mehmed Efendi bin Mustafa, Manisa Sancağının Amedli nahiyesine yerleşerek orada vefat eder (39/7). Yine aslen Bozkır kazasına bağlı Çat köyünden Karakabak oğullarından Ali oğlu Mehmed Ali, Aydın'ın Söke kazasının Burunköy karyesinde ikamet ederken vefat eder (40/3, s.14). Yine Konya vilayetinin Bozkır kazâsının merkezi Siristad kasabasından olan Hasan Efendi bin Ömer bin Mehmed, Mısır'da ikamet ederken vefat eder (40/4, s.14-15). Yine Ayşe bint-i Ahmed Ağa Konya vilayetinin Bozkır kazasının Ahırlı karyesinden iken Manisa'da ikamet ederken vefat eder (40/25, s.28). Başka bir kayıtta aslen Konya'nın Bozkır kazasının Eğiste köyünden olan Cezâyirli oğullarından Mehmed bin Arslan Ali bin Mehmed, İzmir vilâyetinin Kemalpaşa kazâsının Kızılcalı köyünde ikamet ederken vefat eder (40/40, s.39). Ahırlı köyünden olup Manisa sancağına

yerleşen Hasan Hüseyin bin Mehmed bin Abdullah orada vefat eder (39/18). Bozkır kazasının Kuruçay karyesinden olan Hüseyin bin Veli İzmir'in Kemalpaşa ilçesinin Kızılcalı köyünde ikamet ederken vefat eder (40/34).

Bu vefatlar değerlendirildiğinde görülecektir ki Bozkır'dan Ege bölgesine özellikle Manisa, İzmir, Aydın ve Mısır'a doğru bir hareketlilik vardır. Muhtemelen geçim sıkıntısı nedeniyle bu göçler yapılmış zamanla Manisa, Aydın ve İzmir gibi yerlere yerleşilmiştir. 337 numaralı Bozkır Şeriye Sicilini inceleyen Hikmet Tepeli bu durumu Bozkır'da kışların uzun ve sert geçmesi nedeniyle erkeklerin kışın da tarım alanlarında çalışabilecekleri Ege bölgesine (Manisa, İzmir, Aydın) gittiğine değinir[23]. Biz kadınların da Manisa'ya gittiğini görüyoruz. Miras taksimi ve vekil tayininin birlikte yapıldığı kayıtlarda varislere muristen intikal edenler arasında Manisa'da taşınmaz mal olan dükkânlar vardır. Muhtemelen tarım işçisi olarak gidilen yerleri yurt tutan Bozkırlılar, artık oranın bir esnafı da olmuşlardır. Ayrıca Manisa'da bulunan taşınmaz malların hepsi yanmıştır. Bunların onarılması ve kiraya verilmesi ile ilgili kayıtlardan Yunanların Anadolu'yu terk ederken her yeri yakıp yıktığının başka bir delilidir. Ayrıca savaşın getirdiği kötü sonuçların yaralarının da sarılmaya başlandığının bir göstergesidir.

Bozkır'dan özellikle Ege bölgesine doğru bir hareketliliği tespit ettikten sonra, bir kişinin de yaşamak için Bozkır'a göç ettiğini görüyoruz. Bu kişi Nevşehri kazasının Karacakürd mahallesinden olup Bozkır'da evlenmiş ve ikamet etmiştir. Ancak sonradan doğduğu yer olan Nevşehri kazasının Karacakürd mahallesine giderek orada vefat eder. Bu durum Bozkırın göç alan bir yer olduğuna dair tek başına yeterli bir örnek olmadığı için istisnai bir örnektir.

B. Vasi Tayini

İncelediğimiz defterde konu bakımından ikinci sırada vasi tayini yer almaktadır. Müstakil olarak defterdeki 73 hükümden 14'ü, yüzde olarak ise %19'u vasi tayini ile ilgilidir. Vasi tayini ve miras taksiminin iç içe olduğu kayıtlar parçalandığında ise 18 kayıt ve %21'lik dilimle yine ikinci sıklıkta karşılaşılan konu olma durumuyla vasi tayini korumaktadır. Vasi tayininde iki örnek vasi değişimi ile alakalıdır. Bu da toplumun öksüz ya da yetim çocuklara hem devlet hem de toplum tarafından sahip çıkıldığının bir göstergesidir. Osmanlı hukukunda vasi tayini, hidane hakkı üzerine şeriye sicilleri odaklı çalışmalar yapılmıştır[24].

[23] Tepeli, agt, s.52.

[24] Haldun Eroğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Yetim Çocuklara Vasî Tayini: Antalya Örneği", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S.50, 2007, s.285-288; İrem Karakoç, "Bir İslâm Hukuku Müessesesi Olan Hidâne

İncelediğimiz defterde vasi tayini başlığı altında, 16 vasi tayini, 2 tane de vasi değişimi vardır. Vasi tayinlerinde ölen kişinin kimliği hangi köyden olduğu belirtilerek açıklanır, sonra küçük çocuklarının isimleri sıralanarak onların işlerini görmek üzere bir vasi atanmasının gerekliliği üzerinde durulur.

> Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsının merkezi olan Siristad kasabası ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ali Efendi oğlu Talib Efendinin sulbî sagîr oğulları Hilmi ve Alim ve Memduh ve sulbiyye sagîre kızları Nazire ve Hayriyenin tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den bir vasî nasbı lâzım ve mühimm olmağın (40/42)

Devamında bu işe layık olacak kişinin sıfatları açıklanır, kaydın altında yazılı Müslümanların haber vermesiyle çocukların rüşt yaşına ermesine (Osmanlı'da Tanzimat'tan sonra rüşd yaşı 20'dir[25]) kadar mahkeme müracaat eden kişiyi vasi tayin eder. Aşağıdaki örnekte ana tarafından dedeleri Ahmet Ağa oğlu Mehmet Ağa çocuklara vasi tayin edilmektedir:

> emânetle mu'arrefe ve istikâmetle mevsûfe ve her vecihle vesâyet 'uhdesinden gelmeğe kâdir idüğü zeyl-i vesîkada muharrerü'l-esâmi müslimîn ihbârlarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve mütehakkık olan sigâr-ı mezbûrûnun li-ümm cedleri Siristad kasabasından Ahmed Ağa oğlu Mehmed Ağa sigâr-ı mezbûrûnun vakt-i rüşd ve sedâdlarına değin kıbel-i şer'den vasî nasb ve ta'yîn olundukta olduğu (40/42)

Son olarak da vasi tayin edilen kişi gerekli hizmetleri yapmayı taahhüt etmesinden sonra vasi tayini mahkemede kaydedilir. Ardından hicri tarih yazıyla, rumi tarih ise rakamla verilir. Kadı ve kâtibin hükmün altında mühür ya da imzası olur.

> vesâyet-i mezkûru kabûl ve hidmet-i lâzımelerine kemâ-yenbagî edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğe gıbbe't-tasdik mâ-hüve'l-vaki ketb ve imlâ olundu (40/42)

> fî'l-yevmü'r-rabi' ve'l-'ışrîn [8]min şehr-i Ramazanü'l-mübârek li sene isnâ ve erba'în ve selâse-mi'e ve elf ve fî 29 Nisan 1340. (40/42)

Bu örnek incelemenin ardından diğer vasi tayini kayıtlarına 6. Tablo'da özetle yer verilmiştir.

Hakkının ve Osmanlı Aile Hukuku'nda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIX, S.3, 2015, s.151-206.

[25] Cin-Akyılmaz, age, s.252-254; Saffet Köse, "Rüşd", *DİA*, C.35, 2008, s.298-300.

6. Tablo: Vasi Tayini ile İlgili Kayıtlar

Hüküm No	Tarih	Özet
39/17	15 Aralık 1923	Ahırlı köyünden olan Mehmed oğlu Hasan Hüseyin Ağa'nın vefat etmesi üzerine küçük oğlu Adıgüzel'in işleri görmek üzere mahkeme tarafından vasi olarak annesi Emine bint-i Ali tayin edilir.
40/8	28 Ocak 1924	Siristad kasabasından olan kardeşi Mehmed'in ölümü üzerine küçük çocuğu Mehmed'in baba tarafından hem velisi hem de vasisi yoktur. Bundan dolayı çocuğun amcası Mehmed oğlu Mustafa Efendi kaza mahkemesine giderek yeğenine vasi olarak atanmasını ister. Mahkeme bu tayini onaylar.
40/9	28 Ocak 1924	Konya vilayetinin Bozkır kazasının merkezi olan Siristad kasabasından Hacı Mustafa oğlu Hacı Mehmed Ağa vefat etmesi üzerine küçük kızı Asiye'nin rüşt yaşına gelinceye kadar erkek kardeşi Ali Efendi bin Hacı Mehmed vasi tayin edilir.
40/10	30 Ocak 1924	Konya vilayetinin Bozkır kazasının Çat köyünden olan Kırlı Ahmed oğlu Kâtib Mustafa vefat etmesi üzerine küçük oğlu Bekir ile küçük kızı Huriye için valideleri Ayşe bint-i Mehmed vasi tayin edilir.
40/15	9 Şubat 1924	Bozdam köyünden olan ve vefat eden Süleyman bin Hasanın küçük kızı Ayşe rüşt yaşına erene kadar annesi Fatma bint-i Hamza Hatun vasi tayin edilir.
40 / 17	11 Şubat 1924	Siristad kasabasından olan Ahmed Efendinin kızı Fatma vefat eder. İki küçük kızı Fatma Ulviye ve Güzide Ülker rüştlerine erene kadar babaları Mehmed Efendizâde Mehmed Emin Efendi vasi tayin edilir.
40/37	1 Nisan 1924	Akçapınar köyünden olup, vefat eden Abdullah oğlu Emrullah'ın iki küçük çocuğu Süleyman ve Havva'ya dayıları, Abdurrahman oğlu Mehmed Emin Efendi, rüşt yaşına değin vasi tayin edilir.
40/42	29 Nisan 1924	Siristad kasabasından olan Mehmed Ali Efendi oğlu Talib Efendi vefat eder. Küçük çocukları Hilmi, Alim, Memduh, Nazire ve Hayriye'nin işlerini görmek için anneleri tarafından dedeleri olan Ahmed Ağa oğlu Mehmed Ağa çocukların "vakt-i rüşd ve sedâdlarına değin" vasileri olarak atanır.
40/44	15 Mart 1924	Bozdam köyünden olup vefat eden Süleyman oğlu Süleyman'ın küçük kızı Fatma'ya dayısı (daisi) Erdoğan köyünden, Mehmed oğlu İsmail Ağa vasi tayin edilir.
40/45	4 Nisan 1924	Bozdam köyünden olan müteveffa Süleyman oğlu Ali'nin küçük oğlu Ali ve küçük kızı Ayşe'ye rüşt yaşına erene kadar emmioğullarından Abdullah oğlu Hasan vasi tayin edilir.
40/46	22 Nisan 1924	Karayahya köyünden iken vefat eden Hasan oğlu Abdullah'ın küçük oğulları Hasan ve Mehmed'in rüşt yaşlarına kadar amcaları Hasan oğlu İbrahim vasi tayin edilir.
39/1	13 Kasım 1923	Acılar karyesinden olan Mısırlıoğullarından Osman oğlu Hüseyin askerde şehit olur. Geride zevcesi Ali kızı Teslime, validesi Ali kızı Ümmü küçük oğulları Mustafa ve Osman ile küçük kızı Fatma kalır.

		Mirası bu kişiler arasında taksim edilir, sonra da anneleri üç küçük çocuğuna vasi olarak atanır.
39/2	17 Kasım 1923	Kayacık köyünden olan Hacı İsmail Efendi oğlu Ahmed askerdeyken vefat eder. Onun küçük oğlu İsmail'e işlerini görmek için emmisi Hacı İsmail oğlu Mustafa Efendi vasi tayin edilir.
39/4	18 Kasım 1923	Kayacık köylü olan Mustafa bin Mehmed bin Cafer askerde şehit olur. Onun küçük oğlu Abdullah'ın rüştüne kadar emmisi Mehmed oğlu Cafer vasi tayin edilir.
40/7	23 Ocak 1924	Özikebir köyünden Mahmud oğlu Hasan'ın askerde vefat ettiği anlaşıldığından geride kalan iki küçük çocuğuna vasi tayin edilmek için yeğeni Durmuş oğlu Mahmud mahkemeye bir arzuhal sunmuştur. Müteveffa amcası Mahmud oğlu Hasan'ın küçük oğlu Hasan ve küçük kızı Mümine'nin babaları tarafından velileri ve vasileri yoktur. Durmuş oğlu Mahmud çocuklara vasi tayin edilir.
40/21	5 Mart 1924	Kovanlık köyünden olan Bedikoğullarından Mustafa bin Osman askerde vefat etmiştir. Varisleri zevcesi Ayşe bint-i Mehmed ile küçük oğlu Mehmed ve validesi Cemile bint-i Mehmed'dir. Miras 24 hissedir. Bundan 3'ü zevcesine, 17'si oğluna, 4'ü validesine kalır. Küçük oğlu rüştüne kadar annesi ve hafız Ayşe bint-i Mahmud vasi tayin edilir.
40/41b	29 Nisan 1924	Ana-babanın ayrılmasından sonra küçük kızı Nemide'nin işlerini görmek üzere vasiliğin babaya (Siristad'tan Abdülgaffar oğlu Talib Efendi bin Mehmed Ali Efendi) verilir, ancak babanın ölümünden sonra ise vasiliğin hidanesi olan anneye (Fatma bint-i Rıza) geçer.
39/3	17 Kasım 1923	Akçapınar köyünden olan Hacı Mehmed oğullarından Mustafa oğlu Yusuf askerde şehit olur. Geride Fatma ve Nazife adında iki küçük kızı kalır. Muhtemelen anneleri de vefat etmiş olmalı ki çocukların vasisi hidane hakkından dolayı anneanneleri Abdullah kızı Havva'dır. Ancak çocukların dokuz yaşını doldurmaları üzerine hakk-ı hidâne (besleyip büyütme, yetiştirme hakkı; süt hakkı) biterek vasilik Havva'dan alınıp veliyy-i mücbir olan baba tarafından dedeleri olan Hacı Mehmed oğlu Mustafa'ya geçer.

Buna göre on sekiz vasi tayininin altısında anne, dördünde amca/emmi, ikisinde dayı, ikisinde amcaoğlu/emmioğlu, ikisinde dede (biri baba tarafından, diğeri anne tarafından), birer tane de baba, erkek kardeş vasi olarak atanmıştır.

Özetle çocukların hem velayeti hem de vesayeti Bozkırlılar için önemliydi. Yetim ya da öksüz kalan çocuklara annelerinden dede, anneanne, baba, amca, dayı, erkek kardeş ve amcaoğluna kadar, geniş bir akrabalık ilişkisi çerçevesinde, rüşt yaşı olan 20 yaşına kadar vasi tayin edilmiştir.

C. Vekil Tayini

İncelediğimiz sicilde müstakil olarak vekil tayini sekiz konu başlığından 7. sırada ve %3'lük dilimdedir. Bazı iç içe hükümlerin konularına göre bölünmesi sonrası 10 hüküm %12'lik dilimle altı konu arasında 3. sıraya geçmektedir. Şeriye Sicillerinden yola çıkılarak Osmanlı'da vekâlet müessesesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır[26].

İncelediğimiz sicilde vekil tayini için müstakil olarak iki örnek vardır (Bkz. 40/11, 40/32). Bu iki örnekten ilkinde vekil, dava açmak için tayin ediliyor, diğerinde miras taksiminden sonra gereken işlemlerin yapılması için vekâlet veriliyor. Diğer sekiz vekil tayininde ise miras taksiminin yapılmasından sonra mirastan alacağı olanların işlerini takip etmesi için görevlendirilen vekiller konu edilmiştir. Esasında defterde var olan 10 vekil tayini kaydından dokuzunda birinci konu olan miras taksimi ikinci konu olan vekil tayinini doğurmuştur. Çünkü mirası kabul eden varis murisinin özellikle yaşadığı bölge dışında kalan mirastan taşınmaz mallarının işleri ile bizzat ilgilenemeyip yerine birini tayin ediyordu. Bu kişi de genelde taşınmaz miras malının olduğu bölgede ikamet eden akrabalarından biriydi. Hatta köyden kasaba merkezine sürekli gidemeyenler de mahkemedeki işlerini takip etmek, mahkemede gereken işlemleri yapmak üzere vekil tayin ediyorlardı. Sicilde vekâlet verenlerin hepsi de kadındır. Vekâlet verdikleri kişiler ise erkektir. Genelde vekâlet verilen kişi akrabaları arasındandır. Bir kayıtta da mirastan payına düşenleri almak için tayin edilen vekilden memnun olunmayıp vekilin değiştirildiğini görmekteyiz (40/38).

40/11 numaralı kayda göre Bozkır kazasının Kuruçay köyünden Abdi oğlu Hacı Hüseyin'in nikahlı zevcesi Sultan bint-i Abdüssamed Bozkır mahkemesine gelip 15 yıldır nafakasını ve zaruri ihtiyaçlarını ödemeyen kocası o gün kazanın zâhire loncasında ticaret yapan Bozkırın Kuruçay köyünden Hacı Mahmud oğullarından Abdi oğlu Hacı Hasan hakkında dava açmıştır. Gereken nafakanın ödenmesini istemiştir. Bu davadan dolayı meydana gelecek her hususta kendisine vekil ve naib-i menab olarak da kazada yerleşik olan vükelâ-yı de'âvîden Hocazâde Hafız Nuri Efendi'yi atamıştır. Mahkeme de bu durumu onaylamıştır.

Sultan mahkemede kendini tanıtarak konuşmaya başlar:

> Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsına tâbi' Kuruçay karyesi sâkinelerinden ve zâtı karye-i merkûmeden Hacı İsmail oğlu Mustafa Efendi ve Sandı karyesi imâmı Abdülkerîm oğlu

[26] Muhittin Tuş, "Konya Şer'iye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.XIV, İzmir 1999, s.135-155; Mustafa Akbel, "Osmanlı'da Vekâlet; Bir Kaza Örneği Olarak Kula Mahkemesine Müracaatlar", *Turkish Studies*, Volume 10/13, Ankara Fall 2015, p.1-28; Abdullah Demir, *Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi*, Yitik Hazine Yay., İstanbul 2000, s.101-105.

Mustafa Efendi ta'rîfleriyle mu'arrefe Abdi oğlu Hacı Hüseyin zevcesi Sultan bint-i Abdüssamed nâm hâtûn kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'iyyesinde ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde bi-tav'iha takrîr-i kelâm ve tâbi'r-i 'ani'l-merâm idüp (40/11)

Daha sonra vekil tayini sebebini izah eder:

zevc-i nâkih ve dahilim olup on beş seneden beri nafaka vesâ'ir levâzım-ı zarûriyemi te'mîn etmeyen ve el-yevm kazânın zâhire loncasında ticâretle meşgûl bulunan Bozkırın Kuruçay karyesinden Hacı Mahmud oğullarından Abdi oğlu Hacı Hasan ile miyânemizde tekevvün idecek badehu nafaka ve levâzım-ı zarûriyenin te'mîni da'vâsından dolayı (40/11)

Sonra da kişinin hangi konularda vekil olacağı ayrıntılı olarak açıklanarak onaylar. Mahkeme bu husus kaydedilir:

da'vâsından dolayı kazâ mahkeme-i şer'iyesinde bi'l-cümle mehâkim-i şer'iye ve nizâmiyenin kâffe-i aksâm ve tabâkâtında lehâ ve 'aleyhâmda vuku' bulmuş ve bulacak de'âvide müdde'î ve müdde'î-i aleyh ve şahıs-ı sâlis tarîk ve haklarıyla bidâyeten ve i'tirâfen ve temyîzen ve i'âdeten ve tashîhen muhâkeme ve muhâsama ve müdâfa'aya ve istihsâl kılınacak mukarrerât ve i'lâmâtı mevki'-i icrâya vâz' ve ahkâmını tenfîze ve takdîr olunacak nafakadan terâküm ettikçe zevcim mezbûrdan ahz ve kabza ve bana irsâl ve ibtâle ve'l-hasıl husus-ı mezkûrun mütevakkıf olduğu umûrun küllisini îfâ ve icrâya tarafımdan me'zûn olmak üzere kazâda mukîm vükelâ-yı de'âvîden Hocazâde Hafız Nuri Efendiyi kabûlüne mevkûfen vekâlet-i hâssa-i sahîha-i şer'iye ile vekîl ve nâ'ib-i menâb nasb ve ta'yîn eyledim didikde gıbbe't-tasd'iki'ş-şer'i mâ-hüve'l-vâki' ketb ü imlâ olundu

fî selh-i Cemâziye'l-ahir li sene isnâ ve erba'în ve selâse-mi'e ve elf fî 6 Şubât 1340. 6 Şubat 1924. (40/11)

15 Ocak 1924 tarihli ve 40/51 numaralı kayıt bir vekil tayini belgesi değildir. Ancak vekil aracılığıyla dava açıldığından vekilin önceden atandığına dair bir kayda rastlıyoruz:

Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsının Akçapınar karyesinden Mehmed oğlu Ahmed zevcesi Ayşe bint-i Mehmedin bidâyeten ve i'tirâzen ve temyîzen ve i'âdeten ve tashîhen vekil-i müseccel-i şer'iyyesi kasabada mukîm Hâfız Mehmed Şevki Efendi ibn-i İbrahim (399 numaralı BŞS, 40/51, s.46-47)

Miras taksimi ve vekil tayini olaylarının birlikte geçtiği kayıtları aşağıdaki tabloda verdik.

7. Tablo: Vekil Tayini ile İlgili Kayıtlar

Hüküm No	Tarih	Özet
40/11	6 Şubat 1924	Kuruçay köyünden Abdi oğlu Hacı Hüseyin'in nikahlı zevcesi Sultan bint-i Abdüssamed kaza merkezinde ikamet eden vükelâ-yı de'âvîden Hocazâde Hafız Nuri Efendi'yi vekil tayin etmiştir.
40/32	21 Mart 1924	Kuruçay köyünden müteveffâ Hacı Süleyman zevcesi Devran bint-i Ahmed, oğlu Hâfız Hasan Efendi'yi vekil tayin eder. Vekili olduğu konuları da açıklamıştır: Ölen erkek kardeşi Hacı Ali bin Ahmed'in kalan

		malından hissesine isabet eden miktarı, el koyanlardan alınması, ona ulaştırılması, mirastan dolayı lehinde ve aleyhinde meydana gelmiş ve gelecek olan bütün mahkemelerdeki davalara bakmak.
39/18	15 Aralık 1923	Ahırlı köyünden olup Manisa sancağına yerleşerek orada vefat eden Hasan Hüseyin bin Mehmed bin Abdullah'ın varislerinden ilk zevce Emine kendi adına ve şeri hüccet ile vasisi olarak atandığı oğlu Adıgüzel adına ve murisin kızı Ayşe kendi adına vekil tayin eder. Manisa'da murislerinden kalan malların alınması ve kendilerine gönderilmesi ile ilgili bütün işler için mirasçılardan Manisa'da ikamet eden murisin oğlu Mehmed vekil tayin edilir.
40/12	6 Şubat 1924	Kuruçay köyünden olan Süleyman bin Durmuş Ağa'nın varisleri Arzu ve Teslime babalarından miras kalan Manisa'daki dükkânın işlerini görmek ve çıkan meseleleri halletmek üzere Manisa'da buğday loncasında olan Bozkır'ın Kuruçay karyesinden Ekici Hasan oğlu Mehmed'i vekil tayin eder.
40/13	6 Şubat 1924	Kuruçay köyünden olan Durmuş Ali oğlu Hasan Efendi vefat eder. Kızı Kiraze babasından kalan ve amcasının varisleri ile ortak olan Manisa'da yanan dükkânın bütün işlerini görmek üzere Manisa'nın Recai Mahallesinden Hacı Ahmed oğlu Abdülehâd Efendiyi vekil ve naib-i menâb tayin eder, bu tayin mahkemede onaylanır.
40/33	21 Mart 1924	Kuruçay karyesinden iken vefat eden Hacı Hasan bin İnce Abdullah'ın zevcesi Cennet bint-i Hacı Süleyman, kızları Şerife ve Hanife, kız kardeşi Râziye bint-i İnce Abdullah, Hacı Hasandan onlara miras kalan Manisa'nın Balık pazarında yanan dükkânın tamirine ve kiralanmasına ve kiranın gönderilmesine dair bütün işlemler için; ayrıca, müteveffanın alacağına el koyanlardan alacakların tahsili konularında açılmış ve açılacak olan her türlü davada Manisa'da mukîm Bozkırın Kuruçay karyesinden ve akrabalarından İnce Abdullah oğlu Ahmed vekil-i umumi olarak tayin eder ve bu tayin kayda geçirilir.
40/34	21 Mart 1924	Kuruçay karyesinden iken İzmir'in Kemalpaşa ilçesinin Kızılcalı köyünde ikamet eden müteveffa Hüseyin bin Veli'nin kızı Kezban, babası ve mûrisi müteveffa Hüseyin'in Kızılcalı köyünde bulunan menkul ve gayrımenkul mallarından hissesine isabet eden miktarı, el koyanlardan almaya, ona ulaştırmaya, bu konuda lehinde ve aleyhinde açılmış ve açılacak olan bütün davalarda kocası Bozkırın Kuruçay karyesinin Halil oğlu Yusuf'u vekîl-i umumi tayin eder.
40/35	21 Mart 1924	Kuruçay karyesinden iken İzmir'in Kemalpaşa ilçesinin Kızılcalı köyünde ikamet eden müteveffa Hüseyin bin Veli'nin kızlarından Dudu Kızılcalı köyünde babasının mirasından düşen malların idaresi, bu konu ile alakalı olarak açılan ve açılacak olan davaların görülmesi için Kızılcalı karyesinde mukim Bozkırın Kuruçay karyesinden ve akrabasından Ali oğlu Hüsnü'yü vekil-i umumi olarak atamak ister. Mahkeme tarafından bu durum onaylanarak kaydedilir.
40/38	10 Nisan 1924	Kuruçay köyünden olan müteveffa Hacı Ali bin Hasan Çavuş'un kızı Ayşe, babasının Manisa'da bulunan mallarından hissesine düşeni almak ve kendisine ulaştırmak ve gereken işlemleri yapmak üzere önceden Hasan oğlu Hacı Ali'yi vekil tayin etse de, vekâleti yerine getirmediğinden onun

		azledilerek yerine Manisa'nın Cami'-i Kebîr mahallesinden Hacı Ahmed oğlu Müslûh Efendinin kabulünü ister ve bu istek onaylanır. Adı geçen kişi Ayşe'nin vekîl-i 'umûmî ve nâ'ib-i menâbı tayin edilir.
40/39	10 Nisan 1924	Kuruçay köyünden olan Hacı Hasan bin İsa'nın kız kardeşi Ayşe bint-i İsa Hatun, erkek kardeşinin mirasından Manisa'da hissesine düşen malların alınması ve kendisine gönderilmesi, bu konuda meydana gelecek her türlü davada vekil olmak üzere Manisa'nın Recai Mahallesinde ikamet eden erkek kardeşinin oğlu Mümin Çavuşu vekîl-i 'umûmî ve nâ'ib-i menâb olarak atar.

Bu incelemeden anlaşılmaktadır ki vekil tayini talebinin hepsi kadınlardan gelmiştir. Günümüzdeki avukatlar gibi iş yapan iki vekil tespit edilmiştir. Avukat olarak atananlar ise kazada ikamet eden vükelâ-yı deaviden Hocazâde Hafız Nuri Efendi, diğeri Hâfız Mehmed Şevki Efendi ibn-i İbrahim'dir. Geri kalan vekiller çoğunlukla akrabalık bağı dolayısıyla tayin edilmiş kimselerdir. Ayrıca vekillerin özellikle miras taksiminde mirasın bulunduğu yerde yani Manisa ya da İzmir'de ikamet etmesi tercih sebebiydi. Vekil tayini için başvurulan yerlerin 9'u Kuruçay köyünden, 1'i ise Ahırlı'dandır. Buralar ise Bozkır kaza merkezine uzaktır. Dolayısıyla vekil tayinine kaza mahkemesine uzak yerde ikamet edilmesi de önemli bir sebeptir.

D. Nafaka Takdiri

İncelediğimiz defterde konu başlıklarına müstakil olarak bakıldığı zaman nafaka takdiri 73 kayıttan 8'inde geçmektedir. Bu oran toplam hüküm sayısının %11'ine tekabül etmektedir. İki içeriğe sahip hükümler bölündüğü zaman sayı değişmese de oranı %9'a düşmektedir. İncelediğimiz sicilde nafaka, aile hukukundan doğan bakma yükümlülüğü kapsamında yapılan harcamaları kastetmektedir[27]. Aşağıdaki 8. Tablo'da sicilde geçen nafaka takdiri ile ilgili kayıtlar özetle gösterilmiştir.

8. Tablo: Nafaka Takdiri ile İlgili Kayıtlar

Numara	Tarih	Özet
40/24	27 Şubat 1924	Çat köyünden Kâtib Mustafa bin Kırlı Mehmed bin Osman'ın ölümü üzerine 13 yaşındaki oğlu Bekir ve 6 yaşındaki kızı Huriye'nin annesi Ayşe bint-i Mehmed vasileridir. Ayşe vasileri bulunduğu iki çocuğunun her biri için ölen babalarının geride kalan mallarından yetecek kadar nafaka takdirine ve mallarının harcanmasına izin verilmesi için dava açmıştır.

[27] Celal Erbay, "Nafaka", DİA, C.32, 2006; s.282 (282-285); Cin-Akyılmaz, age, s.350; Mümtaz Aydın, "Osmanlı'da Örnek Uygulamalarıyla Evlilik Hayatında Kadının Ekonomik Hak ve Hürriyetleri", http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/osmanlida-ornek-uygulamalariyla-evlilik-hayatinda-kadinin-ekonomik-hak-ve-hurriyetleri 4 Mayıs 2016, Saat: 15:35.

		Oğlana günlük 25, kızına 15 kuruş, aylık 1.200 kuruş nafaka takdir edilir. Ayşe'nin bu kadar miktarı harcamasına izin verilir.
40/28	15 Ocak 1924	Akçapınar köyünden olan Hacı Ali oğlu Mehmed Ali, eşi Miyase bint-i Ali Hoca'yı terk etmiştir. Mehmet Ali dört sene önce İstanbul'a gidip evlenmiştir. Miyase adı geçenin nikâhlı eşidir ve ondan bir çocuğu vardır. Açılan davaya koca gelmemiştir. Nafakaları olmadığından mahkeme Mehmet Ali'ye eşi Miyase'ye 15, küçük çocuğuna da 15 kuruş, toplam günlük 30 kuruş nafaka ödenmesine o günden itibaren hükmedilmiştir.
40/29	18 Şubat 1924	Akçapınar köyünden Dersaadet'te ticaretle uğraşan Mehmed Efendi oğlu Abdürrahim'in eşi Ayşe bint-i Râşid Çavuş'a günlük 40 kuruş nafaka takdiri. Kocası dört senedir nafakasını ödemediği gibi İstanbul'da bir daha evlenmiştir.
40/31	28 Ocak 1924	Avdan köyünden Mehmed Onbaşı oğlu Ahmed'in eşi Şerîfe bint-i Hüseyin'i boşaması üzerine günlük 15 kuruş nafakası takdiri.
40/41a	17 Ekim 1923	Siristad kasabasından Köse Hacı Mehmed oğlu Hacı Mehmed Efendi'nin ölümü üzerine küçük oğlu Mehmed Fahreddin'e günlük 50 kuruş nafaka takdiri.
40/43	8 Ocak 1924	Siristad kasabasından Hacı Hasan oğlu Aksekili müteveffâ Mehmed Usta'nın ölümü üzerine küçük oğlu Hacı Hasan günlük 16 kuruş, küçük kızı Fatma'ya günlük 8 kuruş nafaka takdiri.
40/48	11 Ekim 1923	Erdoğan köyünden Veli Efendi bin Mehmed Ağa'nın ölümü üzerine kızları 6 yaşındaki Ayşe Dudu ve 9 yaşındaki Ümmühan'a günlük beşer kuruş nafaka takdiri.
40/49	24 Şubat 1924	Dere köyünden Ahmed oğlu Mehmed'in eşi Fatma bint-i Mehmed'i terk etmesi üzerine Fatma'ya günlük günlük 15 kuruş, iki çocuğuna günlük 15 kuruş nafaka takdiri.
40/52	23 Mart 1924	Akkise'den Fadime'yi kocası Abdülbaki oğlu Ahmet talak-ı selase ile boşamıştır. Mahkeme Fadime için iddet nafakası olarak günlük 30 kuruş takdir eder.

Sonuç olarak Bozkır kaza mahkemesinde kocanın aile hukuku ilişkisinden doğan karısına ve çocuklarına bakma yükümlülüğünden dolayı, bu görevi yerine getirmeyenlere karısı ve çocuklarına nafaka olarak belli bir miktarı ödemesine hükmedilmiştir. Babaları ölen çocukların vasileri de miras malından bakım masrafları için günlük bir nafaka belirlenmesini ve belirlenen meblağ kadar miras malından harcamalarına izin verilmesini istemişlerdi. Günlük nafaka miktarı konusunda ailenin gelirine göre bir miktarın

belirlendiğini görsek de Bozkır'da ortalama olarak kadına 23 kuruş, erkek çocuğa 20 kuruş, kız çocuğa 8 kuruş günlük nafaka takdir edildiği söylenebilir.

E. Mehir Davası

Mehir erkeğin evlenirken kadına verdiği ve vermeyi taahhüt ettiği mal veya paradır. Mehir kadının mal varlığıdır. Mehir ödeme biçimine göre mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olarak ikiye ayrılmıştır. Evlenmeden önce nişanlanırken peşin ödenen mehre, mehr-i muaccel (peşin mehir), ödenmesi sonraya bırakılan, belli bir vadeye bağlanmış mehre de mehr-i müeccel denir. Mehr-i müeccel evliliğin, ölüm ya da boşanmayla sona erdiği zaman kadına verilir. Bu hal önemli olduğundan kocası öldüğünde terekeden öncelikle mehr-i müeccel ödenir, sonra miras varisler arasında paylaştırılırdı[28]. Şeriye Mahkemelerinde çeşitli sebeplerle mehr-i müecceli veya mehr-i muacceli ödenmeyen kadınlar, bunların ödenmesi için mahkemeye müracaat ederek dava açmışlardır. İncelediğimiz sicilde mehir davası ile ilgili dört kayıt vardır. Bu davanın mahkemede görülme oranı ise %5'dir. Sicildeki altı konu içerisinde beşinci sırada yer almaktadır. Mehir davalarını uzun olmasından dolayı burada örnek bir okunuş aktarmayacağız. Bununla birlikte özetlerini aşağıdaki 9. Tablo'da vereceğiz:

9. Tablo: Sicilde Geçen Mehir Davalarının Özetleri

Hüküm No	Tarih	Özet
40/Nosuz[29]	22 Nisan 1924	Konya'nın Bozkır kazasının Armudlu köyünden olan Musa bin Resîl bin Musa vefat eder. Buna göre varisleri zevcesi Ümmügülsüm bint-i Osman Çavuş, kızı Anakız ve validesi Kezban bint-i Mehmed ve babası Resil bin Musa'dır. Zevce Ümmügülsüm, kayınbabası Musa oğlu Resil üzerine dava açar. Ümmügülsüm mahkemede konuşmaya başlar: Resil Ağanın oğlu Musa'nın 101 kuruş mehr-i müeccel ile karısı oldum. Kocam askerde vefat etmiştir. 101 kuruş mehr-i müeccel hakkımı kocasının malına el koyan babasından talep ederim. Davalı Resil Ağa'ya yöneltilen sorunun cevabında; davacı Ümmügülsüm'ün, oğlu Musa'ya adı geçen mehir ile karısı olduğunu kabul eder. Ancak oğlunun malına el koyduğunu inkâr eder. Oğlunun ölmediğine dair ifadesi üzerine davacıdan şahitler getirilmesi istenir. Getirilen şahitlerin dinlemesi ile Ümmügülsüm'ün kocası Musa'nın öldüğüne ve Resil Ağa'nın, 101 kuruş mehr-i müeccel hakkını Ümmügülsüm'e ödemesine hükmedilir.
40/51		Akçapınar köyünden Mehmed oğlu Ahmed'in zevcesi Ayşe bint-i Mehmed vekili olan Siristad'ta ikamet eden Hâfız Mehmed Şevki

[28] Cin-Akyılmaz, age, s.346.
[29] 339 Numaralı Bozkır Şeriye Sicili, 40/Nosuz, s.39-40)

		Efendi, Ayşe'nin kayınbabası Akçapınar köyünden Mehmed oğlu Mehmed'e dava açar. Müvekkilesi Ayşe 101 kuruş mehr-i müeccel ve 3.750 kuruş kıymetinde eşya karşılığı (iki yatak, altı adet puşide yastık, bir yorgan, bir kilim, bir sandık) mehr-i muaccele Mehmed Ağa oğlu Ahmed ile nikâhlanmıştı. Kocasının askerde ölmesiyle zimmetinde kararlaştırılan mehirlerin müteveffanın malına el koyan babası davalı Mehmed Ağa'dan tahsilini talep eder. Bazen yüz yüze bazen de gıyabi gerçekleşen muhakeme ve yürütülen tahkikat neticesinde 101 kuruş mehr-i müeccel ile davacı Ayşe'yi oğlu Ahmed'e nikâhladıklarını babası onaylıyor. Ancak oğlunun vefatıyla mehr-i muaccele ait eşyaları inkâr ediyor. Davacı vekili Mehmed Şevki Efendi, Mehmed oğlu Ahmed'in askerde vefatını dair getirdiği şahitlerin şehadetiyle ispat etmesine rağmen ölenin babasında olduğu iddia edilen mehr-i muaccele ait eşyaları şahitleri ile ispatlayamadığından talebi kabul edilmez. Ayşe'nin müvekkilesinin şeri tarifler üzerine yemin ederek açıklama istemesi üzerine Ahmed'in askerde vefatına ve 3.750 kuruşluk mehr-i muaccel için davacı vekilinin davalı Mehmed'e şahitsiz makamlara dava açması men edilir. 101 kuruş mehr-i müeccelin davacıya davalının vermesi "kâbil-i i'tirâz ve temyîz olmak üzere" kararlaştırılır.
40/52	23 Mart 1924	Akkise köyünden olan Hacı Ahmed kızı Fadime kaza şeriyye mahkemesinde aynı köyden boşandığı kocası Abdülbaki oğlu Ahmed huzurunda konuşmaya başlar. Davalı Ahmed'in 101 kuruş mehr-i müeccel ve eşya değeri olan 1.000 kuruş mehr-i muaccel ile nikâhlı eşidir. Ancak kocası bir ay önce talak-ı selase ile onu boşamıştır. Onun zimmetinde kalan toplam 1.101 kuruş mehrinin alıverilmesini talep eder. Ayrıca iddet nafakası ve ikamet giderlerinin temini için yetecek kadar miktarın takdirini ister. Mahkemede kocası gerçekten Fadime'yi talak-ı selase ile boşadığını itiraf eder. Mehr-i müeccel konusunda ise 50 kuruş vereceği noktasında anlaştığını söyler. Diğer yarısını inkâr eder. Karısını 2 Aralık 1923 tarihinde boşar. Bu konu üzerine şahitleri var ise de onların uzak köylerinden gelmesinin zor olduğunu belirtir. Mehir hakkının şimdilik bu noktada tutulmasını; öncelikle iddet nafakası ve mesken giderlerinin takdir olunmasını ister. Fadime'ye iddet nafakası ve mesken giderleri olarak günlük 30 kuruştan aylık 900 kuruş ödenmesine karar verilir.
40/53		Karacaardıç köyünün Çeşme Mahallesinden olan Hâfize bint-i Mehmed kaza mahkemesine gelerek aynı mahalle sakinlerinden kayınvalidesi Fatma bint-i Ömer'e dava açar. Mahkemede şöyle konuşur. Nikâhlı zevcim Hatîb Mahmud Râtib oğlu Nurullah Karacaardıç karyesinin Çeşme mahallesi ahalisinden iken İstiklâl Muhârebesi esnâsında İzmir havâlisinde şehit olmuştur. Zevcimin mirası benimle vâlidesi Fâtıma bint-i Ömer, kızı Meryem, erkek kardeşleri Mustafa ve Ahmed'e aittir. Ancak kocasının malına validesi Fatma el koymuştur. Kocasının 48 hisselik mirasından

		üzerine isabet eden 6 hisseyi ve kocasının zimmetinde olan 171 kuruş mehr-i müeccelini Fatma'dan talep eder. Davalı Fatma sual üzerine davacıya Hâfız oğlu Nurullah'ın 171 kuruş mehir ile anlaşılarak nikâh edildiğini, malına el koyduğunu itiraf eder. Ancak davacının oğlu Nurullah'ın vefatını inkâr eder. Davacıdan kocasının vefatını ispatlamasını istenir. Bunun üzerine şahitlerle şehadet ispatlanır. Nurullah'ın adı geçen tarihte vefatına hükmedilir. Bunun üzerine 171 kuruş mehrinin müteveffadan alamadığı, aldıttırılmadığı, onu temize çıkartmadığı, başkası üzerine havale etmediği, başkası tarafından ödenmediği, karşılığında müteveffanın rehini olmadığına dair yemin etmesi teklif olunmuş. Yemini kabul ettikten sonra 171 kuruş mehir ve terekeden kendisine isabet eden altı hissenin davacı Hafize'ye teslimine davalı Fatma'ya hükmolunur.

Sonuç olarak mehir davası incelediğimiz sicilde, genelde kocanın askerde ölmesi üzerine onun malına el koyanlara karşı açılır. Dört davadan iki vakada kayınbaba, bir vakada kayınvalide bir vakada ise kocaya dava açılmıştır. Yukarıdaki verilerden anlaşılmaktadır ki yörede mehr-i müeccel genelde 101 kuruştur. Üç olayda 101, bir olayda 171 kuruş mehr-i müeccel belirlenmiştir. Mehr-i muaccel ise iki olayda vardır: Birinde eşya karşılığı 1.000, diğerinde eşya karşılığı 3.750 kuruştur. Ancak ikinci mehir şahitlerle veya delille ispatlanamadığından hükümsüz kalır.

F. Vakfiye

İncelenen sicilde sadece bir kayıtta vakfiye vardır (40/14). Vakfiye hüccetinin kenarına Konya Evkaf sicillatına da kaydedildiğine dair not düşülmüştür. İsmail Kıvrım *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*'nda sunduğu "XIX. Yüzyıl Sonları ile XX. Yüzyıl Başlarında Bozkır Vakıfları" adlı bildirisinde buradaki vakfiyeyi incelemiştir. Ancak bütün bilgiler buradaki kayıtla uyuşmakla birlikte vakıf yeri elimizdeki bilgilerle uyuşmamaktadır. Kayda göre 13 Şubat 1324'te 5.000 lira parayı vakf eden kişi Sorkun köyünün İsali mahallesinden Ayşe bint-i Abdullah adlı bayandır. İsmail Kıvrım'ın bildirisine göre vakıf yeri Bozkır kazasına tabi Çukurkavak köyü Aşağı Mahallesi olarak belirtilmiştir[30]. Ancak 339 Numaralı Bozkır Şeriye Siciline göre vakıf yeri Bozkır kazasına bağlı Sorkun köyünün İsali Mahallesi'dir:

> Bozkır kazâsına tâbi' Sorkun karyesinin 'İsâli Mahallesinde sâkine ve zâtı zeyl-i vesikada muharrerü'l-esâmî müslimîn ta'rîfleriyle mu'arrefe sâhibü'l-hayât ve'l-hasenât Ayşe bint-i Abdullah nâm Hatun meclis-i kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'iyesinde ma'kûd şer'-i şerîf-i enverde ve vakf-ı atiyü'l-beyâna li-ecli't-tescîl

[30] İsmail Kıvrım, "XIX. Yüzyıl Sonları ile XX. Yüzyıl Başlarında Bozkır Vakıfları", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006, Konya 2007, s.107-136. 125.

mütevelli nasb ve ta'yin eylediği Kara Hasan ibn-i Hacı Ali Ağa mahzarında ikrâr-ı tam ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm ile atyeb-i malımdan ifrâz eylediğim beş bin kuruş evrak-ı nakdiyeyi hasbeten lillâhi's-samed vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart eyledim ki meblağ-ı mezbûr beş bin kuruşun alâ vechi'l-helâl bâ-yed-i mütevelli rehn-i kâvî veya kefil-i melî ile senevi ziyâde ve noksân eyleyüb ve kalemiyye namıyla dahi bir nesne almayub hâsıl olan rıbhı karyemiz Sorkun karyesinin 'İsâlî mahallesinde icrâ-yı hitâbet edecek zâta verile (40/14, s.20-21).

G. Askerde Şehit Olanlar veya Vefat Edenlerden Geriye Kalanların Mahkemeye Başvuruları

1911 Trablusgarp Savaşı, 1912-1914 Balkan Savaşları, 1914-1918 I. Dünya Savaşı, 1918-1922 Milli Mücadele Dönemi; yaklaşık bu on yıllık savaş dönemi Anadolu insanını çok yıpratmıştır. Pek çok vatandaş şehit olmuş, birçoğundan da geriye ailesi kalmıştır[31]. İngilizlerin ve Damat Ferit Paşa hükümetinin Kuva-yı Milliye aleyhtarı propagandaları ile Bozkır'da Millî Mücadele döneminin başlarında (27 Eylül-Kasım 1919) "Bozkır İsyanları" yaşanmıştır[32]. Bu olaydan sonra Bozkırlılara yapışan "isyancı" etiketi bölgenin Millî Mücadele aleyhtarı gibi görünmesine neden olsa da isyanın bastırılmasından sonra bölge halkı Millî Mücadele'ye katılmış ve şehitler vermiştir.

Biz bu bölümde mahkemeye müracaat konusu ne olursa olsun, askerde şehit veya vefat haberinin alınması üzerine onlardan geriye kalan yakınlarının mahkemeye yaptıkları müracaatlar sonucu ortaya çıkan hususlardan Bozkırlı şehitleri tespit edeceğiz. Öncelikle 73 kayıttan 12'si yani %16'sı askerde şehit veya vefat olarak belirtilen kişilerin geride bıraktıkları ile ilgilidir. Biz bu belgelerden yola çıkarak Bozkır ve çevresinde askerde vefat eden veya şehit olanların listesini 10. Tablo'ya çıkardık.

[31] Bu süreçte Bozkırlı şehitlerimizin tespitini, şeriye sicilinde tutulan kayıtlar üzerinden ortaya koyacağız. Ancak şehitlerimiz tespiti başka kaynaklardan da yapılabilmektedir. Bkz. Milli Savunma Bakanlığının askerlik şubesi kayıtlarından faydalanarak hazırladığı eseri bunlardan ilkidir (*Şehitlerimiz*, C. I-V, Milli Savunma Bakanlığı Yay., Ankara 1998). Diğeri ise il nüfus müdürlüklerinde bulunan "Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri"dir (Nuri Köstüklü, "Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye "Şehitler" Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, 22-24 Ekim 2003*, Genelkurmay Yayınları, Ankara 2006). Şeriye Sicillerinden faydalanılarak şehitler üzerine yapılan bir araştırma için ise bkz. Mehmet Güneş, "Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri ile İlgili Belgeler Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Tarih Okulu Dergisi*, S.XIX, Eylül 2014, s.561-580.

[32] Ahmet Avanas, Milli Mücadele'de Konya, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s.101-119; Taha Niyazi Karaca, "Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.16, 2004/1, s.169-190.

10. Tablo: Sicilden Tespit Edilen Millî Mücadele Döneminde Askerde Vefat Eden veya Şehit Olan Bozkırlılar

Sıra no	Köy	Askerde Şehit Olanlar	KAYNAK (339 Numaralı Bozkır Şeriye Sicili)
1	Acılar	Mısırlıoğullarından Osman oğlu Hüseyin	39/1, 13 Kasım 1923, s.1
2	Kayacık	Hacı İsmail Efendi oğlu Ahmed	39/2, 17 Kasım 1923, s.2
3	Akçapınar	Hacı Mehmed oğullarından Mustafa oğlu Yusuf	39/3, 17 Kasım 1923
4	Kayacık	Mustafa bin Mehmed bin Cafer	39/4, 18 Kasım 1923, s.3-4
5	Çat	Sarı İmam oğullarından Ömer bin Ali	40/1, 8 Ocak 1924, s.13
6	Öz-i Kebir	Mahmud oğlu Hasan	40/7, 23 Ocak 1924, s.16
7	Kovanlık	Bedik oğullarından Mustafa bin Osman	40/21, 5 Mart 1924, s.31-32
8	Dere	Ali bin Hüseyin bin İsa	39/5, 24 Kasım 1923, s.4
9	Karacaardıç köyünün Cami mahallesi	Mehmed bin Said bin Ali	40/30, 5 Mart 1924, s.31-32
10	Armudlu	Musa bin Resîl bin Musa	40/Nosuz, 22 Nisan 1924, s.39-40
11	Akçapınar	Mehmed oğlu Ahmed	40/51, 15 Ocak 1924, s.46/47
12	Karacaardıç köyünün Çeşme mahallesi	Hatîb Mahmud Râtib oğlu Nurullah	40/53, 28 Nisan 1924, s.48-49

Buna göre Akçapınar, Karacaardıç ve Kayacık'tan ikişerden altı; Acılar, Çat, Öz-i Kebir, Kovanlık, Dere, Armudlu'dan da birer olmak üzere altı, toplamda Bozkır kazasından Millî Mücadele zamanında on iki kişinin askerde vefat ettiğini ya da şehit olduğunu tespit ettik.

Askerde vefat edenlerin veya şehit olanların kiminin geride küçük çocukları kalmıştır: 39/1 nolu kayda göre geride eşi, validesi, iki küçük oğlu ve bir küçük kızı; 39/2 nolu kayda göre geride bir küçük oğlu ile validesi; 39/4 nolu kayda göre bir küçük oğlu ve validesi; 40/1 nolu kayda göre zevcesi, validesi ve bir küçük oğlu, 40/7 numaralı kayda göre bir küçük oğlu, bir küçük kızı; 40/21 numaralı kayda göre zevcesi, validesi ve bir küçük oğlu kalmışlardır.

Kimi ise hiç evlenmemiştir: 39/5 nolu kayda göre şehidin mirası validesi Rukiye ile kardeşleri Hafız Mehmed Efendi, Osman, Ayşe ve Emine'ye kalmıştır.

Kimisinin varisleri arasında, murisin ölmediği düşünülerek anlaşmazlıklar çıkmış ve bu anlaşmazlıklar mahkemeye taşınmıştır. Sonuçta mahkeme davacıdan murisin

askerde vefat ettiğini/şehit olduğunu ispatlamasını istemiş, davacı da sözüne güvenilir iki erkek şahitle bu durumu ispatlamıştır. İşte bu nokta, yani askerde ölüm hâlinin şahitlerle ispatlanması kişilerin savaşa gönüllü olarak gittiklerini düşündürtmektedir. Çünkü askere gidenlerin askerlik şubesinde kaydı olmalıdır. Bu konu ile alakalı mahkemede görülen davalarda şahitlerin nasıl ifade verdiklerini 11. Tablo'da özetleyeceğiz:

11. Tablo: Askerde Vefat Edildiğine veya Şehit Olunduğuna Şahitlik Edilmesi

Hüküm No	**Tarih**	**Özet**
40/30	5 Mart 1924	Karacaardıç köyünün Cami mahallesinden olan Mehmed bin Said bin Ali askerde vefat ettiğine dair şahitler, Fart köyünden Veli oğlu Mehmed ve Karacaardıç köyünden İbrahim oğlu Mehmed'dir. Onlar mahkemede "*Karacaardıç karyesinin Câmi' mahallesinden Said oğlu Mehmed Ankara'da Sarıkışla? hatırhanesinde üç yüz otuz altı senesi Nisan [Nisan 1920] ayı zarfında vefâtını 'aynen gördüm*" diyerek şahitlik ederler. Ayrıca onlara köylerinin imamı ve muhtarları da şahitliklerini onaylayan yazılı bir evrak verir.
40/Nosuz	22 Nisan 1924	Armudlu köyünden olan Musa bin Resil bin Musa'nın askerde vefat ettiğine dair Boyalı karyesinden Ali oğlu İsmail ve Koçaş karyesinden Hacı oğullarından İsmail oğlu Mehmed'i şahit gösterilir. İki şahit mahkemede ifade verirler: "*Fî'l-hakîka işbu zâtını 'ârif olduğumuz müdde'iye-i mezbûre Ümmügülsümün zevci Armudlu karyesinden Resil oğlu Musa ile Haymana Cephesinde yirmi beşinci alâyın üçüncü taburunun on birinci bölüğünde Yunan ile muhârebe etmekte iken merkûm Musaya mavzer mermisi isâbet ederek üç yüz otuz yedi senesi Eylül [Eylül 1921] ayı zarfında şehiden vefâtını gördüm*". Yani gerçekten zatını bildiğimiz davacı Ümmügülsüm'ün zevci Armudlu köyünden Resil oğlu Musa Haymana cephesinde 25. Alayın 3. Taburun 11. Bölüğünde Yunanlılarda savaşırken, mavzer mermisi isabet ederek Eylül 1921 ayı içinde şehit olmuştur.
40/51	15 Ocak 1924	Akçapınar köyünden Mehmed oğlu Ahmed'in askerde şehit olduğu önceki davalarda ispatlanır.
40/53	28 Nisan 1924	Karacaardıç köyünün Çeşme mahallesinden Hatib Mahmud Ratib oğlu Nurullah İstiklâl Muharebesi esnasında İzmir civarında şehit olmuştur. Mahkemede onun şehitliğini ispatlamak için Süleyman oğlu Mustafa ve Cami' mahallesinden Bayram Hocazâde İsmail şahit olarak dinlenir: Gerçekten davacı Hafizenin kocası Karacaardıç karyesinde Çeşme mahallesinden Mahmud Efendi oğlu Nurullah "*Eskişehir civârında Kazâncı bayırında düşmanla muhârebe itmekde iken merkûme isâbet iden top mermisi merkûmun belinden aşağısını ber-hevâ ederek üç yüz otuz sekiz senesi [Ağustos 1922] Ağustos gâyelerinde vefâtını aynen görerek*" diyerek her biri ayrı ayrı şahitlik ederler.

SONUÇ

İncelediğimiz 339 numaralı Bozkır Şeriye Sicili, Bozkır kazası Şeriye mahkemesine yapılan müracaatlar sonucu, kadı'nın aldığı kararların kaydedildiği defterdir. Bazen şeri özrün gerçekleşmesi üzerine kadı İsmail Hakkı, yerinde mahkeme kurarak sorunları çözmesi için mahkeme başkâtibi Mustafa Sabri Efendi'yi ilgili yere naip olarak göndermiştir. Bu nedenle Kuruçay, Ahırlı ve Hoca köylerinde gezici mahkeme kurulmuştur. Mahkemeye 28 farklı idari üniteden müracaat yapılmıştır. Bu köyler bugün Bozkır, Ahırlı, Akören ve Hadim ilçelerinde yer almaktadır ve bazılarının adı değişmiştir.

Defter iki istisna dışında Ekim 1923-Nisan 1924 arasındaki yedi aylık dönemdeki kayıtları içerir. 29 Ekim 1924'te Cumhuriyet ilan edilmiş, yeni devletin kabul ettiği laiklik ilkesi doğrultusunda devlet teşkilatında çeşitli düzenlemeler yapılmış, şeriye mahkemeleri de bu bağlamda 8 Nisan 1924 tarihinde kaldırılmış, kanun ise Mayıs ayından itibaren yürürlüğe girmiştir. Kazalarda Asliye Mahkemeleri kurulmuştur. Muhtemelen Bozkır Şeriye Mahkemesinin tuttuğu son kayıtlardan biri, belki de en sonuncusu incelediğimiz defter olmalıdır. Ancak konularına göre özel defterlerin tutulduğu da hatırda tutulmalıdır.

49 sayfadan oluşan defterde 73 kayıt vardır. Bu kayıtlar; miras taksimi, vasi tayini, vekil tayini, nafaka takdiri, mehir davası ve vakfiye konusunu içerir. Bazı kayıtlar miras taksimi-vekil tayini, miras taksimi-vasi tayini gibi ikili konuları içermektedir. Bu konular da ikiye bölünürse sicilde toplam 85 kayıt vardır. 85 kaydın içerinde en çok rastlanan konu ise %52'lik oranla miras taksimidir. İkinci sırada %21'lik oranla vasi tayini, onu %12'lik oranla vekil tayini, % 8'lik oranla nafaka takdiri, %5'lik oranla mehir davası, %1'lik oranla vakfiye takip eder.

85 kayıttan 48'inde kadın, 36'sında erkek, 1 tane de bayanın vekili mahkemeye başvurmuştur. Diğer bir ifade ile % 58 oranında kadın, % 42 oranında erkek mahkemeye müracaat etmiştir. Bu oran bize şunu göstermektedir: Adalet dağıtılması ve bazı konuların tescillenmesi için toplumun yarısını oluşturan kadınlar da erkekler kadar mahkemeye başvurarak hukukî haklarını kullanmışlardır. Hatta %58'lik oranla erkekleri bile geçmişlerdir. Bu arada özellikle miras taksimi için mahkemeye müracaat eden kadınların bazılarının ailesinde, kadınlardan başka müracaat edecek kimse kalmaması 1911'den itibaren 1922 yılına kadar sürekli savaşların yaşandığı bir ortamda erkek nüfusun azaldığını hatırlatmaktadır.

Mahkemeye müracaat etmede en önemli sebep vefattır. Miras taksimi, ölenin çocuklarına vasi tayini, sonra çocuklara kalan mirastan nafaka takdiri ve vasinin mirastan takdir edilen nafaka kadar harcamasına için izin istemesi, miras taksimindeki zamanla

meydana gelecek bir ihtilafın her türlü mahkemede çözülmesi ya da hissesine isabet eden mirasın kendisine gönderilmesi gibi şeyler için vekil tayini, askerde vefat edenlerin/şehit olanların yakınlarının açtıkları çeşitli davalar insan yaşamında kaçınılmaz son olan ölüm vakasından sonra meydana gelmiştir. Miras paylaşımındaki anlaşmazlığın çözümü, evini terk eden kocanın eşine ve çocuğuna nafaka takdiri gibi kayıtlar bu sicilde çok azdır.

Miras taksiminden sonra ikinci sıklıkta görünen vasi tayini, yetim ve öksüz çocuklara rüşt yaşına yani yirmi yaşına kadar devletin ve toplumun sahip çıktığının bir göstergesidir. Bu bağlamda sicilde 16 vasi tayini belgesinin beşinde anne, dördünde amca/emmi, ikişer kaydında dayı ve amcaoğlu, birer hükümde ise baba, erkek kardeş, dede (anne tarafından) vasi olarak atanmıştır.

Vekil tayini konu olarak sicilde üçünde sırada yer almaktadır. Vekil tayini taleplerinin hepsi kadınlardan gelmiştir. Günümüzdeki avukatlar gibi iş yapan iki vekil olduğu anlaşılmaktadır. Geri kalan vekiller çoğunlukla akrabalık bağı dolayısıyla tayin edilmiş kimselerdir. Ayrıca vekillerin özellikle miras taksiminde mirasın bulunduğu yerde yani Manisa ya da İzmir'de ikamet etmesi tercih sebebidir. Bugün Ahırlı ilçesinde bulunan Kuruçay ve Ahırlı köylerinde hem gezici mahkemenin kurulması hem de kadınların vekil tayinin çoğunlukla oralardan yapılması, Kuruçay ve Ahırlı'nın Bozkır kaza mahkemesine uzak olduğunu da göstermektedir.

Bozkır'dan Manisa, Aydın, İzmir, İstanbul ve Mısır gibi yerlere göç edildiğini de Sicil'den anlıyoruz. Özellikle mevsimlik tarım işçisi olarak Ege bölgesine giden Bozkırlılar orayı yurt edinmişler, orada ölmüşlerdir. Orada ölenler arasında artık Bozkırlı kadınlar da vardır. Murisi orada ölen varisler, babalarından kalan taşınmaz malların -ki bunlar arasında yanan dükkânlar vardır- onarılması, tamiri ve kiraya verilmesi için vekiller tayin ediyorlar. İki vakada ise İstanbul'a giden koca orada bir daha evleniyor, geride kalan Bozkır'da hanımına ve çocuğu varsa ona da, nafaka temin etmesi gerekirken bunu yapmıyor. Bunun üzerine kadınlar mahkemeye müracaat ederek kocasının nikâhlı kadınları olduklarını belirtmiş kocasının ödemesi için günlük nafaka belirlenmesini istemiştir. Nafaka miktarı mahkeme tarafından belirlenerek kocasının bu miktarı o günden itibaren ödemesine hükmediliyor. İstanbul'da giden ve geride karısını bırakan iki davada kocaların gidişi ve nafaka ödemeyişi dört sene öncedir. Hatta duruşmaya bile gelmediklerinden ve vekil de göndermediklerinden dava gıyaben görülmüştür.

Aile hukuku ilişkisinden doğan karısına ve çocuklarına bakma yükümlülüğünden dolayı, bu görevi yerine getirmeyen Bozkırlıların karısı ve çocuklarına nafaka olarak belli bir miktarı ödemesine hükmedilmiştir. Babaları ölen çocukların vasileri de miras malından bakım masrafları için günlük bir nafaka belirlenmesini ve belirlenen meblağ

kadar miras malından harcamalarına izin verilmesini istemişlerdi. Günlük nafaka miktarı konusunda ailenin gelirine göre bir miktarın belirlendiğini görsek de Bozkır'da ortalama olarak kadına 23 kuruş, erkek çocuğa 20 kuruş, kız çocuğa 8 kuruş günlük nafaka takdir edildiği söylenebilir.

Mehir davasının açılmasına ana sebep, kocanın askerde ölmesi üzerine onun malına el konulmasıdır. Dört davadan iki vakada kayınbaba, bir vakada kayınvalide, bir vakada ise kocaya dava açılmıştır. Sicil'de geçen üç kayıtta mehr-i müeccel 101, bir kayıtta 171 kuruştur. Bu da yörede genelde mehr-i müeccelin 101 kuruş olduğunu gösterir. Mehr-i muaccel ise iki davada belirtilmiştir: Birinde eşya karşılığı 1.000, diğerinde eşya karşılığı 3.750 kuruştur. Ancak ikinci mehir şahitlerle veya delille ispatlanamadığından hükümsüz kalmıştır.

Ayrıca Milli Mücadele döneminde yöreden 12 kişinin askerde vefat ettiği veya şehit olduğu tespit edilmiştir. Bu kişiler ya küçük çocuklara sahip ya da hiç evlenmemiş genç insanlardır. Ayrıca askerde ölen kişilerin bazı davalarda şahitlerle ispatlanması bu kişilerin cepheye gönüllü olarak gittiği hissini uyandırmaktadır. Çünkü askerde ölen kişilerin askerlik şubesinde kayıtları olmalıdır.

Son olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan bir hukuk kurumu Şeriye Mahkemeleri, devlet teşkilatının yeniden gözden geçirilip kaldırılmasına karar verildiği 1 Mayıs 1924 tarihine kadar görevlerine devam ettirilmiştir.

KAYNAKÇA

339 numaralı Bozkır Şeriye Sicili.

340 Numaralı Bozkır Şeriye Sicili.

ABACI, Zeynep Dörtok, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), S.20/Güz 2006, Ankara 2009, s.105-115.

Ahırlı Kaymakamlığı resmi internet sitesi, "İlçenin Tarihçesi", http://www.ahirli.gov.tr/default_b0.aspx?content=97, 02.05.2016, 15:43.

AKBEL, Mustafa, "Osmanlı'da Vekâlet; Bir Kaza Örneği Olarak Kula Mahkemesine Müracaatlar", Turkish Studies, Volume 10/13, Ankara Güz 2015, s.1-28.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.14, Ekim 2009, s.13-48.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, Şer'iye Sicilleri, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988.

AKYILMAZ, Sevgi Gül, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XI, S.1-2, 2007, s.471-502.

ATALAR, Münir, "Şer'iye Mahkemelerine Dâir Kısa Bir Târihçe", İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, C.IV, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980, s.303-328.

AVANAS, Ahmet, Milli Mücadele'de Konya, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998.

AYDIN, Mümtaz, "Osmanlı'da Örnek Uygulamalarıyla Evlilik Hayatında Kadının Ekonomik Hak ve Hürriyetleri", http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/osmanlida-ornek-uygulamalariyla-evlilik-hayatinda-kadinin-ekonomik-hak-ve-hurriyetleri, 4 Mayıs 2016, 15:35.

CANSIZ, İsmail -Uğur Ünal, "Kassam Defterlerine Göre Yozgat'ta İdârî ve Kültürel Durum", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, 2002, s.149-169.

CEYLAN, Muhammed, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'iye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açıdan Tahlili", OTAM, 29/Bahar 2011, s.49-82.

CİN, Halil - Gül Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, Sayram Yayınları, Konya 2003, 24-25.

DEMİR, Abdullah, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, Yitik Hazine Yay., İstanbul 2000.

ERBAY, Celal, "Nafaka", DİA, C.32, 2006; s.282-285.

ERDOĞAN, Halil -Yusuf Küçükdağ, Konya Kadı Sicili 1916-1921, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2011.

EROĞLU, Haldun, "On Dokuzuncu Yüzyılda Yetim Çocuklara Vasî Tayini: Antalya Örneği", Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, S.50, 2007, s.285-288.

GEDİKLİ, Fethi, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.3, S.5, 2005, s. 187-213.

GÜNEŞ, Mehmet, "Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri ile İlgili Belgeler Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Tarih Okulu Dergisi, S.XIX, Eylül 2014, s.561-580.

http://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/konya-bozkir-ilce.html, 22.04.2016, 11:44.

https://maps.google.com/maps?ll=37.188912,32.245393&z=14&t=m&hl=tr&gl=US&mapclient=apiv3, 22.04.2016, 11:44.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", AÜ DTCF Dergisi, C.1, S.2, 1943, s.89-96.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990 Bildiriler, İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.157-162.

KARACA, Taha Niyazi, "Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.16, 2004/1, s.169-190.

KARAKOÇ, İrem, "Bir İslâm Hukuku Müessesesi Olan Hidâne Hakkının ve Osmanlı Aile Hukuku'nda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIX, S.3, 2015, s.151-206.

KIVRIM, İsmail, "XIX. Yüzyıl Sonları ile XX. Yüzyıl Başlarında Bozkır Vakıfları", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006, Konya 2007, s.107-136.

KÖSE, Saffet, "Rüşd", DİA, C.35, 2008, s.298-300.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye "Şehitler" Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, 22-24 Ekim 2003, Genelkurmay Yayınları, Ankara 2006.

MUTAF, Abdülmecid, "Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System", Turcica, 36, 2004, s.125-140.

ORTAYLI, İlber, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 1994.

Resmi Gazete, S.69, 26.04.1924.

Şehitlerimiz, C. I-V, Milli Savunma Bakanlığı Yay., Ankara 1998.

TAMDOĞAN, Işık, "Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana", Islamic Law and Society, 15, 2008, s.55-83.

TEPELİ, Hikmet, 337 Numaralı Bozkır Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Danışman: Muhittin Tuş, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, (xi+420 sayfa).

TUŞ, Muhittin, "Konya Şer'iye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet", Tarih İncelemeleri Dergisi, S.XIV, İzmir 1999, s.135-155.

UĞUR, Yunus, "Mahkeme Kayıtları (Şer'iye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.1, S.1, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., 2003, s.305-344.

UĞUR, Yunus, "Şer'iyye Sicilleri", DİA, C.39, 2010, s.8-11.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", Ülkü Halkevleri Mecmuası, C.5, S.29, Temmuz 1935, s.365-368.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, TTK Yay., Ankara 1988, (1. Baskı 1965).

YAMAN, Talat Mümtaz, "Şer'î Mahkeme Sicilleri", Ülkü Halkevleri Dergisi, C.XII/S.68, Ulus Basımevi, Ankara İlkteşrin 1938, s.153-164.

SİCİLL-İ AHVÂL KAYITLARINA GÖRE BOZKIRLI MEMURLAR

CIVIL SERVANTS FROM BOZKIR ACCORDING TO THE CIRCUMSTANCE REGISTERS

Aydın EFE *

Öz

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan, Sicil-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı on beş Bozkırlı memur incelenmiştir. Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki Bozkır doğumlu ve Bozkırlı olan memurların doğum tarihleri, baba adları, eğitim durumları, bildikleri lisanlar, diploma alıp almadıkları, işe başlama yaşları, aldıkları maaşlar ve yapmış oldukları görevlere ait malumata ulaşılmıştır. Ayrıca memurların ve babalarının kullanmış oldukları sıfatlara değinilmiştir.

Bozkırlı memurların 1852-1886/1887 (h. 1268-1304) tarihleri arasında doğdukları belgelerden anlaşılmıştır. On beş memurun bir tanesi Rum olup, diğerlerinin Müslüman oldukları görülmüştür.

Çalışmada ayrıca XIX. yüzyılın son çeyreğinde Bozkır'da bulunan nüfus ve eğitim kurumlarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra Bozkırlı memurlar ile bazı yerleşim yerlerindeki memur sayıları karşılaştırılmıştır..

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Sicill-i Ahvâl Defterleri, Memur, Osmanlı Arşivi

•

Abstract

In this study fifteen civil servants were studied who dwelt in Bozkır, registered in the circumstance register books (Sicil-i Ahvâl Defterleri), found in the Ottoman archive of the Prime Ministry. Information was accessed related with the states of the civil servants, registered in the circumstance register books, who were born in Bozkır and settled in Bozkır, such as their dates of birth, names of their fathers, their educational situations, the languages they spoke, whether they received diplomas or not, their ages of starting positions, the wages they got and positions they held. In addition the roles the civil servants and their fathers had used were addressed.

From the documents it was understood that the civil servants from Bozkır were born between the dates of 1852-1886/1887 (h. 1268-1304). It was determined that one of the fifteen civil servants was Greek while the others were Muslim.

In the study the registry and educational institutions were also referred which were located in Bozkır in the last quarter of the 19th century. Besides the numbers of the civil servants from Bozkır and those located in some settlements were compared.

•

Keywords

Bozkır, circumstance register books, sivil servant, Archive of Ottoman

* *Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.*

GİRİŞ

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı olan Bozkır doğumlu ve Bozkırlı memurlar incelenmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde defterlerde 15 memurun bulunduğu anlaşılmıştır. Bozkırlı memurların okuryazarlık durumları, bildikleri lisanlar, işe başlama yaşları, kendilerinin ve babalarının kullandıkları sıfatlar, görev yerleri ve yaptıkları görevler vs. tablolar halinde gösterilmiştir. Konuya geçmeden evvel *Sicill-i Ahvâl* tabirinin açıklanması yararlı olacaktır.

Memuriyet sürecinin bir parçasını oluşturan *sicil* kelimesi, "resmi belgelerin kaydedildiği kütük, devlet memurlarının vukuatlarını ihtiva eden defter", şeklinde açıklanmaktadır. *Sicill-i ahvâl* ise "memurların tercüme-i hallerinden resmiyete yansıyan hususlar" olarak tanımlanmaktadır.[1]

Bu kelimeler ile ilgili olarak yapılan diğer tanımlamalara gelince: Osmanlı Devleti merkez ve taşra teşkilatında görev alan memurların, vazifeleri süresince hâl tercümelerine konu olan, özel hâller veya memuriyet esnasındaki hâller, tarihi seyr, ahlâk ve gidişat gibi durumların, resmi belgelerin kaydedildiği defterlerin tescili işlemi *Sicill-i Ahvâl* olarak adlandırılırken, meydana gelen defterler de *Sicill-i Umumî Defterleri* şeklinde tanımlanmaktadır.[2] Bunlara ilaveten memur sicillerinin bulunduğu daire de Sicill-i Ahvâl olarak adlandırılmaktadır.[3]

5 Şubat 1879 tarihinde Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin çeşitli birimlerinde görevli memurların/personellerin şahsi bilgilerinin kayıtlarının tutulması noktasında atılan bir adımdır. Bu komisyon ile birlikte 'şer'iye, askeriye ve zaptiye' daireleri dışında kalan bazı dairelerdeki, 'dâhiliye, mülkiye, adliye, maliye ve evkaf' gibi, görevlilerin şahsi verileri kaydedilmeye başlamıştır.[4]

Osmanlı sivil bürokrasisinde önemli bir gelişme olarak adlandırılabilecek iki önemli konu vardır. Tanzimat'ın ilanı ile Islahat Fermanı bu noktada değerlendirilmelidir. Özellikle Islahat Fermanı'nın ilk dört maddesi gayr-i Müslimlerin memuriyet hayatında yükselmelerine imkân sağladığı gibi, bu memurların sayılarının da çoğalmasına yol açmıştır.[5]

[1] Gülden Sarıyıldız, "Sicill-i Ahvâl Defterleri", *TDVİA*, c. 37, İstanbul 2009, s. 134.
[2] *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2010, s. 237.
[3] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, MEB Yay., İstanbul, 2004, s. 210.
[4] Komisyonun kuruluşu ile ilgili talimatın ilk maddesi için bkn. Düstur, c. IV, s. 63; Atillâ Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi*, XXIX, Ankara 2005, s. 89.
[5] Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu,* DER Yay., İstanbul 2004, s. 3.

1877 yılının Ocak ayında yapılan Sadaret değişikliği sonucunda Sadrazam olan Edhem Paşa, Ahmed Cevdet Paşa'yı Dâhiliye nazırlığına getirmiştir. Bu dönemde Mülkiye memurlarının sicil kayıtlarını kontrol altında bulundurmak maksadıyla *Mem'mûrîn Kalemi Müdürlüğü* tesis edilmiştir. Bu müdürlüğün görevi, Mülkiyelilerin, mutasarrıf-kaymakam gibi, sicillerinin tutulması hususunda 'sicill-i ahlâk defteri' oluşturmaktır.[6] Sicil kaydı yapılan ilk memur Ahmed Cevdet Paşa olup, Osmanlı memurlarının h. 1200-1310 tarihleri arasında dünyaya geldikleri, Sicill-i Ahvâl Defterlerinde geçmektedir.[7]

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun aktif hale gelmesine kadar, Osmanlı Devleti'nde memurların tercüme-i hallerini kayıt altına alan bir büronun varlığı yoktur. Lakin, devletin daha önceden bazı şahısların biyografilerini kayıt altına aldığı bilinmektedir. Osmanlı vatandaşlarından şair, ulema ve şeyhlerin biyografileri tutulduğu gibi, sadrazam, nazırlar, şeyhülislam ve reisülküttap gibi görevlilerin de kayıtlarını içeren eserlerin oluşturulduğu bir gerçektir.[8]

Komisyonun, kuruluşundan 17 yıl sonra lağvedilmesiyle, önceden başlayan sicil kaydetme faaliyetlerini, 1896'da kurulan *Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu'*nun devam ettirdiği görülmektedir. Bu komisyon için de, iki bölümden meydana gelen 21 maddelik bir nizamnâme yayımlanmıştır.[9] *Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu'*nun da 1908 senesinde lağvedildiği bilinmektedir. Bunun üzerine yeni bir birim oluşturularak, *Dâhiliye Nezâreti Memûrîn ve Sicill-i Ahvâl İdâresi*' şeklinde yapılandırılmaya gidilmiştir. Memur tescil faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin sona erişine kadar sürmüştür. Yaklaşık 30 sene boyunca tutulan sicil kayıtları, 201 adet defterde bulunmaktadır (18 nulu defter 2 adettir). 1879-1909 yılları arasında mülkî ve adlî olarak görev ifa eden memur sayısı, 51.652 olarak görülmektedir.[10]

Bozkırlı memurlar konusuna geçmeden önce Bozkır tarihi ile ilgili bilgiler vermek çalışmanın bütünlüğü açısından yararlı olacaktır.

---

[6] Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, Yayın. Cavid Baysun, TTK Yay., Ankara 1991, s. 168-169; Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu,* s. 8; Talip Mert, "Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler-I", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2000, s. 97.

[7] Sarıyıldız, "Sicill-i Ahvâl Defterleri", s. 135. Böyle bir sınırlandırma yapılmışsa da bazı farklı örneklere rastlanmaktadır. Örneğin, Ahmed Hamdi Efendi adlı memur, h. 1311 doğumludur (Naim Ürkmez-Aydın Efe, *Hataylı Osmanlılar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015, s. 14).

[8] BOA Rehberi, s. 237; Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, s. 4.

[9] Mübahat S. Kütükoğlu, "Sicill-i Ahvâl Defterleri'ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları", *GDAAD*, sy. 12 (1988), s. 141; Talip Mert, "Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Nizamnameler II: Osmanlı Devleti Sicill-i Ahval Dairesiyle Şubelerine Ait Yönetmelik", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2001, s. 45.

[10] *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberinin* 1995 ve 2000 yıllarındaki baskılarında memur sayısı olarak 92.000 rakamı geçmektedir (s. 241). Memur sayısının 92.000 olarak belirtildiği diğer çalışma için bkn. Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri", s. 93. Ayrıca başka bir çalışmada memur sayısı olarak 92.137 rakamı zikredilmektedir (Mert, "Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler-I", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2000, s. 97).

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bozkır

Bozkır kazası, Konya vilayetine tâbi kazalardan biridir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Bozkır kazası ile ilgili, nüfus ve eğitim durumları, Konya Vilayet Salnamelerinden yararlanılarak verilmiştir.

1875 yılında Bozkır'ın kaymakamlık merkezi Siristad[11] kasabasıdır. Burada iki cami, bir medrese, bir rüşdiye mektebi, bir kilise, ikisi İslam ve birisi Hristiyan olmak üzere üç sıbyan mektebi ile 52 dükkân vardır. Kasabanın ortasından geçen Çarşamba nehri üzerinde bir köprü ile kasaba dışında da iki ahşap köprü bulunmaktadır. Büyük zatlardan Ali, Musa[12] ve Nuh Efendiler medfundur. Tüfek ve tabanca üretimi yapılmaktadır. Gümüş madeni[13] olmasına rağmen, masrafından dolayı çıkarılmamaktadır.[14]

1875 yılında Bozkır'ın 59 köyü bulunmaktadır. 3402 hanede 11.560 nüfus yaşamaktadır.[15]

1876 tarihinde Bozkır kazasında 61 sıbyan mektebi, bu mekteplerde okuyan 1614 kız ve 1382 erkek öğrenci vardır. Sıbyan mekteplerinde 2.996 öğrenci okumaktadır. Kazada bir rüşdiye mektebi olup, 25 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca 12 medresede 168 talebe bulunmaktadır.[16]

Eğitim kurumu	Adet	Kız öğrenci	Erkek öğrenci	**Toplam**
Sıbyan mektebi	61	1614	1382	2996
Eğitim kurumu	Adet	Öğrenci		
Rüşdiye mektebi	1	25		

Aynı tarihlerde Konya vilayeti dâhilinde ise 664 sıbyan mektebinde, 9.883 kız ve 21.328 erkek öğrenci eğitim görmektedir. Yedi rüşdiye mektebinin 1.208 öğrencisi var iken, 116 medresenin 3.538 talebesi bulunmaktadır.[17]

1877 yılında Bozkır kazasında okul ve öğrenci sayıları 1876 yılındaki gibidir. Yalnız medrese sayısı 11'e düşmesine rağmen talebe sayısı değişmemiştir.[18] Bu tarihte Konya vilayeti dâhilinde sıbyan mektebi sayısı 98 azalarak 566 âdete düşmüştür. Medrese

[11] Siristad ismi konusunda bkn. Hamit Şafakcı, "Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği", *Ululuslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 6, S. 28, 2013, s. 342.
[12] Bu şahıs ile ilgili zaviye için bkn. Hamit Şafakcı, "Konya'nın Bozkır İlçesindeki Şeyh Musa Zaviyesi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2014, s. 237-255.
[13] Bozkır kazasında madencilik konusunda bkn. Hamit Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2013.
[14] KVS (Salname-i Vilayet-i Konya) / 1292, s. 100-101; KVS / 1295, s. 121-122; KVS / 1296, s. 91; KVS / 1298, s. 82.
[15] KVS / 1292, s. 172.
[16] KVS / 1293, s. 137.
[17] KVS / 1293, s. 137.
[18] KVS /1294, s. 146.

sayısı bir azalıp 115'e düşerken, rüşdiye mektebi sayısı değişmemiş ve yedi olarak kalmıştır.[19]

1878 yılında Bozkır kazasında eğitim kurumu ve öğrenci sayıları bir önceki yıl ile aynıdır.[20] Kazada 1879 yılında 93 köy, 8401 hane bulunmaktadır. Bu hanelerde 51 gayr-i Müslim ile 19.210 Müslüman nüfus yaşamaktadır.[21] Aynı tarihte Bozkır'da 59 sıbyan mektebinde 1.100 kız öğrenci ile 2.250 erkek öğrenci, toplam 3.350 öğrenci, eğitim görmektedir. Ayrıca 22 medresede 230 talebe okumaktadır.[22]

Bozkır rüşdiye mektebinin 1882 yılında muallim-i sanisi Ali Rüştü Efendi'dir. Okul hademesi (bevvab) Faik Efendi'dir.[23] 1882 yılında Bozkır kazasında 30 Rum ile 17.782 Müslüman yaşamaktadır.[24] 1883 yılında Bozkır rüşdiye mektebinin muallimi ve bevvabı aynı kişilerdir.[25] 1883 yılı Bozkır nüfusu şu şekildedir: Siristad kasabası, Belviran nahiyesi ve köylerle birlikte 95 yerleşim yerinden ibarettir. Kaza dâhilinde toplam hane sayısı 8.162'dir. Rum nüfus Siristad kasabasında olup 30 kişiden ibarettir. Kaza dâhilinde Ermeni nüfus yoktur. Müslüman nüfusun toplamı 18.045 kişiden oluşmaktadır. Bozkır'ın toplam nüfusu da 18.075'tir.[26] 1883 yılı Bozkır nüfusu tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 1- Bozkır Nüfusu

	Adı	**Köy Adedi**	**Hane**	**Rum**	**İslam**	**Toplam nüfus**
Belviran nahiyesi	Siristad kasabası merkez	1	200	30	374	404
	Köyler	60	5.171	-	12.097	12.097
	Karasenir köyü merkez	1	153	-	300	300
	Köyler	33	2.638	-	5.274	5.274
	Toplam	95	8.162	30	18.045	18.075

1884 yılında Bozkır rüşdiye mektebinin muallimi ve bevvabı değişmemiş olup, Ali Rüştü Efendi ve Faik Efendi, görevlerini devam ettirmektedirler.[27] 1884 yılı nüfusu da bir önceki yılın aynısıdır.[28]

[19] KVS /1294, s. 146.
[20] KVS /1295, s. 149.
[21] KVS / 1296, s. 91.
[22] KVS / 1296, s. 156.
[23] KVS / 1299, s. 155.
[24] KVS / 1299, s. 160.
[25] KVS /1300, s. 58.
[26] KVS /1300, s. 218.
[27] KVS /1301, s. 55.
[28] KVS /1301, s. 184.

1886 tarihinde kaza merkezine bağlı 59 köy vardır. Belviran nahiyesi ise 35 köyden müteşekkildir. Kazada; 64 cami, 34 mescit, yedi medrese ve 96 sıbyan mektebi, bir rüşdiye mektebi ve bir Rum kilisesi bulunmaktadır. Kaza dâhilinde tüfek ve tabanca üretimi yapılmaktadır. Kaza merkezinden Çarşamba çayı akmaktadır.[29] Aynı yıl Bozkır'da 7.843 hanede, 19.298 kız ve 18.505 erkek, toplam 37.803, nüfus yaşamaktadır.[30] Bozkır rüşdiye mektebinde muallim-i sani olarak görev yapan Ali Rüştü Efendi, muallim-i evvel olmuştur. Okulun rik'a muallimi ise Hüseyin Efendi'dir.[31] Ali Rüştü Efendi ve Hüseyin Efendi, 1888 tarihinde de aynı görevlerine devam etmektedirler.[32]

Bozkır'daki hane ve nüfus sayıları, 1889 yılında da değişmemiş olup 7843 hanede, 19.298 kız ve 18.505 erkek, toplam 37.803, nüfus yaşamlarını sürdürmektedir.[33] Bu tarihte Bozkır rüşdiye mektebinin muallim-i evveli Hacı Mehmet Efendi, bevvabı ise Ahmet Efendi'dir.[34] Bozkır nüfus ve hane sayıları, 1890 tarihinde de aynıdır.[35] Bozkır rüşdiye mektebinin muallim-i evveli ve bevvabı Hacı Mehmet Efendi ile Ahmet Efendi'dir.[36]

Bozkır kazasında, 1891 tarihinde, 15 mahalle, 55 köy ve 5.117 hane bulunmaktadır. 3.036 kız ile 3.182 erkek, toplam 6.218 nüfus Bozkır'da yaşamaktadır.[37] 1890-1891 (1307-1308) senelerinde Bozkır kazası Belviran nahiyesinin köylerinden ikisine Rumeli muhacirlerinden 43 hane, 201 nüfus iskân edilmiştir. Simi köyüne 13 hane, 53 nüfus ve Gödelesün köyüne 30 hane, 148 nüfus iskân olunmuştur.[38]

1892 tarihinde Bozkır kazasına 59 köy, Belviran nahiyesine 35 köy bağlıdır. Kaza dâhilinde 64 cami, 34 mescit, yedi medrese, 96 sıbyan mektebi, bir rüşdiye mektebi ve bir Rum kilisesi vardır.[39] Bu tarihte rüşdiye mektebinin muallim-i evveli Yakup Efendi, muallim-i sanisi Abdullah Efendi, Hat muallimi Hacı Vecihi Efendi ve bevvabı Mehmet Ali Ağa'dır.[40]

1899 yılında Bozkır'ın merkezi olan Siristad kasabasında 202 hanede 974 nüfus yaşamaktadır. Kaza dâhilinde 94 nefer Rum yaşarken 27.607 Müslüman, toplam 27.701 nüfus, yaşamaktadır. Kazada, 59 camii ve mescit, 6 tekke, 18 medrese, 63 mektep ve 5.201 hane vs. bulunmaktadır. Ayrıca *bir rüşdiye mektebi, yeni usul üzere iki ibtidai*

[29] KVS /1303, s. 185-186.
[30] KVS /1303, s. 201.
[31] KVS /1303, s. 315.
[32] KVS /1305, s. 241.
[33] KVS /1306, s. 119.
[34] KVS /1306, s. 243.
[35] KVS /1307, s. 109.
[36] KVS /1307, s.217.
[37] KVS /1308, s. 249-250.
[38] KVS /1308, s. 264; KVS /1310, s. 248..
[39] KVS /1309, s. 92-93.
[40] KVS /1309, s. 217.

mektebi ve 30 kız ile 60 erkek talebe, eski usul 59 mektebe 1.454 kız talebe, 888 erkek talebe ve gayr-i Müslim bir ibtidai mektebine 15 talebe, 18 medreseye 18 müderris, 384 talebe devam eylemektedir.[41]

1906 senesinde Bozkır rüşdiye mektebinin muallim-i evveli Tevfik Efendi, hat muallimi Ahmet Efendi'dir. Okulun 25 öğrencisi bulunmaktadır. Bozkır ibtidai mektebinin mualllim-i evveli Mustafa Efendi, muallim-i sanisi Ali Efendi'dir. Okulun öğrenci sayısı 102 olarak bilinmektedir. Bozkır kazasında 11.224 hane, bir hükümet dairesi, 72 camii, 28 mescit, 10 medrese, 96 mektep ve bir kilise vardır. Bozkır'da 25.361'i kız ve 26.188 erkek, toplam 51.549 Müslüman nüfusu vardır. Ayrıca kazada 108 kız, 121 erkek, toplam 229, Hristiyan nüfusun varlığı bilinmektedir. Bozkır kazasında, toplam 25.469 kız ve 26.309 erkek, toplam 51.778, nüfus yaşamaktadır.[42]

Tablo: 2- 1906 senesi Bozkır nüfusu

Millet	**Kız**	**Erkek**	**Toplam**
İslam	25.361	26.188	51.549
Hristiyan	108	121	229
Toplam	25.469	26.309	51.778

Bozkırlı Memurlar

Bozkırlı memurlar, Şubat/Haziran 1852-1886/1887 (h. 1268 evasıtı-h. 1304) tarihleri arasında doğmuşlardır. Bozkır, bu dönemde Konya vilayetine bağlı bir kaza merkezidir.

Bozkırlı memurlardan üçünün tercüme-i halinde *Konya vilayetinde Bozkır kazasında tevellüd etmiştir* tabiri bulunmaktadır. Bu memurlardan ikisi Bozkır kazasına tâbi *Ahurlı* ve *Soğucak* köylerinde, biri ise Bozkır kasabasında doğmuştur.

Memurlardan 11'inin özgeçmişinde ise *Bozkır kazası/kasabası*, bir memurda ise *Tırhala kasabası* ifadeleri doğum yerini ifade ederken kullanılmıştır.

Bozkırlı 15 memurdan; altısı Bozkır merkezde, ikisi Siristad[43] kasabasında, biri Tırhala'da dünyaya gelmişlerdir. Geriye kalan altı memurdan beşi, Bozkır'ın "Dolhanlar, Ahurlı[44], Aya, Soğucak ve Kuruçay[45]" köylerinde, biri ise Bozkır'a bağlı Belviran

[41] KVS /1317, s. 155.
[42] KVS /1322, s. 102-103.
[43] Bugün Bozkır'ın merkezidir.
[44] Bozkır'a bağlı bir köy iken, 1963 yılında belde olmuştur. 09/05/1990 tarih ve 3644 sayılı yasa ile ilçe yapılarak Konya'ya bağlanmıştır. (http://www.konyanin sesi. com/ ahirli-ilcesi-tanitimi/, erişim tarihi: 10.04.2016).
[45] Bu köy de, Ahırlı ilçe olduktan sonra Ahırlı'ya bağlanmıştır (Aynı internet sitesi).

Nahiyesinin Cicek köyünde doğmuşlardır. Bozkırlı memurların tercüme-i hallerinde, ölüm tarihi belirtilen memur yoktur.

Bozkırlı memurların hayat hikâyelerini tek tek vermektense, tablolar halinde vermenin uygun olacağı kanaatiyle birtakım tablolar oluşturulmuştur.

Tablo: 3- Memurlar İle İlgili Bazı Bilgiler

S.Nu	Memurun Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Baba Adı
1	Mehmet Nuri Efendi	Bozkır/ h. 1268 evasıt Şubat/Haziran 1852	Kuyumcu-zâde Muhsin Hoca
2	İmam-zâde Süleyman Vehbi Efendi	Bozkır Dolhanlar köyü/ h. 1269 (1853)	Mustafa Efendi
3	İbrahim Fevzi Efendi	Bozkır Ahurlu Köyü/h. 1272 (1855/1856)	Ahmet Efendi
4	Hasan Rıza Efendi	Bozkır Aya köyü/ Safer 1274 (Eylül/Ekim 1857)	Halil Hilmi Efendi
5	Ali Rıza Efendi	Bozkır/ h. 1276 evail Temmuz/Kasım 1859	Mehmet Ağa
6	Ahmet Hilmi Efendi	Bozkır Belviran nahiyesi Cicek köyü / h. 1277 (1860/1861)	Şaban-zâde İbrahim Efendi
7	Halil Hayri Efendi	Bozkır/ h. 1283 (1866/1867)	Hacı Ali Efendi
8	Yorgi Efendi	Bozkır/ h. 1287 (1870/1871)	Şemo-yı Siristad
9	Ahmet Şükrü Efendi	Bozkır Soğucak köyü/ h. 1289 (1872/1873)	Hasan Efendi müderris
10	Ömer Lütfü Efendi	Bozkır Kuruçay köyü/h. 1293 (1876/1877)	Tekeli-zâde Ali Ağa *arpacı*
11	Ali Haydar Efendi	Bozkır Siristad Kasabası/ h. 1293 (1876/1877)	Abdulbaki Ağa
12	Mehmet Tevfik Efendi	Tırhala/ h. 1297 (1879/1880)	Hacı Emin Efendi
13	Mustafa Efendi	Bozkır Siristad kasabası/ h. 1300 (1882/1883)	Etimekçi-zâde Hasan Efendi
14	Mehmet Talip Efendi	Bozkır/h. 1301/ r. 1300 (1884)	Abdulgaffar-zâde Mehmet Ali Efendi *süvari tahsildarı*
15	Hasan Rıfkı Efendi	Bozkır/ h. 1304/r. 1302 (1886/1887)	Ekmekçi Ahmet Usta

Sicil-i Ahvâl Defterlerine göre ilk doğan Bozkırlı memur, Mehmet Nuri Efendi olup, Şubat/Haziran 1852 (h. 1268 evasıtı) tarihinde Bozkır'da doğmuştur. Kuyumcu-zâde Muhsin Hoca'nın oğludur.[46]

[46] BOA, DH. SAİD. d, 32/491.

Süleyman Vehbi Efendi ise 1853 (h./r. 1269) yılında Bozkır'ın Dolhanlar köyünde dünyaya gelmiş olup, babasının adı Mustafa Efendi'dir. Sicill-i Ahvâl kayıtlarında İmam-zâde Süleyman Vehbi Efendi olarak geçmektedir.[47]

Bozkır'ın Ahırlı Köyünde 1855/1856 (h. 1272) tarihinde doğan İbrahim Fevzi Efendi'nin babasının adı Ahmet Efendi'dir.[48] Hasan Rıza Efendi, Eylül/Ekim 1857 (Safer 1274) tarihinde Bozkır kazasının Aya köyünde doğmuştur. Konya vilayeti sandık emini Halil Hilmi Efendi'nin oğludur.[49]

Bozkır merkezde Temmuz/Kasım 1859 (h. 1276 evaili) tarihinde doğan Ali Rıza Efendi'nin babasının adı Mehmet Ağa'dır.[50] Şaban-zâde İbrahim Efendi'nin oğlu olarak Bozkır kazasına tabi Belviran nahiyesinin Cicek köyünde, 1860/1861 (h. 1277)'de dünyaya gelen Bozkırlı memur ise Ahmet Hilmi Efendi'dir.[51]

Halil Hayri Efendi, Hacı Ali Efendi'nin oğlu olup, 1866/1867 (h. 1283) tarihinde, Bozkır'da doğmuştur.[52] Bozkırlı memurlar içerisinde tek gayr-i Müslim olan memur ise, Yorgi Efendi'dir. Yorgi Efendi, Siristadlı Şemo (Şemo-yı Siristad)'nun (?) oğlu olarak 1870/1871 (h. 1287) senesinde Bozkır'da dünyaya gelmiştir.[53]

Müderris Hasan Efendi'nin oğlu olan Ahmet Şükrü Efendi, Bozkır'ın Soğucak köyünde, 1872/1873 (h. 1289) yılında doğmuştur.[54] Ömer Lütfü Efendi, 1876/1877 (h. 1293) tarihinde, Bozkır kazasının Kuruçay köyünde dünyaya gelmiş olup, babası arpacı esnafından Ali Ağa'dır.[55]

1876/1877 (h. 1293) tarihinde Bozkır kazasının Siristad kasabasında doğan Ali Haydar Efendi, Abdulbaki Ağa'nın oğludur.[56] Bozkırlı olup, Bozkır dışında doğan tek memur ise Mehmet Tevfik Efendi'dir. Bozkır ahalisinden Hacı Emin Efendi'nin oğlu olup, 1879/1880 (h. 1297) senesinde dünyaya gelmiştir.[57]

Etimekçi-zade Hasan Efendi'nin oğlu olan Mustafa Efendi, Bozkır'ın Siristad kasabasında, 1882/1883 (h. 1300) senesinde doğmuştur.[58] 1884 (h. 1301/r. 1300) yılında Bozkır'da doğan Mehmet Talip Efendi'nin, babası Bozkır kazası süvari tahsildarı

[47] BOA, DH. SAİD. d, 179/429.
[48] BOA, DH. SAİD. d, 52/461.
[49] BOA, DH. SAİD. d, 36/211.
[50] BOA, DH. SAİD. d, 15/109.
[51] BOA, DH. SAİD. d, 40/117.
[52] BOA, DH. SAİD. d, 99/121.
[53] BOA, DH. SAİD. d, 130/409.
[54] BOA, DH. SAİD. d, 120/293.
[55] BOA, DH. SAİD. d, 99/173.
[56] BOA, DH. SAİD. d, 155/453.
[57] BOA, DH. SAİD. d, 140/389.
[58] BOA, DH. SAİD. d, 155/455.

Abdulgaffar-zade Mehmet Ali Efendi'dir.[59] Hasan Rıfkı Efendi, 1886/1887 (h. 1304/ r. 1302) tarihinde, Bozkır kazasında dünyaya gelmiştir.[60]

Bozkırlı memurların kullandıkları sıfatlara gelince: Memurların tamamı (15'i) *Efendi* sıfatını kullanmıştır. Memur babalarından dokuzu *Efendi,* üçü *Ağa*, biri *usta*, biri *hoca* sıfatlarını kullanırken, bir memur babası da sıfat kullanmamıştır. Adında, sıfat olmayan tek Bozkırlı memur babası ise, Yorgi'nin babası, Şemo'dur.

Memurların Eğitim Durumları, Aldıkları Diplomalar ve Bildikleri Lisanlar

Bozkırlı memurların eğitim ve okuryazarlık durumları, aldıkları şehâdetnâmeler (diploma) ve bildikleri lisanlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 4- Memurların Eğitim Durumları

SN	Memurun Adı	Eğitim Durumları- Diploma- Bildikleri Lisanlar
1	Mehmet Nuri Efendi	Sıbyan mektebinde ilk dini bilgileri ve medresede Arapça eğitim almıştır. Türkçe okuryazardır.
2	Süleyman Vehbi Efendi muallim	Dolhanlar köyü sıbyan mektebinde ilk ilimleri tahsil ettikten sonra Konya Feyziye Medresesinde sarf, mantık, meâni, kelâm ilmi ve bazı fununu tedris etmiş ve pekiyi dereceli şehâdetnâme almıştır. Konya darü'l-mualliminde eğitim görmüş ve şehâdet-nâmesi mevcuttur. Türkçe kitâbet eder.
3	İbrahim Fevzi Efendi muallim	Bozkır sıbyan mektebinde ilk bilgileri aldıktan sonra Dersaadet'te Dökmeci-i sani medresesinde akaide kadar ders görmüştür. Darü'l-muallimin rüşdiye kısmına ait orta derecede şehâdetnâme almıştır. Arapça ve Türkçe tekellüm ve kitâbet eder.
4	Hasan Rıza Efendi	Sıbyan mektebinde dini ilimleri ve İrfaniye Medresesinde Arapça ve Farsça okumuştur. Türkçe okuryazardır.
5	Ali Rıza Efendi	Bozkır sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde eğitim gördükten sonra rüşdiye şehâdetnâmesi (diploma) almıştır. Türkçe kitâbet (yazmak) eder.
6	Ahmet Hilmi Efendi	Sıbyan mektebinde dini bilgiler ve Arapça eğitim almıştır. Türkçe okuryazardır.
7	Halil Hayri Efendi	Bozkır sıbyan mektebinde eğitim gördükten sonra bazı medreselerde birazcık Arapça ve Farsça okumuştur. Kendisi Türkçe okuryazardır.
8	Yorgi Efendi	Çöderhemi Rum Mektebi ile Bozkır Rüşdiye Mektebi'nde eğitim görmüştür. Türkçe okuryazardır.
9	Ahmet Şükrü Efendi	Sıbyan mektebinde eğitim gördükten sonra Yozgat Rüşdiye Mektebi'nde okumuş ve buradan şehâdetnâme almıştır. Türkçe okuryazardır.
10	Ömer Lütfü Efendi	Kuruçay köyü sıbyan mektebinde ilk bilgileri aldıktan sonra Manisa Rüşdiye ile Manisa Mülkiye İdadi Mekteplerinde okumuş ve her iki

[59] BOA, DH. SAİD. d, 154/217.
[60] BOA, DH. SAİD. d, 195/69.

		okuldan da şehâdetnâme almıştır. Türkçe okuryazar olup Fransızca'ya aşinadır.
11	Ali Haydar Efendi	Bozkır sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde okuyup pekiyi derecede rüşdiye şehâdetnâmesi almıştır. Medresede bir miktar Arapça okumuştur.
12	Mehmet Tevfik Efendi	Soma ibtidai mektebinde dini bilgileri aldıktan sonra rüşdiye mektebi ile İzmir İdadi Mektebinde eğitim görmüştür. Rüşdiye ve idadi mekteplerinden pekiyi derecede şehâdet-nâme almıştır.
13	Mustafa Efendi	Bozkır ibtidai ve rüşdiye mekteplerinde okumuştur. Rüşdiye şehâdetnâmesi mevcuttur.
14	Mehmet Talip Efendi	Bozkır sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde eğitim almıştır. Rüşdiye şehâdetnâmesi vardır. Türkçe okuryazardır.
15	Hasan Rıfkı Efendi	Bozkır Rüşdiye Mektebindeki eğitiminden sonra iyi dereceli şehâdetnâme almıştır.

Tablo ışığında birtakım açıklamalar yapılacak olunursa;

- Sıbyan mektebinde okuyan memur sayısı 11'dir.
- Rüşdiye mektebinde dokuz memur okumuştur.
- Medresede eğitim alan altı memur bulunmaktadır.
- İbtidai mektebinde okuyan iki memur vardır. Bu memurlar Bozkır ve Soma ibtidai mekteplerinde okumuşlardır.
- Rum mektebinde öğrenim gören bir memur vardır.
- İdadi mektebinde okuyan iki kişidir.
- Darülmualliminde iki memur öğrenim görmüştür.

Bozkırlı memurların okudukları okullar ile ilgili ayrıntı şöyledir:

- Sıbyan mektebinde bir memur okumuştur.
- İbtidai ve rüşdiye mekteplerinde okuyan bir memur vardır.
- Sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde üç memur okumuştur.
- Rum mektebi ile rüşdiye mektebinde okuyan bir memur bulunmaktadır.
- Sıbyan mektebi ile medresede öğrenim gören iki memur vardır.
- Sadece rüşdiye mektebinde bir memur öğrenim görmüştür.
- Sıbyan mektebi, medrese ve Darülmualliminde iki memur okumuştur.
- Sıbyan mektebi, rüşdiye mektebi ile medresede öğrenim gören bir kişi vardır.
- Sıbyan, rüşdiye ve idadi mekteplerinde bir kişi öğrenim görmüştür.
- İbtidai, rüşdiye ve idadi mekteplerinde okuyan bir memur bulunmaktadır.

Şehâdet-nâme (diploma) alan Bozkırlı memurlar ise şöyledir:

- Şehâdet-nâmesi bulunan 10 Bozkırlı memur bulunmaktadır. Bu memurlar ise "Süleyman Vehbi Efendi, İbrahim Fevzi Efendi, Ali Rıza Efendi, Ahmet Şükrü Efendi, Ömer Lütfü Efendi, Ali Haydar Efendi, Mehmet Tevfik Efendi, Mustafa Efendi, Mehmet Talip Efendi ve Hasan Rıfkı Efendi"dir.
- Rüşdiye diploması olan dokuz kişidir. Bunlardan İbrahim Fevzi Efendi'nin diploması, Darülmuallimin rüşdiye kısmına aittir.
- Konya Feyziye Medresesi'nden şehâdet-nâmesi olan memur ise İbrahim Fevzi Efendi'dir.
- İdadi diploması olan iki memur vardır. Bu memurlar ise Ömer Lütfü Efendi ile Mehmet Tevfik Efendi'dir.
- Rüşdiye ve idadi diplomasına sahip olan iki kişi vardır. Bunlar, Ömer Lütfü Efendi ve Mehmet Tevfik Efendi isimli Bozkırlılar'dır.
- Konya Darülmuallimini diploması olan memur ise Süleyman Vehbi Efendi'dir.
- Tercüme-i hallerinde/özgeçmişlerinde diploma konusunda bilgi verilmeyen beş memur bulunmaktadır. Bu memurlar ise Mehmet Nuri Efendi, Hasan Rıza Efendi, Ahmet Hilmi Efendi, Halil Hayri Efendi ve Yorgi Efendi'dir.

Bozkırlı memurlardan birkaçının tercüme-i halinde "Türkçe kitâbet eder (Türkçe yazar)" şeklinde kayıt vardır. Bu memurlar da okuryazar olarak değerlendirilmiştir. Çünkü okuma bilmeyen bir memurun yazması mümkün değildir. Bozkırlı memurların okuryazarlık durumu ve bildikleri lisanlara gelince:

- Okuryazarlık durumu tercüme-i halinde belirtilmeyen dört memur vardır. Bu memurlar, Ali Haydar Efendi, Mehmet Tevfik Efendi, Mustafa Efendi ve Hasan Rıfkı Efendi'dir. Aslında bu dört memurun da şehâdet-nâmesi vardır. Belki de tercüme-i hallerine okuryazarlık durumunu yazmayı unutmuşlardır.
- Türkçe okuryazar olan 11 memur bulunmaktadır.
- Bazı memurların özgeçmişlerinde Türkçe okuryazarlığı yanında bazı ibareler de vardır. İbrahim Fevzi Efendi'nin özgeçmişinde "Arapça ve Türkçe tekellüm ve kitâbet eder" şeklinde kayıt vardır. Bu memur, Arapça ve Türkçe konuşmakta ve yazmaktadır.
- Ömer Lütfü Efendi'nin sicil kaydında "Türkçe okuryazar olup Fransızcaya aşinadır" şeklinde ifade vardır.

Bozkırlı Memurların Eğitim Gördükleri Okullar

Bozkırlı memurların eğitim gördükleri okullar arasında; "Dolhanlar Köyü Sıbyan Mektebi, Bozkır Sıbyan Mektebi, Kuruçay Köyü Sıbyan Mektebi, Konya Fevziye Medresesi, İrfaniye Medresesi, İstanbul Dökmeci-i Sani Medresesi, Soma İbtidai Mektebi, Rum Mektebi, Bozkır Rüşdiye Mektebi, Yozgat Rüşdiye Mektebi, Manisa

Rüşdiye Mektebi, Soma Rüşdiye Mektebi, Manisa Mülkiye İdadi Mektebi, İzmir İdadi Mektebi ve Konya Darülmuallimini" bulunmaktadır.

Memurların İşe Başlama Yaşları, Görev yaptıkları Şehirler ve Aldıkları Maaş

Bozkırlı memurların işe başlama yaşları, yaptıkları görevler, görev yerleri ve aldıkları maaşları tabloda gösterilmiştir. Memurların en az ve en çok aldıkları maaşlarına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra memurların yapmış oldukları vazifeleri, adlarının altında gösterilmiştir.

Tablo: 5- Memurların İşe Başlama Yaşları, Görev Yerleri ve Aldıkları Maaş

Memurun Adı-Yaptığı Görevi	İşe Başlama Yaşı	Görev Yaptıkları Şehirler	Aldıkları Maaş (En az- en çok)
Mehmet Nuri Efendi *Tahrirat kâtibi, nüfus memuru*	22 silk-i askeri	Bozkır, Beyşehir	136- 500
Süleyman Vehbi Efendi *muallim*	38	Hadim kazası Siloğunda, Karaman ve Isparta rüşdiye mektepleri; Konya Aziziye ibtidai mektebi.	150-320
İbrahim Fevzi Efendi *muallim*	30	Suriye (Duma rüşdiye mektebi), Adana Panzınçukuru rüşdiye mektebi, Basra rüşdiye mektebi	400-810
Hasan Rıza Efendi *aşar kâtibi/*	16 mülazemet/stajyer	Konya, Meram, Niğde	40-1800
Ali Rıza Efendi *Kâtip*	24	Bozkır	200-300
Ahmet Hilmi Efendi *sandık eminliği*	20-asker 24 mülazemet	Konya, Burdur Sancağı Tefenni kazası	270
Halil Hayri Efendi *kâtip*	25 mülazemet	Konya, Bozkır	400
Yorgi Efendi *müstantik muavini, kâtip, aza, polis memuru*	16 mülazemet	Bozkır, Ereğli, Dersaadet, Selanik, Manastır, Dersaadet	50-1500
Ahmet Şükrü Efendi *muhabere memuru*	22 silk-i askeri	Yanya vilayeti Loros kasabası, Selanik vilayeti Menlik Telgraf ve Posta Merkezi	200-250 muvakkat maaş
Ömer Lütfü Efendi *kâtip*	20 mülazemet	Saruhan, Kırkağaç	300
Ali Haydar Efendi *kâtip*	31	Bozkır, Koçhisar	250-500
Mehmet Tevfik Efendi *kâtip*	22	Soma, Kula	200-300
Mustafa Efendi *tahsildar, kâtip*	21	Bozkır, Seydişehir	200-250
Mehmet Talip Efendi *kâtip*	21 dört yıl mülazemet	Bozkır, Uluborlu	200-800
Hasan Rıfkı Efendi *kâtip, memur*	22	Bozkır	200-250

Mehmet Nuri Efendi, 6 Kasım 1873 (15 N 1290) tarihinde, 22 yaşında iken, askere gitmiştir. 30 Temmuz 1880 (22 Ş 1297) tarihinde terhis olmuştur. 31 Aralık 1882 (20 S 1300) senesinde 136 kuruş maaşla Bozkır kazası tahrirat kitâbetine tayin olmuştur. Bu görevinden istifa etmiştir. 4 Aralık 1884 (15 S 1302) tarihinde 250 kuruş maaşla Bozkır nüfus memuru olmuştur. 7 Ağustos 1883 (3 L 1300/25 Temmuz 1299) ile 18 Ocak 1881

(19 Ra 1301/5 K.sani 1299) tarihleri arasında 500 kuruş maaşla Bozkır nüfus tahriri görevinde bulunmuştur.[61]

Süleyman Vehbi Efendi, 13 Mart 1890 (21 B 1307/1 Mart 1306) tarihinde 250 kuruş yarım maaşla Hadim kazasına tâbi Siloğunda Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin olunmuştur. 20 Şubat 1892 (21 B 1309 / 8 Şubat 1307) tarihinde Karaman Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine, 320 kuruş maaşla, atanmıştır. Daha sonra 250 kuruş maaşla Isparta Rüşdiye Mektebi muallim-i saniliğine tayin olmuştur. 150 kuruş maaşla Konya Aziziye İbtidai Mektebi muallimliğine getirilmiştir. Bir müddet sonra Konya Darülmuallimini müdür yardımcılığına 200 kuruş maaşla getirilmiş, ardından 300 kuruş maaşla Darülmuallimin seyyar muallimliğine tayin edilmiştir.[62]

İbrahim Fevzi Efendi, 30 yaşında iken, 18 Kasım 1886 (20 S 1304/5 T.sani 1302) tarihinde 600 kuruş maaşla Suriye'de Duma kazası rüşdiye mektebi muallim-i evvelliğine tayin olmuştur. 3 Ekim 1892 (11 Ra 1310/ 21 Eylül 1308) senesinde rik'a muallimliği de uhdesine verilerek 400 kuruş maaşla Adana vilayetinde Panzınçukuru Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine getirilmiştir. 7 Ekim 1895 (17 R 1313/ 25 Eylül 1311) tarihinde 800 kuruş maaşla Basra Rüşdiye mektebi muallimi olmuştur. Maaşı bir müddet sonra 810 kuruşa yükseltilmiştir.[63]

Hasan Rıza Efendi, 13 Mart 1873 (13 M 1290) tarihinde, 16 yaşında iken mülazemetle (stajyer) Konya muhasebe kalemine girmiştir. Daha sonra 14 Eylül 1873 (21 B 1290) tarihinde, 400 kuruş maaşla, Meram bahçelerinin geçici aşar kâtibi olmuştur. 40 kuruş daimi maaşla Konya muhasebe kalemine tekrar girmiştir. Bir süre sonra maaşı 200 kuruşa çıkarılmıştır. Bir ara maaşı 280 kuruş olmuş, daha sonra 330 kuruşa yükseltilmiştir. 30 Aralık 1887 (14 R 1305) senesinde 1800 kuruş maaşın zamsı olan 360 kuruşu ile Niğde Sancağı muhasebeciliğine vekâleten tayin edilmiştir.[64]

Ali Rıza Efendi, 18 Temmuz 1883 (13 N 1300) tarihinde, 24 yaşında iken, 240 kuruş maaşla Bozkır aşar ikinci kâtipliğine tayin edilmiştir. 13 Eylül 1886 (14 Z 1303/1 Eylül 1302) tarihinde 300 kuruş maaşla Bozkır Düyun-i Umumiye memuriyetine tayin olunmuştur. 13 Haziran 1888 (3 L 1305/1 Haziran 1304) tarihinde 200 kuruş maaşla Bozkır menâfi-i umumiye idaresi kitâbetine tayin olunmuştur. Daha sonra 270 kuruş maaşla Bozkır kazası sandık eminliğine getirilmiştir.[65]

Ahmet Hilmi Efendi, 20 yaşında askere alınıp Tophane-i Amire Birinci Sanayi Alayı'nın ikinci idadiye taburunun üçüncü bölüğüne bölük eminliği vazifesiyle dört yıl hizmet ettikten sonra tezkere almıştır. 1882/1883 (1300) senesinde, 24 yaşında, Konya

[61] BOA, DH. SAİD. d, 32/491.
[62] BOA, DH. SAİD. d, 179/429.
[63] BOA, DH. SAİD. d, 52/461.
[64] BOA, DH. SAİD. d, 36/211.
[65] BOA, DH. SAİD. d, 15/109.

vilayeti muhasebe kalemine stajyer olarak girmiştir. 13 Mart 1888 (29 C 1305) tarihinde, 270 kuruş maaşla, Burdur Sancağı Tefenni kazası sandık eminliğine getirilmiştir.[66]

Halil Hayri Efendi, 5 Nisan 1891 (25 Ş 1308/22 Mart 1307) tarihinde, 25 yaşında iken, Konya Ziraat Bankasına maaşsız stajyer olarak dört ay devam etmiştir. 24 Ağustos 1891 (18 M 1309/12 Ağustos 1307) tarihinde 400 kuruş maaş ile Bozkır Ziraat Bankası sandık muhasebesi kitabetine tayin edilmiştir.[67]

Bozkırlı memurlar içerisindeki tek gayr-i Müslim olan Yorgi Efendi, 1886 (h 1303/r 1302) senesinde bir müddet Bozkır kazası tahrirat ve Bidayet Mahkemesi kalemlerine stajyer olarak devam etmiştir. 19 Şubat 1890 (28 C 1307) tarihinde 300 kuruş maaşla Bozkır Bidayet Mahkemesi sorgu hâkimliği muavinliğine tayin edilmiştir. Daha sonra Ereğli Bidayet mahkemesi ikinci kitâbetine 225 kuruş maaşla becayiş suretiyle tayin olmuştur. 5 Temmuz 1901 (18 Ra 1319/23 Haziran 317) tarihinde 50 kuruş maaşla Dersaadet İkinci Ticaret Mahkemesi zabıt kitâbetine getirilmiştir. Daha sonra 1.000 kuruş maaşla Selanik Bidayet Mahkemesi, ardından 1200 kuruş maaşla Manastır İstinaf Mahkemesi azalıklarına getirilen Yorgi Efendi'nin maaşı, 1500 kuruşa yükseltilmiştir.[68]

Ahmet Şükrü Efendi, 22 Ocak 1895 (10 K.sani 1310)'te askere alınmıştır. 3 Ağustos 1903 (9 Ca 1321/21 Temmuz 1319) tarihinde 200 kuruş geçici maaşla Yanya vilayeti Loros kasabası Telgraf ve Posta Merkezi muhabere memuriyetine tayin edilmiştir. Maaşı daha sonra 250 kuruşa çıkarılmıştır. 8 Eylül 1904 (27 C 1322/26 Ağustos 1320) tarihinde, Selanik vilayeti Menlik Telgraf ve Posta Merkezi muhabere memuriyetine, 250 kuruş geçici maaşla getirilmiştir.[69]

Ömer Lütfü Efendi, 30 Kasım 1895 (12 C 1313/18 T.sani 1311) tarihinde, 20 yaşında iken, Saruhan Sancağı Ziraat Bankası şubesine stajyer olarak girmiştir. 19 Ra 1314/16 Ağustos 1312[70]) tarihinde 300 kuruş maaşla Kırkağaç kazası Ziraat Bankası Sandığı muhasebe kitâbeti refakatine tayin olmuştur.[71]

Ali Haydar Efendi, 29 Haziran 1906 (7 Ca 1324/16 Haziran 1322) tarihinde 250 kuruş maaşla Bozkır Ziraat Bankası muhasebe kitâbeti refakatine tayin olunmuştur. Ali Haydar Efendi daha sonra 500 kuruş maaşla Koçhisar kazası Ziraat Bankası muhasebe kitabetine terfi olunmuştur.[72]

[66] BOA, DH. SAİD. d, 40/117.
[67] BOA, DH. SAİD. d, 99/121.
[68] BOA, DH. SAİD. d, 130/409.
[69] BOA, DH. SAİD. d, 120/293.
[70] Belgede 16 Eylül 1312 tarihi yazsa da doğrusu yukarıdaki gibidir.
[71] BOA, DH. SAİD. d, 99/173.
[72] BOA, DH. SAİD. d, 155/453.

Mehmet Tevfik Efendi, 16 Şubat 1902-21 Temmuz 1903 tarihleri arasında 200 kuruş maaşla Soma kazası reji idaresi kitâbetinde istihdam olunmuştur. Daha sonra Kula Ziraat Bankası Sandığı muhasebe kitabetine 300 kuruş maaşla tayin olmuştur.[73]

Mustafa Efendi, 30 Mayıs 1901 (3 Ra 1321) – 13 Şubat 1907 (29 Z 1324) tarihleri arasında 200 kuruş maaşla Bozkır Ziraat Bankası tahsildarlığında bulunduktan sonra tayini, 15 Şubat 1907 (2 M 1325) tarihinde, 250 kuruş maaşla Seydişehir (Seydişehri) Ziraat Bankası Sandığı muhasebe kitâbeti refakatine yapılmıştır.[74]

Mehmet Talip Efendi, Bozkır kazası mal kalemine stajyer olarak girip, dört sene kadar görev yapmıştır. 10 Haziran 1908 (10 Ca 1326/27 Mayıs 1324[75]) tarihinde 200 kuruş maaşla Bozkır kazası tahsilat idaresi müfredat kitâbetine tayin olmuştur. Mehmet Talip Efendi, 8 Ocak 1910 (26 Z 1327/26 K.evvel 1325[76]) tarihinde, Uluborlu kazası mal müdürlüğüne 800 kuruş maaşla getirilmiştir.[77]

Hasan Rıfkı Efendi, 30 Ağustos 1908 (2 Ş 1326/17 Ağustos 1324) tarihinde 150 kuruş maaşla Bozkır tapu kitâbeti refakatine tayin olunmuştur. Daha sonra maaşı 200 kuruşa çıkarılmıştır. Memuriyeti bir müddet sonra 250 kuruş maaşla, Bozkır Ziraat Bankası Sandığı memur refakatine tahvil edilmiştir.[78]

Sonuç

Sicill-i Ahvâl Defterleri, biyografi ve prosopografi[79] çalışmalarına kaynaklık etmesi hasebiyle yakınçağ dönemi Osmanlı Tarihi'nin önemli kaynakları arasında bulunmaktadır. Bu defterler, 19. Yüzyılın son çeyreğinde memurların tercüme-i hallerinin kayıt altına alınmasıyla oluşturulmuştur. Defterde kaydı bulunan kamu personelinin "doğum tarihleri, baba adları, hem kendilerinin hem de babalarının kullandıkları sıfatlar, öğrenim gördükleri okullar, diploma ve okuryazarlık durumları, işe başlama yaşları, aldıkları maaş, tayin, terfi, ödül ve ceza vs." gibi hususlar kayıtlıdır.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinden maaşlarda yapılan kesintiler tespit edilebilmektedir. Bazen devletin maaşlarda indirime gittiği görülmektedir. Bu defterlerden, devletin ekonomi durumu hakkında bazı tespitlerin yapılabileceği aşikârdır.

Bozkır kazasında bulunan eğitim kurumları arasında *sıbyan mektebi, rüşdiye mektebi ve medreseler* bulunduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra bir Rum Mektebinin varlığı söz konusudur. Bozkırlı memurlar arasında iki muallim/öğretmen bulunmaktadır.

---

[73] BOA, DH. SAİD. d, 140/389.
[74] BOA, DH. SAİD. d, 155/455.
[75] Belgede 1323 yılı yazsa da doğrusu yukarıdaki gibidir.
[76] Belgede 26 T.sani 1325 tarihi yazsa da doğrusu yukarıdaki gibidir.
[77] BOA, DH. SAİD. d, 154/217.
[78] BOA, DH. SAİD. d, 195/69.
[79] Kollektif biyografi çalışmalarını ifade etmektedir (Aydın Efe, "Sicill-i Ahvâl kayıtlarına Göre Payaslı Memurlar", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2013, 10/23, s. 192; Ürkmez-Efe, *Hataylı Osmanlılar*, s. 17).

Tanzimat ilanı ve Islahat Fermanı ile Osmanlı personel politikalarında bir değişiklik söz konusu olmuştur. Özellikle Islahat Fermanı ile birlikte gayr-i Müslim unsurların da memur olmalarının önü açılmıştır.

Bozkırlı memurlar ile bazı kaza merkezlerindeki memur sayısı kıyaslandığında; Kalecikli[80] 12, Simavlı[81] 20, Payaslı[82] dokuz, Anamurlu[83] dokuz, Bergamalı[84] 21 ve Bayburtlu[85] 25 memurun bulunduğu görülmektedir.

[80] Aydın Efe, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kalecikli Memurlar", Tarih Okulu Dergisi, S. XXV, 2016, s. 79-100.
[81] Nurgül Bozkurt, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Simavlı Memurlar", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 27, 2011, 1-12.
[82] Aydın Efe, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Payaslı Memurlar," *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2013, 10/23, s. 181-194.
[83] Ahmet Ali Gazel, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi'nde Görev Yapan Anamurlu Memurlar", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, Erzurum 2007, s. 203-213.
[84] Mehmet Başaran, "Sicill-i Ahval defterlerine Göre Bergama Doğumlu Memurlar (1827-1892)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/ 1, 2013, 77-103.
[85] Yunus Özger, "Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Kayıtlı Bayburtlu Osmanlı Devlet Memurları", *History Studies*, Volume 7, Issue 4, 2015, s. 69-85.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları
BOA, DH. SAİD. d, 32/491; 179/429; 52/461; 15/109; 36/211; 40/117; 99/121; 130/409; 120/293; 99/173; 155/453; 140/389; 155/455; 154/217; 195/69.
Kitap ve makaleler
Başaran, Mehmet, "Sicill-i Ahval defterlerine Göre Bergama Doğumlu Memurlar (1827-1892)", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXVIII/ 1, 2013, 77-103.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul 2010.
Bozkurt, Nurgül, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Simavlı Memurlar", Akademik Bakış Dergisi, S. 27, 2011, 1-12.
Cevdet Paşa, Tezâkir 40-Tetimme, Yayın. Cavid Baysun, TTK Yay., Ankara 1991.
Düstur, c. IV.
Efe, Aydın, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Payaslı Memurlar," Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, 10/23, s. 181-194.
Efe, Aydın, "Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kalecikli Memurlar", Tarih Okulu Dergisi, S. XXV, 2016, s. 79-100.
Gazel, Ahmet Ali, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi'nde Görev Yapan Anamurlu Memurlar", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 32, Erzurum 2007, s. 203-213.
KVS / 1292; 1293; 1294; 1295; 1296; 1299; 1300; 1301; 1303; 1305; 1306; 1307; 1308; 1309; 1317; 1322.
Kütükoğlu, Mübahat S., "Sicill-i Ahvâl Defterleri'ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları", GDAAD, sy. 12 (1988), s. 141-157.
Mert, Talip, "Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler-I", Arşiv Araştırmaları Dergisi, S. 2, 2000, s. 97-111.
Mert, Talip, "Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Nizamnameler II: Osmanlı Devleti Sicill-i Ahval Dairesiyle Şubelerine Ait Yönetmelik", Arşiv Araştırmaları Dergisi, S. 3, 2001, s. 41-52.
Özger, Yunus, "Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Kayıtlı Bayburtlu Osmanlı Devlet Memurları", History Studies, Volume 7, Issue 4, 2015, s. 69-85.
Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. III, MEB Yay., İstanbul, 2004.
Sarıyıldız, Gülden, Sicill-i Ahvâl Komisyonu, DER Yay., İstanbul 2004.
Sarıyıldız, Gülden, "Sicill-i Ahvâl Defterleri", TDVİA, c. 37, İstanbul 2009, s. 134-136.
Şafakcı, Hamit, Bozkır'da Madencilik (1776-1839), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2013.
Şafakcı, Hamit, "Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği", Ululuslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. 6, S. 28, 2013, s. 340-347.
Şafakcı, Hamit, "Konya'nın Bozkır İlçesindeki Şeyh Musa Zaviyesi", Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 12, 2014, s. 237-255.
Ürkmez, Naim-Aydın Efe, Hataylı Osmanlılar, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.
http://www.konyanin sesi. com/ ahirli-ilcesi-tanitimi/, erişim tarihi: 10.04.2016.

Ek

Bozkırlı memur sicillerinden seçme örnek:
Ahmed Hilmi Efendi
Ahmed Hilmi Efendi, Şa'bân-zâde İbrahim Efendi'nin oğlıdır.
1277 sene-i hicriyesinde Bozkır kazasında Belviran nahiyesinin Cicek karyesinde tevellüd itmişdir.
Sıbyan mektebinde esâs-ı İslâmiyet olan mukaddime-i ulûm-i diniyye ve bir mikdar Arabî taallüm itmişdir. Türkçe okuryazar.
20 yaşında silk-i askeriye dühûl idüb Tophane-i Amireye mensûb Birinci Sanayi' Alayının ikinci i'dadiye taburunun üçünci bölüğüne bölük eminliği hidmetiyle dört sene îfâ-yı vazife iderek bâ-tezkire ihrac olunmuş ve 1300 senesinde 24 yaşında Konya vilâyeti muhâsebe kalemine mülâzemetle girüb 1305 senesi Cemadiyelahiresinin selhinde 270 guruş maaşla Burdur Sancağının Tefenni kazası sandık eminliğine ta'yin olunmuşdur.
Tefenni kazası kaimmakamlığıyla Burdur Mutasarrıflığından ve Konya Vilâyeti Defterdarlığıyla vali vekâletinden yazılan mülâhazalara atf ile Maliye Nezaret-i Celilesinden mumaileyhin umur-ı me'mûresini îfâya kifâyeti beyân kılınmışdır. Fi 13 Şevval sene 309 ve fi 28 Nisan sene 308.

NÜFUS VE TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE BOZKIR KAZA MERKEZİ'NİN DEMOGRAFİK YAPISI, SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ (1840–1845)

Hüseyin MUŞMAL [*]
Müjgan ŞAHİNKAYA [**]

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı XIX. yüzyıla ait iki önemli defter serisinden ilki nüfus, ikincisi de temettuat defterleridir. Nüfus defterleri, XIX. yüzyılın başlarında değişen ve gelişen şartlar çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması sonrasında açılan yeni ocağa asker toplamak gayesi başta olmak üzere imparatorluk dâhilindeki askerliğe elverişli erkek nüfusun tespit edilebilmesi maksadıyla yapılmış olan sayımlardan oluşmaktadır.

Defterler kazalara bağlı yerleşimlerde yaşayan erkek nüfusun isim, lakap, yaş, eşkal ve meslek bilgilerini ihtiva etmektedir. Hemen hemen aynı dönemlerde, Tanzimat'ın ilan edilmesiyle birlikte, Ferman'da ilan edilen yeni malî usuller doğrultusunda herkesin gelirine göre vergi alınması ilkesinin uygulanabilmesi maksadıyla yeni bir tahrir daha yapılmıştır. Temettuat adı verilen bu sayımlar, hane reislerinin sahip oldukları emlak, hayvanat ve temettuatlarının dökümünü içermektedir. Bu defterlerde aynı zamanda hane reislerinin isim, lakap, eşkal ve meslek bilgileri de yer almaktadır. Bu çalışmada, nüfus ve temettuat defterlerindeki veriler değerlendirilmek suretiyle XIX. yüzyıl ortalarında Konya Vilayeti'nin bir kazası olan Bozkır kaza merkezinin (Siristad) demografik yapısı, sosyal ve ekonomik özellikleri ele alınacaktır.

•

Anahtar Kelimeler
Konya, Bozkır, Nüfus, Temettuat Defteri, 1840-1844

•

[*] *Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hmusmal@hotmail.com.*
[**] *Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, mujgan_sahin_kaya@hotmail.com.*

GİRİŞ

Bir bölgenin sosyal ve ekonomik yapısının tahlil edilmesinde çok çeşitli faktörlerden yararlanılabilmektedir. Bu faktörlerden birisi de bölgenin beşerî şartlarıdır. Beşerî şartların, yani nüfusun cinsiyet, yaş, din, ırk ve meslek özelliklerinin bilinmesi, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısının ortaya çıkarılabilmesine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır[1].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı XIX. yüzyıla ait iki önemli defter serisinden ilki nüfus, ikincisi de temettuat defterleridir. Söz konusu sayımlardan oluşmuş olan temettuat tahrirleri, Tanzimat'ın ilanından sonra, ilki 1840 ve ikincisi 1844-45 yılında olmak üzere iki defa yapılmıştır. 1840 Tarihli Bozkır Temettuat Defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA, ML. VRD. TMT. D katalogunda 09836 numarada kayıtlıdır. Defter "Bozkır Kazası'nın nefs-i kasaba ve kurasının" emlâk ve arazilerinin kıymetini ihtiva etmektedir. Defterde kaza merkezi olan Siristad Kasabası'na ait 172 hanenin kayıtları yer almaktadır. Söz konusu defter Prof. Dr. Ramazan Tosun tarafından 2013 yılında bir kitapçık olarak yayımlanmıştır[2]. Ancak bizim tebliğimizde daha ziyade 1840 yılında yapılan tahrire ait elimizde bulunan icmal kayıtlarından istifade edilmiştir.[3]

Çalışmamızda kullanılan bir diğer defter 1845 tarihli Bozkır Kazası nüfus defteri'dir. Defter, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda BOA, NFS.d katalogunda 3321 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Kayıt bilgilerine göre, ciltli ve ebrulu olarak düzenlenmiş olan defter 20x51 ebadında olup 370 sayfadan oluşmaktadır. Defterle ilgili bilgi formunda verilen bilgilere göre, defterin başlangıç tarihi 29 Z 1260 / 9 Ocak 1845'tir. Her sayfada 8-10 satır ve her satırda 4-5 isim bulunan defterin 1, 55-56, 83-87, 155-156, 338-341, 368-370 numaralı sayfaları boştur. Defterin kapak sayfasında "Konya Sancağı Defter Nazırı idaresinde bulunan Bozkır Kazası'nın nüfus-ı zükûrunun İslam defteridir. Sene 1260"

[1] Hüseyin Muşmal, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Bozkır Kazası'nın İdari Durumu, Nüfus Özellikleri ve Nüfusun Mesleki Yapılanması", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, *Bildiriler Kitabı*, 12 Kasım 2006, Konya 2007, s.87.
[2] Ramazan Tosun, *1256 (1840) Tarihli Bozkır Temettuat Defteri*, Konya 2013.
[3] Muşmal, "Bozkır", s.87.

yazmaktadır[4]. Defterde 1845 tarihinde Bozkır Kazasına bağlı yerleşimler ile kaza merkezine ait kayıtlar yer almaktadır. Çalışmamızda sadece kaza merkezine ait kayıtlar ele alınacaktır. Bozkır kaza merkezine ait kayıtlar defterin 88 ile 99. sayfaları arasında yer almaktadır. Sayfanın başına "Kaza-i Bozkır" ifadesi yazıldıktan sonra altına "Karye-i Siristad" yazılmıştır.

1845 tarihli Bozkır Kazası nüfus defteri hane esasına göre tutulmuştur. Kayıtlarda hane reisi esas alınmış, önce hane reisi yazıldıktan sonra sırayla o hanede yaşayan erkek nüfus kaydedilmiştir. Kadın nüfusuna dair herhangi bir kayıt bu defterlerde bulunmamaktadır. Defterin düzenleniş tarzı incelendiğinde aşağıdaki tespitler yapılabilmektedir. Defterin başında öncelikle nüfus kaydının ait olduğu yerleşimin adı verilmiştir. Yerleşimde bulunan bütün haneler, hane numarası 1'den başlatılmak suretiyle deftere kaydedilmiştir. Hane reisinin adı satır başına yazıldıktan sonra hemen altına önce oğulları yazılmakta, daha sonra ise büyükten küçüğe olmak üzere hanedeki diğer erkekler kaydedilmektedir. Bununla birlikte aynı hanede yaşayan hane reisinin kardeşi, yeğeni, kayınbiraderi, amcası, üvey oğlu, torunu gibi erkek yakınları varsa onların adları da hanedeki erkek çocukların isimlerinin arkasından kaydedilmiştir.

Defterdeki kayıtların hane ve numara verilmek suretiyle düzenlendiği anlaşılmakla birlikte, bazı erkeklerin numara verilmeden kaydedildiği görülmektedir. Numara verilmeden kaydedilen erkeklerin genellikle askerde olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Defterdeki kayıtlar yerleşim birimine ait son kaydın bitimiyle birlikte toplam erkek sayısı verilerek mühürlenmiştir. Mühürler, Siristad Kasabası'nın muhtar-ı evveli, muhtar-ı sanisi ve imamına ait olup 1251 tarihlidir. Nüfus kaydını yapan kişi tarafından yapılan hesaplamalarda zaman zaman tutarsızlıklar olduğu, kayıtların eksik ya da fazla çıkmasına, bazı numaraların iki kere yazılmasına ve bazı numaralarının atlanmasına rağmen genel toplamın doğru hesaplandığı anlaşılmaktadır. Biz çalışmamızda defterdeki kayıtları esas almakla birlikte kendi hesaplamalarımız ışığında değerlendirme yapacağız[5].

[4] Bkz. Ek 1.
[5] Hüseyin Muşmal, Müjgan Şahinkaya, "1844 Tarihli Nüfus Sayımına Göre Beyşehir Kazası", *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/1 Winter 2015, s.485.

Nüfus defterlerinde kayıt altına alınan erkekler hane reisine olan yakınlıkları derecesinde isimleri kaydedildikten sonra, bunlara ait eşkâl bilgileri de kayıtlarda yer almıştır. Eşkâl bilgileri genel olarak kişinin boy özelliği (kısa, orta, uzun) ve bıyık, sakal türlerini (ak, kara, kır, köse, ter, taze, kumral, kırca, az, şabemred) ihtiva etmektedir. Kayıtlarda eşkâl bilgilerinin dışında kişilerin yaşı da net olarak ifade edilmektedir. Ayrıca meslek sahibi olan erkeklerin meşgul oldukları mesleklerin isimlerine de yer verilmiştir.

Nüfus defterlerinde isim, yaş, eşkâl ve meslek bilgilerinin dışında kişiye ait kayıtların üzerinde notlar halinde bazı bilgilere de rastlanmaktadır. Bu bilgiler askerde, Aydın'da veya Hacc-ı Şerif'te gibi başka memlekette bulunduğuna dair bilgileri de içermektedir. Defterlerdeki kayıtlar çok kısa ve özet bilgileri ihtiva ettiği için hanenin büyüklüğüne ve sayfaya göre değişmekle birlikte bir sayfada yaklaşık olarak 10-15 hane ve 30-35 erkek kaydı yer almaktadır[6].

A-DEMOGRAFİK YAPI

1-Nüfus

1845 tarihli Nüfus defterindeki kayıtlara göre, Bozkır kaza merkezi Siristad Kasabası'nda 1845 yılında, 167 hane, 366 erkek ve yaklaşık 750 kişi yaşamaktadır.

Tahmini nüfus iki metotla hesaplanabilir. Bunlardan ilki hane sayısının kabaca 5 ile çarpılmasıyla elde edilebilir. Bir diğer hesaplama metodu ise erkek nüfus kadar kadın nüfus bulunduğu kabul edilerek erkek nüfusun 2 ile çarpılmasıyla elde edilebilir. Her iki model de nüfusun kesin olarak tespitine imkân vermemekle birlikte, gerçeğe en yakın tahmine şimdilik bu modellerle ulaşmak mümkündür. Biz çalışmamızda yaptığımız nüfus hesaplamalarında erkek nüfus kadar kadın nüfus bulunduğunu kabul ederek yapılan ikinci metodu esas aldık. Her iki hesaplamanın da birbirine yakın sonuçlar verdiği çeşitli örneklerde görülmektedir[7].

Nitekim 167 hane ve 366 erkek nüfusun bulunduğu Bozkır Kazası'nda hane sayısı 5 ile çarpıldığında 835; erkek nüfus kadar kadın nüfus olduğu düşünüldüğünde ise 732 sayısına ulaşılmaktadır. Bu verilere göre Bozkır kaza merkezinde hane başına düşen erkek nüfusa bakıldığında bunun 2.2, hane başına düşen nüfusun ise, 4.4 olduğu söylenebilir.

[6] Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s. 485.
[7] Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s. 487

1840 tarihli temettuat defterine göre ise, Siristat Kasabası 172 haneden oluşmaktadır. Temettuat defterleri, hane reisi esasına göre tutulduğu için kasabada yaşayan erkek nüfus defterlere kaydedilmemiş, sadece hane reisine ait bilgiler verilmiştir. Ancak nüfus defterlerinin aksine hane reisi bulunmayan evlerde bazı kadınların kayıt altına alındığı görülmektedir. Bir hanenin 5 kişiden oluştuğu düşüncesinden hareketle 1840 tarihli temettuat defterinde kayıtlı 172 hanede 860 kişinin yaşadığı düşünülebilir. Defterlerde hane numaralarının yanında, numara kaydıyla düşülen rakamların erkek sayısını ifade ettiği düşünülürse, defterin sonunda yer alan 388 sayısının 2 ile çarpılmasından nüfusun 776 olduğu düşünülebilir. Bu sonuçlara göre 1840-1845 yıllarına ait nüfus ve temettuat defterlerinden yola çıkılarak yapılacak değerlendirmede Bozkır Kaza merkezinde yaşayan müslüman nüfusun 800 civarında olduğu söylenebilir.

Bozkır kaza merkezine ait nüfus ve temettuat defterlerinde yer almamasına rağmen, kaza merkezinde sakin reayanın bilgilerini içeren temettuat icmal defterine göre, Bozkır kaza merkezinde 21 haneden oluşan gayrimüslim nüfus yaşamaktadır. Bu durumda kaza merkezinde yaşayan gayrimüslim nüfusun 100 civarında olduğu söylenebilir. Nihayetinde XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır Kaza merkezinde 900 civarında bir nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır.

2-Nüfus Hareketleri

1845 tarihli Bozkır Kazası nüfus defterlerinde erkeklerin isim, eşkâl ve meslek bilgileri belirtildikten sonra bu bilgilerin hemen üstüne o kişilerin şehir dışında ya da bölge dışında olmaları halinde, kayıtlarının hemen üstüne not düşülerek kişilerin nerede olduğu ve/veya neyle meşgul oldukları hakkında bazı bilgiler verilmektedir.

Bu bilgilere göre, Bozkır kaza merkezinde kayıtlı olan bazı kişilerin "kısmet arzusuyla" Anamur, Kütahya, Burgaz, Aydın, Manisa ve Şam gibi bölgelere gittikleri görülmektedir. Bu kişilere dair düşülen notlarda, bunların iki, üç, dört, altı, yedi, on seneden beri gurbette bulunduklarına da dikkat çekilmektedir. 1845 tarihli nüfus defterine göre yaklaşık 10 civarında kişinin çalışmak amacıyla bölge dışına gittiği, gidenlerin de genel nüfusa oranla % 2,5 civarında olduğu görülmektedir. Bu oranda bir miktar çevre kazalarla karşılaştırıldığında oldukça düşük görünmektedir. Bununla birlikte 1845 yılında Bozkır kaza merkezinde kayıtlı 366 erkekten sadece 2 kişi, yani % 0,5'inin 9 ay müddetle hacca gitmiş olduğu ifade edilmiştir.

3-Yaş Dağılımı

Nüfus defterlerinde erkeklerin, bebek, çocuk, genç, orta yaşlı ya da yaşlı olmasına bakılmaksızın isim, eşkâl, meslek bilgilerinin altında rakamlar halinde yaşları da kaydedilmiştir. Biz bu bilgilerden hareketle 1845 yılında Bozkır Kazası merkezinde yaşayan erkeklerin yaşları hakkında bazı bilgilere ulaşabilmekteyiz. Böylece nüfus defterlerinden hareketle nüfusun ortalama yaşı hakkında tespitler yapılabilmekte veya ortalama ömür hakkında tahminler yürütülebilmekteyiz. Eldeki verilere göre Bozkır Kaza merkezinde yaşayan bütün erkekler göz önüne alındığında, defterde kayıtlı 366 kişinin ortalama yaşının 21,5 olduğu anlaşılmaktadır[8].

Elimizdeki verilerden hareketle Bozkır kaza merkezinde yaşayan erkeklerin hangi yaş aralıklarında yoğunlaştıkları ve kaza merkezinde hangi yaş grubunun hâkim unsur olduğunu da tespit etmek mümkündür. Defterde kayıtlı 366 erkek arasında, çocuk olarak kabul edilecek olan 0–10 yaş grubunda 102, (% 27,87) 11-20 yaş grubunda 109, (% 29,78) 21-30 yaş grubunda 74, (% 20,22) 31-40 yaş grubunda 41, (% 11,20) 41-50 yaş grubunda 22, (% 6,01) 51-60 yaş grubunda 14, (% 3,83) 61-70 yaş grubunda 4 kişi (% 1,09) bulunmaktadır. Çocuk olarak kabul edilecek olan 0-10 yaş grubu hesaba dâhil edilmediğinde 264 kişinin ortalama yaşı 27,75'dir. 0-20 yaş grubu hesaba dâhil edilmediğinde kalan 155 kişinin ortalama yaşı ise 36,57'dir. Günümüz değerleri üzerinden düşünüldüğünde yaşlı olarak nitelendirilebilecek insanların 60–65 yaş ve üzeri olduğu düşünülebilir. Ancak XIX. yüzyıl şartlarında ortalama ömrün günümüzden oldukça düşük olduğu hesaba katılırsa 50 yaş ve üzerinde olan insanların yaşlı olarak değerlendirilmesi daha uygundur. Bunun için 0-10 yaş grubu çocuk, 11-30 yaş grubu genç, 30-50 yaş grubu orta yaşlı, 50 ve üzerindekiler ise yaşlı olarak kabul edilmiştir. Bu hesaba göre yapılan değerlendirmelerde 50 yaşın üzerinde olanların sayısı 31 iken, onların ortalama yaşları 56, toplam nüfusa oranı ise % 8,5'tir. Buna göre 1845 yılında Bozkır kaza merkezinde çocukların (0-10) oranı % 27,87, gençlerin (11-30) oranı % 50,

[8] Bu ortalama kaza merkezi olan Beyşehir'de 21,73'dür. Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s. 489; Bir başka çalışmada 1844 yılında Hatunsaray Nahiyesinde erkeklerin yaş ortalaması 22,6 olarak tespit edilmiştir. Mehmet Yılmaz, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Hatunsaray Nahiyesinde Nüfus ve Nüfus Hareketleri", I. Uluslararası Hatunsaray ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu, *Bildiri Kitabı*, Konya 2012, s.320.

orta yaşlıların (31-50) oranı %17,21, yaşlıların (50-100) oranı %5 olarak ortaya çıkmaktadır.[9]

Buradan hareketle 1845 tarihli nüfus defterlerine göre Bozkır kaza merkezinde ortalama yaşın da 21,5 olduğu düşünülerek kaza merkezinde yaşayan insanların önemli bir kısmının genç nüfus olduğu, 50 yaşın üzerinde olanların oranının ise, oldukça düşük (%5) olması nedeniyle de ortalama ömrün günümüz değerlerinden hayli düşük olduğu söylenebilir. Buna rağmen 1845 yılında hayatta olanlar üzerinde bir değerlendirme yapıldığında 60 yaş üzerinde olan sadece 4 kişi bulunduğu görülecektir. Defterde kayıtlı erkekler arasında en büyük yaşa sahip olan kişi ise 70 yaşındadır.

B-Sosyal ve Ekonomik Özellikler

1-Aile Yapısı ve Çocuk Sayısı

Nüfus defterlerinde, defterin ait olduğu yerleşimde 1 numaralı haneden başlamak üzere, hane reisinin çatısı altında her erkeğe sırayla numara verilmek suretiyle hanedeki bütün erkeklerin kaydedildiğini söyleyebiliriz. Defterlerde her hane bir aile olarak düşünülmüş ve buna göre kayıt gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle geniş aile içerisinde bulunan evli veya bekar erkekler de aynı hane içerisinde gösterilmiştir. Böylece defterlerdeki hane kayıtlarından hareketle yerleşimlerde yaşayan ailelerin çekirdek veya geniş aile olup olmadığı gibi özellikler ve bunların yerleşim birimlerindeki oranlarına ulaşılabilmektedir[10].

1845 tarihinde Bozkır kaza merkezinde kayıtlı 366 erkekten 167'si hane reisi olarak kaydedilmiştir. Hane reislerinin ortalama yaşının 33,5 olduğu görülmektedir. Hane reisi olarak kaydedilenlerden 6, 8 yaşında, 11-12 yaşlarında hane reisleri bulunduğu görülmektedir. Hatta öyle ki hane reislerinin 34'ü, yani %20'si 20 yaşın altındadır. 20 yaşın altında olan 34 hane reisinin sadece 6 tanesinin meslek kaydı bulunmaktadır. Bozkır kaza merkezinde hane reislerinin % 20'sinin 20 yaşın altında olmasının mutlaka açıklanabilir bazı gerekçeleri bulunmalıdır. 20 yaşın altında hane reisi olan erkeklerin ortalama yaşı ise 14,5'tir. Bunların neredeyse tamamının, hane kaydı altında, kendisinden küçük başka kardeşlerin de kayıtlı olduğu görülmektedir. Buradan açıkça anlaşılmaktadır

[9] Beyşehir Kazası'nda, çocukların (0-10) oranı %30,40, gençlerin (11-30) oranı % 46,33, orta yaşlıların (31-50) oranı %17,54, yaşlıların (50-100) oranı %6,03 olarak ortaya çıkmaktadır. Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s.490.
[10]Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s. 490.

ki, özellikle küçük yaştaki hane reisleri, babalarının vefat etmesi nedeniyle muhtemelen anneleriyle birlikte yaşayan evlenmemiş erkek çocuklar olmalıdır.

1845 tarihli nüfus defterinde kayıtlı olan 0-20 yaş arasındaki hane reislerinin tamamı şab emred veya ter bıyıklı olarak nitelendirilmişlerdir. 0-12 yaş arasındaki hane reislerinin boy, sakal gibi herhangi bir tanımlaması bulunmazken, 12-18 yaş arasındaki hane reisleri şab emred, 18-20 yaş arasındaki hane reisleri ter bıyıklı olarak kaydedilmişlerdir. Şab emred olanların boyuyla ilgili bir tanımlama yapılmamış olup, ter bıyıklı olanların boyuna dair tanımlama bulunmaktadır.

Bozkır kaza merkezi nüfus defterinde hane reisinin çatısı altında oğlu, hafidi (torunu), kardeşi, üvey kardeşi gibi akrabalık ilişkileri bulunan kişilerin de kaydedildiği görülmektedir. Buna göre Bozkır kaza merkezi nüfus defterinde kayıtlı 167 hane reisinin çatısı altında 151 kişi, oğlu, 41 kişi öz veya üvey kardeşi, 7 kişi ise hafidi olarak kaydedilmiştir. Hane reisinin oğlu olarak kaydedilenlerin hepsinin evli olup olmadıkları bilinmemektedir. Yaşları belirtilmesine rağmen hane reisinin oğlu olarak kaydedilenleri çekirdek ailenin bir üyesi olarak görmek mümkündür. Ancak hane reisinin kardeşi, torunu, üvey kardeşi olarak kaydedilenlerin çekirdek aile üyesi değil geniş aile üyesi olarak değerlendirilmesi daha doğrudur.

Bozkır kaza merkezi nüfus defterinde yer alan 167 haneden 35 hane reisi kendi hanesi altında erkek kardeşlerini veya torununu da kaydettirmiştir. Yani Bozkır'daki hanelerin en azından %21'inin geniş aile özelliği taşıdığı söylenebilir. Bu yönüyle bozkır Kaza merkezindeki yerleşimlerden yaşayan ailelerin yoğun olarak çekirdek aile özelliğini taşıdığı söylenebilir. Nitekim yukarıda yapmış olduğumuz tespitlerde hane başına düşen kişi sayısının ortalama %4,4 olduğu ortaya çıkarılmıştı. Bu oranda bir rakam da Bozkır Kaza merkezinde çekirdek ailelerin yaygın olduğu ve Bozkır ailesinin de genel olarak bir baba, bir anne ve üç çocuktan oluştuğu kanaatimizde örtüşmektedir.

Örneğin Bozkır kaza merkezinde 2 numarada kayıtlı orta boylu, kır sakallı 50 yaşındaki ikinci muhtar Hacı Ahmed oğlu Abdullah'ın hanesinde kendi çekirdek ailesi dışında kardeşlerine ait iki ailenin daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Muhtar Abdullah'ın hanesinde 15 yaşındaki oğlu Abdülbaki, 40 yaşındaki kardeşi Memiş, 15 yaşındaki kardeşi oğlu Ahmed, 12 yaşındaki kardeşi oğlu Mehmed, 30 yaşında kardeşi Ali, 5

yaşında kardeşi oğlu Mustafa da kayıtlıdır. 7 erkeğin kaydedildiği bu hanede meslek sahibi olan tek kişi hane reisi olan muhtar Abdullah'tır.

Benzer şekilde, 1845 tarihli nüfus defterinde kaza merkezi 81. hanede kayıtlı 60 yaşındaki Mehmed oğlu Ahmed Bey hanesinde 29, 25 ve 18 yaşlarında üç oğlu, 6 ve 3 yaşlarında 2 torunu ile kaydedilmiştir. Hanesine oğullarıyla birlikte kaydedilen hane reislerinin çocuklarının ortalama yaşına bakıldığında bunun 10,5 olduğu görülmektedir. Torunu kaydı bulunan hane reisi sayısının sadece 7 olması, geniş ailenin çok yaygın olmadığı kanaatini uyandırmaktadır.

2-Şahısların Tipolojisi, İsim ve Lakapları

a-Tipoloji

Nüfus defterlerinde, insanların bazı fizikî özellikleri ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Fizikî tanımlamalar yapılırken, bu noktada defterlerde, kişileri diğer insanlardan ayırt etmeye ya da tanımlamaya yarayan kalıp ifadeler kullanılmıştır. Defterlerde ilk olarak insanların boyuyla ilgili unsurlar tanımlanırken (Kısa, Orta, Uzun), daha sonra yüzdeki sakal, bıyık (Ak, Kara, Kumral, Sarı vs) gibi temel bazı unsurlar dile getirilmiştir[11].

Nüfus defterlerindeki bilgiler yetişkinlerin boy, sakal ve bıyık gibi özelliklerini kabaca tanımlar şekilde oluşturulmuşlardır. Buna göre yetişkin bir kişinin boyunun kısa, orta veya uzun ölçülerinden hangisine uyduğu ifade edildikten sonra sakalının ak, kır, az kır, kara, kumral, az kumral, sarı, az sarı, köse tanımlamalarından hangisine uygun olduğu belirtilmektedir. Kişi sakalsız ise, bıyığının kara, kumral, sarı veya ter olduğu ifade edilmektedir. Yetişkin olmayanların ise, şâb emred ifadesi kullanılmaktadır. Bozkır kaza merkezinde kayıtlı 366 kişiden 177'sini boy tanımına yer verilmiştir. Boy tanımına yer verilen 177 kişinin ortalama yaşı 34,34'tür. Boy tanımına yer verilmeyen 189 kişinin ortalama yaşı ise 9,4'tur. Yani boy tanımı verilmeyen kişilerin 0-20 yaşları arasında olan kişilerden oluştuğu ve sadece yetişkin olanların boy tanımının verildiği görülmektedir. Boy tanımı verilen 177 kişinin 166'sı, yani % 93,7'si orta boylu; 9'u uzun ve sadece 2 kişi de kısa boylu olarak tanımlanmıştır.[12]

[11]Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s. 492.
[12] Beyşehir kaza genelinin %88,5'inin orta boylu olduğu anlaşılmaktadır. Kaza genelinde uzun ya da uzunca boylu olanların oranı %7,6, kısa boyluların oranı ise %3,9'dur. Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s.492.

Temettuat defterine göre, hane reisi erkek olan 163 haneden 146'sının boy tanımlaması bulunmaktadır. Bu tanımlamalara göre, 3 hane reisi kısa (%2,05), 126 hane reisi orta (%86,30), 17 hane reisi ise uzun boylu (%11,64)'dur.

Bozkır Kaza merkezinde yaşayan insanların sakal ve bıyık tanımlamalarından hareketle halkın eşkâli hakkında da değerlendirmeler yapmak mümkündür. Defterde 0-10 yaş arasındaki çocukların sakal ve bıyık durumları hakkında doğal olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 10-20 yaş arasındaki gençlerin genel olarak sakal ve bıyık durumları hakkında "şâb emred (henüz sakalı bıyığı çıkmamış olan genç)" ifadesi kullanılmıştır. Defterde genellikle 20 yaş üzerindeki erkeklerin sakal ve bıyık görünümleri hakkında bilgi verilmiştir. Burada yapılacak olan değerlendirmeler 20 yaş üzerindeki erkeklerin bilgilerinden hareketle gerçekleştirilecektir. Deftere kaydedilmiş olan erkeklerin sakal ve bıyık özellikleri incelendiğinde sakalı belirtilen 130 kişinin ortalama yaşı 38,5'tur. Sakalı belirtilmeyen 236 kişinin ortalama yaşı ise, 12,12'dir. Sakalı ak olarak belirtilen 15 kişinin (%11,5) ortalama yaşı 58,9'dur. Sakalı kır veya az kır olduğu belirtilen 26 kişinin (yani %20'sinin) ortalama yaşı 49,3'tür. Sakalı kara olarak belirtilmiş 25 kişinin (%19,3) ortalama yaşı 31,2'dir. Sakalı kumral olarak belirtilmiş 50 kişinin (%38,5) ortalama yaşı 32,75'tir. Köse veya zarif sakallı olduğu belirtilen 16 kişinin (%12,3) ortalama yaşı 32,2'dir. Bıyık görünümleri belirtilen 48 kişinin 24 kişiyle %50'si ter bıyıklı, 13 kişiyle %27'si kara bıyıklı, 11 kişiyle %23'ü kumral veya sarı bıyıklı olarak nitelendirilmiştir.

Temettuat defterine göre, sakal kaydı verilen 115 hane reisinden 10 hane reisi ak sakallı (%8,7), 30 hane reisi kara sakallı (%26), 43 hane reisi kır sakallı (%37,4), 25 hane reisi kumral sakallı (%21,8), 7 hane reisi köse (%6)'dir. Bıyık kaydı düşülen 30 hane reisinden 15'i kara (%50), 7'si kumral (23,3), 8'i ter (%26,6) bıyıklıdır. Hane reislerinden 5'i şab-ı emred, 8'i sabi, 4'ü yetim olarak kaydedilmiştir.

Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki, Bozkır Kaza merkezinde yaşayan hane reislerinde hakim tiploji orta boylu ve kara sakallı-bıyıklı insanlardan oluşmaktadır.

b. Lakaplar ve Unvanlar

Soyadı kanunun kabul edildiği dönemden önce, ailelerin veya insanların pek çoğu çeşitli lakaplarla anılırlardı. Bu lakapların bir kısmı nesilden nesile devam eden sülale adları idi. Yine bir kısmı da kişilerin çeşitli özelliklerinden (hastalık, sakatlık, özür, tip,

hal-hareket, meslek veya memleket) ileri gelirdi. İkinci türden lakapların da nesilden nesile aktarıldığı görülmekle beraber, çoğunlukla kişinin ölümüyle son bulur veya zamanla unutulurdu[13].

1845 yılına ait Bozkır kaza merkezi nüfus defteri incelendiğinde burada yaşayan erkeklerin bazılarının çeşitli lakaplarla anıldığı anlaşılmaktadır. Kişiler deftere kaydedilirken eğer lakabı sadece kendisi kullanıyor ise, kendi isminden önce lakabı belirtilerek (Molla Mustafa, Hacı Mehmed, Zenci Abdülkerim, Deli Ahmed, Kısa Ömer, Baş Ahmed gibi) kaydedilmiştir. Eğer kaydedilen erkeğin ailesinin bir lakabı mevcut ise, aile veya sülale adı kişinin babasının adıyla birlikte (Macaroğlu, Topalalioğlu, İmamoğlu, Bostanoğu, Hasanpaşaoğlu, Oruçoğlu, Gökçeoğlu gibi) yazılarak deftere kaydedilmiştir. Buradan hareketle aile veya sülale ismi olmayan lakapların Bozkır kaza merkezinde yoğun olarak kullanılmadığı görülmektedir.

1845 tarihli kaza merkezi nüfus defterinde kişisel lakaba sahip olan kişi sayısı sadece 25 (%8,6)'tir. Ancak defterlerde yer alan kayıtlara göre, XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinde sülale adlarına yoğun olarak rastlanmaktadır. Buna göre 366 kişiden 90 kişinin (%25) sülale lakabı mevcuttur. Burada defterlerde geçen bütün sülale adlarını vermek mümkün değilse de çok kullanılan bazı örnekleri zikretmek mümkündür: Bostanoğlu, Çakıcıoğlu, Çilkasaboğlu, Çukadaroğlu, Dedeoğlu, Fettahoğlu, Gökçeoğlu, Halimoğlu, Hasanpaşaoğlu, İmamoğlu, Karamusaoğlu, Köseimamoğlu, Macaroğlu, Madenoğlu, Memişoğlu, Menzilcioğlu, Mollaoğlu, Mollamusaoğlu, Nakiboğlu, Nasıroğlu, Nebioğlu, Oruçoğlu, Resiloğlu, Sarıalioğlu, Tekkenişinoğlu, Topaloğlu, Topalalioğlu, Uncuoğlu, Zolduroğlu" bunlardan bazılarıdır.

Nüfus defterlerinde kişilerin aile veya sülale isimlerinin dışında memleketlerine göre de bazı lakaplar aldıkları görülmektedir. Kaza merkezinde yaşayan bazı kişilerin Arslantaşlı, Avdanlı, Kozağaçlı, Dereli, Fartlı, Tekeli gibi lakaplarla anılmaları Bozkır kaza merkezi içinde hem köyler arasında, hem de vilayet içi ve vilayet dışında nüfus hareketlerinin gerçekleştiğine örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bazı kişiler Boşnak, Macar, Yörük, Zenci gibi lakaplarla anılmakta, bu durum bu kişilerin köken veya görünüm itibariyle bahsi geçen coğrafyalarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bunların dışında

[13] Mehmet Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Kulu Köyü", Kulu Sempozyumu Bildirileri, Kulu 2012, s. 97.

baş, bedel, camuz, ceran, çileli, çolak, deli, kara, kısa, koca, köse, kul, kulak, leylak, sert, topal gibi şahısların karakterleri, özellikleri veya fiziki görünümlerini yansıtan lakaplara da rastlanmaktadır. Buradaki unvanlar genellikle bölgenin coğrafi yapısının dağlık olması üzerinden insanların genel karakterleri ile ilişkilendirilebilir. Bunların dışında bazı kişilerin de mesleklerinden dolayı alacı, berber, çoban, duhancı, kuyucu, manav, nalband, postalcı, uncu gibi lakaplarla anıldıkları görülmektedir.

Nüfus defterinde kaydedilen erkeklerin bir kısmı isimlerinin yanında çeşitli unvanlarla anılmaktadır. Bunlar arasında hacı (12 kişi), molla (7 kişi), efendi (2 kişi), hoca (2 kişi), çavuş (2 kişi), bey (1 kişi) gibi unvanlar kişilerin sosyal statülerini yansıtmaktadır. Bu nedenle bahsi geçen unvanlar tespit edilerek tekrarlanma sayıları açısından bir veri haline dönüştürülmüştür. Buna göre, Bozkır kaza merkezinde yukarda bahsi geçen unvanları kullananların oranı, yani sosyal statüleri açısından diğerlerine göre daha nitelikli olan kişilerin oranı yaklaşık %7'dir. 1840 tarihli Temettuat defterinde ise, 5 hacı, 4 efendi, 1 bey, 2 molla sosyal statüleri gösteren unvanlar olarak görülmektedir.

c. Şahıs İsimleri

Bozkır kaza merkezi nüfus defterinde kayıtlı erkeklerin isimlerinin de defterlere kaydedildiği bilinmektedir. Defterde yaptığımız incelemede 366 erkeğin isminin kaydedildiği tespit ettik. Kişilerin baba adları değerlendirmeye alınmayıp, yalnızca 1845 tarihinde hayatta olduğu bilinen 366 erkeğin ismi değerlendirmeye alınmıştır. Bu şekilde isimler üzerinde yaptığımız incelemelerde 36 ayrı erkek ismi kullanıldığı anlaşılmıştır. İsimler üzerinde yaptığımız istatistikî değerlendirmelerde erkek isimlerinden bazıları yoğun olarak kullanılırken bazı isimlerin ise istisnaî veya seyrek olarak kullanıldığı görülmüştür. Buna göre, Bozkır kaza merkezinde yaşayan erkeklerin 95'inin, yani %26'sının ismi Mehmed'dir. Bu da demektir ki XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinde ikamet eden her 4 erkekten birinin adı Mehmed'dir. Diğer taraftan Bozkır kaza merkezinde kayıtlı erkeklerin (56 kişi) %15,3'ünün ismi ise Ali'dir. Ayrıca (50 kişi) %13,66'sının ismi ise Mustafa'dır.

Sık kullanılan isimlere bakıldığında Mehmed, Ali ve Mustafa'nın dışında Ahmed ismi (32 kişi) %8,75'lik, Mahmud ismi (8 kişi) %2,2'lik, Hasan veya Hüseyin ismi (9 kişi) de %3,3'lük bir yüzdeye sahip bulunmaktadır. Yani Bozkır kaza merkezindeki erkek isimlerinin %70'inin Peygamberimizin (sav) isimleri ile O'nun damadı Hz. Ali ve

torunları Hasan ya da Hüseyin'in isimleri olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Bozkır kaza merkezinde yaşayan insanlar arasında Ehl-i Beyt sevgisinin ne kadar yüksek ve ne kadar yaygın olduğu söylenebilir. Ancak Beyşehir Kazası'na göre Hasan ve Hüseyin isminin kullanım oranın oldukça düşüktür.[14] Torosların uzantıları üzerinde yerleşmiş bulunan Beyşehir ve çevresinde Hasan veya Hüseyin isminin %15 oranında temsil edilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Bozkır Kaza merkezinde yukarıdaki isimler dışında Abdullah isminin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Kazadaki erkeklerin (25 kişi), % 6,83'ü Abdullah ismini kullanırken; (28 kişi) %7,7 ise Abdülbaki, Abdullatif, Abdurrahman, Abdülgaffar,Abdülhalim, Abdulkadir, Abdülkerim veya Abdülnasır isimlerinden birini kullanmaktadır. Abd kökenli isimler kullanılmış olmasının da kişilerin kökenleri ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu isimler dışında toplam erkek nüfus içinde (15 kişi) %4,1'ini Memiş, (11 kişi) %3'ünü İbrahim ismini taşımaktadır. Nihayetinde Bozkır kaza merkezinde yaşayan erkeklerin %90'ının yukarıdaki isimleri kullanırken, kalan % 10'u Cemil, Durali, Durmuş, Emrullah, Halil, Halim, İsa, Mevlüd, Musa, Nebi, Osman, Ömer, Süleyman, Veli gibi isimleri taşımaktadır.

1845 tarihli Temettuat defterlerine göre defterde kayıtlı 164 hane reisinin (38 kişi) %23,17'sini Mehmed, (20 kişi) % 12,2'sini Ali, (24 kişi) % 14,63'ünü Mustafa, (14 kişi) %8,53'ünü Ahmed, (4 kişi) %2,43'ünü Mahmud, (10 kişi) % 6'sını Hasan ve Hüseyin, (9 kişi) % 9,15'ini Abdullah, (13 kişi) %8'ini Memiş, (4 kişi) %2,4'ünü İbrahim isimli kişiler oluşturmaktadır.

3. Mesleki Yapı

Nüfus defterlerinde kayıtlı kişilerin isim, yaş, eşkâl ve lakap bilgilerinin yanında meşgul oldukları mesleklere dair kayıtlar da düşülmüştür. Defterlerde bebeklerden yaşlılara kadar bütün erkekler kaydedilmesine rağmen meslek bilgileri doğal olarak yetişkinlerin kayıtlarında ifade edilmiştir. Ancak yetişkin oldukları halde bazı erkeklerin meslek hanelerinde herhangi bir kayda yer verilmemiştir. Bu durum bahsi geçen kişilerin herhangi bir meslekle meşgul olmadıklarını göstermektedir. Defterlerde genç yaşta

[14]Hüseyin ismi %7,25, Hasan ismi de %7,04'lük bir yüzdeye sahip bulunmaktadır. Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s.494.

sayılabilecek bazı kişilerin tahsilde veya askerde oldukları, hatta tahsil veya askerliğini nerede sürdürdüklerine dair bilgiler de verilmiştir.[15]

Bozkır kaza merkezi nüfus defterinde kayıtlı 366 erkekten meslek kaydı bulunanların sayısı 117'dir. Bu durumda meslek kaydı bulunanların oranı %32, bunların ortalama yaşı ise 38,38'dir. 249 kişinin ise, mesleği ile ilgili bir kayıt yer almamakla birlikte yaş ortalaması 13,6'dır. Bunlar arasında önemli bir yekûnunu çocuk ve gençler teşkil etmektedir. Yaşı 20'nin üzerinde olup mesleği olmayan kişi sayısı ise 44'tür.

Meslek kaydı bulunanlara bakılırsa, Bozkır kaza merkezinde 46 rençber, 40 çiftçi, 6 duhancı, 3 aşçı, 3 boyacı, 2 demirci, 2 imam, 2 katırcı, 2 muhtar, 1 berber, 1 çoban, 1 dülger, 1 ekmekçi, 1 kahveci, 1 kahya, 1 kalaycı, 1 leblebici, 1 muaalim-i sıbyan, 1 nalband, 1 semerci bulunmaktadır. Yani meslek sahiplerinin %39,3 ile rençber, %34,2 çiftçi, %5,1 ile duhancıdır. Buna göre, mesleği belirtilen hane reislerinin %73,5'ini tarımla meşgul olan rençber ve çiftçilik mesleği ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sınaî ve ticarî meslek grubunda değerlendirebileceğimiz duhancı, aşçı, boyacı, demirci, katırcı, berber, dülger, ekmekçi, kahveci, kalaycı, leblebici nalbant ve semerci gibi meslek temsilcilerinin oranı ise sadece %20,5'tur. İmam, muhtar, kahya, muallim-i sıbyan gibi dinî veya idarî görevlilerin oranı ise %5,2'dir. Buradan bakıldığında Bozkır kaza merkezinde yaşayan hane reislerinin neredeyse %75'inin tarım ve hayvancılıkla meşgul olduğu, sınaî ve ticarî faaliyetlerle meşgul olan hane reislerinin %20 civarında bulunduğu göze alındığında XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinin şehrî özellikler taşımaktan uzak olduğu söylenebilir. Diğer taraftan 1840 tarihli Temettuat defterlerine göre Bozkır Kaza merkezinde yaşayan Gayrimüslim hane reislerinin 8'i rençber, 1'i tüccar, 1'i dülger, 1'i çömlekçi, 1'i köşker, 1'i çerçi iken, 8 hane reisinin meslek kaydına yer verilmemiştir.

Nüfus defterlerindeki meslek kayıtlarından anlaşıldığına göre, 1845 yılında muhtarlık bir meslek sınıfı olarak değerlendirilmemiştir. Meslek hanelerinde kişilerin çiftçi, rençper, imam, müderris, tüccar oldukları belirtilirken, muhtarlık görevi yapanların muhtar olduklarına dair bilgi kişinin meslek bilgisi dışında ayrı bir not olarak verilmiştir. Yani çiftçi olan bir kişi aynı zamanda da muhtarlık görevini yürütmektedir. Meslek

[15] Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s.494.

sahiplerinin yaşlarına bakıldığında çiftçi olarak kaydedilenlerin ortalama yaşının 41,4 olduğu, rençper olarak kaydedilenlerin yaşının 37,9 olduğu görülmektedir.

1840 tarihli temettuat defterlerinde ise hane reislerinden 143'sinin meslek kaydı bulunmaktadır. Bunlardan (51 kişi) %35,66'sı çiftçi, (66 kişi) % 46,15'i ameleci (rençper), (6 kişi) %4,2'si duhancı, 3 hizmetkâr, 2 imam, 2 muhtar, 2 nalbant, 1 berber, 1 boyacı, 1 dülger, 1 hatip, 1 kahveci, 1 kalaycı, 1 kethüda, 1 kiracı, 1 muallim-i sıbyan, 1 demirci, 1 semercidir.

Daha önce ifade edildiği gibi Bozkır Kazası nüfus defterlerinde bazı erkeklerin kayıtlarının hemen üzerinde çeşitli notlar düşülmek suretiyle o kişinin nerede olduğu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Defterlerde kaydedilen kişinin isim, eşkal ve yaş bilgileri verildikten sonra o kişinin asker ya da redif olduğu veya askerden bilatezkere ya da firar ederek ayrıldığına dair kayıtlar da düşülmüştür. Bu kayıtların bazıları kısaca askerde gibi detaysız ifadeler halinde olduğu gibi, bazı kayıtlarda nerede askerde olduğu, hangi orduda görev yaptığı, hangi tarihten itibaren gittiği veya kaç yıldır askerde olduğu gibi bilgilere de yer verilmiştir.[16]

1845 yılında Bozkır kaza merkezi nüfus defterine kaydedilen 366 erkeğin 10'u, yani kazadaki erkeklerin %2,7'si askerlikle ilişkilidir. Bozkır kaza merkezinde askerlikle ilgili olan bütün askerler Osmanlı Devleti'nin Rumili ordusunda askerlik yapmaktadır.

Sonuç

Çalışmamız TC. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1840 tarihli temettuat ve 1845 tarihli nüfus defterlerinden hareketle hazırlanmıştır. Defterlerde yer alan veriler okunmak suretiyle değerlendirilmiş ve XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinin sosyal ve ekonomik görünümü hakkında bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu sonuçlara göre XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır Kaza merkezinde yaşayan Müslüman nüfusun 800 civarında olduğu söylenebilir. Bu rakama kaza merkezinde yaşayan yaklaşık 100 civarında gayrimüslim nüfus ilave edildiğinde Bozkır Kaza merkezinde XIX. yüzyılın ortalarında 900 civarında bir nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Bozkır kaza merkezinde hane başına düşen erkek nüfusa bakıldığında bunun 2,2, hane başına düşen nüfusun ise, 4,4 olduğu söylenebilir.

[16] Muşmal, Şahinkaya, "Beyşehir", s.498

Defterlerde yer alan verilere göre bölgede nüfus hareketliliğinin çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Zira 1845 tarihli nüfus defterine göre kaza dışına gidenlerin de genel nüfusa oranla % 2,5 civarında olduğu görülmektedir. Bu oranda bir miktar çevre kazalarla karşılaştırıldığında oldukça düşük görünmektedir. Diğer taraftan 1845 tarihli nüfus defterlerine göre Bozkır kaza merkezinde ortalama yaşın da 21,5 olduğu düşünülerek kaza merkezinde yaşayan insanların önemli bir kısmının genç nüfus olduğu, 50 yaşın üzerinde olanların oranının ise, oldukça düşük (%5) olması nedeniyle de ortalama ömrün günümüz değerlerinden hayli düşük olduğu anlaşılmıştır.

Bozkır'daki hanelerin en azından %21'inin geniş aile özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle bozkır Kaza merkezindeki yerleşimlerden yaşayan ailelerin yoğun olarak çekirdek aile özelliğini taşıdığı, Bozkır ailesinin de genel olarak bir baba, bir anne ve üç çocuktan oluştuğu söylenebilir.

1845 yılına ait Bozkır kaza merkezi nüfus defteri incelendiğinde burada yaşayan erkeklerin bazılarının çeşitli unvanlarla anıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında hacı (12 kişi), molla (7 kişi), efendi (2 kişi), hoca (2 kişi), çavuş (2 kişi), bey (1 kişi) gibi unvanlar kişilerin sosyal statülerini yansıtmaktadır. Buna göre, Bozkır kaza merkezinde yukarda bahsi geçen unvanları kullananların oranı, yani sosyal statüleri açısından diğerlerine göre daha nitelikli olan kişilerin oranı yaklaşık %7'dir.

XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinde ikamet eden her 4 erkekten birinin adı Mehmed'dir. Diğer taraftan Bozkır kaza merkezinde kayıtlı erkeklerin (56 kişi) %15,3'ünün ismi ise Ali'dir. Ayrıca (50 kişi) %13,66'sının ismi ise Mustafa'dır. Yani Bozkır kaza merkezindeki erkek isimlerinin %70'inin Peygamberimizin (sav) isimleri ile O'nun damadı Hz. Ali ve torunları Hasan ya da Hüseyin'in isimleri olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Bozkır kaza merkezinde yaşayan insanlar arasında Ehl-i Beyt sevgisinin ne kadar yüksek ve ne kadar yaygın olduğu söylenebilir.

Meslek kaydı bulunanlara bakılırsa, Bozkır kaza merkezinde meslek sahiplerinin %39,3 ile rençber, %34,2 çiftçi'dir. . Buna göre, mesleği belirtilen hane reislerinin %73,5'ini tarımla meşgul olan rençber ve çiftçilik mesleği ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan sınaî ve ticarî meslek grubunda değerlendirebileceğimiz duhancı, aşçı, boyacı, demirci, katırcı, berber, dülger, ekmekçi, kahveci, kalaycı, leblebici nalbant ve semerci gibi meslek temsilcilerinin oranı ise sadece %20,5'tur. İmam, muhtar,

kahya, muallim-i sıbyan gibi dinî veya idarî görevlilerin oranı ise %5,2'dir. Buradan bakıldığında Bozkır kaza merkezinde yaşayan hane reislerinin neredeyse %75'inin tarım ve hayvancılıkla meşgul olduğu, sınaî ve ticarî faaliyetlerle meşgul olan hane reislerinin %20 civarında bulunduğu göze alındığında XIX. yüzyılın ortalarında Bozkır kaza merkezinin şehrî özellikler taşımaktan uzak olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU, Tahsin (1980), "Anadolu ve Rumeli Ağızları", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., C. I, s. 132-134.

CAFEROĞLU, Ahmet (1946), "Anadolu Dialektolojisine Dair Bir Deneme", Türk Dili – Belleten, S. 6-7 (1946), s. 561-568.

; (1955), "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY-Belleten, 1955, TDK Yay., Ankara, s. 1-7.

; (1958), "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara s. 1-11.

; (1959), "Die Anatolishen und Rumelishen Dialekte", Fundamenta, C. I, s. 239-260.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2002), Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi, TDK Yay., Ankara.

ERDEM, Mehmet Dursun – GÜL, Münteha (2006), "Kapalı e (é) sesi Bağlamında eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", Karadeniz Araştırmaları, S. 11, s. 111-148.

ERGİN, Muharrem (2003), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1978), Erzurum İli Ağızları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

GÜLENSOY, Tuncer – ALKAYA, Ercan (2003), Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2002), Uşak İli Ağızları, TDK Yay., Ankara.

KARAHAN, Leyla (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara.

; (2011), "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının En Eski Kaynaklarından Biri Gramer Kitapları", Turkish Studies, 6/1 Winter, s. 35-40.

KOCAOĞLU, Timur (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi", Türk Kültürü, S.483-484, Ankara, Temmuz-Ağustos 2003, s. 266-281.

KORKMAZ, Zeynep (1994), Güney-batı Anadolu Ağızları, TDK Yay., Ankara.

; (2009), "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Dil Özellikleri-Etnik Yapı Bağlantısı ve Beklentilerimiz", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, TDK Yay., Ankara, s. 467-473.

KÜÇÜKBALLI, Fatih Numan-YASTI (2015), Mehmet, "Sarayönü Türkmen ve Yörük Ağızlarının Belirgin Dil Özellikleri", Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu 24-26 Ekim 2014, Konya, s. 453-484.

ÖZKAN, Nevzat (2013), "Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi Ünlüler", Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 1, s. 1-27.

SAĞIR, Mukim (1997), "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 377-390.

; (1997a), "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 391-409.

YANAR, Bayram (2015), Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağzı Çalışması, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Konya.

YAVUZ, Orhan (1991), "Türkçede Kapalı E", SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 6, Konya, s. 271-306.

YÜCEL, Bilal (2009), "Türkiye'deki Göçmen Ağızlarında Görülen Kıpçak Lehçelerine Özgü ñ / G Değişmesinin Sınırları Üzerine", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 25-30 Mart 2008, Şanlıurfa, TDK Yay., Ankara, s. 865-883.

BOZKIR KAZASINDA EĞİTİM FAALİYETLERİ (1870 – 1900)

EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE COUNTY OF BOZKIR (1870 – 1900)

Mehmet MERCAN *

Öz

Tarihi eski çağlara kadar giden Bozkır, Konya'nın eski ilçelerinden biridir. Bozkır bu uzun tarihi boyunca Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı döneminde özellikle simli kurşun madeni ile ön plana çıkmıştır. Ancak biz bildirimizde Bozkır'ın 1870 – 1900 yılları arasındaki eğitim hayatını ele alacağız. Bu çerçevede Bozkır kazasındaki medreseler, sıbyan ve rüşdiye mektepleri ile buralarda öğrenim gören öğrenciler ve gayrimüslimler tarafından açılan okullar, sunacağımız bildirinin konusunu teşkil edecektir. Bildirimizi Maarif Nezareti, Konya Vilayeti salnameleri ve konu ile ilgili araştırma eserlerden istifade ederek hazırlayacağız.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, rüşdiye, sıbyan mektebi, medrese.

•

Abstract

With a history that dates back to ancient times, Bozkır is also one of the oldest counties of the city of Konya. During its long history, Bozkır remained under the domination of the Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman Empires. In the Ottoman period, it came into prominence especially thanks to its silvery lead mine. The current paper, however, will examine the educational life of Bozkır between the years of 1870 and 1900. In this frame, Bozkır's madrasas, primary and high schools, students who attend those schools, and schools opened by non-Muslims will constitute the subject of the paper, which draws upon the annuals of the Ottoman Ministry of Education and the city of Konya, and also various research studies made on this subject.

•

Keywords

Bozkır, high school, primary school, madrasa

* Doç. Dr., *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi KARAMAN İletişim: mercan@kmu.edu.tr.*

GİRİŞ

Tarihi geçmişi oldukça eski olan Bozkır, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından sonuna kadar zaman zaman nahiye, zaman zaman kaza statüsünde idari bir birim olarak varlığını sürdürmüştür[1]. Ele aldığımız dönemde Bozkır, Konya Vilayeti'nin Konya Sancağına bağlı bir kazadır. Bildirimizde Bozkır kazasının 1870 – 1900 yılları arasındaki eğitim hayatını ele alacağız. Bu çerçevede Bozkır kazasındaki kütüphaneler ile medreseler, sıbyan ve rüşdiye mektebleri ile buralarda öğrenim gören öğrenciler ve gayrimüslimler tarafından açılan okullar sunacağımız bildirinin konusunu teşkil edecektir.

Bildirimizle ilgili yaptığımız literatür taramasında konu ile ilgili hazırlanmış müstakil bir çalışmaya ulaşamadık[2]. Bununla birlikte Konya Vilayeti ve Maarif Nezareti salnamelerinde önemli bilgiler tespit ettik. Bu sebeple bildirimizi Maarif Nezareti ve Konya Vilayeti salnameleri ve konu ile ilgili yapılmış araştırma eserlerden istifade ederek hazırladık.

Bildirimizi XIX. yüzyılın son çeyreğinde Bozkır kazasının idari yapısını kapsayacak şekilde hazırladık. Sunacağımız bildiriye geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve sınırlarının çizilmesi için incelediğimiz dönemde Bozkır'ın idari yapısı ve nüfusu hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

İncelediğimiz dönemde yani 1870'lerde Bozkır, Konya vilayetinin Konya sancağına bağlı bir kazadır. Kaza merkezi ise Siristad kasabası olup[3] Belviran[4] isimli bir de nahiyesi

[1] Alaattin Aköz, "Karaman Eyaleti: XV-XX. Yüzyıllar", ***Talat Duru Armağanı***, Haz. Rıza Duru, Ziya Duru, Yusuf Yıldırım, Konya 2016, s. 161, 164, 166.

[2] Bozkır kazasının eğitim hayatı ile ilgili bir çalışmaya ulaşamadık ancak içerisinde eğitimden de bahseden Bozkır vakıflarını ele alan bir eser bulunmaktadır. Bk. Hamit Şafakcı, ***Bozkır Kazası Vakıfları (XV. –XX. Yüzyıllar)***, Konya 2015. Ayrıca Türk eğitim tarihi hakkında yapılmış çalışmalar için Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi özel bir sayı hazırlamıştır. Dergi için bk. ***Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi***, Cilt: VI, Sayı: 12, İstanbul 2008.

[3] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 6, Konya 1288, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 99. Sırıstad ismi hakkında geniş bilgi için bk. Hamid Şafakcı, "Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği", ***Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi***, Cilt VI, Sayı 28, Güz 2013, s. 340-47.

[4] Belviran nahiyesi hakkında geniş bilgi için bk. Güler Silay, ***Belviran Kazası Tarihçesi ve Sosyokültürel Yapısı,*** Konya 2015.

bulunmaktadır. Kazanın doğusunda Karaman, batısında Seydişehir, güneyinde Akseki ve kuzeyinde Konya bulunmaktadır[5].

Bozkır kazasının, bildirimize konu olan dönemin başında, yani 1288 (1871) yılında Belviran (Karasınır) nahiyesi ile birlikte 92 köy ve 4854 hane ile 16.250 nüfusa sahip olduğu Konya vilayeti salnamesinde kayıtlıdır[6]. Ancak bu sayının sadece erkek nüfusu mu gösterdiği, kadın nüfusu da içine alıp almadığı belli değildir. Kanaatimizce erkek nüfusu ifade etmesi gerekir. Zira aşağıda vereceğimiz bilgilerde de görüleceği üzere yaklaşık 10 yıl sonra kazanının nüfusunda % 100'den fazla bir artış yaşanmıştır. Kazanın nüfusu o yıllarda 25.000 civarında olmalıdır.

Kazanın nüfusu 1881/82 yılında 37.563 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nüfusun 37.469'u Müslüman, 94'ü ise Rum'dur[7]. İncelediğimiz dönemin sonunda 1317 (1899/1900) yılı Konya vilayeti salnamesine göre; Bozkır kazasının nüfusu 40.413 kişidir. Bu nüfusun 27.701'i Bozkır'da, 12.712'si Belviran nahiyesinde yaşamaktadır. Kayıtlarda Rum nüfusun sayısında bir değişiklik görülmemektedir[8]. Bu bilgilerden sonra şimdi Bozkır kazasındaki eğitim kurumlarını aşağıdan yukarıya doğru olmak üzere ele alalım. Bu bağlamda önce Bozkır kazasında bulunan sıbyan mektebleri hakkında bilgi vereceğiz.

Sıbyan Mektebleri

Sıbyan mektebleri, Osmanlı Devleti'nde ilk eğitim ve öğretimin yapıldığı okullardır. Bu okulların tarihi oldukça eski olup Abbasiler dönemine kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti'nde sıbyan mekteblerine, "darü't-talim", "darü'l-ilm", "muallimhane", "mahalle mektebi", "taş mekteb", "beytü't-talim", "mektebhane" ve "ibtidaiye mektebi" gibi isimler verilmiştir. Bu okullarda görev yapan hocalara "muallim", "muallim-i sıbyan", yardımcılarına "halife" ya da "kalfa" denilmektedir[9]. Bu okullarda çocuklara

[5] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 29, Konya 1322, s. 297; Şemseddin Sami, ***Kamûsü'l-'âlâm***, Cilt: II, İstanbul 1306/1889, s. 1382.
[6] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 4, Konya 1288, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 148-52.
[7] Kemal H. Karpat, ***Osmanlı Nüfusu (1830 – 1914)***, İstanbul 2003, s. 182 – 183.
[8] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 28, Konya 1317, s. 155-56.
[9] Cahit Baltacı, "Mekteb (Osmanlılarda Mekteb)", ***Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi***, Cilt: XXIX, Ankara 2004, s. 6; Yusuf Küçükdağ, ***Konya Darülkurraları***, Konya 2014, s. 5-6; Mefail Hızlı, "Osmanlılarda İlköğretim Tarihi", ***Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi***, Cilt: VI, Sayı: 12, İstanbul 2008, s. 85 – 86. Makalede sıbyan mektebleri hakkında literatür taraması da bulunmaktadır.

okuma yazma ve İslam dininin temel bilgileri öğretilip, Kur'an-ı Kerim ezberlettirilirdi[10]. Okullarda kız ve erkek çocukları birlikte ya da ayrı ayrı da eğitim görmekteydiler[11]. Sıbyan mektebleri her mahalle veya köyde cami ve mescitlerin yanında bulunurdu[12]. Tanzimat döneminde diğer kurumlarda yapılan düzenlemeler gibi bu okullarda da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 1847 yılında bu okullardaki öğrenim süresi dört yıl olarak tespit edilmiştir[13].

1869 Maarif Nizamnamesi'nde de bu durum devam etmiştir[14]. Nizamname ile okullarda okutulacak dersler yeniden düzenlenmiştir. Buna göre okullarda şu dersler okutulacaktır: Usûl-i cedîde vechile Elifbâ, Kur'an-ı Kerîm, Tecvid, Ahlâk'a Müte'allik Rresail, İlm-i hâl, Yazı Ta'limi, Muhtasar Fenn-i Hesâb, Muhtasar Târih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya ve Ma'lûmât-ı Nâfi'ayı Câmi' Risâle'dir[15]. Nizamname ile belirlenen derslerin okutulacağı yeni açılan okullara "ibtidai" ismi verilmiştir. Böylece ilköğretimde iki okul türü ortaya çıkmıştır. Bir tarafta eski usulde eğitim veren sıbyan mektebleri, diğer tarafta yeni usulde eğitim veren ibtidai okulları. Bu okullar biri birinden "usul-i atika" ve "usul-i cedid" olarak ayrılmaktaydı ve zamanla bu okulların ismi "usûl-i atika" ve "usûl-i cedîde" şekline dönüşmüştür[16]. 1869 Maarif Nizamnamesi'nde okullardaki öğrenim süresinde bir değişiklik yapılmamış ve dört yıl olarak kalmıştır. Aynı nizamnamede okula başlama yaşı kız çocuklarında altı erkek çocuklarında yedi olarak tespit edilmiştir[17].
1872 yılında yeni usule göre eğitim verecek olan ilk ibtidai mekteb İstanbul Nuruosmaniye Camii'nde kâgir bir binada açılmıştır. Daha sonra sıbyan okullarının yerini alacak ibtidai mekteblerin ilki bu okuldur[18].

---

[10] Yahya Akyüz, ***Türk Eğitim Tarihi***, İstanbul 1994, s. 72-76; Bayram Kodaman, ***Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi***, Ankara 1991, s. 57; Cahit Baltacı, ***aynı madde***, s. 6; Mefail Hızlı, ***aynı makale***, s. 87; Şule İnci, ***Manisa'da Osmanlı Dönemi Sıbyan Mektepleri,*** Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 33 vd.
[11] Mefail Hızlı, ***aynı makale***, s. 87.
[12] Yusuf Küçükdağ, ***aynı eser***, s. 6.
[13] Bayram Kodaman, ***aynı eser***, s. 62.
[14] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkîlât ve İcrââtı –XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-***, Haz. Taceddin Kayaoğlu, Ankara 2001, s. 425 – 26; Cahit Baltacı, ***aynı madde***, s. 7.
[15] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***aynı eser***, s. 425; Bayram Kodaman, ***aynı eser***, s. 63.
[16] Bayram Kodaman, ***aynı eser***, s. 68.
[17] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***aynı eser,*** s. 425 – 26; Cahit Baltacı, ***aynı madde***, s. 7.
[18] Bayram Kodaman, ***aynı eser***, s. 64 – 5.

1876 yılında yürürlüğe giren Kanûn-ı Esasi'nin 114. maddesi ile ilköğretimin Osmanlı vatandaşlarına zorunlu hâle getirilmesi[19] ilköğretimin daha da yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Sıbyan mektebleri hakkında verdiğimiz bu kısa bilgiden sonra şimdi incelediğimiz dönemde Bozkır kazasındaki sıbyan mekteblerini ele alalım. Yaptığımız kaynak taraması ve araştırmalarda Bozkır'daki sıbyan mekteblerini detaylı olarak ele alan bir çalışmaya ulaşamadık. Konya Vilayeti salnameleri ve Mehmet Ö. Alkan tarafından hazırlanan *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri* isimli eserde bazı bilgiler tespit ettik. Maalesef konu ile ilgili Maarif salnamelerinde detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Bu sebeple kazadaki sıbyan mektebleri hakkında sayısal bilgiler vermekten başka detaylı bir bilgi sunamayacağız.

İncelediğimiz dönemin başlarında yani 1291 (1874) yılında Bozkır kazasında 61 sıbyan mektebinin bulunduğu görülmektedir. Bu okullarda 1382'si erkek ve 614'ü kız olmak üzere toplam 1996 öğrenci öğrenim görmektedir[20]. 1296/1879 yılında Bozkır kazasının gerek okul gerekse öğrenci sayısında ciddi bir artış görülmektedir. 2250'si erkek ve 1100'ü kız olmak üzere öğrenci sayısı 3350'ye ulaşmıştır. Okul sayısı yaklaşık %50'lik bir artışla 89 olmuştur[21]. Yaklaşık 10 yıl sonra 1306/ 1889/90 yılında kazadaki okul sayısının 96 olduğu görülmektedir. Bu sayı uzun süre değişmemiştir[22]. Bunun sebebi muhtemelen bütün yerleşim yerlerine bir okulun açılmış olmasındandır.

Bozkır kazasındaki sıbyan mekteblerinin durumu veya sayısı hakkında bir fikir vermesi için bu sırada Konya vilayeti genelinde var olan sıbyan ve ibtidai mekteblerinin sayısını vermek istiyorum. 1894/95 yıllarında Konya vilayetinde 35 ibtidai ve 1961 sıbyan mektebi bulunmaktadır[23].

İncelediğimiz dönemin sonunda 1317 (1899/1900)'de Bozkır kazasındaki sıbyan mekteblerinin sayısında ciddi bir değişiklik söz konusu değildir. Nitekim okul sayısı 97

[19] Adı geçen madde şudur. "Osmanlı efradının kâffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecbûri olacak ve bunun derecat ve teferruatı nizâm-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır." Bk. Suna Kili – A. Şeref Gözübüyük, ***Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)***, İstanbul 2000, s. 55.
[20] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 7, Konya 1291, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 133.
[21] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 12, Konya 1296, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 155.
[22] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 22, Konya 1306, s. 100-101.
[23] Kerim Sarıçelik, ***Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)***, Konya 2010, s. 25.

olup öğrenci sayısı 2651 erkek, 1759 kız olmak üzere toplam 4410 olarak görülmektedir[24].

İbtidai Mektebler

Daha önce bahsettiğimiz gibi 1869 Maarif Nizamnamesi ile sıbyan mekteblerinde bir düzenleme yapılarak yeni usulde eğitim veren ibtidai mektebler oluşturulmuştu. İncelediğimiz dönemin sonlarında Bozkır'da yeni usulde eğitim veren iki ibtidai mektebin açıldığı görülmektedir. Bu okullarda 60 erkek ile 30 kız öğrenci öğrenim görmektedir[25]. 1322/1905-6 yılında Bozkır ibtidai mektebinde muallim-i evvel Mustafa Efendi ve muallim-i sani Ali Efendi görev yapmaktadır. Okulun öğrenci sayısı ise 102'dir[26].

Bozkır kazasındaki ilköğretim okulları ile ilgili verdiğimiz bilgiler ve rakamlar hakkında bir fikir yürütülebilmesi için incelediğimiz dönemin sonunda Osmanlı Devleti'nde ve Konya vilayetindeki okul ve öğrenci sayılarını da vermek istiyoruz. İncelediğimiz dönemin sonunda (1897) Osmanlı Devleti'nde Müslümanlara ait 28.615 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bu okullarda 600.206'sı erkek ve 248.737'si kız olmak üzere toplam 848.943 öğrenci öğrenim görmektedir[27]. Konya vilayetinde ise 1996 ilköğretim okulu, 59.146'sı erkek ve 30.168'i kız toplam 89.314 ilköğretim okulu öğrencisi bulunmaktadır[28]. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin nüfusu ise 32.206.854'tür[29].
Bu verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Bozkır kazasında XIX. yüzyılın son çeyreğinde ilköğretimde ciddi hamleler yapıldığı görülmektedir. Gerek okul gerekse öğrenci sayısında ciddi artışlar olduğu gözlemlenmektedir

[24] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 28, Konya 1317, s. 155-56.
[25] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 28, Konya 1317, s. 155. İbtidai mekteblerin ikisi de mi Bozkır'da yoksa başka bir yerleşim yerinde mi olduğu tespit edilememiştir.
[26] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 29, Konya 1322, s. 102.
[27] ***Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897***, Haz. Tevfik Güran, Ankara 1997, s. 98.
[28] ***Aynı eser***, s. 110.
[29] ***Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897***, s. 15. 1906 yılında ise Osmanlı Devleti'nin nüfusu 20.897.617'dir. Bk. ***Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500 – 1927***, Haz. Cem Behar, Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt II, Ankara 1996, s. 46.

Rüşdiye Mektebleri

Rüşdiyeler Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde açılan okullardan olup önceleri ilkokul üstü hazırlık okulu, daha sonra ise ortaokul karakterine sahip olan okullardır[30]. İlk rüşdiye okulu 1847 yılında İstanbul'da öğretime açılmış olan İstanbul Davud Paşa Mektebidir. Sonraki yıllarda okulların sayısı artmıştır[31].

1869 Maarif Nizamnamesine göre rüşdiyelerin açılma şartları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; nüfusu 500 haneyi geçen her yerleşim biriminde birer erkek rüşdiyesi açılacaktı. Nizamnameye göre okulların yapım masrafı ile öğretmen maaşları vilayet maarif idaresi sandığınca karşılanacaktı[32].

1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi'nde okullarda öğrenim süresi dört yıl olarak tespit edilmiş ve okullarda okutulacak dersler yeniden düzenlenmiştir. Bu dersler; Mebâdî-i ulûm-i diniye, Lisân-ı Osmanî kavâ'idi, İmlâ ve inşâ, Tertîb-i cedîd üzre kavaid-i Arabiye ve Farisiye, Defter tutmak usulü, İlm-i hesâb, Tersîm-i hutût, Mebâdî-i hendese, Tarih-i umûmî ve Tarih-i Osmanî, coğrafya, jimnastik, mahalli dil ve Fransızca (Ticaret mahalli olan memleketlerde 4. sınıfta seçmeli)'dır[33].

İncelediğimiz dönemde Bozkır kazasında bir adet rüşdiye mektebinin eğitim verdiği görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu okul 1290 (1873) yılında öğrenime açılmıştır[34]. Okulda görev yapan ilk öğretmen Mehmet Emin Efendi'dir[35]. Konya Vilayeti salnamesine göre 1291 (1874) yılında okulda 25 öğrenci öğrenim görmektedir[36].

1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi'nin 20. maddesine göre rüşdiye mekteblerinin öğrenci sayısına göre okullara birer veya ikişer muallim-i evvel ve sâni

[30] Cemil Öztürk, "Rüşdiye", ***Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi***, Cilt: XXXV, İstanbul 2008, 300; Bayram Kodaman, ***aynı eser***, s. 91.
[31] Cemil Öztürk, ***aynı madde***, s. 301.
[32] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***aynı eser***, s. 427; Cemil Öztürk, ***aynı madde***, s. 302.
[33] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***aynı eser***, s. 428; Cemil Öztürk, ***aynı yer.*** XIX. yüzyılın sonlarında R rüşdiye mekteblerinde okutulan dersler ve okulların idaresi hakkında geniş bilgi için bk. Uğur Ünal, ***II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)***, Ankara 2008, s. 5-90.
[34] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839 – 1924)***, Haz. Mehmet Ö. Alkan, Ankara 2000, s. 76.
[35] Hamit Şafakçı, ***aynı eser***, s. 209, dipnot 1215; ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 7, Konya 1291, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 81.
[36] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 7, s. 133.

tayin edilecek. Ayrıca her mekteb-i rüşdiyenin bir mubassırı[37] ve bir bevvabı[38] olacaktır[39]. Bildirimizi konu alan dönemde Bozkır rüşdiye mektebinde görev yapan öğretmenler ve öğrenci sayıları Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Bozkır Rüşdiye Mektebinde Görev Yapan Öğretmen, Görevliler ve Öğrenciler

Yıl	Muallim-i Evvel	Muallim-i Sani	Muallim-i Salis	Hat (Rik'a) Muallimi	Bevvab (Hizmetli)	Öğrenci Sayısı
1291 (1874)[40]	-	Mehmed Emin Efendi	-	-	Abdullah Efendi	25
1292 (1875)[41]	-	Mehmed Efendi	-		Abdullah Efendi	25
1293 (1876)[42]	-	Mehmed Efendi	-		Abdullah Efendi	25
1294 (1877)[43]	-	Mehmed Efendi			Abdullah Ağa	25
1295 (1878)[44]	-	Mehmed Efendi			Abdullah Ağa	25
1296 (1879)[45]		Ali Rüşdü Efendi			Mustafa Efendi	32
1298 (1881)[46]		Ali Rüşdü Efendi			Faik Efendi	-
1299 (1882)[47]		Ali Rüşdü Efendi			Faik Efendi	-
1300 (1883)[48]		Ali Rüşdü Efendi			Faik Efendi	18[49]

[37] Mubassır, mekteblerde talebe ve öğretmenlerin durumu ile yakından ilgilenen ve okulda düzeni sağlayan kimsedir. Bk. Süleyman Tenger, ***Rüştiye Mekteplerinin Tarihi Gelişimi ve Din Eğitimi ve Öğretimi***, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 75.

[38] Bevvab okul kapıcısı olup, öğrencileri evlerine götürüp getiren okul hademesi. Bk. Ferit Devellioğlu, ***Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat***, Ankara 2010, s. 105.

[39] Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, ***aynı eser***, s. 428.

[40] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 7, Konya 1291, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 81, 133.

[41] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 8, Konya 1292, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2009, s. 81, 133.

[42] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 9, Konya 1293, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 98, 136.

[43] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 10, Konya 1294,Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 98, 146.

[44] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 11, Konya 1295, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 99, 147.

[45] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 12, Konya 1296, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 150.

[46] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 14, Konya 1298, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 149.

[47] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 15, Konya 1299, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2012, s. 155.

[48] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 16, Konya 1300, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2012, s. 58.

[49] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 42-43.

1301 (1884)[50]		Ali Rüşdü Efendi			Faik Efendi	
1302 (1885)[51]	Ali Rüşdü Efendi			Hüseyin Efendi		
1303 (1886)[52]	Ali Rüşdü Efendi			Hüseyin Efendi		
1304 (1887)[53]	Ali Rüşdü Efendi			Hüseyin Efendi		
1305 (1888)[54]	Ali Rüşdü Efendi			Hüseyin Efendi		
1306 (1889)[55]	Hacı Mehmed Efendi			Ahmed Efendi		
1307 (1889/90)[56]	Hacı Mehmed Efendi			Ahmed Efendi		
1309 (1891/92)[57]	Yakup Efendi	Abdullah Efendi		Vecihi Efendi	Mehmed Ali Ağa	
1310 (1892/93)	-	-	-	-	-	48[58]
1312 (1894/95)	-	-	-	-	-	54[59]
1314 (1896/97)[60]		Mustafa Efendi	-	-	-	-
1316 (1898/99)[61]		Mustafa Efendi			1 (hademe)	40

[50] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 17, Konya 1301, s. 55.
[51] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 18, Konya 1302, s. 181.
[52] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 19, Konya 1303, s. 315.
[53] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 20, Konya 1304, s. 235.
[54] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 21, Konya 1305, s. 241.
[55] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 22, Konya 1306, s. 243.
[56] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 23, Konya 1307, s. 217.
[57] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 24, Konya 1309, s. 217.
[58] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 77.
[59] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 77.
[60] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 27, Konya 1314, s. 147. Salnamede Mustafa Efendi'nin durumu açık olarak yazılmamış ancak Maarif Salnamesinde muallim-i sani olarak kayıtlıdır.
[61] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 1, İstanbul 1316, s. 1159.

1317 (1899/1900)[62]	Adil Efendi[63]	Mustafa Efendi			1 (hademe)	40
1318 (1900/1)[64]		Mustafa Efendi			1 (hademe)	40
1319 (1901/2)[65]	Şükrü Efendi			Ahmed Efendi	1 (hademe)	44
1321 (1903)[66]	Şükrü Efendi			Ahmed Efendi	1 (hademe)	44
1322 (1905/6)[67]	Tevfik Efendi			Ahmed Efendi	1 (hademe)	35

İncelediğimiz dönemde Bozkır rüşdiye mektebine uzun süre yeterli sayıda öğretmen atamasının yapılamadığı görülmektedir. Tabloyu incelediğimizde Bozkır rüşdiyesinin açıldığı yıllarda öğretmen sayısının bir olduğu ancak 1885 yılından itibaren bu sayının ikiye, sonra üçe çıktığı görülmektedir. 1309 (1891/92) yılında okulun öğretmen kadrosunun tamamlanmış olmakla beraber bu durumun uzun süre devam etmediği görülmektedir. Aynı zamanda incelediğimiz dönem boyunca okulda bir bevvab (kapıcı hizmetli) görev yapmıştır.

Okuldaki öğrenci sayısını incelediğimizde sürekli bir artış olduğunu söylememiz mümkün olmasa da genel manada bir artış söz konusudur. 1874'te 25 olan öğrenci sayısı 1879'da 32, 1883'te 18, 1898/99'da 40 ve 1901/2'de 44'tür.

O zamanki şartlarda Konya Rüşdiye Mektebi'nin[68]1868 yılında öğretime açıldığı göz önüne alınırsa Bozkır'da rüşdiye mektebinin açılmasında bir gecikme olduğu söylenemez. 1290 (1873) yılı Konya Vilayet Salnamesine göre Bozkır'da rüşdiye mektebi açılmadan önce Konya vilayetinde 10 adet rüşdiye mektebi bulunmaktadır. Bunlar Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye, Burdur, Nevşehir, Seydişehir, Ereğli ve

[62] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 2, İstanbul 1317, s. 1359.
[63] Adil Efendi'nin statüsü belirtilmeden muallim olarak kaydedilmiş. Bk. ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 28, Konya 1317, s. 153.
[64] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 3, İstanbul 1318, s. 1531.
[65] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 4, İstanbul 1319, s. 834.
[66] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 5, İstanbul 1321, s. 578.
[67] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 29, Konya 1322, s. 102.
[68] Kerim Sarıçelik, ***aynı eser***, s. 124-127.

Elmalı rüşdiye mektebleridir[69]. Bu okullarda öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 593'tür[70]. 1873 yılında Osmanlı Devleti'nde toplam 302 rüşdiye mektebi bulunmakta ve bu okullarda 441 öğretmen görev yapmakta, 14.947 öğrenci ise öğrenim görmektedir[71]. Bu verilere göre Bozkır anılan tarihte bir rüşdiye mektebine sahip olmakla şanslı yerleşim yerlerinden biri olup bu okula sahip olmayan kazaların önüne geçmiş durumdadır.

İncelediğimiz dönemin ortalarındaki rakamlara göz atacak olursak hâlâ Konya vilayetinde rüşdiye mektebinin açılmadığı kazalar olduğu görülmektedir. Nitekim 1883 yılında Osmanlı Devleti'nde rüşdiye okullarının sayısı 405, öğrenci sayısı ise 18.704'tür[72]. 1883 yılında Konya vilayetinde 30 kaza bulunmasına rağmen okul sayısı 26, öğrenci sayısı ise 1298'dir. Bozkır rüşdiye mektebine sahip şanslı kazalardan biri olmasına rağmen rüşdiye mektebindeki öğrenci sayısı 18'e düşmüş ve vilayetin en az öğrenciye sahip olan okulu konumundadır[73]. Ancak tabloda1895/96 yılında öğrenci sayısında ciddi bir artış bulunmaktadır. Nitekim bu dönemde Bozkır rüşdiyesinde 1 öğretmen ve 54 öğrenci öğrenim görmektedir[74].

İncelediğimiz dönemin sonunda okul ve öğrenci sayısında ciddi bir artış gözlenmemekle birlikte rakamlarda bir miktar yükselme söz konusudur. 1897 yılında Osmanlı Devleti'nde toplam 1.173 rüşdiye okulu bulunmakta ve bunların 412'si Müslümanlara, 687'si gayrimüslimlere ve 74'ü yabancılara aittir. Müslümanlara ait olan okullarda 27.207'si erkek ve 4.262'si kız olmak üzere toplam 31.469 öğrenci öğrenim görmektedir[75]. Konya vilayetinde ise toplam 27 rüşdiye bulunmakta, bu okullarda 2.526'sı erkek ve 130'u kız öğrenci olmak üzere toplam 2.656 öğrenci öğrenim görmektedir[76].

---

[69] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 6, Konya 1291, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2008, s. 74. ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*** isimli eserde 1873 yılında Konya vilayetinde 12 rüşdiye mektebi olduğu kayıtlı olup yukarıdaki okullara ilave olarak Karaman ve Yalvaç'ta da rüşdiye mektebleri görülmektedir. Bk. ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 29.

[70] İlk sırada 134 öğrenci ile Konya Rüşdiyesi, ikinci sırada 85 öğrenci ile Isparta, üçüncü sırada 73 öğrenci ile Niğde bulunmaktadır. Bk. ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 29.

[71] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 33.

[72] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 46.

[73] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 42-43.

[74] ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri,*** s. 77.

[75] ***Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897***, s. 98.

[76] ***Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897***, s. 109.

Medreseler

İslam eğitim sisteminin temel kurumu olan medreseler, Osmanlı Devleti döneminde de bu özelliklerini devam ettirmişlerdir. Medreseler hem orta dereceli okullar yani ortaokul ve lise hem de yüksekokul ve üniversite eğitimine karşılık eğitim veren kurumlardır[77]. Osmanlı Devleti'nde ilk medrese Orhan Bey zamanında İznik'te açılmış[78], daha sonraki dönemde ülkenin değişik yerlerinde çok sayıda açılarak sayıları artmıştır. İncelediğimiz dönemde artık medreseler eski özelliklerini kaybetmişlerse de yine de eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedirler.

Bozkır kazasında 1292 (1875) yılında 12 medrese ve bu medreselerde öğrenim gören 168 öğrenci bulunmaktadır[79]. Aynı tarihte Konya vilayetinde ise toplam 248 medrese ve 4.702 medrese öğrencisi olduğu görülmektedir[80]. Bozkır kazasındaki medrese sayısı 1296 (1879)'da 22, öğrenci sayısı ise 230 olarak görülmektedir[81]. İncelediğimiz dönemin sonlarında 1319 (1901) Kazadaki medrese sayısının biraz azalarak 17'ye indiği, ancak öğrenci sayısının arttığı ve 519 olduğu görülmektedir.

Bozkır kazasındaki medreselerin isimleri ve bulundukları yerler 1319 (1901) yılına ait Maarif Salnamesinde yer almaktadır. Aşağıda 1319 yılına ait Maarif Salnamesinden istifade edilerek hazırlanan tabloda Bozkır kazasındaki medreseler, buralarda görev yapan müderrisler ve öğrenci sayıları görülmektedir.

Tablo 3. 1319 (1901) yılında Bozkır kazasında bulunan medreseler ve buralarda görev yapan müderris ve öğrenci sayıları[82]

Medresenin Adı	Bulunduğu Yer	Medresenin Müderrisi	Öğrenci Sayısı	Medreseyi Yaptıran
Sırıstad Medresesi	Cami'-i şerif Mahallesi	Mustafa Efendi	21	Ali Efendi
Fart Medresesi	Çay Kenarı	Halil Efendi	31	Halil Efendi
Pınarcık Medresesi	Cami' civarında	Hacı Abdullah Efendi	28	Halil Efendi
Ayvacılar Medresesi	Cami' civarında	Hacı Mehmed Efendi	34	Hacı Mehmed Efendi

[77] Mehmet İpşirli, "Medrese (Osmanlı Dönemi)", ***Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi***, Cilt: XXVIII, Ankara 2003, 327.
[78] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, ***Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı***, Ankara 1984, s. 1 vd.
[79] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 8, Konya 1292, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2009, s. 133.
[80] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 8, Konya 1292, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2009, s. 135.
[81] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 12, Konya 1296, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 155.
[82] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 1, İstanbul 1319, s. 844-47.

Dere Medresesi	Çay mecrasında	Mehmed Efendi	34	Mollazâde Efendi
Karacahisar Medresesi	Karye Dahilinde	Sadık Efendi	65	Yeğen Efendiler
Hocaköy Medresesi	Cami‘ civarı	Halim Efendi	57	Abdülhalim Efendi
Dedemli Medresesi	Cami‘ civarı	Ahmed Efendi	23	Hatib Efendi
Kiraz (Gerez) Medresesi	Medde İçinde	Sadık Efendi	14	Sadık Efendi
Bekele Medresesi	Çamaltı	Mehmed Efendi	35	Mehmed Efendi
Ahurlu Medresesi	Cami‘ havlusu	Hacı Mesud Efendi	49	Hacı Mevlüd Efendi
Yalıhüyük Medresesi	Kabristan önü	Fahreddin Efendi	2	Fahreddin Efendi
Akkilise	Cami‘-i şerîf	Süleyman Efendi	27	Sadık Efendi
Avdan Medresesi	Çeşme civarı	Veliyyüddin Efendi	31	İbrahim Efendi
Sazlı Medresesi	Çeşme civarı	Hacı Ömer Efendi	13	Hac Ali Efendi
Tola (Dorla) Medresesi	Meydan yerinde	Zahireddin Efendi	31	Kerim Efendi
Yalıhüyük Medresesi	Meydan yerinde	Hasan Efendi	24	Mehmed Efendi
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI			**519**	

Tabloda da görüldüğü üzere incelediğimiz dönemin sonunda Bozkır kazasında 17 medrese bulunmakta ve buralarda 519 öğrenci öğrenim görmektedir. Medreselerdeki en fazla öğrenci 65 öğrenci ile Karacahisar Medresesindedir. En az öğrenci ise 2 öğrenci ile Yalıhüyük Medresesindedir. İncelediğimiz dönemde Bozkır kazasında medrese sayısının 12’den 22’ye çıktığı, XX. yüzyıl başlarında ise 17’ye düştüğü görülmektedir. Medrese öğrencilerinin sayısında ise sürekli bir artış bulunmaktadır. Nitekim incelediğimiz dönemin başında 168 olan öğrenci sayısı dönemin sonunda 519’a çıkmıştır.

Kütüphaneler

Sözlük manası kitaplık, kitap evi ve kitapların bulunduğu salon olan kütüphane[83] önemli kültür merkezlerinden biridir. İnsanoğlu eskiçağlardan beri yazılan eserleri muhafaza etmek ve aranılan kitapları kısa sürede elde edebilmek amacıyla kütüphaneler

[83] ***Türkçe Sözlük***, II, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara 1988, s. 952; ***Meydan Larousse***, Cilt: XII, Sabah Gazestesi yayını, İstanbul 1992 , s. 153.

oluşturmuştur[84]. Tespit edebildiğimiz kadarıyla incelediğimiz dönemde Bozkır kazasında kütüphane bulunmamaktadır.

Azınlık Okulları

Bilindiği gibi Osmanlı toplumu çok geniş bir coğrafyada çeşitli ırk ve dinlerden meydana gelmekteydi. Osmanlı toplumunun iki ana unsurunu Müslümanlar (Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Kürt, Boşnak vs.) ve gayrimüslimler (Museviler, Hıristiyanlar) teşkil etmekte idi. Bireylerin toplumdaki statüsünü belirleyen ana faktör dindi. Toplum, inanç temeline göre çeşitli "Milletlere" ayrılmıştı. Osmanlı Devleti'nde millet, bir din ya da mezhebe bağlı topluluk demektir[85]. Zamanla bu kavram cemaat; Cumhuriyet döneminde de azınlıklar şekline dönüşmüştür. Yani azınlık Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim vatandaşlarıdır.

Osmanlı Devleti, cemaatlerin dinî hukukları çerçevesinde yaptıkları işlere karışmazdı. Fakat dinî liderlerin aynı zamanda idari görevleri de olduğu için bunların seçimine müdahale ederdi. Her cemaat, dinî liderini ve ruhani meclisini serbestçe seçer ve devletin onayına sunardı. Padişahın onayından sonra cemaatlerin dinî liderleri görevlerine başlardı.

Osmanlı Devleti, Rumlara, Ermenilere ve Yahudilere kendi dinî önderleri yönetiminde, kendi dillerini ve geleneklerini kullanarak kendi mahkemelerini, hastanelerini ve okullarını, kurup oralarda faaliyetlerde bulunmalarına kanunlara uydukları sürece izin vermiştir[86]. Bu çerçevede Bozkır kazasında bulunan gayrimüslimler tarafından açılan okulları ele alacağız.

İncelediğimiz dönemin başında Bozkır kazasında bulunan azınlık okulları hakkında Konya Vilayeti Salnamelerinde detaylı bilgi bulamadık sadece okul sayıları hakkında bilgilere ulaşabildik. Nitekim 1292 (1875) yılına ait Konya Vilayeti Salnamesinde Bozkır kazasında bir Hıristiyan sıbyan mektebi olduğu kayıtlıdır[87]. 1295

[84] Osmanlı kütüphaneleri hakkında bk. İsmail E. Erünsal, ***Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri***, Ankara 2008.

[85] Millet sistemi hakkında geniş bilgi için bk.M. Macit Kenanoğlu, ***Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek***, İstanbul 2004, s. 27 vd.; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi***, IV, İstanbul 1985, s.996-1002; Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi***, IV, s.1007-1024.

[86] Stanford Shaw, "Osmanlı İmparatorluğunda Azınlıklar Sorunu", ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi***, IV, s.1003.

[87] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 8, Konya 1292, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2009, s. 100.

(1878) yılına ait salnamede de benzer bilgiler bulunmaktadır[88]. Ancak Maarif Nezareti Salnamelerinde azınlık okulları hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo, 1316 yılına ait Maarif Nezareti Salnâmesi'nden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Tablo: 5 1316 (1898/99) Yılında Nevşehir kazasında bulunan Gayrimüslim okulları[89].

Okulun Adı	Okulun Ait olduğu Cemaat	Adına Ruhsat Verilmiş Olan Kurum	Mektebin Derecesi	Talebe Adedi		Okulun Açılış Tarihi	Ruhsat Tarihi
				Erkek	Kız		
Rum Mektebi	Rum	Sotiri Efendi	İbtidai	21	-	1280 (1863/64)	8 Mart 305 **(20 Mart 1889)**[90]
TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI				**21**	-		

Tabloda görüldüğü gibi incelediğimiz dönemde Bozkır'da Rumların bir ibtidai okulu bulunmaktadır. Okulda öğrenim gören öğrenci sayısı 21'dir.

Sonuç

İncelediğimiz dönemde Osmanlı Devleti'nde eğitimde yapılan yenileşmeler çerçevesinde Bozkır kazasında da yeni okullar açıldığı görülmektedir. Buna paralel olarak öğrenci sayısında da bir artış gözlenmektedir. Bozkır'da eski usulde eğitim veren sıbyan mekteblerinin yanında yeni usulde eğitim veren ibtidai okullar da eğitim vermeye başlamıştır. Yine incelediğimiz dönemde Bozkır kazasında bir rüşdiye mektebi bulunmaktadır. Ancak uzun süre öğretmen kadrosunu tamamlayamamıştır. İncelediğimiz dönemde Kazada bir kütüphane ve idadi mevcut değildir. Her ne kadar sayılarında bir azalma olsa da öğrenci sayısındaki ciddi artışla Medreseler eğitimdeki önemlerini korumaktadır.

[88] ***Konya Vilayeti Salnâmesi***, Defa 11, Konya 1295, Yayına Haz. Mehmet Eminoğlu, Konya 2011, s. 119.
[89] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 1, İstanbul 1316, s. 1162-63.
[90] ***Salnâme-i Maarif-i Umûmiye Nezareti***, Defa 1, İstanbul 1319, s. 864-65.

ÇARŞAMBA ÇAYI'NIN BOZKIR'A VERDİĞİ FELAKET VE EKONOMİK ETKİLERİ (10 Haziran 1904)

THE DAMAGE OF ÇARŞAMBA WATERCOURSE TO BOZKIR AND ITS ECONOMICAL EFFECTS (10th June 1904)

Ahmet ATALAY *

Öz

Nehirler, çaylar ve ırmaklar, zaman zaman kenarlarında kurulmuş olan yerleşim birimleri adına tehlikeli olabilmektedirler. Bu tehlike durumu, en çok da yağışın bol olduğu ilkbahar mevsimi aylarında meydana gelmektedir.

Böylesi bir durum, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Toroslar mevkiindeki Geyik Dağları'nın Kuzey eteğinde, Çarşamba Çayı üzerinde kurulmuş olan Konya'nın Bozkır İlçesi içinde geçerlidir.

Her ne kadar Türkler bu gölgelere yerleştikten sonra, bu tehlikeli durumun farkına varıp, ırmak, çay ve dere gibi akarsularla ilgili küçük çapta düzenleme çalışmalarıyla köprüler inşa ederek bu kötü gidişin önünü almaya çalışmışlarsa da, bu yapılanlar ciddi ve modern bir ıslah çalışması olmadığından istenilen düzeyde yeterli olamamıştır.

Bu nedenle Bozkır İlçesi, Anadolu Selçuklularından Osmanlılara hatta Türkiye Cumhuriyeti de dâhil bugüne kadar, Çarşamba Çayı sel baskınlarına maruz kalmıştır. Özellikle yağışın bol olduğu yıllarda bu su tehlikesinin boyutu, her daim korkulu bir hal arz etmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Nehirler ve ırmaklar, Orta Toroslar, Sel baskınları, Bozkır İlçesi, Çarşamba Çayı

•

Abstract

Rivers, watercourse, can be sometimes dangerous for the places located near them. This insecure situation happens in spring months.

Such a situation go for Konya's county, Bozkır, located on the land of Çarşamba watercourse, on the north boom of Geyik Mountain which is in the Middle Toros mountain, in Central Anatolia Region.

After settling these regions, The Turks noticed this insecure situation and by working through rivers and building bridges on the rivers, they took precaution. But these precautions failed because ıt was not serious and modern.

For this reason, from the Anatolia Seljuk Empire period to the Ottoman Empire era, indeed including Turkish republic term, Bozkır has been exposed to Çarşamba watercourse flood. Especially, in the rain year, This dimenson of the flood has always been frightening.

•

Keywords

Rivers and streams, The Middle Toros, Flood, Bozkır county, Çarşamba watercourse.

---

* *Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. Artvin/Türkiye, ahmetatalay@artvin.edu.tr.*

GİRİŞ

Nehirler, ırmaklar, çaylar ve dereler tabiata canlılık, İnsanoğluna ise yaşaması adına hayat verirler. Bu nedenle dünyanın her yerinde insanlar, bu türden tatlı su kaynaklarının kenarlarına yerleşim birimlerini kurarlar.

Oturdukları bu yerlerde, suya olan ihtiyaçlarını giderdikleri gibi geçimlerini karşılayacak, ekip biçebilecekleri tarım ürünlerinin sulanması, hayvancılık yapıyorlarsa beslediği hayvanlarının da su ihtiyaçlarını buralardan karşılarlar.

Durum böyle ise de bu akarsular, gerekli tedbirler alınmaz ve sürekli bir ihtiyat durumu halinde olunmazsa, karın ve yağmurun yoğun olduğu mevsimlerde İnsanoğlu adına telafisi mümkün olmayan felaketler yaşatabilmiş onları büyük acılara gark etmiştir.

İşte, kenarlarına yurt kurmuş olanları böylesi durumlara düşüren ırmaklardan birisi de Konya'nın Bozkır İlçesi'nin[1] ortasından geçen Çarşamba Çayı'dır.

1- ÇARŞAMBA ÇAYI

İlçe sınırları içerisindeki, Orta Toros Dağ silsilesinin batı tarafını oluşturan Geyik Dağları Sistemi'ne ait, Akdağ (24190 m.), Gül Dağı (2490 m.) ve Haydar Dağı (2249 m.) gibi yüksek dağ kütleleri, sistemin kuzey kesimini derin vadilerle parçalamıştır. İşte Bozkır İlçesi bu parçalanmış alanda kurulmuş bir yerleşim birimidir.[2]

Yukarıdaki dağların doğu ve kuzey yamaçlarından doğan Çarşamba Çayı, daha çok kar ve yağmur sularıyla beslenir. Yer altı karstik kaynaklarında dahil olmasıyla güçlenir. Bu manada en önemli kaynağını ise Aygır Gediği (Sugözü) oluşturur. Aygır Gediği[3] Sorkun Kasabası'nın Karacahisar Köyü'ndedir. Burada, Toplar ve Kozlu dereleriyle birleşen Çarşamba Çayı; Dere, Çağlayan (Çat) Kasabası ve Bozkır merkezden geçer. Daha sonra irili ufaklı çok sayıda dere katılır. Bunların içinde Kuruçay, Söğüt Deresi, Kaya Pınarı ve Çökelez Deresi en önemlileridir. Ancak yaz mevsiminde bu dereler büyük oranda kurur. Gidiş yönü olarak kuzeydoğuya doğru akan Çarşamba Çayı, "Suçatı" adı verilen mevkide yani Pınarcık Köyü'nün altındaki Kozdere'de, Beyşehir ve

[1] Hamit Şafakcı, Bozkır'da madencilik (1776-1839), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2013, s. 3; Bozkır İlçe Raporu 2014, TR52 Bölgesi 2023 Vizyon Stratejileri Bozkır İlçe Faaliyetleri, Konya 2014, s. 2. (Bozkır İlçesi: 37-38 kuzey enlemi, 32-33 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Konya'nın güneyinde yer alıp 129 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1162 m. Yüzölçümü 1949 kilo metre karedir. Şafakcı, age. S.3.)

[2] Adnan Doğan Buldur, Sabahattin Sarı, "*Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi*", Marmara Coğrafya Dergisi, S. 25, İstanbul 2012, s. 86; İsmail Yalçınlar, "Bozkır'da Fosilli Kambro-Ordovisiyen Tabakalar (Konya), İstanbul 1988, www.tucaum.ankara.edu.tr, s. 114.

[3] Aygır Gediği; Sugözü veya Aygır Dibi diye de adlandırılan bu bölge harika bir doğal güzelliğe sahiptir. Fiziki görünüm itibariyle nefis bir piknik alanıdır.

Suğla göllerinin fazla sularını drene eden Beyşehir-Suğla Kanalıyla birleşir.[4] Mavi Boğazı[5] geçerek Apa barajına ulaşır. Oradan da Dineksaray Köyü'nden geçerek Çumra İlçesi'nin ortasından gider, ilerideki Türkmen köylerine varır. Buraya kadar ki kat ettiği mesafe yaklaşık 65 km. olup bu kol, Çarşamba Çayı'nın ilk ve önemli koludur.

Çarşamba Çayı'nın ikinci kolu ise, Osmanlılar zamanında yapılan ve Beyşehir Gölü'nün tahliye kanalı olarak inşa edilen su kanalıdır.[6] Kanal yapılmazdan önce Beyşehir Gölü'nün suyu, gölün doğusundan başlayarak Suğla Gölü'ne ulaşırdı. Suğla Gölü'nden de çıktıktan sonra Mavi Boğazı kat ederek Çumra İlçesi'nde kollara ayrılır[7] ve Karakaya Köyü bataklıklarında kaybolurdu. Yağışın çok olduğu yıllarda suyu artan çay, ırmak görünümünü alır Konya ve Çumra arazilerinin sulanmasında yararlı oluyor idiyse de, bu durum kışın tersine döner ve daha yoğun su fazlasıyla çay suları ilerilere kadar ulaşırdı. Hatta öyle olurdu ki Hatamış Sazlığı'na ulaşan sular, bataklığı 60 000 km. karelik bir göle çevirirdi. Ancak yazın suların çekilmesiyle bu durum tersine döner sazlık kururdu. Sonradan Suğla Gölü'nün küçültülmesiyle çay, gölün uzağından kanalize edilerek geçirilmiş ve Apa Köyü'nda inşa edilen barajda, suyun toplanma yoluna gidilerek daha faydalı hale dönüştürülmüştür. Böylece Beyşehir-Suğla kanalı, Yalıhüyük ve Ahırlı İlçelerinin sınırlarından geçerek Bağyurdu, Sazlı, Kuşça ve Pınarcık köylerinin sınırlarından Apa Barajına döküldü. Bu kanal, hem Apa Barajının beslenmesini hem de o sayede Konya Ovası'nın daha geniş bir kısmının sulanmasını sağladı. Çarşamba Çayı'nın bu ikinci kolunun uzunluğu ise yaklaşık olarak 105 km.'dir.

[4] Buldur-Sarı, agm, s. 92; Ömer Faruk Yılmaz, Osmanlı'nın Konya Ovası Sulama Projesi, İstanbul 2010, s. 6; Bozkır İlçe Raporu 2014, s.2; Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, KOP Bölge Kalkınma Başkanlığı Tanıtım ve Faaliyetleri, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, s.2; Yavuz Çolak, "*Kuru kafa Mehmet Efendi*", Hâkimiyet, 26 Şubat 2016, s.2; T. C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, "*Kurukafa Mehmet Efendi'nin Sulama Projeleri*", 3-11-2014, Konya.tarımgov.tr, İnternetten İndirme Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00, Ali Altuntaş, "*Kuru Kafa Mehmet Efendi*", HİSDER (Hikmet İlim ve Sanat Derneği Söyleşisi), Selçuklu Belediyesi Ahmet Keleşoğlu Kültür Merkezi, Konya. 2 Aralık 2015, hisder.org.tr, İnternetten İndiriliş Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00; Beyşehir Göl Radyo Televizyonu A. Ş., "Yıllara Meydan Okuyor", www.bgrt.com.tr; Çumra Apa Köyü (Tarihçe), "*Konya Çumra Apa Köyü*", www.Apaköy.com./Tarihçe/.

[5] Zeki Oğuz, Konya Bozkırlarında Bir Gezgin, Konya 2016, s.132; Zeki Oğuz, "*Renklerin Türküleştiği Yer Mavi Boğaz*", Memleket, 2-11-2009, s.2; Fahri Kubilay, "*Mavi Boğaz Güzel Ama; Suğla Ekmek Demek Aş Demek*", 7-3-2013, www.bozkır.com; Uğur Özteke, "*Mavi Su Meyvelerini Vermeye Başladı*", 12-6-2015, www.Sabah.com.tr,. (Mavi Boğaz Çarşamba Çayı üzerinde, yaklaşık 35 km. uzunluğunda iki tarafı dik kayalarla çevrili, bazı yerlerinde yirmi metreye kadar daralan yer yer yüz metreyi aşan genişlikte cennet gibi bir vadi. Vadinin genişleyen kısımlarında çevre köylerin bahçeleri var. Doğudan batıya uzanan vadi batıda Suğla Gölü'ne oradan da Beyşehir Gölü'ne ulaşıyor. Yıllık yağışların durumuna göre su seviyesi azalıp çoğalan, yağış olmayan yıllarda suyu kuruyan Çarşamba Çayı'na, Beyşehir Gölü'nden Mavi Boğaz'a verilen su burada Çarşamba Irmağı ile birleşerek Apa Barajı'na ulaşıyor ve Çumra Ovası sulanıyor. Mavi Boğaz, Konya Ovaları Sulama Projesi'nin dayanak noktalarından biridir. Oğuz, agm. s. 2.)

[6] Hüseyin Muşmal, "Konya Ovası Sulama Projesi Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Projeyle İlgili İlk Çalışmalar", İnternational Journal Of Social Science, Number 33, Spring 1, İstanbul 2015, s 20-25.

[7] Recep Bozyiğit, "Mavi Boğaz (Konya) ve Çevresinin Jeomorfolojik Özellikler" Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 29, Konya 2010, s.233-236; Maarice M. Blumenthal, "*Karaman-Konya Havzası Güneybatısında Toros Kenar Silsileleri ve Şist Radiolarit Formasyonu Stratıgrafi Meselesi*" www.mta.gov.tr. s. 2.

2- ÇARŞAMBA ÇAYI VE DOĞAL AFETLER

Avşarlardan Bozkır Bey'in, Bozkır ve 110 köyünü yurt tutuğu[8] dönemin öncesinde, yörenin fiziki durumu ile Çarşamba Çayı'nın sel baskınları ve taşkınları açısından bakıldığında, sicilinin hiç de iyi olmadığı görülmektedir. Bunun da kanıtı taş malzemeden yapılan ve günümüze kadar gelen köprüdür.

Köprü, Anadolu Seçukîleri döneminde yapılmıştır[9]. Bozkır'ın Konya'ya çıkış yolu üzerinde olup kitabesi bulunmadığından dolayı yapılış tarihi ile ilgili bir bilgi yoktur. Kesme taştan yapılmış olan köprünün iki tarafında taş korkuluklar bulunmaktadır. Üç gözlü olan köprünün uzunluğu 38 90 m., genişliği 3 30 m.'dir. En büyük kemer açıklığı ise 5 m.'dir. Kemerler sivri ve taştandır. Bunlar tempan duvarları ile aynı düzlemdedir. Orta göz diğerlerine göre daha yüksek ve daha büyüktür. Kemerler yanlara doğru alçalmaktadır.[10]

Fatih Sultan Mehmet Han'ın, 1476'da bu köprünün bakım ve onarımı için bir vakıf kurdurduğu bilgisi[11] bazı araştırmacıların eserlerinde yazılıdır.

Yapılış nedeni tahlil edilirse; işlevsel açıdan değerlendirildiğinde, bölgeyle ilgilenildiği ve önemi itibariyle yörenin göz ardı edilmediği kanaati ortaya çıkar. Nedeni de bahse konu devletin başkentinin Konya olduğu göz önüne alınırsa stratejik manada o zaman göre, Akdeniz'e inen en düzgün karayolu Akviran-Bozkır ve Akseki geçidinden Manavgat'a inen yoldur. Dolayısıyla stratejik olduğu kadar askeri – ekonomik açıdan da bayağı önemlidir. Ayrıca dar çerçevede sadece o bölgedeki faaliyetler bakımından düşünülürse, hem yöre halkının ihtiyaçlarının karşılanması hem de Bozkır İlçe merkezi

---

[8] Rivayete göre*; Bozkır Bey, akrabalarından, Saraylı Bey'i Saray (Taşbaşı)'a, Kildereoğlu'nu Kildere'ye, Akça Bey'i Akçapınar'a, Karaca Bey'i Karacaardıç'a, Armutoğlu'nu Armutlu'ya, Söğütlü Bey'i Söğüt'e, Dere Bey'i Dere'ye Yazoğlanı Yazdamı'ya, Işık Bey'i Işıklar'a, Sarı Bey'i Sarıoğlan'a, Acıoğlu Hacı Bey'i Acılar'a, Hamza Bey'i Hamzalar'a, Kuşçalı Bey'i Kuşçaya, Yalnız Bey'i Yalnızca'ya, Papuççuoğlu'nu Papuççu'ya, Karayahya'lıyı Karayahya'ya, Çatoğlu'nu Çat (Çağlayan)'a, Kozalı Bey'i Kozağaç'a, Soğucak Bey'i Soğucak'a, Ayvalı Bey'i Ayvalıca'ya, Tarlacıoğlu'nu Tarlabaşı'na, Pınar Bey'i Pınarcık'a, Sazlı Bey'i Sazlı'ya, Aslanoğlu'nu Aslantaş'a, Akoğlan'ı Akkise'ya, Bademoğlu'nu Bademli'ye, Çiftçioğlu'nu Çiftlikköy'e, Kaya Bey'i Kayacık'a, Karabayırlı'yı Karabayır'a, Kovanlı Bey'i Kovanlık'a, Aydın Bey'i Aydınkışla'ya, Koçaş Bey'i Koçaş'a, Boyalı Bey'i Boyalı'ya, Bolat Bey'i Bolat'a, Gederetli'yi Gederet'e, Kuzviranlı Bey'i Kuzeren'e, Ahırlı Bey'i Ahırlı'ya, Yağlıoğlu'nu Yağlıhöyük'e, Üçpınar Bey'i Üçpınar'a, Cicek oğlu'nu Cicek'e, Dinekli Bey'i Dinek'e yerleştirmiş, Hisar Bey'i de Hisarlık'(Asarlık)'a iskân ederken, Elmaoğlu'nu Elmaağaç'a iskân edip yurt tutturmuş, kendisi de bugünkü Bozkır İlçesi'ne yerleşmiştir*. (A.A.)

[9] İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi, Konya 1965, s. 1101.

[10] Konyalı, age. S.1101; Hamit Şafakcı, Bozkır Kazası Vakıfları XV. – XX. Yüzyıllar, Konya 2015, s. 200; Haşim Karpuz, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42. C. II, Ankara 2009, s. 1489; Sabri Doğan, *"Bozkır'da Türk-İslam Devri Yapıları"*, Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Ed: Mustafa Yılmaz-Ahmet Atalay- Osman Doğanay, Konya 2007, s. 377. (Köprünün yapılış tarihi ile ilgili olarak Konyalı; "*Selçuklu devrine aittir*" derken, Doğan, "*Selçuklu dönemi öncesi yani Bizans dönemine ait olmalıdır*" der. Şafakcı ise, Karamanoğulları beyliğine dayandırarak, "*Karamanoğlu Halil Bey yaptırmıştır*" der. Karpuz ise, "*Köprü Beylikler-Osmanlı dönemine tarihlenebilir*" demektedir.)

[11] Bu konuda bkz. Konyalı, age, s.1101; Şafakcı, age, s. 201.

ve civarında yaşayan insanların can ve mal güvenliklerinin meydana gelebilecek her hangi bir tehlikeye karşı özellikle de Çarşamba Çayı'ndan kaynaklanacak doğal afet diye tabir edilen sel baskınlarına karşı yapılmış da olabilir. Sel baskını veya su taşması gibi olası bir durumda nehrin iki yakasında oturanların her konuda yardımlaşabilecekleri de düşünülmüş olmalıdır. Ne düşünülür ise düşünülsün bir köprü yapımının o günün şartlarına göre bile düşünüldüğünde yeterli olduğunu beyan etmek oldukça zordur. Nedeni de Anadolu Selçuklularının diğer bölgelere yaptırdıkları görkemli ve göz alıcı han, hamam, Camii, Türbe ve imarethanelere bakınca Bozkır merkezine bir köprü inşa edilmiş olmasına yeterli denilemez.

Her ne olursa olsun yapılan taş köprü, yapımından sonraki yıllarda da halkın ihtiyaçlarını karşılamamış ve Çarşamba Çayı'nın sel baskınlarından kaynaklanan afet durumu iki yakasında iskân etmiş olanlarına telafisi mümkün olmayan acılar yaşatmıştır. Böylesi doğal afet durumları Osmanlılar zamanında da zaman zaman meydana gelmiştir. Ancak 1904 yılına kadar meydana gelmiş olan sel baskınları ile ilgili fazla bir bilgiye rastlanılmaz ise de bahse konu tarihte meydana gelen Çarşamba Çayı su baskını Bozkır İlçesi merkezi ve köylerine acıların en büyüğünü yaşatmıştır.

3- ÇARŞAMBA ÇAYI'NIN 10 HAZİRAN 1904 TARİHLİ TAŞKINI

R. 28 Mayıs 1320 (M. 10 Haziran 1904)'de Pazartesi günü, Bozkır'a öyle bir yağmur yağdı ve Çarşamba Çayı'nın suları öyle bir kabardı ki neredeyse ilçedeki gayrimenkulleri, dükkânları, içindeki satılık malzemelerini ve eşyalarını, insan kaynaklarını yek ve yeksan eyledi. Alıp götürdü. Adeta, Bozkır'ı yok olma derecesine getirdi. Konya Valiliği'nin o günün hükümet yetkililerine gönderdiği rapora göre bu durum, çay yatağının içindeki köyler dâhil tüm civar köylerde de etkili oldu.[12]

Konya Valiliği, sel felaketinin çevreye verdiği zararı ve zarara uğrayanların kayıplarını tespit etmek için kendi bünyesinden tayin ettiği ve kaza ile mülhakatında oturanlardan bir komisyon oluşturdu. Bu iki komisyon çalışmalarını sonlandırana kadar birlikte çalıştılar.

İlgili komisyon işe, Bozkır'da bulunan resmi dairelerden başladı. Tuttukları rapora göre; Bozkır Hükümet Konağı, Ziraat Bankası Bozkır Şubesi, Bozkır Belediye Binası, İlçe Polis Merkezi Binası, Bozkır Nüfus Dairesi Binası ve Bozkır Mahkemeleri Binası ile diğer kamu binalarının tamamının zemin katları ve mahzenlerini su basmış, buralarda teleklerde bulunan geçmiş döneme ait kayıtların tamamı ıslanarak yararlanılamaz hele gelmiştir. Heba olan evraklardan başka, helan bu binaların temellerinden sular sızmakta ve bir yandan boşaltma işlemi yapılırken diğer yandan sızmakta olan suların binaların temellerini yerinden oynattığı ve neredeyse çoğu kamu binasının yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu özellikle de, Bozkır Hükümet

[12] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 1.

Konağı'nda meydana gelen tahribatın tamir masrafının büyük bir meblağa mal olacağı belirtilmektedir.

Merkez İlçe de ise, 57 adet dükkân sel baskınına uğramış olup bu dükkânların sahiplerinin toplamda 25 000 kuruşluk zararları vardır. Bozkır'daki 65 han sahibinin 11 000 kuruş zararı olurken, felaketin cadde ve sokaklarda verdiği zararın değeri ise 67 000 kuruştur. Merkez ilçe içinde ekili olan 5 900 dönüm arazinin hasara uğrayan zararı ise 92 000 kuruş kıymetindedir.

Kaza' da meydana gelen feci sel baskınında, Ali Hoca oğlu Mehmet ve eşi Ayşe Hanım, Kalaycı oğlu Hacı Ahmet ile Hacı Mahmut Oğlu Mahmut evleriyle birlikte sel sularına kapılarak yaşamlarını kaybetmişlerdir. Bunların sele kapılan her birinin evlerinin parasal değerleri ise ayrı ayrı 2 000 kuruştur. Sel suları, Boyacı Memiş Zevcesi Ayşe'ninde evinin bir yanından girmiş diğer yanından evin duvarını kısmen yıkarak tüm ev eşyasını alıp götürmüştür. Ayşe Hanım'ın iaşe ihtiyacı belediye tarafından karşılanmakta olup buradaki zarar da 300 kuruştur. Ayrıca zarar gören ancak tamiri mümkün olan ve şu an kullanımları mümkün olmayan terk edilmiş gayri mülkler ile İlçenin Alanya Yolu çıkışındaki yıkılan iki köprü ve yine Alanya yolu üzeri ile merkezde bulunan ve hasara uğramış camii şeriflerdeki toplam zararda 30 000 kuruş civarındadır. İlçe halkı büyük bir felaket yaşadığı için bu masrafları karşılayamamakta olup acilen bu zararların telafisi yoluna gidilmelidir.[13]

Köylerdeki hasarlara gelince; Meydana gelen taşkın hadisesinde, Kozağaç Köyü'nde 2 adet misafirhane tamamen yıkılırken 2 han kısmen hasar görmüştür. Ayrıca Köyün Akseki-Alanya gidiş yolu tahrip olurken yol üzerindeki 2 tane köprüde yıkılmıştır. Köye ait tarla ve bahçeler temizlenmesi mümkün olmayacak kadar taş ve kayalar tarafından istila edilmiş olup buralardaki hasarın miktarı 50 000 kuruştur. Kayapınar Köyü'nde ise 500 dönüm civarında arazi ve bahçede oluşan zararın karşılığı 18 000 liradır.

Bekele Köyü'nün 400 dönüm arazisi telef olurken bu köyün zararı 6 000 kuruştur. Çat'da ise sel baskınından dolayı hayvanlara ait ahırlar kullanılamaz hale gelirken, 1 misafirhane ile 2 köprü yıkılmış, köyün Alanya'ya gidiş yolu da tahrip olmuştur. Ayrıca 550 dönüm arazideki zararın karşılığı da 70 000 kuruştur. Fart Köyü'ndeki 400 dönüm fasulye, 200 dönüm buğday, 300 dönüm arpa, 10 dönüm nohut, 10 dönüm afyon ekili arazi ve bahçelerinin tamamı harap olmuş olup ayrıca üç adet köprü de yıkılmıştır. Buradaki sel hasarının miktarı 65 000 kuruştur. Dahası, Sel baskınına uğrayan Fart Köyü'nün durum ve vaziyeti diğer köylere oranla daha kötü ve acıklı bir haldedir.[14]

[13] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 1.
[14] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 1.

Pınarcık Köyü'nde iki değirmen ve iki köprü yıkılmış olup 200 dönüm tarla ve bağ telef olmuştur. Bu köydeki zararın miktarı ise 20 000 kuruştur. Bu köylerin dışında Kuşca Köyü'nde 300 dönüm susam ve bostan (kavun-karpuz) tarlası tamamen telef olurken, Avdan Köyü'nde ise bir değirmen yıkılmış, 30 dönüm arazi de hasara uğrarmıştır. Bu iki köye ait kayıp miktarları hesap edilememiştir. Dutlu Köyü'nde 100 dönüm arazi sel altında kalmış buradaki hasarın tutarı 40 000 kuruştur. Acılar Köyü'nün kaybı ise, 40 dönüm bahçe ve 90 dönüm arazide ekili bulunan ve baskına uğrayan mal kaybının değeri 15 000 kuruş tutarındadır.[15] Ayrıca bu köyün Sulören Boğazı adı verilen mevkide ahırı bulunan Mustafa oğlu Mehmet'in 10 yaşındaki kızı Ayşe Sel suları akıntısına kapılarak ölmüştür.

Ulupınar Köyü'nde 10 dönüm bahçe, 10 dönüm tarla ve 10 dönüm bağda hasara uğramış buradaki zararda 6 000 kuruştur. Işıklar Köyü'nün ahalisine ait 90 dönüm arazi, 40 dönüm bahçe ve 10 dönüm bağ harap olmuş bu köy halkının zararları ise 8 000 kuruştur.[16]

Konya Valiliğinin raporunda sel sularının çekilmesinden sonraki durumla da ilgili bilgiler vardır. Bu bilgilere göre, Merkez kaza dâhil bazı köylerde küçük ve büyükbaş hayvan leşlerine rastlanılmış ancak bunlara ait bir zarar tespitinde bulunamamıştır. Bunun dışında köylerinin yaşanmaz hale geldiğini gören köylülerin kahir ekseriyeti, Alanya ve Ekseki'ye göç etmiştir.

Raporun son kısmında, merkez kazadaki köprüler ve iki camii şerif, Kozağaç ve Çat köylerinde ikişer adet, Pınarcık'taki bir adet köprünün, bu köyde yaşamakta olan ahalinin kahir ekseriyetinin Akseki ve Alanya'ya göç ettiklerinden dolayı yapılma şansı yoktur. Bu nedenle kamuya ait bahsedilen bu yerlerin acilen hazine tarafından yani Nafia Bakanlığınca yaptırılması zarureti vardır. Ayrıca merkez Hükümet Konağı Binası çevresinin dolgu malzemeleriyle doldurularak Çarşamba Çayı üzerindeki köprünün bir benzerinin ve ondan daha büyüğünün yer tespiti yapılarak biraz daha aşağısına yenisinin yapılması öngörülmektedir. Bunun yanında selden büyük zarar gören Değirmen Bendi'de tekrar tamir edilsin ki gelecekte Bozkır bir daha böyle bir felaket yaşamasın. Bunların tamamı içinde 50 000 lira gibi bir masrafın olabileceği müşterek tutulan raporla Padişah Efendi Hazretleri'ne taktim edilmiştir.[17]

4- SONUÇ

Sonuç olarak, sel ve taşkınlar atmosfer kökenli doğal afetler olarak, gerek dünyada gerekse ülkemizde sık sık meydana gelir ve önemli can-mal kayıplarına yol açarlar. Bozkır'ın batı ve güney kesimlerinin sularını drene eden ve İlçe'nin içinden geçen

[15] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 1.
[16] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 2.
[17] BOA., Y. PRK. UM. 69/101.s. 2.

Çarşamba Çayı'da bu manada zaman zaman taşmaktadır. Bu taşkınlar sonucu meydana gelen seller, gerek ilçe merkezinde ve gerekse ilçeye bağlı yerleşim birimlerinde çeşitli zararlara yol açmaktadır.[18]

Tarihi seyir içinde görüldü ki Bozkır ve civarında yaşayanlar bu gibi durumlara çok defa maruz kaldılar. Fakat bunun en acısını 1904 yılında yaşadılar. Ancak günümüzde böyle bir durumun olmasını kimse arzu etmez. Çünkü her türlü felaketten korunma amaçlı teknik bilgiler ilerlediği gibi, ülkeler de bu konuda gerekli tedbirlerini aşama aşama almaktadırlar.

Her ne kadar çağımızda her türlü tedbirin alınabileceğini söylesek de, günümüzde bile bu Çarşamba Çayı için geçerli değildir. Çünkü bilinçsizce yapılmış çalışmalar sonucu bugün ırmak yatağının uzun süre temizlenmediği, kenarlarına yol, su şebekesi, tarım arazilerinin çay aleyhine genişletilmesi ve konut yapımlarından dolayı daraltılmıştır. Ayrıca yine istenmeden ve bilmeden akarsu yatağı bozulduğu gibi akarsu üzerine yapılan köy ve kasaba yolu köprüleri de yeterli değildir.[19]

Nitekim 1904 yılında yaşanan felaketin bir benzeri 7 Ocak 2007'de[20] bir başka benzeri de 15 Aralık 2010[21] ve bir diğeri 3 Nisan 2012'de yaşanmış olup 2015 yılı Eylül'ünde de neredeyse sonucu acıklı olabilecek bir sel baskınına daha tanıklık edilecekti.

Teknolojinin hızla ilerlediği çağımızda, Bozkırlılar Çarşamba Çayı'ndan kaynaklanacak üzücü bir durumla bir daha karşılaşmayacaklar ise, çay yatağının her iki kolunun iki yanı da dâhil gerekli plan ve projeler hazırlanarak, Çumra Ovasına kadar sil baştan yeniden ıslah edilmesi elzemdir şarttır. Ve bu vakit geçirilmeden uygulamaya konulmalıdır.

[18] Buldur-Sarı, agm, s. 82-83; Muşmal, agm, s. 25.

[19] Buldur-Sarı, agm, s. 94.

[20] Bu taşkında, hem Bozkır hem de köylerine ulaşan elektrik nakil hatları büyük zarar görmüştür.

[21] Taşkında meydana gelen zaralar ilgili kurumlar tarafından değerlendirilmiş ve bunlarla ilgili raporlar hazırlanmıştır. Bu kurumlar arasında Bozkır Belediyesi, DSİ IV. Bölge Müdürlüğü, Karayolları 3. Bölge Müdürlüğü, İller Bankası ve Konya İl Özel İdaresi yer almaktadır. Bozkır Belediyesi tarafından hazırlanan tutanağa göre; farklı ebatlar da 3000 metrelik kanalizasyon borusu ve 1800 metrelik su borusu hasar görmüştür. Tarım İl Müdürlüğü raporuna göre; Havza içerisinde kalan köy ve kasabalara ait 485 dekar tarım arazisi selden zarar görmüştür. Bu araziler kavaklık, sebze ve meyve bahçeleri ile tahıl tarımı yapılan alanlardan oluşmaktadır. En çok zararın meydana geldiği Yolören ve Karacahisar köyleri sebze-meyve üretiminin yaygın olduğu ve çoğunlukla sulu tarımın yapıldığı köylerdir. Düz ve sulanabilir tarım alanlarının çok kısıtlı olduğu bölgede meydana gelen taşkının izleri sahada görülüyordu. Bağ ve bahçeler daha çok taş, çakıl, mil vb. unsurlardan zarar görmüştür. DSİ IV Bölge Müdürlüğü raporlarına göre ise akarsu üzerindeki 13 köprüden 5'i yıkılmış ve 8'i hasar görmüş; Bozkır İlçe merkezinde 70 ev ve iş yeri ile Dere Kasabası'nda 50 ev taşkından olumsuz etkilenmiştir. İller Bankası 16. Bölge Müdürlüğü raporuna göre ise, kanalizasyon ve içme suyu şebekesindeki hasar 630 237 lira olarak hesaplanmıştır. Karayolları 3. Bölge Müdürlüğü ise, selden etkilenen köy ve kasaba yolları için 260 000 liralık bir masrafa ihtiyaç olduğunu belertmiştir.(Buldur-Sarı, agm, s. 99-100-101.)

KAYNAKÇA

BOA., Y. PRK. UM. 69/101
BOA., HRT. H00598-00001
BOA., HRT. H02251-00001
BOA., A. DVN 800-58
Servet-i Fünûn (7 Ocak 1909)
KONYALI, İbrahim Hakkı; Konya Tarihi, eni Kitap Basımevi, Konya 1965.
ŞAFAKCI, Hamit; Bozkır Kazası Vakıfları, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.
ŞAFAKCI, Hamit; Bozkır'da madencilik (1776-1839), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2013.
BAHAR, Hasan vd.; Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu12 Kasım 2006, Ed: Mustafa Yılmaz-Ahmet Atalay-Osman Doğanay, Merhaba Ofset, Konya 2007.
OĞUZ, Zeki; Konya Bozkırlarında Bir Gezgin, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.
OĞUZ, Zeki; "Renklerin Türküleştiği Yer Mavi Boğaz", Memleket, Konya 2-11-2009, s.2.
YILMAZ, Ömer Faruk; Osmanlı'nın Konya Ovası Sulama Projesi, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2010.
KARPUZ, Haşim; Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42. C. II, Ankara 2009.
BULDUR, Adnan Doğan; SARI, Sabahattin; "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi", Marmara Coğrafya Dergisi, S. 25, İstanbul 2012, s. 81-107.
DOĞAN, Sabri; "Bozkır'da Türk-İslam Devri Yapıları", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006, Ed: Mustafa Yılmaz-Ahmet Atalay-Osman Doğanay, Merhaba Ofset, Konya 2007, s. 370-391.
YALÇINLAR, İsmail, "Bozkır'da Fosilli Kambro-Ordovisiyen Tabakalar (Konya), İstanbul 1988, www.tucaum.ankara.edu.tr, İnternetten İndirme Tarihi: 26 Şubat 2016, saat:11 00.
MUŞMAL, Hüseyin, "Konya Ovası Sulama Projesi Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Projeyle İlgili İlk Çalışmalar", İnternational Journal Of Social Science, Number 33, Spring 1, İstanbul 2015, s 20-25.
BOZYİĞİT, Recep, "Mavi Boğaz (Konya) ve Çevresinin Jeomorfolojik Özellikler" Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 29, Konya 2010, s.231-250.
BLUMENTHAL, Maarice M. "Karaman-Konya Havzası Güneybatısında Toros Kenar Silsileleri ve Şist Radiolarit Formasyonu Stratıgrafi Meselesi", www.mta.gov.tr. İnternetten İndirme Tarihi: 26 Şubat 2016, saat:11 00.
BOZKIR İLÇE RAPORU 2014, TR52 Bölgesi 2023 Vizyon Stratejileri Bozkır İlçe Faaliyetleri, Konya 2014, s. 1-23.
TÜRKİYE CUMHURİYETİ KALKINMA BAKANLIĞI, KOP Bölge Kalkınma Başkanlığı Tanıtım ve Faaliyetleri, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
ÇOLAK, Yavuz; "Kuru kafa Mehmet Efendi", Hâkimiyet, 26 Şubat 2016.
T. C. GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, "Kurukafa Mehmet Efendi'nin Sulama Projeleri", 3-11-2014, Konya.tarımgov.tr, İnternetten İndirme Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00.
ALTUNTAŞ, Ali; "Kuru Kafa Mehmet Efendi", HİSDER (Hikmet İlim ve Sanat Derneği Söyleşisi), Selçuklu Belediyesi Ahmet Keleşoğlu Kültür Merkezi, Konya. 2 Aralık 2015, hisder.org.tr, İnternetten İndiriliş Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00.
KUBİLAY, Fahri; "Mavi Boğaz Güzel Ama; Suğla Ekmek Demek Aş Demek", 7-3-2013, www.bozkır.com, İnternetten İndiriliş Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00.
ÖZTEKE, Uğur; "Mavi Su Meyvelerini Vermeye Başladı", 12-6-2015, www.Sabah.com.tr, İnternetten İndirme Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 00.
BEYŞEHİR GÖL RADYO TELEVİZYONU A. Ş., "Yıllara Meydan Okuyor", www.bgrt.com.tr, İnternetten İndiriliş Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 15 30.
ÇUMRA APA KÖYÜ (Tarihçe), " Konya Çumra Apa Köyü", www.Apaköy.com./Tarihçe/, İnternetten İndiriliş Tarihi: 26 Şubat 2016, Saat: 16 00.

SOSYAL ve İKTİSADİ YÖNDEN BOZKIR İLÇESİ 1923 – 1980

Yaşar SEMİZ *

Öz

Konya ili Bozkır ilçesi, 37°11' Kuzey enlemi ile 32°15' Doğu boylamı arasında yer almaktadır. İl merkezine uzaklığı 129 km'dır. İlçenin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.125 metredir. İlçenin, kuzeyinde Çumra ve Akören, güneyinde Hadim ve Antalya ili, batısında Ahırlı, Antalya ili ve doğusunda Güneysınır ilçesi bulunmaktadır. İlçenin yüzölçümü 1.098,5 km²dır. Konya toplam alanının %2,69'unu oluşturmaktadır. Çarşamba Çayının iki yamacında kurulmuş bir ilçedir. Çarşamba Çayı ilçe sınırları içinden doğarak, Çumra ilçesi sınırlarına kadar ulaşmakta ve Apa Barajına dökülmektedir.

İlçenin % 42,51'i ormanla kaplıdır ve bu ormanlar, Konya ormanlarının % 8,64'ünü, Göller Havzası'nın ise % 9,57'sini kaplamaktadır. İlçedeki tarım arazilerinin oranı % 18,26, çayır-meraların oranı ise % 9,92'dir. Toros dağlarının eteğinde bulunan ilçe, Konya'nın en az tarım arazisi bulunan ilçelerinden birisidir. Buna rağmen ilçenin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçe genelinde ham maddesi ''susam[1]'' olan ''tahin'' günümüzde önemini korumakta ve önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Bağcılık da giderek azalmasına rağmen önemli geçim kaynakları içerisinde yer alır.

İlçede Arıcılık eskiden beri önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Özellikle Üçpınar, Çağlayan, Dere ve Sorkun beldesi sakinleri geçimlerinin bir kısmını arıcılıkla sağlamaktadır. Hayvancılık ise her dönem önemini korumuştur. Milli mücadele yıllarında yaşanan bazı olumsuz gelişmelerden sonra hayvanlarının önemli bir kısmına el konulmasından sonra bir bocalama dönemi geçirmiş olmasına karşılık günümüzde de önemini muhafaza etmektedir.

İlçede sanayi anında dikkate değer hiçbir ciddi yatırım yoktur. Osmanlı döneminde en önemli yatırım değirmenciliktir. 1840 - 1920 yılları arasında Çarşamba çayı üzerinde kurulu olan ve sayıları 30'u aşan değirmenler geleneksel üretim kaynakları arasında yer alıyordu. Ancak değirmencilik Cumhuriyet döneminde önemini hızla yitirdi. Günümüzde Bozkır'da değirmencilik sektöründe faaliyet gösteren yok denebilecek karar azalmıştır. Osmanlı döneminden itibaren madencilik de önemlidir. Ancak madencilik faaliyetleri de sürekli azalan faaliyetler arasındadır. Konya Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 1989 yılı raporuna göre bu alanda özel işletmeler tarafından işletilen Üçpınar'da Barit, Avdan'da Mermer ve Bozkır'da Çinkur (Kayseri) 1990'lı yıllarda da faaliyetini sürdüren işletmeler arasında yer almaktadır. İlçede ayrıca 53 üyeli bir sanayi sitesi bulunmaktadır. Sanayi sitesi Konya ili dâhilinde Kulu'dan sonra gelen en küçük sanayi sitesidir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ilçede tabanca ve tüfek yapımı ve onarımı dikkate değer bir gelir kaynağı idi. Cumhuriyet döneminde ise bu alandan gelir elde etme imkânı tümü ile ortadan kalktı.

---

* *Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO öğretim üyesi. ysemiz@selcuk.edu.tr*

[1] Susam büyük oranda Manavgat tarafından getirilmekteydi. Son zamanlarda nakliyenin kolaylaşması ile Fethiye Köyceğiz tarafından da getirilmeye başlandı.

Buna karşılık geleneksel şekilde üretilen semercilik, bıçakçılık, nalbantlık, halı ve kilim dokumacılığı, dericilik (özellikle Hocaköy'de), kalaycılık, bakırcılık gibi meslekle ön plana çıktı. Bu mesleklerin bir kısmı günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Hem coğrafik konumu hem de Milli Mücadele yıllarında yaşanan istenmeyen olaylardan dolayı Bozkır Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeteri kadar yatırım alamadı. Büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisi ile İlçe, kendi kendisine yetebilecek kaynak oluşturabilme imkânı da uzun süre sağlanamadı. Konya'nın en az geliri olan ilçeleri arasında kaldı. Buna karşılık ödediği vergi sıralamasında önlerde yer aldı. Bu yüzden hakkının önemli bir kesini yılın belli dönemlerinde Türkiye'nin batısındaki vilayetlerde zor şartlarda çalışmak zorunda kaldı.

Bu zorluklar özellikle eğitim alanında ilçeye olumlu etki yaptı. İlçede ilköğretimden sonraki dönemler için eğitim kurumlarının yeterli olmayışı, dışarıya açılan ailelerin çocuklarını okumaya yönlendirmelerine sebep oldu. Bunun neticesinde ekonomik gelir açısından Konya'nın ilçeleri arasında en arka sırada yer alırken eğitimli insan sayısı bakımından en önde yer alan ilçelerinden birisi olmasını sağladı.

•

GİRİŞ

Tarihsel mirası oldukça eskiye dayan ilçenin sosyal ve ekonomik alandaki gelişmesi zayıf kalmıştır. 1920'lı yıllara kadar Bozkır ve çevresinde küçük sanayi türü diyebileceğimiz değirmencilik, dericilik, bıçakçılık, halıcılık ve silah yapımcılığı madencilik[2]gibi aile tipi işletmeler de Milli Mücadele yıllarında yaşanan olumsuzluklar sebebi ile önemini kaybetti. Büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomisi da yine Milli Mücadele yıllarında çıkan isyan sırasında hayvanlarına isyancılar tarafından el konulması ile zarar gördü. Ele geçirilen hayvanların bir kısmı için Isparta İstiklal Mahkemesi tarafından sahiplerinin çıkması halinde iadesine, sahiplerinin çıkmaması durumunda Belediye'ye gelir kaydedilmesi kararı verildi[3]. Ama o zorlu dönemde kimse malına sahip çıkamadı. Bu şekilde Bozkır'ın zaten kendi kendisine zor yetebilen ekonomisi daha zor bir döneme girdi.

1923 - 1980 Yılları Arasında Bozkır'ın Sosyal ve Ekonomik Durumu

Konya ili Bozkır ilçesi, 37°11’ Kuzey enlemi ile 32°15’ Doğu boylamı arasında yer almaktadır. İl merkezine uzaklığı 129 km’dir. İlçenin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.125 metredir. İlçenin, kuzeyinde Çumra ve Akören, güneyinde Hadim ve Antalya ili, batısında Ahırlı, Antalya ili ve doğusunda Güneysınır ilçesi bulunmaktadır. İlçenin yüzölçümü 1.098,5 km²dir. Konya toplam alanının %2,69’unu oluşturmaktadır. Denizden yüksekliği 1050 metre olan Bozkır'a 73 adet köy bağlıdır. Bozkır'ın köyleri genel olarak Toros dağlarının eteklerinde, hatta dağların zirvelerinde yer alan, küçük yerleşim yerleridir. Bölgenin arazi yapısının çok dağlık olması, ekilebilen yerlerin yok denecek kadar az olması gibi nedenler yüzünden insanlar geçimlerini hayvancılık, bağcılık, arıcılık ve orman ürünlerinden sağlamaktadırlar.

Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımlarına göre ilçe merkezinin nüfusu dikkate alındığı zaman Konya vilayetinde 1955’e kadar Hadım İlçesinden sonra gelen en küçük ilçesidir. Sayım yıllarına göre ilçenin merkezinin nüfusu 1927’de 1430, 1935’te 1343, 1940’ta 1419, 1950’de 1846, 1965’te 3112, 1980’de 4753’tür. Buna karşılık aynı sayım yıllarında bucak ve köylerinde 1927’de 33.852, 1935’te 38.871, 1940’ta 40.038, 1950’de 43.136, 1965’te 54.763, 1980’de ise 54. 488 kişi yaşamaktadır[4]. Bozkır, 1980 yılına kadar nüfus yapısı dikkate alındığı

[2] - Kemal Akça, ‘’Bozkır’ı Tanıyalım’’, Ekekon, 3 Nisan 1946.; Bozkır'da gümüş madeni işletmeciliği Meşrutiyet’e kadar faaliyetlerini sürdürmüştü. Selçuk Es, ''Konya'nın İlçeleri - Bozkır İlçesi'', Yeni Konya, 23 Haziran 1971.

[3] - TBMM Zabit Ceridesi, Devre I, İçtima senesi 2, 23. içtima, 21 Nisan 1337 (1921), s. 43 - 53 ve 27. içtima, 30 Nisan 1337, s. 181 - 185. Koyunla bilahare satılarak 30 bin lira civarında tutan parası bir süre satışı gerçekleştiren Isparta Belediyesi tarafında emanete alındı. 28. içtima 2 Mayıs 1337, s. 193.

[4] - Başbakanlık İstatistik Yıllığı, Ankara 1959, s. 59.;Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Halk Oylaması Sonuçları, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yay., Ankara 1982, s. 64.: Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Konya İli, 20 Ekim 1985, s. 7 - 8. İlçe merkezinin nüfusu 1985 yılında 3.669’u erkek, 3.081’i kadın olmak üzere ancak 6750’ye ulaşmıştır.

zaman Akşehir ve Beyşehir'den sonra kırsalında en fazla nüfus barındıran ilçe konumunda iken, ilçe merkezi dikkate alındığında Konya'nın en küçük ilçesidir[5].

İlçede Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren faaliyet gösteren ve çalışan sayısı beşi geçmeyen değirmencilik[6], dericilik, keçecilik, dokumacılık, terzilik, bıçakçılık, silah yapımı, ağaç işleri, ispirto üretimi, barut üretimi, demircilik, bakırcılık, çömlekçilik gibi küçük çaplı aile tipi işletmelere rastlanmaktadır[7]. Ancak Osmanlı döneminde işletilen gümüşlü kurşun, altın ve bakır maden ocakları önemini kaybetmiştir[8].

Dericilik, Keçecilik, Dokumacılık, Terzilik, Bakırcılık gibi meslekler Cumhuriyet döneminde de büyük oranda önemini muhafaza etmiştir. Özellikle Hocaköy ve civarında dericilik oldukça yaygın bir iş koludur. 1940 yılında buralarda bir inceleme gezisi yapan Ekekon gazetesinin köşe yazarı Ziya Çalık bu köyde debbağhanelerin (derinin işlendiği yerler) oldukça yaygın olduğunu, ancak buralarda çalışan sanatkârların elde ettikleri gelirden memnun olmadıklarını yazar. Yaptığı gözlemlerin ardından ilgililere *''Malumdur ki her işte, her teşebbüste ferdi kudretin bilhassa sermaye azlığı mevcut olunca büyük iş görmesi ve başarması mümkün değildir. Hocaköy tezgâhları da böyledir. Aralarında bir iş koordinasyonu yoktur. Herkes kendi başına çalışmaktadır. Bu durum gelirlerini arttıracak iş gücü oluşturmalarına engel olmaktadır''* mesajını verdikten sonra şu öneride bulunur: Burada Tabakhaneleri terk etmek, bir korporasyon meydana getirmek, hatta özel idaremizin de sermaye katkısı ile bu teşkilatı makineleştirmek, işe fenni bir şekil verip birlikte iş görülecek Hocaköy debbağhanesini meydana getirmek lazımdır[9].

Bozkır, Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda Milli Mücadele yıllarındaki isyanın psikolojik etkilerini uzun bir süre hissetti. Yıllar sonra bu psikolojik etkiyi Avukat Galip Bilge şu şekilde dile getirdi; ''*İtiraf edelim ki Konya halkı çalışkan ve zekidir. Fakat münevverleri de dahil olmak üzere bir miktar nemelazımcıdır, tedbirsizdir. Hükümetten fuzuli bir korkusu vardır. Hangi sebepten olursa olsun hükümetten gelen bir haksızlığı açıkça tenkit edemez. Bir fısıltı halinde söyler. Hükümeti kanun sayar oturur. Dilediğini ihtiyaçlarını bilmeyen yabancılara söyletir. 'Neme lazım! belki hükümetten bir zarar gelir' der. Falan vilayette fabrika, filan vilayette yol yapıldı; Konya kimsesiz evlat gibi bakımsız kaldı. Herhalde Hükümetler Konya'ya isyanlar sebebi ile muğber olmuşlardır*''[10].

İsyanın psikolojik etkisi Aralık 1939'da Erzincan'da yaşanan büyük depremi takip eden aylarda depremzedeler için Konya ve çevresinden yapılan yardımların ardından büyük ölçüde

---

[5] - Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Konya İli, 20 Ekim 1985, s. 5 – 15.

[6] - Osmanlı döneminde 1915 yılına gelinceye kadar 80'ın üzerinde değirmen vardı. Bunların 7 – 8 tanesi üç ve daha fazla eleman çalıştıran bir nevi un fabrikası niteliğini taşıyordu. Bu değirmenler Mayıs 1897, Haziran 1904 ve mayıs 1917 yılında yaşanan sel felaketlerinin ardından işlevini kaybetti.

[7] - Kemal Akça, ''Bozkır'ı Tanıyalım'', Ekekon, 3 Nisan 1946.

[8] - Kemal Akça, ''Bozkır'ı Tanıyalım'', Ekekon, 3 Nisan 1946.; G. T. ''İlçe Mektupları - Bozkır'a Üzüm Beldesi Diyebiliriz'', Yeni Ses, 18 İkinci teşrin1936.

[9] - Ziya Çalık, ''Hocaköy Dabağhaneleri'', Ekekon, 16 Şubat 1940.

[10] - Galip Bilge, ''Konya İsyanının Fena Tesirleri'', Gürses, (Haftalık gazete - Konya), Yıl 1 S. 4, 17 Kasım 1950.; Benzer ifadeler Özçatal imzası ile Gürses gazetesinde yayınlanan ''Konya ve Konyalının Talihi'' başlıklı yazıda da yer almaktadır. Özçatal, ''Konya ve Konyalının Talihi'', Gürses, Yıl 1, S. 11, 5 Ocak 1951.

değişmeye başladı. Depremzedeler için Türkiye'nin her vilayetinden yardım yapılıyordu. Ancak Konya ve çevresinden yapılan yardımlar diğer vilayetlerden daha fazla dikkat çekiyordu. Çünkü depremzedelerin önemli bir kısmının Konya'ya yerleştirilmesine karar verilmişti. Yardımlarda Bozkır'ın yeri ise dikkate değerdi. Bozkır depremzedeler için nüfusu ve ekonomik geliri kendisinden çok daha iyi olan yerlerden daha fazla yardımda bulunmuştu[11]. İşte bu gelişmeyi takip eden aylarda İkinci Dünya Savaşı şartlarının zorluğuna rağmen Bozkır'a devlet katkısı gelmeye başladı.

Bozkır'da 1940 yılına kadar devleti temsil eden Hükümet Konağı ve Jandarma Karakolu binasından başka bir mekân yoktu. 1940'lı yıllardan itibaren öncelikle vatandaşın sağlık problemlerinin giderilmesi yoluna gidildi. 1942 yılında temeli atılan Kızılay Hastanesi 1946 yılında tamamlanarak hizmete açıldı. Aynı tarihte çevre vilayetlerde bile eşine az rastlanan kalitede inşa edilen hamam da hizmete girdi[12]. Ama bunla halkın beklentilerini tam olarak karşılamıyordu. Çünkü İlçenin çok ciddi bir ulaşım problemi vardı. Bu problem ortadan kaldırılmadıkça ilçenin daha fazla gelişmesine imkân görülmüyordu.

1948 yılında Akyokuş gazetesinde yayınlanan bir yazıda Bozkır'a yıllar önce gidenlerin sonraki ziyaretlerinde burada değişen çok az şey görebilecekleri anlatılır. O yeniliğin de seneler sonra inşa edilen ama ısıtılamadığı için işlevini yerine getiremeyen muazzam bir hamam, çoğu kez doktoru olmayan bir hastane, Çarşamba çayının iç sahilini süsleyen birkaç metrelik rıhtımla Marsilya kiremitli yeni tarza yakın bir üslupla inşa edilmiş iki ev ve Jandarma karakolundan ibaret kaldığı belirtilir. Kendilerine göre Bozkır'ı gelişmekten mahrum bırakan en önemli etkenin ulaşım imkânlarının yetersiz olduğundan kaynaklandığı ifade edilir[13].

Konya'dan Bozkır'a 1940'lı, 1950'lı yıllarda ulaşımın ne kazar zor olduğunu Hikmet Bilge dile getirmekte ve Konya'dan – Bozkır'a yüz km'lık yolu 24 saatte nasıl gittiklerini yazısında anlatır. ''Öğlene yakın Toros Hanı önünden kamyonumuza binerek Hareket etmeden evvel kamyonun yük konması icap eden üstü açık kısmına binecek yolculardan bir kısmının ileride binmelerini sağlamak üzere şehrin dış kısmına yolladık… Kar ve yağmur sularının birikmesi ile göl manzarası alan yoldan etraftaki ev ve yolda yürümeye çalışan insanların üzerine çamurları sıçratarak ağır ağır ilerliyorduk. Nihayet Çumra'ya yakın bir yerden Bozkır yoluna girdik. Beş dakika bile geçmeden yoldaki bataklığa saplandık. Buraya kadar kamyon bizi taşıdı. Bundan sonra Kamyonu taşımak bizim boynumuzun borcu deyip halat, kürek ve kazmaları alarak 30 yolcu seferber olduk. Bir saatlik bir uğraşıdan sonra kamyonu bataklıktan kurtarıp tekrar yola

[11] - Konya'nın ilçelerinden depremzedeler için Cihanbeyli'den 834, Karapınar'dan 478, Seydişehir'den 738, Ermenek'ten 544, Beyşehir'den 540 lira parasal yardım toplanırken Bozkır'da 1100, Hadim'de 1169 Lira toplanmıştır. Ekekon, 6 ve 11 İkinci kânun 1940. Gazetede 2 İkinci kânun 1940'tan itibaren iki hafta boyunca yapılan aynı ve nakdi yardımlarla ilgili listeler yayınlanmıştı.

[12] - ''Bozkır Haberleri'', Ekekon, 27 Şubat 1946.

[13] - ''Bozkır ve İlk İhtiyacı'', Akyokuş, 19 Ocak 1948. Gazetedeki şu ifadeler dikkat çekicidir. ''Bozkır'ı Konya'ya bağlayan ve hemen hemen insan eli değmemiş tabii, ham toprak yollar yazın bunaltıcı sıcağı altında tozdan, kışın dondurucu soğuğu altında adlında diz boyu çamuru geçit vermez. Bu yolda birkaç sefer yapan yepyeni kamyonu eskimiş görürsünüz. Bu yolda birkaç defa gidip gelen bir delikanlıyı yorgun ve bitap bulursunuz''.

koyulduk. Fakat bu uzun sürmedi. Çarıklar köyüne yaklaşırken tekrar bataklığa saplandık. Uzun uğraşıdan sonra bu bataklıktan da kurtulduk. Ama akşam da olmak üzere idi. Şimdi hepimizin duası havanın soğuması ve yolların bir an önce donması içindi. Ancak aramızda bazıları havanın soğumasının yanında yolları asfaltlatacağı sözünü verip de unutanlara da dua ediyordu. Bir süre bekledikten sonra kamyonu orada bırakarak Çarıklar köyüne yürüdük. Üç saatlik dinlenmeden sonra yolların iyice donduğu kanaatine vararak saat 20 sularında yeniden kamyonumuzla yola koyulduk. Fakat ilerlemek kolay olmuyordu. Kısa bir süre sonra bir kere daha çamura saplandık. Yeniden kamyondan inerek kurtarma çalışmalarına başladık. Fenerimiz olmadığı için çakmak ışıklarının yardımı ile kamyonu bataklıktan kurtardık. Ama bu kez yollar iyice donmadan yola devan etmeme kararı aldık. Kamyonda yanımda oturanlardan birisi Bozkır'daki karakolu denetlemek için gelen bir yüzbaşı idi. İşi icabı Türkiye'nin büyük bir kısmını gezmiş bir şahıs. Yolumuzun berbatlığından utanarak Şark vilayetlerinin yolları daha da berbat, merkeplerle bile geçmek zor oluyor, ama ben hayatımda bu kadar berbat bir yol görmedim. Gezdiğim yerlerin içerisinde en kötüsü Çemişkezek yolu idi. Ama o bile buradan daha iyi'' dedi[14].

Ulaşım problemi bazı gelişmeler olmakla birlikte 1980'lı yıllara kadar devam etti. Ulaşım zorluğu yaşanan bir yerde sanayi tesisinin kurulması ve var olan bazı atölye türündeki işyerlerinin geliştirilmesi kolay değildi. Buna rağmen ilçede 1970'lı yılların ikinci yarısında küçük sanayi sitesi kuruldu. Ama 53 üyesi bulunan bu site Konya'nın en küçük sanayi sitelerinden biri olarak kaldı[15].

Bozkır ilçesinde işyeri büyüklükleri ve kuruluş yıllarına göre imalat sanayi alanında faaliyet gösteren Cumhuriyet'ten önce bazen üç bazen de dört eleman çalıştıran bir işletme vardı. Fakat bunların tamamı Cumhuriyet'ten önce kapanmışlardı. 1926 yılında faaliyete geçen ve ispirto - kolonya üretimi yapan işletme ise 1941 yılında faaliyetine son vermişti. Aile şirketi niteliğinde faaliyet gösteren ve tahin üretimi alanında faaliyet yapan bazı işletmeler ise 1930'lardan itibaren varlıklarını sürdürmektedir.

İlçede imalat sanayii alanında 5 ile 9 arasında eleman çalıştıran ilk işletme 1970 yılında kuruldu. Fakat çeşitli imkânsızlıklardan dolayı beş yıl sonra kapandı. 1970'lı yıllarda ilçede küçük sanayi sitesinin kurulmasından sonra çalışan sayısı 1 ile üç arasında değişen 41 işletme faaliyete geçti. 1980 – 1985 yılları arasında çalışan sayısı 1 ile iki arasında değişen 9 işyeri daha açıldı[16]. Ancak daha önce açılan bazı işyerleri kapandığı için işyeri sayısında bir değişme olmadı. 1980 yılı itibariyle ilçedeki işletmelerden sadece 2 tanesi 7 ile 9 arasında eleman çalıştırmakta ve işletmelerden birisi kooperatif diğeri ise Limitet Şirketi niteliğini taşımaktaydı[17].

İlçede çoğunluğu 1965 yılından sonra kurulan (en çok 1975 yılında kurulmuş) toplam 164 ticari işletme mevcuttur. Ticarethanelerin 93 tanesinin sermayesi 50 bin liranın altındadır. 1970'lı yıllarda kurulan 3 ve 1980 yılında kurulan iki ticari işletmenin sermayesi ise 500 bin lira ve

[14] - Hikmet Bilge, Konya – Bozkır Yolunda 24 Saat'', Gürses, 9, 16 ve 23 Şubat 1951.
[15] - Kamil Cura, Konya İl'inin Ekonomik Yapısının Değişiminde Sanayi Sektörünün Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1990, s. 36.
[16] - Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1980 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı (Birinci Aşama Sonuçları) Konya İli, Ankara 1983, s. 5.
[17] - 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı, s. 17.; Cura, s. 64.

üzerindedir[18]. Bu iş yerlerinde yıllık ortalama 1 ya da 2 kişi ücretli çalışmaktadır. İşyerleri büyük çoğunlukla işletme sahibi ve aile fertleri tarafından işletilmektedir[19]. 1980 yılı itibari ile İlçede 3. Sınıf niteliğinde 10 ile 25 yatak kapasiteli iki de otel bulunmaktaydı[20].

İlçenin sosyal ve iktisadi açıdan ne kadar zor durumda olduğu Konya Vilayeti 1962 Çalışma raporuna da yansımıştır. Rapordan ilçenin yollarının iyi olmadığı, kanalizasyon problemi yaşadığı, belediyenin bir yangın söndürme aracının bulunmadığı ve tek aracı olan kamyonuna santrifüj tulumbası takılarak yangın söndürme aracına dönüştürülmek istendiği, daha sonra belediye binası yapılmak üzere şimdilik bir salon inşa edilmesi talebi, umumi bir helanın inşası beklentisi, mezarlığın kısmen taş duvarla çevrilmesi talebi[21] sosyal ve ekonomik yapının gelişmişlik seviyesini ortaya koymaktadır. Yol, kanalizasyon, insanların dinlenebilecekleri sosyal alanların oluşturulması, itfaiye faaliyetlerinin yetersizliği gibi problemlerin 1981 yılında hazırlanan iş raporunda da rastlamak mümkündür.

Sanayi alanındaki yatırımları nerede ise hiç yok denecek kadar az olan İlçenin temel geçim kaynağı Konya'nın diğer ilçelerinde de olduğu gibi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bununla birlikte İlçede arazının dağlık ve engebeli olması sebebi ile ekime elverişli toprak azdır[22]. İlçede ailelerin sahip olduğu ekilebilir arazi miktarı 20 ile 50 dönüm arasında değişmektedir. Az sayıda aile 100 dönüm ve daha fazla ekilebilir araziye sahiptir[23].

Bu yapı belli miktarda arazisi olan ailelerin iklim şartları iyi gittiği zaman zor da olsa kendi kendilerine yetebildiğini ama ilkin şartlarının elverişli olmadığı dönemlerde geçim zorluğu yaşadıklarını göstermektedir. Nitekim 1926 – 1928 yılları arasında mevsimin kurak gitmesi[24], 1929 – 1935 yılları arasında da dünya iktisadi buhranı sebebiyle üretebildiklerinin para etmemesi Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Bozkır'da da ciddi olumsuzluklara sebep olmuştur[25]. Bunun sonucu olarak üretip satmaya çalıştığının fiyatı aşırı derecede düşmüş, satın aldıklarının fiyatı ise aynı derecede artmıştır[26].

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise tarım ürünleri fiyatları arttığı için iyi getirisi oldu. Konya geneline bakıldığı zaman savaş yıllarında ekonomik refah seviyesi belirgin bir şekilde arttı. Ancak

[18] - 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı, s. 26.
[19] - 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı, s. 35.
[20] - 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı, s. 85.
[21] - Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programı, Yenikitap bs, Konya 1962, s. 25 – 26.
[22] - Tevfik Dündar, Konya'nın Zirai Durumu ve Gelişme İmkânları, Konya 1949, s. 44.
[23] - Dündar, s. 185.
[24] - Babalık, 27 Şubat ve 21 Mart 1929.; Afif Evranoğlu, ''Konya'nın Ana Davaları'', Babalık, 26, 28 Haziran ve 1 Temmuz 1948.
[25] - Buhranın verdiği zararlar için bak., Yaşar Semiz, Atatürk Dönemi İktisadi Politikası, Saray Kitabevi, Konya 1986, s. 33 – 49.; Ahmet Hamdı Başar, Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Ankara 1981, s. 21. Vatandaşın temel geçim kaynağı olan buğday fiyatının düşü için bak. A. Hamdi Başar; "Buğday Fiyatları Müstahsil Lehine Himaye Edilmelidir'', Cumhuriyet, 11 Mart 1932.
[26] - Bazı örnekler için bak. Yunus Nadi, Bir Kutu Kibrit: Bir Okka Buğday'', Cumhuriyet, 12 Teşrinisani 1931.; ''Hayatı Mesele: Buğday Sigortası'', 23 Teşrinisani 1931.; ''Bir Kere de Köylünün Hesap Defterine Bakalım'', 8 Mart 1932.; ''Buğday İşinin Diğer Bir Safhası'', 17 Mart 1932.

Bozkır ve çevresinde yaşayan çoğu ailelerin yeterli tarım arazısı olmadığı için ciddi bir değişim olmadı. Bu durumun giderilmesi için bir çözüm arayan devlet, toprağı olmayan veya çok az olan köylüler için 1935 yılından itibaren yürütülen çalışmaları neticelendirerek 1945 yılında topraksız ya da az toprağı olanlar için Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu çıkardı. Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden hemen sonra 1946 yılında itibaren ihtiyaç sahiplerine başta Hazine arazısı olmak üzere bir şekilde daha önce kamulaştırılmış olan yerler de dahil olmak üzere toprak dağıtılmasına başlandı. Bu kapsamda Bozkır'ın Belviran bucağında geniş ve verimli arazisi olan Sarıoğlan Çiftliği de Vali İzzettin Çağpar'ın da katıldığı bir törenle 16 Ocak 1946'da köylülere iskân yolu ile dağıtıldı[27]. Bu uygulama bir ölçüde Bozkır köylülerinin rahatlamasına katkı sağladı. Ancak ekilebilir arazi yine de yeterli değildi. 1968 yılı verilerine göre Bozkır ve çevresinde arazi dağılımı şu şekilde idi. Tarla olarak kullanılan 26 bin 570, bağlık 10 bin 310, bahçe 2050, tabii çayır 50, fundalık alan 55 bin 505, mera 102 bin 282, hiç değerlendirilemeyen 48 bin 233 hektar arazi[28]. Arazi dağılımına bakılınca ilçede tarla mahsulü olarak üretilen buğday, arpa, nohut, mercimek ve fasulyenin tamamına yakını ancak ihtiyacı karşılayacak niteliktedir.

İlçede keçi besiciliği (daha az olmakla birlikte koyunculuk) önemli bir geçim kaynağıdır[29]. Bozkır 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Konya ve çevresinde en fazla kıl keçisi yetiştiren ilçe konumundadır. 1928 yılı sayımında 41.300 olan kıl keçisi sayısı 1938 yılında 64.834'e 1948'de 93 bin 230'a yükselmiştir[30]. Ancak 1965'ten sonra bu rakam hızla azalarak 1968 yılında 69 bin 145'e[31], 1980'lı yıllara gelindiğinde ise 30 binin altına düştü. Buna karşılık 1960'lardan itibaren koyun ve sığır sayısında bir artma görüldü. 1930 – 1950 yılları arasında 20 bini geçmeyen koyun sayısı 1968 yılında 42 bin beş yüze, sığır sayısı ise 6 binlerden 18 bin 850'ye yükseldi[32]. Kıl keçisi sayısında artmanın görüldüğü yıllarda dokuma tezgâhlarının sayısı da artı. İlçe tezgâhlarında dokunan Bozkır Bezi, Bozkır abası, şayağı, yün eldiveni ve çorapları Konya havalisinde marka haline geldi[33].

İlçede kıl keçisi yetiştiriciliğinin yanında koyunculuk da önemli bir yere sahiptir. Ancak İlçede hayvancılıktan elde edilen süt ve süt ürünlerinin geleneksel yöntemlerin dışında işlenebilecek herhangi bir tesis bulunmadığından aileler için bir gelir kaynağı olmaktan uzak kalıyordu[34]. Bununla birlikte başta süt ve süt ürünleri olmak üzere diğer hayvansal üretimler ilçe

---

[27] - Bu çiftlikteki arazi büyük toprak sahiplerinin elinden istimlâk yolu ile alınmıştı. 1945'te toprağın köylülere dağıtılması söz konusu olunca eski çiftlik sahiplerine de 1505 numaralı kanun mucibince 7258 dekar toprağı istedikleri mahalden seçilerek kendilerine verileceği belirtildi. Ayrıca hissedarlardan İhsan Erdem'in hakkı olan 558 dekarlık arazisi için Valiliğe müracaat ettiği ve bu müracaatın hemen gereği yapılarak arazinin hissedar İhsan Erdem adına tapuya kaydedilmesi hususu vilayetçe Bozkır Kaymakamlığına bildirildi. ''Çiftçiye Toprak Dağıtımı'', Ekekon, 16 Ocak 1946.

[28] - ''İlçelerimizi Tanıyoruz – Bozkır'', Konya Köy Postası, 1 Ekim 1968.

[29] - Kemal Akça, ''Bozkır'ı Tanıyalım'', Ekekon, 3 Nisan 1946.

[30] - Mithat Altan, Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış'', İstanbul 1940, s. 119, tablo 2.; Aynı tarihte Konya genelinde toplam 1 milyon 867 bin baş koyun, 326 bin 853 baş keçi mevcuttur. ''Konya Birinci Tarımsal İl Kongresi'', Doğa Matbaası, Ankara 1949, s. 5.

[31] - ''İlçelerimizi Tanıyoruz – Bozkır'', Konya Köy Postası, 1 Ekim 1968.

[32] - ''İlçelerimizi Tanıyoruz – Bozkır'', Konya Köy Postası, 1 Ekim 1968.

[33] - Altan, s. 207.; Dündar, s. 65.

[34] - Yurt Ansiklopedisi, C. 7, Konya maddesi, s. 5171.

merkezinde Cuma günleri kurulan pazarda bir değişim malı olarak kullanılabiliyor ya da satılabiliyordu.

İlçede hayvancılık önemli olmasına karşılık üretim yetersizdi. Yılda ortalama 260 ton süt, 32 ton yağ, 6 ton peynir, 140 ton et, 18 bin 500 ton yün ve yapağı, keçilerden de 20 ton kıl üretimi yapılmakta ve bunların az bir miktarı satışa sunulabilmekteydi[35].

Bozkır'ın önemli geçim kaynaklarından birisi de bağcılıktır. Bağcılık denince ilk akla gelen üzüm yetiştiriciliğidir. Geçmişte olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de hemen her köyde üzüm bağlarına rastlamak mümkündür. Bununla birlikte bağcılıkta topraklarının bir ucu Gökdere vadisine dayanan Cacılar, Kınık, Işıklar, Asarlık, Muradlı, Ulupınar ve Dedem köyleri ön plana çıkmıştır. Ancak 1930'lu yıllara kadar üzümler kurutulmadan satışa sunulduğu için ilçe ekonomisine yeteri kadar katkı sağlayamadı[36]. 1930'larda üzüm Tekel idaresinin teşvikleri ile üzüm kurutulmaya da başlandı. 1935 yılından itibaren de tekel idaresi burada geçici bir şube oluşturarak kuru üzüm alımına başladı[37]. Üretilen üzümlerin bir kısmı da şarap yapımında kullanılıyordu[38].

İlçede bağcılık kapsamında üzüm dışında elma, armut, badem, ceviz ve şeftali da yetiştirilir. Ancak bunlar yetiştirildiği alanlar özel olarak bağcılık ya da meyvelik için ayrılmış yerler değildir. Bu itibarla Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programında bağ ve koruluk faaliyetlerini gösteren cetvellerde Bozkır hiç yer almamış[39] meyvecilik alanında ise 10 köyde toplam 185 dekar alan dikkate değer bulunmuştur[40].

İlçe genelinde arıcılık da önemli sayılabilecek gelir kaynaklarından birisidir. Konya Vilayeti 1946 – 1948 İş Raporu verilerine göre bu tarihler arasında 3580 aktif arı kovanı vardır. Bu rakam Konya'nın ilçeleri arasında Hadim (8765) ve Beyşehir'den (4300) sonra en fazla arıcılığın Bozkır ve çevresinde yapıldığını göstermektedir. Yıllık elde edile 30 ton civarındaki bal miktarı ile ikinci sırada yer almaktadır[41].

Sonuç olarak ele aldığımız dönemde Bozkır'ın yeteri kadar yatırım alamadığı görülmektedir. İlçenin fiziki yapısı da bölge insanının geçimini sağlayacak kadar elverişli değildir. Zor şartlarda oluşturulan gelir kaynakları halkın geçimi için yeterli gelmemektedir. Bu yüzden ilçe sakinlerinin önemli sayılabilecek bir kısmi yaşadıkları ekonomik güçlüklerden dolayı başta Batı Anadolu (Aydın – İzmir), İstanbul ve daha az olmak kaydıyla Ankara ve Adana'ya giderek çalışmak

35 - ''İlçelerimizi Tanıyoruz – Bozkır'', Konya Köy Postası, 1 Ekim 1968.
36 - ''Bozkır'a Üzüm Beldesi Diyebiliriz'', Yeni Ses, 18 İkinci teşrin 1936
37 - Cumhuriyet'in 15. Yılında Konya, 29 Teşrini evvel 1938, s. 104 – 105.
38 - Macaristan'da eğitim alan S. Karatay, Bozkır'da üretilen şaraplarda alkol derecesinin % 16'ya kadar çıktığını belirtmektedir. Dündar, s. 165 – 166.; Kemal Akça, ''Konya İli Halkının Bekledikleri'', Tasvir, 17 Temmuz 1946.
39 - Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programı, s. 103.
40 - Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programı, s. 101.
41 - Konya Valiliği Üç Yıllık İş Programı, Konya ty. s. 202.

zorunda kalmaktadır[42]. Özellikle Aydın, İzmir ve İstanbul'a gidenlerin birinci nesilleri çalışma mevsiminin bitmesinin ardından memleketlerine dönerken ikinci nesil gittikleri yerlere yerleşerek anne – babalarının doğup büyüdükleri yerlerden kopmaktadır. Bu durum ilçe nüfusunun artmasının önündeki en önemli engellerden birisidir.

[42] - Kemal Akça, ''Bozkır'ı Tanıyalım'', Ekekon, 3 Nisan 1946.

XIX. YÜZYIL BOZKIR TİCARETİNDE GAYR-İ MÜSLİM TÜCCARLAR
NON-MUSLIM TRADERS IN BOZKIR'S TRADE IN XIX'TH CENTURY

Barış SARIKÖSE *

Öz

Bozkır, genel coğrafi yapısı ile dağlık bir görünüme sahiptir. Osmanlı döneminde Bozkır'da ekonomik yapı genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bozkır merkez ve bağlı büyük nahiyelerde XIX. yüzyılda ticaretin de gelişmiş olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Konya merkez, Sille ve Akşehir gibi Konya'nın belli başlı yerleşim yerlerinden gayr-i Müslim tüccarlar Konya ticari hayatında önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda gayr-i Müslim tüccarların Bozkır ticaretinde de büyük bir öneme sahip oldukları görülmektedir. Bu tebliğde XIX. yüzyılda Bozkır ticari hayatında gayr-i Müslim tüccarların etkinliği arşiv belgeleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Konya, Bozkır, XIX. Yüzyıl, Ticaret, Gayr-i Müslim Tüccarlar.

Abstract

Bozkır has a mountain view with a general geographic structure. In general economic structure is based on agriculture and farming in Bozkır in Ottoman period. It is understood from the archival documents that trade had advanced in Bozkır's center and it's largest township in the XIX'th century. Non-Muslim traders who were from the Konya's residental places like the center of Konya, Sille and Akşehir have an important place in Konya's commercial life. At the same time it is also seen non-Muslim traders have great importance in Bozkır's commerce. In this paper the activities of non-Muslim traders in Bozkır's commercial life will be evaluated in the context with the archival documents..

Keywords

Konya, Bozkır, XIX'th Century, Trade, Non- Muslim Traders

* *Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karabük, barissarikose@karabuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Bozkır, antik kaynaklarda Isauria olarak adlandırılan Orta Torosların kuzey kesiminde bulunmaktaydı. Hititlerden itibaren, Lidyalıların güneydoğu sınırlarında yer alan bölge, Persler, Helenistik ve Roma dönemlerini yaşamıştır. Bozkır, Roma döneminde Dağlık Kilikya olarak adlandırılan ve Çukurova'ya kadar uzanan geniş bir alan içinde olup[1], uzun süre Bizans egemenliğinde kaldıktan sonra, 1071 Malazgirt Savaşı sonrasında Türk hakimiyetine girmiştir[2]. Konya'nın I. Haçlı Seferi (1096) sonrasında başkent olmasıyla Türk hakimiyeti bölgede kesinleşmiştir.

Selçuklu ve Karamanoğulları döneminde Bozkır'ın merkezi Siristad'dır. 1360'ta Karamanoğlu Alaaddin Bey, Zengibar kalesini ele geçirince 1361'den sonra Bozkır ve çevresi Karamanoğulları sınırları içine dahil olmuştur. 1398'den sonra kısa bir süre Osmanlı idaresine giren Bozkır'da, Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Karamanoğulları Beyliği'nin yeniden kurulması ile birlikte 1475 yılına kadar yine Karamanoğulları hakim olmuştur. Sultan II. Bayezid (1481-1512) döneminde Karamanoğulları'nın kesin olarak Osmanlı'ya bağlanması ile Bozkır, Osmanlı idaresine girmiştir[3]. Karaman ili sınırları içinde Konya, Niğde, Aksaray, Akşehir, Beyşehir ve Larende (Karaman) gibi şehirler yer almaktaydı[4]. Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra Bozkır'ın Beyşehir sancağı sınırları içinde yer aldığı görülmektedir. 1500'de Bozkır sınırları içinde 37 köy bulunmakta olup 1524'te bağlı köy sayısı 43'e yükselmiştir[5]. Bozkır, 1530 tarihinde Karaman vilayeti Beyşehir livasına bağlı bir nahiyedir[6]. Bu tarihlerde Bozkır'a bağlı Ağuluca, Akça-kilise, Bademlü ve Göğüsun adlı dört mezra vardı. Ahurlu, Ak-kilise, Akça-pınar, Ali Çerçi, Avdan, Avrana, Bademlü, Balıklağu, Boğaz-saray, Bozdam, Çiftlik-i Kafir, Değirmenderesi, Fart, Göçen, Gündüğün, Hacı Halil, Hatun-özü, Hisarlık, Vadi, İl-doğan, Kadı-beleni, Kara-ardıç, Kayacık, Kazık-dere, Kiçi-sandı, Koz-ağacı, Kuru-çay, Merye, Morusun, Papas, Paşa-çiftlik, Sazlu, Sinandı, Siristad, Sobran, Sorkun, Tutlu, Ulu-sandı, Yarıktaş, Yağlu-öyük ve Yenice-kışla olmak üzere 41 köyün Bozkır nahiyesine bağlı olduğu görülmektedir[7]. Zaman zaman Bozkır'a bağlı köy sayısında değişiklikler olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl boyunca nahiye

*Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karabük, barissarikose@karabuk.edu.tr

[1] Hamit Şafakçı, "Bozkır'da Madencilik 1776-1839", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2013, s. 5-6; Hasan Bahar, "İlkçağda Bozkır", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 171-172.

[2] Şafakçı, "a.g.t.", s. 9.

[3] Mustafa Yılmaz, "Bozkır, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 174.

[4] Alaaddin Aköz- Bayram Ürekli, "Karamanoğullarından Osmanlıya Konya", *KTO Yeni İpekyolu Konya Kitabı IX*, (Ed. Haşim Karpuz- Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yay., Konya, 2006, s. 84.

[5] Şafakçı, "a.g.t.", s.23.

[6] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Konya, Bey-şehri, Ak-şehir, Larende, Ak-saray, Niğde, Kayseriyye ve İç-İl Livâları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996, s. 77-78.

[7] BOA, *a.g.e.*, s. 61, 63, 64, 66, 67, 68.

olan Bozkır, XVII. yüzyılda kaza merkezi olmuştur. XVIII. yüzyılda Bozkır maden eminleri tarafından idare edilmiştir[8]. XIX. yüzyılda da Konya sınırları içinde bir kaza olan Bozkır, idari bakımdan günümüze kadar Konya sınırları içinde yer almıştır.

Genel olarak dağlık olan Bozkır ve çevresinin ekonomik yapısı Osmanlı döneminde tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. XVII. yüzyıldan itibaren Orta Anadolu'ya giren başta Boz-uluslar olmak üzere göçebeler Celali isyanları sonrası boşalan alanları doldurmaktaydılar. Ereğli, Karaman, Konya ve Akşehir'e giden yoldan bir yan yol da Belviran ve Bozkır'a Karaman'dan ayrılmak üzere gidiyordu[9]. Bu yol, başta Boz-uluslar olmak üzere birçok Türk aşireti tarafından kullanılmaktaydı. Boz-uluslar'dan olan Armudlu aşiretinin Bozkır Armutlu'ya yerleştikleri bilinmektedir[10]. Kınık, Anamaslu ve Elbeylü[11] gibi Türkmen ve Yörük aşiretlerinin adına Bozkır ve çevresinde yer adları olarak rastlanmaktadır. Karaman bölgesinde yaşayan Boz-kırlı oymağının bölgenin sosyal ve idari yapısında önemli rol oynadığı bilinmektedir[12]. Bölgenin dağlık olmasından Bozkır'da birçok yerin aşiretlerin yaylakları olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde Bozkır ve çevresinde madencilik faaliyetleri önem kazanmıştır. Bozkır maden bakımından zengin olduğundan buradan çıkarılan madenler Osmanlı ekonomisine büyük katkılar sağlamaktaydı[13].

Bozkır'da Gayr-i Müslimler

Bozkır ve çevresinde Osmanlı döneminde XIX. yüzyıla kadar gayr-i Müslüm yerleşmelerine rastlanmaktadır. Buraya gayr-i Müslimler XIX. yüzyılda gelmişlerdir[14]. Nitekim Beyşehir'de 1831 nüfus sayımında bağlı köylerde gayr-i Müslim nüfus olmadığı bilinmektedir[15]. Bozkır'da 1881-1882'de 19.100 erkek, 18.369 kadın olmak üzere Müslüman nüfus varken 44 Rum kadın ve 50 Rum erkek nüfus olduğu görülmektedir. Bozkır'da Ermeni ve diğer etnik grupların olmadığı bilinmektedir[16]. XIX. yüzyılda Bozkır'da yaşayan gayr-i Müslimlerin buraya son dönemlerde geldiği görülmektedir. Nitekim XIX. yüzyılda gayr-i Müslimlerin yoğun yaşadığı yerlerden biri olan Konya'ya bağlı Sille'den Bozkır'a göçler olmuştur[17]. 1876'da Silleli olup Bozkır Siristad

[8] Yılmaz, "a.g.m.", s. 174.
[9] Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev.: Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000, s. 274-275.
[10] Yusuf Küçükdağ, *Bozkır Armutlu Tarihçesi ve Sosyo- Ekonomik Yapısı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2008, s. 14-15.
[11] Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2010, s. 112,143.
[12] Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 202-203.
[13] Mustafa Yılmaz, "Bozkır, Ekonomi ve Sanayi", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 181-182.
[14] Sümer, *a.g.e.*, s. 200.
[15] Şafakçı, "a.g.t.", s. 109.
[16] Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s. 182.
[17] Barış Sarıköse, *Sille Bin Yıllık Birliktelik*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 66.

Kasabası'nda ticaretle sakin olan Kosti b. Hırsafi, Değirmenbaşı adlı yerde Ali Efendi'den bir bahçe satın almıştır[18]. 1906 tarihli kayıtta Bozkır'a daha önceki yıllarda 50 hane kadar gayr-i Müslim'in Sille'den gelerek buraya yerleşmiş oldukları belirtilmektedir[19]. 1906'da Hırsafi oğlu Arslan[20], tüccar Hırilyos oğlu Uzun[21]. Bozkır'da ikamet etmektedir.

Osmanlı sınırları içinde yaşayan gayr-i Müslimler ekonomik hayatta özellikle ticarette büyük bir öneme sahiptiler. Gayr-i Müslimler için ticari hayatta bir kısıtlama söz konusu değildi. Yurt içi ve yurt dışı ticaret gibi liman ve iskeleler ile gümrüklerde de gayr-i Müslimler etkindi[22]. Osmanlı dış ticaretinde batılı devletler özellikle kapitülasyonlar sayesinde önemli ticari hakları XIX. yüzyılda da devam ettirmekteydiler. 1838'den sonra Osmanlı dış ticaretinde İngiltere önem kazanırken Fransa, ticari payda önemini korumaktaydı. Batılı tüccarlar, Osmanlı iç ticaretinde kendileri için önemli ürünleri Osmanlı pazarlarındaki adamları vasıtasıyla rahatlıkla temin edebiliyorlar, kendi ürünlerini de rahatlıkla Osmanlı pazarlarına ulaştırabiliyorlardı. Rum, Ermeni ve Yahudi tüccarlar dış ticarette büyük bir öneme sahipken Müslüman tüccarlar dil bilmediklerinden, uluslararası ticaret kurallarını bilmemeleri ve şirketleşmede yaşanan sorunlar sebebiyle ticaretteki etkinliklerini kaybediyorlardı. Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminden itibaren dış ticaret gibi iç ticaret de tamamen yabancıların eline geçmek üzereydi[23]. XIX. yüzyılda yabancı tüccarların Konya ve çevresine olan ilgilileri artmaya başlamıştı. Beratlı Avrupa tüccarları Konya ticaretinde faaldi[24]. Beratlı Avrupalı tüccarlar Konya ve çevresine mal satarken aynı zamanda bu bölgeden hammadde almaktaydılar. Bu dönemdeki dış ticarette başta İngiliz, Fransız ve Ceneviz kökenli mallar büyük bir öneme sahipti[25]. Konya ve çevresinde de Osmanlı genelindeki bu teamüle uygun olarak ticaretin büyük oranda zimmilerin elinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda gayr-i Müslim tüccarlar, Bozkır ticaretinde de etkiliydiler[26]. Bozkır ticaretinde en çok Silleli gayr-i Müslim tüccarların etkin olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Bozkır Madeninde Gayr-i Müslimler

Bozkır madeninde birçok madenci gayr-i Müslim adına rastlanmaktadır. 1831 nüfus kayıtlarına göre Bozkır madeninde Tüccar Nikola, İstavri v. Yani ve kardeşi Matol, Papuççu İlya, Çömlekçi Pomi v. Burdan bulunmaktadır. Yine aynı tarihlerde Sille ve

[18] *BOŞS*, no. 336, s. 66-1.
[19] *Konya Vilayet Salnamesi* (*KVS*), 1322, s. 297.
[20] *BOŞS*, no. 342, s. 228-1, 229-1, 230-1.
[21] *BOŞS*, no. 346, s. 504-1.
[22] Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 217-220.
[23] Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 1997, s. 353-356.
[24] Said Öztürk, "Osmanlı Döneminde Konya Ekonomisine Dair Bazı Tespitler", *Osmanlı Döneminde Konya*, (Ed.: Yusuf Küçükdağ), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2003, s. 100.
[25] Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya*, Tablet Yayınları, Konya, 2007, s. 220, 224.
[26] Öztürk, "a.g.m.", s. 102.

Kayseri çevresinden de Bozkır madenine gelen gayr-i Müslimler olduğu anlaşılmaktadır. Şafakçı, Bozkır madenine kayıtlı birçok gayr-i Müslim adını tespit etmiştir[27].

Mahkeme kayıtlarından gayr-i Müslimlerin son derece geniş haklara sahip olduğu görülmektedir. XIX. yüzyılda Konya merkez, Beyşehir, Ilgın ve Seydişehir'deki gayr-i Müslimler, Şer'iyye Mahkemelerinde Grek harfleri ile imza atabilmekteydiler[28]. Bozkır'daki gayr-i Müslimler mahkemede şahitlik yaptıkları gibi aynı zamandan diğer gayr-i Müslimlerin davalarında da tercümanlık yapmaktaydılar. Mesela, 03 Eylül 1895'te Bozkır mahkemesinde Silleli Tüccar Balı v. Refail Hacı Bal oğlu, Rumca yazılmış bir ferağ senedini Türkçe'ye çevirmiştir[29]. 15 Aralık 1906 tarihli bir belgede de Bozkır'da Rumca bir mektubu Bozkır Posta görevlilerinden Lazri oğlu Pesna ile Silleli tüccar Hrilyos oğlu Uzun, Türkçe'ye tercüme etmişlerdir[30]. Bu mahkeme kayıtlarından Bozkır'daki gayr-i Müslimlerin XX. yüzyıl başlarına kadar etkin oldukları anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında Bozkır'da madencilik eski önemini kaybetmiştir. Bu durum Bozkır ekonomisinde daralmaya neden olmuştur. XIX. yüzyıl sonlarında tüfek ve tabanca yapımı yanında sahtiyan ve aba üretimi, tarım üretimi olarak hububat ve afyon tarımı Bozkır ekonomisinde ön plana çıkmaya başlamıştır[31].

Bozkır Ticaretinde Silleli Gayr-i Müslim Tüccarlar

Bozkır'ın ticari ve ekonomik hayatında da Silleli gayr-i Müslim tüccarların büyük bir etkinliğe sahip oldukları görülmektedir. XIX. yüzyılda bir sanayi bitkisi olan afyon, uluslararası ticarette büyük bir öneme sahipti. Özellikle İngilizlerin doğu ticaretinde Osmanlı topraklarında yetişen afyon, büyük bir önem kazandı. Anadolu'da afyon ekimi ve ticareti arttı. Konya yöresinde Akşehir, Bozkır ve Beyşehir afyonun başlıca ekim alanları idi[32]. Osmanlı'da üretilen afyonun XIX. yüzyıl sonlarında %80-90'ı İngiltere'ye pazarlanmaktaydı. İzmir limanı, afyonun dış piyasaya çıkarılmasında büyük bir öneme sahipti[33]. Tüccarlar, Anadolu'nun iç kesimlerinde üretilen afyonu limanlara ulaştırmakla aynı zamanda tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesine neden olmaktaydılar. Silleli gayr-i Müslim tüccarlar, Konya ve Ilgın çevresinden aldıkları başta zahire ve afyon gibi tarım ürünlerini İzmir gibi limanlara sevk etmekteydiler[34]. Tarım ürünleri ve hayvansal gıda ve canlı hayvan ticaretinin Konya ve civarında yoğun olarak yapıldığı

[27] Şafakçı, "a.g.t.", s. 82.
[28] *BŞS*, no. 257, s. 41-1, 42-1, 43-1; *BOŞS*, no. 341, s. 171-2, 181-2, 372-3, 373-2; *KŞS*, no. 130, s. 68-1; *SŞS*, no. 233, s. 74-1; *SŞS*, no. 238, s. 64-1, 84-2; *SŞS*, no. 239, s. 31-2, *SŞS*, no. 240, s. 207-1; *IŞS*, no. 269, s. 15-1.
[29] *BOŞS*, no. 341, s. 162-2.
[30] *BOŞS*, no. 346, s. 504-1.
[31] *KVS*, 1306, s. 99.
[32] Çadırcı, *a.g.e.*, s. 117.
[33] Filiz Çolak, "İzmir Ticaretinde Afyonun Yeri ve Önemi", *Osmanlı*, C. III, (Ed. : Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 528-530.
[34] Barış Sarıköse, "XIX. Yüzyıl Ilgın Ticaretinde Gayr-i Müslim Tüccarlar", *I. Ulusal Ilgın Sempozyumu*, (30 Haziran-02 Temmuz 2010), Ilgın Belediyesi Yay., Konya, 2012, s. 576-577.

bilinmektedir[35]. Daha önce kervan yollarında taşınan ticari mallar, 1896 yılında Konya'ya trenin gelmesiyle birlikte artık başta İstanbul ve İzmir olmak üzere limanlara daha hızlı ve güvenli şekilde nakledilmeye başlandı[36]. Bu durum Konya ve çevresinde üretilen tarım ürünlerinin dış piyasalara açılmasına fırsat vermiş oldu.

Özellikle Bozkır'daki alacak kayıtları Sillelilerin Bozkır ekonomisindeki yerlerini göstermesi bakımından önemlidir. Bozkır'ın Akkise Köyü'nden Yakub Musa oğlu Hasan b. Musa b. Yakub'un, 01 Nisan 1792'de Silleli Kozma Çorbacı'ya 200 kuruş borcu vardır[37]. 04 Temmuz 1811'de Kadı Abdurrahman Paşa'nın Bozkır Madeni reayasından Silleli Sakalkazıdı oğlu İlya'da ortaklık sermayesinden 50 bin kuruş alacağı vardı[38]. Sakalkazıdı oğlu İlya, sağlığında Abdurrahman Paşa'ya bütün borcu ödediğini iddia etmiştir[39]. 25 Ekim 1844'te Bozkır'ın Siristad Köyü'nden Ekmekçi Süleyman ibn Ali ile Silleli Anastas v. İlye arasında 918 kuruşluk alacak davası olup, Anastas, kendinin Bozkır'ın sandık emini olduğundan adı geçenin borcu için parayı Bozkır Madeni eminine teslim ettiğini beyan etmiştir[40]. 12 Mart 1891'de Sille'nin Panaya Mahallesi'nden Yovaki v. Vasil v. Yordan'ın Bozkır'da çeşitli kimselerde alacakları bulunmaktadır[41]. 25 Ekim 1844'te Bozkır'ın Siristad Köyü'nden Ekmekçi Süleyman ibn Ali, Silleli Anastas v. İlye'ye bir sene önce 918 kuruş verdiğini, defaatle istemesine rağmen borcunu ödemediğini, alacağının alıverilmesini talep etmiştir. Anastas cevabında parayı aldığını doğrulamış, Bozkır Madeni emini el-Hâc Hüseyin Ağa'ya borcu olduğundan Bozkır'ın sandık emini olması dolayısı ile adı geçenin borcu teslim ettiğini ifade edip elindeki hücceti mahkemeye arz etmiş, mahkemede borç için ödeme kabul edildiğinden Ekmekçi Süleyman ibn Ali, davadan men edilmiştir[42]. Bozkır'ın Kocaköyü'nden Abdullah b. Halil, 28 Ocak 1845'te Silleden Bağdad oğlu Vasil'de 1839 tarihinden 200 kuruş alacağa karşılık Sille'de 300 çubuk bağı Vasil'e babasının teslim ettiğini, bunun men edilmesini talep etmiştir. Vasil ise bağın kendisine babası tarafından 280 kuruşa satıldığını şahitlerle ispatlamış, mahkemede bağın zimmiye ait olduğuna karar verilmiştir[43].

Silleli Vasil v. Yorgi'nin, 24 Aralık 1871'de Bozkırlı Ali Hoca b. Ali'de 1.500 kuruş alacağı olduğunu, 350 kuruşu önce, şimdi de 1.150 kuruşu almak sureti ile borcunun tamamını aldığını ifade etmiştir[44]. 14 Ağustos 1896'da Bozkır'da Siristad Kasabası'nda eski sandık emini Silleli Vasilaki, kasabadan Yavr oğlu Yordan'da 22 adet Osmanlı lirası alacağı olduğunu, bu alacağın 1890'da iltizam eylediği Ali Çerçi Köyü'nün

[35] Öztürk, ".a.g.m.", s. 102.
[36] Hasan Özönder, " Konya'da İlk Tren ve Bunun Sosyo- Ekonomik Boyutları", *Osmanlı Döneminde Konya*, (Ed.: Yusuf Küçükdağ), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2003, s. 114-115.
[37] *BOŞS*, no. 337, s. 7-1.
[38] *KŞS*, no. 102, s. 3-6.
[39] BOA, *C.DH.*, no. 3592.
[40] *KŞS*, no. 79, s. 50-1.
[41] *KŞS*, no. 105, s. 202-3, 203-1.
[42] *KŞS*, no. 79, s. 50-1.
[43] *KŞS*, no. 79, s. 44-4.
[44] *KŞS*, no. 97, s. 20-1.

aşar vergisinden kendisinde baki kalan alacağı olduğunu beyan edip, alıverilmesini talep etmiştir[45]. Bu alacak kaydından Silleli gayr-i Müslimlerin Bozkır ve çevresindeki köylerin aşar vergisinin tahsilinde de rol aldıkları görülmektedir.

Silleli gayr-i Müslimlerin Bozkır ve köylerinde gayrimenkul alımı yaptıkları da anlaşılmaktadır. 28 Ocak 1845'te Bozkır'ın Kocaköyü'nden Abdullah b. Halil, Sille'den Bağdad oğlu Vasil'e bağ satmıştır[46]. 03 Nisan 1876'da Sille nahiyesinden olup, Bozkır Siristad Kasabası'nda ticaret için sakin bulunan Kosti b. Hırsafi, Değirmenbaşı adlı yerde Ali Efendi'den bir bahçe satın almıştır[47]. 18 Aralık 1896'da Silleli Verbisiye'nin vekili olan Siristad Kasabası'ndan Rıza Efendi, müvekkilesinin Siristad Çarşısı'nda bulunan dört "*fevkani*" ve üç "*tahtani*" dükkânı, ahır ve samanlıklı evine hazine tarafından haciz konduğunu haczin kaldırılmasını talep etmiştir[48]. Bu kayıttan Silleli gayr-i Müslim kadının Bozkır'ın merkezi olan Siristad'da yedi dükkânı olduğu görülmektedir. Silleli olup ticaret için Bozkır Siristad Kasabası'nda bulunan Kosti b. Hırsafi, Bozkır Siristad Kasabası'ndan çifteci esnafından Ali b. Nali'yi dava edip, Siristad Kasabası'nda Değirmen başı adlı yerde Sarraf, Demirci Ali, Hasan ve Tekyenişin oğlu bahçeleri ile sınır bir evlek bahçesini Ali'nin kendine 1.650 kuruşa sattığını ancak Ali'nin bahçeyi kendisine teslim etmediğini, icabını talep etmiştir. Ali, cevabında bahçenin değerinin 1.650 kuruş olmadığını bu sebepten bahçeyi teslim etmediğini beyan etmiştir. Ancak mahkeme bu açıklamayı yeterli bulmamış ve 03 Nisan 1876'da bahçeyi Kosti'ye teslimi için Ali'ye tembih edilmesine karar vermiştir[49].

Sille'den 12 Mart 1891'de Panaya Mahallesi'nden Yovaki v. Vasil v. Yordan'ın varisleri eşi Margo binti Bimadi, çocukları İlye, Nikola, Yordan, Marsina, Eleni Ebrakisaya'nın vasisi olarak Seydişehir ve Bozkır'da bulunan alacak ve malları için damadına vekâlet vermiştir[50]. Bu alacak kayıtlarına bakıldığında adı geçen gayr-i Müslim'in sadece Bozkır'da değil aynı zamanda Seydişehir'de de ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Mahkeme kayıtlarında rastlanan birçok alacak verecek davasındaki vekâlet kayıtları Silleli gayr-i Müslim tüccarların Bozkır ticaretinde etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir. 17 Aralık 1894'te Bozkır'da mukim Silleli Anastas'ın alacak davasında Yorgi vekildir[51]. 08 Eylül 1895'te Sille'nin Çeşme-i Kebir Mahallesi'nden Bozkır Siristad Kasabası'nda tüccar olan Yovaki v. Vatır'ın eşi Berhaşi, eşinin Bozkır'da bulunan alacakları, emlâk ve arazideki hisseleri için Siristad Kasabası'nda Lagondi ve Samyoli'ye vekâlet vermiştir[52].

---

45 *BOŞS*, no. 345, s. 90-2, 91-1, 92-1.
46 *KŞS*, no. 79, s. 44-4.
47 *BOSŞ*, no. 336, s. 66-1.
48 *BOŞS*, no. 345, s. 119-2, 120-1.
49 *BOSŞ*, no. 336, s. 66-1.
50 *KŞS*, no. 105, s. 202-3, 203-1.
51 *BOŞS*, no. 345, s. 31-1.
52 *KŞS*, no. 107, s. 141-5; *KŞS*, no. 126, s. 18-1.

Sille'den Todori v. Murat, 30 Kasım 1865'te Belviran Kazası Kürt Köyü'nden Budak oğlu Osman b. Mustafa'yı dava edip üç ay önce Bozkır Kazası Ahırlı Pazarı'ndan Siristad Kasabası'na gelirken 975 kuruş kıymetli atı, Osman'ın elindeki tüfekle vurduğunu iddia etmiştir. Şahitlerle iddia ispat edilince Osman'ın 975 kuruşu ödemesinin tembih olunmasına karar verilmiştir[53]. Bu dava kaydından Bozkır civarında başta Ahırlı pazarı olmak üzere gayr-i Müslimlerin ticari faaliyetleri yakından takip etikleri görülmektedir. Bozkır'da birkaç yerde XX. yüzyıl başlarında pazar kurulmakta olup, Bozkır çarşı ve pazarlarında alışverişin yoğun olduğu bilinmektedir[54]. 12 Temmuz 1892'de Bozkır Kazası Çat Köyü'nden Mehmet b. Mehmet Çavuş'un vekili Nalbantzâde Hüseyin ibn Mehmet, Sille'den Uzun oğlu Anastas v. Hristo'nun vekili Espiro v. Kosti huzurunda, 22 Haziran 1889'da saat dört sıralarında Konya'da Sûk-ı Sultanî'de Mecidiye Hanı altında Anastas ile kardeşinin ortak olduğu dükkâna alacak için gittiğini, Anastas'ın saçmaları eline aldığı sırada ateş aldığını, bu sırada sağ gözü, sol ayağı ve sol koluna saçma isabet ettiğinden sakat kaldığını ifade edip, gerekenin yapılmasını talep etmiştir. Anastas'ın vekili ise, saçmaları sararken ateş aldığını, ayrıca aralarında 28 Haziran 1892'de her biri 20 kuruştan 1.000 kuruşa muadil 50 sim mecidiyeye anlaştıklarını ve meblağı Anastas'ın teslim ettiğini, şahitlerle ispatlamış olduğundan Hüseyin Efendi'nin vekiline Anastas'a "*muarazada*" bulunması men olunmuştur[55]. Bu dava kaydı ise Konya merkezde bulunan bir Silleli gayr-i Müslim tüccarın Bozkır ile ticari ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Silleli gayr-i Müslim tüccarlar, XIX. yüzyıl sonlarından Bozkır ticaretinde de ayrı bir öneme sahiptiler. Nitekim bu dönemde Bozkır'da ticaret yapan tüccarların sayısında büyük artışlar meydana gelmiştir. Mahkeme kayıtlarında birçok Silleli gayr-i Müslim tüccarın adlarına rastlanılmıştır. 1895'te Sille'nin Çeşme-i Kebir Mahallesi'nden olup, Bozkır Siristad Kasabası'nda tüccar olan Yovaki v. Vatır[56], yine aynı mahalleden tüccar Tonaki v. Nazır[57], 1896'da Silleli Tüccar Balı v. Refail Hacı Bal oğlu[58] ve tüccar Silleli Bağdat oğlu Vasil[59] bu tüccarlardan yalnızca birkaçıdır.

Silleli gayr-i Müslimler, Bozkır'ın ekonomik hayatına da yön vermişlerdir. Bozkır'da 1888-1889'da Ticaret Odası üyeleri arasında Bodi Efendi ve Hırsafi adında iki gayr-i Müslim'in bulunması[60] XIX. yüzyıl sonlarında Bozkır'da gayr-i Müslimlerin ticari hayattaki etkinliklerinin delilidir. 1896'da Bozkır Kazası Siristad Kasabası'nda eski sandık emini olarak Silleli Vasilaki'nin görev yaptığı belgelerden anlaşılmaktadır[61].

---

[53] *KŞS*, no. 91, s. 185-4.
[54] *KVS*, 1322, s. 297.
[55] *KŞS*, no. 106, s. 25-1.
[56] *KŞS*, no. 126, s. 18-1.
[57] *KŞS*, no. 107, s. 141-5.
[58] *BOŞS*, no. 341, s. 162-2.
[59] *IŞS*, no. 266, s. 185-1.
[60] *KVS*, 1306, s. 101.
[61] *BOŞS*, no. 345, s. 90-2.

Sadece Sille merkezde yaşayan gayr-i Müslimlerin ticaret için Bozkır'a gitmedikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Ilgın'da Silleli Saba v. Savidi v. Bağdat oğlu Yordan, 31 Mart 1897'de, Bozkır'da tüccar olan kardeşi Bağdat oğlu Vasil'i terekedeki hissesini alıp göndermesi için vekil tayin etmiştir[62].

XX. yüzyıl başlarında da Silleli gayr-i Müslim tüccarların Bozkır'da faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. 1906'da Silleli Tüccar Hırilyos oğlu Uzun[63], 1908'de Silleli Anastas oğlu Yorgi'nin Bozkır'da ticaret yaptığı bilinmektedir[64].

Sonuç

Osmanlı döneminde genel olarak dağlık bir coğrafi özelliğe sahip olan Bozkır ve çevresinin ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayandığı bilinmektedir. Ayrıca Bozkır'da madencilik de ekonomik faaliyetler içinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Bozkır ve çevresinde de gayr-i Müslim tüccarların XIX. yüzyılda etkin olduğu görülmektedir. Bozkır'daki gayr-i Müslim tüccarların büyük çoğunluğu Konya'ya bağlı Sille'den gelmişlerdir. Bu tüccarların bölgedeki faaliyetlerinin yoğunluğu Şer'iyye Sicilleri'ndeki alacak davaları ile ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bozkır ve çevresinden başta afyon olmak üzere tarım ürünleri alan tüccarlar, bu malları İzmir limanına ulaştırarak milletler arası ticarete dahil etmişlerdir. XX. yüzyıl başlarından itibaren bölgedeki gayr-i Müslim tüccarların etkinliğinin azalması ile Bozkır ve çevresinde tarım ürünü yetiştiricisi köylerin en temel problemi olarak pazarlama sıkıntısı ortaya çıkmıştır.

[62] *IŞS*, no. 266, s. 185-2.
[63] *BOŞS*, no. 346, s. 504-1.
[64] *BOŞS*, no. 342, s. 263-1.

KAYNAKÇA

Aköz, Alaaddin- Bayram Ürekli, "Karamanoğullarından Osmanlıya Konya", KTO Yeni İpekyolu Konya Kitabı IX, (Ed. Haşim Karpuz- Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yay., Konya, 2006, s. 77-115.

Bahar, Hasan, "İlkçağda Bozkır", Konya Ansiklopedisi, C. II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 171-172.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Konya, Bey-şehri, Ak-şehir, Larende, Ak-saray, Niğde, Kayseriyye ve İç-İl Livâları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996.

BOA, Cevdet Dahiliye (C.DH.), no. 3592.

Beyşehir Şer'iyye Sicili (BŞS), no. 257.

Bozkır Şer'iyye Sicili (BOŞS), no. 336, 337, 341, 342, 345, 346.

Çadırcı, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK, Ankara, 1997.

Çolak, Filiz, "İzmir Ticaretinde Afyonun Yeri ve Önemi", Osmanlı, C. III, (Ed. : Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 528-532.

Ercan, Yavuz, Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.

Gündüz, Tufan, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Yeditepe Yay., İstanbul, 2010.

Ilgın Şer'iyye Sicili (IŞS), no. 266, 269.

Karpat, Kemal H., Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003.

Konya Şer'iyye Sicili (KŞS), no. 79, 91, 97, 102, 105, 106, 107, 126, 130.

Konya Vilayet Salnamesi (KVS), 1306, 1322.

Küçükdağ, Yusuf, Bozkır Armutlu Tarihçesi ve Sosyo- Ekonomik Yapısı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2008.

Özönder, Hasan, " Konya'da İlk Tren ve Bunun Sosyo- Ekonomik Boyutları", Osmanlı Döneminde Konya, (Ed.: Yusuf Küçükdağ), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2003, s.111-120.

Öztürk, Said, "Osmanlı Döneminde Konya Ekonomisine Dair Bazı Tespitler", Osmanlı Döneminde Konya, (Ed.: Yusuf Küçükdağ), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2003, s. 93-110.

Sarıköse, Barış, Sille Bin Yıllık Birliktelik, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.

Sarıköse, Barış, "XIX. Yüzyıl Ilgın Ticaretinde Gayr-i Müslim Tüccarlar", I. Ulusal Ilgın Sempozyumu, (30 Haziran-02 Temmuz 2010), Ilgın Belediyesi Yay., Konya, 2012, s. 571-580.

Seydişehir Şer'iyye Sicili (SŞS), no. 233, 238, 239, 240.

Sümer, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1999.

Şafakçı, Hamit, "Bozkır'da Madencilik 1776-1839", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2013.

TUŞ, Muhittin, Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya, Tablet Yayınları, Konya, 2007.

Yılmaz, Mustafa, "Bozkır, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi", Konya Ansiklopedisi, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 174-178.

Yılmaz, Mustafa, "Bozkır, Ekonomi ve Sanayi", Konya Ansiklopedisi, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2011, s. 181-182.

OSMANLI DÖNEMİNDE BOZKIR HAPİSHANESİ

Ferudun ATA *

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde suçluların cezalandırılması sistemini, 19. Yüzyıl öncesi ve sonrası olarak kabaca ikiye ayırmak gerekir. Klâsik dönemde daha çok İslâm hukukunun egemen olduğu bir sistemin, yani hapis ceza ve uygulamasının aslî ve yaygın bir ceza infaz yöntemi olmadığı anlaşılmaktadır. Tanzimat dönemine kadar Osmanlı döneminde hapis bir ceza kurumu olarak değil, yargılama öncesi tutuklama mekânı veya uyarı amaçlı kısa süreli bir ceza aracıdır. Bu döneme kadar cezalar; kısas, dövme, diyet, kalebentlik, para cezası, iple idam, çuval içinde denize bırakma ve sürgün şeklinde olmuştur. Ceza mekânı olarak genellikle zindan adı verilen kale burçları kullanılmıştır. İstanbul'da suçun türüne göre Yedikule, Eminönü'ndeki Baba Cafer ve Kasımpaşa'daki Tersane zindanları yaygın olarak kullanılmaktaydı. Saray, kale, hisar, kule, tersane gibi yelerin mahbes olduğu, bunların hiçbirinin hapishane olarak inşa edilmediği görülmektedir[1]. Buralar mahbesten başka, zindan, tomruk gibi adlar da anılmıştır. Zaten adı geçen yerlere gönderilen suçluların ne kadarlık bir süreyi kapsadığı açıkça belli de değildi.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrası batılılaşma sürecine bağlı olarak birçok alanda olduğu gibi suçluların cezalandırılma meselesi de bir disiplin ve kayıt altına alınmaya başlanmış, ceza mekânları reforma tabi tutulmuştur. Batılı devletlerin de baskısıyla 1839 Tanzimat Fermanı'nda ceza infaz sistemini eşitlikçi bir yapıya kavuşturma sözü verilmiştir. Bu çerçevede yabancı uzmanlardan da yardım alınmıştır. Özellikle 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunuyla hapishane, Osmanlı Devleti'nde aslî bir ceza kurumu haline gelmiştir. Bu gelişme aynı zamanda mahbesten hapishaneye geçilmesi anlamına geliyordu. Islahat Fermanı'nda da bu konuda iyileştirmelere yer verilmiş, suçlulara iyi bakılması, hapishanelerin bakımlı olması ön görülmüştür[2].

* *Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. fata@selcuk.edu.tr*

[1] Jülide A. Orat, Fadimana Çelik, "Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri", *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Sayı 7, İlkbahar 2011, s. 76-77; Ufuk Adak, *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006, s. 32-33.

[2] Mümin Yıldıztaş, *Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmammış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 19977, s. 125.

Islahat Fermanından sonraki süreçte Batılı devletlerle olan temasın artması, onların ülkedeki hapishane sistemine yönelik eleştirileri, devleti takip eden yıllarda bu konuda yeni adımlar atmaya zorlamıştır. İstanbul'da ilk yeni hapishane 1870 yılında Sultanahmet'te açılmıştır. Bu çerçevede İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmı Hapishane-i Umumi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1880 yılında çıkarılan Hapishaneler Nizamnamesiyle de her kaza, liva ve vilayet merkezlerinde birer tevkifhane yani tutuklu evi ile hapishane kurulması ön görülmüştür. Bu nizamnameye göre, tevkifhane sorgulanmakta olan veya yargılaması sonuçlanmamış sanıklara mahsus iken, cezası kesinleşmiş olanlar da hapishanelerde kalacaktı. Bu nizamnamede kadınlar için de bir daire bulunacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca hapishane idaresi, hapishane görevlileri, mahpusların yiyecek-içecekleri, çalıştırılmalarını, koğuşlar, uyulacak kurallar ve ibadetler de bu düzenleme içinde yer almaktaydı[3].

Şüphesiz Abdülhamit döneminde yapılan bu ıslah çalışmaları hapishaneleri istenilen modern bir yapıya kavuşturmuş değildi. İttihat Terakki döneminde de yeni hapishane yapımı, tamiratı ve fiziki ihtiyaçların giderilmesi yönündeki çalışmalar devam etmiştir. 1911 yılında başlayan ve savaş şartlarında bile bitirilmeye çalışılan yeni hapishane projeleriyle daha modern bir bina yapımı esas alınmıştır. Bu bağlamda Avrupa ülkelerindeki hapishaneler incelenmiş ve en uygun olanlar yapılmaya başlanmıştır[4].

Ancak savaş şartlarındaki her türlü gayrete rağmen hapishanelerin problemlerine yönelik şikâyetler bir türlü bitmemiş; fizikî yetersizlik, personel eksikliği, firarlar, ödenek yetersizliği ve mevcut binaların bakımına ilişkin şikâyet ve talepler gündemden hiç düşmemiştir.

Hapishanenin Tarihçesi

Osmanlı döneminde hapishane sistemine geçişe paralel olarak hapishane yapılan şehirlerden birisi de şüphesiz Konya vilayetidir. Osmanlı idarî taksimatına göre yirminci yüzyılın başında Konya'nın 25 kazasından birisi olan Bozkır'a ilk hapishanenin ne zaman yapıldığına ilişkin net bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, 1911 yılı belgelerinde Bozkır'a yeni hapishane ihtiyacından bahsedilmesi, bu tarihten birkaç yıl önce kötü durumda da olsa bir hapishanenin varlığı söz konusudur. Ancak hapishanenin bağımsız bir yapı olarak değil hükümet konağının içinde bir bölüm olarak hizmet verdiği,1913 yılında bu bölümün tamiratı için yapılan keşiften anlaşılmaktadır[5].

[3] Kurtuluş Demirkol, *II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2012, s. 21; Saadet Tekin, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 47, Ankara 2010, s.94-95.

[4] U. Adak, *Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*, s. 39.

[5] *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti,* 112/7. (Bundan sonra bu tasnif, BOA, DH. HPS olarak kısaltılarak verilmiştir).

Fizikî Yapısı ve Tamirat Talepleri

Bozkır hapishanesinin yapıldığı günden itibaren karşılaşılan en ciddi problem, binanın sık sık bakıma ihtiyaç duyulması ve hapishane olarak kullanılan kısmın tutuklu ve mahkumlar için yeterli gelmediği yönünde Bozkır Kaymakamlığından yapılan şikayetlerdir.

1913 yılında Dahiliye Nezareti'ne Kaymakam tarafından gönderilen bir yazıda, hapishanenin mevcut tutuklular için yeterli olmadığı, tutukluların buraya sığmadığı, ayrıca bazı kısımlarının da yıkılmak üzere olduğu şikayetini dile getirilmektedir.

Kaymakam yazısında, mevcut haliyle bile tutuklulara yeterli gelmeyen bu hapishanenin, henüz ele geçirilememiş olan 400 kadar mahkum şahıs olduğunu, bunların yakalanmasına çalışıldığını, yakalandığı zaman onları barındıracak bir yer olmaması sebebiyle buna bir çare bulunmasını istemektedir.

Öte yandan kaymakam, jandarma komutanı ile diğer ilgililerin hapishanenin durumunu yerinde görmek üzere gittiklerinde son derece kötü bir vaziyette olduklarını görmüşlerdir. Tutukluların çok olması sebebiyle balık istifi gibi birbirlerinin üzerinde oturduklarını ifade etmişlerdir. Yine bu ziyaret sırasında hapishanenin bazı kısımlarının acilen tamire muhtaç olduğu, yeni bir hapishane yapılıncaya kadar mevcut hapishanenin ıslah edilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Kaymakamın yazısında dile getirdiği bir başka husus ise, aslında hapishaneye ait iken, bir önceki jandarma kumandanının bazı kısımları ahır olarak kullanması sebebiyle kalacak yer sıkıntısını daha da artırdığı şikâyetini dile getirmesidir. Bu kısımların tamiri edilmesi halinde önemli bir ihtiyacın karşılanmış olacağından, ahır olarak kullanılmış olan bölümün iskan amacıyla kullanılabilmesi için bir keşif yaptırmıştır[6]. Bu keşif sonucu nezaretten bir takım malzeme ve para talebi olmuştur[7].

Ancak kaymakam, hapishanenin tamiri veya ihtiyaç duyulan kısımların ıslahı için istediği ödeneğe Mal Müdürlüğünden olumlu bir cevap verilmemiştir. Balkan Savaşları döneninde yaşanan ciddi ekonomik problemler her alanı etkilediğinden, arzu edilen paranın gönderilme imkânı olmamış, bu yönde bir ödeneğin mevcut olmadığı bildirilmiştir.

Tutuklulara yer bulma konusundaki aciliyet üzerine kaymakam, amele masrafından kurtulmak için inşaat işlerinde çalıştırmak üzere tutuklulardan istifade edilmesi ve sadece ihtiyaç duyulan kereste ve benzeri malzemeler için de 2500 kuruşluk bir meblağın verilmesini istemek suretiyle tutuklulara yer bulmaya çalışmıştır[8]. Hazırlanan keşif raporlarıyla da ne tür bir malzemeye ve ne kadar ihtiyaç duyulduğu ve

[6] BOA., DH. MB. HPS., 112/7-1.
[7] BOA., DH. MB. HPS., 112/7.
[8] BOA., DH. MB. HPS., 112/7-4.

bunların her birinin kaç kuruş olduğu ayrıntılı bir biçimde listesi çıkarılmış olup hapishane probleminin giderilmesi cihetine gidilmiştir[9].

Nisa veya Kadın Hapishanesi

Osmanlı Devleti'nde ilk erkek hapishanelerinin yapıldığı dönemde yani 1870 yılında henüz kadınlar için bir hapishane uygulaması yoktu. Muhtemelen ekonomik şartların kötülüğü, belli ölçüde kadın mahkum sayısının azlığı, kadın hapishaneleri uygulaması daha sonraki yıllara rastlar. Bu konudaki ilk örneklerden birisi 1883 yılında inşası planlanan Karesi sancağı Kadınlar Hapishanesidir. 11490 kuruşla böyle bir hapishane yapımına başlanmıştır. Ancak gerek bu yıllarda gerekse daha sonraki yıllarda kadınlara ait hapishanelerin tamamı devlete ait değildi. Bu ihtiyaç kiralanmak suretiyle karşılanmıştır. Genellikle kaza yöneticileri tarafından güvenilir kadınların evleri maaş karşılığı hapishane olarak kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda da suçlu kadınların imam evinde veya kadın gardiyanların evinde cezalarını çektikleri yer almaktadır. Bu uygulamanın çok yaygın olduğunu belgelerdeki yazışmalardan görmek mümkündür[10].

Bozkır küçük bir kaza olması sebebiyle burada devlete ait bir kadın hapishanesi yoktu. 1913 tarihli bir belgeden daha çok ihtiyaç halinde kiralama suretiyle bu meselenin çözülmüş olduğu anlaşılmaktadır[11].

Suçlular ve Suç Unsurları

Bozkır Hapishanenin yapılışının ilk yılından itibaren tutuklu veya mahkûm sayısı ve suç unsurları hakkında yeterli bilgi-belgeye ulaşılamamış olsa da 1915 yılının ilk dört aylık yoklama cetveline ait listede suçlu sayısı kadın ve erkek olarak şu şekilde yer almıştır:

1915 yılı ilk dört aylık erkek mahkûm sayısı ve suç unsuru:

Cünha suçundan 3 kişinin yattığı ve kadın mahkûmun olmadığı anlaşılmaktadır.

Tutuklu erkek ve kadın sayısı:

Erkek 8, Kadın 1 olmak üzere toplam 9 tutuklu bulunmaktadır[12].

1916 yılı ilk dört aylık erkek mahkûm sayısı ve suç unsuru:

Tabloda gösterilen cinayet, cünha, kabz suç unsurlarından herhangi bir mahkûmun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Ancak tutuklu olarak aynı yıl, 25 erkek, 2 kadın olmak üzere 27 kişi yatmaktadır[13].

[9] BOA., DH. MB. HPS., 112/7-6.
[10] S. Tekin, "Kadın Hapishaneleri", s. 92-93.
[11] *BOA., DH. MB. HPS.;42/19.*
[12] *BOA., DH. MB. HPS.;21/4-14.*
[13] *BOA., DH. MB. HPS.;26/62-2.*

1916 yılı ikinci yarısından sonra ise erkek mahkûm sayısı ve suç unsuru:

Tabloda gösterilen cinayet, cünha, kabz suçlarından mahkûm bulunmamaktadır.

Aynı yıl erkek tutuklu sayısı azalmış olup 14'e düşmüşken, hiç kadın tutuklu yoktur.

1918 yılı ilk dört aylık erkek mahkûm sayısı ve suç unsuru:

Cünha suçundan 7 erkek, 5 kadın olmak üzere 12 mahkûm vardır.

Aynı yıl tutuklu sayısı ise 26 erkek ve 2 kadın olmak üzere 28 kişidir.

1918 yılı ikinci yarısından sonra ise erkek mahkûm mayısı ve suç unsuru:

1918 yılının ilk yarısından farklı değildir. 7 erkek ve 5 kadın olmak üzere 12 mahkûm yatmaktadır.

Aynı yılın ikinci yarsında da erkek ve kadın tutuklu sayısında herhangi bir değişiklik yoktur.

Bu yoklama cetvellerinin altında, hapishane gardiyanı, doktor, jandarma kumandanı, müdde-i umumi yani savcı ve mahkeme reisinin imzaları mevcuttur.

Sonuç:

Sonuç itibariyle İkinci Meşrutiyetten sonra Konya merkez dahil olmak üzere, Beyşehir, Ereğli, Seydişehir, Sultaniye kazalarının yanı sıra Bozkır kazasında da bir hapishane olduğu anlaşılmaktadır. Hapishanelerle ilgili en büyük problemin, fizikî mekân ihtiyacıyla yeterli ödeneğin gönderilmemesi olduğu görülmektedir.

Öte yandan mahkûm olarak yatmakta olan kişilerin daha çok küçük suçları ifade eden cünha suçlularıdır. Cinayet grubu içinde hiç mahkûmun bulunmaması, bu bölgedeki cinayet suçlarından mahkûm olanların, daha büyük ve güvenliği yeterli olan hapishanelere gönderildiğini göstermektedir. Kadın suçlu sayısının oldukça düşük olması, ayrı bir kadın hapishanesinin zaruri olmadığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (BOA. DH. MB. HPS)

Diğer Kaynaklar

Adak, Ufuk; XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006.

Demirkol, Kurtuluş; II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2012.

Orat, Jülide A., Çelik, Fadimana; "Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri", Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 7, İlkbahar 2011.

Tekin, Saadet; "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 29, S. 47, Ankara 2010.

Yıldıztaş, Mümin; Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmammış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997)

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BOZKIR'A İSKÂN EDİLEN BALKAN MUHACİRLERİ

THE BALKAN IMMIGRANTS SETTLED IN BOZKIR DURING THE FIRST YEARS OF THE TURKISH REPUBLIC

Kürşat KURTULGAN *

Öz

Konya ili ve ilçeleri bulunduğu coğrafi konum ve ekonomik potansiyelinden dolayı muhacirler tarafından talep edilen bir yer olmuş; buraya yerleşen birçok muhacirin bundan sonraki yaşamlarını sürdürecekleri alan haline gelmiştir.

Bozkır ilçesine iskân edilen muhacirlerin mesleklerine dair bilgilere bakıldığında meslek yapıları ve tarım arazilerinin fazlalığı dikkate alınarak buralara iskân edildikleri ve daha çok çiftçilik ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları görülmektedir. Göçlerin Konya genelinde olduğu gibi bu ilçede de demografik yapıyı olumlu yönde etkilemiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Göç, İskân, Meslek, Ziraat

•

Abstract

The province of Konya, with its cities and townships, is preferred by the immigrants due to its geographical location and economical potential and has become an area where many immigrants settled decided to spend their lives.

If the information about the professions of the immigrants settled in Bozkır are investigated, it can be seen that these people are settled in these areas taking their professional abilities and the surplus of agricultural land into consideration and are continuing their lives as cattle breeders and farmers. Migrations had a positive impact on the demographical structure in this township as in other settlement areas.

•

Keywords

Bozkır, Migration, Settlement, Profession, Aggriculture

---

* *Dr. Kürşat KURTULGAN, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Merkez/Artvin. E-mail: kursatkurtulgan@hotmail.com. +905064022565*

Bu çalışma, 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı'nda tamamlanan "Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933)" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Bilindiği gibi Millî Mücadele'nin hemen ardından bağımsız Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Genç Cumhuriyet'in idaresi, uluslaşma politikasına uygun olarak savaşlarda yaşanan insan kayıplarının ortaya çıkardığı boşlukları doldurmak ve ekonomik hayatı canlandırmak amacıyla çalışmalara başladı. Bu aşamada ilk olarak nüfus politikalarına hız verilmiş ve ülke nüfusunun arttırılması için çareler aranmıştır. Akla ilk gelen çare ise farklı etnik ve dini unsurlardan bir an evvel kurtulup, yerlerine aynı dil, din ve kültürden insanların getirilmesi olmuştur. Yunanistan ve diğer Balkan devletleri için de durum, farklı değildi. Onlar da aynı Türkiye gibi ulusal bütünlüklerini sağlamayı öncelikli hedef olarak görüyorlardı. Bunun için bir an evvel Müslüman azınlıktan kurtulmak istiyorlardı. Bu farklı etnik unsurların belli çerçevede halli için Türkiye ile Balkan Devletleri arasında antlaşmalar imzalanmış, bundan sonra başlayan göç sürecinde Türkiye'ye ve Balkan devletlerine karşılıklı göçler başlamıştır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için, millî devlet olma yolunda büyük önemi bulunan bu göçlere ve iskân politikalarına ihtiyaç bulunmaktaydı. Dönem dönem Konya ilinden azınlıkların göç etmeleri ve uzun süren savaşlarda kaybedilen insan sayısının çokluğu, bu ilin nüfus yoğunluğunu büyük ölçüde etkilemiş ve çalışan insan sayısının da azalmasına sebep olmuştur. İncelenen dönemdeki nüfus hareketleri, bu ilin ekonomisini de oldukça bozmuştur. Bunun tabî bir sonucu olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi de yara almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Balkanlar'dan göç alınırken Konya ve çevresine de çok sayıda muhacir yerleştirilmiştir.

Nitekim Anadolu ekonomisine ticaret, zanaat ve sanayi alanlarında önemli katkıları olan gayrimüslimlerin ayrılmaları ile oluşan boşluk, gelen muhacirlerin tarıma dayalı bir toplulukta ihtiyaç duyulan insan gücünün arttırmasıyla kısmen kapatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı Lozan Antlaşması, düzensiz olarak devam eden göçleri uluslararası zemine taşımıştır. Böylelikle geçmişte yaşanan düzensiz göçler nedeniyle acılar çeken ve maddi kayıplara uğrayan göçmenlerin hakları ilgili devletlerin güvencesi altına alınmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nda alınan mübadele kararı ve akabinde diğer Balkan devletleri ile imzalanan *"Tabiiyet Antlaşmaları"*nın Türkiye açısından başka bir anlamı daha bulunmaktaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni tanımlayan *"Ulus Devlet"* anlayışına uygun olarak gayrimüslimlerden boşalan-boşalacak bölgelere Türk ve Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi ve böylelikle homojen bir yapının oluşması sağlanacaktı.

Osmanlı Dönemi'nde gayrimüslimler nedeniyle yaşanan sıkıntılara baktığımızda yaşanan göçleri ve Mübadeleyi Türkiye'nin geleceğini kurtarma operasyonları olarak görebiliriz.

Özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde en fazla başını ağrıtan konulardan biri olan azınlık meselesi; aynı zamanda yabancı devletlerin en fazla kullandığı materyallerdendir.

Avrupalı Devletlerin bu politikasının ne kadar uzun soluklu olduğunu göstermesi açısından 28 Temmuz 1860 yılında İzmir'de ki İngiliz Konsolosu Charles Blunt'un *"Vilayetin genel durumu günden güne iyiye gitmektedir. Ancak bu iyileşme genellikle Hristiyanların yararına oluyor. Hristiyanlar, Türklerin varını yoğunu satın alıyorlar. Elden çıkarılan Türk topraklarının alıcıları her zaman ya Ermenilerdir ya da Rumlardır"* şeklindeki raporu son derece manidardır. Zira bu durum I. Dünya Savaşı'ndan sonra azınlıkların, çoğunluğa geçmek için ortaya koydukları maddi ve manevi çabalarının, daha o günlerde belirlenmiş ve uygulamaya konmuş olduğunu bize göstermektedir[1]. Bu yönü itibariyle azınlıkların varlığının azalması büyük önem arz etmektedir.

Oysa Türkler açısından durum böyle midir? Dünyada yaşanan göç olaylarını incelediğimizde egemen olan unsurun bu gücünü kaybetmesiyle geride kalanların hâkim oldukları bölgeye doğru geri çekildikleri görülür. Türkler ise egemen unsur olmadıkları bölgelerde bile halkla iç içe huzur içinde yaşayabilmişlerdir. Gösterilen inanılmaz uyum sayesinde bu bölgeleri de yurt olarak kabullenmiş ve mecbur kalmadıkları sürece geri çekilmemişlerdir.

Balkan savaşları ile başlayan göçlerin birçoğu Cumhuriyet döneminde konunun muhatabı olan devletler ile 1923-1933 yılları arasında yapılan antlaşmalar çerçevesinde karşılıklı zarar ziyanın telafi edilmesi amaçlanmıştır. Fakat buna rağmen tarıma ve hayvancılığa dayalı bir yaşam süren Müslümanların zarar ziyanlarının tam manasıyla karşılandığını söylemek mümkün değildir. Oysa gayrimüslimler daha çok ticaretle uğraştıkları için kazandıkları paralarını yanlarına almışlar ve mülklerinin de tapuları olduğu için Müslümanlara nazaran daha az zarara uğramışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti, bu antlaşmalar ile mevcut sınırları dışında kalan soydaşlarına değil, aynı zamanda farklı etnik unsurlardan Müslümanlara da yardım elini uzatmış oluyordu. Bu fikir bir anda oluşmamıştır. Alınan her türlü kararda olduğu gibi önce mecliste tartışılmış ve alınan ortak karar ile uygulamaya konulmuştur. Nitekim Mecliste Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan insanlarla alakalı kanun görüşmelerinde Biga Mebusu Samih Rıfat Bey; "*Biz Türk lisanı söyleyen Türklüğü ve Türk şiarını terennüm eden, Türklük ruhunu gösteren, Türk olan ve 'Ben*

[1] Bilâl N., ŞİMŞİR, "Ermeni Gailesinin Tarihsel Kökeni Üzerine", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1,Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001, s.110.

Türküm' diyen insanları da içimize almalıyız. Türk birçok aksamın babasıdır. Boşnaklar, Macarlar, Arnavutlar Türk'tür." demektedir [2].

Bu yönü ile dünya üzerinde emsali olmayan incelikte ve duyarlılıkta bir devletimiz olduğu için ne kadar övünsek azdır. Zira Müslümanlığın ve de Türklüğün son güvenli limanı Türkiye Cumhuriyetidir.

1-Göç Yolları

Göçmenlerin güzergâhları ve nakil araçlarına baktığımızda, geldikleri yerlere göre farklılıklar görmekteyiz. Yunanistan'dan gelen muhacirlerin büyük bir kısmı İzmir, İstanbul ve Mersin limanlarına deniz yolu ile taşınmışlardır. Bu limanlardan karaya çıkanlar, demiryolu veya kendilerine ayrılan askeri ve sivil araçlarla daimi iskân bölgelerine nakledilmişlerdir[3]*.

Şekil 1-Göç Güzergâhları

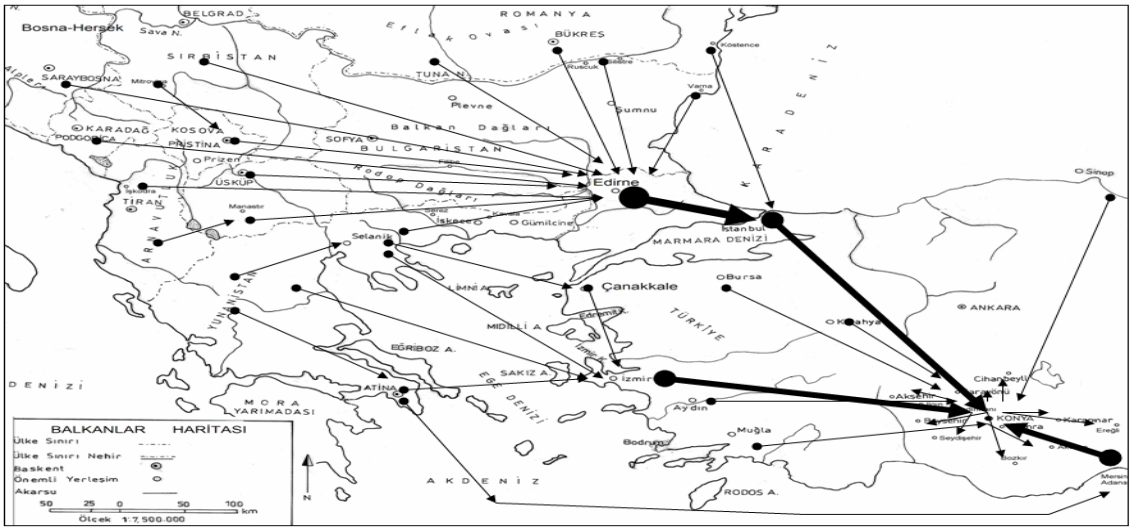

Yaşanan savaşlar esnasında Müslümanlar sayısal olarak çoğunlukta oldukları Yeni Pazar, Kosova, Bosna Hersek, Selanik, İşkodra ve Köstence gibi şehirlere doğru kaçtılar. Bu şehirleri tercih etmelerinin altında yatan sebeplerden biri, bir arada kalmak ve böylelikle güvenliklerini sağlamaktı. Diğer bir sebep ise, ulaşım açısından Belgrat'tan başlayıp Niş, Mitroviça, Üsküp,

[2] TBMM. G.C.Z.C., *IV., 2 Mart 1339 (1923)- 25 Teşrinievvel 1934*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Sanem Matbaası, Ankara, 1985, S. 276.

[3] BCA. 272.11.13.44.6.

* Ereğli'ye yerleştirilen Kozana muhacirlerinin torunlarından Tunay ÖZBOZ'un anlattıklarına göre; Selanik'te ilk olarak gemi ile nakledilmiş ve Urla'da karaya çıkmışlardır. Orada bir süre işçi lojmanları olarak inşa edilmiş olan Taşevler'de kalan bu insanların bir kısmı orada yerleşmişlerdir. Bir kısmı ise, yine gemilere binerek Mersin'e gelmişlerdir. Mersin'den, o günlerde yaşanan yoğun sıtma salgınından dolayı ayrılmışlar ve trenle Konya'ya giderken Ereğli'yi çok beğendikleri için burada inmişlerdir. Tunay ÖZBOZ, Avukat, "Ereğli'ye Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Ereğli, 16 Haziran 2010.

Selanik ve Dedeağaç üzerinden Edirne'ye kadar ulaşan demiryolu hatlarının söz konusu dönemde önemli bir yere sahip olmasıdır[4]. Bir süre sonra buraların da elden çıkışıyla tekrar yollara düşen bu insanların büyük bir kısmı demiryolunu tercih etmişler; bir kısmı ise, Tuna nehir yolu ile Karadeniz limanlarına ulaşmış ve oradan da denizyolu ile İstanbul'a gelmişlerdir[5].

Yugoslavya bünyesinde bulunan Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek gibi şehirlerde yaşarken göç etmek zorunda kalan ve büyük bir kısmı Boşnak olan muhacirlerin Türkiye içerisinde bir süre daimi iskânlarının yapılamadığı anlaşılmaktadır*. Önceliği Yunanistan'a veren Türkiye, bu nakillerin sona ermesiyle birlikte dikkatlerini Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya'dan gelen muhacirlere yöneltmiştir.

Göç sürecinde izlenen yollar ülkelere göre farklılıklar gösterse de genel olarak muhacirlerin büyük bir kısmının karayolu ile Edirne sınırından ülkeye giriş yaptıkları ve buradan İstanbul'a, oradan da yerleştirilecekleri bölgelere sevk edilmişlerdir. Denizyolu ile gelenler ise, İstanbul, İzmir, Çanakkale, Muğla ve Mersin limanlarından karaya çıkmışlar ve buralardan kara yolu ile Konya'ya gelmişlerdir. Ayrıca iskân sürecinde daha önce gelmiş, fakat geçici olarak Bursa, Ordu, Adana, Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, Uşak, Kütahya ve Eskişehir gibi illerde iskân edilmiş olan muhacirlerin de daimi iskânlarını yaptırmak üzere Konya iline sevk edildikleri ve demiryolları güzergâhlarını izleyerek iskân mıntıkalarına ulaştıkları görülmektedir.

2- Geçici Barınma Yerleri

Balkan savaşları esnasında ve sonrasında yaşanan göçlerle gelenler, yaşanan yönetim zafiyetinden dolayı bir süre kendi başlarına bırakılmışlardır. Bu kaos döneminde başlarını sokacak ne yerleri ve ne de imkanları olan muhacirler mecburen çevrede bulunan ve atıl durumda olan birçok medrese, cami ve avlulara sığınmışlardır. Bu durum geçici olarak çözüm yolu gibi görünse de aslında insanların mağduriyetlerine sebep olmuştur. Buralara yerleşenlerin yanı sıra ellerinden tutan olmadığı için başlarının çaresine bakmak zorunda kalanlardan bir kısmı

[4] Komisyon, (1978), *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III., V .Kısım, (1793-1908),* Harita 8, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Gn.kur. Basımevi, Ankara 1978.

[5] Nedim, İPEK, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* Trabzon 2006, s.119.

* Akşehir Yeniköy'de yaşayan ve Atatürk döneminde Konya'ya göç ederek gelen Kosova Üsküp muhacirlerinin torunlarından Yaşar KOYUNCU'nun anlattıklarına göre, ailesi sırtlarında birer yorganla göç ederek gelmiştir. İlk olarak Aydın'da yerleşmişler, burada sineklerin çok olması ve yaşanan sıtma salgınından korktukları için terk ederek Konya'ya gelmişlerdir. Yaya olarak Konya'ya geldiğini belirten Yaşar Bey, Hacı Eftim Çiftliği'nin sahibi olan bir başka muhacir Sadri Çakıroğlu'nun yanında işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Kendilerine daha sonra nüfus başına onar dönüm tarla verilen bu insanlar günümüzde hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Çocuklarından bazıları çalışmak üzere Almanya'ya giderlerken, kalanlar ise Akşehir merkezde oturmaktadırlar. Yaşar KOYUNCU, Kosova Üsküp Muhaciri, "Akşehir'de Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Akşehir-Yeniköy, 23 Haziran 2010.

Akrabaları var ise onların yanına sığınmak suretiyle; İmkânı olanlar ise hane kiralamak suretiyle yaşamlarını idame ettirmeye çalışmışlardır[6]

Tablo 1- Geçici İskân Yerleri

Geçici İskân Yerleri	Hane	Nüfus
1- Alâeddin Tepesindeki Mektep	21	57
2- Hacı Hafız Medresesi	1	3
3-İrfaniye Medresesi	2	10
4- Karatay Medresesi	16	53
5- Larende Medresesi	7	34
6- Molla Efendi Medresesi	8	33
7- Nakip Oğlu Medresesi	2	6
8- Süleymaniye Medresesi	8	32
9- Yusuf Ağa Medresesi	3	9
10- Ziyâeddin Medresesi	4	13
Toplam	72	248

Her şeye rağmen bu durum, beraberinde yeni sıkıntıları da getirmiştir. Zira geçinmek için yapabilecekleri bir işi olmayan, bulundukları yerleri tanımayan ve kimden yardım alacağını bilemeyen bu insanlar zaman içerisinde usulsüz işlere girişmişlerdir. Bir süre halkın yardımlarıyla hayatta kalan muhacirler, bu yardımların da kesilmesiyle büyük bir sıkıntı içine düşmüşlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da bulundukları bölgelerde asayişsizlikler giderek artmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son anlarında yaşanan mağduriyetlerin tekrarlanmaması için Türkiye Cumhuriyeti gereken tedbirleri almış ve ülkeye giriş noktalarında misafirhaneler açılmıştır. Sınırdan geçtikleri anda ilk olarak bu misafirhanelerde konaklayan muhacirlerin her türlü tedavileri ve bakımları yapılmıştır. Daha sonrasında ise mesleklerine ve bu mesleklere ihtiyaç duyulan şehirlere göre daimi iskânlarının yapılacağı yerlere sevk edilmişlerdir. Bu uygulama nedeniyle muhacirlerin diğerlerine nazaran daha az mağdur olduklarını söyleyebiliriz. Söz konusu misafirhaneler şunlardır[7]:

[6] BCA. 15 ve 16 numaralı defterler.
[7] BCA. 272.12.41.46.21. L.9.

Tablo 2-1924 yılında mevcut misafirhane sayıları ve kapasiteleri

Mıntıkası	Bulunduğu Mahal	Kapasitesi (Kişi)
İkinci İskân Mıntıkası Trakya	1-Tekfurdağı	1.200
	2-Edirne	3.000
	3-Karaağaç	1.200
	4-Kırkkilise	800
	5-Kale	2.000
	6-Gelibolu	2.000
	7-Uzunköprü	1.700
Üçüncü İskân Mıntıkası Karasi	1-Bandırma	2.000
	2-Erdek	1.250
	3-Marmara	700
	4-Edremit	1.000
	5-Ayvalık	1.500
	6-Alibeğ Nahiyesi	1.200
Dördüncü İskân Mıntıkası İzmir	1-İzmir	3.000
	2-Çeşme	300
	3-Gelendos	1.000
	4-Oba	1.000
	5-Kuşadası	150
	6-Dikili	250
	7-Güllük	300
	8-Milas	700
	9-Bodrum	500
	10-Denizli	300
Beşinci İskân Mıntıkası Bursa	1-Mudanya	3.000
	2-Bursa	2.500
Altıncı İskân Mıntıkası İstanbul	1-Ahırkapı	2.500
	2-İplikhan	900
	3-Kalikiritya	650-800
	4-Çatalca	400
	5-Tuzla	2.400

	6-Anadolu Kavağı	500
Yedinci İskân Mıntıkası Kocaeli	1-İzmit 7 Adet 2-Adapazarı 3-Eskişehir	2.000 400 1.000
Sekizinci İskân Mıntıkası Antalya	1-Antalya 2-Isparta	1.000 250
Dokuzuncu İskân Mıntıkası Konya	1-Konya 2-Niğde 3-Ulukışla 4-Arablı Karyesi	500 500 800 150
Onuncu İskân Mıntıkası Adana	1-Taşucu İskelesi 2-Mersin'de 2 Adet 3-Mersin'de 2 Adet	600 2.500 3.000
Toplam	51 Misafirhane	52.750

Zaman içerisinde bu misafirhanelerin sayısı ve kontenjanları arttırılmıştır. Misafirhaneler, mübadele kapsamında gelecek olan Yunanistan muhacirlerinin nakillerinin tamamlanmasıyla birlikte önemlerini yitirmişler ve ihtiyaç kalmadığı için zaman içerisinde kapatılmışlardır.

Son günlerde ülkemize doğru yaşanan göçlere baktığımızda, aradan yüz yıla yakın bir süre geçmesine rağmen muhacir ve mültecilerin aynı sıkıntıları ve kaderi paylaştıklarını görmekteyiz. Söz konusu tarihlerde günümüzdeki gibi uluslararası bir koordinasyondan bahsetmek de mümkün değildir. Buna rağmen mülteci göçlerinde yaşanan sıkıntılara baktığımızda büyük benzerlikler görülmektedir. En önemli sorun hiç kuşkusuz Barınma ve Gıda başlıklarında yaşanmaktadır.

3. Konya'da Gerçekleştirilen İskân Süreci

Araştırmaya konu olan göçler; 1923-1928 yılları arasında yoğun olarak yaşanmış, 1928-1933 döneminde ise giderek azalmıştır. Bu zaman aralığında Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk gibi Balkan coğrafyasında bulunan devletlerinden Anadolu'ya binlerce Türk ve Müslüman göç etmiştir. Bunun sonunda Balkanlardaki ve Anadolu'daki demografik yapı büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır.

Mübadele Antlaşması'na bağlı olarak 1923-1925 yılları arasında gelenlerin taşınma ve yerleştirme işlemleri büyük oranda gerçekleştirildi. 12 Mayıs 1339/12 Mayıs 1923 tarihinde alınan karar gereği, bu tarihler arasındaki süreçte Yunanistan dışındaki Balkan ülkelerinden gelecek olan muhacirlere izin verilmedi[8]. Nihayet 1925 yılından sonra mübadillerin nakil ve iskân faaliyetlerinin büyük ölçüde sona ermesi ile diğer Balkan ülkelerinden gelmek isteyenlere izin verilmiş ve gelen muhacirlerin iskân çalışmalarına başlanmıştır[9].

Konya merkez ve ilçelerinde iskân edilmesi planlanan muhacir sayısı ilk etapta 2.600 kişi olarak planlanmıştı. Bu sayı, Konya genelinde iskâna elverişli olarak görülen evlerin durumuna göre belirlenmişti[10]. Fakat sonrasında gelenlerle şartların zorlandığı, böylelikle iskân edilen muhacir sayısının 4.340'a çıktığı görülmektedir[11]. 1924 yılı Ocak ayına kadar geçen süre zarfında gelen muhacir sayısı 3.924 olup, bunların 2.439'unun mübadil, 1.485'inin ise gayrimübadil olarak iskânları yapıldı. 1924 yılı sonrasında iskân edilmesi planlanan 1.076 muhacirle birlikte Konya merkez ve ilçelerinde 5.000 muhacirin yerleştirilmelerinin planlandığı görülmektedir[12]. Bazı aksaklıklar yaşanmasına rağmen geneli itibariyle oldukça başarılı bir iskân sürecinin yaşandığını söyleyebiliriz.

Konya ili ve ilçeleri, gerek bulunduğu coğrafi konum, gerek güvenliği ve gerekse uçsuz bucaksız tarım arazilerine sahip olması ve buralarda üretilen üzüm, sebze, kuru bakliyat vb. ürünlerin bol miktarda üretiliyor olması nedeniyle tercih edilen bir şehir olmuştur[13]. Bu olumlu özelliklerinin yanı sıra tercih edilmesinin altında yatan diğer bir sebepte söz konusu dönemde gelen muhacirlerin daha çok akrabalarının yanına gitmek ve bir arada kalarak birbirlerine destek olmak arzusudur. Şekil 2 ve Ek 2'de bulunan haritalara baktığımızda verimli tarım arazilerini rahatlıkla görebiliyoruz[14].

[8] BCA. 272.12.40.41.7. L.7.
[9] BCA. 272.12.44.68.10.
[10] BCA. 030.10.123.873.18M; 272.12.40.41.4. L.4.
[11] BCA. 272.12.40.43.16. L.4.
[12] BCA. 272.14.76.32.10.L.2; 272.12.41.44.28.
[13] Ahmet, ATALAY, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar,* Çizgi Yayınevi, Konya 2011, s. 75.
[14] 230.141.16.1.

Şekil 2- 1918 yılı itibariyle Tren yolu güzergâhındaki ekilen mahsulleri ve miktarlarını gösterir harita.

Bulunduğu coğrafî konum ve ekonomik potansiyelinin fazlalığı ile muhacirler tarafından talep edilen bir yerdir. Konya gerek demografik ve gerekse fizikî yapısı sebebiyle birçok muhacirin bundan sonraki yaşamlarını sürdürecekleri alan haline gelmiştir. Bu sebeple devlet, Konya merkez ve ilçelerinde iskân edilen muhacirlere ev, dükkân, fırın, kahvehane, mağaza gibi taşınmazların yanı sıra tarla, bağ ve bahçe gibi üretim alanları dağıtmış; böylece muhacirlerin rahat bir ortama kavuşmaları sağlanmıştır.

Böylesine geniş tarım arazilerine sahip bir ilin, kuşkusuz en büyük ihtiyacı, bu arazileri ekip biçecek iş gücünü sağlayabilecek insanlara olan gereksinimdir. Türkiye genelinde yapılan iskân faaliyetlerinde birtakım aksaklıklar ve yanlış uygulamalar yapılmış olabilir. Fakat o

günlerde herkesin hemfikir olduğu noktalar savaş yıllarında cephelerde kaybedilen beş milyon kişinin ortaya çıkarttığı iş gücü açığının nasıl kapatılacağı ve Anadolu'dan diğer ülkelere gerçekleşen göçler sonrası gayrimüslimlerin boşalttığı bölgelerin ne olacağı konusu idi. Bu noktalar, aynı zamanda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyaç duyduğu ekonomik kalkınmanın da önünde duran bir engel olarak görülmekteydi. Bu konu gazetelerde gündemde tutulmuş; Anadolu'da işgücü açığının kapatılması için yazılar yazılmıştır. İleri gazetesi, söz konusu tarihlerde gelen muhacirlerle ilgili yayınlar yapmakta; konu ile alakalı olarak iskân ve iaşeleri yapılan bu insanların çalışmaya ve üretici konuma gelmeye başlamalarıyla ülkenin artık modernleşme çalışmalarına hız vermesine imkân tanıyacağını yazmaktadır[15].

Türkiye'ye göç eden muhacirlerin ekonomik faaliyet alanlarına uygun olarak iskân edilmeye çalışılmışsa da bu konuda tam olarak başarılı olunduğu söylenemez. Ancak bu Konya ili ve ilçelerinde iskân edilen muhacirler için geçerli değildir. Buraya yerleştirilenlerin, diğer illere iskân edilenlerden farklı olarak ekonomik hayatın her alanında çalışan veya çalışabilecek insanlardan oluştukları görülmektedir. Bu sebeple, zaman içerisinde ekonomik hayattan ellerini çekerek göç eden gayrimüslimlerin, Konya ili ve ilçelerinde tarımsal üretim açısından önemli bir zarar verdikleri söylenemez. Fakat savaşlarda kaybedilen nüfusun fazlalığı ile ekonomik hayatta ihtiyaç duyulan insan sayısının azalmasının demografik yapı ile tarımsal ekonomiye büyük zarar verdiği görülmektedir. Bu durumda gayrimüslimlerin göç etmesinden çok Müslüman nüfusun azalmasının, sosyal ve ekonomik hayata zarar verdiği söylenebilir. Bu sebeple Konya ili ve ilçelerine muhacirlerin iskân edilmeleri devlet açısından ekonomik manada memnuniyetle karşılanmıştır.

4. Balkan Muhacirlerinin Bozkır İlçesi'ne İskânları

1914 Bozkır ilçesinin demografik yapısına bakıldığında, 1914 yılında gayrimüslim olarak sadece 272 Rum'un bulunduğu görülmektedir[16].

[15] *İleri Gazetesi,* 19 Nisan 1924.
[16] Komisyon, *Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği*, İstanbul 1336, s. 24.

Tablo 3- 1914 Yılı İtibariyle Konya İli Demografik Yapısı

	Toplam	İslam	Rum	Ermeni	Diğerleri*
Konya M.	111.938	101.880	6542	3235	281
Akşehir	64.633	57.234	2296	4890	213
Beyşehir	41.721	41.566	122	33	-
Bozkır	55.387	55.115	272	-	-
Ereğli	30.561	29.102	565	887	7
Ilgın	32.740	31.932	705	103	-
Said İli	39.983	39.979	-	4	-
Seydişehir	24.101	23.946	26	129	-
Sultaniye	30.640	30.640	-	-	-
G. TOPLAM	431.704	411.394	10.528	9281	501

*Diğerleri; Musevi, Rum Katolik, Ermeni Katolik, Protestan, Latin, Kazak ve Keldani.

1916 yılına gelindiğinde ise nüfuslarının az da olsa arttığı ve 169'u erkek ve 131'i kadın olmak üzere toplam 300 gayrimüslimin ilçede yaşamaya devam ettikleri görülmektedir[17].

Tespit edilen bir belgeden ilçe genelinde doğum, ölüm, göçle gelen ve gidenlere ait kayıtlar hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Söz konusu belgeye göre 1918 yılının son üç ayı içerisinde Bozkır'da gayrimüslimler arasında herhangi bir toplu göç kaydı görülmemekte sadece bir Rum erkeğin öldüğü görülmektedir[18]. Muhtemelen, işgal sürecinde yaşanan siyasi olaylar sebebiyle 1919-1924 yılları arasında gayrimüslimlerin ilçeden gittikleri söylenebilir.

[17] BOA. *DH. SN. THR.* 79.37.
[18] BOA. *DH. SN. M.* 40.31. L.3.

Tablo 4- 1924 Yıl Sonu İtibariyle Konya İli Demografik Yapısı

	Toplam	İslam	Rum	Ermeni	Diğerleri*
Konya M.	124.313	123.669	-	528	116
Akşehir	73.086	72.012	1074	-	-
Beyşehir	42.697	42.688	-	9	-
Bozkır	45.668	45.668	-	-	-
Ereğli	30.235	29.825	-	410	-
Ilgın	29.547	29.547	-	-	-
Said İli	34.162	34.162	-	-	-
Seydişehir	25.006	24.989	-	17	-
Sultaniye	19.934	19.934	-	-	-
G. TOPLAM	424.648	422.494	1074	964	116

*Diğerleri; Musevi, Rum Katolik, Ermeni Katolik, Protestan, Latin, Kazak ve Keldani.

Nitekim 1924 yılı sonunda hazırlanan nüfus cetvellerine göre, Bozkır ilçesinde gayrimüslimin kalmadığı görülmektedir. Bu cetvellerden bir tanesi ilçe genelinde yıl içerisinde gerçekleşen nüfus hareketlerine dair bilgiler içermektedir. Cetvele göre toplam kayıt edilen hareket sayısı 2215'tir. Bunlardan 14'ü yeni kayıt, 625'i ise tebdili mekân eyleyenlere aittir. Buradan hareketle ilçede bulunan gayrimüslimlerin mübadele kapsamında ayrıldıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca ilçe de 563 doğum, 388 ölüm, 538 evlenme ve 87 boşanma kaydının tutulduğunu görmekteyiz[19].

Bozkır 1914 yılından itibaren nüfusu sürekli azalan bir ilçedir. Konya ilçelerinin geneline baktığımızda nüfusun arttığını söyleyebiliriz. Fakat Sultaniye, Bozkır ve Said İli geçen yıllarda sürekli nüfusu azalmış ilçelerdir. 1924 yılı itibariyle ilçelerden en fazla Sultaniye yaklaşık 11.000, Bozkır 10.000 ve Said İli 5.000 nüfus azalmıştır.

Buradaki mevcut emval-i metrukelerden muhacirlere verilebilecek arazilerin ilçeye uzak mahallerde bulunmasından dolayı muhacirlerin istifade edemeyecekleri dile getirilmiş ve mevcut kullanılabilir hane sayısına uygun sayıda muhacirin sevk edilmesi istenmiştir[20]. Bu süreçte gelen Yunanistan muhacirleri dışındakiler adiyen iskân edilmişlerdir[21]. Adiyen iskân edilenler ise bir süre sonra buraları terk ederek büyük şehirlere doğru göç etmişlerdir.

[19] BCA. 272.65.6.3.5. L.3;9.
[20] BCA. 272.11.19.91.15.L.6.
[21] BCA. 272.12.41.45.4.

İlçeye gönderilen muhacirlerin kayıtları oluşturulan cetvellere eklenerek Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet'ine bildirilmiştir[22]. Aşağıda 1924-1925 yılları arasında geçen zaman zarfında Bozkır'a yerleştirilen Balkan muhacirleri, geldikleri ülkelere göre ayrı başlıklar altında değerlendirilecektir.

4.1. Bozkır'a İskân Edilen Yugoslavya Muhacirleri

Rumeli'den mübadele ile gelecek Müslüman muhacirlerin iskânından evvel diğer Balkan ülkelerinden muhacir kabul edilmemesi planlandığı için, 1923 ve 1924 yılları içerisinde Bozkır ilçesine herhangi bir muhacir kafilesi gelmemiştir[23]. Bu sebeple ilçe genelinde yerleştirilen Yugoslavya muhacirlerinin 1925 Eylül ve Ekim ayları içerisinde İzmit'ten sevk edilerek geldikleri görülmektedir. Bu çerçevede, iki hanede 10 nüfus Yugoslavya muhacirinin Konya'ya geldikleri ve bunların bir hanede sekizinin Yenipazarlı, bir hanede ikisinin ise Priştineli oldukları tespit edilmiştir. Bunlar Dokuzuncu İskân Mıntıkası Müdüriyeti'nin emriyle Bozkır'a gönderilerek iskân edilmişlerdir[24].

4.2. Bozkır'a İskân Edilen Yunanistan Muhacirleri

Bozkır ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin büyük bir kısmı mübadele kapsamında gelen ve ilçeye gönderilen Yunanistan muhacirleridir. Bu çerçevede ilk olarak 1924 yılında İstanbul'dan Konya'ya gelen 20 hanede 104 nüfus Serfiçe Kozanalı muhacirin alınan kararla Bozkır'a yerleştirilmişlerdir. Bu muhacirlerin bir kısmı merkezde ev verilmek suretiyle, bir kısmı ise merkeze yakın (Sarıoğlan) yerlerde ev verilmeden iskân edilmişlerdir[25]. Hükûmet tarafından verilen emir doğrultusunda bunların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan ihtiyaçları karşılanmıştır. Mesleklerine baktığımızda aralarında çiftçi, dokumacı, marangoz, kunduracı, terzi, berber, tatlıcı ve yapı ustaları gibi esnaf insanların olduğunu görmekteyiz[26].

Sonuç olarak eskiden Bozkır'da yaşamakta olan 300 civarındaki gayrimüslim nüfusun yerine, 1924 yılı ile 1925 yılları arasında geçen süre zarfında 22 hanede 114 nüfus Balkan muhaciri iskân edilmiştir.

---

[22] BCA. 272.11.19.93.3.
[23] BCA. 272.12.40.41.7.
[24] BCA. *33 numaralı defter.*
[25] Bozkır ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin bir kısmı şehir merkezinde bulunan ve gayrimüslimlerden kalan evlere yerleştirilirken, bir kısmı ise ilçeye yakın bir mahalde bulunan Sarıoğlan Köyü'nde yerleştirilmiştir. Şehir merkezinde yerleştirilenlerin bazıları dondurmacılıkla bazıları ise arıcılık ve çiftçilikle geçimlerini sağlamışlardır. Fakat bunların bir süre sonra iş bulmak ve çalışmak üzere kendilerine verilenleri satarak Bursa'ya göç etmişlerdir. Fahri KARAKAŞ, Bakkal; Ali ÜNAL, Arçelik Bayisi; Mehmet EROĞLU, Manav, "Bozkır'a Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Bozkır, 28 Haziran 2010.
[26] BCA. 272.11.19.91.14; BCA. *33 numaralı defter.*

4.3. Bozkır İlçesi'ne İskân Edilen Muhacirlere Dağıtılanlar

Geçmişte Bozkır ilçesinde yaşayan gayrimüslimlerin zaman içerisinde ilçeden göç ederek gittikleri görülmüştür. Göç sürecinde bu insanlar, geride bıraktıkları mal ve mülklerin bir kısmını yerli ahaliye satmışlar, satamadıkları ise, zamanla bakımsızlıktan yıkılıp gitmiştir. İncelenen iskân sürecinde ilçeye 22 hane Balkan muhaciri yerleştirilmiştir[27].

Bozkır ilçesinde[28] gayrimüslim Rumlardan 44 ev ve 422 dönüm arazi kaldığı görülmektedir. Bunlardan 24'ünün iskâna elverişli olduğu, 10'unun ise tamire muhtaç hâlde oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca 10 evin ise tamamen harap bir hâlde oldukları ve iskâna elverişli olmadıkları tespit edilmiştir. Balkanlardan muhacir göçlerinin başlamasından önce ilçedeki gayrimüslimlerden kalan evlerin muhafazaları için emirler gönderilmiş ve bunların satılmaması istenmiştir. Ayrıca ilçe dâhilinde gayrimüslimlerden kalan arazilerin de şehre uzak olmasına rağmen korunması ve gelecek olan muhacirlere verilecek şekilde hazır tutulması istenmiştir[29]. Bozkır'a iskân edilen Balkan muhacirlerinin bir kısmı şehir merkezinde bulunan ve gayrimüslimlerden kalan evlere yerleştirilirken, bir kısmı ise ilçeye bağlı Sarıoğlan köyünde yerleştirilmiştir[30].

Ayrıca gayrimüslimlerden kalan 10 tane dükkân ve bir de kahvehanenin muhacirlerce talep edilmediği için olsa gerek yerli ahali tarafından kiralanmak suretiyle kullanılmakta oldukları anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde bu dükkânların muhacirlere verilip verilmediğine dair herhangi bir bilgiye de şimdilik rastlanılmamıştır. Ayrıca ilçede bir de kilisenin bulunduğu ama kullanılamaz halde olduğu görülmektedir[31].

Bozkır'a gönderilen Balkan muhacirleri arasında daha çok dokumacı, marangoz, kunduracı, terzi, berber ve yapı ustaları gibi zanaatkâr muhacirlerin olduğu ve bunlara bağ, bahçe ve tarla gibi mal mülk verilmediği görülmektedir. Zaten gayrimüslimlerden kalan herhangi bir arazi kaydına da rastlanılmadığına dair kayıtlar mevcut ise de[32] bir belgeye göre, ilçeye yerleştirilen muhacirlere 1.245 dönüm arazi dağıtılmıştır[33]. Muhtemelen bu araziler zaman

---

[27] BCA. *33 numaralı tasnif edilmemiş sevk defteri.*

[28] Bozkır, daha önceleri İsauria, Leontopolis, Siristat isimlerini kullanmıştı. Hamit Şafakcı, Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 28, 2013, s. 340-347.

[29] BCA. 272.12.48.91.28.

[30] Fahri KARAKAŞ, Bakkal; Ali ÜNAL, Arçelik Bayisi; Mehmet EROĞLU, Manav, "Bozkır'a Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşmeler, Bozkır, 28 Haziran 2010.

[31] BCA. 272.11.19.91.14. L.1.

[32] BCA. 272.11.19.91.14. L.1. Bozkır kazasındaki gayrimüslimlerin durumu hakkında bkz. Hamit Şafakcı, Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Bozkır Kazasında Gayrimüslimler, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 393-420.

[33] BCA. 272.11.19.91.15. L.6.

içerisinde yerleşim merkezine uzak olduğu için talep edilmemiş; sonrasında ise mecbur kalınarak muhacirlerce alınmıştır.

Bozkır merkezinde yerleştirilen muhacirlerin bazıları dondurmacılıkla bazıları ise arıcılık ve çiftçilikle geçimlerini sağlamışlardır. Fakat bunlara Bozkır'daki ekonomik şartlar yeterli gelmemiş; bir süre sonra iş bulmak ve çalışmak üzere kendilerine verilenleri satarak ve Bursa'ya göç etmişlerdir[34].

Sonuç

Konya merkezi, Akşehir ve Ereğli ilçeleri dışındaki diğer ilçelere ve yerleşim merkezlerine iskân edilen muhacirlerin mesleklerine dair bilgiler bulunmamaktadır. Fakat genel olarak Konya ili ve ilçelerine iskân edilen muhacirlerin meslek yapıları ve tarım arazilerinin fazlalığı dikkate alınarak buralara iskân edilenlerin de daha çok çiftçilikle geçimlerini sağladıkları söylenebilir.

Verilen topraklar yetersiz ve çorak olduğu için muhacirler daha çok hayvancılığa yönelmişler ve zaman içerisinde köylerden merkeze doğru kaymışlardır. Örneğin Konuklar çiftliğine yerleştirilen muhacirlerin bir süre sonra burayı terk ederek merkeze geldikleri ifade edilmektedir. Söz konusu dönemde azalan nüfus yoğunluğu sebebiyle toprak verilecek adam bulunamamış ve bedava toprak dağıtımları yapılmıştır.

Sonuç olarak, bu süreçte gelenlerin demografik yapıya nasıl etki ettiklerine baktığımızda önemli sonuçlara ulaşıldığını görmekteyiz.

Konya'nın 1922 yılındaki nüfusunun cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında % 47'sinin erkek ve % 53'ünün kadın olduğu görülmektedir[35]. Söz konusu göçlerle gelen muhacirlerde ise bu durumun tam tersi bir durum söz konusudur. Gelen muhacirlerin % 55'inin erkek ve % 45'inin ise kadın olduğu görülmektedir. Bu oranlar ışığında gerek savaşlar ve gerekse doğal ölümler sebebiyle azalan erkek nüfusun bir nebze de olsa bu muhacirler sayesinde zaman içinde normalleştiği söylenebilir. Zira 1927 nüfus sayımının sonuçlarına göre Konya merkezinde cinsiyet yapısının büyük bir oranda değiştiği; erkek ve kadın nüfusun eşitlenerek, % 50'şerlik bir orana sahip oldukları görülmektedir[36].

[34]Fahri KARAKAŞ, Bakkal; Ali ÜNAL, Arçelik Bayisi; Mehmet EROĞLU, Manav, *aynı görüşmeler.*
[35] Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhî-yi İçtimai Coğrafyası, Konya Vilayeti,* Öğüt Matbaası, Ankara 1922, s.15.
[36] BCA. 030.10.26.149.9. L.28.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi; DH. SN. THR. 79.37; DH. SN. M. 40.31.

BaşbakanlıkCumhuriyetArşivi;272.11.13.44.6;272.11.19.91.14; 272.11.19.91.15;272.11.19.93.3;272.12.40.41.4;272.12.40.41.7;272.12.40.43.16;272.12.41.44.28;272.12.41.45.4;272.12.41.46.21;272.12.44.68.10;272.12.48.91.28;272.14.76.32.10;272.65.6.3.5;030.10.123.873.18M ; 030.10.26.149.9; 230.141.16.1.

BCA. *Kod:271, Defter No: 15, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Konya, İlçe: Merkez, Tarih: 1924–1935.*

BCA. *Kod:271, Defter No: 16, Muhacir Esas Kayıt ve Sevk Defteri, İl: Konya, İlçe: Merkez, Tarih: 1920.*

BCA. *33 numaralı tasnif edilmemiş, Sevk Defteri.*

Kitaplar

ATALAY, Ahmet, Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar, Çizgi Yayınevi, Konya 2011.

Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhî-yi İçtimai Coğrafyası, Konya Vilayeti,* Öğüt Matbaası, Ankara 1922.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

Komisyon, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III., V .Kısım, (1793-1908),* Harita 8, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Gn.kur. Basımevi, Ankara 1978.

İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* , Trabzon 2006.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945),* I., Ankara 2000.

ŞAFAKCI, Hamit, Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Bozkır Kazasında Gayrimüslimler, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.29, Konya 2011, (s.393-420)

ŞİMŞİR, Bilâl N., "Ermeni Gailesinin Tarihsel Kökeni Üzerine", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1,Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001, s.108-128.

TBMM. G.C.Z.C., *IV., 2 Mart 1339 (1923)- 25 Teşrinievvel 1934*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Sanem Matbaası, Ankara 1985.

Saha Görüşmeleri

Tunay ÖZBOZ, Avukat, "Ereğli'ye Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Ereğli, 16 Haziran 2010.

KOYUNCU, Kosova Üsküp Muhaciri, "Akşehir'de Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Akşehir-Yeniköy, 23 Haziran 2010.

EROĞLU, Mehmet, Manav, "Bozkır'a Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Bozkır, 28 Haziran 2010.

KARAKAŞ, Fahri, Bakkal, "Bozkır'a Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Bozkır, 28 Haziran 2010.

ÜNAL, Ali, Arçelik Bayisi, "Bozkır'a Yerleştirilen Balkan Muhacirleri" konulu görüşme, Bozkır, 28 Haziran 2010.

Ekler

Ek 1. 1924 yılı itibariyle km²ye düşen nüfus yoğunluğunu gösterir grafik.

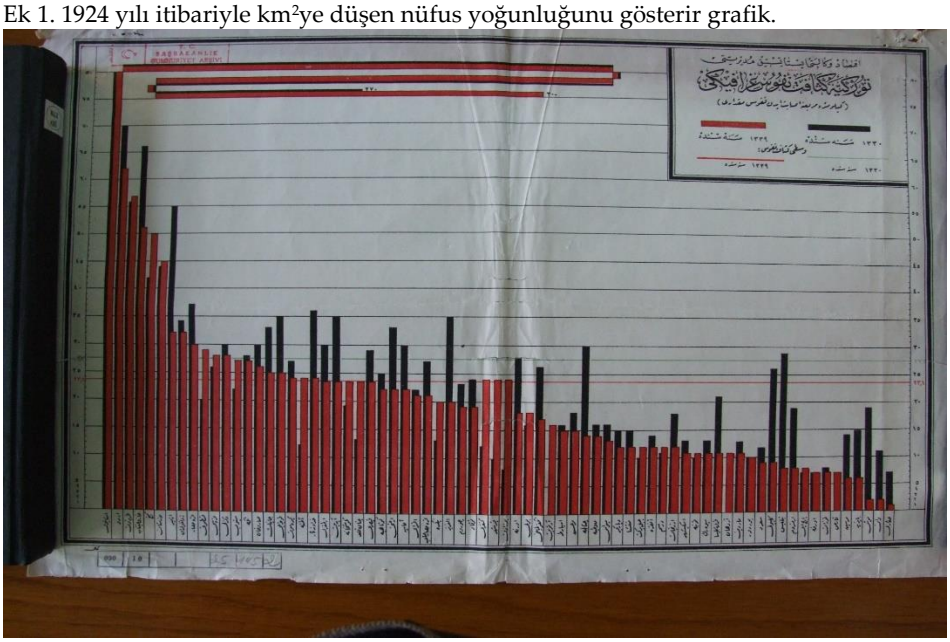

Ek 2. 1918 yılı itibariyle Tren yolu güzergâhındaki ekilen mahsulleri ve miktarlarını gösterir harita.

Ek 3- Bozkır İlçesindeki İş Merkezleri

Ek 4- Bozkır İlçesindeki Gayrimüslimlerden Kalanlar

Ek 5- 33 Numaralı Sevk Defteri

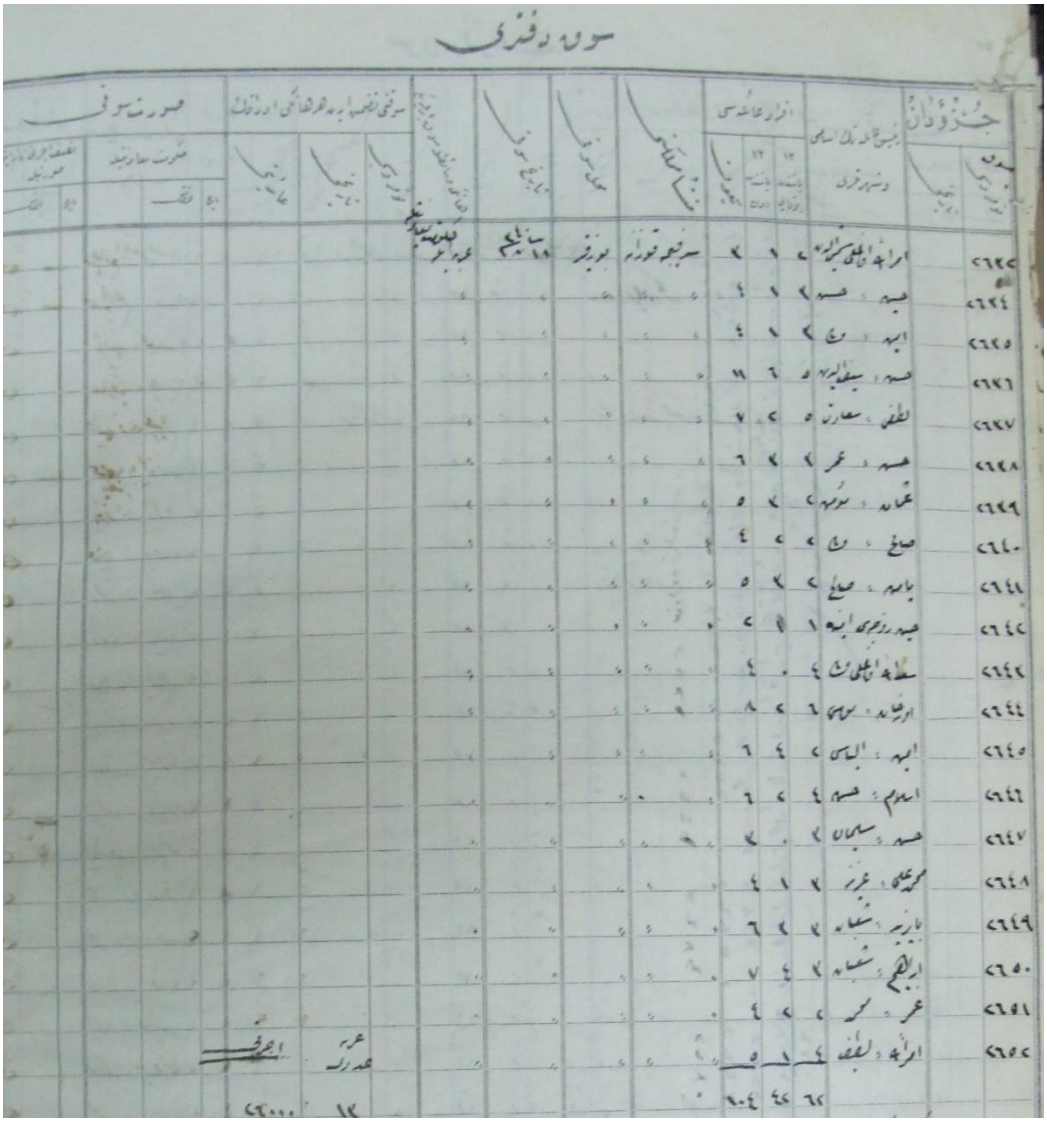

TORBALI HAVALİSİNDE (BOZ)KIRLILIK VE KIRLI KÖKENLİ AİLELERİN NÜFUS KAYIT ÖRNEKLERİ (1905-1930)

VITAL RECORDS OF THE FAMILY OF "KIRLI" ORIGIN AND "(BOZ)KIRLILIK" (1905-1930)

Necat ÇETİN[*]
Sevim KOLCUER [**]

Öz

Torbalı havalisinde iletişimin bu günkü kadar yoğun olmadığı dönemlerde dışarıdan uzak memleketlerden gelenler geldikleri bölgelere göre bir lakap verilirdi. Mesela Denizli yöresinden gelenlerin tümüne "Davaslı", Isparta, Burdur özellikle Konya taraflarından gelenlere ise "Kırlı" denmiştir. Konya'dan daha ileriki yerlerden gelenlere ise "Kürt" denir, insanlar toplumsal tanınma biçimi olan aile lakaplarıyla tanınırdı .Konya taraflarından Torbalı bölgesine en çok Bozkır'dan insan geldiği ve tanındığı için zamanla Boz kelimesi atılmış, sadece "Kırlı" denmiştir. Ancak Kırlı lakabı zaman içersinde İç Anadolu bölgesinden gelen insanlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum gerek nüfus esas defter kayıtlarında ya da idari birimlerde halk arasında hala geçerli olan lakaplarda varlığını sürdürmüştür. Bozkır'dan Torbalı bölgesine Osmanlı devleti zamanından beri göç vardır. Bunun nedeni yoğun kış şartlarının yaşandığı Bozkır'dan gurbete çıkıp çalışmak, bir belaya karışanın ise izini kaybettirme eylemidir. Bölgeye gelenler zamanla buradaki köylerde evlenmişler, çalışkanlıkları ile yurt yuva sahibi, mal sahibi olmuşlardır. Kırlılar gerek görünüşleri ile gerekse çalışkanlıkları ile tanınmışlardır. Ağır işlerin adamlarıdır. İri kemik yapıları, boylu kuvvetli görünümleri, giyimleri ile hemen tanınırlar.Dağlarda ormandan yer açma, kök kökleme işlerinde çalışmışlardır. Almanya'ya işçi göçü ile beraber mevsimlik kırlı işçiler azalmış, teknolojinin gelişmesi ile birlikte artık ağır işleri traktörler yapmaya başlamış, kırlılar sadece toplumsal hafızalarda kalmıştır. Araştırmada Torbalı'ya ait tüm nüfus esas defterlerindeki 1930 yılına kadarki kayıtlarda Kırlı lakaplı aileler taranmıştır. Son Osmanlı nüfus tahririnin yapıldığı 1321(1905M) yılında Torbalının 18 idari biriminde toplam 41 nüfus hanesi kırlı lakabıyla yazılmıştır. 3 hane reisi Bozkır doğumludur. 41 hanede toplam 249 kişi bulunmaktadır. Bu idari birimlerin bazıları Çapak, Dağkızılca, Daüğtekke, Demirci, Dirmil, Karakuyu, Çengele, Karaot gibi köyler olup köylerde nüfus esas defterindeki kırlı ailelerin kayıt örnekleri verilmiştir.1930 yılına kadar toplam 5 hanenin daha varlığı tespit edilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Kırlı, Nüfus kaydı, Torbalı

•

[*] *Uzman öğretmen -Araştırmacı Torbalı İzmir ncetin1963@gmail.com*
[**] *Araştırmacı Bornova İzmir kolcuer.sevim@gmail.com*

Abstract

When communication was backward, come from other region people took nickname by native population. . For example, people said "Davaslı" for come from Denizli, "Kırlı" for come from Isparta, Burdur, Konya. They said "Kurt" for come from beyond Konya. People were known with their nickname. The most people came from Konya to Torbalı. So, they were mentioned Bozkırlı instead "Kırlı" "Kırlı" nickname was used to for come from Central Anatolia all people. This situation continued in register books and among people. Migration was made from Steppe to Torbalı in the Ottoman period. Because people need to work and some people ran away from calamity. This people married and were a man of property in villages. They were remembered as hardworking. They have got big-boned, stature and different clothing. They worked diffuculty. This people decreased with technology in Torbalı. In this research, all vital records were determined and family of "Kırlı" were found until 1930. 41 houses were "kırlı" during the last Ottoman census in 1321 (1905 in the Gregorian Calender) in 18 administrative units of Torbalı. 3 household head was born in Steppe. There was 249 people in 41 houses. Some villages' name were Çapak, Dağkızılca, Daüğtekke, Demirci, Dirmil, Karakuyu, Çengele, Karaot. More 5 houses were determined until 1930.

•

Keywords

Steppe, Kırlı, Register, Torbalı

Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımı: Osmanlı Devleti nüfus sayımına büyük önem vermiş ve bunu asırlarca toprak yazımı dolayısıyla yapmıştır.[1] Osmanlı Devleti yeni feth ettiği memleketlerin arazisini tescil, toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemini belirlemek ve vergi miktarlarını tayin ve tespit etmek amacıyla düzenli olarak bu sayımları yapmıştır. Bu sayımlara tahrir denirdi. Tahrirlerin otuz senede bir yapılması kanunla sabitti. Bununla beraber bazen bu süre uzadığı gibi, cülus, bir bölgede toprağa tasarruf edenler arasındaki anlaşmazlıklar, halkın vergilerin adaletsizliğinden fazlaca şikayet etmeleri, göçler ve salgın hastalıklardan dolayı kısa bir zamanda meydana gelen büyük nüfus değişiklikleri gibi sebeplerden dolayı bu süre kısalır, tahrirler yeniden yapılırdı.[2] Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren "memleket tahriri" adı altında yapılan bu yazım ve sayımlardaki temel amaç asker ve vergi toplamaktı.[3] Bu tahrirlerin başlayış ve bitiş tahrirleri ihtilaflı bir konudur. Ebül'ula Mardin'e göre ilk tahrir Sultan Orhan (1326-1389) dönemine aittir. Ö.Lütfi Barkan'a göre ise, ilk tahrir Sultan Murat döneminde (1360-1389) yapılmıştır. Son tahrir ise Netayic'ül Vukuat müellifi Mustafa Paşa'ya göre II.Selim (1566-1574) devrinde yapılmıştır. Barkan'a göre ise son tahrir III. Murat (1574-1595) devrinde yapılmıştır. Hammer ise, III. Murat devrinden sonra da tahrir yapıldığını belirtmiştir.[4]

Tahrirler sonucunda tutulan defterler asker almada ve vergilendirmede başvurulan ana kaynak olması münasebetiyle büyük bir titizlikle saklanmıştır. Ancak devletin yükselme döneminde düzenli bir şekilde yapılan bu tahrirler, duraklama döneminde aksamaya başlamıştır.[5] Bu dönemde devlet kurumları asli vazifelerini yerine getiremeyecek bir duruma gelmiş ve bunun neticesinde de "Tahrirler" yapılamaz bir hal almıştır.

II. Mahmut, ülke yönetimini ele aldıktan sonra Osmanlı Devleti'ni dağılma ve çökmekten kurtarmak için yeni düzenlemelere girişmiştir. II. Mahmut içte ve dışta karşılaştığı güçlüklerin üstesinden az da olsa gelince 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp yerine "Asakir-i Mensure-i Muhammediye" adlı yeni bir ordu kurmuştur. Bu ordunun kurulmasından hemen sonra ordunun giderleri sorunu ortaya çıkmıştır. Kurulan bu ordunun insan ve mali kaynaklarını tespit etmek amacıyla ülke genelinde Müslüman ve gayr-i müslim bütün erkek nüfusunun sayımının yeniden

[1] Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943, s.6.
[2] Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı,* İstanbul 1986, s. 326-327.
[3] Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997,, s.44.
[4] Karal, a.g.e., s.7.
[5] Halime Doğru, *"Osmanlı Devletinde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği*", Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, c.1, Sayı:2, Eskişehir 1989, s.238-241.

yapılmasına karar verilmiştir. II. Mahmut döneminde ilk nüfus sayımına İstanbul'da başlanmış ancak 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı münasebetiyle ara verilmek zorunda kalınmıştır. II. Mahmut Osmanlı-Rus savaşının bitiminden hemen sonra Anadolu ve Rumeli'de nüfus sayımına başlanmasına karar vermiştir.[6] 1830 yılında yapılan nüfus sayımları ile ilgili olarak toplanan meclis öncelikle sayımların kimler tarafından yapılması gerektiğine karar vermiş ve uyulacak nizamnameyi hazırlamıştır.[7] Uzun süredir nüfus sayımı yapılmadığından halkı endişelendirmemek amacıyla sayım memurları din bilginleri arasından seçilmiştir.[8] Bu durumun temel sebebi bu sayımın şeriata aykırı bir durum olmadığını halka göstermektir.

1831 nüfus sayımını bütün sayımlardan ayıran en önemli özelliği, bu sayımın ilk genel sayım olmasıdır. Ayrıca Rumeli ve Anadolu'da yapılmış olan bu ve bundan sonraki genel sayımların tam neticeleri hiçbir zaman neşredilememiş olduğuna göre, 1831 nüfus sayımı neticeleri ilk defa olarak umumi efkâra sunulan sayım olması bakımından da büyük önem taşımaktadır.[9]

Sayım sonuçlarının değerlendirilmesi ve bundan böyle nüfus işleriyle uğraşılması içim Ceride Nezareti kurulmuştur.[10] Sayımda ilk esas olarak din ayrımı göz önüne alınmıştır. Bütün sancak, kaza ve nahiyelerde sadece erkek nüfus sayılmış, nüfus Müslüman ve gayr-ı müslim olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Müslüman nüfus kendi içinde yaş durumuna göre ayrılmıştır. Gayr-ı müslimler ise gelir düzeylerine göre âlâ, evsâd ve edna olarak ayrılmıştır.[11] Müslüman bölgelerinde muhtar bulunan yerlerde muhtarlar, muhtar bulunmayan yerlerde ise imamlar ve ihtiyar meclisleri, gayr-ı müslimlerin bulunduğu bölgelerde ise papazlar ve kocabaşılar muhbir olarak görevlendirilmişlerdir. Bu yolla tutulan nüfus defterleri İstanbul'a gönderilmiştir. [12]

Sayım sonucu hazırlanan icmal defterine göre 1.988.027 İslam, 366.625 Reaya, 7.143 Kıpti, 5.338 Yahudi, 16.743 ermeni olmak üzere toplam 2.383.876 Anadolu'da; Rumeli'de ise toplam 1.369.766 erkek nüfus tespit edilmiştir.[13]

---

[6] Mahir Aydın, "*Sultan II. Mahmut Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri*", Sultan II. Mahmut Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989, İstanbul 1990, s.81.
[7] Çadırcı, a.g.e., s. 45.
[8] Lütfi Tarihi, c. I, İstanbul 1999, s. 145.
[9] Karal, a.g.e., s.13.
[10] Çadırcı, a.g.e., s. 45.
[11] Tacettin Akkuş, *Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845)*, Balıkesir 2001, s. 14.
[12] M. Esat Sarıcaoğlu, Milli Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri, Ankara 2001, s. 64.
[13] Nuri Akbayar, *"Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devlet'i Nüfusu*", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c. 5, s.1239.

Osmanlı Devleti'nde 1831 nüfus sayımından sonra başka nüfus sayımları da yapılmıştır. 1844'te ordunun yeniden düzenlenmesi amacıyla nüfus sayımı yapılmıştır.[14] 1847'de ilk devlet salnamesi çıkmış, 1864'te vilayet salnameleri yayınlanmaya başlanmıştır. Bilindiği üzere salnameler nüfusla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bu açıdan salnameler Osmanlı nüfus araştırmalarında büyük önem arz etmektedir. 1852'de Rumeli'de, 1856'da Anadolu'da ve Suriye'de sayımlar yapılmıştır.[15] 1890 yılında yapılan sayımda kadınların da sayıldığını ve ilk kez düzenli bir nüfus kayıt sisteminin kurulduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nde son nüfus sayımına ise 1316 yılında yayınlanan nizamnameye[16] göre 1903'de başlanmış bu da ancak 1907'de tamamlanabilmiştir.

Defterler genellikle 50x75 cm. boyutlarındadır. Sayfa yaprakları bayağı yıpranmış haldedir. Birçok sayfası dağılmış veya yırtılmış durumdadır. Kayıtlar çok düzgün, rika ile yazılmıştır. Defterlerin ilk sayfasında "İşbu defter 298 sayfadan ibaret olduğu tasdik olunur. Fi 10 Mart 1290" ibaresi vardır. Söz konusu 1321 yazım defteri 1976 yılında yenileme yapılmasına kadar kullanılmıştır. 1976 yılında yapılan defter yenilenmesinde hane bilgileri, yeni defterlere Latin harfleri ile aktarımı yapılmıştır. Ancak 1321 yazımında her haneye verilen hane numaraları bazı aile kayıtlarının yenilenmemesi üzerine değişmiştir.

[14] Akbayar, a.g.m., s.1239.
[15] Karal, a.g.e., s.10.
[16] *Nüfus Sicil Nizamnamesi*, Dersaadet, 1316.

Sayımda bulunan idari birimler: Ahmetli[17], Arapçı[18], Arıtaş[19], Arslanlar[20], Ayrancılar[21], Belenbaşı[22], Bozköy[23], Cumalı[24], Çakallar[25], Çakırbeyli[26], Çapak[27], Çaybaşı[28], Sepetçiler[29],

[17] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:7, sayım tarihi: 16–17–18 Şubat 1321, nüfus hane sayısı: 37, toplam nüfus sayısı:159, hane nüfus ortalaması:4,29.
[18] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:7, sayım tarihi: 11 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı: 39, toplam nüfus sayısı: 160, hane nüfus ortalaması:4,10. Bugünkü adı: Pamukyazı. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[19] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:24 Nisan 1321, nüfus hane sayısı:14, toplam nüfus sayısı:73, hane nüfus ortalaması: 5,21. İdari birim olarak bugün ortadan kalkmıştır. Kayıtlar Çakallar (Çamlıca) Köyü nüfus esas defterine eklenmiştir. (Hane: 48–64).
[20] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:2, sayım tarihi:19–20–21 Nisan 1321, nüfus hane sayısı:110, toplam nüfus sayısı:404, hane nüfus ortalaması: 3,67.
[21] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:9, sayım tarihi:24 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:19, toplam nüfus sayısı:121, hane nüfus ortalaması:6,36. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[22] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:13, sayım tarihi:25 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı: 330, toplam nüfus sayısı:312, hane nüfus ortalaması:10,4. Hane 2 toplam 32 kişi. En kalabalık hanedir. 1937 yılında idari birim olarak Buca ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (bundan sonra sadece BCA), Tarih: 05.05.1937, Sayı:12976, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 112.11.7.
[23] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:17 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:30, toplam nüfus sayısı:168, hane nüfus ortalaması:5,6.
[24] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:16, sayım tarihi:7–8 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:49, toplam nüfus sayısı:268, hane nüfus ortalaması:5,46. 1933 yılında idari birim olarak Kemalpaşa ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 30.5.1933 Sayı: 9603 Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 78.16.17.
[25] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:23 Nisan 1321, nüfus hane sayısı:36, toplam nüfus sayısı:183, hane nüfus ortalaması:5,08. Bugünkü adı Çamlıca Köyü'dür. İdari birim olarak ortadan kalkan Arıtaş Köyü nüfus esas defteri Çakallar köy nüfus esas defterine eklenmiştir. (Hane: 48–64).
[26] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:8, sayım tarihi:22–23 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:63, toplam nüfus sayısı:346, hane nüfus ortalaması:5,49.
[27] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:3, sayım tarihi:23–24–25–26 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:106, toplam nüfus sayısı:603, hane nüfus ortalaması: 5.68. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[28] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:5, sayım tarihi:4–5–6 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:103, toplam nüfus sayısı:431, hane nüfus ortalaması:4,18. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır. İdari birim olarak ortadan kalkan ve tek idari birimde birleştirilen Sepetçiler Köyü (Hane: 309-349) ve Sepetçiler Mecidiye Mahallesi (Hane: 270- 349) köy esas nüfus defterine eklenmiştir.
[29] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:5, sayım tarihi:8 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:27, toplam nüfus sayısı:146, hane nüfus ortalaması:5,4. İdari birim olarak ortadan kaldırılarak Çaybaşı esas nüfus defterine (Hane:309 – 351) eklenmiştir. En son kayıt yılı: 1933.

Sepetçiler Mecidiye Mahallesi[30], Çorlu[31], Dağkızılca[32], Dağtekke[33], Demirci[34], Dere[35], Dirmil[36], Doğancılar[37], Döğerlik[38], Eyerci[39], Fetrek[40], Gökyaka Teke[41], Helvacı[42], Karacaağaç[43], Kırıklar[44],

[30] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:5, sayım tarihi:7 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:26, toplam nüfus sayısı:101, hane nüfus ortalaması:4,18. İdari birim olarak ortadan kaldırılarak Çaybaşı esas nüfus defterine (Hane:270 – 349) eklenmiştir. En son kayıt yılı: 1934.

[31] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:3, sayım tarihi:27-28 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:14, toplam nüfus sayısı:114, hane nüfus ortalaması:8,35. İdari birim olarak ortadan kaldırılarak Hortuna (Yazıbaşı) esas nüfus defterine (Hane:273-286) eklenmiştir. En son kayıt yılı: 1321. Yunan işgali sırasında Yunan askerinin köye baskını sonrası halk etraftaki çeşitli köylere dağılmıştır.

[32] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:12, sayım tarihi:24 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:102, toplam nüfus sayısı:550, hane nüfus ortalaması:5.39. Torbalı ilçesinin tek nahiyesidir.

[33]Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:14, sayım tarihi:25-26 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:26, toplam nüfus sayısı:161, hane nüfus ortalaması:6.19.

[34] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:17, sayım tarihi:30-31 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:67, toplam nüfus sayısı:338, hane nüfus ortalaması:5.04.

[35] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:12, sayım tarihi:4-5-6-7 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:68, toplam nüfus sayısı:362, hane nüfus ortalaması:5,32. 1933 yılında idari birim olarak Kemalpaşa ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 30/5/1933 Sayı: 9603 Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 78.16.17.

[36] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:17 – 18 -19 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:65, toplam nüfus sayısı:349, hane nüfus ortalaması:5.36. Bu günkü adı: Korucuk. Köyle ilgili bir araştırma. Necat Çetin, "Tarihi Demokrasi ve Kitabeleri İle Korucuk (Dirmil) Köyü Araştırması", Büyük Torbalı Gazetesi, 14-15 Temmuz 2006.

[37] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:13, sayım tarihi:19 -20 Eylül 1321, nüfus hane sayısı:36, toplam nüfus sayısı:189, hane nüfus ortalaması:5,25. Bu gün idari birim olarak Buca ilçesine bağlanmıştır.

[38] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:22 Nisan 1321, nüfus hane sayısı:23, toplam nüfus sayısı:119, hane nüfus ortalaması:5,17.

[39] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:7, sayım tarihi:10 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:54, toplam nüfus sayısı:242, hane nüfus ortalaması:4.48. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır.

[40] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:12, sayım tarihi:21-22-23 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:93, toplam nüfus sayısı:461, hane nüfus ortalaması: 4.94. 1933 yılında idari birim olarak Kemalpaşa ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 30/5/1933 Sayı: 9603 Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 78.16.17.

[41] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:12, sayım tarihi:6- 7 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:39, toplam nüfus sayısı:227, hane nüfus ortalaması:5,82. 1933 yılında idari birim olarak Kemalpaşa ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 30/5/1933 Sayı: 9603 Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 78.16.17.

[42] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:4, sayım tarihi:15-16 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:46, toplam nüfus sayısı:270, hane nüfus ortalaması:5.87.

[43] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:17, sayım tarihi:3-4-5-6 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:48, toplam nüfus sayısı:216, hane nüfus ortalaması:4,5. 1954 yılında idari birim olarak Buca ilçesine bağlanmıştır. Bakınız. BCA, Tarih: 28/12/1954 Sayı: 27394 Dosya: Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 248.42..1.

[44] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:13, sayım tarihi:12 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:46, toplam nüfus sayısı:226, hane nüfus ortalaması:4.91. 1937 yılında idari birim olarak Buca ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 05.05.1937, Sayı:12976, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 112.11.7.

Karakızlar[45], Karakuyu[46], Kayas[47], Karaot[48], Kuşçuburnu[49], Çengele[50], Hamidiye[51], Saibler[52], Senek/Sinek[53], Meşhet[54], Meşhet Bulgar Mahallesi[55],Tepe[56], Tepe Ertuğrul Mahallesi[57], Torbalı Nahiye Merkezi[58], Tiryanda[59], Hortuna[60], Yeni[61], Yoğurtçular[62]'dır.

[45] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:16, sayım tarihi:11 -12 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:84, toplam nüfus sayısı:431, hane nüfus ortalaması:5.13.
[46] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:8, sayım tarihi:19 – 20 -21 -22 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:103, toplam nüfus sayısı:614, hane nüfus ortalaması:5,96. Bugün merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[47] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:9, sayım tarihi:28 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:1 toplam nüfus sayısı:1, hane nüfus ortalaması:1. Bu günkü adı: Pancar. Merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[48] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:15, sayım tarihi:9 -10 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:39, toplam nüfus sayısı:210, hane nüfus ortalaması:5.38.
[49] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:9, sayım tarihi:24 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:17, toplam nüfus sayısı:88, hane nüfus ortalaması: 5,86. Bugünkü adı: Kuşcuburun. Merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[50] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:16, sayım tarihi:13 -14 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:44, toplam nüfus sayısı:236, hane nüfus ortalaması:5.36. Bu günkü adı: Ormanköy.
[51] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:7, sayım tarihi:15–16 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:52, toplam nüfus sayısı:214, hane nüfus ortalaması:5.09. Bu günkü adı: Özbey. Merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[52] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:11, sayım tarihi:21 Haziran 1321, nüfus hane sayısı:14, toplam nüfus sayısı:117, hane nüfus ortalaması:8.35.
[53] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:12, sayım tarihi:8–9 Temmuz 1321, nüfus hane sayısı:43, toplam nüfus sayısı:219, hane nüfus ortalaması:5,09. Bu günkü adı: Yeşilköy. 1933 yılında idari birim olarak Kemalpaşa ilçesine bağlanmıştır. Bakınız: BCA, Tarih: 30/5/1933 Sayı: 9603 Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 78.16.17.
[54] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:6, sayım tarihi:19–20 Aralık 1320, nüfus hane sayısı:46, toplam nüfus sayısı:164, hane nüfus ortalaması:3,56. Bu günkü adı: Şehitler. Merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[55] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:6, sayım tarihi: , nüfus hane sayısı: 21, toplam nüfus sayısı:94, hane nüfus ortalaması:3.85. Bu gün idari birim olarak ortadan kalkmıştır. En son kayıt tarihi: 1332. Toplam hane sayısı:28. Meşhet (Şehitler) Köyü nüfus esas defteri içersindedir. Yenilemeye alınmamıştır.
[56] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:1, sayım tarihi:27–28–29 Nisan 321, nüfus hane sayısı:63, toplam nüfus sayısı:208, hane nüfus ortalaması: 4.44. Bu gün merkez mahalle konumundadır
[57] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:2, sayım tarihi:1–2 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:59, toplam nüfus sayısı:250, hane nüfus ortalaması:4.23. 1329 yılından itibaren bağımsız mahalle idari birimdir. Bu gün merkez mahalle konumundadır
[58] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:1, sayım tarihi:16–17–18 Şubat 1321, nüfus hane sayısı:105, toplam nüfus sayısı:444, hane nüfus ortalaması:4,22.
[59] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:3, sayım tarihi:20 Mayıs 1320, nüfus hane sayısı:1, toplam nüfus sayısı:1, hane nüfus ortalaması:1. İdari birim olarak ortadan kalkmıştır.
[60] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:4, sayım tarihi:20–21–22–23 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:102, toplam nüfus sayısı:517, hane nüfus ortalaması: 5.06. Bu günkü adı: Yazıbaşı. Merkeze bağlı mahalle konumundadır.
[61] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:8, sayım tarihi:14 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:28, toplam nüfus sayısı130, hane nüfus ortalaması:4,64.
[62] Torbalı Nüfus Müdürlüğü arşivi atik nüfus esas defteri arşiv cilt no:3, sayım tarihi:29 Mayıs 1321, nüfus hane sayısı:29, toplam nüfus sayısı:144, hane nüfus ortalaması:4,96.

Kırlılık: Torbalı havalisinde iletişimin bu günkü kadar yoğun olmadı dönemlerde dışarıdan uzak memleketlerden gelenler geldikleri bölgelere göre bir lakap verilirdi. Mesela Denizli yöresinden gelenlerin tümüne "Davaslı", Isparta, Burdur özellikle Konya taraflarından gelenlere ise "Kırlı" denmiştir. Konya'dan daha ileriki yerlerden gelenlere ise "Kürt" denir, insanlar toplumsal tanınma biçimi olan aile lakaplarıyla tanınırdı. Konya taraflarından Torbalı bölgesine en çok Bozkır'dan insan geldiği ve tanındığı için zamanla Boz kelimesi atılmış, sadece "Kırlı" denmiştir. Ancak Kırlı lakabı zaman içerisinde İç Anadolu bölgesinden gelen insanlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum gerek nüfus esas defter kayıtlarında ya da idari birimlerde halk arasında hala geçerli olan lakaplarda varlığını sürdürmüştür. Bozkır'dan Torbalı bölgesine Osmanlı devleti zamanından beri göç vardır. Bunun nedeni yoğun kış şartlarının yaşandığı Bozkır'dan gurbete çıkıp çalışmak, bir belaya karışanın ise izini kaybettirme eylemidir. Bölgeye gelenler zamanla buradaki köylerde evlenmişler, çalışkanlıkları ile yurt yuva sahibi, mal sahibi olmuşlardır. Kırlılar gerek görünüşleri ile gerekse çalışkanlıkları ile tanınmışlardır. Ağır işlerin adamlarıdır. İri kemik yapıları, boylu kuvvetli görünümleri, giyimleri ile hemen tanınırlar. Dağlarda ormandan yer açma, kök kökleme işlerinde çalışmışlardır. Almanya'ya işçi göçü ile beraber mevsimlik kırlı işçiler azalmış, teknolojinin gelişmesi ile birlikte artık ağır işleri traktörler yapmaya başlamış, kırlılar sadece toplumsal hafızalarda kalmıştır. Son Osmanlı nüfus tahririnin yapıldığı 1321(1905M) yılında Torbalının 18 idari biriminde toplam 41 nüfus hanesi kırlı lakabıyla yazılmıştır. 3 hane reisi Bozkır doğumludur. 41 hanede toplam 249 kişi bulunmaktadır. Bu idari birimlerin bazıları Çapak, Dağkızılca, Dağtekke, Demirci, Dirmil, Karakuyu, Çengele, Karaot gibi köyler olup köylerde nüfus esas defterindeki kırlı ailelerin kayıt örnekleri verilmiştir.1930 yılına kadar toplam 5 hanenin daha varlığı tespit edilmiştir.

İdari birim	Esas deftere kayıt yılı						
	1321	1323	1325	1331	1929	1930	Toplam
Torbalı Mah.	1			1			2
Tepeköy Mah.	2	1	1		1		5
Çapak	4						4
Sepetçiler Mecidiye	2						2
Dağkızılca	4					1	5
Dağtekke	1						1
Demirci	1						1

Dirmil	5						5
Karaot	4						4
Subaşı	1						1
Tulum	2						2
Urfalı	2						2
Dere	1						1
Fetrek	1						1
Gökyakateke	4						4
Karacaağaç	4						4
Yeniköy	1						1
Çengele	1						1
Toplam	41	1	1	1	1	1	46

Hane numarası	**Aile Sıra No**	**İsim ve şöhreti**	**Sıfat ve sanatı**	**Pederinin adı**	**Veladet yeri**	**Veladet tarihi**	**Kişi sayısı**
		Torbalı Mahallesi					
84		Eskici Kırlı oğlu İsmail[63]	Rençper	Eskici Kırlıoğlu Ali	Torbalı	1303	3
159[64]	113	Musa Çavuş[65]	Rençper	Abdurrahman	Bozkır	1281	
		Tepeköy Mahallesi					
24	24	Kırlı Hasan Dayı[66]	Rençper	Süleyman	Tepe	1271	2
59	59	Kırlıoğlu Hasan[67]	Rençper	Kırlı Osman	Tepe	1298	3
75[68]	75	Kırlı Mustafa Ağa[69]	Gündelikçi	Abdullah	Kıbrıs	1267	

[63] Kapalı kayıt
[64] Deftere kayıt tarihi:1331.
[65] ATAK Kapalı kayıt
[66] KEVZENOĞLU Arap Hasanlar
[67] SULU Kırlıoğulları Menderes Karakuyu'ya nakil gitti
[68] Deftere kayıt tarihi: 1323
[69] AKALIN Hamdi Çavuş Kırbaş' a nakil gitti.

82[70]	82	Kırkbiroğlu Kırlıoğlu Süleyman[71]	Urgancı	Mustafa	Tire	1274	
130[72]	129	Kırlıoğlu Abdullah[73]		Kırlı Ömer	Tepe	1323	
		Çapak					
3	3	Kırlı Mustafa oğlu Ali[74]	Rençper	Kırlı Mustafa	Çapak	1260	5
46	46	Kırlı Ali Ağa[75]	Rençper	Yusuf Dayı	Çal Kazası Demirci Köyü	1263	7
60	60	Kırlı Halil oğlu Veli[76]	Rençper	Kırlı Halil	Çapak	1256	6
70	69	Kırlı Osman[77]	Rençper	Ali	Çapak	1286	6
		Sepetçiler Mecidiye Mah[78]					
4	273	Kırlı Abdullah[79]	Rençper	Mehmet	Şeydişehir	1280	5
25		Kırlı Mustafa[80]	Rençper	Hüseyin	Seydişehir	1261	1
		Dağkızılca					
10	10	Kırlıoğlu İsmail[81]	Rençper	Mustafa	Dağkızılca	1266	3
17	17	Kırlıoğlu Hasan[82]	Rençper	Mustafa	Dağkızılca	1272	6
48	48	Kırlı Hüseyin[83]	Rençper	Çavuşoğlu Ali	Alanya	1261	1
102	101	Yapıcı Ahmet[84]	Rençper	Süleyman	Bozkır	1280	6
125[85]	124	Mehmetçe Osman Ağa[86]		Mehmet	Konya	1281	
		Dağtekke					
10	10	Beypazarılı Kırlı oğlu Hüseyin[87]	Rençper	Kırlı İbrahim	Dağtekke	1278	17
		Demirci					
22	22	Kırlı Abdullah oğlu Ali[88]	Rençper	Abdullah	Demirci	1298	6

[70] Deftere kayıt tarihi:
1325[71] SARICA Kapalı kayıt
[72] Deftere kayıt tarihi:1929
[73] GÜNER
[74] ERTUĞRUL Kırlı Aliler Kapalı kayıt
[75] CİN-UYAROĞUL Kırlı Aliler
[76] ÖZKAN-SEVMİŞ Niyaziler / Bucalılar
[77] AKBABA-AK Kırlı Osmanlar
[78] Bu gün Çaybaşı semtinin içersindedir.
[79] İŞLEK Kırlılar
[80] Kapalı kayıt
[81] KARHAN Kapalı kayıt
[82] Kapalı kayıt
[83] Kapalı kayıt
[84] VAROL Yapıcılar
[85] Deftere kayıt tarihi:1930
[86] AKTAŞ Kırlı Osmanlar
[87] AKARSU-BULUT Kırlılar
[88] SEVİM Kırlı Osmanlar

		Dirmil(Korucuk)					
7	7	Kırlı Mustafa[89]	Rençper	Hüseyin	İçel	1250	9
16	16	Kırlıoğlu Ali[90]		Ahmet	Dirmil	1252	10
28	28	Kırlıoğlu Hasan Çavuş[91]	Rençper	Kırlı Veli	Dirmil	1284	6
37	37	Sarı İbrahim[92]	Rençper	Ahmet	Bozkır	1266	4
44	44	Kırlıoğlu Sarı Ali[93]	Rençper	Kırlı Veli	Dirmil	1288	5
		Karakuyu					
6	5	Kırlı Ahmet oğlu Mehmet Ali[94]		Ahmet	Karakuyu	1280	7
46	44	Kırlı İbrahim oğlu İbrahim[95]	Rençper	İbrahim	Karakuyu	1271	7
47	45	Kırlı İbrahim hafidi Mustafa[96]	Rençper	Halil	Karakuyu	1289	7
60	58	Kırlı Abdullah[97]	Rençper	Kahveci Bekir	Karaağaç	1279	8
89	83	Kırlı Hasan[98]	Rençper	Hasan oğlu Ali	Garbikaraağaç	1273	2
96	90	Kırlı Süleyman[99]	Rençper	Topçuoğlu Ahmet	Karaova	1283	6
		Karaot					
1	1	Kırlı Ali oğlu Hacı İbrahim[100]	Rençper	Kırlı Ali	Karaot	1277	4
2	2	Kırlı Ali oğlu Mehmet Ali[101]	Rençper	Kırlı Ali	Karaot	1276	5
11	11	Kırlı Ahmet oğlu Mustafa[102]	Rençper	Kırlı Ahmet	Karaot	1278	5
39	39	Kırlı Ahmet Dayı[103]	Rençper	İbrahim			2
		Subaşı					
13	12	Kırlıoğlu Mahmud[104]	Rençper	Mehmet	Subaşı	1290	5
		Tulum					

[89] YALÇINKAYA-İÇEN-ERCAN-CANMETİN-YILMAZ Ahmet Çavuşlar
[90] KILINÇ-SAPMAZ-METİN Kırlılar / Mustafa Beyler
[91] SERT-SOYKAN-DİNÇ-AYKAL Koca Mustafalar-Ligoriler - Hasan Çavuşlar
[92] Sarı İbrahimler Kapalı kayıt
[93] AKA-KAVLAĞAN Veliler
[94] SOYKAN Kırlı Ahmetler
[95] DÖNMEZ Kırlı İbrahim
[96] ERTEK- YALNINIZ
[97] YILDIRAN Kırlı Abdullahlar
[98] SAKAL Kapalı kayıt
[99] KAROVA Kapalı kayıt
[100] US Hacı İbrahimler
[101] ÖZEV Kırlı Aliler
[102] ÖNGÜL-UYSAL Tekeköylüler
[103] Kapalı kayıt
[104] GÖŞMEZ Kapalı kayıt

14	12	Kırlı Mehmet oğlu Mustafa[105]		Mehmet	Tulum	1278	7
21	18	Kırlı Yusuf oğlu Mustafa[106]	Rençper	Yusuf	Tulum	1301	2
		Urfalı[107]					
7	93	Kırlıoğlu Mustafa[108]		Abdurrahman	Urfalı	1298	4
12	98	Faydalıoğlu Kırlı Osman[109]		Ali	Beyşehir	1266	3
		Dere[110]					
63	64	Kırlı Abdullah oğlu Mustafa[111]	Rençper	Kırlı Abdullah	Dere	1283	3
		Fetrek[112]					
89	78	Kırlı Eyüp Dayı[113]	Mesender	Kel Süleyman Mehmet	Yeni	1251	3
		Gökyaka Teke[114]					
28	28	Kırlı Kerim[115]	Rençper	Ahmet	Hadim Göçemen	1273	8
35	35	Kırlı Mehmet Ali[116]	Rençper	Yusuf	Hadim Oduncu	1266	9
36	36	Kırlıoğlu Mutafa[117]		Kırlı Mehmet Ali	Gökyaka Tekke	1286	4
15	15	Kırlı Hasan[118]	Rençper	Mehmet	Kızılhisar	1257	5
		Karacaağaç[119]					
7	7	Kırlıoğlu Mehmet[120]	Rençper	Kırlıoğlu Mustafa	Karacaağaç	1271	9
8	8	Kırlıoğlu Süleyman[121]	Rençper	Kırlıoğlu İbrahim	Karacaağaç	1258	6
9	9	Çoban Ali[122]	Rençper	Mustafa	Alaiye	1275	7
22		Deli Mehmet[123]	Rençper	Hasan	Karacaağaç	1282	1

[105] KARACA
[106] İŞÇİ
[107] İdari birim olarak ortadan kalkmıştır. Kayıtlar Tulum esas deftere eklenmiştir.
[108] GÜLER Belevi'ne nakil gitti.
[109] ARIÇ Naime'ye nakil gitti.
[110] Bu gün idari yönden Kemalpaşa ilçesine bağlıdır.
[111] PARMAKSIZ Armutlu'ya nakil gitti.
[112] Kemalpaşa Vişneli köyü. Bu gün idari yönden Kemalpaşa ilçesine bağlıdır
[113] Kapalı kayıt
[114] Bu gün idari yönden Kemalpaşa ilçesine bağlıdır.
[115] GÜRSES Kırlı Kerimler Kemalpaşa'ya nakil gitti.
[116] ÇİFTÇİ Kırlıgiller
[117] ER Kırlıoğulları Kapalı kayıt
[118] VAROL
[119] Bu gün idari yönden Buca ilçesine bağlıdır
[120] ZÜMRÜT Kırlılar
[121] TALİHLİ Süllü Kapalı kayıt
[122] ÖZDOĞAN Kırlılar
[123] Kırlı Mehmet Kapalı kayıt

		Yeniköy					
24	24	Konyalı İnce Ahmet oğlu Süleyman[124]	Amele	Mehmet	Konya Bozkır	1276	2
		Çengele[125]					
39	39	Doğan Mehmetin oğlu Kırlı Hasan[126]	Rençber	Mehmet	Seydişehir	1283	7

İncelediğimiz bazı Bayındır köyleri esas nüfus defterlerinde de kırlı lakaplı kayıtlara rastlamaktayız.

Hane no	Hane reisinin adı	Babası	Annesi	Doğum yeri	Doğum yılı	Sayımdaki kişi Sayısı
Buruncuk , 21/07/1320						
4	Kırlıoğlu Mustafa[127]	Ölü Ali	Ölü Emine	Bayındır	1225	1
5	Kırlıoğlu Mehmet Ali[128]	Ölü Halil	Ölü Hatice	Bayındır	1297	3
Çıplak (Yeşilova) , 07/08/1320						
23	İbiş oğlu İbrahim[129]	Ölü Mehmet	Ayşe	Alaiye	1286	9
57	Kırlıoğlu Ali[130]	Ölü İbrahim	Hatice	Bayındır	1289	6
Derebaşı 19/07/1320 (şu an Tire ilçesine bağlıdır)						
8	Kırlıoğlu İbrahim[131]	Ölü Mehmet	Ölü Ümmü	Bayındır	1284	2
12	Kırlıoğlu Hüseyin[132]	Ölü Bekir	Ölü Hatice	Bayındır	1301	2
13	Kırlıoğlu Musa[133]	Ölü Musa	Ayşe	Bayındır	1316	Ü
51	Kırlıoğlu Süleyman[134]	Ölü Mehmet	Ölü Fatma	Bayındır	1280	5
52	Kırlıoğlu Damadı Hüseyin[135]	Ölü Mustafa	Ölü Emine	Bayındır	1268	4

[124] Kapalı kayıt
[125] Torbalı Ormanköy
[126] DOĞAN Kırlı Hasanlar
[127] Kapalı kayıt.
[128] AKURT
[129] KIRTAŞ Kırlılar
[130] YILDIZLI Tulumlar
[131] CAVDAROĞLU Çavdaroğlu
[132] IŞIKSEVER
[133] BÜYÜKKIRLI Kırlı oğulları
[134] ZAMBAK Şahbaz oğulları-Çakallar
[135] ZAMBAK Sabbazoğulları Çakallar

73	Kırlıoğlu Mevlüt [136]	Ölü Mahmut	Ölü Fatma	Bayındır	1263	7
74	Kırlıoğlu Mahmut[137]	Ölü Mehmet	Ölü Fatma	Bayındır	1281	5
75	Kırlıoğlu Ahmet[138]	Ölü Ali	Ölü Ümmü	Bayındır	1282	5
Elifli , 17/08/1320						
47	Kırlıoğlu Süleyman[139]	Ölü Hüseyin	Ölü Fatma	Bayındır	1288	1
	Ergenli , 26/07/1320					
33	Kırlıoğlu Mehmet[140]	Ölü Veli	Ölü Fatma	Bayındır	1257	8
55	Ölü Kırlı Abdülkarim Eşi Ayşe[141]	Ölü Ahmet	Ölü Ayşe	Bayındır	1265	1
83	Kırlıoğlu Ahmet[142]	Ölü Ali	Ölü Cennet	Bayındır	1288	7
Gaziler , 10/07/1320						
39	Kırlıoğlu Mustafa[143]	Ölü Ahmet	Ölü Ayşe	Bayındır	1248	7
42	Kırlıoğlu Mehmet[144]	Ölü Bekir	Hatice	Bayındır	1284	4
50	Kırlıoğlu Mehmet[145]	Ölü Halil	Fatma	Bayındır	1291	4
51	Kırlıoğlu Ahmet[146]	Ölü Mehmet	Ölü Fatma	Bayındır	1276	5
52	Kırlıoğlu Mehmet[147]	Ölü Mehmet	Ölü Fatma	Bayındır	1280	5
Karapınar, 11/07/1320						
1	Kırlıoğlu Osman[148]	Ölü Yusuf	Ayşe	Bayındır	1288	10
12	Kırlıoğlu Ahmet	Ölü Memiş	Ayşe	Bayındır	1286	3
Kızılcaova, 08/08/1320						
74	Kılınçoğlu Ali[149]	Ölü ibrahim	Raziye	Bayındır	1279	6
75	Kılıçoğlu Halil [150]	Ölü İbrahim	Raziye	Bayındır	1285	3
102	Kırlıoğlu Süleyman[151]	Ölü İsmail	Ölü Hatice	Bayındır	1285	2

[136] YAŞ Peşreflikler-Kuru Hüseyinler-Mevlüt Oğulları
[137] HANAY Mevlüt Oğulları
[138] İCİN-ASLANTÜRK Kırlı oğulları
[139] UZA Uzalar
[140] MEREY Tongalar
[141] Kapalı kayıt.
[142] ILICAKAYA Kırbaç Veliler
[143] PALAOĞLU Palalar - Kırlılar
[144] PALAOĞLU Palalar - Kırlılar
[145] KESGİNOĞLU - HOŞOL Ömerler
[146] KESGİNOĞLU Ömerler
[147] KESGİNOĞLU Ömerler
[148] KOÇBAY Hacı Osmanlar
[149] KILIÇLI Kırlı Mehmetler
[150] KILIÇLI
[151] Kapalı kayıt

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU, Tahsin (1980), "Anadolu ve Rumeli Ağızları", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., C. I, s. 132-134.

CAFEROĞLU, Ahmet (1946), "Anadolu Dialektolojisine Dair Bir Deneme", Türk Dili – Belleten, S. 6-7 (1946), s. 561-568.

; (1955), "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY-Belleten, 1955, TDK Yay., Ankara, s. 1-7.

; (1958), "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara s. 1-11.

; (1959), "Die Anatolishen und Rumelishen Dialekte", Fundamenta, C. I, s. 239-260.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2002), Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi, TDK Yay., Ankara.

ERDEM, Mehmet Dursun – GÜL, Münteha (2006), "Kapalı e (é) sesi Bağlamında eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", Karadeniz Araştırmaları, S. 11, s. 111-148.

ERGİN, Muharrem (2003), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1978), Erzurum İli Ağızları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

GÜLENSOY, Tuncer – ALKAYA, Ercan (2003), Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2002), Uşak İli Ağızları, TDK Yay., Ankara.

KARAHAN, Leyla (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara.

; (2011), "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının En Eski Kaynaklarından Biri Gramer Kitapları", Turkish Studies, 6/1 Winter, s. 35-40.

KOCAOĞLU, Timur (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi", Türk Kültürü, S.483-484, Ankara, Temmuz-Ağustos 2003, s. 266-281.

KORKMAZ, Zeynep (1994), Güney-batı Anadolu Ağızları, TDK Yay., Ankara.

; (2009), "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Dil Özellikleri-Etnik Yapı Bağlantısı ve Beklentilerimiz", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, TDK Yay., Ankara, s. 467-473.

KÜÇÜKBALLI, Fatih Numan-YASTI (2015), Mehmet, "Sarayönü Türkmen ve Yörük Ağızlarının Belirgin Dil Özellikleri", Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu 24-26 Ekim 2014, Konya, s. 453-484.

ÖZKAN, Nevzat (2013), "Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi Ünlüler", Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 1, s. 1-27.

SAĞIR, Mukim (1997), "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 377-390.

; (1997a), "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 391-409.

YANAR, Bayram (2015), Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağzı Çalışması, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Konya.

YAVUZ, Orhan (1991), "Türkçede Kapalı E", SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 6, Konya, s. 271-306.

YÜCEL, Bilal (2009), "Türkiye'deki Göçmen Ağızlarında Görülen Kıpçak Lehçelerine Özgü ñ / G Değişmesinin Sınırları Üzerine", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 25-30 Mart 2008, Şanlıurfa, TDK Yay., Ankara, s. 865-883.

TANZİMAT DÖNEMİ'NDE AHIRLI KÖYÜNÜN NÜFUS VE EKONOMİK YAPISI
POPULATION AND ECONOMIC STRUCTURE OF AHIRLI VILLAGE DURING TANZİMAT PERIODS

Ozan Batuhan ATICI *

Öz

Çalışmamızın konusu adından da anlaşılacağı gibi Tanzimat Dönemi'nde Ahırlı köyünün nüfus ve ekonomik yapısını ele almaktadır. Tanzimat Dönemi'nde Ahırlı, Konya Vilayeti Bozkır kazasına bağlı bir köy statüsündedir. Bu dönemin Ahırlı köyünü 1844 yılında yapılan nüfus sayımı ve aynı yıl yapılan temettuat kayıtlarına göre nüfusunu, ekonomik ve sosyal durumunu inceleyeceğiz. Bu kısa çalışmamızın içerisinde, vergi toplamak maksadıyla yapılan temettuat kayıtlarında yerleşim yerlerimiz Ahırlı köyünün, ekonomik hayatı hakkında verilen detaylı bilgilere ana hatları ile göz atmaya çalışacağız.

•

Anahtar Kelimeler

19. Yüzyıl, Bozkır, Ahırlı, Sosyal ve Ekonomik, Osmanlı, Nüfus, Köy

•

Abstract

As it seen from subjects name Ahırlı villages population and economic structure at Tanzimat period Ahırlı at Tanzimat periods. The status of Ahırlı was a part of Bozkır town wich the other was a part of Konya province. We investigate Ahırlı villages Social and economic status according to census records and the temettuat records in the same year at 1844. In this our short study ,our detailed studying the tax collect temettuat records is inorder to have a look to Ahırlı villages economical life.

•

Keywords

19th century, Bozkır, Ahırlı, Social and economic, Ottoman, Population, Village

* *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı. obatuhan-atici@outlook.com*

GİRİŞ

Bu çalışma Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliye Nezareti temettuat defterleri katalogunda 09844 numarada kayıtlı bulunan Konya Vilayeti Bozkır kazasına bağlı Ahırlı Köyü temettuat defterinden istifade edilerek hazırlanmıştır. XIX. Yüzyılın ilk yarısında Bozkır kazasına bağlı en büyük köylerden birisi olan Ahırlı köyü temettuat defteri 19 x 52 cm ebadında olup toplam 33 sayfadır. Defterin 1 sayfası yazılı olmayıp, yazılı olan 32 sayfasında Ahırlı'da ikamet eden 171 hane reisi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Her sayfada ortalama 3 hane reisine ait kayıt bulunmaktadır. Bu çalışmamız iki kısımdan oluşmakta olup, birinci kısımda önce köyün nüfus yapısı ele alınacak ve daha sonra ölüm, doğum, askerlik ve mevsimlik göç gibi nedenlerle köyde meydana gelen nüfus hareketleri üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise temettuat kayıtlarından hareketle köyün sosyo-ekonomik durumu üzerinde durulacaktır. Bu bölümde halkın geçim kaynakları, aile reislerinin meslekleri, bağ, bahçe ve arazi durumu, köyde yetiştirilen ürünler, hayvan miktarı ve devlete ödenen vergiler ele alınacaktır.

Sonuç bölümünde ise köyün nüfusu ile ekonomik yapısı arasında bir bağ kurulmaya çalışılacak ve ekonomik yapının nüfus üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

I-Ahırlı'nın Nüfusu ve Meslekler

Aileler ve Hane Reislerinin İsimleri

Sadece erkek nüfusun sayıldığı sayımlar sırasında detaylı nüfus kayıtları tutulmuştur. Temettuat defterleri hane reisi esasına göre düzenlendiği için, bu defterlerde hane reisinin adı ve mesleği açık olarak belirtilmektedir. Bu çerçevede Ahırlı temettuat defterinde hane reislerinin isimleri, genellikle "Ali Oğlu Hüseyin Efendi" veya "Hasan Oğlu Ali" örneğinde olduğu gibi hane reisinin baba adı veya "Kara oğlu Yusuf" ve "Beşir oğlu Memiş" şeklinde babanın lâkabı ya da aile adıyla birlikte verilmektedir. Hane reisleri baba veya aile adlarından bağımsız olarak bazen sosyal veya fizikî açıdan öne çıkan rolleri ya da özellikleriyle tanımlanmışlardır. Candar Hasan, Kamaç Ali, Akçapınarlı Abdullah, Katırcı Mehmed, Molla Mehmed, Hacı Tahsin gibi isimler de bu duruma örnek gösterilebilir.

Ahırlı temettuat defterlerinde hane reislerinin isimleri incelendiğinde ailelerin birbirleriyle akraba oldukları görülmektedir. Aile adlarından bazıları birden fazla hane reisinde görülmektedir. "Temürçi Mehmed, Kara Mehmed, Koyunoğlu, Koca Ali, Hatipoğlu" gibi aileler bunlardan sadece bazılarıdır. Aile adlarının yanında bazı hane reislerinin isimleri sosyal

statüleriyle beraber anılmaktadır. Bunlar arasında Hacı ve Molla sıfatını kullananların sıkça görülmektedir. Bunun yanında Şıh, Kara, Asi, Topal, Kel, Koca gibi lakaplara da rastlanmaktadır.

Tablo 1: Ahırlı'da İkamet Eden Hane Reislerinin İsimleri ve Aile adları.

Molla Mehmed	Memiş	Hacı Tahsin
Memiş	Kısa Musaoğlu Mustafa	Molla İsmail
Mehmed	Mahmud	Hüseyin
İrfan	Ahmed	Ali
Hamal Mustafa	Temürçi Ali	Ömer
Hacı Musa	Hüseyin	Temürçi Mehmed
Eyüp	Temürçi Mustafa	Candar Hasan
Avurcu Veli	İsmail	Temürçi Mehmed
Ömer	Ali	Yakup
Ali	Ömer	Mustafa
Ali	Mustafa	Murad
Akçapınarlı Abdullah	Menadil Musa	Abdullah
Molla Mustafa	Ömer	İrfan
Ali	Nasuh	Hüseyin
Hüseyin	Cemal İrfan	Süleyman
Veli	Mehmed	Hasan
Hüseyin	Mehmed Ali	Mehmed
Ali	Feyyaz	Ebubekir
Hüseyin	İbrahim	Bıratlı Mehmed
Mehmed	Hacı Mustafa	Ali
Veli Hüseyin	Molla Mehmed	Mustafa
İbrahim	Mehmed	Koca Ali
Mehmed	Hüseyin	Ahmed
Mehmed	Hasan	Mehmed
Hasan	Mehmed	Mehmed
Mustafa	Ali	Süleyman
İbrahim	Mustafa	Hüseyin
Aşiroğlu Hasan	Mehmed	Mustafa
Hasan	Molla Hüseyin	Temürçi İbrahim
Temürçi Ahmed	Temürçi Ali	Mehmed
Abdullah	Memişoğlu Mustafa	Abdullah
Süleyman	Ahmed	Mahmud

Mehmed	İsmail	Memiş
Mahmud	Mehmed	Mustafa
Ali	Musa	Mehmed
Karatop Mustafa	Hacı Abdülbakır	Mehmed
Süleyman	Yusuf	Mehmed
İsmail	Ahmed	Ali
İshak	Mehmed	Mehmed
Hüseyin	Mustafa	Ahmed
Çoban Yusuf	Kahya Mustafa	Ali
Kamaç Ali	Mehmed	Hacı Ömer
Ali	Mustafa	Ali
İbrahim Kelle Ali	Mehmed	Çoban Ebubekir
Abdullah	Ebubekir	Mehmed
Senadil Ömer	Mustafa	Mahmud
Abdullah	Mehmed	Abdullah
Mehmed	Hacı Süleyman	İmrasıoğlu Hüseyin
Mehmed	Ali	Mehmed Efendi
Hüseyin	Mehmed	Abdullah
Ahmed	Ali	Mehmed
Ömer	Mustafa	Tognalı Muaffak?
Mustafa	Ahmed	Mehmed
Halil	Süleyman	Asi Hasan
Paçal Hasan	Molla Mehmed	Katırcı Mehmed
Veli Seyid Abdullah	Mehmed	Muallim Subaz
Mehmed	Mehmed Yunusoğlu Ahmed	Ahmed
Mustafa	Ahmed	Ahmed
Mehmed	İsmail	Mehmed

Hane Reislerinin Meslekleri

Ahırlı Köyü hane reislerinin meslekleri temettuat defterlerinde açıkça kaydedilmiştir. 1844 yılında 177 hane, yani yaklaşık 885 civarında bir nüfusa sahip olan Ahırlı'da yaşayan hane reislerinin icra ettikleri mesleklerin hemen hemen tamamı ziraat ve hayvancılık üzerinedir. Zira Osmanlı döneminde köylerde, istisnaları mevcutsa da halkın büyük bir kısmı geçimini genellikle tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Bununla birlikte ziraat yapacak toprağı olmayan bazı köylülerin de ırgatlık, çobanlık veya hizmetkârlık gibi alanlardan gelir sağladıkları görülmektedir. Ancak yine de Ahırlı

Köyü'nde icra edilen meslekler arasında en fazla tercih edileni çiftçiliktir. Çiftçi olarak kaydedilenlerin tamamı arazi sahibidir. Çiftçilik dışındaki mesleklerle uğraşanların tamamı ise tahıl üretimi yapacakları bir araziye sahip değildir[1].

Ahırlı'da babaları vefat ettiği için defterlere hane reisi olarak kaydedilmiş küçük yaşta 20 yetim erkek çocuk vardır. Diğer taraftan hane reisinin haiz olduğu fiziksel ya da sosyal durumu mesleğini yapabilmesine elverişli değilse meslek kaydı bölümünde bu duruma dair bir kayıt düşülmektedir. Bunların büyük bir kısmı da ırgatlıkla meşguldür. Bununla birlikte geri kalan hane reislerinin herhangi bir meslekle meşgul olmadığı görülmektedir. Bunlardan bir kısmı çeşitli özürleri sebebiyle iş göremez nitelikte olup, %11'i'de babaları vefat ettiği için defterlere hane reisi olarak kaydedilmiş küçük yaştaki yetim erkek çocuklardır. Ahırlı Köyü'nde ziraat dışında başka meslek kollarının mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte demircilik mesleği ile meşgul olan bir hane reisinin mevcut olduğu görülmektedir. Demirciliğin köyün ziraatta kullandığı vasıtalar ve aletlerin temininde veya tamirindeki talepleri karşılamak maksadıyla yapıldığı düşünülebilir[2]. Köyden 25 genç askere gitmiş ve bunlardan 4 tanesi askerden firar etmişler.

II-Hayvancılık

Hayvancılık XIX. Yüzyılda Anadolu'da en önemli ekonomik faaliyetlerden birisi olarak görülmektedir. Osmanlı şehir, kasaba ve köylerinde pek çok aile kendi günlük süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılamak için birkaç sağmal koyun ve keçi beslemekteydi. Aynı zamanda hayvanlar et, süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılamanın dışında gübre, yük taşıma, çift sürme, harman dövme işlerini görme gibi işlerde kullanılmaktaydı. Osmanlı toplumunda örneği az görülse de pazar için et, yağ, süt, deri ve yapağı üretmek üzere hayvancılık temel bir faaliyet olarak icra edilmekle birlikte, Anadolu'nun iklim ve ziraat şartları hayvancılığın daha çok ziraata bağlı olarak yapılmasını gerektirmektedir. XIX. Yüzyılda Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Ahırlı Köyü'nde ziraî faaliyetlerin yanında hayvancılık da yapılmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, Ahırlı Köyü'nde yaşayan

[1] Hüseyin Muşmal, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Çumra'nın SosyoEkonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Temettuat Defterine Göre)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* s.258.
[2] Muşmal, gös.yer.

hanelerin büyük bir kısmı hayvan sahibidir. Nitekim 1844 yılına ait sayımlara göre Ahırlı'da ikamet eden 13 hane hayvan sahibi değilken, %92,6'sı gibi büyük bir kısmı küçük veya büyükbaş hayvan beslemektedir. Ahırlı'da hayvan sahibi olan her hanenin bir eşeği bulunmaktadır. Tarım arazisi fazla olan ve ekonomik durumu iyi olan ailelerin bir çift öküzü bulunmaktadır.

Tablo 3: Ahırlı Köyü'nde Hanelerin Hayvan Sahibi Sayısı.

Toplam Hane Sayısı	177	%100
Hayvan Sahibi Olan Haneler	164	%92,6
Hayvan Sahibi Olmayan Haneler	13	%7,4

III-Tarımsal Faaliyetler Arazi Dağılımı

XIX. yüzyılda, Osmanlı'nın verimli ve geniş topraklarının çok azında tarım yapılmasına rağmen ekonomi büyük ölçüde tarıma dayanmaktaydı. Halkın önemli bir kısmı geçimini tarımdan sağlamakta olduğu gibi hazine gelirlerinin büyük kısmı da ziraî ürünlerden alınan vergilerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla devletin ihracatını da yine bu ürünler teşkil etmekteydi[3].

Ahırlı 1200 metre rakımlı engebeli bir araziye kurulmuştur. Yerleşim yerinin tarım toprakları dalgalı düzlüklerden meydana gelir. Ahırlı köyünün 1844 yılında toplam ekilebilir arazisi 2.578 dönümdür. Bu sayı arazi sahibi 162 haneye bölündüğünde hane başına düşen arazi büyüklüğü 15,9 dönümdür.

Tablo 4: Ahırlı Köyü'nde Hanelerin Arazi Sahibi Sayısı

Toplam Hane Sayısı	177	%100
Arazi Sahibi Olan Haneler	162	%91,5
Arazisiz Haneler	15	%8,5

[3] Donald Quataert, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Gelişme", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye

Sonuç

XIX. Yüzyılın ilk yarısında Bozkır kazasına bağlı en büyük köylerden birisi olan Ahırlı köyü 177 haneden oluşan bir köydür. Ahırlı'da yaşayan haneler, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi geçimini ziraat ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Bu dönemde ziraat ve hayvancılık dışında bazı faaliyetlere rastlanmakla birlikte bu faaliyetlerin temel geçim alanı olmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşim yerinden büyük bir şehir veya kasaba gibi ticari bir hayat söz konusu değildir. 19. Yüzyıl Anadolu köylerine oranla Ahırlı köyünün büyük bir köy olduğu söylenebilir. Ahırlı'da yaşayanların büyük çoğunluğu toprak sahibi olmakla birlikte toprağı olmayanlar ise ya hizmetçilik yapmış ya da köy dışında çalışmaya gitmişlerdir. Askere giden 25 gençten 4 tane firar edenin çıkması oldukça yüksek bir rakamdır.Ahırlı bugün bir ilçe merkezi olduğu ve XIX. yüzyılın ortalarında önemli bir nüfusa sahip bulunduğu bilindiğine göre, XIX. yüzyılda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik göstergelerin bir çekim alanı oluşturduğu söylenebilir. Hatta bu tarihlerde küçükbaş hayvancılığın ve özellikle koyun yetiştiriciliğinin yaygın ve yoğun olarak yapılmış olması bu kanaati desteklemektedir. Ahırlı Köyü'nde gerek ziraî faaliyetlerin yürütülebilmesi maksadıyla ve gerekse hanelerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla küçükbaş hayvancılığın yanı sıra büyükbaş hayvancılık da yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Bu özelliklerin dışında Ahırlı'da yetiştirilen hayvanlar üzerinden bir değerlendirilme yapılırsa, XIX. yüzyılın ortalarında Ahırlı'da yaşayan ailelerin, ortalama bir çift öküzü, bir binek hayvanı ve bir ineği ile ellerindeki arazilerinde asgari geçimlerine yetecek ölçekte tahıl üretimi gerçekleştiren tipik bir Anadolu köylüsü olduğu söylenebilir[4].

[4] Muşmal, a.g.e. , s.274.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Kaynakları
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliye Nezareti Temettuat Defterleri (ML. VRD. TMT)
Nr. 09844
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nüfus Defterleri, NFS. d.
Sıra Nu:3321
II- Diğer Kaynaklar

GÜRAN, Tevfik, "Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840–1910", XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, İstanbul 1998, s. 63–127.
MUŞMAL, Hüseyin, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Çumra'nın SosyoEkonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Temettuat Defterine Göre)", Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
QUATAERT, Donald, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Gelişme", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

BOZKIR AYAKLANMASINDA MEŞRUİYET VE OTORİTE KRİZİ

LEGITIMACY AND AUTHORITY CRISES DURING BOZKIR UPRISING

Ali ACAR [*]
Habib AYDIN [**]

Öz

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu'da çıkan ayaklanmalardan "Bozkır Ayaklanması" meşruiyet ve otorite krizleri bağlamında tartışılacaktır. Son dönemlerinde karşılaştığı iktidar-meşruiyet krizi tarafların (İstanbul-Ankara) hükümetlerinin temellendirilmeleri ve yaklaşımları ile irdelenmeye çalışılacaktır. İstanbul hükümeti Bozkır Ayaklanmasını desteklemiş ise de Ayaklanma başarıya ulaşamamıştır. Bozkır Ayaklanmasının bastırılması, Ankara Hükümeti'nin Otoritesini askeri yöntemlerle sağladığını göstermektedir. Rıza ve itaat unsurlarının zayıf kalması kısa süreliğine de olsa Konya ve Bozkır bölgelerinde meşruiyet ve otorite krizinin yaşandığını göstermektedir..

•

Anahtar Kelimeler
Meşruiyet, Otorite, Bozkır Ayaklanması

•

Abstract

in this study, the rebellions of the Ottoman Empire in Anatolia in the last period, "Bozkır Uprising" will be discussed in the context of the crisis of legitimacy and authority. Recently, the legitimacy crisis facing the ruling-parties (Istanbul-Ankara) will be analyzed by them and based approach of the government. Bozkır The Istanbul government supported the uprising did not reach the success of the uprising. Bozkır suppression of the uprising, shows that the Ankara government authorities provide the military means. to remain weak in the short-term element of consent and obedience shows that although there Konya and crisis of legitimacy and authority of the bozkır

•

Keywords
Legitimacy, Authority, Bozkır Uprising

[*] *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu yönetimi, alacar@selcuk.edu.tr.*
[**] *Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Silopi MYO, pamukkale_9@hotmail.com.*

GİRİŞ

Meşruluk ve otorite kavramlarının tarihi, en büyük organizma olan devletin tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bir devletin varlığı yada devamının sağlanması bu iki kavramların anlam içeriğine yüklenen mana kadar değer içermektedir. Kavramların dönemsel hareketlerden bağımsız düşünülemeyeceği gibi beraberinde ortaya çıkardıkları sonuçlarda hareketler üzerinde etkilidirler.

Meşruiyet'i zayıflamış bir devletin otoritesi de kaçınılmaz olarak sarsılmaya başlayacaktır. Genellikle olağanüstü durumlarda ortaya çıkan hareketler, ayaklanmalar ve isyanlar bu kavramların akademi çevrelerince tartışılmasına da neden olabilmektedir.

Çalışmamızda "Bozkır Ayaklanması" olarak tarihte yer edinen olayın ortaya çıkış nedenleri belli kavramlar etrafında analiz edilmeye çalışılacaktır. Bilindiği üzere Kuvay-ı Milliye Ordusu'na karşı Anadolu'nun belli başlı yerlerinde ayaklanmalar çıkmıştır. Osmanlı'nın son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında gelişen olaylar özellikle İstanbul hükümeti ile Ankara hükümeti arasında cereyan etmiştir.

Çalışmamız öncelikle olayların siyasal kavramlar açısından irdelenmesine çalışacak, sonrasında ise olayın taraflarının yorumları etrafında değerlendirmelerde bulunacaktır.

II.MEŞRUİYET KAVRAMI

Meşruluk yönetimi kolaylaştırma, sağlamlaştırma, istikrarlı ve daha etkili kılan bir etken olarak ifade edilebilir (Yiğitceoğlu, 2013: 46).

> *"Meşruiyet; bir iktidarın kararlarının ve eylemlerinin toplum nezdinde kabul görmesini ve toplum üyelerinin bu karar ve eylemlere itaat etmesini sağlayan bir dayanaktır. İktidar icin meşruiyetin yasamsal değerdedir; çünkü meşruiyet hem iktidarın varlık sebebidir, hem de iktidarın kendini idame ettirmesinin güvencesidir" (Çoşkun, 2007: 19-20).*

Yönetilenler, siyasal iktidarın kendileri adına bağlayıcı kollektif kararlar almaya hakkı olduğuna dair genel bir inanç güdüyorsa, o iktidarın yönetilenler nezdinde meşru olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir (Çoşkun, 2007: 21).

Çoşkuna'a göre Meşrulaştırma; toplum üyelerinin, devlete itaati ve devlete boyun eğmelerinde kendilerini sağlayacak bir nedenlerinin bulunmasını ifade eder. Meşru görülen devlete itaat bir görev sayılmaktadır (Çoşkun, 2007: 24).

III. OTORİTE KAVRAMI

> *"Otorite sözcüğünün kökeni İngilizce"deki "author" yani yazar kelimesinden gelmektedir. Kavram üretkenliği çağrıştırmanın yanı sıra, baskıcı kişi ya da sistemi tanımlamakta da kullanılmaktadır. Otorite kavramının Latince"deki karşılığı olarak "auctor" ın bir anlamı ise otoritenin yaptığı işin kalıcılığı konusunda diğer insanlara güvence verebilmesi şeklinde belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, otorite, yaptığı iş konusunda insanlara güvence verebildiği ölçüde başarılı olabilmektedir" (Sennett, 2011:28'den Aktaran: Yiğitceoğlu, 2013: 45).*

Otoriteyi kullanan ile otoritenin etkisindeki taraflar arasında güven duygusunda problem ortaya çıktığında, otoritenin yıkılabilir veya islerligini kaybedebilir. Bu durumu hazırlayan propagandaların etkisi büyüktür (Ayhan,2006: 34). Otoritenin etkin olması ve otoriteye dayanan kanunlara itaat edilmesi icin belirli sosyolojik sartların varlığı gerekir (Barry, 2004: 95'den Aktaran: Çoşkun, 2007: 19).

Otoritenin sahip olduğu temel özellik, uyulması ve itaat edilmesi gereken emir ve talimat yetkisine sahip olmasıdır. Bu yönüyle otorite kavramı, sadece cebir veya icbar anlamına gelen güç kavramından farklıdır. Sosyo-politik açıdan otoriteye itaat edilmesinin neden ve gerekçesi, otoritenin meşruiyet ile donatılmış olmasıdır (Bal, 2014: 253).

IV. BOZKIR AYAKLANMASI

İklim ve coğrafi yapısına rağmen Bozkır ilçesi ve köyleri; vatana, millete olan sadakatleri tarih boyunca Osmanlı padişahlarının gözünde büyük önem taşımıştır. Osmanlı padişahlarının otağlarını korumak için oluşturulan taburların geneli Bozkır ve köylerindeki askerlerden oluşturulmuştur (Arı, 2009: 72).

Cumhuriyet öncesi bölgede 26 Eylül-4 Ekim ve 22 Ekim-4 Kasım 1919 tarihleri arasında halkın çok küçük bir bölümünün katıldığı olaylar, Bozkırlılar'ı "isyancı" olarak göstermiştir

(seyitharun.wordpress.com, 2010). İlçede çıkan isyan, Padişaha bağlılık ile Kuva-yı Milliye hareketine karşı ilk teşebbüs olması ve diğer isyanlara zemin hazırlaması açısından önem taşır. Ayaklanma basit bir fırkacılık mücadelesi değil, Kuva-yı Milliye hareketi karşısında Damat Ferit Hükümeti tarafından organize edilen siyasal bir ayaklanmadır (Karaca, 2004: 170).

İstanbul Hükümetin'in ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kuva-yı Milliye hareketi karşısında başlattıkları bu propaganda halk üzerinde büyük oranda etkili olmuş ve İngiliz istihbarat raporlarında; Kuva-yı Milliye karşıtı bir durumun olduğundan söz ediliyordu (Sonyel, 1995: 47'den Aktaran: Karaca, 2004: 171).
Olayların yaşandığı dönemde ilçede yabancı ajanların, casusların faaliyet içinde oldukları bilinmektedir.

İstanbul hükümetine göre, "Teşkilat-ı Milliye" adı altında eylemlere girişenler de ya İttihatçı, ya da aynı kafadan insanlardı. Onlar eşkıya türünden kişilerdi. İstanbul hükümetinin milli teşkilata karşı geliştirdiği bu bakış açısı hızla büyüyen yeni güce karşı yürüttükleri propagandaların da temelini oluşturuyordu (seyitharun.wordpress.com, 2010). İstanbul Hükümeti'nin "eşkiya"[1] tanımlaması mevcut bir otoriteye karşı alternatif bir otoritenin geliştiğine dair belirtiler içerebilmektedir. "Teşkilat-ı Milliye" halk üzerinde meşruiyetini perçinleştirebildiği ölçüde İstanbul Hükümeti otorite krizi ile karşı karşıya kalabilecektir. Yaklaşık bir aylık dönemde Ankara Hükümeti'nin eski otoritesine kavuşması alternatif otorite üzerinde şiddet kullanılarak sağlanmaya çalışılmıştır.

Milli Mücadele döneminde Kuva-yı Milliye hareketine karşı Bozkır'daki isyanlar, Damat Ferit Paşa ve taraftarlarının örgütlemesi olarak ortaya çıkmıştır.Damat Ferit Paşa, Kuva-yı Milliye'ye karşı Anadolu'ya heyetler göndermiştir. Heyet başkanı Süleyman Şefik Paşa, "Kuva-yı Milliye'yi dağıtmanın çok kolay olduğunu, fakat bunun için kendisinin Harbiye Nazırı olması gerektiğini" açıkça belirtmiştir. Kısa bir süre sonra da talep ettiği Harbiye Nazırlığı görevi kendisine verilmiştir. Bu atamadan sonra, görev yeri olan Konya'ya bağlı Bozkır'da Kuva-yı Milliye karşıtı ayaklanmalar çıkmıştır. Birinci isyan, Damat Ferit Paşa'nın Anadolu'daki en büyük dayanaklarından Vali Cemal Bey'in desteğ ile 26 Eylül- 4 Ekim 1919 tarihleri arasında ortaya çıkmıştır. Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti kan dökmeden olayı kapatmak istemiş fakat başarılı olamamıştır. Asiler genel af ve Kuva-yı Milliye'nin bölgeden ayrılması istekleri ile 22 Ekim-4 Kasım 1919 tarihleri arasında ikinci kez harekete geçmişlerdir. Bu ikinci ayaklanma

[1] *"Toplumdaki belli gerilim ve kriz dönemlerinden beslendikleri için sadece varolan hak/haksızlıkları şiddet kullanarak düzeltmeye çalışan isyankârlardır*" (Hobsbawm, 2011: 20'den Aktaran: Bezci, 2006: 101).

Kuva-yı Milliye birliklerinin Bozkır'a gönderilmesi ile ancak bastırılabilmiştir (Karaca, 2004'den Aktaran: Altuntaş, 2013:16).

Konya'nın isyanlardaki önemini vurgulamak gerekirse; Konya, İkinci Ordu Müfettişliğinin merkezi durumunda idi ve burada bir güç mücadelesi yaşanmaktaydı. Mevcut hükümetin yeni siyasi şartlar gereğince uygulayacağı politikaların destek bulacağı bölgelerin başında Konya geliyordu. Konya bölgesi Hürriyet ve İtilaf Fırkası liderlerinden Zeynelabidin Efendinin nüfuzu altındaydı. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının en kolay şekilde örgütlendiği il Konya idi. Fırka, Sille ve Bozkır ilçelerinde de şubeler açarak faaliyetlerini yaymaya çalışmaktaydı (Avanas,1998: 60-64'den Aktaran: Karaca, 2004: 172).

Osmanlının son dönemlerinde merkezi hükümet (İstanbul hükümeti) yanlısı gibi görünen Nakşilerle, Kuva-yı Milliyeciler'in yanında olan Mevleviler arasında; "Bozkır ve çevresinde bulunan vakıflar ve gelirleri üzerinde yetkinlik" için yapılan nüfuz mücadelesini varlığı ve mücadelenin Nakşiler tarafından kazanıldığı bilinmekteydi (seyitharun.wordpress.com, 2010).

> *"Atalay, Sevr'in uygulanmaya çalışılmaya başladığı kaos ve kargaşa döneminde ayaklanmaya teşvik ederek yöre halkına "isyancı" damgasını vurduran Nakşiler; "Biz padişah için yaptık" diye dursunlar, Mevleviler aynı günlerde merkezi hükümete olan bağlılıklarını saraya mektup yazarak gösterdi*" (seyitharun.wordpress.com, 2010).

> Karaca'ya göre ; *"Bozkır isyanları; Milli Mücadele döneminin kargaşa ortamında başta Damat Ferit olmak üzere milli kuvvetleri yok etmeye azmetmiş Süleyman Şefik Paşa ve Cemal Paşanın önderliğinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının propaganda ve organizasyonu ile gelişen ve büyüyen bir hareket olmuş, fakat kısa sürede söndürülmüştür. Bozkır isyanları mahiyet itibarı ile çok büyük bir ayaklanma sayılamaz ise de, hem Kuva-yı Milliye düşmanlarının durumlarını göstermesi ve hem de Anadolu'da gelişen diğer isyanlara örnek teşkil etmesi açısından son derece kayda değer bir hadise olmuştur"*(Karaca, 2004: 183).

İsyanı tetikleyen nedenler arasında dönemin Konya Valisi Cemal Bey'in tahrikleri de önemlidir. Vali Cemal Bey, konyadan ayrılmadan önce bütün Konya'da olduğu gibi Bozkırlıların da dini ve milli duygularını Kuva-yı Milliye aleyhine tahrik etmiş,

kendilerine silah dağıtılarak milli kuvvetlere karşı gelinmesi konusunda yazılı emir vermiştir (seyitharun.wordpress.com, 2010). Konya ve özellikle Bozkır çevresinin İstanbul Hükümeti'nden yana sergilediği tavır Cemal Bey tarafından suistimal edilmiştir.

Vali Cemal Bey'in Konya'dan asker alımını engellenmesi gibi girişimleri milli kuvvetlere karşı savaş açmış olduğunu gösteriyordu. Bunda İkinci Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın da bir rolü olmalıdır (Karaca, 2004: 173). Tahkik heyeti başkanı Şefik Paşa'nın düşünceleri, konu ne olursa olsun halkın Saltanat'a bağlılığı ve Hükümet dışında milli kuruluşların uygulayacağı politikaların zararlı olduğu yönünde Afyon'da gazeteye verdiği demeçten anlaşılmaktaydı (Karaca, 2004: 174). Şefik Paşa'nın padişaha bağlılık ifadesi ile tanımlanan yöneten-yönetilen arasındaki meşruiyet ilişkisidir. Kavramı daha geniş şekilde açıklamak gerekirse meşruiyet-otorite içiçe ve biri diğerinden etkilenen süreçler olabilir. İsyan esnasında verilen telkinlerin etkisinde halk milli kuruluş(Kuvay-I Milliye) karşıtı ayaklanma içinde olmuştur. Yönetilen kesim (Bozkır Ayaklanmasında yer alanlar) soyut olarak düşünce dünyasında yöneteni Kuvay-ı Milliye olarak değil Padişah olarak benimsemiştirler. Bu benimseme beraberinde o yöneten iradeye karşı bağlılık, itaat, emir ve yasaklara uyma ya da tam tersine isyan, başkaldırı, ayaklanma, şiddet olarak ortaya çıkabilmektedir. Bozkır Ayaklanmaları sürecinde meşruiyet ve otorite krizinin şekillendiği söylenebilir.

Kriz[2], kavram olarak beklenmeyen durum, olağanüstü hal, planlanmayan iş/işlem ya da eylem-eylemsizlik gibi durumlar olarak tanımlanabilmektedir. Bozkır Ayaklanmasında meşruiyet krizi beraberinde otorite krizinin de doğmasına neden olmuştur.

Kriz yönetimi, aniden gelişen, risk, bunalım, stres, gerilim ve çatışmanın arttığı ve zamanın kısıtlı olduğu dönemlerde yöneticilerin karar almakta zorlandığı olağan dışı durumların iyi yönetilebilinmesini açıklayan bir modelidir (Tekin, 2015: 123). Bozkır Ayaklanmasında isyanın karşıt şiddet olarak bastırılması tercih edilmiştir. Kriz yönetimi olarak meşruiyetin, propaganda eli ile inşaa edilmesi sürecinin uzamasına ya da başarısız olmasına neden olabilir. Krize neden olan faktörler üzerinde şiddet kullanılarak kriz ortamından uzaklaştırılmaya çalışılmış ve başarılı olunmuştur.

[2] *"Kriz, örgütlerin çevrede meydana gelen değişimlere uyum sağlayamamasından dolayı ortaya çıkan stratejik açıklığın getirdiği, gündelik işleyişin ve mevcut yapının bozulmaya başladığı, hızlı karar almanın gerektiği ve yönetimin karar almakta zorlandığı bir süreç ve olağan dışı bir bunalım halidir" (Tekin, 2015: 122).*

V. SONUÇ

Çalışmamız siyasi kavramlardan meşruiyet ve otoritenin ilişkisini Bozkır Ayaklanması olayında açıklamaya çalışmıştır. Bir toplumun değerleri üzerinde yönledirmeler yapılarak ayaklanmaların olabileceği görülmüştür. İlçe'de o dönem ayaklananların bir bakıma Osmanlı Hanedanı'na ve özelinde padişah'a olan rıza-itaat ilişkilerini sürdürebilmek amacına sahip oldukları görülebilir.

Bir toplum içinde mevcut egemen/egemenlere karşı çıkan ayaklanmalar, isyanlar, şiddet olayları yine karşı askeri yaptırımlar ile çözülmeye çalışılmaktadır. Olağan dönemlerde, farklı siyasi düşünceler olayları tartışırken; olağanüstü dönemlerde diyalog kanalları kapalı olduğundan askeri yöntemler üzerinde çözümler üretilmeye çalışılmaktadır.

Bozkır Ayaklanması'nın kimliksel karakteriğine bakıldığında ırk, mezhep farklılığından ziyade dini özellikler taşıdığı görülebilmektedir. Padişah'a ve onun "Dini Lider" olmasından dolayı sahip olduğu "Halife" sıfatı isyancılar için moral değerine sahiptir.

Bir toplumda mevcut ideolojiye karşı alternatif bir ideoloji gelişme alanı kazanabildiyse beraberinde çatışma kaçınılmaz olabilir. Osmanlı adına İstanbul Hükümeti mevcut ideolojinin koruyucusu iken Ankara Hükümeti alternatif ideolojinin savunucusu durumundadır. 1919 yılında "Bozkır Ayaklanması"nın sahip olduğu ideolojinin 1923'e gelindiğinde berataraf edildiği görülebilir.

KAYNAKÇA

ALTUNTAŞ, Y. S. 2013. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Milli Mücadele'de Konya. Tarih Metodolojisi II Ödevi.

ARI, V. 2009. 1919-1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi, Sosyal ve İktisadi Sebepleri ve Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AYHAN, S. 2006. İktidar ve otorite kuramları açısından öğretmen ve öğrenci ilişkileri (Konya alan araştırması). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BAL, H. 2014. Siyaset Teorisinde "Otorite" Kavramı, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2 Winter 2014, p. 247-255, Ankara.

BEZCİ, B 2006. İsyanın Sosyo-Politik Tarihselliği: Eşkıyalar, Partizanlar ve Teröristler, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No: 7 S. 99-110

Çoşkun, A. 2007. Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

KARACA, T. H. 2004. Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 16,s. 169-190

https://seyitharun.wordpress.com/2010/07/17/bozkir-ayaklanmasi/ 17 Temmuz 2010 Erişim Tarihi: 19.04.2016

TEKİN, Ö. F. 2015. Kriz Yönetimi ve Kamu Yönetimi İçin Önemi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 18(2), 119–135.

YİĞİTCEOĞLU, E. 2013. Türk Örgüt Kültüründe Otorite ve Otorite İlişkileri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

BOZKIR AYAKLANMASININ KONYA MİLLİ MÜCADELESİNE ETKİSİ

Sevgi BAYAT [*]

Öz

Konya Milli Mücadele tarihi içerisinde en çetin psikolojik çekişmelerin yaşandığı şehir olmuştur. Halkın mücadele fikrine geri durması ve mücadelenin içerisinde var olma çabalarının hep bir güç tarafından engellenmeye çalışılması Konya'nın mücadeleye katılımının geç olmasına sebep olmuştur. Milli Mücadelenin en yoğun dönemlerinde çıkan Konya isyanları mücadelenin farklı yönlere kaymasına sebep olmuştur. Bu isyanlardan Bozkır isyanları alan olarak dar bir alanda meydana gelmiş olsa da etkileri Konya mücadelesini kesintiye uğratmıştır. Makalede genel olarak Bozkır ayaklanmalarının Konya mücadelesine etkileri anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Konya, Milli Mücadele, Sosyal Etkenler, Bozkır, Ayaklanmalar

Abstract

Konya, the city has been experiencing the most difficult psychological contention in the National Struggle history. He backed off the idea that the struggle of the people and their efforts in the struggle have always attempted to prevent a power struggle led to a late participation in Konya. Konya rebellion in the national struggle the most intense period of fighting has led to a shift in different directions. Although the effects of this game Steppe riots have occurred in a narrow space as the area has interrupted the fight Konya. The overall effect will be explained in Konya fight the insurgency in Article steppe.

Keywords

Konya, the National Struggle, Social Factors, Steppe, riots

[*] *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,history-tarih@hotmail.com*

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'yu kendi aralarında paylaşmaya karar veren İtilaf Devletleri'nin öncelikle işgal etmeyi düşündükleri yerlerden biri de Konya'dır. Çünkü Konya, Anadolu'nun güneyindeki vilayetleri İstanbul'a bağlayan ayrıca batıya da açılabilen önemli bir kavşak noktasıdır. Bu itibarla eğer Anadolu'da hâkimiyet kurulmak isteniyorsa Konya'nın mutlaka elde tutulması gerektiğine inanan İngilizler, mütarekenin hemen ardından Konya'ya kontrol subaylarını gönderdiler.

Konya'nın Anadolu-Bağdat demiryolu geçiş yolu güzergâhı üzerinde bulunması, aynı zamanda Anadolu'nun jeopolitik konumu olarak merkezinde yer alan bir şehir olma özelliğini koruması, bunların yanında Konya halkının üzerinde dini söylemlerin belirleyici etken olması sebebi ile gözlerin Konya'ya çevrilmesi kaçınılmaz olmuştur.[1]

İstanbul Hükümeti Konya halkına her zaman yakın olma gayreti içerisinde olmuştur. Anadolu'da Milli Mücadele'nin aşamalı olarak etkileri görülmeye başlayınca mücadele fikri Konya halkına da etki etmeye başlamıştır.[2]

Ancak Konya halkının Milli Mücadele fikri etrafında toplanabilmesi çok kolay olmamıştır. İstanbul Hükümetinin baskıları, Vali Cemal Beyin işgal yanlısı tutumları, halkın uzun yıllar işgal görmemiş Konya topraklarında nasıl bir mücadelenin başlayacağını çok fazla göremiyor olması Konya halkının mücadeleye geç kalmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Konya'nın mücadeleye destek vermemesi için yoğun çabalar gösterilmiştir. Bu çabalar beraberinde isyanları getirmiştir. Bozkır ayaklanmaları, Delibaş Mehmet ayaklanması gibi ciddi tehditler Konya'yı mücadele döneminde hayli uğraştırmıştır.

1.İstanbul Hükümeti ve Konya Valisi Cemal Bey'in Bozkır İsyanlarına Etkileri

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ülke genelinde başlayan işgal hareketlerine karşı İstanbul Hükümeti'nin kayıtsız tutumu işgallerin bir anda yurdun her yanının sarmasına sebep olmuştur. Bu işgaller karşısında bir direniş

[1] Sevgi Bayat,Milli Mücadele Döneminde Konya Halkının Durumu ve Babalık Gazetesi,Ankara,2015,s.8
[2] Sevgi Bayat,a.g.e,s.9

mekanizması olarak ortaya çıkan Mustafa Kemal ve Kuva-yi Milliye ruhu İstanbul Hükümeti'nin en çok uğraştığı durum olmuştur.

Konya işgal dönemlerinde İngiliz ve İtalyan işgali ile karşı karşıya kalmıştır. İngilizler, mütarekenin hemen ardından Konya'ya kontrol subaylarını gönderdiler. 7 Ocak'ta İtalyanların Konya İstasyonu'nu kontrol etmelerinin ardından, 18 Ocak 1335(1919)'te İngilizler mütareke hükümlerini gerekçe göstererek demiryolu hattını kontrol etmeye başladılar.[3]

İtalyanlar 7 Ocak 1919'da Konya istasyonunu işgal etmişlerdir. Asıl işgal ise 26 Nisan 1919 başlamıştır.[4] Bu işgal girişimleri karşısında İstanbul Hükümeti hiçbir şey yapmadığı gibi işgal yanlısı politikasıyla öne çıkan vali Cemal Bey'i de Konya'ya atamıştır. Bu atama ile birlikte Konya'da Milli Mücadele döneminin en talihsiz günleri başlamıştır. Cemal Bey Konya'da yaptıkları ve Ermenilere karşı sıcak tutumu sebebi ile Artin Cemal lakabı ile anılmıştır.

Vali Cemal ve İstanbul Hükümeti'nin Konya civarındaki politikası halkı Milli Mücadeleye karşı uzak tutmak, Kuva-yı Milliye hareketini kötülemek ve Mustafa Kemal' e taraftar toplanmasını engellemektir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra gerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ve gerekse Damat Ferit Hükümeti'nin düşmanlık hedefi daimi olarak Anadolu'da yapılanmaya çalışan Kuva-yı Milliye hareketi olmuştur. İstanbul hükümetine göre Anadolu'da "Teşkilat-ı Milliye" adı altında eylemlere girişenler de İttihatçı, ya da aynı zihniyetten insanlardı. Bu insanların tamamını eşkıya türünden kişiler olarak isimlendirilmiştir.[5]

İstanbul Hükümeti ve işgal kuvvetlerinin birlikte yürüttükleri politikalar ile Konya'nın İstanbul yanlısı olduğu, direniş ruhunun yanında olmadığı izlenimi uyandırılmaya çalışılmıştır. Bu söylentiler zamanla doğrulanmaya başlandı. Vali Cemal

[3] Ahmet Avanas, a.g.e,s.29
[4] Yurt Ansiklopedisi 7,Anadolu Yayıncılık,İstanbul,1983,s.5137
[5] Tarık Zafer Tunaya, "Mütareke Döneminin Özellikleri (1918-1922)", Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan 2, İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul 1982, s.407-408

Beyin ikinci kez Konya'ya vali olarak atanması Konya'da Kuva-yı Milliye karşıtlarını artırdığı gibi isyancıların kısa sürede taraftar bulmasını sağlayacak ortamı da hazırlamıştır.

Bu dönemde Anadolu'nun çeşitli şehirlerine Nasihat Heyetleri gönderilmiştir. Bu heyetler işgallerin geçici olduğunu, halkın telaşlanmamasını ve işgallere tepki vermemeleri konularında halka nasihatlerde bulunuyorlardı. Bu heyetlerden biriside Konya'ya Süleyman Şefik Paşa önderliğinde gönderilmiştir.

"Milli Mücadeleyi İttihatçı girişimi olarak algılayan ve engellemeye çalışan valilerin şikayetleri üzerine Anadolu'nun çeşitli yerlerine heyetler göndermeye karar veren hükümet, Konya'ya da Süleyman Şefik Paşa heyetini gönderme kararı aldı. Fakat, ne kadar ilginçtir ki, Süleyman Şefik Paşa'nın görevinden döner dönmez Harbiye Nazırı olarak tayin edilmesi ile birlikte Konya'da Kuva-yı Milliye'ye karşı örgütlenmeler ve ayaklanmalar başladı."[6]

27 Temmuz 1919 tarihinde Konya-Afyon-Antalya vilayetlerine Süleyman Şefik Paşa heyeti ulaşmıştır. Heyetin dolaşacağı yerler içinde en önemli merkez Konya olarak görülmüştür. Konya'nın önemi hem İstanbul Hükümeti'nin nüfuz bölgesi olması, Konya'nın konumu itibariyle önemli bir noktada bulunması, aynı zamanda bölgede ortaya çıkan mülki ve askeri otoriteler arasında meydana gelen çatışmalardan kaynaklanıyordu. Diğer taraftan hükümetin İtilaf Devletlerinin şekillendirdiği siyasi şartlar gereğince uygulayacağı politikaların destek bulacağı bölgelerin başında Konya geliyordu. Çünkü, Konya bölgesi Hürriyet ve İtilaf Fırkası liderlerinden Zeynelabidin Efendinin nüfuz bölgesi idi. Zeynelabidin'nin etki alanın geniş olması mütareke döneminde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının en kolay şekilde örgütlendiği ilin Konya olmasını sağlamıştır. Fırka zamanla gücünü artırmıştır ve Sille, Bozkır ilçelerinde de şubeler açarak faaliyetlerini yaymaya çalışmıştır.[7]

57. Fırka Komutanı Albay Mehmet Şefik (Aker), Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları için *"Millî Mücadele uğrunda, vatanî fedakârlıktan kaçınanlar, çoğu zengin*

[6] Taha Niyazi Karaca, *"Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları"*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 16 Yıl : 2004/1,s.171
[7] Ahmet Avanas,a.g.e, s.60-64

ve ticaretle uğraşanlar, bazı Hürriyet ve İtilâf mensupları, icra kuvvetinin ve hükümet nüfuzunun millî ellere geçmesini hazmedemeyen hükümet ileri gelenleri"[8] diyerek parti üyelerini eleştirmiştir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Konya 'daki faaliyetleri Müdafa-i Hukuk gruplarının birlikte düşmana karşı birlik olma düşüncesine karşı çıkmak, Kuva-yı Milliye ruhuna karşı cemiyetlerle iş birliği yapmak ve Halife yanlısı tavır sergilemek Fırka'nın genel siyaseti olmuştur.[9]

Bu faaliyetleri en çok destekleyenlerden birisi Cemal Bey olmuştur. Cemal Bey, hem Hürriyet ve İtilaf Fırkası hem de İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne mensup olması Kuva-yı Milliye karşıtı fikirlerin toplumda benimsenmesi için elinden geleni yapmıştır. Vali Cemal Bey Konya'dan asker alımının engellenmesi için jandarma ve polis teşkilatına emir vermiş, Konya'da mücadeleye katılım olmaması için bütün yolları tıkamaya çalışmıştır. Bütün bunlar Cemal Bey'in milli kuvvetlere karşı savaş açmış olduğunu gösteriyordu.

Süleyman Şefik Paşa heyetti Konya'ya gelerek burada değerlendirmelerde bulunmuştur. İstanbul'a döndüklerinde Konya halkının milli kuvvetlerin yanında olmadıklarını, padişah ve halifeye son derece bağlı oldukları raporunu sunmuşlardır.

Vali Cemal bey ve Zeynelabidin'in bu tarihten sonraki bütün çalışmaları halkı Milli Mücadele'den uzak tutmak, milli kuvvetlere karşı halkı ayaklandırmak ve isyanlara zemin hazırlamaktır.

2.Birinci Bozkır Ayaklanmasının Çıkması

Konya valisi Cemal Bey, Temmuz ayından itibaren yaptığı şikayetlerde bölgede Kuva-yı Milliye hareketinin etkin olmaya çalıştığına dair bilgileri hükümete düzenli olarak iletiyordu. Cemal Bey'in verdiği bilgilerle Konya'daki gelişmeleri takip etmeye çalışan İstanbul Hükümet'i, aynı zamanda valinin kışkırtıcı bilgileri doğrultusunda çalışmalar yürütüyordu. Örneğin, vali Cemal Beyin 21 Eylül 1919 tarihinde Beyşehir'de

[8] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli, İstanbul, 1976, s. 97-98
[9] Tarık Zafer Tunaya,Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt II Mütareke Dönemi,2015,s.422

bulunan Süvari Alayı Kumandanı Sami Bey'in Kuva-yı Milliye'ye katıldığını ve alayın lağvedilmesi gerektiğine dair gönderdiği tel üzerine hükümet hızlı bir şekilde alayın kaldırılmasına dair kararı aynı gün Harbiye Nezareti'ne bildiriyordu.[10]

Cemal Beyin milli kuvvetlere baskısı zamanla daha çok artmaya başlayınca Heyet-i Temsiliye, milli kuvvetleri örgütlemesi için Albay Refet Beyin Sivas'tan Konya'ya gönderilmesi kararını almıştır. Refet Beyin Konya'ya gönderilmesi kararının öğrenilmesi üzerine birçok milliyetçi Vali Cemal Bey aleyhine birleşmeye başlamışlardı. Büyük bir telaşa kapılan Cemal Bey kendisini koruya bilmek amacı ile hapishanedeki mahkumları serbest bıraktırarak, bunları silahlandırmıştır.[11] Bu tür yıkıcı faaliyetler ile birlikte Konya'da çeteci güçler etkin olmaya başlamıştır.

Bu çalışmalar ile birlikte Milli Mücadele döneminde, Konya'nın adı sık sık yörede çıkan dinci ayaklanmalar ile duyulmaya başlamıştır.[12] Bu ayaklanmalardan Birinci Bozkır Ayaklanması 27 Eylül 1335(1919) tarihinde Vali Cemal Bey'in şehri Terke Mecbur oluşundan bir gün sonra başlamıştır ve 4 Teşrinievvel 1335(Ekim 1919) tarihine kadar devam etti. Milli Mücadeleye karşı yapılan bu ilk hareketin en büyük kışkırtıcıları; Vali Cemal Bey ile "Ayan" üyesi ve Nakşibendi tarikat şeyhlerinden olan Zeynel Abidin Efendi'dir. Bu isyanda Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Teali-i İslam Cemiyeti'ne mensup kişiler en ön saflarda yer almışlardır. Bu kişilerin başında Zeynel Abidin Efendi'nin kardeşi Şeyh Ziya ve kazalardaki akrabaları gelmiştir.[13]

Ayaklanmanın başrolünde Cemal Bey olduğu gibi, Zeynelabidin, Kürtoğlu Musa, Bademlili Hacı Halil ve Güzel Çavuş adlı üç kişiyle birlikte isyanı başlatmışlardır. Apa Dinek ve Hisarlık gibi köylerden topladıkları bine yakın köylü ile birlikte Bozkır'ı bastılar ve askerlik şubesinin deposuna girerek bütün silah ve cephaneye el koydular, bu yağma hareketleri içerisinde karşılarına çıkan jandarmaları esir alarak silahlarına el koymuşlardır.[14] Silahlara el konulmasının ardından kasabanın yanında bulunan baruthaneyi

[10] Taha Niyazi Karaca,a.g.m,s.175-176
[11] Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul 2000, s.254
[12] Yurt Ansiklopedisi,s.5140
[13] Ahmet Avanas, a.g.e, s.101
[14] Yurt Ansiklopedisi,s.5140

de ateşe verdiler. İsyan giderek büyümüş ve kasabaya sahip olduktan sonra ise Kaymakam Vekili Kamil Efendiyi öldürmüşlerdir.

Evleri yağmalamaya ve ateşe vermeye devam eden isyancılar isyanın başlamasından bir gün sonra Seydişehir'den gelen bir süvari bölüğüne de saldırmışlardır. Birçok askeri rehin almışlar, makineli tüfekleri de ele geçirmişlerdir. Bütün bu gelişmelerden sonra Konya'dan Bozkır'a bir öğüt kurulu gönderilmiştir. İsyancıların bağışlanacaklarına söz verildikten sonra isyan 4 Ekim 1919'da sona ermiştir.

3.İkinci Bozkır İsyanı ve İsyanların Konya Milli Mücadelesine Etkisi

Birinci ayaklanmanın bastırılmasının her şeyin bittiği anlamına gelmediği kısa sürede anlaşıldı. Asilerin ilk ayaklanma çıktığı dönemlerde yağma faaliyetlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirmeleri, yakıp – yıkmaları sonucunda halkı korkutmaları ve askerlerden aldıkları silahlar iştahlarını kabarttı ve dış destekçileri ile birlikte yeni bir isyan hazırlığına başladılar.

Ayaklanmanın etkisini fark eden Sivas Heyet-i Temsiliyesi önlem almaya karar verdi. Bu tedbirler kapsamında Afyon'da bulunan Karakeçeli Mürezesi'nin Seydişehir'e kaydırılması, XII. Kolordu'ya bağlı bazı küçük birliklerin Çumra ve Karaviran nahiyelerine yerleştirilmesi kararı alındı. Bu hazırlıkların yapıldığı haberi çok kısa bir sürede ayaklanmanın mimarlarına ulaştı. İstanbul'da bulunan Zeynelaibidin Hoca ile irtibatta olan Abdullah, Sabit ve Abdulhalim hocalar yeniden halkı kışkırtmaya başlayarak harekete geçtiler. İstanbul'un kışkırtmaları ise hız kesmeden devam ediyordu. İngiliz Muhipler Cemiyet'i başkanı Sait Molla'nın İngiliz İstihbarat Servisi'nin ajanı Rahip Frew'e gönderdiği mektuplarla isyanın bir an önce başlaması konusunda bilgiler veriliyordu.[15]

Birinci ve ikinci ayaklanmaların başında her daim Zeynelaibidin Hoca bulunmuştur. Halkın dini ve milli duygularını sömüren tavırları onun kısa sürede tanınmasını sağlamıştır. Rivayete göre Zeynelabidin cübbesinin altında küçük bir elektrik feneri ile gece, Bozkır dağlarında dolaşırken ayaklarının önünü aydınlatır, cahil

[15] Yurt Ansiklopedisi,s.5140

köylülerde bu ışığı görünce "nur" sanan halk onun üstün kuvvetleri olan bir hoca olduğuna inanırlardı.[16]

Milli kuvvetlerin Bozkır'ı kuşatma harekatına devam ettiği haberini alan Hisarlık ve Hocaköylü ahalisinden 70 kadar silahlı ve 200 kadar silahsız bir grup, başlarında Zeynelabidin Efendinin kardeşi Hoca Ziya ve akrabalarından Hocaköylü Abdullah, Sabit ve Abdülhalim hocalar ile Avdan şeyhlerinden Hacı Osman ve Talat ismindeki arkadaşları olduğu halde 22 Ekim 1919 tarihinde harekete geçerek Bozkır kasabasının etrafında toplandılar. [17]

İsyan tekrar etti ve asiler yeniden harekete geçmiş oldu. Kaymakamı yanlarına çağıran asiler Çumra ve Karaviran'daki birliklerin geri çekilmesini istedilerse de, teklifleri kabul edilmeyince kasabaları basmaya başladılar. Bu tarihten sonra asiler Bozkır'daki telgraf hatlarını kesmeye başladır.

Albay Refet Bey ile Afyonkarahisar'da birleşerek Aydın cephesine gitmek için yola çıkan On ikinci Kolordu Kumandanı Fahreddin Bey Bozkır hadisesinin tekrar ortaya çıkması üzerine Konya'ya dönerek Konya valisi ile yapılması gerekenler konusunda mütalaada bulundular. Afyonkarahisar'dan daha önce gelerek Bozkır ile Konya arasındaki Suğla gölünün kuzeyinde yaklaşık dört yüz kişilik bir kuvvetle hazır bekleyen Arif Bey kuvvetlerinin desteklenmesi kararı alındı.[18]

Asiler kuvvetlerini iyiden iyiye artırmaya başlayınca harap ettikleri mevki sayısı artmaya başlayınca sevk edilen orduların kullandıkları kuvvette artmıştır. Asilerin kayıpları artmaya başlayınca geri çekilmeye başlamışlar ve Akkilise mevkiine takviye kuvvetlerin gönderilmesi ile 25 Ekim'de yapılan çatışmalarda asiler hakim oldukları tepelerden uzaklaştırılmışlardır.

Yarbay Arif Bey komutasındaki birlikler 6 Ekim günü Balkova mevkiine karşı saldırıya geçtiler ve sayıları 2000'i bulan asilerle birlikte üç saat süren çatışmalar neticesinde isyanın durdurulmasını sağladılar. Yoğun çatışmalar sonucunda

[16] Fahrettin Altay, "Milli Mücadele Hatıralarım", Hayat Dergisi, Sayı: 3, İstanbul 1959, s.8
[17] İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, 1919-1921, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1974,s55
[18] Taha Niyazi Karaca,a.g.m,s.180

ayaklanmacıların ellerinde bulunan köyler teker teker ele geçirilmiştir. 4 Kasım 1919 tarihinde Arif Bey komutasındaki müfreze İkinci Bozkır Ayaklanması'nı bitirmiş bir şekilde Bozkır'dan ayrılmıştır.[19]

Bozkır isyanlarının bitmesi Konya Bölgesi'ndeki isyanların sonuncusu olmamıştır. Aradan bir süre geçtikten sonra başlayacak olan Delibaş Mehmet İsyan'ı da Konya'nın mücadele dönemi önemli sınavlarından birisi olacaktır.

Bütün bu isyan hareketleri Konya'nın mücadelede etkisini azaltmamıştır. Ancak mücadele ruhuna olan inancın oluşmasını geciktirdiği gibi aynı zamanda düşmana karşı harcanması gereken enerjinin iç isyanlara yönelmesine sebep olmuştur. Mondros Ateşkesi'nin ardından Anadolu'nun her bir noktası yoklukla mücadele etmeye başlamıştır. Bu şehirlerden biride Konya'dır.

Osmanlı Devleti 20.yüzyıla yorgun ve uzun süren savaşların bıraktığı etki birlikte girmiştir. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ile devlet elinde bulundurmuş olduğu askeri gücü büyük ölçüde kaybetmiştir. Ardından başlayan 1.Dünya Savaşı ile birlikte ağır savaş ve karşılıklı mücadele Osmanlı Devleti'nde ağır bir yorgunluğa sebep olmuştur. Halk savaşlardan yorgun düşmüş ve elindeki her şeyi savaşlar sırasında kaybetmiştir.

Anadolu'nun genel tablosu böyle iken Konya bu tablodan ayrı düşmemiştir. Savaşlardan yenik ayrılmış bir devlet, aynı zamanda her köşesi işgal edilmeye başlamış bir devletin neler yapacağını halk merakla beklemeye başlamıştır. Ardından Mustafa Kemal'in yaktığı kurtuluş ışığı ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır.

Anadolu'nun işgali haberleri gelmeye başladıkça Konya halkının bir bölümü merkezi hükümet olan Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısın da neler yapacağını beklerken, diğer bir kısım ise Milli Mücadele hareketini tanımaya çalışarak olayların boyutunu anlamaya çalışmaktaydı.[20]

[19] Yurt Ansiklopedisi,s.5140
[20] Sevgi Bayat,a.g.e,s.83

Milli Mücadele yıllarında Konya'nın siyasal yaşamını başlıca iki güç belirlemekte idi. Hükümet ve ordu temsilcisi olarak Konya'da bulunan asker ve sivil görevliler ile dini faktörü olan kişiler idi. Ancak, bu yıllarda, subay ve küçük memurlar Milli Mücadele yandaşı bir tutum takınırken yörede devletin en yüksek temsilcisi olan valiler, genellikle İstanbul yanlısı bir siyaset yöntemi izlemekte idiler. Bu durum dini yönü ağır basan çevrelerin daha da güçlenmesini sağlıyordu. Gerçekten de kısa sürelerle Vali vekilliği görevini üstlenen Mehmet Vehbi ve Fahrettin(Altay) Beyler dışındaki Konya Valileri Milli Mücadele'ye açıkça karşı çıkmışlardır ya da tarafsız kalma yolunu seçmişlerdir.[21]

Uzun zamandır işgal görmemiş bulunan Konya eşrafı, Milli Mücadele çabalarına karşı yer yerde ilgisiz idi. Eşrafın bu tutumunda Milli Mücadele'ye karşı bulunan Konyalı Zeynelabidin'in başını çektiği Hürriyet ve İtilaf Partisi ile Teali-i İslam Cemiyeti Konya örgütlerinin yaptıkları olumsuz propagandalar etkili olmuştur. Eşraf böyle düşünürken halkı Milli Mücadele'de bir araya getirecek olan Valilik makamında da Konya Vali Cemal Bey'in atanmasıyla çok fazla şanslı olamamıştır.[22]

Cemal Bey göreve başladığı günden itibaren Kuva-yı Milliye hareketini halka, 1.Dünya Savaşı'nın ve başarısızlığın sorumlusu olarak gördüğü "İttihatçı Hareket" olarak halka anlatmıştır. Bu amaçla Konya halkı üzerinde de ciddi etkisi bulunan başta Sait Molla, Papaz Frew, Şeyh Zeynelabidin Hoca gibi din adamları ve eşraftan destek alarak halkı Kuva-yi Milliye aleyhine kışkırtmıştır.[23]

Konya'nın diğer bir şanssızlığı da bir Nakşibendi Şeyhi olan ve Konya halkı üzerinde oldukça etkili tesiri bulunan Zeynel Abidin Hoca'nın var olmasıdır. Zeynel Abidi'nin Kuvâyi Milliye aleyhine cephe alması Konya için olumsuz olmuştur. Milli Mücadele yılları boyunca özellikle İngilizler ve İstanbul Hükümeti ile yakın bir ilişki içerisinde olan Zeynel Abidin Hoca Padişah Vahideddin'in ve Milli Mücadeleye karşı olanların gözdesi durumuna gelmiştir.[24]

[21] Yurt Ansiklopedisi, İstanbul,1983,s.5137
[22] Kamil Erdaha,Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler,Ankara,1975,s.267
[23] Tarık Mümtaz Göztepe, Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahdettin Mütareke Gayyasında, Sebil Yay. İstanbul 1969, s.79-82
[24] Cemal Kutay,İstiklâl Savaşımızın Manevi Ordusu,İstanbul,1977,s.81-82

Bir başka neden ise uzun zamandan beri düşman işgali görmemiş bulunan Konya ahalisi, özellikle eşraf olarak adlandırılan ileri gelenleri Milli Mücadele çabalarına karşı ilgisiz ve hatta yer yer karşı idi.[25] Bütün bu etkenler bir araya geldiği zaman Konya'nın Milli Mücadele'ye katılımının ne kadar çetin sınavlardan geçtiği görülmektedir.

Konya halkının Milli Mücadele etrafında birleşmeye başladığı sıralarda baş gösteren Bozkır Ayaklanmaları Konya'nın henüz başlayan mücadele ruhunun tekrar kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Halkın hem Vali düzeyinde Cemal Bey ile yönetilmesi bir yandan halkı mücadeleye uzak tutarken, bir yandan halk üzerinde dini etkenlerin hassas olduğu bilindiği için Zeynel Abidin gibi hocaların halk üzerindeki olumsuz tesiri hayli yüksek olmuştur.Ancak halkın özverili çabaları ile Konya halkı mücadelenin yer almıştır.

Sonuç

Bozkır İsyanları Milli Mücadele döneminin bölgesel olarak nitelendirilebilecek en etkili isyanlarındandır. Milli Mücadele Konya'sının karşılaştığı en etkili isyan hareketlerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Dar bir alanda çıkan bir isyan olmasına karşın halk üzerindeki manevi etkisi önemli ölçüde gelişmiştir. Halkın Kuva-yı Milliyenin gücünü anlaması ve halkın menfaati çalışan birlikler olduğunu görmesi açısından önemli bir isyan hareketi olarak Konya Milli Mücadelesi'ndeki yerini almıştır.

[25] Fahrettin Altay,On Yıl Savaşı(1912-1922) ve Sonrası,İstanbul,1970,s.222

BELÖREN KÖYÜ'NDE ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA UYGULAMALARI VE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

Rıza ÖZBÖLÜK [*]
Abdülkerim SAKA [**]

GİRİŞ

İnsan ve toprak ilişkisi geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettiren bir olgudur. Geçimin temel kaynağı olan toprağın daha verimli kullanımı devletlerin temel problemlerinden olmuştur. Bu kapsamda zaman zaman toprağa dayalı üretim yapan kesime devletler çeşitli destekler sağlamıştır. Bunlardan birisi de topraklandırma uygulamasıdır. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda da Türkiye'nin iktisadi açıdan kalkınması için gerçekleştirilen reformlar içerisinde çiftçiyi topraklandırma faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal alanda yaşadığı ve millî gelirin büyük kısmının topraktan elde edildiği Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gerek müstakil olarak gerekse başka kanunlar içerisinde toprak meselesi ele alınmıştır[1]. Çiftçiyi topraklandırma faaliyetine sadece ülkemizde değil muhtelif ülkelerde de rastlanmaktadır. Örneğin, İtalya'da 1950'de çıkarılan bir kanun ile çiftçiyi topraklandırma reformu uygulanmıştır[2]. Bu çerçevede Türkiye'de çiftçiyi topraklandırmaya yönelik en kapsamlı ve tartışmalı kanun 1945 yılında yasalaşan ve 28 yıl yürürlükte kalan 4753 sayılı *Çiftçiyi*

[*] *Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. rozboluk@selcuk.edu.tr*
[**] *Okutman, Selçuk Üniversitesi.*

[1] Bülent Köprülü, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun İhtiva Ettiği Hükümler ve Bunların Memleketin Toprak ve Ziraat Reformunun Tahakkukunda Oynadığı Roller" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* C. 18, S. 3-4 (1952), s. 786-789.

[2] Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, Güney –Doğu Anadolu Bölgesindeki Uygulama ve Örnekleme Sonuçlarıyla,* Kalite Matbaası, Ankara 1976, s. 20-21.

Topraklandırma Kanunu olmuştur[3]. Ancak Türkiye'de toprak üzerine yapılan reform denemeleri bahsi geçen kanundan daha önce ve yerel olarak da uygulanmaya çalışılmıştır. Söz konusu kanunlar içerisinde konumuz ile ilgili olarak zikredilmesi gereken ilk kanun 02.06.1929'da kabul edilen 1505 sayılı "*Şark Menatıkı Dâhilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun*"dur[4]. Kanun, doğu illerini kapsamasına rağmen Konya ili kırsalında da uygulama alanı bulmuştur. Fakat gerek uygulama gerekse sonuçları açısından önemli problemlere neden olmuştur.

Belören Köyü'nde Topraklandırma Uygulamaları

Kanunun Konya'daki en önemli uygulama alanlarından birisi Belören Köyü'dür. Belören, bugün Konya'nın Bozkır İlçesi'ne bağlı Sarıoğlan Belediyesi sınırları içerisinde yer alan bir mahalledir. Araştırmanın kapsadığı dönemde ise bir köy olarak Sarıoğlan/Belviran/Belören isimleri ile anılmaktadır.

Belören köylüsünün toprak ihtiyacı nedeniyle ilgili dönemde cari olan 1505 sayılı kanun çerçevesinde köylülere toprak dağıtımına karar verilmiştir. 1945 yılında Belören'de başlayan topraklandırma faaliyetleri, Konya İl İdare Heyeti'nin 20.11.1945 tarih ve 789 sayılı kararı ile Sarıoğlan Çiftliği topraklarından kamulaştırma yapılarak 1946 yılında başlamıştır[5]. Bu kapsamda Belören Köyü'nde bulunan 44601 dekarlık arazisi olan Sarıoğlan Çiftliği'nden 11478 dekarı sahiplerinde bırakılmak kaydıyla 33123 dekarlık arazi kamulaştırılmıştır. Kamulaştırılan araziler 1505 sayılı kanun çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış ve kendi adlarına tapuya bağlanmıştır[6]. Köyde 4753 sayılı yasaya göre arazi dağıtımı ise ilk olarak 1951 yılında gerçekleştirilmiştir[7]. Bu kapsamda Sarıoğlan Çiftliği'nden beş toprak sahibine ait 8826,740 dekar arazinin bir bölümü şahıslara, köyün tüzel kişiliğine ve hazineye tevzi edilmiştir[8]. Toprak dağıtımı yapılırken

[3] Kanunun amaçları üzerine değerlendirmelerin tenkidi için bkz. Çağlar Keyder, Şevket Pamuk, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler", *YAPIT,* S. 8 Aralık-Ocak 1984, s. 52-63; Kanun ve uygulaması hakkında bkz. Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.*

[4] Köprülü, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun İhtiva Ettiği Hükümler" s. 788.

[5] Konya Büyükşehir Belediyesi Tarım Daire Başkanlığı Arşivi, Bozkır Dosyası, 811/5166; 62470. (bundan sonra; KBBTDA,BD)

[6] KBBTDA,BD, 811/5155.

[7] KBBTDA,BD, 811/5155.

[8] KBBTDA,BD, *Bozkır İlçesi Sarıoğlan (Belören) Köyü'nde Mahkeme Kararı İle Toprakları Geri Alınan Ailelere Ait Liste.*

sadece köylünün ekonomik problemlerine çözüm bulma çabası güdülmemiş aynı zamanda sosyal ve beşerî bir mesele olan toplumun eğitim hizmetleri de göz önünde bulundurularak, köy okulunda okuyan öğrencilerin uygulama yapmaları ve öğretmenlerin geçimini temin edebilmeleri için de arazi tahsis edilmiştir[9].

Köy halkına dağıtılan bu topraklar gerek köyün bünyesinde barındırdığı sosyal sorunlar gerekse kanununun getirdiği problemler nedeniyle içinden çıkılamaz bir hâl almıştır. Dağıtılan toprakların eski sahipleri 1948 yılında mahkemeye müracaat ederek kendilerine istimlak sırasında herhangi bir ücret ödenmediğini yeni sahiplerin ellerindeki tapuların iptal edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Dağıtılan topraklar içerisinde beş hane reisine ait olan 8826,740 dekarlık arazi davanın konusu olmuştur. Bu arazinin büyük kısmı ekilebilir arazi olup hem köylüye hem de köy tüzel kişiliğine verilmiştir[10]. 1956 yılına kadar devam eden dava sonucunda söz konusu toprakların eski sahiplerine iadesine karar verilmiş ve 1969 yılında bu hüküm kesinleşmiştir. Ancak kararda eski toprak sahiplerinin arazi sınırları ve mevkilerinin tam olarak tespitine imkân olmadığına atıf yapılarak bu kişilerin kendi tercih edecekleri mevkilerden hakları olan büyüklükte toprak almalarına karar verilmiştir[11]. Mahkeme kararı ile köylünün elinde bulunan 8826,740 dekarlık tarla, mera ve orman arazisinin 2718,950 dekarı 30 aile başta olmak üzere hazine ve köy şahsiyetinden geri alınarak Abdullah Arısoy, Naciye Arısoy, Mehmet Arısoy, Ahmet İhsan Erdem ve Rabia Yücel arasında muhtelif miktarlarda paylaştırılmıştır. Geriye kalan 6107,790 dekarlık arazi ise köylünün elinde bırakılmıştır[12]. Bu karardan sonra köy halkının uzun yıllar devam edecek olan toprak mücadelesi de başlamıştır. Öncelikli olarak karar temyize götürülmüş, temyizden bir sonuç alınamayınca devlet kurumlarına dilekçeler yazılmak suretiyle köyün içerisinde bulunduğu ekonomik problemler anlatılmaya çalışılmış durumun çözüme bağlanması talep edilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 24.11.1972'de Karaman 70 nolu Toprak Dağıtım Komisyonuna

[9] KBBTDA,BD, *1964 Yılı Tablendikatifi.*

[10] KBBTDA,BD, *Bozkır İlçesi Sarıoğlan (Belören) Köyü'nde Mahkeme Kararı İle Toprakları Geri Alınan Ailelere Ait Liste.*

[11] KBBTDA,BD, 956/76 *Temyiz Mahkemesi I. Hukuk Dairesi Kararı*

[12] KBBTDA,BD, *Bozkır İlçesi Sarıoğlan (Belören) Köyü'nde Mahkeme Kararı İle Toprakları Geri Alınan Ailelere Ait Liste.*

verilmek üzere köydeki ekonomik değer tespit edilmiş ve tutanak altına alınmıştır. Buna göre;

Hane Sayısı	108
Aile Sayısı	170

Tablo1. 1972 yılı Belören Köyü Hane ve Aile Sayısı[13]

Köydeki Hayvan Varlığı	Adet
At	75
İnek	280
Öküz	60
Koyun ve Keçi	1200
Merkep	108

Tablo 2. 1972 yılı Belören Köyü Hayvan Varlığı[14]

Belören köyünde ailelerin sahip olduğu hayvan varlığı dikkate alındığında köyün ekonomik durumunun dilekçelerde de belirtilmiş olduğu şekliyle iyi olmadığı görülmektedir. Hayvan sayısının yetersizliğinin yanı sıra küçükbaş hayvan sayısından arazinin dağlık olup ekime elverişli olmadığı anlaşılmaktadır. Dağıtılan arazilerin geri alınması ise bu ekonomik durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu bilgiler Belören köyünün sosyo-ekonomik durumunu ve dağıtılan toprakların geri alınması sonrasında neden bu denli bir mücadelenin içerisine girilmiş olduğunu da açıklamaktadır.

1974 tarihli bir başka dilekçe örneğinde Belören köylüsünün toprak problemine daha yetkili bir ağızdan çözüm bulunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Konya valisi tarafından yazılmış olan dilekçede Bozkır Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından dağıtılan toprakların iptaline ilişkin kararın neden olduğu problemler sıralanarak hak sahiplerinin mağduriyetlerinin giderilmesine ilişkin görüşler rapor niteliğinde Köy İşleri ve Kooperatifler Başkanlığına iletilmiştir[15].

[13] KBBTDA,BD, *Karaman 70 Nolu Toprak Komisyonuna Verilen Belören Çiftçi Ailesi İle Hayvan Varlığını Gösterir Liste.*

[14] KBBTDA,BD, *Aynı Liste.*

[15] KBBTDA,BD, 70-5/85-74.

Köylülerin yazmış oldukları dilekçelerden anlaşıldığı kadarıyla toprakların eski sahiplerine dağıtımını müteakip ortaya çıkan temel problemler ise şunlardır: Eski toprak sahiplerinden Naciye Özsoy ve kızı Neriman Odabaşı, Konya'da ikamet ettiklerinden dolayı, mahkeme kararı ile geri aldıkları topraklarını, satma ve kiralama yolu ile değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Ancak toprakları kendi köy ahalisine değil komşu köylülere satmış ya da kiralamışlardır. Köy ahalisi, 1928 yılında Naciye Özsoy'un eşinin Belören köylülerince öldürülmesi ve bu nedenle Naciye Özsoy'un kendilerinden intikam almak için bu şekilde davrandığını düşünmektedirler. Arazinin başka köylülere satılması sonucu köyün arazisinin neredeyse tamamı diğer köylülerinin eline geçmiştir. Hatta köyde mevcut olan bazı evler de bu arazi sınırları içerisinde kalmıştır. Elde arazi kalmadığından köylüye ait hayvanlar da yayılıma çıkamamış ve böylelikle hayvancılık faaliyeti de durmuştur. Köy halkının gerek ekonomik geçim kaynaklarının ortadan kalkması gerekse komşu köylerle yaşadığı olumsuzluklar köy halkını göç etmek gibi radikal bir karar almaya itmiştir. Köy halkı öncelikle geçim kaynağı "yok edildiğinden" Konya merkez ya da kazalarında belirli araziler üzerinde topraklandırılmayı, bu olmadığı takdirde ise devletin uygun göreceği bir yere yerleştirilmelerini talep etmişlerdir[16].

Dağıtımı 1505 sayılı kanuna göre yapılmış olan bu toprakların mahkeme kararı ile geri alınması karşısında topraksız kalan köylüler bir araya gelerek Başbakanlık makamına bir dilekçe yazmıştır. Bu dilekçede dağıtımın 4753 sayılı kanuna göre yapıldığına vurgu yapılarak kendilerine dağıtılan toprakların zaman zaman ellerinden alındığını halen bazı davaların sürdüğünü belirtmişlerdir. Dilekçelerinde ayrıca toprak meselesinden dolayı mağdur olan köylülerin üç gruba ayrıldığını belirterek kendilerine hazineden arazi verilmesi ya da başka bir bölgeye iskân edilmelerini talep etmişlerdir[17]. Köy İhtiyar Heyeti de aynı hususta bir dilekçe ile köylünün perişan bir halde olduğu, geçimini sağlayabileceği bir zanaata da sahip olmaması hasebiyle dertlerine çözüm bulunması konusunda ümitvar olduklarını belirtmiştir. Köy Hizmetlerine verilen bir başka dilekçe ile de aynı problem dile getirilerek iskân konusunda Ege bölgesine gönderilmeleri talep edilmiştir[18]. Köy ahalisinin Ege bölgesine göç isteğinde Konya ve

[16] KBBTDA,BD, 811/6206, Ek 1.
[17] KBBTDA,BD, 5527-40391, (*Başbakanlık Yüksek Makamına Dilekçe).*
[18] KBBTDA,BD, 16-628.

çevresinden özellikle Aydın ve İzmir civarına yönelik mevsimlik göç hareketlerinin etkisi olabilir[19]. Köylünün bu konuda Başbakanlık makamına yazmış olduğu dilekçeleri ile göç etüt çalışmaları başlatılmıştır. Başbakanlık cevabında, köy halkının geçimini temin edecek başka bir yere iskân edilerek topraklandırılmaları yönündeki isteklerinin Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının sorumluluk sahasına girdiği bakanlığın ilgili kanunlar çerçevesinde yapacağı araştırmaların olumlu sonuç vermesi hâlinde meselenin yıllık çalışma programına dâhil edileceği belirtilmiştir. Yapılan yazışmalarda köyün 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 13/A ve 13/B maddeleri kapsamına girip girmediği soruşturulmuş ve köyün bu kanunun 13/A kapsamına girdiği, geçim sıkıntısı yaşandığı ve uygun bir yere nakledilmesi Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından uygun görülmüştür[20]. Bu karar üzerine köyde gerek topraklandırma gerekse nakil işlemleri için etüt çalışmaları başlamıştır. Topraklandırma çalışmaları 1617 sayılı Ön Tedbirler Kanunu'nun 8. maddesi ile ülke çapında toprak dağıtımı sona erdiğinden gerçekleşmemiş ve köyün nakledilmesi için inceleme yapılmıştır. Köyün naklinin 2510 sayılı kanunun Ek 1 ve Ek 2 maddesine göre yapılması konusunda karar alınmıştır. Köy Hizmetleri İl Müdürlüğüne bağlı bir harita mühendisi ve bir de topograf etüt için Belören köyüne gönderilmiş, köy halkına durum anlatılarak Belören köyünün 2510 sayılı iskân kanununun Ek 1 Maddesine girmediği Ek 2 maddesine göre işlem yapılması gerektiği belirtilmiş fakat köylülerin Ek 2 Maddesine göre göçe tabi olmak istememeleri neticesinde problem çözüme kavuşturulamamıştır[21].

---

[19] Tahsin Koçyiğit, Zekeriya Gündoğdu, Turgut Mazlum, "Aydıncılar" *I. Ulusal Doğanhisar ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu,* Ed. Muhittin Tuş, Kenan Peker, Yunus Tarı, 5-7 Ekim 2012. S. 189-196.

[20] KBBTDA,BD, 8265/861; KBBTDA,BD,742/7436.

[21] KBBTDA,BD,8265-861,*Tutanak,* Bahsi geçen 2510 sayılı kanunun Ek 1 maddesine göre iskân edilecek olan köylüler için yapılacak barınma yerlerinde kullanılacak malzeme ithali sürecinde köylüler bütün vergilerden muaf olacaktır. Ek 2 maddesinde ise; iskân edilenler bu vergilerden muaf edilmemesi ve nakliye masraflarının yarısının iskân edilenler tarafından karşılanması hükmü yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.
https://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12 (19.05.2016)

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli ekonomik problemlerinden olan toprağın daha verimli işlenmesi meselesi çeşitli hükümetlerin gündemini oluşturmuştur. Ancak gerek hazırlanan kanunlar gerekse de uygulamadan kaynaklanan problemler nedeniyle toprak üzerine yapılan çalışmalardan istenen sonuç elde edilememiştir. Belören Köyü'nde de toprak dağıtımına ilişkin uygulamadan kaynaklanan problemler hem köylünün hem de bazı kamu kurum ve kuruluşlarının gündemini uzun yıllar meşgul etmiştir. Köylünün toprak ihtiyacına 1505 sayılı kanun ile çözüm bulunmaya çalışılmış fakat kamulaştırma esnasında toprak sahiplerine bedel ödenmemiş olması ilerleyen yıllarda bu işlemin mahkeme kararıyla iptaline neden olmuştur. Mahkemenin iptal kararından sonra ortaya çıkan mağduriyet köylüyü çözüm bulmak adına resmî kurumlar nezdinde girişimde bulunmaya sevk etmiştir. Ancak yapılan yazışmalar ve istekler sonuçsuz kalmış, problemler mevcudiyetini korumuştur. Köylünün temel geçim kaynağı durumundaki toprak dağıtım uygulamaları ekonomik sorunlara çözüm bulamadığı gibi var olan ekonomik problemler sosyal bir meseleye dönüşerek köylünün göç etmesi meselesini gündeme getirmiştir. Bu girişimi de sonuçsuz kalan köy halkı hâlen bu problemin çözümünü beklemektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Konya Büyükşehir Belediyesi Tarım Daire Başkanlığı Arşivi, Bozkır Dosyası, 811/5166; 62470. (KBBTDA,BD).

KBBTDA,BD, 16-628.

KBBTDA,BD, 1964 Yılı Tablendikatifi.

KBBTDA,BD, 5527-40391, (Başbakanlık Yüksek Makamına Dilekçe).

KBBTDA,BD, 70-5/85-74.

KBBTDA,BD, 811/5155.

KBBTDA,BD, 811/6206, Ek 1.

KBBTDA,BD, 8265/861; KBBTDA,BD,742/7436.

KBBTDA,BD, 956/76 Temyiz Mahkemesi I. Hukuk Dairesi Kararı.

KBBTDA,BD, Bozkır İlçesi Sarıoğlan (Belören) Köyü'nde Mahkeme Kararı İle Toprakları Geri Alınan Ailelere Ait Liste.

KBBTDA,BD, Karaman 70 Nolu Toprak Komisyonuna Verilen Belören Çiftçi Ailesi İle Hayvan Varlığını Gösterir Liste.

KBBTDA,BD,8265-861,Tutanak.

Araştırma Eserler

KEYDER Çağlar- Şevket Pamuk, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler", YAPIT, S.8 Aralık-Ocak 1984, s. 52-63.

KOÇYİĞİT Tahsin, Zekeriya Gündoğdu, Turgut Mazlum, "Aydıncılar" I. Ulusal Doğanhisar ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu, Ed. Muhittin Tuş, Kenan Peker, Yunus Tarı, 5-7 Ekim 2012, s.189-196.

KÖPRÜLÜ Bülent, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun İhtiva Ettiği Hükümler ve Bunların Memleketin Toprak ve Ziraat Reformunun Tahakkukunda Oynadığı Roller" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 18, S. 3-4 (1952), s. 782-819.

TARAKLI Duran, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, Güney –Doğu Anadolu Bölgesindeki Uygulama ve Örnekleme Sonuçlarıyla, Kalite Matbaası, Ankara 1976.

Web

https://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12(19.05.2016)

DEMİRYOLLARI VE TARIMSAL GELİŞME: KONYA OVASI SULAMA PROJESİ ÖRNEĞİ

Emrah YILMAZ *

Öz

Bildirimizin konusu Konya'ya 1896 Temmuz'unda ulaşan Anadolu Demiryolları'nın, Konya Ovasını sulamak, tarımsal üretimi, ürün çeşitliliğini ve ekilebilir alanları arttırmak için giriştiği ve gerçekleştirdiği Konya Ovası Sulama Projesi'ni ve sulama projenin Konya kent merkezine ve çevresine etkilerini incelemektir. Bu bağlamda, Bozkır – Seydişehir arasında yer alan Karaviran (Suğla) Gölü'nün kurutulması ve Beyşehir Çayı'nın suları ile Çarşamba Suyu'nu Konya Ovası'na akıtılması maksadını taşıyan bu proje, Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından yapımına 1908'de başlanmış ve 1913 yılının sonunda bitirilmiştir. Sulama projesi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleştirilen Türkiye'nin ilk modern ve 20. yüzyıl genelinde de yapılan önemli sulama projelerinden biri olarak bilinmektedir. Araştırmamızda sulama projesinin etkilerini incelemek amacıyla, Konya Demiryolları ve demiryolunun Konya'ya ulaşması, ihale süreci, inşaatı ve uluslararası sermayenin demiryolları için verdiği mücadele açıklanmıştır. Daha sonra sulama proje öncesinde Konya Ovası'nda yapılan sulama girişimleri incelenmiş, Konya'daki mahalli yönetimlerin proje öncesi yaptıkları teşebbüsler değerlendirilmiştir. Projenin ihale süreci, yapımı ve inşaatından sonra ne şekilde işletileceği ve demiryolları ile sulama projesinin Konya ve mülhakatına etkileri çalışmamızda ele alınmıştır. Bu yönüyle projenin Konya'da tarımsal üretimin arttırılması ve kentsel doku ve yapının gelişmesinde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

•

Anahtar Kelimeler

Almanya, Anadolu Demiryolları Şirketi, Konya, Kentsel değişim, Konya Ovası Sulama Projesi

•

Abstract

The aim of this paper is to study the influence of Konya Plain İrrigation Project on Konya and its vicinity. Conducted by means of Anatolia Railways that reached Konya in July, 1896, Konya Plain Irrigation Project, aiming to irrigate Konya Plain as well as to enhance agricultural production and extend the cultivable land, is known as one of the most important irrigation projects worldwide in the 20th century, besides being the first modern irrigation project to have been carried out in Turkey, in the first quarter of the 20th century. The idea of the irrigation of Konya Plain actually dates back to the late 18th century and the first quarter of the 19th century. The project was given to Anatolia Railway Company and the agreement was signed on the 20th of November, 1907 -14. L. 1325 in Islamic Calendar-. The agreement, which was approved by Abdulhamid II with the promise that the project was going to be given to a company which has rendered significant services to the country and the government, was confirmed by him on the date of April the 30th, 1908.

•

Keywords

Germany, Anatolia Railway Company, Konya, Urban transformation, Konya Plain Irrigation Project

* Arş. Gör. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-mail: emrahh.yilmaz09@gmail.com.*

GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nin fabrikalardan sonra önemli simgelerinden biri de demiryolları olmuştur. Demiryolları ile birlikte, ulaşımda bir devrim yaşanmış, zaman, mekân ve uzaklık gibi kavramların insan zihnindeki anlamı değişmiştir. Demiryolları, dünyada hem emperyalizmin bir aracı olmuş hem de insan, kent yaşamı ile tarımsal yapıyı daha önce olmadığı kadar hızlı bir şekilde değiştirmiş ve dönüştürmüştür.[1] Demiryollarının, insan ve kent yaşamı ile tarımsal gelişmeye getirdiği değişimin önemli örneklerinden biri de Konya'da yaşanmıştır. Demiryolu raylarının Konya Ovası'nda uzanması kent tarihinde önemli bir kırılma noktasını ve 19. yüzyılın son yıllarında yaşanan yapısal değişimi açıklar niteliktedir.[2] Konumuz açısından önemli olan Konya Demiryollarının tarihsel gelişimine ve sürece değinmek konunun çok boyutlu şekilde anlaşılması için yararlı olacaktır.

1. Konya Demiryolları

Konya Demiryolları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege Bölgesi ve Batı Anadolu bölgeleri dışındaki en önemli demiryolu hattı olarak bilinen Anadolu Demiryolları'nın bir uzantısıdır. Anadolu Demiryolu hattı, 1888'de II. Wilhelm'in tahta çıkmasıyla Almanya'nın dünya siyasetinde daha önce izlediği dış politikanın değişimi sonucu, Osmanlı coğrafyasında inşa edilmeye başlanmıştır.[3] II. Abdülhamit, imparatorluk sathında demiryolları hatlarının döşenmesi ile vilayetlere yeni yollar açılacağını, ulaşımın hızlanması ve ucuzlamasıyla beraber halkın zenginleşeceğini ve ülkenin kalkınacağını düşünüyordu. Bununla beraber, Sultan Abdülhamit'i demiryolları imtiyazı konusunda ihtiyatlı davranmaya iten nedenler bulunmaktaydı ki bunların başında Osmanlı İmparatorluğu'nun başka ülkeler tarafından – özellikle Rusya– istila edilebilme tehlikesi gelmekteydi. II. Abdülhamit, bu nedenlerle demiryolları meselesinde büyük devletlerarasında en çok Almanya'ya güvenilebileceğini, Almanya için önemli olanın işin iktisadi yönü olduğunu düşünüyordu. Almanya, böylesi siyasi bir atmosferin hâkim

[1] A. Efe (2010). Rayların Altında Kalan Mâkus Tarih: Değişen Eskişehir. *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları Sempozyumu.* Yay. Haz. Mukaddes Arslan, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 117 – 118.
[2] E. Yılmaz (2015). *II. Abdülhamit Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
[3] R. Önsoy (1982). *Türk – Alman İktisadi Münasebetleri (1871 – 1914).* İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 15.

olduğu bir dönemde demiryolları yapım projelerine rahatlıkla başlayabilirdi. Daha önceden Osmanlı ile ilişkilerini Rusya ile olan ilişkilerine göre düzenleyen Almanya, kendi endüstriyel gelişimi için yeni hayat alanlarına ihtiyaç duymuş ve İngiltere gibi güçlü bir deniz filosuna sahip olamadığından kıtasal bir genişleme ihtiyacı hissetmiştir.[4] Bu dönemde Osmanlı yöneticileri siyasi anlamda güvendikleri Alman finans çevreleriyle bağlantıya geçmeye çalışmışlar ve demiryolları projelerini gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu anlamda ilk bağlantı 1887 yılında Württembergische Vereinsbank'ın yönetici olan M. Alfred Kaula ile kurulmuştur.[5] Bundan sonraki süreçte, Anadolu coğrafyasında inşa edilecek demiryolları hatları için M. Alfred Kaula, kilit bir isim olmuştur. II. Abdülhamit ve yakın kurmayları, Württembergische Vereinsbank'ın tek başına Anadolu Demiryolları projesini gerçekleştirecek sermaye gücünden yoksun olduğunun bilincinde olmakla beraber, Kaulla aracılığıyla Alman yüksek finans çevreleriyle bağlantıya geçebileceklerini düşünüyorlardı. Bu girişim, Alfred Kaula tarafından gerçekleştirilmiştir. Kaula, Deutsche Bank ile bağlantıya geçmiş ve uzun süren görüşmeler sonucunda 4 Ekim 1888 tarihinde Osmanlı hükümeti ile Deutsche Bank arasında, demiryolları yapım sözleşmesi imzalanmıştır. Böylece Alman sermayesi, önemli bir hamlede bulunarak Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli gelişmeleri beraberinde getirecek bir yola koyulmuştur.[6] Bu imtiyaz anlaşması ile birlikte Deutsche Bank, daha önceden işletmeye açılan 93 kilometre uzunluğundaki Haydarpaşa – İzmit hattının mülkiyetini 6 milyon Franklık bir ödeme karşılığında satın almıştır. Ayrıca Deutsche Bank, kilometre garantisi[7] olarak yılda 15.000 Frank verilmesi karşılığında, demiryolunun Eskişehir üzerinden Ankara'ya kadar olan 486 kilometrelik hattın 99 yıllık

[4] M. Kaynak (1984). Osmanlı Demiryollarına Bir Bakış. *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi.* Sayı: 5, s.76.
[5] A. Efe (1998). *Eskişehir Demiryolu.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.18; Yılmaz (2015). s. 79 vd.
[6] L. Rathmann (1982). *Berlin – Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi.* Haz. Ragıp Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları, s. 38; P. Imbert (tarihsiz). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri.* Çev. Adnan Cemgil, İstanbul: Engin Yayıncılık, s. 21.
[7] A. Du Velay (1978). *Türkiye Maliye Tarihi.* Der. Maliye Tetkik Kurulu, Damga Matbaası, s.363'te, kilometre garantisinin Osmanlı Bankası tarafından bulunduğunu ve yapımı için önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Velay, ayrıca kilometre garantisini: *Her kilometre başına asgari gayrisafi hasılatı garanti etmekten ibaret olduğu, bu asgari hasılatların zaruri olarak her hat için farklı olduğu ve hattın yapımındaki zorluklara göre değiştiğ*inden bahsediyor.

işletme ve yapım hakkını da elde etmiştir.[8] Bu hat için verilen yapım süresi ise 3 yıl olarak belirlenmişti.[9] Anadolu Demiryolu Şirketi'nin öncülüğünde devam eden demiryolu inşaat çalışmaları hızlı bir şekilde ilerlemiş ve Anadolu Demiryolu Şirketi'nin ilk treninin 27 Kasım 1892 tarihinde Ankara'ya ulaşmasıyla Eskişehir – Ankara hattı işletmeye açılmıştır.[10]

1.1. Konya Demiryolları İmtiyaz Sözleşmesi ve Uluslararası Rekabet

Konya Demiryolları Osmanlı İmparatorluğu'nun, siyasi ve iktisadi açından kuşatıldığı bir dönemde, inşa edilmeye çalışılmıştır. Konya Demiryolları hattının imtiyaz sözleşmesi, daha önce inşa edilen demiryolu hatlarında olduğu gibi büyük devletlerarasında birtakım ihtilaflara neden olmuştur.[11] Deutsche Bank'ın önderliğinde Anadolu'da hızla ilerleyen Anadolu Demiryolları Şirketi'nin Eskişehir- Konya Demiryolu hattı imtiyazını almak istemesi, Fransız ve İngilizlerin yoğun engelleme çabalarını beraberinde getirmişti. Bu engelleme çabalarının temel nedeni, Deutsche Bank aracılığıyla ilerleyen Alman sermayesinin kazandığı etkinliği daha da arttırarak, Osmanlı'da iktisadi ve siyasi açıdan en büyük güç olma yolunda ilerleme kaydetmesiydi. İngilizlerin, demiryolunun Konya'ya kadar uzatılmasına karşı çıkmasında kendi açısından haklı gerekçeleri vardı. Öncelikle, Konya ve çevresi İzmir – Aydın demiryolu hattının hinterlandı durumundaydı.[12] Aynı durum, Fransızların kontrolündeki İzmir-Kasaba Demiryolları içinde geçerliydi. Her iki demiryolu şirketi de eğer Konya Demiryolu hattı Deutsche Bank tarafından döşenirse Konya ve çevresinin nüfuz alanları

[8] İ. Ortaylı (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu.* İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 118 – 119; S. Kocabaş (1988). *Tarihte Türkler ve Almanlar.* İstanbul: Vatan Yayınları, s. 74 – 75; Rathmann (1982). s.41; Imbert (tarihsiz). s. 21 – 23; Önsoy (1982). s. 54.

[9] M. Özyüksel (1988). *Osmanlı – Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*. İstanbul: Arba Yayınları, s. 66.

[10] Y. N. Karkar (1972). *Railway Development in the Ottoman Empire 1856 – 1914.* New York: Vantage Press, s. 72; Özyüksel (1988). s.76; Ortaylı (2006). s.120'de, hattın Ocak 1893 tarihinde Ankara'ya ulaştığını ifade etmektedir.

[11] BOA, Y. A. RES, 29.C.1310, 62/53. Bu belgede, Eskişehir'den Konya'ya kadar demiryolları inşa imtiyazının ve İzmir – Kasaba hattı şubaatının –şubelerinin- hükümet-i seniyye hesabına satın alınması ve bazı hatların inşa imtiyazının Fransa tebaasından bir kişiye verilmesinden bahsedilmektedir. Miladi takvimde 18 Ocak 1893 tarihine denk düşen bu belgeden anlaşılacağı üzere Konya Demiryolları imtiyaz sözleşmesi için – imtiyaz 15 Şubat 1893'te verildi - son ana kadar kıyasıya bir rekabet ortamının olduğu söylenebilir.

[12] O. Kurmuş (1974). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi.* İstanbul: Bilim Yayınları, s. 51 – 75.

olmaktan çıkacağını düşünüyorlardı.[13] Fransızlar, bir yandan İstanbul'daki büyükelçi P. Chambon aracılığıyla[14] İzmir- Kasaba Demiryolu'nu Konya'ya kadar uzatma imtiyazı elde etmeye çalışırken diğer yandan da Berlin'de Osmanlı Bankası aracılığıyla Anadolu Demiryolu Şirketi'ne iştirak etmek için çeşitli görüşmeler yapıyorlardı. Bunun yanında, Konya Demiryolu imtiyazının Deutsche Bank'a verilmemesi için de Yıldız Sarayı'nda çeşitli entrikalar çevriliyordu.[15] Almanya, bu tür girişimler karşısında tepkisini göstermiş ve İngiltere'yi Deutsche Bank'ın planladığı Konya hattını döşeme imtiyazı karşısında gösterdiği dirençten vazgeçmezse İngiltere'nin Mısır'da uyguladığı sömürge siyasetine verilen Alman desteğini çekmekle tehdit etmiş ve Alman diplomasinin, bu siyaseti başarılı olmuştur.[16] İngiliz ve Fransızlardan sonra Konya Demiryolu hattı imtiyazına tepki gösteren bir diğer devlet ise Rusya olmuştu. Ruslar, Berlin Antlaşması gereği kendilerine savaş tazminatı olarak verilen Konya aşar gelirlerinin[17] Konya Demiryolu kilometre garanti ödemelerine karşılık gösterileceği kaygısı taşıdıklarını belirtmişlerdir. Ancak, daha sonra da görüleceği üzere Rusya'nın bu endişesi tamamen yersiz kalmıştır. Çünkü Konya Demiryolu hattı kilometre garantisi için Trabzon ve Gümüşhane sancaklarının aşâr gelirleri gösterilmiştir.[18] Bütün bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı devleti Anadolu'nun merkez platosuna doğru demiryolu hattı yapım çalışmaları için Almanya'ya bel bağlamıştı. Almanya'nın Anadolu'da hızlı bir şekilde demiryolu hatlarını döşemesinin de etkisi ile Konya Demiryolu hattı yapım ve işletme imtiyazı, 15 Şubat 1893 tarihinde

[13] B. S. Baykal (1935). Das Bagdad – Bahn – Problem 1890 – 1903. Freiburg im Breisgau: Druck von Rudolf Goldschagg, s. 30 – 31; Özyüksel (1988). s. 80; Rathmann (1982). s.46 – 47.
[14] BOA, Y.PRK. TNF, 29. Z. 1312, 4/28.
[15] Özyüksel (1988). s. 81.
[16] Rathmann (1982). s.47; Baykal (1935). s. 32 – 35.
[17] BOA. Y.PRK. UM, 21. Ş. 1317, 49/30. 25 Aralık 1899/21.Ş.1317 tarihinde Konya Vilayeti'nden – Ferit Paşa'nın gönderdiği anlaşılıyor - Maliye Nezareti'ne yazılan telgrafta, Konya ve mülhakatına memurlar tayin edilip savaş tazminatı için tahsilat yapılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Bkz. Aynı Belge, *11 Kanun-u Evvel Sene 315 defterdarın taahhüdünden malumatım yok idi. Mamafih işin ehemmiyeti takdir olunarak daha evvel kaffe-i tediyat taraf-ı acizanemden mülhakata yazılan bir telgrafla teati ve mülhakata mahsus memurlar tayin edilip tahsilata fevkalade gayret olunduğundan on beş günde yirmi dört bin beş yüz yetmiş lira tazminat verilerek tediyatın yekûn elli sekiz bin liraya baliğ olmuş ve her tarafla muhabereye devam olunmakda olduğundan gelecek her nevi paranın oraya hasrı tabi ve mukarrer bulunmuştur. Lakin burada zahire ümidimiz derecesinde hâsıl olmadığından ve şimendüferle Antalya iskelesinden vilayetin ihracatı hemen hiç mesabesinde bulunduğundan mültezimlerin kısmı azamı (…).*
[18] C. Issawi (1980). The Economic History of Turkey 1800 – 1914. Chicago: The University of Chicago Press, s. 189; Özyüksel (1988). s. 87 – 91; Baykal (1935). s. 31.

Anadolu Demiryolu Şirketi'ne verilmiştir. Bu imtiyaz sözleşmesi, Eskişehir – Konya ve Ankara – Kayseri hat yolu güzergâhının yapım ve işletme yetkisini kapsıyordu.[19]

1.2. Konya Demiryolları'nın Yapımı ve İnşa Süreci

Anadolu Demiryolu Şirketi, 15 Şubat 1893 tarihli Konya Demiryolları imtiyaz sözleşmesini imzaladıktan sonra, finansman sorununu çözümleyerek inşa faaliyetine girişti. Şirketin, kuruluş sermayesi 45 milyon Franktan 60 milyon Frank'a yükseltilmiştir.[20] Şirket, aynı zamanda faiz oranı %5 olan 80 milyon Franklık 2. Seri tahvilleri piyasaya sürdü. Eskişehir – Konya Demiryolu hattını döşeyecek demiryolu inşaat şirketi oluşumunun bir süre için sorun teşkil ettiği anlaşılmaktadır. İzmit – Ankara hattının yapımı sırasında birlikte hareket eden Anadolu Demiryolu Şirketi ile Anadolu Demiryolları İnşaat Şirketi arasında birtakım sorunlar baş göstermiş ve bu iki şirketin yolları ayrılmıştı.[21] Konya Demiryolu hattını döşeyecek şirket, imtiyazın verilmesinden yaklaşık bir yıl sonra kurulabilmiştir. Hattı döşeyecek şirket, Eskişehir – Konya Demiryolu İnşaat Şirketi adını almış ve Mart 1894 tarihinde kurulmuştur. Alman sermayesi ve tekniği Konya Demiryolu hattının yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda, Frankfurt merkezli Philipp Holzmann Şirketi, Eskişehir – Konya Demiryolu hattının yapımı üstlenmiştir. Philipp Holzmann Şirketi bu demiryolu hattının yapımını Ernst Mackensen'e bırakmıştır. Mackensen, inşaat şirketinin kuruluş tarihi olan 1894'ten Konya – Bulgurlu hattının yapımına kadar iş başında kalmıştır.[22] Anadolu Demiryolu Şirketi, demiryolu inşa edecek şirketi kurduktan sonra, hızlı bir şekilde demiryolu hattının yapım çalışmalarına başlamıştır.[23] Anadolu Demiryolu Şirketi, Eskişehir – Konya hattını

---

[19] E. M. Earle (1924*). Turkey, The Great Powers and The Baghdad Railway.* New York: The Macmillan Company, s. 33; Karkar (1972). s.72; Özyüksel (1988). s. 83; Ortaylı (2006). s.120; Issawı (1980). s.188'de, demiryolu imtiyaz tarihini 13 Şubat 1893 olarak verirken; M. Albayrak (1995). Osmanlı – Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun yapımı. *OTAM*, Sayı: 6, s. 16'da, imtiyaz tarihini 16 Şubat 1892 olarak veriyor. Ayrıca Baykal (1935). s. 38'de imtiyaz sözleşmesinin tarihi olarak 15 Ocak 1893 veriliyor.

[20] F. Çolak (2014). *Almanların Konya ve Çevresindeki Faaliyetleri - 19.Yüzyıl sonu – 20. Yüzyıl Başı.* Konya: Çizgi Kitabevi, s. 118'de Anadolu Demiryolu Şirketi'nin öz sermayesinin 15 milyon Frank'tan 60 milyon Frank'a yükseltildiğini kaydederken, Özyüksel (1988). s. 88'de şirketin kuruluş sermayesini 45 milyon Franktan 60 milyon Frank'a yükseltildiğini belirtiyor. Her iki yazarın da referans olarak Alman kaynaklarını kullandıkları anlaşılıyor.

[21] Özyüksel (1988). s. 88.

[22] M. Pohl (1999). *Philipp Holzmann: Geschichte eines Bauunternehmens; 1849 – 1999*. Müchen, s. 100'den nakleden Çolak (2014). s.119.

[23] Özyüksel (1988). s. 88; Yılmaz (2015). s. 90; Çolak (2014). s.116 – 139; Efe (2010). s. 117 – 125.

döşerken, gerek Osmanlı devletinden gerekse yabancı ülkelerden getirilecek her türlü kereste, demir, maden kömürü, makine, araba, vagon, alet – edevat ve sair levazımat için her türlü dâhili vergiden ve gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.[24] Şirket, Eskişehir – Konya hattını döşerken kilometre garantisi olarak 13.800 Frank teminat istemiştir; ancak şirket daha sonra devletin içinde bulunduğu mali durumu göz önüne alınarak kilometre garantisinin 5.000 Frank'ı aşan kısmından vazgeçmiştir.[25] Anadolu Demiryolu Şirketi, Eskişehir – Konya Demiryolu hattını döşerken yaklaşık 445 km'lik bir mesafeyi kat etmiştir.[26] Eskişehir – Konya Demiryolu hattının yapım hızı, İzmit – Ankara hattında olduğu gibi dikkate değerdi. Ancak, Eskişehir – Konya Demiryolu hattının inşası devam ederken Eylül 1893 tarihinde Eskişehir ve çevresinde kolera salgını baş göstermiş ve kısa zamanda ölümle sonuçlanan hadiseler meydana gelmiştir. Kolera salgının baş göstermesi, demiryolu inşaat çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiş ve işçiler arasında koleranın başlaması üzerine demiryolunun inşası hususunda mahalli yetkililer ile demiryolu şirketi arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır.[27] Bu olumsuz gelişmelere karşın demiryolu hattı inşaatı hızlı bir şekilde devam etmiş, Eskişehir – Konya Demiryolu'nun birinci kısmı olan Eskişehir – Alayunt (Kütahya) arasındaki 77 kilometrelik güzergâh, demiryolları

[24] BOA, Y. A. RES, 29.C.1310, 62/53, 2. Varak. (…) *Demir yolu ve müteferruatının inşaat-ı ibtidaiyesi ile bi'l – cümle tevsi'at ve tezyidat umumiyesi için gerek memalik-i devlet-i aliyeden ve gerek diyar-ı ecnebiyeden celb ve tedarik olunacak olan ve kereste ve demir ve maden kömürü ile makine ve araba ve vagon ve edevat ve sair levazımat her nev-i dâhili vergiden ve her güna gümrük resminden muaf tutulacaktır*.

[25] Baykal (1935). s. 38; A. Efe (2005). Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı. *OTAM,* Sayı: 18, s. 102 – 103.

[26] A. Gavriyel (H. 1327). *Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü.* Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, s. 13'te, Eskişehir – Konya hattının uzunluğunu, 445 kilometre, 443 metre ve 25 santim olarak verirken; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325.* (H. 1322). Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan, s. 507'de, demiryolu hattının toplam uzunluğunu (mecmu' tûl) 433 km. 685 mt. ve 40 cm. olarak veriyor. Biz birçok kaynakta gösterildiği ve araştırmamızda da gösterdiğimiz üzere hattın uzunluğunu 445 km. olarak tespit etmiş bulunmaktayız.

[27] A. Efe (2001). Eskişehir'de 1893 Kolera Salgını. *Tarihte Eskişehir Sempozyumu I (2 – 4 Kasım 1998) Bildirileri Kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 261 – 274'te koleranın Eskişehir'den Kütahya'ya ve Konya'ya yayılma ihtimaline karşı Akşehir'de tahaffuzhanenin meydana getirildiğini ayrıca Kütahya'ya doğru demiryolu inşaatı devam ederken Eskişehir'de bulunan 900 demiryolu işçisi arasında kolera salgının başladığını, koleranın demiryolu işçileri ile beraber Kütahya'ya yayılması üzerine Meclis-i Sıhhıye tarafından işçilerin karantinaya alınması ve daha sonra memleketlerine gönderilmesine karar verildiği belirtiliyor. Ayrıca bkz. S. Albek (1991). *Dorylaion'dan Eskişehir'e.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 89, s. 154 – 155'te, Eskişehir'de Kolera salgınının 1893 Ağustos ayında patlak verdiğini ve Koleranın, karantinaya rağmen Eskişehir'e Sivrihisar'dan geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca, Eskişehir'de bulunan Alman kolonisinden sadece bir kişinin öldüğünü ve hem Müslüman hem de Hıristiyan halkın Kolerayı savmak için kurbanlar kesip, kestikleri kurbanların kanlarını her sokağa serptiklerini ve olaylar karşısında soğukkanlılıkları ifade edilmiştir.

idaresi müdürü Hayri Bey'in önderliğinde oluşturulan komisyonun bölgeye varması ve gerekli kontrolleri yapması üzerine işletmeye açılmıştır.[28] Daha sonra Alayunt (Kütahya) – Afyon arasında sırasıyla yer alan Çekürler, Döğer, İhsaniye, Hamam, Gazlı Göl durakları (mevkuflar) inşa edilmiş ve yaklaşık 95 km. olan bu hat, 26 Ağustos 1895'te hizmete girmiştir. Afyon'dan Akşehir'e kadar olan yaklaşık 98 km. hat da 27 Ekim 1895 tarihinde inşası tamamlanarak trafiğe açılmıştır.[29] Afyon – Akşehir hattından sonra 9 Mayıs 1896 (26. Za. 1313) tarihinde, Eskişehir - Konya Demiryolu hattının Ilgın – Akşehir arasındaki yaklaşık 58 km'lik kısmının Osmanlı demiryolları iradesi müdürü Hayri Bey'in önderliğinde bölgeye gönderilen fen komisyonunca açılmasının uygun bulunduğu Ticaret - Nafia Nazırı tarafından II. Abdülhamit'e bildirilmiştir.[30] İşletmeye açılan Akşehir – Ilgın demiryolu hattından sonra Konya kent merkezine doğru demiryolunun inşası hızla devam etmiş ve demiryolu hattı 29 Temmuz 1896 tarihinde Konya istasyonuna ulaştırılmıştır. Böylece demiryolu inşası için verilen tarih Almanlar tarafından bir kez daha aşılmamış ayrıca Almanların bu şekilde hızla demiryolları inşa etmeleri, başta II. Abdülhamit olmak üzere devlet adamlarını memnun ederken; Almanya'ya muhalif ülkeleri şaşkına çevirmeye devam etmiştir.[31] Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik anlamda zor bir dönemden geçtiği göz önüne alınırsa demiryollarının Anadolu kentleri için önemi daha iyi anlaşılabilir. 19. yüzyılın sonlarına değin geleneksel ulaşım araçlarının – deve kervanları gibi– egemen olduğu bir toplumda, demiryolları kendisiyle beraber önemli sosyal, ekonomik ve kültürel kurumları

[28] *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325.* (H. 1322). Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan, s. 506'da, Alayunt Şubesi'nin açılış tarihi olarak R. 18 Kanun-ı Evvel 1310 (M. 30 Aralık 1894) tarihini veriyor.

[29] *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325.* (H. 1322). Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan, s. 506'da, Afyon Karahisar şubesinin açılış tarihi olarak R. 14 Ağustos 1311 (26 Ağustos 1895) verirken, Alayunt – Afyon arasındaki şubeleri de sırasıyla: Çekürler, Döğer, İhsaniye, Gazlı Göl ve Afyon Karahisar olarak kaydediyor. Afyon'dan Akşehir'e kadar olan şubeler şunlardır: Çobanlar, Çay, İshaklı, Yasyan ve Akşehir. Çobanlar ve çay şubeleri, 26 Ekim 1895'te hizmete girerken; İshaklı, Yasyan ve Akşehir şubeleri bir gün sonra yani 27 Ekim 1895 tarihinde hizmete açılmıştır. Tarih çevirme konusunda şu kaynaklardan yararlanılmıştır. Bkz. Y. Dağlı ve C. Üçer (1997). *Tarih Çevirme Kılavuzu.* Cilt. 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu ve http://193.255.138.2/takvim.asp adresinde yer alan uygulama.

[30] BOA. Y.PRK. TNF, 26. ZA. 1313, 4/43. *(…) Ba irade-i seniyye-i nezaret demir yollar iradesi müdürü Hayri Beğin taht-ı riyasetinde mahalline izam olunan fenn komisyonu tarafından mezkûr kısmın işletmekle Salih bir halde bulunduğu bi'l muayene anlaşılmakla bu günden itibaren açılmasına müsaade olunduğu (…)*

[31] *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325.* (H. 1322). Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan, s. 507; G. Joseph (1897). *Die Wirtschaftlichen Verhaeltnisse Kleinasiens.* Viyana, s. 30'dan nakleden; Özyüksel (1988). s. 90. Demiryolu hattının Konya'ya ulaşma tarihi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Bkz. Efe (2005). s. 108 ve 50. dipnottaki kaynaklar ve Albayrak (1995). s.16 – 18.

da getirmiştir. Eskişehir – Konya Demiryolu'nun yapımı için 445 milyon kuruş harcandığı dikkate alınırsa, devletin ulaşım sistemini modernleştirmek, ülke topraklarına karşı oluşabilecek güvenlik sorununu ortadan kaldırmak ve ekonomik anlamda daha özgür hareket edebilmek adına önemli girişimlerde bulunduğu anlaşılır.[32] Anadolu Demiryolları hattının Anadolu'daki önemli kavşak noktalarından biri ve ileride inşa edilecek Bağdat hattının başlangıç noktası olan Konya'ya ulaşması ile başkent İstanbul'a iki gün içerisinde ulaşmak mümkün hale gelmiş; Konya Demiryolları ile İstanbul'dan Anadolu'nun iç kesimlerine ve güney bölgelere doğru ticari bir hareket başlamıştır. Bu ticari hareket sonucunda ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal anlamda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Demiryolları, kentlerin mimari yapılarını, kentsel dokularını değiştirirken, sulama projeleri gibi ekonomik anlamda önemli girişimlerde de bulunmuşlardır. Konya Demiryolları, Konya Ovası Sulama Projesi'ni ve sulama projesinin hayata geçirilmesinde birinci dereceden rol oynamış, sulama projesiyle birlikte Konya ve mülhakatında önemli değişikliklere vesile olmuştur.

2. Konya Demiryolları ve Konya Ovası Sulama Projesi

2.1. Konya Ovası Sulama Projesi Öncesi Girişimler

Anadolu Demiryolu Şirketi'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece demiryollarının yapımı ile ilgilenmediği aynı zamanda sulama projelerini de hayata geçirmeğe çalıştığını yukarıda belirtmeye çalıştık. Şirket, farklı ekonomik aktivitelerin – sulama projeleri, telgraf hatları, yol ve köprü yapımı vb- demiryolu hattının geçtiği yerlerde yapılmasında kendi açısından fayda görmekteydi. Bu açıdan şirket, Konya Ovası sulama projesinin hem proje safhasında hem de sulama projesinin hayata geçirilmesinde önemli rol oynamıştır.[33] Konya Ovası'nın sulanması amacıyla yapılan ilk çalışmaların genellikle Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa tarafından yapıldığı alanyazında sıkça dile

[32] V. Eldem (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 99'da, Anadolu Demiryolları Şirketi unvanıyla teşkil edilen şirketin trafiği arttırmak için gerek zirai alanda gerek demiryolunun bir kısmını tamamlayan yol ve liman inşaatında çok gayret sarf ettiğini ve bunun sonucunda Haydarpaşa – Ankara hattında 1889 – 1909 yılları arasında yolcu nakliyatının %269 oranında artış gösterirken yük miktarının da 10 misli bir artış gösterdiğini ifade eder. Aynı yazar, Eskişehir – Konya hattının da benzer neticeler almaya muvaffak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bkz. Yılmaz (2015). s. 89 – 92.

[33] Önsoy (1982). s.54 – 55.

getirilmiştir. Paşa'nın rivayet edilen Konya Ovası'nı sulama amacıyla gerçekleştirdiği teşebbüs hakkında farklı tarihlendirmelerin olduğu da görülmektedir.[34] Ancak Çelik Mehmet Paşa, alanyazında hâkim olan düşüncenin aksine 19. yüzyılda değil, 18. yüzyılda yaşamış bir idarecidir. Paşa'nın hayatı ve ailesi hakkında bilgi sahibi olunmamakla beraber, Onun Polad Paşa'nın oğlu olduğu ve aslen Burdur'lu olduğu anlaşılmaktadır. Paşa, ilki Ekim 1745'te olmak üzere Konya'da üç defa vali olarak görev yapmıştır. Konya'ya üçüncü defa vali olarak atandığı tarih, 23 Muharrem 1178 – 23 Temmuz 1764-'dir. Konya'dan sonra Adana'ya vali olarak atanan Paşa, Adana'ya hareketinden önce Haziran–Temmuz 1765 tarihinde – H. Muharrem 1179 - vefat etmiştir.[35] 18. yüzyılda Konya'da yerel idareci olarak görev yapan Paşa acaba neden bu denli toplumsal hafızada yer edinmiştir? Bu sorunun cevabını Özer Ergenç'in Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyıldaki tarımsal artı değeri, tarımsal üretimi ve toprağın tasarruf biçimlerini inceleyen çalışmasında bulmaktayız.[36] İlgili çalışmasında Ergenç, Muzâra'a sistemiyle yerel idarecilerin/vezirlerin, toprağın işlenmesi, tarım aleti, hayvan ve tohum tedarikini üstlenmekte olduğunu ifade etmekte, bunun karşılığında da köylülerin tasarruflarındaki toprakları işleyerek ürün aldıktan sonra belirli bir kısmını maddi desteği sağlayana vermeyi yüklendikleri belirtir. Paşa'nın tereke kayıtlarından da anlaşılacağı üzere önemli miktarda servet biriktirdiği anlaşılmaktadır.[37] Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Çelik Mehmet Paşa Konya'da önemli bir sermayeye sahip olmuş ve bu sermayesini de tarımsal artı değerin yaratılması hususunda harcamış olması akla yatkın gelmektedir. Bu noktada

[34] Bkz. Ö. F. Yılmaz (2010). *Osmanlı'nın Konya Ovası Sulama Projesi.* İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, s. 5'te Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın ilk çalışmaları 1819 yılında başlattığını kaydederken; A. Altuntaş (2001). Konya – Çumra Ovası'nın Sulanmasının Tarihçesi ve Kuru Kafa Mehmed Efendi. *I. Uluslar Arası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi Bildirileri.* Konya: Çumra Belediyesi Yayınları, s. 151'de ilk teşebbüs tarihi olarak 1796 yılını vermektedir. M. Bildirici (1994). *Tarihi Su Yapıları Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke*. Ankara: DSİ Yayınları, s. 89'da Konya Ovası'nı sulamak amacıyla yapılan ilk teşebbüsün 1819 yılında yapıldığını belirtiyor. M. S. Doğan (2002). Konya'nın Su İle İlgili Efsaneleri. *İpek Yolu Özel Sayı Konya Kitabı V.* Ed. Y. Küçükdağ, s. 94 – 95'te Konya Ovası'nı sulama amaçlı ilk girişim tarihi olarak 1879 yılını vermektedir.

[35] Çelik Mehmet Paşa'nın hayatı ve terekesi hakkında bkz. B. Ürekli, A. Bizbirlik (1994). Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın Terekesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, s. 175 – 209.

[36] Ö. Ergenç (2007). XVIII Yüzyılda Osmanlı Anadolu'sunda Tarım Üretiminde Yeni Boyutlar: Muzâra'a ve Murâba' Söleşmeleri. *Kebikeç,* Sayı: 23, s. 129 – 139.

[37] Ergenç (2007). s. 132 – 133; Ürekli ve Bizbirlik (1994). s. 177 – 178'de Çelik Mehmet Paşa'nın çocuklarına ve aile üyelerine önemli miktarda servet bıraktığını ve bu mal varlığının ne şekilde paylaşıldığı hakkında ayrıntılı bilgi mevcuttur.

tarımsal artı değerin yaratılması için tarımsal üretimin arttırılması hususu ortaya çıkmaktadır. Paşa da tarımsal üretimi arttırma noktasında Konya Ovası'nı sulama girişiminde bulunmuş olabilir. Ancak daha öncede ifade edildiği gibi bu girişimlerin 18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş olması muhtemeldir.[38] Konya Ovası'nın sulanması amacını taşıyan bir diğer görüş ise Alman mühendis Antuan Rati tarafından 1840'lı yıllarda dile getirilmiştir. 1840'lı yıllarda Konya'ya ticaret amacıyla gelen Rati vilayet dâhilinde çeşitli keşif ve incelemeler gerçekleştirmiş, Karaviran Gölü'ndeki keşifleri sırasında fazla suların Beyşehir Gölü'ne oradan da Konya Ovası'na akıtılması üzerinde ısrarla durmuştur.[39] Rati'nin incelemelerinden yaklaşık on yıl sonra Bozkır kazası Akkilise, Yalıhüyük ve Seydişehir Kazası Karaviran köyleri ahalileri ile Konya eşrafının verdiği mahzarlar neticesinde vilayet meclisince mazbatalar oluşturulmuş ve İstanbul'a gönderilerek bu proje gündeme alınmıştır.[40] 1853'teki girişimden 8 yıl sonra 1861 tarihli sadarete arz edilen bir raporda, *Konya Eyaletinde vâki Beyşehri Gölü'nün Konya Ovası'na irvası ve keyfiyet û masârifatını keşf eylemek için* görevlendirilen bir memurun/mühendisin hazırladığı rapordan anlaşıldığı üzere Karaviran Gölü'nün eskiden ovaya aktığı halde zamanla mecrasının kapandığı ve bu aksaklığın 1861 yılında giderildiği belirtiliyor. Ancak bu çözümün geçici olduğu daha sonra çeşitli tarihlerde yapılan müracaatlardan anlaşılmaktadır.[41] Bozkır ile Seydişehir arasında yer alan Suğla (Karaviran) Gölü'ne 60 km. kadar mesafe katettikten sonra dökülen Beyşehir Çayı[42] ile Bozkır'ın güney batısındaki dağlardan doğan Çarşamba Suyu'nun[43] Konya Ovası'na

[38] H. Muşmal (2015). Konya Ovası Sulama Projesi Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Projeyle ilgili İlk Çalışmalar. *The Journal of Academic Social Science Studies.* Sayı: 33, s. 18 – 20'de Çelik Mehmet Paşa'nın Konya'da rivayet edilen faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir.

[39] G. Yarcı (2010). Beyşehir Gölü'nden Su Getirilerek Konya Ovasını Sulama Projesi ve Finansmanı. *Su Medeniyeti Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* Konya: Büyükşehir Belediyesi Koski Genel Müdürlüğü. s. 257.

[40] H. Muşmal (2007). Konya Vilayeti'nin Islahı ve İmarı Hakkında 9 Eylül 1880 Tarihli Bir Layiha. *Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,* Sayı: 17, s. 130 – 131 ve 30. dipnot.

[41] A. Kırmızı (2014). *Avlonyalı Ferid Paşa -Bir Ömür Devlet-.* İstanbul: Klasik Yayınları, s. 109 – 110.

[42] Beyşehir Çayı hakkında 19. Yüzyıl Osmanlı kaynaklarında ayrıntılı bilgi mevcuttur. Bkz. A. Cevad (H. 1313-M. 1895 - 96). *Memalik-i Osmaniyenin Tarih ve Coğrafya Lügat-ı*. Dersaadet: Mahmud Beğ Matbaası, s.188'de, "*Beyşehir Çayı, zikr olunan Göl'ün (Beyşehir) ayağı olup mezkûr gölün şark-ı cenubundan çıktıktan sonra kasabanın içerisinden geçerek 60 km. kadar temdid-i mecra' ile Karaviran Göl'e kavuşur. Mezkûr çay, üzerinde birçok değirmenler var ise de gölün suyu azaldığı vakit bu da kurumak derecesine gelir.*" Beyşehir Çayı akıntısının Suğla Gölü'ne doğru 60 km. mesafe katederek dökülmesinin nedeni, iki göl arasındaki yaklaşık 30 mt'lik seviye farkından kaynaklanmaktadır. Bkz. Muşmal (2015). s. 14 ve 17. dipnot.

[43] Çarşamba Suyu, Bozkır'ın güney - batısındaki Aygır Boğazı denilen yerden kaynağını almakta ve batı yönünde akarak Çumra Ovası'na ulaşmaktadır. 1907 – 1914 yıllarında Beyşehir Gölü'nden Çumra'ya açılan

akıtılması maksadını taşıyan bu çalışmalardan 1866 yılına kadar herhangi bir sonuç alınamadığı anlaşılmaktadır.[44] Konya valisi olan Hafız Paşa da Karaviran Gölü'ne akmakta olan Beyşehir Çayı'nın mecrasını değiştirmek ve Mavi Boğaz yoluyla Konya Ovası'nı sulamak istemiş ancak bu teşebbüsünde başarılı olamamıştır. Bu tür girişimlerden sonuç alınamamakla beraber bu projeden vazgeçilmemiştir.[45] 25 Ekim 1879 tarihinde Konya vilayeti hakkında bir rapor hazırlayan Konya İngiliz Konsolosu Stewart, Konya Ovası'nda sulanabilen alanların verimliliklerin nispeten daha iyi olduğunu belirtmiş, bununla beraber Beyşehir Suyu'nun Konya Ovası'na akıtılmasının düşünüldüğünü raporunda dile getirmiştir.[46] 1880 yılına kadar yapılan çalışmalar ve Osmanlı hükümetine yapılan müracaatlardan bir netice alınamayınca Konya Valiliği 1880 yılında Konya Ovası'nı sulama amacını taşıyan bir layihayı İstanbul'a göndererek sulama projesini tekrar gündeme almıştır. 1880 yılında Konya Vilayeti'nden İstanbul'a gönderilen ve Konya Ovası sulama projesiyle ilgili çeşitli görüşler belirtilen layihada projenin önemi üzerinde özellikle durulmuştur. Konya Vilâyet Umum Meclisi tarafından yazıldığı anlaşılan bu layihada, Karaviran Gölü'nden Konya Ovası'na kanallar ve uygun bulunan yerlere de bentler inşa edilerek Beyşehir Gölü suyunun Konya Ovası'na akıttırılabileceği, kanallar aracılığıyla Karaviran Gölü'nden Konya Ovası'na akıttırılacak suyun nakli sırasında dağılmasına meydan verilmemesi amacıyla bir su mecrasının inşa edilmesi ve cetveller yapılması gibi görüşler belirtilmiştir. Aynı layihada sulama projesinin hayata geçirilmesiyle birlikte, yeni zirai aletlerin ve bunların kullanımını göstermek amacıyla Belçika ve Almanya'dan deneyimli elemanların ülkeye getirtilmesi ve Konya Ovası sulama projesi kapsamında Konya Ovası'nın ağaçlandırılması gibi

sulama kanalına bağlanmıştır. Bkz., *Yurt Ansiklopedisi.* Cilt:7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 5100 ayrıca yazarın kendi gözlemleri.

[44] Muşmal (2007). s. 30 ve dipnot 30'da, Projenin 5 Aralık 1866 tarihinde Konya'da oluşturulan bir ziraat komisyonu tarafından yeniden gündeme getirildiğini ovanın sulanması ve ziraî üretimin arttırılması hususunda bazı kararlar alınmakla ve bunlar merkeze gönderilmekle beraber, merkez tarafından proje maliyetinin yüksek olduğu belirtilmiş ve proje hakkında kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır.

[45] Yarcı (2010). s. 258. Suğla (Karaviran) Gölü, Konya'nın güneybatısında yer alan tektonik oluşumlu bir göldür. Gölde düdenler bulunduğundan su düdenler aracılığıyla Akdeniz'e ulaştırılır. Düdenlerin, göl suyunu Akdeniz'e dökemediği zamanlarda ise göl suları kendisine bir yol bulup akmaya başlar. Bu yol Mavi Boğaz olarak bilinen mahaldir. Bkz. Altuntaş (2001). s. 149 – 150; Yılmaz (2010). s. 5.

[46] M. Şaşmaz (2002). İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayeti'ne Dair Genel Raporu (1879). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 12, s. 57 – 97.

düşüncelere de yer verilmiştir.[47] Konya Vilayeti'nden gönderilen bu layiha da Osmanlı devlet adamlarını ikna etmemiş olacak ki projeden Avlonyalı Ferit Paşa'nın Konya valiliği yaptığı döneme kadar herhangi bir müspet sonuç alınamamıştır. Sulama projesiyle ilgili girişimlerde Ferit Paşa'nın valilik dönemi bir dönüm noktasıdır ve Paşa bu proje için uzun bir mesai –1899'dan 1902 yılına kadar- harcamıştır. 1899 yazında Türkiye topraklarına üçüncü seyahatini gerçekleştiren İngiliz milletvekili Earl Percy, Konya'da Ferit Paşa ile tanışmış ve onu hayatının baharında, akıllı ve canlı bir yüz ifadesine sahip ve ülkesi ile başında olduğu vilayetinin geriliğinin farkında ve bunu değiştirmeye çalışan bir kişi olarak tasvir etmiştir. Percy, valinin heyecanla kendisine bir projeden bahsettiğini adı geçen projenin Sultan tarafından kendisine daha önceden ifade edildiğini kaydederken bu projenin mühendisler tarafından yapılan hesaplamalar neticesinde £250.000 Sterline mal olacağını belirtmiştir.[48] Ferit Paşa, tarafından 20 Aralık 1898/6.Ş.1316, tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen raporda, *Konya'ya on dört saat bud-ı mesafede vaki Karaviran Gölü'nün Konya saha-i vesî'asına akıtılarak zürra' ve ahalinin taharri-i esbab-ı istifadesi ehemm (...) kırk – elli bin dönüm arazinin meydana çıkarılması için cidden işe sarılacak bir kumpanyaya imtiyaz itası elzem olmasına mebni (...) işin bilhassa Anadolu Şimendüfer Kumpanyası marifetiyle* yapılması istenmiş, Dâhiliye Nezareti'nden gelen cevapta projenin icrası için gereğinin irade-i seniyye ile Hazine-i Hassa'ya havale edildiği belirtilmiştir.[49] Azimli ve gayretkeş Ferit Paşa bu işin peşini bırakmamış ve yukarıdaki rapordan yaklaşık iki yıl sonra 28 Şubat 1901/9. Za. 1318 tarihinde Konya vilayet-i mektubi kaleminden Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti'ne gönderilen raporda ovanın sulanması fikrini tekrardan gündeme getirmiştir. Ferit Paşa'nın bu raporunda sulama projesi'yle birlikte Konya kazalarının- Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Karaman ve

[47] BOA, Y. PRK. UM, 17.L. 1297, 3/30; Muşmal (2015). s.24; Muşmal (2007). s. 130 – 131; Yarcı (2010). s. 259 – 260.

[48] E. Percy (1901). *Highlands of Asiatic Turkey.* London: Edward Arnold, s. 1, 32 – 34. Bkz. s. 33'te *Among the pleasantest of my reminiscences of Konia are the interviews which I had with the Vali, Ferit Pasha. A man still in the prime of life, with a clever and vivacious expression of countenance and the most courteosu of manners, I have met few of his countrymen who gave me a stronger impression both of zeal and capacity. Keenly alive to the backward condition of the country as a whole, and of his own vilayet in particular, he launched out at once into an enthusiastic description of the new Project, of which the Sultan had already spoken to me, for the irrigation of the Konia Plain. The engineers commissioned to look into the details of the scheme had already made their report and estimated the cost of its execution at about £250.000.*

[49] BOA, DH. TMIK.S, 25. CA.1317, 27/25'den nakleden, Kırmızı (2014). s. 111 – 112.

Belviran- genel eksiklikleri ve alınması gereken tedbirler hakkında da ayrıntılı bilgi verdiğini görmekteyiz. Ferit Paşa, bu raporunda Karaviran Gölü'nden Konya Ovası'na doğru halk tarafından açılan cetvellerin zamanla kapandığını, adı geçen cetvelin açılması ve gölden gelecek su ile Konya Ovası'nın sulanması için bir fen heyetinin oluşturulduğu ve fen heyeti tarafından yapılan tetkikler neticesinde gereğinin yapılacağını ifade etmiştir.[50] Ferit Paşa'nın hazırladığı rapordan bir sonuç alınamadığı daha sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Ferit Paşa'nın hazırladığı bu rapordan yaklaşık 2 yıl sonra, - 1903 yılında - proje havzasında ilk mühendislik etüdü yapılmıştır. Anadolu Demiryolu Şirketi'nde çalışan Alman mühendis A. Waldorp[51], 12- 19 Temmuz 1903 tarihlerinde Beyşehir Gölü'nün fiziki – topoğrafik özelliklerini ve Konya havzasını incelemiş ve yaptığı etüdün sonuçlarını ve maliyet hesaplarını da içeren 12 sayfalık raporu 3 Ağustos 1903 tarihinde yetkili makamlara vermiştir. Waldrop, Beyşehir Gölü ve bölgenin topoğrafik yapısını inceledikten sonra birtakım önerilerde bulunmuştur. Bunlar: 1 – Beyşehir Çayı'nın eğimi muhafaza edilmek suretiyle yeniden düzenlenmesi gerektiği, 2- Beyşehir Gölü'nde su seviyesi düştüğünde Beyşehir Gölü ile Beyşehir çayını birleştirecek bir kanalın açılması, 3- Karaviran Gölü'nün devre dışı bırakılması ve Beyşehir Çayını, Mavi Boğaz'da bulunan dere ile birleşmesini sağlayacak bir kanalın açılması ilke olarak önerilmiştir. Waldrop, Konya Ovası'nda sulanacak araziyi 500.000 dönüm olarak hesaplamıştır. Diğer bir deyişle yaklaşık 46.000 hektar arazi proje hayata geçirilirse sulanabilecekti. Waldrop, ayrıca Konya Ovası sulamasının yıllık su ihtiyacını da hesaplamış ve sulama mevsimini 100 gün kabul ederek yıllık su ihtiyacını 200. 000 m³ olarak hesaplamıştır.[52] Waldrop, bu miktardaki suyun Beyşehir Gölü'nden

[50] BOA, Y.PRK. UM, 09.ZA.1318, 53/37; Muşmal (2015). s.25 ve 64. dipnot; Kırmızı (2014). s. 213 – 216.

[51] Çolak (2014). s. 154 ve 430 – 431. dipnotlarda, sulama projesinin en tepesinde Waldorp'un bulunduğunu, Waldorp'un liman (Haydarpaşa) inşaatından sonra Anadolu Demiryolları şirketinde kalmasının sağlandığını belirtir. Deutsche Bank tarih arşivini – Historisches Archiv der Deutschen Bank – ayrıntılı bir şekilde kullanan Çolak, mühendislerle ilgili belgelerde iki mühendisten Waldorp kardeşler diye bahsedildiğini ancak daha sonraki yazışmalarda tek bir kişi gibi sadece bay Waldorp ya da mühendis Waldorp diye isminin geçtiğini kaydetmektedir. 1915 yılında Osmanlı Devleti, Beyşehir kanalına hidroelektrik santrali kurulmasıyla ilgili Waldorp'tan bir araştırma yapmasını istemiş ancak mühendis santralin kurulması için gerekli akışın olmadığını tespit etmiştir. M. Bildirici (2001). Konya Ovası Sulaması. *I. Uluslar Arası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi Bildirileri.* Konya: Çumra Belediyesi Yayınları, s. 161 – 168; Bildirici (1994). s. 93'te A. Waldorp'un, Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından başmühendis olarak sulama projesinin başına getirildiğini ve 1903 yılında projenin ilk etüt çalışmalarından 1913 yılındaki sulama projesinin bitimine kadar, mühendislik görevinin başında olduğunu ifade etmektedir.

[52] Bildirici (1994). s. 90 – 91. Ayrıca bkz. Issawi (1980). s.230'da, Beyşehir Gölü'nden en kurak yılda, 230.000.000 m³, daha yağışlı yıllarda 600.000.000m³ su elde edilebileceğini hesaplamıştır. Bu rakamlardan

sağlanabileceğini ve projenin maliyetinin, sulama ile elde edilecek ürünlerin bedellerinin hesaplanmasıyla ekonomik olduğu sonucuna varmış ve eğer proje yapımına karar verilirse hemen hidroloji etütlerine başlanması gerektiğini Osmanlı hükümetine arz etmiştir. Waldorp'un daha sonra 1904 yılında da bir rapor hazırladığı anlaşılmaktadır.[53] 1904 yılındaki rapor, 1903 yılında hazırlanan raporun onay görmesi sonucu hidroloji ve harita çalışmalarına başlanması nedeniyle hazırlanmıştır. Aralık 1904 tarihli raporda, Waldorp, ilk etütlerin 1905 yılı Haziran'ında, keşif ve sözleşmelerin ise 1906 yılı içerisinde tamamlanabileceğini ifade etmiştir. Waldorp ayrıca 18 Haziran 1906 tarihli bir rapor daha hazırlamıştır. Rapor, mali hesaplamaların bulunduğu ve 28 maddeden oluşan 24 sayfalık Fransızca bir metindir. Konya Ovası sulama projesinin ilk teşebbüsleri ve proje safhası bu şekilde devam etmiş ve daha sonra Anadolu Demiryolu Şirketi ile Osmanlı hükümeti arasında sözleşme imzalanmıştır.[54]

2.2. Konya Ovası Sulama Projesinin İhale Süreci ve Projenin Yapımı

Konya Ovası Sulama Projesi için gerekli etütler yapıldıktan sonra ihale sürecine 1906 yılında başlanmış ve ihale süreci 1907 yılında tamamlanmıştır. Ferit Paşa, Konya valiliği döneminde olduğu gibi sadrazamlığı döneminde de projeye yakın ilgi ve alaka göstermiştir. Paşa, 22 Mart 1907'de padişaha sunduğu bir mütalaada demiryolu şirketi tarafından yapılan ve 17– 19,5 milyon Frank tutan keşif bedelini yüksek bulduğunu bildirmiştir. Ayrıca şirketin proje için yaptırdığı fenni tetkikler neticesinde ameliyat masraflarının sahih surette tayin ve takdir edilmesi gerekirken layihada 2 milyon fark gösterilmekte olduğunu ve bunun da haylice mühim bir rakam olduğunu dile getirmiştir.

---

da anlaşılacağı üzere Beyşehir Gölü'nden elde edilen su ile Konya Ovası'nın sulanması mümkün olabilmektedir.

[53] *Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Françaıse De Constantinople* (31 Temmuz 1904). Lettre de Konıah. Konya'da bulunan Fransız ticari temsilcisi Agop Chıknagour İstanbul'da bulunan Fransız Ticaret Odası'na gönderdiği mektupta, artık gelecekte kuraklık sıkıntısının çekilmeyeceğine inanmanın güzel olduğuna, üç aydan beri bir mühendis ekibinin – Waldrop ve ekibi – ciddi bir şekilde Beyşehir Gölü suyuyla Konya Ovası'nı sulama sorunu üzerinde çalıştığını belirtmektedir. Mektuptan anlaşılacağı üzere Waldrop, 1904 yılının Nisan – Mayıs aylarında etüt çalışmalarına başlamıştır. Ticari temsilci ayrıca, Konya'nın geniş ovaları tamamen ekilir ve sulanırsa 90 milyon kile tahıl üretilebileceğini ifade etmiş, ancak toprakların oldukça fazla nitrat içerdikleri için suya ve sulamaya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, tüm batılı/emperyalist devletler Konya ve çevresinde olan bitenle yakından ilgilenmekte ve kendi menfaatleri doğrultusunda bundan faydalanmak istemektedirler.

[54] Bildirici (2000). s. 161 – 168; Bildirici (1994). s. 90 – 91; Çolak (2014). s. 155 – 157.

Bununla beraber, 17 milyon Frank masraf vuku'u bile esasen şayan-ı istiksar olduğundan, ameliyat masraflarının bir fen heyeti tarafından mikdâr-ı sahih şekilde tespit edilmesini istemiştir. Sadrazam Ferit Paşa, padişah II. Abdülhamit'e ihalede yapılması gereken pazarlık hakkında izahatlarda bulunmuştur. Sadrazam, padişaha pazarlık hakkında şu önerilerde bulunmuştur: 1- Göllerin hakiki ameliyat masraf miktarının tespiti, 2- Şirket tarafından verilecek istikrazat/borç faizinin % 5.5'ten % 5'e indirilmesi, 3 – Şirketin itibari sermayesinin arttırılması talebinin reddedilmesi, 4- Teklif olunan teminatın kabulü, 5- Proje kapsamında Karaviran Gölü'nden elde edilecek araziden tahsil edilecek aşar fazlasının Hazine-i Hassa'ya terki, 6 – Bu arazide muhacirin iskânı için harcanacak masrafların her bin lirası için araziden Hazine-i Hassa'ya 400 dönüm miktarının tahsis ve itası gibi hususlar yer almıştır.[55] Sadrazam Ferit Paşa'nın bu önerilerinden kısa bir süre sonra sulama projesine en uygun teklifin Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından verildiğini görmekteyiz. Projenin ihale sürecinde Anadolu Demiryolu Şirketi ile bir İtalyan şirketinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Demiryolu şirketi ile İtalyan şirketinin ihale sürecindeki teklifleri karşılaştırıldığında Anadolu Demiryolu Şirketi'nin daha uygun şartlar altında ihaleye teklif götürdüğü ortaya çıkmaktadır. Anadolu Demiryolu Şirketi, ihale teklifinde proje maliyetinin 730 bin Osmanlı Lirası'ndan 950 bin Osmanlı Lirası'na kadar -Frank bazında 17 ile 19.5 milyon arasında – bir sermayeye ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, toplam 1.937 km. uzunluğunda inşa edilecek bütün kanalların şirket tarafından yapılacağı taahhüt edilmiştir. Aynı zamanda ihaleye teklif sunan İtalyan şirketi teklifinde proje maliyetini 20 milyon Frank olarak belirtilmiştir. Yine aynı şirket ihale teklifinde ahaliye ait arazinin beşte birinin, miri arazinin ise tamamının şirkete terk olunmasını ve her bir dönüm arazinin her defa sulanmasından 4 kuruş ücret talep etmiştir.[56] İtalyan şirketinin verdiği projenin detayı hakkında yeterli

[55] BOA, YA. HUS. 7. S. 1325, 510/36'den aktaran, Kırmızı (2014). s. 112 – 114.

[56] BOA, Y. PRK. HH. 16. RA.1325, 38/4; *Konya Vilayeti dâhilinde Beyşehir Gölü'ne cedveller küşadıyla akıttırılarak Konya Ovasının iskâ etdirilmesi meselesi Anadolu Şimendüferi Kumpanyası devr-i deraz müzakere olundu. Bu ameliyatın icrası içun yedi yüz otuz bin liradan dokuz yüz elli bin liraya bir sermayeye ihtiyaç mess eylediği keşfiyât-ı vakı-a neticesinden anlaşıldı. Bu akça şirket tarafından hazine-i hassa şahaneye ikraz olunacağı halde kırk senede itfa olunmak üzere senevi faizin ve reis'ül mal olarak elli üç bin lira kadar bir akçeye ihtiyaç görülmüştür.* Issawı (1980). s. 229 – 230; O. Kızılkaya ve T. Akay (2014). *II. Abdülhamit'in Tarımsal Kalkınma Hamlesi (Konya Ovası Sulama Projesi).* Ankara: Sonçağ Yayınları, s. 42 – 45; Bildirici (1994). 90 – 91; Issawı (1980). s. 229 – 230'da, Beyşehir ana kanalının 200 kilometre uzunluğunda olduğunu ve bu 200 kilometrelik ana kanalın 102 kilometresinin yeni kazılacağını kaydediyor.

bilgiye sahip olamamakla birlikte, Anadolu Demiryolu Şirketi'nin projesine ve verdiği teklife göre oldukça zayıf kaldığı görülmektedir. Osmanlı devleti, ihale sürecinde en uygun teklifte bulunan Anadolu Demiryolu Şirketi ile anlaşmış ve inşaatın masrafı için de Düyun-u Umumiye idaresinin tasarrufuna bırakılmış bölgenin aşâr gelirlerinin artan kısmından kalan 25.000 Lira, sulanacak arazide üretim artacağından son beş yılda elde edilen öşür gelirlerinin fazlası, sulama sahasında iskân edilecek Müslüman muhacirlere satılacak araziden elde edilecek gelirler, sözleşme mukavelesinin teatisine kadar bazı avanslar için havale edilmiş olan meblağ ödendikten sonra arta kalan miktarlar gösterilmiştir. Yukarıda belirtilen gelirler yıllık olarak borcu ödemeye yetmezse hükümet borcu ödemeyi üstlenmiştir. Bununla beraber, projenin toplam maliyeti 19.500. 000 Frank'a mal olacağı proje ile ilgili hazırlanan mukavelede yer almıştır.[57] Ayrıca, %5 faiz, 1.072 re's-ül – mal (ana para) verilmesi suretiyle ve inşaat masraflarının otuz beş yılda ödemesinin tamamlanması koşulu ile taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. Osmanlı devleti, bu denli önemli bir projeyi – ki proje hem II. Abdülhamid tarafından hem de mahalli idareciler tarafından tarımsal kalkınmanın lokomotifi olarak görülüyordu - imtiyaz usulüyle yabancı şirketlere vermek istemediğinden ihale ve proje masrafının devletçe karşılanarak yine devlet tarafından işletilmesi kararını almış ancak daha sonra devletin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve belgelerin diliyle yazarsak müşkülat zuhuru göz önüne alınarak, proje Anadolu Demiryolu Şirketi'ne 20 Kasım 1907 – H. 14. L. 1325 – tarihinde verilmiş ve sözleşme imzalanmıştır. II. Abdülhamit tarafından *memleket ve devlete birçok hizmeti geçen kumpanyaya verilmesi* sözüyle onay alan sözleşme, II. Abdülhamit tarafından 30 Nisan 1908'de tasdik edilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, Anadolu Demiryolu Şirketi, Anadolu coğrafyasında sadece demiryolu hatları döşemekle yetinmemiş aynı zamanda Osmanlı devletinin ekonomik açıdan

Ayrıca yan kanalların uzunluğunu 2.000 km. olarak veriyor. Anadolu Demiryolu Şirketi, toplam yan kanalların uzunluğunu 1.937 km. olarak hesaplamıştır.

[57] Sulama projesi için hazırlanan mukavelenamede hangi kalemlerde ne tür harcamaların yapılacağı ve projenin toplam maliyeti hakkında bkz. *Düstur I. Tertib.*(1943). Cilt:8, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, s. 758 – 760.

gelişmesini sağlarken diğer taraftan Almanya'nın tarımsal ihtiyacını karşılayacak önemli projelere Anadolu coğrafyasında imza atmıştır.[58]

Konya Ovası Sulama Projesi sözleşmesi 27 maddeden ibaret olup, buna 60 maddelik inşaat yapım şartnamesi de eklenmişti. Sulama projesi'nin sözleşmesinde şu maddeler bulunmaktaydı: 1. madde, Beyşehir Gölü'nden bir kanal aracılığıyla Konya Ovası'na su vermek, Karaviran Gölü'nü kurutmak ve meydana gelen araziyi sulamak, 2. madde, sulama projesi ile ilgili olarak hazırlanan harita ve projelerin Ticaret ve Nafia Nezaretine verilmesi, 3. madde, proje için, inşaat yapım süresinin azami altı yıl olması, 4. madde, yapılacak işler, kabul işlemlerinin yapılmasına kadar hükümet tarafından tayin edilen bir veya birkaç komiser aracılığıyla kontrol ettirilmesi, 5. madde, inşaat sırasında iş için gerekli olan kazılar, sanayi yapıları için arazi ve kum ile taş ocakları hükümet tarafından şirkete temin ve teslim edilmesi, 6. madde, sulama projesi kapsamında gerekli olan ekipmanların/donanımların yurt içi ve yurt dışı gümrük vergilerinden muaf tutulması, 7. madde, işletmeye açılacak hale gelen kısımların yüklenici firmanın başvurusu ile geçici kabulü gerçekleştirilecek ve bir yıl sonra da kesin kabulü yapılacaktır.[59] Anadolu Demiryolu Şirketi, Alman Philip Holzmann şirketi ile birlikte, Gesellschaft für die Bewasserung der Konia Ebene - Konya Ovası Sulama Şirketi- adlı

[58] BOA, BEO. 14.L. 1325, 3188/239035; Kızılkaya ve Akay (2014). s. 44 – 46; Rathmann (1982). s. 185 – 186; Bildirici (1994). s. 93; Muşmal (2015). s. 25; A. Akyıldız (1992). Demiryolları ve Değişme (Batı Anadolu Örneği). *Yeni Toplum.* Sayı: 1, s. 117'de Konya Ovası Sulama Projesi imtiyazının 27 Kasım 1907'de verildiğini kaydederken, *Bulletin de La Societe Royale De Geographie D'anvers (1908).* L' Irrıgation Dans La Plaine De Konia. s. 560 – 561'de proje imtiyazının 24 Kasım 1907 tarihinde, Önsoy (1982). s. 55'te 4 Eylül 1907 tarihinde; *Düstur I. Tertib.*(1943). Cilt:8, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, s. 754'te imtiyaz sözleşmesinin 17 Ş. 1325/ 23 Kasım 1907 tarihinde verildiği belirtiliyor. Kanaatimizce ve arşiv belgelerinin de gösterdiği üzere, 20 Kasım 1907 tarihi sözleşmenin imzalandığı tarih olarak kabul edilebilir. Ayrıca sulama tesisinin hangi şartlarda işletileceği ve projenin özel şartları hakkında Bkz. BOA, BEO. 14.L. 1325, 3188/239035. Bu tezkirede Konya Ovası Sulama işinin (ameliyatının) Anadolu Demiryolu Şirketi aracılığıyla yerine getirileceği bunun yanında işin (ameliyenin) ne şekilde yürütüleceği şu şekilde ifade edilmektedir: *Evvela arazi-i mezkurede icabatdan ve erbab-ı fesaddan geçse iskân olunması ile beraber tebaa-i ecnebiyeden kimsenin oralarda hiçbir sebep ve vesile ile emlak ve arazi alamamaları ve sanayi ameliyatın ikmalinden sonra işletme ve idare hususundan dolayı kumpanyanın bir gûna iddia ve mütalebede bulunmayıp hükümet-i seniyye tarafından işletilmesi ve şayet hükümet-i seniyyece işletme hususu müşkülat zuhuruyla işletmenin ahire ihalesine lüzum görünecek umur ise devletçe tayin olunacak şerait dairesinde mezkûr kumpanyaya ihalesi ve* ameliyat ve inşaatda hariçden ve Ermeni ve saire gibi erbab-ı fesaddan kimsenin alınmayup mahal ü civarı ahali-i sadıkdan istihdam edilmesi ve çünkü malum olunduğu üzere Ermeniler güya memalik-i şahanenin her cihetine iskân etmiş olduklarını gösterme (…) İmtiyaz Mukavelesinin içeriği hakkında da bkz. *Düstur I. Tertib.*(1943). Cilt:8, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, s. 754 – 765.

[59] Bildirici (1994). s. 94; Kızılkaya ve Akay (2014). s. 46 – 52; Çolak (2014). s. 162 – 168.

yapım şirketini kurmuş ve yapım çalışmalarına 1 Temmuz 1908'de başlamıştır. Anadolu Demiryolu Şirketi, demiryolu hatlarını hızlı bir şekilde döşediği gibi Konya ovası Sulama Projesi'ni de hızlı bir şekilde devam ettirmiştir.[60] 1 Temmuz 1908 tarihinde başlayan inşaatta, demiryolu şirketinde görevli Waldrop, inşaattan sorumlu müdür olarak görev almıştır. İnşaat başladıktan sonra, her altı ayda bir hak ediş raporları hazırlanmıştır. Yaklaşık altı yıl süren Konya Ovası Sulama Projesi'nde on bir hak ediş raporu hazırlanmıştır. Bu raporların, hükümet tarafından atanan komiserlerce kontrolünün yapıldığı anlaşılmaktadır. Konya Ovası Sulama Projesi'nin yapım maliyeti ve projenin önemini yansıtması açısından hak ediş raporlarını aşağıdaki tabloda sunuyoruz.

Tablo 1. *Konya Ovası Sulama Projesi Hak Ediş Raporlarının Numara -Tarihi İle Ara ve Toplam Ödemeler Listesi.*[61]

Hak Ediş No.	Hak Ediş Tarihi	Ara Ödemeler (Fransız Frangı)	Toplam Ödemeler (Fransız Frangı)
1	31.12. 1908	1. 598. 137 (F.F)	1. 589. 137 (F. F)
2	30. 06. 1909	2. 566. 208	4. 155. 345
3	31. 12. 1909	3. 174. 145	7. 329. 490
4	30.06. 1910	3. 235. 750	10. 565. 240
5	31.12. 1910	2. 447. 220	13. 012. 460
6	30.06. 1911	1. 279. 790	14. 292. 250
7	31. 12. 1911	2. 060. 845	16. 353. 095
8	30. 06. 1912	457. 170	16. 810. 265
9	31. 12. 1912	1.412. 685	18.222. 950
10	30. 06. 1913	601. 450	18. 824. 400
11	31. 12. 1913	675. 600	19. 500. 0004

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, 31 Aralık 1908 tarihinden itibaren on bir hak ediş raporu hazırlanmıştır. Son hak ediş raporu 31 Aralık 1913 tarihlidir. 13 Aralık 1912'de yapım şirketinin başvurusu ile başlatılan geçici kabul işlemi, tesislerin incelenmesinin ardından 24 Aralık 1912'de kabul edilmiştir. Kesin kabul işlemi ise 11

[60] R. I. Money (Kasım 1919). The Irragation of the Konia Plain. *The Geographical Journal*, Vol: 54, No: 5, s. 298 – 303.
[61] Tablo, Bildirici (1994). s. 101'den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Kasım 1913 tarihinde başlamış, aynı yılın Aralık ayının sonunda son rapor düzenlenmiştir. Kesin kabul raporunu, Nafia Nezareti genel müdürü Süleyman Sırrı, Nafia Nezareti Başmühendisi Fevzi Bey ve Konya Sulama komiseri Mustafa Nadir Bey onaylamıştır. Böylelikle Konya Ovası'nı suya kavuşturma amacı taşıyan Konya Ovası Sulama Projesinin inşaat süreci tamamlanmıştır.[62]

3. Demiryolları ve Konya Ovası Sulama Projesi'nin Konya ve Çevresine Etkileri

Konya Ovası Sulama Projesi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleştirilmiş Türkiye'nin ilk modern ve 20. yüzyılda dünya genelinde de önemli projelerden biri olarak bilinmektedir. Konya Ovası Sulama Projesi, Hicaz Demiryolları yapımından sonra 20. yüzyılın başında Osmanlı devletinin gerçekleştirdiği önemli projelerden biridir. Bu proje için Beyşehir Gölü'nün suları kullanılmış ve gölün suları toprak isale kanallar ile Konya Ovasına aktarılmıştır. Konya Ovası Sulama Projesi, kendisinden sonra gelen sulama kanallarını da örnek teşkil etmiştir, bu noktada Çukurova Sulama Projesi belirtilmelidir.[63] Sulama Projesi, Anadolu'daki tarımsal üretimi ve devlet gelirlerini arttırmak, üretici durumunda bulunan köylünün hayat standardını yükseltmek gibi birçok noktayı içine alan kapsamlı bir projeydi. Böyle kapsamlı bir çalışmadan beklentilerin yüksek olacağı aşikârdır. Öncelikle, sulama projesinin önemli bölümlerinden birini, Karaviran Gölü'nün kurutulması noktası oluşturuyordu. Karaviran Gölü'nün kurutulması ile seksen bin dönüm arazinin elde edilmesi düşünüldüğü gibi bu toprakların Konya Ovası'ndaki diğer topraklara göre daha verimli olacağı kanaati yaygındı. Gölün kurutulması ile arazinin bataklık durumu tarıma uygun hale getirilecek aynı zamanda zaman zaman meydana gelen su taşkınları ile atıl duruma düşen toprakların yeniden değerlendirilmesi söz konusu

[62] Kızılkaya ve Akay (2014). s. 78 – 79.

[63] Philipp Holzmann Firması ile Deutsche Bank'ın bir yan kuruluşu olan Bağdat Demiryolu Şirketi, daha önceden Konya'da yaptıkları gibi bu sefer zengin bir pamuk bölgesi olan Adana Ovası'nı sulama projesi için 1913 yılında dev bir proje hazırlamış ve Osmanlı yönetiminden bu konuda imtiyaz elde etmeyi başarmıştır. Bu proje gerçekleştiği takdirde, 500.000 hektarlık bir bölge pamuk üretimi için elverişli hale gelecek ve Alman tekstil sanayi ihtiyacının önemli bir kısmı buradan karşılanabilecekti. Ancak, 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın başlaması projenin uygulanma şansını ortadan kaldırdı. Fakat Alman tekstil sanayi mensupları daha önce faaliyete geçerek 1905 yılında Dresden'de 8.200 Osmanlı Lirası sermaye ile kurdukları, *Deutsche Levantinische Baumwollgesellschaft* vasıtasıyla Anadolu pamuğunu ve tarımsal ürünlerini Almanya'ya sevk ediyorlardı. Anadolu'da tarımsal üretimin arttırılması için Almanya'nın bu denli çaba göstermesi gelişen endüstrisini dışa bağımlılıktan özellikle de pamuk gibi ticari değeri olan ürünler için Amerika'dan kurtarmaktı. Bkz. Önsoy (1982). s. 54 – 55; Özyüksel (1988). s. 210 – 212.

olacaktı. Karaviran Gölü'nün kurutulması yeni yaşam alanlarının da açılması anlamına geliyordu. Gölün kurutulmasından elde edilecek toprakların bir kısmı civar köylerdeki halka dağıtılırken bir kısmının da arazi taliplilerine yüksek bir bedel karşılığında satılması düşünülüyordu.[64] Konya Ovası Sulama Projesi ile birlikte elde edilecek beş yüz bin dönüm arazi, dönemin koşulları düşünüldüğünde ekilen toprakların üzerinde bir miktara ifade etmekle birlikte, sulamanın yapılacak olması da birim alandan daha yüksek verim alınmasına imkân verebilecekti. Sulama projesiyle birlikte, tarımsal üretim artacağı gibi bu tarımsal alanları işletecek önemli bir nüfusun Konya ve çevresine göç etmesi veya devlet tarafından iskân ettirilmesi bekleniyordu. Konya ve mülhakatına Rumeli ve farklı yerlerden getirilecek beş bin ailenin – ki bu ailelerin ortalama beş kişiden oluştuğu göz önüne alınırsa tahmini olarak yirmi beş bin kişi demekti- [65] yerleştirilmesi devlet tarafından düşünülüyordu. Bu miktarda bir popülasyonun Konya ve çevresindeki ticareti her yönden etkileyeceği malumdur.[66] Konya Ovası Sulama Projesi tam olarak faaliyete geçtiğinde, beş yüz bin dönüm araziden 128.000 ton buğday, 50.000 ton arpa ve mısır ile diğer hububat çeşitlerinin elde edileceği tahmin edilmekteydi. Elde edilecek ürünlerin satışından 129 milyon kuruş elde edilmesi ve bu miktarın 16 milyon kuruşunun devlete aşar vergisi olarak döneceği öngörülüyordu. Bunun yanında, bölgede devlete ait 200 bin dönüm arazinin de parsellenerek satılması ve parsellenen arazinin dönümünün bir iki liradan satılması planlanıyordu; bu da doğal olarak hazinenin ciddi bir gelire sahip olması demekti. Devlet, tarım topraklarının işletilmesinin yanında, yeni köylerin tesisi, numune

[64] Bildirici (2000). s. 164 – 165; Kızılkaya ve Akay (2014). s.71 – 73; Yılmaz (2015). s. 113 – 114.

[65] Ö. L. Barkan (2001). Research on the Ottoman Fiscal Surveys. *İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası,* Sayı: 1, s. 6 – 7'de Osmanlı nüfusunu hesaplarken vergi yükümlüsü kişi ile aile üyelerini 5 ile çarparak toplam tahmini nüfusu elde ediyor. Bkz. s. 6, *To obtain the total population from the numbers of households given in the registers, I have used a multiplier of 5. Since, moreover, certain military gropus, the Janissaries, the servants of the imperial court and the empire's slave population were excluded, I have raised the figures by 20 per cent in the case of İstanbul and 10 per cent elsewhere. It must be admitted that these are only assumptions and may in some cases be misleading.*

[66]Isaawi (1980). s. 230'da 5000 ailenin yerleştirileceği düşüncesini paylaşıyor. Bununla beraber, verilen rakamların yerel makamlardan alındığını ve resmi olmadığını da belirtiyor. Ayrıca Konya Ovası Sulama Projesi öncesinde Rusya ve Rumeli'den 300 ailenin Akşehir'e yerleştirildiği de kaydediliyor. Ancak daha sonra bahsedilen 5.000 ailenin bölgeye yerleştirilmediği anlaşılıyor. Ayrıca Bkz., M. Baskıcı (2003). Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870 – 1914. *A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Sayı:1, s.35'te 1908 yılında Konya'ya gelen 545 göçmen aileden Rumelili olan 250 ailenin Karaman'da, diğerlerinden 74'ünün Ilgın'da, 64'ünün Akşehir'de, 6O'ının Isparta ve Antalya sancaklarında, 28'inin ise Derbend'de iskân edildiğini kaydediyor.

tarlaları[67], modern tarım yöntemleri ile Konya ve çevresini tarımsal kalkınmanın lokomotifi haline getirmek istemiştir. Aynı dönemde Ziraat Bankası'nın kredileri ile bölgede tarım kapasitesinin ve yöntemlerinin arttırılması yönünde girişimler gerçekleştirilmiştir. Konya Ovası Sulama Projesi'nden, beklenen bir diğer yarar ise yapılacak olan kanallarda balık yetiştirilmesiydi. Ancak, balık yetiştiriciliğinin kanallarda suyun akışını azaltacağı ve kanalların bu şekilde kullanılması taşkınlara yol açacağı endişesiyle bu düşünceden vazgeçilmiştir.[68]

Sulama tesisinin inşaatı devam ederken Osmanlı devletinin, yabancı milletlerden hiç kimsenin ova çevresinde toprak satın almasına ve yerleşmesine izin vermediği anlaşılmaktadır. Yabancı milletlerin özellikle de Ermenilerin bu bölgede varlık göstermemeleri ve onların Konya Ovası'na yerleşmemeleri bizzat devlet yetkilileri tarafından dile getirilmiştir. Osmanlı devletinin bu yönde kararlar alması, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve politik atmosferi açıklaması açısından manidardır.[69] Böyle bir atmosferin egemen olduğu dönemde II. Abdülhamit sulama tesisinin devlet tarafından işletilmesinin bazı teknik ve ekonomik nedenlerden dolayı mümkün olmadığını anlamış ve sulama tesisinin işletilmesi Anadolu Demiryolu Şirketi'ne 5 yıl süre ile 6 Eylül 1913 tarihinde devredilmiştir.[70] Konya Ovası Sulama tesisi Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından beş yıllık bir süre için ve yıllık bir milyon beş yüz altmış iki bin altı yüz doksan beş guruşa ihale edilmiştir, beş yıllık müddet zarfıyla tesisin ihale edilmesi Nafia Nezareti'nin salahiyetine bırakılmıştır.[71] Sulama kanalının işletmesinin demiryolu

[67] BOA, Y. A.RES. 29. M.1326, 153/109; Konya Numune Tarlası hakkında bkz. *Konya Vilayet –i Salnamesi (KVS) H. 1317*, s. 73'de, Konya Numune Tarlasının H. 1305 senesinde 805 hektar arazi üzerine kurulduğu, daha sonra 1312 senesinde tarla binasının eksikliklerinin tamamlandığı ve aynı yıl 11 hektar arazi daha satın alınarak toplam 816 hektarlık bir alanda tarlanın faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Aynı tarihli salnamede numune tarlasında çeşitli cins ve büyüklükte pulluklar, ziraat makinası, çayır biçme, çayır tırmığı, harman makinası gibi alet ve edevatın olduğu kaydedilmiştir.

[68] Kızılkaya ve Akay (2014). s. 72 – 73.

[69] BOA, BEO, 14.L. 1325, 3188/239035.

[70] BOA, BEO. 14.L. 1325, 3188/239035; Kızılkaya ve Akay (2014). s. 44 – 46; Rathmann (1982). s. 185 – 186.

[71] *Düstur, Tertib-i Sani.* 5. Cilt, Der–Saadet: Matbaa-i Amire, s. 668'de *Konya Ovası iska ameliyatı işletme muamelat-ı fenniyesinin muvakkaten Anadolu Demiryolu Şirketi'ne ihalesi ve bedel-i ihale ve müteferratına muktezi 2.450.573 guruşun 1329 Nafia bütçesine zamimeten sarfı hakkında Kanun-u muvakkat 4 Şevval 1331, 24 Ağustos 1329.* Sulama tesisinin işletmesi ile ilgili şu bilgiler mevcuttur: Madde 1: *Konya Ovası'nda Anadolu Demir yolu Şirketi marifetiyle tesis olunan ve olunacak olan müessesat-ı iskaiyenin işletme muamelatının cihet-i fenniyesi senevi bir milyon beş yüz altmış iki bin altı yüz doksan beş guruş verilmek üzere şerket-i mezkureye beş sene müddetle ihale edilmesi hususunda Nafia Nezareti'ne*

şirketine verilmesinden sonra, Osmanlı tebaası çeşitli isimler ve görevler altında istihdam edilmiştir. Bu çeşit istihdamda en yüksek maaşı işletme müdürü ve işletme müdür yardımcıları almaktaydı. Bunun akabinde ise mühendisler, kâtipler, Türkçe mütercim, yazıcı, ressam ve kondüktörler gelmekteydi. Sulama projesi kapsamında, Çumra İstasyonu, Saray Köy ile Konya telgraf hattı arasında, Beyşehir'de, Alemdar'da, Ali Bey Höyüğü, Çumra Köyü ve Karaviran gibi görev mahallerinde toplam 54 kişinin istihdam edildiği ve bunlara Mart 1914 yılı itibariyle 707 Osmanlı Lirası ödendiği anlaşılmaktadır. Projede görevli personelin görev yerleri nefs-i Konya'dan başlayarak irva ve iskân mahalli olan köy ve kasabalara kadar uzanmaktaydı. Bu personelden mesela telgraf hattında çalışan 2 telgraf amelebaşısı ile kanal bekçiliği yapmakta olan 19 gardiyanın tamamı süvari olarak istihdam ediliyordu. Anadolu Demiryolu Şirketi, farklı tabiiyetlerden insanları da istihdam etmiştir. Bunlar arasında Yunanlılar ve Ermeniler bulunmaktaydı. Osmanlı tabiiyetine mensup memurların bir kısmı Türk önemli bir kısmı ise Ermenilerden oluşuyordu ve bunların maaşları muadillerine göre daha yüksekti. Bu durum, şirketin taahhütlerini yerine getirmediğini göstermekle beraber, gayrimüslimlere tanınan ayrıcalık açısından da dikkate değerdir. Gayrimüslim tebaaya önemli imkânların tanınması eleştirilere neden olmuş, bu konuda en ciddi eleştiriler Konya Valiliğinden gelmiştir.[72] Konya Ovası Sulama Projesi'nin Konya kent merkezi açısından da önemli adımların atılmasına vesile olduğu söylenebilir. Bu gelişmelerden biri, daha sulama projesinin inşaat çalışmaları devam ederken 5 Temmuz 1911 yılında Konya'ya bir saat uzaklıkta yer alan Havzan Kasabası'nda bulunan bağ-bahçe ve tarla sahiplerinin Beyşehir suyundan faydalanmak için Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bu durumu arz etmelerinde görmekteyiz. Havzan Kasabası, daha çok bağ ve bahçelerin yer aldığı ve bir bölgeydi. Ancak burada su, kuyu sularından ve bin bir güçlükle temin edildiğinden, istenilen verim alınamıyordu. Bundan dolayı ve halkın su ihtiyacının karşılanması için Beyşehir

salahiyet verilmiştir. Madde 2: Salifü'z – zikr bedel-i ihalenin sene-i haliyeye aid yedi aylığı olan dokuz yüz on bir bin beş yüz yetmiş üç guruşla işletmeye müteallik tesisat-ı ibtidaiye mesarifi olan bir milyon beş yüz otuz dokuz bin ki cema'n iki milyon dört yüz elli bin beş yüz yetmiş üç guruşun bin üç yüz yiğirmi dokuz senesi Nafia bütçesinin on üçüncü faslının ikinci… Konya Ovası irva ve iska mesarifi maddesine ilaveten sarfına maliye ve nafia nazırları mez'undur.

[72] Kızılkaya ve Akay (2014). s. 97 – 108; Yarcı (2010). s. 282 – 285.

suyundan faydalanma yoluna gidilmesi ahali-i mahalliye tarafından istenilmiştir.[73] Sulama projesi gibi bu ölçekli bir girişim nedeniyle, Konya ve çevresine önemli miktarda sermaye yatıran Almanya, 1911 yılında tarımsal aletler satmak üzere *Anadolu Sanayi ve Ticaret Şirketi*'ni kurmuştur. Kurdukları bu şirket aracılığıyla Konyalı çiftçilere kolaylık gösteren şirket, Konya'da 2- 3 yıl gibi bir süre zarfında yeni tarımsal aletlerin çoğalmasında önemli rol oynamıştır.[74] Anadolu Demiryolu Şirketi ve Alman sermayesi bu ölçekte yatırımları gerçekleştirirken, üretimin bir an evvel arttırılması, tarımsal ürünlerin en az hasarla elde edilmesi ve tarımsal ürünlerin kısa sürede sevk edilmesi için de girişimlerde bulunmuştur. Bundan dolayı daha sulama projesi imtiyaz sözleşmesi görüşmeleri devam ederken Konya'ya şirket tarafından harman makinaları gönderilmiştir. Bu şekilde demiryolu şirketi tarafından ziraat aletlerinin kullanımının arttırılması, tarımsal üretimde artış ve Konyalı çiftçilerin modern zirai teknikleri hayata geçirme konusunda istekli olduklarına kanıt teşkil edebilir.[75] Demiryolları ile birlikte, Konya'da daha önceden yetiştirilmeyen bazı bitki ve yumruların da yetiştirilmeye başlandığını söyleyebiliriz. Bu bitkilerin başında ise günümüzün popüler yemeklerinin ana malzemesi olan patates gelmektedir. Patates yumrusunun üretimi Eskişehir'de olduğu gibi Konya'da da Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından teşvik edilmiştir. Konya ve çevresinde patates tarımı daha çok çevre köylerdeki küçük arazilerde yapılmış ve yetişen patateslerin kentin ihtiyacını karşılamadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, yetiştirilen

---

[73] BOA, DH. İD. 8.B.1329, 6/17. *Beyşehir Gölünden Konya Ovasına ve Konya'ya bir saat mesafedeki mahallere der dest isale olan Havzan - Konya kasabasıyla civarında bulunan arazi ve bağ ve bahçelerin de müstefid edilmesi ahali-i mahalliye tarafından istida edilmesi üzerine keyfiyet nezaret celileye arz olunduğu ve ale'l ekser kuyu sularıyla ve bin türlü müşkülat ile temin-i ihtiyaç etmekte olan halkın su teminatının sürat-ı mümküne ile tervici hükümet- i mülk ü milletin temin menafi nokta-i nazarında ehemm ve elzem bulunduğu Konya vilayeti meclisi idaresine varid olan mazbatada dermiyan kılınmış ve suret-i işar muvaffak-ı maslahat ve münkaat görülmüş olmakla mamulen lazımenın ve ifa ve neticesinin emr … menut müsaade-i saye-i fehimaneleridir ol babda.*

[74] Baskıcı (2003). s. 38. Konya'da 1906 yılında Amerika menşeili MacCornik şirketi Orak makineleri satarken, aynı yıl Alman Rudolph Sack Şirketi'nin de saban satışı yaptığını belirtiyor. Amerikan ve Alman tarım aletlerinin Anadolu'da yaygınlaşması ve kullanımının artmasında, İngiliz tarım aletlerine göre daha ucuz olması önemli bir rol oynamakla beraber, daha hafif olmaları ve yerli hayvan ırkı için daha uygun özelliklere sahip olmaları bu aletlerin sürümünü arttırmıştır. Bkz. Baskıcı (2003). s. 36- 38.

[75] BOA, BEO. 16. RA.1325, 3043/228179 (29 Nisan 1907). *Mukaddema hassa ordu-u hümâyunu müşiri devletlu Rauf Paşa hazretleri marifetiyle mübayaa edilip Konya Vilayetine irsal kılınan ve matlub muvafık oldukları bi't – tecrübe anlaşılmasına binaen tezyid adedi takrir eden küçük harman makinelerini tecrübeye mahsus motorların icra olunan teşvikat semeresi olarak Nikopra ve … Kompani imalathanesi vasıtasıyla Der – Saadetçe imaline muvaffakiyet hasıl olduğundan ve mezkur motorların burada imalinden ahalice ve ziraatçe fevaid husule geleceğinden bahisle salifü'l- beyan* (…)

patateslerin tadının lezzetli olduğu ve kolayca pişirildiği o dönemde yaşamış kişiler tarafından belirtilmektedir.[76] Anadolu Demiryolu Şirketi, her ne kadar önemli teşebbüslerde bulunmuş ve Konya'da tarımsal üretimi arttırmaya çalışmışsa da kendi emperyal niyetlerini göstermesi açısından şirketin zarar etmemesi öncelikli bir durum olmuştur. Şirket, kurduğu acenteler sayesinde Konya ve çevresinde bulunan tarımsal üretimi merkezde toplamış ve Fransızların kontrolündeki İzmir – Kasaba Demiryolu'nun Konya ve çevresine nüfuz etmesini engellemiştir. Bununla beraber, şirket, emperyal niyetlerine uygun ve sürekli maddi kazanç peşinde olmasına kanıt olarak, hasat mevsiminde bol olan zehairin ve diğer ürünlerin sevk edilmesinde yeteri kadar vagon tahsis etmemiş böyle bir durumda memleketin hayat-ı iktisadiyesi ve ticariyesini olumsuz etkilemiştir. Bu durum Konya vilayetinde şirkete karşı bazı şikâyetlerin dile getirilmesine neden olmuştur.[77]

[76] *Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Françaıse De Constantinople* (31 Ocak 1906). Lettre de Konıah. s. 105 – 106'te, Fransa'nın Konya'da bulunan ticari temsilcisi /konsolosu Agop Chıknagour, İstanbul'da bulunan Fransız Ticaret Odası'na gönderdiği mektupta Konya'da patates üretiminin yerel tüketimi bile karşılayamadığını, genel olarak patatesin Konya bahçıvanları ve civar köylerde ikamet eden köylüler tarafından üretildiğini kaydetmektedir. Chiknagour ayrıca, Konyalı köylülerin de bu yumruyu yetiştirme konusundan pek istekli olmadıklarını, bunun nedeni olarak da Konyalı köylülerin suyun eksikliğini ve bu ürünün kazançlı olmadığı yönündeki düşüncelerinin önemli rol oynadığını belirtir. Konya'da yetişen patateslerin küçük ama nefis bir tadının olduğu ayrıca çok kolay bir şekilde pişirildiği de kendisi tarafından ifade edilmiştir.

[77] BOA, BEO. 07.ZA.1329, 3955/296563. *Konya Vilayeti meclis-i idaresi tarafından çekilip leffen savb-ı Aliyelerine irsal olunan telgrafnamede istasyonlarda vagon bulundurulmamasından dolayı ne zehairin teraküm ederek sevk edilemediği mültezimat tarafından ba – beyan şikâyet olunmakta ve bu hal(e) memleketin hayat-i iktisadiye ve ticariyesi üzerinde pek ziyade suud-u teessir icra etmekte olduğu dermiyan kılınmış olmasına (…)*

Sonuç

Demiryolları ile tarımsal gelişme örneği olarak incelemeye çalıştığımız Konya Ovası Sulama Projesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 20. yüzyılda içinde bulunduğu siyasi atmosferin izlerini taşımaktadır. Proje, daha 19. yüzyılın ilk çeyreğinde itibaren dile getirilmeye başlanmış ve yüzyılın ilerleyen zamanlarında projenin gerçekleşmesi birçok kez gündeme getirilmiştir. Sulama projesinin bu denli önemli olmasının en önemli nedenlerinden biri, doğal olarak Konya ve çevresinin içinde bulunduğu coğrafi konum ve iklim özellikleridir. Konya Ovası 19. yüzyıl içinde felaketlerle sonuçlanan kuraklıklar ve kıtlıklar yaşamıştır. Bu kurak ve kıtlıklar o kadar etkili olmuştur ki, yöre insanın hafızasında uzun yıllar yer edinmiş ve unutamayacağı derin izler bırakmıştır. Özelde Konya'ya genelde ise Anadolu'ya yakın ilgi gösteren Almanya, Konya Ovası'nın bereketli olduğunu ve burada yapılacak tarımsal faaliyetlerle önemli miktarda ürün elde edileceğinin bilincinde olarak erken tarihlerde bu bölgelerde araştırmalar yaptırmıştır. Almanya, 19. yüzyılın sonlarına doğru değişen dünya politikası ile Osmanlı İmparatorluğu ile daha yakından ilgilenmiş ve bunun sonucu olarak da başta demiryolu imtiyazları olmak üzere önemli ekonomik kazançlar elde etmiştir. Alman sermayesi ve tekniği kısa bir sürede ve hızlı bir şekilde Anadolu coğrafyasında önemli demiryolu hatları inşa etmiştir. Demiryolu hatları ile Almanya, Anadolu'nun içlerine doğru kendine yeni bir hayat alanı ve nüfuz bölgesi elde etmiştir diyebiliriz. Konya Ovası Sulama Projesi de bu noktada Almanya'nın bu siyasetinin ve aynı zamanda II. Abdülhamit'in Konya ve çevresini tarımsal kalkınmanın lokomotifi haline getirmek için yürüttüğü politikanın sonucudur. Sulama projesi 1907 Kasım'ında ihaleye verilmiş, daha sonra 30 Nisan 1908 tarihinde de Padişah tarafından onaylanmıştır. İnşaat çalışmaları 1913 yılının sonlarına doğru biten proje, Konya'nın kıraç toprakları için altın değerinde bir hizmet olmuştur. Dünya siyasi konjonktürünün bir sonucu olarak başlayan I. Dünya Savaşı, sulama projesinden istenilen sonucun alınması mümkün kılmadığı gibi sulama projesinin Eylül 1913 tarihinden itibaren işletmesini 5 yıllık bir süre için Anadolu Demiryolu Şirketi'ne verilmesini zorunlu kılmıştır. Sulama projesi, dönemin ekonomik, alt yapısal ve toplumsal özellikleri düşünüldüğünde inşa edildiği bölge için devrim etkisi yaratmıştır. Sulama projesinin inşa edilmesi, o dönemde önemli miktarda sermayenin Konya ve çevresine intikal etmesine ve önemli bir ticari sirkülasyona neden olmuştur. Kanalların

açılması, telgraf hattının döşenmesi, yeni yol – köprülerin yapılması ve Osmanlı tebaasından kişilerin bu projede istihdam edilmeleri kent için önemli sonuçlar doğurmuştur. Sulama projesi mimari açıdan da Konya ve çevresini etkilemiştir. Beyşehir Çayı'nın gölden çıkış yaptığı noktada inşa edilen Beyşehir Regülatörü bugün hem Beyşehir hem de Konya için önemli tarihi ve simgesel yapılardan biri haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz 2016 yılı itibarıyla 100 yılı aşkın bir süredir gündemde olan Konya Ovası Sulama Projesi, bugün Konya ve çevresinde önemli miktarda alanın sulanmasına vesile olmuş, Konya'nın haklı olarak tahıl ambarı sıfatını kazanması ve sürdürmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Mavi Tünel Projesi kapsamında ileride Konya'nın günlük su ihtiyacının da önemli bir kısmının bu projeden karşılanması beklenilmektedir. Suyun bu kadar hayati bir önemde olduğu bölgemiz ve kentimizde, suyun hem tarımsal sulamada hem de günlük tüketiminde kullanımına gerekli özen gösterilmeli, bilinçsiz sulamanın yaratacağı menfi sonuçlardan kaçınmak için başta Devlet Su İşleri olmak üzere ilgili diğer kurumlar tarafından projeler üretilmelidir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri
BOA, BEO. 16. RA.1325, 3043/228179.
BOA, BEO. 14.L. 1325, 3188/239035.
BOA, BEO. 07.ZA.1329, 3955/296563.
BOA, DH. İD. 8.B.1329, 6/17.
BOA, Y. A.RES. 29. M.1326, 153/109.
BOA, Y. A. RES, 29.C.1310, 62/53.
BOA, Y. PRK. HH. 16. RA.1325, 38/4.
BOA. Y.PRK. TNF, 26. ZA. 1313, 4/43.
BOA, Y.PRK. TNF, 29. Z. 1312, 4/28.
BOA. Y.PRK. UM, 21. Ş. 1317, 49/30.
BOA, Y. PRK. UM, 17.L. 1297, 3/30.
BOA, Y.PRK. UM, 09.ZA.1318, 53/37.
II. Süreli Yayınlar
Bulletin de La Societe Royale De Geographie D'anvers (1908). L'Irrıgation Dans La Plaine De Konia.
Düstur Tertib-i Sani (H.1332). 5. Cilt, Der – Saadet: Matbaa-i Amire.
Düstur I. Tertib.(1943). Cilt:8, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası.
Konya Vilayet-i Salnamesi (H. 1317). Def'a 28, Konya: Konya Vilayet Matbaası.
Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Françaıse De Constantinople (31 Temmuz 1904). Lettre de Konıah.
Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Françaıse De Constantinople (31 Ocak 1906). Lettre de Konıah.
Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325. (H. 1322). Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan.
III. Yayımlanmış Eserler ve Tezler
Akyıldız, A. (1992). Demiryolları ve Değişme (Batı Anadolu Örneği). Yeni Toplum. Sayı: 1.
Albayrak, M. (1995). Osmanlı – Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun yapımı. OTAM, Sayı: 6.
Albek, S. (1991). Dorylaion'dan Eskişehir'e. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Çalışmaları Vakfı Yayınları.
Altuntaş, A. (2001). Konya – Çumra Ovası'nın Sulanmasının Tarihçesi ve Kuru Kafa Mehmed Efendi. I. Uluslar Arası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi Bildirileri. Konya: Çumra Belediyesi Yayınları.
Barkan, Ö. L. (2001). Research on the Ottoman Fiscal Surveys. İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası, Sayı: 1.
Baskıcı, M. (2003). Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870 – 1914. A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:1.
Baykal, B. S. (1935). Das Bagdad – Bahn – Problem 1890 – 1903. Freiburg im Breisgau: Druck von Rudolf Goldschagg.
Bildirici, M. (1994). Tarihi Su Yapıları Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke. Ankara: DSİ Yayınları.
Bildirici, M. (2001). Konya Ovası Sulaması. I. Uluslar Arası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi Bildirileri. Konya: Çumra Belediyesi Yayınları.
Cevad, A. (H. 1313). Memalik-i Osmaniyenin Tarih ve Coğrafya Lügat-ı. Dersaadet: Mahmud Beğ Matbaası.
Çolak, F. (2014). Almanların Konya ve Çevresindeki Faaliyetleri - 19.Yüzyıl sonu – 20. Yüzyıl Başı. Konya: Çizgi Kitabevi.
Dağlı, Y. ve Üçer, C. (1997). Tarih Çevirme Kılavuzu. Cilt. 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Doğan, M. S. (2002). Konya'nın Su İle İlgili Efsaneleri. İpek Yolu Özel Sayı Konya Kitabı V. Ed. Y. Küçükdağ, Konya.
Earle, E. M. (1924). Turkey, The Great Powers and The Baghdad Railway. New York: The Macmillan Company.
Efe, A. (1998). Eskişehir Demiryolu. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Efe, A. (2001). Eskişehir'de 1893 Kolera Salgını. Tarihte Eskişehir Sempozyumu I (2 – 4 Kasım 1998) Bildirileri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
Efe, A. (2005). Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı. OTAM, Sayı: 18.
Efe, A. (2010). Rayların Altında Kalan Mâkus Tarih: Değişen Eskişehir. Cumhuriyet Döneminde Demiryolları Sempozyumu Kitabı. Yay. Haz. Mukaddes Arslan. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
Eldem, V. (1994). Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Ergenç, Ö. (2007). XVIII Yüzyılda Osmanlı Anadolu'sunda Tarım Üretiminde Yeni Boyutlar: Muzâra'a ve Murâba' Söleşmeleri. Kebikeç, Sayı: 23.
Gavriyel, A. (H. 1327). Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü. Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası.
Issawi, C. (1980). The Economic History of Turkey 1800 – 1914. Chicago: The University of Chicago Press.
Karkar, Y. N. (1972). Railway Development in the Ottoman Empire 1856 – 1914. New York: Vantage Press.
Kaynak, M. (1984). Osmanlı Demiryollarına Bir Bakış. Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi.
Kırmızı, A. (2014). Avlonyalı Ferid Paşa -Bir Ömür Devlet-. İstanbul: Klasik Yayınları.
Kızılkaya, O. ve Akay, T. (2014). II. Abdülhamit'in Tarımsal Kalkınma Hamlesi (Konya Ovası Sulama Projesi). Ankara: Sonçağ Yayınları.
Kocabaş, S. (1988). Tarihte Türkler ve Almanlar. İstanbul: Vatan Yayınları.
Kurmuş, O. (1974). Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi. İstanbul: Bilim Yayınları.
Money, R. I. (1919). The Irragation of the Konia Plain. The Geographical Journal, Vol: 54.
Muşmal, H. (2007). Konya Vilayeti'nin Islahı ve İmarı Hakkında 9 Eylül 1880 Tarihli Bir Layiha. Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 17.
Muşmal, H. (2015). Konya Ovası Sulama Projesi Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Projeyle ilgili İlk Çalışmalar. The Journal of Academic Social Science Studies. Sayı: 33.
Ortaylı, İ. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu. İstanbul: Alkım Yayınevi.
Önsoy, R. (1982). Türk – Alman İktisadi Münasebetleri (1871 – 1914). İstanbul: Enderun Kitabevi.
Özyüksel, M. (1988). Osmanlı – Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları. İstanbul: Arba Yayınları.
Percy, E. (1901). Highlands of Asiatic Turkey. London: Edward Arnold.
Rathmann, L. (1982). Berlin – Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi. Haz. Ragıp Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları.
Şaşmaz, M. (2002). İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayeti'ne Dair Genel Raporu (1879). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12.
Ürekli, B. ve Bizbirlik, A. (1994). Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın Terekesi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 1.
Velay, A. Du. (1978). Türkiye Maliye Tarihi. Der. Maliye Tetkik Kurulu, Damga Matbaası.
Yarcı, G. (2010). Beyşehir Gölü'nden Su Getirilerek Konya Ovasını Sulama Projesi ve Finansmanı. Su Medeniyeti Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Konya: Büyükşehir Belediyesi Koski Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları.
Yılmaz, Ö. F. (2010). Osmanlı'nın Konya Ovası Sulama Projesi. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
Yılmaz, E. (2015). II. Abdülhamit Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Yurt Ansiklopedisi. Cilt:7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
IV. İnternet
http://193.255.138.2/takvim.asp
http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/tarihe-meydan-okuyor/55044
http://www.rugtracker.com/2012/05/seljuk-rodeo.html
https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/

BOZKIR VE ÇEVRESİNDE MADENİN ETKİLERİ*

THE EFFECTS OF THE MİNE IN THE BOZKIR AND VICINITY

Hamit ŞAFAKÇI **

Öz

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde işletilen madenlerden biri olan Bozkır madeni ele alınmaktadır. Bozkır madeni, Osmanlı döneminde 1776 yılında işletmeye açılmıştır. Madenin üretime açılmasıyla birlikte maden çıkarma işlerinin yürütülebilmesi için, cevherin durumuna göre, maden çevresindeki kazalara bazı muafiyetler verilerek idaresi maden eminliğine bağlanmıştır.

Bozkır madeninin açılmasıyla birlikte özellikle Gümüşhane madeninde çalışan gayri Müslim ustalar aileleriyle birlikte Bozkır kazasına gelerek yerleşmiştir. Bozkır'da madencilerin konaklayacağı evler ve çeşitli ihtiyaçların karşılanması için dükkânlar yapılmıştır. Bu anlamda madenin açılması Bozkır'ın sosyal ve ekonomik yapısını belli oranda etkilemiştir.

Bozkır'da madenin açılmasının olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Çevre kirliliği, ormanların yok olması ve eşkıyalık faaliyetlerinin artması olumsuz etkilerindendir. Madenin çalıştırılmasının önemli yanları olarak Siristad'a yeni binaların yapılması, buranın maden yönetiminin merkezi olması ve bölgeye maden yöneticileri haricinde kimsenin karışamaması sayılabilir.

•

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Bozkır, maden

•

Abstract

In this study, One of the mines in the Ottoman Period, the Bozkır mine is studied. The Bozkır mine was started to run first in The Ottoman Era in 1776. As soon as production in mining was started, the towns around the mine were under responsible of the mine according to the situation of the ore by giving some exemptions so that the producing mine went on properly.

After the Bozkır mine was opened, some non muslim with their families staff who worked in Gümüşhane mine came and settled in Bozkır. The number of the houses and shops increased. Therefore, we can say that the mine effected the social and economic life in Bozkır in a spesific way.

The mining has got positive and negative effects in Bozkır. Environmental pollution, damage of the forests, increasing of the banditry are the negative effects. Constructing new buildings in there, Siristad's becoming center of mining site and only mine directors being responsible for region are the positive effects of mining.

•

Keywords

Ottoman Empire, Bozkır, mine

---

* *Bu çalışma, Bozkır'da Madencilik (1776-1839), (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013) isimli doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.*

** *Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi/ARTVİN, hamitsafakci@artvin.edu.tr.*

GİRİŞ

16. yüzyılda Bozkır'ın Kazıkdere köyünde bir demir madeni işletilmişti. Madenin işletilmesi dolayısıyla köylülerin verdiği öşre bakılırsa çok büyük bir maden işletmesi olmadığı görülür.[1] Bu nedenle Bozkır'da büyük çapta madencilik faaliyetleri 1776 yılında başlamıştır. 1785'te ise maden dolayısıyla ahaliye yapılan zulümler nedeniyle maden kapatılmıştır. Bölgede yaşayan ahali eski haline döndürülürken madenin ilk dönemi de sona ermiştir.

1787 yılında maden yeniden açılmıştır. Maden, ahaliye yapılan zulümler nedeniyle açılmıştı. O halde bu zulümlerin sebebine bakılmalıdır. Öncelikle kazanın ileri gelenleri ile maden emini arasında kazaya hâkim olma ve istediğini yaptırma düşüncesi etkili olmuştur. Yani kaza halkından istediği miktarda vergiyi tahsil etme gibi ekonomik çıkarlar ile diğer faydalar bu çekişmede rol oynamıştır. Bu olumsuzluklara rağmen maden 1839 yılına kadar işletilmiştir. Bahsedilen tarihte madende cevher azalmış ve masraflar karşılanamaz hale gelmiştir. Bu nedenle Bozkır madeni tekrar kapatılmıştır. Bozkır madeninde 1776 ile 1839 yılları arasında 61 yıl üretim yapılmıştır.[2] 61 yıl içerisinde maden, bölgeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemiştir. Bozkır madeninin Bozkır ve çevresine hukuki, idari, sosyal ve ekonomik alanlarda etkileri olmuştur.

1. Sosyo-Ekonomik Etkileri

Bozkır madeni faaliyete başlamadan önce Beyşehir sancağına bağlı Bozkır kazasının merkezi olan Siristat, madenin açılmasıyla birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Zira Gümüşhane'den gelen madenciler ile başka yerlerden ticaret amaçlı gelen tüccarlar aileleriyle birlikte Siristat'a yerleştiler. Bunlara ek olarak madenin çalışmaya başlamasıyla kazada açılan dükkanlar da yerleşim yerine ticari anlamda önem kazandırdı.[3] Madenin açılması Bozkır'a sosyal ve ekonomik anlamda bir canlılık getirdi.

[1] 1501 ile 1584 yılları arasında işletilen demir madeninden 800 akçe öşür alınmıştı. Hamit Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013, s. 31.

[2] Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik*, s. 31.

[3] 20 Ocak 1786 tarihinde, madenin kapatılması üzerine eminlerin oturduğu ev ile fırınlar, madenci odaları ve diğer maden malzemelerinin satılacağı belirtilmesine rağmen, maden dolayısıyla kazada bulunan tüccar ve madencilerin dağılması nedeniyle bunları almaya kimsenin talip olamayacağı kaza ahalisi tarafından

Madende çalışmak üzere birçok madenci Bozkır'a gelerek yerleşti. Madenciler için Bozkır'da yeni evler ve dükkânlar yapıldı. Buna paralel olarak bölgedeki sosyal ve ekonomik hayat doğrudan etkilendi. Bununla beraber bu faaliyetler neticesinde Siristat kasabası, Bozkır kazasının her açıdan merkezi olma konumunu sağlamlaştırdı.

Madenin açılmasıyla birlikte madenin idari merkezi olan Siristat köyünde oturan maden eminleri, burada çeşme ve cami gibi sosyal hayatın birer parçası olan eserler bırakmışlardır. Bu manada Bozkır madeni emini Mehmet Fazlullah, 1781'de Siristat'a dört çeşme yaptırmış ve bunların ihtiyacını karşılamak için bir miktar para da bırakmıştır.[4] Aynı kişi *Bozkır ma'den-i hümâyûn sefergâhı olan Siristat köyünde*, sefergâh önündeki musallayı da yeniden yaptırmıştır.[5] Musalla, sarayın yanındaydı.[6] Dolayısıyla maden emininin oturduğu konak ile kurşun ve gümüşün ayrıştırıldığı fırınlar birbirine yakın mesafedeydi.

Bozkır madeni eminleri, sosyal hayatın birer parçası olan cami, kütüphane, türbe ve kilise gibi binaların tamirinde de çeşitli görevler üstlenmişlerdi. Maden eminleri bu tür binaların yapımı ile bu binaların tamiri için gerekli yapı malzemelerini tedarik ederdi. Pirlevganda kazasına bağlı Hadim köyünde Şehdî Osman Efendi'nin bina eylediği kütüphanenin çatısı harabe olduğundan ve bu nedenle kitaplar zarar gördüğünden çatısının üzerinin kurşunla kaplanmasına karar verilmiştir. Kütüphane için gerekli kurşunun Bozkır madeninden karşılanması ve maden emini marifetiyle tamirinin yapılması maden emini Mehmet Fazlullah'a 6 Mayıs 1782'de emredilmiştir.[7] Kütüphane için gerekli kurşunun maden mevcudundan karşılanarak kütüphanenin tamir edilmesi ve bu durumun mahalline kaydedilip İstanbul'a defterinin gönderilmesi istenmiştir.[8] Bozkır

dile getirilmiştir (BOA, *MEDAD 8*: 690-3). Yörede bunları almaya gücü yetecek kimsenin olmadığı anlaşılmaktadır.

[4] VGMA, *HD 1078*: 36a. Çeşmeyi de yaptıran el-Hâc Ahmet Ağa oğlu Mehmet Fazlullah Efendi'nin bıraktığı paralar ile mütevellinin ücreti ödenmiştir. Bu dönemde mütevelli günlük iki akçe ücret almıştır. Bu parayla aynı zamanda eski maden eminlerinden Halil Efendi'nin kabrinin de tamiri yapılmıştır (VGMA, *HD 1078*: 36a; VGMA, *HD 537*: 58b). Bkz. Fotoğraf 1.

[5] VGMA, *HD 1074*: 40b.

[6] VGMA, *HD 1078*: 36a.

[7] BOA, *MEDAD 8*: 663-1.

[8] BOA, *C.MF* 5724. Kütüphaneye yapılacak masraf 500-600 kuruşu geçmemek şartıyla, maden emini tarafından Bozkır madeni mevcudundan karşılanacaktı (BOA, *MEDAD 8*: 683-2).

madeni üretiminden kütüphaneye 3.000 kıyye kurşun verilmiştir.[9] 4 Şubat 1787 tarihinde, Bozkır şeyhi Abdülhalim Efendi'nin ceddi Şeyh Mehmet Camii'nin çatısı harap olduğundan Bozkır madeninden 15.000 kıyye kurşun istenmiştir.[10] Bu cami Kurşunlu Camii olarak anılmaktadır. Dolayısıyla madenden gönderilen kurşunla üzeri kaplanan caminin adı, Kurşunlu Camii olarak anılmaya başlanmıştır. Yine Bozkır madeninden Hz. Mevlana Türbesi'ne 10.000 kıyye kurşun gönderilmiştir.[11] Gayrimüslim vatandaşlarının ibadethaneleri de tamir ettirilmiştir.[12]

Bozkır madeninin merkezi olan Siristat, maden nedeniyle farklı etnik kökenlere sahip insanlar ile tüccarların da yerleştiği bir yerleşim yeri olmuştur.[13] 16. yüzyılda, kasabada sadece Türkler yaşamaktaydı. Ama maden açıldıktan sonra gerek Gümüşhane'den gerekse diğer madenlerden gelen gayrimüslim madenciler Siristat'a yerleştiler. Madencilerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması noktasında cazip bir merkez haline gelen kasabaya tüccarlar da geldiler. *Millet-i Hristiyan tabi kasaba-i Siristad* denilerek 16 Mayıs 1836 tarihinde, kasabaya ticaret için gelenler ve diğerleri kaydedilmişlerdi.[14] Madende çalışanlar yalnızca gayrimüslim madenciler değildi. Madene bağlı kazalardan madenlerde çalışan kişiler olduğu gibi Siristat kasabasında ikamet eden kişiler de madende çalışmıştır.[15]

Bozkır'da madencilik faaliyetleri yer isimlerini de etkilemiştir. Madende altın ve gümüş cevherinin çıkarıldığı *Sarıot Mağarası* ile günümüzdeki Sarot Yaylası aynı

[9] BOA, *C.DRB* 810.
[10] BOA, *C.DRB* 2948. Bkz. Fotoğraf 2.
[11] BOA, *C.DRB* 810; BOA, *MEDAD 8*: 691-2.
[12] Maden eminleri gayrimüslim reaya ve madencilerin çeşitli işlerini de yapardı. Bereketli madenine bağlı Çamardı kazasında Arvan köyünde Rum reayaya ait *Âyâestîfânûs*/Ayastefanos kilisesinin duvarlarının bazı yerleri harap olduğundan ayin yapılamadığı maden eminine arz edilince, maden emini de bu durumu bir görevli ile tespit ederek tamiri için ruhsat verilmesini, 10 Mart 1832'de arz etmiştir (BOA, *C.ADL* 2180). Maden eminleri, dini yapıların tamirinde görev aldığı gibi gayrimüslim madencilerin dini hayatını sürdürebilmesi için gerekli önlemleri almakla da görevliydi. 28 Ocak 1791'de Keban, Ergani, Gümüşhane ve Bozkır madencilerinin ayinleri, nikahları Gümüşhane metropoliti veya atadığı vekili tarafından yürütüldüğünden maden bölgesindeki metropolitlerin karışmaması emredilmiştir (BOA, *AE.SSLM III* 22665).
[13] 12 Ekim 1831 tarihinde yapılan sayımda, Bozkır madeninde çalışan madenciler ile kazaya gelen tüccarlar meslekleriyle birlikte yazılmıştır (BOA, *NFS.d* 3278: 30-33). Bu kişilerin isimleri için bkz. Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik*, s. 82.
[14] BOA, *NFS.d* 3316: 11. Bu şekilde 13 kişi kaydedilmişti.
[15] BOA, *NFS.d 3319*: 4-5; BOA, *NFS.d 3320*: 3.

olmalıdır. Zira *sarıot* tabiri altın yerine kullanılmıştı.[16] Siristat isminin ise baş usta anlamındaki *ser-i üstat*tan geldiği yaygın bir kanaattir. Ancak madenle ilgisi yoktur. Çünkü Bozkır'da madencilik faaliyetleri 1776'da başlamıştır. Ayrıca 1336'ta da Siristat ismi kullanılmıştır. Bunlara ek olarak madendeki ustabaşılara *piristatbaşı* denilmekteydi. Türkçe bir isim olmadığı anlaşılan Siristat, suyun gür akışı anlamında kullanılan bir isim olmalıdır.[17]

2. Hukuki Etkileri

Madenciler ve maden ahalisi kendilerine verilen muafiyeti yapılan herhangi bir uygunsuzluk durumunda kullanmışlardır. Bu durum genel olarak serbestiyet kelimesi ile ifade edilmiştir. Bozkır madeninde uygulanan serbestiyet usulü sayesinde maden emini maden bölgesinde görevlerini sürdürmüş ve hiçbir idareci ona karışamamıştır. Ancak ortaya çıkacak olumsuzluklarda kadı devreye girmiştir. Bu anlamda düşünüldüğünde müstakil bir birim özelliği kazanan Bozkır madeni emaneti; idarî, malî ve hukukî açıdan çevre yerleşmelerden farklılıklar arz etmekteydi. İdari ve hukuki açıdan maden emini *ber vech-i istiklâliyet*e sahipti. Madenciler ve madene bağlı kaza ahalileri arasındaki davaların maden emini marifetiyle mahkemede görüleceği ve ehl-i örf taifesinin her ne sebeple olursa olsun karışmamaları gerektiği Karaman valisine bildirilmişti.[18] 21 Ekim 1787 tarihinde, *madene bağlı olan kazalara vechen mine'l-vücûh zulm ve te'addiye cevâz virmeyüb sâ'irlerin mezâliminden dahi himâyet ve sıyânet itmek merbût olan kazaların fi'l-asl câri olan şurût-ı serbestiyetleri yine kemâkân mer'î olub ma'den emininden ma'adâ vülât ve hükkâm ve mirmirân ve zâbitân taraflarından kazahâ-i merkûmeye bir vecihle müdâhale olunmamak şerâyit-i derc ve tastîr olunarak* Bozkır, Belviran ve Seydişehir kazaları bu şartlarla madene bağlanmıştı.[19] Malî açıdan ise madene sermaye akçesi gönderilmesi hatırlanırsa diğer yerleşim yerlerinden farkı daha iyi anlaşılabilir.

Serbestiyet denilince Bozkır madeni emanetine bağlı kazaların idari, adli ve malî açılardan diğer bölgelerden bağımsız olması anlaşılmalıdır. Maden bölgesindeki tüm

[16] Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik*, s. 284.
[17] Hamit Şafakcı, Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VI, S. 28, 2013, s. 342-343.
[18] BOA, *MEDAD 8*: 638-2.
[19] BOA, *C.DRB* 967.

sorumluluk tamamen maden eminine ait olup maden bölgesindeki halkın işleri maden emini tarafından yerine getirilirdi. Serbestiyet, madene, madencilere ve madene bağlı kaza ahalilerine kimsenin karışmaması demekti. "… *ehl-i 'örf tâ'ifesi taraflarından ihzâr teklifi vesâ'ir bahâne ile cevr ve te'addî ve rencîde olunmayub serbestiyetlerine 'ale'l-istimrâr ri'âyet*…"[20] denilerek ehl-i örf tarafından mahkemeye çağırma gibi haksızlıkların yapılmaması konusunda ilgililer ikaz edilerek serbestiyetin sürekliliği hatırlatılmıştır. "… *mefrûzı'l-kalem ve maktû'ı'l-kıdem min külli'l-vücûh serbest olub vüzerâ ve mirmirân ve mütesellim ve voyvoda vesâ'ir ehl-i 'örf tâ'ifesi taraflarından vechen mine'l-vücûh müdâhale ve mümâna'at olunmayub serbestiyet üzere tarafından i'mâl ve idâre olunmak fermanım olmağın*…" ifadesiyle maden eminine 2 Şubat 1777 tarihinde emir gönderilmiştir.[21] Karaman valisine de bu serbestiyet kaideleri hatırlatılarak ehl-i örf taifesinin madencilere ve maden ahalisine karışmamaları, eminin şikayetinin geçerli olduğu da belirtilerek,[22] maden eminine yardım edilmesi emredilmiştir.[23]

Bozkır madeni emaneti sınırları içerisinde yaşayan halk arasında ya da madenciler arasında olan sorunlar ile bu iki grubun birbirleriyle olan anlaşmazlıkları maden emininin gözetiminde mahkemede çözülmeye çalışılmıştır. Bozkır ve Belviran kadılarına gönderilen 17 Mayıs 1778 tarihli hükümde; madene bağlı kaza ahali ve reayasının umur ve hususları ancak maden emini tarafından görülüp, serbestiyet üzere onun tarafından zapt edileceği ve maden hizmetinde oldukları için *min külli'l-vücuh serbest olub* dava ve nizaları ancak Bozkır mahkemesinde marifet-i şer ve maden emini marifetiyle görüleceği

[20] BOA, *MEDAD 8*: 620-1.
[21] BOA, *MEDAD 1*: 756-2.
[22] … *ümenânın şükr ve şikâyeti müsmer ve mü'esser olmağla bundan böyle hilâf-ı rızâ-yı hümâyûn hareket-i birle ma'denciyânın ve ma'denlere bağlu kazâlar ahâlisine ta'arruz ile beytü'l-mâl-i müslimînin irâd-ı cesîmesinin kesretine bâ'is olmakdan ihtirâz ve ictinâb eylemek bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuşdur*… (BOA, *MEDAD 9*: 173-3) denilerek maden eminlerinin şikayetlerine itibar edildiği vurgulanmıştır.
[23] BOA, *MEDAD 9*: 173-3.

ifade edildikten sonra diğer görevlilerin karışmaması emredilmişti.[24] Maden emininden bir şikayet olduğu zaman ise darphaneden bir adam gönderilerek durum araştırılmıştı.[25]

3. İdari Etkileri

Madencilik faaliyetlerinin aksamadan devam etmesi için gerekli olan kömür ve kütüğün temin edilebilmesi, sermaye sorununun halledilmesi gibi amaçlarla bazı kazalar madene bağlanırdı. Bozkır madeni ilk açıldığında madenin kömür ihtiyacını karşılamak için Bozkır ve Belviran kazaları maden emaneti idaresindeydi. Bu iki kaza, madenin kömür ihtiyacını tedarik etmekle birlikte maden için gerekli amele ile madenin diğer ihtiyaçlarını da karşılamıştı. Madene bağlı kaza ahalisi bu görevlere ek olarak cevher nakli konusunda da üzerine düşeni yapmaktaydı.[26] Kısaca belirtmek gerekirse madene bağlı kazaların halkı, madenciler için gerekli malzemelerin tedarik edilmesinden başlamak üzere, mağaralardan cevher çıkarılması, çıkarılan cevherin Siristat'a nakledilmesi ve fırınlarda ayrıştırılması ile kurşunun Alanya İskelesi'ne naklinde görev almıştır.

Bozkır madeninde cevher çıkarma faaliyeti başladığı ilk günden itibaren madenin kömür, kütük tedariki ile cevher nakli ve çakılcı amelesi gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için Bozkır kazası civarındaki kazalar, cevherin durumuna göre bir başka deyişle fırın sayısının artıp eksilmesine göre maden emanetine bağlanmış ya da bu yönetimden çıkarılmıştır. Bozkır madeninin açık olduğu dönemlerde, Bozkır ve Belviran kazaları sürekli madene bağlıdır. Konya sancağına bağlı Belviran kazası ile Beyşehir sancağına bağlı Bozkır kazası, Bozkır madeni emaneti yönetimi altında birleştirilmiştir. Maden dolayısıyla bir yönetim altında ilk birleşmenin gerçekleştiği bu iki farklı sancağa bağlı iki kaza, daha sonra Bozkır kazasını oluşturmuştur. Coğrafi yakınlık ile de ilişkilendirilebilecek bu birleşme, kaza statüsünde olmasa da yönetim anlamında,

[24] BOA, *C.ADL* 4572. Larende voyvodası el-Hâc Abdurrahman'ın Belviran kazası ahalisine kaza ahalileri için 3.750 kuruş borç para verdiğini ve 181 güne dek ödeyeceklerini taahhüt etmelerine rağmen ödemediklerini Larende kadısı ilamında ifade edince, Bozkır madeninde müstahdem olduklarından maden emini marifetiyle tahsili istenmiş ve mahallinde davanın görülmesine 8-17 Şubat 1779'ta karar verilmiştir (BOA, *AHK.KR.d 15*: 192-4). Ehl-i örf taifesinin maden bölgesine karışamadığını gösteren bu örnek, davalara da maden emininin müdahil olduğuna işaret etmektedir.

[25] BOA, *DRB.d 159*.

[26] *KŞS 100*: 190-2; BOA, *MEDAD 1*: 756-1, 750-3, 754-3.

madenin açık olduğu 1776-1839 yılları arasında denenmiştir. Bahsi geçen bu iki kaza dışında Beyşehir, Seydişehir, Göçü, Yenişar ve Kırili kazalarıyla kısa süreliğine de olsa Aladağ kazasının bazı köyleri madene bağlanmıştır. Bu kazaların madene bağlanma sebebi, cevher miktarına paralel olarak artan fırın sayısıdır.[27]

4. Halka Etkileri

Maden açıldıktan sonra, Bozkır'da maden eminlerinin ikamet edeceği konak ile yedi fırın, kömür mahzenleri, madenci odaları, ekmekçi fırını ve dükkanlar yapılmıştır.[28] madenin Siristat'ın gelişmesine olumlu bakılabilecek bir etkisi vardır. Ancak devlet bu işlerin yapımı için, ahaliye verilmek üzere, maden eminine 7.500 kuruş göndermişti. Bozkır halkı, bu işlerin bazılarını kendilerinin yaptığını ve bunların yapılması için arazilerinin alındığını ancak bu paranın kendilerine verilmediğini dile getirmiştir.[29] Bu, maden dolayısıyla olumlu bir etki olarak bahsedilen bir konunun idareciler tarafından nasıl olumsuz hale getirildiğini gösteren ilginç bir örnektir.

Bozkır'da madenin açılmasıyla birlikte ortaya çıkan ve Bozkır madeni emaneti olarak adlandırılan idari yapı, eski ve yeni idareciler arasındaki çatışmalara neden olmuş ve bu durumdan en fazla etkilenen madencilik sektörü ile kaza halkı olmuştur. Zira Bozkır madeninin ilk kapatılması ile yeniden açılmasının nedenlerinin ahaliye yapılan zulümler olduğu hatırlanırsa madenin halka etkileri daha iyi anlaşılabilir.[30] Bunların yanında madenin çeşitli ihtiyaçları madene bağlı kazaların halkı tarafından karşılanmaktaydı. Maden, ihtiyaçlar karşılanırken halktan fazla talepte bulunulması gibi olumsuzluklara da neden olmaktaydı.[31] Bozkır madeni emininin ikamet ettiği üç odası olan hanenin mefruşatı vilayet tarafından tanzim olunmuştu. Bu nedenle halktan, mutfak takımı gibi şeyler alınmazken maden eminleri, birkaç sene bunu talep etmekle birlikte devriye[32]

[27] Şafakcı, *Bozkır'da Madencilik*, s. 379-380.
[28] BOA, *D.BŞM.DRB* 15/76.
[29] BOA, *MEDAD 8*: 693-2.
[30] BOA, *MEDAD 1*: 754-1.
[31] 1806 yılında maden emininin Bozkır ahalisine "madene gerekli hizmetleri yapmalarına rağmen" 11 ayda 30.000 kuruş salyaneyi iki defada tevzi edip aldığı, ramazâniyye adıyla 500 kıyye sade yağı ve süzme bal ile 250'den fazla kuzu, tavuk ve yumurta tevzi ve tahsil ettiği yönünde şikayetleriyle Bozkır madeni ahalisinin padişahtan yardım talep ettiği görülmektedir (BOA, *D.DRB.THR* 37/34).
[32] Şehir ve kasabaların asayişinin muhafaza etmek için gezdirilen zabıta memurlarının dolaşmalarına devriye denilirdi. Tanzimat'tan evvel kol gezmek tabiri kullanılırdı. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s. 444.

adıyla da talepte bulunmuşlardı. Maden eminlerinin oturduğu mahalde devre çıkarak devriye istediği ile ilgili 18 Eylül 1822 tarihli bir şikayet vardır.[33] Fakat bu sorun sadece madenlere has bir özellik değildir. Madenin açık olmadığı dönemlerde de bu tür haksızlıklar yapılmıştır. Maden emaneti dahilindeki ahalinin izinsiz olarak madeni terk edememesi gibi durumlar da halkın madenlerin açılmasını istememesine neden olmuştur. Tabii ki madenin açılmaması yönündeki bu isteklerde, Bozkır şeyhi olarak anılan kişilerin, maden eminleri nedeniyle bölgedeki etkilerinin azalacağından dolayı halkı kışkırtması da etkili olmuştur.

Bütün bunlara rağmen madeni bekleyen en büyük tehlike, *bunda cevher yoktur* diyerek madenin işletilmesine muhalefet eden ulema, ayan ve şeyhin hareketleriydi. Bu bakış açısı, madenin açılışından itibaren en önemli sorunlardan birisi olmuştu. Madende karşılaşılan sorunlardan bir diğeri de ilk atanan eminden başlamak üzere, eminlerin halka eziyet ettikleri yönünde şikayet edilmeleri ve bu sebeple azledilmeleriydi.[34] Sadece bu iki örnek bile düşünülürse bu çekişmelerin temel nedeninin güç mücadelesi olduğu söylenebilir. Zira maden açılmadan önce kazada söz sahibi olan ayan ve şeyh, madenin açılması ile birlikte merkezden atanan eminin bütün yetkilere sahip olmasından dolayı, maden bölgesinde istedikleri gibi hareket edememişlerdi. Maden emini, idari anlamda kazanın bütün işlerinden sorumlu bir görevli haline gelince kazanın eski yöneticilerinin halkı kışkırtması sonucu bu tür şikâyetler ya da karışıklıklar ortaya çıkmıştır.

5. Çevreye Etkileri

17. yüzyılda, yaklaşık 30 ton odundan sekiz ton odun kömürü elde edilirken bu miktar yılda yaklaşık beş hektarlık alanda kayın ormanı yetiştirilmesine karşılık geliyordu.[35] Bu anlamda Bozkır madeninin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan biri ormanlık alanların yok edilmesiydi. Zira madenin odun ve kömür ihtiyacının karşılandığı

[33] BOA, *DRB.d 1044*. Maden mağaralarının bulunduğu yerler, dağlarda ya da dağlara yakın yerlerde olmasından dolayı hem ulaşım hem de çalışma şartları anlamında bazı zorlukları beraberinde getirmekteydi. Bulgardağı madenindeki gözlemlerini aktaran Ahmet Şerif'in verdiği şu örnek, madenlerde çalışma şartlarının zorluğunu göstermesi açısından önemlidir: … *düşen büyük bir çığ altında kalıp, derhal ölen, üç madenciden birinin, bulunamayan cesedi, epeyce bir süre sonra, ben orada iken, karların altından meydana çıktı*. Ahmet Şerif, *Anadolu'da Tanîn*, I, (Haz. Mehmet Çetin Börekçi), Ankara 1999, s. 231.

[34] BOA, *MEDAD 8*: 611-2; BOA, *MEDAD 1*: 754-1.

[35] Zeki Tez, *Madencilik ve Metalurji Tarihi*, İstanbul 1989, s. 27.

yerlere bakıldığı zaman madene bağlı yerler olduğu görülmektedir. Bu anlamda belgelerde maden için sağlanacak ormanların uzaklaşmasından bahsedilmektedir ki[36] bu, madenin ormanlara verdiği zararı göstermektedir.

Artan odun kömürü gereksinimi sonucu ormanlar hızla azalıyordu. Maden ocakları yakınındaki çay, dere ve ırmaklara işletme artıklarının atılması sonucu sular zehirleniyordu.[37] Bozkır madeni mağaralarında üretilen cevherlerin işlenmek üzere Bozkır kazasına getirilerek kaza içerisinden geçen Çarşamba Çayı yanında işlenmesi nedeniyle maden, doğal dengeyi de bozmuş olmalıdır. Şöyle ki cevherler işlendikten sonra kalan cürufların suya karışmasıyla ya da diğer atıkların suya atılmasıyla sular kirletilmiştir. Dolayısıyla bu sorun, insan sağlığını da etkileyebilmektedir.

Bozkır madeninden çıkarılan kurşunların insan sağlığına etkisini de madenciliğin ortaya çıkardığı tehlikeler arasında saymak mümkündür. Bütün bu olumsuzların yanında madenlerde çalışan madencilerin çok cüzi paralara çalışmaları da bu sorunlar arasında sayılabilir. Madenlerdeki bu duruma devletin tekelci yaklaşımı, kâr marjını yüksek tutma isteği ve çıkarılan madenlerin askeri ve ekonomik anlamda devlet için önemli olması gibi nedenler, madencilerin kendi geçimlerini zor karşılayan şartlarda madenlerde çalışmalarına sebep olmuştur. Madenciliğin ortaya çıkardığı sorunlardan birisi de madenlerde meydana gelen kazalardı. Bu kazalar madencinin yaralanmasına hatta ölmesine neden olabilirdi. Madenlerde bulunan mağaralarda göçükleri engellemek için tahkimat yapılmasına rağmen yine de göçüklerin olduğuna dair örnekler vardır.[38]

6. Asayiş Sorunları ve Çözümleri

Asayiş olaylarının sadece maden nedeniyle ortaya çıktığı söylenemez. Ancak madenin açılması bu tür hareketleri arttırmıştır. Bu sorunlar, işlenen suçun cezasını verme ya da suçu önlemeye yönelik adımlar atılarak çözülmeye çalışılmıştır.

6.1. Eşkıya Sorunu

Bozkır'da madenciliğin ortaya çıkardığı sorunlardan biri de eşkıyalık hareketleriydi. Bu tür hareketler altın ve gümüş gibi değerli madenlerin üretimi nedeniyle

[36] BOA, *MEDAD 8*: 653-1.
[37] Tez, *Madencilik ve Metalurji Tarihi*, s. 51.
[38] BOA, *DRB.d 1040*. Madendeki mağaralardan ikisi için bkz. Fotoğraf 3 ve 4.

ortaya çıktığı gibi madenlerin idari statüsündeki değişiklik de bu tür hareketleri tetiklemekteydi. Ancak eşkıyalık hareketlerini sadece bu nedenlerle açıklamak yeterli değildir. Zira Bozkır madeni açılmadan önce de Bozkır kazasında eşkıyalık hareketleri olmuştur.[39] Madenin açılışından itibaren Bozkır şeyhi olarak adlandırılan kişiler, bölgede çıkan eşkıyalık hareketleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı idi. Bozkır şeyhi olanlar, madenin açılmasına karşı olduklarından[40] bu tür hareketlere başvurmuş olmalıdır. Gerek maden eminlerinin sözleri gerekse merkezi yönetimin çeşitli konularda şeyhi muhatap alması, Bozkır şeyhinin bölgede etkin bir güç olduğunu göstermektedir. Bozkır madeninde üretime başlandığında, Bozkır şeyhi Seyyid Abdülkadir Efendi'ydi. Bu kişi aynı zamanda 30-40 yıldır Bozkır kazası ayanıydı.[41] Bütün bunların yanında eşkıyalık hareketlerine karışan Bozkır şeyhlerinin, eşkıya ile mücadele ettikleri de görülmektedir. Eşkıyaların birbirleriyle mücadele ettikleri ve birbirlerini ortadan kaldırmaya çalıştıklarında; Bozkır şeyhi, kanuna aykırı olan bu durumun ortadan kaldırılması için emir talep etmiştir.[42]

Eşkıyalık hareketleri, madenin çalışmasını aksatmış ya da tamamen terk edilmesine neden olmuştur. Nitekim Bozkır şeyhi Şeyh Abdülkadir'in kethüdası Abdullah ile bölükbaşılarının, maden işleriyle meşgul olan maden emini Genç Ali ile madenciler üzerine hücum etmesi nedeniyle maden emini kaçmıştır. Bu olayda madencilerin eşyaları yağma edilmiş ve maden beş altı ay çalışamamış, diğerlerine ibret olması için bu kişilerin cezalandırılmaları talep edilmiştir. Madenin kapanmasına sebep olacak bu tür hareketlerin affedilmesinin mümkün olmadığı ancak şeyhin bir defaya mahsus uyarılması

[39] 29 Nisan 1773 tarihinde Alanya kazası mutasarrıfı, Bozkır kazasından Abdülmümin oğlu Muhammed ve Abdülmuttalip oğlu diğer Muhammed adlı eşkıyaların yanlarına 60'dan fazla eşkıya toplayarak Alanya'ya zarar verdiğinden bu durumun ortadan kaldırılması için izin istemiştir. Bahsi geçen kişiler 10-15 senedir eşkıyalık yapıp, Bozkır kazasında pazar yeri olan Ahırlı köyünü, pazar esnasında basıp tüccar ve ahalinin mallarını da gasp etmişlerdi. Birçok kişiyi öldüren bu eşkıyalar, Bozkır naibinin de kaçmasına neden olmuştu (BOA, *C. ZB* 1505).

[40] Bozkır şeyhi olan Abdülhalim'in madenin açılmasına kendi zulmüne engel olacağından dolayı karşı olduğu Bozkır halkı tarafından da dile getirilmiştir (BOA, *MEDAD 9*: 171-1). Bu şeyhin daha sonra maden emini olduğu da unutulmamalıdır (BOA, *MEDAD 9*: 213-1). Bozkır şeyhi, birçok olayda doğrudan ya da dolaylı olarak uygun olmayan hareketlerde bulunmuştur. 1773 yılında Belviran kadısı olan Osman'ın davalar hakkında karar vermesini engellediği gibi bir kese akçeden fazla alacak hakkını da vermemiştir. Bu durumun araştırılması için merkezden bir kişi görevlendirilmiştir (BOA, *AHK.KR.d 14*: 90-1).

[41] BOA, *C. ADL* 5051.

[42] BOA, *AHK.KR.d 14*: 105-1.

ve yine aynı hareketlere devam ederse sürgün cezasının hatta daha ağır bir cezanın verilmesi maden emini ile Karaman valisine 31 Aralık 1777'de bildirilmiştir.[43]

Bozkır şeyhinin tahrikiyle madene ait olan bütün bina, levazımat, zahire ve eşyaların yağma edildiği yapılan incelemede anlaşılmıştır.[44] Bozkır şeyhi Abdülkadir ve kardeşi Abdülkerim madene ait binaları yeniden inşa etmeyi ve yağma edilen eşyaları da geri ödemeyi taahhüt etmiştir. Şeyhten 550 kıyye demir ile eşyalara karşılık 1.000 kuruştan fazla para, zahire ve kilim mahkeme tarafından teslim alınmıştır. Bu tahsilat dışında kalanlar ile maden eminine gönderilen sermayenin de yine bu kişilerden tahsili emredilmiştir.[45] Ayrıca şeyh, halkı kışkırtmış ve maden emini ile de mücadele etmiştir.[46] Halka *madene bağlanmakla harap olursunuz* diyen şeyh, maden eminine kimsenin uğramamasını tembih etmiştir. Maden emininin madenden kaçmasına neden olan ve madencilerin eşyalarını yağma eden şeyhin başka bir yere sürgün olunmadığı sürece bu kötülüklerin bitmeyeceği ve madenin işletilemeyeceği maden emini tarafından bildirilmiştir.[47] Madenin kapanmasına neden olanların cezalandırılacağı ancak bu defa bu kişilerin tembih edilmesi, eğer bu etkili olmazsa ve bu tür hareketlerden vazgeçilmezse gerekli cezanın uygulanacağının şeyhe anlatılması emri verilmiştir. Bozkır ahalisi, şeyhin merkeze ya da Karaman valisine maden eminini şikayet ettiğini, bazen de adamlarıyla maden eminine saldırdığını söylemişlerdir.[48] Fakat dikkati çeken noktalardan biri, şeyhin

[43] BOA, *MEDAD 8*: 606-1, 606-3.

[44] Bu yağma hadisesi şöyle ifade edilmiştir: *Selefin Genç Alinin binâ ve inşâ eylediği iki 'aded cevher fırunu ile bir 'aded etmekci fırunları ve bir bâb kebîr kömür ve bir bâb mürdesenk ve diğer üç bâb muhâzîn külliyen münhedim ve ma'denciyân tâ'ifesinin dahi hîn-i firârlarında onüç bâb otalar temhîr olunmuşken ba'zıları münhedim ve ba'zılarının kapuları şikest ve edavât-ı maden ve ma'denciyânın eşyâları ve emîn-i sâbıkın yine Edase karyesinde ve Beş karyesinde binâ eylediği otalar ve mahzenler ve derûnlarında olan levâzımât ve mürdesenk ve zehâyir ve emvâl ve eşyâ bil-cümle yağmâ ve gâret olunduğu ma'rifet-i şer'le muayene ve Bozkır şeyhinin tahrîkiyle olduğu zâhir oldukda…* (BOA, *MEDAD 8*: 607-1).

[45] BOA, *MEDAD 8*: 607-1.

[46] Bozkır şeyhinin madene bakışı ise şöyleydi: *… ma'dene merbûtiyet ile harâb olursuz deyü emîn-i ma'den tarafına kimesne uğramamak üzere tenbîh ve te'kîd ve bundan ma'adâ sâbık ma'den emîni Genç Ali'nin edevât ve eşyâsını yağmâ ve talân ve bunun emsâli nice şer ve fesâdı zâhir ve aşikâr olmakdan nâşi diyâr-ı ahara nefy ve iclâ olunmadıkca infâz-ı fitne ve ma'den-i mezbûr ta'dîlinden hali olmayacağı ihbâr olunmağla…* (BOA, *MEDAD 8*: 606-1).

[47] BOA, *MEDAD 8*: 606-1.

[48] BOA, *C.DRB* 2605.

ve adamlarının özellikle madene hizmet eden kişilere saldırarak o kişileri korkutmaya çalışmasıdır.[49]

4 Mayıs 1791'de Bozkır madeni emini Mehmet, maden işleri için Kırili kazasına gittiğinde kazadan bazı kişilerin tahrik ettiği eşkıya, baskın yaparak madene ait sermaye ile bazı emval ve eşyayı yağma etmiştir. Bu olaylar nedeniyle Kırili kazasının darphaneye 48 kese akçeyi iki taksitle ödemeyi taahhüt etmesi üzerine, ilk taksitin tahsili için kazaya mübaşir gönderilmiştir. Bu baskın esnasında, 21 Eylül 1789'dan 6 Ağustos 1790'a kadar üretilen 33 kıyye altın ve gümüş de darphaneye gönderileceği zaman bu kişilerce yağma edilmişti. Bunlarla birlikte kazalardan tahsil olunan 26.000 kuruş ile 30.000 kuruştan fazla emval ve eşyası ile kâtip ve hizmetçilerinin 9.000 kuruşu da yağma edilmiştir. 8 Ekim 1790 tarihinde, bunların da tahsili emredilmiştir. Bu olaylara sebep olan kişiler ise 9.001 kuruş ödemeyi taahhüt etmiştir.[50]

6.2. Eşkıyalara Karşı Alınan Önlemler

Eşkıyalık hareketlerine karşı alınan önlemleri iki başlık halinde toplamak mümkündür. Birincisi olaylara karışanlara verilen nefy, kalebent ve idam gibi cezalardır. İkincisi ise olayların meydana geldiği yerlerde yaşayan halka karşı yapılan yaptırımlardır. Sürgün etme anlamına gelen nefy cezası, genelde devlet düzenine karşı işlenen suçlara verilmiştir. Bu suçlar arasında, fesatlık, ihtilala sebep olmak, rüşvet, halkı tahrik etmek gibi sebepler sayılabilir. Konu açısından bakıldığı zaman özellikle madencilik çalışmalarının aksamasına neden olan eşkıyalık hareketlerine sürgün cezasının verildiği görülmektedir. Nefy cezalarının affedilme sebeplerine bakıldığı zaman en ilginç olanı, yukarıda değinildiği üzere, şeyh ve oğullarının sürgün cezalarının madenin onların yardımına muhtaç olduğunun maden emini tarafından bildirilmesi üzerine sürgün emrinin terk edilmesidir. Burada şartlı tahliye şeklinde tanımlanabilecek bu olayla ilgili bir diğer örnek ise köylerinde kendi işleriyle uğraşmak şartıyla cezanın affedilmesidir. Kendi işiyle uğraşmak şartıyla affedilen bazı kişilerin cezasının affedilmesinde ihtiyar olmaları da etkili olmuştur. Kal'a-bendlik cezasına çarptırılan suçlular, cezalarını gönderildikleri kalelerde çekerlerdi. Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere kalebentlik cezası;

[49] BOA, *AE.SABH I* 11519; BOA, *AE.SABH I* 11527.
[50] BOA, *MEDAD 9*: 189-3; BOA, *C. DH* 12225; BOA, *MEDAD 9*: 192-1.

ayanlık iddiasında bulunarak ahaliyi tahrik edenlere, devlet düzenine karşı gelenlere, eşkıyalık yaparak madenin nizamına aykırı davrananlara, madenin çalışmasını engelleyenlere verilmiştir. Eşkıyalık yapanların halkı öldürmesi, mallarını alması ve devletin gönderdiği kuvvetle savaşması durumunda ise idam cezası verilmiştir. Maden eminini öldüren ve madenin çalışmasını engelleyen kişiler de aynı cezaya çarptırılmıştır. Bu üç ceza değerlendirildiği zaman suçlulara, işlenen suçun niteliğine ve etkisine göre cezalar verildiği söylenebilir. Zira eşkıyalık olaylarına her üç cezanın da verildiği görülmektedir ki bu, olayın büyüklüğü ve etkisi ile alakalıdır. Madencilik açısından cezalara bakıldığında ise maden eminini öldüren kişiler ağır cezalara çarptırılmıştır.[51]

Kazada meydana gelen karışıkları bu şekilde önlemeye çalışan devlet, bununla birlikte kaza ahalisini de bu tür hareketlere karşı sorumlu tutarak çeşitli önlemler de almaktaydı. Eşkıyalık hareketlerine karşı alınan önlemlerden biri de kelime anlamı adak olan *nezr*di. Fakat kelimenin buradaki anlamı herhangi bir kaza ya da köy ahalisinin kanuna aykırı harekette bulunmayacaklarını, böyle hareketler içerisinde olurlarsa kendi mallarından karşılamak üzere belirli bir miktar parayı hazineye vermeyi taahhüt etmelerini ifade etmektedir. Nitekim eşkıyalık yapan kişileri yakaladığında maden eminine teslim etmeyi, madene bağlı kaza ve köylerde böyle bir durum ortaya çıkarsa karışıklık çıkan yerlerin ahalisi, miktarı daha önceden belirtilen parayı vermeyi taahhüt etmekteydi. Böyle bir karışıklık çıkması nedeniyle taahhüt edilen para toplandığında madene sermaye kayıt olunurdu.[52]

[51] BOA, *MHM.d 178*: 227; BOA, *C.DRB* 60; BOA, *HAT* 81/3377.A
[52] BOA, *MEDAD 9*: 179-1, 179-2.

Sonuç

Bozkır kazasında madenin açılması, bölgeyi olumlu ve olumsuz yönde etkilemiştir. Bu etkiler maddi, manevi, dini, sosyal ve idari alanlarda olmuştur. Maddi anlamda kazaya daha fazla para gelmiş, Siristat'ta maden ve maden işçileri için mahzen ve evler yapılmıştır. Manevi anlamda ise kazada dini bir lider olan şeyhin gücü kırılmış ve madenin yörede faaliyete başlaması şeyhin din dışı işlerle de uğraştığını açığa çıkarmıştır. Dini katkısı ise cami ve musalla gibi ibadethanelerin maden eminleri tarafından yapılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda çeşme gibi yapılarla da sosyal hayatta herkesin istifade edebileceği yapılar ortaya çıkmıştır.

Bozkır kazası ile maden birlikte düşünüldüğünde ise en önemli değişiklik idari yönden olmuştur. Zira Siristat, maden emanetinin merkezi olurken madene bağlı kazaların işleri de buradan yürütülmüştür. Bütün bu nedenler 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk yarısında Siristat'ın hızlı bir şekilde büyümesini sağlamıştır. 16. yüzyılda nüfusun tamamını Türklerin oluşturduğu Siristat, madenle birlikte gayrimüslimlerin de yerleştiği bir yerleşim yeri olmuştur. Zira 19. yüzyılda bir Rum Mektebi ve bir Rum Kilisesi açacak nüfusa ulaşılmıştır.

Bozkır maden emaneti adı verilen idari yapıda maden emini, emanete bağlı bütün ahalinin işlerini takip etmiştir. Hiçbir görevli maden bölgesine karışamamıştır. Hatta madencileri ilgilendiren davalarda maden emini de hazır bulunmuştur. Bu, davanın hızlı bir şekilde tamamlanarak madene ait görevlerin aksamaması için alınmış bir önlemdi. Ahaliye katkısı ise serbestiyet olarak ifade edilen yapıya diğer görevlilerin karışamamasıydı. Ortaya çıkan sorun, kadı vasıtasıyla halledilirdi.

Madenlerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması ya da işlerinin görülmesi için madene çevredeki kazalar bağlanmaktaydı. Madene bağlanan yerler arasında dikkati çeken yer, Belviran kazasıdır. Zira madenin açılışından itibaren Bozkır kazası ile birlikte sürekli emanete bağlı bir kaza olan Belviran, 1876 yılında Bozkır kazasının nahiyesi olmuştur. Bu anlamda 1776-1839 yılları arasında emanet idaresinde bu iki kazanın birlikte idare edilmesi dikkati çekmektedir.

Bu olumlu katkıların yanında madenin bölgeye olumsuz etkileri de olmuştur. Bunlardan biri, maden emini ile şeyh arasındaki mücadelede, Bozkır halkının düştüğü

durumdur. Zira madenin hem kapanışına hem de açılışına sebep olarak ahaliye yapılan zulmün önlenmesi gösterilmiştir. Hatta bu mücadeleler ölümle neticelenebilmiştir.

Maden, ormanların yok olmasına etkisi nedeniyle çevreye de zarar vermiştir. Zira odun ve kömür tedarikinde görevlendirilen ahali, ormanların uzaklaşmasından şikayet etmektedir. Bunun yanında maden ayrıştırılırken ortaya çıkan cüruflar Çarşamba Suyu'na atıldığı için çevreye ve insan sağlığına zarar vermiş olmalıdır. Madenciler de madenlerde zor koşullarda çalışmaktaydı.

Madenlerde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi de bölgedeki eşkıyalık hareketleriydi. Bu tür hareketler altın ve gümüş ile sermayeyi ele geçirmek için yapılabildiği gibi şeyhin kışkırtması da bunda etkili olabilmekteydi. Bir maden emininin bile öldürüldüğü hatırlanırsa, bu tür olayların bölgede ne gibi etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak devlet bu tür hareketlere karşı askeri tedbirleri aldığı gibi suçluları da gerekli cezaya çarptırmak ve olayın meydana geldiği yerin ahalisinden nezr almak gibi yollarla bu sorunları çözmeye çalışmıştır.

Maden sayılan bu etkilere rağmen, Bozkır özelinde, olumlu katkı sağlamıştır. Hem kaza merkezinin gelişmesi hem farklı insanların gelmesiyle dışa açılan bir sosyal yapının oluşması hem de Siristat'ta meydana gelen imar faaliyetleri, Bozkır'ın günümüzdeki ilçe konumuna etki etmiştir. Ama Bozkırlılar ile Konyalıların unutamayacağı bir şahsın doğuşu da maden sayesinde olmuştur. Bahsedilen kişi Nizam-ı Cedid'in kurulmasının öncülerinden olan, sırasıyla kadılık, eminlik, valilik yapan ve vezir rütbesine sahip Kadı Abdurahman Paşa'dır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları
1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Ali Emiri Tasnifi Abdülhamid I (AE.SABH I): 11519, 11527.
Ali Emiri Tasnifi Selim III (AE.SSLM III): 22665.
Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Karaman Ahkam Defterleri (AHK.KR.d): 14, 15.
Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (MHM.d): 178.
Bab-ı Defteri Başmuhasebe Darphane-i Amire Eminliği (D.BŞM.DRB): 15.
Cevdet Adliye (C.ADL): 2180, 4572, 5051.
Cevdet Darbhane (C.DRB): 60, 810, 967, 2605, 2948.
Cevdet Maarif (C.MF): 5724.
Cevdet Zabtiye (C.ZB): 1505.
Darphane-i Amire Defterleri (DRB.d): 159, 1040, 1044.
Darphane Evrakı Tahrirat Kalemi (D.DRB.THR): 37.
Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (HAT): 81/3377.A.
Milli Emlakten Devralınan Defterler (MEDAD): 1, 8, 9.
Nüfus Defterleri (NFS.d): 3278, 3316, 3319, 3320.
1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)
Hurufat Defterleri (HD): 537, 1074, 1078.
1.3. Konya Şer'iye Sicilleri (KŞS): 100.
2. Kitaplar, Tezler, Ansiklopedi Maddeleri
Ahmet Şerif, Anadolu'da Tanîn, I, (Haz. Mehmet Çetin Börekçi), Ankara 1999.
Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, İstanbul 1993.
Şafakcı, Hamit, Bozkır'da Madencilik (1776-1839), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013.
Şafakcı, Hamit, Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. VI, S. 28, 2013, s. 340-347.
Tez, Zeki, Madencilik ve Metalurji Tarihi, İstanbul 1989.

Fotoğraf 1: Mehmet Fazlullah Efendi Çeşmesi

Fotoğraf 1: Kurşunlu Camii

Fotoğraf 3: Kızılgeriş Mağarası ve Çevresi

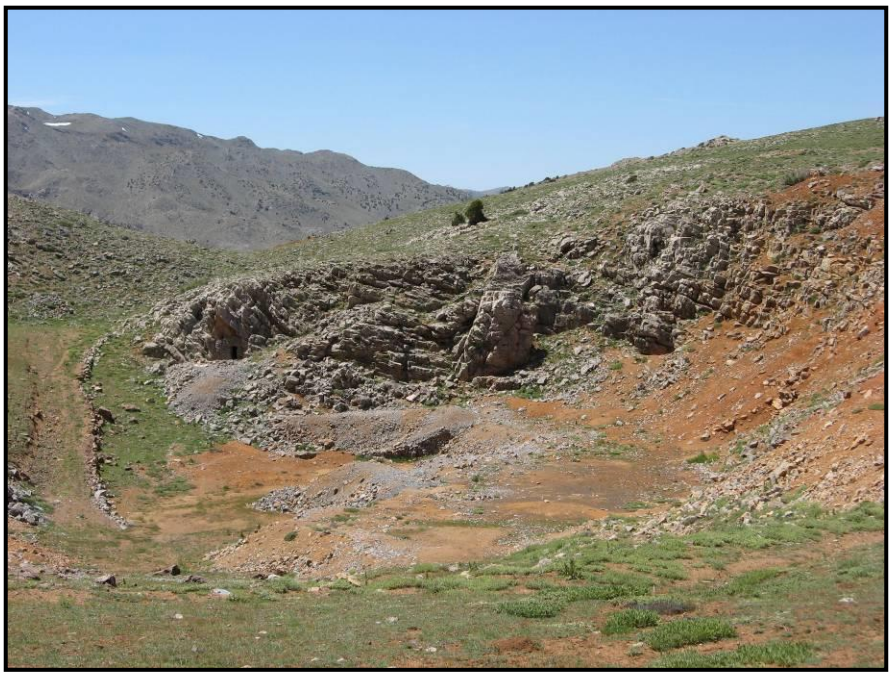

Fotoğraf 4: Çatdere'deki Mağara

BOZKIRLI TARİHÇİ FARUK SÜMER HAYATI VE ESERLERİ

FARUK SÜMER, HISTORIAN FROM BOZKIR, HIS LIFE AND WORKS

Bayram ÜREKLİ *

Öz

Türkiye'nin yetiştirdiği değerli Türk tarihçisi Faruk Sümer Konya'nın Bozkır İlçesi'ne bağlı Akçapınar Köyünde 1924 yılında doğdu.

Babası Mehmet Zeki Bey'in görevi gereği aile İstanbul'a taşındı. Faruk Sümer ilköğretimden sonra Haydarpaşa Öğretmen Okulundan 1943 yılında mezun oldu. Tarihe karşı duyduğu meraktan dolayı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Dönemin meşhur hocalarından ders aldı. 1948 yılında Ortaçağ kürsüsünden mezun oldu. Aynı yıl Dil Tarih-Coğrafya Fakültesinde doktora çalışmasına başladı. 1950 yılında edebiyat doktoru unvanını aldı. 1953 yılında aynı fakültede asistanlık görevine başladı. 1955'te doçent 1963'te de profesör oldu. 1982 yılında elli sekiz yaşında emekliye ayrıldı. İstanbul'da ikamet ederken karaciğer kanserine yakalanarak 1995'te 71 yaşında vefat etti.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Faruk Sümer, Oğuzlar, Türk Kültürü, Türk Destanları

•

Abstract

Faruk Sümer, precious Turkish historian trained by Turkey, was born in Akçapınar village in Bozkır in 1924.

His family moved to İstanbul because of occupation of Zeki Bey, his father. He graduated from Haydarpaşa teacher's training school in 1943 after primary education. He began İstanbul University Faculty of Letters History Department because of his interest to history. He took lessons from famous professors of that period. He graduated from medieval department in 1948. He started to his doctorate work during that year in Ankara University, Faculty of Languages History and Geography. He got a tittle of doctor's degree of letters. He started to assistantship in 1953. He became associate professor in 1955 also was professor in 1963. He retired in 1982 while he was fifty eight years old. While was seventy one in İstanbul, he died in 1995 because of liver cancer.

•

Keywords

Bozkır, Faruk Sümer, Oghuzs, Turkish culture, Turkish epics

* *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.*

GİRİŞ

Türkiye'nin yetiştirdiği değerli ve tanınmış Türk tarihçisi Faruk (Demirtaş) Sümer Konya'nın Bozkır İlçesine bağlı Akçapınar (Akçamınar) Köyü'nde 5 Kasım 1924 Çarşamba (Rumî 5 Teşrinisâni 1340) günü doğdu. Annesi Müftü ve müderris Hüseyin Hilmi Efendi'nin kızı Zeliha Hanım (1905-1969), ilkokul 3. sınıfa kadar okumuş evlendirildiği için eğitim hayatına devam edememiştir. Buna rağmen ailesi tarafından çok iyi yetiştirilmiş kültürlü bir kişidir. Babası, İstiklal Savaşı gazisi eski maliye memurlarından Mehmed Zeki Bey'dir. Mehmed Zeki Bey, subay olmak için İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'nde tahsile başlamış, askerî lisenin 11. sınıfında okurken okulun yetişkin talebeleri Balkan Savaşı çıkınca Çatalca cephesinde vazife almış ve cephede ağır bir hastalığa yakalanması sonucu doktorların uyarısıyla askerliğe devam edemeyerek gazi unvanı ile ordudan ayrılmıştır[1]. Mehmed Zeki Bey askeriyeden ayrıldıktan sonra Bozkır'da maliye dairesine bağlı tahsildar olarak çalışmaya başlamış (1925-1931), ardından açılan bir imtihanla İstanbul Tapu Kadastro okulunu kazanmış ve bu okulun ilk öğrencilerinden biri olmuştur. Kendisinin son memuriyeti Eminönü Tapu Sicil Muhafızlığındadır[2].

Faruk Sümer, kendisinin yetişmesinde önemli bir yere sahip olan annesi için: *"Annem birçok meziyeti kendisinde toplamış mükemmel bir kadındır. Ailemden en fazla onunla gurur duyduğumu ifade etmeliyim."* demektedir[3].

Ailesi soyadı kanununun (1934'te) çıkması üzerine önce "Demirtaş", daha sonra da bundan vazgeçip, "Sümer" soyadını almıştır. Mehmed Zeki Bey'in görevi gereği 1931 yılında İstanbul'a taşınmışlardır. İlkokul 1. sınıfı Konya'da, 2. sınıfı İstanbul Sultanahmet Alemdar İlkokulunda, babasının memuriyeti dolayısıyla 3. sınıfı yine Konya'da, 4 ve 5. sınıfları Karaman'da okumuştur (1936). Ortaokulun 6 ve 7. sınıflarını İstanbul Cağaloğlu'nda, 8. sınıfı ise Ankara Cebeci Ortaokulunda tamamlamıştır. 1939-1940

[1] Gülay Güngül, "Oğuzlarda Yaprak Dökümü", *Türk Edebiyatı*, S. 266, (1995), s.35; Hasan Basri Yalçınkaya, "Bir Oğuz Beyi Prof. Dr. Faruk Sümer", *Elit Bozkır Dergisi*, S.6 Konya (2012), s.17-20.

[2] Feda Şamil Arık, "Prof. Dr. Faruk Sümer: Hayatı ve Eserleri (Ölümünün 3. Yıldönümü Dolayısıyla), TTK, *Belleten*, LXII/235, (1998), s.935.

[3] Faruk Sümer, "Kendi Kaleminden Prof. Dr. Faruk Sümer'in Hal Tercümesi" , *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 100 (1995) s. 14.

eğitim-öğretim döneminde İstanbul Erkek Lisesine girerek 9. sınıfı burada, 10. sınıfı İstanbul Hayriye Lisesinde, 11. sınıfı ise Haydarpaşa Öğretmen Okulunda tamamlamıştır (1943)[4].

Annesinin yardımı ile lisede iken eski yazıyı öğrendi. Yine ailesinin girişimi ile özel bir hocadan Kur'an, dinî konular ve eski metinler dersi aldı. İlkokul ve Lise çağlarında tarihe karşı duyduğu ilgi ve merak, O'nun tarih bilgisini ilerletmesini sağlamıştır. Kendi çabası ile Fransızcasını epeyce geliştirmiştir. Bu arada yaz tatillerini ya memleketi Bozkır'da Akçapınar yaylasında geziler yaparak ya da İstanbul'da kütüphanelerde çalışarak geçirdiği için tarihe karşı ilgisi iyice artmış ve altyapıya da sahip olmuştur. Lise tahsilini tamamlayınca tarihe karşı duyduğu bu ilgi ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldu. Zamanın tanınmış ve değerli ilim adamlarından ders alarak geniş ölçüde istifade etti. Osmanlı klasik devir tarihine oldukça ilgi duymakla birlikte, Selçuklular ve Beylikler devri pek araştırılmamış olduğundan Ortaçağ Türk Tarihini esas alan olarak seçti. Arapça ve Farsça sertifikalarını da alarak kaynak dillerini iyice geliştirmeye çalışmıştır.[5] Öğrenciliği sırasında M. Fuad Köprülü, M. H. Yinanç, A. Z. Velîdi Togan, A. Nimet Kurat, Tayyip Gökbilgin, Cavit Baysun, Steven Runciman gibi sahasında dirayetli ilim adamlarından ya ders alıp ya da özel sohbetlerinde bulunarak faydalanmıştır.[6]

"*Anadolu Türk Boy ve Oymakları (XVI-XVII. Asırlarda)"* adlı Lisans tezi ile Şubat 1948'de Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden "Pekiyi" derece ile mezun olmuştur. Mezun olduğu fakültede akademik kariyer yapmak istemiş, fakat kadrosuzluk dolayısıyla buna imkân bulamamıştır. Bu arada (1945-1950) Bayezid Sahaflar Çarşısı yanında bir kitapçı dükkânı açarak sahaflık yapmaya başlamıştır. "Konya Kitabevi" adını taşıyan bu dükkânı üniversite ikinci sınıfta okurken işletmeye başlamış v e1950 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu tecrübe Faruk Sümer'in ilerideki akademik hayatına da müspet yönde katkı

[4] Hakan Daştan, *Prof. Dr. Faruk Sümer; Hayatı, Tarihçiliği ve Eserleri*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016 s. 6-7.

[5] Prof. Dr. Faruk Sümer, "Kendi kaleminden Prof. Dr. Faruk Sümer'in Hal Tercümesi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.100, (1996), s. 14-22; Hasan Basri Yalçınkaya, "Bir Oğuz Beyi", s. 19.

[6] Gülay Güngül, "Oğuzlarda Yaprak dökümü", *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.226, İstanbul 1995, s.35

sağlamıştır. O, bu sebeple bütün sahafları tanımış, eski kitaplar hakkında bilgi birikimine sahip olmuş, ihtiyacı olan kitapları daha kolay elde etmesine imkân sağlamıştır[7].

Mezuniyetini müteakip Milli Eğitim Bakanlığı bursu ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde (1.7.1948) doktora çalışmasına başladı. Lisans tezinin mekân bakımından genişletilmesiyle hazırladığı *"XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu-Suriye ve El-Cezire'de Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller"* (Ankara, 1950, 262 sayfa) adlı tezle 24 Mayıs 1950'de "Pekiyi" derece ile edebiyat doktoru unvanını aldı. Milli Eğitim Bakanlığından aldığı burstan dolayı iki yıl yedi ay 25 günlük mecburî hizmet vazifesi dolayısıyla bakanlıkça 31 Ağustos 1950'de İstanbul Süleymaniye Kütüphanesine memur olarak görevlendirilmiştir. Burada dört ay on gün çalıştıktan sonra 5 Ocak 1951 tarihinde görevinden *ahval-i hususî* sebebiyle istifa etti. 29 Ocak 1953'de doktora yaptığı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan oldu. 14 Ocak 1954 tarihinde de asıl kadroya geçmesi onanarak, akademik hayata intisap etti.[8]

1955'de *"Karakoyunlular I. Kabilevî Bünyeleri ve Başlangıçtan Cihanşah'a Kadar Siyasî Tarihleri"* (Ankara, 1954, 182 sayfa) adlı çalışması ile doçentlik sınavına girerek "Üniversite Doçenti" unvanını alıp Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü "Eylemli Doçentliği"ne 16 Aralık 1955'te atandı.

Doç. Dr. Faruk Sümer 1956 Haziran ayında gittiği askerlik görevinin ilk altı aylık eğitim dönemini Ankara Yedek Subay Ordu Donatım Okulu'nda yaptıktan sonra Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Tetkik Kurulu'nda geriye kalan askerlik hizmetini tamamlayarak 30 Kasım 1957'de terhis oldu. Bu bir buçuk yıllık askerlik zamanının bir yılını yine bilimsel ve akademik çalışmalarla geçirdi. Askerlik dönüşü yine aynı Fakültesi'nde eski kürsüsüne eylemli doçent olarak atanarak çalışmalarına devam etti[9].

[7] Hakan Daştan, *Faruk Sümer*, s.13-14.
[8] Feda Şamil Arık, "Prof. Dr. Faruk Sümer: Hayatı ve Eserleri (Ölümünün 3. Yıldönümü Dolayısıyla), TTK, *Belleten*, LXII/235, (1998), s.935-940; Bayram Ürekli, "Faruk Sümer", *Konya Ansiklopedisi*, C.8, Konya 2015, s. 170-172.
[9] Faruk Sümer, "Kendi Kaleminden", s. 16; Bayram Ürekli, "Faruk Sümer", s. 170.

Daha sonra Doçentlik süresini doldurarak *"Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler"* adlı takdim tezi ile 15 Şubat 1963'de Üniversite Profesörlüğüne yükseltildi. 1 Nisan 1970 tarihinde Ortaçağ Tarihi Kürsüsü eylemli profesörlüğe tayin oldu. 18 Haziran 1974'te Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın vefatı ile boşalan Ortaçağ Tarihi Kürsüsü başkanlığına getirildi. 10 Temmuz 1982'de uzun yıllar çalıştığı DTCF'den kendi isteği ile 58 yaşında emekli oldu. 1958 yılında iltihap sonucu sağ gözünü kaybetmiş, 1977'de bir mide ameliyatı geçirmesine rağmen sağlıklı bir bünyeye ve güçlü bir hafızaya sahipti. Çalışmalarını evinde verimli bir şekilde sürdürmekte ve peşpeşe eserler vermekte iken, sinsi bir hastalığın pençesine düşmüş karaciğer kanserine yakalanmıştı. Bu arada bir trafik kazasında ikiz oğullarından Ali Kutlu'yu kaybetti (1995). Bundan çok etkilenen ve sarsılan hocanın hastalığı şiddetlenmiş ve tedavi gördüğü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 71 yaşında iken 21 Ekim 1995'de vefat etti. Cenazesi 26 Ekim 1995 Perşembe günü Fatih Camii'nde öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazının ardından İstanbul Kozlu'daki aile mezarlığına defnedildi.[10]

Dört çocuk babası olan Faruk Sümer iki defa evlenmiştir. İlk eşi kendisi gibi bir tarihçi olan Prof. Dr. Mine Erol (d.1929 - Selçuk Üniversitesi'nden emekli) Hanımdır. Mine Hanımla 1954-1967 yılları arası evli kalmıştır. Mine Hanım'dan Selçuk adlı bir oğlu olmuştur. Kimya yüksek mühendisi olan ikinci eşi Cemile Nilay Sümer Hanım'dan (1969'da evlenmişlerdir) ise Ali Kutlu (doğ. 1970 / öl.1995), Cevat Mutlu (doğ. 1970) ve Zeki Gültekin (Doç. Dr.), (doğ. 1971) adlarında üç oğlu olmuştur. Faruk Sümer'in iki de kardeşi vardır. Prof. Dr. Cengiz Sümer (d.1927) psikiyatri profesörü olup, ABD'de öğretim üyesi olarak çalışmakta, kız kardeşi Güner Hanım (d.1939) tarihçi Prof. Dr. Refet Yinanç'la evlidir.

Faruk Sümer 1964'te İran, 1959-60, 1966-67, 1970, 1973, 1977-78'de İngiltere, 1968'de Fransa, 1969-70 Almanya'da bilimsel araştırmalarda bulunmuş, 1970'te Londra Üniversitesi ve 1974-75'te Frankfurt'ta Goethe Enstitüsü'nde Türk-İslam Tarihi ve Medeniyeti dersleri verdi. 4 Nisan – 30 Haziran 1979'da ABD'nin daveti üzerine St. Louis kentinde "Historical Club"un tertip ettiği Türkiye Kültür Tarihi konferanslarına

[10] Ayhan Yüksel, "Faruk Sümer", *DİA*, C.38, (2010), s.133-134; Feda Şamil Arık, " Prof. Dr. Faruk Sümer"., s.937.

katılmıştır. Bunun yanında, Londra, Venedik, Viyana, Oxford, Cambridge, Budapeşte, Hamburg, Saraybosna, Münih, Strasbourg, Napoli, Göttingen, Madrit, Paris gibi Avrupa şehirleri ile Tahran, İslamabad ve Aşkabad/Türkmenistan'da düzenlenen kongrelere bildiri ile katılmıştır. Türkmen(Oğuz)lerin tarih ve kültürünün ortaya çıkartılması konusunda yaptığı araştırmaları dolayısıyla, 1993 yılında Türkmenistan İlimler Akademisi üyeliğine seçilmiş, 1994'te de bir madalya ile onurlandırılarak Türkmenistan vatandaşlığına kabul edilmiştir. Bu onun için hayatının en anlamlı mükâfatı olmuştur.

Avrupa üniversitelerinden Londra Üniversitesi (1970) ve Frankfurt Üniversitesi Goethe Enstitüsü'nde (1974), misafir profesör olarak Türk-İslam Tarihi ve Medeniyeti dersleri vermiştir. Ciddi çalışmaları dolayısıyla dikkat çekerek 1971'de ABD California Berkeley Üniversitesi'nden Türkoloji Kürsüsü Başkanı olması için teklif almış fakat vatanından uzun süre ayrı kalamayacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir.[11]

Türkiye'de ise Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğunun kuruluşu, Selçuklular ve Beylikler, Akkoyunlular, Karakoyunlular dersleri ile Erzurum Atatürk Üniversitesi (1974-75), İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, Adapazarı Türk Musikîsi Devlet Konservatuarı ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde Türk Kültür ve Medeniyetleri Tarihi derslerini verdi. Ayrıca, 1984 yılında TRT 2'de Radyoda "Tarihte Bugün" programını yapmış, 1988'de TRT 1'de yayınlanan "Kuruluş" dizisinin tarih danışmanlığını üstlenmiştir.

[11] Prof. Dr. Faruk Sümer, "Kendi kaleminden Prof. Dr. Faruk Sümer'in Hal Tercümesi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.100, (1996), 17; Turan Yazgan, "Faruk Sümer Hocamız", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.100, (1996), s.11-12; Bayram Ürekli, "Faruk Sümer", s. 170-171.

Bilimsel kurumlardaki üyelikleri ise, akademik ve idarî görevlerinin yanında, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Üyeliği, Tarih Enstitüsü Üyeliği, Türk Tarih Kurumu Aslî Üyeliği (1983), Ortaçağ Kürsüsü Başkanlığı (1974-81), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü Üyeliği, Orta Anadolu Merkezi Başkanlığı, Konya Selçuklu Araştırmaları Merkezi Üyeliği, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser Danışma Kurulu Üyeliği, Comité International d'Etudes Pré Ottomanes et Ottomanes, Society for The Promotion of Byzantine Studies (1972) (CIEPO) ve Türkmenistan İlimler Akademisi Üyeliklerinde bulunmuştur.

Faruk Sümer Fransızca, İngilizce, Arapça ve Farsça dillerine hâkimdi. Titiz, sürekli araştıran, yaptığı çalışmalarda Köprülü ekolünün bir gereği olarak araştıracağı konu hakkında kendisinden önceki bütün araştırmaları tetkik eden, kaynak eserlerini (Arapça, Farsça, Türkçe) iyi inceleyen, konuyla alâkalı arşiv belgelerini kullanan aynı zamanda bilhassa saha araştırmalarına çok önem veren bir tarihçidir. Emekli olduktan sonra gerek Aylık Türk Dünyası Tarih Dergisi'nin gerekse Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi'nin hemen her sayısında orijinal araştırma ve inceleme makaleleri neşretmiştir. *Oğuzlar* kitabını yazarken saha araştırmaları sırasında Anadolu'yu adım adım dolaşmıştır. Bu eser sahasında yazılmış ilk ve tek ciddi eserdir. *Yabanlu Pazarı*, *Türklerde Şehircilik, Türklerde Atçılık ve Binicilik* kitaplarını hazırlarken ilgili yerleri yaz ve kış demeden gezmiş, atların *yorga* yürüyüşünü tespit için Uludağ, Aksaray, Konya, Kayseri Pınarbaşı köylerinde dolaşarak güç şartlarda çok teferruatlı incelemelerde bulunmuştur. O ilim haricinde hiçbir şeyle uğraşmamış nadir ilim adamlarından biridir[12]. Mesleki hayatında her konuyu meslektaşları ile tartışır, onların fikirlerine önem verir, meslektaşlarının çalışmalarını dikkatle takip eder, varsa eksikliklerini nezaketle onlara ifade eder, o konuya dair elindeki bilgi ve kaynakları kıskanmadan onlarla paylaşırdı. Hayatını Türk tarihine vakfetmiş hayatının son zamanlarında hastalığına rağmen çalışmalarına devam etmiştir. Hastanede son makalesini kendi yazmaya gücü kalmadığı için eşi Nilay Hanım daktilo etmiştir[13].

[12] Turan Yazgan, "Faruk Sümer Hocamız", s. 11-12.
[13] Hakan Daştan, *Faruk Sümer,* s. 23; Faruk Sümer'in son makalesi " Eski Türk Atçılığı Hakkında Notlar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 107, (1995), s. 7-8.

Faruk Sümer'in 11 yayınlanmış 4'ü yayına hazır 15 kitabı, 200'den fazla makalesi 28 tebliği 12'si The Encyclopedia of İslam'da olmak üzere, İslam Ansiklopedisi 18, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) 33 ve Türk Ansiklopedisi'nde 13 olmak üzere toplam 76 madde yazmıştır. Tenkidli Metin neşri, tenkîd ve çevrileri ile O'nun 350'den fazla yayını bulunmaktadır.

Bozkırlı Faruk Sümer Hocamızı, yaptığı orijinal çalışmaları ve Türk Tarih ve kültürüne hizmetlerinden dolayı rahmetle anıyoruz.

ESERLERİ:

A- KİTAPLAR

- *Turkish Architecture*, Translated by. A.E. Uysal, Ankara 1965 (S.K. Yetkin - T. Özgüç - H.Z. Ülken – N. Çağatay – H. Karamağaralı ile birlikte)

1- *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara 1967 (1972[2]) Genişletilmiş IV. Baskısı: (İstanbul 1992), Kiril harfleri ile Azerî Türkçesinde de yayınlanmıştır (Bakü 1992). Türkmenistan Cumhurbaşkanlığı tarafından da (Aşkabad 1999) yayınlandı. Bu eserde Oğuzların eski tarihleri ile Selçuklu devletini kurmaları ele alınarak, bu devletin kurulması ile muhtelif ülkelere dağılan Oğuz unsurunun hayatları son asırlara kadar getirilmek üzere ayrı ayrı incelenmiştir. Yani Dokuz Oğuzlar'dan Dadaloğlu'nun Türkmenlerine kadar anlatılmıştır. İkinci kısımda Oğuzlar'ın boy teşkilatı ve Oğuz boyları, üçüncü kısımda ise Oğuzların milli destanları Dede Korkut destanlarının yazıldığı zamanı, coğrafyası, kahramanları ile iktisadi hayat, aile hayatı, ordu, kıyafet gibi unsurlar incelenmiştir.

2- *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmâil ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)*, Safevi Devleti'nin kurulmasında rol oynayan oymaklar bunların Şamlu, Rumlu, Tekelü, Dulkadir, Turgudlular ve Varsaklar olduğu zikredilerek incelenmiştir. Ankara 1976 (Ankara 1992[2]). Bu eser *Nakş-ı Türkân-ı Anatolî der Teşkîl û Tevsi'a-i Devlet-i Safevî* adıyla Farsçaya da çevrilmiştir. (Tahran 1371).

3- *Türkler'de Atçılık ve Binicilik*, C.I. İstanbul 1983 (TDA Vakfı Yayını). Burada eski Türklerde atçılıkla ve binicilikle ilgili bütün kaynak eserlerdeki (Türkçe, Arapça,

Farsça ve batılı seyyahların eserlerindeki) bilgiler toplanmaya çalışılmış, atın eski Türklerin hayatındaki önemi, yetiştirilmesi ele alınmış, Anadolu'da ise en iyi at yetiştirilen bölgenin Karaman olduğu ve bu bölgedeki at çeken oymakları olduğu vurgulanmıştır. Yine eserde binit takımları anlatılmış, atçılıkla ilgili deyimler üzerinde durulmuştur.

4- *Kara Koyunlular: Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar* (Ankara, 1967, 1984). Doçentlik tezi olarak hazırlanan bu eser Köprülü ekolünü temsil eder. Tam bir tarih metodu ve kaynak değerlendirilmesine dayanmaktadır.

5- *Eski Türkler'de Şehircilik*, İstanbul 1984 (Ankara 1993-94[2]). Türk tarihinde alanında yapılmış önemli bir eser olan bu kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Türk boy ve devletlerinde şehircilik faaliyetleri Uygurlardan Karahanlılara hatta Oğuzlara kadar getirilmeye çalışılmıştır.

6- *Yabanlu Pazarı. Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, İstanbul 1985. Yabanlu Pazarı hakkında İslam kaynaklarında İbn Bibi'den Mevlâna'nın Mesnevisine kadar olan bilgiler ele alınmış, daha sonra da Osmanlı dönemi Tahrir Defterleri taranarak Yabanlu Pazarı'nın kurulduğu yer (Pazar Ören Kasabası) tesbit edilmiştir. Zamantı Kalesi üzerinde de durulmuştur.

7- *Eshâbü'l-Kehf / Yedi Uyurlar*, İstanbul 1989.

8- *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, (Mengücüklü, Saltuklu, Ahlat Şahlar ve Ahlat şehri ele alınmıştır.), (Ankara 1990) (1998[2]).

9- *Çepniler: Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Haline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu*, (İstanbul 1992).

10- *Tirebolu Tarihi*, (İstanbul 1992).

11- *Türk Cumhuriyetlerini Meydana Getiren Eller ve Türk Destanları*, İstanbul 1997. Oğuz, Karluk, Kıpçak, Kırgız, Uygur, Peçenek, Halaç, Kimek gibi Türk elleri incelenerek bunların Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan'la ilgileri kurulmuştur.

12- *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları* (I-II, İstanbul 1999). Basımına ömrü yetmediği için Turan Yazgan tarafından neşredilen bu iki ciltlik eserde Göktürklerden Osmanlıya kadar şahıs adları ve unvanları incelenmiştir.

Basılmamış Kitap Çalışmaları

- *"İslâm Devletleri: (Tarihçeleri, Kronoloji ve Soykütüğü Cetvelleri)"*.

- *"Köroğlu'nun Tarihî Şahsiyeti"*.

- *"Menemenci-Oğulları Tarihi"*.

- *"Tarihte Türk Adları"* (Türk Kültür Tarihi ile ilgili Mühim Notlarıyla)

Faruk Sümer'in kaynak yayını ve çevirileri.

1- *Abû Bakr-i Tihrânî Kitâb-ı Diyârbakriyyâ, Akkoyunlular Tarihi*, I. Cüz, (Farsça Metin), (Yay. N. Lugal – F. Sümer, Giriş ve Notlar: F. Sümer), Ankara 1962 (1993[2]), (Türk Tarih Kurumu Yayını).

2- *Abû Bakr-i Tihrânî, Kitâb-ı Diyârbakriyyâ, Akkoyunlular Tarihi,* II, (Farsça Metin), (Yay. N. Nugal – F. Sümer, Giriş ve Notlar: F. Sümer), Ankara 1964 (1993[2]). (Eser, iki cildi bir arada ofset usulü ile İran'da da yayınlanmıştır. Bkz: "Zebân-ı Ferheng-i İran", Tahran 1997.

3- *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, (Prof. Dr. A. Sevim'le birlikte), Ankara 1971 (1989[2]).

4- *The Book of Dede Korkut, A Turkish Epic*, (Translated by, F.Sümer – A.E. Uysal – W.S. Walker), Austin and London 1972 (1992[2]), University of Texas Pres).

Bunların yanında neşrettiği makalelerinden bazıları:

- "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar" *Belleten*, S.47, (1948), s.575-615.

- "Anadolu'da Moğollar" *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.1, (1970), s.1-147. (1243 – 1308 arası Anadolu'daki Selçuklu tarihini inceler.)

- "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.X, Ankara 1963, s.1-108.

- "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar". *DTCF, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, (1974), s.309-381.

- "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları" *DTCFD*, VII/2, (1949), s.321-385.

- "Boz-Ulus Hakkında", *AÜ DTCF Dergisi*, VII/I (Mart 1949), s29-60.

-"Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçoklu Oylarına Mensup Teşekküller", *İÜ İFM*, XI/I-4 (1952), 437-508.

- "Bozoklu Oğuz Boylarına Dair", *AÜ DTCF Dergisi*, XI/I (Mart 1953), 65-103.

- "Bayındır, Peçenek ve Yüreğirler", *AÜ DTCF Dergisi*, XI/2-4, (1953), 317-344.

- "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, (1971), 391-432.).

EKLER

Faruk Sümer (1924-1995) (Hakan Daştan'dan alınmıştır)

1964 Tahran Üniversitesi (Hakan Daştan'dan)

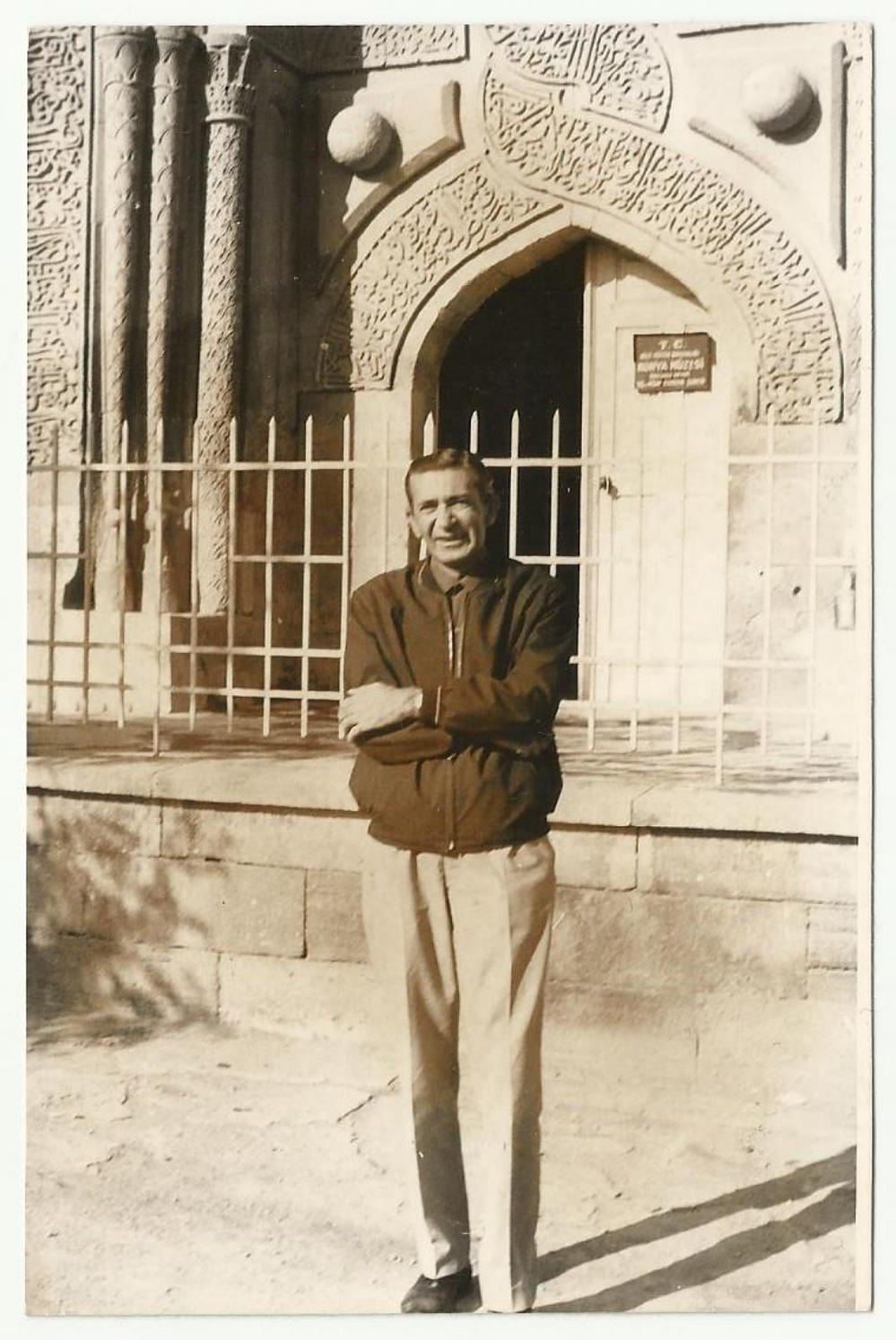

1969 Konya'da İnce Minareli Medrese Önünde (Hakan Daştan'dan)

1972 Aşkabad Mahdumkulu (Hakan Daştan'dan)

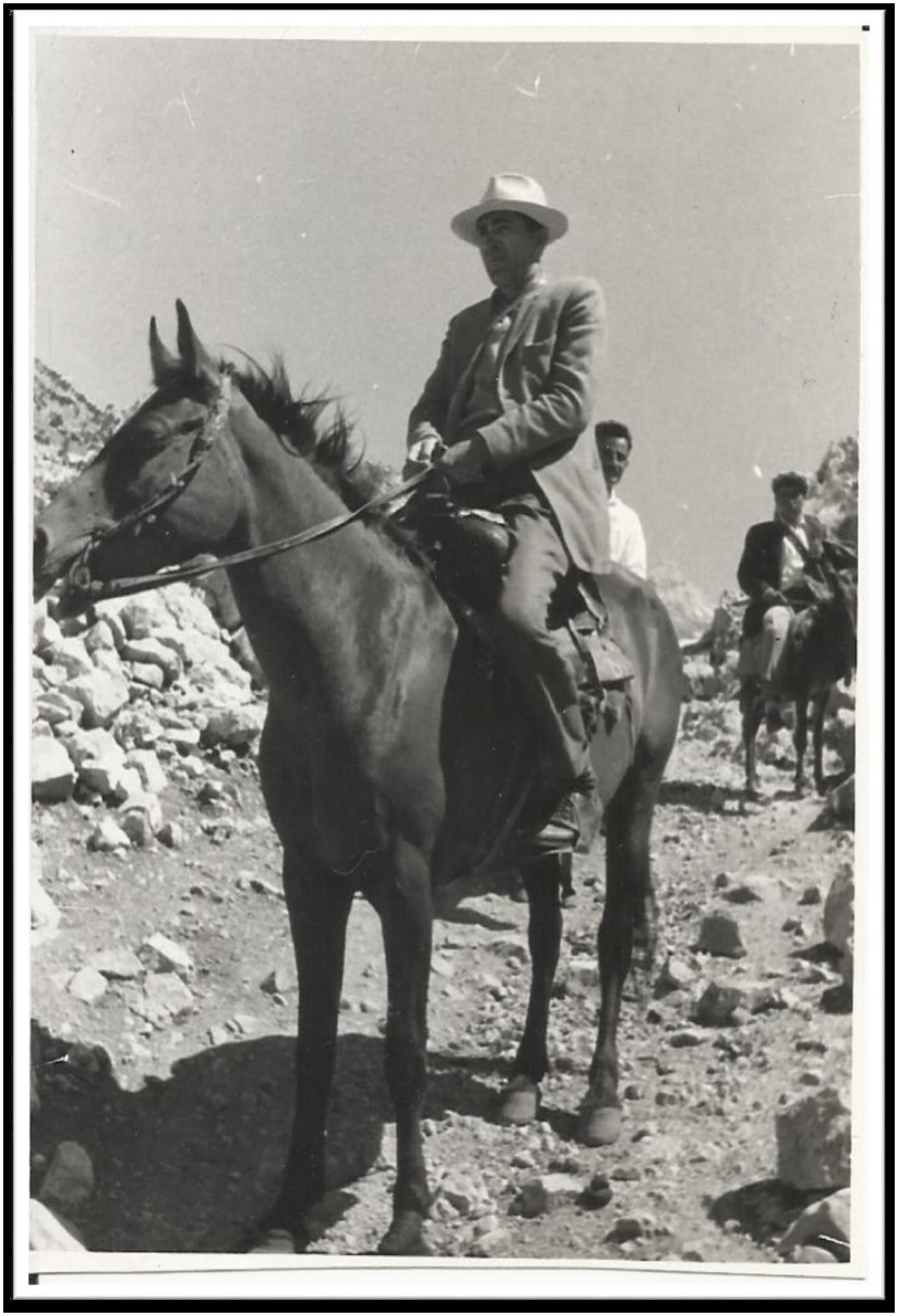

During a field incentral Anatolia (Anadolu'da Saha Araştırmaları Esnasında At Binerken) (Hakan Daştan'dan)

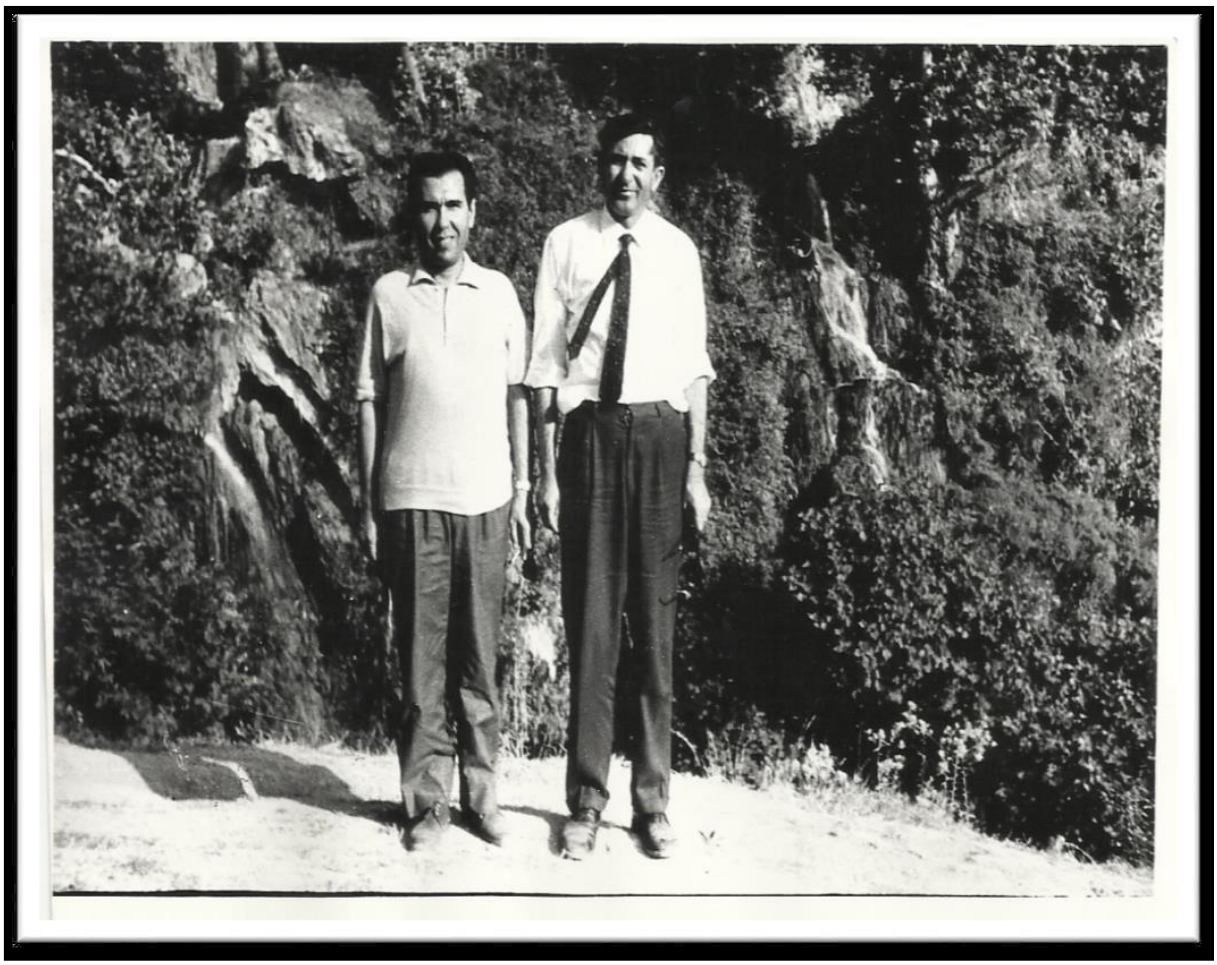

Prof. Dr. Ali Sevim ile birlikte. (Hakan Daştan'dan)

Prof. Dr. Turan Yazgan ile birlikte. (Hakan Daştan'dan)

25.10.1995, Milliyet, Sayfa 14

ACI BİR KAYIP

Merhum Zeki ve Zeliha SÜMER'in oğulları, Merhum Cevat ve Rasime BERKSUN'un damatları, Doç. Dr. Cengiz SÜMER ve Güner YİNANÇ'ın ağabeyleri, Doç. Dr. Emel SÜMER ve Prof. Dr. Refet YİNANÇ'ın kayınbiraderleri, Gül JENDRİCHEK ve Gülhan SÜMER'in amcaları, Günfet, Barçın, Berna YİNANÇ'ın dayıları, YAĞCI ve ŞENAY ailelerinin teyzezadeleri, AKÇA ailesinin halazadesi, KÜÇÜKEL ailesinin enişteleri, Kimya Yüksek Mühendisi Nilay SÜMER'in sevgili eşi, Selçuk, merhum Mutlu ile Kutlu ve Gültekin SÜMER'in biricik babaları

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi
ATATÜRK Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Tarih Kurumu Asli Üyesi
Genel Türk Tarihi Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Faruk SÜMER

21.10.1995 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi **26 ekim 1995 perşembe** günü saat 10'da Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (Saraçhanebaşı, Belediye Sarayı arkası)'ndan yapılacak törenden sonra **Fatih Camii**'nde kılınacak öğle namazını müteakip **Topkapı Kozlu Aile Kabristanı**'nda defnedilecektir.

Allah rahmet eylesin.

AİLESİ

OĞUZLAR
(TÜRKMENLER)
TARİHLERİ - BOY TEŞKİLATI - DESTANLARI
Prof.Dr.Faruk SÜMER
www.sahafsalih.com
İSTANBUL – 1992

DAVA VEKİLİ REFİK (KORALTAN) BEY'İN BOZKIR İSYANINA BAKIŞI

THE ATTORNEY REFİK (KORALTAN) BEY'S VİEW OF THE BOZKIR UPRİSİNG

Çağatay BENHÜR[*]
Erol YÜKSEL [**]

Öz

Türk siyasetinde Refik Koraltan ismi daha çok Demokrat Parti ile öne çıkar fakat onun önceki idari ve siyasi geçmişi oldukça fazla ve aynı zamanda Konya ile ilişkilidir. Refik Bey, Meşrutiyet sonrası başladığı memuriyet hayatında Bursa, Gelibolu ve Karaman Müddeiumumilik görevleri sonrası, Birinci Dünya Savaşı yıllarında 18 ay gibi bir süre Konya Divanı Harp Mahkemesi'nde görev almıştır. Arkasından Mersin Emniyet Müfettişliği ve Trabzon Polis Müdürlüğü'nde bulunur. İzmir'in işgali sonrası bulunduğu İstanbul'da Milli Mücadele'ye katılmak için "en çok tanındığım şehir" dediği Konya'ya gelir. Şehre geldikten sonra bir taraftan avukatlık yaparken, diğer taraftan Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında aktif olarak katılır. Milli Mücadele'de Konya'sındaki etkin çalışmaları sonrası, 1936'ya kadar sürdüreceği, Konya milletvekili olarak Birinci Meclis'e katılır. Öyle ki bu yıllarda Konya'ya ile bağı, Koraltan soyadını almadan önce "Refik Konya" diye anılmasına kadar gitmiştir.

Milli Mücadele'ye karşı Konya'da meydana gelen olayları, şehirdeki idari olarak alınan kötü kararlara bağlayan Refik Bey, bu olaylarla Konya'nın imajının bozulmasına izin vermemek için çalışır. Ona göre Konya, Milli Mücadele için hammadde ve insan kaynağı deposu gibidir ve bunların emniyette olması da düşünülerek iyi kanalize edilmelidir. Bu düşünce temelinde Bozkır İsyanı onun için, "korkak bir valinin verdiği yanlış karar" neticesinde büyümüştür. Çünkü başlangıçta mevcut kuvvetlerle fiili isyan bastırılabilecekken ve bu yönde kendisini uyarmalarına rağmen, o bir takım hocalardan nasihat heyetleri ile sorunu halletmeye çalışmıştır. Fakat bu girişim sorunu çözmek yerine, özellikle birinci heyetin etkisiyle isyancılar mukavemet gücünü artırmıştır.

Milli Mücadele yıllarında, böylesine şehri tanıyan ve bilen bir siyaset adamının isyana bakışının ortaya konması, hadisenin bütün boyutlarıyla aydınlatılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, İsyan, Konya, Koraltan, Milli Mücadele, Refik

•

[*] *Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya.*
[**] *Dr., Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Konya-Türkiye, en70yuksel@hotmail.com*

Abstract

In Turkish politics, the name of Refik Koraltan is more prominent with the Democratic Party, but its previous administrative and political history is quite common and also related to city of Konya. Refik Bey took office in the Military Court of First Instance of the Konya after 18 months in the First World War, following the posts of Bursa, Gallipoli and Karaman prosecutor's office commenced after declaration Constitutional Monarchy. Followed by Mersin Police Inspectorate and Trabzon Police Department. Meanwhile in Istanbul as the occupation of İzmir, he came to Konya where he said "the city that I most know" to join the National Struggle. While he practicing as a lawyer, he was actively involved in the establishment of the defense of Law Society in Konya.

After his active work in Konya in the National Struggle, he had joined the First Parliament as a deputy from Konya, which will last until 1936. So much so that these years with the bond of Konya, he was referred to as "Refik Konya" was called eventually called Koraltan surname. Refik Bey, who links the events that took place in Konya against the National Struggle to the administratively bad decisions taken by the city administration worked to not allow Konya's image to deteriorate.

According to him, Konya is a raw material and human resource depot for the National Struggle and this should be well channeled safe accordingly. On his way of thinking Bozkır Uprising grew as "the wrong decision given by a cowardly ruler". Because, the actual rebellion could have been suppressed at the beginning with the existing forces, and although the ruler was warned in this direction, he tried to solve the problem with a team of advisers. But this initiative has increased the strength of the rebels, especially with the influence of the first delegation, rather than solving the problem. In the years of the National Struggle, revealing the insight of a political man who knows the city will make an important contribution to highlight the whole of the incident.

•

Keywords

Bozkır, Konya, Koraltan, National Struggle, Rebellion, Refik

1.Giriş

Türk siyasetinde Refik Koraltan ismi daha çok Demokrat Parti ile öne çıkar. Ancak onun Demokrat Parti öncesi idari ve siyasi geçmişi oldukça fazla ve aynı zamanda Konya ile ilişkilidir. Refik Bey, Meşrutiyet sonrası başladığı memuriyet hayatında Bursa, Gelibolu ve Karaman Müddeiumumilik görevleri sonrası Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 18 ay Konya Divanı Harp Mahkemesinde görev yapmıştır. Arkasından Mersin Emniyet Müfettişliği ve Trabzon Polis Müdürlüğünde bulunmuştur. Refik Bey, İzmir'in işgali sonrası Millî Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan ayrılarak, "en çok tanındığım şehir" dediği Konya'ya gelir. Şehre geldikten sonra bir taraftan avukatlık yaparken, diğer taraftan Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için aktif olarak çalışır. Millî Mücadele Konya'sındaki etkin çalışmaları sonrası, 1936'ya kadar devam ettireceği, Konya milletvekili olarak Birinci Meclise katılır. Öyle ki bu yıllarda Konya'ya ile bağı, Koraltan soyadını almadan önce "Refik Konya" diye anılmasına kadar gitmiştir.

Millî Mücadele'ye karşı Konya'da meydana gelen olaylardan Refik Bey rahatsızdır. Ona göre şehrin idari yönetiminde alınan yanlış kararlar neticesinde böylesine olaylar meydana gelmiştir. Kendisi, Konya'nın imajının bozulmasına izin vermemek için çalışır. Ona göre Konya, Millî Mücadele için hammadde ve insan kaynağı deposu gibidir. Bundan dolayı, bu kaynakların öncelikle emniyette tutulması ve iyi düşünülerek doğru kanalize edilmesi gerekmektedir. Bu düşünce temelinde Bozkır hadisesi onun için; "korkak bir valinin verdiği yanlış karar" neticesinde büyümüştür. Çünkü başlangıçta mevcut kuvvetlerle fiili isyan bastırılabilecekken ve bu yönde Vali'yi bizzat uyarmalarına rağmen, o sorunu bir takım hocalardan nasihat heyetleri oluşturarak halletmeye çalışmıştır. Fakat valinin bu girişimi sorunu çözmek yerine, özellikle birinci heyetin etkisiyle isyancılar mukavemet gücünü artırmıştır.

Millî Mücadele yıllarında, Konya'yı böylesine tanıyan ve bilen bir siyaset adamının isyana bakışının ortaya konması, hadisenin bütün boyutlarıyla aydınlatılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

2. Dava Vekili Refik Bey'in Konya'ya Gelişi ve Şehrin Millî Teşkilatlanması Hakkında İlk Değerlendirmeleri

Refik Bey, 1910 yılında mezun olduğu İstanbul Hukuk Fakültesinden sonra Bursa, Gelibolu, Karaman ve Konya gibi şehirlerin adli teşkilatında savcı olarak çalışmıştır. 1918'e gelindiğinde kendi isteğiyle emniyet teşkilatında çalışmak istemiş ve Trabzon Polis Müdürlüğü yapmıştır. Mondros mütarekesinin ilk yansımalarına bu görevde iken şahitlik etmiştir. Bu görevi severek yürütürken 4 Mart 1919'da kurulan Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından, polis müdürlüğüne İttihat ve Terakki Partisi tarafından tayin edildiği gerekçe gösterilerek Trabzon Valisi Süleyman Necmi Bey ile birlikte görevinden alınmıştır. Refik Bey, Trabzon'daki resmi görevinden ayrıldıktan sonra İstanbul'da kısa bir süre avukatlık yapmıştır[1].

Refik Bey, İzmir'in İşgalinin yansımalarına İstanbul'da şahit olmuştur. Tamda bu günlerinde, Millî Mücadele'ye destek vermek amacıyla, vaktiyle Karaman ve Konya'da uzaktan

[1] Refik Koraltan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Yüksel, Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974), (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016, s. 6-11.

görüp tanıdığı meşhur İttihatçıların İaşe Nazırı Kara Kemal Bey'in "nerede en çok seviliyor ve tanınıyorsanız, oraya gidip, orada teşkilatlanmaya devam ediniz" tavsiyesi doğrultusunda Konya'yı çalışma bölgesi seçmiştir[2].

Refik Bey için Konya önemli bir şehirdir. Karaman Bidayet Mahkemesi Müddeiumumisi olarak görev yaptığı günlerde zaman zaman Konya'ya gelerek dostluklar kurmuştur. Askerlik hizmetini de yine burada Konya Divan-ı Harp Müddeiumumiliğinde tamamlamıştır. Bu günlerde şehirde yaptığı çalışmaları neticesinde oldukça fazla sayıda dost edinmiştir. Bunun yanında buraya gelmesinin başka bir nedeni de, aile üyelerinin bir kısmının burada bulunmasıdır. Ailesinden önemli gördüğü kişiler, ki bunlar Birinci Dünya Savaşı'nda Rus kuvvetlerinin Kemah önlerine kadar gelmesi üzerine Divriği'den Konya ve Karaman'a göç etmişlerdir[3].

Konya'daki ilk günleri kendisine uygun bir hukuk bürosu bulmak uğraşıyla geçmiştir. Refik Bey'in sonraki yıllarda anlattıklarına bakılırsa "avukatlık yazıhanesi açması" sadece kendisini çevresindeki kişilere avukatlık yaptığına inandırma isteğidir. Onun asıl amacı Konya millî teşkilatlanması için olanca gücüyle çalışmaktır. Bu nedenle tanıdığı avukatlara birlikte çalışma teklifinde bulunmuş ancak birçok arkadaşından olumlu cevap alamamıştır. O günlerdeki siyasi çalkantılar içerinde Sulh Hukuk Hâkimi olan ve yeni istifa etmiş Hasan Fehmi Bey, Refik Bey'in şehirde tanınan bir hukukçu olduğunu bildiği için onun teklifini kabul etmiştir. Önce Hasan Fehmi Bey'in hükümet konağı yanındaki küçük ofisinde birlikte çalışmaya başlamışlar, kısa süre sonra da İrfaniye Çarşısı[4]'nda geniş bir ofise taşınmışlardır[5]. Bir taraftan çalışma şartlarını iyileştirip diğer taraftan tekrar şehir eşrafı ile dostluklarını tazeleyen Refik Bey, etkin bir şekilde Konya'da millî teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Refik Bey, Kara Kemal tarafından Konya'nın tam bir merkez gibi görüldüğü için gönderilmiştir. Ayrıca şehir ona göre tam manasıyla "hammadde" ve "insan deposu" gibidir. Çünkü Konya, dönemin bin bir yokluğu içerisinde adeta umumi bir depo veya ambar özelliğine sahiptir. Bu özellikleri ile Konya, Refik Bey için emniyet altında tutulması gereken bir kaynak niteliğindedir ve ayrıca bunların Millî Mücadele'ye en iyi şekilde kanalize edilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan şehir cephe gerisinde bir hayli emniyette bulunmaktadır. Bütün bunlardan dolayı Konya'nın millî cepheye iltihakının her yönden büyük önemi vardır[6].

---

[2] Cumhuriyet gazetesine yıllar sonra verdiği röportajda da Konya'ya gelişini ve şehirdeki ilk faaliyetlerini şöyle anlatır: "*Konya'da iyi tanınıyordum. Kara Kemal, Konya'nın tam merkez olduğunu ifade ile Konya'ya gitmemin doğru olacağını belitti. O günlerde İzmir'in işgali başladı. Sultanahmet'teki tarihi toplantıya katıldıktan sonra Konya'ya gittim. Orada bir yazıhane açarak güya avukatlığa başladım. Konya valisi Damat Ferit'in yakını idi. Tedhiş politikası takip ediyordu. Bütün baskı ve tehditlere rağmen teşkilatımız kısa zamanda büyüdü. Vatandaş kitlesi Kurtuluş savaşına katılmayı benimsediler. Vali ancak kaçmakla kurtuldu. Mustafa Kemal bu sırada Erzurum Kongresini yapmış. Sivas'a gelmiştir. Valinin kaçtığını ve durumumuzu kendisine bildirdim. Refet Paşa'yı Konya'ya gönderdi"* Şükran Soner, *Padişah Buyruğundan Halk İdaresine*, Cumhuriyet, 27 Mayıs 1969, s.5.

[3] Coşkun Ertepınar, Bir Politikacının Anıları; Refik Koraltan, Her Şey Vatan İçin, Hacettepe Taş Yay., Ankara 1999, s. 105-106.

[4] Bu çarşı 1952 yılında yıkılmış yerine günümüzde Konya'da Vakıf İş Hanı olarak bilinen bina yaptırılmıştır.

[5] Ertepınar, Refik Koraltan, s. 107-108.

[6] Ertepınar, Refik Koraltan, s.120; Genel olarak Konya'da Bozkır İsyanları, Konya Hadisesi ve Delibaş Hadisesi gibi Millî Mücadele aleyhine olan ve şehrin imajına zarar veren gelişmelere bakışı ise şöyledir*: Miktarı beş on kişiyi geçmeyen ve kökü İstanbul'a dayanan muharrikler, Konya'nın başına konacak olan pırıltılı tacı parçalamışlar ve Konya'yı felaketli bir duruma sokmuşlardı. İsyan ve tedip, şehirlerde ve köylerde şüphesiz ki korkunç tahribata ve birçok insanın hayatına mal olmuştu. Ancak gurur ve şükranla kaydedilebilir ki bu tedip hareketlerden sonra, Mustafa Kemal'in de dediği gibi, Konya büyük zaferin istihsaline kadar cephe gerisinde bulunan vilayetlerin başında en büyük hizmeti yapmıştır. Milletin zafere*

Fakat Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının en geç kurulduğu şehirlerden biri Konya'dır. Bu durumun ortaya çıkmasında Millî Mücadele'ye karşı olan Konyalı Zeynelabidin'in başını çektiği Hürriyet ve İtilaf Partisi ile Teali-i İslam Cemiyeti Konya örgütlerinin yaptıkları olumsuz propagandalar etkili olmuştur[7]. Bu propagandaların etkili olmasında, dönemin valisi Artin lakaplı Cemal Bey[8]'in de bu politikalara fiilen destek vermesi, ahalinin içindeki Millî Mücadele heyecanı ve çabasının teşkilatlanmaya dönüşmesine engel olmuştur. Şehrin yönetimi Mondros mütarekesini takip eden ilk aylarda tamamen İstanbul Hükümetine tabi olmuş ve hükümetin politikaları eksiksiz bir şekilde şehirde uygulanmıştır. Vali, Polis müdürü ve bütün hükümet erkânı millî hareketin karşısında hareket etmiştir[9]. Vali Cemal Bey'in Konya'daki çalışmaları, şehirde bulunan bir İngiliz irtibat subayının, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robec'e gönderdiği telgrafta ortaya çıkmaktadır. İngiliz subay, Cemal Bey'e büyük övgülerde bulunmuş ve onun diğer Türklere benzemediğini, hükümete bütün kalbi ile bağlı olduğunu tek amacının kanunları uygulamak olduğunu bildirmiştir. İngiliz subayının Cemal Bey'i övmesi, onun İngilizlerin Anadolu politikalarına uygun hareket ettiğini, buna karşın Millî Mücadele'nin karşısında faaliyetler yürüttüğünü ortaya koymaktadır[10].

Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının diğer şehirlere göre biraz geç kurulması bir tarafa, Mersinli Cemal Paşa[11]'nın Mayıs 1919'da İkinci Ordu Müfettişliğine atanması ile Konya'daki gelişmeler hem İstanbul Hükümeti, hem de Kuva-yı Milliye ile ilgilidir. Valilik, İstanbul'un emirlerini yerine getirirken, askeri makamlar millî teşkilatlanmaya destek verir niteliktedir[12]. Cemal Paşa'nın

---

ulaştıran ordunun gerek insan, gerekse malzeme, her çeşit ihtiyacını karşılama hususunda en şerefli vazifeyi, bütün şevket ve ihtişamıyla yerine getirmekten asla geri kalmamıştı. Ertepınar, Refik Koraltan, s.181.

[7] Kamil Erdeha, Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s.267.

[8] Cemal Bey, I. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde Dâhiliye Nazırı iken 13 Mart 1919 günkü Moniteur Oriental gazetesine: *İttihat ve Terakki Partisi, 800 bin Ermeni'yi öldürttü. 400 bin Rum'u da sürdürdü* demiştir. Bu beyanat İttihatçılardan intikam almak ve Ermenilerle dostluk kurmaya çalışmak şeklinde değerlendirildiği için "Artin Cemal" olarak anılmaya başlanmıştır. Celal Bayar, Ben de Yazdım, C. 7, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 25; Vali Cemal Bey, 1862 Antalya İbradı doğumludur. Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdikten sonra Nahiye Müdürlüğü, Kaymakamlık ve Mutasarrıflık görevlerinde bulunmuştur. Elazığ valiliği yaparken 1915 yılında emekli oldu. Mütareke sonrası 28 Kasım 1918 tarihinde Konya Valiliği'ne atandı. I. Damat Ferit Paşa kabinesinde Dâhiliye Nazırlığı görevine getirilince, 7 Mart 1919 tarihinde birinci Konya Valiliği sona erdi. Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarı, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesidir. Bu siyasi kimliğinden dolayı İttihatçı düşmanlığı ile ün kazandı. Nazırlık görevinden ayrılarak 14 Mayıs 1919 tarihinde tekrar Konya Valiliği'ne geri dönmüş ve 2. dönem görevini İstanbul'a Konya'dan kaçtığı 26 Eylül 1919'a kadar sürdürmüştür. Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s. 267-276.

[9] Mehmet Önder, Milli Mücadelenin Yanında Safında Öğüt Gazetesi, Güven Matbaası, Ankara 1986, s.8.

[10] Taha Niyazi Karaca, *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:16, Kayseri (2004/1), s.172.

[11] Asıl adı Mehmet Cemal'dir ve Küçük Cemal Paşa olarak da anılır.1872 Mersin doğumlu olan Paşa, 1892 yılında Harbiye mektebini bitirdikten sonra ordunun değişik kademelerinde hizmet etmiştir. Balkan ve Birinci Dünya Savaşında gösterdiği yararlılıklardan dolayı ödüllendirilmiştir. Mütareke döneminde Yıldırım kıtaatının ardından, Mustafa Kemal Paşa'nın üçüncü ordu müfettişliğine getirildiği günlerde, ikinci ordu müfettişliğine getirildi. Temmuz 1919'un ilk günlerinde izin alarak Konya'dan İstanbul'a gitmiştir. Sonraki günlerde Ali Rıza Paşa hükümetinin Harbiye nazırı olan Paşa, son Osmanlı Mebusan Meclisine Isparta mebusu olarak girmiştir. İstanbul'un işgali sonrası Malta'ya sürgüne gönderilmiş ve sürgün hayatının ardından yani Sakarya Savaşı sonrası BMM'ye katılmıştır. Birinci Mecliste İkinci Grup içerisinde bulunan Cemal Paşa, ikinci dönem TBMM'de yer almamıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya suikast davasından yargılanır, fakat beraat etmiştir. TBMM'ye altıncı dönemde İçel milletvekili olarak tekrar girer ve bu dönem milletvekilliği devam ederken 7 Ekim 1941'de vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Dursun Gök, Mersinli Cemal Paşa: İkinci Ordu Müfettişliği ve Harbiye Nazırlığı, Gençlik Kitabevi Yay., Konya 2015, s. 33-35.

[12] Ahmet Avanas, Milli Mücadele'de Konya, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s. 73.

bilgisi ve desteği dâhilinde Haziran 1919'da, Konya'ya bağlı sancak ve ilçelerde, Kuva-yı Milliyeci örgütler kurulmaya başlamıştır[13]. Diğer taraftan Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin işgaline karşı hazırlanabilmek için zamana ihtiyacı olduğunu bildirmiştir[14]. Cemal Paşa ve 12. Kolordu Komutanı Mehmet Selahattin Bey'in Konya'daki bu çalışmaları dikkat çekmiştir. Mersinli Cemal Paşa, Vali Cemal Bey'in de bilgisi dâhilinde, izin alarak Temmuz 1919 başında İstanbul'a döndükten sonra görevinden alınmıştır. Bu gelişmeler göstermektedir ki Konya'daki askeri makamların çalışmaları bölge halkı tarafından destek görmüştür.

Nitekim Konya'da Vali Cemal Bey ile 12. Kolordu komutanları daima bir sürtüşme içinde olmuşlardır. Gerek Selahattin Bey, gerekse yeni kolordu komutanı Ali Sait Paşa, Vali ile Konya'daki milliyetçi çalışmalara farklı yaklaşmaları nedeniyle karşı karşıya gelmişlerdir. Vali Cemal Bey, 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresine Konya'dan delege göndermediği gibi, kongre sonucunda İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi kararına da karşı çıkmıştır. Şehirde bütün baskılara rağmen Millî Mücadele lehine toplantılar düzenlenirken, diğer taraftan Konya'daki Öğüt ve Babalık gazeteleri, İzmir'de Yunanlıların yaptıkları haksızlıkları anlatan yazılar yazmıştır. Aynı günlerde Beyşehir'de süvari alay komutanı olan Kurmay Binbaşı Nazım Bey de Konya valisine cephe almıştır. Vali, bu durumun sorumlusunu Konya'da bulunan İttihatçı subaylar olarak görmüştür[15]. İngiliz ve İtalyan mümessilleri valinin şikâyetini 12. Kolordu Komutanı Ali Sait Paşa'ya iletmiştir. Paşa, sorumlu olarak gördüğü ve görevinden alınmış olmasına rağmen rapor kullanarak Konya'dan ayrılmayan Fahrettin Bey, Doktor Yarbay Hüseyin, Topçu Yarbayı İzzet, Yarbay Münib, Doktor Binbaşı Haşim, Kurmay Binbaşı Tahsin Beylerin şehrin dışına sürülmesini, aksi halde müessif olayların yaşanabileceğini söylemiştir[16]. Kolordu Komutanı Ali Sait Paşa, bir taraftan bu askerlerin şehri terk etmesi emrini verirken, diğer yandan da Beyşehir'de Süvari Alay Komutan Vekili Nazım Bey'in halka işkence yaptığı için yakalanması gerektiğini ve bunun yanında padişahın emirlerini uygulamadığını bildirmiştir. Ali Sait Paşa[17], millî kuvvetlerin ortadan kaldırılması için askerlerin bir iç savaşa sürüklendiği tehlikesini görmüş ve 25 Eylül günü görevini bırakarak İstanbul'la dönmüştür[18].

Sivas Kongresi sonrası Konya'da bu gelişmelerin yaşanması üzerine Heyet-i Temsiliye şehrin Millî Mücadele safına çekilmesi için harekete geçmiştir. Bu amaçla millî kuvvetleri örgütlemesi ve valinin çalışmalarını engellemesi amacıyla Heyet-i Temsiliye tarafından Albay Refet Bey'in Sivas'tan Konya'ya gönderilmesi kararı alınmıştır[19]. Bu karar üzerine Anadolu'daki pek çok milliyetçi, Vali Cemal Bey aleyhine birleşmiştir. Gelişmeler üzerine telaşa kapılan Vali Cemal Bey halkın da desteğini alamayacağını düşünerek kendisini korumak amacıyla hapishanedeki mahkûmları serbest bırakmış ve onlardan destek almaya çalışmıştır[20]. Valinin bu faaliyetine karşı Konya halkı, hemen örgütlenmeye başlamıştır. Bunun yanında şehrin Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından kuşatılmaya başlanması üzerine Vali'ye işgal mümessillerinin de Hıristiyan ahalinin zarar görebileceğini söylemeleri valinin direnme gücünün olmadığını ortaya

[13] Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s. 270-271.
[14] Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 212.
[15] Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s. 274.
[16] Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922, Eylem Yay., Ankara 2008, s. 180-181.
[17] Fahrettin Altay, Ali Sait Paşa'nın Millî Mücadele yanlısı olduğunu, bu gelişen olayları valinin düzenlediğini sonradan öğrenip kendisinin gönlünü almaya çalıştığını anılarında belirtir. Altay, 10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922, s. 182.
[18] Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s.274-275; Karaca, *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*, s. 176.
[19] Selçuk Es, *Konya'ya Sürülen Kara Leke, Delibaş Hadisesi*, Yeni Konya, 11 Haziran 1980, s. 2; Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk 1919-1927, (AKDTYK) Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s. 114.
[20] Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, Temel Yay., İstanbul 2000, s. 260; Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 125.

koymuştur. Şehri terk etmekten başka çare olmadığını anlayan Cemal Bey 25/26 Eylül gecesi gizlice Konya'dan ayrılmıştır[21]. Cemal Bey'in kaçması[22] üzerine 12. Kolordu komutan vekili Şükrü Bey'in öncülüğünde şehrin önde gelen isimlerinin katıldığı bir toplantı sonrası vali vekilliğine Hoca Vehbi Efendi[23] getirilmiştir[24]. Cemal Bey'in şehri terk etmesi ile Konya'nın hem iç huzuru sağlanmış hem de Millî Mücadele'ye destek anlamında bütünlük oluşturulmuştur.

Vali'nin şehri terk etmesi üzerine yerine getirilen Vali Vekili Mehmet Vehbi Efendi'nin göreve başlaması, Konya'daki millî teşkilatlanmanın önünü açmıştır. Bu günlerde Bozkır İsyanı'nın çıkmış olması nedeniyle Albay Refet Bey kuvvetleri de şehre gelmiştir. Refet Bey'in gelişi için Refik Bey, Konya'da çalışan Kuva-yı Milliye Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çektiklerini belirtmiş ve Telgrafta; *Vali kaçtı, Konya Kuva-yı Milliye Teşkilatına iltihak etti, buraya bir mümessil gönderiniz* mesajını ilettiklerini ve Refet Bey'in bunun üzerine gönderildiğini aktarır[25].

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Refet Bey'e 30 Eylül 1919 tarihinde Konya Vilayeti adına çektiği telgrafta Konya'da Kuva-yı Milliye Teşkilatının kurulmasını istemiştir. Refik Bey'in bahsettiği telgrafı doğrular nitelikteki bu telgraftan birkaç gün sonra Refet Bey Konya'ya gelmiştir[26]. Nitekim Mehmet Vehbi Efendi ile birlikte Refet Bey, Konya'da millî

---

[21] Avanas, Milli Mücadele'de Konya, s. 85; Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s. 276; Es, *Konya'ya Sürülen Kara Leke*, s. 2.

[22] Refik Bey, anılarında Cemal Bey'in kaçma olayını ve öncesini şöyle anlatmaktadır. Vali'nin çalışmalarının durdurulması için Miralay Şükrü Bey'in evinde pek çok kişinin katıldığı toplantı yapıldığını ve toplantıda artık valinin çalışmalarından polis teşkilatı dâhil herkesin rahatsız olduğunu bunun için valinin görevden uzaklaştırılması doğrultusunda fikir alışverişi yapmışlardır. Hatta Öğütçü Ahmet dediği arkadaşı ile İstinaf Mahkemesi Müddeiumumisi Edip Bey'in de bilgisi dâhilinde Afyon'dan iki fedai getirterek valiyi ortadan kaldırmayı planlamışlar. Ancak, çoluğu çocuğu olduğunu ve amacın onun Konya'dan uzaklaştırılması olduğu için valiyle konuşmaya karar vermişler. Vali'ye herkesin düşman olduğunu hatta kapısındaki polislerin bile kendisine karşı olduğunun söylendiğinde vali; N*e demek istediğinizi anladım. Çoluğuma çocuğuma bağışlayınız; beni koruyunuz. Maksat bu ise ben çekilip gideyim* demiştir. İstasyon Kumandanı Arnavut Abidin Bey de bilgilendirilerek valinin gidiş planı yapılmıştır. Bu gidişi kaçma olarak göstermek için kulaktan kulağa valinin kaçtığı haberinin yayılması sağlanmıştır. Böylece kendisi ve destekçilerinin itibarsızlaştırılması amaçlanmıştır. Ertepınar, Refik Koraltan, s. 113-117. Refik Bey'in bu anlattıklarını destekler nitelikte bilgiler İngiliz Kontrol Subayının İngiltere Yüksek Komiserliğine gönderdiği raporda da görülmektedir. Kontrol subayı, Vali Cemal Bey'in çok heyecanlı bir durumda olduğu ve evine bomba atılacağından korktuğunu yazmıştır. Devamında içinden çıkılmaz şartlarda olduğunu, bütün bu şartları hesaba katarak bir an önce görevinden ayrılması gerektiğini bildirmiştir. Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, I, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 149-150.

[23] 1862 Hadim doğumlu olan Mehmet Vehbi Hoca (Çelik), ulemadan Çelik Hüseyin Efendi'nin oğludur. Hadim ve Konya Medresesi ile Mahmudiye Medresesinde müderris, daha sonra Konya Hukuk Mektebinde Fıkıh Hocası olarak görev yaptı. 1908 ve 1919 Osmanlı Mebusan Meclisi ile Birinci BMM'de Konya mebusu olarak görev yapmıştır. Mecliste I. Reis Vekilliği, Şeriye ve Evkaf Encümen Reisi ve 4. İcra Vekilleri Heyeti Şeriye Evkaf vekili olarak görev yapmıştır. Mehmet Önder, Milli Mücadele'de Konya, Delibaş Hadisesi, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953, s. 63; TBMM Albümü 1920-2010, C. 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara 2010, s. 44; Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s.277-278; Ahmet Atalay, Milli Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri, C. 1, Nokta Dizgi Fotokopi, Konya 1997, s. 9-59.

[24] Önder, Milli Mücadele'de Konya, s. 62; Atatürk, Nutuk 1919-1927, s. 114; Refik Bey'e göre Cemal Bey, Damat Ferit'in sağ elidir. Valinin şehri terk etmesi için kendisi "çetin mücadeleler" yapmıştır. *Kapaktaki Başkan: Refik Koraltan*, Akis, S:25, (30 Ekim) 1954, s. 8.

[25] Ertuğrul Zekai Ökte, *Üyelerinin Anılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Temeli, Birinci Millet Meclisi*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Yıl:1970, S: 31, s. 29.

[26] Refet Bey'in Konya'ya geliş tarihini Ahmet Avanas ve Mehmet Önder çalışmalarında Ekim başlarını gösterirken Zeki Sarıhan bu tarihi 27 Eylül olarak göstermiştir. Refik Bey'in anılarında Refet Bey'in geliş

teşkilatın bir şubesini açmak için harekete geçmişlerdir. 8 Ekim 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyeti Merkeziyesinin üyelerinin seçilmesi amacıyla şehir halkının da katılımıyla vilayet konağında seçim yapılmış ve Konya Heyet-i Merkeziyesi oluşturulmuştur[27]. Refik Bey, Konya'daki millî teşkilatlanma çalışmalarda aktif olarak görev almasına rağmen oluşturulan ilk Konya Heyet-i Merkeziyesinde yer almamıştır. Buna karşın onun bu dönemde Konya'da tanındığını ve aktif çalışmalar yaptığını Damar Arıkoğlu'nun hatıratında görmekteyiz. Arıkoğlu, Cemal Bey'in şehri terk etmesi üzerine Vali Vekili Mehmet Vehbi Efendi'nin Alâeddin tepesindeki mitingde halka vatanın işgali ve geleceği doğrultusunda coşkulu bir konuşma yaptığını belirtir ve bu mitingdeki hatiplerden birisinin de Trabzon Polis Müdürlüğünden istifa ederek, Konya'ya yerleşmiş, avukatlık yapan Refik Bey olduğunu belirtmiştir[28]. Bu miting, Konya'da işgaller karşısında yapılan ilk mitingdir. Hatiplerden birisinin Refik Bey olması bize şehirdeki millî çalışmalara öncülük eden kişilerden olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması halktan önemli destek görür. Diğer taraftan Kuva-yı Milliye aleyhinde çalışanlar da cemiyeti yıpratma çalışmalarına başlamışlardır. Anadolu'nun pek çok yerinde benzer menfi çalışmalar yeni kurulmuş olan Konya teşkilatında da etkisini göstermiştir. Bu çalışmaların yanında Konya Heyet-i Merkeziyesine kötü niyetli kişilerin seçildiği ve bu kişilerin kendisine verilen yetkileri kötüye kullandıkları da görülmüştür. Bir başka rahatsız edici durum ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına kurulan millî kuvvetlerin zabitleri ve efradının kendilerine yüksek maaş bağlamaları meselesi olmuştur. Bu gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'nın da bilgisine sunulmuş ve o da Fahrettin Paşa'dan bu durumu öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine Fahrettin Paşa, bir tahkik heyeti kurdurtmuş ve heyetin raporunu Ankara'ya göndermiştir[29]. Ayrıca Refik Bey'in öncülüğünde Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yönetiminden duyulan rahatsızlıklar bir mektup ile Fahrettin Paşa'ya sunulmuştur. Neticede cemiyetin merkez heyetinde değişim yaşanmıştır. Değişim sonrası teftiş heyetinde Dava Vekili Refik Bey'de görev almış ve bu onun Konya'nın millî teşkilatlanmasındaki ilk resmi görevi olmuştur[30].

3. İsyanların Çıkışı, Gelişimi ve Oluşumunu Ortaya Çıkaran Unsurlar

Vali Cemal Bey'in şehri terk etmesi Konya için bir dönüm noktasıdır. Refik Bey anılarında Valinin gidişini şu şekilde değerlendirmiştir: *Konya'da o mesut değişikliğin meydana gelmesinden sonra Millî Mücadele'ye karşı halkta derin bir alaka uyandı. Heyecan ve milletin güveni gittikçe artıyordu. Bundan faydalanarak Kuva-yı Milliye Teşkilatını sadece şehir içinde değil, kazalara ve en ufak köylere varıncaya kadar genişletmeye çalıştılar*. Ayrıca Kuva-yı Milliye denilen millî kuvvetlerin meydana gelmeye başladığını, daha sonra isyan başlatan Delibaş Mehmet'in, Demirci Mehmet Efe gibi Konyalı Binbaşı Kara Hüsnü Bey ile köylerde dolaşarak Kuva-yı Milliye teşkilatının kurulmasına ve teşkilata kuvvet toplamak için çalıştığını ifade etmiştir. Diğer yandan aynı günlerde Konya'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Kara Sait Paşa'nın görevden alınarak yerine Fahrettin Bey'in atanmasının Refik Bey, Temsil Heyetinin ve bilhassa Mustafa Kemal Paşa'nın uygun görmesiyle gerçekleştiğini aktarmıştır[31].

---

tarihini belirtmemiş, ancak valinin ayrılması üzerine çektikleri telgraf ve cevabi telgraf düşünüldüğünde Ekim ayı olması olduğu daha muhtemeldir. Önder, Milli Mücadele'de Konya, s. 64; Avanas, Milli Mücadele'de Konya, s.65; Ertepınar, Refik Koraltan, s. 119; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, 2, Öğretmen Dünyası Yay., Ankara 1984, s. 126.

[27] Önder, Milli Mücadele'de Konya, s. 64-66.

[28] Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, Millî Mücadele, Tan Matbaası, İstanbul 1961, s. 94.

[29] Avanas, Milli Mücadele'de Konya, s. 66-67; Altay, 10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922, s. 215-216.

[30] Altay, 10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922, s. 220.

[31] Ertepınar, Refik Koraltan, s. 119.

Cemal Bey Konya'dan kaçmadan önce, Konya'da olduğu gibi, Bozkırlıların bir kısmının dini ve millî duygularını Kuva-yı Milliye'ye karşı bir hareket için tahrik etmiştir. Bu amacı doğrultusunda silah dağıtmış ve yazılı talimatlar vermiştir. Ayrıca Dinek Nahiye Müdürü Vehbi Bey'e para ve kaymakamlık vaadinde bile bulunmuştur. Cemal Bey, amacı doğrultusunda benzer faaliyetlerinin yanında bizzat bölgeye giderek birçok kişiyle görüşmüştür[32].

Bozkır'da Kuva-yı Milliye'ye karşı başlayan ve Birinci Bozkır Ayaklanması olarak nitelenen hareket 27 Eylül'de ivme kazanmıştır. Ayaklanma; Kürtoğlu Musa, Bademlili Hacı Halil ve Güzel Çavuş gibi kişilerin öncülüğünde silahlı ve silahsız olarak 1000 kadar asinin Bozkır'a baskın düzenlemesiyle başlamıştır. İsyancılar, Bozkır'da jandarmanın ellerindeki silahlar ile askerlik şubesinin deposunda bulunan silah ve cephaneyi ele geçirdiler[33]. İsyanı bastırmak amacıyla 28 Eylül'de Seydişehir'den gelen süvari bölüğü isyancılar karşısında başarılı olamadan geri çekilmek zorunda kaldı. Bu gelişmeler üzerine valinin isteğiyle olayın kan dökülmeden nasihat yoluyla çözülmesi için kazaya bir nasihat heyeti gönderildi. Heyet isyancılarla; esir aldıkları subayları serbest bırakmaları, silahlarını teslim etmeleri ve Bozkır'a millî kuvvetlerin gönderilmemesi karşılığında anlaşma yaptı. Vali Cemal Bey'in adamları ve Zeynelabidin'in akrabalarının etkisiyle ortaya çıkan ve sekiz gün süren bu ayaklanma sonrası göreve başlayan Vali Suphi Bey'in raporlarına da yansımıştır. Bu rapora göre ayaklanmanın ilk çıktığı Hocaköy'ün Zeynelabidin'in köyü olması, ayaklanmada Cemal Bey'in yanında Zeynelabidin'in de etkisinin olduğunun bir diğer kanıtıdır[34].

Ayaklanmanın tekrarlanmaması için hükümet bir takım tedbirler almak için harekete geçer. İlk olarak Afyon'da bulunan Yarbay Arif Bey'in birlikleri Seydişehir'e kaydırılır. Arkasından 12. Kolorduya bağlı bazı birlikler Konya'nın güney yönünü tutmaya başladılar[35]. İlk ayaklanmadan dolayı özgüvenleri artan asiler, millî kuvvetlerin Bozkır'ı kuşatma harekâtına devam ettiklerini gerekçe göstererek, başlarında Zeynelabidin Efendi'nin kardeşi Hoca Ziya ve akrabalarının da olduğu 70'i silahlı, 200 kadarı silahsız bir grup harekete geçerek 20 Ekim 1919'da tekrar Bozkır çevresinde toplandılar[36].

İsyancılar, yanlarına davet ettikleri Bozkır kaymakamından Konya'nın güneyinde bulunan millî kuvvetleri istemediklerini ve derhal bu birliklerin dağılmalarını istediler. Kaymakamın, Çumra'ya yerleştirilen birliklerin millî kuvvet olmayıp düzenli birlikler olduğu şeklindeki sözlerine inanmayan asiler, vilayete bir telgraf çekerek millî kuvvetlerin dağıtılmadığı veya geri alınmadığı takdirde harekete devam edeceklerini söylemiştir. Cevabi telgrafta, millî kuvvetlerin bulundukları yerden ileriye gitmeyecekleri ancak toplanan halkın da köylerine geri gönderilmesi gerektiği belirtildi. Bunun üzerine asiler, "Padişah'ın emri, gidip bunları vurmaktır" diyerek Bozkır'a tekrar girdiler. Memurların kazadan dışarı çıkartılması, telgraf hatlarının kesilmesi gibi faaliyetlerden sonra 24 Ekim'de Albay Arif Bey'in birlikleriyle çatıştılar. Bu ilk çatışmadan sonra, Vali Suphi Bey'in Zeynelabidin'in kardeşi Rıfat Efendinin de olduğu bir nasihat heyeti göndermesi de isyancıları vazgeçirmemiştir. Neticede 12. Kolordu Komutanı

[32] BOA, DH. KMS, D:56-2, Vesika:33, Belge No: 6-8; Karaca, *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*, s. 177.
[33] Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, s. 152-153.
[34] BOA, DH. KMS, D:56-2, Vesika:33, Belge No: 52-53; Karaca, *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*, s. 178-179.
[35] Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s.278.
[36] BOA, DH. KMS, D:56-2, Vesika:33, Belge:65-71 (9 Teşrinisani 1335); Karaca, *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*, s. 179.

Fahrettin Bey ve Albay Refet Bey'in kararıyla desteklenen Arif Bey'in kuvvetleri, 28 Ekim'de Apa'da, 1 Kasım'da Dinek ormanlarında isyancılara ağır kayıplar vermişlerdir[37].

Bu kayıplar neticesinde dağılan asilerin kontrol ettikleri yerler millî kuvvetlerin denetimine geçmiştir. İsyan hareketi Refik Bey'e göre; *Heyeti Temsiliye'nin sevk ve idaresiyle gönderilen küçük bir kuvvet asileri dağıtılmağa kâfi gelmiştir*. Ayrıca hadiseye karışan elebaşları dahil uzun süren muhakemeleri neticesinde otuza yakın suçlu müebbet küreğe mahkûm olmuştur[38].

4. Refik Bey'e Göre Konya İdari Yapısının İsyanın Gelişimine Etkisi

Konya Valisi Cemal Bey'in kaçması ile Konya'nın millî cepheye katılması Refik Bey'e göre köklü bir değişikliktir. Bu durum özellikle, Zeynelabidin kolu dediği, Zeynelabidin ve taraftarları tarafından hazmedilememiştir. İsyanı bu temele oturtan Refik Bey, diğer taraftan bu kişilerin düşman cephesinin etki alanına girdiğini ve bu amaçla da Papaz Firo (Frew) ile Yüzbaşı Kaptan Benet (John Godolphin Bennet) gibi yabancı gizli servis üyelerinin "memleketin her tarafında kurmaya çalıştıkları gizli isyan teşkilatını bu kol vasıtasıyla Konya'da da harekete geçirmeye çalıştıklarını" belirtir.

İstanbul Hükümeti tarafından gönderilen Vali Suphi Bey ona göre; zayıf, korkak ve millî kuvvetlerin Anadolu'da kuvvetlenmesini içten içe istemeyen bir kişidir. Bu nedenle Refik Bey ile Zeynelabidin'in kardeşi Rıfat ve akrabalarının Bozkır'da Kuva-yı Milliye'ye karşı "ilk teşkilatı" kurmakta başarılı olduğunu düşünmektedir. Teşkilat olarak gördüğü ve Zeynelabidin kolu olarak nitelendirdiği bu yapı Refik Bey'e göre isyanı hazırlayan ana etkendir.

Öte yandan fiili olarak isyan hareketin hızlı bir şekilde yayılmasını ise mevcut kuvvetlerin hadisenin gelişimi karşısında daha hızlı harekete geçirilememesinde görür. Kaldı ki kendisine bu yönde yapılan telkinlere rağmen Vali, "bir takım hocalardan" oluşan "nasihat heyetleri" teşkil ederek isyancıları engelleyebileceğini düşünmüştür. Fakat gönderilen birinci heyet asileri yola getirememiştir. Hatta Refik Bey'e göre heyet, asilerin mukavemet etmeleri fikrini bile desteklemiştir. Birinci heyetten edinilen tecrübeye rağmen ikinci heyetin gönderilmesi de ona göre daha büyük bir yanlıştır. Nitekim ikinci heyetten de sonuç alınamamıştır[39].

Refik Bey, ayaklanmanın mevcut asker ve jandarma birlikleriyle bastırılabileceğine inanmaktadır. Bunu dayısı Doktor Kamil Şakir Bey ile Vali'ye anlatmak için valiliğe gittiklerinde ikinci nasihat heyetinin de yeni Bozkır'dan geldiğini görmüşlerdir. Burada heyetin başkanı Rıfat Hoca'nın Vali'ye anlattıklarına şahit olmuşlardır. Burada Refik Bey, Rıfat Hoca'nın Vali'ye; *Dağ taş insan dolu. Hepsi müsellâh. Hepsinin silahlar mavzer. Ne Allah korkusu ne Peygamber korkusu. Artık söz dinlemiyorlar, sadece arzularının yerine getirilmesini istiyorlar* gibi bilgiler verdiğini belirtir. Ayrıca Rıfat Hoca asilerin isteklerinin ise "Millî kuvvetlerin derhal dağıtılması ve şeriatın emrettiği bir hükümetin faaliyete geçirilmesi" olduğunu anlatmıştır. Refik Bey'in şahit oldukları "yüzyıllardır aynı ruhla ve yeniçerilerin kazan kaldırması havasında" bir olaydır. Refik Bey, bu anlatılanlardan sonra Vali'nin "yüzünün renginin uçtuğunu", "korku içerisinde titrediğini ve ne yapacağını bilmez bir halde olduğunu" gözlemlemiştir.

Refik Bey, şahit olduğu görüşme sonrasında Vali'ye şunları söylemiştir: *Hocanın ifadesini hiç beğenmedim. Hoca onları tenvir ve irşat için gitmemiş, şimdiki ifadelerinden anlıyorum ki, bir takım cahil cüheladan ibaret bir avuç insanı adeta teşci ve teşvik için gitmiş. Burada da aynı ruh haliyle hemen hemen ve açıktan açığa teklif olmanızı teklif ediyor.*

[37] Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, s. 154.
[38] Ertepınar, Refik Koraltan, s.122.
[39] Ertepınar, Refik Koraltan, s. 120.

Yapacağınız tek şey vardır; derhal bir bölük jandarma sevk edip evvela nasihat, dinlemedikleri takdirde, yola getirmek için tedip[40].

Neticede Refik Bey'in "Zeynelabidin kolu" olarak gördüğü hadiseyi, Vali Vekili Vehbi Bey'in Dâhiliye Nezaretine gönderdiği şifresinde de "Bozkır hadisesinin avamil ve esbabı fırkacılıktır" denilmiştir[41]. Ayrıca arşiv belgelerinde Bozkır'daki gelişmeler "hadise", "iğtişaş/iğtişaşat yani karışıklık" ve "mukatele" gibi kavramlar kullanıldığı görülmektedir[42]. Bu kavramlar yönünde Refik Bey de Bozkır kazasında meydana gelen olayları bir ayaklanma veya isyan niteliğinde görmeyerek, gerekli önlemlerin zamanında alınmamasından kaynaklı küçük bir hadise olarak değerlendirmiştir.

Yöre ahalisinin ileri gelenleri, Bozkır'da meydana gelen bu hadiselerin, Vali Cemal Bey ve Hoca Zeynelabidin'in kaza halkını kendi çıkar ve ihtirasları için kullandığı vurgusuyla, kazanın geneline yansımış olaylar olmadığı, aksine bölgenin Millî Mücadele'ye bağlı olduğunu 11 Kasım 1919'da Konya Valiliğine çektikleri telgrafla ortaya koymuşlardır. İçlerinde Hafız Hasan, Mehmet Ali, Kadri, İsa, Rıza gibi müderrislerin yanında Belediye Reisi Efradı Mahalliyesinden Memiş Efendizade Mehmet, Belediye azası Hacı Mustafa, Meclisi İdare Azaları Halim Efendizade Ahmet ve Kayapınarlı Hacı Mustafa başta olmak üzere Bozkır kazasının birçok köy muhtarı ve ihtiyar heyeti azaları, kazanın ileri gelenlerinden Hacı Recep, Ahırlılı Güzel Çavuş, Bademlili Hacı Mehmet, Çatlı Sadık, Mehmet Beyzade Mehmet, Hocalarlı Hacı Abdullah gibi yaklaşık altmış kişinin imzası bulunur. Telgrafta hadisenin gelişimi ve Bozkır'a verdiği zarar belirtilerek, hissiyatlarını şu şekilde ortaya koymuşlardır: *İki aydan beri kazamız ahalisini emva zulüm ve eşkıya sergerdeleri her biri bir tarafa firar ettiler. İğfal edilmiş olan bir ahali masum ise hükümetimizin, askeri ve millî kuvvetlerimizin hüsnü niyet, hakkaniyet ve satvet görüp anlayarak zalimlerin tahrip ve tazyikinden kurtulduğumuza dünyalar kadar sevinerek cenabı hakka hamdüsenalar ettik*. Ayrıca Bozkır ahalisinin genel kanaati olarak Kuva-yı Milliye'ye bağlı olduklarını belirterek, "vatanımızı ve güzel İzmir'i kurtarmağa azmettiklerini" bildirmişlerdir[43].

Sonuç

Türk siyasi yaşamının 1920 ile 1960 yılları arasında, kısa süreli bürokrasi görevi hariç, daima aktif siyasetin içerisinde olan Koraltan'ın, Bozkır isyanları hakkındaki düşüncelerine; gerek tecrübeli bir siyasetçinin gerekse bölgede görev yapmış bir hukukçunun değerlendirmeleri şeklinde bakılmalıdır. Diğer taraftan onun düşünceleri; Millî Mücadele yıllarında Karakol Cemiyetinin etkisiyle İstanbul'dan Konya'ya gelen genç bir bürokrat ve hukukçunun bölgedeki gelişmeleri ortaya koyuşudur. Bakıldığı zaman, bu durumu destekleyecek şekilde, Konya Müdafaa-i Hukuk teşkilatında görev alanlar arasında ve Birinci Meclise katılan Konya milletvekilleri içerisinde Konya havzası içerisinden olmayan tek kişi Refik Bey'dir.

Refik Bey'in yukarıda belirtilen özellikleri dikkate alındığında, Bozkır'da meydana gelen olayları tecrübeli bir siyasetçi olarak, yıllar sonra hatıralarında değerlendirmiştir. Kendisinin objektif bir bakış yakalamaya çalıştığı görülmektedir. Ona göre bu hadiseler, sadece Zeynelabidin Efendi'nin etkisiyle ortaya çıkmış bir fırkacılık olayıdır. Ayrıca kazada meydana gelen olaylar, mülki idarecilerin gerekli önlemleri alamamasından kaynaklanan küçük bir karışıktan ibarettir. Ona göre bu hadiselerin bir isyan olarak değerlendirilmesi için herhangi bir hükümet veya bir siyasi teşekküle karşı yapılmış olması beklenir. Fakat hadiseler çıktığında Temsil Heyeti Anadolu'da siyasi bir teşekkül olarak ortaya çıkalı henüz bir ay bile olmamıştır. Dolayısıyla bu

[40] Ertepınar, Refik Koraltan, s.121.
[41] BOA, DH. KMS, D:56-2, Vesika:33, Belge:11 (12 Teşrinievvel 1335).
[42] BOA, DH. KMS, D:56-2, Vesika:33.
[43] BOA, DHKMS, D:56-2, Vesika:33, Belge:65-71 (9 Teşrinisani 1335).

hadiseler güçlü bir merkezi otoriteye karşı olan gelişmelerden ziyade oluşturulmaya çalışılan Kuva-yı Milliye'ye karşı yerel siyasi aktör veya fırkacıların etkisiyle çıkmıştır. Nitekim kazanın ileri gelenleri bu hadiselerin yörenin genel kanaatini yansıtmadığı, aksine yörenin güçlü bir şekilde Millî Mücadele'ye bağlı olduğu vurgusunda bulunmuştur. Bu durum da hadiseler hakkında Refik Bey'in tespit ve değerlendirmelerini destekler mahiyettedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

BOA, DHKMS, D:56-2, Vesika:33, Belge:1-102.

B. Kitaplar

ALTAY, Fahrettin, 10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922, Eylem Yay., Ankara 2008.

ARIKOĞLU, Damar, Hatıralarım, Millî Mücadele, Tan Matbaası, İstanbul 1961.

ATALAY, Ahmet, Milli Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri, C. 1, Nokta Dizgi Fotokopi, Konya 1997.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk 1919-1927, (AKDTYK) Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997.

AVANAS, Ahmet, Milli Mücadele'de Konya, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998.

BAYAR, Celal, Ben de Yazdım, C. 7, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

CEBESOY, Ali Fuat, Millî Mücadele Hatıraları, Temel Yay., İstanbul 2000.

ERDEHA, Kamil, Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

ERTEPINAR, Coşkun, Bir Politikacının Anıları; Refik Koraltan, Her Şey Vatan İçin, Hacettepe Taş Yay., Ankara 1999.

GÖK, Dursun, Mersinli Cemal Paşa: İkinci Ordu Müfettişliği ve Harbiye Nazırlığı, Gençlik Kitabevi Yay., Konya 2015.

ÖNDER, Mehmet, Milli Mücadele'de Konya, Delibaş Hadisesi, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

_____, Milli Mücadelenin Yanında Safında Öğüt Gazetesi, Güven Matbaası, Ankara 1986.

SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, 2, Öğretmen Dünyası Yay., Ankara 1984

ŞİMŞİR, Bilal, İngiliz Belgelerinde Atatürk, I, TTK Basımevi, Ankara 1992.

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

_____, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

TBMM Albümü 1920-2010, C. 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara 2010.

C. Makaleler

ES, Selçuk, Konya'ya Sürülen Kara Leke, Delibaş Hadisesi, Yeni Konya, 11 Haziran 1980.

Kapaktaki Başkan: Refik Koraltan, Akis, S:25, (30 Ekim) 1954.

KARACA, Taha Niyazi, Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:16, Kayseri (2004/1).

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, Üyelerinin Anılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Temeli, Birinci Millet Meclisi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Yıl:1970.

SONER, Şükran, Padişah Buyruğundan Halk İdaresine, Cumhuriyet, 27 Mayıs 1969.

D. Tezler

YÜKSEL, Erol, Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974), (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016.

OSMANLI'DA HUKUK DİLİ: 337 NUMARALI BOZKIR ŞERİYYE SİCİLİ ÖRNEĞİ

LEGAL PARLANCE IN THE OTTOMANS: THE CASE OF BOZKIR COURT RECORD NO: 337

Perihan ÖLKER *

Öz

Klâsik Osmanlı Türkçesi 16. yy.'dan itibaren gelişmeye başlamış, büyüyen imparatorluk resmî ve ağır bir üslubun hakim olduğu yazı dilini teşvik etmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan mutantan üslup bilhassa resmî evraklarda ve hukuk dilinde kendini göstermiştir. Şeriyye sicilleri klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde gelişen hukuk dilinin temsilcisidir. Bu çalışmada 337 numaralı Bozkır şeriyye sicilinden hareketle hem Osmanlı döneminde gelişen hukuk dili değerlendirilecek, hem de Bozkır'ın 19. yy.'ın son dönemindeki hukuki meseleleri göz önüne serilecektir.

•

Abstract

Classical Ottoman Turkish began to develop from the 16th century on and the expanding empire encouraged a written language which featured an official and grandiose style. The grandiloquent language which arose as a consequence of this manifested itself notably in official documents and legal parlance. Court registers are representatives of the legal parlance that developed during the period of the Classical Ottoman Turkish. In this study, the legal parlance that emerged during the Ottoman era will be investigated on the basis of the Bozkir court record no: 337 and at the same time legal matters of Bozkir in the late 19th century will be revealed

•

* *Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, pakkus@selcuk.edu.tr*

I. GİRİŞ

Manzum ve Mensur olarak gelişen Osmanlı Türkçesinin klâsik nesir üslubu 16. yüzyılda şekillenmiştir. Resmi üslup, süslü üslup ve ilmî üslup olarak ifade edebileceğimiz üslup şekillerinin Osmanlı Türkçesinde kullanıldığını görüyoruz Osmanlı devlet adamları, hanedan ve padişah bilhassa dilin ağırlaşmasını, Osmanlı Türkçesinin mutantan bir hâl alışını desteklemiştir. İmparatorluk dili imparatorluğa yakışır şekilde olmalıydı. İslami geleneği yansıtan bu yazı dili, Arapça, Farsça ve Türkçeden, egemenliğin en önemli ispatı olan çeşitli imajlarla ortaya çıkmıştır. Yani bu üslup devletin gücünü ifade etmeye çalışan çeşitli sembollerden oluşmaktadır. Başarılı bir imparatorluktan beklenen estetik gelişim ve yüksek entelektüel seviyeye ulaşmış semboller politik gücü tamamlayan bir ihtiyaçtır -yazı bilimi ve bundan dolayı ortaya çıkan güzel yazı- ilmü'l-inşâ bilinçli olarak Osmanlı idaresinin konumunu yükseltmek için kullanılmıştır (Woodhead, 1988). Ancak zamanla dilin ağırlığıyla ilgili sıkıntılar bilhassa bürokraside kendini hissettirmiştir. Tanzimat döneminde artık işlerin yoğunluğu resmi evraklarda güzel yazı yazmaya ve ağır bir dil kullanmaya izin vermiyordu. "Artan iş hacmi ve memur ihtiyacına binaen artan genç memur kadroları; artık ilk gençliğinde güzelî kaligrafi (hüsn-i hatt), orijinal üslup ve her ofisin hazırladığı kayda göre dîvânî veya siyâkat öğrenmek gibi zaman ve özel emek isteyen faaliyetlere zaman ayıracak bir genç memur zümresi değildi. Modern bürokrasilerde, edebî ve sanatlı ifade, sanat örneği yazılar değil, bol iş çıkaracak bir kalem gücü, yazışmalarda açık, anlaşılır bir ifade ve üslup istenmektedir (Ortaylı, 2008: 300). Bu doğrultuda 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler, Batılılaşma faaliyetleri, yenileşme çabaları dile olduğu gibi tüm kamu kurumlarına da sirayet etmiştir.

Yargı gücünü büyük oranda tek başına kullanan Şer'iyye Mahkemelerinin yetkileri, II. Mahmut'tan itibaren azaltılmaya, yargılamalar alanında yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Tepeli, 2010: 15). Pek çok düzenlemeden sonra Şer'iyye Mahkemeleri sadece vakıf mallarının aslına, vasiyyete, vasî tayin ve azline, yetim mallarına, vakıfların borç ilişkilerine, miras hukukuna ve diğer şer'î haklara ilişkin davalara bakabilecek hâle getirilmiştir. Diğer davalara Nizamiye Mahkemeleri bakmakla yetkili kılınmıştır (Tepeli, 2010: 16).

Şer'î Mahkeme Sicilleri: Mahalli şer'î mahkemelerde kronoloji sırasıyla tutulmuş olan sicillerdir. Bunlar şu şekilde meydana gelirdi: 1. Mahkemede kadı tarafından verilen bütün kararlar kaydolunurdu. 2. Herhangi bir hadiseyi, bir şahadeti, bir ikrarı, bir hibeyi, resmiyete rabtolunması istenen bir hususu müracaat üzerine kadı sicile yazardı. 3. Devlet merkezinden gelen bütün fermanlar, emirler ve tebliğler kadı tarafından tetkik olunup doğru oldukları yani sahte bir vesikaya istinad etmedikleri tasdik edilir ve hulasaları sicile yazılırdı. Bütün bunlardan, kadı sicilleri diye de anılan şer'î mahkeme sicillerinin pek mühim kayıtları ihtiva ettiği anlaşılır (Ünal, 2011: 647) Tanzimattan sonra yapılan düzenlemelerle Şer'iyye Mahkemelerinin çağdaş tabirle Medeni Hukukla ilgilendiği ve bu doğrultuda da Şer'iyye Sicillerinde yer alan kayıtların da yine Medeni Hukuk'un alanına giren alacak-verecek davaları, miras taksimi ve boşanma davalarıyla ilgili olduğunu görmekteyiz.

Şimdiye kadar belirttiğimiz meseleler ışığında Osmanlı Türkçesi nesrinin gelişim aşamasının, geçirdiği süreci sağlıklı değerlendirmenin resmî evrakların incelenmesinde yattığını söylemek yanlış olmaz. Dildeki hiçbir değişiklik sosyal ve siyasi meselelerden bağımsız ortaya çıkmamıştır. Osmanlı Türkçesi hanedan desteğiyle klasik şekline bürünmüşken yine hanedan desteğiyle sadeleşme yoluna girmiştir.

Bu çalışmamızda Prof. Dr. Muhittin Tuş'un yürütücülüğünde, Hikmet Tepeli tarafından 2010 yılında hazırlanmış olan 337 numaralı Bozkır Şeriyye Sicili esas alınarak hem Bozkır'ın 19.

yüzyılın sonunda mahkeme defterlerine nasıl yansıdığına hem de Osmanlı'daki hukuk dilinin nasıl şekillendiğine değinmeyi amaçladık.

II. 337 NUMARALI BOZKIR ŞERİYYE SİCİLİ

337 numaralı Bozkır Şeriyye Sicili'nde 1883-1892 aralığında yazılmış 242 belge ve tarihi belli olmayan 8 tane de dâhil olmak üzere 250 adet belge yer almaktadır. Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılın sonunda Bozkır'a bağlı köylerin listesi aşağıdaki tablodadır (Tepeli, 2010: 40):

Acılar	Ahurlu	Agraz	Apa	Apa Saracığı
Akçapınar	Akkilise	Algaran	Aliçerçi	Armasun
Armutlu	Arslandaş	Avdan	Avşar	Ayası
Ayvalıca	Babuşcu	Bardas	Bağlıhöyük	Balıklava
Baybağan	Beğle	Belviran	Bozdam	Cicek
Çat	Çiftlik	Dedemli	Demtik	Dorla
Dere	Devrik	Durayda	Elmasun	Fart (Yolören)
Gederet	Gezlevi	Girane	Görele	Hamzalar
Hisarlık	Hoca köyü	Holuslar	Işıklar	Kayaağzı
Karabayır	Karabekir	Karacaardıç	Karacakuyu	Kayacık
Kayapınar	Karasınır	Kınık	Kızılcakır	Kiraz
Koçaş	Kovanlık	Kuruçay	Kuşça	Mehmet Ali
Meyre	Özsagir	Pınarcık	Polat	Saray
Sazlı	Siristad	Soğucak	Sorkun	Sopran
Süleyman Hacı	Ulupınar	Taşbaşı	Taşbaşı Saraycığı	Tahtalı
Tepelice	Tutlu	Yalıhöyük	Yelbeği	

Sicilde daha çok köylerden gelen davalara bakılmıştır. Bir çok köy isimi değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Köylerin isimlerinin hepsi Türkçedir. Bozkır bölgesinin Türklerin eline geçmesiyle Oğuz Boyuna ait Türk boylarının buralarda gelip yerleştiği, bazı köylere bu boy isimlerinin verildiğini görmekteyiz. Avşar, Kınık köyleri bunların başlıcalarıdır, hiç gayr-i Müslim köyü geçmemiştir. Miladi 1883-1892 yıllarını kapsayan sicilde yaklaşık 80 kadar köy ismi geçmektedir. Bu köylerin bazıları bugün Bozkır'dan ayrılmış Çumra, Ahırlı, Seydişehir, Hadim ilçelerine bağlanmıştır (Tepeli, 2010: 40). Sicilde 137 tereke kaydı (7'si gayr-i Müslimlere ait), 4 tane alacak davası, 6 tane boşanma, 46 tane vasi tayini, 4 tane kayıp öküz, at davası, 12 nafaka talebi, 4 tane nikah akdi, 4 tane ölüm tespiti, 10 tane veraset davası, 16 vekil tayini mevcuttur (Tepeli, 2010: 42). Sicilde tek eşle evli olan 104 kişi, iki eşle evli olanlar 13 kişidir. Çok eşle evliliğin pek yaygın olmadığı görülmektedir (Tepeli, 2010: 42). Yine sicile göre erkek çocuk sayısı 238, kız çocuk sayısı 230 olmak üzere 468'dir (Tepeli, 2010: 44). Tereke kayıtlarından ve diğer belge türlerinden tespit edilen tahıl ürünleri ve hayvan çeşitleri, bu kazada tarım ve hayvancılığın önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Bozkır, bulunduğu konum itibariyle tarım ve hayvancılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir, ayrıca ziraatin yanında küçük el sanatlarının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra esnafların ticaret amacıyla başka şehirlere de gittiği görülmektedir. Bölgede kış ayları uzun ve sert geçtiği için bölge halkından özellikle erkeklerin kışın da tarım alanında çalışılabildiği Ege bölgesindeki Manisa, İzmir, Aydın gibi şehirlere çalışmaya gittiği, bir kısmının oralara yerleştiği görülmektedir. Şehirde ziraati yapılan ürünlerin en başında buğday ve arpa gelmektedir. Şehrin coğrafi yapısı, tarım alanı az da olsa, ziraate müsait olduğu için iklim şartlarının elverişli olması da buranın bir tarım şehri olma nedenidir. Bu ürünlerin yanında haşhaş tarımı de yapılmaktadır. Ziraatin dışında Bozkır'da küçük ve büyük baş hayvanların da yetiştirildiği görülmektedir. Bunlar arasında at, camus ineği (Asya

mandası), beygir, sığır, düve gibi büyük baş; keçi, oğlak, kuzu gibi küçük baş hayvanlar yetiştirilmektedir (Tepeli, 2010: 52).

III. OSMANLI'DA HUKUK DİLİ

337 numaralı Bozkır Şeriyye Sicili'ndeki belgeler konularına göre tasnif edildiğinde karşımıza Medeni hukuk kapsamına giren, aile hukuku, miras hukuku ve borçlar hukuku ile ilgili belgeler çıkmaktadır. Yıllara göre tasnif edildiğinde ise sicilin 1883, 1889, 1890, 1891 ve 1892 yıllarına ait belgeleri ihtiva ettiğine görüyoruz. Biz de bu tasnif neticesinde, çalışmamızda *miras hukuku, aile hukuku* ve *borçlar hukuku* alt başlıklarını açarak, her birini kendi içinde, yıllara göre dağılımı da esas alarak, incelemeyi ve her biri için ayrı ayrı değerlendirme ve sonuç bölümü oluşturmayı uygun gördük.

III.I. Miras Hukukunun Dili

Örnekleme metoduyla rastlantısal olarak sicilden 1883 yılına ait miras hukukunun alanına giren dört metin incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden bir tanesi temmuz 1883/Şaban 1300 yılına aitken, diğerleri 29 ağustos 1883/25 Şevval 1300 yılına aittir. Konuları miras taksimidir. Sayfa/sıra numaraları 130/156, 132/158, 134/160, 135/161 şeklindedir. 1889 yılına ait olup miras hukukunun alanına giren dört metin incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden üçü 15 Cemaziyelevvel 1306/17 Ocak 1889 tarihinde düzenlenmiş iken birisi 25 Cemaziyelevvel 1306/27 Ocak 1889 tarihinde düzenlenmiştir. Konuları miras taksimidir. Sayfa/sıra numaraları 1/3, 2/4, 3/5, 4/6 şeklindedir. 1890 yılına ait olup miras hukukunun alanına giren dört belge 10 Cemaziyelâhir 1307/1 Şubat 1890, 15 Cemaziyelâhir 1307/6 Şubat 1890, 25 Zilkade 1307/13 Temmuz 1890, 3 Zilhicce 1307/21 Temmuz 1890 tarihlerinde hazırlanmıştır. Konuları miras taksimidir. Sayfa/sıra numaraları 68/83, 69/84, 76/92, 78/94 şeklindedir. 1891 yılına ait olup miras hukuku alanına giren dört belge incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden ikisi 5 Muharrem 1309/11 Ağustos 1891 tarihine aitken diğer ikisi 5 Safer 1309/10 Eylül 1891 ve 15 Safer 1309/20 Eylül 1891 tarihlerine aittir. Belgelerden biri miras davasını, diğer üçü ise miras taksimini konu edinmiştir. Sayfa/sıra numaraları 140/164, 142/166, 144/167, 145/168 şeklindedir. 1892 yılına ait olup miras hukuku alanına giren dört belge incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden ikisi 10 Cemaziyelâhir 1309/11 Ocak 1892 tarihine, diğer ikisi ise 17 Cemaziyelâhir 1309/18 Ocak 1892 tarihine aittir. Belgelerden üçünün konusu miras taksimi, birinin ise vasi tayin edilmesidir. Sayfa/sıra numaraları 163/192, 164/193, 165/194, 165/195 şeklindedir.

Belgeler ilk olarak vefat eden kişinin adıyla birlikte, nerede yaşayıp öldüğünü belirten kalıp ifadelerle yani kimlik tespitiyle başlamaktadır:

1300/1883 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına tâbi' Belviran nâhiyesine tâbi' Apa karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât eden Hacı Mehmed ibn-i Ömer…(Tepeli, 2010: 290)

Bozkır kazâsına tâbi' Karacakuyu karyesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Hacı İbrahim ibn-i Ali ibn-i Abdullah… (Tepeli, 2010: 292)

Bozkır kazâsına tâbi' Bağlıhöyük karyesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Hacı İbrahim ibn-i Mustafa ibn-i Hacı İbrahim… (Tepeli, 2010: 295)

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazasına merbût Belviran nahiyesine tâbi' Mehmed Ali karyesi civârında Sarı Keçili Aşîretinden Bacak Musa ibn-i Mehmed… (Tepeli, 2010: 103)

Bozkır kazasına tâbi' Belviran nahiyesine merbût Armasun karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât eden Mustafa ibn-i Osman…(Tepeli, 2010: 105)

Bozkır kazâsına merbût Belviran nahiyesine tâbi' Durayda Karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât eden Mehmed ibn-i Yusuf...(Tepeli, 2010: 106)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına muzâf Belviran nâhiyesine tâbi' Algaran karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât eden Mustafa ibn-i Mehmed Ali… (Tepeli, 2010: 197)

Konya vilâyet-i celîlesi dâhilinde kâ'in Bozkır kazâsına tâbi' Karacaardıç karyesi ahâlîsinden iken bundan akdem vefât eden Mehmed ibn-i Abdullah… (Tepeli, 2010: 207)

Bozkır kazâsına tâbi' Apa karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât eden Hacı Süleyman Ağa ibn-i Halil Ağa…(Tepeli, 2010: 210)

1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsına tâbi' Belviran nâhiyesi kurâlarından Kınık karyesinde sâkin iken bundan on bir sene mukaddem vefât (eden) Kör Mehmed oğlu Osman ibn-i Mehmed… (Tepeli, 2010: 301)

Bozkır kazâsına tâbi' Belviran nâhiyesi kurâsından Ayvalıca karyesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Hasan ibn-i Memiş… (Tepeli, 2010: 307)

Bozkır kazâsına tâbi' Karacaardıç karyesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Mahmud Hoca ibn-i Mehmed ibn-i Abdullah …(Tepeli, 2010: 308)

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına mülhak Belviran nâhiyesine tâbi' Durayda karyesi sâkinlerinden iken bundan (akdem) vefât eden Mehmed ibn-i Hacı Ahmed… (Tepeli, 2010: 340)

Bozkır kazâsına tâbi' Fart karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem biemrillâhi Te'âlâ vefât eden Kadir ibn-i Mustafa ibn-i Hüseyin… (Tepeli, 2010: 343)

Takiben, vefat eden kişinin mirasının paylaştırılacağı varisler, şer'î hukuka uygun sırayla, ilk önce eşi/eşleri, sonra sırasıyla büyük erkek çocuk, küçük erkek çocuk, büyük kız çocuk ve küçük kız çocuk ve diğerleri (ölenin kız ve erkek kardeşleri, amcası vs.) belirtilmektedir:

1300/1883 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

… zevce-i menkûha-i metrûkesi Fadime bint-i Hacı Mehmed ile sulbî sagîr oğlu Ömer ve sulbiyye sagîre kızları Ayşe ve Cennet… (Tepeli, 2010: 290)

…zevce-i menkûha-i metrûkeleri Ayşe bint-i Ali, Teslime bint-i Mehmed ile sulbî kebîr oğlu Mehmed ve sulbiyye kebîre kızları Havvâ ve Ümmügülsüm ve Ayşe ve Raziye ve sulbiyye sagîre kızı Gümüş… (Tepeli, 2010: 292)

…zevce-i menkûha-i metrûkesi Ayşe bint-i Mümin nâm hâtûn ile sulbî kebîr oğlu Mustafa ve sulbiyye kebîre kızı Ayşe ve Hatice… (Tepeli, 2010: 295)

…sulbiyye kebîre kızı Ayşe ve liebeveyn ammisi Hacı İbrahim… (Tepeli, 2010: 297)

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…zevceleri Meryem ve Fatma ile sulbî sagîr oğulları Mehmed ve Mustafa ve Ali… (Tepeli, 2010: 103)

…zevcesi Fatma bint-i Ali ile sulbî kebîr oğulları Mehmed ve Osman ve sagîr oğlu Ali… (Tepeli, 2010: 105)

...zevcesi Ayşe bint-i Abdullah ile sulbî kebîr oğlu Mustafa ve sagîr oğulları Yusuf ve Durmuş... (Tepeli, 2010: 106)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatma bint-i Mustafa ile sulbiyye kebîre kızları Fatma ve Müslime ve sulbî sagîr oğlu Ali... (Tepeli, 2010: 196)

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatma bint-i Ali ile sulbiyye sagîre kızları Hasibe ve Güllü ve li-ebeveyn er karındaşı Mehmed... (Tepeli, 2010: 197)

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Rabia bint-i Mehmed ile li-ebeveyn er karındaşı Ali ve Hüseyin... (Tepeli, 2010: 207)

...zevce-i menkûha-i metrûkeleri Fatma bint-i Halil ve Emine bint-i Veli ile sulbî kebîr oğulları Hacı Hasan ve Ömer ve Halil ve sulbiyye kebîre kızı Fatma ve sulbî sagîr oğulları Mustafa ve Mehmed... (Tepeli, 2010: 210)

1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...zevce-i menkûha-i metrûkeleri Emine bint-i Hamza ve diğeri Emine bint-i Habib nâm hâtûnlar ile sulbî kebîr oğlu Süleyman ve sulbî sagîr oğlu Bekir ve sulbiyye kebîre kızları Ayşe ve Havva ve sulbiyye sagîre kızları Emine ve Fatma... (Tepeli, 2010: 305)

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Emine bint-i Ali nâm hâtûn ile sadr-ı kebîr oğlu Hüseyin ve sulbî sagîr oğulları Memiş ve Ali ve Kadir ve Mustafa ve sulbiyye kebîre kızı Ümmühan... (Tepeli, 2010: 307)

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Eymiş bint-i Mustafa ile sulbî kebîr oğlu Hacı Ali ve sulbiyye sagîre kızları Fatma ve Ayşe ve Asker-i Şâhâne'de olan oğlu Abdullah ve Mustafa'ya... (Tepeli, 2010: 341)

...zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatma bint-i Abdullah ve sulbiyye sagîre kızı Emine ile müteveffâ-yı mezbûrun kız karındaşı Fatma ve Havva'ya... (Tepeli, 2010: 343)

Varislere "mahkeme tarafından mirasın kalmış olduğunun anlaşılmasından sonra" şeklinde aktarılabilecek bir kalıp ibare her belgede tekrar edilmektedir.

1300/1883 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...inhisârı inde'ş-şer'-i enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra...(Tepeli, 2010: 290)

...münhasıra olduğu inde'ş-şer'-i enver zâhir ve mütehakkık oldukdan sonra...(Tepeli, 2010: 293)

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...münhasıra olduğu inde'ş-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra... (Tepeli, 2010: 103)

...münhasıra olduğu inde'ş-şer' zâhir ve nümâyân oldukdan sonra... (Tepeli, 2010: 105)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...münhasıra olduğu inde'ş-şer'-i enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra... (Tepeli, 2010: 196)

…münhasıra olduğu ba'de't-ta'yîn lede'ş-şer'-i enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 197)

…münhasıra oldukdan sonra kable'l-kısme merkûm İbrahim dahi vefât edüp verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Rabia bint-i Mehmed ile li-ebeveyn er karındaşı Ali ve Hüseyin'e münhasıra oldukdan sonra kable'l-kısme merkûm Ali dahi vefât edüp verâseti li-ebeveyn er karındaşı gâ'ib ani'l-beled merkûm Hüseyin'e münhasıra olduğu bi'l-ihbâr lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân olup… (Tepeli, 2010: 207)

1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…münhasıra olduğu inde'ş-şer'-i enver zâhir ve mütehakkık oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 301)

…münhasıra olduğu inde'ş-şer'i'l-enver zâhir ve mütehakkık oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 308)

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…inhisârı ba'de't-tahakkuk lede'ş-şer'-i enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 340)

…münhasıra idüğü bi'l-ihbâr lede'ş-şer'-i enver zâhir ve mütehakkık oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 341)

…münhasıra idüğü bi'l-ihbâr lede'ş-şer'-i enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra… (Tepeli, 2010: 343)

Vasi tayin edilen anneyle, çocuklar arasındaki miras paylaşımı merhumun malının ayrıntılı bir şekilde dökümü yapılarak tamamlanır.

1300/1883 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…sagîre-i mezbûrların tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'îden bâ-hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn olunan vâlideleri mezbûre ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'iyye ile tahrîr ve beyne'l-vârise tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur (Tepeli, 2010: 290). (adı geçen çocukların bakımı için mahkeme tarafından resmen vasi olarak annelerinin belirlenmesi ile yine mahkeme tarafından varisler arasında taksim edilen merhumun mirasının dökümünün yapılması)

…sagîre-i mezbûrûnun tesviye-i umûruna kıbel-i şer'îden bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn olunan vâlidesi zevce-i mezbûre Teslime Hâtûn ve kibârânın taleb ve ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve tevzî' ve taksîm olunan (tereke-i) müteveffâ-yı mezbûrdur ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur (Tepeli, 2010: 293).

…vârise ve kebîrûn-ı mezbûrun taleb ve iltimâsları ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur (Tepeli, 2010: 295).

…kibârân-ı verese-i mezbûrân taleb ve iltimâsları ve ma'rifet-i şer'iyye tahrîr ve tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur (Tepeli, 2010: 297).

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…sagîr-i mezbûrelerin tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn edilen vâlideleri Meryem bint-i Abdullah'ın talebi ve ma'rifet-i şer'ile

tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 103)
...sagîr-i mezbûrun tesviye-i umûruna kıbel-i şer'îden bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn edilen er karındaşı Mehmed'in taleb ve ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'ile tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki, vechi âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 105)
...sagîr-i mezbûr Ahmed'in tesviye-i umûruna kıbel-i şer'îden bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn edilen kız karındaşı Şerife'nin taleb ve ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'île tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 107)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...sagîrûn-ı mezbûrûnun tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn olunan vâlidesi mezbûre Fatma bint-i Mustafa ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve beyne'l-verese ve bi'l-farîzati'ş-şer' tevzî' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 196)

...sagîrûn-ı mezbûrûndan pederleri müteveffâ-yı merkûmdan müntakil hisse-i irsiyyelerini hıfz ve tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den niyâbet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn edilen vâlideleri zevce-i mezbûre Fatma taleb ve ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'-i âlî ile tahrîr ve terkîm ve beyne'lverese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı merkûm defteridir ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 210)

1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...sagîrân-ı mezbûrânın ve tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den bâ hüccet-i şer'iyye vasî-i mansûbeleri vâlideleri zevce-i mezbûre Emine bint-i Habib nâm hâtûn taleb ve iltimâsları ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve terkîm ve taksîm olunan tevzî' olunan beyne'lverese tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun terekesi defteridir ki ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 305)

...sagîrân-ı mezbûrânın ve tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'îden bâ hüccet-i şer'iyye vasî-i mansûbe nasb ve ta'yîn olunan vâlideleri zevce-i mezbûre Fatma Hâtûn taleb ve iltimâsları ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 308)

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...sagîr ve sagîrelerin tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den ber-mûceb-i şer'iyye nasb ve ta'yîn olunan vâlidesi ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'î ile tahrîr ve beyne'l-verese tevzî' ve taksîm olunan metrûke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 340)

...sagîre-i mezbûre ve asker-i merkûmun tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den vasî nasb ve ta'yîn olunan birâderi ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'-i şerîfle tahrîr ve terkîm ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun defter-i kassâmıdır ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 341)

...sagîre-i mezbûrenin tesviye-i umûruna kıbel-i şer'den bâ hüccet-i şer'iyye vasî nasb ve ta'yîn olunan vâlidesi Fatma bint-i Abdullah ve hâzır-ı bi'l-meclis ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'-i şerîfle tahrîr ve terkîm ve beyne'l-verese alâ bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun defter-i kassâmıdır ki, ber-vech-i âtî zikr ü beyân olunur. (Tepeli, 2010: 343)

Belgelerin sonunda tasdik ibaresi ve hemen arkasından belgenin düzenleniş tarihi yer almaktadır.

1300/1883 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Hurrire fi'l-yevmi mâh-ı şa'bân-ı şerîf li-sene (selâse) ve selâse-mi'e ve elf [Şaban 1300/Temmuz 1883] (Tepeli, 2010: 290)

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Tahrîren fi'l-yevmi hâmis min şehr-i Cemâziye ('l-) evvel sene tis'a ve selâsemi'e ve elf [15 Cemaziyelevvel 1306/17 Ocak 1889](Tepeli, 2010: 103)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-işrîn min şehr-i Zi'l-ka'de li-sene seb'a ve selâse-mi'e ve elf [25 Zilkade 1307/13 Temmuz 1890] (Tepeli, 2010: 208)

Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis min şehr-i Zi'l-hicce li-senete seb'a ve selâse-mi'e ve elf [3 Zilhicce 1307/21 Temmuz 1890] (Tepeli, 2010: 210)

1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Elemru li-men lehü'l-emr fi'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Muharremi'l-harâm li-sene tis'a ve selâse-mi'e ve elf [5 Muharrem 1309/11 Ağustos 1891] (Tepeli, 2010: 303)
Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Muharremi'l-harâm li-sene tis'a ve selâsemi'e ve elf [5 Muharrem 1309/11 Ağustos 1891] (308)

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Hurrire fi'l-yevmi'l-aşere min şehr-i Cemâziye'l-âhir sene tis'a ve selâse-mi'e ve elf [10 Cemaziyelâhir 1309/11 Ocak 1892] (Tepeli, 2010: 342)

En son olarak merhumun terekesinin (mal varlığının) taksimi ayrıntılı şekilde verilir:

Bâb menzil (ev), 5 göz, 500 guruş	Ahur ve samanlık, 2 göz, 200 guruş.	Bağ 500 kürûm (bağ kütüğü), 700 guruş	Öküz, 2 re's (baş), 400 guruş	inek, nısıf 100 guruş
Merkeb, 1 aded, 100 guruş	Koyun, 10 re's, 300 guruş	Davar, 20 re's, 400 guruş	Araba, nısıf, 150 guruş	Nuhâs (bakır), 20 kıyye, 200 guruş
Çul, 1 aded, 50 guruş	Kilim, 2 aded, 150 guruş	Yorgan, 3 aded, 100 guruş	Döşek, 3 aded, 100 guruş	Yasdık, 5 aded, 50 guruş
Çuval, 5 aded, 50 guruş	Balta, 1 aded, 20 guruş	Demir, 1 aded, 15 guruş	Kazma, 1 aded, 10 guruş	Hınta (buğday), 3 kile, 150 guruş
Şa'îr (arpa), 1 kile, 50 guruş	Dakîk (un), 3 kile, 100 guruş	Pekmez, 5 batman, 50 guruş	Hurdâvât 50 guruş	

Yekûn: 4445 guruş

Techîz ü tekfîn (yıkanıp kefenlenme): 45 guruş	Vasiyyet-i müsbet 700 guruş	Mehr-i zevce: 101 guruş	Düyûn-ı müsbet: 300 guruş

Mihne'l-ihrâcât: 1145 guruş

Yekûn: 3100 guruş

Resm-i kısmet: 77,5 guruş	Kaydiyye 4,5 guruş	Varaka 2 guruş

Mihne'l-ihrâcât: 84 guruş

Sahhu'l-bâkî: 3016 guruş

Hisse-i zevce-i mezbûre Fadime: 377 guruş.	Hisse-i ibn-i mezbur Ömer: 1319 guruş, 20 para	Hisse-i bint-i mezbûre Ayşe: 659 guruş, 30 para	Hisse-i bint-i mezbûre Cennet: 659 guruş, 30 para

Sagîre-i mezbûrların pederlerinden müteveffâdan müntakil ber-vech-i bâlâ hisseleri vasî nasb ve ta'yîn olunan vâlide-i mezbûre yedinde olduğu işbu mahalle şerh verildi [Temmuz 1883] (Tepeli, 2010: 290).

III.I.I. Değerlendirme ve Sonuç (Miras Hukuku)

1883 yılına ait olan belgelerin hepsinin başında başında Besmele'nin kılsaltılmışı *Bihi* vardır. 1889 yılına ait belgelerde *bihi* görünmezken, 1890 yılına ait olan bir belgede tekrar rastlanmaktadır. Yine 1891 yılına ait bir belgede *bihi* kullanılmışken, miras taksimi konulu 142/166 ve 145/168 sayfa/sıra numaralı belgelerde başlık *Bâ'is-i defter-i kassâm oldur ki* şeklindedir. *Kassâm* terimi sözlük anlamı olarak kısımlara bölüp veren kişi olsa da Osmanlı hukukunda vefat etmiş olan bir kimsenin terekesini varisleri arasında taksim eden şer'î memur (Ünal, 2011: 386) olarak tanımlanmaktadır. *Bâ'is-i defter-i kassâm oldur ki* ifadesiyle *kassâm*ın yapmış olduğu miras taksimini yazdığı deftere atıfta bulunulmaktadır. Diğer miras taksimleriyle ilgili belgelerin başlığında *kassâm*a herhangi bir atıf yoktur.

1889 yılına ait belgelerde 1883 yılından farklı olarak "bağlı" anlamına gelen Arapça *tâbi* kelimesinin yanısıra yine "bağlı" anlamına gelen Arapça başka bir kelime *merbût*un da kullanılmaya başlamasıdır. 1890 yılına ait belgelerde "bağlı" anlamındaki *tâbi* kelimesinin yanısıra bu kez de aynı anlamdaki Arapça *muzâf* kelimesi kullanılmıştır. 1892 yılına ait belgelerde bu kez de *tâbi* kelimesinin yanısıra aynı anlamdaki Arapça *mülhak* kelimesi karşımıza çıkmaktadır.

Tüm belgelerde ölen erkek ise geride kalan eş/eşler için *zevce-i menkûha-i metrûkeleri/metrûkesi* (terk edilmiş nikahlı eş) tabiri kullanılırken sadece 1306/1889 yılına ait belgelerde Farsça tamlama kurulmadan *zevcesi/zevceleri* terimleri kullanılmıştır.

Arapça *Sulbi*, babanın soyundan gelen erkek çocuk için, babanın soyundan gelen kız çocuk için *sulbiyye*, daha doğru bir açıklamayla vefat edenin erkek olması durumunda öz çocukları için, kullanılan terimlerdir. Arapça *Sadr* ve *sadriyye* terimleri çocuğun anne tarafından olan bağlantısıyla ilgilidir. Eğer vefat eden kadın ise varisleri olan çocuklar erkek ise *sadr*, kız ise *sadriyye* terimleri kullanılır. 1309/1891 yılına ait 144/167 sayfa sıra numaralı belgede ölenin erkek olmasına rağmen varislerinden biri *sadr-ı kebîr oğlu Hüseyin* şeklinde belirtilmektedir. Bu ifade çocuğun ölenin öz oğlu olmadığına dair açık bir ifadedir.

Belgelerde Arapça *kebîr* ve *sagîr* terimleri büyük ve küçük erkek çocuk için, *kebîre* ve *sagîre* terimleri büyük ve küçük kız çocuğu için kullanılmıştır. *sagîr* ve *sâgire* yani küçük erkek

ve kız çocukları için miras taksiminde her zaman rüşd vaktine kadar vasi tayin edilmektedir. Tanzimat'tan sonra rüşd yaşı 20 olarak belirlenmiştir (Cin-Akgündüz, 1990b: 22). Bu durumda Arapça *sagîr* ve *sagîre* terimleri 20 yaşından küçük kız ve erkek çocuklar için Osmanlı hukukunda kullanılan özel bir terim olarak ortaya çıkmaktadır. Arapça *liebeveyn* terimi ile kastedilen anne-baba bir akraba olma durumudur, şer'i hukuka göre çok eşliliğin uygun olması vb. sebeplerden dolayı terim olarak *öz* anlamına gelen *liebeveyn* tabiri hukuk dilinde kullanılmıştır. *Tesviye-i umûr* tamlaması sözlük anlamı olarak işlerin görülüp neticelendirilmesi şeklinde çevrilebilir ancak şer'i hukuka göre küçük çocuğun vasisi olan kişiye çocuğun sorumluluğunun verilmesi anlamında aktarılması gereken özel bir terim olarak belgelerde karşımıza çıkmaktadır

Arapça *münhasır* terimi, *hasr* kelimesinden türetilmiş, yalnız bir kimseye veya tek bir şeye ayrılmış bulunan, çevresi sarılmış olan gibi anlamlara gelmekle birlikte sözlük anlamının dışında *miras, kalıt* manasında sicildeki belgelerde geçtiğini görüyoruz. Kelime, *ol-* yardımcı fiiliyle birleşerek tüm belgelerde *münhasıra ol-* şeklinde birleşik fiil olarak kullanılmıştır. 1892 yılına ait belgelerde ise *münhasıra ol-* yerine *münhasıra idüğü* şekli karşımıza çıkmaktadır. Yani *ol-* yardımcı fiili yerine *i-* ek-fiili kullanılmıştır. *Ol-* yardımcı fiilinin bildirme yapabildiği, ek-fiil gibi Türkçede tarihî lehçelerden bu yana kullanılabildiği bilinmektedir. Belgelerde *münhasıra ol-* ile *münhasıra idüğü* şeklinin nöbetleşe kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1883 tarihli 130/156 sayfa/sıra numaralı ve 1892 tarihli 163/192 sayfa/sıra numaralı belgelerde yine aynı kökten Arapça *inhisar* teriminin aynı anlamda ancak tek başına, yardımcı fiil almadan, isim olarak kullanıldığını görüyoruz.

Belgelerde kullanılan *inde'ş-şer'*, *inde'ş-şer'-i enver, inde'ş-şer'i'l-enver, lede'ş-şer'-i enver*, tabirleri *şer'i mahkemeye göre,* anlamında kullanılan terimlerdir. Kısaca kastedilen konunun görüşülmesi için kurulmuş mahkemedir. Yer yer konunun mahkemece kabul edildiğini ifade etmek için *zâhir ve nümâyan* tabiri kullanılırken, yer yer de *zâhir ve mütehakkık* tabiri kullanılmıştır. Farsça *nümâyân* kelimesinin yaygın şekilde tercih edilmekle birlikte zaman zaman Arapça *mütehakkık* kelimesinin onun yerine kullanıldığı görülmektedir.

1883 yılına ait belgelerde ölen kişinin mirasçılarına kalan mal varlığını ifade etmek için *müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir* tabiri kullanılırken 1889 ve 1890 yılına ait belgelerde *tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur* tabiri kullanılmaktadır. 1891 yılındaki belgelerde ise karşımıza tekrar *müteveffâ-yı mezbûrun terekesidir* tabiri çıkmaktadır.

Yine belgelerin sonunda 1883 yılına ait belgelerde tarihten önce tasdik onayı olarak *hurrire* kullanılırken 1889 yılında *tahrîren* kullanılmıştır. Daha sonraki tarihlerde yine *hurrire* kullanılmış 1891 yılındaki miras davasının konu olduğu bir ilamda ise *Elemru li-men lehü'l-emr* ibaresi tercih edilmiştir.

1883 yılına ait belgelerde kullanılan kelimelerin yaklaşık olarak % 76'sı Arapça, % 4'ü Farsça, % 3'ü F+A ve % 16'sı Türkçe kökenlidir. 1889 yılına ait belgelerde kullanılan kelimelerin yaklaşık olarak % 75'i Arapça, % 3'ü Farsça+Arapça, % 3'ü Farsça, % 19'u Türkçe kökenlidir. 1890 yılına ait belgelerde kullanılan kelimelerin yaklaşık olarak % 78'i Arapça, % 1'i Farsça+Arapça, % 3'ü Farsça, % 18'i Türkçe kökenlidir. 1891 yılına ait belgelerde kullanılan kelimelerin yaklaşık olarak % 74'ü Arapça, % 2'si Farsça+Arapça, % 23'ü Türkçedir, kalan %1'lik dilimde ise Yunanca ve Türkçe+Arapça yer almaktadır. 1892 yılına ait belgelerde kullanılan kelimelerin yaklaşık olarak % 78'i Arapça, % 2'si Farsça+Arapça, % 5'i Farsça, % 15'i Türkçedir.

İncelemeye dâhil edilen belgelerde ortalama olarak kelimelerin % 76'sı Arapça, % 18'i Türkçe, % 3'ü Farsçadır. Ağırlıklı olarak Arapçanın hakimiyeti görülmektedir. Yıllara göre değişkenlik belgeleri kayda geçiren kâtibin tercihleriyle bağlantılı olmalıdır.

III.II. Aile Hukukunun Dili

Aile hukukuna 337 numaralı Bozkır Şeriyye Sicili'nden dâhil edilebilecek örnekler 1889 yılından başlamaktadır. 1883 yılına ait bu alana giren örnek sicilde mevcut değildir. Örnekleme metoduyla rastlantısal olarak 1889 yılına ait olan aile hukukunun alanına giren dört metin incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden ikisi 15 Cemâziye'l-âhir 1306/16 Şubat 1889 yılına aitken, biri 1 Ramazan 1306/1 Mayıs 1889 yılına biri de 5 Şaban 1306/6 Nisan 1889 yıllarına aittir. Konuları nafaka talepleridir. Sayfa/sıra numaraları 5/8, 6/9, 26/35, 27/36 şeklindedir. 1890 yılına ait olup aile hukukunun alanına giren dört metin incelemeye dâhil edilmiştir. Belgeler 5 Cemaziyelâhir 1307/27 Ocak 1890, 27 Receb 1307/19 Mart 1890, 5 Zilhicce 1307/23 Temmuz 1890, 15 Zilhicce 1307/2 Ağustos 1890 tarihlerinde düzenlenmişlerdir. Belgelerden ikisinin konusu nikah akdi, biri nafaka davası, biri ise karı-koca arasındaki anlaşmazlığın sulh ile sonuçlanmasıdır. Sayfa/sıra numaraları 64/76, 72/87, 88/108, 88/109 şeklindedir. 1891 yılına ait olup aile hukukunun alanına giren üç belge tespit edilmiştir. Belgeler 29 Receb 1308/10 Mart 1891, 10 Ramazan 1308/19 Nisan 1891, 20 Muharrem 1309/26 Ağustos 1891 tarihlerinde hazırlanmışlardır. Birinin konusu boşanma, diğer ikisinin ise nafakadır. Sayfa/sıra numaraları 118/145, 137/163, 151/175 şeklindedir. 1892 yılına ait olup aile hukuku alanına giren dört belge incelemeye dâhil edilmiştir. Belgeler 7 Receb 1309/6 Şubat 1892, 8 Cemâziyelâhir 1309/9 Ocak 1892, 9 Şevval 1309/7 Mayıs 1892, 1 Muharrem 1310/26 Temmuz 1892 tarihlerine aittir. Belgelerden üçünün konusu nafaka, birinin ise boşanma ve vekil tayinidir. Sayfa/sıra numaraları 169/201, 179/218, 184/227, 206/247 şeklindedir. Belgelerden 1890 yılına ait olan iki nikah akdi ve bir karı kocanın zaten evli olduğuna hükmedildiği 64/76, 88/108 ve 88/109 sayfa/sıra numaralı belgeler, 1891 yılına ait kadının boşanma talebi ve muhâlaa yapılmasının konu olduğu 118/145 sayfa/sıra numaralı belge ilâm, diğerleri ise hüccettir. "Arapça asıllı bir kelime olan 'hüccet', delil, vesika, senet manalarına gelir. Osmanlı diplomatiğinde ise şer'î mahkemeler tarafından verilen, fakat ilâmdan farklı olarak hüküm ihtiva etmeyen, sadece kadı huzurunda iki tarafın anlaşmaya vardıklarına dair kadı'nın tasdikini ihtiva eden bir belgedir. Hüccetler çok çeşitli hususların tespiti için tertip edilmiş olup kadılar tarafından tanzim edilen bir nevi noterlik belgeleri olarak kabul edilebilir. Hüccetler, kadı huzurunda tespiti yaptıran şahsın eline verildikten başka şeriyye sicillerine de işlenirdi" (Kütükoğlu, 1998: 350). "Arapça 'ilm' kökünden gelen 'i'lâm'ın kelime manası, 'bildirme, anlatma' demektir. Hukuk terimi olarak ise i'lâm, bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren belgeyi ifade eder" (Kütükoğlu, 1998: 345).
Aile hukukuna ait belgelerin nikah akdi, boşanma ve nafaka talebi olmak üzere iki konuda yoğunluk gösterdiği anlaşılmaktadır. Her şekilde kadının yaşadığı yer ve kendi adıyla yani kimlik tespitiyle belgeler başlamaktadır:

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına tâbi' Çat karyesi sâkinelerinden zâtı ta'rîf-i şer' ile mu'arrefe olan Mümine bint-i Mehmed… (Tepeli, 2010: 109)

Bozkır kazâsına tâbi' Pınarcık karyesi sâkinelerinden zâtı ta'rîf-i şer' ile mu'arrefe olan Ümmügülsüm bint-i İbrahim… (Tepeli, 2010: 138)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına tâbi' Belviran nâhiyesinin Işıklar karyesi sâkinelerinden zâtı ta'rîf-i şer' ile mu'arrefe olan Fatma bint-i Ali nâm bikr-i bâliğa meclis-i şer'-i münîrde yine karye-i mezkûr ahâlîsinden Mustafa ibn-i İbrahim nâm kimesne muvâcehesinde …[nikah akdi] (Tepeli, 2010: 188)

Bozkır kazâsına tâbi' Özsağır karyesi sâkinelerinden zâtı ta'rîf-i şer' ile mu'arrefe olan Emine bint-i İsmail nâm seyyibe… (Tepeli, 2010: 228)

1308-1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Ma'rûz-ı dâ'îleridir ki, Bozkır kazâsına tâbi' Bozdam karyesi sâkinelerinden Sultan bint-i Mehmed ibn-i Salih nâm kimesne… [muhâlaa belgesi/kadının boşanma talebi] (Tepeli, 2010: 277)

Bihî, Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsına tâbi' Bozdam karyesinde sâkine sâhibetü'l-arz-ı hâl ve zâtı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrefe olan Rukiye bint-i Deli Mustafa nâm hatun…(Tepeli, 2010: 299)

Konya vilâyeti dâhilinde Bozkır kazâsı kurâsından Kovanlık karyesi sâkinelerinden sâhibetü'l-arz-ı hâl ve zâtı ta'rîf-i şer' ile mu'arrefe olan Ayşe bint-i Ahmed nâm hatun… (Tepeli, 2010: 318)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Bozkır kazâsına merbût Belviran nâhiyesi kurâlarından Işıklar Karyesi sâkinelerinden zâtı ta'rîf-i şer' ile ma'rûf Kezban bint-i Ahmed nâm hatun… (Tepeli, 2010: 370)

Konya vilâyet-i celîlesi dâhilinde kâ'in bozkır kazâsına tâbi' Fart karyesi sâkinelerinden sâhibetü'l-arz-ı hâl olup zâtı ta'rîf-i şer'-i şerîf ile mu'arrefe olan Ümmü bint-i Mustafa nâm hatun… (Tepeli, 2010: 407)

Sonrasında mahkeme huzurunda davalının kimlik tespiti yapılarak davacı olan kişinin ifadelerinin aktarılması için geçiş yapılmaktadır:

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında mahkeme-i bidâyete mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde yine karye-i mezkûr ahâlîsinden işbu bâ'isü'l-kitâb Abdullah ibn-i Mustafa mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm idüp… (Tepeli, 2010: 109)

…meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve lâzımü't-tevkîrde zevc-i sâbıkı Siristad kasabası ahâlîsinden Şükrü ibn-i Ahmed mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm idüp… (Tepeli, 2010: 110)

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında mahkeme-i bidâyete mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde yine karye-i mezkûr ahâlîsinden gâ'ib ani'l-meclis işbu bâ'isetü'l-kitâb Durmuş ibn-i İbrahim… (Tepeli, 2010: 138)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…kazâ-i mezbûr hükûmet konağında mahkeme-i bidâyete mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp… (Tepeli, 2010: 201)

1308-1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında bidâyet mahkemesine mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i münîr-i vâcibü't-tevkîrde zevc-i sâbıkı Kerim ibn-i Ahmed mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm edüp… (Tepeli, 2010: 299)

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında bidâyet mahkemesine mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'isetü'l-kitâb zevc-i sâbıkı Abdullah ibn-i Mustafa mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm edüp…(Tepeli, 2010: 318)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp… (Tepeli, 2010: 351)

*…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında bidâyet mahkemesine mahsûs odada ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i enverde karye-i mezkûr ahâlîsinden zevc-i sâbıkı İlyas ibn-i Hüseyin mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp…(*Tepeli, 2010: 370)

Devamında davacı şikayet ettiği durumu, yani davacı olma sebebini ve isteğini açık bir şekilde izah eder:

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...merkûm Abdullah benim zevc-i dâhilim olup, beni bilâ nafaka ve-lâ menfa'atü'ş-şer'î tatlîk idüp nafaka-i iddet-i ma'lûmemi virmeyüp eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olmamla zevc-i sâbıkım mezbûr Abdullah üzerine kıbel-i şer'den mikdâr-ı kifâye meblağ farz ve takdîr olunmak matlûbumdur deyü da'vâ etdikde... (Tepeli, 2010:109)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezkûr Meyre karyesi ahâlîsinden Musa ibn-i Mehmed benim zevc-i dâhilim olup beni bilâ nafaka ve lâ menfa'ati'ş-şer'î tatlîk edüp nafaka-i iddet-i ma'lûmemi vermeyüp eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olmamla zevc-i sâbıkım mezbûr Musa üzerine kıbel-i şer'den mikdâr-ı kifâye meblağ farz ve takdîr olunmak matlûbumdur deyû da'vâ etdikde... (Tepeli, 2010: 201)

1308-1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûr Ahmed bundan zevc-i dâhilim olup beni bâyinen tatlîk etmekle firâşından hâsıl ve batnımda cenîn üç aylık hamlim olmağla vaz'-ı haml ile iddetim münkaziyye oluncaya değin ve yine firâşından hâsıl ve benden mütevellide hâzır bi'l-meclis tahmînen dört yaşında Ayşe nâm sagîr li-ecli't-tebennî hucr ve terbiyemde olup menfa'at-i şer'îsi olmamağla men lehû hakku'l-ahz üzerine kıbel-i şer'îden kadr-ı kifâye nafaka ve kisve-bahâ farz ve takdîr olunmak matlûbumdur dedikde... (Tepeli, 2010: 300)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûr İlyas bundan akdem zevc-i dâhilim olup târîh-i hüccetden on beş gün mukaddem talâk-ı selâse ile beni tatlîk edüp mezbûr İlyas'ın firâşından hâsıl ve benden mütevellide hâlen bi-hakkı'l-hidâne hucr ve terbiyemde olan işbu hâzır-ı bi'l-meclis iki yaşında bulunan sagîre kızı Havva'nın aslâ mâlı olmayup nafakaya eşedd-i ihtiyâcla muhtâc bulunduğumuzdan benim inkızâ-yı müddetime değin ve sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve bahâ vesâir levâzım-ı zarûriyyesi içün babası mezbûr İlyas üzerine kıbel-i şer'îden mikdâr-ı kifâye meblağı farz ve takdîr olunmak matlûbumdur dedikde... (Tepeli, 2010: 370)

Davacı şikayetini ve isteğini belirttikten sonra şahitlerin doğru söylediği ve delillerin de geçerli olmakla birlikte davaya uygun olduğu veyahut davalının da davacının sözlerini kabul ettiği vurgulanır:

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûre Mümine Hatunun takrîr-i meşrûhu vâkı'a mutâbık ve zikr-i âtî meblağ kadr-ı ma'rûf olduğu sikât-ı sahîhatü'l-kelimât ihbârlarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve mukarrer olmağın... (Tepeli, 2010: 109)

...gıbbe't-tasdîk... (Tepeli, 2010: 110)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûre Halime Hatunun takrîr-i meşrûhu vâkı'a mutâbık ve zikr-i âtî meblağ kadr-ı ma'rûf olduğu sikât-ı sahîhatü'l-kelimât ihbârlarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve mukarrer olmağın... (Tepeli, 2010: 201)

1308-1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

... gıbbe't-tasdîk... (Tepeli, 2010: 300)

...mezbûre Ayşe Hatunun takrîr-i meşrûhu vâkı'a mutâbık ve zikr-i âtî kadr-ı ma'rûf olduğu sikât-ı sahîhatü'l-kelimât ihbârlarıyla lede'ş-şer'-i enver zâhir ve mukarrer olmağla... (Tepeli, 2010: 318)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûre Ümmü Hatunun takrîr-i meşrûhası vâkı'a mutâbık ve zikr-i âtî meblağ kadr-ı ma'rûf olduğu sikât ve sahîhü'l-kelimât ihbârlarıyla lede'ş-şer'-i enver zâhir ve mukarrer olmağın... (Tepeli, 2010: 407)

Belgelerde kadı için aşağıdaki elkapların, her seferinde hüküm yahut görüş verilmeden önce, kullanıldığını görüyoruz:

...hâkim-i muvakkı' sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsnü me'âb efendi hazretleri... (Tepeli, 2010: 109)

...hâkimü'ş-şer'i'l-münîr efendi hazretleri... (Tepeli, 2010: 407)

Daha sonra kadı'nın konuyu karara bağladığı cümleler yer alır.

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûre Mümine Hatun zevc-i sâbık Abdullah üzerine işbu târîh-i hüccetden i'tibâren küll-i yevm ikişer guruş iddet-i ma'lûmesi münkaziyye oluncaya değin farz ve takdîr buyurulup meblağ-ı mefrûz-ı mezkûru nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyyesine harc u sarf ve lede'l-hâce istidâneye ve iddet inkızâsında mezbûr Abdullah üzerine rücû'a mezbûre Mümine Hatuna izin vermeğin... (Tepeli, 2010: 109)

...mezbûre Ümmügülsüm Hatunun iddet-i ma'lûmesi münkaziyye oluncaya değin târîh-i hüccetden i'tibâren küll-i yevm bir guruş yirmi para ve sagîr-i mezbûr Mehmed içün dahi yirmi para farz ve takdîr buyurup meblağ-ı mefrûz-ı mezkûru kendi ve sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyyesine harc ü sarfa ve lede'l-hâce mezbûr Durmuş üzerine rücû'a mezbûre Ümmügülsüm Hatuna izin vermeğin... (Tepeli, 2010: 138)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mezbûre Eymiş Hatuna ba'de't-tahlîfi'ş-şer'î zevci gâ'ib-i mezbûr Mustafa üzerine işbu târîh-i hüccetden küll-i yevm iki guruş yigirmi para farz ve takdîr buyurup meblağ-ı mefrûz-ı mezkûru nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyyesine harc u sarfa ve lede'l-hâce istidâneye ve inde'z-zafer zevci gâ'ib-i mezbûr Mustafa üzerine rücû'a mezbûre Eymiş Hatuna izn vermeğin... (Tepeli, 2010: 351)

Kadı'nın hükmü veya görüşünün sonuca bağlanması aşağıdaki şekillerde olmaktadır.

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu (Tepeli, 2010: 110)

...mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu (Tepeli, 2010: 110)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...tescîl ve huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu [nikah akdi] (Tepeli, 2010: 189)

...mûcebiyle ba'de'l-hükm ve't-tenbîh ve't-tescîl huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu (Tepeli, 2010: 229)

1308-1309/1891 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...tefhîm ve't-tescîl ve bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu (Tepeli, 2010: 277)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

...mâ hüve'l-vâki'i bi't-taleb ketb ü imlâ olundu (Tepeli, 2010: 370)

...mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb ü imlâ ve tescîl-i şer'î olundu ve's-selâm (Tepeli, 2010: 408)

Belgelerde tarihten hemen önce *hurrire* ve *tahrîren* ibarelerinin tasdik ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

1306/1889 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min şehr-i Cemâziye'l-âhir li-sene sitte ve selâse-mi'e ve elf [15 Cemaziyelâhir 1306/16 Şubat 1889] (Tepeli, 2010: 110)

1307/1890 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-aşer min şehr-i Zi'l-hicce li-seneti seb'a ve selâse-mi'e ve elf [5 Zilhicce 1307/23 Temmuz 1890](Tepeli, 2010: 228)

1309-1310/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Hurrire fi evvel-i şehr-i Muharremi'l-harâm min yevmi'l-isneyn sene selâse mi'e aşer ba'de'l-elf [1 Muharrem 1310/26 Temmuz 1892] (Tepeli, 2010: 408)

Tasdik ve tarihlendirmeden sonra şahitlerin (genellikle yörenin ileri gelenleri veya mahkeme üyeleri) kimlik tespiti yapılır.

1309/1892 Yılına Ait Belgelerden Örnekler

Şühûdü'l-hâl: Karye-i mezbûr muhtârı Molla Mehmed, Muhtâr-ı Sânî Uzun Ali oğlu Molla Mehmed, Zabtiye Halil Usta oğlu Mahmud ve gayrühüm (Tepeli, 2010: 351)
Şühûdü'l-hâl: Mahkeme-i bidâyet a'zâsından Mehmed Efendi ve Ali Rıza Efendi ve Başkâtib Hüseyin Sami Efendi ve İcrâ Mübâşiri Hacı Bekir ve gayrühüm (Tepeli, 2010: 381)

III.II.I. Değerlendirme ve Sonuç (Aile Hukuku)

1891 ve 1892 yılına ait belgelerde *Konya vilâyet-i celîlesi* ibaresinin *Bozkır*'dan önce dâhil edildiğini görüyoruz. Önceki yıllara ait belgeler ise doğrudan *Bozkır* referans alınarak başlamaktadır. Belgelerin hepsinde, ister dava olsun, ister nikah akdi olsun, kadının mahkeme tarafından bilindiği yani kimlik tespitinin yapıldığı anlamına gelen *zatı tarif-i şer ile maruf, zatı tarif-i şer' ile muarrefe olan* şeklinde bir ibare kullanılmaktadır. Osmanlı'da kadının sosyal hayattaki yeri nedeniyle kadının mahkeme huzurunda kimlik tespitinin onaylandığı, erkekte buna gerek duyulmadığı belgelerden anlaşılmaktadır. Kadın eğer daha önce hiç evlenmemişse, özellikle nikah akitlerinde, *bikr-i bâliğa* terimiyle durum belirtilmektedir. Yine belgelerde eğer kadın daha önce evlenmişse *seyyibe* terimiyle bu durum vurgulanmaktadır. Erkek için bu doğrultuda olabilecek hiçbir değerlendirme yoktur. Kadının boşanma talebi olduğunda, alt mevkiden üst makama sunulan yazılarda kullanılması mümkün olan *ma'rûz-ı dâ'îleridir ki* ibaresiyle belgenin başladığı görülmektedir. Bu ibare aynı zamanda ilâmlarda kullanılan bir elkaptır.

Aile hukukuna dâhil ettiğimiz belgelerde miras hukukundakinin aksine mahkeme sadece, *şer-i enver* yahut *şer'* olarak isimlendirilmemekte, *meclis-i şer'-i şerîf-i enver, meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve lâzımü't-tevkîr, meclis-i şer'-i münîr-i vâcibü't-tevkîr* gibi tabirlerle anılmaktadır.

Nizamiye mahkemeleri 1286/1870 tarihli bir nizamname ile kurulunca, Osmanlı adliyesinde dualizm başladı ve iki adlî mahkeme (şeriye mahkemeleri) ayrı ayrı sahalarda yargı görevini yürütmekle görevlendirildi (Cin-Akgündüz, 1990a: 284). Şeriye mahkemeleri sadece vakıf mallarının aslına, hacre, vasiyete, vasi tayin ve azline, yetim mallarına, vakıfların borç ilişkilerine, miras hukukuna ve diğer şer'î haklara bakabilecekti. Diğer konularda Nizamiye Mahkemeleri yetkiliydi (Cin-Akgündüz, 1990a: 285). 1288/1871'de yayımlanan iki Nizamname

ile Nizamiye Mahkemelerinin teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Bunlara göre Nizâmiye Mahkemeleri iki derecedir: a. Bidâyet Mahkemeleri, b. İstinaf Mahkemeleri. Kazalardaki deâvi meclisleri bidâyet, livalardaki temyiz meclisleri bidâyet ve istinâf, vilâyetlerdeki divan meclisleri ise sadece istinaf mahkemesi olarak görev yapacaktır (Cin-Akgündüz, 1990a: 287). Bu bilgiler doğrultusunda incelemeye dâhil ettiğimiz aile hukuku ile ilgili belgelerde bahsi geçen bidâyet mahkemelerine vurgu yapılmaktadır. Nafaka gibi maddî meselelerin görüşüldüğü davaların bidâyet mahkemelerinde görüşüldüğüne *kazâ-i mezbûr hükûmet konağında mahkeme-i bidâyete mahsûs odada* şeklindeki ibarelerle atıf yapılmaktadır. Ancak dil açısından dikkat değer asıl kullanım 1889 ve 1890 yılına ait belgelerde *mahkeme-i bidâyet* şeklinde Farsça tamlama yapısı kullanılırken, 1891 ve 1892 yılına ait belgelerde *bidâyet mahkemesi* şeklinde Farsça tamlamanın yerini Türkçe isim tamlamasına bırakmasıdır.

Davacının olayı olduğu gibi anlatması, şikayetçi olduğu durumu doğru bir şekilde açıklaması manasındaki kalıp ifadeler "*mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp",* "*mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm edüp"* belgelerde kullanılmaktadır. "Davalının, davacı veya kadı yardımcıları tarafından mahkeme huzuruna getirildiğini ve yüzüne karşı dava konusunun bildirildiğini ifade etmek için 'muvacehesinde', 'mahzarında', 'mahzarlarında' kalıpları kullanılır." (Demir, 2010: 64). Belgelerde nikah akitlerinde *muvacehesinde*, nafaka davalarında ise *mahzarında* tabirinin kullanıldığı görülmektedir. *Mahzarında* ya da *muvacehesinde* tabirleri ile davalının mahkemede nasıl hazır bulunduğu belirtiliyorsa belgelerde geçen *gâ'ib ani'l-meclis* tabiriyle de davalının mahkemede bulunmadığı belirtilmektedir.

Belgelerde hüccetlerin *mâ hüve'l-vâki'i bi't-taleb ketb ü imlâ olundu, mâ hüve'l-vâki'i bi't-taleb ketb olundu* şeklinde tamamlandığı yani talep üzerine bu belgenin hazırlandığı belirtilirken, ilamların ise *i'lâm olundu* şeklinde sonuçlandırıldığı yani mahkeme tarafından hükme bağlandığının ifade edildiği görülmektedir. Belgelerde dikkati çeken bir diğer husus 1892 yılındaki belgelerde ek olarak *şuhûdü'l-hâl* tabiri altında şahitlerin kimlik tespitinin yapılmasıdır. Daha eski tarihli belgelerde şahitlerin ayrıca ek olarak değil belge içerisinde kimlik tespitinin yapıldığını görüyoruz.

1889 Yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 76'sı Arapça, % 21'i Türkçedir. Kalan % 3'ü Almanca, Yunanca ve Farsça paylaşmaktadır. 1890 Yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 78'i Arapça, % 18'i Türkçe, % 3'ü Farsçadır. Kalan % 1 ise Almanca, Yunanca ve Farsça+Türkçe arasında paylaşılmıştır. 1891 yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 74'ü Arapça, % 21'i Türkçe, % 2'si Farsça, % 2'si Farsça+Arapçadır. Kalan % 1 Yunanca ve Almanca arasında paylaşılmıştır. 1892 yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 77'si Arapça, % 19'u Türkçe, % 2'si Farsça kalan % 2 ise Yunanca, Almanca, Arapça+Farsça ve Türkçe+Arapça arasında paylaşılmıştır.

Belgelerde kelimelerin ortalama % 76'sının Arapça, % 20'sinin Türkçe olduğu görülmektedir. Yıllara göre rakamsal küçük farklılıklar kayda geçiren kâtibin tercihleriyle bağlantılıdır.

III.III. Borçlar Hukukunun Dili

Borçlar hukukuna 337 numaralı Bozkır Şeriyye Sicili'nden dâhil edilebilecek örnekler 1889 yılından başlamaktadır. 1883 yılına ait bu alana giren örnek sicilde mevcut değildir. Örnekleme metoduyla rastlantısal olarak 1889 yılına ait olan borçlar hukukunun alanına giren dört metin incelemeye dâhil edilmiştir. Belgelerden ikisinde sadece 1306/1889 tarihi mevcutken, biri 24 Şaban 1306/25 Nisan 1889 tarihinde, diğeri ise 15 Şaban 1306/16 Nisan 1889 tarihinde düzenlenmiştir. Sayfa/sıra numaraları 11/15, 15/20, 18/23, 19/24 şeklindedir. Dördünün de konusu alacak tahsili meselesidir. 1890 yılına ait bir belge incelemeye dâhil edilmiştir. Belge 1 Ramazan 1307/21 Nisan 1890 tarihli ve 75/90 sayfa/sıra numaralıdır. Konu alacak tahsilidir. 1891

ve 1892 tarihlerine ait Borçlar hukuku alanına girebilecek belge sicilde mevcut değildir. Belgelerin hepsi ilamdır.

Borçlar hukukuna ait belgeler de davacının kimlik tespiti ile başlamaktadır:

Bozkır kazâsına tâbi‘ Ağcapınar karyesi sâkinelerinden zâtı ta‘rîf-i şer‘île mu‘arrafe olan Ayşe bint-i Abdullah nâm hatun … (Tepeli, 2010: 118)

Karaman kazâsına tâbi‘ Süleyman Hacı karyesi ahâlîsinden sâhib-i arz-ı hâl Numan ibn-i Hacı Ali nâm kimesne… (Tepeli, 2010: 128)

Davacının kimlik tespitinin devamında davanın görüldüğü mahkeme ve davalının kimlik tespiti gelmektedir:

…kazâ-i mezkûr hükûmet konağında mahkeme-i bidâyete mahsûs odada ma‘kûd meclis-i şer‘-i münîrde yine karye-i mezkûr ahâlîsinden Ömer ibn-i Musa muvâcehesinde… (Tepeli, 2010: 127)

…meclis-i şer‘-i münîrde ve yine karye-i mezkûr ahâlîsinden Ali ibn-i Mehmed nâm kimesne muvâcehesinde… (Tepeli, 2010: 205)

Sonrasında davacının şikayeti yer almaktadır:

…merkûm Şükrü benim zevc-i dâhilim olup bundan bir mâh mukaddem beni talâk-ı selâse ile tatlîk eylediğinden zimmetinde mukarrer ve ma‘kûd-aleyh olan yüz yetmiş bir guruş mehr-i mü’eccel ile yirmi aded Mahmûdiye altunu ve yüz guruş kıymetli bir aded Hurşîdiye entâri ve seksen guruş kıymetli iki aded yorgan ve otuz guruş kıymetli iki aded döşek ve dokuz guruş kıymetli üç aded yasdık ve yirmi beş guruş kıymetli bir aded sandık zimmetinde alacağım olup taleb iderim deyü da‘vâ etdikde… (Tepeli, 2010: 118)

…merkûm Hacı İsmail'in yedinde olup işbu meclis-i şer‘de mu‘âyene olunan beş yüz elli guruş kıymetli bir re’s sekiz dokuz yaşında kır kısrak dört beş seneden beri yedimde şirâ’en mülküm iken işbu târîh-i i‘lâmdan yedi mâh mukaddem kazâ’en zâyi‘ edüp hâlen merkûm Hacı İsmail yedinde bulmağla bi'l-istihkâk hâlen taleb ederim deyü ba‘de'd-da‘vâ ve'l-istintâk… (Tepeli, 2010: 128)

Davacının şikayetinden sonra davalının ikrar veya inkarı, delilleri veya şahitleri ile verilmektedir:

…ol dahi cevâbında meblağ-ı mezkûru ikrâr, lâkin vefâtını ve verâsetini inkâr edicek müdde‘iye-i mezbûreden ber vech-i muharrer müdde‘âsına mutâbık beyyine taleb olundukda kazâ-i mezkûra tâbi‘ Sazlı karyesi ahâlîsinden Mehmed ibn-i Ahmed ve Siristad kasabasından Mehmed Çavuş ibn-i Mehmed nâm kismesneler isru'l-istişhâd meclis-i şer‘e hâzırân olup…(Tepeli, 2010: 127)

…ol dahî kaziyye minvâl-i muharrer üzre ikrâr, lâkin müdde‘-i mezbûrenin zevci Ahmed'in vefâtını inkâr edicek müdde‘-i mezbûreden ber-vech-i meşrûh da‘vâsına mutâbık beyyine taleb olundukda kazâ-i mezkûreye tâbi‘ Meyre karyesinden Ahmed ibn-i Hamza ve Ali ibn-i Hacı Mustafa nâm kimesneler isrü'l-istişhâd meclis-i şer‘e hâzırân olup…. (Tepeli, 2010: 205)

Şahitlerin kimlik tespiti yapılarak mahkemede hazır oldukları belirtildikten sonra ifadeleri alınır. İfadelerden sonra Kadı’nın şahitlerin güvenilir olduğuna dair tasdik ifadeleri yer alır:

…mezkûr Süleyman Hacı karyesi ahâlîlerinden Hacı Kadir ibn-i Hacı Mehmed ve Ali ibn-i İbrahim kimesneler isru'l-istişhâd ve meclis-i şer‘e hâzırân olup fi'l-vâkı‘ mezkûr kısrak, müdde‘-i merkûmun şirâ’en malı olup bizler bu husûsa bu vech-i şer‘î üzre şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü her biri müttefiku'l-lafz ve'l-ma‘nâ edâ-yı şehâdet-i şer‘iyye etdiklerinde şâhidân-ı mezbûrânın Yüzbaşı İzzet ve Mehmed

Ağa'lardan evvelâ bâ varaka-i mestûre sırren ve ba'dehû müzekkî-i merkûmândan bi'l-muvâcehe alenen lede't-tezkiye adl ve makbûlü'ş-şehâde idükleri zâhir ve nümâyân olmağla… (Tepeli, 2010: 128)

…kazâ-i mezkûreye tâbi' Meyre karyesinden Ahmed ibn-i Hamza ve Ali ibn-i Hacı Mustafa nâm kimesneler isrü'l-istişhâd meclis-i şer'e hâzırân olup fi'l-hakîka Ahmed ibn-i Abdurrahman Der'aliyye'de Meydancık Cami'îsinde ecel-i mev'ûduyla vefât edüp bizler cenâzesinde hâzır ve mekâbir-i müslimîne defn eylediler bizler bu husûsda bu vech-i şer'î üzre şâhidleriz şehâdet dahî ederiz deyü her biri müttefiku'l-lafz ve'l-ma'nâ edâ-i şehâdet-i şer'iyye etdiklerinde şâhidân-ı mezbûrânın evvelen bâ varaka-i mestûre karye-i mezkûre imâm ve muhtârlarından sırren ve ba'dehû müzekkî-i merkûmândan bi'l-muvâcehe alenen lede't-tezkiye adl ve makbûlü'ş-şehâde oldukları ihbâr ve iş'âr olmağla… (Tepeli, 2010: 206)

Şahitlerin ifadesi ve şahitliklerinin tasdikinden sonra Kadı davayı hükme bağlar.

…mezkûr yirmi aded Mahmûdiyye altunu müdde'â aleyh merkûmun deyni olduğu sâbit olmağın mûcebince mezkûr yirmi aded Mahmûdiyye altununun ve yüz yetmiş bir guruş mehr-i mü'eccel ile bâlâda cinsi ve kıymetleri muharrer iki yüz kırk dört guruş kıymetli eşyâların alâ mûceb-i ikrâra mevcûd ise aynen müstehlek ise bedelen müdde'iye-i mezbûra edâ ve teslîme tenbîh olunduğu tescîl ve huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu (Tepeli, 2010: 118)

…ba'de'l-ityân ve'l-half ve'l-hükm mûcebiyle mezkûr kısrağı müdde'-i merkûma def' ve teslîme mezbûr Hacı İsmail'e tenbîh olunduğu tescîl ve huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu (Tepeli, 2010: 129)

Belgelerde tasdik ibaresi olarak *hurrire*yi görüyoruz:

Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min şehr-i Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene sitte ve selâse-mi'e ve elf (Tepeli, 2010: 129)

III.III.I. Değerlendirme ve Sonuç (Borçlar Hukuku)

Borçlar hukukuna ait belgelerde aile hukukuna ait belgelerden pak fazla farklılık taşımamaktadır. Bununla birlikte mevcut bütün belgelerin ilam oluşu farklılık arz eder. Diğer belgelerde ve borçlar hukukuna ait belgelerde davacı şikayetini yaptıktan sonra *dava eyledikde, dava ettikde* şeklinde Türkçe birleşik fiil olarak kalıp ifade kullanılmaktadır, farklı olarak bazı belgelerde ise *ba'de'd-dava ve'l-istintâk* şeklindeki Arapça tamlamanın bahsi geçen Türkçe birleşik fiillerin yerine kullanıldığını görüyoruz.

1889 Yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 68'i Arapça, % 28'i Türkçe, % 3'ü Farsçadır, kalan % 1'i ise Farsça+Türkçe ve Almanca paylaşmaktadır. 1890 Yılına ait belgelerde kelimelerin yaklaşık % 80'i Arapça, % 18'i Türkçedir, kalan % 2'yi ise Farsça ve Almanca paylaşmıştır. Ancak 1890 yılına ait elimizde sadece tek belgenin oluşu diğer belgelerle kıyaslama yapmak açısından sağlıklı olmayacaktır.

KAYNAKÇA

CİN, Halil ve AKGÜNDÜZ, Ahmet (1990a); Türk Hukuk Tarihi, 1. Cilt, İstanbul: Timaş Yay

CİN, Halil ve AKGÜNDÜZ, Ahmet (1990b); Türk Hukuk Tarihi, 2. Cilt, İstanbul: Timaş Yay.

DEMİR, Abdullah (2010); Medeni Yargılama Hukuku, Osmanlı Mahkemesi, İstanbul: Yitik Hazine Yay.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. (1998); Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

ORTAYLI, İlber, "Osmanlı Kançılaryasında Reform: Tanzimat Devri Osmanlı Diplomatikasının Bazı Yönleri", Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi Seçme Eserler III, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., s. 299-314, İstanbul 2008

TEPELİ, Hikmet (2010); 337 Numaralı Bozkır Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Dan.: Prof. Dr. Muhittin Tuş, Selçuk Ün. SBE, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ÜNAL, Mehmet Ali (2011); Osmanlı Tarih Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yay.

WOODHEAD, Christine, "Ottoman İnşa and The Art of Letter-Writing Influences upon The Career of The Nişancı and Prose Stylist Okçuzade (d. 1630)", Osmanlı Araştırmaları Dergisi VII-VIII, s. 143-159, İstanbul 1988

"BOZKIR" ADINDA GEÇEN "BOZ" VE "KIR" ADLARININ DÜNDEN BUGÜNE KULLANIM ALANLARI VE KULLANIM ÖZELLİKLERİ

USAGE AREAS AND CHARACTERISTICS OF THE NOUNS OF "BOZ" AND "KIR" LOCATED IN THE NOUN "BOZKIR" , FROM PAST TO THE PRESENT

Mustafa TOKER[*]
Muhsin UYGUN[**]

Öz

Bu bildiride, "Bozkır" yer adında geçen "Boz" ve "Kır" kelimelerinin tarihî süreç içerisinde kullanılışı gözler önüne serilecektir. Bu kelimelerin, Orhun Abidelerinden günümüz Türkçelerine kadarki serüveni gösterilip günümüzdeki anlam alanları ve anlam özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

"Boz" ve "Kır" kelimelerinin elde bulunan çok eski tarihli dil yadigârlarımızdan itibaren mevcut olduğunu tespit edebiliyoruz. Günümüz Türkçe sözlüklerinde de yer aldığı görülen bu kelimelerin renk adı olarak kullanımı gittikçe daralmaktadır. "Kır" kelimesinin renk adı olarak kullanılması tarih boyunca zaten oldukça sınırlı olmuştur. "Boz" kelimesinin ise bugün kullanımdan iyice düşmeye başladığı, yerine sonradan kullanılmaya başlanan kül rengi, füme vb. gibi renk adlarının tercih edilmeye başlandığı görülmektedir.

Bildiride, bu kelimelerin lehçeler arasındaki fonetik varyantları üzerinde de durularak farklı lehçelerdeki şekilleri ortaya konulmuştur. Özellikle bazı Altay dilleri arasındaki durumlarından hareketle bir köken birliği olup olmadığı da tartışmaya açılmıştır.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Boz, Kır, Ses Bilgisi, Altay Dilleri, Etimoloji, Türk lehçeleri

•

[*] Doç. Dr., *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mtoker@selcuk.edu.tr*

[**] Okt., *Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, muygun@konya.edu.tr*

Abstract

In this paper, usage of the nouns "Boz" and "Kır" in the historical course will be unfold. Adventure of these words from Orhun inscriptions to the contemporary Turkish will be explained and their semantic fields and characteristics will be revealed.

We can determine from our very old linguistic relics now present at hand that the nouns "Boz" and "Kır" have been existed since very old past. The usage of these words as name of colors -seen placed in contemporary Turkish dictionaries-have been discarded gradually. After all, the usage of the word "Kır" as a name of color has been very limited along the history. It is seen that the word "Boz" has started being discarded nowadays and "kül rengi", "füme" etc. have started being preferred instead of "Boz".

In this paper the forms of these words in different dialects are revealed by considering their phonetic variants between the dialects. Especially a subject that a unity of origin exists or not is open up for discussion.

•

Keywords

Bozkır, Boz, Kır, Phonetics, Altay Languages, Etimology, Turkish Dialects

1. Giriş

Bu bildiride, Konya'nın ilçelerinden birisi olan "Bozkır" yer adında bulunan "boz" ve "kır" kelimelerinin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde kullanımı ve bu kelimelerin Anadolu Türkçesindeki kullanım alanları konu edilecektir.

Bozkır kelimesi, Türkçe Sözlükte "Kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlara yayılan, ağaçsız doğal bölge, step" olarak tanımlanmıştır (TS, 2005: 310). Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî adlı eserinde, bu kelimeyi "Avrupa lisanlarında steppe denilen Sibirya'nın vâsi' (geniş) sahraları" (Şemseddin Sâmî, 1995: 1124) şeklinde vermiştir.

"Boz" kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmış olan Türkçe Sözlük'te "1. Açık toprak rengi. 2. Kül rengi, gri. 3. sf. Bu renkte olan. 4. sf. Açılmamış, sürülmemiş toprak." (TS, 2005: 309) şekillerinde anlamlandırılmıştır. Kâmûs-ı Türkî'de ise kelimenin anlamı, "toprak ve devetüyü renginde olan, ağber (toz renginde olan)" (Şemseddin Sâmî, 1995: 311) şeklinde verilmiştir.

Günümüzde "boz" renk denildiğinde genellikle akla ilk olarak "kül rengi" gelmektedir. Nitekim Uygur Türkçesi metinlerinde geçen "boz bulıt" tamlamasında, kelimenin bu anlamda kullandığı da görülmektedir. Ancak "boz" renk denilince sadece "kül rengi"nin akla gelmesi, açık kahverengiye çalan toprak renginin geri plana atılmasına sebebiyet vermiştir. Zira Kâmûs-ı Türkî'de de görüldüğü üzere "boz renk" devetüyü rengine benzeyen, sütlü kahve rengine benzeyen bir renktir. Dolayısıyla tarihî metinlerde geçen "boz" kelimesini bu renklerde de tahayyül etmek yerinde olacaktır. Nitekim türkülerimizde geçen "boz bulanık seller gibi" ifadesindeki boz bulanık sellerin rengini hatırımıza getirdiğimizde bu rengin kül rengiyle alakalı olmadığı görülecektir. Demek ki Türkçede "boz" kelimesi iki farklı rengin ifadesinde kullanılmıştır.

"Kır" kelimesine gelecek olursak;

"Kır" kelimesinin, Türkçe Sözlük'te 2 farklı anlamıyla karşımıza çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi renk adı olan "kır", diğeri ise bir yer adı olarak kullanılan "kır" kelimesidir. Kelimenin Türkçe Sözlük'te geçen anlamları aşağıda gösterilmiştir:

Kır I 1. Beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk. 2. sf. Bu renkte olan.
Kır II is. Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer. (TS, 2005: 1157)

Kâmûs-ı Türkî'de de "kır" kelimesinin iki anlamı verilmiştir. Aşağıda bu anlamlar görülmektedir:

I. 1) Gayr-i meskûn yer (iskân olunmamış, yerleşim yeri olmamış yer), şehir ve karye (köy) harici, sahrâ: Kıra çıkmak, kırlarda gezmek. 2) İşlenmemiş, hâlî (boş) yer: Kırlarda biten otlar.
II. Kül rengine çalar beyaz, kirli ak: Kır at, kır sakal (Şemseddin Sâmî, 1995: 1124).

"Bozkır" ilçesinin adı olan kelimenin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde izi takip edilince, ancak Osmanlı Türkçesine ulaşılmaktadır. Yani kelimenin müstakil bir yer adı olarak ilk kez Osmanlı Türkçesinde kullanıldığı görülmektedir. "Boz" ve "kır" kelimelerini incelediğimizde ise bu kelimelerin kullanımının Türkçenin en eski devirlerine kadar gittiğini görmekteyiz. "Boz" kelimesine Türkçenin ilk yazılı kaynağı olan Orhun Abidelerinde rastlanmaktadır. "Kır" kelimesine ise ilk olarak Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinde tesadüf edilmektedir.

Neredeyse Türkçenin en eski yazılı kaynaklarından itibaren tespit edilebilen bu iki kelime, bugüne kadar geçen süre içerisinde Türkçenin değişik saha ve coğrafyalarında kullanılagelmiştir. Bu kelimeler, tarihî Türk lehçelerinde herhangi bir ses değişikliğine uğramadan "boz" ve "kır" olarak kullanılmışlardır. Çağdaş Türk lehçelerinin bir kısmında tarihî lehçelerdeki şekillerini muhafaza eden bu kelimeler, bir kısım çağdaş lehçelerde ise birtakım ses değişikliklerine uğramışlardır. Şimdi bu kelimelerin kullanılışlarını tarihî dönemlerden başlamak üzere verelim:

2. Tarihî Türk Lehçelerindeki Kullanımı

2.1. Orhun Türkçesi Dönemi

Bilindiği üzere Orhun Türkçesi ile yazılan eserler, Türkçenin ilk yazılı kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu dönem eserleri hacim bakımından kapsamlı olmadığı için, bunun tabiî sonucu olarak kelime hazinesi açısından da zengin değildir. Böyle olmasına rağmen bu dönem metinlerinde "Boz" kelimesi beş kez geçmektedir. "Kır" ve "bozkır" kelimeleri ise bu dönem metinlerinde geçmemektedir. "Boz" kelimesinin geçtiği yerleri aşağıda gösteriyoruz:

eñ (i)lki : t(a)d(ı)k(ı)ñ çor(ı)ñ : ***boz [(a)t(ı)g*** : bin(i)p : opl(a)yu : t(e)gdi : ol (a)t (a)nta] (KT D32/ Tekin, 2008:32)

ölti : (e)kinti : ışb(a)ra y(a)mt(a)r : ***boz (a)t(ı)g*** : bin(i)p : t(e)gdi (KT D33/ Tekin, 2008:32)

kül tig(i)n : b(a)şgu ***boz (a)t : bin(i)p*** t(e)gdi : b(a)şgu ***boz*** : k [.....] (KT D37/ Tekin, 2008:34)

<...> özlüki ***boz at*** erti kedim b <...> alpı erdemi anda kükdi türk budunka o/u <...> (Aydın, 2014:151)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere "boz" kelimesi hep "at" kelimesinin sıfatı olarak "toprak rengi veya deve tüyü rengi" anlamında kullanılmıştır.

2.2. Eski Uygur Türkçesi Dönemi

Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış metinlerde "boz" kelimesine rastlanmakla birlikte, "kır" ve "bozkır" kelimeleri taranan eserlerde tespit edilememiştir. "Boz" kelimesi Irk Bitig, Maytrısimit ve Mani muhitinde yazılmış bir şiirde geçmektedir. "Boz" kelimesinin geçtiği yerler şu şekildedir:

Boz bulıt yorıdı, bodun üze yagdı. (Boz bulut yürüdü, halk üstüne yağmur bıraktı. (Tekin, 2013:24)

ḳanlıġ buḳaç teg ḳaraḳı tiyür (Kanlı çömlek gibi gözlü derler,
ḳaşġuḳ teg ḳara boy emki tiyür kazık gibi kara memeli derler;
burnınta ***boz bulıt*** önür tiyür burnundan boz bulut yükselir derler,
tamġaḳınta ḳara tütün taşıḳar tiyür boğazından kara duman çıkar derler.)
(Arat, 1991:24-25)

boz başlıġ (M: 92/9)

(bo)z bay tirek yidleg birle (M: 2, 58.5, 58)

Örneklerde görüldüğü üzere "boz" kelimesi, bu dönem metinlerinde, Orhun Türkçesi metinlerinde tesadüf edilmeyen bir anlamda, "bulut" kelimesinin sıfatı olarak "kül rengi" anlamını vermek üzere kullanılmıştır.

2.3. Karahanlı Türkçesi Dönemi

"Boz" ve "Kır" kelimesi Karahanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerden Dīvānü Lügāti't-Türk ve Kutadgu Bilig'de geçmektedir. Dönemin diğer eserlerinde bu kelimelere rastlanmamıştır. "Kır" kelimesiyle ilk karşılaşılan dönem de Karahanlı Türkçesi dönemidir. "Bozkır" kelimesine ise dönemin hiçbir metninde tesadüf edilememiştir. Kelimelerin geçtiği yerler şu şekildedir:

(bo.z) bo.z at boz at. Bu, en fasih biçim değildir. Bu, beyaz ile kula arasındaki her hayvan için söylenir. bo.z kōy boz koyun. (Ercilasun-Akkayonlu, 2014:398)

buga Hint'ten getirilen bir ilaç. Sārıg buga, **bo.z** buga denir; o, sarı ve boz (renklerde) olur. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:445)

Buşmasa.r bo.z kuş tuta.r iwmese.r ürüñ kuş tuta.r (Adam işinden bıkmasa av sırasında boz kuş tutar (akdoğan) tutar; acele etmezse en iyi olanı tutar. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:236)

iveklik beling ol ḳamuġḳa yavuz
ḳalı bolsa begke yüzi ***boldı boz*** (Arat, 2007:217)

(Acelecilik herkes için fenadır ve derûnî bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül rengi olur.) (Arat, 1994:151)

(kır) kır yagı gizli düşman.
(kır) kır a.t kır at.
kır su bendi, set.
kır dağların sırtı. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:142)

Kuydı bulut yagmurın
kerip tuta.r ak torı.n
kırka koḍtı ol karın
akın akar eñreşü.r

Diyor ki: Bulut, yağmurunu döktü; ağını havaya yaydı. Bununla bulutu kastediyor. Karını dağa bıraktı; oradan sel olup, inleyip şarıldayarak akmaktadır. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:365)

Aydım añar se.wük
bizni tapa nelük
Keçtiñ yazı ke.rik
Kırla.r eḍiz be.ḍük

Sevgilinin hayalini tasvir ediyor ve diyor ki: Ona "ey sevgili" dedim. Engin çölleri ve yüce dağları nasıl aşıp da bize gelebildin? (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:45)

yazı taġ **ḳır** oprı töşendi yadıp
itindi ḳolı ḳaşı kök al kedip (Arat, 2007:24)

(Düzlükler, dağlar, sahralar ve ovalar bunu yayıp, döşendiler; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek, süslendiler.) (Arat, 1994:14)

bu türlüg çiçek yirde munça bediz
yazı taġ **ḳır** oprı yaşıl kök mengiz (Arat, 2007:26)

(Yerde bin bir çiçek, bin bir manzara, düzlük, dağ, sahra, vadi yeşil ve mavi renkler ile örtülmüş.) (Arat, 1994:18)

adaş köngli sında bolur **ḳır** yaġı
yaġı ḳayda bolsa bolur ming çoġı (Arat, 2007:342)

(Dostun gönlü kırılsa, o içinden sana düşman olur; düşmanın bulunduğu yerde huzur ve sükûn kalmaz.) (Arat, 1994:248)

Yukarıdaki anlamlardan da görüldüğü üzere Karahanlı Türkçesi döneminde "boz" ve "kır" kelimelerinin ama özellikle de "kır" kelimesinin anlamının çeşitlendiği görülmektedir. Bu dönemde "kır" kelimesinin "dağ; gizli; kır (yer adı); kır (renk adı); su bendi, set" şeklinde beş farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

2.4. Harezm Türkçesi Dönemi

Harezm Türkçesiyle yazılmış eserlerde "boz" ve "kır" kelimeleri tespit edilmekteyken "bozkır" birleşik kelimesine tesadüf edilmemektedir:

bir ṭonluġ onı ḳula, onı ḳara, ***onı boz***, sekizi ala, biri çapar. (Ata, 1997:210)
aḳ ***boz boldı*** aṭ, aḳ boldı aḳ, aḳ ***bozluḳ*** aḳ-lıḳ kök boldı, kögerdi. (Yüce, 1993:64)
aḳ ***boz boldı*** aṭ, kök boldı. (Yüce, 1993:64)
boz: Kül renkli, boz. (Battal, 1997:21)
yana ming aṭ timür ***boz*** tüsi yir hem
muraṣṣa barça altundın iyer hem (Hacıeminoğlu, 2000:420)

ḳararmış ***ḳır*** tig bu barça ajun
saḳınġay sen ḳıyāmet irdi ol tün (Hacıeminoğlu, 2000:362)

gehī tanglap anıng ***ḳır*** tig ḳaraḳın
baḳa ḳalur körüp endāmı aḳın (Hacıeminoğlu, 2000:418)

Harezm Türkçesi metinlerinde her iki kelime de daha önce tespit edilen anlamlarda kullanılmışlardır.

2.5. Kıpçak Türkçesi Dönemi

Kıpçak Türkçesi ile yazılan eserlerde hem "Boz" kelimesi hem de "Kır" kelimesi geçmektedir. "Bozkır" birleşik kelimesi bu dönemde de tespit edilememiştir.

"Boz" kelimesi "boz, beyaz" anlamı ile Kitâbü Fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî, El Kavânînü'l-Külliyye Li Zabti'l-Lügâti't-Türkiyye, Kitâbü Fî Riyâzâti'l-Hayl, Kitâbü Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî ve Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't Türkiyye adlı eserlerde geçmektedir. Kelimenin **boz-aḫ** şekli, "gri" anlamında Codex Cumanicus'ta da bulunmaktadır. Bu kelimeye Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye adlı eserde ise "boz at: boz renkli at" şeklinde tesadüf edilmektedir.

"Kır" kelimesi, "taşlık arazi, sahra, kır" anlamlarında Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't Türkiyye ve Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügâti't-Türk Ve'l-Kıfçak adlı eserlerde geçmektedir.

Kelimenin Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügâti't-Türk Ve'l-Kıfçak adlı eserde, **"**çakıllı ve taneli kum" anlamında kullanıldığına da rastlanmaktadır. Kitâbü'l-İdrak Li-Lisâni'l Etrâk adlı eserde ise "tepe başı**"** anlamında kullanıldığı görülür.

Kelimelerin bu dönemdeki anlamları, önceki dönemlerde tespit edilen anlamlarla aşağı yukarı aynıdır. Kitâbü'l-İdrâk'te geçen "kır" kelimesinin "tepe başı" anlamı da Karahanlı Türkçesinde karşılaşılan "dağ" anlamıyla örtüştürülebilir. Ayrıca "boz" kelimesine "beyaz" anlamının verilmesi, "boz" kelimesinin renk adı olarak kullanılan "kır" kelimesiyle aynı anlamda da kullanılıyor olabileceğini göstermektedir.

2.6. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde "boz" ve "kır" kelimeleri tespit edilmişken bunların birleşik şekli "bozkır" kelimesine taranan metinlerde tesadüf edilememiştir. "Boz" kelimesi, Yeni Tarama Sözlüğünde *boz, bozaç, bozarak, bozarmak, bozcıl, bozlag, bozumtuk, bozdogan/bozdagan/bozṭaġan/bozṭoġan* gibi şekillerde türemiş kelimeler ve birleşik kelimeler şeklinde geçmektedir.

"Kır" kelimesinde de aynı durum söz konusudur. Kelimenin hem türemiş şekillerine hem de birleşik isim şekillerine bu dönem eserlerinde rastlanmaktadır: kıraç, kır kişi, kırgıl, kırgıllık.

Ṣaḳallu ***bozaç*** turġay sayraduḳda (Ergin, 2008:78)
Ṣaḳallu ***bozaç*** turġay sayradukda (Ergin, 2008:78)
Boz atlu Beyrek at depdi. (Ergin, 2008:240)
Aġ boz ata binen ol yigit ne yigitdür. (Ergin, 2008:241)
Aġ boz atumuñ ḳuyruġını kesüñ (Ergin, 2008:248)
bir renklü at, alaca at, **boz at**. (Turan, 2001:87)
sirkelü aş, **bozca a**ş, kurud aşı. (Turan, 2001: 78)
Arḳıç ḳırda yayḳanur ▯umman deñizinde (Ergin, 2008:237)
Arḳıç ḳırda döndürdüğüm mere kāfir senüñ babañ (Ergin, 2008:237)
Ortaç ḳırda sizüñ geyiklerüñüz ṭurġurmaya (Ergin, 2008:238)
gür toprakı **ḳır**, ḳum depesi kum. (Turan, 2001: 98)

Örneklerden anlaşıldığı üzere bu dönemde de kelimenin önceki dönemlerdeki anlamları kullanılmaktadır. Bu dönemde "boz" kelimesine çeşitli yapım ekleri getirilerek ve "ağ (ak)" kelimesi yardımıyla rengin farklı tonlarının ifadeleri ortaya çıkmıştır.

2.7. Çağatay Türkçesi Dönemi

"Boz" ve "kır" kelimelerine Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde de rastlanmaktadır. "Bozkır" kelimesine ise bu dönem eserlerinde de tesadüf edilememiştir:

boz atlıġ ol ṣanem ki cihānnıng ṣafāsıdur
▯āşıḳ kişining atlıḳ u çavlıḳ belāsıdur (Karağaç, 1997:44)

Yana bir reng yā bir ṣıfatnıng hem-ol ḥāliġa mubālaġa üçün anıng evvelide ol harfiġa bir p yā mīm iżāfe ḳılıp ol şey▯ġa zāyid ḳılurlar. p miδāli ap aḳ, ḳap ḳara, ḳıp ḳızıl sap sarıġ, yup yumalaḳ, yap yassı, ap açuġ, çup çuḳur bu nev▯ ḫaylī hem tapılur. Mim miδāli köm kök, yam yaşıl, ***bom boz.*** (Özönder, 1996: 178)

3. Çağdaş Türk Lehçelerindeki Durumu

Çağdaş Türk lehçelerinin hemen hepsinde "boz" ve "kır" kelimelerine tesadüf edilmektedir. "Bozkır" birleşik ismine Türkiye Türkçesi dışında yalnızca Azerbaycan Türkçesinde "bozgır" şeklinde rastlanmamaktadır (RAS, 1991: 264). "Boz" ve "kır" kelimeleri, günümüz Türk lehçelerinin bazılarında Türkiye Türkçesindeki şekillerle aynıdır. Bazı lehçelerde ise birtakım ses bilgisel değişikliklere uğramış olarak görülmektedir. Aşağıda bu kelimelerin lehçelere göre durumları gösterilmiştir:

Türkiye Türkçesi	**boz**	**kır**
Azerbaycan Türkçesi	**boz**	**kır**
Türkmen Türkçesi	**boz**	**gır**
Gagavuz Türkçesi	**booz**	**kır**
Tatar Türkçesi	**buz/büz**	**ḳır**
Başkurt Türkçesi	**buz**	**kır**
Yeni Uygur Türkçesi	**boz**	**ḳir**
Hakas Türkçesi	**pora**	**hır**
Kırgız Türkçesi	**boz**	**kır**
Kumuk Türkçesi	**boz**	**kır**
Yakut Türkçesi	**boroñ**	**-**
Tuva Türkçesi	**bora**	**kır**
Kazak Türkçesi	**boz**	**kır**
Karaçay-Malkar Türkçesi	**boz**	**kır**
Altay Türkçesi	**boro**	**kır**
Çuvaş Türkçesi	**pur**	**ḫir**
Nogay Türkçesi	**boz**	**kır**
Özbek Türkçesi	**buz/büz**	**ḳir**

4. "Boz" ve "kır" kelimelerinin Türklerin Münasebette Bulunduğu Dillerdeki Durumu

"Boz" ve "kır" kelimeleri Türkçe dışında başka milletlerin dillerinde de görülmektedir. Türkçe, özellikle Türklerin komşulukta bulunduğu veya bir zamanlar himayesi altında bulundurduğu milletlerin dillerine bu iki kelimeyi vermiştir. Başka bir deyişle, o diller bu kelimeleri Türkçeden almıştır. Komşulukta bulunan veya birbiriyle yakın ilişkide bulunan dillerin birbirlerinden kelime alıp vermesi gayet tabiî bir hadisedir. Nasıl ki Türkçe başka dillerden kelime aldıysa, başka diller de Türkçeden kelime ya da kelimeler almıştır. Her iki duruma da pek çok örnek vermek mümkündür. "Boz" ve "kır" kelimeleri bu örneklerin sadece ikisidir. Aşağıda, bu kelimelerin geçtiği diller ve o dillerdeki kullanılış şekilleri verilmiştir:

Türkçe	**boz**	**Kır**
Çin	**bālú**	-----
Farsça	**boz/bor**	**ḳir / kır**
Arapça	**būz**	-----
Rusça	**búrıy/búsıy/busóy**	**Kır / taskíl / kirlík / kırlík / kurlúk**

Ermenice	**bor/boz/poz**	**Kir**
Macarca	**barna**	-----
Fince	**puura**	-----
Romence	**Múrgã/bozie**	**Cirserdar**
Bulgarca	**boz/bózov/bozalík**	**Kır / kırlík/kıragası/kır-agalar / kırcilik / kır-serdarin / kırserdar-agasi**
Arnavutça	**bozafer**	-----
Yunanca	**Bóz**	-----
Almanca	**Braun**	-----
Sırpça	**-----**	**kr-gajiza / krk-gajiza / kr-serdar**

(Yukarıdaki tablodaki bilgiler, "bozie" (Gülensoy, 2011: 166) kelimesi hariç Günay Karaağaç'ın *Türkçe Verintiler Sözlüğü*'nden alınmıştır.)

5. "Boz" ve "kır" Kelimelerinin Türkiye Türkçesindeki Kullanımı

Yazının başında "boz" ve "kır" kelimelerinin Türkiye Türkçesindeki ve Osmanlı Türkçesindeki anlamları, Türkçe Sözlük ve Kâmûs-ı Türkî aracılığıyla verilmişti. Oradaki ifadelerde "boz" kelimesinin "açık toprak rengi; kül rengi; sürülmemiş toprak" (TS, 2005: 309) ve "toprak ve devetüyü renginde olan, ağber (toz renginde olan)" (Şemseddin Sâmî, 1995: 311) anlamlarına geldiği belirtilmişti. Türkçe Sözlük'te "boz" kelimesinden türemiş kelimelere ve boz kelimesiyle kurulmuş birleşik kelimelere de rastlanmaktadır. Bu kelimeler aşağıda gösterilmiştir:

bozarık "Bozarmış olan" (s. 309), bozarma "bozarmak işi veya durumu" (s. 309), bozarmak "1. boz renge girmek; 2. renk değiştirmek, rengi atmak" (s. 309), bozayı "tehlikeli bir cins ayı" (s. 309), bozbakkal "karatavukgillerden boz renkli ardıç kuşu" (s. 309), boz bulanık "1. çok bulanık; 2. çok bulanık bir biçimde" (s. 309), bozca "1. rengi boza çalan; 2. işlenmemiş, çalılık toprak, ham tarla" (s. 309), bozdoğan 1. "bir doğan türü; 2. yeniçeriler tarafından kullanılan ve atların eyerlerinde asılı duran altı toplu gürz" (s. 309), bozgeven "yurdumuzda Erciyes dağında yetişen bir geven türü" (s. 310), bozkır (anlamı için aşağıya bakınız) (s. 310), bozkurt "birçok Türk destanında yer alan kutsal hayvan" (s. 310), boz madde "sinir hücrelerinden oluşan, beyinde dış, omurilikte iç tabaka" (s. 310), bozördek "tatlı sularda bulunan bir tür ördek" (s. 310), bozrak "rengi boz çalan" (s. 310), bozumca "kurşun renginde iri bir kertenkele" (s. 311), bozumsu "rengi bozu andıran" (s. 311), boz yel "lodos" (s. 311), bozyürük "üstü hafif benekli, başı küçük, kuyruğu kalın ve kısa, zehirsiz ve zararsız bir yılan" (s. 311).

"Kır" kelimesine gelecek olursak;

Yukarıda, "kır" kelimesinin, Türkçe Sözlük'te ve Kâmûs-ı Türkî'de renk adı olarak ve yer adı olarak kullanıldığı (TS, 2005: 1157; Şemseddin Sâmî, 1995: 1124) belirtilmişti.

Türkiye Türkçesinde, "kır" kelimesinden çeşitli yapım ekleriyle yapılan türemiş kelimeler veya "kır" kelimesinin kullanılmasıyla oluşturulan birleşik kelimeler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı yer adı oluşturan "kır", bir kısmı ise renk adı olarak kullanılan "kır" kelimesiyle ilgilidir. Türkçe Sözlük'te geçen bu kelimeler aşağıda gösterilmiştir:

Yer adı olarak kullanılan "kır" ile ilgili olan türemiş ve birleşik kelimeler:

kıraç "verimsiz veya susuz, bitek olmayan (toprak)" (s. 1157), kır bekçisi "kırların ve ovaların güvenliğiyle görevli kimse" (s. 1158), kır çiçeği "kırlarda kendiliğinden yetişen çiçek" (s. 1158),

kır eğlencesi "kırda yapılan eğlence" (s. 1158), kır gerillası "dağlarda, köy ve kasabalarda eylem yapan çete" (s. 1158), kır gülü "çorak bölgelerde biten ve gün gülüne benzeyen bir tür çiçek" (s. 1158), kır kahvesi "kırda bulunan, çoğunlukla küçük kahve" (s. 1160), kır serdarı "esk. kırlarda eşkıyanın ardına düşüp yolların güvenliğini sağlamakla görevlilerin başı" (s. 1164).

Renk adı olarak kullanılan "kır" ile ilgili olan türemiş ve birleşik kelimeler:

kırca "hafif kırlaşmış" (s. 1158), kırçıl "1. kırlaşmaya başlamış, kır renkli; 2. bu renkte saçı olan", (s. 1158), gök kır "1. gri, kurşuni ve bu renkteki at donu; 2. bu renkte olan (at)" (s. 773), koyu kır "kırlaşmanın ilk devresinde meydana gelen koyu renkli at donu; 2. sf. Bu renkte olan" (s. 1225), bakla kırı "1. beyazı çoğalmış, beyazlaşmaya yüz tutmuş; 2. at donlarından koyu ve iri lekeli kır" (s. 188), demir kırı "1. siyah, karışık griye yakın renkte olan at donu; 2. bu renkte olan (at)" (s. 494), sıçan kırı "1. sıçanın tüyünün rengi; 2. bu renkte olan" (s. 1747), süt kırı "1. beyaz renkli at donu; 2. bu renkte olan (at)" (s. 1836), turna kırı "1. kırmızımtırak gri; 2. bu renkte olan" (s. 2009).

"Boz" ve "kır" kelimelerinin kullanım şekillerini verdikten sonra "bozkır" birleşik kelimesi ve bu kelimeyle oluşturulmuş türemiş ve birleşik kelimeleri de yine Türkçe Sözlük'te geçtikleri şekilleriyle verelim:

bozkır "kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlara yayılan, ağaçsız doğal bölge, step" (s. 310), bozkır kedisi "genellikle bozkırlarda yaşayan yabanî kedi" (s. 310), bozkır koyunu "Asya koyunu" (s. 310), bozkırlaşma "bozkırlaşmak işi veya durumu" (s. 310), bozkırlaşmak "bozkır durumuna gelmek" (s. 310), bozkır tavuğu "Bağırtlak" (s. 310).

6. "Boz" ve "Kır" Kelimelerinin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı

"Boz" ve "Kır" kelimeleri ağızlarda anlamsal olarak çeşitlenmiş, esas anlamlarının yanına başka anlamları da eklenmiştir. Aşağıda bu kelimelerin Anadolu ve Rumeli ağızlarındaki durumu görülmektedir:

1. Kilis, Mersin, Yozgat, Kayseri yörelerinde "boz" kelimesinin "okumamış, olgunlaşmamış, basit adam" anlamlarına geldiği görülmektedir (DS_II, 748).

2. Mersin ve ilçelerinde "boz" kelimesinin "kurt" anlamına gelmektedir (DS_II, 748). Bunun yanı sıra "kurt" anlamına gelmek üzere Mersin-Mut'ta "boz böcü" ve Konya-Akşehir ile Antalya-Alanya'da "boz canavar" birleşik isimleri de kullanılmaktadır.

3. Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Amasya, Samsun ve Erzincan yörelerinde "boz" kelimesi "sürülmemiş, boz tarla" anlamında kullanılmaktadır (DS_II, 748).

4. Elazığ yöresinde "sarışın" anlamını taşımaktadır (Gülensoy-Buran, 1994: 232).

5. Ordu yöresinde "kıraç arazi" anlamıyla da karşılaşılmaktadır (Demir, 2001: 337).

"Kır" kelimesine gelecek olursak;

Bu kelimenin yer adı olarak kullanılan şeklinin ağızlarda temel anlamından farklı anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Mesela; Erzincan yöresinde "mayalanmış hamur", Düzce yöresinde "yabancı", Tunceli yöresinde "kel, saçsız", Aydın ve Muğla yörelerinde ise "zeytinlik" anlamına gelmektedir (DS_VIII, 2814).

7. "Boz" ve "Kır" Kelimelerinin Kökeni Hususu

Kır kelimesinin kökeni hususunda bilim adamları arasında herhangi bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır. Mevcut etimolojik sözlüklerde kelimenin Türkçe olduğu söylenmiştir.

"Boz" kelimesini hakkında ise birtakım görüş ayrılıkları göze çarpmaktadır. Türkologlar, Türkçe "boz" kelimesini Moğolca "boro" kelimesiyle eşleştirmektedirler. Bazı bilim adamları bu iki farklı şeklin bir dilden diğerine geçtiğini ifade etmektedirler. Hasan Eren, "boz" kelimesinin Moğolcaya "boro" şeklinde geçtiğini ve bazı Türk lehçelerindeki birtakım fonetik değişimlere uğramış şekillerin de Moğolcadan bu lehçelere geçmiş olduğunu belirtir (Eren, 1999: 60). Gombocz, Türkçe "boz" ile Moğolca "boro" kelimelerinin ortak bir Altayca öge olduklarını söylemektedir. Ramstedh ve Poppe da "boz" ile "boro" kelimelerinin ortaklığından söz etmişlerdir. (Eren, 1999: 60). Doerfer ise "boz" ile "boro" kelimelerinin ortak bir Altayca öge olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Ona göre renk adları, özellikle de at renkleri kolayca bir dilden başka bir dile geçebilmektedir (Eren, 1999: 60). Rasanen Ramstedh'e uyarak bu iki kelimenin ortak Altayca bir öge olduğunu söylemiş, Clauson ise Moğolca "boro" nun "Türkçe "boz"dan kalma çok eski bir kalıntı olduğunu ifade etmiştir (Eren, 1999: 60)

Hasan Eren'in eseri hariç tutulacak olursa Türkiye'de hazırlanan diğer etimolojik sözlüklerde kelimenin kökeni hakkında herhangi bir görüş bildirilmemiştir.

Yukarıdaki görüşlerden hareketle, bazı Türk lehçelerinde ve Anadolu'nun bazı yörelerinde kullanıldığı görülen "boz" ve "bor/por/pur" vb. kelimelerinin aynı kökene dayandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Türkçenin bazı lehçelerinde ve Moğolcadaki "r" seslerinin "z" veya bu değişikliğin tersine genel Türkçedeki "z" seslerinin bazı Türk lehçelerinde ve Moğolcada "r"ye dönüştüğü Altayistlerin üzerinde durduğu bir hususdur. Dolayısıyla burada da böyle bir durumun ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Burada söz edilmesi gereken bir diğer husus, hem "boz" kelimesinin hem de "kır" kelimesinin birbirinden farklı iki anlamı karşılamalarıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere "boz" ve "kır" kelimeleri hem renk adı olarak kullanılmakta hem de bir yer adını karşılamaktadırlar. Peki, acaba bu iki anlamdan hangisi temel anlamdır? Renk adından yer adına mı, yoksa yer adından renk adına bir geçiş mi söz konusu olmuştur? Konuyla ilgili yaptığımız araştırmalarda herhangi açıklayıcı bilgiye rastlayamadık. Öyle sanıyoruz ki yer adından renk adına, yani somut olandan soyut olana geçiş olmuştur. Kıraç toprak, zaman içerisinde "boz" ve "kır" şeklinde iki farklı renk adını Türkçeye kazandırmış olmalıdır.

Bir dikkati çeken husus ise "boz/bor" ile "kır" kelimelerinin anlamca birbirlerine yakın olmalarıdır. Türkçe Sözlükte "boz" kelimesinin anlamlarından biri "açılmamış, sürülmemiş toprak" (TS, 2005: 309) olarak verilmiştir. Kâmûs-ı Türkî'de ise "kır" kelimesi için "İşlenmemiş, hâlî (boş) yer" (Şemseddin Sâmî, 1995: 1124) anlamıyla karşılaşılmaktadır. Acaba bu anlamlardan hareketle bu iki kelimenin aynı anlamı taşıyan farklı iki kelime olduğu sonucuna ulaşılabilir mi? "Boz" kelimesinin Moğolca ve bazı Türk lehçelerindeki şekilleri (boro, bora, boroñ, pora) ile bazı Avrupa dillerinde "kır" anlamına gelen pradaria (portekizce), prateria (İtalyanca), prairie (Fransızca), pradera (İspanyolca) vb. kelimeleriyle örtüştürmek mümkün olabilir mi? Dillerin ortaya çıkışıyla ilgili görüşlerden birisi de ortak bir ataya dayandıklarıdır. Bütün semavi dinler, insanoğlunun Hazreti Âdem'in nesli olduğunu kabul ederler. Bu görüşten hareketle diller de bir kaynaktan çıkıp farklılaşmışlardır. "Boro" ve Avrupa dillerindeki pradera vb. kelimeler de aynı kelimenin binlerce ve hatta milyonlarca yıl öncesinde ortak olduğunu gösteren bir örnek olabilir mi? Türkçede bugün dahi neredeyse aynı anlama gelen bu iki kelime bundan çok çok eski zamanlarda birleşebilir mi? Diller arası ilişkilerin araştırıldığı günümüzde bu hususun da araştırılması ve tartışılması gerektiğini düşünüyoruz.

Yazımızı noktalamadan önce "bozkır" birleşik ismi hakkında da bir şeyler söylemek uygun olacaktır.

"Boz" ve "kır" kelimelerinin birleşerek sıfat tamlaması oluşturduğu şekil, son zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu birleşik kelimenin, Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'sinde (ilk baskısı 1901) "boz" maddesi altında, Mehmed Bahâeddîn'in Yeñi Türkçe Lügat'inde (ilk baskısı 1912) ise "kır" maddesi altında (s. 572) kullanıldığını görmekle birlikte, taranan daha eski tarihli Osmanlıca sözlüklerde bulunamamıştır.[1] Bu birleşik kelime, Türkiye Türkçesi dışındaki tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde de yer almamaktadır. Bunun yerine çoğunlukla tek başına "kır" kelimesi veya başka dillerden alınmış karşılıkları kullanılmaktadır.

8. "Boz" ve "Kır" Kelimelerinin Kullanım Alanları

"Boz" kelimesinin Türkiye Türkçesinde genellikle yer adlarında, bazı hayvanların renklerini belirterek türlerini ayırmada, çiçek adında ve bazı kişi ad ve özellikle soyadlarında kullanıldığını görmekteyiz:

İl adları: İl adlarında "boz" kelimesine tesadüf edilmemektedir.

İlçe adları: Boz(h)üyük-Bilecik, Bozkurt-Kastamonu, Boztepe-Kırşehir, Bozyazı-Mersin, Bozova-Şanlıurfa, Bozdoğan-Aydın, Bozcaada-Çanakkale vb.

Belde adları: Bozhüyük (İhsaniye-Afyonkarahisar), Bozçalı (Reşadiye-Tokat)

Köy adları: Bozhüyük, Bozpınar (Merkez-Adıyaman), Boztarla, Boztepe (Kahta-Adıyaman), Bozgedik (Çelikhan-Adıyaman), Bozcatepe (Merkez-Aksaray), Bozcayurt (Güzelyurt-Aksaray), Bozalan (Bozüyük-Bilecik), Bozarmut (Merkez-Bolu), Boztekke (Merkez-Giresun), Bozkandak (Merkez-Karaman), Bozoğlak (Merkez-Kastamonu), Bozcahüyük (Merkez-Kütahya), Bozca (Avanos-Nevşehir), Bozhüyük (Gürün-Sivas), Bozcaarmut (Niksar-Tokat), Bozlar (Eşme-Uşak), Bozhüyük (Akdağmadeni-Yozgat), Bozca (Merkez-Zonguldak). (Köy adlarının bir kısmı örnek olarak alınmıştır.)

Hayvan adları: Bozayı, bozdoğan, bozbakkal (bir tür ardıç kuşu), bozkurt, bozördek vb.

Çiçek adları: Bozgeven.

Kişi ad ve soyadları: Bozca, bozdoğan, bozkaya, bozokay, bozyiğit, bozbaş, bozçin, bozer, boztaş, bozat, bozbay, bozdağ, bozerk, boztepe, bozdemir, bozkan, bozay, bozbey, bozlak, boztimur, bozbağ, bozbora, bozdeniz, bozkara, bozok, bozyel, bozhan, vb.

Yer adı olan "kır" kelimesi, "boz" kelimesine oranla daha az kullanım sahası bulmuştur. Renk adı olarak kullanımıyla birlikte dahi "boz" kelimesine oranla oldukça sığ bir kullanım alanı olduğu görülmektedir. Oluşturduğu birleşik isimlerde renk anlamı olarak kullanımı ağırlıktadır:

İl adları: Kırşehir.

İlçe adları: Bozkır-Konya, Dazkırı-Afyonkarahisar.

Belde adları: Kırcasalih (uzunköprü-Edirne), Kırköy (Merkez-Muş)

Köy adları: Kıreymir (Merzifon-Amasya), Kıratlı (Merkez-Bayburt), Kırca (Ayvacık-Çanakkale), Gemicikırı (Biga-Çanakkale), Tokatkırı (Biga-Çanakkale), Kırköy (Uğurludağ-Çorum), Kırköy (Uzunköprü-Edirne), Kıraçköy (Merkez-Elazığ), Çatakkırı (Görele-Giresun),

[1] Konuyla ilgili taranan sözlükler şunlardır: J. W. Redhouse, *Redhouse's Turkish Dictionary* London 1880; Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara 2011; M. TH. Houtsma, *Ein Türkisch-Arabisches Glossar*, Leiden 1894; J. W. Redhouse, (1864), *Müntehâbât-ı Lügât-i Osmâniyye*, 2 Cilt, 3. Baskı, Karahisârî el-Hacc Ali Efendi Matbaası: İstanbul. Sir James W. Redhouse'un *Turkish and English Lexicon-New Edition* adlı sözlüğünde *bozkır* şeklinde bir kelime geçmekle birlikte bu kelimenin *kır* kelimesinin bir tonunu gösterdiği, bugünkü *bozkır* anlamında kullanılmadığı görülmektedir (Redhouse, 2006: 397).

Kıraç (Arpaçay-Kars), Esenkır (Kağızman-Kars), Kırcalar (Merkez-Kastamonu), Bozkır (Zara-Sivas), Kıraçlar (Çemişgezek-Tunceli), Kırlar (Akdağmadeni-Yozgat).

Çiçek adları: Kır çiçeği, kır gülü.

Kişi ad ve soyadları: Kırboğa, kırdarlı, kırteke, kıraç, kırat, kırbörü, kırtekin, kıralp, kıratlı, kırca, kırhan, kıray, kırçiçek, kırbay, kırdar, kırtay vb.

Renk adları: gök kır, koyu kır, demir kırı, sıçan kırı, süt kırı ve turna kırı vb.

9. SONUÇ

"Bozkır" birleşik isminde geçen "boz" ve "kır" kelimelerinin araştırıldığı bu çalışma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Türkçenin ilk yazılı metinlerinden itibaren bu iki kelimenin kullanıldığı görülmektedir. "Boz" kelimesi ilk yazılı metinlerimiz olan Orhun Abidelerinde (600-700'lü yıllar) geçmekteyken "kır" kelimesinin ilk olarak Karahanlı dönemi (1000-1100'lü yıllar) metinlerinde geçtiği tespit edilmiştir.

2. "Boz" ve "kır" kelimelerinin yüzlerce yıl öncesine ait metinlerde kullanıldıkları görülürken iki kelimenin birleşiminden oluşan "bozkır" birleşik isminin geçmişi 100-200 yıllık bir zaman dilimine sahiptir. Kelimenin tespit edildiği en eski tarihli sözlük (Kâmûs-ı Türkî) 1902 yılına aittir.

3. Tarihî lehçelerde olduğu gibi bugün çağdaş Türk lehçelerinde de bu iki kelimenin kullanımını sürdürdüğü görülmektedir. Ancak iki kelimenin birleşiminden oluşmuş olan "bozkır" kelimesi, tespit edildiği kadarıyla Türkiye ve Azerbaycan Türkleri haricinde kullanılmamaktadır.

4. İki kelimenin de Türklerin münasebette bulunduğu halkların dillerine geçtiği görülmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yer alan milletlerde bu iki kelime de kullanılmaktadır.

5. İki kelimenin ortak bir anlamı da tespit edilmiştir. Buna göre her iki kelime de "işlenmemiş toprak" anlamına gelmektedir. Bu anlamdan hareketle "boz" ve "kır" kelimelerinin anlam denkliğinden söz edilebilir. Bugün bazı batı dillerinde "kır, bozkır, düzlük arazi" anlamlarında kullanılan praderia, prateria, pradera vb. kullanımlar ile Anadolu ağızlarında kullanılan "bor/por/pur" şekilleri ve Türkçeye akraba olduğu bilinen Moğolca vb. dillerdeki "boro" ve "börte" kelimelerinin ses bilgisel benzerliği, bu kelimelerin belki de binlerce, milyonlarca yıl önce aynı kelimeler olabileceğini göstermektedir. Bu hususla ilgili daha ayrıntılı olarak çalışılması diller arası ortaklıkların ortaya konulması çalışmaları açısından yararlı olacaktır.

6. "Boz" ve "kır" kelimelerinin dünden bugüne kullanım alanlarında çok belirgin bir değişme görülmemektedir. Bu kelimelerin günümüzde özellikle yer adlarında ve kişi soyadlarında renk adı olarak daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir. Elbette bu objektif bir yargı değildir. Zira eskiden bu kelimelerin yer adlarında ve kişi ad ve soyadlarında kullanım sıklığını gösteren bir belgeye sahip değiliz. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki "boz" kelimesinin Anadolu ağızlarında anlamının çeşitlendiği görülmektedir. "Kır" kelimesinde ise böyle bir çeşitlilik söz konusu değildir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ARAT, R. Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri,* TDK Yayınları: Ankara.
ARAT, R. Rahmeti (2007), *Kutadgu Bilig I Metin,* TDK Yayınları: Ankara.
ARAT, R. Rahmeti (1994), *Kutadgu Bilig II Çeviri*, TDK Yayınları: Ankara.
ARAT, R. Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig III Dizin,* (Haz: Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya-Nuri Yüce), TDK Yayınları: Ankara.
ARIKOĞLU, Ekrem-KUULAR, Klara (2003), *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
ATA, Aysu (1997), *Ḳışasü'l-Enbiyā I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım,* TDK Yayınları: Ankara.
ATA, Aysu (1997), *Ḳışasü'l-Enbiyā II, Dizin,* TDK Yayınları: Ankara.
AYDIN, Erhan (2014), *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor),* Kömen Yayınları: Konya.
Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti, (2006), Bakı.
BASKAKOV, H.A. (1963), *Nogaysko-Russkiy Slovar*, Moskva.
BATTAL, Abdullah (1997), *İbni Mühenna Lügati,* TDK Yayınları: Ankara.
BAYNIYAZOV, A. J.-BAYNIYAZOVA, J.T. (2007), *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*, , Almatı.
CAFEROĞLU, Ahmet (2011), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.
CLAUSON, Sır Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford At The Clarendon Press.
DEMİR, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük),* TDK Yay., Ankara.
DİLÇİN, Cem (2009), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.
DİLÇİN, Cem (2014), *Adlar Sözlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
ERASLAN, Kemal (2012), *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara.
ERBAY, Fatih (2011), *W. Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Aybil Yayınları, Konya.
ERCİLASUN A. Bican-AKKOYUNLU, Ziyat (2014), *Divanü Lügati't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin),* TDK Yayınları: Ankara.
EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
ERGİN, Muharrem (2008), *Orhun Abideleri,* Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
ERGİN, Muharrem (2008), *Dede Korkut Kitabı-I,* TDK Yayınları: Ankara.
ERGİN, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı-II, İndeks-Gramer,* TDK Yayınları: Ankara.
FEDOTOV, M. R. (1996), *Etimologiçeskiy Slovar'Çuvaşskogo Yazıka*, 2 cilt, Çeboksarı.
EKABİROV, S. F. ve diğ. (1981), *Özbek Tilining İzahli Lugati*, 3 cilt, Moskva.
GAYDARCİ, G,A-KOLTSA, E.K.-POKROVSKAYA, L.A.-TUKAN, B.P.(1991), *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
GÜLENSOY, Tuncer (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
GÜLENSOY Tuncer, BURAN Ahmet (1994), *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, TDK Yayınları: Ankara.
GÜRSOY NASKALİ, Emine - BUTANAYEV, Viktor - İSİNA, Almagül - ŞAHİN, Erdal - ŞAHİN, Liaisan - KOÇ, Aylin (2007), *Hakasça-Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları: Ankara.
HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin (2000), *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, TDK Yayınları: Ankara.
KARAAĞAÇ, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü,* TDK Yayınları: Ankara.
MEHMED BAHÂEDDÎN (1997), *Yeñi Türkçe Lügat*, Ankara: Akçağ Yayınları.
NECİP, Emir Necipov (2013), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev: İklil Kurban), TDK Yayınları: Ankara.
NİŞANYAN, Sevan (2009), Sözlerin Soyağacı, Everest Yay., İstanbul.
ORKUN, H. Namık (2011), *Eski Türk Yazıtları (I-IV),* TDK Yayınları: Ankara.
ÖLMEZ, Mehmet- TEKİN, Talat-, ÖLMEZ, Zuhal(1995), *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Simurg Yayınları: Ankara,
ÖLMEZ, Zuhal Kargı (1996), Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü), Simurg Yay., İstanbul.
ÖNER, Mustafa (2009), *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
ÖZÖNDER, F. Sema Barutçu (1996),, *Muhākemetü'l-Lüġateyn,* TDK Yayınları: Ankara.
PAASONEN, H. (1950), *Çuvaş Sözlüğü*, TDK Yayınları: İstanbul.

PAÇACIOĞLU, Burhan (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
PEKACAR, Çetin (2011), *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
(SRA) *Slovar' Russko-Azerbaydcanskiy*, (1991), 3 cilt, Baku: Akademiya Nauk Azerbaydcanskoy SSR.
Şemseddin Sâmî (1995), *Kâmûs-ı Türkî*, 5. Baskı, Çağrı Yayınları: İstanbul.
TAVKUL, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
TEKİN, Talat (2008), *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları: Ankara.
TEKİN, Talat (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul.
TEKİN, Talat (2013), *Irk Bitig*, TDK Yayınları: Ankara.
TIETZE, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Simurg Yay., İstanbul.
TOPARLI, Recep-VURAL, Hanifi-KARAATLI, Recep (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.
TURAN, Fikret (2001), *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayiş Lügati*, Bay Yayınevi: İstanbul.
Türkçe Sözlük (2005), 10. Baskı, TDK Yayınları: Ankara.
Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (DS) (1965), TDK Yayınları: Ankara.
VASİLİEV, Yuriy (1995), *Türkçe-Yakutça Sözlük*, TDK Yayınları: Ankara.
YUDAHİN, K.K. (1998), *Kırgız Sözlüğü*, (Çev: Abdullah Taymas), TDK Yayınları: Ankara.
YÜCE, Nuri (1993), *Mukaddimetü'l-Ebed*, TDK Yay., Ankara.

BOZKIR AĞZININ SES ÖZELLİKLERİ

PHONETIC CHARACTERISTICS OF BOZKIR DIALECT

Abdurrahman ÖZKAN [*]
Mehmet YASTI [**]
Bayram YANAR[***]

Öz

Konya'nın güneyinde merkeze uzaklığı 116 km olan ve Akdeniz havzası içinde yer alan Bozkır, Konya'nın en eski yerleşimine sahip ilçelerinden biridir. Bozkır halkının büyük çoğunluğunu yerleşik Yörük ve Türkmenler oluşturmaktadır. Bozkır gerek merkeze uzaklığı ve gerekse coğrafi şartlarından dolayı dışarıya karşı nispeten kapalı kalmış, kendi gelenek göreneğini, kültürünü ve dil özelliklerini muhafaza edebilmiştir. Bozkır ağzı Türk dilinin Anadolu'daki gelişimini göstermesi açısından ses, şekil ve söz varlığı bakımından standart yazı dilinde bulunmayan birçok dil malzemesini barındırmaktadır. Bu çalışmada Bozkır ağzında görülen belirgin ses özellikleri üzerinde durulmuştur.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Bozkır Ağzı, Ses bilgisi

•

Abstract

Bozkır, which is one of oldest settlements in Konya, located at 116 kilometres south of Konya and situated in mediterranean basin. Most of its population consists of settled Yörüks and Türkmens. Due to both its being far away from Konya and geographical conditions Bozkır has remained relatively isolated that helped conserve her own traditions, culture and linguistic features. Bozkır contains many phonetic, morphological, and verbal linguistic materials which don't exist in standart Turkish written language, and that fact would help indicate the evolution of Turkish language in Anatolia. This study focuses on significant phonetic characteristics of Bozkır dialect.

•

Keywords
Bozkır, Bozkır Dialect, Phonetics

[*] *Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.*
[**] *Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.*
[***] *Yüksek lisans öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

GİRİŞ

Türk dili tarihinde ses bilgisi farklılıkları, Türkçenin ilk yazılı eserlerinin verildiği Eski Türkçe döneminden beri görülmektedir. Bu ses farklılıkları bazı biçim farklılıkları ile birleşerek Türkçenin ilk ağızları olan n ve y ağızlarının oluşmasına sebep olmuştur. Ses değişmelerine dayanan ağızlardan bir kısmı morfolojik farklılaşmalarla birlikte lehçe olarak gelişme göstermiş, daha sonra bu ağızları konuşan Türk topluluklarının siyasi olarak güçlenmesiyle müstakil yazı dilleri meydana gelmiştir. (Akalın 2009: 16).

Türk dilinin bilinen ilk ağız araştırmacısı *Kaşgarlı Mahmud*'dur. Kaşgarlı Mahmut, 11. yüzyılda yazdığı *Dîvânü Lugâti't-Türk* adlı eseriyle Türk boylarının ve Türkçenin coğrafi atlasını ortaya koymuş, Türk boyları arasındaki başta ağız olmak üzere şekil ve anlam bakımından farklılıkları da örneklerle delillendirmiştir. Bu eseriyle Kaşgarlı Mahmud, T*ürk dilinin ilk sözlükçüsü, ilk gramercisi* olduğu kadar *ilk ağız araştırmacısı, ilk derlemecisi* sıfatlarını da kazanmıştır.

Kaşgarlı Mahmud'dan sonra nitelik olarak onun eserine yaklaşan bir diğer çalışmayı 17. yüzyılda *Evliyâ Çelebi* yapmıştır. *Seyahatnâme* adlı eserinde Evliyâ Çelebi, Ahlat, Amasya, Bitlis, Bolu, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Gördes, Kars, Kayseri, *Konya*, Manavgat, Maraş, Tokat, Trabzon Van gibi gördüğü yerler hakkında bilgi verirken aynı zamanda bu yerlerdeki konuşulan diller ve ağızlar hakkında da örneklerle bilgi vermiştir. Bu eser de ağızlara dayalı barındırdığı söz varlığı ile ağız araştırmacıları açısından önemli kaynak eserler içinde yer alır.

Yukarıda adı zikredilen eserler dışında Türkçede ağızlar üzerine çalışmaların genel itibarla 20. yüzyılın başından başlayarak günümüze artarak geldiği görülmektedir. Bu çalışmalar içinde 1920 yılında Maarif Vekili Hars Müdürü Besim Atalay'ın yazı dilinde kullanılmayan halk ağzındaki sözlerin derlenmesi çalışması ilk olması açısından önemlidir. Günümüzde ağız özellikleri bütünüyle incelenmemiş bazı iller vardır. Bu iller arasında Konya da bulunmaktadır. 1907 yılında F. Giese'nin Konya bölgesinde yaptığı derlemeler Konya ağzıyla ilgili ilk çalışma kabul edilebilir. Son dönemde sınırlı sayıda yapılan lisans tezleri ve lisansüstü tezler ile bazı Konyalı araştırmacıların çeşitli gazete köşelerinde ve dergilerde çıkan makaleler hariç, Konya ağzıyla ilgili geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.[1] Bu çalışmalarda da genellikle Konya'nın belirli bölgelerinin sözvarlığı üzerinde durulmuştur.

[1] Wilhelm Friedrich Carl Giese 1907 yılında dönemin Konya valisi Ferid Paşa'nın yardımlarıyla bölgenin çeşitli köylerinde ve yörükler arasında ağız araştırmaları yaparak türkü, hikâye gibi folklorik ürünleri derlemiştir. Bu çalışmasını daha sonra Almanya'da yayımlamıştır (Karahan 1996: 336).

Ahmet Caferoğlu 1946 yılında yazmış olduğu bir makalede Anadolu ağızlarını 9 bölgeye ayırmış, Konya ağzını da 8. grup olarak "Konya ağız bölgesi" şeklinde vermiştir (Caferoğlu 1946: 561-568). Ahmet Caferoğlu, Fundamenta'daki makalesinde ise Konya ağzını "Orta Anadolu ağızları (Afyon'dan Elazığ ve Erzurum'a kadar)" içinde ele almıştır (Caferoğlu 1959: 239). Tahsin Banguoğlu da Konya ağzını "Orta Anadolu ağızları" içinde göstermiştir (Banguoğlu 1980: 132-134). Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* isimli eserinde Konya ağzını "Batı Grubu Ağızları"nın IX. alt grubunda ele almıştır (Karahan 1996:177).

Bu çalışmada Türkiye'nin en geniş yüzölçümüne sahip ili olan Konya'nın Bozkır ilçesinin ağzı, ses özellikleri bakımından incelenmiştir.

Bozkır ilçesi, Konya'nın güneyinde merkeze 116 km uzaklıkta bulunan en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Konya'ya bağlı bir ilçe olmasına rağmen Bozkır, Akdeniz bölgesinin sınırları içinde yer alır. Bölgenin genel itibarla dağlık olması, ekim yapılacak arazinin yetersizliği, sanayisinin gelişmemiş olması dışarıya sürekli göç vermesine sebep olmuştur. Bu göçler ilk etkisini bölge insanının sosyal yaşamında olduğu kadar dilinde de göstermiş, Bozkır'ın yerli ağzı giderek standart Türkçeye yaklaşmaya başlamıştır. Bu yüzden insan unsurunun ömrü ve yaşadığı çevre ile ilintili olan ağız araştırmalarının gelişen iletişim araçları vasıtasıyla hızlı bir şekilde tek tipleşen dünyada öncelik ve önem arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bozkır ağzı ile ilgili lisansüstü seviyede şu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bozkır ağzı ve halk edebiyatı ürünlerini konu alan çalışmalar birkaç lisans tezi veya makaleden ibarettir.[2]

Çalışmada kullanılan metinler Bozkır'ın Yeniköy, Dere, Çat (Çağlayan) ve Karacahisar köylerinden derlenmiştir. Sağlıklı veriler elde edebilmek için kaynak şahısların ileri yaşlarda olmasına, konuşma organlarının sağlıklı olmasına ve genellikle köyünden çıkmamış kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Bu çalışma derleme yapılan yerlerdeki kaynak şahıslardan tespit edilen dil hususiyetleri ile sınırlıdır.

Çevriyazı Alfabesi

Derlemelerin yazıya aktarılmasında aşağıdaki çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır:

[2] Mehmet Yücel, *Bozkır Yöresi Ağzı,* AÜ DTCF Türk Dili Mezuniyet Tezi, Ankara 1972; Aziz Ayva, "Bozkır (Konya) Efsanelerinden Örnekler", *Folklor / Edebiyat*, 36, 2003/4, s. 333-337; *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 2000*, Ankara 2004, s. 13-20; Aziz Ayva, "Bilinmeyen Bir Âşık: Bozkırlı (Konya) Âşık Hüseyin", *Erciyes*, 313, Ocak 2004, s. 14-17; Aziz Ayva, "Efsanelerin Kol Gezdiği Şehir: Bozkır", *Erciyes*, 30 (352), Nisan 2007, s. 31-33; Aziz Ayva, "Yılan Oğlan / Bahtiyar", *Elit Bozkır*, 1 (1), Eylül-Ekim 2010, s. 72-73; Aziz Ayva, "Bozkır Ağzından Atasözleri", *Elit Bozkır*, 1(4), Ekim-Kasım-Aralık 2011, s. 60-61; Aziz Ayva, "Bozkır (Konya) Halk Edebiyatından Örnekler: Efsaneler", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, 12 Kasım 2006, Konya 2007, s. 279-284: Bayram Yanar, *Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağzı Çalışması*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Konya 2015.

ā Uzun a ünlüsü

á Düz, geniş, yarı art (/a/-/e/ arası) ünlü

Ç Patlayıcı, yarı tonlu (/c/-/ç/ arası) diş eti ünsüzü

é Kapalı /e/ (/e/-/i/ arası) ünlüsü

ē Uzun e ünlüsü

ġ Süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü

ī Uzun ı ünlüsü

ī̈ Uzun i ünlüsü

ķ Patlayıcı, tonsuz, art damak ünsüzü

Ķ Süreksiz, yarı tonlu (/ķ/-/ġ/ arası) art damak ünsüzü

K Süreksiz, yarı tonlu (/k/-/g/ arası) ön damak ünsüzü

ñ Ötümlü, genizsi /n/ ünsüzü (damak /n/'si)

ō Uzun o ünlüsü

ó o-u arası yarı geniş ve yuvarlak, kalın ünlü

ŏ ö-ü arası yarı geniş ve yuvarlak, ince ünlü

ō̈ Uzun ö ünlüsü

P Süreksiz, yarı tonlu (/p/-/b/ arası) bir ünsüz

T Süreksiz, yarı tonlu (/t/-/d/ arası) diş eti ünsüzü

ū Uzun u ünlüsü

ŭ u-ü arası yarı kalın ünlü

ṻ Uzun ü ünlüsü

w Çift dudak /v/ ünsüzü

‿ İki ünlü altında ikili ünlü işareti

‿ Ulama işareti

Bozkır Ağzının Ses (Fonetik) Özellikleri

Ağız araştırmalarında yerel konuşma biçimleri esas alınmaktadır. Bundan dolayı ağızlarda standart yazı dilinde olmayan birçok sesle karşılaşılmaktadır. Ancak bunlar standart yazı dilindeki seslerin çeşitli ses hadiseleriyle oluşmuş şekilleri olup genellikle fonolojik değerleri bulunmamaktadır.

1. Ünlüler

1.1. Kapalı e (é)

1.1.1. Türkçe Kelimelerde Kapalı e

Kapalı e, i-e değişikliğinin bir aşaması olup e-i arasında ön, düz, yarı geniş bir ünlüdür. Kapalı e, genellikle Türkçe kelimelerin ilk hecelerinde görülür. Ancak çevresinde bulunan

seslerin etkisi ve hece kaynaşması gibi ses olayları sonucunda kök dışındaki diğer hecelerde de bulunabilmektedir. Ayrıca bazı alıntı kelimelerde de seyrek olarak kullanılmaktadır.

Kapalı e'nin varlığı Türkçede dokuzuncu bir ünlü olarak her zaman tartışma konusu olmuştur. Fonolojik bir değere sahip olan ünlü Türkçenin yazılı ilk metinlerinden itibaren çeşitli kaynaklarda istikrarlı olmamakla beraber zaman zaman ayrı bir işaretle gösterilmiştir. Orhun Yazıtlarında *yir* ve *bir-* kelimelerinde ünlülerin bazen yazılıp bazen yazılmaması V. Thomsen tarafından e-i arası başka bir sesin olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. İslâm dininin benimsenmesiyle kullanılmaya başlanan Arap alfabesinde ise ünlüler için sadece *elif, vay, ye* harflerinin olmasından dolayı bu sesin gösteriminde Arap alfabesi yetersiz kalmıştır. Bazı araştırmacılar Arap harfli metinlerdeki bazı Türkçe kelimelerin yazımındaki imla farklılıklarını kapalı e sesinin varlığına yormuşlardır. Besim Atalay da Dîvânü Lügâtit't-Türk adlı eser üzerindeki çalışmasında çift harekeli (üstün ve esre) gösterilen yazım şekillerini kapalı e olarak kabul etmiştir. Benzer çift harekeli yazım şekilleri Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde de mevcuttur (Erdem-Gül 2006: 112; Yavuz 1991: 276; Kocaoğlu 2003: 267).

Derleme yaptığımız Bozkır'ın köylerinde kapalı e ünlüsünün kullanımı istikrarlı değildir. Bozkır ağzında kapalı e ünlüsünün e-i değişiminde daha çok i ünlüsüne yakın telaffuz edildiği tespit edilmiştir.

keş *déyi* ona *deriz*; yō biz de öyle *démezler*; yasin oḳundu *éderiz*, mevlüt oḳundu *éderiz*; begmezi de *démin* tarif ịdivirdiñ; yattığı *yére gédecen. éyiyim éyiyim*; çoġ *éyi* baḳtım; mesela evel *yénge* bilmezlerdi; eskileri *dédiniz* ya ondan *dérin* bunları ¸işte baḳardıḳ *érerdi, yérdik*; ot işlerdim, *ékin* işlerdim; bilemedim ġafam *gédiviri* hemen; vala *yéğenim* bilmem orasını iştene; ġari *nérden* geldi bilmem; oḳur *déyişin* onun; *yétmiş* beş, *yétmiş* altı yaşındayın; ġırḳ *béş* gün yaptıḳ; benim yaşımı bu *déyivirsin* ġuzum; şindi de moturulan *ékerler* ġari; öyle öyle *géyerlerdi*. eben bilir de sen bilmen; tabi aynı şindi dağlarda ot *épiy* var; *géçiler* gendi gelirdi

1.1.2. Alıntı Kelimelerde Kapalı e

Metnimizde sadece *çeşme* ve *şey* kelimelerinde tespit edilmiştir. Standart yazı dilinde açık e ile yazılıp söylenen bu kelimeler kapalı e ünlüsüne yakın bir telaffuz kazanmıştır: işte şu dağlara şöyle. ġoca *çéşme,* ġara çal, mereler; işte ne bilecēn burlarda yabana yazıya gidip oḳuyup *şédip* te *şé* yapmadıḳ; biraz *şéyimizle şéyini* biliriz; şu tabaḳ bu *şéden* geldi

1.2. Uzun Ünlüler

Bozkır ağzında genellikle standart yazı dilinde bulunan temel ünlüler kullanılmaktadır. Türkçe olmayan kelimelerin birçoğundaki uzun ünlüler kısa telaffuz edilmektedir. Bölge ağzında görülen uzun ünlüler genellikle ünsüz düşmesi, hece kaynaşması, tonlama, vurgu gibi sebeplerle ortaya çıkan ikincil uzun ünlülerdir.

1.2.1. Ses Düşmesi Sonucu Oluşan Uzunluklar

bunu pergelden *çıḳarīlar*; ordan ġorunu olsa da ġoysa da onunla da *bişirīdi*, yaḳar bi yanına orda da *bişirīlerdi*; fırçe ile küreg ile *döndürūler; āşam* zabah yanına varıyıñ; bir arada *duruḳā* bize davar *güdüvirīdi;* mama ne *bişirīdik*, yağla unu *ġavırīdıḳ;* haydi eski *zīnep* yoḳsun şindi didim; tüfeği daḳardın *muhtarıḳā* dağ dağ gezerdin; aha yiter *ġārı* ay ġuzum yoḳ; ay ġafal nöğürecēn *alacān* ya. ġonyaya git ev yapsana yav; şu *ēmiz "ev"* var, bacası var; altına da ateşi yaḳardıġ, üstünde *bişirīdig*; onu üğündügden keri *ēmize* lazım olduğunda peynir çökeriz; ilazım olduğunda ḳomposto *bişirīyiz*; adamın biri de öküz satar gibi ō*le* şindiki gibi vardıḳları yire oğlan; ġöñüllü evlendig ō*lum; bŏle* gençlik yav, senin gibiykene yav.

1.2.2. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan İkincil Uzunluklar

şó gördüğünüz *aşşā*, gördüğünüz yirlerden; nerde *görecēñ*, üç çocuġ anası olasıya *yandaydım*; *dēğmenden* gelirdi; *bayā* dört beş kere viridi de.

1.2.3. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlüler

varıdı *tabī cānım*; ġarşıdakine baḳarıñ *yāni*. yāni *musāfir* için yaradılmışdı *yāni*; *amān* şimdi bīşi söyleyemem; şó dağların üstü, şórlar bizim. şórlarda *hāla* çoġ bağımız varıdı

1.3. Ünlü Uyumları

1.3.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Bozkır ağzında standart yazı dilinde uyum dışında kalan bazı kelime ve eklerin kalınlık-incelik uyumuna girdiği gözlemlenmiştir. Özellikle standart yazı dilinde uyuma aykırı olarak kullanılan +ki aitlik eki ile -ken zarf-fiil eki gibi birimler de kalınlık-incelik uyumuna girmektedir.

1.3.1.2. İlerleyici Benzeşme Yoluyla

Kelime içindeki seslerden birinin kendisinden sonraki sesi etkileyerek çıkış yeri ve biçimi bakımından tamamen ya da kısmen kendisine benzetmesi olayına ilerleyici benzeşme adı verilir. Bozkır ağzında standart Türkçede uyumsuz kullanılan bazı kelime ve eklerde ilerleyici benzeşmeyle ünlü uyumu sağlandığı tespit edilmiştir.

o şó *yanlardaḳı* vardı; birazcıḳ *su_yula mu_yula* ilave ederiz; yoğurT dökeñ *yoğurd_ıla* çalañ sırlı y*oğ_udu* bizde; *hangını* isterse yaparız; ya dedeyin *varıḳana* burada; deden_ilen bī arada *yatırıdıḳ*; tam *toplarḳana* iki çizi üç çizi topladıḳ; birbirini tanıyıp ġonuşması öte bete *yoğ_udu*; *nişanlılıyḳa* filan hiç ġonuşmazlardı; nohut, mercimek, *fasılya*; *ġaraman*dağı gelir*; ġonyadağınlar*; *haydı* baḳayın ne ġonuşuvirecen; *sahıbını* gördü mü; önünde *bahça* var, önünde suyu var; *bahça* yarısını yaptırdıḳ

1.3.1.3. Gerileyici Benzeşme Yoluyla

Bir kelimede yer alan seslerden sonraki sesin önceki ses ya da sesleri çıkış yeri ve biçimi bakımından tamamen ya da kısmen kendisine benzetmesi olayına gerileyici benzeşme adı verilir. Bozkır ağzında standart Türkçede uyum dışında kalan birçok kelime tabanında ve eklerinde bu benzeşmeyi görmek mümkündür:

dağdan çiğdem olur, *navruz* olur, hepi olur. burda güzün bile olur *navruz*; sapan biz de yoḲ da pulluḲ *omar_ağan* da var; *fırçe_ile* küreg_ile döndürüler; nöğürecen de yasaḳ iden ya *nabacan* da.

Şu örneklerde ise gerileyici benzeşmeye bağlı uyum değişmesi görülür: ben *mehemsemem* de hamuru yuğururlar; sonracıma *buynuzu* olurdu; ġıldan *duḳuma*, onu giyerdig; gelmeyeni bi de *nebetçi* yaparlardı; torunu varıdı ona *çığırdım*; ben yörüyemen *siğirtsen* varırım birden; ben onun *iltisiyim*.

1.3.1.4. İki Yönlü Benzeşme Yoluyla

Deden ile almanyaya *barabar* gittik.

1.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Türkçede kelimenin ilk hecesinde düz ünlü bulunuyorsa sonrasında düz ünlü; yuvarlak ünlü bulunursa devamında ya düz-geniş, ya da dar yuvarlak ünlüler gelebilir. Bugün standart yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan birçok kelime ağızlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna uydurulmaktadır.

onu da çekeriz *hamır* gibi olur. *hamıra* ġarıştırıyız; *hamırını* yuğuruñ; dağa *arımıda* gitmiş_imiş biz sonra yaptıḳ şu *havızı* filā; şu *tavıḳ* yilelerinden boyarlar_ımış; *tavıḳların* yileklerinden cığa yaparlardı. *bürümcek* dirlerdi; bir *avıç* çıtlığ, bir *avıç* üzüm; ameliyet olduydu ġontrula gitti; şurda soğurdu çökerdi *çamırr*; yağla unu *ġavırıdıḳ*; şindi *moturlar_ılan* getiriyiz; dedem_ırahmetli öleceğinde bi *doġtura* götürmüşler niren ağrır dimiş *doġtur*. *doġtur_usan* bil dimiş yani; ben bilmeñ *yavrım*.

1.4. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi, Türkçede söyleyiş kolaylığından kaynaklanan bir hadise olup seslerin kendi yapıları ve birbirleriyle olan etkileşimi sonucu ortaya çıkan ses olayıdır. Türkçede kelime başında, içinde ve sonunda ünlü türemesi görülür.

1.4.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi

Ön ses türemesi, bir kelimenin ilk sesinin önüne başka bir sesin veya hecenin getirilmesiyle gerçekleşen ses olayıdır. Türkçede ön ses düşmesi veya türemesi söyleyiş kolaylığı sağlamak için gerçekleşen ses olayı olup genellikle yabancı dillerden Türkçeye girmiş kelimelerde görülür. Türkçede daha çok sızıcı ve akıcı sesler arasında gelişen düzensiz bir ses olayıdır.

ırasıḳ hoca varıdı onun ̯udu. *ırasıḳ* hoca, tefig hocanın biladeri; *ilaf* söylemeyi bile bilmeñ ben;

ileğende yoğurūduḳ; *ilazım* olduğunda ḳomposto bişirīyiz

1.4.2. Kelime İçinde Ünlü Türemesi

İç ses türemesi, kelimeyi oluşturan ilk ve son ses arasında söyleyiş kolaylığı meydana getirmek için ünsüzler arasında türeyen ünlüdür. Türkçe ve alıntı kelimelerde görülen bir ses olayıdır.

tabi *amıcam* var; demin itdig dediġodu itdig *azıcıġ*.

1.4.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi

Türetmeye herhangi bir neden olmadan söyleyiş kolaylığı meydana getirmek kaygısıyla kelimenin anlamını, yapısını değiştirmeden kelimenin sonuna bir ses ya da hece eklenmesi olayına son ses türemesi denir.

ya dedeyin *varıḳana* burada.

1.5. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, Türkçede seslerin kendi özelliklerinden kaynaklandığı gibi komşu seslerle de ilgilidir. Türkçede düzensiz biçimde görülen ünlü düşmesi, genellikle vurgu ile ilişkilendirilmiştir (Karaağaç 2013: 673). Bozkır ağzında da ünlü düşmesinin kelime başında ve içinde gerçekleşen örnekleri görülmektedir.

1.5.1. Ön Ünlü Düşmesi

Metinde ön ünlü düşmesi tespit edilmemiştir. Ancak bugün standart yazı dilinde *sıcak* olarak kullanılan kelimenin hem *sıcak* hem de başındaki ünlü düşürülmeden asli şeklinin kullanıldığı görülmüştür: *ısıcaḳça* egmeğimizi

1.5.2. İç Ünlü Düşmesi

şimdi gidemez ̯olduġ, ġurudu *orlar*; gördüm ben *burdan;* o *orda* tabi işçi oldu

Bozkır ağzında *yalıñız* kelimesinin orta hece ünlüsünün düşürülmeden asli şekliyle kullanıldığı belirlenmiştir*:* şindi *yalıñız* düğün günü giyer. *yalıñız* biz usta

1.6. Ünlü Değişmeleri

1.6.1. Ünlü Daralması

Ünlü daralması, yanlarındaki ünsüzlerin daraltıcı özelliğinden dolayı a, e, o, ö ünlülerinin a>ı, o>u, e>i, ö>ü şeklinde daralması olayıdır. Ağızlarda yaygın olarak görülen ses olayının Bozkır ağzında da örnekleri mevcuttur:

bizim halamın torunu varıdı ona *çığırdım*; ben turist idim beni *pulisler* yaḳaladı; *yini yini* ġonyadan gelenler bişiler yapcaz diyi oğraşıp dururlar; şindi *moturlarılan* getiriyiz; hamırını *yuğuruñ*; üç beş ġuruş da *maış* viriler;

-mA olumsuzluk eki standart yazı dilinde y ünsüzünün etkisiyle –mI şeklinde ünlüsü daralır. Ancak metinde bir yerde daralmadığı belirlenmiştir.

ağlına *gelmeyor* işte.

1.6.2. Ünlü Genişlemesi

Ünlü genişlemesi, kelime içindeki ı, i, u, ü ünlülerinin çeşitli nedenlerle boğumlanma nitelikleri yönünden geniş a, e, o, ö ünlülerine dönüşmesi olayıdır.

i>e değişmesi

yağlı *bişe* "pişi" diriz, *bişe* diriz, yağlı diriz.

u>ŏ değişmesi

ġarelleriz. ondan keri *bŏğün* uyuduñ, mayasını ġoñ; şindi şunun bŏyüğü varıdı; ta̲a bŏyükleri var; ġaḳamadım *bŏğün* işte *elē*; şindi *hŏkümet*, o, bu, muhdar kestiler

u>*ó* değişmesi

Standart yazı dilinde u'lu olan bazı kelimelerin başında ya da ilk hecesinde bulunan ünlünün Bozkır ağzında *ó* (o-u arasında bir sesle) ile telaffuz edildiği tespit edilmiştir.

işte *óğraşıñ*. amān şimdi bişi söyleyemem; tabi tabi *óğraşırlar*. şindi köyde burda *óğraşırlar* da; o da *yóḳardadur*; *şó* gördüğün, bütün *şó* gördüğün mewkü; *şó* dağların üstü, *şórlar* bizim. *şórlarda* hāla çoġ bağımız varıdı; o *şó* yanlardaḳı vardı.

1.6.3. Ünlü Düzleşmesi

Kelime içinde bir dudak ünlüsünün özelliğini yitirerek düz ünlü hâline gelmesine düzleşme adı verilir.

gelmeyeni bi de *nebetçi* yaparlardı; onu da çekeriz *hamır* gibi olur. *hamıra* ġarıştırıyız; dağa *armıda* gitmişimiş; *hamırını* yuğuruñ; biz sonra yaptıḳ şu *havızı* fila; şu *tavıḳ* yilelerinden

boyarlarımış; *tavıḳların* yileklerinden cığa yaparlardı. *bürümcek* dirlerdi; bir *avıç* çıtlığ, bir *avıç* üzüm; şurda soğurdu çökerdi *çamırı*; *ġavıtın* içine ġatarlardı; ben bilmeñ yavrım; yağla unu ġavırıdıḳ; *çıbığı* dikerler, *çıbıḳ* olur

1.6.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Türkçede bir kelimede yer alan düz ünlünün, yanındaki ünsüzlerin ya da yuvarlak ünlülerin etkisiyle yuvarlaklaşması olayına ünlü yuvarlaklaşması denir.

şó gördüğün, bütün şó gördüğün *mewkü; awcularıdı*. abilerini de *awcuydı*, giderlerdi; işte *musā fir* gelirdi; ne dedin *gücüğ üke* anamız ölüvirmiş; birazcıḳ *su ‿yula* mu ‿yula ilave ederiz; yoğurT dökeñ *yoğurd ‿ula* çalañ; sırlı y*oğ ‿udu* bizde

1.6.5. Ünlü İncelmesi

Ünlü incelmesi, kelimedeki bazı ünsüzlerin etkisiyle ünlülerin kalın sıradan ince sıraya geçmesidir.

ilan milan bilmen; nohudu, *misiri*, buğdayı ġavurulardı; zabaha ġadar peg *üyümeñ* yani; dört *dene* köy bi olurduḳ; siz torna dirsiniz *ġalebe* "galiba" seramig cinsine de burda daraġ bu.

1.6.7. Ünlü Kalınlaşması

Kelimedeki ince ünlülerin yanlarındaki ünsüzlerin ya da kalın ünlülerin etkisiyle kalın sıraya geçmesine ünlü kalınlaşması denir. Bozkır ağzında bu ses olayının örnekleri tespit edilmiştir.

getiriñ, *çığnañ*. buyur? vardı; begmezi de üzümü getiriñ, *çığnañ;* begmezi şıranaya dökerdik *çıynardık*; şu zobayı *ataşlayıvirdim*; *sahıbını* gördü mü; birazcıḳ su ‿yula mu ‿yula ilave ederiz; yoğurT dökeñ *yoğurd ‿ula* çalañ; sırlı y*oğ ‿udu*

2. Ünsüzler

2.1. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi, Bozkır ağzında kelime başında, içinde ve sonunda bazı kelimelerde görülmüştür:

2.1.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

İkilemelerde tespit edilmiştir:

eğirmeç *meğirmeç* yoḳ; üzüm *müzüm* bulurlar

2.1.2. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi

davar olsun, deve, *ġoynun*. "koyun"; eveller millet çay bilmezimiş. begmez içtīni *diriymiş*; bȫle gençlik yav, senin *gibiykene* yav.

2.1.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

yarından keri *cumay* ertesi gün

2.2. Ünsüz Düşmesi

Bir dil biriminin ortadan kalkması olayına düşme adı verilir. Ses düşmesi, seslerin kendi özellikleri kadar komşuluk yaptıkları seslerle de ilgilidir. Ses düşmeleri Türkçede ön, iç ve son ses düşmesi olmak üzere üç şekilde görülür (Karaağaç 2013: 342).

2.2.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Ön ünsüz düşmesi, bir kelimenin ilk ses ya da hecesinin düşmesi olayıdır. Ön ses düşmesi Türkçede sızıcı ve akıcı sesler arasında gerçekleşen düzenli olmayan ses olayıdır. Bozkır ağzında tespit edilen ön ünsüz düşmesi şunlardır:

eski *sarı ẹlīn* diyi neye didiler; he rumlar yaşarımış da ġayri ġaç *üz* sene evelisi; bin *doġuz üz* atmış sekizden iki bine ḳadar; tahlili yapmışlar *heral* gine bişi mi buldular

2.2.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

Bir kelimenin içinde bulunan seslerden veya hecelerden birinin düşmesi olayıdır.

heP elinle ġazañ, ġazmayla ġazardıḳ. böyle *çit* mit yoğudu; burda *tefig* hoca varıdı tanın mıydı? ha benim öz dayım o işte. ha öz dayım o *tefiġ* hoca; ömer benim ismim. ömer üstün. *aTmış* yedi; bin doġuz üz *atmış* sekizden iki bine ḳadar; evel fırın yoğudu, bozġırdan gelirdi; dayima *yoḳa* "yufka" yirdig; dur sulayıv**é**reyin de sıḳıñ *yoḳayı* ; yāş elli seKiz *aTmışa* varıyor.

tabi elli, *atmış* sene öncesi ağaçtı; o zamanki hökümet *maf* itti ortalığı *maf* itti.

2.2.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

Türkçede özellikle ağızlarda sık görülen bir ses olayı olup kelimenin sonunda yer alan sesin düşmesi hadisesidir.

işte oğraşıñ. amān şimdi *bī şi* söyleyemem; biraz *oturu*. oturduḳdan keri buna dökeriz; şöyle *bī* çöpümüz olur, çöpü batırıyız; gendimiz doḳumazdıḳ. burda *yo* da başḳa yirde doḳurular; içine *şīler* ġatañ, yazañ yirmi beş otuz yoḳadan; ondan *bī* daha da gitmedim ġāri; tahlili yapmışlar heral gine *bī şi* mi buldular; bize getirilerdi biz *çocuğuḳā*; bizimkiler de *yaparlarḳā* öğrenmiş

2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi, Bozkır ağzında görülen ses olaylarından biridir. Bu olay sonunda açık olan ilk heceler zayıflıktan kurtularak kapalı heceye dönüşmektedir.

ot işlerdig, *eşşeğe* yügledir; anamgil *güccüglerimizden* şi giyerdig; halen bizim *aşşada* taha var mı bilmen; benim böyüğün *güccüğü* bi ġız varıdı; verġapdan aşşağı bilirdim; āşam *çellig* oynardıḳ.

2.4. Ünsüz Tekleşmesi

Kelime bünyesindeki çift ünsüzlerden birinin düşürülmesidir. Bozkır ağzında çok görülen ses hadisesi değildir. Birkaç örnekle sınırlıdır.

baḳale ciğerbağım *eveli* varıdı; bunlar *eveli* hurunlarıñ önüne

2.5. Göçüşme

Göçüşme, kelime içindeki sesin yer değiştirmesi olayıdır. Bu ses değiştirme kelimede anlam değişikliğine yol açmaz. Bu ses olayının Bozkır ağzında da örnekleri mevcuttur:

çanaḳ *çölmeg* işi; bizim bu çanaḳ *çölmeg* işi; insanlıġ tarihine dayanır bu *çölmegçiliğin* tarihi *çölmegçilig* **é**yiydi; bi *tufranlarımız* varıdı; ġıl *şavlar* dirdig; ġıl *şavlar*, yün *şavlar*.

2.6. Ünsüz Benzeşmesi

Ünsüz benzeşmesi, kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden birinin diğerini tamamen ya da kısmen kendine benzetmesi olayıdır. Bozkır ağzında tespit edilen örnekleri şunlardır:

2.6.1. İlerleyici Benzeşme

2.6.1.1. Yakın İlerleyici Benzeşme

o zaman *düğünner* böyle işte çalġıcı getirilerdi; *ġayınna* “kayınla” ġaynata rahmetli oldu gitti; *yabannar* oḳurduḳ. tabī çoġ oḳurduḳ *yabannarı*.

2.6.1.2. Uzak İlerleyici Benzeşme

Uzak ilerleyici benzeşme, bir kelimede birbirinden uzakta bulunan ve birbirinin aynı veya benzeri olmayan iki sesten birinin diğerini kendi çıkış veya oluşum noktasına benzetmesi olayıdır (Karaağaç 2013: 670).

ha bizlerin az yiyeceg *ġadaḲ* yaparız; yani zabaha *ġadaḳ* da beglerlerimişimiş; şükür o *ġadaḳ* var gine işte.

2.6.2. Gerileyici Benzeşme

ġarelleriz. ondan keri böğün uyuduñ, mayasını ġoñ; altını *yavaççа* yaḳaraġ onu ġaynadıñ; *şindi* ġatırlar şiler heP ġaḳtı; ġarnının içine ġatarlardı onu, *yıkallardı* gözelce; *bissürü* tereyağ olurdu.

2.6.2.1.Yakın Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

çiççiye sor, öküze sor demiş; beni demiş ġoşarlar demiş, *çiççi* sürerler (-ftç->-tç->-çç-)

2.6.2.2. Uzak Gerileyici Benzeşme

şó *laylonun* altında var; onu şöyle *laylona* ekeriz de tohumu da; o *laylunları*, *laylunları* serdik.

2.7. Aykırılaşma

Bir kelimede yer alan seslerin çıkış yeri ve çıkış biçiminin birbirinden uzaklaşması olayına aykırılaşma denir. Türkçede aykırılaşma genellikle alıntı, söyleniş güçlüğü çekilen kelimelerde görülür: *berber* > *belber, zelzele* > *zerzere, kehribar* > *kehlibar* gibi(Karaağaç 2013: 669). Metnimizde bir kelimede bu ses olayı tespit edilmiştir.

ırasıḳ hoca var ı̆dı onun u̯du. ırasıḳ hoca, tefig hocanın *biladeri*

2.8. Ötümlüleşme

Türkçede ünsüzler ses tellerinin titreşip titreşmemesine göre ötümlü ve ötümsüz olmak üzere ikiye ayrılır. Ötümlüleşme, kelimedeki ötümsüz ünsüzlerin yerini ötümlü karşılıklarına bırakması olayıdır. Bozkır ağzında kelime başında, içinde ve sonunda ötümlüleşme örneklerini bolca görmek mümkündür.

2.8.1. Kelime Başında Ötümlüleşme

ḳ> ġ

ġarelleriz. ondan keri böğün uyuduñ, mayasını ġoñ; teKrar şırasını *ġoñ*, *ġaynadıñ*, ondan keri alıñ, iñdiriñ; ondan keri baḲtıḲ yağ olup gelir *ġaldırı* döker; ordan *ġorunu* olsa da *ġoysa* da onunla da bişirīdi yaḳar bi yanına orda da bişirīlerdi; heP elinle *ġazañ*, *ġazmayla ġazardıḳ*; öyle çit mit yoğ u̯du; *ġaynadırdıḲ*. *ġurudurduġ ġuru* üzümü yirdik; sağol *ġuzum;* köşkde falan *ġonuşalım*; oturuñ, buluñ, *ġaḳmañ* nolacaḳ; para ġazanamayan ġazanana; ġaç sene yaşadığ gülüm, ġaç sene yaşadığ; adamı öldürmüş, *ġarısını* almış; *ġayfelti* yapayın mı?; *ġaracahisar*. ne yörüg? yörüg yörüg; *ġaşığa* yumurta *ġoyarlardı*; yimek virilerdi *ġız* evi; yani *ġara* yoluyla götürülerdi; iki ġulpu varıdı; iytiyacımız *ġadarını*, öyle.

k>g

gendi diyiviri sana

Şu kelimelerde ise ötümlüleşme görülmez:

kölgeye ġoñ; ġarelleriz. ondan *keri* böğün uyuduñ, mayasını ġoñ; ondan *keri* ġazana döker, yarın alırdıḳ.

t>d

deyzeyi nerden götürecez; neyse bi *dilki* varmış. *dilkiye* demiş; *daşın* altına demiş nahıl çığtın yilelerinden depeye şöyle; iki *daşın* üstüne oynardıḳ. deliġanlılar fela evel çoğ oynardıḳ.

s>z

ağşam oldu mu *zabaha ġadar* peg üyümeñ yani; bazlamayı da *zobada* saÇ da yaparız; *zonra zonra* ben bazı düğünlere gittim; şindi *zobası* var, buzdolabı var; ben *zabahıla* şu zobayı ataşlayıvirdim; bunları. *zalata* yapañ yiriz

2.8.2. Kelime İçinde Ötümlüleşme

k>g

en *esgisini* onu bilirim de babam *doġsan* iki yaşında. yoġ yoġ; *begmezi* de üzümü getiriñ, çığnañ, ondan keri şiine *toPrağını* çalan; atmış beş. *segsen* üç. Hanım; onu *begmez* yapardıḳ. *istiglal marşı* söylerdik

ḳ>ġ-ğ

daşın altına demiş nahıl *çıġtın;* iki daşın üstüne oynardıḳ. *deliġanlılar* felā evel çoġ oynardıḳ; menemenden getirdiğim *darağın* birini getirivér; *sütcü* yoğ udu; *ġaşığa* yumurta ġoyarlardı

t>d

dayın *muhdar ıdı*

p>m

içine *ısmanaḳ*, şó, şu, ne idiyse.

2.8.3. Kelime Sonunda Ötümlüleşme

ḳ>ġ

en esgisini onu bilirim de babam doġsan iki yaşında. *yoġ yoġ;* ġaynadırdıḲ *ġurudurduġ* ġuru üzümü yirdik; *çoġ* oldu ya; davarcılıḳ yaPmadıḲ, hē ineğe *baḲtıġ*. tabī; anamız yaparmış evel. *yaPmadıġ*; *soġ* demiş, o da *soġ* demiş; *ufaġ* tefeg bişiler doḳur umuş; iki *daşın* üstüne oynardıḳ. deliğanlılar felā evel *çoġ* oynardıḳ.

k>g

fırçe ile küreg ile döndürüler; siz torna dirsiniz ġalebe *seramig* cinsine de burda daraġ bu; *çökeleg* yaparız; *yimeg* yiyelimin; ufaġ *tefeg* bişiler doḳurumuş; ġaracahisar. ne *yörüg? yörüg yörüg*; zabaha ġadar *peg* üyümeñ yani.

t>d

istanbulda *dörd* oğlan; işte şindi *avrad* ister.

2.9. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerlerini ötümsüz ünsüzlere bırakması olayına ötümsüzleşme denir. Bozkır ağzında bu ses olayı seyrek olarak görülmektedir.

b>p

hem *aPdest* alırlar

d>t

bi ton *taha* kömür *taha* baharın aldım.

Tencere kelimesinde ise kelime başında ötümsüz ünsüzler arasında bir *t>ç* değişmesi olmuştur: bir ġaşıġ şi ġatañ *çencereye* göre

2.10. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

-ñ-, -n->-ğ-

-ñ-, -n->ğ değişmesi ñ damak ünsüzünün sızılaşması sonucu oluşan bir değişmedir**.** Türkçenin tarihî seyri içinde ñ ünsüzünün çeşitli nedenlerle yerini n, g, ğ, v, y ünsüzlerine bıraktığı veya eridiği gerek tarihî metinlerden gerekse lehçe ve ağızlardan takip edilebilmektedir. Bu değişmeler içinde en yaygınları ñ>n, ñ>g>ğ ve ñ>ğ değişmeleridir. Orhun Yazıtlarında görülen edgüg>edgüñ, bungug>bungun, öltüg>öltüñ kullanımları bu değişimin ilk örneklerini teşkil eder (Karahan 2011: 375). Bu değişimin Anadolu ağızlarında örneklerinin olduğunu Ahmet Caferoğlu ve Leyla Karahan yaptıkları çalışmalarla ortaya koymuşlardır: Caferoğlu; Erzincan (gögül), Ordu (doğuz), Balıkesir (yalgız), Uşak (sağa); Karahan ise bu değişmenin kısmen Orta Anadolu'da (bağa, yegitden, *öğüne*, değiz, puğar vb.) daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu (öğüne, dügürcü, *öğüne*, yalağuz, yapsağız vb.) ile Doğu Karadeniz bölgesinde (soğra, yalağuz, oğune, bağa, sağa, vb.) görüldüğünü ifade etmiştir (Karahan 2011: 375; Yücel 2009: 865-882).

Bu ses değişimin Bozkır ağzında tespit edilen örnekleri şunlardır: *öğde* saten havayı aldırmasaḳ biraz salladığımızda, o ġazı çıḳasıya; *öğceden* biz bunları giyerdig; başa kim *öğde* varabilecek yarış yaparlardı. kim *öğde* varırsa onu ödüllendirilerdi; bizim evin *öğündeydi*; davılla zurnayla düğünü *öğünde*.

-m->-n-

şindi ġazana bir süT ġorduḳ; *şindi* şunun bŏyüğü varıdı

-h->-y-

ġayfelti yapayın mı?

f->h-

Fırın kelimesinin *hurun, furun, fırın* şekilleri tespit edilmiştir.

bunlar eveli *hurunlarıñ* önüne; herkezin *hurunuñ* öñünde varıdı

-s>-ş

onların yimeği iyi olurdu da şindik boşlayıvirdi *herkeş*; bakşana gurudu *herkeş* bakmadı; *herkeş* üzüm begmezini elmasını verecekler; ben geldim, *herkeş* işçi oldu.

-v->-w-

şó gördüğün, bütün şó gördüğün mewkü; evel benim babam *awcuy_udu*; hepine giderdi; *awcular_ıdı*. abilerini de *awcuydı*, giderlerdi.

-f->-v-

git git ekini *vila* "filan" işlemeyivirdik; çukurgavağı *vila* bilmeyom ben

Aşağıdaki örnekte ise v>f değişmesi olmamıştır:

şu saçını duTduğu gibi *övkesinden* (öbke >öwke>övke>öfke)

-v->-f-

gayfelti yapayın mı?

SONUÇ

Bu çalışmada veriler Bozkır'a bağlı Yeniköy, Dere, Çat (Çağlayan), Sorkun, Karacahisar köylerinden derlenmiştir. Elde edilen verilere göre Bozkır ağzı hakkında şunları söylemek mümkündür:

1. Bozkır ağzında en dikkat çeken hususlardan biri kapalı e'nin bolca kullanılmasıdır. e-i arasında bir ses olan kapalı e, bölge ağzında genellikle Türkçe kelimelerin ilk hecesinde görülen bir ses olup i'leşme temayülündedir: *déyi, dériz, démezler, éderiz, éderiz, démin, yére gédecen, éyiyim éyiyim* vb.

2. Bozkır ağzında ses ve hece kaynaşması sonucu oluşan ikincil uzun ünlüler bulunmaktadır: *āşam, duruķā, şī değil, güdüvirīdi, bişirīdik, zīnep, aşşā, nerde görecēñ,* olasıya *yāndaydım, dēğmenden, bayā* vb.

3. Bozkır ağzında kalınlık-incelik uyumunun ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla standart Türkçedekinden ileri olduğu belirlenmiştir*: yanlardaķı, suy_ula muy_ula, yoğ_udu bizde, hangını, varıķana, yatırıdık, toplarķana, yoğ_udu, nişanlılıyķā, fasılya, garamandağı, gonyadağınlar, haydı, sahıbını gördü mü, önünde bahça var, hangısı hangısını üterse dij. biribirini hangısı yıķarsa; sapan biz de yoK da pulluK omar_ağan da var, fırçe_ile küreg_ile, yasaķ iden ya nabacan da* vb.

4. Bozkır ağzında damak n'si (ñ) ikinci tekil ve çoğul şahıslarda ve bazı kelime bünyelerinde kullanılmaktadır: *hazır alıñ, sağoluñ, haydiñ, zabağıla gaķañ, bile bilmeñ, buyur,*

oturuñ, ġardaşım buyruñ, kölgeye ġoñ, seyirci diñlerdi, yalıñız, añladıviridi, añarı şöyle şu ġavaḳlardan añarı vb.

5. Bozkır ağzında ḳ/ġ ve k/g değişimin yaygın olduğu görülmüştür. Bu değişimi kelimenin başında, içinde ve sonunda görmek mümkündür: *zabağıla ġaḳañ, ġardaşım, kölgeye ġoñ, ġavaḳlardan añarı, acıġ işte, herkes ġaçar giderdi, başlıġ parası, eKmeg dökürler, ġuzum, ufaġ bi harmanıdı, salçasını ġavırırız, ġoruz, ısıcaḳça egmeğimizi, bir esgilik bilirin* vb.

6. Bozkır ağzında özellikle kelime başında standart Türkçede s ile başlayan bazı kelimelerin düzenli olarak ötümlü karşılığı olan z ile telaffuz edildiği tespit edilmiştir: *zabahı bulurdum, aġşam zabah, zobayı, ondan zonra, bazlamayı da zobada, zonra, zobada şuraya ġurarız* vb.

7. Bozkır ağzında, standart Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalan birçok kelimenin yuvarlak ünlüsünün düzleştirilerek uyuma sokulduğu gözlemlenmiştir: *çıbığı, hamır, armıda, havızı, tavıḳların, bir avıç üzüm, ġontrula, çamırı, ġavırıdıḳ, moturlarılan, doġtura yavrım* vb.

8. Bozkır ağzında kelime başında, içinde ve sonunda bazı kelimelerde ünlü türemesi görülmüştür. l ve r ünsüzleri ile başlayan bazı kelimelerin başında ünlü türemesi tespit edilmiştir: *ırasıḳ hoca, ilaf, ileğende, ilazıma.* Kelime içi ve sonunda da ünlü türemesi görülür: *azıcıġ, amıcam*; *varıḳana.*

9. *Isıcak* ve *yalıñız* kelimelerinin ünlülüleri korunmuştur: *ısıcaḳça egmeğimizi, yalıñız, şindi yalıñız.*

10. Bozkır ağzında göçüşme örneklerine rastlanmıştır: *çölmeg* işi, *çölmegçilig* **é**yiydi, *tufranlarımız* varıdı, *şavlar* dirdig, ġıl *şavlar,* yün *şavlar.*

11. Yöre ağzında vurgu ve tonlama amaçlı ünsüz ikizleşmesi örneklerini görmek mümkündür: *eşşeğe, güccüglerimizden, aşşada, güccüğü, aşşağı, çellig.* Benzeşme sonucu oluşan ikizleşme örneklerine de rastlanır: *ġayınna "kayınla", düğünnerde, yabannar, yabannarı.*

12. Yöre ağzında genelde bir kurala bağlanmayan ünlü ve ünsüz değişmelerine rastlanmaktadır. Bu tür kelimelerin hem standart Türkçede kullanılan şekilleri hem de yöre ağzında ses değişikliğine uğramış şekilleri iç içe kullanılmaktadır. Bu durum yöre ağzının standart

Türkçeye doğru bir gelişme gösterdiğinin ispatıdır: *şindi ġazana, şindi, ġayfelti, eveli hurunlarıñ, herkeş, nahıl yapañ, şó gördüğün övkesinden, ekini vila işlemeyivirdik, maf itti ortalığı maf itti.*

13. Bozkır ağzında Oğuz-Türkmen ağzı özelliği olan –ñ-/-n->-ğ- değişmesi bir kelimede tespit edilmiştir. *öğde saten havayı aldırmasaḳ biraz salladığımızda, o ġazı çıḳasıya, öğceden biz bunları giyerdig, başa kim öğde varabilecek yarış yaparlardı. kim öğde varırsa onu ödüllendirilerdi, bizim evin öğündeydi, davılla zurnayla düğünü öğünde.*

Sonuç olarak, bu çalışmada tespit edilen dil hususiyetleri Bozkır'a bağlı Çağlayan, Dere, Karacahisar ve Yeniköy'den derlenmiştir. Bölgede yapılacak daha genel çalışmalarda daha farklı dil verilerine de ulaşmak mümkün olabilecektir. Şimdiye kadar Konya ilinin genel bir ağız haritası çıkarılmamıştır. Gelişen ve değişen dünyada yerel söz varlıkları, fonetik ve morfolojik yapılar yazılı ve görsel iletişimin artmasıyla hızla yok olmakta ve tek tipleşmektedir. Bundan dolayı dillerin yerel söz varlıklarının fonetik ve morfolojik, semantik özelliklerinin tespit edilerek bir an önce çıkarılması, kayıt altına alınması elzemdir.

	Kaynak şahıs	**Yaş**	**Köy**
1	Zekiye Üstün	58	Çağlayan Köyü
2	Ömer Üstün	67	Çağlayan Köyü
3	Ayşe Üstün	66	Çağlayan Köyü
4	Zekiye El	80	Dere Köyü
5	Havva Dumru	60	Dere Köyü
6	Havva Çelik	82	Karacahisar Köyü
7	Hüseyin Tekin	83	Karacahisar Köyü
8	Nursel Ay	50	Yeniköy
9	Sıddık Çiçek	65	Yeniköy
10	Ayşe Durmaz	65	Yeniköy
11	Zeynep Kaya	76	Yeniköy
12	Mehmet Ay	80	Yeniköy
13	Ahmet Çelik	85	Yeniköy

Örnek Metinler

buğday. hayvanlan ekerdik. sonra motura döndük. şindi de motur ulan ékerler ġāri. biz boşadıḳ ġāri. arpa ékerdik, buğday ékerdik, nohut ékerdik. başḳa ne ékecen burda. dağlıḳ burası yo. şu ġarşıdağı bağlar hepsi bizimdi, ġurudu. deperlerdi, begmez ġaynadırlardı. vala işte ona

göre on beş yirmi batman yanı yedi kilo oḳġaya bi batmā dirlerdi. o da şindi ġurudu gitti bağlar. ġaynatmayız. hiç bişe yoḳ.

he düğünner mi? aynı bȭle. çalġıcı getirilerdi. şindi boyuna çalġıcı getiriler. çalġıylan o şīder. yah. e? bilemem. ne bileyin oğlum geçmişini. yo geçmişini bilemen. tabī ne vaḳıT o̲luyor. segsen beş yaşındayın. o yaştan beri bunu biliyoz işte başḳa. he: laġabı öyleymiş. bura yiniköy déyivirmişler. öyle at taġmışlar. şindi şurda bi suyumuz var, şurda. sarı e̲lin diyorlar. o da eski sarı e̲lin déyi neye dédiler işte orasını bilmeyeceğin orayı bilemeyeceğin. tā evel bi sararlar varmış tā yörük burda otururmuş. ona sararlar dirler imiş. şu var burda vaḳat tabī o yörüKler geldi, geçti, giTTi. benim anamın dedesi yörüg o̲ğlu. baḳ hesab i̲t. babası hafız. burda tefig hoca var ı̲dı tanın mıydı? ha benim öz dayım o işte. ha öz dayım o tefiġ hoca öz dayım. muammer var ı̲dı o da öz dayım. yaḳın ı̲dı. ha ha tamam. orada bunların… (**Ahmet Çelik, 85, Yeniköy Köyü)**

yo. benim aġlım irdi ireli yeniköy bura. eski eskiyi bilmen. benim aġlım. ben segsen segsen yaşındayın aġlım irdi ireli yeniköy ġonmuş bu değişmedi köyün adı. hiç ondan keri efendim biz segsende ben bu köyde muhtarlıḳ yaptım segsende. doġsan dörde ġadar. ondan keri ġayb i̲ttik işte. düğünler olurdun eskiden. eskiden mesela arab yaparlardın, gelin yaparlardın ġoca yaparlardın. ondan keri efendim mesela … şu armıt gibi yire bi tahta yahut bir desti dikerlerdin. silah atarlardın. onu yıġmadıġdan keri çekilmezlerdin. ondan keri taġ tuġ, taġ tuġ. işte eskiler böyle yéğen. **(Mehmet Ay, 80, Yeniköy)**

şéy getireyin mi? ġayfelti yapayın mı? ebeye allah izin virirse birazdan gédeceğin. yattığı yére gédecen. éyiyim éyiyim. ne köyün ġuruluşu ya, ben gendi guruluşumu bildiğin yoḳ ki köyün ġuruluşunu bilsem. işde adamı buldunuz geldiniz? o zaman manavġatda bişi mi varıdı ya. iki murtuyla ondan sonracıma buynuzu olurdu ya bişi mi olurdu. ordan deveyle gelirler, burda işde ġumpir, ufaġ tefeg ne varısa, begmez megmez, üzüm müzüm bulurlar, giderlerdi. babam da bura̲a gelmiş de, annesiyle gelmiş. annesi şī doḳur u̲muş. annesi şī doḳur u̲muş, ġolon molon doḳur u̲muş, ufaġ tefeg bişiler doḳur u̲muş. yün atarmış. o zaman da burlarda ġoyun moyun, şī çoğ u̲du ya. bura̲a gelmişler. burda anamı almış. başḳa avrat bulamadı mıydı ne bileyin. anamı aldı da ben meydana geldim. başḳa yerlerde gitse ne vardı. ġaracahisar. ne yörüg? yörüg yörüg ben varım ya. benim gibi bir adam çıḳār mı? **(Hüseyin Tekin, 83, Karacahisar Köyü)**

evēl bi adam varımış gülüm. iki adam varımış. aydına gitmiş. aydına gétmişler. aydından gelirke biri para ġazanmış, biri ġazanamamış biliyoñ mu gülüm. şey demiş, ben seni öldürecēñ

démiş para ġazanamayan ġazanana. şéy demiş, öldürme démiş gülüm. öldürme beni démiş. çocuğum var, hanımım var démiş. yoḴ démiş, ben seni öldürüP paranı alacāñ démiş, öldürmüş. öldür‿üsen beni démiş, çaltı dikenleri haber vérir démiş ay gülüm. ġayri o adamı öldürmüş, ġarısını almış. sene geçtig keri mi ne olduğunda… seneler geçmiş çora çocuğa ġarışmışlar gülüm. ondan keri şéy demişler. bī çaltı dikeni gelmiş ġadının öğünden, şöyle döner‿imiş, vızır vızır éder‿imiş. vızır vızır éder‿imiş şurda, şöyle döner‿imiş ġadının öğünde. bu ne hikmet demiş, neyi böyle böyle démiş‿imiş. şéy démiş, ben démiş senin gocanı öldürdüm de démiş, haber veri çaldı dikenleri démiş. ġaç sene öğce demiş. hemen birden boşamış, ayrılmış, boşanmış, ayrılmış gülüm be:. duyduñ mu sen? **(Zekiye El, 80, Dere Köyü)**

şimdi bunların çeşitleri… bazı yérde testi dir onu, bardaḳ dir, bizim burda da boduç dir. ne? o dibek. ona adı üstünde dibeg‿o. yoḳ. o toḳmaġ, onun‿ula ezilir zaten. başḳa bir adı yoḳ onun. tamam toḳu işte, toḳu işte. o başḳa… toḳu toḳu işte. toġmaḳ dinir ġaba türkçesi işte. başḳa bir şī değil. diyen yérlerde var da bizim burda toġmaḳ dirler. e tabi her köyün bī şivesi olur, o şivesine göre işte. bazı yér ġaba şive, bazısı daha ince. buyur, oturuñ, ġardaşım buyruñ. **(Ömer Üstün, 67, Çağlayan Köyü)**

şöyle de bī çöp alırız yanımıza. bu da varyana, öğde saten havayı aldırmasaḳ biraz salladığımızda, o ġazı çıḳasıya. değilse burdan burdan patlar. ġazı çıḳasıya burayı biraz sallar, burayı bir açarız. sallar biraz biraz…onun şéyine geldi miydi, şöyle bī çöpümüz olur, çöpü batırıyız. çöpe şöyle batırdığımızda, yağ bulaşı başladığında şöyle baḳarız, biliriz. ondan keri baḴtıḴ yağ olup gelir ġaldırı döker, üzerinde yapardıḳ. işte. **(Zekiye Üstün, 66, Çağlayan Köyü)**

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU, Tahsin (1980), "Anadolu ve Rumeli Ağızları", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., C. I, s. 132-134.

CAFEROĞLU, Ahmet (1946), "Anadolu Dialektolojisine Dair Bir Deneme", Türk Dili – Belleten, S. 6-7 (1946), s. 561-568.

; (1955), "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY-Belleten, 1955, TDK Yay., Ankara, s. 1-7.

; (1958), "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara s. 1-11.

; (1959), "Die Anatolishen und Rumelishen Dialekte", Fundamenta, C. I, s. 239-260.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2002), Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi, TDK Yay., Ankara.

ERDEM, Mehmet Dursun – GÜL, Münteha (2006), "Kapalı e (é) sesi Bağlamında eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", Karadeniz Araştırmaları, S. 11, s. 111-148.

ERGİN, Muharrem (2003), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1978), Erzurum İli Ağızları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

GÜLENSOY, Tuncer – ALKAYA, Ercan (2003), Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2002), Uşak İli Ağızları, TDK Yay., Ankara.

KARAHAN, Leyla (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara.

; (2011), "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının En Eski Kaynaklarından Biri Gramer Kitapları", Turkish Studies, 6/1 Winter, s. 35-40.

KOCAOĞLU, Timur (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi", Türk Kültürü, S.483-484, Ankara, Temmuz-Ağustos 2003, s. 266-281.

KORKMAZ, Zeynep (1994), Güney-batı Anadolu Ağızları, TDK Yay., Ankara.

; (2009), "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Dil Özellikleri-Etnik Yapı Bağlantısı ve Beklentilerimiz", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, TDK Yay., Ankara, s. 467-473.

KÜÇÜKBALLI, Fatih Numan-YASTI (2015), Mehmet, "Sarayönü Türkmen ve Yörük Ağızlarının Belirgin Dil Özellikleri", Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu 24-26 Ekim 2014, Konya, s. 453-484.

ÖZKAN, Nevzat (2013), "Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi Ünlüler", Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 1, s. 1-27.

SAĞIR, Mukim (1997), "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 377-390.

; (1997a), "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara, s. 391-409.

YANAR, Bayram (2015), Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağzı Çalışması, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Konya.

YAVUZ, Orhan (1991), "Türkçede Kapalı E", SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 6, Konya, s. 271-306.

YÜCEL, Bilal (2009), "Türkiye'deki Göçmen Ağızlarında Görülen Kıpçak Lehçelerine Özgü ñ / G Değişmesinin Sınırları Üzerine", Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 25-30 Mart 2008, Şanlıurfa, TDK Yay., Ankara, s. 865-883.

"YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ" BAĞLAMINDA BOZKIRLI MİTHAT ARI, SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİNE KATKISI VE BİR ÖNERİ

Aziz AYVA *

GİRİŞ

Somut Olmayan Kültürel Miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen **SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS** sözleşmesine göre korunması kabul edilen ürün ve uygulamalar üç başlık altında değerlendirilmiştir.

1. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi

2. Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

3. En İyi Uygulama Örnekleri Listesi

UNESCO Dünya Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde 2011 yılı sonu itibariyle toplam 267 varlık yer almaktadır. Ülkemiz, ***Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü***'nün sorumluluğu altında yürütülen çalışmalar neticesinde bugüne kadar

* Yrd. Doç. Dr. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi / azizayva@konya.edu.tr.*

dünya miras listesine **dokuz** varlığımızın (uygulama, ritüel, tören) alınmasını sağlamıştır. UNESCO'nun koruma altına aldığı bu değerlerimiz ve tarihleri şöyledir: ***Meddahlık Geleneği, Mevlevî Sema Törenleri*** (2008); ***Nevruz, Karagöz, Âşıklık Geleneği*** (2009), ***Geleneksel Sohbet Toplantıları, Alevi-Bektaşi Ritüeli Semahlar, Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali*** (2010), ***Geleneksel Tören Keşkeği*** (2011).

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerinin taşıyıcıları olan "yaşayan insan hazineleri" kavramı etrafında da belirli kriterleri sağlayan kişiler koruma listelerine alınmışlardır.

Yaşayan İnsan Hazineleri, *Somut Olmayan Kültürel Miras*ın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatır. Yaşayan İnsan Hazineleri uluslar arası şu kriterlere göre belirlenmiştir:

- Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
- Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
- Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
- Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
- Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adamışlığı,
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (bir çırak yetiştirmiş olması).

Türkiye, 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'*la bu sürece dâhil olmuş ve 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmek üzere 14.05.2009 tarihli ve 94626 sayılı bir yönerge kabul edilmiş ve bu yolda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu Yönerge'nin amacı, "***Somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının tespiti, değerlendirilmesi, belirli ölçütlere sahip olanların Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne kayıt edilmesi, üretimlerinin teşvik edilmesi ile geleneksel kültürün yaşatılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir."*** denilmektedir. Yönergede, somut olmayan kültürel mirasın kapsama alanı şöyle belirlenmiştir:

1. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),

2. Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),

3. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, Nevruz, vb. kutlamalar),

4. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),

5. El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi).

Yönerge, Bakanlıkça 24.04.2014 tarihinde kaldırılmıştır.

Bu bağlamda; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008 yılı için; Âşık Şeref TAŞLIOVA'yı, Karagöz Sanatçısı Metin ÖZLEN'i, Karagöz Sanatçısı Orhan KURT'u, Karagöz Sanatçısı Tacettin DİKER'i, Kispet Ustası İrfan ŞAHİN, Ahşap Baskı-Yazma Ustası Cemil KIZILKAYA, Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı Hayri DEV'i, Dokumacı ve Doğal Boyamacı Emine KARADAYI, Nazar Boncuğu Ustası Mahmut SUR, Dilli-Dilsiz Kaval Yapımcısı ve İcracısı Yaşar GÜÇ, Taş Ustası Tahsin KALENDER, Hüsn ü Hat Sanatçısı Hasan Çelebi, Mahallî Sanatçı, Ozan Neşet ERTAŞ, Bağlama Yapımcısı Bekir TEKELİ, Klâsik Kitap Yapımcısı Uğur DERMAN, Çini Sanatçısı Mehmet GÜRSOY, Ebru Sanatçısı Fuat BAŞAR, Zakir Veli AYKUT (Dertli Dîvânî), Keçe Ustası Mehmet GİRGİÇ'i ve Çini Ustası Sıtkı OLÇAr'ı ***Somut Olmayan Kültürel Miras***'ın taşıyıcıları ve icracıları olarak ***Yaşayan İnsan Hazinesi*** olarak değerlendirmiş ve ödüllendirmiştir.

Bu yazımızda; yönergedeki somut olmayan kültürel mirasın kapsama alanına göre birinci madde etrafında değerlendirebileceğimiz halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri için önemli bir kaynak şahıs olan Mithat ARI'yı tanıtmak ve belleğindeki çok sayıdaki sözlü kültür ürünlerinin envanterini vermek istiyoruz. Öncelikle kaynak kişimizin biyografisini verelim:

Mithat ARI

15.03.1949 tarihinde Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı, şimdilerdeki adı Küçükhisarlık olan, Mürüvvetli (sonra Yazılıyurt) köyünde doğmuştur. Babasının adı

Hüseyin, annesinin adı Havva'dır. Hüseyin Bey çiftçidir. Havva Hanım ise ev hanımıdır. Kaynak kişimiz Mithat Arı'ya, 1948 yılında Tepelice Yaylası Haydarı Dağı'nda kaza ile vurulup ölen babasının dayısı Mustafa Vural'ın (Yağır Mustafa) oğlunun adı verilmiştir.

Ailenin Mithat'tan başka dördü büyüğü, ikisi küçüğü olmak üzere altı çocuğu daha vardır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan tipik bir Türkmen (Bozkır ve çevresinde Türkmen tabiri yerine ***dağlı*** kavramı kullanılmaktadır.) ailesi olarak geçimlerini kendileri temin ederdi; ihtiyaç fazlası üretimlerini de civar köylerde satarlardı. Bağcılık yörede önemli bir geçim kaynağı olduğundan kaynak kişimiz Mithat Arı'nın ailesi de bağcılıkla meşgul olmuştur.

Kış aylarında köyün erkekleri üç dört ay süreyle Ege Bölgesi'ne çalışmaya giderlerdi. Bu çalışma yörede ***"Aydın'a gitme"*** şeklinde ifade edilir. Yine pamuk çapası zamanında Çukurova ve Ege Bölgeleri'ne de çalışmaya gidilmektedir. Mithat Arı'nın ailesi de bu şekilde ***dış kazanç*** sağlayarak aile bütçesine katkı sağlamaktaydı.

Çocukluk döneminde ailesine ***oğlak, kuzu güdüp*** getir götür işlerinde çalışarak katkı sağlamış, sonrasında çobanlık yapmış ve ***çift çubuk*** yardımlarında bulunmuştur.

Eğitimine, yedi yaşında gittiği köyündeki ilkokulda başlamış; on bir yaşında da eğitiminin devamı için köyünden 11 km. uzaklıktaki Bozkır'a yerleşmiştir. O günlerle ilgili hatıralarını kaynak kişimiz şöyle ifade etmektedir: *"11 yaşımda iken babamla, eşeğimize yüklediğimiz çula sarılı bir yorgan, ince bir yatak, biraz bulgur, biraz patates, azıcık yağ, bir sepet üzümle, vb. köye 13 km. uzaklıkta olan Bozkır'a ortaokulda okumaya geldim. Tek odalı ahırdan bozma bir eve yerleştik. Bir de gaz ocağı aldık. Bir şişe gaz yağı ve ispirto aldık. Babam köye döndü. Ben tek başına bu tek odalı evde kaldım. İlk defa elektriği orada gördüm. Köyümüzden getirdiğimiz yiyecekleri pişirerek mahalle çeşmesinden su doldurarak kendi başımın çaresine bakıyordum. Sabah erken kalkıp okula gidiyordum. Bu şartlarda ortaokulu bitirdim."*

Bozkırda ortaokul eğitimini başarıyla tamamlayıp kazandığı sınav sonucu eğitimine Beyşehir Lisesi'nde devam etmiştir. Maddî zorluklar içerisinde sürdürdüğü eğitimine ailesinin ekonomik durumunun elvermeyişi sebebiyle liseden sonra devam edememiştir. Bu süreçten bir süre sonra vekil öğretmenliği yapmıştır.

Aksu (Antalya) İlköğretmen Okulu'nda fark derslerini vererek ilkokul öğretmeni olmuştur. İlkokul öğretmenliği yaparken dışarıdan Diyarbakır Eğitim Enstitüsü Türkçe

bölümünü bitirmiştir. Antalya, Konya ve İstanbul'da 15 yıl ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Bozkır'da 4 yıl Halk Eğitim Merkezi müdürlüğü yapmıştır. Ayrıca Konya ve İstanbul'da 8 yıl süreyle ortaokul ve lise öğretmenliği yapmıştır. 27 yıllık memuriyet hayatından sonra emekli olmuştur.

İstanbul'da vergi mükellefi olarak 6 yıl boyunca kemer imalatı ile uğraşmıştır. Öğretmenlik dışında; çobanlık, çiftçilik, bahçecilik, seyyar satıcılık, pazarlamacılık, arıcılık, dernekçilik, kooperatifçilik, emlakçılık gibi çok çeşitli meslek kollarında çalışmıştır.

Şu an Konya merkezde ikâmet etmekte olup zaman zaman kültürel çalışmaları dolayısıyla Bozkır'a gitmektedir. Kendi ifadelerine göre ***"doğup büyüdüğü köyüne ve bölgesine"*** vefa borcu olarak Bozkır'ın maddî ve manevî kültür unsurlarını gelecek kuşaklara aktarmaya çalışmaktadır.

Bu tür çalışmaları bugün 600 sayfayı bulan bir kitap hacmine ulaşmıştır. Ekonomik sebeplerden dolayı bu çalışmalarını kitaplaştıramamıştır. Şimdilerde üniversiteden öğretim üyeleri (Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA, Arş. Gör. Fatih Numan KÜÇÜKBALLI, vb.) Mithat Arı'nın arşivinde bulunan ***somut olmayan kültürel miras*** kapsamındaki ürünler üzerinde çalışmaktadırlar. Onun arşivinde bulunan malzemeleri;

-Bozkır ağzından topladığı 2500'ün üzerinde kelime, deyim, atasözü vb.

-Bozkır folkloruyla ilgili (gelenek görenek) çok sayıda görsel malzeme

-Bozkır yöresine ait 600'ün üzerinde mahallî fıkra

-Bozkır Halk edebiyatıyla ilgili yüzlerce sayfa yazılı materyal

-Bozkır yöresine ait tabirler, mahallî söyleyişler vb. şeklinde sınıflandırabiliriz.

Mithat Arı, belleğindeki bu sözlü kültür ürünlerini hiçbir karşılık beklemeden sadece adını zikretmeleri karşılığında ilgililere vermek ve böylece bu kültürel miras değerlerini gelecek kuşaklara aktarılmasına kaynaklık etmek istemektedir.

MİTHAT ARI'NIN SÖZLÜ KÜLTÜR ARŞİVİNDEN ÖRNEKLER

A. FIKRALAR

Taş Kuşlara Dokunursa

Mithat Arı, yaz aylarında bahçe işleriyle uğraşır. Oğlu Memiş ile bahçede dolaşırken kirazların erdiğini görürler. Eren kirazları saksağanlar, serçeler, kargalar yemektedir.

Babası oğluna: "Oğlum bir kuş sapanı alalım da kuşlara taş at, kuşlar kaçsın!" der.

Oğlu: "İyi de baba attığım taşlar, kuşlara dokunup yaralanırlarsa ne olacak?" der.

Bozkır Pekmezi mi Sandın?

Noter Fuat Özkut'a birgün komşusu Bozkır'lı Avukat Nazif Göksu gelir. "Hastayım, her tarafım titriyor ne yapayım?" der.

Noter, "Aç karnına bir kadeh konyak iç bir şeyin kalmaz!" der.

Nazif Göksu eve döner. Kadeh dedikleri kulplu koskocaman bardağa konyak doldurup bir dikişte içer.

Az sonra Fuat Bey'in kapısı çalınır. Nazif Göksu'nun çocukları bağrışarak,

"Aman, Fuat Amca, babamız ölüyor yetiş!" derler.

Fuat Bey, koşa koşa gider bakar, komşusu yerde kıvranıp duruyor. Sorar,

"Ne oldu sana?"

Nazif Göksu, kulplu kocaman bardakla konyak şişesini gösterir.

Fuat Bey işi anlar, lafı yapıştırır.

"Ulan, konyağı Bozkır pekmezi mi sandın?" der.

Ferfene

Ferfene, akran kişilerin masraflarına katılarak birlikte yiyip içmeleri sohbet ederek hoşça vakit geçirmeleri anlamında bir gelenektir.

Bozkır Taşbaşı Köyü'nden Sıraç Bey anlattı:

Köylüleri, ***ferfene*** yapmak için bir arkadaşlarını görevlendirmişler.

Adam tavuk alıp pişirmiş. Tahin, pekmez, un alıp helva yaptırmış. Yemişler, içmişler, konuşmuşlar. Dağılacakları zaman görevli kişi masrafları toplamak için kapıya durarak çıkandan beş kuruş alıyormuş. İçlerinden biri,

"Yahu! demiş. Sen herkesten beş kuruş alıyorsun. Zaten tümüne beş kuruş masraf ettin. Bu nasıl iş? Görevli:

"Efe senin aklın erdi. Sen geç!" demiş.

Kayna Gidinin Pazarı

Cuma günleri Bozkır'a pazar kurulur. Bozkır'ın tüm köyleri, Hadim köyleri, yaz aylarında yaylalara göçen yörükler (Alanya, Manavgat, vb. köyleri) bütün ihtiyaçlarını

bu pazardan karşılarlar. Ürünlerini bu pazarda satarlar. Bu nedenle pazar çok kalabalık olur.

Vaktiyle Alanyalı bir yörük Bozkır pazarına gelir. Pazarda dolaşırken bir çuvaldız bulur. Pazar çok kalabalıktır. Bu kargaşanın nedeninin bulduğu çuvaldızın aranması sanır. "Bende bulurlar da elimden alırlar." diye yörük hızla pazarı terk eder.

O sıcakta Üçpınar yolundaki Akyokuş'un tepesine kadar arkasına bakmadan çıkar. Kendisini bulamayacaklarından emin olunca tepeden pazara bakar. Pazarın kalabalıklığının ve kargaşanın devam ettiğini görünce hâlâ çuvaldızı aradıklarını sanıp şöyle der:

"Kayna gidinin pazarı kayna. Çuvaldızı bulan buldu!"

Babuççu Pazarlığı

Bozkır Üçpınar Kasabası Babuççu Mahallesi halkı pazarlık yapması ile ünlüdür. Alacağı her şeyi pazarlık yaparak alır. Aldanmak onların yaşantılarında yoktur.

Babuççulu Bozkır pazarına gelir. Leblebiciye fiyat sorar. Satıcı sağlam leblebi 16 kuruş, kırık leblebi 12 kuruş der. Babuççulu sağlam leblebiye 11 kuruş fiyat verir. Satıcının elini tutar, salmaz. Satıcı olmaz diye dirense de o elini bırakmaz. Uzun bir pazarlıktan sonra sağlam leblebiyi 11 kuruştan alır.

Başka bir müşteri gelip fiyat sorar. Satıcı, "Babuççulu isen 11 kuruş, değilsen 16 kuruş." der.

Hasan Koca Tarlasına Ver

Bozkır Yazdamı Köyü'nden Hasan Koca'nın Türbeler mevkiinde büyükçe bir tarlası vardır. Tarlasını ekmiş. Ekinlerin yağmur istediği mevsimde yağmur yağmaya başlamış. Hasan Koca ellerini açmış, "Allah'ım! Hasan Koca tarlasına çok ver!" diye dua ediyormuş.

Yağmur hızlanmış, arkasından dolu yağmaya başlamış. Dolu sabaha kadar yağmış. Hasan Kocanın tarlasında sağlam ürün kalmamış. Yağış devam ederken bir yandan da şimşek çakıyormuş.

Hasan Koca şimşek çaktıkça:

"Tarlada b…k mu kaldı da çakmağını çakıp bakıp durun!" demiş.

Ben İnceltirim O Kalınlaştırır!

Bozkır'ın köylerinden, mesleği hırsızlık olan biri camiden kilim çalmakla suçlanır. Mahkemelik olur. Birkaç kere mahkemeye çıkar. Duruşmanın birinde hâkim, "Senin suçun ne idi?" diye sorar.

Hırsız:

"İnce iş Hâkim Beğ!" diye cevap verir.

Hâkim:

"Hatırladım, camiden kilim çalma değil mi?" der.

Hırsız:

"Hâkim Beğ, ben inceltiyorum, sen kalınlaştırıyorsun!" diye hâkime sitem eder.

Bir Allah Nereye Baksın?

Asarlıklı (Hisarlık) Kör Ömer anlatmıştı:

Bozkırlı ova köylerinde üzümünü satmış, çeşme başında dinleniyormuş. Yanına birkaç çocuk gelmiş. İçlerinden birine takılmak istemiş:

Efe, Allah kaç?

"Bir." dayı!

"Oğlum iyi düşün. Bir Allah Aköreni'e mi baksın, Karasenir'e mi baksın, İçeri Çumra'ya mı baksın?" der.

Çocuk:

"O zaman 5-6 tane vardır!" der.

Karaciğerim Bal Vermedi

1968-1975 Yılları arasında Bozkır'da iki köyleri arasında yayla kavgası olur. Bu kavga o kadar büyür ki bir o köyden, iki başka aracı köyden, bir komşu köyden, üç diğer köyden toplam yedi kişi öldürülür. Bu yıllarda yollar kesilip bahçeler kıyılıp köprüler yıkılır. Birçok sıkıntılar çekilir. Anlatacağımız olay, bu yol kesmelerden biri sırasında yaşanır.

Kavgalı taraftan bir gruba yol kesme görevi verilir. İçlerinden biri, "Bu gün durdurduğumuz araçta düşman çıkarsa önüme geçmeyin, vuracağım." der. Bozkır-Hadim

yolunu Güdürüf'te keserler. Bozkır yönünden bir jip gelir, yolda taş yığılı olduğunu görünce durur. Araçtan yolcuları indirirler. Nüfus cüzdanlarına bakarlar. Düşman oldukları köyden dört adam çıkar. Bunları yolun kenarına dizerler. Arkadaşları, "Bana engel olman!" diyene "Haydi bakalım!" derler.

Silahını doğrultur ateş etmez. "Ne oldu?" derler. "Komşular, karaciğerim bal vermedi. koyverin gitsinler!" der.

Öyle de Olur!

Bozkır Ulupınar Köyü'nden Betteş (Halil Şimşek), 1960'lı yıllarda İstanbul'da çalışmaktadır. Galata Köprüsü'nün üzerinde haşere (böcek) ilacı satanları görür. İşportacı bağıra çağıra; "Bitlere, pirelere ve her türlü haşerata karşı DDT!" diye toz haşere ilacı satmaktadır. Kalabalığı görünce "Bunda iyi iş var, ben de satayım." diye karar verir.

Tahtakale'den toz DDT'yi alır. Bir kenarda bağıra çağıra satmaya başlar. Alıcılardan birisi nasıl kullanılacağını sorar.

Betteş anlatır:

"Pireyi yakalayacaksın, gözüne bu tozdan dökeceksin hemen ölür." diye anlatır.

Alıcı:

"Ben pireyi yakaladıktan sonra ilacı ne yapayım, eziveririm." deyince.

Betteş:

"Öyle de olur." der.

Gerezli Yalancı

Gökdere'nin kenarına iki ihtiyar oturmuş, konuşuyorlarmış. O an Yalancı Mehmet hızlıca oradan geçiyormuş. Oturanlar; "Ulan gel, bir yalan söyle de dinleyelim." derler. O da der ki: "Durun yahu, yalan zamanı mı; babam öldü ben Dedemli'ye kefen almaya gidiyorum." demiş. Oradan uzaklaşır, yoluna devam eder.

İhtiyarlar yokuşu bir saat hışt mışt çıkıp Yalancı Mehmet'in babasının evine varırlar. Başınız sağ olsun. Evin hanımı:

"Hayrola emmi!"

"Sizin adam ölmüş ya!"

"Emmi kim söyledi?"

"Sizin oğlan söyledi."

"Emmi, o size yalan söylemiş. Babam tarlada çalışıyor." der.

On Tahtalılı Bir Kör Veli

Eskiden Bozkır köylüleri Aydın'a meyan (piyan) kökü kazmaya gidermiş. İngilizler ilaç sanayinde kullanmak için bu bitki kökünü kazdırırlarmış.

On tane *Tahtalılı* da ilk defa meyan kökü sökmeye Aydın'a gitmiş. Asarlıklılar daha önceden gittikleri için tecrübelilermiş. Akşama kadar söktüklerini akşam tarttırıp satarlarmış.

Asarlıklı Kör Veli, kör hâliyle günde 110 okka söker, on Tahtalılı da 100 okka meyan kökü sökermiş. Bir gün böyle, beş gün böyle bir türlü iş tutturamamışlar.

Etraftan dalga geçmeye başlamışlar. "On Tahtalılı, bir Kör Veli" diye. Bakmışlar olmayacak Tahtalılılar Aydın'ı terk etmiş. ***On Taktalılı Bir Kör Veli*** deyimi bu fıkradan ortaya çıkmıştır.

Armut Ağacı

Çoban, akşam vakti koyun güderken bir armut ağacı görür. Üzerinde o kadar çok armut varmış ki birkaç tanesini yer. Tadını da çok beğenir. Kendi kendine, "Hava kararınca bunları çalayım." der. Sonra da karanlıkta belli olsun diye belinden ip çıkarıp ağaca bağlar. Çobanın bağladığı ipi gören bahçe sahibi ipi armut ağacından çözer ve ceviz ağacına bağlar. Çoban hava kararınca bahçeye gelir. İpi bağladığı ağacı bulur. Armut yemek ister. Ağaçtan bir tane koparır. Ağzına atınca cevizin acısını hisseder, ağzını buruşturur.

"Be mübarek biraz önce bal gibiydin, şimdi karanlığı görünce mi acıdın? Ben en iyisi sabah gelip toplayayım tatlı tatlı." der.

Köfte Ekmek

Yörüğün biri çarşıya gider. Çarşıda dolaşırken canı köfte ekmek yemek ister. "Yolda yerim." diye bohçasına koyar. Dönerken eşeği ile dereyi geçeceği sırada bir kurbağa sesi eşeği ürkütür ve adamın elindeki bohça açılır, köfteler dereye düşer. Yörük, hemen eşekten inip akşam karanlığında el yordamı ile köfteleri aramaya başlar. Eline

kurbağa geçer. Başlar kurbağayı yemeye. Bu arada canı yanan kurbağa başlar vıraklamaya. Kurbağa "Vırak vırak!" dedikçe yörük:

"Vallahi bırakmam! Bırak desen de yiyeceğim, bırak demesen de, o kadar para verdim ben sana." der.

Semer Siparişi

Söğütlü Postacı Mehmet (Tüfekçi), herkes tarafından aranan hoşsohbet birisidir. Arkadaşları ile aralarında geçen şakaları unutmaz, herkese tatlı tatlı anlatır. Dere Kasabası'ndan çok samimi arkadaşı Marangoz Osman bir arkadaşı ile Tüfekçi'ye haber gönderir:

"Bana güzel bir semer yaptırsın."

Haberi alan Tüfekçi, haberi getiren şahsa:

Hay hay! Yaptırayım da yalnız sırtının ölçüsünü göndersin, sonra "Yok büyük olmuş, yok küçük olmuş!" diye itiraz etmesin." der.

Dereli Osman gelen haber üzerine ikinci haberi gönderir:

"Semeri kendi sırtının ölçüsüne göre yaptırsın; küçük de gelse, büyük de gelse kabulümdür." der.

Sana Göre Allah' ı Nerede Bulayım?

Konya Bozkır bölgesinde ***bayır*** adı verilen bir tür toprak çeşidi vardır. Bu toprak kuruyunca sertleşir. Kazma, saban (ilken pulluk) geçmez. Islanınca çamurlaşır içine girilmez. Su tutmaz. Verimi az bir toprak çeşididir.

Tepelice Köyü'nden Ahmet Ağa'nın Küçükhisarlık Köyü Karamor mevkiinde böyle bir tarlası vardır.

Havaların iyi olduğu bir sonbahar günü tarlayı sürüp buğday ekmeye gider. Sabanı kurup, öküzleri ***koşar***. Sürmeye uğraşır. Tarla bayır olduğu için bir türlü saban geçmez. Bırakır gider. Yağmurlar yağar, "Gideyim, şu tarlayı süreyim geleyim." diye gelir. Tarlayı sürme düzenini kurar. Toprağın özelliğinden tarla çamurlaşır. Öküzler yürüyemez, batar. Saban çamurdan çıkmaz.

Ahmet Ağa, bir tarlaya bir gökyüzüne bakar.

Tarlaya doğru döner:

"Sana göre Allah'ı nerede bulayım, hay bilmem nesini ne yaptığımın tarlası…" diye kalayı (küfür) basar.

B. FOLKLOR/HALK BİLİMİ

Kütük Dökme

Ekonomik gücü yerinde olan aileler, ilk oğlan çocuklarına ***kütük döktürür.*** Kütük dökenler kendilerinin veya başkalarının (hırsızlık sayılmaz) ağaçlarını, kütüklerini, büyük odunlarını omuzlayıp getirerek akşamdan sonra yeni doğan oğlanın kapıları önüne yığarlar.

Kütük dökenler buna karşılık babadan; bir davar, helva çekmek için pekmez, vb. yiyecek hediyeler isterler. Ev sahibi de durumuna göre elinde evinde ne varsa verir. Kütük dökenler bu yiyecekleri topluca yerler. Buna ***kütük dökme*** denir.

Koç-Teke Katımı

Kasım ayında koç-teke katımı yapılır. Delikanlılar akşam çanlar, çıngıraklar çalarak, kapılara ucu topuzlu sopalarla vurarak ***tekecik*** toplarlar. Topladıkları unu, bulguru, üzümü satarak davar satın alıp keserler, pişirirler, topluca yerler. Teke katımında şu tekerleme topluca sesli olarak söylenir:

Teke kattım duydunuz mu?
Selâm verdim aldınız mı?
Verenlerin çok olsun,
Vermeyenlerin keçileri kısır kalsın.

Kurt Ağzı Bağlama

Dağda bir mal (koyun, keçi, sığır, at, eşek, vb.) kaybolmuş, dağda kalmışsa ***kurt ağzı bağlatılır***. Bunun için köyde hatırı sayılır, ağzı dualının birine gidilir. Bu bir çakının (açılır kapanır bıçak) dua edilerek, hayvanın kayıp olduğu bölgenin sınırları söylenerek ağzının kapatılması ve çakının ipiyle, kapatılan çakının sıkıca sarılması şeklinde yapılır. Bu arada köyün ileri gelen kişisi birtakım dua veya tekerleme söyler. Canavarın (kurdun) o malı yiyemeyeceğine inanılır. Kurt ağzı bağlayan kişi, mal bulununca bıçağın ağzının açılmasını tembih eder veya yine aynı kişiye açtırılır. Bıçağın

ağzı açılmazsa kurt açlıktan ölür. "Günah olmasın!" diye bu tembihte bulunulur. Mal sahibi de buna uyar.

Süt Çöpleme

Ödünç/öndüç süt veren kadın, kendi sütlü çömleğinin içine temiz bir çöp batırır. Sütün geldiği yere kertik atar. Bu çöpleme işi, alanın ihtiyacı görünene kadar sürer. Sıra ödemeye gelince borçlunun sütünü, alacaklı kendi çömleğine (daha önce sütünü çöplediği çömlek) döker. Alacak çöplerinden uygun birini batırır, tam gelirse (ki çoğunlukla az veya çok gelir.) o çöpü atar, ödenmiş olur. Borçlunun sütü az gelirse, geldiği yere bir çentik daha atar. Ertesi gün kendi sütü ile bu son çentiğe kadar doldurur. Çöpün dünden eksik kalan kısmını da borçlunun sütü ile doldurarak o çöpün de ödenmesini bitirmiş olur, o çöpü de atar. Borçlunun artan sütü yine aynı çömleğe dökülerek geldiği yer, diğer bir alacak çöpüne işaretlenir. Borçlunun ilk ödeme gününde fazla gelen sütü de bu son işlem gibi yapılır. Bu işleme ***çöp çıkarmak*** denir. Çöplerin hepsi bitince artan süt çöplenerek borçluya alacak olarak verilir. Bundan sonra çöplerin (borçların) bitti, sütünü çöple (yani alacaklı ol) denilir. Bu gelenek Bozkır'ın bazı bölgelerinde ***değişik*** yapmak adıyla da bilinir. Yörede, erkekler "Kadınların süt çöplemesine şeytanın aklı ermez." derler.

Toplanan sütlere her gün maya çalınarak yoğurt yapılır. Buna ***süt üyütmek*** denir. İhtiyacı karşılayacak yoğurtlar ***tufran***da, ***yayık***ta yayılarak tereyağı alınır. Kümrüğe (boynu kırılmış testi veya küçük testi, boduç) basılır. Yaz boyunca biriktirilen iki üç okka sade yağ kış boyunca yenir.

Kalan ayrandan keş (yağsız peynir, lor) veya tarhana yapılır. Ayranın kaynatılması ile elde edilen lor gibi taze peynire ***çökelek*** ya da ***karıboğan*** denir. Ağza büyükçe bir parça alınsa insanın ümüğünü alır (boğazına durur). Kuruyunca ***keş*** olur.

Bir Oyun: Vara Vara Bir Eve Vardımıdı

Küçük çocuklar uzun kış gecelerinde evlerde bir oyun oynarlar. Çocuklardan biri sorar: Bir eve vara vara vardımıdı. Ötekiler, Eeee…! deyince soran devam eder. Bir dede, bir ana, bir baba, iki kız, bir oğlan oturup dururlar. Ötekiler köyde kaç hane varsa bir bir akıllarından geçirerek bu aileyi bulmaya çalışırlar. Bulurlarsa sorma hakkı bulana geçer.

Yeni doğumlar, ölümler, evlenip baba evinden ayrılanlar çoğunlukla cevabın bulunmasını zorlaştırır.

Mesela, bizim hanenin sorusu Bir dede, bir ebe, bir ana, bir baba, dört oğlan, üç kız idi. Hane bilinemezse pazarlık başlar: Haydi sana İstanbul'u, Konya'yı verelim, söyle denir. Öteki direnir: Çandırlı'dan başkası olmaz. Tamış da ikinci önemli yerdir oyunlarda. Sonra sırayla komşu köyler istenir. Diyelim ki sorusu bilinemeyen birinci çocuğa birinci iyi yer Çandırlı verildi. Sorusunu cevaplayacak olan başlar: Çandırlı gel beri, gel beri; malını melalını topla, al getir. Yiyelim, içelim, falancanın (o aile kimse lakabı söylenir.) muharısından (baca) aşağı dökelim. Oyun bu şekilde devam eder gider.

Aslan Mustafa'm Türküsünün Öyküsü

Yelbeği Köyü'nden emekli öğretmen Kemal Göker'in anlatımı kaynak kişimiz Mithat Arı'nın düzenlemesiyle türkümüzün hikâyesini veriyoruz:

"1967 yılında Bozkır Bağyurdu (Sopran) Köyü'nde öğretmendim. Bozkır Halk oyunları ekibinden saz çalıp yöresel türküler söyleyen *Başaran* diye anılan Mehmet Sezer'den dinlemiştim."

Çanakkale ve Kurtuluş savaşlarında Konya merkez ve ilçelerinden çok sayıda şehit verilmiştir. En çok şehidi de Bozkır ilçesi vermiştir. Bu şehitlerin çoğunun adı Mustafa'dır.

Bozkır merkezde yaşayan bir kadın Mustafa isimli kocasını şehit vermiş, üç çocuğu ile dul kalmıştır.

Kayınpederinin evinde oturmaktadır. Halkın otlardan ekmek yapıp yediği, açlıkla yoklukla mücadele ettiği yıllardır. Kayınpeder yoksuldur. Kendine zor bakmaktadır. Üç torunu ile gelinine bakamayacak durumdadır.

Gelin bu duruma isyan eder. Bir cuma günü pazarın kalabalık bir yerinde yanık yanık söylemeye başlar.

Şehit olan kocası Mustafa'ya: *Haydi gel, aslan Mustafa' m, kurtar beni!* diye bağırır. Haydi gel aslan Mustafa'm kurtar beni! diye tekrarlar.

Zamanla değişe değişe bugünkü *Aslan Mustafa'm* türküsü ortaya çıkmıştır.

Aslan Mustafa

Hey hey kenardan geçeyim aman aman

Yol sizin olsun, gel gel aman
Ağılar içeyim aman aman
Bal sizin olsun, bir danem aman
Amanın gel gel aslan Mustafa'm gel
Haydi gel gel garip başlı yârim vay

Bozkır dedikleri Mustafa'm küçük kasaba
Kesilen keller Mustafa'm, gelmez hesaba
Amanın gel gel aslan Mustafa'm gel
Haydi gel gel garip başlı yârim vay

Derenin başında Mustafa'm yayılır kazlar
Çeşmeden geliyor Mustafa'm Bozkırlı kızlar
Amanın gel gel aslan Mustafa' m gel
Haydi gel gel garip başlı yârim vay

Havalar bulutlu Mustafa'm, kar mı yağacak
Sol gözüm seyriyor Mustafa'm baskın mı olacak
Amanın gel gel aslan Mustafa'm gel
Haydi gel gel garip başlı yârim vay

Bir gün deliysem Mustafa'm beş gün iyiyim
Üstü köpüklü Mustafa'm Bozkır seliyim
Amanın gel gel aslan Mustafa'm gel
Haydi gel gel garip başlı yârim vay

Düğen

Kağnıyla harmana taşınan saplar daire şeklinde yere ***sap dirgeni*** ile yazılır/serilir. Düğenle sürülür. Düğen, kayak uçları gibi yukarı kıvrık iki geniş ve kalın tahtanın birbirine ***kuşak*** denilen ağaçlarla sabitlenmesinden oluşur. Altına, sapları kesip ufalamak, başakları parçalayıp tanelerin ayrılmasın sağlamak için, onlarca, yüzlerce ***düğen taşı***

(çakmak taşı) çakılır. Düğen, en kısa olan düğen boyunduruğundaki ***evaha***, içteki öküzü rahatsız etmemek için gövdesine göre eğri, ucu delik, ***düğen sırtı*** ile bağlanır. Evahın (egef, evef) dışında kalan düğen sırtının ucundaki deliğe ağaçtan kılıç takılır.

Düğenin üstünde, sürücünün önünde öküzlerin tersini yaparken tutup dışarı atmak için ***b…k küreği*** vardır. Sürücüsünün sol elinde arabacılarının dizginleri gibi öküzlerin başına bağlı ip ve sağ elinde ***öğendire*** bulunur. Dıştaki öküzü dinlendirmek için düğen öküzlerle birlikte geri çevrilir.

Sürülen sap, iki üç bacaklı dirgenlerle alt üst edilir. Sürülme işi bitince ortaya yığılır. Buna ***malama*** denir. Malamanın etrafına yeniden sap serilir sürme işi günlerce devam eder. Malama büyüyünce ya da aynı tip sap bitince ***tınas*** yapılır. Savrulan samanın tanelerle karışmaması için araya tınasın uzunluğuna göre ***meydan dikmeleri*** dikilir. Tınas ***beldenat*** ve ***yaba***larla savrularak saman ve taneler ayrılır. Ortaya çıkan mahsule ***çeç*** denir. Çeçler ***gözer***, ***kalbur*** denilen ince sırımdan yapılmış ***elek***lerle elenir. Çuvallara konularak eve taşınır. Samanlar saman atkısı ile ***geri*** çulu kağnıya yükletilip samanlığa götürülür. Harman işleri bitince öküzler yılda bir kere de olsa yıkanır.

Orak

Ekin biçmede/işlemede kullanılır. Büyüklerine ***çalgı orağı*** denir. Orakla ekin biçerken oraksız elin parmaklarına takılan, diken, ***pıtırak*** batmasını ve orağın zarar vermesini önleyen ağaç eldivenlere ***ellik*** adı verilir.

Atkı

Sap ve saman atkısı olmak üzere iki çeşittir. Sap atkısının dişleri sivri ve yuvarlak, saman atkısının ise geniş olur. Sap atkısı yığınlardan sapı çekmede, öteki samanı kağnıya yüklemede kullanılır. Her ikisinin de küçükleri vardır. Bunlara ***beldenat*** denir. Beldenatların yarıya kadar dişli sonrası kürek olanları ***yaba***dır. Beldenat, yaba, hatta çeç küreği harman savurmada kullanılır.

Dirgen

Y harfinin biraz daha dar açılı olanı diken çatalıdır. Uçları kırk beş derece eğik olanları sap, doksan derece eğik olanları ***malama*** dirgenidir. Malama dirgenlerini üç hatta dört bacaklı olanları vardır.

Kövkü

Su kabağına bir ağız açılarak içinin çekirdekleri boşaltılır. Buna ***kabak kövkü*** denir. Kullanıldığı yere göre; ***şıra kövküsü, pekmez kövküsü, su kövküsü, çamaşır kövküsü*** diye adlandırılırlar. Ayrıca içi oyulmuş saplı, bir litre kadar su alabilecek ***ağaç kövküler*** vardır. Bunlar çeşme, sarnıç, kuyu başlarına, su içme amacıyla konulur.

Tokurcak

Sapıyla, 50-60 cm. kadar yassı bir ağaç olup, giysi yurken (yıkarken) çamaşırları dövmekte kullanılır. Güçlü suyu döküp, birazda kil atarak çamaşırlar ***tokurcakla*** dövülünce kirler yumuşayıp daha kolay çıkar.

Kepçe

Tahta kaşığın büyüğü olup kazanlarda bir şeyler pişirilirken kullanılanlardan tutun da, leğenlerde bulgur kaynatırken, tarhana pişirilirken kullanılan kürek büyüklüğünde olanlarına kadar çeşitleri vardır. Çoğunlukla ahlat ağacından yapılır. En değerlisi şimşir ağacından yapılanlarıdır. Herkes kaşık, kepçe yapar ama kimse sapını ortasına getiremez sözüyle kaşık ve kepçelerde ufak da olsa bir çarpıklığın olduğu belirtilmek istenir.

Çekiç, Bıçkı

Yapı çekici ile taş çekicini duvarcı ustaları, normal çekici, kerpeteni, nal çakabilenler, kuru bıçkısını (testere) ve rendeyi ise ağaç işleri elinden gelenler kullanır. Bağlar bağ biçkisiyle budanır. Otlar, eskimiş, körelmiş bağ bıçkısı (ot bıçkısı) ile biçilir.

Ekmek Araçları

Tekne, senit, oklava, saç, pişirgeç (bişirgeç) ve *iksirhanı* yufka ekmek yapmak için Bozkır'da hemen her evde bulunur.

Semer

Eşek, katır ve atların sırtına yük yükletmek ve binmek için vurulur. ***Sen eşek olduktan sonra semer vuran çok olur.*** sözü atasözü olmuştur. ***Karın kolanı,*** arka

bacakların yukarısından kuskun ve kuskunun aşağıya kaymaması için hayvanın sağrısından ***pandul*** semerin aynı yerde durmasını sağlar. Semerin önünde ve arkasında ***çatma*** denilen birbirine geçmiş ve semere sabitlenmiş ağaçlar vardır. Urgan denilen uzun ve kalın örme iplerle bu çatmalara ***sirne, sinne*** yapılır. Denkler bu sirneyle semere yükletilir. At, katır sahiplerinden çok azının binmek için eyeri olabilir. Eyere yük yükletilemez. Sadece eyer heybesi ve yem torbası ***terki***sine konur.

Eğirtmeç

Biri diğerinin içinden geçip + şekli oluşturan yassı, hafif eğri iki ağaç parçasının ortasından ***iğ*** denilen yuvarlak bir ağaç çubukla elde edilen ve yün, kıl eğirmeye yarayan bir araçtır. Başka bir adı da kirman/kirmendir.

Kıl tarağından geçirilen kıl ve yünler ***kol bağı*** yapılarak kola takılır. Bu kol bağlar eğirtmeç ile eğrilerek ip hâline getirilir. Sonra ***çark*** denilen çıkrıklarla istenilen kalınlık ve uzunlukla bükülür.

Çeşitli Halk Hekimliği Uygulamaları

Siğil

Çocukların ellerinde çıkan siğiller, deve işerken sidiği ile yıkanır veya çeşitli işlemler yapılır. Belli ağaçların dalları yarım kırılarak bırakılır kırılan dal kurudukça siğilin de kuruduğuna inanılır.

Sarılık

Tedavisi için sarılık ocağında üst dudağın içi hafif kesilerek kanatılır. Buna ***sarılık kıydırma*** denir. Bazen de burunun üstü hafif çizilip kanatılır ve böylece iyi olacağına inanılır.

İlancık

İlancık ocağında, ilancık kıydırılarak tedavi ettirilir.

Kulunç, kengi vb. Kas Hastalıkları

Gümüş iğneler batırılarak kekik yağı ile ovularak tedavi edilir.

Göze boz düşmesi, göz hastalığı

Oğlakların, kuzuların gözlerinde görme bozuklukları olunca deniz suyu içmiş bir kişi göze tükürürse bu hastalığın geçeceğine inanılır.

Temreyi (deri hastalığı)

Bu hastalığa da deniz görenlere tükürtülür.

Nazar

Gök gözlü kimi insanların göz (nazar) değmesine inanılır. Nazar değdiği sanılan kimseler, nazar olan çocuğa istek üzerine tükürürler. Nazar değenin bastığı yerden alınan toz çocuğun üstüne serpilir. Eşiğinden koparılan bir ağaç veya üstündeki yamalıklardan koparılan bir ***çapıt*** parçası yakılarak nazar değen çocuğa tütsü verilir.

Aydaş

Gıdasızlıktan gelişemeyip hasta olan çocuklara ***aydaş oldu*** denir. İnanışa göre aydaşlığın kırkı çıkmamış bir çocuğun, yine kırkı çıkmamış bir çocukla bir araya gelmesinden olduğu sanılır. Ocaklara götürülmesinden, köyün etrafından dolaştırılmasından, köprünün altından getirilen su ile canlı kaplumbağa üzerinde çimdirilmesine, vb. kadar bir sürü işlem yapılırdı. Çocuğun iyi beslenebilmesi için hiçbir şey yapılamazdı.

Arı, böcek sokması

Bir şey yapılmaz. Şişer, kendi kendine geçer. ***Kuyruköllü*** (akrep) soktuğunda sokan akrep öldürülebilmişse ezilerek soktuğu yere sarılır. Aksi hâlde yoğurda, ayrana, tuzlu suya batırılarak acısı dindirilmeye çalışılır. ***Böye*** (sarıyiğit) denilen zehirli bir örümcek sokarsa iki üç yaşında bir tosun derisine çekilmezse insanın öleceği söylenir. Bu sarıyiğitlerin yılanların başı üstüne oturarak zehirleriyle yılanları öldürdükleri söylenir.

Ezikler

Dövülmüş kuru üzüm, yaralara çam ziftti yapıştırılır. Baş ağrısına çiğ patates dilimleri sarılır. Karın ağrısına bise sürülür. Yaralar, bit, pire için bise, katran, zift temel ilaçlardır. Semerin, yük hayvanlarının sırtında açtığı yağır'a (yara) göktaş serpilir.

Yörede Bazı Hastalıklara Verilen Adlar

tifo: sökel

apandist: tatarca

verem: ince hastalık

prostat: sidik zoru

üşütmek: soğuklatmak, soğuk algınlığı

bronşit: göğ öksürük

romatizma: sızı

C. BOZKIR AĞZI

abdal baklası: Bakla.

abdesthane: Tuvalet.

abdestlik: Evlerde abdest alınan, el yüz yıkanan yer.

abılası: Ablası.

abula: Kadın ev sahibi.

acans: Haber, radyo haberleri.

acar: Yeni.

acık, acıcık: Azıcık.

acımtırak: Az acılı.

acız: Zavallı, çaresiz.

acızlan-: Dert yanmak.

adam akıllı: Aklı başında.

adı batasıca: 1- Ölmesi istenen birine söylenen beddua. 2- Ölünce adının çocukları tarafından torunlarına verilmemesinin istenmesi.

adı belli: Kuşku götürmez, isabetli.

adı sanı belli ol-: Kimliği belli olmak.

bahana/mahana: Bahane, sözde neden.

bakale: Bana bak, bak hele.

bakla: Kuru fasulye.

bakraç: Bakırdan yapılan, kulplu, su, süt, ayran taşınan kap.

balastır: Kapı ve pencerelerin üstüne atılan büyük kalas.

baldır bacak: Açık saçı giyinenlere söylenir.

balkan: Ağacın, çalı çırpının iç içe girdiği içine girilmez hâle gelmiş yer. Sık ormanlık alan.

bambıl: Nohut, buğday tarlada iken tanelerini yiyen böcek.

ban-: Pekmez, çorba gibi sıvı yiyecekleri ekmek batırarak yemek.

band: Teyp kaseti.

bandırma: Üzümlerin iyi kuruması için kül suyu ile zeytin yağı karışımı suya daldırılıp serilmesi. Bandırılarak kurutulan üzüm.

bangga: Banka.

bar bar bağır-: Çığlık atmak.

barabar: Beraber.

barana: Kış gecelerinde birlikte oturulup kalkılan arkadaş gurubu, asmayı yüksekte tutan kuru ağaç.

bardak: Testi, ibrik, su, şerbet gibi içecekler için kullanılan topraktan veya sırçadan yapılmış kap.

barı: Bahçe ya da ağıl çevresine çalılardan oluşturulan perde, çit.

bari, barime: En azından, hiç olmazsa.

barnak: Parmak.

bas bayağı: Doğruluğu şüphe götürmeyen.

basdı bacak: Kısa boylu.

basdırık: Yaylada keş, peynir, yoğurt, yağ küplerinin konulduğu yer.

baş aşağı: Yokuş aşağı.

baş bağı: Hayvan bağlama ipi.

baş bozgunluğu: Evlilikte geçimsizlik.

baş dutar: Lider, önder.

başa baş: Üste vermeksizin.

başaklama: Daha önce toplanan bir üründen, tarlada, bağda, bahçede kalanların toplanması.

başını bağla-: Evlendirmek, evermek.

batarya: Büyük pil.

batma: Hayvan yemliği.

Buzala-: İneklerin doğurması.

büber: Biber.

bücür: boyu kısa, kısacık.

bük: Büküntülü yol, dönemeç, vadiler.

bülü (büllü): Bülüç, civciv.

bülüç: Tavuk, kuş yavrusu.

büngeşme (bingeşme): İpin birbirine kıvrılarak dolaşması.

büngül bucak: Köşeler, kenarlar, erişilmesi zor yerler.

büngülde-: Suyun toraktan kaynayarak çıkması.

bürgü: Baş örtüsü.

bürlü: Örtülü, bürülü.

bürün-: İyice sarınmak.

büver: Biber.

büzgülü: Sert kabuklu uzun taneli bir üzüm türü. Kıvrımlı.

büzük: Ağzı daraltılmış.

cagışdama: Ses çıkarma.

camadan: Yakasız düğmeli gömlek.

can elemeti: (Kaçmak, saldırmak) can korkusuyla.

can havli: Can acısı, ölüm hâli.

can suyu: Sebze fidanlarının ilk dikiminde verilen su.

can tahtası: Göğüs kemiği.

canavar: Kurt, cesur, atılgan.

carcavlak: Baştaki saçların tamamen kesilmiş veya dökülmüş olması.

carı: Gözü açık, açıkgöz.

cavdırma: İnce uzun ağaç dalı.

caylak: Acemi.

cayma: Vazgeçme.

cazı: Yaramaz, cadı. (genellikle yaramazlık yapan kız çocuklarına denir)

cebcebe: Düğme ve iğnelik.

cehiz (çeyiz): Gelinin eşyaları.

celep: Hayvan tüccarı.

eğerliğime (Eğerimse): Şayet, eğer.

eğinim: Sırtım.

eğirtmeç: Yün, kıl eğirmeye yarayan araç.

eğiş büğüş: Eğri büğrü.

eğreti: Bir işin gelişigüzel yapılması.

eğri doma: Damdaki çelen ağaçlarını tutan L biçimindeki ağaç.

eğrice: Atları, eşekleri sokan bir tür büyük sinek.

eğseri (ekseri): Büyük çivi, mıh.

eğseri: Ekseri.

eğsıran (eksıran): Hamur kesmeye ve sıyırmaya yarayan metal keski aleti.

eğsi (eksi-ekse): Uç kısmı daha önce yanmış odun.

eğsik: Eksik.

eğşi: Ekşi.

tirki: Bakırdan yapılmış derince kap, karavana, tepsi.

tiyreki: Tiryaki.

tokalak (tombul): Üzüm çubuğu dallarında geç eren küçük küçük üzüm salkımları.

toklu: Bir iki yaşındaki erkek koyun.

tokuç (tokurcak): Ağaçtan yapılan, çamaşır yıkamada kullanılan saplı araç.

tol: Derme çatma özensiz yapılan yayla evi.

tomafil: Kamyon.

tomana: Ayı yavrusu.

tomata: Domates.

tombak: Yuvarlak.

tombazlak kıl-: Takla atmak.

tongaya düş-: Tuzağa düşmek.

top: Yünden dokunan şalvarlık, habalık kaba kumaş.

topalak: Et ve ince bulgurdan yapılan sulu köfte yemeği.

toparlak: Yuvarlak.

topla pişir-: Patates gibi yumru sebzelerin parçalanmadan pişirilmesi.

topuk düğes: Üç yaşında dişi dana.

topuk: Çiğdemlerin yenen kısımları.

tosbağa: Kablumbağa.

SONUÇ

Bozkır ilçesi sözlü kültür arşivi zengin bir ilçemizdir. Şehir kültüründen uzak kalmış olması bu kültürün zamanımıza kadar gelebilmesinde en önemli sebep olarak

gösterilebilir. Bozkır ve köylerinde yaşayan Bozkırlılar da bu konuda değerlendirilebilir. Kaynak kişi adını verdiğimiz bu şahısların tespit edilmesi ve hafızalarındaki Bozkır kültürüne ait malzemelerin derlenmesi gerekmektedir. Biz bu bildirimizde bu konuda verimli bir kaynak şahıs olan Mithat ARI'yı ele aldık. Mithat ARI'nın, UNESCO'nun yaşayan insan hazinesi kavramı etrafında ele alınıp değerlendirilmesini ümit ediyoruz. Yetkili kurumlarla yapılacak görüşmelerden sonra bir proje dahilinde ele alınacak bu türden kaynak kişilerle uzun süreli derlemeler yapılması, bu malzemelerin tasnif edilerek seriler hâlinde yayımlanması, uygulama ve gösterime dayalı ürünlerin de gösterilip sergilenmek suretiyle koruma altına alınması ve genç kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Derleme ve Mülâkatlar: Mithat ARI ile 15.01.2016, 29.01.2016, 10.02.2016, 29.02.2016, 08.03.2016, 11.03.2016, 18.04.2016, 27.04.2016 tarihlerinde yapılan derlemeler.
ÜLKER, Ali Ulvi (2003), Kültür Diliyle Bozkır, İstanbul.
Web Erişim: www.bozkırdedikleri.com
Web Erişim: www.kulturturizm.gov.tr

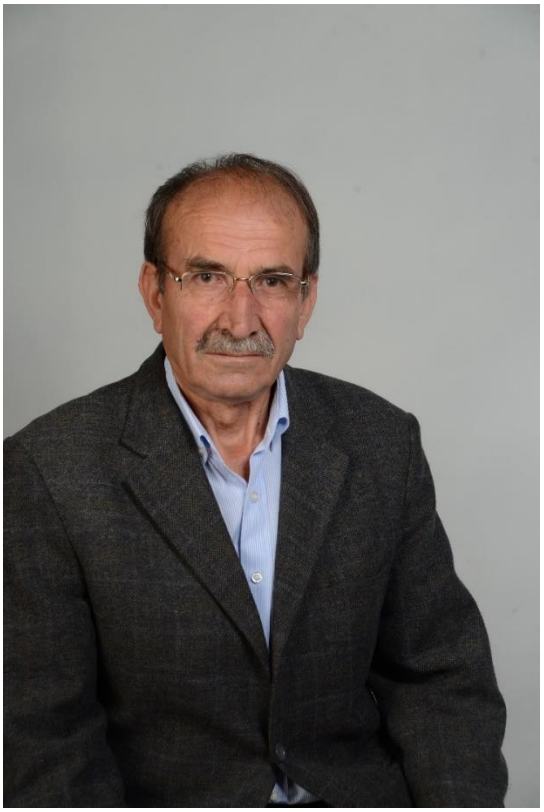

BOZKIR (KONYA) AĞZINDAN "DERLEME SÖZLÜĞÜ"NE KATKILAR*

CONTRIBUTIONS FROM BOZKIR (KONYA) DIALECT TO "DERLEME SÖZLÜĞÜ"

*Fatih Numan KÜÇÜKBALLI***

Öz

Bozkır ilçesi Konya'nın merkezine 116 km uzaklıkta ve Akdeniz bölgesi sınırları içerisindedir. Hem Akdeniz ikliminin hem de karasal iklimin etkisinde bulunan ilçe zengin kültürel özelliklere sahiptir. Sahip olduğu zengin kültürel yapı ilçenin söz varlığını da aynı oranda zenginleştirmiştir. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığı hususunda en önemli kriter olan Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Derleme Sözlüğü) incelendiği zaman yöre ağzıyla ilgili bir zenginlik bulunmamaktadır. Çünkü sözlükte, sadece 280 civarında madde başının derleme yer(ler)i arasında "Bozkır" ibaresi vardır. Bu sayı yöre ağzının söz varlığını karşılayacak yeterlilikte değildir. Dolayısıyla Derleme Sözlüğü'nde bulunan kelimelerin en az üç bine yakınının Bozkır ağzında da kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca, son zamanlarda yapılan yeni derlemeler neticesinde yöre ağzından Derleme Sözlüğü'ne eklemeler yapılması gerekli hâle gelmiştir. Söz konusu gerekliliğe binaen bu çalışmada, Derleme Sözlüğü'nde hiç kullanılmayan ya da anlamı eksik olan kelimeler üzerinde durulmuştur.

•

Anahtar Kelimeler

Ağız Araştırmaları, Derleme Sözlüğü, Bozkır (Konya) İlçesi, Bozkır Ağzı, Söz Varlığı.

•

Abstract

Bozkır, which is one of oldest settlements in Konya, located at 116 kilometres south of Konya and situated in mediterranean basin. Most of its population consists of settled Yörüks and Türkmens. Due to both its being far away from Konya and geographical conditions Bozkır has remained relatively isolated that helped conserve her own traditions, culture and linguistic features. Bozkır contains many phonetic, morphological, and verbal linguistic materials which don't exist in standart Turkish written language, and that fact would help indicate the evolution of Turkish language in Anatolia. This study focuses on significant phonetic characteristics of Bozkır dialect.

•

Keywords

Dialect Studies, Derleme Sözlüğü, Bozkır (Konya) District, Bozkır Dialect, Vocabulary .

---

* Bu çalışma hazırlanırken genel ağ ortamında yayınlamış olduğu sözlüğünden yararlanmamıza izin veren, aynı zamanda masa başına oturup bizimle birlikte çalışarak yardımlarını esirgemeyen, kültür âşığı emekli öğretmen Mithat Arı hocamıza teşekkür ederim.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: fatihnumankb@gmail.com

A. GİRİŞ

I. Bozkır İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

Bozkır, Orta Torosların kuzey yamaçlarında yer alan, Konya'ya bağlı bir ilçedir. Akdeniz bölgesinde yer alır. Dağlık bir arazi yapısına sahiptir. İklimi, Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş özelliği gösterir. Ekonomik uğraş olarak tarım ve hayvancılık ön plandadır. Tarımda hububat ve asmacılık; hayvancılıkta ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. İlçe halkı tipik Yörük ve Türkmen özelliklerine sahiptir. Dağlık bir bölgede yaşayan Bozkır halkı kendilerini "Dağlı" olarak tanımlamaktadır. Konya'da bulunan *Ovalı*[1], *Türkmen ve Yörüklerden* kendilerini ayırırlar (Ayva, 2006:99).

Bozkır coğrafi, beşerî ve ekonomik özellikleri itibariyle zengin bir kültürel özelliğe sahiptir. 13. yy'den bu yana tamamen Türk toprağı olan ilçe tarihî birikimini de büyük oranda günümüze kadar koruyabilmiştir. Hayat şartları kültüre, kültür de doğal olarak dile yansımıştır.

II. Bozkır İlçesinin Ağız Araştırmalarındaki Yeri

Kültürel açıdan zengin bir bölge ağız araştırmaları açısından çok değerlidir. Özellikle de dışarıdan göç almamak, teknolojik gelişmeler ve sanayinin etkisinden uzak olmak o bölgenin değerine değer katmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığı zaman Bozkır gibi özgün kültürel özelliklerini günümüze kadar büyük oranda korumuş bir ilçe üzerine dil araştırmasının çok az olması Türkçe açısından büyük kayıptır. Yöre ağzıyla ilgili şu ana kadar akademik bir çalışma yapılmamıştır. Ancak birçok yörede olduğu gibi Bozkır'da da gönüllü araştırıcılar tarafından söz varlığı derlemeleri yapılmıştır. Ali Ulvi Ülker *Kültür Diliyle Bozkır* adlı çalışmasında söz varlığı derlemelerine yer vermiştir. Mithat Arı da *Bozkır Sözlüğü* başlığıyla genel ağ ortamında derlemelerini yayımlamıştır.

Son yıllarda bölge ağızları için sevindirici bir gelişme yaşanmıştır. Doç. Dr. Ufuk Deniz Aşcı tarafından Konya ilinin bütün ağızlarının derli toplu araştırılması projesi hazırlanmıştır. Bu projenin alt yapı çalışmaları olarak Doç. Dr. Ufuk Deniz Aşcı ve Doç. Dr. Mustafa Toker tarafından öğrencilere ağız derlemeleri üzerine bitirme tezi hazırlatılmaktadır. 2015 yılında ilk tezler tamamlanmıştır.[2] Tezler metin derlemeleri ve kısa sözlükten oluşmaktadır.

---

[1] Ovalı ve Dağlı tanımları:
Bilindiği üzere Konya ili genel olarak düzlük bir arazi yapısına sahiptir. Ancak Orta Toroslar bölgesindeki ilçeleri dağlık arazi yapısına sahiptir. Bundan dolayı Konya'da düzlük, ovalık bölgelerde yaşayanlar *Ovalı;* Orta Toroslar'ın kuzey yamaçlarında dağlık bölgelerde yaşayanlar ise *Dağlı* olarak adlandırılır. Bölgede *Ovalı* ve *Dağlı* kavramlarının *Yörük* ve *Türkmen* kavramlarından daha çok kullanıldığı söylenebilir.

[2] Bu tezlerden Bozkır ağzıyla ilgili olanların künyeleri aşağıda verilmiştir:
Ali GÖKKAYA (2015), Konya /Bozkır (Işıklar ve Ulupınar) Köyleri Ağız Çalışması, SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.
Bayram YANAR (2015), Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağız Çalışması, SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.
Ceren Mine APAYDIN (2015), *Konya Ağız Çalışması*, SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.
Filiz YÜKSEL (2015), Konya-Bozkır-Çağlayan Köyü-Dere Köyü Ağız Çalışması, SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.
Merve DOĞAN (2015), Konya Ağız Çalışması, SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.
Zeynep ERDEMİR (2015), *Konya İli Bozkır İlçesi Armutlu, Taşbaşı ve Ferhatlar Köyleri Ağız Çalışması,* SÜ Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

Bu çalışmaların yanında Konya'ya bağlı Hadim, Taşkent, Güneysınır, Ahırlı, Yalıhüyük; Antalya'ya bağlı Gazipaşa, Alanya, Akseki ve Gündoğmuş; Karaman'a bağlı Ermenek ve Sarıveliler ilçeleriyle ilgili yapılan veya yapılacak çalışmaların Bozkır ağzını da yansıtacağı kuvvetle muhtemeldir. Söz konusu ilçelerin Orta Torosları yayla olarak mesken tuttukları ve bu coğrafyanın kültüründen beslendikleri bilinmektedir. Nitekim bu çalışmanın ana kaynağını teşkil eden ve genel ağ ortamında emekli öğretmen Mithat Arı tarafından hazırlanan *Bozkır Sözlüğü*'nün alt başlığı *Orta Toroslarda Yaşayan İnsanlarımızın Konuştukları Kelimeler ve Deyimler (Bozkır-Hadim-Ermenek-Sarıveliler-Taşkent-Güneysınır -Konya Dağ Köyleri)* şeklinde verilmiştir.

III. Derleme Sözlüğü ve Bozkır Ağzı Söz Varlığı

Bir dilin zenginliğinin en önemli ölçütü söz varlığıdır (isimler, sıfatlar, zamirler, fiiller, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, deyimler, atasözleri, dualar, beddualar vs.) denilebilir. Söz varlığının bu önemine binaen 1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)nin ilk faaliyetleri arasında söz varlığı derlemeleri vardır. Cemiyet kuruluşunun ilk yıllarında *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi'ni* (I ve II. cilt 1934) yayımlamıştır. *Tarama Dergisi*'nin içeriğini halk ağızlarından derlenmiş ve eski eserlerden taranmış söz varlığı oluşturur. Daha sonra 1939-1957 yılları arasında 5 ciltlik *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'*ni yayımlamıştır. *Derleme Dergisi*, yazı dilinde bulunmayan, sadece halk ağzından derlenmiş bir ağız sözlüğüdür. Derleme Degisi'nden sonra ise 1963-1982 yılları arasında 12 ciltlik *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Derleme Sözlüğü)* yayımlanmıştır (DS 1993 C I: IX-X; Korkmaz, 2000). *Derleme Sözlüğü,* Türkiye Türkçesi ağızları hususunda şu ana kadar yayımlanmış en kapsamlı sözlüktür. Söz varlığı derlemelerinde de en önemli ölçüttür.

Son yıllarda *Derleme Sözlüğü (DS)*'ne katkı mahiyetinde çok sayıda çalışma yayımlanmıştır. Ancak DS'nin yayımlanan ilgili çalışmalar doğrultusunda hâlâ güncellenmemesi bu sözlüğün en büyük eksiklerindendir. Türk Dil Kurumu (TDK), *Derleme Sözlüğü*'nü kolay erişim açısından genel ağ ortamında *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü* adıyla yayınlamıştır. Genel ağ ortamındaki sözlük DS'de ve TDK tarafından yayımlanan diğer ağız çalışmalarında yer alan söz varlığını içermektedir. Bu sözlüğe -sadece TDK tarafından yayınlanan çalışmalardan da olsa- yeni derlemelerin eklenmesi umut vericidir.

DS'de göze çarpan bir başka eksiklik de bir kelimenin sadece derlendiği bölgeyi göstermesidir. DS'de yer alan birçok kelimenin sözlükte belirtilenden çok daha geniş bir coğrafyada yaşadığı açıkça görülmektedir. DS'nin bu açıdan da güncellenmeye ihtiyacı vardır.

DS'de derleme yer(ler)i arasında Bozkır ibaresi bulunan sadece 280 civarında kelime vardır. Bozkır gibi gelenek ve göreneklerini büyük oranda devam ettiren, çok zengin kültürel özelliklere sahip bir ilçenin söz varlığı muhakkak bu kadar az değildir.

IV. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada Bozkır ağzından Türkiye Türkçesinin söz varlığı bankası sayılabilecek DS'ye katkı yapmak amaçlanmıştır. Öncelikle DS'de bulunmayan malzeme üzerinde durulacaktır. Daha sonra DS'de olup da yöre ağzında yeni anlamları tespit edilen söz varlığı ele alınacaktır.

Çalışmanın ana kaynağını daha önce de belirtildiği üzere Mithat Arı tarafından hazırlanan *Bozkır Sözlüğü* oluşturmaktadır. *Bozkır Sözlüğü*'nde 3000'e yakın madde başı bulunmaktadır. Bu sözlükte yer alan malzeme yazı dili alfabesinin elverdiği ölçüde yazıya aktarılabilmiştir. Özellikle

Türkçede anlam ayırıcı özelliğe sahip kapalı /e/ (ė) ve damak n'si (ñ) seslerinin gösterilememesi böylesi kapsamlı bir sözlüğün en önemli eksikliği olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca birçok madde başı açıklamasının sözlükçülük kriterlerine göre yeniden düzenlenmeye ihtiyacı vardır. Yazarın gönüllü araştırıcı olduğu düşünülünce bu eksiklikler doğal karşılanmalıdır. Hatta bu değerli derlemeleriyle birçok kelimeyi unutulup gitmeden araştırmacıların istifadesine sunduğu için ona şükran duyulmalıdır.

Bu çalışma hazırlanırken öncelikle *Bozkır Sözlüğü* tarandı. Bu sözlük içinde yer alıp DS'de bulunan ve Bozkır'da kullanılmayan söz varlığı inceleme dışı tutuldu. Ayrıca DS'de bulunup da derleme yerinde Bozkır ibaresi bulunmayan kelimeler de çalışmanın hacmini kat kat artıracağından incelemeye alınmadı. Çalışmaya dâhil ettiğimiz malzeme, sözlük yazarı Mithat Arı'nın yardımlarıyla yöresel söyleniş özelliklerine göre yeniden çeviri yazı işaretleriyle[3] yazıya aktarıldı. İyi açıklanmayan madde başları güncellendi.

Bozkır Sözlüğü'ne ek olarak *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi* arşivinde bulunan Bozkır'la ilgili derleme ödevi olarak hazırlanan kayıtlar incelendi. Bu kayıtlar içerisinde 1989-1999 yılları arasında 20 farklı kişi tarafından 100'e yakın kaynak kişiden derlenmiş metinler tarandı. Yine yöre ağzıyla ilgili son zamanlarda hazırlanmış lisans tezleri ve Ali Ulvi Ülker'in hazırlamış olduğu *Kültür Diliyle Bozkır* adlı eser tarandı. Tespit edilen bu söz varlığı bizzat tarafımızca sahaya gidilip sorgulandı. Bu sayede yöresel telaffuzları, anlamları güncellendi. Açıklamanın yetmeyeceği düşünülen madde başlarında örnek cümleler kullanıldı. Ayrıca alan araştırmasında da tarafımızdan yeni kelimeler derlenmiştir.**B. DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE BULUNMAYAN SÖZ VARLIĞI**

I. İsimler

apsap (<Ar. esvâb) Kadın giysisi.

atlanmaç Eğilen bir kişinin üzerinden ellerini sırtına dayayarak atlama esasına dayanan bir oyun türü, birdirbir.

avuncaġ Avuntu, teselli.

başaġlama Daha önce toplanan bir üründen, tarlada, bağda, bahçede kalanların (başkaları tarafından) toplanması.

bislancıķ~bistancıķ~ilanbisdanı Pürüzsüz, yeşil renkli küçük bir kertenkele türü.

boķcaķ Harman süren öküzlerin dışkılarının samana karışmasını önlemek için tutulan saplı kap.

botsal böcüsü 1. Uğur böceği. 2. Uğur böceğine benzeyen bir böcek türü.

bulağaç~bulaġaç 1. Bazlama yağlamaya yarayan yufka ekmek parçası. 2. Bayram kömbelerini[4] yağlamak için kullanılan tavşan bacağı.

---

[3] Bu çalışmada aşağıdaki çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır:
: Kendisinden önceki ünlünün uzun olduğunu gösterir.
Ç Patlayıcı, yarı tonlu (c-ç/ arası) diş eti ünsüzü.
ė Kapalı /e/ (/e/-/i/ arası) ünlüsü.
ġ Süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü.
Ķ Süreksiz, yarı tonlu (ķ-ġ arası) art damak ünsüzü.
K Süreksiz, yarı tonlu (/k/-/g/ arası) ön damak ünsüzü.
ñ Tonlu, genizsi /n/ ünsüzü (damak /n/'si).
P Süreksiz, yarı tonlu (/p/-/b/ arası) bir ünsüz.
T Süreksiz, yarı tonlu (/t/-/d/ arası) diş eti ünsüzü.
~ Varyasyon işareti.

[4] kömbe: Un, tuz ve yağ ile yoğrulan kızgın sacda veya fırında pişirilen ekmek.

bulġazanlıḳ~bulġazannıḳ~burġazanlıḳ~ burġazannıḳ Oyun bozanlık, fitnelik.

cavdırma İnce uzun ağaç dalı.

cezir (<Ar. cezr) Havuç[5].

cıñġırḳapı Kaba, gelişigüzel olarak ağaçtan yapılmış ağıl veya bahçe kapısı.

cırcavuḳ Taze iken yenilen yabani bir ot türü.

cimbil Göz çapağı.

çabaltı Gayret gösterme, çabalama.

çalġorağı (<T. çalġı orağı) Ekinleri çabuk biçmek için kullanılan bir tür büyük orak.

çandıret Yaranın kapanmadan sertleşip nasırlaşması, yara izi.

çare İneklerin yeni doğum yaptığı zamanki durumu.

çarḳanaḳ Dereden tarlalara su çıkaran çark, su çarkı.

çıymıḳ Odun yongası.

çimecig Çok küçük bir parça.

Yėdi:ñden çimecig de baña vėr. / *Yediğinden çok küçük bir parça da bana ver.*

çotunaḳ~çotaḳ Ağaç dallarının gövdeyle birleştiği yer.

dıḴġa Kuş gagası.

direm ḳuşaḳ Düğün, bayram gibi özel günlerde kadınların beline kuşandıkları renkli, tokalı[6] ve süslü ipek kuşak.

direñgiz~direndiz Halı, kilim, bez gibi dokumalarda tezgâha uzunlamasına gerilen çözgü iplikleri.

dolaḳ hėybesi Büyük heybe.

duzluġara Suda bir süre bekletildikten sonra tuzlanarak saçta pişirilen nohut.

ėksran~ısıran~iksıranı Hamur sıyırmak, hamur teknesi kazımak, beze kesmekte kullanılan metal araç.

ėnler~ėnner Ekin biçilirken ya da bahçe kazılırken kişilerin yan yana dizilerek bir defada biçtikleri ya da kazdıkları bölüm, eyner.

ėnlerci~ėnnerci Enler genişliğini ayarlayan baştaki kişi.

ėr ekmeği~ir ekmeği Sahur yemeği.

ėşşek lalası Kırlarda, özellikle ekin tarlalarında yetişen, kırmızı çiçekli otsu bitki, gelincik.

filisli aş Taze bağ (asma) sürgünlerinin bulgurla pişirilmesi ile yapılan aş.

fisilce: Sivilce

fuddu İçine tereyağı konulan çömlek.

ġablanġaba~ġaslanġaba Kablumbağa

ġanavez~ġanevez~ġavenez Domates.

ġavşurma ġapı Çift kanatlı dış kapı.

ġaybıncaḳ Kaygan yer.

---

[5] Yöre ağzında "havuç"un karşılığı olarak *heviç* ve *keşir* kelimeleri de kullanılmaktadır.

[6] toka: Bele bağlanan kuşakların uçlarında sallanan püsküllü ponpon olup, hanımların diz arkalarına kadar sarkan, onların yürüyüşleri esnasında sağa sola ahenkle gidip gelen bir süs takısıdır. (Yavuz, 2005:101)

ġazanġaşağı Kurbağa yavrusu.

gebert Tam kurumamış, tatlı, buruşuk üzüm.

ġédeve Ana arktan (su kanalından) suyun bahçeye çevrildiği yer.

ġıldırġı Küçük çan.

ġıytıḳ Çok küçük ağaç parçası.

ġocamavuç İki elin birleştirilmesiyle oluşan büyük avuç.

ġonculuz Sıkıntılı ve korkulu düş, kâbus, karabasan. AUÜ

ġonduraḳ Kuzulara, öküzlere takılan küçük zil.

ġosmar Kaya kertenkelesi.

göğene Gökyüzü.

göremek Toprak içinde yaşayıp bitkilere, köklerini keserek zarar veren bir böcek, kök kurdu (Gryllotalpa vulgaris), danaburnu.

gözağacı Evlerin ikinci katlarının üstüne döşenen kalın ağaç.

ġuntu Süslü entari.

ġusurannıġ Banyo.

ġuzañ Kuzeye bakan yön.

hamambıç Bir çocuk oyunu.

hanımparmağı Bir üzüm çeşidi.

haşavızdan~haşavuzdan (< haşa huzurdan ?) "Sözüm meclisten dışarı." anlamında kullanılan bir söz.

hebiç Çocuğu sırta alma.

hıddune Çeşme ağzı

holuşluḳ Su değirmenlerinde suyun arktan değirmen oluğuna döküldüğü bölüm.

Çocuk çaya düşdü:nde değmeniñ holuşluğuna dıkanmış, değmenci dutmuş. / *Çocuk dereye düştüğü zaman değirmenin arktan suyun döküldüğü yere dıkanmış.*

honus Tepe, dağ.

hursant Sefa.

hürrük Düdük.

ıbıḳcı Dedikoducu.

Imanı~ Irmanı Ermeni.

ısmırıḳ Isırılmış ekmek artığı.

ışılavıḳ böcü Ateş böceği.

ikiyarcılıḳ Taraf tutma.

ḳınzır Domuz.

ḳırzet Siyah okul önlüğü.

ḳoḳsu Arefe günlerinde ve üç aylarda yağda pişirilen yağlı ekmek.

kördelik Eski evlerde oda duvarlarının içinde bulunan dolap.

kümbüg bkz**. fuddu.**

laḳlaḳırdaḳ Söğüt veya ceviz ağacından yapılan, ardıç giliği[7] atan, "lak lak" diye ses çıkaran oyuncak tabanca.

maḳda (< Ar. maḳta'): (Odun vb. için) kesim

mavsuḳ Çiftleşmeye hazır, kızan kedi.

mehli Kuma.

mesnet (< Ar. mesned) Üzerinde yufka açılan tahta, senit.

mıtmıdıḳ Küçük serçe.

omuzlaḳ Omuzda taşınabilecek büyüklükte ağaç.

onnuk yıl (<oñluk yıl) Bol ürün alınan yıl.

öskü Ucu ateşli odun.

ötegėçe: Öbür mahalle, karşı yaka.

Ne diyeyin oğlum, şindi öñdüğün ötegėçeye vardım. /*Ne diyeyim oğlum, şimdi geçen gün öbür mahalleye vardım.*

öyüntü Nem.

sahınlıḳ Mutfaklarda kap kacak konulan raf, kaplık.

sınaḳlı yėr Geceleri şeytan veya cinlerin görüldüğü varsayılan yer.

sırḳatlı (< Ar. sirḳat+ T. lı) Sayıma girmeyen zayıf koyun, keçi.

sırtbaş Giyecekler.

soḳullu Toprağı sürmek için kullanılan tarım aracı, bir çeşit pulluk.

süsgün Boynun arkası, ense.

taḳılavıḳ 1. Bir yaşındaki erkek keklik. 2. Su değirmenlerinde üst taşın dönmesi ile titreşen ve haznedeki buğdayın akışını ayarlayan tahta kol.[8]

tekeciK Teke ve koç katımı zamanında (kasım ayı) gençlerin ev ev dolaşarak armağan topladıkları bir oyun.

tıntava Demirden yapılmış kızartma tavası.

tomana~topanaḳ Ayı yavrusu.

topuḳ düğesi Üç yaşında dişi dana.

toryağlık Havlu.

tükya Güzel kokulu, çiğdeme benzeyen bir kır çiçeği.

uyumsa:rlıġ Uysallık.

Uyumsa:rlıġ yapardım, hiş dayaġ yėmezidim. / *Uysallık yapardım, hiç dayak yemezdim.*

üsküfra İstifra, kusma.

yağırteken Bir tür kertenkele.

yumulcuḲ Saklanbaç.

zırḳ~zılḳ Nemli topraklarda, ucu sivri sopaları toprağa saplayarak, rakibin sopasını topraktan çıkartma esasına (Topraktan çıkartılan sopaya el konulur.) dayanan bir oyun türü.

[7] gilik: Çam, meşe, ardıç vb. ağaçların meyveleri. (TTAS)

[8] *Takılavık* kelimesi ikinci anlamı ile bazı bölgelerde *çakıldak* olarak bilinmektedir.

II. Fiiller

añġış- Tırmanmak, ağmak.

asmıl- Asılmak, çekiştirmek.

aydıña git- Para kazanmak amacıyla gurbete gitmek.

beğensime-~ meyinsime-: Beğenmemek.[9]

cavdır- Küfretmek, sövmek.

civlemek- Dürtmek, batırmak.

dandır- Tadına bakmak.

doḳut- Yeni kazma, balta vs. yaptırmak.

Eliñde: çölteyi nėrde doḳutduñ? Baya: gözelimiş. / *Elindeki küçük kazmayı nerede yaptırdın? Bayağı güzelmiş.*

dolumsa- Ağlayacak hâle gelmek.

eldele- Ele geçirmek

Evela: ġıza var, ġızı eldeyelemeseñ ġuşu eldeleyemeñ, dėmiş. / *İlk önce kıza git, kızı ele geçiremezsen, kuşu ele geçiremezsin, demiş.*

fıldır ėt- Fırlatıp atmak.

fildire- İşveli hareket etmek.

ġıbışda- Kıpırdamak.

ġırla-: Kovalamak.

ġıyġıla- (Kapı, kapak vs. için) hafif aralık bırakmak.

ġoça çėk- İki üç yıl iyice kuvvetlenen asma dallarını dibinden bağ bıçkısıyla kesmek.

gölcert- Ateşi alevlendirmek. /ŞT

hayala- Sezmek, anlar gibi olmak.

hebic ėt- Çocuğu sırta yüklenmek.

hebişle- bkz. **hebic ėt-.**

hınçır- 1. Hapşırmak. 2. Kişnemek.

hıñġıda- Ağlamak, sızlamak.

höcükle- Hafif korkmak, korkuya kapılmak.

ibala- Nemlendirmek.

ind- (<n'it- <ne it-)[10] Ne etmek, ne yapmak.

İndeyin a çocu:m davarı. İrezilliğine mi havasın! / *Ne yapayım a çocuğum davarı. Rezilliğine mi hevesliyim!*

[9] Bu fiil çoğunlukla olumsuz olarak kullanıldığı için olumsuz şekli madde başı olarak alınmıştır.

[10] Bu fiil yörede genellikle emir kipi 1. şahıs ve gelecek zaman çekimleriyle kullanılmaktadır.

İndece:ñ onu? Elleme gėdsin. /*Ne edeceksin onu? Bırak gitsin.*

kereksin- Üşenmek, bir işi zorlanarak, nazlanarak yapmak.

mehemse-~meğemsi-~meyimse- (< Ar. mühim+ T. se-) Önemsemek.

meksit- Beklemek, durmak.

Biraz meksit de arḳadaḳılar da yetişsin. / *Biraz bekle de arkadakiler yetişsin.*

mıḲ dėme-~mıt dėme- Hiç konuşmamak, hiç ses çıkarmamak.

mıtılan- Gönülsüz yapılan bir işte oyalanmak.

nişadır ėt- (Birini) dövmek, her yanını kırmak.

övtükle- Zaman geçirmek, oyalanmak, eğlenmek; eftiklemek.

saban ḳondur- Çift sürme aracı olan sabanı yapmak, kurmak.

sılḳala- 1. Sallamak, ağaçtan meyve düşürmek için ağacı sallamak, silkelemek. 2. Döver gibi yapmak.

sivtikle- Oyalanmak.

süzügdür- Süzdürmek.

şeddele- Abartmak.

tekeset- (Teke için) değişik sesler çıkararak keçiyi çiftleşmeye hazırlamak.

tombazlaḳ kıl- Takla atmak.

virimkar ol- (< T. verim + F. kâr) Vermek istemek.

Geldiler ġapımıza isdediler işde. Bobamız virimkar olmak istemedi, annem virimkar oldu. / *Geldiler kapımıza işte. Babamız verici olmak istemedi, annem verici oldu.*

yandın- Çok üzülmek.

Ėy Alla:m ben bu günahı nasıl işledim, dėyi yandınırımış adam. / *Ey Allah'ım ben bu günahı nasıl işledim diye çok üzülürmüş adam.*

yansımla- Birinin söylediklerini, yaptıklarını alay ederek tekrarlamak.

zörle- (Su için) birçok yerden durmadan akmak.

III. Deyimler-Deyimleşmiş İfadeler

genliğini al- Yapamadığını doyasıya yapmak.

Gurbette çalışırḳa hep ardıcıñ dibinde yatmayı düşlerdim. Gelince ġayrı şo ardıcıñ kölgesinde ėyi bi yatarak genliğimi aldım. / *Gurbette çalışırken hep ardıç ağacının dibinde yatmayı hayal ederdim. Geldiğim zaman ilerdeki ardıç ağacının gölgesinde güzelce bir yattım. Hayalimi doyasıya gerçekleştirdim.*

günü çömleği Kardeşini çok kıskanan çocuk.

mırığı yıḳıḳ Morali bozuk, üzüntülü.

öküzün üyüdüğü tav Yatsıdan sonra gece yarısına doğru.

özeği üzül- Gücü kuvveti kalmamak.

yüzünü garañ it- Yüzünü kara çıkarmak.

Ėle yabana ġarşı yüzümü garañ itme.

IV. Sıfatlar

aldil Az, azıcık.

Bu yıl asmalar aldil üzüm verdi. / *Bu yıl asmalar azıcık üzüm verdi.*

bitili Yan yana, yapışık, birbirinden ayrılmayan.

bèri beñzeri Biraz iyice.

cürbüzük Sürekli ağlayan.

Amma cürbüzük çıktıñ sen de be! Yiter ağladığıñ ġayrı. / *Sürekli ağlayan biri oldun sen be! Yeter ağladığın artık.*

dabbış Beceriksiz.

damavuḳ Kişiliksiz, yalaka.

diğdel Cılız ve uzun.

Domatis fideleri diğdel diğdel. Bi tüllü gelişmedi. / *Domates fidanları cılız. Bir türlü gelişmedi.*

diPli bucaḲlı Her yönüyle mükemmel olan.

Ahmet Ağa diPli bucaḲlı bi insandı. / *Ahmet Ağa her yönüyle mükemmel bir insandı.*

dişeñgin İnatçı.

dümşük Beceriksiz, karışık, sünepe.

elġaneme~elġalem~elġama Elinden iş gelmeyen.

ġartınıḳ Kart, yaşlı.

ġılisdirig Çok bilmiş, ukala.

Ne diñ ulen sen! Ġılisdirik gılisdirik ġonuşuP da benim depemiñ tasını addıırma. / *Ne diyorsun ulan sen! Ukala ukala konuşup da benim tepemin tasını attırma.*

ġıymıcıḳ~ġımıcıḳ Azıcık.

Daavarım marıdı ġımıcıḳ. / *Davarım vardı azıcık.*

hannes Yaramaz, haşar. AUÜ

ısmıcıġ İçinden pazarlıklı.

Ne ısmıcıġ adamdır o. Ne düşündü:nü bilemeñ. /*Ne içinden pazarlıklı adamdır o. Ne düşündüğünü bilemezsin.*

ısmıḲ Çekingen, konuşmayı beceremeyen.

kütnez Şişman, kısa boylu, tıknaz.

lığla~lağla İyice pişmiş.

mağarlaḳ Başlı.

mehemsiz (< Ar. mühim+ T. siz) Önemsiz.

mekeci Paracı, parayı ve menfaatini seven.

mındılı Küçücük.

muñġarız 1.Ters iş yapan. 2. İşe yaramaz.

muzavı Ters iş yapan.

nemne şekil~nemne şe:l Şekilsiz, biçimsiz.

nurayı Yapmacık davranışları olan.

sömeşik (Daha çok hastalanan koyun keçi için) Uyuşuk, güçsüz, dermansız.

subutsuz (<Ar. sübût+ T. sız) Tutarsız.

tembirlek Yuvarlak, teker gibi.

vadıl Sarkık dudaklı

vıġıl vıġıl Çok sayıda.

yanpiş 1. Yassı. 2. Yan yana.

yiğincek (<yeğnicek) Hoş olmayan hafiflikler yapan.

tıyıḳ Dağınık. (Genelde saçı başı dağınık kız çocukları için söylenen bir söz.) ŞT

Ne bu halıñ ay tıyıḳ seniñ? Saçlarıñı dara dimedim mi saña ben? / *Ne bu hâlin ay dağınık senin. Saçlarını tara demedim mi sana ben*!

uysalaḳ Uyumlu.

zallazort Avare, boşta gezen.

V. Zarflar

baldal bacak Çırılçıplak.

Donuñ düşerse baldal bacaġ ġalısıñ. /*Donun düşerse çırılçıplak kalırsın.*

bikri~birki Sanki, farz edelim ki, güya

Birki bunuñ suçlusu benimişin gibi baña bağırıyoru. / *Sanki bunun suçlusu benmişim gibi bana bağırıyor.*

birinde Bir zaman önce.

Birinde bizim köye bi heyet geldi:di amma nèye geldi bildi:miz yok. / *Bir zaman önce bizim köye bir heye gelmişti, ama niçin geldi bilmiyoruz.*

büñgül bucaḳ Köşe bucak.

Evi büñgül bucaġ aradılar. / *Evi köşe bucak aradılar.*

dèmincek Az önce.

Dèmincek burdaydı o, nèreye teñgillenip gèddi bilmen. / *Az önce buradaydı o, nereye başını alıp gitti bilmiyorum.*

dımlıT dımlıT Azar azar, damla damla.

Hataşıñ üsdüne oturtmuş çucuğu. Çocuk bağırıymış. DımlıT dımlıT yağ her yanından akarımış. / *Ateşin üstüne oturtmuş çocuğu. Çocuk bağırırmuş, damla damla yağ yer yanından akarmış.*

ebicik hürü Tamamen, hep beraber, büsbütün.

Ne bilelig, adamlarıñ ebicik hürü gelece:ni. / *Ne bilelim, adamların hep beraber geleceğini.*

fildirfişşik Aceleyle, hararetle

Ayşe gelin fildirifişşik dolaşıp durur. / *Ayşe gelin aceleyle dolaşıp durur.*

ġaraġasbenlik~ġaraġasbernek Hiç çekinmeden, açık açık, göz göre göre.

Her yirde öyle çıḳıntı olma, her şiyi öyle ġaraġasbenlik diyip de göze batma. / *Her yerde öyle öne çıkma, her şeyi öyle çekinmeden açık açık söyleyip de göze batma.*

geliç~keliç Kez, sefer, defa, yol.

Bu geliç geliken üzüm getir. / *Bu sefer gelirken üzüm getir.*

günuzu Gün boyu, sabahtan akşama kadar.

Günuzu oyalandı durdu. / *Gün boyu oyalanıp durdu.*

hışmış Nefes nefese.

Hışmış düdüğü öddürürken dört cambaz gelmiş. / *Nefes nefese düdüğü çalarken dört cambaz gelmiş.*

ılġamaya~ulġamına~ulġamaya Bilip bilmeden, ezbere, rastgele.

İşiñ aslını ö:renmeden ulġamaya ġonuşup durma. / *İşin aslını öğrenmeden ezbere konuşup durma.*

Ne didiğiñ belli değili ki ulġamına ġonuşuP duruñ öyle. / *Ne dediğin belli değil ki rastgele konuşup duruyorsun öyle.*

iddima (<Ar. iptida) Öncelikle, ilk önce.

mėymene mesmene Doğru dürüst.

Seniñ mėymene mesmene bi iş yaPdı:ñ na zaman görülmüş! / *Senin doğru dürüst bir iş yaptığın ne zaman görülmüş!*

ne hevrü Ne çabuk.

Ne hevrü geldin? / *Ne çabuk geldin?*

neliklerle: bkz. **nėliksıra**

nėliksıra Ne zorluklarla, Nelerle.

Ay ġuzum nėligsıra böyüddüg o çocuġları. Şo da:lardan odun getirike böyüddüg. / *Ay kuzum nelerle büyüttük o çocukları. Şo dağlardan odun getirirken büyüttük.*

palas pandıras Apar topar, acele ile.

Palas pandıras ėvden çıḳdı. / *Palas pandıras evden çıktı.*

sarmak kürmek Sarmaş dolaş.

Ben senin oğlunum, diyor. Ondan kėri ġaḳarlar, sarmak kürmek o hu:ri ġızıyla düğün dutar padişah. / *Ben senin oğlunum, diyor. Ondan sonra kalkarlar, sarmaş dolaş o huri kızıyla düğün yapar padişah.*

sümeye~sümesiye~sürsümeye Boş yere, boşu boşuna.

uyḳu sėmirgeni Uyku sersemliğiyle. /BY

Böyle böyle didi, uyḳu sėmirgeni añlayamadım. / *Böyle böyle, dedi. Uyku sersemliğinden anlayamadım.*

yayan yapıldaḳ Hazırlıksız, aniden, birden bire.

Bi kaç günnük azık ġaddırı hanımına, yayan yapıldaḳ yola düşer. / *Birkaç günlük yiyecek kattırır hanımına, aniden yola düşer.*

C. DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE OLUP ANLAMI EKSİK YA DA FARKLI OLAN SÖZ VARLIĞI

I. İsimler

basmacıḳ Kelebek.

(krş. DS C II/ ***basmacık I:*** *Şeftali veya armudun içine dövülmüş ceviz doldurularak kurutulmuşu.* ***basmacık II:*** *Kilimlerde kullanılan bir motif.*

bolu Ezilen üzümlerin şırasının biriktiği depo.

(krş. DS C II/ ***bolu I:*** *Çelik çomak oyununda çeliği karşılamak için tutulan ağaç, çomak.* ***bolu II:*** *Perşembe.* ***bolu III:*** *Kira.)*

çalağan Taze iken yenince geviş getiren hayvanları zehirleyen bir tür ot.

(krş. DS C III/ ***çalağan I:****1. Kartal. 2. Çaylak. 3. Atmaca. 4. Azgın, yırtıcı.* ***çalağan II:*** *Isırgan otu.* ***çalağan III:*** *Sele karşı korumak için ağaç ve çalıdan yapılmış engel.* ***çalağan IV:*** *Çaylak.* ***çalağan V:*** *Doğan, atmaca gibi avcı kuş.* ***Çalağan VI:*** *Atmaca, doğan vb. yırtıcı kuşlar.*

çekle Üzeri ağaç dalları veya otlarla örtülü gölgelik.

(krş. DS C III I **çekle:** Olmamış meyve.)

çelgi~çekli Çardak damlarının üstündeki çalılar, barı.

(krş. DS C III/ ***çelgi:*** *Alna bağlanan yazma, yemeni.* ***çekli:*** *Ateşli odun.)*

dıdık̟ Kuş gagası.

(krş. DS. C IV-XII-/ ***dıdık I****: 1. Yüz, çehre. 2. Gırtlağın boğaz ve dile yapışık olan kısmı.* ***dıdık II:*** *İbik.* ***dıdık III:*** *Çıplak.* ***dıdık IV:*** *Çene altından bağlanan baş örtüsü.)*

dizek Biber, patlıcan vb. yiyeceklerin kurutulmak için iplere, çalılara dizilişi.

(krş. DS C IV/ ***dizek I:*** *Yazı satırı.* ***dizek II:*** *Kadın feslerinin önüne dizilen bir sıra altın.* ***dizek III:*** *1. Hızarla biçilmiş tahta. 2. Hayvanların yatmasına yarayan döşeme.* ***dizek IV:*** *Ahır tahtası (TTAS/Ordu İli ve Yöresi)*

döküntü Hastalıklı koyun keçiler.

(krş. DS C IV/ ***döküntü I:*** *Rüzgâr ya da olgunluk nedeniyle dalından düşen meyveler.* ***döküntü II****: İyi olmayan arta kalan şey.*

gėdebot Suyun istenilen yöne akması için çekilen set.

(krş. DS C VI/ ***gedebot:*** *Musluk.)*

güç Meşe külünün kaynatılıp dinlenmeye bırakılarak çökeltisinden arındırılmasıyla elde edilen sıvı bir temizlik maddesi.

(krş. DS C VI/ ***güç I:*** *Gönül, yürek.* ***güç II:*** *saat.)*

habıç Çocuğu sırta yüklenme.

(krş. DS C VII/ ***habıç:*** *Bacak arası, apış.)*

hülük Küçük patates, salatalık vb.

(krş. DS C VII/ ***hülük I:*** *Çelik çomak oyununda yerde açılan uzun çukur.* ***hülük II:*** *1. Bağ çubukları için açılan çukur.* ***hülük III:*** *Taneleri ayıklanmış mısır koçanı.* ***hülük IV:*** *Sabun artığı.)*

ḳoç Genç bağ asmalarının kök kısmı.

(krş. DS C VIII/ ***koç I:*** *Et tahtası.* ***koç II:*** *Boynuz.* ***koç III:*** *İnce dallardan örülmüş tahıl ambarı.* ***koç IV:*** *Erkek koyun, koç.)*

laḳlaḳı Boğazı küçük testi. FNKB Çağlayan

(krş. DS C IX/ ***laklakı****: Kahkaha.)*

öñecek Pazar yeri.

(krş. DS C IX/ ***önecek I:*** *İş önlüğü.* ***önecek II:*** *Oyunlarda elebaşı. Ebe.)*

tėyğin~tėygin Taze sürgün, filiz.

(krş. DS C X/ ***teygin****: Sürüden kaçan koyun.)*

toḳalaḳ Üzüm asmalarında geç olgunlaşan küçük küçük üzüm salkımları.

(krş. DS C X/XII/TTAS/ ***tokalak I****: Topak, küçük parça.* ***tokalak II:*** *Kısa boylu, tıknaz.* ***toḳalak III:*** *Koyun, keçi vb. hayvanların kuyruk altındaki tüylerine yapışan pislik.* ***tokalak IV:*** *Yuvarlak, yumru.)*

II. Fiiller

cirpitmek Az çalmak.

(krş. DS C ***cirpitmek:*** *Bir vuruşta kesmek.)*

çavdır- Telaş etmek.

(krş. DS C III/ ***çavdır- I:****. Işık tutmak.* ***çavdır- II****: Fırlatmak.)*

dınıla- Kendinden geçip uyumak.

(krş. DS C IV / ***dınıla- I:*** *Sürekli olarak gerekli gereksiz konuşmak, söylenmek, mırıldanmak.* ***dınıla- II:*** *Topaç dönerken ses çıkarmak.)*

ėşirgenmek Güvenmek.

Baña ėşirgendin de mi yapdıñ bu işi! / *Bana güvenip de mi yaptın bu işi!*

(*krş. DS C V/* ***ėşirgen- I:*** *1. Kıskanmak, çekememek. 2. Sevişmek: Bu iki komşu çok esirgenirler.* ***ėşirgen- II:*** *1. Can sıkıntısını gidermek için herhangi bir kimse ile dertleşmek, konuşmak. 2. Yoldaşlık etmek, birbirinin elinden tutmak, eş olmak. 3. Konuşmaya hazır bir hâlde yutkunup durmak.*

ġıvcı- Sabırsız bir şekilde sürekli hareket etmek.

(krş. DS C VI/ **gıvcı-:** Bir şeyi kaba saba dikmek.)

üğrelen- Taşmak.

Ge ġız şu süde baḲ da üğrelenmesin. Ėyi baġ amma. /*Gel kız şu süte bak da taşmasın. İyi bak ama.*

(krş. DS C XI/ ***üğrelenmek:*** *İki yana sallanarak kabadayıca yürümek.)*

III. Sıfatlar

başlı Haylaz.

(krş. DS C II/XII/ ***başlı I:*** *Tepeleme dolu, ağız ağıza dolu.* ***başlı II:*** *1. Toptan, hepsi, tamamı. 2. Geçici olmayan, devamlı, sürekli olarak.* ***başlı III:*** *Bitmemiş, yarım kalmış iş.* ***başlı IV:*** *Başı gözüken çıban.* ***başlı V:*** *Yağı alınmamış sütten yapılan peynir.* ***başlı VI:*** *Olgunlaşmış, baş tutmuş (çıban için).* ***başlı VII:*** *Sağlam, gerçek, tutarlı.* ***başlı VIII:*** *Başlanmış bitirilmemiş.* ***başlı IX:*** *Tepeleme dolu.)*

cimecik Azıcık.

(krş. DS C III/ ***cimecik:*** *Banyo, yıkanacak yer, yunak.)*

direzi Zorlanan, zorlanmış.

(krş. DS C IV/ ***direzi I****: Halı, kilim, bez gibi dokumalarda tezgâha uzunluğuna gerilen çözgü iplikleri.* ***direzi II****: Halı ipliği.)*

ġıymıḳ Azıcık.

(krş. DS C VI/ **gıymık:** Küçük ve sivri tahta ya da kemik parçası, kıymık.

zimbit Çok karanlık, kapkara.

(krş. DS C XI/ ***zimbit:*** *Sarı çiçekli, yapışkan yapraklı, genellikle deniz kıyılarında biten, kötü kokulu bir ot.)*

IV. Zarflar

abahan Bilmeden, istemeden.

Abahan oldu ay ġuzum a:lama. Yañlışlıġla çarpdım. / *İstemeden oldu ay kuzum ağlama. Yanlışlıkla çarptım.*

(krş. DS C I/ **abahan:** 1. Tembel, uyuşuk. 2. Beceriksiz. 3. Şaşkın.)

nahıl (<na hal<ne hâl): Nasıl.

(krş. DS C IX/ ***nahıl:*** *Çoban.)*

timin: Az önce, demin.

(krş. DS C X/ ***timin I:*** *1.Yirmi ya da yirmi dört kiloluk tahıl ölçeği. 2.Dört kiloluk tahıl ölçeği. 3. İki, iki buçuk kiloluk tahıl ölçeği.* ***timin II:*** *Yirmi dört kiloluk ölçü birimi.)*

Ç. SONUÇ

Bozkır ağzı üzerine daha önce gönüllü araştırmacılar tarafından hazırlanan sözlüklerle birlikte öğrencilerin derledikleri metinlerin taranması ve kendi yaptığımız derlemeler neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Bu çalışmada, Bozkır ağzında kullanılıp *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan toplam 211 kelime, kelime grubu tespit edilmiştir. Söz konusu 211 söz varlığının 102'si isim, 43'ü fiil, 6'sı deyim-deyimleşmiş ifade, 37'si sıfat ve 23'ü zarftır.

2. Aynı zamanda *Derleme Sözlüğü*'nde olup da anlamı eksik ya da farklı olan 31 söz varlığı daha tespit edilmiştir. Bunların da 17'si isim, 6'sı fiil, 5'i sıfat ve 3'ü zarftır.

3. Hem Bozkır'la ilgili hazırlanan sözlükleri ve yöreden derlenen metinleri tararken hem de saha araştırmalarımız esnasında aldığımız notları gözden geçirdiğimizde *Derleme Sözlüğü*'nde olup da kullanıldığı bölgeler arasında Bozkır ibaresi olmayan 3000'in üzerinde söz varlığı olduğu görülmektedir. Bu zengin söz varlığı Bozkır ilçesinin sahip olduğu özgün kültürel yapının dile yansıması olarak değerlendirilebilir.

4. Elbette ki Bozkır ağzının söz varlığı bu kadarla sınırlı değildir. Yapılacak yeni derlemeler neticesinde yeni yeni kelimelerin ortaya çıkacağı kesindir. Bu sebeple zamana karşı yarışıldığı unutulmadan acil olarak uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından yöreyle ilgili derleme çalışmalarına başlanmalıdır.

D. KAYNAKÇA

AYVA, Aziz (2006), "Konya Dağ Köyleri Ağızlarından Derlenen Fiiller", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S. 15: 97-106.

KORKMAZ, Zeynep (2000) "Türkiye'de Ağız Sözlükleri", Türk Dili, S. 583, Ankara: TDK Yay.: 7-14.

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas, Erişim Tarihi: 09.09.2014.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1993), C I-XII, Ankara: TDK Yay..

YAVUZ, Orhan (2005), *"Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun "Karaca Oğlan" Adlı Eserinin Bilimsel Eleştirisi"*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 17: 15-111.

E. TARANAN ÇALIŞMALAR

APAYDIN, Ceren Mine (2015), *Konya Ağız Çalışması*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi

ARI, Mithat, "Bozkır Sözlüğü", http://www.bozkirdedikleri.com/?Syf=18&Hbr=320776&/BOZKIR-S%C3%96ZL%C3%9C%C4%9E%C3%9C(Erişim Tarihi: 30.04.2016).

DOĞAN, Merve (2015), Konya Ağız Çalışması, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

ERDEMİR, Zeynep (2015), *Konya İli Bozkır İlçesi Armutlu, Taşbaşı ve Ferhatlar Köyleri Ağız Çalışması*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

GÖKKAYA, Ali (2015), Konya /Bozkır (Işıklar ve Ulupınar) Köyleri Ağız Çalışması, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

ÜLKER, Ali Ulvi (2003); *Kültür Diliyle Bozkır*, Bozkır Çevresi ve Köyleri Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Kültür Serisi-1.

YANAR, Bayram (2015), Ilgın İlçesi Balkı ve Geçit Köyleri ile Bozkır İlçesi Yeniköy Köyü Ağız Çalışması, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

YÜKSEL, Filiz (2015), Konya-Bozkır-Çağlayan Köyü-Dere Köyü Ağız Çalışması, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.

Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivin Bulunan Kayıtlar:

Arşiv No	**Yıl**	**Derlemeyi Yapan Kişi**
73	1989	İsmail YILMAZ
220	1989	Şakir YILMAZ
245	1990	Hamdiye GÜRARSLAN
368	1991	Hatice ERKAN
378	1991	Tuba DİKİLİTAŞ
619	1990	İsmail YILMAZ
675	1990	Mustafa ÇAKIR
728	1992	Ayşe AKDAM
741	1992	Hatice ERKAN
746	1992	Nazire ÇAKIR
752	1992	İsmail YILMAZ
1119	1994	Salih YORULMAZ
1130	1994	Raziye ÖZTÜRK
1229	1994	Tülin ERDOĞAN
1369	1995	Yunus BARKAHAN
1414	1995	Hümeyra OĞUZ
1430	1995	Ayşe KIZILCATAM
1822	1997	Rıfat YİĞİT
1875	1996	Haydar DOĞANAY
1894	1997	Mehmet GÜLTEKİN
2004	1998	Mehmet GÜVEN
2252	1999	A. Hüma YİĞİT

BOZKIR (KONYA) ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE BOZKIRLI ÂŞIKLAR

Aziz AYVA *

GİRİŞ

Sarot yaylası da bir ulu yazı,
Yaralı âşıklar ağlatır sazı,
Geçirir dilberler ovada yazı,
Ünü var söylenir şanlı Bozgır.
(Bozgır Destanı)

Bozkır ilçesi; halk edebiyatı, halk bilimi, halk iyim kuşamı, halk mimarisi, halk inanma ve uygulamaları, halk botaniği, halk hekimliği, halk baytarlığı, halk ağzı, halk musikisi, halk takvimi, vb. alanların her biriyle ilgili zengin bir açık hava müzesi özelliğindedir. Taşra tabiriyle birebir örtüşen coğrafyası, bu ürünleri yüzyılların ötesinden bugünlere, özünden hiçbir şey kaybetmeden getirirken her bir ürüne kendi damgasını vurmuş, Bozkır insanının kimliğini taşıma sorumluluğunu üstlenmiş, âdeta folkloru Bozkır'ın ayrılmaz bir parçası yapmıştır. Sadece halk kültürü ürünlerinin yer alacağı büyük **"Bozkır Halk Bilimi Atlası"**nın bir envanteri niteliğindeki bu tebliğler ilerideki çalışmalara ışık tutacaktır.

Bozkır âşıklık geleneği çok çeşitli kaynaklardan beslenmiştir. Ozanlık geleneğinden, Bozkır'a özgü mahallî saz ve müzik kültüründen, 1966 yılından itibaren Konya'da düzenlenen Türkiye Âşıklar Bayramı'ndan, sözlü halk edebiyatı birikiminden,

* Yrd. Doç. Dr. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi / azizayva@konya.edu.tr*.

dinî-tasavvufî çevrelerden, vb. ortamlardan/kaynaklardan beslenmiş ve renkli bir mozaik oluşturmuştur.

Bozkır'da, âşık edebiyatı açısından ele alacağımız tebliğimizle ilgili olarak aşağıda bir liste verecek, bu listede yer alan âşıklarımızı kısa biyografileri ve örnek şiirleriyle kısaca tanıtacağız. Bozkır'da yetişen âşıklarımızı/halk şairlerimizi şöyle sıralayabiliriz:

***

Kimin Tarafından Yazıldığı Bilinmeyen Bozgır Destanı (?-?) (Prof. D. Faruk SÜMER Yayını)

Âşık Tatlı (Hasan, 1088?-?, Konya / Bozkır)

Kul Mustafa (Kör Mustafa, 1202 / 1787-8- Bozkır Baybağan)

Âşık Sazlı (Hüseyin, 1240 / 1825-?, Konya / Bozkır)

Âşık Mehmed (1293 / 1878- ?, Konya / Bozkır)

Gök Dede (?-?, Bozkır / Armutlu)

Âşık Kadıoğlu (Fethi Kadıoğlu, 1941-4 Mart 2011, Dinek)

Âşık Hüseyin (Hüseyin Çıkmaz, 1959- Konya / Bozkır)

Âşık Mehmet Gürhan (Mehmet Gürhan, 1922, Bozkır/Üçpınar)

Çatlı Âşık Hacı Ali Tipi

Mehmet Özçelik

Şükrü Tuncer

Hamdi Yılmaz,

Âşık Mümine,

Deli Ana Kız, vb.

…

Not: Son üç ad ile ilgili olarak, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, ***Konya Üzerine Şiirler*** adlı kitabında halk şairlerinin/âşıkların birer şiirlerine yer vermiştir.

***

Şimdi, yukarıdaki listeye sırasıyla bakalım:

Kimin Tarafından Yazıldığı Bilinmeyen Bozgır Destanı (?-?) (Prof. Dr. Faruk SÜMER Yayını)

Faruk Sümer, "Bozkır Destanı" adlı makalesinde, on dörtlükten oluşan ünlü *Bozkır Destanı'*nın Âşık Mehmed'e ait olabileceğini ileri sürmektedir. Bu konuda Sümer şöyle demektedir:

"Destan, Bozkır ilçesinde yaptığımız bir folklor gezisinde, Yazdamı köyünde bulunan Hasan Ağa'dan alınmıştır. Hasan Ağa, destanı delikanlılığında, Bozkırlı âşıklardan işittiğini, fakat şairinin kim olduğunu bilmediğini söyledi. Buna dair ilçenin diğer yerlerinde yaptığımız soruşturmalarda, bazı ihtiyarlar destanı hatırlamakla beraber onlar da hangi âşığın olduğunu bilmediklerini söylediler. Bütün bunlara rağmen destanımızın Bozkırlı şairlerden Âşık Mehmed'e ait olduğunu gösteren bazı belirtiler vardır. Meselâ, Âşık Mehmed'in **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı**'nda (1926) şu koşma parçasına dikkat edilecek olursa bunun bizim destanımızla aynı kalemden çıktıkları ve aynı ruhu taşıdıkları görülür:

Nasıl medh edeyim Bozkır ilini?
İlkbaharları Cennet'ten seçilmez.
Lâlesi, sünbülü, bendi dağların,
Şimdiden sonra kadınlardan geçilmez.

Bu destanın hepsini elimize geçirmiş olsaydık yapacağımız karşılaştırma muhakkak daha iyi netice verecekti. Bütün bunlara rağmen destanın Âşık Mehmed'e ait olduğunu katiyetle söyleyemeyiz. Bu belki Âşık Mehmed'in yukarıdaki koşmasına nazire olarak başka bir şair tarafından yazılmış olabilir. Hülâsa destanımızın şairi kim olursa olsun bizim için şayanı dikkat olan tarafı Bozkır ruhunu terennüm edebilmesidir. Bozkır'ın bütün zikre değer güzelliklerini şairimiz pek güzel ifade eylemiştir." (Sümer, 1946: 15-16).

Bu görüşlerinden sonra Faruk Sümer destanın metnini yayımlamaktadır. Destanın 11 dörtlüğü elimizdedir. Bu destanın iki dörtlüğünü aşağıya alıyoruz:

Nasıl anlatayım Bozkır elini?
Şahinler durağı Susambeli'ni.
Durnalar uçardan gibi yelini,
Ünü var söylenir şanlı Bozgırın.

...
Dağ yolu denilen yalçın kayalık,
Amma dilberleri böyür mayalık,
Hocaköy, Baybağan, Kocaasarlık,
Ünü var söylenir şanlı Bozgırın. (Sümer, 1945: 16).

Âşık Tatlı

Âşık Tatlı ile ilgili ilk bilgileri İbrahim Aczi Kendi'den öğreniyoruz. O, Konya Halkevi dergisinin 1946 yılında Kasım ve Aralık aylarında birlikte yayımlanan sayısında eline geçirdiği bir cönkten yola çıkarak Âşık Tatlı ile ilgili bilgiler vermiştir:

Asıl adı Hasan olan Âşık Tatlı, H. 1088'de Bozkır'da doğmuştur. Okuryazar olmayan âşık hakkında bildiklerimiz son derece azdır. Bir koşmasından anladığımıza göre, Bozkır Ayanı Fart Musa'nın zulmünden kaçarak Tarsus'a kaçmış ve oralarda köy köy, yayla yayla gezerek Güvlek Yaylası'nda Karacaoğlan ile karşılaşarak karşılıklı olarak dertleşmişler ve şiirler söylemişlerdir (Kendi, 1946: 9-11).

Üç dörtlükten oluşan bu koşmayı aşağıya alıyoruz:

Dağdan dağa nice saldı kader beni,
Gezdiriyor ilden ile keder beni.
Gurbet iller bana garip duraktır,
Garip bülbül yedeğinde yeter beni.

Acep nettim, suçum nedir feleğe?
Geze geze yolum geldi Güvlek'e,
Karacaoğlan'la girdim eleğe,
Aklıma geldi belki mat eder beni.

Hoş sohbetle dertleşerek saz ile,
Onun derdi durna ile kaz ile,
***Tatlı** der ki derdim bitmez söz ile,*
Kadir Mevlâ'm vatanıma gider beni. (Kendi, 1946: 9-11; Ülker, 2003: 269).

Bir koşmasında ise Âşık Tatlı, kendi devrinde baş gösteren yolsuzlukları hicvetmiş ve millî duygularını dile getirmiştir. Hecenin 8'li kalıbıyla ve 4 dörtlük olarak söylenen bu şiirden de iki dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

Özüm Türk'tür kana kana,
Saz çalarım yana yana,
Dinleyin siz ata ana,
Türk diyenler bize, duysun.
...
***Tatlı** olan tatlı söyler,*
Biz olmasak acep neyler?
Beyler kime beylik eyler,
Türk diyenler bize, duysun. (Kendi, 1946: 9-11; Ülker, 2003: 269; Ayva, 2005: 181-182)

Kul Mustafa (Baybağan)

Âşık Kul Mustafa, 1202/1787-8 yılında, Bozkır'ın Baybağan köyünde dünyaya gelmiştir. Ergun ve Uğur, **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı** adlı eserlerinde (1926) âşığın 1275/1860 yılında doğduğunu ve 1325/1910 yılında da vefat ettiğini kaydetmektedirler. Okur yazar olmayan Mustafa, saz çalması ve güzel türkü söylemesiyle tanınmıştır ([Ergun-Uğur], 1926: 338; Yeniterzi, 2001: 120).

İlerleyen yaşlarında, gözlerinin kapanması sebebiyle, *Kör Mustafa* lâkabıyla da tanınan âşığın şiirleri bir divanda toplanmıştır. Ömrünün son yıllarında Nakşîbendiliğe intisap etmiş ve 1294/1879 yılında yine kendi köyünde ölmüştür (Akça 1945: 7-8; Yeniterzi, 2001: 113).

Kemal Akça, "Baybağanlı Âşık Kul Mustafa / Hayatı ve Eserleri" adlı makalesinde âşığın bilinen bilgiler ışığında hayat hikâyesini, şiirlerinden hareketle âşıklığını ele almış ve bir koşması ile bir türküsünü yayımlamıştır (Akça, 1945: 7-8).

Akça, Kul Mustafa hakkında şöyle demektedir:

"*Baybağanlı Âşık Mustafa'nın halk arasında yayılmış olan koşma, türkü ve destanları henüz toplanmamıştır. Buna ait bir cönk de mevcut değildir. Varsa da ele geçiremedim. Ben de halk arasında toplayabildiklerimi, divanından istinsah ettiklerimi*

neşretmeye çalışacağım. Yalnız bu şair hakkında on beş yıldan beri yaptığım araştırma ve tetkik neticesinde şu kanaate vardım ki, Konya bölgesinde Âşık Mustafa'dan sonra yetişen bazı halk şairleri Baybağanlı Âşık Kör veya Kul Mustafa'nın şiirlerini kendilerine mal etmişlerdir. Yahutta derleyenler tarafından başka mahlâslar altında neşredilmişlerdir. Bu şekilde bazı şiirler elde ettim. Bunları sırası geldikçe neşr, tenkit ve münakaşa edeceğim." (Akça, 1945: 7-8).

Aşağıda, Baybağanlı Âşık Kul Mustafa'nın bir koşmasına yer veriyoruz:

Yârab nice olur şu garib hâlim?
Gurbete çıkalı el bana düşman.
Bir garip başım var kurtarabilsem,
Her ayak bastığım il bana düşman.

Hasretteyim ben sılaya varamam,
El uzatıp gonca gülün deremem,
Celâlinden dost bahçesine giremem,
Hizmetin ettiğim el bana düşman.

***Kul Mustafa'm** dedi bakma dostuma,*
Boz bulanık olub gelür üstüme,
Çekti hançerini vurdu postuna,
Dağ başından inen sel bana düşman. (Akça, 1945: 8; Ayva, 2005: 228-229)

Âşık Sazlı

Âşık Sazlı ile ilgili ilk bilgileri İbrahim Aczi Kendi'den öğreniyoruz. O, Konya Halkevi dergisinin 1947 yılında Nisan-Mayıs-Haziran aylarında yayımlanan 8 ve 9. Sayılarında, eline geçirdiği bir cönkten yola çıkarak Âşık Sazlı ile ilgili bilgiler vermiştir:

Asıl adı Hüseyin olan Âşık Sazlı, Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı Sazlı köyünde H. 1240 tarihinde doğmuştur. Mahlâsını da köyünün adına bağlı olarak almıştır. Şiirlerinden, biraz okuryazar olduğu anlaşılan Sazlı, komik tipte bir âşık olup, kendi yaptığı sazıyla irticalen şiirler söylemekte ustadır (Kendi, 1947: 8-9; Yeniterzi, 2001: 85).

Gazimihal'in, H. 1324 tarihinde eski adı Elmasun olan Güneybağ (Güneysınır) kasabasından Osman adında bir imamdan aldığı cönkte Sazlı'nın iki türküsü bulunmaktadır. Yayla hayatını canlandıran bu türkülerden birinden iki dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

Uçan kuşlar yurt kokusu getirir,
Yuca yuva dağlar aşar ilimizden.
Karabahtım bize gurbet gezdirir,
Bozuk düzen iş gelmiyor elimizden.
...
***Sazlı** der ki benim Konya ilimdir,*
Ata yolu, Hünkar yolu yolumdur,
Burcu burcu tüten yurt gülümdür,
Haber budur sorar isen salımızdan. (Kendi, 1947: 8-9; Ayva, 2005: 204)

Âşık Mehmed

Âşık Mehmed de, Konya âşıklık geleneği içerisinde yer alan Bozkırlı âşıklarımızdandır. 1293/1878 yılında doğmuştur. Çiftçilikle uğraşan âşığımız okuryazar değildir ([Ergun-Uğur], 1926: 338; 2002: 107-108; Yeniterzi, 2001: 116).

Ergun ve Uğur'un kitaplarına aldıkları Âşık Mehmed'in koşmasını aşağıda veriyoruz:

Nasıl medh edeyim Bozkır ilini?
İlkbaharları Cennet'ten seçilmez.
Lâlesi, sünbülü, bendi dağların,
Şimdiden sonra kadınlardan geçilmez.

O yârin dudakları tâze tâze,
Yanaktan bal akar dudaktan meze,
Sahrâ'dan gelirken yol uğrat bize,
Garibin hâlinden bil incik Leylâ.

Yârin dudakları kandildir kandil,
Bal akar yanaktan, dudaktan emdir,
Sahrâdan gelirken bir selâm getir,
Garibin hâlinden bil incik Leylâ. ([Ergun-Uğur], 2002: 107-108; Yeniterzi, 2001: 116; Ayva, 2005: 199-200)

Gök Dede

Asıl adı Mustafa olan Gök Dede, Bozkır'ın Armutlu köyündendir. Gözleri mavi olduğu için bu adla anılmıştır. Okuryazar olmayan âşık, hoş sohbet ve lâtifeyi seven bir kişiliğe sahiptir. Hayvanları taklit etmeyi çok seven Gök Dede, bu özelliği sayesinde, keklik avcılığında ustalaşmıştır. Ergun ve Uğur, eserlerinde âşığın, yaşı 60'ı geçtiği hâlde o yıllarda (1926) hâlâ dinç bir vücuda sahip olduklarını kaydetmektedirler ([Ergun-Uğur], 1926: 336-337; 2002: 56-57; Yeniterzi, 2001: 95-96; Yusuf Küçükdağ, **Armutlu**).

Aşağıda, Gök Dede'nin bir koşmasına yer veriyoruz:

Tutular, kumrular sahrâda ötmüş,
Gençliğin kuvveti serimden gitmiş,
Sinnimi sorarsan olmuştur altmış,
Konmaz oldu kuşlar köşküme benim.

Seğirttim dünya ardından yetemedim,
Çimen gibi büyüyüp bitemedim,
Kocalık düştü, yerden kalkamadım,
Konmaz oldu kuşlar köşküme benim.

Ersem de ben murâdıma bir ersem,
Elim yetse gonca güllerin dersem,
Gençlik gelse de ben bir arzıhâl versem,
Konmaz oldu kuşlar köşküme benim. ([Ergun-Uğur], 2002: 57; Ayva, 2005: 213-214)

Âşık Kadıoğlu (Fethi Kadıoğlu)

Fethi Kadıoğlu, 30.12.1941 tarihinde, Konya'nın Çumra ilçesine bağlı, il merkezine 65 kilometre uzaklıkta bulunan, bugün 5.000 nüfusa sahip olan Dinek kasabasında doğmuştur. Ailenin, dört çocuğundan üçüncüsü olarak dünyaya gelen Fethi'nin çocukluğu yokluklar içerisinde geçmiştir. Daha 5-6 yaşlarında, oyun oynarken düşmüş ve kalçası çıkmıştır. O günün şartlarında ne kadar hocaya, kırıkçıya, çıkıkçıya gidilirse de küçük Fethi iyileşmez ve kalçasından sakat kalır.

İlkokulu ancak üçüncü sınıfa kadar okuyabilen Fethi, okuma yazmayı kendi kendine öğrenir. Askerlik çağına kadar, çiftçi olan ailesine yardım eder ve 1961 yılında askere alınır. Amasya'da başladığı askerlik görevini, Kahraman Maraş'ın Pazarcık ilçesinde özürlü olduğu için sekiz ay yaparak tamamlar ve köyüne döner.

Asker dönüşü köyünden bir kıza tutulur, ancak ailesinin bu evliliğe sıcak bakmaması sonucu Fethi bir darbe daha alır. Bu acıyla hayli yanıp kahrolan Fethi'ye ailesi Alıssa (Yenimescit) köyünden bir kız bulur. 17.5.1964 tarihinde Fadim Şentürk ile evlenir ve bu evliliğinden; Fahrettin, Şerife, Esme, Sadiye ve Seyit Şakir adlarında üç kız ile iki oğlu dünyaya gelir.

Daha önce Saruhanlı olan soyadını, kendi ifadesine göre, "Kadılar oymağının unutulmaması ve yazdığı şiirlerde kullandığı **Kadıoğlu** mahlâsını beğenmesinden" dolayı, 1978 yılında, Çumra Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararıyla Kadıoğlu olarak değiştirir.

Hayatı boyunca birçok işte çalışmış olan Fethi Kadıoğlu, siyasî baskılar sonucu birçok resmî ve özel kurumdan istifa etmek zorunda kalmıştır. Ankara Devlet Demir Yolları İnşaatı, Seydişehir'de Etibank Boksit Tesisleri, Konya Çimento Fabrikası, Yatağanlar Makine Sanayii gibi çok değişik iş kollarında çalışmıştır.

Devlet işlerinde iyice yorulduğunu hisseden Kadıoğlu, bir müddet at arabacılığı yapar. Bir süre köyünde bakkal dükkanı işletirse de bu işte de dikiş tutturamaz. 1991 yılında sigorta primlerini kendi isteğiyle öder ve Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan emekli olur (Alptekin, 2004: 7-15).

Kadıoğlu, bugüne kadar ne yazık ki tanınamamıştır. O, badeli bir âşık değildir, saz çalmasını da bilmemektedir. Herhangi bir ustaya çırak da olmamıştır. Bununla

birlikte, oldukça üretken olan ve 400 civarında şiiri bulunan Kadıoğlu'nun şiirlerinde kullandığı temiz Türkçesi ve güçlü anlatımı birçok usta âşığı al aşağı edebilecek niteliktedir. Yeterli eğitiminin olmamasından, şiirlerinde yer yer teknik kusurlar göze çarpmaktadır. Ancak kullandığı mecazlar, katıksız Anadolu Türkçesi ve duygu yüklü anlatımı ile Konyalı âşıklar arasındaki yerini almıştır.

Fethi Kadıoğlu'nun şiirleri üzerine yapılmış tek bilimsel çalışma Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'e aittir. **Ağlayan Bayrak / Âşık Fethi Kadıoğlu** adlı (Konya, 2004) kitabında Alptekin; Kadıoğlu'nun hayat hikâyesini, aile çevresini, âşıklığını ve sanatını kısaca ele almış ve önce hecelerine göre olmak üzere, âşığın 358 şiirine kronolojik olarak yer vermiştir. Kitapta ayrıca; Harun Yıldız tarafından kaleme alınan, "Hayatın Şiiri-Şiirin Hayatı / Fethi Kadıoğlu'nun Şiirleri Üzerine Mütevazı Bir Değerlendirme" adlı bir yazı bulunmaktadır. Yıldız burada, âşığın sanatını değerlendirmiş ve örnek şiirlerine yer vermiştir.

Yine, âşığımızın tanıtıldığı bir makalenin bulunduğunu görüyoruz. Fadime Aydın'ın kaleme aldığı makalede âşığımızın kısa hayat hikâyesine ve örnek şiirlerine yer verilmiştir (Aydın, 1999: 4-5).

Şiirlerinde millî ve dinî değerlerimizi özellikle dile getiren Kadıoğlu; aşk, ayrılık, gurbet, tabiat, eğitim, vb. konular etrafında şiirlerini yazmıştır. 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle yazdığı 400 civarında şiiri bulunan **Kadıoğlu**'nun bir şiirini aşağıya alıyoruz:

Bir Kelam Eyle

Allı turnam gene sökün eyledi,
Sen bizim ellere gel selâm eyle.
Yaylanın düzünde yâri görünce,
Varıp divanında bir kelâm eyle.

Pınarlardan soğuk sular içer mi?
O mah yüzün yad ellere açar mı?
Sual eyle yârim benden geçer mi?
Bağını bahçesin sen talan eyle.

Eğlen turnam eğlen yaylamız düzde,
Sürmeleri var mı o ela gözde,
Bizim eller çıkar baharda yazda,
Ne hâlde olduğum sen talan eyle.

***Kadıoğlu'm** der ki düşmüşüm derde,*
Çok ağır hastayım varamam yurda,
Bunca yıl aradım sevdiğim nerde,
Ne hâlde olduğum sn beyan eyle. (Kadıoğlu'nun Bize Emanet Ettiği Defterinden s. 184)

Âşık Hüseyin (Hüseyin Çıkmaz)

Hüseyin Çıkmaz, 10.05.1959 tarihinde, Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı, bugün kasaba olan Hamzalar köyünde doğmuştur. Hamzalar; Toroslar'ın eteğinde, il merkezinin 100 km. güneyinde, 5.000 nüfuslu bir beldedir. Bölgede tarım ve hayvancılık yapılmakta olup, özellikle bağcılık önemli bir ekonomik uğraş olarak kendini göstermektedir.

Hüseyin, daha küçük yaşlardan itibaren köy hayatının gereği olarak, ailesinin gündelik işleri arasında kendini bulmuş ve her köy çocuğu gibi o da, yeterli bir eğitim görememiştir. 1971 yılında, Hamzalar İlkokulu'nu bitirdikten sonra, büyüklerinin de ısrarıyla Kur'an Kursu'na devam etmişse de kısa bir süre sonra köyüne geri dönmüştür. Okuyamamasına çok üzülen Hüseyin, bu yönde kendini yetiştirmeye çalışmış ve eline geçirdiği dinî ve halk tipi kitapları hevesle okumuştur.

1979 yılının Kasım ayında askere alınan Hüseyin, İzmir'in Hacılar Kırı'nda üç aylık acemi birliği eğitiminden sonra, Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde ulaştırma er olarak askerliğini tamamlayarak köyüne dönmüştür. 1986 yılında, Hamzalar Belediyesi'ne zabıta memuru olarak işe girer ve burada iki yıl çalışır. 1988 yılında da, hâlen çalışmakta olduğu Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'na hizmetli statüsünde ataması yapılır.

Âşık Hüseyin'in başından iki evlilik geçmiştir. İlki 1977 yılında gerçekleşmiş ve akraba evliliği olan bu evliliği ancak altı ay sürmüştür. İkinci evliliğini ise 1979 yılında yapmış ve bu evliliğinden üç çocuğu olmuştur.

Âşık Hüseyin'in âşıklığını keşfedişimiz bir rastlantılar zinciri sayesinde olmuştur. Kendisini uzun yıllardır tanımamıza rağmen, onun bir âşık olduğunu ancak 2001 yılında fark ettik. Dostları, yakın akrabaları ve komşuları tarafından kendisine *Âşık* diye hitap edilmesi bizde bir merak uyandırdı ve komşuları sayesinde hakkında önemli ipuçları elde etmeye başladık. Hüseyin, her ne kadar başlangıçta şiir yazdığını, söylediğini gizlemeye çalıştıysa da eşinin ısrarlarıyla şiir defterlerini bize göstermeye razı olmuştur.

Daha küçük yaşlardan itibaren, kendi ifadesiyle *türkü çığırmaya* meraklı olan Hüseyin, ilk evliliğinin bitmesinden sonra, bunalıma girmiş ve şiirler yazmaya başlamıştır. O yıllarda yazdığı bir defter dolusu şiiri de birkaç defa denediği Avrupa sevdalarının birinde çaldırmıştır. Çaldırdığı defterine hâlâ ah çeken Hüseyin, o yıllardan bugüne, aralıklarla da olsa şiir yazmayı sürdürmüştür.

Âşık Hüseyin'e *Âşık* diye hitap edilmesi onun âşık tarzı şiirler yazmasına bağlı olarak gelişmemiştir. O, ancak yakın dostlarının bildiği erken dönem şiirlerinde ve söylediği türkülerinde, ilk evliliğinin acılarını işlemiş ve ondan dolayı da bu adı almıştır. Hatta, bu ad ona bir çeşit *divanelik* olarak verilmiştir.

Âşık Hüseyin, âşıklığı, âşıklık geleneğini, usta-çırak ilişkisini, bade içmeyi, vb. temel kavramları dahi bilmemektedir. O yazdığı şiirlerin, *bir ilham perisinin gelerek kendisini kaybetmesine sebep olduğu ve nerede olursa olsun o anda yazmak için şiddetli bir arzu*nun sonucu olarak doğduğuna inanmaktadır. Bizden önce hiç kimse onun şiirlerini bir gelenek mahsulü olarak görmemiştir. Doğal olarak, 1966 yılından beri devam eden *Âşıklar Bayramı*'na da katılmamıştır.

Âşık Hüseyin'in bir ustası olmamıştır. Geleneği bilmemesi, ustasının olmaması, yazdıklarının ona göre bir değer ifade etmemesi gibi sebeplerden dolayı şiirlerinde hayli teknik kusur bulunmaktadır. Hece sayılarında uyumsuzluk, kafiye şemalarında düzensizlik, kafiyelerde tutarsızlık ve mahlâs dörtlüklerinin şiir ortalarında yer alması gibi çok basit, bir âşığın yapmaması gereken hatalar görülmektedir. Tabiî, bu durumu onun geleneği bilmemesiyle, bir ustasının olmamasıyla ve yazdıklarının daha önce hiçbir araştırıcı tarafından değerlendirilmemesiyle açıklayabiliriz. Yeterli eğitimi alamamış olması da şiirlerindeki hataların başlıca sebepleri arasındadır (Ayva, 2004: 14-17).

Bütün bunların yanında Âşık Hüseyin'in gelenek açısından önemli olan tarafı onun badeli bir âşık olmasıdır. O, bade içmesiyle ilgili olayı kendi ağzından şöyle anlatmaktadır:

"1971 yılıydı. Kendi köyümde bir kızı çok sevmiştim. Galiba kız beni, benim sevdiğim kadar sevmiyordu, ya da ana babasından çekindiği için karşılık vermiyordu. Büyüklerimi dünür yolladım. Kızı bana vermediler. "İşsiz güçsüz." demişler. Ben bu olaydan sonra kahroldum, kendimi kaybettim. Herkes bana Âşık demeye başladı. Böyle deli divane dolaştığım günlerde harmanımızda babamgile yardım ederken uyuyakalmışım. Bir rüya gördüm. Orası öyle yeşillikli, öyle güzeldi ki o güne kadar ne öyle bir manzara gördüm ne de ondan beri. Televizyonlarda bile öylesine rastlamadım. Harmanın ortasında kenarları taşlarla örülmüş bir su kuyusu vardı. Oraya eğilmiş su içmeye çalışıyordum. Eğilip eğilip doğruluyordum ama bir türlü suya dudağımı değdiremiyordum. Bir ara doğruldum ki karşıdan bembeyaz atıyla dörtnala ak sakallı bir adam geliyor. Çok uzaklardaydı ama bir anda yanıma geldi. "Sen burada ne yapıyorsun evlâdım?" diyerek beni sıvazladı. Elinde de çok güzel iki kitap vardı. Kitapları bana uzatarak, "Al evlâdım, bunları oku!" dedi ve der demez kayboldu. Arkasından bakakaldım ama sanki bir rüzgâr olmuş havaya karışıp gitmişti. Kitapların biri Yasin-i Şerif diğeri de İslâm İlmihâli'ydi. Kitapların birini şöyle bir açtım ama sanki deryaya daldım, o hâlim ne kadar sürdü bilmem. İkinci kitabı okuyamadım. Birden bir sap arabasının harmana yanaştığını fark ettim ve hemen doğrulup kaçtım. İşte ne olduysa bana o günden sonra oldu. Herkesten kaçmaya, yalnız kalmaya başladım. Ara sıra gizli gizli şiir yazıyordum. "Öğrenilecek." diye çok korkuyordum. O adamı sanki köyümden bir emmiye benzetiyordum ama dikkatli bakınca onun o nuranî yüzü kimseye benzemiyordu. O dedeyi de bir daha görmedim. Ne rüyamda, ne de hayatımda…" (Ayva, 2004: 15).

Onun, yukarıdaki rüyasını işlediği **Bana** adlı şiirinden bir dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

O gitti, kitabın birini açtım,
Açar açmaz sanki deryaya düştüm,
Âşıklığa belki orda eriştim,
Deryadan çıkması zor geldi bana. (Arşivimizden).

Âşık Hüseyin'in elimizde 200 civarında şiiri bulunmaktadır. Hecenin 7'li, 8'li ve 11'li kalıbında görülen bu şiirler yukarıda da değindiğimiz gibi düzeltilmeye muhtaçtır. Kim bilir belki kendisinin de ifade ettiği gibi, rüyasında kendisine verilen ikinci kitabı okuyabilseydi şiirleri daha bir güzel ve teknik olarak da daha başarılı olabilirdi.

O, şiirlerinde en çok kişisel sorunlarını işlemiştir. Başta; gençlik yıllarında başından geçen karşılıksız bir aşk olmak üzere, ancak altı ay süren evliliği, uzun bir süre işsiz kalması ve karşılaştığı geçim sıkıntıları onun içli bir kişiliğe bürünmesine sebep olmuş ve bu durum onu şiirlerinde kişisel sorunlarını işlemeye itmiştir. Bunlardan başka, köy ve şehir hayatı, toplumsal sorunlar, eğitim öğretim konuları da onun sıkça işlediği konular arasında yer almıştır.

Şiirlerinde; *Âşık, Âşık Hüseyin, Kul Hüseyin, Garip Hüseyin* gibi mahlâslar kullanmaktadır. Âşığımızın mahlâs konusunda da bir kararsızlık içerisinde olduğunu görüyoruz.

Âşık Hüseyin, şiirlerini şimdiye kadar toplu bir kayıt altına alamamıştır. Bugün, ah çekerek ifade ettiği bir olaydan öğrendiğimize göre, gençlik yıllarında yazmış olduğu ve içinde yüzlerce şiiri bulunan defterini çaldırmıştır. Onun, bize gösterdiği şiirleri kendisinin tuttuğu üç defter ile gelişigüzel yazılmış müstakil sayfalardaydı.

Âşık Hüseyin, âşıkların da en çok öğündüğü *bade içmeye erişmiş*, badeli âşıklarımızdandır. Niyetimiz, önümüzdeki ilk *Âşıklar Bayramı*'na onun katılmasını sağlamak ve onun, o ortamdan etkilenerek kendi şiirlerini belki de yeniden gözden geçirmesini sağlamaktır.

Âşık Hüseyin hakkında yapılmış bir lisans tezi ve bir makale bulunmaktadır. Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'in danışmanlığında, Seval Selçuk tarafından hazırlanan, **Âşık Hüseyin Çıkmaz / Hayatı-Sanatı-Şiirleri** adlı (Konya, 2004) tezde; âşığın hayatı, aile çevresi, âşıklığı, sanatı, vb. konular ele alınmış ve ayak seslerine göre sıralanmış 111 şiirine yer verilmiştir.

Tarafımızdan hazırlanan bir makalede ise Âşık Hüseyin'in; hayat hikâyesi, âşıklığa başlaması, bade içmesi, vb. konular ele alınmış ve 5 şiirine yer verilmiştir (Ayva, 2004: 14-17).

Aşağıda, Âşık Hüseyin'in bir şiirine yer veriyoruz:

Maniler

Karşı dağdan yol gider,
Yol üstünden kız gider,
Çok sevdim alamadım,
İçerimden kan gider.

Karşı dağdan geçmeli,
Oturup eyleşmeli,
Bir yâr sevdim olmadı,
Mahşerde birleşmeli.

Karşı dağ sıra sıra,
Bir ev yapsam sırtına,
Sevdiğimi verseler,
Dönüp bakmam kimseye.

Karşı dağdan atlarım,
O yâri kucaklarım,
Şu gencecik yaşımda,
Beyazladı saçlarım. (Arşivimizden)

Âşık Mehmet Gürhan

Bozkır ilçesinin Üçpınar beldesinde 1922 yılında doğmuştur. Okuryazarlığı vardır. Geçimini kunduracılık yaparak sağlamıştır. Yörede âşık olarak kabul edilen Mehmet Gürhan 1997 yılında âşıklığı bırakmıştır. Saim Sakaoğlu'nun ifadesine göre âşığın çeşitli konularda yazılmış sekiz şiiri bulunmaktadır. Sakaoğlu Gürhan'ın şu dörtlüğünü örnek olarak kaydeder.

Kova kova şaşırdılar,
Bin bele[n]nden aşırdılar,
Bir Engin'e düşürdüler,
Deyüp ağlan bir geyicek. (Sakaoğlu, 2006: 476)

Çatlı Âşık Hacı Ali Tipi

Bozkırlı âşıktır. Çat/Çağlayan nufüsuna kayıtlıdır. Koşma tarzında söylediği şiirleri vardır. Belirli bir usta görmemiştir. Şiirlerini saz eşliğinde söyleyen âşığın şiirleri dernenip yayımlanmamıştır.

Bir sevdadır başımdasın,
Nere gitsem karşımdasın,
Geceleri düşümdesin,
Yeşil Bozkır'ım benim.
...
Çatmışlar kazanları,
Türkü söyler ozanları,
Oynatırlar kızanları,
Yeşil Bozkır'ım benim.
...
Aygırından gelir suyu,
Yemyeşil dere boyun,
Gezilecek çoktur yerin,
Yeşil Bozkır'ım benim.
...
Aslan Mustafa'mız gönüllerde,
Söyleniyor hep dillerde,
Sazın ile tellerde,
Yeşil Bozkır'ım benim. (Yeşil Bozkır Dergisi)

Mehmet Özçelik

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Konya Üzerine Şiirler adlı kitabında şairin Bozkır temalı bir şiirine yer vermiştir:

Yiğit yatağıdır ardıçlı dağlar,
Tatlı üzümlerle yüklüdür bağlar,
Derelerden sular köpürür, çağlar,
İsmin yakışmıyır sana Bozkır'ım!

...

Köylülerin olan kahraman erler,

Sana Bozkır değil 'Sırısdat'derler,

Haykır ki sarsılsın gökler ve yerler,

İsmin yakışmıyor sana Bozkır'ım! (Sakaoğlu, 2002: 418)

Şükrü Tuncer

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Konya Üzerine Şiirler adlı kitabında şairin Bozkır temalı bir şiirine yer vermiştir:

Koyun kuzu su yolundan atlarken,

Değirmenci su yolunu beklerken,

Bekçilerin bağ ve bostan beklerken,

Ne hoş olur syreylemek Bozkır'ım!

...

Her dağından akıp inen deren var,

Her ilçeden eksik kalan neren var,

Sen söyle ki 'sarılacak yaram var',

Sarmak için canım feda Bozkır'ım! (Sakaoğlu, 2002: 419)

Hamdi Yılmaz

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Konya Üzerine Şiirler adlı kitabında şairin Bozkır temalı bir şiirine yer vermiştir:

Yeşil bir vadim, dört yanım orman,

Bana verilmemiş sun'i bir derman,

Daha bozulmamış çeşmemde kurnam,

Dağım, taşım, pişmiş aşım Bozkır'ım!

...

Uzaklarda seni arar dururum,

Konyalı deseler çok düşünürüm,

Toroslar'da boynu bükük gururum,

Suyun sertmiş, insanın mert Bozkır'ım! (Sakaoğlu, 2002: 420)

***

Ayrıca; bitirme tezi, seminer, ödev, derleme, vb. çalışmalarda da Bozkırlı âşıklara / halk şairlerine rastlamaktayız. Örnek olması açısından Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezunu Atilla Çetin'in **Bozkır Yöresi Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Üzerine Bir Araştırma** (Konya 2000) adlı lisans tezinde sırasıyla; Şair Gök Dede, Şair Mehmet ve Şair Muslu'dan bahsedilmiştir (s. 35-37). *Cumhuriyet Sonrası Bozkır Şairleri* başlığında ise çoğu Bozkırlı, ancak bir bölümü Bozkır'da görev yapmış memurlardan oluşan 54 kişilik bir liste verilmiştir ki bunların bir kısmı âşık tarzı şiirler yazan amatör şairlerdir. Kanaatimizce Bozkır'da görev yapmış bu memurlar da Bozkır âşıklık geleneği içerisinde yer almalıdır. Tezde yine, Prof. Dr. Faruk Sümer tarafından Bozkır'ın Akçapınar köyünden tespit edilen, 11 dörtlükten oluşan ünlü ***Bozgır Destanı***'na da yer verilmiştir. Ayrıca, Bozkırlı şair Ali Ulvi Ülker tarafından yazılan 78 beyitlik "Bozkır'ı Takdimimdir" şiiri de âşık tarzının tadını vermektedir. Son olarak **Nâzım** mahlâsıyla âşık tarzı şiirler yazan Emekli Vali Nazım Kemal Deniz'in *Düğün Alayı* adlı şiirini bu arada anabiliriz. Yine İsmet ÖZALP'ın Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayımladığı bir makalede Bozkırlı iki kadın ozanımızın (Âşık Mümine, Deli Ana Kız) tanıtıldığını da düşünürsek Bozkır'da köklü ve zengin bir gelenekten söz edebiliriz.

SONUÇ

Konya'da âşıklık geleneği içerisinde Bozkır ilçesinin önemli bir yeri vardır. Bir tek âşıkla bile adı anılmayan ilçelerinin yanında, bu ilçemizde yetişen birçok âşıkla Konya âşıklık geleneğinde ilçemizin hatırı sayılır bir yeri vardır. Öyle ki Âşık Mümine, Âşık Deli Ana Kız adlarında iki kadın ozanımız da Bozkırlı kadın âşıkları olarak adını yazdırmışlardır.

Bozkırlı âşıklar genelde tabiat âşıklarıdır. Sınırlı sayıda şiirleri saymazsak herhangi bir tarikat veya cemaat koluna bağlı şiirler söylememişlerdir. Bozkır ve köylerinde yetişen âşıklar, âşıklık geleneğinin genel konu ve şekil düzenine bağlı şiirler söylemişlerdir. Âşık Tatlı, Âşık Sazlı, Âşık Mehmed gibi zamanın folklor güldestesi sayılabilecek **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı** adlı esere (1926) girebilen âşıkların yanında adı sanı duyulmayan çok sayıda mahallî sanatçıları da vardır. Biz yazılı kaynaklardaki âşıkları, sözlü kaynaklardaki bilgileri ve şahsî arşivlerdeki belgeleri tarayarak Bozkırlı âşıkları bir arada vermeye çalıştık. Bu listenin dışında da halk şairi

sınıfına dahil edilebilecek, birkaç şiiri yöresel bültenlerde ve gazetelerde yayımlanmış veya kendi kabuğundan dışarıya çıkamamış adlara rastlanılabileceğini de belirtmek istiyoruz. Ayrıca, Bozkır kaşık havalarında çalıp söyleyen mahallî sanatçıların da bu kadrolarla birlikte veya ayrıca değerlendirilebileceğini hatırlatmak istiyoruz. Biz bu saz sanatçılarını tebliğimize dahil etmedik. Bu mahallî saz sanatçılarıyla birlikte düşünüldüğü zaman liste elbette ki çoğalacaktır. Zira, bu sanatçılarla âşıklar sürekli bir etkileşim içerisinde olmuşlardır. Aynı kültür dairesi içerisinde düşünülen Hadim ve Taşkent yöresi âşıklarını/halk şairlerini de çalışmamızın dışında tuttuğumuzu özellikle belirtmek istiyoruz. Bozkır türkülerinin bu bağlamda âşıklık geleneğinden bağımsız düşünülemeyeceğini de özellikle vurgulamak istiyoruz.

Sözlerimizi; Konya âşıklık geleneğine şiirleri, derlemeleri, kitap, makale, bildiri ve her türlü yayınlarıyla dünden bugüne hizmet etmiş olan başta âşıklarımızı, araştırıcılarımızı, kültür adamlarımızı saygıyla anarak bitiriyoruz. İleride hazırlanacak Bozkırlı Âşıklar adlı bir çalışmada elbette gün ışığına çıkacak yeni adlar da olacaktır.

KAYNAKÇA

[ERGUN], Sadettin Nüzhet-[UĞUR], Mehmet Ferit (1926), Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı, (hzl. Hüseyin AYAN), Konya 2002.
AKÇA, Kemal (1945), "Baybağanlı Âşık Kul Mustafa / Hayatı ve Eserleri", Folklor Postası, 1 (5), Şubat, 7-8.
ALPTEKİN, Ali Berat (2004), Ağlayan Bayrak / Âşık Fethi Kadıoğlu, Konya.
AYDIN, Fadime (1999), "Konya'dan Bir Ses: Fethi Kadıoğlu", Erciyes, 22 (253), Ocak, 4-5.
AYVA, Aziz (2002), Âşık Özhanî / Hayatı-Sanatı-Şiirleri, Konya, (Yayımlanmamış Doktora Semineri), 83 s.
AYVA, Aziz (2003), "Âşık Ataroğlu ve Şiirleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 14, Güz, 59-79.
AYVA, Aziz (2004), "Bilinmeyen Bir Âşık: Bozkırlı (Konya) Âşık Hüseyin", Erciyes, 27 (313), Ocak, 14-17.
AYVA, Aziz (2005), Konya Âşıklık Geleneği ve Âşık Ataroğlu / Hayatı-Sanatı-Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili, Konya. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2 Cilt, 1196 s.
AYVA, Aziz (2006), "Günümüz Konya Âşıklık Geleneğinde Bir Sima: Âşık Kadıoğlu (Fethi Kadıoğlu)", Kırk Bir Kere Edebiyat, 2, Nisan-Mayıs-Haziran, 6-10.
AYVA, Aziz (2014-2015), Konya Ansiklopedisi (Muhtelif Maddeler)
ÇAKIR, Nazire (1997), Bozkır Yöresine Ait Halk Edebiyatı Örnekleri, Konya, (Lisans Tezi), 53 s.
ÇETİN, Atilla (2000), Bozkır Yöresi Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Üzerine Bir Araştırma, Konya, (Lisans Tezi), 102 s.
ÇINAR, Hanefi (1969), "Konyalı Halk Şairleri", Tarla, 42, Ekim, 9-10.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1943), "Konya'da Musiki", Konya, 58, 9-12.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1943), "Konya'da Musiki", Konya, 63, 34-35.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 11. Teşrin, 9 (73), 6-12.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 64-65, 6-10.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 66, 15-17.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 67-68, 7-10.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 69, 12-18.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 70, 38-47.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944), "Konya'da Musiki", Konya, 71-72, 17-22.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1944-1945), "Konya Musikisi", Konya, 9 (74-75-76-77), Aralık-Ocak-Şubat-Mart, 33-40.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1945), "Konya'da Musiki", Konya, 78, 7-13.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1945), "Konyalı Halk Musikicileri I", Folklor Postası, 1 (9), Haziran, 5-6.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1945), "Konyalı Halk Musikicileri II", Folklor Postası, 1 (10), Temmuz, 3-4.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1946), "Konya Halk Sazcıları III", Folklor Postası, 2 (15), Nisan, 3-6.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1946), "Konyalı Halk Sazcıları IV: Silleli Halk Musikicileri", Folklor Postası, 2 (17), Haziran, 7-8.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1947), "Konya Saz Şairleri", Konya, 11 (108-109-110), Ekim-Kasım-Aralık, 3-4.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1947), "Konya'nın Müzik Hareketi Meselesi", Konya, 99-100-101, Ocak-Şubat-Mart, 7-9.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1947), Konya'da Musiki, Ankara, 116 + XXII s.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1948), "XIII. Asır Konya'sında Musiki Hayatı", Konya, 120-121, Ekim-Kasım, 17-19.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1958), "Baş Ozan Korkut Ata ve Onun Yelteme Kopuzu", Türk Folklor Araştırmaları, 5 (104), Mart, 1653.
IŞIK, Ali (2016), "Âşık Baybağanlı Kul Mustafa ve Ahmet Hâdimî Efendi'nin Ona Yaktığı Ağıt", (Yayımlanmamış Bildiri), Konya.
KENDİ, İbrahim Aczi (1946), "Cönkler, Şairler, Âşıklar", Konya, 10 (97-98), Kasım-Aralık, 9-11.
KENDİ, İbrahim Aczi (1947), "Âşık Sazlı", Konya, 11 (102-103-104), Nisan-Mayıs-Haziran, 8-9.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, Armutlu, Konya.
ÖZALP, İsmet (1962), "Bozkırlı İki Kadın Ozan", Türk Folklor Araştırmaları, 17 (156), Temmuz, 2773.
SAKAOĞLU, Saim (2002), Konya Üzerine Şiirler, Konya.
SAKAOĞLU, Saim (2006), "Konya'da Âşık Edebiyatı", Yeni İpekyolu Özel Sayısı Konya Kitabı IX, Konya, 465-489.
SÜMER, Faruk (1946), "Bozgır Destanı", Folklor Postası, 2 (19), Ekim-Kasım-Aralık, 15-16.
ÜLKER, Ali ÜLKER (1998), Bozkır Güldestesi, Konya.
ÜLKER, Ali ÜLKER (2003), Kültür Diliyle Bozkır, İstanbul.
YAKICI, Ali (1994), "Başlangıcından 20. Yüzyıla Kadar Konya'da Âşıklık Geleneği" Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi / Yeni Dönem, 2, Bahar, 177-201.
YENİTERZİ, Emine (2001), "Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 10, Konya, 77-159.
YEŞİL BOZKIR DERGİSİ Arşivi (2012-1016), Konya. "Çatlı Hacı Ali Tipi"

ÂŞIK BAYBAĞANLI KUL MUSTAFA VE AHMET HÂDİMÎ EFENDİ'NİN ŞEHADETİ ÜZERİNE ONA YAKTIĞI AĞIT

Ali IŞIK [*]

Öz

XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın son çeyreği arasında yaklaşık bir asır ömür süren Baybağanlı Âşık Kul Mustafa, yaşadığı dönemden günümüze Bozkır-Hadim merkezli Orta Toroslar'ın önemli âşıklarındandır. Terennüm ettiği şiirlerinde yansıttığı duygu ve düşüncelerinin yanı sıra yaşadığı/bulunduğu coğrafyaların coğrafi özelliklerine ve birtakım tarihî olaylarına dair bilgiler de aktarmıştır. Kul Mustafa'nın, bildirimizin ana konusunu teşkil eden Hadimî hazretlerinin torunu Ahmet Hadimî Efendi'nin şehadeti üzerine yaktığı ağıt da bu önemli kişiye ve katline dair ayrıntılı bilgileri ihtiva etmektedir.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Baybağan, Baybağanlı Âşık Kul Mustafa, Şehit Ahmet Hadimî Efendi, ağıt.

•

[*] *Araştırmacı-Yazar.*

GİRİŞ

Âşık edebiyatı, bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle ortaya çıktığı XVI. yüzyıldan günümüze kadar, Türk kültür hayatı içinde yer alan bütün öğeleri bünyesinde barındırır. Önemli bir bölümünü âşıkların oluşturduğu bu edebiyat temsilcilerinin –çoğunlukla sonradan yazıyla kaydedilmiş- sözlü ürünleri de edebî metinler kapsamındadır.

Edebî metinler, her ne kadar estetik hazları tatmin eden özellikleri öncelenirse de, aynı zamanda tarihî ve sosyal hadiselere ışık tutan önemli belgelerdir. Âşıklar, şiirlerinde salt güzeli ve güzellikleri terennüm etmemişlerdir. Bunlar, bir ferdi oldukları toplumu derinden etkileyen tabii afet, savaş, kıtlık, göç gibi tarihî/sosyal olgularla kendilerinin maruz kaldığı/tanık olduğu bir haksızlık ya da –bildirimizde söz konusu edeceğimiz- acı bir cinayet gibi ferdî olayları da şiirlerinde ele alarak tarihe ışık tutmuşlardır.

1. Baybağanlı Âşık Kul Mustafa

Âşık Kul Mustafa, Bozkır ilçesinin Baybağan[1] köyünde dünyaya gelmiştir. Sadeddin Nüzhet [Ergun] ile Mehmed Ferid [Uğur]'un birlikte yazdıkları *Konya Vilâyeti Halkiyyât ve Harsiyyâtı*'nda doğum ve ölüm tarihleri "H 1270 - 1320" (M 1853-54 – 1902-03) olarak gösterilmekte ise de ([Ergun]-[Uğur] 1926: 238; 2002: 129); Âşık Mustafa'nın "H 1275"te yazdığı "Memleket" adlı bir destanında:

[1] Günümüzde Bozkır ilçesinin bir mahallesi olan Baybağan, ilçenin güneyinde ve ilçe merkezine 12 km mesafededir. Mahallenin adının, geçmişten günümüze aynı şekilde geldiği rivayet edilse de; Osmanlı Dönemi Konya vilayet salnamelerinde Bozkır'ın köyleri sayılırken Baybağan adına rastlanmamaktadır. Anılan listelerde Baygân (بیغان) olarak yer alan karye, günümüzdeki Baybağan olsa gerektir (KVS 1288/1871: 149; 1289/1872: 131; 1290/1873: 140).
"Bâygân"; "bekçi, koruyucu" anlamlı Farsça bir kelimedir (Çağbayır 2007: 510). Türkçede de "Zengin bir soydan gelen kimse" anlamında bir "baykan" kelimesi mevcuttur (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56ac947cc633c3.43726558, 30.01.2016/12.50). Bu anlamları göz önünde bulundurduğumuzda –şayet bir yazım hatası da yoksa- anılan mahallenin adının "baygan ya da baykan"dan gelmiş olması da ihtimal dâhilindedir.
Diğer yandan H 1300-1309/M 1883-1892 yıllarını kapsayan *337 Numaralı Bozkır Şer'iyye Sicili*'nde, Baybağan karyesine ait birtakım kadı kararları kayıtlıdır (Tepeli 2010: 440; ayrıca aynı ad için bkz. Yılmaz 1990: 60).
Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdür-i Umumiyesinin yayımladığı dönemin yerleşim yerleri adlarının yer aldığı kitapta "Bay bagan" (بای بغان) adı yer almaktadır (Anonim 1928: 839).
Karyenin/köyün/mahallenin adı ve tarihi üzerine yöredeki yaygın rivayet ise şudur:
Oğuz Türkleri "Bey, Bay, Gazi, Fakih" gibi unvan bildiren adları yerleştikleri yerlere ad olarak vermişlerdir. Bayboğan köyü de unvan bildiren bir ad almış yerleşim birimidir.
Köye adını veren Baybağan kelimesinin "erkek geyik derisi" gibi başka anlamları da vardır. Ayrıca Selçuklulardan gelen yaklaşık bin yıllık bir geçmişe sahip bir unvandır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda bir komutan savaş meydanından kaçmaksızın ömür boyu yenilgi almamışsa 'büyük komutan' veya 'yenilmez komutan' anlamına gelen "Baybağan" unvanı almaktaydı. Unvan, ölümünün ardından defnedildiği türbenin üzerine yazılır ve ailesi de baybağan olarak anılırdı.
Selçuklu sultanlarının pek çoğu 'baybağan' unvanına sahiptir. Bir rivayete göre Anadolu'nun 1071'deki Malazgirt Zaferi'nden sonra fethedilmesiyle birlikte bilinen tek Baybağan ailesi de Anadolu'ya gelmiş ve Bizans ordusundan arta kalan askerlerin sığınak olarak kullandıkları Toroslar'ın güvenliğini sağlamak amacıyla bu bölgeye yerleştirilmişlerdir. Burada (bugünkü Bozkır ilçesi civarındaki) bu köyü kurmuşlardır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Bayboğan,_Bozkır, 30.01.2016/13.07).

Sene bin iki yüz yetmiş beşinde
Seyyah olub iller tobana[2] *seyret*
Zikr eyleyen altmış dokuz yaşında
Cihanı dolanup gezene seyret

demektedir.

Âşık Mustafa, bu destana göre "H 1275/M 1858"de altmış dokuz yaşında bulunuyordu ki; *Konya Vilâyeti Halkiyyât ve Harsiyyâtı* müellifleri bu tarihi, doğum yılı olarak, göstermektedirler. Hâlbuki Âşık Mustafa'nın bu malûmata göre "1202/1787"[3] yılında Konya - Bozkır kasabasının bir saat[4] güneyine düşen "Baybağan" köyünde doğmuş bulunduğu anlaşılmaktadır (Akça 1945: 7). Son zamanlarında ihtiyarlık tesiriyle gözleri az görmeye başladığından kendisine Kör Mustafa lâkabı da verilmiştir[5]. Bu bilgiyi de kendi yazma divanının baş tarafındaki hayatını anlatan bir kaç satır içinde göstermektedir. (…) Divanın içindeki şiirler tasavvufi tarzında yazılmıştır. Ekserisinde Kul Mustafa mahlasını kullanmıştır. Halk arasına yayılan koşma, türkü ve destanlarında tabiatın güzelliklerini, sosyetenin ahlâk ve telâkkilerini natürel, lirik ve rindâne bir şekilde terennüm etmektedir (Akça 1945: 7).

Baybağanlı Âşık Mustafa, gençliğinde birçok beldeleri dolaşmış, her uğrak verdiği yerin tarihî, coğrafî, tabiî ve iktisadî durumunu şiirlerinde belirtmekle beraber, halkının da umumî karakteri hakkında destanlar, hicivler ve methiyeler de yazmıştır.

Âşık Mustafa, son zamanlarında Nakşî tarikatına intisap etmiş, şeyhinin dinî umdelerini halka yaymaya çalışmış ve bu arada hoşlanmadığı dervişleri taşlamaktan da geri kalmamıştır.

Âşık Mustafa Bozkır, Hâdim ve Konyalı hemşehrileri tarafından çok sevilmiş ve bugün bile onun koşmaları, türküleri hafızalardan silinmemiştir.

Âşık Mustafa, "1297 H. - 1879 M." yılında Baybağan köyünde doksan iki yaşında piri fani bir ihtiyar olarak gözlerini hayata kapamıştır. Kabri belirsiz bir hâldedir (Akça 1945: 8).

Bir şiirinde yer alan şu dörtlüğüne göre Kul Mustafa'nın şiirlerini saz eşliğinde söylediğini zannediyoruz.

Adular kimlik edenler
Daim noksanın güderler
Âleme dellal ederler
Sazım hey medet hey medet (Odabaşı 1998: 11)

Baybağanlı Âşık Mustafa'nın halk arasında yayılmış olan koşma, türkü ve destanları henüz toplanmamıştır. Buna ait bir cönk de mevcut değildir. Konya bölgesinde

[2] Bu kelimenin karşılığını sadece *Derleme Sözlüğü*'nde bulabildik (Kelimenin "tabana" olması da muhtemeldir). toban: Sac altına konulan bir tür toprak sacayak (Komisyon 1982: 4765).
[3] Âşık Mustafa H 1275'te 69 yaşında ise doğumu H 1206 yılı olması gerekir. A.I.
[4] Baybağan'ın Bozkır'a 12 km uzaklıkta olduğunu yukarıda belirtmiştik. Eskiden yaya olarak bir saatte kat edilebilecek yol mesafesi 5 km kabul edilmiştir. Yörenin dağlık arazi şartları da göz önüne alındığında Akça'nın bu ölçümü biraz abartılıdır.
[5] Onun, görme özürlü olarak doğduğunu belirten merhum A. Sefa Odabaşı (1929-2004), ayrıca "Hafız" lakabıyla anıldığını da söyler (Odabaşı 1998: 11).

Âşık Mustafa'dan sonra yetişen bazı halk şairleri Baybağanlı Âşık Kör veya Kul Mustafa'nın şiirlerini kendilerine mal etmişlerdir. Yahut da derleyenler tarafından başka mahlaslar altında neşredilmişlerdir (Akça 1945: 8).

Merhum İbrahim Aczi Kendi (1883-1965), Konya Halkevi'nin çıkardığı *Konya* dergisinde Kul Mustafa mahlaslı üç şiir yayımlamış; hayatı hakkında hiçbir malumat aktarmadığı bu şiirlerin sahibinin de "Anadolu'da Aydın, Menteşe, Bolu'da cevlan etmiş bir âşık" tahmininde bulunmuştur (Kendi 1942: 49). Merhum Kemal Akça (Ali Kemal Akça: 1908-1977) ise Kendi'nin yayımladığı bu şiirlerin Baybağanlı Kul Mustafa'ya ait olduğu kanaatindedir. Bu kanaate varmasının sebebi de Bu şiirlerin arasındaki bir türkünün, Bozkır ve Hadim bölgesinde uzun hava olarak söylenmesidir (Akça 1945: 7).

2. Şehit Ahmet Hadimî Efendi ve Kul Mustafa'nın Ona Yaktığı Ağıt

Ahmet Hadimî Efendi, nisbesinden de belli olduğu üzere, Hadim'de doğmuştur. "Hâdimî" lakabıyla meşhur Said Mehmet Hadimî Efendi'nin torunu, Sarı Müftü namıyla maruf Abdullah Efendi'nin de oğludur. Annesi de, büyük bilgin Ebu Naim Ahmet Hadimî'nin kızı Mediha Hanım'dır.

İlk tahsilini Hadim'de yaptıktan sonra, 1808 yılında tahsilini tamamlamak için İstanbul'a gitmiştir. 1820 yılına kadar on bir yıl kaldığı İstanbul'da, icazetini Ayaklı Kütüphane namıyla maruf Antakî Mehmet Efendi'den almıştır.

Konya'ya döndüğünde Ziyaiye, İrfaniye ve Kadızade medreselerinde müderrislik yapmış; bu arada Konya Müftüsü Bağlıcalı İbrahim Efendi'nin kızı ile evlenmiştir. Döneminde Konya'nın, İslami ilimler merkezi hâline gelmesinde hizmeti geçen ulemanın başında gelen Ahmet Efendi, H 1225 (M 1810) yılında getirildiği Konya Müftülüğü görevini H 1238 (M 1822)[6] yılına kadar sürdürmüştür (Uyar 1949: 31). Ağabeyi, Hadim Müftüsü Hacı Mehmet Efendi'nin vefatı üzerine Konya Müftülüğünü bırakarak Hadim'e müftü olarak gitmiştir.

Hadim'de Konya'da olduğu gibi, talebe yetiştirmeye devam ederek pek çok talebeye icazet vermiştir. Türkiye'nin dört bir yanından gelen öğrencilerini yetiştirmekle kalmamış, onların yatılı olarak bütün ihtiyaçlarını da karşılamıştır.

Hakkında fetva verdiği bir şahıs tarafından H 1248 (M 1832) yılında öldürülen Ahmet Efendi'nin "Şehit" lakabıyla anılması bu olay sebebiyledir (Uz 2013: 331).

Ahmet Efendi'nin katli sırasında Hadim'de bulunan veya bir şekilde onu tanımış olan Kul Mustafa, Ahmet Efendi'nin katlinin oluşturduğu infiale bigâne kalmayarak ona bir ağıt yakmıştır. Bu ağıt ortaya çıkıncaya değin Ahmet Efendi'nin şehit edildiğine dair tek yazılı belge Vehbî (1270/1853-54 – ?)'nin yazdığı mezar taşı kitabesidir[7]. Kul

[6] Veli Sabri Uyar'ın verdiği bu tarihlerin yanlışlığı, bir paragraf öncesinde merhumun Konya'ya geldiği tarihle uyuşmamasından da anlaşılmaktadır. Ahmet Hadimî Efendi, kayınpederi Bağlıcalı Hacı İbrahim Efendi'nin vefatı üzerine H 1243/M 1827 senesinde Konya müftülüğü görevine getirilmiştir (Uz 2013: 330).

[7] Ahmet Efendi'nin anılan kitabesinin tam metni şudur:
Fazl u ilmiyle muhakkak fâzıl-ı devr ü zamân
Serteser neşr-i nümâsı olmuşidi râyegân
Zühd ü takvâ ile meşhûn nesl-i pâk-i Hâdimî
Emr-i Hakk'dan irdi rütbe-i şehâdet nâgehân
Manzar-ı esrâr-ı Mevlâ oldıgıyçün ol hemân
Yâr idindi seyyîd-i âşiyân hem peygamberân
Rıhlet itdükde bekâya rahmetu'l-lahi aleyh
Girye itdi ins ü cân hem teh-i felek heft âsmân

Mustafa'nın bu ağıtı ile Ahmet Efendi'nin şehadeti kesinlik kazandığı gibi; Ahmet Efendi'nin ufak yapılı biri olduğu, sayısı bin beş yüz ile ifade edilen pek çok öğrenci okuttuğu, yatsı namazına giderken üç bıçak darbesiyle hayatını kaybettiği gibi ayrıntıları da bu şiirden öğrenmiş oluyoruz. Sözü edilen ağıt şudur (Metninde tarafımızdan bazı düzeltmeler yapılmıştır):

Sene bin iki yüz kırk sekizde tamam
Hakkı hak eyleyin ahrete koyman
Hak nasip eylesin din ile iman
Gülü açılmadan soldu Hadim'in

Rum'dan Acem'e dek Ahmet Efendi
Dünyanın evveli ahire döndü
Bu gün de Hadim'in ol şevki söndü
Gülü açılmadan soldu Hadim'in

Nahv ü sarf okudur âyetü'l-kürsi
Bin beş yüz talebe okurdu dersi
Dersane melûl ağlıyor kürsü
Dersanesi melûl kaldı Hadim'in

Hadim arzu çeker Hind ile Yemen
Bu âlemde misli bulunmaz hemen
Sureti küçüktü ilimde umman
Efendisi şehit oldu Hadim'in

Misli yoktur devreylesen dünyayı
Birkaç sene zapteyledi Konya'yı
İsterdi Allah'dan şehit olmayı
Efendisi şehit oldu Hadim'in

Yatsı namazına aldı abdesdi
Ayağına giydi papucu mesdi
Camiye giderken ettiler kasdi
Efendisi şehit oldu Hadim'in

Bayılır hanımı ardından bakar
Her kul başındaki yasını çeker
Hadim'e od düşmüş semayı yakar
Efendisi şehit doldu Hadim'in

Vehbiyâ târîhim Ahmed Şâkir dürr-i yetîmi
Rûhına ihsân idün Fâtiha olsun şâdümân
1248 (Uyar 1949: 32 ve Uz 2013: 331'den yararlanılarak–vezin de göz önünde bulundurularak- tarafımızca tashih edilmiştir.)

Canlar mı dayanır bu zalim derde
Sineye vurdular üç tane darbe
Üstüne kurmalı şüphesiz türbe
Yas ile çevresi oldu Hadim'in

Der ki Kul Mustafa n'olsa gerektir
Herkes ettiğini bulsa gerektir
Çok kimseye şefî' olsa gerektir
Efendisi şehid oldu Hadim'in (Önder 1952: 2)

3. Kul Mustafa'nın Yayımlanmış Şiirleri

Kul Mustafa'nın [Ergun]-[Uğur], Kendi, Akça ve Odabaşı tarafından yayımlanmış şiirleri şunlardır (Bu şiirlerde de tarafımızdan bazı düzeltmeler yapılmıştır):

Yârab nîce olur şu garîb hâlım
Gurbete çıkalı il bana düşmân
Bir garîb başım var kurtarabilsem
Ayak basdığım il bana düşmân

Hasretdeyim ben sılaya varamam
El uzadub gonca gülün diremem
Celâlinden dost bahçes'ne giremem
Hidmetin itdigim el bana düşman

Kul Mustafa'm dedi bakma dostuma
Boz bulanık olub gelür üstüme
Çekti hançerini vurdu postuma
Dağ başından inen sel bana düşman[8] ([Ergun]-[Uğur] 1926: 238; 2002: 129)

*

Felek intikamını alır bizden
Aralar baz[9] *gibi durnayı kazdan*
Böyle[ce] ayırır anayı kızdan
Kuzuyu koyundan seçeriz bir gün

Ne imiş feleğin bizdeki kasdı
Okumu almadan yayımı kısdı
Güldürdü düşmanım ağlattı dostu
Fenadan bekaya göçeriz bir gün

Felek teslim eder dünyayı bize
Muhabbet eyledir oğula kıza
Bir gün muhtaç eder on arşın beze
Yakasız gömlek biçeriz bir gün

[8] *Konya Vilâyeti Halkiyyât ve Harsiyyâtı*'nda birinci ve üçüncü mısraları eksik olan bu dörtlük Akça'dan tamamlanmıştır (Akça 1945: 8).
[9] bâz: (Farsça) Yırtıcı kuş; doğan.

Dir ki Kul Mustafa böyle olur heman
Gidersek dünya[da]n gelmemiz güman
Mevla'dan sıdkıla isteriz iman
Gam keder sancağın açarız bir gün (Kendi 1942: 50)

*

Ne kadar var[ı]sa malın
Hiç birine irmez elin
N'aceb olur senin hâlin
Kılın vahdi vahdi[10]

Ey gönül nasihat alman
Dünyada sen baki kalman
Gidersen bir dahi gelmen
Ölün vahdi vahdi

Saatin vaktin yetince
Azrail yakan tutunca
Başın yastığa yatınca
Kalın vahdi vahdi

Korkun ecel tapusundan
Ayrılma Hak kapusundan
Çıkar bir gün hepisinden
Elin vahdi vahdi

Niceler var hayır eder
Sanma hayrın boşa gider
Varisler tarümar eder
Malın vahdi vahdi

Kazanın çabalanma [malı]
Sonun düşün behey deli
Aç öldürmez bunca kulu
Bilin vahdi vahdi

Gice gündüz mal gayırın
Bulunmaz zerre buyırın
Bu canı tenden ayırın

[10] vahdi: Vakti; vakitli. (Âşığımız, âşık tarzı şiirlerde benzerine pek rastlanmayan bir biçimde sekiz hece ölçülü bu şiirinde dörtlerin son mısraını 6'lı hece ile söylemiştir. Bize göre; "vakitli" kelimesinin yöresel bir söylenişi olan "vahdi vahdi" ikilemeleri biçimce uymuyorsa bile anlamca 8'li ölçüye uymaktadır. Öte yandan şiirinde uyarılarını dörtlüklerinin ilk üç mısralarında tamamlayan âşık, bu "vahdi vahdi" deyişiyle âdeta bir pekiştirme yaparak şiirine farklı bir lirizm de kazandırmış olmaktadır.

Solun vahdi vahdi

Nasıhat inleyip duyman
Şeriat hükmüne uyman
Virseler dünyayı doyman
Kalın vahdi vahdi

Kimseye kalmadı bu şar
Hasretle ciğer[in] pişer
Bir uzak menzile düşer
Yolun vahdi vahdi

Mustafa'm der kime kalır
Arif olan ibret alır
Ecel gelir perişan olur
Hâlin vahdi vahdi (Kendi 1942: 51-52)
*

Nice olur benim hâlim ahvalim
Sana malum olsun bir kara gözlüm
Cenk etmektir muradın kasdım
Bana bir teselli bul kara gözlüm

Genç yaşın içinde yaktın yandırdın
Çevirdin bizden yönünü dönderdin
Ağlayı ağlayı selâm gönderdin
Selâm Tanrı'nın[11] *al kara gözlüm*

Bizde pay verirler yavrı şahine
Niçün gönül vermen seni sevene
Sen emreyle ben durayım divane
Dahi nasıl olur kul kara gözlüm

Kul Mustafa'm bu sözü söyler heman
Âlem benim olur güldüğün zaman
Yeşiller gey[in]mişsin sen dur civan
Seni melek m'attı kul kara gözlüm (Kendi 1942: 52-53)
*

Ey gönül haddin bilirsen bir canı incitme sen
Sözümden ibret alırsan her canı incitme sen
Kimsenin hatırın yıkma demedim gül yüzüne
Kendin elden edna bilib irfanı incitme sen

Kul Mustafa şu fânide hoş bilürsün her nâsı

[11] Kelime Akça'da "tanrınındır" şeklindedir (Akça 1945: 8). Kelimenin bu şekliyle vezin de sağlanmış olmaktadır.

Âlimler şahin misali cahil insan kardaşı
Yakutu, cevheri, lâ'bi[12] *fark edemez elması*
İnci'yi boncuk deyüp de mercanı incitme sen (Akça 1945: 8)
*

Gönül havalarda döner
Şahin yuvasına konar
Hasret narınla yanar
Özüm hey medet hey medet

Mahzenlerinden kaçar
El yanında sırrın açar
Mermerin üstüne saçar
İzin hey medet hey medet

Muhannet gelmez imana
Yıkılsın böyle zamane
Salıver şama[13] *dumana*
Yârim hey medet hey medet

Adular kimlik[14] *edenler*
Daim noksanın güderler
Âleme dellal ederler
Sazım hey medet hey medet

Arsız adam ar eylemez
Bin söylesem kâr eylemez
Kime desem car[15] *eylemez*
Sözüm hey medet hey medet

Kötünün kahrın çekilmez
Kemlik edene bakılmaz
Önümde düşe gidilmez
Yüzüm hey medet hey medet

Düşman dost ziyafet vermez
Mücevheri kıymet vermez
Nimete katsam dat vermez
Tuzum hey medet hey medet

[12] Kelimenin sehven "lâ'bi" şeklinde yazıldığını sanıyoruz. Aslının "lâ'li" olduğunu sanıyoruz.
[13] şam: (Arapça) Akşam; (Türkçe) çam; mum, kandil; Suriye'de bir şehir adı.
[14] Bu kelimenin aslının da "kemlik" olduğunu ve sehven bu şekilde yazıldığını sanıyoruz.
[15] câr: 1. Tehlike hâli, imdat, yardım (: Çok darda kalmıştım carıma yetişti). 2. Dilek, rica. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56acc7e1d2f7b5.75224868, 30.01.2016/16.36)

Kimse kadrimi bilmedi
Nasihat versem almadı
Hiçbir kötüsün olmadı
Şazım[16] *hey medet hey medet*

Sırat muhannet geçmez oldu
Er meydan açmaz oldu
Bir kimseye geçmez oldu
Nazım hey medet hey medet

Kim olsa köre hor bakar
Kalp evimi durmaz yakar
Gözüm hiç durmaz yaş akar
Daim hey medet hey medet (Odabaşı 1998: 11)

Sonuç

Uğradığı bir talihsizlik sonucu divanı, dolayısıyla şiirlerinin tamamı elimize geçmemiş olan Baybağanlı Âşık Kul Mustafa'nın, elimizde mevcut az sayıdaki şiiri dahi onun dikkate değer bir âşık olduğunu göstermektedir. Bu itibarla –özellikle bu yöreli- halk edebiyatı ve folklor araştırıcıları, araştırma ve derleme faaliyetleri esnasında Kul Mustafa ve coğrafyanın yetiştirdiği diğer âşıkların ürünlerini bulup yayımlama hususuna azami önem vermelidirler. Harcanacak çaba, yöre kültürüne, hatta tarihine bir hizmet olduğu gibi Türk kültürü için de önemli bir kazanım olacaktır.

[16] şâz: Sevinç.

KAYNAKÇA

AKÇA, Kemal (1945), "Baybağanlı Âşık Kul Mustafa, Hayatı ve Eserleri", Folklor Postası, İstanbul, Şubat, C. I, S. 5, s. 7-8.

ANONİM (1288/1871), Sâlnâme-i Konya Vilâyet, Def'a 4, Konya Vilâyeti Matbaası. (Metinde KVS olarak kısaltılacaktır.)

(1289/1872), Sâlnâme-i Konya Vilâyet, Def'a 5, Konya Vilâyeti Matbaası. (Metinde KVS olarak kısaltılacaktır.)

(1290/1873), Sâlnâme-i Konya Vilâyet, Def'a 6, Konya Vilâyeti Matbaası. (Metinde KVS olarak kısaltılacaktır.)

(1928), Son Teşkîlât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları, İstanbul: Hilâl Matba'ası.

ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), Ötüken Türkçe Sözlük, C. I, İstanbul.

[ERGUN] Sadeddin Nüzhet-Mehmed Ferid [UĞUR] (1926), Konya Vilâyeti Halkiyyât ve Harsiyyâtı, Konya: Vilayet Matbaası; (2002), (Sadeleştiren: Prof. Dr. Hüseyin Ayan), Konya. (2. bs.)

IŞIK, Ali (2009), "Âşık Kul Mustafa", Konya Ansiklopedisi, C. I, s. 282-283.

KENDİ, İbrahim Aczi (1942), "Âşık Kul Mustafa", Konya, S. 44 (Haziran), s. 49-53.

KOMİSYON (1982), Derleme Sözlüğü, C. XII/EK-I, Ankara, TDK Yay.

ODABAŞI, A. Sefa (1998), "Bozkırlı Âşık Mustafa", Çalı, S. 19 (Ağustos), Konya, s. 11.

ÖNDER, Mehmet (1951), "Ahmet Hadimî'nin Şehadeti ve Âşık Kul Mustafa'nın Bir Şiir", Yeni Konya, 01 Ağustos, s. 2.

TEPELİ, Hikmet (2010), "337 Numaralı Bozkır Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

UYAR, V. Sabri (1949), "Bilginler Armağanı", Konya, S. 125-126 (Mart-Nisan), s. 31-32.

UZ, Mehmet Ali (2013), Konya Âlimleri ve Velileri, Konya: Meram Belediyesi Yay. (3. bs.)

YENİTERZİ, Emine (2001), "Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, Güz, S. 10, s. 127-128. (s. 113)

YILMAZ, Mustafa (1990), "Bozkır ve Çevresinin Tarihî Coğrafyası", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

YEREL SÖZ VARLIĞININ ŞİİRLERDE YAŞATILMASI ÇABASI: ADNAN SİVRİ (BOZKIRÎ) ÖRNEĞİ

AN ATTEMPT OF MAKING LOCAL VOCABULARY ALIVE IN POEMS: AN EXAMPLE OF ADNAN SİVRİ (BOZKIRÎ)

Gülsüm KIRBAŞ[*]
Arda KARADAVUT[**]

Öz

Yerel söz varlığı, gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla standart dilin baskısında kalmakta ve hızla unutulmaktadır. Ağızlara has sözcüklerin unutulmaması adına Türk Dil Kurumu öncülüğünde birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmaların en kapsamlısı "Türkiye'deki Halk Ağızları Derleme Sözlüğü" adlı çalışmadır. Kurum çalışmaları dışında dilciler, halk bilimciler ve çeşitli araştırmacılar yoluyla metin derlemeleri yapılmaktadır. Bu derlemelerdeki ağız özelliği gösteren sözcüklerle Derleme Sözlüğüne katkıda bulunulmaktadır. Yerel söz varlığı metin derlemeleri dışında son yıllarda akılda kalıcılığı en kolay edebi türlerden biri olan şiirlerle de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Şiirler, sözcük öğretiminde Divan edebiyatından beri kullanılagelmektedir. Bu çalışmada Bozkırî mahlaslı şair Adnan Sivri'nin Bozkır yöresine has sözcükleri şiirlerinde nasıl kullandığı incelenecek ve şairin bu sözcüklerin unutulmaması adına şiirlerini nasıl kaleme aldığı ortaya konacaktır.

•

Abstract

Local vocabulary is being under pressure and rapidly forgotten due to the developing technology and expansion of mass communication. There have been a lot of studies made under the guidance of Turkish Language Association in order to make the vocabularies pertaining to dialect not forgotten. The most comprehensive study about this attempt is the study named as "Editing Dictionary of Public Dialects in Turkey". Except from institutional studies, the text editing has being made by linguists, folklorists and several researchers. The vocabularies showing dialectical features in the editings contribute to the editing dictionary. Local vocabulary has been also tried to be alive with the poems which are the easiest literary genre with regard to being remembered easily except from text editings. Poems have been used in vocabulary teaching since Divan literature. In this study, it will be investigated how the poet Adnan Sivri whose pseudonym is Bozkırî used the vocabularies belonging to Bozkır territory in his poems, and it will also be revealed how the poet wrote up his poems in order to make these vocabularies unforgotten.

•

[*] *Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulsumkirbas@hotmail.com.*

[**] *Araştırma Görevlisi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ardakaradavutt@gmail.com.*

GİRİŞ

Türkçe, yayıldığı coğrafya itibariyle birçok lehçeye ve ağza sahip olan bir dildir. Lehçe ve ağızlardaki zengin söz varlığı teknolojik imkânların ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, şehirleşmenin artması gibi sebeplerle standart dilin baskısı altında kalmakta ve hızla unutulmaktadır.

Ağızlardaki yerel söz varlığının unutulmaması adına Türk Dil Kurumu öncülüğünde birçok çalışma yapılmaktadır. Akademisyenler, araştırmacılar çeşitli yörelerden metin derlemeleri veya röportajlar yaparak ağız çalışmalarına katkıda bulunmaktadırlar. Anadolu ve Rumeli ağızları üzerine derleme ve inceleme çalışmalarını yapmaya yabancı Türkologlar 1860'lı yıllarda başlamışlardır. Türkiyedeki bilimsel ağız çalışmaları, Cumhuriyet'in ilanından sonra hız kazanmış ve 1940'lı yıllardan itibaren Ahmet Caferoğlu önderliğinde devam etmiştir. (Gülensoy, 1999: 16; Korkmaz, 2000: 7). Caferoğlu'ndan sonra Zeynep Korkmaz'ın Anadolu ağızları üzerine çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. "Korkmaz'ın çalışmaları daha metodik ve geliştirilmiş sistemle yapılmıştır" (Adıgüzel, 2013: 389). Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, Hamza Zülfikar, Efrasiyap Gemalmaz ve adını zikredemediğimiz birçok bilim adamı ağız araştırmaları üzerine eserler vermiş ve bu konuyla ilgili yüzlerce yüksek lisans, doktora çalışmaları yaptırmıştır.

Akademik çalışmaların dışında televizyon sektöründe çeşitli yöre dizileri çekilmekte ve bu dizilerde yerel söz varlığı yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Yöre müzikleriyle sanatını icra eden müzisyenler yoluyla yerel sözcükler yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Ekonomik kaygılar, yaşam mücadelesi ve diğer sebepler Anadolu insanını farklı farklı şehirlere hatta ülkelere savurmuş ve birbirinden uzaklaştırmıştır. Zamanla kitle iletişim araçlarının artması ve sosyal medyanın çok hızlı gelişmesiyle gündelik yaşamın stresinden ve samimiyetsizliğinden kaçan insanlar Facebook, Twitter vb. sosyal ağlarda kendinden, köyünden bir şeyler bulmak, çocukluk arkadaşlarıyla irtibata geçmek amacıyla kümelenmiştir. Ağızların yok olmasının sebeplerinden biri olan kitle iletişim araçları, zamanla yerel sözcüklerin yeniden canlandırılması için kullanılan bir vasıta hâline gelmiştir. Sözcüklerin yaşatılması için sosyal ağlarda gruplar kurulmuş ve aynı yöreye mensup insanlar ortak kültürel miraslarını burada paylaşmaya başlamıştır.

Yerel söz varlığı metin derlemeleri dışında son yıllarda akılda kalıcılığı en kolay edebî türlerden biri olan şiirlerle de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Şiirler, sözcük öğretiminde Divan edebiyatından beri kullanılagelmektedir. Bozkırî mahlaslı Adnan Sivri de Bozkır yöresine ait yerel sözcükleri yaşatmak amacıyla sosyal medyayı kullanan bir şairdir. Adnan Sivri, şiirleri vasıtasıyla yöresini, yöresine özgü âdetleri, yiyecek ve içecekleri, giysileri, çocuk oyunları ve oyuncaklarını tanıtmıştır.

Adnan Sivri, bazı şiirlerinde manzum sözlük geleneğini kullanmış ve sözcüklerin anlamını bu şekilde vermiştir. Manzum sözlükler Divan edebiyatının yaygın kelime öğretme yöntemlerinden biridir. "Manzum sözlük ve gramere dair ilk örnekler Arap dilciler tarafından Arapçanın öğretimi için verilmeye başlamıştır." (Ölker, 2009: 874). Anadolu sahasında da manzum sözlükler ilk olarak Arapçayı öğretme amaçlı yazılmıştır. Zamanla bu sözlüklerin yazılma amaçları genişlemiş ve bu sözlüklerde birtakım edebi sanatların, bahir ve vezinlerin öğretilmesinin yanı sıra şairliğe meyilli olanların yeteneklerinin ortaya çıkarılması da istenmiştir (Öz, 1999: 5).

Şair Adnan Sivri'nin özellikle "Bizim Elden" başlığıyla kaleme aldığı ve on kısma ayırdığı şiirleri manzum sözlük türündedir. Sivri, bu şiirlerinde Bozkır ve çevresinin yerel söz varlığını kullanmıştır. Ağız sözcüklerini büyük harflerle vermiş, Türkçenin aslî seslerinden olan "nazal n" sesini /ng/ şeklinde göstermiştir.

Bu çalışmada Bozkırî'nin "Bizim Elden" başlıklı şiir dizisindeki yerel sözcükler türüne göre isim, sıfat ve fiil olmak üzere üç başlıkta tasnif edilmiş ve örneklendirilmiştir. Örnek sözcükler geçtiği dörtlüklerle birlikte verilmiştir.

1. İsimler

Süt ile yoğurda **ürün** denirdi

Gabçığı soyulur dane yenirdi

Salkımı bilmeyen **cingil** sanırdı

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, beşinci kısım)

Ürün: Süt ve süt ürünlerinin genel adı.

Gabçık[1]: Tahıl tanelerinin kabuğu, kapçık.

Cingil: Küçük üzüm salkımı, üzüm salkımındaki küçük salkımcıklar.

Ahırı kürürdük toplardık **sadır**

Keçinin pisliği; **gili** adıdır

[1] TDK'nin Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde bu sözcüğün derlendiği yöreler arasında Konya yer almamaktadır.

Teyinin çaldığı ağız tadıdır

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, beşinci kısım)

Sadır: Gübre.

Gili[2]: Keçi pisliği

Teyin: Sincap.

Havılcan kaynattım çayını içtim

Gasdandan dedim ki "kendimden geçtim"

Kendirden uçurtma yaptım da uçtum

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, beşinci kısım)

Havılcan: Zencefile benzeyen bir bitki.

Gasdan: Sahte bir şekilde, yalandan.

Değirmende usta taşı dişerken

Yorak diye kenar unu deşerken

Tavsur çektirmiş de çekiç düşerken

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Yorak: Un değirmenlerinde, üstteki taşın çevreye fırlattığı un.

Tavsur: Fotoğraf.

[2] TDK'de bu sözcüğün tanımı "Yere çukurlar açılarak, hayvan tüyünden yapılmış topla oynanan oyun." şeklinde verilmiştir."

Üzümü çiğnedim **curbası** kaldı

İşliği soyunmuş urbası kaldı

Avdanı unuttuk türbesi kaldı

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Curba: Üzüm posası.

İşlik: Gömlek.

Bülüçler gidiyor çayın yönüne

Bastırık bastırdım suyun önüne

Sınığı saklamış kolun yerine

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, yedinci kısım)

Bülüç: Piliç.

Bastırık: Suyun önüne çalı çırpıyla kurulan bent.

Sınık: Kırık, çıkık.

Çokaya toplamış tarlada taşı

Pelteyi bulamış öğlenin aşı

Faslağa gittiği dağların başı

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, sekizinci kısım)

Çoka: Tarla ve bağlardaki taş yığını.

Pelte: Un ile suyun karışımından meydana gelen bir tür yemek.

Faslak: Büyük odun parçası.

Çelkiye sürüyü doldurmuş gitmiş

Çelgisi başında ağrısı bitmiş

Dolağı boynunda kaybolup yitmiş

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, dokuzuncu kısım)

Çelki: Üstü açık, çalılarla ve taşlarla çevrilmiş ağıl.

Çelgi: Alna bağlanan yazma, yemeni.

Dolak: Baş örtüsü, tülbent, yazma.

İlkiye takılmış gelin **dürü**sü

Merg topladı içi çizik yarası

Güçlü suyla çıkar kirin karası

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, onuncu kısım)

İlki: Küçük çalılık, yeni süren çalı ya da ağaç filizleri.

Dürü: Düğün hediyesi.

Merg: İltihap.

Göklük denir bizde yeşil bitkiye

Zevda olur sevda vurgun tutkuya

İşongsun sözcüğü işe katkıya

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, onuncu kısım)

Göklük: Yeşillik, çimenlik, çayırlık.

Zevda: Sevda.

2. Sıfatlar

Elleri **kirtişli cirgeli** gözü

Tokucak paklamaz çığrıkmış yüzü

Ziybindaşda gibi kaydırır bizi

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, dördüncü kısım)

Kirtiş[3]*:* Pürüz, girinti çıkıntı.

Cirgeli: Çapak.

Badal bayra bir ev yıllarım geçti

Ne muzmuradım vardı ömrümü içti

Gara gaspernekce iftira seçti

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, dördüncü kısım)

Badal bayra: Dağınık.

Vahlı vacat işle uğraşıp durduk

Helik hülük çakıl duvarı ördük

Ağaçtan kuşağa hatılı derdik

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

[3] TDK'nin Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde bu sözcüğün derlendiği yöreler arasında Konya yer almamaktadır.

(Bizim Elden, dördüncü kısım)

Vahlı vacat: Olur olmaz.

Gubuz idi kalbi fesattı özü

Sanık eder hayli ebiler sözü

Gaydelenir gezer çekilmez nazı

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, yedinci kısım)

Gubuz: Kendini beğenmiş, kıskanç, yalancı.

Ne **hevrü** diyor çabuk olana

Sıyrıklı demiş yalana dolana

Zagadak geçti hardan solana

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, onuncu kısım)

Hevrü: Çabuk.

İncedalang boyu fidana yakın

Tekavüte çıkmış genç iken bakın

Zidalanma derler sarmayın sakın

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, onuncu kısım)

İncedalang: İnce ve uzun boylu (kimse).

Gelberi çekiyor susamı hardan
Söykendi üstüme düşmedi yardan
Önegi adam amma kurtardım zordan
Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, onuncu kısım)

Önegi: İnatçı, aksi.

Mafraklar toplanır burma denirdi
Eğirmeç eğirir çufra dokurdu
Gülüşler içtendi **hakır hakır**[4]dı
Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, beşinci kısım)

Hakır hakır: İçten.

İzayına kaşır **gicişmiş** eli
Yalakaydı huyu kızarmaz keli
Sıtlık çalar eser zemheri yeli
Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, sekizinci kısım)

Gicişmiş: Kaşınmış (olan).

Yalaka: Geveze, boşboğaz, laf taşıyarak arabozan.

[4] TDK'nin sitesindeki Türkiye Türkçesi Ağızları sözlüğünde bu sözcüğün anlamı yoktur. Biz, sözcüğe dörtlükten yola çıkarak anlam verdik.

3. Fiiller

Gubardı karşımda **hümerdi** bana

Muşunu kırarım dedim de ona

Mucukmuş boyu da gösterdim sana

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, beşinci kısım)

Gubar-: Gururlanmak, böbürlenmek.

Hümer-: Karşı koymak, sırtarmak.

Üstüne oturdum **büngeşdi** ayak

Elbise çurçuluk ne oldu duyak

Belengledi birden gelince dayak

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Büngeş[5]- : İncinmek, damar damar üstüne gelmek.

Belengle- : Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırmak.

Sırıncıdım bağda yalnız kalınca

Gandakları aştım yoldaş bulunca

Uğunmuşum başa darbe alınca

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

[5] TDK'nin Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde bu sözcüğün derlendiği yöreler arasında Konya yer almamaktadır.

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Uğun- : Ağlaya ağlaya bayılmak, kendini yitirmek.

Bahçeyi **gönenler** susuz kalmasın

Sütleri tembihler soğuk **çalmasın**

Dikkat et gönleri kimse almasın

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Gönenle[6]*-*: Tarlayı sulamak.

Çal-: Yoğurt yapmak için suyu mayalamak.

Merdivene çıktım paya basarak

Pavkuruyor tilki gözün kısarak

Saptırmayı vurdum sesi keserek

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Pavkur-: Çok öfkelenmek.

Çirpitmiş şekeri bana getirdi

İndeyin dedim de geri götürdü

[6] TDK'nin Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde bu sözcüğün derlendiği yöreler arasında Konya yer almamaktadır.

Çirpitti çamuru üstüm batırdı

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, altıncı kısım)

Çirpit- : Sıçratmak.

"Ay" ile başlardık hitapta söze

Zıñarmış kenara batıyor göze

Yapağı **gırkardık** koymazdık güze

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, sekizinci kısım)

Zıñar-: Karşı gelmek, buyruğa uymamak.

Gırk-: Kesmek.

Başara hastalık sararır yaprak

Tepserir su uçar kurur da toprak

Sığırcık kuşudur bağırır cıyrık

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, sekizinci kısım)

Tepser-: Kurumaya yüz tutmak.

Ütlemiş yaprağı yolda asmadan

Boglamış hepsini sapın kesmeden

Börtlemiş kazanda önce basmadan

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, sekizinci kısım)

Ütle-: Ayıklamak, seçmek.

Bogla-: Sarmak, bohçalamak.

Börtle-: Az haşlamak.

Harımda bitiyor nohudun hası

Yüksünmüş işleri tutuyor yası

Yemeği bozulmuş tadı da sası

Bin yıllık kültürün sahibiyiz biz

(Bizim Elden, dokuzuncu kısım)

Yüksün-: Bozulmak.

Sonuç

Çeşitli sebeplerden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan yerel sözcükleri şiirleriyle yaşatmayı amaçlamış olan Adnan Sivri, şiirlerini sosyal medyada paylaşmıştır. Sivri'nin şiirlerinde sözcük türlerine göre isim, sıfat ve fiil şeklinde sınıflandırdığımız pek çok yerel sözcük bulunmaktadır. Sivri'nin ilk dönem şiirlerinde yerel sözcüklerin daha az olduğu son dönemlerde ise yerel sözcüklere daha çok ağırlık verdiği görülmektedir. Şair şiirleri vasıtasıyla yöresini, yöresine özgü âdetleri, yiyecek ve içecekleri, giysileri, çocuk oyunları ve oyuncaklarını tanıtmış; Bozkır'ın köylerinin adlarını da belirtmiştir. Sivri, son dönem şiirlerinde yerel sözcükleri büyük harflerle yazmış ve Divan edebiyatı geleneği olan manzum sözlük geleneğini de kullanmıştır.

İlk dönem şiirlerinde daha az yerel sözcüğe yer vermesi, sonradan yerel sözcükleri büyük harfle belirtip manzum sözlük geleneğinden yararlanması Sivri'nin bu sözcükleri bilinçli bir şekilde kullandığını göstermektedir. Divan edebiyatında çocukların aruz eğitimine katkıda bulunmak amacıyla kullanılan manzum sözlük geleneği sözcükleri akılda tutmayı kolaylaştırması bakımından önemlidir. Sivri de tüm şiirlerinde olmasa da bazı şiirlerinde manzum sözlük geleneğini kullanarak bilinçli bir çaba içinde olduğunu göstermiştir. Gazipaşa ağzı üzerine yapılan çalışmalar hakkında Küçükballı şunları kaydeder: "Çalışmalarda yöre ağzında fonolojik değere sahip kapalı /e/ (ė) ve nazal /n/ (ñ) seslerinin gösterilememesi ve derlenen malzemenin belirgin bir şekilde standart dilin etkisiyle yazıya geçirilmiş olması en önemli eksikliklerdendir." (Küçükballı, 2015: 314)

Sivri'nin, Türkçenin aslî seslerinden olan "nazal n" sesini /ng/ şeklinde göstermesi de oldukça önemlidir.

Ülkemizde ağızların modern zamana yenik düşmesini önlemek amacıyla birçok çalışma yapılmaktadır. Adnan Sivri, bu sözcüklerin modern zamana yenik düşmesini önlemek için çağın en yaygın iletişim araçlarından biri olan sosyal medyayı kullanmıştır. Biz de sosyal medyadaki bu şiirlerinden bazılarını burada inceleyerek yerel sözcüklerin yaşatılmasına bir nebze de olsa katkıda bulunmayı amaçladık. Bu tarz çalışmaların artmasıyla Türkçe için çok değerli olan bu söz varlıklarının yaşatılması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Ahmet (2013), "Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler", Turkish Studies, Cilt 8, Yıl 2013, 387-401.

GÜLENSOY, Tuncer (1999), "Ağız Araştırmalarının Bugünkü Durumu", Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997), Ankara: TDK Yay.: 16-21.

KORKMAZ, Zeynep (2000), "Türkiye'de Ağız Sözlükleri", Türk Dili, S. 583, Ankara: TDK Yay.: 7-14.

KÜÇÜKBALLI, Fatih Numan (2015), " 'Gazipaşa Dillere Destan' Adlı Eserden 'Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 37, Yıl 2014 309-370.

ÖLKER, Perihan (2009), "Klâsik Edebiyatımızda Manzum Lügat Geleneği ve Mahmûdiyye", Turkish Studies, 873-888.

ÖZ, Yusuf, (1999). Tuhfe-i ġâhidî ġerhleri, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay.

Elektronik Kaynaklar

https://www.facebook.com/adnansivri?fref=ts (Erişim tarihi: 25.03.2016)

www.tdk.gov.tr (Erişim tarihi 26.03.2016)

BOZKIRLI MEHMET ÇAVUŞ AĞITI VE VARYANTLARI

LAMENT OF BOZKIRLI MEHMET ÇAVUŞ AND VARIETIES OF THE LAMENT

Necat ÇETİN [*]
Sevim KOLCUER [**]

Öz

Çok eski bir geleneği bulunan türkü ve ağıt, Türk kültürü açısından çok büyük öneme sahiptir. Gerek türkü gerekse ağıtlar incelenip dinlendiğinde folklorumuzun çeşitliliği ve derinliği karşısında hayran kalmamak mümkün değildir. Türkü; genelde söyleyeni belli olmayan, bend ve kavuştak bölümlerinden oluşan, halk ezgileriyle bestelenmiş nazımlardır. Ağıt da bu yönüyle türküyle neredeyse aynıdır. İki kavram arasında bazı temel farklar da vardır. Türkü neredeyse her konuda söylenir. Ancak ağıt türküden farklı olarak insanların başından geçen acı olayları kendine konu edinir. Ölmüş bir insan ya da halk kahramanı olan kimseler için ağıt yakılır, yiğitlikleri övülür. Ağıt Türkler'de çok eski bir gelenektir ve İslamiyet öncesinde sagu olarak adlandırılır. Divan edebiyatında ise ağıtın adı mersiyedir. Türk yurdu olan Anadolu'da da birçok ağıta rastlamak mümkündür. Bunlardan biri de Mehmet Çavuş ağıtıdır. Bu ağıt bir Konya ağıtıdır, ancak Dersim isyanına dairdir. İsyana katılan bir Kürtoğlu ile askeri birliğin komutanı olan Mehmet Çavuş arasında bir çatışma çıkar ve öncesinde iki taraf arasında bir sözlü atışma yaşanır. Mehmet Çavuş hayatını kaybeder. Bu ağıt karşılıklı atışmadan oluşan bu olayı anlatır ve Mehmet Çavuş'a ithafen ağıt yakılmıştır. Yani ağıt tek taraflı değildir. 1938'ten sonra ortaya çıkan Mehmet Çavuş ağıtına, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde biraz farklı da olsa rastlanır. Dikkati çeken husus, ortada büyük bir mertliğin olmasıdır. Aradaki diyalogda görülen saygı ve kardeşlik, ağıtı hissiyatı yüksek kılmıştır. Bozkırlı araştırmacı Mehmet Duran'a göre Mehmet Çavuş Bozkırlıdır. Kürtoğlu'nun İstiklal savaşı gazisi olduğu bilgisi de elimizde mevcuttur. Ne yazık ki artık bu ağıtı bilen insan yok denecek kadar azdır. Bu sebepten derlemeler büyük önem taşımaktadır. Çalışmada Bozkırlı Mehmet Çavuş ağıtı ve varyantları ile ilgili detaylı bilgi verilecektir.

•

Anahtar Kelimeler
Mehmet Çavuş, Bozkır, Konya, Ağıt, Türkü.

•

[*] *Uzman öğretmen- Araştırmacı, Torbalı- İzmir ncetin1963@gmail.com)*
[**] *Araştırmacı, Bornova- İzmir kolcuer.sevim@gmail.com*

Abstract

Lament and ballad are very old of the Turkish culture and they are crucial. When we listen lament and ballad, we will understand their wonderfulness. Ballads are anonymous and they are composed by melody of the our culture. Laments are nearly same with ballads. But there are some essential difference between two notion. Ballad is sung about every matter. Lament is sung about tragic event. "Sagu" is name of the pre islamic period. "Mersiye" is name of divan literatüre. There are lots of lament in Anatolia. Lament of "Bozkırlı Mehmet Çavuş" belong to Konya, in Anatolia. Lament tells about revolt of Dersim. Rebel Kürtoğlu and commander Mehmet Çavuş clashed in region. Before clash, they talked about this situation. And, Mehmet Çavuş died. This lament tells about this tragic event. Lament is not ex parte. After 1938, people encountered with this lament in the nearly all Anatolia. Also, all laments have got great bravery, respect and brotherhood. Lament of Mehmet Çavuş is unknown nowadays. Therefore compilations are crucial. In this research, we will inform about lament of Mehmet Çavuş.

•

Keywords

Mehmet Çavuş, Steppe, Konya, Lament, Ballad

GİRİŞ

Mehmet Çavuş ağıtı birçok yörede karşımıza çıkan, unutulmaya yüz tutmuş bir ağıttır. Derlemeler neticesinde varyantları ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan genel bilgilere göre Mehmet Çavuş, Dersim isyanı sırasında Kürtoğlu denen isyancıyı yakalamakla görevli bir TSK askeriydi. Tatarderesi[1] denen mevkiide iki taraf karşı karşıya geldi. Çatışma öncesi Mehmet Çavuş Kürtoğlu'na teslim olmasını teklif etti ama Kürtoğu teslim olmayı kabul etmedi. Buna rağmen çatışmaya girmek istemediğini, Mehmet Çavuş'un namını duyduğunu ve ona saygı duyduğunu da ağıttan anlıyoruz. Çatışma öncesi ikisinin de elinde mavzer, gelenek gereği atışmaya başladılar. Sonrasında ise Mehmet Çavuş vuruldu. Vurulduktan sonra hemen orada ölmediğini, at sırtında belli bir süre yaralı olduğunu da ağıttan anlıyoruz. Ağıtın konusu iki tarafın çatışma öncesi atışması, çatışma ve çatışma sonrası Mehmet Çavuş'un ölmesidir. Bu ağıtın Mehmet Çavuş'un askerleri tarafından aktarıldığı tahmin edilmektedir.

Mehmet Çavuş Bozkırlı araştırmacı Mehmet DURAN'a göre Konya Bozkır ilçesindendir, Bozkırlıdır. Başka görüşler her ne kadar Mehmet Çavuş'un da Kürtoğlu gibi bir çeteye liderlik ettiğini, Kürtoğlu'nun Mehmet Çavuş'un bölgesine girmesi üzerine birbirlerine meydan okuduklarını öne sürse de, Mehmet Çavuş'un bir jandarma eri olduğunu savunan Mehmet Duran'ın görüşünü çok daha doğru ve esaslı bulmaktayız. Biz de bunu kabul ediyoruz Bu ağıt bir Konya - Bozkır = (Boz! + Kır!) ağıtıdır. Bu ağıtta ölen tarafından, öldüren ne kadar kınanmışsa da yine de meziyetleri övülmüştür. Karşılıklı mertlik, kardeşlik söz konusudur. .Bu vatanın evlatlarının kardeşliği vurgulanmıştır. Ayrıca ağıtta şehidin can verişi, acıları net olarak ortaya konmuştur.

Bu ağıt 1930lu 1940lı hatta19 50li yıllarda çalgılı oturak alemlerinde düğünlerde konaklarda söylenmiştir. Geçmişte Görele'de sesi güzel olan kimseler konaklara gider bu ağıtı söylermişler. Uzun havanın ilk derlemesi 1974te Haşim Günay'dan oğlu tarafından yapılmıştır. Fahrettin Kirzioğlu bu derlemeyi yayımlamıştır. Mehmet Çavuş ağıtı, Ali Rıza Yalgın'ın değerli eseri Cenup'ta Türkmen oymaklarında yer almıştır. Yalgın, 1930lu yılların başında ağıtın benzerinin derlemesini gerçekleştirmiştir. Derlediği bölge Toroslardır. Ağıtın sözleri Akdeniz bölgesi ve hatta Gaziantep'e kadar bozulmadan gelmiş ve ağıt bu yörelerin kültürlerinde de yerini almıştır. Celalettin Ataş 1987 senesinde bir düğünde cümbüşle ağıtı söylemiştir. Bu ağıt ile Haşim

[1] Tespit edebildiğimiz kadar Tatarderesi mevkii Kahramanmaraş ili içinde yer almaktadır, Nurhak ilçesine yakın bir konumdadır, coğrafi konum olarak ise; enlem: 37.883 ve boylam: 37.350 koordinatlarındadır. Tatar Deresi yakınındaki yerlerden biri ise Umutlu olup, 3,56 km. uzaklıktadır. Bakınız: http://www.haritatr.com/harita/Tatar-Deresi/33926

Günay'ın ağıtı arasında çok benzerlik vardır. Ömer Şen'in 1911 doğumlu babası Kamil Şen, bu ağıtı konaklarda söylemiştir. Bu yorum ise Mehmet Çavuş ağıtının Bozcaali köyüne yansımasıdır.

Ağıtı incelerken Necat Çetin tarafından 2007 yılında Torbalı Omanköyde yapılmış ağıt derlemesi esas alınmış.ve diğer varyantlar bu derlemeye incelenmiştir. Aşağıda ağıtın Torbalı varyantının notaları ve sözleri verilmiştir. Torbalı köylerinde eskiden yani bundan yaklaşık 15-20 öncesi özellikle davullu ve içkili düğünlerde oturak denilen eğlencelerde söylenen uzun hava türü türkülerden biri de "Mehmet Çavuş"tur.

Mehmet Çavuş Ağıtı Varyantları

YÖRE:Torbalı
KAYNAK KİŞİ:Celal ŞENSOY

DERLEYEN: Necat ÇETİN
DERLEME TARİHİ: 18.11.2007
NOTALAYAN:Tarkan ERKAN

MEHMET ÇAVUŞ

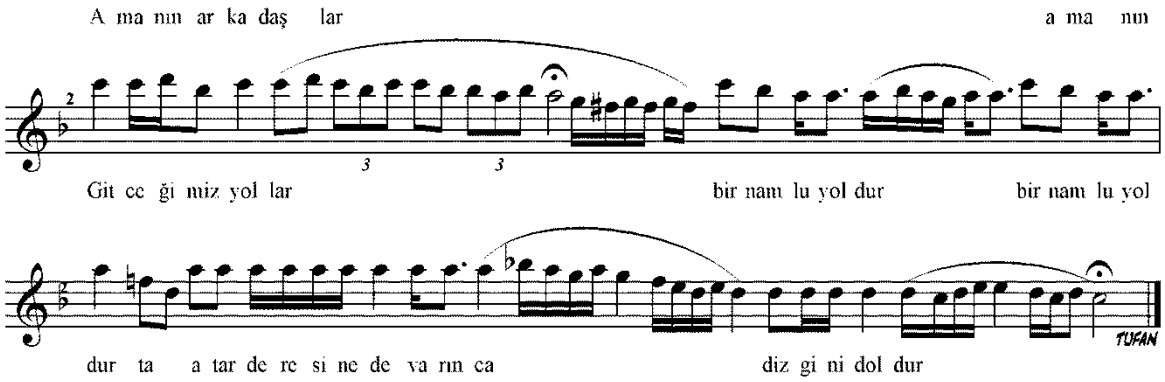

-1-

Mehmet Çavuş
Amanın arkadaşlar amanın
Gitceğimiz yollar bir namlu yoldur bir namlu yoldur
Tatar deresini de varınca dizgini doldur

Mehmet Çavuş da der ki;
Yüreğim çatal yüreğim çatal
Cephane belimde tam yedi katar
Göklerde uçan da kuş olsan martinim yeter
Garalarda dem olsa kır atım tutar

Kürtoğlu da der ki, yiğitlik kadim
Dersim dağlarında söylenir adım
Senin gibi de çavuşların kırkını yedim
Teslim et de martinini geç Mehmet Çavuş
Kıyarım da canını Mehmet Çavuş

Mehmet Çavuş da der ki;
Alaman elimden beşliden beter
Attığım da kurşunlar dağları yeter
Garalarda dem olsan kır atım tutar

Kürtoğlu da der ki; alaman elinde
Son sistem atladım daşa
Attığımda kurşunlar gitmiyor boşa
Şimdi de döne kuzgunlar leşe
Aldı bir fişek nasibin olsun der Mehmet Çavuş sana

Mehmet Çavuş da der ki;
Amanın arkadaşlar amanın
Beni götürün beni götürün
Sağma soluma da yastık getirin
Yarelerimde koygun dertlerim algın der Mehmet Çavuş

Amanın arkadaşlar amanın akıyor kanım
Kır atımın üstünde çıkıyor canım
Daha da duymadın mı Nazire Çavuş
Yarelerimde koygun dertlerim algın der Mehmet Çavuş

Amanın arkadaşlar amanın
Yazıldı evraklar çilleler doldu çilleler doldu
Sıladan da çıkalı tam yedi yıl oldu
Kuzularım evde hep yetim kaldı der Mehmet Çavuş

Amanın arkadaşlar amanın
Biçildi kefenim ılıdı suyum ılıdı suyum
Valide peder duymadan kabire koyun kabire koyun
Yarelerimde koygun dertlerim algın der Mehmet Çavuş

-2-
Kürdoğlu ile Mehmet Çavuş[2]
Mehmet Çavuş:
Kaçmayın Kürtler kaçmayın sizi tutarım
Tutarım da sizi tersaneye atarım
Silahlarınızı yad ele satarım
Gelin teslim olun dağların Kürdü

Kürdoğlu:
Kürdoğlu da der ki teslim olamam
Eliminen tersaneye giremem
Gafil durup martinimi verememem
Gıyarım canına geç Mehmet Çavuş

Mehmet Çavuş:
Mehmet Çavuş da der ki yüreğim çatal
Uçan kuş olsan da kıratım tutar
Fişeğim belimde tam yedi katar
Gelin teslim olun dağların Kürdü

Kürdoğlu:
Kürdoğlu da der ki yiğitlik gadim
Dersim dağlarında söylenir adım
Senin gibi çavuşların çoğunu yedim
Gıyarım canına geç Mehmet Çavuş
Mehmet Çavuş:
Çatın arkadaşlar atları çatın

[2] . Bu Mehmet Çavuş ağıdı S.Burhaneddin AKBAŞ tarafından derlenmiştir. Kayseri yöresine aittir. Kaynak kişi: Feride BEYTÜR

Kurşun bizi tutuyor sipere yatın
Kürdoğlu kaçıyor durmayın atın
Gelin teslim olun dağların Kürdü

Kürdoğlu:
Kürdoğlu der ki ettiğim hata
İşte gördün mü bindirdin ata
Her zaman boşa atardım bu sefer ete
Gıyarım canına geç Mehmet Çavuş

Mehmet Çavuş:
Vuruldum arkadaşlar akıyor akım
Kıratın üstünde çıkıyor canım
Yolumu bekliyor Zahide Hanım
Gader böyleymiş der Mehmet Çavuş

Kürdoğlu:
Aslımı sorarsan Dersim'in Kürdü
Vatanı sorarsan döndüncü ordu
Sana bu yiğitliği Allah mı verdi?
İşte kıydım canına geç Mehmet Çavuş

-3-
Kürdoğlu ile Mehmet Çavuş[3]
Aman kaçmayın kürtler kaçmayın sizi tutarım
Pişmiş aşınızada zehir katarım
Ya tutarımda ya da bu candan ceçerim
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş

Kürdoğlu da derki anam teslim olamam
Tüfeğimi de yadellere verememe

[3] Bu ağıtın sözleri Kayseri yöresine benzese de farklı olduğu yönleri de vardır. Konya varyantları içinde değerlendirilir. Kayseri yöresi ile sözleri karşılaştırıldığında birçok sözü aynı çıkar.

Gözüm göre göre de idam olamam
Eyleme yolumuda git Mehmet Çavuş

Kürtlerin gitiği dal bir ince yoldur
Badem deresinde dizginim doludur
Nerenin kürdüsün aslını bildir
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş

Kürdoğlu da derki dersimin kürdü
Sıladan çıkalı da yedi yıl oldu
Vatanı sorarsan üçüncü ordu
Eyleme yolumuda git Mehmet Çavuş

Mehmet Çavış da derki yüreğim çatal
Fişeğim belimde tam yedi katar
Ne uçar kuş olsanızda kıratım tutar
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş

Kürdoğlu da derki anam oturum Daşa
Atığım kurşunlarda hiç gitmey boşa
Şimdi kara kuşlarda döner üleşe
Eyleme yolumuda git Mehmet Çavuş

Mehmet Çavış da derki karşıdan baktım
Seksen suariynen talime çıktım
Allahını sevenler vurmaya atın
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş

Kürdoğlu da derki yanlıştır isin
Peşimde dolaştın hem yazın hem kışın
Üçüncü düğmeden al sana kurşun
Buldunmu belanı yat mehmet Çavış

Mehmet Çavış da derki anam akıyor kanım
Kıratın üstünde çıkıyor canım
Karalar bağlasın Zekize hanım
Otursun cıksın ziyan ağlasın aman ağlasın

Karalar bağlasın Zekize hanım
Otursun da Kaderıne ağlasın aman ağlasın

Evlerinin önünde bir sıra söğüt
Dersim dağlarındada senmiydin yiğit
Söledim sanada almadın öğüt
Acırım haline yat Mehmet Çavuş

-4-

Kürdoğlu ve Mehmet Çavuş[4]

Önce Kördoğlu'un ağzından:

"Kürdoğlu da de ki; "annen, annem, annem; yiğitlik kadim!
Dersim Dağlarında da anam, anam; anam, of, of, of söylenir adım!
Senin gibi Çavuşların da, da, bir kaçın yedim; vay anam yedim! Vay yavru yedim!
İyilik halinden de, de, geç Memet Çavuş! İyilik halinden de, de, de, geç Memet Çavuş..!"

-Sonra da Mehmet Çavuş'un Ağzından:
"Gideceğimiz yollar da aman arkadaşlar bir cılga (keçi yolu) yoldur!
Tatar deresinde de anam, anam, anam, of, of, of dizginin doldur!
Sen nerenin Kürt'üsün, kendini bildir! Vay anam bildir! Vay yavru bildir!
Gelin teslim olun!" der memet Çavuş!"

-Kürdoğlu:
"Kıtamı sorarsanız da aman ihvanlar, (dostlar, arkadaşlar…) üçüncü ordu!
Aslımı sorarsanız da anam, anam, anam of, Dersim'in Kürt'ü!
Görmedim cihanda da, da, sen gibi merdi! Vay anam merdi; vay yavru merdi!
İyilik halinden de, de , geç Memet Çavuş.!"

[4] Bir diğer Konya varyantıdır.

-Mehmet Çavuş:

“Çatın aman arkadaşlar çatın da, atları çatın!

Yatın aman arkadaşlar yatın da, Allah, Allah! Sipere yatın, of, of, of!

Atın aman arkadaşlar da, da; Vurmaya atın; vurmaya atın; vurmaya atın!

Mavzerin ucunda da, da; çırpınır canım! Çırpınır canım!”

-Kürdoğlu:

“Bakın aman arkadaşlar, bakın da, bindiğim ata!

Şimdi elimden çıkacak da aman ihvanlar, bir büyük hata, of, of, of!

İki defa boşa attım, üçüncü ete; vay anam ete!

Bir kurşun nasibin; al Memet Çavuş!”

-Mehmet Çavuş:

İstihkam içinden çıkıyor da, aman arkadaşlar, bir acı tütün!

Vuruldum arkadaşlar; vuruldum da, Allah, Allah! Kolumdan tutun!

Evde çok küçük kaldı da, da, beş tane yetim, on tane yetim; vay yetim!

Kaderim böyleymiş,” der Memet Çavuş; “kader böyleymiş,” der Memet Çavuş!”

Dünya da kalmadı da, aman arkadaşlar, şöhretim şanım!

Ilgıt, ılgıt akıyor al kanım da, Allah, Allah; çıkmıyor canım!

Kareler bağlasın da, da, Zekiye Hanım, Zübeyde Hanım, O Küçük Hanım!

Kaderim böyleymiş,” der Memet Çavuş! “Kader böyleymiş,” der Memet Çavuş!”

Ağıttan anlaşıldığı kadarıyla Mehmet Çavuş’un geride Zekiye adında bir karısı ve yetim kalacak çocukları vardır.

-5-

MehmetÇavuş[5]

Kaçman Kürtler kaçman sizi tutarım

Pişmiş aşınıza ağular gatarım

Mavzerinizi alur ele satarım

Gelin teslim olun der Memed Çavuş

[5] Bu varyant Mehmet Çavuş ağıtının Bozcaali köyüne yansımasıdır.

Kürtolu der ki teslim olamam
Göz görerek habsaneye giremem
Elimdeki silahımı verememem
Yakarım canını geç Memed Çavuş

Memed Çavuş der ki yüreğim çatal
Uçan guş olsanız gıratım dutar
Cephane boynumda tam yedi gatar
Gelin teslim olun der Memed Çavuş

Kürt oğlu da der ki yedi yıl oldu
Çekildi defderler çileler doldu
Anam bacım memlekette yoz galdı
Yakarım canını geç Memed Çavuş
Memed Çavuş der ki atları çatın
Kurşun yeri dudut sipere yatın
Aman arkadaşlar vurmaya atın
Gelin teslim olun der Memed Çavuş

Kürt oğlu der ki yiğitlik kadim
Dersim ellerinde söylenir adım
Senin gibi nice çavuşlar yedim
Şu fişek nasibin der Memed Çavuş

Vuruldum arkadaşlar akıyor kanım
Kıratın üstünde çırpınır canım
Karalar bağlasın Zekiye Hanım
Kader böyle imiş der Memed Çavuş

-6-

Mehmet Çavuş[6]

Çarpışmadan önce Mehmet Çavuş'un söylediği

Mehmet Çavuş der ki yüreğim çatal
Fişekliğim belimde tam yedi katar
Kuş olsan uçsan Kürtoğlu kır atım yeter
Gökteki uçan kuşlara dahi hükmeder

Kürtoğlu söyler

Kürtoğlu da der ki buralar yadım
Dersim dağlarında söylenir adım
Senin gibi nice Mehmet Çavuşlar yedim
Kıyarım canıma hey Mehmet Çavuş

Mehmet Çavuş çeteye der

Çatın arkadaşlar da atları çatın
Kurşun bizi yutuyor sipere yatın

Çarpışmadan sonra Mehmet Çavuş

Vuruldum arkadaşlar beni yatırın
Sağıma soluma yastık getirin
Bülbül dillimi de baş ucuma getirin
Kader böyle imiş ne çare

Vuruldum arkadaşlar çıkıyor canım
Kır atın üstünde de fışkırır kanım
Teslim et martinim imdat eyleye
Kader böyle imiş ne çare

[6] Ahmet Ağa Konya varyantı. Kaynak: Evlerinin Önü - Cahit Öztelli, s.681-682; "İki Eşkiya Çarpışması" ismiyle yayınlanmıştır.

Tüm varyantları tek tek incelediğimizde iki kişi arasında geçen çatışmanın büyüklüğünü, birbirlerine duydukları saygıyı ve ağıtların içtenliğini görürüz. Bu çatışmada vurulan Mehmet Çavuş olmuştur ama Kürtoğlu da mertliği ile ağıtta yer almıştır.

OĞUZ TANSEL'İN PEK BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ ÜZERİNDE "MAVİ" DÜŞÜNCELER. DOĞA VE İNSAN SEVGİSİ DENKLEMİ

Ali Osman ÖZTÜRK *

Öz

Şair Oğuz Tansel ölçülü uyaklı ilk şiirlerini 1937'de Servetifünun ve Varlık dergilerinde yayınlamış, 1940'dan sonra da serbest şiire geçmiştir.

Bu bildiride onun pek bilinmeyen ve geleneksel formda yazılmış bir şiiri üzerinde durulacaktır.

İlk şiirleri arasında yer almayan bu şiir ancak 2003 yılında çocukları tarafından yayınlanabilmiştir. Şiirin yazıldığı tahmin edilen yıllar en geç onun öğretmen atandığı (1938) tarihe tekabül etmektedir.

Şairin daha sonraki yıllarda yazdığı masal ve şiirlerinde gördüğümüz "mavi imgesi" bu şiirinde belirgin ve yoğun biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bildirimiz bu simgenin anlam boyutları yanında verdiği mesajı tartışmaya çalışacaktır..

•

* *Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi.*

GİRİŞ

Şair Oğuz Tansel 1915'te Bozkır/Meyre köyünde doğdu, 30 Ekim 1994 tarihinde Ankara'da vefat etti.

İstanbul'da Davutpaşa Ortaokulu'nu ve Pertevniyal Lisesi'ni bitirdi. Öğretmenliğe İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okurken başladı ve 1969'da sağlık nedeni ile emekliye oluncaya kadar çalıştı. Mardin, Akhisar, Eskişehir, Amasya, Konya ortaokul ve liselerinde öğretmen ve yönetici olarak bulundu.

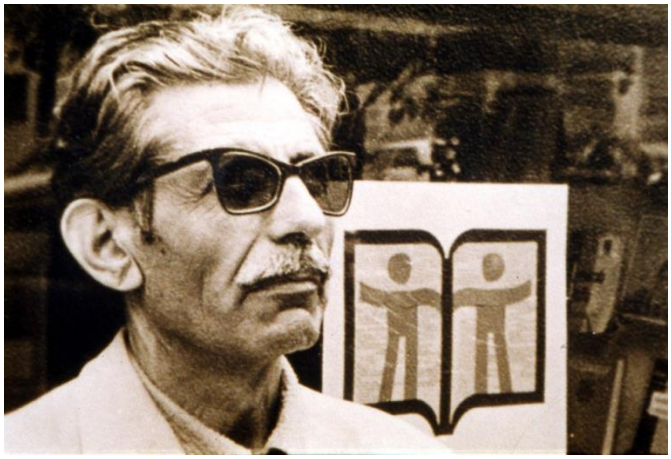

Oğuz Tansel, şairliği, halk kültürü araştırmacılığını ve öğretmenliği aynı anda kişiliğinde barındırır. Şiirleri, Varlık, Yelken, Aydınlık, Yeditepe, Kaynak, Dost, Güney, Türk Sanatı, Kıyı, Türk Dili dergilerinde yayınlandı ve zaman zaman düzyazı türünde de yazılar kaleme aldı. Öğretmeni Pertev Naili Boratav'ın etkisiyle masallar derledi. Boratav'ın ünlü eseri *Typen Türkischer Volksmärchen* (Türk Masal Tipleri Kataloğu) adlı kataloga en çok katkıyı yapan araştırmacı olduğu bilinmektedir. Derlediği masalları kendine özgü bir üslupla sanat masalı düzeyinde değerlendirdi (bkz. Altınkaynak 2008: 669-670). "Toplumsal gerçekçi çizgide sevgi, kardeşlik, özgürlük, barış, eşitlik temalarını işlediği şiirlerinde yalın bir söyleyişe ulaştı. 1940 kuşağının toplumcu gerçekçi şairleri arasında yer alan Oğuz Tansel'in lirik ve kendine özgü bir şiiri vardır." (bkz. http://www.siir.gen.tr/siir/o/oguz_tansel/oguz_tansel.htm)

Aşağıda Oğuz Tansel'in erken dönem ürünlerinden olduğu anlaşılan bir şiirini bildirimize konu edineceğiz. Amacımız yazarın hiçbir kitabında yer almayan bu şiire ilişkin, onun mavi renge yüklediği anlamlar dairesinde düşüncelerimizi paylaşmaktır.

Çoban Düğmesi
Bahar perisinin unuttuğu mor mendil
Duru sabahların sallanır dizlerinde,
Kuşların ağzında türküden dokunmuş dil,
Apak hatıralar yıkanır izlerinde.

Göksüne yıldızlar morartan buse koymuş,
Ekin tarlalarının sevda kokulu tacı,
Fecrin renklerinden uçup kırlara konmuş,
Aşk bahçelerini süsleyen altın bacı.

Orakçı kızların gönlüne arzu koyar,
Yeşil başakların mavi yüzlü çocuğu,
Yıldızları ölümsüz maviliklere boyar,
Sevdalı kırların mavi, altın boncuğu.

Toprak ana, seni, kokusunda yoğurmuş,
Işıklı suların kalbi mavi yıldızı,
Sevdalılar yoluna ateşten tuzak kurmuş,
Ver muratlarını renklerin altın kızı. (Tansel 2003: 83)

Şiir, gördüğünüz gibi *abab* çarpraz kafiye ile uyaklandırılmış. Bu yönüyle geleneksel şiir yapılarından birini benimsemiş.

Dörder dizeli dört kıtadan oluşan şiir metni *Çoban Düğmesi* başlığını taşıyor. Bu da şiirin evrenini en baştan kırsala, köye/mezraya bağlıyor. Bunu destekleyen diğer öğeler ise ekin tarlaları, orakçı kızlar, yeşil başaklar, toprak ana tamlamalarıdır. Ancak Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Çoban Çeşmesi*'nden (bkz. EK) farklı olarak şairin başlık yaptığı bu tamlamanın şiir metninde hiç tekrarlanmadığını, hatta çobanlıkla ilgili bir anıştırma bile yapmadığını görüyoruz. Düğmesi[1] bir yana ne bir mera, ne bir koyun/keçi ne de bir kaval söz konusu edilmez.

Bu evrende okur olarak elbette köye, kırsala dair daha somut benzetme ve tamlamalar bekliyoruz; ancak şair tam tersine masalsı fantastik bir dilden yana görünüyor: *Bahar perisi, duru sabahların dizleri, kuşların ağzında türküden dokunmuş dil, göğsüne konmuş, yıldızları morartan buse, ekin tarlalarının sevda kokulu tacı, fecrin*

[1] Çoban düğmesi'nin aynı zamanda bir çiçek adı olabileceği olasılık dahilindedir: "Çoban düğmesi bir kır çiçeğinin adıdır. Çoban çantası var da bir cicek adi olarak ...Ben sanki babamdan çoban düğmesi diye bir çiçek adı duydum....Fakat sizin de belirttiginiz gibi şiirde çoban düğmesi diye bir çiçeğe gönderme yok....Fakat babam için çoban simgesi de çok önemliydi... Sanki kendisini çobanla özdeşleştiriyordu." (Aysıt Tansel'den 17.05.2016 tarihinde alınan sözlü bilgi için kendisine teşekkürü borç bilirim. AOÖ). Ancak yaptığımız internet araştırmasında böyle bir çiçek bulamadık. Yalnızca "Çoban çantası" (bkz. http://www.saglikaktuel.com/bitki-ansiklopedisi-coban-cantasi-nedir-faydalari-nelerdir-1508.htm (Erişim: 17.05.2016) ve "kadın düğmesi" ((http://kadirbekci53.blogspot.com/2010/07/dugme-cicegi-medine-cicegi.html Erişim: 17.05.2016)) türleri tespit edilebilmektedir.

uçup giden renkleri, aşk bahçelerini süsleyen altın bacı, sevdalı kırların mavi altın çocuğu, Işıklı suların kalbi mavi yıldız vs.

Bu benzetme ve tamlamalarda şairin renklerle oynayarak bize kırsalla değil, kendi önemsedikleriyle alternatif bir tablo çizdiği görülüyor. Birer kez anılan mor, yeşil, ak (beyaz) renklerin yanında şairin sıklıkla yinelediği mavi ve altın renkleri şiire asıl anlamını yükleyen unsurlar olduğunu söyleyebiliriz:

Altın bacı, altın kızı, altın çocuğu

Yeşil başakların mavi yüzlü çocuğu,
Yıldızları ölümsüz maviliklere boyar,
Sevdalı kırların mavi, altın boncuğu.

Altın ve mavi şiirin belirleyici renkleri olup, bazen içiçe anılmakta, "Sevdalı kırların mavi, altın çocuğu" ve "Işıklı suların kalbi mavi yıldızı" dizelerinde olduğu gibi biri biriyle ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirmenin mantıklı bir bileşim olduğunu söylemek zor, çünkü örn. *mavi boncuk*, aynı zamanda nasıl *altın renkli* olabilir ki? O halde bu renkleri biz somut anlamlarıyla alamayız, anlayamayız. Mavi ve Altın rengi, somut bir tasvir/betimlemeyle değil, soyut/mecazi anlamlarıyla düşünürsek, daha çok birer değer yargısı olduğunu görürüz.

Mavi nedir?

Daha önceki bir çalışmamızda (bkz. Öztürk 1997: 17-19) Oğuz Tansel'in mavi renk kullanımı ile ilgili bazı sonuçlar elde etmiştik. Burada mavi renk; I. Zaman Nitelemesi Olarak Mavi (mutlu zamanlar) II. Uyanıklık ve Çalışkanlık Özü Olarak Mavi (aktif/etkenlik simgesi) ve III. Yeni Bir Dünya Düzeni Olarak Mavi (yeni evrene/düzene geçiş simgesi) olmak üzere üç farklı anlam boyutuyla karşımıza çıkmaktaydı. GÖZÜNÜ SEVDIĞIM (Tansel 1986: 70-120) başlıklı şiir kitabında, mavinin kullanılışı özetle iki anlamda gerçekleşiyordu:

1. **Nesnel Mavi**, kişi, yer, gök vs. betimlemelerinde;

2. **Simgesel Mavi** ise sevgi umut, dostluk, sevinç, soyluluk, bağımsızlık gibi anlamlar yükleniyordu. Metin Turan'ın (Turan 1995: 65) Tansel'in şiirinde tespit ettiği yumuşaklığı, ben "sevecenlik olarak nitelemiş, aşağıdaki sonucu çıkarmıştım:

> "*Onun şiir ve masal evreninin oluşumunda önemli rol oynadığını düşündüğüm mavinin, bu sevecenliğe katkısı küçümsenemez. Oğuz Tansel'de anlam yelpazesi nesnelden simgesele uzanan mavinin serüveni, en çok da "karanlığı ağartmak" başlıklı yazısında bizzat belirttiği dizgeyi oluşturan en önemli kavramlar arasında geçiyor: Zaman, sevgi, dostluk, bilgelik ve düş kurma gücü. Oğuz Tansel, karanlığı ağartmak için şiirlerinde, tıpkı beyazlatmak amacıyla*

> *çamaşırı "çivite yatırmak"ta olduğu gibi, "kındam'lı" renk maviyi kullanıyor, ya da kındam'a giden yolu maviyle döşüyor*." (Öztürk 1997: 19)

Altın renk nedir?

Altının rengi, kendisini çağrıştırdığı, simgelediği düşünülürse, bunun zenginlik, değerlilik ifade ettiği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. Nitekim şiirde karşımıza çıktığı üzere, altın bacı, altın kız ve altın çocuk nitelemeleri nitelenen insanlara verilen değeri, onların karakterinde gözlemlenen yüceliği göstermektedir. Bu anlamda zengin anlam çağrışımı içinde kullandığı "mavi" ve "altın rengi"nin birlikte ya da yanyana kullanılması rastlantısal değil, bilinçlidir. Oğuz Tansel'in "Üç Peri Kızı" masalında da maviyle nitelenen bir başka şey de gökyüzü olup, Peri kızları "altın zembil içinde, mavi gökten süzülüp" (Tansel 1985: 17) inerler. Böylece mavilik hem gökyüzünü, hem de kızların güzelliğini pekiştirir." (Bkz. Öztürk 1997: 18)

Dolayısıyla Oğuz Tansel, şiirinde betimlediği kişiyi hem değerli hem de gizemli olarak resmediyor, onu dikey ve yatay eksende okurun imgeleminde canlandırmak için, arka plan olarak kullandığı doğanın somut panosu önünde ışık gösterisi renk cümbüşüyle sunmaktadır. Bu kişi bir yandan "altın" gibi tüm zaman ve mekanlarda herkesçe arzu edilebilecek tüm değerlilik özelliklerini taşıyorken, diğer yandan "mavi" çağrışımıyla yine yatay ve dikey düzlemde yüce/üstün olumlu karakter özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Kimdir bu "*toprak kokulu*", ama "*ışıklı suların kalbi mavi yıldız*"?

Toprak ana, seni, kokusunda yoğurmuş,
Işıklı suların kalbi mavi yıldızı,

Bu sorumuzun yanıtını vermeden, ozanın bu niteleme kümesindeki mavi yıldız'a[2] dikkatinizi çekmek isterim.

Mavi yıldız, halk dilinde çiçeği, kutup yıldızını çağrıştırdığı gibi, halk kültüründe "sarı yıldız mavi yıldız" (Sivas yöresi) türküsünde olduğu gibi geleneği olan bir simge/değerdir. Astronomide ise en sıcak yıldızların mavi ve beyaz parladığı bilinmektedir.

[2] Mavi yıldızın sıcak olduğuna ilişkin olarak bkz. http://superetut.com/11-sinif/fizik-2010-oncesi/yildizlardan-yildizsilara/yildizlarin-siniflandirilmasi/yildizlarin-parlakligi-ve-isinim-gucu/oku-1112060203 (Erişim: 13.05.2016): "Bir yıldızın ışıma gücü kütlesine bağlıdır. Kütle ikiye katlandığında ışıma gücü 10 kat artar. Yıldızın ışıma gücü arttıkça sıcaklığı da artar. Wien Kayma Yasasına göre cismin sıcaklığı arttıkça ışının dalga boyu kısalır sıcaklık azaldıkça dalga boyu artar. Bu nedenle sıcak kara cisimler mavi, soğuk kara cisimler kırmızı renklidir. Böylece yıldızın sıcaklığı renginden anlaşılır."

Ozanın *ışıklı sularda yansıyan mavi yıldızı bir kalp* gibi görmüşlüğünden mi yola çıkmalıyız, yoksa ışıklı sular ve mavi yıldızı bir arada gördüğünde kalbini mi anımsadığını düşünmeliyiz?

Aysıt Tansel'in verdiği sözlü bilgiden, Ozanın bu şiirini sevdiği kadına, yani Kalbiye Hanım'a yazdığını öğreniyoruz. 1936-38 yıllarında yazılan bu şiir, hiçbir yerde yayınlanmamış.[3] Öyleyse şiir yalnızca eşine adanmış görünüyor. 1938 yılında öğretmen atandığına göre olasılıkla ayrı kaldıkları bir dönemde, olaki bir çobanın iki yakasını bir araya getiren düğme misali, sevdiğine doğa betimlemeleri içinde gizemli peri benzetmesi yapan, aşina olduğu masal dünyasından damıttığı tamlamalar ile baştacı ettiği bir armağan şiir bu. O halde "*kalp*" olasılıkla, "*Kalbiye*" ismine bir göndermedir.

Doğa ve İnsan Denklemi

Oğuz Tansel'in bu şiirinde hemen her dörtlüğe sinmiş olan bir bütünsellik gözlemliyoruz. İlk dizesinden son dizesine kadar doğayı ve insanı içiçe resmetmiş, sanki biri olmadan diğeri olmaz koşulunu öne sürer gibi. Öncelikle şiirin evreninde, insanı yerleştirdiği zaman ve mekâna dikkat edelim. Zaman olarak *sabah, fecr* (şafak/tan vakti) ile mevsimlerden *bahar ve ekin* vakti. Mekân olarak *ekin tarlaları, kırlar, aşk bahçesi*, bir de yıldızların sıralandığı *gökyüzü* ön planda. Her iki tespit de okura *umut* (sabah), *beklenti* (ekin ekme, ürün kaldırma) gibi geleceğe bağlayan duygular taşıyor. Keza şiirin başat kişileri de bunu destekleyici türden: çocuk, kız, bacı; bunlara kişileştirme imgesi olarak *yeşil başakları* ekleyebiliriz. Hepsi gelecek vaat eden, umutlandıran, üretken/verimli bir yaşamın öncesini imleyen sözcükler. Eylemlere baktığımızda (*buse koymak, yıkamak, arzu koymak, maviliklere boyamak, süslemek*) ise tamamen belirtilen duruma uygun. Şiirde hakim olan diğer duygular ise sevda, aşk, arzu. Ozan bu denli yoğun bir içeriği salt doğa enleminde ya da salt insan boylamında değil ikisini biri diğeriyle kesişen; başka deyişle biribirini tamamlayan bir düzlemde ele alıyor.

"Sabahların dizinde sallanırken mendil, kuşların dilinde türküden dokunmuş dil" vardır, "ekin tarlalarında sevdalar, aşk bahçelerinde bacılar" dolanır, "orakçı kızlar, yeşil başaklar ve çocuklar" salınmakta, "toprak ana aşk ile insan yoğurmakta", "ışıklı sularda kalpler" atmakta, "sevdalı yollar ve kırlarda" "murat veren/murat alan kızlar" boy göstermekte ve sevdalar maviliklerle içiçe geçişmektedir. Görüldüğü gibi doğa insansız, insan da doğasız öksüz ve yetimdir.

Sonuç

Onun "ölçülü uyaklı ilk şiirlerini *Servetifünun*/Uyanış ve *Varlık* dergilerinde (1937), ilk yazılarını Halk Bilgisi Haberleri'nde (1938) yayımladı[ğını] 1940'tan sonra serbest şiire geçti[ğini ve] 1940 kuşağı şairleri arasında yer aldı[ğını] (bkz. Altınkaynak

[3] Şiir ancak şairin ölümünden çok sonraları çocukları tarafından 2003 yılında *Kitap-lık* **(**Yıl: 11, Sayı: 66, Kasım, s. 83) dergisinde yayınlanmıştır.

2008: 669) göz önünde bulundurursak, yazıya konu edindiğimiz şiirin yazıldığı tahmin edilen zaman (en geç 1938) ile, ozanın geleneksel formda ölçülü-uyaklı şiir yazdığı ilk dönem aynı tarihlere tekabül ediyor.

Koşma düzeninde uyaklandırılmış bu şiirin elbette Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1926 tarihli *Çoban Çeşmesi*'ne bir nazire olduğu iddiasında değiliz. Ancak iki şiirin de başlığını oluşturan tamlama biri birini çağrıştırıyor. *Çoban Çeşmesi*'nde, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun gibi zamanı geçen eski masalsı aşk hikayelerine telmihler yapılırken, *Çoban Düğmesi*'nde geleceğe dönük umut ve beklentiler görüyoruz. İlkindeki umutsuz/bezgin bir bakışa karşın, ikincisinde belirli bir kişiye (bir kadına) yönelik doğadan benzetmeler, eğretilemeler (mecazlar) ile yoğun bir yüceltme/ululama söz konusu. Şiirdeki ***ben***'in beğenisini ortaya koyan bu tavır, sevdiğini ele vermeksizin, ona kalbinde ayırdığı yerin pek yüksekte olduğunu ifade ediyor. Gerek geçmişe, gerekse geleceğe yönelik perspektifler hep olumlu. Mavi renk ile hem simgesel hem de mitik arka plan ile yüceltilen kişiye duyulan sıcak ilgi çok belirgindir.

Şiirde Oğuz Tansel öyle bir denklem kurmuş ki, doğa ile insanı içiçe ele alarak, birini diğerinden soyutlamaksızın, bir bütünce olarak biribirinin olmazsa olmazı kabul etmektedir. Bu son kertede insanın doğasına da uygun düşer: Doğa insan olmadan yarım ise, insan da diğer yarısı olmadan tam olamaz. İnsanın diğer yarısı, erkekse dişisi, dişi ise erkeğidir. Oğuz Tansel adeta sevdiğine bu koşullu önermeyle aşkını ilan etmektedir: "Benim diğer yarım sensin, ben ancak seninle var olabilirim."

Sevdalılar yoluna ateşten tuzak kurmuş,
Ver muratlarını renklerin altın kızı. (Tansel 2003: 83)

KAYNAKÇA

Akyüz, Kenan (1986): Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1860-1923), 4. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Altınkaynak, Hikmet (2008): Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü. 2. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, "Oğuz Tansel" (s. 669-670).

Öztürk, Ali Osman (1997): "Oğuz Tansel'in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi". Konya Çalı, Sayı: 9, Ekim 1997, s. 17-19.

Tansel, Oğuz (1985): Çobanla Bey Kızı. Masallar 1, Ankara: Yaz Yayınları.

Tansel, O. (1985): Konuşan Balıkla Yalnız Kız. Masallar 2. Ankara: Yaz Yayınları.

Tansel, O. (1986): Sarıkız Yolu. Toplu Şiirler, Ankara: Yaz Yayınları.

Tansel, Oğuz (2003): "<Çoban Düğmesi>, Gün Işığı Oğuz Tansel Üç Kanatlı Masal Kuşu. Kitap-lık, Yıl: 11, Sayı: 66, Kasım, s. 83.

Turan, Metin (1995): "Oğuz Tansel ve Şiiri". Littera. Edebiyat Yazıları 6, 1995.

Metin Turan (Haz.) (1996): Üç Kanatlı Masal Kuşu (1996): Oğuz Tansel. Ankara: Ürün Yayınları: 10.

İnternet Kaynakları

http://www.siir.gen.tr/siir/o/oguz_tansel/oguz_tansel.htm (Son erişim: 13.05.2016)

http://superetut.com/11-sinif/fizik-2010-oncesi/yildizlardan-yildizsilara/yildizlarin-siniflandirilmasi/yildizlarin-parlakligi-ve-isinim-gucu/oku-1112060203 (Erişim: 13.05.2016)

http://www.saglikaktuel.com/bitki-ansiklopedisi-coban-cantasi-nedir-faydalari-nelerdir-1508.htm (Erişim: 17.05.2016)

http://kadirbekci53.blogspot.com/2010/07/dugme-cicegi-medine-cicegi.html (Erişim: 17.05.2016)

EK
Faruk Nafiz Çamlıbel

ÇOBAN ÇEŞMESİ (1926)
Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlıyan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

"Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca,
"Yol almış hayâtın ufuklarınca,
"O hızla dağları Ferhâd yarınca,
"Başlamış akmaya çoban çeşmesi..."

O zaman başından aşkındı derdi,
Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi,
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi!

Vefâsız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu...
Sızmadı toprağa çoban çeşmesi.

Leylâ gelin oldu, Mecnûn mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda,
Ateşten kızaran bir gül arar da,
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi,

Ne şâir yaş döker, ne âşık ağlar,
Târihe karıştı eski sevdâlar:
Beyhûde seslenir, beyhûde çağlar,
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!... (Akyüz 1986: 852)

SUBMISSION IN FILIZ KILINÇEL'S NOVEL BOZKIR UNDER THE MOONLIGHT AND ITS FILM ADAPTATION

Gülbün ONUR *

Öz

Filiz Kılınçel has paid her tribute to her grandparents by writing a novel based on a true story of her family. Her novel, Bozkır under the Moonlight, is a memory of what she had heard from her grandmother about her own life, and at the same time it is the portrayal of the fate of women who had to submit to the oppression and cruelty of their husbands. The novel also has a film adaptation that was directed by Yusuf Koç in 2010. Both the novel and the film have the taste of a documentary and a cultural work, which reflect also the impact of the First World War on the town and its people.

The aim of the study has been to focus on the major scenes of the novel to depict what is emphasized and missed out in the film adaptation. Through a stylistic approach a detailed analysis of the scenes will highlight the submission of the female character of the work.

•

Anahtar Kelimeler

film, adaptation, submission, Bozkır

•

* *Yrd. Doç. Dr.*

The film adaptations of novels very rarely satisfy their viewers especially if the important and meaningful parts of the text are omitted. They miss out inevitably most of the parts of the text; yet, in the film adaptation of the novella, *Bozkır Under the Moonlight*, there is no doubt that, if they had included more of the misfortunes and poverty of the war years, the film would have offered its audience a wider and a more meaningful perspective. The work of Filiz Kılınçel's, *Bozkır under the Moonlight* is a novella written to preserve and celebrate a true story that existed in Bozkır. It is obvious that both the novella and the film will leave a peculiar impression about the author's own hometown Bozkır, to which she is highly devoted. The accomplishment of her task is quite satisfying, for she is, on one hand, paying her tribute to her grandparents by displaying their lives through their voices, and on the other, pointing at an important timeless issue related with women.

Furthermore, she defines the natural settings of Bozkır, in its relation to her characters and their physical environment. Therefore, one can say that she employs a critical approach that can be associated with ecocriticism today. Her work highlights the nature of Bozkır, as a life force, and a wilderness that manifests itself offering affection and a healing power functionally both in the novella and in the film.

The aim of the study is to focus on the major scenes of the novella in order to point out the main parts that are lacking in the film adaptation and to analyse stylistically a scene that includes the submission of the female character in the novel.

The Moonlight in the title has a multifunctional role in the novella. Primarily, it is a name attributed to Filiz Kılınçel by her grandmother. It also means love, rain, fairness and beauty. The description of Bozkır under the moonlight in the text is always given as a different enchanting experience for the writer and for her grandmother. They both share the same aesthetic stance and joy for nature. The novella consists of six chapters with a prologue called 'Her Story'. The prologue functions like an introduction that includes restless dreams and nightmares, a sense of intensified feelings reflecting the depth of the narrator's insights. It stands like a self-investigation of the interaction of the conscious and the unconscious elements in the mind (Barry, 2002.p.98). We have the writer's intention in trying to narrate a true story to share it with others. It stands also like an introduction to a process of writing with accumulated and charged emotions, as explained by Evans: *in art you are able to give expression to*

that which lies deep inside you and, having given expression to it, you receive back a vision which is a map by which you can set your other goals (Evans, 1994.p.153).

What is observed in common both in the novella and in the film is the way nature is described in the opening scenes of the first and second chapters. The first part includes images of late spring while the second part starts with Hürü's working in the fields after her father rescues her from the hands of her first cruel husband. It is a scene existing after her homecoming. Although this is a short-lived moment of her relief at her father's house, the image of nature contributes to her secure life at home. Before working in the fields, *they woke up with the early rise of the sun inhaling the fresh air* (Kılınçel p.34).

The rain and cold outside in the opening scene both in the novella and in the film, brings sad memories of the past to Hürü who is the major character narrated by an omniscient narrator, the granddaughter, Filiz Kılınçel. At the arrival of winter time there seems to be no escape from the rain. The wind accompanies rain with its gusts and gales that blow to remind her old age and her loneliness in her cottage. Staying there alone until the snow starts is her only desire. She will only be leaving the uplands at the very last minute to come down to the town, Bozkır, where her daughter lives, because she loves the place she lives in. A strong sense of attachment to the place is repeatedly given in different occasions in the work. The life in the cities and towns where her children are living do not mean anything for her. It is as if she goes there to pray for them and enjoy the presence of her grandchildren. She seeks to find the self in her return to nature as she is always aware of its healing power and becomes a part of it. *Spring brought her to life again and now autumn arrived…with the first buds of spring she would return to her paradise* again (Kılınçel, 2009.p.5). Briefly, Hürü feels imprisoned in other places, she always prays after her cruel husband who left her the cottage on the uplands. For her, the cities and towns have moved gradually from nature to culture. The culture reminds her of the sacrifice she made, like most of the Anatolian women have done, in their forced marriages and their relationship with their mother-in-law. It is a culture that requires to submit to the elders of the family. Otherwise the women's gossip circulating at the fountain of the spring water that the bride was not raised with manners would be unbearable. Her only consolation was to have a thoughtful, caring daughter Ayşe, whom she gave birth to when she was forty years old and kept it as a secret from her three sons for a long time. She was embarrassed to have her so late but she soon became aware of her own great fortune.

The opening scene with its heavy and cascading rain image is the same in the novella and in the film. Eventually, a leak at the roof becomes a concern for Hürü who places a bucket underneath it. Her praying on the carpet in her small room in front of the fireplace displays her simple and lonely life. Nature's presence is given with the sound effects and visual texture, but what is outstanding and worrying is the inconveniences of the situation she is living in and that seems not convincing for her to leave the place. She pricks the logs in the fireplace and prays. Suffering all alone was her fate. From the day she got married she has always been a lonely submitting person.

Hürü carries some of the characteristics of a stoic character that can endure outcomes with patience. It seems that her strength stems from her closeness to God and nature. Her father taught her all the prayers and made her learn to be honest. She feels herself as a part of the presence of nature and adores how the sun and the moon shed their lights on Bozkır's landscape. Gradually, she begins to derive her energy from it in order to survive. Clearly, one becomes aware that both the novella and the film give the tension between two kinds of reality, the kind that is demonic and inhumane and the other, which is humane and civilized. The rough, cruel husbands of Hürü, who find support by the female characters like her own mother and her first husband's mother-in-law, act out the former kind. The father figure 'Hoca baba' who is an educated, humane and religious man acts out the latter. Among them we witness Hürü striving mutely to identify herself as a human being.

Within a short text, a pattern of repeated motifs and the effect on the contrasts are successfully achieved without falling into monotony and cliché. The rhythmic tone and flow of the writer's language amazingly captures the attention of the reader while Kılınçel's skills in creating emotional scenes are highly moving. She succeeds in giving the simplicity and plainness of Hürü's thoughts which unfolds a meaningful world. *She learned how to be happy with little things. Because she had very little reason to be happy, when she caught one she wanted to enjoy it fully. To tell stories to her grandchildren was a reason for her to be happy (Kılınçel, 2009. p.72).* There are several scenes in the novella where the narrator displays Hürü's happiest times in her life, for instance when she is listening to her father's story telling. The father figure exists as an ideal image adorned with humanistic values.

Submission is the main theme of the novella and it is clearly announced in the opening sentences of the film. The rebellious young author who narrates the story of her grandmother's life reads the sentences from a notebook. They are

angry sentences, accusing the injustice that the Anatolian woman has to endure throughout her lifetime. Submission in Encarta is described as yielding, or readiness to yield. Hürü is consistently yielding because she is raised in a very traditional way. Her background is morally and socially restricted. Bozkır during the days of the First World War was a small town where the girls were generally illiterate and the boys had to join the army. The population of men were rare. The women and the old people were left behind where helplessness and poverty started to dominate.

Both the novella and the film are constructed through flashbacks to the grandmother's life as she remembers herself in the poor but safe and loving enclosure of her father's, Hoca baba's home.

Throughout the film and the novella we witness various forms of submission. Submission to tradition, submission to the dominancy and the cruelty of the husbands, submission to fate, submission to gossip, submission to the dominant woman in one's life, who is generally the mother-in-law, but can also be the mother as is the case in this novella. The mother who yields to nothing but tradition and gossip is depicted as a cruel cunning woman, very much the opposite of her husband, Hoca baba. Only the submission to nature is given in a loving tone. We get the impression that nature in this part of Anatolia is not very fertile. The soil is barren other than apple trees and some crop. Yet, the tranquillity gives one great joy. One realizes that if it were not for the cruelty and injustice of fellow beings one could have been very happy in this part of the region of Turkey. The sounds and sights of Bozkır are depicted as a remedy to the toils of everyday life. In the novel, generally, *the sights are never depicted alone,…the scenes in the space they exist are given with all sorts of sounds* as it happens to be in the film and the novella (Gögercin, 2014.p.94).

The only characters in the novella that do not submit to others are Hoca baba, the learned and wise father figure and her granddaughter Moonlight. Although Hoca baba's education is based on religion he is also a man of the world, who has a deeply rooted sense of justice and stands robustly in favour of justice even when tradition and misinterpretation of religion say otherwise. One example we see both in the novella and in the film is when he accuses a fellow imam who says Mustafa Kemal is an atheist who drinks alcohol and has many unreligious doings. Hoca baba vehemently accuses this fellow imam shouting that '*you should be ashamed to gossip about a man who has saved the lives of Muslims all over Anatolia. Can you imagine what could have happened if the enemy had invaded our hometown* (Kılınçel, p.23). The imam is intimidated by Hoca baba's words and

everyone in the room blames him for the unfounded accusations. Yet another incident is when Hoca baba realizes that his daughter has been beaten and treated badly by her husband and mother-in- law. Against all tradition, he claims his daughter back into his home, in spite of the objections of his wife, Hürü's mother.

Another act of defiance is when Hürü's granddaughter Ayışığı rejects Hürü's wish to die in her son's house instead of her son-in-law's. This is an open act of defiance to tradition. Hürü is well aware that her son-in-law is a more caring man than her own sons. The son-in-law and her daughter have looked after Hürü while her sons have neglected their duties towards their mother. In spite of being very conscious of this situation of which she is ashamed of, Hürü still insists upon going to her son's house to die. Even at her deathbed she submits to tradition and fear of gossip. This is something that her loving granddaughter cannot comprehend and openly shows her anger against it.

Hürü has always submitted to tradition, to fear of gossip and the cruelty of her husbands. She is afraid that gossip will hurt her beloved ones and therefore submits to cruelty even when she has a chance to act otherwise.

Hürü takes solace in her monologues with nature. The only time in her life when she shows defiance is when she rejects to forgive her own mother who has cunningly made a plan with a husband candidate to abduct her daughter without the consent of her own husband. She even rejects to go to see her mother in her deathbed. In the novella the family of her son-in-law is much more mentioned, but in the film we are only made aware that he is just a thoughtful, kind man. The film briefly views in the end that Filiz's own parents embrace her grandmother with great care and love until she passes away.

The two husbands of Hürü had *emotional disorders. Their emotional states last longer than moods* (Oatley & Jenkins, 1996.p.126). To her first husband she *was only married for two months, but it seemed as if she had been under torture for several years.* During the war years of poverty no one had a marriage ceremony. She considered herself lucky for being asked about her own consent before she got married. Her father asked her if she would want to get married with her candidate or not, which in those days were very rare. When she returned home with her father after she had been beaten by her husband, everyone thought that the father was opening the way to freedom for a married woman. Tradionally, the girls could only leave their homes once and forever for marriage and could only return in their shrouds. With her second husband almost every day the family members were exposed to violence. The children's fear from the father is

described similar to the fear of a cow. He used to beat the animal in the same manner as he beat up his wife. This identification of an animal with a human being catches its resonance throughout the book and the film.

As soon as the father woke up he started to outburst his anger and rage. They knew that the day would be a long and unpleasant one…They all scattered around not to be with the father…The cow every evening would find its way back to the house but on that day, it did not return in time. Something must have happened. They all came together to find it. It was not that far away when they saw it's approaching in a casual manner. This attitude of the cow made him mad…. He tied the cow's neck tightly with a rope. The cow was frightened of the rage of the man and stood back. Its reaction made him angrier and he tied the rope to a nearby tree. He took a stick and started to beat the poor animal up with all his energy. His insults were mixing up with the cries of the cow. And his children were witnessing the violent sight in fear (Kılınçel, p.76). When Hürü interfered and reminded her husband that the cow is just an animal. He hit her so terribly that she stayed unconscious for three days.

The structure of the quoted text conveys a pattern of relations that includes recurring panic stricken actions. The attributions to violence are also associated with particular characteristics of a disturbed nature .In other words, we can discover the repetitions of the same actions clearly. It starts with a time sense, the morning and ends in the evening but the fear and the insults do not fade away in time, and on the contrary, we have a steady rise in tension which physically ends in cries of the animal and the mother. The father is observed under the fearful staring eyes of the children. The end drops down to silence, because for three days after being beaten up she has been mute. All the sentences have a consistent moderate length and they provoke the three senses, sense of touch, vision and the sense of sound. In conclusion, the film and the writer's style mirrors not only the atrocious act of the husband but also the repetitive submissive characteristic of the Anatolian woman as well.

KAYNAKÇA

Evans & Roose James (1994), Passages of the Soul Ritual Today. Element: Queensland.
Gögercin, Ahmet (2014), Yazın, sinema ve aşkın kavşağında Marquerite Duras, Konya: Çizgi.
Kılıncel, Filiz (2009), Bozkır 'da Ayışığı, Konya: Çizgi
Leech, Geoffrey & Short (1981), Style in Fiction, New York: Longman.
Montgomery, Martin (1992) Ways of Reading, Routledge: London&NewYork.
Oatley, Kenith & Jenkins Jennifer (1996), Understanding Emotions, Blackwell: Cambridge.

"BOZKIRDAN HİKÂYELER": FİLİZ KILIÇEL'İN ÖYKÜLERİNDE ÇEVRECİ ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA DOĞA EDEBİYATINI YENİDEN KEŞFETMEK

"STORIES FROM BOZKIR": REDISCOVERING NATURE LITERATURE IN FILIZ KILINÇEL'S STORIES IN THE FRAMEWORK OF ECOCRITISM

Sema Zafer SÜMER *

Öz

Bozkır'dan tüm dünyaya yapmamız gereken sadece OKUmak ... Doğayı, evreni, karıncayı, atomu ve kendimizi OKUmak diye seslenen bir BOZKIR sevdalısı Filiz KILINÇEL. İçinde yaşadığı coğrafyayı ve insanını yakından tanıyan yazar toplumsal duyarlılıklarını "Bozkır Pos-tası" adlı gazetede yazdığı köşe yazılarında, filme uyarlanan romanında ve öykülerinde dile getirir. Doğayı, insanı da kapsayan bir canlılık olarak öykü düzlemine taşıyan Kılınçel; bir yandan okuyucuyu insan-doğa iliş-kisini bütünlüklü bir biçimde düşünmeye yöneltirken bir yandan da bu ilişkiye dair tutumunu ortaya koyar. Bu çalışmanın sınırları içinde ele alınacak öykülerden yola çıkarak yazarın insan-doğa ilişkisine dair tu-tumunun, insan merkezci olmadığını söylemek mümkündür. Bu yüz-den, yazarın öykülerinde yer bulan doğayı irdeleyen bu çalışmada çevre-ci eleştiriden (Ecocriticism) yararlanılacaktır.

•

Anahtar Kelimeler

Çevreci eleştiri, doğa, Bozkır, Filiz Kılınçel'in öyküleri.

•

Abstract

Filiz Kılınçel, who calls the whole wide world from Bozkır, saying "All we have to do is read ... read he nature, the universe, the ant, the atom and ourselves" is a women writer from Bozkır. Bozkır, which comes into prominence through Kılınçel's stories, which reflect her sin-cerity and sensibility, emerge as a product of a rich diversity. In her sto-ries, nature and the relationship between man and nature take an im-portant place. Filiz Kılınçel knows the nature in which she lives very well and carries it into a form of story as a living being, which also in-cludes man. The nature, the author carries into a story on the one hand leads the reader to consider the relationship between man and nature as a whole, on the other hand emphasizes the author's attitude to this rela-tionship. This present study that highlights nature in Filiz Kılınçel's stories will be examined within the framework of ecocritism.

•

Keywords

Ecocriticism, nature, Bozkır, Filiz Kılınçel's stories

* *Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı, Konya, szsumer@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Bozkır'dan tüm dünyaya "yapmamız gereken sadece OKUmak ... Doğayı, evreni, karıncayı, atomu ve kendimizi OKUmak" diye seslenen Bozkırlı bir yazar, FİLİZ KILINÇEL. Yazarın anlatımıyla farklı bir önem kazanan Bozkır, Kılınçel'in bütün içtenlik ve duyarlılığını yansıttığı öy-küleri aracılığıyla zengin bir çeşitliliğin ürünü olarak karşımıza çıkar. Yazarın öykülerinde, doğa ve insanın doğayla kurduğu ilişki önemli bir yer tutar. Kılınçel, içinde yaşadığı bir uzam olarak doğayı yakından ta-nımakta ve onu insanı da kapsayan bir canlılık olarak öykü düzlemine taşımaktadır. Yazarın öykü düzlemine taşımış olduğu doğa, bir yandan okuyucuyu insan-doğa ilişkisini bütünlüklü bir biçimde düşünmeye yö-neltirken, bir yandan da yazarın bu ilişkiye dair tutumunu vurgulamak-tadır. Yazarın öykülerinde yer bulan doğayı ön plana çıkaran bu çalışma-da çevreci eleştiriden (Ecocriticism) yararlanılacaktır. Edebiyat ile fizik-sel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak tanımlanan bu eleştirel yaklaşımın temel çabası insanın doğayı araçsallaştırması sonucunda or-taya çıkan çevre sorunlarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda çalışmamı-zın amacı, Filiz Kılınçel'in öykülerindeki doğaya, çevreci eleştirinin önemle altını çizdiği ilkeler açısından bakabilmektir.

ÇEVRECİ ELEŞTİRİ (ECOCRITICISM)

Çevreci eleştiri bir kavram olarak ilk kez William Rueckert tara-fından 1978 yılında kullanılmış (Aktaran Glotfelty, 1996: xx) ve 1980'lerden bu yana üzerinde düşünülen, düşünce üretilen bir eleştirel yaklaşım olagelmiştir. Cheryll Glotfely tarafından "The Ecocriticism Re-ader" başlıklı kitabın giriş yazısında, edebiyat ile fiziksel çevre arasında-ki ilişkinin incelenmesi olarak tanımlanan (1996: xvii) bu eleştirel yakla-şımın temel amacı, insanın doğayı araçsallaştırması sonucunda ortaya çıkan çevre sorunlarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda edebi metinlerde yer bulan insan-doğa ilişkisini de irdeleyen çevreci eleştirinin tanımı ve yöntemi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu genişliği kuramın sistemleştirilmemiş olmasıyla koşut olarak düşünmek mümkündür. Wal-lace Stegner'in bu konuyla ilgili görüşü konuya açıklık getirmesi bakı-mından önemlidir. "Çevreci eleştirinin bir sisteme oturtulmaması; konu-sunun sadece edebiyat ve çevre ve bu ikisinin birbirinden etkilendikleri tüm durumlar olarak bırakılması" doğrultusundadır ve "çevreci eleştiri-nin önemle altını çizdiği noktaları, sınırları belirli bir yöntem olarak ka-bul etmektense, bu noktaların metinlerdeki görüntülerini ele almak ter-cih edilmelidir" (Glotfelty, 1996: xxii). Kısacası çevreci eleştiri doğa edebiyatını yeniden keşfetmek çabasındadır.

Çevreci eleştirinin vurguladığı ana düşünce ve amaç, doğanın dengesinin bozulmamasını sağlayarak insanın daha kaliteli yaşam sür-mesini olanaklı kılmaktır. Çevreci eleştiri üzerine düşünen, bu bağlamda çalışmalar üreten eleştirmenlerin ortak paydada buluştukları en önemli ilkelerden biri, ekolojinin temel kuralı olan "her şey birbiriyle bağlantılı-dır" (Aktaran, Rueckert, 1996: 108) ilkesidir. Bu ilke, Neil Evernden'in "Beyond Ecology" adlı makalesinde vurguladığı "tüm doğanın önemli ve yararlı olduğu" (1996: 93) açılımıyla birlikte düşünüldüğünde, doğada var olan canlı cansız her varlığın birbirine bağımlı, değerli ve yararlı ol-duğuna ve dönüşümlü bir ilişki içerisinde bulunduğuna işaret etmekte-dir. Kısacası "dünya kültürlerinde tarihsel, dinsel, felsefi ve toplumsal nedenlerle merkeze taşınan "insanın doğadaki tek ve en temel varlık olduğu" savı reddedilerek, "doğada insan kadar doğal çevrenin ve diğer canlıların da hakları olduğu görüşü" (Özdağ-Gökalp, 2011: 641) ön plana çıkartılır. Scot Slevic'in de söylediği gibi "doğa yazınının akla gelebilecek her türlü bilimsel yaklaşımla incelenmesi ya da her türlü edebi eserde ekolojik sezdirmelerin ve insan-doğa ilişkilerinin araştırılması" (Özdağ-Gökalp, 2011: 642) çevreci eleştiri tanımının ne kadar geniş bir alanı kapsadığını gösterir. 1830'lu yıllardan sonra yazılan edebi eserlerde görü-len doğa temaları, daha çok doğanın insanla olan sıkı bağlarını, endüstri-leşmeyle birlikte tahrip edilen doğanın korunmasına ait düşünceleri yan-sıtır.

Ufuk Özdağ, "Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce" adlı çalışmasında doğa yazarı, insan faaliyetleriyle eşsiz doğanın bozulmuş olmasını, yabanıl doğanın şehirleşmeden ve endüstrileşmeden bunalan modern insana sığınak olmasını, modern in-sanın doğadan kopukluğunu, bakir kalmış topraklara duyulan tutkuyu ve daha nice konuları sanat ve teknik bilimi birleştirerek anlatır" (2005: 17), doğacı yazının "endüstri çağının bir yan ürünü olarak" değerlendi-rildiğini ve "disiplinler arası bir yazın geleneği" olarak da ele alınabilece-ğini söyler. Yalnızca üretim ve tüketimi ön plana çıkaran kapitalist eko-nominin çevreyi bir kazanç sağlayıcı hammadde kaynağı olarak görme-sinin önüne geçmeye çalışan ekoeleştirel kuram, edebiyatı doğayla ilgili yerleşmiş ideolojileri yıkmak için mükemmel bir araç olarak görür; çevre ve insan arasında uzlaşma sağlayarak ekolojik bir çevre kavramını geliş-tirmeye çalışır (Bulut, 2005: 83). Berktay (1996: 74) "Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği" başlıklı makalesinde "ekolojik krizin, doğal ve dişil olan her şeyden nefret eden 'beyaz, batılı ve eril' felsefi, teknolojik ve ölüm üreticisi sistemlerle bağlantılı işçi sınıfının, siyahilerin, yerli hak-ların, kadınların ve hayvanların sistematik biçimde aşağılanmasıyla ya-kından ilişkili olduğuna vurgu yaparken çevreci eleştirinin alanının ne kadar geniş ve karşı karşıya kaldığımız sorunlara çözüm üretmek için yeni yaklaşımlara ne kadar açık olduğunun" altını çizer.

Bu bağlamda çevreci eleştirinin beslendiği görüşler Derin Ekoloji, Toplumsal Ekoloji, Ekopsikoloji ve Ekofeminizmdir. Derin Ekoloji; insan merkezli yaklaşımdan kurtulup, bütüncül

bir algı ile doğa merkezci an-layışın savunulması gerektiğini vurgularken, Toplumsal Ekolojiye göre doğa, sürekli değişim içerisindedir ve toplumsal olana doğru evrilmekte-dir. Ekopsikolojiye göre ise modern dünyada ruh ve beden bütünlüğünü sağlayamayan insan, özünden, doğadan uzaklaşır ve yabancılaşır. Eko-feminizm ise kadın ve doğa arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yaparak her iki-sinin de ataerkil sistem tarafından ezildiğine göndermede bulunur (Öz-dağ-Alpaslan, 2011: 7-19). Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi ve bi-linç yaratabilmenin ön koşulunun "edebiyat" olduğunu söyleyen Ruekert doğadaki enerjinin okura yansıtılmasındaki en etkin araç olarak edebiyatı belirler (Bulut, 2007: 2). Edebiyatçılar titiz bir gözlemin çevre merkezli değerlerini, kolektif etik sorumluluğu ve kendimizin ötesindeki dünyanın savlarını vurgulayarak doğayı işlevsel bir mekana dönüştürür. Edebiyatın bu dönüştürücü gücünü Oppermann (2009: 5) şu sözleriyle dile getirir: "Çevre ile ilgili bu olumsuzlukları bilimsel olarak ortaya ko-yan matematiksel şablonlar, tablolar, rakamlar ve istatistiksel veriler in-sanları pek etkilemez; insan bilincine asıl ulaşan hikâyelerdir.". Bu ça-lışmada Filiz Kılınçel'in öyküleri tüm doğanın önemli ve yararlı olduğu belirlemesiyle birlikte düşünüldüğünde, doğada var olan canlı cansız her varlığın birbirine bağımlı, değerli ve yararlı olduğuna ve dönüşümlü bir ilişki içerisinde bulunduğuna dikkat çeken çevreci eleştiri bağlamında değerlendirilecektir.

FİLİZ KILINÇEL ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE EKOELEŞTİRİ

Kılınçel'in öykü serüveninde doğadan kopuk hiçbir metin yoktur. Modernizm eleştirisi olan bu öykülerde yazar, bireyin doğaya yabancı-laşmasını, kendini "efendi" gören insanın hâkimiyetine son verme çaba-sını, şehirleşmeden ve endüstrileşmeden bunalan insana sığınak olan yabanıl doğayı, bakir kalmış topraklara duyulan tutku ve daha nicelerini kendine özgü biçemiyle anlatır.

Kılınçel'in "Karanlıklar İçinde (Savaş ve Barış)" öyküsü aşağıdaki cümlelerle açılır:

"*Aylardır yağmur yağmıyor, söylenip duruyoruz" Neden yağmıyor ki? Ağaçları kestik diye küsmüş olabilir mi bulutlar? Ya da içimizden yayılan fesatlık kıskançlık gibi negatif duygularımızın yaydığı enerji-den etkilenip, kirlenmek istemediği için mi bizim buralara yağmıyor.*" (2010: 97)

Öykünün başından sonuna kadar doğayla ilişkisini yitirmeyen an-latıcı ses doğayla özdeşleşme edimini dile getirmenin yanı sıra, modern dünyanın sessizliğe büründürdüğü doğaya, "yağmur" aracılığıyla ses kazandırma çabasındadır. Bu çaba çevreci eleştirinin doğanın günümüz kültüründe animistik değerini kaybetmiş olmasına vurgu yapar. Çevreci eleştirmenlerden Lynn White "Historical Roots of Our Ecological Crisis" başlıklı makalesinde, her ağacın, her pınarın, her tepenin bir koruyucu ruhu olduğuna ve bir ağacı kesmeden, bir dağı kazmadan ya da bir neh-

rin önüne set çekmeden önce ruhları yatıştırmak gerektiğine değinmek-tedir; bu doğanın animistik gücüdür (1996: 10). Fakat Chiristopher Ma-nes'ın "Nature and Silence" başlıklı makalesinde vurguladığı üzere konu-şan bir özne olmanın sadece insana özgü bir imtiyaz olduğunu sürdüre-gelen kültürlerde doğanın animistik gücü elinden alınır. Oysa animistik kültürlerde doğal dünya insan ile iletişim kurmaktadır. İnsanın diline ek olarak kuşların, rüzgârın, kurtların, şelalelerin vd. de bir dili vardır (1996:15). Öykücümüz Filiz Kılınçel bu iletişimi kurarak; doğada yer alan varlıkları birer özne sıfatıyla öykü düzlemine taşımış ve doğaya animistik değer kazandırmıştır. Öykünün ilerleyen bölümünde kendisin-den alınan imtiyazı, gök gürültüsü, şimşek ve kar fırtınası ile yeniden almak isteyen doğa saniyeler içinde karla kaplar çevreyi ve kuzeyden esen rüzgâr yerle bir eder ağaçları, çatıları, demir elektrik direklerini. Öyküde çevre arka plan olmaktan çıkar. Doğa, varlığı canlı bir tasvirle sunularak işlevsel bir mekâna dönüşür ve parçalanmış aile kurumunun bireyleri evde mahsur kalmanın ve sessizliğin aracılığıyla bu mekân içinde anlam yaratmak ve sorumluluk bilinci oluşturmak için yeniden kurgulanır:

"*Sessizliğin sesini dinlerken yarım kalmış konuşulmamış konular ge-liyor aklına insanın ... Komşunun bebeği olduğunu öğreniyorum an-nemden, babamın kolundaki ağrıyı, kardeşimin saçlarını kestirdiğini fark ediyorum. Yeğenim okuldaki anısını anlatıyor heyecanla bam-başka bir dünyada gibiyiz sanki yeni tanışıyoruz, aynı evde yaşayan yabancılarız biz anlıyoruz sessizliğin sesinde ...*" (Kılınçel, 2010: 97)

Böyle bir durumda "Kişinin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi için onun, tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve orada kurduğu kendilik bilinci ile hem uzamsal boyuta dünya ile hem de zamansal boyutta geçmişiyle bağlantıya geçmesi kaçı-nılmaz gerekliliktir. Bu bağlamda bellek mekânları, mitik kahraman Antheus'un toprağı gibi, kendisiyle temasa geçildiğinde ölen'i dirilten bir tinsel varoluş mekânıdır." (Korkmaz, 2008: 31). Yazar öykünün sonunda her seferinde kendisini yenilemesini, iyileştirmesini bilen doğa karşısın-da; gerçekleştirdiği çevresel tahribattan dolayı her defasında zarar gören insana seslenerek:

"*Ve insanoğlu bir kez daha yeniliyor doğaya, ettiğini buluyor, ektiğini biçiyor. Hiçbir şey kaybolmuyor evrende, aksine katlanarak sana geri dönüyor. İyiliğine karşı iyilik, kötülüğe karşılık kötülük ve insanoğlu doğaya karşı ne yapıyorsa karşılığını alıyor. Tam da kazandım dediği anda, tam da zafer ilan edileceğinde çaresizliği yüzüne vuruyor, ...*" (Kılınçel, 2010, 97).

Doğanın kendisini koruyabildiği gerçeğini gözler önüne seren Kı-lınçel, insanın kendisini doğadan ayrı bir varlık olarak görmemesi ve doğanın bir parçası olarak yaşaması gerekliliği üzerinde durur. "Rüzgarın Şarkısı" adlı öyküde ise bir Pazar günü uyuşmuş bir şekilde evinde

mis-kin miskin oturan ev halkının doğayla bütünleşmesi ve doğanın iyileşti-rici gücünden yararlanması anlatılır.

"*Evde otururken kıpırdayacak halim yok diyen ben değilim sanki. Karşımda alabildiğince uzanan dağ ve tepeler sanki beni davet edi-yorlar, gel diyorlar.... Vuruyorum kendimi dağlara ... ve nihayet zir-vedeyim, ne bir ses ne bir seda, rüzgar öyle bir şarkı tutturuyor ki, üşütmeden, ürpermeden, usul usul kulaklarına, bir kuş havalanıyor yanı başından, tek başınayım ...*" (Kılınçel, 2010: 81).

Öyküler aracılığıyla insanın doğaya ve kendisine dönmesi istenir. "Öykülerdeki 'doğaya gel' çağrısı bir anlamda modernizmin çocuklarına 'kendine gel' çağrısıdır. Kitaba, Tanrı'ya dön uyarısıdır." (Yılmaz, 2012: 178). Doğadan uzaklaşmak bireyin yabancılaşmasına neden olur. Kılın-çel'in kendi varlığından hoşnut olarak yaşadığı; kendi varlığını haklı kıl-dığı ve kuşku yok ki, yeryüzü ile barışık yaşadığı ve mutlu olduğu bir zaman dilimidir 'rüzgârın şarkısı'na kulak verdiği bu an. Ruh yaralarına şifa bulduğu, doğa, uyum ve uzlaşımı dile getiren yukarıdaki cümleler aracılığıyla, doğaya basit bir fiziksel çevrenin betimlemeleri olarak değil, duyumsanan ve hayata anlam katan canlılık olarak anlam yükler.

"*... kendini hatırlamak, kendine gelmek için doğayla kucaklaşmak la-zım. Hal hatır sormak lazım ağaçlara, kuşlara ... Nasıl kurtulacağı-mızın ipuçlarını doğanın kendisinden öğrenmek için bazen vurmak lazım kendini dağlara, tepelere ... Dinlemek lazım rüzgârın şarkısı-nı.*" (Kılınçel, 2010: 82).

Öyküde insan ve doğa birliktedir; ağaçların tepelerin, dağların ruhlarını selamlayan Kılınçel; Türk mitolojisinde etkin bir rol oynayan yer, su ve nesnelere ait ruhlara gönderme yapar. Tıpkı bir çevreci gibi doğaya ait her şeyin korunmasını isteyen; orta dünyanın en saygın ruhu Alahçın Ana'yı (Küçük, 2013: 118) selamlayarak çevreci eleştirinin do-ğa-insan ilişkisini karşılıklı ilişkiler bağlamında kurar ve doğanın da bir ruhu olduğu düşüncesi öyküde kendisini gösterir. "Kedi Yavrusu" başlık-lı öyküde ise Kılınçel modern dünyanın yarattığı medeniyetteki değerler anarşisinin insan ruhunda meydana getirdiği parçalanmayı, insanın ken-disine ve içinde yaşadığı kültüre yabancılaşmasını öykü karakterinde somutlaştırır. Ruh ve beden bütünlüğünü sağlayamayan öykü kahrama-nının çektiği ızdırap, davranış ve sözlerinde ifadesini bulur:

"Hiç suçum yoktu neden beni bu kadar aşağılıyorlar? Neden bu ka-dar şanssızım? Neden her kötülük ve uğursuzluk beni buluyor. Bıktım bu hayattan ..." (Kılınçel, 2010: 57), "Orada düştüm, yerde yuvar-landım ama kimse beni fark etmedi, ne korkunç bir şey bu ... Herkes kendi derdinde, herkes kendi âleminde, kimse başkasının haline al-dırmıyor... " (Kılınçel, 2010: 58), "Evine gidip sobayı yakacak, bir şeyler atıştıracaktı. Üzerine bir battaniye örtüp bütün gününü

yeni-den gözlerinin önünden geçirip, kapkara bir gece daha geçirecekti ...", "Kahretsin!...", "... kahretsin ... bu ne şanssızlık böyle. " (Kılın-çel, 2010: 57).

Öyküde kahramanın kendi içinde karanlık güçleri yenip; karanlı-ğın aydınlığa dönüştürülebilmesi; soğukta aç susuz bırakılan bir kedi yavrusunun eve misafir edilmesi ve bir hayvanla kurulan sıcak bağ ara-cılığıyla gerçekleştirilir. Kılınçel bu öyküde, insanın kendisini ve çevre-sinin gerçeklerini aşabileceğini savunur; onun insanı sınırlı, fakat so-rumludur. Amaç öykü karakteri aracılığıyla ruhların dökümhanesinde insanın vicdani değerlerini yeniden yaratmaktır. Doğa-insan ilişkisini karşılıklı ilişkiler bağlamında kuran yazar anlatılarında doğanın zihnine de yer verir. Bir bütün olarak doğaya yapılanlar, etkilenenin zihni ve dili ile aktarılır. Bu bazen kedi, kuş bazen de ağaç, çiçek ve dağ olur, Kılın-çel de öykülerinde söz konusu doğa zihnini yansıtır. Öykülerinde "his-siz", "dilsiz", "duygusuz" olarak düşündüğümüz nesnelerin, hayvanların, bitkilerin de insanlar kadar duyarlı olduklarını ve ruhlarıyla bize eşlik ettiklerini gören Yazar, bunların doğada sadece bir dekor, bir ayrıntı ol-maktan öte insanın yaşama arzusu ve hayatla ilişkisinde önemli bir rol oynadıklarını anlatır. Çevreci eleştirinin insan merkezci düşünceye yö-nelttiği önemli itirazlardan biri de, toplumun karmaşık, doğanın basit olduğu kanısıdır. Glen A. Love'ın "Revaluing Nature" başlıklı makalesin-de değindiği üzere doğa insan aklının alabileceğinden çok daha karma-şıktır. Doğa salt bir fiziksel çevre değil, tam aksine yaşamı duyumsama-nın ve duyumsadığını paylaşmanın aracı niteliğindedir (1996: 230-231). Hayatın anlamı taşın, suyun, güneşin, toprağın, ağacın yorumundadır. Kılınçel'in öykülerinde de doğa, tıpkı G.A. Love'ın vurguladığı gibi, araçsallaştırılan bir nesne olmaktan uzaktır ve insanı da içinde barındı-ran bir canlıdır artık.

Yazar, "*Acımasız Zaman*" adlı öyküsünde ise, her türlü dış etkiye karşı ayakta kalmaya çalışan, geçmişle olan bağları ve kendilerine özgü hikâyeleriyle Bozkır'daki eski kerpiç evleri anlatır:

"*Binalar da ağlar mı acaba? Geçmiş günleri özler mi? Ya bir za-manlar için yaşayanlar, unuturlar mı o kerpiç evlerdeki hatıraları. O binanın yıkılması içlerini acıtır mı? ... Anılarla birlikte yok olup git-mesine izin verilen o evin, duyguları var mıdır? Dilleri olsa acaba neler anlatır bize...*" (Kılınçel, 2010: 12)

Kılınçel bu sorular aracılığıyla Derin Ekoloji bağlamında doğadan kopuşu ve doğaya yabancılaşmayı belirtir. Doğal dokunun tahrip edilme-sine ve "kentleşme" adı altında yapılan büyük binalara ve hızlı beton-laşmaya karşı çıkar. Kundera'nın vurguladığı gibi çevreye yabancılaşan birey ise unutkandır; insan bilimde ilerledikçe; "varlığın unutuluşu", sarmalında kendini, doğayı kısacası tüm evreni unutur (2009: 16). Kı-lınçel de bu öyküde yabancılaşma

temasını bu bağlamda ele alır. Ona göre modern insanın mutsuzluğunun ve huzursuzluğunun en önemli nedeni topraktan uzaklaşması ve elindeki teknoloji silahını doğanın kal-bine saplamasıdır.

Kılınçel'in öykü yolculuğunda doğadan kopuk hiçbir metin yok-tur. "Bal Arısı Olabilmek" başlıklı öyküsü, kendine, doğaya ve evrene yabancılaşan modern insanın "yabancı"nın ironik bir şekilde "bal arısı" imgesiyle karşılaştırılarak sorgulanması öykünün hem metafizik hem de epistemolojik boyutlarını gözler önüne sermek açısından önemlidir:

"*... hiçbir bal arısı 'sabah kovanından çıkıp, biraz arazi olayım, hep ben mi çalışacağım, tek ben mi varım bu kovanda' diyor mu? Ya da 'kalabalık içinde benim çalışmadığım belli olmaz, kaynar giderim' di-ye düşünüyor mu? Bir günde en güzel bal özünü bulabilmek için, ki-lometrelerce yol kat eden bal arası, etrafına bakınıp 'acaba benim kadar uzağa giden olmuş mu?' diye etrafına bakınıyor mu? Ya da 'diğer arılar da çalışıyor mu acaba, onlar ne yapıyorlar' diyor mu? ...*" (Kılınçel, 2010: 29).

Materyalizmin ve yozlaşmış medeniyetin bireyciliğe verdiği zara-rın vurgulandığı bu öyküde bu cümleler ile insanın doğayla detaysız ilişki kurabilme gücüne, hayatta her anın insanın kendisini bulabilmek için başlangıç olabileceği fikrine ve insanın içinde bulunduğu dinamik büyüme sürecine vurgu yapılır. Bireyin onuru pahasına sorumsuz bir şekilde gelişen liberalizmi, materyalizmi ve şehirleşmeyi eleştiren Kılın-çel bugünkü maddi ilerleme refahını geçici bulur; bu sorumsuzluğun bedelini bireyin kendisinin ödeyeceğine ekoeleştiri bağlamında vurgu yapar. Çünkü hayatın anlamı "gerçek varoluşa" (geuine existence) ula-şabilmektir. Fakat çözük bir kişiliğe sahip modern insan tam bir iç kar-gaşa ve ruhi felç içindedir, hareketsiz ve eylemsizdir. Sadece düşündüğü için var olduğunu zanneden ve kendisine, doğaya, evrene yabancılaşan bu tipik çağdaş insan, bir bal arasının zihninde ve benliğinde uyandırdığı duygularla savaşmak ve onları uyuşturmak zorunda kalacak; yağmurdan mahrum bir çölde çorak bir toprakta yaşayacak ve yaşatacaktır.

SONUÇ

Kılınçel'in öyküleri insana çağrı niteliği taşır. Doğaya hükmetme ve onu kontrolümüze alma refleksi ile şekillendirdiğimiz bugünün dün-yasında insan-doğa ilişkisini merkeze taşıyan bu öyküler çevreci edebi-yat eleştirisi bağlamında doğaya yabancılaşan, "endüstriyel atıklara" dö-nüşen bizlere; toprağa tırnaklarını geçirmiş yabani çiçeğin yaşama gü-cünü, kentlerden uzak köylerde hissedilen özgürlük havasını; doğanın kalbi bakir topraklara duyulan tutkuyu anlatır. Hızın ve değişimin son-suz olduğu bu çağda; endüstriyel atıklarla doldurup, en küçük hücresine kadar oksijensiz bıraktığımız doğada, edebiyatın görevi insana içinde ve doğada hep var olan "düzen" ve "ahenk" duygusunu tattırmak, dış dün-yanın kargaşasına bir düzen getirebilmek ve

insanı kendisiyle ve top-lumla barıştırabilmektir. Unutulmamalıdır ki her şeyi unutmaya bu kadar yakın olduğumuz bu dünyada "Belleklerde kalan sadece öykülerdir.". Diliyle, çalışmasıyla, biçimlendirme gücüyle insandır edebiyat yaratıcısı. Edebiyat eserinin yöneldiği ortamda insan ortamıdır; insan içindir ede-biyat, insandır edebiyat eserini okuyan, anlayan, verimlendiren; insana sunulmuştur edebiyat, insandır edebiyatı değerlendiren. Öyleyse Filiz Kılınçel'in de vurguladığı üzere yapmamız gereken sadece okumak, do-ğayı, evreni, karıncayı, atomu ve kendimizi OKUmaktır. Tüm bu olum-suzlukların giderilmesi ve bilinç yaratabilmenin ön koşulu edebiyattır. Edebiyatın gücü de buradan kaynaklanır .

KAYNAKÇA

Berktay, Fatmagül (1996). "Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği", Kadın Araştırmaları Dergisi, S.4, s.73-76.

Bulut, Dilek (2007). "Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri". http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKÇE/17 cilt/dilek.htm. ET: 01.05.2016.

Gtotfely, Cheryl (1996). "Introduction: Literary Studies in an Age of Enviromental Crisis". Glotgely, Cheryll ve Gromm, Horald (Ed.) The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology içinde Al-tehns: Georgia Up. s. xv-xxxvii.

Kılınçel, Filiz (2010). Bozkır'dan Hikayeler, Konya: Tebeşir Yayınları.

Küçük, M. Alparslan (2013). "Geleneksel Türk Dinindeki Ana/Dişil Ruhlara Mitolojik Bir Bakış". Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.1. s.105-134.

Korkmaz, Ramazan (2008). Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri. 2.baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kundera, Milan (2009). Roman Sanatı. Çev. Aysel Bora. 3. Basım, İstan-bul: Can Yayınları

Love, Glen A. (1996). "Revaluing Nature: Toward an Ecological Criti-cism.". Glotfely, Cheryll ve Fromm, Harold (Ed.) The Ecocriticism Reader. Lanmarks in Literary Ecology içinde Athens: Georgia UP.S. 225-240

Manes, Christopher (1996). "Nature and Silence". Glotgely, Cheryll ve Gromm, Horald (Ed.) The Ecocriticism Reader. Landmarks in Lite-rary Ecology içinde Altehns: Georgia Up. s. 15-29.

Opperman, Serpil (2016). "Ekoeleştiri", http://www.pen.org.tr/ fi-les/%20Ekoeleştiri%20PRof.%20Dr.%20Oppermann.pdf. ET:12.04.2016.

Özdağ, Ufuk-Gökalp Alpaslan, G. Gonca (2011). "Türkiyat Araştırmala-rında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri", Orhon Yazıtlarının Bulunu-şundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl/3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu.

Ruecker, William (1996). "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism.". Glotfely, Cheryll ve Fromm, Harold (Ed.) The Ecocriticism Reader. Lanmarks in Literary Ecology içinde AThens: Georgia UP.S. 105-123.

White, Lynn (1996). "The Historical Roots of Our Ecological Crisis" Glotgely, Cheryll ve Gromm, Horald (Ed.) The Ecocriticism Rea-der. Landmarks in Literary Ecology içinde Altehns: Georgia Up. s. 3-14.

Yılmaz, Ebru Burcu (2012). "Cengiz Aymatov'un Toprak Ana Romanın-da Toprağın Dili". Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun (Ed). Kültürümüzde Toprak. Yıl:4, S:1. s.172-182.

"ACIMASIZ ZAMAN" ADLI KISA HİKÂYE'DE BOZKIR EVLERİ

Fatma KALPAKLI *

Öz

İngilizler "evim kalemdir" derler ve insanların hayatlarının çoğunu geçirdiği mekanlar olarak evler "dört duvar ve bir çatıdan" daha çok anlam ifade eder. İçinde barındırdığı insanların hüzünlerinin, sevinçlerinin sessiz şahitleridir evler, hani derler ya "duvarların dili olsa da konuşsa". Filiz Kılınçel'in "Acımasız Zaman" adlı kısa hikâyesinde de işte yıllara meydan okuyan bu sessiz tanıklar, Bozkır evleri konu ediliyor. İnsanlarla yaşadıkları mekanlar arasında kurulan psiko-kültürel ve tarihi bağdan yola çıkarak bu çalışmada Kılınçel'in "Acımasız Zaman" adlı kısa hikâyesi incelenecektir..

•

Anahtar Kelimeler

Filiz Kılınçel, "Acımasız Zaman", Bozkır evleri, Bozkır kültürü, eski evler •

* *Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi İngiliz Kültürü ve Edebiyatı fkalpakli@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

"Tarih boyunca Anadolu'da yaşayan Türkler, yaşadığı bölgenin coğrafyası ve kültürlerine göre konutlar, [evler[1]] üretmişlerdir. Tarihten günümüze gelen bu konutlarda, bulunduğu coğrafyadaki malzeme ve iklime bağlı olarak, yapım teknolojisi ve kullanılan malzeme[nin] farklılaş[tığını]" (Baran&Yıldırım, 223) vurgularlar mimari uzmanları. Anadolu'da kerpiç, taş ve ahşap esas olmak üzere üç malzeme kullanılmış[tır], bunlar tek başına veya değişik şekillerde bir araya gelerek farklı bölgelerde, yapı tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anadolu'nun tarih ve kültür dokusu ve bölgesel yapı geleneklerinin farklılıkları sonucunda Anadolu'da homojen bir yapı üslubu olmadığı [da] söylenebilmektedir (Baran&Yıldırım, 227). Fakat genel olarak, "[e]ski Anadolu'daki yapılar kerpiç ve taş duvarlardan yapılmıştır. Duvarlar, içten ve çoğu yapıda dıştan, neme karşı sıvanmıştır" (Baran&Yıldırım, 231).

Konya'nın Bozkır ilçesinde de sıklıkla kerpiç evlere rastlanmakta ve bu evler geçmişten günümüz mimarisine, kültürüne ve yaşamına ışık tutmaktadırlar. Buna ilaveten, Kılınçel'in "Acımasız Zaman" adlı kısa hikâyesinde de "eski Bozkır evleri ve yaşlı insanlar arasında paralellikler kurularak" edebiyat ve kültür çalışmaları alanlarında çalışan akademisyenler ve gelecek nesiller için de esin kaynağı olmaya devam etmektedirler. Öncelikle "ev" kelimesinin etimolojik kökenine kısaca bir bakacak olursak,

> "Ev kelimesi Eski Türkçede eb şeklindedir. Sondaki b sesi zaman içinde v'ye dönüşmüştür. b~v, b~f değişimi Türkçenin diğer kelimelerinde de vardır. Örneğin; öbke>>Öfke, bar>>var...
> Eb, Göktürk (Orhun) Kitabelerinde be, eb, sesini karşılayan bir harftir ve çadıra benzer. Çadır, Türklerin anayurttaki evidir… [Türk Dil Kurumu'na]

[1] Geleneksel Türk evi başlıca üç öğeden oluşmuştur: oda, eyvan…, avlu ya da bahçeye açılan galeri, ya da sofa. (Baran&Yıldırım, 228-229)

> göre ev kelimesinin dört anlamı vardır. Dördüncü anlamı olan "soy, nesil" eskimiştir ve günümüzde kullanılmaz. Ev kelimesinin diğer üç anlamı [şunlardır]:
> 1)Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı.
> 2)Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane.
> 3)mecaz Aile[dir]. ("Ev Kelimesinin Kökeni ve Anlamları", http://www.uzunyol.net/2009/05/ev-kelimesinin-kokeni-ve-anlamlari.html 18 Nisan 2016)

Kısa hikâyemizde ise karşıdan karşıya geçmeye çalışan, beyaz saçlı, yaşlı bir amca olan ana kahramanımız ile arkasındaki eski evler arasında bir bağ kurularak, eski evler dile getirilir ve yazarımız hem yaşlı kahramanımızın hem de eski evlerin duygularına tercüman olur;

> Tıpkı arkasında duran iki bina gibi tutunmak ve ayakta kalmak istiyordu. Yeni binaların arasına sıkışıp kalmış toprak damlı, o yıkılmaya yüz tutmuş binada artık yanı başındaki beton binaya tutunmuştu, sanki o ihtiyar gibi "beni bırakma, tut" dercesine yapışmış, son demlerini yaşadığının farkındaydı. Bir karede iki ayrı hikâye gibi görünseler de aslında ikisi de aynı şeyi anlatıyorlardı. (Kılınçel, 11)

Bu sözlerle ifade eder Kılınçel "Acımasız Zaman" adlı kısa hikâyesinde, yaşlı insanlarla eski evler arasındaki paralellikleri ve yaşanmışlıkları ve ekler, "[y]an yana duruyorlardı, uzaktan baktım onlara, hayatın tüm yükünü üzerinde taşırcasına iki büklüm olmuş, elinde asası beyaz sakalı, kırışıklarda kaybolmuş umutsuz ve endişeyle bakan gözleri belki de artık sadece gölgeleri seçebiliyordu". (Kılınçel, 11)

Gölge demişken, tıpkı arkasındaki binaların da üzerinde geçmişin gölgelerini taşıdığı gibi, onun da dünyası gölgelerden ibaretti artık ve karşıdan karşıya geçerken birinin koluna girip destek alma ihtiyacını hissediyordu, "[k]orku ve endişeyle bakan gözlerinde gelecek yoktu, sadece geçmiş günlerin anısı ve yalnızlığın acısı vardı" (Kılınçel, 11). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı

Gero Psikiyatri Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Engin Eker bir röportajında "her insanın yaşlanmayla birlikte fiziksel ve zihinsel değişikliklere bağlı olarak kaygılar duyacağını" belirtmektedir ve yaşlılığı "kişinin çevreyle olan ilişki kurma yeteneğinin yavaş yavaş azalması" şeklinde tanımla[maktadır] (Cumhuriyet - 30 Aralık 2000, http://evkultur.com). Tabii yaşlılık da yaşam döngüsünün doğal bir parçasıdır ve bizlere ve topluma düşen bu süreçte yaşlılara mümkün olan en güzel ve sağlıklı ortamı hazırlamaktır ve Kılınçel kısa hikâyesinde bu noktalara da temas etmektedir. Konuyla ilgili olarak "Eker, bilinenin tersine yaşlıların aileleriyle içli dışlı yaşama taraftarı olmadıklarını söyleyerek 'Onların tek istedikleri ihtiyaç duyduklarında yakınlarının yanlarında olduğunu hissetmek ve yalnız kalmayacaklarını bilmek' diye" ifade etmektedir. Yani tıpkı hikâyedeki eski evler gibi diğer evlerle yan yana, omuz omuza ama kendi kişiliğiyle de dimdik ayakta. Geriatrist, Prof. Eker, "iyi bir yaşlılık dönemi için yapılması gerekenleri" sıralarken şu cümlesi dikkat çekicidir: "Yaşlılığın kusurlarını kabul ederek yaşlılığa uyum gösterelim" (Cumhuriyet - 30 Aralık 2000, http://evkultur.com). Tıpkı, bizlerin de Bozkır'daki eski evlerin zaman karşısında yıpranmasının doğal bir süreç olduğu gerçeğini kabul ederek, eski evleri günümüze adapte etme, restorasyon çalışmalarına bir an önce başlamamız gerektiği gerçeğini kabul etmemiz gerektiği gibi. Üniversitemizin de düsturu olan "geleneği gelecekle buluşturmayı" amaç edinerek bizlerin de "eski nesil ile yeni nesil" arasında bir bağ, bir köprü kurmamız gerekmektedir ve "aslan yatağından belli olur" sözünde de ifade edildiği üzere bir toplumun kültürünün en güzel örneği, özü de yaşadığı mekanlarda, evlerinde görülebilir. Bu nedenle, eski evlerin korunması ve taşıdığı kültürel öğelerin yeni nesillere aktarılması önemli bir husustur. Eski evler yaşanmışlıkların, hayata tutunmanın sembolü haline gelmektedir hikâyemizde. Hikâyemizin yaşlı kahramanı,

> Belki doyasıya yaşamıştı hayatı, belki ukdeler vardı içinde. Ama sonuçta şimdi karşıya geçebilmek için yanındaki delikanlıya tutunması gerekiyordu. Genç bir babayiğitken O'da başka ihtiyarlara dayanak yapmıştı kendi vücudunu; şimdi dayanma sırası O'na gelmişti. Yanındaki genci tanımıyordu belki, sadece oradan geçmekte olan, ama bu ihtiyarın gözlerindeki endişeyi görüp yardım etmek isteyen bir gençti. Ya da doğduğu gün sevinçlerle konu komşuya hediyeler dağıtılan oğlu veya torunuydu. Sonuçta karşıya geçebilmesi için o delikanlıya ihtiyacı vardı ve sımsıkı tutunuyordu ona: "Beni bırakma" dercesine… (Kılınçel, 11)

Hayata sıkı sıkıya tutunmaya çalışıyordu, tıpkı eski Bozkır evleri gibi. Her ne kadar terkedilmiş ve kendi kaderlerine bırakılmış olsa da hala zamana karşı direniyorlardı. Daha sonra, yaşlı hikâye kahramanımızın aklından eski evlerin içinde yaşanmış olabilecek olası hikayeler geçer ve arkasındaki evlere dair hülyalara dalar bir ara:

> Sonra içinde olup bitenler, sevinçler, üzüntüler, kavgalar, düğünler, cenazeler, kahkahalar, hıçkırıklar hepsi bu kerpiç binanın duvarlarında saklı duruyorlardı. Şehrin en güzel eviydi, belki görkemliğiyle gururlanmıştı sahipleri. Avlusunda oynayan çocuklar; şimdi koca apartman binalarında, o avluda oynadıkları oyunların tadını anımsayıp gülümsüyorlar mı acaba! Birkaç neslin anıları mazisi, gizlisi, saklısı hep bu kerpiç duvarlarda saklıydı ama sırrını kimselere vermez, olup biteni izler, bir tarafında koca bir beton bina, zamanın gelmesini ve bir makinanın hırıltılı sesiyle yerle bir olacağı günü bekler. (Kılınçel, 12)

Evet, Anadolu kültüründe "kol kırılır, yen içinde kalır" diye bir sözümüz vardı ve bu evler ve haneler içinde olanlar acısıyla tatlısıyla orda kalırdı. Yaşanan hüzünlerin ve sevinçlerin tek şahidi işte bu eski evlerdi:

> Binalarda ağlar mı acaba? Geçmiş günleri özler mi? Ya bir zamanlar içinde yaşayanlar, unuturlar mı o kerpiç evlerdeki hatıraları. O binanın yıkılması içlerini acıtır mı? Hafif bir burukluk duyarak geçiştirirler mi, yoksa derinden hissederler mi? Anılara geri dönüp, yeniden o kerpiç evin içinde anne ve babasıyla her şeyden habersiz bir çocuk olmayı, elektriksiz kandilli geceleri, soba üstünde kaynayan çaydanlığı, ninelerin anlattıkları masalları, sıcak yaz akşamlarını serinleten bahçedeki şadırvanı hatırlayıp, gerçekten üzülürler mi? Anılarla birlikte yok olup gitmesine izin verilen o evin, duyguları var mıdır? Dilleri olsa acaba neler anlatır bize… (Kılınçel, 12)

Bu alıntıdan da anlaşıldığı üzere, Kılınçel geçmişe nostaljiyle bakıyor ve insanlarla yaşadıkları mekanlar arasında kurulan psikolojik bağa değinilerek, evler de bir meta olmaktan çıkarılarak kişileştiriliyor ve adeta bir kimlik kazandırılıyor yazarımız tarafından. Ayrıca, günümüzün modern apartmanları basmakalıp ve tek tip bulunurken, eski evlerin kendine özgü bir kişiliği olduğu vurgusu yapılıyor kısa hikâyemizde:

> Şimdiki gibi tek kalıp, çok katlı apartman daireleriyle bir tutabilir miyiz o kerpiç evleri? Her birinin kendine özgü bir kişiliği vardır adeta. Her birinin bir hikâyesi, başından geçmiş birçok anısı olduğunu kim inkar edebilir. Ama onlarda insanoğlunun vefasızlığıyla ömürlerini bitirip, son deme geldiklerinde yanındaki delikanlıya tutunarak, endişeli gözlerle etrafına bakınan ihtiyar gibi, yanı başındaki apartman binasına tutunuyorlar. Son bir gayretle yaşamaya ve anıları yaşatmaya gayret ediyorlar. (Kılınçel, 12)

Hikâyede, yaşlı kahramanımızın fiziksel görünümünde belirgin hale gelen kırışıklıkların hepsi bir anıyı, bir yaşam tecrübesini sembolize etmektedir ve beyaz saçlar da "bilgeliği" temsil etmektedir. İlginçtir ki Almanca'da bilmek ve beyaz, aynı kökten "weissen" kelimesinden gelmekte ve sanki Yunan trajedilerinde de sık sık altı çizildiği gibi insanın saçlarına aklar düştükçe bilgeliği de artmaktadır. Bu bağlamda, yaşla beraber insanın dış görünüşünde, fiziksel yapısındaki değişiklikler ve evler eskidikçe binanın yapısında ve çevresinde meydana gelen değişiklikler de "Acımasız Zaman" adlı kısa hikâyemizde şu şekilde tasvir edilmekte:

> Yüzündeki kırışıklıklar oluşmadan önce neye benziyordu bu amca acaba diye merak ederken, aynı zamanda neler yaşadı, ömründe ne sıkıntılara göğüs gerdi, ne sevinçler yaşadı kim bilir diye düşünüyorum. Tıpkı o kerpiç ev gibi, O da içinde kim bilir ne hazineler taşıyor, ne anılar, ne sırlar taşıyor ama artık kimse onu dinlemiyor ve dikkate almıyordur anlattıklarını. Her gün önünden geçen onca insana rağmen, kimsenin dikkatini çekemeyen ve insanların artık önünden geçerken korktukları, içinin, çevresinin yıkıntı ve pisliklerle doldurulduğu, kerpiç binada ihtiyar amca gibi yıkılmadan ayakta durabilmek

> için birine tutunmayı içine sindirmeye çabalıyor. Ayrı gibi görünse de aynı karede aynı hikâyeyi paylaşıyorlar, gören gözlere, duyan kulaklara. (Kılınçel, 12-13)

Evet, "[a]yrı gibi görünse de aynı karede aynı hikâye", yaşlı bir adam ve eski bir ev, belki İngilizce'de hem eski hem de yaşlı için kullanılan "old" sıfatı bu benzerliği daha iyi vurgulamamıza yardımcı olacaktır (an old man in an old house cümlesinde olduğu gibi):

> Eski evlerin yıkılması, ya da kendi hallerine bırakılıp terk edilmişlikleri her zaman içimi acıtır, onları kişiliği olan birer yaşlı insan gibi görürüm, işte bu yüzden yıkılan, hele hele yerine koca apartmanlar dikmek için yıkılan o kerpiç evlere üzülür, zamana yenik düşmenin en basit örneğini görürüm. Bilirim kendi hallerine bırakılırlarsa yok olup gidecekler ama bir dayanakları olsa biraz daha bize geçmişi anlatabilirler, bu yüzden yıkmadan önce bu evleri, bir kez daha düşünmek gerekir… (Kılınçel, 13)

Diyerek Kılınçel, "kültür mirasımıza" sahip çıkmanın önemini vurgulamakta ve ancak bu şekilde "geçmişle gelecek nesil arasında kültür aktarımının" yapılabileceğinin ve her geçen gün daha da "küreselleşen" dünyamızda "yerel kültürlerin ve kimliklerin" korunmasının gerektiğinin de altını çizmektedir. "Ot kök üstünde biter" sözünde de vurgulandığı üzere yaşlılarımız, atalarımız olmadan, biz biz olamayız ve modern yaşamın hengamesinde köksüzleşir, kendimizi, kimliğimizi kaybedebiliriz. Bir toplumun, kültürün en küçük yapı taşı olan ailelerin ve bireylerinin yaşadığı mekanlar olarak da evler bizim bize olan yansımalarımızdır. Bu nedenle, yansıttığı "yaşam tarzı ve mimarisiyle" Bozkır evleri korumamız gereken en büyük kültür mirasımızdan birini teşkil etmektedir. "Bozkır evlerinin başarılı bir şekilde restore edilerek, geçmişten geleceğe sağlıklı bir geçişin yaşanması dileğiyle" sunumuzu bitirmek istiyoruz..

KAYNAKÇA

Baran, Mine & Mücahit Yıldırım. "Geleneksel Türk Evi ve Renk Kullanımı",

Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Güz-2008 C.7 S.26 (223-234) ISSN:1304-0278 www.esosder.org. Websitesine Erişim tarihi: 1 Nisan 2016.

Demirbağ, Gamze. "Yaşlılarda Emeklilik Korkusu", (Cumhuriyet - 30 Aralık 2000, http://evkultur.com) Websitesine Erişim tarihi: 11 Nisan 2016.

"Ev Kelimesinin Kökeni ve Anlamları", http://www.uzunyol.net/2009/05/ev-kelimesinin-kokeni-ve-anlamlari.html Websitesine Erişim tarihi: 18 Nisan 2016.

www.evkultur.com/evler/evler/marmaraevleri/marmaraevleri.htm Websitesine Erişim tarihi: 1 Nisan 2016.

Kılınçel, Filiz. "Acımasız Zaman", Bozkır'dan Hikâyeler. Konya: Tebeşir Yayınları, 2010. 11-13.

Kuban, D. "Türk Evi Geleneği Üzerine Gözlemler.", Sanat Tarihimizin Sorunları. İstanbul: Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Sözen, Metin. Türklerde Ev Kültürü. İstanbul: Türk Hava Yolları, 2001.

BOZKIRLI VEHBİ UMMAN

Burhan YILMAZ *

GİRİŞ

2010 yılında Çat Belediye Başkanı Ziya Kara Bey'i Federasyon olmaya çalıştığımız sıralarda Konya Bozkırlılar Derneği olarak ziyaretine gittik. Başkan Ziya Bey bana bir kitap vererek abisinin Vehbi Umman adında bir Tasavvuf Ehlinin kitabını derlediğini ve benim kitaplara karşı olan ilgimi bildiği için hediye etmek istediğini söyledi. Kitabın adı: "Bozkır'lı Vehbi Umman Divanı"ydı. Kitabı okumaya başladım. Hayretler içerisinde kalmıştım. Bir tasavvuf ehlinin kitabıydı ve Çat'lıydı. Vehbi Umman şiirlerini Osmanlıca yazmış ve otuz dokuz başlık halindedir. Kitap yüz elli sayfa civarında tutmaktadır. Kitabın aslının bir deriye yazıldığı da söylendi ama kitabın kimde olduğu konusunda bilgi alamadım. Vehbi Ummanı'ya ait bir resimde bulunmamaktadır. Elimdeki bilgileri değerlendirdiğimde Vehbi Umman'ın 1850 yıllarında yaşadığını zannediyorum. Çatlı Hasan Kara'nın iki kitabından ikincisi olan Sürgün Ozan Bozkır'lı Vehbi Umman Divanı adında (1999 Orkun – Ozan A.Ş.) tarafından yayınlanmıştır. Öncelikle Vehbi Umman'ı bizlere tanıtan ve bu şiirlerin bize ulaşmasını sağlayan Çatlı Hasan Kara'nın tanıtımından başlamak istiyorum.

1939 Yılında, Konya ilimize bağlı, Bozkır İlçesi'nin Çat köyünde Dünya'ya geldi. 1951 senesinde ilkokulu köyünde bitiren Kara 47. yaşında babasını kaybetti. Hasan Kara, ailenin ilk çocuğu idi. On yedi yaşında köyünden ayrılan Kara gurbet gurbet dolaşarak her türlü işte çalıştı. Küçük yaşta Köyünde (Çat – Çağlayan) bir Bektaşi babasından el alan Kara, duygulu yaşamını içeren şiirler yazmaya, saz çalmaya başladı. Zorlu yaşam mücadelesinde edebiyat, felsefe, roman, divan ve dini eserleri sürekli okuduğu gibi, sürekli politika dünyasının da içinde bulundu. 1961 senesinde Antalya Tekstil Fabrikasında işçi olarak çalışmaya başladı. Kısa zamanda sendikal hareketlerin içinde aktif olarak mücadele eden Hasan Kara, Antalya'da bir iş arkadaşı ile evlendi. Evliliğinden kısa bir süre sonra annesini de kaybettiği için 1968 Kışında Almanya'ya giden işçi

* *Bozkır ve Çevresi Dernekler Federasyon Başkanı*

kervanına katıldı. Almanya'da ki İGE METAL Sendikasına girerek çalışmalarını sürdüren Kara kısa sürede Almancayı öğrenerek, işçi temsilciliği, iş yeri ve işçi sorunları uğraşlarına devam etti. HDB, HDF, TTO gibi Demokratik kitle örgütlerinde aktif olarak görev alan Hasan Kara, 1978 senesinde, geçirdiği bir kaza sonucu, sağ kolu felç oldu. Kara, % 80 iş gücü kaybından malulen emekliye ayrıldı. Emeklilik yıllarında da gücünden bir şey kaybetmediğini ispat edercesine 1992'de Emekli Yaşlı Maluller adı altında bir dernek kurarak arkadaşları ile çalışmalarına başladı. EM DER, isimli bu dernek kısa sürede tüm yabancıların beğenisini topladı.

Türkiye'nin tüm bölgelerine özürlü arabaları, koltuk değnekleri gönderen dernek, Berlin'de altı yüz üyesi ile faal olarak çalışmaktadır. İki oğlu bir kızı olan Hasan Kara'nın "Söyleyemediklerim" adında bir kitabı da bulunmaktadır. "Söyleyemediklerim" adlı şiir kitabından 1977 yılında yazdığı "Dönüşüm" adlı şiirini okuyunca şairin şiir dünyasını sizlere açtığıma inanıyorum. Asırlardır gelip gittim dünyaya Bazen Alaska'ya, bazen Kenya'ya Şimdiki gelişim oldu Konya'ya Çok devir yaşadım insan olarak. Sultan oldum, vezir oldum, han oldum. Çok şekle girdim hep bir can oldum. Bir dem köle, bir dem âşık hûn oldum. Şallarda kuşandım insan olarak. Kerem olup aslı yaktı başımı Yıllarca dolaşıp gezdim peşini Feda ettim otuz iki dişimi, Sevdalar yaşadım insan olarak. Hurşit adı ile mehriye geldim. Kamber oldum Arzu canı can bildim Ferhat geldim Şirin için dağ deldim, Coşkular yaşadım insan olarak. Karacaoğlan oldum Elif'e vurgun Sürmeli Bey geldim, Senem'e dargın, Leylâ sevdim oldum çöllere sürgün Mecnunda yaşadım insan olarak. Yunus'tum Tapduk'ta nefsi öldürdüm. Mevlâna olarak yaşadım semah döndürdüm, Nasrettin Hoca'ydım halkı güldürdüm, Çağlar yaşadım ben insan olarak. Beni iyi tanır beş kıta cihan çünkü içindeydim olarak insan şimdiki adımız çağrılır Hasan, çok isim taşıdım insan olarak.

Hasan Kara

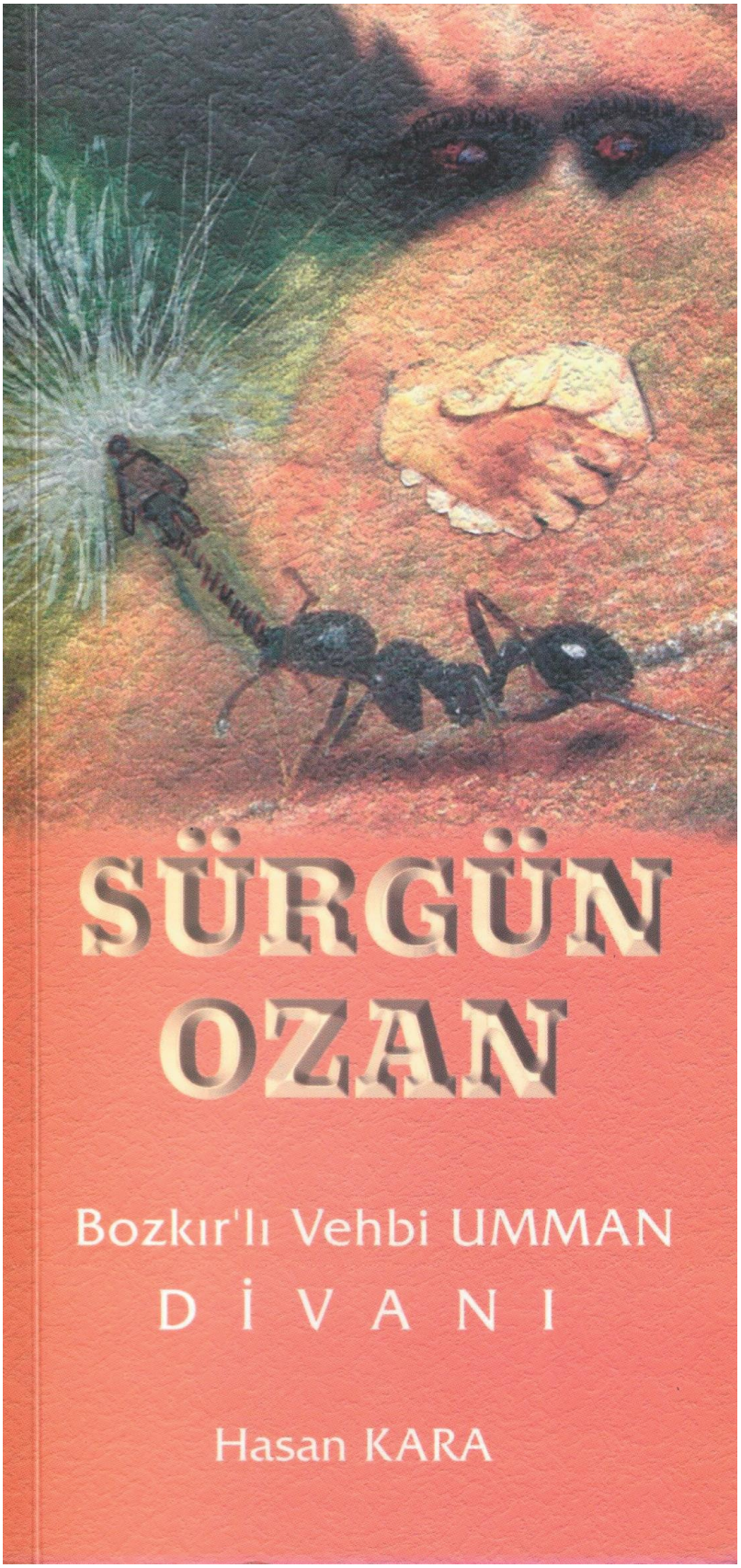
SÜRGÜN
OZAN
Bozkır'lı Vehbi UMMAN
DİVANI
Hasan KARA

İnsan Sevgisinin en yüce değer olduğuna inanan Hasan Kara, VEHBi UMMAN DİVANI'na bunun için önem verdiğini söylemektedir. Hasan Kara Divan'a Giriş bölümünde okuyucusuyla birçok şeyleri paylaşmış, ben bu paylaşımı özetler halinde sunmaya çalışacağım.

" Dil değmez Ağaçlarının arasındaki patika yoldan. Üç arkadaş Köyün orta kısımlarında bulunan Halk Evi'nin Köy Kahvesi olduğu zamanlarda, kahvehaneye gidiyorduk. Kınalı Gelin Elması diye bir büyük Elma Ağacı vardı, Ali Efe Emminin bahçesinde, O'da onu gözü gibi korurdu. Çeşitli dallardan bir çardak kurmuştu, elma ağacının yanına. Köyün çocukları çalmasın diye bekliyordu. Beş yüz metre kadar küçük bahçesinde âşıklardan deyişler okuyarak gününü geçirirdi o çardakta. Bizden iki adım ilerde yürüyen Ahmet hemen bize döndü, susun dinleyin bak yine Ali Emmi çok acayip destanlar okuyor dedi, üçümüzde durduk ve dinledik. Sonra her üçümüzde söz birliği ederek Ali Efe Emminin yanına vardık. Bizleri sevgi ve şefkatle karşıladı yer gösterdi, Hemen bir tabak dolusu Gelin Elması koydu buyurun canlarım diyerek. Bugün dertlisin Ali Emmi bugün okuduğun sözleri hiç duymadık bir sapalım dedik dedim. Ahhh! Ahhh! Dedi göz çukurları hemen yaşlarla doldu. Ahmet arkadaş araya girdi, Ali Emmi kötü bir haber falan mı var? Gözlerin doldu diyerek. Hemen Ali Emmi Yunustan bir dörtlük okuyarak cevap verdi. Şu Dünyada bir tek şeye yanar gönlüm göynür özüm. Yiğit iken ölenlere Yeşil Ekin biçmiş gibi. Dedi, derin derin bir daha içini çekti. Üçümüzde duygulandık ve bir birimizin yüzüne baka kaldık. Yak bakalım şuradan bir sigara Ali Emmi diyerek Ahmet arkadaş bir Kulüp Sigarası uzattı ve hemen de Kibritle Sigarasını yaktı. Bir kaç defa sigaradan somurdu, hemen söze başladı. Bugün aklıma kim geldi yeğenlerim biliyor musunuz? Hiç mi hiç aklımdan çıkmadı o büyük insan, O yüce ulu, O uçsuz bucaksız derya ve büyük Umman VEHBİ dedi. Söylediğim sözler, okuduğum beyit ve mısralar O'nundu. Cevahir, derya ve gerçekten de umman imiş şahım, diyerek muhabbet koyulaştı gitti. Ali Efe Amcanın anlattığı Vehbi Umman, beni böylesine etki altına aldı ki, sürekli aklımda belleğimin her dakikasında, şu soruyu kendime hep sordum. Niye? Neden? Niçin? Yıllardır El yazması bir kitabının var olduğunu duydum fakat vasiyeti var kimseye asla verilmez deyip kestiler. Değerli Canlar. Tam otuz beş senedir, yalvarıp yakarmadığım Vehbi UMMAN soyundan çocuklarda dâhil, birisi Kitabın kimde olduğunu söylemediler. Seksen ve doksan yaşının Üzerinde Vehbi UMMAN soyundan kişiler var onlara da sordum, yine de doyurucu bir bilgi alamadım. Kimdir bu adam. Ne olmuştur, neden halk ve akrabaları yakınları niçin bu kadar gizli tutuyorlar diye yıllarca kendi kendime sorular sordum. Yıl 1998, Mayıs Ayının ortalarında, doğduğum köyüme kardeşlerimi baba ve anamın mezarlarını ziyarete vardığım bir gündü. Vehbi UMMAN 'nın Üç göbek sonraki yeğeni olan, Çakaloğlu Mehmet amca, beni evine Misafir etti ve de kitabın kimde olduğunu, neden sakladığını, Vehbi UMMAN' nın hakkında tüm bildiklerini kasetimize bir bir konuştu. Hicri 1329 Doğumlu (1911) olan

Çakaloğlu Mehmet Emminin Babası ' 35 yaşında ölmüş, Dedesi tarafından büyütülen okutup yetiştirilen Mehmet Amcanın Dedesi, 103 yaşında vefat etmiş. 88 Yaşında olan Çakaloğlu Mehmet amca, çok bilgin ve büyük tecrübe sahibi biri. Ve de köklü bir Bektaşi Babası. Vehbi Umman'ın ceylan derisi ile kaplı kitabını, uzun bir maraton koşusu sonucu elde edebildik, fakat çok güzel bir şekilde Arapça harflerle kaleme alınmış, üstünü esiresi yok düz bir el yazısıydı. Aklıma yıllar önce Ali Efe Amcanın sözleri geldi. Onun çalılardan Yapılmış çardağında, ben bu kitabi bulacağım ve onu kamuya yani Topluma mal edeceğim Allah izin verirse demiştim. Ali Efe Amca da hafifçe bir tebessüm ederek, bana tatlı öğütler vererek, Hasan Can içinden çıkabileceğin bir akar çay, bir küçük dere değil, Umman O, derya O, yorulma şahım boşuna diyerek şu beyitleri söylemişti: Aşk Denizi derin olur, Yüz bin yüzgeçler boğulur, Kenarı yok bu Denizin Çıkarım diye girme, sakın. Bu Denizin yüzgeçleri Cansız olur bahrileri Sen canından geçmeyince Bu denize girme sakın. Ali Efe amcanın söylediği bu iki dörtlük, kime ve hangi âşıka hangi ozana veya şaire ait sormadım soramadım. Vehbi'nin kitabını okuyup inceledikçe bu işin içinden nasıl ve hangi öğrendiğim öğrenimle, hangi eğitim ve kültürle çıkacağım diye itiraf ederim ki canlar, korku alevleri içimi yakmaya başladı. Elbette ki yaşın yol sonuna dayandığı bu günlerde bütünüyle geçen koca yılların, çaresizlik, yokluk, acı ve ıstıraplarla dolu olması, gayet tabidir ki korkuları da beraberinde getirecektir. Her yönü ile tamamen Amatör bir kişi olmam, okumayı öğrenmeyi ekmekten, sudan daha çok istememe rağmen, bütün özlemlerim, bütün hayalleri m ve umutlarım ne talihsizlik ki beni tümden sükûti hayale uğrattı. Şayet ömrüm izin verirde bu kitabı halkımıza sunabilirsem, istemlerimin gerçekleştiğine sayacağım. Çok iyi biliyorum ki, cümlelerin, sözcüklerin, kelimelerin, kullanılış ve diziliş biçimlerinde büyük hatalarım var olacağı aşikâr. Bu Kitapçığı okuyan canlar, hata ve yanlışlarımdan dolayı beni bağışlayacaklarını umut ediyorum. İçinden geldiğimiz yöredeki yaşam biçimi, alınan eğitimin kalitesi, halen geçerliliğini koruyan gelenek ve töreleri n bağnaz baskıları, elbette ki süslü, cilâlı, romantik diye adlandırılan sözcükler bilmez. Anadolu İnsanı, görür, tanır, bilir, korktuğu içinde yazamaz. Çat Köyü Halkının hemen hemen yarısı Bektaşi inancı olan Ehli Beyit yolunu takip ederlerdi. Arasına tek katkım olmadan, küçük küçük düzeltmelerin dışında asla tahrip etmeden, Vehbi Umman hakkında ki gerçek bilgi ve yaşam tarihini içeren söyleşimize geldik. Mümkün oldukça az ve öz sorularımızı sorup bu yüce insanın hakkında en yakını olan Mehmet Emmi'yi dinleyeceğiz. Kasetimize Canlı olarak ses kaydını yaptığımız Mehmet Emmi, Vehbi Umman'ın aile çevresinden en yaşlı olanıdır.

1. SORU: Mehmet Emmi Kaç doğumlusun? Yaş nerelere doğru vardı?

Cevap: 1329 tevellüt, herhalde 88'Iere doğru vardık galiba.

2. SORU: Baban kaç yaşlarında öldü Mehmet Emmi!

Cevap: Babama aklım çok az eriyor yeğenim. 35 veya 36 yaşlarında iken rahmetli olmuş. Babamı böyle anlatırlardı bana büyüklerim.

3. SORU: Mehmet Emmi! Dedeni biliyor musun?

Cevap: Ahh Ah! Dedemi hatırlamam mı hiç. Beni O büyüttü, O yetiştirdi, O öğretti okuttu beni. Ah dedemi şimdi bile sağ olsaydı sırtımda taşırdım, canımdı ciğerimdi O benim.

4. SORU: Mehmet Emmi dedene kim derlerdi? Kaç yaşlarında hayata gözlerini kapattı?

Cevap: Dedeme Çakır Ahmet Efendi derlerdi. Âlimdi, bilgindi, bütün Kur'an'ı ezbere bildiği gibi, şimdikinler falan dedemin yanında gamış külü gibi yeğenim. Dedem yüz yaşından fazlaydı galiba.

5. SORU: Mehmet Emmi! Deden VEHBi UMMAN'I hatırlar mı acaba?

Cevap: Amanin soruya bak hele, dedem VEHBi' nin en küçük kardeşi imanım, hatırlamaz olur mu?

6. SORU: Mehmet Emmi. Kaç yaşına kadar beraber yaşamışlar Vehbi ile deden sana anlattı mı?

Cevap: Anlattı, hem çok anlattı. Kır bir atı varmış Vehbi Emmimin, dedemi terkisine alır gezdirirmiş. Hele bir gün beni atının terkisine aldı, hızlı hızlı gittik gittik, kızıl kayadaki kızıl ardıcın dibine vardık dedi dedem. Vehbi Ağam Atını oradaki bir pelit ağacına bağladı, bana sen burada oyna da ben şurada iki rekât namaz kılayım dedi. Kızıl ardıç ağacına doğru durdu, beş altı defa ağaca doğru alnını kuru yere değdirdi, sonra ellerini ve başını ağacın tepesine doğru kaldırdı öyle kaldı. Epeyce bir zaman geçti, benim canım sıkıldı yanına vardım, ağam kalk gidelim diyecektim, gözlerinden akan yaşlar bağrına kadar akıp gitmiş Vehbi ağamın, hiçbir şey diyemedim diye dedem bana bütün anlatırdı.

7. SORU: VEHBi UMMAN ile deden kaç sene bir arada beraberce yaşamışlar Mehmet Emmi?

Cevap: Vehbi Emmi mi alıp götürdüklerinde, o kör olası sürgüne gittiği zaman, dedem 12 - 13 yaşlarındaydım derdi. Vehbi Emmim'de 25 bilemedin 26 sın da falandı derdi.

8. SORU: Mehmet Emmi. Vehbi UMMAN'ın babasının adı ne idi.

Cevap: Babasının adına Çakal Ali imam derlermiş. O da dedem gibi çok bilgin birisi imiş amma, uysal ağır başlı fazlaca laf konuşmaz sessiz biriymiş.

9. SORU: Başka kardeşi var mı imiş Vehbi'nin, Mehmet Emmi?

Cevap: Başka yok, yalnız dedemle ikisi.

10. SORU: Sevdiği âşık olduğu bir kız falan var mı imiş duygun oldu mu Mehmet emmi?

Cevap: Hayır hayır olmamış, O insan Enel Hak yolunun aşığı idi, 12 imamın, ehli beytin aşığıydı O. On dört Masumu Pak' a âşıktı O. Öyle fasa fiso şeylere yönünü bile dönüp bakmazmış.

11. SORU: Amma Mehmet Emmi. Bozkır'da bir Rum kızına âşık olduğunu anlatıyorlar bu neyin nesi?

Cevap: Bak onu yanlış anlatıyorlar bu bir. Bozkır'da Rum kızıyla olan olayı dedem bana şöyle anlattı. Eskiden Bozkır' da çok başka dinlerden insanlar vardı, bende hatırlarım onları. Ermeni'si, Yahudi'si, Rum'u, Alevi'si, Bektaşi'si Sünni'si karman karışık yaşardık daha düne kadar. Son 15, 20 yılına kadar daha kiliseleri tapınakları duruyordu. Bazı eski yaşlılar O mahallelerin adına halen gâvur mahallesi Ermeni, Rum mahallesi derler. Vehbi günlerden bir gün kır atına biner Çat Köyünden Bozkır'a diye yola çıkar. Bozkırda Devleti Aliye'nin adamı olan Derviş Efendi diye birini ziyarete gider. Tam Kasabanın girişinde çeşme var, önündeki hatıl dediğimiz şeyden atını sulamak için çeşmeye yaklaşır atından da iner. Orada da sarı saçlı iri gözlü bir Rum kızı o sırada su doldurmaya gelmiş, çeşmenin önünün boşalmasını bekliyormuş. Vehbi Emmimin işi bitip geriye döndüğü anda, Rum Kızı ile tam göz göze gelmişler. Rum kızı Vehbi Emmime, Vehbi Emmide Kıza bakıp kalmışlar birbirlerine. Hemen Vehbi Umman coşmuş ve çok şeyler dedikten sonra yoluna devam edip gitmiş. Bozkır'da yaşayan Sivaslı namıyla anılan bir Rum ailenin kızıymış bu kızda. O zavallı kızcağız korkmuş galiba, rengi atmış ter içinde evlerine dönünce babası olan Sivas'lı kızına, ne bu halin evlâdım ne oldu diye sormaya başlamış. Kız babasına olanları bir bir anlatmış. Çok şeyler söyledi amma aklımda yalnız iki tanesi kaldı diyerek, aklında kalan iki beyti babasına okumuş.

Evvel baharda senin gülün dermeli
Kalem alıp şu kaşlarını yazmalı
Senin ile Haydari Dağını gezmeli
Altun yakut kıskanır saçlarını.
Acep bu gönülüm yorulur mu ku
Gide gide bir gün durulur mu ku
Sevsem şu meleke Rum güzelini
Kamil dostlar bana darılır mı kı.

İşte bu iki beyitten sonra oradan uzaklaşıp gitmiş. Âşık oldu dedikleri durum budur. Olay kapanmış mıdır? Hayır! Sivaslı kızını aldığı gibi Derviş Efendi'nin makamına varır. Derviş Efendi Sivaslının telâşını fark ediyor. Hayır mı? Sivaslı ne bu telaşın diye sorar. Sivaslı kızına dönerek, bana anlattığın şeyleri efendimize anlat der kızına. Rum kızı olduğu gibi olayı Derviş Efendiye de anlatır. Derviş Efendi başını önüne eğerek biraz düşünür, hemen başını yukarı

kaldırıp Rum kızına döner. Hanım kızım gördüğün genç uzunca boylu incecik bıyıkları olan, beyaz yüzlü, demirkır bir de atı olan, genç mi idi diye sorar. Kız şaşkınlıkla Derviş Efendinin yüzüne doğru bakıp, evet evet tam böyle bir delikanlı idi der. Derviş Efendi Vehbi Umman'ı tarif etmiş artık. Bak Sivaslı, O genç çok bilgin ve tatlı bir civan mert insandır, senin kızını övmüş ve de O'na hayır dualar etmiş. Bunda korkulacak hiç bir şey yoktur, haydi güle güle rahat ol diyerek Sivaslıyı uğurlar.

12. SORU: Mehmet Emmi. Vehbi'nin piri kimdir? Adı sanı ne diye anılırdı?

Cevap: Yiğenim, ben dedemden duyduklarımı sana yalansız riyasız anlatıyorum. Bizim Yaylanın aşşağı tarafına kalan, Karacahisar Köyü var ya, Vehbilerin piri bu köyde oturur imiş. Vehbi'nin babası bir defacık görmüş. Adam yerlere doğru eğilerek Çakal İmam Ali Emmime selâm vererek geçip gitmiş. Dedemde Vehbi'nin Piri Karacahisar Köyünden "Can Baba" diye bir ermiş derdi. Amma adı sanı neydi ne ben sordum, ne de söylediler.

13. SORU: Çat Köyünden Vehbi'den başka O Pir'e gidenler de var mı idi acaba Mehmet Emmi?

Cevap: Evet varmış. Bunlar 4 kişilermiş Karacahisar'lı Pir Babaya giden. Bektaş Baba, Dazlak Bizzi Baba, Abdal Baba, bir de Vehbi.

14. SORU: Mehmet Emmi. Kitabına girmemiş sözleri de var mı acaba bilinen?

Cevap: Çokmuş fakat insanlar korkularından söyleyememişler, Sonra da unutulup gitmiş. O Rum kızına dedikleri dilden dile bu ana kadar gelmiş, Bozkır'da ki Bektaşilerin çoğu kitaba girmemiş sözlerini bilirlerdi ya; çokları ölüp gittiler.

15. SORU: Senin aklında duyduğun bir anısı olayı veya macerası, her hangi bir başından geçen olayını anlatan olmadı mı Vehbi Umman hakkında? Cevap: Biraz evvel adlarını saydığım Bektaş, Dazlak Bızzı, Abdal, Vehbi ve öbür müritlerde akşamları haftalarca evlerine gelmedikleri zamanlar olurmuş. Vakit geç oldu yata kalın dermiş Pirleri, orada kalırlar imiş. Bunlar dört gün hepsi inzivaya çekilmişler, beşinci gün pirleri hepiniz evinize hanenize gidiniz. Ailelerinize yakınlarınıza varıp hal ve hatırlarını sorun, bir hafta dinlenin diye izin vermiş. Bizim Köyden olan gençlerde yayla daha yakın olduğu için köye değil de yaylaya gitmişler. Yol çok yokuş olduğu için bir saatten fazla yorgunluktan sonra, Ümmetli Muğarı (Muğarı Pınarı demektir) denen yere sapalım oradan bir su içelim diye karar alarak suyun başına gelmişler. Muğarın başında geyinmiş kuşanmış kadınlar kızlar, eğleniyorlarmış. Bunlar geriye dönmek istemişler, kadının birisi, kızlar oğlanlara izin verinde bir su içsinler diye seslenmiş, bunlarda suyun başına doğru varmışlar. Taze gelin mi kız mı birisi, tasına suyu doldurup ilk Bektaşi Babaya, sonra Abdal Kocaya, arkasından Dazlak Bızzıya, en sonrada Vehbi'ye uzatmış. Arkadaşları hemen oracıkta Vehbi ile alay

edercesine, bak sana en sonra verdiler suyu Vehbi Can diyerek üçü birden gülüşmüşler. Vehbi durur mu, hemen söze başlamış:

Bele dolamış kuşağı.
Salmış Ponçağın aşağı
Tanımaz kelb ile uşşağı
Bizim Çat'ın yosmaları.
Niceleri gelir geçer
Sıtkı bütün gonar göçer
Kızdırırsak andız biçer
Bizim Çat'ın yosmaları.

Deyip oradan geçip gitmişler, bunu anlatmıştı dedem.

16. SORU: Mehmet Emmi. Vehbi Umman zamanında soyadı diye bir şey yoktu. Umman ekini Vehbi kendisi mi ilave etti?

Cevap: Hayır hayır kendisi falan ilave etmedi, bak onu da anlatayım. Allah'ın bir gününde Pirleri ile beraber uzunca bir zaman bunlar ibadete oturmuşlar. Zikirler etmişler, dualar okumuşlar. Sonra da Pirleri Sütçü Can Baba, (Bak Pirlerinin Karacahisar' da ve de çevresinde Lakabına Sütçü İmam Can Baba derlerdi bunu demeyi unuttum) gelin canlarım birazda ormanları su boylarını dolaşalım dinIenmiş oluruz diye çıkmışlar. Su Gözü, Su çıktığı diye iki adı var oranın. Suyun Gözüne varmışlar. Sende bilirsin oraları Sarıot Yaylasında bir göl olur. Bahar aylarında kar sularından, muğarlardan (pınar) çıkan sular orada birikir. Yaratanın hikmeti O ulu dağların altından O gölün Suyu yol bulup Karacahisar Köyünün üst tarafında, dağın dibinden, develeri katırları bile yıkacak su, gürül gürül yeryüzüne püskürür. Bu Allah'ın has Gulları (kulları) suyun gözünde bulunan ağaçlardan t birinin dibine oturup muhabbet etmeye başlarlar. Kendi aralarında iyice sohbet koyulaştığı sırada, baksalar ki aralarında Vehbi yok. Hepsi birden kalkarlar Vehbi'yi aramaya koyulurlar. Pirleri Sütçü Can Baba, durun Canlar bakın Vehbi orada, tam suyun çıktığı yerde bir taşın üstünde oturuyor, sakin olun da ne eder orada bir görelim bakalım der Pirleri. Çok yavaş bir şekilde yakınına iyice varırlar, Suyun gürültüsünden Vehbi farkına varamaz hiç bir şeyin. Pir iyice yaklaşır Vehbi'ye ve kulak verip O'nun yani Vehbi'nin neler dediğini epeyce dinler. Vehbi gözlerini suyun çıktığı yere dikmiş, Allah'a, yarattığı âleme, Ehli Beyte, dünya yüzündeki bütün varlıklara ha bire deyişler dualar edip duruyor. Sütçü Can Baba geriye döner, cebinden bir bez yağlık (mendil) çıkarır gözlerini silmeye başlar. Öteki müritler Pirlerinin ağladığını görünce, hayrola Hak Erenlerimiz kötü bir şey mi oldu çok ağlamışsın neden? Diye sorarlar. Sütçü Can Baba çok kısa olarak talebelerine dönerek şöyle der. 38-40 senedir bel bükerim, diz çökerim, dolaplar dolusu Kitaplar okudum, kurban olduğum Allah'ım, Vehbi'nin

dediklerinin yüzde birini de ne olur bana da nasip et. Tanrım adam bir UMMAN imiş te biz farkına varamamışız der. İşte VEHBi UMMAN adı böylece Bozkır çevresinde ve Çat Köyünde, sürgün edilene kadar ve de halâ öyle anılıp gidiyor.

17. SORU: Bizim üstünde durduğumuz esas konuda buydu. Vehbi Umman'ı neden ve niçin sürgün ettiler. İşlediği bir suç mu? Oldu. Herhangi bir makama veya kişiye hakaret falan mı etti de sürdüler köyünden yurdundan?

Cevap: Allah nelere kadir değil ki, ahı tutu Vehbi'nin hepsine. Soyları sopları kurudu cümlesinin. Cevahirimizi, ummanımızı, fidan boylu Hak Erenlerimizi sığdıramadılar, Mervan soyları. Yalan ihbarda bulundular, sürdüler AKYAY denen bir yere.

18. SORU: Mehmet Emmi. Gözlerin doldu içiniz yanıyor bunu ah çekmeleriniz ve Allah diye içten haykırışların gösteriyor, niçin ve neden dolayı iftira ettiler sürüldü Vehbi?

Cevap: Vehbi Umman Emmimiz, babasına, anasına ve de tüm ailesine çok bağlı, aynı zamanda bütün insanlara saygılı bir er imiş. Tarlaya, bağa, bahçeye anasını, babasını asla yalnız yollamaz, her işte onlara yardımcı olur, ben bir delikanlıyım demez, atalarının izni olmadan adımını atmazmış hiçbir yere. Ailesine böyle bağlı olması, efendiliğinin yanında insanlara karşı da çok saygılı ve itaatli davranışları bazı fesat haset maviye soylarını harekete geçirdi. Bizim Köyümüzden iki kişi ağız birliği yapmışlar komşu köyümüz olan Dere köyden de bir yalancı şahit bulmuşlar, gidip Bozkır Kadısına yalanlarını iftiralarını kusmuşlar, sonra da sürgün emrini getirip tebliğ etmişler.

19. SORU: Vehbi'yi ihbar edenlerin isimlerinden hiç, bahsetmiyorsun bu bir. Hiç hakkını, hukukunu arayanınız yok mu idi o zamanda; bu iki. Üçüncüsü de nasıl bir iftira atmışlar Vehbi'ye Mehmet emmi?

Cevap: Ah seni ah, ceviz ağacına taş atmasını ne de güzel biliyorsun. İlle de cevizler düşene kadar taşlayacaksın, bizde Cevizleri dökelim öyleyse gayri yaş seksen sekiz kimseden korkmaya ürkmeye hacet yok. Dedem rahmetli olayı bana şöylece anlattı ve de dedi ki, sen de çocuklarına anlat ki Ummanımız, yiğidimiz unutulup gitmesin derdi.

Kendi köyümüzden (Gök İmam) denen birisiyle, (Hatipli Oğlu) diye birisi Dere Köyünden buldukları yalancı şâhitle birlikte oturup fesat tuzağını kurmuşlar. Bazıları şurayya derler, bazıları da şerriye derler amma, dedem bana şerriyye diye öğretti. O zaman devletin idaresi şerriyye imiş. Bizim şimdiki dilimize göre şeriat düzeni varmış Türkiye'de. Bunlar gitmişler Bozkır Kadısının huzuruna, ağız ve söz birliği ederek tabi. Aman efendimiz ne günlere kaldık, Çat Köyünde kızılbaş zındık var. Devleti Aliyyemize ağıza alınmayacak küfürler ediyor, ne dinimiz kalıyor ne de imanımız, bu zındık altı aya kalmaz bütün çevre halkını devletimize karşı isyan ettirir. Ne kadar erken olursa daha hayırlı olur diye ifade verirler. O zamanda da üç er kişinin

verdiği ifade şeriyye kanunlarına göre itirazsız geçerli sayılırmış. Sürgün haberi bizim işte şimdi oturup konuştuğumuz bu eve gelmiş. Vehbi ve Çakal Ali emmim, yani Vehbi'nin babası ücret karşılığında (neresiydi hatırlayamadım) bir yere iş tutmaya çalışmaya gitmişlermiş. Eve gelen sürgün emrinden onların haberleri yokmuş. Evdekiler haberi ulaştırma hazırlığı ve üzüntüsü içindelermiş garibanlar. Bak şimdi burasına iyice kulak ver dinle. Sürgün haberinin geldiği günden iki gün sonra Çakal İmam Ali Emmim tek başına eve dönmüş. Evdekiler sormuşlar, hani Vehbi nerede? Gelecek demiş emmim. Oturup biraz hal hatır konuştuktan sonra, gelen Devlet-i Aliye'nin emrini söylemişler, Ali Emmime. Vehbi'nin babası olan Ali Emmim üç gün kimselere bir şey söylememiş. Daha sonra kadınların olmadığı bir günde, emmim olanları bir bir anlatmış.

20. SORU: Mehmet Emmi Çakal İmam dediğin Ali Emmi Vehbi'nin Babası ne anlatmış, ev halkına, Deden de anlatılanları dinlemiş mi?

Cevap: Tabi ki Dedem de dinlemiş ki bunları bana tek tek anlatan da dedemdi. Ben sizlere O rahmetlinin bana bıkmadan yorulmadan daima tekrar tekrar anlatırdı' ki, ben dede bunu anlattıydın dediğimde, evet oğlum anlattım amma bir daha bir daha derim ki unutmayasın. Gelecek nesillere sen noksansız anlatasın derdi. Çakal İmam Ali emmim sormuş, size kadılıktan sürgün emri hangi gün geldi diye, Onlarda salı günü geldiğini söylemişler. Emmim kafasını önüne doğru bir kaç kez salladıktan sonra Allah'ım sen her şeylere kadirsin deyip bir mühlet sessiz durmuşlar. Cuma günü iş tutmadık dinlendik demiş Ali emmim. Vehbi izin istedi, iki üç saat kadar kaldığımız yerden ayrıldı sonra da geriye geldi önüme diz çöküp oturdu, yüzüme baktı durdu. Vehbi bana öyle baktıktan sonra baba benim yaşım 25 - 26 ya vardı, şimdiye kadar şayet senin gönlünü incitecek bir hatam olduysa bana hakkını helâl et dedi. Bende helâl olsun oğlum! Sen beni hiç üzmedin de incitmedin de, kat kat hakkım sana helâldir dedim. Benimde evlâdın olarak hakkım varsa sana helâl olsun baba, ben kalıbı değiştiriyorum, bilesin ki ben ölüyorum amma, senin bildiğin ölüm gibi değil. Ölüyorum fakat ölmüyorum yalnız bu kalıbımı değiştiriyorum der babasına. Ali emmim devam eder anlatmaya. Vehbi; baba dedi gel şu yerde duran döşeğin yerini değiştirelim, birazcık aşağıya doğru çekelim dedi. İkimizde uçlarından tuttuk, döşeği Vehbi' nin dediği yere çektik. Döşeğin üstüne bir uzandı hemen kalkıp bana dönerek dedi ki, baba senden tek isteğim olacak, sakın anama beni öldü deme. Vehbi gelecek diyeceksin tamam mı? Babam dedi. Bende tamam dedim. Bu tembihatını iki üç kez söyledi. Ve (Lailahe illailah) dedi (MEGANiME TESİRETEN SETAZARE MiN YARESULLALLAH) diye iki defa dedikten sonra (Ya ilahe illallah) dedi, tekrardan yine (Meganime Tesireten Setazare Min Yaresulallah) dedikten sonra, bu dediklerimden bir şey anlamayacaksın babam. Amma dedi, bağdaş kurup oturdu. İçinden bir şeyler okumaya başladı. O gün akşam oldu yattık. Sabah kalktık. Vehbi haydi canım babam sana yol göründü hazırlan seni yolcu edeyim dedi. Bende sen ne

olacaksın evlât dedim. Ben burada bekleyeceğim baba, beni alırlar dedi. Kurbanın olayım hiç bir şey sorma sen yola çık, anamı üzmeyelim Vehbi gelecek de yeter dedi, Cebindeki biraz parasını da benim heybenin içine attı. Helalleştik bu kadar, diyerek sözlerini bitirmiş işte Vehbi bu âlemden böylece geçip gitti. Babasını alelacele yollayışı kanımca şu sebepten, oraya zaptiyeler gelirde elini kolunu bağlar eziyet falan ederlerse bunları babası görmesin. Vehbi babanın gönlünde bir muamma gibi aynı Vehbi olarak kalsın diye yaptı galiba.

21. SORU: Mehmet emmi. Vehbi'nin şu anda elimizde olan Kitabını kime emanet etmiş. Bu birinci kitabını bırakırken ne gibi vasiyetleri olmuş, bu konuda duyumların var mı?

Cevap: Kitabını ne babasına nede dedeme bırakmamış. Onun can dostu sırdaşı bir adam vardı bizim köyde. Adına Cezayirli derlermiş. Bu Cezayirlinin esas adı Mehmet imiş, sizlerin de aklınız erer sanırım. Bizim mahallede bir Eyüp Hoca vardı, işte O'nun babası olan Cezayirliye bırakmış.

Vasiyetine gelince: Sakın Matbuaya vermeyin sizlerin de başınız belâya girmesin, beni gönlünüzde dilinizde yaşatırsanız yeter demiş. Cezayirli Sünni inancı içinde Ulama bir insanmış. Hacı bile olmuş amma Vehbi onu çok sevmiş. Eyüp Hoca Rahmetli bizlere babasından dinlediği bir duyumunu şöyle anlatmıştı. (Eyüp Hoca anlatıyor) Babam da yanlarında olmak üzere, Bektaş Baba, Dazlak Bızzı Baba, Abdal Goca Baba, Vehbi Umman ve yanlarında bunların görüşüne yakın üç kişi daha varmış, tabi ki Cezayirli de yanlarında dedik ya, yaylaya gezmeye gidiyorlarmış. Tabi ki yayla yolu dik yokuş, epeyce uzakta. Bunlar Ak Dağ dediğimiz yerdeki düz yola çıkınca biraz dinlenmişler, yola tekrar koyulmuşlar. Elli, yüz adım yürümüşler, Vehbi; Cezayirli gel seni Müslüman edeyim demiş. Cezayirli öfkeyle, ben gâvur muyum Vehbi de sen Müslüman edeceksin diye bozulmuş. Aradan yarım saat kadar geçmiş. Cezayirli kendi kendine, acaba et desem ne yapacaktı bu Vehbi diye düşünmeye başlamış. Sonunda karar vermiş önde giden Vehbi'nin yanına varmış, evet Vehbi geldim işte et beni Müslüman demiş. Gelmeye bilsene, vaktin zamanın geldi artık diye sözü öylece bağlamış. Vehbi ile Cezayirli ikisi altı gün "HAVLET'E" çekilmişler. (Gizli bir yere) Ondan sonra Cezayirli köyden bir gitmiş, tam yedi sene sonra gelip Vehbi'nin dedikleri sözleri sormadığım âlim ulema kalmadı hepsi de bana aynı şeyi söylediler. "Ne ararsın buralarda ne sorarsın kaynak bunları sana diyen erenlerde; git senin derdinin devası o er kişiyi bul demişler" diye anlatırdı, oğlu Eyüp Hoca bizlere... Vehbi Umman'ın soyundan olan, aynı zamanda iki üç göbek yakını ve de yeğeni olarak, Bozkırın Çat Köyünde yaşamını sürdüren Çakaloğlu Mehmet Emmi ile sohbetimiz daha çok uzun fakat bazı halk arasındaki söylencelerin öz kaynağını bulamadığımız için konuyu burada bağlıyoruz. Şayet günün birinde eli kalem tutan bir can çıkarda bu ozanımızı, Enel Hak yolcusu bilginimizi daha detaylı bir biçimde araştırırsa kendisini saygıyla anarız şimdiden. Yazılarımızın başında da

söylediğimiz gibi, koca bir deryayı kıyısız bir ummanı keşfedebilecek ne öğretimimiz yeterli nede gücümüz demiştik. Pek çok araştırmacı yazar büyüklerimizin eserlerini gücümüzce okuduk. Bundan dolayıdır ki hatalarımızın çok olacağını baştan kabullenerek, yılmadan bu üstat kişinin varlığını halkımıza açıklamaya çabaladık. Şurasını da açıklamadan geçemeyeceğim bir mesele vardır ki beni gerçekten hayal kırıklığına uğratmıştır. Kimi yazarçizer dostların kapılarını çaldım, yardımcı olmalarını istedim fakat Vehbi'nin kitabını elimden alarak kendi ticari emellerinin ürünü yapmaya kalkıştılar. Alevi ve Bektaşiliği kimselere kaptırmayanlar ile araştırmacı olduklarını söyleyen, saygı duyduğum bazı kişiler, tüm yakarışlarıma rağmen hepsi başlarından atmaya çalıştılar. Bütün çektiğim sıkıntılara rağmen, felçli olan sağ kolum olmadan da tek sol kolumun ve sol el parmaklarımla deyim yerindeyse karınca kararınca bu hale getirebildim. Günahlarıyla sevapları ile yanlışları ve cümle, imlâ, virgül, nokta hataları ile halkıma sunuyorum. Arapça okumasını bilen bir öğrenci arkadaşa sesli olarak okutup kasete aldım. Aylarca o kaseti dinleye dinleye tek iğnem ile bu kuyuyu kazabildim. Niyet, gayret, azim ve çaba benden, takdir bu kitabı alıp okuma nasip olan canlara aittir.

Hasan KARA – Konya Bozkır Çat Köyü halkından.

Babam Mehmet Ali Yılmaz'ın Bozkır Çat Köyü ile ilgili bir anısını okuyucularımızla paylaşacağım.

Babam Mehmet Ali Yılmaz (rahmetli) Kuleli Asker Lisesinde okurken, kalçasında çıkan bir şark çıbanının iyi olması için aldığı üç aylık hava değişimi ile Bozkır'a gelir. (Babam 1928 doğumlu olduğuna göre 1945- 46 yılları olması lâzım) Dedem Saatçi Şakir Yılmaz'ın kitapçı ve gazeteci olmasından dolayı herkesin uğrak yeridir. Dükkânda otururlarken dört adam gelir, orası burası derken babam Enel Hak, Yunus, Tasavvuf derken konuşmasını iki üç saate yakın sürdürmüş. Gelen adamlar Çatlıymış. Babamın konuşmasından çok etkilenen Çatlı kişiler sekiz ya da dokuz kişi Cuma günü dükkâna tekrar gelirler. Babama derler ki: Bizim imamımız olur musun? Dedem hemen müdahale eder, O İstanbul'da okuyor, oğlanın kafasını meşgul etmeyin diyerek adamları gönderir. Babam İstanbul'a gittikten sonra o kişiler (dedemin ifadesine göre sekiz, on aile) her Cuma günü uğramışlar.

ESKİ ANADOLU'DA BUCRANİA KÜLTÜ VE BU KÜLTÜN GÜNÜMÜZ BOZKIR'INA YANSIMALARI
THE BUCRANIA CULT IN ANCIENT ANATOLIA AND REFLECTS OF THIS CULT TO MODERN BOZKIR

Yusuf KILIÇ [*]
Murat TURGUT [**]

Öz

Modern toplumların sahip oldukları inanç ve geleneklerin çoğunluğunun izleri eskiçağın derinliklerine kadar uzanmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Bucranium kültü adı verilen ve genel olarak kurban edilen boğa hayvanına ait kafatasının, asıldığı yeri kutsama inancıdır. Anadolu için, bu inancın örnekleri olarak düşünebileceğimiz malzemeler Neolitik Dönemden itibaren yaygın bir şekilde görülebilmektedir. Göbeklitepe'de bulunan T sütunlarda boğa figürü işlenmiş ve özellikle Çatalhöyük'te Bucranium örnekleri görülmüştür. M. Ö. III. binyıla ait olan Alacahöyük mezarlarında boğa kafatasları bulunmuştur. Hitit dini inancına göre boğa, fırtına tanrısı Tešup'un simgesi olarak Hitit eserlerinde yer almıştır. Eski Yunan ve Roma dönemlerine ait birçok eserde de Bucranium örnekleri görülebilmektedir.

Konya ilinin güneyinde yer alan Bozkır ilçesinin bazı evlerinin duvarlarında boğa kafataslarının asıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, Bozkır ilçesinde bulunan Bucranium kültünün yansımaları incelenecektir.

•

Anahtar Kelimeler
Bucranium, Boğa Kültü, Boğa İnancı

•

Abstract

The belief and traditions, have gotten modern society, that the trails of plurality trace to deep of prehistoric period. One of these is named Bucranium cult is faith generally to consecrate the skull of was sacrificed bull where hang on. It can seen commonly examples of this faith since Neolithic Period for Anatolia. Especially it was seen examples of bucranium in Çatalhöyük and the bull figure was engraved T pillars in Göbeklitepe. The bull skulls was found out in Alacahöyük belonged to B. C. IIIrd millenium. According to Hittite religious belief, the bull took place in Hittite objects as Tešup, the storm god of the Hittites. Also it can see examples of bucranium in many object which was belong to Ancient Greece and Rome.

Bozkır take place in South of Konya. It is seen that the bull skulls was hanged on the walls of some home in county. In this works, will examine the reflects of Bucranium cult in Bozkır county.

•

Keywords
Bucranium, Bull Cult, Bull Belief

[*] *Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ykilic@pau.edu.tr*
[**] *Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mturgut@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

İnsanoğlu yaradılışından itibaren yaşadığı çevrede gelişen doğal olaylara hükmeden bir güç veya güçlerin olduğunu düşünmüştür. Bu hususta genel kanı ise insanın hayatın başlangıcından itibaren söz konusu doğaüstü güç/güçleri kendinden üstün gördüğüdür. Ancak Frazer bu konuda farklı bir fikir ortaya atarak, tanrı/tanrısal güçler kavramının tarihi süreç içerisinde çok yavaş bir gelişim izlediğini, başlangıçta doğaüstü güç/güçlerin insandan çok da üstün olmadıklarına inanıldığını belirtmiştir. Frazer teorisine dayanak olarak ise söz konusu güç/güçlerin insan tarafından korkutulduklarını ve insanların isteklerini yapmaya zorlanabildiklerini gösterilmiştir. Ayrıca o, mevcut inancın zaman içerisinde bilginin artmasına bağla olarak değiştiğini ifade etmiştir. Nitekim ona göre, insanoğlu doğayı tanıyıp birçok alanda bilgilerini arttırdıkça, doğanın ve dünyanın uçsuz bucaksız, kendisinin ise oldukça küçük ve zayıf bir varlık olduğunu görmüş ve bu düşünceye ulaştığı andan itibaren tanrısal varlıkların kendisinden üstün olduğunu düşünmeye başlamıştır[1]. Frazer'in teorisi tartışmaya açıktır. Zira doğayı ve kaderleri tayin eden güç/güçlerin, insanlığın başlangıcında bile olsa insanlardan üstün bir kudrete sahip oldukları ve dolayısıyla insanların bu varlıkları kendileri ile eşit veya eşite yakın bir seviyede göremeyecekleri düşüncesi akla daha yakındır.

İnsanların tanrısal varlıkları kendilerinden üstün görmeleri inancı tarihi süreç içerisinde beşeri hayatın en önemli parçalarından birisini oluşturmuştur. Özellikle doğaya bağlı olarak hayat süren eskiçağ insanı, yaşamının bu tanrısal güçlerin kudret ve istekleri doğrultusunda şekillendiğini tasavvur ettiği için, gündelik hayatında bile dini kurallarla belirlenen mekanizmanınım dışına çıkmamaya gayret etmiştir. Dolayısıyla bizler için sadece fiziksel bir aktivite olan birçok davranış şekli onlar için kutsal aktiviteler olmuştur[2] ve bu dinsel aktiviteler onların yaşamlarını bir arada sürdürmelerini sağlamıştır. Bu aktiviteler arasında en önemlileri olarak tarım, beslenme ve cinsellik gösterilebilir. Gerçekten tarım teknolojisinin ve sulama sistemlerinin çok daha gelişmiş olduğu günümüzde bile doğa olayları oldukça önemli bir etkiye sahipken, ilkel tarımın yapıldığı dönemlerde bu durumun önemi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca beslenme

[1] Frazer 2004, 33.
[2] Eliade 2003, 53; Freyer 2013, 61, 62.

önemli bir oranda tarıma bağlı olarak sürdürülmüş, cinsellik verimlilik olarak görülmüş ve nüfus artışının tanrısal güçlerin onayı ile gerçekleştiği düşünülmüştür. Bu bilgilerden hareketle ilkel insanların gündelik yaşamlarında, dinin oldukça önemli bir yere sahip olduğunu tekrarlayabiliriz.

Bu bağlamda gündelik hayatlarını yoğun bir din/inanç sistemi içinde sürdüren insan, zaman içerisinde tanrısal güç/güçlerin yeryüzünde belirli sembollere zuhur ettiğini düşünmüştür. Bu doğrultuda bazı hayvanlar, bitkiler ve nesnelere özel anlamlar yüklemiş ve onlara saygı duymuştur. Öyle ki, tarihi süreç içerisinde toplumun inanç yapısının değişmesine rağmen, bazı kültür formları ve sembollerin, varlıklarını ve niteliklerini sürdürdüğünü[3] ve bunun etkilerinin çeşitli yollarla günümüze kadar ulaştığını söyleyebiliriz. Bunlardan birisi olan Boğa hayvanı da ilahi dinlerin ortaya çıkması veya güçlerini arttırdığı dönemlere kadar, insanlar tarafından tanrısal bir varlığın temsilcisi olarak görülmüş ve dinsel anlamda özelliklere sahip bir sembol olmuştur.

DİNSEL BİR OBJE OLARAK BOĞA

Avcı-toplayıcı ve tarım toplumlarının hayatlarında daima önemli bir yere sahip olan boğa, eskiçağ insanı için dinsel bir anlama da ifade etmiştir. Boğanın taşıdığı bu anlam, tanrısallık sembolü olarak telaki edilmesindendir. Boğanın hangi dönemden itibaren sembolleştiği tam olarak bilinmese de Paleolitik Dönemden itibaren boynuzlu hayvan figürlerinin tasvir edilmeye başlandığı görülebilmektedir[4].

Diğer taraftan insanoğlunun tarım yapmaya başlamasından itibaren toprak ile olan ilişkilerinde büyük bir değişiklik yaşanmıştır. Daha önce toplayıcılık ile hayatını sürdüren insanoğlu, tarım yapmayı keşfettikten sonra yavaş yavaş üretici konuma geçmiştir. Toprağı sürme işinde ise boğa hayvanının gücünden oldukça yaygın bir şekilde faydalanmış ve ona hayranlık duymaya başlamıştır. Bu durumu anlatan en iyi örnekleri,

[3] Cassirer 2005, 121; Lucien Lévy-Bruhl 2006, 162.

[4] Günümüzde Bordeaux Müzesinde sergilenen ve Fransa'nın Dordogne bölgesinde bulunarak M. Ö. 25000 yıllarına tarihlendirilen Laussel Venüs'ü isimli kireçtaşından yapılmış bir kabartmada, Yüzü sağa doğru döner bir pozisyonda gösterilmiş, sol göğsü kırmızı bir boya (aşı?) ile kaplanmış ve sağ elinde boynuz tutan bir kadın figürü tasvir edilmiştir. McCoid-McDermot 1996, 319-321. Güney Fransa'da yer alan Paleolitik Döneme ait olan Chauvet Mağarasında kedigillerden bir hayvan ile boğa, kadın cinsel organı oluşturacak şekilde kombine edilmiştir. Kadın cinsel organının sembollerinden birisi olan üçgen sembolü ile, erkek gücünün temsil eden Boğa'nın aynı karede yer alması, bu tasvirlerin nüfussal verimliliğin arttırılabilmesi amacıyla dinsel bir büyü/inanç/ritüel için resmedildiğini düşündürebilir.

tarımsal üretime ilk geçiş yapan yerleşimlerden biri olan Çatalhöyük'te bulabilmekteyiz. Bilindiği üzere burada yer alan birçok yapının duvarlarında boğa freskleri veya boğa başları yer almaktadır. Bu verilere rağmen boğanın tanrısal bir varlık olup olmadığı tam olarak bilinmese de, boğa sembolünün birçok tapınak yapısında tasvir edilmesinden hareketle, boğanın, Çatalhöyük insanının gözünde tanrısallık değere sahip bir varlık olarak görülmüş olacağını düşünebiliriz.

Boğa'nın tarihi süreç içerisinde, tarım inançlarında, Baş Tanrı veya Fırtına/Gök/Hava Tanrısının sembolü olma özelliğini nasıl kazandığı konusunda en önemli ipucu, Sumer kozmogonisi hakkında bilgi veren yazılı kaynaklarda yer almıştır. Sumer kozmogonisinde tanrılar insan biçiminde kişileştirildiği zaman An (gök) eril, Ki (yer) dişil olarak düşünülmüş ve onların birleşmesinden Enlil'in meydana geldiği düşünülmüştür. Enlil, daha sonra An ve Ki'yi birbirinden ayırmıştır. Enlil'in Ki ile olan bu ilişkisinin tarihsel devirlerde, Ninmah "Yüce Kraliçe", Ninhursag "(Kozmik) dağın kraliçesi", Nintu "doğurgan kraliçe" gibi çeşitli isimler verilen tanrıçayla özdeşleştirilmiş olabileceği belirtilmiştir[5].

Sumer kozmogoni mitinde de görüldüğü üzere Gök yani Fırtına Tanrısı eril, yer yani toprak ise dişil olarak düşünülmüştür. Bu düşünceyi sembolik olarak tarıma uyguladığımız zaman toprak dişil, toprağı süren işleyen Boğa hayvanı ise eril formda görülerek zamanla onun Fırtına/Gök/Hava Tanrısının en önemli sembollerinden birisi haline gelmiş olduğunu düşünebiliriz.

Eliade, tarım ve toprak dinlerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak gökte yer alan tanrının, atmosfer ve fırtına tanrısı olarak güncellik kazandığına değinerek, iki önemli yorumda bulunmuştur. Birinci olarak Gök/Fırtına Tanrısının yaşadığı evrimden bahsetmiştir. Bu evrim yaratıcı özellikli tanrısal gücün, üretici özellikli tanrısal kudrete dönüşmesidir. Yani Gök/Fırtına Tanrısı tarımsal üretim getiren, insanların yaşamlarını sürdürmesini sağlayan bir tanrı olmuştur. İkinci yorum ise Gök/Fırtına Tanrısının ulaşılamaz olan gökteki konumundan, ulaşılabilir olan yerdeki konumuna geçişidir[6].

[5] Kramer 1999, 82-83.

[6] Ayrıca Eliade bu dönüşüm hakkında, fırtına tanrılarının bu dönüşümden sonra boğa sembolü ile dölleyici niteliklerinin ön plana çıktığını da belirterek, bu tanrıların üstünlüğünü yani gücünü de sınırlandırdığını belirtmiştir. Ona göre bazı inanış biçimlerinde ise bu tanrıların gerçekleştirdikleri kutsal evlilik (hiero

Eliade'nin belirtmiş olduğu bu geçiş düşüncesini, eskiçağ insanlarının, boğa sembolünü kabartmalarında, heykellerinde, ritüellerinde fenomen olarak kullanabilmelerinin açıklaması olduğu şeklinde düşünülebilir. Ayrıca boğa sembolü, Frazer tarafından, tarım inançlarında görülen tahıl ruhları arasında da gösterilmektedir[7]. Bu bilgiler boğa sembolünün, Fırtına Tanrısının dinsel bir sembolü olduğunu ve bu tanrının özellikle tarımsal hayatta söz sahibi olduğunu göstermektedir.

Boğa'nın Anadolu insanının dini hayatında bir sembol olarak kullanılması Neolitik Dönemden sonra da devam etmiştir. Geç Kalkolitik Çağ'ın Güneydoğu Anadolu'daki önemli merkezlerinden bir olan Hassek Höyük'ün V. tabakasında pişmiş topraktan çivilerin yan yana duvara çakılmasıyla oluşturulan bir pano üzerinde, sağ yönüne doğru yürüyen boğaların yer aldığı görülmektedir[8]. Tunç Çağı'nda özellikle M. Ö. II. Binyılla tesadüf eden Hitit Devleti Dönemi'nde ve daha sonraki I. binyılda, boğa, Fırtına Tanrısı Tešup, Luwi Bölgesi'nde ise Tarhunt'un en önemli simgelerinden birisi olmuştur. Eski Yunan-Roma dönemlerinde boğa, Zeus ve Jupiter'in en önemli sembolleri arasında yerini almış ve boğa kurbanı, tanrılara sunulan en zengin hediyeler arasında gösterilmiştir. Ayrıca Mithraizm inancında da boğa kurbanı ve boğa sembolünün önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir[9].

ESKİÇAĞ ANADOLUSU'NDA BUCRANİA İNANCI VE BOZKIR ÇEVRESİNDE GÖRÜLEN BAZI ÖRNEK UYGULAMALARI

Bucrania kültünü genel anlamda, boğa kültü başta olmak üzere tarım inançları (tarımsal-hayvansal verimliliğin arttırılması için) ve tanrısal korumayı almak amacıyla, kurban edilen hayvanın kafatasının, asıldığı yeri kutsadığı düşüncesi olarak tanımlayabiliriz.

Bucrania inanışının fonksiyonları hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Cauvin, Çatalhöyük'te yer alan bazı kadın tasvirlerinde, kadın cinsel organının bulunduğu alana işlenen boğa başlarından hareketle, Bucrania'nın tanrı ve

gamos) ile sadece ulu tanrıçanın (ana tanrıça) eşi konumuna indirgendiği düşüncesine de sahiptir. Eliade'nin konu hakkındaki düşünceleri için bkz. Eliade 2003, 99, 100,107, 108, 123.

[7] Frazer 2004a, 9, 22.

[8] Sevin 2003, 110, 111.

[9] Britt- Näsström 2004, 109.

tanrıça ile ilişkili bir sembol olabileceği düşüncesini ortaya atmıştır[10]. Dolayısıyla boğa, bu bilgiye göre verimliliğin de bir sembolü olabilmektedir. McIrney ise, bu kültün avcılığı yansıtan bir fonksiyonunun olabileceğini belirtmiştir[11]. Gimbutas, da Fransa'da M. Ö. III. binyıl buluntularında yer alan insan figürlerindeki, boynuzlu hayvan kafasını iki eliyle göğüs hizasında tutması veya kıyafetlerinin üzerlerine işlenmesi tasvirlerinden dolayı, Bucrania'nın tanrısal varlıklarla bir ilişkisinin olmayıp, insanların totemleri olabileceği konusuna değinmiştir[12]. Marangou-Grammenos ise, Cauvin'in 1997 yılında belirttiği, Bucrania'nın avlanmadan ele geçirilen hayvanın iskeleti olabileceğini ve bunun da daha çok ritüellerde bir insan grubunun sembolü olarak kullanıldığı düşüncesine yer vermiştir[13]. Bu düşünce dolaylı olarak Gimbutas'ın iddiası ile yakınlık gösterebilmektedir. Araştırmacıların Bucrania'nın fonksiyonları konusunda belirttikleri söz konusu fikirleri önemsemekle beraber, Bucrania'nın en önemli özelliğinin konulduğu mimari öğeyi kötü ruhlardan ve dış tehlikelerden koruma inancı olduğunu düşünmekteyiz.

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze değin insanların boğa başta olmak üzere bazı hayvanların kafataslarını ev ve bahçe duvarlarına neden asmışlardır? Sorusunun cevabı, oldukça karmaşık, dönemlere, toplumlara ve coğrafyaya göre değişebilecek bir yapıdadır. Ancak "*Pars Pro Toto"* ilkesi olarak adlandırılan "*bütün yerine geçen parça*" ilkesi bu sorunun en iyi cevabını oluşturmaktadır. Bu ilke, eskiçağ insanlarının kullandığı simgelerin, sadece simge ve simge ile temsil edilen nesne arasında bir ilişki olmadığını aynı zamanda töz birliğine kadar giden bir bütünleşme üzerine kurulduğu üzerinedir[14]. Yani asılan veya üzerine işlenen simge sayesinde, temsil edilen varlığın bir bütün olarak o anda orada olduğu varsayılmıştır. Bu bilgiyi Fırtına Tanrısı-boğa sembolü üzerinden örneklersek, Fırtına Tanrısının sembollerinden birisi olan boğanın kafatasının asılması ile o anda, orada, Fırtına Tanrısının bir

[10] Cauvin 2007, 31, 32.
[11] McIrney 2010, 35-37.
[12] Gimbutas 2001, 35, 36.
[13] Marangou-Grammenos, 2005, 12. Cauvin'in bu görüşünü Mureybet'te yer alan ve en eski Bucrania örnekleri arasında gösterilen örneklerden destek alarak belirttiğine yer vermemiz gerekmektedir.
[14] Lucien Lévy-Bruhl 2006, 148, 186.

parçasının/sembolünün bulunmasından dolayı, Fırtına Tanrısının da orada olduğunun düşünüldüğü inancı ortaya çıkmaktadır.

Eski Anadolu'da Bucrania uygulamalarının ilk örneklerini, avcı-toplayıcı insanlar tarafından dinsel bir amaçla oluşturulduğu düşünülen, Urfa ilinde yer alan Göbeklitepe'de görebilmekteyiz. Burada yer alan A alanı I nolu sütunun doğu cephesi üzerine bir adet boğa başı tasviri; A alanı II nolu sütunda, boğa tilki ve turna kuşu tasvirleri; D alanı 31 nolu sütunun güney cephesi üzerine de bir adet boğa başı tasviri yapılmıştır[15] (Res. 1). Göbeklitepe'de yer alan bu tasvirleri, Anadolu için en erken Bucrania örnekleri olarak değerlendirilebiliriz.

Dönemsel olarak, Göbeklitepe'den sonra Anadolu'daki, Bucrania'nın en iyi örneklerinin bulunduğu yer Konya İlinde yer alan Çatalhöyük yerleşimidir. Tapınak AIII.1'in kuzey duvarının Toros Dağlarına bakan yüzünde, yaklaşık iki metre uzunluğunda olan bir boğa tasviri yer almaktadır. Tapınak VI. 61'de oluşturulan bir platformda, altı tanesi arka arkaya sıralanmış, yedincisi onlardan biraz daha yüksekte yer alan boğa boynuzları bulunmaktadır. Tapınak VI. A.7'nin batı duvarında boğa başının duvara asılı bir konumda olduğu görülmektedir. Tapınak VI.14 te ise boğa başlarının yanı sıra koçbaşları da duvara asılmıştır[16] (Res. 2). Bu durum, koçbaşlarının da Çatalhöyük yerleşmesinde Bucrania uygulamalarında kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Çatalhöyük insanı için boğa hayvanı önemli bir besin maddesi de oluşturmuştur. Boğa, günlük yiyecek ihtiyaçlarının karşılanmasında ve özellikle ritüellerdeki yiyecek ihtiyaçlarının temininde büyük rol oynamıştır. Çatalhöyük'te bir çöp alanının incelenmesinde, gündelik yemek artıklarında yer alan boğa kemiği oranının %4; ritüel yemek artığı olduğu tahmin edilen yerde ise boğa kemiği oranının %36 civarında olduğu tespit edilmiştir[17]. Bu bilgi, Çatalhöyük'e ait kutsal mekânlarda gördüğümüz ve bu sayede dinsel bir anlama sahip olduğunu düşündüğümüz boğa hayvanı hakkındaki düşünceleri kuvvetlendirebilecek niteliktedir.

[15] Peters-Schmidt 2004, 194, 200, 201.
[16] Mellaart 2001, 24, 51, 92, 106.
[17] Balter 2008, 290, 291.

Neolitik Dönem'den sonra Kalkolitik Dönem'e ait olan ve yukarıda da değinildiği üzere Hassek Höyük'te çivilerden inşa edilmiş bir panoda, sağa doğru ilerleyen boğa figürleri yer almaktadır[18]. Bu pano, Çatalhöyük'te boğa figürünün yer aldığı pano ile benzeştirilebilir. Tunç Çağı içerisinde yer alan M. Ö. 2500-M. Ö. 2200 yılları arasına tarihlendirilen Alacahöyük kral/prens mezarlarında, mezarların üst kısımlarında bulunan boğa başlarının (Res. 3) cenaze ritüelindeki hayvan kurbanlarından kalan kalıntıların olabileceği bilinmektedir[19]. Kesilen hayvanların başlarının, mezarın üzerine kötü ruhlardan koruması amacıyla konulduğu düşünülebilir. Hitit Dönemi'nde ise boğa hayvanı, Hititlerin baş tanrısı Tešup'un en önemli simgelerinden birisi olmuş ve Hititlerden günümüze kadar ulaşan birçok eserlerinde yer almıştır[20]. Özellikle Hüseyindede A vazosu (Res. 3) olarak adlandırılan vazonun ağız kısmında yer alan dört adet boğa başı, bu kültün Hititler tarafından da uygulanmış olduğunu göstermektedir. Vazo üzerinde yer alan dört boğa başı belki de içine konulacak olan sıvı sunu malzemesini kutsamak[21] veya hangi tanrıya sunulduğunu göstermek amacıyla yapılmış olabilir. Hitit Devletinin yıkılmasından sonra ortaya çıkan Geç Hitit Krallıkları Dönemi'nde de boğa sembolü dinsel önemini korumuştur.

Yine daha önce ifade edildiği üzere Eski Yunan ve Roma dönemlerinde boğa dinsel önemini devam ettirerek Zeus ve Jüpiter'in sembolleri arasında yer almıştır. Ayrıca Bucrania kültü uygulamalarına da devam edilmiştir. Örneğin Düzce Konuralp müzesinde yer alan ve M. S. I. yüzyıla tarihlendirilen bir lahit üzerinde girlandlarla süslenmiş Bucrania örnekleri yer almaktadır. Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen sunak, ostothek gibi eserlerde de girlandlarla süslenmiş Bucrania örnekleri görülebilmektedir (Res. 4). Konya Arkeoloji Müzesinde bulunan girlandla süslenmiş koçbaşının varlığı, koçbaşlarının da bu dönemde Bucrania olarak uygulandığını göstermektedir.

[18] Sevin 2003, 110, 111.
[19] Aruz-Wallenfels 2003, 277.
[20] Hitit eserleri için bazı örnekler verecek olursak, Alacahöyük kabartmalarında ve İnandık vazosu olarak adlandırılan kabartmalı vazo üzerinde, Tešup'un en önemli sembollerinden birisi olan Boğa'ya sunu sahneleri yer almaktadır. Bu arkeolojik veriler, boğa sembolünün dinsel önemini bu dönemde de sürdürdüğünü göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Hitit eserlerinde boğa tasvirlerinin sayısının oldukça fazla olduğunu da belirtmemiz, boğanın dinsel anlamının Hititler için oldukça önemli olduğunu göstermede yardımcı olacaktır.
[21] Ayrıca bu kabın, dini ritüellerde libasyon kabı olarak da kullanılmış olabileceğine de değinilmiştir. Vazo hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım 2005, 761-768.

Roma toplumunda Bucrania kültü uygulaması olarak nitelendirebileceğimiz bir örnek bulunmaktadır. Plutarch'ın anlattığına göre Roma'da her yıl ekim ayının ortalarında Mars meydanında bir at yarışı gerçekleştirilirmiş. Yarışı kazanan takım, sağ tarafta bulunan bir atı, iyi ürün sağlamak için mızrak ile öldürerek Mars'a kurban edermiş. Hayvanın başı kesilerek ekmek somunlarıyla süslendikten sonra, Kutsal Yol halkı ile Subura halkı arasında, atın başını kimin alacağına dair mücadele yaşanırmış. Eğer kurban edilen atın başı, Kutsal Yol halkı tarafından elde edilirse kralın sarayının duvarına; Subura halkı tarafından elde edilirse de Mamilian kulesine asılırmış[22]. Plutarch'ın verdiği bu bilgilerde, kurban edilen hayvan boğa yerine bir attır. Ancak hayvanın tanrısal bir varlığa sunulması ve kesilen kafasının bir yapıya asılmasından hareketle, bu ritüelin Bucrania uygulamasının Roma toplumundaki değişik bir örneği olarak nitelendirebiliriz.

Bucrania kültü örnekleri, Bizans Dönemi'nde de görülmektedir. Örneğin Amastris (günümüz Bartın) kentinde bulunan, Bizans Dönemi'nde kilise, Osmanlı Dönemi'nde ise camiye çevrilerek kullanılan Fatih Camii'nin inşasında kullanılan bazı devşirme malzemeler üzerinde girlandlarla süslenen Bucrania örnekleri görülebilmektedir[23]. Günümüzde Cami olarak kullanılan bu kilise üzerinde görülen malzemelerden hareketle Bucrania kültü ve uygulamasının Bizans Dönemi Anadolu'sunda da devam ettiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı Dönemi'nde, halka bildirilmek istenen mesaj sembolik nesneler aracılığı iletilmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan günümüze ulaşan yazılı belgelerde, evin dışarıdan rahat bir şekilde görünebilecek yerlerine, halka, ev halkından birini veya birilerini ifşa eden mesaj vermek amacıyla boynuz asıldığı/bırakıldığı görülmektedir. Genellikle fuhuş, zina gibi dinen haram ve yasak olan ayrıca toplumun kabul etmeyeceği olaylar için asılan boynuz sembolü genelde geyik boynuzu olmuştur. Konu hakkında yapılan araştırmalarda, en erken kayıtlı olayın 1539 yılında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu olayda, evinin kapısına boynuz bırakılan bir kişinin olayı mahkemeye taşıdığı görülmektedir. 1580 yılına ait bir olayda ise Edremit kadısı Ömer ve Müezzin Hüseyin'in kapılarına boynuz asıldığı görülmektedir. Belgede olayın içeriğine de yer verilmiştir.

[22] Plutarch, 97.
[23] Sharp 2010, 93, 94.

Kayda göre, kapıya boynuz asılmasının sebebi, Müezzin Hüseyin'in karısı ile çobanları arasında yaşanan yasak aşka göz yumması ve Edremit kadısı Ömer'in de bu olayı herkes gibi bilmesine rağmen şer'i olarak müdahale etmemesi olarak belirtilmiştir. XVII. yüzyılda Manisa'da yaşanan bir boynuz bırakma hadisesi ise halkın, boynuz bırakılan kişilerin namuslu oldukları beyanatı ile kapandığı görülmektedir[24].

Evin veya yapının görünebilen yerlerine boğa-geyik-koçbaşı veya boynuz asmak günümüzde de sürdürülen bir uygulamadır[25]. Bozkır'ın bazı köylerinde ve kültürel etkileşimin yoğun bir şekilde olduğu Antalya ili Akseki ilçesinde yaptığımız araştırmalarda[26], çok sayıda Bucrania uygulaması örneklerine rastladık.

Antalya ili Akseki ilçesi Küçükilvat/Küçükalan köyünde yer alan, Ömer Duruk'a ait müze evinin giriş kapsının yanına tek olarak bir yaban keçisi boynuzu asılmıştır (Res. 5). Tesis müdürü Rıfat Özkan Bey ile yaptığımız görüşmede, müze evin yakın bir zamanda tadilattan geçirildiğini ve müze evinin nazarlardan koruması amacı ile boynuzu kapıya astıklarını belirtmiştir. Akseki ilçesi Ormana köyünde yer alan Ormana Active Butik Oteli'nin restoran bölümünün arka giriş kapısının hemen üzerinde boynuzlarıyla birlikte bütün halinde bir koçbaşının asıldığı görülmüştür (Res. 5). Otelin sahibi Aydın Özgüven ile yaptığımız görüşmede, otelin yakın bir zamanda açıldığını, koçbaşının da 2016 yılının başlarında, çevrede yer alan büyüklerinden gördükleri şekilde, bölgede yeni hizmete giren tesisi nazarlardan korumak amacıyla astıklarını öğrenmiş bulunuyoruz. Ayrıca araştırmamız sırasında Demirci Ali lakaplı kişiye ait olan bahçede ve bazı diğer tarla ve bahçelerde Bucrania uygulamasının yer aldığı tespitinde bulunduk (Res. 5). Gördüğümüz örneklerden bu uygulamanın ev yapılarının yanı sıra bahçe ve tarlalardaki varlığına da şahit olduk.

[24] Çetin 2014, 138, 139, 150.

[25] Örneğin, Günümüzde Çorum İli İskilip ilçesinde yer alan bazı evlerin içlerinde veya evlerin dış cephelerine geyik-boğa gibi hayvanların boynuzları veya kafalarının asıldığı görülebilmektedir. Bu uygulama Gavaz tarafından, kökleri M. Ö. III. Binyıla kadar uzanan bir uygulama olarak belirtilmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Gavaz 2016, 88.

[26] Araştırmalar sırasında bizlere yardımcı olan ve bölge kültürünü yakından tanımamızda büyük yardımları olan SÜ Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan BAHAR', SÜ Yadam'da görev yapan Okt. Yeşim DİLEK ve eşi Mustafa DİLEK, misafirperverliklerinden ve verdikleri sözlü bilgilerden dolayı, Ömer Duruk tesisleri müdürü Rıfat ÖZKAN, Ormana Active Butik Oteli sahibi Aydın ÖZGÜVEN beylere teşekkürlerimizi bildiririz.

Araştırmamızın diğer ayağını ise Konya'nın Bozkır ilçesinin bazı köyleri oluşturmaktadır[27]. Burada yaptığımız çalışmalarda da birçok evin kapı üstleri veya dışarıdan görünebilecek yerlerinde sığır, yaban keçisi baş ve boynuzlarının asılmış olduğu tespitinde bulunduk. Bozkır ilçesi Baybağan Köyü'nde doğan ve bölge kültürünü yakından tanıyan Ali Rıza Soyucak, bu hayvan başlarının asılma nedenini, yakın geçmişe kadar devam eden günümüzde ise azalan bir çeşit ritüel ile açıklamıştır. Kendisi bu ritüeli, ev tadilatı ya da inşasında, evin çatısının bitirilmesinden sonra, evin çatısının bir köşesinde kurban kesildiğini, kesilen kurbanının kanının duvardan aşağıya doğru akmasının sağlandığını, kurban hayvanının kafasının evin dış duvarının dışarıdan görünebilecek bir yerine asıldığını, kurban hayvanının iç organlarının ise ahır veya evin kapı eşiğine gömüldüğünü ifade etmiştir.

Bozkır ilçesi Baybağan Köyü'nde yaptığımız çalışmalarda çok sayıda evin dış cephesinin görülebilen yerlerinde hayvan kafataslarının asıldığını tespit ettik. Ahmet Uçar'a ait olan evin yan duvarında sığır kafatası (Res. 6); Ahmet Uçar'ın bir akrabasına ait olan evin ön cephesinin çatıya yakın bir köşesinde sığır kafatası (Res. 6); Ali Turgut'a ait olan evin giriş kapısının sağ üst köşesinde sığır kafatası; Hasan İnce'ye ait evde ve bahçe duvarında çok sayıda sığır, koç kafatasları yer almaktadır (Res. 6). Hasan İnce ile yaptığımız görüşmede, kafataslarını nazarlardan koruması amacıyla astığı bilgisine ulaştık. Hocaköy'de bir evin yan duvarına yaban koçu boynuz çiftinin (Res. 7); Harmanpınar köyünde de bazı evlerde yaban koçu boynuzlarının asıldığı tespit edilmiştir (Res. 7). Harmanpınar köyünde asılan yaban koçu boynuzlarının sayıca oranı, diğer köylere oranla fazla olduğu görülmüştür. Hasan Bahar, bu durum hakkında, bazı köylerde insanların avcılık kimliğini ön plana çıkarmak ve avladıkları hayvanların boyutunu göstermek için asmış olabileceklerini sözlü olarak belirtmiştir.

[27] Bozkır ilçesinde yaptığımız çalışmalarda büyük yardımları bulunan, doğup büyüdüğü bölgeyi ve kültürünü bizlere tanıtan SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde görev yapan Arş. Gör. Ali Rıza SOYUCAK'a araştırmamız sırasındaki yardımları ve sözlü olarak vermiş olduğu değerli bilgilerden dolayı teşekkürlerimizi bildiririz.

SONUÇ

Modern toplumların sahip oldukları inanç ve geleneklerin çoğunluğunun izleri eskiçağın derinliklerine kadar uzanmaktadır. Bu geleneklerden birisi de Bucrania kültü olmuştur. Bucrania kültünün en erken örneklerini Paleolitik Dönem'den itibaren görebilmekteyiz. Neolitik Dönemde ise, Göbeklitepe sütunlarında ve özellikle Çatalhöyük'teki kabartmalar en iyi örnekleri teşkil etmektedir. Göbeklitepe'nin tamamen kutsal bir mekân olarak kullanılmasından dolayı, burada bulunan Bucrania örneklerinin dinsel bir amaç için yapıldığını düşünmekteyiz. Ayrıca Çatalhöyük'te Bucrania örneklerinin sık bir şekilde karşımıza çıkması, tarımsal ve nüfus verimliliğinin arttırılması ile ilişkili dinsel bir amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Bunun yanında Çatalhöyük kazılarında görülen koçbaşı öğesinin kullanılması, bu kült uygulamasında boğa-sığır başının yanı sıra başka hayvanların da kullanıldığını da ortaya koymaktadır.

Tunç Çağı'nda Fırtına Tanrısının sembolü olarak karşımıza çıkan boğa sembolünün, özellikle Alacahöyük kral/prens mezarlarının üst tarafına konulan boğa başlarının, bu kültün, bu dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir. Hüseyindede A vazousunun ağız kısmındaki boğa başları dolaylı yoldan Bucrania örneği oluşturduğu gibi, libasyon için içine konulan sıvıyı kutsadığı yorumu da yapılabilir. Ayrıca Eski Yunan ve Roma dönemlerinde, boğa hem Zeus'un hem de Jüpiter'in en önemli sembollerinden birisi olmuştur. Bu dönemlerde boğa başları girlandlarla süslenerek, yapı girişlerinde, lahitler ve ostotheklerde kullanılmıştır. Bizans Dönemi'nde de Bucrania kültü uygulamalarına devam edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemine kadar, tanrısal varlığın simgesi ve tanrısal varlıkların korumasını almak amacıyla kullanılan boğa/sığır/koçbaşı ve boynuzlarının anlamı Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda büyük bir değişim geçirmektedir. Döneme ait yazılı kaynaklardan öğrenildiği üzere, birinin evinin bir yerlerine boynuzlu hayvan kafasının veya boynuzun asılması (özellikle geyik boynuzu), yapı içinde bulunan kişilerin yasal olmayan ilişkisini ifşa etmekte veya evde boynuzlanmış birinin olduğunu sembolik olarak göstermektedir.

Osmanlı Dönemi'nde boynuzlanmak anlamına gelen bu uygulama, sahip olduğu sembolik anlamına tekrar geri dönerek günümüze kadar ulaşabilmiştir. Günümüzde

yapılan, kurban hayvanının kafasının asılması uygulaması, Osmanlı Dönemi'ndeki uygulamalardan tamamen farklı bir anlamda, asılan yapıyı ve yapının içinde yaşayan insanları kötülüklerden ve nazarlardan koruması için yapılmaktadır. Günümüzde yapılan uygulamalar bu anlamıyla, eskiçağda yapılan uygulama örneklerine daha çok yaklaşmakta ve bir nevi gerçek anlamıyla uygulanmaktadır.

Günümüzde yapılan uygulamalarda sadece boğa/sığır kafası kullanılmamaktadır. Bunların yanı sıra, geyik, yaban koçu, yaban keçisi, koçbaşlarının da kullanılmaktadır. Çatalhöyük'te ve Eski Yunan- Roma Dönemine ait bazı eserlerde gördüğümüz gibi koçbaşları da Bucrania uygulamasının bir öğesi olabilmektedir. Geyik hayvanın İslami kültürde yol gösterici özelliği yani sahip olduğu dinsel anlamdan, yaban koçu ve yaban keçisinin ise yine tanrısallık anlamına sahip olan boynuzlardan dolayı bu kült uygulamalarında kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır.

Bozkır ilçesinin özellikle kırsal bölümlerinde yer alan terk edilmiş evlerde, hala asılı konumda bulunan Bucrania örnekleri bulunmaktadır. Yöre halkı, bu objelere değer vererek onlara herhangi bir zarar vermemektedir. Yeni inşa edilen veya tadilattan geçen yapılara da yenilerini asarak, bu uygulamanın yaşamasını sağlamaktadırlar. Ancak bu uygulamanın sadece kırsal kesimde yaygın olması, uygulamanın anlamının öğrenilmesini ve yaygınlaşmasını azaltmaktadır. Bu uygulamanın yaygınlaştırılabilmesi konusunda tarihçilere ve mimarlara büyük görevler düşmektedir. Özellikle mimarlar, şehirlerde yapılacak ev veya apartmanların dış cephelerinin küçük bir bölümünü, yapının estetiğini bozmayacak veya yapının estetiğine uyacak bir şekilde, bu kült uygulaması için yer ayırabilirlerse, hem bu uygulamanın anlamı şehirlerde yaşayan insanlar tarafından öğrenilir hem de bu kült uygulaması, başka anlamlara kaymayacak şekilde gelecek nesillere aktarılabilir.

KAYNAKÇA

Aruz-Wallenfels 2003 Aruz, J. - Wallenfels, R. (eds), Art of the First Cities; The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus. *New York: Metropolitan Museum of Art*, 2003.

Balter 2008 Balter Michael, *Tanrıça ve Boğa, Çatalhöyük Uygarlığın Doğuşuna Arkeolojik Bir Yolculuk*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Homer Kitabevi, 2008

Britt - Näsström 2004 Britt-Marie T Näsström, "The sacrifices of Mithras", Pecus. Man and Anımal in antiquity, *Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9-12*, 2002. Ed. Barbro Santillo Frizell (The Swedish Institute in Rome. Projects and Seminars, 1), Rome 2004, pp.108-111.

Cassirer 2005 Cassirer Ernst, *Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine*, Çev. Milay Köktürk, Hece Yayınları, 2005.

Cauvin 2007 Cauvin Jacques, *The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture*, Tr: Trevor Watkins, Cambridge University Press, Ağustos 2007.

Çetin 2014 Çetin Cemal, Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel Ve Toplumsal Boyutları (1645-1750), *Turkish Studies*, 9/1, 2014, 133-156.

Eliade 2003 Eliade Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi 2003.

Frazer 2004 Frazer James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*, Çev: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, 2004.

Frazer 2004a Frazer James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II*, Çev: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, 2004.

Freyer 2013 Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çeviri: Turgut Kalpsüz, Doğu Batı, 2013.

Gavaz 2016 Gavaz Özlem Sir, "MÖ 2. Bin Yıl Bazı Gelenek ve Halk Motiflerinin Günümüze Yansıyan Örnekleri", *Tüba-Ar*, 19, 2016, 79-91.

Gimbutas 2001 Gimbutas Marije, *The Living Goddesses*, University of California Press, 2001.

Kramer 1999 Kramer Samuel Noah, *Sümer Mitolojisi*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, 1999.

Lucien Lévy-Bruhl 2006 Lucien Lévy-Bruhl, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, Çeviren: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2006.

Marangou-Grammenos 2005 Marangou Christina-Dimitris Grammenos, "'Monumentality', Functionality, Animality: On an Unusual Prehistoric Clay Head from Central Macedonia, Greece, and Its Implications", *The Annual of the British School at Athens*, 100, pp.1-40.

McCoid-McDermott 1996 McCoid Catherine Hodge - Leroy D. McDermott, "Toward Decolonizing Gender: Female Vision in the Upper Paleolithic", *American Anthropologist New Series*, Vol. 98, No. 2 (Jun., 1996), pp. 319-326.

McIrney 2010 McIrney Jeremy, *The Cattle of the Sun: Cows and Culture in the World of the Ancient Greeks*, Princeton University Press, 2010.

Mellaart 2001 Mellaart James, *Çatalhöyük Anadolu'da Neolitik Bir Köy*, Çev: Gökçe Bike Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Peters-Schmidt 2004 Peters Joris – Klaus Schmidt, "Animals in the Symbolic World of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe, South-Eastern Turkey: a Preliminary Assessment", *Anthropozoologic*a, 39/1, 2004, pp. 179-218.

Plutarch Plutarch, "Roman Questions", *Plutarch Moralia IV*, Edited by: T. E. Page- E. Capps- L. A. Post- E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, Harward University Press, 1962.

Sharp 2010 Sharp Roger Stephan, *The Outside Image: a Comparative Study of External Architectural Display on Middle Byzantine Structures on the Black Sea Littoral*, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, 2010.

Sevin 2003 Sevin Veli, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, 2003.

Yıldırım 2005 Yıldırım Tayfun, "Hüseyindede tepesinde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı*, 2005, 761-774.

EKLER

Res. 1: Sol: A1 T sütunu; Orta: A2 T sütunu; Sağ: D31 T sütunu. Peters-Schmidt 2004, 194, 200, 201

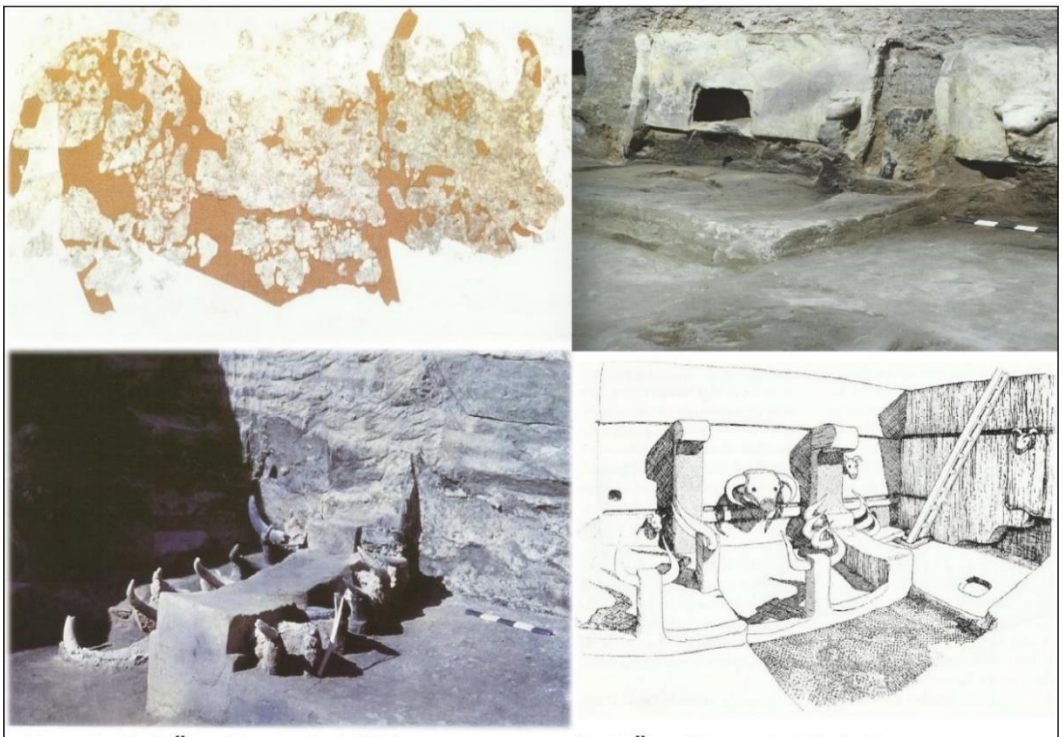

Res. 2: Sol Üst: Tapınak AIII.1 Sağ Üst: Tapınak VI.A.7
Sol Alt: Tapınak VI.61 Sağ Alt: Tapınak VI.14 (rekonstrüksiyon çizimi)
Mellaart 2001, 24, 51, 92, 106.

Res. 3: Sol: Alacahöyük kral/prens Mezarı.
Sağ: Hüseyindede A Vazosu ağız kısmı. (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/H%C3%BCseyindedeVascA-Stierk%C3%B6pfc.jpg)

Res. 4: Üst: Düzce Konuralp Müzesi. lahit. (http://www.duzcekulturturizm.gov.tr/sayfa-193-konuralp_muzesi.html)
Alt: Konya Arkeoloji Müzesinde sergilenenmekte olan eserler. Sol: Sunak. Orta: Ostothek. Sağ: Ostothek.

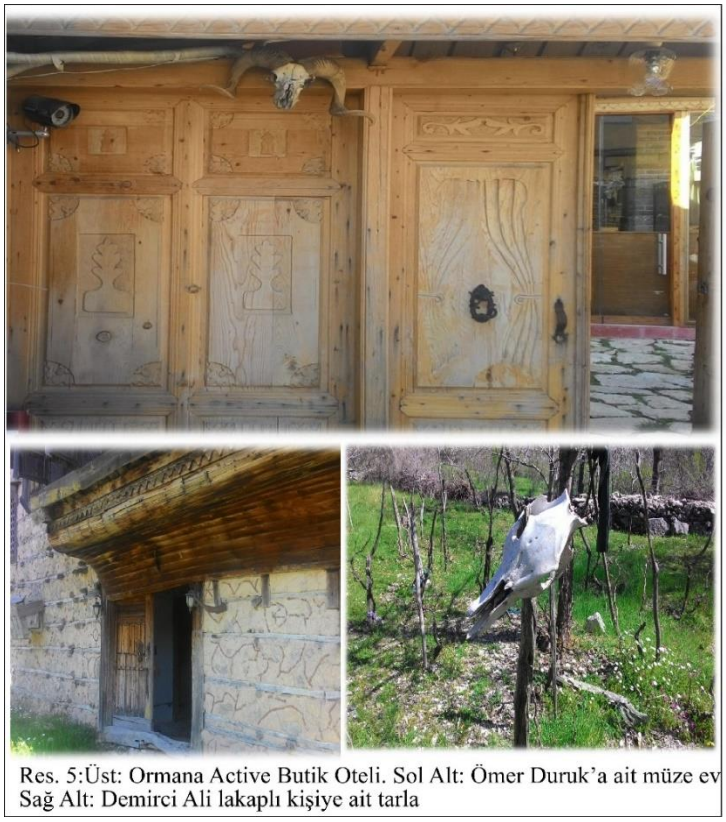

Res. 5:Üst: Ormana Active Butik Oteli. Sol Alt: Ömer Duruk'a ait müze ev
Sağ Alt: Demirci Ali lakaplı kişiye ait tarla

Res. 6: Üst: Bozkır Baybağan Köyü Hasan İnce'nin bahçesi.
Sol alt: Bozkır Baybağan Köyü Ali Uçar'ın evi. Sağ Alt: Bozkır Baybağan Köyü Ali Turgut'un evi

Res. 7: Üst: Bozkır Harmanpınar köyü
Sol Alt: Bozkır Hocaköy Sağ Alt: Bozkır Harmanpınar Köyü

XVI. YÜZYIL ANADOLUSUNDA BOZKIR/LI CEMAATLERİ

BOZKIR/LI COMMUNITY IN ANATOLIA IN XVITH CENTURY

Doğan YÖRÜK [*]
Onur KABAK [**]

Öz

Karaman beyliğini oluşturan büyük konar-göçer grupların başında gelen Varsak boyuna mensup olan Bozkır/lı cemaatleri, genellikle Toros dağlarının eteklerine yayılmışlardır. Koçhisar ve Kırşehir gibi yerlerde de bunların izlerine rastlanılmakla birlikte daha çok Tarsus, Silifke ve Gülnar bölgelerini kendilerine yurt edinmişlerdir. Nüfuslarının az, iktisadi faaliyetlerinin de küçüklüğünden dolayı idarî ve iktisadî bir ünite oluşturamamışlar, bu yüzden farklı coğrafi alanlara dağılmışlardır. Yaşadıkları coğrafi sahanın niteliği ve yerleşiklerle olan münasebetlerine göre konar-göçer hayatı terk ederek köyler kurmaları belli bir süreç almıştır. Cemaatin beyleri Bozkır ismiyle anıldıklarından timar kadrolarındaki istihdamlarının takibi yüzyıl boyunca yapılabilmektedir. Bozkır sipahileri sadece Bozkır ve çevresinde değil Karaman eyaletinin pek çok bölgesine dağılmışlardır. Bu bağlamda, asrın başlarında Bozkır cemaat beyleri gibi diğer cemaatlerin beyleri de Osmanlı timar kadrolarında yer alabilirken, yüzyılın ortalarından itibaren devletin merkeziyetçi politikaları doğrultusunda yerel unsurlar sistem dışına itilmişlerdir. Fakat Bozkır nahiyesi bünyesinde bu cemaatin beyleri XVI. yüzyıl sonlarında dahi varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

•

Anahtar Kelimeler
Karamanoğulları beyliği, Karaman eyaleti, Bozkır Bey, Konar-göçer, Sipahi

•

[*] *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, dyoruk@selcuk.edu.tr*
[**] *Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı, onurkabak@selcuk.edu.tr*

Abstract

Bozkır/lı community, which is connected to Varsak tribes which were one of the most leading nomads groups that constitute Karamanids, generally had spread out the hillsides of Toros mountains. Although it has been find trace of this community in such Koçhisar and Kırşehir regions, they had mostly settled in Tarsus, Silifke ve Gülnar regions. Because of low population and economic activity, they had not able to form an administrative and economic unit and they had dispersed different geographical areas. It had taken time establishing villages leaving the nomadic life because of the relations with resident and the nature of geographical areas which they lived. Beys (masters) of this community has been called as Bozkır, trace of employment in timars can be seen throughout century. Bozkır timariots has been spread out not only Bozkır region but also many regions of Karaman province. In this context, at the beginning of century, while beys of other communities have also taken part in timars such as beys of Bozkır community, since mid-century, these local elements have been pushed out from the timar system in accordance with the centralist policies of Ottoman state. But, within Bozkır nahiye (township), beys of this community could also keep up their existence at the end of XVIth Century.

•

Keywords

Karamanids, Karaman Province, Bozkır Bey, Nomads, Sipahi

GİRİŞ

Karamanoğulları beyliğini oluşturan konar-göçer grupların başında gelen, genellikle Toros dağlarının eteklerine yayılan Bozkırlı cemaati, Oğuz Türklerinin Üç-Ok koluna mensup Varsak[1] boyları arasında yer almaktadır. XV-XVI. yüzyıl Timar defterlerinde Varsak boy beyleri arasında birçok Bozkırlı Bey ismi geçmektedir[2]. Bu çalışmada, adı geçen coğrafi saha içerisinde yer alan Beyşehir sancağına bağlı Seydişehir kazasının bir nahiyesi olan Bozkır yerleşmesi ile Bozkır/lı cemaatleri arasında nasıl bir bağ olduğu araştırılacak ve mahiyeti sorgulanacaktır. Yine, Karaman bakiyesi unsurlarından biri olan cemaatin Osmanlı yönetim aygıtı içerisinde nasıl bir yer bulduğu ve cemaatin konar-göçer veya yerleşik olarak varlığını ne kadar devam ettirebildiği sorularına cevaplar aranacaktır.

Bozkır adlı cemaat ve idarî bölgenin ismi aynı adlı bir beyden geliyor olmalıdır. Zira XV. yüzyıl kaynaklarında Bozkır Bey, Bozkırlı, veled-i Bozkır, evlad-ı Bozkırlı gibi ifadelerin yer alması, bu ismin Bozkırlı cemaati ve onun reisi konumundaki kişi veya aile ile olan bağına delalet etmektedir[3]. Faruk Sümer ise Bozkır kelimesinin kökeni itibariyle, boz-kır yani yen ve yok et manalarından oluştuğunu ileri sürmektedir[4].

Gerek Bozkır Bey'in ne zaman yaşadığına dair, gerekse ismini verdiği Bozkırlı cemaatinin siyasi faaliyetleri hakkında kaynaklarda çok fazla detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber onların siyasi mücadelelerinde Karamanoğulları ile

*Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, dyoruk@selcuk.edu.tr
**Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim elemanı, onurkabak@selcuk.edu.tr

[1]Tarsus Türkmenleri olarak da bilinen Varsakların menşei için bkz. Faruk Sümer, "Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar-Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 1963, s.72; Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.163-365.

[2]Mahmud bin Bozkırlu, Mustafa bin Bozkırlu, Bozkırlu-oğlu, Aliş bin Bozkırlu, Efendi bin Bozkırlu, Ahmed bin Bozkırlu, Mahmud bin Bozkırlu. Suna bin Bozkırlu, bkz. Ali Sinan Bilgili, "Osmanlı Devlet Hukukunda Boy Beyi", *Hacettepe Üniversitesi 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri,* Ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Ankara 2015, s.96-97; BOA MAD 567, BOA TT 58.

[3] Koçhisar'da Bozkırlı cemaatleri içerisinde yer alan Bıçağı Uzun cemaati nüfusu içerisinde Nökerân-ı Mustafa Bey veled-i Bozkır tabiri geçmektedir. Bkz. Ayşegül Hüseyniklioğlu, *Karaman Beylerbeyliğinde Konar-Göçer Nüfus (1500-1522)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2008, s.114; BOA TT 32, s.223. Ayrıca 1516 tarihli bir Timar defterinde Bozkır soyundan gelen sipahizadelere çokça rastlanılmaktadır. BOA TT 58, s.28-442.

[4] Faruk Sümer, "Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.102, İstanbul 1995, s.9.

birlikte hareket ettiğini düşünmek gerekmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad (1220-1237) zamanında Kilikya Ermeni Krallığının tehdidi altında bulunan İçel, Larende ve Taşili'ni ellerinde tutmak amacıyla göçebe Avşar, Ağaç-eri, Salur, Varsak, Gülnar, Turgut, Bayburt Türkmenleri bu bölgeye sevk edilmişlerdir[5]. Benzer şekilde Karamanlılar da 1228 tarihinde Ermenek civarına yerleştirilmiştir[6]. XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Karaman Bey'in, Kilikya Ermenilerinin elinde bulunan Ermenek, Mud, Gülnar ve Silifke taraflarına sürekli akınlar düzenleyerek hâkimiyet alanını genişletmesi, civardaki diğer Türkmen boyların bu beyliğin siyasi mücadelesine katılmaya başlamasına neden olmuştur[7]. Nitekim İçel bölgesinin Karamanoğulları tarafından fethi tamamlandıktan sonra bölgedeki Türkmen oymakları, onların en güvendikleri unsurlar haline gelmişlerdir. Bu oymaklar arasında başta Turgutlar olmak üzere, Bayburtlu, Oğuzhanlu, Hoca Yunuslu, Hocantılı, Bozkırlı, Bozdoğan, Bulgarlı, İgdir, Beydilli ve Yuvalılar Karamanoğullarının askerî gücü içerisinde önemli yer tutmuşlardır[8].

Karamanoğulları beyliğinin, özellikle İçel bölgesinde Osmanlı devleti ile girmiş olduğu nüfuz mücadelesinde desteğini aldığı boylar arasında Bozkırlılar da bulunmaktaydı. 1471 yılında Karamanoğlu Kasım Bey, beraberinde Bozkırlı, Varsak, Turgud, Çini, Kosun, Burnazoğlu, Bozdoğan, Gündüz, Koştemur, Adaluoğlu ve Gögez boy ve oymaklarının yardımı ile hareket etmiş ve bu sayede Silifke kalesini ele geçirebilmiştir[9].

Bozkırlı cemaatinin asıl yurtları İçel bölgesindeki Silifke ve civarı idi. Buranın dışında Adana, Kırşehir, Tarsus sancaklarına dağıldıkları görülmekle beraber, XVI. yüzyılın başlarına ait tahrir defterlerinden elde edilen bilgiler ışığında Bozkırlı cemaatlerinin, ağırlıklı olarak Aksaray sancağına bağlı Koçhisar kazası ile İçel sancağına

[5] Ahmed Eflâkî, *Ârifler*in *Menkıbeleri*, I, çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.23.
[6] Mehmet Neşrî, *Neşrî Tarihi I*, yay. Faik Reşit Unat-M. Altan Köymen, TTK, Ankara 1987, s.43-47; Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar",*İA*, C.VI, İstanbul 1977, s.316; H. Fehmi Turgal, "Camiüddüvele göre Karamanlılar", *Konya*, S.13, Eylül 1937, s.790; Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1957, s.32.
[7] Tekindağ, "Karamanlılar", s.316.
[8] Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, C.24, İstanbul 2001, s.454; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1972, s.180-181.
[9] M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, C.13, S.17-18, İstanbul 1963, s.66-68.

bağlı Gülnar ve Mud kazalarında izleri sürülebilmektedir[10]. Cemaatin farklı coğrafyalara dağılım göstermesinin altında yatan sebep tam olarak bilinmemektedir. Ancak daha II. Bayezid devrinde İçel bölgesinden Bozkırlı cemaatine mensup önemli bir kolun muhtelif sebeplerle Koçhisar bölgesine göç ettiği görülmektedir[11]. Benzer şekilde pek çok konar-göçer grubun XVI. yüzyılda Orta Anadolu'nun farklı yerlerine dağıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin sadece Koçhisar kazasında bile Bozkırlı cemaatlerinin dışında asıl yurtları İçel ve Tarsus olan Bozdoğan[12] ve Runkuşlu cemaatlerinin de bulunması bu hususu teyit eder mahiyettedir. Bu tarz gidişler iç ve dış etkenler şeklinde iki başlıkta değerlendirilebilir: İç etkenleri, nüfus artışı ve ekonomik gailelere, dış etkenleri ise merkezi yönetim ile olan ilişkilere bağlanabilir. Bozkır cemaatlerinin İçel bölgesinden kalkıp Koçhisar'a kadar gelmesinde her iki unsurun da etkili olabileceği söylenebilir.

A-Bozkırlı Cemaatlerinin Nüfus ve Üretim Özellikleri

1-Nüfus

a-Koçhisar Kazası (1500-1584)

Karaman eyaletindeki konar-göçerlerle ilgili en erken arşiv kayıtları 1500 ve 1518 tarihlerini taşımaktadır. Bu dönemlerde cemaatlerin yerleşiklerden farklı olarak müstakil defterlere kaydedildiği görülmektedir[13]. Sonraki tahrirlerde ise Atçeken topluluklar bağımsız[14], diğerleri de yerleşikler arasında yazılmışlardır[15].

Yukarıda da zikredildiği üzere Bozkır cemaatlerinin yurtları Toros dağları ve etekleri olmasına rağmen XV. yüzyıl sonları ve XVI. yüzyıl başlarında asıl büyük grupların Aksaray sancağına bağlı Koçhisar kazasına geldikleri ve burada kaldıkları

[10] Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, C.1, TTK, Ankara 2009, s.385-389; Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşîret ve Cemaatlar*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979, s.254; BOA TT 31, s.181-184 ve 397-401; BOA TT 32, s.222-233; BOA TT 1061, s.250-260, BOA TT 83, s.187-193 ve 354-357; BOA TT 19, s.336-338; BOA TT 998, s.662; BOA TT 177, s.166; BOA TT 69, s.472-473; BOA 450, s.667-668; BOA TT 1067, s.139-140; BOA TT 229, s.334-335; BOA 182, s.96,213-218/310-312; BOA TT 272, s.172-174/297-301; BOA TT 128, s.526-533/304-311; TKGM TT 131, s.132-161.
[11] Sümer, *Oğuzlar*, s.180-181.
[12] Alpaslan Demir, *16. Yüzyılda İçel ve Çevresinde Bozdoğan Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s.13-57
[13] BOA TT 32, BOA TT 1061.
[14] TKGM TT 149.
[15] TKGM TT 131.

anlaşılmaktadır. Zira Mud ve Gülnar kazalarına göre Koçhisar kazasındaki Bozkır cemaatlerinin çok daha kalabalık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 1500 tahririnde Koçhisar kazasındaki Bozkır cemaatine bağlı zümreler "*an cemaat-i Bozkır"* şeklinde sıralanmıştır. Buna göre, Bozkırlı cemaati tam 17 alt gruptan oluşmaktadır. Ayrıca *Nökeran-ı Mustafa Bey veled-i Bozkır ve Derviş Hüsam birader-i o* başlığı altında 5 adet neferin kaydı verilmiştir. Kabilenin bu dönemde en kalabalık grubunu 63 neferle *Cemaat-i Fakihler ve Çanakçılar* oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 59 neferle Cemaat-i Gökler, 54 neferle Cemaat-i Alameddin, 53 neferle Cemaat-i Kara Esbiye takip etmektedir. Kabilenin en az nüfuslu grubunu ise 7 neferle Bıçağı Uzun cemaati oluşturmaktadır. Geriye kalan cemaatlerin nüfusları 20 ila 40 nefer arasında değişmektedir. 1500 tarihinde Koçhisar'daki Bozkırlı cemaatlerinin toplam nefer sayısı ise 602'yi bulmaktadır. Bu dönemde Koçhisar kazasındaki konar-göçer teşekküllerin toplam nefer sayısının 1697 olduğu düşünülürse Bozkırlı cemaatlerinin Koçhisar'daki en kalabalık kesimi oluşturduğu söylenebilir ki bu %35,4' lük bir orana tekabül etmektedir[16]. Cemaatin bu tarihteki tahmini bireysel nüfusu ise 1806 kişidir[17].

1500 tarihli defterde Bozkırlı cemaatleri içerisinde yer alan Kara Esbiye, Kulfallı, Hacı Hüseyin, Cullah Ali, Kara Sultan, Kara Mehmedli cemaatlerinde kayıtlı ilk isimlerin aynı zamanda cemaatin ismiyle benzerlik göstermesi adını saydığımız teşekküllerin bu kişiler öncülüğünde yakın bir zamanda meydana geldiği fikrini uyandırmaktadır[18]. Bunun yanı sıra kayıtlı isimler arasında fakih, hoca, hacı gibi ön adlar almış kişilerin bulunması ve vergi mükellefi erkeklerin 318'inin tam ve yarım çift ölçeğinde toprak tasarruf edip, ziraatla uğraşmaları yerleşik kültürün oluşmaya başladığını göstermektedir.

[16] Koçhisar kazasının XVI. yüzyıldaki nüfusu için bkz. Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Yay, Konya 2005, s.113.

[17] Tahmini nüfus hesaplamalarında hane teriminin yanında nefer de kullanılmaktadır. Yetişkin erkek anlamına gelen nefer sayısının toplam nüfusa oranı 1/3 olarak kabul edilmekte ve buna göre değerlendirmeler yapılmaktadır. Huricihan İslamoğlu İnan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yay., İstanbul 1991, s.62; Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yay., Ankara 1999, s.63; M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972, s.85.

[18] Hamza veled-i Kara Esbiye, İbrahim veled-i Kulfal, Seydi Gazi veled-i Hacı Hüseyin, Cullah Ali veled-i İlyas, Mehmed veled-i Kara Sultan, Mahmud veled-i Kara Mehmed. BOA TT 32, s.222-231.

1518 yılına gelindiğinde *Cemaat-i Bozkırlı* tabiri *Kabile-i Bozkırlı tabi-i Koşhisar*'a[19] dönüşmüştür. Bu başlıktan sonra Bozkırlı kabilesine ait 21 cemaate sırayla yer verilmiştir. Bir önceki defterde görülmeyen Uğru Sarulu, Güvender Hacılu, Kandamış Delülü ve Kara Kocalu adlarını taşıyan 4 yeni cemaat daha ortaya çıkmıştır. 1500 tahririnde olduğu gibi bu dönemde de kabilenin en kalabalık grubunu Cemaat-i Fakihler ve Çanakçılar oluşturmaktadır. Daha önce, 63 olan cemaatin nefer sayısı iki kat artarak 126 nefere ulaşmıştır ki bu rakam 18 yıllık bir süre içerisinde doğal sebeplerle açıklanamayacak kadar yüksek bir artışı ifade etmektedir[20]. Bunun yanında, 21 cemaatin 11'inde de 1500 tahririne göre nefer sayılarında artış gözlenmektedir. Cemaat-i Kara Esbiyelü 62 nefer, Cemaat-i Gökler ve Cemaat-i Alameddin de 60 neferle en kalabalık grupları oluşturmaktadırlar. Nefer adedi en az olanlar ise sırasıyla Cemaat-i Kara Mehmedlü, Cemaat-i Bıçağı Uzun ve Cemaat-i Uğru Sarulu'dur. Cemaatlerin ekseriyetinde artma gözlenirken, bazılarında da eksilme dikkat çekmektedir. Özellikle Hacı Hasanlu cemaatinin nefer sayısı 50 iken 28'e kadar düşmüştür. Kabilenin vergi mükellefi nüfusu 223 neferlik bir artışla 825'e çıkmış, tahmini bireysel nüfusta ise 2475 kişiye ulaşılmış, 18 yıllık süre içinde 615 kişilik bir artış yakalanmıştır.

1584 tahririnde Bozkır cemaatlerinin neredeyse tamamı yerleşik hayata geçerek köyler kurmuşlardır. Bunlar, Karakayaboğazı ve Korucukışlası, Geçidöyüğü, Sundaöyüğü maa Abdi Fakih Kışlası, Kozluca, Kavaklu, Demürcikışlası, Yaranluca, Karasenir, Karacaoğlu Kuyusu, Acıkuyu, Bostanboğazı, Mermerlüce, İlanluca, Zengibağı, Ayaşlu, Bağdadlu köyleri ile Kulfallu, Hisarbeğlü, Uğrusarılu, Kara İsalu, Gönder Hacılu, Kandamış cemaatleridir. Cemaatlerin Ankara sancağının bazı köylerine dağıldıkları ve buralarda ikamet ettikleri zikredilmektedir. Yeni kurulan köylerin hangi cemaat veya topluluklar tarafından iskân edildiğine dair açıklamalara yer verildiğinden Bozkır kabilesi/cemaatlerinin yerleşmesiyle oluşan köyler açıkça görülmektedir[21]. Bu dönemde Bozkır adlı bir yerleşme ortaya çıkmasına rağmen köy[22], Bozkır cemaatlerinden biri yerine Runkuş kabilesinin alt gruplarından olan İzdivan cemaatiyle

[19] BOA TT 1061, s.250.
[20] BOA TT 1061, s.251-252.
[21] TKGM TT 131, vr.132b, 145a-161a.
[22] TKGM TT 131, vr.154a.

ilişkilendirilmiştir. Belki de daha önce Runkuş kabilesi içinde yer alan İzdivan cemaati[23] sonraki dönemlerde Bozkır kabilesinin cemaatleri içine girmiştir. Bu bağlamda, Bozkır kabilesinde yerleşik ve konar-göçerlerin nefer sayısı 889, bireysel tahmini nüfusları da 2667 olmuştur.

1500-1518 nüfus değerleri karşılaştırıldığında bir önceki döneme oranla imamların sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Ayrıca imam ve fakihlerin yanında bu dönemde muhassılların, merd-i timar ve zaviyedarların da varlığı göze çarpmaktadır. Yine vergi nüfusunun 1500 yılında yaklaşık %52'sinin çift ve nim çift ölçeğinde toprak tasarruf etmesi yerleşikliğe doğru geçişin izlerini göstermektedir. Nitekim 1584 yılına gelindiğinde Bozkırlı kabilesine bağlı cemaatlerin neredeyse tamamının yerleşik düzene geçtiği görülmektedir[24].

b-Mud ve Gülnar Kazaları (1500-1584)

İncelediğimiz bölgede Bozkırlı cemaatleri, İçel sancağı içerisinde yer alan Mud kazasına bağlı Silifke nahiyesinde *Cemaat-i Bozkırlı tabi-i Silifke*[25] başlığı altında verilmiştir. Ancak 1500 yılına ait İçel sancağı mufassal tahrir defterinde Bozkırlı cemaatleri Koçhisar'dakinden farklı olarak cemaat isimleriyle değil de yerleştikleri köylere göre bir sıralamaya tabi tutulmuşlardır. Bu durum, iskân sürecinde daha ileri bir adımı oluşturmaktadır. Konar-göçerler ilk safhada aşiret, kabile, cemaat başlığı altında yazılıp yurt ve mezraaları otlak ve ekinlik kaydedilmiş, sonraki süreçte bu yurt ve mezraalar köye dönüşmüştür. Aksaray, Konya ve Kayseri sancaklarında bu süreç net bir şekilde takip edilebilmektedir[26]. Böyle bir iskân süreci yaklaşık yüzyıl sürerken, doğrudan köy başlığının altında yazılan cemaatlerin yerleşikliğe geçişi daha erken başlayıp, bitmektedir. Dolayısıyla Mud ve Gülnar kazasındaki Bozkır cemaatleri

[23] Yörük, *Aksaray*, s.106; *387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, I, Haz. Ahmet Özkılınç vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, s.140.
[24] Yörük, *Aksaray Sancağı*, s.341, 348.
[25] BOA TT 31, s.397.
[26] Yörük, *Aksaray*, EK-VI, s.336-342; Tufan Gündüz, "XVI. Yüzyılda Kayseri'de Mezraaların Köye Dönüşmesinde Konar-Göçer Aşiretlerin Rolü", *Bozkırın Efendileri-Türkmenler Üzerine Makaleler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2009, s.135-150; TKGM TT 149.

Koçhisar kazasındakilere göre daha erken bir dönemde yerleşikliğe geçerek köyler kurdukları söylenebilir[27].

Buna göre 1500 yılında Bozkırlı cemaatlerinin Silifke nahiyesinde tam olarak 6 köye yerleştikleri görülmektedir. Bunlar, Kızılcabağ (35 nefer), Tuztaş (34 nefer), Güvercinlik (31 nefer), Gökviranlu (14 nefer), Araca (10 nefer) ve Kara Şaraphane'dir (11 nefer). Bunun yanı sıra 18 neferlik nökeran kaydı bulunmaktadır[28]. Cemaatin yerleştiği köylerin toplamı, nökerler de dahil olmak üzere, 153 nefer ve 126 hane olup Mud kazasında yer alan toplam 140 yarı-yerleşik gruplar içerisinde %5'lik bir orana denk gelmektedir[29]. Toplamda ise 1500 yılında Silifke nahiyesinde Bozkırlı cemaatine mensup yaklaşık 459 kişinin yaşadığının ileri sürebiliriz.

1518 yılında, Bozkırlı cemaatinin yerleştiği bütün köylerin nefer sayılarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle, Tuztaş'ta 1500 yılında 34 olan nefer sayısı 161'e kadar yükselmiştir[30]. Benzer şekilde, Kızılcabağ'daki nefer sayısı 35'ten 82'ye, Kara Şaraphane'de ise 11'den 47'ye yükselmiştir. Buna ek olarak, önceki tahrirde olmayan 63 neferli Çukur karyesi eklenmiştir[31]. Aradan geçen kısa bir zamana rağmen cemaatin sayısındaki bu artış, beraberinde toprak yetersizliğini getirmiş, bu yüzden ufak bir dağılmaya neden olarak 24 neferlik Bozkırlı Perakendesi adı altında bir grup ortaya çıkmıştır[32]. Cemaatin bu dönemdeki toplam nefer sayısı 520, hane sayısı 361, tahmini bireysel nüfusu ise 1560'tır. Bu artış, sadece Bozkırlı cemaatinde değil, kaza dâhilindeki konar-göçer grupların sayılarında da görülmüştür. Nitekim 1500 tarihinde 3856 olan toplam nefer sayısının 1518 tarihinde 6227'ye çıkması bunun en bariz göstergesidir. Kaza genelinde tüm cemaatler içerisinde ise Bozkır cemaati, %237'lik oran ile en fazla nefer artışının olduğu kesim olmuştur[33].

[27] Şenol Çelik, *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı(1500-1584)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994, s.117-125, 143-148.
[28] BOA TT 31, s.397-400.
[29] Hüseyniklioğlu, *Konar-Göçer Nüfus*, s.223
[30] BOA TT 83, s.191-192.
[31] BOA TT 83, s.192-193.
[32] BOA TT 83, s.193.
[33] Hüseyniklioğlu, *Konar-Göçer Nüfus*, s.224.

1521 yılına ait veriler aradan geçen 3 yıllık kısa bir dönemin doğal sonucu olarak 1518 yılındaki nüfus verileriyle benzerlik göstermektedir. Mud kazası dahilinde daha önce 7 köye yerleştiği görülen cemaatin küçük bir kısmının (6 nefer), bu tarihte ek olarak Bağıranlu köyünde de iskan oldukları görülmektedir[34]. Diğer 7 köyle birlikte (Kızılcabağ, Araca, Karaşaraphane, Güvercinlik, Gökviranlu, Tuztaş, Çukur) toplamda 527 nefere sahip olan cemaatin, tahmini bireysel nüfusu ise 1581'dir[35]. Bununla birlikte, 1554 yılına gelindiğinde Bozkırlı cemaatine mensub insanların sadece 4 köyde meskun olduklarına şahit olmaktayız. Kızılcabağ, Araca, Gökviranlu ve Bağıranlu köyleri ortadan kalkmış veyahut cemaatle olan bağı kalmamıştır. Buna rağmen nefer sayısında ciddi bir düşüşün olmaması nüfusun, Tuztaş başta olmak üzere Karaşaraphane, Güvercinlik ve Çukur köylerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Nitekim isimlerini verdiğimiz bu köylerin nefer sayısında ciddi yükselmeler göze çarpmaktadır. Özellikle Tuztaş köyündeki nefer sayısı yaklaşık 30 yıllık süre içerisinde %58'lik bir artışla 161'den 255'e çıkmıştır. Benzer şekilde Güvercinlik köyünün nefer sayısı %78'lik bir artışla 46'da 81'e yükselmiştir. Bu tarihte diğer iki köy olan Karaşaraphane'de 64, Çukur'da ise 86 neferin kaydı tutulmuştur. Kaza genelinde toplamda 506 nefere sahip olan Bozkır cemaatinin 255'nin yani yaklaşık yarısının Tuztaş köyünde sakin olması yoğunluğun asıl merkezinin burası olduğunu göstermektedir. Bu tarihte cemaatin tahmini nüfusu ise 1518'dir[36].

Yüzyılın son çeyreğinde, Bozkır cemaatine mensup insanların iskân mahalleri daha da daralmıştır. 1584 yılındaki veriler sadece Çukur ve Tuztaş köylerinin cemaatle ilişkilendirildiğine işaret etmektedir. Her iki köyün nefer sayısında biraz artış meydana gelmiş olmasına rağmen, toplam nefer sayısında düşüş yaşanmıştır. Cemaat mensuplarının sadece iki köyde yoğunlaşmış olması ekilebilir topraklarda daralmaya sebep olmuş olmalı ki halkın bir kısmının Tarsus-Konya gibi bölgelere dağılmıştır. Nitekim Tuztaş köyünde bennak ve caba oranlarının bariz oranda değiştiği gözlenmektedir. 1554 yılında 150 olan bennak sayısı 1584 tarihinde 87'ye düşerken, 60 olan caba sayısı 130'a çıkmıştır. Bu durum Tuztaş köyünde 97 neferin perakende

[34] BOA TT 182, s.96.
[35] BOA TT 182, s.213-218.
[36] BOA TT 272, s.297-301.

olmasına sebebiyet vermiş olmalı. Bu tarihte 461 nefere sahip olan cemaatin tahmini nüfusu ise 1383'tür[37].

Gülnar kazasındaki Bozkırlı cemaatlerine gelince, 1500 tahririnde Cecelü cemaati adlı üst bir yapıya tabi olup, Kesik Söğüt karyesi içinde gösterilmişlerdir[38]. Bu durum cemaat nüfusunun azlığıyla alakalı olmalıdır. Bunun yanında, cemaat mensupları Bozkırlı Yörük ve Haymana başlığı altında iki ayrı grup şeklinde verilmiştir. Toplam 65 nefer, 50 hane ve 195 kişilik bireysel nüfusa sahip cemaatin[39] mevcudu 1518 tahririnde 168 nefer, 142 hane ve 504 kişiye çıkmıştır. Cemaat bu dönemde de Cecelü kabilesi içerisinde[40], Kesik Söğüt ve Sığırcı köylerinde ikamet ettikleri, bunlara ek olarak yörük grubu ile haymanaların da varlığını devam ettirdikleri gözlenmektedir. 1521 yılında cemaatin nüfusunda ve yerleşim yerlerinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir[41]. Buna karşılık 1554 tarihinde haymana grubu kayıtlarda yer almamaıştır. Ayrıca cemaatin 11 neferlik küçük bir kısmının Alaiye kazasında ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Gülnar'da bu dönemde 49 neferlik perakende yörük grubuyla birlikte, Kesiksöğüt ve Sığırcı köylerinde ikametlerini sürdürmüşlerdir. Toplam tahmini nüfusu ise bir miktar artarak 525'e çıkmıştır. 1584 yılında ise tıpkı Mud'da olduğu gibi cemaatin meskun olduğu köyler içerisinde bir köyün nüfus olarak daha yoğun bir hale geldiği görülmektedir. Nitekim Kesiksöğüt köyünün nefer sayısı 1554'ten 1584 yılına kadar geçen süre içerisinde 59'dan 140'a çıkmıştır. Daha önceleri Bozkırlı cemaatinin ikamet ettiği Sığırcı köyü ile perakende grubu Kesiksöğüt köyüne bağlı kaydedilmiş olmasına rağmen cemaatle olan bağlantısı kayıtlarda net değildir. Buna ek olarak Kesiksöğüt köyünden Alaiye, Selendi gibi kazalara dağılan Bulıca, Kara Cebiler, Ömerlü gibi perakende cemaatler ile Yazana, Viranköy, Küre köyleri Kesiksöğüt köyüyle ilişkilendirilmiş fakat bunların Bozkır cemaatiyle bağlantısı belirtilmemiştir. Cemaatin bu tarihteki tahmini mevcudu azalarak 420'ye gerilemiştir[42].

[37] BOA TT 128, s.526-533.
[38] BOA TT 31, s.182.
[39] BOA TT 31, s.182-184.
[40] BOA TT 83, s. 354.
[41] BOA 182, s.310-312.
[42] BOA 128, s.304-311.

Tablo I- Bozkır/lı Cemaatlerinin Nüfusları (1500-1584)[43]

	Koçhisar			Mud			Gülnar		
	Nefer	Hane	Nüfus	Nefer	Hane	Nüfus	Nefer	Hane	Nüfus
1500	602	447	1806	153	126	459	65	50	195
1518	825	593	2475	520	361	1560	168	142	504
1521	-	-	-	527	374	1581	168	144	504
1554	-	-	-	506	-	1518	175	-	525
1584	889	-	2667	461	-	1383	140	-	420

2-Üretim

a-Koçhisar Kazası (1500-1584)

Osmanlı devletinde timar sisteminin uygulandığı bölgelerde vergi ünitesinin ana kaynağını çift-hane sistemi oluşturmaktadır[44]. Çiftçi köylünün temel vergisi özelliğini taşıyan çift resmi toprağın verimine göre 60 ila 150 dönüm arasında değişen araziyi ifade etmektedir. Böyle bir toprağı elinde bulunduran köylü, toprağı işlemesi karşılığında kanunnamelerde belirtilmiş olan ve bölgeye göre değişebilen oranda çift resmini ödemekle yükümlüdür. Eğer elindeki toprak bunun yarısı kadarsa nim çift olarak kabul edilir ve çift resminin yarısını ödemekle mükelleftir. Hiç toprağı olmayan yahut nim çiftten daha az toprağı bulunan çiftçi ise devlet tarafından bennak olarak kaydedilir ve nim çiftin yarısı kadar bir vergi öderdi[45].

Karaman eyaleti kanunnamelerine göre çift resmi hane başına 36 akçe, nim çift 18 akçe, bennak resmi 12 akçe ve caba resmi ise 6 akçe olarak belirlenmiştir[46]. Koçhisar kazasındaki göçerlerden alınan raiyyet resminin toplamı 1500'de 8.799 akçe iken, 1518'de 11.076 akçeye çıkmıştır. Çift ve nim çift kalemleri daha çok yerleşik unsurun

[43]BOA TT 32, s. 222-233; BOA TT 1061, s. 250-260; BOA TT 31, s. 182-184/397-401; BOA TT 83, s. 187-193/354-356; BOA 182, s.96,213-218/310-312; BOA TT 272, s.172-174/297-301; BOA TT 128, s.526-533/304-311; TKGM TT 131, s.132-161. Ayrıca daha ayrıntılı tablo için bkz. Hüseyniklioğlu, *Konar-Göçer Nüfus*, s. 455-460, 484-510, 517-528.

[44] Halil İnalcık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay., İstanbul 1993, s.1-14.

[45] Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Belleten*, C.XXIII, S.92, Ankara 1959, s.575-610. Feridun Emecen, "Çift Resmi", *DİA*, C.8, İstanbul 1993, s.310. Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C.5, S.5, Ankara 1947, s.483-511.

[46] M. Akif Erdoğru, "Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri", *OTAM*, S.4, Ankara 1993, s.474.

toprak tasarruf etmesine binaen ödedikleri vergiler olmasına rağmen, konar-göçerlerde bu tip vergilerin varlığı, söz konusu toplulukların göçerlikten yerleşikliğe doğru geçişin adımları olarak görülebilir. Ayrıca asıl ekonomik uğraşları küçükbaş hayvancılık olan göçerlerin "iki koyuna bir akçe" üzerinden alınan "resm-i ağnâm" veya "adet-i ağnâm" vergisini[47] ödemeleri, hatta bu verginin önemli bir yekûn tutması beklenirken, 1500 tahririnde sadece Bıçağı Uzun cemaatinde görülmesi ve 700 akçelik[48] bir hasılatın varlığı, bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu husus, çift ve nim çift vergisine bağlı olarak görmemiz gereken bir başka vergi kalemine, öşüre yer açmaktadır. 1500'de 102 çift, 216 nim çift 1518'de 45 çift, 284 nim çiftin varlığı bir nevi toplam vergi nüfusunun yıllara göre sırasıyla % 52,82, % 39,87 arasının toprakla uğraşıyor ve ziraat yapıyor olması buğday, arpa gibi hububat ürünlerini ve öşür kalemini ortaya çıkarması gerekirdi. Oysa 1500 tahririnde Koçhisar, Mud ve Gülnar kazalarındaki Bozkır cemaatlerinin hiç birinde hububat öşrü görülmemekte ve az miktarda da ağnam resminin varlığı tespit edilebilmektedir. Buna karşılık, 1518 tahririnde her iki vergi kaleminin öşr-i galle 4800 akçe[49], resm-i ganem 10.213 akçe varlığı ve miktarlarının da azımsanamayacak bir yekûn tutması, bu vergilerin bir önceki tahrirde başka bir kalem veya ünite içine alınma ihtimalini gündeme getirmektedir. Zira 18 yıllık süre içinde öşür ve koyun vergi hasılatındaki bu artışı başka türlü izah etmek mümkün değildir.

1584 yılına gelindiğinde cemaat büyük oranda yerleşik hayata geçerek köyler oluşturmasına rağmen raiyyet vergisi önceki yıllara oranla düşmüştür. Özellikle çift vergisi 1518-1584 arasında yarı yarıya gerilemiştir. Bu gerileme, Bozkırlı cemaatleri içerisinde yer alan 5 cemaat ve 2 köyün vergi kalemlerinin ayrı ayrı belirtilmeyip hâsıl başlığı ile yazılmasından kaynaklanmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru cemaatten toplam 7050 akçe raiyyet vergisi alınmıştır. Raiyyet vergisindeki düşüşe karşılık hububat üzerinden alınan vergide ise büyük bir artış görülmektedir Bu tarihte cemaatin 14.497 akçesi buğday ve 1.022 akçesi arpadan alınmak üzere toplam 24.722 akçe hububat vergisi ödediği görülmektedir ki bu bir önceki döneme göre % 415 oranında oldukça yüksek bir

[47] Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *DİA*, C.1, İstanbul 1988, s.478-479.
[48] BOA TT 32, s.233.
[49] 1500 tahririnde zikredilmeyen mezraalar 1518 tahririnde verilmiş, hatta hangi cemaatin ekinliği olduğu dahi belirtilmiştir. Bkz. Mezra-i Demürkara ve Bağgedüğü cemaat-i mezbure ziraat ider. BOA TT 1061, s.251-252.

artışı ifade etmektedir. Bu durumu yerleşikliğe geçiş ile birlikte cemaat mensuplarının ziraî faaliyetlerle olan ilişkisindeki değişimin bir yansıması olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim konar-göçer yaşamın bir parçası olan koyun (ganem) vergisindeki düşüş de bu görüşü doğrular niteliktedir. Cemaatin koyun üzerinden ödediği vergi, 1518-1584 arasında 10.231 akçeden 5.204 akçeye gerileyerek yarı yarıya azalmıştır. Yine ziraatla bağlantılı vergiler içerisinde bulunan bağ, bahçe, bostan ve çayır öşründen toplam 1.891 akçelik bir vergi alındığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında önceki kayıtlarda rastlamadığımız 2.486 akçelik tapu resmi ve 346 akçelik kovan (arıcılık) öşrü eklenmiştir.

Son olarak, resm-i arûs, yava, kaçgûn, adet-i deştbâni, tapu resmi, cürm-i cinâyet vs. gibi zuhurata bağlı vergileri içeren bâd-ı hevâ vergisi[50] nüfusa göre farklılık arz etmektedir. 1500 yılında 3.861 akçe olan bu vergi 1518 tahririnde 7.510 akçeye çıkmış fakat 1584 yılında 2.602 akçeye gerilemiştir. Cemaatin Koçhisar kazasında toplamda ödediği vergi ise yüzyıl içerisinde sürekli artış göstermiş, 1518 yılında 13.360 akçeden 33.599 akçeye, 1584 yılında ise 52.637 akçeye çıkarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

b-Mud ve Gülnar Kazaları

Koçhisar'dan sonra Bozkır/lı cemaatlerinin en kalabalık oldukları yer Mud, ardından da Gülnar kazasıdır. Bu husus, vergi toplamlarında da açıkça görülmektedir. 1500 tahririnde her iki kazada da çift ve nim çiftler olmasına rağmen zirai vergiler bulunmamakta, hububat vergisi ancak 1518'de karşımıza çıkmaktadır. O da her iki kazada değil, Mud'da ortaya çıkacak ve 5.915 akçelik bir yekûna karşılık gelecektir. Fakat 1521 yılından sonraki veriler, bize hem Mud'da hem de Gülnar'da hububat üretiminden alınan vergi miktarını göstermektedir. Mud'da hububat vergisi 3 yıl gibi kısa bir süre içerisinde 8.245 akçeye çıkmasına rağmen yüzyılın sonlarına doğru 2.960 akçeye kadar gerilemiştir. Kaza genelinde cemaatin nüfusunda büyük oranda bir düşüş yaşanmamış fakat yarım çiftlik (nim çift) arazi tasarruf edenlerin sayısındaki düşüş ile caba sayısındaki artış bu duruma sebebiyet vermiştir. Gülnar'da da bu rakam 1554 yılında 4.100 akçeye ulaşsa da 1584'te 1.520 akçeye düşmüştür.

[50] Halil Sahillioğlu "Bâd-ı Hevâ", *DİA*, C.4, İstanbul 1991, s.416-418.

Çift, bennak ve mücerredlerden oluşan raiyyet vergilerinin toplamı 1500 tahriri için Mud'da 2.118 akçe iken Gülnar'da 816 akçedir. 1518'de nüfus artışına bağlı olarak vergiler de artacak Mud'da 5.272 akçeye, Gülnar'da ise 2.084 akçeye çıkacaktır. 1521 tarihinde Mud'da 5.868 akçe ile en yüksek seviyesine çıkan bu vergi 1554'te 5.352, 1584'te ise 4.648 akçeye gerilemiştir. Gülnar'da da bu rakam 1554 yılında 2.399 akçeye çıkmasına rağmen yüzyılın son çeyreğinde 1.456 akçeye kadar düşmüştür. Raiyyet resminden sonra en fazla vergi geliri ise koyun üzerinden alınmıştır. 1500 tahririnde Mud'da 3.390 akçe, Gülnar'da 1.127 akçe iken, bir sonraki tahrirde Mud'da 3.413 akçe, Gülnar'da 1.700 akçe olmuştur. 1521 yılından itibaren koyun vergisinin Mud'da sürekli olarak gerilediğine şahit olmaktayız. Nitekim bu vergi 1521'den 1584 yılına kadar neredeyse yarı yarıya azalarak 3.458 akçeden 1.900 akçeye düşmüştür. Gülnar'da ise 1554 yılında 2.310 akçeyle en yüksek seviyesini görmüş fakat 1584 yılında burada da bir hayli azalarak 180 akçeye inmiştir. Hayvancılıkla ilgili vergilerden biri de sürü başına alınan resm-i otlaktır[51]. Bozkırlı yörük cemaati ve haymanalara yüklenen bu vergiden sadece 1500 yılında Gülnar kazasında 65 akçelik bir hasılat elde edilmiştir[52]. Yine aynı kazadaki iktisadi faaliyetlerden bir diğeri de arıcılık faaliyetidir. Karaman eyaletinde iki kovana bir akçe üzerinden yapılan vergilendirme sonucunda 1518'de 180 akçelik bir vergi tahakkuk etmiştir. Ancak kovan vergisinin 1521 yılından sonra her iki kazadan da alındığını görmekteyiz. Buna göre Mud ve Gülnar'da cemaatin gerçekleştirmiş olduğu arıcılık faaliyetlerine bağlı olarak 1521'de 480, 1554'te 475 ve 1584'te 460 akçe vergi alındığı görülmektedir. Zuhurata bağlı olan bâd-ı hevâ vergilerinde de ciddi bir artış gözlenmektedir. 1500'de Mud kazasında 1.380 akçe, Gülnar'da 355 akçe iken, 1518'de Mud'da 2.600 akçe, Gülnar'da ise 705 akçe olmuştur (bkz. Tablo II). Fakat bu durum yüzyılın ortalarına doğru değişmeye başlamıştır. Nitekim Mud'da bu vergi 1554'te 1.836 akçeye 1584 yılında da 1.990 akçeye gerilemiştir. Gülnar'da da benzer bir eğilim içinde 250 akçeye düşmüştür. Son olarak Gülnar'da bir miktar pamuk üretimine bağlı olarak alınan Penbe öşrü ile Mud'da değirmen taşı üretimi kapsamında alınan bir vergi olan

[51] "Kadîmden otlak içün korunı gelüb resm-i otlak alına gelmiş yerlerden süriden sürüye bir orta koyun alınur" Bkz. Erdoğru, "Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri", s.474; Bayram Ürekli – Doğan Yörük, "Karaman Eyâletine Ait Bir Kânûnnâme Sûreti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.8, Konya 2002, s.349.
[52] BOA TT 31, s.184; Çelik, *İçel Sancağı*, s.111.

resm-i seng-i asiyab kaydı bulunmaktadır. Pamuk vergisi Gülnar'da yüzyıl içinde 250 akçe ile 110 akçe arasında değişirken, Mud'da üretilen değirmen taşından 50 akçe vergi alınmıştır.

Tablo 2- Bozkır/lı Cemaatlerinin Vergi Hâsılları[53]

	1500			**1518**			**1584**		
	Koç	Mud	Gül	Koç	Mud	Gül	Koç	Mud	Gül
Ö. Galle	-	-	-	4800	5915	-	24722	2960	1520
R. Çift	7605	1440	432	6750	2052	1128	3060	1198	536
R. Bennak	1188	564	300	3168	2388	828	2460	2040	440
R. Ekinlü	-	-	-	-	-	-	378	-	-
R. Caba	6	114	84	1158	832	126	1152	1410	480
R. Ganem	700	3390	1127	10213	3413	1700	5204	1900	180
R. Otlak	-	-	65	-	-	-	-	-	-
Ö. Kovan	-	-	-	-	-	180	346	420	40
Bâd-ı hevâ	3861	1380	355	7510	2600	705	2602	1990	250
Ö. Bağ	-	-	-	-	-	-	561	530	50
Ö. Bostan	-	-	-	-	-	-	482	-	-
Ö. Bağ, bahçe ve çayır	-	-	-	-	-	-	848	-	-
Ö. Penbe	-	-	-	-	-	-	-	-	110
Tapu-yu Zemin ve Deştbani	-	-	-	-	-	-	2486	410	320
Hâsıl	-	-	-	-	-	-	8336[54]	-	-
Toplam	**13360**	**6888**	**2363**	**33599**	**17200**	**4667**	**52637**	**12858**	**3926**
Yekûn	**22611**			**55466**			**69421**		

Bozkır cemaatlerinin yayıldığı Koçhisar, Mud ve Gülnar kazalarındaki toplam vergi hasılatı 1500'de 22.611 akçe olup, bunun % 59'u Koçhisar, % 31'i Mud ve %10'u da Gülnar kazasına aittir. Yine, 1518'deki toplam 55.466 akçelik hasılatın % 61'i Koçhisar, % 31 Mud, % 8'i de Gülnar'dan elde edilmiştir. 1584 yılına gelindiğinde, Bozkır/lı cemaatlerinin her üç kazadaki toplam vergi hasılatının 69.421 akçeye çıktığını

[53] BOA TT 32, s.222-233; BAO TT 31, s.182-184, 397-401; BOA TT 1061, s.250-260; BOA TT 83, s.187-193, 354-356; TKGM TT 131, s.132-161.

[54] Bozkırlı cemaati içerisinde yer alan Hisarbeylü, Uğrusarılu, Kara Esbiyalu, Gönder Hacılu cemaatleri ile Bağdadlu ve Ayaşlu köylerinin toplam vergi hasılıdır.

görmekteyiz. Bu tarihte cemaatin toplam vergi hasılatı içerisinde Koçhisar'ın payının daha da arttığı anlaşılmaktadır. Nitekim daha önceki tahrirlerde % 59 ve % 61 olan bu oran, 1584 yılında % 75,8'e kadar yükselmiştir. Buna mukabil Mud'un payı % 18,5'e, Gülnar'ın ki ise % 5,6'ya gerilemiştir. Bu rakam ve yüzdelerden de anlaşılacağı üzere gerek nüfus, gerekse vergi hasılatındaki en büyük payı Koçhisar kazası oluşturmaktadır. 84 yıllık süre içinde toplam vergi hasılatında meydana gelen artış % 207 oranındadır. Bu artış, sıradan olmaktan çok olağanüstü bir nitelik taşımaktadır. Zira bu süre içinde bu oranda bir artışın olabileceğini düşünmek pek mümkün değildir. Onun yerine 1500 yılındaki bazı vergi kalemlerinin göz ardı edildiği, vergi muafiyeti getirildiği veya farklı üniteler içine alındığından hareketle böyle bir artışın gerçekleştiği söylenebilir.

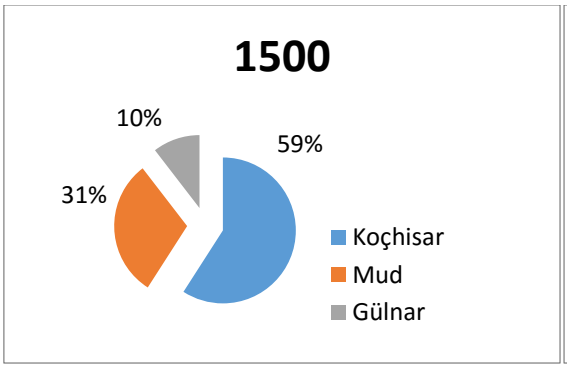

Şekil 1: 1500 yılı vergi oranları

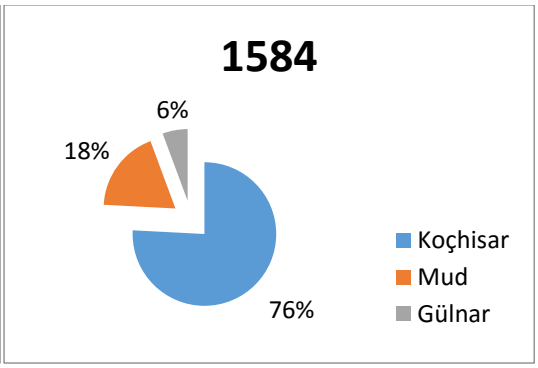

Şekil 2: 1584 yılı vergi oranları

B- Anadolu'nun Diğer Bölgelerine Dağılmış Bozkır/lı Cemaatleri

Yukarıda izah edildiği üzere Bozkırlı cemaati XVI. yüzyılda ağırlıklı olarak Koçhisar, Mud ve Gülnar kazalarında ikamet etmekteydiler. Bununla birlikte cemaatin bu yüzyılda farklı bölgelerde de izlerine rastlamak mümkündür. Bu bölgelerin başında ise Tarsus sancağı gelmektedir. Mud ve Gülnar'a da coğrafi olarak yakın olan Tarsus bölgesini, Bozkırlı cemaatinin asıl yurtları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. 1519 yılına ait tahrirde Cemaat-i Bozkırlı adı altında kaydedilen 61 neferlik cemaat mensupları, herhangi bir köy başlığı altında verilmese de Zeytun adlı köye ait bir mezraada ziraat ettikleri anlaşılmaktadır. 61 neferden 60'ı tam çift ölçeğinde toprak tasarruf etmektedirler. Tarsus sancağında resm-i çift 80 akçe[55] olduğuna göre kendilerinden toplamda 4.880 akçelik bir çift vergisi alınmıştır. Toplamda 183 kişilik bir nüfusa sahip oldukları ve 5.195 akçe

[55] "... Ve defterde çift ve nim çift kayd olunan reayadan yılda nevruz-ı sultânide Haleb akçası ile seksener akça resm-i hane alına". Bkz. Bilgili, *Tarsus*, s.447- 449.

vergi ödedikleri görülen cemaatin üyeleri arasında fakihlerin sayısı da dikkat çekmektedir. 1'i imam olmak üzere toplam 7 adet fakihin varlığı Koçhisar, Mud ve Gülnar'da olduğu gibi yerleşik bir düzene geçişin izlerine işaret etmektedir. Ayrıca Seydi Ahmed adında bir halifenin sülehadan olup avarızdan muaf tutulduğu görülmektedir[56]. 1523 yılına gelindiğinde ise Tarsus sancağında cemaatin nefer sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde 113 nefere ulaşan cemaatin 67'si nim çift, 44'ü mücerred olmak üzere toplamda 6.200 akçe vergi ödemişlerdir[57]. 1536 ile 1543 yılları arasında ise cemaatin sancaktaki nefer sayısında çok fazla değişiklik olmamıştır. 1536 yılında 88 nerefe karşılık 1543'te 85 neferlik bir kayıt tutulmuştur. Raiyyet vergisi olarak da 1536'da 1.732 akçe, 1543'te 2.248 akçe ödemişlerdir. Bunun yanı sıra 1543 yılında daha önce görmediğimiz hububat vergisinin de alındığı anlaşılmaktadır. Toplam 7.168 akçelik vergi miktarının 4.280 akçelik kısmının hububat vergisinden oluşması göçerlikten yerleşikliğe doğru geçişe işaret etmektedir[58].

Bozkırlı cemaatinin dağıldığı bölgelerden bir diğer ise Kırşehir sancağıdır. Bozkırlı cemaatine dair en erken tarihli (1485) kaydın tutulduğu bu defterde[59] cemaatin Bozkır beylerinden biri olan Sülü Bey'in timar ünitesi içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bozkırlı cemaati bu tarihte toplam 10 cemaatten oluşmaktadır. Adı geçen bu cemaatler; Bozkır, Bıçağı Uzun, Mehmed, Hasan, Okçu Pusat, Güldüğünoğlu, Salur, Şahan, Karabacak, Bıçağı Uzun şeklindedir. Diğer cemaatlerde Bozkır adı geçmemesine rağmen nefer ve hâsıl yekünlerinin Bozkırlı ünitesi içinde yer alması ve Bozkırlı ailesinden gelen Sülü Bey'in timarı içinde bulunmalarından dolayı bu cemaatler, Bozkırlı olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra Bıçağı Uzun cemaatinin başında bulunan kethüda Şamhili'nin Bozkırlı cemaatinden olması, bu görüşü doğrular niteliktedir. Sülü Bey'in timar ünitesinde yer alan Bozkır cemaatlerinin toplam nefer sayısı 91'dir. Bu da yaklaşık 273 kişilik bir nüfusa tekabül etmektedir. Tüm bu cemaatler koyun vergisi ile gerdek ve yatak gibi bir nevi evlilik vergilerinden oluşan toplam 3.140 akçelik bir vergi

[56] BOA TT 69, s.472-473.
[57] BOA TT 450, s.667-668.
[58] BOA TT 1067, s.139-140; BOA TT 229, s. 334-335.
[59] BOA TT 19, s.338.

ödemişlerdir[60]. 1521 yılında gelindiğinde ise Bozkır cemaati diğer cemaatlerden farklı bir şekilde kaydedilmiş olmalı ki yalnızca 11 nefer gözükmektedir.[61]

Son olarak Adana sancağına bağlı Dündarlı nahiyesinde 15 neferden oluşan cemaat mensuplarına rastlanılmaktadır. 1536 yılında mirliva hass-ı içerisinde yer alan Bozkırlı cemaatinin 950 akçe vergi ödediği görülmektedir[62].

C-Bozkır Kazası ile Bozkır/lı Cemaatleri Arasındaki İlişki

Osmanlı taşra teşkilat yapılanmasında Beyşehir sancağının Seydişehir kazasına bağlı bir nahiye olan Bozkır, XVI. yüzyılda idari ve coğrafi bir bölgenin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nahiyenin merkezi olan köy Siristad adıyla anılmakta ve bu ismin antik dönemden geldiği belirtilmektedir[63]. Siristad'ın Bozkır'a dönüşmesi ise muhtemelen XX. yüzyıl başları olmalıdır. Zira XIX. yüzyıl temettuat[64], nüfus[65] ve salnâme[66] kayıtlarında burası hala Siristad şeklinde geçmektedir. Şu hâlde, idari bölgenin adı olan Bozkır isminin bu coğrafyada yaşadığı düşünülen Bozkır cemaatlerinden mülhem olarak verildiği söylenilebilir. Ne var ki bölgeye ait XV ve XVI. yüzyıl tahrir defterlerinin hiçbirinde Bozkır/lı cemaatlerine rastlanılmadığı gibi, nüfusunun neredeyse tamamı da yerleşiklerden oluşmaktadır.

Yukarıda da zikredildiği üzere Bozkır/lı cemaatleri Koçhisar, Mud, Silifke ve Gülnar'da görülürken Bozkır ve çevresinde bu cemaate mensup bir tek göçer grup bulunmamaktadır. Hâlbuki bölgedeki otlak ve yaylaklara konar-göçerlerin geldiği[67] ve buralarda haftalık pazarların kurulduğu bile tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır[68]. Bu göçerlerin Alanya, Manavgat ve Akseki gibi çevre idari birimlerin yörükleri oldukları

[60] BOA TT 19, s.336-338.
[61] BOA TT 998, s.662.
[62] BOA TT 177, s.166.
[63] M. Akif Erdoğru, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yay., İzmir 1998, s.25.
[64] Ramazan Tosun, *1256 (1840) Tarihli Bozkır Temettuat Defteri*, Palet Yay., Konya 2013.
[65] Hüseyin Muşmal, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Bozkır Kazası'nın İdarî Durumu, Nüfus Özellikleri ve Nüfusun Meslekî Yapılanması", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Konya 2007, s.87-106.
[66] *Hicri 1300 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi-1883 Konya Yıllığı*, ed. Hasan Yaşar-Muhammet Ali Orak, C.16, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.,Konya 2012, s.105.
[67] Muhittin Tuş, "Bozkır: Osmanlılar Dönemi", *Bozkırın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Konya 2007, s.61-62
[68] M. Akif Erdoğru, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır),* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2004, s.382, 384, 385, 388, 393, 404.

düşünülebilir. Pekâlâ, Bozkır ile Bozkır/lı cemaatleri arasındaki bağı veya ilişkiyi nasıl açıklamak gerekir? F. Sümer, XIV. yüzyılda yaşamış bir Türkmen beyinin isminden geldiğine[69], Erdoğru ise muhtemelen Bozkır cemaatinin bölgeye kendi adını verdiğine[70] işaret ederlerken, XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde bu hususu teyit eden pek çok Bozkırlı, Bozkırlıoğlu isimli sipahi ve sipahizadenin varlığı müşahede edilmektedir[71]. Nitekim 1516 tarihli Timar defterinde Sıristad, Kozağaç, Çat ve Değirmenderesi gibi köylerin Bozkırlı neslinden Mehmed, Yusuf, Arslan ve Hüseyin'in tasarruflarında oldukları görülmektedir[72]. Aynı kişilerin 1522-1533 yılları arasında da mevcut konumlarını muhafaza ettikleri anlaşılmaktadır[73]. XVI. yüzyılın sonlarında, 1584 tarihlerinde bile Tutlu, Morsun ve Bozdam köyleri Bozkır oğlu İbrahim'in çocuklarının eşkincili mülkü olarak kaydedilmiştir[74]. Yine, Bozkır nahiyesi ile Bozkır cemaatleri arasındaki ilişki, Anadolu'nun Türkler tarafından iskânında çoğu kez karşımıza çıkan örneklere de benzemektedir. Mesela Yüreğir cemaatinin aynı adı taşıyan idari bir ünitelerinin olması da bu bağlamda değerlendirilebilir[75]. Böyle bir yapılanmanın, Bozkırlı cemaatinin daha yoğun bulunduğu Koçhisar ve İçel bölgesinde ortaya çıkması beklenirken, cemaatin çok daha az ilgili olduğu yerde kendini göstermesi oldukça ilginçtir.

Bozkır isminin, Konya kazasına bağlı Saidili nahiyesinde olduğu[76] gibi buranın da Bozkır cemaatinin reisi olan Bozkır Bey'e yurt olarak verilmesinden dolayı bu adla anıldığı, zamanla konar-göçer hayat tarzını devam ettiren cemaatin farklı yerlere dağıldığı veya bu sahadakilerin daha erken dönemlerde yerleşikliğe geçip köyler kurdukları düşünülebilir. Fakat bu bölgedeki köylerin sakinlerinin hiçbir şekilde Bozkır/lı cemaatiyle ilişkilendirilmemiş olduklarını da belirtmemiz gerekir. Yine, mensupları yerleşikliğe geçen toplulukların hanedan ailesinin varlığını uzun yıllar devam

[69] Faruk Sümer, "Bozkır", TA, I, İstanbul 1955, s.34.
[70] Erdoğru, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı* s.37.
[71] BOA TT 58.
[72] BOA TT 58, s.131-138.
[73] BOA TT 392, s.141, 144
[74] Erdoğru, *Beyşehir Sancağının,* s.377, 416, 417.
[75] Mustafa Alkan, "Yüreğirler", *Hacettepe Üniversitesi 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri,* Ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Ankara 2015, s.433-434.
[76] Doğan Yörük, "Osmanlı Döneminde Kadınhanı", *Konya Ansiklopedisi*, C.5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2013, s.16.

ettirebilmesini, üstelik devletin timar kadrolarında sürekli yer alabilmelerini de açıklamak oldukça zor. Hal böyle iken Bozkır ailesinin fertlerini erken dönemlerden itibaren Bozkır ve çevresinden ziyade Koçhisar, Aksaray, Kırşehir gibi yerlerde görmekteyiz. Öyle ki 1483 tarihli bir Timar defterinde Koçhisar'daki Bozkırlı kabilesinin dışında farklı bir başlık altında yazılan Bozkırlı cemaatinin "*Cemaat-i Bozkırlu ki köhne defterden teftiş olundu Kızılırmak'ın öte yakasında otururlar didiler*"[77] şeklinde tutulan kayıttan, yine 1485 tarihli Kırşehir defterindeki Sülü Beğ veled-i Bozkırlu'ya ait 10 cemaati içine alan timar biriminden[78], söz konusu cemaatin çok daha önceleri buralara geldikleri anlaşılmaktadır. Hatta Mud, Gülnar ve Silifke'dekilerden farklı bir biçimde buradakilerin *kabile* başlığı[79] altında verilmiş olması da cemaatin ağırlık merkezinin Koçhisar olduğuna işaret etmektedir. Bu dönemde kabilenin vergi gelirleri Mustafa veled-i Bozkırlı ile İbrahim veled-i Bozkırlı'nın timar gelirlerine tahsis edilmiş ve yarı yarıya bölüştürülmüştür[80]. İlaveten, Bozkırlı oğlu Seydi Ahmed'e de Aksaray'daki Ağin mezraası yurtluk olarak verilmiştir[81]. Konar-göçerlerin yerleşikliğe geçtiği 1584 tahririnde Koçhisar kazasındaki Bozkır kabilesine mensup cemaatler tarafından 19 köy kurulmuş, bunlardan biri Bozkır adını almış, 5 cemaat de göçer yazılmıştır[82]. Yine, günümüzde Anadolu'nun farklı yerlerinde Çankırı-merkez, Manisa-Turgutlu, Niğde-Ortaköy, Sivas-Zara ve Mardin-İdil ilçelerine bağlı Bozkır adlı köyler varlıklarını halen sürdürmektedirler[83].

C-Bozkır/lı Sipahiler

Karamanoğullarının önemli aşiret ve nüfuzlu ailelerinden biri olan Bozkırlı cemaatleri ve aile fertleri, Osmanlı-Karaman siyasi çekişmelerinde tabi oldukları beyliğin yanında saf tutmuşlar, bu beyliğin zayıflaması ve ortadan kalkmasıyla Osmanlı timar kadrolarında yer alabilmişlerdir. Karamanoğullarının namlı ve kadim sipahilerinden olup eskiden beri dirlik tasarruf eden bu nüfuzlu beylerin[84] hukukî statüleri, Osmanlılar bölgeyi ele geçirdikten sonra da devam etmiştir. Bu husus, Osmanlı devletinin uygulamış

[77] BOA MAD 567, s.151.
[78] BOA TT 19, s.336-
[79] BOA MAD 567, s.149.
[80] BOA MAD 567, s.149.
[81] BOA MAD 567, s.122.
[82] Yörük, Aksaray, Ek-IV, s.340-342.
[83] *Köylerimiz-1 Mart 1968' Gününe Kadar,* İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968, s.101.
[84] BOA TT 392.

olduğu istimâlet politikası[85] ile doğrudan ilişkilidir. Karaman topraklarının tam olarak ilhak edilmediği 1466 yılında Beyşehir, Akşehir ve Ilgın çevresinde yapılan tahrirde yerel aristokrasinin timar kadrolarında istihdamı bu grupların sorun teşkil edebileceği endişesi ile gerçekleşmezken[86], 1483 yılında yapılan tahrirde Karamanoğulları ortadan kalktığı için bu yerel unsurlara eyalet genelinde zeamet ve timar verilmesinde bir sakınca görülmemiştir[87]. Ayrıca Karaman bölgesinin tamamen fethini müteakip uygulamaya konulan istimâlet politikası çerçevesinde, düşman topraklardaki ahaliyi kazanma ya da onlarla uzlaşmanın karşılığı olarak, cemaat liderlerine aileleri ve ona mensup insanlarla yerleşebilecekleri bir takım hali ve hariç topraklar, kayd-ı hayat şeklinde yurtluk olarak verilmiştir[88]. II. Bayezid, 1503 tarihinde, yıllardan beri Osmanlıya karşı olumsuz tavır takınan Tarsus Türkmenlerinden Karman, Taşili ve Bulgar Dağı'nda yaşayan pek çok boy beyine çeşitli ihsanlarda bulunmuştur. Osmanlı devleti, takip ettiği bu siyaset çerçevesinde boy beylerine alaybeyliği, zaimlik ve sipahilik vermiştir[89]. Bu bağlamda, Bozkırlı ailesinin fertleri de 1483 yılından itibaren Osmanlı timar kadrolarında yer alabilmişler, zamanla bu istihdam daha da genişlemiştir. Özellikle 1516-1533 arasında yerel unsurların timar kadrolarındaki hâkimiyetini açıkça görmek mümkündür. Hatta bu kişilerin Karamanoğulları zamanındaki şöhretlerine ve aile köklerine de göndermeler yapılmıştır[90].

XV. yüzyılın sonlarına doğru düzenlenen 1483 tarihli Karaman eyaleti Timar defterlerinde sadece Koçhisar ve Aksaray'da karşımıza çıkan Bozkırlı sipahiler, 1516

[85] Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri, *Cogito Osmanlılar Özel Sayısı*, S.19, İstanbul 1999, s.125
[86] Doğan Yörük, "1466 Tarihli Mufassal Deftere Göre Beyşehir ve Çevresindeki Osmanlı Timar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", *I. Uluslararası Beysehir ve Yöresi Sempozyumu 11-13 Mayıs 2006 Bildiriler Kitabı*, Konya 2006, s.163-172
[87] Doğan Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Timar Düzeninin Tesisi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.40, Ankara 2006, s.194.
[88] Mezraa-i Sarukoz Deresi ve Haymana Deresi ve Çordek Deresi ve Handal-öyüğü ve Karakaya ve Çölmek hâlî ve hâric mezra'alardan olub Cem Sultân kâğıdıyla Koşhisar Kâdısı Bozkırlu Cemâ'atine yurd yazub ta'yîn idüb hüccet virmesin ve Kayıcık-viranı ve Harun-boğazı ve Mekrus-öyüğü ve Karadere ve Örtülüce Karmış nâm mevzi'ler dahi hâric ez-defterdir didikleri sebebden yurd kayd olub yine defterde mestûr olub Ankara Sancağı'na hükm olan yurdlarından bedel zikr olan yurdlara hâric vilâyetten Koyun gelüb kışlasa sürüden sürüye bir şişenk koyun alalar deyü defter-i köhnede mestûr yine ber-karâr-ı sâbık mukarrer ber-muceb-i defter-i köhne. BOA TT 32, s.233; Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Timar Düzenini Tesisi", s.186.
[89] Bilgili, *Tarsus Sancağı*, s.162.
[90] Timar-ı Yusuf veled-i Bozkırlı, mezkûr Yûsuf Karaman'ın be-nâmlarından olub kadîmden timar tasarruf ider, Timar-ı Eflâtun veled-i Emre bin Bozkırlı, mezkûr Eflâtun Karaman'ın kadîmi sipâhilerinden olub kadîmden timar tasarruf ider. Bkz. BOA TT 392, s.144.

tarihli Timar defterinde ise Karaman eyaleti içerisindeki Aladağ, Larende, Seydişehir, Koçhisar, Mud, Gülnar, Ermenek ve Kayseri kazalarına dağılmışlardır. Bu sipahiler sıradan timarlara mutasarrıf oldukları gibi ifa ettikleri görevler çerçevesinde serbest ve zeamet ölçeğinde büyük dirlikleri de ellerinde tutabilmişlerdir[91]. Bunlar arasında Osman veled-i Mustafa bin Bozkırlı Mud seraskeri, Mehmed veled-i Bozkırlı Karataş çerisürücüsü ve Ahmed veled-i Bozkırlı da Karataş seraskeri olarak görevlendirilmişlerdir[92]. Bozkırlı ailesine mensup timarlıların Karaman eyaleti içerisinde yayıldıkları alanlara bakıldığında daha çok bu cemaatlerin bulundukları bölgelerle paralellik göstermektedir. Nitekim sipahilerin, ağırlıklı olarak Bozkırlı cemaatinin de bulunduğu Koçhisar, Mud, Gülnar gibi kazalarda timar tasarruf etmesi bu hususu teyit eder mahiyettedir. Başka bir ifade ile sadece 1516 tarihindeki 35 Bozkırlı timar ünitesinden 24'ü bu üç kazada toplanmıştır. Bu sipahilerin timar gelirlerinin bir kısmının yine kendi cemaatlerinin vergilerinden oluştuğunu da zikretmemiz gerekir[93].

Seydişehir kazasına bağlı Bozkır nahiyesinde Bozkır cemaatiyle bağlantılı hiçbir cemaatin bulunmadığını yukarıda bahsetmiştik. Fakat kazadaki 49 timardan 5'inin Bozkır ailesine mensup 9 sipahi tarafından tasarruf ediliyor olması bu ailenin Bozkır ve çevresiyle olan ilişkisi bağlamında önemlidir. Benzer durum 1522-1533 yıllarında da devam edecek sonraki süreçte gerek Bozkır nahiyesinde gerekse Karaman eyaletinin farklı bölgelerinde sadece izleri takip edilebilecektir.

[91] BOA TT 58, s.368.
[92] BOA TT 58, s.368, 373, 386.
[93]Mesela Koçhisar kazasında Bozkırlı cemaatleri içinde yer alan Kara Sultanlu, Mematlu, Kara Kocalu cemaatleri vergilerini Süli veled-i Bozkırlı ile Cihanşah veled-i Bozkırlı'ya; Eşeklü, Kökler, Gürzlü cemaatleri Ahmed ve İsa veledân-ı Bozkırlı'ya; Fakılar Suli veled-i Bozkırlı'ya; Kulfallu, Alameddin, Hisarbeylü cemaatleri İlaldı ve Ahmed veled-i Bozkırlı'ya; Gönder Hacılu, Kara Mehmedli ve Bozkırlı Perakendesi cemaatleri Hüseyin veled-i Bozkırlı'ya; Eyleyiz cemaati Pir Seydi veled-i Bozkırlı'ya vermekteydiler. BOA TT 58, s.197-206.

Tablo 5- 1516 Yılında Bozkır/lı Sipahiler

	Sipahizade	Timar Türü	Gelir Miktarı	Bulunduğu Yer
1	Hopa? Piri veled-i Bozkırlı	Zeamet	16059	Aladağ Kazası
2	Mehmed veled-i Bozkırlı	Timar	4043	Aladağ Kazası
3	Kurd veled-i Avdani bin Bozkırlı	Timar	3260	Larende Kazası
4	Mehmed veled-i Bozkırlı	Timar	8658	Seydişehir Kazası
5	Yusuf veled-i Bozkırlı	Timar	4990	Seydişehir Kazası
6	Arslan veled-i Mustafa bin Bozkırlı	Timar	3408	Seydişehir Kazası
7	Hüseyin veled-i Mustafa bin Bozkırlı	Timar	2830	Seydişehir Kazası
8	Mehmed bin İbrahim ve Şah ... veled-i Haydar ve Şahsüvar ve İbrahim veledân-ı Ömer evlâd-ı Bozkırlı	Eşkincili timar	9218	Seydişehir Kazası
9	Ahmed ve İsa ve Mehmed ve Şir ve Enşa an evlad-ı Bozkırlı	Timar	2030	Koçhisar Kazası
10	Süli veled-i Bozkırlı	Timar	7812	Koçhisar Kazası
11	Ahmed ve İsa veledan-ı Bozkırlı	Timar	9416	Koçhisar Kazası
12	Cihanşah veled-i Bozkırlı	Timar	3509	Koçhisar Kazası
13	Şirvanşah veled-i Ahmed bin Bozkırlı	Timar	2999	Koçhisar Kazası
14	İlaldı ve Ahmed veledan-ı Bozkırlı	Timar	5998	Koçhisar Kazası
15	Hüseyin veled-i Bozkırlı	Timar	2666	Koçhisar Kazası
16	Ömer veled-i Bozkırlı	Timar	2778	Koçhisar Kazası
17	Pir Seydi veled-i Bozkırlı	Timar	2010	Koçhisar Kazası
18	Seydi Hüseyin veled-i Bozkırlı	Timar	2750	Kayseri Kazası
19	Emre veled-i Bozkırlı	Timar	4031	Mud Kazası
20	Çelebi veled-i Bozkırlı	Timar	1734	Mud Kazası
21	Mehmed veled-i Mustafa bin Bozkırlı	Zeamet	13615	Mud Kazası
22	Osman veled-i Mustafa bin Bozkırlı (Serasker-i Mud)	Timar	8421	Mud Kazası
23	Mehmed veled-i Bozkırlı (Çeri Sürücü)	Timar	3432	Mud Kazası
24	Kasım veled-i Bozkırlı	Timar	2837	Mud Kazası
25	Mehmed veled-i Bozkırlı	Timar	2650	Mud Kazası
26	Hüseyin veled-i Bozkırlı ve Rüstem veled-i İsa bin Bozkırlı	Timar	2500	Mud Kazası
27	Musa veled-i Mahmud bin Bozkırlı	Timar	1500	Mud Kazası
28	Ahmed veled-i Bozkırlı (Serasker)	Timar	9444	Gülnar Kazası
29	Efendi veled-i Bozkırlı	Timar	5165	Gülnar Kazası
30	Mahmud veled-i Bozkırlı	Timar	4747	Gülnar Kazası
31	Hayreddin veled-i Bozkırlı	Timar	4946	Gülnar Kazası
32	Musa veled-i Bozkırlı	Timar	2974	Gülnar Kazası
33	Ece Veled-i Bozkırlı	Timar	1691	Gülnar Kazası
34	İbrahim veled-i Bozkırlı	Timar	2999	Ermenek Kazası
35	Güzel veled-i Seydi bin Bozkırlı	Timar	1614	Ermenek Kazası

SONUÇ

Karamanoğulları beyliğinin önemli konar-göçer grup ve nüfuzlu ailelerinden biri olan Bozkır/lılar sahip oldukları imtiyazlı konumlarını Osmanlı idaresinde de uzun süre devam ettirebilmişlerdir. Bunlar bir yandan cemaat ünitesi altında yönetilen, diğer yandan da sipahi sıfatıyla yönetici kadronun elemanları olarak, Karaman eyaletinin Aksaray, Aladağ, Larende, Seydişehir, Koçhisar, Mud, Gülnar, Ermenek ve Kayseri kazalarına yayılmışlardır. Konar-göçerlerin tamamı Koçhisar, Mud ve Gülnar'da toplanırken, sipahiler çok daha geniş bir alana dağılmışlardır. Bozkır/lı cemaatleri başlangıçtan itibaren hayvancılığın yanında toprak işçiliği ile uğraştıklarından XVI. yüzyılın sonlarında konar-göçerlikten köylülüğe geçiş sürecini oldukça yumuşak bir biçimde tamamlamışlardır.

Cemaate ve nahiye birimine adını veren Bozkır Bey ve çocuklarının Bozkır ve çevresindeki varlıkları XVI. yüzyıl Tahrir defterlerinden takip edilebilmekte, bundan dolayı da nahiye ünitesinin bu adla anıldığı kabul edilmektedir. Gerek cemaat, gerekse sipahiler Karaman eyaletinin farklı yerlerinde, özellikle Koçhisar'da daha kesif bir şekilde, yaşamalarına rağmen sözü edilen coğrafyalarda Bozkır adlı yerleşim ve idari ünitenin bulunmamasını açıklamaktan maalesef çok uzağız. Her ne kadar 1584 tarihinde Koçhisar'da bunlar tarafından kurulan bir Bozkır köyünün mevcudiyeti biliniyorsa da ne yazık ki bu yerleşme Runkuş kabilesine bağlı İzdivan cemaati sakinleri tarafından kurulduğu gibi varlığını da uzun süre devam ettirememiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defterleri (BOA TT): 19, 31, 32, 58, 69, 83, 128, 177, 182, 229, 272, 450, 998, 1061, 1067.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (BOA MAD): 567

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Tahrir Defterleri (TKGM TT): 131, 149

387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), I, Haz. Ahmet Özkılınç vd., T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

AHMED EFLÂKÎ, Âriflerin Menkıbeleri, I, (Çev. Tahsin Yazıcı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986.

ALKAN, Mustafa, "Yüreğirler", Hacettepe Üniversitesi 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, Ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Ankara 2015, s.431-436.

BARKAN, Ömer L, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmuası, C.X, 1951, s.1-26.

BİLGİLİ, Ali Sinan, "Osmanlı Devlet Hukukunda Boy Beyi", Hacettepe Üniversitesi 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, Ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Ankara 2015, s.89-110.

BİLGİLİ, Ali Sinan, Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

COOK, M. A, Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600, London 1972.

ÇAĞATAY, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C.5, S.5, 1947, s.483-511.

ÇELİK, Şenol, Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı(1500-1584), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.

EMECEN Feridun, "Ağnam Resmi", DİA, C.1, İstanbul 1988, s.478-479.

EMECEN, Feridun, "Çift Resmi", DİA, C.8, İstanbul 1993, s.309-310.

ERDOĞRU, M. Akif, "Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri", OTAM, S.4, Ankara 1993, s.467-516.

ERDOĞRU, Mehmet A, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584), IQ Kültür Sanat Yay., İzmir 1998.

ERDOĞRU, M. Akif, Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2004.

GÖYÜNÇ, Nejat, "Hane Deyimi Hakkında", İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.39, s.331-348.

GÜNDÜZ, Tufan, "XVI. Yüzyılda Kayseri'de Mezraaların Köye Dönüşmesinde Konar-Göçer Aşiretlerin Rolü", Bozkırın Efendileri-Türkmenler Üzerine Makaleler, Yeditepe Yay., İstanbul 2009.

HALAÇOĞLU Yusuf, Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), C.1, TTK, Ankara 2009.

Hicri 1300 Konya Vilâyeti Sâlnâmesi-1883 Konya Yıllığı, ed. Hasan Yaşar-Muhammet Ali Orak, C.16, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2012.

HURİCİHAN, İslamoğlu İnan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, İletişim Yay., İstanbul 1991.

HÜSEYNİKLİOĞLU, Ayşegül, Karaman Beylerbeyliğinde Konar-Göçer Nüfus (1500-1522), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2008.

İNALCIK, Halil, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", Belleten, C.XXIII, S.92, 1959, s.575-610.

İNALCIK, Halil, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, Eren Yay., İstanbul 1993.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı Fetih Yöntemleri, Cogito Osmanlılar Özel Sayısı, S.19, İstanbul 1999, s.115-132.

MEHMET NEŞRÎ, Neşrî Tarihi I, TTK, haz. Faik Reşit Unat-M.Altan Köymen, TTK, 2013.

MUŞMAL, Hüseyin, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Bozkır Kazası'nın İdarî Durumu, Nüfus Özellikleri ve Nüfusun Meslekî Yapılanması", Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Konya 2007, s.87-106.

ÖZ, Mehmet, XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı, TTK Yay., Ankara 1999.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bâd-ı Hevâ", DİA, C.4, İstanbul 1991, s.416-418.
SÜMER, Faruk, "Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler", Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.102, 1995, s.9-12.
SÜMER, Faruk, "Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar-Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar", Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, 1963, s.1-98.
SÜMER, Faruk, "Karamanoğulları", DİA, C.24, İstanbul 2001, s.454-460.
SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1972.
ŞAFAKÇI, Hamit, "Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.6, S.28, 2013, s.340-347
TEKİNDAĞ, Şehabeddin, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, C.13, S.17-18, 1963, s.43-76.
TEKİNDAĞ, Şehabettin, "Karamanlılar", İA, C.VI, İstanbul 1977, s.316-330.
TOSUN, Ramazan, 1256 (1840) Tarihli Bozkır Temettuat Defteri, Palet Yay., Konya 2013.
TUŞ, Muhittin, "Bozkır: Osmanlılar Dönemi", Bozkırın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Konya 2007, s.59-66.
TÜRKAY, Cevdet, Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşîret ve Cemaatlar, Tercüman Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1979.
ÜNAL, Tahsin, Karamanoğulları Tarihi, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1957.
ÜREKLİ, Bayram– Doğan Yörük, "Karaman Eyâletine Ait Bir Kânûnnâme Sûreti", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.8, Konya 2002, s.339-371.
YÖRÜK, Doğan, XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584), Tablet Yay, Konya 2005.
YÖRÜK, Doğan, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Timar Düzeninin Tesisi", Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.25, S.40, 2006, s.177-202.
YÖRÜK, Doğan, "1466 Tarihli Mufassal Deftere Göre Beyşehir ve Çevresindeki Osmanlı Timar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", I. Uluslararası Beysehir ve Yöresi Sempozyumu 11-13 Mayıs 2006, Bildiriler Kitabı, Konya 2006, s.163-172.
YÖRÜK, Doğan, "Osmanlı Döneminde Kadınhanı", Konya Ansiklopedisi, C.5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2013, s.16-19.

EK

Harita 1: Bozkırlı Cemaatlerinin XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Yayıldığı Bölgeler

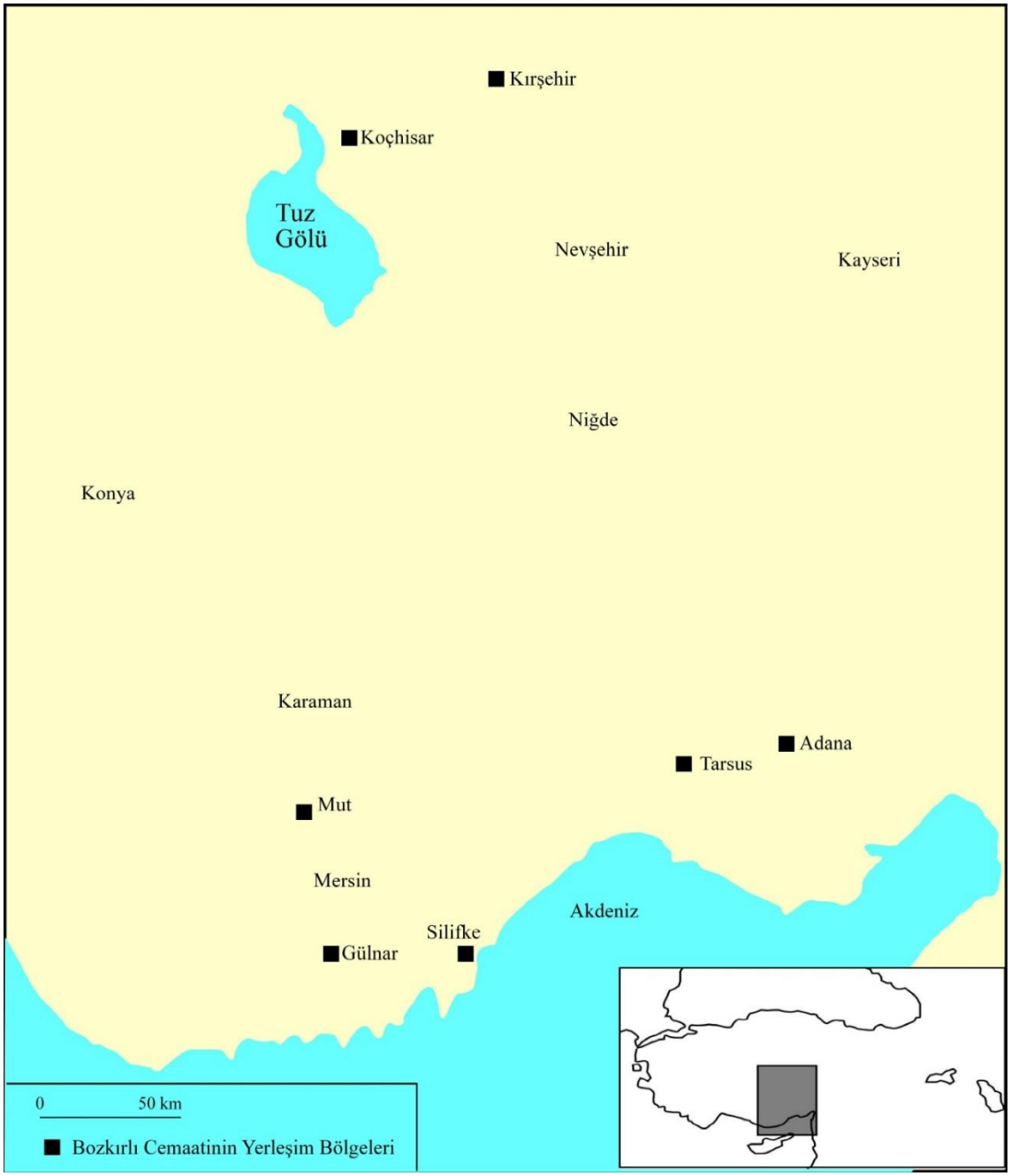

TÜRK KÜLTÜRÜNDE AT

HORSE IN TURKISH CULTURE

Saadettin Yağmur GÖMEÇ [*]

Öz

Türklerin hayatlarının her alanında atın son derece önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla kendileri için bu kadar önemli olan bir hayvanın yetiştirilmesi, ticareti ve gıda amacıyla kullanılması gelişi-güzel değildi. Belirli zamanlarda ülke genelinde insan ve hayvan sayımını yapan Türk yetkililer, ne kadar ata sahip olduklarını da biliyorlardı. Her merada ve kabilede bulunan at sayıları kontrol ve kayıt altındaydı. At sayısının çokluğu aşiretin ve onun yöneticisinin bir övünç kaynağı olduğu gibi, devletin güvenliğinin de ana direklerinden birisiydi. İşte buna binaen Türk devleti seferberlik vakitlerinde hangi kabilenin ne kadar asker ve at vereceğini bu kayıtlara bakarak tespit ediyordu.

•

Anahtar Kelimeler

Türk Kültürü, At, Ekonomik Hayat

•

Abstract

The horse has extremely an important place in the all stage of the Turks' life. So, raising the animal so important for their own, using it for trade and nutrition are not coincidence. The Turkish authority taking a census of man and animals in all country at certain times, also knew how much they have horses. A great number of horses in the each of pasture and tribes was under control and recorded. The sheer number of the horses was seen as a source of pride for the tribe and its manager, and also one of the main pillars of the state's security. Therefore, Turkish state determine which tribes how many soldiers and horse would supply in mobilization times by looking these numbers.

•

Keywords

Turkish Culture, Horse, Economic Life

[*] *Prof. Dr., AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.*

Eski kaynaklar bir Türk'ün her zaman yanında atı olduğunu söyler ki, yine Türklerdeki bir inanışa göre, onlar atla beraber yaratılmışlardır. Tarihteki Türk'ün hiçbir hayvanla bu denli içli-dışlı olduğuna şahit değiliz. Keza bugün de Hazar ötesi Türklerinin hepsinin hayatında atın ayrı bir yeri vardır. Öyleki zamanımız Türkmenistan'ı ata verdiği önemi göstermek ve bu geleneğin bozulmadan devamını sağlamak için, dünyada tek olan bir at bakanlığı kurması son derece dikkat çekici bir husustur.

Türkmen Atları

Her ne kadar Batı Türkleri ve bilhassa Anadolu ve Balkanlarda yaşayanların hayatında artık atın pek bir yeri yoksa da, ona karşı beslenen tarihi sevginin izleri bugün dahi kaybolmamıştır.

Bununla birlikte kaynakları incelediğimizde eski Türklerin beslediği hayvan türlerinin en başta gelenleri at ve koyun idi ki, bu tür hayvan yetiştiriciliğin izlerine Türklerin hayatında M. önce 3000-2500'lerden beridir rastlanılmaktadır. Hatta Andronovo kültüründe birkaç tür at görüldüğü gibi, koyun ve keçi de onların en önemli servetleri arasında yer almaktaydı. Bazan öyle iri ve uzun bacaklı koyunlar oluyordu ki, bunlar bir araba tekerini bile sürükleyebiliyorlardı. Türk çağından kalma eski yazıtlara baktığımızda onlar, iyi beslenmiş ve yetiştirilmiş at, koyun, keçi, deve, öküz, inek, geyik, kotuz (yak) gibi hayvan sürüleri için "sekiz adaklıg barım"[1] diyorlardı[2]. Netice itibarıyla zengin veya fakir herkesin bir miktar hayvanı mevcuttu[3], ama elbette bunun içinde atın yeri bambaşkaydı.

Dolayısıyla Türk sosyal hayatını incelediğimizde atçılık biraz daha ön plana çıkar. Genellikle ailelerin sahip olduğu bu hayvanların sayısı onbinler, hatta yüzbinlerle ifade

[1] Bunun için bakınız, **Bay Bulun I Yazıtı**, **Elegeş I Yazıtı** ve **Begre Yazıtı**.
[2] Sekiz adaglıg barım deyimi için bakınız, A.Von Gabain, **Über Ortsbezeichnungen im Alttürkischen**, Helsinki 1950, s.4; M.Eliade, **Shamanism**. Archaic Techniques of Ectasy, New York 1964, s.469; S.Çagatay, "İslamiyetten Önce Türk Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976, s.393; M.Mori, "Yenisey Yazıtlarındaki Sekiz Adaklıg Barım Üzerine", **Erdem**, 3/8, Ankara 1987, s.356.
[3] B.Watson, **Record of the Grand Historian of China**, Volume II, Third edition, New York 1968, s.155; S.G.Klyaştornıy-T.İ.Sultanov, **Türkün Üçbin Yılı**, Çev. A.Batur, İstanbul 2003, s.71, 329, 333; R.P.Lindner, "Nomadism, Horses and Huns", **Past and Present**, No 92, London 1981, s.4-9; B.Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, 2. Baskı, Ankara 1984, s.88.

edilmektedir. At sadece eti, sütü ve derisi (ki bu süt Türk'ün birinci içeceği kımızın hammaddesidir) için değil, aynı zamanda bir savaş vasıtası olarak yetiştiriliyordu. Bu açıdan bakıldığında ekonominin de temel taşlarından birisi olduğu gibi, askeri ihtiyaç teşkil ettiğinden önemi tartışılmazdır.

Türk-İskitler çağından beri onlar attan faydalanıyorlardı. Bu yüzden Türklerin medeniyete kazandırdığı iki mühim şeyden birinin at, diğerinin de demir olduğunu söyleyebiliriz. Bir savaş ve ulaşım aracı olarak tekerlekli vasıtalarla, uçaklar bugün ne ise, günümüzün şartlarıyla kıyasladığımızda; at da geçmişte öyle idi. Dünyada ilk defa atı ehlileştiren, bir binek hayvanı ve savaş aracı olarak kullanan Türkler, bu üstünlükleri sayesinde binlerce kilometrelik alanları bir anda geçmişler ve pekçok yere sahip olma imkânına kavuşmuşlardır. Bunun en güzel misalini Dede Korkut Hikâyelerinde; "at işler, er övünür" ve "yaya erin ümidi olmaz" atasözlerinde görmekteyiz[4]. Çünkü bundan binlerce yıl öncesinin bozkır hayatını göz önüne getirdiğinizde, at olmadan hiçbir şey yapmak kolay değildi.

Bir Türk için dünyada üç vazgeçilmez varlık söz konusudur: At, kadın, silah. Bu mefhumların manası ve derinliği kavrandığında, Türk erinin neden bunlara böylesine kıymet verdiği de anlaşılır. Latin-Bizans eserlerinde Türk-Hunların yerde kendilerini güvende hissetmemeleri nedeniyle, at üstünde yaşayıp, uyudukları bildirilir. Adeta at üzerinde doğuyorlar, at üzerinde ölüyorlardı. Onlar andlaşmaları bile bazan at sırtında görüşürlerdi. Mesela 5. asrın başlarında Avrupa Hunlarının hakanı Yılduz, Bizans'ın Trakya valisi ile yaptığı konuşmayı atının üstünde gerçekleştirmiştir. O, burada göğe bakarak; "güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar her tarafı fethedebilirim" diyerek sınırsız gücüne dikkat çekip[5], Romalıları korkutmuş idi.

Herhalde kendileri için bu kadar önemli olan bir hayvanın yetiştirilmesi, ticareti ve gıda amacıyla kullanılması gelişi-güzel değildi. Belirli zamanlarda ülke genelinde insan ve hayvan sayımını yapan Türk yetkililer, ne kadar ata sahip olduklarını da biliyorlardı. Her merada ve kabilede bulunan at sayıları kontrol ve kayıt altındaydı. Uygur Türklerine ziyarette bulunan elçilerin ve İslam tarihçilerinin notlarında, Beş Balık'taki atların çokluğu yüzünden sayılamadığı, ancak renkleri vasıtasıyla ayrıldıkları; muhtemelen Turfan Uygur hükümdarına da "atların kaganı" dendiği söyleniyor[6]. At sayısının çokluğu aşiretin ve onun yöneticisinin bir övünç kaynağı olduğu gibi, devletin güvenliğinin de ana direklerinden birisiydi. İşte buna binaen Türk devleti seferberlik vakitlerinde hangi kabilenin ne kadar asker ve at vereceğini bu kayıtlara bakarak tespit ediyordu. Tahminimiz odur ki, çok eski çağlardan itibaren hakan atlarını gütmek için seyisler mevcuttu ve daha sonraki devirlerde devlet içerisinde bu durum müesseseleşti.

[4] S.Y.Gömeç, "Türklerin Medeniyet Tarihindeki Yeri", **Uluslararası Askeri Tarih Dergisi**, No 87, Ankara 2007, s.20; S.Y.Gömeç, **Türk Destanlarına Giriş**, Ankara 2009, s.371.
[5] S.Y.Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, 4. Baskı, Ankara 2011, s.15-16.
[6] Mesudi, **Murûc ez-Zeheb**, Çev. A.Batur, İstanbul 2004, s.61; S.Y.Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, 3. Baskı, Ankara 2014, s.91.

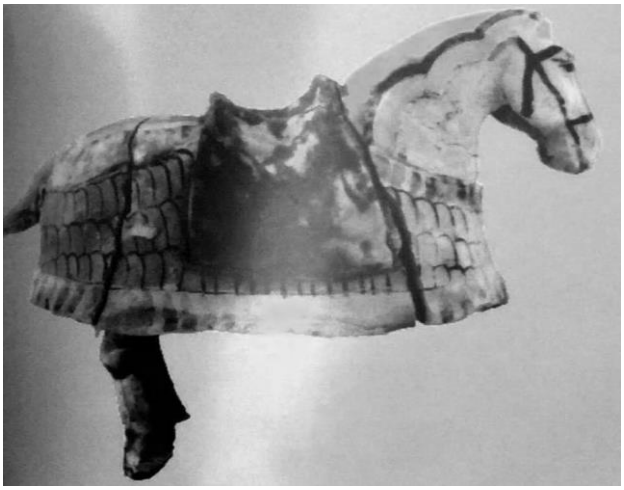

Türkler genellikle komşu devletlere başta at ve canlı hayvanlarla, hayvan ürünleri satıyorlardı. Mesela Bizans ve Çin'den ipek, ipekli kumaş, takı malzemeleri, porselen türü kap-kacaklar, pirinç ve diğer hububat cinslerini alırlarken buna karşılık silah, at, deri, kürk ve hayvani gıdaları pazarlıyorlardı. Bilhassa 8. asrın ikinci yarılarından sonra Uygurlar, Çin'e bol miktarda at ihracına başladı. Onlar her atın yerine kırk top ipekli kumaş istiyorlar, her defasında da onbinlerce at getiriyorlardı. Ancak hayvanlar zayıf ve yaşlı olduklarından hiç bir işe yaramıyordu. Bütün bu alış-verişler beraberinde bir de gerginliğe neden oluyordu. Çin devleti bundan son derece zarar görmesine rağmen, gelenleri de geri göndermek cesaretinde bulunamıyordu. Bu üzücü durum yüzünden Çinliler şiirler yazıyor, türküler yakıyorlardı ki, işte bunlardan birisinde; "Uygur at satmaya geldiği zaman, onun geçtiği yolların kenarında ot kalmaz. Bu hastalıklı atlar için elli top ipek alırlar" mealinde ve uzayıp giden mısralar söz konusudur[7]. Netice itibarıyla ticaretin de en mühim mallarından biri at idi.

Muhtemelen at, öküz ve develer tarafından çekilen arabaları da evvela Türkler icat ettiler ki, göç mevsimlerinde çadırlarını bu arabaların üzerinde taşımaları gayet kolay idi. Eski Romen kaynakları da Türkleri anlatırken; evlerinin tekerlekli arabaların üzerinde olduğunu ve sürülerinin peşinde dolaştıklarını yazarlar. Buna benzer ifadelere Çin yıllıklarında da rastlamaktayız.

Türklerin atı bu şekilde yönetmeleri ve onlara bir ayrıcalık sağlamasından yola çıkarak, Çinli ve Avrupalı halklar da attan yararlandılar. Elbette atın ehlileştirilmesi suretiyle suvarilere dayalı atlı birliklerin ortaya çıkması, Avrupa'da Türklerin "aplık" sistemine benzer şövalyeliğin ikamesi, Çin'de de kalabalık atlı ve okçu birliklerinin teşekkülü onların saldırı ve savunma dirençlerini kat kat artırdı. Bunun dışında eski Türk atlarının bazı cinslerinin çok meşhur olduğunu, zaman zaman Çin vesikalarında bunlara "kan terleyen" atlar dendiğini de biliyoruz. Tarihte gayet gösterişli ve güzel bu at

[7] İşin pratiğine de baktığımızda ipek konar-göçerler için vazgeçilmez bir mamul değildi, ama Çinli veya diğer halklar açısından bozkır hayatında bir ulaşım ve savaş vasıtası at olmadan bir ömrü geçirmek çok zordu. Ona rağmen Türkler ipek istiyorlardı ve bunun karşılanması için Çinlilerin epeyce çalışmaları gerekmekteydi. Bakınız, H.G.Creel, "The Role of the Horse in Chinese History", **The American Historical Review**, 70/3, Chicago 1965, s.666; S.Y.Gömeç, **Uygur Türkleri Tarihi**, 5. Baskı, Ankara 2015, s.119-120.

cinslerine daha sonraları başka türler de karışmıştır. Buna örnek olarak iri ve yüksek Kazak atlarını gösterebiliriz. Ayrıca özel bir itinaya da ihtiyaçları yoktu; kışın bile buz ve kar altından kendi yiyeceklerini sağlayabiliyorlardı. Basit ağıllarda barınabilmekteydiler. Türk'ün ekonomik ve diğer sosyal hayatında bu denli mühim yeri olan bir hayvanın çaldırılması çok kötü karşılandığı gibi, bu suçu işleyenlerin cezası da yakalandıkları takdirde ölümdü[8].

Kazak Atları

Çin kaynakları ünlü Börü Tonga'nın (Mo-tun) atının ne kadar hızlı koştuğuna ve cinsinin iyi olduğuna işaret ediyorlar. Elbette ki bunlar sıradan hayvanlar değildi. Mesela yine Börü Tonga'nın (Mo-tun), babası Tümen Yabgu'nun (Tu-man) atını oklatması devlete başkaldırı olarak yorumlanmaktadır[9]. Çünkü hükümet başkanlarının atları aynı zamanda devletin malı olduğu için bir resmi hüviyeti de bulunmaktaydı.

[8] J.M.De Guignes, **Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-î Umumisi**, C. I, İstanbul 1924, s.259; A.R.Seyfi, **İskitler ve İskitler Hakkında Herodot'un Verdiği Bilgiler**, İstanbul 1934, s.13; S.Batu, **Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi**, Ankara 1938, s.65; W.Eberhard, "Orta Asya'da At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat", **Ülkü**, 16/92, Ankara 1940, s.162; B.Ögel, "İlk Töles Boyları", **Belleten,** Sayı 48, Ankara 1948, s.812; B.Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi,** C. I, Ankara 1981, s.234, C. II, s.6; İ.Kafesoğlu, **Türkler ve Medeniyet**, İstanbul 1957, s.22-31; S.G.Clauson, "Turkish and Mongolian Horses and Use of Horses, an Etymological Study", **Central Asiatic Journal**, 10/3-4, Wiesbaden 1965, s.163-164; O.Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, C. 1, İstanbul 1969, s.114; N.Diyarbekirli, "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru", **Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, C. 2, İstanbul 1969, s.149; Ö.İzgi, "İslamiyetten Önce Orta Asya Türk Kültürü", **Milli Kültür**, 1/2, Ankara 1977, s.43-44; L.N.Gumilev, **Hunlar**, Çev. A.Batur, 3. Baskı, İstanbul 2003, s.140, 311; Mehmet Emin Efendi, **İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat**, Haz. R.Akdemir, Ankara 1986, s.124; A.Donuk, "İslamiyetten Önce Türklerde Devlet Adamı Tipi", **Türk Kültürü**, 24/275, Ankara 1986, s.145; M.A.Ekrem, **Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi**, Ankara 1993, s.11; M.I.Artamonov, **Hazar Tarihi**, Çev. A.Batur, İstanbul 2004, s.537; Klyaştornıy–Sultanov, **a.g.e.**, s.16, 59; M.D'ohsson, **Moğol Tarihi**, Ter. Mustafa Rahmi, İstanbul 1340-1342, s.20; Marco Polo, **Marko Polo Seyahatnamesi**, C. I, Çev. F.Dokuman, İstanbul (tarihsiz), s.20, 69-70, 73; B.Batsuren, **Mongolın Ertniy Ulsuudın Nutag Devsger**, Ulaanbatar 2003, s.49-50.

[9] B.Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi,** C. II, Ankara 1981, s.210; Gömeç, **Türk Kültürünün…**, s.102.

Kurban kesilecek hayvanların da en makbulü yine at idi. Meşhur Dede Korkut Hikâyelerinde beylerin attan aygır, deveden bugra, koyundan koç kestirdiklerini biliyoruz. Kazan Beg'in Oğlu Uruz Beg'in Tutsak Olması Hikâyesi'nde, Uruz babasına; "aygır atımı kesip, aşımı versin", Uşun Koca-oglu Segrek Destanı'nda, Segrek de sevdiği kıza; "aygır atımı kesip, aşımı ver", der. Dede Korkut'taki bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Kurban edilen atın kafatasını bir sırık üzerine takan Altay ve Saha Türkleri derisini de bir ağaca geçirip, tıpkı at şekline sokuyorlardı. Altay Türkleri buna "baydara", Saha Türkleri "tabık" veya "kereh", derinin takıldığı ağaca da "tükölö" demekteydiler[10]. Günümüzde bir kısım Türklerde, atların da renklerine göre kurbanı ve derman oldukları hastalıklar söz konusudur. Mesela gök at kurbanı baş hastalıklarının def'i, boz at kurbanı karın ve göğüs hastalıklarından korunma, doru at kurbanı veremden sakınma, sarımtırak atlar da romatizmayı uzak tutmak amacıyla kesiliyordu[11].

Saha Atları

Atlar devletlerarası andlaşmaların imzalanmasında da kurban edilmekteydiler. Mesela M.Ö. 40'larda Hun hakanı Kun Kan (veya Korug Kan/Hu-han-yeh/M.Ö. 58-31) Çin devleti ile yaptığı andlaşma sırasında beyaz bir at kestirdi. Mutabakat metninde; "bu günden başlayarak Çinliler ile Türkler tek bir aile gibi olmuşlardır. Bütün nesiller birbirlerini kandırmayacak ve savaşmayacaklardır. Sınırlarda habersizce yağmada bulunanlar cezlandırılıp, yitirilen mallar tazmin edilecektir. Hangi ülke bu anlaşmayı önce bozarsa, Tanrı'nın laneti üzerlerine olsun. Bundan sonra oğullarımız ve torunlarımız, bu ittifaka sadık kalsın"[12], deniyordu. Ayrıca 626 senesinde Kök Türk Kaganlığı ile Çin arasında gerçekleşen Wei Nehri barış andlaşması imzalanırken yine beyaz bir atın kurban kesildiğini görmekteyiz[13].

Mesela yine Türklerdeki bir inanca göre, at yılında doğanlar sürekli hareket eder, savaşır ve avlanırlar. Bazı Türkler, Kıyamet Gününde atlarıyla buluşacaklarına inanırlar.

---

[10] S.Y.Gömeç, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, 2. Baskı, Ankara 2011, s.66; Gömeç, **Türk Destanları…**, s.295, 370, 428.
[11] Gömeç, **Şamanizm ve Eski…**, s.65-66.
[12] Ş.Günaltay, **Mufassal Türk Tarihi**, C. II, İstanbul 1339, s.143; H.N.Orkun, **Hunlar**, İstanbul 1938, s.52; Ögel, **a.g.e.**, s.161-162; A.Onat-S.Orsoy-K.Ercilasun, **Han Hanedanlığı Tarihi**, Ankara 2004, s.58-59; J.M.De Groot-G.A.Asena, **Hunlar ve Türkistan**, İstanbul 2010, s.172; Atsız, **Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar**, İstanbul 2011, s.130.
[13] Gömeç, **Kök Türk…**, s.88.

Öyle ki yüksek dereceli kişilerin cenazelerinde, atları da onlara eş olurlardı. Altaylar ve Mogolistan'ın çeşitli yerlerinde açılan kurganlarda bulunan atlar ve onların vaziyeti bunu ispat ediyor[14]. Bu gelenek Osmanlı döneminde dahi tatbik edilmiştir. Ölen kişinin cenaze evi veya çadırının etrafında at ile dönülür; bir yas alameti olarak eyer atın sırtına ters vurularak cenaze alayının önünde yürütülürdü.

Burada bir hususa daha kısaca değinmek istiyoruz: Çin kaynaklarına bakarak, araştırmacılar 7. yüzyıldan önce Türklerde ölüyü yakma âdetinin olduğunu, 7. asırdan sonra da belki kendisini cennete götüreceğini ya da yine öbür tarafta üzerine bineceğini düşündüğü atıyla beraber gömme geleneğinin yaygınlaştığını söylüyorlarsa da[15], böyle bir genelleme yapmak mümkün değildir. Ancak birtakım istisnai durumlar olabilir. Çünkü at bozkırlı Türk'ün her türlü ihtiyacını karşılayan bir canlı idi. Üstelik öyle kolayca büyüyüp, yetişmiyordu. Her zaman at eti yenmesi ya da her sıradan törende at kesilmesi mantık haricidir. Dolayısıyla sadece hakan veya çok yüksek derecedeki devlet görevlileri belki de atlarıyla birlikte defnedilmekteydi.

Türk Eyerleri

Ayrıca ta İslami döneme kadar süregelen bir geleneğe göre, bazı hükümdarların türbelerinde, belirli günlerde altın gerdanlıklar ve atlas kumaşlarla süslü atların bekletilmelerinin yanısıra savaşlara da atlarını böyle özenle hazırladıklarını kaynaklar bize haber veriyor[16]. Türk atlarının eyer, yular, gerdanlık, göğüslük, terki örtüsü, heybe,

[14] İçerisinde kuvvetli bir İslami tesir gözükmesine rağmen, Manas Destanı'nda ölen yiğitlerin altın ve gümüşten yapılmış giyim-kuşamları ve atlarının da eyer takımları olduğu halde kendileriyle beraber gömüldüğünü görüyoruz. Bakınız, K.Yusupov, **Manas Destanı**, Aktaranlar: F.Türkmen-A.İnayet, Ankara 1995, s.99.

[15] D.G.Savinov, "Etnokulturnıye Svyazi Naseleniya Sayano-Altaya v Drevnetyurkskoye Vremya", **Tyurkologiçeskiy Sbornik**, 1972, Moskva 1973, s.342-343; İbn Fadlan, **İbn Fadlan Seyahatnamesinden Seçmeler**, Haz. R.Şeşen, İstanbul 1975, s.77; E.Tryjarski, **Türkler ve Ölüm**, Çev. H.Er, İstanbul 2011, s.232-234.

[16] A.İnan, "Altay Pazırık Hafriyatından Çıkarılan Atların Vaziyetinin, Türklerin Defin Merasimi Bakımından İzahı", **II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, İstanbul 1943, s.147-149; Ş.Elçin, "Türklerde

kamçı, üzengi, yem torbası, köstek, zırhları vs. araçlardan ibaret biniş takımları da birer sanat eseriydi.

Onun yeri Türk edebiyatında da bambaşka olduğu gibi, Kök Türk Yazıtlarında da meşhur Köl Tigin'in atlarının isimlerinin sayıldığını biliyoruz[17]. Ünlü Manas Destanı'nda yiğitlerin hepsinin atının adı vardır[18]. Hatta bunun gibi Türk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlar atlarıyla konuşurlar. Dede Korkut'ta, Kam Börü Beg-oglu Bamsı Beyrek Hikâyesinde, Beyrek Boz Aygır'ını şöyle över:

Açık meydana benzer senin alıncığın,
İki gece ışığına benzer senin gözceğizin,
İpek ibrişime benzer senin yeleciğin,
İkiz kardeşe benzer senin kulakçığın,
Eri muradına erdirir senin sırtın.
At demem sana, kardeş derim.
Kardeşimden daha ileri.
Başıma iş geldi, yoldaş derim,
Yoldaşımdan ileri[19].

At ile bu denli içli dışlı olmuş bir kavmin destani edebiyatında da atlar önemli bir rol oynar. "Kongur Atlı Kazan" misalinde olduğu üzere kahramanlar çoğu vakit atlarının isimleriyle anılmaktadır[20]. Çin kaynaklarına baktığımızda, Ak Hunların çok güzel ve kıymetli bir cins atlarının olduğunu görürüz. Bu değerli hayvanların dünyaya gelişi hakkında şöyle bir hikâye anlatılıyor: Ak Hunların oturduğu yerde bir mağara ve bunun içinde de bir kutsal at varmış. Buraya bütün kısraklar sürülür ve burada çiftleştikten sonra Wu-shu-po-li dedikleri iyi bir cins at doğarmış[21]. Hatta bunun gibi Türk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlar atlarıyla konuşurlar.

Atın Armağan Olması", **Türk Kültürü Araştırmaları**, 1/1, Ankara 1964, s.143; E.Esin, "The Horse in Turkic Art", **Central Asiatic Journal**, 10/3-4, Wiesbaden 1965, s.171; L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Ankara 1988, s.41-43; A.Rahman, "Uygurların Defin Merasimleri", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara 1987, s.310; İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Alaiye**, Çev. M.Öztürk, C. I, Ankara 1996, s.154; N.Khoniates, **Historia**, Çev. F.Işıltan, Ankara 1995, s.128; A.Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, Ankara 2001, s.162; Ö.Ercan-M.Akkuş, "Türk Tarihinde At Kültürü ve Baki Divanı'ndan Örnekler", **The Central Asiatic Roots of Ottoman Culture**, İstanbul 2014, s.549-550.

[17] Bakınız, **Köl Tigin Yazıtı**, Doğu tarafı, 35-36, 40. satır: "Köl Tigin Bayırkuning ak adgırıg binip oplayu tegdi...Alp Salçı ak atın binip tegmiş. Kara Türgiş bodunıg anta ölürmiş".

[18] K.Yusupov, **Manas Destanı**, Aktaranlar: F.Türkmen-A.İnayet, Ankara 1995, s.7-274.

[19] Gömeç, **Türk Destanları…**, s.344.

[20] Gömeç, **a.g.e.**, s.369.

[21] Bakınız, Eberhard, "Orta Asya'da At Cinsleri…", s.163; W.Radloff, **Türklerin Kökleri**, Çev. A.Ekinci-Y.Ünlü, C. III, Ankara 1999, s.147-158.

Koşumlu At ve Heybe

Türk milletinin hayatında at o denli önemlidir ki, buna dair gelenek ve inanışlar sayılmakla bitmez. Belki yukarıda özetlediklerimizi biraz daha açacak olursak; atı Tanrı'nın yeryüzüne gönderdiğine; ölen bir adamın atının gözü defin sırasında yaşlı ise o kişinin cennete gideceğine; at sırt üstü ağnanırsa havaların bozulacağına; gebe kadınlar atların yanında çok gezerse, doğumlarının kolay olacağına; at nalının nazarı önlediğine; rüyada at görülürse dileğin gerçekleşeceğine inanıldığı gibi; yönlerin tarifinde at doğuyu, kuş güneyi, balık kuzeyi, ayı batıyı gösterir[22].

Yularlı At

Bunun yanı sıra iyi cins atlar "özlük, topucak, yügrük, bidevi" gibi isimlerle de anılmaktaydı. Ayrıca ata "yunt" diyen Türkler bunun sürüsü için "yılkı"[23] adlandırmasında bulunurken, onları yaşına ve cinsine göre de ayırıyorlardı. Aygır, kunan,

[22] Y.Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Mitler**, Ankara 2012, s.136-140.
[23] Anadolu'daki bazı Yörük taifeleri zaman zaman bütün at cinsleri için Kölük tabirini kullanmaktadırlar. Bakınız, A.R.Yalgın, **Cenupta Türkmen Oymakları**, C. II, 2. Baskı, Ankara 1993, s.447.

dönen, besti, kısrak, bi, tay, kulun, igdiş vs. Yürüyüş biçimleri içinse rahvan, eşkin, yorga, dörtnal, tırıs gibi terimler kullanılmaktadır.

Sadece Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat-it-Türk adlı eserine baktığımızda, onlarca at ismi ve at ile alâkalı deyim olduğunu görmek mümkündür. Kitaptan seçebildiğimiz kadarıyla bunları şöyle sıraladık: Aran/oran (at tavlası), at bırkıgı (atın ve eşeğin genizden ses çıkarması), atgarmak (ata bindirmek), atlanmak (ata binmek), bakayuk (at tırnaklarının arasındaki et parçası), beçel (igdiş edilmiş olan), boymul at (boynunda beyazı olan), boz at (boz renkli), boş yılkı (salıverilmiş sürü), böğrül at (böğürü ak olan), bulağ at (bir ayağı renkli), bulak at (boyu kısa, sırtı geniş at), burunduk (burna geçirilen yular), büktel at (yassı arkalı), bül at (ayaklarında aklık bulunan), çılday (atların göğsünde çıkan bir hastalık), çılanmak (atın terlemesi), çından at (kula renkli), çıylatmak (atı terletmek), çildek (atın göğsünde çıkan bir çıban), çile (at gübresi), çilgü at (al olan), çuh çuh (atı yürütmek için söylenir), erik at (iyi yürüyen), eşkin at (iyi koşan posta atı), etilgen (at hastalığı), eyer, ıkılaç at (soylu), igenmek (kısrağın gebe kalması), igiş at (inatçı olan), kamuk (at gübresi), kasuk (at derisinden yapılan tulum), kaşga at (yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan), keriş (atın sırtı), keşegü at (kürek kemiğinin altında yağırı bulunan), ketki at (sırtı dar, yanları geniş), kevel at (iyi yürüyüşlü, küheylan, soylu), kır at (kır renkli), kızgul at (boz ile kır arasında olan), kişnemek, koş at (hakanın yanında giden yedek at), kova (gemdeki bir kayış parçası), kölergen at (karnı şişmiş olan), kösrük tuşag (atın ön ayaklarına vurulan köstek), kuba at (rengi kumral ile sarı arasında olan), kula at (sarıya çalan), kulnaçı kısrak (doğuracak olan), kümüldürük (at göğüslüğü), mançuk (at eyerine takılan torba), or at (rengi al ile kahverengi arasında olan), oy at (yağız at), ozgan at (yürüyüşte önde giden), ozuk at (koşuda başkalarını geçen), ögürlüg aygır (eşi olan), ök at (dört yaşını geçmiş), salga at (gem vurulamayan), sengregü at (hastalığı tutulmuş olan), sil at (az yiyen), şaş at (ürkek), şeşük at (çözülmüş), taz at (alacalı), tıg at (rengi al ile kahverengi arası olan), torug at (rengi kahverengiye çalan), tosun at (haşarı olan), toynak (at ayağı), tugrag at (savaş zamanında geri alınmak üzere askere verilen), teküz at (alnında bir parça beyaz olan at), tüm at (tamamen rengi kahverengi olan), tüm kara at (rengi kara olan), tüm toruğ at (rengi kahverengi olan), ugar at (alnında ak olan), ulaga at (savaş atı), yabıtak at (eyersiz olan), yal (at yelesi), yandık at (soysuz), yazıglık/yazuk at (bağından çözülmüş olan), yular, yunak (eyerin altına konan bez), yügürgen at (iyi yürüyen).

At Gemleri

Bununla beraber çok eski çağlardan beridir zaman hesabını bilen Türkler oniki hayvanlı Türk takviminin bir yılını ata ayırmışlardır. Ayrıca kabile (Ala-yuntlu, At-çeken, Alaca Atlı vs) ve yer isimlerinde de at görülür (Atlı Pınar, Atlı Köy, Aygırlar Köyü, Aygır Oba, Kara Aygır, Kara Atlı vs)[24]. At ile bu denli iç içe olan Türk halkının kurduğu siyasi teşekküllerde, iktidarın sembolü olan tuglar da çoğu zaman at kuyruklarındaki kıllardan yapılıyordu.

Bunun dışında yabancı kaynaklarda ve Türk destanlarında görüleceği üzere, İslamiyete sıkı sıkıya bağlı oldukları halde Türkler, eski gelenekleri bırakmamışlar, bilhassa zenginler özel günlerde at etini yemeye devam etmişlerdir. Mesela Emir Temür'ün önemli konuklarına haşlanmış at eti pişirttiğini biliyoruz. Evliya Çelebi Kırım hanının yanında at eti yediğini ve hoşuna gittiğini söyler. Yukarıda da değindiğimiz üzere Kazan Beg'in Oğlu Uruz Beg'in Tutsak Olması Hikâyesinde, esir düşen Uruz babası için; "aygır atımı kesip, aşımı versin" derken; Kaşgarlı, Divan'ında "yunt eti yıpar", yani at eti piştiğinde mis gibi kokar, diyor[25]. 12-16. asır Anadolu, Türkistan ve Hindistan Türkleri hakkında bilgiler topladığımız vesikalarda bu hususa rahatlıkla tesadüf olunuyor. Hatta din adamları ayinler sırasında sembolik atlara binerek iki dünya arasında seyahatlara çıkmaktaydılar.

Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, kısrak sütünün birtakım işlemlerinden sonra ortaya çıkan ve insan sağlığına pekçok faydaları olduğu iddia edilen kımız[26], geçmişte ve günümüzde bütün Türklerin en fazla sevdiği içkidir[27]. Hatta Romen kaynaklarında Altun Orda sahasındaki Türk hanı anlatılırken; onbin ak kısrağının olduğu ve bunların sadece kımız için sağıldığı yazılmıştır[28]. Tulumlara doldurulan bu at sütü yaklaşık bir hafta

---

[24] A.Caferoğlu, "Türk Onomastiğinde At Kültü", **Türkiyat Mecmuası**, C. 10, İstanbul 1953, s.207-208; Gülbeden, **Hümayunnâme**, Çev. A.Yelgar, Ankara 1944, s.142; O.Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ankara 1965, s.269; Clauson, **a.g.m.**, s.162-166; H.Gayretullah, "Türk Kazaklarında Yılkı Kültürü", **İstiklal Gazetesi**, 4/38, Kayseri 2007, s.9; Radloff, **a.g.e.**, s.52; B.İsakov, **XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Kırgızların Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, Bişkek 2009, s.59-60.

[25] Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi**, C. III, Çev. B.Atalay, 2. Baskı, Ankara 1988, s.7; Atsız, **Evliya Çelibi Seyahatnamesi'nden Seçmeler**, C. I, İstanbul 1971, s.189-190; F.Sümer, **Türklerde Atçılık ve Binicilik**, İstanbul 1983, s.3; Gömeç, **a.g.e.**, s.370.

[26] Türkiye Yörüklerinde bazan kımıza "yepinti" de denmektedir. Bakınız, Yalgın, **a.g.e.**, s.462.

[27] Kımızın birtakım hastalıklara iyi geldiğini gösteren en güzel örneklerden birisi Tarih-i Reşidî'de geçer. Duglat boyunun ileri gelenlerinden Seyyid Ali bir müddet Mirza Ulug Beg tarafından esir tutulur. Hapishanede dizanteriye yakalanır. Ulug Beg ona pek çok tedavi uygulatır ama fayda etmez. Ölmek üzereyken, hekimlere "bu ilaçlar bana iyi gelmedi, canım çok kımız istiyor" diyerek, ricada bulundu. Tabipler de kımızın ona güç verebileceği konusunda anlaştılar. Sonra da istediği kadar kımız içirdiler ve o andan itibaren iyileşmeye başladı. Ayrıca bakınız, Mirza Haydar Duğlat, **Tarih-i Reşidî**, Çev. O.Karatay, İstanbul 2006, s.225-226; E.J.Kychanov, "Tibetans and Tibetan Culture in the Tangut State Hsi Hsia (982-1227)", **Proceeding of the Csoma Körös Memorial Symposium**, Budapest 1978, s.207; W.Bauer, "Yağ Metobolizması Bozuklukları ve Kronik Karaciğer Hastalıklarının Kısrak Sütü (Kımız) ile Tedavi Denemeleri", Çev. Y.Küçüksümer, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 28, İstanbul 1984, s.29-36; S.Zaripbektegin, "Kımız ve Kımızın Önemi", **Yüce Erek**, 1/4, Ankara 1999.

[28] Onaltıncı asrın başlarında Kazak beylerinden Kasım Han, kendisini ziyarete gelen bir Çagatay hanının şerefine tertiplediği ziyafette; "bizim en pahalı mallarımız atlarımız, en gözde yiyeceğimiz et ve en hoşlandığımız içecek kımızdır" demiştir (Bakınız, Mirza Haydar Duğlat, **a.g.e.**, s.451). Bugün de Kazak-

boyunca karıştırılır. Bu suretle kımız elde edilir. Ne kadar çok çalkalanırsa, o kadar hoş ve güzel tadı olur[29]. Dolayısıyla sık sık Hazar ötesi Türkleri dediğimiz ve büyük bir kısmı Müslüman olan Türkistan Türklerinin hâlâ pek çoğu, yukarıda da vurguladığımız üzere birtakım özel gün ve bayramlarda at keserek yedikleri gibi, temelde de kımız içmeyi sürdürmektedirler.

Kımız

At ile ilgili bir gelenek de şudur: Eski Türk töresine göre savaşta askerler, komutanlarına yüzde yüz itaat etmek zorundaydılar. En küçük bir uygunsuzluk veya isyan hareketinin cezası ölümdü. Harbe girecek er atının kuyruğunu bağlar veya keserdi ki, buna eski Türkler "tullama" diyorlardı. Artık o kişi, vatan ve millet için kendini fedaya ve şehitliğe hazırlamış demektir. Kelimenin aslı bugün de Türkçemizde kullandığımız "tol/tul/dul" sözüyle ve belki de kısmetin bağlanmasıyla alâkalı "tolamak/tolanmak", yani bağlanmak fiiliyle ilgili olabilir. Mesela İç Oguz'a Dış Oguz'un İsyan Etmesi, Beyrek'in Ölümü Hikâyesi'nde Begrek yoldaşlarına; "yiğitlerim yerinizden kalkın, ak-boz atımın kuyruğunu kesin"[30] der. Atını da bir eş gibi gören Türk, çarpışma esnasında öldüğünde atının ve evdeşinin ersiz kalacağını bildiğinden, savaş öncesi böyle bir tören icra ediyordu[31].

Kırgız ve Sibirya Türkleri için başta "kazı" denilen at etinden yapılan yiyecek ve kımızın önemi tartışılmazdır.

[29] **Cengiz İmparatorluğu**, Çev. A.Danuu, İstanbul 2012, s.143-144.

[30] Gömeç, **Türk Destanları…**, s.447; C.V.Uygur, "Dul (Tul) Kelimesine Dair", **XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri**, C. I, İstanbul 2015, s.187-200.

[31] Kırgız Türklerinin Manas Destanı'nda, yiğit Manas girdiği son savaşında atı Ak Kula'yı yitirir. Destanın bu kısmında söz konusu at için inanılmaz övgüler düzüldüğünü görmekteyiz. Bakınız, Yusupov, **a.g.e.**, s.255.

Tullanmış At

Çin yıllıklarında savaşa beraber gittikleri, birbirlerinin arkasını kolladıkları söylenen Türk askerleri yukarıda da değindiğimiz üzere temelde atlı kuvvetlerle harbe katılmaktaydılar[32]. Ama bu yaya birlikleri yaktu anlamına da gelmemelidir. Yine bu suvarilerin en önemli özellikleri çok hızlı olmalarıydı ve hepsinin bir de yedek atları bulunuyordu. Adeta rüzgarla yarışıyorlardı. At üzerinde giderken ayağa kalkarlardı ve bu sebepten ağırlıklarının büyük bir kısmını bacak ve ayaklarına yüklerlerdi. O yüzden çok hızlı ve bir pehlivan gibi kuvvetliydiler. Sağa-sola dönerken tüy kadar hafif olup, sağa ok atarken solu kollayabilirlerdi. Orta Çağlarda meydan muharabeleri kılıç ustalığı şeklinde değil, umumiyetle okçuların maharetleri ve atlıların toplu hücumları halinde gerçekleşiyordu ki, atı sevk ve idarede Türklerden daha üstün bir kavim yoktu. Kadınlar da çok iyi biniciydiler ki, zaman zaman onların ordu birliklerinde görevlendirildiklerine de şahit olmaktayız. Mesela Büyük Hun Devleti yıkıldıktan sonra Çin'in kuzeyindeki Ordos bölgesinde kurulan Türk hanlıklarından birisi olan Chaoların kaganı Ulug Tonga (veya Bars/Shih-hu) dördüncü asrın ilk yarılarında başkente getirdiği kızlardan bin kişilik özel bir kıta kurdurdu. İpekli ve kadifeden giysileri olan bu kadınlara hem piyade, hem de at üzerindeyken çok iyi savaşma öğretildi. O vakitler bu hâl başta Çin'de olmak üzere, komşu memleketlerde de ilginç karşılanmıştı. Dolayısıyla askerin önemi erkek veya kadın olması, sayısının kalabalıklığı değil, iyi yönetilmesi ile doğru orantılıdır. Ayrıca bazı İslam kaynakları Oguzları anlatırken; onların çok cesur ve yiğit olduklarına, süratle saldırıp, aynı hızla geri döndüklerine değinir ki[33], bunu mümkün kılan da atından başka bir şey olmasa gerek.

Netice itibarıyla Türk ve at adeta birer ikiz gibidir. Onları birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Türkler hakkında bilgi veren Batılı yazarlar; at başka bir kavmi

[32] G.Kırilen, **Göktürklerden Önce Türkler**, Ankara 2015, s.63.
[33] M.Aziz Ahmet, **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**, Çev. T.Say, İstanbul (tarihsiz), s.71; S.O.Kurulay, **Hudûd el-Alem'e Göre 10. Asırda Türk Boyları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.82; **Cengiz İmparatorluğu**, s.135, 139; S.Y.Gömeç, **Türk-Hun Tarihi**, Ankara 2012, s.264.

sırtında taşır, fakat Türkler at üstünde ikamet eder. Onlar ata sanki yapışmış gibidirler. Türk ata bindiğinde babasını bile tanımaz, diyorlar. Türk anasından yarı at, yarı insan olarak doğmuş denilse yeridir. Hatta bazı Türk kabilelerinin hikâyelerinde attan doğan kahramanlar vardır. Türklerin atları sanki kanatlı kuşlara benzer. Eski bir Türk atasözü ise "at Türk'ün kanatıdır"[34] der. Türk, kendisinden ziyade atına önem verir. Atını kendisi yetiştirir. Türk'ün ömrünün günlerini toplasan, at üstünde geçen zamanı diğer günlerinden daha fazladır. Kapının önüne at bağlamak ululuk ve büyüklük işaretidir. Türk'e "dile benden ne dilersen" diye sorulsa, "at ile silah" der. Alış-verişlerini at sırtında yaparlar, yerler, içerler. Mübalağasız onun boynuna sarılarak, tatlı rüyalara dalıp, uyurlar. At üstünde olmak, Türk'ü cennette ipekli yastıklar üzerinde yatmaktan daha çok mutlu eder[35]. Cirit, kök bar ve çevgen gibi pekçok oyunun ana unsuru attır. Türk milleti en güzel eğlenceleri onunla yaşamıştır.

[34] Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, C. I, s.48-49.
[35] Gömeç, **Türk Kültürünün…**, s.166.

KAYNAKÇA

Ahmetbeyoğlu, A., Avrupa Hun İmparatorluğu, Ankara 2001
Artamonov, M.I., Hazar Tarihi, Çev. A.Batur, İstanbul 2004
Atsız, Evliya Çelibi Seyahatnamesi'nden Seçmeler, C. I, İstanbul 1971
Atsız, Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar, İstanbul 2011
Aziz Ahmet, M., Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu, Çev. T.Say, İstanbul (tarihsiz)
Batsuren, B., Mongolın Ertniy Ulsuudın Nutag Devsger, Ulaanbatar 2003
Batu, S., Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi, Ankara 1938
Bauer, W., "Yağ Metobolizması Bozuklukları ve Kronik Karaciğer Hastalıklarının Kısrak Sütü (Kımız) ile Tedavi Denemeleri", Çev. Y.Küçüksümer, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 28, İstanbul 1984
Caferoğlu, A., "Türk Onomastiğinde At Kültü", Türkiyat Mecmuası, C. 10, İstanbul 1953
Cengiz İmparatorluğu, Çev. A.Danuu, İstanbul 2012
Clauson, S.G., "Turkish and Mongolian Horses and Use of Horses, an Etymological Study", Central Asiatic Journal, 10/3-4, Wiesbaden 1965
Creel, H.G., "The Role of the Horse in Chinese History", The American Historical Review, 70/3, Chicago 1965
Çagatay, S., "İslamiyetten Önce Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara 1976
De Groot, J.M-Asena, G.A., Hunlar ve Türkistan, İstanbul 2010
D'ohsson, M., Moğol Tarihi, Ter. Mustafa Rahmi, İstanbul 1340-1342
De Guignes, J.M., Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-î Umumisi, C. I, İstanbul 1924
Diyarbekirli, N., "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru", Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C. 2, İstanbul 1969
Donuk, A., "İslamiyetten Önce Türklerde Devlet Adamı Tipi", Türk Kültürü, 24/275, Ankara 1986
Eberhard, W., "Orta Asya'da At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat", Ülkü, 16/92, Ankara 1940
Ekrem, M.A., Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi, Ankara 1993
Elçin, Ş., "Türklerde Atın Armağan Olması", Türk Kültürü Araştırmaları, 1/1, Ankara 1964
Eliade, M., Shamanism. Archaic Techniques of Ectasy, New York 1964
Ercan, Ö-Akkuş, M., "Türk Tarihinde At Kültürü ve Baki Divanı'ndan Örnekler", The Central Asiatic Roots of Ottoman Culture, İstanbul 2014
Ertniy Nuudelçdiyn Bunhant Bulşnı, Zoihogçid A.Oçir-L.Erdenebold-S.Harcaubay-H.Jantegin, Ulaanbaatar 2013
Esin, E., "The Horse in Turkic Art", Central Asiatic Journal, 10/3-4, Wiesbaden 1965
İbn Fadlan, İbn Fadlan Seyahatnamesinden Seçmeler, Haz. R.Şeşen, İstanbul 1975
Gabain, A. Von, Über Ortsbezeichnungen im Alttürkischen, Helsinki 1950
Gayretullah, H., "Türk Kazaklarında Yılkı Kültürü", İstiklal Gazetesi, 4/38, Kayseri 2007
Gömeç, S., "Türklerin Medeniyet Tarihindeki Yeri", Uluslararası Askeri Tarih Dergisi, No 87, Ankara 2007
Gömeç, S., Türk Destanlarına Giriş, Ankara 2009
Gömeç, S., Kök Türk Tarihi, 4. Baskı, Ankara 2011
Gömeç, S., Şamanizm ve Eski Türk Dini, 2. Baskı, Ankara 2011
Gömeç, S., Türk-Hun Tarihi, Ankara 2012
Gömeç, S., Türk Kültürünün Ana Hatları, 3. Baskı, Ankara 2014
Gömeç, S., Uygur Türkleri Tarihi, 5. Baskı, Ankara 2015
Gumilev, L.N., Hunlar, Çev. A.Batur, 3. Baskı, İstanbul 2003
Gülbeden, Hümayunnâme, Çev. A.Yelgar, Ankara 1944
Günaltay, Ş., Mufassal Türk Tarihi, C. II, İstanbul 1339
İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Alaiye, Çev. M.Öztürk, C. I, Ankara 1996
İnan, A., "Altay Pazırık Hafriyatından Çıkarılan Atların Vaziyetinin, Türklerin Defin Merasimi Bakımından İzahı", II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul 1943

İsakov, B., XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Kırgızların Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Bişkek 2009
İzgi, Ö., "İslamiyetten Önce Orta Asya Türk Kültürü", Milli Kültür, 1/2, Ankara 1977
Kafesoğlu, İ., Türkler ve Medeniyet, İstanbul 1957
Kalafat, Y., Türk Kültürlü Halklarda Mitler, Ankara 2012
Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, C. I, Çev. B.Atalay, 2. Baskı, Ankara 1988
Khoniates, N., Historia, Çev. F.Işıltan, Ankara 1995
Kırilen, G., Göktürklerden Önce Türkler, Ankara 2015
Klyaştornıy, S.G-Sultanov, T.İ., Türkün Üçbin Yılı, Çev. A.Batur, İstanbul 2003
Kurulay, S.O., Hudûd el-Alem'e Göre 10. Asırda Türk Boyları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007
Kychanov, E.J., "Tibetans and Tibetan Culture in the Tangut State Hsi Hsia (982-1227)", Proceeding of the Csoma Körös Memorial Symposium, Budapest 1978
Lindner, R.P., "Nomadism, Horses and Huns", Past and Present, No 92, London 1981
Marco Polo, Marko Polo Seyahatnamesi, C. I, Çev. F.Dokuman, İstanbul (tarihsiz
Mehmet Emin Efendi, İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat, Haz. R.Akdemir, Ankara 1986
Mesudi, Murûc ez-Zeheb, Çev. A.Batur, İstanbul 2004
Mirza Haydar Duğlat, Tarih-i Reşidî, Çev. O.Karatay, İstanbul 2006
Mori, M., "Yenisey Yazıtlarındaki Sekiz Adaklıg Barım Üzerine", Erdem, 3/8, Ankara 1987
Onat, A-Orsoy, S-Ercilasun, K., Han Hanedanlığı Tarihi, Ankara 2004
Orkun, H.N., Hunlar, İstanbul 1938
Ögel, B., "İlk Töles Boyları", Belleten, Sayı 48, Ankara 1948
Ögel, B., Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C. I-II, Ankara 1981
Ögel, B., İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, 2. Baskı, Ankara 1984
Radloff, W., Türklerin Kökleri, Çev. A.Ekinci-Y.Ünlü, C. III, Ankara 1999
Rahman, A., "Uygurların Defin Merasimleri", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 4. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara 1987
Rasonyi, L., Tarihte Türklük, Ankara 1988
Savinov, D.G., "Etnokulturnıye Svyazi Naseleniya Sayano-Altaya v Drevnetyurkskoye Vremya", Tyurkologiçeskiy Sbornik, 1972, Moskva 1973
Seyfi, A.R., İskitler ve İskitler Hakkında Herodot'un Verdiği Bilgiler, İstanbul 1934
Sümer, F., Türklerde Atçılık ve Binicilik, İstanbul 1983
Tryjarski, E., Türkler ve Ölüm, Çev. H.Er, İstanbul 2011
Turan, O., Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ankara 1965
Turan, O., Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, C. 1, İstanbul 1969
Uygur, C.V., "Dul (Tul) Kelimesine Dair", XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri, C. I, İstanbul 2015
Watson, B., Record of the Grand Historian of China, Volume II, Third edition, New York 1968
Yalgın, A.R., Cenupta Türkmen Oymakları, C. II, 2. Baskı, Ankara 1993
Yusupov, K., Manas Destanı, Aktaranlar: F.Türkmen-A.İnayet, Ankara 1995
Zaripbektegin, S., "Kımız ve Kımızın Önemi", Yüce Erek, 1/4, Ankara 1999

BOZKIR, AKSEKİ ARASINDAKİ EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLEŞİM
ECONOMIC, SOCIO-CULTURAL INTERACTION BETWEEN BOZKIR AND AKSEKI

Yeşim DİLEK *

Öz

Bozkır ve Akseki yöre halkı, Torosların çetin şartlarına meydan okumuş yüzyıllarca etkileşim ve iletişimini her türlü coğrafi engele rağmen hiç bozmamış Yörüklerin, göçmenlerin ve yerlilerin hep birlikte kardeşçe yaşadıkları aynı coğrafyanın insanlarıdır. Bu yörelerde ufak tefek sosyal yaşam farklılıkları olmasına rağmen bu iki yöre, hayat şartları ve çetin koşullar nedeniyle sosyal ve kültürel açıdan birbirlerine oldukça benzerlik göstermektedirler. Bu benzerliğin temel sebeplerinden biri aralarında yüzyıllardır devam eden ekonomik faaliyetlerdir. Bu faaliyetler sosyo-kültürel etkileşimi başlatan en önemli faktördür. Yaşam şartlarının zorluğu bu iki yöreyi hayatta kalma mücadelesinde birbirlerine destek olmaya mecbur bırakmıştır. Bozkır ve Akseki, ekonomik iletişim ile başlayan ilişkilerini sosyal ve kültürel hayatlarına aktaran iki yöredir.

Bu çalışmanın amacı, birbirine komşu olarak yaşamış, çetin coğrafi şartlara, sert hava koşullarına meydan okuyup birbiriyle olan ilişkisini hiçbir nedenle kesmemiş olan Akseki ve Bozkır halklarının ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimini bilimsel kaynaklar ve daha çok, tarafımızdan yapılmış olan yüz yüze söyleşiler ile destekleyerek aktarmaktır.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Akseki, Ekonomi, Sosyo-Kültür

•

Abstract

Locals in Bozkır and Akseki have continued their interactions and relations for ages in spite of all hinders and difficulties caused by the geographical conditions. Yoruks, nomads and locals have resisted the gruelling situation and lived peacefully within the same environment. In these two regions, although there are socio-cultural differences, they have many things in common in terms of social life. The most effective reason of this resemblance has occurred due to the economic activities that have developed in these two regions. The economic actions are the initiator factor of these socio-cultural interactions. The difficulties of living conditions have obliged these two regions to back up to each other during the struggle to survive. Bozkır and Akseki are the two districts transposing their relations from economic to the socio-cultural interaction.

The aim of this study is to clarify the economic, social and cultural interaction between Bozkır and Akseki based on scientific sources and face to face interviews made with local people of these two regions.

•

Keywords

Bozkır, Akseki, Economics, Socio-Culture. Bozkır

* *Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller İngilizce Okutmanı/ Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi yesimakan@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Bozkır ve Akseki Toros dağlarında kurulmuş iki komşu ilçedir. Bu iki ilçe arasındaki etkileşim ve iletişim Torosların zor şartlarına direnmiş ve bu iki yörede yaşayan yörükler göçmenler ve yerliler yüzyıllarca iletişimi koparmadan yaşamışlardır. Aralarındaki iletişimi başlatan en önemli faktörün ekonomik olduğunu belirtmek önemlidir. Bu faaliyetler sosyo-kültürel etkileşimi başlatan ve devam ettiren en önemli faktördür. Yaşam şartlarının zorluğu bu iki yöreyi hayatta kalma mücadelesinde birbirlerine destek olmaya bir nevi mecbur bırakmıştır. Bu sebeple, karşılıklı alış-veriş ile Bozkır ve Akseki, ekonomik iletişimi sosyal ve kültürel aktarımla iç içe geçmiş iki yöre halkıdır.

Bu çalışmanın amacı, birbirine komşu olarak yaşamış, çetin coğrafi şartlara, sert hava koşullarına meydan okuyup birbiriyle olan ilişkisini hiçbir nedenle kesmemiş olan Akseki ve Bozkır halklarının ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimini bilimsel kaynaklar ve tarafımızdan yapılmış olan yüz yüze söyleşiler ile destekleyerek aktarmaktır. Bu bağlamda çalışma daha çok yaklaşık son 100 yılda gelişen iletişimi üzerinde odaklıdır.

Bozkır ve Akseki'nin Coğrafi Konumları

Bozkır Konya iline 116 km. uzaklıkta bir ilçe merkezidir. Bozkır doğuda ve güneydoğuda Hadim, güneyde Gündoğmuş, batıda Akseki ve Seydişehir ve kuzeyde Çumra ilçeleri ile çevrilidir. Akseki ise Antalya iline bağlı Batı Torosların güney yönünde kurulmuş ve Alanya'dan sonra Antalya bölgesinin en eski ilçesidir. Doğusunda Gündoğmuş, Bozkır, Batısında Manavgat, Kuzeyinde Seydişehir, Güneyinde yine Manavgat ilçeleri yer alır. Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeri olan bu ilçe tarih sahnesinde yerini aldığından bu yana bünyesinde değişik toplumları barındırarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır[1].

Bozkır'ın en önemli batı komşu ilçelerinden biri Akseki'dir. Akseki ve Bozkır farklı il merkezlerine bağlı olmalarına rağmen doğu batı komşuları olarak oldukça benzer coğrafi özellikler göstermektedirler. Öncelikle her ikisi de Toros dağlarının bir parçası olarak ve dağlık arazi yapıları ile dikkat çekmektedirler. Akseki ve Bozkır ilçeleri arasında doğal bir sınır oluşturan Giden Gelmez dağları etkileşimi zorlaştırmıştır. Ancak bu iki ilçe arasındaki iletişim zor şartlara rağmen çağlar boyunca kesilmemiştir. Coğrafyacı Hüseyin Saraçoğlu "Yedi Kaza Yaylaları" derken Bozkır, Akseki, Manavgat, Gazipaşa, Hadim, Alanya ve Gündoğmuş kazalarından

[1] Şafakçı, H. 2013

bahsetmiştir[2] (Resim 1). Yayla kültürünün yaşandığı bu yedi bölgenin birbirini sosyo-kültürel anlamda etkilemesi doğal çevrenin getirdiği olası bir sonuçtur.

Resim 1: Hüseyin Saraçoğlu "Yedi Kaza Yaylaları" haritası

Bozkır'ın köyleri genel olarak Toros dağlarının eteklerinde, hatta dağların zirvelerinde yer alan, küçük yerleşim yerleridir. Bölgenin arazi yapısının çok dağlık olması, ekilebilen yerlerin yok denecek kadar az olması gibi nedenler yüzünden insanlar geçimlerini hayvancılık, bağcılık, arıcılık ve orman ürünlerinden sağlamaktadırlar[3].

Akseki ise Manavgat Irmağı'nın oluşturduğu büyük bir vadi ile Torosların genel yapısına uygun engebeli ve dağlık görünüm arz etmektedir. Arazinin büyük çoğunluğu sedir, çam ve köknar ağaçları ile kaplı olup, yer yer Akdeniz tipik bitki örtüsü olan maki türü bodur ağaçlara rastlanmaktadır[4]. Bozkır yöre halkı gibi Akseki halkının da başlıca geçim kaynağı ormancılık, bağcılık ve ticarettir.

Ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin bu iki ilçeyle ilgili anlatımları Akseki ve Bozkır'ın sert hava koşullarına ve dağlık coğrafi yapısına dikkat çekmektedir;

Seyyah Evliya çelebi Bozkır ve yöresi için "armudu çok, üzümü yok" sözünü söylemiştir[5]. Evliya Çelebi'den sonraki dönemlerde göçebe gelen Türk Boylarının konup göçtükleri yerlerden (muhtemelen Hadim, Aladağ) görüp getirdikleri bağ çubuklarını aşı ve daldırma usulüyle çoğaltarak ilçe ekonomisine yön vermişlerdir[6]. Bozkır'ın orman arazisinde meşe, ardıç ve yaban armudu (dağ armudu) yetişir. Bu noktada Evliya çelebinin sözlerinden bir çıkarımda bulunmak gerekirse; Dağ armudu toprak bakımından seçici olmayan ve ülkemizin neredeyse her yerinde yetişebilen bir üründür ve özellikle daha çok dağlık bölgelerde oldukça bol bulunan, emek harcamaya gerek kalmadan kendiliğinden yetişebilen bir üründür. Bu bağlamda Bozkır'ın tarıma çok da elverişli olmayan ancak başka bölgelerden getirtilen ürünlerin yoğun çabayla üretiminin yapılabildiği bir bölge olduğunu düşünmek mümkündür.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Akseki'den de şu satırlarla bahsedip coğrafi koşullarına ışık tutmuştur. "Kaza-i Alaiye, anın garp tarafında Kaza-i Duşenbih ve anın şimalinde Kaza-i İbradı, halen Şeyhülislam olan Zülfikari zadenin kasabasıdır ve Kaza-i Akseki cümle bu beş

[2] Saraçoğlu, H.1989
[3] Yılmaz, M. 1990
[4] Enhoş, M. 1974
[5] Evliya Çelebi. Seyahatname c,9
[6] Ülker, A, U. 2003

kazadır. Amma gayetle çengelistan ve senkistan ve sarp… Haramili, Kapanlı ve Adem Arslanlı kazalardır"[7].

Bozkır ve Akseki'nin Tarihi Açıdan Değerlendirilmesi

Arazinin dağlık oluşu, çetinliği sebebi ile Akseki ve Bozkır hemen bütün tarih boyunca içeride ve kapalı bir memleket olarak kalmıştır. Ancak yakın dönemdeki yeni girişimlerle ve bilim adamlarının büyük çabalarıyla veriler eskiye nazaran netleşmeye başlamıştır. Ancak özellikle Akseki ile ilgili antik çağa ait bilgiler halen oldukça yetersizdir ve tartışmaya açıktır.

Eldeki veriler göz önünde tutulduğunda antik çağda da Akseki ve Bozkır doğal sınırlar eşliğinde kültürel ve ekonomik bağlantıları olan komşu toplumlar oldukları söylenebilir.

Akseki bölgesinin İlkçağdaki coğrafi konumu ve etnik yapısı oldukça karmaşık görünmekle birlikte son yapılan araştırmalar sayesinde birazda olsa aydınlığa kavuşmuştur. Akseki Kotenna bugünkü Gödene kentinin himayesinde olduğu düşünülmektedir[8]. Iconium (Konya) ve Korakesion (Alanya) arasındaki antik ticari yol Akseki bölgesi üzerinden Toros Dağlarını aşar. Coğrafi olarak içedönük bir yapıya sahip olan Akseki bölgesi Anadolu'nun iç Bölgesi ile kıyı şeridi arasında bir geçiş bölgesi kurar[9].

Arkeolojik kanıtlar aslında bölgenin tarihi önemini ortaya çıkarmaktadır. Akseki'nin günümüz sınırları Anadolu'nun (Asia Minor) önemli dört antik yerleşimin kesişme noktasının betimlendiği yerdir[10]. Kuzeyde Psidia, Güneyde, Kilikia Güneybatıda Pamphilia ve Doğu'da Isauria bu bölgeyi çevrelediği düşünülmektedir. Bölgenin arkeolojik olarak üç önemli yerleşimi Etenna (Ivgal-Sinanhoca), Kotenna (Gödene-Menteşbey) ve Erymna (Ormana-Ardıçpınarı) dır. Bu yerleşimler antik dönemi yansıtan haritalarda yer almaktadır[11]. (Resim 2) Ancak bunlar Psidia ve Lykanoia sınırları içinde değişkenlik göstermektedirler[12].

[7] Seyahatname c,9 s.269
[8] Eravşar, O. 2015
[9] Kavas, K. R. 2011
[10] Ramsay, W.M.1962
[11] Ramsay, W.M. 1962
[12] İşkan, H. Çevik, N 1999

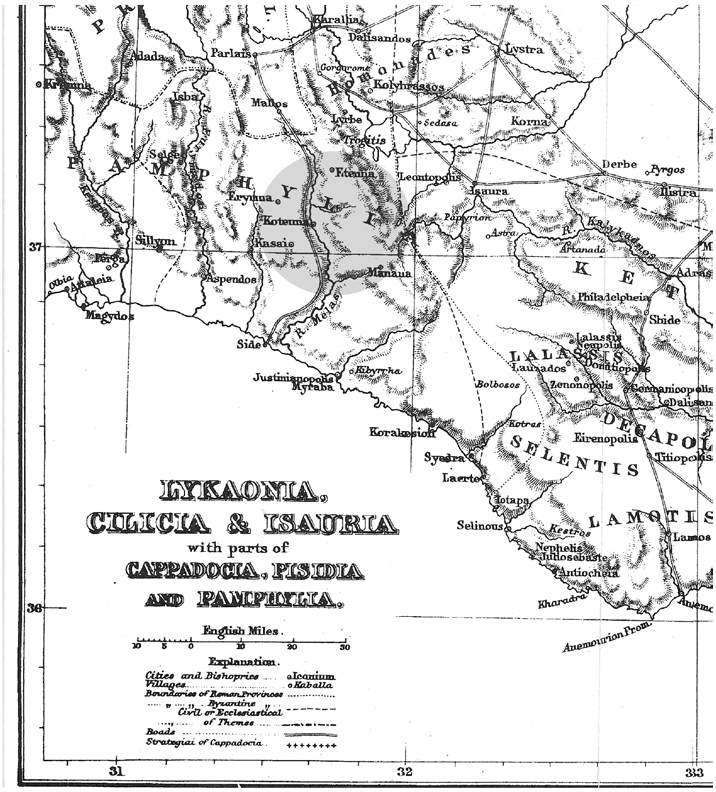

Resim 2: Etenna, Kotenna ve Erymna'nın antik yerleşim yerleri. (Ramsay, W. M.).

Umar'ın (1993) belirttiği üzere Geneli itibariyle Akseki ve çevresini kapsayan bu bölgenin en eski adı; Marla, Marola, Marulya, Marulye olarak bilinmektedir[13]. Bölgede kalan köyler ise "İlvat" olarak anılmaktadır. İlvat sözcüğü yerel halk tarafından "geçiş yeri" anlamında kullanılmaktadır[14].

Ben Akseki'yim kitabının İlkçağ 'da Akseki Bölgesi bölümünde belirtildiği üzere Karmaşık görünmesinin temel nedenlerinden biri antik yazarlardan Plinius ve Ptolemaios'un Melas'ı Manavgat Çayını Kilikya'nın batı sınırı olarak göstererek Akseki ve civarını Kilikya'ya dâhil etmesindendir. Bu durum bölgenin dağlık ve çetin arazi yapısının Dağlık Kilikya'nın topografik özelliklerine benzetilmesinden kaynaklanmıştır. Ancak Akseki ilçe sınırları içerisinde Adak, M. Takmer, B. Akdoğu, E. N. tarafından tespit edilen ilkçağ yerleşimlerinin kültürel ve etnik yapısı göz önüne alındığında bölgenin Pisidia'ya dâhil edilmesi gerektiği düşünülmelidir[15]. Strabon'dan öğrenildiğine göre; "*Selge'lilerin (günümüz Antalya bölgesi) çoğunluğu Tauros'ların tepesinde oturduğu öğrenilmektedir. Fakat bazıları da Pamphylia kentleri olan Side ve Aspendos'un üst tarafında, zeytin ağaçlarıyla dolu tepelerde otururlar; bunun üstündeki bölge*

[13] Umar, B. 1993
[14] Dursun, N. 2012.
[15] Durak, A. 2015.

(şimdi dağlardayız) Selge'lilere ve Homonodeis'e sınır komşusu olan Katanne'lere aittir"[16]. Bu açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla tam kesin sınır çizgileri bulunmamasına rağmen betimlenen bölge Akseki bölgesine uymakta ve bu bölge Kotenna kavminin yaşadığı alanı kaplamakla birlikte Pisidia sınırları içerisine dâhil edilmesi uygun olabilir.

Akseki'nin doğusunda yükselen Geyik dağları Pisidialar ile İsauiralılar ve Kilikyalılar arasında asırlarca doğal bir sınır oluşturmuştur. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu dağlık bölgenin sınırları tarihte defalarca değişmiştir ve Akseki bölgesinin coğrafi koşullarından dolayı yerleşim yerinin tam olarak tespit edilmesine yönelik yeterince ve detaylı araştırma yapılamamıştır. Net ve kesin sınırları belirlemek de mümkün olamamaktadır.

Roma döneminde ise Akseki ile ilgili yine çok az bilgi mevcuttur bunun başlıca sebeplerinden biri çevresel faktörler ve araştırma eksikliği sayılabilir. Bu dönemle ilgili bilinen bölgenin büyük bir orman denizi olduğu ve Romalılar'ın bu bölgeyi Marc Antuan'ın hediyesi olarak Kleopatra'ya hediye vermeleri ve bu ormanların kesim yüzünden büyük tahribata uğramasıdır[17]. Roma dönemine ait bu bölgede fazla bilgi bulunmaması Kemal Reha Kavas Akseki ve İbradı bölgesindeki kırsal mimari ile çevresel faktörleri incelediği ödüllü doktora tezinde şu şekilde belirtilmiştir. "Akseki-İbradı bölgesi tarih boyunca Anadolu'nun siyasi merkezinden fiziksel olarak izole bir konumdaydı. Aynı sebepten ötürü, Arkeolojik kanıtlar göstermektedir ki; diğer Anadolu yerleşimleri kadar hiçbir zaman tam olarak Helenleşmemiş ve Romalılaşmamıştır[18].

Antik çağlarda İç Anadolu'ya doğru uzanan arızalı yerlerde Bozkır havalisinde Isauria şehri mevcuttu ve buraya Akseki'den patika yolları ile ve kervanlarla gidilirdi[19]. Bozkır'ın antik çağdaki adı Leontopolis'tir. Aslanlar Şehri anlamına gelen bu kentin ismi M.S. 451 yılında kilise listelerinde geçmektedir[20]. Bozkır, İsauria Bölgesinin merkezi olan Isauria'ya 16 km. uzaklıkta, Çarşamba Suyunun ortasından ikiye ayırdığı bir yöredir. Antik Çağda bugünkü Konya ilinin güneydoğu kısmına Isauria denilmektedir ve bölgenin merkezi Isauria kenti bugünkü Bozkır İlçe'nin 16km. Doğusunda bulunan Zengibar Kalesi'dir[21] (Resim 3 a,b).Bu noktada, Strabon'a dayanarak antik Isauria Bölgesinin coğrafi olarak Kilikya ile Lykaonia arasında ve Torosların kuzeyinde yer aldığını ve bu bilgi doğrultusunda Hasan Bahar, bu alanın Taşkent, Hadim ve Bozkır İlçelerinin kapladığı yer olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir[22].

[16] Strabon XII.7 C570
[17] Ramsay,1962
[18] Kavas, K. R. 2011.
[19] Enhoş, M. 1974
[20] Bahar, H. 1996
[21] Bahar, H. 1996
[22] Bahar, H. 1996

Resim 3a: Zengibar Kalesi Bahar, H. 1996 Resim 3b: Zengibar Kalesi

Strabon'dan Romalı P. Servilius'un M.Ö. 78 yılında Isauria şehrini aldığını öğrenmekteyiz. Bu nedenle Servilius'a Isauricus ünvanı verilmiştir. M.Ö 25 yılında Galatya kralı Amyntas Isauria kentini yakarak, yerine yeni bir kralı ikametgâh yaptırmak için emir verir. Isauria kentine yeniden surlar inşa etmek ister. Fakat batıya Homanadlar ülkesine yaptığı bir seferde öldürülünce bu surları göremez[23].

Homonadlar ülkesinin son zamanlara kadar günümüz Akseki sınırlarını da içine alan bir yerleşim olduğu düşünülmekteydi. Ancak antik kaynaklara genellikle Kilikyalı oldukları söylenen bu halk Kotennalılar'a komşudurlar. Akseki ve Seydişehir ilçeleri arasında idari sınır oluşturan Giden gelmez Dağları ilkçağ'da Homonadlar ile Pisidyalıları birbirinden ayırmıştır. Bu dağların doğu yamaçları Homonodlar, batı yamaçları ise Pisidyalılar iskân etmiştir. Daha önceden de belirtildiği gibi bu yerleşimlerin coğrafi sınırlarının kesin olarak çizilmesi mümkün değildir. Strabon, Homonadlar'dan şu şekilde bahseder: "*Katanoiayla Pisidia arasında Tauroslarda yaşayan dağlı bir kavim ve onun ülkesidir"*[24].

İki bölgeyi civar il ve ilçelere bağlayan yollar dağların boyun noktalarından geçer. Bu boyun noktalarına "bel" adı verilir. Eski dönemlerde yöre halkından öğrendiğimize göre Bozkır Akseki arasındaki yaya yolu Alacabel geçidinde yer alırdı[25]. Alacabel geçidi iki yöre içinde oldukça önemli bir konumdadır. Bu geçitte bulunan ve kalıntıları ile tarihe ışık tutan Rodar han halkın sosyalleştiği birbiriyle iletişime geçtiği ve etkileşimin en üst düzeye çıktığı bir barınak olması ile dikkat çekmektedir. Yarpuz (Dorul) mahallesinin çevresindeki bu han yıkığı yeni açılan Seydişehir-Yarpuz Karayolu'nun çok önceleri de kullanıldığının bir işaretidir[26]. Yarpuz,

[23] Bahar, H. 1996
[24] Strabon XII 570
[25] Özkaynak, K. 1954
[26] Eravşar, O. 2015

Bozkır, Alacabel, Akseki yolu üzerinde bulunan büyükçe bir mahalle olarak bu araştırdığımız iki yöre için oldukça önemli bir kesişim noktasıdır.

Alacabel'de yer alan yukarıda bahsedilen Rodar han, (Resim 4a,b) Akseki ve Bozkır tüccarlarının mallarını satmak için yola çıktıklarında hayvanlarının ve kendilerinin dinlenebildikleri tek nokta olmalıdır. Ana güzergâh üzerinde yer almamasından dolayı Akseki'de Selçuklu Dönemi'ne ait ihtişamlı hanlar bulunmazken, Osmanlı döneminde sık aralıklarla hanlar inşa edilmiştir. Ne yazık ki bu hanlardan çok iz kalmamıştır. Akseki'den Bozkır ve Seydişehir'e ulaşım sağlayan yol üzerinde Yarpuz yakınlarında yer alan Rodar han insafsız tahribatlara direnebilmiş son örneklerdendir[27].

Yapının isminin kaynağı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Anadolu'ya yabancı olan bu ismin benzerleri ile daha çok Balkanlarda karşılaşıldığını belirtmek gerekir. Han iki dağ arasında bir vadi içinde bulunan Han tamamen kaba yontu taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Yapı mevcut durum itibarıyla sadece barınak kısmından oluşan hanlar grubuna girmektedir. Hanın yeri ve mimarisi ile ilgili ilk tespit Yekta Demiralp tarafından yapılmıştır[28]. Demiralp, hanı kervan yolunun Selçuklu Döneminde kullanımının bulunmamasını gerekçe göstererek 17. yy. hanlarıyla olan plan benzerliğinden yola çıkarak bu döneme tarihlemiştir. Bu çalışmada hanın ismi olarak "Nodar Hanı" kullanmıştır[29].

Resim 4a: Alacabel'de Rodar han kalıntısı.

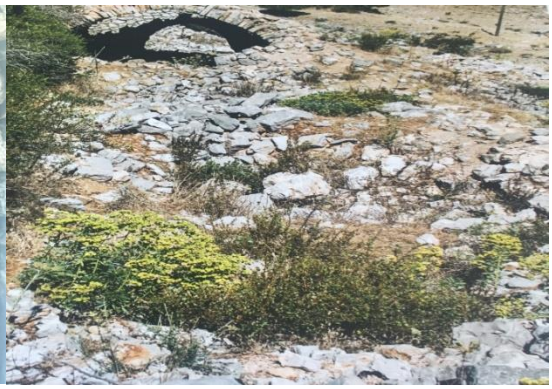

Resim 4b: Alacabel'de Rodar han kalıntısı (Durak, A.)

Coğrafi konumlarından ötürü bu iki bölge İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan yollar üzerindedir ve bu bağlamda Akseki ve Bozkır çevresinde çok sayıda düzgün döşemeli eski yol bulunur. (Resim 5,6) Kervan yolları olarak adlandırılabilecek olan bu yolların büyük çoğunluğu Selçuklular öncesinden kalmadır. Selçuklar döneminde ve sonrasında Osmanlılar Döneminde hem bu yollar tamir edilmiş hem de yenileri yapılmıştır. Düzgün taş döşeli bu yolların bazı

[27] Eravşar, O. 2015
[28] Demiralp, Y. 1994
[29] Eravşar, O. 2015

yerlerde kayalar kesilerek geçirilmiş olması özenli bir imar programı sırasında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Selçuklular döneminden günümüze birçok bölgede yol kalıntısına ulaşılmıştır. Ancak hangisinin daha erken dönemlere ait olduğunu katmanlaşmanın takip edilmemesi sebebi ile belirlemek mümkün değildir[30].

Resim 5: Hadim-Bozkır arası Akköprü (Bahar, H.) Resim 6: Akseki çevresindeki Antik yol (Durak A.)

Bozkır ve Akseki Arasındaki Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Etkileşime Örnekler

Ekonomik faaliyetler Akseki ile Bozkır arasındaki iletişimi başlatan en önemli unsurdur. Ekonomik ilişkiler doğrudan kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Aksekili yöre halkının geçim kaynağının büyük bir çoğunluğu ticarete bağlıdır. Ticarete olan yatkınlıkları ile dikkat çeken Aksekililer dünya çapındaki bazı araştırmalarda da yerlerini almışlardır. 1967 yılında New York'ta yayınlanan ve Frederic C. Shorter (Co. Author and Editor). John F. Kolars Dankywart A. Oktay Yenal tarafından yazılan, "Türkiye'nin Ekonomik Kalkınması Üzerine Dört Çalışma" adlı eserde; başlangıçtan bugüne kadar, Türkiye Ekonomisinde belli başlı hamle ve iktisadi hareketlerin öncüleri ve kalkınma aşamaları incelenirken Türkiye'nin bazı bölgelerinin farklı durumları ve dikkat çeken karakterine de değinilmiştir. Örnek verirken, işadamı ve girişimci yetiştirme anlamında Akseki'nin isminden bahsedilmiştir.

New York'ta yapılan bu araştırmadan da anlaşıldığı gibi Akseki için ticari faaliyetler yöre halkı için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu önemi destekleyen diğer bir kaynak ise Akseki yöre halkı ile 2015-2016 senesinde tarafımızdan yapılan söyleşilerdir. Bu görüşmelerden bu iki yöre halkı arasındaki en önemli bağlantının ticari ve ekonomik olduğu anlaşılmıştır. Ekonomik faaliyetler iletişimi başlatmış ve kültürel anlamda da devamını sağlamıştır. Bir bölgenin coğrafi unsurları burada yaşamış olan halkların geçim kaynaklarını şekillendirmişler ve çeşitlendirmişlerdir. Coğrafi şartlardan dolayı kısıtlı olarak besin üretebilen Aksekili, üretebildiği

[30] Durak, A., Eravşar, O. 2015.

bez ve ayakkabı karşılığında Bozkır'dan patates, bulgur, pekmez ve bunun gibi temel besin maddelerini alıp dönerken Bozkırlı da üretiminde sınırlı olan bez ve ayakkabıya sahip olmuştur. Bu karşılıklı alış-verişin sonucunda da yöre halkı yaşamları için gerekli olan malzemelere sahip olmuşlar ve bu ekonomi merkezli iletişimi kültürel etkileşime de çevirerek iç içe yaşamaya devam etmişlerdir.

Bizzat yapmış olduğumuz sohbetlerin de desteklediği gibi Akseki'nin 1940'larda başlayıp günümüzde seyrek de olsa devam eden üretimi dokumacılık ve kunduracılıktır. Bu iki üretim alanından kısaca bahsetmek o gün koşullarını anlamaya da yardımcı olacaktır. Akseki Emiraşıklar Köyü halkından ve hala orada yaşamakta olan Süleyman Akseki'nin aile büyüklerinde görüp bize aktardığına göre; dokumacılık yöre halkının hayatını büyük yangından sonra oldukça olumlu yönde etkileyip yeniden yapılanmasına oldukça büyük katkı sağlamıştır. Bu üretimin başlangıcı 1940 senesinde Türkiye'de yalnızca iki yörede kurulan Dokumacılar kooperatifinin kurulmasıyla başlamış ve bu yörelerden birinin Denizli'de bir ilçe diğerinin ise Akseki olduğunu anlatmıştır[31]. Ayrıca Süleyman Akseki'den öğrendiğimize göre bu kooperatife üyelik belirli koşullar ve geçilmesi gereken sınavlar gerektirmekteydi.

Öncelikle Akseki'de evlerde dokumacılıkla ilgili sanatlara çok rastlanır. Dokumalarda iplik, yün ve kıl kullanılır. Uzun süre dokuma tezgâhlarında kendi giyimlerini dokumuşlardır. Meydana getirilen ürünlerin ihtiyaç fazlası çevre bölgelere ticaret amaçlı götürülmüştür. Dahası, tutumlu Aksekili, yıpranan entarilerini atmayıp onları tezgâhlardan tekrar geçirmiş yolluk yaparak evinin sergisinde kullanmıştır. (Resim 7)

Resim 7: Dokuma (Durak A.)

Akseki'de dokumacılık daha öncede bahsedildiği gibi 1940'lı yılların başında dönemin Belediye Reisi A. Gani Şatıroğlu başkanlığında İdare Heyeti ve Esnafbaşı Teşkilatıyla kurulan Akseki Dokumacılar Kooperatifi kentin 29 Ekim 1933 senesinde yaşadığı büyük yangın sonucu

[31] 1940 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi tutanaklarından ulaşılan bilgiye göre Akseki'ye 25 adet tezgâh ve çıkrık verilmiş ve kooperatifin ihtiyacı olan kredi Halk Bankasından istenmiştir. (EK 1)

kurulmuştur. Bu bezlerin üretimi Akseki ve çevresi yöre halkı için yeniden toparlanma açısından oldukça önemli bir başlangıçtır. TC Bakanlar Kurulunda 10.03.1939 senesinde Kaput Bezlerinin Tip ve Vasıfları Hakkındaki Nizamname'den (EK 2) anlaşılacağı gibi o dönem için bu bezlerin toplum yaşamında oldukça büyük bir yeri vardır.

Akseki'den Bozkır'a ticari amaçlı götürülen en önemli şeylerin başında aklık bezi gelmektedir. Aklık (halk tabiriyle kaput bezi) bezi beyaz renkli pamuklu dokumaların adıdır ve bu dokuma çeşidi boyasız kullanılmaktadır. Bu dokumalar Anadolu'nun birçok yerinde "çulfalık" olarak adlandırılan, Değirmenlik mahallesinde "el çukuru" Hocaköy'de ise "çuralık" adı verilen mekikli tezgâhlarda dokunurdu (Resim 8). 50cm enindeki aklık bezlerinin iç mekânlarda; çarşaf, döşek yüzü, bohça, perde, sofra bezi, yastık, battaniye, somya üzeri örtüsü işleviyle kıyafetlerde ise iç giysi formunda kullanılmıştır. Yapılan bu dokumaya Akseki'de "çukur dokumak" denilmektedir [32].

Resim 8: Dokuma Tezgâhı "Çuralık" örneği.

Bu noktada, Mustafa Dilek'in[33] anılarını yazdığı bir defterden Bozkırla bağlantısı olan bir hikâyeyi anlatmak Akseki ve Bozkır arasında yaşanan bez ticaretinin gerçek bir olayla

[32] Aydın, Ö. Aydın, K. 2015

[33] Mustafa Dilek 1917 Güneykışla/Akseki doğumludur. 2009 yılında vefat etmiştir. Yalnızca 9 hanesi bulunan Güneykışla köyü yangın nedeniyle yok olmuş ve terkedilmiştir. Merhum Mustafa Dilek bu bilgileri anı defterinde detaylı bir şekilde paylaşmıştır. *"29 Ekim 1933 bayramı için Türkiye çapında kutlama törenleri tertip edildi. Cevizlide de tören hazırlığı yapılıyordu. 29 Ekim günü akşamı halk harman yerine toplandı. Şenlik devam ederken köyden bir evde yangın başlamış, fazla insan olmadığı için yangın epeyce ilerlemiş, ateş yükselince bütün halk yangına koştu sarnıç önündeki küçük sarnıçta az miktardaki suda biter, susuz kalan yangın bütün köyü kül etti köyün kenarlarında birkaç ev kaldı. Yangının böyle hızla yayılmasının nedeni, duvarlar ağaç hatıl ve düğme, üstleri de ağaçtan tavan ağaç mertek ve kiremit*

desteklenmesi açısından önemlidir. Mustafa Dilek yörede çok yaygın olan marangozluk işine 14 yaşında başlamıştır. Ancak tüm yöre halkının da arzu ettiği gibi ticaretle uğraşmak istemiş ve 1953 senesinde bir top aklık bezi ile Bozkır yollarına düşmüştür. Bozkır pazarına ulaştığında daha önce satışını ve ölçmesini bilemediği bu kumaşı Bozkırlı bir esnaf toptan alıp işini kolaylaştırmıştır. Bu olay 1958 senesinde Konya'ya gelip ticarete atılmasının ilk adımıdır. Tüm yöreler için çok önemli olan bu kumaşın Bozkır'da o dönemlerde yeteri kadar üretiminin olmaması Akseki ile ticari bağlantısını arttırmıştır.

Akseki Bozkır ticari yaşamı için önemli olan ve bahsedilmesi gereken diğer bir konu da kunduracılıktır. Başka kasaba ve kentlere göçüp ticarette nasibini alamayan Aksekili, deri, kösele, tığ, iğne, çivi ve çekiçle kunduracılığı bütün bir yaşam kültürünün ve zevk dünyasının sembolü haline getirmiştir. İskarpincilik, yemenicilik, çizmecilik, mesçilik bölgenin bir sanat haline getirdiği işlerdendir. Bundan yaklaşık 50 sene önce bu pazarlarda aklık bezinin yanı sıra kundura ürünleri de büyük önem taşımıştır. Kunduracılık denilince Ömer Duruk'un[34] çocuklarından öğrendiğimize göre; iş hayatına ve ticarete daha çocuk yaşlarda annesi Fatma Hanımla komşu köylere "pöri"[35] satarak başlayan Ömer Duruk birçok kez Bozkır'a kundura malzemesi satmaya gitmiştir. Aksekili tüccarların ticarete ilk adımları hem bez hem de kundura satmak için birçok kez eşeklerle Bozkır'a yolculuk yapmış ve birkaç ay sonra pekmez, bulgur ve patates ile Akseki'ye geri dönmüştür.

Kunduracılıkla ilgili olarak, Akseki'de bazı evlerin bahçesinde halen gön kuyularının olduğundan bahseden yöre halkı, bu kuyularda derinin belli bir süre ıslatılıp pöri malzemesi kullanılarak kösele yapıldığını da anlatmıştır. Bu kuyular yaklaşık 1.5, 2 metre genişliğinde olup 1.5m. derinliğinde tahta kapakla kapatılırmış. Gön kuyusu konusundan kısaca bahsetmek gerekirse Akseki halkı arasında söylenen bir söz ile bunu açıklamak doğru olacaktır. "Gön kuyusundan su içmek". Bu deyimin anlamını Gani Şatıroğlu şu şekilde aydınlatmıştır; "*Burada Debagat (deri işçiliği) sanatı vardı. Şu bizim evin altındaki büyük kuyuya Mısır'dan gelen camız derileri ıslatılırdı. O gön işlenirken etrafa bir koku saçardı. Elbette bu gön ıslatılan kuyudan su içilmezdi. Bu söz bulunulan durumun ne kadar kötü olduğunu anlatmak için kullanılırdı*[36]."

yerine yonga olduğu için evler kurtarılamıyor. Bu yangın cumhuriyetin onuncu yılına rastladığı için o günkü hükümet yardım çağrısında bulundu."

[34] Türkiye'nin önde gelen iş adamları arasında gelen Ömer Duruk 1921 Akseki doğumludur ve 2005 yılında vefat etmiştir.

[35] Halk arasında pöri olarak bilinen malzeme ayakkabıcılıkta kullanılan bir nevi çivinin ağaçtan olanı olarak betimlemek doğru olacaktır.

[36] Bu bilgiler Murat Arslan'ın 2014 senesinde Akseki yöre halkı ile yapmış olduğu söyleşilerden derlediği "Akseki'de Debagat sanatı" isminde yayınladığı yazısından alınmıştır.

Aksekili kunduracılar Bozkır ve civarındaki yörelere gittiklerinde hem meslerini, ayakkabılarını satar hem de gittikleri bölgedeki ayakkabı tamirleri ile uğraşıp tarla ekim zamanı gelince de geri dönerlermiş. Aksekili bir vatandaş olan Hasan Deveci ile yaptığım görüşmede babasıyla bizzat kendisinin de Bozkır'a mallarını satmak için gittiğini öğrendik. Anlattığına göre henüz çok ufak bir çocuk iken Bozkır'a gitmek için eşeğe satacakları malları yükleyip sabah ezanında yola koyulup yatsı namazında orada olurlarmış. Kendisi aynı zamanda Alacabel'deki (çalışmanın ilk bölümünde yer alan) handan da bahsedip 150 hayvanın alt kısmının 150 kişinin de üst kısmında barınabileceği ölçüde bir han olduğunu anlattı. Bu han sert hava koşullarında engebeli yollarda hayvanların ve insanların mola verdikleri tek noktaymış. Deveci aynı zamanda gittikleri yörelerden Akseki'ye dönene kadar geçen en az 1 ay en çok da 6 ay kaldıklarını hatta bazen gittikleri yerlerde yerleştiklerinden de bahsetti.

Bozkır'da elde edilen besin maddeleri ise Bozkır'ın ekonomisini canlandıran ve ticaret yapma olasılığı tanıyan en önemli unsurdur. Bozkır'da tarım ürünleri açısından büyük bir zenginlik ve çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bozkır'da ekilebilir ve dikilebilir arazinin azlığına rağmen üretilen besin çok çeşitlidir. Ekmeği taştan çıkarmak sözünü mecazdan gerçeğe dönüştürmüştür adeta Bozkır halkı. Şemseddin Sami, Kamüs ül- Alam adlı eserinde Bozkır'dan bahsederken; "*tarım ürünleri, tahıllar, baklagiller, meyve ve sebzelerin her çeşidini ihtiva eder*" demiştir[37].

Bu ticaretin canlılığı da Türk toplumu için çok önemli bir değere sahip olan pazar alanlarıdır. Pazarlar, tarihin en eski dönemlerinden bu yana üreticiler ile tüketicilerin buluşma alanları olmuştur. Kırsal yerleşmeler ile kasabalarda pazarlar haftada bir kez ve çoğunca günlük kurulmakta yahut da mevsimlik, yıllık periyodlarda ise daha uzun süreli, panayır şeklinde, gerçekleşmektedir[38].

Pazarların toplumlardaki önemi yüzyıllardır devam etmektedir antik çağlarda bu alanlar agora olarak adlandırılmıştır. İlkçağ kentlerindeki agoralardan Homeros'un "agorayı" toplantı anlamında kullanmasına karşılık, agora daha sonraki metinlerde sık sık pazar meydanı ya da şehir meydanı olarak geçer. Şehirlerde pazarların toplandığı yer olan agoralarda, kentlerin periyodik pazarlarının kurulması kuvvetli bir olasılıktır[39]. Yerleşim yerlerinde yüzyıllardır varlıklarını sürdüren pazarlar, bir bakıma dünyanın en eski alışveriş geleneğini temsil eder. Pazar yerlerinin kendilerine özgü ürünleri, pazarlama şekilleri, mimarisi, giyim-kuşamı, kokusu, hepsi birlikte bir

[37] Ülker, A.U. 2003
[38] Tunçel, H. 2003, Çalışkan, V. 2005
[39] Ful, D. 1998

bölgesel kimlik oluşturarak açıkça bir kültür bölgesini yansıtır. Bu yönüyle pazarlar, bir ülke ya da toplumun kültürünün bir parçasıdır[40].

Bozkır'da pazarlar yöre halkı için çok önemlidir cuma günleri kurulan bu Pazar (Resim 9) alanları yöre halkı için oldukça heyecanlı ve hareketli saatlerin yaşandığı ilçenin canlandığı çok özel bir gündür. O kadar ki Bozkır'da kurulan bu Pazar için "Hoş Geldin Pazarı"[41] adında bir şiir yazılmıştır[42]. Bu şiirden alınan ufak bir kesit halk tarafından bu pazara duyulan saygıyı ve verilen önemi yansıtmaktadır.

Resim 9: Bozkır Cuma Pazarı Hoş Geldin Pazarı

…

Postalcısı postal satar, mes satar.

Peynircisi çökelek, küflü keş satar.

Şerbetçisi suya biraz kar atar.

-Hoş geldin.

-Hoş bulduk, sen de hoş geldin.

Pazar kavramının oldukça güçlü yaşandığı ilçeler arasında elbette Akseki'de yer almaktadır. Bozkır ve Akseki arasındaki iletişimin en yoğun yaşandığı bu pazarlarda satılan ve değiş tokuş (barter) yapılan ürünlerden bahsetmek her iki yörenin de sosyokültürel yapısını anlamak açısından önemlidir.

Kültürel değerlerin en önemli yansımalarından biri de halk efsaneleridir. Bozkır halk efsanelerine bakıldığında Akseki isminin geçmesi bu iki yöre halkının ne kadar iç içe yaşadığının bir kanıtıdır. Dereli Seyrek Basan (Resim 10) efsanesi yaklaşık iki yüzyıldır Bozkır Dere

[40] Tümertekin, E. Özgüç, N. 1997,

[41] Ülker, A. U. 2003

[42] Bu şiir 20.09.1960 tarihinde, serbest vezinle emekli Valilerden merhum Nazım Kemal Diniz tarafından yazılmıştır. Şiirin devamı için bkz http://www.bozkir.com/index.

kasabasında kuşaktan kuşağa anlatılmaktadır [43]. O tarihlerde Dere'de yaşayanlar barut imal edip, bunları Akseki Pazarı'nda satarlarmış. Fakat Antalya yöresine hâkim olan bir Efe, pazara gelenlerin barutlarının çoğuna el koyarmış. Mustafa yerine Seyrek Basan denmesinin sebebi de; Mustafa'nın çok uzun boylu olmasından dolayı, kocaman adımlar atıp, az sayıda adımla upuzun yollar almasındanmış. Başka birinin iki saatte gittiği yolu, Seyrek Basan bir saatte gidermiş.

Seyrek Basan, on altı-on yedi yaşlarında iken, yanına aksakallı bir ihtiyar gelmiş, ona bir muska vermiş ve:

"- Bundan böyle yaşadığın sürece kimsenin malına, namusuna göz koymaz; kimseye kötülük yapmazsan bu muskanın gücü sayesinde sana kurşun işlemeyecek." demiş ve gözden kaybolmuş.

Efe ile başa çıkamayanlar, Seyrek Basan'a gidip ondan yardım isterlermiş. Böylece, Seyrek Basan'a kurşun işlemediği de, dilden dile dolaşarak yayılmış.

Seyrek Basan, barutçularla birlikte Akseki'ye doğru yola koyulmuş. Akseki Dağları'nda efenin adamları olan tam dokuz kişi önlerine geçip, yollarını kesince çatışma başlamış. Birkaç saatlik çatışmadan sonra Seyrek Basan hepsini öldürüp, silahlarını almış. Bir süre sonra Akseki Pazarı'na gelmişler. Barutçular ürünlerini sergilemekte imişler. Seyrek Basan da pazar yakınlarındaki bir kahveye gitmiş.

Resim 10: Dereli Seyrek Basan Tasviri (Çizim Erol Köse'ye Aittir).

Bu hikâyeden de anlaşılacağı gibi Akseki ve Bozkır yöre halkı özellikle etkileşimin en önemli mekânı olan Pazar alanlarında sürekli iletişim içerisindedirler. Aynı zamanda bu efsane barutun da Bozkır için önemli bir ticari malzeme olduğunu göstermektedir.

Akseki Bozkır arasındaki diğer bir kültürel geçişe örnek de Bozkır'ın eğlence kültürünün bir sembolü haline gelen tahta kaşıklardır. (Resim 11) Bu tahta kaşıkların kaynağının Akseki Bademli[44] olması yine bu iki yörenin iç içe geçmiş kültürünün bir yansımasıdır.

[43] Ülker, A. U. 2003

[44] Bademli Akseki'nin Konya istikametindeki son yerleşim birimidir.

Ağaç işleri, süsleme sanat dallarından bir tanesi olan tahta oymacılığının çok güzel örneğini Akseki evlerinde görmek mümkündür. Şimşir ağacının sertliği Bodamyalı'nın (günümüz Bademli) yumuşak ellerinde, sofralardan başka hatıra eşya satan dükkân vitrinlerinde göz alıcı bir dekor olmaktadır. Bugün Konya kaşığı olarak bilinen bu kaşıklar, gerçekte bir Bademli kaşığıdır. Sanatkârı Bodamyalı, (Resim 12) maddesi de Akseki dağlarının şimşir ağacıdır[45]. Bozkır'ın özel gün ve türkü geleneğinin en önemli ögelerinden biri bu kaşıklardır ve bu geleneğin eskilerden günümüze kadar Bozkır kaşık ekipleri (Resim 13) tarafından devam ettirilmesi bulunduğu bölge ve çevresinin yöresel kültürünün yansımasıdır. Akseki türkü geleneğinde de kullanılan iki temel çalgıdan biri kaşıktır. Türkü söyleyen kişi aynı zamanda def de çalar. Dört kaşık bir takım oluşturur. Oyun kaşığı Şimşir ağacından özel olarak yapılır ve sapı yemek kaşığına göre daha kısadır[46].

Resim 11: Tahta kaşık örnekleri

Resim 12: Bodamyalı Kaşık ustası

Resim 13: Bozkır kaşık ekibi

Bir yörenin yaşam felsefesi, tarihi ve gelenekleriyle ilgili bilgilerin toplanacağı yerlerden biriside mezarlıklardır. Antik mezarlarda dâhil olmak üzere araştırmacılar için ölü gömme gelenekleri, yerleri ve mezar yapıları bölgede yaşayan toplum ile bilgi vermek açısından en

[45] Enhoş, M. 1974
[46] Bozkurt, H. 2015

önemli araştırma sahaları içinde yer alır. Ancak bu çalışmada sıradan mezarlardansa Akseki ve Bozkır'ın diğer bir ortak noktası olan farklı mezar tiplerinden örnek vermek doğru olacaktır.

Akseki ve Bozkır'daki genel mezar yapıları Anadolu'nun çoğu yerinde de var olan tipik özellikler taşır. Hemen her mahallenin yanı başında nüfusuna oranla büyük alanlar kaplayan mezarlıklar bulunmaktadır. Bu genel yapıdan ayrılan ve bu Akseki ve Bozkır için ortak bir payda olabilecek bir mezar yapısı önemlidir. Akseki ve çevresindeki bazı dağ yollarında zaman zaman küçük mezar alanlarına rastlanır. Bunlar genelde konar-göçer Yörüklerin göç yolunda ölenleri için yaptığı mezar alanlarıdır[47] (Resim 14).

Resim 14: Yaylalarda konar-göçer Yörük mezarlığı (Durak, A.)

Bu konuya değinmişken "Yörükler" ve "Tahtacılar" konusundan da kısaca bahsetmek gerekmektedir. Yörükler, göçer hayat tarzı sürdüren Türk boylarından meydana gelen bir topluluktur. Yörüklerde iktisadi hayat hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Coğrafi hareketlilik ve hayvan yetiştirme, Yörüklerin hayat tarzını etkileyen ve şekillendiren iki önemli faktördür. Hayat tarzları nedeniyle Yörükler sadece göçer değil aynı zamanda mücadeleci-savaşçı bir karaktere sahiptirler[48]. Doğu ve Batı Torosların üzerindeki 1500 metreden 3000 metreye kadar yükselen yaylalar Yörüklerin yoğun olduğu bölgelerdir[49].

[47] Erden, A. 2015
[48] Doğan, M. S. Doğan, C. 2005
[49] Seyirci, M. 1996

Tahtacılar ise Akseki ve Bozkır'ın dağlık kesimlerinde yörenin tahta ihtiyacını karşılamak için gelen ve işini bitirdikten sonra başka yörelere giden bir nevi göçebelerdir. Ağaçeri Türkmenlerinin torunları olan Tahtacılar, geleneksel mesleklerinden dolayı bu isim ile anılmaya devam etmektedirler. Tahtacılık yörenin tahta ihtiyacını gidermek adına marangozluktan farklı bir iştir[50]. Anadolu'da kültürler arası etkileşimin yoğun olduğu 13. yüzyılda[51] Ağaçeri Türkmenlerinin de Anadolu coğrafyasında bulunduklarını o dönemin tarihi kaynaklarından öğrenmekteyiz[52]. Tahtacı kavramına ilk defa 16. yüzyıla ait resmi kayıtlarda rastlanılmaktadır[53] 18. yüzyıla kadar yarı göçebe bir hayat tarzı süren Tahtacılar, aynı yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından iskâna tabi tutulmuşlar, günümüzde ise yerleşik hayata geçmişlerdir[54]

Akseki'nin birçok köyünde, tıpkı komşu ilçeler Bozkır ve Seydişehir'de olduğu gibi, Alevi ve Bektaşi kültürüne ait pek çok iz vardır. Emiraşıklar Köyü'nde Seydişehir'de meftun Seyyit Harun Veli'nin öğrencileri olan Genç Dede ve Emir Dede'nin Türbeleri, mezarlıktaki adak ağacındaki bağlanmış bezler oldukça dikkat çekmektedir[55]. (Resim 15)

Resim 15: Emiraşıklar bez bağlanmış adak ağacı

Bunun yanı sıra Mezar başlarındaki bez parçaları özellikle dikkat çekmektedir. (Resim 16 a,b) Yöre halkının anlattığına göre, mezar başlarına bağlanan bez parçalarının kefenin ayak ve başucundan bir parça kesilerek mezar başına bağlandığı ve bu bezin çürüyüp yok olmasıyla bedenin çürüme sürecinin aynı olduğuna halk tarafından inanılmaktadır. Bu duruma bizzat

[50] Önal, M. N. 2013
[51] Güngör, H. 1986
[52] İbn Bibi, 1996
[53] Sümer, F. 1962
[54] Selçuk, A. 2003
[55] Gültekin, M. 2013

araştırmalarımız esnasında Çukuralan Köyünde şahit olduk. Bu gelenek Emiraşıklar, Çukuralan köylerinde ve farklı bir türüyle Çimi yaylasında halen devam etmektedir. (Resim 17). Bozkır ve çevresinde de bu tip mezarların bulunduğundan bahsedilmektedir. Bu geleneğin temellerinin Yörükler ve Tahtacılar ile geldiği halk tarafından inanılan durumlardandır.

Resim 16a: Bez bağlanmış mezar örneği (Çukuralan) Resim 16b: Bez bağlanmış mezar örneği (Çukuralan)

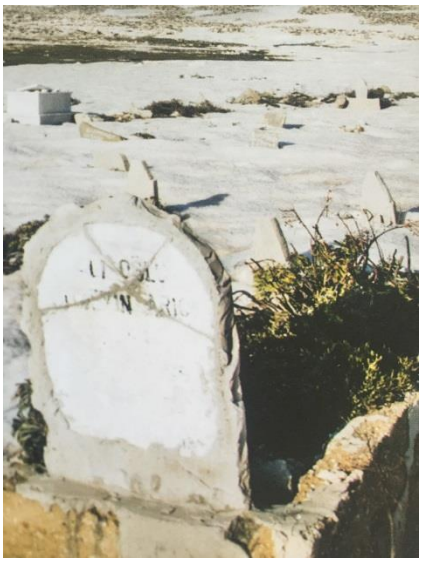

Resim 17: Çimi Yaylası bez bağlanmış mezar örneği (Durak, A.)

Bozkır çevresindeki yaylalarla iç içe yaylalara sahip Aksekililer zaman zaman bu alanlardaki antik malzemeleri yerleşimlerine getirerek sergilemektedir. Yakın geçmişe kadar Yarpuz'da Belediye Binası olarak kullanılan yapının bahçesindeki bir ostotek gövdesi (Resim 18)

Bozkır ilçesi sınırlarında, Manavgat göçerlerinin kullanıldığı Dibektaşı Yaylası antik yerleşiminden getirilmiştir[56].

Resim 18: Yarpuz'a Bozkır yaylasından getirilen Ostotek (Durak, A)

Bozkır ve Akseki halkının diğer bir ortak noktası ise diğer Anadolu yörelerine nazaran okumaya verdikleri önemdir. Bozkır halkının % 98'e yakını okuma ve yazma bilmektedir. Bu rakam, ülkemiz standartlarının üzerindedir. Bu oranın yüksek olmasındaki ana sebepleri; İlçe halkının eğitim ve öğretime verdiği önem ve değer, gençlerimizin kendilerini okuyarak ilçesine ve ülkesine faydalı olma isteği, ekonomik alanlardaki ilçenin istihdam imkânlarının olmayışı, tarım için yeterli coğrafyanın bulunmayışı ve kalkınmışlığın tek yolunun eğitimden geçtiği düşüncesi olarak sayılabilir[57]. Akseki'de de okuma oranı Türkiye standartlarının üzerindedir ve bu durum oldukça eski zamanlara dayanır. Akseki'de eğitime Selçuklular ve Osmanlılar zamanında önem verilmiş ve birçok medrese yapılmıştır. El yazması çok kıymetli eserlerin bulunduğu Yeğen Mehmet Paşa Kütüphanesi 1782 yılında kurulmuş tarihi bir kütüphanedir[58].

SONUÇ

Sonuç olarak, Toros dağlarının bu iki çok önemli bölgesinin iletişimini incelerken göze çarpan hususlar arasında bu iki yörenin tüm zor coğrafi şartlara karşı durup etkileşimlerini hiç bozmamış olmamalarıdır. Bir bölgenin coğrafi unsurları burada yaşamış olan halkların geçim kaynaklarını şekillendirmişler ve çeşitlendirmişlerdir. Bu bağlamda bu iki yöre halkı öncelikle yaşamlarını sürdürmek için birbirlerine ihtiyaç duymuşlar ve kendilerinde var olanı verip karşılığında olmayanı elde etmişlerdir.

[56] Yılmaz, M. Doğanay, O. 2015
[57] Ülker, A. U. 2003
[58] Enhoş, M. 1974

Bu çalışmada hem literatür taraması hem de birebir halk kaynaklı söyleşiler kullanılmıştır. Bu iki kaynaktan görüldüğü üzere; ekonomik faaliyetler Akseki ile Bozkır arasındaki iletişimi başlatan en önemli unsurdur. Ekonomik ilişkiler doğrudan kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Bozkır'ın temel besin üretimi, Akseki'nin dokuma ve kundurası ile başlayan ekonomik faaliyetler sosyo-kültürel etkileşim ile yüzyıllardır devam etmektedir. Bu etkileşimler arasında "Seyrek basan" gibi ortak halk hikâyeleri, Hadim-Bozkır, Akseki-Sarıhacılar gibi antik yol güzergâhları, Bademli tahta kaşıkları gibi birbirini etkileyen kültürel semboller, bez bağlanmış sıra dışı mezar tipleri sayılabilir.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

Adak, M., Takmer, B. Akdoğu, E. N 2015, İlkçağ'da Akseki Bölgesi, Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Bahar, H. 1996, "Isauria Bölgesi'nin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri", www.journals.istanbul.edu.tr/iuanadolu/article/view/1023001561.

Bozkurt, H. 2015, "Akseki Türküleri", Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Çalışkan, V. 2005, "Bursa Kent İçi Semt Pazarları Üzerine Bir Değerlendirme: Merkez İlçe Pazarlarından Örnekler", Ulusal Coğrafya Kongresi, Bildiriler Kitabı, İstanbul.

Çevik, N. 2000, "Melas Vadisi'nde Arkeolojik Gözlem ve Bulgular". ADALYA IV, 91-114.

Demiralp Y. 1994, "Nodar Hanı (Akseki-Bozkır)", Sanat Tarihi Dergisi, VII 53-58

Doğan, S. M. 2005, "Yörüklerin Hayat Tarzı". www.Journals.istanbul.edu.tr.

Durak, A. 2015, Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Dursun, N. 2012, "Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinden Örnekler", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 27. 119-131.

Enhoş, M. 1974, Bütün yönleriyle Akseki ve Aksekililer, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.

Eravşar, O. 2015, " Akseki ve Çevresindeki Selçuklu Dönemi İzleri" Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Ercenk, G. 1992, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", Belleten, C. LVI, Ağustos Sayı: 216'dan Ayrı Basım.

Erden, A. 2015, "Kültürel Yapısı Üzerine Gözlem ve Değerlendirmelerle Akseki", Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Evliya Çelebi. Seyahatname c,9.

Ful, G.D. 1998, "Antik Devirlerde Lydia¨da Panayırlar, Fuarlar ve Pazar Yerleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bil. Ens. İzmir.

Gültekin, M. 2013, Homonada, Tebeşir Yayınları. Konya.

Güngör, H. 1986, "Ahi Evren Zamanında Anadolu'nun Dinî Durumu", Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri (13-15 Eylül 1985 Kırşehir), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı yayınları, s.157-162. İstanbul.

Güngör, H. 1998, Türk Bodun Bilimi Araştırmaları. Kıvılcım Yayınları, Kayseri.

İbn Bibi, 1996, El-Evamirü'l Alaiye Fi'l-Umuri'l Alaiye, (Çeviren Mürsel Öztürk), Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İşkan, H., ÇEVİK, N. 1999, Akseki Çevresi Arkeoloji ve Tarihi, Sanatsal Mozaik: Kentsel Bilinç-Çevre-Kültür, EKO Yayıncılık Ltd, İstanbul; 51-3.

Kavas, R. K. 2011, "Patterns of Environmental Coherence In The Rural Architectural Tradition of Ürünlü: (Akseki-İbradi Basin)", METU.JFA. (28:1), 23-40ç DOI:10.4305.

Önal, N. M. 2013, "Muğla'da Alevi-Tahtacı Kültürü", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer p. 343-366, Ankara.

Özkaynak, K. 1954, Akseki Kazası: Tarih, Coğrafya, Turizm, Akgün Matbaası, Ankara.

Ramsay, W. M. 1960, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul.

Saraçoğlu, H. 1989, Akdeniz Bölgesi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Selçuk, A. 2003, "Tahtacılarda Su İle İlgili İnanış ve Uygulamalar", Yol, Sayı: 24.

Selçuk, A. 2003, "Mersin Yöresi Tahtacılarının Dinî İnanç ve Uygulamaları Hakkında Araştırma", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Selçuk, A. 2004, "Tahtacılar ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomenolojik Bir Yaklaşım", TÜBAR-XVI.

Seyirci, M. 1996, "Antalya Halk Kültürüne Genel Bir Bakış", Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri 3.

Shorter, F. C. Kolars, J.F.,Rustow, D. A., Yenal, O. 1967, Four Studies on the Economic Development, Billing&Sons Limited, London

Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, XII, XIII, XIV (Çeviren Prof. Dr. Adnan Pekman) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Sümer, F. 1962, "Ağaç-Eriler", Belleten, Cilt XXVI, Sayı 103, s.521-528.

Şafakçı, H. 2013, "Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28.
Tunçel, H. 2003, "Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları: Elazığ Örneği", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, Sayfa: 49-70, Elazığ.
Tümertekin, E. Özgüç N. 1997, Beşeri Coğrafya. Çantay Kitabevi, İstanbul.
Umar, B. 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkilap Kitabevi. İstanbul
Ülker, A. U. 2003, Kültür Diliyle Bozkır, Bozkır Çevresi ve Köyleri Yardımlaşma ve Kültür Deneği Kültür Serisi, NO:1 Mat Yapım, İstanbul.
Yılmaz, M. 1990, "Bozkır ve Çevresindeki Eski Eser Tahribatı ve Alınacak Önlemler", Cilt: 34 Sayı: 1.2 Sayfa: 467-472 DOI: 10.1501/Dtcfder_0000000883
Yılmaz, M. Doğanay, O. 2015, Akseki ve Çevresindeki Arkeolojik veriler: Durum Tespiti ve Ön Değerlendirme, Ben Akseki'yim, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

Arslan, M. 2014, "Akseki'de Debagat sanatı", http://www.aksekim.net.
http://www.antalyakulturturizm.gov.tr.
http://www.bozkir.com/index.php?option=com_content&view=article&id=101:bozkir-cuma-pazari&catid=25:bozkir-bilgiler&Itemid=89
http://www.bozkir.net/page/bozkirda-toplum-hayati.html.
http://bilgi.siristat.com/anasayfa/bozkir-merkez/bozkir-bilgileri/bozkir-cuma-pazari.
http://www.bademlidernegi.com/Yazarlar.

KAYNAK KİŞİLER

Akseki, Süleyman 1955 Emiraşıklar /Akseki doğumlu, emekli.
Deveci, Hasan 1950 Akseki doğumlu, tüccar.
Duruk, Metin 1954 Akseki doğumlu, iş adamı.
Mustafa Kavasoğlu Bademli/Akseki doğumlu, girişimci
Özgüven, Aydın 19? Ormana/Akseki doğumlu, işletmeci.
Özkan, Rıfat 1941 Cevizli/ Akseki doğumlu eski Cevizli Belediye Başkanı

EKLER

EK 1

197603329 CHP Kongre dilekleri Antalya (1940)[59]

D. 53 — Kaza iktisadiyatının durgunluğunu gidermek üzere dokumacılık sanatının ihdası hakkındaki teşebbüsatın nazara alınması. (İktisat Vekâletine)

C. 53 — Antalya vilâyetine tahsis olunan tezgâh ve çıkrıklardan 25 er adedinin Aksekiye verilmesi temin edilmiş ve yapılan teşvik neticesinde kazada bir Dokumacılar Kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin ihtiyacı olan kredinin temini hususu Halk Bankasından istenilmiştir. (İktisat Vekâleti)

[59]https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197603329%20CUMHURIYET%20HALK%20PARTISI%20KONGRE%20DILEKLERI%201940/197603329%20CUMHURIYET%20HALK%20PARTISI%20KONGRE%20DILEKLERI%201940%200041-0055%20ANTALYA.pdf.

EK 2

327

KAPUT BEZLERİNİN TİP VE VASIFLARI

HAKKINDAKİ NİZAMNAME[60]

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 10/3/1939, No: 2/10576

Dayandığı Kanunun Tarihi: 10/6/1930, No: 1705

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi: 29/3/1939, No: 4169

Yayımlandığı Düsturun Tertibi: 3, Cildi: 20, S. 216

Madde 1 – El tezgâhları mamulatı hariç, Türkiye'de dokunan ham kaput bezleri, ticarette tağşişin men'i ve ihracatın murakabesi ve korunması hakkındaki 1705 numaralı kanun ile bu kanuna ek 3018 sayılı kanun mucibince bu Nizamname hükümleri dahilinde kontrola tabidir.

Madde 2 – (Değişik: 29/1/1942- 2/17229 K.)

Metre murabbaı sıkletleri normal rutubet dahil, apre ve haşıl sıkleti hariç 125-275 gram arasında olan ham kaput bezleri aşağıda asgari vasıfları yazılı tipler üzerinden imal edilir:

Çözgü ipliği Atkı ipliği Çözgü teli Atkı teli M2 sıkleti

Tip No: No : Sm. Sm. Gr.

A 8 6 17 13 275

B 8 8 18 13 255

C 12 12 23 20 235

D 12 12 16 14 165

E 12 12 19 16 185

G 14 14 20 14 155

H 16 16 16 16 125

[60] http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.210576.pdf.

Madde 3 – İkinci maddede zikredilen tipler için tespit edilen iplik numaralarının kontrol muayenelerinde +1 numaraya kadar tolerans kabul edilir. Ancak bu tolerans tayin edilen asgari metre murabbaı sıkletlerinin tenezzülüne bir sebep teşkil edemez.

Madde 4 – (Değişik: 29/1/1942- 2/17229 K.)

Bezlerin imal ve ıslahında kullanılan apre miktarı bez sıkletinin %10 unu tecavüz edemez. Azami rutubet %8 dir.

Madde 5 – (Değişik: 29/1/1942- 2/17229 K.)

Bilumum top uzunlukları 36 metredir. Bir top azami üç parçadan mürekkep olabilir.

Madde 6 – (Değişik: 29/1/1942- 2/17229 K.)

Bezler 70, 75, 80, 85, 90, 100, 110, 120, 130, 140, 150 ve 160 santim genişliklerinde imal edilir.

Madde 7 – (Değişik: 29/1/1942- 2/17229 K.)

Vezinde değişiklik olmamak şartıyla ütüsüz malların eninde bir santim, ütülü mallarda 2 santim tolerans kabul edilir. Metre murabbaı sıkletlerinde de %5 noksan tolerans kabul edilir.

BOZKIR'DA DOĞUMLA İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Bülent ÇEVİK [*]

Öz

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm önemli geçiş dönemleridir. Hayatın başlangıcıyla yaşatılmaya başlanan inanç ve uygulamalar diğer geçiş dönemleri ile devam ettirilir.

Konya merkezine uzaklığı ve dağlık bir alanda yerleşimin olması sebebiyle yöresine has özellikleri olan Bozkır, pek çok kültür unsurunu barındırmakta ve yaşatmaktadır. Bozkır'da doğum öncesinden itibaren gerçekleştirilmeye çalışılan gelenekler, doğumla ilgili inançlar, çocuğun doğumu ile büyüklerin dikkat etmesi gereken kurallar uygulanmaya başlanır. Anneyi ve bebeği korumak için yapılması; çocuğun gelişimi sürecinde uygulanması gereken gelenekler, bilinen inançlar büyüklerin yönlendirmesiyle gerçekleştirilir.

Bozkır'da doğum öncesi, doğumda ve doğum sonrası yaşatılan uygulama ve inançlar, büyükten küçüğe aktarılarak; benzer süreçte büyüklerden öğrenilenler gerçekleştirilerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Bozkır Ağzı, Ses bilgisi

•

[*] *Türk Halk Bilimi Uzmanı. Selçuklu-Osman Nuri Hekimoğlu Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni. E.posta: cevikbulent@gmail.com.*

GİRİŞ

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm önemli geçiş dönemleridir. Hayatın başlangıcıyla yaşatılmaya başlanan inanç ve uygulamalar diğer geçiş dönemleri ile devam ettirilir.

Konya merkezine uzaklığı ve dağlık bir alanda yerleşimin olması sebebiyle yöresine has özellikleri olan Bozkır, pek çok kültür unsurunu barındırmakta ve yaşatmaktadır. Bozkır'da doğum öncesinden başlayan doğumla ilgili inançlar ve uygulamalar, çocuğun doğumu ile devam eder. Bebeği ve kendisi için annenin dikkat etmesi gereken kurallar büyüklerin yönlendirmesiyle uygulanır ve ihtiyaç olduğunda yapılması gerekenler öğrenilerek gelenekler sürdürülür.

Doğum öncesi, esnası ve sonrasında var olan inançlar; bebek ve annesi için yapılan uygulamalar Bozkır'da şu şekildedir:

1. Doğum Öncesi İnançlar ve Uygulamalar

İnsan hayatında doğum, soyun devamı için en önemli unsurdur. Çocuk doğmadan önce Bozkır'da pek çok gelenek ve inanış varlığını sürdürmektedir. Çocuğun doğumundan önce bu uygulamalar dikkatle yapılmalıdır ki doğum, sorunsuz olarak gerçekleştirilebilsin.

1. 1. Çocuğu Olmayanlarla İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Her aile çocuğunun olmasını, soyunun devam etmesini ister Bozkırda çocuk özlemi arttıkça yapılanları maddi, manevi, her iki (maddi-manevi) uygulama olarak üç şekilde görmekteyiz.

1. 1. 1. Maddi Uygulamalar

Saman buğusu yapılır. Saman buğusunun üzerine katran dökülür. Onun üzerine sele konur ve kadın selenin üzerine oturtulur. Kadının üzeri battaniye ya da çarşafla örtülür bir saat kadar bekletilir.

Uşşak eşiği (ana rahmine yakın bir bölge) eğri ise köyün ebesi (bu kişiler yaşlı, güngörmüş ve birikim sahibidir, kendi büyüklerinden el almış kişilerdir) uşşak eşiği eğrisini doğrultur ve kuşakla sarar. Bel açıklığı varsa (köyün ebesi bel açıklığını bilir) çocuğu olmayan kadın sırt üstü yatırılır ve tam belinin ortasından çekilir (A. Erol 2016).

Çocuğu olmayan kadın için üç İhlâs süresi ile bir Fatiha okunur ve yüz buğday tanesi yedirilir (Ülker 2003: 78).

1. 1. 2. Manevi Uygulamalar

Çocuğu olmayanlar hocalara gidip okunurlar; yatırları, türbeleri ziyaret ederler. Türbeye giden oradan toprak avuçlayarak toprak içinden kök, solucan gibi şeyler çıkarsa çocuk olacağını, elinde sadece toprak bulunursa çocuk olmayacağını düşünür.

Ocaklara gidilir. Ocağa gittiği zaman önce yatır ziyareti yapılır sonra ocak yerinde bir hocaya okutulur ve hocaya muska yazdırılır. Ocak yerinde bir gece kalmaya dikkat edilir. Genellikle adak kurbanı kesilir. Bozkır'da çocuğu olmayan kadınlar için aile içinde adı Mehmet olan yedi evden bıçak toplanıp bıçak üzerine alınan evin adı yazılır. Bıçak suyun içine bırakır, hangisi pas (küf) olursa o evden ekmek istenir ve o ekmek, çocuğa olmayan kadına yedirilir (Uncu 2016).

Bozkır bölgesinde çocuk sorunu olanların uğradığı sekiz ziyaret bulunmaktadır. Bu kişilerin öncelikle Bahatlar'a, Dedemli'ye ve Geyik Dağı'nda bulunan tekkeye (yatıra) ziyarete gittiği bilinmektedir. Buralarda genellikle namaz kılınıp dua edilir, alınan toprağa göre çocuk tahmininde bulunulur. Akşam gidilen bazı tekkelerde sabaha kadar kalınır, sabah dönülür.

Bozkır ve köylerinde çocuğu olmayan kadınlar Harmanpınar Kasabası'nın "halkın Bahatlar dediği" Ferhatlar Mahallesi'nde bulunan türbeye herhangi bir zamanda giderler. Türbenin etrafında en az üç kere döner, adak adar. Getirdiği erzakı "bazıları çiğ et" yedikten sonra adağı adayan arkaya bakmadan geri gelir. Bu ziyaretten sonra çocuğu olanlar şükran mahiyetinde çocuk erkek olursa ismini Bahattin, kız olursa Bahar adını koyarlar (Kurnaz 2016).

Dedemli'ye çocuğu olmayan kadınların yanı sıra başından hastalık geçenler de ziyarete gitmektedir. Köyden beş kilometre uzaklıkta, ağaçlık bir dağ yamacında olan Seyid-i Bayram Veli'ye ait türbe ziyaret edilir; iki rekât namaz kılınır, çocuk olması için dua yapılır. Getirilen yumurta ve ekmek yenir; mezar etrafındaki bir ağaca dilek dilendikten sonra çaput bağlanır. Mezarın etrafında üç dört kere dönüldükten sonra mezarın yanı başında (dibinde) bulunan çukura, el sokulup oradan toprak alınır. Ele gelen toprakta çöp gibi, böcek ölüsü gibi bir şey bulunursa çocuk olacağına (yüzde sekseninin çocuğu olduğu söylenmektedir); topraktan bir şey çıkmazsa çocuk olmayacağına inanılır. Sonrasında arkaya dönüp bakılmadan gelinir (Durkun 1998: 35-36).

Alanya sınırındaki Geyik Dağı'nda Seyid-i Bayram Veli'yle birlikte hakkında efsaneler[1] anlatılan ve Seyid-i Bayram Veli'nin kızı olduğu düşünülen Sultan Kadın bulunmaktadır. Sultan Kadın (Sultan Ana Türbesi) ziyareti üç gün sürerdi. İlk gün yola çıkılır ve Geyik Dağı'na yakın olan Tobataş yaylasında gece kalınır ve sabah namazıyla birlikte Geyik Dağı'nda bulunan türbeye çıkılır. Türbede iki rekât namaz kılınır. Sultan Kadın'ın kabrinin orada oyuk içinden toprak alınır. Dua edilir sonra dönülür. Eğer çocuk kız olursa adını Sultan koyarlar. Türbe ziyaretinden sonra Tobataş yaylasında kalınır ve geri dönülür. 1926 yılında Sultan Kadın'a ziyarete gidip evine gelen Saatçi Şakir Yılmaz ile eşinin çocuğu olur. 1927 doğumlu Mehmet Ali Yılmaz'a bu nedenle "Sultan Kadın'ın oğlu" denilmiştir (Yılmaz 2016).

Çocuğu olmayan aileler Avdan köyündeki "özellikle hastanede gördüğü tedavinin yanı sıra akıl hastalıkları için de gidilen" yatırı ziyaret eder. Çeşmeye varılıp abdest alınır, aşağı inilince dağın yamacında baba, anne ve oğluna ait olduğu düşünülen üç tane yatırın olduğu Avdan Şeyhi Hacı Zahrettin Efendi ve ailesinin türbesi bulunmaktadır. Orada iki rekât namaz kılınır, onlara Fatiha gönderilir, dua edilir. Sonrasında arkaya dönüp bakılmadan gelinir (Durkun 1998: 36). Ayrıca orada adak adanır, bir gece kalınır, "Boy Hamali" adı verilen muska yazdırılır (E. Erol 2016).

[1] Bozkır efsaneleri için bakınız: Aziz Ayva (2003) Bozkır (Konya) Efsanelerinden Örnekler. **Folklor/Edebiyat**, 2003/4, 36: 333-337; (2007) Efsanelerin Kol Gezdiği Şehir: Bozkır. **Erciyes,** Nisan, 30 (352): 31-33; (2007) Bozkır Halk Edebiyatından Örnekler: Efsaneler. **Dünden Bugüne Bozkır Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Konya: 279-284.

Eskiden Bozkır'a şimdi ise Ahırlı'ya bağlı Erdoğan Köyü Tekkesi'ne giderlerdi, çocuğu olmayanlar uğrayıp sonuç almaya çalışırlar (Konyalı 1997: 1118).

Işıklar köyü Şıhlar Türbesi'ne de çocuğu olmayan kadın götürülür. Türbede bulunan çukura eli sokulur, toprak avuçlattırılır. Avuçlanan topraktan kurt çıkarsa erkek çocuk, karınca çıkarsa kız çocuk olacağına inanılır. Toprak boş çıkarsa çocuk olmayacağına inanılır. Çocuk olursa da, oraya gidilip adak kesilir (Ülker 2003: 79).

Günümüzde çocuğu olmayanlar tarafından Bozkır'a bağlı Yolören köyündeki Şeyh Bedrettin Türbesi ziyaret edilmektedir. İnanışa göre, çocuk sahibi olamayan kadının türbeden aldığı bir avuç toprakta herhangi bir canlının çıkması, o kişinin çocuğunun olacağı şeklinde değerlendirilmektedir (Şafakcı 2013: 469).

Yazdamı köyünün dağ kısmında "Damlacık İni" bulunur. Bu ine dağdan su damlar, çocuğu olmayan kadın buraya getirilir. Damlayan sulardan abdest alıp namaz kılar. O yerin kutsallığına inanıldığından oradan toprak alınıp, oraya hediye bırakılır (Ülker 2003: 78-79).

Eski Türk inanç sisteminde "dağ, ata ve su kültünde" yüksek yerlerde yaşadığı ve yattığı düşünülen kişilerin Gök Tanrı'ya yakın olduğu ve o yerin koruyucuları olduğuna; arındırıcı ve hayat kaynağı özelliği olan suyun ilk yaratılan olduğuna, su iyelerinin varlığına ve onlara kurban verilmesi gerektiğine, yaşama gücü olduğuna inanılırdı. Ziyaret yerlerinde ve Damlacık İni'nde yaşatıldığı gibi, Eski Türk inanç ve uygulamaları yaşanılan coğrafya ile değişerek, "abdest alıp namaz kılma" gibi yer yer İslami motifler eklenerek varlığını sürdürmektedir. Günümüzde, yüksek yerlerde bulunan ziyaret yerlerine yine gidilmektedir; halk tarafından Allah'ın sevgili kulu olduğu düşünülen mübarek kişilere hürmet gösterilmekte ve dualaların etkili olması için yardımcı olacağı umulmaktadır.

1. 1. 3. Maddi-Manevi Uygulamalar

Hıdırellez zamanı, nisan yağmurlarından biriktirilen sulardan dua edilerek ve çocuğu olması için niyet ederek bu su içilir. Nisan ayında toplanan, bereket ve rahmet

olduğu düşünülen maddi bir unsur olan yağmurun içilmesi ile manevi olan Hıdırellez'de dua ve niyet etme ile çocuk isteme karma bir uygulama olarak dikkati çekmektedir.

1. 2. Düşük Yapmamakla İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Çocuk olabiliyorsa bebeğin anne karnında düşmemesi, yaşaması için yapılması gereken uygulamalar bulunmaktadır.

Hamile kadın yılan, köpek gibi hayvanlar görürse çocuğunun düşebileceği inancı vardır (Ülker 2003: 77).

Hamile kadının düşük yapmaması için, yedi evden hayvan yünü toplanıp kuşak yapılarak hamile kadının beline sarılır; hamile mezarlığa götürülmez. Yedi tane Mehmet ismini bulunduran evden bıçak toplanır. Bıçaklara isimler yazdırılır, bir çömleğe su doldurulup akşamleyin dama konur, sabah namazından sonra çömlek indirilir. İçerisindeki hangi bıçak paslanmamışsa o evden okunmuş ekmek getirilip kadına yedirilir. O evin düşük yapan kadının ocağı olduğu inanılır (Ülker 2003: 78, 79). Bozkır merkezde bu uygulamanın çocuğu olmayan kadınlar için ailesi veya komşuları tarafından da yapıldığı söylenmektedir.

Hamile kadın (Harmanpınar Kasabasına bağlı, halkın Bahatlar dediği) Ferhatlar Mahallesi'nde bulunan kutsal olduğu düşünülen çeşmeye götürülür. Boynuna ip takılıp çeşmenin etrafında dolandırılır. Doğumdan sonra oraya gidilip adak kesilir (Ülker 2003: 78).

1. 3. Cinsiyet Tahminine Yönelik İnançlar

Hamilelik süresince farklı olaylar veya fiziki anlamda meydana gelen değişiklikler günümüzde de çocuğun cinsiyetine yönelik tahminleri beraberinde getirmektedir.

Hamilenin eline bit konup zıplarsa bebeğin erkek, öylece kalırsa kız olacağına inanılır. Hamile kadının kalça bölümü genişlerse çocuğu kız olacak demektir, çocuk karın bölgesinin üstündeyse erkek, aşağısındaysa kız olur. Hamile kadının yüzünde çillenme varsa kızı, yüzü parlak olursa da oğlu olur.

Hamile bir kadın, doğacak olan çocuğuna elbise biçip elbiseyi minderin altına koyar. O anda, dışardan erkek gelirse çocuk erkek olur, eğer kadın gelirse çocuk kız olur. Hamile kadın rüyasında bir erkek görürse çocuğun kız olacağına, bir kız görürse çocuğun erkek olacağına inanılır (Ülker 2003: 78).

1. 4. Hamilelikte Yapılabileceklerle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Hamile kalınca kadına ağır iş yaptırılmaz. Hamileler mezarlığa, ölü evine, eğlencelere, "şeytanlar da düğün yapar düşüncesiyle" gönderilmez. Düğünlerde oynatılmaz, yayık yaydırılmaz, keş kazanları kaldırtılmaz, yalnız bırakılmaz. Ata, eşeğe bindirilen hamileler katıra bindirilmez (Yılmaz 2016).

Kiraz, karadut, nar, ciğer, et gibi kırmızı olan yiyecekler hamilere yedirtilmez çünkü doğacak olan çocuğun yüzünde ben olarak izleri kalacağı inancı hâkimdir. Hamile kadın herhangi bir yiyeceği yedikten sonra, yiyecek yediği aynı elle vücudunun herhangi bir yerini kaşırsa, doğacak olan çocuğun vücudunun orasında da bir şey çıkacağı; hamile kadın kime çok bakarsa (Küçükdağ 1996: 192) veya bir şeye çok dikkatli bakarsa çocuğun bakılana benzeyeceği inancı vardır (Ülker 2003: 77).

Hamile kadına yumurta yedirilmez; eğer yumurta yerse çocuğun saçının çıkmasına engel olacağı inancı vardır. Hamile kadın çok sakız çiğnerse çocuk sümüklü olur (Yavuzer 1998: 147). Hamile kadının korkmaması ve bu durumun çocuğa etki etmemesi için kadının yastığının altına bıçak konulur. Hamile kadının sancısı çok olduğu zaman kimseye söylenmez. Eğer sancı duyurulursa doğumun uzayacağına ve sancının artacağına inanılır. Hamile kadına doğacak olan çocuğun güzel olması için ayva yedirilir (Ülker 2003: 78).

1. 5. Doğum Hazırlıkları

Eskiden maddi imkânlar yeterli olmadığı için bebek ölür de elbisesi kalır düşüncesiyle büyükler "Doğmadık çocuğa don, göynek biçilmez. Doğmayan çocuğa sırt dikilmez." diyerek doğumdan önce giyecekler hazırlatmazsa (Duman 2005: 53) da bebek için pamuklu kumaşlardan zıbın hazırlanır; elde beyaz kumaşlardan iç gömleği,

basmadan elbise dikilirdi. Beşiklerde bebeği sarmak için kundak, ara bezi ve bağırtlak bezi dikilir, bunlar boncuklarla süslenir, beşiğe de nazar boncuğu takılırdı.

Bir kadının hamileliği anlaşıldıktan sonra kadının kendi annesi ve kayın validesi hemen hazırlığa başlarlar ve gerekli olan eşyalar, kıyafetler alınır (Ülker 2003: 78).

Çocuk doğmasına yakın beşik hazırlığı yapılır. Yaş ardıç ağacından beşik yapılır. Eskiden çocuğun beşik döşeği, kurumuş yapraktan (gazelden) yapılırdı. Bozkır pazarından "silbiç" adı verilen toprak kap alınır. Beşiğin ortası delinir ve bu deliğin altına silbiç konur (E. Erol 2016).

Çocuğun doğacağı evin temizliğine de dikkat edilir. Özellikle çocuğun kalacağı oda temizlenir (Ülker 2003: 79).

2. Doğum Esnası Uygulamaları

Bozkır'da doğumu ebeler veya genellikle bu işlerden anlayan köy ebesi de denilen yaşlı kadınlar gerçekleştirmektedir.

Çocuğun su gibi akıp gitmesi için, (doğumun kolay gerçekleşebilmesi için) doğum yapacak kadın köyün çeşmesinden atlattırılır. Doğum yapacak olan kadın ağrıları sıkışsın diye battaniye içinde sallanır (Yavuzer 1998: 145). Doğum başlayacağı sırada odada sadece doğum yaptıracak ebe ve ona yardımcı olacak bir kişi ile gelinin kayın validesi bulunur diğer insanlar dışarı çıkarılır. Eğer bunlardan başka birileri odada bulunursa doğum olayının zor gerçekleşeceği inanışı vardır. Doğum esnasında çocuğun kolay gelmesi için tavana ip asılır ve bu ip doğum yapacak kadına tutturulur (Ülker 2003: 79).

Ebe Fatma (Saygı) hemşire diplomalı olup 1948'den itibaren 1995'e kadar bütün Bozkır ve 76 köye ona gelirdi. İbiş'in Hatice Teyze (1940- 1950), Ümüş Hala (1960-1980'li yıllar), Güllü Abla; Fart (Yolören) köyünde Kilci karısı; Höke isimli ebeler vardı ve doğuma yardım ederlerdi. Eskiden Bozkır'a bağlı Yalıhüyük'te Ahırlı ve köylerinin de gittiği Şükran olarak bilinen Ebe Fatma (Sezer) 1961'de sağlık ocağında başladığı işi 1983'e kadar sürdürmüştür (Yılmaz 2016).

Ebeye havlu, sabun verilirdi; evinde yiyecek olarak ne varsa hediye olarak verilirdi.

Baba doğum anında eve alınmaz. Evin önünde bekler. Doğum yaptıran ebe çocuğu olunca babaya muştular ve muştular ister. Babaya oğlu olursa müjde verilir. "Oğlunulan ordu, gızınılan gomşu olasın. Kızınla komşu, oğlunla ordu ol." denir. Ev halkından birisi çocuk erkek olmuşsa " Bir çocuğumuz oldu." diye tüm köye ilan eder.

3. Doğum Sonrası İnançlar ve Uygulamalar

3.1. Ad Verme

Çocuğun adını vermek önceliği evin en yaşlı erkeği olan dedenindir. Dede, bebeği kucağına alır. Bebeğin sağ kulağına ezan okur, "Guzum adını ben verdim." der. Bebeğe ne ad verdiyse söyler. "Adını ben verdim, ömrünü Allah versin. Allah'ım hayırlı bir evlat versin. Seni, hayrın yoksa alsın gitsin." der (Duman 2005: 53).

Baba, dede yoksa bebeğin kulağına ezan okur, adını üç kere söyler. Bu uygulama çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okumak, ismini üç kez kulaklarına bağırarak söylemek şeklinde de yapılmaktadır.

Bir ailenin erkek çocuğu olmuyorsa daha sonra olacak çocuklarının erkek olması için en son olmuş kız çocuklarının ismini Döner, Döndü veya Durdu koyarlar (Ülker 2003: 79).

3. 2. Emzirmeyle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Sütü gelmeyen anneye yedi evden buğday toplanıp pişirilip yedirilir (Ülker 2003: 84).

Doğumdan sonra sabırlı olsun diye bebek iki (Yavuzer 1998: 147) ya da üç ezan duyuluncaya kadar emzirilmez. Emzirilmeden önce de bal verilir. Dindar olması için yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunduktan sonra çocuk emzirilir (Küçükdağ 1996: 193).

Emzikli kadının aklına bir yiyecek gelir, görür veya burnuna kokar da o şey yedirilmezse, sütünün çekileceğine inanılır. Bu duruma "umma olmak" denir. İstediği bulunup yedirilir ve sütünün çekilmesi önlenir (Küçükdağ 1996: 194).

Bebeğin ağzı annesini emmeden önce, güzel ahlaklı bir kadına açtırılır. Huyunun onun gibi güzel olacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 193).

Anneye sütü çoğalsın diye pekmezli, tatlı şeyler yedirilir. Çocuk görmeye gelenler doğum yapan kadına vermek için pekmez bulamacı yaparlar.

3. 3. Çocuğun Sağlığı İçin Yapılan Uygulamalar

Çocuk doğduğu gün pekmez ılıklaştırılır ve içine tuz atılarak bebeğe sürülür ve bebek kundaklanarak sabaha kadar bekletilir. Bebek iyi tuzlanır ve pekmezlenir ise bebek pişik olmaz (A. Erol 2016).

Bebeğin ileride omuzları düşük olmasın, ayakları, bacakları düzgün olsun diye kundak yapılır; üşümesin diye başı sarılır. Bebek günde iki ya da üç kez beşikten çıkarılır daha sonra tekrar beşiğe belenir. Erkek çocuklara söğüt ağacından yapılan "sübek" çocuğun pipisine takılır. Çocuğun çişi sübekten silbice akar (E. Erol 2016).

Bebekler ve küçük çocuklarda karın ağrısını (sancısını) gidermek için katran ağacının reçinesinden yapılan bise (bese, kara ilaç) karna sürülür. Çaputun üstüne dökülen bise sadeyağla birlikte çocuğun göbeğinin üstünden karnına sarılabilir (Duman 2005: 86). Karın ağrısı çeken, iştahsız olan (bağırsak kurtları varsa dökülmesi için) çocuklara yaz aylarında taşlıklarda yetişen soğulcan otunun pembe çiçekleri yedirilir (Ege 2013: 81). Yağ veya acı yavşan kaynatılıp içirilir. Yakı vurulur, yumurta ve soğan pişirilir karnına sarılır. Kulağı sancıyan çocuğun kulağına emzikli kadınlarca süt damlatılır, tavşan yağı konulur (Yavuzer 1998: 144).

Çocuğun çok ağlaması iyi değildir. Çok ağlayan ve yaramaz olan çocukların yüzüne cuma günü sala veya ezan okunurken babasının ayakkabısı ile "üç yol ayrımında (Yavuzer 1998: 150) ağzı çevrilir (dövülür)" üç defa vurulursa çocuğun ağlamasının kesileceğine ve akıllanacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Çocuğun bir tarafında çıban çıktığında halkın türbe dediği, üç dört büyük çam ağacının olduğu "Kara Çalı" denilen dağa götürülür. O ağaçların her bir dalına salkım saçak çaputlar bağlanmıştır. Evde pişirilen yumurta, soğan, patates orada soyulup yenir. Soğan kabuğunun, çocuğun çıbanı olduğuna inanılır. İki rekât namaz kılınır, Fatiha

okunur; oradan arkaya bakmadan gelinir. Aradan iki-üç gün geçmeden çocuğun hiçbir şeyi kalmaz (Durkun 1998: 39).

3. 4. Sarılıkla İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Bebeğin sarılık olmaması için bebeğe sarı giysiler giydirilir, kırk içindeyken annesi bebeğe sırtını dönmez. Bebeğin üstüne sürekli sarı bez örtülür.

Sarılık olan çocuğun üstüne annenin yüzüğü takılır, burnuna acı düğlek suyu çektirilir (Yavuzer 1998: 145).

Küçük çocuklarda görülen sarılık hastalığının dişçiler ve berberler tarafından giderilmeye çalışıldığı tedavi usulleri de vardı. "Burun ve kaşların birleştiği yeri baş ve işaret parmağı ile ovarak kanı kaçırırlar. Sonra keskin bir usturanın ucu ile yararlar. Buradan çıkan kanı çocuğun gözlerine sürerler. Daha sonra sirke içirirler ve bir kısmını da yine gözlerine sürerler. Çocuğa bir hafta tatlı yedirmezler. Bir hafta sonra çocukta bir şeycik kalmaz (Petekçi 1962: 2743)".

3. 5. Göbek Bağıyla İlgili İnanç ve Uygulamalar

Çocuğun göbeği ilerde olunması istenen meslekle ilgili olan binaya atılır (Yavuzer 1998: 147) ya da göbek bağı beze katıp ulu bir ağaç dibine ya da "bahtı güzel su gibi temiz olsun, diye" Çarşamba çayına atılır (Yılmaz 2016). Köylerde bebeğin ileride ev veya tarla işlerinde başarılı olması düşüncesiyle farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bebeğin göbeği düşünce, kızsa süpürgeye bağlanır. Bu durumda evine bağlı olacağına inanılır. Oğlansa, pulluğa bağlanır veya tarlaya götürülüp atılır. Böylece çalışkan bir çiftçi olacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 193).

3. 6. İkramlar

Çocuk geç olduysa ve adak adandıysa komşulara, akrabalara, durumu iyi olmayanlara adaktan dağıtılır; bazı aileler doğumdan sonra, varlık durumuna göre ziyafet verir.

Çocuk olduktan sonra honça dağıtılır. Çocuğun babası ya da dedesi "honça" adı verilen (nohut, leblebi, lokum, bisküvi gibi) yiyecekler alır bebeğin kırkı çıkıncaya kadar

gelenlere "çocuğun honçası" ikram edilir veya nohudun dövülmesiyle hazırlanan kavut yenilir (Duman 2005: 53; E. Erol 2016).

3. 7. Çocuğun Uyuması İçin Söylenen Ninniler

Çocuğun uyuması için kısık bir ses tonu ve yavaş bir ritimle ninniler söylenir.

Güccücük guzum nenni
Üyüsün de böyüsün
Yavrum nenni.
Ala baharın oğlaklarıla yürüsün
Yavrum nenni.

Yüzünü güller bürüsün yavrum nenni.
Nenni diyeyin nennisine buyur çeksin emmisine
Güccük yavrum üyüsünde böyüsün
Dört gözüle büyüdeyin yavrum nenni
Oğlaklarıla yörüdeyin yavrum nenni.

Nennilerin nesdenesi,
Böyüyüp de uslanası,
Emmisine seslenesi,
Gendi gülüm nenni
Güccük dalım nenni.

Baccamızda biter üzüm,
Salkımı dalında uzun.
Böyüdeyin güccük guzum,
Güccücüğüm nenni
Garlı dağım nenni,
Güccük gülüm nenni. (Kızılcatam 1997: 405)

Nenni guzum nenni
Nenni diyeyin de böyü
Guzum Mustafa'm
Anayla babayla böyü guzum,
Nenni nenni ciğerim nenni (Çakır 1997: 42)

3. 8. Kırklama (Kırk Çıkarma) İle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Bebeğin doğumundan yirmi gün sonra (yirmi kırkı denir) banyo yaptırılır, yirmi kaşık su bir kaba sayılarak konur ve daha sonra bu su çoğaltılarak çocuğa banyo yaptırılır (Ülker 2003: 81).

Kırk gün anne ve bebeği dışarı çıkarılmaz. Kırkıncı gün çocuk, ıslak bezlerle silinir; kokmasın hastalık kapmasın diye tuzlu suyla-bezle, sonra normal suyla-bezle silinir. Delikli süzgeçten su geçirilir ve bu su bir kapta toplanır. Dam oluklarının önünden toplanan kırk adet taş bu suya atılır. Sonrasında çocuk leğen içinde güzelce kırklanır**,** banyo yaptırılır. Çocuğun hayatı boyunca gümüş gibi parlak ve temiz olması için kırklama, içine gümüş yüzük atılan bir suyla da yapılabilir. Yaptırılan banyonun suları da ayak altına dökülmez, tenha bir yere dökülür. Ayrıca bu banyo sularına altın atılır. Tüm bu uygulamalar çocuğun kırkının rahat geçmesi için yapılır. Bundan sonra çocuğun kırkı çıkar. "Kırkı çıktı, korku gitti" denir. (Ülker 2003: 81).

Bebek banyo yaptırılırken fındık büyüklüğündeki kırk tane taş, banyo suyuna üç İhlas suresi okunarak atılır ve dua edilerek banyosu yaptırılır. Başka bir uygulamada ise çocuk, tepesi delinip içi boşaltılan bir yumurtanın kabuğu ile kırk ölçü alınan veya içine kırk anahtar atılan suyla yıkanır. Beşik takımlarının hepsi yıkanır.

Kırk çıkınca ziyafette bişi yapılır, helva verilir, konu koşuya dağıtılır. Üzerlikten tütsü yapılır. Yakılan üzerlik kokusunun yayılması için kürekle bütün odalarda dolaştırılır.

Suyun aktığı yerlerden, ev çevresinden toplanan taşlar, demir anahtarlar kırklama işleminde kullanılabilir. Böyle bir uygulamada taşın ve demirin sağlamlığı ile anne ve bebeğin sağlam olması isteği arasında bir benzerlik vardır. Taşların manevî etkisinden

sonra su ile maddî bir temizlik sağlanmış ayrıca duman ile büyüsel bir korunma gerçekleştirilmiştir. Ateş ve dumanla ilgili uygulama İslamiyet öncesinde kamların hastalıkları iyileştirmek yaptığı ayinleri hatırlatmaktadır (Çevik 2008: 210-211).

3. 9. Çocukları Yaşamayan Kadınların İnançlar ve Uygulamaları

Devamlı çocuğu olup da çocuğu yaşamayan anne, hocaya okutulur verilen muskayı takar. Çocukları yaşamayan kadınlar dokuz evden dokuz kadın konuşmadan bez toplarlar. Bu bezlerden gömlek dikerler, dikilen bu gömlek çocuğu yaşamayan kadına giydirilir ve böylece çocuğun yaşayacağına inanılır (Ülker 2003: 84).

Çocukları yaşamayan kadınlar yedi renk ip toplar, bu ipleri mumlayıp çocuğun boynuna asarlar. Çocuğu olup da çocuğu yaşamayan kadınlar doğan çocuğunun ismini Yaşar, Durdu, Dursun, Durmuş gibi isimler koyarlar. Çocukları yaşamayan kadınlar başka çocuğunun ölmemesi için arife günü dikiş dikmezler (Ülker 2003: 85).

Çocuğu ölen kişi arife günlerinde yorgan kaplayamazmış. O gün yorgan kapladıklarında ipin çocuğun bacaklarına dolaşacağına inanılırmış. Menşure Arıcı iki kızı öldüğünden arife günlerinde yorgan kaplamadığını anlatmıştır (Arıcı 2016).

3. 10. Aydaşlıkla İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Küçük yaştaki sürekli ağlayan, uyumayan, hastalıklı, zayıf düşmüş "cılız kalmış" çocuklara aydaş denir. Aydaşlık, Bozkır'da en önemli çocuk hastalıklarından birisidir (Petekçi 1962: 2743).

Kırk gün içinde bir komşunun çocuğu veya köyde bir çocuk doğarsa, (kırkı karışan çocukların anneleri kalplerini bozmazlarsa hiçbir rahatsızlık olmadığı ifade edilse de) bunlardan biri için kırk karıştığı ve aydaş olduğu düşünülmektedir (E. Erol 2016).

Aynı ay içinde doğan bir çocuk eve getirilirse, çocuklardan biri iyi; diğeri hasta (yemez, içmez, süt alamadığından, ağladığından) olur ise çocukların kırkları karıştığına, hasta çocuğun aydaş olduğuna inanılır. Kırkı karışan çocuklar hassas olur. Kırkı karışan çocuğun annesinin kendi evinin önünden geçtiği, duvarından toprak aldığı düşünülür (Duman 2005: 53-54). Kırkı karışan çocuklardan bir tanesi daha gürbüz, diğeri zayıf ve hastalıklı ise, gürbüz çocuk zayıfı bastırmış olur (Petekçi 1962: 2743). Lohusa kadınlar

bir araya gelip otururlarsa, ikisinin kırkı karışır ve çocuklarının öleceğine inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Aydaşlığın kırk karışması "yaşıt aydaşı", nazar "dil değmesi-dil aydaşı" (Petekçi 1953: 756, E. Erol 2016) veya ölüm kaynaklı olduğuna inanılmaktadır. Bozkır'da aydaş çocuğun iyileşmesi (onu tedavi etmek) için çeşitli yöntemler uygulanmaktadır.

3. 10. 1. Kırk Karışması "Yaşıt Aydaşı"

Kırkı karışan bebeğin evinden birine bir ekmek çaldırılarak yenir. Böyle yapınca aydaş olan bebek iyi olsa da diğer bebeğin hasta olacağına inanılır. Çaldıramazsa akşam kırkı karışan çocuğun bulunduğu evi, ev dâhil mahalleyi, camiyi, köyü dolaştırırlar veya kırkı karışan çocuğun herhangi bir giyeceğini, bezini bulup giydirirler, nazar boncuğunu çalıp kendi çocuğuna takarlar (Yavuzer 1998: 146). Durumu düzelmeyen çocuğu, Yazdamı'ndaki aydaş ocağına götürüp oradaki delik taştan geçirirler (Petekçi 1953: 756; Duman 2005: 54-55). Akçapınar köyündeki türbeye götürülür, orada bulunan Roma, Bizans döneminden kaldığı söylenen, eskiden hayvanların bağlandığı delikli taşın içinden geçirilir. Çocukların iyileştiği rivayet edilir (Doğan 2011: 19).

Yine iyileşmeyecek olursa zayıf çocuğun annesi, onu gürbüz çocuğun evine götürür. Beraberce yemek yenir, anneler birbirlerinin çocuğunu emzirir (Petekçi 1962: 2743) Armutlu'da ise bir araya gelip yemek yiyen anneler birbirlerinin çocuğunu yıkar böylece çocuğun hastalığının iyileşeceğine inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Aydaş çocuklar delik taştan, gilik (ağacın toprak dışında kalan) köklerinden geçirilir. Mezarlığa çaput bağlanır, mezarlık gezdirilir, tabuttan geçirilir, tabutun üstüne soğan konur bu şekilde aydaşlığın geçeceğine inanılır (Yavuzer 1998: 146).

Yaşıt aydaşı olan çocuğu annesi, cuma namazı esnasında caminin ya da mezarlığın etrafında dolaştırır veya kuzu ciğeri kopartılmadan halka şeklinde kesilir; bebek, üç İhlas suresi okunarak ve dua edilerek ciğerin içinden üç kez geçirilir sonra banyo yaptırılır. Banyo suyu ve ciğer üç yol ayrımı olan bir yere gömülür ve ardına bakılmadan eve geri dönülür (A. Erol 2016).

Şimdi Sarıoğlan kasabasının bir mahallesi olan Koçaş'ta aydaşı kestiği bilinen (tekke denilen) ocak evine götürülür. Ocaktaki kadın tarafından çocuk yıkanmış; arkaya bakılmadan eve gelinince ekmek yemeyen, su içmeyen çocuk ekmek istemiştir (Durkun 1998: 39).

3. 10. 2. Nazar "Dil Değmesi-Dil Aydaşı"

Nazar değmesi ile "dil aydaşı" olan çocuk zayıflar, yemeden içmeden kesilir, sürekli burnuyla oynar, huysuzlaşır, sürekli ağlar, mızmızlaşır. Nazar değdiği düşünülen çocukla mahalleyi, köyü dolaşırlar, çocuğu "aydaşlık türbelerine götürürler, mezarlıklara yatırırlar (Petekçi 1953: 756)". Aydaş olan çocuk Bahatlar köyündeki aydaş ocağına götürülür. Su dolu şişe ya da su testisi kırılır. Köydeki yatır ziyaret edilir. İki rekât namaz kılınır. Yatırın yanındaki ağaca çocuğun elbisesinden yırtılan bir parça bağlanır. Ayrıca bazı köy mezarlıklarında büyük ve ortası delik olan kayalardan aydaş olan çocuklar geçirilir (Petekçi 1962: 2743). Çocuğu olmayanların da ziyaret ettiği Yolören (Fart) köyündeki Şeyh Bedrettin'in türbesine gidilir, mezarın yanına kundaklı çocuk beşikle bırakılır, anne kendisine ve çocuğuna okur; bir süre sonra çocuk alınarak eve dönülür (A. Erol 2016).

Nazar (dil aydaşı) nedeniyle durmayan, çok bağıran, kararıp moraran, ağzından köpük gelen çocuklar Bozkır'ın 5 km. güneyindeki Koz Ağaç Dağı'nın başındaki (başka ağaçlardan fazla olsa da tek bulunan, yaşlanmış/kurumuş olan) 'Ceviz Ağacı'na götürülür. Evde yumurta, patates pişirilir, yanına içmek için su alınır. Kesilip on-oniki taşın üstüne köprü gibi duracak şekilde atılan cevizin altından çocuk geçirilir. Çocuğun hastalığından kurtulması için dilek dilenir, ceviz ağacına çaput bağlanır. Getirilen yumurtalar kabuğundan soyulur, yenilir. Kabuğu oraya atılır. Sonrasında iki rekât namaz kılınır; çocuk kucağa alınır, arkaya dönüp bakılmadan gelinir. Çocukla köyüne döndükten, evine girdikten sonra anında iyileşir. Oraya giderken ve gelirken çocuk durmadan ağlarsa kurtulacağına ağlamazsa da yolda öleceğine inanılır (Durkun 1998: 37-38).

Nazar değdiğine inanılan cılız çocuk için hocalara muska yaptırılır ve muska çocuğun elbisesine takılır. İğde dalı, mavi boncuk takılır. Dil aydaşı için kurumuş köpek

kafasının üzerinde bebeğe banyo yaptırılır. Banyo suyu üç yol ayrımına dökülür ve arkaya bakılmadan eve geri dönülür.

Nazar değmiş çocuk, Cuma günü üç kere İhlâs suresi okunduktan sonra musalla taşının altından geçirilir; buradan köyün (Armutlu) kabristanına götürülerek, bir defa çevresi dolaştırılır. Bu sırada İhlâs süresi okunur. Nazardan böylece kurtulacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Eskiden Bozkır'a bağlı Akkise'de aydaş çocuklar köyün ortasındaki musalla taşının etrafında üç defa dolaştırıldıktan sonra üç İhlâs bir Fatiha okunur. Ardından sağında solunda delikler bulunan sadaka taşının bir deliğine ihtiyacı olanların alması için para bırakıldıktan sonra Allah'ın şifa vereceğine inanılmaktadır. Günümüzde bu taş bulunmamaktadır (Er 2007).

Nazarın bertaraf edilmesi için üzerlik yakılır, külü tastaki suya atılır. Bir miktarı çocuğa içirilir. Kalanı ile banyo yapılır. Nazar değmiş çocuğun bundan kurtulması için İmamlar Sülalesi'ne bir tas su okutulur. Okunmuş sudan kırk gün içirilir ve banyo yaptırılır (Küçükdağ 1996: 192).

Aydaş olan çocuklar Göksu'da çimdirilmek üzere Dere Hanı'nın önündeki köprünün altına götürülür. Banyo yaptırıldıktan sonra, aynı yerden alınan su ile çocuk bir hafta yıkanır, hastalıktan kurtulacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Her iki aydaşlık da köpek kafatasının üzerine sıcak su döküp bu kafatasının altında bebeği yıkarlar. Bu kafatasının domuz başı olduğu, Çarşamba Çayı üstünde yıkanıldığı örnekler de vardır. Yaşlı nineler (Dudu Ustaoğlu isimli teyze ocaktı ve hastalara okurdu) bahçede leğen içinde çocukları yıkardı (Yılmaz 2016).

Gelen ve gelecek nazar tehlikesine karşı güçlü (veya kutsal) olduğu kabul edilen hayvan kafatasının, üzerlik bitkisinin kullanımı ile çocuğun korunduğuna inanılmaktadır.

3. 10. 3. Ölüm Kaynaklı Aydaş

Kırklı çocuğun ölen insanla aydaş olduğuna inanılır. Bebek kırk içinde iken köyden birisi öldüğü gün "kırk basar" (Yavuzer 1998: 146), "cenazenin ağırlığı bebeğe

geçmesin" diye cenaze yıkanılan sudan bebeğe de banyo yaptırılır. Ölen kişinin yıkama suyundan bir bardak su alınıp bir kovanın içine dökülerek çoğaltılır. Bu suyla kırklı çocuk yıkanır (Duman 2005: 55).

Ayrıca köye yeni gelin gelirse "al basmasın" denir ve yeni gelin, bebeğin olduğu eve getirilmez.

3. 11. Çocuk ve Davranışları İle İlgili İnançlar

Çocuk doğduğunda ağzına kim tükürürse çocuk ona çeker. Nazar değmemesi için çocuğun yüzüne tükürülür. Üç aylarda bebek mamadan kesilmez (Yavuzer 1998: 147).

Bebeklerin kırkı çıkıncaya kadar tırnağı kesilmez (Yavuzer 1998: 147); tırnakları kesilirse, büyüyünce hırsız olacağına inanılır (Küçükdağ 1996: 193).

Çocuğun kırkı çıkmadan bir komşuya gidilirse "saçı sakalı ağarsın diye" ev sahibi çocuğun yüzüne un sürer (Yavuzer 1998: 147, 149). Sonrasında "çocuğun ömrü uzun olsun diye" çocuk gezmeye götürülür. Gidilen her evde çocuğa hediye verilir, yüzüne un sürülür. Unun sürülmesi çocuğun ilerde saçının ağarmaması içindir (Ülker 2003: 81).

Çocuğun gülmeye başlaması annenin saçının dökülmeye başladığına delalettir. Çocuğun kırkı çıkmadan eve un ve et getirilirse çocuk dışarı çıkarılır daha sonra un ve et eve sokulur. Çocuklar sakız çiğnerse bıyığı bitmez (Yavuzer 1998: 147). Yaşına girmeyen çocuğun aynaya bakmasının şaşı olmasına sebep olacağına inanılır. Kırda iş yaparken kurulan salıncakta yatan çocuğun üstüne yılan gelip yatarsa, bu, çocuğun öleceğine işaret sayılır (Küçükdağ 1996: 192).

Emeklemeden (apalamadan) yürüyen çocuğa şeytanın çocuğu denilmekteydi (Yılmaz 2016). Yürüyen çocuk emeklerse misafir geleceğine işaret kabul edilir (Küçükdağ 1996: 192; Yavuzer 1998: 147, Duman 2005: 55).

3. 12. Yeynilik Dökmek

Eskiden çocuk hasta olduğu zaman Bozkır'da yeynilik dökmek (hastalıkla ilgili uygulamayı tespit etme) denilen bir uygulama yapılmaktaydı:

Yeynilik dökecek olan kimse, 3-7 evden (3-7 sayıları iyi karşılandığı içindir) çivi, mil ve çakı gibi pas tutacak olan araçları alır ve bunlara hocaların, türbelerin ve tekkelerin ismini vererek su dolu bir kabın içine kor. Bu kap bir gece dışarıda kalır ve yıldızları görür. Sabahleyin bu kaptan çıkarılan çivi, mil ve çakılardan hangisi daha fazla pas tutmuşsa "yeynilik oraya düşmüş" denir. O yerin ekmeği yenirse ekmeğini yerler, suyu içilirse suyunu içerler, okurlarsa okutulur ve türbe-tekke ise ziyaret ederler. Şayet hastalık bir şifa bulmazsa "Yeynilik iyi düşmemiş." diyerek tekrar yeynilik dökerler (Petekçi 1952: 622). Altmış dört yıl önce Petekçi'nin "büyük bir safsata" dediği hastanın yıldızları ile barışması olarak adlandırılabilecek bu uygulama, bugün de Bozkır'da ve Konya merkezde yaşlı kadınlar ve ocaklarca adı Mehmet olan yedi kişinin evinden bıçak alma sonrasında bıçak üzerine alınan kişilerin adını yazma, suda bekleterek en fazla paslanan bıçağın alındığı eve gitme, oranın ekmeğinden yeme, suyundan içme şeklinde yaşamaktadır. Fark edileceği üzere farklı şekillerde olsa da aynı uygulama, (hastalık ve çocuk isteğiyle) farklı amaç için de günümüzde sürdürülmektedir.

3. 13. Kurşun Dökme

Kurşun**,** nazar yani dil değmişler bilhassa çocuklar için dökülür. Bir eleğe, bir demir kaşık, bir makas ve biraz da üzerlik konur. Kurşun herhangi bir kapta eritilir, içinde su bulunan bir leğenin içine elek de onun üstüne konur. Eleğin içindekiler dökülmeyecek şekilde leğenin üstüne üzeri beyaz çarşafla örtülen çocuk oturtulur. Bu iş üç defa tekrar edilir. Son defasında oluşan küçük delikli bir kurşun parçası alınarak çocuğun bir yerine dikilir. Su ve eleğin içindekiler bir çeşmenin ayağına dökülür ve leğen de üzerine kapatılır. Bu halde 24 saat durur (Petekçi 1953: 756). Bu işlem kurşunun aldığı şekle göre kimin nazarının değdiğini öğrenmek için de yapılabilir.

Kurşun altını ıslatan çocuklar için de dökülür. Kurşun göz göz olursa çocuk nazardan dolayı altını ıslatıyordur. Kalem gibi düz ise doktara gitmesi gerekir, şekilsiz bir şekilde ise ocağa gitmesi gerekir. Ocağa gidilir, altını ıslatan çocuk için muska yaptırılır.

3. 14. Kütük Atma (Dökme)

Bir köyde bir yıl içinde doğan erkek çocukları (isteyen kızına) için kütük atma (dökme) "yaylaya göçtüklerinde kestikleri kütüklerle" yapılmaktadır.

Erkek çocukların evlerinin kapılarına evden, bağdan getirilen kütük atılır. Kütük atılan evin sahibi bir küçükbaş hayvan keser. Duruma göre olan evinin önüne kütük atılan dana keser. Kesilen keçi ve koyunlar köy meydanında toplanır ve pişirilir. Pilav, kavurma yapılır. Tüm köy halkı ve yakın köyler davet edilerek ziyafet verilir. Pişirilen etlerden birer tepsi hazırlanarak kütük atılan evlere götürülür. Kütük atma günümüzde Soğucak, Baybağan, Hacı Yunuslar, Hisarlık ve Üçpınar'da genelde yapılmaktadır (Yılmaz 2016).

3. 15. Beşik Kertme (Söz Verme)

Günümüzde uygulanmasa da altmış dört yıl önce doğum sonrası adetlerden biri de "beşik kertme ve söz verme"dir. Halk arasında söz vermeye "sözlü" denir. Birbirine yakın veya biri birini çok seven aileler, evlatları daha beşikte iken birbirlerine alıvermeye -almaları- için söz verirler. Beşiği bu sözlerin şahidi yaparlar. Bunun için beşiğe üç kertik yaparlar (köylü beşikleri tahtadandır). Eğer beşik kertmezlerse söz verirler. Bu söz verme şu şekilde olur "Allah şahit olsun ki büyüdüğü zaman oğluma (kızıma) … kızını alacağım"… Bu yemin diyebileceğimiz sözlerden sonra her iki taraf da yere tükürür (Petekçi 1952: 622-623). Beşik kertme olanları, söz verilenleri Bozkır'da bilirlerdi. Vakti gelince yere tükürenler, tükürdüğümü yalamam dercesine çocuklarını evlendirirlerdi.

3. 16. Çocuğun Dişi İle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Çocuğun dişi çıktığında bulgur pişirilir. Akrabalar, arkadaşlar, komşular "diş bulguruna" çağrılır. Gelenler çocuğa hediye getirir, para verir. Misafirlerin yemesi için bulgur, çetnevir konulur. Çocuğun önüne bazı eşyalar (altın, Kuranı kerim, ekmek gibi) bırakılır. Çocuğun eline aldığı altın ise sarraf, Kur'an ise hoca, ekmek ise fırıncı gibi ileride sahip olacağı meslek tahmininde bulunulur (Duman 2005: 55-56).

Dişi çıktığında eşya seçimine bağlı olarak yapılan meslek tahmini, çocuk ayağa kalktığı zaman da yapılabilir Çocuk ayağa kalkınca önüne makas (terzi), kalem (öğretmen), cetvel (mühendis-mimar), ekmek (ailesine bakacak, ekmeğini eline alacak)

"akla ne gelirse" konur; çocuk hangisini eline alırsa ilerde o mesleği seçeceğine inanılırdı (Yılmaz 2016).

Dişleri düştüğünde çocukların düşen dişi eline verilip çocuktan "Eğri bitme dişim, doğru bit." demesi istenir. Ardından çocuğun dişi dama atılır (Duman 2005: 25) veya çıkan diş bacanın dibine gömülür (Yavuzer 1998: 149). Bu uygulamalardaki amaç çocuğun dişinin düzgün çıkmasını istediğini ispatlamak veya ocağının tütmesini istemek olabilir.

3. 17. Köstek Kesme İle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Yeni yürümeye başlayan çocukların ayakları birbirine dolaşıp sık sık düşerse, yürüme güçlüğü çekerse köstek kesilir. Kösteği kesilecek çocuğun iki ayak bileği kıl iple bağlanır ve ayakta bekletilir. Köyde hızlı koşan altı yaşlarında iki çocuk seçilir. Çocuklardan biri köstek kesilecek çocuğun sağında elli metre kadar uzakta bekletilir diğer çocuk da sol tarafta aynı mesafede bekletilir. Kösteği kesilecek çocuğun annesi elinde bıçak veya makas ile bekler. İşaret verilince çocuklardan ilk gelen çocuğun bacaklarında bağlı olan kıl ipi keser ve bahşişi alır. Böylece köstek kesilmiş olur (E. Erol 2016).

Çocuk bir yere oturtulur. "Hızlı koşan çocuklar yerine diğer yerlerden farklı olarak" Armutlu'da iki adam, çocuğun bulunduğu noktadan ters yönde koşarak evi dolaşır. Hangisi önce gelirse, çocuğun kösteğini keser. Buna "köstek kesildi" denir ve çocuğun artık yürümesinin düzeleceğine inanılır (Küçükdağ 1996: 192).

Ayaklardaki ipin kesilmesi ile hızlı olan (koşan) kişide var olan yeteneğin yürüme sorunu olan çocuğa "temas prensibi ile" geçeceğine ve onu iyileştireceğine inanılır.

İslamiyet öncesi "kırklama, dağ-ata-su-ağaç kültü gibi" Türk kültürü izlerinin "abdest alıp namaz kılma, sure okuma gibi" İslami unsurlarla birlikte görülebildiği Bozkır'da anneyi ve bebeğini korumak için yapılması; çocuğun gelişimi sürecinde uygulanması gereken gelenekler, bilinen inançlar büyüklerin yönlendirmesiyle gerçekleştirilmektedir.

Bozkır'da doğum öncesi, doğumda ve doğum sonrası yaşatılan uygulama ve inançlar, büyükten küçüğe aktarılarak; benzer süreçte büyüklerden öğrenilenler gerçekleştirilip canlı bir şekilde yaşatılarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir..

KAYNAKÇA

ÇAKIR, Nazire (1997) Bozkır Yöresine Ait Halk Edebiyatı Örnekleri. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

ÇEVİK, Bülent (2008) Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

DOĞAN, Tuna (2011) Bozkır ve Köylerinden Derlemeler. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

DUMAN, Rabiye (2005) Dere ve Hisarlık (Bozkır) Kasabaları Folklorundan Örnekler. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

DURKUN, Gülay (1998) Anadolu Türk Kültüründe Dağ Kültü. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

EGE, Süleyman (2013) "Halk Hekimleri." Yeşil Bozkır , Yıl: 3, 7, 76-82.

KIZILCATAM, Ayşe (1997) Konya İli Bozkır İlçesi Çağlayan Kasabası Folklorundan Örnekler. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

KONYALI, İbrahim Hakkı (1997) Konya Tarihi. Enes Kitap Sarayı, Konya.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (1996) Armutlu. Konya.

PETEKÇİ, Ahmet (1952) "Bozkır Köylerinde Yeynilik, Saç Kesme ve Beşik Kertme." Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 2, 39: 622–623.

PETEKÇİ, Ahmet (1953) "Bozkır'da Bazı Halk Tedavileri." Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 2, 48: 756.

PETEKÇİ, Ahmet (1962) "Bozkır'da Çocuk Hastalıkları Tedavisi." Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 7, 155: 2743.

ŞAFAKÇI, Hamit (2013) "Bozkırlı Şeyh Bedrettin'in Hayatı, Türbesi ve Vakıfları" Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya 2013, 467-486.

YAVUZER, İbrahim (1998) Bozkır Folklorundan Örnekler. (Yayımlanmamış Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

KAYNAK KİŞİLER

ARICI, Menşure. 1940 Bozkır doğumlu, okur-yazar, ev hanımı ile 05. 05. 2016 tarihinde Öznur Arıcı tarafından yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

ER, Selami. 1970 Bozkır doğumlu, üniversite mezunu, memur ile 22. 06. 2007 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı.

EROL, Ayşe. 1954 Bozkır doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 12. 03. 2016 tarihinde Musa Avcı tarafından yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

EROL, Enver. 1949 Bozkır-Hisarlık kasabası doğumlu, ortaokul mezunu, işçi emeklisi ile 12. 03. 2016 tarihinde Musa Avcı tarafından yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

KURNAZ, Halime. 1933 Bozkır-Sorkun köyü doğumlu, okur-yazar, ev hanımı ile 05. 04. 2016 tarihinde Halime Kurnaz tarafından yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

UNCU, Ayşe. 1956 Bozkır-Sorkun köyü doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 10. 03. 2016 tarihinde Neşe Hayta tarafından yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

YILMAZ, Burhan 1956 Bozkır doğumlu, üniversite mezunu, dernek yöneticisi ile 05. 03. 2016 tarihinde yapılan görüşmenin yazılı kaydı.

KONYA İLİ BOZKIR İLÇESİNDE ÇEYİZ KÜLTÜRÜ

Kezban SÖNMEZ *

Öz

Doğum, evlilik ve ölüm insan yaşantısında üç temel dönemi meydana getirir. Bu dönemlerin her biri çeşitli gelenek ve görenekleri içinde barındırır. Bu araştırmada evlilik dönemindeki çeyiz geleneği ele alınmaya çalışılacaktır.

Çeyiz, Türk Kültüründe evlenen bir kızın evliliğe maddi katkıları olarak düşünülmektedir. Bunlar çoğunlukla el emeği ile üretilmiş halılar, işlemeli örtüler, oyalı yemeniler, yastıklar, yorganlar ve havlulardır. Çeyiz her toplumda yüzyıllardır süregelen bir gelenek olarak devam etmektedir. Bu gelenek ailelerin maddi durumlarına, yaşam tarzlarına ve yörelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar genellikle çeyizde kullanılan malzeme, tür ve teknik özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmada Konya İli Bozkır İlçesinde devam eden çeyiz geleneği üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Çalışmada öncelikle yazılı kaynaklar taranarak çeyiz kültürü ile ilgili bilgiler verilecek, daha sonra Bozkır ilçesinde yapılacak olan saha araştırmasında karşılıklı görüşmeler yapılarak, Bozkır'ın geleneksel çeyiz kültürü hakkında kaynak kişilerden bilgiler alınacaktır. Bu görüşmeler sırasında çeyiz geleneğinde en sık karşılaşılan ürünlerin fotoğrafları çekilecek ve bildiride bu fotoğraflara da yer verilecektir.

Bu araştırmanın amacı; Konya İli Bozkır İlçesindeki geleneksel çeyiz kültürünü anlatmak ve bu kültürün günümüzde tanıtılmasına ve yaşatılmaya çalışılmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler

Çeyiz, kültür, Bozkır

•

Abstract

Birth, marriage and death occur the three main periods in human life. Each of these periods contains a variety of customs and traditions. The tradition of dowry during the marriage will be studied to be handled in this research.

Dowry, a girl who married in Turkish Culture is considered to be a financial contribution of her marriage. They are mostly made by hand carpets, embroidered linen, embroidered scarves, pillows, duvets and towels. Dowry has been maintaining as a custom which lasting during centuries in every society. This tradition differs from financial situation of families, life styles and from region to region. These differences emerges as material is used in dowry, kind and technique features.

In this study, the Bozkır district of Konya Province will be dwelled upon an ongoing tradition of dowry. Firstly, written documents will be given information by scanning about the culture of dowry in this work. Then, it will be mutual consutations in the field of research, will be taken information about Bozkır's traditional dowry culture from source people.

The purpose of this study, to tell about traditional dowry culture in Bozkır district of Konya.

•

Keywords

Dowry, culture, Bozkır

* *Araştırma Görevlisi Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü*

GİRİŞ

Bu araştırmanın konusunu Konya İli Bozkır İlçesi'nde bulunan çeyiz kültürüne ait etnografik eserlerin tespiti oluşturmaktadır. Literatür taraması sırasında Bozkır merkezdeki çeyiz kültürü ile ilgili bir kaynağa rastlanmamış olması konuya önem kazandırmaktadır.

Çeyiz kültürü kökleri binlerce yıllık adetlerle, inançlarla beslenen bir hayat ağacı, çok yönlü bir olgudur. Bir yanıyla ekonomiyle, adetlerle, inançlarla ilgili bir sosyo- ekonomik olay, bir yanıyla nesnel kültür örneklerini taşıyan etnografik bir olgu, bir yanıyla aşk, özlem, ümit gibi insani duyguların, nakışlarla, renklerle ifade edildiği duygu yüklü bir sanat olayı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kademoğlu, 1999: 99).

Çeyiz her toplumda yüzyıllardır süregelen bir gelenek olarak devam etmektedir. Bu gelenek ailelerin maddi durumlarına, yaşadıkları çevreye ve yörelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar genellikle çeyizde kullanılan malzeme, tür ve teknik özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğum, evlilik ve ölüm insan yaşantısında üç temel dönemi meydana getirmektedir. Bu dönemlerin her biri çeşitli gelenek ve görenekleri içinde barındırmaktadır. Bu araştırmada evlilik dönemindeki çeyiz geleneği ele alınmaya çalışılmıştır.

Bozkır merkezdeki çeyiz kültürünü içeren bu çalışma, literatür taraması ve alan araştırması olmak üzere iki aşamadan meydana gelmektedir. Alan araştırması sırasında öncelikle Bozkır halkının sandıklarında yer alan ve günlük hayatta kullandıkları çeyiz geleneğine ait ürünler incelenmiş ve ürünlerin fotoğrafları çekilmiştir. Bununla birlikte Bozkır merkezdeki yöre halkıyla görüşmeler yapılarak, çeyiz kültürü ile ilgili bilgiler alınmıştır. Günümüzde Bozkır'da her anne-baba ekonomik durumlarına ve beğenilerine göre, yörelerindeki gelenek ve göreneklere bağlı kalarak, evlenecek kızlarının çeyizlerini kendileri hazırlamaya çalışmaktadır. Bildirinin amacı; Konya ili Bozkır ilçesindeki geleneksel çeyiz kültürünü anlatmak ve bu kültürün günümüzde tanıtılmasına ve yaşatılmaya çalışılmasına katkı sağlamaktır.

2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE BOZKIR' DA ÇEYİZ GELENEĞİ

Çeşitli kaynaklara göre çeyiz; kızlarına, ana-babanın küçüklüğünden itibaren biriktirip hazırladıkları eşyalar (Anonim, 1984: 333). Gelin için hazırlanan sandık eşyaları (Anonim, 1986: 2668). Baba veya ana tarafından, örf ve adete göre, evlenen kız çocuklarına, evin döşenmesi için verilen menkul eşyalar (Anonim, 1990: 421). Gelinlerin beraberinde getirdiği elbise, eşya ve takımlar (Arseven, 1950: 392) olarak tanımlanmaktadır.

Eski Türklerde ise çeyiz; baba malından kız çocuğuna düşen pay anlamına gelmektedir. İslam hukukunda kadını çeyiz getirmeye zorlayan bir hüküm bulunmamasına rağmen Türklerde babanın kızına çeyiz yapması bir yükümlülük olarak görülmektedir (Ögel, 1988: 264). Çeyiz Osmanlıca cihaz veya cehaz, halk dilinde ise çehiz veya çeyiz şeklinde kullanılmaktadır.

Anadolu' nun gelenekselliğini koruyan hemen her yöresinde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanmaktadır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır. Geçmişte hazırlanan çeyizler yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü gibi eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere yapılan oyalar ve danteller de en önemli uğraşlardan birini oluşturmaktadır. Hazırlanan eşyaların genellikle tümü işlemeli olmaktadır. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı ögelerindendir. Kızın evlenme çağı yaklaştıkça hazırlıklar hızlanır. Her kızın çeyizinde ailenin ekonomik gücüne göre bir ya da birkaç kat yatak ve yorgan bulunması gelenektendir. Bunların yanı sıra kıza evlendikten sonra giymesi için yeni giysiler ve çamaşırlar yapılır. Çamaşırların iyi cins kumaştan ve işlemeli olmasına özen gösterilir (Anonim, 1986: 2668).

Osmanlılarda ve Anadolu Beyliklerinde gelin olan kızlarına büyük arazi veren, hatta bir eyalet bağışlayan beyler ve hükümdarlar da görülmüştür. Bunun yanı sıra zengin Türk aileleri evlendirdikleri kızlarına, özel hizmetlerinde kullanılmak üzere bir de hizmetçi kız hediye ederlerdi. Buna çeyiz halayıkı denilirdi. Bu gelenek 20. yüzyıl başlarından itibaren ortadan kalkmıştır (Anonim, 1960: 503).

Bozkır'da geçmişte bir genç kızın çeyizinde ailenin ekonomik durumuna göre; el dokuması kilimler, hasır yastıklar, hasır yastıkların üzerine yaymak için, yörede dolama denilen örtüler, yastıklar, minderler, örgü çoraplar, oyalı yazmalar ve buna benzer eşyalar bulunurdu. Dolamalar ve yastıklar genellikle kanaviçe (çapraz iğne) tekniği ile yapılırdı. Bunların dışında çeyizlerde bakır kaplar, tahta kaşıklar gibi günlük kullanıma yönelik eşyalar bulunurdu.

Günümüzde çeyizler bir evi donatacak zenginlikte ve çeşitte yapılmaktadır. Bozkır'da bir genç kızın çeyizinde ailelerin maddi gücüne göre karyola etekleri, seccadeler, tenteneler, yastıklar, yatak takımları, pikeler, mutfak takımları, örgü patikler, oyalı yazmalar, gibi el emeği göz nuru dökülerek hazırlanan eşyalar yer almaktadır.

Çeyiz kültürü içerisinde bazı yörelerde çeyiz çemen, çeyiz alayı, çeyiz yazma, çeyiz asma, çeyiz altı yemeği gibi deyimler de kullanılmaktadır.

Çeyiz çemen; eksiksiz bol çeyiz anlamına gelmektedir (Anonim, 1986: 2668).

Çeyiz alayı çeyizin damat evine götürülüşünde yapılan törendir. Bu tören evlenenlerin sosyal durumuna göre şekillenmektedir (Anonim, 1990: 422). Çeyizlerin küçükleri sıra sıra dizilen çocuklara verilir, arkadan gelen arabaya taşınamayacaklar doldurulurdu. En önde damada

ait eşyaların bulunduğu ipek bohça taşınırdı. Çalınan davulun eşliğinde birbirini takip eden çeyizler, ağır ağır damadın evine götürülürdü. Görenler "Maşallah" diyerek genç evlilere hayır dua ederlerdi (Anonim, 1984: 334). Osmanlı saray düğünlerindeki çeyiz alayları çok gösterişli ve görkemli olurdu. Çeyizler katırlara ve arabalara yüklenerek geçit yapılır ve halka seyrettirilirdi. Her padişah, kızının düğünü için damada mevkisine ve padişaha verdiği değere göre çok kıymetli taşlar, eşyalar ve mal mülk verirdi. Çeyiz halka ilan edilir, taşınabilenler çeyiz alayında sergilenirdi. 1675'te IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın düğünü için verdiği çeyize, o sırada Edirne'de bulunan seyyahlar hayran kalmışlardır. Hatice Sultan'ın çeyizi seksen altı katırla taşınmış, katırların üstü kaftanlık kumaşlarla örtülmüştü. Çeyizlik olarak yapılan yatak odası takımlarının üstleri değerli incilerle kaplanmış, gümüş ve altın işlemelerle süslenmişti. Ayrıca çeyizde birçok halı, kilim, yatak örtüleri ve sofra örtüleri bulunuyordu. Bunun dışında süslü porselen mumluklar, altın şamdanlar, üzeri incili, elmaslı çizmeler, pabuçlar, terlikler ve nalınlar, değerli taşlarla bezenmiş bilezikler, gerdanlıklar, küpeler, mücevherlerle süslü dürbünler, inci ve mücevherlerle kaplı tabureler, el işlemesi taçlar yer almaktaydı (Nutku, 1993: 298). Osmanlılarda çeyiz alayı bir düzen içerisinde hareket ederdi. Törende sırayla; aşçıbaşı, subaşı, dergahı ali çavuşları, gedikli zaimler, Divanı Hümayun kalemi hocaları, topcubaşı, cebecibaşı, kul kethüdası, yeniçeri efendisi ve sekbanbaşı, aşağı bölük ağaları ve sipahi silahlar ağaları, dergahıali kapıcı başıları, defterdar, nişancı ve yeniçeri ağası ile teberdarlar yer alır; damadın konak veya sarayına gidilerek, gereken görevliye çeyiz teslim edilirdi. Çeyiz alayı süresince mehterhane çalar, damat, törene katılanlara, rütbe ve mevkilerine göre hediyeler dağıtırdı (Anonim, 1990: 422).

Bozkır'da bu gelenek çeşitli değişikliklere uğramakla birlikte, günümüzde artık uygulanmamaktadır. Geçmişte Bozkır' da düğünden bir hafta önce kız tarafının ve erkek tarafının hazırladığı çeyizler bir kamyona yüklenerek, yapılan hazırlıkların herkes tarafından görülmesi amacıyla mahalle mahalle dolaştırılırdı. Kamyonun bir tarafından kız tarafının yaptığı çeyizler, diğer tarafından erkek tarafının yaptığı çeyizler sarkıtılır, tüm halkın bu çeyizleri görmesi sağlanırdı. Günümüzde bu gelenek uygulanmamakta, çeyizleri her iki taraf kendi araçları ile taşıyarak gelin ve damadın evine götürmektedir.

Çeyiz yazma; gelinin oğlan evine götüreceği her türlü eşyanın, güvenilir bir kişi tarafından tek tek kaydedilmesidir. Bu gelenek, bir anlaşmazlık çıkması halinde mal bölüşümünde haksızlık olmamasını amaçlamaktadır.

Çeyiz asma ya da çeyiz çakma; gelinin oğlan evine götürdüğü her türlü eşyayı, kendi evinde sergilemesidir. Çeyiz yayma da denilmektedir. Çeyizlerin sergilenmesi düğünden bir gün önceye kadar sürerdi. Asılacak çeyizleri düzenlemek ustalık isteyen bir iş olduğundan bu konuda deneyimli kişilere ya da askıcı denen kadınlara başvurulurdu (Anonim, 1986: 2668). Osmanlı

döneminde de bu gelenek uzun yıllar devam etmiştir. Anadolu' nun birçok yöresinde seyirlik için çeyiz eşyasının sergilenmesi geleneği bazı yörelerde halen uygulanmaktadır. Gelin odasında sergilenen eşyalar düğün süresince gezilir, çeyizin kalitesi, kızın ailesinin ekonomik gücünü yansıtırdı. Sergilenen eşyalar arasında; hamam takımları, havlu takımları, işlemeli baş örtüleri, boncuklu, pullu hamam tülbentleri, oyalı yazmalar, ipekten yapılmış saat, mühür ve para keseleri, damat için oyalı gömlekler, mendiller, işlemeli uçkurlar, kaşık torbaları, tarak kesesi, yatak çarşafları, işlemeli yastık örtüleri ve yastık yüzleri, işlemeli sofra örtüleri, ayna, bakır mutfak eşyaları, işlemeli nalınlar, ayakkabı ve terlikler, gelin ve damat için kumaşlar, gelin için elbiseler, kürkler ve mantolar bulunurdu (Nutku, 1993: 297).

Bozkır' da çeyiz asma geleneği geçmişte çok yaygın olmasına rağmen, günümüzde bu gelenekten vazgeçilmiştir. Evlenen genç kızın getirdiği çeyizler, asılmak yerine kullanım alanlarında teşhir edilerek sergilenmektedir.

Geçmişten günümüze Bozkır'da devam eden, yörede "gelin yüzü" olarak adlandırılan bir gelenek vardır. Düğünden bir gün sonra gelinin komşuları, yakın akrabaları ve gelinin çeyizlerini görmek isteyen herkes, gelinin evine gelerek orada müzikli eğlenceler düzenlemektedir. Düğüne katılamayan misafirler ise geline vereceği düğün hediyesini "gelin yüzü" gününde vermektedir. Gelin yüzü günü, evlenmiş olan genç kız misafirlerini, gelinliğini giyerek karşılamaktadır. Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre; geçmişte gelin yüzü günü, sabah namazından sonra damat ve gelin, daha önceden bohçalara sarılarak hazırlanan hediyeleri, düğünde takılan hediyelerin karşılığı olarak öncelikle kayınvalide ve kayınpeder olmak üzere tüm akrabalara kapı kapı dolaşarak dağıtırdı. Bu bohçalarda; iç çamaşırı, gömlek, takke, örgü çoraplar, oyalı yazmalar gibi eşyalar bulunurdu.

Çeyiz altı yemeği; bazı yörelerde düğünden bir gün önce kızın eşyaları oğlan evine taşındıktan sonra kız babasının verdiği yemeğe denir (Anonim, 1986: 2668).

3. ÖRNEKLER

A. Ağaç işleri

Evlenme çevresinde kümelenen çeyiz adeti, sandık yapımının bugüne dek hem endüstriyel bir ürün, hem de elle yapılan bir iş kolu niteliğiyle ayrı bir meslek dalı olarak süregelmesine neden olmuştur. Çeşitli boyutlarda yapılan sandıkların dikdörtgen gövdeli üstten kapaklı ve önceleri çekmece olarak da isimlendirilen dikdörtgen gövdeli, içi çekmeceli önden kapaklı iki ana türü bulunmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dikdörtgen gövdeli üstten kapaklı sandıkların beğeni kazandığı çekmecelerin azaldığı gözlenmektedir. (Barışta, 2005: 124)

Çeyiz sandığının görkemi bir ailenin ekonomik gücünü yansıtmaktadır. Bozkır' da sandık çeyiz geleneğinin vazgeçilmez bir parçası olarak geçmişten günümüze kadar süregelmektedir.

Bozkır çeyiz kültüründe yer alan sandıklar genellikle ahşaptan yapılmıştır. Geçmişte Bozkır'da sandıklar metal plakalarla bezenmiş, bazı örneklerde ise bitkisel motiflerle, yağlı boya tekniğinde boyanarak süslenmiştir. Ancak günümüzde sandıklar süsleme ve malzeme özellikleri açısından değişikliklere uğramış, metal kaplama, boyama sandıklar, yerini deri ile kaplanmış sandıklara bırakmıştır.

Fotoğraf 1: Çeyiz sandığı.

Fotoğraf 2: Çeyiz sandığı.

Fotoğraf 3: Çeyiz sandığı.

Fotoğraf 4: Çeyiz sandığı.

B. El İşlemeleri

Anadolu'nun hemen her yöresinde çeyiz kültürünün vazgeçilmez el sanatı ürünlerinden birisi de işlemelerdir.

İşleme; çeşitli kalınlıkta kumaşlar veya deri üzerine, iğne ve benzeri aletler yardımı ile, elde veya makinede, birçok cins ve renkte iplik ya da sim, sırma, pul, boncuk ve şerit gibi malzemeler kullanılarak, düz veya kabartılı şekilde yapılan süslemelere denir (Sönmez, 2005: 112).

Araştırmalar sonucunda geçmişte Bozkır çeyizlerinde, Türk işleme sanatı tekniklerinden en çok kanaviçe (çapraz iğne) tekniğinin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Kanaviçe çeşitli kaynaklarda; seyrek dokunuşlu sert bir kumaş olarak tanımlanırken, diğer bir anlamıyla bu seyrek dokunuşlu kumaş üzerine uygulanan, çarpı biçiminde bir işleme tekniğidir (İlker, 1992: 9). Günümüzde bu teknik artık uygulanmamakla birlikte, genç kızlar ninelerinin, annelerinin hediye ettiği kanaviçe işlemeleri çeyizlerine koymaktadır.

Kanaviçe işinin ilk yapılışı çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Kolay yapılışı, renkli ve gösterişli bir işleme oluşu yönünden her dönemde sıklıkla tercih edilmiştir. XVI. yüzyılın en çok beğenilen işleme tekniklerindendir. Kanaviçe işinin yapıldığı malzemeye kanava ismi verilmektedir (Korkusuz, 1992: 149). Kanaviçenin genel olarak iki çeşit iğne tekniği bulunmaktadır. Bunlar: tek iğne ve çift iğnedir. Bozkır çeyizlerinde kanaviçenin çok zengin örneklerine rastlanmıştır. Kullanım alanlarına yönelik olarak farklı türlerde kanaviçe işlemeler yapılmıştır. Kanaviçe işlemelerin kenarlarının çoğunlukla tentene (dantel) ile süslendiği dikkat çekmektedir.

Bozkır'da bir genç kızın çeyizinde kanaviçe yastıklar, karyola etekleri, seccadeler gibi çok farklı türde işlemeler bulunmaktadır. Geçmişte Bozkır'da yeminli kanaviçeler bulunmaktaydı. İşlemelerin motifleri kimseye verilmez, kişiye özel olması istenirdi. Bozkır'da günümüzde kullanım alanı bulunamayan kanaviçe işlemeler, farklı kullanım amaçlarına yönelik olarak yeniden şekillendirilmektedir. Günümüzde kullanılmayan ve sandıklarda saklanan karyola etekleri, yastık yaygıları, ev dolaması gibi ürünler pike, oda takımı, mutfak takımı gibi günlük kullanıma yönelik eşyalara dönüştürülerek, bu işlemelerin sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

Fotoğraf 5: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 6: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 7: Kanaviçe(çapraz iğne) karyola eteği. Fotoğraf 8: Kanaviçe(çapraz iğne) karyola eteği.

Fotoğraf 9: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 10: Kanaviçe(çapraz iğne) havlular.

Fotoğraf 11: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 12: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 13: Kanaviçe(çapraz iğne) karyola eteği.

Fotoğraf 14: Kanaviçe(çapraz iğne) yastık.

Fotoğraf 15: Kanaviçe(çapraz iğne) seccade.

Fotoğraf 16: Kanaviçe(çapraz iğne) seccade.

C. Oyacılık

Yün, ipek, pamuk gibi çeşitli cinsteki ince ve kalın ipliklerin; iğne, tığ, mekik, şiş gibi basit araçlarla, el yardımıyla ve sırayla, birbiri üzerine ilmek atılarak ve bu ilmeklerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan uygulamalara oya denilmektedir (Öğüt, 1973: 55). Oyalar kullanılan araca göre; iğne oyaları, tığ oyaları, mekik oyaları, firkete oyaları, şiş oyaları, kullanılan gerece göre; boncuk oyası, pul oyası, koza oyası, kumaş oyası, iplik oyası şeklinde sınıflandırılmaktadır (Güler, v.d., 2013: 305). Geçmişte ve günümüzde oyalı yazmalar Bozkır çeyizlerinin en önemli parçalarından biridir. Bozkır çeyiz geleneğinde bir genç kızın çeyizinde kırk- elli adet oyalı yazma bulunmaktadır. Bunların bir kısmı renkli, bir kısmı beyaz tülbent şeklinde yapılmaktadır. Yazmaların kenarları tığ oyası, iğne oyası, mekik oyası ve boncuk oyası gibi tekniklerle süslenmektedir. Çeyizlik yazmalar arasında yörede "pullu graf" olarak adlandırılan bir yazma çeşidi de bulunmaktadır. Bu yazmalar kırmızı (al) renkli olup, pul işlemeli veya mekikli olarak yapılmakta, kına gecelerinde kına yakılırken ve düğün günü gelin baba evinden çıkarken başına örtülmektedir.

Fotoğraf 17: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 18: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 19: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 20: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 21: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 22: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 23: Oyalı yazmalar.

Fotoğraf 24: Mekikli al yazmalar.

Fotoğraf 25: Pullu graf örneği.

Fotoğraf 26: Pullu graf örneği.

D. Örgü İşleri

Örgü; yün, ipek, pamuk ya da başka bir madde ipliğinin özel şiş, tığ, iğne, mekik gibi araçlarla yapılmış ilmeklerinin, bir araya getirilmesi işlemidir. Örgü sanatının çok eski çağlara inen tarihi bir geçmişi vardır. Araştırmacılar örgünün kaynağının doğu olduğunu kabul etmişlerdir. En eski örgü örneklerinden biri Yale Üniversitesi' nin Suriye' de yaptığı araştırmalarda bulunan Araplara ait konçlu bir çoraptır. Türklere ait ilk tarihi belgeler Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur. M.Ö. 7. ve 8. yüzyıllar arasında Orta Asya'da yaşayan Hunlara ait 2. Pazırık kurganındaki bulgular arasında konç kısmı koç boynuzu motifleri ile süslü çoraplar yer almaktadır. Bu örnek örgü sanatının Asya Türkleri arasında da gelişmiş olduğunu göstermektedir. Orta Asya buluntularından sonra en eski örgü örneklerine eski Mısır mezarlarında rastlanmıştır (Atay, 1987: 31-34).

Bozkır çeyiz kültüründe örgü grubuna giren örnekler çoraplar, patikler, paspaslar, şallar v.b. eşyalardır. Patikler de oyalı yazmalar gibi Bozkır çeyiz kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bir genç kızın çeyizinde kırk-elli adet örgü patik bulunmaktadır. Önceleri yün iplikle örülen

patikler, sonraları yerini orlon ipliklere bırakmıştır. Bozkır'da örgü işleri çok farklı motiflerde ve renklerde yapılmaktadır.

Fotoğraf 27: El örgüsü çoraplar.

Fotoğraf 28: El örgüsü patikler.

Fotoğraf 29: El örgüsü patikler.

Fotoğraf 30: El örgüsü patikler.

Fotoğraf 31:El örgüsü paspas.

Fotoğraf 32: El örgüsü paspas.

Fotoğraf 33: El örgüsü paspas.

Fotoğraf 34: El örgüsü şal.

E. Tentene (Dantel)

Tentenecilik mil olarak isimlendirilen tığ, iğne gibi araçlarla, genellikle beyaz pamuklu iplikle delik dolgu biçiminde oluşturulan, trabzan adı verilen zincir çekilerek ya da iğneyle çeşitli düğümler atılarak yapılan ilmeklerle oluşturulan bir örgü türüdür. Ya bazı ürünleri bezemek amacıyla ince, uzun, dikdörtgen şeritler biçiminde ya da dikdörtgen, kare, daire gibi biçimlerde ürün oluşturmak için tasarlanan tentenelere dantel de denilmektedir (Barışta, 2005: 244).

Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre ; Bozkır çeyiz kültüründe bu örgü tekniği geçmişte çok revaçta iken, günümüzde tenteneye olan ilgi azalmıştır. Bozkır'da tentene (dantel) ile yapılan oda takımları, salon takımları, mutfak takımları, yatak odası takımları, tepsi örtüleri, masa örtüleri, pike ve çarşaflarda kullanmak için yapılan ara ve kenar tentenesi gibi çok çeşitli örnekler bulunmaktadır. Ayrıca yörede tentenelerin, geçmişte çeyiz geleneğinin önemli bir kısmını oluşturan kanaviçe (çapraz iğne) işlemelerin kenarlarını süslemek amacı ile kullanıldığı da dikkat çekmektedir.

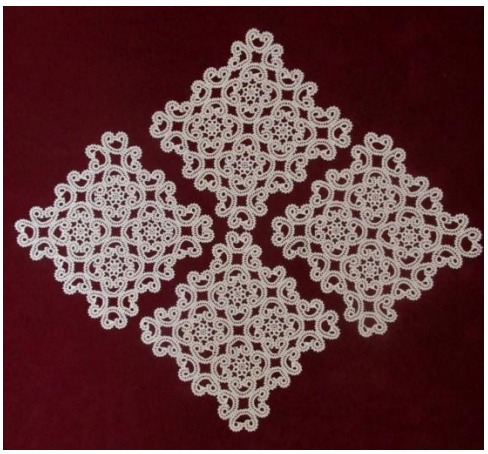

Fotoğraf 35: Tentene(dantel) salon örtüsü.

Fotoğraf 36: Tentene(dantel) salon örtüsü.

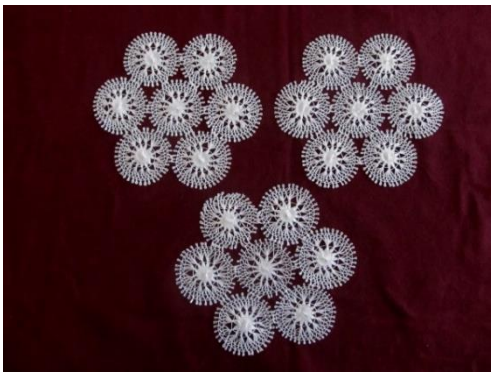

Fotoğraf 37: Tentene(dantel) yatak odası örtüsü.Fotoğraf 38: Tentene(dantel) yatak odası örtüsü.

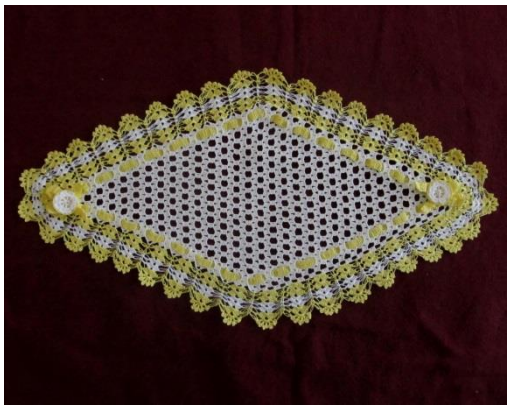

Fotoğraf 39: Tentene(dantel) tepsi örtüsü. Fotoğraf 40: Tentene(dantel) masa örtüsü.

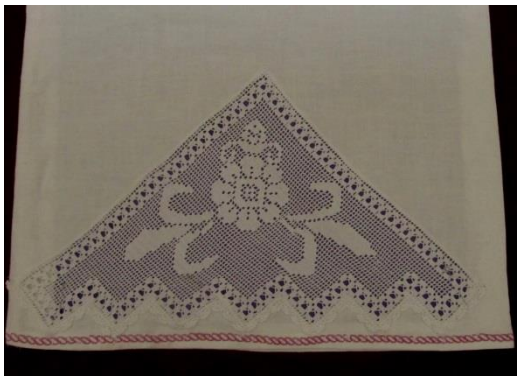

Fotoğraf 41: Tentene(dantel) yastık. Fotoğraf 42: Ara ve kenar tenteneleri.

4. SONUÇ

Bu bildiride; Konya İli Bozkır ilçe merkezinde yapılan alan araştırması sırasında yöre halkı ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonrasında ortaya çıkan veriler aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırmalar sonucunda Bozkır' da çeyiz geleneğinin geçmişten farklı özellikler göstermekle beraber halen devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

Araştırmalar sırasında Bozkır merkezde yaşayan halkın elinde bulunan, Bozkır çeyiz kültürüne ait örnekler incelenmiştir. İncelenen örneklerin tamamı Bozkır' da yaşayan kişilere aittir. Ancak bu örnekler taşınabilir etnografik eserler olmalarından dolayı farklı bir yöreden satın alma ya da çeyiz yoluyla gelmiş olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Geçmişte Bozkır'da genç kızlar çeyizlerini kendileri hazırlarken, günümüzde kız çocukları okuyup, tahsil yapmaya yöneldiği için çeyizleri genellikle anneleri tarafından yapılmakta, bunun dışında satın alma yoluyla ya da bu işi meslek edinmiş kişilere yaptırarak, çeyizlerini hazırladıkları görülmektedir. Ayrıca genç kızların, günümüzde kanaviçe (çapraz iğne) tekniği ile yapılmış yastık yaygısı, işlemeli yastık kılıfı, karyola eteği gibi eşyalar kullanılmadığından dolayı, annelerinden, ninelerinden kalma işlemeleri aplike tekniği ile farklı kumaşlar üzerine tutturarak modernize ettikleri ve yeni kullanım eşyaları haline getirerek çeyizleri için kullandıkları, yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte günümüzde beğenilerin değişmesi, zamanın dar olması ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte yöre halkının çok zaman alan, işlemeli veya el örgüsü çeyizlik eşyalar yerine, daha hızlı hazırlanan ve genellikle hazır malzemelerle yapılan çeyizlikleri tercih ettikleri görülmektedir.

Gelenek ve göreneklerimizi yansıtan, kültür varlıklarımız arasında çok önemli bir yere sahip olan ve çeyiz kültürü içerisinde çok zengin örnekleri bulunan bu el sanatı ürünlerinin, tüm Bozkır yöresi taranarak, tamamı araştırılmalı, belgelenmeli ve tanıtılmalıdır. Antika değerindeki bu örnekler koruma altına alınmalı, bu tür el sanatı ürünlerinin ülke ekonomisine ve turizmine katkısı unutulmamalıdır.

Kaynak Kişi Künyeleri

Adı-Soyadı: Ayşe Süner
Yaşı: 38
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Elif Çiftçi
Yaşı: 27
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Fatma Baş
Yaşı: 42
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Güldane Öğütcü
Yaşı: 30
Mesleği: Öğretmen

Adı-Soyadı: Gülsüm Süner
Yaşı: 73
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Gülşen Yılmaz
Yaşı: 52
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Halide Bağcı
Yaşı: 50
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Havva Çolak
Yaşı: 82
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Merve Baş
Yaşı: 22
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Rahmiye Bobuş
Yaşı: 45
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Selver Baş
Yaşı: 75
Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Suna Kaya
Yaşı: 33

Mesleği: Ev Hanımı

Adı-Soyadı: Zehra Uğur

Yaşı: 34

Mesleği: Ev Hanımı

KAYNAKÇA

ANONİM, (1960), "Cihaz (Çeyiz)", Türk Ansiklopedisi, cilt: 10, Ankara.
ANONİM, (1984), "Çeyiz", Rehber Ansiklopedisi, cilt: 3, İstanbul.
ANONİM, (1986), "Çeyiz", Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, cilt: 5, İstanbul.
ANONİM, (1990), "Çeyiz", Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, cilt: 4, İstanbul.
ARSEVEN, Celal Esad, (1950), Sanat Ansiklopedisi, İstanbul.
ATAY, Ayten, (1987), Örücülük, Ankara.
BARIŞTA, H. Örcün, (2005), Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları, Ankara.
GÜLER Mediha- KURT Gülten, (2013), "Kahramanmaraş İli Boncuk Oyalarında Uygulanan Teknik ve Kompozisyon Özellikleri", Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri, cilt: I, Kahramanmaraş, s.303- 310.
İLKER, Celale, (1992), Konya Evlerinde ve Müzelerinde Bulunan Kanaviçe İşlemeler, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
KADEMOĞLU, Osman, (1999), Çeyiz Sandığı, İstanbul.
KORKUSUZ, Süheyla, (1992), Nakış, İstanbul.
NUTKU, Özdemir, (1993), "Osmanlılar'da Çeyiz Âdeti", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi İslam Ansiklopedisi, cilt: 8, İstanbul, s. 297-298.
ÖGEL, Bahaeddin, (1988), Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul.
ÖĞÜT, Gürel, (1973), " Oyacılık Sanatı ve Kütahya Oyaları", Türk Etnoğrafya Dergisi, sayı: XIII, İstanbul, s. 55.
SÖNMEZ, Kezban (2005), Gaziantep İli Nizip İlçesinde Bulunan Geleneksel Antep İşlemeleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KONYA BOZKIR İLÇESİ'NDE BULUNAN KOLAN DOKUMALAR VE BAZI ÖZELLİKLERİ

Zuhal TÜRKTAŞ [*]
Selcen BÜBER [**]

Öz

Türk kültürünün en önemli unsurlarından biri olan el sanatları, toplumun yaşam biçiminin ve yaratıcılığının göstergesi niteliğindedir. Türk el sanatları geleneği içerisinde köklü bir geçmişi olan dokumacılık, günümüzde varlığını sürdürmeye çalışan maddi kültür değerlerindendir. El dokumacılığı kapsamında yer alan kolan dokumalar, çözgü yüzlü, şerit şeklinde ve genellikle desenli olarak Anadolu'nun bazı yörelerinde dokunmakta ve kullanılmaktadır. Bozkır merkez ve köylerinde günlük ihtiyaçların karşılanması çerçevesinde kolan dokumacılığı varlığını sürdürmüştür. Yün hammaddenin bulunması ve Bozkır'ın bir dokuma bölgesi olmasından dolayı kolan dokumalar, yere kurulan tezgâhlarda ihtiyaçlar doğrultusunda dokunmuştur.

Türk kültürünün zenginliği içinde özel bir öneme sahip olan kolan dokumaların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından günümüze ulaşan örneklerin belgelenmesi önemlidir. Çalışmada, Konya Bozkır ilçesinde bulunan kolan dokuma örnekleri hammadde, teknik, renk, desen özellikleri ve kullanım alanları ile bugünkü durumu açısından incelenecek ve bir sonuca varılacaktır. Ayrıca çalışma ile Konya'nın Bozkır ilçesinde bulunan kolan dokuma örnekleri ile diğer yöreler arasındaki etkileşim ve farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

•

Anahtar Kelimeler
Dokumacılık, Kolan dokuma, Konya Bozkır el sanatları

•

[*] *Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Konya zbezirci@gmail.com, 05332621838*

[**] *Uzman.*

1.GİRİŞ

Türk el sanatları geleneği içerisinde köklü bir geçmişi olan kolan dokumalar, günümüzde varlığını sürdürmeye çalışan maddi kültür değerlerindendir. El dokumacılığı kapsamında yer alan kolan dokumalar, çözgü yüzlü, şerit şeklinde ve genellikle desenlidir. Desenin çözgüde oluştuğu, enleri dar ve boyları uzun olan şerit şeklindeki dokumalara " kolan dokuma " adı verilmektedir.

Kolan dokumalar, özellikle konar - göçer yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da daha çok geleneksel kullanım alanlarında değerlendirilen bu dokumalar günümüz ihtiyaçları doğrultusunda ve turistik amaçlı olarak farklı alanlarda kullanılabilir niteliklere sahiptir.

Kolan dokuma yapılırken yere çakılan iki çubuk arasına, dokunacak yere göre boyu ayarlanan çözgü ipleri gerilmekte, arasına gücü görevi yapan gücü çubuğu geçirilmektedir. Çubuğun döndürülmesiyle açılan çözgü aralığından atkı ipi atılıp, kılıçla sıkıştırılarak dokuma yapılmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,2006). Kolan dokumalar kullanılan araca ve tekniğe göre kartlı ya da kartsız olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kartlı kolan dokuma daha çok "çarpana dokuma" olarak bilinmektedir (Kahvecioğlu,2009:282). Çarpana dokumalarda kullanılan temel araç çarpanlardır. Genellikle kare şeklinde kartlar kullanılmakla beraber üçgen, altıgen, sekizgen ve dikdörtgen kartlar da kullanılmaktadır (Akpınarlı, Ortaç,2007:81). Kartsız kolan dokuma ise çözgü ve atkı olarak bilinen iki iplik sisteminin temel oluşturduğu, yün, kıl, pamuk ipliklerle yer tezgâhında dokunan, kartların yerine gücü çubuğunun kullanıldığı, bu çubuk yardımı ile açılan ağızlıktan geçirilen atkı ipliklerinin sıkıştırılmasıyla elde edilen, çözgü yüzlü şerit halindeki dokumalardır (Kahvecioğlu,2009:282). Kolan dokuma ile çarpanalı dokuma aynı dokuma gibi görünse de kullanılan araçlardan ve teknikten kaynaklanan farklılıklar söz konusudur. Kolan dokumalar yer tezgâhlarında dokunurken daha çok yörüklerin kullandığı ilkel bir tezgâh olan yer tezgâhı isteyenin bahçesinde kurabileceği, basit bir alettir.

En eski uygarlıklardan olan Mısır'da yatay ve dikey dokuma tezgâhlarının yanında kuşak ve kumaş için çarpanalı tezgâhlar da kullanılmıştır. M.Ö. 3000 yıllarında yapılmış olan Susa mabedinin temellerinde bulunan, fildişinden yapılmış, köşelerinde delik buluna bir çarpana levhasıdır. Bilinen en eski çarpana dokuması, 342 levhacıkla dokunmuş ve " Ramses kuşağı " denilen bir buluntudur. Kuzey Almanya ve Danimarka'da yapılan bataklık kazılarında 3.ve 4. yüzyıla ait çarpan ile yapılmış, şerit halinde dokumalar ele geçirilmiştir. Güney Norveç'teki Evebö'de 6.yüzyıla ait mezar buluntuları arasında, üzerinde hayvan figürleri bulunan at kılı ve dokunmuş bir şerit dokuma bulunmuştur. İsveç'in Birka şehrinde 9 – 10 yüzyıllara ait, ipekten ve ketenden yapılmış altın ve gümüş te kullanılmış şerit dokuma kalıntılarının sanat değerleri yüksektir. Avrupa'da 15. Yüzyıldan itibaren şerit dokumaların, endüstrileşmiş tarzda yapılmasıyla, çarpana dokumacılığı dört yüzyıl boyunca unutulmuş, ancak birbirinden ve etkilerden uzak kenar bölgelerinde devam edebilmiştir (Aytaç, 1982:22).

Oldukça eski bir dokuma tekniği olan kolon dokumacılık, Anadolu'da daha çok Yörükler tarafından kullanılmaktadır. Kolon dokumacılığı içinde yaşadıkları kara çadırlarının kaplama maddesi olan keçelerin sarılmasında ve bu çadırlarının tepelerinin tutturulmasında kullanılır. Bugün teknoloji paralelinde gelişim gösteren tekstil sanayinde yün ipliği dışında farklı çeşit ve nitelikte ipliklerin (keten, pamuk, ipek, akrilik vb.) kullanıldığı farklı yapı ve görüntüye sahip olan tekstil yüzeylerin üretildiği bilinmektedir (Ergenekon, 2000 : 75-76). Günümüzde ev tekstilinde, giyim ve giyim aksesuarlarında da değerlendirilmektedir. Kolanlar eşya sarmak veya bağlamakta, çadırda, taşımada, binek ve yük hayvanlarının koşum takımlarında, giysilerde; kuşak, kemer, çorap bağı v.b. olarak kullanılmaktadır. Kullanıldıkları yere göre; kolan, kuşak, kemer, bağ, uçkur, ip gibi isimler almaktadır (Atlıhan,2002:70).

Kolan dokumacılığı konar - göçer hayatın devamı olarak sürdürülürken, yerleşik yaşamın gereği olarak dokumalara olan ihtiyacın azalması ve pazardan satın alınan ürünlerin tercih edilmesi sonucunda eski önemini yitirmiştir.

2.MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyalini Konya ili Bozkır ilçesinde bulunan kolan dokumalar, dokumaların üretiminde kullanılan materyaller ve bu materyallerin belgelenmesinde kullanılan fotoğraf ve belgeler oluşturmaktadır. Orta Anadolu da kolan dokuma örneklerinin varlığı bilinmekle birlikte araştırmanın kapsamına Bozkır ilçe merkezi ve bazı köylerinde bulunan kolan dokumalar alınmıştır. Araştırmanın katalog kısmında dokumalar, üretim yılı, teknik, desen, renk özelliği ve ebat açısından birbirinden farklılık gösteren örnekler ile sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamına 32 adet örnek alınmıştır. Araştırmada ulaşılan kolan dokuma örneklerinden 16 adedi Bozkır Dere köyüne, 2 adedi Aşağı Sorkun köyüne, 14 adedi ise Konya Bedesten çarşısında bulunan koleksiyonerlere ait olup, bunların Bozkır ilçesinde dokunduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada alan araştırma yöntemi kullanılmıştır. 2013 yılında Bozkır ilçesine yapılan ziyaretlerde konu ile ilgili kaynak kişiler ile görüşme yöntemi uygulanmış ve bilgi toplanmıştır. Ulaşılan kaynak kişiler için kaynak kişi künyesi oluşturulmuştur. Bu yöntem uygulanırken dokumaların hammadde, teknik, renk, desen ve üretim süreçlerine ilişkin veriler toplanarak değerlendirilmiştir. Örnekler hakkında yörede dokumacılık ile uğraşan kişilerden alınan veriler doğrultusunda isimlendirme yapılmış, çalışmada yörede kullanılan yöresel isimlere ve deyimlere de yer verilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen her bir örnek için gözlem fişi oluşturulmuş ve teknik bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca yörede uygulanan anketler sonucunda dokumaların yapım evreleri belirlenerek aktarılmaya çalışılmıştır. Yörede kullanılan tezgâh, hammadde, araç ve gereçler fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1.Bozkır İlçesi Fiziksel ve Coğrafi Özellikleri

Toros Dağlarının kuzeybatı- güneydoğu doğrultulu iç etekleriyle, bu eteklerden Konya Ovası'na doğru alçalan düzlük alanda yer alan Bozkır, kara iklimine sahiptir. En büyük akarsuyu, ilçe merkezini ikiye ayıran ve Beyşehir Gölü'nden çıkan Çarşamba Çayı'dır. İlçe adının bölgeyi fetheden Selçuklu Beylerinden "Bozkır Bey" den geldiği bilinmektedir. Tarıma dayalı olan ilçe ekonomisinde buğday, arpa, nohut, mercimek,

ekimi yapılmaktadır. Sebze ve meyvecilik alanındaki olumlu gelişme, sulu tarımla gerçekleşmiştir. Arazinin engebeli oluşu hayvancılığı da ileri bir düzeye ulaştırmıştır. İlçenin kuzeyinde Çumra ve Akören, güneyinde Hadim ve Antalya doğusunda Güneysınır batısında Antalya ve Ahırlı İl ve İlçeleri bulunmaktadır (Şekil:1).

Şekil-1. Bozkır haritası

3.2. Bozkır Kolan Dokumacılığı

Bozkır ve çevresindeki el sanatları; yıllardan beri sürdürülmesine rağmen, son yıllarda teknolojideki gelişmeler, makineleşmenin insan gücünün yerini alması ve el sanatları ürünlerine karşı talebin gittikçe azalması sonucunda yok olma noktasına gelmiştir. Geçmişten günümüze kadar kadınlar, tekstil el sanatları kapsamında aile fertlerine yönelik olarak günlük ihtiyacı karşılayacak şekilde kazak, yün çorap, mekik, patik, eldiven, işlemeli tülbent, iç fanilası, kuşak, başlık, atkı, dizlik, şal ve namaz takkeleri gibi kullanım eşyaları üretmişlerdir.

İlçede dokumacılık sanatına bakıldığında ise, hammadde temininden dokuma işlemine kadar birçok aşamada kadınları görmek mümkündür. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, gerek dokumada kullanılan ipi bükme, gerekse dokuma işini kadınlar yapmaktadır. Yörede kolan dokumacılığı ise tarihten bu yana önemli birer sanat kolu olarak varlığını sürdürmüş ve yapılan ürünler günlük kullanım eşyalarında kendini göstermiştir. Bekir Tosun, konu ile ilgili kaynağında (Tosun,2001:205-206) kolanların günlük hayatta kullanılışını; *"Erkeklerde olduğu gibi kadınlar da tamamıyla elde*

dokunan elbiseler giyerlerdi. Kadınlar kışın üç eteğin üzerine önlük giyer, kolan ve toka takarlardı. Bellerine kuşak takarlardı kuşak ve kolan süslü ve tokalı olurdu." ifadeleri ile izah etmektedir. Yörede kolan dokumacılığı bugün eski önemini yitirse de daha önce üretilen örnekler yöreye özgü kültür mirası niteliğinde saklanmakta ve korunmaktadır.

3.2.1. Kullanılan Araçlar

Araştırmada yörede kolan dokuma üretiminde basit yer tezgâhı kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca yün iplerin sıkıştırılmasını sağlayan kılıç, yardımcı araç olarak kullanılmaktadır.

Tezgâh: Araştırma yapılan yörede kolan dokuma yapımında basit yer tezgâhı kullanılmaktadır. Yer tezgâhı dokumayı yapacak kişinin evinin önünde mevsimlik olarak basit bir düzenek ile kendisinin kurduğu ve işi bitince bozularak saklanabilen bir sistemden ibarettir (Fot:1-2). Yer tezgâhı; kartların yerine gücü çubuğunun kullanıldığı, bu çubuk yardımı ile açılan ağızlıktan geçirilen atkı ipliklerinin sıkıştırılmasıyla yüzey elde edilen, çözgü yüzlü şerit halindeki dokumaların oluşturulması için kullanılan ilkel bir tezgâh tipidir. Bozkır ilçe merkezinde bu tezgâh " yer tezgâhı " ve " yan tezgâh "olarak bilinmektedir.

Kolan dokumaya başlarken ilk yapılması gereken tezgâhın oluşturulmasıdır. Tezgâh yapımına ağaç dallarından elde edilmiş iki adet kazığın, dokunacak kolanın uzunluk ölçüsünde karşılıklı olarak yere çakılması ile başlanır. Dokuma uzunluğuna göre ayarlanan bu çubuklara karşılıklı olarak çözgü ipleri geçirilmektedir. Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre yörede bu çözgü ipliklerine "direzi" denilmektedir.

Bazı tezgâhların dokuma bittikten sonra yakacak olarak kullanıldığı bilinmekle birlikte dokuma mevsimi gelince yeniden kurulabilme özelliğine sahip olan bu tezgâhları, her dokuyucu kendi imkânları ile temin etmektedir.

Yardımcı Araçlar: Dokuma işlemi bittikten sonra çözgü ipleri tezgâhtan kesilmeden olduğu gibi çıkarıldığı için, bıçak ve makas kullanılmamaktadır. Çubuğun döndürülmesiyle oluşan aralıktan atkı ipliği geçirilmekte, ipliklerin sıkıştırılması ise yörede " kılıç " denilen araç ile yapılmaktadır.

Fot-1 Dokumada kullanılan tezgah

Fot-2 Dokuma uygulama

3.2.2. Kullanılan Hammadde

Yörede bulunan dokumaların atkı ve çözgü iplerinin hammaddesi keçi kılı, pamuk ve yündür. Çözgü ipinin sağlam olması gerekliliğinden dolayı genellikle çift bükümlü yün iplik kullanılmaktadır (Fot:3-4). Bozkır düz dokumalarında kullanılmış olan yün ipliklerinin bundan 80 yıl öncesine kadar doğal boyalarla renklendirildiği bilinmektedir. Benzer şekilde kolan dokumaların tarihi eski olanlarında da doğal boyalı örneklere rastlanmıştır. Ancak günümüzde kolan dokumacılığı yapılmadığından hammadde temini ve renklendirilmesi ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşılamamıştır. İncelenen 32 örneğin tamamında çözgü olarak, 1 örnekte pamuk, 28 örnekte yün ve 3 örnekte keçi kılı malzeme kullanıldığı, atkılarda ise 27 örnekte yün, 5 örnektede keçi kılı malzeme kullanıldığı tespit edilmiştir.

Fot- 3-4 Atkı ve çözgü için kullanılan iplik

3.2.3.Kolan Dokuma Tekniği ve Çeşitleri

Çözgü ve atkı olarak bilinen iki iplik sisteminin temel oluşturduğu, yün, kıl, pamuk ipliklerle yapılan kolan dokumaların ana tekniği bezayağıdır. Araştırma yapılan yörede dokumalar yer tezgâhında dokunmuş olup, bu tezgâh üzerinde çözgüler dokumanın enine uygun olarak çözülmektedir. Kullanım alanlarına göre genellikle şerit halinde olan dokumaların en ölçüsü farklılık göstermektedir.

Kolan dokumada dokunacak yere göre boyu ayarlanan tezgâha çözgü iplikleri geçirilmektedir. Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre, bu çözgü ipliklerine "direzi" denilmektedir. İstenen dokuma uzunluğuna göre çözülen çözgü ipleri, yer tezgâhına gerilir ve arasına gücü görevi yapan gücü çubuğu geçirilir. Çubuğun döndürülmesiyle oluşan, çözgü aralığından atkı ipi geçirilip, kılıçla sıkıştırılarak dokuma yapılmaktadır. Yörede atkı ipliklerine ise" argaç" denilmektedir.

Kolan dokuma çözgü yüzlü bir dokumadır. Dokunmasına devam edilen bir kolan dokumada gözle görülebilen iplikler çözgü iplikleridir ve bunlar yere çakılan iki çubuk üzerine gerilen ipliklerdir. Çözgü ipliklerinin bağlama işlevi gören atkı ipliği, dokuma esnasında dokumanın içerisine gizlenir ve gücü çubuğunun döndürülmesiyle alt kısımda kolan çözgü iplikleri yüzeye gelerek içerisinde atkı ipliğinin geçtiği atkı aralığı oluşturur. Çözgü ipliklerinin bu hareketi kolon dokumacılığının özelliğini oluşturur. Kolan dokumada sadece belirli genişlikte dokumalar elde edilmektedir. Ancak biten kolonlar yan yana eklenerek geniş dokumalar elde edilebilir. Araştırma yapılan yörede kolan dokumalar yer tezgâhında yapılmakta olup bu tezgâh üzerinde dokumanın enine uygun olarak çözgü çözülmektedir. Kullanım alanlarına göre genellikle şerit halinde olan dokumaların en ölçüleri farklılık göstermektedir.

Tezgâh özelliklerine ve desene uygun biçimde çözülen çözgüler üzerine düz dokuma tekniği (bezayağı) kullanılarak atkı ipliği ile kenetleme yapılır. Atkı ipliği genellikle tek renk olarak planlanır. Çözgü ipliklerinin yan yana dizilişleri ile kenetlenme sonucu istenen desen ortaya çıkar (Fot:5-6).

Fot-5 Dokuma uygulama

Fot-6 Dokuma uygulama

Dokuma işlemi bittikten sonra çözgü ipleri tezgâhtan olduğu gibi çıkarılmaktadır. Çıkarılan çözgü ipleri ise elde örgü tekniklerinden biri ile örülerek dokuma sonlandırılmaktadır. Kolan dokuma oluşturulduktan sonra bitim işlemi yapılır. Kenar temizleme işlemi olarak elde saç örgüsüne benzeyen örgüler yapılmaktadır. Yörede bu tür düğümlemeler "çapraz örgü", "elde örme", "uçkur örgü" gibi isimlerle anılmaktadır (Fot:7-8).

Fot-7 Çapraz örgü

Fot-8 Çapraz örgü

3.2.4.Dokumaların Desen ve Renk Özellikleri

Yörede yapılan araştırmalar doğrultusunda, incelenen tüm örneklerin geometrik desenler kullanılarak dokunduğu görülmüştür. Düzenlemelerin sadece bir geometrik

motifin dokumanın boyuna doğru çok kez tekrarlaması sonucu ortaya çıktığı görülmektedir.

İncelenen bölgede halıcılık ve dokuma faaliyetleri geçmişten günümüze kadar etnik desenler kullanılarak sürdürülmüştür. Buna bağlı olarak yörede kolan dokumalardaki motif ve desenler incelendiğinde, yöreye özgü bazı özel düzenlemeler göze çarpar. Bu desen biçimleri yörede farklı isimlerle anılmaktadır. Bunlardan bazıları **"diş-diş" li, "nakışlı", "göz kolanı" "el örme", "balık kılçığı", "zigzag", "çubuklu", "üçgen"," boyuna düz şerit"** gibi isimler ile bilinmektedir.

Araştırmada elde edilen bilgilere göre ikili grup olarak en çok siyah – krem ile kahverengi - bej renkleri kullanılmıştırır. Bu ikili renk gruplarından biriyle dokunan dokumaların genellikle "diş-dişli", "enine çubuklu" ve "zigzag" desenli dokumalar olduğu görülmektedir. Yörede "göz kolanı" olarak isimlendirilen dokumanın farklı desenleri mevcuttur. Bu desen ile oluşturulan dokumalarda kullanılan renkler çeşitlenmekle birlikte kırmızı – turuncu – sarı ve kahverengi renkler göze çarpmaktadır. Dokumalarda kullanılmış olan yün iplerin doğal boyalarla renklendirildiği bilinmektedir. Yöreden kaynak kişiden elde edilen bilgiye göre "göz kolanı" desenli dokumada kullanılan turuncu ve sarı renklerin "karamık kökü"nden kaynatılarak elde edildiği öğrenilmiştir. Ancak günümüzde doğal boyacılık faaliyetlerinin devam etmediği, gerekli olması halinde satın alma yoluna gidileceği, bilgisine ulaşılmıştır. İncelenen 32 örnekte krem, kırmızı, kahverengi, turuncu, yeşil, siyah en çok tercih edilen renkler olarak karşımıza çıkmaktadır. Az tercih edilen renkler ise bordo, pembe, gri ve laciverttir. İncelenen bazı kolan dokuma örnekleri aşağıda görülmektedir (Fot:9-10-11-12-13).

Fot.9 Zigzag Kolan Örneği

Fot.10 Diş-dişli Kolan Örneği

Fot.11 Göz Kolanı Örneği

Fot.12 Nakışlı Kolan Örneği

Fot.13 Balık Kılçığı Kolan Örneği

3.3. Kolan Dokumaların Kullanım Alanları ve Bozkır Kolan Dokumacılığının Bugünkü Durumu

Yörede bulunan dokumaların ebatlarına ve teknik özelliklerine göre kullanım alanları bulunmaktadır. Dokumanın en ölçüsüne göre kullanım alanı değişmektedir. Dar enli olan dokumaların çocukları sırtta taşımada kullanıldığı görülmüştür (Fot:14). Eni daha kalın olanların ise çuvalları taşımakta ve yük hayvanları ile eşya taşımak için kullanıldığına rastlanılmıştır (Fot:15). Ayrıca bazı köylerde giysilerin üzerine süsleme unsuru olarak takılan kolanların bayanların giydikleri şalvarlara kuşak olarak kullanıldığı da görülmüştür (Fot:16). Bazı örneklerde ise müştemilatlarda kullanılan yer çullarının kenar temizleme malzemesi olarak da kolan dokumalar göze çarpmaktadır. Ayrıca kolan dokumaların çuvalların ağız kısmını kapatmakta kullanıldığı görülürken, yük çuvallarının kenarında dikili olarak heybe türü kullanım eşyalarına dönüştüğüne rastlanmıştır.

Fot-14 Kullanım alanı

Fot-15 Kullanım alanı

Fot-16 Kullanım alanı

Bozkır ilçe merkezinde ve köylerinde el dokumacılığı eski önemini yitirmiş ve kullanım alanları çok kısıtlı hale gelmiştir. Yörede önemini yitirmiş olan kolan dokumacılığının herhangi bir pazarlanma faaliyeti bulunmamaktadır. Ancak geçmiş yıllarda yöreye ait kolan dokumaların bazı pazarlama faaliyetleri sonucu Konya merkeze satın alma ve toplama yoluyla gönderildiği saptanmıştır. Bugün Konya merkez Mevlana cad. civarındaki koleksiyonerlerde yöreye ait çok sayıda kolan dokuma bulunmaktadır. Çalışmanın objektifliği açısından katalogda koleksiyonerlerde bulunan bazı örneklere de yer verilmiştir. Bu örneklerin ticarethanelerde bulunması ve turistik ticari ürün özelliği taşıması, gelecekte dokumaların yurt dışında farklı mekânlarda sergilenme olasılığını gündeme getirmektedir. Bu düşünceden hareketle yörede yeniden dokumacılık faaliyetlerinin başlatılması ve bu ticarethanelerin pazarlama konusunda desteği alınarak dokumaların daha geniş kesimlerce tanınmasının sağlanması bir hedef olabilir.

Günümüzde diğer el sanatlarında yaşanan olumsuz gelişmelerin kolan dokumacılığı için de benzer olduğu görülmüştür. Yörede bulunan iş gücü çalışma potansiyeli yüksek olan tarım alanında daha fazla kullanılmaktadır. Dokumacılık bugün için geçim kaynağı özelliğini yitirmiştir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmada 32 adet örnek incelenmiş olup, bu örneklerin tamamında teknik özelliklerinin aynı, renk ve kompozisyon özelliklerinin farklı olduğu saptanmıştır. Örnekler desen özellikleri açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Kolan dokumanın en ölçüsüne göre kullanım alanının değiştiği görülmüştür.

Hammadde açısından bakıldığında incelenen bütün örneklerde atkı ve çözgü ipliği olarak yün, keçi kılı ve pamuk kullanıldığı görülmüştür. İncelenen örneklerde genellikle kahverengi – bej (krem), siyah – krem(beyaz) gibi ikili renk gruplarının tercih edildiği rastlanmıştır. Sadece "göz kolanı " olarak bilinen dokumanın birkaç farklı desenden oluştuğu saptanmıştır. Bu dokuma örneklerinde diğerlerinden farklı olarak kırmızı, turuncu, sarı ve kahverengi renkler kullanılmıştır. İncelenen kolan dokumalarının ebatlarına bakıldığında en ölçülerinin genellikle 3–8 cm, boy ölçülerinin ise 200x500 cm arasında değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Günümüzde dokuma işleminin zor olarak nitelendirilmesi ve kullanım alanların kısıtlı hale gelmesinden dolayı dokuma işiyle uğraşan kişilerin kalmaması üzücüdür. İlçe merkezinde geleneksel olmakla birlikte günümüz ihtiyaçlarına yönelik ürünlerin dokunmasını kapsayan bazı projeler geliştirilmelidir. Bu tür projeler sonucu üretilecek dokumalar turistik amaçlar doğrultusunda pazarlanabilir. İlçeye yakın mesafede bulunan bazı turistik beldelerdeki işletmeler, pazarlama faaliyetlerine yardımcı olabilir. Kolan dokumalar taşıma ve saklama kolaylığı açısından turistik değer taşıyan ürün niteliğindedir. Ayrıca yörede dokunan örneklerin teknik ve desen özellikleri, yöresel özellik taşıyan bazı düzenlemeler ile yeniden değerlendirilmelidir.

Kolan dokumaların bugün yalnızca sandıklarda saklanan maddi kültür ürünleri olarak yaşatılması, gelecek kuşaklar için olumsuz bir gelişmedir. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlara da bazı görevler düşmektedir. İş istihdamı garantili kurs merkezleri

açılarak dokuma işi ile uğraşmak isteyen ve ilgisi olan kişilere faydalı olunabilinir. Bu tür faaliyetleri destekleyen projelere olanak sağlanmalıdır. Dokuma kültürünün korunarak sonraki nesillere aktarılması konusunda, bu işin eğitimin almış araştırmacılar tarafından nitelikli çalışmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalardan elde edilen örnekler kayıt altına alınarak korunmalı, yeni dokumalara rehberlik etmesi sağlanmalıdır. Geleneksel özelliklerin korunması yanında yapılacak yeni tasarımlar, dokumacılığın yaşatılması ve geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır Bu tür uygulamalar doğrultusunda bölgede günümüz şartlarına uygun olarak kolan dokuma üretimi yapılabileceği düşünülmektedir.

Türk kültürünün zenginliği içinde ayrı bir öneme sahip olan kolan dokumaların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması önemlidir. Geçmişimize şahitlik etmiş kolan dokumalar, gelecekte kültürümüze olan bağımlılığın arttırılması ve yaşatılması açısından önemli bir değere sahiptir. Bu nedenle ulusların kültür birikimlerinin en canlı ve anlamlı belgeleri olması açısından bu dokumalara sahip çıkılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, Belkıs (1975) Kilim Ve Düz Dokuma Yaygılar İstanbul : Ak Yayınları
Acar, Balpınar Belkıs (1982) Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları İstanbul : Eren Yayınları
Akpınarlı, Feriha H. , Ortaç Serpil H. (2007) Ankara Çubuk İlçesi Çarpana Dokumaları, Konya : S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Aytaç, Çetin (1982) El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı İstanbul : Milli Eğitim Basımevi
Ergenekon, Cavidan (2000) Çarpana Dokumacılığı ve Çağdaş Gelişimi Açısından Öneriler ve Örnekler, Konya : S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Er Binnaz, Demir Fatma (2009),Manisa ili Gördes İlçesi Kalemoğlu Köyü Kolan Dokumacılığı ve Kullanım Alanları, Konya: S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Gündüz, İbrahim (1993) Karapınar El Dokumaları ve Kök Dokumacılık Konya : Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları
Kahvecioğlu, Habibe (2009). Denizli Kocadere Köyü Kolan Dokumacılığı, Konya : S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları.
M.E.B El Sanatları Teknolojisi Çarpana Dokuma Ankara (2007)
Onuk, Taciser ; Akpınarlı F. , Ortaç S. Ve ark. (2005) Ankara İli El Sanatları Besleme Kültürü Ankara : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sitesi (2006)
Özbel, Kenan (1961). Kuşaklar ve Kolonlar, Kılavuz Kitaplar: XX.İstanbul.
Sönmez, Tuna Demir (1995). El dokumacılığı ve Çarpana Dokuma, Ankara.
Tazecan, Hakan (1997). "Türk Dokumacılığının Dünü, Bugünü ve Yarını", S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Dergisi Sayı 1, Konya.
Tosun, Bekir (2001). Tarihte Bozkır ve Çevresi – Yelbeği Tarihi, Ekip Basım, İstanbul.
Sanal Ortam Bozkır Haritası (2013)

KAYNAK KİŞİ KÜNYELERİ

1-Adı Soyadı : Fatma CEBECİ
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1950
Mesleği : Ev hanımı
Adresi : Dere Köyü Demirci Mahallesi Bozkır/Konya

2-Adı Soyadı : Ayşe KOCA
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1955
Mesleği : Ev hanımı
Adresi : Dere Köyü Orta Mahalle Bozkır/Konya

3-Adı Soyadı : Cihan KOYUNCU
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1959
Mesleği : Dere Köyü Muhtarı
Adresi : Dere Köyü Aşağı Mahalle Bozkır / Konya

4-Adı Soyadı : Ümmühan İNCE
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1952
Mesleği : Ev hanımı
Adresi : Dere Köyü Orta Mahalle Bozkır/Konya

5-Adı Soyadı : Fatma CAN
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1960
Mesleği : Ev hanımı
Adresi : Dere Köyü Kuzyaka Mahallesi Bozkır/Konya

6-Adı Soyadı : Osman ÜNLÜ
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1959
Mesleği : Dokuma Ustası
Adresi : Mevlana çarşısı Merkez/Konya

7-Adı Soyadı : Emine DAĞ
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1953
Mesleği : Ev hanımı
Adresi : Dere Köyü Demirci Mahallesi Bozkır/Konya

8-Adı Soyadı : Zeki ARSLAN
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1959
Mesleği : Çiftçi
Adresi : Aşağı Sorkun Köyü Bozkır/Konya

9-Adı Soyadı : Muzaffer ÖZDEMİR
Doğum Yeri ve Yılı : Bozkır/1964
Mesleği : Koleksiyoner
Adresi : Mevlana çarşısı Merkez/Konya

10-Adı Soyadı : Hüseyin BAHAR
Doğum Yeri ve Yılı : Konya /1955
Mesleği : Dokuma Ustası
Adresi : Mevlana çarşısı Merkez/Konya

BOZKIR KUZÖREN (KONYA) KİLİMLERİ

H. Melek HİDAYETOĞLU *

Öz

Kuzören; Konya Bozkır İlçesi bağlı bir yerleşim yeridir. Kuzören Köyü Konya'ya 90 km, bağlı bulunduğu Bozkır ilçesine 30 km uzaklıktadır. Kuzören köyü 1993 yılında Belören ve Koçaş köyleriyle birleşerek Sarıoğlan Kasabası'nı oluşturmuştur. Günümüzde ise Sarıoğlan, Boyalı, Koçaş köyleri ile birleştirilerek Bozkır'a bağlı bir mahalle durumundadır. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa bağlıdır. Kuzören bu yörede dokunan yaygılara da ismini vermiştir. Günümüzde dokumacılık geleneği yaygın şekilde yapılmamasına rağmen eski dokuma örneklerin yörede ulaşılabilmektedir. Bozkır yöresinin kendine özgü dokuma geleneği mevcuttur. Bozkır ve çevresi dokumaları bugüne kadar pek tanıtılmamıştır. Bu araştırmada, yörede Kuzören kilimi olarak bilinen dokuma örnekleri hakkında bilgi verilecektir. Bu dokumaların çeşit, malzeme, renk, motif ve kompozisyon özellikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

Konya dokuma kültürüne katkı sağlaması amacıyla, unutulmuş ve yeni uygulamalarının yapılmadığı yaygı çeşitlerini tanıtmak amaçlar arasındadır. Bu suretle kaybolan kültür öğelerimizi yaşatma, koruma, belgelendirme ana hedefi oluşturmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Konya, Bozkır, Kuzören, dokuma, kilim

•

* *Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mhidayetoglu@gmail.com*

GİRİŞ

Bozkır, Konya İli'nin güneybatı bölümünde yer alan Torosların eteğinde kurulmuş yerleşim yeridir. Bozkır ilçesi doğal güzelliklerinin yanında çok zengin tarihi bir geçmişe de sahiptir. Tarih öncesi dönemden günümüze tüm çağlardan izler barındırmaktadır[1]. İlçe, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerin arasında önemli bir geçiş noktası konumunda olması sebebiyle her zaman önemini korumuştur.

Bozkır ilçesi ve köylerinde yapılan alan çalışmalarında düz dokumalar ile ilgili Kuzören yöresinde örneklere ulaşılmıştır. Bu nedenle Kuzören köyü tarihi ile ilgili ulaşabildiğimiz kadarıyla bilgilere yer verilecektir. Kuzören; Konya Bozkır İlçesi bağlı bir yerleşim yeridir. Kuzören Köyü Konya'ya 90 km, bağlı bulunduğu Bozkır ilçesine 30 km uzaklıktadır. Kuzören köyü 1993 yılında Belören ve Koçaş köyleriyle birleşerek Sarıoğlan Kasabası'nı oluşturmuştur. Günümüzde ise Kuzören, Sarıoğlan, Boyalı, Koçaş köyleri ile birleştirilerek Bozkır'a bağlı bir mahalle durumundadır[2]. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa bağlıdır (Fotoğraf No:1). Kuzören tarihi hakkında çok fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte geçmişte yörüklerin bu bölgeyi yayla olarak kullanmış ve sonrasında da köy kurulmuş şeklinde bilgiler köy halkı tarafından verilmektedir. Köyde o dönemden kaldığını belirttikleri bir çıngıdaklı kuyu bulunmaktadır. Ayrıca dağdan inen suları topladıkları köyün farklı yerlerinde 6 tane sarnıç vardır[3](Fotoğraf No:2-3).

Kuzören, bu bölgede dokunan kilimlere de ismini vermiştir. Günümüzde dokumacılık geleneği yaygın şekilde yapılmamasına rağmen eski dokuma örneklerin yörede ulaşılabilmektedir. Bozkır ve çevresi dokumaları bugüne kadar tanıtılmamış olup, yörede Kuzören kilimi ile birlikte yakın çevrede tespit edilen dokuma örnekleri hakkında bilgi verilecektir. Bu dokumaların çeşit, malzeme, renk, motif ve kompozisyon özellikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

[1] Hasan Bahar, v.d., **Eskiçağ Konya Araştırmaları,** İstanbul, 1996-Ali Ulvi Ülker, **Kültür Diliyle Bozkır**, İstanbul, 2003-Bekir Tosun, **Tarihte Bozkır ve Çevresi - Yelbeği,** İstanbul, 2001.

[2] Kenan Bedir, (Kuzören doğumlu, muhtar, 1974 doğumlu, ortaokul mezunu), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[3] Mehmet Ünal, (74 yaşında, Kuzören doğumlu, okur-yazar, çiftçi), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

1. DOKUMA GELENEĞİ

Bozkır bölgesi dokuma kültürü içerisinde kirkitli ve mekikli dokumalar yer almaktadır. Düz dokuma yaygılar olarak bilinen türden kilim teknikli örnekler üretilmiştir. Yaygıların dışında namazlık, heybe ve kıl çul gibi türlerde dokumalar yapılmıştır. Kilim dokumalarının yanında çulfallıkta denen tezgâhlarda kumaşlar dokunmuştur. Bir dönem yaygın olarak yöre halkı ihtiyaçları yanında çeyizlik ya da ticari amaçlı bez, alaca çul, çaput kilim ve yünden depme kumaşlar üretmişlerdir. Bozkır ve çevresinde 2004 yılında başladığımız araştırmalarda özellikle Kuzören, Dere, Sorkun, Kayapınar, Hacılar, Kınık gibi köylerde bu dokuma örnekleri tespit etmek mümkün olmuştu. Bozkır ve köylerinde 80'li yıllarda halk eğitim merkezinin açtığı kurslarda halıcılık ve diğer el sanatları ile ilgili kurslarda verilmiştir. Bir dönem Isparta'dan gelen şirketlere halılar dokunmuştur. Bunlardan başka Sille halısı olarak bilinen bir grup halıda bu dönemlerde özellikle Dere ve Sorkun'da dokunmuştur[4] (Fotoğraf No:4). Ayrıca, kaynak kişilerden ve yazılı kaynaklardan da Bozkır ve çevresinde geçmişte dokumacılık faaliyetlerinin yapıldığını öğrenmekteyiz[5]. Kayapınar köyünde, bir dönem halen sağ olan Mehmet Derinöz usta tarafında yün malzemeyle depme kumaşlar üretilmiştir[6]. Ustanın depme kumaş üretimi 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Mehmet Usta 1970'li yıllara kadar depme kumaş yanında alaca kaput ve çullama (çaput kilim) denilen dokumalardan da dokuduğunu belirtmektedir. Bu yıllardan sonra adı geçen dokumaların üretimi de yapılmamıştır (Fotoğraf No: 5).

Kuzören köyü, bölgede en fazla dokunan kilimleri ile tanınan bir yerleşim yeridir. Kilimler çoğunlukla yan kilim, namazlık ve heybe türünde dokunmuştur. Köyde kaynak kişilerin ifadelerine göre 80'lere kadar mekikli dokuma tezgâhlarında bez ve şalvarlık dokunduğu belirtilmektedir. Yünden dokunan şalvarlık kumaşı, ılık su ve sabunla teperek sıkıştırdıklarını ve keçeleşen kumaşla terziye pantolon diktirdiklerini, bazılarının da haba (aba) denilen büyük paltolar diktirdiklerini anlatmaktadır[7]. Kuzören'e komşu köylerde

[4] Ali Güldağlı (37 yaşında, Sorkun doğumlu, ilkokul mezunu), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.
[5] Ali Ulvi Ülker, **Kültür Diliyle Bozkır**, İstanbul, 2003, s. 299-H. Örcün Barışta, "Konya Hadim Dokumacılığı", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994**, Ankara, 1996, s.1-16- Yusuf Küçükdağ, **Armutlu**, Konya, 1996, s.226- Bekir Tosun, **Tarihte Bozkır ve Çevresi Yelbeği,** İstanbul, 2001, s.308.
[6] H.M. Hidayetoğlu, "Konya - Bozkır'da Depme Kumaş Ustası", **7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı-Bezce 2016**, 21-23 Mart 2016, baskıda.
[7] Mehmet Ünal'ın (74 yaşında, Kuzören doğumlu, okur-yazar, çiftçi), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

yapılan araştırmalarımızda ise, çoğunlukla çıbıklı kilim şeklide yer yaygıları, namazlıklar, ıstarda dokunan çaput kilimler ve kıl çullar tespit edilmiştir. 2004'den günümüze maalesef dokunan kilimlerin yerini örgü ile yapılan ürünler almıştır. Üzülerek ifade etmem gerekirse, 2004'te kayıt altına alınan namazlıkların fotoğraflarını gösterdiğimizde motif isimlerinin hatırlandığını ancak bende var deyip örgü ile hazır ipliklerle örülmüş ürünlerin gösterilmesi manidardır. İleride bu yörede yapacak araştırmalarda bu örneklerin konu teşkil edileceği ihtimali kaygı vericidir (Fotoğraf No:6-7). Kuzören ve çevresinde yaklaşık 20 yıldır yapılmayan dokumacılığın artık ileri yaştaki kişilerin hatıralarında kalan, sorulduğunda söylenen, unutulmuş ve terk edilmiş geleneklerin arasında olduğu gözlemlenmiştir.

Dokuma geleneği kapsamında dokumada kullanılan aletler, malzemeler, kullanılan tekniklere hakkında Kuzören merkezli olmak üzere Bozkır çevresinde edindiğimiz bilgileri bu başlık altında ifade etmek isterim. Yörede dokuma yapılan tezgâha **ıstar** denmektedir. Istar tezgâh ahşaptan yapılmaktadır. Tezgâhın parçalarından; **alt ve üst levende;** Bozkır Kuzören köyünde **başlık-altlık**, **gücü ağacınada; kücü dağını**, varan gelen çubuğuna **baskı** denir[8] (Fotoğraf No:8). Dokuma sırasında atkı ipini sıkıştırmaya yarayan ahşap kirkite, Bozkır Kuzören ve Kınık'ta **ağaç tarak, tokmak**[9] adı verilir (Fotoğraf No:9). **Kirman;** çapraz biçimde, birbiri içine geçmiş iki küçük ahşap parçanın, 35–40 cm. uzunluğundaki çubuğun ucuna takılmasıyla elde edilir. Bozkır'ın Dere (Fotoğraf No:10) köylerinde **eğirtmeç**[10], Bozkır'ın Kuzören, Kınık köylerinde **eğirmeç, eğişmeş**[11] adıyla bilinir.

Çözgü ipine; Bozkır'ın Kuzören ve Kınık köylerinde **direzi**[12] adı verilmektedir. **Atkı ipine;** Bozkır'ın Kınık köylerinde **melik**[13], Bozkır'ın Kuzören köyünde **melkem**[14],

[8] Ümmügülsüm Duman'ın (18 yaşında, Kuzören doğumlu), 07.07.2004 tarihinde ve Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu) 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[9]Ümmügülsüm Duman'ın (18 yaşında, Kuzören doğumlu), 07.07.2004 tarihinde ve Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu) 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[10]Ayşe Çınar'ın (60 yaşında, Dere doğumlu, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[11]Ümmügülsüm Duman'ın (18 yaşında, Kuzören) ve Şerife Yetiş'in (Kınık-Bozkır) verdiği bilgilere göre.

[12]Ümmügülsüm Duman-Kuzören Bozkır, Şerife Yetiş-Kınık Bozkır, Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu), Melek Çelik (76 yaşında, Yelbeği doğumlu, okur-yazar değil), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[13]Şerife Yetiş (67 yaşında, Kınık, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde, Melek Çelik (76 yaşında, Yelbeği doğumlu, okur-yazar değil), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[14]Ümmügülsüm Duman-Kuzören Bozkır ve Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu) 24.04.2016 tarihinde

Kınık köyünde **yüz ipi**[15] denmektedir. Düz dokuma yaygılarda **desen ipi,** Bozkır'ın Kınık köylerinde **yüz ipi**[16] şeklinde adlandırılmaktadır.

Eğri atkılı kontur tekniğinde, motifler eğri atkılı kilim tekniğiyle dokunur. Motifleri daha çok belirginleştirmek için geçilecek konturda siyah, kahverengi gibi veya ana motifin zıddı bir renk kullanılır. Eğri atkılı kilim ile meydana gelen motifin verev kenarlarına birkaç sıra koyu renk ipliği verev hatta gidip gelmesi sağlanarak motif sınırlandırılır. Konya yöresinde bu tekniğe farklı isimler verilir: Bozkır Kuzören'de motifin kenarı eğri atkılı kontur ile sınırlandırılır ve bu işleme yörede **motifin sürmesi** [17] denir (Fotoğraf No:11).

2. ÖRNEKLER

-Çıbıklı Kilim-Yaygı: Konya ve ilçelerinde yaygın olarak dokunan çıbıklı kilimler Bozkır ve çevresinde de rastlanmaktadır. Bu yaygılarda kırmızı, beyaz, mavi, lacivert, yeşil, sarı, turuncu, siyah, kahverengi, hardal sarısı, mor renkler hâkimdir. Bu renkler enine çizgiler meydana getirecek şekilde dokunur. Konya'nın diğer yörelerinde kınalı kilim, oturtma kilim, yaygı, sargı kilim, allı kilim, boncuklu kilim gibi farklı isimler verilse de dokuma tekniği ve kullanım şekli aynıdır. Bu kilimlere Bozkır'ın Kozağaç Köyü'nde **yaygı**, Kuzören'de **çıbıklı kilim** olarak bilinir (Fotoğraf No:12-13). Kuzören köyünde bu yaygılar birer çift olarak dokunur ve odanın tabanını kaplayacak şekilde yan yana serilir. Yaklaşık 180X435 cm. boyutlarında iliksiz kilim tekniğinde, yün malzeme ile dokunur. Yörede kalın çizgiler **tahta**, ince çizgiler **çıbık** adı verilir[18].

Yörede ayrıca ıstar tezgâhta iliksiz kilim tekniği ile çıbıklı kilimlere benzer ama çaput tabir edilen evdeki artık kumaş parçaları ile çaput kilimler dokunur. Çözgü ipinde genellikle kıl iplik kullanılır (Fotoğraf No: 14).

-Bozkır Kilimi (Yer Yaygısı): Bozkır ve çevresinde **Bozkır barnaklı kilim** adıyla bilinir ve yer yaygısı şeklinde kullanılır. Eğri atkılı kontur, sarma kontur ve eğri atkılı kilim teknikleri kullanılarak tek parçalı dokunmuştur. Kırmızı renkli zeminde boyuna yerleştirilmiş, yörede **barnak** denilen motiflerle süslüdür. Düzgün olmayan uzun

[15]Şerife Yetiş (67 yaşında, Kınık, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde
[16]Şerife Yetiş'in (67 yaşında, Kınık, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

[17]-Ayşe Yıldız'ın (55 yaşında, Kuzören doğumlu, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.
[18] Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu) 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

altıgenlerle sınırlandırılmış barnak motifleri boyuna bir sırayı, beyaz renkli su haldeki barnak motifleri diğer bir sırayı oluşturarak alternatif yerleştirilir. Kilimin zemini uzun ve kısa kenarda kalın sular çerçeveler. Buradaki geometrik motifler zemindeki tamamlar biçimde tasarlanmıştır (Fotoğraf No: 15-16-17).

Bu kilimleri Konya ve çevresinde **Toros kilimleri** adıyla bilinir: Mut - Anamur - Hadim - Bozkır arasındaki etkileşim sonucu bu yörelerin ortak özelliklerini üzerinde taşır. Tespit edilen örnekler Bozkır-Dere, Seydişehir-Bostandere, Akören-Alan köyleridir. Bu bölgeler Anamur-Mut civarında yaşayan Yörüklerin yazlık olarak göçtükleri yaylalardır. Bir dönem Bozkır ve çevresinde dokunduğunu düşündüğümüz bu kilimler bölgenin ismiyle anılmakta olup, Konya ve çevresinde e bu şekilde bilinmektedir. Üzerindeki parmak desenlerinin kuzören'de dokunan kilimlere kaynaklık ettiğini ve benzer şekilde Kuzören kilimlerinde de el-parmak-tarak motiflerinin kullanılmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Bozkır kilimleri daha büyük boyutlu olarak dokunmuşlardır. Konya'nın genelinde tespit edilmesini ve tanınmasını, geçmişte Bozkır ve köylerinde çok fazla dokunduğu ihtimalini ortaya koymaktadır.

Örnekler 160X320 cm. 133X305 cm. 120X300 cm. boyutlarında, kırmızı, sarı, turuncu, yeşil, mavi, turkuvaz, mor, beyaz, kahverengi, siyah renklerinde dokunur.

-Yan Kilim-Kuzören Kilimi: Kuzören köyünde dokunan namazlıklar, yöre halkının ihtiyaçları doğrultusunda daha büyük boyutlarda yer yaygısı şeklinde dokunmuşlardır. Benzer kompozisyon düzeni ve renklerle dokunan kilimlerin iki parçası odanın tamamını kaplayacak büyüklükte hazırlanır. Bu şekilde dokunan ve kullanılan kilimlere Konya yöresinde **yan kilim** adı verilir. Bu kilimler 140X320 cm., 155X380 cm. boyutlarında yün malzeme kullanılarak dokunur. Üzerinde enine kalın ve ince çıbıklar ve **elicek, elma şakı, topak ala, tavuk kıçı** gibi isimlerle bilinen motifler yer almaktadır. Bu motifler aynı zamanda yörede dokunan namazlıklarda da kullanılmaktadır. (Fotoğraf No:18-19).

-Namazlık-Kuzören Kilimi: Enine kuşaklı kompozisyon düzeni ile tasarlanmış kilim, Bozkır'ın Kuzören mahallesinde dokunmaktadır. Yörede **namazlağ** şeklinde adlandırılmakta ve kız çeyizlerine konmaktadır. Çoğunlukla tek parça namaz kılınmak üzere küçük boyutlarda üretilmekle birlikte, evlerin yer döşemesinde kullanılmak üzere daha büyük kilimlerde dokunmaktadır.

Kalın ve ince kuşakların düzenli tekrarlar ile kilim yüzeyi enine parçalara ayrılmıştır. Kilim **ala boncuk** denilen bir çeşit çiti örgüsü ile başlanmış ve bitirilmiştir. Ala boncuk motifi, **tavuk kıçı** adı verilen düz çizgi üzerindeki **ok ucu** deseni ile tamamlanmıştır. Kalın kuşak dört eşit parçaya ayrılmış bu parçalar üzerinde **yörük alası** denilen tarak motifi yer alır. Yörük alası motiflerinin merkezinde küçük eşkenardörtgen biçimli **topak ala** motifi bulunur ve motifin kenarı eğri atkılı kontur ile sınırlandırılır. Bu işleme yörede **motifin sürmesi** denir [19].

Kalın kuşakların her iki kenarı üç sıra ince kuşaklarla sınırlandırılmıştır. İnce kuşaklarda sıralı üçgenlerin düzenli tekrarı ile oluşturulan **alma şakı** motifi ve **horoz kuyruğu** motifleri yer almaktadır. Horoz kuyruğu motifi yön gösterir şekilde yukarı bakar halde düzenlenmiştir. Kilimin ayaklık kısmında ise, iç içe geçmiş tarak motifi yer alır. Bu motife **elicek** adı verilir [20].

Eski tarihli örneklerde **yörük alası** motifi sadece kilimin ortaya yakın bir yerinde yer alırken, kilimin yüzeyi elicek motifleri ile doldurulmuştur. Eski örneklerde çözgüler kıl, atkı iplikleri yün malzemelidir. Kırmızı, pembe, bordo, sarı, açık sarı, turuncu, yeşil, cevizi yeşil, mavi, mor, beyaz, siyah renkleri kullanılır (Fotoğraf No:20-21-22-23-24-25). Günümüz örneklerinde ise, çözgüde pamuk iplik, atkı ipliğinde orlon iplik tercih edilmektedir. Renkler eski tarihli örneklere benzetilerek kullanılmaya devam etmektedir. Kilimi saçakları büyük bir özenle hazırlanmaktadır ve püsküllerle zenginleştirilen saçaklara **top örme**[21] adı verilir (Fotoğraf No: 26). Benzer özellikte kilime Kuzören'e komşu Kınık'ta rastlanmıştır: Enine kuşaklara ayrılmış kilimde ince kuşaklar üzerinde sırayla **alma şakı**, **yan barnak** deseni yer alır. Kalın kuşağın ilkinde Kuzören'de Yörük alası denen motif **bıçkır** adıyla dokunur. İkinci kalın kuşak üç kare panoya ayrılır ve yörede **göbek** denilen eşkenardörtgenler işlenir. Bu kuşağı alma şakı motifi izler. Her kuşak arasına yörede **boncuk** denilen iki renkli çiti örgüsüne benzer ince su yer alır (Fotoğraf No:27).

[19]-Ayşe Yıldız'ın (55 yaşında, Kuzören doğumlu, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.
[20]-Ayşe Yıldız'ın (55 yaşında, Kuzören doğumlu, okur-yazar değil), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.
[21]-Ümmügülsüm Duman'ın (18 yaşında Kuzören doğumlu,), 07.07.2004 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

Bu kilimlere benzer özellikte Yörük alası ve göbek motifleri dokunmadan daha ince kuşaklara ayrılmış örneklerde görmek mümkündür (Fotoğraf No: 28-29).

-Heybe:

Konya yöresinde ilikli kilim tekniğinde farklı motif özellikleri bulunan çeşitli heybeler dokunur. Çift gözlü ve tek gözlü iki farklı tipte dokunabilen heybeler yörelere göre farklı isimler verilse de Bozkır Kınık'ta **cicili heybe**, Kuzören'de **ala heybe** olarak bilinir. Heybeler genellikle 55X157 cm. 48X138 cm. ölçülerinde dokunur (Fotoğraf No: 30-31). Heybenin üzerinde yine Kuzören'de dokunan namazlıkların üzerinde bulunan motifler görülmektedir. Heybeler eşya taşımanın dışında, Kuzören'de düğün nişan gibi özel günlerde ya da yufka yapmak gibi imece gerektiren zamanlarda ala heybeyi boynuna takılarak, ev ev dolaşarak şeker dağıtılır ve köy halkı bu faaliyetlere davet edilirdi. Buna **köy okuması** adı verilmektedir[22].

İlikli kilim dokuma tekniğinde desenleri işlerken meydana gelen yarıklar ürünlerin sağlamlığını etkilemektedir. Bu yüzden eskime yıpranmaları kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak geçmişte çok fazla bu teknikle heybeler tercih edilmediği veya çok çabuk yıpranarak yok olduğu düşünülmektedir.

-Kıl Çul: Konya ve çevresinde kıldan dokunan yaygılara **çul** denir. Bu yaygılara Konya'nın Seydişehir, Beyşehir, Ilgın, Akşehir, Derebucak yörelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Bozkır Kuzören'de kıl çul dokunduğu kaynak kişilerce ifade edilmektedir[23]. 92+97X310 cm. 95+95X230 cm. 80+80X350 cm. boyutlarında dokunur. Bu yaygılar yer sergisi şeklinde de kullanılır (Fotoğraf No: 32).

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bozkır-Kuzören ve çevresi kendine özgü kilimleri ile Konya yöresi geleneksel el dokumacılığı kültüründe yer almış örneklerdir. Yörenin adıyla tanınan bu dokumaların artık üretilmiyor olması eski örnekleri daha önemli ve kıymetli yapmaktadır.

Araştırmamızda, bir dönem Bozkır çevresinde dokunan yaygılar ve bununla birlikte özellikle Kuzören adıyla öne çıkan Kuzören kilimleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu kilimlerin malzeme, teknik, renk, motif ve kullanım özellikleri tespit edilmiştir. Yörede; çıbıklı kilim, yan kilim, namazlık, heybe ve kıl çul türlerinde örneklere rastlanmıştır. Yöre

[22] Kübra Bedir (46 yaşında, Kuzören doğumlu, ilkokul mezunu) 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.
[23]-Ayşe Yıldız'ın (55 yaşında, okur-yazar değil), 08.07.2004 tarihinde, Melek Çelik (76 yaşında, Yelbeği doğumlu, okur-yazar değil), 24.04.2016 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre.

kilimlerinin eski örneklerinde atkı ipinde yün, çözgü ipinde yün ve kıl malzeme kullanılırken, son dönemde dokunan örneklerde atkı ipinde orlon iplik, çaput iplik, çözgü ipinde kıl ve pamuk ilik kullanıldığı görülmektedir. İliksiz kilim, eğri atkılı kilim, eğri atkılı kontur teknikleriyle dokunan kilimlerde, tekniklere yöreye özgü isimlendirme yapıldığı fark edilmektedir.

Dokumaların üzerinde atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan ağaç tarak ve tokmaklarında desen olarak işlendiklerini söyleyebiliriz.

Bozkır ve yöresi çıbıklı kilimleri incelendiğinde; iliksiz kilim tekniği kullanılarak enine ince ve kalın kuşaklarla bezendiği görülür. Bu yaygı örneklerine Konya genelinde sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu kilimlere yörede kullanıldığı yere veya üzerinde taşıdığı motif özelliğine göre farklı isimler verilir. Konya'nın Karapınar, Tuzlukçu, Çumra, Seydişehir, Güneysınır, Hadim, Taşkent, Ilgın, Doğanhisar, Kadınhanı, Beyşehir, Derbent, Küçükmuhsine, Sızma, Ovakavağı gibi yörelerinde yer yaygısı, cenazelik, bastırık kilimi, sofra altı, guşurgu örtüsü, yük örtüsü şeklinde kullanılırken palaz, allı kilim, sergi, yaygı, boncuklu kilim, çırpı, doğru kilim, kınalı al kilim gibi isimlerle bilinmektedir.

Kuzören yöresinde dokunan yan kilimlerin bir çifti odayı kaplayacak büyüklüktedir ve odalarda çift serilerek kullanılır. Yan kilimler; Konya yöresinde genellikle benzer desenlerle Akören, Sarayönü, Kavak, İnlice, Karadiğin, Kayasu, Çukurçimen köylerinde çoğunlukla dokunur. Genellikle 100 x 200–300 cm. boyutlarında olan bu kilimlerde dar ve uzun kenarlarda kuşak bulunmaz. Zemin enine yerleştirilmiş çıbıklara bölünür. Çıbıklardan her birinin üzeri, halkın bıçkır (testere), elcek, tarak, parmak gibi isimlerle adlandırdığı motiflerle bezenir. Motiflerin etrafı (ilikler) sarma tekniği ile kapatılır. Desenler arasında yırtık görülmez. Bu nedenle sanki iliksiz kilim tekniğiyle dokunmuş gibi görünür. Özellikle çıbık kilimlere benzerliğinden dolayı basit bir dokuma izlenimi verir. Desenli çıbıklar arasında kalan bölümler bazen iliksiz kilim tekniği ile ama renkli kuşaklar halinde dokunur. Bazı örneklerde iliksiz kilim tekniği ile dokunmuş kuşaklar rengârenk bir görünüme sahiptir. İlikli kısmından daha gösterişlidir.

Yan kilimlerinin kullanım şekli Konya ve çevresinde yaygın şekilde görülen Sille halıları ve Sarayönü çifti denilen Lâdik köy halılarının kullanım şekli ile aynıdır[24].

Elcek motifi; Konya'nın güneyinde bulunan Karadiğin - Kavak - İnlice-Çukurçimen -Kayasu gibi yörelerinde dokunan yer yaygılarında ve yan kilimlerinde ince kuşaklar üzerinde görülür.

Kuzören'de "**tahta**" adı verilen dokuma yüzeyindeki enine kalın kuşaklar Konya'nın pek çok bölgesinde yine bu isimle bilinmesinin yanında **çıbık, zızı** gibi isimlerle bilinmekle birlikte Doğanhisar civarında dokunan kilimlere de ismini vermiş olup **"ak tahtalı kilim"** adıyla yer yaygıları dokunmaktadır. Bu renkli kalın kuşaklar Anadolu'da dokunan yaygı türlerinde de rastlanmaktadır.

Heybeler, Anadolu'nun ve Konya'nın pek çok yerinde görülebileceği gibi çoğunlukla terke heybesi olarak adlandırılmaktadır. Heybeler üzerindeki motifler kullanım şekli ve uygulanan tekniklere göre isimlendirilebilir. Kuzören ve çevresinde cicili heybe, ala heybe olarak bilinen heybeleri, Konya çevresinde, çalma heybe, atkılı heybe, çatal heybe gibi adlandırmalarla görmek mümkündür.

Sahip oldukları kilimleri yok pahasına yöreye gelen tüccarlara satan ya da yeni makine halıları ile değiştiren yöre insanın elinde, hiç kilim kalmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum bölge kültürüne özgü olan el dokumalarımız ve dokumalar etrafında gelişen geleneklerimizin yok olmasına neden olmuştur. Üretilecek çözümler arasında yöre halkının bilinçlendirilmesi, yok olan ve unutulan kültür açısından farkındalık yaratma çabaları olmalıdır.

Sonuç olarak, Bozkır-Kuzören (Konya) yöresi düz dokuma yaygılarının teknik, renk, çeşit, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından Anadolu Türk dokuma kültürünün genel unsurlarını üzerinde taşımaktadır. Yörede yeni dokuma örneklerinin üretilmediği düşünüldüğünde, kaybolmakta olan el dokumalarının yerinde tespiti ve kaynak kişilerden alınacak bilgiler bir kat daha önem kazanmaktadır. Yöre halkının elinde bulunan el dokuma örneklerinin taşıdığı değerler konusunda bilinçlendirmek, doğru

[24] Bekir Deniz, "Lâdik Halıları", **Bilim Birlik Başarı,** Yıl:12, Sayı:46, 1986, s.13–18-H. Örcün Barışta, "Sarayönü ve Lâdik'te Bulunan Türk Halılarından Bazı Örnekler", **Vakıflar Dergisi,** S.XXV, Ankara 1995, s. 211–234-Meral Akan, N. Kayabaşi, "Konya Sille Halılarının Desen ve Motif Özellikleri", **Arte**, S.D.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 2008–1, s. 18–20- Hasan Özönder, "Yüzyıllar Boyunca Sille'de Halıcılık ve Sille Halıları'nın Karakteristik Özellikleri", **Erdem**, **Halı Özel Sayısı-III**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, C.10, S.30, Ankara, Ekim 1999, s. 535–544.

saklama koşulları ile gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak geleneksel Türk dokuma sanatı ve kültürü açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Meral AKAN, N. KAYABAŞI, "Konya Sille Halılarının Desen ve Motif Özellikleri", Arte, S.D.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 2008–1, s. 18–20.

Hasan BAHAR, v.d., Eskiçağ Konya Araştırmaları, İstanbul, 1996.

H. Örcün BARIŞTA, "Sarayönü ve Lâdik'te Bulunan Türk Halılarından Bazı Örnekler", Vakıflar Dergisi, S.XXV, Ankara 1995, s. 211–234.

H. Örcün BARIŞTA, "Konya Hadim Dokumacılığı", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994, Ankara, 1996, s.1-16.

Bekir DENİZ, "Lâdik Halıları", Bilim Birlik Başarı, Yıl:12, Sayı:46, 1986, s.13–18.

H. Melek HİDAYETOĞLU, "Konya - Bozkır'da Depme Kumaş Ustası", 7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı-Bezce 2016, 21-23 Mart 2016, baskıda.

Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Armutlu, Konya, 1996.

Hasan ÖZÖNDER, "Yüzyıllar Boyunca Sille'de Halıcılık ve Sille Halıları'nın Karakteristik Özellikleri", Erdem, Halı Özel Sayısı-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, C.10, S.30, Ankara, Ekim 1999, s. 535–544.

Bekir TOSUN, Tarihte Bozkır ve Çevresi - Yelbeği, İstanbul, 2001.

Ali Ulvi ÜLKER, Kültür Diliyle Bozkır, İstanbul, 2003.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf No:1 Kuzören Köyü, 2016.

Fotoğraf No:2 Kuzören Köyündeki Çıngırdaklı Kuyu, 2016.

Fotoğraf No:3 Kuzören'deki Sarnıç, 2016.

Fotoğraf No:4 Sorkun'da dokunmuş Sille halısı, 85X115 cm., 2004.

Fotoğraf No:5 Mehmet Derinöz, Depme Kumaş Ustası, Kayapınar, Bozkır, 2004.

Fotoğraf No:6 Hasibe Bedir Evi, örgü namazlık, 2016.

Fotoğraf No: 7 Hasibe Bedir Evi, 2016 örgü

Fotoğraf No:8 Istar, Ümmügülsüm Duman Evi, 2004.

Fotoğraf No:9 Ağaç tarak-ağaç tokmak, Ümmügülsüm Duman Evi 2004.

Fotoğraf No:10 Eğirtmeç, Dere, 2004.

Fotoğraf No:11 Motifin sürmesi

Fotoğraf No:12 Kozağaç cami, 135X305cm., 30-40 yıllık, 2004.

Fotoğraf No:13 Çıbıklı Kilim, Kübra Bedir Evi, Kuzören, 180X435 cm., 25 yıllık, 2016.

Fotoğraf No:14 Namazlık, Emine Yıldız Evi, 80X115 cm., 20 yıllık, Yelbeği, 2016.

Fotoğraf No:15 Bozkır Kilimi, Alan Köyü-Akören, 120X300 cm., 2004.

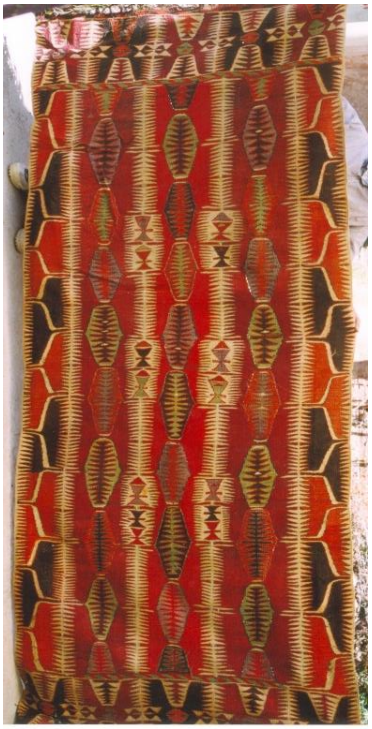

Fotoğraf No:16 Bozkır Kilimi, Dere-Bozkır, 133X305cm., 2004.

Fotoğraf No:17 Bozkır Kilimi, Bostandere-Seydişehir, 160X320 cm., 2004.

Fotoğraf No:18 Yan Kilimi, Ümmügülsüm Duman Evi, Kuzören, 140X320 cm., 2004.

Fotoğraf No:19 Yan Kilimi, Mehmet Ünal Evi, Kuzören, 155X380 cm., 20-25 yıllık, 2016.

Fotoğraf No:20 Kuzören Kilimi, Kuzören Merkez Cami, 104X165 cm., 2004.

Fotoğraf No:21 Kuzören Kilimi Detay.

Fotoğraf No:22 Kuzören Kilimi, Kuzören Merkez Cami, 101X107 cm., 2004.

Fotoğraf No:23 Kuzören Kilimi Detay.

Fotoğraf No:24 Kuzören Kilimi, Hasan Hüseyin Coşkun Evi, Yeniköy, 105X170 cm., 35-40 yıllık, 2016.

Fotoğraf No:25 Kuzören Kilimi Detay.

Fotoğraf No:26 Kuzören Kilimi, Ümmügülsüm Duman Evi, Kuzören, 105X165 cm., 1 yıllık, 2004.

Fotoğraf No:27 Kuzören Kilim, Şerife Özkök Evi, Kınık-Bozkır, 140X320 cm., 10-15 yıllık, 2004.

Fotoğraf No:28 Kuzören Kilim, Dere Kasabası cami, 100X130 cm., 2004.

Fotoğraf No:29 Kuzören Kilimi Detay.

Fotoğraf No: 30 Cicili Heybe, Kübra Güven Evi, Kınık-Bozkır, 55X157 cm., 10 yıllık, 2004.

Fotoğraf No:31 Ala Heybe, Kübra Bedir Evi, Kuzören, 48X138 cm., 40 yıllık, 2016.

Fotoğraf No:32 Kıl Çul, Melek Çelik Evi, Yelbeği, 2016.

BOZKIR YÖRESİNDE ÇINGIRAKLI KUYU (SEREN) KÜLTÜRÜ

Ergün VEREN[*]

Öz

İnsanoğlu metabolizmasının temel ihtiyaçlarından olan suyu, doğadaki yer üstü ve yer altı rezervlerinden ya da depoladığı yağmur/kar suyundan karşılar. Yer altı su rezerv-lerine ulaşmak yer üstündekilere göre daha zor olduğundan bunlardan yararlanmak için gücünü, zekâsını ve becerisini kullanan insanoğlu çeşitli su çıkarma teknik, metot ve araçlarını geliştirmiştir. Arkaik zamanlardan bu yana suyun kaynağından alınarak kulla-nım yerine veya depolama bölgesine iletilmesi amacıyla, aşamalarla geliştirilen su çı-kartma araçları; basit ve modern su çıkarma makineleri olarak iki grupta sınıflandırılmak-tadır. Basit su çıkartma makineleri, seren-tapındık/çekme kova; çıkrık kuyu; zincirli su çıkartma araçları; su dolapları; su helezonu ve su koçu şeklinde isimlendirilirken modern su çıkartma makineleri de columetrik-pistonlu-pompalar ve rotodinamik-santrifüj-pompalar olarak bilinirler. Seren-tapındık/çekme kova olarak isimlendirilen düzenek; çift taraflı kaldıraç sistemine göre çalışan basit su çıkartma aracıdır. Türkiye'de çeşitli yöre-lerde görülen seren düzeneği Bozkır'da "Çıngıraklı Kuyu" ismi ile bilinir ve kullanılır. Bu çalışmada Bozkır yöresinde yaşayanların günlük yaşamında, tarihi geçmişinde ve kül-türel kodlarında önemli bir yer tutan ve çevresinde oluşturduğu kültürle de folklorik bir obje olma özelliğine sahip çıngıraklı kuyular (seren) sözlü, yazılı ve elektronik kaynak-lardan yararlanılarak, işlevsel bağlamda irdelenmiş; çalışma sonunda ilgili kuruluşlarca yapılması gerekenler tespit edilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Su, Çıngıraklı Kuyu, Seren, Bozkır, kültür

•

[*] *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Programı (ergunveren@hotmail.com)..*

GİRİŞ

İnsan davranışlarının temelini beş ihtiyaç basamağında değerlendiren Abraham Maslow (1970); susuzluğun giderilmesini ilk basamak fizyolojik ihtiyaçlar içinde ele alarak; fizyolojik ihtiyaçlar olarak kategorize ettiği açlık, susuzluk, cinsellik, uyumak, boşaltım, nefes alıp vermek, barınma gibi ihtiyaçlar karşılanmadığı sürece güvenlik, ait olma-sevgi, takdir ve saygı ile kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarının karşılanmasının mümkün olamayacağını ortaya koymaktadır.

Bronislaw Malinowski'nin (1992:105) geliştirdiği insanın temel ihtiyaçları ve kültürel kurumlar ile bunların işlevlerinin belirlenmesine yönelik analiz modeline göre de "metobolizma" temel ihtiyacının kültürel cevabı "besin sağlanması"; "sağlık" temel ihtiyacının kültürel cevabı ise "hiyden"dir ve her ikisinin de karşılandığı nesnelerden biri de "su"dur.

İnsanoğlu yaşamsal ihtiyacı olan suyu doğduğunda hazır bulmakta; yağmur sularını depolayarak, kar tanelerini eriterek ya da durgun veya akarsulardan, bunları bulamadığı durumlarda da yer altı su rezervlerine ulaşarak ihtiyacını karşılamaktadır. Yerüstü su rezervlerinden faydalanmak yeraltı rezervlerine göre fazla çaba gerektirmezken; yeraltı rezervlere ulaşmak için gücünü, zekâsını ve becerisini kullanan insanoğlu çeşitli su çıkarma teknik, metot ve araçlarını geliştirmiştir.

Su çıkartma araçları, suyun kaynağından alınarak kullanım yerine veya depolama bölgesine iletilmesi amacıyla kullanılan araçların tümüne verilen isimdir. Su çıkartma araçları "Basit su çıkartma makineleri ***(seren-tapındık/çekme kova-****, çıkrık kuyu, zincirli su çıkartma vasıtaları, su dolapları, su helezonu, su koçu)* ve modern su çıkartma makineleri *(columetrik -pistonlu- pompalar, rotodinamik -santrifüj- pompalar)* olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Işık 1995:194;195).

Basit suç çıkartma makinelerinden seren-tapındık/çekme kova olarak bilinen mekanizma yöresel isimlerle de anılmaktadır. Bunlardan biri de çıngıraklı/cıngırıklı kuyu terimidir.

Konya-Bozkır yöresinde de çıngıraklı/cıngırıklı kuyu olarak isimlendirilen bu basit su çıkarma makineleri bulunmaktadır ve etrafında da bir kültür oluşmuştur.

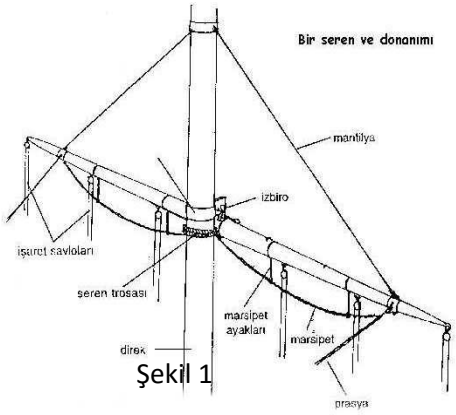

Şekil 1

1. SEREN (ÇINGIRAKLI KUYU)

Şekil 2

Seren terimi literatürel bağlamda farklı alanlarda değişik işlevleri olan çeşitli objelerin isimlendirilmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Seren **denizcilikte** yatay yelken direğine (Şekil 1) verilen isim (Ts 2006); **sulama ve ziratta** basit su çıkartma aracı (Fotoğraf 1); **halk matematiğinde** uzunluk ölçüsü birimi1 (Şekil 2); **Türk Mitolojisinde** de koruyucu ruhunun da olduğuna inanılan (sergey/sergen)2 (Fotoğraf 2) kutlu direk; **mimarlıkta** konut kapılarında menteşe ve kilidin takıldığı düşey konumdaki kalın parça (Ts 2006); **arıcılıkta** yüksekçe bir platformun üzerinde konulan karakovan grubu (Fotoğraf 2a) (Yavuz 2009); **kerestecilikte** de seren yapılan köknar kerestesine ve uzun, kalın, silindir şeklindeki çam kerestesine (Öts 1996:2497) verilen isimdir. Sermek/asmak fiilinden gelir (Gülensoy 2007:755;756) ve sırık kelimesi (Karakurt 2012:755) ile bağlantılıdır (Veren 2015:259-284), (Veren 2015:259-284).

[1] **Seren** - Halk Matematiğinde elin parmaklar açık halde iken başparmak ucuyla işaret parmağı ucu arasındaki uzunluğuna verilen isimdir (Gülensoy 2007:765'dan Kalay 2004:250;259)

[2] **Serge –** Türk, Altay, Yakut ve Dolgan halk kültüründe ve mitolojisinde Kutlu Direk. Sergey veya Sergen de denir. At bağlamak için kurulan direk. Bu direğin koruyucu ruhunun (İyesinin) bulunduğuna inanılır. Genel sergenlerin dışında avluya dikilen özel At Sergenleri vardır. Kiyi Serge / Gelin Sergeni'ne sadece gelinin atı bağlanabilir. Ayrıca ulu bayramlarda dikilen özel sergenler olur. Yerin, suyun ruhlarının mânevi desteğini, alabilmek için sayıları üç veya dokuz olan sergenler de mevcuttur. İnekler için dikilen serge de vardır ve buna at bağlanılmaz. Sergeler ağaçlarla, yeleden yapılan süslerle donatılır. Sergenin başına tahtadan atbaşı simgesi konur. Bazı masallarda yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünü birbirine bağlayan Altın Direk ile eşdeğer görülür. Zenginliği, saygınlığı ve gücü temsil eder. Yeryüzündeki kısmına kahramanlar, yeraltındaki bölümüne Erlik, gökyüzündeki parçasına ise Ülgen atını bağlar. Kelime, Sırık kelimesi ile bağlantılıdır. Sermek fiilinden gelir (Karakurt 2012:755).

Fotoğraf 2 Kutlu Direk, Sergey, Serge, Sergen

Çalışma konusu olan basit su çıkarma aracı sereni Orhan Acıpayamlı (1976;215) *"Kuyudan kaldıraç düzeni ile su çekerken kaldıraç görevini gören uzun sırık"* olarak tanımlarken; Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğünde de *"Kuyudan su çekmekte kullanılan kaldıraca benzer bir aygıt"* açıklaması yapılmaktadır (Veren vd. 2013:254), (Veren 2015:259-284).

Vecihe Hatipoğlu (1974) bu konuya *"Orhun Yazıtları'nda "kuyu" anlamında "çat" biçiminde bir kelimeye rastlıyoruz. Aynı kelime Kaşgarlı'nın Divan'ında da geçmektedir. Eski kuyuların yapılışı, biçimleri ve bu kuyulardan su çekmek için kullanılan çatal odunlar dikkate alınırsa "çatmak" eylemindeki –çat- kökünün –kuyu- anlamıyla birliği düşünülebilir"* diyerek farklı bir yorum getirmektedir (268), (Veren 2015:259-284).

Fotoğraf 2a, Antalya-Elmalı Yaylalarında Seren

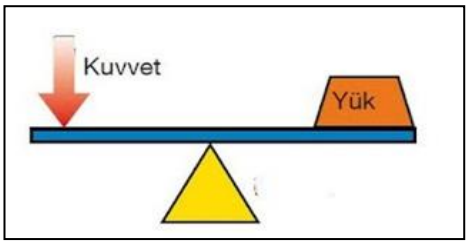

Seren (Fotoğraf, 1) tanımlardan da anlaşılacağı üzere çift taraflı kaldıraç (Şekil 1) sistemine[3] göre çalışan basit su çıkartma aracıdır. Çift taraflı kaldıraç sistemi ile seren mekanizması karşılaştırıldığında ağırlık ***kuvvet****e*; sehpa ile uzun ağacın oynar birleşim yeri ***destek noktası****na*; kovanın bağlı olduğu zincir ***yük****e*; uzun ağaç direğin, ***yük kolu*** ve ***kuvvet kolu****na* karşılık gelmektedir (Fotoğraf 3 ve 3a) (Veren vd. 2013:254;256), (Veren 2015:259-284).

[3] Çift taraflı kaldıraç, desteğin uygulanan kuvvet ile yük arasında olduğu kaldıraçlardır. Kuvvetin yönünü değiştirir ve kuvvetten kazanç sağlar. Makas, tahterevalli, pense, levye, kayık küreği bu sisteme örnektir (Veren vd. 2013:254).

Kuyudan[4] su çekmek için tasarlanan seren düzeneğinde, bir sehpa üzerine yerleştirilmiş uzun ağaç kolun bir tarafına ip veya zincirle kova bağlanmıştır (Fotoğraf, 4), (Fotoğraf, 5), (Fotoğraf, 8). Diğer tarafında ise denge ağırlığı vardır (Fotoğraf, 7). Kova suyla yarı dolu iken kaldıraç dengede olmadır (Işık, 1995:194;195) (Fotoğraf, 9). Sehpa görevi gören destek sabit ve dikeydir (Fotoğraf, 6). Sehpanın ucundaki oynar kısma uzun ağaç kol denge noktasından yerleştirilip sabitlenir (Fotoğraf, 6). Böylece ağaç kol oynar kısım

[4] Kuyu, genellikle kırsal çorak yerlerde, yeraltı suyundan yararlanmak üzere su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukurlardır (Veren vd. 2013:255).

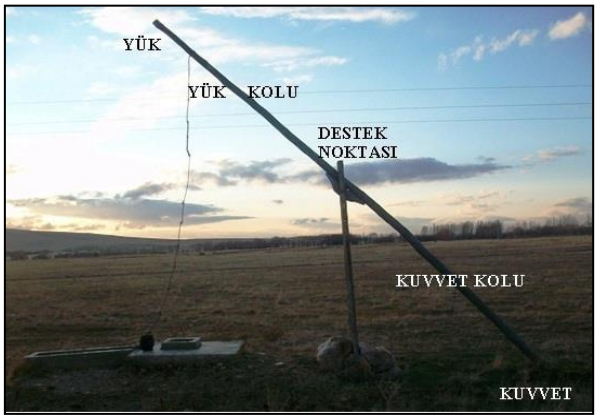

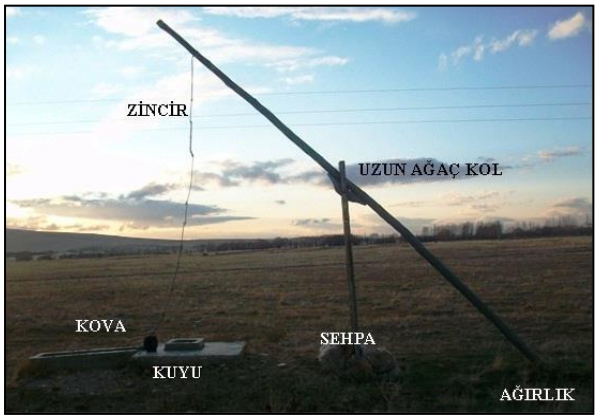

üzerinde yük ve kuvvet yönlerinde rahatlıkla inip çıkar (Fotoğraf, 3), (Veren 2015:259-284).

2. SEREN ETRAFINDA OLUŞAN KÜLTÜR

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de "Yûsûf Suresi" 10-15-16-19 ve 45'inci ayetlerinde kuyu terimi özellikle de 19'uncu ayette *"kuyuya kova salma"* ifadesi vardır[5]. Divani Lügati't Türk incelendiğinde "kova", "kuyu" ve "su" vb.[6] anlamına gelen kelimelerin varlığı görülmektedir. Ancak en dikkat çekici olanı **ipli kova** anlamındaki

[5] İslam'da Kuyular konusunda kapsamlı bilgi için bakınız: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Kuyu başlıklı maddesi (E.V.).

[6] **Kaşgarlı Mahmut**'un Araplara Türkçe öğretmek ve Türkçe'nin de Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla 1072-1074 tarihleri arasında hazırladığı ansiklopedik sözlük olan **Divanü Lügati't Türk**'te "kova", "kuyu", "su^vb. anlama gelen kelimelerden bazıları şunlardır: **aftabı:** kova (I,432), **kova:** kova (I,147; III, 237), **kumgan:** kova, ibrik, gugum, gülsuyu şişesi (I,432,440;II,353), **susık:** kova (I,382), **uruklug (kova):** ipli kova (I,147), **çat:** kuyu (III,146), **kudug:** kuyu (III,122,282), **kudı:** kuyu, çukur, a;ağı, aşağıya (I,100,164, 169, 190; II,24, 83, 228,; III,46,61,69, 220), **kudug:** kuyu (I,375, 456, 457,; II,155; III,111,

uruklug (kova) (I,147) dır. Bilindiği üzere ipli bir kova ile yüksek bir yerden daha aşağıda bulunan yer üstü veya yeraltı kaynağındaki su yukarıya çekilebilir/çıkartılabilir. Bu yaklaşımdan hareketle kuyulardan su çekmek için o dönemde de seren ya da benzer bir düzeneğin Türk coğrafyasındaki varlığından söz edilebilir (Veren vd. 2013:253- 267). Türkiye'deki tiyatro eserlerinde de seren objesi görülmektedir. Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesi Çatallı ve Daydalı köylerinde geçen bir olayı anlatan "Çatallı Köy" isimli piyeste "Seren" yöresel ismi "Salındırmalı Kuyu" olarak birinci perdede "Emine" ve "Remzi" karakterleri arasındaki diyalogda[7] geçmektedir (Yörük 1988:11).

Yine Türkiye'de "Seren" objesi türkülere[8], bilmecelere[9], fotoğraf sanatçıları (Fotoğraf 1a) ve ressamların (Resim 1, 2) çalışmalarına içerik ya da konu olmaktadır.

166, 226, 448), **mirigar:** pınar, su gözü (III,280, 363,376), **sarkındı**: iri su damlası (I,493), **sarnıç**; deve derisinden yapılan su tulumu, ağaçtan oyulmuş kap (I,454), **sayramlanmak:** su azalmak, sığ bir hal almak, su biraz çekilmek (III,205), **sayram suw:** topuktan yukarıya çıkmayan sığ su (II,III,76), **senek**: su içilen testi, ağaçtan oyulmuş su kabı (III 367), **sogulmak:** (su) toprağa sızıp kaybolmak, (su, süt) çekilmek, azalmak (II,124, 125, 139, 163, 170) **suf:** su (III, 427, 431), **sur sur öpmek:** şarul şurul içmek (III, 122), **susık:** kova (I, 382), **suw:** su (I, 15, 20, 31, 73, 75 , 79, 95, 140, 144, 155, 164, 168, 172, 177, 179, 186, 191, 194, 212, 218, 222, 246, 258, 276, 294, 312, 314, 315, 325, 369, 374, 375, 387, 389, 401 vd.), **suwalmak:** sulanmak, su verilmek (II, 125, 162; III,240), (Kaşgarlı 1939-1940-1941)

[7] Çatallı Köy piyesi piyesi 1 inci perde :" *EMİNE –Remzi ağa **salındırmalı kuyunun** suyudur içer misin? REMZİ – Sağ ol bacım benim canım istemiyor. Veli içsin. Hadi Veli. Hadilen! (İter veli'yi. Veli utanarak gider)*

[8] Seren konulu türküler:

—**Kuyunun Sereni**, Isparta/Yalvaç yöresi, Kaynak kişi: Havva Canlı, Derleyen ve Notaya Alan: Ali Canlı, TRT Repartuar No: 230 ***(Kuyunun Sereni Çamdır Dayanmaz (İmanım) / Gelinin Tazesi Uykulardan Uyanmaz / Böyle Oluşuna Canlar Dayanmaz (İmanım).***

—**Serenler Serenler Yüksek Serenler**, Burdur yöresi, Kaynak kişi: Aladdin Atasoy, Derleyen: Taner Ezgü, Notaya Alan: Sümer Ezgü, TRT Repartuar No: 3572 (***Serenler serenler yüksek de serenler of / Ben gidiyorum mamur olsun (aman) viranlar ey / Ahret hakkın helâl eyle de yârenler of).***

[9] Bilmece: Dağdan gelir dak gibi / Kolları var budak gibi / Eğilir su içmeye / Bağırır oğlak gibi (Kuyu Sereni), (Yanar 2011:34).

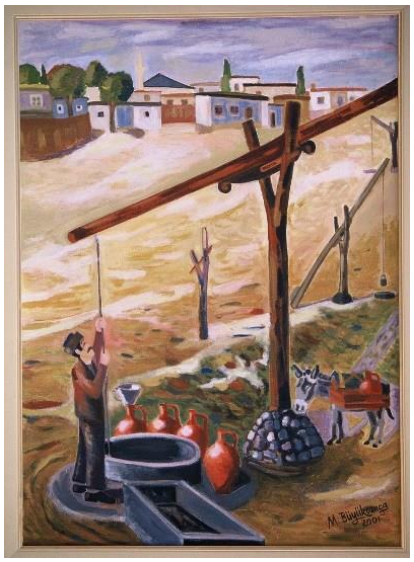

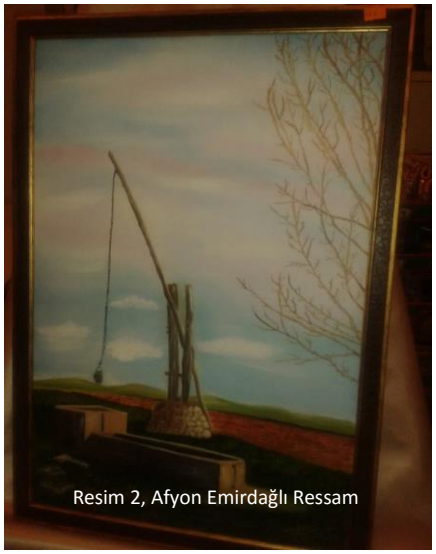

Resim 2, Afyon Emirdağlı Ressam

Fotoğraf 1a, Seren

(Foto: Hilmi Sertel)

Seren kavramını içeren ya da konu edilen sanat ve edebiyat ürünleriyle Türkiye dışında da karşılaşılmaktadır. Yönetmenliğini Budd Boetticher'in yaptığı 1960 yılı yapımı "Comenche Station" isimli Amerika Birleşik Devletleri yapımı "Western" türü filmin[10] bir sahnesinde filme adını veren

[10] Türkiye'de "Komançi İstasyonu" ismiyle gösterime giren; "Comenche Station" 1960 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde, Columbia Pictures film şirketi tarafından yapılmış, Budd Boetticher'in yönettiği, başrollerini Randolph Scott ve Nancy Gates'in paylaştığı "Western" türü bir filmdir. Konusu şöyledir: *"Komanci belgesinde patlak veren olayların önü alınamazken, yerliler tarafında kaçırılan Nancy Lowe'u kurtarmak, on yıl önce karısı yine yerliler tarafından kaçırılan Jeff Cody'ye düşer. Ne var ki Jeff, yolda azılı düşmanı Ben Lane ve adamlarına rastlayacaktır…"* Filmin 15.04.2012 tarihinde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'nun TRT-1 kanalındaki gösterimi izlenirken bu tespit yapılmış ve sahneler fotoğraflanarak belgelendirilmiştir (E.V.)

Komançi İstasyonunun yanında "Seren" (Fotoğraf, 10-11-12-12/a ve 12/b/a) görülmektedir (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Yine bir başka sinema yapıtı olan "Kartal" isimli 2011 yılı yapımı, Amerikan filminde[11] 7'inci dakikanın sonlarında M.S.140 yılında İskoçya'da bulunan bir Roma kalesi içinde günlük işlerini gören askerlerden birinin "Seren" düzeneği ile kuyudan su çıkarttığı bir sahne görülmektedir (Fotoğraf, 13, 14, 15), (Veren vd. 2013:253;267).

Fotoğraf 13, 14, 15 "Kartal" isimli filmde "Seren" düzeneğinin görüldüğü sahneler

[11] Türkiye'de "Kartal" ismiyle gösterime giren; "The Eagle" 2011 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde, Focus Pictures film şirketi tarafından yapılmış, Kevin Macdonald'ın yönettiği, başrollerini Channing Tatum, ve Mark Strong,'ın paylaştığı "Aksiyon, dram, macera, savaş ve tarih" türü bir filmdir. Konusu şöyledir: *"M.S. 140 yılında, efsanevi Ninth savaşçılarının İskoçya'da kayıplara karışmasından yirmi yıl sonra, genç bir komutan olan Marcus Aquila, babasının onurunu kurtarmak için yola çıkar. Roma'dan ayrılan Marcus Aquila, Ninth lejyonunun nerede ve neden kaybolduğunu bulmak amacındadır, ama aynı zamanda emrindeki askerlerin hayatlarından da sorumludur. Bu gizemi çözmesinde ona esir Esca yardım edecektir."* (Veren vd. 2013:253;267)

Gagauz edebiyatında da "Seren" düzeneğinin karşılığı olan "Pınar" terimini içeren mani bulunmaktadır. Gagauz edebiyatında ilk kez "Hoyrat" tarzında mani yazan Kiev Milli Teras Şevçenko Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç.Dr.Tudora Arnaut:

"Tatarpınar,
Ayozlu Tatar pınar.
Yolda susuzluk tutsa,
Sulıyacak Tatar pınar."

dizelerinde Odesa'nın Tatarpınar ilçesinde yol üzerinde bulunan bir "Seren"'den söz etmektedir (Tudora Arnaut, Sohbet–24.06.2014, Hollanda-Amsterdam).

Fotoğraf 15,a
MIROSLAV KUZMA
Usmiech Chopina
Muzeum Karykatury, Warszawa

Polonya-Varşova Karikatür Müzesinde bulunan Mıroslav Kuzma'nın "Usmiech Chopina/Chopina'nın Gülüşü" isimli karikatürün arka planında bulunan seren düzeneği dikkat çekicidir (Fotoğraf 15,a), (Öğüt-Eker 2014: 47).

3. TARİHTE SEREN

Seren düzeneğinin arkaik sürecinin tespit edilememesine karşın kaynaklardan hareketle olabildiğince geçmiş dönemlere ulaşılabilmektedir.

Orhun kitabelerinde "kuyu" anlamında "çat" kelimesinin varlığı; aynı kelimenin Kaşgarlı'nın Divan'ında da geçmesi (Hatipoğlu 1974:268); yine Divani Lügati't Türk incelendiğinde "kova", "kuyu" ve "su" vb.[12] anlamına gelen söz varlığı da göstermektedir ki Türkler arkaik zamanlardan bu yana su ve kuyu unsurlarını yaşam unsuru olmanın yanında kültürel bir varlık olarak da görmüşlerdir.

[12] **Kaşgarlı Mahmut**'un Araplara Türkçe öğretmek ve Türkçe'nin de Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla 1072-1074 tarihleri arasında hazırladığı ansiklopedik sözlük olan **Divanü Lügati't Türk**'te "kova", "kuyu", "su^vb. anlama gelen kelimelerden bazıları şunlardır: **aftabı:** kova (I,432), **kova:** kova (I,147; III, 237), **kumgan:** kova, ibrik, gugum, gülsuyu şişesi (I,432,440;II,353), **susık:** kova (I,382), **uruklug (kova):** ipli kova (I,147), **çat:** kuyu (III,146), **kudug:** kuyu (III,122,282), **kudı:** kuyu, çukur, a;ağı, aşağıya (I,100,164, 169, 190; II,24, 83, 228,; III,46,61,69, 220), **kudug:** kuyu (I,375, 456, 457,; II,155; III,111, 166, 226, 448), **mirigar:** pınar, su gözü (III,280, 363,376), **sarkındı**: iri su damlası (I,493), **sarnıç**; deve derisinden yapılan su tulumu, ağaçtan oyulmuş kap (I,454), **sayramlanmak:** su azalmak, sığ bir hal almak, su biraz çekilmek (III,205), **sayram suw:** topuktan yukarıya çıkmayan sığ su (II,III,76), **senek**: su içilen testi, ağaçtan oyulmuş su kabı (III 367), **sogulmak:** (su) toprağa sızıp kaybolmak, (su, süt) çekilmek, azalmak (II,124, 125, 139, 163, 170) **suf:** su (III, 427, 431), **sur sur öpmek:** şarul şurul içmek (III, 122), **susık:** kova (I, 382), **suw:** su (I, 15, 20, 31, 73, 75 , 79, 95, 140, 144, 155, 164, 168, 172, 177, 179, 186, 191, 194, 212, 218, 222, 246, 258, 276, 294, 312, 314, 315, 325, 369, 374, 375, 387, 389, 401 vd.), **suwalmak:** sulanmak, su verilmek (II, 125, 162; III,240)

Divani Lügati't Türk'teki **ipli kova** anlamındaki **uruklug (kova)** (I,147) terimi de kuyulardan su çekmek için o dönemde de seren ya da benzer bir düzeneğin Türk coğrafyasındaki varlığından söz edilebilmesi için önemli bir ipucudur (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

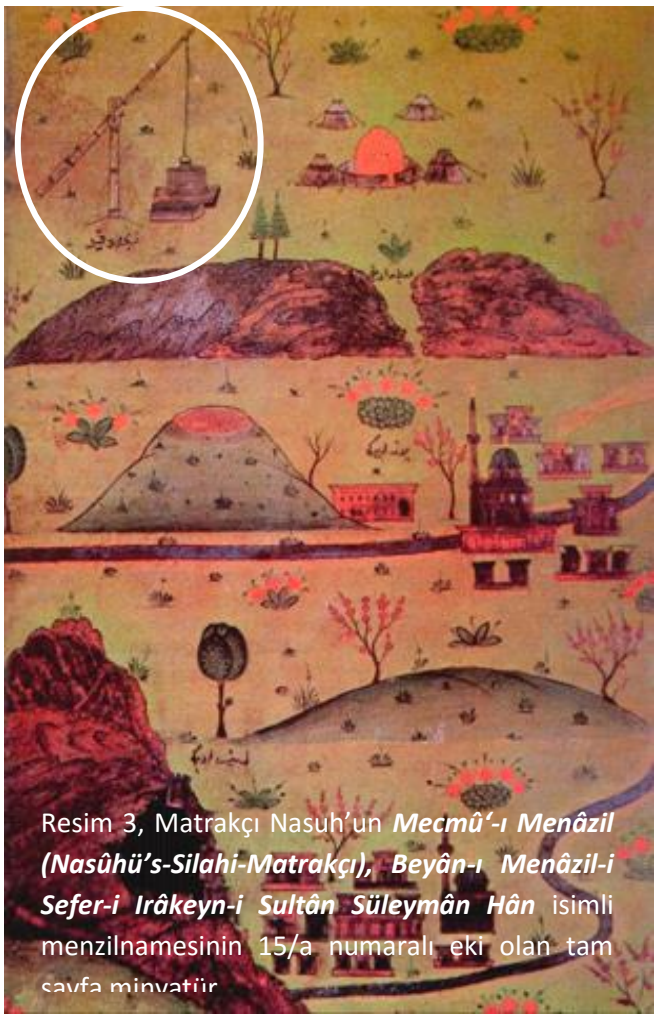

Resim 3, Matrakçı Nasuh'un ***Mecmû'-ı Menâzil (Nasûhü's-Silahi-Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*** isimli menzilnamesinin 15/a numaralı eki olan tam sayfa minyatür

"Kartal" isimli 2011 yılı yapımı, Amerikan filminde "Seren" düzeneği ile kuyudan su çıkarttığı bir sahne görülmektedir. Bu tür dönem filmlerinin çekiminde, konunun geçtiği dönemin yaşam biçimi, giyim kuşamı, kullanılan araç, gereç, taşıt ve silahları ile makinelerine sadık kalınarak platform oluşturulduğu kabul edildiğinde M.S. 140 yılında İskoçya'da ve Roma kültüründe "Seren" in bulunduğu anlaşılmaktadır (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Yine 1960 yılı yapımı "Comenche Station" isimli Amerika Birleşik Devletleri yapımı "Western" türü filmin bir sahnesinde "Seren" düzeneği görülmektedir. Bu filme de dönem filmi tanımı ile yaklaşıldığında 1800'lü yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde de "Seren" düzeneğinin kullanıldığını kabul etmek mümkündür (Veren vd. 2013:253-267).

Seren"in Anadolu topraklarındaki geçmişini tespit etmek konusunda Matrakçı Nasuh'un ***Mecmû'-ı Menâzil (Nasûhü's-Silahi-Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i***

Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân[13] isimli eseri *(menzilname)* önemli bir kaynaktır. Bu menzilnamenin 15a numarasıyla ekli tam sayfa minyatüründe üç ayrı yerleşim yeri alt alta resmedilmiştir. **15a üst minyatürde; Zincirlikuyu ve Derbend-i Ermeni (Osmanlı döneminde Ermeni Derbendi denilen dağ geçidi, günümüzde ilçe merkezi olan Pazaryeri'dir.)**, 15a orta minyatürde Bozüyük ve 15a alt minyatürde de İnönü resmedilmiştir (Yurdaydın 1976;61) (Resim, 3). Bu Zincirlikuyu ve Derbend-i Ermeni (bugünkü Bilecik-Pazaryeri) minyatüründe "Seren" görülmektedir. Açık ve net olarak görülen serenin günümüzde Anadolu'nun çeşitli yörelerinde tespit ettiğimiz serenlerden farkı yoktur (Resim, 3). Bu minyatürün yapılış tarihinin yine menzilnamede belirtildiği üzere 15 Zilhicce 940 (miladi 27 Haziran 1534) olduğuna göre her ne isimle bilinirse bilinsin, 2016 yılı itibariyle **Anadolu topraklarında en az 482 yıldır "Seren" bilinmekte ve kullanılmaktadır.** Yine bu bölgedeki serenlerin o dönemde su kovasını çekmek için zincir kullanılması nedeniyle "Zincirlikuyu" ismiyle bilindiği ve bu bölgenin de bu tür kuyuların çokluğu nedeniyle "Zincirli kuyu" olarak isimlendirildiği de ihtimal dâhilindedir (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

13 **Matrakçı Nasuh** (16'ncı yüzyılda yaşamış tarihçi, matematikçi, hattat, silahşör ve ressamdır) Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533-1536 yılları arasında çıktığı birinci Irak seferine katılmış ve konup göçülen menzillerin, kasaba ve şehirlerin minyatürlerini resmederek bu menziller hakkında kısa bilgiler derleyip Mecmû'-ı Menâzil (Nasûhü's-Silahi-Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân isimli menzilname olarak ortaya koymuştur. Bu menzilname 90 sayfalık bir metin, 107 minyatür ve 25 resimli metinden oluşmaktadır. Bu minyatürler, bu sefer esnasında konup göçülen yerlerin adeta bir haritasını meydana getirmektedirler. Ayrıca dönemin mali ve ekonomik verilerini de günümüze taşır niteliktedir (Yurdaydın 1976:12).

Osmanlı döneminde yayımlanan Servet-i Fûnûn gazetesinden "Seren"in Eskişehir'deki varlığı tespit edilebilmektedir. Gazetenin 23 Eylül 1308 (Miladi: 06 Ekim 1892) tarihinde yayımlanan 82'inci sayısının kapağında Eskişehir'e ait üç fotoğrafa yer verilmekte; bunlardan 3 numaralı fotoğrafta "Seren" görülmektedir (Fotoğraf 16).

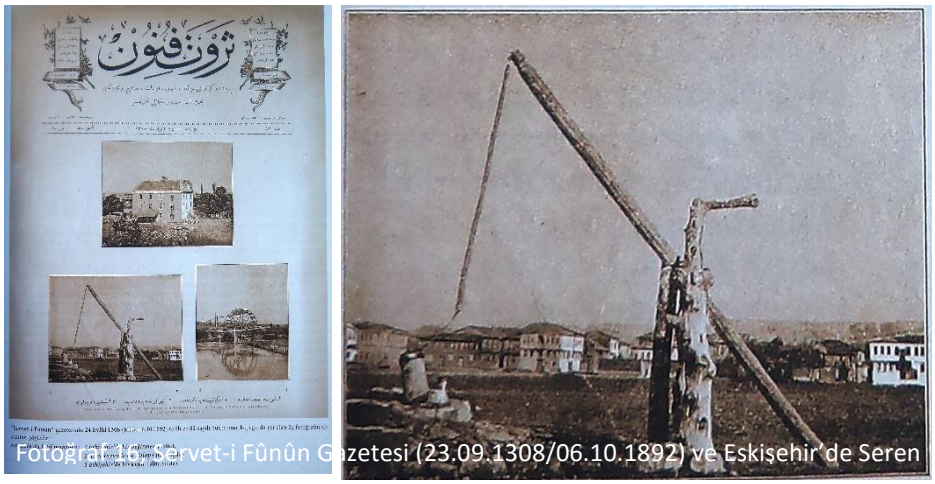
Fotoğraf 16: Servet-i Fûnûn Gazetesi (23.09.1308/06.10.1892) ve Eskişehir'de Seren

4. GÜNÜMÜZDE SEREN

Günümüzde Türkiye'de ve dünyanın çeşitli bölgelerinde "Seren" bulunan ve kullanılan yerleşim yerleri vardır. Ancak teknolojik gelişmelere paralel olarak yenilerinin üretilmemesi ve mevcutlarında bakımsızlık nedeniyle köhneleşmeye ve kullanılamaz hale gelmeye başlamışlardır.

5.1. DÜNYA'DA SEREN

Türkiye'nin Bulgaristan sınırındaki şehri Edirne'de yaşayan Bulgaristan göçmenlerinden yapılan derlemede "Seren"i bildikleri anlaşılmaktadır ki bu da göçten önce yaşadıkları Bulgaristan'da da bilindiği ve kullanıldığını ortaya koymaktadır (Ds-1978-c:10).

Türkmenistan'da Aşkabat, Merv istikametindeki yolun geçtiği açık arazide de "Seren" bulunmaktadır (İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Sohbet-15 Aralık 2012, Ankara).

Ukrayna'da Arnavut, Bulgar ve Gagauzların yaşadı Pesarabya (bugün Moldova) bölgesinde "Seren" bulunmakta ve "Pınar" adıyla bilinmektedir. Yine Odesa'nın Tatarpınar ilçesinde de "Pınar" adıyla bilinen "Seren"ler mevcuttur. Gagauzlar genelde Ukrayna ve Moldova'da çorak bölgelerde yaşadıkları için suyu temin etmek ve elde tutmak kendileri için önemlidir ve yaşam biçimlerini şekillendirmektedir. Gagauzlar bir erkeğin hayatı boyunca üç şeyi yapması gerektiğine inanmaktadırlar. Bunlar; pınar kazmak (-ki içenler onu hatırlasın), ağaç dikmek ve ev yapmaktır. Bu gölgedeki serenler Türkiye'deki şekliyle birebir örtüşmektedirler. Günümüzde hemen hemen Gagauzların yaşadığı her köyde ve çevresindeki tarla ve bahçelerde "Pınar" bulunmakta ise de zaman

içerisinde elektrikle çalışan çeşmelere dönüştürülmektedirler (Tudora Arnaut, Sohbet–24.06.2014, Hollanda-Amsterdam).

Çin Sincan Uygur Özerk bölgesindeki Uygurların yaşadığı Turfan ili Pican ve Tuyuk ilçelerinde; Gulca ilindeki köylerle Tikes ve Gulca ilçelerinde; Kaşgar ilinin Peyzavat, Yayken, Moralbaşı, Kargalık, Poskam ve Yegisar ilçelerinde; Aksu ilinin Kuça, Bay ve Avat ilçelerinde; Hotan ilinin Karakaş, Lop, Keriya (Kıriye) ve Niya ilçelerinde; Atuş (Artuç) şehrinde ve Şihenze şehrinde "su gudugi" adıyla bilinen su kuyularından seren düzenekleri ile su çıkarılmaktadır (Abdulselam 2015).

Fotoğraf 16a, Danimarka Horsens Müzesinde Seren

Danimarka'da Horsens Etnografya Müzesinde bulunan seren (Fotoğraf 16,a), (Oğuz 2003); bu düzeneğin Danimarka kültüründeki varlığını göstermektedir.

5.2. TÜRKİYE'DE SEREN

Türkiye'de Bilecik-Bozüyük-Kandilli (Acıpayamlı 1976;215); Afyon, Artvin-Ardanuç-Yanıklı, Aydın-Alanlı, Aydın-Bozdoğan-Eymir, Çankırı-Kurşunlu, Çorum, Denizli-Çal-Seyit, Denizli-Tavas/Çivril-Çöplü/Acıpayam-Oğuz, Edirne (Bulgaristan Göçmenleri), Isparta-Eğridir, İzmir-Bergama, Konya-Seydişehir/Beyşehir, Kütahya-Altuntaş-Beşkarış, Manisa/Manisa-Kula, Muğla-Gölcük, Zonguldak'ta "Seren"; Aydın-Bozdoğan-Eymir'de "Sereni" olarak isimlendirilmektedir (Ds-1978-c:10), (Ds-1978-c:12). "Tapındık" ve "Çekme Kova olarak da bilinen (Işık 1995:194;195) seren Afyon bölgesinde "Sarnıç", Serengi" ve "Kuyu" gibi isimler de verilmektedir (Gündoğar 2011), (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Karaman yöresinde özellikle kuzeyindeki Türkmen köylerinin bulunduğu "Türkmen ovası" bölgesinde Seren, kuyudan su çekerken çıkardığı ses nedeniyle "Çıngıraklı Kuyu" olarak isimlendirilmektedir. Serenin sehpasının ucunda bir makara vardır. Buna "Çıkrık" denir. Uzun ağaç kolun bir ucuna bağlanan zincir veya ipin ucundaki kovanın büyüklüğüne göre ağırlık olarak diğer ucuna bağlanan taşın büyüklüğü de "doğru orantılı olarak" değişir. Denge sağlaması ve su dolu kovanın kolayca yukarı çekilmesi amaçlanmaktadır. Boş olarak kuyuya indirilen kova, suyla dolduğunda bir süre yukarıya doğru kişinin gücüyle çekilir, denge sağlandığında bu kez kuvvet noktasına bağlanan taş

devreye girerek ağırlığı ile kova yukarıya çıkar. (Akdoğan 2011), (Veren vd. 2013:253; 267), (Veren 2015:259-284).

Zonguldak-Çaycuma bölgesinde de "Çekme Kova" olarak bilinmektedir. Uzun ağaç kolun kova takılı zincir bağlanan ucuna bir de çıngırak (çan) takılır. Bu çıngırak, kuyudan su çekildiğini haber veren uyarı sistemidir. Bu yörede su yaklaşık bir buçuk, iki metre derinlikte bulunduğu için serenin kuvvet noktasındaki taş yere değdiğinde su kovası dolu olarak kuyudan çıkmış olur. Hayvanların ve bahçelerin su ihtiyacını karşılamak için kullanılır (Tuzcuoğulları 2011). Günümüzde mevcut kuyulardan santrifüj pompa yardımıyla su çıkarılmaktadır. Serenlerin mevcudu azalmış ve köhneleşmişlerdir (Akdoğan 2011), (Yaman 2011), (Tuzcuoğulları 2011), (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Kütahya'nın Çavdarhisar ilçesi Avlar köyünde; Aslanapa ilçesinin de Bezirgân ve Nuhören köylerinde "Sereng" olarak adlandırılan düzenek, bu köylerde mevcuttur. Avlar köyündeki (köyün açık arazisindedir) ile Bezirgân köyünde (köy girişindeki çayırlıktadır. Fotoğraf 17) bulunan "Sereng" ler halen çalışır durumdadır ve kullanmaktadır. Nuhören köyündeki seren ise kuyusundaki su çekildiği için çalışmayıp düzeneği köhne durumdadır. Yörede yaklaşık olarak 1960 yılından sonra bu tür kuyular açılmamış ve düzenekler yapılmamıştır (Akıncı 2012), (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Afyon-Gazlıgöl ilçesi Yaylabağı beldesindeki "Seren" düzeneklerinin geçmiş dönemde köylüler tarafından açık arazide açılan kuyuların üzerine kurulduğu, "Seren" yardımıyla çıkarılan su ile çobanlar tarafından otlatmaya çıkarılan hayvanların su ihtiyacının karışlandığı yöre halkı tarafından anlatılmaktadır (Urfalı 2012). Seren

yardımıyla kuyudan çıkartılan su, kuyunun yanında bulunan ince uzun havuzda toplanmakta, buna "yalak" adı verilmektedir (Fotoğraf 18), (Yaman 2011), (Tuzcuoğulları 2011), (Fotoğraf 19; İnt-4, 2012), (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Yine Afyon-Emirdağ ilçesi ile Suvermez köyü arasında Dağılgan Köyünün yakınlarında iki tane "Seren" bulunmaktadır ve yörede "Salındırmalı Kuyu" adıyla bilinmektedir. 1990 yılına kadar çobanlar tarafından kuyudan çekilen suyun önündeki "Hatıl" adı verilen ince uzun havuza doldurularak hayvanların su ihtiyacını karşılamak için kullanılan salındırmalı kuyular bu tarihten sonra bakımsızlıktan köhneleşmişlerdir (Veren 2015:259-284).

Bursa-Mustafa Kemal Paşa ilçesinde yaklaşık on adet "Seren" vardır. 1970 yılına kadar bölgede etkin olarak kullanılan serenler zamanla atıl kalmış ve köhneleşmeye

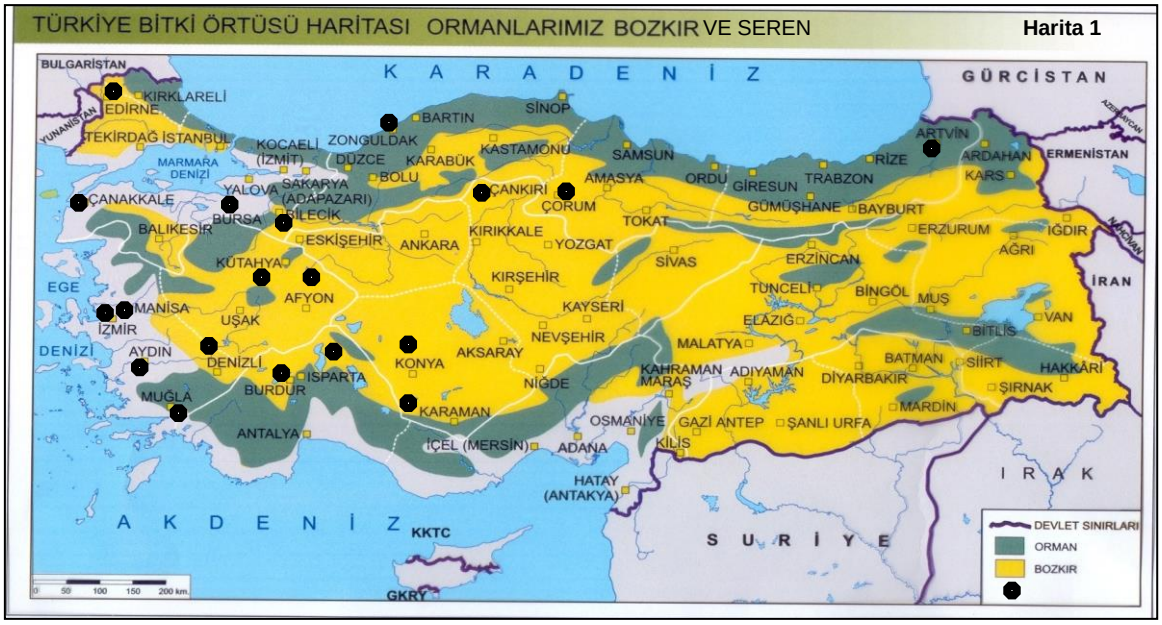

başlamıştır. 2013 yılında Mustafa Kemal Paşa Belediyenin öncülüğünde Yeşilova beldesinde Karaot köyü yolu istikametinde 1948 yılında yapılmış bir "Seren" onarılarak kullanılır hale getirilmiştir (Foto 22), (İnt-11).

Türkiye'de tespit edilebilen seren objesinin bilinen ve bulunan yerleri harita üzerinde incelendiğinde bunların genellikle Anadolu'nun bozkır alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Harita 1).

Fotoğraf 20, Denizli-Çal (İnt-9) Fotoğraf 21, Çanakkale-Biga (İnt-10) Fotoğraf 22, Bursa-M.K.Paşa-Yeşiloba (İnt-11)

5.3. KONYA'DA SEREN

Seren düzeneğinin Konya'nın sosyal ve kültür hayatındaki önemini yöredeki "Seren" içerikli obje ve pratikler temelinde anlaşılabilmektedir (Veren 2015:259-284). Konya yöresinde Seren düzeneğinin mevcudu sayıca çoktur (Fotoğraf 23,24,25,26,27) ve yöreye seyahat edenler "Seren"i ilginç bir obje olarak değerlendirerek; fotoğraflarını internet üzerinden sosyal paylaşım sitelerinde yayımlamaktadırlar (İnt-1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12).

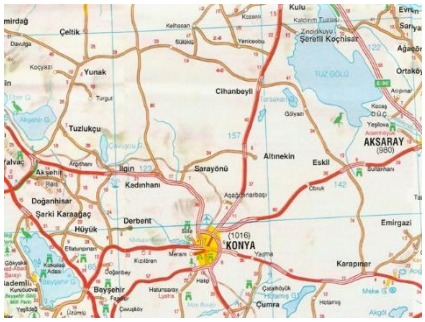

Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından Karatay İlçesinin Elmacı Mahallesinde bir sokağa ***"Çıngıraklı Kuyu Sokak"*** adı verilmiştir (Veren 2015:259-284).

Konya-Kadınhanı ilçesinin Meydanlı köyünden derlenen "*Dağdan gelir dak gibi / Kolları var budak gibi / Eğilir su içmeye / Bağırır oğlak gibi (Kuyu Sereni),* (Yanar 2011:34) şeklindeki bilmece "Seren"in yöre yaşamındaki ve edebiyattaki yerine bir örnektir (Veren 2015:259-284).

Fotoğraf 25, Konya-Hacıpirli (İnt 5).

Fotoğraf 26, Konya-Kurthasanlı (İnt-6).

Konya-Kulu ilçesinde "Çıngıraklı kuyu" ve "Zincirli kuyu" adlarıyla bilinen Seren'in yöre kültüründeki önemi, geniş bir zaman diliminde kullanıldığı ve yöre ile özdeşleştiği, Kulu ilçesine bağlı Zincirlikuyu beldesi Belediyesinin logosu incelendiğinde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Veren 2015:259-284).

Logo 1. Zincirlikuyu Belediye Logosu

Logo, herhangi bir organizasyonun, resmi veya özel kurum ya da kuruluşun simgesi olup o organizasyonun tüm özelliklerini ve sahip olduğu değerleri vurgulamaktadır. Zincirlikuyu Belediyesi (Kulu)'nin logosunda da (Logo 1) "Seren" öne çıkarılmış ve yörenin kültüründe önemli bir yere sahip olduğu, yöre ile özdeşleştiği vurgusu yapılmıştır (Veren 2015:259-284).

Resmi ve özel kurum ve kuruluşların logolarının (Logo 2, 3) yanı sıra yayımlanan kitaplarda (Resim 28) ve düzenlenen sempozyum afişlerinde (Afiş 1) de "Seren" objesi görülmektedir (Veren 2015:259-284).

Konya-Sarayönü ilçesinde de "Seren"e rastlanılmakta ve ***"Çıngıraklı Kuyu"*** olarak adlandırılmaktadır. İlçe merkezi ve mahalleleriyle açık arazide sınırlı olarak tarafımızca yapılan gezide Ladik mahallesinin Sarayönü çıkışında (1 adet köhne); Sarayönü istikametinde yol kenarında (1 adet köhne, 1 adet kırık); açık arazide (1 adet köhne); ilçe merkezinde Yukarı Mahallede (1 adet köhne) (Fotoğraf 30b), Konuklar Devlet Üretme Çiftliği yolu üzerinde (1 adet kırık) (Fotoğraf 30a) seren tespit edilmiştir. Belediye yetkilileri ile yapılan görüşmelerde gerek ilçe merkezinde gerekse mahallelerde ve açık arazide çok sayıda köhne seren olduğu öğrenilmiştir. Seren yöre insanının günlük yaşamında, tarihi geçmişinde ve kültürel kodlarında önemli bir yer tutmaktadır. İlçenin "Çeşmelisebil", "Çürüksu (Ertuğrul), "Gözlü", "Kuyulusebil" köy ve beldelerinin isimleri su, çeşme ve kuyu kültürünü çağrıştırmaktadırlar (Veren 2015:259-284). Köy ve beldelerinde kullanılabilir ya da köhne durumda serenler bulunan Sarayönü ilçesinin (Fotoğraf 1, 29, 30) Kuyulusebil köyünün tarihi incelendiğinde köy halkının geçmişte kuyularına sahip çıkmak için silahla mücadeleye girdikleri, bu mücadelelere kadınların önderlik ve liderlik ettiğine dair anlatımlarla (Karakurt vd. 2007:119) karşılaşılmaktadır.

Fotoğraf 30a, Sarayönü-Konuklar yolu üzerinde köhne seren

Fotoğraf 30b, Sarayönü ilçe merkezinde Yukarı Mahallede köhne

Yazılı kültür ürünlerinde de seren objesine rastlanılan Sarayönü'nde; Kadıoğlu beldesi Ortaokulun logosunda (Logo 2); *"Ladikli Ahmet Ağa Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği"*nin logosunda (Logo 3); yazar Mehmet GÖÇERGİ'nin *"Üveysi Veli Ladikli Hacı Ahmet Ağa Hazretlerinin Hayatı Divan-ı Hüdai"* adlı eserinin kapağında kullanılan fotoğrafta (Fotoğraf 28) ve 24–26 Ekim 2014 tarihleri arasında Konya'da düzenlenen *"Uluslar arası Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Sarayönü Sempozyumu"*nun afişinde bulunan ana görsel "Seren" objesidir (Afiş 1).

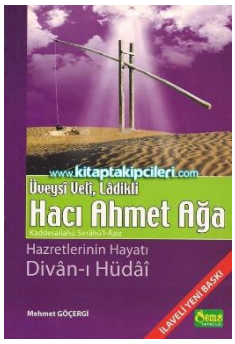

Fotoğraf 28, Kitap kapağı. Logo 2, Sarayönü-Kadıoğlu Ortaokulu Logosu. Loga 3, Ladikli Ahmet Ağa Derneği Logosu

Afiş 1, Sarayönü Sempozyumu Afişi, (İnt-8) Fotoğraf 29, Konya-Sarayönü. Fotoğraf 30, Konya-Sarayönü

Konya yöresi sanatçılarından Rıza Konyalı'ın 1986 yılında piyasaya çıkan uzunçalar albümün ismi de "Çıngıraklı Kuyu[14]"dur.

Konya yöresindeki serenli kuyuların, geçmişin ticari, askeri ve ulaşım yollarını en iyi şekilde yansıtan yapılar olduğunu kaydeden Hasan Bahar (2016: 1) bölgedeki serenli kuyuların önemli bir bölümünün Roma döneminde yapıldığını, ayrıca Roma döneminde bu bölgede serenlerin var olduğunu Amasyalı antik coğrafyacı Strabon'un 'Geographika' adlı eserinden öğrenildiğinin üzerinde durarak Strabon'dan önceki dönemlerde, milattan önce 400 yılında Pers Kralı Kiros'un Batı Anadolu seferinde ordusunda yer alan Yunan yazar Ksenofon'un tasvirlerinde de serenli kuyular yer aldığına dikkat çekmekte; Osmanlı döneminde ise Yavuz Sultan Selim'in İran seferine eşlik eden Haydar Çelebi, Ruzname'sinde ordunun Sarayönü'nün mahallesi Zengi'de konakladığından ve Zengi ile Hacpınar arasındaki serenli kuyulardan bahsederek, zengin su kaynaklarını anlattığını vurgulamaktadır.

5.4. BOZKIR'DA SEREN

Bozkır[15] çevresinde Armutlu köyünde (Fotoğraf 27) (İnt-7 ve 13) iki adet ve Yelbeği (Fotoğraf 31) (İnt-12) köyünde de bir adet köhne seren düzeneği tespit edilmiştir.

[14] Çıngıraklı Kuyu (1986), (37:41') Albümü: Alim gitme pazara 4:15'; Aman Karamanlı 4:04'; Ay Üsküdar Anam Aman Gezdim 3:53; Haydi Bizim Evde İncir Fındık Fıstık 4:40; kar Yağar Saçaklara 5:09; Karabiberim 3:23'; Tosun At 4:23'; Çürük Çıktı Fındık 4:16'; Şekeroğlan 3:38' (multiarsiv: yty)

[15] *"Konya ilinin en eski ilçelerinden biri olan Bozkır'ın il merkezine uzaklığı 116 km dir. Konya'nın Akdeniz bölgesi sınırları içinde yer alır. Toroslar'ın İç Anadolu bölgesine bakan eteklerinde kurulmuştur. Bozkır'ın bu özelliği iklim, bitki örtüsü, sosyal ve ekonomik yapısını etkileşmiştir.*

Denizden yüksekliği 1200 m dir. Akdeniz iklimi ile Karasal iklimin etkilerini Toros Dağları belirler. Zirveleri (Tufan Deresi, Tosun Taşı, Sarı Ot, Sülek, Gölcük) temiz havalı, kekik ve çam kokulu, soğuk su kaynaklı

yaylalarıyla, Akdeniz bölgesi göçebeleri Bozkır insanının birleşip kaynaştığı yazın dağ turizminin yapıldığı yerlerdir.

Bozkır ilçesine komşu ilçeler: Doğuda Güneysınır, Çumra Güneyde Hadim, Güneybatısında Gündoğmuş Batıda Akseki, Ahırlı Kuzeyde Seydişehir, Ahırlı, Yalıhüyük ilçeleridir.

Toroslar'dan çıkan Çarşamba çayı bozkıra hayat veren kendi oluşturduğu, vadi, zirai üretim ve yerleşim alanıdır.Çarşamba çayı; Aygır denilen kaynaktan çıkar, yakın zaman kadar temiz ve duruluğu bozulmadan akardı, ilçe merkezine ulaşıncaya kadar, Karacahisar, Sorkun, Dere ve Çağlayan gibi yerleşim yerlerini kat ederek geldiği için çevre kirliliği bu çayı da etkilemiştir. Buna göre çevre halkı ve yetkililer arıtma tesisleri yapılması için çalışmalar başlatmışlardır. Çarşamba çayı su çatı denilen bölgede Beyşehir gölünden gelen Çarşamba kanalı ile birleşir, Çarşamba suyu şeklinde Apa barajına akar.

İlçe ve çevresinde görülen derin vadileri Çarşamba çayı ve kanalının şekillendirmesidir.

Bozkırın M.Ö. adı LEONTOPOLİS (Arslanlar Kenti) dir. İsaura bölgesinde yer alır. Tarih boyunca bu bölge çeşitli kavimlerin yönetiminde kalmıştır. Uzun zaman roma İmparatorluğu sınırları içinde yönetilmiş, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış Doğu Roma (Bizans) sınırları için de kalmıştır.

Türklerin Konya'yı 1176 yılında Başkent yapmaları ile de İsauria bölgesi Türklerin eline geçmiştir.

İsauria Bölgesi baş kenti; Bozkıra 16 km uzaklığında (Konya Bozkır Karayolu Üzerinde) Ulupınar, Hacılar, Işıklar ve Yazdamı köyleri arasındaki dağlık alanda bulunan ve bu gün "Zengibar Kalesi" olarak bilinen Antik İsaura kentidir.

1400 lü yılların başında Yalıhüyük ve çevresinde yaşayan Bozkır Bey, Leontopolis'e gelerek kendi adını vermiştir.16 ve 17 Yüzyıllarda Bozkır ismi "Sırıstat", "Silıstad", "Seriustat" olarak anılmıştır. Bu isimle anılmasının sebebi tufan deresinde çıkartılan ve ilçe merkezine getirilerek eski ilk okul (Atatürk ilköğretim okulu "Selimiye mektebi"inde) eritme işlemi yapılan Simli Kurşun maddesinin baş üstadı (Ser Usta) dan gelmektedir. Simli kurşun madeninden az miktarda altın ve gümüş de elde edilmekteydi.

Bozkır adı, Katip Çelebinin cihan Nümasında " Buz-kır" olarak geçer.

İsauria bölgesinde bilimsel araştırma yapan Hamilton, Bozkır'a "Tris-maden" adını vermiştir. Bu adı; üçlü madenin kurşun, altın, gümüş adına izafeten verdiği anlaşılıyor." (BozBel 2015).

Fotoğraf 31, Konya-Bozkır-Yelbeği (İnt-12) Fotoğraf 27, Konya-Bozkır-Armutlu (İnt-7)

Yöredeki serenler bağlamındaki paradoks ise köhneleşen serenlerin su kuyularından santrifüj pompalar yardımıyla su çıkarılmasıdır ki bunun örneklerine yörede rastlanılmaktadır (MerHab 2009) (Fotoğraf 32).

(Fotoğraf 32, Serenli kuyudan santrifüj pompa ile su çıkarılması-Çumra/Alibeyhüyüğü yaylası)
(Kaynak: MerHab 2009)

Bozkır yöresindeki seren düzenekleri etrafında oluşan kültür ile yöre insanının kültürel belleğinde somutlaştığı ve bunun da sözlü/yazılı kültür ürünleriyle dışa vurulduğu

bilmecelerde[16], dua[17] ve ağızlarda[18] görülen su, su kuyusu ve seren mekanizması bağlamlı içerik ve göndermelerden anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Arkaik zamanlardan bu yana suyun kaynağından alınarak kullanım yerine veya depolama bölgesine iletilmesi amacıyla, aşamalarla geliştirilen su çıkartma araçları; basit ***(seren-tapındık/çekme kova-****, çıkrık kuyu, zincirli su çıkartma vasıtaları, su dolapları, su helezonu, su koçu)* ve modern su çıkarma makineleri *(columetrik -pistonlu- pompalar, rotodinamik -santrifüj- pompalar)* olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır

Bu sınıflandırma aynı zamanda ilkelden moderne doğru bir sıralamayı dolayısıyla tarihsel bir süreci de anlatmaktadır. Durgun ya da akarsu olmadığında yer altı su rezervlerine ulaşmak isteyen insanoğlu toprağı kazarak suya ulaşmış ve bunu önce elle çıkarmış; zamanla suyu çıkartmada makineleşmiştir. Bu makineleşme aşamaları;

- İp vs. bağlı su kabının kuyudan elle;
- Seren ile;
- Çıkrık yardımıyla çıkarılması olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte "Seren"; basit su çıkartma tekniğinin ikinci aşamasıdır (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Seren insanoğlunun yaşamsal ihtiyacı suya ulaşma konusundaki yaratıcılığının ve pratik çözüm üreticiliğinin örneklerinden biridir. Bu aynı zamanda insanın keşif, icat ve yenilikçilikteki azim ve kararlılığı ile patiklerinin de sembolüdür (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Seren'in yapımı, onarımı ve kullanımında mimari, marangozluk, taş işçiliği ve demircilik meslekleri de öne çıkmakta; yörede bulunabilecek ağaç ve taşlardan faydalanılmakta; bu yolla gelir elde edilmesine de imkân vererek kendi ekonomisini oluşturulmaktadır.

[16] Bilmeceler: 1-Aşağı iner güle güle, yukarı çıkar ağlaya ağlaya "Kuyu Kovası"; 2-Dağdan gelir dak gibi, kolu var budak gibi. Eğilir su içer, böğürür oğlak gibi "Kuyu Çıngırağı" (Ülker 2003: 195;196).

[17] Dualar: 1-Başın pınar, ağın göl olsun; 2-Çeşmen kurumasın (Ülker 2003: 205).

[18] Ağızlar: Barma "Çeşmelerin önündeki küçük havuz"; Boduç "Orta boy su testisi"; Bungar "Pınar"; Çimmek "Yıkanmak, yüzmek, banyo yapmak"; Çötüre "Ağzı açık su içme kabı"; Desti "Testi"; Gedebot "Suyun istenilen yöne akması için çekilen set"; Gazannık "Çamaşır yıkanılan yer"; Gurna "Çeşme"; Gusurannıg "Banyo yapılan yer"; Havıt "Havuz, bahçe sulamada kullanılan taş ve toprakla çevrili su birikintisi"; Sanış "Sarnıç"; (Ülker 2003: 231-235).

Seren ile etrafında oluşan kültürel ögeleri Halkbilim kadroları bağlamında T.C. Kültür Bakanlığınca 2001 yılında yayımlanan *Halk Kültürü Belgeliği Kümeleme Kılavuz*'unda gösterilen U-Halk Mimarisi, U-800 Mesken Dışındaki Diğer Yapı Türleri ve Kullanım Alanları, U-800.2 Diğer Ortak Kullanım Alanları, U-800.2.2 "Kuyu" başlığı altında ve halk ekonomisi; halk şiiri (-türküler); kalıplaşmış sözler (-bilmeceler); anlatmalar (-anekdotlar, -mitler); halk bilgisi (-dinler, Müslümanlık) ile halk hukuku alt başlıkları ilişkilendirerek değerlendirmek mümkündür (Tablo 1).

SEREN'İN İŞLEVLERİNİN HALKBİLİMİ KADROLARIINA GÖRE TASNİFİ (Tablo–1)

Kullanıldığı, İlişkili Olduğu ve Konu Edildiği Yerler	**Halkbilimi Kadrolarındaki Karşılığı**
Seren'in imal edilmesi ve onarılmasında ahşap, demir, ip ve taştan yararlanılması	Halk ekonomisi (-üretim, -marangozluk, -demircilik, -deniz taşımacılığı), Halk Mimarisi (-kuyu).
Türkülere konu olması	Halk şiiri (-türküleri)
Bilmecelere konu olması	Kalıplaşmış sözler (-bilmece)
İnsan, hayvan ve bitkilerin su ihtiyacını karşılama	Günlük yaşam
Kuyu konulu yaşanmış olaylar, Mitolojik ilinti	Anlatmalar (-anektodlar, -mitler)
Kur'an'da "Kuyu" bahsi	Halk Bilgisi (-geleneksel kurumlar, dinler, Müslümanlık)
Sahip olma ve elde tutma	Halk Hukuku
Baş ve işaret parmakları arasındaki uzunluğa dayalı ölçü	Halk Matematiği

Diğer yandan insan yaşamının zorunlu bir ihtiyacı olması nedeniyle su kuyuları tarih boyunca özellikle kıraç (bozkır) alanlarda elde bulundurulması, korunması ve bulup sahip olanların dışında diğer kişi veya grupların eline geçmemesi gereken bir değer olarak görülmüş ve bu konuda mücadelelere girilmiştir. Seren düzeneğine bazı yörelerde çıngırak takılması bu mücadelenin bir örneğidir. Tarihte birçok örneği olduğu gibi su, savaşlara varıncaya kadar elinde bulunduranlarca korunmuştur (Veren vd. 2013:253-267), (Veren 2015:259-284).

Yapılan çalışmada seren mekanizmasının özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Yapımı ve kullanımı öğrenilebilir.
- Toplumu oluşturan bireylerce paylaşılabilir.
- Nesilden nesile aktarılabilir ve toplum üyelerince kabul görür.
- Canlı odaklıdır (insan, hayvan ve bitkiler).
- İhtiyaçları karşılama özelliğine sahiptir.

- Fiziksel, ekonomik ve sosyal özellikleri vardır.
- Çok amaçlı kullanıma sahiptir.
- Kendi ekonomisini yaratmıştır.
- Bozkır alanlarda yeraltı sularının yeryüzüne çıkarılmasında kullanılır.
- Çift yönlü kaldıraç sistemi esasına göre çalışır.
- Adını düzeneğin ana parçası olan uzun ağaç kolun adı olan "Seren" den alır.
- Ucundaki su kabının suyla yarı dolu durumda iken kaldıracı dengede olması zorunluluğu vardır.
- Boş olarak kuyuya salınan su kabının suyla dolduktan sonra bağlı olan zincirinin bir süre insan gücüyle çekilerek denge sağlanınca bu kez kuvvet noktasındaki ağırlığın etkisiyle yukarıya çıkar.
- Varlığı ve kullanımı Anadolu ile sınırlı olmayıp Bulgaristan; Türkmenistan; Uygur Özerk Bölgesi; Moldova; Kırım (Odesa); Polonya; Danimarka; İskoçya ve Amerika Birleşik Devletlerinde de tespit edilmiştir,
- Anadolu'da en az 482 yıldır kullanılmaktadır;
- Çekme Kova, Çıngıraklı Kova, Çıngıraklı Kuyu, Kuyu, Salındırmalı Kuyu, Sarnıç, Serengi, Sereni, Sereng, Serenli Kuyu, Tapındık, Zincirlikuyu gibi isimlerle de bilinir;
- Su temini için insan hayatında önemli bir araç olmasının yanında farklı alanlara esin kaynağı olmasıyla etrafında oluşturduğu kültürel unsurlarla da (Tablo 1) folklorik bir obje olma özelliğini de kazanmaktadır.

Sivil ve kamu kuruluşlarının yazarların ve sanatçılarının; Konya çevresinin sosyal, ekonomik, kültürel değerlerini öne çıkarmak ve tanıtıma yardımcı olmak amacıyla logolarını hazırlarken "Seren" objesine öncelik verdikleri görülmektedir.

Bu çalışmadaki irdelemelerden Konyalıların seren düzeneğini, yer altı su rezervlerine ulaşmak amacıyla kullanmalarının yanı sıra etrafında oluşturdukları kültür ile belleklerinde imgeleştirdikleri de anlaşılmaktadır.

Somut olan ya da olmayan kültürel mirasın araştırılması, tespiti, yayını, arşivlenmesi, belgelenmesi, müzeleşmesi, eğitimi, aktarımı, farkındalık yaratılması, yeniden canlandırılması aklın, bilimin ve hukukun gereğidir. Bu bağlamda günümüzde üretilmeyen ve var olanları da köhneleşen serenlerin bulundukları yörelerdeki

belediyelerce, kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarınca veya üniversitelerce **envanter çalışmalarının yapılması**; **restore edilmesi** ve kültürel mirasa kazandırılarak **koruma altına alınmasında** yarar bulunmasının yanı sıra **süs ve hediyelik eşya formunda sembolleri üretilerek**; obje ve çevresi **yaşayan müze olarak düzenlenerek;** bölgeye yönlendirilecek kültür turizmi etkinlikleri kapsamında **kültürel uğrak yerlerine dönüştürülerek** kültür ekonomisine kazandırılmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Abdulselam, A. (2015). 15.10.1992 doğumlu. Çin Sincan Uygur Özerk Bölgesi Hotan şehrinde yaşıyor. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrenci. (Ankara'da 26.10.2015 tarihinde yapılan görüşme notları ile kendisinin Ankara'da çeşitli üniversitelerde öğrenci olan vatandaşlarından öğrendiği bilgilere ilişkin notlar E.V.'nin özel ar-şivindedir).

Acıpayamlı, O. (1976), Zanaat Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları-424.

Akdoğan, F. (2011). 1967 doğumlu, Karaman-Burunoba köyünden, Üniversite mezunu, aynı yerde yaşı-yor (Görüşme notları E.V. arşivindedir).

Akıncı, V. (2012). 1954 doğumlu, Kütahya-Aslanapa ilçe merkezinden, ilköğretim mezunu, aynı ilçede yaşıyor (Görüşme notları E.V. arşivindedir).

Bahar, Hasan. (2016). Serenli Kuyular Zamana Direniyor. Sabah Gazetesi 19 Nisan, http://www.sabah.com.tr/kultur_sanat/2016/04/19/serenli-kuyular-zamana-direniyor (Erişim: 21.04.2016).

BozBel. (2015). Bozkır. http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/bozkir/bozkir-tarihi (ET: 18.02.2016)

Ds-1978-c:10. (1978). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Ankara: TDK.

Ds–1982-c:12. (1982). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Ankara: TDK:

Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kelimelerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II. Ankara: TDK.

Gündoğar, H. (2011). http://www.panoramio.com/user/2427184. (ET: 08.11.2011).

Hatipoğlu, V. (1974). "Türkçedeki Eklerin Kökeni". Türk Dili, c.XXIX, Ocak.

Işık, E. (1995). Tarım Alet ve Makineleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi (Yayın No:861), Açıköğretim Fakültesi (Yayın No:457).

İnt-1. (2012). http://www.sehirlersavasi.com/ilce-fotoğrafleri/index.asp?fotoğrafid=8661 &ilce= 600 &il =42 (ET: 20.04.2012)

İnt-2. (2012). http://www.trekearth.com/gallery/Middle_East/Turkey/CentralAnatolia/ Konya/Beysehir/ photo1325929.htm (ET: 20.04.2012)

İnt-3. (2012). http://mutlulu.files.wordpress.com/2010/06/28118124940910865756_11916 09 9 4777081_ 257383_5910069_n.jpg (ET: 20.04.2012)

İnt-4. (2012). http://benhilmi.blogspot.com/ (ET: 20.04.2012)

İnt-5. (2014). tr.geoview.info_kuyulukısss,22893329p (ET: 17.10.2014)

İnt-6. (2014). tr.geoview.info_serenli_kuyu_2,19376262p (ET: 17.10.2014).

İnt-7. (2014). www.armutlukoyu.net_galeri_resim-galerisi_tabiat-manzara bozkırkonya (ET: 17.10.2014).

İnt-8. (2014). www.flickriver.com_photos_yeniyol_8643029079 (ET: 17.10.2014).

İnt-9. (2014). www.panoramio.com_photo_9965935 (ET: 17.10.2014).

İnt-10. (2014). www.panoramio.com_photo_3935076 (ET: 17.10.2014).

İnt-11. (2014). www.dostmedya.com_haberoku4965_tarihi-kuyu-onarildi bursa mkpaşa (ET: 17.10.2014).

İnt-12. (yty). http://www.bozkir.org/fotograf-889/yelbegi-koyu-9.html (ET: 16.01.2016).

İnt-13. (yty). http://www.armutlukoyu.net/koyumuz/tarihten-izler. (ET: 10.01.2016).

Kalay, E. (2004). Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar II. Ankara: Türk Dili 633 (Eylül).

Karakurt, D. (2012). Türk Mitoloji Ansiklopedisi-Türk Söylence Sözlüğü. E-Kitap.

Karakurt, M. vd. (2007). Sarayönü. Konya: Sarayönü Kalkındırma, Sosyal Yardımlaşma, Eğitim Gönüllü-leri ve Ornitoloji (Kuş Bilimi) Derneği Kültür Yayınları.

Kaşgarlı, M. (1939). Divanü Lügati-t Türk Tercümesi. (Çev: A. Besim) Ankara: Alaaddin Kıral Basımevi. Cilt I.

——. (1940). Divanü Lügati-t Türk Tercümesi. (Çev: Atalay Besim) Ankara: Alaaddin Kıral Basımevi. Cilt II.

——. (1941). Divanü Lügati-t Türk Tercümesi. (Çev: Atalay Besim) Ankara: Alaaddin Kıral Basımevi. Cilt III.

Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. (Çev. Hüseyin Portakal), İstanbul: Kabalcı Yayınlar.

Maslow, A, H. (1970). Motivation and Personality (2.Ed). New York: Harper and Row.

MerHab. (2009). Çıngıraklı Kuyuların Hazin Sonu. 28 Nisan. http://www.merhabahaber.com/ cingirakli-kuyularin-hazin-sonu-6668h.htm. (ET: 19.02.2016).
Multiarsiv. (yty). http://www.multiarsiv.com/3794e16e.html (ET:18.02.2016).
Oğuz, B. (2003). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri-1. (2. Baskı). İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Y.
Öğüt-Eker, Gülin. (2014). İnsan Kültür Mizah. 2.Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.
Öts. (1996). Örnekleriyle Türkçe Sözlük. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Ts. (2006). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Elektronik Yayını, http://www. tdk. gov. tr/ index. php? option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.543a63fa056956. 577 80401 (ET: 12.10.2014).
Tuzcuoğulları, C. (2011). 1947 doğumlu, Zonguldak-Çaycuma merkezinden, Üniversite mezunu, Ankara'da yaşıyor (Görüşme notları E.V. arşivindedir).
Urfalı, S. (2013). 1932 doğumlu, Afyonkarahisar-Emirdağ-Suvermez Köyünden, 1953 yılında evlenerek Emirdağ ilçe merkezine göç etmiştir, halen Eskişehir'de yaşıyor, okuma-yazma bilmez (Görüşme not-ları E.V. arşivindedir).
Ülker, A, U. (2003). Kültür Diliyle Bozkır. İstanbul: Bozkır Çevresi ve Köyleri Yardımlaşma ve Kültür Derneği Kültür Serisi No-1.
Veren, E. (2015). Sarayönü Yöresi Kültüründe Seren. Uluslararası Tarih, Kültür, Sanat, Turizm Ve Tarım Açısından Sarayönü Sempozyumu (26–26 Ekim 2014 Konya). Bildiriler Kitabı. Konya: Selçuk Üni-versitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
Veren, E. F, Yöndemli. (2013). Kulu Kültüründeki Su Çıkartma Aracı; Seren'in Anadolu İçinde ve Dışındaki Varlığının Analizi. Kulu: Aidiyet, Göç ve Tarımın Şehri: Kulu Sempozyumu (Konya/Kulu, 19-21 Ekim 2012) Bildirileri, Kitap Dünyası Yayınları.
Yaman, R. (2011). 1966 doğumlu, Afyon-Çay merkezinden, Üniversite mezunu, Ankara'da yaşıyor.
Yanar, F. vd. (2011). Kadınhanı Meydanlı Tarihçesi ve Sosyo- Ekonomik Yapısı. (Ed.: İbrahim Ethem Göl) Konya: http://www.meydander.com/FileUpload/ ds355519/File/meydanli_dernek-ogrencilerin_yazdigi_ kitap.pdf. (ET: 17.10.2014).
Yavuz, Y. (2009). Elmalı Serenleri. http://www.acikgazete.com/turkiye/2009/06/13/ elmali-seren-leri-yok-olmayi-bekliyor.htm?aid=29584 (ET: 20.10.2014).
Yörük, A. (1968). Çatallı Köy (3 Perdelik Piyes). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
Yurdaydın, H.G. (1976). Nasûhü's-Silahi (Matrakçı) Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han. Ankara: TTK Basımevi.

YÖRESEL BİR LEZZET OLAN BOZKIR'IN MEŞHUR GAVUT UNUNUN EKONOMİYE KAZANDIRILMASI

Mithat DİREK [*]
Ramazan ACAR [**]

Öz

İnsan beslenmesinde kullanılan gıdaların sosyo-kültürel boyutları yanında yaşanan yöre ile de ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle insanoğlu öncelik olarak yiyeceklerini ararken çevresine bakmış ve çevresindeki yiyecek maddelerinden etkilenmiştir. İşte bu etkileşimlerden birisi de Konya – Bozkır ilçesinde olmuş, geçmişte yöresel bir gereklilik olarak ortaya çıkan gavut (kavut) unu yaygın biçimde kullanılmıştır. Bozkır gavut ununun diğer yörelerimizde aynı isimle anılan undan farklı yönü, buna yörede yetişen ahlat meyvelerinin kurutularak, un haline getirilmiş ve diğer malzemeler ile karıştırılmış olmasıdır. Gavut unu ana katkı maddesi ahlat olmakla birlikte, un içine nohut, buğday vb yörede ve çiftçi elinde bulunan ürünlerin de birlikte değirmende un şekline getirilmesi (paçal yapılması) şeklindedir. Ahlat ağacı tüm Anadolu'da doğada yetişen bir yabani armuttur. Halk arasında çakal armudu ya da çöğür isimleriyle de anılmaktadır. Ahlat meyvesi, kanın pıhtılaşmasını önlerken ayrıca astım şikayetlerini de gidermede birebir etkili bir bitkidir. Ahlat ağacı en fazla 10 metre uzunluğuna ulaşmaktadır. Ahlat meyveleri 4 cm büyüklüğündedir ve buruk bir tada sahiptir. Ahlat ağacı doğada yabani olarak yetişirken ayrıca aşı yapılarak farklı bitkiler de yetiştirilebilmektedir. Bu un ve undan elde edilen yiyecekler farklı olmasına rağmen Anadolu'daki diğerleri ile karıştırılmakta, yörede unutulmaya yüz tutmaktadır. Geleneksel tatların zamanla geliştirilerek günümüze taşınması ve ticari değer haline getirilmesi, bu ürünlerin geleceğe taşınmasında oldukça önemlidir.

•

Anahtar Kelimeler
Ahlat (Pyrus elaeagrifolia), Bozkır kavut unu, yöresel gıdalar

•

[*] Yrd. Doç. Dr. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Konya/Türkiye.*
[**] *Doç. Dr.*

Abstract

Human nutrition is besides with interested local socio-cultural aspects. Therefore, it is influenced by the priorities of the people who have looked around searching for food and food ingredients locally. Here's one of these interactions in Konya - Bozkır district has been in the past, emerging as a regional requirements gavut (kavut) flour is used extensively. Bozkır gavut flour with the same name referred to the different aspects of our other regions, this dried fruit of pear grown in the region, is being made into flour and mixed with other materials. Although the main ingredient pear gavut flour, chickpea flour into wheat products so farmers in the region and the introduction to the shape of the hands together flour mill (mixed done) is shaped. Wild pear is a pear tree that grows naturally all over Anatolia, people between the names are also known as coyote pear or bush. Pear fruit while preventing blood clotting also exactly in relieving asthma complaints in an effective plant. Pear tree reaches a maximum length of 10 meters. Pear fruit 4 cm in size and has a bitter taste. When growing up as a wild pear tree in nature vaccine also made of different plants can be grown. It's different, and although the food is mixed with flour obtained from others in Anatolia, is tending to be forgotten in the region. Handling the present time developed into commercial value of traditional taste and is very important in the transport of these products in the future.

•

Keywords

Ahlat (Pyrus elaeagrifolia), gavut flour in Bozkır, regional foods

GİRİŞ

İnsan beslenmesinde kullanılan gıdaların sosyo-kültürel boyutları yanında yaşanan yöre ile de ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle insanoğlu öncelik olarak yiyeceklerini ararken çevresine bakmış ve çevresindeki yiyecek maddelerinden etkilenmiştir (1). İşte bu etkileşimlerden birisi de Konya – Bozkır ilçesinde olmuş, geçmişte yöresel bir gereklilik olarak ortaya çıkan Gavut (Kavut) unu geçmişte yaygın biçimde kullanılmıştır. Bozkır gavut ununun diğer yörelerimizde aynı isimle anılan undan farklı yönü, buna yörede yetişen ahlat meyvelerinin kurutularak, un haline getirilmiş ve diğer malzemeler ile karıştırılmış olmasıdır. Gavut unu ana katkı maddesi ahlat olmakla birlikte, un içine nohut, buğday vb yörede ve çiftçi elinde bulunan ürünlerin de birlikte değirmende un şekline getirilmesi (paçal yapılması) şeklindedir.

Bilindiği gibi Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeri olan Bozkır, tarih sahnesinde yerini aldığından bu yana bünyesinde değişik toplumları barındırarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İsauralılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar gibi farklı devletlerin hüküm sürdüğü bir yerleşim yeri M.Ö. 6000'li yıllarda İsauria Bölgesi'nin başkenti İsaura Veus olarak bilinen Bozkır'dır. Yöre, Bizans döneminde ise komutanların dinlenme yeri olarak kullanılmış ve Leontopolis (Aslanlar Kenti) olarak anılmıştır. Yalıhüyük ve çevresinde yaşayan Bozkır Bey, 1400'lü yılların başında ise Leontopolis'e gelerek burayı feth eder ve şehre kendi adını verir. Bu adların dışında Bozkır, Sırıstat-Siristat adları ile de anılmış, günümüzde bölgede yaşayanlar tarafından az da olsa kullanılmıştır. Sırıstat, *Silistat ve Seriustat* adının anlamı ve kökeni ise tam olarak bilinmemektedir. Bu sözcüğün Bozkır ve çevresinden çıkarılan simli kurşun, altın ve gümüş madenlerini işleten "*Ser Usta*"nın farklı söylenişleri olduğu ileri sürülmektedir. Bozkır, 1858 yılında kazâ olmuştur. Bozkır, bugün de Konya'ya bağlı bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir (1).

Bozkır'ın bu kadim geçmişi yanında yiyecek – içecek kültürü de incelenmeye değer niteliktedir. Yörede yaygın biçimde yetişen Ahlat (*Pyrus elaeagrifolia*), Anadolu'da bulunan yabani bir armut türüdür. Genelde yaygın adıyla ahlat olarak bilinir. Bazı yörelerde çakal armudu gibi yöresel isimleri de vardır. Ahlat, Anadolu'nun hemen her yerinde bulunan yabani bir ağaç türüdür. Kuraklığa ve hava kirliliğine dayanıklı bir türdür. Kurak yerlerde, orman açıklıklarında, antropojen bozkırlarda özellikle ormandan açılmış tarla içlerinde çeşitli alıç (*Crataegus*) türleriyle birlikte meyvesi ve gölgesi için bırakıldığı yerlerde yaygın olarak bulunur. Yetişme koşullarına bağlı olarak 3-10 metre arasında boylanabilen çoğunlukla ufak bir ağaçtır. Yaprakları dar, gri-

yeşil yoğun tüylü ve tam kenarlıdır. Nisan ayında çiçek açar, meyvesi sonbaharda olgunlaşır. Meyvesi üç dört cm. çapında, oldukça buruk lezzettedir (2). Ahlat, meyveleri armuda benzer ama çok daha küçük (erik kadar) ve sert olur. Çok geç olgunlaşır (Ekim sonu-Kasım ayları) olgunlaştığında bile eti sert ve kumludur (taş hücrelere sahiptir) (3). Ahlat ya da diğer adıyla yaban armudu, her ülkede ve hemen her bölgede yetişebilmektedir. Ahlat, meyve asitleri, şeker ve tanen içermektedir. Çok faydalı bir meyvedir. Ahlat, beyaz ve siyah olarak iki renkte yetişmektedir. Ayrıca iki cinstir ve dikenli bir ağaçtır. Meyveleri taze tüketilebileceği gibi aynı zamanda da kurutulur. Ahlat meyvelerini tüketmek için olgunlaşması beklenmelidir. Bitkisel tedavi olarak alternatif tıpta kullanılmaktadır ve sağlığa çok yararlıdır. Ahlat meyvesi, kanın pıhtılaşmasını önlerken ayrıca astım şikayetlerini de gidermede birebir etkili bir bitkidir. Ahlat ağacı genelde en fazla 10 metre uzunluğa ulaşmaktadır. Ahlat meyveleri 4 cm büyüklüğündedir ve buruk bir tada sahiptir. Ahlat ağacı doğada yabani olarak yetişirken ayrıca aşı yapılarak farklı bitkiler de elde edilebilmektedir. Ahlat ağacı meyveleri olgunlaşma döneminde tüketilmelidir.

Ahlatın Faydaları

•Zehirli böcek sokmalarında zehirin ciltten çıkmasını sağlar,

•İshali kesme özelliği bulunmaktadır,

•Astım şikâyetlerine iyi gelir ve astım hastalığını iyileştirmektedir,

•Ahlat suyu kanı sulandırır,

•Diş eti rahatsızlıklarına iyi gelmektedir,

•Sivilcelere iyi gelmektedir,

•Gözün görme işlevine katkı sağlar, keskinlik verir,

•Kalbe iyi gelir.

Günlük düzenli tüketildiğinde kalp rahatsızlıklarında faydalıdır. Ayrıca kanı sıvılaştırma özelliği sayesinde vücutta bulunan tüm damarlara özellikle göz damarlarına faydalıdır. Sürekli kullanımda diş eti rahatsızlıkları, diş eti çekilmeleri ve iltihaplarına çok faydalı ve iyi gelmektedir (4).

Bu çalışmada amaç un ve undan elde edilen yiyecekler farklı olmasına rağmen Anadolu'daki diğerleri ile karıştırılmakta, yörede unutulmaya yüz tutmaktadır. Geleneksel tatların zamanla geliştirilerek günümüze taşınması ve ticari değer haline getirilmesi, bu ürünlerin geleceğe taşınmasında oldukça önemlidir.

GAVUT UNUNUN KULLANIM YERLERİ

Geleneksel olarak toplanan ahlat meyveleri, damlar üzerinde kurutulmakta, sonbaharda su değirmenlerinde un şekline getirilmektedir. Unun diğer unlardan farkı zengin bir besin değerine sahip olması yanında doğrudan tüketilebilmesidir. Zira ahlat una zenginlik yanında tat

katmakta ve tüketilebilirlik kazandırmaktadır. Un, doğrudan tüketimi yanında yaygın biçimde ekmek yapımında buğday ununa katkı olarak kullanılarak, ekmeğin besleyicilik özelliğini artırmaktadır. Ayrıca pasta, kek, kurabiye yapımında kullanılmaktadır. Öte yandan unun yöredeki pekmez ve bal ile de karıştırılarak da tüketimi yaygındır. Ancak gavut ununun en fazla kullanım yeri geleneksel olarak helva yapımında kullanılmasıdır. Özel günlerin en büyük zenginliği bu helva yapımı ve misafirlere dağıtılmasıdır. Eski zamanların doğaya bağlı yaşam biçiminde en büyük faaliyet konar-göçer yaşam şeklidir. Bu nedenle ilkbaharda yaylalara göçen insanların yanlarında götürdükleri yiyecek maddeleri arasında çok özel bir yer tutması bakımından gavut unu ile ilgili çok sayıda söylem geliştirilmiştir. "Gavutsuz yaylalara göçülmez" deyimi o zamanlarda söylenegelen, bugün bile hatırlanan sözlerden birisidir (5). Bozkır köylerinde ve yaylalarında malzemeleri toplanarak yapılan gavut unu, ticari bir meta olarak, Konya ve çevresinde bulunan ova köylerine götürülerek, havay, şinik, urup, yarım urup* hesabı ile çerçiler** aracılığı ile takas şeklinde satılmakta idi. Gavut unu satıldığı bu yörelerde tatlı yapımında kullanılır, un karşılığında buğday, koyunyünü, vb ovada bol yetişen ancak dağlık yörelerde daha az bulunan bu ürünler ile takasa konu olurdu. Bugünün ticari dünyasında çok fazla önem haiz etmeyen bu az sayıdaki ürünlerin geçmişin köklü kültüründe yer bulması çok önemli bir anlam ifade etmektedir.

GAVUT UNUNUN MALZEMELERİ VE YAPILIŞI

Gavut ununun en önemli malzemesi olan ahlat meyveleri sonbaharda toplanır, çöpleri ayıklanır, ağaç dibeklerde parçalanır, güneşte kuruması için damlara serilir, burada kuruduktan sonra kükürt renginde sararır. Daha sonra bez çuval içine konur, değirmene evdeki diğer malzemeler ile birlikte götürülür. Gavut ununun içine 1 teneke (havay) kavrulmuş nohut, kavrulmuş kabak ve ayçiçeği çekirdeği, isteğe bağlı olarak da kavrulmuş buğday, arpa, mısır da katılır. Bunlar hep birlikte harmanlandıktan sonra öğütülmek üzere su değirmenine götürülür. Burada öğütülen ve un şekline getirilen ürüne gavut adı verilir. Katılan malzemelerin bolluğu ve besleyiciliği nedeniyle yörede özel olarak kullanılır. Bu karışıma ayrıca isteğe bağlı biçimde erik, elma kurusu, üzüm çekirdeği (pekmez yapımı sırasında elde edilerek kurutulan), susam, ceviz gibi yörede bulunan doğal ürünler de katılır (5). Değirmende katılan malzemelere göre unun rengi açık kahverenginden, sarımtırak tonlara göre değişmektedir.

GAVUT UNUNUN TİCARİLEŞTİRİLMESİ

Unun yaygın biçimde üretilerek, kullanıldığı dönemlerde, un bez çuvallar içinde nemden korunarak, daha çok çerçiler aracığı ile ticarileştirilmekte idi. Günümüzde iklimlere göre kırsal yaşam giderek kaybolmaktadır. Bu durum konar-göçer yaşamı da olumsuz etkilemekte, yaylalara göç bambaşka bir şekil almaktadır. Şehir merkezinde bulunan alet- edevatlardan, yiyecek-içeceğe

kadar herşey yaylalarda bulunabilmektedir. Hal böyle olunca doğadan toplayarak elde edilen gavut unu gibi geleneksel ürünler artık yapılmamaktadır. Belki çok sınırlı biçimde geleneksel yaşamdan kopmayan ailelerde hala yapılmaya devam etmekte ise de yaygın değildir.

Gavut ununun bugünün modern yaşamında yer almasını sağlamak, içerdiği zengin besin maddelerini tüketicilere sunmak, geçmişten gelen kültürümüzün bir parçası olacağı için çok önemlidir. Ürünün pazarlama sisteminde yer almasını sağlamak için öncelikle içeriğini standartlaştırmak, doğal ürünleri toplanmasını ve modern sistemlerle üretimi sağlamak gerekir. Böylece küçük üretim paketlerinden içeriğine uygun ürünlerin imalatına kadar geçen süreçteki uygulamalar ortaya çıkarılmalıdır. Bunun unutulmaya yüz tutmuş yiyecek kültürümüzün bir parçasına olarak ekonomiye kazandırılmasının önemi açıktır. Nitekim son dönemlerde bu konuda yapılan çalışmalardan birisi de iğde unundan mamul yapımıdır. Özellikle gıda sanayinde yoğun olarak kullanılan katkı maddeleri üzerindeki olumsuz görüşler, doğal katkı maddelerine olan eğilimi arttırmıştır (7). Bu eğilim gavut ununun da bu kapsamda rahatlıkla değerlendirilebileceğini açıkça göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gavut unu sade olarak tüketilebildiği gibi geçmişte olduğu gibi pekmez ile karıştırılarak da tüketicilerin beğenisine sunulabilir. Unun diğer unlarla ve ürünlerle karıştırılabilirliği gözönüne alındığında piyasaya sürülebilecek çok sayıda çeşidi çıkacağı açıktır. Dolayısıyla firmaların ya da ürünü ticarileştirmek isteyen girişimcilerin proses aşamalarını dikkate alınarak ve diğer gavut unlarından farklılığını yansıtarak Bozkır gavut unu olarak piyasaya sürülmesi mümkündür. Bilindiği gibi diğer yörelerde üretilen gavut unlarının satışının yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılışı, içerdiği zengin katkı maddeleri ile diğer yörelerimizdeki gavut unlarından tamamen farklı olan Bozkır gavut ununun mutlak surette değerlendirilmesi, yöre çiftçilerine büyük katkı sağlayacaktır. Bozkır gavut unu yöredeki doğal malzemelerden üretilmesi yanında zaten tahini ile meşhur olan ilçeye yeni bir ürün daha kazandıracağı için çok önemlidir.

* havay (avay) ; kırsal alanlarda çiftçiler arasında yaygın biçimde kullanılan 18 litrelik bir teneke ile yapılan ölçüdür,

şinik (şınık) ; ½ havay, yarım teneke,

urup ; ¼ havay, yarım şınık,

yarım urup; 1/8 havay.

**çerçi ; gezgin satıcı

Teşekkür

Bu çalışmada makalesinden geniş şekilde yararlandığımız F.R.Yılmaz'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

(1) Baysal,A., 2002. Beslenme Kültürümüz. T.C.Kültür Bakanlığı Yayın No:1230. Ankara
(2) https://tr.wikipedia.org/wiki/Bozk%C4%B1r,_Konya
(3) https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahlat_(bitki)
(4) https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahlat
(5) http://www.harmancikgezgini.com/
(6) Yılmaz, F.R.,2012. Bozkır'ın Geleneksel Tatlısı:Kavut (Gavut) Unu. III.Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 10-12 Mayıs 2012, Konya, sf.533
(7) Şahan, Y., Göçmen,D., Cansev,A., Çelik,G., Dündar,A.N., Aydın,E., Dülger,D., Kaplan,B., 2014. İğde Unu Üretimi ve Yöntemi. Selçuk TTO Patent Proje Pazarı 19-20 Kasım 2014, Konya

KAŞGAR İLE KONYA YÖRESİ GELENEK VE GÖRENEK BENZERLİKLERİ

Mihrullah TEVEKKÜL[*]

Öz

Toplumların manevi içeriği ve merkezini oluşturan, toplumları bir birinden farklı eden gelenek ve görenekler, günümüz sosyal bilimlerinin en önemli araştırma konularından biridir. Temeline bakarsak, kaynağını bir inanç sistemi ya da bir kültürden alan değer yargıları, tutumları belirler; tutumlar ise davranışları ortaya koyar; işte değer yargıları temelli bu davranış biçimleri toplumun gelenek ve göreneğini oluşturur. Çalışmanın konusu olan Kaşgar (Günümüz Çin Halk Cumhuriyeti, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde) ve Konya, arasında altı bin kilometreden fazla mesafe olmasına rağmen örf adet, gelenek ve görenekler açısından bazı benzerliklere sahip olmaktadır. Yukarda teorik olarak belirttiğimiz gibi bu benzerliklerin temelinde yatan inanç sistemi ve milli kültür de söz konusudur. Çalışmada, gerekli örnekler eşliğinde Kaşgar ve Konya'da yaşanan ve yaşanmakta olan benzer gelenek ve görenekler üzerinde bilgiler verilecek ve incelemeler yapılacaktır.

•

Anahtar Kelimeler

Kaşgar, Konya, Gelenek ve Görenekler

•

[*] *Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enst. Sosyoloji ABD. DR. Öğrencisi, m.shewqiy@gmail.com*

GİRİŞ

Gelenek ve görenekleri incelemeden önce bu iki kelimenin ifade ettiği anlamına bakmak lazım. TDK Güncel sözlüğünde gelenek kelimesi şöyle açıklanmaktadır: "isim, toplum bilimi; Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon Tarihten beri yaşananlarla ortaya çıkan gelenekler[1]". Görenek ise: "isim, toplum bilimi Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet[2]". Bundan anlaşıldığı gibi, Gelenek ve görenekler toplumda başlangıcı belli olmayan devirlerden beri süregelen ve kuşaktan kuşağa iletilen milli kültürün birikimidir. Bundan dolayı toplum üyeleri arasında sıkı bir manevi bağlantı yaratmaktadır. O, sahip olduğu toplumun yaşam tarzı, dünya görüşü, değer düşünceleri, din inancı, kültür ve sanatı, yöntem arayışı, siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmesi tarafından belirlenmiştir. Toplum üyeleri tarafından ortak itiraf edilmiş ve kabul edilmiş bir bütün milli medeniyetin en önemli parçasını oluşturan örnek davranış biçimleri ve adetlerinin birikimidir.

Her insan doğumundan ölümüne kadar gelenek ve görenek içinde yaşar, çünkü gelenek ve görenekler topluma ait olan, insanın sosyal hayatına sürekli etki gösteren manevi varlıktır. Yaşam tecrübelerimize bakarsak, gelenek ve görenekler belli düzeyde tarihi tecrübeler ve yaşam alışkanlıklarının sonucu olarak toplumda önemli yaptırım gücüne sahiptir. Bundan yola çıkarak, gelenek ve görenekleri bir toplumun tarihi yaşam sürecinin doğal sonucu, yazılı olarak kayda geçirilmemiş toplumsal yasalar da diyebiliriz.

Çalışmanın konusu olan Konya ve Kaşgar gelenekleri, küçük dairede Konya ve Kaşgar yöresi geleneklerini gösterir geniş alamda ise Uygurlar ile Anadolu Türklerinin yaşamakta oldukları gelenek benzerliklerini ifade eder. Bu iki bölgenin ve insanlarının aynı dini inancın mensupları olması, aynı dil grubunda, aynı tarihe yaslanan milli kültüre sahip olması bugünkü gelenek ve göreneklerindeki birçok benzerlikleri ortaya çıkarmaktadır.

---

1 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571f645c7517f6.16896363 erişim tarihi: 18.04.2016.

2 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571f6468a5c280.60830382 erişim tarihi: 18.04.2016.

Konya, Kaşgar Gelenek ve Göreneklerindeki Benzerlikleri Belirleyen Faktörler:

Toplumu toplum yapan toplumun tarihten beri yarattığı maddi ve manevi zenginlikleri, örf adet ve gelenek göreneklerinin birikimidir. Dünyada gelenek ve göreneğin etkilemediği, üzerinde kendi izini bırakmadığı maddi ve manevi medeniyet mevcut değildir. Tarihi süreçte, doğudan batıya dek kendi kültürel ve medeniyet izlerini bırakan ve yaşatmaktan olan Türklerden örnek seçtiğimiz Konya ile Kaşgar'ın gelenek ve göreneklerindeki benzerlikleri ortaya çıkaran esas etmen Din, dil ve kültürdür.

Gelenek ve göreneklerin ortaya çıkması çok eski tarihi devirlere dayanır, din ile ilgili gelenek ve göreneklerin ortaya çıkması ise toplumun şu dini benimseyen dönemlerinden süregelmektedir. Dini gelenekler bir toplumun gelenek ve göreneklerinin en önemli bir kısmını teşkil eder ve aynı dini benimseyen kişiler aynı dini geleneklere sahip olmaktadır. Konya ve Kaşgar tarihte Selçuklu ve Karahanlılar gibi büyük Türk hanlıklarının payitahtı ve merkezi medeniyet şehri olmuştur. Bilindiği gibi, Karahanlılar ve Selçuklular devri, İslam dinini benimsedikten sonraki Orta Asya Türk tarihinin en parlak devirlerini teşkil eder. Bu bölgelerde bin sene öncesi temelini atmış ve günümüze denk yaşanmakta olan dini hayat, bölge halkı arasında benzer dini gelenekleri ortaya çıkarmış ve yaşatmış bulunmaktadır.

Ondan başka bu iki bölgedeki toplumların kültürel gelenekleri, dini gelenekler ile iç içe örtüşerek mevcut gelenek ve göreneklerin esas gövdesini teşkil etmektedir.

Dil konusuna gelince, o, toplumları bir birinden ayıran en önemli özelliklerden biridir. Dil toplum üyeleri arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olma sıfatı ile toplum üyeleri arasındaki duygu ve fikir birliğini sağlar ve böylece duygu ve fikirlere bağlı olan ortak gelenekler ortaya çıkar. Konya ve Kaşgar'da yaşamakta olan kişiler eski Türk dilinden doğan, Türkiye Türkçesi ile Uygurca olarak adlandırılan aynı dil grubuna (Altay dilleri gurubu) ait dili kullanmaktadırlar. Standart Türkçe olarak bildiğimiz İstanbul Türkçesinde kullanımdan kalan ama Konya'da, özellikle yöresel köy ortamlarında kullanımını devam eden bazı kelimelerin Kaşgar yöresinde de hala kullanmaktadır. Daha inceleyecek olursak Konya ve Kaşgar'da karşılaştığım aynı anlamdaki atasözleri, efsane rivayetler, deyim kullanımındaki ortak noktalar, buralarda kullanmakta olan dil kökünün aynı olduğundan kaynaklanmaktadır. Medeni hayatın en önemli bir parçası olan dil bakımından birçok ortaklıkların korunmuş olması aynı zamanda bu iki bölgede yaşanmakta olan gelenek göreneklerin bir bağdan gelmiş olmasını kanıtlar ve bu benzerliklerin devam etmesini sağlamıştır. Bu konu üzerinde, çalışmanın devamında örnekler ile daha net incelemeler yapılacaktır.

Kaşgar ile Konya'nın Benzer Gelenekleri ve Görenekleri

Kaşgar ve Koya yöresi yukarda kısaca bahsettiğimiz gibi birçok açıdan benzerlikler taşımaktadır. Bu benzer gelenek ve görenekleri örnek olarak aşağıdaki gibi başlıklar altında inceleyebiliriz.

Doğum adetleri: sosyal adetlerin içinde en fazla konu olan adetlerden biri de doğum adetleridir. İki yörede de doğum öncesi ortak adetlerden, çocuğu olmayanların sebebi daha çok kadında olduğu görüşü yer almaktadır. Ortak dini inancımıza göre çocuğu olmayan kadınlar kutsal bildikleri dede mezarlarına gider ve ruhlardan medet diler. Ondan başka kadın türbeden toprak alır, toprak arasından çıkan şeye göre sahip olacağı çocuğunun cinsinin ne olacağını yorumlamak gibi batıl inançlar da vardır. Daha kırsal bölgelerde, çocuğu olmayan kadın gittiği türbeden bir avuç toprak alıp onu yerse çocuğu olacağı gibi inançlar da mevcuttur.

Hamilelik sırasında hamile kadın güzele baksa çocuğu da güzel olur görüşü umarım tüm Türklere ortak bir görüştür. Bunun altında yatan ise hamilelik döneminde olan kadınların daha hassas dönemde olduğundan dolayı her şeyden çok çabuk etkileneceği gibi bir gerçektir. Ondan başka yerel görüşlere göre hamile kadın tatlı yerse erkek, ekşi yerse kız doğar, hamile kadının göbeği öne doğru büyüdüyse erkek, iki yana doğru büyüdüyse çocuğu kız olur gibi görüşler de vardır. Bunlar daha çok kişilerin yaşam tecrübesine göre söyledikleri tahmini görüşleridir.

Ortak geleneklerimizde doğum öncesi doğacak bebeğe gerekli şeyler hazırlanır. Uygurlarda beşik günümüze kadar yaygın kullanılmaktadır. Çocuk doğduktan sonra çocuğun babasına çocuğunun doğduğu ve cinsi hakkında haber yetiştirenin çocuk babasından müjde istemesi, babanın sevinciyle haberciye güzel müjdeleri vermesi gibi adet de günümüze kadar devam etmektedir. Böylece yeni bir hayatın dünyaya gelmesinden sadece anne babası değil, tüm yakınlar sevinir ve o mutlu anlar toplum arasında paylaşılmış olmaktadır. Çocuğun cinsiyetinin kız ya da erkek olması ve babanın isteğine göre haberciye verilen hediyenin de büyük küçüklüğü arasında farklar vardır. Günümüzde şehirleşme ve teknolojinin gelişmesiyle, artık çocuk doğmadan cinsi öğrenebildiği için bu müjde geleneği zayıflamış, şehir ortamında hemen hemen kaybolmaktadır.

İki yörede çok ilginç bir benzerlik olarak kız çocuğu tilkiye erkek çocuğu kurda benzetilir. Uygurlarda, Özellikle kadınlar arasında yeni doğan çocuğun kız ya da erkek olduğunu sormak için "Tilki mi? Börü mü (kurtmu)?" ifadesi kullanılmaktadır. Konya'da

karşılaştığım, Gezlevi köyüne ait manilerden birinde bayan için Boz Tilki ifadesi kullanılmaktadır[3]. Örneğin:

Dama çıktım dam iki,
Yıldız saydım on iki.
Ellerin yarı gelmiş,
Hani bizim boz tilki?

Doğumdan sonra, çocuğun ağzına bal sürülerek tatlı dilli olması arzusu ifade edilmektedir. Uygurlarda geniş dağılan görüşlere göre çocuğun ağzına ilk lokmayı koyan kişi kimse çocuğun karakteri, kişiliği de ona çeker. Doğum sonunda komşular, akrabalar ve diğer ziyaretçiler çeşitli hediyeler getirerek çocuğu kutlarlar. Çocuğa ad verme âdeti de aile üyeleri, akraba ve komşuların katılımıyla küçük tören şeklinde yapılır. Doğan çocuk erkekse "ev ocağı yandı", "dünya güldü" gibi ifadelerle kutlanır, kızsa "evin içi güldü" derler. İfadelerden bilindiği gibi doğan çocuğun erkek olması daha sevindirici bir durumdur. Bunlar eskiden kalan bir ifadedir. Eski dönemlerde, yaşam el ayak gücüne dayalı olduğu için evde bir erkeğin çoğalması bir iş gücünün çoğaldığı anlamına gelirdi, kadının ise esas ev içinde temizlik, yemek gibi ev işinden sorumlu olduğuna inanıldığından dolayı bu tarz ifadeler söylenmiştir.

Doğumdan kırık gün geçtikten sonra kırklama âdeti de Konya ve Kaşgar geleneğine ortaktır. O gün çocuk tören şeklindeki ortamda yıkanır, gelen misafirler akrabalar çocuğa hayırlı dileklerini bildirirler.

Yeni doğan bir çocuğun annesinin sütü yetişmezse, mahalledeki yine bir bebeği olan kadın kabul ederse, kendi çocuğuyla birlikte bu çocuğu da emzirir ve böylece aynı annenin sütü emzirilen bu çocukların sütkardeş olduğu geleneği de iki yöreye ortaktır. Sütkardeşler artık kardeş konumundadır büyüdükten sonra evlenemezler.

Ölüm adetleri: İki yörede ölüm ve defne adetleri İslam inancına göre yapılmakta ve hemen hemen aynı olmaktadır. Ölen kimseyi ehli olan hocalar yıkar. Erkekse erkek, kadınsa kadınlar yıkar. Ölü yıkama, kefenleme ve gömmede tüm mahalle yardımcı olur. O günden sonraki günlerde ölü evi uzak-yakın akrabalar, komşular ve başka ziyaretçiler tarafından ziyaret edilir ve ölü evinde ölü yakınlarının gönlü alınmaya çalışılır.

Ölü kefenlenirken ayak ve kolları bağlanır, çenesi de bağlanarak kefenlenir. Evden ağıtlar içinde çıkarıldıktan sonra camide cenaze namazı kılınır. Sonra cenaze arabaya koyulmadan önce ve mezarlığa gelip arabadan indirildiğinde yakınlar tarafından el ele kaldırılarak mezara götürülür. Kefenlenmiş ölü yakınlarından birkaç kışı tarafından

[3] Çalışmada örnek verilen, Konya yöresine ait olan bu tür maniler ve çalışma devamında üzerinde durulan efsane rivayetler, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü, değerli hocamız Prof. Dr. Hasan BAHAR'ın, kendi köyü (Konya'nın Bozkır İlçesi Gezlevi Köyü) ile ilgili yapan araştırması sırasında, köydeki yaşlı tecrübeli kişilerin beyanına göre aldığı el notları gibi birinci el kaynaklardan alınmıştır.

mezarına koyulur, ondan sonra kalan ölünün mezarına toprak atmak en kutsal hareketlerden biri sayılır. Ölüme gelemeyen yakınların "mezarına bir avuç toprak bile atamadım" diye üzülmesi bundan kaynaklanır.

Ölüm sonrası kuran okutulması, evde yas ve duaların devam etmesi, ziyaretçiler toplanarak yemek verilmesi gibi adetler iki yörede de devam etmektedir. Kurban bayramı, Ramazan bayramı gibi dini bayramlarda, bayram namazından sonra, cemaat toplanarak ilk önce mahalledeki ölüm olan evi ziyaret eder ve ölü yakınlarına yalnızlık, üzüntü his ettirmemeye çalışır. Ölü yakınları da bayram arifesi ya da bayram günü sabah namazından sonra mezara gider yakınının türbesini ziyaret eder.

Düğün adetleri ve aile yapısı: Tıpkı Türkiye içinde, birkaç saatlik mesafesi olan farklı yörelerde farklı düğün adetleri olduğu gibi, uzak coğrafi mesafe farkı olan Kaşgar ile Konya'nın yerli düğün adetlerinde çok farklı şekiller ortaya çıkmıştır. Ancak, düğünün esas şeklini oluşturan adetler aynıdır. Bir araya gelen gençler evlenebileceklerini düşündüğü anda, önce kız isteme (Uygurlarda elçi göndermek diye ifade edilir), sora nişan daha sonra düğün yapılır. Bu esas tertip iki yörede de aynıdır. Türkiye'de evlenecek kız için çeyiz hazırlandığı gibi Kaşgar'da evlenecek kız için sandık hazırlanır.

Konya'da olduğu gibi Kaşgar'da da evlenecek gençler görücü usulü ile ya da kendileri tanışarak evlenmektedir. İnanç ve kültür özelliklerinden dolayı, iki yörede de evlenecek gençler düğün öncesi dini ve kültürel kurallara uygun şekilde bir birini tanırlar ve uygun gördüğü takdirde kendileri çekindiği için daha çok yakın akrabalarını veya başka kardeşlerini aracı ederek annesi babasını evlenme meylini bildirirler. Burada eklemeye değer yine bir gelenek şu ki, iki yörede de seven kızın sevgilisine ya da evleneceği yiğide mendil hediye etme âdeti vardır. Eski dönemlerden devam eden bu adet yakın günümüzde kaybolmuş durumdadır. Ama bunun anlamı ve hasiyeti unutmamaya değerdir. Hediye edilen mendil kız tarafından incelikle hazırlanmış olur, bazıları dantel ile süslenmiş olur, hatta bazıları üzerinde el yapımı çiçekler, kuş resmi ya da isimin baş harfi bulunur. Konya yöresinde aşkı simgeleyen mendile ait maniler vardır. Örneğin:

Mendilimin yeşili,
Ben gaybettim (kaybettim) eşimi.
Al mendilim senin olsun,
Sil gözlerimin yaşını.

Mendilimde gara (kara) var,
Yüreğimde yara var.
Ne öldüm ne gurtuldum (kurtuldum),
Ne yüreğime çare var.

Konya ve Kaşgar yöresinde eskilerde var olan akraba evlilikleri günümüze geldikçe azalmakta ve yok olmuş durumdadır. Bunlardan başka iki yöreye de ait olan bir adet olarak, bir ailede kardeşler sırayla evlenirler, normal koşullar altında, büyük çocuk

evlenmeden küçüğünün evlenmesi büyüğüne saygısızlık olarak bilinir ve büyük çocuğun kısmetini kapatır gibi algılar da vardır.

Karısı ölen kişinin eski aile düzenini en yakın şekilde devam etmek ve çocuklarına yabancılık çektirmemek için baldızı ile evlenme geleneği iki yöreye de aittir. Bunun yine bir şekli olan kocası ölen kadının kocasının kardeşiyle evlenmesi durumu hemen hemen hiç yoktur. Özellikle günümüzde böyle durumla hiç karşılaşmamaktayız. Ancak bu adet günümüz Kazak ve Kırgız Türklerinde, özellikle geleneksel yaşamını sürmekte olan köy ve kırsal kesimlerde devam etmekte olduğu bilinir.

Aile yapılarına bakarsak, iki yörede de aile reisi babadır. Babanın ölümü ile büyük erkek kardeştir. Bir ailenin düzenli oluşunda baba sözüne uyulur, çocuklar ve eşi kadın tarafından babaya saygı duyulur. Geleneksel ailelerde baba daha çok dışarının işleriyle meşgul olurken, anne daha çok ev içi işleriyle meşgul olur, çocuklarına bakar. Günümüz modernleşmiş toplumunda kadınların da dışarıya çıkıp çalışma durumunun çoğalmasıyla bu düzen bir az değişime uğramış gibidir ama esas gövde halen korunmaktadır. Kadın çalışıyor olsa da ev işi ve çocuklara bakmada esas sorumluluk ona yüklenmektedir. Babalar dışardaki işlerinden başka ev içi işleriyle bir az daha yakın ilgilenmiş durumdadır.

Ailelerde büyüklere saygı duyulur, genel Türk geleneğinin bir parçası olan bu adet iki yörede de canlı bir şekilde devam etmektedir. Evin babasına erkeklerine saygı duyularak onların reislik yeri korunurken, evin kadını ve kız çocuklarının her zaman aile namusu olarak sevilmesi ve korunması gibi gelenek yaşanmaktadır. Ailede erkek çocuk daha çok babanın, kız çocuk daha çok annenin yardımcısıdır.

Yemek kültürü: Konya ve Kaşgar yöresi yemek kültüründe ekmeğin yeri çok özeldir. Zaten ekmeksiz yemek yenilmez, ekmek başta olmak üzere undan yapılmış yemekler kutsal değerlere sahip olmuştur. Ailede ekmek kırıntısı dökülmesi bile uğursuzluk olarak bilinir. Ekmek parçası yere düşerse yerden alınarak, önce üfleyerek üstündeki tozlar giderilir sonra üç kere öpüp başa koyulur. Pis yere düşüp te yenilmez derice kirlenmiş olan ekmek parçası yine dikkatle toplanarak alınır temizlenerek hayvanlara verilir. Ekmek parçası veya kırıntısı üstünden atlayıp geçmek, üstüne basmak uğursuz bir davranış olarak bilinir. Çocuklara bu değerleri anlayabilecek yaşına gelmelerine kadar "ekmeğe basarsan gözün kör olur" gibi ifadeler ile dikkatli ve titiz davranması gerektiği öğretilir. Aynı değerde, tuz başta olmak üzere diğer yemek malzemelerine ve yemek yapmak, ısınmak için kaynak olarak kullanılan odun parçası ve kırıntılarını basmak ve ezmek de uğursuzluk sayılır.

Yemeği yerken tabağın bir tarafından güzelce yemek, karıştırıp yemeğin görüntüsünü bozmamak, yemek yerken ses çıkarmamak, sofrada fazla konuşmamak, ağzına rahatça çiğneye bileceği kadar lokma koymak, başkasının önüne el uzatmamak, tabağına yiyebileceği kadar yemek koymak, tabağındaki yemeği bitirmek, yemeği israf

etmemek, dökmemek vs. gibi birçok adetlerimiz aynıdır. Günümüzde gelenekten yozlaşan genç kesimde bu hassasiyet çok zayıflamış durumdadır, ancak bu güzel adetlerin dinimiz ve milli kültürümüzden beslenmiş, bizi biz yapan geleneklerimiz olduğunu unutmamamız ve bu hassasiyeti kaybetmemizin gerekir.

Yemek yapım adetleri olarak bakarsak, hamur işlerinden mantı, erişte yemekleri iki yöreye de aittir. Ondan başka Konyalılar ve Kaşgarlıların aynı şekilde et türü yemekleri özellikle kebap çeşitlerini çok sevdiği malum. Son bahar ayında domates ve biberi kurutarak salça yapma, elma erik, ayva kirazları kurutarak kak yapma geleneği iki yörede de devam etmektedir.

İki yöredeki çay kültürünün yeri başkadır. Eski tarihten beri devam eden çay kültürü, halkı bir araya getirmiş, çay ve sohbet bahanesinde karşılıklı kaynaşmayı sağlamıştır. Bunun için hatta özel çay içecek yerler açılmış, örneğin Konya'daki çay ocağı benzeri, Uygurlarda "Semaverhane" vardır. Bu Semaverhanelerde semaverde çay yapılır, her yerden gelen kişiler susamlı tandır ekmeği ve tatlılar eşliğinde çay içerek tüm dünyadan konuşurlar. Böylece, samimi ortamda, gündemin takip edildiği, farklı her alandaki gelen kişilerin bildiklerini döktükleri, paylaştığı bir ortam yaratılmış olur. Günümüzde çay içmekle birlikte çay kültürü ve âdeti gelişmiş bulunmaktadır. Çay yapımı, doldurulması, verilmesi, alınması gibi her biri, bir adet olarak, gelenek şeklinde oluşturulmuş durumdadır.

Efsane Rivayetlerde İfade Edilen Aynı Değer Görüşler:

Araştırma sürecinde, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü müdürü, Tarih bölümü öğretim üyesi, değerli hocamız Prof. Dr. Hasan BAHAR'ın kendi memleketine ait olan bazı el notları ve kendi beyanları sayesinde Konya'daki efsaneler, maniler hakkında değerli bilgiler alınmıştır. Bunların bazıları ifade etmek, beyan edilen olaylar, anlatılmak istenildiği içerik açısından Kaşgar Uygurları arasında dağılan bazı efsaneler ve maniler ile çok benzemektedir. Çalışmamın devamında, bundan yola çıkarak birkaç örnekler ile incelemeler yapacağım ve fazla uzatmamak için efsaneleri özet geçerek, benzer yerleri odaklı yorumlar yapmaya çalışacağım.

"Eşşekci Taşı" efsanesi ve "İbret" efsanesi[4]: Büyüklere saygı, anneye babaya vefa göstermek genel Türk tarihinden beri kültürde mevcut olan bir gelenektir. Türklerin İslam inancını benimsemesiyle bu gelenek daha da sistematik bir şekilde dini emirler ile yürütülmektedir. Konya yöresine ait Gezlevi köyünde günümüze kadar söylenmekte olan

[4] "İbret" efsanesi Uygurlarda çok geniş dağılan efsanelerden biridir. Bu tür efsaneler gittikçe masal şeklini almış ve çocuklara milli masallar olarak okutulmaktadır. Hatta bu efsane Uygur bölgesindeki Qarluq (Karluk) Şirketi tarafından çizgi filim olarak yapılmıştır. Yazılı yayınlanmış kaynak olarak şuna bakılabilir: "Uygur Halk Ağız Edebiyatı Serisi" Tahrir Yönetmenliğinin hazırladığı, "Uygur Heliq Çöçekliri—Danişmen Divane ve Adil Padişah" (Uygur Halk Masalları—Danışman Dilenci ve Adil Padişah), Şinciang (Xinjiang) Halk Neşriyatı, 2006, Urumçi, S: 216.

Eşşekci Taşı efsanesi ile Uygurlar arasındaki İbret efsanesi hemen hemen aynı bir olayı anlatarak bize bunun hakkında öğüt vermektedir.

İki efsanede de, eskilerde kişilerin yaşlanmış babalarını yüksek tepe üzerine çıkarıp oradan aşağıya atma geleneği olduğu söyleniyor. Bir gün bir genç yaşlı babasını tepeden atmak için sırtına alıyor ve tepeye çıkartıyor, belli bir yüksekliğe geldikten sonra baba gülerek: "beni şu yerden at oğlum, ben de zamanında dedeni oradan atmıştım" diyor. Bundan çok etkilenen oğul: "ben bugün babamı buradan atarsam, gelecekte oğlum da beni buradan atmaz mı?" diye düşünüyor ve babasını atmaktan vaz geçerek geri eve götürüyor. Bu efsaneden verileceği mesaj şudur ki, sen bugün yaşlandı gereksiz diye, annene, babana, büyüklerine kötü davranırsan, gelecekte o kötülüğünün karşılığını aynı şekilde kendi evlatlarından alırsın. İki yörede de, İşte böyle aynı bir ibretli efsane anlatılarak gençlere öğüt verilmektedir.

"Gigi Dağı (Geyik dağı)" efsanesi ve "Yarıl Taşım"[5] efsanesi: bu iki efsanede de bazı küçük farkları olan benzeri olay anlatılmaktadır. İki efsanede ayrı ayrı olarak Hacı Bayram Seyidi kızı sultan ile üvey annenin zulmüne mahkûm kalan üvey kız anlatılır. Zorla istemediği adamla evlendiren kız, damat evine gelin giderken yolun ortasında gelin arabasından kaçar ve dağa, taşa yalvararak, yarılmasını; kendini içine alarak, peşinden yakalamaya gelenlerden kurtarmasını ister. Dağ yarılır, kızı içeri alır ve tekrar kapanır. Kızın giydiği elbisesinin bir ucu yarık arasında kalır. Peşinden gelenler buna bakarak kızın dağ içine girdiğini anlarlar. Bu efsanede verildiği esas mesaj, zorla güzellik olmamasıdır. Ondan başka kızın zorla istemediği kişiyle evlendirilmesi gibi, her açıdan yanlış bir davranışın üzücü sonucu ile toplumu eğitme amacına ulaşılmıştır. Bu efsanelerde dikkat etmeye değer yine bir nokta ise, doğa ile iç içeliktir ki, doğanın insanlara yardımı efsanevi bir şekilde vurgulanmış bulunmaktadır. İstemediği işe zorlanan hem de insanlar arasında kurtarıcı bulamayan kızın, doğanın bir parçası olan dağdan yardım istemesi, insanları duygulandıramayan yalvarışlarının dağı, taşı duygulandırarak yarılması gibi ifadeler daha derinden incelemeye çalışırsak bize insan ve doğa ilişkisiyle ilgili birçok değerli mesajları verebilir.

Bu tarz aynı olayı anlatan efsanelerden başka, farklı olayları anlatarak aynı mesaj vermeye çalışılan bazı efsaneler, rivayetler ve manilerde mevcuttur. Bunlar çok geniş bir konu olduğu için ayrı bir araştırma konusu olarak incelenmesi daha iyi olur. Çalışmada örnek olarak, yine Gezlevi köyüne ait bir mani üzerinde inceleme yapacağım:

Selviler içinde selurdir söğüt,
Anamdan babamdan almadım öğüt.
On beş yaş içinde gurbet görmeyen yiğit,

[5] "Yarıl Taşım" efsanesi Uygurlarda çok geniş dağılan efsanedir. Bu efsanenin günümüz Özbek Türklerinde de Özbekçe versiyonu da bulunmaktadır. Çalışmadaki eserin yayın kaynağı, "Uygur Halk Ağız Edebiyatı Serisi" Tahrir Yönetmenliğinin hazırladığı, "Uygur Heliq Çöçekliri—Yiril Taşim" (Uygur Halk Masalları—Yarıl Taşım), Şinciang (Xinjiang) Halk Neşriyatı, 2006, Urumçi, S: 320-334.

Hayvan olup yularını sürüyüp yörü (yürür),
İki elleri gaynunda (koynunda) ağlayıp yörü (yürür).

Bu manilerde gurbetin insanoğlu için hayır getirici, iyi bir yol olduğu, gurbet görmeyenin toplum tarafından dışlanacağı söyleniyor. Bu tarz ifadeler, toplumda gurbet görenlerin ufkunun geniş olacağı, daha bilgin, olgun ve tecrübeli olacağı hakkındaki görüşleri savunmaktadır. Buna yakın olarak Uygurlarda yine "Gurbet görmeden Müslüman olmaz" gibi kendini geliştirmek için gurbet yaşaması gerektiğini vurgulayan atasözleri de vardır.

Özetleyecek olursak, halk içince yayılmış olan efsane-rivayetler, mani ve atasözleri milletin değer düşünceleri, dünya görüşü ve mantık felsefesinin ifadesidir. Aynı ya da benzeri efsaneler, mani ve atasözleri bizim fikir görüşlerimizdeki aynılığı da ortaya çıkarır ve bunlar aynı zamanda davranışlarımızı etkiler. Davranış kalıbımız olan gelenek ve göreneklerimiz de bu efsane rivayetlerde veya mani ve atasözlerinde özet şeklinde çok güzel yansıtılmaktadır ki, benzeri efsaneler, maniler benzeri gelenek ve göreneklerimiz ve adetlerimiz hakkında canlı örnek olabilmektedir.

Kaşgar ve Konya'da Gelenek ve Görenek Eğitimi

Benzer gelenek göreneklerden bahsederken gelenek görenek eğitimi hakkında da kısaca bilgi vermenin gerekli olduğunu düşünüyorum.

Türklerde her şey geleneklere göre yürütülür, sıkıntılar geleneğe göre çözülür, halk arasında geleneğe göre yaşam en mutlu ve uğurlu yaşam olarak kabul edilir. Her şeyin gelenek ve adetlere göre yönetildiğinin en hayırlı olacağına inanan Uygurlarda "Elge kirseng ilingche, sugha kirseng bilingche" (ile girsen il kadar, suya girsen beline kadar) gibi atasözleriyle topluma girerken toplumun gelenek göreneklerine uyulması gerektiği vurgulanır. O yüzden, çocuklara çok küçük yaşlarından başlayarak erkekse erkeğe göre, kızsa kıza göre gelenek ve adetler öğretilir. Bu gelenekler, yemek nasıl yenilir, oturup kalkma nasıl olur, neye dikkat edilir, selam, hal hatıra nasıl sorulur gibi günlük hayat davranışlarından yola çıkarak tüm davranış biçimlerini kapsar. Eğer çocuk topluma ait gelenek ve göreneklere göre yetişmemişse bu duruma çocuğun ebeveyni sorumlu tutulur ve toplum tarafından ayıplanır, böyle yetişen biri toplum tarafından dışlanır. Çünkü kendi geleneklerine sahip olmayan biri kendi toplumuna saygısızlık yapmıştır, onun toplum ile olan manevi bağımlılığı zayıflamış, hatta değer düşünceleri tamamen yozlaşmıştır[6]. Türkler "El kalur kaldı törü kalmas" yani "Yurt gider, töre kalır" (Kaşgarlı Mahmut Divan-i Lugatit Türk'te) diye geleneklerin ebediliğine vurgu yapar. Tarihte yaşanan olaylar, devlet kurup devlet yıkmalar, hâkimiyetin değişimi, etnik demografik kaynaşma gibi toplumda büyük değişiklik yaradan olaylar geleneklerin esas

[6] Yarmuhammet Tahir, Tugluk. "Ka'ide-Yosunlarımız" (Gelenek ve Göreneklerimiz), Kaşgar Uygur Neşriyatı, 2009. S: 16.

gövdesini hiçbir zaman değiştiremez aksine zenginlikler ekler. Geleneğe tabilik duygusu yaşayan kişilerin olması ise o geleneğin yaşamının ifadesidir.

Aileden başka gelenek eğitiminin en önemli bir ortamı, toplu törenlerdir. Uygurlarda Meşrep[7] dedikleri toplu tören bunun en canlı bir örneği olabilir. Uygurlar arasında dağılan "evladını mektebe ver, mektep olmazsa meşrebe" ifadesi, meşrebin Uygur gelenek göreneğini dağıtma, genç kuşakları eğitmede çok önemli yeri olduğunu gösterir. Konya'da da toplu törenler, spor ve oyun etkinlikleri sayesinde genç kuşakların toplumla kaynaşma fırsatı ve geleneklerini öğrenme fırsatı olduğunu biliyoruz. Bundan başka yene günümüzde çocukların sosyalleşmesinde çok büyük etkisi olan okul eğitimi de gelenek ve görenek eğitiminde çok önemli rol oynayabilir. Ancak, okul eğitimizde bilimsel eğitime odaklı kalınarak, gelenek eğitiminin pek yeterli yer verilmektedir. Çocukların daha çok kendi ailesinde kendi geleneklerini öğrenebilmektedirler.

Sonuç: İnsan, içinde doğup büyüdüğü topluma göre şekillenir. İnsanın sağlıklı ve mutlu yaşam sürmesi, doğup büyüdüğü toplumu ile olan uyumunun korunması için kendi gelenek ve görenekleri bilmesi, derinden tanımış, öğrenmiş olması çok önemlidir.

Araştırma konumuz olan Konya ve Kaşgar Yöresi gelenek ve görenekleri birçok açıdan benzerlikler taşıyarak, günümüze kadar kendi toplumları arasında önemli etkisini sürdürmektedir. Gelenek ve görenek gibi tarihi derinliğe sahip olan konu üzerinde böyle benzerlikler bulunmuşken onu tanımak, toplumsal etkisi ve rolü üzerinde incelemek, iki bölge toplumunun tarihi, kültürü, yaşam tarzı ve ilişkisi hakkında çok değerli bilgiler edinmemizi sağlar.

Bildiğimiz üzere, gelenek ve görenekler ölü bir şey değildir. O sosyal gelişmeler, medeniyet atmosferinin yenilenmesi, din inancındaki değişimler ve kentleşme, modernleşme sürecinde sürekli gelişir, zenginleşir ve güncellenir. O yüzden, gelenek ve göreneklerin toplumun menfaati ile uyuşup uyuşmaması, dönemin koşullarına uyup uyumaması, toplum üyelerinin arzusu ile yanaşıp yanaşmaması, asıl davranışları ortaya koyup koyamaması, yaşama güzellik, yenilik ve mutluluk getirip getirememesi kaygısıyla bazı değişikliklere uğraması doğal bir süreçtir. Bu bilişten yola çıkarsak, Konya ve Kaşgar'ın coğrafi konumundaki uzaklıktan başka, ayrı ayrı halde komşu kültürü olan,

[7] Meşrep: İnsanların bir yere, ya da köy ortamındaysa, birinin evine, bahçesine toplanarak yaptığı toplu bir eğlence törenidir. Bakınız: Uygur Dilinin İzahlı Sözlüğü, Xinjinga Uygur Özerk Bölgesi Milliyetler Dil-Yazı İşleri Komitesi, Sözlük Bölümü hazırlayan (M-Ü), 1995. Milletler Neşriyatı Neşri. Pekin. 1996.3. S:128. Bu törene yedi yaşından yetmiş yaşına kadar olan, kadın erkek herkes katılabilir. Meşrep başlanmadan önce saygılı biri "Yiğit başı" adı altında meşrep başı seçilir, otuz oğul, dokuz kız dedikleri gençler topu oluşturulur. Yöresel çalgılarla ile müzikler yapılır, halk oyunları oynanır ve aynı zamanda çeşitli öğütler, vaz nasihatler söylenir. Köyde ya da mahalledeki mutluluklar paylaşılırken, yaşanan sıkıntı ve problemler varsa, yaşlı tecrübeli kişilerle danışarak, toplu kararlar ile çözümlenmeye çalışılır.

Batı kültürü ile Çin kültürü gibi zengin yabancı kültürlerden etkilenerek bazı farklılıklara sahip olması kaçınılmazdır.

Küresel dünya ve modernleşme sonucu milli kültüre dayanan gelenek ve görenekler zayıflayabilir, maddi ifadeleri kaybolur ya da yerini başka bir ifade alabilir. Ancak, gelenek ve göreneğin topluma yerleştirdiği manevi değer duygusu, toplumun gelenek ve göreneklere yönelik saygı ve sevgisi, sahip çıkma ve geliştirme duygusunun korunması gelenek ve görenekler üzerinde korunma gücü oluşturur ve bu aynı zamanda toplumun başka diğer toplumlar ile olan farklılığını sağlar, özelliğini muhafaza eder. iki farklı coğrafyada yaşamakta olan toplumların gelenek ve göreneklerindeki benzerliklerin incelenmesi, bizim bu toplumları ve değer düşüncelerini daha yakından tanımamıza, kültürel bağlarını öğrenmemize vesile olur.

KAYNAKÇA

Tugluk, Yarmuhammet Tahir. "Ka'ide-Yosunlarımız" (Gelenek ve Göreneklerimiz). Kaşgar Uygur Neşriyatı. 2009.

"Uygur Halk Ağız Edebiyatı Serisi" Tahrir Yönetmenliğinin hazırladığı "Uygur Heliq Çöçekliri—Yiril Taşim" (Uygur Halk Masalları—Yarıl Taşım). Şinciang (Xinjiang) Halk Neşriyatı. 2006. Urumçi.

"Uygur Halk Ağız Edebiyatı Serisi" Tahrir Yönetmenliğinin hazırladığı "Uygur Heliq Çöçekliri—Danişmen Divane ve Adil Padişah" (Uygur Halk Masalları—Danışman Dilenci ve Adil Padişah). Şinciang (Xinjiang) Halk Neşriyatı. 2006. Urumçi.

Uygur Dilinin İzahlı Sözlüğü. Xinjinga Uygur Özerk Bölgesi Milliyetler Dil-Yazı İşleri Komitesi Sözlük Bölümü hazırlayan (M-Ü). 1995. Milletler Neşriyatı Neşri. Pekin. 1996.3. S:128.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571f645c7517f6.16896363. Erişim tarihi: 18.04.2016.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571f6468a5c280.60830382. Erişim tarihi: 18.04.2016.

OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN
(KONYA ÖRNEĞİ 1670-1680)

İbrahim SOLAK *
Zeynep UYSAL **

GİRİŞ

Türk dili tarihinde ses bilgisi farklılıkları, Türkçenin ilk yazılı eserlerinin verildiği Eski Türkçe döneminden beri görülmektedir. Bu ses farklılıkları bazı biçim farklılıkları ile birleşerek Türkçenin ilk ağızları olan Osmanlı kadını hakkında yapılan çalışmaların çoğunda özellikle Oryantalist yazarların eserlerinde, Osmanlı'da kadın, evine kapatılan, birçok haktan mahrum bırakılan ve sosyal hayattan tecrit edilen bir varlık gibi gösterilmiştir. Fakat son zamanlarda kadın üzerine yapılan çalışmalarda durumun böyle olmadığı görülmüştür. Osmanlı toplumunda kadının konumu ve kadına verilen değer Osmanlı'yı ziyaret eden birçok seyyahı şaşırtmış, eserlerinde kadının özgürlük noktasında kendilerinden daha ileri bir konumda olduğunu belirtmişlerdir. Bilinenin aksine Osmanlı kadınının evlere kapatılmış bir köle olmayıp; kocasına karşı söz hakkı olan bireyler olduğunu yazmışlardır.[1] XVIII. yüzyılda Osmanlı'yı ziyaret eden Lady Montagu ise Osmanlı kadınlarının dünyanın diğer bütün kadınlarından daha hür yaşadığını belirtir.[2]

Osmanlı kadınları toplumsal hayatın birçok alanında rol aldığı gibi, ekonomik alanda da aktif bir rol oynamış, mülk alım satımından borç ve kredi vermeye, ticaret yapmaya kadar değişik şekillerde ekonomik hayatın içinde bulunmuşlardır. Osmanlı kadınları ev, bağ, dükkân, tarla gibi gayrimenkuller alıp satmışlardır. XVII. yüzyıl Bursa ve Kayseri şer'iye sicilleri üzerinde yapılan araştırmalara göre kadınlar yoğun bir şekilde şehirlerde ve köylerde gayrimenkullerin alım satım

* *Prof. Dr. İbrahim SOLAK KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü isolak@ksu.edu.tr*
** *Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.*
[1]Filiz Barın Akman, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını,* İstanbul 2011, s. 47
[2]Lady Montagu, *Şark Mektupları,* İstanbul 1998, s. 117.

ve kiralamalarını yapmışlardır.[3] Dokumacılıkla ünlü Bursa'da kadınlar tüccarlara İran ipeği ısmarlamış, evlerinde kumaş dokumuş ve ticaretine de katılmışlardır.[4]

A- AİLENİN OLUŞUM SÜRECİNDE KADIN

1- Nişan ve Nikâh

Toplumsal hayatın en temel kurumu ailedir. Ailenin oluşmasındaki ilk aşama evliliktir ve evliliğin her aşamasında Osmanlı kadını aktif rol alır. Nişanlılıktan boşanmaya kadar bazı haklara sahiptir ve haksızlığa uğradığına inandığı zaman mahkemeye başvurabilir.

Evliliğin ilk adımı nişandır. Şer'iye sicillerinde yer alan namzed[5], namzedlik, genellikle anne babalar ya da diğer yakınlarının küçük yaştaki kız çocuklarını, damat adayına söz vermeleri şeklinde gerçekleşmiştir.[6] İncelenen Konya sicillerinde küçük yaştaki çocukların namzed edildiği kayıtlar bulunmaktadır.[7]

Nişanlılık döneminin en güzel yanlarından birisi hem gençlerin hem de ailelerin birbirini tanıması, kaynaşmasıdır. Bunda da hediyeleşme kültürünün önemli bir yeri vardır. Nişan süresince aileler karşılıklı olarak birbirlerine yiyecek, giyecek ve para gibi çeşitli hediyeler gönderirler. İncelenen dönemde aileler hediye olarak papuç, keten, al atlas kaftan, derayi zıbın, sagîr kaliçe, münakkaş makrama, münakkaş peşkir, zahâir, nakit akçe göndermişlerdir.[8] Pek tabi nişanlar bazen kötü de sonuçlanabilmektedir. Bunun her iki taraftan kaynaklanan farklı nedenleri vardır. Bazen kızların nişanlısını beğenmeyip, istemeyip nişanı bozdukları görülmektedir. Bunun sebebi ise çoğunlukla anne babaları tarafından küçük yaşta nişanlanan, buluğa eriştikleri zaman anne ve babalarının yapmış olduğu nişanı kabul etmeyen kızlardır.[9]

Nişanın bozulmasına sebep olan olaylardan biri de uzun süre nişanlı kalmaktır. Bu süre içerisinde erkek nikâh yapmamış ise kızlar nişanı bozabilmektedirler.[10]

---

[3]Haim Gerber, "Social and Economic Position Of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies,* Vol. 12, No. 3 (Nov. 1980), s. 233; Ronald Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of the Economic and Social History of the Orient,* Vol. 18, No.:1 (Jan., 1975), s. 99.

[4]Kadriye Yılmaz Koca, *Osmanlı'da Kadın ve İktisat,* İstanbul 1998, s. 106

[5] Nişanlı, sözlü ve yavuklu anlamı bulunmaktadır. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara 2010, s. 944.

[6]İzzet Sak, "Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iye Sicillerine Göre)", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 16, 2006, s. 497.

[7]KŞS 16/9-1; 95-2; KŞS 20/203-2.

[8]KŞS 14 / 159-3; KŞS 20 / 274-3; KŞS 13 / 133-2; KŞS 13 / 208-2; KŞS 20 / 237-2; KŞS 21 / 222-3.

[9]Sicillerde bu durum *"hâlâ ben âkıle ve bâliğa olmam ile nefsimi mezbûra akd-ı nikâha rızam yokdur", "ben fa'il-i muhtâre olduğuma binâen nefsimi merkuma kat'a tezvic ve nikâha rızam yokdur"* ya da *"ben fa'ile-i muhtâreyim nefsimi dilediğim kimesneye tezvic ederim"* şekillerinde ifade edilmiştir, İzzet Sak, "Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları", s. 504. İhtiyâreddîn Mahallesi'nden Ayşe 6 ay önce nişanlandığı Mehmed ile aralarında nikâh akdi gerçekleşmediği ve başkasıyla evlenmek istediğini ileri sürerek nişandan ayrılır. KŞS 21 / 222-3.

[10]Sarı Ya'kûb Mahallesi'nden Saliha mahkemeye başvurarak 4 sene önce nişanlandığı Hüseyin'in bu zamana kadar evliliğe yanaşmadığı ve başkasıyla evlenmek istediği gerekçesiyle mahkemeye başvurup nişanı bozar. KŞS 13 / 214-3.

Ailenin oluşmasını sağlayan en önemli adım nikâhtır. Lügatte cinsi münasebet olarak ifade edilen nikâh, hukukta ise cinsi münasebeti meşru kılan akit olarak tanımlanmaktadır.[11] Osmanlı Devleti'nde nikâh akitleri ya bizzat kadılar ya da kadıların verdiği izinname ile yetkili kılınan din adamları tarafından yapılmıştır.[12] Nikâh akdinin geçerli olabilmesi için birtakım şartlar gerekmektedir. Öncelikle tarafların karşılıklı rızası olmalıdır. Hanefilere göre kız bir kere bâliğa olduktan sonra velisi tarafından rızası olmadan evlendirilemez. Ayrıca, velisi tarafından evlendirilmiş olan kız bâliğa olduktan sonra hıyarü'l bülûğ adı verilen bir seçim hakkına sahiptir.[13] Hıyarü'l bülûğ, bâliğ olmakla velayet altından kurtulan kişinin, hakkındaki nikâhı kabul ya da feshettirebilme yetkisidir.[14] Kız isterse velisi tarafından akdi yapılan nikâhı feshettirebilir. Konya sicillerinde rızasız evlendirildikleri için mahkemeye başvuran ve mahkeme kararıyla nikâhı iptal ettiren kadınlar bulunmaktadır.[15] Nikâhları geçersiz kılan durumlardan biri de, iddet süresi sona ermeden yapılan evliliklerdir. İddet, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda yeniden evlenebilmek için kadının beklemekle yükümlü olduğu süredir. Buradaki sürenin amacı, boşanmış olan kadının doğuracağı çocuğun babasının hüviyeti hakkındaki şüpheleri kaldırmak, eğer koca boşamada aceleci davranmışsa onun boşamayı geri almasını sağlamaktır.[16] Evlenmenin boşanma ile sona ermesi halinde hür kadınların iddet süresi üç hayz, cariye olan zevcelerin hayz ile olan iddetleri ise tam iki hayzdır.[17] Kocası ölen kadının ise iddet süresi eğer hamile değilse kocasının ölüm tarihinden itibaren 4 ay 10 gündür.[18] Bu tür durum incelenen dönemde Konya'da da karşımıza çıkmaktadır.[19]

Nikâhın kadınlar lehine, erkekler üzerinde başta mehr olmak üzere bazı mali yükümlülükleri vardır. İslam hukukuna göre Müslüman bir erkekle evlenen kadın mehr almaya hak kazanır. Mehr mal olabileceği gibi mal ile değişimi olan bir menfaat de olabilir. Nikâh sırasında mehr zikr edilsin ya da edilmesin her halükarda gereklidir.[20] Kadınlara verilen mehirler, onlardan yapılan cinsi istifadeye karşılık bir bedeldir. Hanefi hukukçulara göre mehr, kadının fercine karşılıktır *(ivaz anü'l-bud, bedelü'l-bud)* ve mehre karşılık olarak verilen nesnenin teslimi

[11]Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme,* Konya 1988, s.39.
[12]M. Akif Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* BAAK, C.2, Ankara 1992, s. 438.
[13] Cin, *Evlenme,* s. 81.
[14]Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,* C. 2, İstanbul 1988, s. 8.
[15]Sa'îd-ili Nâhiyesi Saraycık KöyündenİsmihanüveyBabasının kendisini küçükken Lâdik Köyünden Süleyman'a nikahladığını fakat kendisinin artık âkıle ve bâliğa olmasıyla bu evliliği istemeyip feshettirdiği görülmektedir. KŞS 14 / 11-1.
[16]J. Schacht, "Talâk", *İA,* C. 11, İstanbul 1979, s. 684.
[17] Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 372.
[18] Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma,* Konya 1988, s. 113.
[19]Muhtar Mahallesinden Güşade hanım kocasının kendisini boşamasının üzerinden 70 gün geçtiğini, temiz olduğunu ve evlenmek istediğini belirtir, KŞS 16 / 101-1.
[20]Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 115.

cinsel ilişki yoluyla gerçekleştiği için mehrin ödenme zamanı da ilişki sonrasıdır. Koca, mehri ödemekle kadının cinsel organlarının mülkiyetini edinmiş olmaktadır.[21] Mehrin niteliği ve miktarı taraflar arasında yapılan anlaşmayla tespit edilmiş, kadının fiziki, kültürel ve mali durumuna göre verilecek olan mehr miktarı kararlaştırılmıştır. Mehr miktarlarındaki farklılıklar genelde evlenen kadının bekâr, dul, köylü ya da şehirli olmasına göre değişmektedir.[22] Konya'da incelenen dönemde en düşük 800, en yüksek 80000 akçe mehr verildiği görülmektedir[23]. Mehr para olarak verildiği gibi yorgan, döşek, kap kacak gibi ev eşyaları, elbise türleri, ziynet eşyaları, koyun, keçi gibi hayvanlar ve ev işlerine yardımcı olması için cariye şeklinde de verilmiştir.[24]

Mehr, menkûhe yani nikâhlı kadının malı olup onu istediği gibi kullanma hakkı vardır.[25] İslam hukuku mehr konusunu evlenen kızın lehine düzenlemiş ve mehrin kızın babası, erkek kardeş ya da yakın akrabaları tarafından kullanılmasını önleyecek hükümler getirmiştir.[26] Mehrin tasarruf hakkı kadına aittir, fakat kadın isterse mehrini kocasına hibe edebilir.[27] İncelenen sicillerde Konyalı kadınların mehrini kocasına hibe ettiği görülmektedir.[28]

Nikâhın erkeklere yüklediği bir diğer mali yükümlülük de nafakadır. Nikâhtan sonra âkile ve bâliğa olan kadın evlilik hayatını sürdürmek için kocasının evine geldiği andan itibaren kocasından nafaka istemeye hak kazanmış olur.[29] Koca, karısının normal bir şekilde hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan bütün yiyecek ve diğer ihtiyaç maddelerini karşılamalıdır.[30] Kadının nafakası yiyecek, kisve ve meskenden ibarettir.[31]

İncelenen dönemde çeşitli nedenlerden dolayı nafakası sağlanmayan kadınların mahkemeye başvurarak kocalarından nafaka talep ettiği görülmektedir.[32] Bir diğer husus ise uzak bir yere, sefere ya da hacca giden erkeklerin eşlerinin nafakalarını vermek üzere kendilerine vekiller tayin etmeleri, bu vekiller aracılığıyla kadınlarının nafakalarını temin etmeleridir.[33]

---

[21]Colın Imber, "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behçetü'l-Fetâvâsında Mehr", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları,* s. 84.
[22]Saim Savaş, "Fetva ve Şer'iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* BAAK, C. 2, Ankara 1992, s. 519, 521.
[23]KŞS 13 / 58-1; KŞS 13 / 53-2; KŞS 23 / 124-2.
[24]KŞS 15 / 42-3; 74-5; KŞS 15 / 42-3; KŞS 13 / 104-2; KŞS 15 / 42-3; KŞS 19 / 144-2; Jülide Akyüz, "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Öğesi Olan 'Mehir' Hakkında Bazı Düşünceler", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 24, S. 37, 2005, s. 219
[25]Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 147.
[26]İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* BAAK, C. 2, Ankara 1992, s. 459.
[27]Akyüz, "Mehir", s. 219; Geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 135, 136.
[28]KŞS 13 / 53-2; 65-2; 89-2; KŞS 15 / 32-2; KŞS 16 / 74-3; 77-1; KŞS 19 / 59-3; 98-5; 159-1; KŞS 20 / 95-1; 261-2; KŞS 21 / 101-2; KŞS 23 / 10-2; KŞS 24 / 189-1.
[29]Hamza Aktan, "İslâm Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* BAAK, C. 2, Ankara 1992, s. 407.
[30]Cin, *Evlenme,* s. 197.
[31]Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 448.
[32]KŞS 23 / 27-3.
[33]KŞS 14 / 13-4.

Eşinden boşanıp geride kalan çocuklarının her türlü ihtiyacının giderilmesi için eski kocasından nafaka talep eden kadınlar da bulunmaktadır.[34]

2-Tek Eşlilik

Toplumsal hayatın en önemli unsurlarından olan evlenme Osmanlı'da genel olarak tek kadınla gerçekleştirilmiştir. Aile üzerine yapılan çalışmalarda Osmanlı toplumunun hem genelinde hem de Konya'da, çok kadınla evlilik oranı % 10'un üstüne çıkmamıştır.[35]

Gayrimüslimler üzerinde yapılan araştırmalarda da gayrimüslimler arasında dini inançları gereği çok eşle evliliğe izin verilmediğinden, birden fazla kadınla evlilikle pek karşılaşılmamıştır.[36] XVIII. yüzyıl Bursa gayrimüslim terekeleri üzerine yapılan incelemelerde birden çok kadınla evli olan erkek bulunmamaktadır.[37] Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın bir durum olmadığını Konya sicilleri de desteklemektedir. Birden fazla eşi olan sadece iki kişi görülmektedir.[38]

3-Boşanma

Evlilik müessesesinin sona ermesini ifade eden boşanma sürecinde de Osmanlı kadını birtakım haklara sahiptir. Boşanma üç şekilde olmaktadır; kocanın tek taraflı irade beyanıyla gerçekleşen talâk, karı-kocanın karşılıklı anlaşarak boşanmaları olan muhâla'a ve kadının mahkemeye başvurarak hâkim kararı ile ayrılması olan tefrîktir.

Talâk, evliliğin tümüyle ortadan kaldırılıp kaldırılmamasına göre *talâk-ı ric'î* ve *talâk-ı bâin* olarak ikiye ayrılmaktadır. Dönülebilir ya da cayılabilir boşanma olarak da ifade edilen talâk-ı ric'î evlilik bağını hemen koparmaz. Kadın üç hayz dönemi bekler. Bu süre içerisinde koca boşanma kararından dönerek evlilik bağını tekrar eski haline getirebilir. Kadının bu konuda rızası aranmaz.[39] Dönülemeyen veya ayırıcı boşanma olarak ifade edilen talâk-ı bâyin iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan birincisi talâk-ı ric'î ile boşanan eşlerin iddetin bitiminden sonra birbirlerinden kesin olarak ayrılmış sayılmalarıdır. Yani üç hayz müddeti içinde geri alınmayan boşanma ayırıcı boşanma olur. Evlilik tamamen sona erer. Talâk-ı bâyinin gerçekleştiği diğer bir durum, kocanın boşanma iradesini açıklarken boşanmanın kesin, ayırıcı olduğunu ifade eden sözler kullanmasıdır.[40] İncelenen sicillerde Konya'da talâk-ı bâyin şeklinde boşanmaların

[34]KŞS 13 / 88-3.
[35]Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya,* Konya 2007, s. 147.
[36]Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* BAAK, C. 1, Ankara 1992, s. 106.
[37]Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği-,* İstanbul 2009, s. 59.
[38]KŞS 13 / 224-1; KŞS 20 / 134-1.
[39]Cin, *Boşanma,* s. 54; Aktan, "Aile Hukuku", s. 410.
[40]Cin, *Boşanma,* s. 55

gerçekleştiği görülmektedir.[41] Sicillerde talâk-ı selase olarak ifade edilen üçlü boşanma hakkında birçok kayıt bulunmaktadır.[42]

Tek taraflı iradeyle evlenmeye son verme yetkisinin kocaya ait olmasına rağmen koca boşanma hakkını kadına devredebilir. *Tefviz-i talâk* olarak ifade edilen bu boşanma şeklinde boşama yetkisi koca tarafından kadına devredilip "boşanma hakkını sana verdim, istersen benden boş ol" demektir.[43] Tefvizde koca *"nefsini ihtiyar et", "İşin senin elindedir"* ya da *"Diler isen kendini boşa"* deyimlerinden birisini kullanabilir.[44] Bazı durumlarda boşanma hakkının kullanılması belli bir şarta ya da süreye bağlanabilir.[45] Konuya ilişkin bir belgede, Mahmut Konya dışına çıkacağı için eğer bir buçuk sene içerisinde dönemez ise karısı Güldane hanıma şahitler huzurunda *"iradetin elinde olsun"* der, adı geçen süre içerisinde dönmemesi üzerine Güldane *"nefsimi ihtiyâr eyledim"* diyerek eşinden boşanır.[46]

Kocası tarafından boşanan kadınlara birtakım hakların verilmesi gerekmektedir. Bunlar; sonraya bırakılmış mehr (mehr-i mü'eccel), hukuken tekrar evlenmesi yasak olan bekleme süresi nafakası (iddet nafakası) ile oturacakları yerdir (me'ûnet-i süknâ). Fakat bazen kocalar karılarına bu hakları vermeden boşamışlar, kadınlar da bu haklarını almak üzere mahkemeye başvurmuşlardır.[47] Talep ettikleri mehr-i mü'eccel, nafaka-i 'iddet ve me'ûnet-i süknâyı eski kocalarından alan şanslı kadınlar olduğu gibi, bu talepleri sonuçsuz kalan, davadan men edilen kadınlar da olmuştur.[48]

Bir diğer boşanma çeşidi ise muhâla'adır, yani karşılıklı anlaşarak boşanmadır. Muhâla'a hakkında her mezhebin farklı tanımları olmakla birlikte en uygun tanımlama Şafiî hukukçulara aittir. Onlara göre, hul' bir bedel ile eşlerin ayrılmasıdır. Örneğin kişinin hanımına "şu kadar mal vermen şartı ile seni hul' yaptım veya boşadım" demesi ve kadının bunu kabul etmesidir.[49]

Osmanlı ailesinde muhâla'anın en önemli nedeni sicillerde "*beynimizde hüsn-i zindegânî ve musâfât olmamağla"* şeklinde ifade edilen eşler arasındaki geçimsizliktir.[50] Eşleri ayrılmaya

[41]Bu konuya ilişkin bir belgede, Aşir geçimsizlik yaşadığı karısı Zülfiye'yi 6000 akçe mehr-i mü'ecceli, iddet nafakası ve me'ûnet-i süknâsından feragat etmesiyle talâk-ıbâyin ile boşar. KŞS 16 / 8-2.
[42]Mustafa, eşi Saliha'yı 4000 akçe mehr-i mü'ecceli, nafaka-i 'iddeti ve me'ûnet-i süknâsından feragat etmesiyle talâk- selase ile boşar. KŞS 19 / 99-3.
[43]Cin, *Boşanma,* s. 68; Schacht, "Talâk", s. 689.
[44]Bilmen, *Hukukı İslâmiyye*, s. 258.
[45]Cin, *Boşanma,* s. 69.
[46]KŞS 14 / 56-1; KŞS 14 / 49-2.
[47]İsmail Kıvrım, "17. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla'a ve Tefrîk)", *GÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 10, S. 1, 2011, s. 382.
[48]KŞS 19 / 51-1 (4 Safer 1084); KŞS 16 / 11-3; 104-1; 114-2; 141-1; KŞS 19 / 20-3; 30-3; 51-1; 118-5; KŞS 20 / 130-1; KŞS 24 / 166-2.
[49]İzzet Sak, Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18. Yüzyıl Konya Şer'iye Sicillerine Göre)", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 15, s. 93
[50]KŞS 13 / 33-2; 70-2; 78-3; 160-3; 214-1; 234-2; KŞS 14 / 36-2; 106-3; 112-1; 115-4; 131-5; 132-3; 141-1; KŞS 15 / 18-6; 40-5; 43-2; 61-2; 67-4; 74-5; 95-5; 100-4; 109-3; 109-4; 124-4; 135-1; 135-4; 140-5; KŞS 16 / 4-1; 4-4; 8-1; 25-4; 27-1; 38-4; 80-4; 99-4; 101-3; 101-4; 102-1; 108-2; 117-1; 118-2; 140-1; 143-2; 148-3; 150-4; 153-3; 166-2; 167-3; KŞS 19 / 28-2; 62-3; 142-3; KŞS 20 / 35-1; 99-

götüren geçimsizliğin nedenleri sicil kayıtlarında genelde belirtilmemekle birlikte nadir de olsa bu geçimsizliğin sebebinin kaydedildiği de görülmektedir. Bu sebepler arasında en sık karşılaşılan ise kocanın karısını dövmesidir. Muhâla'anın diğer bir nedeni kocanın yaşamakta olduğu yerden başka bir yere gitmesi ya da gittiği yerde uzun süre kalmasıdır.[51] İncelenen sicillerde muhâla'a kayıtlarının birçoğunda kadınların feragat ettikleri bedellerin başında mehr-i mü'eccel, nafaka-i 'iddet ve me'ûnet-i süknâ gelmektedir.[52]

Sicillerde karşımıza çıkan diğer bir durum da, kadınların babanın sorumluluğunda olan çocuklarının bakım masrafı ve nafakalarını kendi üzerlerine almalarıyla gerçekleştirilen muhâla'a kayıtlarıdır.[53] Bu kayıtlarda kadınlar sahip oldukları bazı haklarından ve kocalarında bulunan eşya ve paralarından feragat ettikleri gibi, kocalarını muhâla'aya razı edebilmek için onlara para ve eşya dahi vermişlerdir.[54]

Sicillerde karşılaşılan diğer bir durum ise, karılarını muhâla'a yapmaya zorlayan ve daha da ileri giderek şiddet uygulayan kocalardır.[55] Böyle bir durum karşısında kalan kadın muhâla'ayı kabul etmekte, fakat daha sonra mahkemeye başvurarak muhâla'anın zorlamayla olduğunu, kocasından alması gereken haklarının alınmasını talep etmektedir. Bunun için kendisinden şahit ve muhâla'ayı zorla kabul ettiğine dair belge istenmektedir. Çoğu kez kadınlar iddialarını ispatlayamamaktadırlar. Çünkü ev içerisinde meydana gelen olayları ve kocasıyla arasında geçen konuşmaları şahitlerle kanıtlamak mümkün olmamaktadır. Kocadan karısını muhâla'aya zorlamadığına dair yemin etmesi istenmektedir. Bu durumdaki kocalar çoğu kez yemin etmekte ve eşlerini davalarından men ettirmektedirler.[56]

4-Vasilik

Osmanlı toplumunda kadınlar vasilik haklarına da sahiptirler. Vesayet, haklarını kullanma ehliyeti bulunmayan ya da noksan olan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bir kimseye tanınmasıdır. Bu koruma işini üzerine alan kişiye de vasî denilmektedir.[57] Bu anlamda vesayet hakkının kadınlar tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Sicillerde kocalarının ölmeleri durumunda kocalarından küçük çocuklarına kalan malların korunması için vasî olarak tayin edilen birçok anne bulunmaktadır.[58]

3; 110-2; 249-1; 250-1; 256-1; KŞS 21 / 32-2; 108-2; 133-2; 201-2; KŞS 23 / 10-2; 74-3; KŞS 24 / 22-2; 134-1

[51]Sak, Aköz, "Muhâla'a", s. 98-99, 101.

[52]KŞS 14 / 132-3.

[53]KŞS 14 / 17-3.

[54]KŞS 19 / 98-4; KŞS 16 / 38-4; KŞS 20 / 256-1.

[55]KŞS 19 / 32-1.

[56]Sak, Aköz, "Muhâla'a", s. 127.

[57]Aktan, "Aile Hukuku", s. 427.

[58]Seb'ahân Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Mustafa bin Abdülgani'nin küçük oğlu Abdülgani'ye kalan mallarının korunması için annesi Cemile binti Ali hatun vasî olarak tayin edilir, KŞS 14 / 96-3; KŞS 13 / 15-3; 139-3; KŞS 15 / 35-2; 99-2; 130-5; 142-5; KŞS 16 / 25-3; 65-4; 114-4; 127-3; 145-2; 150-

5-Miras

İslam hukuku kadına mirastan pay alabilme hakkı vermiş, Kuran-ı Kerimde de kadına tanınan bu hak ayetlerde belirtilerek kadının erkeğin yarısı kadar miras hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.[59] Osmanlı kadınları miras konularında da birtakım haklardan yararlanmış, gerektiğinde mahkemeye başvurarak bu haklarını almaya çalışmışlardır.

Osmanlı toplumunda miras davaları kadınların gerek mûris gerekse mirasçı olmaları durumunda İslam miras hukuku hükümlerine göre miras paylaşımı yapılmıştır.[60] Müslüman ailede kız çocuğuna verilen hisse erkek çocuğununkinin yarısı kadardır. Buna karşılık annenin yani ölen kişinin eşinin hissesi de daha azdır. Kadının mehri ve nafakası hesabı terekeden ayrıldıktan sonra taksim yapılır. Çocuklar ve torunlar varsa ölen kişinin anne-babası ve diğer akrabalar mirasa dâhil edilmez. Fakat ölen kişinin anne ve babası eğer muhtaç iseler nafaka alacaklısı olarak mirasçılardan nafaka alabilir.[61]

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler evlenme ve boşanma konularında olduğu gibi miras taksimi yaptırma veya mirasla ilgili anlaşmazlık davalarında da kendi cemaat mahkemeleri yerine şer'i mahkemelere başvurabiliyorlardı.[62] İslam hukuku hükümlerinin miras konusunda çoğunluğun menfaatine daha uygun olması zımmileri şer'i mahkemeye yönlendirmektedir.[63]

Sicillerde miras konusunda en sık karşılaştığımız konulardan birisi kocasının ölümü sonrasında mehr-i mü'eccelini ve kocasının mirasından kendisine düşen hissesini talep eden kadınlardır.[64] Kimi zaman da kadınlar kocalarının mirasından mehirlerini talep etmelerine rağmen alamamışlar ya da belli bir kısmını alabilmişlerdir.[65] Miras davalarında karşılaştığımız diğer bir konu babalarının ve annelerinin miraslarından kendilerine düşen hisselerini talep edip alan kadınlardır.[66]

2; 170-3; KŞS 19 / 9-2; 13-1; 109-2; 128-3; 133-4; KŞS 20 / 54-2; 67-3; 97-3; 182-3; KŞS 21 / 61-4; 91-3; 116-3; 224-3; 265-3; KŞS 23 / 5-3; 61-3; KŞS 24 / 128-2; 140-2; 189-2; 206-2; 206-3; 231-3; KŞS 25 / 12-1.

[59]Kur'an-ı Kerim, Nisa:7, 11, 12, 176.

[60]Gül Akyılmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *GÜHFD,* C. XI, S. 1-2, 2007, s. 471-502, s. 484.

[61]Ortaylı, *Aile,* s. 116.

[62]Karataş, *Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı,* s. 91; T. Tankut Soykan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler,* Ütopya Kitabevi, İstanbul 1999, s. 123

[63]Karataş, *Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı,* s. 92.

[64]KŞS 14 / 22-1; KŞS 23 / 1-2; KŞS 13 / 48-1; 104-2; 148-3; 201-2; KŞS 14 / 138-2; KŞS 15 / 82-3; 142-4; KŞS 19 / 10-3; 98-5; 157-5; KŞS 20 / 134-1; KŞS 21 / 101-2; KŞS 23 / 48-2; 91-2; 124-2; 137-2; 137-3; KŞS 24 / 50-2; 189-1; 198-3.

[65]KŞS 14 / 148-4.

[66]KŞS 19 / 135-3; KŞS 19 / 138-3; KŞS 24 / 17-2.

B- EKONOMİK VE TİCARİ HAYATTA KADIN

İncelenen sicillere göre XVII. yüzyılda Konya'da kadınlar ekonomik ve ticari hayatta aktif rol oynamış, mülk alışverişlerinden, borç ve hibeye kadar çeşitli ekonomik aktivitelerde bulunmuşlardır. Kadınlar bu işlerini kimi zaman kendileri kimi zaman da kendilerine vekil tayin ettikleri kişiler aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. Kadınlar mülk anlaşmazlıkları ve alacak davaları gibi durumlarda mahkemeye başvurarak haklarını aramaya çalışmışlardır. Bu dönemde kadınların ekonomik ve ticari faaliyetlerde boy göstermeleri sadece Konya ile sınırlı kalmamış, Bursa[67], Kayseri, Ankara[68] gibi diğer önemli Osmanlı şehirlerindeki kadınlarda da bu duruma rastlanmıştır. Kadınlar evler, dükkânlar, bahçeler, tarlalar hatta değirmenler gibi gayrimenkullere sahip olmuşlar, akrabalarına ya da başka kişilere borç para ve kredi vermişlerdir.

Osmanlı toplumunda kadınların mülk alıp satması Konya sicillerinde sıklıkla karşılaşılan bir durum olup, özellikle de evini satan[69], kiraya veren kadınlar görülmektedir.[70] Kadınlar, evden sonra bağ,[71] tarla, bahçe, arsa ve dükkân satışlarını da gerçekleştirmişlerdir.[72]

Kadınlar mülk satışlarında olduğu kadar alım konusunda da aktif bir rol oynamışlar; ev, bağ, bahçe, dükkân gibi gayrimenkulleri satın almışlardır. [73] Gayrimüslim kadınlar da Müslüman kadınlar gibi mülk alım satım işleriyle uğraşmış; ev, bağ, tarla, dükkân gibi gayrimenkuller alıp satmışlardır.[74]

Kadınlar kendilerine ait olan mülkün başkaları tarafından haksız olarak kullanılması ya da zapt edilmesi durumunda mahkemeye başvurarak mülkleri üzerindeki haklarını korumaya çalışmışlardır.[75] Kadınların kendi malları üzerinde istedikleri gibi tasarruf hakkı bulunması nedeniyle bazen koca, çocuk, damat, kardeş gibi yakın akrabalarına bazen de akrabası olmayan kişilere ev, bağ, dükkân, tarla, eşya, hayvan gibi mallar hibe etmişlerdir.[76]

Kadınların ekonomik hayatta rol oynadığı alanlardan birisi de borç alıp vermeleri olmuştur. İncelenen sicillerde borç alan kadınlardan ziyade borç veren kadınların çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Yaklaşık olarak kadınların % 90'ı borç veren taraf olmuştur.

---

[67]Gerber, "Bursa", s. 233, 234.
[68]Jennıngs, "Kayseri", s. 102; Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar,* çev. Hamit Çalışkan, İstanbul 2014, s. 194.
[69]KŞS 20 / 24-3; KŞS 14 / 52-3; 57-1; KŞS 15 / 14-3; 20-5; 30-4; 71-5; KŞS 16 / 19-4; 20-2; 21-4; 61-1; 71-3; 103-1; 112-1; 164-2; 167-1; KŞS 19 / 110-2; 142-4; 153-3; KŞS 20 / 28-2; 250-3; KŞS 21 / 17-3; 53-2; KŞS 24 / 55-2; 197-2.
[70]KŞS 19 / 82-2.
[71]KŞS 23 / 68-3.
[72]KŞS 14 / 86-2; KŞS 19 / 77-1; KŞS 13 / 213-2; KŞS 14 / 124-4.
[73]KŞS 14 / 42-3; KŞS 14 / 17-4; 50-2; KŞS 15 / 29-3; 52-1; 76-3; KŞS 16 / 32-3; 72-4; 82-3; 156-3; KŞS 19 / 65-1; 65-3; 140-3; KŞS 20 / 16-2; KŞS 21 / 35-3; 74-2; KŞS 23 / 70-3; KŞS 24 / 212-2.
[74]KŞS 24 / 15-3.
[75]KŞS 16 / 171-3; KŞS 13 / 115-2; KŞS 19 / 71-1.
[76]KŞS 16 / 137-1; KŞS 13 / 110-2; KŞS 14 / 4-1; KŞS 15 / 127-4; KŞS 19 / 116-5; KŞS 21 / 119-3; KŞS 23 / 86-2.

Kadınlar mahkemeye intikal eden miras, mehr ya da nafaka alacakları, boşanma davalarında ve mülk alım satım işlerinde şahitlikleri geçerli olan iki kişi huzurunda mahkemece onaylanan vekiller atayarak hukuki haklarını korumayı sağlamışlardır.[77]

C- HUKUKÎ HAYATTA KADIN

Kadınlar bugün olduğu gibi geçmişte de bazı sıkıntılı durumlarla karşılaşmışlardır. Osmanlı'da kadınlar, tecavüz, darp, hırsızlık gibi davranışlara maruz kaldıklarında hukuki haklarını kullanarak mahkemeye başvurmuş, davacı oldukları kişilerin cezalandırılmasını talep etmişlerdir. Diğer taraftan kadınların suçlu oldukları durumlarda mağdur olan kişiler mahkemeye müracaat etmiş, kadınlar mahkemede yargılanmışlardır.

Kadınlar kimi zaman bizzat kendileri, kimi zamanda vekilleri aracılığıyla hukuki haklarını kullanarak erkekler gibi mahkemelere başvurmuşlardır. Yapılan çalışmalarda Konya, Kayseri, Ankara gibi şehirlerdeki kadınların sorunlarını mahkemeye taşımaktan çekinmedikleri görülmüştür.[78] Bunların yanı sıra, mahkemelerde kadınların şahitlikleri erkeklere oranlara sınırlı kalmış, incelenen sicillerde çok az belgede kadınların şahit olarak mahkemede bulunduğu davalara rastlanılmıştır.[79]Aynı sonuca Leslie Peirce'de 1540-1541 yılları arasındaki Ayntab tutanaklarında ulaşmış, tutanaklar arasında sadece dört olayda kadınların tanıklık görevini üstlendiği görülmüştür. Her durumda hatta davayı açanın kadın olduğu durumlarda bile Müslüman erkeğin tanıklığına öncelik tanınmıştır.[80] Mahkemede erkeklerin kadınlar konusunda bir adım önde olduğu diğer bir durum sanık durumunda olduklarında yemin ederek suçsuzluklarını kanıtlamaları olmuştur. Çoğu zaman mağdur sıfatıyla mahkemeye başvuran kadınlar, iddialarını ispatlayamamaları ve davacı oldukları kişinin de fiili işlemediğine dair yemin etmesiyle mağduriyetten kurtulamamış ve davadan men edilmişlerdir. Kadın davacılar ve davalılar kendilerini yasadışı eylem suçlamalarından temize çıkarmak için erkeklere göre önemli ölçüde daha az imkâna sahip olmuşlardır. Suçsuzluk yemini edemeyen kadın, açtığı davada, sesini duyurmada sırtını dayayabileceği daha az yapısal dayanağa sahip olmuştur.[81]

[77]KŞS 21 / 83-4; KŞS 15 / 57-1; KŞS 14 / 101-4; KŞS 16 / 142-2; Koca, *Kadın ve İktisat,* s. 18-19.
[78]Jennings, "Kayseri", s. 61;Suraiya Faroqhi, *Stories of Ottoman Men and Women Establishing Status, Establishing Control,* İstanbul 2002, s. 152; Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar,* s. 229.
[79]KŞS 13 / 59-3; 172-1; 179-1.
[80]Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet,* çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. 194.
[81]Peirce, *Ahlak Oyunları,* s. 254.

İncelenen sicillerde fil-i şen'i,[82] hıyanet kasdıyla haneye tecavüz,[83] zina,[84] namahremle aynı ortamda bulunma,[85] darp ve yaralama[86] ve su-i zann[87] gibi durumlarda kadınlar bazen suçlu bazen de mağdur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darp ve yaralama olayları kadınların mağdur olarak mahkemeye başvurduğu konuların başını çekmiş ve kadınlar en fazla eşlerinden şiddet görmelerinden dolayı davacı olmuşlardır.[88]

SONUÇ

İncelenen Konya sicillerinde Osmanlı toplum yapısı içerisinde kadının önemli bir yerinin olduğu görülmüştür. Ailenin oluşum sürecinden boşanma sürecine kadar her safhada kadın bulunmaktadır. Kadın, ekonomik ve ticari hayatın birçok safhasında yer almıştır. Hukuki yapı içerisinde kanunların kendisine verdiği hakları her fırsatta kullanmaya çalışan kadınların varlığı gözlemlenmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Osmanlı kadınının toplumdan tecrit edilmiş, hiçbir sosyal alan içerisinde bulunmayan, hiçbir aktiviteye katılmayan bir yapısının olmadığı, aksine sosyal hayatın her safhasında yer aldığı, aktif rol oynadığı söylenebilir. n ve y ağızlarının oluşmasına sebep olmuştur. Ses değişmelerine dayanan ağızlardan bir kısmı morfolojik farklılaşmalarla birlikte lehçe olarak gelişme göstermiş, daha sonra bu ağızları konuşan Türk topluluklarının siyasi olarak güçlenmesiyle müstakil yazı dilleri meydana gelmiştir. (Akalın 2009: 16).

[82]KŞS 13 / 179-1; KŞS 14 / 27-2.
[83]KŞS 14 / 78-2.
[84]KŞS 20 / 178-3.
[85]KŞS 19 / 47-3; KŞS 23 / 37-2.
[86]KŞS 13 / 21-2; KŞS 16 / 36-2; KŞS 13 / 120-3.
[87]KŞS 21 / 81-3; KŞS 15 / 77-1; 86-5.
[88]KŞS 13 / 120-3; KŞS 16 / 36-2.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Kaynakları
Konya Şer'iye Sicilleri
13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25.
B- İncelemeler
AKMAN, Filiz Barın. Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, Etkileşim Yayınları,İstanbul 2011.
AKTAN, Hamza. "İslâm Aile Hukuku", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, BAAK, C. 2, Ankara 1992.
AKYILMAZ, Gül. "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", GÜHFD, C. XI, S. 1-2, 2007, s. 471-502.
AKYÜZ, Jülide. "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Öğesi Olan 'Mehir' Hakkında Bazı Düşünceler", AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 24, S. 37, 2005, s. 213-230.
AYDIN, M. Akif. "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, BAAK, C. 2, Ankara 1992, s. 434
BİLMEN, Ömer Nasuhi. Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, C. 2, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1988.
CİN, Halil. İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
_____Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
DEMİREL, Ömer, GÜRBÜZ Adnan, TUŞ, Muhiddin. "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, BAAK, C. 1, Ankara 1992, s. 97-113.
DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
FAROQHI, Suraiya. Stories of Ottoman Men and Women Establishing Status, Establishing Control, ErenYayıncılık, İstanbul 2002.
_____ Orta Halli Osmanlılar, çev. Hamit Çalışkan, Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
GERBER, Haim. "Social and Economic Position Of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700", International Journal of Middle East Studies, Vol. 12, No. 3 (Nov. 1980), s. 231-244.
IMBER, Colın. "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behçetü'l-Fetâvâsında Mehr", Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, ed. Madeline C. Zılfı, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
JENNINGS, Ronald. "Women in Early 17th Century OttomanJudicialRecords: TheSharia Court of Anatolian Kayseri", Journal of theEconomicandSocialHistory of the Orient, Vol. 18, No.:1 (Jan., 1975), s. 53-115.
KARATAŞ, Ali İhsan. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği-, İstanbul 2009.
KIVRIM, İsmail. "17. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla'a ve Tefrîk)", GÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10, S. 1, 2011, s. 371-400.
MONTAGU, Lady. Şark Mektupları, çev. Ahmed Refik, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.
ORTAYLI, İlber. "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, BAAK, C. 2, Ankara 1992, s. 456-467.
PEIRCE, Leslie. Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet, çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
SAK, İzzet, "Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iye Sicillerine Göre)", SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 16, Konya 2006, s. 493-523.
SAK, İzzet. AKÖZ, Alaaddin. "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi : Muhâla'a (18. Yüzyıl Konya Şer'iye Sicillerine Göre)", SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 15, 2004, s. 91-140.
SAVAŞ, Saim. "Fetva ve Şer'iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, BAAK, C. 2, Ankara 1992.
SCHACHT, J. "Talâk", İA, C. 11, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 683-691.
SOYKAN, T. Tankut. Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler, Ütopya Kitabevi, İstanbul 1999.
TUŞ, Muhittin, Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya, Tablet Yayınları, Konya 2007.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi. Kur'an-ı Kerim Meali, Sentez Yayınevi, İstanbul 2009.
YILMAZ KOCA, Kadriye. Osmanlı'da Kadın ve İktisat, 1asBeyan Yayınları, İstanbul 1998.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ YANSITAN DEKORATİF BEBEKLERİN İNCELENMESİ VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE KULLANIMINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Aysel ÇAĞDAŞ [*]
Fatma Ülkü YILDIZ [**]

Öz

Geçmişe özlem ve Türk kültürünü yurt içinde ve yurtdışında tanıtmak bakımından çeşitli mesleklere ilişkin dekoratif amaçlı bebekler üretilmiştir. Erken yaşlarda çocuklara Türk kültüründe yer alan davulcu, kemençeci, börekçi, ayakkabıcı mesleklerini tanıtmak ve okulöncesi eğitim programında yer alan bazı kazanım ve göstergeleri gerçekleştirmek amacıyla dekoratif bebeklerin eğitimde kullanımlarını sağlamak için incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışmanın amacı; meslekleri tanıtıcı dekoratif bebeklerin yapımında kullanılan materyaller, giysi ve aksesuar cinsleri nelerdir? Sorusuna cevap aramak, böylece okulöncesi eğitimde çocukların sosyo-kültürel gelişimine yönelik öneriler geliştirmektir.

Araştırma, Türk kültüründe yer alan unutulmaya yüz tutmuş meslekler konusunu güncelleştirip üzerinde düşünme, tartışma ortamı yaratmak, dekoratif bebekler aracılığı ile çocuklara meslekleri tanıtmak ve sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlamak açısından önemlidir.

Araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın örneklemini Antalya ilinden temin edilen meslekleri tanıtıcı dört el yapımı bebek oluşturmaktadır. Gözlem fişleri aracılığı ile dekoratif bebeklerin yapımında kullanılan meslekler, materyaller, giysi ve aksesuar cinsleri belirlenmiş, bebekler görsel olarak sunulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda okulöncesi dönem çocukların eğitiminde kullanımına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Dekoratif bebekler, psiko-sosyal gelişim, okulöncesi eğitim dönemi çocukları

•

[*] *Yardımcı Doçent Doktor.*
[**] *Öğretim Görevlisi.*

GİRİŞ

M.Ö 600-1000 yıllarından beri bebek figürlerinin varlığı bilinmektedir(Erman,2008). Bugün biblo olarak adlandırdığımız özelliklerdeki figürler, oyuncak olarak isimlendirilerek literatüre geçmiştir(Avşar, Avşar,2015).

Bugün oyuncak tanımı ve anlamı başka şekillerde anlaşılsa da dekoratif ya da biblo bebek türlerinin ilk akla getirdiği çağrışım, çocuklar için oyun materyali olduğudur. Dünyada ve ülkemizde farklı bölgelerde kültürel özellikleri yansıtan bebekler gerek anneler tarafından gerekse turizme katkı sağlamak amacıyla hazırlanmaktadır.

Eğitimin amacı kişide yaşantılar yoluyla istendik davranış meydana getirebilmektir. Bebeklik ve erken çocukluk dönemi eğitim açısından kritik bir öneme sahiptir. Gerek aile içi eğitim gerekse kurumsal eğitim yaklaşımlarının tüm amacı çocuğun çocukların iyi davranışlar geliştirmeleridir. Bir materyali eğitim amacıyla kullanmak, onun ruh kazanmasına, anlamlanmasına neden olmaktadır. Her çocuğun hoşlandığı çamurla hamurla, suyla oynamak onun ruhsal yapısını güçlendirmektedir. Bizim çocuğun oyalandığını düşündüğümüz anlar çocukların en derin kendi duygusal köklerine uzanan oluşumlara ulaşmakta çocuk kendisini yeniden anlamaya çalışmakta ve kendilikle ilgili yeni anlamlar yüklemektedir. Bu nedenle her insan kendine özgü, özel ve kültürün en önemli taşıyıcısıdır(Gardner, Gardiner ;2001).Benlik, karakter, kişilik yapılarının oluştuğu erken çocukluk döneminde, çocukların kendilerini ve çevrelerini algılayış biçimleri son derece önemlidir. İçke(2014) tarafından barbie bebekler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucunda; Barbie bebeklerin; toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin güçlü mesajlar verdiği, kişilik olarak ideal bir batı kadınını temsil ettiğini, oysa iç cinsiyeti temsil etmediğini ve beceriyi teşvik etmediğine vurgu yapmaktadır. Barbie bebekler; partilere katılır, alışverişe gider, sadece elbiseleri ve güzellik umurundadır. Amerika da kariyer kadını olarak tanıtılmak istemesine rağmen Barbie, prenses ya da moda modelidir. Ayrıca kadınsı vücut özelliklerini değil, çocuk ile ergen arasında bir vücuda vurgu yaptığı sonucu betimlenmiştir. Oysaki çocukların bazı becerileri erken yaşta kazanması, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarındandır(MEB,2013).

İnsanlık tarihinde oyuncak bebekler psikolojik etkileri açısından evrenseldir. İlkel düzeyde oyuncak bebek, bir büyü aracı ya da büyünün kendisidir ve insan ruhunu temsil eder. Bu nedenle çocuğun kendi kültürel ve etnik kökenini taşıyan oyuncak bebeklere ihtiyacı vardır(Egemen ve diğerleri, 2004). Okul öncesi eğitimin temel ilkelerine göre; çocukların hayal güçleri yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir. Program hazırlanırken aile ve içinde bulunulan çevrenin özellikleri dikkate alınmalıdır. Oyun bu yaş grubundaki çocuklar için en uygun öğrenme yöntemidir ve bütün etkinlikler oyun temelli düzenlenmelidir(MEB,2013).

Çocukların kendi etnik köken ve kültürünün özelliklerini taşıyan bebeklere ihtiyacı vardır. Çocuklarına kendi etnik köken ve kültürünün özelliklerini taşıyan oyuncak bebeklerle oynamalarını sağlayan anne babalar, çocuklarının kendilerine bakış açısı yönünden daha olumlu

duygular hissetmelerine yardımcı olur. Örneğin sürekli beyaz bebeklerle büyütülen zenci çocuklar büyüdükleri zaman kendi görünümlerini kabullenmekte zorlanırlar. Sonuç olarak; oyuncaklar çocuğun psikolojik gelişimi kadar etnik köken ve kültürel gelişiminde rol oynar(Mogg, akt; Egemen vd, 2004). Türk kültüründe önemli bir yere sahip oyuncak bebeklerin görünümüne bakarak o toplumun toplumsal eğilimlerini anlayabilmek mümkündür(Onur ve Demir, 2004).

Sanayileşme, teknolojideki hızlı gelişme, internet kullanımı ve ithalat Türk Kültürünün özelliklerini yansıtan el yapımı oyuncaklar ve bebeklerin üretimini ve çocukların kullanımını azaltmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte elektronik müzik artmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte elektronik müzik aletlerinin yaygınlaşması sonucu davul, kemençe, bağlama, kaval, ut vb. Türk kültürüne özgü çalgıların ve bunları kullananların azalmasına neden olmuştur. Ayrıca sanayileşme ile birlikte birçok meslekte olduğu gibi Ayakkabıcılık, Davulculuk, Kemençecilik mesleğinin devamlılığını sekteye uğratmıştır. Geleneksel mesleklere ilişkin usta sayısı azalmış, fabrikasyon ürün artmış, ancak el becerisi gerektiren çok basit işler bile insanlar tarafından yapılamaz hale gelmiştir.

Türk, İslam kültüründe ekmeğin maddi ve manevi anlamı çok büyüktür. Geçmiş yıllarda ekmek evde üretilmiştir. Günümüzde ekmekler evde üretilmemiş olmakla beraber ekmek yapma becerisine sahip kişiler için bile meslek haline gelmiştir. Şu bilinen bir gerçektir ki kazanılan beceriler unutulmamakta seneler sonra o beceri tekrar yapılabilmektedir. Literatürde Türk kültüründe yer alan ve unutulmaya yüz tutmuş meslekleri çocuklara tanıtmayı sağlayan araştırmalar çok sınırlıdır. Türk kültürünü erken yaşlarda çocuklara tanıtmak için geleneksel meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin incelenmesine ve öneriler geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin yapımında kullanılan materyaller, giysi ve aksesuar cinsleri nelerdir? Sorusuna cevap aramak ve okul öncesi eğitim çocuklarının soysa-kültürel gelişimlerine yönelik öneriler geliştirmektir.

Alt Amaçlar

Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerle ilgili olarak; Her örnek bebek için;

1.1. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin yapımında kullanılan materyaller nelerdir?
1.2. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin giysi cinsleri nelerdir?
1.3. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebekler aksesuar cinsleri nelerdir?
1.4. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin mesleklerle İlgili araç ve gereçleri nelerdir?
1.5. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebekler kültürel özelliği nedir?
1.6. Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebekler okul öncesi çağı çocukların sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlamak için kullanılabilir mi? Sorularına cevap aramaktır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın sonucunda elde edilecek bulguların özellikle;

1- Türk kültüründe yer alan ve unutulmaya yüz tutmuş meslekler konusunu güncelleştirip üzerinde düşünme ve tartışma ortamı yaratacağı,
2- Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebekler aracılığı ile okulöncesi çağ çocuklarına geleneksel meslekleri tanıtmada etkili olacağı,
3- MEB; 2013, okul öncesi eğitim programında yer alan farklı kültürel özellikleri açıklar, sanat eserlerinin değerini fark eder, görsel materyalleri okur vb. kazanımlar ve göstergelere ulaşmada etkili olacağı,
4- Geliştirilen önerilerin çocukların sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlayacağı umulmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda Geleneksel Meslekleri Tanıtan Dekoratif Bebeklerin yapımında kullanılan malzemeler, giysi ve aksesuar cinsleri, ile ilgili araç gereçlere ilişkin veriler toplanmıştır(Karasar,1998).

Evren ve Örneklem

Araştırmada çalışma evreni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni Antalya ilidir. Antalya da yapılan saha incelemesi sonucunda Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeğe ulaşılmıştır. Ulaşılan bebeklerin tamamı örneklem olarak alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri Toplama Aracı:

Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin yapımında kullanılan materyaller, giysi, aksesuar cinsleri ve mesleklerle ilgili araç gereçler araştırmacılar tarafından geliştirilen gözlem fişlerine işlenmiştir. Gözlem fişlerinden elde edilen veriler ışığında bulgular oluşturulmuştur. Ayrıca geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin fotografları çekilerek görselleştirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçları doğrultusunda verilmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

1.Ayakkabıcılık mesleğini tanıtıcı dekoratif bebekle ilgili olarak;

1.1.**Yapımında kullanılan materyaller**; Kitre, pamuk, tel, karton, naylon, (hazır naylon bebek bedeni, iplik, deri, kumaş cinsleri, örgü parçası, siyah köpük olarak gözlemlenmiştir.

1.2. **Giysi Cinsleri;** Gömlek, şalvar, önlüktür.

1.3. **Aksesuar cinsleri;** Destarlı serpuş, kuşak, çorap, çarık, gözlüktür.

1.4. **Mesleklerle İlgili araç gereçler:** İskemle, alet masası, çekiç, çivi, ayakkabı tabanı, keçe tutkal kabı, deri parçaları, iplik, zımpara, eye, usturadır.

1.5. **Kültürel özelliği**; Ayakkabıcı: Ayakkabı yapan ya da satan kimse, pabuççu. Ayakkabıcılık ise ayakkabıcının işi, pabuççuluk, olarak TDK sözlüğünde tanımlanmıştır(1998). Ayakkabıcılık mesleğini tanıtıcı dekoratif bebeğin; giysi, aksesuar ve kullanılan mesleki aksesuar ve malzemeleri açısından mesleğin özelliğini yansıtıcı nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Bozkır'ın haritada da görüle bilen Pabuççu adı ile anılan eskiden köy şimdi ise mahallesi vardır(Google map, 2016).

1.6. **Ayakkabıcılık Mesleğini Tanıtıcı Dekoratif Bebek; erken çocukluk döneminde çocuklarınsosyo-kültürel gelişimini desteklemek amacıyla kullanımına ilişkin olarak;**

Sanayileşme ile birlikte ayakkabıcılık mesleğinde diğer birçok meslekte olduğu gibi kaybolmaya yüz tutmuştur. Günümüzde birkaç ustanın dışında ayakkabıcılıkla uğraşan yoktur ve bu ustalarda ayakkabı tamiri yapmaktadır(Yolcu,2014).

Okulöncesi eğitim kurumu öğretmenleri; Ayakkabı bağlama, ayakkabı boyama, ayakkabı oyunu oynama gibi ayakkabıyı tanıtıcı ve anlayıcı ilk etkinliklerden sonra gerekli zaman ve durumlarda seçilen materyallere uygun öğrenme merkezleri oluşturabilirler. Bu merkezlerde Ayakkabıcılığı Tanıtıcı Dekoratif Bebek sergilenebilir. Sembolik düşünmenin gelişimini destekleyen öğrenme merkezlerinde çocuk farklı roller alır, yeni keşiflerde bulunur, günlük yaşamdan olayları ve kişileri doğaçlama olarak canlandırır. Bazen öğretmen çocukların ilgisine göre iki veya üç gün ya da bir hafta boyunca geçici ilgi merkezlerinde yer verebilirler(MEB, 2013).Bu giysiler ve materyaller kullanılarak drama yapılabilirler. Örneğin: sınıf da Destarı Serpuş bulundurulup çocukların yeni kelime ve kavramlar öğrenmeleri sağlanırken incelemeler ve gözlemler yapmaları sağlanabilir.

2.Davulculuk mesleğini tanıtıcı dekoratif bebekle ilgili olarak;

2.1. **Yapımında kullanılan materyaller**; Seramik hamuru, un , tutkal, bebe yağı, yaldız, boya ve verniktir.

2.2. **Giysi Cinsleri;** Gömlek, şalvar, işliktir.

2.3. **Aksesuar cinsleri;**Takke, poşu, yün çorap, siyah lastik ayakkabıdır.

2.4. **Mesleklerle İlgili araç gereçler**: Davul, tokmak, davul askılığı gözlemlenmiştir.

2.5. **Kültürel özelliği**; TDK sözlüğüne göre; Davul; Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgıdır. Davulcu : davul çalan kimse, davulculuk ise; davulcunun işi veya mesleği olarak tanımlanmıştır(1998). İnsanların duygularını anlatmada kullandıkları müzik çok eski çağlardan beri vardır. Bugün müziğe insanlığın ortak dili gözüyle bakılmaktadır(Yıldız ve Şener, 2007).

Tarihte Eski mısırlıların, Uzakdoğuluların ve Asurluların davulu kullandıkları bilinmektedir. Davulun müzik aleti olarak kullanılmasının yanı sıra, haberleşme ve kabileler arası uyarı gönderme gibi amaçlarla kullanıldığı görülmüştür. Savaşta dağılan askerleri bir araya toplamak, kale kuşatırken düşmanların yerini bulmak, fetih veya yangın haberi vermek gibi amaçlarla da kullanılan davulun günümüz müziğinde orkestranın temellerinden biri olduğunu söylemek mümkündür(Güngör,2016).

Yöresel olarak da;Davul; düğünlerde, ramazan da, bayram da eskiden haberci olarak mesleği icra ederdi. Günümüzde ise davul; gelin alma, sünnet düğünlerinde ve ramazan gecelerinde halkı sahura kaldırmak için ve bayram günlerinin önemli sembolleridir. İnsanların duygularını ifade etmede kullandıkları müzik, tarih öncesi çağlarda doğmuştur. Müziğe insanlığın ortak dili olarak bakılabilir. Teknolojideki ilerleme ile birlikte çeşitli araçlardan günün her saatinde farklı toplumların kültürel özelliklerini yansıtan müzik parçaları dinlenebilmektedir. İnsanlar kendi ulusal müziklerinden daha fazla hoşlanırlar. Çünkü bu sevinçlerini ve üzüntülerini ifade ettikleri, sözlerini anladıkları müzik türüdür(Oğuzkan ve diğerleri, 1987).

2.6.Davulculuk Mesleğini Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin; erken çocukluk döneminde çocukların sosyo-kültürel gelişimini desteklemek amacıyla kullanımına ilişkin olarak;

Bebekler kendi sesleri ile oynarken müziği keşfederler. Bu sırada ait oldukları kültürün konuşma dilinin ritmini yakalarlar. Şüphesiz her dilin bir müziği vardır. Okul öncesi kurumlarda, dilin de bir müziği olduğunu keşfeden öğretmen yeni müzikler oluşturmada çocuklara rehber olabilecektir(Yıldız ve Şener,2016).

Çocuğun gelişim düzeyine uygun olan müzik etkinlikleri, çocuğa zevk ve heyecan verir. Duyu organlarının gelişmesine yardımcı olur. Ritme karşı duyarlılık kazandırır. Dil gelişimlerini destekler, psiko-motor gelişimlerine ve sosyal uyumlarına katkı sağlar. Ayrıca tartım (ritm) duygusunun ve müzik beğenisinin gelişmesine de yardımcı olur(Oğuzkan, vd, 1987; Oğuzkan, vd, 1999; Aral ve diğerleri, 2000).

Okulöncesi eğitim kurumlarında çocukların müzikle uğraşmaları için gerekli araçların konduğu ve düzenlendiği öğrenme merkezlerinden biride müzik merkezidir. (Atalay,2013). Çocuklara sağlanacak özgür ortam onların kendilerini şarkılarla ve danslarla ifade etmelerini sağlar. Müzik merkezinde ritm sopaları, çelik üçgenler, ziller, marakaslar, çıngıraklar, tahta kaşıklar, tef, darbuka, trampet ve davul'a yer verilmelidir(Çağdaş vd, 2003). Bu merkezde çocukların sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlamak için, davul, kemençe, bağlama, tahta kaşık gibi gerçek materyaller ve bu materyalleri kullanarak müzik yapmalarına imkan sağlanmalıdır.

Keskin ve Kırtel(2012) erken çocukluk döneminde 13 çocuğa sosyo-kültürel eğitim vermişlerdir. Bu eğitimde; Davul, kabak kemane(kemençenin atasıdır) ve kopuz müzik aletlerini kullanmışlardır. Ayrıca seramik ve ebru eğitimi de vermişlerdir. Eğitimin sonucunda; çocukların, akıl yürütme becerilerini kullandıklarını, mantık yürüttükleri, neden sonuç ilişkisi kurabildikleri, günlük hayatla ilişkilendirme yaptıkları, geçmiş algısına ve zaman kavramına sahip oldukları, empati kurabildikleri, problem çözme becerini kullandıklarını tespit etmişlerdir. Aynı araştırmanın izleme çalışmasında; Türk kültürüne ait müzik aletleri kapsamında tanıtılan müzik

aletlerinden kabak kemaneyi 9 çocuğun, kopuzu 7 çocuğun, davulu çocukların 11'inin tanıdıkları ortaya çıkmıştır.

3.Kemençecilik mesleğini tanıtıcı dekoratif bebekle ilgili olarak;

3.1. **Yapımında kullanılan materyaller**; kitre, pamuk, yapıştırıcı, tel, karton, naylon, sünger, iplik, boya verniktir.

3.2. **Giysi Cinsleri;** Gömlek, şalvar, yelektir.

3.3. **Aksesuar cinsleri;** Takke, poşu(sarık), kuşak, yün çorap, çarıkdır.

3.4. **Mesleklerle İlgili araç gereçler**: Kemençe, kemençe yayı.

3.5. **Kültürel özelliği**; Kemençe; Doğu karadeniz yöresinde görülen diz üzerinde ya da boşlukta çalınan, kemana benzeyen, üç telli küçük yaylı çalgıdır. Klasik Türk müziği sazları arasındadır. Kemençeci; oturduktan sonra kemençenin geniş alana ait bölümünü sol dizin üstüne koyarak çalar. Yayı tel değiştirmek istediği zaman elinin ayası ile kemençeyi hafifçe sağa sola döndürür. Yayı hep düz çeker. Karadenizliler özellikle oyun havası çalarken çoğu kez ayakta durur ve kemençeyi hiçbir yere dayamadan elde dik tutarak çalarlar(Gurur, 2014).

3.6.Kemençecilik Mesleğini Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin; erken çocukluk döneminde çocukların sosyo-kültürel gelişimini desteklemek amacıyla kullanımına ilişkin olarak;

Öğrenmenin en aktif olduğu erken çocukluk döneminde; çocuklar bilişsel becerilerini kullanarak tasarladıklarını, psiko-motor becerilerini kullanarak hayata geçirmektedirler. Sanat ürünlerinin oluşumu, çocukların iç dünyasını yansıtması ve yaratıcılıklarını ortaya koyması sebebiyle oldukça önem taşımaktadır. Çocuk kendi kültür ve geleneklerini müziği ve dansları ile

tanır, milli duyguları gelişir. Bir kültür ürünü olarak müzik, içinde filizlendiği toplumun tüm kültürel öğelerini taşır ve bunları sürekli olarak geleceğe taşır. Bu yönüyle müzik geçmişle gelecek arasında bir bağ kurar ve kuşakları birbirine bağlamaktadır(Şen, 2006).

Okulöncesi dönemde sanata mutlaka yer verilmelidir(Abacı, 2006). Kültür ise bir millete ait her türlü mirası içinde barındıran değerler bütünüdür ve sanat kültürün önemli ayaklarından biridir. Sosyo-kültürel eğitim kapsamında sanat konularına mutlaka yer verilmelidir(Keskin, Kırtel;2012).

4.Börekçilik mesleğini tanıtıcı dekoratif bebekle ilgili olarak;

4.1. Yapımında kullanılan materyaller; Seramik hamuru, un , tutkal, bebe yağı, boya ve verniktir.

4.2. Giysi Cinsleri; Gömlek, şalvar, işlik, önlük.

4.3. Aksesuar cinsleri; Fes, alınlık, yaşmak, boyun bağı, önlük, kemer, yüm çorap, siyah lastik ayakkabı.

4.4. Mesleklerle İlgili araç gereçler: Senit, oklava, şepit(yufka).

4.5. Kültürel özelliği; Ekmek, Türk kültüründe öyle yer etmiştir ki, ekmek üzerine edilen yeminler (ekmek çarpsın…) ve anlamlı sözler de (ekmek aslanın ağzında, ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver, ekmeğine yağ sürmek, ekmeğini kanına doğramak,…) bulunmaktadır. Ekmek, Türk yemek kültüründe yiyeceklerin başında gelen bir beslenme maddesidir. Bu nedenle de son derecede çeşitlilik gösterir. Öyle ki, pişiriliş biçimlerine göre farklı isimler almakta, farklı

şekillerde ve farklı lezzette olmaktadır (Tezcan, 1994). Öğel, Türklerdeki ekmek çeşitlerini; un bakımından, arpa, buğday ve darı ekmekleri, pişirilme bakımından da; fırında, külde, korda ve sacda pişenler diye gruplandırılmaktadır(1985).

Türkçe ince anlamında olan "yufka", mayasız hamur bezelerinin oklava ile 1-2 mm kalınlıkta, 50-100 cm çapında yuvarlak olarak açılarak kızgın sacda pişirilmesi ile elde edilen ekmek türüdür. Anadolu'da yaygın olarak yapılan yufka, geleneksel Türk mutfağının önemli ekmeklerindendir (Arlı vd, 1994). Kökeni Orta Asya'ya dayanan yufka ekmek, göçebe toplumların yerleşik toplumlardaki gibi fırına sahip olamamalarından ve yapılan ekmeğin uzun süre bozulmayacak türden olması nedeniyle toplumun ekmek çeşidini oluşturmuştur (Oğuz, 2002). Yufka, eskiden beri Anadolu'da tüketilen ekmeklerin başında gelmektedir (Genç, 1982). Yufka ekmeğin üzerinde pişirildiği sac, kullanım ve taşıma kolaylığından ötürü çoğunlukla göçebe Yörüklerin kullandığı ve belki de bu sayede Türkiye'nin her yerine yayılan geleneksel bir ekmek pişirme aracıdır (Doğan, 2013; akt: Koca ve Yazıcı;2014)).

Börek: Açılmış hamurun veya yufkanın arasına peynir, kıyma, ıspanak gibi şeyler konularak pişirilen çeşitli biçilmede hamur işidir(TDK,1998). İçanadolu bölgesinde köylerde yufka ekmekler evlerde imece usulü ile hazırlanırken, ekmekçi fırınları farklı özelliklere sahiptir. Günümüzde yufka ekmek ile yapılan börekçilik otatantik bir meslek olarak kültür ve ticaret merkezlerinde yerini almıştır.

4.6. Börekçilik Mesleğini Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin; erken çocukluk döneminde çocukların sosyo-kültürel gelişimini desteklemek amacıyla kullanımına ilişkin olarak;

Çocuklar yumuşak nesneleri mıncıklamaktan, yoğurmaktan ve değişik şekiller vermekten hoşlanırlar. Onların bu ilgilerinden yararlanarak sanat etkinlikleri içinde yoğurma maddeleri ile çalışmalara yer verilmektedir. Yoğurma maddeleri ile çalışmak, çocuğun sıkıntılardan kurtularak rahatlamasına yardımcı olur. Birkaç çocuğun birlikte çalışması, çalışmalarında kullanacakları yoğurma maddesini ve verilen araç gereçleri paylaşmaları, işbirliği içinde çalışmaları, birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri onların sosyal yönden gelişimlerini sağlar. Aralarında kurdukları iletişim dil gelişimlerini destekler. El becerilerinin gelişmesine, yeni ve değişik ürünler ortaya koymalarına yaratıcı hayal güçlerini geliştirmelerine imkan verir.(Sukan vd, 1978; Oğuzkan vd,1981; Sukan, 1983).Okul öncesi kurumlarda hazır oyun hamurlarından daha çok, pasta hamurları da dahil olmak üzere, değişik tekniklerle ve malzemelerle yoğurma maddeleri hazırlanıp çocuklara sunulabilmektedir(Yıldız ve Şener, 2007).

Yoğurma materyalleri ile çalışırken çocukların ilgisini çekmek, onları yaratıcılığa sevk etmek için verilen 25-30 cm boyunda çok geniş olmayan oklava ya da merdane onların yaratıcılığını destekleyip rahat çalışmalarına imkân vereceği gibi yufka ve börek yapımında kullanılan materyalleri tanıyıp kültürel gelişimlerini destekler. Bu mesleğin uygulanmasında kullanılan materyalleri tanımalarının yanında Bazı yöresel isimlerini de öğrenmek dil gelişimlerini zenginleştirecektir. Örneği; yufka, şebit, senit, oklava, sayacak, esrani gibi)

SONUÇ

Bu bölümde araştırmada yer alan Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Bebeklerle ilgili araştırma bulgularından elde edilen bulgular özetlenmiştir.

Ayakkabıcı ve kemençeci mesleğini tanıtan dekoratif bebeklerin her ikisininde yapımında , kitre, pamuk, tel, karton, naylon bebek bedeni, naylon, iplik,değişik cins kumaşlar boya ve vernik kullanıldığı, Davulcu ve Börekçi mesleğini tanıtan dekoratif bebeklerin yapımında seramik hamuru, tutkal, boya ve vernik kullanılmıştır.

Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin giysi cinsleri olarak; hepsinde şalvar, Gömlek ise; Ayakkabıcı, Davulcu ve Kemençecide üç, Kemençeci, Davulcu ve Börekçide de yelek görülmüştür.

Aksesuar cinsleri olarak;Baş bölgesinde; Destarlı serpuş, takke, poşu, fes, alınlık ve yaşmak görülmektedir. Vücudun bel bölgesinde Ayakkabıcı ve kemençecide kuşak kullanıldığı, börelçide kemerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin (4 örnek bebeğin) tamamında dize kadar beyaz yün çorap vardır. Ayakkabıcı ve kemençecide deri çarık, davulcu ve börekçide ise siyah lastik ayakkabı ile dekore edildiği görülmektedir.

Geleneksel Meslekleri Tanıtıcı Dekoratif Bebeklerin; erken çocukluk döneminde, okulöncesi kurumlarda çocukların sosyo-kültürel gelişimini desteklemek amacıyla kullanılabileceği ve kullanım alanlarının daha da geliştirilebileceği kanaati oluşmuştur.

ÖNERİLER

Bu çalışmanın sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1-Okulöncesi eğitim kurumlarında müze dolapları oluşturulması ve el yapımı geleneksel meslekleri tanıtıcı dekoratif bebeklerin burada sergilenmesi, bu materyalleri öğretmenlerin ihtiyaç duydukları zaman sınıf içinde eğitim amaçlı kullanılması,

2-Öğretmen eğitim amaçlı; geleneksel meslekleri icra eden iş yerlerine geziler düzenlenmesi,

3-Geleneksel meslekleri icra eden ustaların okulöncesi eğitim kurumlarında konuk edilerek grup sohbeti yapmaları,

4-Türk kültüründe yer alan enstrümanları çalan müzisyenlerin okulöncesi eğitim kurumlarında müzik etkinlikleri yapmaları,

5-Okul öncesi eğitim kurumlarının müzik merkezlerinde yöresel çalgı aletlerine yer verilmesi, gerektiğinde sanat etkinlikleri içinde artık materyalleri kullanarak öğretmenin rehberliğinde çocukların, davul, tef, kaşık, bağlama vb basit ve temsili müzik aletleri yapmaları,

6-Öğretmenlerin radyo, televizyon, cd çalar vb. yararlanarak çocuklara Türk Kültürünün özelliklerini yansıtan, şarkılar, türküler, halk hikayeleri dinletilmesi,

7- Öğretmenlerin geleneksel meslekleri tanıtan, geçici öğrenme merkezleri düzenlemesi ve o meslekle ilgili becerileri geliştirici ortamlar yaratması,

8-Bölgenin, yörenin ve çocukların ihtiyacına yönelik, kültürel okulöncesi eğitim programları geliştirilmesi önerilir.

KAYNAKÇA

ABACI, O. (2006).Okulöncesi Çocuklarında Görsel Sanat Eğitimi. Morpa.

ARAL, N. A, Kandır, M. Can Yaşar(2000). Okulöncesi Eğitim ve Anasınıfı Programları. YA-PA yayınları, İstanbul.

ARLI, M. N. IŞIK, (1994). "Türk Mutfağındaki Geleneksel Ekmek Çeşitleri". Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Geleneksel Ekmekçilik Hamur işi Yemekler, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Yayın No:14, Ankara.

ATALAY, A. (2013). Okulöncesinde Materyal Geliştirme. Kök Yayıncılık, Ankara.

AVŞAR , M. L. AVŞAR, (2015)"Ortaçağ İslam Seramiğinde Biblo Oyuncaklar" Kalemişi Dergisi, Cilt:3 Sayı:5

ÇAĞDAŞ, A., H.ALBAYRAK, S.CANTEKİNLER(2003). Okul Öncesi Eğitim de Dramatik Etkinlikler. Eğitim Kitabevi, Konya.

ÇAĞDAŞ, M. A. ÇAĞDAŞ ve G. TEMİZ (2011) "Nevşehir'de Üretilen Kültürel Bebeklerin Giyim ve Aksesuar Özelliklerinin İncelenmesi" I. Uluslar arası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu . Cilt 8. Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Nevşehir.

DOĞAN, A. (2013). "Anadolu Mutfak Kültüründe Geleneksel Ekmek Pişirme Teknikleri". Yemek ve Kültür Dergisi, Sayı: 33.

EGEMEN, A., Ö YILMAZ, İ, İPEK.(2004). Oyun, Oyuncak ve Çocuk. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 5(2).

ERMAN, D. (2008), Dünden Bugüne Seramik Oyuncaklar, 1. Sanat Ve Tasarım Eğitim Sempozyumu Dün Bugün Gelecek, Başkent Üniversitesi, Ankara, s. 308- 310

GANDER, M. J., Harry W. Gardiner, 2001, "Ç ocuk ve Ergen G elişim i",(4.Baskı), (Yayıma Hazırlayan : Bekir Onur), (Çevirenler: Dönmez, A.,.Çelen N,) İmge Kitapevi, İstanbul.

GENÇ, R. (1982). "XI. Yüzyılda Türk Mutfağı". Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri, 31Ekim- 01 Kasım 1981 Ankara.

GÜNGÖR, A.(2016)."Davul Nedir?" BilgiUstam http://www.bilgiustam.com/davul-nedir/=erişim tarihi:(20.Nisan,2016).

GURUR.(2014). Kemençe Nedir? NKFUCOM http://www.nkfu.com/kemence-nedir/=erişim tarihi:(20.Nisan,2016).

İÇKE, S.(2013). "Representation Of Gender In Contemporary Toy Design; An Analysis Of Barbie Doll" Yüksek Lisans Tezi. Ekonomi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

KARASAR, N. (1998) Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayınları, Ankara

KESKİN, S.Ç. A, KIRTEL, (2012)."Socio-cultural Education in the Early Childhood Period via Examples of Art Which Belong to Turkish Culture" Sakarya University Journal of Education | 2011 ISSN: 2146-7455 http://suje.sakarya.edu.tr/article/view/1024000043/=erişim tarihi:(20.Nisan,2016).

KOCA,N. H, YAZICI, (2014). Coğrafi Faktörlerin Türkiye Ekmek Kültürü Üzerindeki Etkileri. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/8 Summer 2014, ANKARA-TURKEY

MEB(2013). Okul Öncesi Eğitim Programı, Ankara

OĞUZ, B. (2002). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri I, Giriş-Beslenme Teknikleri, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları 7, İstanbul.

OĞUZKAN. Ş, E. Tezcan, G. Tür ve Ö. Demiral. (1981). Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri ve Eğitici Oyuncaklar. Oğul Matbaacılık Sanayi, İstanbul.

_____ (2001). Okulöncesinde Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri . Ya-Pa Yayınları, İstanbul.

OĞUZKAN. Ş, E. Tezcan, G. Tür. (1999). Okulöncesinde Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri. YA-PA Yayınları, İstanbul.

ONUR, B ve T. DEMİR (2004) "Türkiye'de Çocukların Oyuncak Sandığı : Ulusal ve Küresel Etkenler," Türkiye'de Çocuk Oyunları Araştırmaları. No:12 Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara

ÖĞEL, B. (1985). Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt IV, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 638.

SUKAN, Z. Ş.BELİK, S.ULCAY, T. ERKMEN, İ. KESKİNEL, Ş. MOLLAOĞLU VE A, GÖKART(1978). Okulöncesi Eğitimi El Kitabı. Redhouse Yayınevi, İstanbul.

SUKAN, Z.(1983) Okulöncesi Etkinlikleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ŞEN, Y. (2006). "Okulöncesi Dönemde Çocuğun Gelişiminde Müziğin Önemi." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1).

Türk Dil Kurumu (1998) Türkçe Sözlük Cilt2. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

TEZCAN, M. (1994). "Türk Mutfak Kültüründe Ekmekler ve Hamur İşi Yemekler (Tarım Hayvancılık Bireşimi)" Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Geleneksel Ekmekçilik Hamurişi Yemekler, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yay., No: 14, s: 78- 85, Ankara.

YILDIZ, F.Ü. T, ŞENER. (2007). Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık Eğitimi ve Yaratıcı Etkinlikler de Kullanmak İçin Materyal Hazırlama(2. Baskı) Nobel Yayınevi. Ankara.

YOLCU, M.A.(2014). "Nevşehir Yöresinde Yaşayan Geleneksel Meslekler." Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları: 8. Nevşehir.

ON THE TOPONYMY OF ZENGIBAR KALESİ AND ITS SURROUNDINGS

Mustafa ARSLAN [*]

Me, used to talk to the fire, the torrent
Used to talk to the Volga, the Danube, and the Nile.
Used to talk with the language that converted
The Sangarios to the Sakarya,
Iconium to Konya
Arif Nihat ASYA[**]

INTRODUCTION

Place names are one of the most important cultural heritages of a society. While converting a space into a homeland, the place names have a duty of seal or a deed. Place names are the leading elements which keep the social memory of a society fresh. A place with no name is a space and gains its value by its given name. We, the Turks have been dwelling in Anatolia for a long time and named any piece of land and ascribed meaning by these names.We have inherited the toponymy of the past cultures and conserved them as well. We have seen no harm in using them and showed any sign of complex. The place names with no or slight change provide us very important information in terms of historical background of the places. Because of these facts, I tried to compile the names of the places around Zengibar Kalesi and determine any sign of historical toponymy

The historical place names and the names made by making use of archaeological evidences such as castle, tile, and ruins are going to be useful to reveal how long we lived together with these people. Because we had not found an uninhabited land when we arrived in Anatolia. There was a population melted in a Byzantian Pot and interaction between newly arrived Turks and these people was inevitable. My aim was to determine possible historical place names that could survive up to present by continuous use. Directly inherited place names are the most important among them but the names with

[*] *Asst. Prof. Dr. S.Ü Beysehir Ali Akkanat Faculty of Tourism, muarslan@selcuk.edu.tr*
[**] *Extract from Arif Nihat Asya's poem Ağıt-Requiem*

castle, church, stone, road, and giaour meanings are also important.I believe that, I could reveal a portrait of the region by grouping the place names under main sub categories. I am sure that a researcher who has not visited the region is going to have some opinion on the site by this study.

Six settlements surround Zengibar Kalesi. These are Küçük Hisarlık, Işıklar, Büyük Hisarlık, Yazdamı, Hacılar and Ulupınar. I interviewed village headmen and their companions, when possible, the old timers. I could compile 295 place names and divided those under 10 groups. I commented according to these groups. These main groups are formed as in the following;

1- Historical Places
2- Colour
3- Plants
4- Animals
5- Geographical Terms
6- Agriculture
7- Directions
8- Water Sources
9- Persons
10-Religious Places

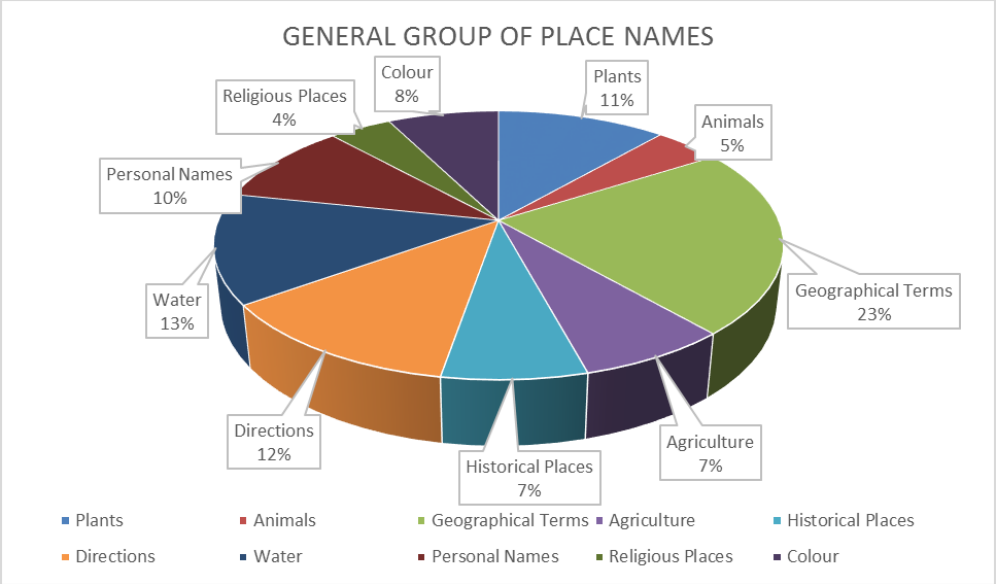

Figure 1: General Group of Place Names

Eventhough these groups give important information about the area, naming traditions of the natives could be revealed by examining those under more detailed subcategories.

1- Historical Places:

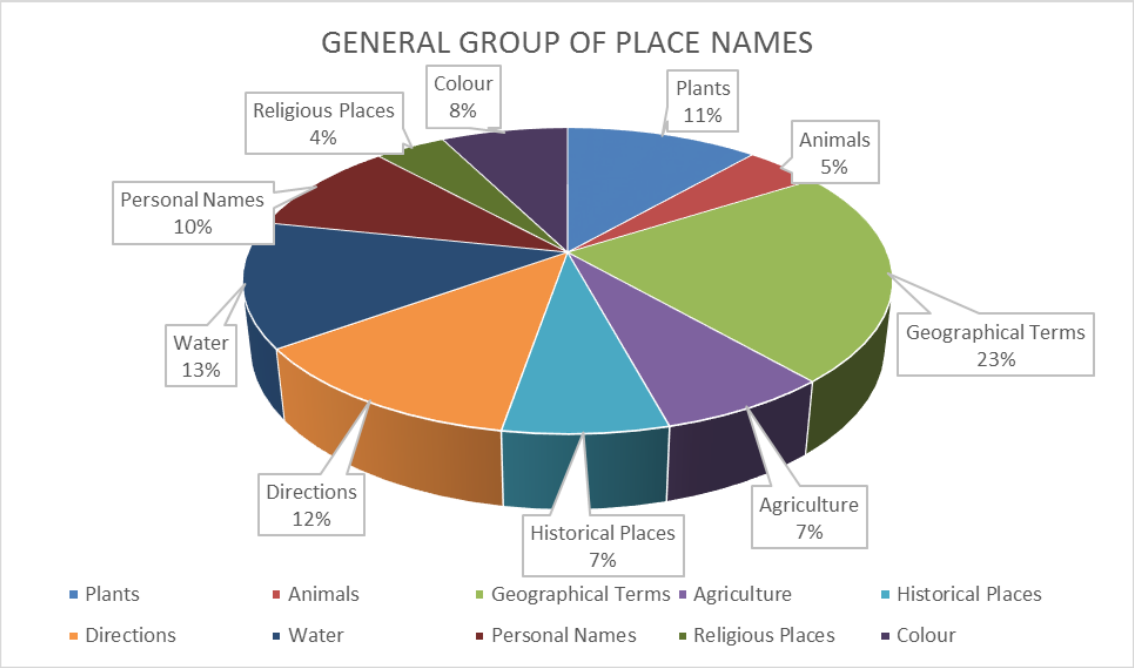

Figure 2: Historical Places

Turkish names such as asar, gale, kilise, and ören are used to name a historical place. The most important clue in this group is "kersel". It might be a corrupted form of "kestel". Probably the word "kestel" was derived from castel which is used as "castle" in English from the Latin word "castellum" (Online Etymology Dictionary, 2016). There are 10 places with the same properties in my study area. But 7 of them are called as kale (means castle in English), 3 of them are called as asar. Why did the locals name these 10 places with the Turkish words and named a similar place in a foreign language? This place name could be a survived word which has been heard from the earlier Byzantian natives by the pioneer Turks arrived in Anatolia.

Locals generally name hills with wall remnants as kale and the hills without any walls as asar. There are 7 places as kale and 3 places as asar. Kisecik is a corrupted word for kilise (means church in English) and there is only one place with this name which could indicate an old church in the area. But locals informed me that there are 3 other places which are believed as old churches with different names. Sarcophaguses, altars, carved stones were named and used as place names. These kinds of artefacts were named as tekne, delik taş, and çatma and became a place name. Some ruins of buildings belonging to pre-Turkish presence were renamed by combining the word giaour. There are 3 place names with the word giaour. Ören which means archaeological site is used for the ruins by the locals. The places where we can find traces of ruins have the names such as Gayırak, Kiremitlik and Sokak.

2- Colour:

Names of some colours are used in 25 place names. These are red, sky (blue), white, black, and speckled. Locals used red for 10 places, sky (blue) for 8 places, white for 3 places, black and speckled for 2 places. Turks use some colours related with the directions. Red is associated with south, black with north, white with west, and sky (blue) with east. Because of either the soil structure or the vegetation, I was unable to find a relationship between the colours and the directions in the place names.

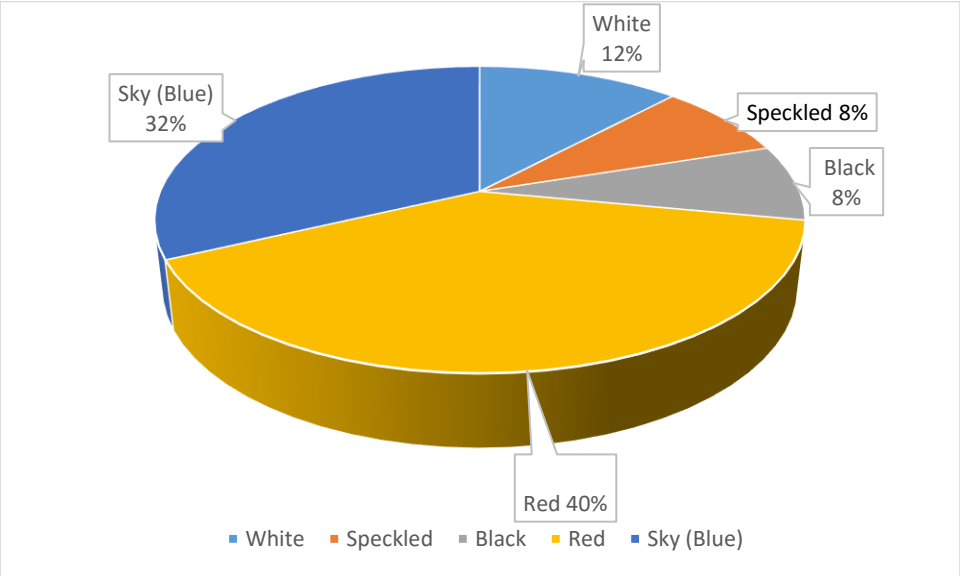

Figure 3: Colour

3- Plants

Some plants are used in the place names as well. We can obtain some information about the geography, climate, vegetation, water sources, and the precipitation of a region. Bush is the most common element as plant in the place names of the area.

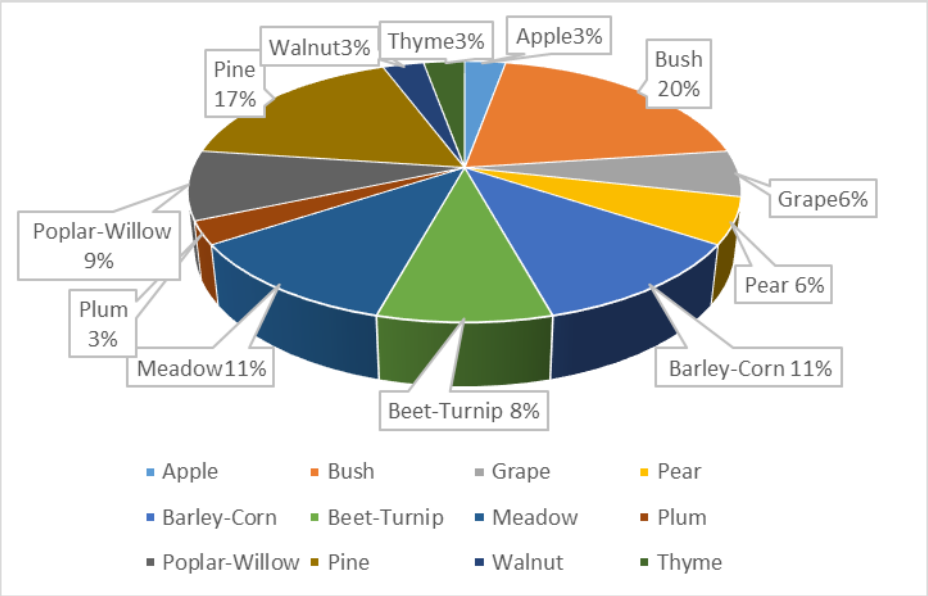

Figure 4: Plants

Pine trees as place names provide some interesting information for us. Ironically, pine trees or group of these trees which are used to name 6 places do not exist at these places anymore. This indicates that abundant pine trees have left their places to juniper and oak trees. The juniper trees are about 100-150 years old and this shows that place names survive for a long time in social memory.

The use of barley and corn in place names may lead us think of their intense farming in the area. But their farming is very limited in the area. It could be a non-practical and confusing way to use these cereals as place names on a very plain and vast land suitable for grain farming. This shows that the lands around Zengibar Kalesi are not suitable for grains.

Poplar, willow, beet, grape, pear, apple, thyme, walnut, and meadow are the other plants used in place names and do not form any big percentage.

4- Animals:

Some animals are used in place names as well. But their ratio is the smallest.

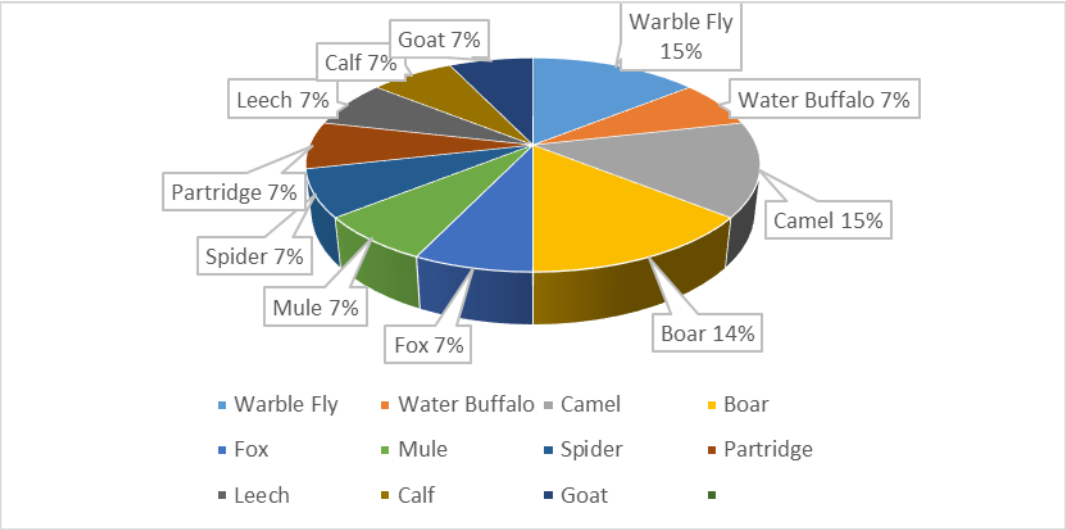

Figure 5: Animals

Boar and warble fly are favourite animals in place names. Boars rather than pigs are the most common mammal group in Turkey. Warble flies are seen in the places where animal husbandry is the mainstay of the locals. Another popular animal in place names is camel. There are 2 place names with camel. One is used as the pack animal of the nomads with its real meaning, the other is used to describe a hill because of its shape.

İlbiz is used for spider and snail in Turkish and only one place a gulley has this name. Two seasonal streams flowing in a valley in Beyşehir a nearby county has the same name but opposite features (Arslan 2006: 490). The changes where pines are used as place names might be observed in this area too.

Fox, mule, partridge, leech, calf, and goat are the other animals used to name places in the area.

5- Geographical Terms

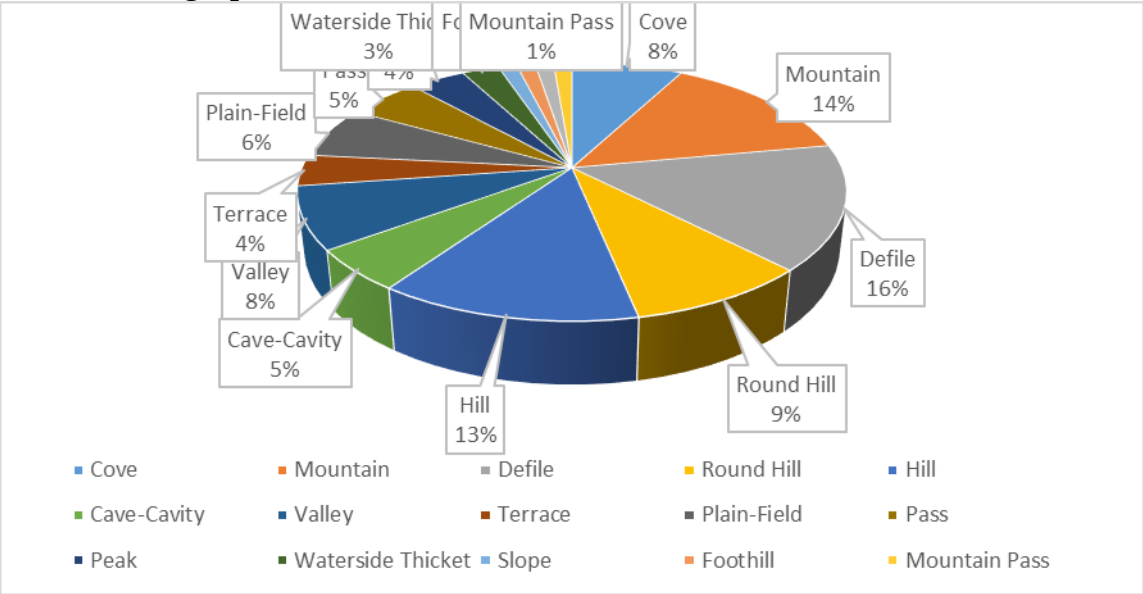

Figure 6: Geographical Terms

The study area has a very rough and mountainous character and the structure of the environment is reflected by place names as well. Nearly quarter of the place names have geographical terms in their structure and these terms have also great variety. The most common word in this group is “defile”. “Mountain” and “hill” follow it. And “belen” which is used to describe “ a high land, round hill” follows the hill in popularity. In daily life Turkish people generally call high places as hill and they do not use other terms for them. Bu in our study area locals are aware of these differences and they do not use a common word but an exact definition. Since the area is rough and mountainous people have preferred to use the terms referring low lands such as “yazı-plain” and “alan-field” with small numbers.

The place names indicating caves and cavities have nearly the same amount with the low lands and this shows that the area is a very karstic character too.

6- Agriculture:

By starting from place names we can easily have an opinion about the kinds of agricultural lands. In the 5th graphic it was seen that the area was not suitable for large farming activities because of its rough structure, and because of this the land was divided into small units as gardens. “Gardens and vineyards” have the biggest rate (80%). The ratio of the “field” is 8% and related name with the field “harvest” (place) has 4% ratio. The place name which could indicate a harvest place is only one in the area and this finding shows that these ratios are consistent.

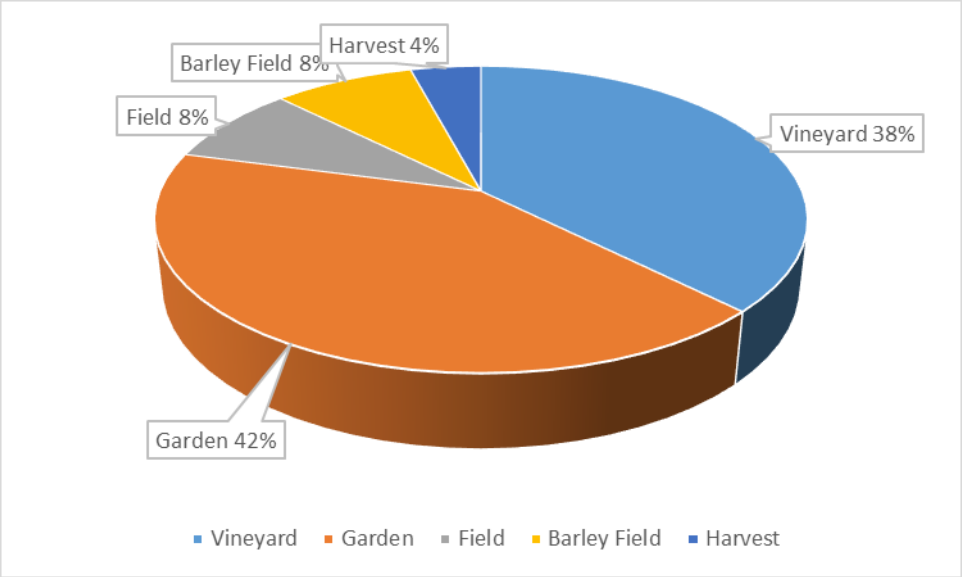

Figure 7: Agriculture

7- Directions:

The words related with the direction are used in the place names very often. Locals preferred mostly "front" in order to describe a place. "Front" is followed by "south", "middle-inner" and "lower-upper". South was used six times more than "north", east and west are not used in the place names.

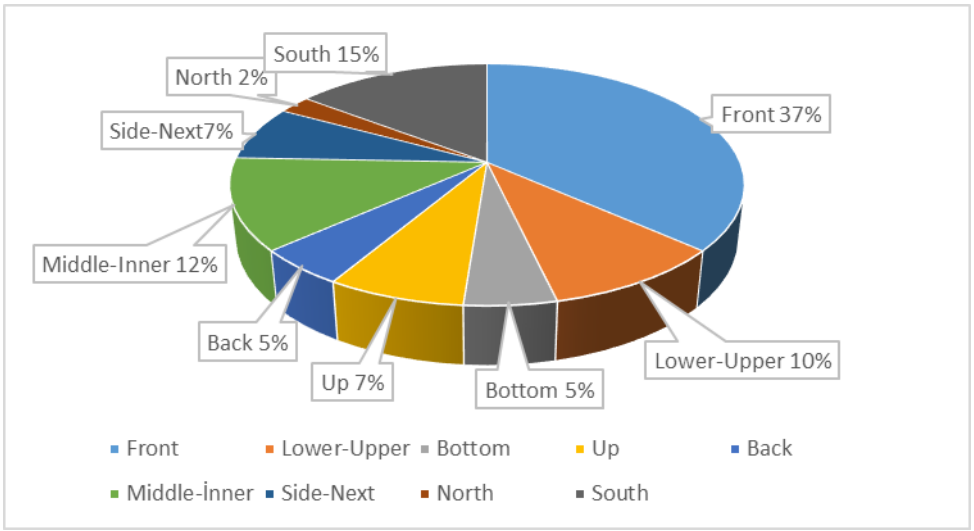

Figure 8: Directions

8- Water:

Water and related words are used very frequent in the place names and this shows that the area is very rich in water and its sources. When this group is examined it is seen that water sources have different kinds and locals use some water management methods. Half of the water related words are "spring" and "water" itself. Cisterns are frequently used buildings for water. Gutters are used more than fountains and this indicates that these gutters are older than the others and in use for a long time. "Water well" as a place name is seen in only two places and this shows that the locals have no difficulty in reaching water.

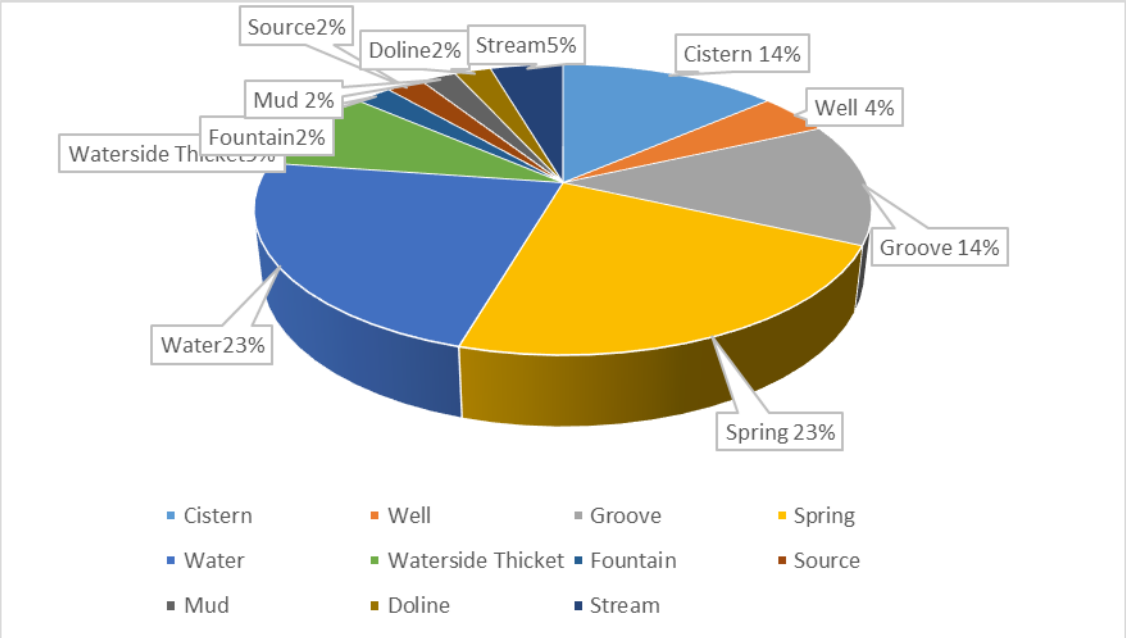

Figure 9: Water

9- Personal Names:

Personal names are used over 10% of the place names. These are generally the owners of these places and the people who had some contributions on these places. The names are very different to categorise. That is why I tried to group them in terms of gender. Majority of these names belong to male locals. But female names are not very few in the total. This shows that there were strong female figures in the area and the locals approved these figures and protected their presence in the names.

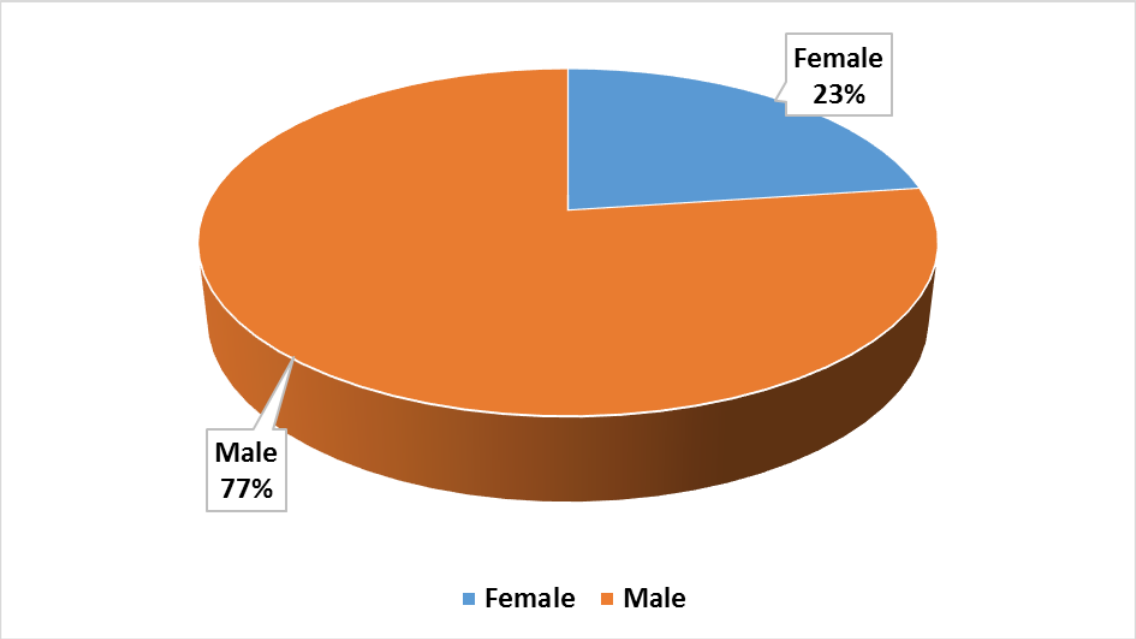

Figure 10: Gender in Place Names

10- Religious Places:

There are 12 places with religious motifs in their names. Seven of them are used with the words such as “Grandfather-man-saint”. Qibla, salah, and fasting are used in three places. Sepulcher is used in two place names.

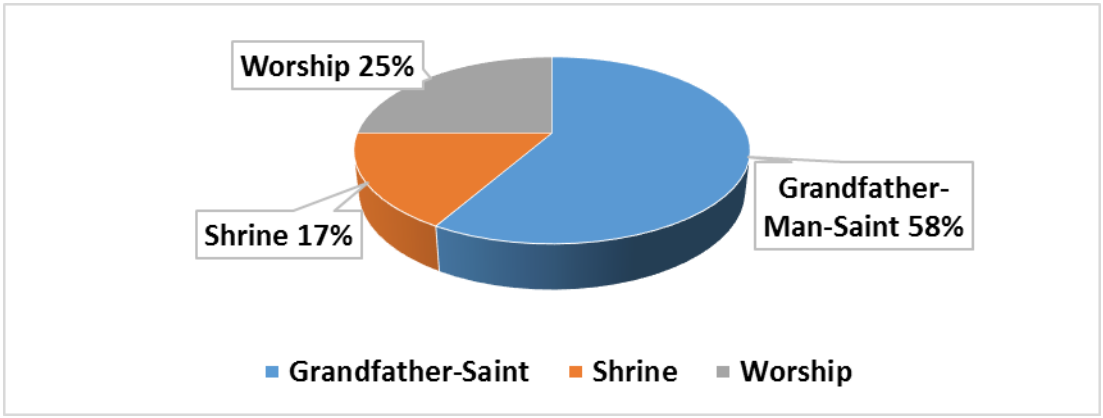

Figure 11: Religion in Place Names

CONCLUSIONS

We can reach the following results when we examine 295 place names compiled from the region:

We can find the meaning of all the words used in the place names in Contemporary Big Turkish Dictionary and Compilation Dictionary (Dictionary of Anatolian Turkish Dialects). This is very important because all the place names are Turkish and not imported from other cultures.

Unknown words and the words such as church and monastery are not found in the place names. This shows that a very pure Turkish Culture has been seen in the area for a very long time.

The changes in the flora and fauna of the region can be observed by the help of these place names.

The Turkish pioneers had found an empty region to settle and formed their culture without an interaction and intervention.

APPENDIX: COLLECTED PLACE NAMES FROM SETTLEMENTS AROUND ZENGİBAR

KÜÇÜKHİSARLIK: Erenler Tepesi, Gedik, Erdemiş, Asar Dağı, Çatak, Dabakçalı, Çayırbaşı, Sülüklü, Türbeler, Ellez Daşı, Tanrı Bunarı, Dede, Govalca Boğazı, Deli Memed Yeri, Çukur Yer, Gedik, Garyağdı, Gök Dere, Bağ Yolu, Gözün Önü, Kümebelen, Suyuçağı, Sovustuğu (Su Uçtuğu), Yassı Gaya, Tekmen, Çan(g)la(g)n, Ala Gapı, Orcalanı (Oruç Alanı), Hacının Dinlenmeciği, Gızilen (Kız İlen), Guyu Boğazı, Gara Kütük, Damaltı, Yazı, Köşk Dağı.

IŞIKLAR: Helimka(h)ya, Sarınç, Şamının Eteği, Ganlı Su, Bulacağı, Gökyer, Topdaş, Zeylep Çayırı, Gızıl Gaya, Zengibar, Uluseki, Gatırlının Tepesi, Guzan, Gündüz Kümesi, Cevizli Goyak, Gök Seki, Emine Bunarı, Mezarlık, Darı(y)üzü, Sat Goyak, Mezer Goyağı, Gızılca Beleni, Göbette, Gavuranının Deresi, Gurdu Dağı, Yel Değirmeni, Ulu Güney, Ali Çıbığı, Köyönleri-Arpalık, Manav Yeri, Köşk Beleni, Gökveli Gayası, Takavüdün Oğlunun Daşı, Sağır Garının Suyu, Keklik Gonağı, İllazoğlu Çayırı, Ütük, Yazı, Yürük Yeri, Muslunun Öldüğü Yer, Demircioğlu Tarlası, Yan Sarınç, Ara Kahı, Sütlüklü Yazı, Aşağı Bağ, Çağ Beleni, Ülü Güneyin Başı, İlice, Kütlüce, Gapılık, Gızılgayanın Önü, Amadininin Önü.

BÜYÜKHİSARLIK: Oyuk, Ak Yamaç, Acı Dağı, Hasımlar, G(ö)avur Sarıncı, Kızilen, Gökdere, Eski Bağ, Kuzan, Kuru Pınar, İlbiz Deresi, Kisecik, Devret, Delik Taş, Sofu Alan, Şamı, Gök Alan, Gözet, Şam Golu, Asar Dağı, Erdemişe, Kalle Arası,

YAZDAMI: Bunar Beleni, Cingen Gızının Bahçesi, Erdemişe, Tamış Guzanı, Ulama Yeri, Balabanlı, Kadir Hocanın Kuyu (Bahçesi), Gızıl Dağ, Top Daş, Depecik Dağı, İnin Önü, Suyun Önü, Gavur Teknesi, Yarık Pınar, Asar, Erenler, Delik Taş, Bük Boğazı, Gorunun İçi, Teke Gayası, Ağılın Önü, Gedik Depe, Güğüssün, Ak Çalı, Meteris, Depe Arası Çalı, Abdallar Goyağı, Dabak, Yünusu (Yeni Su), İn Boğazı, Çatak Boğazı, Ötegeçe Korusu, Bancarlık, Dilkice Önü, Deve Yeri, Yeni Su, Sivri Belen, Şam Golu, Düden, Çay Deresi, Mıstavanın Beleni, Tana Boğazı, Bunar, Şeytan Daşı, Arpalık, Goca Söğüt, Dünbül Cevük, Kıble Ağacı, Acı Alma, Telemen.

HACILAR: Gızıl Dağ, Donuzluk, Gayırca, Deli Pınar, Belen Yol, Aşlı Gözü, Depe Bağ, Gök Goyak, Bancar Oluğu, Esir Daşı, Eski Bağ, Mazılı Tepesi, Hese(nin) Yeri, Çatlı Oğlunun Daşı, Bük Arpalıkları, Gayırağın Güneyi, Isak Beleni, Yan Sarınç-Orta Oluk, Mümünin Suyu, Sivri Ardı, Sivri, Yel Değirmeni, Göynük, Bel Dağı, Alavrek, Hüseyin Oluğu, Gızıl Bayır, Söğütçük Mevkisi, Argıtça, Gara Güney, Yeni Su, Avdancık, Yoğan Oluk, Böğelikli Önü, Çavuşlar Bahçesi, Osmanlar Bahçesi, Marzıyalar Bahçesi, Belür Bahçası, Şalgalık, Şerifenin Oluğu, Arlık, Deve Daşı, Ahırlar Boğazı, Türbe, Gavaklı Oluk, Savran, Subasar, Erik Bükü, Gızıl Yer, Gök Yer, Zeylep Çayırı, Masıt Bahçesi, Değirmice, Bağılca, Boğaz, Delik Taş, Bekçinin Armudunun Yanı, Helimler, Çakıllar Arası, Tekne, Sütmece, Gızlar Galesi, Topdaş, Örene.

ULUPINAR: Kersel Kayası, Duzlağın Üstü, Teknenin Önü, Delik Gayanın Önü, Sütlüklü Boğaz, Sarık Güney, Bel Bunarı, Delik Kayanın Önü, Goca Boğaz, Kiremitlik, Yarık Pınar, Gızıl Dağ, Ses Veren Kalesi, Çatma, Top Gale, Camızlar, Tekelilinin Oğlunun Daşı, İnin Önü, Gücügin, Büvülek, Gundur Sekisi, Sarı(n)cın Önü, Tepecik, Erenler, Goyak, Bük Boğazı, Daş Yol, Anıcı Belen, Durmuş Güney, Kızıl Yer, Boğaz Alanı, Eski Çardak, Yeni Çardak, Çal, Ulu Yol, Çayır Anı, Tekmen Harmanı, Donuz Tepesi, Çalın Arkası, Yarık Daş, Aşağı Guyu, Akçal, Sarınçın Önü, Gızıl Çıbık, Saylar, Sokak Gediği, Tepelanı, Değirme Sayı, Ede Bunarı, Öte Geçe, Namaz Daşı, Kor Tarla, Gaya Dibi, Gor(u) İçi, Karagöz Yeri, Arap Armudu, Yoğun Oluk, Avdancık, Bağın Altı, İki Yolun Arası, Çamır Çökeği, Musluk, Aşağı Çeşme, Nasıllar, Kersel, Keşinlik, Çöminin Önü, Yukar(ı) Dağ, Topdüşen Galenin Altı, Bağın Üstü, Kekikli.

EXPLANATION OF SOME TURKISH TERMS IN PLACE NAMES:

Boğaz: Gorge

Bunar-Pınar: Spring

Çalı: Bush

Çayır: Meadow

Dağ: Mountain

Daş-Taş: Stone

Dere: Valley, Canon

Gale-Kale: Castle

Gatır-Katır: Mule

Gaya-Kaya: Rock

Gedik: Pass

Gızıl-Kızıl: Red

Gök: Sky (Blue)

Goyak-Koyak: Uvala

Guyu-Kuyu: Well

Hacı: Pilgrim

İn: Cave

Mezarlık: Graveyard

Şam-Çam: Pine

Sarnıç: Cistern

Tepe: Hill

Yol: Road

KAYNAKÇA

Abdurrahman Yalçınkaya: Born in Yazdamı in 1964. Primary school graduate. Date of Interview: 3rd April 2016.

Ali İhsan Özdemir: Born in Büyükhisarlık in 1963. Primary school graduate. Date of Interview: 1st April 2016.

Ali Kanar: Born in Hacılarin 1997. Secondary school graduate. Date of Interview: 9th April 2016.

ARSLAN, Mustafa, (2006), "Beyşehir Yöresi Yer Adlarının Kültürel Boyutu", TC Selçuk Üniversitesi Beyşehir Meslek Yüksekokulu I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2006, TC Selçuk Üniversitesi Beyşehir Meslek Yüksekokulu, Beyşehir/Konya: 471-499.

Emrullah Taşpınar: Born in Ulupınar in 1967. High school graduate. Imam. Date of Interview: 17th April 2016.

Eşref Acar: Born in Işıklar in 1962. Primary school graduate. Date of Interview: 27th March 2016.

Habib Yeşil: Born in Ulupınar in 1967. Primary school graduate. Date of Interview: 16th April 2016.

Hasan Ali Özdemir: Born in Hacılar in 1958. Primary school graduate. Date of Interview: 10th April 2016.

Hasan Atik: Born in Yazdamı in 1960. Primary school graduate. Date of Interview: 2nd April 2016.

Hidayet Yıldırım: Born in Yazdamı in 1969. Primary school graduate. Date of Interview: 8th April 2016.

Mehmet Karasu: Born in Ulupınar in 1968. Primary school graduate. Date of Interview: 23rd April 2016.

Mehmet Selbes: Born in Ulupınar in 2000. Studying high school. Date of Interview: 22nd April 2016.

Osman Çetin: Born in Işıklar in 1958. Primary school graduate. Date of Interview: 26th March 2016.

Remzi Özden: Born in Ulupınar in 1968. Primary school graduate. Mukhtar. Date of Interview: 15th April 2016.

Veli Sarı: Born in Küçükhisarlık in 1953. Primary school graduate. Date of Interview: 25th March 2016.

http://etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=castle, Access Date: 24th April 2016.

KAŞGAR'DAKİ ÇİFİT DİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ İLE KONYA BOZKIR YABANCI DİL EĞİTİM SİSTEMİ ARASINDAKİ KARŞILAŞTIRMALAR

Hurşide ABDURAHİM *

Öz

Gündemin en önemli toplumsal sorunlarından biri olan"eğitimde yabanci dil"olgusu, bütün dünyadaki çeşitli milliyetlerden oluşan, eğitim vasıtasıyla toplumsal kalkınma ve gelişmeyi gerçekleştirmek isteyen ülkeler için milli eğitimde en çok düşündürülen ve tartışılan problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti 1978 yılında uygulayan Reform ve Dışa açılma politikasıyla devlet kapılarının dış dünyaya açılması, uzun süredir içe kapanık siyayi ve iktisadi yöntemlerin uluslar arası teknolojik yarışmadaki olumsuz yargılarını ortaya çıkarmıştır. 1978'de,"kültür devrimi"süresinde iptal edilen üniversite sınav sistemini yeniden uygulanmaya başladı ve eğitimde canlama oldu. Bu çalışmada yazar Çin Halk Cumhuriyeti Sincan Uygur Özerik Bölgesi Kaşgar Şehrinde, bu değişimlerden sonra sortaya çıkan çeşit dilli eğitim kavramı, problemleri ve bazı önemli çözüm yollarını Konya Bozkır eğitimindeki yabancı dil eğitimiyle karşılıklı ele alacaktır. Kaşgar Uygur Türkleriyle Türkiye Türklerinin milli eğitimlerinde ana dil eğitimi ne kadar önem taşıdıysa da, küreselleşme ve toplumsal değişim süresinde milli eğitimi güçlendirmek amacıyla uygulanan yadancı dil eğitiminde uygun politikaların olmaması, öğretmen yetersizliği, öğretim materyalinde kalitesizlik, yöneticilerde sorumluluk kaçınması gibi problemler hala mevcuttur ve çözülmesi beklenmektedir.

•

Anahtar Kelimeler

kaşgar, Bozkır, yabancı dil eğitimi, çeşit dilli eğitim

•

* *Doktora Öğrencisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.*

GİRİŞ

Hepimize belli olduğu gibi günümüzde teknoloji çok hızla değişiyor ve bununla eş olarak toplumsal hayatlar farklaşıyor. İnsanlar toplumla toplum arasında olan farklılıkları ne kadarda daraltmaya çalışsa da eşitsizlik, dengesizlik günden güne artıyor. Gündeme bakarsak çoğunlukla memleketler iktisadi, siyasi ve toplumsal yapılarda ortaya çıkan gelişmezlik durumunun eğitimle çok yakında ilişkisi olduğunu, ve toplumsal eğitim sistemlerini değiştirerek dengesizliği çöze bileceğini sanıyorlar.

İşte moderin dünyanın son zamanlar çok gelişmiş ülkesi Çin Halk Cumhuriyeti memleketin Çin kültürü temelli doğu bölgesi ile İslam ve Budizim temelli olan batı bölgesi arasındaki iktisadi, siyasi ve kültürey yapı farkları nedeniyle ortaya çıkan toplumsaL farkların ana sebepi eğitimin geri kalması, bu nedenle teknolojik alanda doğu bölgeyle eşitliği sağlayamaması diyerek, 1992 yılından itibaren batı bölgelerde eğitim sistemini değiştirerek azınlıkların kültürel düzeyini yüksetlmeye ve sonuç olarak doğu batı farklılıklarını daha azaltıp uyumlu gelişmeyi elde etmeye çalışımaktadır. Eğitimde ilk önce ortaya çıkan değişim batı bölgelerde eğitim düzeyi uygun olan şehirlerde üst düzeyli okulları açarak çifit dilli eğitimi başlaması olmuştur.

Dil millet kültürünü nesilden nesile götürerek toplumun ana değerlerini, geleneklerini ve inançlarını korar, onların kayıp olmadan devam etmesini sağlar. Yabancı dil ise birey için yeni bir görüş ufuğu açacak pencere, uluslar arası iletişim aracıdır. Bireyin sosyallaşması için ada dil onun temel düşünce kavramını oluşturur, yabancı dil bu düşünce çizgisinde bireyin daha gelişmesini sağlar, bu ikisinde olan her hangı sıralama bozukluğu ya da dengesizlik, bireyin sosyallaşmasını bozar ve beklenmeyen sonuçları çıkara bilir. Sincan Uygur Özerik Bölgesi'nde uygulanan çifit dilli eğitimde yabancı dil (Çince) ağırlığının yil süre artmasının çocuklara olan etkisi başlangıçta ne kadar da ihmal edilmemese de son zamanlar eğitim ortamı, formu, kültürünün değişmesi Uygur çocuklarında belirten piskolojik değişimler artık herkesin ilgisini çekmeye başlamıştır. Ben bu makalede 2012-2014 arası Kaşgar'da yaptığım sağa araştırmalarından faydalanarak bölgede uygulanan çift dilli eğitimde saklanan problemleri Konya bozkır eğitimindeki yabancı dil eğitim problemleriyle karşılaştırarak açıklama yapacağım.

2. Kaşgar hakkında kısaca bilgi

Kaşgar şehri tarihte karşımıza en yaygın olarak Şu-li, Çia-şa, Şulig ve Ordu Kent adlarıyla çıkmaktadır (Konuralp, 2013:15). Pelliot yapmış olduğu araştırmada Kaşgar kelimesinin ilk yazılı halini Çince kaynaklarda tesbit etmiştir. Buna göre, Çinli seyyah Hui-Çao Hindistan yolu üzerinde 727 yılında Şu-lı'ya gelmiş ve bu şehir halkının kendi şehirlerine Cia-şı-çi-li dediklerini belirtmiş. Pelliot, bu kelimenin aslını Kaşgiri şeklinde okuyarak, bunu Kaşgar kelimesinin ilk

yazılı hali olduğunu ve o tarih itibariyla en az yüz yıl kullanılmış olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu durumda pelloit, 7.yüzyılda bu şehir için Kaşgar adının kullanıldığı fikrindedir. Anlam olarak ise de kelimenin ikinci hecesi olan "gar" kelimesinin dağ anlamına geldiğini, ilk hecenin ne ifade ettiğini bulamadığını belirtir (Pelloit, 1956:204). Şehrin diğer adı olan ve hanların, hakanların oturduğu şehir manasına gelen Ordu Kend'in (Atalay, 2006:343) de bu şehrin ilk ismi olduğu ileri sürülmektedir(Velid togan, 1970:424) kaşgar Uygurca: قەشقەر, Qeshqer, Çince: 喀什噶尔 veya 喀什噶爾 (Kāshéngáěr ya da 喀什 KāshíSincan) denir, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin batısında yer alan tarihi bir vaha şehridir.

Kaşgar ele alınmış olan yazılara göre 2000 yıllık tariha sahiptir. Kaşgar'a ait Çin resmi hanedan tarihlerindeki ilk kaydi, Han Şu'da bulunmaktadır. Bu kayıtta Kaşgar Sincan Uygur özerik bölgesindeki başka şehirler gibi bir şehir niteliğinde görülmektedir(Konuralp, 2013:17). Tarihi yazılarda 5-6. yüz yıllarda Kaşgarın orta asyadaki önemli ticaret ağlarından bir olduğu, ve 9. Yüz yıla kadar bu bölgede Türklerin, Çinlilerin ve Tibetlerin yoğun bir şekilde hakimiyet mücadelesine girdiği görülmektedir. 9.yüz yıldan itibaren Türk dünyasında ortaya çıkan siyasi değişikler nedeniyle orta asyanın ağırlık merkezi batıya kaymıştır ve Kaşgar hem siyası hem de kültürel açıdan önemli bir türk merkezi olarak ortaya çıkmıştır(Konuralp, 2013:124). Şehirde ilk hüküm süren Müslüman Türk hükümdarı Karahanlılar'dan Abdülkerim Satuk Buğra Han'dır.

1006 yılından itibaren Kaşgar'da Karahanlılar,1032 - 1210 yılları arasında Doğu Karahanlılar, Doğu Karahanlıları yıktıktan sonra Karahitaylar, 1227 - 1370 yılları arasında Çağatay Hanlığı, daha sonra 1370 - 1514 yılları arasında Doğu Çağatay Hanlığı egemenlik sürmüştür. Çağatay Hanlığı devrinde Cengiz neslinden olanların geniş bir bölgede impratorluk kuruşuyla, uzun zamandır doğu batı arasında iktisad , medeniyet, kültür merkezi olmuş Kaşgar'ın önemi artmiştir. Kaşgar 1399 yılında kısa bir süre de olsa Timurlular Devleti'nin idaresine girmiştir. 1514-1680 yılları Yarkend Hanlığının egemenliği altında olmuştur.17. yüzyılın ortalarından başlayan Mançu, Moğal ,Tibet ve Çin savaşlarının sonu olarak 1759'da bölge Çin'lilerin eline geçmiştir.

1861'deYakub Beg Badewlet bölgede bağımsız bir devlet kurmuş ve 1872'den itibaren ülkesinde Osmanlı Sultanı Abdülaziz adına hutbe okutmaya başlamış. Yakup Han'ın ölümünden sonra Çin tekrar Kaşgar'ı ele geçirdi. Çin yönetimi 1884'te bölgede Sincan vilayetini kurdu. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1955' te Sincan Uygur Özerk Bölgesi kuruldu .

2013 istatistik verilerine göre kaşgarın nüfusu 4.228.200 dir, içinde Uygur'lar 386 9800 (%91. 62), Çinli'ler 294200 (%6. 86), Özbek, Kazak, Kırgız ve başka azınlık milliyetler 64200

(%1.52) bulunmaktadır. bunların%50. 42'si erkek, % 49. 57'si kadındır. Tüm nüfus içinde %22. 73' ü şehir nüfusudur.

Kaşgarda bir Üniversite (öğrenci:11957,öğrentmen:720), bir Pedagojik okul (öğrenci:16), 27 Orta teknik okulu(öğrenci:30882) bulunmaktadır.

Yö: yenı öğrenci oö: okuldaki öğrenci mö: mezunyet öğrencisi

Devlet verilerine göre ilik okul başlama oranı %99.76 , orta okulun %98.68, lise başlama oranı %73.07, teknik lise %31.07 dır.

3. Kaşgar ve Konya Bozkır eğitiminde yabancı dil

Günümüzde uluslar arası teknolojik yarışmaların hız arttırması, küreselleşme süresinde dünya iktisad ve siyasi merkezlerinin avrupadan Amerikaya yönelmesi, dünya toplumunda gelecek hakkında bir belirsizlik duygusu yaşatıyor. Toplumların makro boyutundan mikro boyutuna kadar her üye eğitim düzeyini değiştirerek kendine hayat dehişikliği yaratmaya, moderin dünyanın tüketim temelli yarışmasında kazanmaya çalışiyor, ve eğitimin teknolojiyi etkilerek bu sıkıntıları çöze bileceğine inanıyor. Kısacası ulus devletler arasındakı yarışma aslında bilimsel ve teknolojik güc yarışmasına, teknolojik yarışma ise yetenekliler yarışmasına dönüşüyor. O zaman son gelen nokta, toplumdaki bireylerin yeteneklerini arttırmak, manevi ve maddi gücünü yükselen binlerce bireyden zengin hafızaya sahip toplumu artaya çıkarmak oluyor. O zaman bu amaç nasıl elde edile bilir?

Dil hem millet kültürünün taşıyıcısıdır, o milletin kültürel sembollerini evlattan evlata taşıyarak milli duyguyu devamlaştırır; O hem birey ve toplumlar arasında iletişim kurma, modern bilgileri öğrenme aracıdır (Ma,2011). Her dilin kendine göre özel düşünce sistemi vardır, onun birey tefekküründe yerleşmesi uzun süreli eğitim ve sosyallaşmayla elde edişir. Eğer bir çocuk Uygur olup da ana okuldan üniversite, hatta iş hayatına kadar Çince eğim alırsa, o diş görünüşte Uygur ola bilir, ama o düşünce ve kendi taşıyan maneviyet açısından Uygur sayılması zor olacak. Tabi burada onun okul dışı sosyallaşma ortamı da önemlidir. Ama toplumsal yumuşak kontrol rolunu kaybettiğinde onun benlik oluşmasında toplumsal ortamın etkisi zayıf olacaktır. İşte bu nedenle bireyin eğitimle moderin bilgileri öğrenmesi amacıyla yöresel ya da küresel etkisi güçlü olan, ama bu bireyin kendi ana dili olmayan dili eğitime sokmada kararla ciddiye alınmalıdır.

Türkiye eğitim tarihine bakıldığında yaklaşık iki asırdır Türkiye'de yabancı dil öğretimi konusunda uğraş verildiğini fark ede biliriz. Zaman zaman değişik eğitim politikalarının etkisiyle, farklı yabancı dil öğretim yolları izlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dil öğretimi genelde dini amaçlar ile örtüşmüştür. Eğitim boyutunda yabancı dil eğitimi çoğunlukla Arapça ve Farsça üzerine yoğunlaşmış, bu dillerin yapısal özellikleri üzerinde durularak bu dillerde oluşturulan yazılı eserlerin incelenmesi ön plana çıkmıştır. İmparatorluğun son

dönemlerinde Batı karşısında alınan yenilgilerden sonra yenileşme çalışmaları başlamış, siyasi, ticari ve askeri açıdan Batı'yı yakalamak için yabancı dil öğretimi önem kazanmıştır (İşik,2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dil öğrenimi ve öğretiminin gelişmesi açısından Tanzimat Fermanı'nın etkisi oldukça büyüktür. Bu süreçte okullar ilk önce yabancılar tarafından açılmıştır ve çok iyi düzeyde yabancı dil eğitimi verilmeye çalışılmıştır (Demirel, 2003). Yabancı dil öneminin artmasıyla eğitim düzeyi ve koşulları uygun olan bölgelerde İngilizce, Fıransızca okullarını açarak öğrencilere hem iyi düzeyde yabancı dil öğretmek hem de devletin sivil kadro ihtiyacını karşılamak için bu tür okul çalışmaları hızlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi başlayınca yabancı dil bilmenin önemi ve zorunluluğu öne sürülerek eğitim yapılanmasında değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde "Türk çocuklarını, yabancı bir dil öğrenmek için yabancı okullara gitmekten kurtarmak" (Demircan, 1988) amacıyla 31 Ocak 1928 tarihinde Türk Eğitim Derneği kurularak, 1928-1934 yılları arasında bugünkü TED koleji ortaya çıkmış, bu okul 1951–1952 öğretim yılından sonra tamamen İngilizce eğitime geçmiştir. 1956 yıldan itibaren kolej adıyla (daha sonraki yıllarda da Anadolu Lisesi adıyla) ve deneme amacıyla yeni tür okullar açılmaya başlanmıştır (Demircan, 1988). Açılan bu okulların yabancı dili ingilizce olarak seçilmiştir, ve 6. sınıftan önce bir yıl İngilizce hazırlık programı uygulanıp 6. sınıftan itibaren yine yabancı dil eğitimi devam etmiştir. 1988-1989 öğrenim yılında, orta okullarda"Basamaklı Kur Sistemi"adıyla, yabancı dil öğretiminde değişiklik yapılmıştır. Buna göre, orta okul 1. Sınıfta yabancı dil dersi zorunlu, daha sonraki sınıflarda ve lisede isteğe bağlı olacak ve bu dersten alınan not sınıf geçmeyi etkilemeyecektir, vs. 1989-1990 öğretim yılında bu sistem kaldırılıp yabancı dil tekrar zorunlu dersler arasına alınmıştır(AKYÜZ, 1999:307).

Anadolu Liselerinin ilk yıllarda gördüğü büyük ilgi üzerine yine yabancı dille eğitim yapılan başka liseler; ''Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler'' (Süper Lise olarak da adlandırılmaktadır), yabancı dille eğitim yapan çok programlı liseler açılmıştır. Yabancı dil ağırlıklı liseler 1992-1993 yılından itibaren eğitim ve öğrenime başlamışlardır(ÖZBAY).

1997 yılında öğretim sekiz yıla çıkartılmış ve yabancı dille eğitim yapan Anadolu liselerinin altıncı sınıf öncesi hazırlık sınıfları kaldırılıp 9. sınıftan önce 1 yıllık hazırlık programı uygulanmıştır (ÖZBAY). Fakat 9. Sınıftan sonra öğrenciler üniversite sınavı için yoğun çalışmak zorundu kaldığı için bu sistem daha etkileyici olamamıştır. Bu nedenle 1997-1998 öğretim yılından itibaren yabancı dil eğitimi ilk okul dördüncü sınıftan başlamaya karar verilmiştir. Türk MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü 2002 yılında 2000'i aşkın öğretmen ve müfettişlerle yaptığı ankette yabancı dil eğitiminin daha erkene çekilmesi konusunda olumlu sonuçlar çıktımıştır. Bu anketten sonra MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü yabancı dil eğitimi konusunda hazırlanan bir raporla yabancı dil eğitiminin 1. sınıftan itibaren başlamasını, 1., 2. ve 3. sınıflarda yabancı dil

konularına ağırlık verilmesini tavsiye etti. Bu raporda bahsedilen sınıflarda öğrencilerin ilgi ve isteklerine göre yabancı dil için belli bir zaman ayrılmasının yararlı olacağı görüşü belirtilmiştir. Şimdilerde bu yönde çalışmalar başlamıştır (ÖZBAY).

Görüldüğü gibi batılılaşma ile birlikte okullaşma ve okullaşma ile birlikte yabancı dil eğitimi, eğitim-öğretim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur ((İşik,2008).

Uygur eğitim akademici Abdulla Talip'a göre Uygur'larnın eğitim tarihi beş aşamadan oluşur: İlkel dönem(eski çağdan Karahanlılar dönemine kadar); Okul eğitimi dönemi (karahanlılar döneminden Çağatay Hanlığı devrine kadar); Klasik eğitim dönemi (Çağatay Hanlığı devrininden 19 yüz yıla kadar); Yeni okul dönemi (19 yüz yılın sonlarından 1949'a kadar); Moderin eğitim dönemi(1949-günümüze kadar) (1983:112) . İlkel dönemde Türkler egemen olan bölgelerde eski Türkçe iletişim ve yönetim dili olmuşsa, Uygurlar ve başka toplumların Karahanlı devletini kurması, ve 930'lu yıllarda, Abdülkerim Satuk Buğra Han döneminde Müsliman olmasıyla (Akyüz,1999:19) Uygur eğitim sisteminde İslam kültürü ve Arapça, Farısça önemli yer almıştır. İkinci üçüncü eğitim döneminde insanların İslama daha eğilmesi, Arapçanın Kur'an dili olması, Farısça'nın en cazıblı dil sayılması nedeniyle yazarlar eserlerini Türk dilinden daha o dillerde yazmayı tercıh etmişlerdir. Arapçanın üstünlüğüne inanıldığı, bilim dili olarak kullanıldığı bu dönemde Karahanlıların Han evladı olan Kaşgarlı Mahmut tüm Türk topraklarını 15 sene gezerek, 1072 yılında Divan-ü Lugat-it Türk adlı dev eseri yazarak, Türkçenin daha zengin olduğunu, Arapların bu dili öğrenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Uygur eğitim sisteminde Arapça, Farısça'nın yabancı dil olarak öğretim, öğrenimde yer alması 1949'lu yıllara kadar uzanmıştır. 20. yüz yılın başlarında, yurt dışına eğitim yada iş amacıyla giden Uygur aydınlarında, Ghucalar döneminde ışıksız bırakılan halkı eğitimle doğru yola başlama hareketi başlamıştır. 1885 yılında Musabay kardeşler ilk Uygur moderin okulunu İli'de kurarak modern eğitimin kapısını açmıştır, ve bu okulları Kaşgar, Artuç'u merkez yaparak bölgeye yaymışttır. Fakat 1930 yılında, Çin'in bölgedeki Halkın eğitimle kalkınmasını istemeyen yöneticileri Uygurlar'ın aydınlatma hareketine yerli müstebit güçlerle ele ele karşı çıkmıştır, okulu devam etmesine izin verenlere de, Türkiye'den gelen öğretmenleri geri gönderme ve Çince'yi yabancı dil olarak eğitim programına alması şartıyla izin vermiştir.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra coğrafiyadaki tüm egemen bölgeler eğitiminde Çince'nin Ulusal ortak dil olarak öğretilmesi ve öğrenilmesi yasalarla infaz edilmeye başlamıştır. Ama o zamanlar Kaşgarda Çince öğretmenin eksik olması, ve 1966-1976 arası Çin Kültür Devrimi olayıyla Çince milli eğimde ağırlık alamamıştır. 1978 yılında Üniersite sınav sisteminin yeniden başlamasıyla, Çin tüm azınlık millet öğrencileri ünüversite sınavında girmesi zorunlu olun yabancı dil olarak belirlenmiştir. 1982'de PRC ana yasasında her azınlık

milletlerin kendi dillerini kullanma, geliştirme hukuku vardır (Article 4), ve özerik bölgeler bir yaki bir kaç azınlık millet dilini resmi dil olarak seçe bilir (Article 121) diye göstermiştir. 1984 uygulamaya başlayan zorunlu eğitim yasasında ise azınlık millet ilk okul öğrencilerinin Çince'yi ulusal ortak konuşulan dil olması nediyle öğrenmesi şart edilmiştir, ama Ana dili olan öğrencilerin birinci dil olarak kendi ulus dilini kullanma hakkının olduğunu da göstermiştir(Article 6:163) .1992'den sonra ortaya çikan Çift Dilli Eğitim aşağıdaki üç aşamada kendini ifade eder:

Birinci, geleneksel eğitim aşaması (1992-2000, 传统教育阶段或传统双语教育阶段). Bu aşamada Uygur milli eğitiminde Çince ilk okul uçuncu sınıfta yabancı dil olarak başlanır ve bu süre lise bitene kadar devam eder, öğrenciler her hangi sinava kendi ana dilinde girir.

İkincisi, "çifit dilli eğitimin deneysel sınıf modu"(双语教育实验班模式) aşaması (2000-2007). Bu eğitim aşamasında ilk okul üçüncü sınıftan orta okula kadar Çince yabancı dil düzeyinde uygulanır, orta okuldan lise bitene kadar fen bilimleri Çince, sosyal bilimler Uygurca öğretilir, üniversite sinav dilini öğrenci kendisi seçe bilir. Ana dili Çince olmayıp, üniversite sınavına Çince katılan öğrencilere değerlendirme olarak 50 puanın verilmesi bu dönemin önemli özelliğidendir.

Üçüncüsü, Çifit dilli eğitimin hızlandırma aşaması (2007-2016). 2007 yılında Sincan Uygur Özerik bölgesi eğitim bakanlığı bundan sonra uygulanacak olan çifit dilli eğitimi üç modele ayırdı: Çifit dilli eğitim birinci modeli （双语教育第一模式）—bazı derisler (fen bilimleri) Çince, başka derlser azınlık milletler dilinde eğitilir. Çifit dilli eğitim ikinci modeli （双语教育第二模式）— ana dil, müzik gibi azınlık millet kültürüyle ilgili olan dersler azınlık millet dilinde, başka dersler çince eğitilir. Çifit dilli eğitim üçüncü modeli （双语教育第三模式）— tüm dersler Çince eğitilir, ve anyı anda azınlık milletler ana dili ve ingilizce öğretilir, deris programı Çince eğitim verilen okullarla aynı olacak (Wei, 2011). Bu eğitim modellerinin uygulanması için devlet ve özerik bölge yasalarında, bölgeler kendi durumuna göre bunlardan uygun olan modelleri seçerek uygula bilir diye göstersiler de, son karar yine de başka yasa ya da belgelerle yukardan belirlenmektedir.

4. Kaşgar ve Konya Bozkır yabancı dil eğitiminde benzer problemler

Küreselleşmeyle beraber artan ulusal rekabet devlet ve toplumların teknolojiyi geliştirme, kendi değerlerinin önemli ve püf noktalarını netleştirerek kendilerini ifade etme, toplum değerleriyle ulusal uyum ve"biz"lik duygusunu sağlama çabasını arttırıyor. Fakat geçmişi belli olsa da, bilinmeyen, bilenemeyecek geleceği olan günümüzün, gelişmek amacıyla uygulanan bir

sürü hareketler etkisiz sonuçlanmaktadır. Buradaki önemli nokta, uygulamaların niye etkisiz olduğunu, problemlerin nerede yaşandığını iyice araştırmak ve ona göre hareket pilanı yapmaktır.

Eğitimin amacı ilk önce toplum değerlerini, gelenk, göreneklerini kaybetmeyen, toplum duzeyini sağlaya bilen, kendini tanıyan ve diğerlerine saygı, sevinçle davranmayı bilen insan yetiştirmektir. O kimilerin sisayal yada iktisadi amaçları için hareket etmemeli, insanlıkt da ona izin vermemeli. Toplum haklarına toplumca karar verirmeli. Ama çevreye baktığımızda, bireysel ve toplumsal değişimleri sağlayan merkez eğitim de inanılmaz sorunlar yaşanıyor, bazılarına çaresi zor bulunuyor yada bulunmayacak gibi görünüyor.

Kaşgar ve Bozkır yabancı dil eğitimine baktığımızda yaşanan benzer problemler şu şekilde belirlenir.

1- Dengesiz ve değişken politikalar: günümüzde kaçınılmaz bir gerçek olarak geniş kabul gören bir anlayışa göre, eğitim insanları yüksek düzeyde teknikli ve rekabetçi yaparak, onların hızla dönüşen dünyanın meydan okumaları ile yüzleşmelerine olanak sağlaya bilecek beceri ve yeterlikleri kazanmasına yönetici olmaktadır. Bu doğrultuda dünyanın her yerindeki eğitimciler, liderler ve eğitim sistemleri büyük bir şevkle okullarını bu doğrultuda iyileştirmenin ve geliştirmenin yollarını aramaktadırlar(Jean,2015:228). Kaşgar ve Bozkır eğitim tarihine bakıldığında, en belli olan değişim politikada kendisini ifade eder. Her dönem devlet başına oturan her yeni lider, yerel yöneticeler eğitimde mutlaka bir değişim uygulamasında bulunmuştur. Bazıları dört sene, bazıları sekiz sene devlet başında dursa da uzun süreli öğretimle gerçekleşecek programlar başlangıçta, ortada hatta bazıları sonuna doğru onların siyasi amaçları yüzünden kesilmiştir. Akıl yürütmeyi bilen her hangi normal insan biliryorki, bir nesile verilen eğitim ikinci, üçüncü nesilde daha iyi etkisini gösterir. Böyle değişik durumlarda eğitim görme durumuna sokulan çocuklar bazen bize acaba biz yavrularımızdan vaz mı geçtik? Onları kimiler için laboratuvar ürünümü yapıyoruz? Onlar bizim istediğimiz gibimi eğitiliyor mu yada belli olmayan birileri için mi eğitiliyor? .....gibi soruları yansıtıyor. Elbette hiç kimse çocuk büyütmede başarısız olamak istemez, ne bir anne- baba, ne de yönetim rahberleri. Ama her kimse bilmesi geren nokta, eğitimde yabancı dil çocukların yükselere çıka bilmesi için araç ola bilir, ama nesillere toplumsal değerleri öğretecek dil olamaz. Dil değişimiyle ortalanan düşünce, hareket, tutum değişimine, ve bunları benimsemiş nesiller sorununa kimse sorumluluk tutamazsa, o zaman böyle bir programın uygulanması için, devlet eğitim kurumları öncelikle sorumluluk duygusu ve taşıya bilecek yeteneği olan eğitim uzmanlarını iş başına oturtmalı, bunlar değişik saha araşmalarıyla sadece bugüne değil geleceği de karşılaya bilecek, toplum ve eğitim düzeyine, ihtiyacına uygun programı yapmalı, düzenli olarak uygulama durumunu kontrol etmeli, değerlendirme ve ceza

uygulamasında adil olmalıdır. Eğitim yönetmen liderlerinin seçilmesi konusunda yazar Japonya'nın tecrubesini yararlı görmektedir.

2- Öğretmen eksikliği ve kalitesizliği: Her ülkenin uygulamakta olan eğitim programında öğretmen yetiştirmek ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü öğretmen eğitimi, eğitim olgusunun üç temel öğesinden biri(Üstüner,2004) olan öğretmenleri yetiştirme amacıyla gerçekleştirilen etkinliklerdir(TAKKAÇ,2012:60). Özellikle günümüzde evrensel değişimler, küreselleşmeyle birlikte oluşam rekabet ortamı, daha üstün nitelikli yetiştirilmiş nesillere olan ihtiyacı arttırmıştır. Öte yandan baktığımızda toplumsal gelenek, görenek ve değerler dünya kültürü deyinmiş batı kültürü tarafından kendi değerini nesillerde kaybetme krizine düştügünde, hem evrensel yarışmaya hazirlanmış, hem de kendini yitirmemiş nesil yetiştire bilecek öğretmen yetiştirmek çok önemlidir.

Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, şehirler merkez olarak kasaba, köylere modern okul yapımı başlamıştır. Son zamanlar ünüversite mezunlu öğrenci oranı artmış olsa da, öğretmen olmak isteyen aday sayısı halen okulların ihtiyacını karşılayamamıştır. Kaşgar gibi eğitim dili çok hızlı bir süreçte Uygurca'dan Çince'ye değişen bölgede iki dil ve iki kültüre sahip olan yetenekli, kaliteli öğretmen bula bilmek daha da zordur, hatta bazı bölgelerde şimdiye kadar eğitim modeli ve derslik kitaplar değişmişse de öğretmen bulunamamaktadır.

2000'dan sonra eğitimde öğretmen eksikliği sorununu çözmek için uygulayan öğretmen seçme sınavı Kaşsar eğitimini tam "melting pot"yapmış durumundadır. Bu sistemde teknik liseden eğitimin en üst düzeyine kadar her hangi aşamada mezun olan tüm öğrenci meslek ayırmadan sınava gire bilir, okulun ihtiyacına göre ders verilmektedir. Yani, mekanik muhendizi edebiyat, kimya mezunlu öğrenci tarih dersi verme gibi durumdadır, fakat 2015'ten sonra öğretmen sertıfıkası olmayanlar sınava gıremez oldular. Ama, Öğretmen sayısının az olması, ders çeşidi ve vazifesi günden güne artan bu bölgede, ihtiyac yüzünden, ayrıca sistematik yetersizlikler nedeniyile öğretmen olmayacak adayların eğitime sokulması, sınavdan sonraki kontrolun düzensiz, müfetişliğin adil olmaması, günümüzde acil çözüm bekleyen öğretmenler problemlerini daha da zor duruma bırakmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin ders dışında yapması zorunlu ve şart olan siyasal işler, son zamanlar öğretmenlik mesleğini seçenler oranını düşürmekte, hatta öğretmenlerin istifa sayısını arttırmakta. Aslında çözüle bilecek bu problemlerin halen yaşanması çok düşündürücüdür.

3- Eğitim materyalı: yabancı dil eğitiminde materiyal gelişimi çok önemlidir. Seçilen ya da duruma göre düzenlenen materiyal öğrenciler kullanırken sıkıntı yaşamayacak, öğretmen bilgi ve mesajları öğrencilere anlatırken zorlanmıyacak olması lazım. Ama günümüzde Kaşgar çifit

dilli eğitiminde kullanılmakta olan yabanci dil kitaplarında çeşitlilik ve uygulanabilirlik yetersizdir. Bölgede kullanılmakta olan der materyallar devlet eğitim bakanlığı tarafından belirlenmiş, Çin okullarında kullanılan kitaplarla bir çoğu aynı durumdadır. Hepimize bilindiği gibi, dil öğretimi aynı zamanda bir kültür öğretimi olarak görülür, bu nedenle dil eğitim materyalları hazirlanırken yerel, evrensel ya da karmu kültürden hangisine yer vereleceğine (Kömür, 2015:92) araştırma yaparak karar verilmelidir. Ayrıca her bölgendeki öğrenci ve öğretmenlerin kendilerine özel öğrenim ve öğretim biçimi varken, bunların da dikkata alınması gerekirken, eğer dil materyalların çoğu ticari yada siyasi kaygılarla üretilirken uygulamada bunların gerçekleşmesi zor olacaktır. Tomlinson(2008)'a göre, bugün piyasadaki ürünlerin birçoğu, dil edinim ülke ve kurumlardan çok, yönetici ve öğretmenlerin istekleri göz önüne alınarak hazırlanmaktadır. Onun farklı ülkelerde uyguladığı bir ankete göre, ELT ders kitaplarının yaklaşık %85'nin yöneticiler, %15'nin öğretmenler tarafından seçildiği görülmüştür (2008). Eğitim- öğretimde asıl amaç olan öğrencile burda hiç söz edilmemiştir.

Kısa sürede öğrencilerin Çince'sini geliştirerek onların tüm dersleri Çince ala bilmesini gerçekleştirme amacıyla, Kaşgar'da kullanılmakta olan ders materiyalları, yazarın 2013 yılında yaptığı araştırmasına göre, hep yöneticiler tarafından seçilmekte, zorunlu eğitim döneminde der kitapları bedava olduğı için ücretsiz verilmektedir. Fakat Uygur kültüründen çok uzakta bırakılmış, öğrenci ve öğretmen seviyesine uymayan ders kitabi, eğitim gelişmesini engelleyen en önemli unsurlardan olmaktadır. Yabancı dille öğretim yapılan sınıflarda öğrenci ister istemez edilgen duruma düşmektedir, yani öğretim tek taraflı yapılan ezberci bir yola girmektedir. Çünkü, Köy ve kasabalarda yaşamakta olan Ebeveyn'lerin ve toplumun Çince düzeyi söze alınmaz kadar olduğu için, öğrencinin öğrenim fırsatı sadece ders saatlarınla yetinmekte, tekrar yapma fırsatı bulunmamaktadır. Ondan başka materyal nedenli yaşanan soru, kitaplar sahip olan düşünce sisteminin Çin kültürüne ait olması, topumsal ortam Uygur olan öğrencilerin okul ve sosyal ortamda döşünce aktarmasında zorlanmasına sebep olarak evlat farkını(generation gap) büyütmektedir. Tam bu nedenle, konuşmayı bilen, bilmesi gereken çocuklar susukunlaşmakta, öz güvenini kaybetmekte, eğitimle millet kültürü sahiplendirilmeyen evlat için toplum da umutsuz durmdadır.

Sonuç

Dil bir toplumun aynasıdır ve kullanıldığı toplumun düzeyini, gelişmişliğini ve düşünce yapısını gösterir. Ancak kendi diline dayanan, kendi dilinde ilerlemeler yapan bir ulus gerçek bir kültürün de yaratıcısı olabilir. （anadilve yabanci dil. Milleti millet yapan ve o milletin bireylerini birbirine bağlayan temel unsurların en başında gelen anadili, kullanıldığı toplumdaki bireylere ortak bir "evreni anlama ve anlatma yolu" kazandıran, insanın zihninde evreni

biçimlendiren bir düşünce dizgesi olarak karşımıza çıkar(Kilimci, Ayşe. a.g.e. "Anadili – Doğan Aksan" s. 226). Eğitimde yabancı dilin olması günümüzde çok önemlidir, ama Türkiye örneği için İngilizce'nin, Kaşgar için Çince'nin Türkçe ve Uygurca'ya karşilik daha bilimsel dil sayılarak eğitim dili seçilmesi yanlıştır. Çünkü bir dilin bilim dili olma niteliğini taşıması öncelikle bir kültür dili olma özelliğini taşımasına bağlıdır. Bir dilin kültür dili niteliğine ulaşabilmesi de o dili konuşan ulusun tarih boyunca biriktirdiği kültür değerlerinin dile aktarılmasına, dolayısıyla dilin eskiliğine, yapı ve işleyişindeki olanaklara ve tarihî gelişme şartlarının doğurduğu sonuçlara bağlıdır（anadilve yabanci dil36）. Makalenin baş kısmında gördüğümüz gibi bu kadar uzun milli tarih, kültürel zenginlik ve eğitim yapısına sahip olan bu iki bölgenin ana dil temelli eğitimi yine de kendi görevini yapa bilecek durumdadır. Milletin gelişmesi, moderin dünyaya hazir ehlatların yetiştirilmesi için tabiki ulusal iletişim dillerinin öğretilmesi şarttır, ama eğitim ihtiyacını karşılaya bilecek güce sahip ana dili olan milletler için başka bir yabancı dilin eğitim dili olması doğru değildir. Kişisel ilişkideki rekabette adalet sağlanması gerektiği gibi, kültürel değerler de manevi zenginlikler yarışmasında motive edilmeli, ama zorla özgüvenini yitirtmemeli. Toplumsal farıflılıklar yok edilmesi veya törpülenmesi gereken problemler olarak değil, toplumu zenginleştiren bir unsur olarak görülmeli. Eğitimde sosyal adeleti ve 'iyi ödev insanı' yetiştirmeyi hedefleyen ve öncelikleyen eğitim politikaları uygulamaya konulmalıdır (TURAN, ARMAĞAN, ÇAKMAK: 2015) .

Türkiye ve Kaşgar gibi hem tarım toplu, hem sanayi toplumu hem de enformasyon toplunda oluşan bölgede, dolayısıyla geleneksel kültür, modern kültür ve postmodern kültür bir araya gelmekte olan durumda, eğitimde başaryı elde etmek için, yeni yitişmekte olan kuşaklara Milli Eğitim kapsamında psiklojik, sosyal destekte vermemimiz çok önemlidir. Eğitimin problemlerinin çözülmesi ve daha gelişmesi için bu bölgelerin, toplumun yapısını iyi anlayan ve bireyin içinde bulunduğu toplumsal bağlamın davranış şifrelerini çözümleye bilen sosyolog ve eğitim uzmanlarına da ihtiya vardır. Eğitim problemleri araştırmacılar, akademisyenlerin değişik metodlarla daha yakından arıştırması, devlet yöneticilerine en uygun yönitimin önirinde bulunması, ve onun uygulanmasını gerçekleştirmekle çözüme ulaşa bilir.

KAYNAKÇA

Konuralp, ERCİLASUN. (2013) . TARİHİN DERİNLİKLERİNDEN 19.YUZYILA: KAŞGAR. TÜR TARİH KURUMU

Yahya, AKYÜZ. (1999). TÜRK EĞİTİM TARİHİ (başlangıçtan 1999'a). ALFA Basım yayını. İstanbul

Sabri, AKDENİZ.(1994). Eğitim Sosyolojisi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakıf Yayınları Nu.77. İstanbul

Gökhan Kılıçoğlu, M.Bahaddin Acat,Engin Karadağ. (2015).İngiltere'deki Türk Öğrencilerin Kültürleşme Tercihleri ve Bu Tercihlerin Okula Aidiyet Duygusuyla İlişkisi. İstanbul üniversitesi fen edebiyat bölümü(sosyoloji dergisi). İstanbul

Jean, Baudrillar. (2015).“ Bütün dünya batılı olduğunda, güneş nereden doğacak”, “Dünya çılgın bir seyir aldığına göre biz de dünyaya ilişkin çılgın bir bakış açısı edinmeliyiz.” İstanbul üniversitesi fen edebiyat bölümü(sosyoloji dergisi). İstanbul

Vehbi, Bayhan. (2015). Eğitim Sosyolojisinin Uygulama Alanında Yeni Bir Modeli: Okul Sosyoloğu ve Görevleri. İstanbul üniversitesi fen edebiyat bölümü(sosyoloji dergisi). İstanbul

Selahattin Turan, Yasir Armağan, Esra Çakmak. (2015). Türk Eğitim Sisteminde Okullar ve Dershaneler: Çoklu Paradigma Açısından Bir İnceleme. İstanbul üniversitesi fen edebiyat bölümü(sosyoloji dergisi). İstanbul

Ergün RECEPOĞLU, Ali Çağatay KILINÇ. (2014). TÜRKİYE'DE OKUL YÖNETİCİLERİNİN SEÇİLMESİ VE YETİŞTİRİLMESİ, MEVCUT SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. ANKARA

İsmail KAPLAN. (1999). TÜRKİYE'DE MİLLİ EĞİTİM İDEOLOJİSİ. İletişim Yayınları. İstanbul

Okutman Dr. Mustafa Durmuş ÇELEBİ. (2006). TÜRKİYE'DE ANADİLİ EĞİTİMİ VE YABANCI DİL ÖĞRETİMİ. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Ali Işık. (2008). YABANCI DİL EĞİTİMİMİZDEKİ YANLIŞLAR NEREDEN KAYNAKLANIYOR? Journal of Language and Linguistic Studies.

Özcan DEMİREL.(1991).TÜRKİYE'DE YABANCI DİL ÖGRETMENİ YETİŞTİRMEDE KARŞıLAŞıLAN GÜÇLÜKLER. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.

Gülsün Atanur BASKAN. (2001). ÖGRETMENLIK MESLEGI VE ÖGRETMEN YETIşTIRMEDE YENIDENYAPıLANMA. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.

Ayten SEZER. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Oğretim Faaliyetleri. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.

Ali AzAr. (2011). Türkiye'deki Öğretmen Eğitimi Üzerine Bir Söylem: Nitelik mi, Nicelik mi? Yükseköğretim ve Bilim Dergisi.

An weiFeng. Bilingualism for the Minor or the Major? An Evaluative Analysis of Parallel Conceptions in China. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. 2005

Eric T .Schluessel. 'Bilingual' education and discontent in Xinjiang. Central Asian Survey. June 2007

Linda T.H.Tsung& Ken Cruickshank. Mother tongue and bilingual minority education in China. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. 2009

Ma rong. Several necessary principles for bilingual education in the multi-national areas. Chinese nationality journal.April,2011

Ma Rong. Minority Education and Practice of Bilingual Teaching in XinJiang. Beijing university education review. April 2008

Turdiqeyum. Development of Xinjiang bilingual education. Journal of educational institute of Jilin province. 2011

Abdullah Talip. (1983). Uygur eğitim tarihi. Sincan Eğitim dergisi. Urumçi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%9Fgar

BOZKIR LİSESİ'NİN BOZKIR'A VE BOZKIRLIYA KAZANDIRDIKLARI

Meşkure YILMAZ [*]

Öz

2016 yılındayız. Bugün her ilde birden fazla üniversite, her ilçede bir yüksekokul veya fakültenin bulunduğunu biliyoruz. Ancak Bozkır'a lise açılmasından söz ediyorsak 1969'lardayız demektir. Bu nedenle o yıllardaki Türkiye'nin genel durumuna ve özelde Konya'nın Bozkır ilçesine baktığımızda çok farklı şartlarla karşılaşırız. Bozkır özeline inmeden de Türkiye'nin o günkü siyasi konjonktürüne göz atmakta fayda var. Siyasi tarihimizde ülke yönetiminin sürekli el değiştirdiği, sendikalaşma hareketleri, radikal grupların eylemleri, şiddet olayları gibi gerilimli bunalımlı ve karmaşık yıllar. 1968 yılında Fransa'da başlayan bu olaylar dünyaya yayıldı fakat etkisi uzun sürmedi. Buna rağmen Türkiye bu olaylardan olumsuz bir şekilde etkilendi. Bu dönemde anne ve babalar çocuklarının bu olaylar içinde yitip gitmelerinden endişelendiler. İşte dünya ve Türkiye bu şartlar altındayken Konya'da, Seydişehir'de, Beyşehir'de imkânsızlıklar içinde ailelerinden uzak liseyi okuyan Bozkırlılar için Bozkır'da lisenin açılması büyük bir nimet oldu. Bozkır'da oturanlar çocuklarını yanlarına aldılar, evlerinden okullarına rahatça gidip geldiler. Köylerde oturanlar da ya köylerinden her gün yürüyerek gidip geldiler ya da Bozkır'da kendilerine bir göz oda tutup oturdular, ailelerinin cuma günleri ilçenin pazarına gelmesini iple çektiler.

Bu şartlarda açılan Bozkır Lisesi çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Bugün Türkiye'nin her yerinde; öğretmen, doktor, akademisyen, mühendis ve çeşitli mesleklere mensup birçok mezunu bulunmaktadır. Bu kişilerden görüşebildiklerim ' Bozkır'a lise açılmasının hayatlarını olumlu bir şekilde değiştirdiğini' dile getirdiler. Bozkır'a liseyi kazandıranların başında gelen ve Bozkır Lisesi'nin kurucu müdürü M. Kemal Yılmaz'ın öğrencileri takibinin yalnızca okulla sınırlı kalmadığını, evlerini tek tek dolaşarak ders çalışıp çalışmadıklarını kontrol ettiğini, kahvehanelere ve sinemalara gidip gitmediklerini denetlediğini ifade ettiler.

Bozkır Lisesi sahneye koyduğu piyeslerle öğrencilere kendilerini ifade etme, Bozkırlılarda da televizyonun olmadığı o dönemde değişik vakit geçirme imkânı vermiştir. Ayrıca ulusal bayramlarda öğrencilerin hazırladıkları gösterileri sunması hem milli duyguların pekiştirilmesini sağlamış hem de Bozkırlılar için güzel bir şölene dönüşmüştür.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır Lisesi, Bozkırlılar, Eğitim

•

[*] Yrd. Doç. Dr. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Temel Bilimler Bölümü Bölüm Başkanı, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Başkanı.*

GİRİŞ

''Milletleri, hür, müstakil, şanlı ve yüksek bir toplum olarak yaşatan güç eğitimdir'' diyen Atatürk eğitimin önemine dikkat çeker. Eğitim ise okullarda eğitim kurumlarında gerçekleştirilir.

Okulların tarihlerinde bilinmeyen detaylar vardır. Ben Bozkır Lisesi'nin kuruluş günlerinde yaşanan sıkıntılarının zamanımız çerçevesinde sadece bir kısmını sunacağım.

Ancak şu önemli hususu da ifade etmem gerekiyor: Şimdiki öğrencilere ve gelecek kuşaklara okulun öğretmen ve öğrencilerinin oluşturdukları tarihi aktarmanın yapılması gerekmektedir. Bunun için kurulduğu günden itibaren düzenli ve güncelleştirilen bir arşiv kurulup her türlü belgenin sağlıklı olarak saklanabilmesi gerekir. Maalesef bütün girişimlerime rağmen böyle bir arşive ulaşmam mümkün olmadı.

Ancak Bozkır Lisesi'nin ulaşabildiğim ilk mezunlarıyla görüş alışverişinde bulunabildim.

Sözün burasında ifade etmelim ki ''milli okul kurmadan milli devlet kurmak'' mümkün değildir.

Bunun içinde okullarımızın ilk kuruluşu ve kuruluş felsefesi önemlidir.

Gayret bunun gayreti olmalıdır.

M.Kemal Yılmaz'ı Bozkır'a Lise Açmaya Götüren Şartlar

II. Dünya Savaşı yıllarında köylerinde okul olmadığı için babaları tarafından Bozkır Atatürk İlkokuluna kayıt ettirilen iki kardeşe bir göz oda kiralanır. Camı açılmayan… Perdesi olmayan… Rutubet kokan… Okul dönüşü, soğuk buz gibi… Isıtılamayan… Hava karardıkça hüzün çöken izbelerde ne yiyeceğiz, ne pişireceğiz diye düşünen… Sonra hazır pekmez helvasını köyden gelen yufka ekmeğini ıslatarak sıkma yapıp karnını doyuran…

Kasabalı sınıf arkadaşlarının kısa pantolonlarına, beyaz, temiz yakalarına baktıkça imrenen…

Kendileri için ağlayıp gözyaşı döken bir annenin varlığını hiç unutmayan… Bir fedakâr babanın köyden kasabaya kış günlerinin fırtınalarında sırtında taşıyıp getirdiği odunu olabildiğince uzun süre yakıp bitirmemeye çalışan…

Bunun bilincinde olan…

İki kardeşten birisi, küçüğü İvriz Öğretmen Okulunu bitirip öğretmen olan ve daha sonra Bursa Eğitim Enstitüsü'nü bitiren M.Kemal Yılmaz'ı, çile çektiği, ağladığı,

yokluğu, tokluğu öğrendiği, özlemle yandığı… O yaşadıklarını hiç anlatamadığı kasabaya, Bozkır Ortaokul Müdürlüğüne sürükleyecek!.. Sonra da ''Bozkır Lisesi ''ni açabilmek için, açtırabilmek için hayatını bile hiçe sayacaktı…

Orada küçük yaşında çektiği sıkıntıları… Ailesinin fedakârlığını hizmetiyle ödemeye çalışacak.

İşte bu düşüncelerle yeni açılan Bursa Çekirge Ortaokulu müdürlüğü teklifini kabul etmeyerek Üzümlü Ortaokul Müdürlüğünden Bozkır Ortaokul Müdürlüğüne Bozkır'a lise açma düşüncesi ile gelecek.

M.Kemal Yılmaz'ın Bozkır'a Lise Açmak İçin Verdiği Mücadele ve Liseyi Açması

1967-1968 Eğitim öğretim yılı başlar. Bozkır Ortaokuluna ihate duvarı yapılır. Atatürk büstü konur. Öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir kütüphane oluşturulur. Yeni ses düzenlemesi yapılır. Diğer taraftan Bozkır Lisesini açmak için faaliyetler başlar. Ortaokul Müdürü M.Kemal Yılmaz Yeni Konya Gazetesinde 1967 yılında '' Bozkır Lise İstiyor '' diye bir yazı yayınlar. Yılmaz Bozkır'a neden lise gerektiğini yazısında şöyle dile getiriyordu.

Bozkır Lise İstiyor

M. Kemal Yılmaz

Orta Okul Müdürü

74 köyü, 57 bin nüfusu var Bozkır' ın. Konya'ya 126 km, Beyşehir'e 90 kmdir. Yelbeyi, Belviran Beyşehir'e ortalama 120 kmdir. Belviranlı, Yelbeyli, Taşbaşlı bir ortaokul mezunu illa da Beyşehir lisesinde okumak zorunluluğundadır. Hâlbuki adı geçen köyler Konya'ya Beyşehir'den çok daha yakındır. Bozkır Beyşehir arasında mutad vasıta olmadığından bu köylerden veya tüm Bozkır'dan ortaokul mezunu genç Konya'ya gidecek. Oradan da Beyşehir'e varacak ve lisede okuyacak. Bu gençlerin ve vatandaşların günahı Bozkır ortaokulunda okumuş olmalarıdır. Müdürler komisyonu her yıl toplanıp anayasaya aykırı olarak hangi bölge çocuklarının hangi okulda okuması gerektiğini kararlaştırır bunun dışında da işlem yapılmaz. Öteden beri anayasanın bu konuyla ilgili maddesi yanlış tatbik edile gelmiştir. Bu münasebetle de Bozkırlılar Bozkır dışına gitmek zorundadırlar.

Bozkır tarihi itibariyle Konya'nın en eski, nüfusu itibariyle en hatırı sayılır ilçelerinden birisidir.

Bozkır çıkışı olmayan bir Anadolu kasabasıdır. Halkı fakirdir. Arazi kıt ve verimsizdir. Ticaret sahaları hiç yoktur. Halk genellikle yaz kış dışarıda çalışır. Nüfus gittikçe artmaktadır. İşlenen cinayetlerin temeli geçimi sıkıntısına ve huzursuzluğa dayanıyor. Bozkır'da halk bunalım içerisindedir. Çocuklarını kurtarma yolları aramaktadır. Bunun içinde tek ümidi okumaktır. Ülkenin hem ekonomik hem de kültürel durumu sebebiyle bu temel düşünceden hükümetimizin yararlanması gerekmektedir. Yirmi birinci yüzyıla girerken bu nedenlerle bunalım geçiren bir ilçede lisenin hala açılmayışı insanı düşündürmektedir.

Bozkır ortaokulu binası her türlü teşkilatıyla liseyi barındıracak durumdadır. Bozkır ortaokulu her yıl ortalama seksen mezun vermektedir. Üstelik merkez ortaokulundan başka iki kasabasında iki ortaokul daha vardır. Her türlü şartı mevcut olan Bozkır'da bir lisenin açılmasını bütün Bozkır halkı sabırsızlık ve heyecanla beklemektedir.

Bozkır'da bir lisenin açılması Bozkır'a çok şey kazandıracağı gibi tahakkuku halinde Bozkır halkının da hükümetimize şükran ve minnet borcunu asil davranışıyla ödeyeceğinden şüphe etmiyoruz.

Önümüzdeki ders yılında Bozkır lisesinin açılacağını düşünüyor okuyacak gençlerin mutlu geleceğini liseyi açma büyüklüğünü gösteren yurt severlerin şahsında şimdiden kutlar gibi oluyoruz.

Yeni Konya 1967

Ortaokul müdürü tarafından yazılan bu yazı siyasileri ve bürokratları kızdırır. M. Kemal Yılmaz politika yapmakla suçlanır. Ama kim ne derse desin bir görev üstlenmiş olan ve hemşerilerine karşı kendisini böyle bir sorumluluk altında hisseden ortaokul müdürü liseyi açmak için canla başla çalışırken diğer taraftan ortaokula laboratuar da açarak öğrencilerin yaparak öğrenmesini sağlayacaktır.

Eksik öğretmen kadrosuna rağmen bir önceki ders yılına göre okulun, eğitim-öğretim düzeyi yükselecek, yatılı okulları kazanan öğrenci sayısında artma olacaktır.

Sakin, verimli, huzurlu bir ders yılı yaşanacak.

Sınava katılan öğrencilerden 21'i yatılı okul sınavlarını kazanacak ve bu okul tarihinde bir rekor olacaktır.

1968'li yıllarda Fransa'da başlayıp oradan değişik ülkelere yayılan öğrenci hareketleri Türkiye'ye de sıçramıştır.

Konu gündemdedir. Oldukça hareketli, hararetli, karışık ve karmaşık geçeceği anlaşılan bu dönemde 1969-1970 eğitim öğretim yılı açılmıştır.

Sendikal hareketler, öğretmen boykotları, öğrenci hareketleri başlamıştır. Üniversite öğrencilerinin masum istekleri istismar edilerek dış mihrakların denetimine girmiş, üniversite eğitimi sıfıra indirilmeye çalışılmış, itaatli ve çalışkan öğrencilerin çalışma ve öğrenme imkânları yok edilmiş. Özgürlük, inanç ve fikir hürriyeti komünizmi benimseme olarak algılanır hale gelmiştir.

Bozkır'a lisenin açılması bu şartlarda gündeme gelmiştir. Arkasından da tepkiler. O da ne? Nerden çıktı şimdi lise? Ya ortaokula dayalı lise açılırsa ve ortaokul müdürü lise müdürü olursa! O günün şartları içinde ''Demokratik Düzen Anarşik Usullerle Nasıl Tahrip Edilir?'' sorusunun cevabını yaygınlaştırmak kimi çevrelere göre çok önemlidir. Hatırlamak gerekir ki (bilimsel sosyalizm)Karl-Marks dilinde (Komünizm) demektir. Ortaokul müdürü bu tür bölücü ve yıkıcı ideolojilere karşıdır.

O halde lise ya hiç açılmamalı ya da başında (bilimsel sosyalizme) ses çıkartmayan bir müdür olmalıdır. Lise açılınca ''Dev-Genç'', Devrimci Gençlik Birliği denetiminde ''Dev-Lis'' kurulacak devrimci gençlik lisede bu sayede yuvalanacaktı. Bu şekilde bölücü düşüncelere sahip kişiler ''istedikleri gibi bir lisenin''açılamayacağını anlayınca halkı oyalama yolunu seçerler.

Öğretmen okulu açılmalı, sanat okulu açılmalı gibi çeşitli söylemlerle kafaları karıştırmak isterler.

Ortaokul Müdürü ''Bozkır Ortaokulu Yardımlaşma, Dayanışma, Koruma, Bozkır Lisesi Açtırma Derneği''ni düşünür.

Tüzüğü hazırlanır ve takibi için bir avukata teslim edilir. ''Kasaba irilerince uygun görülmez''.

Bozkır Lisesi Yaptırma, Yaşatma Derneği kurulmalı ve binası açıldıktan sonra lise açılmalı telkinleri başlar.

Peki kaç yıl sonra..

Halk heyecanla Bozkır'ın biran önce liseye kavuşmasını istemektedir.

Bunları yakından takip eden Ortaokul Müdürü devreye girer.

Öğretmen okulunun, sanat okulunun Bozkır'da açılmasının mümkün olmadığını, ortaokul binasının on yıl liseye yeteceğini, üstelik kurulmuş bir düzen ve kadrosu olduğunu, sadece ''Bozkır Lisesi açılmıştır''. Karar ve yazısına ihtiyaç bulunduğunu anlatmaya çalışır.

Olaylar yön değiştirmiştir.

''Ortaokul Müdürü liseye karşıdır. İmam-Hatip Okulu istiyor'' denir.

Oysa Ortaokul Müdürü, lise açma niyeti, gayreti ve heyecanı içinde gelmiştir Bozkır'a.

Bursa'ya gitmekten bile vazgeçerek.

1967 yıllarından başlayarak gerekçeleriyle basında ''Bozkır Lise İstiyor''başlığıyla yazılar yayınlamış, kimi çevrelerden azarlar işitmiştir.

Halk sessiz ancak sabırsızlıkla hemen lisenin açılmasını beklemektedir.

Çünkü geliri kıt, iş sahası sınırlı, coğrafi konumu itibariyle zor şartlar altında yaşayan bu insanlar çocuklarını kendi ilçelerinde okutabilmenin özlemi içindedirler.

Dernek ilk toplantısını yapar. Konuşmalar yapılır. Tartışılır. Lise Yaptırma Yaşatma Derneği faaliyete geçemeden dağılır. Şimdi ya da sonra lise binasına hiç ihtiyaç duyulmayacak ve ortaokul binasında lise eğitim öğretimini sürdürecektir.

Yalnızca adı değişecektir. BOZKIR LİSESİ

Ortaokul Müdürü her türlü engele rağmen yılmamış var gücüyle liseyi açmak için çaba göstermiştir.

Nihayet 1969 yılının ağustos ayında Bozkır Lisesinin açılışı gerçekleşmiştir. Bozkır'da bayram havası vardır. Elbette olur 74 köy, 57 bin nüfus (bugün Bozkır'ın nüfusu o günkünden az).Bozkır'ın evlatları için umutlar yeşerecek…

Bozkır'a lise açılması bazı çevreleri rahatsız eder. Rahatsızlığın sebebi Bozkır'ın gençleri okuyacak; anarşist olmayacak, okuyup, bilecek. Milli kültürüne, milli kimliğine, benliğine, ''Ne mutlu Türküm diyene!...'' sözünü haykırarak varlığına sahip çıkacaktı.

Kötü niyetli ve bölücü faaliyetlere rağmen ders yılı görkemli başlamıştır.
Gençler aydınlık geleceğe, şerefli Türk milletinin seçkin birer evladı olmanın bilinciyle koşacaktır.

Bozkır 'dan çok sayıda iş adamı, üst düzey yönetici ve bilim adamı yetiştirmiştir.[1]

Yetişen bu kişilerin çoğu Bozkır Lisesi'nde okumuştur. Bütün olayları geçtiği dönem içinde değerlendirmek bizi daha sağlıklı sonuçlara ulaştırır. Bu nedenle o yıllardaki Türkiye'nin genel durumuna ve özelde Konya'nın Bozkır ilçesine baktığımızda çok farklı şartlarla karşılaşırız. Bozkır özeline inmeden de Türkiye'nin o günkü siyasi konjonktürüne göz atmakta fayda var. Siyasi tarihimizde ülke yönetiminin sürekli el değiştirdiği, sendikalaşma hareketleri, radikal grupların eylemleri, şiddet olayları gibi gerilimli bunalımlı ve karmaşık yıllar. 1968 yılında Fransa'da başlayan bu olaylar

[1] Yılmaz, Mustafa Kemal; Vatanın Bağrında, Zalimler, Masumlar, Tanıklar ve Yazabildiklerim, Tebeşir Yayınları,2006, Konya, s.168-169

dünyaya yayıldı fakat etkisi uzun sürmedi. Buna rağmen Türkiye bu olaylardan olumsuz etkilendi. Bu dönemde anne ve babalar çocuklarının bu olaylar içinde yitip gitmelerinden endişelendiler. İşte dünya ve Türkiye bu şartlar altındayken Konya'da, Seydişehir'de, Beyşehir'de imkânsızlıklar içinde ailelerinden uzak liseyi okuyan Bozkırlılar için Bozkır'da lisenin açılması büyük bir nimet oldu.

Yeni kayıtların yanı sıra 18 liseden naklen öğrenci gelmiştir. Bozkır'da oturanlar çocuklarını yanlarına aldılar, evlerinden okullarına rahatça gidip geldiler. Köylerde oturanlar da ya köylerinden her gün yürüyerek gidip geldiler ya da Bozkır'da kendilerine bir göz oda tutup oturdular, ailelerinin cuma günleri ilçenin pazarına gelmesini iple çektiler.

Lisede huzuru bozmak isteyenlere rağmen Bozkır Lisesi eğitim öğretimini aksatmadan devam ettirmiştir.

Lisede 10 Kasımlarda Atatürk'ü anma etkinlikleri gerçekleştirilmiştir.

Öğrenciler ulusal bayramlarda gösteriler yaparak hem milli duyguları gelişmiş hem de halk için bu gösteriler görsel bir şölene dönüşmüştür.

Bozkır Lisesinde bando takımı kurularak öğrencilerin yetenekleri değerlendirildiği gibi hoşça vakit geçirmeleri de sağlanmıştır. Günümüz de gençleri sosyalleştirmek için gösterdiğimiz çaba o günün şartlarında imkânsızlıklar içinde başarılmıştır.

Piyesler sahneye konarak öğrencilerin yetenekleri gösterebilmelerine imkân sağlanmıştır. Halk da televizyonun ve internetin olmadığı bu ortamda bu gösterileri izleyerek hayatına renk katmıştır.

Bozkır Lisesi çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Bunlardan bir çoğu öğretmen, doktor ve değişik meslekler seçmişlerdir. Görüşebildiklerim Bozkır Lisesi sayesinde hayatlaını kurtardıklarını, ailelerine, vatanlarına faydalı olabilmenin mutluluğunu yaşadıklarını söylediler.

Prof.Dr.Ahmet Maden (göz doktoru); Bozkır'a lise açılmasaydı belki de okuyamayacaktık diyen,Prof.Dr. Ahmet Maden bugün bile kazanılması çok zor olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanmış ve kariyerine devam ederek profesör unvanı almıştır.

Diş Hekimi Nuri Uyar; Bir çok arkadaşımız Seydişehir ve Beyşehir lisesinde okuyordu.Çoğumuzun ailelerinin maddi durumu iyi olmadığı için Bozkır'a lise açılmasaydı belki okuyamayacaktık. Okul Müdürümüzün sağladığı ciddi eğitim öğretim sayesinde iyi okullar da kazandık, dedi.

Dr.Seyfullah Kılıç; Yine çok başarılı bir öğrenci olup tıp fakültesini kazanan Kılıç, Bozkır'a lise açılmasaydı dahası okul müdürümüz yalnız kalan öğrencilerin evlerini tek tek gezerek çalışıp çalışmadıklarını kontrol etmeseydi okuma imkanımız olmayacaktı dedi.

Mustafa Yıldız (emekli öğretmen); Ailelerimizin maddi durumu müsait olmadığı için Bozkır dışına gidip lise okuma imkanımız yoktu.Bozkır'a lisenin açılması benim gibi bir çok arkadaşımın lisede okumasını sağladı. Ayrıca lise müdürümüzün eğitim ve öğretime gösterdiği titizlik ve bizleri yakından takip etmesinden dolayı yüksek öğretimi de kazanarak iyi birer meslek sahibi olmamızın yolunu açtı.

Hacı Ali Yıldız (emekli); Bozkır'da lise olmadığı için Karatay Lisesine yazılıp Konya'dan ev tutmuştuk.Çok büyük maddi külfet getiriyordu. Lise açılınca Bozkır'a geldik.Lisenin açılması büyük nimet oldu. O günkü lise bugünkü yüksekokul gibiydi.

Durali Ferli (emekli öğretmen);Ben ilkokulu bitirdiğimde ağabeyim Beyşehir'de lise okuyordu. Annem '' bir evden bir kişi okusun yeter'' dedi bu yalnızca annemin düşüncesi değildi aslında imkanlar ancak buna yetiyordu. Ama ağabeyim Beyşehir'e gideceği gece benim gitmeme kararım alındı. Ben sabaha kadar ağladım. Sabahleyin ''tamam bu da gitsin'' dediler. Ağabeyim liseyi bitirdiğinde ben de ortaokulu bitirmiştim, bu sırada Bozkır'a lise açılmıştı. Eğer Bozkır'a lise açılmasaydı okuma imkanım olmayacaktı.

Abdurrahman Keşir (emekli): Uzun yıllara öğretmenlik, idarecilik ve iki dönem belediye başkanlığı yapan Keşir, beş lira kirayı iki üç kişi zor ödüyorduk. ''Bozkır'a lise açılmasaydı Abdurrahman Keşir Sorgun'dan gelip nasıl okuyacaktı'' dedi.

Örneklerden de görüldüğü gibi bugün bile dershanelerin, özel öğretmenlerin ve anne-babaların bütün ihtimamına rağmen Bozkır Lisesinin o tarihlerdeki başarısını zar zor yakalanabilmektedir.

Bozkır Lisesi Müdürünün Görevden Alınması: Tatsız, Haksız ve Acı Son

Kendisi de çok ağır şartlar altında okuyan kurucu müdür M. Kemal Yılmaz liseyi açtığı ve kendisinin özlemini çektiği, ulaşamadığı eğitim ve öğretimi Bozkırlı gençlere sağladığı için mutludur.

Ancak 1970-1971 yılında lisede olaylar çıkartılır.9 Kasım 1970'de olaylar kavgaya dönüştürülür. Devletin gücünü kendi gücü gibi gören yetkililer vardır. 10 Kasım 1970 ilçe üst düzey görevlileri okul bahçesindeyken Atatürk'ü anma proğramı sırasında jandarmalar bazı öğrencileri alarak karakola götürmüşlerdir. İlçe halkının fiilen olayların içinde olduğunu bildiği kimi yetkililer bu durumdan memnundur. Bu sindirmenin,

baskının yoludur. Ama yasal yollarda vardır ve hemen disiplin kurulu çalıştırılır. Bu arada ilçede Dev-Genç'in faaliyetlerine yataklık edenler ortaya çıkarılır. Suçlu görülen liseli öğrenciler zaman kaybetmeden okuldan uzaklaştırılır.Disiplin kurulunca alınan ifadeler ürkütücüdür.''sıra sana da gelecek'' diye Lise Müdürü tehdit edilir.

Lise Müdürüne ''Atatürk'e Hakaret'' ettiği iftirası atılır ve bu iftira furyası devam eder. Türkiye'nin etrafının kuşatıldığı gibi etraf kuşatılmıştır. Bu sırada 12 Mart Muhtırası verilmiştir. Esasen Bozkır ilçesinde Lise Müdürünün işlevi de bitmiştir. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığından naklen atanmasını ister, bu atama Konya merkezinde bir ortaokul müdürlüğüdür.Bunca fedakarlığın karşılığında beklenmeyen bir durumla karşılaşılır. Lise Müdürü açığa alınır. Tatsız, haksız ve acı bir sondur. Okul müdürlüğü kararnamesi iptal edilir ve Maarif Kolejine öğretmen olarak atanır.

Maarif Kolejinde öğretmen olarak görev yaparken 1975 yılında Konya İl Mili Eğitim Müdürlüğüne atanır. Bütün Konya'ya hizmet ettiği gibi Bozkır'a da hizmetlerine devam eder. Bozkır'a liseyi açtığı gibi bu görevdeyken İmam-Hatip Lisesini , Pratik Kız Sanat Okulunu ve Pratik Sanat Okulunu açmak yine kendisine kismet olur. Yine aynı görevdeyken Selçuk Üniversitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneğinde de faaliyet gösterek Konya'ya üniversitenin açılmasında emeği geçmiştir.

Sonuç

Bozkır'da izbe odalarda başlayan, İvriz Köy Enstitüsü (Köy Enstitüsü iken girmiş Öğretmen Okulu olarak bitirmiştir) ve Bursa Eğitim Enstitüsünde devam eden çileli eğitim yılları ve en az o süreç gibi çileli devam eden meslek hayatı .Bütün bunlara rağmen hiç bitmeyen hizmet aşkı. M.Kemal Yılmaz için önemli olan çekilen çileler değildir, önemli olan hedefe ulaşılmasıdır. Bu hedef nedir; vatanını, milletini seven ona hizmet etmek için yarışan nesiller yetiştirmektir.M.Kemal Yılmaz hedefine ulaşmış, başarılı olmuştur. Pek çoğumuz öğrenim hayatımzda yer alan kişileri hatırlamazken görüştüğüm bütün öğrencileri kendisini büyük bir saygı, hürmet ve minnetle yad ettiler. M.Kemal Yılmaz günümüzde de gençlere yol göstermek amacıyla yazdığı ve yazmaya devam ettiği kitaplarla çalışmalarını sürdürmektedir.

Bozkır Lisesi ise değiştirilen adıyla Zengibar Anadolu Lisesi olarak bu yıl 47. Yılını geride bırakıyor.

Kurucu Müdür M. Kemal Yılmaz

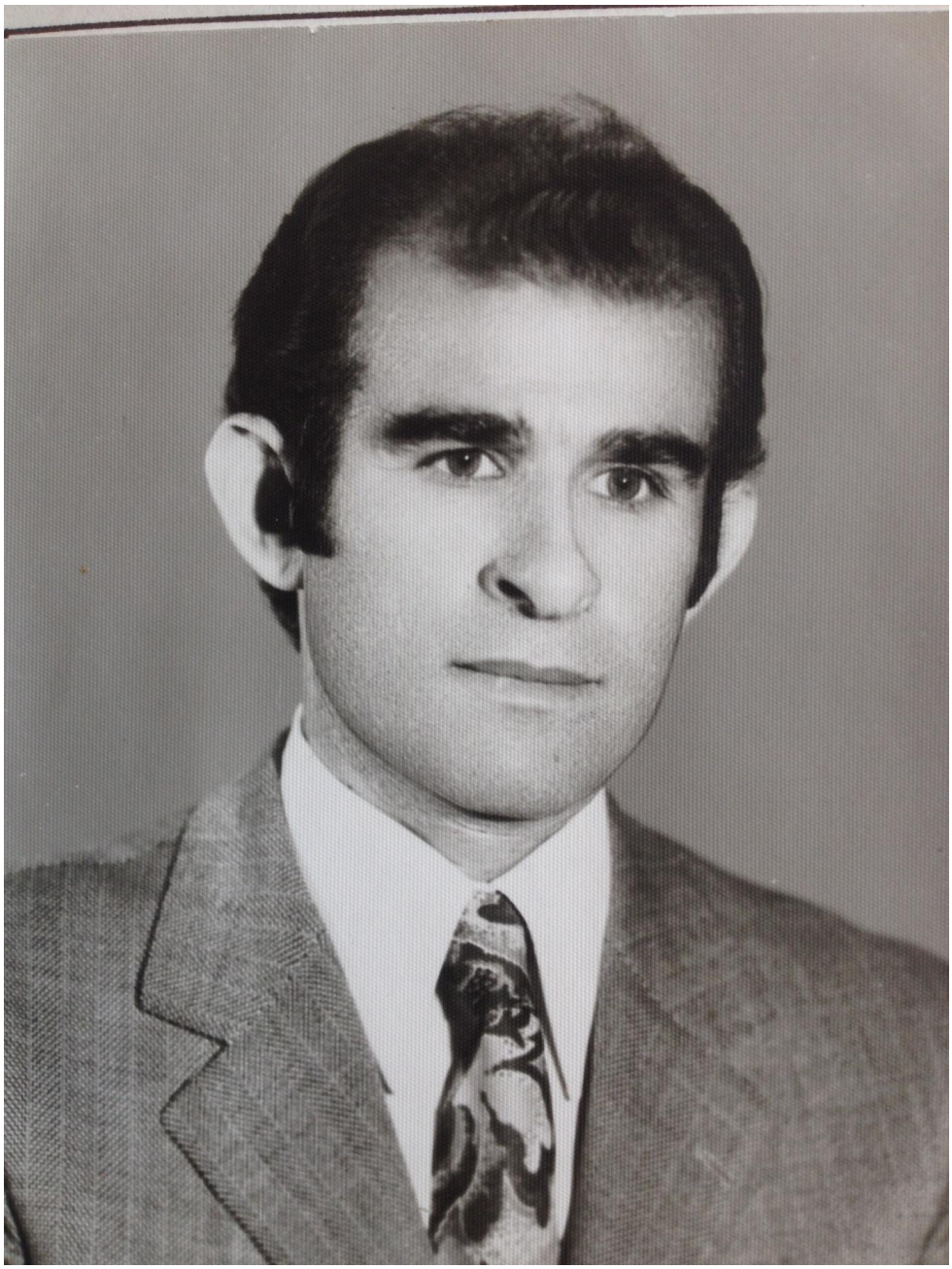

M .Kemal Yılmaz Bir Bayram Konuşması Yaparken

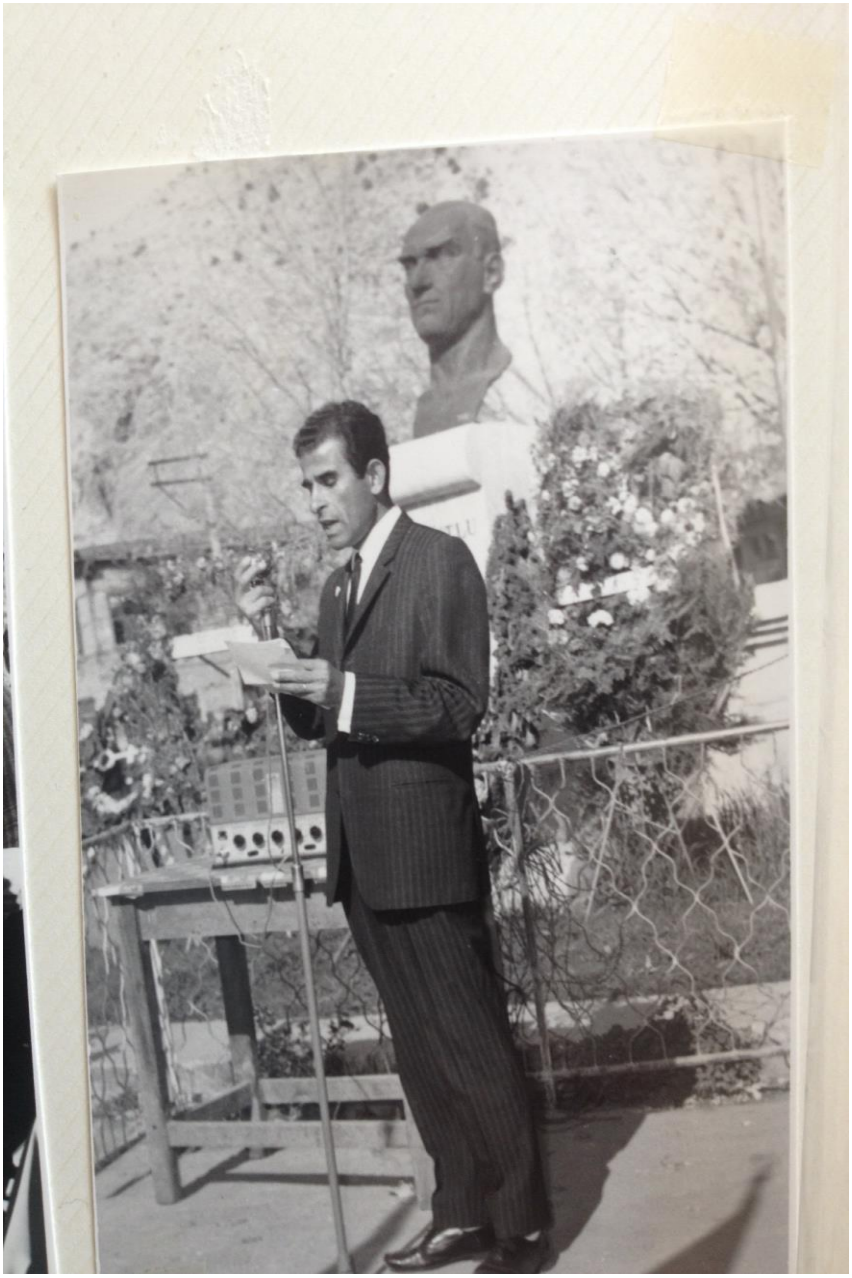

Lise Müdürü Öğrencileriyle Birlikte

Sosyal Faaliyetler

Lise Öğrencilerinin Sahnelediği Oyun

Fethi Bolayır
VATAN
KURTULURSA
ÖĞRETMENİM

Bozkır Lisesi Öğretmenlerinden Bir Grup

Lise Müdürü Öğrencilerle Birlikte

Atatürk'ü Anma Etkinlikleri

Milli Bayram Etkinlikleri

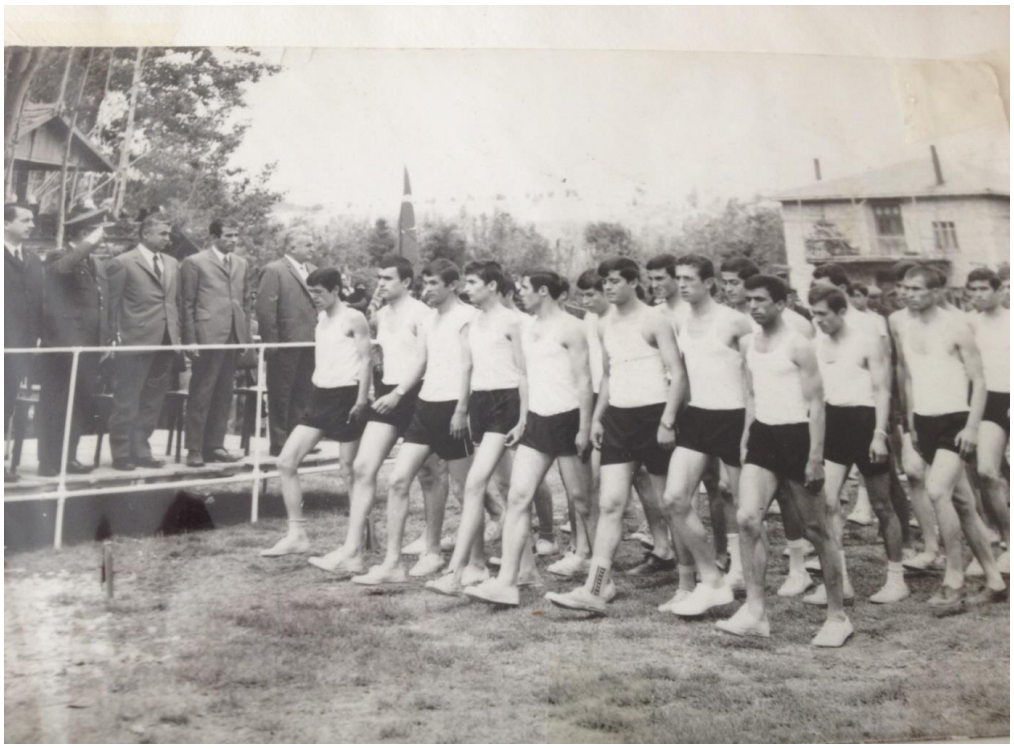

Milli Bayram Töreni

Bando Takımı

BOZKIR MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK, SOSYAL VE EKONOMİK ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ

MEASUREMENT OF SOCIAL, ACADEMIC AND ECONOMIC PERCEPTIONS OF BOZKIR VOCATIONAL SCHOOL

Haluk ÇİNİ [*]
Bilal ÖZEL [**]
Akın ABUL[***]

Öz

Yükseköğretimin tüm illere yayılması öğrenci davranışlarının ve algılarının ölçülmesini ve yapılan ölçümlerin bilimsel olarak analiz edilmesini daha da önemli hale getirmektedir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik gelişmişliğe katkıları ve özellikle bulundukları kent ekonomisi üzerine etkileri büyüktür. Üniversite başarılarının ve kıyaslamalarının yapıldığı birçok akademik çalışmanın yanı sıra öğrencilere yönelik de birçok bilimsel çalışma yapılmaktadır. Gerek il gerekse ilçe bazında kurulan fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokulları bulundukları bölge ekonomisi üzerinde olduğu kadar sosyal yapı üzerinde de birçok etkiye sahiptir.

Bu çalışmada; Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin akademik, sosyal ve ekonomik algılarının ölçülebilmesi amacı ile anket uygulaması yapılmış ve sonuçlar ekonometrik olarak analiz edilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Ekonomik algı, Öğrenci harcamaları, Sosyo-ekonomik gelişme

•

Abstract

Higher education has spread to all provinces. The measurement of student behavior and perception and scientifically analyzing measurements made has become even more important. The students' socio-economic development contributions and in particular effects on the economy of the city they were very high. Many academic studies where the University of success and benchmarking as well; There have been many scientific studies for the students. Both the provincial as well as district was established on the basis of faculty, colleges and vocational schools and also has many effects on the social structure as well as on the economy of their region.

In this study an academic survey is made on Selcuk University Bozkır Vocational School students' with the aim to measure the social and economic sense. Econometric results were analyzed.

•

Keywords

Economic perception, student spending, socio-economic development

---

[*] *Fakülte Sekreteri, Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F.*
[**] *Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.*
[***] *Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü*

GİRİŞ

Yükseköğretimin tüm illere yayılması öğrenci davranışlarının ve algılarının ölçülmesini ve yapılan ölçümlerin bilimsel olarak analiz edilmesini daha da önemli hale getirmektedir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik gelişmişliğe katkıları ve özellikle bulundukları kent ekonomisi üzerine etkileri büyüktür. Üniversite başarılarının ve kıyaslamalarının yapıldığı birçok akademik çalışmanın yanı sıra öğrencilere yönelik de birçok bilimsel çalışma yapılmaktadır. Gerek il gerekse ilçe bazında kurulan fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokulları bulundukları bölge ekonomisi üzerinde olduğu kadar sosyal yapı üzerinde de birçok etkiye sahiptir. Ayrıca bölgesel kalkınmada üniversitelerin oldukça etkin bir rolü bulunmaktadır (Çatalbaş, 2007).

Üniversitelerin bölge ekonomisine katkılarının düzeyi öğrencilerin ekonomik yapıları ile doğrudan ilgili olmaktadır. Yapılan bu çalışmada Bozkır ilçesinde eğitim gören yüksekokul öğrencilerinin ekonomik ve sosyal algılarının tespit edilerek mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmış ve bir takım önerilerde bulunulmuştur.

1. Öğrencilerin Akademik, Sosyal ve Ekonomik Algıları

Bulundukları şehir ve bölgeye etkileri birçok akademik çalışma tarafından ortaya konulan üniversitelerin bilgi üretimi ve nitelikli işgücü üretimine katkıları en önde gelen faydaları arasındandır. Bu anlamda bölge üzerinde ekonomik altyapının gelişmesine son derece önemli katkılar sağlamaktadır (Bleaney vd., 1992).

Üniversitelerin bilgi ekonomisine doğru bir itici güç olduğu görülmektedir. Bu yaklaşıma göre sanayi işbirliğine önemli katkılar sağlamaktadır. Ülke büyümesine yapılan katkılarının yanında bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu kavramlarına da katkılar sağlamaktadır (Peters, 2003).

Bölgesel kalkınmaya olan etkileri ile beraber ele alındığında temel katkıları yapılan çalışmalarda şu şekilde özetlenmiştir.

- Bölgesel bilgi ekonomisi ve toplumsal yapı üzerinde destek görevi yürütmesi
- Ekonomik istikrarın sağlanmasında fayda sağlaması
- Bölgenin sosyal yaşamının üzerinde direk olarak etkili olması
- Bölgenin uluslararası işbirliği ve dışa açılmasında etki yaratması

- Yenilikçi aktiviteler ve girişimciliğin temel kaynağıdır.
- Akademik girişimcilik marifetiyle bölgesel ekonomide oldukça aktif bir rol üstlenebilmektedirler (Çetin, 2007: 219).

Öğrencilerin ekonomik durumları üniversitelerin bu amaçlara erişebilmesinde anahtar rol oynamaktadır. Ekonomik açıdan her bir öğrencinin aylık bütçesi o il ya da ilçe içerisinde aylık olarak yapacağı katkıya denk gelmektedir. Benzer bir durum askeri tesisler için de geçerli olsa da askerlerin sadece hafta sonu yaptıkları harcama ile kıyaslandığında üniversite öğrencilerinin haftanın her günü sosyal imkânlardan faydalanma imkânı bulması ve bütçesinde buna önemli bir pay ayırması hizmetler sektöründe önemli değişikliklere yol açmaktadır. Eğitim kalitesi üzerine yapılan çalışmalarda toplumsal ekonomik farklılaşma; öğrencilerin eğitim miktarını da etkileyerek eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. Orta ve yükseköğrenimdeki öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre sınıflandırdığımızda alt sosyo-ekonomik grupların yükseköğretim fırsatlarından daha az yararlandıkları görülebilmektedir (Tezcan, 1997).

Bir başka çalışmada ise ailelerin gelir durumlarının öğrenciye tanıdıkları özgürlük ile ilişkisi üzerinde durulmuş ve harcama alışkanlıklarının da bu bağlamda yüksek gelir grubuna mensup ailelerin çocuklarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Eğitim olanaklarından yüksek gelir grubuna mensup ailelerin çocukları daha fazla yararlanmaktadır (Gerris ve Deković, 1997).

Literatürde öğrenci sosyal ve ekonomik yapılarına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır.

Özer vd. (2010), yaptığı çalışmada Atatürk Üniversitesinde öğrenim gören 900 öğrenciye anket uygulamış ve öğrencilerin genel olarak aylık ortalama gelirlerinin büyük bir kısmını gıda harcamalarına ayırdıkları görülmüştür. Gıda harcamalarını sırasıyla barınma, giyim ve ulaşım harcamaları takip etmiştir.

Yine Konya ilçelerinden Seydişehir için Yaylalı vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada Selçuk Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 564 öğrenciye anket uygulanmış ve analiz sonuçlarında toplam harcamalar içindeki en büyük

payın gıda harcamalarına ait olduğu, ikinci olarak ise barınma harcamalarının yer aldığı tespit edilmiştir.

Korkmaz (2015) ise yaptığı çalışmada Öğrencilerin Bayburt Üniversitesi"ne yönelik öğrenci algılarını incelemiştir. Çalışma sonucunda üniversitenin tercih edilmesinde üniversite yerleştirme puanının en çok etkili olduğu sonucuna ulaşmış ve bu sonucun ardından memleketlerine yakın olması en çok tercih edilen ikinci neden olmuştur. Ayrıca fiziki imkânlar ve eğitim kalitesi tercih sebebinde alt sıralarda kalmıştır.

2. Bozkır İlçesi Sosyal ve Ekonomik yapısı

Konya'nın güney ilçelerinden olan Bozkır ilçesi Konya ile merkezine 129 kilometrelik bir mesafede yer almaktadır. Ortalama olarak 1125 metre deniz seviyesinden yukarıda bulunana ilçe tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır.

Şekil 1: Konya İlçeleri Haritası

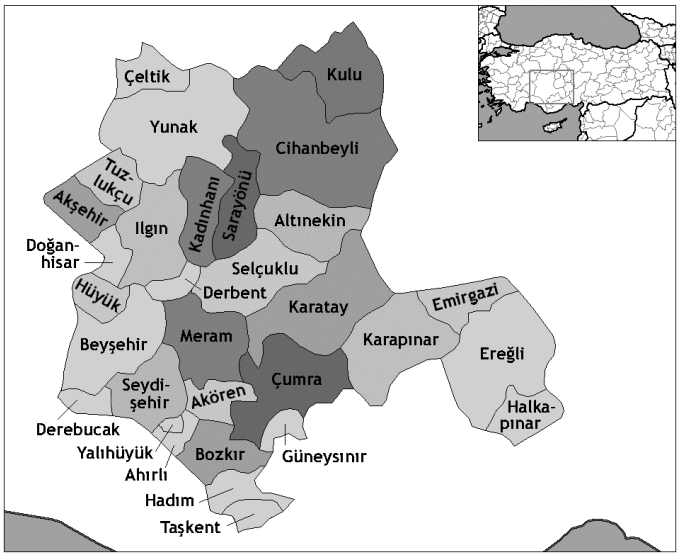

Kaynak: Wikipedia,2016

Toros dağlarının yanında olması ve ilçenin Çarşamba çayı tarafından ikiye bölünmüş olması yerleşimi ve iklimi direk olarak etkilemektedir. Kuzey bölgesinde Akören, Ahırlı ilçeleri güney bölgesinde ise Hadim ilçesi yer almaktadır.

Bozkır ilçesi yaklaşık 30.000 kişilik nüfusa sahiptir. Nüfusun büyük bir bölümü köylerde yaşamaktadır. Merkezde yerleşik insan sayısı yaklaşık 8.000 civarındadır. Sosyal olanakların diğer ilçelere oranla fazla gelişim göstermediği üretimin tarımsal

ağırlıkta olduğu bir ilçedir. İlçede sanayi alt yapısı yetersiz olmakla birlikte en az gelişen sektör hizmetler sektörüdür.

Tablo 1: Bozkır İlçesi İşlenen Arazi Göstergeleri

İşlenen Arazi Türü	Bozkır İşlenen Arazi		Konya İşlenen Arazi		Bozkır İşlenen Arazi/	
					Konya İşlenen Arazi (%)	TR52 İşlenen Arazi (%)
	(da)	(%)	(da)	(%)		
Tarla arazisi	54.739	25,2	12.588.987	66,19	0,43	0,36
Nadas	122.289	56,2	5.865.622	30,84	2,08	1,94
Sebze	228	0,1	176.516	0,93	0,12	0,07
Meyve, içecek ve baharat	39.957	18,3	385.753	2,03	10,09	5,48
Süs bitkileri	0	0	1.506,80	0,01	0,00	0,00
Toplam	217.213	100,00	19.018.384,80	100	1,13	0,96

Kaynak: MEVKA, 2014

Yakarıdaki tablodan izleneceği üzere Konya genelindeki tarımsal arazilerin %1,13 lük kısmı Bozkır ilçesinde yer almaktadır. Tarla arazisi dışından meyve üretimi ikinci sırada yer almaktadır.

Tarım dışında hayvancılık ve arıcılık faaliyetleri de diğer bir geçim kaynağı olarak yer almaktadır. Turizm ise potansiyel taşımasına rağmen altyapı yetersizliği nedeni ile gelir yaratmada yetersiz kalmaktadır. Özellikle Zengibar kalesine yapılacak yatırımlar ile eko-turizmin canlanabileceği düşünülmektedir (Mevka, 2014).

3. Araştırmanın Amacı

Selçuk üniversitesine bağlı Bozkır Meslek Yüksek Okulu Bozkır ilçesi merkezinde yer alan bir yüksekokuldur. Bu çalışma ile Bozkır ilçesinin sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde ilçede bulunan tek yükseköğretim kurumunun öğrencilerinin Bozkır ilçesi üzerindeki ekonomik algıları ölçülmek istenmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin üniversite açısından akademik algıları da değerlendirilmiştir. Bunun amacı üniversite öğrencilerinin akademik algıları ile sosyal ve ekonomik algıları arasında nasıl bir ilişki olduğunun görülmek istenmesidir. Bu anlamda öğrencilerin yaşadığı hayat standardı ve harcama yapıları ile beklentileri önem taşımaktadır.

4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2016 yılında Konya ili Bozkır ilçesi Bozkır Meslek Yüksekokulu ön lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmakta olup, diğer ileçelerde eğitim gören öğrenciler kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca öğrencilerin sadece Bozkır ilçesinde yaptığı harcamalar kapsama dâhil edilmiş, diğer harcamaları kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmada kullanılacak verileri elde etmek için Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksekokulu'nu temsilen belirlenen 20 kişilik örneklem kümesine anket uygulanmıştır. Ankette öğrencilerin demografik özelliklerine ve harcamalarına yönelik …. soru yöneltilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksekokulunda okuyan ve tesadüfi olarak seçilen öğrenciler oluşturmaktadır. Yapılan anket sonucunda 97 öğrenciden geri dönüş elde edilmiş, 89 geçerli anket ile analizler yapılmıştır. Güvenirlik (Cronbach's alpha değeri: 0,92 olarak tespit edilmiştir (Cronbach ve Lee 2004).

2015 – 2016 Eğitim – Öğretim yılında Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksekokulunda eğitime devam eden öğrencilerin anket sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen tablolar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2: Demografik Bulgular 1

		Frekans	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	65	73
	Kadın	24	27
	Cevapsız	0	0
	Toplam	89	100
Yaş	18	9	10,1
	19	31	34,8
	20	20	22,5

	21	15	16,9
	22	6	6,7
	23 ve üzeri	8	9
	Cevapsız	0	0
	Toplam	89	100
Sınıf	1. Sınıf	82	92,1
	2. Sınıf	7	7,9
	Cevapsız	0	0
	Toplam	89	100
Konaklama Durumu	Aile yanı	4	4,5
	Yurt	61	68,5
	Arkadaş yanı	18	20,2
	Tek başına	3	3,4
	Diğer	3	3,4
	Cevapsız	0	0
	Toplam	89	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinden ankete katılan öğrencilerin%73'ü erkek, %27'si kadın olduğu görülmektedir. Yüksekokul tercihinde erkekler ağırlıkta seçim yapmışlardır. Bununla beraber öğrencilerin %74,2'si 19-21 yaş aralığında bulunmaktadır. %92,1'i 1. Sınıf öğrencileridir. Bu öğrencilerin %68,5'i yurtta kalmakta, %20,2'si arkadaşlarıyla kalmaktadır.

Tablo 3: Demografik Bulgular 2

		Frekans	Oran (%)
Aylık Harcama	200-400 TL arası	35	39,3
	401-600 TL arası	32	36
	601-800 TL arası	10	11,2
	801-1000 TL arası	8	9
	1000 TL üzeri	1	1,1
	Cevapsız	3	3,4
	Toplam	89	100
Aile Aylık Geliri	0-1000 TL arası	28	31,5
	1001-2000 TL arası	36	40,4
	2001-3000 TL arası	14	15,7
	3000 TL üzeri	10	11,3
	Cevapsız	1	1,1
	Toplam	89	100
Aile Çocuk Sayısı	1 çocuk	5	5,6
	2 çocuk	28	31,5
	3 çocuk	24	27
	4 çocuk	21	23,6
	5 çocuk ve fazlası	9	10,1
	Cevapsız	2	2,2
	Toplam	89	100
Okuyan Kardeş Sayısı	0 çocuk	29	32,6
	1 çocuk	25	28,1

	2 çocuk	22	24,7
	3 çocuk	12	13,5
	Cevapsız	1	1,1
	Toplam	89	100

Demografik bulguları analiz etmeye olanak sağlayan Tablo 2 ye göre %39,3'ünün aylık harcaması 200-400 TL arasında yer alırken %36'sının aylık harcaması 401-600 TL arasında bulunmaktadır. Bu sonuca göre öğrencilerin %75,3'ü 600 TL nin altından bir rakam ile hayatlarını sürdürmektedir.

Yine tablodan çıkarılan bir başka sonuç ise öğrencilerin %40,4'ünün ailesinin aylık geliri 1001-2000 TL arasında olduğu ve %31,5'inin ailesinin aylık geliri 0-1000 TL arasında olduğudur. Bur durumda öğrencilerin %71,9'unun ailesi 2.000 TL nin altında bir gelir ile yaşamaktadır. Bu öğrencilerin %82,1'i 2-4 çocuklu aileden gelmekte, %32,6'sının okuyan kardeşi bulunmamakta; %52,8'inin okuyan kardeş sayısı 1-2 kişi arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Okuduğu Bölümden Memnun Olma

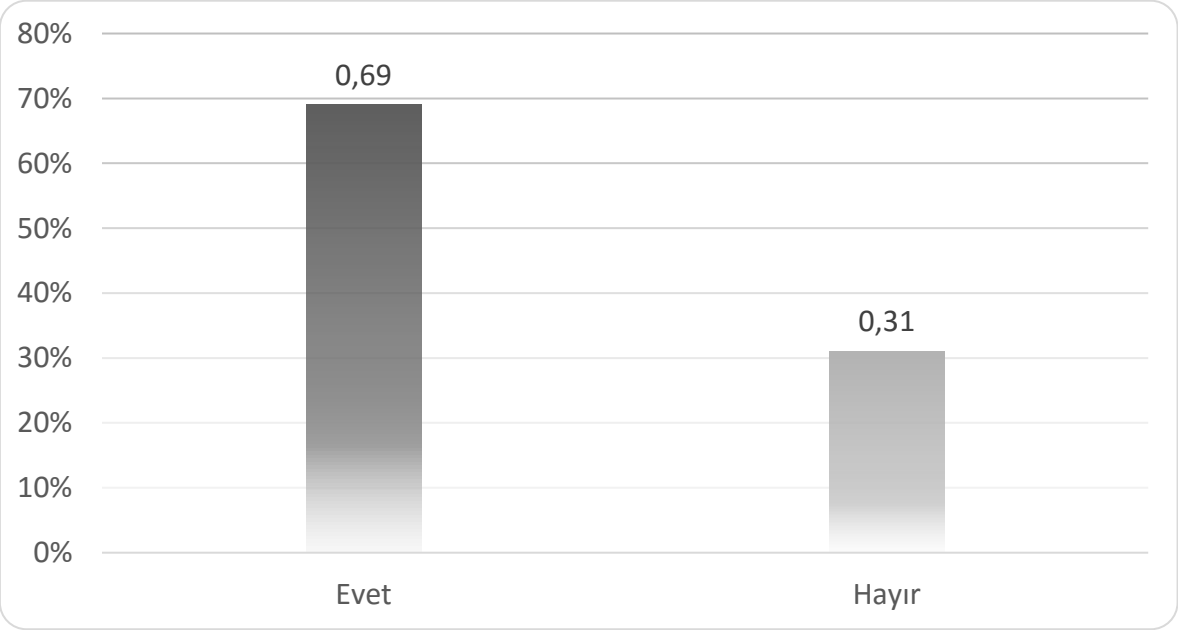

Ankete katılan öğrencilerin %69 luk kısmı lise mezuniyeti sonrası bilinçli olarak bölümlerine devam eden öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 5: Sosyal Olanaklardan Memnun Olma

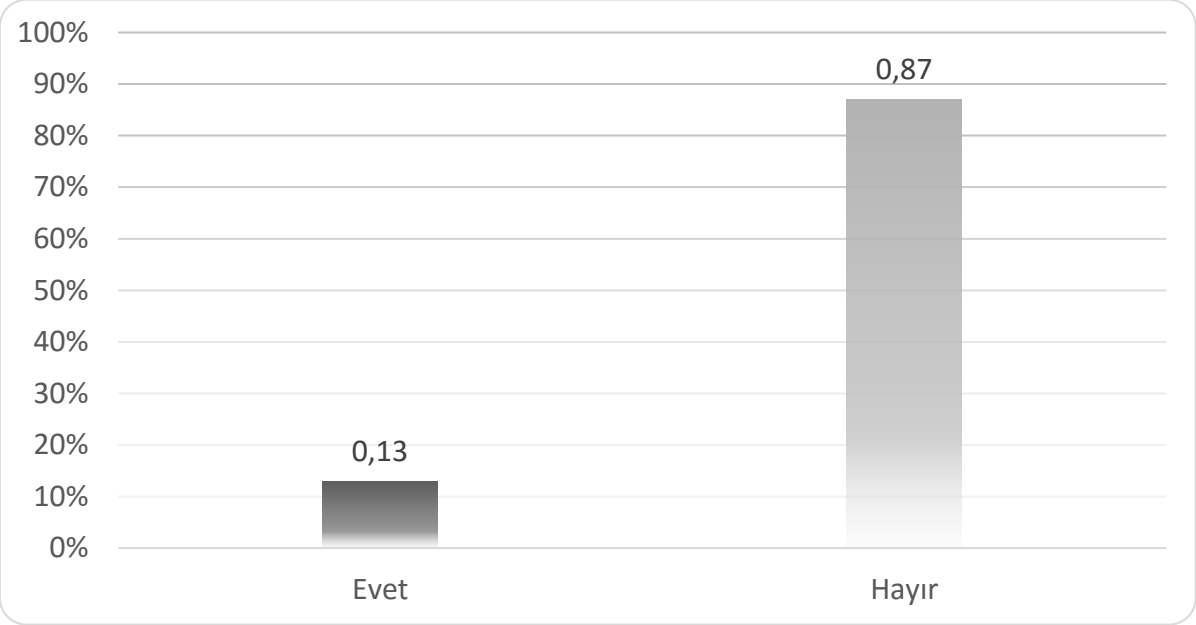

Bozkır ilçesinin küçük yapısı ve sosyal olanakların şehir merkezi kadar yaygın olmayışı sosyal olanaklardaki memnuniyet derecesini önemli ölçüde etkilemiştir. Öğrencilerin oldukça büyük bir kısmı ilçe içerisinde yer alan sosyal olanaklardan memnuniyetsizliğini göstermiştir.

Tablo 6: İl Dışından Gelme Oranları

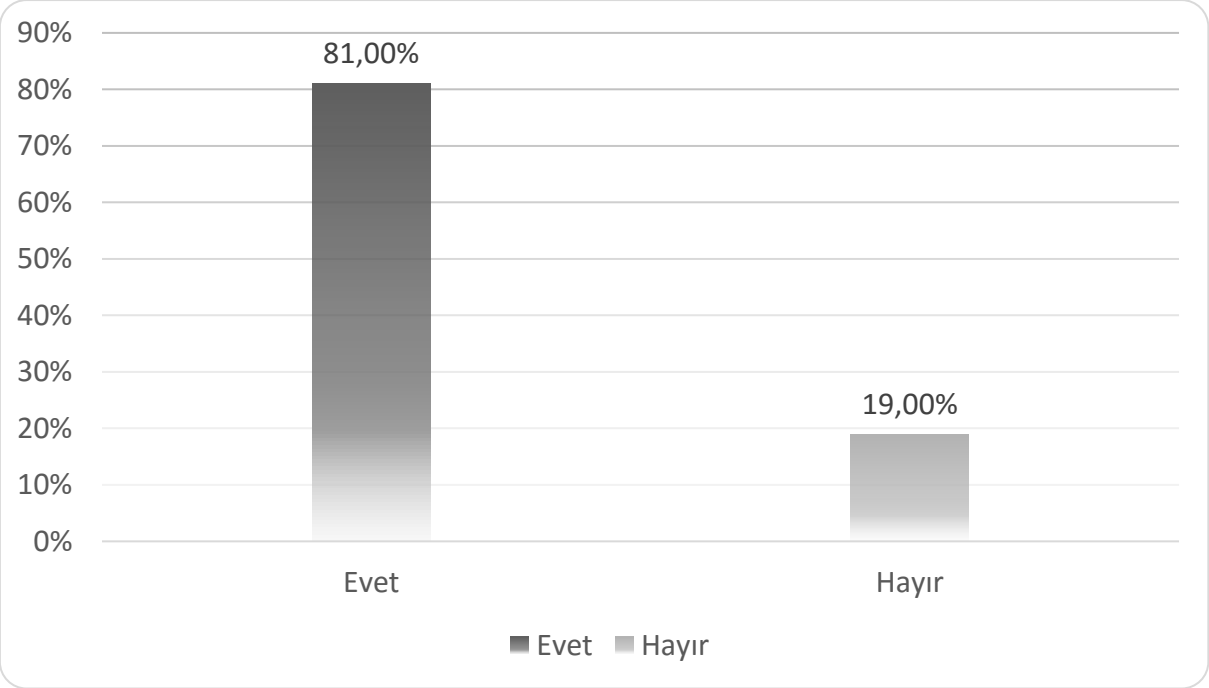

Bozkır ilçesine gelen öğrencilerin büyük çoğunluğu il dışından gelmektedir. Bu durum konaklama ihtiyaçları ile yeme içme harcamalarında direk etki göstermektedir.

Tablo 7: İl Dışından Gelen Öğrencilerin İllere Göre Dağılımı

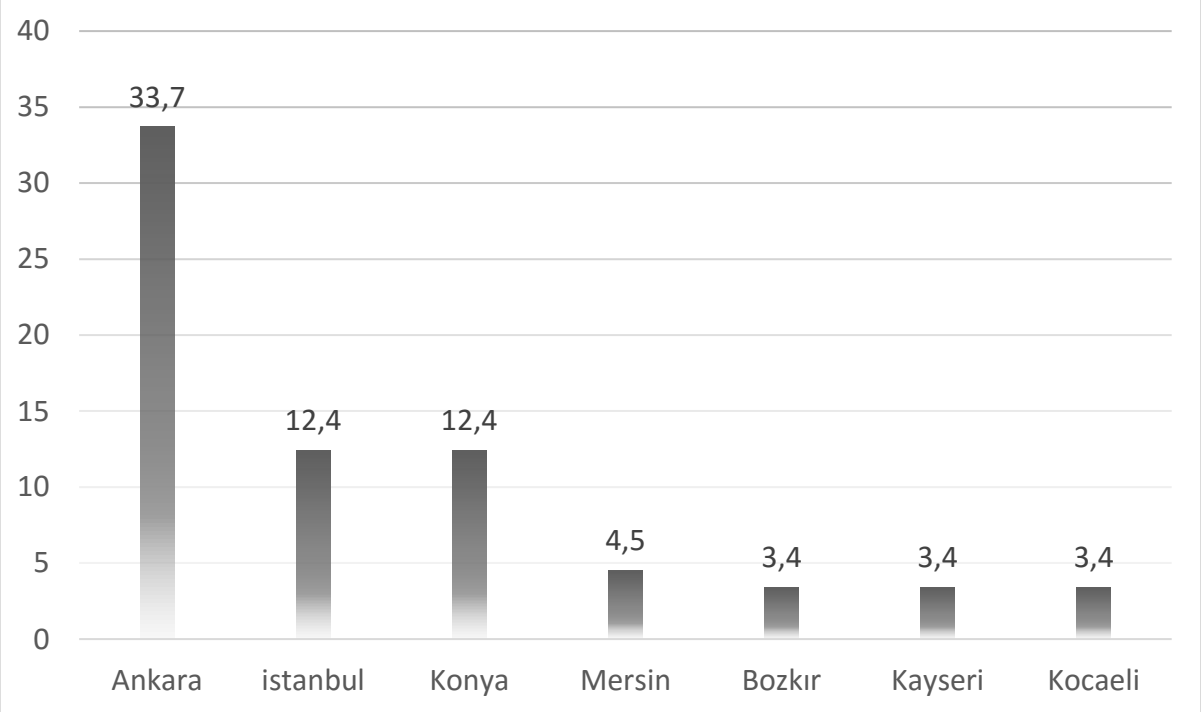

İl dışından gelen öğrencilere baktığımızda Ankara ve İstanbul ilk sırada yer almaktadır. Özellikle Ankara'nın yoğun oluşu yüksek hızlı tren ile birlikte ulaşım son derece kolaylaşmış olması ile bağlantılı olabileceği değerlendirilebilir. Bunun dışından diğer iller de yine mesafe açısından ulaşımın kolay olduğu iller olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 8: Genel Bulgular 1

İFADELER	Ortalama
1. Akademik takvimimi sorunsuz takip edebiliyorum.	3,80
2. Derslerden aldığım notlarımı takip edebiliyorum.	3,72
3. Yemekhanedeki fiyatlar uygundur.	3,70
4. Ders seçimlerimi (öğrenci otomasyon sisteminde) gerçekleştirebiliyorum.	3,67
5. Derslerde öğretim teknolojisi etkili olarak (projeksiyon cihazı, tepegöz vb.) kullanılmaktadır.	3,39
6. Dersliklerin ısınması yeterlidir.	3,36
7. İdari personelin öğrencilere karşı tutum ve davranışları olumludur.	3,30

Anket sonuçlarını genel olarak toparladığımızda en memnun olunan sonucun akademik takvimi sorunsuzca takip edebilmek olduğunu görmekteyiz. Diğer sonuçlar ile birleştirdiğimizde Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksekokulundan eğitim algısının olumlu karşılandığının söyleyebiliriz.

Tablo 9: Genel Bulgular 2

İFADELER	Ortalama
1. Üniversitemizin sunduğu spor olanakları ulaşılabilirdir.	2,06
2. Eğitim aldığım kampüse ulaşım rahattır.	2,22

3. Öğrenci değişim programları hakkında (Erasmus, Farabi) bölümümden bilgi ve destek alıyorum.	2,23
4. Öğrencilere sunulan bilgisayar vb. teknolojik olanakları yeterlidir.	2,27
5. Kütüphane okuma ortamı bizler için uygundur.	2,28
6. Atölye ve laboratuvarlar donanım (araç, gereç, teknik malzeme) açısından yeterlidir.	2,29
7. Üniversite yolu ve ulaşım araçları güvenlidir.	2,3

Yukarıdaki sonuçlar bize en memnuniyetsiz olunana durumları göstermektedir. Genel olarak spor olanakları, ulaşım imkanları ve kütüphane gibi sosyal olanaklarda öğrencilerin beklenti içeresinde oldukları ve bu alanda iyileşme talep ettikleri görülmektedir.

Tablo 10: Üniversiteye yönelik en memnun alanlar

Tercih Sırası	Verilen Cevap
1.	Öğretim Görevlileri
2.	Konumu (Doğayla iç içe olması, Yaşanılan yere yakın olması)
3.	Eğitim Kalitesi
4.	Köklü Üniversite Olması

En memnun alanların yazılması istendiğinde öğrencilerin cevapları akademik kadrodan memnuniyet ve üniversitenin konumunun yaşadıkları yerlere yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, sadece belirli sayıdaki öğrencinin örneklem olarak seçilmesi araştırmanın en önemli sınırlılığıdır. Bu nedenle çalışma, sonuçlarının genellenebilirliği

noktasında yetersiz kalmaktadır. Daha çok öğrencinin dahil edilebileceği bir çalışmanın ana kütleyi daha iyi temsil edebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin sosyal ve ekonomik düzeylerinin genel memnuniyet dereceleriyle olan ilişkisi araştırılmıştır. Sonraki çalışmalarda memnuniyet derecelerine etki edebilecek duygusal zeka, performans, motivasyon gibi faktörlerle ilişkisinin incelenmesi literatüre katkı sağlaması açısından yararlı olacaktır.

Genel olarak öğrenciler Bozkır ilçesinin sosyal olanaklarından memnuniyetsiz olduklarını ifade ederken, akademik olarak yüksekokuldan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Gelir düzeyleri çok yüksek olmayan ailelerin çocuklarının yoğun olduğu yüksekokulun sosyal imkanlarının artırılması ile ekonomik olarak bölgeye olumlu katkı saylayabileceği düşünülmektedir. Bunun dışında ulaşım ve kütüphane hizmetlerine ve spor olanaklarına yatırım yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bleaney, M. F., Binks, M. R., Greenaway, D., Reed, G. V. ve Whynes, D. K., (1992), What does a University add to its local economy? Applied Economics, 24(3), 305-311. doi: 10.1080/00036849200000143

Cronbach, Lee J.; Shavelson, Richard J. (2004). My Current Thoughts on Coefficient Alpha and Successor Procedures. Educational and Psychological Measurement 64 (3): 391–418

ÇATALBAŞ, N. (2007) '' Üniversite – Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisinin İyi Model Olabilir Mi?'', Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı.

ÇETİN, M. (2007), Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 7(1) , ss: 217–238

Gerris Jan R. M., Deković, M., & Jan M. A. M. Janssens. (1997). The Relationship between Social Class and Childrearing Behaviors: Parents' Perspective Taking and Value Orientations. Journal of Marriage and Family, 59(4), 834–847. http://doi.org/10.2307/353786

Korkmaz, Ö., (2015), Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının İl Ekonomisine Katkısı: Bayburt Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Analiz, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2.

MEVKA (Mevlana Kalkınma Ajansı), (2014), Bozkır İlçe Raporu, Konya.

ÖZER, H., AKAN, Y., ÇALMAŞUR, G. (2010), Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Gelir-Harcama İlişkisi, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, ss:231-249.

Peters, M. A., (2003), Classical Political Economy and the Role of Universities in the New Knowledge Economy. Globalisation, Societies and Education, 1(2), 153-168. doi: 10.1080/1476772032000105483

Tezcan, M. (2015). Eğitim sosyolojisi (15.baskı), Anı Yayıncılık, ISBN: 978-605-170-023-6, Ankara.

Wikipedia, (2016), Konya ili ve ilçeri haritası, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bozk%C4%B1r,_Konya Erişim Tarihi: 12.05.2016

Yaylalı, M., Özer, H., Dilek, Ö. (2011), Selçuk Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Gelir-Harcama İlişkisi ve Meslek Yüksekokulunun İlçe Ekonomisine Katkısı, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 2011, ss. 1–13.

BOZKIRLI BİR TARİHÇİ FARUK SÜMER'İN TÜRK TARİHÇİLİĞİNE KATKILARI

Mustafa AK *

GİRİŞ

Faruk Sümer 1924'te Konya Bozkır ilçesine bağlı Akçapınar köyünde doğdu. İlk ilim tahsilini ailesinden aldı. 1943 yılında İstanbul Haydarpaşa Öğretmen okulundan mezun oldu. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne kaydoldu.1948 yılında bu bölümden mezun oldu. Tahsil hayatını Ankara Üniversitesi Dil , tarih, coğrafya fakültesi Orta çağ tarihi kürsüsünde doktorasını tamamladı. 1950-1951 arasında Süleymaniye Kütüphanesinde memur olarak çalıştı. 1953 yılında asistan adayı, 1954 yılında asistan oldu. 1955 yılında doçent oldu. 22 Mayıs 1970 yılında profesör oldu. 1974 yılında Ortaçağ tarihi kürsüsünde başkan oldu. 1982 yılında üniversiteden emekliye ayrıldı. 1995'te karaciğer kanserinden vefat etti.[1]

Eserleri

Faruk Sümer'in en önemli eserlerinden birisi Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri- Boy teşkilatı destanları isimli eserdir. Anadolu'daki Türk-İslam tarihinin en önemli devletlerinden ikisi olan Selçukluların ve Osmanlıların kurucu unsuru olan Oğuz boyları hakkında bilgi verilmiştir. Oğuzların kaç boya ayrıldıkları ve tarihteki önemleri üzerinde durulmuştur. Oğuzların Anadolu'da yerleştikleri bölgeler ve bu bölgelerdeki faaliyetleri anlatılmıştır. Bu eserde Oğuzların destanlarından yola çıkılarak sosyal hayatları üzerinde bilgi verilmiştir. [2]

Faruk Sümer'in ikinci eseri Safevi devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü: Şah İsmail ile halefleri ve Anadolu Türkleri isimli eserdir. Bu eserde İran'daki Safevi devletinin Anadolu'dan giden Türklerin çoğunlukta olduğu Türkmenler tarafından kurulduğu belirtilmiştir. O dönem Safevi devlet adamlarının hangi Türkmen

* *Öğretmen. Milli Eğitim Bakanlığı.*

[1] M. Ali UZ, Bozkır'ın Yetiştirdiği Değerler Bozkırlı Bazı Din ve İlim Adamları, Araştırmacı- Yazarlar, Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Kasım 2007, s.229

[2] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134

boylarından olduğu kaynaklara dayalı olarak tespit edilmiştir. Özellikle Dulkadirlü ve Tekelü Türkmenleri üzerinde önemle durulmuştur. Safevi devletinin Şah Abbas'tan itibaren Türkmenlerin devlet kademelerinden tasfiye edildiğinin önemle üzerinde durulmuştur.[3]

Faruk Sümer Türklerde Atçılık ve Binicilik isimli eserinde alan araştırması yapmıştır. Binit takımıyla ilgili bilgileri ve binit takımına dair deyimleri de içermektedir.[4] Türkün Kanadı olarak isimlendiren atın ve biniciliğin Türk hayatında çok önemli yeri vardır. Günümüzde at ile ilgili deyimler yaygınlıkla kullanılmaktadır.

Faruk Sümer Karakoyunlular : Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar isimli eserinde Karakoyunlu ulusunun kabilevi bünyesiyle bu ulusun kurmuş olduğu devletin siyasi tarihi ele alınmaktadır. [5] Karakoyunlular 1351-1469 yılları arasında Irak, İran ve Doğu Anadolu'da hüküm süren bir Türk beyliğidir. Kurucusu Bayram Hoca olup bu devlet Doğu Anadolu bölgesinin Türkleşmesinde etkileri olmuştur. Bu devletin Şiiliğe karşı meyli olduğuna dair yaygın görüşü de delilleriyle çürütmüştür.[6]

Faruk Sümer eski Türklerde Şehircilik isimli eserinde Göktürkler, Uygurlar, Çiğiller, Tohsılar, Karahanlılar ve Oğuzlarda şehircilik anlatılmıştır.[7] Türklerin İslam öncesi dönemde şehir kurma olayının yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti olan Uygurlar ile başlatır.

Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar isimli eserinde Kayseri Pazaröreni'de kurulan fuardan bahsedilen eserde ayrıca Zamantı Kalesine ait tespitlerle İbn Abdüzzahir'in Ravzatü'l – behiyeti'z-zahire adlı eserinden I. Baybars'ın 1277 Anadolu seferine dair bölümün tercümesi verilmektedir.[8]

Kuran-ı Kerim'de anlatılan Ashab-ı Kehf kıssasının Afşin varyantını anlattığı Ashab-ı Kehf/Yedi Uyurlar isimli eseri önemlidir.[9]

Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu Türk beylikleri isimli eserinde daha önce yayınlanan incelemelerin yeniden gözden geçirilmiş şekli olan kitapta Selçuklular devrinde Mengücüklüler, Saltuklular, Ahlatşahlar ve Dilmaçoğullarının rolleri konu edilmiştir.[10]

[3] Faruk SÜMER, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü: Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri, Ankara 1992
[4] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134
[5] Faruk SÜMER, Karakoyunlular : Başlangıçtan Cihan- Şah'a Kadar , Ankara 1992,
[6] Faruk SÜMER, Karakoyunlular, DİA , c.24, İstanbul 2001 ,s.434-438
[7] Rana Ece KARAHAN, Eski Türklerde Şehircilik, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 48, Erzurum 2012, s. 425-440
[8] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134
[9] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134
[10] Faruk , SÜMER, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu Türk Beylikleri , Ankara 1992

Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinde etkili bir rol oynayan Çepniler'in tarihini Çepniler: Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Haline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu isimli eserinde anlatmıştır.[11]

Türk Devletlerinde Tarihinde Şahıs Adları isimli eserinde Türklerde ad verme ilgili geleneklerden sonra Göktürklerden Osmanlılara kadar Türk devletlerinde kullanılmış olan kişi adları incelenmiş, dolayısıyla Türk devletlerinin özellikleri, kişi adlarının anlamları, bu kişilerin biyografileri yanında birçok gelenek ve görenek hakkında bilgi verilmiştir.[12]

Faruk Sümer'in ayrıca çeviri kitapları da vardır. Ebu Bekir Tihrani'nin Akkoyunlu tarihini anlatan Kitab-ı Diyarbekriyye isimli eseri Necati Lugal ile birlikte Farsçadan tercüme etmişlerdir. Ali Sevim ile birlikte yayınladıkları İslam kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı: Metinler ve Çevirileri isimli eserde Malazgirt Savaşına farklı kaynakların bakış açılarına göre değerlendirme yapılmıştır.[13]

Ayrıca bazıları küçük bir kitap hacmindeki makaleleri arasında Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar, Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar, Anadolu'da Moğollar sayılabilir.[14]

Sonuç: Bozkır Akçapınar köyünde doğan tarihçi Faruk Sümer Ortaçağ Türk tarihinin pek çok meselesi ile ilgili kitap, makale ve ansiklopedi maddesi yazmıştır. Oğuzlar isimli eseri bu Türkiye'de bu alanda kaynak kitaplardandır. Malazgirt Savaşı ile ilgili Ali Sevimle beraber yapılan çeviri-derlemede bu savaşın farklı kaynaklardan aydınlatılması sağlanmıştır. Safevi devletinin kurulmasında Anadolu Türkmenlerinin rolüne dikkat çeken eseri bu alanla ilgili önemli bir boşluğu doldurmuştur.

[11] Faruk SÜMER, Çepniler, İstanbul 1992, s.1-140
[12] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134
[13] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134
[14] Ayhan, YÜKSEL, "Faruk Sümer",DİA, c. 38, İstanbul 2010, s. 133-134

MEVLANA KALKINMA AJANSI PROJELERİ BAĞLAMINDA BOZKIR MERKEZLİ PROJELER

Adnan SÖYLEMEZ *

Öz

Dünya üzerinde ekonomik kalkınma, yerel iş olanaklarını ortaya çıkararak istihdam oluşturmak, belde sakinlerini üretime yönlendirmek, bölgesel bazda kişi başına düşen milli geliri artırmak gibi yerel bir boyut kazandığından daha merkeziyetçi ve genel bütçeden desteklemeler yoluyla ve kamu hizmetlerinin direkt merkez dışına ulaştırılması ve merkezi istihdam politikaları oluşturarak işgücüne ortam yaratılması politikaları yerini terk etmeye başlamıştır. Bunun yerine bölgesel planlama yoluyla bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordinasyonunun sağlanarak akla yatkın modellerle düzenleme ve donatılması faaliyetleri önem kazanmaktadır. Bu açıdan, yapılan yasal düzenlemeyle bölgesel kalkınma anlayışı, bir yörede bulunan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların kullanılarak bölgesel fırsatlardan en üst düzeyde fayda sağlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimler, özel organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları (STK), bir arada hareket etmektedir. Bu çalışmada, küreselleşme ile ortaya çıkan bölgesel kalkınma kavramı etrafına ülkemizde kurulmaya başlanan kalkınma ajanslarından birisi olan Mevlana Kalkınma Ajansı ve bu ajans projeleri ile hayata geçirilen Bozkır ilçesini merkeze alan projeler kırsal kalkınma açısından ele alınacaktır.

•

Anahtar Kelimeler

bölgesel kalkınma, kalkınma ajansı, Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya, Bozkır

•

* Öğr. Gör. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, soylemez@selcuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) olarak adlandırılan kuruluşlar öncelikle merkezi yönetimlerin öncülük ettiği kalkınma programlarına bilgi temin etmek, bu planların uygulama ve izleme faaliyetleri için 1950 ve 1960'lı yıllarda hayata geçirilmiş denetleyici kuruluşlardır. Özellikle 80'li yıllarda yaygınlık kazanan yeni kamu yönetimi anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte, özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa BKA'lar ile ilk kez 1950'li yıllarda tanışırken, Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya 1960'lardan sonra tanışmış, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980'lerde tanışmıştır.

Ülkemizde kalkınma ajansları kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, kaynakların yerinde ve etkin kullanımı, ayrıca yerel potansiyelin harekete geçirilmesi yoluyla, milli kalkınma plânı ve programlarda öngörülen amaç ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmenin hızlandırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması hedefiyle kurulmuştur.

2008 yılından beri Konya ve Karaman bölgesinin bölgesel kalkınması için faaliyet gösteren Mevlana Kalkınma Ajansı'da bu açıdan önemli çalışmalara yapmakta ve bölgenin kalkınması için projeler finanse etmektedir. Bozkır gibi coğrafi açıdan önemli doğal kaynaklara sahip bir ilçenin de bu açıdan bölgesel kalkınma farklarının azaltılabilmesi amacıyla Mevlana Kalkınma Ajansı'nın projelerinden azami derecede faydalanması şarttır. Bu çalışmada Bozkır merkezli Mevlana Kalkınma Ajansı bu açıdan değerlendirilecektir.

KALKINMA AJANSLARI VE MEVLANA KALKINMA AJANSI

Türkiye'de ise Bölgesel Kalkınma Ajansları 2006 yılında yasal zeminin oluşmasıyla kurulmaya başlamışlar ve kısa sürede bugün 26 bölgede aktif olarak faaliyetlerini sürdürür hale gelmişlerdir. Sürecin bu şekilde başarıyla sürdürülmesinde Avrupa Birliği'nin etkisinin yanında, bölgesel dengesizliklerinin giderilmesine, gelir adaletsizliklerinin hafifletilmesine, kalkınmanın yerele yayılmasına ve ulusal gelirden tüm toplumun dengeli pay almasına yönelik toplumsal talepler de çok etkili olmuştur (Özer, 2012: 37).

Türkiye'de BKA'lar, özellikle yeni yerellik/bölgecilik anlayışı çerçevesinde, devletin üstlendiği kalkınma misyonunun toplumun farklı kesimleri tarafından paylaşılmasını sağlayacaktır. Söz konusu BKA'ların kuruluş şekli, işlevleri ve yapıları itibarıyla farklılıklar göstermesine rağmen ortak paydaları; kalkınma odaklı olmaları, belirli bir coğrafi bölgenin çıkarlarını gözetmeleri ve bu bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmeleridir (Tutar ve Demiral, 2007: 73).

Bölgesel kalkınma ajansları, faaliyette bulundukları bölgenin endüstriyel, ticarî, ekonomik ve tarımsal potansiyelini oluşturmaları ve geliştirip olgunlaştırmaları, girişim ve projeleri desteklemeleri, bölgenin tamamında bir hareketlilik ve atılımı teşvik etmeleri yönüyle bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmada önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedirler (Tekin, 2015: 855). Ülke içindeki bölgelerin birbirine yakın bir gelişme seyri ve seviyesi yakalamasını amaç edindikleri için, adem-i merkeziyetçi bir bölgesel kalkınma düşüncesinin ürünü oldukları kabul edilmektedir. Bölgenin imkânlarının ve cazibesinin arttırılması, iş ve ticaret fırsatlarının arttırılması, bölgeden göçleri en aza indirilmesi, belli merkezlere yığılmayla sonuçlanan, hızlı ve dengesiz kentleşmenin kontrol edilmesinde de önemli mekanizmalar oldukları göze çarpmaktadır (Tekin, 2016: 134).

Kalkınma ajanslarının teşkilat yapıları 4 birimden oluşmaktadır: Kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisleridir. Kalkınma kurulu, yönetişim anlayışı temelinde en fazla yüz üye ile sınırlı bir biçimde bölgedeki kamu kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinden oluşmaktadır. Yılda en az iki defa ve üye tam sayısının beşte birinin teklifi ile toplanan kalkınma kurulu bir anlamda ön seçim merkezidir. Çünkü bu kurullar yönetim kurulunun kimlerden oluşacağını belirlemektedir. Kurulun diğer görevi ise ajansların yıllık faaliyet raporlarını değerlendirerek yönetim kuruluna çeşitli tavsiyelerde bulunmaktır. Yönetim kurulu, ajansların karar organıdır. Yönetim Kurulu, bir ilden oluşan bölgelerde o bölgedeki valiler, büyükşehir belediye başkanları, sanayi ve ticaret odaları başkanları ve kalkınma kurulu tarafından seçilecek üç özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşu temsilcisinden meydana gelmektedir. Eğer, bölge birden fazla ilden ibaretse o zaman il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşmaktadır. Üye tamsayısının yarısından bir fazlasıyla ve her ay en az bir kere toplanan yönetim kurulu, çeşitli görev ve yetkilere sahiptir. Bu görev ve yetkilerin en önemlileri, ihtiyaç halinde bütçeyi revize etmek, yıllık faaliyet raporunu hazırlamak, yıllık çalışma programını kabul etmek, ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek ve personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermektir. Ajansın bir başka organı olan genel sekreterlik ise icra organı olarak görev yapmakta ve yönetim kurulunun kararlarını uygulamak, bütçeyi hazırlamak, personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek ve ulusal ya da uluslararası kalkınma ajanslarıyla ilişkileri yürütmek gibi çeşitli görevleri yerine getirmektedir. Yasanın genel gerekçesinde bir özel sektör kuruluşu gibi faaliyet göstereceği belirtilen bir organın belirleyeceği performans kriterlerinin kamu yönetimine has ölçütler olmayacağını düşünmek bir kehanet olmasa gerekir. Ajansın son organı olan yatırım destek ofisleri ise yönetim kurulu tarafından

kurulan ve idari iş ve işlemleri sonuçlandırmak ve izlemek görevlerini yerine getiren bir organdır. Bu organ, ajansın diğer birimlerinden farklı olarak en çok beş uzmandan oluşmaktadır (Övgün, 2007: 248-249).

Konya`nın sorunları içinde 2008 yılından önce zikredilen "Bölgesel Kalkınma Ajansı" ile ilgili madde, Mevlana Kalkınma Ajansı`nın kurulması ile birlikte kaldırılmıştır. Bölgenin potansiyelinin ortaya çıkarılması açısından Mevlana Kalkınma Ajansı bölge için oldukça önemlidir ve ajansın aktif olarak faaliyete geçmesi ile birlikte, Konya`nın diğer sorunlarının çözümüne de büyük ölçüde katkı sağlayacaktır. TR52 Düzey 2 Bölgesi ve Konya, Karaman bölgesinin kapsayan Mevlana Kalkınma Ajansında, 4 komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komisyonlar şunlardır (Dede, 2009: 13):

A- Kırsal Kalkınma Çalışma Komisyonu
B- İktisadi Kalkınma Çalışma Komisyonu
C- Sosyal Kalkınma Çalışma Komisyonu
D- Altyapı Çalışma Komisyonu

Türkiye`de kalkınma ajansları bölgesel gelişmişliği aşmak üzere kurulmak ile birlikte, bölgenin nüfus hem de ticari hacmi göz önüne alındığında; bölgede kurulan her ajansın farklı bir bütçesi bulunmaktadır. Bu nedenle İstanbul Kalkınma Ajansı ile Mevlana Kalkınma Ajansı`nın bütçesi birbirinden farklıdır (Dede, 2009: 13).

BOZKIR MERKEZLİ PROJELERE BİR BAKIŞ

Konya ve Karaman bölge planına bakmakta yarar var. Bu plan içerisinde ilçe ile ilgili önemli tespitler ve değerlendirmeler yer almaktadır.

MEVKA tarafından 2011 yılında yayınlanan İlçe raporunu incelediğimizde özellikle sonuç notlarında önemli tespitler yapılmıştır (MEVKA, 2011: 22):

1. İlçede tarım alanlarının en üst düzeyde kullanılabilirliği ile ilgili olarak toprak analizinin yapılması, sulanabilir alanların arttırılması, nisbî kârlılığı yüksek ürünlerin yetiştirilmesinin sağlanması, iyi tarım uygulamaları ile basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması ve tarımda organize hareket edilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi;

2. Bölgenin elma ve üzüm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik detaylı çalışmaların ortaya koyulması ve buna yönelik projelerin desteklenmesi;

3. Bölgede modern bağcılığın yapılmasına yönelik projeler desteklenirken bağcılık potansiyeli yüksek komşu ilçeler ile beraber hammaddesinin karşılanacağı bir meyve suyu üretim tesisine yönelik bölgesel bir işbirliği sağlanması; bu konuda sözleşmeli üretim yapacak bölge çiftçisi ile yatırımcı arasında MEVKA ile aktif işbirliği sağlanması;

4. İlçe küçükbaş hayvancılık için uygun olduğundan bu konuda ki projelerin desteklenmesi;

5. İlçede marka olmuş olan tahin üretiminin bölgede potansiyeli olan üzüm ve buna bağlı pekmez imalatı ile entegre edilerek rekabetçi hale getirilmesi;

6. Bozkır tarihi ve doğal güzellikleri ile Hadim, Taşkent, Sarıveliler, Başyayla ve Ermenek ile beraber entegre olarak eko-turizm bölgesi özelliği taşımasının değerlendirilmesi;

2013 yılı itibari ile 50 yaş ve üstünde olan nüfus geleceğin potansiyel yaşlı grubunu oluşturmakta olduğu ortaya konularak 50 yaş üstü gruplarda okuma yazma bilmeyenlerin ilçelere göre dağılımı yapıldığında Derbent, Derebucak, Ahırlı, Bozkır, Akören dezavantajlı ilçeler olarak öne çıkmaktadır (MEVKA, 2014: 101).

Bozkır ilçesi "Düşük Gelişme Düzeyine Sahip İlçeler" arasında değerlendirilmektedir. Diğer ilçeler ise Hadim, Yunak, Güneysınır, Çeltik, Kadınhanı, Akören, Emirgazi, Altınekin, Sarıveliler, Derbent, Sarayönü, Başyayla, Taşkent, Halkapınar, Doğanhisar, Ahırlı, Hüyük, Tuzlukçu, Kâzımkarabekir, Ayrancı, Derebucak ve Yalıhüyük olarak sıralanmaktadır. Bu grupta yer alan ilçelerin ortak özellikleri gerek sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi gerekse kademelenme analizindeki anket sonuçlarına göre diğer ilçelerde bulunmayan mal ve hizmetleri sağlama potansiyeli bakımından ortalamanın altında kalan ilçelerdir (MEVKA, 2014: 193).

Türkiye bal üretiminin %2,1'i Konya ve Karaman bölgesinden karşılanmaktadır.(Tablo-1) Bölgede, arıcılık faaliyetleri ağırlıklı olarak Karaman Merkez, Sarıveliler ve Bozkır ilçelerinde yapıldığı belirtilmekte, yaklaşık 127 bin kovandan 2000 ton civarı bal elde edildiği vurgulanmaktadır (MEVKA, 2014: 137). Bu bakımdan plan içerisinde arıcılığın desteklenmesi ile ilgili olarak özellikle Derebucak, Hadim, Taşkent, Ahırlı, Yalıhüyük, Derbent ve Bozkır ilçelerinin uygun flora yapısı sebebiyle arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara destek verileceği belirtilmektedir (MEVKA, 2014: 209).

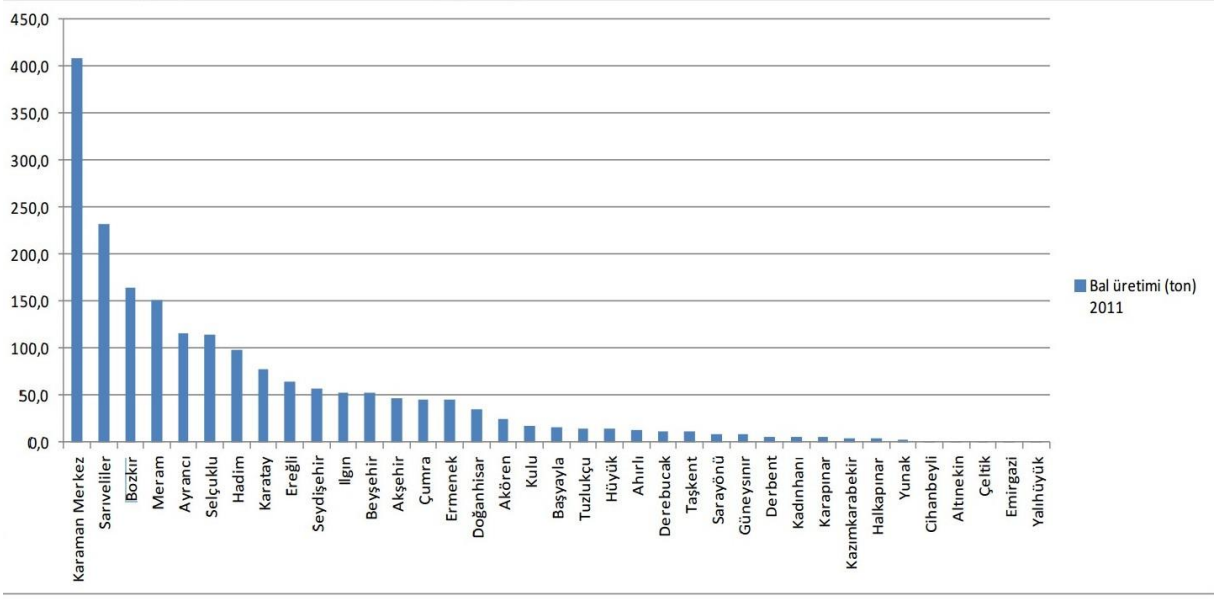

Tablo-1: 2011 yılı MEVKA Bölgesi ilçeler bazında bal üretimi (TÜİK, 2011)

Ayrıca Bozkır ve Hadim gibi üzüm üretimi fazla olan ilçelerde pekmez üretimini ve kurutma faaliyetlerini artıracak çalışmaların destekleneceği duyurulmaktadır (MEVKA, 2014: 210).

Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ile ilgili olarak Bozkır gibi dağlık kesimde kalan Başyayla, Sarıveliler, Hadim, Taşkent, Halkapınar ve Derebucak gibi ilçelerin önemli bir turizm odağı olan Antalya ve ilçelerine yakın olmaları sebebiyle Antalya'ya gelen yerli ve yabancı turistlere alternatif turizm fırsatları sunabileceği de bu planın içerisinde yer almaktadır (MEVKA, 2014: 193).

2013 yılında yayınlanan Bölge planında ise elma yetiştiriciliğinde Isparta ilinden sonra Konya ve Karaman bölgesinin ikinci sırada yer aldığı ve ilçe bazında ise Bozkır'ın önemli üretim merkezlerinden bir iolduğu belirtilmektedir (MEVKA, 2013: 76).

MEVKA tarafından değerlendirilip kabul edilen Bozkır temelli projeleri değerlendirdiğimizde genel olarak tarımsal faaliyetlerin desteklendiğini görmekteyiz. 2009 yılında beri devam eden projelerin dağılımına baktığımızda genel olarak tarımsal sulama, arıcılığın geliştirilmesi ve meyvecilik ön sıralarda desteklenen projeler olarak göze çarpmaktadır.

''Meyve Kurutma Potansiyeli Fizibilite Çalışması ve Yatırımcı Analizi'' Araştırılması Projesine bir göz attığımızda Toros dağları üzerinde yer alan Bozkır ilçesinde coğrafi nedenlerden dolayı meyvecilik ve bağcılık ön plana çıkmakta olup özellikle üzüm, elma, erik, armut, çilek ve ceviz ekonomik olarak öne çıkmaktadır. Toplam 15.400 metrekare alanda bağcılık yapılmaktayken, 38.440 metrekare alanda meyvecilik yapılmaktadır. Elde edilen ürünler Konya ilinin farklı pazarlarında tüketiciye sunulmaktadır. Bölge üreticileri ürünleri işleyerek de pazara

arz etmektedirler. İşlenmiş ürünlerin en başında tahin, pekmez, bal ve kurutulmuş ürünler gelmektedir (Şenarslan, 2013:4).

Peoje sonunda yapılan değerlendirme il getirilen önerilere bakıldığında (Bozkır Gıda Tarım Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, 2013: 212):

"Bozkır ilçesi gerek coğrafi yapısı gerekse jeopolitik önemi açısından meyvecilik potansiyeli olan ilçelerimizden bir tanesidir. Ancak ilçede meyvecilik yaygın olmasına rağmen küçük köy işletmeleri nitelindedir. Bunun için ilçede meyve bahçeleri sayısı, ağaç sayısı ve genç ağaç sayısının artırılması gerekmektedir. Bozkır'da endüstriyel olarak meyvecilik yapan işletme sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır. Bölgede yetişen meyve çeşidi genel olarak tüm Konya iklim koşullarında yetişen meyveler olup, ilçede yetişen meyve çeşidinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için toprak analizi, su yapısı ve iklim bağlamında bölgede yetişebilecek yeni meyve türlerinin denenmesi gerekmektedir. Yine Bozkır ilçesinde toprak yapısı olarak organik tarıma müsait olup bu yönde çalışmaları artırılması gerekmektedir. Bozkırlı çiftçilerin bilgi düzeyi genelde düşük olup gerek meyvecilik gerekse kurutmacılığın yaygınlaştırılması anlamında etkin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir."

"Yine vatandaşların kurutmalıklarında özellikle üzüm, elma ve erik kurutmasına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Zira kuru üzüm pazarı aktif bir pazar olup, piyasa talebi sürekli söz konusu olmaktadır. Bunun için Bozkır üzüm kurutmasında odak yoğunlaşması gerekmektedir. Yine elma kurutma pazarı da yükselen bir değer olmakla birlikte bunun geliştirilmesi gerekmektedir. Erik kurutması ile ilgili bilgiler bu çalışmada Bozkır'da hiç çıkmamıştır. Ancak il ve ilçedeki toptancılarda talebi olan bir mal niteliğinde olup erik kurutmasına yönelikte çalışmalar yapılmalıdır. Tüm bu verileri ışığında Bozkır meyvecilik ve kurutma sektöründe kendine yeni bir yol çizen bir sektör durumunda olup desteklenmelidir."

Faaliyet raporlarında Bozkır merkezli projeler ile ilgili olarak 2009 yılı faaliyet raporunda herhangi bir proje yoktur.

2010 yılında ise modern sulama sistemlerinin çiftçiye tanıtılması ve sulama suyunun daha verimli kullanılmasının çiftçilere öğretilmesi, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına yönelik eğitim, danışmanlık ve girişimcilik merkezi elemanı yetiştirme, özel eğitim verecek öğretmenler ile muhtaç bireylerin eğitimi, dezavantajlı gruplara yönelik mesleki eğitim, ulusal ve uluslararası proje çevrim yönetimi eğitimi, Bozkır'da seçilen pilot bölgelerde toprak analizi çalışması, süt toplama ve işleme modernizasyon teknikleri, endemik bitki yetiştiriciliğinde envanter çalışmaları gibi başlıklarda teknik destek taleplerinin karşılandığı belirtilmektedir (MEVKA, 2011: 41).

DEĞERLENDİRME

Kalkınma ajansları bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan Konya ve Karaman bölgesinde faaliyet gösteren Mevlana Kalkınma Ajansı da bu temel üzerinden hareket etmektedir. Böylelikle geniş bir alan üzerinde bulunan her iki ilin ilçeleri arasındaki ekonomik olarak göze çarpan farklılıkların giderilerek belli bir düzeye çıkarılması sağlanmış olur.

Bozkır doğal güzellikler, tarihi değerler ve tarımsal ürünleri ile kendini ön plana çıkaracak birçok hususiyete sahip bir ilçedir. Bu yüzden bir şans olarak görülmesi gereken kalkınma ajansının destek ve finansmanının ilçede hem istihdam hem de ekonomik kazanca dönüştürülebilmesi için oluşturulacak projelerin ilçenin uzun vadeli planları ölçüsünde olması gerekmektedir.

Tarım ve turizmde doğayı tahrip etmeden oluşturulacak projeler ile ilçenin gelecek nesillere iyi bir şekilde bırakılması sağlanırken sürdürülebilirlik kavramı hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

DEDE, Ayşegül; AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya Ticaret Odası, Haziran, 2009.

MEVLANA KALKINMA AJANSI (MEVKA), 2010 Ajans Faaliyet Raporu, 2011, Konya.

MEVLANA KALKINMA AJANSI (MEVKA), Bozkır İlçe Raporu, 2011, Konya.

MEVLANA KALKINMA AJANSI (MEVKA), Karaman-Konya 2014-2023 Bölge Planı, Aralık 2014, Konya.

MEVLANA KALKINMA AJANSI (MEVKA), Karaman-Konya 2014-2023 Bölge Planı, 2013, Konya.

ÖVGÜN, Barış; Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları, Ankara SBF Dergisi, Cilt: 62 Sayı: 3 Sayfa: 233-255 DOI: 10.1501/SBFder_0000002040 Yayın Tarihi: 2007.

ÖZER, Mehmet Akif; Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal

Ekonomik İşlevleri, Kamu-İş; C:12, S:2/2012, 37-74.

ŞENARSLAN, Mehmet; Önsöz – 2, ''Meyve Kurutma Potansiyeli Fizibilite Çalışması ve Yatırımcı Analizi'' Araştırılması Projesi, Bozkır Gıda Tarım Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, 2013

TEKİN, Ömer Faruk (2015), "Decentralized Urbanization Policies and Regional Development: Experience of Turkey", IISES, 19th International Academic Conference, 16-19 September, pp. 847-858, Florence, Italy.

TEKİN, Ömer Faruk (2016), "Adem-i Merkeziyetçi Kentleşme Politikaları ve Bölgesel Kalkınma: Türkiye Deneyimi", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:19 Sayı:1 ss.119-138.

TUTAR, Filiz; DEMİRAL, Mehmet; Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2007, 2(1), 65-83.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK), Bölgesel İstatistikler, Turizm, 2011

ALTERNATİF BİR TURİZM TÜRÜ OLARAK YAYLA TURİZMİ VE BOZKIR İLÇESİNİN POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer Faruk TEKİN *

Öz

Son yıllarda yapılan araştırmalar, insanların kitle turizminden ziyade tabiatla, çevreyle, değişik kültür ve yaşayışlarla bütünleşmeyi sağlayacak turizm konseptlerine yöneldiklerini göstermektedir. Alternatif turizm türlerinden yayla turizmi bu bakımdan öne çıkan turizm konseptlerinin başında gelmektedir. Günümüzde insanlar, artık dinlenmek, tatil yapmak, şehrin ve çalışma hayatının stres ve yorgunluğundan kurtulmak için yaylaları tercih etmeye başlamışlardır. Hatta ikinci bir konut almak veya bir devre mülk edinmek için yaylaların giderek daha uygun bulunmaya ve gözde tatil mekânları olarak kabul edilmeye başlandığı görülmektedir.

Türkiye, doğal yapının bozulmadığı, yöresel kültürlerin önemli oranda yaşanmaya devam ettiği, sakin ve huzurlu bir hayatın sürdürüldüğü yaylalara sahip bir ülkedir. Sanayileşmenin olmadığı bölgeler olması nedeniyle, doğal, kırsal ve kültürel yapının bozulmadığı bu yaylalarda, yöresel lezzetlere de rastlamak mümkündür. Bu durum, ülkemizde yayla turizminin geliştirilebilmesi için gerekli potansiyelin bulunduğunu göstermektedir. Ancak yayla turizmini geliştirmeye yönelik sistemli ve planlı çalışmaların bulunmaması ve bu doğal güzelliklerin tanıtımında yaşanan aksaklıklar bu potansiyelin ortaya çıkmasını geciktirmektedir.

Konya'ya bağlı Bozkır İlçesi'nin doğal güzellikleri ve tarihi değerleri ile bir eko-turizm bölgesi ve özellikle yayla turizmi bölgesi olma özelliği mevcuttur. Ayrıca ilçe, klasik turizme uyum sağlama potansiyeli taşımaktadır. İlçede, doğal güzellikleri bozulmamış, çok sayıda yayla bulunmaktadır. İlçe, geçmişinin kadim tarihlere dayanmasından dolayı cami, kale, köprü, sarnıç ve han gibi tarihî değerleri barındırmaktadır. Bu çalışmada, Bozkır İlçesinde, yayla turizminin geliştirilebilmesi ve bunun bir kalkınma ekonomisine dönüştürülebilmesi için gerekli potansiyele sahip olup olmadığı değerlendirilecektir.

•

Anahtar Kelimeler

Turizm, Alternatif Turizm, Eko-Turizm, Yayla Turizmi, Bozkır İlçesi, Bozkır Yaylaları

•

* *Uzman, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, ofaruktekin@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

İnsanlar, son yıllarda deniz-kum-güneş şeklinde ifade edilen klasik turizmden ziyade doğayla, çevreyle, farklı kültür ve yaşayışlarla bütünleşmeyi sağlayacak alternatif turizm konseptlerine yönelmektedir. Bu alternatif turizm konseptlerinden yayla turizmi bu bakımdan öne çıkan turizm türlerinin başında gelmektedir. İnsanlar, günümüzde artık dinlenmek, tatil yapmak, kent ve iş hayatının stres ve yorgunluğundan kurtulmak için yaylaları tercih etmeye başlamışlardır. Bunun yanında ikinci bir konut almak veya bir devre mülk edinmek için yaylaların giderek daha uygun bulunmaya ve gözde tatil mekânları olarak kabul edilmeye başlandığı görülmektedir.

Türkiye tabii güzelliklerin bozulmadığı, yerel kültürlerin ve kırsal hayatın halen yaşandığı bir ülkedir. Türkiye'de sessiz, sakin, huzurlu bir hayatın devam ettiği yaylalar bulunmaktadır. Sanayileşme olmadığı gibi, hizmet sektörünün de henüz bulunmadığı bu kırsal bölgelerde yöresel lezzetler de yaşatılmaktadır. Konya'nın Bozkır İlçesi tabiî güzellikleri ve tarihî değerleri ile bir eko-turizm bölgesi olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Bozkır, klasik turizme uyum sağlama potansiyeline sahiptir. İlçede, doğal güzellikleri bozulmamış pek çok yayla bulunmaktadır. İlçe, geçmişinin kadim tarihlere dayanmasından dolayı cami, kale, köprü, sarnıç ve han gibi tarihî değerleri barındırmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle alternatif turizm kavramı ve türleri hakkında bir kavramsal çerçeve sunulacaktır. Bozkır İlçesinde, eko-turizmin öne çıkan türü olan yayla turizminin geliştirilebilmesi ve bunun bir kalkınma ekonomisine dönüştürülebilmesi için gereken düzenlemeler üzerinde durulacak, ilçenin turizm potansiyeli değerlendirilecektir.

ALTERTANİF TURİZM KAVRAMI VE TÜRLERİ

Son yıllarda turizm hareketliliği içinde bulunan tüketicilerin, tüketim eğilimlerinde önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimin akademisyenlerce ve sektörün profesyonelleri tarafından dikkatle takip edilmesi ve incelenmesi gereken önemli bir konu olduğu kabul edilmektedir. Turistlerin taleplerindeki bu değişim, yatırımcıları da yeni turizm ürünlerine yöneltmekte, turizmde ürün çeşitliliği sağlamaya götürmektedir (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 41).

Kitle turizminden farklı bir konsept ve ürün sunumunu ifade eden alternatif turizm kavramı, gittikçe gelişen bir turizm hareketliliği, en yüksek kârlılığın göz önünde tutulması, turistik gelişmenin uzun vadeli programlarla sağlanması, değişime karşı direnç, çevre değerlerine saygı ve çevreyle bütünleşme anlamına gelmektedir. Bu ana konular etrafında, alternatif turizm kavramı denilince akla gelen, yerine göre farklılıklar göstermektedir. Bu kavram şu temel hususlara vurgu yapar (https://mtgoktepe.wordpress.com):

- Yeniye ve özele duyulan ilgiye bağlı araştırma isteği,
- Küçük gruplarla, diğer insanlarla bir arada olma, sosyal deneyim isteği,
- Doğa yürüyüşlerinde, spor etkinliklerinde canlılara ve hayata dair bir deneyim sağlama isteği,
- Açık havada yaşama isteği.

Gelişmekte olan ülkelerin turizm gelirlerini arttırmak ve sektördeki pazar paylarını arttırmalarının yolu, arz ettikleri turizm ürünlerini ve hizmetlerini çeşitlendirmelerinden geçmektedir. Bu ürünlerin çeşitlendirilmesi alternatif turizm imkânlarının araştırılması ve geliştirilmesiyle olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler, ancak bu şekilde sektördeki rakiplerle yarışabilmektedir. Alternatif turizm türleri şu ana başlıklar altında toplanabilir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 184-185; Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 13):

Tablo 1: Alternatif Turizm Türleri

Eko-Turizm	Yayla Turizmi
Kongre Turizmi	Kırsal Turizm
Golf Turizmi	Macera Turizmi
Spor Turizmi	Kültür Turizmi
Termal Turizm	Gençlik Turizmi
Botanik Turizmi	Yat Turizmi
Kış Turizmi	Özel İlgi Turizmi
İnanç Turizmi	Sağlık Turizmi

Alternatif turizm kavramı, sıklıkla, "yeşil turizm, soft Turizm, eko-turizm" gibi kavramlarla aynı manalarda kullanılmaktadır. Kitle turizminden farklı anlayışla tasarlanan alternatif turizmde, grup halinde tüketimden ziyade bireysel turlar ön planda tutulmaktadır. Konaklama için büyük tesislerin yerine küçük ve orta boy işletmelerin tercih edilmesi söz konusudur. Bu yaklaşımdan hareketle, turistlerin konaklama ihtiyaçları, yerel ve kültürel unsurların temel alındığı bir tarzda döşenmiş küçük birimlerde gerçekleşmektedir. Yolculukta "charter" yerine tarifeli seferler tercih edilmekte veya kara, hava, deniz ulaşım araçlarının birbirinin yerine kullanılabileceği bir durum söz konusu olmaktadır. Kitle turizmindeki grup olmanın getirdiği düşük maliyet anlayışının tersine alternatif turizm hizmetinden faydalananlar daha fazla ödemeyi kabul eden turistlerdir (https://mtgoktepe.wordpress.com).

Alternatif turizm denilince inanç turizmi, kültür turizmi, tarih turizmi, sağlık turizmi, yayla turizmi, kayak turizmi, mağara turizmi, akarsu turizmi, dağ turizmi ve av turizmi akla gelen turizm türlerinden bazılarıdır. Anlaşıldığı üzere bu turizm türlerinin hepsi doğal, coğrafî, tarihî ve

kültürel değerler üzerine tesis edilmiştir. Dolayısıyla tabiatı etkilemek ve değiştirmek yerine tabiatla uyumlu olmayı amaçlayan ve tabiata zarar vermeden ondan yararlanmayı sağlayan turizm faaliyetleridir. Tabiattan, onu koruyarak faydalanmak ise turizmin hammaddesinin korunması manasına gelmektedir. Turizmin ekonomik etkilerinden uzun yıllar yararlanılmak isteniyorsa, turizm faaliyetleri ile çevresel uyumun sağlanması gerektiği kabul edilmelidir (Yıldız ve Kalağan, 2008: 44).

ALTERNATİF BİR TURİZM TÜRÜ OLARAK YAYLA TURİZMİ

Alternatif turizm türleri içinde eko-turizm son yıllarda öne çıkan turizm faaliyetlerinden biridir. Eko-turizm faaliyetleri arasında en fazla talep göreni ise "yayla turizmi"dir. Yayla turizminin, son yıllarda, Türkiye'de en çok gündeme gelen turizm şekli olduğunu söylemek mümkündür. Yaylalar, tabii güzellikleri yanında yerel, kültürel, sosyal ve etnolojik özellikleri ile eko-turizme yönelik kullanım ve ekonomik kâr imkânları sunmaktadır. Bu turizm türü, genellikle Doğu Karadeniz Bölgesi yaylalarında gelişme göstermiştir. Ancak Akdeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgesi'nde de bu turizmin gelişmesine uygun yaylalar mevcuttur. Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulan yayla turizminin geliştirilmesi için yapılan planlamada, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 26 yöre turizm merkezi olarak belirlenmiş ve bu yörelerden 12'si için İller Bankası'nca "çevre düzeni planları" yapılmasına karar verilmiştir (www.artvin.edu.tr).

Yayla turizmi, tatillerini alışılmadık şekilde, temiz hava, bol oksijen, kaynak suyu içeren tabii ortamlarda geçirmek isteyenlerin yaylalara giderek yaptıkları gezileri ifade etmektedir. Türkiye'nin yaşam kültürü çeşitliliği içinde yayla hayatı çok önemli bir yer tutar. Türkiye'nin yaylaları, bütün dünyanın giderek daha çok birbirine benzemeye başladığı günümüzde, geçmişten gelen ve günümüz modern yaşamına göre belli bir çekiciliği olan, gizemli yerlerdir. Yaylalar; taptaze havası, tertemiz ve buz gibi soğuk suları, yazın en sıcak günlerinde bile ferahlık veren serinliği, büyüleyici güzellikteki manzaraları ile her geçen gün daha cazip yerlere durumuna gelmektedir. Doğal güzelliklerin bozulmadığı bir çevrede yaşayan pek çok yabanî hayvan ve bitki, sadece belgesellerde görülen o sanal âlemden kurtarıp gerçek hayatın bir parçası kılar. Bu özellikleri ile yaylalar, turizm sektöründe giderek daha fazla önem arz etmektedir (www.goktepe.net).

Turizm sektörünün önde gelen kuruluşları ve akademisyenlerce, önümüzdeki yıllarda turizm anlayışında önemli değişmeler yaşanacağı, kitle turizmine yönelik taleplerde azalma görülürken, tabiatla bütünleşen, çevreye duyarlı, değişik kültür ve yaşam biçimlerini tanımaya imkân sağlayan alternatif turizm ürünlerine yönelik taleplerin artacağı öngörülmektedir. Bozulmamış tabii güzellikleri, yaşayan yöresel kültürleri, huzuru ve sakinliğiyle Türkiye'nin yayları da bu alternatif turizm faaliyetleri için uygun turistik değerleri barındırmaktadır.

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması, doğal ve kırsal yaşam alanlarında, kültürel değerlerin ve doğa mirasının büyük bölümünün varlığını hâlâ canlı bir şekilde sürdürüyor olması, Türkiye'nin pek çok yöresinde yayla turizminin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için büyük bir potansiyelin varlığını göstermektedir. Bununla beraber, eko-turizm anlayışıyla işletilen mekânların sayısının az olması, buralarda gerçekleştirilen faaliyetlerin imkânsızlıklar sebebiyle sınırlı ölçülerde kalması, çirkin yapılaşma, hava, su ve toprak kirliliği, bilgi, personel ve tanıtım yetersizliği gibi bir sürü sorun bulunmaktadır (Yücel, 2004: 1).

BOZKIR İLÇESİNİN ALTERNATİF TURİZM POTANSİYELİ VE YAYLA TURİZMİ

Konya'ya 116 km uzaklıkta olan Bozkır ilçesi Konya'nın güneyinde yer alır. Konya'ya bağlı bir ilçe olmasına rağmen Akdeniz Bölgesi içerisindedir. Denizden yüksekliği 1162 m'dir. Bozkır'ı doğudan Karaman ili, güneyden Hadim ilçesi ve Antalya ili, kuzeyden Çumra ile Akören ilçeleri ve batıdan Seydişehir, Ahırlı ve Yalıhüyük ilçeleri çevrelemektedir. Çarşamba çayı Bozkır'ın ortasından geçerek Çumra ovasına doğru akar. Konya'nın 31 ilçesinden biri olan Bozkır'ın yüzölçümü 1949 kilometrekaredir (Şafakçı, 2013: 3-4; Taş, 2011: 39).

Fotoğraf 1: Bozkır İlçesi Genel Görünüm

Kaynak: http://bozkirhaberleri.blogspot.com

Bozkır, Çarşamba Çayı'nın geçtiği vadide kurulmuş bir ilçedir. Torosların en yüksek kısımlarının bu bölgede bulunması sebebiyle ilçenin güney tarafı çok yüksek tepe ve dağlardan oluşmaktadır. Geniş, yüksek yaylalar ve bağ alanları bu bölgede hâkimdir. İlçenin en önemli

akarsuyu olan Çarşamba Çayı ilçe sınırları içinden doğarak, Çumra ilçesi sınırlarına kadar ulaşmakta ve Apa Barajı'na dökülmektedir. İlçenin diğer akarsularından Göksu'nun bir kolu Gökdere, Hadim İlçesi hudutları içinden doğmaktadır. Çağlayan Göleti, Sarıot Gölü, Dipsiz Göl ilçe sınırları içinde bulunan doğal güzelliklerdendir (MEVKA, 2014: 2).

Bozkır'ın Turizm Değerleri ve Yaylaları

Bozkır ilçesi doğal güzellikleri ve tarihî değerleri ile bir eko-turizm bölgesi özelliği göstermektedir. Ayrıca deniz-kum-güneş üçlüsü şeklinde ifade edilen klasik turizme uyum sağlama potansiyelini de taşımaktadır (MEVKA, 2014: 16).

Tablo 2: Bozkır'ın Turizm Değerleri

Tarihî ve Kültürel Değerler	
Abdal Damı Tepesi Öreni (Hamzalar)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Baş Ören (Hamzalar)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Çataloluk Yaylası Örenyeri	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
İsaura - Zengibar Kalesi (Ulupınar)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Kışla Tepesi Öreni (Hamzalar)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Örenyeri (Sarıoğlan)	III. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Taşlıtepe Örenyeri (Sarıoğlan)	III. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Sarıot Yaylası Örenyeri (Dere)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Dibektaşı Örenyeri (Dere)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Tosuntaşı Örenyeri (Dere)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
İkidelikli Mevkii Örenyeri (Merkez)	I. Derece Arkeolojik/Doğal Sit Alanı
Kale (Hamzalar)	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Sazlı Höyük (Sazlı)	I – III. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Harmanpınar Köyü Eski Camii	Cami
Hisarlık Beldesi Asarlık Camii	Cami
Karaardıç Köyü Camii	Cami
Üçpınar Beldesi Kurşunlu Camii	Cami

Üçpınar Beldesi Ulu Camii	Cami
Asarlık Camii (Hisarlık)	Cami
Kurşunlu Camii (Üçpınar)	Cami
Büyük Camii (Bozkır Merkez)	Cami
Cami Çeşmesi (Bozkır)	Çeşme
Hamzalar Beldesi Çeşmesi	Çeşme
Aşağıoluk Çeşmesi	Çeşme
Aktaş Köprüsü	Köprü
Eski Taş Köprü	Köprü
Çarşamba Köprüsü	Köprü
Dere Han	Han
Hamzalar Beldesi Sarnıcı	Sarnıç
Orhaniye Beldesi Sarnıcı	Sarnıç
Doğal Güzellikler	
Sarot Yaylası	Yayla
Sülek Yaylası	Yayla
Tufanderesi Yaylası	Yayla
Tosun Taşı Yaylası	Yayla
Keklik Oluğu Yaylası	Yayla
Akçapınar Yaylası	Yayla
Babuşçu Yaylası	Yayla
Çat Yaylası	Yayla
Hisarlık Yaylası	Yayla
Arslantaş Yaylası	Yayla
Dikilitaş Yaylası	Yayla
Perşembe Yaylası	Yayla
Söğüt Yaylası	Yayla
Çarşamba Çayı	Akarsu
Gökdere	Akarsu
Tilki Deresi	Akarsu
Bolat Deresi	Akarsu
Sarıot Gölü	Göl
Dipsiz Göl	Göl

Eğri Göl	Göl
Çağlayan Göleti	Gölet
Kızılöz Göleti	Gölet

Kaynak: MEVKA, 2014; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Zengibar Kalesi

Antik çağda İsaura Eyaletinin başkenti olan Bozkır İlçesi'nin en kıymetli turizm varlıklarından birisi tarihî Zengibar Kalesidir Bölgenin tarihi milattan önce 18. yüzyıla uzanmaktadır. Bir dönem Hitit Krallığı'nın hüküm sürdüğü, takip eden dönemlerde Lidyalıların, Perslerin, Kimmerlerin, Romalıların ve Bizanslıların egemen olduğu bölge milattan sonra 11. yüzyıldan itibaren de Türklerin hâkimiyetine geçmiştir (www.bozkır.gov.tr).

Fotoğraf 2: Zengibar Kalesi

Kaynak: www.akisgazetesi.com.tr

Büyük Camii

Çarşamba Çayının hemen kenarında bulunan Büyük Cami yer yer neoklasik özelliklerin göze çarptığı kareye yakın bir plana sahiptir. Caminin ahşaptan yapılmış mihrabı üzerindeki kitâbede 1286 (Miladî 1869) yazılı olması sebebiyle caminin bu tarihte yapıldığı kabul edilmektedir (www.bozkir.gov.tr).

Asarlık Camii

Bozkır'daki Osmanlı devri eserlerinden biri olan cami 1282 (Miladî 1865) yılında yapılmıştır. Hisarlık (Asarlık) Beldesi'nde bulunan Asarlık Camii ahşap işçiliğinin mükemmelliği

ve freskoları (duvar süslemeleri) bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Kısa, tek minaresi sarı pör taştan yapılmış, tek şerefeli ve sekizgen kaide üzerine inşa edilmiştir. Asarlık Camii "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescil edilmiş ve Vakıflar Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (MEVKA, 2014: 18).

Kurşunlu Camii

Üçpınar Beldesi Hocaköy mahallesinde bulunan Kurşunlu Camiinin başlangıçta düz toprak damlı ve ahşap bir yapı olarak inşa edildiği, daha sonra duvarlarının kalınlaştırılıp, üzerinin kubbe ile örtüldüğü belirlenmiştir. Önce çinko ile kaplanan kubbelerin daha sonra kurşunla kaplatılmasından dolayı ismi de Kurşunlu Camii olarak söylenmeye başlanmıştır. Kurşunlu Camii içindeki süslemeler de dikkat çekicidir. "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescil edilen cami, Vakıflar Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (MEVKA, 2014: 18).

Çarşamba Çayı

65 km uzunluğundaki Çarşamba Çayı'nın asıl kaynağı Sarıot Yaylası'ndan doğar. Bozkır ilçe merkezinden geçerek şehri iki parçaya ayırır. Kapalı havza akarsularının en önemlilerindendir. Çayın asıl kaynağı, Seydişehir taraflarından gelen kol ile birleşir (Özkan, 2010: 22).

Fotoğraf 3: Çarşamba Çayı ve Tarihî Köprüsü

Kaynak: http://dunyarehberi.blogspot.de

Çarşamba Köprüsü

İlçenin ortasından geçmekte olan Çarşamba Çayı üzerinde Merkez Büyük Camii önünde bulunmaktadır. Üç gözlü köprünün boyu 21 metre, genişliği 3.85 metredir. Sadece yayalar tarafından kullanılan köprü araç trafiğine kapalıdır. Diğer adı "Muahede Köprüsü" olan Çarşamba

Köprüsü'nün Selçuklular döneminde inşa edildiği sanılmaktadır. Köprüde aslına uygun olarak bakım ve tamiratlar gerçekleştirilmiş, mevcut korkulukları sonradan yapılmıştır (www.bozkir.gov.tr).

Sarıot Yaylası

Toros Dağları'nın 2200 metre yüksekliğinde ve Bozkır ilçesine 35 kilometre uzaklıkta bulunan yayla, adını buralarda bolca açan sarı çiçeklerden almaktadır. Çarşamba Çayı'nın ilk kaynağı Sarıot Yaylası'ndan doğmaktadır. Yayla yakınlarında Aygır Şelâlesi, Sarıot Gölü ve Roma dönemine ait olduğu düşünülen ören yerleri bulunmaktadır. Yine yaylaya çok yakın bulunan iki mağaranın duvarlarında, tahribat görmüş (Yılmaz, 1985) figürler ve kabartmalar olduğu bilinmektedir. Yayla ayrıca Sülek Yaylası'na ve Dipsiz Göl'e de yakın mesafede bulunmaktadır.

Fotoğraf 4: Sarıot Yaylası

Kaynak: www.siristat.com

Sarıot Gölü

Bozkır İlçesi'ne bağlı Dereköy yakınlarındaki Sarıot Yaylası'ndadır. Aygır mevkiinden doğan Çarşamba Çayı'na 4 adet düdenle bağlantısı vardır. Yaz aylarında kurumaktadır. Alanı yaklaşık 100 hektardır. Gölde, angut, dağ ördeği, balıkçıl kuşları görülmektedir. Derinliği yer yer bir-iki metre olan gölün alanı ise 1 kilometrekaredir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011: 37).

Fotoğraf 5: Sarıot Gölü

Kaynak: www.siristat.com

Sülek Yaylası

Bozkır İlçe merkezine 25 km mesafede bulunan Sülek Yaylası, Ahırlılı göçerler ve Antalyalı yörüklerle birlikte kullanılmaktadır. Yaylanın yakınlarında Dipsiz Göl olarak bilinen bir krater gölü bulunmaktadır. Yayla etrafında geniş düzlükler ve su kaynakları mevcuttur.

Fotoğraf 6: Sülek Yaylası ve Dipsiz Göl

Kaynak: www.haberexen.com

Dipsiz Göl

Bozkır İlçesi, Sülek Yaylası mevkiinde bulunan, çevresi yaklaşık 500 metre, derinliği 33 metre olan gölün alanı yaklaşık 2 hektardır. Gölün dibinde volkanik bir akıntı vardır. Gölde sazan, yağ balığı yaşamaktadır. Göl kenarında yaban ördekleri görülmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011: 38).

Tablo 2'de adı geçen tarihî değerlerin ve doğal güzelliklerin hepsinden tek tek bahsetmek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak tabloda ve fotoğraflarda görüldüğü gibi Bozkır'da, sadece yayla turizmi veya eko-turizmin değil, alternatif turizmin pek çok türünün geliştirilebilme potansiyeli mevcuttur. Bu veriler ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa, turizm faaliyetlerinin yapılabilmesi ve geliştirilebilmesi için *birinci derecede* önem arz eden faktör coğrafî konumdur. Sıcak ve soğuk iklim kuşaklarından çok ılıman iklim kuşaklarının en fazla ilgi duyulan turistik mekânlar olduğu bilinmektedir. Bu iklim kuşakları bu özelliklerinden ötürü en eski medeniyetlerin kurulmasına sahne olmuştur. Turizm faaliyetlerinde etkili olan *ikinci faktör* fizikî coğrafya koşullarıdır. Deniz, göl, ırmak, gölet, baraj, kaplıca alanları, mağaralar, yaylalar ve yeryüzündeki çeşitli kabarık ve çukur yüzey şekillerinin bulunduğu alanlar, kanyonlar, vadiler birer turizm alanıdır. Turizm faaliyetinin oluşmasındaki *üçüncü faktör ise* tarihî ve kültürel değerlerin varlığıdır (Güngördü, 2003: 10-13'ten aktaran Özkan, 2010: 64). Bu üç faktöre göre incelendiği zaman, Bozkır'ın tabii ve beşerî değerler bakımdan zengin bir turistik yapıya ve potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Ama ilçede turizm faaliyetleri henüz gelişme göstermemiştir. Orta Toroslar'ın eteğinde kurulmuş olan Bozkır İlçesi, tarihi çok eskilere dayanan bir yerleşim yeridir. Bozkır, tarih sahnesinde yerini aldığı antik dönemlerden günümüze kadar, bünyesinde değişik toplumları barındırmış, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Özkan, 2010: 64).

Toros Dağları'nın yüksek düzlüklerinde pek çok yayla bulunmaktadır. Tablo 2'de adları görülen, Bozkır'a bağlı yaylaların çoğu 2000-2200 metre yüksekliktedir. Bu yaylalar yöre hayatının ve yaylacılığın halen yaşandığı, toprakları verimli, büyük düzlüklerdir. Bu yaylalarda dereler, göller gibi doğal güzellikler yanında, buraların köklü yerleşim yerleri olduklarına dair antik ve tarihî kalıntılar bulunmaktadır. Bazı yaylaların yakınlarında çok eski mağaraların olduğu, mağara duvarlarında oyulmuş kabartma resimler, antik dönemlere ait figürler bulunduğu belirtilmektedir (Yılmaz, 1990). Bu bilgilerden hareketle söylenebilir ki, Bozkır yaylalarının turizme açılması durumunda konuklar sadece doğal güzellikleri görmeyecek, bunun yanında yöre hayatını yaşayarak öğrenecek, tarihî kalıntıları da gezebilecektir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı'nda turizmin geliştirilmesine yönelik vurgulanan hususlar (2007), Bozkır İlçesi'nde eko-

turizmin özellikle yayla turizminin geliştirilmesi için uyarlandığı zaman, yapılması gerekli şu noktalar öne çıkmaktadır:

- Bozkır mahalle ve yaylalarında yaşayan yerel halkın, turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletme yönetimi konusunda eğitilmesi gerekmektedir.
- Bozkır yöresinin ekolojik ve etnografik özelliklerinin sergileneceği müze evlerin açılması için çalışma başlatılmalıdır.
- Kültür Köyleri Projesi kapsamında Bozkır köy kültürünü korumak, geliştirmek ve değerlendirmek amacıyla otantik özelliği olan köyler kurulmalıdır.
- Bozkır yöresinde pansiyonculuğun geliştirilmesi için maddi ve teknik destekler sağlanmalıdır. Yöre halkına pansiyonculuk ve doğa turizmine yönelik eğitim verilmelidir.
- Turizm alanlarına girişlerde kabul noktaları oluşturulmalı ve buralarda ziyaretçilere farklı güzergâhları ve yöresel özellikleri gösteren dinlenme noktalarını, turistik rota ve güzergâhları gösteren haritalar sunulmalıdır. Yönlendirmeyi ve bilgilendirmeyi kolaylaştırıcı bilgilendirme ve yön levhaları konulmalı, varsa iyileştirilmeli, içeriği zenginleştirilmelidir.
- Eko-turizm ve yayla turizmi için kullanılacak alanlarda, barınak, çeşme, wc, mesafe ve yön levhalarının tamamlanması, trekking rotalarının Küresel Yer Belirleme Sistemi (GPS) ile uydulara tanıtılması gerekmektedir.
- Bozkır'ın yöresel kültür ve doğal güzelliklerinin araştırılmasına ve bu verilerin bilimsel anlamda gösterimine imkân sağlayacak araştırma istasyonları ve doğa- bilim müzeleri kurulmalıdır.
- Bozkır yöresine ait turistik değerleri tanıtan bilgilendirme kitapları ve ayrıntılı bölge haritaları ve broşürler bastırılmalıdır.
- Turizmin geliştirilmesi düşünülen alanlara ulaşımın sağlanacağı yollar düzeltilmeli, sağlık ve güvenlik sorunları çözülmeli, bu alanlarda ciddi bir altyapı çalışması yapılmalıdır.
- E-tanıtım, e-pazarlama ve e-ticaret gibi yeni gelişmekte olan ve turizmi etkileyen teknolojilere önem verilmelidir. Hedef kitle belirlenmeli ve bölge odaklı tanıtım ve pazarlama yapılmalıdır.
- Kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının iyi yönetişim çerçevesinde uygulayıcı olmaları sağlanmalıdır.

- Bozkır ve yöresinin tanıtımı ve turizme kazandırılmasında devlet kurumlarının özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına destek vermesi, işbirliği içinde hareket edilmesi hususunda bütçe, fon, teşvik ve kredilerde farklı yaklaşımlar geliştirilmelidir.
- Turist rehberlerine eğitim vermekte olan üniversiteler veya meslek kuruluşları ile işbirliği sağlanmalıdır.

SONUÇ

Bozkır'ın, doğal güzelliklere, tarihî ve kültürel değerlere dayalı olarak yapılan alternatif turizm türlerinin pek çoğu için belli bir potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kırsal turizm, yayla turizmi, açık hava doğa sporları turizmi, mağara turizmi, eko-turizm, av turizmi, doğa ve kuş gözlemciliği ve gastronomi turizmi gibi alternatif konseptler için koşullar uygun hale getirilebilir. Ancak burada belirtmek gerekir ki, yöre halkının turizm hakkında bilinçlendirilmesi ve turizm bakış açısına sahip olmalarının sağlanması bu konuda verim alınmasını kolaylaştıracaktır. Devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından, hangi turizm türü için çalışma yapılıyor ise halka bu konuda eğitimler verilmeli, turizm dönemi için hazırlık yapılması sağlanmalıdır. Ancak öncelikle ulaşım, güvenlik, sağlık, altyapı, üstyapı, konaklama ve beslenme sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.

Bu sorunlar çözüme kavuşturulduktan sonra yörenin turizme açılması ve tanıtılması aşaması önem arz etmektedir. Bu aşamada, reklam, imaj ve vizyon yönetimi ilkelerinden yararlanılması yerinde olacaktır. Sosyal medya ağları, yerel ve ulusal medya, hemşehri dernekleri ve hatta yayla şenlikleri bölgede eko-turizmin ve yayla turizminin geliştirilmesi ve tanıtılması için önemli araçlar olarak görülmeli ve yöreyi tanıtan her imkândan yararlanılmalıdır. Yörenin sembolü olabilecek doğal güzelliklerin, tarihî eserlerin maketleri yapılmalı, hediyelik eşya, oyuncak gibi çeşitleri çoğaltılmalıdır. Hedef kitle belirlenerek bölge tanıtımı yapılmalıdır. Bu bağlamda, turizm dönemlerinde ulusal gazetelere yöreyi tanıtan reklâmlar verilebilir. Türkiye'de hatta dünyada yapılan turizm, kültür ve gastronomi konulu fuar, konferans, sempozyum gibi etkinliklerde yörenin turistik değerlerinin, kültür ve yaşam tarzının yanında yöresel lezzetlerinin ve mutfağının da tanıtılması ilgi arttıran bir faktör olacaktır.

KAYNAKÇA

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011), "Konya İl Çevre Durum Raporu", Konya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, ÇED Hizmetleri Şubesi, Konya.

Güngördü, Ersin (2003), Türkiye'nin Turizm Coğrafyası, Nobel Yayınları, Ankara.

Kılıç, Burhan ve Kurnaz, Alper (2010), "Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği", İşletme Araştırmaları Dergisi 2/4, ss.39-56.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, Yayın No: 3085, Ankara.

MEVKA (2014), Bozkır İlçe Raporu, Mevlana Kalkınma Ajansı.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012), "TR52-12-TD02/06 Konya Turizminin Çeşitlendirilmesine Yönelik Eko Turizm Eylem Planı" Projesi, (TR52-12-TD02 Teknik Destek Programı), T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü, Konya Şube Müdürlüğü, Konya.

Özkan, Nazmiye (2010), "Bozkır İlçe Merkezi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Öztürk Yüksel ve Yazıcıoğlu, İrfan (2002), "Gelişmekte olan Ülkeler için Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 2, ss.183-195.

Şafakcı, Hamit (2013), "Bozkır'da Madencilik (1776-1839)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Taş, Mustafa (2011), "Bozkır'da Sosyal ve Dinî Hayat", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yıldız Zafer ve Kalağan Gökhan (2008), "Alternatif Turizm Kavramı ve Çevresel Etkileri", Yerel Siyaset Dergisi, Kasım, ss.42-44.

Yılmaz, Mustafa (1990), "Bozkır ve Çevresinin Tarihî Coğrafyası", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yılmaz, Mustafa (1985), "Bozkır ve Çevresindeki Eski Eser Tahribatı ve Alınacak Önlemler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 34 S. 1-2, ss.467-472.

Yücel, Sunay Ünlü (2004), Yayla Turizmi, TÜR-SAB Ar-Ge Departmanı, Mayıs, http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf, 04.05.2016.

https://mtgoktepe.wordpress.com/2009/09/23/alternatif-turizm-kavrami/, 04.05.2016.

https://www.artvin.edu.tr/files/user_files/files/50d0b915354dfcd09317fa0eccc9a36a.pdf, 04.05.2016.

http://www.goktepe.net/turizm-tarihi-ve-turizm-cesitleri.html#more-4025, 04.05.2016

http://www.bozkir.gov.tr/default_B0.aspx?content=209, 04.05.2016

http://www.haberexen.com/dipsiz-gol-dogal-guzelligiyle-ilgi-cekiyor-55039h.htm, 04.05.2016.

http://www.siristat.com/2015/06/toroslarda-yaylalar-senlendi.html, 04.05.2016

http://www.siristat.com/2015/04/sarot-golu-ile-aygrdibi-kaynagnn.html, 04.05.2016.

http://www.akisgazetesi.com.tr/ic-anadolunun-efesi-zengibar-kalesi-turizme-kazandiriliyor-444065h.htm, 04.05.2016.

http://dunyarehberi.blogspot.de/2013_03_01_archive.html, 04.05.2016.

http://bozkirhaberleri.blogspot.com/2010/07/ilcemizde-5108-ogrenci-karne-sevinci.html, 04.05.2016.

BOZKIR İLÇESİ TURİZM ALTYAPISI VE YEREL EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ

BOZKIR DISTRICT TOURISM INFRASTRUCTURE AND THE IMPACT OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Ahmet AY [*]
Bilal ÖZEL [**]

Öz

Tolum halinde yaşamaya başladığı zamandan bu yana, insanoğlu sürekli seyahat etmiştir. İlk zamanlarda keşif ve ticaret amacını taşıyan bu hareketler günümüz koşullarında ise gelişen teknoloji ile turizme dönüşmüş ve ekonomik bir olgu halini almıştır. Ülkelerin artan refah düzeyleri ve ulaşım olanaklarında meydana gelen büyük gelişmeler turizm faaliyetlerini ve buna bağlı olarak da turizm ve hizmetler sektörünü son yıllarda oldukça geliştirmiştir. Bu anlamda turizm, dünya genelinden en hızlı gelişen sektörlerden biri olmuştur. Gelişmiş ülkeler açısından bu durum turizmin gelirleri elde etmek olur iken gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından ise bu sektörün döviz kazandırıcı ve yeni istihdam olanakları yaratabilme gücünü olarak ortaya çıkmaktadır. Turizm ayrıca ülkelerin tanıtılmasında ve kalkınmasında öncü rol üstlenebilmektedir. Yapılan bu çalışmada turizmin dünya genelindeki ilerleyişi ve Konya ilinin durumu Bozkır ilçesi özelinde, turizm potansiyeli mevcut durum üzerinde analiz edilmektedir.

•

Anahtar Kelimeler

Turizm, Türkiye Ekonomisi, Turizm sektörü

•

Abstract

Since then he started to live in society, mankind has constantly traveling. This movement bearing the first time in the exploration and commercial purposes, and in today's conditions turned into tourism by developing technology and has taken the form of an economic phenomenon. major developments occurring in the growing prosperity of the country and transportation facilities; tourism activities and has been quite developed accordingly in the tourism and services sector in recent years. In this sense, tourism, the world has been one of the fastest-growing sector in general. While this situation in terms of the developed countries would achieve the revenue of tourism; In terms of developing or underdeveloped countries are emerging as the ability to increase exchange and create new employment opportunities in this sector. Tourism can also take a leading role in the promotion and development of the country. In this paper, the progress in the overall situation of the province of Konya tourism in the world and will be examined. Also Bozkır district tourism potential are analyzed from the current situation.

•

Keywords

Tourism, Turkish Economy, Tourism Sector

---

[*] *Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, İİBF, Konya.*
[**] *Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, İİBF, Konya.*

GİRİŞ

İnsanlık tarihi var olduğundan beri topluluk halinde yaşayan bireyler birçok sebepten seyahat etmişlerdir. Kimi zaman ticari, kimi zaman ise eğlence amacını taşıyan bu geziler ilk turizm faaliyetleri sayılabilir. Turizm, yaşadıkları mekânlarını belirli bir süre terk eden insanların gerçekleştirdiği bir eylemdir. (Kozak ve diğerleri, 2010: 1). Tarihsel süreçte ilk olarak Sümerler tarafından turizm amaçlı seyahatlerin yapıldığı düşünülmektedir. Turizm bu çağlardan beri faaliyetin yer aldığı bölgenin mekânsal yapısı üzerinde etkili olmasının yanı sıra ekonomik ve kültürel özelliklerdir (Özgüç,2003).

Bölgesel Kalkınma ele alınan ülke ekonomisinde belli bir bölgenin diğer bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi sonucunda bölge refah düzeyinin artışını insan kaynaklarının geliştirilmesi başta olmak üzere diğer değişkenler ile artırılma çabasıdır (Akpınar, vd.: 2011). Bu kavram ülkemizde bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması ile desteklenmiş ve bölgenin potansiyellerini ortaya çıkarmaya başlamıştır.

1. Turizmin Tarihsel Gelişimi

21. yüzyıldan itibaren dünya genelinde sanayi sektörünün gelişmesini hizmetler sektörü izlemiştir. Ülkelerin ekonomik gelişmesinde artık sanayileşme kadar hizmetler sektörü de çok önemli bir paya sahip olmuştur. Bu noktada bacasız sanayi olarak adlandırılan turizm sektörü mal ve hizmet alımı noktasında ciddi bir gelişme göstermiştir. Turizmin gelir oluşturan etkisi ve döviz girdisinin artmasına yol açması dışında istihdam yaratıcı özelliği Dünya üzerindeki tüm ekonomiler açısından oldukça önemli hale gelmiştir. Bu sebepten ülkeler turizm politikaları belirlemekte ve bu sektöre yönelik altyapı faaliyetlerine ağırlık vermektedir. Diğer taraftan turizm sektörü kalkınma ve büyümenin en önemli belirleyicilerinden kabul edilmektedir (Bahar, 2006: 137-138). Bu sebeple gelişmekte olan ekonomiler için oldukça önemli hale gelmiştir.

Yirminci yüzyılın sonlarında turizm sektöründeki bu fırsatlar rekabete dönüşmüş ve dış politikalarda önemli hale gelmiştir. Türkiye için 1980'lerde başlayan liberal politikalar ile seyahatlerin önündeki engellerin kaldırılarak döviz kullanma ve bulundurmanın serbest kalması ile birlikte turizm sektöründe çok önemli bir artış yaşanmıştır. 1990 sonrası yılarda ise turizm tüm hizmetler sektörü içerisinde Dünya

genelinde ilk sıraya yükselmiş ve turizm faaliyetlerinin toplam hizmetler sektörü içerisindeki payı %6,8 olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler içinde ihracat gelirlerinde Turizm'in önemli bir payı bulunmaktadır. 2012 yılı itibari ile turizm sektörü küresel hasıla içerinde %9 büyüklükte yer almaktadır. Bu oran mal ve hizmet ihracatında ise yaklaşık %6 ya denk gelmektedir. Bununla birlikte; Dünya üzerinde istihdam edilen her 11 kişiden 1'i turizm sektöründe istihdam edilmektedir. (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Dünya Turizm Örgütü tarafından her yıl açıklanan rapora göre 2014 yılı sonu itibari ile Dünya genelinde 1 milyar 113 milyon insan seyahat etmiştir. Bu seyahatlerden elde edilen toplam gelir se 1.245 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu büyük ekonomik pastadan ise 509 milyar dolar ile Avrupa kıtası en çok payı almıştır (UNWTO, 2015).

Tablo 1: Türkiye'ye Gelen Ziyaretçilerin Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı (2012 - 2014)

	2012			2013			2014		
Aylar	**Yabancı**	**Vatandaş**	**Toplam**	**Yabancı**	**Vatandaş**	**Toplam**	**Yabancı**	**Vatandaş**	**Toplam**
Ocak	981 611	346 660	1 328 271	1 104 754	279 855	1 384 609	1 146 815	279 334	1 426 149
Şubat	997 571	350 229	1 347 800	1 268 440	350 503	1 618 943	1 352 184	356 071	1 708 255
Mart	1 460 563	460 066	1 920 629	1 841 154	371 462	2 212 616	1 851 980	345 905	2 197 885
Nisan	2 168 715	434 195	2 602 910	2 451 031	445 048	2 896 079	2 652 071	358 556	3 010 627
Mayıs	3 232 926	465 190	3 698 116	3 810 236	463 236	4 273 472	3 900 096	430 837	4 330 933
Haziran	3 882 592	549 766	4 432 358	4 073 906	532 770	4 606 676	4 335 075	459 487	4 794 562
Temmuz	4 571 389	801 974	5 373 363	4 593 511	589 959	5 183 470	5 214 519	615 088	5 829 607
Ağustos	4 470 202	697 059	5 167 261	4 945 999	583 097	5 529 096	5 283 333	533 644	5 816 977
Eylül	3 991 415	543 523	4 534 938	4 266 133	440 483	4 706 616	4 352 429	420 822	4 773 251
Ekim	3 050 981	491 294	3 542 275	3 402 460	376 660	3 779 120	3 439 554	381 732	3 821 286
Kasım	1 631 647	389 438	2 021 085	1 709 479	258 264	1 967 743	1 729 803	295 936	2 025 739
Aralık	1 343 220	402 999	1 746 219	1 442 995	259 336	1 702 331	1 580 041	311 934	1 891 975
TOPLAM	**31 782 832**	**5 932 393**	**37 715 225**	**34 910 098**	**4 950 673**	**39 860 771**	**36 837 900**	**4 789 346**	**41 627 246**

Kaynak: Turizm Bakanlığı

Son üç yıl istatistiklerinin gösterildiği yukarıdaki tabloyu incelediğimizde yaz aylarında artan turistik gezilerin etkisi görülebilmektedir. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında artan bu rakamın yabancı ziyaretçiler açısından sürekli olarak artış trendinde olduğu görülmektedir. Son üç yılın aylar açısından inceleme fırsatını bulduğumuz yukarıdaki grafikte kış aylarında ise yabancı ve yerli turistler açısından kış turizmi anlamında artış gözükse de yaz aylarındaki yoğunluk izlenmemektedir.

Tablo 2: Türkiye Geneli Aylık Turizm Gelirleri

Yıllar/ Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	1.128	1.038	1.356	1.718	2.402	2.945	3.553	3.808	3.692	3.764	2.107	1.489
2013	1.450	1.383	1.814	1.951	2.992	3.371	3.469	4.204	3.904	4.086	2.131	1.547
2014	1.520	1.442	1.845	2.103	3.146	3.726	3.705	4.946	4.202	3.965	2.098	1.603
2015	1.625	1.427	1.816	1.863	2.719	3.150	3.683	4.742	3.868	3.381	1.797	1.389
2016	1.412	1.888	1.465	4.066								

Kaynak: TUİK

Turizm gelirlerinde yaz aylarında artan yerli ve yabancı turist sayılarına paralel olarak turizm gelirlerinde artış olduğu görülmektedir. Kış aylarında en az gelirin elde edildiğinin izlenebildiği yukarıdaki tabloda en fazla gelir gelir ağustos ayında elde edilmektedir.

Grafik 1: Dünya Genelinde Turizm Sırlamasında Türkiye (2000-2013)

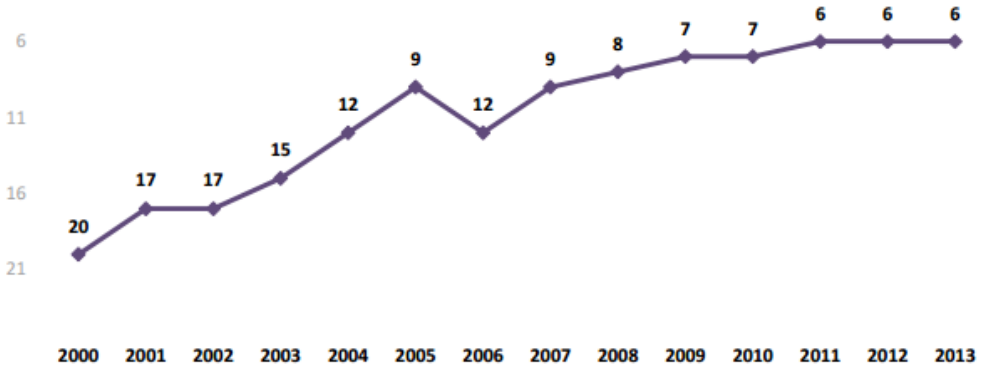

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yukarıdaki grafik bize 2000 yılından bu yana Dünya turizm istatistiklerinde Türkiye'nin sıralamasını vermektedir. Bu sıralamaya göre son 3 yıl içerisinde Türkiye 6. Sıradaki yerini korumaktadır. 20. sıradan başlayan yükseliş sadece 2006 yılında gerilemiş bunun dışında sürekli olarak yükselerek devam etmiştir.

2. Konya Turizm Altyapısı ve Bozkır İlçesi

Selçuklular döneminde başkent olan Konya özellikle coğrafi konumu gereği Anadolu'nun merkezinde bulunmasından dolayı birçok uygarlığın izlerini taşıyan bir şehirdir. Tarihi kökenleri M.Ö. 7000 yılına kadar giden izler taşımaktadır. Mevlana ve Nasrettin Hoca türbeleri gibi inanç turizminin önemli noktalarını içerisinde barındırmaktadır.

Konya'da ayrıca UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde bir eser (Çatalhöyük Neolitik Kenti) ve Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde üç eser (Konya - Selçuklu Başkenti, Anadolu Selçuklu Medreseleri ve Eşrefoğlu Camii) bulunmaktadır (UNESCO, 2016).

Tablo 3: Konya Ziyaretçi Sayıları

YIL	ZİYARETÇİ SAYISI	GELİRLER
2009	1.691.346	1.862.708-TL
2010	1.839.228	2.099.827-TL
2011	1.900.406	3.438.099-TL
2012	1.811.335	3.509.413 –TL
2013	2.313.293	3.917.341 -TL

Kaynak: Konya Valiliği, 2014

Konya iline gelen yaklaşık olarak yıllık 2,5 milyon kişidir. Bu rakamın dörtte biri yabancı turistlerden oluşmaktadır. 4 milyon tl civarında turizm gelirleri bu ziyaretlerden elde edilmektedir.

Tablo 4: Konya Konaklama Sayıları

YILLAR	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
2009	239,855	114,506	354,361
2010	218,033	147,181	365,214
2011	263,318	150,661	413,979
2012	267,891	131,902	399,793
2013	298,652	142,191	440,843

Kaynak: Konya Valiliği, 2014

Konaklama sayılarına bakacak olursak gelen 2,5 milyon yerli ve yabancı turistten sadece 5 te biri konaklama yapmaktadır. Her ne kadar yıllar içerisinde bir artış gözlemlense de bu durum potansiyelin oldukça altında kalmaktadır. Özellikle seyahat acentelerinin günübirlik düzenlediği turlar konaklama sayılarının düşük kalmasında oldukça önemli olmaktadır.

Konya ili Bozkır ilçesi, 37°11' Kuzey enlemi ile 32°15' Doğu boylamı arasında yer almaktadır. İl merkezine uzaklığı 129 km'dir. İlçenin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.125 metredir. İlçenin, kuzeyinde Çumra ve Akören, güneyinde Hadim ve Antalya ili, batısında Ahırlı, Antalya ili ve doğusunda Güneysınır ilçesi bulunmaktadır. İlçenin yüzölçümü 1.098,5 km²'dir.

Coğrafi açıdan yüksek bir bölgede bulunan ilçe özellikle yaz tatili için akidenize geçecek olan turistlere bir alternatif eko turizm potansiyeli taşımaktadır. Tarımsal ekonominin ağırlıkta olduğu ilçede turizmin tanıtılması ve yol güzergâhlarında yapılacak iyileştirmelere günübirlik ve konaklamalı yerli turistlerin sayısında artış yaşanmasına sebep olacaktır.

Şekil 1: Konya İli ve Bozkır İlçesi Haritası

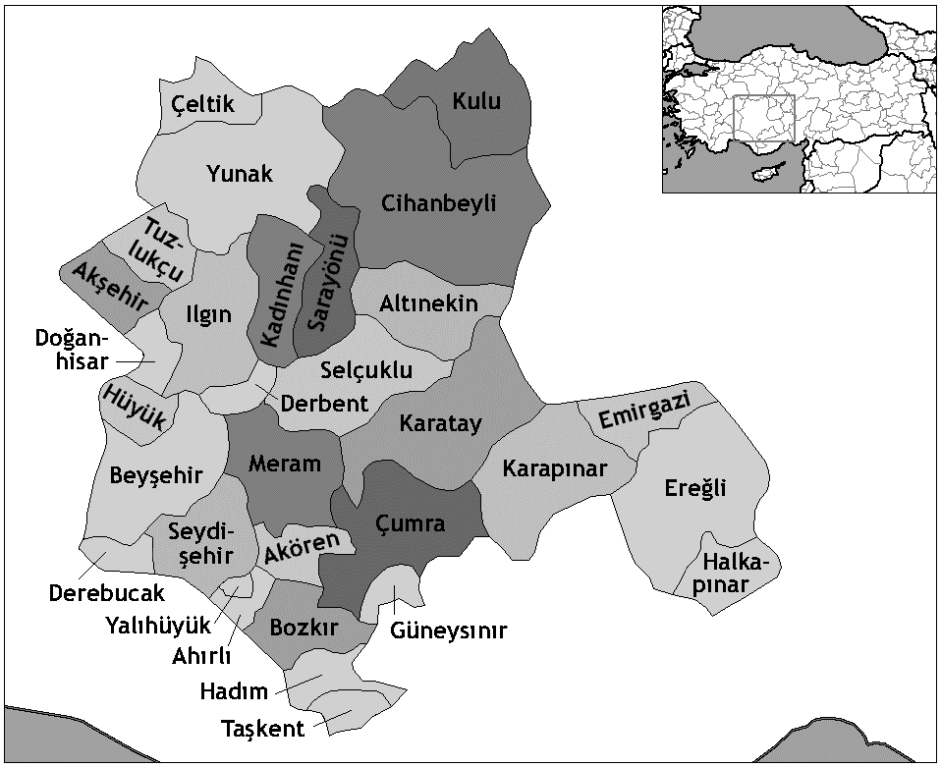

Kaynak: Wikipedia 2016

Bozkır ilçesi tarihi açıdan birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu tarihin göstergeleri olarak birçok sit alanı mevcuttur. Bunlar;

- Baş Ören (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Abdal Damı Tepesi Öreni (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Çataloluk Yaylası Örenyeri (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Zengibar Kalesi (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Kışla Tepesi Öreni (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Örenyeri (III. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Sarıot Örenyeri (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Tiblektaşı Örenyeri (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)
- Tosuntaşı Örenyeri (I. Derece Arkeolojik Sit Alanı)

Bu sit alanlarından Zengibar kalesi tarihi ve turistik potansiyeli ile oldukça önemlidir. Diğer sit alanlarının bazılarında çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 5: Konya İlçeleri Turizm İstatistikleri

	TESİSE GİRİŞ SAYISI			GECELEME			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			DOLULUK ORANI(%)		
İLÇELER	Yab.	Yerli	Top.	Yab.	Yerli	Top.	Yab.	Yerli	Top.	Yab.	Yerli	Top.
Karatay	5 811	114 242	120 053	12 354	202 148	214 502	2,1	1,8	1,8	2,08	33,98	36,05
Meram	1 453	27 604	29 057	3 322	44 930	48 252	2,3	1,6	1,7	1,92	25,98	27,9
Akşehir	92	1 003	1 095	147	3 440	3 587	1,6	3,4	3,3	0,21	5,01	5,23
Beyşehir	269	15 303	15 572	269	15 311	15 580	1	1	1	0,46	26,05	26,51
Bozkır	**4**	**6 161**	**6 165**	**5**	**6 637**	**6 642**	**1,3**	**1,1**	**1,1**	**0,01**	**14,32**	**14,33**
Cihanbeyli	32	15 702	15 734	41	16 344	16 385	1,3	1	1	0,05	21,02	21,08
Çeltik	-	5 075	5 075	-	5 082	5 082	-	1	1	-	25,32	25,32
Çumra	77	325	402	77	325	402	1	1	1	0,68	2,87	3,55
Ereğli	396	12 032	12 428	396	12 790	13 186	1	1,1	1,1	0,43	13,85	14,28
Ilgın	504	17 280	17 784	882	45 036	45 918	1,8	2,6	2,6	0,89	45,7	46,59
Kadınhanı	664	2 572	3 236	1 153	2 587	3 740	1,7	1	1,2	3,72	8,34	12,05
Karapınar	36	17 770	17 806	45	18 890	18 935	1,3	1,1	1,1	0,07	29,57	29,64
Kulu	15	1 354	1 369	15	4 244	4 259	1	3,1	3,1	0,02	5,01	5,03
Sarayönü	53	7 288	7 341	211	10 135	10 346	4	1,4	1,4	0,42	20,27	20,69
Seydişehir	10	3 001	3 011	18	5 651	5 669	1,8	1,9	1,9	0,09	29,21	29,3
Taşkent	18	7 564	7 582	34	7 564	7 598	1,9	1	1	0,16	34,54	34,69
Yunak	13	3 464	3 477	21	3 506	3 527	1,6	1	1	0,1	16,85	16,95
Toplam	**9 447**	**257 740**	**267 187**	**18 990**	**404 620**	**423 610**	**2**	**1,6**	**1,6**	**1,24**	**26,39**	**27,63**

Kaynak: TUİK

Konya ili ilçelerini inceleyebileceğimiz yukarıdaki tabloda ilçelere gelen turistlerin geceleme imkânları görülmektedir. Turizm gelirlerinin artırılabilmesi için gelen turistlerin konaklama yapması kaçınılmazdır. Bu sebeple bozkır ilçesi yabancı turistlerin hemen hemen hiç konaklamadığı ilçelerden biridir. Yerli turist sayısı ise oldukça düşüktür. Özellikle ilçe içeresinde konaklama tesislerinin turistlik bölgelere yapılacak olan altyapı yatırımları ile eş zamanlı desteklenmesi gerekliliği ortadadır.

Sonuç

Konya ili eko-turizm ve inanç turizmi bağlamında büyük potansiyel taşımaktadır. Konya ve Karaman ilinin oluşturan TR52 bölgesi yıllık 2,5 milyon turist çekmektedir. Bu potansiyeli ilçelere kaydırmak bölgesel kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Bozkır gibi sanayi ve hizmetler sektörünün yeterince gelişmediği ilçelere yapılacak olan turizm altyapısını güçlendirme yatırımları bölgeye büyük bir kaynak aktarımını sağlayacaktır.

İç pazara yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması, Konya merkezli yurt içi seyahat pazarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı ve özellikle seyahat acentelerinin bölgeye destek vermesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Turizm potansiyeli olan noktaların özellikle yol ve tesis ihtiyaçları bu noktada tespit edilmelidir.

Uzun dönemde Yüksek Hızlı Tren projesi ile gelişecek olan ulaşım imkânlarının özellikle yerli turistlere yönelik olarak avantaj sağlayacak olması bölge esnafı ve halkının da bilinçlendirme çabaları ile desteklendiğinde pozitif bir etki yaratması beklenmekledir.

KAYNAKÇA

Akpınar, Rasim, 2011, Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Bahar, Ozan (2006), Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı, Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, (13), 2, s.137-149.

Konya Valiliği, (2014), Kültür, turizm ve Tanıtım Sektörü Raporu, Sektör Çalışmaları No:1, http://konyakultur.gov.tr/data/upload/rte/SEKTOR_RAPORU.pdf Erişim Tarihi: 20.04.2016

Kozak, N., Kozak M. A. ve Kozak, M. (2010). Genel Turizm İlkeler-Kavramlar. Detay Yayıncılık, 9. Baskı, ISBN: 9789758326303, Ankara.

Özgüç, N., (2013). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantay Kitapevi, ISBN: 9757206180, İstanbul.

Turizm Bakanlığı, (2016), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html Erişim Tarihi: 15.04.2016

TUİK, (2016), Türkiye İstatistik Kurumu, Turizm İstatistikleri

UNWTO (2015), United Nations World Tourism Organization, Tourism Highlights 2015 ed. http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899 Erişim Tarihi: 01.04.2016

UNESCO, (2016), Turkey Tentative List, http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=tr Erişim Tarihi: 25.04.2016

Wikipedia, (2016), Özgür Ansiklopedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bozk%C4%B1r,_Konya Erişim Tarihi: 04.04.2016

YEREL TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ AÇISINDAN BOZKIR İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: YÜRÜYÜŞ ROTALARI

Duygu İlkhan SÖYLEMEZ *

Öz

İnsanoğlu yüzyıllardır doğa ile iç içe bir yaşam sürdürmektedir. Gerek barınma gerekse beslenme gibi tüm ihtiyaçları için doğaya bağımlıdır. Modern toplumların ortaya çıkması ve kentleşmenin hız kazanması ile birlikte ise artık doğa insanoğlu için bir arınma, rahatlama ve stresten kaçış mekânlarına dönüşmüştür. Bu amaçla doğa içerisinde uzun ya da kısa yürüyüşler yapma günümüz modern toplumlarında oldukça revaçtadır. Gelişmiş toplumlarda doğa ile bütünleşilerek yapılan spor ve benzeri faaliyetler zihinsel ve fiziksel sağlığın korunması için çok önemli görülmektedir. Bu nedenle bu tarz etkinlikler yerel ya da merkezi hükümetler eliyle desteklenmektedir. Bu çalışmada doğal alanları, ormanlık bölgeleri diğer yerleşim yerleri ile kıyaslandığında daha fazla olan Bozkır ilçesinin oluşturulacak yürüyüş rotaları sayesinden önemli bir cazibe merkezi olabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu açıdan örnek olabilecek ilçelerden örnekler verilerek Bozkır için örnek olabileceği vurgulanmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Yerel turizm, doğa turizmi, yürüyüş rotası, Konya, Bozkır

•

* *Öğr. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, duyguilkhan@gmail.com.*

GİRİŞ

Ülkemizde özellikle son yıllarda eko turizmin geliştirilmesine yönelik çabalar hız kazanmaktadır. Kentleşmenin yoğun bir şekilde hissedildiği ve insanların bir nebze olsun kent yaşamından uzaklaşarak doğayla bütünleşme isteklerinden hareketle ekolojik turizm, doğa turizmi gibi alt turizm alanları popülerlik kazanmaktadır. Kırsal turizm olarak ta isimlendirilebilecek bu turizm çeşitleri çiftlik turizmi veya tarım turizmi farklı başlıklar altında yaygınlaşarak hem yerel halkın gelirinin artmasına neden olmakta hem de bu sayede farklı ziyaretçi alternatiflerinin de ülkemizi ziyaret etmesi sağlanabilmektedir.

Bu açıdan çeşitli bölgelerin veya yörelerin hangi turizm alanlarına yönelik ne şekilde turizm fırsatlarını değerlendirerek buna göre bir istihdam ve ekonomik faaliyet olanakları ortaya koyabilmesi önem kazanmaktadır.

Bozkır bu açıdan doğal alanlarını koruyabilmiş, tarihsel dokusunu muhafaza edebilmiş nadir kentlerimizden birisidir. Ancak, turizm ile ilgili yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Yöre halkının sosyo-ekonomik açıdan gelişmesi yörenin kalkınması açılarından turizmin çeşitlenmesi iyi olacaktır.

Sürdürülebilirlik temelli bir eko turizm çalışması Bozkır'ın diğer ilçeler için model olmasını sağlayacaktır. Doğanın korunarak oluşturulacak yürüyüş rotaları sayesinde doğasever ziyaretçilerin ilçeye gelmelerinin sağlanması ilçe açısından büyük bir kazanç olarak görünmektedir.

1. EKO TURİZM'E DAİR

Turizm dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen endüstrilerinden biridir. Yerel halk için gelir ve istihdam oluşturarak ekonominin büyümesine yardımcı olur. Aynı zamanda, çevre ve yerel kültür üzerindeki negatif dış kaynaklı etkileri azaltır. Turizmin gelişmesi, daha sürdürülebilir bir model sağlanması için insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik korumacı bir anlayış geliştirir (Cerina ve diğerleri, 2011).

Yüzotuziki ülkenin Mayıs 2002'de katıldığı Dünya Eko-turizm Zirvesi'nde ilk defa Eko turizm ile ilgili olarak, Quebec Deklarasyonu[1] yayınlanmış ve bu deklarasyonda sürdürülebilir turizm olarak eko turizm hakkında çeşitli hususlar belirlenmiştir (Hillel, 2013: xiii):

- Doğal ve kültürel mirasın korunmasına aktif olarak katkıda bulunulması;
- Yerel toplulukları içine alan ve onların refahı için planlama, geliştirme gibi konularda katkıda bulunması
- Doğal ve kültürel mirasın ziyaretçiler açısından değerlendirmeye tabi tutulması;
- Bağımsız gezginler ve küçük grupların gezilerine katkıda bulunulması

Bunun yanı sıra "Uluslararası Eko Turizm Topluluğu"nca belirlenen şekilde eko turizmin prensipleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir (TIES, 2015):

- Fiziksel, sosyal, davranışsal ve psikolojik etkileri en aza indirmek
- Çevresel ve kültürel farkındalık ve saygı oluşturmak
- Hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri için olumlu deneyimler sağlamak
- Çevrenin korunması için doğrudan mali fayda sağlamak
- Yerel halk ve özel sektör için mali yararlar sağlamak
- Ülkelerin, siyasi, çevresel ve sosyal duyarlılığı yükseltmeye yardımcı olarak ziyaretçilere unutulmaz deneyimler sunmak
- Düşük etkili tesisleri tasarlamak, kurmak ve işletmek
- Yerel toplulukların inançlarını tanıtıp güçlendirmek için onlarla birlikte işbirliği içinde çalışmak.

Turizmde meydana gelen niteliksel değişimlerin başında doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı yatmaktadır. Gerek doğal kaynakların sürdürülebilirliği gerekse turizmde sürdürülebilirlik arayışı beraberinde alternatif turizm türlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Klasik kitle turizmine alternatif olarak ortaya

[1] 2002 yılında BM Uluslararası Ekoturizm Yılı çerçevesinde, kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarından 132 ülkeden gelen binden fazla katılımcı Kanada'nın Quebec kentinde Dünya Eko turizm zirvesini gerçekleştirdi.

çıkan doğa turizmi, çevresel duyarlılığa, doğal kaynakların önemine, turizmin sürdürülebilirliğine dikkat çeken bir turizm çeşididir (Özel, 2010: i).

2. DOĞA TURİZMİ VE YÜRÜYÜŞ ROTALARI

Alternatif turizm sosyal, doğal ve kültürel yapıya bağlı olarak gelişme süreci izleyen bir yapıya sahiptir. Alternatif turizm kavramının ortaya çıkmasına sebep olan etkenler; turizmin gittikçe artan çevresel etkilerinin fark edilmesi, yeni turizm çeşitlerini arayan turist sayılarındaki artış, ekonomik ve çevresel etkenlerin önem kazanması, turizm pazarındaki genel eğilimlerdir. Alternatif turizm denince genel olarak soft (çevreye zarar vermeyen) turizm, yeşil turizm, doğa turizmi gibi turizm çeşitleri akla gelmektedir (Özel, 2010: 22).

Doğa turizmi ise turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilere karşı alternatif olarak ortaya atılan, sürdürülebilir turizmin alt bölümünü oluşturan bir sürdürülebilirlik yaklaşımı olarak kabul edilmektedir (Özel, 2010: 27).

Farklı kaynaklarda doğa temelli turizm türleri birçok başlık altında ele alınmıştır. Doğa turizmi başlığı altına girebilecek turizm aktiviteleri şöyle sıralanabilir (Özel, 2010: 40):

1. Dağ Turizmi
2. Atlı Doğa Yürüyüşü
3. Yayla Turizmi
4. Bisiklet Turizmi
5. Mağara Turizmi
6. Sualtı Dalış Turizmi
7. Trekking / Doğa Yürüyüşü
8. Macera – Spor Turizmi
9. Tarım ve Çiftlik Turizmi
10. Balon Turizmi
11. Kuş Gözlemciliği
12. ParapenteYamaç Paraşütü
13. Karayolu Seyahati (Overland Tourism)
14. Bungee Jumping

15. Kano ve Rafting Turizmi
16. Termal Turizm
17. Olağanüstü Doğa Olaylarını İzleme
18. Av Turizmi
19. Buharlı Lokomotif Turizmi
20. Botanik Turizmi
21. Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği

Dünyadaki hızlı gelişmelere paralel olarak, turizm anlayışında son zamanlarda önemli değişimler gözlenmektedir. Turizmdeki bu değişmeler insanların kitle turizminden farklı turizm şekillerine doğru yöneldiğini 3S olarak adlandırılan (sea, sand, sun) üçlünün değişerek 3E (exciting, educational, entertaiment) olarak adlandırılan turizm türlerine doru yöneldiini göstermektedir. Dolayısıyla doayla iç içe yürüyü yapmanın keyfini alan modern ehir insanı için bu tür yürüyüler giderek bir tutkuya dönüşmektedir.

Ormanlarda yapılan yürüyüşler, spor olduğu kadar bir psikolojik stres atma ve tedavidir. Yurt dışında da benzer örnekleri mevcuttur. Güney Kore'de ormanda gezinti yapmak veya zaman geçirmek insan sağlığı ve yaşam kalitesini arttırmaya yönelik popüler faaliyetler arasında yer almaktadır. Japonya'da Orman Araştırma Enstitüsü tarafından 2004 yılından bu yana "Ulusal Orman Terapi Projesi" yürütülmektedir. Finlandiya'da Orman Terapisinin sağlık üzerindeki etkisine yönelik birçok araştırma yapılmaktadır. Finlandiya'daki araştırmalar "Hastalık ve Sosyal Problemlerin Tedavisi" ile "Hastalıklardan Korunma ve Sağlığın Arttırılması" konu başlıklarında yürütülmekle beraber 2010 yılı içerisinde sağlık temalı "Orman Patikası" faaliyete sokulmuştur. İngiltere ise "Yeşil Jimnastik" başlığı altında, insanlara yeşil alanlarda bahçe işlerinin yaptırılması yoluyla zihinsel ve fiziksel sağlıklarının iyileştirilmesine çalışılmaktadır. Norveç ve İsveç ise "Yeşil Adımlar" başlığı altında ormanlarda gezinti, balıkçılık, yüzme, ağaca tırmanma, piknik alanları oluşturma, doğayı öğrenme, oryantasyon ve grup tartışmaları gerçekleştirmektedir. Yalova ve çevresinde yaşayanlar olarak elimizin altında olan bu olanakları bizler de değerlendirmeliyiz (Yalova Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü, 2011: 3).

Yürüyüşün, kuralları, zorluk dereceleri, özellikleri ve alt türleri vardır. Yürüyüşler yalnız olabildiği gibi ekip olarak da yapılır buradaki katılımcı sayısı güzergâhın durumuna bağlı olarak belirlenmektedir. Doğada yapılan herhangi bir yürüyüşte uyulacak temel kurallardan en önemlisi ekip düzeninin sağlanmasıdır. Buna göre bir ekipte 3 farklı gurup bulunmaktadır.

1-Ekip başı (Lider): Ekibe liderlik eden kişidir ve tüm kararlar lider tarafından alınır.

2-Ekip sonu (Artçı): Ekip başının yardımcısıdır, ekibin sonunda yer alır, ekiptekileri izler, davranışlarını kontrol eder gerekirse uyarır ve lider ile devamlı iletişim içerisinde bulunur.

3-Katılımcılar (Turistler): Aktiviteye katılan diğer kişilerdir (Gürsoy, 2015: 196).

3. DOĞA YÜRÜYÜŞÜ UYGULAMALARINDAN ÖRNEKLER

Karabük Yenice ilçesi bu açıdan Bozkır için önemli bir örnek olarak ele alınabilir. Bu ilçenin ormanları tropik bölgeler dışında dünyanın ender coğrafyalarında rastlanan çok çeşitli ağaç türlerinin bir arada bulunması, bunların dünyada ender görülen çap ve boya ulaşmış olmaları bilim ve eğitim bakımından önem arz eden nadir rastlanan, kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler ve türlerin seçkin örneklerini ihtiva ettiği için Tabiatı Koruma Alanı olarak ayrılmıştır. Ayrıca, genetik özelliklerinin devamlılığını sağlamak, bilimsel araştırmalar yapmak, doğanın nadir parçalarını gelecek nesillerin istifadesine milli bir miras olarak bırakmak amacıyla oluşturulan bu alanlar nesli tükenmeye yüz tutmuş yaban hayatı bakımından da çeşitlilik gösterdiğinden görülmeye değer yerlerdendir. Geyik, karaca, ayı, domuz, sansar, kurt, tavşan gibi yaban hayvanları, çulluk, güvercin, tahtalı güvercin, alakarga, atmaca, doğan ile çeşitli kuşlar mevcuttur. İlçede akarsu ve derelerinde kırmızı benekli alabalık ta bulunmaktadır (yenice.gov.tr, 19.04.2016).

O dönemin valisinin gayretleri neticesinde madencilik dışında herhangi bir geliri olmayan ilçenin bu doğal güzelliklerinin ülkenin diğer insanları tarafından da görülüp ziyaret edilebilmesi amacıyla değişik tarzda yürüyüş rotaları belirlenmiştir. Bu yürüyüş rotalarının her biri farklı uzunluklarda ve farklı zorluk derecelerine sahiptir.

Örnek vermek gerekirse; Kısa parkurlar 4 kilometreden başlamakta uzun parkurlar ise 63 kilometreye kadar ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra bisiklet sporu yapanlar için farklı güzergâhlar da belirlenmiştir. Güzergâhlar üzerinde mola yerleri belirlenmiş bu mola yerleri doğa yürüyüşçülerinin dinlenmelerine olanak vermektedir.

Yenice Kaymakamlığı tarafından bastırılan "Yenice Ormanları Doğa Yürüyüş Parkurları" isimli kitap elektronik olarak kaymakamlık web sitesinde bulunmaktadır. Bu açıdan herhangi bir ziyaretçi kolaylıkla kitaba ulaşıp kendine bir rota belirleyip buna göre Yenice ilçesini doğa yürüyüşü yapabilmektedir.

Yalova ili ilgili olarak yapılan bir çalışmada ise trekking parkurlarının belirlenmesi ve buna yönelik bir parkur güzergâhı çıkarılmıştır. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) tarafından finanse edilen ve Yalova Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü tarafından yürütülen bu proje ile on yürüyüş güzergâhı belirlenmiş ve bu güzergâhlar harita üzerinde ziyaretçilerin istifadesine sunulmuştur. Söz konusu bilgilere internet ortamında ulaşmak mümkündür.

Parkurların anlatımında GPS[2] kayıtları için tercih edilen rotalar esas olarak alınmıştır. Parkur seçiminde; kolaylık, seyir zevki, parkurun eğiminin zorlayıcı olmaması, değişik potansiyeldeki grupların gerçekleştirebilmesi, bir yerleşim yerinde son bulması, katılımcıların köyleri ve kültürleri tanıması, yollar üzerinde su kaynaklarının olması, kişisel araçlarla gidilebilmesi ve parkur başlangıcına ulaşımın kolay olması gibi seçenekler esas alınmıştır. (Yalova Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü, 2011: 327).

Öncelikle ilgili yayında doğa yürüyüşü hakkında ayrıntılı bilgi verilerek doğa yürüyüşünün faydaları sıralanmıştır. Ardından bir doğa yürüyüşçüsü için önem arz eden giyim ve aksesuarlar ile sağlık için alınması gereken önlemler ve belli başlı sağlık terimleri açıklanmıştır.

[2] Küresel Yer Belirleme Sistemi

SONUÇ YERİNE

Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere denizden yüksekliği 1162 metre, olan ve yüzölçümü 1949 kilometrekare olan Bozkır ilçesi Torosların en yüksek kısımlarını kendi toprakları içerisinde barındırmaktadır. Geniş ve yüksek yaylalar da bölgeye hâkimdir. Bu açıdan birçok nokta da belirlenecek yürüyüş parkurları çevre iller başta olmak üzere birçok ziyaretçiyi ilçeye çekmeyi başaracaktır.

Öncelikle ilk yapılması gereken bir proje ekibi oluşturarak bu rotaların belirlenmesi olmalıdır. Ardından ilgili yürüyüş rotalarının haritalandırılması, mola yerlerinin belirlenmesi ve ulaşım imkânlarının çeşitlendirilmesi ile ilgili olarak finansal desteğin sağlanması önemlidir.

Finansal destek için öncelikle Mevlana Kalkınma Ajansı'na proje destek başvurusu yapılabilir. Ardından bir rehber kitap oluşturulması ile ilgili olarak akademisyenlerden ve profesyonel/amatör gezginlerden destek alınmalıdır. Orman güzergâhları ile ilgili ise gerekli izinler için Orman ve Çevre Bakanlığı nezdinde girişimler başlatılmalıdır.

Böyle bir alternatif doğa turizmi çeşidi ile yöre halkı farklı ziyaretçilerle tanışacak ve kendi yetiştirdiği tarım ürünleri ile kendi ürettiği yöresel el sanatlarını onlarla buluşturabilecektir. Böyle bir uygulamanın başarıya ulaşması Konya'nın diğer ilçeleri için de önemli bir model olacaktır.

KAYNAKÇA

CERİNA, Fabio; MARKANDYA, Anil; MCALEER, Michael; Economics of sustainable tourism(ed: Fabio Cerina, Anil Markandya, Michael McAleer.), 2011, Routledge, Oxon, UK.

GÜRSOY, Yüksel, Giresun'da Yürüyüş Turizminin Çeşitlendirlmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37 Nisan 2015.

HILLEL, Oliver; Foreword, Case studies in ecotourism (Ralf Buckley),CAB International, 2003, Oxon, UK.

KARABÜK YENİCE KAYMAKAMLIĞI, Doğa ve Turizm, "http://www.yenice.gov.tr/ync/yenice/doga-ve-turizm/" (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

ÖZEL, Mehmet Ali; Turizmin Çeşitlendirilmesi Bağlamında Doğa Turizmi: Ankara İli Örneği, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Şubat, 2010 Ankara.

THE INTERNATİONAL ECOTOURİSM SOCİETY (TIES), TIES Announces Ecotourism Principles Revision, 07 JANUARY 2015, "https://www.ecotourism.org/news/ties-announces-ecotourism-principles-revision"(Erişim Tarihi: 19.04.2016)

YALOVA DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLAR ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ, Yalova Ekoturizminde Trekking Parkurları, Eylül, 2011.

YENİCE KAYMAKAMLIĞI, Yenice Ormanları Doğa Yürüyüş Parkurları(Editör: Ersin Demirel), Karabük.

SAĞLIK HİZMETLERİ AÇISINDAN GÖSTERGELERİN ÖNEMİ: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ

IMPORTANCE OF INDICATORS IN TERMS OF HEALTHCARE SERVICES: SAMPLE OF BOZKIR DISTRICT

Şebnem ASLAN [*]
Seda UYAR [**]

Öz

Sağlık hizmetlerinin arzı bir toplumun sosyal gelişmişlik düzeyini gösteren unsurlardır. Bununla birlikte bir sağlık personelinin bir bölgeyi tercih etmesi de söz konusu bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişliğini göstermektedir.

Bu araştırmada sağlık göstergelerinin bir toplum için öneminin ele alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada Bozkır ilçesine ait hem demografik hem de sağlık verilerinin göstergelerle sunulması da amaçlanmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Sağlık, Sağlık Hizmetlerinin Sunumu, Sağlık Göstergeleri

•

Abstract

Supply of healthcare services is among the elements that show the social development level of a society. In addition to this, a medical personnel's preference of a region shows the socio-economic development of the region in question.

This study aims to embrace the importance of health indicators for a society. It also aims to present both demographic and health data of Bozkır district via indicators.

•

Keywords

Health, Delivery of Healthcare Services, Health Indicators

[*] *Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organizasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, TURKEY, sebnemas@hotmail.com, sebnemas@selcuk.edu.tr, sebnemas@gmail.com.*

[**] *Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organizasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, TURKEY, Konya, TURKEY, seda_inan@outlook.com.*

1. GİRİŞ

Günümüzde sağlık konusu ekonomik, sosyolojik, politik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ergüder ve ark. 2000: 103). Sağlık hizmetlerinin üretilmesindeki ana hedef toplumun bütününün sağlıklı olmasını sağlamaktır (Tekin, 1987: 56). Ayrıca bir ülkenin sağlık ile ilgili sorunları, o ülkenin gelişmişlik düzeyine ilişkin ipuçları da vermektedir (Cirhinlioğlu, 2012: 3). Sağlık hizmetlerini talep eden bireylerin bu hizmeti gerekli zaman ve koşullarda elde etmesi toplumu ilgilendiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Alpagun, 1984: 133).Bundan ötürü sunulacak sağlık hizmetleri arzının toplumun talep ettikleri hizmeti karşılayacak nitelikte olması gerekmektedir (Mutlu ve Işık, 2012:15). Sağlık hizmetlerinin talebi bir kaza veya hastalık meydana geldiğinde zararın onarılması yönünde olmaktadır (Leibowitz, 2004:664). Ayrıca bu talep yalnızca tedaviye yönelik olmayıp bilgi ve destek amaçlıda olabilmektedir (Mills ve Gilson, 1988:44). Buradaki en büyük amaç ise bireylerin maksimum fayda elde etmeleridir (Campbel ve ark. 2000:1612).

Bir ülkedeki sağlık sisteminin o ülke nüfusunun refahı için gerekli tüm sağlık ihtiyacını karşılayacak niteliklere sahip olması gerekmektedir (Tıraş, 2013: 126).Bireylerin demografik, ekonomik ve diğer özelliklerini dikkate alarak tüm toplumu kapsayacak şekilde sistematize edilmesi, sağlık personelin yeterli düzeyde olması ve yeterli bir finansal desteğe sahip olması sağlık sisteminin uygulamada iyi bir sistem olmasını sağlayacak özellikler arasında bulunmaktadır (Roemer, 1982: 428-29).Bir ülkenin sağlık göstergelerindeki durumu ülkenin ekonomik, demografik, sosyal, kültürel ve politik birçok faktöre doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunmaktadır (Altıntaş, 2012: 1).

Çalışmada öncelikle sağlığın tanımından ve sağlık göstergelerinin bir bölge için öneminden bahsedilecektir. Sonrasında Bozkır ilçesine ait demografik veriler ve sağlık alanında bir takım göstergelerle ilçenin gelişmişliği incelenmektedir.

1.1.Sağlık Nedir

Sağlık, evrensel bir kavram olmasına rağmen herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı bulunmamaktadır (Atabey, 2012; 5). Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımına göre sağlık, "sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali" olarak ifade edilmektedir (WHO, 1948: 100). Genel bir tanım ise 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun'un 2. maddesinde "sağlık, yalnız hastalık ve maluliyetin yokluğu olmayıp, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan tam bir iyilik halidir" (Resmi Gazete, 1961) şeklinde yapılmaktadır.

Her bireyin temel ihtiyacı olan sağlık (Witter, 2002:4) negatif yönden, hastalığın yokluğu olarak tanımlanırken, pozitif yönden, bireylerin hayata tutunabilme yetenekleri, stresli duruma karşı koyabilmeleri, sahip olunan psikolojik iyilik ve fiziksel uyum düzeyi, toplumda iyi ilişkiler kurabilme becerisi şeklinde tanımlanmaktadır (Somuncuoğlu, 2012:3-4). Larson (1991)'a göre sağlık kavramının bireylerin "yaşamlarını sürdürebilmelerinden", "hasta olmamalarına", "günlük aktivitelerini yerine getirebilme yeterliliklerine", "mutluluk duygusuna sahip olmalarına" ve "iyilik halinin sağlanmasına" varıncaya kadar farklı şekillerde tanımlanması mümkün olmaktadır. Robinson ve Elkan'a (1996) göre de sağlık, tanımlanması zor olan kavramlardan biri olarak nitelendirilmekte ve hastalığın yokluğu biçiminde ifade edilmesi söz konusu olmaktadır.

Bireyin iyi olma hali yalnızca bedensel anlamda ifade edilmemektedir. Bireyin ruhsal açıdan kötü durumda olmaması, toplumdan dışlanmış olmaması da sağlığın temel şartlarından biri olarak kabul edilmektedir (Çoban, 2009: 10). Daha da önemlisi; bireyin sağlıklı olabilmesi bedenen, ruhen ve sosyal açıdan bir bütün olarak tam bir iyilik halinin olmasını gerektirmektedir (Tıraş, 2013: 127). Sağlık kavramını oluşturan dört temel faktör söz konusu olmakta ve bunlar çevre, davranış, kalıtım ve sağlık hizmetleri şeklinde sıralanmaktadır. Birbiri ile etkileşim içerisinde bulunan bu faktörlerin her biri oransal önemlerine göre sağlığı farklı ölçülerde etkilemektedirler (Ateş, 2013: 2).

1.2.Sağlık Göstergelerinin Önemi

Sağlık göstergeleri, sağlık durumu ve sağlık sistemi performansını ölçmek ve bu sayede il-bölge-ülke bazında sağlık durumu ve sağlık performansı arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan standart göstergeler olarak tanımlanmaktadır (Sağlık

Bakanlığı, 2007). Bu göstergeler aracılığı ile ülkenin değişik bölgelerinin karşılaştırılması ve sağlık durumlarının yükselmesindeki gelişmeleri ölçme amaçlanmaktadır. Ayrıca ayrıcalıklı gruplar ve fakirler gibi toplumdaki belirli alt grupların veya kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayanların sağlık durumları aralarındaki farklılıklar da ortaya çıkarılabilmektedir (Akgün, 2004: 45).Sağlık göstergeleri kalkınma düzeyini belirleyen temel faktörlerden biri olduğundan, bu göstergelerin yetersizliği, kalkınmayı negatif yönde etkilemektedir (Oral ve Sayın, 2013:396).Sağlık göstergeleri bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesi ve temel sağlık hizmetleri için gerekli politikaların analizinde uygulanan sağlık programlarının gelişiminin izlenmesinde de kullanılabilmektedir (Akgün, 2004: 45).

Ülkelerin sağlık düzeylerini inceleyerek gelişmişlikleri hakkında karar vermek ve karşılaştırma yapmak için objektif, standart ve sayısal bir takım kriterlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kriterler tüm dünyada sağlık göstergeleri adıyla anılmaktadır (Altıntaş, 2012: 23). Göstergeler hali hazırdaki bir durumun tanımlanmasına yardım etmek ve belirli bir zaman aralığındaki değişiklikleri veya trendleri ölçmek için kullanılan ölçütlerdir ve bu göstergelerin çoğu niceliksel olmakla birlikte bazıları da niteliksel yapıdadır (Akgün, 2004: 45).Charles ve Mercer'a göre (2004: 1199-1200) sağlık göstergelerinin hastalık, ölüm ve sağlık hizmetleri konularına yönelen direkt amaç ve sosyal gelişme, eğitim ve yoksulluk gibi konuları kapsayan endirekt amaç olmak üzere iki temel kullanım amacı söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte gelişme planlamacıları ve ekonomistler sosyal ve sağlık durum göstergelerini, giderek artan bir biçimde, değişik gelişme stratejilerini izlemede bir rehber olarak kullanmaktadırlar (Akgün, 2004: 15).

1.3.Göstergelerle Bozkır

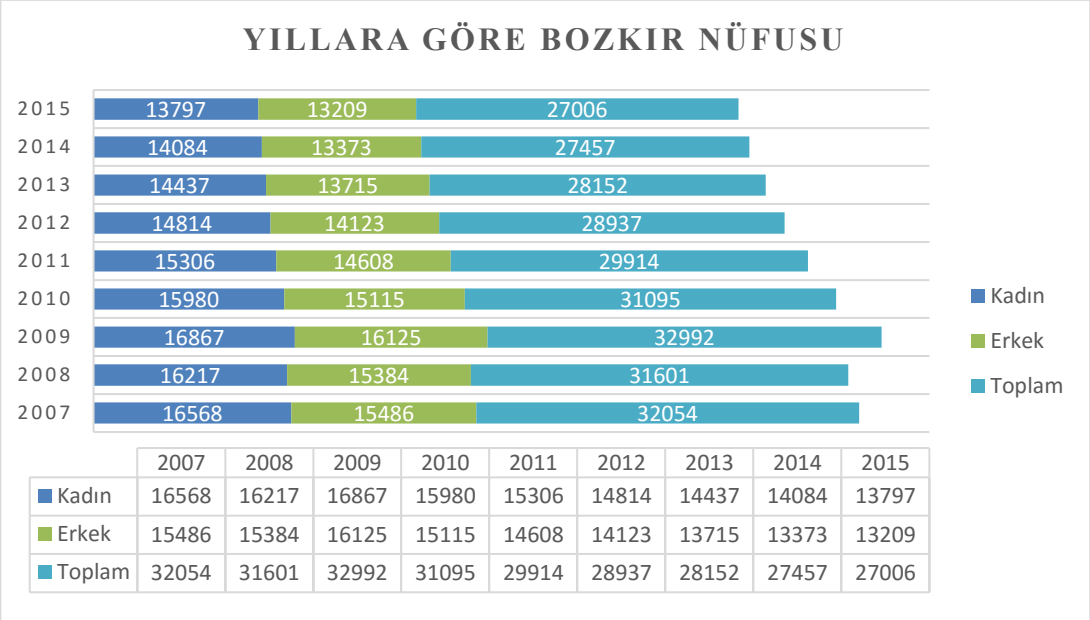

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kadın	16568	16217	16867	15980	15306	14814	14437	14084	13797
Erkek	15486	15384	16125	15115	14608	14123	13715	13373	13209
Toplam	32054	31601	32992	31095	29914	28937	28152	27457	27006

Kaynak: TUİK 2015 Raporu

2007 ile 2015 yılları arasında Bozkır nüfusunu ele aldığımızda 2009 yılındaki artışa karşılık giderek bir azalma söz konusu olmaktadır. Ayrıca yıllar itibariyle de kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.2015 yılı itibari ile kadın nüfus 13797 ve erkek nüfus 13209 kişi olmak üzere toplamda 27006kişilik bir nüfusa sahip görünmektedir.

Tablo 1. Sağlık Hizmetleri - İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

Özel Hastane	0
Devlet hastanesi	1
Özel Tıp Merkezi	0
Doktor Muayenehanesi	0
Diş Hekimi Muayenehanesi	2
Psikoteknik Değerlendirme Merkezi	0
Optisyenlik Müesseseleri	0
Sağlık Kabini	0
Özel Diş Protez Laboratuarı	0
İşitme Cihazı Merkezi	0
Eczane	10

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

Tablo 1'e göre Bozkır ilçesinde 1 tane devlet hastanesi, 2 tane diş hekimi muayenehanesi ve 10 tane de eczane bulunmaktadır. Tablodaki bilgileri göre ilçede özel

hastane, özel tıp merkezi, doktor muayenehanesi, sağlık kabini gibi sağlık hizmetleri bulunmamaktadır.

Tablo 2: Bozkır Devlet Hastanesi Bina Bilgileri

Hastane Bina bilgileri	
1 Yataklı Nitelikli Oda	5
2 Yataklı Nitelikli Oda	10
Toplam Nitelikli Oda	15
Toplam Hasta Oda Sayısı	25
Toplam Nitelikli Yatak Sayısı	25
Poliklinik Oda Sayısı	13
Kapalı Alan m^2	14.342

Kaynak: Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği, 2015

Tablo 2'deki verilere göre 14.342 m^2 kapalı alanda faaliyet gösteren Bozkır Devlet Hastanesi'nde toplam nitelikli oda sayısı 15, toplam nitelikli yatak sayısı ise 25 olarak gözükmektedir. Toplam hasta oda sayısı 25 ve poliklinik oda sayısı 13 şeklinde verilmektedir.

Tablo 3: Bozkır Devlet Hastanesi Bilgileri

Klinikler	**Aktif olarak hizmet vermektedir (Evet/Hayır)**
Acil servis	Evet
Genel Cerrahi	Evet
Anestezi ve Ağrı	Evet
Kadın Doğum Polikliniği	**Hayır**
Dâhiliye Polikliniği (2 adet)	Evet
Göz Hastalıkları	Evet
Çocuk Sağlığı ve Hastalığı	Evet
Kulak Burun Boğaz (KBB) Polikliniği	Evet
Diş Polikliniği (2 adet)	Evet
Diyaliz Ünitesi	Evet

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015, Bozkır Devlet Hastanesi

Tablo 3'deki verilere göre Bozkır Devlet Hastanesinde 12 tane klinik bulunmasına rağmen hali hazırda Kadın doğum polikliniği doktor ve personel eksikliği sebebiyle aktif olarak hizmet verememektedir.

Tablo 4: Bozkır Devlet Hastanesi Hizmet Bilgileri

Hizmet Bilgisi	Bozkır (2014)	Bozkır (2015)	Konya (2014)	Türkiye (2014)
Yatak Sayısı	25	50		
Toplam Muayene Sayısı	70.316	65.140		
Acil Muayene Sayısı	31.747	32.297		
Toplam Yatan Hasta Sayısı	1.177	1.074	375.499	13.034.273
Yatak Doluluk Oranı (%)*	49.7	22.0	63.4	68.7
Ortalama Kalış Gün Sayısı**	3.9	3.5	4.1	4
Yatak Devir Hızı***	47	21	56.6	63

Kaynak: Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği, Sağlık Bakanlığı

*Yatak Doluluk Oranı: Bir yıl içinde yatakların ne oranda hasta tarafından kullanıldığını göstermektedir. (Yatılan Gün Sayısı x 100) / (Yatak sayısı x 365) şeklinde hesaplanmaktadır.

**Ortalama Kalış Günü: Bir hastanın hastanede kaldığı ortalama gün sayısını göstermektedir. (Yatılan Gün Sayısı) / (Taburcu + Ölen) Kişi Sayısı şeklinde hesaplanmaktadır.

***Yatak Devir Hızı: Bir yatağın yılda kaç hasta tarafından kullanıldığını göstermektedir. (Taburcu + Ölen) / (Yatak Sayısı) şeklinde hesaplanmaktadır.

Tablo 4'deki verilere göre Bozkır devlet hastanesinde yatak sayısı 2014 yılında 25 iken 2015 yılında 50'ye yükselmiştir. Acil muayene sayısı 32.297 iken toplamdaki muayene sayısı 65.140 olarak görülmektedir. Bozkır ilçesinin diğer sağlık göstergelerine Konya ve Türkiye karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 2015 yılında toplam yatan hasta sayısı Türkiye genelinde 13.034.273 iken bu rakam Konya'da 375.499 ve Bozkır ilçesinde de 1.074 olarak görülmektedir. Yatakların bir yıl içinde ne oranda hasta tarafından kullanıldığına bakıldığında Türkiye ortalaması %68.7 iken, Konya %63.4 ve Bozkır %49.7'dir. Bir hastanın hastanede kaldığı ortalama gün sayısı Türkiye geneli 4, Konya ili için 4.1 ve Bozkır için de 3.5 şeklinde verilmektedir. Tablodaki bilgilere Türkiye genelinde göre bir yatak yıl içinde 63 hasta tarafından kullanılırken Konya ili ortalaması 56.6 ve Bozkır ortalaması da 47 olarak görülmektedir.

Tablo 5: Bozkır Devlet Hastanesi Acil Hizmet Bilgileri, 2015

Oda Sayısı	1
Yatak Sayısı	4
Yeşil Alan Muayene Sayısı*	722
Sarı Alan Muayene Sayısı**	1.863
Kırmızı Alan Muayene Sayısı***	2

Erişkin Acil Servis Seviyesi	1
Çocuk Acil Servis Seviyesi	-

Kaynak: Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği

*Ayaktan başvuran, genel durumu itibariyle stabil olan ve ayaktan tedavisi sağlanabilecek basit sağlık sorunları bulunan hastalar.
**Hayatı tehdit etme olasılığı, uzuv kaybı riski ve önemli morbidite oranı olan durumlar. Orta ve uzamış dönem belirtileri olan ve ciddiyet potansiyeli taşıyan durumlar.
***Hayatı tehdit eden ve hızlı agresif yaklaşım ve acil olarak eş zamanlı değerlendirme ve tedavi gerektiren durumlar. Bu durumlarda hasta hiç bekletilmeden kırmızı alana alınır. Hayatı tehdit etme olasılığı yüksek olan ve 10 dakika içerisinde değerlendirilip tedavi edilmesi gerekli durumlar.

Tablo 5'deki acil hizmet verilerine bakıldığında Bozkır Devlet Hastanesinde acil hizmetinin verildiği oda sayısı 1, odadaki yatak sayısı da 4 olarak görülmektedir. Acil müdahale içerisinde yeşil alan muayene sayısı 722, sarı alan muayene sayısı 1.863 ve kırmızı alan muayene sayısı ise toplamda 2 olarak görülmektedir. Tablodaki bilgilere göre var olan acil servis yetişkin seviyesinde iken çocuk acil servisi bulunmamaktadır.

Tablo 6: Bozkır Devlet Hastanesi Sağlık Personeli Bilgileri, 2015

		Aktif	**PDC***
Uzman sayısı	Cerrahi	2	6
	Dâhiliye	1	7
	Çocuk Sağlığı	1	
Pratisyen Hekim		4	8
Ebe		5	
Hemşire		27	

Kaynak: Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği

*Personel Dağılım Cetveli

Tablo 6'daki bilgilere göre Bozkır Devlet Hastanesinde personel dağıtım cetvelindeki cerrahi uzmanı sayısı 6 olarak gözükürken aktif olarak görev yapan cerrahi uzmanı sayısı 2 olarak gözükmektedir. Aynı şekilde dâhiliye uzmanı sayısı personel dağıtım cetveline göre 7 iken aktif olarak 1 tanedir. Pratisyen hekim sayısına bakıldığında personel dağıtım cetvelinde 8, aktif sayı ise 4 olarak verilmiştir. Ayrıca Bozkır Devlet Hastanesinde 5 ebe ve 27 hemşire bulunmaktadır.

Tablo 7. Bozkır İlçesiSağlık Personeli Durumu

	Aktif Çalışan Personel Sayısı	Geçici Görevde Olan Personel Sayısı
Hekim	3	
Uzman Hekim		
Diş Hekimi		
Hemşire	8	2
Ebe	14	2
Sağlık Memuru	1	1
Tıbbi Sekreter	1	1
Toplum Sağlığı Teknisyeni		
Çevre Sağlığı Teknisyeni	1	
Laboratuvar Teknisyeni		
Röntgen Teknisyeni		
V.H.K.İ		
Diyetisyen		
Hizmetli	4	1

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

Tablo 7'deki verilere göre Bozkır ilçesinde sağlık personeli durumu şu şekildedir. 3 hekim, 10 hemşire, 16 ebe, 5 tane hizmetli, 2'şer tane sağlık memuru ve tıbbi sekreter, 1 tane de çevre sağlığı teknisyeni bulunmaktadır. Toplamda aktif çalışan personel sayısı 32 iken geçici olarak görevlendirilmiş personel sayısı 7 kişi olarak görülmektedir.

Tablo 8. Bozkır İlçesi Sağlık Evleri

Toplam Sağlık Evi Sayısı	13
Aktif Sağlık Evi Sayısı*	7
Sağlık İstasyonu Sayısı	1
Personeli Olmayan Sağlık Evi Sayısı	4
Sağlık Evinde Çalışan Vekil Ebe Sayısı	3 (2 hemşire+1 ebe)
Personeli Geçici Görevde Olan Sağlık Evi Sayısı	2

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

*Aktif Sağlık Evi: Kadrolu ya da geçici görevli personeli olup hizmete devam eden sağlık evidir.

Tablo 8'e bakıldığında Bozkır ilçesinde 13 tane sağlık evi bulunmasına karşılık aktif olarak yalnızca 7 tane sağlık evi kullanılabilmektedir. Ayrıca personeli olmayan 4 tane de sağlık evi mevcut bulunmaktadır. Sağlık evlerinde 3 personel vekil olarak çalışmakta ve 2 personel de geçici görevlendirme ile çalışmaktadır.

Tablo9. Bozkır İlçesi Sağlık Evleri

	Personel Durumu (var/yok)	Sağlık Evi Nüfusu	İlçeye Uzaklık (km)	Binanın kime ait olduğu	Bina** Durumu	Lojman** Durumu
Soğucak Sağlık Evi	Var	779	18	HSM*	Çok iyi	İyi
Sorkun Sağlık Evi	Var	1121	13	HSM*	İyi	İyi
Çağlayan Sağlık Evi	Var	1229	5	Belediye	Orta	Orta
Hacılar Sağlık Evi	Var	713	18	HSM*	İyi	İyi
Kuşca Sağlık Evi	Var	522	12	HSM*	Orta	Orta
Harmanpınar Sağlık Evi	Var	697	10	HSM*	Çok iyi	Çok iyi
Taşbaşı Sağlık Evi	Yok	245	30	HSM*	Orta	Orta
Hamzalar Sağlık Evi	Var	1458	55	HSM*	Orta	Orta
Dere Sağlık Evi	Var	1056	8	Belediye	Orta	Orta
Dereiçi Sağlık Evi	Yok	1613	30	HSM*	Orta	Orta
Söğüt Sağlık Evi	Yok	698	21	HSM*	İyi	İyi
Kildere Sağlık Evi	Yok	465	22	HSM*	İyi	İyi
Kuzuören Sağlık Evi	Var	611	25	-	-	-

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

*HSM: Halk Sağlığı Müdürlüğü

****Çok İyi:** Hiçbir onarıma gerek yok, sadece yıllık bakım yeterli

İyi: Küçük çapta tadilat ve yıllık bakıma ihtiyacı var

Orta: Şu an için hizmete devam edilebilir. Orta ve küçük çapta tadilata ihtiyacı var.

Kötü: Şu an için hizmete devam edilebilir. Büyük ve orta çapta tadilata ihtiyacı var. Yeni bina planlaması yapılabilir.

Çok Kötü: Hizmete devam etmesi uygun değil. Herhangi bir bakım ve onarım yapılamaz.Yeni bina planlaması gerekli

Sağlık evleri Tablo 9'da görüldüğü gibi ayrı ayrı değerlendirildiğinde 4 tane sağlık evinde kadrolu ya da geçici görevlendirilmiş personel bulunmamaktadır. Sağlık evlerine kayıtlı nüfusa bakıldığında en düşük nüfusa sahip Taşbaşı Sağlık Evi (245 kişi) görünürken en fazla nüfusa sahip sağlık evi ise Dereiçi Sağlık Evi (1613 kişi) görünmektedir. 2 tane sağlık evi binası belediyeye ve 10 tane sağlık evi de Halk Sağlığı Müdürlüğüne (HSM) ait görülmektedir. Sağlık evlerini bina olarak değerlendirdiğimizde yalnızca 2 tane sağlık evi binasında onarıma gerek duyulmamaktadır. Bunun dışındaki sağlık evi binalarında orta ya da küçük çapta tadilata ihtiyaç söz konudur. Sağlık evlerine ait lojmanlarda da Harmanpınar Sağlık Evine ait lojmanda herhangi bir tadilata gerek yokken diğer lojman binalarında ihtiyaç hissedilmektedir.

Tablo 10. Bozkır İlçesi Aile Hekimliği

Aile sağlığı merkezi (ASM) sayısı	4
Aile hekimi birim (AHB) sayısı	9
Boş aile hekimliği birim sayısı	1
Sözleşmeli aile sağlığı eleman sayısı	8
Kamu personeli olmayan aile sağlığı elemanı sayısı	1
Bebek dostu aile hekimliği birim sayısı	8
ASM başına düşen AHB sayısı* (Türkiye Ortalaması: 3,12)	2.25

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

*ASM başına düşen AHB sayısı: [Toplam AHB Sayısı / Toplam ASM Sayısı] şeklinde hesaplanmaktadır.

Tablo 10'da görüldüğü üzere ilçede 4 tane aile sağlığı merkezi (ASM) bulunmakta ve bu merkezlerde de toplamda 9 tane aile hekimi birimi (AHB) bulunmaktadır. ASM'lerde sözleşmeli eleman sayısı 8 ve kamu personeli olmayan eleman sayısı 1 olarak belirtilmektedir. ASM başına düşen AHB Türkiye ortalaması 3,12 iken Bozkır ilçesinde bu rakam ortalamanın altında 2,25 olarak görülmektedir.

Tablo 11. Bozkır İlçesi Aile Sağlığı Merkezi (ASM) Bilgileri

	Aile hekimi birimi (AHB) sayısı	**Aile sağlığı merkezine (ASM) kayıtlı toplam nüfus**	**Aile hekimi birimi başına düşen ortalama nüfus**	**Binanın fiziki yeterliliği***
Mehmet Öz ASM	5	18.481	3.696	İyi
Sarıoğlan ASM	2	6.182	3.091	İyi
Hisarlık ASM	1	2.211	2.211	İyi
Üçpınar ASM	1	1.998	1.998	İyi
İlçe Geneli	9	28.872	3.208	

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

***Çok İyi:** Hiçbir onarıma gerek yok, sadece yıllık bakım yeterli
İyi: Küçük çapta tadilat ve yıllık bakıma ihtiyacı var
Orta: Şu an için hizmete devam edilebilir. Orta ve küçük çapta tadilata ihtiyacı var.
Kötü: Şu an için hizmete devam edilebilir. Büyük ve orta çapta tadilata ihtiyacı var. Yeni bina planlaması yapılabilir.
Çok Kötü: Hizmete devam etmesi uygun değil. Herhangi bir bakım ve onarım yapılamaz. Yeni bina planlaması gerekli

Tablo 11'deki verilere göre Mehmet Öz ASM'de aile AHB sayısı 5 ve AHB başına düşen ortalama nüfus 3.696 kişi olarak görülmektedir. Sarıoğlan ASM' de 2 AHB bulunmakta ve AHB başına düşen ortalama nüfus 3.091 kişidir. Hisarlık ASM ve Üçpınar

ASM' de AHB sayısı 1 ve sırasıyla AHB başına düşen ortalama nüfus 2.211 ve 1.998 kişi olarak verilmektedir.

Bozkır ilçesinde bulunan ASM binalarının fiziki yeterliliğine bakılacak olunursa tüm binalar"iyi" olarak derecelendirilmektedir. Yani binalarda küçük çapta tadilata ve yıllık bakıma ihtiyaç olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bozkır ilçesi ile ilgili verilere bakıldığında sağlık hizmetleri sunumu ihtiyacı karşılayacak nicelik ve niteliğe sahip görülmemektedir. İlçe sadece bir tane devlet hastanesi olması ilçe halkı için alternatif sağlık kuruluşlarından hizmet almalarını imkânsızlaştırmaktadır. Ayrıca sağlık kuruluşlarının yetersizliği halkı ildeki gerek özel gerekse üniversite hastanelerinden hizmet almaya mecbur bırakmaktadır.

ASM binaları için ilçe sağlık müdürlüğü tarafından yapılmış olan derecelendirmede aktif olarak görev ifa edilen binaların hepsinde küçük de olsa bir tadilata gerek duyulmaktadır. Ülkemizde aile hekimlerinin kırsal kesimlerde verdikleri hizmetin sınırlı kalmasına (Cirhinlioğlu, 2012: 114) binaların fiziki durumlarını da neden olarak gösterebiliriz. Benzer şekilde ilçedeki sağlık evleri de hem personel bakımından hem de bina ve lojman bakımından yeterli bir düzeye sahip değildir.

İlçedeki sağlık için mevcut bulunan insan kaynağına bakıldığında da sağlık kuruluşlunun yetersizliğe bağlı olarak personel sayısında da kısıtlılık söz konusudur. Özellikle devlet hastanesinde kadın doğum gibi önemli bölümler doktor ve personel eksiliği nedeniyle aktif olarak hizmet verememektedir. Bununla birlikte ilçedeki tek hastane olarak görünen Bozkır Devlet Hastanesi gerek acil oda sayısı gerekse yatak sayısı bakımından yetersiz görülmektedir. Hastanedeki yatak doluluk oranı, ortalama kalış gün sayısı ve yatak devir hızına bakıldığında neredeyse Türkiye ortalamalarına yaklaşmaktadır. Buna rağmen hastane içerisinde hem personel bazında hem de poliklinik bazında büyük eksiklikler görülmektedir.

Personel sayısına da bakıldığında cerrahi alanda aktif olarak görev yapan uzman sayısı personel dağıtım cetvelinin (PDC) 1/3'nü ancak karşılamaktadır. Benzer şekilde dâhiliye uzmanı olması gereken sayı 7 iken hastanede 1 dâhiliye uzmanı bulunmaktadır.

Pratisyen hekim sayısı da personel dağıtım cetvelindeki (PDC) rakamın yarısına ulaşmış gözükmektedir.

Sarı ve Atılgan'a (2012: 22-23) göre toplumsal yaşam koşulları, coğrafi bölge, iklim ve yaşam tarzı hastalıklar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle her bölgenin sağlık hizmetlerine duyduğu ihtiyaç da farklı düzeylerde olmaktadır (Cirhinlioğlu, 2012: 4).

Araştırma kapsamına alınan Bozkır ilçesinin sağlık ihtiyaçları bu nedenle farklılaşmaktadır. Bölgeye eksik olan sağlık hizmetlerinin getirilmesi, bölge halkının daha iyi bir sağlık seviyesine ulaşmasında önemlidir.

KAYNAKÇA

Akgün S. (2004). Ulusal Hastalık Yükü ve Maliyet Etkinliği Araştırması: Hane Halkı Araştırması. TC. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı, Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü/Başkent Üniversitesi.

Alpugan, O. (1984). Sağlık Hizmetlerinin Ekonomik Açıdan İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan), 1(4), 133-160.

Altıntaş, T. (2012). Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerin Sağlık Göstergeleri Açısından Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle Karşılaştırılması. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı Doktora Tezi.

Atabey, S. E. (2012). Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası, Gazi Yayınları, Ankara.

Ateş, M. (2013). Sağlık Sistemleri, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

Campbell, S.M., Roland, M.O. ve Buetow, S.A. (2000). Defining Quality of Care. Social Science &Medicine, 51, 1611-1625.

Cirhinlioğlu, Z. (2012). Sağlık Sosyolojisi. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara.

Çoban, H. (2009). Sağlık Ekonomisi ve Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Ergüder, T., Esin, S., Kutlu, L., Kanyılmaz, D. (2000). Birinci Basamak Sağlık Hizmet Sunumunda Aile Hekimliği/Genel Pratisyenlik. Amme İdaresi Dergisi, 33(4). 103-111.

Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği, 2015

Larson J. L. (1991) The Measurement of health. Concepts and Indicators. Greenvvood Press, New York.

Larson, C., Mercer, A. (2004). Global Health Indicators: An Overview. Canadian Medical Association Journal, 171.

Leibowitz, A.A. (2004) "The Demand for Health and Health Concerns after 30 Years" Journal of Health Economics, 23:663-671.

Mills, A. ve Gilson, L. (1988). Health Economics for Developing Countries: A Survival Kit. Health Economics&Financing Programme Working Paper Series, 1(88).

Mutlu, A., Işık, K. (2012). Sağlık Ekonomisine Giriş. Ekin Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Ekim, Bursa.

Oral, B. G., Sayın, F. (2013). BÖLGESEL Eşitsizliklerin Sağlık Göstergeleriile Analizi: Manisaİlinin SağlıkStatüsü.Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 395-411.

Resmi Gazete, (1961). 224 Sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, R.G Sayısı: 10705, R.G. Tarihi: 12.01.1961.

Roemer, M.I. (1982). Market Failure and Health Care Policy. Journal of Public Health Policy, 3(4), 419-431.

Robinson J., Elkan R. (1996). Health Needs Assessment. Pearson Professional Limited. New York.

Sarı, Ö., Atılgan, K. G. (2012). Sağlık sosyolojisi: Hastalık ve Sağlığa ilişkin Kavramsal Tartışmalar. Karatay Akademi Yayınları, Konya.

Somuncuoğlu, S. (2012). Sağlık Kurumları Yönetimi-I. TC Anadolu Üniversitesi Yayını No:2631, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1599.

T.C.Sağlık Bakanlığı, (2007). http://www.tusak.saglik.gov.tr/pdf/surveyans/calismaraporu.pdf,

T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015 Faaliyet Raporu.

Tekin, F., (1987). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Ve Finansmanı Sorunu, Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, Gebze, 56-85.

Tıraş, H. H. (2013). Sağlık Ekonomisi: Teorik Bir İnceleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), 125-152.

TUİK, 2015 Faaliyet Raporu.

Witter, S. (2002). Health Financing in Developing And Transitional Countries, Briefing Paper For Oxtan GB, The University of York, İnternational Programme, Centre For Health Economics, York, 22.

World Health Organization, (1948). Official Record, Geneve, 2.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİNDE BOZKIR ÖRNEĞİ

BOZKIR SAMPLE IN HEALTH TOURISM IN TURKEY

Şebnem ASLAN [*]
Şerife GÜZEL [**]

Öz

Sağlık turizmi, bilindiği üzere son yıllarda üzerinde çok durulan konulardan birini oluşturmaktadır. Sağlıkta Dönüşüm Programları kapsamında sağlık turizmi gelişmeye başlayan bir hizmet sektörüdür.

Bu araştırmada sağlık turizminin bir ilin ve ilçenin kalkınmasındaki önemini araştırmak amacıyla geliştirilmiştir. Sağlık turizmi nedir, sağlık turizmi olarak neler yapılabilir, il veya ilçenin kalkınmasında gelir kaynağı oluşturmada etkili midir konuları araştırmada ele alınmaktadır.

Bu kapsamda Türkiye'deki sağlık turizmi verileri hem ülke bazında hem de il ve ilçe bazında yıllar itibariyle gelişim rakamları incelenmiştir. Ülkemizde sağlık turizminde yıllara göre en fazla tercih edilen iller ve hastaneler araştırılmıştır.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Bozkır Ağzı, Ses bilgisi

•

Abstract

As is known; health tourism has become one of the most accentuated issues in recent years. Health tourism is a service sector that has started to develop within the scope of Health Transformation Programs.

This study has been developed for the purpose of investigating the importance of health tourism in the progress of a province and a district. The study embraces issues like the definition of health tourism, what could be done within the frame of health tourism and whether or not it is effective upon creating a source of income in the progress of a province and a district.

In this context, we have examined the health tourism data in Turkey in terms of progress numbers according to years on the basis of both country and province/district. We have investigated the most preferred provinces and hospitals in health tourism in our country according to years.

•

Keywords
Health, Health tourism, Health sector

---

[*] *Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organizasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, TURKEY, sebnemas@hotmail.com, sebnemas@selcuk.edu.tr, sebnemas@gmail.com..*

[**] *Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organizasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, TURKEY, serife_eren.89@hotmail.com.*

1. GİRİŞ

Sağlık insanlığın en vazgeçilmez hakkı ve temel ihtiyacıdır. Ayrıca tüm insanların ortak kaygılarından birisidir. Bireyler sağlık konusunda en iyi şartlarda olmayı amaçlamaktadır. Sağlıkla ilgili kurumlar ise bireylere bu konuda en iyi hizmeti vermeye çalışmaktadır.

İnsanoğlu var olduğundan beri hastaların uluslararası düzeyde dolaşımı söz konusudur. (Kaya ve diğ, 2013). Küreselleşen dünyada ülkeler arası işbirliğinin artması, seyahat özgürlüğünün artması, ulaşımda meydana gelen kolaylıklar, sağlık hizmetlerindeki kalitenin dünyanın farklı yerlerinde gelişmesi sağlık turizmi kavramının önemini giderek artırmaktadır (Herrick, 2007). Dünyada sağlık turizmindeki gelişmelere paralel olarak çok sayıda tesis açılmakta, mevcut tesislerde de değişikliklere gidilmektedir (Pocock ve Phua, 2011).

Sağlık Turizminin birçok tanımı bulunmakla birlikte kısaca bireylerin koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici hizmetlerden yararlanmak için yaşadıkları ülke dışındaki bir ülkeyi ziyaretleridir (Kaya ve diğ, 2013). Sağlık turizminin gelişimi, tıptaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Connel, 2006).

Sağlık turizmi, Medikal turizm, termal turizm, spa&wellness turizmi, yaşlı ve engelli turizi olarak farklı kavramlardan meydana gelmektedir.

Sağlık turizmi dünyanın en hızlı büyüyen ve gelişen sektörü olarak görülmektedir. Sağlık turizminde Türkiye son 10 yılda büyük gelişmeler kaydetmektedir (SATURK, 2015).

1.1. Sağlık Turizmi

Sağlık turizminin birçok tanımı bulunmaktadır. Sağlık turizmi, sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla ikamet edilen yerden başka bir yere seyahat edilmesidir. Seyahat eden kişiye ise sağlık turisti denilmektedir (Kaya ve diğ, 2013: 5). Ross (2001) tarafından "kendi yaşadığı yerden başka bir yere sağlık amacı ile seyahat eden insanların oluşturduğu bir turizm türü" olarak tanımlamaktadır (Ross 2001: 1). Sağlık turizmi, tedavi olmak için geçici süre ile ister doktor tavsiyesiyle ister de kişinin kendi isteği ile başka bir ülkeye gitmesi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2006: 34). Sağlık turizmi, hastaların acil sağlık hizmetini ya da seçtikleri bir sağlık hizmetini farklı ülkelerden alması olarak da ifade edilmektedir (Barca ve diğ, 2013: 66). Sağlık Turizm Derneği'nin tanımına göre "sağlık turizmi, ikamet edilen yerden başka bir yere (yurtiçi veya yurtdışı) her hangi bir sağlık sebebiyle hizmet almak için yapılan seyahate denir" (Sağlık Turizm Derneği, 2016). Dünya Turizm Örgütü'nün tanımına göre "sağlık turizmi, kaplıca veya diğer sağlık merkezlerine seyahat

eden kişinin fiziksel iyilik halini geliştirmek amacıyla yapılan ziyarettir" (UNWTO, 2011). Bu kapsamda fizik terapi, diyet kontrol ve ilgili sağlık hizmetleri verilir. Söz konusu tanımların her birinde sağlık turizmi genel olarak sağlığını korumak ya da yeniden kazanmak amacıyla seyahat eden insanların oluşturduğu turizm türü olduğu görülmektedir (Topuz, 2012: 7).

Sağlık turizmini ve turist sağlığını iki ayrı kavram olarak ele almak gerekmektedir. Turistin sağlığı, ikamet edilen yerden başka bir ülkeye tatil için giden turistlerin seyahat halindeyken acil ve ani olarak gelişen hastalıklardan dolayı sağlık hizmeti almak zorunda kalması olarak ifade edilmektedir (Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Uygulama Rehberi, 2011). Turist sağlığı, turistin başına bir hal geldiğinde ona verilen tanı ve tedavi hizmetleri ile her çeşit kaza ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak amaçlı önlemler ve olarak açıklanabilir (Özsarı ve Karatana, 2013: 137).

Cohen'e (2006) göre turistler 5 kategoride gruplandırılmaktadır. Bunlar; gittikleri ülkede herhangi bir sağlık hizmetinden yararlanmayan, seyahati sırasında rahatsızlanarak tedavi gören, gittikleri ülkeye tam anlamıyla tıbbi amaçlı gitmeyen, tedavi amaçlı gidip tedavi sonrası tatil yapan, gidiş amacı yalnızca tedavi olmak olan turistlerdir (Cohen, 2006: 91).

Aşağıdaki tabloda Gonzales ve Brenzel tarafından dünyada sağlık turizmi denildiğinde akla gelen sağlık turizmi türleri sınıflandırılmıştır.

Tablo 1. Sağlık Turizmi Türleri

Sağlık ve Güzellik Turizmi	**Tedavi**	**Rehebilitasyon**
SPA Doğal Turizm Ekoturizm Kitle Turizmi Bitkisel Tedaviler Tamamlayıcı Tedavi	Elektif Cerrahi Plastik Cerrahi Eklem Replasmanı Kardiotorasik Tedaviler Diagnostik Tedaviler Kanser Tedavisi İnfertilite Tedavisi	Diyaliz İlave Programlar Yaşlı Bakımı Programları Bağımlılık Tedavileri

Kaynak: Gonzales ve Brenzel, 2001.

Sağlık turizmi 5 farklı bölümden oluşmaktadır. Bunlar; medikal turizm, termal turizm, spa&wellness turizmi, yaşlı turizm, engelli turizmidir. Bunlardan birincisi medikal turizm, tıp endüstrisinin gelişmesi ile ortaya çıkan, teknik donanım, iş gücü, cerrahi veya özel uzmanlık gerektiren tıbbi müdahaleleri içeren uygulamalardır (Kiremit, 2008: 5; Özkalp, 2005: 98; Connel, 2006: 1093). İkincisi termal turizm, hastanın şifa bulmak ya da sağlığını korumak amacıyla termal kaynaklara gelmesi ile oluşan turizm türüdür (Topuz, 2012: 9). Üçüncü olarak spa&wellness turizminde, spa kelimesi "Sudan

gelen sağlık" anlamına gelmektedir (Gülen ve Demirci, 2012: 77). Wellness kelimesi ise akıl, vücut, ruh ve ilişkilerde iyi ve zinde olmayı ifade etmektedir. Cilt bakımı, çamur ve yosun banyoları, küvet bakımları, talassoterapi (deniz kürü) gibi doğa ve doğal ürünlerle ve sağlıklı yaşam yöntemleri ile yapılan vücut bakımları wellness kapsamına girmektedir (Topuz, 2012: 11). BAKA'nın tanımına göre, su ve çeşitli aromatik kürler kullanılarak vücudun dinlenmesi, ağrı ve acıların azaltılması amacıyla profesyonel ekiplerce uygulanan bir tedavi yöntemidir (BAKA, 2011). Dördüncüsü yaşlı turizmi, yaşlıların bakım gerektiren tedavilerini kapsayan bir turizm çeşididir. Burada geziler ve bakıma dönük tedaviler ana unsurları oluşturmaktadır (Topuz, 2012: 11). Son olarak engelli turizmi ise engelliler için özel bakım, klinik otellerde ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmektedir (Kaya ve diğ, 2013: 5). Engellilerin seyahat etme, gezme, eğlenme ve tedavi görme ihtiyaçlarına yönelik olarak gelişen bir turizm türüdür (Topuz, 2012: 12).

1.2. Türkiye'de Sağlık Turizmi

Ülkemizde sağlık turizmi özellikle 2003 yılında başlayan "sağlıkta dönüşüm programı" ile birlikte gelişmeye başlamış ve Sağlık Bakanlığı'nın koordinasyonunda özel sektör ile kamu sektörü arasında işbirliği uygulanmaya başlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2011: 6).

Türkiye'de sağlıkla ilgili ilk resmi kurum Sağlık Bakanlığı'dır. Sağlık Bakanlığı'na bağlı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde kurulmuş olan, Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü resmi yasal mevzuatlar oluşturarak sağlık turizminin hukuksal boyutunun temellerini oluşturmaktadır (Aslanova, 2013: 142).

Türkiye Turizm Stratejisi 2023'de ve Eylem Planı (2007-2013) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanmış ve 02.03.2007 tarih ve 26450 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlük kazanmıştır (Topuz, 2012: 15; Gülen ve Demirci, 2012: 60).

Türkiye sağlık turizmi hizmetini sunan ve bu konuda deneyim kazanmış ilk ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de sağlık hizmetleri talebini olumlu yönde etkileyecek, kültür turizmi, inanç turizmi, deniz turizmi, doğa turizmi, sağlık-kaplıca turizmi gibi çok çeşitli turizm olanakları bulunmaktadır (Barca ve diğ. 2013: 83).

Sağlık turizmi son 10 yılda hızlı bir gelişme göstermiştir. Sağlık turizmiyle ilgilenen devletlerde Hindistan, Kosta Rika, Macaristan, Türkiye, Litvanya, İsrail, Ürdün, Tayland, Malezya, Güney Afrika ve Küba başta gelmektedir (Gülmez, 2012: 45).

1.3.Göstergelerle Türkiye'de Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi göstergeler ile aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Sağlık Turizminde Ülkelerin Tercih Nedeni

Ülkenin asıl geliri turizm geliri olduğu için	Singapur, Tayland, Kıbrıs Rum Kesimi, Kostarika gibi
Ülkenin coğrafi ve politik konum avantajlarından dolayı	Ürdün, İran, Malezya, Brezilya gibi
Ülkenin sağlık hizmetlerinin kalitesi ve teknolojik donanımı iyi olduğu için	Almanya, ABD, Güney Kore gibi
Ülkede sağlık turizmine önem verme politikalarından dolayı	Macaristan Termal Turizm, İspanya Yaşlı Turizmi, Hindistan Tıp Turizmi
Yabancı sermaye girişi ve yurt dışında eğitim görmüş doktor avantajlarını kullanmalarından dolayı	Ürdün, Hindistan, Malezya, Brezilya, Malta
Birçok açıdan avantajı elinde bulunduran ülkeler; coğrafi konum, turizm ülkesi olması, sağlıkta ileri teknoloji, kaliteli sağlık hizmeti sunumu, ekonomik fiyat vb.	Türkiye, Malezya, İsrail

Kaynak: SATURK 2015

Tablo 2'ye bakıldığında Türkiye birçok avantajı elinde bulunduran bir ülke olarak sağlık turizmi açısından avantajlı bir ülkedir. Türkiye'nin coğrafi konumu, turizm açısından tercih edilen ülke olması, sağlıkta ileri teknoloji kullanması, sağlık hizmetlerindeki kalite, sağlıkla ilgili uygun fiyatlar, sağlık alanında nitelikli çalışanlar, tıp fakülteleri sayısındaki artış gibi faktörler avantaj sunmaktadır.

Şekil 1. Sağlık Turizminde Türkiye'nin Rekabetçilik Unsurları Şeması

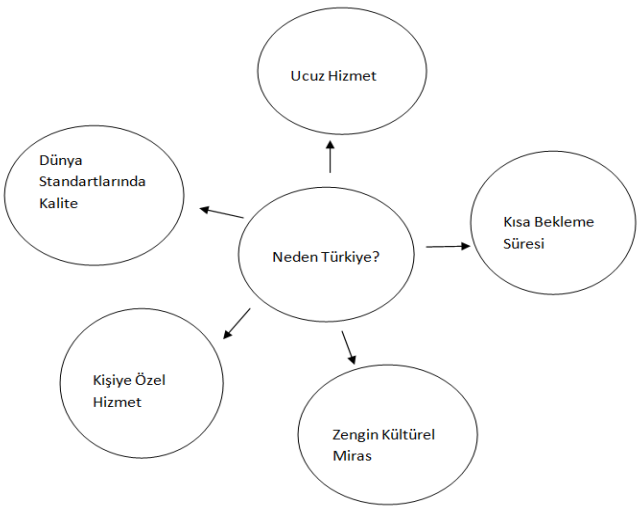

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Türkiye Medikal Turizmi Değerlendirme Raporu 2012

Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye'nin diğer ülkelere göre tercih edilme sebepleri en temel haliyle verilmektedir. Türkiye'nin tercih nedenleri; ucuz hizmet, hastanelerde kısa bekleme süresi, Türkiye'nin zengin kültürel mirası, kişiye özel hizmet, dünya standartlarında kaliteye sahip olması olarak ifade edilmektedir.

Grafik 1. Medikal Turizmde Hastaların En Fazla Başvurdukları İlk 10 Üniversite Hastanesi, 2012

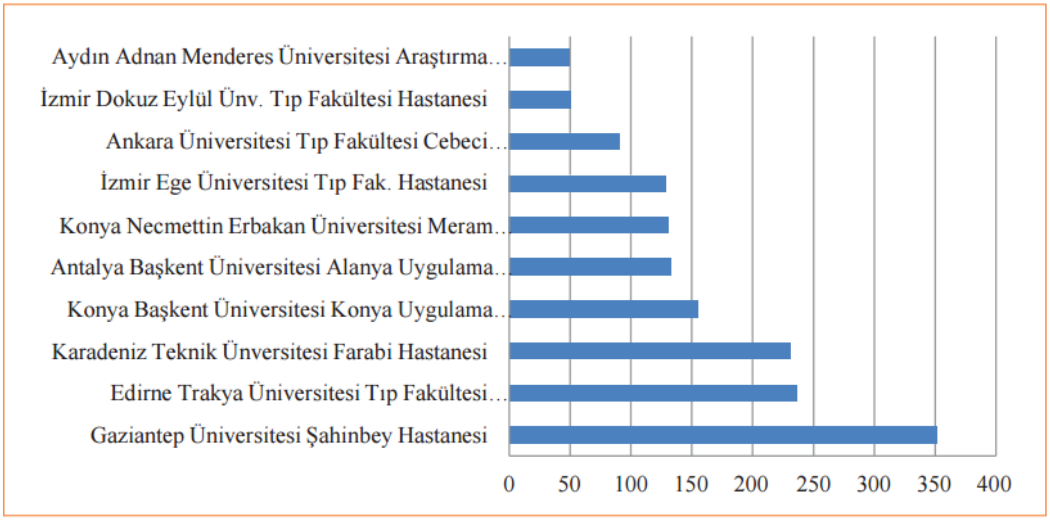

Grafik 1'de medikal turizm kapsamında üniversite hastaneleri arasında en fazla tercih edilen ilk 10 hastanenin dağılımına bakıldığında ilk sırada Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Hastanesi yer almaktadır ve sıralama yukarıdaki şekilde devam etmektedir.

Grafik 2. Medikal Turizmde Hastaların En Fazla Başvurdukları İlk 10 Devlet Hastanesi, 2012

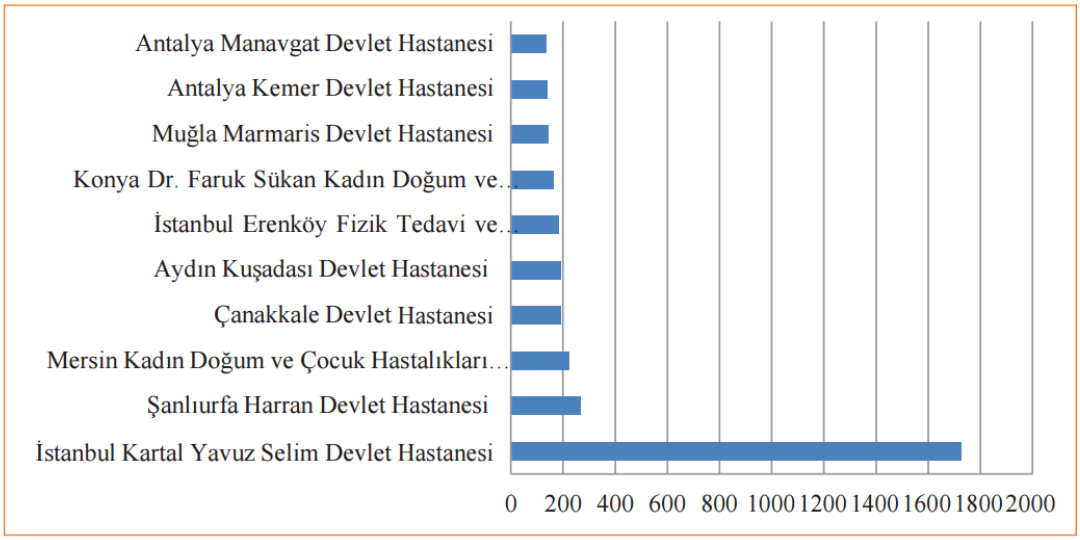

Grafik 2'de medikal turizm kapsamında devlet hastaneleri arasında en fazla tercih edilen ilk 10 devlet hastanesinin dağılımına bakıldığında İstanbul Kartal Yavuz Selim Devlet Hastanesi'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir ve yukarıdaki gibi sıralanmaktadır.

Grafik 3. Medikal Turizmde Hastaların En Fazla Başvurdukları İlk 10 Özel Hastane, 2012

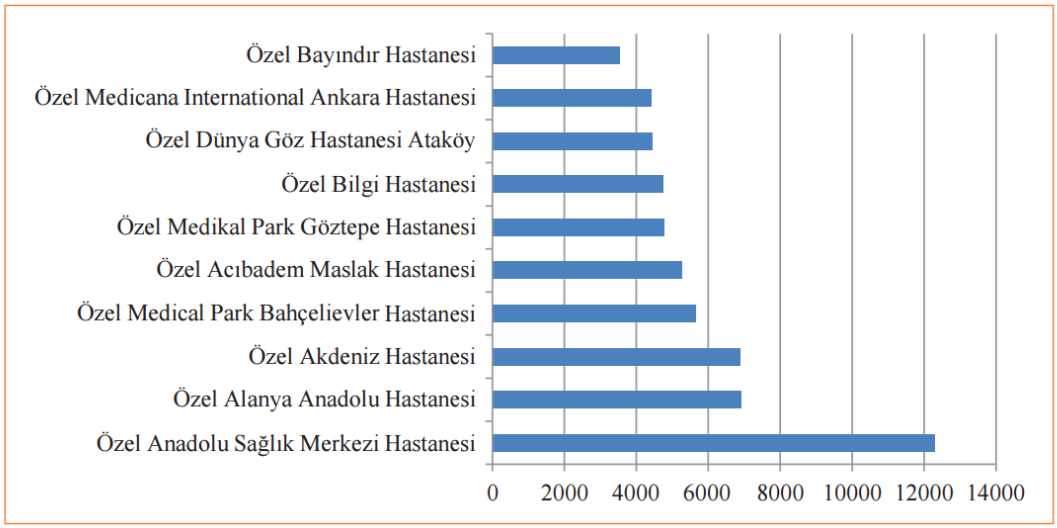

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013

Grafik 3'te medikal turistlerin tercih ettikleri ilk 10 özel hastanenin dağılımına bakıldığında ilk sırada Kocaeli Gebze'de bulunan Özel Anadolu Sağlık Merkezi Hastanesi'nin yer aldığı görülmektedir ve sırasıyla yukarıdaki gibi devam etmektedir.

Tablo 3. 2013 Yılında Resmi 300 Bin Hasta Geldi

Yıl	Hasta Sayısı
2008	74.093
2009	91.961
2010	109.678
2011	176.000
2012	261.999
2013	300.000

Not: Hasta sayısı kamu ve özel hastanelerde kayıtlı olarak gelenleri kapsamaktadır. Turistik amaçlı gelip hastane ya da sağlık merkezlerinde saç ekimi, estetik müdahale gibi operasyon yaptıranları kapsamamaktadır.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2014

Tablo 3'teki Sağlık Bakanlığı verilerine göre, yurt dışından kamu ve özel hastanelere tedavi amaçlı gelenlerin sayısı 2008 yılında toplam 74 bin 93 kişi olarak değerlendirilmektedir. Aradan geçen 6 yılda bu rakamın 300 bin seviyesine çıktığı

görülmektedir. Bir başka deyişle, gelen hasta sayısının 6 yılda 4 katına çıktığı dikkat çekmektedir.

Tablo 4. 2023 Yılında Sağlık Turizminde 2 Milyon Kişi Hedeflenmektedir

Yıl	Hasta Sayısı
2014	400.000
2015	500.000
2016	600.000
2017	700.000
2018	800.000
2019	1.000.000
2020	1.300.000
2021	1.600.000
2022	1.800.000
2023	2.000.000

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı Hedefleri

Tablo 4'te görüldüğü gibi Sağlık Bakanlığı hedefleri arasında Sağlık turizmini 2 milyon kişiye ulaştırmak bulunmaktadır. 2014 yılında hedef olarak 400.000 kişiden başlayarak 2023 yılında bu rakamın 2.000.000 kişiye ulaşması amaçlanmaktadır.

1.4. Bozkır ve Sağlık Turizmi

Bozkır, Konya Ovası ile Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. İsauralılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar gibi farklı devletlere ev sahipliği yapan Bozkır'da bu toplumların bırakmış olduğu tarihi ve kültürel eserler bulunmaktadır (Şafakcı, 2013: 341).

Bozkır'ın turizm açısından pek çok zenginliği bulunmaktadır. Zengibar Kalesi ve Hisarlık Câmii bunlar içerisinde oldukça dikkat çekmektedir.

Çalışmamızda temel olarak üzerinde durduğumuz sağlık turizmi açısından Bozkır'a ait sağlık verileri aşağıda verilmektedir.

Tablo 5. Sağlık Hizmetleri - İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

Özel Hastane	0
Devlet hastanesi	1
Diş Hekimi Muayenehanesi	2
Eczane	10

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

Tablo 5'e göre çalışmamızın temelini oluşturan Konya'nın Bozkır ilçesinde özel hastane bulunmamaktadır. 1 tane devlet hastanesi, 2 tane diş hekimi muayenehanesi ve 10 tane eczane bulunmaktadır.

Tablo 6: Bozkır Devlet Hastanesi Bilgileri

Klinikler
Acil servis
Genel Cerrahi
Anestezi ve Ağrı
Kadın Doğum Polikliniği (Aktif hizmet vermemektedir)
Dâhiliye Polikliniği (2 adet)
Göz Hastalıkları
Çocuk Sağlığı ve Hastalığı
Kulak Burun Boğaz (KBB) Polikliniği
Diş Polikliniği (2 adet)
Diyaliz Ünitesi

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015, Bozkır Devlet Hastanesi

Tablo 6'ya bakıldığında Bozkır Devlet Hastanesinde bulunan kliniklere yer verilmiştir. Bunlar; acil servis, genel cerrahi, anestezi ve ağrı, kadın doğum (aktif hizmet vermemektedir), dâhiliye polikliniği (2 adet), göz hastalıkları, çocuk sağlığı ve hastalığı, kulak burun boğaz polikliniği, diş (2 adet), diyaliz ünitesidir.

Tablo 7: Bozkır Devlet Hastanesi Sağlık Personeli Bilgileri, 2015

		Aktif	**PDC***
Uzman sayısı	Cerrahi	2	6
	Dâhiliye	1	7
	Çocuk Sağlığı	1	
Pratisyen Hekim		4	8
Ebe		5	
Hemşire		27	

PDC* Personel Dağılım Cetveli

Kaynak: Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği

Tablo 7'de Bozkır Devlet Hastanesinde bulunan sağlık personelinin listesi verilmektedir. Cerrahi bölümünde aktif olarak görev alan 2 uzman, dâhiliye bölümünde aktif olarak görev alan 1 uzman ve çocuk sağlığı bölümünde aktif olarak görev alan 1 uzman bulunmaktadır. Ayrıca devlet hastanesinde 4 pratisyen, 5 ebe, 27 hemşire çalışmaktadır.

Yukarıdaki verilere bakıldığı zaman Bozkır'da hiç özel hastanenin bulunmaması sağlık hizmetleri açısından olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Sağlık Turizminin Kalkınmaya Katkıları

Sağlık turizmi döviz kazandırıcı önemli bir faaliyettir. Son yıllarda sağlık turizmine büyük yatırımlar yapılamaktadır. Sağlık turizminde Türkiye son 10 yılda büyük gelişmeler kaydetmektedir (SATURK, 2015). Göstergelerle sağlık turizminin kalkınmaya katkısı aşağıda tablolar halinde gösterilmektedir.

Tablo 8. Sağlık Turistlerinin ve Turistin Sağlığı Kategorisindeki Hastaların Kamu ve Özel Hastanelerde Tedavi Olma Oranları

		Tedavi olma oranları	Hasta sayısı
Sağlık Turizmi	Kamu	9%	5.487
	Özel	91%	53.986
Turist sağlığı	Kamu	38%	36.360
	Özel	62%	60.343

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2012 Faaliyet raporu

Tablo 8'e bakıldığında sağlık turistlerinin %9'u (5.487 kişi) kamu hastanelerinde, %91'i (53.986 kişi) ise özel hastanelerde tedavi görmektedir. Türkiye'ye gelen turistlerin sağlık amaçlı hastane başvurularında ise %38 (36.360) kamu hastanelerine, %62 (60.343) ise özel hastanelere yönelmektedir.

Tablo 9. Hasta Başı Gelir (2012 Yılı)

		Hasta başı gelir ($)
Medikal turizmi	Kamu	9.000
	Özel	12.000
Turistin sağlığı	Kamu	2000
	Özel	4000

*Gelirler, kamu sağlık kuruluşlarında sağlık turizmi ve turistin sağlığı çerçevesinde sunulması planlanan seçilmiş işlemlerin fiyatlarından yararlanılarak ve kamu ile özel sektördeki gelirler göz önünde bulundurularak Sağlık Bakanlığı tarafından ortalama olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2012

Tablo 9'daki verilere göre Türkiye'ye medikal amaçlarla gelen kişilerden elde edilen kişi başı gelire bakıldığında kamuda ortalama hasta başı gelir 9 bin dolar iken bu rakam özel sektörde 12 bin dolara yükselmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'ye gelen turistlerin sağlık amaçlı harcama yapmaları halinde ortaya çıkan gelire bakıldığında da kamuda 2 bin dolar, özel hastanelerde de 4 bin dolar kişi başı gelir hesaplanmaktadır.

Tablo 10. Sağlık Turizmi 2017 ve 2023 Hedefi

	2017	**2023**
Sağlık Turizmi kapsamında gelen hasta sayısı (bin)	700	2000
Elde edilen gelir (dolar)	8 Milyar	20 Milyar
Uluslar arası akredite sağlık kuruluş oranı (%)	4,5	10
Sağlık serbest bölgesi sayısı	4	10

**Sağlık Bakanlığı hedefleri*

Türkiye'nin sağlık turizminden elde ettiği gelir 2.5 milyar dolar düzeyindedir. Tablo 10'da görüldüğü gibi Sağlık Bakanlığı'nın hedeflerine göre sağlık turizmi gelirinin 2017 yılında 8 milyar dolara, 2023 yılında ise bu rakamın 20 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Bu çalışmada esas itibariyle Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki mevcut durumunu ortaya koymak ve Konya'nın Bozkır ilçesini sağlık turizmi açısından değerlendirilmek amaçlanmıştır.

Çalışmada yer alan verilere bakıldığı zaman Türkiye sağlık turizmi açısından göze çarpan ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkemizin sağlık turizmi açısından büyük avantajları bulunmaktadır (SATUK, 2015). Barca ve Ark.'nın (2013) belirttiği gibi, ülkemiz özellikle coğrafi konumu bakımından elverişli, tıp fakültesi sayısı fazla, sağlık hizmetleri diğer ülkelere göre ucuz, sağlık alanında nitelikli insan gücüne sahip bir ülke olarak dikkati çekmektedir.

Bozkır ilçesine bakıldığı zaman 1 devlet hastanesi, 1 diş hekimi muayenehanesi ve 10 eczanenin bulunduğu görülmektedir. İlçede hiç özel hastanenin bulunmaması sağlık hizmetleri açısından olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de en çok tercih edilen özel ve devlet hastanelerine bakıldığı zaman turizm açısından çok tercih edilen Antalya ili başta olmak üzere İstanbul, İzmir, Ankara, Konya gibi büyük iller dikkati çekmektedir.

Sağlık turizmi son yıllarda hız kazanmış bir faaliyettir. Sağlık turizmi döviz kazandırıcı önemli bir faaliyet olduğundan dolayı Türkiye'nin yılın 12 ayı cazibesini artırıcı faaliyetler geliştirmesi gerekmektedir (SATURK, 2015).

Türkiye'nin sağlık turizminde ilerleyebilmesi ve turistin dikkatini çekebilmek için en çok tercih edilen turistik alanlar tespit edilip bu bölgelere yoğunluğun verilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda inceleme alanı olarak ele aldığımız Bozkır ilçesinin tarihi yönüne ağırlık verilmesinin doğru bir yaklaşım olacağı önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aksu, A., (2001), Turist Sağlığı, Yeni Türkiye Dergisi, Ankara.

Aslanova, K., (2013), Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2(3).

Aydın, D., Şeker S., Şahan S., (2011), Kamu Hastanelerinde Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Uygulama Rehberi, Ankara.

BAKA: Sağlık Turizmi Sektör Raporu, 2011.

Barca, M., Akdeve E., Gedik Balay, İ., (2013), Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri, İşletme araştırmaları dergisi, 5(3), 64-92.

Cohen, E., (2006), Medical tourism in Thailand, Türk-Kazakh International Tourism Conference: New Perspectives and Values in World Tourism and Tourism Management in the Future, Conference Proceedings, 87-117.

Connell, J., (2006), Medical Tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery, Tourism Management, 1093-1100.

Connell, J., (2006), Medical Tourism: Sea, Sun, Sandand … Surgery. Tourism Management, 27, 1093-1100.

Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985- 1989, Ankara.

Gonzales, A., Brenzel, L., (2011), Health Tourism and Related Services, Caribbean Development and International Trade, Final Report.

Gülen, K.G., Demirci, S., (2012), Türkiye'de Sağlık Turizmi Sektörü, İstanbul Ticaret Odası 1982, İstanbul.

Gülmez, Z., (2012), Türkiye'de ve Dünya'da Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güven, K.G., Demirci,S., (2012), Türkiye'de Sağlık Turizmi Sektörü, 39, İstanbul.

Herrick, D.M., (2007), Medical Tourism: Global Competition in Health Care, NCPA Policy Report .

Kaya, S., Yıldırım, H.H., Karsavuran, S., Özer, Ö., (2013), Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013, Pozitif Matbaa, Ankara.

Kiremit, A.Ş., (2008), Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Konya Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği, 2015

Özalp, G., (2005), Sağlık Turizmi, Hastane Dergisi, 34, 90-98.

Özsarı, S.H., Karatana, Ö., (2013), Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu, Derleme Review, 24(2), 136-144.

Pocock, N., Phua, K.H., (2011), Medical Tourism and Policy İmplications for Health Systems: A Conceptual Framework from a Comparative Study of Thailand, Singapore and Malaysia, Globalization And Health, 7, 12.

Ross, K., (2001), Health Tourism: An Overview, HSMAI Marketing Review. http://www.hospitalitynet.org/news/4010521.html, 13.11.2011

Şafakcı, H., (2013), Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği The Names Of Settlement Durıng The Hıstorıcal Era : Konya-Bozkır Model, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(28), 340-347.

Sağlık Turizm Derneği, (2016), Sağlık Turizmi.

SATURK, (2015), Sağlık Turizmi Nedir?

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2011), Sağlık Turizmi ve Turist Sağlığı Uygulama Rehberi, Ankara.

TC. Sağlık Bakanlığı, (2012), Türkiye Medikal Turizmi Değerlendirme Raporu, http://www.saglik.gov.tr

TC. Sağlık Bakanlığı, 2012 Faaliyet raporu

T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015 Faaliyet Raporu.

T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015 Faaliyet Raporu.

Topuz, N., (2012), Türkiye Sağlık (medikal) Turizmi Stratejisi 2023, Uzmanlık tezi, Ankara.

UNWTO, (2011), Tourism Highlights.

Yalçın, P., (2006), Türkiye'de Sağlık Turizminde Alt Yapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi,Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAĞLIK TURİZMİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA KATKISININ DOĞAL ZENGİNLİKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: BOZKIR ÖRNEĞİ

Şebnem ASLAN [*]
Hanife ŞAHİN [**]

Öz

Sağlık turizmi; sağlığın geliştirilmesi, korunması, geri kazanılması amacıyla gerçekleştirilen ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra sağlık amaçlı tatil hizmetlerini de kapsayan seyahatler, konaklamalar ve organizasyonların tümünü kapsamaktadır.

Araştırmamızın amacı, sağlık turizmi hakkında bilgi vermek ve Konya ili Bozkır ilçesinde sağlık turizmi yönünden bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak konuları ele alarak Türkiye'nin gelişmesine yönelik ne gibi geliştirmelerin yapılabileceğini değerlendirmektir.

Bu kapsamda çalışmamızda sağlık turizmi kavramı, Konya Bozkır ilçesinin coğrafik konumu, iklimi, termal kaynakları, doğal güzellikleri ele alınıp sağlık turizmindeki konumu değerlendirilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler
sağlık, sağlık turizmi, bölgesel kalkınma

•

Abstract

Health tourism consist of health services done in order to improve, protect and recovery of health as well as all holiday services, travels, accommodations and organizations having a health purpose.

Our study aims to give information about health tourism and undertaking issues that will contribute region's development in terms of health tourism and to evaluate what kind of improvements should be made to Turkey's development.

In this context, our study, undertaking concept of health tourism, geographical location, climate, natural beauties of Bozkır district of Konya, evaluates its position in health tourism

•

Keywords
Health, Health tourism, regional development

[*] *Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Kurumları Yönetimi ve Organşzasyonu Anabilim Dalı Başkanlığı, Konya, TURKEY, sebnemas@hotmail.com, sebnemas@selcuk.edu.tr, sebnemas@gmail.com*

[**] *Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Konya, TÜRKEY, hanife.sahin91@gmail.com*

GİRİŞ

Sağlık turizmi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "fizik tedavi ve rehabilitasyon gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türü" olarak tanımlamaktadır (Buldukoğlu, 2014: 8).

Sağlık turizmi, günümüz ülkelerinde tercih edilen en önemli turizm çeşididir. Nedeni; çağ nüfusunun giderek yaşlanması, engelli oranındaki artışlar, değişik istek ve ihtiyaçların doğması, küreselleşme olarak ifade edilebilir. İnsanların belli bir yaştan sonra sağlıklarının peşinde koşmaları bu turizmin önemini artırmaktadır (Köse, 2012: 91).

Sağlık Turizminin amacı, Türkiye'nin ekonomik, sosyal kalkınmasına ve küresel sağlığa katkı sağlayarak sağlık sistemini geliştirmektir. Hedef ise Türkiye'de sağlık turizmini güçlendirmek, tanıtım yapmak ve cazibe oluşturmak, verilen hizmet sunumunun kalitesini iyileştirmek, hizmet kapsamını genişletmek ve yönetimini iyileştirmektir (Kaya ve Yıldırım, 2013: 7).

Türkiye 2003 yılından bu yana gerçekleştirmiş olduğu Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) ile sağlık hizmetlerinin tüm bileşenlerinde önemli gelişmeler ve iyileştirmeler meydana gelmiş ve gelinen noktada sadece ulusal hastalara değil uluslararası hastalara da kaliteli ve maliyet-etkili hizmet verecek kurumsal kapasiteye ulaşmıştır (Köse, 2012: 91).

1.1. Sağlık Turizmi Kavramı ve Kapsamı

Sağlık Turizmi; "sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için bir yerden başka bir yere geçen insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılama eylemleridir. Sağlık turizminin hedef kitlesi, sağlığı bozulmuş olan ve sağlığını korumaya duyarlı kişilerdir" (Boz, 2004: 135).

Sağlık turizminin birçok faydası bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; ekonomik refahına katkı sağlamak, uluslararası ilişkileri geliştirmek, fiyat tarifelerinde maliyet avantajı sağlamak, ülke içinde veya dışında stratejik ortaklık sağlamak, teknoloji ve bilgi transferi sağlamak, küresel pazarlama ve tıbbi ticareti sağlamak olarak ifade edilmektedir

(Yalçın, 2006: 40-41). Ayrıca sağlık turizminin birçok özelliği bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; teknik donanım ve iş gücü gerektirmesi, ortak yabancı dili bilen personelin olması, devlet destekli tanıtım ve pazarlama faaliyetleri bulunması, yurt dışında hizmet almasını destekleyecek sigortanın var olması olarak değerlendirilebilir (Özalp, 2005: 98).

Sağlık turizmine yönelik tehditler de bulunmaktadır. Bunlar; çevre ülkelerde yaşanan siyasal istikrarsızlığın Türkiye'ye muhtemel yansıması, sağlık alanında mevzuat açısından sık devlet müdahalelerinin yaşanması, sağlık turizmi konusunda yeterince odaklanılamaması, yurtiçinde uluslararası standartları göre akreditasyon yapacak kuruluşların bulunmaması gibi durumlardır (Buldukoğlu, 2014: 67).

Türkiye'de sağlık ve turizm ile ilgili planlanma ve teşvik çalışmaları Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütmektedir (Aslanova, 2013: 142). Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm sektörüne doğrudan hizmet veren işletmeler için kuralları koyucu, yol gösterici ve denetleyici, Sağlık Bakanlığı ise sağlık kurumlarının kurulması, sağlık personelinin eğitilmesi ve istihdamı, çeşitli kamu sağlığı hizmetleri veren ünitelerin denetimi gibi görevleri yapmaktadır (Aydın, 2012: 4).

1.2. Sağlık Turizmi Türleri

Sağlık turizminin, medikal turizm, termal turizm, spa ve welness, engelli turizm ve yaşlı turizm olmak üzere beş türü bulunmaktadır (Kiremit, 2008: 5; Özkalp, 2005: 98).

Medikal turizm (tıp turizmi), sağlık turistinin iyilik hali için yapılan tıbbi işlem ya da etkinlikleri içermektedir. Hastalığın iyileştirilmesi durumu; tıbbi check-up, sağlık taraması, diş tedavisi, kalp ameliyatı, protez takılması, kanser tedavisi, organ nakilleri ve nitelikli tıbbi müdahaleleri kapsamaktadır (Aydın ve diğ., 2012: 14).

Termal turizm, şifa bulmak ya da sağlığını korumak için termal kaynaklara gidilmesi ile oluşan turizm türüdür (Topuz, 2012: 9).

SPA/wellness turizmi, sağlık turizmi zinde kalmayı bir yaşam biçimi haline getirmiş, ruh ve beden güzelliğine önem veren çağdaş insanlara da hizmet vermektedir (Aydın ve diğ., 2012: 16).

Engelli turizmi, Engelliler için özel bakım, klinik otellerde ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmektedir (Topuz, 2012: 12).

Yaşlı turizmi, son dönemlerde sağlık turizminde yaşlıların bakımı ile ilgili kurulan tesisler ve bu amaçla yapılan seyahatler de sağlık turizminin yeni bir türü olarak turizm faaliyetlerinde yerini almıştır (Aydın ve diğ., 2012: 16).

1.3. Türkiye'de Sağlık Turizminin Gelişimi ve Nedenleri

Sağlık turizmi dünyanın en eski turizm türlerinden biridir (Özer ve Sonğur, 2012). Yirminci yüzyılın sonlarına kadar gelişmekte olan ülkelerdeki zengin kesimler ağırlıklı olarak ülkelerinde olmayan tedavi yöntemleri veya daha kaliteli sağlık hizmetleri için gelişmiş ülkelerin sağlık hizmetlerden yararlanmışlardır (Kaya ve Yıldırım, 2013: 18).

Türkiye'yi uluslararası hastaların tercih etmelerinin başında gezme fırsatı, kaliteli teknolojik altyapı sunumu ve kolay muayene olanakları yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'de birçok Avrupa ülkesine göre daha uygun fiyatlı sağlık hizmeti sunulmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de sağlık turizmi her geçen gün ilerlemektedir (Özer ve Sonğur, 2012: 27).

Sağlık turizminin gelişmesinde çok çeşitli faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları; dünyada yaşanan küreselleşme süreci, bilgi-iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, ülke sağlık sistemlerinde yaşanan problemler, tüketicilerin bilinçlenmesi, sektörlerin yeni pazar arayışları ve ürün çeşitlemeleri ve Avrupa Birliği gibi faktörlerdir (Kaya ve Yıldırım, 2013: 19).

Tablo 1. Yıllara Göre Ülkemize Giriş Yapan Turist Sayısı

YILLAR	Ziyaretçi Sayısı
2008	32 006 149
2009	33 027 943
2010	36 151 328
2011	36 463 921
2012	39 226 226

Kaynak: TUİK, 2013

Tablo 1'de yıllara göre ülkemize giriş yapan turist sayısı verilmiştir. Burada 2008 yılından 2012 yılına kadar turist sayısının sürekli artış halinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de Sağlık Turizmini Güçlendirmek

Performans Göstergesi	Mevcut durum 2011	Ulaşılacak hedef 2017	ULAŞILACAK HEDEF 2023
Sağlık turizmi kapsamında gelen hasta sayısı (bin)	156 (1)	700	2.000.000
Sağlık turizminden elde edilen gelir (yıl) (SGP ABD$)	1 milyar	8 MİLYAR	20 MİLYAR
Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren akredite olmuş sağlık kuruluşlarının oranı (%)	2,5 (1)	4.5	6

(1) Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Kaynak: (Aydın ve diğ., 2011).

Tablo 2'ye bakıldığında, ülkemizin sağlık turizmi açısından mevcut durumu ile 2017 ve 2023 hedefinin yer aldığı görülmektedir. Sağlık turizmi kapsamında gelen hasta sayısı 2011 yılı için 156 bin iken 2017'de 700 bin kişi, 2023 yılı için 2 milyon kişi hedeflenmektedir. Sağlık turizminden elde edilen gelire bakıldığında ise mevcut durum 1 milyar iken 2017 yılı için 8 milyar 2023 yılı için ise 20 milyar hedeflenmektedir. Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren akredite olmuş sağlık kuruluşlarının oranı 2011 yılı için %2.5, 2017 yılı için %4.5, 2023 yılı için ise %6 olarak görülmektedir.

Tablo 3. Performans Göstergeleri

Gösterge	Mevcut Durum	2014	2016	2016	2017	2018
Termal turizm yatak kapasitesi	42.000	42.000	60.000	75.000	90.000	100.000
Termal turizm turist sayısı	500.000	625.000	780.000	975.000	1.250.000	1.500.000
Medikal turizm turist sayısı	308.500	360.000	435.000	520.000	620.000	750.000
Termal, medikal ve ileri yaş turizminde turizm geliri (Milyar ABD Doları)	2,75	**3,40**	**4,45**	**5,85**	**7,60**	**9,35**

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2015

Tablo 3'de 2013 yılı için mevcut durum ve gelecek yıllar planlamalar yer almaktadır. Termal turizm yatak kapasitesi 2013 yılında 42.000 iken 2018 yılında 100.000 olması planlanmaktadır. Termal turizm turist sayısı 2013 yılı için 500.000 iken 2018 yılı 1.500.000 olması hedeflenmektedir. Medikal turizm turist sayısı 2013 yılında 308.500 iken 2018 yılında 750.000 olarak düşünülmektedir. Termal, medikal ve ileri yaş turizminde 2013 yılında 2,75 milyar dolar iken 2018 yılında ise 9,35 milyar dolar olarak planlanmaktadır.

Tablo 4. Amaca Göre Uluslararası Turizm Hareketleri 2013

Turizm Hareketleri	Yüzde
Eğlence, dinlenme, tatil	%52
Sağlık, yakınlarını ziyaret ve diğer sebepler	%27
İş ve profesyonel sebepler	%14
Belirtilmemiş	%7

Kaynak: (Buldukoğlu, 2014: 62)

Tablo 4'de amaca göre turizm hareketleri verilmektedir. 2013 yılı için eğlence, dinlenme ve tatil %52; sağlık, yakınlarını ziyaret ve diğer sebepler %27; iş ve profesyonel sebepler %14; belirtilmemiş sebepler %7 olarak görülmektedir.

1.4. Doğal Zenginliklerin Sağlık Turizmine Katkıları

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları geleneksel kültürdeki yıkanma ve temizlik işlevini akarsu boylarında yerine getirdikleri ve Anadolu'da yerleşik toplumsal yaşama geçişle, hamamların ortaya çıktığını görülmektedir. Kültürel mimariyi yansıtan Türk hamamları inşa edilmiş ve tedavi amaçlı kaplıca tekniği Avrupa'ya kadar yayılmıştır (Çetin, 2011: 901).

Türkiye'nin turizm açısından birçok güçlü yönü bulunmaktadır. Doğamızın yıpranmamış olması, kültür çeşitliliğimiz, geleneksel yaşam tarzlarının devam ediyor olması, doğa turları ve sporları için coğrafi ve iklim çeşitliliğe sahip olmamız, turizme açık bir millet olmamız ve misafirperverliğimiz bunlardan bazılarıdır (TÜRSAB).

Türkiye'nin sağlık turizmi açısından doğal güzelliklerinin fazla olması, coğrafik konumun elverişli olması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, kalitenin artması, özel sağlık kurumları sayısının artması, sağlık hizmetlerinin birçok ülkeden ucuz olması gibi nedenler çok sayıda turisti tedavi amaçlı olarak ülkemize çekmektedir (Özer ve Songur, 2012: 78).

Dünyada 1.2 trilyon dolarlık turizm harcamaları pastasının içinde doğa turizminin payı 400 milyar dolardır. Bu 400 milyar doların 263 milyarı ise macera düşkünlerinin yaptığı harcamalardır (TÜRSAB).

1.5. Konya Bozkır İlçesi Doğal Zenginlikler

Konya ili, Anadolu Yarımadası'nın ortasında ve İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer almaktadır. Topraklarının büyük bir bölümünü, İç Anadolu'nun yüksek düzlükleri oluşturmaktadır. Göller hariç 38.257 km² ve göller dâhil 40.814 km²'lik yüzölçümüne sahip Konya, bu açıdan Türkiye'nin en büyük ilidir (Konya Valiliği Sektör Çalışmaları, 2014: 5). Konya ili Eko Turizm ve Yayla Turizmi bakımından elverişli yerlere sahiptir, ancak bu potansiyeli kullanmak bugüne kadar pek mümkün olmamıştır. Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Hadim, Taşkent, Bozkır, Yalıhüyük, Karapınar ilçelerinde bulunan yaylalar, konuyla ilgili bakir alanlardır (Konya Valiliği Sektör Çalışmaları, 2014: 19).

Bozkır ilçesi, sırasıyla İsaura Vetus, Leontopolis, Siristat ve Bozkır isimleriyle anılmıştır. Bazı araştırmacılar Tris Maden ismini de kullanmıştır. Bozkır Kozağaç da dâhil olmak üzere Çarşamba Çayı'ndan başlayıp Seydişehir yöresine ulaşan kesimin adıdır (Şafakcı, 2013: 343). Burasının adı "Sıristat" olup, Türklerden önce yörede yaşayan kavimlerden birine ait bir isim olduğu ve Türkçe asıllı olmadığı için bu isim yerine Bozkır adı verilmiştir (Sümer, 1995: 9). Dört tarafı dağlarla çevrili olan Bozkır ilçesi, yaklaşık 8 km² alandaki Çarşamba Çayı'nın açtığı bir vadide kurulmuştur. Ulaşımı sağlayan yollar kıvrımlı derin boğazlar boyunca uzanarak bu vadileri birbirine bağlamaktadır (http://www.bozkir.bel.tr, erişim:05.05.2016).

1.6. Sağlık Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Sağlık turistlerini gelişmiş ülkelerden daha az gelişmiş ülkelere sevk eden unsurların başında kendi ülkelerinde bu sağlık hizmet ve imkânlarının bulunmayışı, kaliteli sağlık hizmeti arayışı, sağlık hizmetlerin pahalı olması, erişim ve bekleme sürelerinin bulunması, mahremiyet gibi konular gelmektedir (Aydın, 2014: 19). 2009 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en çok turizm gelirine sahip ilk 10 ülkesinin sıralamasına göre Türkiye, gelen turist sayısında 7. sırada, turizm gelirleri arasında ise 9. sırada yer almaktadır (UNWTO, 2012).

Türkiye İstatistik Kurumu 2011-2012 I. Dönem (Ocak-Mart) istatistiklerine göre ise turizm harcamaları içinde sağlık için yapılan toplam harcama miktarı 2011 yılında 91.819.678 TL (%3,0) ve 2012 yılında 100.917.425 TL (%3,6) olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2012).

Türkiye'ye sağlık turizmi kapsamında gelenler kamu ve özelde farklılık göstermektedir. Kamuda ortalama hasta başı gelir 9 bin dolar iken özel sektörde 12 bin dolardır. Türkiye'ye gelen turistlerin sağlık amaçlı harcamaları kamuda 2 bin dolar, özelde ise 4 bin dolar kişi başı gelir hesaplanmaktadır (TÜRSAB, 2014).

Türkiye'de sağlık turizmi gezilerinde uzmanlaşmış seyahat acenteleri veya tur operatörlerinin sayısında artış yaşanmaktadır (TÜRSAB, 2014). Sağlık turizmi alanında uzmanlaşmış profesyonel acente ve kuruluş sayısının artmasının, yurtdışından sigorta şirketleri, kurumlar ve son tüketicilere ulaşmayı kolaylaştırarak sağlık turizm potansiyelini artıracağı düşünülmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012).

1.7. Bölgesel Kalkınma Açısından Konya İli ve Bozkır İlçesi Örneği

Kültür ve turizm alanında sahip olduğu zengin miras Konya'nın en büyük avantajıdır. Bu zengin mirası, ilgili kurumlar arasında etkili ve uyumlu bir koordinasyon sağlayarak üretilecek ortak akıl, ısrarlı takip ve sürdürülebilir bir iş planıyla korumak, restore etmek ve geliştirmek suretiyle gelecek nesillere aktarmak oldukça önemlidir (Konya Valiliği Sektör Çalışmaları, 2014: 43).

Konya'da nitelikli hastanelerin bulunması, iklim koşullarının elverişli olması, şehrin ulaşılabilirliğinin artması (kara, hava ve demir yolu) ve kentin manevî ortamının hastalar açısından önemli potansiyel oluşturması, Konya'da sağlık turizminin geliştirilebileceği hakkında önemli ipuçları vermektedir (Konya Valiliği Sektör Çalışmaları, 2014: 17).

Konya Bozkır ilçesi, doğal zenginlikleri ele alındığında oksijen bakımından zengin ve ruhsal yorgunluklara iyi gelecek doğal güzelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu yönüyle sağlık turizmi açısından bölgeye katkı sağlamaya uygun olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Sağlık turizmine yönelik bölge koşulları göz önüne alınarak geliştirilecek projeler ilçenin ilin ve ülkemizin sağlık turizminin birçok dalı açısından talep edilen bir konuma getirecektir.

Sağlık turizmini etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirebilmek için gerekli üç unsur bulunmaktadır. Birincisi turizm olanakları (iklim, doğa, tarih vb.), ikincisi sağlık hizmetleri olanakları (hastaneler, personel, teknolojik imkânlar vb.) ve üçüncüsü tüketici ile sağlık turizmi sektörünü buluşturacak profesyonel organizasyonlardır (Yıldırım, 2006: 2).

Sağlık Turizmi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanıtım ve pazarlama çalışmaları yapılmalı ve bu çalışmalar devlet tarafından desteklenmelidir. Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren işletmeler, tur operatörleri ile bağlantılar kurarak özellikle yurt dışına yönelik pazarlama faaliyetlerini artırmalıdırlar (Çiçek ve Ayderen, 2013: 34).

Türkiye'de sağlık turizminin gelir sağlayıcı bir sektör olabilmesi için Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TURSAB gibi kurumlar işbirliği içinde çalışmalıdır. Ülkemizin her bölgesinde ayrı ayrı alternatif turizm kaynaklarının olduğunu düşünürsek her bölge bir cazibe merkezine dönüştürülmelidir (Aydın, 2012: 95).

Türkiye'nin sağlık turizmi sektöründe yeni olmasına karşın; turizm alanında uzun yılların verdiği bir tecrübeye sahip olması önemli bir avantajdır. Mevcut altyapısı, yetişmiş eleman gücü ve tecrübesi göz önüne alındığında uygun bir planlama ve personel eğitimi sürecinden sonra ülkemizin zayıflıkları giderilebilir (Buldukoğlu, 2014: 71).

Türkiye turizminde rekabet ucuz turizm politikası ile yapılmaktadır. Bunun acısı yılardır çekilmektedir aynı hatanın sağlık turizminde yapılmaması gerekmektedir. Çünkü uzun vadede ucuz sağlık hizmeti değil kaliteli sağlık hizmeti, ülkenin konumu ve sağlıktaki imajı iyi kullananlar kazanacaktır (Aydın, 2014: 22).

Konya Bozkır ilçesinde sağlık turizmine yönelik doğal zenginlikleri ele alındığında oksijen bakımından zengin ve ruhsal yorgunluklara iyi gelecek doğal güzelliklere sahip olması dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında sağlık turizmine yönelik iyileştirilmeler yapılması ilçe ve il bazında gelişmelere katkı sağlayacaktır.

Doğal güzelliklerin daha çok ilgi çekmesi ve talep edilmesi amacıyla bölgeye uygun tesislerin yapılması ve gerekli birimlerden de teşvik ve yardımların alınması daha da gelişme ve yenileşmelerin, zengin projeler üretilmesine zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aslanova, K., (2013), Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi 2 (3), 129-145.

Aydın, D., Aypek N., Aydın, C., Şahbaz, P. ve Arslan, S., (2011). Türkiye'de Medikal Turizm, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Aydın, D., Constantinides, C., Mike C., Yılmaz C., Genç, A. ve Lanyi, A., (2012), Sağlık Turizminde Süreçler ve Aracı Kuruluşlar Araştırma Raporu, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Aydın, G., Karamehmet, A.B.,(2015), Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi Pazarlama Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Durum Analizi, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,16, 1-21.

Aydın, O., (2012), Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23), 91-96.

Bekir, M., (2010), Dünya'da ve Türkiye'de Sağlık Turizmi- Durum Tespit Raporu ve Çözüm Önerileri.

Boz, M., (2004), Turizmin Gelişmesinde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE.

Cengiz, İ., Buldukoğlu S., (2014), Sağlık Turizminin Türkiye'deki Yeri ve Önemi, T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çetin, T., (2011), Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic,6(1).899-924.

Çiçek, R., Avderen, S., (2013), Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 15,25, 25-35.

Gülmez, Z., (2012), Türkiye'de ve Dünya'da Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/bozkir/bozkir-tarihi Erişim Tarihi: 10.04.2016.

http://www.saglıkturizmi.gov.tr Erişim Tarihi: 09.04.2016.

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=1&KITAP_ID=223 Erişim Tarihi: 11.04.2016.

Kaya, S., Yıldırım H.H., Karsavuran S., Özer Ö., (2013), Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu.

Kiremit, A.Ş., (2008), Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kültür, Turizm ve Tanıtım Sektörü Raporu, (2014), T.C. Konya Valiliği Sektör Çalışmaları (1)

Onuncu Kalkınma Planı, (2014-2018), Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı, Sağlık Bakanlığı

Özalp, G., (2005), Sağlık Turizmi, Hastane Dergisi, 34, 90-98.

Özer, Ö., Songur, C., (2012), Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 69-81.

Özsarı, S.H., Karatana Ö., (2013), Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu, Derleme Review, 24(2):136-144.

Sümer, F., (1995), Bozkır Tarihi Hakkında Bilgiler, Türk Dünyası Tarih Dergisi, 102, 9-12.

Şafakcı, H., (2013), Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(28), 340-347.

Topuz, N., (2012), Türkiye Sağlık (medikal) Turizmi Stratejisi 2023, Uzmanlık tezi, Ankara.

TÜRSAB, http://www.tursab.org.tr/ Erişim Tarihi 16.04.2016.

World Tourism Organization (UNWTO), http://www2.unwto.org/en, (Erişim Tarihi: 16.07.2012).

Yalçın, P., (2006), Türkiye'de Sağlık Turizminde Altyapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Yardan, E.D., Dikmetaş H., Coşkun U.N., Yabana B., (2014), Türkiye ve Dünya'da Sağlık Turizmi, Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 8, 27-42.
Yıldırım, H.H., (2006), Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli ve Güçlükler, www.absaglik.com

BOZKIR İLÇESİNDE BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUTATION OF PRIMARY HEALTH CARE SERVICES IN THE DISTRICT BOZKIR

Musa ÖZATA *

Öz

Bu çalışmanın amacı Bozkır ilçesindeki birinci basamak sağlık hizmetlerinin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve Konya geneli ile karşılaştırılmasıdır. Tanımlayıcı nitelikte olan çalışmada 2014 yılı verileri kullanılmıştır. Veriler Bozkır İlçe Sağlık Müdürlüğünden temin edilmiştir. Çalışma sonucunda İlçede temel sağlık göstergelerinden kaba doğum hızının binde 3.43, bebek ölüm hızının ise binde 8.7 olduğu saptanmıştır. İlçede aktif durumdaki sağlık evi sayısının 6, aile sağlığı merkez sayısının 4 olduğu ve bu merkezlerde toplam 9 hekimin görev yaptığı belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda ilçede birinci basamak sağlık hizmetlerinin yeterli seviyede olduğu, bazı birinci basamak kuruluşlarının eleman eksikliği nedeniyle aktif durumda olmadığı ve Mehmet Öz Aile Sağlığı Merkezinin fiziki şartlarının uygun olmaması nedeniyle yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır.

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır ilçesi, Sağlık Hizmetleri, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri

•

Abstract

The aim of this study is to evaluate the existing state of primary health care services in the district Bozkır and compare it across Konya.In the study that is in a descriptive quality, the data 2014 were used. The data were obtained from Bozkır District Health Directorate. As a result of the study, it was identified that crude birth rate, one of the main health indicator in the district, was 3.43 per thousand, and baby mortality rate was 8.7 per thousand It was detected that the number of health house in active state in the district is 6 and that a total of 9 physicians have served in these centers. As a result of evaluation carried out, it was concluded that primary health care services in the district were at adequate level; that the I primary institutes were not in the active state, due to lack of personnel; and that due to unsuitable physical conditions in Mehmet Öz Family Health Center, there was a need for a new building .

•

Keywords

The Distract Booker, Health Care Services, Primary Health Care Services

* *Doç.Dr. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, musaozata@gmail.com*

GİRİŞ

Literatürde sağlık çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak en çok kabul edilen DSÖ tarafından yapılan tanımdır. Buna göre sağlık; sadece hastalık ve sakatlığın yokluğu değil bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam iyilik halleri olarak tanımlanmaktadır (WHO 1994). Bu tanıma göre erişilebilir en yüksek sağlık seviyesi; insanların ırk, din, politik görüş, ekonomik veya sosyal durumlarına göre herhangi bir şekilde ayrım yapılmaksızın sahip olması gereken en temel haklardan birisi olarak kabul edilmektedir. Sağlık aynı zamanda, birey, grup ve toplumların fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerini de ilgilendiren bir kavramdır (Çelik, 2006: 20).

Sağlık hizmetlerinin amacı; mevcut kaynakları en etkin biçimde kullanarak, toplumun ve dolayısı ile bireyin optimum fiziksel, çevresel ve psiko-sosyal sağlığını sağlamaktır (Karadağ ve Babadağ, 2003: 96). Ülkemizde sağlık hizmetleri; koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri, rehabilite edici sağlık hizmetleri ve sağlığın geliştirilmesi hizmetleri olarak dört farklı kademede sunulmaktadır. Bu kademelerden koruyucu sağlık hizmetleri ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin birinci basamağında yer alan hizmetler, insanların sağlıklı kılınması ve toplumun sağlık seviyesinin yükseltilmesinde büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bir ülkede Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ne kadar etkili ve organize olursa, halkın sağlık sorunları da o ölçüde kolay çözülebilmektedir.

Literatürde en yalın şekliyle, "insanların, çeşitli nedenlerle başvurduğu ilk sağlık kurumu ve bu kurumda üretilen sağlık hizmeti *birinci basamak sağlık hizmeti*" olarak tanımlanmaktadır. Bu hizmet, dünyada farklı ülkelerde, farklı şekillerde sunulmaktadır. Ama bir ortak özellikten söz edilebilir. Birinci basamak sağlık hizmeti, ülkelerin sağlık sistemlerinin olmazsa olmaz parçasıdır (Boerma, 2003). Günümüzde sağlık sistemleri açısından en temel sorun, eşitsizlik ve yoksulluktur. En alttakilerin sağlık hizmetlerine ulaşması konusunda, gerek dünya düzeyinde ülkeler arasında, gerekse ülkeler içinde ciddi eşitsizlikler söz konusudur. Bu eşitsizlikler, toplumsal eşitsizliklerin bir yansımasıdır. Toplumsal eşitsizliklerin en derin olduğu bölgelerde bile, yaygın ve eşitlikçi biçimde sunulan birinci basamak sağlık hizmetlerinin sağlığın geliştirilmesinde ve sağlık eşitsizlerinin azaltılmasında çok etkili olduğu gösterilmiştir (Macinko ve ark., 2003, Akt: Soyer ve Öcek, 2007).

Ülkemizde 2003 yılına kadar birinci basamak sağlık hizmetleri, 1961 yılından itibaren yürürlükte olan 224 Sayılı Yasaya göre yürütülmüştür. Bu uygulamada temel hizmet birimi sağlık evleri ve sağlık ocaklarıdır. Sağlık ocakları köy tipi (nüfusu 10 binden az olan), ilçe tipi (nüfusu 10-20 bin arasında) ve il tipi (nüfusu 20 binden fazla) olmak üzere üç tipi farklı büyüklükte tesis

edilmiştir. Sağlık ocaklarında yaklaşık her 2000-2500 kişiye bir hekim, 2000 kişiye bir sağlık memuru ve hemşire, 1500 kişiye bir ebenin yanında, sayıları ocak tipine göre değişen memur, hizmetli ve şoförü de içeren bir ekip çalışması öngörülmektedir. Sağlık ocaklarından, evde ve ayakta tedavi edici hizmetler, bireye ve çevreye yönelik koruyucu hizmetler gibi temel işlevlerinin yanında, diğer sektörlerle birlikte toplumsal kalkınmada da rol alması beklenir. Bu nedenle de başta belediye, milli eğitim, tarım, sosyal hizmetler il ve ilçe müdürlükleri gibi diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışması istenir. Sağlık ocağı gerek gördüğünde hastaları bir üst basamağa sevk eder (Özdemir ve ark. 2003: 208).

Sağlık Bakanlığı 2003 yılından itibaren Sağlıkta Dönüşüm Programını uygulamaya koymuştur. Program kapsamında sosyalleştirmenin sağlık hizmetlerine yeterince yanıt vermediği ve birinci basamakta tedavi edilebilecek büyük bir hasta grubunun ikinci ve üçüncü basamak sağlık kurumlarına gittiği görüşleri ile aile hekimliği uygulamasına geçilmesine karar verilmiştir (Nesanır ve Özcebe, 2011: 56). 09.12.2004 tarih ve 25665 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun" ile sürecin temel ilkeleri ve uygulama esasları belirlenmiştir. İlk olarak 16.09.2005 tarihinde Düzce'de pilot uygulama olarak başlatılan sistem, 2010 yılı itibariyle tüm ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır.

Ülkemizde birinci basamak sağlık hizmetleri toplum sağlığı merkezleri ve aile sağlığı merkezleri ve tarafından koordineli olarak sunulmaktadır. Toplum sağlığı merkezleri; bölgesinde yaşayan toplumun sağlığını geliştirmeyi ve korumayı ön plana alarak, sağlıkla ilgili risk ve sorunları belirlemekte, bu sorunları gidermek için planlama yapmakta ve bu planların uygulanması için faaliyet göstermektedir. Toplum Sağlığı Merkezleri, aile hekimlerine aşılama, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması gibi öncelikli hizmet alanlarında, Sağlık Bakanlığı'nın yıllık programına uygun olarak ücretsiz lojistik destekte bulunmaktadır. Toplum sağlığı merkezleri aynı zamanda eğitim ve planlama merkezleri olarak ta hizmet vermektedir. Aile sağlığı merkezlerinde görev yapan aile hekimleri ise kişiye yönelik koruyucu, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini sunmakla yükümlüdür.

2-YÖNTEM

Bozkır ilçesindeki birinci basamak sağlık hizmetlerinin mevcut durumunun tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, tanımlayıcı nitelikte bir çalışmadır. Araştırmada Bozkır İlçe Sağlık Müdürlüğünün 2014 yılı verileri ve Sağlık Bakanlığı 2014 Yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı yılı verileri kullanılmıştır. Veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler yapılmış ve bulgular sayı ve yüzdelerle tablolar halinde sunulmuştur.

3-BULGULAR

Bozkır ilçesine ait birinci basamak hizmetlerine ait bulgular aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. İlçedeki Temel Sağlık Göstergelerinin Türkiye ve Konya Geneli İle Karşılaştırılması

Temel Göstergeler	Türkiye Geneli	İl Geneli	İlçe Geneli
Toplam Nüfus	76.667.864	2.108.808	29.079
Yıllık Nüfus Artış Hızı	Binde 13,7	Binde 14	Binde 13
Kaba Doğum Hızı	Binde 16,9	Binde 16	Binde 11,9
Bebek Ölüm Hızı	Binde 7,8	Binde 14.1	Binde 8,7
Anne Ölüm Oranı	Binde 15,9	Yüz binde 10,4	0

Tablo 1'de Bozkır ilçesi ve Konya geneline ilişkin 2014 yılı temel sağlık göstergeleri yer almaktadır. Toplam nüfusu 29.079 olan ilçe nüfusunun %46'sı kırsal alanlarda yaşarken %54'ü kentsel alanda ikamet etmektedir. İlçenin yıllık nüfus artış hızı binde 14, kaba doğum hızı binde 11.9, genel doğurganlık hızı binde 57, bebek ölüm hızı binde 8.7 ve anne ölüm hızı ise 0 olarak gerçekleşmiştir. Mevcut veriler Konya geneli ile karşılaştırıldığında, tüm parametreler açısından ilçedeki temel sağlık göstergelerinin Türkiye geneli ve Konya il geneline göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Tablo 2. İlçedeki Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarına Ait Veriler

Sağlık Kuruluşları	Sayı	Personel Türü	Sayı
Aile Sağlığı Merkezi Sayısı	4	Hekim	9
Aile Hekimi Birim Sayısı	9	Hemşire	7
Sağlık Evi Sayısı	13	Ebe	8
Aktif Sağlık Evi Sayısı	6	Sağlık Memuru	2
Aktif Olmayan Sağlık Evi Sayısı	7	Tıbbi Sekreter	2
Sağlık İstasyonu Sayısı	1	Çevre Sağ.Tekn.	1

Tablo 2'de ilçedeki birinci basamak hizmeti sunan sağlık kuruluşlarına ve bu kuruluşta görev yapan personele ait bilgiler yer almaktadır. İncelediğimizde ilçede 4 aile sağlığı merkezinin, 9 aile hekimi biriminin, 1 sağlık istasyonunun ve 13 sağlık evinin olduğu anacak sağlık evlerinden sadece 6 tanesinin faal olduğu, 7 tanesinin ise personel eksikliği nedeniyle faal olmadığı tespit

edilmiştir. Personel sayısı açısından incelediğimizde ilçede birinci basamak sağlık kuruluşlarında 9 hekim, 7 hemşire, 8 ebe, 2 sağlık memuru, 2 tıbbi sekreter ve 1 çevre sağlığı teknisyeni olmak üzere toplam 29 sağlık çalışanı görev yapmaktadır.

Tablo 3. Bozkır İlçesindeki Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) Başına Düşen Hasta Sayıları

Aile Sağlığı Merkezi	A.H. Birimi Sayısı	ASM' de Kayıtlı Toplam Nüfus	A.H. Birimi Başına Düşen Ortalama Nüfus	Ortalama Günlük Muayene Sayıları
Mehmet ÖZ ASM	5	18.325	3.665	48
Sarıoğlan ASM	2	6.089	3.045	48
Hisarlık ASM	1	2.187	2.187	33
Üçpınar ASM	1	1.982	1.982	28
İlçe Geneli	9	28.583	3.176	39,25

1. Basamak Muayene Sayısı	2. Basamak Muayene Sayısı	Evde Sağlık Hizmeti Alan Hasta Sayısı
95.144	90.904	43

Tablo 3'te görüldüğü gibi ilçede Mehmet Öz, Sarıoğlan, Hisarlık ve Üçpınar ASM'de toplam 9 birimde aile hekimleri tarafından birinci basamak sağlık hizmeti sunulmaktadır. Nüfus açısından incelendiğinde en büyük nüfusa hizmet eden ASM'nin Mehmet ÖZ ASM olduğu ve bu ASM'de hekim başına 3.665 kişinin düştüğü görülmektedir. Sırasıyla Sarığlan ASM de hekim başına 3045, Hisarlık ASM de 2.187 ve Üçpınar ASM de ise hekim başına1.982 kişi düşmektedir. İlçe genelinde hekimbaşına düşen kişi sayısı 3.176 kişidir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye genelinde aile hekimi başına düşen kişi sayısı 3.621, Konya genelinde ise 3.585 kişidir. Mevcut durum açısından bakıldığında ilçe genelinde aile hekimi başına düşen kişi sayısının hem ülke geneli hem de il genelinde daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca ilçe genelinde 2014 yılı içerisinde birinci basamakta 95.144 ikinci basamak sağlık kuruluşlarında ise 90.904 muayene işlemi gerçekleştirilmiştir. Hekim başına düşen günlük muayene sayısı ortalaması 39,25 hasta olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında 43 hastaya ise evde sağlık hizmeti sunulmuştur.

Tablo 4. İlçede 2014 Yılındaki Bildirimi Zorunlu Hastalık Sayıları ve Bebek Ölüm Nedenleri

	Vaka Türü	Vaka Sayısı	Bebek Ölüm Sebepleri
I.	Akut Kanlı İshal	70	I.Pulmoner Kapak Atrezisi
II.	Kuduz Riskli Temas	40	II. Pnömoni
III.	Brucella	5	III. Prematüre
IV.	Hepatit B	1	

Tablo 4'te ilçede 2014 yılındaki bildirimi zorunlu hastalık sayıları ve bebek ölümüne yol açan en önemli 3 faktör yer almaktadır. Buna göre 2014 yılında ilçede 70 akut kanlı ishal, 40 kuduz riskli temas, 5 brucella vakası ve 1 adet hepatit B bildirimi yapılıştır. Ayrıca bebek ölüm sebepleri incelendiğinde, bebek ölümlerine yol açan en önemli üç nedenin sırasıyla pulmoner kapak atrezisi, pnömoni ve prematüre doğum olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Bozkır İlçesi Aşılama Çalışmalarında Yapılan Doz Sayılarına Ait Bilgiler

BCG	DaBT-İPA-Hib-1	DaBT-İPA-Hib-3	Hepatit B-1	Hepatit B-3	KKK	Td2+
371	373	366	203	365	334	209

Tablo 5'te görüldüğü gibi Bozkır ilçesinde 2014 yılında 371 BCG, 373 DaBT-İPA-Hib-1, 366 DaBT-İPA-Hib-3, 203 Hepatit B-1, 365 Hepatit B-3, 334 KK ve 209 Td2+ aşısı yapılarak hedef kitlenin tümü aşılanmıştır.

Tablo 6. İlçede 2014 Yılı Gebe İzlem, Gebe İzlem ve Hastanede Yapılan Doğum Oranlarına İlişkin İstatistikler

GEBE			BEBEK		Hastanede Yapılan Doğum Oranı
Gebe Tespit Oranı	İlk Trimestirde Tespit Edilen Gebe Oranı	Gebe İzlem Sıklığı	Bebek Tespit Oranı	Bebek İzlem Sıklığı	
% 100	% 78,6	3,01	% 100	7,8	% 99,7

Tablo 6'da görüldüğü gibi ilçede gebe izlem ve gebe izlemlerinin çok etkili bir şekilde yerine getirildiği görülmektedir. Rakamlar incelendiğinde 2014 yılında gebe ve bebek tespit oranlarının %100 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Gebelik süresince gebelere ortalama 3.01 defa, bebeklere ise 7.8 defa izlem yapıldığı görülmektedir. İlçede hastanede doğum yapma oranı ise %99.7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde 2014 yılında gebe başına ortalama izlem sayısı 4.8, bebek başına ortalama izlem sayısı ise 8.2 olup, izlem sayılarının Türkiye ortalamasının altında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 7. İlçede 2013-3015 Yılları Arasında Okullarda Gerçekleştirilen Ağız-Diş Sağlığı Taramaları

Dönemler	Ağız-Diş Taraması Yapılan Okul Sayısı	Ağız-Diş Taraması Yapılan Öğrenci Sayısı	Ağız-Diş Sağlığı Yönünden Eksiklik Tespit Edilen Öğrenci Sayısı
İlçe Geneli (2013-2014)	21	366	361
İlçe Geneli (2014-2015)	29	1.999	1.921

Tablo 7'de görüldüğü gibi ilçede 2013-2014 eğitim öğretim döneminde 21 okulda 366, 2014-2015 eğitim öğretim döneminde ise 29 okulda 1.999 öğrenciye ağız diş sağlığı taraması gerçekleştirilmiş ve bu taramalarda toplam 2.282 öğrencide ağız-diş sağlığı yönünden eksiklik olduğu saptanmıştır.

Tablo 8. Halkın Sağlık Eğitimi Çalışmaları

Eğitimin Konusu	Eğitim Verilen Ders Sayısı	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar	64	3.130
Kanser	3	255
Bulaşıcı Hastalıklar	14	1.969
Çocuk, Ergen ve Üreme Sağlığı	2	215
Sağlıkla ilgili Özel Gün ve Haftalar	1	32
Toplum Beslenmesi Eğitim Çalışmaları	2	150
Obezite ve Fiziksel Aktivite Eğitim Çalışmaları	2	150
Toplam	**88**	**5.901**

Tablo 8'de görüldüğü gibi 2014 yılında halkın sağlık eğitimi çalışmaları kapsamında bulaşıcı olmayan hastalıklar, kanser, bulaşıcı hastalıklar, üreme sağlığı ve sağlıkla ilgili günler kapsamında 5.901 kişiye toplam 88 saat eğitim verilmiştir.

4-SONUÇ

Bozkır ilçesindeki birinci basamak sağlık hizmetlerinin mevcut durumunun değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen bulguları şu şekilde özetleyebiliriz;

- Bebek ölüm hızı, anne ölüm hızı genel doğurganlık hızı gibi temel veriler açısından karşılaştırıldığında, ilçedeki temel sağlık göstergelerinin Türkiye geneli ve Konya il geneline göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir.
- İlçede hali hazırda 13 sağlık evi bulunaktadır. Ancak bu sağlık evlerinden 7'si eleman yokluğu nedeniyle hizmet verememektedir. Sağlık evlerindeki eleman eksikliğinin giderilerek halkın kullanımına sunulması toplum sağlığı açısından büyük bir önem taşımaktadır.
- İlçe genelinde aile hekimi başına düşen kişi sayısı 3.176 kişidir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye genelinde aile hekimi başına düşen kişi sayısı 3.621, Konya genelinde ise 3.585 kişidir. Mevcut durum açısından bakıldığında ilçe genelinde aile hekimi başına düşen kişi sayısının hem ülke geneli hem de il genelinde daha düşük olduğu görülmektedir.
- Sarıoğlan Mahallesine 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu yapım aşamasındadır. Bozkır Toplum Sağlığı Merkezine bağlı Mehmet Öz Aile Sağlığı Merkezinin asgari ve fiziki şartları uygun olmadığından yeni bir binaya ihtiyaç duyulmaktadır.
- 2014 yılında ilçede 70 akut kanlı ishal, 40 kuduz riskli temas, 5 brucella vakası ve 1 adet hepatit B bildirimi yapılmıştır. İlçede çok sayıda akut kanlı ishal vakasının görülmüş olması nedeniyle, konu ile ilgili önlem alınası gerekmektedir.
- İlçede aşılama, halkın sağlık eğitimi, suların kontrolü, kanser ve ağız-diş sağlığı taramalarına büyük bir önem verildiği görülmektedir. Gelecek yıllarda da bu tür çalışmalara gereken önem verilmeye devam edilmelidir.

İlçede Sarıoğlan Mahallesine 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu yapım aşamasındadır. Mehmet Öz Aile Sağlığı Merkezinin asgari ve fiziki şartları uygun olmadığından yeni bir binaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Çelik Y. (2006) Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlık, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, ss.19-37.

Boerma, W. (2003). Profiles of General Practice in Europe. An international study of variation in the tasks of general practitioners. Utrecht Netherlands: NIVEL.

Kara M. Babadağ K. (2013) Kanıta Dayalı Hemşirelik, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, Cilt:6, Sayı: 3,

Macinko, J., Starfield B., Shi L. (2003). The contribution of primary care systems to health outcomes within Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) Countries, 1970-1998. Health Services Research 38: 3.

Nesanır N ve Özcebe H. (2011) Düzce'de birinci basamak sağlık hizmetleri üzerine bir değerlendirme: Ölü doğum ve bebek ölümleri, Türk Pediatri Arşivi Dergisi, 2011; 46: 55-62.

Öcek Z. Ve Soyer A (2007) BİRİNCİ Basamak Sağlık Hizmetleri Birikimimiz: 2000-2004 Türkiye Fotoğrafı, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara.

Özdemir O., Ocaktan E., ve Akdur R. (2003) Sağlık Reformu Sürecinde Türkiye Ve Avrupada Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi MecmuasI Cilt 56, Sayı 4, 207-216.

BOZKIR İLÇESİNDE İKİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİ: BOZKIR DEVLET HASTANESİ

SECONDARY HEALTH CARE SERVICES IN THE BOZKIR: BOZKIR STATE HOSPITAL

Musa ÖZATA [*]
Süleyman BÜYÜKYAVUZ [**]

Öz

Bu çalışmanın amacı Bozkır ilçesindeki ikinci basamak sağlık hizmetlerinin mevcut durumunun belirlenmesidir. Bozkır ilinde ikinci basamak sağlık hizmetleri Bozkır Devlet Hastanesi tarafından sunulmaktadır. Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışmada 2013, 2014 ve 2015 yılı verileri kullanılarak, hastanede sunulan hizmetlerin son üç yıldaki karşılaştırılması yapılmıştır. Veriler Bozkır İlçe Devlet Hastanesi Başhekimliğinden temin edilmiştir. Çalışma sonucunda 14.342 metre kare kapalı alana sahip olan hastanenin, 25 nitelikli yatakla hizmet verdiği görülmüştür. Hastanede halen 4 uzman hekim, 4 pratisyen hekim, 1 diş hekimi ve farklı alanlardan 55 sağlık personeli görev yapmaktadır. Sağlık Bakanlığı PDC'ye göre hastanenin personel doluluk oranı % 56,30 düzeyindedir. Hastanede 2015 yılında 65.140 ayaktan, 32.297 acil, 1.074 hastaya ise yatırılarak sağlık bakım hizmeti verilmiş ve 417 ameliyat gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında hastanenin yatak doluluk oranı %41.1'dir. Yapılan değerlendirme sonucunda bazı alanlarda uzman hekimin olmadığı ve hastanede genel olarak personel sıkıntısı yaşadığı saptanmıştır.

•

Anahtar Kelimeler
Sağlık Hizmetleri, İkinci Basamak Sağlık Hizmetleri, Bozkır Devlet Hastanesi

•

[*] *Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü musaozata@gmail.com*
[**] *Bozkır Devlet Hastanesi İdari Mali İşler Müdürü*

Abstract

The aim of this study is to identify the existing state of secondary health care services in the district Bozkır. In the district Bozkır, secondary health care services are presented by Bozkır State Hospital. In the study that is in descriptive quality, utilizing the data of the years 2013, 2014, and 2015, a comparison of the services, presented in the hospital, in the last three years was made. The data were obtained from Head Physician of Bozkır District Public Hospital. As a result of the study, it has been seen that the hospital having a closed area of 14,342 square meter has given service with 25 high-quality beds. In the hospital, 4 specialist physicians, 4 general practitioners, 1 dentist, and 55 health professionals from the different area have been still serving. According to Ministry of Health PDC, staff occupancy rate of hospital is at the level of 56.30%. In the hospital, outpatient health care service were given for 65, 140 patients; emergency care services for 32,297 patients; and inpatient health care service for 1,074 patients and 417 surgical operation were made. In 2015, bed occupancy rate of the hospital is 41.1%. As a result of evaluation made, it was identified that there was no specialist physician in some areas, and that in the hospital, personal shortage was generally experienced.

Keywords

Health Services, Secondary Health Care Services, Bozkır State Hospital

1-GİRİŞ

Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki 224 Sayılı Kanun'da sağlık hizmetleri; İnsan sağlığına zarar veren çeşitli faktörlerin yok edilmesi ve toplumun bu faktörlerin tesirinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış olanların işe alıştırılması (rehabilitasyon) için yapılan tıbbi faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmıştır (224 sayılı Kanun, 1961). Bir başka tanımda ise sağlık hizmetleri; hastalıkların önlenmesi ve toplumun sağlık statüsünün yükseltilmesi amacına uygun olarak yürütülen faaliyetlerin yanında, hastalıkların teşhis, tedavi ve rehabilitasyonunu sağlamak için sunulan hizmetlerin bütününü şeklinde ifade edilmektedir. Bu hizmetler sağlığın korunması ve geliştirilmesi, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri, çevre sağlığı hizmetleri, bireyin sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi konuları kapsamaktadır (Tatar, 2013:8).

Sağlık hizmetlerinin temel amacı, toplumun sağlık seviyesini mümkün olduğunca optimize etmek, bireyler ve gruplar arasındaki sağlık statü farklılıklarını en aza indirmek "Herkese, her zaman ve her yerde" gereksinim duyduğu sağlık hizmetinin sunulmasını sağlamaktır (Boelen ve ark, 2008; Hamzaoğlu, 2002; Uğurlu 2011). Diğer bir ifadeyle bu hizmetler kişilerin sağlıklı olmasını sağlamak ve bunu koruyup geliştirmek yoluyla toplumu sağlıklı kılmayı hedeflemektedir (Sargutan, 2005).

1.1. Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Literatürde sağlık hizmetleri; koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici hizmetler ve sağlığın geliştirilmesi hizmetleri şeklinde sınıflandırılmaktadır.

a)Koruyucu Sağlık Hizmetleri; kişilerin sağlık durumlarının bozulmasının engellenmesi, hastalanmaktan, yaralanmaktan ve sakat kalmaktan korunması amacıyla verilen koruyucu hizmetleri içermektedir. Kişiye ve çevreye yönelik hizmetler olarak iki grupta toplanmaktadır. Bu tür hizmetler genel olarak toplum sağlığı merkezleri, aile sağlığı merkezleri ve dispanserler tarafından sunulmaktadır. Hastalıkların erken evrede teşhisi ve tedavisinin sağlanması, sağlık eğitimi verilmesi, ana-çocuk sağlığı hizmetlerinin sunulması, aile planlaması hizmetlerinin verilmesi, aşılama, bağışıklama, beslenme koşullarının iyileştirilmesi, atıkların kontrolü, iş sağlığı ve güvenliği, çevre kirliliğinin önlenmesi, temiz su sağlanması gibi hizmetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

b)Tedavi Edici Hizmetler; kişilerin sağlık durumlarında meydana gelen bozulmalara bağlı olarak ortaya çıkan hastalık ve sakatlık halinin iyileştirilmesi ve hastalık etmenlerinin yok edilmesi amacına yönelik olarak verilen hizmetleri kapsamaktadır. Bu hizmetler üç basamakta sunulmaktadır. Birinci basamak hizmetler; aile sağlığı merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezleri, dispanserler ve sağlık merkezlerinde sunulan ayaktan sağlık hizmetlerini içermektedir. İkinci basamak sağlık hizmetleri; birinci basamakta teşhis ve tedavisi mümkün olmayan hastaların ayaktan ya da yatırılarak tedavi edildiği ve genellikle hastaneler tarafından sunulan sağlık hizmetlerini kapsamaktadır. Üçüncü basamak hizmetler ise farklı uzmanlık seviyelerine sahip personelin ve ileri düzey teknolojilerin olduğu (üniversite

hastanesi, eğitim araştırma hastanesi gibi) hastanelerde sunulan sağlık hizmetlerini kapsamaktadır.

c)Rehabilite edici hizmetler; bireylerin doğuştan ya da sonradan çeşitli nedenlerle kaybettiği bedensel ve zihinsel yeteneklerinin yeniden kazanılması ve bireyin kendi kendine yeterli olarak hayatını idame ettirebilmesi için sunulan sağlık hizmetleridir. Bu hizmetler yataklı ve yataksız hizmet veren rehabilitasyon merkezleri tarafından sunulmakta olup, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon boyutları bulunmaktadır.

d)Sağlığın Geliştirilmesi Hizmetleri: Sağlık statüsünün yükseltilmesine yönelik olarak yürütülen sağlığın korunması, sağlık eğitimi, hastalıkların ortaya çıkmasının önlenmesi, yan etkilerinin azaltılması, stresin yönetimi, sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için bireylerde davranış değişikliğinin yaratılması gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Tatar, 2013: 13).

1.2.Bozkırda İkinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Bozkır Devlet Hastanesi

Bozkır ilçesinde ikinci basamak sağlık hizmeti veren tek Kurum Bozkır Devlet Hastanesidir. Bu nedenle çalışmada ikinci basamak sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesinde Bozkır Devlet Hastanesine ait veriler kullanılmıştır.

Bozkır Devlet Hastanesi ilk olarak halkın yardımları ile 1941 yılında tamamlanarak hizmet vermeye başlamıştır. Bina 1981 yılında olumsuz fiziki şartlarından dolayı oturulamaz raporu verilerek kapatılmıştır. Hastanesiz kalan Bozkır ilçesinde yeni hastane inşaatı 1985 yılında, 25 yataklı olarak Bozkır halkının yardımları ile satın alınan ve devlete bağışlanan arsa üzerine yapılmaya başlanmış ve 1987 yılında tamamlanarak yeniden hizmet vermeye başlamıştır. 25 yatak kapasitesinde olan eski hastane binasında, servis hasta odaları koğuş sisteminde yapılmış ve her hasta odası 8 yataklı olarak planlanmıştır. Eski hastane binası üç katlı olup, 1660 m^2 kapalı alanda hizmet sunmuştur.

Eski bina fiziki durumuyla zaman içerisinde yetersiz kalmış ve Bozkır İlçesine yeni bir hastane yapılması ihtiyacı doğmuştur. TOKİ tarafından 2009 yılında 50 yataklı yeni devlet hastanesi binasının temeli atılmış inşaat 2013 yılında tamamlanarak 7 Ocak 2013 tarihinde taşınma işlemi gerçekleştirilmiştir. Yeni hastane binasının kapalı alanı 14.342,41 m^2, oturum alanı 3.539 m^2, arsa alanı 7.394,5854 m^2 olup, hastane bu haliyle bölgenin mevcut nüfusuna oranla yapılan en büyük hastanesidir. Yeni hastane binasının 2015 yılı Mart ayında 50 yatak olarak tescilinin yapılması ile birlikte D olan hastane hizmet rolü, 2015 yılı içinde C grubuna yükseltilmiştir. Hastanenin hizmet rolünün C grubuna yükseltilmesi ile birlikte, Personel Dağılım Cetveli (PDC) güncellenmiş ve yeni uzmanlık branşları eklenmiştir.

2.Bozkır Devlet Hastanesinin Mevcut Durumu ve Sunduğu Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Bozkır Devlet Hastanesinin 2013, 2014 ve 2015 yıllarına ait bina, personel, tıbbi cihaz ve sunulan sağlık hizmetlerine ait bilgiler tablolar halinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1. Bozkır Devlet Hastanesi Hakkında Genel Bilgiler

YENİ HASTANE BİNASINA TAŞINMA TARİHİ	07.01.2013
1 Yataklı Nitelikli Oda	5
2 Yataklı Nitelikli Oda	10
Toplam Nitelikli Oda	15
Toplam Hasta Oda Sayısı	15 (Tek kat servis kullanılmaktadır)
Toplam Nitelikli Yatak Sayısı	25
Nitelikli Yatak Oranı %	100
Yatak sayısı (Tescilli / Fiili)	50/25
Poliklinik Oda Sayısı	13
Kapalı Alan m^2	14.342,41
Yatak Başına Kapalı Alan m^2	573,69

Tablo 1'de görüldüğü gibi 2013 tarihinde yapımı tamamlanan yeni binasında hizmete veren hastanenin tescilli yatak kapasitesi 50 olup, fiilen 25 yataklı olarak hizmet sunmaktadır. Bu yatakların 5 adedi 1 yataklı nitelikli odada, 10 adedi ise 2 yataklı nitelikli odada bulunmaktadır. Ayrıca hastanede 13 poliklinikte sağlık hizmet sunulmaktadır. Hastanenin toplam kapalı alanı 14.342 metre kare olup, yatak başına 573,69 metrekare kapalı alan düşmektedir.

Tablo 2. Hastanenin 2014 ve 2015 yıllarına ait Personel Durumu ve PDC Durumu

	PDC		Mevcut		Aktif		PDC Doluluk %	
	2014 Aralık	2015 Aralık	2014 Aralık	2015 Aralık	2014 Aralık	2015 Aralık	2014 Aralık	2015 Aralık
Uzman Hekim	7	14	4	4	3	4	57,1	28,60
Pratisyen Hekim	5	8	5	4	5	4	100	50,00
Diş Hekimi	3	3	2	1	1	1	66,6	33,30
Sağlık Personeli	82	91	55	60	51	55	67,90	62,60
Diğer	3	3	1	1	1	1	33,30	33,30
Toplam	100	119	67	72	61	65	67,00	56,30

Tablo 2'de hastanenin 2014 ve 2015 yıllarına ait PDC personel sayıları ve mevcut personel sayıları yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi hastanede 2015 yılı PDC'sine göre 119

personel olması gerekirken mevcutta 4 uzman hekim, 4 pratisyen, 1 diş hekimi, 55 sağlık personeli ve 1 diğer personel olmak üzere toplam 65 personel görev yapmaktadır. 2015 yılında PDC doluluk oranı % 56,30 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Uzman Hekimlerin Branşlara Göre PDC ve Mevcut Kadro Durumları

BRANŞ	PDC	MEVCUT	AKTİF	2014 PDC DOLULUK (%)	2015 ARALIK PDC DOLULUK %
Anestezi	1	0/1	0/1	0	100
Aile Hekimliği	2	0/0	0/0	0	0
Çocuk Sağlığı ve Hast.	1	1/1	1/1	100	100
Kadın Hastalıkları ve Doğ.	1	1/0	1/0	100	0
Genel Cerrahi	1	1/1	1/1	100	100
İç Hastalıkları	2	0/1	0/1	0	50
Üroloji	1	0/0	0/0	0	0
Ortopedi ve Travmatoloji	1	0/0	0/0	0	0
Kulak Burun Boğaz	1	0/0	0/0	0	0
Göz Hastalıkları	1	0/0	0/0	0	0
Biyokimya	1	0/0	0/0	0	0
Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji	1	0/0	0/0	0	0
TOPLAM	14	4/3	3/4	57,14	28,60

Tablo 3'te görüldüğü gibi PDC cetveline göre hastanede olması gereken hekim sayısı 14 iken mevcut durumda sadece 4 uzman görev yapmaktadır. PDC uzman hekim doluluk oranı %28,60 düzeyindedir.

Tablo 4. Hastanede 2013-2015 Yılları Arasında Muayene, Yatan Hasta Sayısı ve Ölen Hasta Sayılarına İlişkin Bilgiler

	2013	2014	2015	2015 ARALIK
Toplam Muayene Sayısı	***68013***	**70316**	**65140**	**6092**
Acil Muayene Sayısı	***39411***	**31747**	**32297**	**2592**
Toplam Yatan Hasta Sayısı	***1031***	**1177**	**1074**	**119**
Ölen Hasta Sayısı	***3***	**13**	**7**	**0**

Tablo 4'te görüldüğü gibi hastanede 2015 yılında polikliniklerde 65.140 ayaktan muayene, 32.297 acil muayene gerçekleşmiş ve 1074 hata yatırılarak tedavi edilmiştir. Bu hastalardan 7'si hayatını kaybetmiştir. Hastanede ortalama kalış süresi 3.8 gün, yatak devir hızı %47 ve yatak doluluk oranı ise %50 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında hekim sayısındaki azalmaya bağlı olarak yatan hasta ve toplam muayene sayısında 2014 yılına oranla belli miktarda bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 5. Hastanede 2013-2015 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Ameliyat Sayılarına İlişkin Bilgiler

DÖNEM	A Grubu Ameliyat Sayısı	B Grubu Ameliyat Sayısı	C Grubu Ameliyat Sayısı	Toplam A,B,C grubu Ameliyat Sayısı	GÜNÜBİRLİK	Toplam Ameliyat Sayısı	A,B,C grubu Ameliyat Oranı
2013 YILI	4	24	46	74	-	376	19,6
2014 YILI	0	14	75	89	72	480	18,50
2015 YILI	0	3	42	45	275	417	10,80

Tablo 5'te görüldüğü gibi hastanede 2013 yılında 376, 2014 yılında 480 ve 2015 yılında 417 ameliyat gerçekleştirilmiştir. Ameliyatların ağırlığı küçük ameliyatlardan oluşmaktadır. Yatırılan hastalara göre ameliyat oranları ise yıllar itibariyle %19.6, %18.50 ve %10.80 oranındadır.

Tablo 6. Hastanedeki Önemli Tıbbi Cihazlar

	DEMİRBAŞ 2013 ARALIK	DEMİRBAŞ 2014 ARALIK	DEMİRBAŞ 2015 ARALIK	HİZMET ALIMI 2014 ARALIK	HİZMET ALIMI 2015 ARALIK	FARK	TOPLAM 2015
DİJİTAL RÖNTGEN	1	1	1	-	-	-	1
USG	1	1	1	-	-	-	1
DOPPLER USG	1	1	1	-	-	-	1
NST CİHAZI	2	2	2	-	-	-	2
GASTROSKOPİ – KOLONOSKOPİ	1	1	1	-	-	-	1

Tablo 7. Tıbbi Cihazlarla Gerçekleştirilen Tetkik Sayıları

	2013	2014	2015	ORT. RANDEVU SÜRESİ 2015 ARALIK
DİJİTAL RÖNTGEN	17388	18357	13033	0
USG	2313	6219	4102	0
DOPPLER USG	254	932	192	0
NST	534	1330	603	0
GASTROSKOPİ	11	15	18	0

Tablo 6 ve Tablo 7'de görüldüğü gibi 2013-2015 yılları arasında hastanede 1 dijital röntgen, 1 USG, 1 doppler USG, 2 NST ve 1 adet gastroskopi-kolonoskopi cihazı olmak üzere 6 adet özellikli cihaz bulunmaktadır. Bu cihazlarla 2015 yılında 13033 rongen çekimi, 4102 USG çekimi, 192 doppler USG çekimi, 603 NST çekimi yapılmış ve 18 adet gastroskopi tetkiki gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8. Hastanede 2013-2015 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Doğum Sayıları

DOĞUMLAR	2013 YILI	2014 YILI	2015 YILI
NORMAL	26	49	14
MÜDAHALELİ	0	0	0
SEZERYAN	9	28	4
TOPLAM	35	77	18
PRİMER SEZERYAN SAYISI	5	12	0

Tablo 8'de görüldüğü gibi Bozkır Devlet Hastanesinde 2013 yılında 26 normal ve 9 sezeryan olmak üzere 35 doğum; 2014 yılında 49 normal ve 28 sezeryan olmak üzere toplam 77; 2015 yılında ise 14 normal ve 4 sezeryan olmak üzere toplam 18 doğum gerçekleşmiştir.

Tablo 9. Hastanede 2013-2015 Yıları Arasında Gerçekleştirilen Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetleri

İşlem Türü		Bozkır Devlet Hastanesi	
	2013	2014	2015
Diş hekimi	0	2	1
Ünite sayısı	2	2	2
Müracaat sayısı	0	2196	9182
Çekim sayısı	0	431	1234
Kanal sayısı	0	85	180
Protez sayısı	0	0	1859
Periapikal ve panoramik Film Sayısı	0	110	421

Hastaneden 2013 yılında 2 adet diş uniti bulunmasına rağmen diş hekimi olmaması nedeniyle herhangi bir faaliyet gerçekleştirilememiştir. 2014 yılında hastanede 2 diş hekimi göreve başlamış ve bu hekimlere başvuran 2196 hastaya 431 diş çekimi ve 85 kanal tedavisi işlemi yapılmıştır. Ayrıca hastalara 110 panoromik röntgen filmi çekimi yapılmıştır. 2015 yılında ise diş hekimi sayısının 1'e düşmesine rağmen verilen hizmet sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde hastaneye başvuran 9182 hastaya 1234 diş çekimi, 180 kanal tedavisi, 1859 protez ve 421 panaromik röntgen film çekimi yapılmıştır.

2. SONUÇ

Bozkır ilçesindeki ikinci basamak sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, ilçede ikinci basamak sağlık hizmeti veren tek kurum olan Bozkır Devlet Hastanesi verileri kullanılmıştır. 7 Ocak 2013 tarihinde açılan 50 yataklı ve 14.342 m^2 kapalı alana sahip modern binasında hizmet veren hastane, bu haliyle bölgenin mevcut nüfusuna oranla en büyük hastanesi konumundadır. Hizmet rolü D grubundan C grubuna yükseltilen hastanede fiilen 25 nitelikli yatakla hizmet sunulmaktadır. Kadro yönetmeliğine göre hastanede 119 personel olması gerekirken, mevcutta 4 uzman hekim, 4 pratisyen, 1 diş hekimi, 55 sağlık personeli ve 1 diğer personel olmak üzere toplam 65 personel ile hizmet sunulmaktadır. PDC doluluk oranı % 56,30 düzeyindedir. Mevcut durumuyla hastanenin personel sayısı yetersiz olup, farklı branşlardaki hekim sayısının artırılması gerekmektedir.

Hastanede 2015 yılında polikliniklerde 65.140 poliklinik muayenesi, 32.297 acil muayene yapılmış, 1074 hasta yatırılarak tedavi edilmiştir. Ayrıca 417 hastaya ameliyat edilmiş ve 4'ü sezeryan olmak üzere 18 adet doğum gerçekleşmiştir. Hastanede ortalama kalış süresi 3.8 gün, yatak devir hızı %47 ve yatak doluluk oranı ise %50 olarak gerçekleşmiştir.

Hastanede hali hazırda 1 dijital röntgen, 1 USG, 1 doppler USG, 2 NST ve 1 adet gastroskopi-kolonoskopi cihazı olmak üzere 6 adet özellikli cihaz bulunmaktadır. Hasta

potansiyeli ve hastanenin hizmet rolü açısından değerlendirildiğine hastanenin cihaz donanımı yetersizdir. Hastanede 2 adet diş üniti bulunmasına rağmen 1 adet diş hekimi olması nedeniyle mevcut kapasite kullanılamamaktadır.

Sonuç olarak hastanenin personel ve tıbbi donanım açısından desteklenmesi gerekmektedir. Gerekli desteğin sağlanması durumunda, hastane bölgenin gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerinin sunulmasında daha etkili bir konuma gelecektir.

KAYNAKÇA

Boelen C, Haq C, Hunt V, Rivo M, Shahady E.(2002) Improvıng Health Sysems: The Contribution of Family Medicine, A Guidebook, WONCA 2002;11. 4.

Hamzaoğlu O. (2008) The Interpretation of Health of Turkey, sted.2008;17:6.

Sargutan E. (2005) Sağlık Sektörü Ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergi, Cilt:8, Sayı:3.

Tatar M. (2013) Sağlık Kurumları Yönetimi 1, Anadolu Üniversitesi yayınları, Eskişehir.

Uğurlu M, Örnek M, Sanisoğlu Y.S (2011) 2002-2008 Yılları Arasında Erzurum Bölgesinde Birinci ve İkinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Balkan Med J 2011; 28: 55-61, DOI: 10.5174/tutfd.2009.02884.1

BOZKIR (KONYA, TÜRKİYE)'IN İÇME SULARINDA FEKAL KİRLİLİK İNDİKATÖRÜ BAKTERİLERİN TESPİTİ

Tufan AKYÜZ[*]
Emine ARSLAN [**]

Öz

Bu çalışmada Konya ili Bozkır ilçesinin içme sularının fekal indikatör bakterilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. İçme sularındaki fekal kontaminasyona neden olan indikatör bakterilerin varlığı su şebekelerine doğrudan ya da dolaylı olarak lağım ile dışkı bulaştığının göstergesidir. Halk sağlığını tehdit eden patojen mikroorganizma içeren içme sularının karakteristiklerinin iyi belirlenmesi, fekal kirlenmeye neden olan bu suların dezenfeksiyonunda uygulanacak en etkin teknolojilerinin seçilmesinde, mikrobiyolojik su kalite standartlarının etkin bir şekilde uygulanmasında ve ortaya çıkabilecek salgın hastalıkların önlenmesinde önemlidir. Bu çalışmada, 2015 Ocak ile 2015 Aralık ayları arasında içme sularının kontrol noktalarından alınan numuneler inceleme materyalini oluşturmuştur. Toplam 188 su örneği incelenmiştir. Bakteriyolojik kirlilik seviyesinin tespitinde membran filtre yöntemi kullanılarak toplam koliform (TK), Enterokok (E), Escherichia coli (EC) ve Clostridium perfringens (CP) sayımları yapılmıştır. 24 numunede TK (% 12,76), 5 numune EC (% 2,65), 2 numunede CP (% 1,06) tespit edilirken enterokoka hiçbir numunede rastlanmamıştır. Mikrobiyolojik analiz sonuçları insani tüketim amaçlı sular hakkındaki yönetmelik dikkate alındığında, Bozkır ilçesi köy ve kasabalarından alınan toplam 188 örnekten TK için 164, E için 188, EC için 183, CP için 186 örnek bu yönetmeliğe uygun bulunmuştur. Sonuçlar diğer birçok çalışmayla kıyaslandığında Bozkır ilçesinin içme suyu kalitesi yapılan klorlama ve alt yapı çalışmalarının olabildiğince düzenli periyotlarda yapıldığını göstermektedir.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, İçme suyu, fekal kirlilik, toplum sağlığı

•

[*] *Konya Halk Sağlığı Laboratuvarı, Selçuklu, Konya/TÜRKİYE.*
[**] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Selçuklu, Konya/TÜRKİYE. earslan@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Dünya nüfusu 20. yüzyılda 19. yüzyıla göre üç kat artış gösterirken; su kaynakları kullanımını ise altı katı yükselmiştir. İçme ve kullanım amaçlı su miktarı Dünya'daki toplam kullanılabilir su rezervlerinin yalnızca % 0,25' ine karşılık gelmektedir (1).

Su insan sağlığı için vazgeçilmez bir öğedir. Yaşam kalitesini artırma ve devamı için, patojen mikroorganizmaları ve zararlı kimyasalları içermeyen sudan her gün en az 2 litre su içilmesi gerekmektedir. Susuz bir canlı yaşamının mümkün olmaması nedeniyle, içme ve kullanma sularının insan sağlığı açısından sürekli kontrolü ve tüketicilerin bu konuda bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. İnsan sağlığını tehdit eden patojen mikroorganizmaların en önemlilerinden birisi de koliform bakteriler, fekal bakteriler ve *E. coli* dir (2). *C. perfringens*, toprakta, suda, insan ve hayvanların bağırsak kanalında bulunabilen, ubiquiter özellikte bir mikroorganizmadır. Bu özelliği bulaşmada büyük önem taşır. Gıdaların *C. perfringens* ile başlıca kontaminasyon kaynaklarını fekal kalıntılar, toz, toprak ve atık sular oluşturur (3)

Sularda insan sağlığını olumsuz etkileyen toplam ve fekal koliform bakterilerin hızlı ve düşük maliyetle tespiti gittikçe önem kazanmaktadır (4). Sulardan kaynaklanan hastalıklar halk sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir (5). Su ve su kaynaklarında yüksek sayıda koliform grubu bakteri bulunması özellikle bebek ve çocuklarda enterik patojenlere yakalanma riskini artırmaktadır (6). Su kaynaklı infeksiyonlar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, genellikle çocukları etkilemektedir. Yılda yaklaşık 3,4 milyon insanın ölüm sebepleri arasında su kaynaklı infeksiyonlar yer almaktadır (5).

Bu çalışmada Konya ili Bozkır ilçesinin içme ve kullanma sularında fekal indikatör bakterilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada, Bozkır (Konya) ilçesindeki 188 içme ve kullanma su numunesi *E. coli* ve toplam koliform bakteri grubu için ISO 9308-1 (2014); "Water quality Enumeration of *E. coli* and coliform bacteria'' standardı, *C. perfringes* için 98/83/EC Direktifi , enterokok için ISO 7899-2 standardı kullanılarak membran filtrasyon yöntemiyle süzüldü. Ekimi yapılan numunelerden 36ºC'deki petride mavi-mor renk

oluşturan tüm koloniler kesin *E.coli,* 36ºC'deki petride pembe-kırmızı renk oluşturan tüm koloniler şüpheli koliform bakteri olarak kabul edildi. Şüpheli koloniler doğrulamaya alındı. Seçilen şüpheli kolonilerden TSA'ya ekim yapıldı ve 36±1 °C 'de 21±2 saat inkübe edildi. Tek koloniler N,N,N′,N′-Tetramethyl-*p*-phenylenediamine dihydrochloride veya muadili bulunan kağıt/şeride sürülür. 10-30 sn.de koyu mavi-mor rengin oluşması pozitif (+) reaksiyonu gösterir. Koliformlar oksidaz (-)'dir Doğrulama amacıyla oksidaz testi yapıldı. Enterokoklar 44±4 saat boyunca 36±1°C sıcaklıkta inkübe edildi. Kırmızı, mor veya pembe renkte oluşan bütün bombeli koloniler şüpheli Enterokok olarak kabul edilir. Safra Eskülin Azid Agar 1 saat boyunca 44°C sıcaklıkta (önceden ısıtılmış) boş olarak ısıtıldı daha sonra şüpheli kolonilerin olduğu membran filtre agara yerleştirilerek 2 saat boyunca (44±0.5)°C sıcaklıkta inkübe edildi. Eskülin hidrolizi nedeniyle, rengi ten renginden siyah renge kadar değişen renkler oluşturan tipik koloniler pozitif reaksiyon vermiş kabul edildi. Ekimi yapılan *C. perfringes* anaerob jara yerleştirilerek 44±0.5°C sıcaklıkta (20±4) saat inkübe edildi. Opak sarı koloniler şüpheli *C.perfringens* olarak kabul edildi ve doğrulamaya alındı. Şüpheli kolonilerin bulunduğu petri 20-30 sn amonyum hidroksit buharına (~%25'lik) maruz bırakıldı. Sarıdan pembe-kırmızıya dönen koloniler *C.perfringens* olarak sayıldı. Tüm değerlendirmeler bu standartlara uygun şekilde gerçekleştirildi.

SONUÇLAR

Bozkır ilçesi ve mahallelerinde içme ve kullanma suyu 42 sondaj kuyusundan, 30 keson kuyusundan, 72 depo suyundan karşılanmaktadır (2016 KOSKİ). Yapılan çalışmada 188 numune bu noktalardan alınarak toplam koliform (TK), Enterokok (E), *Escherichia coli* (EC) ve *Clostridium perfringens* (CP) varlığının tespiti yapılmıştır. TK 12,76 % (n=24), EC 2,65 % (n=5), CP 1,06 % (n=2) tespit edilirken enterokok hiçbir numunede tespit edilememiştir (Tablo 1). Mikrobiyolojik kirlilik total olarak değerlendirildiğinde 188 numunenin 31'inde (16,48 %) mikrobiyolojik kirlenme tespit edilmiştir.

Toplam Numune Sayısı	Tespit Edilen Toplam koliform	Tespit Edilen Toplam koliform %	Tespit Edilen *E.coli*	Tespit Edilen *E.coli* %	Tespit Edilen *C.perfringes*	Tespit Edilen *C.perfringes* %	Tespit Edilen Enterokok	Tespit Edilen Enterokok %
188	24	12,766	5	2,65957447	2	1,063829787	0	0

Tablo 1. Bozkır İçme Suyu Mikrobiyal Kirlenme Durumları

TARTIŞMA

Su çıktığı kaynaktan tüketiciye gelene kadar bir takım fiziksel, kimyasal ve mikrobiyal bulaşmalara maruz kalmaktadırlar. Bundan dolayı, içme ve kullanma sularının Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA), Avrupa Birliği (EU) ve Türk Standartları Enstitüsü, TSE 266 İçme Suyu Standardında belirtilen özellikleri taşımaları gerekmektedir (3).

İçme ve kullanma sularında mikrobiyal patojenlerin varlıklarının hızlı ve kesin tespiti su kaynaklı hastalıklara bağlı hastalıklar ve ölümlerin azaltılması bakımından ciddi önem taşımaktadır. Bundan dolayı, halk sağlığının korunması için içme-kullanma sularının sıhhi olmalarını sağlayacak her türlü tedbir Türkiye ve Dünya için artı değer olacaktır (7)

Türkiye için su kaynaklı hastalıkların epidemiyoloji ve etiyolojisi hakkında yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durumu kanıtlayan en güncel bilgilerden birisi VIROCLIME (*Virology Water and Climate Change*) Mart 2011 tarihli "*Systematic review of waterborne disease outbreaks following extreme water events*" başlıklı rapordur. Bu rapor değerlendirildiğinde Avrupa bölgesinde toplam 97 bilimsel makalede bahsedilen 16 adet su kaynaklı salgından yalnızca 1'i "W*aterborne outbreak of cryptosporidiosis with Cyclospora co-infection in Turkey*" başlıklı çalışmadır (8).

Yapılan bu çalışmada Bozkır ve mahallelerinde bulunan 46 sondaj kuyusu, 30 keson kuyusu ve 72 depodan belli periyotlarda alınan 188 su numunesi toplam koliform (TK), Enterokok (E), *Escherichia coli* (EC) ve *Clostridium perfringens* (CP) yönünden incelenmiştir. Çalışma sonucunda TK 12,76 % (n=24), EC 2,65 % (n=5), CP 1,06 % (n=2) tespit edilirken enterokok hiçbir numunede rastlanılmamıştır. Mikrobiyolojik kirlilik total olarak değerlendirildiğinde bulunan 188 numunenin 31'inde (16,48 %) mikrobiyolojik kirlenme tespit edilmiştir. Türkiye'de farklı tarihlerde ve farklı bölgelerde yapılan incelemelerde; Bursa il merkezinden toplanan çeşme sularının % 7,1' inin (9), Manisa kent merkezinde incelenen içme ve kullanma sularının % 21,6' sının (10), Kars ve Sarıkamış bölgelerindeki askeri birliklerin içme ve kullanma suşlarının % 30' unun (11), Tokat ilindeki içme sularının % 12,7' sinin (12) Ankara'daki içme sularının % 12,24' ünün (13), Bitlis ilindeki içme sularının % 8' inin (14), Malatya içme-kullanma sularının % 30,2' sinin (15) koliform, ve *E. coli* yönünden kirli olduğu tespit edilmiştir. Bizim yaptığımız çalışmada ise koliform grubu mikrobiyal kirlenme Kars, Manisa ve Malatya için yapılan çalışma sonuçlarından düşük; Bursa, Tokat ve Ankara için yapılan çalışmalardan yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mikrobiyal kontaminasyonu en aza indirebilmek ve Halk sağlığını koruma adına gerekli kontrollerin sık periyotlarda yapılması Bozkır ve çevresinde kullanılan içme ve kullanma sularının halk sağlığı açısından daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. O'Connor, C., Fitzgibbon, M., Powell, J., Barron, D., O' Mahony, J., Power, L., O'Connell, N. H., Dunne, C., 2014. A commentary on the role of molecular technology and automation in clinical diagnostics. Bioengineered, 5 (3).
2. Rıfaat, E.A., Tekiner, İ.H., Özpınar, H., 2014. Halk Sağlığı Açısından İçme ve Kullanma Sularında Koliform ve Fekal Koliform Bakterilerin Varlıklarının Klasik ve MASS Spektrometresi Yöntemleriyle İncelenmesi. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 9 (2): 20-32.
3. Garcia-Armisen, T., Prats, J., Servais, P., 2007. "Comparison of culturable fecal coliforms and Escherichia coli enumeration in freshwaters", C. J. Microbio, 53 (6): 798-801.
4. Boubetra, A., Le Nestour, F., Allaert, C., Feinberg, M., 2011. Validation of alternative methods for the analysis of drinking water and their application to Escherichia coli. Appl Environ Microbiol, 77 (10): 3360-7.
5. Gümüş, D., 2011. Kullanma ve içme sularında EHEC, EREC ve ETEC suşlarının varlığının ve antibiyotiklere duyarlılıklarının araştırılması, Tez (Doktora); İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
6. Nwachuku, N., Gerba, C. P., 2004. "Microbial Risk Assssement: Don't Forget the Children", Current Opinion in Microbiyol., 7: 206-209.
7. Akhan, M., Çetin, Ö., 2007. Bir kaynak suyu tesisinde olası mikrobiyal kontaminasyonun incelenmesi. Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi, 37 (4): 213-220.
8. Aksoy, U., et al. 2007. "First reported waterborne outbreak of cryptosporidiosis with Cyclospora co-infection in Turkey." Euro surveill 12.2: E070215.
9. Anar, Ş. ve Günsel, U., 2000. Bursa il merkezindeki içme ve kullanım suşlarının hijyenik kalitesi. SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 7 (1): 31-33
10. Gündüz, T., Çimen, S., Arı, A., Etiz, S., Tay, Z., 2006. Manisa kent merkezi içme ve kullanma sularının bakteriyolojik analizi. Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi, 36 (2); 99-102.
11. Kireçci, E., Savaşçı, M., Uslu, H., 2006. Kars ve Sarıkamış çevresindeki içme suyu kaynaklarından membran filtrasyon yöntemi ile Escherichia coli izolasyonu. Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 1 (1-2); 29-32.
12. Avcı, S., Bakıcı, M. Z., Erandaç, M., 2006. Tokat ilindeki içme sularının koliform bakteriler önünden araştırılması. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 28 (4): 107-112.
13. Şeker, S., Er, B., Yentür, G., Uraz, G., Yılmaz, E., 2006. Ankara bölgesinden sağlanan içme sularında E. coli ve koliform bakterilerin araştırılması. 2. Ulusal Veteriner Gıda Hijyeni Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul, Türkiye, pp. 436-441.
14. Alemdar, S., Kahraman, T., Ağaoğlu, S., Alişarlı, M., 2009. Bitlis ili içme sularının bazı mikrobiyolojik ve fizikokimyasal özellikleri. Ekoloji, 19 (73): 29-38.
15. Avcı, H. H., Pehlivan, E., Avcı, S., Selçuk, E. B., 2014. Malatya İli İçme Suyu Kontrol İzlemesi Sonuçlarının Halk Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi, J Turgut Özal Med Cent , 1 (1): 21-26.

BOZKIR İLÇESİNDEKİ İÇME VE KULLANMA SULARININ KİMYASAL YÖNDEN İNCELENMESİ

Tufan AKYÜZ[*]
Emine ARSLAN [**]

Öz

Sular kaynaklarından içme kullanma suyu olarak tüketiciye gelene kadar kalite ve güvenilirliğini riske atan fiziksel ve kimyasal bulaşmalara maruz kalmaktadırlar. Suların içme ve kullanma suyu olarak kullanılabilmesi için, suyun kimyasal özelliklerinin belirli limitler arasında olması istenir. Bundan dolayı, içme ve kullanma sularının Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA), Avrupa Birliği (EU) ve Türk Standartları Enstitüsü, TSE 266 İçme Suyu Standardında belirtilen özellikleri taşımaları gerekmektedir. Halk sağlığının korunması açısından içme ve kullanma sularının sağlıklı olmasını sağlayacak her türlü tedbir Türkiye ve Dünya için artı değer oluşturacaktır. Gelişmiş, gelişmekte olan ve özellikle az gelişmiş ülkeler açısından su kalitesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Konya ili Bozkır İlçesi merkez, köy ve kasabalarında bulunan kontrol noktalarından alınan 188 içme ve kullanma suyu numunesi kimyasal yönden analiz edilerek bakiye klor, iletkenlik, bulanıklık, tat, koku ve renk bakımından standartlarda belirtilen değer aralığında olduğu tespit edilmiştir. Fakat incelenen su numunelerinin 3 tanesinde Amonyum (NH4+) düzeyi standart değerlerin üzerinde ölçülmüştür. 188 su numunesi kimyasal kirletici (amonyum) bakımından %1,59 olarak tespit edilmiştir. Amonyum düzeyinin yüksek çıktığı noktalarda tarımsal gübrelemenin fazla olabileceği ya da bu karışmanın toprak yapısı kökenli olabileceği düşünülmektedir. Amonyum değerinin [0,0 - 0,5] mg/l aralığında tutulması için gerekli kontrollerin daha sık periyotlarda yapılması ve yer altı su kaynaklarının kimyasallarla kirletilmesi konusunda halkın bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir.

•

Anahtar Kelimeler
içme suyu, kullanma suyu, kimyasal özellikler, Halk sağlığı

•

[*] *Konya Halk Sağlığı Laboratuvarı, Selçuklu, Konya/TÜRKİYE.*
[**] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Selçuklu, Konya/TÜRKİYE. earslan@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

İçme ve kullanma sularının içerdiği organik ve anorganik bileşiklerin ölçümü son yıllarda su kalitesi açısından önem taşımaktadır. İçme ve kullanma sularında bulunan NH3 ve NH_4 konsantrasyonun varlığı kimyasal bir fekal kirlenmeyi işaret edebilir. NO_3 bulunması ise daha eski bir kirlenmeyi gösterir. Özellikle sularda amonyum varlığının tespiti bu bulaşın kaynağının tespit edilmesi noktasında bazı ipuçları vermektedir (Samsunlu, 2008). Sulardan kaynaklanan hastalıklar halk sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir (Gümüş, 2011). Yüksek derişimdeki nitrat içeren sularının, içme suyu olarak kullanılması halk sağlığı sorunlarına sebep olmaktadır. Nitrat içerikli sular bebeklerin sindirim siteminde nitratı giderecek enzimlerin gelişmemiş olmasından dolayı bir sağlık riski oluşturmaktadır (Ardıç, 2013). İçme ve kullanma suyu olarak kullanılan suların kaynaklarında nitrat yoğunluğu dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artış göstermektedir (Aslan ve Türkman, 2003). İçme ve kullanma sularına temel teşkil eden yeraltı suyu kaynaklarının nitrat ile kirlenmesi nitrat içerikli gübrelerin aşırı kullanımı, atık suların doğaya deşarj edilmesi, atık depolama sahalarından gelen sızıntı sular sonucu meydana gelmektedir. Nitratın nitrite indirgenmesi ve nitritin kimyasal veya enzimatik olarak aminlerle reaksiyonu sonucu oluşan nitrosaminlerin yetişkinlerde sindirim sisteminde kanser riskini artırdığına ve idrar yollarında rahatsızlıklara yol açtığına dair çok sayıda araştırma mevcuttur. Bununla birilikte sulardaki yüksek nitrat seviyesi; ölü çocuk doğumları, düşük doğum ağırlıkları, doğum kusurları, üremde çeşitli sorunlar, guatr ve diyabet hastalıklarında da etken olabileceğine dair çeşitli çalışmalar mevcuttur (Ardıç, 2013). Tarımda kullanılan kimyasal gübrelerin belirli bir kısmı bitkiler tarafından kullanılırken, geriye kalan kısım ise yeraltı ve yüzey sularına karışarak insan, bitki ve hayvan sağlığını tehdit edecek bir potansiyel durumuna dönüşür. Tarımda suni gübre ihtiyacını karşılamak için kurulan üretim tesislerinden, çevreye yayılan atık sular da dikkate alındığında, oluşacak kimyasal kirlenmenin ne kadar ciddi boyutlarda olabileceği göz önüne alınmalıdır. Bu gübreleri üreten tesislerin atık sularındaki amonyum azotu ve nitrat azotu yönetmelikte belirtilen miktarların çok üstünde bulunmaktadır (Ardıç, 2013). Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı işletme alanlarına yakın yerlerde bulunan su kaynakları, oluşan atıklar gerekli önlemler alınmamış ise yeraltı su kaynaklarını

kirletebilmektedir. Hayvan besiciliği yapılan işletmeler geçirgen özellikte bir alanda yer alıyorsa, hayvansal atıklar yeraltı sularına cok kolay bir biçimde kirlenebilmektedir. Tavuk gübresi bitki beslemede değerli bir gübre olmasına rağmen azot ve fosfor icermesinden dolayı yeraltı ve yer ustu sularının kirlenmesine sebep olmaktadır (Ardıç, 2013). pH değeri direkt olarak insan sağlığı açısından bir etkiye sahip olmasa da, su kalitesi açısından önemli bir parametredir. pH kontrolünün su arıtım proseslerinde ve dezenfeksiyonda önemi büyüktür. Ayrıca düşük pH'ya sahip sular iletim hatlarında korozyona sebep olabilmektedir (Eryurt ve Sekin, 2001).

Bu çalışmada Konya ili Bozkır İlçesi merkez, köy ve kasabalarında bulunan kontrol noktalarından alınan 188 içme ve kullanma suyu numunesi kimyasal yönden analiz edilerek bakiye klor, iletkenlik, bulanıklık, tat, koku ve renk bakımından standartlarda belirtilen değer aralığında olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOT

Suyun kimyasal analizinde amonyum ve bakiye klor spektrometrik metotla, koku, renk ve bulanıklık fiziksel metotla, iletkenlik TS 9748 EN 27888 standardına göre, pH TS EN ISO 10523 standardına göre çalışılarak Tablo 1 deki parametrik değerlere göre 188 numunenin kimyasal yönden uygunluk durumu değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Bozkır İlçesi merkez, köy ve kasabalarında bulunan kontrol noktalarından alınan 188 içme ve kullanma suyu numunesi kimyasal yönden analiz edilerek bakiye klor, iletkenlik, bulanıklık, tat, koku ve renk bakımından standartlarda belirtilen değer aralığında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1). Fakat incelenen su numunelerinin 3 tanesinde amonyum (NH_4+) düzeyi standart değerlerin üzerinde olduğu ölçülmüştür. 188 su numunesi kimyasal kirletici (amonyum) bakımından 1,59 % olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Bozkır içme suyu kimyasal parametrik değerler

Parametre	Parametrik Değer	Birim
Amonyum	0,50	mg/L
Klorür	250	mg/L
Renk	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	
İletkenlik	2500	20 °C'de $\mu S/cm^{-1}$
pH	≤ 9,5-6,5≤	pH birimleri
Koku	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	
Tat	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	
Bulanıklık	Tüketicilerce kabul edilebilir ve herhangi bir anormal değişim yok	

Tablo 2. Bozkır içme suyu kimyasal analiz sonuçları

	Kimyasal Analiz Sonuçları							
Toplam Numune Sayısı	Uygun olmayan bakiye klor	Uygun olmayan klor %	Uygun olmayan Amonyum	Uygun olmayan Amonyum %	Uygun olmayan Ph	Uygun olmayan Ph %	uygun olmayan İletkenlik	uygun olmayan İletkenlik %
188	**0**	**0**	**3**	**1,59**	**0**	**0**	**0**	**0**

İçme suyu standartları açısından pH değeri 6,5-8,5 arasında, Amonyum değerinin (0,0 - 0,5) mg/l, bulanıklığın TS 266 ve WHO standartlarına göre 25 birim, sertliğin Fransız sertlik ölçüsü 7-14 (FS), "İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik"te belirtilen serbest bakiye klor miktarının en fazla 0,5 mg/l, iletkenliğin ise 2500 20 °C'de $\mu S/cm^{-1}$ değerlerinde olması gerekmektedir. Yapılan çalışmada numuneler sadece amonyum bakımından standartlarda belirtilen değerlerde tespit edilememiştir.

TARTIŞMA

İçme ve kullanma suyunda bulunan bazı kirletici maddelerin kökeninin zemine sızan organik yada inorganik maddeler olduğu tespit edilmiştir (Mach ve ark, 1982, Tickner ve ark, 2004). Antalya bölgesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, içme ve sulama amaçlı kullanılan kuyu sularında yapılan analizlerde kuyuların %50'sinin nitrat ve nitrat türevleri içeriğinin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerinin üzerinde olduğu görülmüştür. Kuyu sularında belirlenen yüksek nitrat içeriği çalışılan bölgenin sera alanları bakımından yoğun olması yüksek dozda gübre kullanımı ile paralellik gösterdiğini çalışmasında rapor etmiştir (Ardıç, 2013). Eryurt ve Sekin (2001) Manisa'da yaptığı bir çalışmada kuyu sularında nitrat kirliliğinin temel kaynağı olarak gübreleme ve tarımsal aktivitelerin olduğunu tespit etmiştir. Aslan ve Akkaya, (2001) Urla ve Menemen civarında yeraltı sularında yaptığı bir çalışmada yüksek oranda nitrat kirlenmesinin kaynağının gübreleme ve tarımsal faaliyetler olduğunu rapor etmişlerdir. Bu çalışmalara bakılarak aşırı gübre kullanımının ve tarımsal kimyasalların kontrolsüzce kullanımının yüzey ve yer altı suları için önemli bir risk kaynağı olduğu açıkça görülmektedir. Amonyum düzeyinin yüksek çıktığı noktalarda tarımsal gübrelemenin fazla olduğu yada bu karışmanın toprak yapısı kökenli olduğu düşünülmektedir. Amonyum değerinin [0,0 - 0,5] mg/l aralığında tutulması ve gerekli kontrollerin daha sık periyotlarda yapılması durumunda Bozkır ve çevresinde kullanılan içme ve kullanma sularının halk sağlığı açısından daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ardıç,C.,2013, İçme Suyundaki Nitrat Konsantrasyonunun İnsan Sağlığı Üzerine Oluşturduğu Risklerin Belirlenmesi, Yüksek lisans tezi Hacettepe Üniversitesi Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara.
2. Aslan, G. ve Akkaya, C., 2001, Basic problems in groundwater sources and interactions between surface and groundwater. Groundwaters and environment symposium. Izmir, 45–54p
3. Aslan, Ş. ve Türkman, A., 2003, İçme Sularında Biyolojik Denitrifikasyon Yöntemiyle Nitrat Gideriminde Ortam Koşullarının Etkisi, DEÜ Fen ve Mühendislik Dergisi. 5, 17-25
4. Dombaycı. K, 2009. Erzurum ili içme suyunun bazı Fiziksel ve Kimyasal Kalite Parametreleri Bakımından İzlenmesi ve Değerlendirilmesi, Y.Lisans Tezi; Ataürkl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.13-18s
5. Eryurt, A. and Sekin, Y., 2001, Seasonal changes in groundwaters around Manisa Region, hardness and nitrated compounds, Groundwater and environment symposium Izmir, 187–193p.
6. Gümüş, D., 2011. Kullanma ve içme sularında EHEC, EREC ve ETEC suşlarının varlığının ve antibiyotiklere duyarlılıklarının araştırılması, Tez (Doktora); İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
7. Mach, P. A., Grimes, D. J., 1982. R-Plasmid Transfer in Wastewater Treatmnet Plant. Appl. Env. Microbiol. 1395–1403.
8. Samsunlu, A., 2008, Çevre Mühendisliği Kimyası, Birsen Yayınevi, İstanbul, 396s.
9. Tickner, J.A, Geiser., K,. 2004. The precautionary principle stimulus for solutions- and alternatives-based environmental policy, Environmental Impact Assessment Review, 24 801–824

BOZKIR SARIOT GÖLÜ'NÜN HİDROJEOLOJİK VE HİDROBİYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Cengiz AKKÖZ [*]
A. Ferhat BAYRAM [**]

Öz

Mahalli Sulak alan statüsünde olan alanda yapılan gezi, gözlem ve literatür bilgileri ışığında, alanın yılın bir bölümünde sularla kaplandığı diğer bir kısmında ise büyük oranda suyunu kaybettiği tespit edilmiştir. Yapılan hidrolojik ve hidrojeolojik araştırmalarda bu durumu doğrulamaktadır. Sarı ot gölünün jeolojik yapısı su tutmayan bir yapıda olup karstik düdenlerle suyu diğer havzalara aktarmaktadır. Adeta göl bir sifon işlevi görmektedir. Yapılan literatür taramasında gölde daha önce herhangi bir hidrobiyolojik çalışmaya rastlanmamıştır. Yaklaşık 100 hektar alana sahip Sarıot Gölü su ile kaplı olduğu zaman ortalama 1-2 metre derinliğe ulaşmaktadır. Aygır Mevkii'nden doğan Çarşamba Çayı'na 4 adet düdenle bağlanatısı olduğundan yaz aylarında kurumaktadır. Göl tabanı çoğunlukla Bozkır ofiyolitik melanjı ile kaplıdır. Ancak göl alanının kuzeydoğusunda göl tabanını oluşturan Bolkardağı Birliğine ait kireçtaşları ve Bozkır ofiyolitik melanjın incelmesi bu kesimde su kaçaklarına neden olmaktadır.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Bozkır Ağzı, Ses bilgisi

•

[*] *Doç. Dr.*
[**] *Yrd. Doç. Dr.*

GİRİŞ

Bu çalışmada, önceki çalışmalar ışığı altında ve kısa süreli yersel gözlemlerle Sarıot Sulak Alanını ve çevresinin hidrojeolojik ve hidrobiyolojik özelliklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Sarıot Sulak Alanını, Konya'ya yaklaşık 125 km uzaklıkta yer alan Bozkır (Konya) İlçesi'nin yaklaşık 27 km güneybatısında Böğrüdelik Tepe (2067 m) ile Akdağ (2419 m) arasındaki vadide yer almaktadır (Şekil 1).

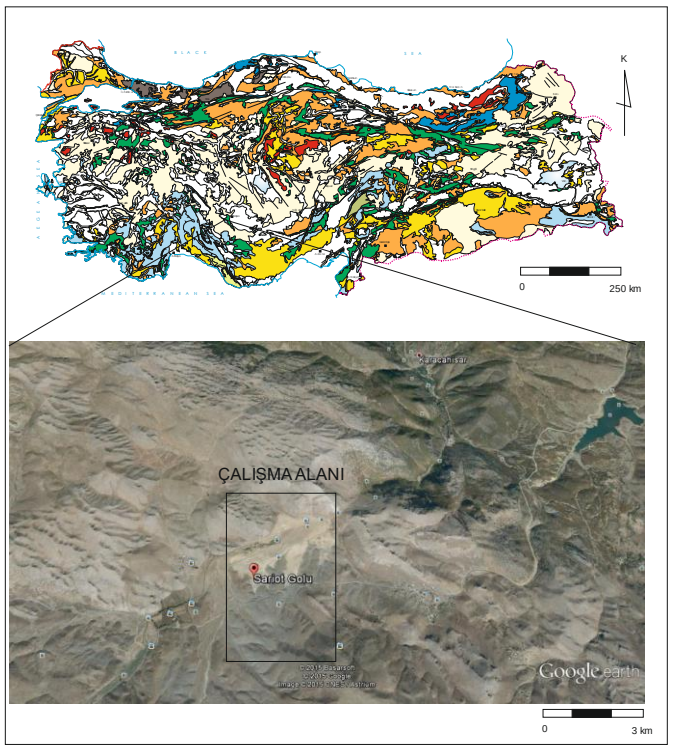

Şekil 1. İnceleme Alanına ait yer bulduru haritası

1. JEOLOJİ

Çalışma alanın da içerisinde yer aldığı "Toroslar Tektonik Birliği" özellikle Senoniyen ve Lütesiyen hareketleriyle yüzlerce km'ye varan yatay yer değiştirmeler sonucunda üst üste yerleşen ve her biri ayrı bir tektonostratigrafi birimi niteliği taşıyan topluluklardır.Bölgede bu birliklerden Bolkardağı ve Bozkır Birliği yer almaktadır. Bolkardağı birliği, inceleme alanında Devoniyen-Üst Kretase aralığında çökelmiş olan ″Hocalar (Devoniyen-Alt-Orta Karbonifer)″, ″Taşkent (Üst Permiyen)″ ve ″Sinatdağı (Jura-Alt Kretase) formasyonlarından″ oluşur. Birliği etkileyen metamorfizma genellikle güneyden kuzeye gidildikçe, diğer bir anlatımla İç Anadolu metamorfitlerine yaklaşıldıkça artar. İnceleme alanında, Bozkır birliğinin alt kısmını

oluşturan ve serpantinit, piroksenit, gabro, radyolarit, çört, kireçtaşı vb. kayaç toplulukları "Bozkır ofiyolitik melanjı"; çeşitli yaş, litoloji, fasiyes özellikleri gösteren ve daha üste bulunan kireçtaşı toplulukları da "Boyalıtepe grubu" adı altında ayırtlanmış ve incelenmiştir.

Toroslar Tektonik Birliği içerisinde yer alan inceleme alanında Geyikdağı Birliği, Aladağ Birliği, Bolkardağı Birliği, Bozkır Birliği, Alanya Birliği ve Antalya Birliği olarak adlandırılmıştır (Özgül 1976). Bölgede bu birliklerden Bolkardağı ve Bozkır Birliği yer almaktadır (Şekil 2).

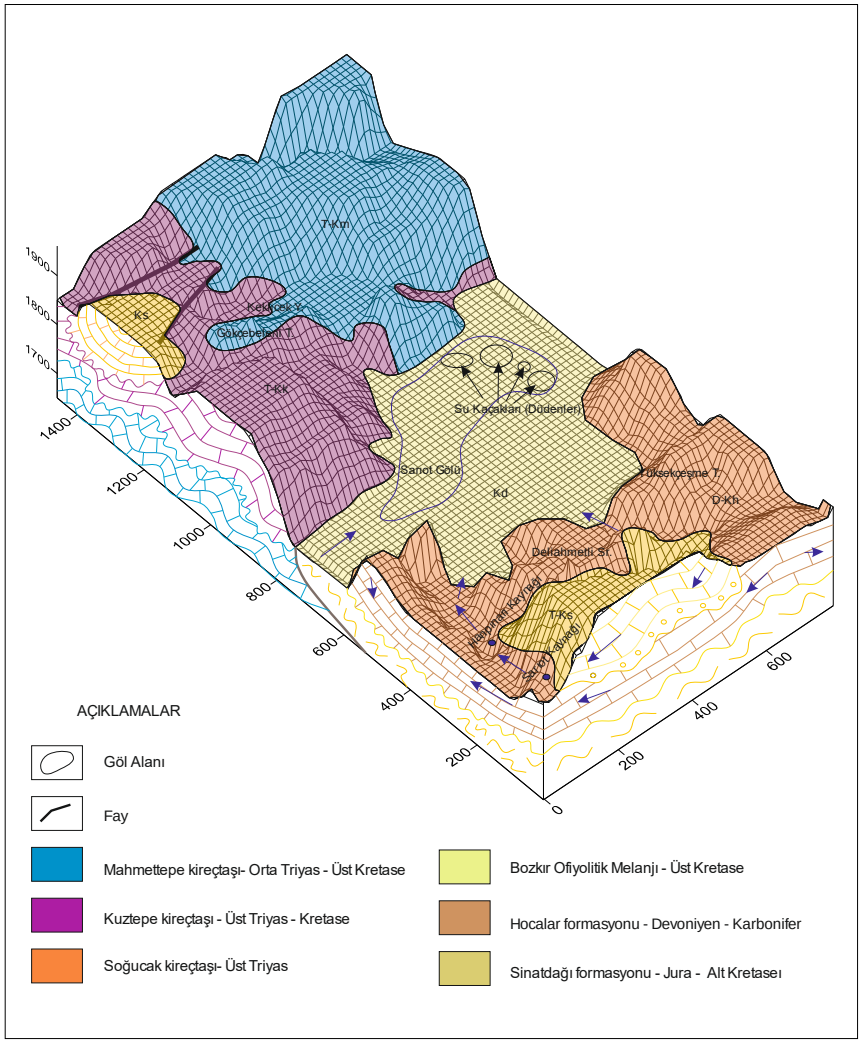

Şekil 2. İnceleme alanına ait kavramsal model (Jeoloji haritası MTA ve Öztürk ve diğ. 2008'den değiştirilmiştir)

2. Meteorolojik Özellikler

Bozkır'ın da içinde yer aldığı Konya Kapalı Havza'sına ait Thorthwaite iklim sınıflandırması; "D;B'1,d,b'2 D:Yarı Kurak B'1: mezotermal d: Su fazlası olmayan veya pek az olan b'2: Kara tesirine yakın iklim" şeklindedir. Ayrıca Trewartha İklim Tipi olarak "Kışları soğuk, yazları sıcak", Aydeniz iklim tipi olarak "Kurak", Erinç iklim tipi olarak "Yarı kurak" ve DE Martonne iklim tipi olarak "Yarı kurak" iklim olarak değerlendirilebilir (DMİ, 1972; DMİ, 1988; Erinç, 1984).

Sıcaklık: Bozkır Meteoroloji İstasyonu'nun (BMİ) aktif olarak 1965 – 1992 yılları arasında ve 2013 yılından itibaren faaliyet göstermesi nedeniyle iklim verileri tam olarak elde edilememiştir. Bozkır'da yıllık ortalama sıcaklık 10.3 °C dir. En düşük ortalama sıcaklık 0.8 °C ile Ocak ayında gerçekleşir. Ocaktan itibaren sıcaklıklar giderek artar ve Temmuzda en yüksek (21.4 °C) değerine ulaşır. Temmuzdan itibaren sıcaklıklar düşmeye başlar. Bozkır'da minimum sıcaklıkların en düşük olduğu ay -3.7 °C ile Ocak ayıdır. Maksimum sıcaklıkların en yüksek olduğu ay ise 29.7 °C ile Ağustos ayıdır.

Yağış: Havza içerisinde yer alan Bozkır'ın toplam yıllık ortalama yağış miktarı 519.8 mm'dir. Havza dışında olan fakat havzanın yakın çevresinde yer alan Hadim (638.7 mm) ve Seydişehir'de (763.4 mm) yağışlar Bozkır'a göre biraz daha yüksektir . Bozkır'da yıllık yağışın % 46.4'ü kış, % 25.6'sı ilkbahar, % 9.7'si yaz ve % 18.3'ü sonbahar mevsiminde gerçekleşmektedir.

Buharlaşma- terleme: İnceleme alanın 27 yıllık ortalama yağış ve sıcaklık verilerine göre bölgenin buharlaşma terleme ilişkisi Thornthwaite (1948) yöntemine göre incelenmiştir (Şekil 3). Bölgeye ilişkin yıllık toplam düzeltilmiş buharlaşma terlemenin 645.19 mm olduğu, en yüksek buharlaşma terlemenin ise sıcaklıkların yüksek olduğu yaz aylarında 131.04 mm 'ye kadar yükseldiği belirlenmiştir. Bölgede Haziran ayı ortalarında faydalı su yedeğinin tükendiği, Ekim ayının ortalarından itibaren sıfırlanan su yedeğinin yine tamamlanmaya başlandığı, su fazlasının Ocak, Şubat, Mart ve Aralık ayında, su noksanının ise genelde Haziran ayının ikinci yarısı ile Kasım ayının sonları arasında olduğu görülmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde yörede genelde yağışın az, buharlaşma ve terlemenin ise fazla olduğu görülmektedir.

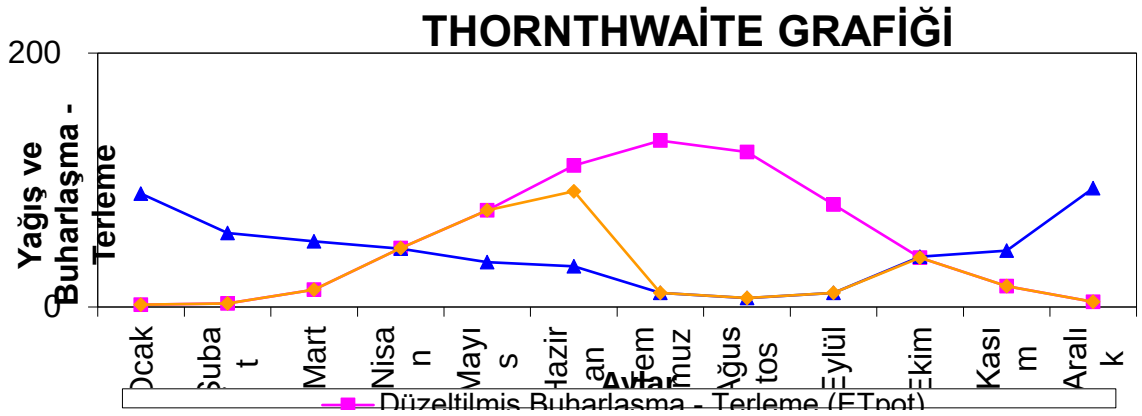

Şekil 3. 1965-1992 yılları arası BMİ verilerine göre Yağış - Buharlaşma ve Terleme ilişkisi

3. HİDROJEOLOJİ

İnceleme alanında yer alan birliklerden Bozkır Birliği içerisindeki Boyalıtepe Grubu'na ait karstik özellik gösteren Mahmuttepe kireçtaşları, Kuztepe kireçtaşı ve Soğucak kireçtaşı birimleri oldukça çatlaklı ve kırıklı yapılarından dolayı yeraltısuyu dolaşımına uygun akifer nitelik sergilemektedir. Sarıot Göl tabanının kuzey doğu kesiminde yer alan bu kireçtaşları düdenler oluşturarak Aygır Kaynağına doğru beslenim sunmaktadır. Sarıot Göl alanının tabanının büyük bir bölümünü kaplayan Bozkır ofiyolitik melanjına ait gabro, altere gabro, diyabaz, spilit, serpantinit, radyolarit, çört gibi kayaçlar birimi geçirimsiz kılmaktadır.

Bolkardağı Birliği içerisindeki Hocalar formasyonuna ait düşük dereceli metamorfizma ürünü şist ve fillit birimleri geçirimsiz nitelikte olup yüzeysel su akım ağı mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte Hocalar formasyonuna ait rekristalize kireçtaşları ve Taşkent formasyonuna ait kireçtaşları ve dolomitik kireçtaşlarının ikincil porozitelerinin yüksekliği, bu birimlerin su bulundurma, geçirimlilik ve su iletimlilik özelliğini artırmaktadır.

Akarsular: Bölgede Çarşamba Çayı boyunca akım ölçümleri için DSİ tarafından 2 adet akım gözlem istasyonu (AGİ) kurulmuştur. 16-115 nolu Sorkun AGİ'nda 2.31 m^3/s yıllık ortalama akım, 16-116 nolu Pınarcık AGİ'nda ise 2.88 m^3/s yıllık ortalama akım ölçülmüştür (Buldur ve Sarı 2012). Özellikle sıcaklığın yüksek, yağışın az olduğu yaz aylarından itibaren Çarşamba Çayı'nda akım da düşmeye başlar. Eylül ayında en düşük

seviyeye inen akım değeri, Ekim ayından itibaren artmaya başlar. Ancak, kış mevsimindeki yağış artışı ile akım miktarı arasında tam bir uyum görülmez. İlkbahar aylarda akım aniden yükselir (Şekil 4). Bu durum akarsuyun ilkbaharda daha çok kar sularıyla beslenmesiyle alakalıdır. Çarşamba Çayı'nın beslenme alanının yarıdan fazlasının 1500 m'yi geçen alanlardan oluştuğu göz önünde bulundurulursa, bu durumun tabii olduğu görülür (Buldur ve Sarı 2012).

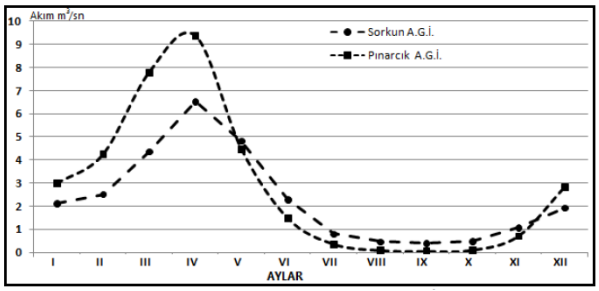

Şekil 4. Sorkun ve Pınarcık AGİ verilerine göre aylık akım değişimi (Buldur ve Sarı 2012).

Ayrıca mevsimlik akış gösteren Karacahisar Yaylası ve Aliçerçi Yaylası istikametinden Öküzçukuru vadisi boyunca Sarıot Gölü'nü besleyen bir dere ve Sarıot Kaynağı ve Hanpınarı Kaynağının da içinde olduğu birçok gözelerden oluşan bir dere mevcuttur. Bununla birlikte küçük vadi birleşimleriyle oluşan Mıdık Deresi bulunmaktadır.

Sarıot Kaynağı; Bozkır Merkez ve birçok köyün içme suyu ihtiyacının karşılandığı kontakt sınıfında bir kaynaktır. Bozkır İlçesi'nin 27 km. güneybatısında Ak Dağ'ın (2419 m) güneydoğusunda, Böğrüdelik (2067 m) Tepe'nin güneybatısında ve Gölbelen Tepe'nin kuzeybatısında vadide yer almaktadır. Mayıs 2012 tarihinde maksimum debisinin kaptaj odasına girmeyen sularla birlikte Q=180 l/s civarında en düşük debinin ise Eylül 2012 tarihinde Q=36 l/s olduğu görülmüştür (Yiğit ve Öksüz 2012).

Hanpınarı Kaynağı: Hanpınarı Kaynağı Sarıot Kaynağının yaklaşık 2 km kuzeyinde Değirmengediği mevkiinde yer alan bir kontakt kaynağıdır. En yüksek debi Mayıs 2012 de Q=850 l/s, en düşük debi ise Eylül 2011 de Q=50 l/s olarak ölçülmüştür (Yiğit ve Öksüz 2012).

Göl ve rezervuarlar: İnceleme alanı içerisinde birçok tabii göl, baraj ve su rezervuarları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Sarıot Gölü, Dipsiz Göl ve Çağlayan Göleti'dir.

Sarıot Gölü: Sarıot Gölü Bozkır İlçesi'ne yaklaşık 20 km, Çat Yaylasına 1 km mesafede Sarıot Yaylasındadır. Sarıot Gölü, Aygır Mevkii'nden doğan Çarşamba Çayı'na 4 adet düdenle bağlantısı vardır. Bu nedenle yaz aylarında kurumaktadır. Alanı yaklaşık 100 hektar ve su tuttuğu dönemlerde derinliği 1-2 m arasındadır (Kaya ve Kılcı 2011). Göl tabanı çoğunlukla Bozkır ofiyolitik melanjı ile kaplıdır. Bu birimin geçirimsiz özellikte olması alanın su tutmasını sağlamaktadır. Ancak göl alanının kuzeydoğusunda göl tabanını oluşturan Bolkardağı Birliğine ait kireçtaşları ve Bozkır ofiyolitik melanjın incelmesi bu kesimde su kaçaklarına neden olmaktadır. Sarıot Gölünü, Sarıot Kaynağı alanında kapte edilemeyen fazla sular ile Hanpınarı Kaynağı ve civarındaki su çıkışları beslemektedir. Sadece kaynak sularının göl su tutumundaki etkisi oldukça düşüktür. Ağırlıklı olarak yağışlı dönemdeki yüzey sularının önemli olduğu kurak dönemdeki gölün tamamen kuruması göstermektedir (Şekil 5).

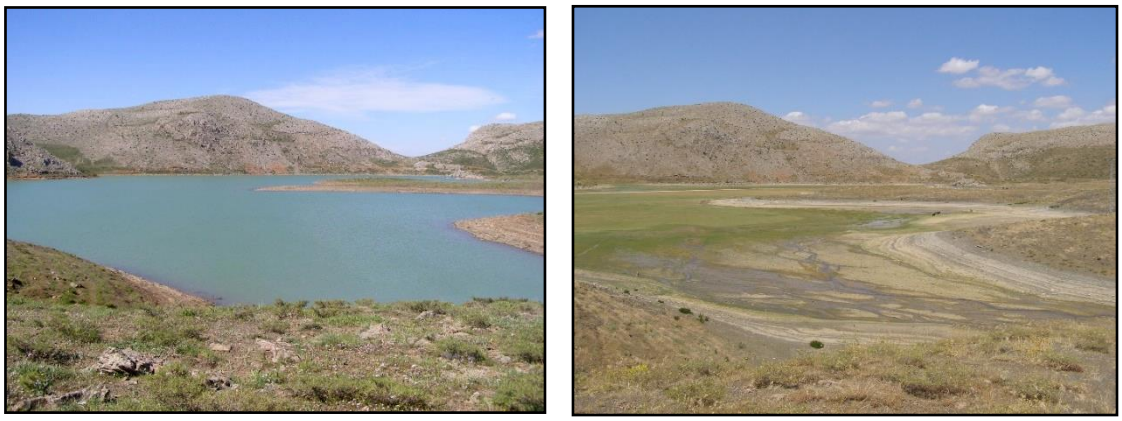

Şekil 5. Yağışlı ve kurak dönemdeki göl sularındaki seviye değişimi (Yiğit ve Öksüz 2012'den alınmıştır)

Böylelikle göl tabanındaki karstik boşluklardan iç akışa geçen su Aygırdibi vadisine oradan Çarşamba Çayına ulaşmakta ve sonunda da BSA kanalı vasıtasıyla Çumra Apa Barajına dökülmektedir.

Dipsiz Göl: Dipsiz Göl, Batı Toros Dağları'nın doğusundaki Geyik Dağları'nın kuzey kesiminde Konya'nın Bozkır İlçesi ve Antalya'nın Akseki İlçesi arasında bulunmaktadır.

Dipsiz Göl, çökme dolinleri içerisinde telaffuz edilmektedir. Yüzey çapı en geniş yerinde 475 m'yi bulan ve taban genişliği en dar yerinde 30 m civarında olan dolin bir huni görünümündedir. Bu çukurun derinliği güneybatı yamaçlarında 150 m, kuzeydoğu yamaçlarında ise 80 m civarındadır. Dolin güneybatı ve kuzeydoğusundan geçen paralel faylar arasında yer almaktadır. Güneybatısından geçen ve çökme dolinin oluşmasında birinci dereceden pay sahibi olan fay nedeniyle bu kesimde dolin yamacını fay yamacından ayırmak zordur. Dolinin tamamı Jura-Kretase kireçtaşları içerisinde açılmıştır. Çökme dolinlerinin orta noktasında bulunan Dipsiz Göl ve Sülüklü Göl dolinleri ikiz gibidirler. Güneydoğuda yer alan ve daha büyük olan Dipsiz Göl çökme dolinin çapı ve derinliği daha fazladır. Doğusunda yaklaşık 5 m'lik bir yükseltiyle drenaj sisteminden ayrılan Dipsiz Göl'ün derinliği bilinmemektedir. Ancak, göl kenarındaki Hocaali Yaylası sakinlerine göre bir kurtarma olayı için göle giren dalgıçlar 25 m derine indikten sonra daha derine gitmeyi göze alamayıp aramaya son vermişlerdir (Doğan 2003).

Çağlayan Su rezervuarı (Baraj Göleti): Çağlayan (Çat) Kasabası'nın yaklaşık 5,5 km güneybatısında yer almaktadır. DSİ kurumunca yapımına 2005 yılında başlanılan Çağlayan Göleti 2011 yılında tamamlanmıştır. Mayıs 2012 tarihi itibariyle gölet tamamen dolmuş ve dolu savaktan fazla su akmaktadır. Barajın temelden yüksekliği 33 m olup u rezervuarı hacmi 3,85 hm^3'dür (Yiğit ve Öksüz 2012).

4. HİDROBİYOLOJİ

Bölgede önceden yapılan çalışmada (Tugay ve diğ. 2002). 63 familyaya ait 255 cins ve bu cinslere ait 530 takson belirlenmiştir. Bahsedilen çalışmada Sarıot yaylası alan içerinde bir parçayı oluşturmaktadır. Alana özgü ayrı bir çalışma mevcut olmadığından mevcut bilgiler ışığında incelendiğinde step özelliğindeki Sarıot Gölü ve Sarıot yaylasında genel olarak standart bozkırlara özgü step vejetasyonu hakim durumdadır. Bölgede önceden yapılan çalışmada (Tugay ve diğ. 2002). 63 familyaya ait 255 cins ve bu cinslere ait 530 takson belirlenmiştir. Bahsedilen çalışmada Sarıot yaylası alan içerinde bir parçayı oluşturmaktadır. Alana özgü ayrı bir çalışma mevcut olmadığından mevcut bilgiler ışığında incelendiğinde step özelliğindeki Sarıot Gölü ve Sarıot yaylasında genel olarak standart bozkırlara özgü step vejetasyonu hakim durumdadır.

Ayrıca IUCN kriterlerine göre bölgede yayılış gösteren *Ranunculus reuterianus* Boiss. LC(En az endişe verici) ve *Salvia adenocaulon* P.H.Davis EN (Tehlikede altında) kategoride yer almaktadır (Ekim ve diğ. 2000).

5. SONUÇLAR

Bozkır'da yıllık ortalama sıcaklık 10.3 °C, yıllık ortalama yağış 519,8 mm ve yıllık toplam buharlaşma – terleme 645,3 mm'dir.

İnceleme alanında Sarıot Gölü, Dipsiz Göl ve Çağlayan Göleti su rezervuarları olarak sayılabilir. Saroıt Göl tabanı çoğunlukla geçirimsiz Bozkır ofiyolitik melanj ile kaplıdır. Ancak gölün kuzeydoğu kesiminde hem taban kalınlığının azalması hem de karstik kireçtaşlarının bulunması su kaçaklarına neden olmaktadır. Bu su kaçakları (düdenler) içe akışla Aygırdibi Mevkii'ndeki kaynakları beslemektedir. Sarıot Gölü yaz aylarında çoğunlukla kuruyarak mevsimsel olarak değişim göstermektedir.

Faunaya ilişkin olarak çok yeterli düzeyde bir araştırma olmaması ancak yapılan taramalara göre saha kuşlar açısından standardize olmuş alanlar içerisinde de yer almamakta bu nedenle kuş gözlem alanı veya ÖKA sınırlarına göre değerlendirilmesi de anlam ifade etmemektedir.

KAYNAKÇA

Bozyiğit, R., 2010, "Mavi Boğaz (Konya) ve Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri" Sel. Ün., A.K. Eğt. Fak. Derg., sayı 29, s.231-250, Konya.

Buldur, A., Sarı, S., 2012. Çarşamba Çayının 15 Aralık 2010 tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi, Marmara Coğrafya Dergisi, s 25, s 81 – 107.

Dean, W., Özgül, N., (1979) Orta Toroslarda Çaltepe Formasyonu'nun Bağbaşı (Hadim-Konya) Yöresindeki Yüzeylemesinde Bulunan Orta Kambriyen Trilobitleri, M.T.A. Derg., sayı 92, s.1-6, Ankara.

Demirtaşlı, E., 1973, Bolkardağların jeolojisi Cumhuriyetin 50. Yılı Yerbilimleri Kongresi Tebliğleri 42–57.

Demirtaşlı, E., 1979, Batı Toros kuşağının (Akseki kuzeybatısı) petrol potansiyeli: Türkiye Jeol. Kur. Bült., 1. Bilimsel ve Teknik Kongresi. Ankara, 187–190.

Doğan, U., 2003, Dipsiz Göl Kapalı Havzası'ndaki Çökme ve Sübsidans Dolinleri (Batı Toroslar), Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, sayı 2, s.1-21, Elazığ.

Gedik İ., 1989, Batı Toroslar Kambriyen'inde Hadimopanellid Biyostratigrafisi. Kambriyen'de Yeni Bir Stratigrafik Zonlanma", Türkiye Jeol. Kur. Bült., 32 (1–2), 65–78.

Koçyiğit, A., 1983, Hoyran Gölü (Isparta) dolayının tektoniği. Türkiye Jeol. Kur. Bült., 26 (1), 1–10.

Konya İli Arazi Varlığı, 1992, Tarım ve Köy İşleri Bak., Köy Hizmetleri Gn. Md. Yayınları, İl Rp. No: 42, Ankara.

Monod, O., 1977, Recherches géologiques dans le Taurus occidental au sud de Beyşehir (Turquie). These Université de Paris Sud " Centre D Orsay", 442. (yayınlanmamış).

Mutlu, M. 1994, Bozkır ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası, Selçuk Ün., Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Oğuz, M.,F., Metin, S., Bilgin, A.,Z., Kar, H., Elibol, E., 1994, Karaman-Hadim Dolayanın Jeolojisi, M.T.A. Jeoloji Etütler Dairesi, Ankara.

Özçelik, Ö., 1984, Toroslar'da Bozkır yöresinin jeolojisi, tektonik evrimi ve petrol olanakları. S.Ü. Müh. Mim. Fak., Doktora Tezi, (yayınlanmamış), 221 s.

Özgül, N., 1976, Toroslar'ın bazı temel jeoloji özellikleri. Türkiye Jeol. Kur. Bült., 19 (1), 65–78.

Öztürk, A., Karadağ, M., Deli, A., 2008. Bozkır (Konya) İlçesinin Doğu ve Güneyini Kapsayan Bölgenin Stratigrafisi, S.Ü. Müh. Mim. Fak. Derg., c 23, s 4, 11- 26.

Öztürk, B., 2006, Çarşamba Çayı Boğazı'nın (Suğla ve Konya Ovası Arası) Oluşum ve Gelişim Özellikleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 45, s.1-14, İstanbul.

Turan, A., 2000, Korualan – Bağbaşı (Hadim – Konya) arasındaki bölgenin yapısal özellikleri; DEÜ Müh. Fak. Fen ve Mühendislik Derg. Cilt 2, Sayı 3, 51–66.

Yalçınlar, İ., 1990: Bozkır'da Fosilli Kambro-Ordovisiyen Tabakalar (Konya), Coğr. Araştırmaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğr. Bilim ve Uyg. Kolu, Cilt :1, Sayı:2, T.T.K., s.113-127, Ankara.

YERİN RUHUNDA BOZKIR:
FARK YARAT MİMARİ TASARIM ATÖLYESİ EĞİTİM DENEYİMİ SÜRECİ

Havva Alkan BALA [*]
Kürşat EKER [**]
Yelda KORKMAZ[***]

Öz

Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde ilk yazarın yürütücülüğünü yaptığı Fark Yarat Mimari Tasarım Atölyesi bağlamında 2014 - 2015 Bahar Yarıyılı Stüdyo-8 dersi kapsamında, Bozkır ilçesi tasarım alanı olarak irdelenmiştir. Mimarlık öğrencilerden Bozkır'ın potansiyelleri ve sorunlarını belirleyerek ve değerlendirerek "yerin ruhu"nu anlamaları beklenmiştir. Bu analizler sonucunda Bozkır'ın sorunlarına çözüm getirecek ve/veya potansiyellerini ortaya çıkaracak mekânsal öneriler ortaya çıkarılmıştır. Öğrenciler atölyenin ilk günlerine "Niçin Bozkır?" sorgulamaları ile projeye başlamışlardır. Atölye sürecinde araştırmaları derinleştikçe Bozkır beldesinin önemini ve geleceğin mimarları olarak kendilerine ne kadar çok görev düştüğünü fark ederek Bozkır beldesini benimsemişlerdir.

Konya'nın tarihi yerleşkelerinden olan Bozkır günümüzde planlama, tasarım ve mimari detaylar anlamında üzerinde durulmayı hak edilmektedir. Çünkü Bozkır yalnızca sahip olduğu tarihi geçmişi ile değil aynı zamanda ekonomik faaliyetleri ve kültürü ile de keşfedilmelidir. Yeni karayolu projeleriyle birlikte İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında, Toroslardaki konumunun getirdiği avantajdan da faydalanabilecek olan Bozkır beldesi için iki farklı çalışma grubu ortaya çıkmıştır;

a) Çarşamba Çayı, Zengibar Kalesi, gelenekleri ve zengin kültürü, meyve yetiştiriciliği ve hayvancılık gibi ekonomik etkinliklere uygun coğrafi yapısı, orman arazileri, birçok yaylası ve doğal güzellikleriyle kültürel ve ekonomik yönlerden üretim, turizm hatta spor etkinlikleri gibi birçok potansiyele sahiptir. Bu potansiyellerin öngördüğü fikir projeleri

b) Bunların yanında, mimari bakış açısıyla, ilçe merkezinin tarihi yapılar, güncel yapı kalitesi ve kentsel boşlukların düzenlenmesi gibi konularda sorunların bulunduğu da görülmektedir. Bu sorunlara çözüm önerileri

Bu çalışmada Norberg Schulz'un (1980) yaklaşımıyla "yerin ruhu"ndan çıkan alternatif projeler aktarılarak bilim camiasına mekân üzerinden Bozkır'ın ontolojik varlığı sunulacaktır. Bozkır'ın mevcut mekânsal sorunlarına çözüm ve Bozkırın sahip olduğu potansiyellerin mekânsal denklikleri ortaya somut projeler üzerinden konulmuştur.

•

[*] *Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi.*
[**] *Mimar.*
[***] *Mimar.*

GİRİŞ

Bu çalışmada Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü 2014-2015 Bahar Yarıyılı Stüdyo-8 dersi kapsamında Fark Yarat Mimari Tasarım Atölyesi'nde mimarlıkta "yerin ruhu" kavramından yola çıkılarak Bozkır yerleşkesi için üretilen alternatif mimari projeler bilim camiasına sunulmuştur. Mimarlık eğitimi, geleneksel ders verme temeline dayanan, konuların öğretimi ile tasarım odaklı, stüdyo ağırlıklı yöntemin özgün bir birleşimini ortaya koymaktadır. Değişik disiplin ve sanatların yaratıcılığa katkıda bulunan yöntemlerini birleştirerek, kendine özgü yaklaşımları mimari tasarım stüdyolarında kullanılagelmektedir. Mimarlık okullarında tasarım alternatiflerinin denendiği, tasarlama yöntemlerinin ve öğretilerinin en çok konuşulduğu ve tartışıldığı ortamlar, mimarlık eğitiminin odak noktasını oluşturan tasarım stüdyolarıdır. Bozkır'ın sorunlarına çözüm getirecek ve/veya potansiyellerini ortaya çıkaracak mekânsal önerilerin ortaya çıkarılması için yaratıcılığı tetikleyen bir süreç izlenmiştir. Ancak öğrenciler atölyenin ilk günlerine "Niçin Bozkır?" sorgulamaları ile direnç göstererek projeye başlamışlardır. Atölye sürecinde araştırmaları derinleştikçe Bozkır beldesinin önemini ve geleceğin mimarları olarak kendilerine ne kadar çok görev düştüğünü fark ederek Bozkır beldesini benimsemişlerdir. Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Fark Yarat Mimari Tasarım Atölyesi bağlamında 2014 - 2015 Bahar Yarıyılı Stüdyo-8 dersi kapsamında, Bozkır ilçesi tasarım alanı olarak seçildi. Bozkır, mimaride önemli bir yeri olan "yerin ruhu" yaklaşımı ile değerlendirilmiş ve bu stüdyo deneyimi sonucunda Bozkır için 13 adet öneri proje önerilmiştir.

Kent girişi ve kent merkezinde yapılan projeler	**Sarıot Yaylası'nda yapılan projeler**
Kent Girişi Düzenlemesi - Sinan BAYRAM	Sarıot Yaylası'nda Üretim Çiftliği ve Konaklama Tesisi - Yelda KORKMAZ
Balık Çiftliği ve Konaklama Tesisi - Bengü BOSTANCI	Dipsiz Göl'de Ekolojik Köy - Elif DOYMAZ / Özge YILMAZ
Kültür ve Ticaret Merkezi - Merve AYAZ:	Yayla Butik Oteli - F. Tuba ARAS
Belediye Binası ve Sosyal Tesis - Hatice KOÇ	Sarıot Yaylası'nda Spor Okulu + Kamp Merkezi - Gözde UZGÖREN

Festival Merkezi ve Pazar Yeri - Tuğba ÇANKAYA	Bozkır Golf Resort - Burak CİVCİK
Bozkır Kent Merkezi Düzenleme - F. Sevdenur KAT	Avcılık Kamp Merkezi - Şerife Tuğba IŞIK
Sanat Santrali - Buse İNCE	

1. YERİN RUHUNDA NEDEN "BOZKIR?"

"Yerin Ruhu (Genius Loci)", insan – yapı ilişkisine dair Norberg-Schulz'un (1980, 1988) çalışması ile mimarlık ve planlama gündemine oturmuş bir kavramdır. "Yerin Ruhu", mekân ile yerin organik bağı ve bu ikisinin etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Mimari yaklaşım olarak, doğayla bağlantısı kopuk modern kent mekânlarına seçenek getirmeyi amaçlamaktadır. "Yerin Ruhu," o yerdeki kültür ve geleneksel mimarinin, çevre koşullarının temelindeki gizli güç olarak açıklanmaktadır. Yerin tekilliği üzerine tasarlanan mekânlar, farklı coğrafyalarda farklı tarzlarda ortaya çıkmakta ve yerel kuvvetiyle yer, üzerinde kurulacak mekânları, dolayısıyla insanları da etkilemektedirler. Anadolu'nun bağrında yer alan Bozkır henüz yeterince varlığını ve gücünü duyuramadığı marka değerlere sahiptir. Tarihi, coğrafyası, ekonomiye katkısı, yerel özellikleri, folklorik girdileri, mimarisi, sanatı, yaşam biçimi ile geçmişten geleceğe Bozkır bütüne faydalı olacak özleri bünyesinde taşımaktadır. Mevcutta yer, görünürlülük, tanınırlık özelliği olan bir beldenin irdelenmesi daha önceki ayak izlerinin üzerine inşa edilmek durumunda kalacaktı. Oysaki Bozkır sadece Bozkır'da bulunma ve oraya "ait hissetme" noktasında olanların bildiği ve aslında evrensel anlamda mekânsal, kültürel ve yaşamsal potansiyellere sahiptir (Şekil 1-4). Yerin Ruhu'nu Bozkır'da aramak bu bağlamda ucu açık bir öğrenme ve öğretme deneyimi sunmuştur.

Şekil .1: Bozkır ilçe merkezinin bir görüntüsü.

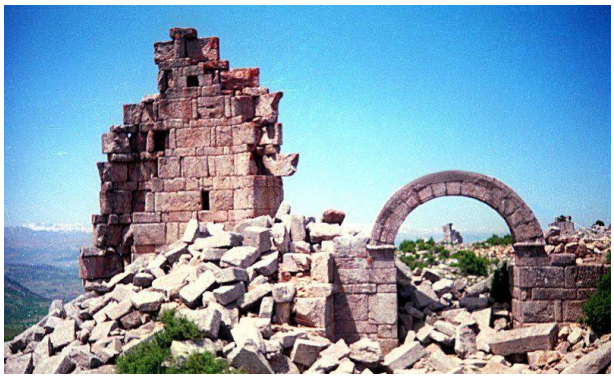

Şekil .2: Zengibar Kalesi

Şekil .3: Dipsiz Göl

Şekil .4: Bozkır elması

3. MİMARİ TASARIM ATÖLYESİNDE PROJE SÜRECİ

Proje sürecinde, başlangıçta arazi ve yapının karşılaması istenilen fonksiyonlar öğrencilere girdi olarak verilmemiştir. Bunun yerine, "yerin ruhu" kavramına uygun olarak, öncelikle öğrencilerin Bozkır ilçesini tanımaları, anlamaları ve "yer"in ihtiyacı olan, "yer"in istediği bir işlev belirleyerek, araziyi de ilçede bu fonksiyona en uygun olan noktalardan seçmeleri beklenmiştir (Şekil 5-7). Süreç, araştırmalar ve ilçeye düzenlenen gezi sonrasında analizlerin yapılması, analizlere bağlı olarak fonksiyon ve yer seçiminin ardından projelerin yürütücülerin takibinde geliştirilmesi ve değerlendirilmesi şeklinde işlemiştir.

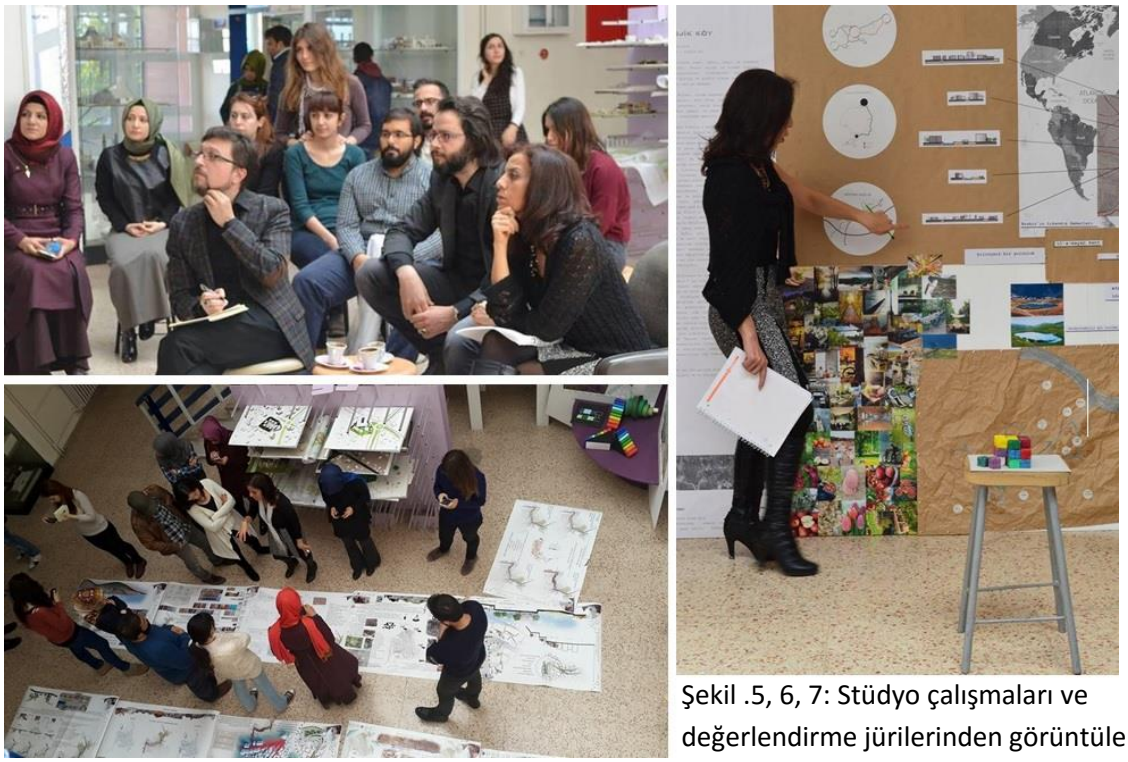

Şekil .5, 6, 7: Stüdyo çalışmaları ve değerlendirme jürilerinden görüntüler

3.1.Ön Araştırmalar

"Yerin Ruhunda Bozkır" temalı proje üretimi için, öğrencilerin öncelikle "yerin ruhu" kavramı üzerine okumalar yapmaları beklenmiştir. Projelerin bu kavram merkezinde geliştirilebilmesi için, stüdyo ortamında Bozkır mekânsal bağlamı üzerine anlatımlar ve tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra öğrenciler çeşitli kaynaklardan Bozkır ilçesinin genel özellikleri hakkında araştırmalar yaparak ilçe hakkında ön bilgi sahibi olmuşlar, bu araştırmalar Bozkır belediye başkanının stüdyoya davet edilerek ilçenin özellikleri ve ilçedeki yaşam hakkında yaptığı detaylı sunumla desteklenmiştir (Şekil 8).

Şekil .8: Bozkır Belediye Başkanının katılımıyla gerçekleştirilen sunum sonrasında proje yürütücüleri ve öğrenciler

3.2.Teknik Gezi

Bozkır'a düzenlenen teknik gezi ile öğrencilerin Bozkır'ı yaşayarak, sokaklarında yürüyerek, yapıların duvarlarına dokunup malzemeleri tanıyarak deneyimlemesi, halkın davranışlarını gözlemlemesi ve halkla etkileşime girmesi sağlanmıştır. Öğrencilerin arazi seçimini yapabilmeleri için potansiyel alanları belirlemeleri ve fotoğraflamaları istenmiştir (Şekil 9-11). Sarıot Yaylası'na mevsim koşulları sebebi ile çıkılamamış, yaylanın özellikleri ve yaylada yaşam hakkında belediye başkanının ve yöre halkının anlatımları ve öğrencilerin yaptığı araştırmalar esas alınmıştır.

Şekil .9, 10, 11: Bozkır ilçe merkezine yapılan teknik geziden görüntüler

3.3.Analizler

Öğrenciler yaptıkları araştırmalar ve ilçeye yapılan gezideki gözlemlerini sentezleyerek, Bozkır ilçesinin coğrafi, sosyo-kültürel, ekonomik analizlerini yapmışlardır. İlçenin şehircilik ve

mimari anlamdaki mevcut durumunu inceleyerek, ilçenin tarihi yapılar, güncel yapı kalitesi ve kentsel boşlukların düzenlenmesi gibi konularda sorunlarını tespit etmişlerdir.

Yeni karayolu projeleriyle birlikte İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında, Toroslardaki konumunun getirdiği avantajdan da faydalanabilecek olan ilçe, kültürel ve ekonomik yönlerden üretim, turizm hatta spor etkinlikleri gibi birçok potansiyele sahiptir. Analizler Bozkır'ın taşıdığı bu potansiyelleri ortaya çıkartmış, fakat potansiyellere yönelik mekânların eksikliğini göstermiştir. Bu potansiyellerin yeterince farkına varılmaması, etkin ve yararlı bir biçimde kullanılmaması ve kullanıma sunulmasını sağlayacak mekânların eksikliği, ilçenin gelişimini engellemektedir (Şekil 12-16), (Tablo 1).

Şekil .12: Çarşamba Çayı kıyısındaki yapıların cephe uyumsuzluğunu anlatan bir öğrenci kolaj çalışması

Şekil .13: Kent Merkezi Ulaşım Analizi

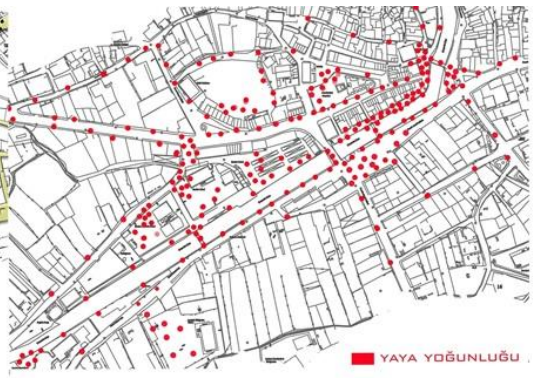

Şekil .14: Kent Merkezinde Yaya Yoğunluğu

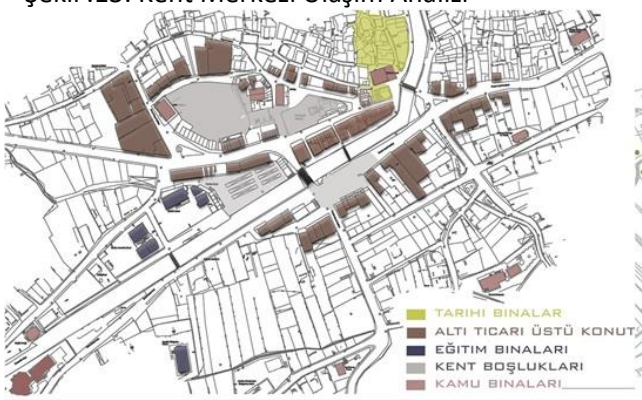

Şekil .15: Yapı Kullanım Analizi

Şekil .16: Kentsel Yeşil Doku Analizi

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSATLAR	TEHDİTLER
1. DOĞAL YAPI			
İlçenin Güney Akdeniz bölgelerine yakın olması	İlçenin il merkezine uzaklığı ve dağlık yapısı		
	Değişen iklim özellikleri (sıcaklık, yağış, don, kuraklık vs.)	İlçede bulunan mikro klima bölgelerinin ziraat için uygun olması	
	Yeterli su kaynaklarının bulunmaması		Kuraklık nedeni ile içme ve kullanma suyu kaynaklarının verimliliklerinin azalması
Geniş yüksek yaylaların bulunması		Eko-turizm potansiyelinin olması	
2. DEMOGRAFİK YAPI			
	Genç nüfusun az olması		Yaşlı nüfusun çok olması
	Kırsal kesimden kente hızlı bir şekilde göç ve bu nedenle iş gücü kaybının olması		
Halkın tarihine ve kültürüne, ilçesine sahip çıkması			
Bölge halkının çalışkan ve azimli olması	Ortak çalışma, örgütlenme ve katılımcılığın zayıf olması		

İlçenin kendine özgü müziği, folkloru ve kültürünün olması	Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği		
3. EKONOMİK YAPI			
3.1. TARIM			
Verimli toprakların bulunması	Miras nedeni ile arazilerin parçalı olması, kapalı basınçlı sulama yöntemlerinin yaygın kullanılmaması	Sulama yöntemlerinin yaygınlaştırılma imkânı	Bilinçsiz ve gelişigüzel tarımsal ilaç ve gübre kullanımı nedeni ile toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi
İklim, arazi ve toprakların meyveciliğe ve bağcılığa uygun olması	Elde edilen ürünlerin muhafazası için soğuk hava deposunun bulunmaması	Bozkır İlçesinde yeni sistem bağcılığın, tam ve yarı bodur meyveciliğin gelişmesi ve Harmanpınar kasabasında atıl durumda bulunan soğuk hava deposunun faaliyete geçirilmesi	
Çiftçilerin yeniliklere açık ve istekli oluşu	Geleneksel tarım uygulamalarının devam etmesi		
Tarımsal üretim ve alternatif ürünler için uygun		İlçede bulunan mikro klima	

ekolojik koşulların olması		bölgelerinin ziraat için uygun olması	
	Üretici birliklerinin olmaması ve tarım ile ilgili kooperatiflerin verimli çalışmamaları		
	Güncel tarım envanterinin çıkartılmaması ve sertifikalı üretimin olmaması		
	Tarımsal girdilerde maliyet yüksekliği nedeni ile tarımsal üretimin azalması		
Hayvancılığın (özellikle küçükbaş hayvancılık) yapılması	Meraların yetersiz olması ve hayvancılığın giderek zayıflaması	Küçükbaş hayvancılığın teşvik edilmesi	
Arıcılıkla uğraşanların olması		Arıcılığa uygun floranın varlığı	
Süt üreticiliğinin yaygınlaşması		Küçük ölçekli mandıraların bulunması	
	Genç nüfusun tarımsal faaliyetleri terk etmesi		
3.2. SANAYİ			

Yetiştirilen üzümlerden sirke, pekmez üretiminin yapılması	Sertifikalı üretimin olmaması ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği		
Yeterli bilgi ve birikime sahip teknik personelin olması	İlçede sanayinin gelişmemiş olması		
		Sarıoğlan kasabasında açılması düşünülen meyve suyu fabrikası	
Tahin üretiminin yapılması	Tahin imalatının rekabetçiliğini kaybetmesi	Bozkır Tahini markası	
	Sınıflama ve ambalajlama sanayisinin olmaması		
3.3 HİZMETLER			
	Ulaşım zorluğu		
Kanalizasyon atıklarının kontrol altına alınması	İlçeye bağlı kasaba ve köylerin kanalizasyonlarının tamamlanmamış olması		Çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların yetersiz kalması
Zengibar Kalesi ve çeşitli ören yerlerinin varlığı	Yeterli turizm tesisinin olmaması	Deniz turizmine entegre olma ve eko turizm potansiyeli	

Yayla turizmine ve kış turizmine uygun alanların varlığı	Turizm altyapısının eksik olması		
Meslek Yüksekokulunun varlığı			
İlçede Devlet Hastanesinin olması	Kırsal kesimde yaşayan nüfusun sağlık ve eğitim başta olmak üzere önemli sorunlar yaşaması		
		Güneş ve rüzgar enerjisi potansiyelinin olması	
	Pazar ve pazarlama konusunda yönlendirici bölge aktörlerinin bulunmaması		
	Kadastro işlemlerinin tamamlanmaması		

Tablo.1: Bozkır İlçesi SWOT Analizi, Mevlana Kalkınma Ajansı, 2011.

3.4.Tasarım Alanı Seçimi ve Fonksiyonun Belirlenmesi

Süreçte projenin fonksiyonunun belirlenmesi aşamasında, öğrencilerden yaptıkları analizler sonucunda ilçenin potansiyelleri ve sorunlarına yönelik bir proje geliştirmeleri beklenmiştir. Bu aşamada

- ilçedeki yerel üretime ve doğal güzelliklerine dayalı turizm potansiyeli
-yaylanın spor aktiveleri için uygunluğu
- Bozkır merkezindeki yaya-taşıt ulaşımının sorunları

-Çarşamba Çayının yerleşke ile etkileşimindeki sorun ve potansiyellere odaklanma mimari tasarım atölyesinde yaygın eğilim olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 17-19). Bazı projelerde ilçenin birkaç potansiyeli bir araya getirilmiş, ya da sorunları çözerken potansiyelleri de açığa çıkartma amacı güdülmüştür. Böylece stüdyoda arazileri Bozkır ilçe girişinde, ilçenin merkezindeki farklı noktalarda ve Sarıot Yaylası'nda olmak üzere alternatif projeler geliştirilmeye başlanmıştır.

Şekil .17: Bozkır ilçe merkezinin uydu görüntüsü

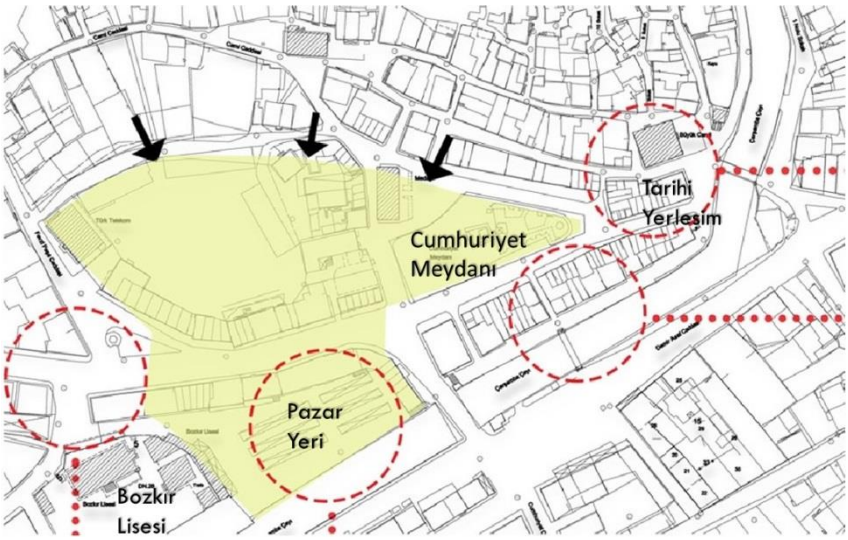

Şekil .18: Bozkır ilçe merkezinde seçilen tasarım alanları

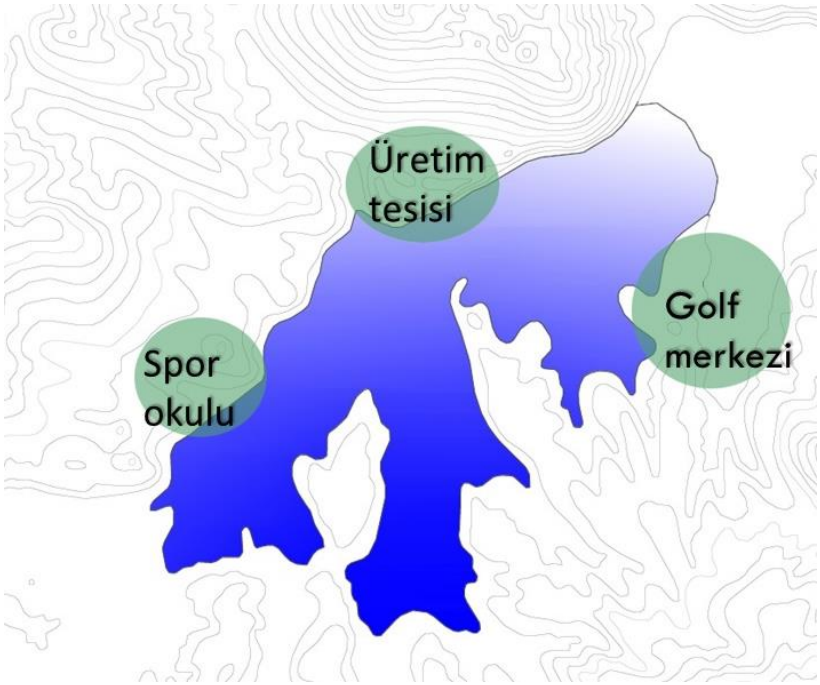

Şekil .19: Sarıot Yaylası'nda seçilen tasarım alanları ve fonksiyonlar

4. ÖNERİ PROJELER

"Yerin Ruhunda Bozkır" konulu stüdyo deneyiminin sonucunda, öğrenciler tüm bu çalışmaları tamamlayarak Bozkır için 13 farklı proje geliştirdiler. Bu projelerin her biri analizler, gözlemler ve stüdyodaki paylaşımlar sonucunda ortaya çıkarttıkları Bozkır'ın çok çeşitli potansiyellerini değerlendiren ve ilçenin kimi sorunlarına çözüm üretmeye çalışan projeler üretilmiştir (Tablo 2).

Proje numarası	PROJELER / ANALİZLER	POTANSİYELLER																	SORUNLAR																
		Doğal				Demog-rafik		Ekonomik							Ula-şım	Kentsel			Doğal	Demog-rafik		Ekonomik		Ulaşım	Kentsel									
		Çarşamba Çayı	Sanat Yaylası ve doğal güzellikleri	Çeşitli doğa sporlarına uygun alanların bulunması	Mikroklima alanları	Bozkır'ın kendine özgü kültürel oluşumları	Halkın ilçesine ve kültürüne sahip çıkan yapısı	Bozkır halkının çalışkan ve azimli oluşu	Bozkır'ın Cuma pazarı	Yerel üreticiler ve geleneksel ürünler	Hayvancılığa uygun çayır ve meralar	Meyvecilik faaliyetlerine uygun alanlar	Elektrik potansiyeli	İşgücü potansiyeli	İlçenin konumunun Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında bulunması	Çarşamba Çayı'nın ilçe merkezinden geçmesi	Ergebeli yapı nedeniyle arazilerin parçalı oluşu	İlçenin göç veriyor olması	Genç nüfusun az, yaşlı nüfusun çok olması	Tanıtım ve pazarlama eksikliği	Tesis ve/veya altyapı eksikliği	Göçe bağlı işgücü kaybı	Şehirlerarası ulaşım ağında ilçe üzerinden bağlantının olmaması	Yayaya ulaşım güçlüğü	Rekreasyonel alanların yetersizliği	Kullanışsız meydanlar	Kentsel yeşil dokunun yetersizliği	Çarşamba Çayı'nın ilçeyle bütünleşememesi	Araç ve yaya akımı düzensiz ve birbirine karışmış durumda olması	Düzensiz yapılaşma	Bina cephelerindeki düzensizlik ve görüntü kirliliği
	Tasarım Alanı: Kent Merkezi																																	
1	"Kent Girişi Düzenlemesi" 09-44 Sinan BAYRAM	●				●	●		●				●	●								●				●	●	●						●
2	"Balık Çiftliği ve Konaklama Tesisi" 10-37 Bengü BOSTANCI			●		●							●	●	●						●	●	●											
3	"Kültür ve Ticaret Merkezi" 11-20 Merve AYAZ	●						●								●						●				●		●						
4	"Belediye Binası ve Sosyal Tesis" 11-21 Hatice KOÇ	●														●										●		●		●				
5	"Festival Merkezi, Pazar Yeri Düzenlemesi" 11-34 Tuğba ÇANKAYA	●							●							●										●	●		●	●			●
6	"Kent Merkezi Düzenlemesi" 11-40 F. Sevdenur KAT	●							●							●											●			●	●	●	
7	"Sanat Santralı" 11-59 Buse İNCE	●								●																●			●	●	●		
	Tasarım Alanı: Yayla																																	
8	"Üretim Çiftliği ve Konaklama Tesisi" 11-02 Yelda KORKMAZ		●	●							●		●									●			●								
9	"Dipsiz Göl'de Ekolojik Köy" 11-13 Elif DOYMAZ, 11-63 Özge YILMAZ		●				●	●				●	●												●								
10	"Yayla Butik Oteli" 11-31 F. Tuba ARAS		●										●								●				●								
11	"Spor Okulu ve Kamp Merkezi" 11-35 Gözde UZGÖREN		●	●	●								●								●				●								
12	"Bozkır Golf Resort" 11-38 Burak CİVCİK		●	●	●								●	●									●		●								
13	"Avcılık Kamp Merkezi" 11-84 Şerife Tuğba IŞIK		●	●																					●								

Tablo.2: Öğrenci projelerinin Bozkır SWOT analizine göre karşıladığı potansiyeller ve çözüm önerdiği sorunlar

4.1.Kent Girişi Düzenlemesi (09-44 Sinan BAYRAM)

Bozkır, İç Anadolu ve Güney kesimler arasında, Toroslardaki konumuyla, karayolu bağlantılarının üzerinde bulunmaktadır. Bu projede, bu karayolunda yolculuk yapan turistler için ilçe girişinde bir dinlenme/konaklama tesisi ve Çay kenarında rekreasyonel alanlar tasarlanmıştır (Şekil 20). Ayrıca ilçe girişindeki bu tesiste Bozkır'ın geleneksel el sanatları üzerine atölyeler ve bir "Sanat Sokağı" tasarlanarak, turistlerin ilçeye ilgi duymasını sağlamak amaçlanmıştır.

Potansiyeller: - Bozkır'a ait kültürel ve geleneksel oluşumlar;

- Su ögesi: Çarşamba Çayı

Sorunlar: - Karayolu ulaşım ağının parçası olacak Bozkır'a uğrayacak turistler için (Bozkır kültürüyle de iç içe) bir dinlenme/konaklama tesisi bulunmaması

- İlçede gezinti, vakit geçirme amaçlı yeşil dokunun bulunmaması
- İlçe merkezinden geçen Çarşamba Çayı ile insanların bütünleşememesi
- İlçe içerisindeki ulaşımda araç ve yaya akışının birbirine karışmış durumda olması
- İlçenin kuzeydoğusunda bulunan sanayi alanının oluşturduğu görüntü kirliliği

Amaçlar: - Alanın mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi

- Çay boyunca güvenli gezinti alanları oluşturmak

- Ana arterde araç yolunu düzenlemek ve otopark sorununu çözmek
- Kültürel etkinlik, faaliyet ve yerel üretimler ile ziyaretçilerin ilgisini çekmek

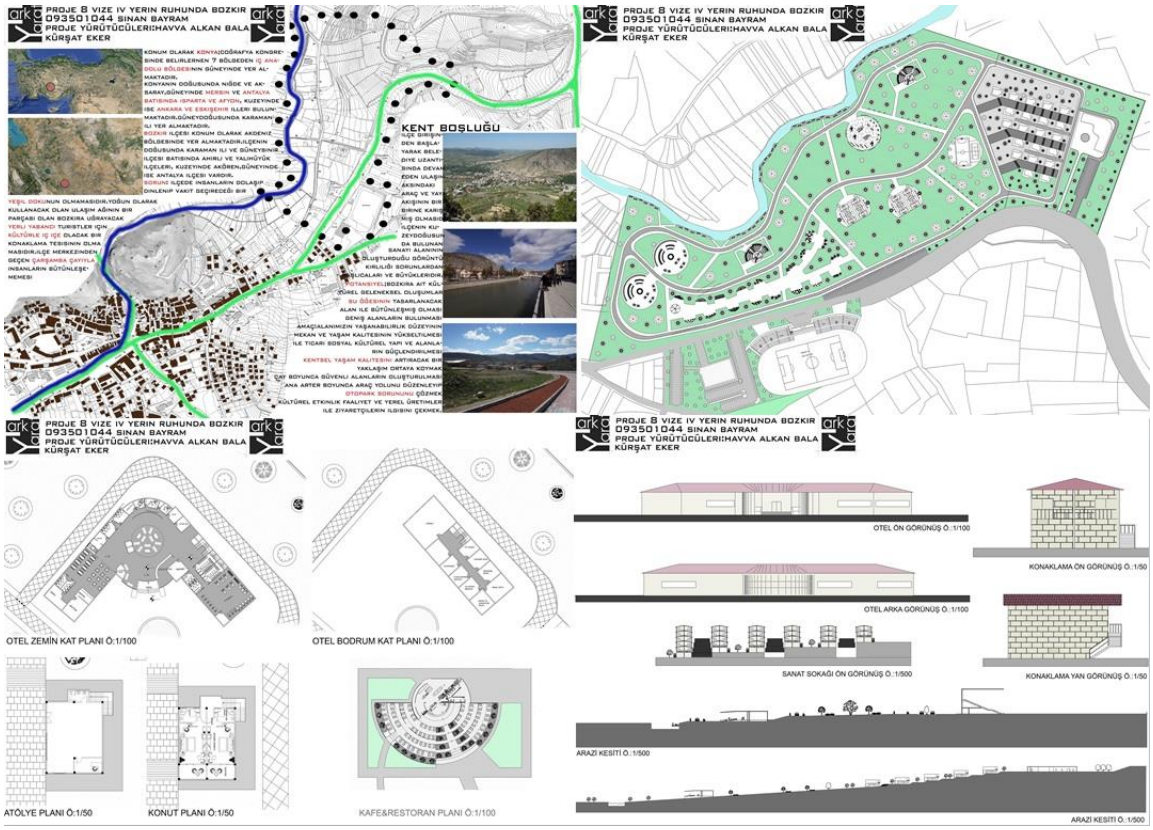

Şekil .20: Kent Girişi Düzenlemesi projesi için öğrenci çalışmaları

4.2.Bozkır Kent Merkezi Düzenleme (11-40 F. Sevdenur KAT)

Bu proje ilçe merkezinde etkin olarak kullanılamayan kentsel boşlukları düzenlemeyi amaçlamıştır. İlçenin ihtiyacını karşılamayan mevcut belediye binası yerine yeni bir belediye binası ve kültür merkezi de bu alanda düzenlenen meydana entegre bir biçimde tasarlanmıştır (Şekil 21).

Potansiyeller: - Seçilen alanların ticari açıdan etkin olması
- Bozkır'ın Cuma pazarı
- Seçilen alanların mevcutta kalan tarihi yapılarla iç içe olması

Sorunlar: - Kentin nitelikli bir meydana sahip olmaması
- Belediye Binasının merkeze mesafesi
- Tarihi binaların çoğunun yıkılmış, tarihi dokunun yok olmaya yüz tutmuş olması
- Düzensiz yapılaşma
- Çay kıyısı boyunca bina cephelerinin uyumsuzluğu

- Çarşamba Çayı'nın iki yakasında kentin yoğunluk farkı
- Kentte insanları buluşturan ortak etkinlik mekânlarının (pazar alanı, çay boyu) düzensizliği

Amaçlar: - Kentin ortasındaki niteliksiz boşluğu kente kazandırmak
- Kentin mevcut durumunda odak noktaları olan alanları işlevselleştirmek

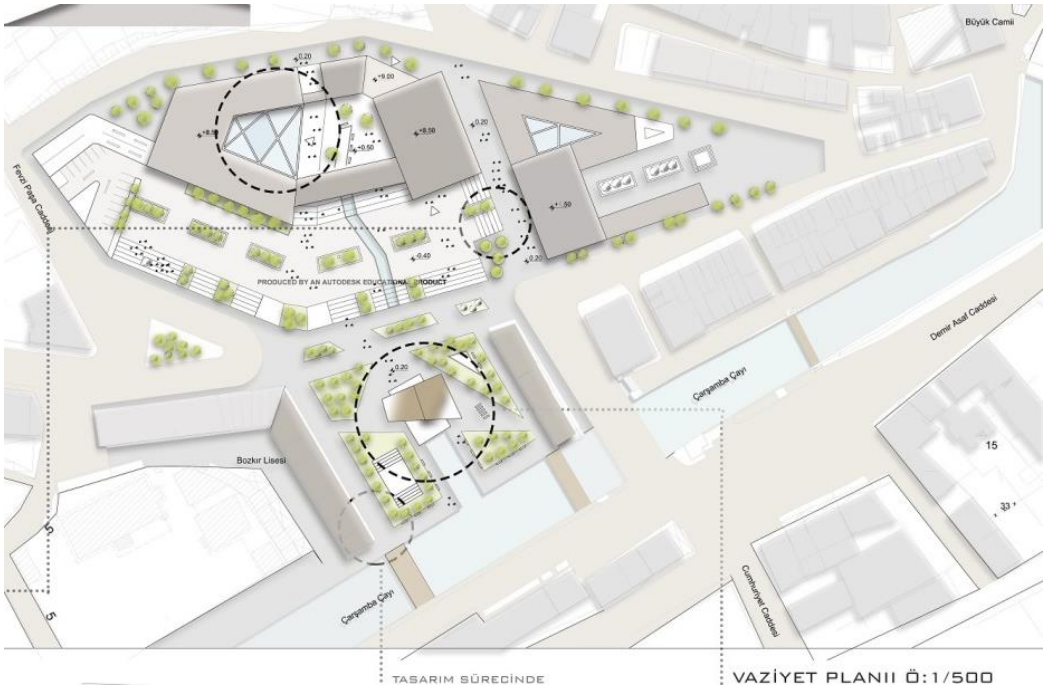

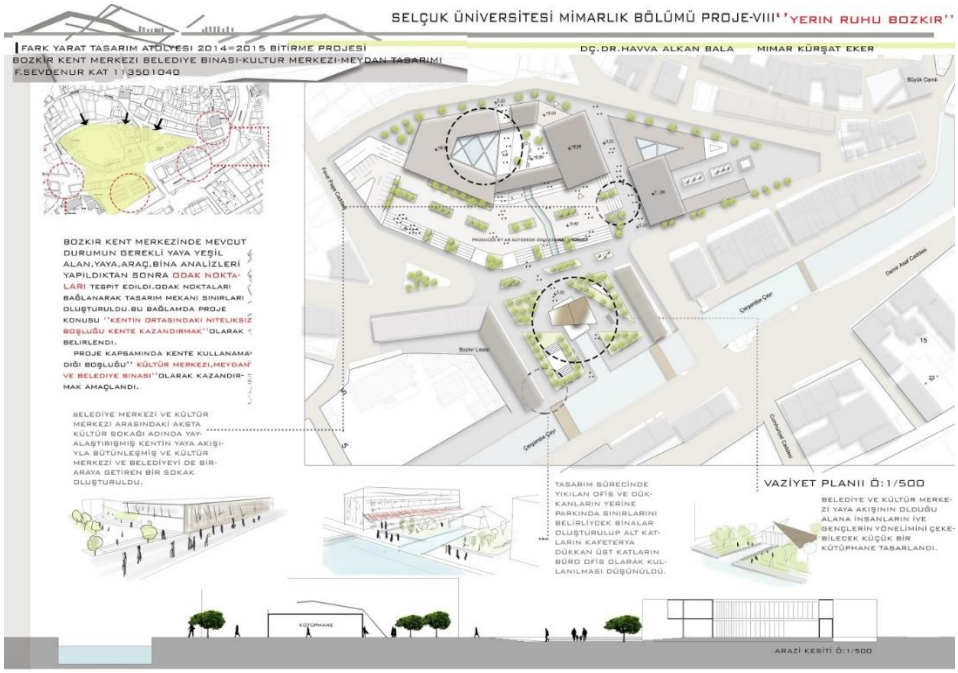

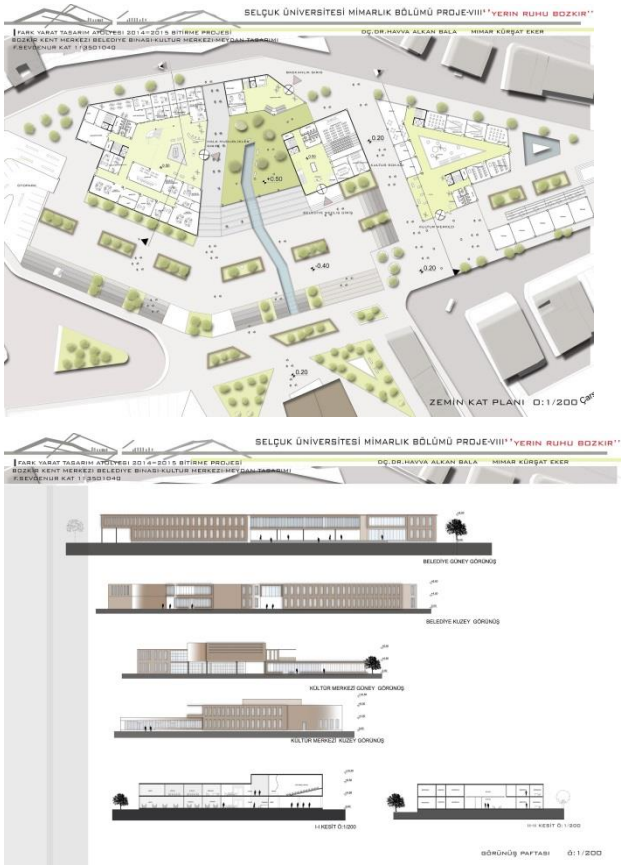

Şekil .21: Kent Merkezi Düzenleme Projesi için öğrenci çalışmaları

4.3.Festival Merkezi ve Pazar Yeri - Meydan Düzenlemesi (11-34 Tuğba ÇANKAYA)

Çarşamba Çayı, Bozkır ilçesi için tarımsal anlamda büyük önem taşımakla birlikte, ilçe merkezinden geçerek kentsel anlamda da mevcutta kullanılmayan rekreasyonel potansiyeller taşımaktadır. Bu projede Çarşamba Çayı'nın taşıdığı bu potansiyeller açığa çıkarılmış ve Bozkır'ın Cuma Pazarı'nın ticari potansiyeli ile birleştirilerek bir meydan – pazar yeri düzenlemesi yapılmıştır (Şekil 22).

Potansiyeller: - Bozkır'ın Cuma pazarı

- Suyun potansiyeli, ilçe merkezinden geçen Çarşamba Çayı

Sorunlar: - İlçe merkezinde ortak kullanım alanlarının azlığı

- Yaya yoğunluğunun homojen olarak dağılmayışı, yaya sirkülasyonunun sürekli olmayışı

- Çayın etrafına araç park edilerek insanlardan kopması, rekreasyonel kullanılmayışı

- Sosyal mekânların, yeşil doku ve rekreasyon alanlarının yetersizliği

- Merkezde nitelikli meydan eksikliği
- Bina cephelerindeki düzensizlik

Amaçlar: - İlçe merkezinin kentsel boşluklarında mekânsal belirsizlikleri ortadan kaldırmak

- Pazar alanını yakalayan aksta çocuk parkı, oturma alanları, toplanma mekânları tasarlamak
- Çayı erişilebilir duruma getirmek
- Sosyal ve rekreasyonel alanlar oluşturmak
- Tanımlı yaya aksları oluşturmak

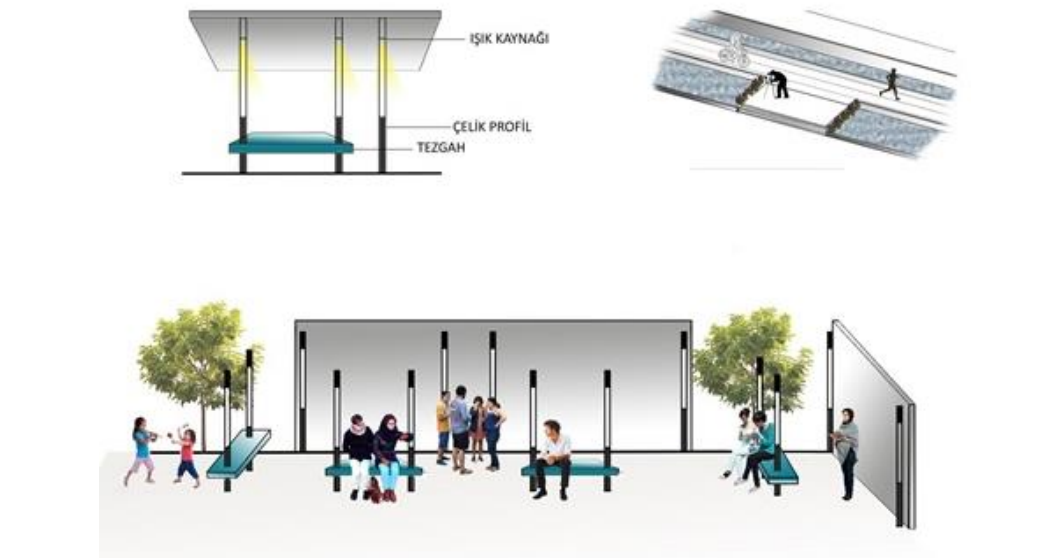

Şekil .22: Festival Merkezi – Pazar Yeri – Meydan Düzenlemesi için öğrenci çalışmaları

4.4.Kültür ve Ticaret Merkezi (11-20 Merve AYAZ)

Bu projede ilçe merkezinde mevcutta mekânsal bir değere sahip olmayan kentsel boşluk, Bozkır halkının ihtiyaç duyduğu kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için uygun mekânlar düzenlenerek değerlendirilmiştir (Şekil 23).

Potansiyeller: - Bozkır halkının ticareti, sokağa çıkmayı ve eğlenceyi seviyor olması

Sorunlar: - İlçe merkezinde kullanışsız meydanlar

- Çay ile entegre rekreasyonel alan bulunmayışı
- Ticaret alanları için yeterli ve uygun mekânların bulunmayışı
- Sanat etkinlikleri için herhangi bir mekân bulunmayışı

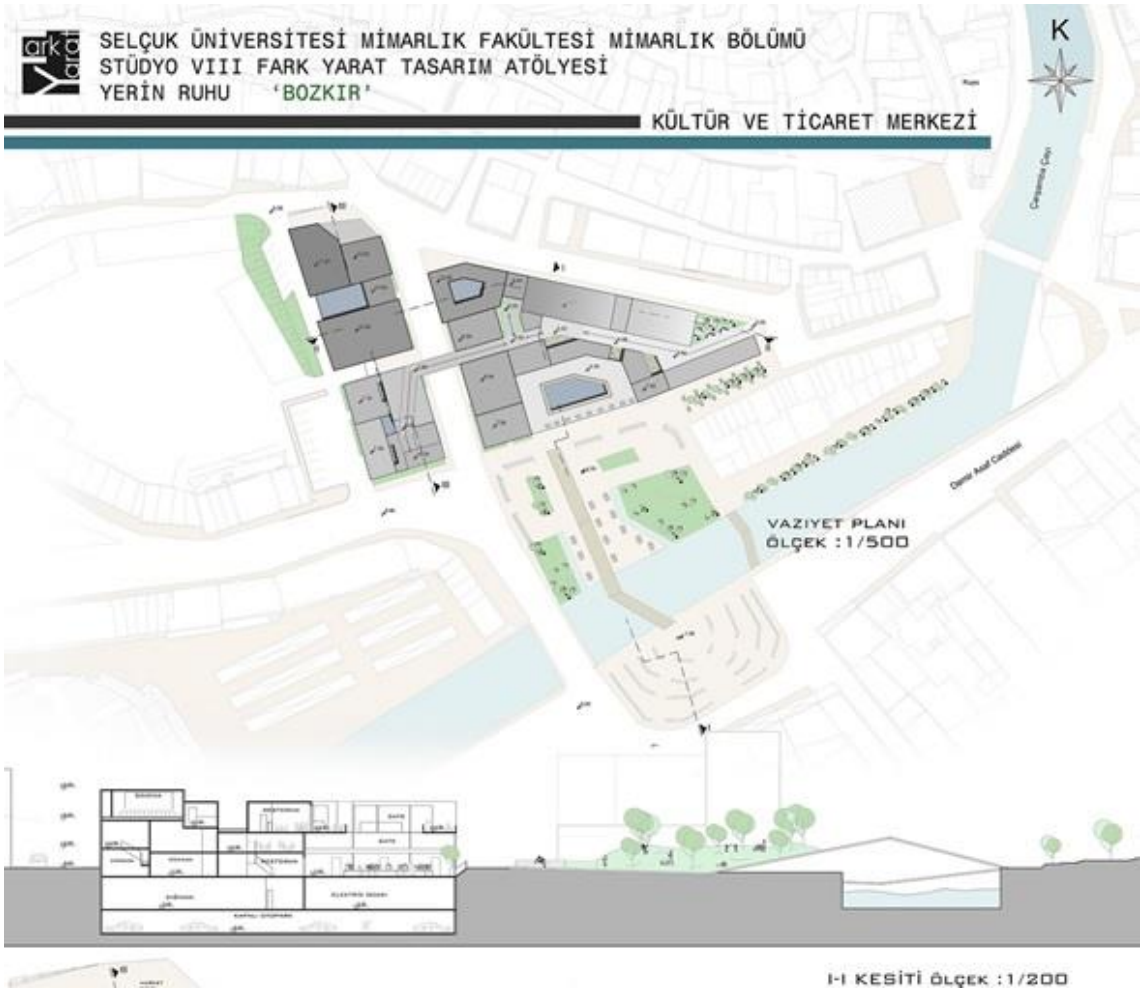
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
STÜDYO VIII FARK YARAT TASARIM ATÖLYESİ
YERİN RUHU 'BOZKIR'
KÜLTÜR VE TİCARET MERKEZİ
K
VAZIYET PLANI
ÖLÇEK :1/500
I-I KESİTİ ÖLÇEK :1/200

ZEMİN KAT PLANI
ÖLÇEK :1/200

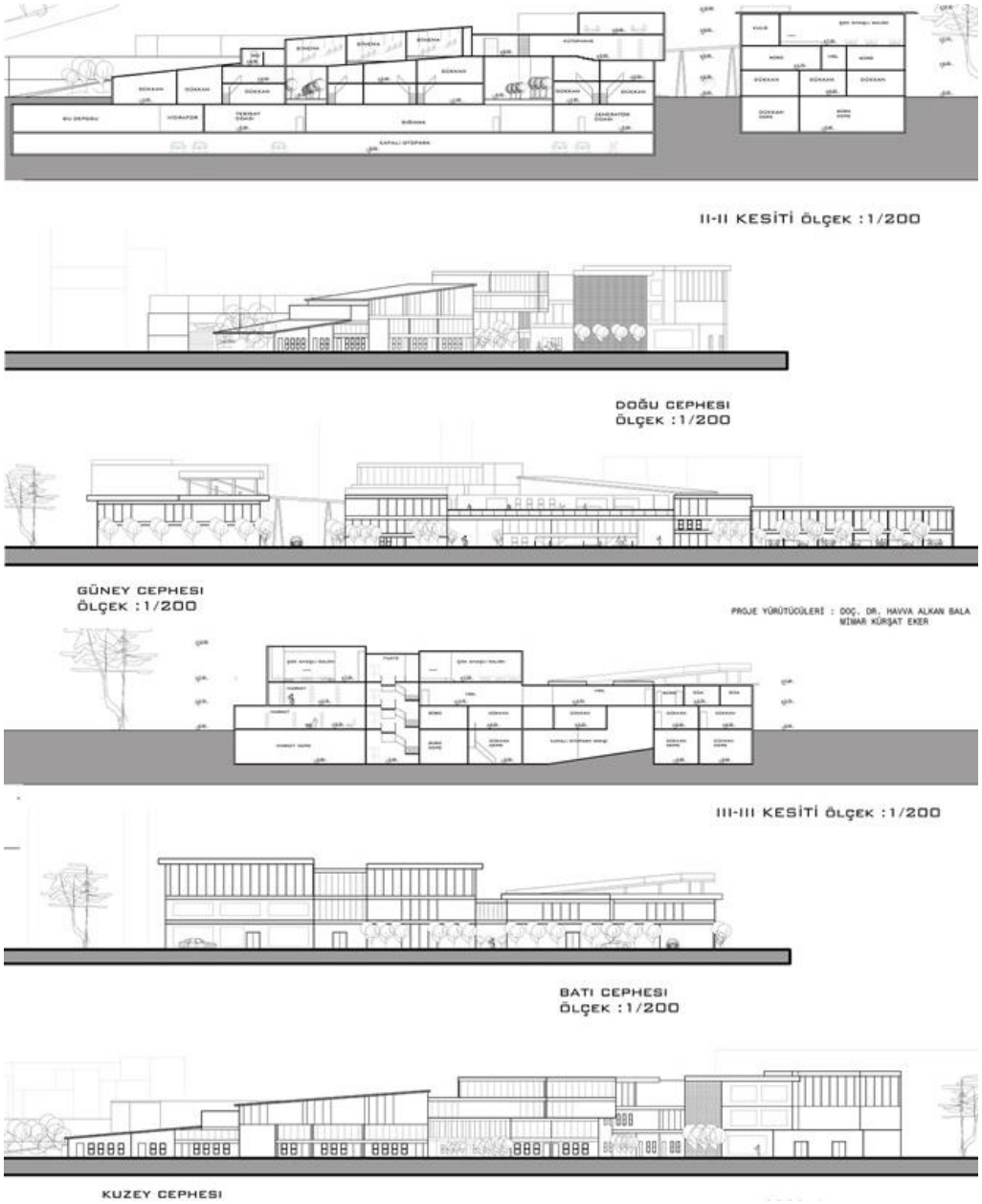

Şekil .23: Kültür ve Ticaret Merkezi projesi için öğrenci çalışmaları

4.5.Sarıot Yaylası'nda Üretim Çiftliği ve Konaklama Tesisi (11-02 Yelda KORKMAZ)

Sarıot Yaylası, Bozkır için ekonomik anlamda birçok potansiyel barındırmaktadır. Yaylanın taşıdığı bu potansiyellerden örneğin hayvancılık etkinliği mevcutta gerçekleştirilirken, turizm etkinliğinin gerçekleştirilebilmesi için uygun tesisler bulunmamaktadır. Bu proje, Sarıot Yaylası'nda konaklama imkânı ile kullanıcılara "yaylada yaşam" deneyimini sunmayı hedeflemektedir. Bunun yanında hayvancılık faaliyetini tamamlayacak üretim tesisleri ve

yaylanın topografyasının imkân verdiği spor etkinliklerinin faaliyete geçirilmesi ve kullanıcıya sunulması ile ilgili yapıları da kapsamaktadır (Şekil 24).

Potansiyeller: - Yayla turizmi ve ekoturizm potansiyeli

- Tırmanış, trekking vb. etkinliklere uygun coğrafi yapı
- Hayvancılık için uygun çayır ve mera alanları

Sorunlar: - Yaylaya ulaşımın güçlüğü

- Hayvancılıkla bağlantılı olarak süt ve süt ürünleri üretimi ile ilgili tesislerin eksikliği

Amaçlar: - Yaylada konaklama ve günlük vakit geçirme imkânı sunmak

- Ziyaretçilere doğal çiftlik yaşamının deneyimlenebileceği alanlar oluşturmak
- Trekking, arazi bisikleti, binicilik vb. spor etkinlikleri parkurları oluşturmak
- Besicilik ile birlikte tesisin kendisine ve satış birimlerine hizmet edebilecek üretim tesisi
- Bölge halkına istihdam sağlamak

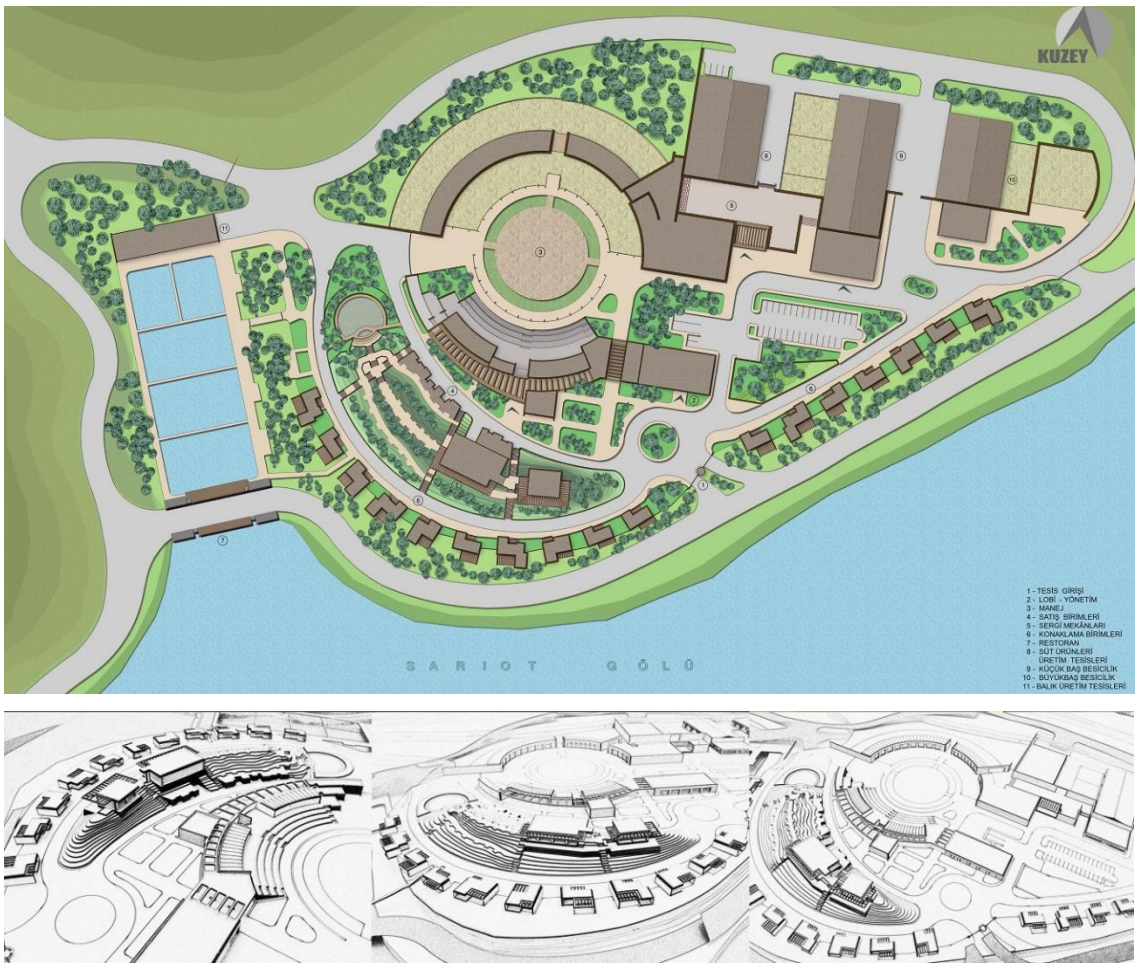

Şekil .24: Sarıot Yaylası'nda Üretim ve Konaklama Tesisi için öğrenci çalışmaları

3.6.Dipsiz Göl'de Ekolojik Köy (11-13 Elif DOYMAZ/11-63 Özge YILMAZ)

Bu proje, Dipsiz Göl çevresinde "Ekolojik Köy" teması ile, gölün ve yaylanın sürdürülebilir turizm potansiyelini açığa çıkartmıştır. Konaklama ve meyvecilik faaliyetleriyle birlikte tasarım atölyeleri ile bir kültür-sanat üretim köyü oluşturmuştur (Şekil 25).

Potansiyeller: - Sürdürülebilir göl turizmi potansiyeli

- Bozkır halkının misafirperverliği
- Bozkır'ın meyvecilik, özellikle elma yetiştiriciliğindeki potansiyeli

Amaçlar: - Dipsiz Göl'ün göl turizmi ile ilgili olarak ulaşılabilirliğinin sağlanması

- Dipsiz Göl çevresinde camisi, meydanı, konutları, bahçeleri ile köy havası içerisinde tasarım çalışmalarına yönelik atölyelerin oluşturulması

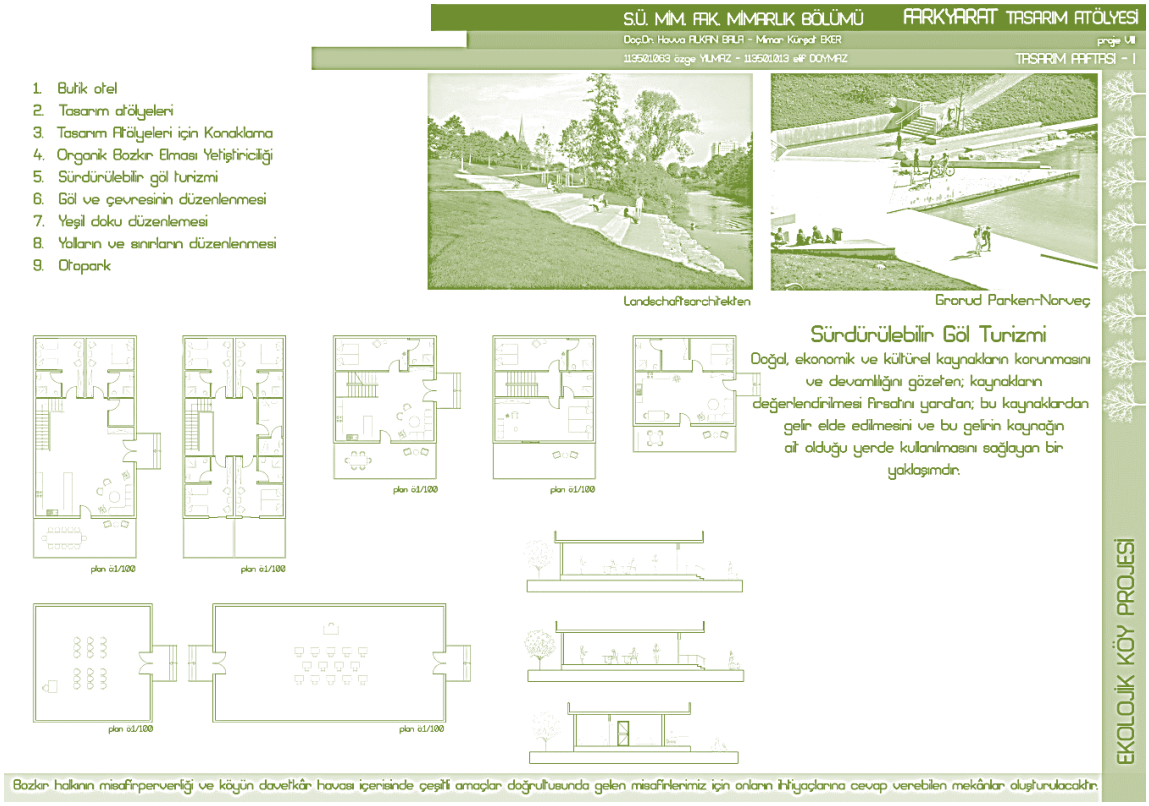

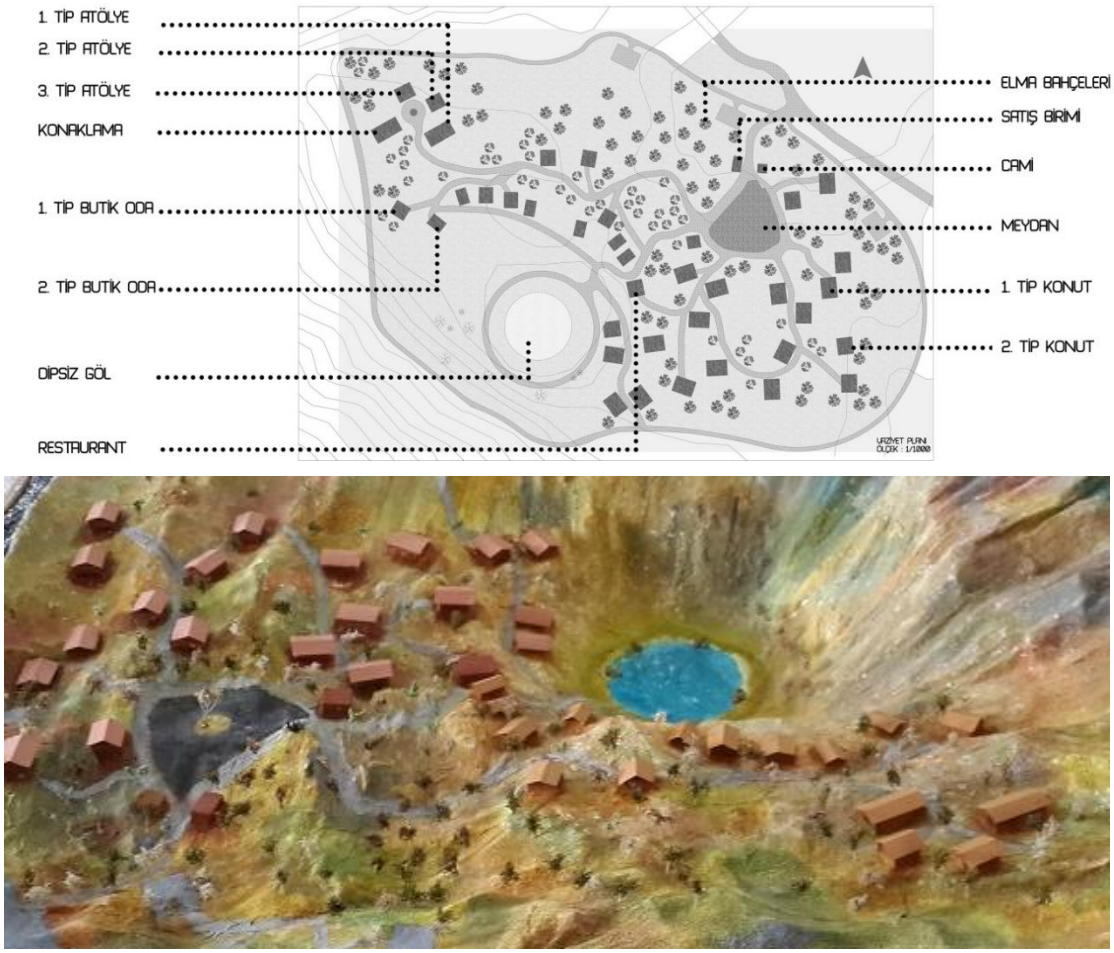

Şekil .25: Ekolojik Köy projesi için öğrenci çalışmaları

4.7.Sarıot Yaylası'nda Spor Okulu + Kamp Merkezi (11-35 Gözde UZGÖREN)

Sarıot Yaylası'nın iklimi ve topografyasının spor faaliyetleri için oldukça uygun oluşu, spor kulüplerinin yaylada antrenman ve eğitim yapabileceği fikrini ortaya çıkartmıştır. Bu projede, dört farklı spor dalı için gerekli tesisler düzenlenerek bir kamp merkezi tasarlanmıştır (Şekil 26).

Potansiyeller: - Sarıot Yaylası'nın doğal güzellikleri

- Sarıot Yaylası'nın çeşitli spor dalları için kullanım alanları sunabilmesi
- Sarıot Yaylası'nın temiz havasının spor için uygun oluşu

Amaçlar: - Sarıot Yaylası'nı turizme açarak keşfedilmesini sağlamak

- Tırmanış, dağ bisikleti, kürek ve futbol olmak üzere 4 spor dalına hizmet verecek bir spor eğitim ve kamp alanı oluşturmak
- Kapalı salonlar ile kışın da kullanımın devam etmesini sağlamak

Şekil .26: Spor Okulu ve Kamp Merkezi için öğrenci çalışmaları

4.8.Bozkır Golf Resort (11-38 Burak CİVCİK)

Sarıot Gölü'nün bir mikroklima ortamı oluşturmasının Sarıot Yaylası'nda golf sporu yapılmasına imkân verebileceği düşüncesinin doğmasıyla birlikte, Sarıot Yaylası için bu yönde analizler yapılarak yaylanın mikroklima etkisinin yanında rakımı, topografik özellikleri ve doğası ile de golf için bir potansiyel taşıdığı görülmüştür. Bu projede oldukça prestijli olan golf sporu için başta yaylaya ulaşımın iyileştirilmesi ve gerekli diğer tesislerin düzenlenmesi yapılarak, Sarıot Yaylası'nın bu beklenmedik potansiyelinin açığa çıkarılması hedeflenmiştir (Şekil 27).

Potansiyeller: - Sarıot Yaylası'nın doğal güzellikleri

- Çevrenin doğal dokusunun golf sporu için elverişli oluşu (yaylanın engebesiz topografyası, etrafındaki orman dokusunun olumsuz rüzgârı engellemesi, Dipsiz Göl'ün bulunması)

- Aslında Bozkır'ın karasal iklimi golf için elverişsizken, gölün mikroklima etkisi

Sorunlar: - Yaylaya ulaşımda mevcut patika-yolun yetersiz oluşu

Amaçlar: - Yaylaya ulaşan yolun iyileştirilmesi ve yaylanın her mevsim ulaşılabilir hâle getirilmesi

- Başta golf olmak üzere, diğer kapalı ve açık spor alanları, lüks konaklama fonksiyonları, spa ve masaj merkezleri, kamp ve dağ yürüyüşü alanlarıyla geniş bir kompleks

- Bahar aylarında oynanan golf sporunun kışın da yerini başka aktivitelere bırakarak yapının kullanımının devam etmesi

- Bölge halkına istihdam sağlamak

A-A KESİTİ ÖLÇEK:1/200

B-B KESİTİ ÖLÇEK:1/200

KUZEY DOĞU CEPHESİ ÖLÇEK:1/200

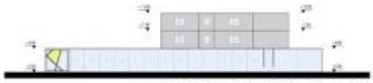
GÜNEY DOĞU CEPHESİ ÖLÇEK:1/200

GÜNEY BATI CEPHESİ ÖLÇEK:1/200

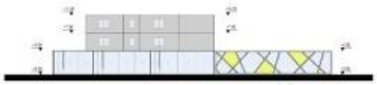
KUZEY BATI CEPHESİ ÖLÇEK:1/200

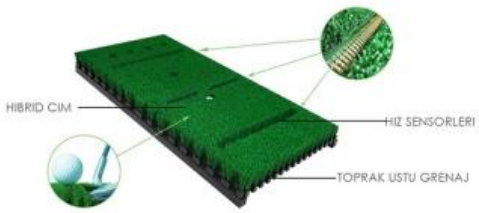

ÇİM SENSÖR DETAYI

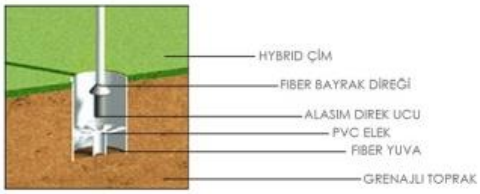

GOLF DELİK DETAYI

BOZKIR GOLF RESORT
'YERİN RUHUNDA BOZKIR'
FARK YARAT TASARIM ATÖLYESİ
Doç.Dr. Havva ALKAN BALA
Mimar Kürşat EKER
STD-VIII
İKLİM VE TOPOGRAFYA ANALİZ-ÇÖZÜMLEMESİ
LA PAZ GOLF CLUB/BOLİVYA
Konya Bozkır Sanot yaylası 2800m rakımda bulunmaktadır. Rakımın artması ile paralel olarak ise hava sıcaklığı düşmektedir. Bunun yanında bölge özellikleri olarak karasal iklime sahiptir. Bu faktörler ilk bakıldığında golf turizmi için dezavantaj olarak gözükse de aslında büyük bir avantajdır. Şöyle ki alınan önlemler ve kullanılan malzeme ile golf sporuna yatkın bir ortm elde edilebilir. Avantaj ise genelde sıcak ve bunaltıcı iklim bölgelerinde bulunan golf sahalarına karşı bu bölge serin ve ferah ortamıyla turistler için cazibe yaratmaktadır.
RAKIM ETKİSİ
Sanot 2800m rakımıyla aslında yüksek gibi görünsede aslında hiç de öyle değil. Çünkü dünyada en yüksek golf sahası Bolivya'da 3290m rakımda bulunuyor. bunu Çin'de Jade Dragon 3048m ile takip ediyor.Kullanılan özel çim ve sistemler ile yüksek rakımlı bölgelerde golf sahası fonksiyonunu tam olarak yerine getiriyor.
RÜZGARKIRAN AĞAÇLAR
Korunmuş Alan
Bölge etrafı açık olduğu için olumsuz rüzgar etkisine sahiptir. Bu etki rüzgar kesmeye elverişli ağaçlar ile nötrleştirilebilir. Bu yöntemde en çok tercih edilen tür mezarlık servisidir. Sık yaprakları ve yüksek boyları ile rüzgar ile başeder. İçeri kısımlara ise karaçam dikildiğinde sorun ortadan kalkmış olur.
GÖL-SULAMA
Konu golf sahası olunca çimlerin dolayısı ile sulamanın önemi büyüktür. Bölge koşulları nedeniyle sert ve elverişsizdir. Buna bağlı olarak sulamanın çözülerek büyük bir sorun olmaktan çıkarılması ve efektif olarak yapılması gerekir. 18 delikli bir golf sahası için çim alanları düşünül düğünde oldukça büyük bir rakam çıkar. Bu da bize yüksek sulama gideri olarak döner. İşte tam da burada bölgede bulan sanot gölü imdada yetişir. Doğal sular ile beslenen gölün su kalitesi yüksek ve zengin olup çimler için harika bir besin oluşturur. Gölden su çeken büyük pompa sistemleri ile golf sahasının her mevsimde ekonomik ve efektif olarak sulaması yapılır.
ÇİM SEÇİMİ
Bölge karasal iklim kuşağında ve yüksek rakımda olduğu için, çim seçimi çok dikkat edilmesi gereken bir konudur. Dünyada yüksek rakımda bulunan golf sahaları için dayanıklı çimler seçilip yaklaşık üç çeşit çimin bir arada ekilmesi ile dayanıklı bir zemin oluşturulmaktadır. Bu çim çeşitlerinde en çok tercih edilenleri sırası ile;
Agropyron repens(gevşek-yabani otlara dayanıklı).
Agrostis canina(keçe-iklime dayanıklı).
Agrostis tenuis(yumak-alt doku)
Seçilen bu çim türleri normal ekime tabi tutulmaz. Dayanıklığı ve toprağa tutunmayı daha fazla artırmak için ıslak tohum sistemi ile uygulanacak yere püskürtülerek ekim gerçekleştirilir.
GÖL-MİKROKLİMA
Göller bulunduğu bölgeye mikroklima etkisi yaratır. Böylece iklim yumşar ağaç ve bitki çeşitliliği artar. Sanot yaylasındaki göl de aynı etkidedir.
GİRİNTİ-ÇÖKÜNTÜ
Bölgenin topografik yapısından ötürü sahip olduğu düşük eğimli girinti ve çöküntüler golf sahası için avantaj sağlamaktadır.
BURAK CİVCİK 11/38

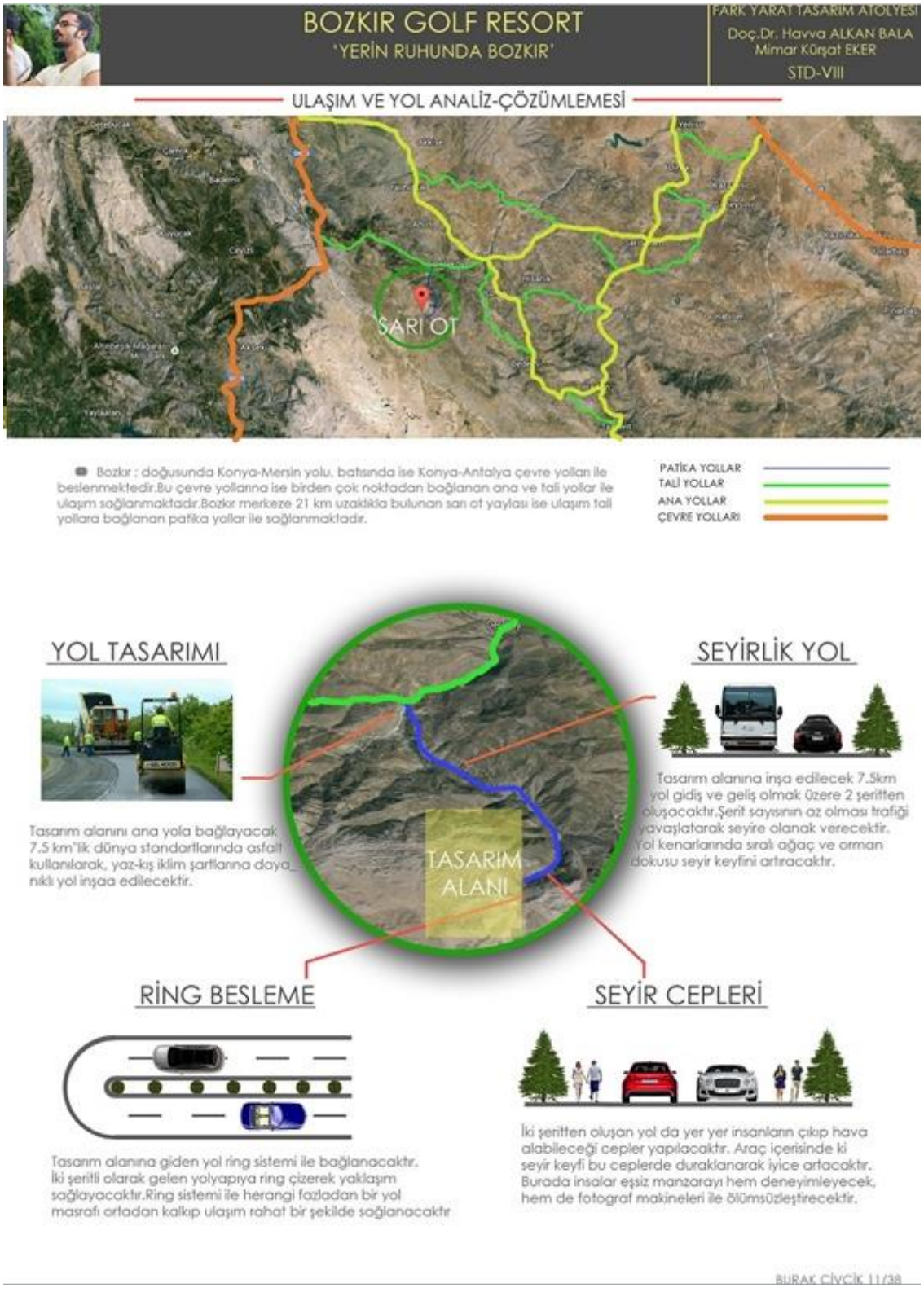

Şekil .27: Bozkır Golf Oteli için öğrenci çalışmaları

5.SONUÇ

"Yerin Ruhunda Bozkır" stüdyo deneyimi sonucunda ortaya konan projeler arasında, Bozkır ilçesi için öne çıkan projeler dört başlıkta toplanabilir.

1. Bozkır kent merkezi için,

- Yeni bir belediye binası
- Çarşamba Çayı kıyısında rekreasyonel alanlar
- Kültür ve Ticaret merkezi

2. Ekolojik Köy

3. "Bozkır Golf Resort" ve Spor Kompleksi

4. Yaylada üretim ve konaklama tesisi projeleri

Bozkır'ın mekânsal dinamiklerini oluşturarak kullanıma sunan bu projeler, Bozkır'ın kalkınmasında atılacak adımlarda fikir projeleri olarak kaynak teşkil etme potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

Norberg Schulz Christian, (1980) "Genius Logi: Towards a Phenomenology of Architecture", Rizzoli İnternational Publications, New York.

Norberg-Schulz, C., (1988), Meaning and Place: Selected Essays, Rizzoli International Publications, New York.

6360 SAYILI YASANIN BÜYÜKŞEHİRLERE BAĞLI İLÇELER BAĞLAMINDA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ

Ömer Faruk TEKİN *

Öz

Yerleşim yerlerinin yönetimi tarih boyunca üzerine tartışılan konulardan biridir. Bu konudaki tartışmaların daha ziyade yerleşim yerlerinde görülmesi gerekli hizmetler ve buna dair sorumluluklarla başladığı bilinmektedir. Siyasî, sosyal ve ekonomik sebepler yanında, 19. yüzyıl sonlarına doğru endüstrinin gelişmeye başlamasıyla birlikte, yerleşim alanları daha fazla nüfusu ve dolayısıyla daha fazla sorunu barındıran büyük kentlere dönüşmeye başlamıştır. Böylece bu tartışmalar, ölçek sorunları, yerel hizmetlerin daha etkin, verimli ve ekonomik gerçekleştirilmesi, yerel katılımın sağlanması ve demokrasinin daha iyi işletilmesi gibi yeni başlıklar etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Ülkemizde modern anlamda kent yönetimi sayılabilecek ilk belediye, görev ve statüsü 13 Haziran 1854 tarihli bir nizamname ile düzenlenen İstanbul Şehremaneti olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, değişen dünyanın ve sorunları giderek büyüyen kentlerin bilincinde, ancak sorunlara yerel bakış açısıyla yaklaşamayan bir anlayış göze çarpsa da, belediyecilik gelişmeye devam etmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin yönetiminde karşılaşılan zorluklar ve büyük yerleşim yerlerine özgü yönetim oluşturma tartışmaları sonunda, 1982 Anayasası bu konuyla ilgili bir hükme yer vermiştir. Böylece Türkiye'de büyükşehir belediye sistemi 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Son olarak 2012 yılı aralık ayında çıkarılan 6360 sayılı Kanun, yerel yönetim mevzuatında, ilçe belediye yönetimlerini de etkileyen önemli değişiklikler yapmıştır. Bu kanun, büyükşehir belediye mücavir alanını il sınırına eşitlediği gibi, büyükşehir ilçe belediyelerinin mücavir alanını da ilçe belediye sınırına eşitlemektedir. Ayrıca il ve ilçelerde özel idareler kaldırılmış, bağlı belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak, önceki bağlı oldukları il veya ilçeye mahalle olarak bağlanmıştır. Büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında görev ve yetki bölüşümü yeniden düzenlenmiştir. Büyükşehir belediyeleri, il sınırı içindeki su ve kanalizasyon, mezarlık, meydan ve anayolları, karla mücadele çalışmaları gibi konularda yetkili ve sorumlu olmuştur.

2014 yerel seçimlerinden sonra uygulanmaya başlayan yeni büyükşehir modelinin, pratikte idarî, siyasî, sosyal ve kentsel etkileri görülmeye başlamıştır. Bu çalışmada, 6360 sayılı yasa hakkında bilgi verilerek, yasaya yönelik eleştiriler ve değerlendirmelere kısaca değinilecektir. Yeni büyükşehir sisteminin, en geniş coğrafi sınırlara sahip Konya ili uygulamasında Bozkır ilçesinin kent yönetiminde idarî, siyasî, malî yapıya ve hizmet sunumuna etkileri üzerinde durulacaktır. Yeni modelin Bozkır ilçesini hangi boyutlarda nasıl etkilediği, Bozkır'a ilişkin verilerin tablolaştırılması yoluyla incelenecektir.

•

Anahtar Kelimeler

Belediye, 6360 Sayılı Yasa, Yeni Büyükşehir Modeli, Bozkır İlçesi

•

* *Uzman, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, ofaruktekin@selcuk.edu.tr*

GİRİŞ

Şehirlerin yönetimi yüzyıllardır üzerinde tartışılmış ve zaman içinde farklı yaklaşımlara konu olmuştur. Şehirlerde görülmesi gerekli hizmetler ve buna dair sorumluluklarla başlayan bu tartışmalar günümüzde bunları da içine alacak şekilde çok genişlemiştir. Politik, sosyolojik ve ekonomik sebepler yanında, 19. yüzyıl sonlarına doğru sanayinin gelişmeye başlamasıyla birlikte, şehirlerin nüfusu artmış ve dolayısıyla daha fazla ve çeşitli sorunu barındıran büyük şehirlere dönüşmeye başlamıştır. Böylece bu tartışmalar, yönetim meseleleri, ölçek sorunları, yerel hizmetlerde etkinlik, verimlilik ve ekonomiklik, demokrasinin daha iyi işletilmesi ve yerel katılımın sağlanması gibi yeni başlıklar etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Türkiye'nin şehir yönetimi konusundaki deneyimi 19. yüzyıla uzanmaktadır. Türkiye'de, modern anlamda kent yönetimi sayılabilecek ilk belediye, görev ve statüsü 13 Haziran 1854 tarihli bir nizamname ile düzenlenen İstanbul Şehremaneti olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, değişen dünyanın ve sorunları giderek büyüyen şehirlerin bilincinde, ancak sorunlara yerel bakış açısıyla yaklaşamayan bir anlayış göze çarpsa da, belediyecilik gelişmeye devam etmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin yönetiminde karşılaşılan zorluklar ve büyük yerleşim yerlerine özgü yönetim oluşturma tartışmaları sonunda, 1982 Anayasası bu konuyla ilgili bir hükme yer vermiştir. Böylece Türkiye'de büyükşehir belediye sistemi 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 2012 yılı aralık ayında çıkarılan 6360 sayılı Yeni Büyükşehir Kanunu, yerel yönetim mevzuatında, ilçe belediye yönetimlerini de etkileyen önemli değişiklikler yapmıştır. Bu kanun, büyükşehir belediye mücavir alanını il sınırına eşitlediği gibi, büyükşehir ilçe belediyelerinin mücavir alanını da ilçe belediye sınırına eşitlemektedir. Ayrıca il ve ilçelerde özel idareler kaldırılmış, bağlı belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak, önceki bağlı oldukları il veya ilçeye mahalle olarak bağlanmıştır. Büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri arasında görev ve yetki bölüşümü yeniden düzenlenmiştir. Büyükşehir belediyeleri, il sınırı içindeki su ve kanalizasyon, mezarlık, meydan ve anayolları, karla mücadele çalışmaları gibi konularda yetkili ve sorumlu olmuştur. 2014 yerel seçimleriyle birlikte uygulanmaya başlayan yeni büyükşehir modelinin, pratikte idarî, siyasî, sosyal ve kentsel etkileri görülmeye başlamıştır.

TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de, kanunlar küçük belediyelerle büyük belediyeler arasında kuruluş, yetki ve gelirler açısından bir farklılık gözetmemişlerdir. Ancak birkaç bin kişinin yaşadığı küçük yerleşimlerle milyonluk büyük şehirlerin bir tutulması yönetim sorunlarına yol açmaktadır. Bu sebeple, Batı ülkelerinde 20. Yüzyılın başından itibaren, büyük şehirlerin yönetimi için özel yöntemler ve modeller geliştirilmeye çalışılmaktadır. Londra, New York, Tokyo, Paris ve Toronto gibi kentlerde metropoliten yönetim, anakent yönetimi veya büyük kent yönetimi adı verilen farklı yönetim yapısı denemelerine rastlanmaktadır (Keleş, 2013: 332).

Türkiye tarihinde ilk defa 1982 Anayasası "Büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir." hükmünü (Md. 127) getirmiştir. Bu, önceki yirmi beş yılda

büyükşehirlere özgü bir yönetim oluşturulması konusundaki ihtiyaca cevap niteliğindedir. Çünkü daha önce bu özel yönetimlerin oluşturulmasına yürürlükteki anayasalar engel oluyordu (Keleş, 1985: 77). Anayasa'da bu hükmün yer almasından sonraki süreçte, "büyük yerleşim merkezi" haline gelen kentlere, kanun veya kanun hükmünde kararnamelerle büyükşehir statüsü verilmiştir (Tekin ve Söylemez, 2016: 1436). Tablo 1'de sayısı 30'u bulan büyükşehirler, büyükşehir oldukları yıllar ve ilgili yasal düzenlemelerle birlikte gösterilmektedir:

Tablo 1: Büyükşehir Belediyelerin Kuruluş Tarihleri

Yıl	Yasal Düzenleme	Belediye
1984	3030 sayılı Kanun	İstanbul, Ankara, İzmir
1986	3306 sayılı Kanun	Adana
1987	3391, 3398 ve 3399 sayılı Kanunlar	Bursa, Gaziantep, Konya
1988	3508 sayılı Kanun	Kayseri
1993	504 sayılı KHK	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit (Kocaeli), Mersin, Samsun
2000	593 sayılı KHK	Adapazarı (Sakarya)
2014	6360 sayılı Kanun *6447 sayılı Kanun	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu*, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van

Kaynak: Zengin, 2014: 104'den uyarlanmıştır.

Anakent/Metropol/Büyükşehir/Büyükkent gibi benzer kavramlarla ifade edilen büyük yerleşim alanlarının yönetimi hukukî, idarî ve siyasî boyutlarıyla 1980'li yıllarda Türkiye'nin gündemine girmiştir (Çukurçayır, 2013a: 220). 1980 öncesi ise kısaca şu şekilde özetlenebilir: Türkiye'de belediyelerle ilgili geniş kapsamlı düzenlemelerin ilki 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu'dur. Bu kanun, İstanbul ile ilgili özel durum dışında, büyükşehirler için bir düzenleme içermemektedir. Büyükşehirler konusunda ağırlıklı çalışmalar 1960-1980 arasında gerçekleştirilmiştir (Çukurçayır, 2013a: 234). 1961 Anayasası, büyük kent yönetimlerine özgü herhangi bir yapılanmayı öngören bir hüküm içermemekteydi. 1960 ve 1980 yılları arasında bu sebeple, birkaç belediye, hizmetlerini daha iyi yerine getirebilmek amacıyla, kendi aralarında birlikler kurmayı denemişlerdir. Ancak bu birlikler bir büyükşehir yönetimi anlayışından uzaktı (Keleş, 1985: 74).

1980-1983 yılarını kapsayan ara dönemde bazı yeni uygulamalar gündeme gelmiştir. 1984 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyeleriyle ilgili 3030 sayılı kanun, yapılan çalışmaları bir araya getirerek, büyükşehir yönetimi düşüncesi iki kademeli bir yapıyla uygulanmaya başlamıştır. 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu da önemli gelişmeleri içermektedir. Bu Kanun, modern gelişmelere göre büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluklarına farklı boyutlar kazandırmıştır. Ayrıca, İstanbul ve Kocaeli ili için farklı bir yönetim modeli getirmiştir (Çukurçayır, 2013a: 234).

Türkiye'de, 2000'li yıllarda yerel yönetimler alanında bir değişim başlamış, çıkarılan kanun ve yönetmeliklerle mevzuattaki sıkıntılar giderilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, büyükşehir belediye yönetim sistemini düzenleyen ve değiştiren iki önemli kanun çıkarılmıştır: Biri, yukarda belirtilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, diğeri ise 6360 sayılı Kanun'dur. 12 Kasım 2012'de kabul edilen ve 6 Aralık 2012'de Resmî Gazete'de yayınlanan "*6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*"[1] ile yerel yönetim ve özellikle büyükşehir yönetim sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır (Tekin ve Söylemez, 2016: 1437).

6360 SAYILI KANUNUN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

30 Mart 2014 Yerel Seçimleri ile birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun'un getirdikleri, çalışmanın boyutlarını aşmadan, kısaca şöyle özetlenebilir (Zengin, 2014: 102 - 103; Özer, 2013: 114 - 115, Arıkboğa, 2013: 67 - 68):

- 14 il belediyesi, büyükşehir belediyesi yapılmış, büyükşehirlerin sayısı 30'a yükselmiştir.
- Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülkî sınırlarına genişletilmiş; büyükşehir ilçe belediyelerinin sınırları da ilçe mülkî sınırlarıyla eşitlenmiştir.
- Büyükşehir Belediyesi olmayan illerde, nüfusu 2.000'in altında olan 526 belediye, köye dönüştürülmüştür. (Bu belediyelerin sayısı başlangıçta 559 olarak belirlenmişti. Ancak 33 tanesi Kanun yürürlüğe girene kadar birleşme yoluyla nüfusunu arttırmayı başarmıştır (Milliyet, 12.12.2012).)
- 5747 sayılı Kanun'dan itibaren iki kademeli (büyükşehir ve ilçe belediyesi) olarak kurulan ve işleyen mevcut büyükşehir belediyesi modelinde, 2.000 nüfus şartına bağlı kalmaksızın, bu ikili modelden dolayı yeni büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan 1.076 belde belediyesi ile 16.500 köy tüzel kişiliğini kaybetmiş ve mahalleye dönüşmüştür.
- Tüzel kişiliği kaldırılarak köye dönüştürülen belediyelerin komşu oldukları il, ilçe ve nüfusu 2000'in üstünde olan belde belediyelerine, belediye meclisi kararı ile mahalle olarak katılmalarına imkân sağlanmıştır.
- Büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için gerekli olan şart, belediye nüfusunun 750.000'i aşması yerine, il nüfusunun 750.000'in üzerinde olması biçiminde değiştirilmiştir.
- Yeni büyükşehir belediyesi olan 14 ilde, büyükşehir belediyesi kapsamında 25 yeni ilçe kurulmuş ve bağlılık değişiklikleri yapılmış, toplam BŞB ilçe belediyesi sayısı 143'ten 519'a çıkmıştır. İl belediyesi olarak devam eden Zonguldak'ta da 2 yeni ilçe kurulmuş, bu kanunla kurulan ilçe sayısı 27 olmuştur.

[1] 14/3/2013 tarihli ve 6447 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, bu Kanunun başlığında yer alan "ON ÜÇ" ibaresi "ON DÖRT" olarak, "YİRMİ ALTI" ibaresi "YİRMİ YEDİ" olarak değiştirilmiş ve 1 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Muğla," ibaresinden sonra gelmek üzere "Ordu," ibaresi eklenmiştir (6360/1. sayfa).

- Büyükşehirlerde yeni bir ilçe belediyesinin kurulabilmesi için, nüfus ölçütü 50.000'den 20.000'e çekilmiştir. Mahalle kurulabilmesi içinse bu rakam 500 olarak belirlenmiştir.
- 30 büyükşehir belediyesinde il özel idareleri kaldırılmıştır. İl özel idare sayısı 81'den 51'e düşürülmüştür. Kaldırılan il özel idarelerinin yerine bu illerde, valiliklere bağlı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları kurulmuştur.
- Yerel yönetimlerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylar yeniden düzenlenmiştir.

6360 SAYILI KANUNA YÖNELİK TARTIŞMALAR

6360 sayılı Büyükşehir Kanunu daha çok büyükşehir belediyesinin kurulması ve sınırlarının belirlenmesi, yeni büyükşehir belediyeleri kurulması, idarî yapı ve işleyişteki değişmeler hakkındadır. Adında da belirtildiği üzere, kanun belediyelerle ilgili var olan mevzuata atıflar, eklemeler, değiştirmeler ve ilgalardan oluşmaktadır.

Öncelikle belirtilmelidir ki, 6360 sayılı Kanun üzerine yapılan tartışmaları detaylandırmak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır[2]. 6360 sayılı Kanuna ve getirdiği sisteme yönelik tartışmalara geçmeden önce düzenlemenin Anayasa'ya uygunluğu üzerinde de bir tartışmanın olduğunu belirtmek gerekmektedir. Gözler'e göre (2013) Kanun, özellikle il özel idareleri ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması yönüyle, Anayasa'nın 127. Madde hükümlerine aykırıdır. Güngör ise (2012: 28-31), Anayasa Mahkemesi denetiminden geçmiş olan bu düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğu yönündeki fikri yerinde bulmamaktadır.

6360 sayılı Kanun hakkında, tek tek hükümlerinin ifade ettiği noktalardan çok, genel olarak yerel yönetim sitemimize getirdikleri üzerine olumlu ve olumsuz eleştiriler yapılmıştır. Öncelikle kanun yerel hizmetlerin en yakın birimlerce yerine getirilmesi prensibi olarak tanımlanabilecek subsidiyarite (hizmette halka yakınlık) ilkesine uygun görünmemektedir. Kanunu genel itibariyle yerel yönetim sistemi için olumlu gören Can (2013: 267), belediyelerin mücavir alanlarının il sınırlarına genişletilmesinin, yetki sınırlarının ve sorumlulukların netleşmesine ve bununla ilgili ihtilafların giderilmesine katkıda bulunacağını belirttikten sonra bu sınırlar genişletilirken yerinden yönetim ve yerele yakınlık düşüncelerine zarar verilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü mevcut idari yapı ve personel sistemi içinde, hizmet alan ile hizmet veren arasındaki fizikî uzaklık sorun yaratabilecektir.

Kanunla yapılan değişiklik sonucunda, öncekilerle birlikte sayıları otuzu bulan büyükşehir statüsüne sahip illerle, büyükşehir olmayan iller arasında yerel yönetim sistemleri açısından farklı düzenlemeler geçerli olacaktır. İl belediyeleri ile büyükşehir belediyelerinin oluşturduğu bu ikili veya çok katmanlı olarak ifade edilebilecek sistem bazı aksaklıklara yol açacaktır. Yeni düzenleme yerel halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri sunmada daha hızlı ve daha etkin olacak, hizmet rekabetinin artmasına büyük katkı sağlayacaktır (Can, 2013: 273-275). Bu uygulamaya farklı yaklaşan Tekeli (1983: 21) ise, büyükşehirler etrafındaki belediyelerin birleştirilerek tek

[2] Ayrıntılı bazı çalışmalar için bkz.: Gözler, 2013; Zengin; 2014; Özer; 2013; Arıkboğa, 2013, Parlak, 2013.

bir belediye haline getirilmesi ile birtakım hizmetlerin sunulmasında bir etkinlik sağlanacak olsa da, katılım açısından bir gerilemenin olabileceğini savunmaktadır.

6360 sayılı Kanunun tasarı halindeyken yeterince tartışılmadan, paydaşlarla görüş alışverişinde bulunulmadan çıkarılması bir yana, ülkede uzun yıllardır geçerli olan mahallî idare sisteminde böyle önemli bir değişime karar verilirken kamuoyu ile yeterince paylaşılmamıştır. Kanun tasarısı kamuoyunun erişebileceği, eleştiri ve katkılarını sunabileceği bir taslak aşamasından geçmeden direkt olarak Bakanlar Kurulu'na gönderilmiştir. Paydaşların politika yapımına katılımı yazılı olmayan demokratik bir kural ve yönetişim anlayışının bir gereği olduğu kadar, aynı zamanda yazılı bir kuraldır. Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Yönetmeliği'nde özetle, hazırlanan taslakların Başbakanlığa sunulmadan önce paydaşların görüşlerinin alınacağı belirtilmektedir (Koyuncu ve Köroğlu, 2012: 2). Politika oluşturma ve kanun yapmanın demokratik meşruiyet temellerinde problem olduğundan hareketle; katılımcı, müzakereci ve diyalog zemininde incelenen süreçlerin işletilmesi gerektiği ve ülkenin siyasî, idarî, sosyal ve ekonomik yapısını önemli ölçüde etkileyecek olan düzenlemelerin, gerekli bilimsel analizlerden sonra gündeme getirilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı muhakkaktır (Çukurçayır, 2012).

Görmez (2012) ise, düzenlemenin iddia edildiği gibi, bir bölge yönetimi, federasyon denemesi, siyasî özerklik gibi amaçlar veya en azından bu ve benzeri amaçlara hizmet edecek bir karakter taşımadığını belirttikten sonra, kanunun çıkarılışı ile ilgili usul eksikliği denebilecek bir noktayı dile getirmektedir. Bu önemli nokta, kanunun Türkiye'nin de kabul ettiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na pek çok açıdan aykırı oluşudur. Söz konusu şartnamenin beşinci maddesinde "Yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan bir değişiklik yapılamaz." ifadesi yer almaktadır. Bu hükme aykırı olarak pek çok il özel idaresi, belde belediyesi ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi katılım ve demokrasi, özellikle yerel katılım ve yerel demokrasi yerel yönetimler için vazgeçilmez unsurlardandır. Bu unsurlara dikkati çeken Çukurçayır (2012), Avrupa Kentsel Şartı-II, 13. maddede "Avrupa'nın kent ve kasabalarının, özellikle katılım açısından, demokrasinin yeni taleplerini dikkate alan *bir kentsel yönetişim modeli* inşa etmek sorumluluğu vardır. Bu yerleşimler toplumlarımızın çok gereksinim duyulan demokratik yeniden canlandırılması için birer değerdir." denildiğini ifade ederek büyükşehirlerle ilgili düzenlemenin Avrupa belgelerine ve standartlarına karşı önemli aykırılıklar içerdiğini vurgulamaktadır. Burada belirtmek gerekir ki, Çukurçayır, büyükşehir kanununda düzenlenen ve ilin bütün coğrafî alanlarını içine alan yeni yönetim biriminin belediye veya yerel yönetim birimi olarak tanımlanamayacağını, bunun bir çeşit federalizm veya küçük bölge yönetimi çağrışımı yaptığını, büyükşehir belediye başkanlarının da eyalet başbakanları olarak algılanacağını ifade etmektedir (Çukurçayır, 2012). Eyalet sisteminden bahsetmenin büyük riskler taşıdığını, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, üniter yapının ve mülkî idare sisteminin muhafaza edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Çukurçayır, 2013b).

KONYA ÖRNEĞİNDE YENİ BÜYÜKŞEHİR YÖNETİM SİSTEMİ VE İLÇE BELEDİYELERİNDE DEĞİŞİM

Yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük ili olan Konya, nüfus sıralamasında da en kalabalık yedinci şehridir. Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 31 ilçe belediyesinden oluşan Konya'da TÜİK'in 2015 verilerine göre 2.130.544 kişi yaşamaktadır. Kuruluşu 1830 yılına dayandırılan Konya Belediyesi, 1987'de çıkarılan 3399 sayılı kanunla büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. 1989 yılından beri belediye hizmetleri bu statüye göre yürütülmektedir. 2012 yılında çıkarılan ve 2014 yerel seçimleriyle birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesinin sınırları il mülkî sınırlarına genişletilmiştir (www.konya.gov.tr, 2015).

6360 sayılı Kanun'un, 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle uygulanmaya başlamasından bugüne kadar geçen bir buçuk yıllık sürede, Konya'da idarî, siyasî, malî açıdan ve kent hizmetleri bakımından az ya da çok belli etkileri görülmeye başlamıştır[3]. Konya örneğinde, yeni Kanunun idarî yapıya getirdiği temel değişiklikler şunlardır (Tekin ve Söylemez, 2016: 1441):

- Konya Büyükşehir Belediyesi sınırları il mülkî sınırı olmuştur.
- İlçelerinin sınırları da ilçe mülkî sınırı olmuştur.
- Bağlı ilçelerin mülkî sınırları içindeki belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır.
- 584 köy mahalleye dönüştürülmüştür.
- 168 belde belediyesi mahalleleriyle birlikte bağlı bulundukları ilçe belediyesine katılmıştır.
- Konya il özel idaresinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.
- Bucak ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır.
- Mahalli idare birlikleri kaldırılmıştır.
- Konya Valiliği bünyesinde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurulmuştur[4].

6360 sayılı Kanun çerçevesinde, Konya'da yeni ilçe kurulmamış, idarî bağlılık ve sınır değişikliği veya yerleşim merkezleri ile ilgili bir isim değişikliği olmamıştır.

[3] 6360 Sayılı Kanun'la birlikte uygulanmaya başlayan yeni büyükşehir modelinin Konya örneğindeki etkilerinin, idarî, siyasî, malî açıdan ve kent hizmetleri bakımından analizi için bkz.: Tekin ve Söylemez, 2016.

[4] Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordine edilmesi, acil çağrı, afet ve acil yardım hizmetlerinin koordinasyonu ve yürütülmesi, ilin tanıtımı, gerektiğinde merkezi idarenin taşrada yapacağı yatırımların yürütülmesi ve koordine edilmesi, temsil, tören, ödüllendirme ve protokol hizmetlerinin yürütülmesi, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarına rehberlik edilmesi amacıyla ve bunların denetlenmesini gerçekleştirmek üzere valiye bağlı olarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurulmuştur (http://www.konyayikob.gov.tr, 2016).

Tablo 2: Konya İli Belediye, Belde Belediyesi ve Köy Sayıları (6360 S. Kanundan Önce)

Sıra	Belediye	Belde Sayısı	Köy Sayısı
1	Büyükşehir	-	-
2	Karatay	4	25
3	Meram	6	22
4	Selçuklu	3	20
5	Ahırlı	1	10
6	Akören	2	8
7	Akşehir	11	23
8	Altınekin	3	14
9	Beyşehir	18	37
10	**Bozkır**	**10**	**38**
11	Cihanbeyli	13	20
12	Çeltik	2	6
13	Çumra	10	30
14	Derbent	1	6
15	Derebucak	4	4
16	Doğanhisar	8	8
17	Emirgazi	2	7
18	Ereğli	6	44
19	Güneysınır	2	12
20	Hadim	6	22
21	Halkapınar	-	15
22	Hüyük	10	9
23	Ilgın	7	36
24	Kadınhanı	4	37
25	Karapınar	4	14
26	Kulu	7	28
27	Sarayönü	6	12
28	Seydişehir	8	31
29	Taşkent	4	3
30	Tuzlukçu	-	11
31	Yalıhüyük	-	2
32	Yunak	6	30
TOPLAM		**168**	**584**

Kaynak: www.konya.gov.tr, 2015

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 6360 sayılı Kanun'dan önce de büyükşehir belediyesi olan Konya İli'nin 31 ilçe belediyesi, 168 belde belediyesi ve 584 köyü vardı. Yeni Büyükşehir Kanunu ile bu 168 belde belediyesi ve 584 köyün tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Konya ili için yerel yönetim birimi olarak, Konya Büyükşehir Belediyesi ile merkez ilçe durumuna gelmiş 31 ilçe belediyesi kalmış olmaktadır. İşte Bozkır da bu merkez ilçelerden biri olmuş, Konya büyükşehir belediyesi ile arasında görev ve yetki paylaşımı gibi idarî değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler idarî alanla sınırlı kalmamış, siyasî, malî yapıda ve hizmet sunumunda da bazı değişiklikler de meydana gelmiştir.

YENİ BÜYÜKŞEHİR SİSTEMİNİN KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NE BAĞLI İLÇELERE ETKİLERİ: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ

Konya'ya 116 km uzaklıkta olan Bozkır ilçesi Konya'nın güneyinde yer alır. Konya'ya bağlı bir ilçe olmasına rağmen Akdeniz Bölgesi içerisindedir. Denizden yüksekliği 1162 m'dir. Bozkır'ı doğudan Karaman ili, güneyden Hadim ilçesi ve Antalya ili, kuzeyden Çumra ile Akören ilçeleri ve batıdan Seydişehir, Ahırlı ve Yalıhüyük ilçeleri çevrelemektedir. Çarşamba çayı Bozkır'ın ortasından geçerek Çumra ovasına doğru akar. Konya'nın 31 ilçesinden biri olan Bozkır'ın yüzölçümü 1949 kilometrekaredir (Şafakçı, 2013: 3-4; Taş, 2011: 39). Tablo 3'te Bozkır İlçesi'nin yıllara göre şehir ve köy nüfusu dağılımı görülmektedir. Yeni Kanun ile köy ve beldelerin tüzel kişilikleri kaldırıldığı için 2013'ten sonra ilçe sınırlarında yaşayanların tamamı merkez nüfusu içinde kabul edilmektedir.

Tablo 3: Bozkır İlçesi Nüfus Bilgileri

Yıl	Toplam	Şehir	Köy
2015	27.006	27.006	0
2014	27.457	27.457	0
2013	28.152	28.152	0
2012	28.937	7.440	21.497
2011	29.914	7.343	22.571
2010	31.095	7.331	23.764
2009	32.992	7.358	25.634
2008	31.601	7.217	24.384
2007	32.054	6.801	25.253

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, 2016

İdarî Yapıya Etkileri

Yeni modelde, Konya Büyükşehir Belediyesi mücavir alanı il mülkî sınırlarına genişlediği için, Bozkır ilçesi de büyükşehir sınırları içindeki merkez ilçelerden biri durumuna gelmiş, yeni bir idari yapı içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Eski sistemde merkez ilçelerin, örneğin Meram Belediyesi'nin Konya Büyükşehir Belediyesi ile nasıl bir yetki, görev ve sorumluluk paylaşımı var ise şimdi Bozkır gibi kent merkezine uzak ilçeler için de aynı durum geçerli olmaktadır.

Büyükşehire bağlı bir ilçe olarak Bozkır örneğinde yeni Kanunun idarî yapıya getirdiği temel değişiklikler şunlardır:

- İlçe belediye mücavir alan sınırları ilçe mülkî sınırı olmuştur.
- Bu mülkî sınırlar içindeki belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır.
- 38 köy mahalleye dönüştürülmüştür.
- 10 belde belediyesi mahalleleriyle birlikte Bozkır Belediyesine katılmıştır.

- Bozkır ilçe özel idaresinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.
- Bucak ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır.
- Mahalli idare birlikleri kaldırılmıştır.
- İlçe mülkî sınırı içinde, büyükşehir belediyesine devredilen (su, kanalizasyon, mezarlık bakımı gibi) hizmetler dışında, bütün belediye hizmetlerinde yetkili ve görevli duruma gelmiştir.

Tablo 4: Bozkır İlçesi Belediye, Belde, Köy ve Mahalle Sayıları

Sıra	Belediye	Belde	Köy (Mahalle)	Mahalle Sayısı
1	Bozkır İlçesi			**3**
2			Akçapınar	1
3			Armutlu	1
4			Arslantaş	1
5			Aydınkışla	1
6			Ayvalıca	1
7			Bağyurdu	1
8			Baybağan	1
9			Bozdam	1
10		Çağlayan Beldesi		**2**
11		Dereiçi Beldesi		**1**
12		Dereköy Beldesi		**4**
13			Elmaağaç	1
14			Hacılar	1
15			Hacıyunuslar	1
16		Hamzalar Beldesi		**1**
17		Harmanpınar Beldesi		**3**
18		Hisarlık Beldesi		**3**
19			Işıklar	1
20			Karabayır	1
21			Karacaardıç	1
22			Karacahisar	1
23			Karayahya	1
24			Kayacılar	1
25			Kayapınar	1
26			Kildere	1
27			Kınık	1
28			Kızılçakır	1
29			Kovanlık	1
30			Kozağaç	1
31			Küçükhisarlık	1
32			Kuşça	1
33			Pınarcık	1
34		Sarıoğlan Beldesi		**4**
35			Sazlı	1
36			Soğucak	1
37		Söğüt Beldesi		**1**
38		Sorkun Beldesi		**2**
39			Tarlabaşı	1
40			Taşbaşı	1

41			Tepearası	1
42			Tepelice	1
43		Üçpınar Beldesi		**2**
44			Ulupınar	1
45			Yalnızca	1
46			Yazdamı	1
47			Yelbeği	1
48			Yeniköy	1
49			Yolören	1
TOPLAM	**1**	**10**	**38**	**64**

6360 sayılı Kanun çerçevesinde, Bozkır'da yeni bir mahalle kurulmamış, idarî bağlılık ve sınır değişikliği veya yerleşim merkezleri ile ilgili bir isim değişikliği olmamıştır.

Tablo 5: Merkez ve Beldelerdeki Mahalleler

Bulunduğu Yer	Mahalle
Bozkır İlçe Merkezi	Cumhuriyet Mahallesi, Demirasaf Mahallesi, Yukarı Mahalle(3)
Çağlayan Beldesi	Ahmetli Mahallesi, Çat Mahallesi(2)
Dereiçi Beldesi	Gederet Mahallesi(1)
Dereköy Beldesi	Aşağı Mahalle, Demirci Mahallesi, Kuzyaka Mahallesi, Orta Mahalle(4)
Hamzalar Beldesi	Merkez Mahallesi(1)
Harmanpınar Beldesi	Ferhatlar Mahallesi, Gündüğün Mahallesi, Merkez Mahallesi(3)
Hisarlık Beldesi	Aydınlık Mahallesi, Büyük Mahalle, Orta Mahalle(3)
Sarıoğlan Beldesi	Belören Mahallesi, Boyalı Mahallesi, Koçaş Mahallesi, Kuzören Mahallesi(4)
Söğüt Beldesi	Merkez Mahallesi (1)
Sorkun Beldesi	Çarşamba Mahallesi, Güney Mahallesi(2)
Üçpınar Beldesi	Babuşçu Mahallesi, Hocaköy Mahallesi(2)
TOPLAM	**26**

Bozkır'ın kanun uygulanmaya başlamadan önce, merkezde 3 mahallesi bulunmaktaydı. Yeni modelde Bozkır'a artık merkezden uzak 61 mahalle bağlanmıştır. Tablo 4'te tüzel kişilikleri kaldırılan 38 köy, artık yeni modelde mahalle statüsünde değerlendirilmektedir. Ayrıca yine tüzel kişilikleri kaldırılan 10 beldede bulunan 23 mahalle ve 3 adet merkez mahallesi ile Bozkır, toplam 64 mahalleden oluşan bir şehir olmuştur. Merkezde bulunan 3 mahalle ile beldelerden Bozkır'a katılan mahallerin sayısı ve adları tablo 5'te görülmektedir.

Siyasî Yapıya Etkileri

Yeni büyükşehir sisteminin belki de en çok tartışılan yönü siyasî yapıyla ilgilidir. Kanunun bölge yönetimleri oluşturmayı amaçladığı, başkanlık sisteminin alt yapısını kurmak üzere çıkarıldığı, yerelde güçlü bir merkezîleşmeye yol açacağı, demokratik

katılımı azaltacağı ve bu yeni modelin iktidar partisinin yerel seçimleri kazanmaya yönelik bir stratejisi olduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır (İzci ve Turan, 2013: 135).

Tablo 6: 2009 ve 2014 Yerel Seçimlerinde Bozkır İlçe Belediyesi

Bozkır İlçe Belediyesi					
Yıl	**Seçmen Sayısı**	**Katılım Oranı**	**Kazanan Parti**	**Aldığı Oy**	**Oy Oranı**
2009	5.012	% 89,29	MHP	1.935	% 45,05
2014	20.325	% 89,31	AKPARTİ	10.640	% 63,09

Kaynak: www.yerelnet.org.tr verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 6 ve 7'de, 2009 ve 2014 yerel seçimlerinde Bozkır Belediyesine ait rakamlar görülmektedir. 2014 yerel seçimlerinde, 6360 sayılı kanun gereği ilçe belediye sınırları ilçe mülkî sınırlarına eşitlendiği ve böylece seçmen bölgesi genişlediği için, Bozkır Belediyesi için oy kullanacak seçmen sayısında önemli bir artış olmuştur. Hatta kazanan parti, 2014 yerel seçimlerinde oy oranını yükseltmiştir. Elbette burada seçime katılım oranının yüksek olmasının, demokratik siyasal katılımın da yüksek olduğu anlamına gelmediği belirtilmelidir. Burada bir hususu daha belirtmekte fayda var: 2009 yerel seçimlerinde belediye meclis üyeleri sadece ilçe merkezindeki seçmenlerin oylarıyla seçiliyordu. Doğal olarak da tamamı merkezden seçilen üyelerdi. Ancak 2014 yerel seçimlerinde ilçe merkezinin seçmen sayısı mahallelerle birlikte toplam seçmen sayısının % 25'i civarında olmasına karşın, belediye meclis üyelerinde ilçe merkezinden seçilen üyelerin üstünlüğü bulunmaktadır. Çünkü Bozkır Belediye Meclisi 11'i merkezden, 4'ü mahallelerden (çevreden) seçilen 15 üyeden oluşmaktadır. Ancak yine de, yerel seçimlerde mahallelerdeki seçmenlerin oyları önemli olacağından dolayı, uzun vadede, üyelerin önemli bir kısmı üzerinde çevrenin etkili olacağı söylenebilir. Özetle söylemek gerekirse, zaman içinde belediye meclis kararlarında ağırlık merkezden çevreye doğru kayabilecektir.

Tablo 7: 2009 ve 2014 Yerel Seçimlerinde Bozkır Belediyelerinde Durum

KONYA/Bozkır	**2009 YEREL SEÇİMLERİ Bütün Belediyeler**			**2014 YEREL SEÇİMLERİ Bozkır İlçe Belediyesi Bütün Partiler**		
Belediye Adı	**Kazanan Parti**	**Aldığı Oy Sayısı**	**Oy Oranı (%)**	**Partiler**	**Aldığı Oy Sayısı**	**Oy Oranı (%)**
Bozkır İlçe Belediyesi	MHP	1.935	45,05	AKPARTİ	10.640	63,09
Çağlayan Beldesi	CHP	453	53,55	MHP	4.803	28,48
Dereiçi Beldesi	AKPARTİ	341	38,93	CHP	571	3,39
Dereköy Beldesi	AKPARTİ	461	63,06	SP	431	2,56

Hamzalar Beldesi	MHP	456	54,03	BBP	332	1,97
Harmanpınar Beldesi	MHP	242	60,05			
Hisarlık Beldesi	AKPARTİ	498	61,86	6360 sayılı Kanun ile tüzel kişilikleri kaldırıldığından dolayı, beldeler 2014 yerel seçimlerinde Bozkır İlçe Belediyesi başkan ve meclis adaylarına oy kullanmışlardır.		
Sarıoğlan Beldesi	MHP	487	33,77			
Söğüt Beldesi	AKPARTİ	238	57,91			
Sorkun Beldesi	AKPARTİ	409	56,10			
Üçpınar Beldesi	MHP	354	49,17			

Kaynak: www.yerelnet.org.tr verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kanuna yönelik eleştirilerden biri de, yukarıda belirtildiği gibi iktidar partisinin yerel seçimleri kazanmaya yönelik bir stratejisi olduğu, taşra oylarının daha çok iktidar partisinden olması sebebiyle il ve ilçe merkezlerindeki seçim bölgesinin genişletilmesinin iktidar partisine avantaj sağladığı yönündedir. Tablo 7'de görülen Bozkır Belediyesi ve belde belediyelerinin 2009 ve 2014 yerel seçimlerinin sonuçları analiz edilince, bu eleştirilerin haklı olduğu düşünülebilir. Ancak Tablo 8'de, bu durumun yine Konya'nın bazı ilçelerinde tam tersi bir şekilde gerçekleştiğini görmek mümkündür.

Tablo 8: 2009 ve 2014 Yerel Seçimlerinde Konya İlçe Belediyelerinde Durum

KONYA	2009 YEREL SEÇİMLERİ		2014 YEREL SEÇİMLERİ	
Belediye Adı	**Kazanan Parti**	**Oy Oranı (%) Belediye Başkanı**	**Kazanan Parti**	**Oy Oranı (%) Belediye Başkanı**
Ahırlı	AKPARTİ	50,9	AKPARTİ	62
Akören	AKPARTİ	49,1	MHP	48,6
Akşehir	AKPARTİ	47,1	AKPARTİ	46,8
Altınekin	DP	51	AKPARTİ	56,3
Beyşehir	AKPARTİ	52,4	AKPARTİ	48,6
Bozkır	**MHP**	**45,2**	**AKPARTİ**	**63,1**
Cihanbeyli	MHP	38	AKPARTİ	46,5
Çeltik	AKPARTİ	39	AKPARTİ	44,2
Çumra	MHP	40,4	AKPARTİ	56,4
Derbent	AKPARTİ	47,6	AKPARTİ	47,3
Derebucak	AKPARTİ	59	AKPARTİ	49,7
Doğanhisar	AKPARTİ	41,2	MHP	42,8
Emirgazi	AKPARTİ	57,1	MHP	51,1
Ereğli	MHP	37,3	AKPARTİ	42,8
Güneysınır	AKPARTİ	43,6	AKPARTİ	47,6
Hadim	AKPARTİ	38,4	AKPARTİ	50,6
Halkapınar	MHP	48,9	SP	36,1
Hüyük	AKPARTİ	46,4	AKPARTİ	44,6

Ilgın	AKPARTİ	34,5	AKPARTİ	48,4
Kadınhanı	MHP	46,7	AKPARTİ	61,2
Karapınar	AKPARTİ	39,9	AKPARTİ	44,4
Karatay	AKPARTİ	67,7	AKPARTİ	76,6
Kulu	AKPARTİ	37,6	AKPARTİ	48,3
Meram	AKPARTİ	69,4	AKPARTİ	70,7
Sarayönü	Bağımsız	36,7	AKPARTİ	44,2
Selçuklu	AKPARTİ	64,2	AKPARTİ	67,2
Seydişehir	MHP	41,8	AKPARTİ	47,7
Taşkent	SP	43	AKPARTİ	42,7
Tuzlukçu	CHP	53	CHP	46,1
Yalıhüyük	AKPARTİ	41,4	AKPARTİ	54
Yunak	AKPARTİ	46,5	AKPARTİ	47,1

Kaynak: http://secim.haberler.com verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Diğer ilçelerdeki siyasî durumun da incelenmesi bu analize katkı sağlayacaktır. Tablo 8'de gösterilen, 2009 ve 2014 yerel seçimlerinde Konya ilçe belediyelerindeki duruma bakılırsa, siyasî durumda belirgin bir farklılığın olmadığı söylenebilir. Bu yeni büyükşehir sistemini uygulamaya koyan iktidar partisinin (AKPARTİ) ilçe belediye başkanlıklarını biraz daha arttırdığı görülmektedir. Tablolarda görüldüğü gibi MHP'ye geçen 3 belediye dışında elindeki belediyeleri koruduğu, hatta yeni belediyeler kazandığı göze çarpmaktadır. 6360 sayılı kanunun, Konya'nın ilçe belediyelerinde siyasî duruma gözle görülür bir etkide bulunmadığı ifade edilebilir.

Mali Yapıya Etkileri

Yeni büyükşehir kanununun getirdiği en önemli düzenlemelerden biri hiç şüphesiz yerel yönetimlerin paylarının yeniden düzenlenmesi ve doğal olarak bölüşüm ilişkilerine yapılan müdahaledir. Yeni kanun ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının % 1.50'si büyükşehir dışındaki belediyelere, % 4.50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ve % 0.5'i il özel idarelerine aktarılmaktadır. Bununla birlikte özel tüketim vergisi hariç olmak üzere, büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatının % 6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamı üzerinden büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ayrılan payların % 30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılmaktadır. Bu % 6'lık büyükşehir belediye payının % 60'ı doğrudan ilgili büyükşehir belediyesine aktarılırken, kalan % 40'lık kısmının % 70'i nüfusa, % 30'u yüzölçümü esasına göre büyükşehir belediyeleri arasında dağıtılmaktadır (İzci ve Turan, 2013: 134¸ Karasu, 2013: 9).

5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'da, 6360 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir ilçe belediyelerinin payı % 2,50'den, % 4,5'e çıkarılmaktadır. Büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan % 4,5'lik payın % 90'ı nüfusa, % 10'u ise yüzölçümüne göre dağıtılacaktır. İlçe belediyelerinin payının artması büyükşehir belediyelerinin de aldığı payın artması anlamını taşımaktadır (Karasu, 2013: 10).

Yapılan bir araştırmaya göre, Kanun'dan en olumlu olarak halen Erzurum, Konya, Eskişehir, Kayseri, Kocaeli büyükşehir sınırlarında oturan vatandaşlar etkilenmektedir.

Bu büyükşehirlerde hem toplamda, hem de kişi başına paylar artmaktadır. Konya'da büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerine aktarılacak pay, belediye sınırlarının il sınırına genişlemesiyle % 100'den fazla artarken, öteden beri Konya büyükşehir sınırları içinde oturan bir vatandaş için kişi başına düşen pay % 10 artmaktadır (Koyuncu, 2012: 7).

Kentsel Hizmetlere Etkileri

Yeni büyükşehir kanunu ile sınırları genişleyen mevcut büyükşehir belediyeleri ve takip eden seçimde bu statüyü kazanacak olan il belediyeleri, yetkili organlarının kararıyla, bu kanunla sorumluluk alanına dâhil edilen yerleşim yerlerine yetkisi içindeki her türlü yatırım ve hizmeti götürebileceği belirtilmiştir. Konya Büyükşehir Belediyesi, yeni sorumluluk alanlarında 2014 yerel seçimlerinden önce belli konularda (haşerelerle mücadele, mezarlık bakımı gibi) hizmetlerde bulunduğu bilinmektedir. Seçimlerden ve dolayısıyla kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren, ilçe belediyelerinde ve taşra mahallelerinde ulaşım, su, kanalizasyon ve diğer altyapı ve üstyapı yatırımlarına yönelik belirgin çalışmalar görülmeye başlamıştır. Ereğli'deki altyapı çalışmaları, Bozkır'da su şebekesinin yenilenmesi, Akşehir ve Seydişehir'de ana caddelerin modernize edilmesi, Yalıhüyük'ün 15 yıllık su ihtiyacının karşılanması gibi çalışmalar yerel ve ulusal medyada yer bulmuştur (www.milliyet.com.tr; www.konya.bel.tr; www.yenimeram.com.tr).

Yukarıda belirtildiği gibi, Konya Büyükşehir Belediyesi ile merkez ilçe belediyeleri (Meram, Selçuklu, Karatay) arasında bulunan görev ve yetki paylaşımı, yeni büyükşehir modelinde artık uzak belediyelerle, dolayısıyla Bozkır Belediyesi ile de kurulmuş bulunmaktadır. Bu bağlamda Konya Büyükşehir Belediyesi'nin Bozkır'da yaptığı hizmetler, yapımı devam eden veya ihalesi yapılan projeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Bozkır merkezde ana cadde tanzimi, mahalle yollarının düzenlenmesi, çok amaçlı şehir konağı yapımının planlanması, Bozkır Lisesi spor salonunun tamir ve tadilatının tamamlanması (il özel idareleri kaldırılınca devralınan çalışma), belediye binasının restorasyonunun yapılması, park ve yeşil alan düzenlemesi sayılabilir. 24 yerleşim yerinin yararlandığı Sarıot mevkii içme suyu isale hattının tamamlanması yanında, mahallelerde (köylerde ve beldelerde) park-bahçe, mezarlık düzenleme, içme suyu, sondaj, kaptaj, atıksu ve kanalizasyon çalışmaları yapılmaktadır. Bazı eğitim, kültür, sağlık hizmetleri yerine getirilmiş, modern cenaze nakil aracı ve itfaiye arabası alınmıştır (www.siristat.com).

Bozkır Belediyesi'nin mahallelerde (belde ve köylerde) yaptığı hizmetlere gelince; 14 mahalleye parke taşı döşenmesi, temizlik hizmetleri için yeni çöp kamyonu alınması, yeni bağlanan mahallelere yeni çöp konteynırları dağıtılması, Hacılar Mahallesi'ne sentetik çim saha yapılması, Sorkun'da yol genişletme amaçlı istinat duvarı inşa edilmesi gibi çalışmalar sayılabilir (www.bozkır.bel.tr; www.siristat.com).

SONUÇ

6360 sayılı yeni Büyükşehir kanunu, kamuoyunda yeterince tartışılmadan, bilimsel bir hazırlık aşamasından geçmeden çıkarılmış bir düzenlemedir. Hatta kanunlaşma aşamasından çok kanunlaştıktan sonra tartışıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte kanun üzerindeki tartışmalar, düzenlemenin Anayasa'ya

uygunluğu, üniter yapının ve mülkî idarenin korunması, yerelleşme - merkezîleşme, yerel özerklik, hizmette halka yakınlık, hizmetlerin etkinliği, verimliliği ve ekonomikliği gibi ana başlıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Büyükşehirlerde ve bağlı ilçelerde yaşayan pek çok insanın, henüz kanunun getirdiği fiilî durumdan haberdar olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarla, yeni büyükşehir sisteminin başarılı olup olmadığına karar vermek için en azından bir hizmet döneminin (5 yıl) geçmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Çünkü yeni kanunun getirdiği modelin uygulanmasının bazı zorluklara tabi olduğu görülmektedir: *Yeni büyükşehir sistemi Türk yerel yönetim yapısına köklü bir değişiklik getirmektedir. Büyükşehir Belediyesi sınırlarının il mülkî sınırına genişletilmesi, İstanbul ve Kocaeli illerinde zaten uygulanmaktadır. Ama il özel idarelerinin de kaldırılmasıyla bu durum, bu iki büyükşehir için de zorlaşacaktır. Yeni kurulan büyükşehir belediyelerinin büyükşehir yetki ve sorumluluğu ve büyükşehir hizmetleri hakkında deneyim kazanmaları zaman alacaktır. Konya gibi yüzölçümleri geniş ve merkeze çok uzak belde ve köyleri bulunan illerde, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin coğrafî zorluklar, mesafe, maliyet ve zaman noktasında önemli sıkıntıları olacaktır.*

Konya ili Bozkır İlçesi örneğinde de yeni büyükşehir sisteminin iki yıllık uygulaması belli bir yargıya ulaşmak için yeterli görünmemektedir. Ancak geçen zaman içinde, 10 belde belediyesinin, 38 köyün tüzel kişiliğinin kaldırıldığı, il ve ilçe özel idare teşkilatının kapatıldığı bir idarî yapıda, bu yönetimlerin yerine getirdiği görev ve hizmetlerin önemli bir zaman aksayacağını kabul etmek gerekmektedir. Son olarak, halkın siyasî katılımının arttırılması ve demokrasinin güçlendirilmesi konusunda, yeni büyükşehir sisteminin gerekli imkân ve mekanizmaları yeterince sağlayabildiğini söylemek henüz zor görünmektedir. Daha önce belde belediyesinin kararlarına belli düzeyde etki edebilen ve hesap sorabilen halkın büyükşehir ve ilçe belediyelerinin kararlarını etkileme ve denetleme imkânı azalmış bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, Erbay (2013), "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli", Yerel Politikalar, Ocak - Haziran 2013, ss. 48-96, Çizgi Kitabevi, Konya.

Can, Ergüder (2013), "6360 Sayılı Kanun ve Yerel Yönetimlerde Yeni Dönem", (Ed.: F. N. Genç), Yönetişim, Türk Kamu Yönetimine Yansımaları, ss. 265 - 275, Çizgi Kitabevi, Konya.

Çukurçayır, M. Akif (2013b), Eyalet Sistemi Osmanlı'yı Nasıl Yıktı?, 1 Mayıs, Zaman.

Çukurçayır, M. Akif (2013a), Yerel Yönetimler – Kuram, Kurum ve Yeni Yaklaşımlar, Çizgi Kitabevi, Konya.

Çukurçayır, M. Akif (2012), Büyükşehir Yasa Tasarısı İdare Sistemini Tamamen Değiştiriyor, 18 Ekim, Zaman.

Görmez, Kemal (2012), Yerelleşme-Merkezîleşme Geriliminde Büyükşehir Yasası, 18 Kasım, Zaman.

Gözler, Kemal (2013), "6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler", Legal Hukuk Dergisi, Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, ss. 37-82.

Güngör, Hayrettin (2012), "Yeni Büyükşehir Yönetimi ve Geçiş Nedenleri", İller ve Belediyeler Dergisi, TBB, Sayı 774-775, Ekim-Kasım 2012, ss. 19-31.

İzci, Ferit ve Menaf Turan (2013), "Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, ss. 117-152.

Karasu, M. Arman (2013), "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri: Şanlıurfa Örneği", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 15, S. 1, ss. 1-17.

Keleş, Ruşen (2013), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, Ruşen (1985), "Türkiye'de Anakent Yönetimi", Amme İdaresi Dergisi, cilt 18, sayı 2, ss. 69-82.

Koyuncu, Emre ve N. Tunga Köroğlu (2012), Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme, Politika Bilgi Notu – Kasım 2012, TEPAV.

Koyuncu, Emre (2012), Yenilenen Yerel Yönetim Sisteminde Belediye ve İl Özel İdarelerinin Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Alacakları Payların Karşılaştırmalı Analizi, Kasım 2012, TEPAV.

Özer, M. Akif (2013), "Yerel Yönetimler Reformunda Reform: 6360 Sayılı Kanun'un Düşündürdükleri", Yerel Politikalar, Ocak - Haziran 2013, ss. 97-126, Çizgi Kitabevi, Konya.

Parlak, Bekir (2013), "Yeni Büyükşehir Belediye Yasasının Analizi", Bursa Yerel Yönetim Dergisi, Ocak – Şubat, Yıl 5, Sayı 23, ss. 38-40.

Şafakcı, Hamit (2013), "Bozkır'da Madencilik (1776-1839)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Taş, Mustafa (2011), "Bozkır'da Sosyal ve Dinî Hayat", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Tekeli, İlhan (1983), "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 3-22, TODAİE.

Tekin, Ömer Faruk ve Söylemez, Adnan (2016), "Türkiye'de Büyükşehir Yönetimi ve 6360 Sayılı Yasanın Getirdiği Değişim: Konya Örneği", 13. KAYFOR (Kamu Yönetimi Kongresi, 15-17 Ekim 2015) Bildiri Kitabı, ss. 1435-1449, Konya.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, https://biruni.tuik.gov.tr, 04.05.2016.

Zengin, Ozan (2014), "Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi", Ankara Barosu Dergisi, 2014/2, ss. 91-116.

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/bozkir/89-haber/186-iller-bankasindan-gelen-yeni-cop-kamyonu-daha-temiz-bir-bozkir-icin-hizmete-girdi, 04.05.2016.

http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/89-haber/350-hacilar-da-sentetik-cim-sahanin-acilisini-yaptilar, 04.05.2016.

http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/89-haber/192-sorkun-mahallesine-100-bin-tl-lik-yatirim, 04.05.2016.

http://www.konya.bel.tr/ilceyatirimlari.php, 04.05.2016.

http://www.konya.gov.tr/goster.asp?baslik=%C4%B0dari%20Durum, 04.01.2016.
http://www.konya.gov.tr/kurumlar/konya.gov.tr/dosyalar/listeler/NUFUS_VERILERI.pdf, 04.05.2016
http://www.konyayikob.gov.tr/yikob-hakkinda, 04.05.2016.
http://www.milliyet.com.tr/kapanacak-33-belediye-24-gunde-kurtuldu/siyaset/siyasetdetay/12.12.2012/1640495/default.htm, 04.05.2016.
http://www.milliyet.com.tr/konya-da-ilcelerin-altyapi-sorunu-2-konya-yerelhaber-246247/, 04.05.2016.
http://secim.haberler.com, 04.05.2016
http://www.siristat.com/2015/06/konya-buyuksehir-belediyesinin-bozkr.html, 04.05.2016.
http://www.siristat.com/2014/08/bozkr-belediyesi-mahallere-cop.html, 04.05.2016.
http://www.yenimeram.com.tr/bozkirda-su-sebekesi-yenileniyor-144415.htm, 04.05.2016
http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?belediyeid=127971, 04.05.2016

BOZKIR'DA KENTSEL KULLANIM KARARLARININ PAZARLAMA DEĞERİ POTANSİYELİ; ÇARŞAMBA ÇAYI ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Havva Alkan BALA *
Mehmet Ergün HATIR **
Buse İNCE ***

Öz

Bu çalışma Konya kentindeki Bozkır ilçesinde yer alan Çarşamba Çayı kentsel düzenleme çalışması ve buna bağlı önerilebilecek mimari tasarımların belde için pazarlama değeri yaratması anlamında potansiyellerini ve bu doğrultuda oluşturulan proje üretim yaklaşımlarına alternatifleri tartışmayı amaçlamaktadır. Günümüzde pazarlanabilirlik ve imaj olguları sadece ürünler için değil yerleşkeler için de geçerlilik kazanmıştır. Küreselleşen dünyada kentler, kalkınma ve büyüme için diğer kentler ile rekabet etme durumunda olup, ön plana çıkmak için pazarlama değerlerini yükseltecek kentsel kullanım kararları ve mimari ölçekli tasarımların önemini anlamışlar ve kendilerine imaj oluşturma çabası içine girmişlerdir. Kentin markalaşması için, kente ait kültürel, sosyal, coğrafi, tarihi bölgeye ait ayırt edici potansiyel değerlerin ön plana çıkarılması gereklidir. Ortaya çıkarılan potansiyeller ile paralel yapılacak olan kentsel planlama ve kentsel tanıtım stratejileri "kentsel markalaşmanın" bileşenleri durumundadır. Küreselleşen ve değişen dünyada şehirlerle ilgili beklentileri artan insanların, beklentilerini karşılamak isteyen şehir yöneticileri pazarlama faaliyetlerine gereken önemi vermek zorundadır.

Bu çalışma küreselleşme sürecinde Konya'nın güneyinde Akdeniz Bölgesinde yer alan "suyu ve havası sert, insanı mert" olarak ünlenmiş Bozkır ilçesinde alınan kentsel kullanım ve kentsel tasarım kararlarının yerleşkenin ekonomisine katkı sağlayacak pazarlama değerini Çarşamba Çayı Çevre Düzenleme projesi özelinde irdelemektedir. Bozkır ilçesinde Çarşamba Çayı çevre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Ancak mevcut düzenleme Bozkır'a yalnızca fiziksel mekânları ile cevap vermeye çalışmıştır. Oysaki Bozkır sistemin parçası olan "yerelleri"-ki buna Bozkırlılara özgü mikro-milliyetçilik de denilebilir- sisteme entegre olmaya çalışan "yerelleşenleri", sisteme uzaktan bakan "yabancıları" ile "her Bozkırlının evinde bir müzik enstrümanı bulunan kültürü ile keşfedilmek istenen bir beldedir. Çarşamba çayı çevre düzenleme sanat santrali "öğren-üret-pazarla" örüntüsü ve tasarlanacak "DUR-VAR" ları ile kentsel yaşam niteliğinin ve buna bağlı olarak pazarlama değeri potansiyelinin artması gerekmektedir..

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Konya, Kentsel markalaşma, Çarşamba Çayı

•

* *Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi.*
** *Araştırma Görevlisi.*
*** *Mimar.*

GİRİŞ

Kentin pazarlama değeri için, kente ait kültürel sosyal, coğrafi, tarihi bölgeye ait ayırt edici potansiyel değerlerin ön plana çıkarılması gereklidir. Kentsel planlama ve kentsel tanıtım stratejileri "kentsel markalaşmanın" bileşenleri durumundadır. Günümüzde pazarlanabilirlik ve imaj olguları sadece ürünler için değil yerleşkeler için de geçerlilik kazanmıştır. Kentsel kullanım kararları ve mimari ölçekli tasarımlar pazarlanabilir bir potansiyele sahiptir. Bozkır ilçesinin ortasından geçen Çarşamba Çayı ve çevre düzenlemesinin, belde için pazarlama değeri yaratması ve bu doğrultuda oluşturulacak planlama ve tanıtım modeli üzerinde durulmaktadır. Çarşamba Çayı'nın Bozkır'ın marka değeri oluşturulmasında önemi bulunmaktadır. Bu çalışma Konya kentindeki Bozkır ilçesinde yer alan Çarşamba Çayı kentsel düzenlemesi hakkında olup Bozkır için Çarşamba Çayı'nın potansiyellerini mimari ve kentsel ölçekli tasarımla destekleyecek alternatif proje üretim yaklaşımlarını tartışmayı amaçlamaktadır. Bozkır, Konya'nın güneyinde Akdeniz Bölgesinde yer alan "suyu ve havası sert, insanı mert" olarak ünlenmiş ilçelerden biridir (Şekil 1).

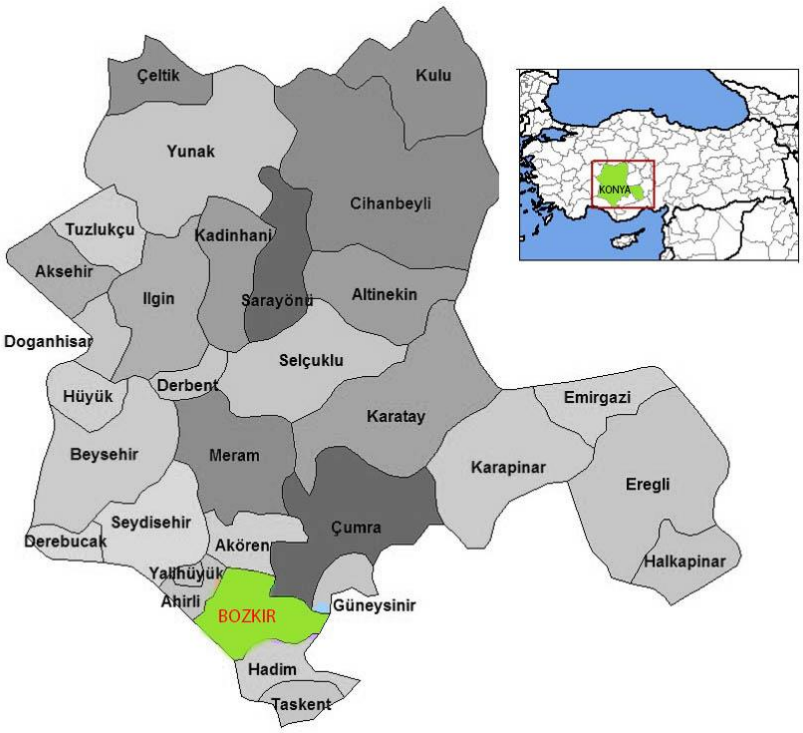

Şekil 1. Bozkır İlçesinin konumu

Orta Torosların eteğinde kurulan Bozkır, Konya merkezinden 130 km. uzaklıkta olup denizden yüksekliği 1050 metredir. Bozkır tarih sahnesinde yerini aldığından bu yana, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Şafakçı 2013). Bozkır, Torosların İç Anadolu bölgesine bakan eteklerinde kurulmuş olduğundan iklim, bitki örtüsü, sosyal ve ekonomik yapısında konumlanmanın derin etkileri görülmektedir. 7598 kişilik merkez nüfusuna sahip olan Bozkır'da Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 'Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2014 Nüfus sayımı sonuçlarına göre dışa göç söz konusudur. TÜİK'in verilerine göre, Bozkır'ın nüfusu 2013'e göre, 695 kişi azalarak, 27.457 kişi olmuştur. Bölgenin genel hatları ile dağlık bir arazi yapısına sahip olması, ekim yapılabilecek arazinin yetersizliği, sanayi bölgesine sahip olmaması nedeni ile bölge geneli yurt dışı ve yurt içine göç vermektedir. Göçler, genellikle yurt dışı için Almanya, Fransa ve Hollanda, yurt içinde ise İstanbul, Konya illerinedir. Mevsimlik işçi olarak Bursa, Isparta Aydın Muğla, Iğdır ve Niğde'ye muvakkat göç vermektedir. Bu durum Bozkır'ın mekânsal, kültürel, tarihi ve yaşamsal değerlerinin ön plana çıkarıldığı sektörel adımları daha da önemli kılmaktadır. Anadolu'nun bağrında yer alan Bozkır henüz yeterince varlığını ve gücünü duyuramadığı marka değerlere sahiptir. Tarihi, coğrafyası, ekonomiye katkısı, yerel özellikleri, folklorik girdileri, mimarisi, sanatı, yaşam biçimi ile geçmişten geleceğe Bozkır bütüne faydalı olacak özleri bünyesinde taşımaktadır. 2011 yılında Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından yapılan çalışmanın Bozkır ile ilgili verileri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo.1: Bozkır İlçesi SWOT Analizi, (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2011'den yararlanılarak hazırlanmıştır).

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR	FIRSATLAR	TEHDİTLER
1. DOĞAL YAPI			
İlçenin Güney Akdeniz bölgelerine yakın olması	İlçenin il merkezine uzaklığı ve dağlık yapısı		
	Değişen iklim özellikleri (sıcaklık, yağış, don, kuraklık vs.)	İlçede bulunan mikro klima bölgelerinin ziraat için uygun olması	

	Yeterli su kaynaklarının bulunmaması		Kuraklık nedeni ile içme ve kullanma suyu kaynaklarının verimliliklerinin azalması
Geniş yüksek yaylaların bulunması		Eko-turizm potansiyelinin olması	
2. DEMOGRAFİK YAPI			
	Genç nüfusun az olması		Yaşlı nüfusun çok olması
	Kırsal kesimden kente hızlı bir şekilde göç ve bu nedenle iş gücü kaybının olması		
Halkın tarihine ve kültürüne, ilçesine sahip çıkması			
Bölge halkının çalışkan ve azimli olması	Ortak çalışma, örgütlenme ve katılımcılığın zayıf olması		
İlçenin kendine özgü müziği, folkloru ve kültürünün olması	Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği		
3. EKONOMİK YAPI			
3.1. TARIM			
Verimli toprakların bulunması	Miras nedeni ile arazilerin parçalı olması, kapalı basınçlı sulama yöntemlerinin yaygın kullanılmaması	Sulama yöntemlerinin yaygınlaştırılma imkânı	Bilinçsiz ve gelişigüzel tarımsal ilaç ve gübre kullanımı nedeni ile toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi
İklim, arazi ve toprakların meyveciliğe ve bağcılığa uygun olması	Elde edilen ürünlerin muhafazası için soğuk hava deposunun bulunmaması	Bozkır İlçesinde yeni sistem bağcılığın, tam ve yarı bodur meyveciliğin gelişmesi ve Harmanpınar kasabasında atıl durumda bulunan soğuk hava deposunun faaliyete geçirilmesi	
Çiftçilerin yeniliklere açık ve istekli oluşu	Geleneksel tarım uygulamalarının devam etmesi		

Tarımsal üretim ve alternatif ürünler için uygun ekolojik koşulların olması		İlçede bulunan mikro klima bölgelerinin ziraat için uygun olması	
	Üretici birliklerinin olmaması ve tarım ile ilgili kooperatiflerin verimli çalışmamaları		
	Güncel tarım envanterinin çıkartılmaması ve sertifikalı üretimin olmaması		
	Tarımsal girdilerde maliyet yüksekliği nedeni ile tarımsal üretimin azalması		
Hayvancılığın (özellikle küçükbaş hayvancılık) yapılması	Meraların yetersiz olması ve hayvancılığın giderek zayıflaması	Küçükbaş hayvancılığın teşvik edilmesi	
Arıcılıkla uğraşanların olması		Arıcılığa uygun floranın varlığı	
Süt üreticiliğinin yaygınlaşması		Küçük ölçekli mandıraların bulunması	
	Genç nüfusun tarımsal faaliyetleri terk etmesi		
3.2. SANAYİ			
Yetiştirilen üzümlerden sirke, pekmez üretiminin yapılması	Sertifikalı üretimin olmaması ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği		
Yeterli bilgi ve birikime sahip teknik personelin olması	İlçede sanayinin gelişmemiş olması		
		Sarıoğlan kasabasında açılması düşünülen meyve suyu fabrikası	
Tahin üretiminin yapılması	Tahin imalatının rekabetçiliğini kaybetmesi	Bozkır Tahini markası	
	Sınıflama ve ambalajlama sanayisinin olmaması		

3.3 HİZMETLER			
	Ulaşım zorluğu		
Kanalizasyon atıklarının kontrol altına alınması	İlçeye bağlı kasaba ve köylerin kanalizasyonlarının tamamlanmamış olması		Çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların yetersiz kalması
Zengibar Kalesi ve çeşitli ören yerlerinin varlığı	Yeterli turizm tesisinin olmaması	Deniz turizmine entegre olma ve eko turizm potansiyeli	
Yayla turizmine ve kış turizmine uygun alanların varlığı	Turizm altyapısının eksik olması		
Meslek Yüksekokulunun varlığı			
İlçede Devlet Hastanesinin olması	Kırsal kesimde yaşayan nüfusun sağlık ve eğitim başta olmak üzere önemli sorunlar yaşaması	Güneş ve rüzgar enerjisi potansiyelinin olması	
	Pazar ve pazarlama konusunda yönlendirici bölge aktörlerinin bulunmaması		
	Kadastro işlemlerinin tamamlanmaması		

Yeni karayolu projeleriyle birlikte İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında, Toroslardaki konumunun getirdiği avantajdan da faydalanabilecek olan Bozkır, kültürel ve ekonomik yönlerden üretim, turizm hatta spor etkinlikleri gibi birçok potansiyele sahiptir. Analizler Bozkır'ın taşıdığı bu potansiyelleri ortaya çıkartmış, fakat potansiyellere yönelik mekânların eksikliğini göstermiştir. Bu potansiyellerin yeterince farkına varılmaması, etkin ve yararlı bir biçimde kullanılmaması ve kullanıma sunulmasını sağlayacak mekânların eksikliği, ilçenin gelişimini engellemektedir. Kentler markalaşma sürecinde diğer kentlerden ayırt edilmesi için sahip oldukları doğal güzelliklerini, sosyal, tarihi ve kültürel değerleri ile imaj oluşturma çabası içerisindedir (Tataroğlua ve diğerleri 2015). Bu bağlamda Bozkır, coğrafi konumu ve erişilebilirliği, Çarşamba Çayı'nın ilçeye kattığı doğal güzellikleri, tarihi ve kültüre dayalı dinamikleri ile markalaşma potansiyeli yüksek olan bir yerleşim birimidir. İçlerinden su ögesi geçen

yerleşkelerde planlama ve mimari detaylardaki inceliklerle beldeyi tanınır hale getirme yolları pek çok yerleşimde görünmektedir. Çarşamba çayı ile Bozkır'ın bağı o denli güçlüdür ki yerleşmenin tarihsel süreçteki adına ilham olduğu düşünülmektedir. 14. Yüzyılda Bozkır'ın adının Siristat olduğu ve bu ismin Türkler'den önce bölgede yaşayan halklar tarafından verilmiş olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Şafakçı 2013). Siristat kelimesinin Sibristada kökeninden gelen ve "Güzel-Gürsu Akıntısı" anlamına geldiği ve bu beldeden geçen Çarşamba çayına atıfta bulunulduğu yorumunu yapmak olasıdır (Umar 2008). Çarşamba çayı tarih boyunca varlığı ile yalnızca beldeye ismiyle ilham vermekle kalmamış, içinden su geçen her yerleşke gibi Bozkır'ın tarımsal sulamasını sağlayan, varlığı ile ilçeyi besleyen, bazen ise taşkınları ile korku salan bir yaşantı geliştirmiştir.

1. İçlerinden Nehir Geçen Şehirler

Su yaşamın en temel gereksinimidir. Su mucizedir. Suyun varlığı en temelde yerleşkelerin de genetiğini belirlemektedir. Tıpkı su gibi mimari tasarımlar bazen mucizedir. Yapılı çevre ile doğal çevre arasındaki ilişki çelişkilerle dolu bir mücadele üzerine kurulmaktadır. Bu çelişki yapılan tasarımlara bağlı olarak ya birbirlerini yok etmek, ya da birbirlerini desteklemek olarak iki farklı durumla tanımlanabilir. Su ile yaşamak veya suya rağmen yaşamak ikileminde mimarlık kentsel yaşantıyı belirleyecektir. Kentin içinden akan bir su nitelikli bir mimari ile birleştiğinde orada yaşayan insanların toplandıkları, eğlendikleri, sohbet ettikleri, izledikleri, düşündükleri, dinlendikleri, spor aktiviteleri yaptıkları, yazın serinledikleri, kışın olanaklara bağlı olarak spor yaptıkları bir yaşam arteridir (Bala 2010). Su ve mimari tasarım entegrasyonu pek çok farklı biçimde ve işlevlere hizmet etmektedir. Su ve mimarlık suyun kenarındaki binaları ve yaşamı tasarlayacak önemli bir teşebbüstür. Walker (1989) su ve mimarlığın bir sanat süreci olduğunu ve ekolojik, sosyal ve davranışsal analizlerin görünür, estetik, anı değeri olan su kenarı yaşantısını kentte yaratabileceğini ifade etmektedir. Mimarlık tasarımları ile su kaynağının "yanında", "üstünde", "içinde" veya "altında" mucizevi mekânsal deneyimler oluşturma kapasitesindedir. Su kaynağına yakın araziler insanlık tarihi boyunca yaşam alanı olarak tercih edilen yerler olmuşlardır. Ticaretin, yapılaşmanın ve eğlence mekânlarının çekim noktası olan akan suyun kentsel peyzajda yarattığı pozitif değerler bilinen bir gerçektir (Williams, 1990), (Amsterdam, 2006),

(Benevola 1971). Dünyada akarsu çevresinde kurulan kentlerde pek çok aktivitenin su yapısı çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bir nehirle ikiye bölünen Venedik, Londra, Amsterdam, Bergen Budapeşte, Lizbon, Paris ve Prag bu özellikleri ile kimlik kazanmış kentler arasındadır (Şekil 2).

Şekil 2. Paris, Prag, Eskişehir ve Lizbon nehir ve şehir ilişkisi

Mimarlık ve su kenarı izlememize izin veren, işitmemizi destekleyen ve dokunmamıza olanak sağlayan yolları tanımlamayı başarabilirse insancıl bir tasarım yöntemi ile nitelikli çözümler üretecektir. İçinden nehir geçen kentler suyun gücü ve suyun meydan okuması ile yaşamak durumunda kalmışlardır (Bala ve Çingi 2011). Bir nehrin, akarsuyun, su kanalının veya gölün kenarında kurulan kentler ya suyun gücünden yararlanarak rüya bir yaşam kurgulayacak veya suyun meydan okumasına maruz kalarak sel, taşkınlarla kâbuslara muhatap olacaktır (Tablo 2).

Tablo 2: Suyun gücü ve potansiyelinin mimarlıkla ilintisi (Bala 2010)

Suyun Mimarlık Üzerindeki Gücü	
Savunma	Kent duvarları, kuleler, kaleler, şato
Tarım	Sulama
Ticaret	Liman, dock, köprü, ware house
Sosyal hayat ve rekreatif alan	Otel, kafe, restoran, kiosk, bar, sanat galerisi
Ulaşım	Köprü, su kanalı, su yolu, port, wharf
Baskın ve Taşkınlar	Su baskını ve taşkınlar ile tehlikeye tedbir almak
Kirlilik	Sürdürülebilirlik, temiz, içilebilen, sağlıklı su kaynağı
Suyun Mimarlıktaki Potansiyeli	
Görmek	Yansıtma, Şeffaflık
İşitmek	Dinginlik, sakinlik, sukunet
Hissetmek	Taze, fresh, mediatif etki
Dokunmak	Suyu deneyimlemek
İletişim	açık fikirli kültüre sahip olmak, dışa vurum

Suyun yansıtma özelliği ve hareketli suyun işitsel-görsel estetiği kentlere ve mimarlara ilham vermiştir. Yalnızca yansıtıcılığı değil geçirgenliği de suyun mekansal kullanımlarındandır. Suyun geçirgenlik özelliği iç olanın dışarıdan, dış olanın içeriden görünmesini sağlamaktadır. Çarşamba Çayı örneğinde suyun yansıtma ve geçirgenlik özelliği mimari bir potansiyel olarak kullanılmamıştır. Suyun yansıtma özelliği kadar etkili olan bir diğer özelliği insan psikolojisi üzerinde bıraktığı sakinlik, dinginlik ve huzur duygusudur. Şekil 3 deki görünüm Çarşamba Çayı kıyı şeridinin su ve kara arasındaki yeşil geçiş bölgesi ile sakinlik, dinginlik ve huzur duygusu verdiği izlenimindedir. Bu izlenim su elamanının varlığının kentsel yaşantı ve dinamiklere sağlayabileceği potansiyellerin ipuçlarını vermektedir. Öte yandan su aynı zamanda kentsel yerleşme için bir çeşit tehlike de olabilmektedir. Konya kentinin tarımsal sulamasında önemli bir yer tutan ve Bozkır İlçesi'nin içinden geçerek Çumra Ovası'na ulaşan ve büyük ölçüde Akdeniz Yağış Rejimi etkisinde olan Çarşamba Çayı; zaman zaman yatağından taşarak çeşitli zararlara yol açmaktadır.

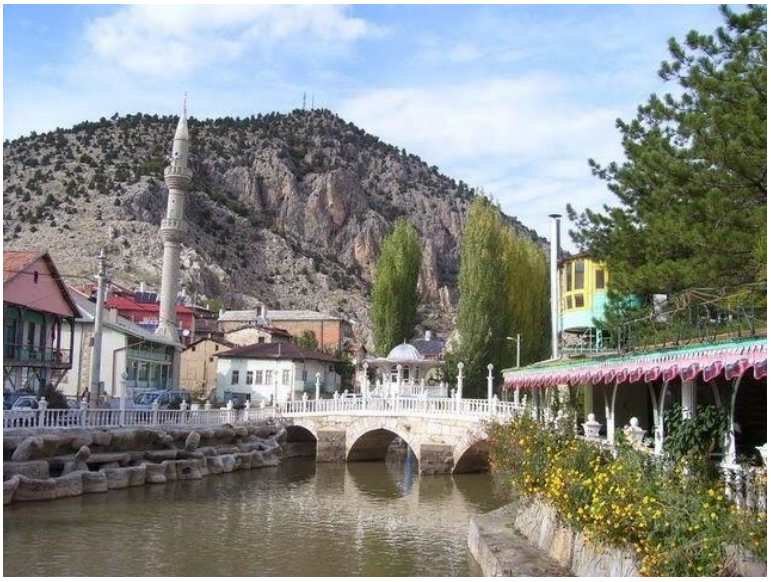

Şekil 3. Tarihi köprü ve restoranla Çarşamba çayının belde ile kurduğu pozitif ilişki

Zaman zaman sel ve taşkınların yaşandığı Bozkır'da 15 Aralık 2010 tarihli taşkın öncekilere nazaran çok daha büyük olup, önemli hasarlar meydana getirmiş ve literature geçmiştir (Buldur ve Sarı 2010), (Kurter, 1979). Bozkır'daki sel ve taşkınlar daha çok kış ve ilkbahar aylarında ve genel olarak da kar yağışlarını takip eden yağmurun veya rüzgârın tetiklemesiyle gerçekleşmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Çarşamba Çayı taşkınlarının Bozkır'daki etkisi (Buldur ve Sarı 2010)

Taşmalar ve doğal meydan okumalar anlamında da nehirler, kentlerin kuruluşunda omurga görevi görerek cadde, sokak, park ve diğer mekânların konumlanmasında, kentin gelişimini yönlendirmesinde ve kent kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Su öğeleri mekânsal organizasyonu biçimlendirmek, kent içi ve yakın çevresinde kent flora ve faunasına yasam alanı oluşturma, mikro klimayı dengelemek ve gürültü kontrolü sağlamak gibi işlevsel etkileri olan tasarım öğesidir. Avrupa kentleri merkezlerinde bulunan nehir, ırmak, kanal, göl gibi su kaynakları ile ne tür mekânsal ilişki kuracakları konusunda deneyim sahibi olup, kent örüntüsü içinde su kaynakları ile yaşamsal ve mimari etkileşimdedirler (Conan 2000). Oysaki Anadolu'nun ortasındaki kentler su kaynakları ile yaşamak yerine, onları birer fon olarak kullanmak eğilimindedirler. Bozkır'da da Çarşamba çayı benzer bir yaklaşımla ele alınmıştır. Alexander ve arkadaşlarının (1977) "A Pattern Language" isimli eserinde ifade ettikleri

"Biz sudan meydana geldik. Dünyamızın büyük bölümü sudan meydana geldi. Suyun kentsel yaşantıdaki yerini ve potansiyelini araştırmalıyken bizler suyu kentlerin ya dışına ittik ya hapsettik"

tespitleri kesinlikle Çarşamba Çayı için de geçerlidir. Yerel yönetim her ne kadar Çarşamba Çayı çevre düzenlemesine yönelik kentsel düzenleme çalışmaları yapsa da yerleşkenin içinden geçen suya bir tasarım öğesi olarak bakmak yerine teknik bir konu ele alan bir yaklaşım sergilenmiştir. Çarşamba Çayı'nın taşkınlarına tedbir almak, minimum starndartlarda su ögesi ve kent yaşamı ilişkisini kuracak ilk akla gelen ve bilinen çözümler üzerinde durularak;

a)Çarşamba çay yatağı çamurdan arındırılmış,
b) Strüktürel problemleri olan köprüler güçlendirilmiş,
e) Ulaşım ağını güçlendirecek kritik noktalara yeni köprüler inşa edilmiş,
f) Zemin sıvılaştırma riskine karşı önlemler alınmıştır.

Ancak kentsel yaşantıda suyun gücü görme, işitme, hissetme, dokunma yolu ile mekânsal tasarımlara artı değerler katacak şekilde kullanılma potansiyeline sahipken Bozkır'ın içinden geçen Çarşamba Çayı örneğinde bu potansiyel göz ardı edilmiştir.

2. Bozkırdan geçen Çarşamba Çayı

Bozkır Konya'nın görünmeyen yüzü haline gelmiştir. Belki de bu yüzden Bozkır'a duvarlardan uzanan özensiz dükkân tabelalarının tıklım tıklım doldurduğu yollardan girilmektedir. Bozkır'ın görünmeyen değerli yüzü kentin karmaşıklığı içinde kendini gizlemiş ya da gizlemek zorunda bırakmıştır. Yerlileri kendilerini ifade edecekleri bir alan bulamadığı için ya duvarlara 'biz mutsuz insanlarız' şeklinde yazılar yazmış ya da dertlerini Çarşamba Çayı'na anlatmışlardır (Şekil 5).

Şekil 5. Çarşamba Çayı "Mutsuz insanların" ifade bulduğu bir kaynak olarak Bozkır'ın değerlerinin görünmeyen yüzü

"Mutsuz insanların" ifade bulduğu bir kaynak olarak Bozkır'ın değerlerinin görünmeyen yüzü olan

Çarşamba Çayı, Büyük Konya Kapalı Havzası'nın güneybatısında yer alan Beyşehir Gölü'nün güneydoğusundan başlayarak Suğla Gölü'ne ulaşan bir akarsudur (Şekil 6).

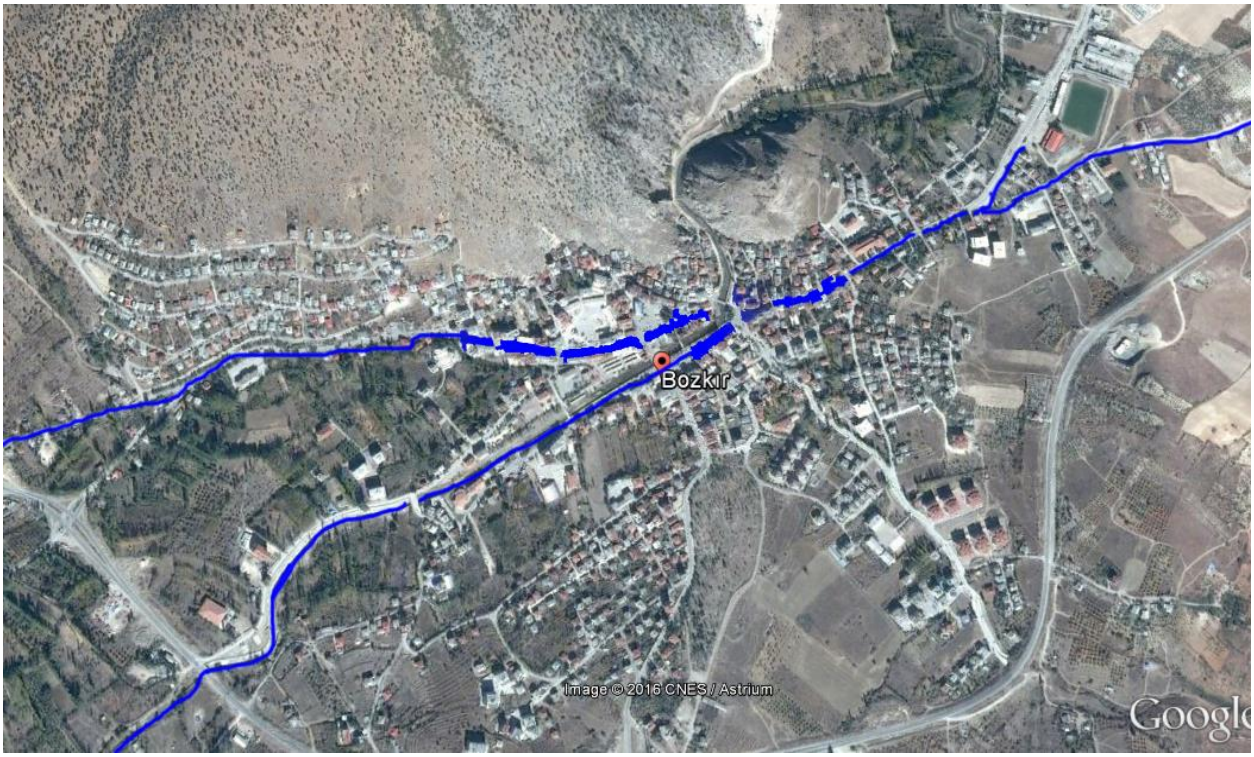

Şekil 6.Çarşamba Çayı'nın Bozkır ilçesinde konumlanışı

Bozkır ilçesinin merkezine odaklanıldığında Çarşamba Çayı'nın mevcut ulaşım ağını, yapılaşma durumunu ve odakları etkilediği görülmektedir (Şekil 7). Yaya aksı ve çevredeki taşıt yoğunluğunun zaman zaman birbiri ile çakışarak aşırı yoğunluk ve örgütlenmemiş yol şeması ile Çarşamba Çayı paralelinde bir kaos ve karmaşa olduğunu söylemek olasıdır. Bozkır'ın merkezini ikiye ayıran Çarşamba Çayı yaşamsal odakların çekim noktası haline gelmiştir.

Şekil 7. Çarşamba Çayı'nın Bozkır yerleşkesi ile ilişkisi

Doğal yatağında akan su kaynaklarına genellikle etraflarındaki yeşil bir bitki örtüsü eşlik etmektedir (Lyndon 2000). Bu özellik Çarşamba Çayı'nda da gözlemlenmekte, ancak mimarinin organik karakterle kurduğu ilişki tasarımsal değil, süratle barınma ihtiyacını karşılamaya yöneliktir (Şekil 8).

Şekil 8.Çarşamba Çayı etrafındaki yapılaşma karakteristiği

Bozkır'ın planlamasında önemli verilerinden olan Çarşamba Çayı dört boyutlu, yaşama katılan, sesi, serinliği, yönlendirmesi, estetik potansiyeli ile dinamiklerinin girdi olacağı bir veri olmak yerine bir kenar süsü halinde zayıf ve etkin olmayan bir görsel ögeye dönüşmüştür. Hatta bir süre sonra bu durum bile ortadan

kalkmış, su ögesi Bozkır'ın merkezinden ve yaşamın ortasından geçmesine rağmen göz ardı edilmiştir. Gelişmiş mekânsal düzenlemelerde kenti ikiye ayıran su ögesinin yapılaşma ölçütlerinde önemli bir girdidir. Oysaki Bozkır ve Çarşamba Çayı arasındaki bağda yapı gabarileri ve cepheleri kimlik ve nitelikten yoksundur (Şekil 9).

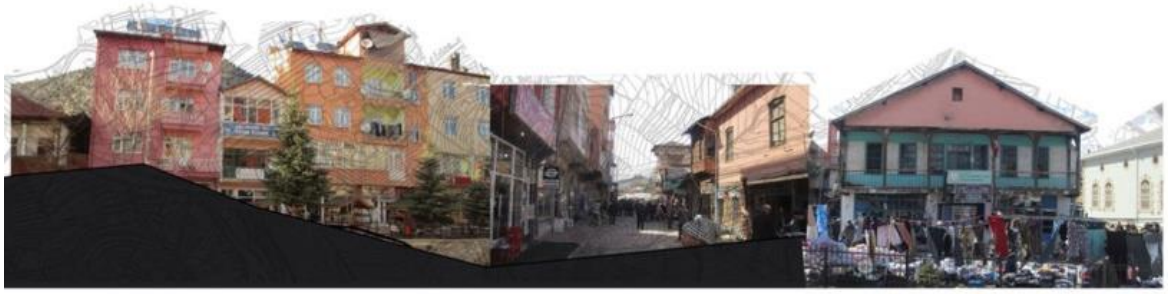

Şekil 9. Çarşamba Çayı kıyısındaki yapıların cephe uyumsuzluğunu gösteren kolaj çalışması

Çay etrafındaki yapılaşmanın yapı gabarisi ve cephe karakteristiğinin niteliği kıyı kenarındaki kentsel yaşamın ve Çarşamba Çayı'nın yaşama katılımın kalitesini de etkilemektedir (Şekil 10). Çarşamba Çayı boyunca yer alan yapıların cepheleri üzerinde onarım, ekleme, malzeme kaplaması, giydirme cephe anlamında yenileme ve tadilatların düşülmesi bir ara çözüm olarak sunulabilir.

Şekil 10.Kıyı boyunca uzanan niteliksiz cepheler

Çarşamba Çayı'nın Bozkır'ın yaya arterindeki mekânsal kurgunun bir parçası olması beklenmektedir oysaki çaya adeta sırtını dönene bir anlayışla kıyı şeridi düzenlenmiştir. Yüksek demir parmaklıklar, bariyerler, çitler, kentsel mobilya olarak kullanılan çiçeklikler, aydınlatma elemanları ve reklâm panoları Çarşamba kıyısında yürüyen insanın su ile temasını kesmektedir. Su ile kara arasında güvenlik amacıyla inşa edilen bariyerler, çitler yükseklikleri ve konumları ile suya erişimi engellemektedirler. Suyu görmek, işitmek, hissetmek ve dokunmak olası görülmemektedir, Çarşamba Çayı adeta hapsedilmiştir (Şekil 11).

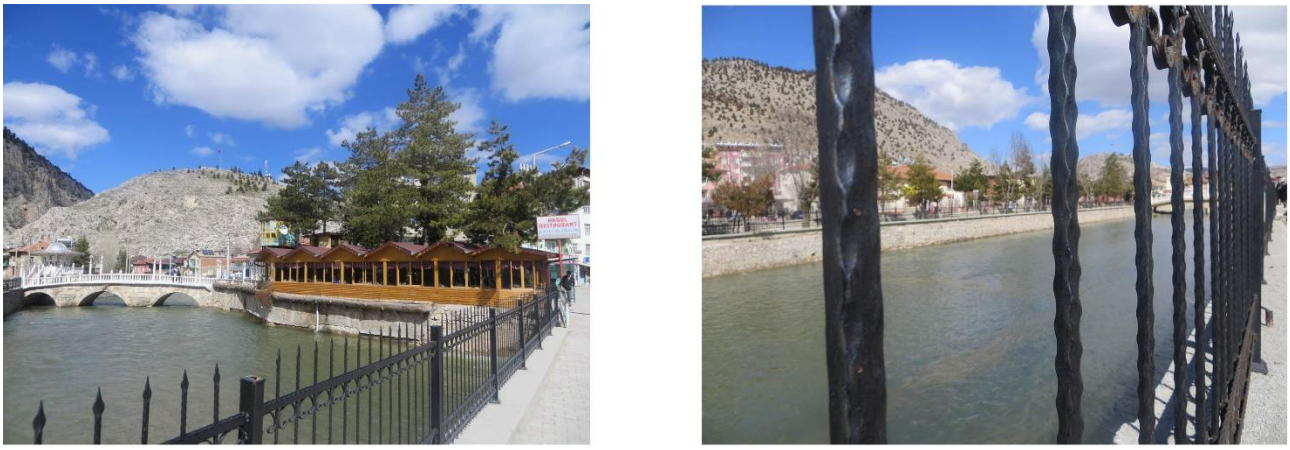

Şekil 11. Hapis edilen Çarşamba Çayı

Çarşamba Çayı'nın bu hapis edilmiş hali dikkatle incelendiğinde kıyı boyunca yapılan düzenlemeleri de belirlemiştir. Suyu seyretmek, suyu işitmek, suya dokunmak yerine kentsel düzenlemeler ve Bozkırlılar Çarşamba Çayı'na sırtlarını dönmüşlerdir. Çarşamba Çayından alınan mekânsal bir kesitin öngördükleri; (Şekil 12)

- Çarşamba çayı boyunca uzanan yapıların birbiri ile tutarsız yapı gabarileri ve cephe karakterleri ile oluşan fon yüzeyi,
- Çarşamba Çayı'nı boylu boyunca kesen yüksek demir parmaklıklarla oluşan ikinci bir bariyer,
- Rastgele yerleştirilmiş oturma birimleri
- Gövdeleri duran ama gölge yapamayacak şekilde budanmış ağaçlar,
- Gereksiz yükseklikteki kaldırım

- Çarşamba çayı o denli hapsedilmiş ve görünmez haldedir ki, insanlar yaya arterindeki oturma birimlerinde nehri değil taksi durağını seyredecek şekilde konumlandırılmışlardır.

Suyollarının kentsel mekân içinde bağlayıcı, tanımlayıcı ve sürekliliği sağlayıcı özelliği yalnızca fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve psikolojiktir. Dreiseitl ve arkadaşları (2001), tarih boyunca sosyolojik açıdan incelendiğinde evrensel bir vurgu olarak su kenarında kurulan yaşamın etkileşim ve iletişime açık olmasından, o toplumun dışa dönük ve açık fikirli olduklarını ifade etmektedir. Suyun doğal özelliği olarak görülen devingenlik, yönlendiricilik, rehber olma özelliğinin, suya yakın toplumlarda görüldüğüne dair öngörüde bulunmaktadırlar. Suyun toprağı yararak doğal akışı içinde bıraktığı izler çoğu zaman yerleşmelerin biçimlenmesini sağlamıştır.

Şekil 12. Çarşamba Çayından alınan mekânsal bir kesitin öngördükleri

Su üzerinde köprü gibi bağlayıcı, geçiş sağlayan, erişime olanak tanıyan yapıların da bu öngörüyü desteklediği üzerinde durulmaktadır. Köprüler tarih boyunca iki karayı ve iki "tarafı" fiziksel olarak bağlayan yapılar olmanın ötesinde farklı kültürleri, uygarlıkları ve uygarlığın ürünlerini kavuşturucu olmuştur. Su kaynakları birleştirici, toplayıcı özelliktedir (Bala ve Çingi 2011). Kent merkezinden su ögesi geçen bir ilçe olan Bozkır, sosyal ve yaşamsal özellikleri ile iddiaları doğrular nitelik göstermektedir. Bozkır'ın sosyal yapısı, kentsel yaşama katılımında köprüler belirleyici başlangıç ve bitiş noktaları, yerleşmenin iki parçasını bağlayıcı strüktürel yapılar olmuşlardır (Şekil 10).

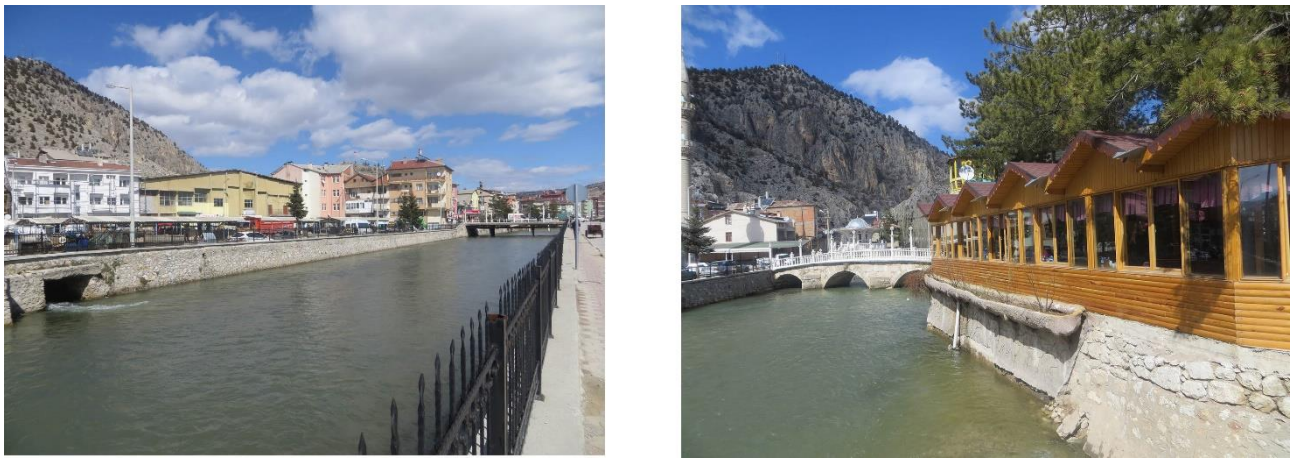

Şekil 10. Çarşamba Çayı üzerinde modern ve tarihi köprü

Bozkır siluette yer alan yükseltisi, üç gözlü, basık kemeri ve eğimli döşemesi ile tarihi Taşköprü nirengi noktasıdır (Şekil 11).

Şekil 11. Taş köprü

Ancak Çarşamba Çayı'nın Bozkır'ın ikiye bölünmüşlüğünü gidermesi gereken köprüler mekânsal ve işlevsel potansiyellerini yeterince kullanmamışlardır. Köprüler Çarşamba Çayı'nı deneyimlemek için değil sadece geçilmek için inşa edilmiş gibidir. Oysa o köprüde ve kıyı boyunca uzanan duvarlarda Bozkır'lı çalışkan insanların üretkenliği yansıtılmalı ve yer bulmalıdır. Çünkü Bozkır'daki yaşamın sosyal genetiğinde hâlihazırda bu durum örgütlenmemiş bir şekilde yaşamaktadır. Çarşamba Çayı'nı görünür kılmak Bozkırın pazarlama değerini arttıracak projeleri içermektedir.

3. Çarşamba Çayını Görünür Kılmak Tasarım Önerisi

İtalyo Calvino (1970)'nun Görünmez Kentler eserinde "*bu kötü kentin içinde saklanan yavaş yavaş ve gizliden gizliye filizlenen gizli bir özelliğine çekmeliyim dikkatini: henüz kurallara bağlanmamış, kötülüğün kılıfı olmadan önceki halinden de daha iyi bir kenti yeniden kurma yetisine sahip gizli bir iyilik sevgisinin –pencerelerin heyecanla birden açılması gibi- uyanma olasılığı*". Kent gerçekte nasıldır, ne içermektedir ya da ne saklamaktadır? İnsan bunları öğrenemeden çıkar Bozkır'dan. Ve tüm bunlara bakıldığında aslında bu ilçe anlaşılmak istemektedir. Merkezde bulunan karmaşadan biraz da olsa kopmak, belki de Bozkır insanlarını mutlu etmenin yolu üretmelerini sağlamak gerekmektedir. Bozkırlı'nın kendilerini ifade edebilecekleri duvarlar tasarlamak, tasarlanan duvarlarda ürettikleri nesneleri sunmalarına olanak sağlamak, gizli kalmış yönlerini açığa çıkarmaktır.

Bozkır'ı uyandırmak, Çarşamba çayını görünür kılmaktan geçmektedir. Bozkır'a tasarlanması gereken; insanların toplama alanı olacak bir meydan ve bu meydandan alıp insanları kentten uzaklaştıracak, kenti yukardan izleme imkânını yakalayacakları tepeye götüren imgeler, duvarlardır. Bozkır olarak yerleşimin içinde;

* Görsel olarak ve kent hafızası açısından bir nirengi noktası tanımlamak,
* Merak uyandıran, akıllarda kalan, insanı kendine doğru çeken bir tasarım dili geliştirmek,
* Geliştirilen bu tasarım dilini farklı işlev ve ölçeklerde yorumlamak,

* Bozkır'ı bütüncül olarak seyretmeye olanak tanımlayan bir güzergâh tanımlamak,
* Bozkır'ın öz değerlerinin, üretimlerinin ve sanatseverliğinin görünür hale getirilmesini sağlamak amaçlı Çarşamba Çayı referanslı bir proje tasarlanmıştır.

Üzerine "mutsuzluklarını" değil iç dinamiklerini ve üretimlerini yaşama katmalarını sağlayacak duvarlar aslında bunlar duvardan çok "dur-var" olacaktır. Çünkü Bozkır'da durulup varlığı ile yaşamsal zenginliğin fark edileceği pek çok varlık söz konusudur. "Dur-var"larla insanlar kenti dolaşırken -dur-acaklar ve orada anlam değeri olduğunun farkına varacaklardır. Çünkü sokakları bir yün yumağı gibi birbirine dolanan Bozkır'da doğallık, içtenlik, samimiyet modern çağda ender bulunan bir olgu olarak mevcuttur. Çarşamba Çayı'nın Bozkır'ı ikiye bölmesine izin verilmiştir. Köprüler bile birleştirmek için değil sadece geçilmek için inşa edilmiş gibidir. Oysa o köprüde ve kıyı boyunca uzanan duvarlarda Bozkırlı çalışkan insanların üretkenliği yansıtılmalı ve yer bulmalıdır. Çünkü Bozkır'daki yaşamın sosyal genetiğinde hâlihazırda bu durum örgütlenmemiş bir şekilde yaşamaktadır. Lineer olmayan sokakları, ötelenen bahçeleri, sokağa açılan evlerin kapı önleri ve pazarları köprüye kurulan seyyar tezgâhları kentin görünmeyen potansiyelleridir. Çarşamba Çayı'nı görünür kılmak, toplanma alanları tasarlayarak açık, yarı açık ve kapalı mekânlarda Bozkırlının samimiyeti ve bozulmamışlığı gözünüzde bulundurularak takas kavramı yeniden yaşama geçirilecektir. Bir başka ifade ile kente gelen bir yabancı bu takas amaçlı tasarlanan atölyelerde öğrenirken tüketime katılacaktır. Bununla birlikte bitki örtüsüne uygun olan ürünlerin yetiştirildiği botanik bahçe ve bu botanik bahçeden toplanan bitkilerden yapılan çayların ikram edileceği oturma alanı söz konusudur. Konya'da yetişen endemik bitki türlerinden oluşan botanik bahçede satış birimleri, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma Merkezi, Kafe, Takas mekânları ve Atölyeler yer almaktadır.

Dur-var'ların bazıları bir tarafı ile sokağa taşıt girmesini engellerken diğer tarafı ile sokakta top oynayan çocuklara kale işlevi görecek, bazıları evlerin mevcut bahçe duvarları değerlendirilerek Bozkırlı kadınların gözlemesini yapıp dışarıdan geçen insanlara satabileceği stant haline getirilecektir. Dur-var'larla Çarşamba Çayı kente kazandırılacak ve hapis edilen Çarşamba Çayı insanlarla buluşarak özgürlüğüne

kavuşacaktır. Dur-var'lar aydınlatma elemanı, yeşil duvar, oturma birimi ya da basamak olacak şekilde farklı işlevler kazandırılarak şekilde tasarlanmıştır. Duvarların bilinen özelliği olan sınır oluşturmanın aksine sınırları yok eden, içi dış, dışı iç yapan dur-varlar tasarlanmıştır. Bozkır tepesine kadar uzanan güzergâhta dur-varlar ile Bozkır'ın yerli dinamikleri ve üretimleri yerli, yerelleşen ve yabancı olmak üzere üç farklı kullanıcıya da hizmet edebilecek bağlamda ele alınmış olacaktır. Dur-Var'lar yerel kullanıcılarla birlikte karşılıklı öğrenme sürecine katılabilecekleri atölyeleri, öğrendiklerini uygulayabilecekleri üretim mekânlarını ve üretilenlerin tanıtılacağı ve satılabileceği satış birimlerini de kapsayacaktır**.**

Bozkırda yaşayanların geleneğinden gelen sanata düşkünlükleri söz konusudur. Her Bozkırlının evinde mutlaka bir müzik aleti olduğu ve bu aleti çalmayı bilen bir aile ferdi olduğu literatüre geçmiştir. Bir kenttin marka değerine kavuşması ona sonradan giydirilenlerle değil içinde taşıdığı öz değerlerle olasıdır. Sanatın, üretimin, samimiyetin doğal çıktıları dur-varlara Çarşamba kıyı şeridi boyunca yerini aldığında Bozkır'da kentsel kullanım kararlarının pazarlama değeri potansiyeli ortaya çıkarılacaktır**.** Tasarım alanının; hem kentliler, hem de konuklar için tepeye ulaşıldığında tepenin sunduğu panaromik görüntü dışında, tepenin mimari anlamda sunduğu bir mekansal deneyimi yaşatması olasıdır.

DUR-VAR;

* Tasarım alanını ilginç ve kullanışlı kılmak

* Mekan ve insanlar arasında ilişki kurarak kimlik hissi vermek

* Yürüyüşlerden parçalar toplamak

*Kentte oyunsu bir iz bırakmak

* Kolaj bütünü oluşturmak

* Kent koridorunu parça parça örmek

* İçi dış yapmak amaçlı tasarlanan mimari ve kentsel tasarım projelerinin bütünüdür.

Araçların tasarım alanına geçişini engellemek amacı ile tasarlanan bu dur-varlar aynı zamanda sokağın diğer tarafında çıkmaz sokak hissi yaratırken bir yandan da çocuklar için futbol kalesi oluşturmaktadır (Şekil 12).

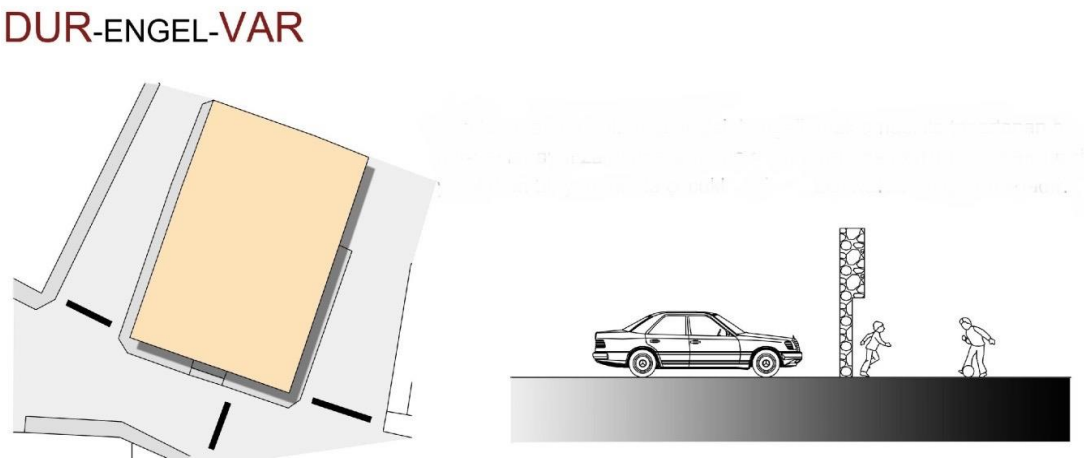

Şekil 12. Dur-engel-var

Yürüyüş aksında görsel algıyı zenginleştirmek için yeşil dur-varlar tasarlanmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Dur-Yeşil-Var

Kullanıcıların atölyelerde, yerel halkın ise evlerinde ürettiği ürünleri sergilemek amaçlı tasarlanan sergi dur-var'ıdır (Şekil 14).

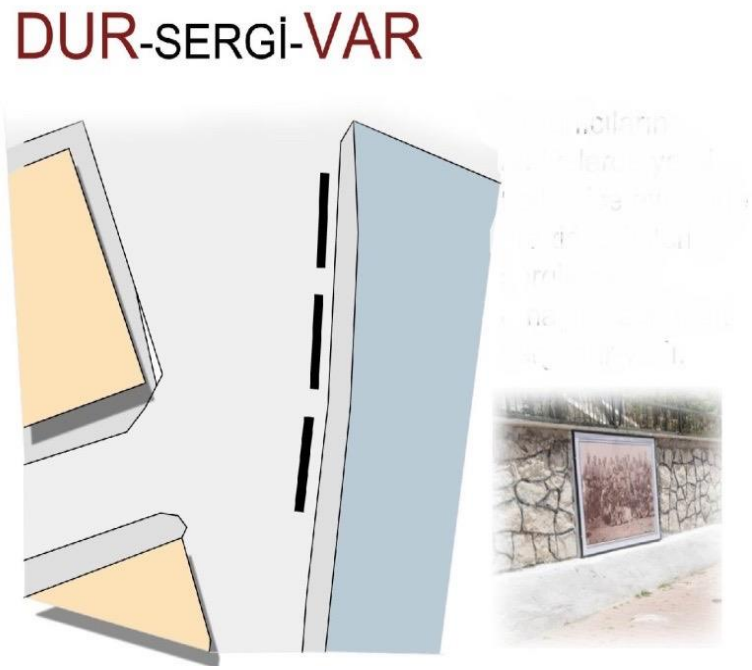

Şekil 14. Dur-Sergi-Var

Dur-varlarla içi dış yapmak! Amaç evinde halıyı dokuyan Bozkırlı yaşlı kadının evinin önünde tasarlanan dur-varda halısını dokuması ve kenti gezen kişilerin bunu seyredebilmesidir (Şekil 15).

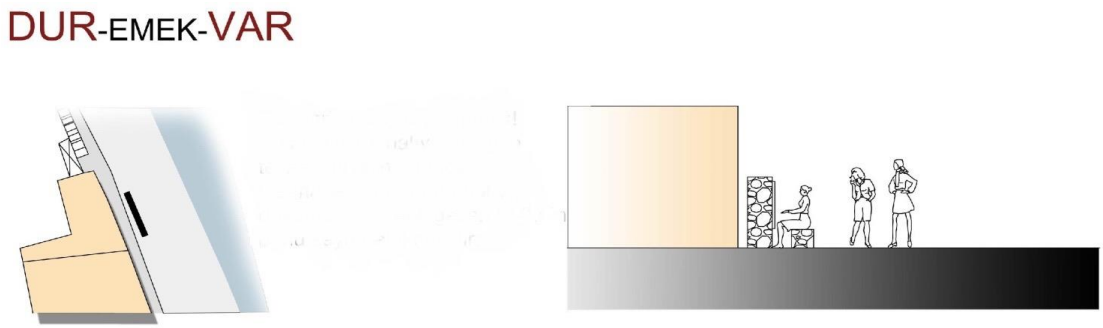

Şekil 15. Dur-Emek-Var

Taş dur-varlardan çayın üzerinden geçmek için platformlar tasarlanmıştır. Yaşlı, engelli veya platformları kullanmak istemeyen kullanıcılar içinse hemen yanında çarşı köprü tasarımı yapılmıştır (Şekil 16).

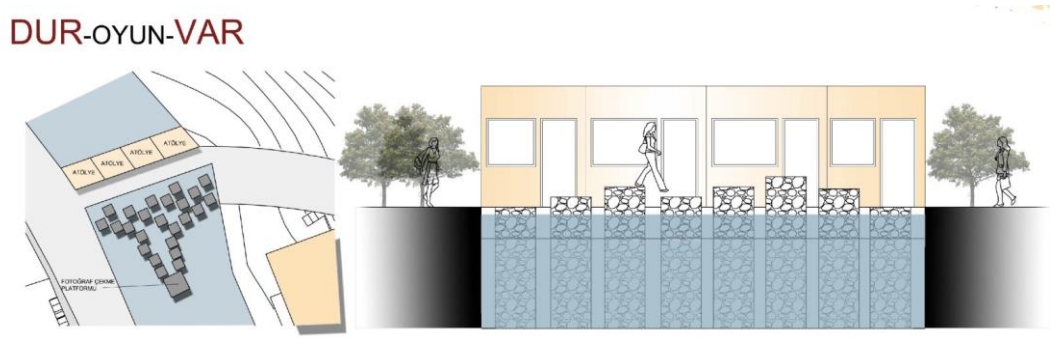

Şekil 16. Dur-Oyun-var

Yalnızca görsel ögeye dönüşmüş olan Çarşamba Çayı'na insanların ulaşabilmesi için farklı kotlarda oturma birimleri tasarlanmıştır. Farklı kotlarda tasarım yapılmasının sebebi ise suyun yıl içinde farklı seviyelere kadar yükselip alçalmasıdır (Şekil 17).

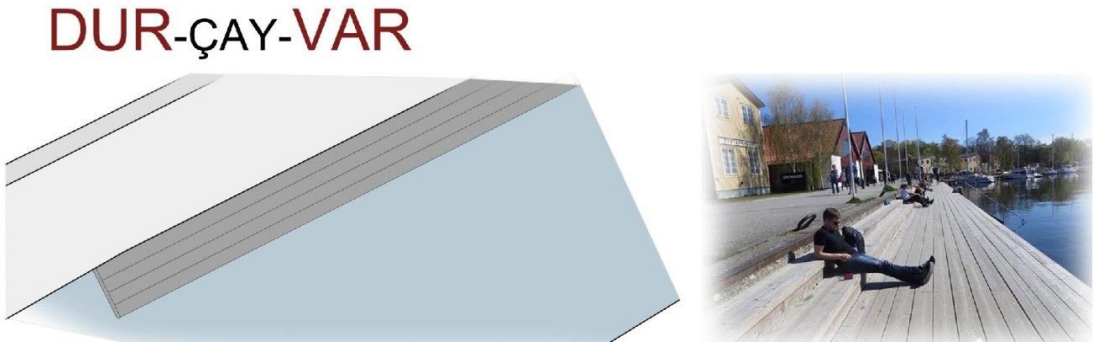

Şekil 17. Dur-Çay-Var

Yürüyüş aksında bulunan iki katlı yapının zemin katı kafe olarak yeniden tasarlandı ve önüne taş ve ahşap dur-varlardan oluşan oturma birimleri yerleştirilmiştir (Şekil 18)

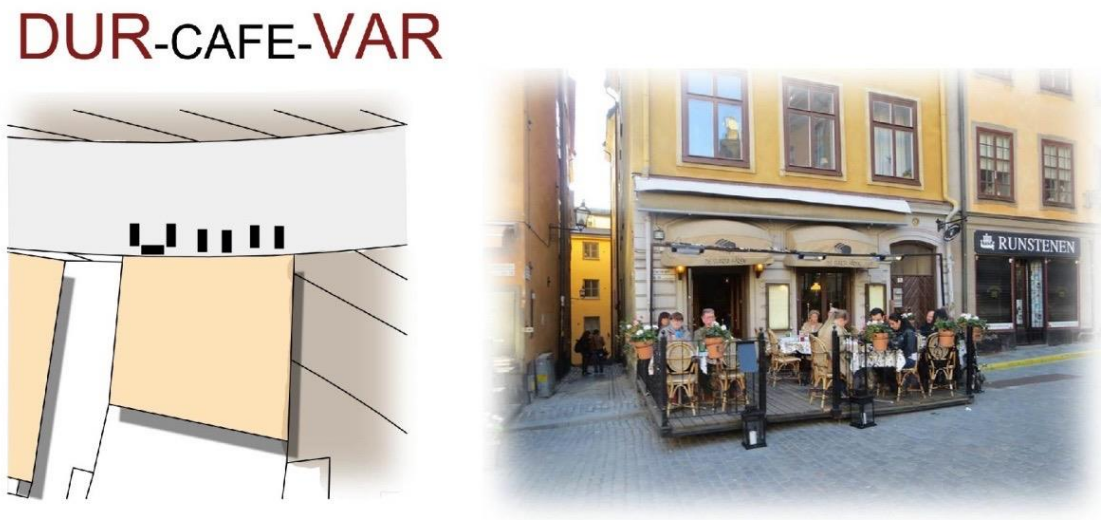

Şekil 18. Dur-Cafe-Var

Dur-Var'lar özde Çarşamba Çayı'nın kentsel yaşama katılımını sağlamak için geliştirilen bir mimari tasarım dili olup farklı işlev ve ölçeklerde yorumlandığında pek çok farklı biçime dönüşecek, ihtiyaca cevap verecektir. Dur-var'larla Çarşamba Çayı kente kazandırılacak ve insanların Çarşamba Çayı'na ulaşılmasına izin verilecektir. Dur-var'lar aydınlatma elemanı, yeşil duvar, oturma birimi ya da basamak olacak şekilde farklı işlevler kazandırılarak tasarlanacaktır. Duvarların bilinen özelliği olan sınır oluşturmanın aksine sınırları yok eden, içi dış, dışı iç yapan dur-varlar söz konusudur (Şekil 19).

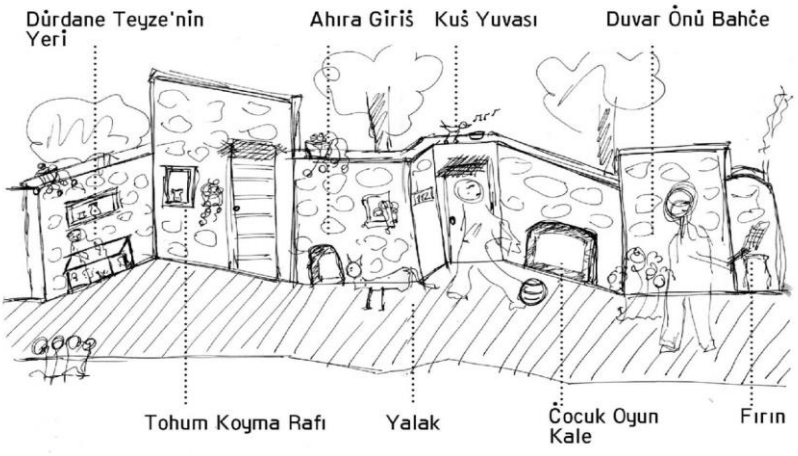

Şekil 19. Dur-Var işlev ve kesit örnekleri

Sonuç

Bozkır, coğrafi konumu ve erişilebilirliği, doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel değerleri ile markalaşma potansiyeli yüksek olan bir yerleşim birimidir. Bozkır'ın ortasından geçen Çarşamba Çayı, beldenin pazarlama değeri açısından bir potansiyele sahiptir. Çarşamba yalnız Bozkır'ın yerleşim özelliklerini değil aynı zamanda kent merkezinin özelliklerini fiziksel, sosyal, ekonomik ve mekânsal olarak doğrudan etkilemektedir. Çarşamba Çayı'nın iyileştirilerek kirlilikten arındırılması, su baskınlarına ve zemin sıvılaşmasına karşı önlem alınması, suyun gücünün yarattığı yeni bir kentsel yaşamı ve bu yaşamın mekânlarını arzu edilen oranda kurgulamamıştır.

Kent ekolojisine katkı ve mekânsal yaşam alanları oluşturma potansiyeline de sahiptir. İmaj değeri yüksek olan Çarşamba Çay'ı ve çevresinde:

-açık kamusal alanlar,

-insan yaşamını kolaylaştıran, işlevsel ve estetik gereksinimleri yerine getiren, özgün öğeler olarak kullanıldığında kent kimliği ile kentsel yaşam kalitesine yüksek oranda katkı sağlayacak DUR-VAR'lar,

-tepeye ulaşıldığında, panaromik görüntü ve tepenin mimari anlamda sunduğu bir mekansal deneyim ile proje tamamlanmıştır.

-Merkezde, Çay'a paralel gelişen yaya aksları, kent yaşamına katkılarıyla Bozkır için kılavuz değere sahiptir. Bu durumu destekleyecek mimari düzenlemelerin planlama ve yönetsel çerçeve içinde yer alması ve uygulamaya konulması üzerinde detaylı bir çalışma yapılmalıdır.

-Çarşamba Çay boyunun düzenlenmesinde suyun potansiyelleri mekânsal olarak kullanılmalıdır. Kıyı şeridi düzenlenirken oluşturulan bölünmeler suya erişebilirliği yok etmektedir. Bu sınırların analizi yapıldığında yalnız alışveriş, yeme-içme, sohbet etme, dinlenme aktivitelerinin değil aynı zamanda yürüme eyleminin sürekliliğinin de bloke edildiği görülmektedir. Çarşamba kent için bağlayıcı, sürekliliği sağlayıcı majör bir unsur olarak ele alınmalıdır.

-Yeni araç ve yaya köprülerinin yapılması, eskilerinin onarılması Çarşamba Çayı'nın kent mekânı için kazanımlarında yerinde ve gereklidir. Ancak köprülerin gerek kendi tasarımları üzerinden yalnızca geçilen yapılar olma anlayışının ötesine taşınmalıdır.

-Su genellikle mimarlıkta yansıtıcılığı, geçirgenliği ile artı mekânsal değerler üretecek şekilde kullanılagelmektedir. Çarşamba örneğinde bu kullanım değerinin yeterince farkında olunmadığı gözlemlenmiştir.

-Çarşamba Çayı'nı doğal bir su kaynağı olarak yaşamak için, engelleyici bariyerler, çitler, kaldırımlar, çiçeklikler, aydınlatma elemanları ile hapsetmenin ve erişilmez kılmanın aksine, alternatif yaklaşımlar bulunmaktadır. Çarşamba Çayı, kenarında yürüyen, duran ve gözlemleyen insanlar için görülen, işitilen, hissedilen hatta dokunulabilen özelliğe, mekânsal düzenlemeler ile kavuşturulmalıdır. Bozkır kent merkezindeki Çarşamba bu hali ile doğal bir su kaynağı olarak kentle bütünleşmiş olan bir değer olmaktan çok hapsedilmiş bir kanal görünümündedir.

KAYNAKÇA

Alexander, C., Ishikawa S., Silverstein M., 1977: A Pattern Language Oxford University Press, New York.

Amsterdam, 2006: Architecture- a guide, Thoth, Amsterdam

Bala Alkan, H. 2010. Water and Architecture; In Çarşamba River Case-Eskişehir/Turkey, Bal-wois 2010 -Ohrid, Republic Of Macedonia - 25, 29 May 2010

Bala Alkan.H., Çingi M. 2011. "Eskişehir'in Mekânsal Kayıtları ve Porsuk Çayı'ndan Öğren-mek" YAPI Mimarlık-Kültür-Sanat sayı:357 Ağustos 2011, sayfa 56-63, YEM yayınları, İs-tanbul

Benevolo, L.1971: The origins of modern town planning / by ; translated by Judith Landry, Cambridge, Mass. : M.I.T. Press

Buldur, A. D. Sarı, S. 2010. Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını Ve Bozkır'daki Konya Etkisi, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 25, Ocak - 2012, S. 81-107istanbul – Issn:1303-2429

Conan, M.2000: Environmentalism In Landscape Architecture, Dumbarton Oaks Research Library And Collection Washington, D.C.As Volume 22 In The Series Dumbarton Oaks Col-loquium On The History Of Landscape Architecture, 2000 Dumbarton Oaks Trustees For Har-vard University Washington, Usa, Www.Doaks.Org/Etexts.Html

Dreiseitl, H., Grau, D., Ludwig, K. 200: Waterscapes : Planning, Building And Designing [Translation Into English Michael Robinson], Basel : Birkhäuser.

Lyndon, D.2000: Landscape as Mentor. Places, 13(3), 4. Retrieved from: http://www.escholarship.org/uc/item/80p047fx

Şafakçı, H., Tarihi Süreçte Bir Yerleşim Yerinin İsimleri: Konya-Bozkır Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:28, 2013.

TÜİK, 'Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2014 Nüfus sayımı sonuçları

Tataroğlua N., Karataş, A., Erboyc, N., An Evaluation On The Process Of Being A Brand City Of Muğla, Procedia - Social And Behavioral Sciences 210 (2015) 114 – 125.

Umar, Bilge (2008). Pamphylia İsauria Lykaonia Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması Ve Gezi Rehberi, İstanbul.

Walker, P. 1989: A Personal Approach to Design," Landscape as Art, Process Architecture 85, Process Architecture, Tokyo

Williams, S.1990: Docklands, Phaidon, Londra

YEREL SEÇİM SONUÇLARI TEMELİNDE, DÜNDEN BUGÜNE BOZKIR

SOCIO-POLITICAL STRUCTURE OF BOZKIR AT THE BASIS OF THE LOCAL ELECTIONS

D. Ali ARSLAN *

Öz

Konya'nın güneyinde yer alan Bozkır, ilin en eski ilçelerinden biridir. Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde yer alır. Doğusunda Güneysınır ve Çumra, güneyinde Hadim, batısında Akseki ve Ahırlı, kuzeyinde Akören ve Çumra, kuzeybatısında Ahırlı, Yalıhüyük ilçeleri yer alır. Çok zengin bir tarihi geçmişe sahip olan Konya, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında müstesna bir yere sahiptir. Bozkır da, 8000 yılı aşan tarihsel ve kültürel birikimiyle, kadim şehir Konya'nın zenginliklerine ayrı bir zenginlik katar.

İlçe Akdeniz bölgesinde yer almakla birlikte, Toros Dağları Akdeniz iklimine geçit vermediği için, ağırlıklı olarak karasal İç Anadolu iklimi hüküm sürer. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 2015 yılı itibariyle Bozkır'ın nüfusu 27.006 kişidir. Aynı verilere göre, 2015 yılında ilçe merkezinde 7.798 kişi yaşamaktadır. İlçenin genel nüfusu içinde en büyük bölümü, 2396 kişi ile 15-19 yaş grubu oluşturur.

Bu çalışmada, siyaset sosyolojisinin yöntem ve teknikleri kullanılarak, yapısal-işlevselci bir bakış açısından hareketle, Bozkır'ın siyasi yapısı ve Türkiye'nin genel siyasi yapısı içindeki yerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Tarihsel bir bakış açısı ile gerçekleştirilecek bu çalışmada, temel veri kaynağı olarak yerel seçim sonuçları seçilmiştir. Zaman kesiti olarak ise 1980'den günümüze, otuz beş yılı aşkın bir zaman dilimi seçilmiştir. Çalışmada TÜİK ve YSK ile öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setleri, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Bozkır'da siyasi yapının oluşumu, siyasi gücün toplumsal yelpazeye dağılımı ve 1980'li yıllardan günümüze değişim düzenlilikleri araştırılacaktır. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Konya ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışılacaktır..

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Bozkır'ın Siyasi Yapısı, Siyasi Yapı, Konya, Yerel Seçimler, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Bozkır'ın Siyasi Yapısı

•

* Doç. Dr. *Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü öğretim üyesi. Sosyolog ve Siyaset Bilimci.*
Adres: Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü, Çiftlikköy Kampusu,
33343-Mersin / TÜRKİYE,
Tel: (0324) 361 00 01/ 48 13, Faks: (0324) 361 00 46, GSM: 0553 666 06 06,
E-posta: aliarslan@mersin.edu.tr cimderaslan@hotmail.com.

Abstract

Bozkır which is one of the oldest districts of Konya is located south of the Konya province. It has been surrounded by Güneysınır and Çumra at the East, Hadim at the South, Akseki and Ahırlı at the West, Akören and Çumra at the North, Ahırlı and Yalıhüyük at the North-west. Konya has a very special place within Turkish society and Turkish national history. Because, it has a huge cultural and historical heritage within its social structure. Bozkır, as an unavoidable parts of Konya, adds an extra value to the socio-cultural wealth of Konya the history of more than 8000 years.

The district of Bozkır is located in the Mediterranean region. Nevertheless, the continental climate of Central Anatolia prevails predominantly because of to the Taurus Mountains. According to the official data of the TSI, it has a population of 27.457 by the 2014. According to the actual data, 27.006 people were living in Bozkır in 2015. The age group of 15-19 has the greater share within the population with the people of 2396. The population of the district is continuously decreasing in recent years.

It was aimed to analyse socio-political structure of Bozkır at the basis of the results of Turkish Local elections since 1984 up to date. In addition to that, the changes in the political structure within the recent history of Bozkır County was investigated too. Documentary and historical research techniques were used to realize the study. The records, documents and data sets of the related institutions and organizations, especially the archives of the Turkish Statistical Institute and the Supreme Board of Elections were used. The secondary data analysis techniques were applied. The findings were used to understand the formation of the socio-political structure in Bozkır and the distribution of the political power to the political spectrum. Also the regularities of change from 1980 to the present were investigated. Furthermore, the meaning of the findings in relation to the Konya province and overall Turkish society was discussed..

•

Keywords

Bozkır, Political Structure of Bozkır, Turkish Local Elections, Political Structure, Turkish Society, Konya

GİRİŞ VE YÖNTEM

Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Bozkır, Konya'nın en eski ilçelerinden biridir. Konya'nın güneyinde yer alır. Güneyden Hadim, batıdan Akseki ve Ahırlı, doğudan Güneysınır ve Çumra, kuzeyden Akören ve Çumra, kuzeybatıdan ise Ahırlı ve Yalıhüyük ilçeleri komşudur. Bilindiği üzere çok zengin bir tarihi mirası bünyesinde barındıran Konya, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında müstesna bir yere sahiptir. Bozkır da, 8000 yılı aşan tarihsel ve kültürel birikimiyle, kadim şehir Konya'nın zenginliklerine ayrı bir zenginlik katar.

Bozkır ilçesi coğrafi olarak aslında Akdeniz bölgesinde yer almakla birlikte, Toros Dağları Akdeniz iklimine geçit vermediği için, ilçede ağırlıklı olarak karasal İç Anadolu iklimi hüküm sürer. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 2015 yılı itibariyle Bozkır'ın nüfusu 27.006 kişidir (TÜİK, 2016). Aynı verilere göre, 2015 yılında ilçe merkezinde 7.798 kişi yaşamaktadır. İlçenin genel nüfusu içinde en büyük bölümü, 2396 kişi ile 15-19 yaş grubu oluşturur.

Bu araştırmada, siyaset sosyolojisinin yöntem ve teknikleri kullanılarak, yapısal-işlevselci bir bakış açısından hareketle, Bozkır'ın siyasi yapısı ve Türkiye'nin genel siyasi yapısı içindeki yerinin incelenmesi hedeflendi. Tarihsel bir bakış açısı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, temel veri kaynağı olarak yerel seçim sonuçları seçildi. Zaman kesiti olarak ise 1980'den günümüze, otuz beş yılı aşkın bir zaman dilimi belirlendi. Betimleyici-tasviri yönü ağır basan çalışmada temel veri kaynağı olarak TÜİK (2015) ve YSK (2014), Yerelnet (2016) ile öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setleri kullanıldı. Derlenen veriler, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Bozkır'da siyasi yapının oluşumu, siyasi gücün toplumsal yelpazeye dağılımı ve 1980'li yıllardan günümüze değişim düzenlilikleri araştırıldı. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Konya ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışıldı.

DÜNDEN BUGÜNE BOZKIR'DA SİYASİ KATILIM

Mahalli idareler seçimleri, toplumsal ve siyasal yapının şekillenişinde son derece önemli rol oynar (Arslan 2014; Arslan, 2012). Daha net bir ifadeyle yerel seçimler,

demokrasinin en temel bileşenlerindendir. Bu hususla ilişkili bir şekilde yerel yönetimler de demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. Günümüz toplumlarında gözlemlene türden yerel yönetimler, ilk kez batı toplumlarında ve kapitalist devletin doğuşu ile birlikte siyasal hayatta gözlemlenmeye başlandı (Güler, 2006).

Demokratik yaşamın vazgeçilmezi yerel yönetimlerin, toplumsal ve siyasal hayattaki yeri anayasa ve yasalarla belirlenir Bütün demokratik toplumlarda olduğu gibi Türkiye için de bu kural geçerlidir. Ülkemizde idari yapının, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı, özellikle 1961 Anayasası'nın 112. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 123. maddesinde net bir şekilde beyan edilir. Belediye Yasası'nın (5393 sayılı) 3. maddesinde de belediye, "belde sakinlerinin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi" şeklinde tanımlanır (Keleş, 2006: 219-220).

Arslan'ın sıklıkla vurguladığı gibi seçimlerde, vatandaşlık haklarının ve görevlerinin bir gereği olarak oylarını kullanan seçmenler siyasal yapıyı şekillendirmede aktif rol oynar (Arslan, 2015; Arslan, 2014-a; Arslan, 2011-a; Arslan, 2011-b; Arslan, 2011-c). İş bununla da sınırlı kalmaz seçimler de bireyler, siyasal erkin siyasi partiler arasında dağılımını gerçekleştirip, merkezi ve yerel siyasi elitleri de belirlerler. Mahalli seçimlere katılan vatandaşlar ise mahalli siyasi yapı şekillendirip, yerel siyasi elitleri seçerler (Arslan, 2012-b).

Bu yönüyle, seçimlere seçmen ilgisi ve katılımı sosyolojik (Arslan, 2013) açıdan hayati derece önem arz eder. Bireylerin aktif toplumsal ve siyasal karar alma sürecine katılımının büyük ölçüde seçimlerle sınırlı olması (Sarıbay, 2008: 112), seçimlere katılımın, demokratik siyasi yapının inşası ve devamı bakımından önemini net bir şekilde gözler önüne serer. İnsanların siyasete ilgisi her toplumda ve her zaman aynı seviyelerde olmayabilir. Daha net bir ifadeyle seçmenlerin seçimlere gösterdikleri ilgi ve katılım toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Hatta seçimlere katılım, toplumun farklı kesimlerinde farklı seviyelerde olabilmektedir.

Örneğin, Ocak 2004 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Gürcistan'da seçimlere katılım yüzde 83 olarak gerçekleşirken (Jones, 2005), Latin Dominik Cumhuriyeti 2004 başkanlık seçimlerinde bu oran yüzde 72,8 olmuştur (Sagas, 2005). Endonezya'da, 2004 seçimlerinde yüzde 84 (Thalang, 2005); Kamboçya 2003 parlamento seçimlerinde yüzde 81,5 (Schaap,

2005) seviyelerinde olmuştur. Yine aynı şekilde İsviçre 2003 Ulusal Konsey seçimlerinde katılım oranı yüzde 44,5 (Dardanelli, 2005), Slovakya 2003 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda yüzde 47,9 ve ikinci turunda yüzde 43,5 (Rybar, 2005) civarında gerçekleşmiştir. İngiltere'de ise 1975 yılından 2000'li yılların başlarına kadar yapılan yerel seçimler de katılım yüzde 36 ile yüzde 49 (Rallings, 2005) arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 1: 1984'ten Günümüze, Türkiye ve Bozkır'da Yerel Seçimlere Katılım Oranları

	Seçimlere Katılım Oranı (%)	
	Türkiye Geneli (Belediye Meclisi)	**Bozkır** (Belediye Meclisi)
2014 Yerel Seçimleri	**89,31**	**89,33**
2009 Yerel Seçimleri	**84,03**	**89,29**
2004 Yerel Seçimleri	**73,76**	**64,26**
1999 Yerel Seçimleri	**85,22**	**82,55**
1994 Yerel Seçimleri	**90,53**	**94,35**
1989 Yerel Seçimleri	**77,76**	**85,56**
1984 Yerel Seçimleri	**89,31**	**91,83**
Ortalama Katılım Oranı	**84,27**	**85,56**

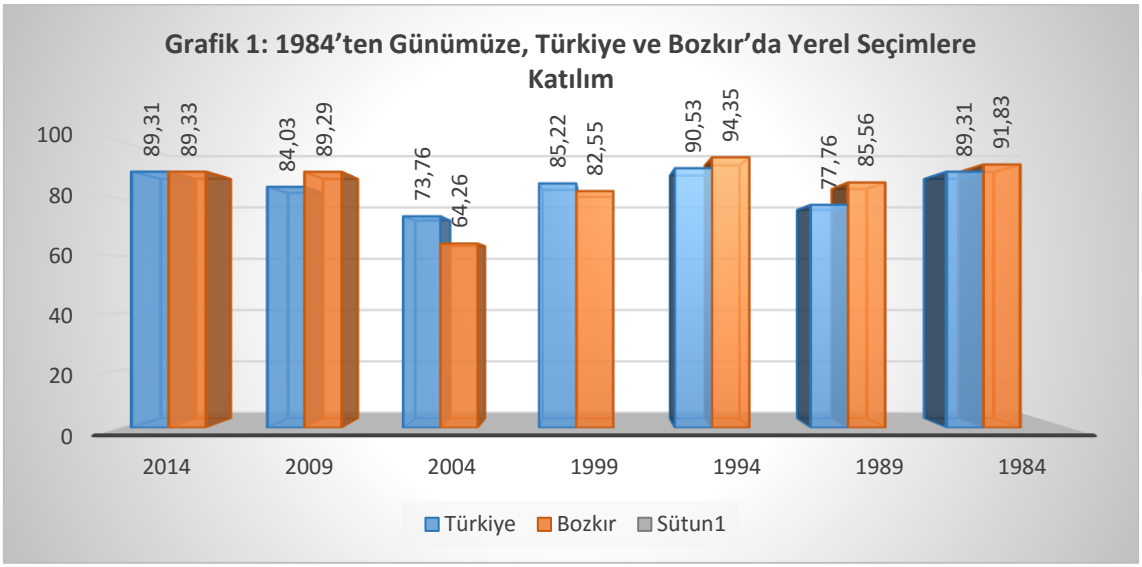

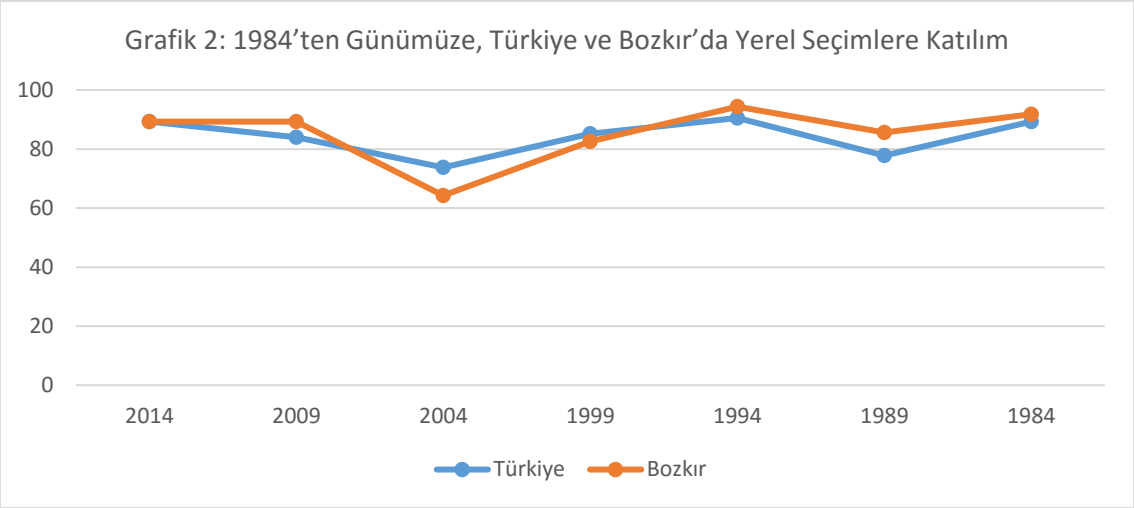

Bütün bu açıklamalar temel alınarak, 1980-2016 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye geneli ve Bozkır özelinde, yerel seçimlere katılım oranı incelendi. Tablo 1 ve Grafik 1 ve Grafik 2'de de açıkça sergilendiği üzere, incelenen dönemin ilk yerel seçimlerinde, belediye meclisi seçimlerine Türkiye genelinde seçmen katılımı yüzde 89'un biraz üzerinde olmuştur. Bozkır özelinde ise seçimlere ilgi, Türkiye ortalamasından daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 1999 ve 2004 seçimlerinde ise Bozkırlılar'ın belediye meclisi seçimlerine ilgisi Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Araştırılan yaklaşık 30 yıllık süreçte Türkiye geneli ve Bozkır özelinde seçimlere en yüksek katılım, 1994 belediye meclisi seçimlerinde olmuştur. Bu dönemde Bozkır'da siyasi katılım yüzde 94'ü aşmıştır. Bu bulgular, Bozkırlılar'ın siyasete olan ilgisini göstermesi bakımından oldukça mühimdir.

1984 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI:

12 Eylül Ara Rejiminden sonrası yapılan ilk yerel seçimler olması hasebiyle, yakın siyasi tarihimizde ayrı bir yeri ve öneme haiz olan 1984 yerel seçimleri, 25 Mart 1984'te gerçekleştirilmiş (Şener, 2006). Malum olduğu üzere 12 Eylül Askeri Darbesi, Türk toplumunun toplumsal ve siyasal hayatına derin tesirler yapmıştır. Darbe sürecinde siyasi partiler kapatılmış, siyasi liderlere yasaklar getirilmiştir. Askeri darbenin gölgesinde ve olağanüstü şartlar altında gerçekleştirilen seçimlere Anavatan Partisi (ANAP), Doğru Yol Partisi (DYP), Halkçı Parti (HP), Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Refah Partisi (RP) ve Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), katılmıştır.

Bu olağanüstü şartlar, seçimlere katılım oranları üzerinde de etkili olmuştur. Türkiye genelinde ve Bozkır özelinde seçimlere seçmen ilgisi bir hayli yüksek olmuştur. Bu hususta dikkat çekici bir başka bulgu da, Bozkır'da seçimlere seçmen ilgisi, Türkiye ortalamasının birkaç puan üzerinde gerçekleşmiş olmasıdır.

Tablo 2: 1984 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
ANAP	44,97	50,74
DYP	4,38	7,86
SODEP	0	41,40
MDP	3,72	0
BAĞIMSIZ	46,93	0

Kaynak: YerelNET (2014).

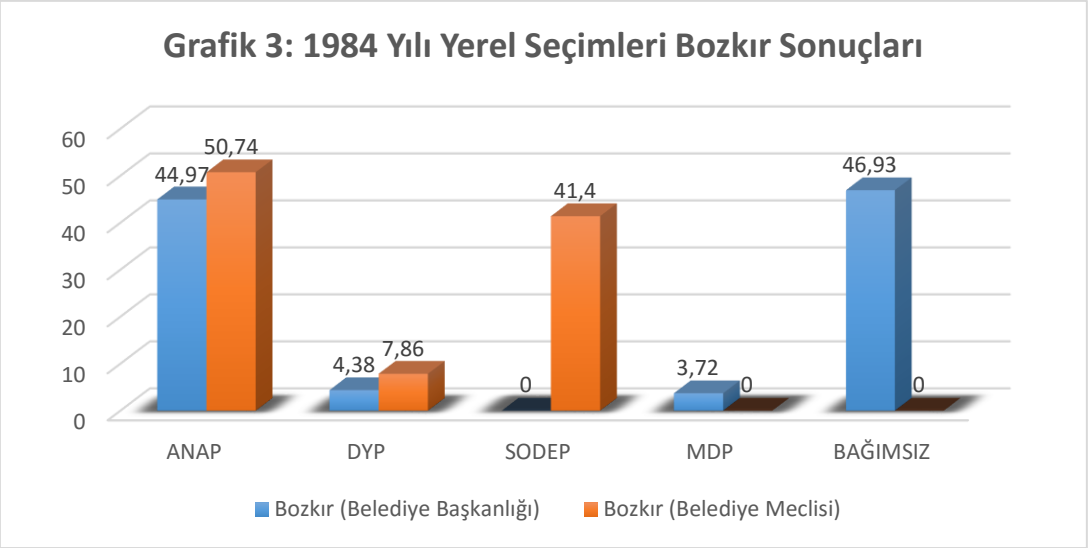

1984 yerel seçimlerinin, belediye meclisi kategorisinde, Türkiye genelinde ve Bozkır özelinde galibi, dört eğilimi birleştirme iddiası ile siyaset sahnesindeki yerini alan Anavatan Partisi (Ahmad, 1993) olmuştur. Anavatan Partisi'nin bu başarısında, Turgut Özal'ın liderlik özelliklerinin yanı sıra, Anavatan Partisi'nin merkezi yönetimde iktidar olması da oldukça etkili olmuştur. Ancak Anavatan Partisi, belediye meclisi seçimlerindeki başarısını, belediye başkanlığı seçimlerinde gösterememiştir. Belediye başkanlığını yüzde 46,93 oranın da seçmen desteği alan bağımsız aday Ramazan Sarı kazanmıştır.

Bozkır belediye meclisi seçimlerinde ise ikinci sırayı elde eden sol kanadın temsilcisi SODEP'in ulaştığı oy oranı, Türkiye ortalamasına kıyasla dikkat çekici seviyede yüksektir. Daha net bir tabirle, Bozkır'da seçimi ikinci sırada tamamlayan SODEP'in oy oranı yüzde 41'i aşmıştır (Tablo 2). Türkiye genelinde, siyasi partilerin kazandıkları belediye başkanlıkları ve oyların siyasi yelpazeye dağılımı dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Turgut Özal'ın liderliğini yaptığı ANAP'ın mutlak başarısı ile karşılaşılır. ANAP 1984 yerel seçimlerinde, ülke genelindeki toplam 1700 belediye başkanlığının 868'ini kazanma başarısı göstermiştir (Arslan, 2007).

1984 mahalli idareler seçimleri, askeri müdahalenin toplumsal ve siyasi hayata yansımaları dair de önemli ipuçları verir. Örneğin, sağ siyaset geleneği, 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında, ülkenin siyasi yapısında hızlı bir yükseliş trendi yakalamıştır. Sağ kanat, darbe sonrası ilk yerel seçimlerde de seçmen desteğini yaklaşık 25 puan arttırmış ve yerel siyasi yapı içindeki ağırlığını yüzde 72'lere taşımıştır. Daha net bir ifadeyle sağ kanadın 1984 yerel seçimlerindeki gücü, darbe öncesi son yerel seçimlere oranla yüzde 54 civarında artmıştır (Arslan, 2007).

Tablo 3: 1984 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
1984	**Sağ Partiler Toplamı**	**58,6**	**53,57**
	Sol Partiler Toplamı	**41,40**	**0**
	Diğerleri	**0**	**46,93**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

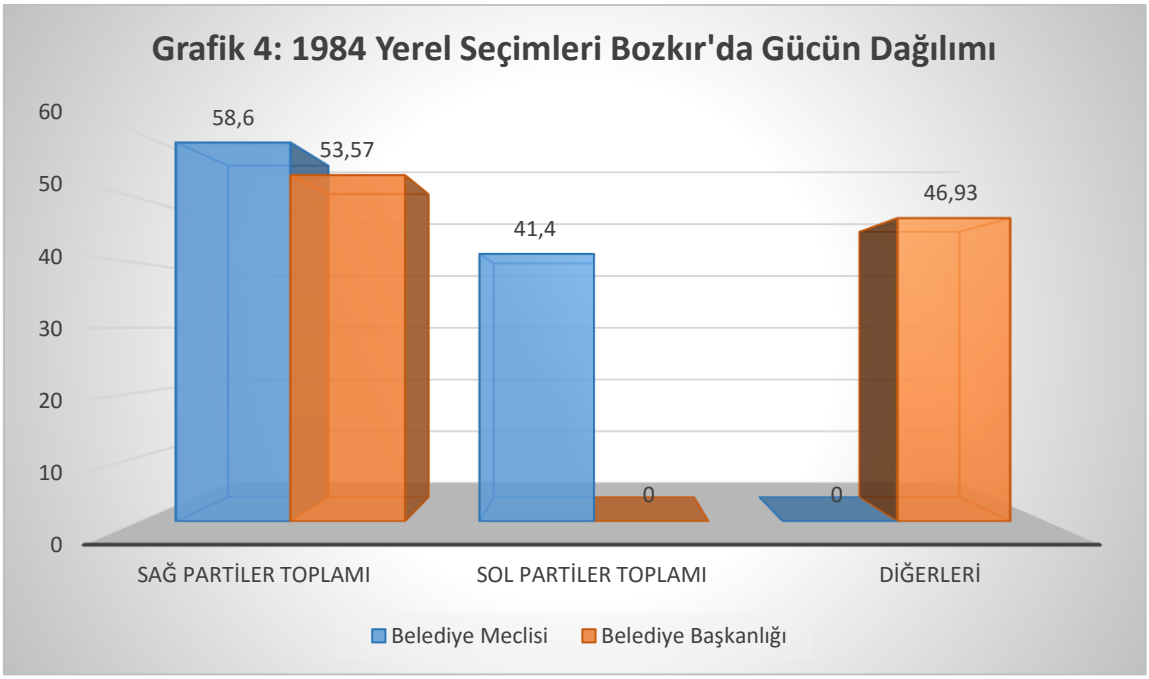

Darbe sonrası ilk yerel seçimlerde, Bozkır'ın siyasi ve toplumsal yapısında da sağ siyaset geleneğinin net bir üstünlüğü gözlemlenir. Tablo 3 ve Grafik 4'te de görüldüğü gibi, toplam oy oranı bakımından sağ kanadın Bozkır'da elde ettiği seçmen desteği, Bozkırlı seçmenlerin yarısından çok daha fazladır.

1989 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI:

1989 mahalli idareler seçimleri 26 Mart 1989'da yapılmıştır. Bu yerel seçimlere seçmen katılımı, bir önceki yerel seçimlere kıyasla oldukça düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bozkır'da seçimlere katılım oranında da, bir önceki seçimlere kıyasla yaklaşık yüzde 6,82'lik bir azalma göze çarpar. Bununla birlikte Bozkır'da seçimlere seçmen katılımı, Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Siyaset sosyolojisi alanında yapılan araştırmalarda sıklıkla vurgulandığı gibi, bireylerin siyasi katılımında etkin rol oynayan değişkenlerden biri de yerleşim yeridir (Orhan, 2011: 134). Bazı araştırmacılar arasında, siyasi katılımının kentsel bir davranış olduğu ve kentsel alanlarda siyasete olan ilginin kırsal alanlara kıyasla daha yüksek olduğu gibi bir yanılgı gözlemlenir. Bozkır ve Sarayönü (Arslan, 2015) örneğinde olduğu gibi, Türkiye gerçekleri bu önyargıyı yanlışlar doğrultudadır (Arslan, 2011-d: 177-205).

Tablo 4: 1989 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
ANAP	34,97	37,73
DYP	0	48,86
RP	2,43	5,82
SHP	1,30	7,59
BAGIMSIZ	61,30	0

Kaynak: YerelNET (2014).

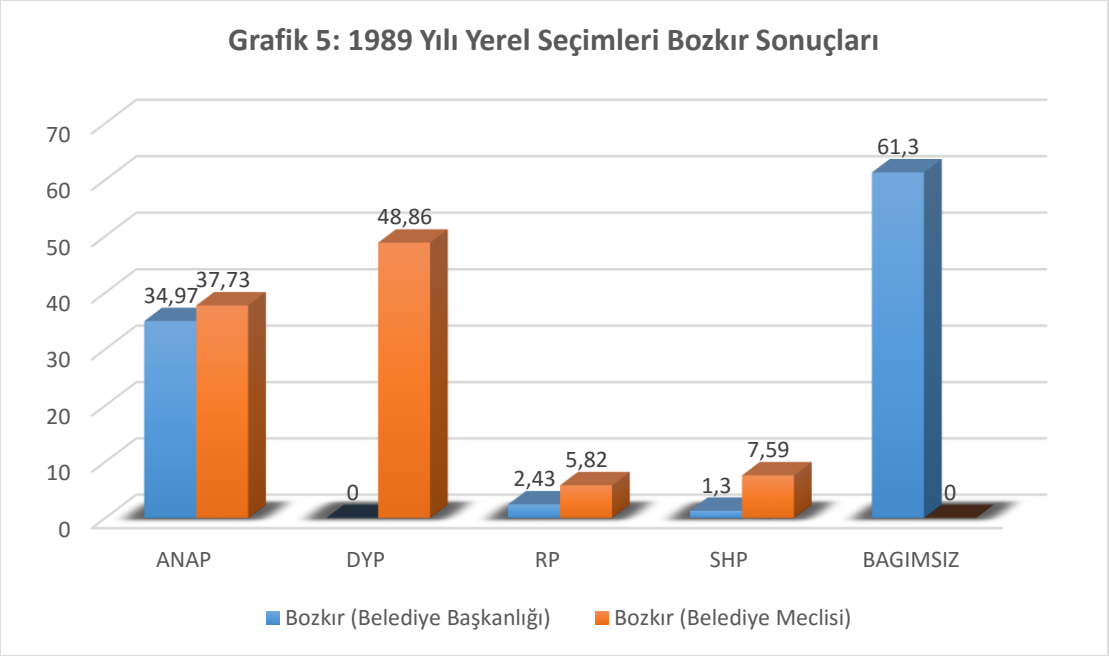

1989 seçimlerine Anavatan Partisi (ANAP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP), Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Refah Partisi (RP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) katılmıştır. 1989 yılı yerel seçimlerinde partiler bazında ilk iki sırayı merkez sağdan ANAP ve DYP paylaşmıştır (Sitembölükbaşı, 2001: 168).

Bozkır'da ise durum biraz farklıdır. Belediye meclisi seçimlerinin galibi, yüzde 48,83'lük oy oranıyla DYP'dir. Belediye başkanlığı seçimlerinde ise seçimleri ANAP yine ikinci sırada, fakat bu kez bağımsız adayın gerisinde tamamlamıştır. Tablo 4 ve Grafik 5'te

de görüldüğü gibi Bozkır'da Belediye başkanlığı seçimlerinin galibi, yüzde 61'i aşan seçmen desteği ile bağımsız aday Mehmet İŞLER olmuştur.

1989 yılı mahalli idareler seçimlerinde Türkiye genelinde ortaya çıkan tablo ise Bozkır'dakinden oldukça farklıdır. Hatta bu seçimlerin sonuçları, bir önceki Türkiye yerel seçimlerinin sonuçlarından da farklı bir siyasi yapı ortaya koyar. 1984 seçimlerinin Türkiye galibi, merkez sağdan ANAP olmuştu (Arslan, 2007-b). 1989 seçimlerinin Türkiye genelinde, belediye başkanlığı ve de il genel meclisi kategorisinde partiler bazındaki galibi ise merkez sol parti hüviyetine sahip olan SHP olmuştur. Bu başarı, sol bir partinin yerel seçimlerde, incelenen dönem bağlamında Türkiye genelindeki en büyük başarısıdır.

Ancak partiler bazında üstünlük SHP'de olsa da, oyların ve gücün siyasi yelpazeye dağılımında siyasi yapıdaki sağ kanadın bariz üstünlüğü bu seçimlerde de devam eder. Türkiye genelinde seçimi gerçekleştirilen toplam 1984 belediye başkanlığının 652'sini SHP kazanmıştır. Merkez sağdan ANAP 570 ve DYP ise 550 belediye başkanlığı kazanmıştır.

Tablo 5: 1989 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
1989	**Sağ Partiler Toplamı**	**92,41**	**37,4**
	Sol Partiler Toplamı	**7,59**	**1,30**
	Diğerleri	**0**	**61,30**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

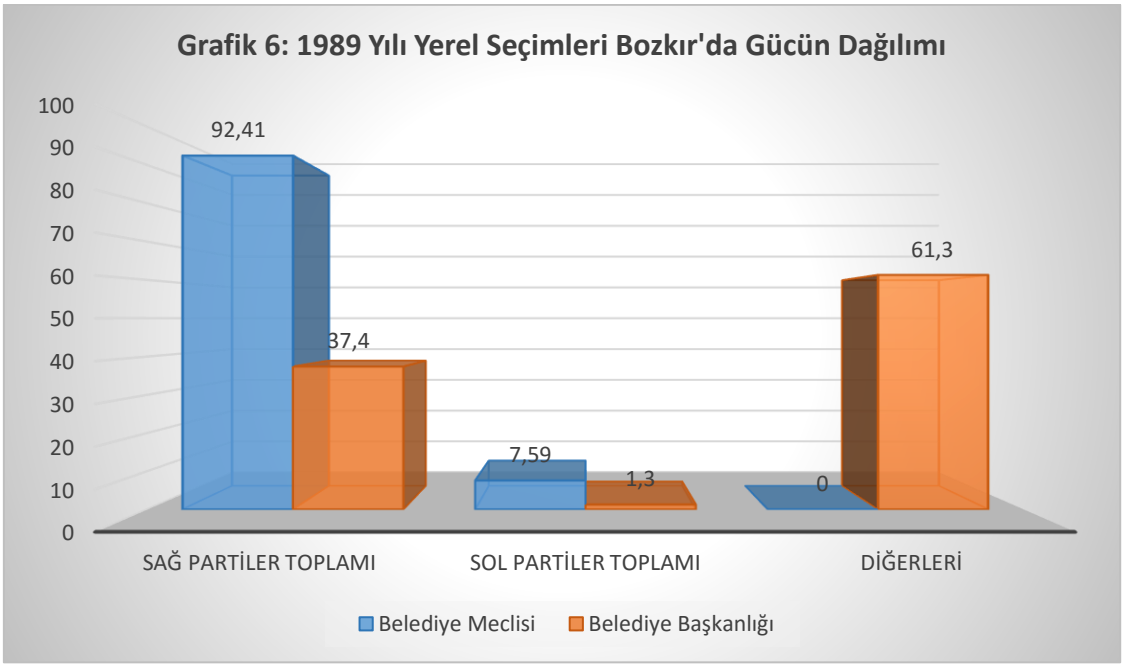

Bozkır'ın siyasi yapısı ve bu yapıdaki değişim, oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde incelendiğinde de oldukça mühim sonuçlara ulaşılır. Tablo 5'te ve Grafik 6'da da görüldüğü gibi, özellikle belediye meclisi üyeliği seçimlerinde, Bozkır'ın siyasi yapısına sağ siyaset geleneği damgasını vurmuştur. Öyle ki sağ yelpaze Türkiye genelinde mevzi kaybederken, Bozkır seçimlerinden daha da güçlenerek çıkmıştır. Örneğin belediye meclisi seçimlerinde, bir önceki seçimlerde sağ partilerin Bozkır'daki toplam seçmen desteği yüzde 58,6 iken, bu seçimlerde yaklaşık yüzde 57,7'lik bir artışla yüzde 92'nin üzerine çıkmıştır. Buna karşın sol kanat bu seçimlerde Bozkır'da büyük güç kaybına uğramıştır. Daha net bir ifadeyle sol kanadın bu seçimler Bozkır'daki güç kaybı yüzde 81,6'yı aşmıştır. Belediye başkanlığı kategorisinde ise Bozkır'ın siyasi yapısında bağımsız aday unsuru belirleyici olmuştur.

1994 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI:

1994 yılı yerel seçimleri 27 Mart 1994 tarihinde yapılmıştır. Seçimlere ilgi bir hayli yüksek olmuştur. Seçimlere katılım özellikle, il genel meclisi seçimlerinde Türkiye genelinde ve belediye meclisi seçimlerinde Bozkır özelinde tarihi rekor seviyelerinde gerçekleşmiştir. Daha net bir ifadeyle bu seçimlerde katılım oranı Türkiye genelinde, yüzde 81'lerden yüzde 91'lere yükselmiştir. Bozkır özelinde ise yüzde 85,56'dan, yüzde 94,35'e yükselmiştir.

Tablo 6: 1994 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
ANAP	33,39	33,65
DSP	1,63	0
DYP	7,61	8,63
IP	0,16	0,32
MHP	17,31	18,47
MP	0	22,70
RP	4,75	6,37
SHP	7,61	9,87
BAĞIMSIZ	27,54	0

Kaynak: YerelNET (2014).

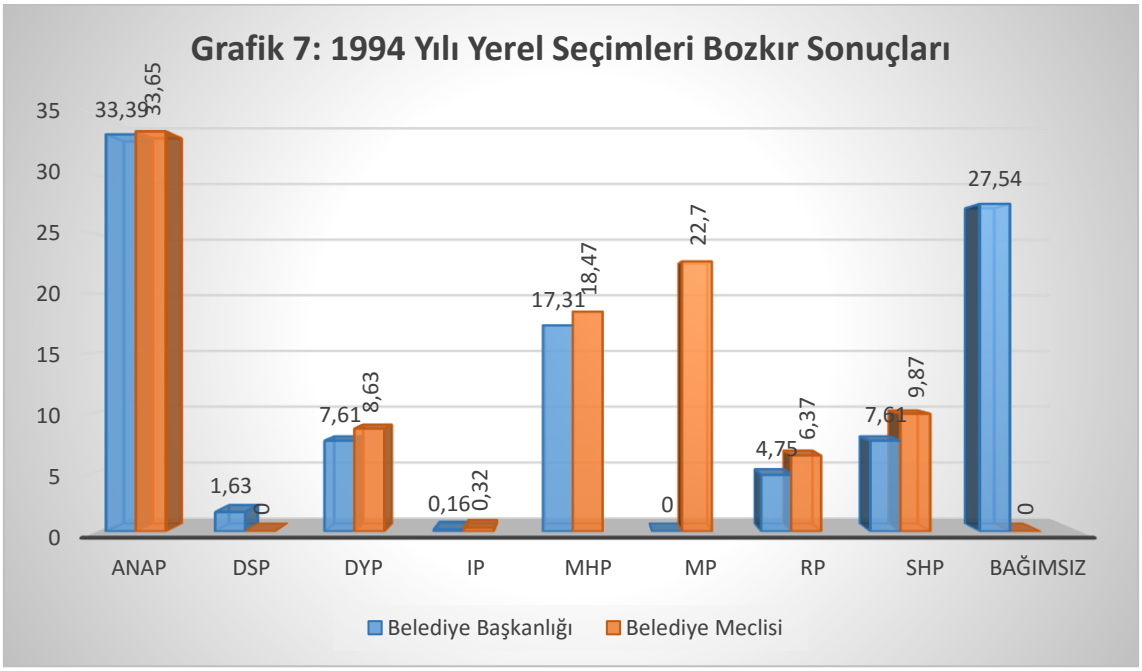

1994 seçimlerinde yurt genelinde, 13 siyasi parti ve bağımsızlar yerelde siyasi iktidar için yarışmıştır. 1994 yılı yerel seçimlerinin sonuçları Bozkır özelinde, oyların siyasi partiler arasında dağılımı temelinde incelendiğinde son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Daha net bir anlatımla, hem belediye başkanlığı ve hem de belediye meclisi seçimlerinde Bozkır'da seçimlerin galibi Anavatan Partisi olmuştur. ANAP bu seçimlerde Bozkır'da, her

iki kategoride de, yüzde 33'ün üzerinde civarında oy alarak, Bozkır'ın siyasi yapısına damgasını vurmuştur (Tablo 6 ve Grafik 7). Belediye başkanlığını ise bu kez Anavatan Partisi'nden adaylığını koyan Ramazan SARI kazanmıştır.

1994 yılı yerel seçimleri, Türkiye'nin genel siyasi yapısında da, sağ kanatta büyük bir toparlanmaya zemin hazırlamıştır. 1994 yerel seçimlerinde, partilerin başarı sıralamasında ilk üç sırada sağ partiler yer alır. Birinciliği ANAP'tan kıl payı farkla DYP kazanmıştır. Bununla birlikte muhafazakâr sağın efsanevi lideri Erbakan'ın partisi RP'nin başarısı ise, diğer bütün sonuçları gölgede bırakacak derecede görkemlidir (Arslan, 2012).

Verdiği sabırlı ve özverili siyasi mücadele ile ismi Türk siyasi hayatına silinmez harflerle kazınmış olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan, en büyük siyasi başarılarını, üzerinde baskıların daha da yoğunlaşmaya başladığı 12 Eylül darbesi sonrası süreçte kazanmıştır. Erbakan'ın partisi RP darbe sonrası ilk yerel seçimlerde yüzde 5'i bile bulmayan oy oranını, müteakip seçimlerde katlayarak arttırmayı başarmıştır. Daha net bir ifadeyle RP'nin Türkiye geneli il genel meclisi seçimlerinde 1984'teki oy oranı yüzde 4,40 iken, 1999 yerel seçimlerinde yüzde 19,14'lük seçmen desteği ile birinciliği zorlamıştır (Arslan, 2015 ve Arslan 2014-a). İnanç, sabır ve mücadelenin ürünü olan bu muhteşem başarı, Erbakan'ın gelecekte genel seçimlerde de ulaşacağı başarının habercisi gibidir (Arslan, 2012-c: 589-590).

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı incelendiğinde, hem Türkiye geneli ve hem de Bozkır özelinde oldukça önemli sonuçlarla karşılaşılır. Bu seçimlerle sağ partiler Türkiye'nin yerel siyasi yapısı içindeki toplam gücünü yüzde 61'lerden yüzde 79'lara yükseltmiştir. Daha net bir ifadeyle, yelpazenin sağ kanadı, belediye başkanlıklarının beşte dördünü kazanarak Türkiye'nin yerel siyasi hayatına damgasını vurmuştur (Arslan, 2015).

Tablo 7: 1994 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
1994	**Sağ Partiler Toplamı**	**90,13**	**63,22**
	Sol Partiler Toplamı	**9,87**	**9,24**
	Diğerleri	**0**	**27,54**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

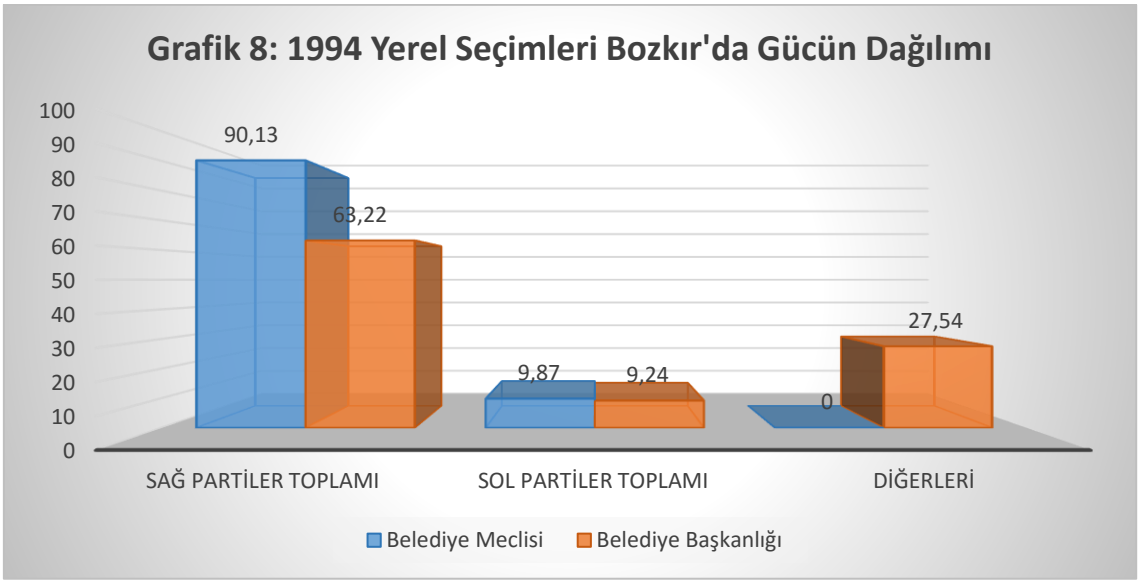

1994 yılı mahalli idareler seçimleri sonuçları Bozkır özelinde de, Türkiye genelindeki duruma benzer bir tablo ortaya koyar. Daha net bir tabirle, Bozkır'ın siyasi ve toplumsal hayatında neredeyse bir gelenek haline gelmeye başlayan sağ siyaset geleneğinin bariz üstünlüğü, bu seçimlerde daha bir netlik kazanır. Tablo 7 ve Grafik 8'de de görüldüğü gibi belediye meclisi seçimlerinde, sağ partilerin Bozkır'ın siyasi yapısı içindeki toplam gücü yüzde 90'ı aşar. Belediye başkanlığı seçimlerinde ise sağın toplam gücüne darbeyi yine bağımsız aday faktörü vurur. Bununla birlikte sağ partiler belediye başkanlığında da seçmen desteğinin üçte ikiye yakınını almayı başarır.

1999 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI:

1999 yerel seçimleri 18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlere siyasi partiler bazında son derece geniş bir katılım olmuş ve 20 siyasi parti (Bayramoğlu, 2006-b) yerel de siyasi iktidar için mücadele vermiştir. Seçimlere seçmen ilgisi, hem Türkiye genelinde ve hem de Bozkır'da, bir önceki seçimlere kıyasla kısmen düşmüş olsa da, genel olarak değerlendirildiğinde yine de oldukça yüksek seviyelerde olmuştur.

Tablo 8: 1999 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
ANAP	33,30	30,20
BBP	1,48	1,59
CHP	1,93	2,68
DTP	26,43	24,59
FP	13,21	15,15
MHP	23,65	25,78

Kaynak: YerelNET (2014).

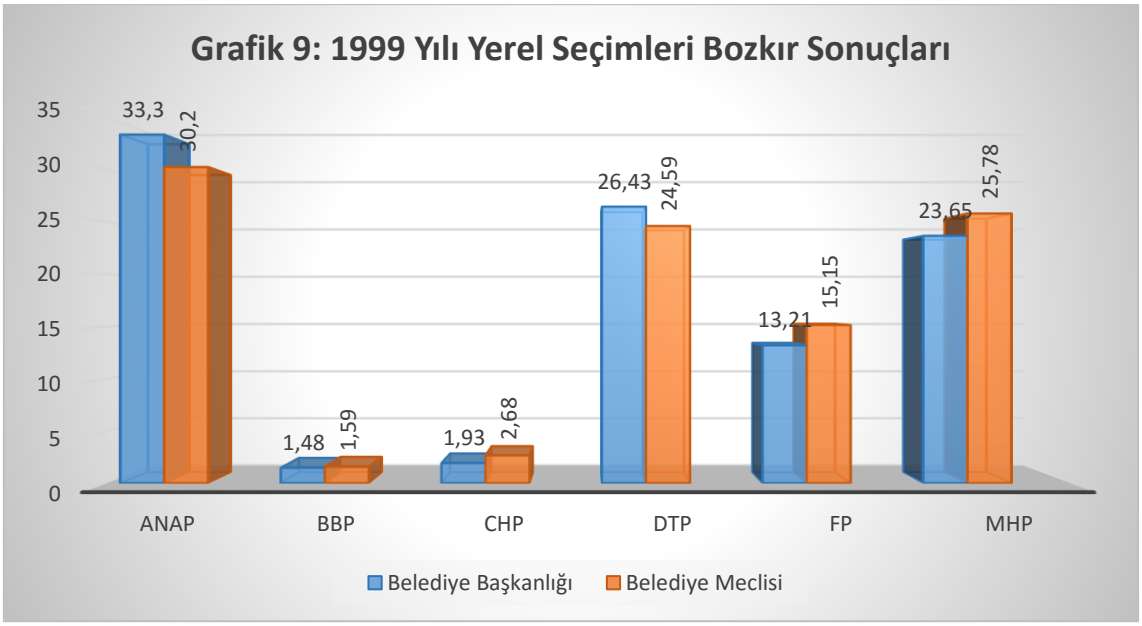

1999 yerel seçimlerinin sonuçları, oyların partilere dağılımı temelinde incelendiğinde, her iki kategoride de seçimlerin Bozkır'daki galibinin Anavatan Partisi olduğu açıkça görülür. Grafik 9'da ve Tablo 8'de de görüldüğü gibi ANAP, Bozkırlı seçmenlerin üçte bire yakınının desteğini kazanarak, birinci parti olmayı başarmıştır. İlçede belediye başkanlığını, yine Anavatan Partisi kazanmıştır. Anavatan partisinin adayı Lokman CİĞERCİ de Bozkır belediye başkanı olmuştur.

Bu seçimlerde Türkiye genelinde de Bozkır'dakine benzer bir manzara ile karşılaşılır. Hatta Bozkır'da partilerin başarı sıralaması da neredeyse Türkiye genelinin aynıdır. Sadece Bozkır'da ikinci sırada DYP değil de yine aynı kökenden DTP yer alır.

Kazanılan belediye başkanlığı sayısı dikkate alındığında, 1999 yerel seçimlerinin Türkiye genelinin galibi ANAP'tır. ANAP'ı yine merkez sağdan bir parti olan DYP takip eder. Yine sağ yelpazeden, kulvarın milliyetçi sağından MHP de 500 civarında belediye başkanlığı kazanarak önemli bir başarı elde etmiştir. Dördüncü sıradaki muhafazakâr sağın temsilcisi ve kapatılan RP'nin devamı niteliğindeki FP'nin başarısı da göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür (Arslan, 2015). Hatta halkın Fazilet Partisi'ne verdiği bu destek, 28 Şubat Süreci'nde, 16 Ocak 1998'de RP'nin belki de haksız yere kapatılmasına toplumun verdiği net bir tepki olarak da değerlendirilebilir (Arslan, 2012-c: 589-590).

1999 yılı mahalli idareler seçimlerinin sonuçları, siyasal gücün siyasi yelpazeye dağılımı temelinde incelendiğinde de önemli bulgularla karşılaşılır. Sağ kanattaki siyasi partiler, ülke genelinde seçimi gerçekleştirilen toplam 3215 belediye başkanlığının 2551'ini kazanmıştır. Bu sonuçlarla sağ siyaset geleneğinin, ülkenin siyasi yapısı içindeki belirleyici üstünlüğü açıkça tescillenmiştir. Daha net bir tabirle sağ kanat, 1994 yerel seçimlerinde elde ettiği, ülkenin yerel siyasi gücünün yaklaşık beşte dördünü kontrolünde bulundurma başarısını bu seçimlerde de sürdürmüştür (Arslan, 2014).

Tablo 9: 1999 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
1999	**Sağ Partiler Toplamı**	**97,32**	**98,07**
	Sol Partiler Toplamı	**2,68**	**1,93**
	Diğerleri	**0**	**0**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

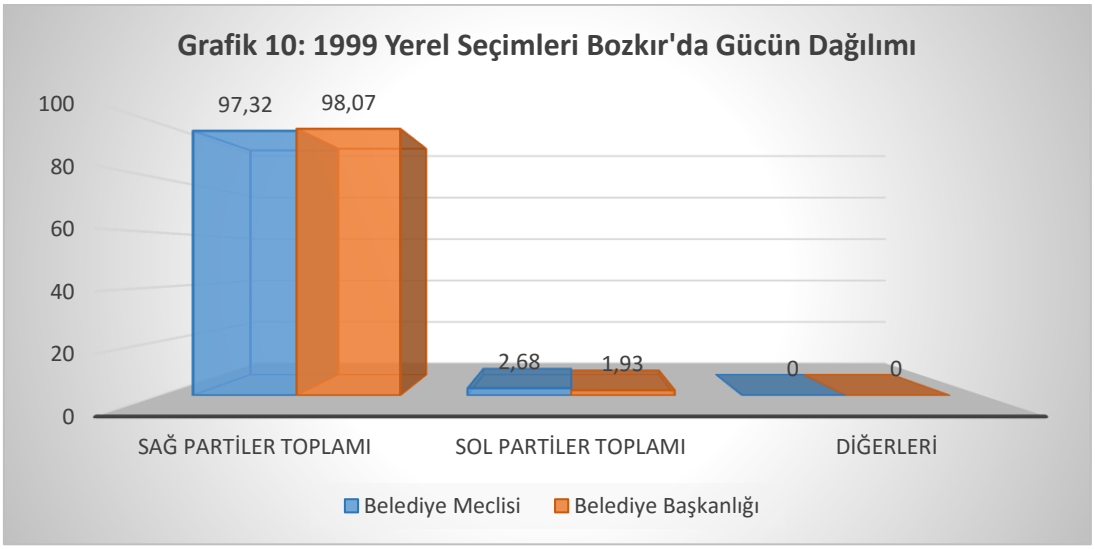

1999 yerel seçimlerinde Bozkır'da, oyların siyasi yelpazeye dağılımı incelendiğinde de Bozkır'ın yeni siyasi yapısı ve bu yapıdaki değişime dair son derece önemli sonuçlara ulaşılır. Grafik 9 ve Tablo 10'da açık bir şekilde görüldüğü üzere, daha önceki seçimlerde olduğu gibi, Bozkır'ın toplumsal ve siyasi hayatında sağ kanadın üstünlüğü artarak devam etmiştir. Daha net bir tabirle, her iki kategoride de yüzde 98'lere ulaşan toplam gücüyle sağ siyaset geleneği, Bozkır'ın siyasi yapısına gerçek anlamda damgasını vurmuştur. Sol kanat ise bu seçimlerde, Bozkır'da yok oluşun eşiğine gelmiştir.

2004 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI:

2004 yılı mahalli idareler seçimleri, 28 Mart 2004 tarihinde yapılmıştır. 2004 yerel seçimlerinde seçimlere katılım oranında, hem Türkiye genelinde ve hem de Bozkır özelinde, önceki iki yerel seçimlerle kıyaslandığında, büyük bir azalma gözlemlenir. Daha net bir ifadeyle seçimlere olan seçmen ilgisi temelinde bu seçimlerde, incelenen dönemler bazında hem Bozkır'da ve hem de Türkiye ortalaması bakımından tarihi dip seviyeleri görülür. Seçimlere katılım oranlarında, Türkiye genelinde ortalama yüzde 13,3 civarında bir azalma olurken, Bozkır'da bu düşüş yüzde 22'ye yaklaşır.

Tablo 10: 2004 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
ANAP	-	19.64
BTP	1.68	2.23
AKPARTİ	24.01	29.31
DYP	16.54	17.66
GP	0.12	-
SHP	0.91	-
SAADET	3.77	5.63
MHP	26.08	25.53
BAĞIMSIZ	26.87	-

Kaynak: YerelNET (2014).

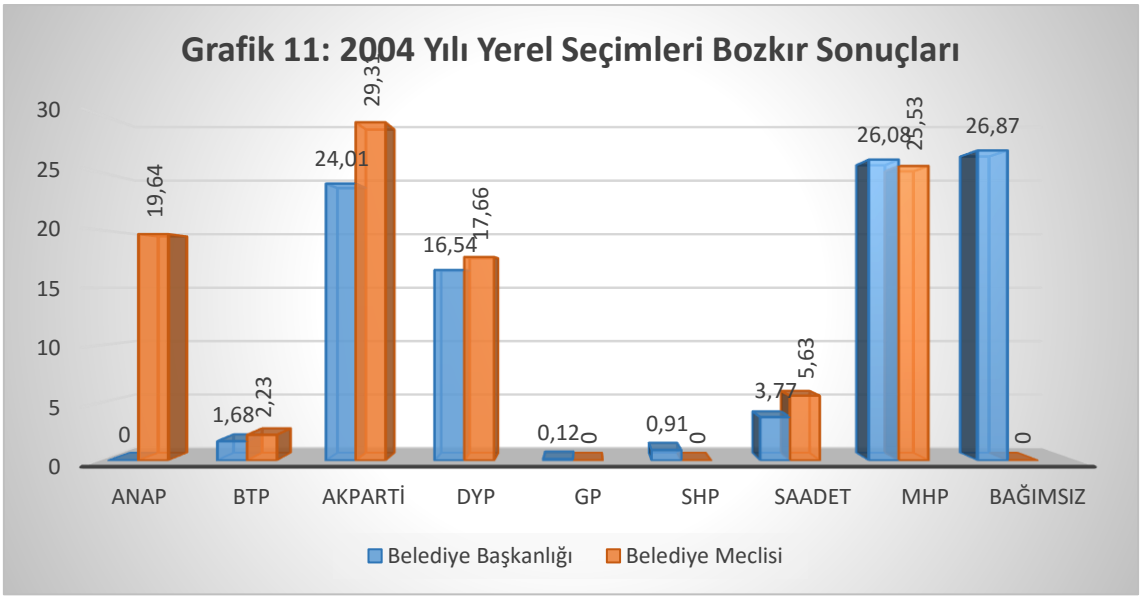

Yurt genelinde 20'den fazla siyasi partinin, yerelde iktidar mücadelesi verdiği 2004 yılı yerel seçimlerinde, Bozkır'da 8 siyasi parti ve bağımsız aday ön plana çıkmıştır. Tablo 10'da ve Grafik 11'de de görüldüğü gibi, oyların partiler arasındaki dağılımı incelendiğinde, Bozkır'daki bu seçimleri diğerlerinden farklı kılan en önemli sonucun, belediye meclisi kategorisinde ilk 4 sırada ipi göğüsleyen partilerin dördünün de sağ yelpazeden siyasi partiler olmasıdır. Bu amansız mücadelede mutlu sona ulaşmayı, Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi başarmıştır. Ancak belediye başkanlığı seçimlerinde bağımsız aday MPH ve Ak Parti'ye geçit vermemiştir. Bozkır'da belediye

başkanlığını, yüzde 26,87 oy oranı ile MHP'li adayın hemen önünde, bağımsız aday Mehmet Akif ÜLKER kazanmıştır.

2004 yılı mahalli idareler seçimleri, Türkiye'nin siyasi hayatında yeni bir döneme de kapı aralamıştır. Bu seçimlerde Türkiye'nin siyasi hayatına, Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) damgasını vurmuştur. Muhafazakâr demokrat bir parti kimliği ile siyaset sahnesine yeni katılan çiçeği burnunda Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde girdiği ilk yerel seçimlerde, büyük bir başarıya imza atmıştır (Arslan, 2015; Arslan, 2012; Arslan, 2007-c). Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra, bu partiden ayrılan yenilikçi kanat tarafından, 14 Ağustos 2001 tarihinde, Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde kurulan Ak Parti, ilk yerel seçim sınavında, tarihte tekrarı zor bir başarıya imza atmıştır. Kuruluşunun üzerinden daha 3 yıl bile geçmeden yerel seçimlere giren Ak Parti, Türkiye genelinde belediye başkanlıklarının yüzde 55'ten fazlasını kazanmayı başarmıştır (Arslan, 2015).

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Türkiye'nin yerel siyasi yapısı incelendiğinde de, son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Sağ siyaset geleneğinin, ülkenin yerel siyasi yapısında belirleyici gücü bu seçimlerde zirveye ulaşmıştır. Daha önceki seçimlerde, yerel iktidar pastasındaki payında yüzde 80'leri zorlayan sağ kanat partiler, bu seçimlerde toplam seçmen desteklerini yüzde 80'in üzerine taşımayı başarmıştır. Bir başka ifadeyle, yerel siyasi elitlerin beşte dördünden fazlası sağ partilerin temsilcileri arasından seçilmiştir. Solun ülkenin genel siyasi yapısı içindeki toplam temsil gücü ise yüzde 17'lerde kalmıştır.

Tablo 11: 2004 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
2004	**Sağ Partiler Toplamı**	**100**	**72,22**
	Sol Partiler Toplamı	**0**	**0,91**
	Diğerleri	**0**	**26,87**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

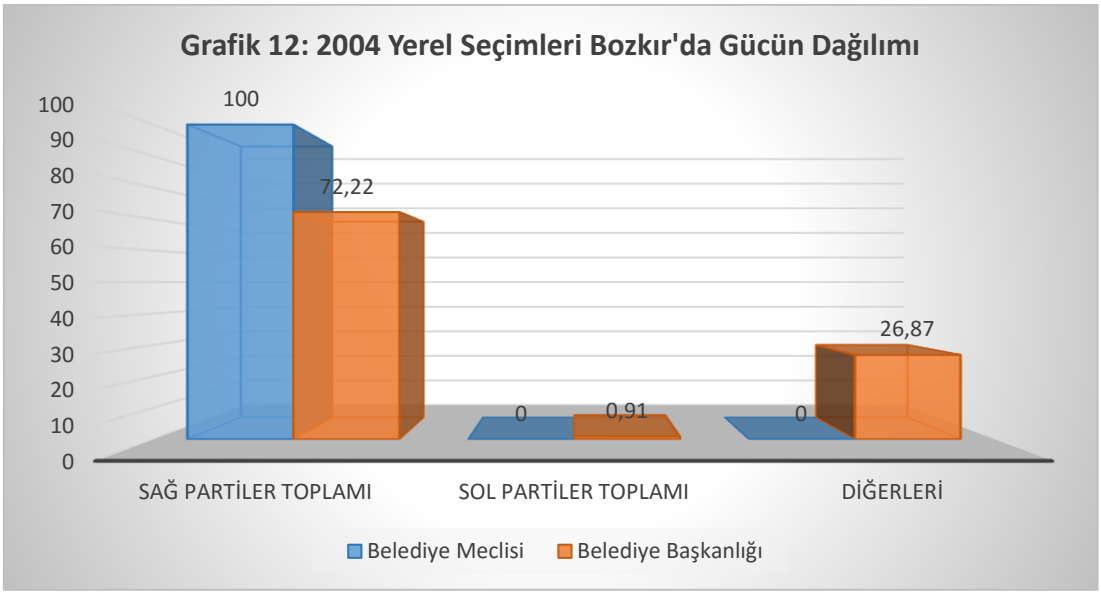

2004 yılı yerel seçimleri, Bozkır'da da Türkiye genelindeki eğilimi pekiştirir doğrultuda sonuçlar ortaya koymuştur. Tablo 11 ve Grafik 12'de de görüldüğü gibi bu seçimlerde sağ siyaset geleneği, Bozkır'ın siyasi yapısında benzersiz bir başarıya ulaşmıştır. Daha net bir ifadeyle belediye meclisi seçimlerinde oyların yüzde 100'ünü sağ partiler almıştır ve sol siyaset geleneği Bozkır'ın siyasal hayatından silinmiştir. Belediye başkanlığında ise sağı frenleyen yine bağımsız aday olmuştur.

2009 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

29 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilmiş olan 2009 mahalli idareler seçimlerinde, hem Türkiye genelinde ve hem de Bozkır özelinde seçimlere seçmen ilgisinde ciddi bir artış olmuştur. Özellikle de Türkiye kırsalında katılım oranlarının, kentsel alanlara nazaran oldukça yüksek olması son derece dikkat çekicidir. Bozkırlı seçmenlerin seçimlere katılım oranlarındaki artış, Türkiye geneli ortalamasının bir hayli üstünde olmuştur. Daha net bir ifadeyle Türkiye genelinde, il genel meclisi seçimlerinde seçimlere katılım yüzde 84,02 iken, Bozkır belediye meclisi seçimlerinde bu oran yüzde 89,3 civarında olmuştur. Bozkır'da siyasi katılım, bir önceki seçimlere kıyaslandığında da, yaklaşık yüzde 39 civarında artmıştır.

Ülke genelinde 16 siyasi parti ile bağımsız adayların yerel iktidar için yaraştığı 2009 yılı seçimlerine, bir önceki seçimlerde olduğu gibi, kelimenin tam anlamıyla Adalet ve Kalkınma Partisi damgasını vurmuştur. Harita 1'de de görüldüğü gibi, Akdeniz ve Ege sahil

şeridinin bir kısmıyla Trakya dışındaki bütün illerde Ak Parti'nin renklerini görmek mümkündür. Kazanılan belediye başkanlıkları temelinde de, bir önceki seçimlerde olduğu gibi 2009 yılı yerel seçimlerinin tartışmasız galibi yine Ak Parti'dir (Arslan, 2015).

Tablo 12: 2009 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
AKPARTİ	25.05	25.73
BBP	26.80	27.42
BTP	0.63	-
DSP	0.42	1.13
MHP	45.05	43.04
SAADET	2.05	2.68
BAĞIMSIZ	-	-

Kaynak: YerelNET (2016), http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127971
YSK ve TÜİK verileri temel alınarak, geçerli oylar üzerinden hesaplanmıştır.

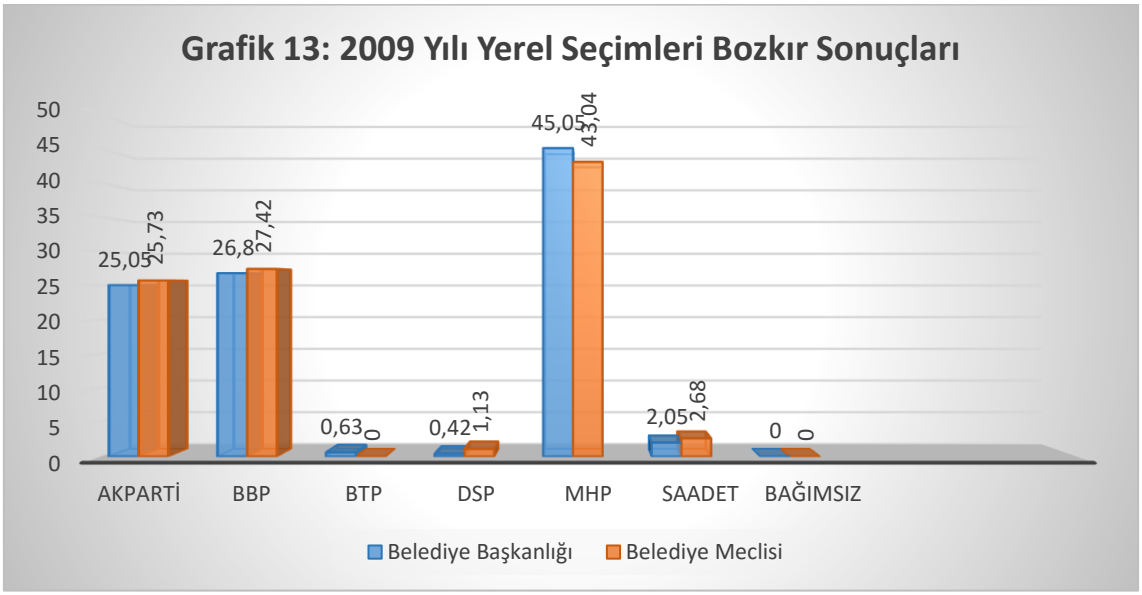

Bozkır'da ise durum Türkiye genelinden oldukça farlıdır. 2009 yılı mahalli İdareler seçimlerinde hem belediye meclisi üyeliği seçimlerinde ve hem de belediye başkanlığı seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi Bozkır'da büyük bir başarı sergiler. Her iki kategoride de yüzde 40'ların çok üstüne çıkan oy oranı ile MHP Bozkır'da birinciliği kazanmıştır (Tablo, 12 ve Grafik 13). MHP'yi, O'nun kardeşi parti BBP izler. Türkiye genelinde önemli bir başarı gösteren Ak Parti ise bu seçimlerde yüzde 25 civarındaki seçmen desteği ile Bozkır'da kendine üçüncü sırada yer bulabilir. Sol partilerin ise Bozkır'da yine

hiçbir varlık gösterememiştir. İlçede belediye başkanlığı seçimini MHP adayı Mustafa UYAR kazanmıştır.

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Türkiye'nin ve Bozkır'ın yeni siyasi yapısı incelendiğinde de önemli sonuçlarla karşılaşılır. 2009 yerel seçimlerinde Türkiye genelinde, belediye başkanlıklarının dörtte üçe yakınını sağ partiler tarafından kazanılmış olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Bu seçimlerde, ülke genelinde toplam oyların üçte ikisini kazanan sağ kanat, yerel siyasi iktidarın da yüzde 73,12'sini elinde tutma hakkını elde etmiştir (Arslan, 2015).

Bununla birlikte sağ siyaset geleneğinin 2009 yerel seçim başarısı, bir önceki seçimlerin gerişinde kalmıştır. Bununla birlikte, yerel siyasi hayatta sağ siyaset geleneğini sürdürmek için yetecek kadar da büyük ve önemlidir. Bir başka ifadeyle, sağ kanadın 2009 yılı yerel seçimlerindeki güç kaybı yüzde 9'u aşmıştır. Bu durumda en büyük rolü, solun artan oy oranları değil, bağımsızların ve etnik kökenli siyaset yapan partinin artış gösteren temsil gücü oynamıştır (Arslan, 2012). Öte yandan sol kanadın ise bu seçimlerde yeniden bir toparlanma sürecine girmiş olduğu ve seçmen desteğini de Türkiye genelinde yaklaşık iki kat arttırmış olduğu gözlemlenir.

Tablo 13: 2009 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
2009	**Sağ Partiler Toplamı**	**98,87**	**99,58**
	Sol Partiler Toplamı	**1,13**	**0,42**
	Diğerleri	**0**	**0**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

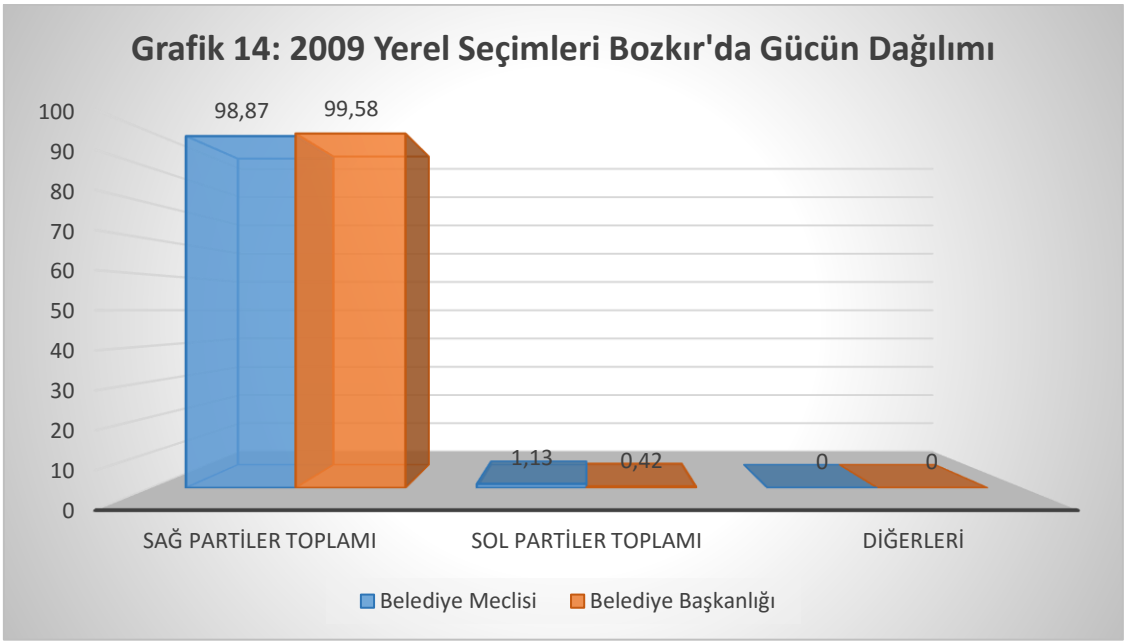

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Bozkır'ın siyasi yapısı incelendiğinde de son derece mühim bulgulara ulaşılır. Tablo 13 ve Grafik 14'te de açık bir şekilde görüldüğü gibi 2009 seçimlerinde, Bozkır'ın siyasi yapısında sağ siyaset anlayışının geleneksel belirleyiciliği pekişmiştir. Sağ siyaset geleneğinin temsilcisi partiler, her iki kategoride de yüzde 99'ları bulan seçmen desteği ile sol siyaset anlayışını Bozkır'ın siyasi hayatından silmiştir.

2014 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

Mevcut yerel siyasi yapıyı şekillendirmiş olan 2014 yılı yerel seçimleri, 30 Mart 2014'te gerçekleştirilmiştir. Seçmen ilgisinin son derece yüksek olduğu seçimlere (belediye meclis üyeliği) Türkiye genelinde ve Konya'nın Bozkır ilçesinde katılım oranı yüzde 89'un üzerinde (yüzde 89,3) olmuştur. Bir önceki seçimlere kıyasla Türkiye genelinde seçmen ilgisinde 5 puana yakın bir artış gerçekleşirken, Konya'nın Bozkır ilçesinde de seçmenlerin seçimlere ilgisinde küçük bir artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Bozkır'da seçimlere katılım kısmi de olsa Türkiye ortalamasının üzerinde olmuştur.

2014 yılı mahalli idareler seçimlerinin sonuçları, partilerin kazandıkları belediye başkanlıkları temelinde, Türkiye'nin siyasi yapısı incelendiğinde Harita 2'deki görünüm ile karşılaşılır. Partilerin elde ettiği seçmen desteği dikkate alındığında, Türkiye genelinde ilk üç sırada, 2009 seçimlerinde olduğu gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk

Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin yer aldığı görülür. Kazanılan belediye başkanlığı sayısında da sıralama değişmez.

Tablo 14: 2014 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bozkır (Belediye Başkanlığı)	**Bozkır (Belediye Meclisi)**
AKPARTİ	63.09	60.79
BBP	1.97	4.49
BTP	0.25	0.21
CHP	3.39	4.96
DP	-	0.41
IP	-	0.27
MHP	28.48	25.24
MP	0.27	0.16
SAADET	2.56	3.37
TKP		0.10

Kaynak: TÜİK (2016), YerelNET (2016), http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2014&belediyeid=127971

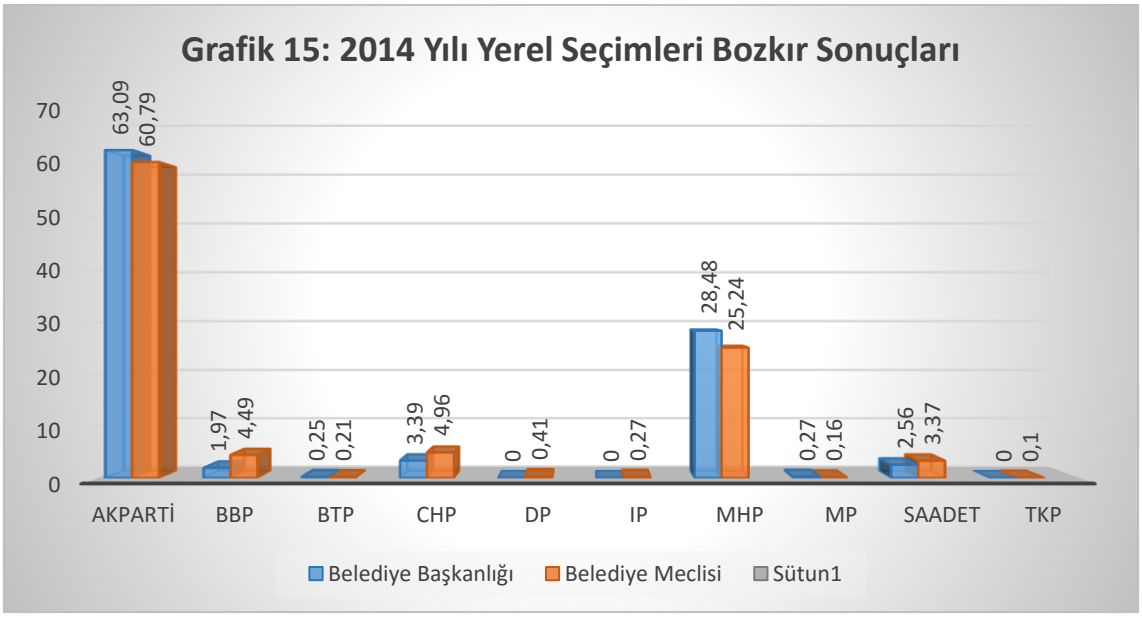

2014 yılı yerel seçimlerinin Bozkır'ın siyasi yapısında meydana getirdiği farklılaşma ve değişimin boyutları ise Tablo 14 ve Grafik 15'te net bir şekilde gözlemlenebilir. Daha net bir ifadeyle bu seçimlerin Bozkır'daki mutlak galibi, her iki seçimlerde de yüzde 60'ı bir

hayli aşan oy oranıyla Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. İlçede belediye başkanlığını da Ak Parti'nin adayı İbrahim GÜN kazanmıştır. Öte yanda Sol partiler açısından ise Bozkır seçimleri tam bir hüsranla sonuçlanmış olsa da, bir önceki seçimlerle kıyaslandığında CHP'nin oylarındaki artış dikkat çeker.

Hem Türkiye'nin ve hem de Bozkır'ın siyasi yapısını ve bu yapıdaki değişimi daha iyi anlayabilmek için, seçim sonuçlarının, yerel iktidarın ve yerel siyasi elitlerin (Arslan, 2011-a; Arslan, 2011-b; Arslan, 2011-c) siyasi yelpazeye dağılımın da incelenmesi gerekir. Bulgular, toplumun 2014 yerel seçimleri ile yeniden şekillenen yerel siyasi yapısında da, daha önceki seçimlerde olduğu gibi yine sağ siyaset geleneğinin belirleyici üstünlüğünü ortaya koyar. Yurt genelinde seçmen desteğinin üçte ikisini almayı başaran sağ kanat partiler, siyasi temsil gücünün de dörtte üçünü elde etmeyi başarır. Daha net bir anlatımla, bir önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerde de, Türk toplumunun siyasi yapısına sağ siyaset anlayışı damgasını vurmuştur.

Tablo 15: 2014 Yılı Yerel Seçimleri Bozkır Sonuçları

		Bozkır Sonuçları	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
2014	**Sağ Partiler Toplamı**	**96,61**	**94,94**
	Sol Partiler Toplamı	**3,39**	**5,06**
	Diğerleri	**0**	**0**
Toplam		**100**	**100**

Kaynak: *Araştırmacının 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.*

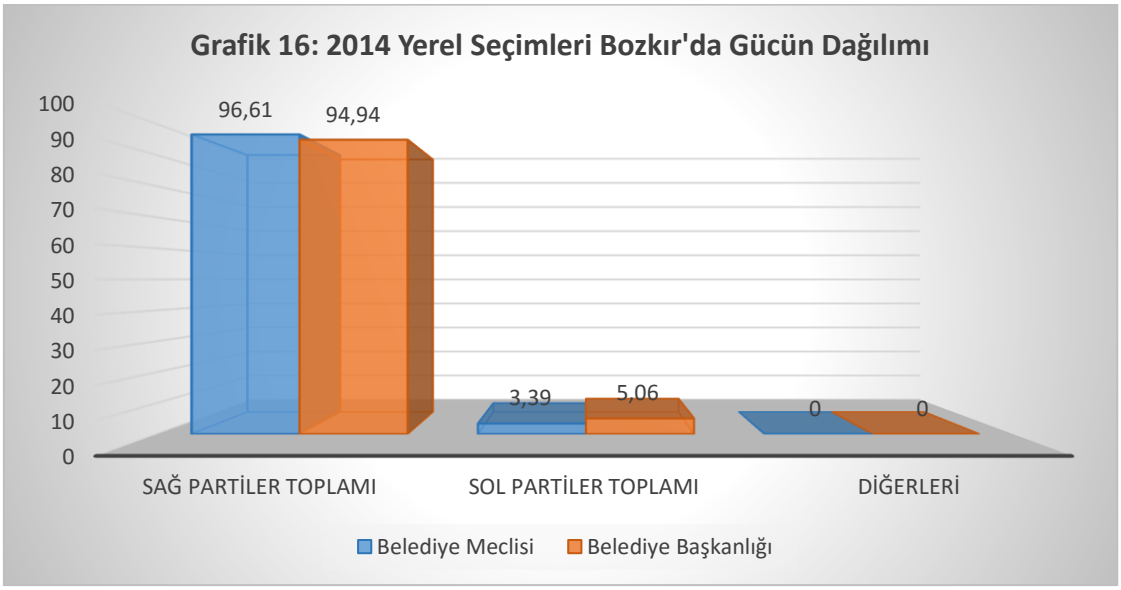

Bozkır'daki seçim sonuçları, oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde analiz edildiğinde de, nitelik bakımından Türkiye genelindekine son derece benzer bir durumla karşılaşılır. Niceliksel açıdan ise sağın Bozkır'da elde ettiği zafer, Türkiye geneli ortalamasından çok daha büyüktür. Tablo 15'te ve Grafik 16'da da görüldüğü gibi Bozkır'da, belediye başkanlığı seçimlerinde, toplamda yüzde 94'ün üzerinde bir seçmen desteği elde etmeyi başaran sağ kanat partiler, belediye meclisi seçimlerinde bu zaferi çok daha büyük boyutlara taşımışlardır. Daha net bir ifadeyle yüzde 96'ları aşan oy oranıyla sağ siyaset anlayışı Bozkır'ın siyasi genlerine kadar işlemiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, tarihsel bir bakış açısıyla ve siyaset sosyolojisinin yöntem - teknikleri kullanılarak, Bozkır'ın siyasi yapısı ve bu siyasi yapıda, geçmişten günümüze yaşanan değişim araştırıldı. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, Bozkır'da ve Türkiye genelinde seçimlere katılım incelendi. Müteakiben belediye meclisi ve belediye başkanlığı kategorisinde yerel seçim sonuçları incelenerek Bozkır'ın yerel siyasi yapısının ortaya konması hedeflendi. Buna ilaveten, incelenen süreç içinde Bozkır'ın siyasi yapısında meydana gelen değişim araştırıldı. Nihai aşmada ise ortaya çıkan bulgular, Türkiye geneli sonuçları ile karşılaştırılarak, Bozkır'ın Türkiye'nin siyasi yapısı içindeki yeri anlaşılmaya çalışıldı.

Tablo 16: 1984'ten 2016'ya Bozkır'da Oyların Siyasi Yelpazeye Dağılımı

		Yerel Seçimler (%)	
		Belediye Meclisi	**Belediye Başkanlığı**
2014	**Sağ Partiler Toplamı**	**96,61**	**94,94**
	Sol Partiler Toplamı	**3,39**	**5,06**
	Diğerleri	**0**	**0**
2009	**Sağ Partiler Toplamı**	**98,87**	**99,58**
	Sol Partiler Toplamı	**1,13**	**0,42**
	Diğerleri	**0**	**0**
2004	**Sağ Partiler Toplamı**	**100**	**72,22**
	Sol Partiler Toplamı	**0**	**0,91**
	Diğerleri	**0**	**26,87**
1999	**Sağ Partiler Toplamı**	**97,32**	**98,07**
	Sol Partiler Toplamı	**2,68**	**1,93**
	Diğerleri	**0**	**0**
	Sağ Partiler Toplamı	**90,13**	**63,22**

1994	**Sol Partiler Toplamı**	**9,87**	**9,24**
	Diğerleri	**0**	**27,54**
1989	**Sağ Partiler Toplamı**	**92,41**	**37,4**
	Sol Partiler Toplamı	**7,59**	**1,30**
	Diğerleri	**0**	**61,30**
1984	**Sağ Partiler Toplamı**	**58,6**	**53,57**
	Sol Partiler Toplamı	**41,40**	**-**
	Diğerleri	**-**	**46.93**

Bu hedeflere ulaşabilmek için, 1982 Anayasası'nın yürürlüğe konulmasıyla başlayan yeni siyasi ve idari yapılanma sürecinde gerçekleştirilen ilk seçimler olma hüviyetine sahip 1984 yerel seçimleri başlangıç noktası olarak seçildi. Bu tarihten günümüze geçen 30 yılı aşkın asırlık süreç içinde, Türkiye'de yapılan 7 yerel seçimin sonuçları hem Bozkır özelinde ve hem de Türkiye geneli bağlamında araştırıldı.

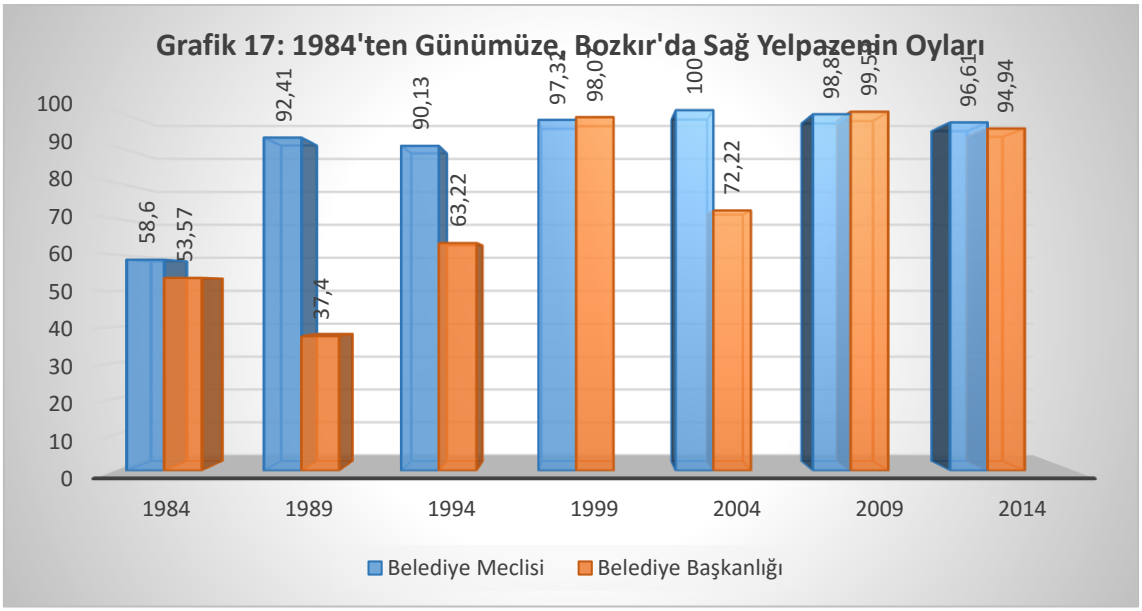

Kaynak: *Arslan tarafından hazırlanmıştır.*

Tablo 16, Grafik 17'de sergilenen bulgular, Bozkır'ın siyasi yapısını ve geçmişten günümüze Bozkır'ın siyasi yapısında yaşanan değişimi bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer. Bağımsız adayların 3 belediye başkanlığı seçiminde gösterdiği çarpıcı başarı haricinde, Bozkır'da yapılan bütün yerel seçimlerde sağ siyaset geleneği tartışmasız bir üstünlük elde etmiştir. Sağın, özellikle de 2009, 1999 ve 2014 yerel seçimlerinde

kazandıkları seçim başarıları baş döndürücü boyutlarda olmuştur. Özellikle de 2014 belediye meclisi seçimlerinde oyların tamamını sağ siyaset geleneğinden adayların kazanmış olduğu gerçeği gözden ırak tutulmamalıdır.

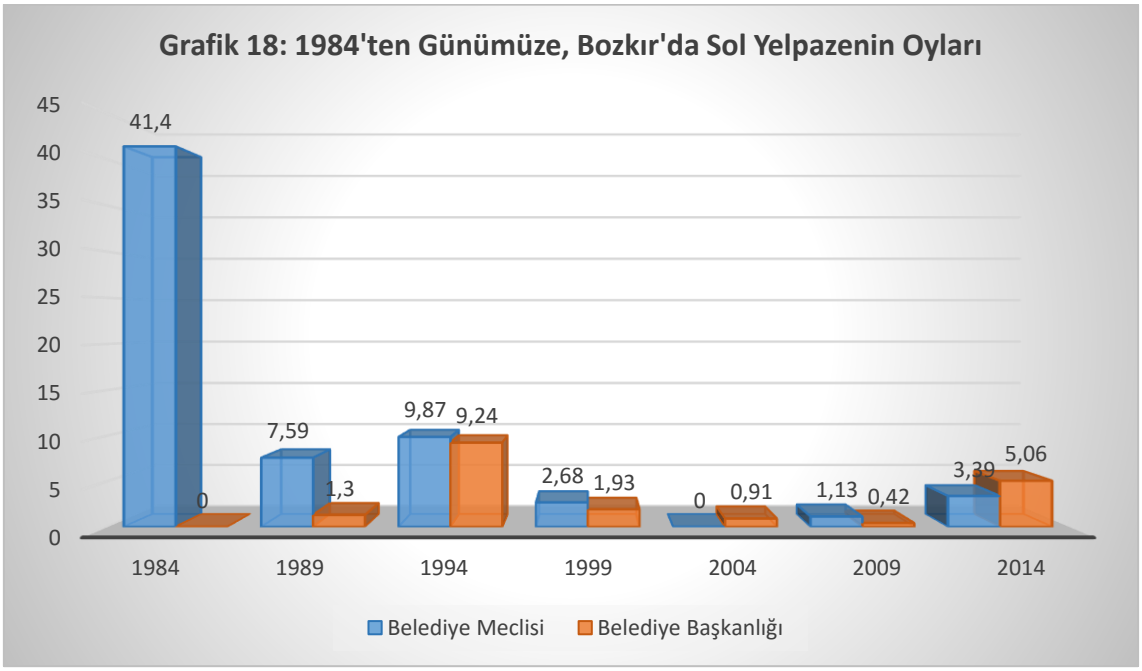

Öte yandan, Bozkır yerel seçimlerinde sol parti oylarındaki değişim ise daha dikkat çekici boyutlardadır. Bir bakıma genel seçimlere yol gösterici olma mahiyetine de sahip olan belediye meclisi seçimlerinde siyasi partilerin elde ettikleri seçmen desteği, siyasi yapıya dair önemli ipuçları verir. Bu tespitin ışığında sol partilerin Bozkır'da elde ettikleri oy oranları incelendiğinde son derece çarpıcı sonuçlara ulaşılır. İncelenen süreçte sol yelpaze en yüksek güce, 1984 yerel seçimlerinde ulaşmıştır (Grafik18). Müteakip süreçte, Bozkır'da ciddi bir destek kaybı yaşayan sol siyaset anlayışı, üçüncü binyılın başlarında neredeyse yok oluşun eşiğine gelmiştir. Sol partiler, son yerel seçimlerde yeniden Bozkır'ın siyasi yapısında varlık göstermeye başlamış olsa da, elde ettikleri toplam seçmen desteği yüzde 5'i aşamamıştır.

Öte yandan incelenen süreçte, Bozkır'da belediye başkanlığını kazanan parti ve adaylar yeniden sistematik bir biçimde incelendiğinde, Bozkır'ın siyasi yapısı ve bu yapıda yaşanan değişimin boyutları daha bir netlik kazanır. Tablo 34'te de görüldüğü gibi, bu süreçte gerçekleştirilen seçimlerin hiç birinde, hiçbir sol parti ve adayı Bozkır'dan

belediye başkanlığı kazanamamıştır. İncelenen yedi seçimden dördünü sağ yelpazeden adaylar kazanmıştır. Diğer üç seçimde ise bağımsız adaylar yerel siyasi hayata yön verici elit pozisyonunu elde etmiştir.

Yerel seçim sonuçları temelinde Türkiye'nin siyasi yapısı ve bu yapıda yaşanan değişim, daha önceki araştırmalarda (Arslan, 2014; 2007-a; 2012-a) ayrıntılı olarak analiz edildiği için, burada tekrar edilmeyecek. Ancak Bozkır'ın, Türkiye'nin genel siyasi yapısı içindeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi maksadıyla, Türkiye'ye ilişkin bulgulara burada kısaca yer verilmiştir.

Türkiye genelinde, ele alınan dönemde yapılan bütün seçimlerde, Türk toplumunun siyasi yapısında sağ siyaset anlayışının bariz bir üstünlüğü gözlemlenir. Dönemsel küçük dalgalanmalar dışında, sağın Türk toplumunun siyasi dokusunda belirleyici olma konumu hep devam etmiştir. Özellikle de 2004 ve 2014 belediye başkanlığı seçimlerinde sağ yelpaze oyları tarihi seviyelere ulaşmıştır. Daha net bir ifadeyle, araştırmalarda yerel seçim sonuçlarının Türkiye geneline yönelik olarak ortaya konan bütün bulgular, toplumun siyasi yapısında sağ siyaset kültürünün egemen olduğunu açık bir şekilde gözler önüne serer.

Bozkır'ın siyasi yapısında da Türkiye genelinde yaşanan değişime son derece paralel bir durum gözlemlenir. Hatta bulgular sağ siyaset anlayışının Bozkır'ın siyasi yapısındaki belirleyici olma gücünün, Türkiye ortalamasından çok daha üstünde olduğuna işaret etmektedir. Daha net bir ifadeyle, sağ siyaset kültürü, hem Türkiye genelinde ve hem de Bozkır özelinde siyasi yapıda belirleyici siyasi unsur durumundadır.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1993). The making of modern Turkey. London: Routledge.

Altunışık, R. (vd.) (2004). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (SPSS uygulamalı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Arslan, D.A. (vd.) (2015). Yerel seçim sonuçları temelinde, Sarayönü'nün sosyo-politik yapısı. Cappadocia: Journal Of History And Social Sciences, 4, 19-61.

Arslan, D.A. (vd.) (2014-a). Yerel seçim sonuçları temelinde, dünden bugüne Sarayönü. Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Arslan, D.A. (vd.) (2014-b). Siyaset sosyolojisi perspektifinden 2009 ve 2014 yerel seçimlerinin karşılaştırmalı incelemesi. Akademik Bakış, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgızistan-Celalabat İşletme Fakültesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 43, 1–27.

Arslan, D. A. (2013). Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek. Ankara: Nobel Yayınevi.

Arslan, D. A. (2012-a). Sosyoloji ve yöntem yazıları. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

Arslan, D.A. (2012-b). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin'in siyasi yapısı. International Journal of Human Sciences. (9)2, 916-968.

Arslan, D. A. (2012-c). Geçmişten geleceğe Kağızman'ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu (24–26 Mayıs). Kars: Kafkas Üniversitesi.

Arslan, D. A. (2011-a). Turkish political elites: Sociological analysis of Turkish politics and politicians. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Arslan, D. A. (2011-b). Who rules Turkey: Turkish power elite. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Arslan, D. A. (2011-c). Elites and power in contemporary Turkey: Social anatomy of Turkish elites. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Arslan, D. A. (2011-d). Uygulamalı köy sosyolojisi: kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.

Arslan, D. A. (2007-a). 1963'ten günümüze yerel seçim sonuçları temelinde Türkiye'nin siyasi yapısı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi (International Journal of Human Sciences), 4- 1, 1–32.

Bayramoğlu, S. (2006-a). Seçim sonuçlarının değerlendirmesi 1994 yılı raporu.
YERELNET, 01.03.2006, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1994.php

Bayramoğlu S. (2006-b). Seçim sonuçlarının değerlendirmesi 1999 yılı raporu.
YERELNET, 16.02.20006, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1999.php

Bozkır Belediyesi (2016). Bozkır, 21.04.2016,
http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/bozkir/bozkir-tarihi

Bozkır Kaymakamlığı (2016). Bozkır, 21.04.2016,

http://www.bozkir.gov.tr/default_B0.aspx?content=195

Dardanelli, P. (2005). The parliamentary & executive elections in Switzerland 2003. Electoral Studies, 24, 124-129.

Gilbert, N. (1994). Researching social life. London: Sage.

Güler, B. A. (2006). Yerel yönetimler, Ankara: İmge.

Hürriyet Gazetesi (2014). 2014 yılı yerel seçimleri, 25.05.2014,
http://www.hurriyet.com.tr/yerel-secim-2014/
Jones, S. (2005). Presidential and parliamentary elections in Georgia, 2004. Electoral Studies, 24, 303–311.

Keleş, R. (2006). Yerinden yönetim ve siyaset, Ankara: İmge.

Kışlalı, A. Taner (2007). Siyaset bilimi. Ankara: İmge Kitabevi.

Kili, S. (1976). Cumhuriyet Halk Partisi'nde gelişmeler 1960–1975, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Mevlana Kalkınma Ajansı, (2011). Bozkır ilçe raporu. 21.07.2014,
http://www.mevka.org.tr/Download.aspx?filePath=ikeEYjt8IPKYaIG2QWKY9g==

Orhan, E. A. (2011). Toplumsal, kültürel ve katılımsal boyutuyla siyasal davranışın sosyo-politik analizi. Ankara: Nobel Yayınları.

Rallings, C. (vd.) (2005). Trends in local elections in Britain 1975–2003. Local Government Studies, 31-4, 393–413.

Rybar, M. (2005). The presidential election in Slovakia, April 2004. Electoral Studies, 24, 333–338.

Sagas, E. (2005). The 2004 presidential election in the Dominican Republic. Electoral Studies, 24, 156–160.

Sarıbay, A. Y. (208). Global bir bakışla politik sosyoloji. İstanbul: Everest Yayınları.

Schaap, R. D. (2005). The House of Representatives' election in Japan November 2003. Electoral Studies, 24, 136–140.

Sitembölükbaşı, Ş. (2001). Parti seçmenlerinin siyasal yönelimlerine etki eden sosyoekonomik faktörler. Ankara: Nobel.

Thalang, C. (2003). The parliamentary election in Cambodia, July 2003. Electoral Studies, 24, 130–135.

TÜİK (2014). Konya, Bozkır 2014 nüfusu, 22.4.2016,
http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul

Vikipedi (2014). Bozkır. 20.7.2014,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Saray%C3%B6n%C3%BC

UyduHarita (2012). Bozkır haritası ve resimleri. 12.09.2014.
http://www.uyduharita.org/Bozkır-haritasi-resimleri/

YerelNET (2016). 2014 yılı Yerel seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=127971

YerelNET (2016). 2009 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127971

YerelNET (2016). 2004 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127971

YerelNET (2014). 1999 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1999

YerelNET (2016). 1999 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127971

YerelNET (2014). 1994 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1994

YerelNET (2016). 1994 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127971

YerelNET (2014). 1989 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1989

YerelNET (2016). 1989 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1989&belediyeid=127971

YerelNET (2014). 1984 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1984

YerelNET (2016). 1984 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bozkır, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1984&belediyeid=127971

YSK (2014-a). Yüksek Seçim Kurulu, 2014 yerel seçim sonuçları, 26.05.2014, http://www.ysk.gov.tr/

25. VE 26. DÖNEM MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE BOZKIR SEÇMENLERİNİN SİYASAL TERCİHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON WITH 25. AND 26. TERM GENERAL ELECTIONS. POLITICAL PREFERENCES OF VOTERS IN BOZKIR

Ali ACAR *

Öz

Çalışmamızda Bozkır ilçesinin 25. ve 26. Dönem Milletvekili seçimlerinde seçmenlerin siyasal tercihleri partiler bağlamında irdelenecektir. Bozkır seçmeninin 25. Dönem Milletvekili Seçimlerinde 1. Adalet ve Kalkınma Partisi, 2. Milliyetçi Hareket Partisi, 3. Cumhuriyet Halk Partisi ve 4. olarak Saadet Partisini tercih ettiği görülmektedir. 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde ise 1. Adalet ve Kalkınma Partisi, 2. Milliyetçi Hareket Partisi, 3. Cumhuriyet Halk Partisi ve 4. olarak Büyük Birlik Partisi olarak siyasal tercihlerini yansıtmışlardır. İki dönemde de ilk üç partinin aynı sıralamayı koruması önem arz etmektedir. 25. Dönemde 4. Parti olan Saadet Partisi 26. Dönemde yerini Büyük Birlik Partisi'ne bırakmıştır. 25. Dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi 66.58, Milliyetçi Hareket Partisi 17.7, Cumhuriyet Halk Partisi 9.6 ve Saadet Partisi 3.28 oy oranı alabilmişlerdir. 26. Dönemde ise Adalet ve Kalkınma Partisi 74.6, Milliyetçi Hareket Partisi 13.31, Cumhuriyet Halk Partisi 8.65 ve Büyük Birlik Partisi 0.92 oy oranı alabilmişlerdir. 25. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçlarına göre hükümet oluşturma çalışmalarının başarıya ulaşmamış olması 26. Dönemde Bozkır seçmenlerinin siyasal tercihlerini değiştiğini gösterebilmektedir. Çalışmamızda seçmen tercihleri sosyolojik, siyasi, ekonomik nedenlerle birlikte tartışılacaktır..

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, seçim, siyasal tercih •

Abstract

Political preferences of voters in the parliamentary elections of 25 and 26 period will be discussed with the parties in the context of our study Bozkır district . 25. Period 1 of the Parliamentary Elections Justice and Development Party voters of bozkır, the Nationalist Movement Party 2, 3 the Republican People's Party and 4. It is seen that preferred Felicity Party. 26. Period 1. In Parliamentary Elections Justice and Development Party, the Nationalist Movement Party 2, 3 Republican People's Party and the Great Union Party 4th as they reflect the political preferences. In the first two periods of the three parties is important that the same sort of protection. 25.During the period, was 4. Party Felicity Party,

26. During the period, the Great Union Party was 4. 25 Justice and Development Party in the period 66.58, the Nationalist Movement Party 17.7, Republican People's Party 9.6 and the Felicity Party could receive 3.28 of votes. 26. In the period 74.6 Justice and Development Party, the Nationalist Movement Party 13:31, the Republican People's Party and the Great Union Party could receive 8.65 0.92 votes. 25. Term Elections have been working to create the success of the government according to the results showed that 26 can be changed political preferences of voters in the bozkır period. In our study, voter preferences, sociological, political, and economic reasons will be discussed together.

Keywords

Bozkır district, election, political preferences

* *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu yönetimi, alacar@selcuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Modern demokrasilerde seçimler, siyasal partiler için bir nevi sınav sayılır. Seçmenler seçimlerde oy kullanırken sosyolojik, ekonomik, kültürel ve siyasal etmenleri göz önünde bulundurarak tercihlerde bulunabilirler. Modern demokrasi tarihi incelendiğinde birçok siyasal partinin tarihsel görevini yerine getirip tarihsel bir olgu olarak kaldığını görebilecektir. Uzun yıllar varlığını koruyabilen partiler ise genelde değişime ve dönemin özelliklerine kendilerini uyarlayabilen partilerdir.

Partilerin aldıkları oyları dönemsel olaylardan soyutlamak sosyolojik ve siyasi kavramlar bağlamında mümkün olmamaktadır. Seçmen iradesi çokca güncel olayların etkisinde kalabilmektedir.

Çalışmamızda 25. ve 26. Dönem Bozkır ilçesinde en yüksek oy alan ilk dört partinin verileri üzerinde siyasal tercihler bağlamında değerlendirmeler yapılacaktır.

II.DEMOKRASİ KAVRAMI

Demokrasiler, farklı görüş ve menfaatlerin yarıştıkları bir ortamı gerektirmektedir. Birçok siyasal parti iktidarı ele geçirmek için mücadele içine girebilmektedir (Akıncı, 2015: 45).

Farklı görüşlerin seçim dönemlerinde seçmen karşısına çıkması demokrasinin varoluş sebebi olarak açıklanabilir. Otoriter ve totaliter rejimlerde tek parti iktidarı, güdümlü kamuoyu ve güdümlü seçimler her ne kadar "demokratik tercihlerin" kullanıldığını göstermiş olsa da demokratik değildir. Seçim çalışmaları tek bir partiyi ya da tek bir lideri başarıya ulaştırmak ya da kutsamak için seferber olmaktadır. Nazi Almanyası, Mussolini İtalyası ve Saddam dönemi Irak buna örnek gösterilebilir.

Ülkemizin yaklaşık 100 yıllık demokrasi tarihi bazı dönemlerde tek parti iktidarı dönemleri yaşamış olsa da otoriter ya da totaliter derecede olduğu iddiası kabul görmemektedir. Yine askeri darbeler demokrasiyi aksatmış olsa da darbe sonrası "asker" kışlasına dönebilmiştir.

Çalışmamız böyle özgür ve demokratik atmosferde süregelen iki seçim dönemini karşılaştırmaya seçmen tercihleri ile parti tüzüklerinde ideolojik kavramlardan yararlanarak ifade etmeye çalışacaktır.

III. BOZKIR SEÇMENİNİN 25. VE 26. DÖNEM MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE SİYASAL TERCİHLERİ

İlçe seçim tutunaklarına göre 25. Dönem Bozkır ilçesinde seçime giren partiler ve bağımsız adaylar sırasıyla; DYP, Anadolu Partisi, HAK-PAR, KP, Millet Partisi, MEP, HKP, MHP,HDP, Saadet Partisi, CHP, AK PARTİ[1], DSP, DP, Vatan Partisi, BTP ve Yavuz Tuncay Derelidir. Çalışmamız yüksek oy alan ilk dört partiyi analiz edeceğinden bunlar; 1. Parti 10.602 oy ile Adalet ve Kalkınma Partisi, 2. Parti 2819 oy ile Milliyetçi Hareket Partisi, 3. Parti 1528 oy ile Cumhuriyet Halk Partisi ve 4. Parti 522 oy ile Saadet Partisi olmuştur(YSK, 2016).

Seçmen tercihlerindeki değişim yorumlanmadan önce seçimde ilk dört parti olarak çıkan Ak Parti, MHP, CHP ve Saadet Partisi'nin tüzükleri incelenecektir.

Seçim sonucuna göre 1. Parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Tüzüğünde partinin temel amaçları; "Egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu, hukukun üstünlüğünü,birey temel hak ve özgürlükleri Türk Milleti'nin Ülkesi ve Devletiyle bölünmez bütünlüğünü, "insan" merkezli, insanların farklı inanç düşünce, ırk, dil, ifade etme, örgütlenme ve yaşama gibi doğuştan var olan tüm haklara sahip olduklarını bilir ve saygı duyar" şeklinde ifade etmektedir. Yine "çoğulcu ve katılımcı hür demokratik düzeni, inanç ve düşüncenin hukuka uygun olarak tanıtım ve propagandasını, sosyal devlet anlayışını, milli değerlerimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin ve ülkemize has adet ve geleneklerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında en temel, en vazgeçilmez sosyal bir kurum olduğuna inanır. Milletin ülkesini ve devletinin bağımsızlığını ve üniter yapısını korumayı amaçlar" gibi tanımlar Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tüzüğünde yer edinmiştir (Ak Parti Tüzüğü, 2016: 23-26).

2. Parti olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin tüzüğü incelendiğinde temel değer ve ilkeler; "Türk milletinin; ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, bilimsel ve teknolojik alanda küresel ölçekte belirleyici bir güç olması, milletler camiasının en ileri safında yer almasını hedeflemektedir" tanımı bulunmaktadır. Yine; " meşruiyetçi bir anlayışla her türlü siyasi faaliyetini, hukuk kuralları çerçevesinde, dürüstlüğe, ahlâk kurallarına ve milletimizin ortak değerlerine uygun yürütmeyi esas alır" tanımlamaları yer almaktadır. Parti tüzüğünde Milliyetçilik, Türk milletine mensubiyet bilincini geliştirmeyi hedefleyen ve onun ayırt edici vasıflarını, dünyayı ve olayları yorumlayışta temel referans kabul eden fikirler ve duyarlılıklar bütününü ifade eden milliyetçiliğimiz; Türk milletine olan derin bağlılığımızın ve sevginin verdiği ilham ve cesaretle, var oluşunu anlamlandırmayı ve geleceğini garanti altına almayı temel hedef olarak kabul eder ve bunun için

[1] Ak Parti, kendisine gösterilen siyasal destek veya farklı tercihlere bağlı olarak "Ak Parti" veya "AKP" olarak kısaltılmaktadır. Parti tüzüğünde "Ak Parti" olarak kurumsal kayıtlarda yer aldığından dolayı bu kısaltmayı çalışmamızda kullanacağız.

her türlü çabayı gerekli görür". "Milli birlik ve bütünlük, Tarih, kültür ve inanç temelinde derinliği olmayan yapay farklılıkların ayrıştırıcılığı yerine, zengin ortak değerlerin bütünleştiriciliğini esas alan bir anlayışla, ekonomik ve sosyal birikimlerimizin ortak hedeflere seferber edilmesini milli birlik ve bütünlüğümüzün teminatı saymaktayız". İlkesi milli birliği açıklamaktadır. Parti'nin insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve türk toplumculuğu gibi betimlemeler temel değer ve ilkeleri arasında yer almaktadır (MHP Tüzüğü, 2009: 16-20).

3. Parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğü incelendiğinde; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik ilkeleri olmak üzere 6 temel ilke vardır. Özgürlük hareketleri, emek mücadelesi ve evrensel dayanışma kaynağı ile sosyal demokrasi yanında "insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlük, eşitlik, dayanışma, barışçı ve adil bir dünya, emeğin yüceliği, sürdürülebilir ve dengeli kalkınma, doğanın ve çevrenin korunması, çoğulcu ve katılımcı demokrasi" değerlerine dayanan; kadın erkek eşitliğine inanan; bu değerleri gerçekleştirmeyi hedefleyen; devleti, kişilerin özgürlüklerini ve refahını sağlamaya yönelik bir hizmet aracı olarak kabul eden çağdaş demokratik sol bir siyasal partidir şeklinde tanımlanmaktadır (CHP Tüzüğü, 2016: 7-8).

4. Parti olan Saadet Partisi'nin tüzüğü incelendiğinde; partinin amacı "Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki kıstasların, Anayasanın 2. maddesinde yazılı temel niteliklerin, bireysel hak ve hürriyetlerin gerçek manasıyla ve evrensel esaslara uygun olarak uygulanmasına ve ülkemizin maddi ve manevi kalkınmasının "Önce Ahlak ve Maneviyat" anlayışıyla sağlanmasına gayret gösterir. Milletin huzur, saadet ve özgürlüğünü, refah ve itibarını artırmaya gayret eder. Adaletin mülkün temeli olduğu ilkesi doğrultusunda gerçek bir hukuk devletinin oluşmasını hedefler" şeklinde tanımlanmaktadır (Saadet Partisi Tüzüğü, 2015).

25. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonuçlarında yüksek oy alan partilerin tüzüğü ile oy oranları karşılaştırıldığında bazı değerlendirmelere ulaşılabilir. Adalet ve Kalkınma Partisi, % 66.58 (10.602 oy) oranı ile ilk sırada yer alması seçmenlerin 2002 yılından beri iktidarda bulunan Ak Partiyi benimsediklerini gösterebilmektedir. Ak Parti'li siyasetçiler tarafından "muhafazakar demokrat" olarak tanımlanan parti Bozkır ilçesinde neredeyse oyların üçte ikisini almıştır. Yine Ak Parti muhafazakar değerler ile küreselleşme, AB sürecini bir arada kaynaştırabildiğini seçim sonuçları ile gösterebilmektedir. Ak Parti'nin Milli Selamet, Milli Nizam, Refah ve Saadet Partisi geleneğinin diğer adıyla "mukaddesatçı muhafazakarlığ"ın bir devamı olduğu bilinmektedir.

Refah partisinin dağılması sonrasında gelenekçiler ile yenilikçiler olarak iki akım meydana gelmiştir. Yenilikçiler akımı Ak Parti olarak Türk Siyasal Hayatı'nda yer edinmiştir.

Milliyetçi Harekat Partisi % 17.7 (2819 oy) ile Bozkır ilçesinde ikinci parti olarak yer almıştır. MHP ülkemizin birlik ve bütünlüğüne verdiği önem, Türk Milliyetçiliği'nin korunması gibi değerlere sahip oluşu kendisini "milliyetçi-muhafazakar" bir parti olarak tanımlayabilmektedir. Yine ülke güvenliği ile dış ilişkilerdeki hassasiyet Bozkır seçmeninin Milliyetçi Hareket Partisi'ni tercih etmesinin nedenleri arasında sayılabilinir. Dönemsel olarak artan terör olayları da MHP oyları üzerinde etki edebilmektedir. 26. Dönem Millevetkili sonuçları analiz edilirken tekrar değinilecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi % 9.6 (1528 oy) ile üçüncü parti olarak sıralmada yer almıştır. Partinin tüzüğünde Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlılık sosyal demokrasi, devrimcilik gibi sahip olduğu değerler seçmenlerin yaklaşık yüzde on gibi tercihi üzerinde etkili olabilmiştir. Yine partinin sahip olduğu Türk Siyasal Hayatı'ndaki elit-seçkinci ve kadro partisi olma özelliği kendini koruyabilmiştir. Diğer partiler ile özellikle kıyaslandığında parti, kadrocu olma özelliği ile diğerlerinin (catch party) herkesi-yakala partisi özelliği seçim çalışmalarına da yansımaktadır.

Saadet Partisi % 3.8 (522 oy) ile dördüncü parti olabilmiştir. Bilindiği üzere parti Refah Partisi'nden sonra ortaya çıkan gelenekselcilerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Parti tüzüğünde yer alan "ahlak ve maneviyat" kavramları seçmenlerin üzerinde minimal etkide bulunabilmiştir. Diğer üç parti mecliste yer alabilirken Saadet Partisi parlamento dışı kalmıştır.

İlçe seçim tutunaklarına göre 26. Dönem Bozkır ilçesinde seçime giren partiler sırasıyla; Millet, Vatan, CHP, HAK-PAR, Saadet, DSP, DP, BTP, MHP, HKP, LDP olarak gözükmektedir. Çalışmamız yüksek oy alan ilk dört partiyi analiz edeceğinden bunlar; 1. Parti 12.375 oy ile Adalet ve Kalkınma Partisi, 2. Parti 2208 oy ile Milliyetçi Hareket Partisi, 3. Parti 1435 oy ile Cumhuriyet Halk Partisi ve 4. Parti 152 oy ile Büyük Birlik Partisi olmuştur(YSK, 2016).

25. Dönem'e göre dördüncü parti olan Saadet Partisi yerini Büyük Birlik Partisine bırakmıştır. Büyük Birlik Partisi'nin tüzüğünde temel değer ve ilkeler; "Atatürk'ün onurlu, tam bağımsızlıkçı çizgisine bağlı; maneviyatçı, demokratik insan hak ve hürriyetlerini evrensel hukuk çerçevesinde benimseyen ve barışçı bir milliyetçilik anlayışına dayalı; hak, hukuk ve meşruiyetten yana bir ülke ve devlet idaresini gaye edinmiştir" bunun yanında "birlik ve bütünlük içinde gelişmesini ve "kerim devlet" anlayışı ile hür bir milli iradedir"şeklinde betimlemeler görülmektedir. "Milli İktisat Siyaseti" benimsenmiştir. Parti tüzüğünde kendisini

manevi ve milli değerler etrafında konumlandırmaya çalışmıştır (BBP Tüzüğü, 2014: 1-2).

İki dönem arasındaki oy sayısı ve oranlarının partiler ile ideolojileri bağlamında anlaşılır olması için aşağıdaki tablodan yararlanacağız.

Bozkır İlçesi 25. ve 26. Dönem Milletvekili Seçimleri

Partiler	Parti tüzüğünde tanımlı ideolojisi	25. Dönem Oy Sayısı ve Oranı	26. Dönem Oy Sayısı ve Oranı	Sayı ve oranlarda değişim
1.Adalet ve Kalkınma Partisi	Muhafazakar, liberal, demokrat	10.602 (66.58)	12.375 (74.6)	+ 2.133(+ 8,02)
2.Milliyetçi Harekat Partisi	Milliyetçi muhafazakar	2.819 (17.7)	2.208 (13.31)	-611(-4,39)
3.Cumhuriyet Halk Partisi	Sosyal demokrat, demokratik sol	1.528 (9.6)	1.435 (8.65)	-93(-0,95)
4.Saadet Partisi	Mukaddesatçı muhafazakar	522 (3.28)	117 (0.71)	-405(-2,57)
(26. Dönem 4. Parti) Büyük Birlik Partisi	Muhafazakar milliyetçi	Seçim tutanaklarına göre seçime girilmemiş	152 (0.92)	+152 (+0,92)

Kaynak: (YSK, 2016).

Tablo incelendiğinde ilk üç parti kendi sıralamasını korumaktadır. Ak Parti oy sayısı ve oranlarını artıran tek partidir. Oy hareketlerini kişi bazında değişimi ve yönünü saptamak mümkün olmamakla beraber iki dönemin sahip olduğu şartlar dalgalanmaları açıklayabilir.

"2015 yılının haziran ayı içerinde yapılan Genel Seçimler sonrasında sandıktan çıkan sonuçlar sürpriz oldu. 2015 Genel Seçimleri sonrasında siyasi partilerden hiçbirisi tek başına hükümet kuracak milletvekili yeterliliğine sahip olmadı. 7 Haziran Seçim Sonuçları sonrasında, koalisyon ihtimalleri gündeme geldi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından mecliste en fazla milletvekiline sahip AK Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'na yetki vermesi sonrasında hükümet kurulma çalışmaları başlatıldı. Ahmet Davutoğlu'nun mecliste milletvekili olan siyasi partiler ile yapmış olduğu koalisyon görüşmelerinin sonuç vermemesi sonrasında, meclisten erken seçim kararı çıktı" (Ajanshaber, 2015). 25. Dönemde hükümet kurulamayınca tekrar erken seçim kararı alındı. İlçede seçmen tercihlerinin değişimi koalisyon hükümetinin kurulamayışı ve

yine 2002 öncesi dönemden kalan istikrarsız atmosfere tekrar dönmemek adına seyir izlemiş olabilir.

7 Haziran sonrası "Çözüm Süreci"nde yaşanan tıkanıklık, PKK'nın ülke dışına çıkmayışı tekrar terör olaylarının artmasına neden olmuştur. Muhalefet partilerinin güvenlik konusunda hükümete verdiği destek de oy dalgalanmalarına neden olabilir.

Dış politikada "Arap Baharı"nın estirdiği şiddet olayları ülkemizin güvenlik algısı üzerinde de değişime neden olabilmiştir.

7 Haziran (25. Dönem Milletvekili Seçimleri) sonrası hükümetin kurulamayışı ekonomik dengeler üzerinde de negatif etkiler bırakabilmiştir. Artan faiz oranları ekonomide daralmaya neden olabilmektedir. Piyasalar hükümet istikrarına bağımlı olduğundan enflasyonun artması hane halkları alım gücünü düşürebilmektedir. Beraberinde işsizlik rakamları iki haneli olmaya başlamıştır.

26. Dönem sonuçlarına göre; Saadet Partisi'nin sırasını Büyük Birlik Partisi'ne bırakması seçmenin ülke birliğini dikkate aldığı şeklinde yorumlanabilir. Ak Parti oylarında sayıca artış 2.133 olarak gerçekleşmiştir. Bu toplam diğer ilk üç partinin kaybettiği oylardan 1.024 oy daha fazla gözükmektedir. Ilk dört sırada bulunmayan partilerden de Ak Parti'ye doğru bir tercih hareketliliği olduğu söylenebilir.

IV. SONUÇ

Çalışmamız seçmen tercihlerinin siyasi, sosyolojik, ekonomik olayların etkisi altında şekillendiğini–partiler ve oy oranlarının ilişkisinin ortaya çıkarmaktadır. Ülke genelinde 25. Dönem sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olmadıysa da 26. Dönem sonuçlarına göre tek başına iktidar olabilmiştir. Ülke genelindeki oylar ile karşılaştırıldığında 26. Dönemde bozkır seçmeni de ülke genelindeki oy tercihleri ile aynı paralelde seyretmiştir. Özellikle önceki koalisyon hükümetleri dönemindeki istikrarsızlıklar 25. Dönem sonrasında seçmen tercihlerini etkileyebilmiştir.

Seçmenler soyut kavramlar üzerinde tartışmaktan ziyade somut olgular üzerinde yoğunlaşmaya çalışmaktadır. Koalisyon dönemlerindeki istikrarsızlıklar orta va dar gelirli vatandaşlar üzerinde ağır tahribatlar yapmıştır. Gerek kamuda gerek özel sektörde seri şekilde alınması gereken reform paketleri, Avrupa Birliği süreci, komşularımızla süregelen ilişkiler ve değişen güvenlik algıları, artan teör olayları istikrarlı tek parti iktidarının tercih edilmesinde etken olabilir.

KAYNAKÇA

Ajanshaber, (1 Kasım 2015) 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları - Hangi Parti Ne Kadar Oy Aldı? (AKP, CHP, MHP, HDP) Erişim Tarihi: 17.04.2016

AKINCI, A. 2015. Demokrasi İle Siyasal İstikrar ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Journal of Turkish Studies, 10(Volume 10 Issue 10), 41–60.

Ak Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2016) "Akparti Tüzüğü" https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu Erişim: 16.04.2016

BBP (Büyük Birlik Partisi) (2014) "BBP Tüzüğü http://www.bbp.org.tr/menu_detail.php?icerikid=3 Erişim: 17.04.2016

CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (2016) "CHP Tüzüğü" http://www.chp.org.tr/Assets/dosya/tuzuk2016-29012016.pdf Erişim: 16.04.2016

MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) (2009) "MHP Parti Tüzüğü" https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf Erişim: 16.04.2016

SP (Saadet Partisi) (2015) "SP Parti Tüzüğü" http://www.saadet.org.tr/tuzuk_d20.html Erişim: 16.04.2016

Ysk (Yüksek Seçim Kurulu) 2016. 25.Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sandik Sonuçlari, Erişim Adresi: https://sonuc.ysk.gov.tr/module/ssps.jsf, Erişim Tarihi: 16.04.2016.

BOZKIR İLÇESİNİN NÜFUS GELİŞİMİ VE BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tahsin TAPUR[*]

Öz

Bozkır ilçesi, Konya ilinin Akdeniz bölgesi sınırları içinde yer alır. İlçenin kuzeyinde Akören ve Çumra ilçeleri, doğusunda Güneysınır ilçesi, güneyinde Hadim ilçesi, güneybatısında Antalya ilinin Gündoğmuş ve Akseki ilçeleri, batısında da Ahırlı ilçesi bulunmaktadır. Denizden yüksekliği 1162 metre, yüzölçümü 1949 kilometrekaredir. Konya ilinin en eski ilçelerinden biri olan Bozkır'ın il merkezine uzaklığı 116 km dir. Toros dağlarının İç Anadolu bölgesine bakan yamaçlarında kurulan ilçenin iklim, bitki örtüsü, sosyal ve ekonomik yapısı büyük ölçüde bu engebeli coğrafi şartların etkisiyle şekillenmiştir.

Bu çalışmada Bozkır ilçesinin nüfus gelişimi ve bazı demografik özellikleri incelenecektir. Çalışmada öncelikle nüfusun tarihi gelişimi verilecektir. Cumhuriyet dönemi nüfus bilgilerine DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü)'nin 1935-2000 yıllarını kapsayan genel nüfus sayımı sonuçları ile TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) 2007-2015 yılları verilerine ulaşılmıştır. Bu veriler ışığında Bozkır ilçesi ve mahallelerinde nüfusun tarihi gelişimi ile 2015 yılı itibariyle ilçede ikamet eden nüfusun bazı demografik özellikleri (nüfusunun yerleşim birimlerine dağılışı, yaş ve cinsiyete göre oranı, medeni durum, eğitim durumu vb.) incelenecektir. Bozkır ilçe merkezi ve bağlı mahallelerinde 31 Aralık 2015 itibariyle 13.209'u erkek, 13.797'si kadın olmak üzere toplam 27.006 nüfus ikamet etmektedir.

•

Anahtar Kelimeler

Konya, Bozkır, Bozkır ilçe nüfusu, demografik özellikler

•

[*] *Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi ttapur@hotmail.com.*

GİRİŞ

Bozkır ilçesi, Konya ilinin Akdeniz bölgesi sınırları içinde yer alır. İlçenin kuzeyinde Akören ve Çumra ilçeleri, doğusunda Güneysınır ilçesi, güneyinde Hadim ilçesi, güneybatısında Antalya ilinin Gündoğmuş ve Akseki ilçeleri, batısında da Ahırlı ilçesi bulunmaktadır (Şekil: 1). Denizden ortalama yüksekliği 1162 metre, yüzölçümü 1949 kilometrekaredir. Bozkır ilçe merkezinin Konya il merkezine uzaklığı 116 km dir. Toros dağlarının İç Anadolu bölgesine bakan yamaçlarında kurulu bulunan ilçenin iklim, bitki örtüsü, sosyal ve ekonomik yapısı büyük ölçüde bu engebeli coğrafi şartların etkisiyle şekillenmiştir.

Bozkır ilçesinin temel jeolojik birimlerini Paleozoik ve bunun içinde yer alan Mesozoik formasyonlar oluşturmaktadır. Bu temel formasyonlar üzerinde de Neojen ve Kuaterner'e ait örtü birimleri yer alır. Bozkır ilçesinin ana jeomorfolojik birimlerini; Toros dağ silsilesine ait 1500 m ile 1750 m yükseltiler arasındaki dağlık sahalar, akarsu vadileri ile yer yer akarsularla parçalanmış olan plato sahası oluşturmaktadır. Bu dağ silsilesi devamlı ve düzenli bir kabarık olmayıp basık dağ kümelerinin yan yana ve ardı ardına eklenmesiyle oluşmuştur (Blumenthal, 1944; Mutlu, 1994).

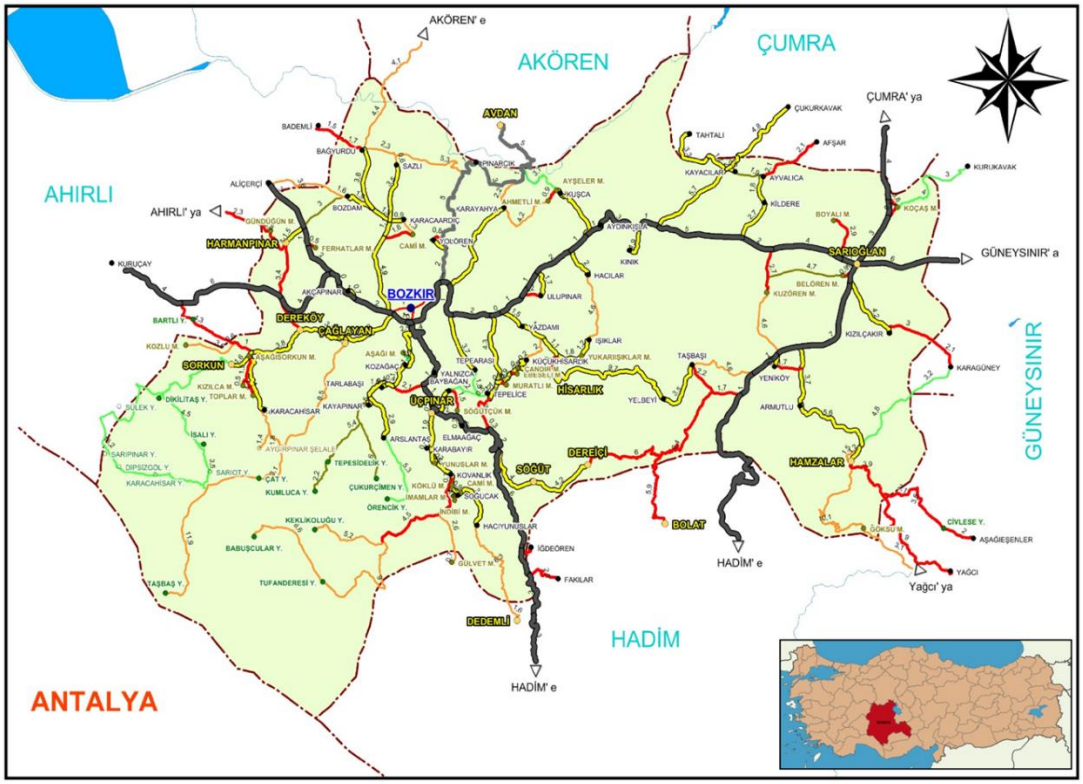

Şekil: 1- Bozkır ilçesinin yerleşim birimleri haritası

En önemli dağlık sahalar; Küçük Çal Tepe (1519 m), Büyük Çal Tepe (1558 m), Erenler Tepesi (1618 m), Tepelcik Tepesi (1654 m) ve Sülüklü Tepe (1748 m)'dir. Bu jeomorfolojik birimlerin temel formasyonlarının büyük çoğunluğu kalkerlerden oluşmaktadır. Kalkerlerin erimesi sonucu yüzeyde çok sayıda lapya, dolin, polye, mağara gibi karstik şekiller meydana gelmiştir. Dağlar arasında Göksu Nehrinin Gökdere kolu, Çarşamba Çayı (65 km) ve Çökelez Deresi ile Çağlayan Göleti, Sarıot Gölü ve Dipsiz göl hidrolojik unsurları oluşturmaktadır.

Bozkır ilçesi ve çevresi, iklim özellikleri açısından Akdeniz iklimi ile yazı kurak karasal iklim özellikleri arasında geçiş tipi olan Akdeniz Dağ iklimi özelliklerine sahiptir. Bozkır ve çevresi genel olarak toprak bakımından zengin değildir. Bozkırda bulunan başlıca toprak şekilleri; kahverengi orman toprakları, kahve ve kırmızı renkli topraklar, alüvyal topraklar ve kolüvyal topraklardır. Bu topraklar üzerinde genellikle bitki örtüsü olarak ardıç, köknar, sedir, kızılcık, şimşir ve meşe ormanları ile orman örtüsünün tahrip edildiği sahalarda fundalık alanlar ve step türleri dikkat çeker.

Nüfusun temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bu geçim özellikleri sadece günümüzde değil eskiden beri devam eden bir durumdur. Hatta 1256 tarihli Osmanlı t*emettüat defterleri*ne göre de bu durumu görmek mümkündür (Tosun; 2015: 9).

Bu çalışmada Bozkır ilçesinin nüfus gelişimi ve bazı demografik özellikleri incelenecektir. Çalışmada öncelikle nüfusun tarihi gelişimi verilecektir. Cumhuriyet dönemi nüfus bilgilerine DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü)'nin 1935-2000 yıllarını kapsayan genel nüfus sayımı sonuçları ile TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) 2007-2015 yılları verilerine ulaşılmıştır. Bu veriler ışığında Bozkır ilçesi ve mahallelerinde nüfusun tarihi gelişimi ile 2015 yılı itibariyle ilçe nüfusunun bazı demografik özellikleri incelenecektir.

Nüfus, dünya, kıta, ülke, bölge, idarî ünite (*il, ilçe, bucak gibi*) veya bir yerleşme (*köy, kasaba, şehir*) gibi sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zaman diliminde yaşayan insanların sayısına denilmektedir. Nüfus, her an değişen, dinamik bir olaydır. Bir yandan doğumlar, diğer taraftan ölümler gerçekleşmekte, göçler yaşanmakta ve insanların nitelikleri zamanla değişmekte, hepsinden önemlisi nüfusun miktarı ve niteliklerinin dağılışında değişiklikler söz konusu olmaktadır (Özgür, 2010: 5).

Nüfus, gerek çevreye ve gerekse gelişmişliğe etkisi açısından üzerinde önemle durulması gereken bir olgudur. Nitekim herhangi bir sahada, insanın çevre üzerindeki etki derecesi, öncelikle nüfus miktarı ve yoğunluğuna bağlı olmakla beraber; nüfusun ekonomik, kültürel ve teknik seviyesi de bu açıdan önemlidir (Tanoğlu, 1969: 29).

Bir yerin nüfus verilerini değerlendirmek için o yerde nüfus sayımlarının yapılması gerekir. Cumhuriyet dönemi içinde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Türkiye'de 1935 yılından sonra 1990 yılına kadar sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda her beş yılda bir periyodik nüfus sayımı yapılmıştır. 1990 yılından sonra her on yılda bir yapılmasına karar verilmiş, bundan sonra 2000 yılında sayım yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak ülkemizdeki gerek nüfus artışı ve gerekse nüfus hareketleri ile yerleşim birimlerindeki hızlı nüfus değişimi nedeniyle 1997 yılında da nüfus tespiti yapılmıştır. Son genel nüfus sayımı ise 2000 yılında yapılmıştır. Türkiye'de ilk nüfus sayımından son nüfus sayımına kadar geçen sürede Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 14 kez genel nüfus sayımı ve 1 nüfus tespiti için nüfus sayımı yapılmıştır. 2007-2015 yılları arasında ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kullanılarak nüfus sayımı tespiti yapılmıştır.

1. Bozkır İlçe Nüfusu Miktarı ve Nüfus Dağılışı

Bozkır ilçe merkezi ve bağlı mahallelerinde 31 Aralık 2015 itibariyle 13.209'u erkek, 13.797'si kadın olmak üzere toplam 27.006 nüfus ikamet etmektedir. Bu toplam nüfusun 7.789'u (3.958'i erkek, 3.831'i kadın) Bozkır ilçe merkezindeki mahallelerde, geri kalan 19.217'si (9.251'i erkek, 9.966'sı kadın) ise, ilçe merkezi dışında kalan kasaba ve köylerden dönüştürülmüş olduğu kırsal mahallelerde yaşamaktadır (Tablo: 1, Şekil: 3).

Tablo: 1- Bozkır İlçesinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre 2013-2015 Arası Nüfus Dağılımı

Mahalle Adı	2013	2014	2015			Mahalle Adı	2013	2014	2015		
			Erk.	Kad.	Top.				Erk.	Kad.	Top.
Akçapınar	271	263	116	136	252	Kayapınar	372	359	171	176	347
Armutlu	594	584	290	282	572	Kınık	432	281	122	141	263
Arslantaş	170	158	73	77	150	Kızılçakır	298	222	112	109	221
Aydınkışla	135	128	60	62	122	Kildere	227	435	218	223	441
Ayvalca	248	237	131	119	250	Kovanlık	153	148	75	73	148
Bağyurdu	305	306	145	144	289	Kozağaç	225	209	100	108	208
Baybağan	177	173	73	92	165	Kuşca	204	448	209	228	437
Bozdam	65	64	33	30	63	Küçükhisarlık	468	200	74	95	169
Cumhuriyet	1.013	2.415	1.217	1.248	2.465	Pınarcık	236	232	103	120	223
Çağlayan	2.422	955	426	487	913	Sarıoğlan	2.185	2.175	1.063	1.094	2.157
Demirasaf	2.287	2.487	1.217	1.329	2.546	Sazlı	296	291	125	154	279
Dereiçi	1.524	1.447	714	704	1.418	Soğucak	719	680	340	326	666
Dereköy	769	724	336	370	706	Sorkun	608	853	397	417	814
Elmaağaç	49	50	26	25	51	Söğüt	886	552	265	266	531
Hacılar	634	581	270	310	580	Tarlabaşı	52	50	26	21	47
Hacıyunuslar	50	43	19	22	41	Taşbaşı	198	202	96	99	195
Hamzalar	1.287	1.172	561	593	1.154	Tepearası	124	118	51	59	110
Harmanpınar	463	437	178	243	421	Tepelice	107	98	43	43	86
Hisarlık	1.271	1.210	563	573	1.136	Ulupınar	851	309	120	154	274
Işıklar	328	325	144	165	309	Üçpınar	329	796	333	423	756

Karabayır	128	123	56	65	121	Yalnızca	56	49	11	31	42
Karacaardıç	285	270	120	148	268	Yazdamı	477	462	209	225	434
Karacahisar	119	130	62	63	125	Yelbeği	378	372	174	182	356
Karayahya	312	298	135	158	293	Yeniköy	164	166	69	86	155
Kayacılar	241	244	109	121	230	Yolören	237	230	105	124	229
Kayapınar	372	359	171	176	347	Yukarı	2.723	2.696	1.524	1.254	2.778
Kayacılar	241	244	109	121	230	**Toplam**	**28.152**	**27.457**	**13.209**	**13.797**	**27.006**

Kaynak: TÜİK 2013, 2014 ve 2015 verileri.

2. Bozkır ilçesinde nüfus gelişimi

1927'den 2000 yılına kadar geçen süre içinde yapılan nüfus sayımlarının sonuçları incelendiğinde Bozkır ilçe nüfusunun bazı dönemlerde arttığı bazı dönemlerde azaldığı görülür. 1927 nüfus sayımında 35.444 olan Bozkır ilçe nüfusu 1935'e kadar geçen 8 yıllık sürede nüfus %13,9'luk bir artışla 40.214'e ulaşmıştır. 1935-1950 yıllara arasındaki artış yavaş iken, 1950-1980 yılları arasındaki nüfus artışı ise bütün Türkiye genelinde olduğu gibi daha fazla olmuştur. 1980 yılından sonra da 2000 yılına kadar geçen sürede de daha önceki dönemler kadar olmasa da nüfus artış mevcuttur. Adrese dayalı nüfus sayımlarının başladığı 2007 yılından itibaren ise nüfusun her yıl azda olsa azaldığı görülmektedir (Tablo: 2, Şekil: 2). Bu değişimin en önemli nedeni, adrese dayalı nüfus tespitinde mükerrer yazılımların silinmesi ile yerleşim birimlerinde yaşayan gerçek nüfus belirlenmiş olmaktadır.

Tablo: 2- Bozkır İlçesi 1927-2012 Yılları Arası Cinsiyete Göre İlçe Merkezi ile Köy ve Kasabaların Cinsiyete Göre Toplam Nüfus Dağılımı

	Şehir Merkezi			**Köy ve Kasabalar**			**Genel Toplam**		
Yıllar	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
1927	579	851	*1.430*	15.738	18.276	*34.014*	16.317	19.127	***35.444***
1935	582	761	*1343*	17.659	21.212	*38.871*	18.241	21.973	***40.214***
1940	630	789	*1.419*	18.228	21.810	*40.038*	18.858	22.599	***41.457***
1945	693	806	*1.499*	18.951	22.143	*41.094*	19.644	22.949	***42.593***
1950			*1.846*			*45.640*			***47.486***
1955	1.290	1.561	*2.851*	21.929	24.454	*46.383*	23.219	26.015	***49.234***
1960	1 193	1.258	*2.451*	25.243	27.218	*52.461*	26.436	28.476	***54.912***
1965	1.597	1.515	*3.112*	25.723	29.040	*54.763*	27.320	30.555	***57.875***
1970	2.264	2.094	*4.358*	26.917	30.350	*57.267*	29.181	32.444	***61.625***
1975	2.816	2.478	*5.294*	30.361	32.131	*62.492*	33.177	34.609	***67.786***
1980	2.365	2.388	*4.753*	24.897	29.591	*54.488*	27.262	31.979	***59.241***
1985	3.669	3.081	*6.750*	25.358	29.128	*54.486*	29.027	32.209	***61.236***
1990	4.807	4.665	*9.472*	21.608	23.573	*45.181*	26.415	28.238	***54.653***
2000	5.274	5.209	*10.483*	21.895	22.689	*44.584*	27.169	27.898	***55.067***
2007	3.399	3.402	*6.801*	12.087	13.166	*25.253*	15.486	16.568	***32.054***
2010	3.612	3.719	*7.331*	11.503	12.261	*23.764*	15.115	15.980	***31.095***
2012	3.753	3.687	*7.440*	10.370	11.127	*21.497*	14.123	14.814	***28.937***
2014							13.373	14.084	***27.457***
2015							13.209	13.797	***27.006***

Kaynak: DİE 1927 ve 2000 yılları arası genel nüfus sayımı ve TÜİK 2007-2015 yılları arası verileri.

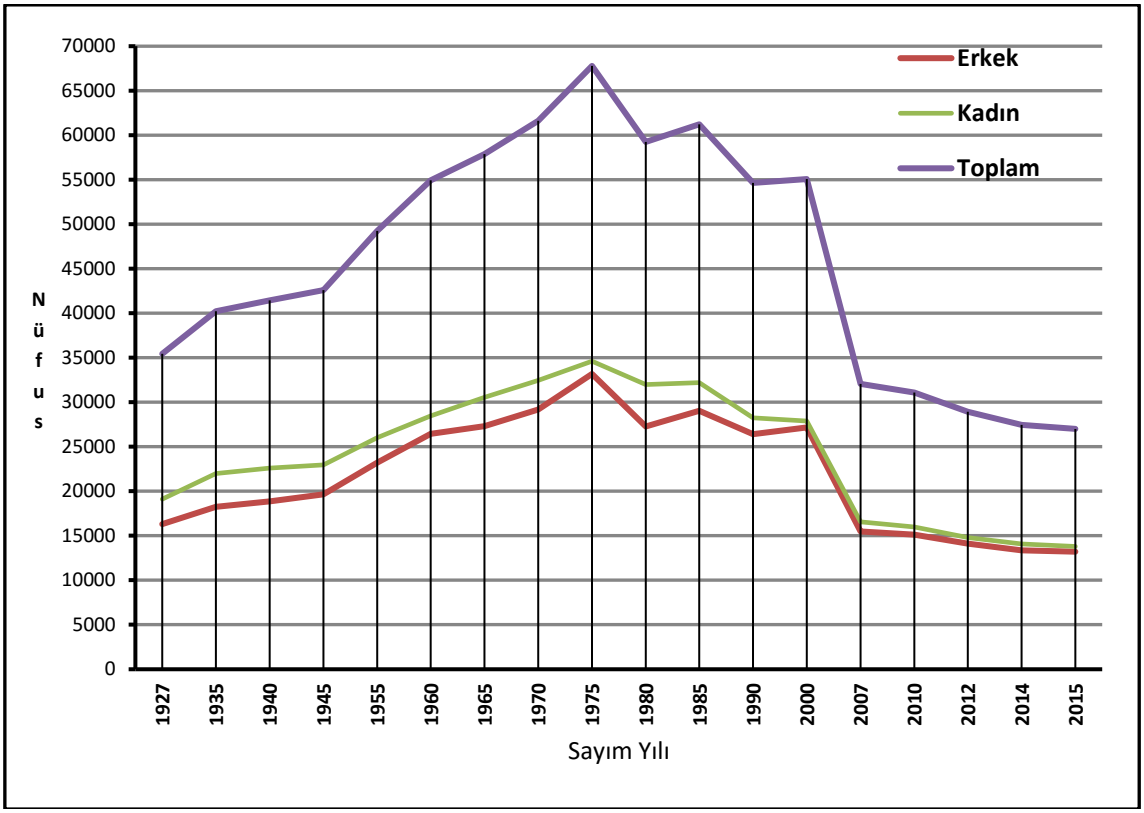

Şekil: 2- Bozkır ilçesinin nüfus gelişim grafiği (1927-2015 arası)

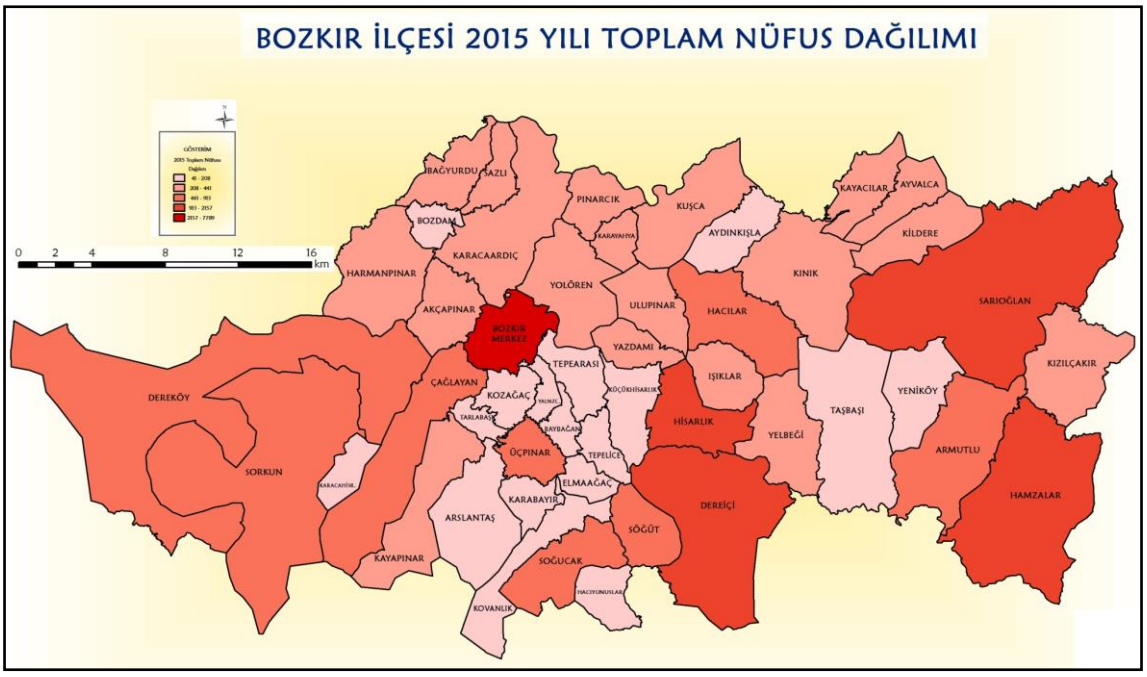

Şekil: 3- Bozkır ilçesinde nüfusun yerleşim birimlerine göre dağılım haritası

3. Nüfusun Yaş Grubu Dağılımı

Nüfusun yaş yapısı tespit edilirken nüfus, yaş gruplarına göre sınıflandırılarak bir değerlendirme yapılır. Bu sınıflandırma dar aralıklı ve geniş aralıklı olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Dar aralıklı yaş gruplandırması 0-4, 5-9, 10-14, 15-19, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84, 85 ve yukarısı şeklindedir. Nüfusta bağımlılık oranının ve çalışma çağındaki nüfusun belirlenmesinde ise 0-14, 15-64 ve 65+ geniş aralıklı yaş gruplandırılmasından yararlanılır. Nüfusun belirlenen bu yaş gruplarına dağılımı, nüfusun yaş yapısı olarak nitelendirilir. Eğitim, sağlık, konut hizmetleri başta olmak üzere pek çok işin planlanmasında dar aralıklı yaş gruplandırılmasından yararlanılır.

Herhangi bir yerdeki nüfus hareketleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için yararlanılan materyallerden biri de **nüfus piramidi**dir. 2015 yılı ADNKS nüfus verilerine göre hazırlanan Bozkır'ın nüfus piramidi incelendiğinde en yoğun yaş grubunun Tablo 3'e bakıldığında Bozkır nüfusunda en büyük paya %9 ile 15-19 yaş grubu nüfus sahip iken, bu grubu %7 ile 5-9, 10-14 ve 20-24 yaş grubu izlemektedir. 0-4 yaş grubunun 5-9 yaş grubundan az olması doğurganlık oranının giderek azaldığını göstermektedir. 55-59 yaş grubuna kadar olan yaş dağılımında erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu görülürken, 55 yaş üstü grupta ise kadın nüfusun erkek nüfustan bariz bir şekilde fazladır (Tablo: 3, Şekil 4). Bu durum da gösteriyor ki Bozkır ilçesinde kadın nüfusun yaş ortalaması erkek nüfustan daha yüksektir.

Tablo: 3- Bozkır İlçesinde 2015 Yılı Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dar Aralıklarla Dağılımı

	Erkek		Kadın		Toplam	
Yaş Grubu	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
0-4	863	7	804	6	1667	6
5-9	942	7	966	7	1908	7
10-14	985	7	988	7	1973	7
15-19	1275	10	1121	8	2396	9
20-24	1010	8	810	6	1820	7
25-29	847	6	753	5	1600	6
30-34	848	6	748	5	1596	6
35-39	802	6	807	6	1609	6
40-44	731	6	768	6	1499	6
45-49	742	6	767	6	1509	6
50-54	783	6	846	6	1629	6
55-59	700	5	769	6	1469	5
60-64	642	5	721	5	1363	5
65-69	555	4	807	6	1362	5
70-74	470	4	672	5	1142	4
75-79	420	3	640	5	1060	4
80-84	425	3	479	3	904	3
85+	169	1	331	2	500	2
Toplam	**13.209**	**100**	**13.797**	**100**	**27.006**	**100**

Kaynak: TÜİK 2015 nüfus verileri

20-24 ve 25-29 yaş grubundaki nüfusa baktığımızda da yoğunluğun azaldığını görmekteyiz. Bunun sebebi bu yaşlardaki genç erkek nüfusun askerlik, eğitim ve çalışmak için başka yerlere gitmesidir. 15-40 yaş arası erkek nüfus kadın nüfusundan az 55-60 yaş grubundan sonra erkek nüfus kadın nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir.

Nüfus piramidini incelediğimiz zaman nüfusta doğum oranlarının giderek azaldığı ortalama ömrün de arttığı gelişmekte olan ülkeler nüfus piramidine benzediği görülür.

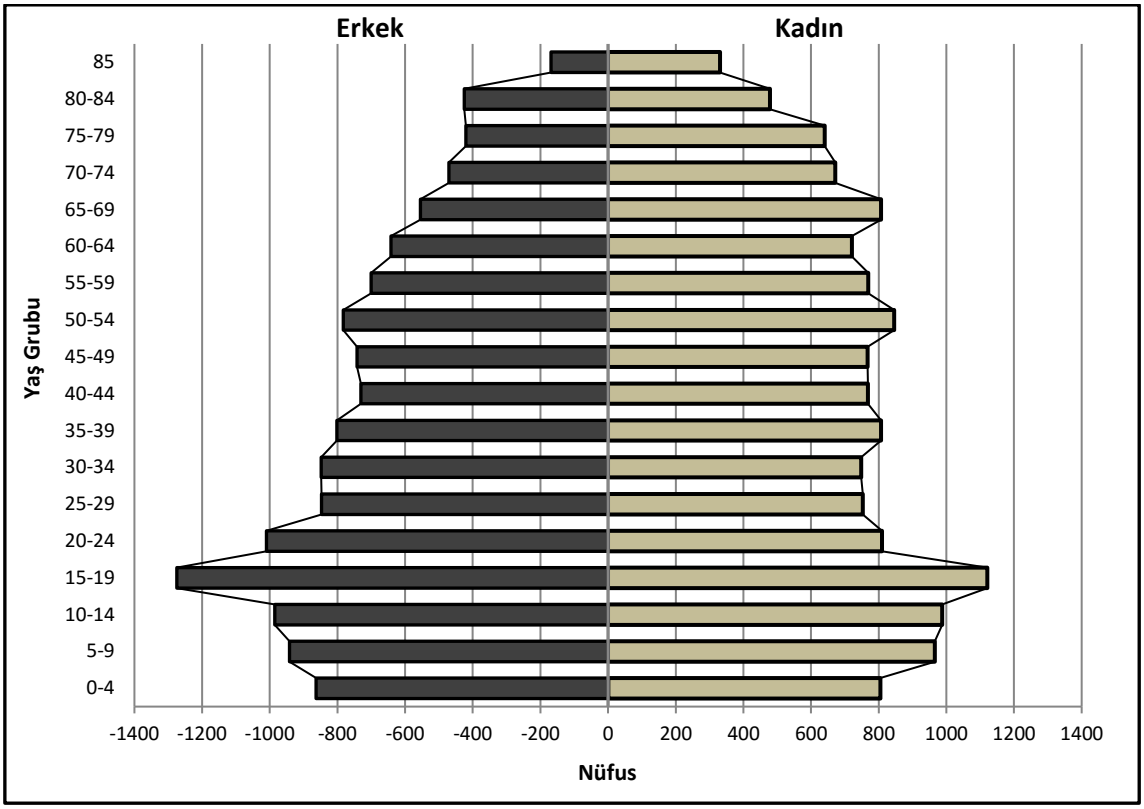

Şekil: 4- Bozkır ilçesinin dar aralıklı nüfus piramidi (2015)

Geniş aralıklı yaş grupları dağılımına göre nüfusun % 21'i 0-14 yaş arası yaş grubunda, % 61'i 15-64 yaş grubunda ve %18'i de 65 ve üzerindeki yaş grubunda yer almaktadır. Çocuk yaş (0-14) grubunda ve 15-64 yaş aralığında (çalışma çağındaki nüfus) erkek nüfus daha fazla iken, 65 ve daha yukarı yaş grubunda ise dikkat çekici bir oranda da kadın nüfusun fazla olduğu görülmektedir (Tablo: 4). 65+ yaş üstü nüfusta kadın nüfusun daha fazla olmasında ise ülkemiz genelinde olduğu gibi kadın nüfusun ortalama ömrünün fazla olmasıdır.

Tablo: 4- Bozkır İlçesinde 2015 Yılı Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Geniş Aralıklarla Dağılımı

Yaş Grubu	Erkek		Kadın		Toplam	
	Nüfus	*Yüzdesi*	Nüfus	*Yüzdesi*	Nüfus	*Yüzdesi*
0-14	2.790	*21*	2.758	*20*	5.548	*21*
15-64	8.380	*64*	8.110	*59*	16.490	*61*
65+	2.039	*15*	2.929	*21*	4.968	*18*
Toplam	**13.209**	***100***	**13.797**	***100***	**27.006**	***100***

Kaynak: TÜİK 2015 nüfus verileri

4. Nüfusun Cinsiyet Dağılımı

Nüfusun kadın-erkek nüfusundaki dağılışı sosyo-ekonomik şartlar bakımından incelenmesi gereken bir özelliktir. Bir yerin nüfusu içindeki kadın-erkek oranları o yerdeki nüfus hareketlerinin niteliğini ve savaş gibi sosyal olaylardan nüfusun nasıl etkilendiğini de ortaya koyması açısından önemlidir. Göçlere katılanlar büyük oranda erkek nüfus olduğu için yoğun göç alan illerde belirgin bir erkek nüfus fazlalığı görülürken, göç veren kentlerde de kadın nüfus oranı

daha fazladır. Savaş dönemlerinde de erkek nüfusun azlığı dikkat çeker. Çünkü savaşlarda ölenlerin çoğu erkektir.

Bozkır nüfusu cinsiyet yapısına göre ele alındığında 1935-1990 yılları arasında yapılmış olan nüfus sayımları sonuçları incelendiğinde genel olarak kadın nüfusun daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Tablo: 2). 1927-1955 arasındaki sayım dönemlerinde kadın nüfusun erkek nüfusundan fazla olmasının başlıca sebebi o dönemde Kurtuluş Savaşının yeni bitmesi ve II. Dünya savaşının vermiş olduğu endişeyle genç erkeklerin askere alınmasıdır. Ancak 2000 sayımlarından sonra bu farkın tekrar azalmaya başladığı görülmüştür. Bunun sebebi son yılarda artan ekonomik güçlükler sonucu çevre illere yapılan göçlerdir. Önceleri dışarıya çalışmaya gidenler erkekler ailelerini götürmezken daha sonraları işlerini düzenleyen erkekler ailelerini de yanına taşımışlardır. Böylece kadın-erkek sayısı arasında oluşan büyük farklar erkeklerin sonraları ailelerini de yanlarına almasıyla azalmıştır.

5. Nüfusun Medeni Durumu

Nüfusun demografik özellikleri bakımından incelenmesi gereken bir özellikte 15 yaş grubu üzerinde bulunan nüfusun medeni durumudur. Bozkır ilçesinin 2015 yılı nüfus verileri incelendiğinde 15 yaş üzeri toplam 21.447 nüfusun; 13.877'si evli, 4.863'ü hiç evlenmeyen, 2.279'unun eşi ölmüş ve 428'nin eşinden boşandığı tespit edilmiştir (Tablo: 5).

Tablo: 5- Bozkır İlçesinde 2012 ve 2015 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Nüfusun Medeni Duruma Göre Dağılımı

	2012			2015		
	Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Evli	7.320	7.393	14.713	6.919	6.958	13.877
Hiç Evlenmedi	3.032	2.031	5.063	2.969	1.894	4.863
Eşi Öldü	346	1.917	2.263	345	1.934	2.279
Boşandı	162	249	411	182	246	428
Toplam	**10.860**	**11.590**	**22.450**	**10.415**	**11.032**	**21.447**

Kaynak: TÜİK 2012 ve 2015 nüfus verileri

6. Nüfusun Eğitim Durumu

Bir yerin nüfusunun eğitimli olması o yerin sosyo-ekonomik yapısı ve ekonomik kalkınmasında son derece önemlidir. Nüfusun eğitim durumu genel olarak okuma-yazma bilen ve bilmeyen nüfus şeklinde değerlendirilir. Bozkır ilçesinde okuma yazma çağında olan 6 yaş ve üzeri yaştaki nüfusun toplamı 2010 yılında 28.297 (13.691'i kadın, 14.606'sı erkek) iken, 2014 yılında bu sayı 25.315'e (12.267'si kadın, 13.051'i erkek) düşmüştür (Tablo: 6). Bu değerlere göre okuma yazma çağındaki nüfusun yüzde 96'sı okuma yazma bilmektedir.

Tablo: 6- Bozkır İlçesinde 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Okuma Yazma Bilme Durumu (2010-2014)

	2010			2014		
	Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Okuma Yazma Bilen	12.608	11.832	24.440	11.953	12.230	24.183
Okuma Yazma Bilmeyen	570	2.387	2.957	210	765	975
Bilinmeyen	513	387	900	104	56	160
Toplam	**13.691**	**14.606**	**28.297**	**12.267**	**13.051**	**25.318**

Kaynak: TÜİK 2014 ulusal eğitim istatistik verileri

Bozkır ilçesi nüfusuna bakıldığı zaman okuma yazma oranlarının her yıl arttığı görülür. 2010 yılında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 24.440 iken, bu sayı 2014 yılında da 24.183'e kadar düşmüştür. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 2000 yılında 3.571 iken, bu sayı 2010 yılında 2.957'ye, 2014 yılında da 975'e kadar düşmüştür (Tablo: 6).

Okuma yazma durumu bilinmeyen sayısı ise 2000 yılında 1.271 iken, bu sayı 2010 yılında 900'e, 2014 yılında da 160'a kadar düşmüştür (Tablo: 6). Okuma yazma durumunun düşmesi okuma yazma bilmeyen ileri yaş grubundaki nüfusun ölümü neticesinde okuma yazma bilmeyenlerin azalması ve son dönemde tüm Türkiye'de olduğu gibi Bozkır ilçesinde de okuma yazma oranlarının artmasından kaynaklanmaktadır.

Okuma-yazma bilen nüfusun %42,37'si ilkokul, %16,08'i ilköğretim okulu, %17,28'i okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, %8,35'i lise ve dengi meslek okulu, %5,85'i ortaokul ve dengi meslek ortaokulu, % 5,19'u yüksek okul, fakülte, yüksek lisans ve doktora gibi yükseköğretim mezunudur (Tablo: 7).

Tablo: 7- Bozkır İlçesinde 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyi (2014)

6 Yaş ve Üzeri Bitirilen Eğitim Düzeyi 2014	**Erkek**		**Kadın**		**Toplam**	
	Nüfus	***Yüzdesi***	**Nüfus**	***Yüzdesi***	**Nüfus**	***Yüzdesi***
İlkokul Mezunu	5.097	*41,55*	5.630	*43,14*	10.727	*42,37*
İlköğretim Okulu	2.239	*18,25*	1.833	*14,04*	4.072	*16,08*
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	1.473	*12,01*	2.902	*22,24*	4.375	*17,28*
Lise ve Dengi Meslek Okulu	1.361	*11,09*	753	*5,77*	2.114	*8,35*
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	900	*7,34*	580	*4,44*	1.480	*5,85*
Yüksekokul veya Fakülte	809	*6,60*	504	*3,86*	1.313	*5,19*
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	70	*0,57*	21	*0,16*	91	*0,36*
Doktora	4	*0,03*	7	*0,05*	11	*0,04*
Okuma Yazma Bilmeyen	210	*1,71*	765	*5,87*	975	*3,85*
Bilinmeyen	104	*0,85*	56	*0,43*	160	*0,63*
	12.267	***100***	**13.051**	***100***	**25.318**	***100***

Kaynak: TÜİK 2014 ulusal eğitim istatistik verileri

7. Göç Hareketleri

Bozkır'da göçlerin önemli bir bölümü Türkiye genelinde olduğu gibi ekonomik kökenlidir. Burada ilk sırayı işsizlik nedeniyle meydana gelen göçler alır. Göçün başlıca sebebi tarım alanlarının varisler arasında paylaşılması sonucu küçülen tarlalar, dağlık bir arazi yapısına sahip olması nedeniyle ekim yapılabilecek arazi yetersizliği, sanayi tesisi olmaması gibi ekonomik nedenlerdir. İş gücü imkânlarının yetersizliği ile geçimini sağlayamayan aileler geçimlerini sağlayabileceklerine inandıkları yurt içindeki ve yurt dışı diğer yerlere göç etmişlerdir.

Göçlerin ekonomik nedenlerinin yanı sıra eğitim imkânlarının yetersizliği, köy yaşamının zorlukları ve meskenlerin sağlıksızlığı gibi olumsuzluklar da göçe neden olan etkenlerdir.

Göçler, yurt dışı için Almanya, Fransa ve Hollanda, yurt içinde ise Konya, İstanbul, Antalya ve Ankara illerinedir. Yurt dışına giden nüfus hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak yurt içinde bulunan nüfus verilerine Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılı verileri vardır. Buna göre Bozkır nüfusuna kayıtlı olan 105.531 nüfusun; 34.194 Bozkır ilçesi dışındaki Konya il merkezi

ve diğer ilçe sınırlarında, 27.006'sı Bozkır ilçe sınırlarında, 26.355'i İstanbul ilinde, 4.384'ü Antalya ilinde, 3.410'u Ankara ilinde ve geri kalan 10.182'si Türkiye'nin diğer illerinde ikamet etmektedir. Bunun yanında yoğun olarak mevsimlik çalışmak üzere İstanbul, Ege Bölgesi gibi yörelere yıl içinde geçici göçler yaşanmaktadır. 2015 yılı verilerine göre Bozkır ilçesinde ikamet eden toplam 27.006 nüfusun; 22.808'i Bozkır nüfusuna kayıtlı iken geri kalan 4.198 nüfus ise başka illerin nüfusuna kayıtlı olup, Bozkır ilçesi sınırları içinde ikamet etmektedir.

8. Sonuç

Nüfus, sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zaman diliminde yaşayan insanların sayısına denilmektedir. Nüfus, her an değişen, dinamik bir olaydır. Bir yandan doğumlar, diğer taraftan ölümler gerçekleşmekte, göçler yaşanmakta ve insanların nitelikleri zamanla değişmekte, hepsinden önemlisi nüfusun miktarı ve niteliklerinin dağılışında değişiklikler söz konusu olmaktadır.

Bozkır ilçe merkezi ve bağlı mahallelerinde 31 Aralık 2015 itibariyle 13.209'u erkek, 13.797'si kadın olmak üzere toplam 27.006 nüfus ikamet etmektedir. Bu toplam nüfusun 7.789'u Bozkır ilçe merkezindeki mahallelerde, geri kalan 19.217'si ise, ilçe merkezi dışında kalan kasaba ve köylerden dönüştürülmüş olduğu kırsal mahallelerde yaşamaktadır.

1927 genel nüfus sayımından günümüze kadar yapılan nüfus sayımlarının sonuçları incelendiğinde Bozkır ilçe nüfusunun bazı dönemlerde arttığı bazı dönemlerde azaldığı görülür. 1927-1950 yıllara arasındaki artış yavaş iken, 1950-1980 yılları arasındaki nüfus artışı ise bütün Türkiye genelinde olduğu gibi daha fazla olmuştur. Adrese dayalı nüfus sayımlarının başladığı 2007 yılından itibaren ise nüfusun her yıl azda olsa tedrici olarak bir azalmanın olduğu görülmektedir.

Bozkır nüfusu cinsiyet yapısına göre ele alındığında 1935-1990 yılları arasında kadın nüfusun, daha sonraki dönemlerde de erkek nüfusun daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. 2015 yılı nüfus verilerine göre hazırlanan Bozkır'ın nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde en büyük paya %9 ile 15-19 yaş grubu nüfus sahip iken, bu grubu %7 ile 5-9, 10-14 ve 20-24 yaş grubu izlemektedir. 0-4 yaş grubunun 5-9 yaş grubundan az olması doğurganlık oranının giderek azaldığını göstermektedir. 55-59 yaş grubuna kadar olan yaş dağılımında erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu görülürken, 55 yaş üstü grupta ise kadın nüfusun erkek nüfustan bariz bir şekilde fazladır.

Nüfusun % 21'i 0-14 yaş arası yaş grubu, % 61'i 15-64 yaş grubu ve %18'i de 65 ve üzerindeki yaş grubunu oluşturmaktadır. Çocuk yaş (0-14) grubunda ve 15-64 yaş aralığında (çalışma çağındaki nüfus) erkek nüfus daha fazla iken, 65 ve daha yukarı yaş grubunda ise dikkat çekici bir oranda da kadın nüfusun fazla olduğu görülmektedir (Tablo: 4). 65+ yaş üstü nüfusta kadın nüfusun daha fazla olmasında ise ülkemiz genelinde olduğu gibi kadın nüfusun ortalama ömrünün fazla olmasıdır.

Bozkır nüfusunun okuma yazma oranının yüksek olduğu (% 96) ve okuma yazma bilen nüfus içinde de giderek eğitim seviyesinin arttığı dikkati çekmektedir. Okuma-yazma bilen nüfusun %42,37'si ilkokul, %16,08'i ilköğretim okulu, %17,28'i okuma yazma bilen bir okul bitirmeyen, %8,35'i lise ve dengi meslek okulu, %5,85'i ortaokul ve dengi meslek ortaokulu, % 5,19'u yüksek okul, fakülte, yüksek lisans ve doktora gibi yükseköğretim mezunudur.

Bozkır ilçesinde doğan nüfusun büyük bir kısmı başta ekonomik nedenler olmak üzere, yeni iş bulma, eğitim, sağlık, kırsal kesimin yaşantısının itici özellikleri nedeniyle yurt içi ve yurt dışına göç etmektedirler. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılı verilerine göre Bozkır nüfusuna kayıtlı olan 105.531 nüfusun; 34.194 Bozkır ilçesi dışındaki Konya il merkezi ve diğer ilçe

sınırlarında, 26.355'i İstanbul, 4.384'ü Antalya, 3.410'u Ankara ilinde ve geri kalan 10.182'si Türkiye'nin diğer illerinde ikamet etmektedir. Yurt dışında ise başta Almanya, Fransa ve Hollanda olmak üzere çok sayıda ülkede bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Blumenthal, M.M., 1944, Bozkır Güneyinde Toros Sıradağlarının Tabaka Serisi Ve Yapısı, İstanbul Üniversitesi Fen Fak. Mecmuası, Cilt IX, sayı 2, S. 95-125. İstanbul

DİE (1927-200), Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1927 ve 2000 yılları arasında yapmış olduğu Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bozkır nüfus verileri.

Mutlu, Mehmet, 1994, Bozkır ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Özgür E. Murat, 2010, Nüfus Coğrafyası Ders Notu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölüm Ders Notu (COĞ 108), Ankara.

Tanoğlu, Ali, 1969, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 45, Taş Matbaası, İstanbul.

Tosun, Ramazan, 2015, 1256 Tarihli Temettüat Defterlerine Göre Bozkır'ın Köyleri, Konya: Palet Yayınları.

Tunçdilek, Necdet, 1985, Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü yayın no: 3, İstanbul Üniversitesi yayın no: 3279. İstanbul.

TÜİK 2015, Türkiye İstatistik Kurumu 2007 ve 2015 yılları arası Bozkır ilçesi nüfus verileri.

TÜİK 2015, Türkiye İstatistik Kurumu 2014 yılı Bozkır Eğitim İstatistikleri.

KONYA'NIN BOZKIR İLÇESİNİN DEMOGRAFİK YAPISININ SOSYOLOJİK TAHLİLİ

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF BOZKIR KONYA

D. Ali ARSLAN *

Öz

Orta Torosların eteğinde kurulmuş olan Bozkır, Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri olan Konya'nın, çok zengin tarihi birikime sahip olan ilçelerinden biridir. Son derece köklü bir tarihi geçmişi olan yöre, çok sayıda medeniyetin kültürel mirasını bünyesinde barındırır. M.Ö. 6000'li yıllarda İsauria Bölgesi'ne başkentlik de yapmış olan Bozkır ve havalisinde İsauralılar'ın yanı sıra Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar da hüküm sürmüştür.

Konya'nın kuzey doğusunda yer alır ve şehir merkezine 120 km uzaklıktadır. 2015 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2014 yılı itibariyle Bozkır'da toplam 27.457 kişi yaşamaktadır. 2016 yılında ise ilçenin nüfusu 27.006'ya gerilemiştir (TÜİK). Uzun yıllardan beridir demografik açıdan nüfus kaybı yaşayan yörenin nüfusu, son bir yılda yüzde 1,64 oranında azalmıştır. Yörenin demografik yapısı içinde kadın nüfusu, erkek nüfusu kıyasla daha fazladır. Daha net bir ifadeyle 2016 yılı itibariyle ilçede 13.209 erkek ve 13.797 kadın yaşamaktadır.

Bu çalışmada, Konya'nın Bozkır ilçesinin nüfusunun sosyolojik açıdan incelenmesi hedeflenmiştir. Sosyolojik bir bakış açısı ile gerçekleştirilecek olan araştırmada, temel veri kaynağı olarak TÜİK verileri kullanılacaktır. Ağırlıklı olarak arşiv taraması ve ikincil veri analizi tekniğinin kullanılacağı çalışmada, TÜİK'in yanı sıra, öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setlerinden de faydalanılacaktır. Bu veriler, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Bozkır ilçesinin demografik yapısı, sosyolojik açıdan tahlil edilecektir. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Konya ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışılacaktır..

•

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Bozkır'ın Demografik Yapısı, Bozkır'ın Nüfusu, Konya, Konya Nüfusu

•

* *Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü öğretim üyesi. Sosyolog ve Siyaset Bilimci.*

Adres: Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü, Çiftlikköy Kampusu, 33343-Mersin / TÜRKİYE,

Tel: (0324) 361 00 01/ 48 13, Faks: (0324) 361 00 46, GSM: 0553 666 06 06,

E-posta: aliarslan@mersin.edu.tr cimderaslan@hotmail.com.

Abstract

Bozkır is one of the one of the most important district of Konya. It is located in the south of Konya. It is nearly 120 km far from the city centre of Konya. It has a huge cultural and historical inheritance. According to the official data of the TSI, it has a population of 27.457 by the 2014. According to the actual data, 27.006 people were living in Bozkır in 2015. The population of the district is continuously decreasing in recent years. The population of the county declined 1.64 percent by the last year.

Population is one of the major components of society. Population is a crucial social indicator that plays a very important role not only in the formation of the social structure but also in the process of social change. It is very important to know the demographic peculiarities of society in order to better understanding the social structure of the society and to take better decisions in the future. Within the light of this determination, it was aimed to analyse and understand the demographic structure of Bozkır in this paper. Also the place of Bozkır within the demographical structure of overall Konya and Turkey will be discussed within this paper too. A structural sociological perspective was used to realise the aim. Official data of TSI were used as the main data source..

Keywords

Bozkır, Demographic Structure of Bozkır, the Population of Bozkır Sociological analysis of the demographic structure of Bozkır, Demographic Structure

GİRİŞ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, toplum ve kültür hayatımız açısından müstesna değere haiz olan, kadim şehir Konya'nın, kendisi gibi önemli ilçelerinden biri olan Bozkır ilçesinin demografik yapısı, sosyolojik açıdan araştırıldı. Orta Torosların eteğinde kurulmuş olan Bozkır, yüzölçümü ve nüfus bakımından da Türkiye'nin en önemli illerinden biri olan Konya'nın, çok zengin tarihi birikime sahip olan ilçelerinden biridir (Bozkır Kaymakamlığı, 2016). Son derece köklü bir tarihi geçmişi olan yöre, çok sayıda medeniyetin kültürel mirasını bünyesinde barındırır. M.Ö. 6000'li yıllarda İsauria Bölgesi'ne başkentlik de yapmış olan Bozkır ve havalisinde İsauralılar'ın yanı sıra Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar da hüküm sürmüştür. Tarihi süreç içinde Bozkır ilçesi, sırasıyla İsaura Vetus, Leontopolis, Siristat ve Bozkır isimleriyle anılmıştır (Şafakçı, 2013: 341)

Harita: Konya

Kaynak: Wikipedia, (2016).

Konya ilinin en eski ilçelerinden biri olan Bozkır, Konya ilinin kuzey doğusunda yer alır ve şehir merkezine yaklaşık 120 km mesafededir (Bozkır Belediyesi, 2016). Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeri olan Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasındaki engebeli arazi üzerinde yer alır (Şafakçı, 2013). İlçenin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.125 metredir. İlçenin, kuzeyinde Çumra ve Akören,

güneyinde Hadim ve Antalya ili, batısında Ahırlı, Antalya ili ve doğusunda Güneysınır ilçesi yer alır. Bozkır'ın yüzölçümü 1.098,5 km²'dir (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2016).

İlçe Akdeniz bölgesinde yer almakla birlikte, Toros Dağları Akdeniz iklimine geçit vermediği için, ağırlıklı olarak karasal İç Anadolu iklimi hüküm sürer. 2016 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2015 yılı itibariyle Bozkır'da toplam 27.006 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2016). İlçenin 2014 yılı nüfusu ise 27.457 kişidir. Yören uzun yıllardan beridir önemli oranda nüfus kaybı yaşamaktadır. İlçenin nüfusu, yalnızca son bir yıllık bir süreç içinde yüzde 1,64 oranında azalmıştır. Yörenin demografik yapısı içinde kadın nüfusu, erkek nüfusu kıyasla daha fazladır. Daha net bir ifadeyle 2016 yılı itibariyle ilçede 13.209 erkek ve 13.797 kadın yaşamaktadır.

Harita: Konya ve Bozkır

Kaynak: Wikipedia, (2016).

Bu araştırmada, İç Anadolu Bölgesi'nin kalbinde yer alan Konya'nın en önemli ilçelerinden biri olan Bozkır'ın demografik yapısı ele alındı. Tasviri bir sosyolojik araştırma türünde gerçekleştirilen çalışmada, ağırlıklı olarak arşiv taraması ve ikincil veri analizi tekniği kullanıldı. Araştırmada, temel veri kaynağı olarak TÜİK verileri kullanıldı. Bu veriler kullanılarak, Bozkır'ın demografik özellikleri ile demografik yapının tarihsel süreç içinde geçirdiği değişim de sosyolojik açıdan tahlil edildi. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Konya ili ve Türk toplumu geneli bakımından ifade ettiği ehemmiyet ve anlam da tartışıldı. (Arslan, 2015)

1. BOZKIR'IN DEMOGRAFİK YAPISI

Hiç kuşkusuz toplumun en temel bileşenlerinden biri nüfus oluşturur. Diğer bir tabirle, toplumsal yapının varlık şartlarından birini demografik yapı oluşturur. Nüfus değişkeni toplumsal yapının oluşumunda olduğu kadar, toplumsal değişim sürecinde de oldukça önemli rol oynar. Türkiye'de, Cumhuriyet döneminde ilk nüfusu 1927 yılında yapılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde de, devletin kuruluş döneminden itibaren nüfus tespitine yönelik çeşitli çalışmalara rastlanır (Kongar, 1985: 377-8).

Özetle, toplumu daha iyi anlayabilmek ve geleceğe yönelik isabetli kararlar alabilmek için, demografik yapının iyi bilinmesi gerekir. Demografik bilgi, merkezi ve yerel yöneticilerin etkin ve isabetli kararlar alabilmesi ve bu kararları başarıyla hayata geçirebilmesi bakımından da son derece büyük önem arz eder. Bu hakikatin ışığında, çalışmada Bozkır'ın toplumsal yapısının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle, öncelikli olarak ilçenin nüfus büyüklüğü ve demografik yapıda son yıllarda yaşanan değişim araştırıldı.

Tablo 1: Bozkır Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi

Yıl	Toplam	Şehir	Kır
2007	32054	6801	25253
2008	31601	7217	24384
2009	32992	7358	25634
2010	31095	7331	23764
2011	29914	7343	22571
2012	29387	7440	21497
2013	28152	28152	-
2014	27457	27457	-
2015	27006	27006	-

Bulgular, Bozkır'ın yaklaşık yarım asırlık bir süreç içinde yoğun bir nüfus azalması yaşandığına işaret etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1960'lı yılların sonlarına doğru ilçe nüfusu 60 bin civarında idi. Müteakip süreçte yöre nüfusunda devamlı bir azalma yaşandı ve bu süreç günümüze kadar devam etti. Tablo 1'de de görüldüğü gibi 2009 yılında Bozkır'ın nüfusu 32.992 kişi idi. Yalnızca 7 yıllık süreç içinde Bozkır ilçesi sınırları dâhilinde yaşayan bireylerin sayısı, 5.986 kişi azalarak, 27.006'ya geriledi. Daha net bir ifadeyle ilçenin nüfusunda, 7 yılda yüzde 18,14 civarında bir düşüş yaşandı.

2. BOZKIR'IN NÜFUSUNUN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI:

Sıklıkla belirtildiği üzere toplum, iki farklı cinsiyete mensup bireylerin bir araya gelmesiyle hayat bulur. Bu sebeple, cinsiyet olgusu, toplumsal yapıyı anlayıp açıklayabilmek için kullanılan değişkenlerin başında gelir. Cinsiyet değişkeni, toplumsal hayatın her safhasında ve özellikle de toplumsal hareketlilik olanakları üzerinde son derece etkilidir. Dün olduğu gibi bugün de, hemen her toplumda bazı cinsiyet mensubu bireyler, toplumsal ve siyasal hayatta daha ön planda ve belirleyici konumda olmaya devam etmektedir (Arslan, 2015).

Tablo 2: Cinsiyet Değişkeni Temelinde Konya ve Bozkır'ın Nüfusu (2015)

	İl/İlçe merkezi		
	Toplam	**Erkek**	**Kadın**
Konya	**2.130.544**	**1.056.540**	**1.074.004**
Bozkır	27.006	13.209	13.797

Grafik 1: Cinsiyet Değişkeni Temelinde Bozkır'ın Nüfusu

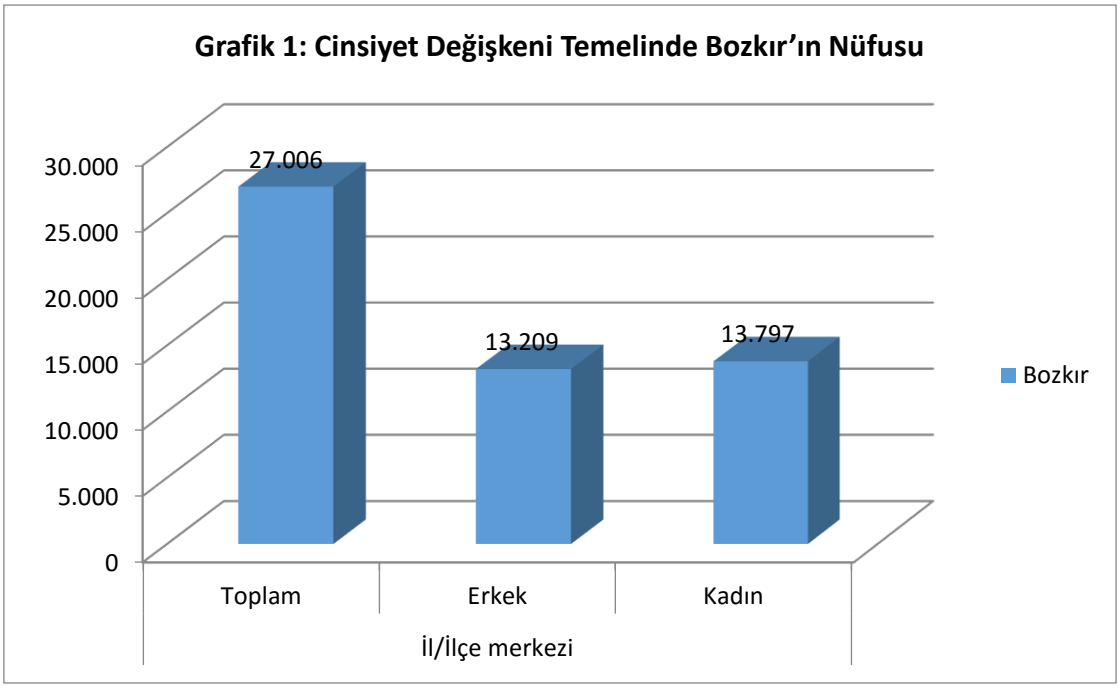

Bu realiteden yola çıkarak çalışmada Sivrihisar'ın demografik yapısı, öncelikli olarak cinsiyet değişkeni temelinde incelendi. Tablo 2 ve Grafik 1'de de görüldüğü gibi, 2015 yılı itibariyle Bozkır'da toplam 27.006 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 13.209'unu erkekler ve 13.797'sini de kadınlar oluşturur. Hatırlanacağı üzere, ilçenin 2013 yılı nüfusu 27.457 kişi idi (TÜİK, 2016). Görüldüğü gibi Bozkır nüfusu, cinsiyet bağlamında kadın egemen bir görünüm sergilemektedir. İlçe genelinde kadınların sayısı erkeklerden 588 kişi, yani yüzde 4,45 daha fazladır. Daha net bir ifadeyle, son ADNKS verilerine göre, Bozkır'da yaşayan erkeklerin sayısı kadınların bir hayli altındadır. İlçe nüfusunda bu kadın ağırlıklı görünüm büyük ölçüde, ilçenin sosyo-ekonomik yapısı ve buna bağlı olarak da ilçeden yaşanan göç olgusu ile yakından ilişkilidir.

3. BOZKIR'IN NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI:

Demografik yapı analizlerinde üzerinde ağırlıkla durulan bir diğer çok önemli sosyo-demografik faktör de yaş değişkenidir. Yaş olgusu, yalnızca toplumun mevcut durumunu anlayabilmek bakımında değil, aynı şekilde toplumun geleceğine dair ön tahminlerde bulunabilmek için de büyük önem arz eder. Toplumun ilerideki durumu ile ilgili ön

kestirimlerde bulunabilmek ise planlayıcılar, politika yapıcılar ve özellikle de yerel-merkezi siyasi otoriteler için hayati derecede öneme haizdir.

Tablo 3: Bozkır'ın Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015)

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
'0-4'	1667	863	804
'5-9'	1908	942	966
'10-14'	1973	985	988
'15-19'	2396	1275	1121
'20-24'	1820	1010	810
'25-29'	1600	847	753
'30-34'	1596	848	748
'35-39'	1609	802	807
'40-44'	1499	731	768
'45-49'	1509	742	767
'50-54'	1629	783	846
'55-59'	1469	700	769
'60-64'	1363	642	721
'65-69'	1362	555	807
'70-74'	1142	470	672
'75-79'	1060	420	640
'80-84'	904	425	479
'85-89'	385	131	254
'90+'	115	38	77
Toplam	**27006**	**13209**	**13797**

Grafik 2: Bozkır'ın Nüfusunun Yaş Gruplarına Dağılımı

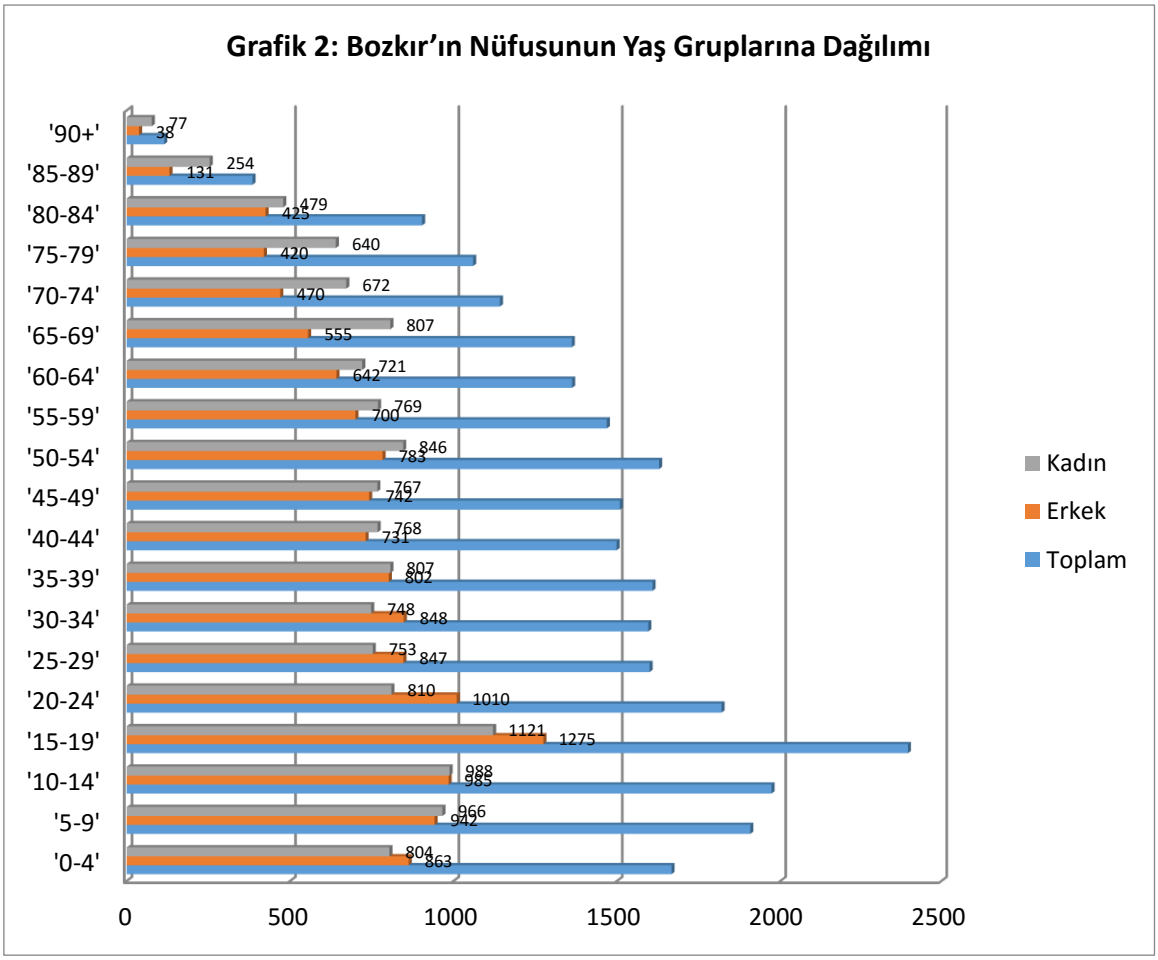

Bu tespitlerin ışığında Bozkır'ın nüfusu, yaş grubu değişkeni temelinde incelendiğinde, son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Tablo 3 ve Grafik 2'de de görüldüğü gibi 15-19 yaş grubundan bireyler, ilçe nüfusu içinden en büyük yaş dilimini oluşturur. Bu yaş grubunu 50-54 yaş grubu takip eder. Araştırmada dikkat çeken bir başka husus ise son yirmi yıldır ilçede doğum oranlarında, önemli bir gerileme yaşandığı hakikatidir.

Araştırmada dikkat çeken bir başka önemli bulgu ise Bozkır'ın nüfus yapısı içinde, 50 yaş sonrası ve 20 yaş altındaki yaş gruplarında düzenli ve kademeli bir azalma eğiliminin varlığıdır. Grafik 2'de net bir şekilde gözlemlenebilen bu durum, özellikle son 30 yılın ilk yarısında doğurganlık oranlarında bir artış gözlemlenirken, son 15 yıllık süreçte ilçede

doğum oranlarında da ciddi bir azalış yaşandığının da teyidi gibidir. Bir başka ifadeyle ilçede doğurganlık durumunda 1980'li ve 1990'lı yıllarda kayda değer artışlar gözlemlenirken, 1990'lı yılların sonundan itibaren dikkat çekici bir azalma yaşanmaya başlanır. Bu durum ülkenin ve ilçenin sosyo-ekonomik yapısında yaşanan değişimin yanı sıra, değerler sistemindeki farklılaşma ile de yakından ilişkilidir.

Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda, ilçenin nüfusunun çok büyük bir çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşayan bireylerden oluştuğu hakikati göz önünde bulundurulduğunda, durum daha bir netlik kazanır. Zira bu dönemde tarım politikalarında yaşanan olumsuzluklar, ekonomik politikalarda sanayileşmeye verilen ağırlık ve önceliğe, tarımda makineleşmenin her geçen gün yaygınlaşması da eklenince, kırda iş gücüne duyulan ihtiyaç ve verilen önem gitgide azalmıştır. Bu bağlamda dünyaya gelen her bir çocuk da aile için potansiyel bir iş gücü olma değerini yitirmiştir. Bütün bunlara aile planlaması ve doğum kontrol tekniklerindeki bilinçlenme de eklenince Türkiye kırsalının genelinde olduğu gibi Bozkır'da da doğum oranlarında kademeli bir artış yaşanmaya başlanmıştır.

4. MEDENİ DURUM DEĞİŞKENİ TEMELİNDE BOZKIR'IN NÜFUSU

Demografik yapıyla ilgili yapılan sosyolojik araştırmalarda üzerinde önemle durulan bir diğer önemli değişken de medeni durum faktörüdür. Bu değişken araştırmacılara, toplumun genel sosyal yapısının yanı sıra, aile yapısındaki genel eğilimlere dair de son derece önemli ipuçları sunar.

Tablo 4: Medeni Durum Değişkeni Temelinde Bozkır'ın Nüfusu (2015, 15 Yaş Üstü)

Medeni durum	Toplam	Erkek	Kadın
Hiç evlenmedi	4863	2969	1894
Evli	13877	6919	6958
Boşandı	428	182	246
Eşi öldü	2279	345	1934
Toplam	**21447**	**10415**	**11032**

Grafik 3: Bozkır'da Yaşayanların Medeni Durumu

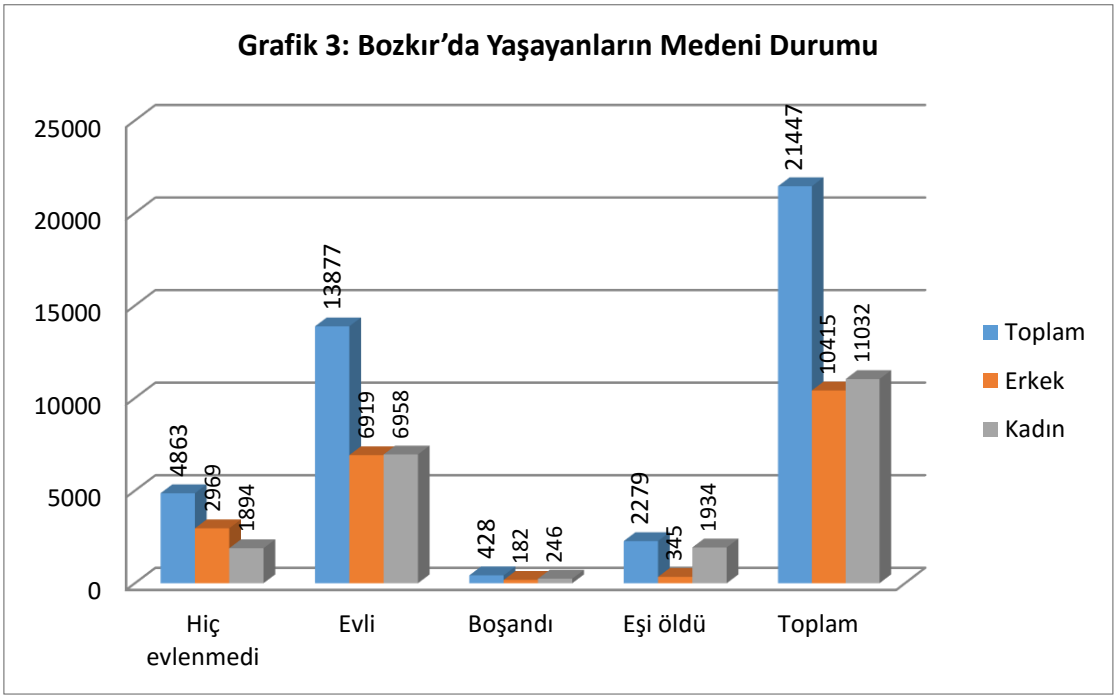

Bu tespitler temel alınarak araştırmada Bozkır'ın nüfus yapısı, medeni durum değişken temelinde de incelendi. Tablo 4 ve Grafik 3'te de görüldüğü gibi ilçenin demografik yapısı içinde evli bireyler büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Daha net bir ifadeyle, TÜİK'in 2015 yılına dair ADNKS verileri incelendiğinde, ilçe genelinde yaşayan 15 yaş üzeri bireyler arasında en az bir kez evlilik yapmış bireyler yaklaşık yüzde 64,7'lik bir oran oluşturmaktadır.

Buna ilaveten 2015 yılında, Bozkır ilçesinde yaşayan boşanmış bireylerin 15 yaş üzeri ilçe nüfusu içindeki oranı ise yüzde 2 civarındadır. Bu konuda dikkat çeken bir bulgu ise Bozkır'da boşanmış kadınların, boşanmış erkeklerden daha fazla olduğu gerçeğidir. Tablo 4 ve Grafik 3'te de görüldüğü gibi, boşanmış kadınların ilçenin demografik yapısı içindeki oranı, boşanmış erkeklerden yaklaşık yüzde 35,16 oranında daha fazladır.

Öte yandan eşi ölmüş bireyler arasında kadınların sayısının fazlalığı, ilçede kadınların ortalama ömürlerinin erkeklerden daha uzun olduğunun delilidir. Yine Tablo 4 ve Grafik 3'te detaylı bir şekilde sergilenen bulgular, Bozkır'da eşi ölmüş kadınların oranının, eşi ölmüş erkeklerden yüzde 460,58 daha fazla olduğunu göstermektedir.

5. BOZKIR'DA OKUMA-YAZMA DURUMU

Toplumların sosyal dokularını anlayıp, toplumsal yapısını açıklamayı hedefleyen araştırmalarda, sıklıkla kullanılan bir diğer sosyolojik olgu eğitim değişkenidir. Eğitim konusu araştırılırken öncelikli olarak akla okuma yazma durumu ele alınır. Toplumların gelişmişlik düzeyinde yaşanan olumlu gelişmelerle ilişkili bir şekilde, okuma yazma bilmeyen bireylerin genel nüfus içindeki oranı da her geçen gün azalmaktadır (Kongar, 1985). Bununla birlikte, üçüncü bin yılın başlarında, okuma-yazma bilmemenin bir toplumsal sorun olarak halen varlığını sürdürmesi ise makul bir durum olmasa gerek. Bozkır'ın toplumsal yapısını ve toplum hayatında yaşanan değişimin sosyolojik boyutlarını daha iyi anlayabilmek için, ilçenin demografik yapısı içindeki bireylerin okuma-yazma bilme durumları da araştırıldı.

Tablo 5: Bozkır'da Okuma Yazma Durumu (2014, 15 Yaş Üstü)

Okuma yazma durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	965	203	762
Okuma yazma bilen	20564	10163	10401
Bilinmeyen	146	99	47
Toplam	**21675**	**10465**	**11210**

Grafik 4: Bozkır'da Okuma Yazma Durumu

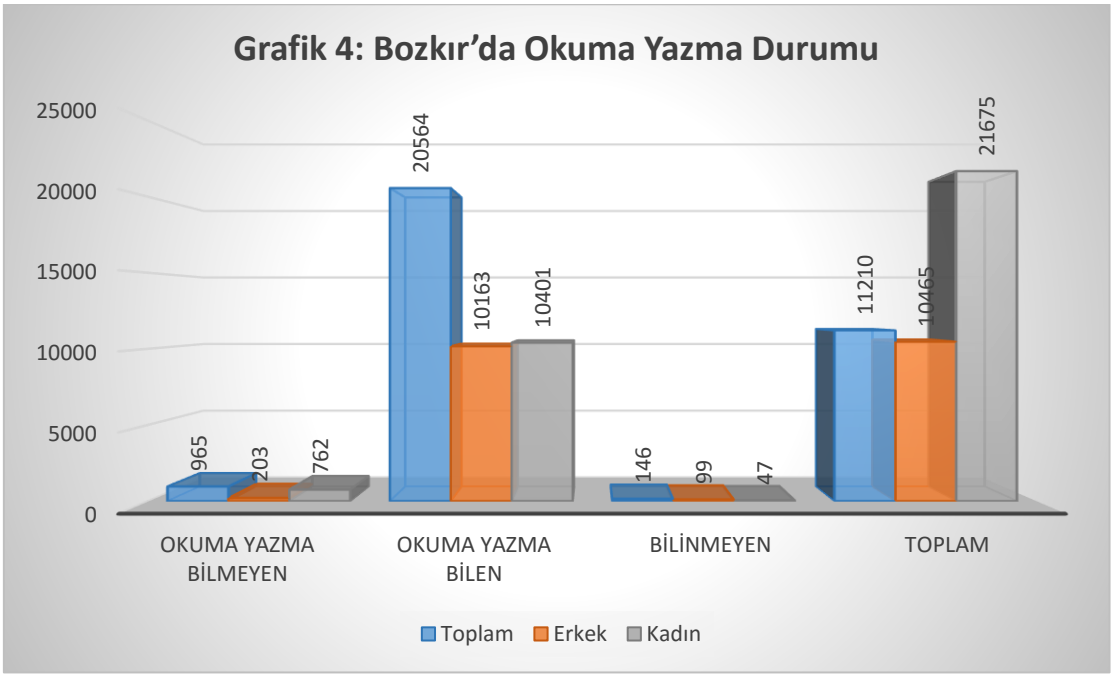

Tablo 5 ve Grafik 4'te de görüldüğü gibi, Bozkır'da okur-yazarlık oranları bir hayli yüksektir. Daha net bir ifadeyle Bozkır'da okuma yazma bilen 15 yaş üstü bireylerin genel nüfus içindeki oranı yüzde 94,8'i aşar. Öte yandan Bozkır nüfusu içinde, okul çağına gelmiş olup da okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 4,45 civarındadır. Bu duruma ilaveten, hakkında bilgi bulunmayan bireylerin de büyük çoğunluğunun okur-yazar olmayacağı gerçeği dikkate alındığında, Bozkır'da okur-yazarlık oranının yaklaşık yüzde 95 civarında olduğu söylenebilir.

6. EĞİTİM SEVİYESİ

Eğitim konusu, toplumsal yapı içindeki herkesi yakından ilgilendiren, konuların başında gelir. Toplumların demografik yapısı eğitim olgusu temelinde incelenirken üzerinde önemle durulan bir diğer sosyolojik değişken de, bireylerin eğitim seviyesidir. Bununla birlikte günümüz toplumlarında, bireylerin aldıkları eğitimin niteliksel durumunun, en az niceliksel özellikleri kadar önem arz ettiği gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Tablo 6: Bitirilen Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Bozkır'ın Nüfusu (15 +yaş) – 2014

Eğitim Durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	965	203	762
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	2812	696	2116
İlkokul	9137	4302	4835
İlköğretim	3991	2204	1787
Ortaokul veya dengi	1095	717	378
Lise veya Dengi Meslek Okulu	2114	1361	753
Yüksekokul veya fakülte mezunu	1313	809	504
Yüksek lisans mezunu	91	70	21
Doktora mezunu	11	4	7
Bilinmeyen	146	99	47
Toplam	**21675**	**10465**	**11210**

Grafik 5: Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Bozkır'ın Nüfusu

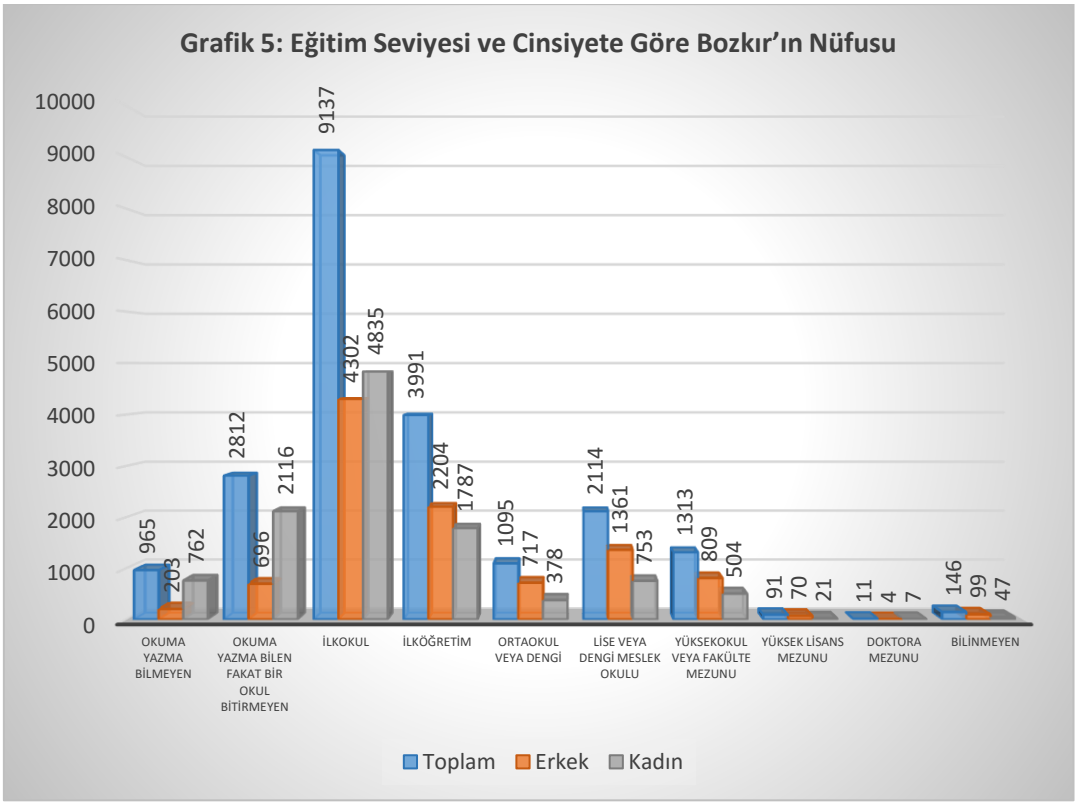

Bu tespitlerin ışığında çalışmada Bozkır'ın demografik yapısı, ilçede yaşayan bireylerin eğitim seviyesi temelinde de incelendi. Bozkır'ın nüfusu eğitim değişkeni esas alınarak analiz edildiğinde oldukça önemli sonuçlara ulaşılır. Tablo 6 ve Grafik 5

incelendiğinde ilk dikkat çeken husus, dezavantajlı eğitim gruplarında ağırlığı kadınların oluşturduğu gerçeğidir. Buna karşın avantajlı eğitim gruplarında ise erkekler lehine bir durumla karşılaşılır. Daha net bir ifadeyle, ilçe genelinde okuma yazma bilmeyenlerin yüzde 78,96'sını kadınlar oluşturmaktadır. Okur-yazar fakat bir okul bitirmemiş bireyler arasında ise kadınların oranı yine 75,24'ü aşar. Yalnızca ilkokul eğitimi almış olanlar incelendiğinde de benzer bir görünüm ile karşılaşılır: İlçe genelinde yalnızca ilkokuldan mezun olmuş bireylerin arasında kadınların oranı yüzde 52,92'den fazladır.

Öte yandan, Tablo 6'da da ayrıntılı bir şekilde görüldüğü gibi, Bozkır genelinde lise ve dengi okul mezunlarının yaklaşık yüzde 64,38'ini erkekler oluşturur. Bozkır nüfusu içinde üniversite mezunu bireyler arasında erkeklerin oranı ise yüzde 61,61'i aşar. Bunlara ilaveten, yüksek lisans yapmış bireyler arasında erkeklerin oransal ağırlığı daha da yüksektir. Ancak doktora yapmış bireyler arasında kadınların ön plana çıkmış olması, fırsat ve imkân bulduklarında kadınların, akademik açıdan daha yüksek performans sergileyeceklerinin açık delili gibidir.

Özetle, toplum hayatımızdaki erkek egemen anlayışın (Newman, 2012) izlerini, Bozkır'da da gözlemlemek mümkündür. Daha net bir ifadeyle, avantajlı sayılabilecek eğitim kategorilerinde Bozkır'ın toplumsal yapısı içinde, erkeklerin açık bir üstünlüğü gözlemlenir. Kadınlar aleyhine ortaya çıkan bu tablo, sadece Bozkır ilçesine özel bir durum olmadığını da hatırdan çıkarmamak gerekir. Günümüz Türkiye'sinde, ülkenin dört bir yanında, aynı tabloyu görmek mümkündür (Arslan, 2014, Arslan, 2015).

7. KONYA VE BOZKIR'DA GÖÇ OLGUSU

Sosyolojik araştırmalarda sıkça belirtildiği gibi, göç evrensel bir sosyolojik olgudur. Dünyanın dört bir yanında, dünden bugüne insanlar, birçok nedene bağlı olarak, doğduğu toprakları bırakıp başka coğrafyalara göç etmeye devam etmektedir. Bu durum bazen kuraklık, işsizlik, bazen alt yapı ve barınma yetersizlikleri gibi nedenler yüzünden ortaya çıkarken; kimi zaman da kız kaçırma, kan davası gibi kültürel sebeplere bağlı olarak doğabilmektedir. Göç bazen de salgın hastalıklar, iç savaşlar, doğal afetler, zorunlu iskân politikaları gibi sebeplere bağlı olarak gerçekleşebilmektedir.

Göç olayı, ülkenin kendi sınırları içinde nüfus hareketi anlamına gelen iç göç şeklinde olabileceği gibi, ülkeler arasında demografik hareketlilik anlamına gelen dış göç şeklinde de gerçekleşebilir. Göç olgusunu, tarihin derinliklerinden bugüne, bütün boyutlarıyla ülkemizde de gözlemlemek mümkündür. Hem dış göç ve hem de iç göç halen, toplum hayatımızın en önemli hakikatlerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde, özellikle de dış göç konusu ise ülkemiz açısından her geçen gün önemi artan bir sosyolojik olguya dönüşmektedir. Ortadoğu'da İslam coğrafyasında yaşanmakta olan toplumsal kriz, karmaşa ve iç savaşlar sebebiyle, Üçüncü bin yılın ilk 15 yılının geride kaldığı günümüzde, Türkiye önemli bir dış göç destinasyonu merkezine dönüşmüştür. Özellikle son birkaç yıl içinde, Suriye'den ülkemize göç eden insanların sayısı üç milyonu aşmıştır.

Tablo 7: Konya'nın aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı (2015 dönemi)

İl	ADNKS 2015 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Konya	2.130.544	56.817	57.056	-239	-0.11

Tablo 8: Türkiye, Konya İli ve Bozkır'a Dair Nüfus Göstergeleri

	Toplam Nüfus		Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)		Nüfus Yoğunluğu (Km²/kişi)	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
TÜRKİYE	77.695.904	78.741.053	13,3	13,4	101	102
Konya	2.108.808	2.130.544	14,1	10,3	54	55
Bozkır	27.457	27.006	-25	-16,6	19	19

Kaynak: TÜİK (2016) ve Konya Valiliği (2016).

Konya, toplum ve kültür hayatımız açısından müstesna değere haiz, kadim şehirlerimizden biridir. Tarihi ve kültürel zenginliğinin yanı sıra, hem bünyesinde barındırdığı nüfus büyüklüğü ve hem de gelişmişlik seviyesi bakımından, yalnızca İç Anadolu bölgesinin değil, Türkiye'nin en önemli illerinden biri konumundadır. Konya

aynı zamanda Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip ilidir. İlin arazi büyüklüğü, birçok Avrupa ülkesinden daha fazladır.

2015 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, Türkiye'nin önemli metropollerinden biri olan Konya'nın nüfusu 2.130.544 kişidir (Konya Valiliği 2016). Konya ili 2014 yılında, yıllık binde 14,1'lik nüfus artışıyla, Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus artışına sahip iken, 2015 yılında ilin nüfus artışında bir gerileme yaşanır. 2015 yılında yıllık binde 10,3'lük nüfus artışıyla Konya ili nüfus artışı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. İlin genel nüfus yoğunluğu da Türkiye ortalamasının bir hayli altında olup, kilometrekareye 55 kişi düşmektedir. 2015 yılı TÜİK verilerine göre Konya ili, göç veren bir il konumundadır. 2015 yılında il, aldığından daha fazla göç vermiştir. Daha net bir ifadeyle 2015 yılında Konya ili genelinde net göç hızı binde eksi 0,11'dir (Tablo 7).

Öte yandan, Konya'nın en önemli ilçelerinden biri olan Bozkır'ın son bir yıllık süreçte nüfusu yapısında yaşanan değişim incelendiğinde de son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Bozkır, uzun yıllardan beridir verdiği göç nedeniyle nüfus kaybı yaşamaktadır. Bu durum son bir yıl içinde de devam etmiştir. Tablo 8'de de görüldüğü gibi, ilçenin nüfusunda son bir yılda, binde 16'nın üzerinde bir azalma yaşanmıştır. TÜİK (2016) verileri ve Konya Valiliği (2016)'nin ortaya koyduğu bulgulara göre ilçede nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının beşte birinden daha azdır. İlçenin nüfus yoğunluğu, bağlı bulunduğu Konya ilinin de üçte biri kadardır.

Tablo 9: İkamet Edilen İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl – 2015

	BOZKIR
Konya	25733
Karaman	118
Mersin	111
Antalya	63
Ankara	56
Hatay	43
Osmaniye	43
Niğde	36
İstanbul	29

Adana	27
Aksaray	27
Ordu	27

Grafik 6: Bozkır'ın Yoğun Göç Aldığı İller

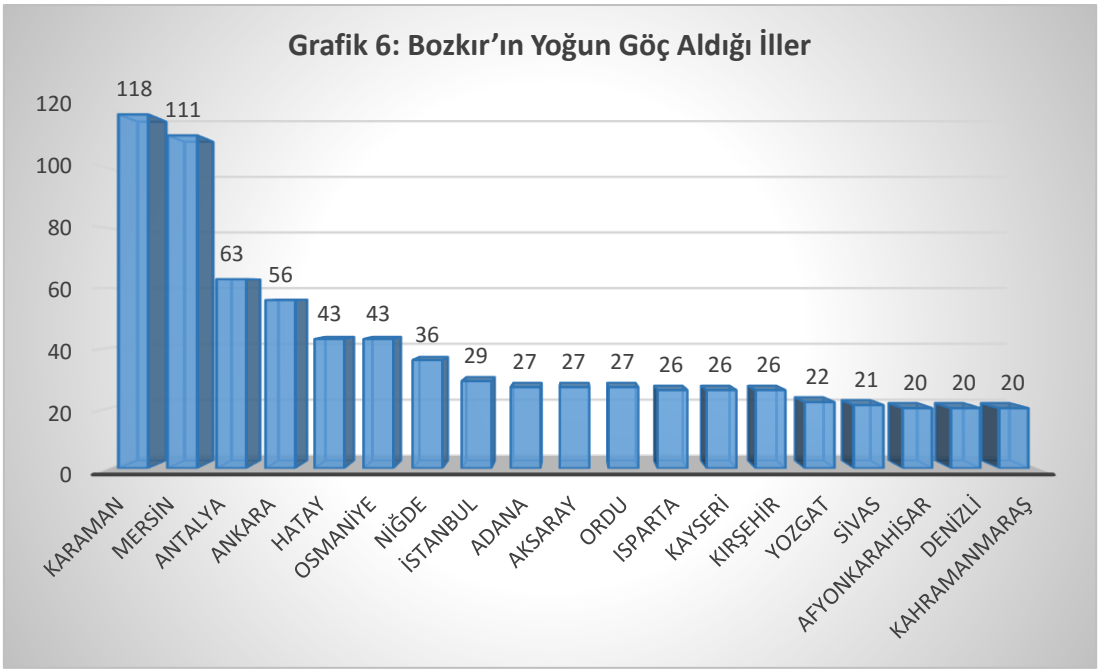

Bozkır'ın nüfusu göç olgusu temelinde incelendiğinde de son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Tablo 9 ve Grafik 6'daki bulgular incelendiğinde, Bozkır'ın son derece homojen bir nüfus yapısına sahip olduğu sonucuna ulaşılır. Zira ilçe nüfusun yalnızca yüzde 4,7'sini, Konya dışındaki illerin nüfusuna kayıtlı bireyler oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle Bozkır'ın nüfusunun yüzde 95'inden fazlası Konya nüfusuna kayıtlıdır. Bozkır'da ikamet edip de Konya ili nüfusuna kayıtlı olmayan bireylerin de büyük çoğunluğunu öğretmen, polis, devlet memuru gibi ilçede kamu görevi yerine getiren bireylerin ve ailelerinin oluşturduğu düşünülmektedir.

Konya ili dışında başka bir ilin nüfusuna kayıtlı durumdaki bu yüzde 5'lik nüfus dilimin içinde, yurdun dört bir yanından Bozkır'a gelmiş bireyler bulunmaktadır. Tablo 9 ve Grafik 6'da, Bozkır'da yaşayan yurdumuzun farklı yörelerinden gelmiş bireylere dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Burada özellikle 20 ya da daha fazla kişinin yaşadığı iller hesaplamaya dâhil edilmiştir. Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında, öteki illerin

nüfusuna kayıtlı bireyler arasında Karamanlılar'ın ve Mersinliler'in başı çektiği görülür. Bu bireyleri sırasıyla Antalya, Ankara ve Hatay nüfusuna kayıtlı bireyler izler. Özetle bulgular, Bozkır'da yaşayıp da Bozkırlı olmayan bireylerin çok büyük bir çoğunluğunu İç Anadolu, Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinden gelmiş bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 10: Bozkırlılar'ın Yoğun Olarak Yaşadığı İller – 2015

İkamet Edilen İl	Kişi Sayısı
Konya	61200
İstanbul	26355
Antalya	4384
Ankara	3410
İzmir	2152
Aydın	991
Bursa	743
Karaman	639
Kocaeli	539
Tekirdağ	421
Muğla	307
Mersin	276
Manisa	224
Eskişehir	207

Grafik 7: Bozkırlılar'ın Yoğun Olarak Yaşadığı İller – 2015

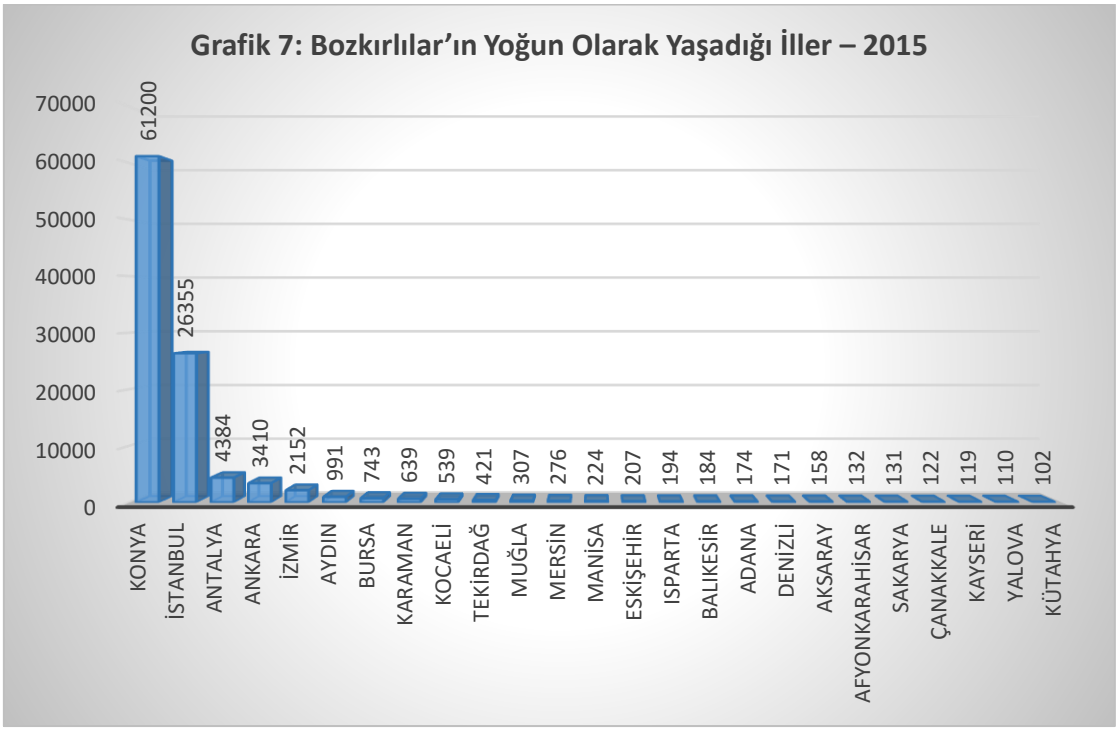

Öte yandan Bozkır'ın en çok göç verdiği iller incelendiğinde ise Bozkır'ın demografik yapısına dair tablo daha bir netlik kazanır. Bozkırlılar'ın yoğun olarak yaşadığı iller tespit edilirken, özellikle 100 ya da daha fazla sayıda Bozkırlı'nın yaşadığı iller hesaplamaya dâhil edilmiştir. Tablo 10 ve Grafik 7'de de görüldüğü gibi, Bozkır'ın en çok göç verdiği iller arasında birinci sırada İstanbul yer alır. İstanbul'u Antalya, Ankara ve İzmir takip eder. Bu dört büyük şehrin ardından, Bozkırlılar için tercih göç için tercih edilen iller arasında ilk 5 sırayı Aydın, Bursa, Karaman, Kocaeli ve Tekirdağ paylaşır. Bulgular, Bozkırlılar'ın göç için tercih ettiği bölgeler arasında İç Anadolu, Batı Anadolu (Ege-Marmara) ve Akdeniz bölgeleri ön plana çıkmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmada, yalnızca nüfus ve yüzölçümü bakımından değil, sosyo-kültürel, tarihi ve ekonomik açıdan da Türkiye'nin ve İç Anadolu bölgesinin en önemli illerinden biri olan Konya'nın, en önemli ilçelerinden biri konumundaki Bozkır'ın demografik yapısı sosyolojik açıdan incelendi. Yapısalcı bir yaklaşımla, ağırlıklı olarak tasviri-betimleyici türden bir sosyolojik araştırma şeklinde gerçekleştirilen çalışmada, temel veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kullanıldı. Araştırmada özellikle 2014 ve 2015 TÜİK verileri kullanıldı.

Yapısalcı bir yaklaşımla (Giddens, 1992; Haralambos, 1987), betimleyici türden bir sosyolojik araştırma şeklinde gerçekleştirilen çalışmada, metodolojik (Güven, 2006; Gilbert, 1997; Gilbert, 1994; Denzin, 1984) olarak temel veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kullanıldı. Araştırmada imkânlar dâhilinde, en güncel veri hüviyetine sahip 2016 TÜİK verileri kullanıldı.

TÜİK'in en güncel verilerine göre, Konya ilinin 2015 yılı nüfusu 2.130.544 kişidir. Bozkır'ın güncel nüfusu ise 27.006 kişidir. Bulgular, son yedi yıllık süreç içinde yörenin nüfusunda, yüzde 18,14 oranında bir azalma olduğuna işaret etmektedir. Bozkır'ın demografik yapısı cinsiyet değişkeni temelinde incelendiğinde, demografik yapının kadın egemen bir görünüm sergilediği gerçeği ile karşılaşılır. İlçe genel nüfusu içinde kadınların oranı erkeklerden yüzde 4,45 daha fazladır. İlçe nüfusunda bu kadın ağırlıklı durum, ilçenin

sosyo-ekonomik yapısı ve buna bağlı olarak da ilçeden yaşanan göç olgusu ile ilişkilendirilebilir.

İlçe nüfusu, yaş grubu değişkenine göre incelendiğinde, 15-19 yaş grubundan bireylerin, ilçe nüfusu içinden en büyük yaş grubunu teşkil ettiği dikkatten kaçmaz. Nüfus piramidi, son 20 yıllık süreç içinde, doğum oranlarında kademeli ve düzenli bir azalış yaşanmakta olduğuna işaret eder. Bununla birlikte, son yıllarda doğum oranlarında yaşanan düşüş daha belirgin hale gelmiştir.

Öte yandan, medeni durum temelinde Bozkır'ın demografik yapısı incelendiğinde, evli bireylerin, ilçenin demografik yapısı içinde büyük bir çoğunluğu oluşturduğu görülür. Bozkır'da yaşayan 15 yaş üzeri bireyler arasında boşanma oranı ise yüzde 2 civarındadır. Boşanmış kadınların ilçenin demografik yapısı içindeki oranı, boşanmış erkeklerden yaklaşık yüzde 35,16 oranında daha fazladır. Eşi ölmüş bireyler arasında kadınların büyük bir çoğunluğu oluşturur. Bu da ilçede kadınların ortalama ömrünün erkeklerden daha yüksek olduğuna işaret eder.

Bozkır'da okur-yazarlık oranı son derece yüksektir. Okuma yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunu, ileri yaş gruplarındaki bireylerin oluşturdukları dikkate alındığında, kısa vadede okur-yazarlık oranlarının daha da artacağı ön görülebilir. Yörenin eğitim seviyesi incelendiğinde, kadınların erkeklere kıyasla daha az eğitimli olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Okur-yazar olmayan, okur-yazar ve ilkokul mezunu gibi dezavantajlı toplum kesimlerinden bireylerin çoğunluğunu kadınlar oluştururlar. Buna karşın lise ve üniversite mezunları gibi avantajlı eğitim gruplarında ise erkeklerin ağırlığı göze çarpar.

Öte yandan Bozkır oldukça homojen bir nüfus yapısına sahip olsa da, yurdun farklı yörelerinden sınırlı sayıda göç almaktadır. Bozkır'a en yoğun göç Karaman ve Mersin illerinden olmuştur. Bu illeri Antalya, Ankara ve Hatay izler. Bozkır'da yaşayıp da Bozkırlı olmayan bireylerin çok büyük bir çoğunluğunu İç Anadolu, Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinden gelmiş bireyler oluşturmaktadır. Bozkır'ın en çok göç verdiği iller arasında ilk sıraları Türkiye'nin en önemli metropol şehirleri paylaşır. Bu şehirlerin başında İstanbul yer alır. İstanbul'u Antalya, Ankara ve İzmir takip eder.).

KAYNAKÇA

Arslan, D.A. (vd.) (2015). Yerel seçim sonuçları temelinde, Sarayönü'nün sosyo-politik yapısı. Cappadocia: Journal Of History And Social Sciences, 4, 19-61.

Arslan, D.A. (vd.) (2014). Yerel seçim sonuçları temelinde, dünden bugüne Sarayönü. Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Arslan, D. A. (2013-a). Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek. Ankara: Nobel Yayınevi.

Arslan, D.A. (2012-b). Sosyoloji ve yöntem yazıları. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

Bozkır Belediyesi (2016). Bozkır, 21.04.2016,
http://www.bozkir.bel.tr/joom/index.php/bozkir/bozkir-tarihi

Bozkır Kaymakamlığı (2016). Bozkır, 21.04.2016,
http://www.bozkir.gov.tr/default_B0.aspx?content=195

Denzin, N. K. (1984). Sociological methods. London: McGraw-Hill.

Giddens, A. (1992) Human societies. Oxford: Polity Press.

Gilbert, N. (1997). Analysing tabular data. London: Sage.

Gilbert, N. (1994). Researching social life. London: Sage.

Güven, S. (2006). Toplumbiliminde araştırma yöntemleri. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Haralambos, M. (1987). Sociology: Themes and perspectives. London: Bell & Hyman

Konya Valiliği (2016). Konya. 22.04.2016,
http://www.konya.gov.tr/kurumlar/konya.gov.tr/dosyalar/listeler/NUFUS_VERILERI.pdf

Kongar, E. (1986). Türkiye üzerine araştırmalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1985). İmparatorluktan günümüze Türkiye'nin toplumsal yapısı 1. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1985). İmparatorluktan günümüze Türkiye'nin toplumsal yapısı 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mevlana Kalkınma Ajansı, (2014). Bozkır ilçe raporu. 22.04.2016,
http://www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/bozkir_ilce_raporu?articleID=EXggArxosiLhUWuOwX9Syg%3D%3D

Neuman, W. L. (2006-a). Toplumsal araştırma yöntemleri 1: Nitel ve nicel yaklaşımlar. İstanbul: Yayın Odası.

Neuman, W. L. (2006-b). Toplumsal araştırma yöntemleri 2: Nitel ve nicel Yaklaşımlar. İstanbul: Yayın Odası.

Şafakçı, H. (2013). Tarihi süreçte bir yerleşim yerinin isimleri: Konya-Bozkır örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6-28, 340-347.

Temiz, M. (2011). Düzey 2 sınıflandırmasında bölge içi gelişmişlik farklılıkları: TRB1 örneği. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, 22-23 Eylül 2011 Malatya.

TÜİK (2016). Konya 2015 nüfusu, 24.02.2015, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

TÜİK (2015). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni: Hayat Tabloları 2013, 26.08.2015, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18522

TÜİK (2015). Konya nüfusu, 26.12.2015, http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul

Wikipedia (2016). Bozkır, Konya, 22.04.2016, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bozk%C4%B1r,_Konya

XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA BOZKIR KAZASINDA NÜFUS HAREKETLERİ

THE POPULATION MOVEMENTS IN THE TOWN BOZKIR IN THE FIRST HALF OF THE 19.TH CENTURY

Mehmet YILMAZ *

Öz

XVI. yüzyılda Karaman Beyliği'nin tasfiyesinden sonra Nahiye merkezi haline getirilen Bozkır, sınırlarında önemli bir değişiklik yapılmaksızın XVI. yüzyıl başlarında kaza merkezine yükseltilir.

XVI. yüzyıldaki köylerinin tamamına yakını günümüze kadar ulaştıran Bozkır, yüzyıllardır temiz havası ve suyu ile iyi bir insan deposu olduğunu göstermiştir. Zamanla artan nüfusu, XIX. yüzyıl başlarından itibaren dışarıya taşmaya başlamıştır. İlk başlarda bölgeden yapılan göçlerin tamamına yakını geçici mevsimlik göçlerdir. Fakat gurbete çıkan birçok kişi, gittikleri yerlerden bir daha dönemediklerinden kalıcı göçlere dönüşmüştür.

Başlangıçta Bozkır'dan yapılan göçlerin en önemli sebebi topraksızlık nedeniyle ortaya çıkan geçim sıkıntısıdır. Fakat Tanzimat'ın ilanından sonra buna, askere alınma korkusu veya tezkere aldıktan sonra memlekete geri dönmeme ya da tahsil veya imamlık için başka şehirlere gitme gibi nedenler eklenmiştir.

XIX. yüzyılda gurbete çıkan Bozkırlıların, genellikle İstanbul, Manisa ve Aydın tarafına gittikleri görülür. İstanbul'a gidenlerin çoğu manavlık, Manisa ve Aydın'a gidenlerin de imamlık, rençberlik, hamallık, hizmetkârlık gibi bulabildikleri işlerde çalıştıkları anlaşılır.

Anahtar Kelimeler

Bozkır, Göç, Nüfus Hareketleri, Nüfus Sayımı, Tanzimat Dönemi

Abstract

Bozkır, which turned into a sub-district after the purge of Karaman Seignory in the 16th century, was turned into district center at the beginning of 17th century without any changes in its borders.

Bozkır which remained owning all its villages it had in the 19.th century proved to be rich of people through its clean air and water for many centuries. Its population gradually increased by the time and started to expand out during early 19.th century. At the beginning, almost all the migrations from the region were seasonal migrations. However, they became permanent migrations since many of the emmigrants failed in returning home.

At the beginning, the major reason of the migrations from Bozkır was the financial difficulty due to the shortage of land. After the declaration of Ottoman Reforms, however, the reasons such as the fear of being concripted, not returning back to home after receiving the discharge papers from the army and moving to the other cities due to education or imamate.

It is seen that majority of the people migrating from Bozkır went to İstanbul, Manisa and Aydın. Majority of the people who went to İstanbul were grocers ahile those who went to Manisa and Aydın worked in the professions such as imamate, farmering, and servitude which they were employed.

Keywords

Bozkır, Migration, Population Movements, Cencus, Period of Tanzimat

* *Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı. m.yilmaz@selcuk.edu.tr; myilmaz32@gmail.com..*

GİRİŞ

Fatih döneminde Karamanoğlu Beyliği'nin tasfiyesi ile Osmanlı hâkimiyetine giren Bozkır havalisi, II. Bayezid devrinde Beyşehir sancağına tâbi Seydişehir kazasına bağlı bir nahiye merkezi haline getirilmiştir[1]. Ancak daha kuruluş aşamasında nahiyenin adı Bozkır olmakla birlikte, bölgede Bozkır adında bir yerleşim yeri yoktur. XVI. yüzyılda yaklaşık 40 civarında köyü kapsayan idari birimin adı olup, bu yerleşim yerleri içinden Siristad köyünün nahiye merkezi seçildiği görülmektedir. Siristad'ın merkez yapılmasının asıl sebebi büyüklüğünden değil, coğrafi konumundandır. Yine bu yüzyılda nahiye halkının tamamı Müslüman olup, hiçbir köyde tek bir hane bile gayrimüslim bulunmamaktadır[2].

XVII. yüzyılın ilk yarısında kaza haline getirildiği anlaşılan Bozkır'ın, 1642'de 35 köyü mevcuttur. Nahiyeden kazaya terfii sırasında sınırlarında önemli bir değişiklik yapılmamıştır (Harita I)[3].

Öte yandan 1776 yılında Bozkır madeninin işletmeye açılmasından sonra dönemin mevzuatı gereğince Bozkır kazasının yönetimi, Maden-i Hümayun Emaneti'ne bağlanmış ve maden açık kaldığı müddetçe bu durum değişmemiştir. Bu değişiklik ile halkın sancak yönetimine olan yükümlülükleri maden eminine devredilmiştir[4].

Bozkır madeninin açılması bölgeye geçici bir canlılık kazandırmış ve özellikle kaza merkezi Siristad'a dışarıdan çok sayıda memur, işçi, tüccar ve esnaf gelmiştir. Bunların ihtiyaçlarını karşılamak üzere Siristad'a han, hamam, fırın ve çeşitli dükkânlar açılmıştır. İdari sınıfı oluşturan memurlar Müslüman olmakla birlikte, dışarıdan gelen usta, ustabaşı ve işçilerin tamamına yakını gayrimüslimdir. Bunlar ya kaza merkezi Siristad'da ikamet etmişler ya da maden ocakları yakınlarında inşa edilen madenci odalarında barındırılmışlardır[5].

1831 nüfus sayımları sırasında Maden-i Hümayun yönetiminde olan Bozkır'ın, hâlâ Beyşehir sancağına bağlı kazalardan birisi olduğu görülür. 1642 yılından beri sınırlarında önemli bir değişiklik yapılmamıştır. 33 köy ile bu köylere bağlı 21 mezrası bulunmaktadır. Başka bir ifade ile Bozkır, XVI. yüzyılda var olan köylerinin tamamına yakınını XIX. yüzyıla kadar taşıyabilmiştir (Harita II)[6].

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra mülki taksimatta köklü değişiklikler yapılmış ve 1844 yılında Bozkır kazasının bağlı bulunduğu Beyşehir sancağı lağvedilmiştir. Bu değişiklik ile 370 yıldan beri tâbi olduğu Beyşehir sancağından ayrılan Bozkır kazası, Konya sancağına bağlanmış[7] ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar durumunda bir değişiklik yapılmamıştır.

Bu tebliğimizde, yukarıda kısaca tarihçesini vermeye çalıştığımız Bozkır kazasının 1831 ve 1844 tarihli nüfus defterleri esas alınarak, XIX. yüzyılın ilk yarısında bölgede meydana gelen nüfus hareketleri ele alınacaktır.

---

[1] Hüseyin Muşmal, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Bozkır Kazası'nın İdarî Durumu, Nüfus Özellikleri ve Nüfusun Mesleki Yapılanması", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006,* Konya 207, s.87.
[2] Alaaddin Aköz, " XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme Nüfus ve Üretim", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006,* Konya 207, s.67-70.
[3] BOA, MAD.d, nr.3016-00011, (BOA'larda sayfa numarası dijital sistemdeki varak numarasına göre verilmektedir).
[4] Hüseyin Muşmal, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekenomik Yapısı (1790-1864),* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora tezi), Konya 2005, s.38.
[5] Hamit Şafakçı, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora tezi), Konya 2013, s.35,40,75,77,83.
[6] BOA. NFSd. nr.3310, vr.0085-0159.
[7] Muşmal, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir*, s.68.

A. Coğrafi Konumu ve Nüfusu

XIX. yüzyılın ilk yarısında Bozkır kazasının kuzey batısında Seydişehir, güney ve güney batısında Alaiye, güney doğusunda Hadim kazaları ile doğusunda Belviran ve kuzey doğusunda Hatunsaray nahiyeleri yer alır[8]. Ortasından geçen Çarşamba Çayı, Bozkır kazasını kuzey batı ve güney doğu olmak üzere ikiye böler. Güney batıdan başlayıp güney doğuya doğru etrafı Karadağ, Akdağ, Güldağ, Elmacık Dağı, Haydar Dağı, Çal Dağı ve Asar Dağı gibi yüksek dağlar ile çevrilmiştir. Kaynağını bu dağların kar sularından alan akarsular, tarih boyunca bölgenin hayat kaynağı olmuştur. Bozkır'ın en önemli akarsuyu olan Çarşamba Çayı, Siristad'ın güneyinden doğar. Birçok mevsimlik derenin sularını topladıktan sonra Mavi Boğaz'dan geçerek Çumra ovasında kaybolur. XIX. yüzyılda üzerinde 30 civarında değirmenin bulunduğu bilinir[9]. Kazanın kuzeyinden doğuya doğru akan Balıklava deresi, mevsimlik derelerden topladığı suları derin bir vadiden geçtikten sonra Pınarcık köyünün 4 km kadar batısında Suçatı mevkiinde Çarşamba Çayına döker[10]. Bozkır'ın güney doğusunda Boyla, Kavaklı ve Gerez derelerinin sularını toplayan Göksu ise, Hisarlık köyünün güneyinde Eğiste'ye doğru bir yay çizerek Bozkır sınırlarını terk eder. Bozkır havalisinde pek fazla göl yoktur. En büyük gölü Suğla gölü olup, XIX. yüzyılda Seydişehir kazası ile olan sınırları bu gölün ortasından geçmektedir[11].

XIX. yüzyılda Suğla gölü ile merkez Siristad civarında ve Çarşamba Çayı boyunca irili ufaklı pek çok bataklık mevcuttu. Bu bataklıklardan çoğu ilkbahar ve güz mevsimlerinde genişlerlerken, bazıları da sadece ilkbahar veya güz aylarında ortaya çıkardı. Buralarda üreyen sivrisinekler malarya mikroplarını çevredeki insanlara taşıdıklarından bataklıklara yakın olan köylerde sıtma hastalığı görülmekteydi. Bozkır kazasında herhangi bir sağlık kurumu olmadığından, halkın kolay kolay doktora gitme alışkanlıkları yoktu. Sıtma hastaları ki, diğer bütün ağır hastalıklarda da olduğu gibi, ya aylarca evlerinde malarya nöbeti çektikten sonra iyileşirler, ya da hastalığın pençesinde kıvrana kıvrana ölürlerdi. Bütün hastalıklardan korunmak için muska taşıma kültürüne sahip olan yöre halkı, tıbbi ilaçları tanımaz, geleneksel ilaçlar ile iyileşmeye çalışırlardı[12].

Günümüzde idari bakımdan İç Anadolu bölgesinde bulunan Bozkır, coğrafi bakımdan İç Akdeniz bölgesine tâbidir. Denizden yükseltisi 1131 metre civarında olmakla birlikte[13], kazanın omurgasını oluşturan Çarşamba havzasının %53'ünün rakımı 1500 metrenin üzerindedir[14]. Bu nedenle kış ayları soğuk ve yağışlı geçer. Bölge, İç Akdeniz iklim kuşağında bulunduğundan yaz ayları sıcak ve kuraktır. Doktor Nazmi'ye göre, XIX. yüzyılda Bozkır nispeten yeterli yağış almış ve bölgede önemli bir kuraklık yaşanmamıştır[15].

Harita üzerinden bölgenin coğrafi yapısına bakılınca, yerleşim yerlerinin çokluğuna nazaran, tarım arazilerinin oldukça az olduğu anlaşılır[16]. Ancak havası temiz, dereleri bol olduğundan, XIX. yüzyıl şartlarında bölge küçükbaş hayvancılık için oldukça elverişlidir. Mevcut tarım

[8] Sınırların tespitinde BOA. NFSd. nr.3310'dan faydalanılmıştır.
[9] Mustafa Yılmaz, "(Bozkır): Ekonomi ve Sanayi", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2011, s.181.
[10] Beyhan Öztürk, "Çarşamba Çayı Boğazı'nın (Suğla ve Konya Ovası Arası) Oluşum ve Gelişim Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S.45, İstanbul 2006, s.7.
[11] Harita Genel Müdürlüğü, *1/100.000 Ölçekli Türkiye Haritası*, N.28 numaralı pafta.
[12] Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası*, Konya Vilayeti, Öğüt Matbaası, Ankara 1922, s.69.
[13] Hasan Bahar, "Bozkır: Coğrafyası", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2011, s.170.
[14] Adnan Doğan Buldur, Sabahattin Sarı, "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.25, İstanbul 2012, s.89.
[15] Nazmi, *İçtimai Coğrafya*, s.69.
[16] Muhittin Tuş, "Bozkır: Osmanlılar Dönemi", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006,* Konya 207, s.61.

alanlarındaki zirai faaliyetlerin pazardan çok geçimlik amacıyla, yani bulgur ve ekmek gibi kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapıldığı söylenebilir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Ancak vergi ve asker toplamak amacıyla yapılan bu sayımda kadın nüfus sayılmamıştır[17]. Fakat o yıllarda her iki cinsiyetin birbirine yakın olduğu söylenebilir[18]. 1831 sayımları sırasında Beyşehir sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Bozkır'ın 33 köyü ve 21 mezrası bulunmaktadır (Harita II)[19]. Bozkır'da mezra sayısının çok fazla olmasının nedeni, yerleşim yerlerinin dağlar arasındaki vadilerin yapısına göre şekillenmesinden kaynaklanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ikinci nüfus sayımı 1844 yılında gerçekleştirilmiştir. 1843 yılında kura sisteminin yürürlüğe girmesinden sonra orduyu yeniden düzenlemek[20] ve bu sırada yürürlüğe giren temettuat vergilerini daha sağlıklı olarak toplamak amaçlarıyla yapılan bu sayımlar sırasında 64 yerleşim yeri tespit edilen Bozkır'da 3.760 hanede 9.526 erkek nüfus bulunmaktadır[21]. Kadın nüfus ile erkek nüfusun birbirine denk oldukları düşünüldüğünden, bölgede 19.032 genel nüfus hesaplanmıştır.

B. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Nüfus Hareketleri

XIX. yüzyıl başlarından itibaren Konya havalisinde resmiyette, '*diyâr-ı âhar*' adı verilen bir çeşit gurbete çıkma geleneği görülmeye başlanmıştır. İlk defa nerede ve ne zaman çıktığı bilinmemektedir. Kanaatimizce bu usul, XIX. yüzyıldan çok önce Silleli çömlekçiler tarafından başlatılmış ve zamanla arazi sıkıntısı çekilen dağ köylerine geçmiştir. Her bölgede farklı farklı isimler almıştır. Halk ağzıyla Sille de '*Yabana gitme*'[22], Hatunsaray'da da "*Aydına gitme*" veya '*İzmir'e gitme*' olarak adlandırılmıştır[23]. İlk dönem nüfus defterlerinde, gurbette olanların isimlerinin üzerinde '*Diyâr-ı ahârda*' notuyla karşımıza çıkmaktadır.

Hatunsaray bölgesinde yaptığımız saha araştırmaları sırasında yöre halkının ağız birliği etmişçesine anlattıklarına göre bu göç, başlangıçta mevsimsel olarak ortaya çıkmıştır. Güz aylarında tarlalarını eken dar gelirli çiftçilerin, hazirandaki hasat mevsimine kadar geçecek 6-7 aylık boş zamanlarında aile bütçelerine ek gelir temin için gurbete çıkmalarıyla başlamış ve Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Ancak gurbete çıkanlardan bazıları 5-10 sene geri dönmezken, bazıları da gittikleri yerlerde yerleşip kaldıklarından zamanla kısmen iç göçe dönüşmüştür.

Bu konuda en önemli kaynak arşivlerde bulunan nüfus defterlerdir. Çünkü yazımın yapıldığı sırada köyünde olmayanların isimlerinin üzerine "*Dört mâh akdem manavlıkla Asitâne'ye gitmiş*" veya "*Üç sene akdem hizmetkârlık ile İnegöl civarında Athisar karyesinde*" şeklinde açıklamalar

[17] Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*, II. Baskı, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1997, s.10 vd.

[18] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1944): Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.59.

[19] BOA, NFSd. nr.3310, vr.85-157 (1831.

[20] Necdet Bilgi, "Osmanlı Dönemleri Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, XIX-XX/148-149, Ankara 1999-2000, s.121.

[21] BOA, NFSd. nr.3321, vr.0002-0180.

[22] Silleli çömlekçiler, her sene nisan ayında çıktıkları gurbetten kasım ayına doğru dönerlerdi. 200 günden önce dönenler ayıplanırdı. Bkz. Mehmet Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Sille Gayrimüslimleri", *Sille Aya Elenia Müzesi*, Editör Mete İlker Mimiroğlu, Selçuklu Belediyesi Yayını, İstanbul 2013, s.40; Maalesef bu makalemizin bazı paragrfları ile dipnotları, dizgi sırasında operatör tarafından sehven karıştırılmıştır.

[23] Mehmet Yılmaz, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hatunsaray Nahiyesinde Nüfus ve Nüfus Hareketleri", *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu* (Bildiriler), 2-4 Ekim 2011, Konya 2012, s.314.

yazılmıştır[24]. Bu defterlerin baştan sona kadar taranması sonunda konu ile ilgili çok kıymetli bilgiler bulmak mümkündür.

1831 tarihli nüfus defterine bakıldığında, Bozkır'ın köylerinden 18 kişinin '*diyâr-ı âhar*'da oldukları görülür. Bunlardan bir kişi Bozkır'ın güneyinde yer alan Sinandı köyünden olup İstanbul'da manavlık yapmaktadır. Bozkır'ın kuzeyinden olan diğer 17 kişiden 7'si Ahırlı, 5'i Kuruçay, 3'ü Meyre ve birer kişi de Aliçerçi ve Yalıhüyük köylerindendir. Kuruçaylıların tamamı Manisa tarafına gitmiş ve bunlardan ikisinin rençberlik yaptıkları belirtilmektedir. Yine Ahırlı'dan gidenlerden 5'inin Manisa civarında oldukları kaydedilmekte olup, bunlardan birisi ticaretle uğraşmaktadır. Meslekleri belirtilmeyenlerin rençberlik, ırgatlık veya amelelik gibi işlerde çalıştıkları söylenebilir. Keza Yalıhüyük'ten giden 1 kişinin de Manisa tarafında ticaretle uğraştığı kaydedilmektedir. Meyre, Aliçerçi ve Ahırlı'dan giden 6 kişinin ise İstanbul'da oldukları görülür. Bunlardan 4'ü leblebicilik, 1'i de manavlık yapmakta olup, diğerinin meslekleri belirtilmemiştir[25].

Özellikle 1831 kayıtlarında İstanbul veya Manisa'ya gitmiş olarak görünenler, hem kendilerinden sonra gurbete çıkacaklara cesaret vermişler, hem de onlara bir nevi kılavuzluk yapmışlardır. Çünkü ilk gidenler sadece hemşerilerini peşlerine takmakla kalmamışlar ve kendilerinden sonra gurbete çıkacaklara yol göstermişlerdir. Bu nedenle aynı köyden gurbete çıkanların genellikle aynı şehirlere gittikleri ve yine benzeri işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır.

1844 tarihli nüfus defterleri incelendiğinde ise, on dört senelik aradan sonra '*diyâr-ı âhar*'da olanların sayısının bir hayli artarak 320 kişiye yükseldiği görülür. En çok tercih edilen şehirler sırasıyla Manisa, İstanbul, İzmir ve Aydın'dır. Ayrıca 8 kişinin Mısır'a gitmiş olması dikkat çekicidir. Göç veren yerleşim yerleri ağırlıklı olarak Çarşamba Çayı'nın kuzeyinde Meyre, Ahırlı, Kuruçay, Bademli, Akkilise, Sobran ve Arvana gibi köylerdendir. Gurbetçilerin yaklaşık %41'i Manisa ve %33'ü de İstanbul tarafına gitmiştir. Yine Meyre ve Bademli köylüleri İstanbul'u, Kuruçay, Ahırlı, Arvana ve Akkiliseliler de Manisa tarafını daha fazla tercih etmişlerdir. 1844 yılı itibarı ile dışarıya göç veren köyler ve gurbetçilerin tercih ettikleri şehirler aşağıdaki tabloda görülmektedir (Harita IV).

Tablo IV: 1844 Yılında Bozkır Kazasından Gurbete Gidenler

Köyler	Manisa	İstanbul	İzmir	Aydın	Mısır/Şam	Teke/Antalya	Menteşe	Bursa	Burdur	Karaağaç	Denizli	Uşak	Kütahya	Adana	Isparta/Karaağaç	Konya	Bilinmeyen	Toplam
Söğüt	1																	**1**
Gerez			1			1										1		**3**
Dedemköy			1		1							1				1		**4**
Tepearası																	1	**1**
Soğucak					1	1											1	**3**
Tepecice	1																	**1**
Siristad		1		1	1								1			1		**5**
Çat	1						3		1							1		**6**
Meyre	3	33	2	1				1	1									**41**

[24]BOA, NFS.d., nr.3321, vr.0053,0056.
[25] BOA, NFS.d., nr.3321, vr.0085-0159.

Erdoğan	5		1														**6**
Aslantaş																2	**2**
Kayapınar			5	2							1					1	**9**
Pabuccular							1										**1**
Baybağan										1						1	**2**
Yalnızca		2	2														**4**
Bekele															1	1	**2**
Hocaköy		2			2												**4**
Karyahya																1	**1**
Ulupınar																1	**1**
Pınarcık														1		2	**3**
Sazlı	1																**1**
Sobran		8		1	1												**10**
Bozdam		3															**3**
Bademli		18	1														**19**
Karacaardıç																1	**1**
Karacaardıç C.			1													1	**2**
Akçapınar		1															**1**
Dere Aşağı M.	1		1														**2**
Sorkun	1		1														**2**
Dere Orta			3														**3**
Dere Demirci		2	3	2		1									1		**9**
Dere Kuzyaka			1														**1**
Özisağir	4		1														**5**
Gündüğün	1	2															**3**
Kuruçay	49	1															**50**
Aliçerçi		6		1												1	**8**
Kayacık		1															**1**
Ahırlı	42	13			1	3											**59**
Arvana	9	1															**10**
Çiftlik	5																**5**
Sandı	1	1															**2**
Boğazsaray	1																**1**
Yalıhüyük		7															**7**
Akkilise	6	2	2					3								1	**14**
Balıklavı		1															**1**
Toplam	**132**	**105**	**26**	**8**	**7**	**6**	**4**	**4**	**2**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**11**	**9**	**320**

Kaynak: BOA, NFS.d, nr.3321, vr.0002-0180.

Yine nüfus defterlerini incelediğimizde bu göçün sebebi, geçim sıkıntısı çeken kişilerin kazanç temin etmek amacıyla geçici olarak Bozkır dışına çıkmaları gibi görülmektedir. Bunlardan İstanbul'a gidenler daha çok manavlık, Manisa tarafına gidenlerin de hamallık yaptıkları kaydedilmiştir. Diğerlerine göre, manavlık yapanların yaş ortalamalarının nispeten daha yüksek olduğu görülür. Fakat gurbete çıkanların asıl büyük kitlesini, askerlik korkusu yüzünden başka şehirlere gidenler oluşturmaktadır. 78 kişi ile %24'lük bir orana ulaşan bu gruba, asker firarilerini de eklediğimizde 88 kişiye ulaşmaktadır. Ancak kura sisteminin henüz oturmadığı bir dönemde, çok sayıda Bozkırlının 15 yıldan beri askerlik yapmakta olduklarına bakılacak olursa, gençler arasında askerlik korkusunun bu kadar yüksek olmasına şaşırmamak gerekir.

Gurbete çıkanların 35'sinin isminin üzerine '*kısmet arzusuyla*' gittikleri kaydedilmiştir. Ayrıca 15 kişi imamlık yapmak amacıyla Bozkır dışına çıkarken,7 kişinin de gittikleri yerlerde ticaretle uğraştıkları anlaşılır. Sayıları çok az olmakla beraber, uzun süre dışarıda kalanlardan bazıları geri dönmemiş ve aileleri ile birlikte gittikleri yerlerde yerleşmişlerdir.

Tablo V: Göç Sebepleri

Köyler	Göç Sebepleri											
	Manavlık Yapmak	Askerlik Korkusu	Hamallık Yapmak	Kısmet Arzusu	İmamlık	Askerden Firar	Ticaret Yapmak	Göç Etmek	Hizmetkaârlık Yap.	Çobanlık Yapmak	Diğerleri	Toplam
Söğüt		1										**1**
Gerez		2		1								**3**
Dedemköy					1	1					2	**4**
Tepearası						1						**1**
Soğucak		1		1		1						**3**
Tepecice				1								**1**
Siristad				5								**5**
Çat		2		3	1							**6**
Meyre	30	4	5				1		1			**41**
Erdoğan		2	4									**6**
Aslantaş						2						**2**
Kayapınar		3		3	1					2		**9**
Pabuccular				1								**1**
Baybağan					2							**2**
Yalnızca	2			2								**4**
Bekele					1				1			**2**
Hocaköy				2							2	**4**
Karyahya					1							**1**
Ulupınar				1								**1**
Pınarcık											3	**3**
Sazlı				1								**1**
Sobran	7			1	1						1	**10**
Bozdam	2			1								**3**
Bademli	17						1				1	**19**
Karacaardıç						1						**1**
Karacaardıç C.		1									1	**2**
Akçapınar	1											**1**
Dere Aşağı M.		2										**2**
Sorkun				1	1							**2**
Dere Orta				3								**3**
Dere Demirci		1		1		1	4				2	**9**
Dere Kuzyaka							1					**1**
Özisağir		2		2		1						**5**
Gündüğün	2		1									**3**
Kuruçay		24	22		1	3						**50**
Aliçerçi	6		1		1							**8**
Kayacık	1											**1**
Ahırlı	10	15	27	3				3			1	**59**
Arvana		4	5	1								**10**
Çiftlik		2			3							**5**
Sandı	1	1										**2**
Boğazsaray			1									**1**
Yalıhüyük		2	5									**7**
Akkilise		9	2	1	1			1				**14**
Balıklavı	1											**1**
Toplam	**80**	**78**	**73**	**35**	**15**	**11**	**7**	**4**	**2**	**2**	**13**	**320**

Sonuç olarak XIX. yüzyılın ilk yarısında dışarıdan göç almayan Bozkır, dışarıya göç vermeye başlamıştır. Başlangıçta mevsimsel göç gibi başlayan bu hareket, zamanla iç göçe dönüşmüş ve az da olsa gidenlerden bazıları geri dönmeyerek, gittikleri şehirlere yerleşmişlerdir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında sürekli dışarıya göç veren Bozkır havalisi, tarım arazileri kıt olduğundan yüzyıl boyunca dışarıdan hiç toplu göç almamıştır. Fakat Tekelioğlu, Yörükoğlu, Türkmen gibi lakaplardan hareketle, çevre kazalardan çok az sayıda gelip yerleşenlerin olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Dağlık ve tarım arazileri kıt olan Bozkır'da, XIX. yüzyılın ilk yarısında Batı'ya doğru bir göç hareketi görülmektedir. İlk başlarda mevsimlik göçler olduğu anlaşılmakla birlikte, ne zaman ve nerede başladığı tam olarak bilinememektedir. XIX. yüzyıl başlarında Seydişehir, Hatunsaray ve Sudirhemi (Sille) bölgelerinden etkilendikleri söylenebilir. 1831 yılında Bozkır dışına çalışmaya gidenlerin sayısı sadece 18 iken, bu rakam 1844 yılında 320'ye yükselmiştir. Anlaşılan o dur ki, ilk gidenler, daha sonra arkadan geleceklere örnek olmuştur.

1844 yılında Bozkır'dan Batı Anadolu'ya yapılan göçlerde çok hızlı bir artış görülür. Bunun nedeni, yeni yürürlüğe giren kura sistemidir. Çünkü kendilerinden önce silahaltına alınanların 10-15 seneden beri askerden dönemediklerini görünce doğal olarak infiale kapılmışlar ve çareyi başka vilayetlere gitmekte bulmuşlardır.

Öte yandan İstanbul'a giden Bozkırlıların tamamına yakını manavlık yaptıklarından, bu durum zamanla İstanbul'a giden Bozkırlılar arasında gelenek halini almıştır. Manisa tarafına gidenlerin ise daha çok tarım arazilerinde ırgatlık, amelelik veya hamallık gibi işler ile uğraştıkları anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

BOA, MAD.d, nr.3016; BOA, NFSd. nr.3321; BOA. NFSd. nr.3310; BOA, NFS.d., nr.3450: BOA,NFS.d., nr.3278.

B. Kitap, Makale ve Haritalar

AKÖZ, Alaaddin, " XVI. Yüzyılın Başlarında Bozkır Nahiyesinde Yerleşme Nüfus ve Üretim", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006,* Konya 207, S.67-86.

AKYOL, İbrahim Hakkı, "Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji", *Tanzimat I*, Maarif Vekaleti, 1940,.511-571.

BAHAR, Hasan, "Bozkır: Coğrafyası", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2011, S.170-172.

BİLGİ, Necdet, "Osmanlı Dönemleri Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, XIX-XX/148-149, 1999-2000, S.117-124.

BULDUR, Adnan Doğan, Sabahattin Sarı, "Çarşamba Çayı'nın 15 Aralık 2010 Tarihli Taşkını ve Bozkır'daki (Konya) Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.25, İstanbul 2012, S.81-107.

HARİTA Genel Müdürlüğü, *1/100.000 Ölçekli Türkiye Haritası*, N.28 numaralı pafta.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*², T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Ens., 1997.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1944): Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

MUŞMAL, Hüseyin, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Bozkır Kazası'nın İdarî Durumu, Nüfus Özellikleri ve Nüfusun Mesleki Yapılanması", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 12 Kasım 2006,* Konya 207, S.87-106.

———, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekenomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora tezi), Konya 2005.

NAZMİ, *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası*, Konya Vilayeti, Öğüt Matbaası, Ankara 1922.

ÖZTÜRK, Beyhan Öztürk, "Çarşamba Çayı Boğazı'nın (Suğla ve Konya Ovası Arası) Oluşum ve Gelişim Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S.45, İstanbul 2006, S.1-14.

ŞAFAKÇI, Hamit, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, (Yayınlanmamış Doktora tezi, Selçuk Üni., SBE, Konya 2013.

TUŞ, Muhittin, "Bozkır: Osmanlılar Dönemi", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu, 2006,* Konya 207, S.59-67.

YILMAZ, Mehmet, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hatunsaray Nahiyesinde Nüfus ve Nüfus Hareketleri", *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu,* 2011, Konya 2012, S.307-333.

———, "Tanzimat Döneminde Sille Gayrimüslimleri", *Sille Aya Elenia Müzesi*, Editör Mete İlker Mimiroğlu, Selçuklu Belediyesi Yayını, İstanbul 2013, S.30-53.

YILMAZ, Mustafa, "(Bozkır): Ekonomi ve Sanayi", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2011, S.181-182.

EKLER

Harita I: 1642 Yılında Hane Sayılarına Göre Bozkır'da Nüfus Dağılımı

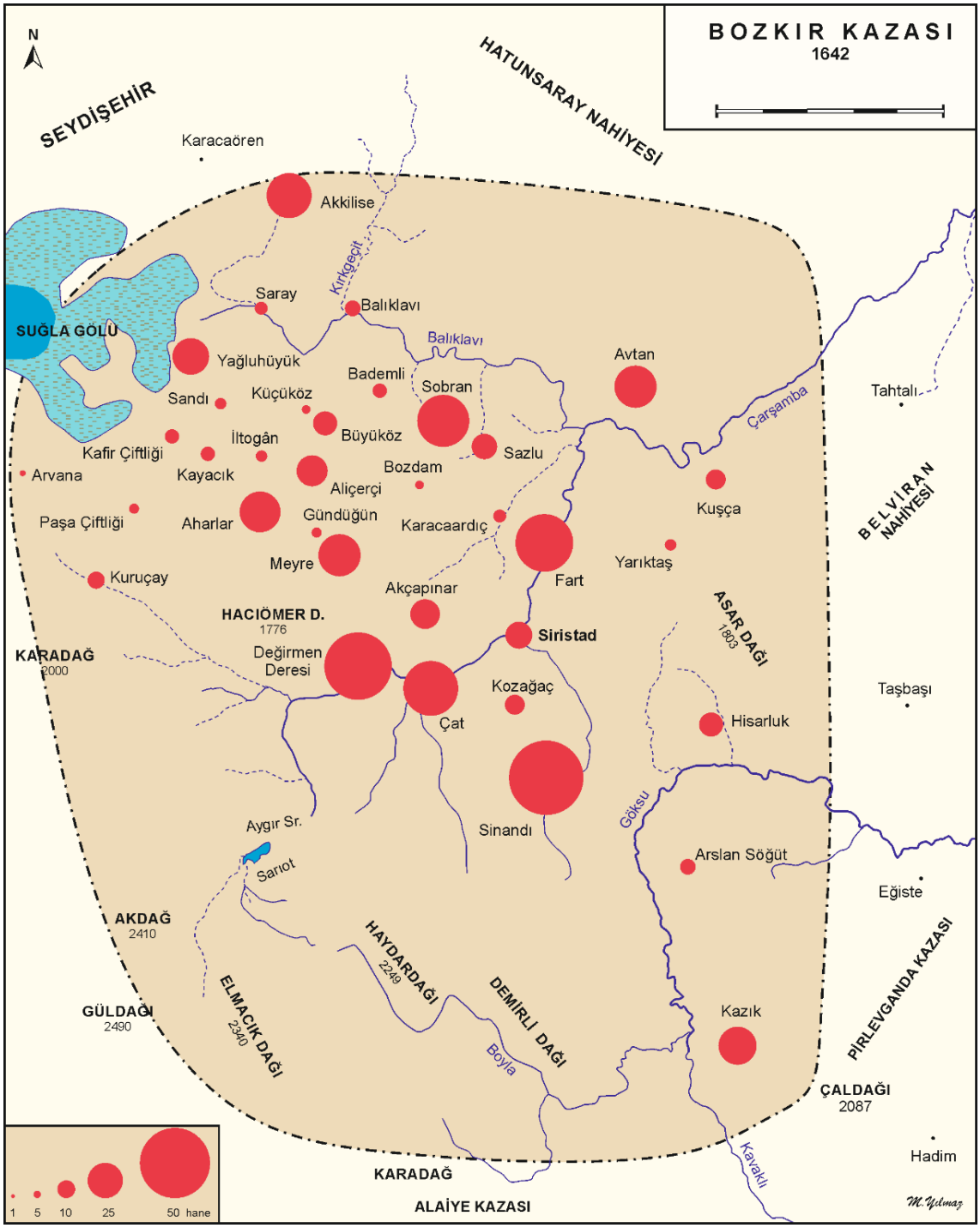

Kaynak: *1/100.000 Türkiye Haritası*, Harita Genel Komutanlığı, Ankara 1995, Pafta N28; BOA, MAD.d, nr.3016, vr.0011; Şafakçı, *Bozkır'da Madencilik*, s.24.

Harita II: 1831 Sayımlarına Göre Bozkır Kazası

Kaynak: *1/100.000 Türkiye Haritası*, Harita Genel Komutanlığı, Ankara 1995, Pafta N28; BOA, NFSd. nr.3310, vr.0085-0157.

Harita I: 1844 Yılında Bozkır Kazasında Yerleşim ve Nüfus Dağılımı

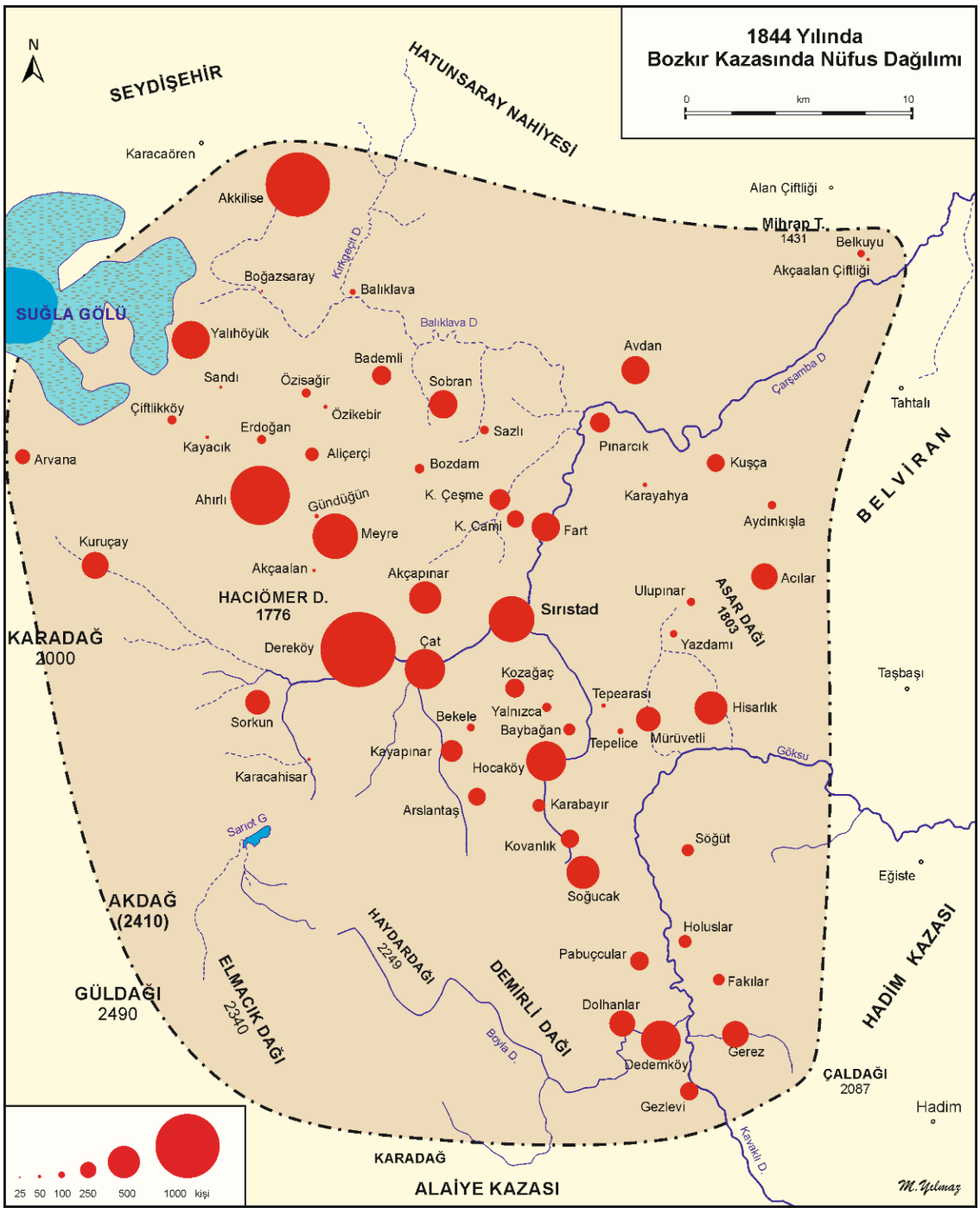

Kaynak: *1/100.000 Türkiye Haritası*, Harita Genel Komutanlığı, Ankara 1995, Pafta N28; BOA, NFSd. nr.3321, vr.0002-0180.

Harita IV: 1844 Yılında Bozkır'da Nüfus Hareketi

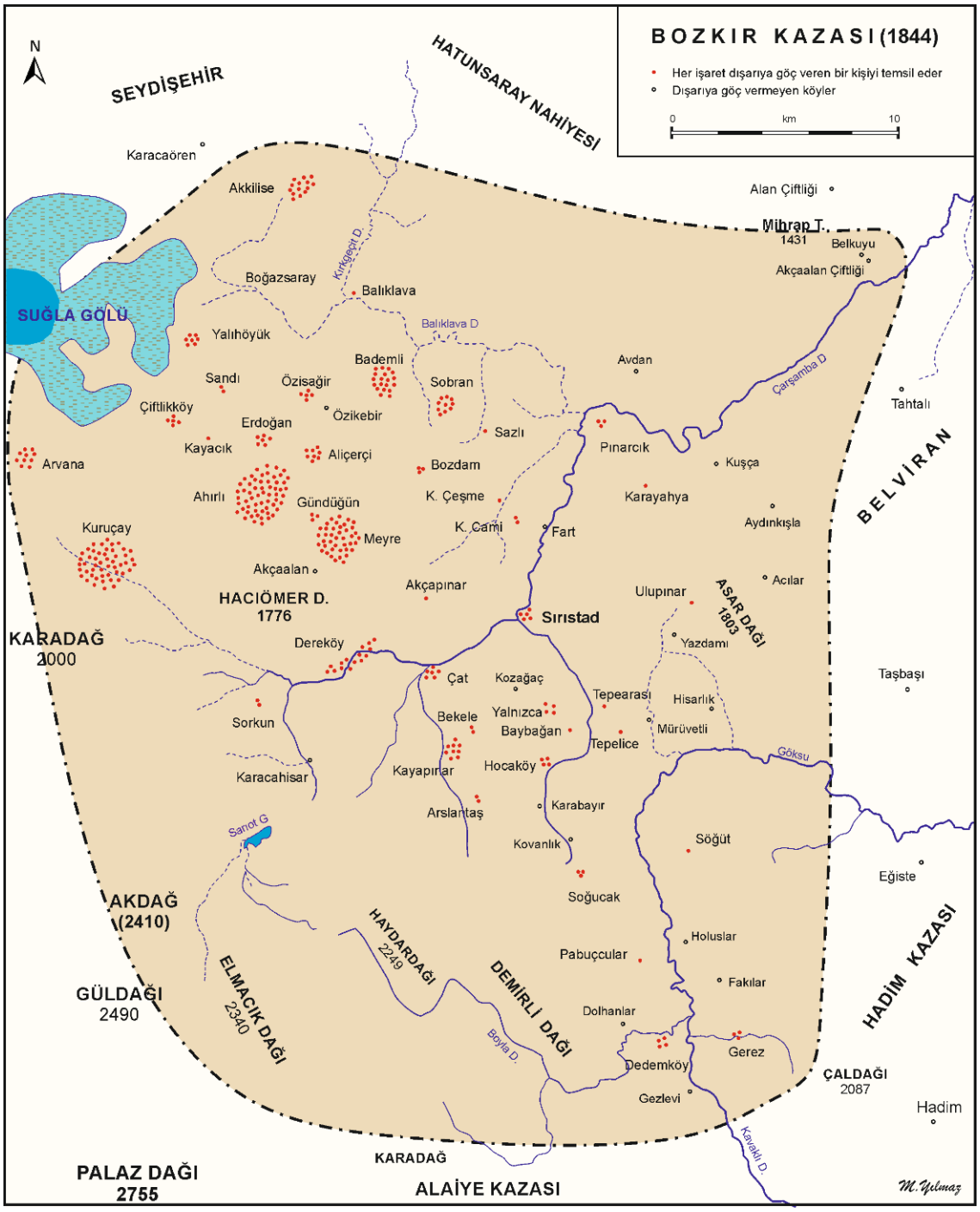

Kaynak: *1/100.000 Türkiye Haritası*, Harita Genel Komutanlığı, Ankara 1995, Pafta N28; BOA, NFSd. nr.3321, vr.0002-0180.

BOZKIR'IN (KONYA) ENDEMİK BİTKİLERİ VE İZLENMESİ GEREKEN TÜRLER

Osman TUGAY [*]
Kuddusi ERTUĞRUL [**]
Deniz ULUKIŞ[***]

Öz

Bu çalışma Konya ilinin Bozkır ilçesinde yayılış gösteren endemik bitki örnekleri ile hazırlandı. Çalışma alanından toplanarak yaygın herbaryum tekniklerine göre kurutulan bitki örnekleri Türkiye Florası'ndan faydalanılarak teşhis edildi ve Latince bilimsel isimleri belirlendi. Çalışma sonucunda 27 familyaya ait 87 cins ve bu cinslere ait 130 taksonun endemik olduğu tespit edildi. Bu endemik bitkilerin 24 tanesi risk altında olup; 3 tanesi CR (çok tehlikede), 11 tanesi EN (Tehlikede) ve 10 tanesi ise VU (Zarar girebilir) tehlike kategorisi içerisinde yer almaktadır. İzlenmesi gereken bazı türler şunlardır; Acantholimon confertiflorum, Alkanna hispida, Alkanna verecunda, Allium goekyigitii, Anthemis fimbriata, Astragalus suberosus subsp. ancyleus, Astragalus talasseus, Astragalus yılmazii, Centaurea deflexa, Centaurea iconiensis, Centaurea isaurica, Centaurea kotschyi var. decumbens, Chaerophyllum aksekiense, Clypeola ciliata, Fritillaria acmopetala. subsp. wendelboi, Fritillaria whittallii, Galium huber-morathii, Hypericum neurocalycinum, Iris stenophylla subsp. stenophylla, Linum pamphylicum, Matthiola longipetala subsp. pumilio, Silene lycaonica, Verbascum agastachyum ve Verbascum flavipannosum.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Endemik, Gösterge Türler

•

[*] Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kampus / KONYA e-mail: otugay@selcuk.edu.tr.*
[**]
[***]

1. GİRİŞ

Bozkır'ın (Konya) Endemik Bitkileri ve İzlenmesi Gereken Türler, "Bozkır-Çumra Apa Barajı ve Hadim Arasında Kalan Bölgenin Florası" adlı doktora tezi çalışması sonrasında ortaya çıkarılmıştır. Bozkır ve çevresinden toplanan bitkilerden özellikle risk altında olan ve korunması için takip edilmesi gereken türler bu çalışmada verilmiştir.

Türkiye gerek coğrafi konumu gerek jeomorfolojik yapısı ve gerekse de farklı iklim tiplerinin bulunmasından dolayı çok zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Ülkemizde Akdeniz, İran-Turan ve Avrupa-Sibirya olmak üzere üç ayrı fitocoğrafik bölgenin bulunması yurdumuz florasının zengin olmasını sağlayan en önemli etkenlerden birisidir.

Türkiye florası üzerine yapılan çalışmalar Fransız botanikçi Tournefort'un 1702 yılında Anadolu'nun bazı yerlerinden topladığı bitkileri yayınlayarak başlamıştır (1). Türkiye'nin bulunduğu konumu ile birçok yabancı bilim adamını araştırma yapmaya cezp etmiştir. Bunlardan ilki 1843 yılında İsviçre'li botanikçi E.Boissier tarafından yapılmış ve Boissier Anadolu'da yaptığı geziler sırasında topladığı bitkileri Balkanlar'dan Hindistan'a kadar uzanan bölgenin bitkilerini de içine alan 5 cilt ve 1 ekten oluşan "Flora Orientalis" adlı eserde yayınlamıştır (2). Bu kaynak Türkiye florasının yayınlanmasına kadar temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ülkemizdeki flora ile ilgili en önemli çalışma 1965-1988 yılları arasında P.H.Davis'in editörlüğünde yayınlanan "Flora of Turkey and the East Aegan Islands" adlı 10 ciltlik eserdir (3-4). Türkiye florası 11. cildi ise Türk bilim insanları tarafından yayınlanmıştır (5).

Türk botanikçilerinin Konya ilindeki ilk floristik çalışmalar Prof. Dr. Hikmet Birand'la başlar. Birand Tuz Gölü ve Karapınar erozyon sahasında yaptığı çalışmalarla bilinir. Konya'daki en ayrıntılı flora çalışmayı başlatan Prof.Dr. A.Rıza Çetik'tir (6). Araştırma alanımıza yabancı bilim adamlarından Heldreich (1845) P.H.Davis (1947-1974), Huber-Morath (1948-1979) ve M.Nydegger'in (1980) bitki toplamak için geldikleri Türkiye Florası'ndan anlaşılmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma materyalini 2001-2003 yılları arasında üç yıl süresince yapılan arazi çalışması sonucunda toplanan bitki örnekleri oluşturmaktadır. Bitkilerin farklı vejetasyon devrelerine rastlayan Şubat-Kasım ayları arasında yapılan alan çalışmaları sonrasında bitki örnekleri toplanmıştır.

Araştırma alanından toplanan bitkiler arazide numaralandırılıp preslenmiş ve yaygın herbaryum tekniklerine göre kurutularak familya, cins ve tür düzeyinde sınıflandırma işlemleri yapılmıştır. Tanımlanan bitki örnekleri herbaryum materyali haline getirilmiş olup Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Herbaryumu'nda (KNYA) muhafaza edilmektedir. Çalışma alanından toplanan bitki örnekleri tanımlanırken temel kaynak olarak "Flora of Turkey and the East Aegan Islands" adlı 11 ciltlik eser kullanılmıştır (3-5).

Bitki listesi sonuçlar bölümde verilmiştir. Teşhisi yapılan taksonların sırası Türkiye Florası'na göre yapılmıştır. Bitkilerin tür isimleri yazılırken sadece geçerli olan tür adı ve otör adı dikkate alınıp sinonimler belirtilmemiştir. Listedeki bitkilerin otör isimlerindeki gerekli düzenleme ve kısaltmalar "Authors of Plant Names" adlı eserden faydalanılarak yapılmıştır (7).

3. SONUÇLAR

Çalışma sonucunda 27 familyaya ait 87 cins ve bu cinslere ait 130 taksonun endemik olduğu tespit edildi. Bu endemik bitkilerin 24 tanesi risk altında olup; 3 tanesi CR (çok tehlikede), 11 tanesi EN (Tehlikede) ve 10 tanesi ise VU (Zarar girebilir) tehlike kategorisi içerisinde yer almaktadır. İzlenmesi gereken türler şunlardır

PINACEAE
Abies cilicia (Ant.& Kotschy) Carr. subsp. **isaurica** Coode & Cullen

RANUNCULACEAE
Delphinium dasystachyum Boiss.& Bal.
Delphinium venulosum Boiss.
Consolida stenocarpa (P.H.Davis & Hossain) P.H.Davis
Consolida glandulosa (Boiss.& Huet) Bornm.
Consolida raveyi (Boiss.) Schröd.

PAPAVERACEAE
Papaver spicatum Boiss. & Bal. var. **spicatum**

CRUCIFERAE (BRASSICACEAE)
Alyssum huetii Boiss.
Clypeola ciliata Boiss.
Arabis aubrietioides Boiss.
Aubrieta canescens (Boiss.) Bornm. subsp. **cilicica** (Boiss.) Cullen
Matthiola longipetala (Vent.) DC. subsp. **pumilio** (Sibth. & Smith) P.W.Ball

CARYOPHYLLACEAE
Arenaria acerosa Boiss.
Minuartia anatolica (Boiss.) Woron. var. **arachnoidea** McNeill
Cerastium macranthum Boiss.
Dianthus zederbaueri Vierh.
Dianthus recognitus Schischk.
Saponaria kotschyi Boiss.
Gypsophila curvifolia Fenzl
Silene caramanica Boiss. & Heldr.
Silene lycaonica Chowdh.

ILLECEBRACEAE
Paronychia argyroloba Stapf

POLYGONACEAE
Polygonum karacae Ziel. & Boratynski

GUTTIFERAE (HYPERICACEAE)
Hypericum neurocalycinum Boiss. & Heldr.

Hypericum aviculariifolium Jaub. & Spach subsp. **depilatum** (Freyn & Bornm.) Robson var. **depilatum**

LINACEAE
Linum pamphylicum (Boiss.) Podp.

LEGUMINOSAE (FABACEAE)
Astragalus suberosus Banks & Sol. subsp. **ancyleus** (Boiss.) Maththews
Astragalus macroscepus Boiss.
Astragalus yılmazii Aytaç & M.Ekici
Astragalus strictispinis Boiss.
Astragalus tmoleus Boiss. var. **bounacanthus** (Boiss.) Chamb.
Astragalus talasseus Boiss. & Bal.
Astragalus zederbaueri Stadlm.
Astragalus lydius Boiss.
Astragalus acmonotrichus Fenzl
Onobrychis armena Boiss. & Huet

UMBELLIFERAE (APIACEAE)
Eryngium davisii Kit Tan & Yıldız
Eryngium kotschyi Boiss.
Eryngium polycephalum Hausskn. ex Wolff
Chaerophyllum aksekiense A.Duran & H.Duman
Prangos meliocarpoides Boiss. var. **meliocarpoides**
Bupleurum sulphureum Boiss. & Bal.
Bupleurum lycaonicum Snogerup
Ferulago aucheri Boiss.

CAPRIFOLIACEAE
Lonicera nummulariifolia Jaub. & Spach subsp. **glandulifera** (Hub.-Mor.) Chamb.

DIPSACACEAE
Cephalaria lycica Matthews
Pterocephalus pinardii Boiss.

COMPOSITAE (ASTERACEAE)
Doronicum cacaliifolium Boiss.& Heldr.
Anthemis fimbriata Boiss.
Anthemis pungens Yavin
Achillea phrygia Boiss. & Bal.
Achillea teretifolia Willd.
Cousinia iconica Hub.-Mor.
Ptilostemon afer (Jacq.) Greuter subsp. **eburneus** Greuter
Centaurea iconiensis Hub.-Mor.
Centaurea isaurica Hub.-Mor.
Centaurea kotschyi (Boiss. & Heldr.) Hayek var. **kotschyi**
Centaurea kotschyi (Boiss. & Heldr.) Hayek var. **decumbens** Wagenitz

Centaurea deflexa Wagenitz
Scorzonera tomentosa L.
Cicerbita variabilis (Bornm.) Bornm.
Crepis macropus Boiss. & Heldr.

CAMPANULACEAE
Campanula macrostyla Boiss. & Heldr.
Asyneuma limonifolium (L.) Janch. subsp.**pestalozzae** (Boiss.) Damboldt

PRIMULACEAE
Cyclamen cilicium Boiss.& Heldr. var. **cilicium**

CONVOLVULACEAE
Convolvulus galaticus Rotsan. ex Choisy

BORAGINACEAE
Paracaryum racemosum (Schreb.) Britten var. **racemosum**
Moltkia aurea Boiss.
Onosma isauricum Boiss. & Heldr.
Onosma bornmuelleri Hausskn.
Cynoglottis chetikiana Vural & Kit Tan subsp. **paphlagonica** (Hausskn. ex Bornm.) Vural & Kit Tan
Nonea macrosperma Boiss. & Heldr.
Alkanna tubulosa Boiss.
Alkanna hispida Hub.-Mor.
Alkanna pseudotinctoria Hausskn. ex Hub.-Mor.
Alkanna verecunda Hub.-Mor.

SCROPHULARIACEAE
Verbascum campestre Boiss. & Heldr.
Verbascum myriocarpum Boiss. & Heldr.
Verbascum agastachyum Hub.-Mor.
Verbascum flavipannosum Hub.-Mor.
Verbascum pycnostachyum Boiss. & Heldr.
Verbascum splendidum Boiss.
Verbascum chrysochaete Stapf
Verbascum glomerulosum Hub.-Mor.
Verbascum insulare Boiss. & Heldr.
Verbascum cheiranthifolium Boiss.
Scrophularia cryptophila Boiss. & Heldr.
Scrophularia libanotica Boiss. subsp. **libanotica** var. **australis** R.Mill
Linaria genistifolia (L.) Mill. subsp. **confertiflora** (L.) Mill.
Linaria corifolia Desf.
Veronica multifida L.

ACANTHACEAE
Acanthus hirsutus Boiss.

LABIATAE (LAMIACEAE)
Ajuga bombycina Boiss.
Teucrium chamaedrys L. subsp. **tauricolum** Rech.fil.
Scutellaria salviifolia Bent.
Phlomis armeniaca Willd.
Phlomis nissolii L.
Lamium garganicum L. subsp. **nepetifolium** (Boiss.) R.Mill
Wiedemannia orientalis Fisch. & Mey.
Ballota nigra L. subsp. **anatolica** P.H.Davis
Marrubium globosum Montbret & Aucher ex Bent. subsp. **micranthum** (Boiss.& Heldr.) P.H.Davis
Sideritis hispida P.H.Davis
Sideritis libanotica Labill. subsp. **linearis** (Bent.) Bornm subsp. **violascens** (P.H.Davis) P.H.Davis
Stachys cretica L. subsp. **anatolica** Rech. fil.
Stachys iberica Bieb. subsp. **iberica** var. **densipilosa** Bhattacharjee
Thymus sipyleus Boiss. subsp. **sipyleus** var. **sipyleus**
Salvia heldreichiana Boiss.ex Bent.
Salvia cadmica Boiss.
Salvia cryptantha Montbret & Aucher ex Bent.

PLUMBAGINACEAE
Acantholimon acerosum (Willd.) Boiss. var. **brachystachyum** Boiss.
Acantholimon confertiflorum Bokhari

ARISTOLOCHIACEAE
Aristolochia auricularia Boiss.

EUPHORBIACEAE
Euphorbia cardiophylla Boiss. & Heldr.

RUBIACEAE
Asperula stricta Boiss. subsp. **latibracteata** (Boiss.) Ehrend.
Asperula stricta Boiss. subsp. **monticola** Ehrend.
Galium huber-morathii Ehrend. & Schönb.-Tem.

LILIACEAE
Asphodeline rigidifolia (Boiss.) Baker
Allium tauricola Boiss.
Allium goekyigitii Ekim, H.Duman & Güner
Allium koyuncui H.Duman & N.Özhatay
Ornithogalum alpigenum Stapf
Bellevalia clusiana Griseb.
Hyacinthella heldreichii (Boiss.) Chouard

Fritillaria acmopetala Boiss. subsp. **wendelboi** Rix
Fritillaria whittallii Baker
Fritillaria crassifolia Boiss. & Huet subsp. **crassifolia**

IRIDACEAE
Iris schachtii Markgr.
Iris stenophylla Hausskn. & Siehe ex Baker subsp. **stenophylla**
Crocus danfordiae Maw
Crocus biflorus Mill. subsp. **isauricus** (Siehe ex Bowles) Mathew
Gladiolus anatolicus (Boiss.) Stapf

KAYNAKÇA

1. Burtt, B. L. 2001. Tournefort in Turkey (1701-1702) The Karaca arboretum magazine, Vol. 6 (2): 45-62.
2. Boissier, E. 1867-1888. Flora Orientalis, Vol. I-V and suppl. Geneva.
3. Davis, P.H. 1965-1985. Flora of Turkey and The East Aegean Islands. Edinburg Üniv. Pres. 1-9 v.
4. Davis, P.H.; Mill, R.R.; Tan, K. (eds) 1988. Flora of Turkey and The East Aegean Islands, supplement Edinburg Üniv. Pres. 10 v.
5. Güner, A.; Özhatay, N.; Ekim, T.; Başer, K.H.C. (eds) 2000. Flora of Turkey and The East Aegean Islands. (supplement) Edinburg Üniv. Pres. 11 v.
6. Çetik, R. 1985. İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi S.Ü. Yayınları:7, 496 s. Konya.
7. Brummitt, R.K.; Powel, C.E. (ed) 1992. Authors of Plant Names, Royal Botanic Gardens, Kew.

BOZKIR'IN YIRTICI (KARNİVOR) MEMELİLERİ

Atilla ARSLAN *

Öz

Bu çalışmada, yaban hayatında ekolojik dengenin sağlanmasında önemli görevi olan yırtıcı memelilerin Bozkır'da yayılış gösteren türleri hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Memeli hayvanlar sınıfı içerisinde bulunan yırtıcı memeliler (Carnivora) takımı, 15 familya, 126 cins ve 286 türe sahiptir. Türkiye'de ise yırtıcı memelilere ait 19 tür bulunmaktadır. Yaban hayatında balıklar, iki yaşamlılar, sürüngenler, kuşlar ve özellikle kemirici memelilerin birçok türü ile beslenmelerinden dolayı ekosisteminin en önemli dinamiklerindendir. Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik'e (IUCN) ve diğer bazı kaynaklara göre ise Bozkır'da; Kızıl Tilki (Vulpes vulpes), Kurt (Canis lupus), Çakal (Canis aureus), Gelincik (Mustela nivalis), Kaya sansarı (Martes foina), Porsuk (Meles meles), Ayı (Ursus arctos) ve Su samuru (Lutra lutra) yayılış göstermektedir. Bu türlerinden bazıları, çevre kirliliği, tarımsal alanları genişletilmesi, şehirleşmenin artması ve avcılık gibi faaliyetler nedeni ile "Vahşi yaşamda soyu tükenme tehlikesi büyük olan türler (VU=Hassas)" veya "Vahşi yaşamda soyu tükenme tehlikesi çok büyük olan türler (EN=Tehlikede)" kategorisindedirler.

•

* *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 42031 Selçuklu, KONYA aarslan@selcuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Türkiye, zoocoğrafik konumu, topografyası, iklim değişiklikleri ve jeolojik devirlerdeki değişimlerden dolayı biyolojik çeşitlilik bakımından zengin bir özelliğe sahip olmuştur. Zoocoğrafik konumundan dolayı Avrupa ağaç türleri, Sibirya'nın soğuk bölge türleri, güneyde Afrika ve Asya'nın çöl habitatına uygun türleri Anadolu'ya giriş yapmış ve Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini arttıran önemli bir sebep olmuştur (Şekil 1). Türkiye tür sayısı ve endemik türlerin varlığı bakımından zengin bir ülkedir.

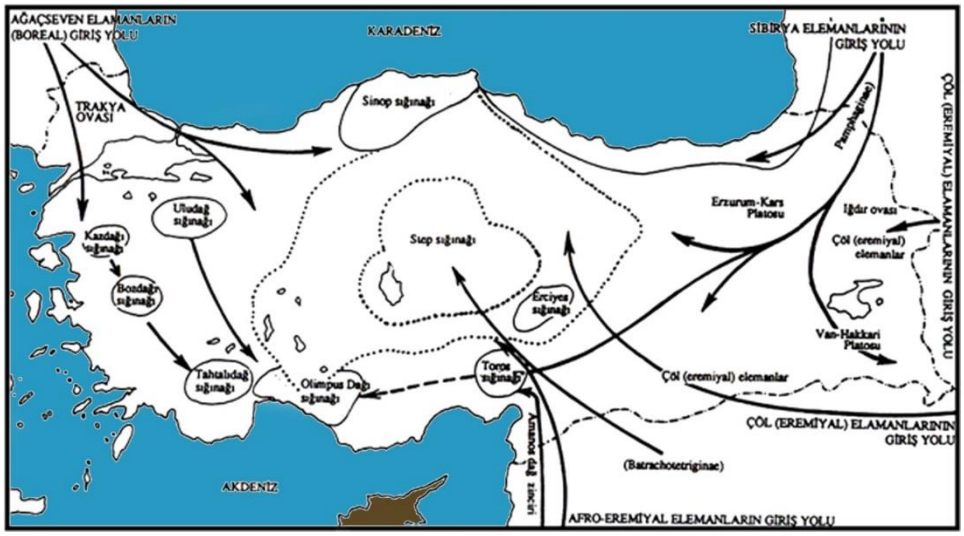

Şekil 1. Değişik Fauna Elemanlarının Anadolu'ya Giriş Yolları.

Jeolojik tarihine ve ekolojik özelliklerine bakıldığında dünya üzerinde ender yerlerden biri olan Anadolu, jeolojik devirler boyunca birçok türe sığınma ortamı sağladığı gibi birçok türün de gen merkezi haline gelmiştir. Yerküre, milyonlarca yıldır sürekli değişim geçirmekte ve bu değişim üzerinde yaşayan canlıları da etkilemektedir. Değişmekte olan coğrafik ve iklimsel faktörler, bölgeler arası floral ve faunal çeşitliliklere neden olmuştur. Anadolu Yarımadası üzerinde yapılan çeşitli jeolojik araştırmalar, Anadolu'nun yatay ve düşey doğrultuda pek çok kez değişime uğradığını göstermiş ve bu değişimler de Anadolu flora ve faunasının şekillenmesinde önemli bir topografik etmen olduğu düşünülen "Anadolu Diyagonali"ni ortaya çıkarmıştır (Davis, 1971; Ekim ve Güner; 1986; Çıplak ve ark., 1993).

Üç kıtanın birleştiği coğrafyada yer alan Anadolu, zengin biyoçeşitliliğe sahip olup bu çeşitlilik diğer coğrafyalar içerisinde Anadolu'yu ayrıcalıklı bir konum haline getirmiştir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1987; Kurtonur, 1996).

Yerkürenin bu değişim sürecinde, memeliler ilk olarak Paleosen sonu ve Eosen başlarında ortaya çıkıp Tersiyer boyunca yaşayabilecekleri tüm alanlara yayılarak çeşitlilik göstermişlerdir. Memelilerin; beyin organizasyon güçleri, farklı ortamlara güçlü adaptasyon yetenekleri ile yaşama şanslarını artırmaları, vücut sıcaklıklarını sabit tutabilme özelliği, yavrularının gelişimini ana rahminde tamamlayabilme gibi belirli özellikleri memelilerin çeşitlilik göstermesinde önemli etkenler arasında gösterilmiştir (Nevo, 1982; 1991).

Konya İline bağlı 31 İlçeden biri olan Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeridir. İlçenin denizden yüksekliği 1162 metre, Yüzölçümü 1949 kilometrekaredir (Anonim, 2016a) (Şekil 2). İlçenin iklimi İç Anadolu ve Akdeniz iklimlerinin arasında geçit bir iklim özelliği taşır (Anonim, 2016b). Bu çalışmada gözlemler ve mevcut literatürler doğrultusunda Bozkır ilçesinin yırtıcı (Carnivor) memeli hayvanları hakkında bilgi verilecektir.

Materyal ve Metot

Bu çalışmada Bozkır ilçesinde yayılış gösteren kemirici türlerinin belirlenmesinde Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik'e (IUCN) ve diğer bazı kaynaklardan yararlanıldı. Ayrıca çeşitli projelerde yapılan saha çalışmaları dikkate alındı. Arazi çalışmalarında doğrudan memeli türlerinin görülmesi esasına dayalı gözlemlerin yanı sıra, dolaylı olarak memelilere ait yuva ve ayak izi, dışkı, kıl, yeme-ısırma ve vs. gibi iz, belirti ve işaretlerden yararlanıldı.

Şekil 2. Bozkır ilçesinin genel görünüşü.

Araştırma Sonuçları ve Tartışma

Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik'e (IUCN) ve diğer bazı kaynaklara göre ise Bozkır'da; Kızıl Tilki (*Vulpes vulpes*), Kurt (*Canis lupus*), Çakal (*Canis aureus*), Gelincik (*Mustela nivalis*), Kaya sansarı (*Martes foina*), Porsuk (*Meles meles*), Ayı (*Ursus arctos*) ve Su samuru (*Lutra lutra*) yayılış göstermektedir.

Tablo 1. Literatür sonuçları ve arazi gözlemlerine göre Bozkır ilçesinde yayılış gösteren yırtıcı memeli türleri.

Türkçe Adı	Bilimsel Adı	IUCN
Kızıl Tilki	*Vulpes vulpes*	LC
Kurt	*Canis lupus*	LC
Çakal	*Canis aureus*	LC
Gelincik	*Mustela nivalis*	LC
Kaya sansarı	*Martes foina*	LC
Porsuk	*Meles meles*	LC
Ayı	*Ursus arctos*	LC
Su samuru	*Lutra lutra*	NT

LC: (Asgari endişe): Yaygın bulunan türler.
NT: (Nerdeyse tehtit altında): Yok olma ile karşı karşıya.

Kızıl Tilki (*Vulpes vulpes*) Avrupa, Asya, Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'da çok geniş bir coğrafyada yaygındır. Kızıl tilki çok farklı yaşam alanlarına ayak uydurabildiği için kendisine farklı alanlarda rastlanılabilir. Özellikle ormanlarda, kırlarda, tarlalarda yaşamayı tercih eder, ama şehirlerin kenarlarında ve hatta şehirlerin içlerinde günden güne daha sık kızıl tilkiye rastlanılmaktadır. Kızıl tilki güvercin, keme, fare ve tavşan popülasyonlarını kontrol altında tutar ve böylece insanlar için faydalı olur. Kızıl tilki geceleri ava çıkan omnivor hayvanlardandır (Anonim, 2016c).

Kurt (*Canis lupus*) Tüm Avrasya'da, Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'da yaygındır. Bu tür günümüzde Doğu Avrupa, Balkan yarımadası, Kanada, Sibirya, Moğolistan ve İran'da kurtların bulunduğu büyük bölgelerde de rastlanılmaktadır (Anonim, 2016c).

Çakal (*Canis aureus*) üç kıta üzerinde geniş bir alana yaygındır. Bu türün Avrupa'da Yunanistan'ın kuzeyinde, Romanya'da, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te küçük popülasyonlarına rastlanılmaktadır. Türkiye'nin de her bölgesinde bulunur. Çakal iyi bir koşucudur. Hafif bir vücuda, uzun ve güçlü bacaklara sahip olası nedeni ile uzun mesafeleri rahatlıkla aşabilir (Anonim, 2016c).

Gelincik (*Mustela nivalis*) neredeyse tüm Avrasya'da, Kuzey Afrika'da ve Kuzey Amerika'da yaygındır. Ancak İrlanda, İzlanda ve Atlantik okyanusunun adalarında bulunmaz. Gelincik orman kenarları, üzüm tarlaları, kırlar ve otluk gibi farklı yaşam alanlarında rastlanılabilir. Özellikle tarım yapılan bölgelerde yaz aylarında çok sayıda görülebilirler. Gelincik en fazla küçük memeliler, özellikle kemiriciler ile beslenir. Vücut yapıları fare tünellerine girmek için çok elverişlidir. Mevsimine göre kuşlar, kuş yumurtaları, yavru tavşanlar, yeni doğmuş kediler veya kertenkeleler ile de beslenebilirler (Anonim, 2016c).

Kaya sansarı (*Martes foina*) yerleşim yerlerinin kenarlarında yaşar. Yuvalarını ahır ve benzeri yerlerin çatılarına yaparlar. Çok iyi tırmanmakla beraber yerde çok hızlı koşarlar. Gece aktiftirler. Gelişmiş işitme duyuları vardır. Küçük memeliler (fare, sincap ve yarasa gibi), kuşlar, böcekler, kurbağalar ve leşle beslenirler. Ayrıca meyve, yumurta ve bal yedikleri de bilinir (Anonim, 2016c).

Porsuk (*Meles meles*) Kuzey yarıkürede Asya ve Avrupa'nın belirli kısımlarında yaşar. Sırtı açık sarımsı-kurşuni, karın kesimi kestanerengi, bacakları ve karnının altı

siyah renklidir. Usta bir kazıcı olan porsuklar, yeraltı tünellerinden oluşan karmaşık labirentler ve odalar kazarlar. Yuvasından geceleri çıkarak mantarlar, küçük meyveler ve balla beslenir (Anonim, 2016c).

Ayı (*Ursus arctos*) yaşayan en büyük etçillerden biridir. Bu tür Türkiye, Kıbrıs, Balkanlar, Sibirya, Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'da yaşamaktadır. Batı Avrupa'da çok avlanıldığından ancak Pirene Dağlarında ve İskandinav ülkelerinde rastlanır (Anonim, 2016c).

Su samuru (*Lutra lutra*) nehir ve göl kıyılarında yaşayan etçil bir memelidir. Su kenarlarında kazdığı çukurlarda yaşarlar. Yuvası karada olmakla beraber girişi su altındandır. İçini kuru yaprak ve yosunlarla döşer. Ayrıca havalandırma deliği de bırakır. Suda ustalıkla yüzer. Balık, kurbağa avlarlar. Ayrıca kuş, yumurta ve fare de yerler (Anonim, 2016c). Su samuru temiz tatlı sular için bir indikatör türdür.

KAYNAKÇA

Anonim, 2016a. https://tr.wikipedia.org

Anonim, 2016b. http://www.bozkir.gov.tr

Anonim, 2016c. https://tr.wikipedia.org/wiki

Çıplak, B., Demirsoy, A. and Bozcuk, A.N., 1993. Distribution of Ortoptera in relation to the Anatolian Diagonal in Turkey, Articulata, 8(1), 1-20.

Davis, P.H., 1971. Distribution patterns in Anatolia with particular reference to endemism, In: Davis P.H., Harper P.C. ve Hadge I.C. (eds), Plant Life of SW, Asia, 15-27.

Demirsoy, A., 1996. Türkiye Omurgalı Faunasının Sistematik ve Biyolojik Özelliklerinin Araştırılması ve Koruma Önlemlerinin Saptanması., 1-285. Meteksan A.Ş. Ankara.

Ekim, T. and Güner, A., 1986. The Anatolian Diagonal: Fact or fiction, Proceedings of the Royal Society of Edinburgh, 89, 69-77.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F., 1987. Biyolojik Çeşitlilik, T. Ç. S.V. Yayını, 122.

Kurtonur, C., 1996. Türkiye Omurgalılar Tür Listesi, DPT/TBAG-Çev. Sek. 3., 3-23.

Nevo, E., 1982. Speciation in subterranean mammals, mechanisms of speciation,191-218.

Nevo, E., 1991. Evolutionary theory and processes of active speciation and adaptive radiation in subterranean mole rats, Spalax ehrenbergi superspecies in Israel, Evolutionary Biology, 25, 1-125.

Wilson, D.E. and Reeder, D.M., 2005. Mammal Species of the World: A taxonomic and geographic reference, Second Ed., Smithsonion Institution Press, Washington and London, 750-756.

BOZKIR'IN KEMİRİCİ HAYVANLARI

Atilla ARSLAN [*]
Emine ARSLAN [**]

Öz

Bu çalışmada yaban hayatı besin zincirinin vazgeçilmez hayvanlarından olan kemiricilerin Bozkır'daki türleri hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Kemirici hayvanlar takımı memeli hayvanlar sınıfı içerisinde 33 familya, 481 cins ve 2277 türle en büyük takımıdır ve yaklaşık olarak dünya üzerindeki memeli çeşitliliğinin % 43'ünü oluşturur. Yaban hayatının hem orman hem de step ekosisteminin temel memeli türlerinden olan kemiriciler Türkiye'de de oldukça yaygındır. Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik'e (IUCN) ve diğer bazı kaynaklara göre Bozkır'da Kafkas Sincabı (Sciurus anomalus) Tarla Sincabı veya Gelengi (Spermophilus xanthoprymnus) Körfare (Nannospalax xanthodon), tarla fareleri (Microtus levis, Microtus guentheri), Türk Hamsteri (Mesocricetus brandti), Kayalık Orman Faresi (Apodemus mystacinus), Orman Faresi (Apodemus witherbyi), Sarıboyunlu Orman Faresi (Apodemus flavicollis), Siyah Ev Faresi (Mus domesticus), Sarı Ev Faresi (Mus macedonicus), Cüce Avurtlak (Cricetulus migratorius), Sıçan (Rattus rattus), Norveç Sıçanı (Rattus norvegicus) ve Hasancık veya Yediuyur (Dryomys nitedula) yayılış göstermektedir. Bu türlerin çoğu orman veya tarım zararlısı olarak bilinse de birçok karnivor omurgalı hayvanın besinlerini oluşturması açısından ekolojik denge için oldukça önemlidirler. Ancak bu türlerinden bazılarının popülasyonlarındaki birey sayıları çevre kirliliği ve tarımsal alanları genişletilmesi nedeni ile azaldığı görülmektedir.

•

[*] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 42031 Selçuklu, KONYA aarslan@selcuk.edu.tr.*
[**] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 42031 Selçuklu, KONYA aarslan@selcuk.edu.tr.*

GİRİŞ

Türkiye, zoocoğrafik konumu, topografyası, iklim değişiklikleri ve jeolojik devirlerdeki değişimlerden dolayı biyolojik çeşitlilik bakımından zengin bir özelliğe sahip olmuştur. Zoocoğrafik konumundan dolayı Avrupa ağaç türleri, Sibirya'nın soğuk bölge türleri, güneyde Afrika ve Asya'nın çöl habitatına uygun türleri Anadolu'ya giriş yapmış ve Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini arttıran önemli bir sebep olmuştur (Şekil 1). Türkiye tür sayısı ve endemik türlerin varlığı bakımından zengin bir ülkedir.

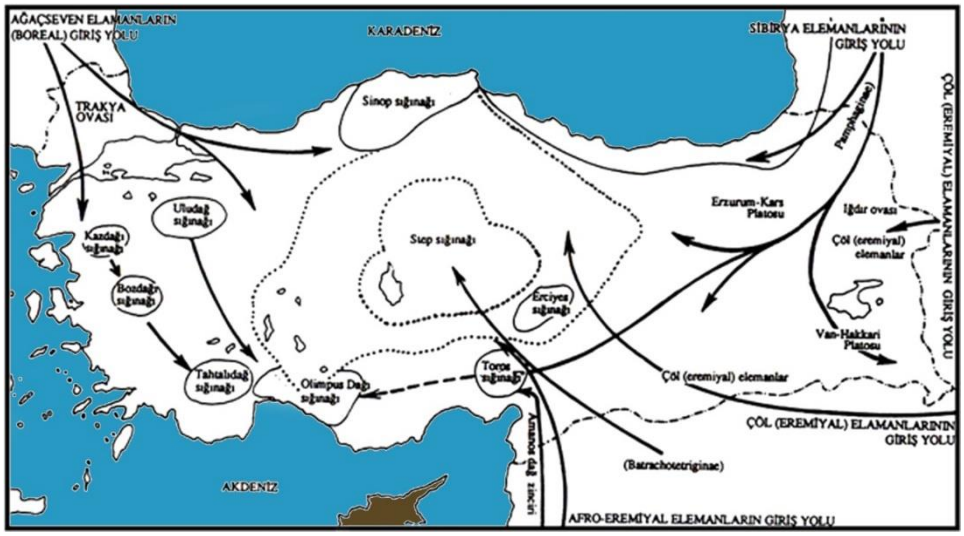

Şekil 1. Değişik Fauna Elemanlarının Anadolu'ya Giriş Yolları.

Jeolojik tarihine ve ekolojik özelliklerine bakıldığında dünya üzerinde ender yerlerden biri olan Anadolu, jeolojik devirler boyunca birçok türe sığınma ortamı sağladığı gibi birçok türün de gen merkezi haline gelmiştir. Yerküre, milyonlarca yıldır sürekli değişim geçirmekte ve bu değişim üzerinde yaşayan canlıları da etkilemektedir. Değişmekte olan coğrafik ve iklimsel faktörler, bölgeler arası floral ve faunal çeşitliliklere neden olmuştur. Anadolu Yarımadası üzerinde yapılan çeşitli jeolojik araştırmalar, Anadolu'nun yatay ve düşey doğrultuda pek çok kez değişime uğradığını göstermiş ve bu değişimler de Anadolu flora ve faunasının şekillenmesinde önemli bir topografik etmen olduğu düşünülen "Anadolu Diyagonali"ni ortaya çıkarmıştır (Davis, 1971; Ekim ve Güner; 1986; Çıplak ve ark., 1993).

Üç kıtanın birleştiği coğrafyada yer alan Anadolu, zengin biyoçeşitliliğe sahip olup bu çeşitlilik diğer coğrafyalar içerisinde Anadolu'yu ayrıcalıklı bir konum haline getirmiştir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1987; Kurtonur, 1996).

Yerkürenin bu değişim sürecinde, memeliler ilk olarak Paleosen sonu ve Eosen başlarında ortaya çıkıp Tersiyer boyunca yaşayabilecekleri tüm alanlara yayılarak çeşitlilik göstermişlerdir. Memelilerin; beyin organizasyon güçleri, farklı ortamlara güçlü adaptasyon yetenekleri ile yaşama şanslarını artırmaları, vücut sıcaklıklarını sabit tutabilme özelliği, yavrularının gelişimini ana rahminde tamamlayabilme gibi belirli özellikleri memelilerin çeşitlilik göstermesinde önemli etkenler arasında gösterilmiştir (Nevo, 1982; 1991).

Memeli sınıfının en büyük takımı olan Kemiriciler (Rodentia) dünyada 33 familya, 481 cins ve 2277 tür ile temsil edilmektedir (Wilson ve Reeder, 2005). Türkiye'de Kemiriciler takımının, Sciuridae, Castoridae, Dipodidae, Muridae, Gerbillidae, Spalacidae, Gliridae, Hystricidae ve Myocastoridae olmak üzere toplam 9 familya ve 30 cinsle temsil edildiği kaydedilmiştir (Yiğit ve ark., 2006). Türkiye kemiricileri üzerinde yayılış, biyoloji, ekoloji, sistematik ve taksonomi, karyoloji, fizyoloji ve bazı davranış özellikleriyle ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu hayvanlar kara, ağaç, toprak altı ve yarı sucul olarak çok farklı habitatlarda yayılış gösterirler (Wilson ve Reeder, 2005). Bugüne kadar Türkiye'de, Rodentia takımının 30 cinsine ait toplam 67 türün yaşadığı kaydedilmiştir (Yiğit ve ark., 2006).

Konya İline bağlı 31 İlçeden biri olan Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeridir. İlçenin denizden yüksekliği 1162 metre, Yüzölçümü 1949 kilometrekaredir (Anonim, 2016a) (Şekil 2). İlçenin iklimi İç Anadolu ve Akdeniz iklimlerinin arasında geçit bir iklim özelliği taşır (Anonim, 2016b). Bu çalışmada gözlemler ve mevcut literatürler doğrultusunda Bozkır ilçesinin kemirici hayvanları hakkında bilgi verilecektir.

Şekil 2. Bozkır ilçesinin genel görünüşü.

Materyal ve Metot

Bu çalışmada Bozkır ilçesinde yayılış gösteren kemirici türlerinin belirlenmesinde Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik'e (IUCN) ve diğer bazı kaynaklardan yararlanıldı. Ayrıca çeşitli projelerde yapılan saha çalışmaları dikkate alındı. Arazi çalışmalarında doğrudan memeli türlerinin görülmesi esasına dayalı gözlemlerin yanı sıra, dolaylı olarak memelilere ait yuva ve ayak izi, dışkı, kıl, yeme-ısırma ve vs. gibi iz, belirti ve işaretlerden yararlanıldı. Kemiricileri yakalamak için canlı örnek kapanlar yuvaların tespit edildiği yerlerde kullanıldı. Körfare örneklerini canlı yakalamak için Arslan (2013) tarafından geliştirilen ekolojik metal boru kapan kullanıldı (Şekil 2).

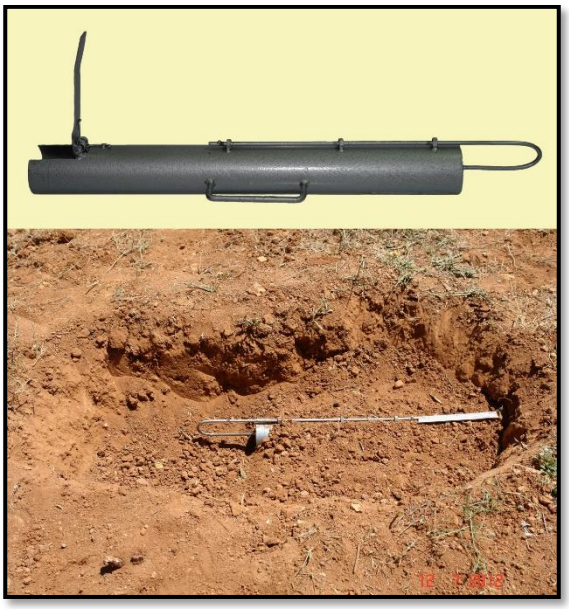

Şekil 3. Arslan (2013) tarafından geliştirilen ekolojik metal boru kapan ve kullanılışı (Fotoğraf: Atilla ARSLAN).

Araştırma Sonuçları ve Tartışma

Literatür sonuçları ve arazi gözlemlerine göre Bozkır ilçesinde Kafkas Sincabı (*Sciurus anomalus*) Tarla Sincabı veya Gelengi (*Spermophilus xanthoprymnus*) Körfare (*Nannospalax xanthodon*), tarla fareleri (*Microtus levis, Microtus guentheri*), Türk Hamsteri (*Mesocricetus brandti*), Kayalık Orman Faresi (*Apodemus mystacinus*), Orman Faresi (*Apodemus witherbyi*), Sarıboyunlu Orman Faresi (*Apodemus flavicollis*), Siyah Ev Faresi (*Mus domesticus*), Sarı Ev Faresi (*Mus macedonicus*), Cüce Avurtlak (*Cricetulus migratorius*), Sıçan (*Rattus rattus*), Norveç Sıçanı (*Rattus norvegicus*) ve Hasancık veya Yediuyur (*Dryomys nitedula*) yayılış göstermektedir. Bu türlerin IUCN ve BERN sözleşmesine göre durumları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Literatür sonuçları ve arazi gözlemlerine göre Bozkır ilçesinde yayılış gösteren kemirici türleri.

Türkçe Adı	Bilimsel Adı	IUCN
Kafkas Sincabı	*Sciurus anomalus*	LC
Tarla Sincabı, Gelengi	*Spermophilus xanthoprymnus*	LC
Körfare	*Nannospalax xanthodon*	LC
Tarla Faresi	*Microtus levis*	LC

Tarla Faresi	*Microtus guentheri*	LC
Türk Hamsteri	*Mesocricetus brandti*	LC
Kayalık Orman Faresi	*Apodemus mystacinus*	LC
Fare	*Apodemus witherbyi*	LC
Sarıboyunlu Orman Faresi	*Apodemus flavicollis*	LC
Siyah Ev Faresi	*Mus domesticus*	LC
Fare	*Mus macedonicus*	LC
Cüce Avurtlak	*Cricetulus migratorius*	LC
Sıçan	*Rattus rattus*	LC
Norveç Sıçanı	*Rattus norvegicus*	LC
Hasancık, Yediuyur	*Dryomys nitedula*	LC

LC: (Asgari endişe): Yaygın bulunan türler.

Kafkas Sincabı (*Sciurus anomalus*) meşe (*Quercus sp*.), ardıç (*Juniperus sp*.) ve ceviz (*Junglans regia*) ağaçlarının bulunduğu ormanlık bölgeleri yaşam alanı olarak daha çok tercih etmektedir. Ayrıca çam (*Pinus*) ormanlarında da tespit edilmiştir. Bu tür yerel halk arasında genellikle 'Teyin' olarak bilinmektedir (Albayrak ve Arslan, 2006). *S. anomalus* ise Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Yunanistan, İran, Irak, Israil Ürdün, Lübnan, Suriye ve Türkiye'de yayılış göstermektedir (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Yiğit ve ark., 2008).

Tarla Sincabı veya Gelengi (*Spermophilus xanthoprymnus*)'nin yuvası daha çok suya yakın veya sudan uzak zayıf bitki örtüsünün hakim olduğu nispeten düz alanlarda veya yamaçlarda tespit edilmiştir (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Kalafat 2011; Kryštufek ve ark., 2008c).

Körfare (*Nannospalax xanthodon*) step, çayır, otlaklar, mera ve ekin tarlalarında yaşar. Körfareler dişleri ile tünel kazarlar ve başları ile toprağı yukarı atarlar. Tarımsal alanlarda tarım ürünlerine kazdıkları tüneller nedeni ile zarar verirler (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Bukhnikashvili ve ark., 2008).

Tarla fareleri (*Microtus levis, Microtus guentheri*): Tarla farelerinden *Microtus levis* akarsu kenarlarında *Microtus guentheri* ise tarım alanlarında veya yakınlarında bulunur. Populayonlarının yoğun olduğu dönemlerde tarım ürünlerine verdikleri zarar büyüktür (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Zagorodnyuk ve ark., 2008; Amr ve ark., 2008).

Türk Hamsteri (*Mesocricetus brandti*) tahıl ekili alanlarda ve kuru açık step habitatlarda bulunur. Tahıl ürünlerini ve bazen de böcekler ve diğer omurgasızları da tüketirler (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Kryštufek ve ark., 2008b).

Kayalık Orman Faresi (*Apodemus mystacinus*) çim veya seyrek çalılar kaplı kayalık alanlar ile ormanda yaşar. Bu tür tahıl, çam tohumu, meşe palamudu, harnup, bakla, salyangoz ve böceklerle beslenir(Kryštufek ve Vohralik, 2005; Amori ve ark. 2008b).

Orman Faresi (*Apodemus witherbyi*) ovalar, dağlar ve steplerde bulunur (Bukhnikashvili ve ark., 2008). Sarıboyunlu Orman Faresi (*Apodemus flavicollis*) ormanlık habitatlarda yaşar. Tohumlar ve özellikle meşe palamudu ve fındıkla beslenirler (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Amori ve ark., 2008a).

Siyah Ev Faresi (*Mus domesticus*) Ormanlık alanlar ile birlikte evlerin, çiftliklerin ve binaların çeşitli bölümlerinde yaşarlar. Sarı Ev Faresi (*Mus macedonicus*) ekili tarım arazileri, meyve bahçeleri, zeytinlikler, yol kenarları, kum tepeleri, kurak Akdeniz fundalık ve çalılıklarında bulurlar (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Musser ve ark., 2008).

Cüce Avurtlak (*Cricetulus migratorius*) kuru otlaklar ve steplerde, bazen evlerde ve tarım arazileri ile bahçelerde yaşarlar. Genellikle kök, sürgün ve tohum ile beslenirler (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Kryštufek ve ark., 2008a).

Sıçan (*Rattus rattus*), Norveç Sıçanı (*Rattus norvegicus*) insanlar olduğu yerleşim alanlarındaki binalar, limanlar ve lağımlarda yayılış gösterirler (Kryštufek ve Vohralik, 2005; Ruedas, 2008).

Hasancık veya Yediuyur (*Dryomys nitedula*) geniş yapraklı, karışık ve iğne yapraklı ormanlık alanlardaki çeşitli habitatların bulunur Kryštufek ve Vohralik, 2005; Batsaikhan ve ark., 2008).

Kemiriciler, insanların besinlerine, tahtadan, kâğıttan, deriden, kumaştan yapılmış malzemelere ve eşyalara, yer altı telefon kablolarına, elektrik tellerinin yalıtım kaplamalarına, vd. nesnelere keskin dişleriyle kemirerek zarar vermeleri ve bazı hastalıkları bulaştırmaları açısında çok önemlidirler (Demirsoy 1996). Bazı kemirici türlerinin, insan ve diğer hayvanlara veba, tifo, tifüs ve tularemi gibi son derece tehlikeli hastalıkları bulaştırdıkları bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, İ., Arslan, A. 2006. Contribution to the Taxonomical and Biological Characteristics of Sciurus anomalus in Turkey (Mammalia: Rodentia). Turkish Journal of Zoology 30: 111-116.

Amori, G., Hutterer, R., Kryštufek, B., Yigit, N., Mitsain, G. & Palomo, L.J. 2008a. Apodemus flavicollis. The IUCN Red List of Threatened Species 2008: e.T1892A8699693.

Amori, G., Hutterer, R., Kryštufek, B., Yigit, N., Mitsain, G. & Muñoz, L.J.P. 2008b. Apodemus mystacinus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Amori, G., Hutterer, R., Kryštufek, B., Yigit, N., Mitsain, G. & Palomo, L.J. 2015. Rattus rattus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Amr, Z., Shenbrot, G., Hutterer, R., Amori, G., Kryštufek, B., Yigit, N., Mitsain, G. & Palomo, L.J. 2008. Microtus guentheri. The IUCN Red List of Threatened Species.

Anonim, 2016a. https://tr.wikipedia.org

Anonim, 2016b. http://www.bozkir.gov.tr

Batsaikhan, N., Kryštufek, B., Amori, G. & Yigit, N. 2008. Dryomys nitedula. The IUCN Red List of Threatened Species 2008

Bukhnikashvili, A., Kryštufek, B., Sozen, M., Yigit, N. & Amori, G. 2008. Spalax nehringi. The IUCN Red List of Threatened Species

Bukhnikashvili, A., Shenbrot, G. & Sozen, M. 2008. Apodemus witherbyi. The IUCN Red List of Threatened Species 2008: e.T135724A4193379.

Çıplak, B., Demirsoy, A. and Bozcuk, A.N., 1993. Distribution of Ortoptera in relation to the Anatolian Diagonal in Turkey, Articulata, 8(1), 1-20.

Davis, P.H., 1971. Distribution patterns in Anatolia with particular reference to endemism, In: Davis P.H., Harper P.C. ve Hadge I.C. (eds), Plant Life of SW, Asia, 15-27.

Demirsoy, A., 1996. Türkiye Omurgalı Faunasının Sistematik ve Biyolojik Özelliklerinin Araştırılması ve Koruma Önlemlerinin Saptanması., 1-285. Meteksan A.Ş. Ankara.

Ekim, T. and Güner, A., 1986. The Anatolian Diagonal: Fact or fiction, Proceedings of the Royal Society of Edinburgh, 89, 69-77.

Kalafat, A., 2011. Türkiye'deki Spermophilus taurensis'in Biyolojisi, Ekolojisi ve Diğer Spermophilus Türleri ile Morfometrik Olarak Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yük. L. Tezi.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F., 1987. Biyolojik Çeşitlilik, T. Ç. S.V. Yayını, 122.

Kryštufek, B., Bukhnikashvili, A., Sozen, M. & Isfendiyaroglu, S. 2008a. Cricetulus migratorius. The IUCN Red List of Threatened Species.

Kryštufek, B., Vohralik, V., 2005. Mammals of Turkey and Cyprus, Rodentia I: Sciuridae, Dipodidae, Gliridae, Arvicolinae, 1-292. Zalozba Annales, Koper, Slovenia.

Kryštufek, B., Yigit, N. & Amori, G. 2008b. Mesocricetus brandti. The IUCN Red List of Threatened Species.

Kryštufek, B., Yigit, N. & Hutterer, R. 2008c. Spermophilus xanthoprymnus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Kurtonur, C., 1996. Türkiye Omurgalılar Tür Listesi, DPT/TBAG-Çev. Sek. 3., 3-23.

Musser, G., Amori, G., Hutterer, R., Kryštufek, B., Yigit, N. & Mitsain, G. 2008. Mus musculus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Nevo, E., 1982. Speciation in subterranean mammals, mechanisms of speciation,191-218.

Nevo, E., 1991. Evolutionary theory and processes of active speciation and adaptive radiation in subterranean mole rats, Spalax ehrenbergi superspecies in Israel, Evolutionary Biology, 25, 1-125.

Ruedas, L. 2008. Rattus norvegicus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Wilson, D.E. and Reeder, D.M., 2005. Mammal Species of the World: A taxonomic and geographic reference, Second Ed., Smithsonion Institution Press, Washington and London, 750-756.

Yigit, N., Kryštufek, B., Sozen, M., Bukhnikashvili, A., Shenbrot, G. 2008. Sciurus anomalus. The IUCN Red List of Threatened Species.

Yiğit, N., Çolak, E., Sözen, M., Karataş, A., 2006. Rodents of Türkiye (Türkiye Kemiricileri), 1-114. Meteksan A.Ş. Ankara.

Zagorodnyuk, I., Henttonen, H., Amori, G., Hutterer, R., Kryštufek, B., Yigit, N., Mitsain, G. & Palomo, L.J. 2008. Microtus levis. The IUCN Red List of Threatened Species.

BOZKIR AĞAÇ SİNCABININ (Sciurus anomalus) DİĞER SCIURUS TÜRLERİ ARASINDAKİ FİLOGENETİK AKRABALIĞININ BELİRLENMESİ

Emine ARSLAN [*]
Elif Gülbahçe MUTLU [**]
Atilla ARSLAN[***]

Öz

Kemiriciler (Rodentia) dünyadaki mevcut memeliler arasında en büyük grubu oluşturmaktadırlar ve kendi aralarında taksonomik ve filogenetik sınıflandırılması oldukça önemlidir. Sciurus cinsi, Rodentia takımı içerisinde yer alan Sciuridae (Sincapgiller) familyasının üyelerindendir. Türkiye'de Sciurus anomalus ve Sciurus vulgaris türleri yayılış göstermektedir. Bu çalışmada Konya ili Bozkır ilçesinden elde edilen S. anomalus türü ile Gen Bankası (NCBI)'ndan elde edilen Sciurus türleri arasında filogenetik akrabalıkların mitokondrial sitokrom b gen dizileri kullanılarak belirlenmesi amaçlanmıştır. Bozkır sincabının postundan DNA izole edilmiş ve sitokrom b geni PCR'da spesifik primerler ile amplifiye edilmiştir. Elde edilen PCR ürünlerinin dizi analizi yapılmıştır. Daha sonra, diziler ile MEGA 5.2.0 bilgisayar programı kullanılarak maksimum parsimoniye göre filogenetik ağaç oluşturulmuştur. Elde edilen filogenetik ağaca göre, Bozkır S. anomalus'u daha önce çalışılan Anadolu ağaç sincapları ile aynı grupta yer alırken, Türkiye'de yaşayan S. vulgaris'den ziyade diğer ülkelerde yayılış gösteren sincap türlerine daha yakın bulunmuştur. Bu sonuçlar, daha önce rapor edilen Türkiye'deki sincapları da içeren bir filogenetik çalışmanın sonuçları ile uyumlu bulunmuştur.

•

Anahtar Kelimeler
Bozkır, Sciurus anomalus, sitokrom b, Filogenetik akrabalık

•

[*] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Konya. earslan@selcuk.edu.tr*
[**] *KTO Karatay Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Konya.*
[***] *Selçuk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Konya.*

GİRİŞ

Sciuridae (Sincapgiller) küçük ve orta büyüklükteki sincapların bulunduğu geniş bir familyadır. Familya içinde ağaç sincapları, yer sincapları, çizgili sincaplar, uçan sincaplar, marmotlar ve çayır köpekleri bulunmaktadır. Bu familyanın günümüzde yaşayan beş alt familyası, 58 cins ve dünyanın hemen hemen her tarafına yayılmış 285 türü bulunmaktadır (Emry ve Korth 2007). Sincaplar ilk defa 40 milyon yıl önce ortaya çıkmışlardır. *Sciurus* (Ağaç Sincapları) cinsine ait yedi altcins ve 28 tür vardır. *Sciurus vulgaris* (Kırmızı sincap) *Sciurus* altcinsine ait 13 sincap türünden biridir. *Sciurus anomalus* (Kafkas sincabı) ise *Tenes* altcinsine ait tek türdür (Hoffman ve ark., 1993).

Ağaç ve yer sincapları, boyut ve morfolojik olarak birbirlerinden farklılıklar gösterirler (Yalçın ve ark., 2007, Roth, 1996). Türkiye'de *Sciurus* türünden Anadolu Ağaç Sincabı (*S. anomalus*) ve Kızıl Sincap (*S. vulgaris*) olmak üzere iki tür sincabın yaşadığı bilinmektedir. Anadolu Ağaç Sincabı'nın (*S. anomalus*) sırtı kırmızı veya esmerimsi kır, karnı solgun donuk renkli, kulakları seyrek kıllı ve sivridir. Uçlarında kıl tutamı yoktur (Evcin ve ark., 2012, Tolunay ve Tunçok, 1938). Ayrıca kızıl sincap kızıl renkte iken bu türün sırt bölümünde belirgin bir gri-açık siyah renkte bir koyuluk mevcuttur. Bu yönleriyle kızıl sincaptan (*S. vulgaris*) görünüş itibariyle ayırt edilebilmektedir (Evcin ve ark., 2012).

Sincaplar bazı meyvelere verdikleri zarar ile hemen her yerde tanınan hayvanlardandır. Bunlar kozalak, badem, ceviz ve fındık gibi meyveleri depo ederler. Böylece bazı bitkilerin yeni bölgelerde tutunmasına veya yayılmasına sebep olurlar. Diğer yandan kurak geçen dönemlerde çam, ladin, göknar, kayın gibi ağaçların gövdelerini kemirmek suretiyle büyük zarar verirler. Ekili ve dikili alanlarda tohum veya fideleri tahrip ederler (Alkan,1965). Geçmişte baş gösteren kürk giyme modası, sincap postlarının da kürk olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu sebeple avlanan sincaplar ekosistemdeki av ve avcı ilişkisinin bozulmasına sebep olmuştur. Sincap populasyonlarının da bir denge içinde kalması ve korunmasının, biyolojik zenginlik, zoocoğrafya ve evrimsel bakımından önemi vardır (Alkan,1965).

Nüklear ve mitokondrial dizilerin evrim çalışmalarında kullanılmaktadır (Robinson ve ark., 1997). Pek çok hayvan türlerinin evrimsel akrabalıkları ve populasyon

yapılarının açığa çıkarılması çalışmalarında ribozomal DNA ve mitokondrial DNA moleküler genetik markırları olarak başarılı bir şekilde kullanılmıştır (Allard ve Honeycutt, 1991; Wall ve ark., 1992; Hosoda ve ark., 1993; Nevo ve ark., 1993; Suzuki ve ark., 1994;). Hem nüklear hem de sitoplazmik markırların birleşmiş analizleri, belirli bir hayvan türünün populasyonlarının filogenetik ağacının topolojisi üzerine ve ayrılma yerini ölçmek üzere güvenilir bilgi sağlayabilmektedir (Suziki ve ark., 1996).

Bu çalışmada Konya'nın Bozkır ilçesinden elde edilen *S. anomalus* türünün diğer *Sciurus* türleri ile filogenetik ilişkisinin sitokrom b tek gen analiziyle belirlenmesi amaçlanmıştır. Ağaç sincaplarının filogenisi ile ilgili Dünya'da sınırlı sayıda çalışma bulunurken Türkiye'de yok denecek kadar azdır.

MATERYAL-METOT

Materyal

Bu çalışmada Konya ili Bozkır ilçesinden elde edilen sincap örneği incelenmiştir. Doğadan yakalanan canlı hayvanın kulak ucundan DNA izolasyonu için doku örneği alınmıştır ve tekrar doğaya bırakılmıştır.

Dokudan Genomik DNA izolasyonu

Dokudan DNA izolasyonu Hillis ve ark.'nın (1990) önerdiği metoda göre yapılmıştır. 0.1 gr doku örneği havanda sıvı azot ile ezilerek toz haline getirilmiştir. İçerisinde STE tamponu bulunan ependorf tüplere toz haline getirilen doku örnekleri ilave edilmiştir. Daha sonra fenol/kloroform/izoamilalkol (25:24:1) ile saflaştırma basamakları gerçekleştirilmiştir ve elde edilen DNA TE tamponunda çözülmüştür. PZR işlemleri gerçekleştirmek üzere -20 ˚C'de saklanmıştır.

Polimeraz Zincir Reaksiyonu (PZR) ve Agaroz jel elektroforezi

Bu gen bölgesinin çoğaltımı için L14727_sp, H 15348 ve L15162MO, H15915 olmak üzere 2 çift primer kullanılmıştır. Tasarlanan primer çiftlerinin en iyi çalışabilecekleri sıcaklığın ve reaksiyon koşullarının belirlenmesi için öncelikle gradient PZR yapılmıştır.

PZR uygulamaları için 15 µl çözelti hazırlanmıştır. Her reaksiyon karışımı için, 50 pikomol primer, 10X PZR tamponu (200 mM $(NH_4)_2SO_4$, 750 mM Tris-HCl, pH:8.8,

%0.1 Tween20), 25 mM MgCl, 20 mM dNTP ve 5U Taq polimeraz kullanılmıştır. Genomik DNA'dan 50 ng karışıma eklenmiştir. Karışım hazırlandıktan sonra thermo-cycler cihazı ile çoğaltım 35 döngüde ve 95 ºC'de 5 dk, 94 ºC'de 1 dk, 50 ºC'de 1 dk ve 72 ºC'de 1 dk'da yapılmıştır.

PZR ürünleri %1'lik agaroz jel elektroforezinde yürütülerek hedef gen bölgesinin çoğaltıldığı marker ile belirlenmiş ve jel görüntüleme sistemi ile fotoğraflar bilgisayara aktarılmıştır.

Dizi Analizi

Elde edilen PZR ürünleri Macrogen Firmasına gönderilerek sitokrom b geninin DNA dizileri belirlenmiştir.

İstatistiksel Değerlendirme

Dizi analizi sonucunda elde edilen sitokrom b geninin DNA dizileri ve NCBI Gen Bankasından elde edilen verilerle birlikte Bioedit bilgisayar programında hizalanıp Mega 5.02 bilgisayar programında Maximum Likelihood'a göre filogenetik ağaç yapılmıştır.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Bozkır ilçesinden elde edilen *S. anomalus*'un sitokrom b geninin tüm dizisi (1140bç) belirlenmiş, beş *S. vulgaris*, *S. lis*, *S. aberti*, *S. stramineus*, *S. niger* ve üç *S. anomalus*'un dizileri ise daha önce NCBI'da yayınlanmış olan diziler ile birlikte değerlendirilmiştir.

Maximum Likelihood istatistik analizi sonucunda elde edilen filogenetik ağaca göre (Şekil 1) 2 ana grup oluşmuştur. Birinci grupta *S. aberti*, *S. stramineus* ve *S. niger* birbirine daha yakın olarak bir alt kladda toplanırken *S. anomalus*'lar ise diğer alt kladda yer almışlardır. İkinci ana grupta *S. vulgaris* ve *S. lis* birbirine daha yakın olarak yer almıştır. Dış grup olarak *Tamias senex* türü kullanılmıştır.

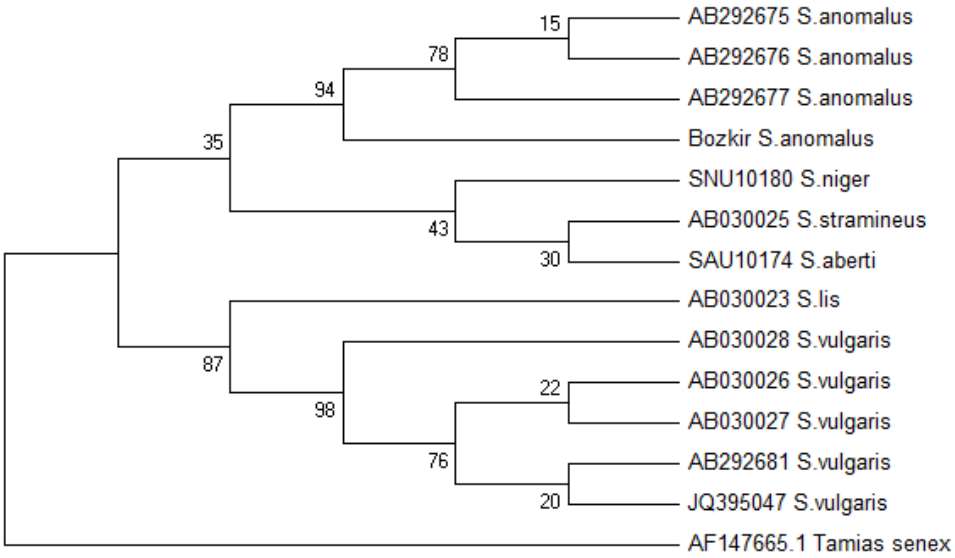

Şekil 1. *Sciurus anomalus*'un sitokrom b geninin (1140bç) maximum likelihood filogenetik ağacı .

Bizim sonuçlarımız, Pecnerova ve Martınkova (2012)'nın ve Villalobos ve Gutierrez-Espeleta (2014)'nın ağaç sincaplarının evrimi ile ilgili yaptıkları çalışmaları destekler şekilde *S. lis* ve *S. vulgaris*'in kardeş taksonlar olduğunu ve *S. anomalus*'un *S. lis* ve *S. vulgaris*'in atasının ayrılmasından sonra farklılaştığını göstermiştir. Aynı şekilde Oshida ve Arslan (2009)'nın bulguları ile uyumlu olarak Palearktik bölgedeki Eski Dünya sincaplarından olan *S. anomalus* sitokrom b tek gen analizi sonucuna göre Nearktik bölgedeki Yeni Dünya sincaplarına (*S. aberti, S. niger, S. stramineus*) daha yakın yer almıştır. Diğer Eski Dünya sincapları (*S. lis* ve *S. vulgaris*) monofiletik olup ayrı bir kladda toplanmışlardır.

Sciurus'un ilk ayrılmasının Avrasya kıtasında olmuş ve daha sonra Yeni Dünya *Sciurus*'larının atasının, Avrasya kıtasından Kuzey Amerika Kıtasına göç etmiş olabileceği önerilmiştir (Oshida ve ark 2009). Fosil kayıtları *S. vulgaris*'in *S. lis*'in atası olduğunu düşündürmüştür (Kawamura 1988, Kawamura ve ark. 1989, Oshida ve ark 2009). *S. anomalus* sitogenetik açıdan *S. carolinensis* ve *S. niger*'e *S. vulgaris*'den daha çok yakın akraba olduğu rapor edilmiştir (Nadler ve Hoffmann 1970). Bizim sonuçlarımız Oshida ve ark (2009)'nın filogenetik sonuçları gibi bu akrabalığı desteklemektedir. Fakat

S. anomalus ve diğer Yeni Dünya türleri arasında keskin filogenetik ayrılmaların olduğu bulunmuş. Bu yüzden *S. anomalus*'un eşsiz evrimsel tarihi olabileceği rapor edilmiştir (Oshida ve ark 2009).

Daha önce yapılan çalışmaların bulguları (Oshida ve ark 2009) ile uyumlu olan bu çalışmanın sonuçları; üç Eski Dünya *Sciurus* türlerinin (*S. anomalus, S. lis* ve *S. vulgaris*) analizinin monofiletik bir akrabalığı ortaya koymamış olması, *S. lis* ve *S. vulgaris*'in yakından ilişkili olduğu, ancak *S. anomalus*'un Yeni Dünya *Sciurus* türleri ile kümelenmesi, bu kümeleme destekleyen bootstrap değerlerinin biraz düşük olması, *S. anomalus* ve diğer Eski Dünya türler arasındaki genetik uzaklıkların, *S. anomalus* ve Yeni Dünya türlerinin arasındakilere çok benzer olması sebebiyle (1) *S. anomalus*, (2) *S. lis* ve *S. vulgaris*, ve (3) Yeni Dünya *Sciurus* türleri olmak üzere bu cinsin mümkün olan üç büyük kladının ayrılması, *Sciurus*'un ilk evrimsel tarihini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alkan, B., 1965. Türkiye'nin Ağaç ve Tarla Sincapları (Mammalia-Sciuridae) Üzerine Bazı İncelemeler. Bitki Koruma Bülteni, Ankara, 5(4):151-162.

Allard, M. W., and Honeycutt, R. L., 1991. Ribosomal DNA variation within and between species of rodents, with emphasis on the genus Onychomys. Mol. Biol. Evol., 8:71-84.

Emry, R. J.; Korth, W. W. (2007). "A new genus of squirrel (Rodentia, Sciuridae) from the mid-Cenozoic of North America". Journal of Vertebrate Paleontology 27(3): 693–698. doi:10.1671/0272-4634(2007)27[693:ANGOSR]2.0.CO;2

Evcin, Ö., Akkuzu, E., Küçük, Ö., 2012. Anadolu ağaç sincabının (Sciurus anomalus (Güldenstaedt, 1785) ekolojisi: Kastamonu-Araç merkez Orman İşletme şefliği örneği. DOI: 10.13140/2.1.2616.3207, Conference Paper.

Hillis, D.M., Larson, A., Scott, K.D., Zimmer, E.A. 1990. Nucleic acids III: Sequencing. Molecular Systematics. Chp:9, 339-340.

Hoffmann, R. S., Anderson, C. G., Thorington, R. W. Jr & Heaney, L. R. 1993. Family Sciuridae. In D. E. Wilson & D. M. Reeder (Eds) Mammal Species of the World: Taxonomic and Geographic Reference.

Hosoda,T., Suzuki, H., Yamada,T., and Tsuchiya, K.,1993. Restriction site polymorphism in the ribosomal DNA of eight species of Canidae and Mustelidae. Cytologia 58:223-230.

Kawamura Y. 1988: Quaternary rodent faunas in the Japanese Islands (Part 1). Mem. Fac. Sci. Kyoto Univ., Ser. Geol. Min. 53: 31–384.

Kawamura Y., Kamei T. & Taruno H. 1989: (Middle and late Pleistocene mammalian faunas in Japan). Quat. Res. 28: 317–326 (in Japanese with English summary).

Nadler C.F. & Hoffmann R.S. 1970: Chromosomes of some Asian and South American squirrels (Rodentia:Sciuridae). Experientia 26: 1383–1386.

Nevo, E., Honeycutt, R.L., Yonekawa,H., Nelson,K. and Hanzawa, N., 1993. Mitochondrial DNA polymorphisms in subterranean mole-rats of the Spalax ehrenbergi superspeties in Israel and its peripheral isolates. Mol. Biol. Evol. 10:590-604.

Oshida T, Arslan A and Noda M., 2009. Phylogenetic relationships among the Old World Sciurus squirrels. Folia Zool. – 58(1): 14–25.

Pecnerova, Martınkova. 2012. Evolutionary history of tree squirrels (Rodentia, Sciurini) based on multilocus phylogeny reconstruction. Zoologica Scripta. 41(3), pp 211–219.

Robinson, M., Catzeflis, F., Briolay,J., and Mouchiroud, D., 1997. Molecular phylogeny of rodents, with special emphasis on murids: evidence from nuclear gene LCAT. Mol. Phylogenet. Evol. 8:423–434.

Roth, V.L., 1996. Cranial İntegration in the Sciuridae Amer.Zool.,36,14-23.

Suzuki, H., Sakurai, S., and Matsuda, Y., 1996. Rat rDNA spacer sequences and chromosomal assignment of the genes to the extreme terminal region of chromosome 19. Cytogenet Cell Genet 72(1): 1-4.

Suzuki, H., Tsuchiyam, K., Sakaizumi, M., Wakana, S., and Sakurai, S., 1994. Evolution of restriction sites of ribosomal DNA in natural populations of the field mouse, Apodemus speciosus. J. Mol. Evol. 38: 107-l 12.

Tolunay,M.,Tunçok,Ş.,1938. Yurdumuzda kemirici ve böcek yiyen hayvanlar (fare ve sıçan gibi zararlılarla savaş). Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1-152.

Villalobos, F., Gutierrez-Espeleta, G., 2014. Mesoamerican tree squirrels evolution (Rodentia: Sciuridae): a molecular phylogenetic analysis. Rev. Biol. Trop. Vol. 62 (2): 649-657.

Wall, D. A., Davis, S. K., and Read, B. M., 1992. Phylogenetic relationships in the subfamily Bovinae (Mammalia: Artiodactyla) based on ribosomal DNA. J. Mammal. 73: 262-275.

Yalçın, H., Kayış, S.A., Arslan, A., 2007. Ağaç, Yer Sincabı ve Ratın Mandibula'sı Üzerinde Karşılaştırmalı Makro-Anatomik, Mekanik VE Geometrik Morfometrik Çalışma. Vet. Bil. Derg. 23, 1: 83-95.

BOZKIR TARIMI VE HAYVANCILIK

Mevlüt MÜLATİM [*]
Ramazan ACAR [**]

Öz

Bozkır ilçemizin daha fazla ilgiye ihtiyacı vardır. Tarihi olan ilçede tarım ve hayvancılık yeterince gelişememiştir. Göç en büyük problem olmuştur. Mera ıslah çalışmalarının yapılması hayvancılık bakımından önemlidir.

•

Abstract

Bozkır town of Konya in Turkey needs more attention. This region is not sufficiently developed for agriculture and livestock . Immigration has not the biggest proplem. Pasture improvement and range management is important work about livestock in Bozkır town.

•

[*] Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Konya mulayim@selcuk.edu.tr*
[**] *Doç. Dr.*

GİRİŞ

Bozkır, Konya Ovası'yla Toros Dağları arasında engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Orta Torosların eteğinde kurulan ve eski bir yerleşim yeri olan Bozkır, tarih sahnesinde yerini aldığından bu yana bünyesinde değişik toplumları barındırarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İsauralılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar gibi farklı devletlerin hüküm sürdüğü bir yerleşim yeridir. 1858 yılına gelindiğinde Bozkır ilçe olmuştur. Bozkır hakkında, 1918 yılına ait bir salnamede kadı, Mustafa Efendi; müftü ise Mehmet Kûdzi Efendi olduğu yazılıdır. Sonraki müftüler ise "Bozkır Müftüleri" adlı ayrı bir yazıda kaleme alınmıştır. Bozkır, bugün de Konya'ya bağlı bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir. Bozkır'da altın, kurşun, simli kurşun, ve demir madenleri çıkarılmıştır.Dokuz bin yıllık tarihi bir geçmişe sahip Bozkır, 1700'lü yılların ikinci yarısında Bozkır ve civarında çıkarılan madenler sebebiyle maden eminliği olarak Osmanlı Devleti nazarında oldukça önemli bir kasaba idi. Bu önemle birlikte aşağıda yazılı sebepler de Bozkır'ın ülkemizde, Konya İli'nde, çevre il ve ilçeler bazında önemini arttırmıştır. Bu sebepler şöyle sıralanabilir:

1- Bozkır'ın İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında önemli bir geçiş noktası durumuyla, çevre il ve ilçeler ile yaylalara olan coğrafi yakınlığı, 2- Bozkır'ın, antik çağda İsauria adlı medeniyete başkentlik yapması, bu medeniyetten öncesi ve sonrasında antik yolların, su yapılarının ve antik yerleşmelerin tespitinin yapılması, 3- İlçenin içinden geçmekte olan Çarşamba Çayı ile ilçe sınırları içindeki Gökdere Çayı'nın kenarlarında ve yakın bölgelerinde sulama imkanlarından faydalanılarak çeşitli zirai, orman ve su ürünlerinin yetişmesi, Selçuk Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Hasan BAHAR tarafından yapılan tanımlama ile bu iki akarsu arasındaki konumu sebebiyle ***"Bozkır'ın; İç Anadolu Bölgesi'nde bir Mezopotamya"*** olarak sayılması gerektiği, 4- Dünyanın ilk medeniyeti olan Çatalhöyük medeniyetini ortaya çıkaran tek ve yegâne unsurun Bozkır İlçesi'nin içinden geçmekte olan Çarşamba Çayı'nın olması, 5- Bozkır'ın; Akdeniz ve Göller Bölgesi'ne olan coğrafi yakınlığı, Coğrafyacı Hüseyin SARAÇOĞLU'nun ***"Yedi Kaza Yaylaları"***(Bozkır, Akseki, Manavgat, Gazipaşa, Hadim, Alanya ve Gündoğmuş kazaları anlatılmak istenmiştir.) olarak tabir ettiği bölgenin içinde Bozkır'ın bulunması, 6- Suğla Gölünün Bozkır'a yakınlığı ve Beyşehir Gölünün fazla sularının sulama amacıyla Konya Ovasına akıtılması için yapılan su kanalının Bozkır sınırları içinden geçmesi sebebiyle tarım, sulama ve su ürünlerinden faydalanma imkanlarının oluşu, 7- Bozkır, haftanın her Cuma günü kurulan meşhur "Cuma Pazarı" ile yüzyıllardır devam ede gelen ekonomik bir aktiviteye sahip olması.

Bozkır, bilhassa Cumhuriyetimizin ilânından sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Bozkır her ne kadar coğrafyasından kaynaklanan ve bunun sonucu olarak ekonomik alanlarda istihdamın yetersiz olması sebebiyle; yurt içinde başka il ve ilçeler ile yurt dışında yabancı ülkelere göç veren bir ilçe konumunda olmasına rağmen, ilçe nüfusu köy ve kasabalarımızdan göç edenlerle günden güne artmaktadır.

Tablo 1. Yıllar itibariyle Bozkır İlçesinin nüfus değişimi

Yıl	Toplam	Şehir	Kır
1985[12]	61.236	6.750	54.486
1990[13]	54.653	9.472	45.181
2000[14]	55.067	10.483	44.584
2007[15]	32.054	6.801	25.253
2008[16]	31.601	7.217	24.384
2009[17]	32.992	7.358	25.634
2010[18]	31.095	7.331	23.764
2011[19]	29.914	7.343	22.571
2012[20]	28.937	7.440	21.497
2013[21]	28.152	28.152	veri yok
2014[22]	27.457	27.457	veri yok

Şekil 1. Bozkırda Çarşamba çayı kenarında dinlenme yeri

BOZKIRIN ÇOĞRAFİ KONUMU, İKLİMİ VE BİTKİSEL VE HAYVANSAL ÜRETİMİ

Bozkır İlçesi 37*-38* Kuzey enlemi, 32*-33* Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Konya İline bağlı 31 İlçeden biri olan Bozkır'ın denizden yüksekliği 1162 metre, Yüzölçümü 1949 kilometrekaredir. İlçenin Kuzeyinde Çumra ve Akören, Güneyinde Hadim ve Antalya Doğusunda Güneysınır, Batısında Antalya ve Ahırlı İl ve İlçeleri bulunmaktadır. İlçemiz güney bölgelerinde arazi yüksek tepe ve dağlardan meydana gelmektedir. Torosların en yüksek kısımları bu bölgededir. Geniş ve yüksek yaylalar bu bölgede hakimdir. Tarıma elverişli arazi sahası azdır. Batı sınırı bölgesinde yine aynı duruma rastlanmakla beraber müsait düzlükler bulunmaktadır. Tarım arazisi genellikle Kuzey, Kuzeybatı ve Doğu bölgelerindedir. İlçe arazisi daha ziyade orman, orman karışık meralar ve işe yaramayan taşlık arazilerden oluşmaktadır. Ormanlık arazide daha çok Ardıç, Karacam, Göknar ve Meşe ağaçları bulunmaktadır. Bağ sahası ise meyilli tepeler üzerinde yer almıştır. Çarşamba Çayı İlçemiz sınırları içinden doğarak Çumra İlçesi sınırlarına giren bu çayın uzunluğu 65.km.dir. Sorkun Kasabasına bağlı Karacahisar Köyünün Aygır Mevkiinden doğar, Sorkun Kasabasından doğan Toplar ve Kozlu dereleri ile birleşerek Dere, Çağlayan Kasabaları, İlçe Merkezi ve Yolören Köyünün içinden geçerek Pınarcık Köyünün altında Beyşehir Kanalı ile birleşerek Apa Barajına ulaşır.

Bölgenin genel hatları ile dağlık bir arazi yapısına sahip olması nedeniyle ekim yapılabilecek arazi yetersizliği, sanayi bölgesi olmaması dolayısı ile iş gücü imkânlarının yetersizliği nedeni ile bölge geneli yurt dışı ve yurt içine göç vermektedir. Göçler, genellikle yurt dışı için Almanya, Fransa ve Hollanda, yurt içinde ise İstanbul, Konya illerinedir. Mevsimlik işçi olarak Bursa, Isparta Aydın Muğla, Iğdır ve Niğde illerine gidilmektedir. İlçenin toplam yüzölçümü 1.098.000 dekar olup, arazilerin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Bozkır ilçesinde arazi Dağılımı

Arazi Türü	**Yüzölçümü (Dekar)**
Tarla Arazisi	76.000
Bağ-Bahçe Arazisi	44.000
Mera ve Orman	466.000
Kullanım Dışı Arazi	322.000
Diğer	190.000
Toplam	**1.098.000**

Bozkırda meyvecilik ve sebzecilik yapılmaktadır. Meyvecilikte; Elma önemli olup, 150.000 meyve ağacı ve 15-20 bin ton elma üretilmektedir. Yine son yıllarda kirazcılık önemli olup ortalama 1000 ton civarında yıllık kiraz üretilmektedir. Kendiliğinden yetişen melengiçler üzerine yapılan aşılamalar sonucu yaklaşık 28.000 adet Antep Fıstığı ağacı meyve vermeye başlamıştır. İlçede bağcılık özellikle dağlık kesimlerde yapılmaktadır. Mevsim şartlarına göre yılda ortalama 20-30 bin ton civarında üzüm üretimi yapıldığı tahmin edilmektedir. Üretilen üzümler pekmez yapımında ve sofralık olarak değerlendirilmektedir. İlçenin coğrafi yapısının dağlık ve engebeli olmasından dolayı 620 dekar civarında sebze ekim sahası bulunmaktadır.

İlçenin ekonomik kaynaklarının temelini oluşturan faaliyetlerden birisi de hayvancılıktır. İlçede 5320 adet küçükbaş hayvan ve 8.404 adet büyükbaş hayvan bulunmakta olup, dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir. İlçenin dağlık kesimlerinde arıcılık yapılmaktadır. Arıcılık yapan aileler kışın arı kolonilerini Muğla, Aydın ve Antalya'ya götürmekte, ilkbahar da ise ilçeye geri getirmektedir.166 arı üreticisi Vetbis Sistemi ile kayıt altına alınmıştır. Arı kovanlarının dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3. Bozkır ilçesinde küçükbaş, büyükbaş hayvan sayısı ile arı kovan sayısı

Hayvan Türü	**Adeti**
Koyun	2.180
Keçi	3.140
Kültür Sığırı	4.146
Melez Sığır	3.236
Yerli Sığır	1.026
Arı Kovan Türü	**Kovan Adedi**
Fenni Kovan	13.500
İptidai Kovan	400

SONUÇ

Bozkır ilçesinin tarım potansiyeli tam olarak kullanılmamaktadır. En büyük neden göç olgusudur. Yöresel ürünler tanıtılıp buna organik ürünlerde ilave edilirse tarımsal gelir daha da artacaktır. Hayvancılıkta yaylalar, meralar ıslah edilerek daha verimli kullanılabilir. Eko-turizme yatırım yapılırsa bu ilçedeki hareketliliği arttıracaktır. Kısaca Bozkır ilçemize daha fazla ilgi göstermemiz gerekecektir. Bunun için dışarıda yaşayan bozkırlıların yatırım yapması önemlidir.

KAYNAKÇA

www.bozkir.com
www.bozkır.bel.tr
www.bozkır.gov.tr
www.bozkır.net
https://tr.wikipedia.org

KONYA BÖLGESİNDE SÜT SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN ÇİFTLİKLERİN BESLEME PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ KONUSUNDA BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON THE EVALUATON OF NUTRITION PROGRAMS OF DAİRY FARMS IN KONYA DISTRICT

Vildan Doğan KOÇBEKER *
Yılmaz BAHTİYARCA **

Öz

Konya bölgesinde süt sığır yetiştiriciliği yapan çiftliklerin kullandıkları besleme programları hakkında genel bir fikir edinmek amacıyla, özel bir süt fabrikasının farklı çiftliklerden sabah ve akşam sağımlarından topladıkları sütlerin fabrikaya kabulü esnasında tankerlerden alınan süt örneklerinin besin madde kompozisyonu analizle tespit edilmiştir. Çalışmada süt örneklerinin toplam kuru madde, yağsız kuru madde, ham protein, ham yağ seviyeleri 10 ay boyunca günlük olarak tespit edilmiştir. Sütte tespit edilen besin maddeleri NIR cihazı ile (Milkoscan FT120 FOSS, Danimarka) analiz edilmiştir. 1.2'nin altında süt yağ/süt protein oranı subklinik asidozis göstergesi olup, rasyon fiber eksikliği ve enerji fazlalığına işaret etmektedir. Süt yağ/süt protein oranının değerlendirilmesi sonucunda fabrikanın süt topladığı çiftliklerde kullanılan rasyonların süt yağını düşürücü ve asidozisi teşvik edici özellikte olduğu bulunmuştur. Süt analiz sonuçları, işletmelerde hayvanların tükettiği rasyonlarda karbonhidrat (dane yem) seviyesinin yüksek olabileceği ve rumen fonksiyonlarında yetersizliğe ve süt yağında düşmeye neden olabilecek besleme faktörlerinin gözden geçirilmesine işaret etmektedir.

•

Anahtar Kelimeler
Asidozis, Süt Yağ, Süt Protein ve Süt Yağ/Süt Protein oranı

•

* *Dr., vildan-dogan@hotmail.com*
** *Prof. Dr.,Seçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi.*

Abstract

In order to have an idea of the nutrition programs of the dairy farms in Konya district, milk sampels taken from the containers of a private dairy during the process of reception of the milk that has been received from different farms during the morning and the afternoon have been analyzed. In this study, the levels of total dry matter, non fat solids, crude protein and crude fat have been determined daily during ten months. Nutrients in milk have been analzed by MIR (Milkoscan FT120 FOSS, Denmark). The milk fat/milk protein ratio under 1.2 is an indication of subclinical acidosis, and it points to the deficiency of fiber and energy surplus. As a result of the evaluation of the milk fat/milk protein ratio, it has been concluded that the rations used in dairies have tended to reduce milk milk fat and increase acidosis. The results of milk analysis indicates that the level of carbohydrate (grain feed) might be higer and the suplly factors that might contribute to the instability in rumen functions should be reviewed.

•

Keywords

Acidosis, milk fat, milk protein ve milk fat/milk protein ratio

GİRİŞ

Süt Sığır İşletmelerinde kârlılık ve başarı büyük oranda süt verimi ve sütün bileşenlerine (süt yağ, süt protein, somatik hücre sayısı, laktoz gibi) bağlıdır. Süt verimi ve bileşenlerinin düzenli olarak kayıt altına alınması, sürü yönetim programlarının başarısını takip etmek için faydalı bir araçtır. Çiğ süt analizlerinden elde edilen süt bileşenlerinin her biri farklı amaçlarda kullanılabilir. Süt yağ ve süt protein miktarının takibi rasyonun yeterliliğinin izlenmesi için etkili bir parametredir. Bu iki süt bileşeninin sütteki konsantrasyonları veya karşılıklı oranlarındaki değişiklikler, rasyondaki besin madde yetersizliği veya dengesi yanında sağlıktaki değişmeler veya problemler hakkında önemli ipuçları verebilir (Nelson ve Redlus, 1989; Rathwell, 1990). Süt yağ/protein oranının (veya tersi) tek başına süt yağ veya protein konsantrasyonuna nispetle ve her ikisinin birlikte değerlendirilmesine nispetle, ineklerin enerji dengesini tahmin etmede daha iyi bir gösterge olduğu bildirilmiştir (Grieve ve ark., 1986; Cejna ve Chladek, 2005). 1.2'nin altında süt yağ/süt protein oranının, rasyon fiber eksikliği ve enerji fazlalığına işaret ederken, sürülerde yetersiz rasyon fiber seviyelerinin süt yağ seviyesinde düşüş, asidozis ve laminitis gibi sağlık problemlerine neden olabilir (Heuer ve ark., 1999; Cejna and Chiladek 2005; Alphonsus ve ark., 2013).

Sütün diğer bileşenlerine nazaran süt yağ değeri için üretim bölgesi (şehir) ve mevsimin etkisinin (özellikle ilkbahar ve yaz dönemi kaba yem kalitesinin düşmesi) önemli farklılık gösterdiği bildirilmiştir (Mironeasa ve ark., 2011). Bu bağlamda çiğ süt analizinde günlük varyasyonların bölgesel olarak incelenmesi çiğ süt analizlerinin değerlendirilmesinde açıklanamayan biyolojik faktörlerin ve kontrol edilemeyen çevre faktörlerinin etkisinin azaltılması ile farklı amaçlar için kullanılacak süt bileşenlerinin daha doğru yorumlanması açısından faydalı olacaktır (Candek-Potokar ve ark., 2006). Günlük alınan süt örneklerinden oluşturulan bölgesel veri setinin oluşturulması, her bir süt parametresinin kullanıldığı amaç doğrultusunda normal varyasyonlarının bilinmesini sağlayacak böylece incelenen parametrede oluşan sapmalar daha doğru yorumlanabilecektir (Hamman ve ark., 1997).

Yüksek verimli süt sığırları için kullanılan yoğun yemleme programları süt verimini artırmakla birlikte sütün kompozisyonunu ve hayvanların sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek işletme kârlılığında risk oluşturan bir pratiktir. Rasyonda artan tahıl içeriği genellikle süt yağ konsantrasyonunu azaltır

ki bu da sıkça rumen fermantasyonundaki değişikliklerle açıklanır. Dane yem seviyesi yüksek rasyonlar ve rumende kolay fermente olabilen nişasta miktarı yüksek olan rasyonlar tipik olarak uçucu yağ asitlerinden propionat oranını arttırırlar fakat asetat oranını, asetat-propionat oranını, NDF'nin sindirilebilirliğini, süt yağ konsantrasyonunu ve kuru madde tüketimini azaltırlar (Plaizier ve ark., 2008; Lechartier ve Peyraud, 2011). Rumende yeterli miktarda asetat üretimi, yeterli miktarda süt yağ sentezi ve süt yağının korunması için önemlidir. Rasyonun tahıl muhtevasının yükseltilmesi ile süt yağ konsantrasyonundaki düşüş klasik olarak lipojenezden glikoneojeneze genel bir dönüşümle açıklanır. Hollmann ve ark., (2011) süt yağındaki düşüşün tahıl seviyesi yüksek rasyonlarla beslenen süt ineklerinde düşük rumen pH'sına neden olduğunu ve rumende trans-yağ asidi birikmesinden kaynaklanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Düşük rumen pH'sında uzun zincirli doymamış yağ asitlerinin ara dönüşüm ürünü olarak çeşitli trans yağ asitleri meydana gelebilmektedir. Bunlardan birisi olan t10c12-18:2 (linoleik) yağ asidinin süt yağ sentezini engelleyici ve süt yağını düşürücü etki yapabileceği bildirilmiştir (Griinari ve Bauman, 2006).

Çalışmada Konya bölgesi genelinde süt sığır işletmelerinde yaygın olarak görülen düşük süt yağ verimi, süt verimlerinde görülen ani düşüşler, yemden kesilme gibi temeli beslemeye dayanan hatalı yönetim pratiklerinin tespiti ve alınacak önlemler değerlendirilmiştir. Yetiştiricilere sunulacak doğru besleme pratikleri Bozkır yöresinde süt sığırı yetiştiriciliğinin özellikle küçük işletmeler için yıl boyunca ekstra getiri sağlayan kârlı bir tarımsal faaliyet olarak yaygınlaştırılmasını sağlayacaktır.

Bozkır, Çarşamba Çayının iki yamacına kurulmuş bir ilçedir. Konya toplam alanının %2,69'unu oluşturan Bozkır ilçesi 109.852,79 ha alana sahiptir. İlçenin toplam alanının%18,26'sını tarım arazileri, %9,92'sini ise çayır-mera alanları oluşturmaktadır. Konya'nın en az tarım arazisi bulunan ilçelerinden olmakla birlikte ilçenin yem bitkileri üretimi burçak, korunga, fiğ, yonca ağırlıklı olmak üzere oldukça sınırlıdır (Tablo 2). Tarım arazileri parçalı ve küçük, toprak eğimi yüksek olduğu için tarımsal üretimin ekonomik olarak yapılabilmesi sınırlı arazinin en etkin kullanımı ile mümkündür. Bölgede mevcut büyükbaş hayvancılık işletmeleri daha çok süt sığır işletmeleri ağırlıklı olup, Tablo 1'de mevcut durum gösterilmiştir.

Tablo 1. Bozkır 2015-2016 yılı süt sığır işletmeleri ve hayvan sayıları

Hayvan sayısı (Baş)	İşleteme Sayısı		Yerli Sığır		Melez		Kültür Sığır		İşletme Başına Düşen Hayvan Sayısı	
Yıl	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
1-5	1434	1683	82	186	283	47	3252	2841	2,25	1,83
6-9	257	397	77	193	185	114	1644	1852	7,42	5,44
10-19	163	235	18	21	204	383	1064	1745	7,89	9,14
20-49	44	95	18	18	182	212	928	2154	25,63	25,09
50-99	10	10	8	9	74	55	436	602	51,8	66,6
100-199	1	1				14	226	139	226	153
Toplam	1909	2421	203	427	928	825	7550	9333	4,55	4,37

Bozkır Ziraat Odası, (2016)

2015 yılında, 50 baş'a kadar süt sığırına sahip işletme sayısı 1898 iken, 2016 yılında bu işletme sayısı %21 artarak 2410'a ulaşmış, kültür ırkı sığır sayısında %19'luk, yerli sığır sayısında %52,5'luk artış olurken, melez sığır sayısında%12,5'luk bir azalma olmuştur.

Tablo 2. Bozkır 2015 yılı yem bitkisi üretimi (dekar)

Korunga	511
Fiğ	819
Yonca	12
Toplam	1342

Bozkır Ziraat Odası, (2015)

MATERYAL VE METOT

Araştırma materyali, Konya merkez ve ilçelerini kapsayan süt sığırı işletmelerinden ticari bir işletmeye satılmak amacıyla sabah ve akşam sağımlarından toplanan sütlerin özel soğutma sistemleri ile donatılmış 13 ayrı taşıma tankerlerinden alınan süt örneklerinden oluşmuştur. 13 farklı süt alım güzergâhından oluşan araştırma bölgesinden toplanan sütlerin süt işleme tesisine girişleri sırasında tankerlerin her birinin 4 farklı tank gözünden alınan süt numuneleri kimyasal analizleri yapılmak üzere 200 ml'lik sterilize edilmiş özel tüplere konularak toplanmıştır. Araştırmada Mart 2015-Aralık 2015 tarihleri arasında geçen 10 aylık periyot boyunca günlük olarak toplanan tank sütü

örneklerinin analizleri yapılmıştır. Araştırmanın devam ettiği 300 gün boyunca günlük olarak Konya ve ilçelerinden toplanan 52 tank sütü numunesinden (toplam 52*300=15.600 numune) süt yağ, süt protein, yağsız kuru madde, toplam kuru madde, somatik hücre ve toplam bakteri sayıları MilkoScan FT120 (FOSS, Danimarka) NIR cihazı ile tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Araştırmanın yürütüldüğü dönem içerisinde bölgede üretilen çiğ süt analiz sonuçlarına dayanarak hesaplanan aylık ortalama süt toplam kuru madde (TKM) ve yağsız kuru madde (YKM) değerleri Şekil 1'de gösterilmiştir. Araştırma dönemi ortalama süt toplam kuru maddesi % 12,25 ve yağsız kuru maddesi % 8,69 olarak bulunmuştur. Süt kuru maddesi özellikle süte yapılan hilelerin belirlenmesinde önem taşır.

Şekil 1. Aylık süt toplam kuru madde ve süt yağsız kuru madde değişim yüzdeleri

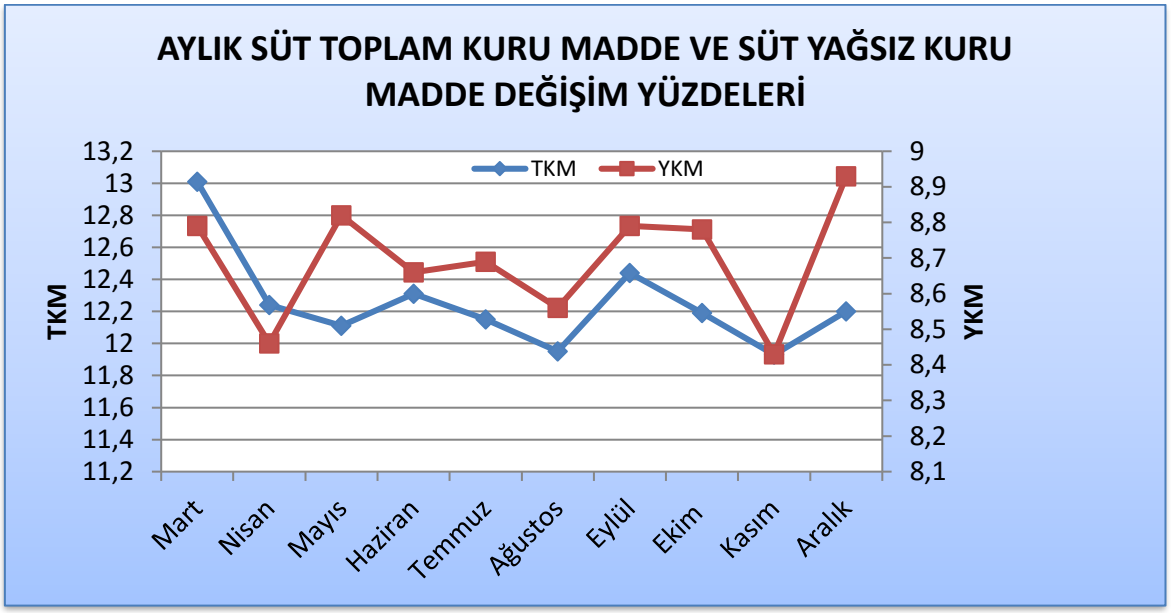

Araştırma sonuçlarına göre en düşük süt protein değeri Ağustos ayında (%2,99), en yüksek değerler ise sırasıyla, Ekim Kasım ve Aralık aylarında (%3,26; %3,18 ve %3,4) bulunmuştur. Süt yağ değerleri Mart, Nisan ve Ekim ayında (%4,00; %3,82; %3,71) en yüksek bulunurken en düşük değer Kasım ayında (%3,5) tespit edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Aylık süt yağ ve süt protein yüzdeleri değişimi

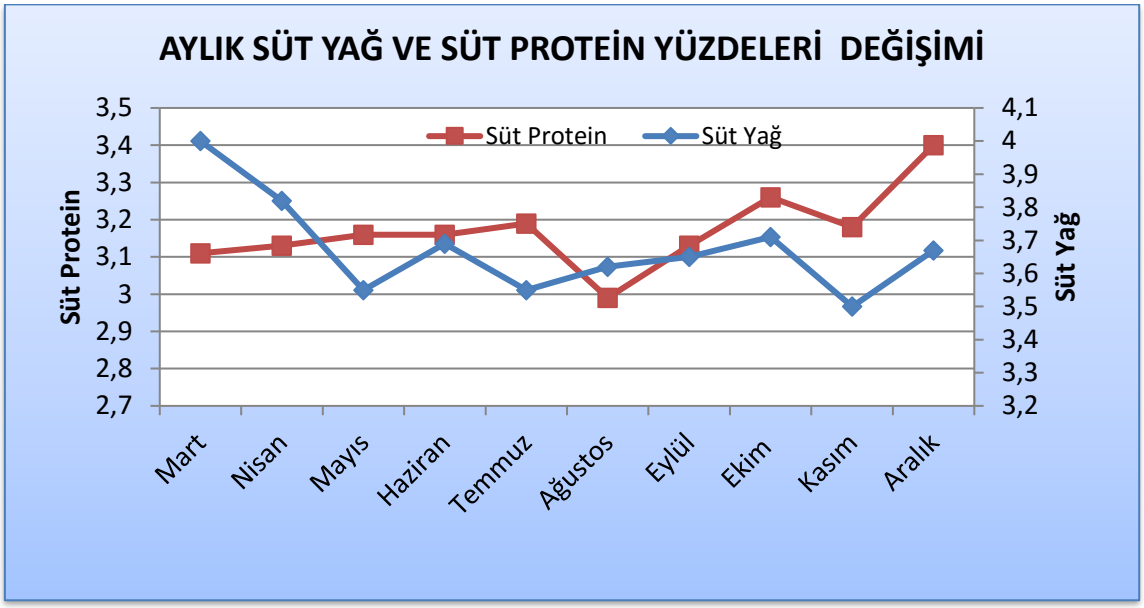

Araştırma sonuçlarına göre Mayıs, Haziran, Temmuz, Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında süt yağ/süt protein oranının 1,2'den küçük değerleri için sürüde yüksek oranda asidozis riski tahmin edilmektedir.

Şekil 3. Aylık süt yağ ve süt protein oranı değişimi

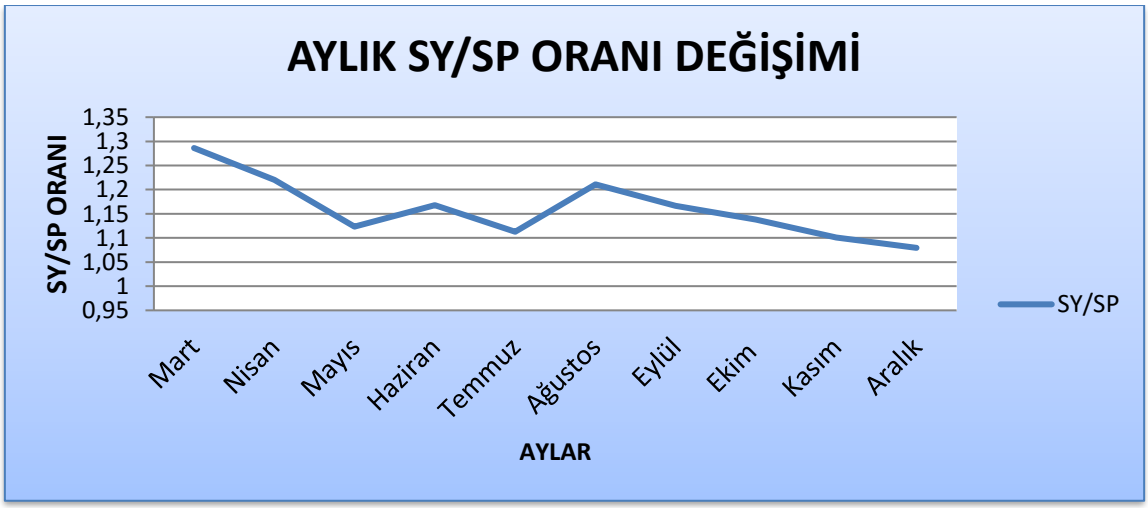

Rumen asidozu birçok işletmede en çok görülen, tespiti zor ve ekonomik bakımdan en önemli problemlerden biridir. Nişasta seviyesi yüksek veya fiber seviyesi düşük rasyonlarla yemleme, tam rasyonların aşırı karıştırılması veya seperasyonu (yem seçme), gibi besleme yönetimi problemleri, ısı stresi veya

gruplandırma yapılan sürülerde, grup geçişlerinde yapılan hatalar gibi çevresel faktörler asidozu teşvik edebilir.

Optimum rumen pH seviyesi 6-6.3 olup, 5.5 ila 6.8 arasında değişebilir. Fiberi sindiren bakteriler optimum aktive için 6 ila 6.8 arasında, nişastayı sindiren bakteriler ise 5.5-6 arasında pH'ya ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden yüksek verimli ineklerde, UYA' larının rumende arzu edilen seviyede olmasına imkan veren bakterilerin iyi gelişmeleri ve optimum faaliyetleri yanında optimum verim elde edebilmek için rumen pH'sının 6 civarında tutulması, pH'nın 6' nın altına düşürülmemesi gerekir. Subakut rumen (gizli) asidozu (SARA), rumen pH'sının 6 saat veya daha uzun süre 5.8' in altında olduğu durum olarak tanımlanmıştır (Gressley, 2015). Bu değerin altında selülozun sindirimi büyük ölçüde düşmektedir. SARA rasyonun sindirilebilirliğinin azalması, süt veriminde ve süt yağ yüzdesinde düşme, yemden yararlanmada azalma, sindirim kanalının hasar görmesi, karaciğer apseleri, topallık ve ineklerin sürüden atılma riskinin artmasına sebep olabilir. Rumen pH'sının rasyon kaba yem seviyesinin artırılması ve geviş getirme ve rumene tükrük akışını artırmak için kaba yemlerin parça uzunluğunun uygun hale getirilmesi, rasyona rumen pH'sını kararlı hale getiren tampon bileşiklerin ilavesi veya rumen pH'sını yükselten alkali ajanların ilavesi ile yükseltilebileceği bildirilmiştir. Isı stresi veya yem seçme sebebi ile geviş getirme aktivitesinin azalması da rumenin tamponlama kapasitesini azaltarak pH'yı düşürebilir. Rumende kısa zincirli yağ asitlerinin (asetik, propiyonik, bütirik asitler) üretilen miktarı ve SARA riski rasyonda ki dane yem oranının artırılması ile, dane yem veya kaba yemlerin sindirilebilirliğinin artması ile, yem tüketiminin artması ile ve öğün sayısının azaltılması ve öğün başına verilen yem miktarının yüksek olması sebebi ile artabilir (Gressley, 2015).

Rumen pH'sını düşüren birçok faktör mevcuttur. Rasyon tipi rumen pH'sını değiştirebilir ve kaba yem seviyesi yüksek rasyonlarla 6' nın üzerinde pH değerlerine kolayca ulaşılır. Kaba yemler yüksek miktarda tükürük üretimine neden olurlar. Süt sığırları günde 182 kg'a kadar tükrük üretebilirler ve bu miktar tükrük, ana tampon bileşik olarak 910 gr civarında sodyumbikarbonat ihtiva eder. Tükürükte bulunan bikarbonat iyonu rumen sıvısını tamponlar ve asetat üretimini artırır (West, 1988). Bölgemizde süt sığırları daha ziyade düşük kaliteli kaba yem+kesif yeme dayalı (genellikle inek başına 8-14 kg) rasyonlarla beslenmektedir. Bu durum SARA'yı teşvik eden bir husustur. Mevcut çalışmada tank sütü süt yağ/süt protein oranını 1.2' nin altında bulunmasının muhtemel sebeplerinden birisi bu tip bir yemleme sistemidir. Aslında yapılan çalışmalar rasyonda yeterli miktarda kaliteli kaba yemler kullanılarak, ineklerin sağlığını bozmadan, maksimum seviyede süt verimi elde edilebileceğini göstermiştir. Tablo 3'de bu durum açıkça görülmektedir.

Rasyonda kullanılan bütün kesif yem seviyelerinde, yoncanın biçim zamanı geciktikçe süt verimi düşmektedir. En yüksek süt verimi çiçeklenme öncesi dönemde biçilen yonca ile elde edilmiştir. Ayrıca maksimum kâr (en yüksek gelir) çiçeklenme öncesi biçilen yonca + % 54 kesif yem içeren rasyonla sağlanmıştır (Kawas, 1983).

Tablo 3. Yoncanın biçim zamanı (kaba yem kalitesi) ve rasyon kesif yem seviyesinin süt verimine etkisi, (Kawas, 1983)

Rasyon kuru maddesinde Kaba/Kesif yem oranı,	*Yoncanın hasat zamanı*			
	Çiçeklenme öncesi	*Çiçeklenme başlangıcı*	*Çiçeklenme ortası*	*Tam çiçeklenme*
Günlük % 4 yağlı süt verimi, kg				
% 20 (4.4 kg)	***36,4***	*30,9*	*25,9*	*23,6*
%37 (8.1 kg)	*37,7*	*31,4*	*28,2*	*25*
%54 (12.0 kg)	***39,5***	*35*	*30*	*29,5*
%71 (16.0 kg)	*39,1*	*35*	*29,5*	***31,8***

Tablo 3'de görülen diğer önemli nokta, kuru madde tüketiminin % 20' si (4.4 kg) kadar kesif yem ve çiçeklenme öncesi biçilmiş kuru yonca ile beslenen ineklerin süt verimlerinin (36,4 kg), kuru madde tüketiminin % 71' i kadar kesif yem (16.0 kg) ve tam çiçeklenme safhasında biçilmiş yonca otu ile beslenen ineklerden (31,8 kg) daha yüksek olmasıdır. Diğer bir ifade ile yüksek seviyede kesif yem ile yemleme kaba yem kalitesi düşük yemlerin süt verimi üzerindeki olumsuz etkisini telafi etmemektedir.

Tablo 3'deki rakamlar kaba yem kalitesinin süt verimini fevkalade etkilediğini göstermektedir. Düşük kaliteli kaba yemler genellikle protein, enerji ve sindirilen besin maddelerince düşük yemlerdir. Kaba yemin kalitesi yeterli değil ise rasyon kesif yem seviyesinin arttırılması maksimum süt verimine ulaşmak için yeterli olmamaktadır. Ayrıca düşük kaliteli kaba yemler, iyi kaliteli bir ottan yaklaşık üç kat daha uzun bir süre işkembede kalırlar. Yemin,

işkembede kalma süresinin artması yem tüketiminin de düşmesine sebep olur. Oysa yüksek kaliteli kaba yemler daha hızlı ve daha çok tüketilir ve rumende kolay sindirilir ve üretimi teşvik eder. Bu yüzden ekonomik süt sığır rasyonlarının formülasyonunda kaba yem kalitesinin bilinmesi en önemli faktördür (Kawas, 1983) .

Hedef canlı ağırlığın %2'si kadar kuru maddeyi kaba yemle temin etmek ise de rasyon kuru maddesinde en az %17, tercihen %18-20 ham selüloz bulunmalı veya canlı ağırlığın % 0.85-1.2' si kadar nötral deterjan selüloz (NDS) cinsinden **selüloz** kaba yemle temin edilmelidir.

Yemlerin fiziki formu rumen pH'sını etkilemekte olup, öğütme, peletleme, doğrama gibi işlemler yemlerin partikül boyutlarını değiştirirler. Kaba yemlerin parça uzunluğu çok kısa ise rumen sıvısı üzerinde birikip hasır benzeri bir yem kitlesi (rumen matı) oluşturulamaz ve fiberin sindirimi azaldığı gibi rumen pH' sı düşer. Ayrıca geviş getirme süresi kısaldığı için tükürük üretimi de azalır. İneklerde günlük çiğneme süresi (yem tüketimi+geviş getirme) tipik olarak 500 dakikadan (8.3 saat) fazladır, tüketilen her 1kg kuru madde başına çiğneme süresi 25 ila 33 dakikadır. Sağlıklı bir sürüde, istirahat halindeki ineklerin % 60' ının geviş getirmesi beklenir. Kesif yemler çok ince öğütüldüklerinde, nişasta mikrobiyal sindirime uğrar ve parçalanma oranı (miktar ve hızı) artar. Rumen pH'sı düşer, propiyonik asit üretimi artar ve süt bileşenlerinin kompozisyonu değişir (süt yağ % azalır, süt protein %'si artar) ve süt verimi azalır. Buharla pulçuk haline getirme (mısır fleyki gibi), peletleme veya öğütme nişastanın yapısını değiştirir ve sindirilebilen nişasta miktarı artar. Bu durum rumende mikrobiyal büyümeyi artırarak faydalı olabilir ise de asidoz riskini artırması sebebiyle mahsurlu olabilir (Hutjens, 1996).

Rumen pH'sını düşüren diğer bir faktör, rasyon kuru madde (rutubet) seviyesi olup, rutubet seviyesi yüksek yemler lokma oluşumunu ve yutmayı kolaylaştırdığı için daha az tükürük üretimine sebep olurlar. Dolayısıyla rutubet seviyesi %55'den yüksek rasyonlar rumen pH'ını düşürebilir. Rutubet seviyesi yüksek silajlar ile geviş getirme esnasındaki çiğneme sayısı daha az olacaktır (NRC, 1989). Bölgemizde üretilen silajların rutubet seviyesinin genellikle %70'in üzerinde olması SARA'yı teşvik eden bir husus olabilir.

Rasyona ilave edilen yağlar rumen pH'sını etkileyebilir. Rasyonda doymamış yağ asitlerince zengin (bitkisel) yağlar rumen pH'sını düşürür ve UYA'ların yapısını (miktar ve oranlarını) değiştirir (Grummer, 1993). Doymamış yağ asitleri fiberin sindirilebilirliğini azaltabilir, rumen pH'sını düşürebilir, selülozu sindiren bakteriler için toksik olabilir veya fiber partiküllerinin üzerini kaplayarak fiber sindirimini azaltabilir. Mısırın etonol üretiminde kullanılması

sonucu yan ürün olarak üretilen kurutulmuş damıtık tahıl çözünür maddeleri (DDGS) enerji ve protein kaynağı olarak (Ranathunga ve ark., 2010), süt sığır rasyonlarında ve hatta kaba yemlerin yerine ikame edilerek (Kelzer ve ark., 2009) kullanılmaktadır. DDGS'nin KM seviyesinde gayet düşük bir varyasyon mevcut olmasına rağmen HS, HY, HK, ADF, NDF değerlerinde büyük (VK > %10), HP değerlerinde ise orta seviyede bir varyasyon mevcuttur (Bayındır, 2015). Behnke (2007), DDGS'nin BM kompozisyonunun tahılın çeşidine, yetiştiği bölgeye ve özellikle işleme metoduna bağlı olarak önemli derecede varyasyon gösterebileceğini bildirmiştir. Diğer bir çalışmada (Cromwell ve ark., 1993) DDGS kuru maddesinde ham protein seviyesinin %26.0-31.7; yağ seviyesinin %9.1-14.1; kül seviyesinin %3.7-8.1; ADF seviyesinin %11.4-20.8 ve NDF seviyesinin %33.1-43.9 arasında değiştiğini ve bu besin maddeleri için varyasyon katsayısının %5.3-27.7 arasında olduğu bildirilmiştir. Konya bölgesinde 2010-2015 yılları arasında özel bir yem fabrikasında tespit edilen 190 DDGS numunesinin ham yağ seviyesinin ortalama %9.51 olduğu, minimum %3.1 ve maksimum %13.3 arasında değiştiği ve varyasyon katsayısının çok yüksek (%19.03) olduğu bildirilmiştir (Bayındır, 2015). DDGS'nin yağ asidi muhtevası mısıra benzer ise de yaklaşık 3 misli daha fazla olup, yüksek miktarda (%6-8) serbest yağ asidi içerir. Yağ asitlerinin yüzdesi olarak ifade edildiğinde ana yağ asidi linoleik asit (%53.96-56.33) olup, onu oleik asit (%25.25-27.15) ve palmitik asit (%13.25-16.41) ve düşük miktarda sterik asit (%1.8-2.34) ile linolenik asit (%1.15-1.4) takip eder (Moureau ve ark., 2010,2011). DDGS'nin doymamış yağ asitlerince zengin olması rumende biyohidrojenasyon esnasında ara ürün olarak trans yağ asitlerinin meydana gelmesine ve süt yağının düşmesine sebep olabilir. ABD'de materyalin yağ seviyesinin yüksek olması sebebiyle süt sığırı rasyon kuru maddesinde %10 (Janicek ve ark., 2008) veya %10-15'den fazla kullanılmaması gerektiği bildirilmiştir (Zanton ve Heinrichs, 2009). Bununla beraber (Testroet ve ark., 2014) kuru maddede %10 ve %15 DDGS içeren rasyonla beslenen ineklerde süt yağının önemli derecede düştüğünü, süt protein ve yağsız kuru madde seviyesinin arttığını ve süt veriminin %25 DDGS içeren rasyonla önemli derecede düştüğünü bildirmişlerdir. Bölgemizde yem fabrikaları ucuz olması sebebiyle süt yemlerinde genellikle %30 veya daha fazla DDGS kullanmaktadırlar. Mevcut çalışmada süt yağ/süt protein oranının asidozu işaret etmesinin muhtemel sebebinden biri de bu uygulama olabilir. Şöyle ki bölgemizde inek başına kesif yem tüketimi 10 kg kabul edilirse ve kesif yem karmasında da %30 DDGS kullanılmış ise inek başına DDGS tüketimi 3 kg olacaktır. 3 kg DDGS yaklaşık 2.7 kg kuru madde sağlayacaktır. Her ne kadar canlı ağırlık ve süt verimine göre değişir ise de yaklaşık kuru madde tüketimi 18 kg kabul edilirse, rasyon kuru maddesinde ki DDGS miktarı %15 olacaktır.

DDGS'nin süt sığırlarında verime ve sütün kompozisyonuna etkileri konusunda literatür bildirişleri çok ihtilaflı ise de süt yağını düşürücü ve süt proteinini artırma temayülü bölgemizdeki düşük süt yağ probleminin sebebi olabilir. Ayrıca DDGS'nin dane mısıra nispetle 3 misli veya daha fazla yağ, protein ve mineraller gibi fermente olmayan besin maddeleri ve mikotoksin ihtiva ettiği bildirilmiştir (Donkin, 2016; Anonymous, 2012). Yapılan çalışmalar mikotoksinlerin süt verimini ve süt yağını düşürdüğünü göstermiştir (Queiroz ve ark., 2012). Ayrıca asidoz olan ineklerde, en önemli mikotoksin parçalayan ajan olarak protozoaların sayısı düşmekte ve bu mikotoksinlerin parçalanmasını azaltmakta ve sonuçta daha fazla mikotosin ince bağırsaklara geçebilmekte ve toksik etki artmaktadır (Schaumberger, 2015).

Rumen ortamını değiştiren diğer bir faktör yemleme metodu olup, tam rasyonla yemleme rumen pH'sının daha istikrarlı kalmasını sağlar. Tam rasyonlar rumende parçalanan protein ve fermente olabilir karbonhidratların rumende aynı zamanda açığa çıkmasına sebep olarak kuru madde tüketimini artırır ve yem seçimini azaltır. Bu husus sütün bileşenlerini olumlu olarak etkileyebilir (Hutjens ve ark., 1996).

Rumen pH'sını değiştiren diğer bir faktör rasyonda tampon bileşiklerin kullanılmasıdır. Tampon bileşikler rumen pH'sını yükselten ve nötral duruma getiren bileşikler olup, bu amaçla sodyumbikarbonat ve mağnezyum oksitte yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Aşağıda kuru maddesinde %40 mısır silajı, %60 kesif yem içeren ve %1.0 sodyum bikarbonat ($NaHCO_3$), %0.8 mağnezyum oksit (MgO) veya her ikisinin belirtilen oranlarda katıldığı (%1.0 $NaHCO_3$+%0.8 MgO) tam rasyonlarla beslenen Holstein ineklerle yapılan çalışmanın sonuçları verilmiştir.

Deneme rasyonlarının ineklerin kuru madde tüketimi ve süt verimine önemli bir etkisi olmamıştır (bazı çalışmalarda $NaHCO_3$ ilavesinin kuru madde tüketimi ve süt verimini artırdığı bildirilmiştir). Rasyonlar süt yağını önemli ölçüde artırmıştır. Kontrol grubuna nispetle %1 $NaHCO_3$, %0.8 MgO ve %1 $NaHCO_3$ + %0.8 MgO içeren rasyonlarla beslenen ineklerin süt yağı sırasıyla 0.5; 0.7 ve 0.9 birim daha yüksek bulunmuştur. $NaHCO_3$ ve MgO' nin birlikte kullanıldığı rasyonla beslenen ineklerde (bu bileşiklerin rasyonda tek başına kullanımlarına nispetle süt yağ % sindeki artış daha yüksek olmuştur) bu bileşiklerin kombinasyonu süt yağını artırmada çok daha etkili bulunmuştur (Erdman ve ark., 1980). Yukarıdaki çalışmadan da görüldüğü gibi rasyonda tampon bileşiklerin kullanılması süt yağını normale döndürmüş ve hatta

artırmıştır. Süt yağının düşük olduğu sürülerde, rasyona tampon bileşiklerin katılması diğer çalışmalarda da tavsiye edilmiştir (Emeric, R.S. 1976).

Tablo 4. Erken laktasyon döneminde süt sığır rasyonlarına sodyum bikarbobnat ve mağnezyum oksit ilavesinin kuru madde (yem) tüketimine, süt verimine, süt yağına etkisi.

	Kontrol grubu	$NaHCO_3$, %1	MgO, %0.8	$NaHCO_3$ %1+ MgO %0.8
Kuru madde tüketimi, kg/gün	18,60	19,80	19,80	19,60
Canlı ağırlığın % si olarak kuru madde tüketimi	3,64	3,48	3,83	3,71
Süt verimi, kg/gün	34,60	31,50	35,20	33,40
Süt yağı, %	3,26^{a}	3,78^{b}	3,96^{bc}	4,16^{c}
Günlük yağ üretimi, kg	1,08^{a}	1,14^{ab}	1,37^{b}	1,34^{b}
%4 yağlı süt verimi, kg/gün	30,8^{a}	30,5^{a}	35,0^{b}	34,00^{b}

a-c: Aynı sütunda farklı harfle gösterilen ortalamalar arasındaki farklar önemlidir ($P<0,05$)

SONUÇ

Süt sığır rasyonlarının formülasyonunda yukarda zikredilen hususların dikkate alınması süt sığır işletmelerinde verimin artırılmasında, süt kalitesinin sürdürülmesinde, sağlık problemlerinin azaltılmasında ve yetiştirici kârının artırılmasında etkili bir yol olabilir.

KAYNAKÇA

Alphonsus, C., Akpa, G.N., Nwagu, B.I., Barje, P.P., Orunmuyi, M., Yashim, S.M., Zanna, M., Ayigun A.E. and Opoola, E., 2013, Evaluation of Nutritional Status of Friesian x Bunaji Dairy Herd Based on Milk Composition Analysis, Journal of Animal Science Advances, 3(5), 219-225.

Anonymous, 2012, A Guide to distiller's dried grains with solubles. U.S. Grains Council.

Bayındır, O., 2015, Konya ilinde karma yem imalatında kullanılan bazı yem materyallerinin besin madde muhtevasındaki varyasyonun belirlenmesi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Behnke, K.C., 2007, Feed manufacturing considerations for using DDGS in poultry and livestock diets. In: Proc of the 5th Mid-Atlantic Nutrition Conf., March 28-29, Zimmermann, N. (Ed.), Maryland, p: 77-81.

Čandek-Potokar, M., Prevolnik, M., Babnik, D. & Perpar, T. 2006, The uncertainty of results when estimating daily milk records. Animal Research 55(6), 521-532.

Cejna, V. and Chladek, G., 2005, The importance of monitoring changes in milk fat to milk protein ratio in Holstein cows during lactation, Journal of Central European Agriculture, 6, 539-546.

Cromwell, G. L. ; Herkelman, K. L. ; Stahly, T. S., 1993, Physical, chemical, and nutritional characteristics of distillers dried grains with solubles for chicks and pigs. J. Anim. Sci., 71: 679-686.

Donkin S.S, Johnson, T.R. and Schutz, M. M., 2016. Value of distillers grains for lactating dairy cows. Purdue University, Purdue Extension, ID-334-W.

Emerick, R.J. 1976. Buffering acidic and high concentrate ruminant diets. M.S. Weinberg and A:L: Sheffener (ed). Buffers in ruminant physiology and metabolism. Pp 127-139. Church and Dwight Co., Inc., York.

Erdman, R.A. Botts, R.L. Hemken, R.W. Bull L.S., 1980, Effect of Dietary Sodium Bicarbonate and Magnesium Oxide on Production and Physiology in Early Lactation. J. Dairy Sci. 63: 923-930.

Gerssley, T., 2015, Sub-Acute Ruminal Acidosis: Effects on the Cow and Her Gut. TWCDS Advances in Dairy Technology 27, 225-234

Grieve, D.G., Korver, S., Rijpkema, Y.S. and Hof, G. 1986, Relationship between milk composition and some nutritional parameters in early lactation, Livestock Production Science, 14, 239-254.

Griinari, J.M. and Bauman, D.E., 2006, Milk fat depression: consepts, mechanism and magement application, Wageningen Acedemic Publishers, Amsterdam, Netherlands, 389-417.

Grummer, R. R. 1993, Etiology of lipid related metabolic disorders in periparturient dairy cattle. J. Dairy Sci. 76:3882-3896.

Hamann, J., Krömker, V., 1997, Potential of specific milk composition variables for cow health management, Livestock Production Science, 48, 201-208.

Heuer, C., Schukken, Y.H., Dobbelaar, P., 1999, Postpartum body condition score and results from the first test day milk as predictors of disease, fertility, yield, and culling in commercial dairy herds, Journal of Dairy Science, 82, 295-304.

Hollmann, M., Allen, M.S. and Beede D.K., 2011, Dietary protein quality and quantity affect lactational responses to corn distillers grains: A meta-analysis, Journal of Dairy Science, 94, 2022-2030.

Hutjens, M. F., Overton, R. and Brand, A. 1996, Monitoring milk production: Optimizing rumen digestion in the dairy cow. in: A. Brand, J. P. T. M. Noordhuizen and Y. H. Schukken (eds.): Herd Health and Production Management in Dairy Practice, pp.203–222 Wageningen Pers, Wageningen

Janicek BN, Kononoff PJ, Gehman AM, Doane PH. The effect of feeding dried distillers grains plus solubles on milk production and excretion of urinary purine derivatives. J Dairy Sci. 2008;91:3544–3553.

Kawas, J.R. 1983. Significance of fiber level on nutritive value of alfalfa hay based diets for ruminants. PhD. Dissertation. University of Wisconsin. Madison, Wisconsin.

Kelzer, J. M. ; Kononoff, P. J. ; Gehman, A. M. ; Tedeschi, L. O. ; Karges, K. ; Gibson, M. L., 2009. Effects of feeding three types of corn-milling coproducts on milk production and ruminal fermentation of lactating Holstein cattle. J. Dairy Sci., 92 (10): 5120-5132

Lechartier, C., Peyraud, J.L., 2011, The effects of starch and rapidly degradable dry matter from concentrate on ruminal digestion in dairy cows fed corn silage-based diets with fixed forage proportion, Journal of Dairy Science, 94, 2440–2454.

Moreau, R.A., Hicks, K.B., Johnston D.B., Laun, N. P., 2010, The Composition of Crude Corn Oil Recovered after Fermentation via Centrifugation from a Commercial Dry Grind Ethanol Process. J Am Oil Chem Soc. 87:895–902.

Moureau, R. A., K. Liu., J. K. Winkler-Moser, V. Singh, 2011. Changes in lipid composition during dry grind ethanol processing of corn. J. Am. Oil Chem. Soc., 88: 435–442.

Mıroneasa, S., Codına, G.G., Mıroneasa, C., 2011, Variation analysis of cow milk composition quality depending on year, season and location in romanıa, Bulletin UASVM Animal Science and Biotechnologies, 68, 1-2.

National Research Council. 1989. Nutrient Requirements of Dairy Cattle. 6th rev. ed. Natl. Acad. Sci., Washington, DC.

Nelson, A.J., and Redlus, H.W., 1989, Dairy practice management: The key role of records in a production medicine practice, Veterinary Clinics of North America: Food Animal Practice, 5, 517-552.

Plaizier, J.C., Krause, D.O., Gozho, G.N., and McBride, B.W., 2008, Subacute ruminal acidosis in dairy cows, the physiological causes, incidence, and consequences, The Veterinary Journal, 176, 21-31.

Ranathunga, S. D., K. F. Kalscheur, A. R. Hippen, and D. J. Schingoethe, 2010. Replacement of starch from corn with nonforage fiber from distillers grains and soyhulls in diets of lactating dairy cows. J. Dairy Sci. 93, 1086–1097.

Rathwell, A.C., 1990, Dairy production medicine: Effective nutrition, dry cow management and body condition on reproduction, Proceedings Society Ontario Veterinary Conference Hamilton, Ontario, 200-202.

Schaumberger, S., 2015, The perils of on /off, Mycotoxin risk management. A Magazine of Biomin, Science and Solutions, Issue 25:3-5.

Testroet, Eric D.; Li, Gerui; Clark, Stephanie; and Beitz, Donald C., 2014. Quality of Milk from Lactating Dairy Cattle Fed Dried Distillers Grains with Solubles, Animal Industry Report: AS 660, ASL R2871.

West, J.W., 1988, Feed additives for dairy cattle. Cooperative Extension Service the Unversity of Georgia,College of Agriculture, Bulletin, 988.

Zanton, G. I., and A. J. Heinrichs. 2009. Digestion and nitrogen utilization in dairy heifers limitfed a low or high forage ration at four levels of nitrogen intake. J. Dairy Sci. 92:2078– 2094.

Queiroz, O.C., Han JH, Staples, C.R., Adesogan, A.T., 2012, Effect of adding a mycotoxin-sequestering agent on milk aflatoxin M_1 concentration and the performance and immune response of dairy cattle fed an aflatoxin B_1-contaminated diet. J Dairy Sci. 95:5901-5908.

HAMZALAR BÖLGESİNDE ORGANİK TARIM PAZARLAMA ALTYAPISININ GÜÇLENDİRİLMESİ
STRENGTHENING OF ORGANIC FARMING MARKETING INFRASTRUCTURE IN HAMZALAR REGION

Mithat DİREK *

Öz

Hamzalar köyü, Orta Torosların kuzey yamaçlarında kurulmuş bir yerdir. Tarihi çok eskilere dayanan bu yerleşim yeri eski dönemde Konya – Alanya kervan yolu üzerinden Hadim ve Taşkent'e bağlanırdı. Bu nedenle geçmişte çok görkemli zamanlar geçirmesine karşılık daha sonra açılan yolların bu yerleşim yerinin 10 km batısından geçmesi nedeniyle eski görkemini kaybetmiş, göç verir duruma gelmiştir. Son dönemlerde özellikle organik tarım alanında yurtdışı kaynaklarla yapılan yatırımlar ile üzüm ve çilek başta olmak üzere bazı tarımsal ürünlerde yapılan üretimler ile yöre gelişmeye başlamıştır. Bu çalışmada yörenin organik tarım yapısı SWOT Analizi ile değerlendirilmiştir. Tarımsal varlığının doğru politikalar ile değerlendirilmesi sonucu ciddi avantajlar sağlayan yörenin konumu umut vermektedir.

•

Abstract

Hamzalar village is a place settlement on the northern slopes of the Central Taurus. Based on a long history in ancient times, this settlement Konya - Alanya come through the caravan routes and was linked to Tashkent. Therefore, in the past so glorious time to spend the money then lost its former glory due to the passage of the opened road, 10 km to the west of this settlement, the situation has come to immigration from village to Konya or the others. Some of the agricultural products to the region began with the development of production conducted in recent years, especially with the investments made by foreign sources in the field of organic agriculture, especially grapes and strawberries. In this study it was evaluated by local organic farming structure SWOT analysis. The results of the evaluation with the right policies with agricultural assets give hope to the location of the region that provides significant advantages.

•

* Yrd. Doç. Dr. *Selçuk Üniversitesi Ziraat FakültesiTarım Ekonomisi Bölümü – Konya / Türkiye*

GENEL BİLGİLER

Tarihçe

Hamzalar köyü, Orta Torosların kuzey yamaçlarında kurulmuş bir yerdir. Yöre, genel olarak Göller bölgesi, Silifke, Anamur, Hadim, Ermenek, Bozkır, Mersin, Adana ve Maraş'ın batı yöreleri de içine alan KLİKYA bölgesinde yer alır. Tarihi kaynaklar ve arkeolojik kalıntılar, Hamzalar yerleşim yerinin, Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerini yaşadığını, İlkçağlar da ise ISAURIA bölgesi olarak tanımlanan yerde bulunduğunu gösterir. M.Ö. 3000 - 2000 yıllarında Kilikya'ya Hititler hâkim olmuşlardır. Hitit uygarlığının izleri Hamzalar ve çevresindeki kale, han ve ören yerlerinde görülebilir. Hamzalar ve Aladağ bölgesinin her tarafında yüzlerce Hitit yapısı bulunmaktadır. Hamzaları ilgilendiren ikinci büyük uygarlık Roma - Bizans uygarlığıdır. Hamzalar ve çevresinde sık sık karşılaşılan harabeler de Lahitler, Mermer Sütunlar, Taştan yapılmış Arslanlar ve madeni paralar tümüyle Roma – Bizans dönemi kalıntılarıdır. Hamzaların köyünün hemen yakınlarında bulunan Baş Ören mevkii ve eski Eşenler yolu üzerindeki manastır kayda değer Roma – Bizans uygarlığının en önemli kalıntılardır.

Hamzalar eski dönemde Konya – Alanya kervan yolu üzerinden Hadim ve Taşkent'e bağlanırdı. Eğiste (Bağbaşı) sınırlarında Gökdere mevkiinde yolcuların konaklaması için yapılan "Dere Hanı" bir Selçuklu eseridir. Tarihte Alanya'yı fethe çıkan Alâeddin Keykubat ve Taşkent'i ziyarete gelen Mevlana Celalettin Rumi Hz. bu güzergâhı kullanmıştır. Hamzalar ve çevresinde birçok Selçuklu eseri bulunmasına karşın Hamzaların kuruluşu Osmanlı Dönemine denk gelir 1730 - 1754 arasında Osmanlı Tahtında oturan Sultan 1. Mahmut Dönemi Hamzaların da kuruluş dönemidir.

Eldeki bilgilere göre köyün kurucusu Hamza Beydir. Aslen eski ismi Gilistra yeni ismi Gökyurt olan yörede doğup, Hadim'de Hz. Hadimi'nin 1500 talebe okuttuğu yıllarda, Hadimi Hazretlerine talebe olmuştur. Hz. Hadimi'den aldığı 8 yıllık eğitimden sonra icazet alıp 32 yaşında Hadim'de talebe okutmaya başlamıştır. Rivayetlere göre Hamza Beyin o dönemde öğrenim gören 1500 talebeden biri olduğudur. Hamza Bey 1741 tarihinde Hadimden ayrılır. Korsan faaliyetleri, soygunların ve talanın kol gezdiği dönemlerde Hadim'den geçen Yağlıcıların kervanına katılır ve seyahat eder. Bu seyahat

sırasında Yağcılarla yaptığı sohbetlerde bu yaylacı halkı kendisine hayran bıraktırır. Yağlıcılar, Hamza Beyi bırakmak istemezler ve kendilerine yol göstermesini oymaklarına imam olmasını isterler. Bunun üzerine Hamza Bey 23 yaşında 1741 yılında Yağlıcı'ya yerleşir. 11 yıl Yağlıcı'da ikamet eder. Yağlıcı'dan evlenir ve bu evlilikten yedi oğlu olur. Günlerden bir gün her yıl yapılan Kızıltepe'deki mera paylaşımı sırasında Hamza Bey derki: benim ailem kalabalıktır varsın en uzak yer benim olsun ama oğlanlarıma da yetsin der. Bu sözlerinden dolayı yerli halk ile arası açılır ve 1752 yılında, 34 yaşında iken yedi oğlunu da yanına alıp bugün sınırları Hamzalar Beldesi içinde bulunan Güllümuğarı (Güllü Pınarı) mevkiine yerleşir. O zamanlar bu bölgenin gür ormanlarla kaplı olduğu söylenir. Kendisine ekip dikecek yer açmak için bugün bile adı Yanıkdam olan bölgeyi ateşe verir ve tarıma açar. Lakin aynı yıl ard arda üç oğlunu kaybeder. Ben ormanı yaktım Allah'ta beni yaktı ağıtları dilden dile bugüne kadar ulaşmıştır. İlk yerleştiği Güllümuğarına karadut ağacı diker, diktiği bu dut günümüzde bile her yıl meyve verir. Ne yazıkki Güllümuğarında ki yerleşik hayat fazla sürmez ve talan, soygun ve baskınlardan bıkıp altı yıl sonra, yani 1758 yılında daha muhkem ve etrafı gözetleyebilen bir yer olan bugünkü Hamzalar Beldesinin Orta Camii civarına yerleşir. Hamzalar, Coğrafi konumu ile Aladağ, Hadim, Bozkır ve Karaman arasında uğrak ve mola yeri konumundadır. Civar köylerden kervanlarla ve at arabalarıyla gelenler Hamzalar'da konaklar ve ikinci gün yoluna devam eder. Bu nedenle Hamzalarda her sülalenin bir köy odası, yani misafir odası vardır. Buraya gelen yolcu ve misafirler mahalleliler tarafından ağırlanıp yolcu edilirler. Bu nedenle yöre, kısa sürede çok göç alır, küçük bir oymak iken ve en son kurulan köy olmasına karşın, bölge toprak ve nüfus bakımından en büyük belde haline gelmiştir. Bozkır köylerinden kafileler halinde göç almıştır. Tarihte yaşanan Aladağ - Bozkır çekişmelerinde Bozkırdan yana tavır almıştır. Belviran (Sarıoğlan) nahiyesinin Bozkır'a bağlanmasından sonra Hamzalar da Bozkır'a bağlı kasabalarından biri olmuştur. 1989 da yapılan mahalli seçimlerde Belediye statüsüne kavuşmuştur. 2002 de seçmen sayısı 2100 olmuştur. Nüfusu 3600 civarına çıkmıştır. Ancak değişen koşullar nedeniyle sürekli göç vermiş, 6630 sayılı yasa ile belediyesi kaldırılarak belde olmuştur.

Ayrıca Konya'da 400 civarında, Çumra'da 200, Karamanda 50 aile, Almanya, Fransa, Hollanda ve Danimarka'da Yaklaşık 750 Hamzalar'lı yaşadığı tahmin edilmektedir.

Hamzalar, Orta Toroslar Taşeli platosunda, Göksu vadisi kanyonları üzerinde yer alan, Konya – Karaman, Alanya üçgeni arasında kalan bir beldedir. Köyün ilk kuruluşu 18.yy ortalarına rastlamasına karşılık, esas büyüme 1919 sonrasında Bozkır isyanlarına denk gelir. Köyün kurucusu Hamza Bey Oğuzların Bayat boyundandır. Bayat boyu Oğuzların Bozok kolundan olan Gün hanın oğludur. Kayı boyu, alka evli ve kara evli boyu ile kardeştir. Bayat, devleti ve nimeti bol, devlet ve nimet sahibi manasına gelir. Bayat boyunun ongunu, yani, sembolü şahindir. Türk şölenlerindeki et payları sağ kürek kemiğidir. Oğuzların sağ kolunda bulunan Bayat boyu ekseri Oğuz Hanlarının çıktığı 4 Bozok boyundan biridir. Dede Korkut, şair Fuzuli ve Dulkadiroğlu Beyliğini kuranlar Bayat boyudur. Bozkır tarafından gelenler Oğuzların Kınık boyu, Hadim tarafından gelenlerde Oğuzların Avşar boyundandır. Karamanoğlu beyliğini kuranlar da Oğuzların Avşar boyundandır.

24 Oğuz boyundan olan Bayat'lar, Kınık'lar ve Avşar'ların bir araya gelip akraba olduğu kültürü zengin bir beldedir. Kuruluş itibarı ile bölgenin en yeni yerleşim yeridir, halkı çalışkandır. Hani derler ya ekmeğini taştan çıkarır diye, onun gibi çalışkan bir halkı vardır. Hadim, Eğiste, Armutlu, Kızılçakır, Ağras, Eşenler ve Yağcılar ile komşu olup nüfus ve toprak bakımından komşularından daha büyüktür. Eskiden beri geçinimi bağcılık ve hayvancılıktan sağlar. Bağların kurumasıyla beraber her evden 1 - 2 kişi yurt dışına çalışmaya gitmiştir. Bu sebeple 7. ay sıla hasretlilerin kavuşma ayıdır. Hamzalar beldesi dağlık arazi yapısı üzerinde konumlanmış belde olmakla birlikte, kıt gelir kaynaklarını akıllıca kullanan vatanına, milletine bağlı insanlardan oluşan, milli değerlerine bağlı bir toplum yapısına sahiptir. Hamzalar köylülerine halk diliyle "Çadırsız Yörük" adı verilmiştir. Köyün şair ve ozanlarınca "Gökdere kıyıları yapılmış bağlar, Mert ve yiğitler obasıdır Hamzalar" isimli güzellemeler söylenmiştir.

Coğrafi Durum ve Ulaşım

Hamzalar Kasabası, doğuda Eşenler ve Yağcılar köyleri, güneyde Göksu nehri, batısında Armutlu köyleri ile çevrilidir. Köyün yer yer sarp, dalgalı bir arazi yapısı vardır. Çoğunlukla dağlık, dalgalı bozkır arazi yapısı, meşe ormanları ile kaplı ormanlık alanlara açılır. Böylece köyde her konumda arazi mevcuttur. Köyün toplam yüzölçümü 20 bin dekardan fazladır. Bu alanın büyük çoğunluğunda orman alanları bulunmakla birlikte,

kalan her karış toprak köylülerce işlenerek, daha çok üzüm bağı dikilmiştir. Bu nedenle eskiden beri yörede bağcılık ve üzüm üretimi baskın bir durumdadır.

Köyde yaşayanların diliyle kasabanın bölgeleri, Kavaklı Su, Öküz Boğazı, Beyler mezarlığı, Mutava Gediği, Çalcı Yol Değirmeni, Mumya Tepesi, Kale Tepesi, Hudut Taşları, Tazı bağı, Çavdar Boğazı, Göynük mevkii, Kışla, Menevşelik, Cebir, Manasır, Koca Kaklık, Kör kuyu, Arpalık, Baş Ören gibi isimlerle adlandırılmıştır.

Köyün denizden yüksekliği 1420 metredir. Bozkır ilçesine uzaklığı 28 km, Konya il merkezine uzaklığı ise 85 km'dir. Köyün ana yol güzergâhları üzerinde bulunmaması, ulaşımı zorlaştırmakla birlikte tarımsal üretim için başka fırsatlar sunmaktadır. Köye düzenli olarak minibüslerle ulaşım sağlanmakla birlikte, asfalt kaplı yolu ile özel araçlarla her zaman ulaşmak mümkündür. Köy, Devlet Karayolları D705 Konya – Hadim ana yol güzergâhına 11 km uzaklıkta olup, yol ayrımından itibaren dalgalı bir arazide büklümlü bir yol yapısı vardır.

Ekonomik Durum

Halkın en önemli geçim kaynağı tarımsal faaliyetlerdir. Tarımsal faaliyetler yanısıra hemen hemen her aileden yurt dışında işçi olarak çalışmaya giden vatandaşlar vardır. Kasaba halkının önemli çoğunluğu Konya il merkezi ile Çumra başta olmak üzere çeşitli yerlere göç etmişlerdir. Kasaba halkı bağ, bahçe ve tarla işleriyle uğraşmaktadır. Az sayıda küçük ve büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Kasabada el sanatları gelişmemiştir. Birkaç evde halı dokunmaktadır. Demircilik ve marangozluk ancak kasaba ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Bağcılık ise oldukça gelişmiştir.

Engebeli arazi yapısı köye çok uygun tarımsal üretim fırsatları sunar. Tarımsal üretimin yoğun hasat durumu engebeli arazi yapısı nedeniyle yığın üretimi zamana yayar. Bu durum çiftçilerin hem iş yükünü azaltır, hem de ürünlerin kalitesini yükseltir. Yörenin meyveciliğe uygun yapısı nedeniyle birçok meyve türü başarıyla yetiştirilegelmiştir. Ancak üzüm yörede baskın bir durum meydana getirmiş, hemen her çiftçinin üzüm bağlarını sevgiyle koruduğu ve bunu geliştirdiği görülmüştür. Böylece yöredeki üzüm bağları o bölgenin en iyisi olma özelliğini yüzyıllardır korumaktadır. Burada yetiştirilen üzümler yaş (sofralık), kuru ve pekmez olarak pazarlanmaktadır. Son yıllarda meyvecilik,

melengiç ağaçlarına antepfıstığı aşılama yolu ile farklı bir alanda geliştirilmektedir. Yörede karasal iklim hüküm sürmektedir. Kışlar sert geçer, zaman zaman yoğun kar yağışı yaşamı durdurur.

Nüfus Yapısı

Hamzalar yerleşim yeri 26 Mart 1989 Mahalli İdare Seçimlerine kadar köy iken, bu seçimlerden sonra kasaba yapılarak, Belediyelik bir belde statüsüne dönüştürülmüştür. Ancak beldenin sürekli göç veren yapısı nedeniyle nüfusunun azalmasını müteakiben, 6360 Sayılı yasa ile 30 Mart 2014 Mahalli Seçimlerinden sonra belediyesi kaldırılarak, ilçeye bağlı tek bir mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Hamzalar beldesinin elde edilen son bilgilere göre nüfusu 1458 kişidir. Toplam hane sayısı 550'dir. Belde sürekli göç veren bir özellik göstermektedir. Göçün temel nedeni ekonomik sıkıntılardır. Köyden yetişmiş ünlü kişilere rastlanmamıştır.

Tarihi Turistik Yerler

Hamzalar köyünde doğal güzellikler yanısıra tarihi kalıntılar da mevcuttur. Ancak bu kalıntıların günyüzüne çıkarılmaması nedeniyle yaygın olarak bilinmemekte, turizm faaliyetleri dışında kalmaktadır. Yöredeki tarihi kalıntılar ile bölgeleri görülmeye değerdir. Bunlar:

Derehan Kalıntısı

Kalenin kuzeyinde Göksu ırmağının kuzey kısmında yer almaktadır. Derehan, Selçuklu döneminde yapılmış hanlardan birisidir. Han, 20 mt. uzunluğunda 10 mt. eninde doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Dikdörtgen planlı ve tonoz örtülüdür. Çatı örtüsü toprak dam olup, ahşap kapısı bulunmaktadır. Taş kullanılarak yapılan değerli bir yapıdır.

Terzitaşı Ören Yeri

Kasabanın 2,5 km doğusunda yer almaktadır. Köyden yüksekte kayalık bir tepe üzerinde kurulmuştur. Doğu-batı yönünde yaklaşık 2000 m uzunluğunda, kuzey-güney kesiminde 80 m eninde bir alanı kaplamaktadır. Buranın Helenistik, Roma, Bizans çağlarında iskân olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kışla Ören Yeri

Kasabanın 3 km kuzeyinde yer alır. Doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Küçük bir yerleşim alanı olup, yerel taşlardan yararlanarak yapılan bir de yapı bulunmaktadır. 150 x 60 m ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır. Bizans döneminde iskân amacıyla kullanıldığı sanılmaktadır. Mezar taşlarında genelde M.S. 1.2.3. yüzyıl özelliklerini gösteren süslemeler bulunmaktadır.

Baş Ören

Kasabanın 1 km kadar kuzey batısında yer alır. Köyden yaklaşık 300 m yüksekliğinde doğal bir tepe üzerinde kurulmuştur. 400x300 m'lik bir alanı kaplamaktadır. Üzerinde tarımsal faaliyetler yapıldığından (tarla olarak kullanıldığından) günümüzde çok az kalıntı kalmıştır. Yapılan araştırmalarda Helenistik Roma Bizans döneminde iskân amaçlı kullanıldığı eldeki kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Kasaba Çeşmesi

Kasabanın girişinde sol tarafta yer almaktadır. Osmanlılar devrinde yapılmış sarnıç, sonrasında ise çeşme tonozlu bir yapıya sahiptir. Halen çeşme olarak kullanılmaktadır. Duvarlarında çok sayıda mezar stili taşlar bulunmaktadır. İnşaat malzemesi olarak kullanılan bu işlemeli taşlar yöresel kireç taşına işlenmiştir. Taşların terzi taşı ören yerinden getirilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Süslemeler yöresel karakterdedir.

Kale

M.Ö. 3. yüzyıl ve M.S. 7. yüzyıl arası kullanıldığı bilinen kale kalıntıları, Helenistik dönem ve Roma çağının izlerini taşımaktadır. Kasaba'nın güney batısında kasaba merkezine 5 km uzakta yer alan çok önemli bir yerdir.

Kara Tavası Piknik Yeri

Köyün doğusunda yer alan Beyler Mezarlığı mevkiinde olup, geniş bir alanda yeşillikler içinde bulunan bir bölgedir. Yörede su kaynağı bulunmaktadır.

HAMZALAR KÖYÜ TARIMI VE SORUNLARI

Hamzalar köyünde verilen pazarlama farkındalık eğitimi sonrasında, yapılan sorun analizi değerlendirildiğinde çok ciddi eksikliklerin olduğu görülmüştür. Öncelikle çiftçilerin satış kavramı ile pazarlama arasındaki ayırımı yapamadıkları, bugünkü durumda tarım ürünlerini kolayca satabildiklerinden bahisle pazarlama ile ilgili sorunlarının olmadığını belirtmişlerdir. Oysa pazarlama bugünün değil, gelecekte de ürün satabilmenin yollarını kurgulayan bir organizasyondur. Bunun içindeki satış faaliyeti pazarlama unsurlarından sadece birisidir.

Üreticilerden alınan bilgilere göre başlıca sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

Teknik Sorunlar; ürünlerin iklime bağlı olarak yeterince tozlaşamamasından kaynaklanan verim kayıpları, yine iklime dayalı olarak hastalık ve zararlı etkisinin artması sonrasında üretim kalitesinde meydana gelen düşmeler. Bunun dışında parçalı arazilerin varlığı nedeniyle, yörede bulunan her çiftçinin aynı özenle bağ ve bahçesine bakmaması, buradan gelen hastalık ve zararlı bulaşmaları. Arazilerin sarp, engebeli ve küçük olması endüstriyel üretimi zaten kısıtlamaktadır. Buna rağmen üreticilerin ısrarla endüstriyel üretime yönelmeleri, niş pazarlar denilebilecek alanlarda üretimi yapmamaları da bir sorun olarak otaya çıkmıştır.

Ekonomik Sorunlar; ürünlerin beklenen satış fiyatına ulaşmamasından kaynaklanan gelir düşüklükleri, yatırım ve bağlara bakım işlerinin aksamasına neden olmaktadır. Ayrıca satış sırasında bireysel hareket edilmesinden dolayı, çiftçilerin hepsinin alıcı karşısında zayıf kalmasına ve satış fiyatının düşmesi de ciddi sorunların başında gelmektedir.

Sosyal Sorunlar; çiftçilerin birbirleri ile olduğu kadar aile içi iletişimsizlikten kaynaklanan, ürünlere bakım ve pazarlamada geri kalınmasına neden olduğudur. Bir atasözünde ‘sen hot (konuşmayan, tembel) ben hot, kim dökecek ineğe ot’ denmesindeki durumun meydana getirdiği durumun olması da ciddi sorunların başında yer almaktadır.

Sorunların çözümünde çiftçilerle birlikte yapılan değerlendirmeler sonucunda, teknik sorunlar için köye bir tarımsal danışman tutulması ve köyün sorunlarına ciddiyetle

yaklaşmasının bir çözüm olabileceği görülmüştür. Bu konuda çiftçilerin tarımsal danışmana verilen devlet desteklerinden habersiz olduğu ve bu uygulamanın mutlaka yapılması gerektiği de ısrarla vurgulanmıştır. Tarımsal danışmanın köy muhtarına bağlı olması ve gerekirse köyde ikamet etmesi de önerilen çözümler arasında yer almıştır.

HAMZALAR KÖYÜ ORGANİK TARIM SWOT ANALİZİ

SWOT Analizi; incelenen kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir tekniktir. SWOT analizinin iki önemli faydası vardır. Bunlardan ilki mevcut durumun saptanmasını sağlar. Bu kapsamda, güçlü ve zayıf yönler ile karşı karşıya kalınan fırsat ve tehditler ortaya konulur. İkinci olarak ise gelecekteki durumun ne olacağının saptanması ve tahmin edilmesine fayda sağlar. Başka bir ifade ile SWOT analizi, mevcut ve gelecek durum analizini sağlamaktadır. Hamzalar Köyünün SWOT analizi yapılarak, köyün içsel durum değerlendirmesi ile güçlü ve zayıf yönleri; dışsal durum değerlendirmesi yapılarak da karşı karşıya bulunduğu tehdit ve fırsatlar saptanmıştır.

Araştırma kapsamınsa SWOT **analizinin kullanılmasında ki amaç; Hamzaların iç ve dış etkileri dikkate alarak yörenin var olan güçlü yönleri ve fırsatlardan üst düzeyde yararlanacak; yörenin tehditleri ve zayıf yanların etkisini**

en aza indirecek araştırma bölgesinin yapısını ortaya koyacak ve bölgenin kalkınması için uygun politika önerileri belirlemektir.

SWOT analizi, ilçenin güçlü ve önemli olanaklar yarattığı alanlara odaklanmayı hedeflemiş, köy için uygun stratejiler geliştirmek; dış çevrenin analiz edilmesi kadar, yörenin kendi potansiyelini ve güçlü-zayıf yönlerini belirlenmesi, doğru stratejilerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın bu bölümünde, Bozkır İlçesi Hamzalar köyündeki mevcut organik tarım yapısı SWOT analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.

- ❖ Güçlü Yönler
  - Coğrafi konuma bağlı olarak Konya gibi büyük bir tüketim merkezine yakın olması
  - Tarıma elverişli verimli topraklara sahip olması, kapalı bir havza özelliği göstermesi
  - Ürün çeşitliliğinin olması (üzüm, şeftali, elma, çilek, kiraz vb.)
  - Konya ili genelinde **keçimen kuru üzüm** üretiminde birinci sırada olması
  - Aile tipi hayvancılık potansiyelinin ve kültürünün olması
  - Meraların küçükbaş hayvancılığa elverişli olması
  - Aile çiftçiliğinin yaygın olması
- ❖ Zayıf Yönler
  - Tarımsal ürünler için pazarlama yetersizliği yanı sıra yığın üretim varlığının az olması
  - Arazilerin çok parçalı ve işletmelerin küçük olması
  - Tarımsal ürünlerde planlama eksikliği
  - Tarım ürünlerinde piyasa düzenleme kuruluşlarının yetersizliği
  - Çiftçilerin ürettiği ürünleri muhafaza edilebileceği bir soğuk hava deposunun olmaması
  - Girdi maliyetlerinin yüksekliği
  - Tarımsal üretim miktarlarının sanayi tesislerinin kurulmasına imkân sağlayacak seviyede olmaması
  - Teknoloji kullanımının yetersiz olması

- Sertifikalı tohum ve fidan kullanımının yetersizliği
- Üreticilerin teknik eğitim seviyesinin düşüklüğü
- Mevcut genç nüfusun az olması
- Hayvansal ürünlerden elde edilen katma değerinin düşük olması
- Köy çevresinde orman alanlarının belirlenmesi ile küçükbaş hayvancılığın azalması

❖ Fırsatlar

- Ürünlerin Konya gibi büyük bir tüketim pazarında satılabilmesi
- Organik tarım imkânlarının varlığı
- Sulu tarım yapılan arazilerin sulama tekniklerinin gelişmesi ile birlikte sulanabilir duruma gelmesi
- Tarımsal ürünlerin tat ve aromalarının zengin olması
- Arıcılık potansiyelinin bulunması
- Tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştiriciliğinin biliniyor olması ve yetiştirilme potansiyelinin varlığı
- Ürün işlemeye yönelik devlet desteklerinin bulunması
- Aile çiftçiliğinin esas olması ve birbirini tanıyan etnik kökeni aynı olan ailelerin varlığı
- Yörede büyük bir meyve işleme tesisinin yapılıyor olması
- Beldede, eski dönemden kalma kamu binalarının varlığı (Belediye Binası, park, okul, Sağlık Ocağı, Futbol Sahası, 3 adet cami, kooperatif, vb)
- Yurtdışında bulunan aileler ve bireyler tarafından, gelişmişlik anlayışının biliniyor olması
- Yine yurtdışından gelen maddi desteklerin, yatırım olarak değerlendirilebiliyor olması

❖ Tehditler

- Su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı ve giderek artan kirlilik
- İklim değişikliğinden kaynaklanan yağış düzensizlikleri
- Kırsal alanda değişen demografik yapı ve genç nüfusun tarıma azalan ilgisi
- Tarım alanlarının plansız kullanımı

- Tarım ürünlerinin maliyetlerinin yüksekliği
- Tarımsal ürün fiyatlarındaki istikrarsızlık
- Pazara ulaşımda bireysellik
- Aileler arasında küçük çıkar çatışmalarının bulunması
- Eğitim yetersizliği
- Tecrübeye dayanan bir tarımsal faaliyetler zincirinin bulunması ve modern tarım faaliyetlerine olan inanç zayıflığı
- Karma bir tarımsal üretim yapısının bulunması, kapama bahçe, sebze gibi uzmanlığa yönelen faaliyetlerin azlığı
- Marka bilincinin zayıf olması
- Ulaşımın sınırlı olması
- Tarımsal işgücü varlığının giderek azalması
- Arazilerin küçük, dağınık ve çok parçalı olması

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Hamzalar köyünde organik tarım yapan işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısına dair bulgular ve bunların başarı analizine ilişkin sonuçlar tartışılmıştır.

Köyde, elde edilen gelirin önemli bir kısmı tarımdan elde edilmektedir. Tarım köyün yaşam kültüründe önemli bir paya sahiptir. Tarımsal gelirin büyük bir kısmı bitkisel üretimden elde edilmektedir. Yöredeki bitkisel üretim deseni sulanabilen ve kuru tarım alanlarında farklılık göstermektedir. Tarım işletmelerinin çoğunluğu buğday, arpa, nohut ve taze sebze yetiştiriciliği yaparken, diğer bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi de gerçekleştirilmektedir. Tarımsal faaliyetler aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Bu durum ailelerin hem toprağa bağlı hem de dışarıya göç vermesine engel bir durum meydana getirmektedir. Bu nedenle köy daha içine kapanık bir yapı göstermektedir. Öte taraftan köyün bu yapısı nedeniyle yerel ürünler üretimi konusunda uzman bir yapısı vardır. Bölgenin en önemli gelir kaynağı üzüm üretiminin ekolojik koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermesi, gelirde de dalgalanmalara neden olmaktadır. Üzüm pazar yapısının iklime bağlı olarak değişken, diğer bir deyişle arz yapısına oldukça bağımlı olması köyün en büyük handikabını oluşturmaktadır. Üretimin geleneksel yöntemlere

bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi, konvansiyonel üretimin henüz yaygınlaşmaması bir avantaj olsa da bunun pazardaki tüketicilere yansımaması üretici gelirlerinin dolaylı veya dolaysız olarak azalmasına neden olmaktadır.

Yöre üreticilerinin daha fazla gelir elde edebilmesi üretilen tarımsal ürünlerin pazar yapısının geliştirilmesi ile mümkün olacağı açıktır. Her ne kadar köyde bu konuda sivil toplum kuruluşları ve özel sektör çalışmaları olsa da gelişmeler yeterli değildir.

Bölgedeki tarım işletmelerinde atıl aile işgücünün değerlendirilebilmesi ve bunun daha fazla gelire dönüşmesi için eğitim ve yayım çalışmalarının pazar odaklı olarak sürdürülmesi gerekir. Ayrıca köydeki sivil toplum kuruluşları (kooperatif, muhtar, dernek vb.) ve özel sektör firmalarının hem marka hem de katma değer olarak yöresel tarımsal ürünleri diğer tüketim pazarlarına da ulaştırması sağlanmalıdır.

Hamzalar beldesinde üreticilerin ürünlerini daha iyi değerlendirmesi, tarımsal girdileri piyasa şartlarından daha ucuz ve yeterli miktarda elde etmeleri için örgütlenmenin yaygınlaştırılması ve daha aktif bir yapıya getirilmesi gerekmektedir. Üretici sorunlarının azalması için örgütlenmeler desteklenmelidir. Ayrıca pazarlama açısından önemli yatırımlara ve yönetsel düzenlemelere gereksinim bulunmaktadır. Üreticilerin üretim tekniği bilgileri ve pazarlama olanakları iyileştirilmelidir. Gıda işletmeleri üretim ve pazarlama yöntemleri konularında en son tekniklerden faydalanmalı, pazarlama sorunlarının çözümü için devlet hem pazar altyapısı hem de pazarlama hizmetleri konularında destekleyici olmalıdır. **Pazarlama sorunlarının çözümü ve dikey bütünleşme için sözleşmeli üretim yaygınlaştırılmalıdır.** Tarımsal ürün pazarlamasında genellikle üretim hacmini artırıcı, verimliliği yükseltici ve pazara yönelik faaliyetleri hızlandırıcı önlemleri geliştirmek gerekmektedir.

Yöredeki işletmelerin büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu dikkati çekmektedir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi açısından işletmelerin ihtiyaç duydukları kredilerin uygun koşullarda sağlanması ve yörede hayvancılığın geliştirilmesi de yararlı olacaktır.

Sonuç olarak; yöredeki tarım işletmelerinin mevcut durumları analiz edilerek uygun koşulların sağlanması ile bölgedeki tarımsal gelirde artış sağlanarak bölgenin kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağlanması gerekir.

KAYNAKÇA

http://www.bozkiryildizi.com/v4/kasabalar.php?f=4
http://www.bozkir.net/hamzalar-kasabasi.html
http://www.tubitak.gov.tr
www.fibl.org
www.ifoam.org
Türkiye Tarım Sektörü Raporu 2013, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği / www.tobb.org.tr 43 Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği / www.tobb.org.tr
http://bozkir.forummum.net/t12-hamzalar-kasabas-tarihi
http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf

HADİM İLÇESİ TARIM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ

Yusuf ÇELİK[*]

Öz

Bu çalışmanın amacı, Konya ili Hadim ilçesinin tarımsal yapısını analiz etmektir. Çalışmanın temel verilerini Hadim İlçesinde düzenlenen, Hadim İlçesi Kırsal Kalkınma Çalıştayı'nda ilgi paydaşların sektör ile ilgili yaptıkları tespit ve öneriler oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre Hadim ilçesinde coğrafi yapı nedeniyle tarım arazisi az olup, mevcut tarım arazilerinin büyük bölümünde kuru tarım yapılmaktadır. İlçede hayvansal üretim kapsamında daha ziyade küçükbaş hayvan yaygın olup, ilçede mevcut ekoloji arıcılık içinde uygun yapıdadır. İlçede tarımsal yapının en avantajlı yönü yörede kiraz ve üzüm üretiminde yoğunlaşma olması nedeniyle özellikle kiraz üretiminde kümeleşmenin avantajları yaşanmaktadır. Sektörde zayıf yön olarak, ilçede tarımsal üretimde rasyonel üretim tekniklerinin üreticiler tarafından yeterince bilinmediği ve üreticilerin ürün piyasalarında etkin olmadığı belirlenmiştir. Genç çiftçilerin ilçeden göç etme eğilimi, tarımsal üretimle ilgili yeni yatırımların yapılmasını olumsuz etkilemektedir. İlçede özellikle tarımsal üretimde, modern üretim teknikleri ve işletme yönetimi konusunda üreticilere yayım çalışması yapılması öncelikli çalışmalar arasında olduğu tespit edilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Tarım Sektörü, SWOT Analizi, Hadim İlçesi

•

Abstract

In this study, agricultural sector of Hadim district was analyzed in Konya province. The main data of the study was obtained from stakeholders related with agricultural sector at the Rural Development Workshop made in Hadim district. Due to the geographical structure of district, agricultural land was not much. The district is under common small animals rather than livestock production, also beekeeping is avalaible in the county. According to the research results, the strengths of the agricultural sector in the district was the concentration on cherries and grapes production. The weaknesses of sector was not applying rational production techniques by producers and farmers were not active in the input and output market. Because of young farmers tend to migrate from the county, new investments were not making in district. Agricultural extension work to be done, particularly to manufacturers of modern production techniques and business management in agricultural production has been found to be necessary.

•

Keywords

Agriculture, SWOT Analysis, Hadim District of Konya

[*] *Selcuk Üniveristesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Selçuklu, Konya.*

1. Giriş

Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından beri devam etmektedir. Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşadığı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu alanlarda doğal olarak kalkınma için tarım sektörü ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir.

Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmektedir. Nitekim, ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakta, hatta farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kırsal alan tanımları kullanılabilmektedir. Benzer şekilde; ülkemizde de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistiki çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla ve hatta bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirmeler yapılmıştır. Fakat ülkemizde genel olarak kalkınma planları ile uyumun sağlanması amacıyla kırsal alanlar, 20 bin ve daha fazla nüfusa sahip kentsel yerleşmeler dışında kalan alanlar olarak kabul edilmektedir (Anonim, 2000).

Kırsal kalkınma amacıyla kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi kırsal kalkınma çalışmalarında etkinliği artıracaktır. Kırsal kalkınma amacıyla yapılacak bütün faaliyetlerin temeli, ilgili kırsal bölgelerin bütün detayları ile analiz edilmesinden geçmektedir. Bu nedenle, kırsal bölgelerin kaynak ve olanaklarının doğru şekilde tespit edilmesi, mevcut sahip olunan değerlerin rekabet edebilirlik açısından yeniden yorumlanması ve bölgesel kalkınmayı sürdürülebilir şekilde sağlanmasına yönelik olarak faaliyetlerin birbiri ile ilişkili olarak yürütülmesi gerekmektedir (Anonim, 2000).

Türkiye bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıyla karakterize edilen bir ülkedir. Bu sorun, 1960'lı yıllardan itibaren merkezi planlama yöntemleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak ortaya konan plan ve projeler; koordinasyonun olmaması, finansal kaynakların etkin kullanılmaması ve ortaya çıkan yetki karmaşası gibi nedenlerle beklenen etkiyi gösterememiştir. Hatta bölgesel dengesizlikler azalmak bir yana artma eğilimine girmiş, bazı plan ve projeler, o dönemin siyasi konjonktürünün etkisiyle yarım bırakılmıştır (Işık ve ark., 2010). Bu nedenle, Türkiye'de son dönemlerde kırsal alanların geliştirilmesi için yapılan çalışmalarda önemli değişimler olmuştur. Bölgesel kalkınma amaçlı olarak kurulan Kalkınma Ajansları ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu gibi oluşturulan kurum ve kuruluşlara tahsis edilen kaynaklarla yerel paydaşların projeleri desteklenmektedir. Böylece merkezi plan ve projeler yanında özellik arz eden yerel yatırım alanlarının desteklenmesi sağlanmaktadır. Bu nedenle her bir yörenin sahip

olduğu sosyo-ekonomik özelliklerin belirlenmesi, tahsis edilecek kaynakların etkin kullanımına katkı sağlayacaktır.

Araştırma alanı Konya ili Hadim ilçesi, ekonomisinin büyük oranda tarım ve ticarete dayalı olması ve 12.820 kişi nüfus varlığı ile kırsal alan özelliğinde bir ilçedir. İlçenin temel ekonomik sektörü olan tarım sektörünün geliştirilmesi için mevcut yapının makro olarak incelenmesinin yanında, ilgili paydaşlar tarafından mikro potansiyellerin belirlenmesi ve ekonomik olarak değerlendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada ilgili paydaş görüşleri doğrultusunda, ilçe tarım sektörünün mevcut durumu ortaya konmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini, İlçede, Hadim Kaymakamlığı, Hadim Belediyesi, Selçuk Üniversitesi Hadim Meslek Yüksekokulu ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hadim İlçe Müdürlüğü işbirliğinde 13 Nisan 2015 tarihinde düzenlenen Hadim İlçesi Kırsal Kalkınma Çalıştayı'nda konu paydaşlarının katılımı ile tarım sektörünün analizi sonucu elde edilen bulgular oluşturmuştur. Çalışmada ayrıca, konu ile ilgili yapılmış araştırma, inceleme ve ilgili istatistiklerden de yararlanılmıştır.

Hadim İlçesi tarım sektörünün genel olarak mevcut durumu, ilgili istatistiklerden yararlanılarak belirlenmiştir. Makro istatistikler ile ortaya konulan genel yapı yanında sektörün özellik arz eden teknik, ekonomik ve sosyal yönleri ise konu ile ilgili hazırlanmış sorular, yapılan çalıştayda ilgili paydaşlara sorularak, tarım sektörünün güçlü, zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditler (Swot) tespit edilmiştir. Swot analizi, işletmelerin veya sektörün başarısını etkileyen anahtar faktörler üzerine yapılan bir beyin fırtınası çalışması olup, son yıllarda planlama çalışmalarında, sorun tanımlama ve çözümlemede, strateji oluşturma ve analitik kararlarda sıkça kullanılmaktadır (Houben ve ark. 1999; Yumuk ve İnan 2005; Zoller ve Bruynis 2007). Elde edilen bulgular doğrultusunda tarım sektörü ile ilgili temel sorunlar belirlenmiş ve bu sorunlara yönelik olarak çözüm önerileri verilmiştir.

3.Araştırma Bulguları

3.1. İlçenin Coğrafi Yapısı

Hadim ilçesi coğrafi olarak, 36°59' Kuzey enlemi ile 32°27' Doğu boylamı arasında yer almaktadır. Konya il merkezine 135 km uzaklıkta olup, il merkezine bir çok ilçeden daha uzak mesafededir. Toros dağlarının, Orta Toroslar ismi verilen kısmında sarp kayalık ve yüksek tepeler arasındaki oldukça engebeli bir sahada bulunmaktadır. İlçenin Güneyi genişçe bir vadiye bakmaktadır. İlçenin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.530 metredir. Yükseklik kimi yerde 2.588 metreyi bulmaktadır. İlçe yalçın kayalarla kaplı dağlar, yüksek ve dik yamaçlı tepeler, bu dağ ve tepeler arasında küçük akarsular ve eni gayet dar olan oluk şeklinde vadilerden meydana gelen bir coğrafyada yerleşiktir. İlçenin kuzeyinde Bozkır, güneyinde Taşkent, batısında Antalya ve

doğusunda Karaman ili bulunmaktadır (Harita 1). İlçenin yüzölçümü 1.083,6 km²'dir (Anonim, 2014).

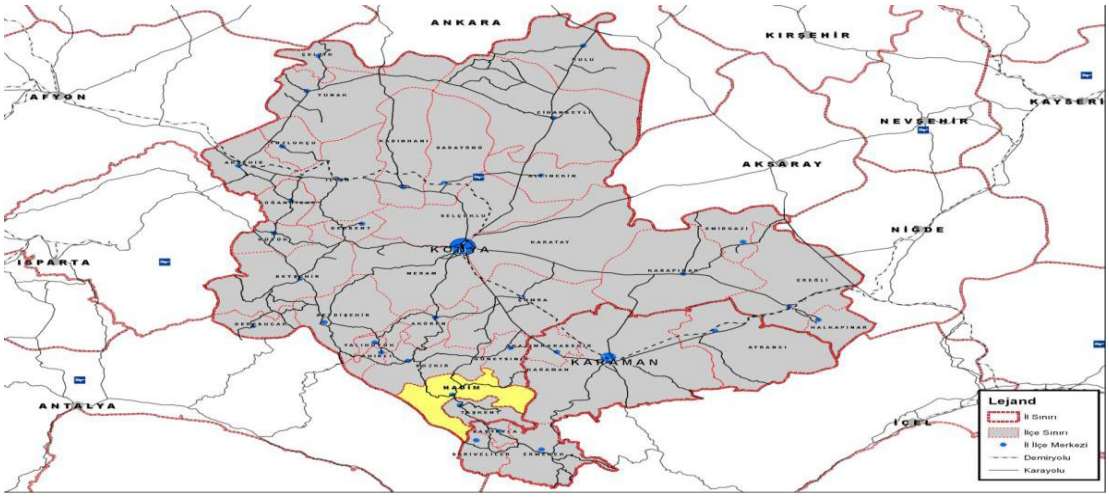

Harita 1. Hadim İlçesi Konumu

3.2. İlçenin Nüfus Yapısı

Hadim ilçesi 2015 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 12.820 kişi nüfusu ile kırsal alan nitelikli yerleşim yerlerinden biri konumundadır. Hadim ilçesinde göç nedeni ile nüfus sayısında önemli düzeyde azalma olmuştur. Nitekim 2007 yılında 16.490 olan ilçe nüfusu 8 yıl gibi kısa bir sürede %22,25 azalarak 12.820 kişi olmuştur (Şekil 1).

İlçede nüfusun %61,62'si 15-64 yaş grubunda aktif nüfustan oluşmaktadır. Fakat bu oran, Konya (%66) ve Türkiye ortalamasından (%67) düşüktür. Diğer taraftan 65 yaş üstü yaşlı nüfusun %16 oran ile Konya ve Türkiye ortalamalarının (%8) üstündedir (Anonim, 2014).

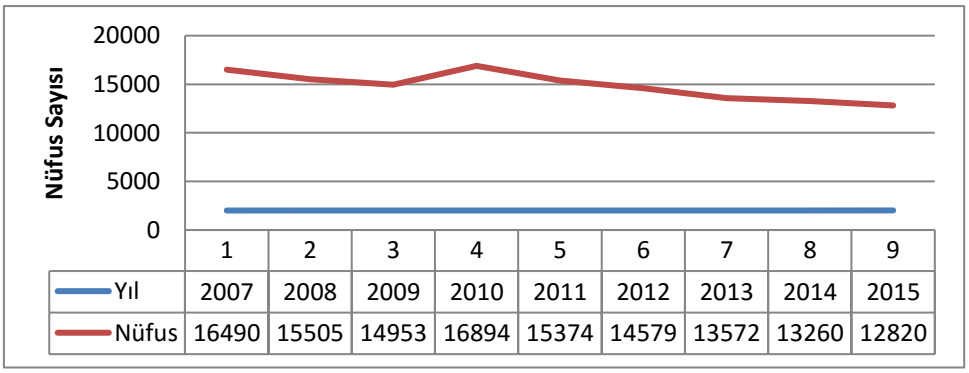

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Nüfus	16490	15505	14953	16894	15374	14579	13572	13260	12820

Şekil 1. Yıllar İtibariyle Hadim İlçesi Nüfus Varlığı (Anonim, 2016).

3.3. İlçenin Tarımsal Yapısı

Hadim ilçesi 108.366,38 ha'lık alana sahip olup ilçe toplam alanının %18,46'sını tarım arazileri oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye ortalamasından (%31,00) ve Konya ortalamasından (%55,08) oldukça düşüktür. Toplam alanın %3,69'unu çayır-mera

alanları oluşturmaktadır (Çizelge 1). İlçede tarım arazilerinin %13,90'ı sulu tarım, % 86,10'u ise kuru tarım arazisi niteliğindedir (Anonim, 2010).

Çizelge 1. Hadim İlçesi Arazi Kullanım Durumu (Anonim, 2014).

Tarım Arazisi	Miktar (Ha)	Oran (%)
Tarım Arazisi	20.000,00	18,46
Çayır-Mera Arazisi	4.000,00	3,69
Orman Arazisi	54.258,00	50,07
Diğer	30.108,38	27,78
Toplam	108.366,38	100,00

İlçede en fazla yetiştirilen tarla ürünleri buğday, nohut ve arpadır. Bu ürünler içerisinde en fazla yetiştirme alanına sahip ürün ise %60,82 oran ile buğday olup, bu oran Konya ve Türkiye ortalamalarının üzerindedir. İlçede buğday verimi (222 kg/da), Konya (323,60 kg/da) ortalamasının altındadır (Anonim, 2013). İlçede arpa verimi de Konya ve Türkiye ortalamalarının altındadır.

İlçede genelde sebze olarak sarımsak, taze fasulye ve domates yetiştirilmektedir. İlçede 1.030 da sebze alanı bulunmakta olup, bu alanın %19'unda domates, %33'ünde fasulye ve % 38,8'inde ise sarımsak yetiştiriciliği yapılmaktadır. Domates verimi 1.800 kg/da olup, Konya domates ortalama veriminin oldukça altındadır. Fasulye verimi 800 kg/da olup, Konya fasulye veriminin altındadır (Anonim, 2013).

İlçede meyve olarak genelde üzüm ve kiraz üretimi yapılmaktadır. İlçede meyve yetiştiriciliği için ayrılan alanın %3,03'inde elma üretimi yapılırken, %52,65'inde bağ üretimi, %40,8'inde ise kiraz üretimi yapılmaktadır. İlçe elma verimi 950 kg/da, üzüm verimi 367 kg/da ve kiraz verimi 135 kg/da olup bu verimler Konya verim düzeyinin üzerindedir (Anonim, 2013).

İlçede ormanlık alanlar Türkiye ve Konya ili ortalamasının üzerindedir. İlçede yüzölçümünün %50,07'sini orman alanları oluşturmaktadır (Çizelge 1).

İlçede hayvan varlığı olarak daha ziyade küçükbaş hayvan yaygın olup, küçükbaş hayvan varlığı içerisinde özellikle keçi ve koyun önemli bir yer tutmaktadır. İlçede toplam 17.019 adet kıl keçisi ve 11.510 adet koyun varlığı mevcuttur. Koyun varlığı içerisinde ağırlıklı olarak yerli koyun ırkı ve daha az oranda ise merinos koyun ırkı mevcuttur (Anonim, 2013).

İlçe ekolojik olarak arıcılık açısından uygun bir yöre konumundadır. İlçede toplam 2013 yılı itibari 6.267 adet kovan bulunmakta olup toplam bal üretimi 2.725 kg'dır.

3.4. İlçe Tarımın SWOT Analizi

SWOT analizi ile sektörün mevcut yapısı dikkate alınarak güçlü ve zayıf yönler ortaya konmakta diğer taraftan dışsal faktör olarak ulusal ve uluslararası fırsat ve tehditler incelenerek stratejik yönetim yaklaşımları belirlenmektedir. Bu kapsamda Hadim ilçesinin SWOT analizi bir taraftan ilgili istatistikler, diğer taraftan da ilgili paydaşların

ifade ettikleri görüşler dikkate alınarak yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu ilçe tarım sektörünün swot analizi Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Hadim İlçesi Tarım Sektörü SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
• İlçenin bulunduğu bölgede ekolojik çeşitliliğin bulunması, • İlçede organik tarıma uygun tarım potansiyelinin olması, • İlçede üzüm ve kiraz üretiminde ihtisaslaşmaya gidilmesi, • Üzüm ve kiraz üretimini geliştirmeye yönelik örnek pilot çalışmaların varlığı, • İlçeye yakın bölgede meyve işleme tesisinin kurulması, • İlçede doğal ortamda zengin tıbbi ve aromatik bitki potansiyelinin bulunması, • İlçede ormanlık alanların yüksek düzeyde olması, • İlçede girişken ve kamu kuruluşları ile iyi ilişkilere sahip müteşebbislerin olması, • İlçenin kalkınmasına yönelik ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ilgisinin yüksek olması, • Tarımsal üretim tekniklerinin geliştirilmesine yönelik farkındalık olması, • Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım ilçe Müdürlüğünün varlığı ve çiftçiler tarafından kabul görmüş olması, • Hibe kuruluşları tarafından hibe kaynaklarının kullanımı ile ilgili dönemsel seminerler yapılması, • Ziraat odasının varlığı, • Tarımsal STK'ların bulunması ve kırsal kalkınmaya ilgi duymaları, • Devletin bazı destekleri kooperatif ve birlikler aracılığıyla üreticiye ulaştırması, • Bölgede PANKOBİRLİK gibi başarılı bir kooperatif örneğinin bulunması,	•İlçede tarım arazilerinin kısıtlı olması, •Tarım arazilerinde erozyon sorunu yaşanması, •Sulama kaynaklarının ve çalışmaların kısıtlı olması, •Küçük ve parçalı işletme yapısı, •Tarımsal üretimde geleneksel üretim tarzının hakim olması, •Tarla ürünleri üretiminde sertifikalı tohum kullanımının düşük düzeyde olması, •Meyve üretiminde (bağ ve kiraz) doğru çeşit seçiminin yapılmasında sorunlar yaşanması, •Meyve bakım ve budama işlemlerinin geleneksel yapılması, bu konuda uzman kişi bulma sorununun yaşanması, •Meyve ve sebze üretiminde hastalık ve zararlıların tanı ve mücadelesinde bilgi eksikliği, yanlış uygulamalar veya uygulama yapılmaması nedeni ile ürün kayıpları, •Yüksek sistem bağ tesis desteklerinin alan kısıtı nedeniyle büyük ölçekli bağlar tesis edilememesi, •Kiraz derecelendirme ve paketleme tesislerinin olmaması, •İlçede soğuk hava deposunun olmaması, •Tarım sigortası uygulamalarının bölge ekolojisine uyuşmaması nedeniyle çiftİlerin tarım sigortasından yeterince yararlanamaması, •Bölgede yaygınlaşan yabani hayvanların üretime zarar vermesi, bu konuda henüz bir çözüm uygulamasının olmaması, •İlçede tıbbi ve aromatik bitkiler potansiyelinin yeterince bilinmemesi ve yararlanılamaması, •Hayvansal üretimde özellikle küçükbaş hayvancılık için çoban bulma sorunu yaşanmakta, •Mevcut koyun ve keçilerin ağırlıklı olarak yerli ırklardan oluşması nedeni ile verim düşük, •Meralar az ve verimsiz,

Çizelge 2. Hadim İlçesi Tarım Sektörü SWOT Analizi (Devamı)

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
• Örgütlenme ile ilgili hibe desteklerinin bulunması, • Çiftçilerin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı desteklerine ilgi duymaları.	•Meralarda otlatma sistemlerinin bilinmemesi, •Yerinde hayvan ıslah çalışmaları bilinmemekte bu nedenle uygulanmamakta, •Tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinde yetersizlik, •Mevcut hibe programlarına (KKYDP, IPARD vb) başvuru maliyetlerinin ve sürecinin aile çiftçileri için karmaşık, maliyetli ve bilinmeyen bir süreç olması, •Köyden göç edenlerin arazilerinin atıl kalması, •Dokumacılık gibi bazı el sanatlarına ilişkin faaliyetlerin yok olma düzeyine gelmesi, •İlçede başarılı kooperatif işletmeciliği geleneğinin olmaması, •Kooperatif ve birliklerin ürün pazarlama ve işleme faaliyetlerinin yok denecek kadar az olması, •Ortaklarda kooperatif bilinci ve aidiyet duygusunun yetersizliği, •Genç nüfusun kırdan kente göç eğiliminin yüksek olması.
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• İlde araştırma kurumlarının var olması ve proje geliştirme potansiyeline katkı sağlaması, • İlçe tarımının geliştirilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının yöreye yakın ilgi duyması, • İlde Üniversite bünyesinde tarımla ilgili Fakülte ve Bölümler ve bu Bölümlerde konu uzmanlarının olması, • Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının destekleri uygulayacak il ve ilçe teşkilatlarının yaygın ve kurumsal yapıda olması. • Tarım sektörü ile ilgili değişik konularda kamu desteklerinin olması, • Büyükşehir Belediyesinin ilçelerde tarımsal yatırım ve eğitim çalışmalarına önem vermesi, • İlde KOP Bölge İdaresi Başkanlığı, TKDK ve MEVKA gibi kırsal kalkınmayı destekleyen kuruluşlarının olması, • İlçeye yakın bölgede meyve işleme tesisinin kurulması,	• Türkiye'de şehirleşme trendi nedeniyle genç nüfusun artan şehirlere göç eğilimi, • Ulusal ve uluslararası büyük firmaların piyasalarda etkinliklerinin artması nedeniyle, pazara uzak küçük işletmelerin rekabet avantajlarının azalması, • Yapılan desteklerin süreklilik arz etmemesi nedeniyle, yapılan yatırım ve işletmecilik faaliyetlerinin sürdürülebilir olmaması, • Uygulanan tarım politikalarının ulusal olması nedeni ile Hadim ilçesi gibi dağlık bölgelerde küçük işletmelerin bu desteklerden yeterince yararlanamaması.

• Ulusal ve uluslararası hibe kuruluşlarının Hadim ilçesi gibi dağlık kırsal bölgelere özel destek programlarının olması.	

4. Sonuç ve Öneriler

Hadim ilçesinde tarım arazilerinin az ve engebeli olması nedeniyle, ilçede tarım işletmeleri küçük aile işletme yapısındadır. İlçede su kaynaklarının kıt olması nedeni ile az olan tarım arazilerinin % 86,10'unda kuru tarım yapılmaktadır. İlçede özellikle sulu atarım alanlarında meyvecilik ve sebzecilik yapılmaktadır. İlçede meyvecilik olarak özellikle kiraz ve üzüm üretimi yapılmakta ve kiraz üretiminde belirgin bir kümeleşme düzeyine ulaşılmıştır. Fakat ilçede tarım işletmelerinin küçük olması nedeniyle ürün ve girdi piyasalarında üreticilerin etkili olamadıkları belirlenmiştir.

Yapılan SWOT analizi sonucu ortaya çıkan sonuçlar ve yapılan çalıştayda katılımcıların görüşleri doğrultusunda, Hadim ilçesinde tarım sektörünün geliştirilmesi için belli başlı çözüm önerileri ise aşağıda verilmiştir.

- İlçede tarım arazilerinin etkin kullanımı için sulama göletlerinin yapılması,
- İlgili kuruluşlar tarafından erozyon önleme projeleri geliştirilmeli,
- İlçe ekolojisine uygun tohum, fide ve fidanların araştırılıp yaygınlaştırılması,
- Meyvecilikte, başta budama olmak üzere gübreleme, ilaçlama ve diğer bakım konularında yeni ve doğru yöntemlerin çiftçilere tanıtım ve öğretimi konularında yayım programlarının yapılıp uygulanması,
- Çiftçilerin deneyim ve tecrübelerini paylaşacakları toplantı ve diğer etkinliklerin sürekli ve düzenli yapılması,
- Kiraz derecelendirme ve paketleme tesislerinin kurulması,
- Üzüm ve kiraz kurutma ve işleme tesislerinin kurulması,
- Yörede kurulmakta olan meyve-işleme fabrikası ile sözleşmeli meyve üretiminin oluşturulması,
- Tıbbi ve aromatik bitki toplama ve işleme tesislerinin kurulması,
- Arı ürünleri işleme ve paketleme tesislerinin kurulması,
- Yörede süs bitkileri üretim bölgelerinin oluşturulması,
- Mera ıslah programları yapılması,
- Çoban yetiştirme programları başlatılması,
- Sürü yönetimi ve mera otlatma yayım çalışmalarının yapılması,
- Yerinde küçükbaş hayvan ıslah projelerinin uygulanması ve teşviki,
- Alternatif su ürünleri üretimi artırılmalı,
- Üzüm, kiraz ve diğer yöreye özel tarım ürünleri için coğrafi işaretleme çalışmaları ile yöre ürünlerinin rekabet üstünlüğü oluşturulmalı,
- Pazarlama kooperatifleri kurulup ihracat imkanlarının oluşturulması,
- Yörede üretici örgütlerini geliştirici yayım ve finansal destek programlarının oluşturulması,
- Köylerde bilişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılmasının sağlanması (Ör. Köy internet evleri vs.)
- Yerel ürünlerin işlenebileceği küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturulması yönünde hibeler verilmesi yönünde kararlar alınması,
- İlçede öne çıkan ürünlerin tanıtılması için çalışmalar yapılmalı,
- Göçü önlemek için köylerde sosyal faaliyetler için altyapı oluşturulmalı,

- Genç çiftçilerin sektörde kalmaları ve işletme kurmaları için teşvik ve desteklemelerin sağlanması,
- Tarımsal destekler ile ilgili yayım çalışmaları artırılması,

Yöreye uygun diğer finansal araçlarının geliştirilmesi konusunda Ar-Ge çalışmaların yapılması ve uygulama politikalarının oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Anonim, 2000. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/strateji/UKKS.pdf.

Anonim, 2010. Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Konya İl Müdürlüğü, Dosya, Kayıtları.

Anonim, 2013. TÜİK Tarımsal Yapı İstatistikleri. www.tüik.gov.tr

Anonim, 2014. Hadim İlçe Raporu. www.mevka.org.tr.

Anonim, 2016. Hadim İlçe Nüfusu. http://www.nufusu.com/ilce/hadim_konya-nufusu.

Houben G.K, Lenie K, Vanhoof K., 1999. A Knowledge-based SWOT Analysis as an Instrument for Strategic Planning in Small and Medium Sized Enterprises. Decision Support System, 26: 125-135.

Işık, N., Baysal, D., Ceylan, O., 2010. Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları∗. Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2010, Cilt:3, Sayı:2, S.1-18. 1

Yumuk G ve İnan İ.H., 2005. Trakya Bölgesindeki İmalat Sanayi İşletmelerinin Kalite Maliyetlerinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2(2): 177-188.

Zoller C ve Bruynis C., 2007. Conducting a SWOT Analysis of Your Agricultural Business. Ohio State University Extension Fact Sheet Series. http://ohioline.osu.edu/bst-fact/pdf/3611.pdf.

XVI. YÜZYIL SONLARINDA BOZKIR NAHİYESİNDE, GEÇİMLİK FAALİYETLERE BAĞLI NÜFUS HAREKETLİLİĞİ

Alaattin AKÖZ *

Osmanlı Devleti'nde Toprağa Bağlılık Prensibi ve Çift-Hane Sistemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bizans ve Selçuklu dönemlerinden devraldığı ve esas olarak eski İran ve geç Roma İmparatorluğu dönemine giden temel sistemin genel özelliklerini yukarıda izaha çalıştık. Bu rejimde çift öküzün (çift) ve aile emeğinin (hane) temel olduğu küçük köylü işletmeleri söz konusudur. Aile sahibi köylü, kendi küçük zirai işletmesinin organizasyonunu yapar, ona hâkimdir. Osmanlı kanunnamelerinde aile reisi olarak nitelendirilen hane sahibi, öncesinde de belirttiğimiz üzere ana unsurdur. Her şey bu birim hane üzerinden tespit ve hesap edilir[1].

Çift- hane birimi başlıca üç unsuru birleştirmekteydi: emek kaynağı olarak hane halkı; koşum gücü olarak bir çift öküz, bu bir çift öküzle islenebilir boyutlarda bir birim meydana getiren ve tahıl üretimine hasredilmiş bulunan tarlalar. Bunların tümü bir üretim ünitesi ve dolayısıyla mali ünite sayılmaktaydı[2].

Bir çift öküzü ve onun işleyebileceği kadar toprağı tapu rejimi kuralları dairesinde tasarrufu altında bulunduran köylü ailesi zirai rejimin ana ünitesi olarak çift-hane sisteminin temelini oluşturur. Bu ünite aynı zamanda imparatorluk bürokrasisi için aynı zamanda bir ana vergi ünitesidir.[3] Çift-hane birimi başlıca üç unsuru birleştirmekteydi. Emek kaynağı olarak hane halkı, koşum gücü olarak bir çift öküz ve bu bir çift öküzle işlenebilir boyutta bir birim meydana getiren ve tahıl üretimine tahsis edilmiş tarlalar.

* *Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. aakoz@selcuk.edu.tr*

[1] Emecen, 1999: 94.

[2] İnalcık, 2004-I: 190.

[3] İnalcık, 1993b: 6-7.

Köylü reayanın sosyal-mali statüsünü belirleyen çift-hane sistemi ilk fütuhat dönemlerinde Batı-Anadolu ve Trakya'da Müslüman ve Hıristiyanlara ortak uygulanmıştır[4].

Çift-hane, bütün sistemin temel ünitesi olduğundan, kanunnamelerde ve tahrir defterlerinde sırada daima ilk olarak çift resminden söz edilir. Çift-hane, defterlerde haneyi temsil eden vergi mükellefi aile reisi adına bir "c" harfi ile tespit olunur ve bu çift-hane ünitesini ifade eder[5].

Osmanlı timar rejiminde köylünün toprağa bağlılığı, feodal düzendeki serflerin toprağa bağlılıklarını hatırlatsa da Osmanlı köylüsünü batı feodalizmindeki serflerle kıyaslamak mümkün değildir[6]. Serflerin özgürlüğü; yüksek bir ücret ödemesi, hür bir kadınla evlenmesi, kilisenin hizmetine girmesi ve krallığa ait topraklarda veya bir şehirde bir yıl bir gün kalabilmesi ile mümkündür. Yakalanması durumunda ise senyör tarafından toprağına geri getirildiği gibi ağır cezalara da çarptırılabilirdi[7].

Elinde bir çift yeri olan reaya her sene Bursa müddü ile dört müd ekin ekmek zorundaydı. Ekmediği her yıl için sipahisine bedel-i öşür olarak 50 akçe öderdi. İki müd ekmiş olsa bedel miktarı 25 akçeye düşerdi[8]. Bu rakama çift resmi dâhil değildir. Çiftine dört müd ekin eken reaya ise serbesttir istediği işle meşgul olabilirdi. Elinde çift miktarı toprağı olmayan ya da toprağını kiralama usulü başkasına ektiren reaya ise bedel-i öşürden muaf olup sadece çift resmini öderdi. Çiftliğini terk eden reaya ise sipahisine ödemek zorunda olduğu aşar vergisi ve diğer vergilerinin tazmini manasında çiftbozan resmi ödemek zorundaydı[9]. Bundan başka Çiftini terk eden reaya eğer başka bir sipahinin toprağında çalışıyor ya da başka işlerle uğraşıyorsa onun yerini tespit eden sipahinin köylüyü terk ettiği toprağına geri döndürme hakkı vardı. Fakat bunun için köylünün toprağı terkinden itibaren 10 yıldan fazla zaman geçmemiş olması lazımdı. 10 yıldan fazla

[4] Aköz, 2014: 215.
[5] İnalcık, 1993b: 8.
[6] Barkan, 1980: 881.
[7] Halil Cin- Gül Akyılmaz, 1995: 50-57, 116.
[8] *Çiftlik hususunda a'lâ ve evsat ve ednâ mu'teber olub bütün çiftlik a'lâ yerden altmış dönüm ve evsat yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden yüz ve yüzyirmi dönüm demişlerdir. Amma beyn-en-nâs meşhûr ve ma'rûf olan çiftlik oldur ki bir çiftlik nadasına ve ekinine vefâ ide ehâli-i kurâdan ekinciler dahi ana bir çiftlik dirler. Mikdarda Bursa müddile oniki müdlük yerdir. Konya müddile sekiz müdlük olur; bil-fi'il ma'mûl olan kile ile altı müdlük yer olur.(*1529 Tarihli Kanûn-nâme-i Vilâyet-i Karaman) Bkz. BA. TD. 387, s. 4-5
[9] Barkan, 1979: 307.

zaman geçen köylülerden sipahi sadece çiftbozan resmi talep edebilir ya da köylünün işlediği yeni topraktan kendisi için ikinci bir öşür isteyebilirdi. Bu resmin miktarı zamanla değişmiş Fatih kanunnamesinde 50 akçe iken XVI. yüzyıl sonunda bazı yerlerde 300 akçe olmuştur. Bu durum bize XVI. yüzyıldan sonra Osmanlı devletindeki reaya aleyhine olan gelişmelerin boyutları ve onların karıştığı isyanların sebepleri hakkında bir fikir verebilir. Çiftbozan resminin bir özelliği seyyid, sipahi-zade, berat sahibi ve asker sınıflarından istenmemesiydi. Onlar ziraatla meşgul oldukları zaman toprağın öşür ve resmini veririler fakat istedikleri zaman çiftliklerini bozup ziraatla uğraşmaktan vazgeçebilirlerdi. Aynı şekilde hastalıktan, yaşlılıktan ve diğer zorlayıcı sebeplerden dolayı toprağını ekemeyenler de çiftbozan vergisinden muaf olur, sipahileri üç yıl ekilmeyen bu tür topraklara el koyup tapu ile başkalarına verebilirdi[10].

Kanunnamelere göre "reaya ve ülke sultanındır". Bu sebeple sultanın izni olmadan hiç kimsenin toprak ve köylü üzerinde bir hakkı ya da gücü yoktu. Bu ilke sultanın imparatorluktaki mutlak hâkimiyetini güvenceye alıyor ve her türlü yerel beyliği ve sömürüyü ortadan kaldırıyordu. Bu ilke çerçevesinde Sultan timar sistemini kuran ve her türlü düzenleme yetkisine sahip olan olduğu gibi vakıf mülklerini ve özel çiftlikleri denetleyebiliyor, hatta Fatih gibi vakıfları feshedebiliyordu.

Diğer taraftan kanuna göre satılamaz olan reaya çiftlikleri XVI. yüzyıl sonlarından itibaren el değiştirmeye başlamıştı. Reaya çiftliğinin satılamaz, hediye edilemez, emanet bırakılamaz, rehin alınamaz ve ödünç verilemez hükmü ilk olarak söz konusu çiftin bağlı olduğu timarlı sipahinin bilgisi ve izni dâhilinde olduğu sürece yani sahib-i arz tarafından yapıldığı sürece meşru olmaya başladı. Böylece köylülerin klasik toprak rejimi çerçevesi içinde mülksüzleşmesi başladı. Köylünün mülksüzleşmesinin timar sisteminin bozulmasıyla başladığını düşünmek doğru değildir. Köylünün toprağını kaybetmesi iki şekilde olmaktaydı. İlki ismi mülksüzleşme, yani toprağı işleyen kişinin yerinde kalmasına karşılık toprağın tasarruf hakkını kaybetmiş olmasıydı. Kendi toprağını işlemeye devam eden kişiye çok daha ağır koşullar dayatılmaktaydı. Diğeri ise cismi

[10] 1529 Tarihli Kanûn-nâme-i Vilâyet-i Karaman'da : *Ve reayanın üzerine kaydolunan çiftliklerinde kabil-i ziraat olub hasıl viren yerlerin sürmeyüb boz (yoz) koyub varub ahar yerinde ekerler ise sahib-i arz öşrün ve salarlığın aldıktan sonra sahib-i raiyyet dahi bir öşür ala Ve üç yıl mütevaliyen boz kalub sürülmeyen çiftlikleri raiyete sürmek teklif itdikten sonra müsahale idüb sürmezse kadı ma'rifetile ahara virüb öşrün ve rüsumun ala* denilmektedir. Bkz. BA. TD. 387, s. 4-5.

mülksüzleşme, yani köylünün baskılara dayanamayıp toprağını bırakıp kaçması şeklindeydi[11].

Yukarıdan itibaren anlatılagelen köylünün toprağa bağlılığı daha çok XV-XVI. yüzyıllardaki toprak-nüfus arasındaki denge ile yakından ilgili olsa gerek. Zira XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra nüfusta % 60 oranında bir artış gerçekleşmiş, buna mukabil ekilebilir tarım alanları genişlemediği gibi daralma eğilimi göstermiş, hatta var olan ziraat işletmeleri küçük parçalara bölünmüştür. Küçülen tarım topraklarının yanında tapu bedelleri ve öküz fiyatlarının da artması[12] köylüleri oldukça zora sokmuştur. Bu durum köylerden kentlere doğru bir göç hareketinin doğmasına da neden olmuştur.

Bozkır Nahiyesinde Toprağa Bağlılık İlkesi ve Geçimlik Nüfus Hareketleri

Bozkır Nahiyesi coğrafi yapısı gözönüne alındığında kanunnamede tanımlandığı gibi bir çiftlikten söz etmek mümkün olmayacaktır. Zira bölgenin dağlık olması ekilebilir alanların son derece sınırlı olması sonucunu doğurmuştur. Bu çalışmada verimlilik hesaba katılmaksızın Bozkır bölgesinde bir çiftlik yer belirtilen sebepten dolayı en fazla 60 dönümlük bir alan olarak kabul edilmiş ve değerlendirmeler bu ölçek üzerinden yapılmıştır.

Sadece Bozkır Nahiyesinde değil XVI. Yüzyılın ikinci yarısında bütün Osmanlı ülkesinde karşılaşılan en önemli problemlerden birisi de geçim şartlarına bağlı göç hareketleri idi. Yukarıda izah edildiği üzere Osmanlı kanunlarına göre her ne kadar halkın bir yerden bir yere göç etmesi izne tabi olsa da ne köylüler ne de şehirliler bu kanunlara çok uymuş görünmüyor. Bulunduğu yerde geçimini sağlayamayan insanlar, yeni geçim imkanları bulmak ümidiyle başka yerlere göç ettiler. Bu hareketliliğin temelinde azalan ekim alanları üzerinde oluşan nüfus baskısı en önemli etkendi. Çünkü gittikçe daralan ekilebilir alanlar o bölgede yaşayan insanları beslemeye yetmemekteydi.

Geçimlik nüfus hareketlerini dört ayrı biçimde ele almak gerekir[13]:

1. Sadece köyünden veya şehrinden bir başka köy veya şehre gitmek yerine sancak sınırları dışında kalan daha büyük şehirlere göç etmektir.

[11] Veinstein, 2009: 40-43.
[12] Yunus Koç, "16. Yüzyılda Tarımda Yatırım Maliyeti Sorunu Ya Da "Resm-i Tapu" ve Öküz Fiyatlarına Dair Bazı Gözlemler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17, Ankara 2012, s.139-148.
[13] Erdoğru, 2004, s. VII

Bu kapsamdan olmak üzere Bozkır Nahiyesine bağlı Bozdam köyünden Yusuf veled-i Ahmed'in İçel'e, Hacı Halil köyünden Mehmed veled-i Yusuf'un ise Aydın'a gittiği 1584 tahriri esnasında tespit edilmiştir.

Bu göçün sadece hane reisinin gitmesi şeklinde mi yoksa bütün ailenin göç etmesi şeklinde mi gerçekleştiğine dair kayıt yoktur. Ama bu uzak mesafeli göçlerin daha çok hane reisi erkeğin para kazanmak maksadıyla göçü olduğu kanaatindeyim.

2. Köylerden aynı sancak içerisinde yer alan yakın şehirlere göç. Gerek toprak yetersizliği, gerekse köylü üzerinde artan baskılar bir kısım köylülerin şehirlere göç etmesine sebebiyet vermiştir.

Eldoğan köyünden Halil veled-i Musa köyünden ayrılarak, Seydişehir'e yerleşmiştir.

Bu ikinci tür göçte bütün ailenin birlikte göçtüğü kanaatindeyim.

3. Köyler arasında gerçekleşen göçler. Bu çalışmanın konusunu ve içeriğini de ağırlıklı olarak bu göç türü oluşturmaktadır. Zira en yaygın görülen göç türü budur. Yukarıda anlatıldığı üzere köylünün toprağının yetersiz olması, ya da topraksızlaşması onu arayışa yöneltmekte ve ailesinin geçimini temin edebilmek için üretim yapabileceği başka köylere göç etmesine sebep oluyordu.[14]

Merye köyünde Gündüğün köyünden gelen çiftçiler; Ali Çerçi köyünde, Kafir Çiftliği ve Öz köyünden gelen çiftçiler; Eldoğan köyünde Ahırlı köyünden gelen çiftçiler; Değirmenderesi köyünde, Çat köyünden gelen çiftçiler; Paşa Çiftliği köyünde, Öz ve Balıklağu köylerinden gelen çiftçiler; Morsun köyünde, Akçapınar köyünden gelen çiftçiler «zemin» adı verilen değişik büyüklükteki tarlalarda ziraat yapmaktaydılar. Bazı mezraalar ise iki üç köy ahalisi tarafından ekilmekteydi. Örneğin, Gögüsün mezraasında Fart ve Morsun halkı ziraat yapmaktaydı.

Başkasının toprağında ziraat yapan bu köylülerin durumu kanun-namede şu şekilde belirlenmiştir: *Ve hariç reâyâdan bir kimesne sipâhinin timarında yer dutsa rüsûmın ve öşrün ve sâlârlığın timar sahibine virir; eğer yeri az olsa iki dönüme bir akçe virir ve ol raiyet eğer defterde ahar sipâhiye çift yazılıp raiyet ise sipâhisine hemen resm-*

[14] Erdoğru, 2004, s. VII-XI

i çift vire; kadimden öşür ve sâlâri yer sahibine ve resm-i çift raiyet sahibine kaydolunmışdır. [15]

1584 yılı verilerine göre Bozkır'da köyler arası nüfus hareketliliği bir hayli yaygın bir uygulama olarak görülüyor.

Arvana köyündeki bir kısım araziyi Yağluöyük köylüleri, Kiçisandı köyündeki arazileri Kayacık, Ovacık ve Yağluöyük köylüleri ekip biçmekteydiler. Bozkır'a bağlı Kadıbeleni köyünde Beğri, Karaardıç, Akçapınar gibi değişik köylerden köylüler ziraatle uğraşmaktaydı.

Yakın çevrede yer alan köylerden gelen çiftçilerin geldikleri köyde ziraat yapmaları rahatlıkla anlaşılabilir olmasına karşılık uzak yerlerden çiftçilerin başka köylere gitmesi oldukça dikkat çekicidir. Mesela Beğri, Akşehir ve Ilgın sınırındaki uzak dağ köylerindendir.

4. Bozkır Nahiyesine dışardan yapılan göçler. Bozkır köylerine veya yaylarına göç edenler çoğunlukla konar göçer cemaatlere bağlı kimselerdi[16].

XVI. Yüzyılda Bozkır Nahiyesinde Nüfus-Toprak İlişkisi

1500 Yılı						1580 Yılı				
Nefer	**Hane**	**Çift**		**Nim Çift**	**Çiftlik**	**Nefer**	**Hane**	**Çift**	**Nim Çift**	**Zemin**
1149	918	64		628	27	3054	1901	64	875	161
		64x2=128						64x2=128		
		Toplam nim çift		756*					1003	
		Toplam Dönüm	22680					33090		
		Nefer başına dönüm	19,73					10,83		
		Hane Başına Dönüm	24,70					17,40		

[15] 1529 Tarihli Kanûn-nâme-i Vilâyet-i Karaman BA. TD. 387, s. 4-5.

[16] *Resm-i güzle der karye-i Ahurlu yaylakda Alaiyye halkı bu karyenin sınırına evler edüb güzlerler anun mukabelesinde hanedan haneye ikişer 200 akça güzle verürler*

Bac-ı hazar-ı karye-i mezkure maa resm-i otlak-ı yaylakha-i Yakınağaç ve Hisar ve Ot ve Musa ve Su-arası ve Sülek maa ihtjşab-ı,yaylakha-i mezkure liva-i Alaiyye'den Bürcek ve reaya ve nahiye-i Bozkır kurasının ekser reayası ol yaylaklara çıkarlar ve resm-i yaylak ve otlak içün haneden haneye ikişer akça alurlar. Bkz. KKA. 137, v. 176a.

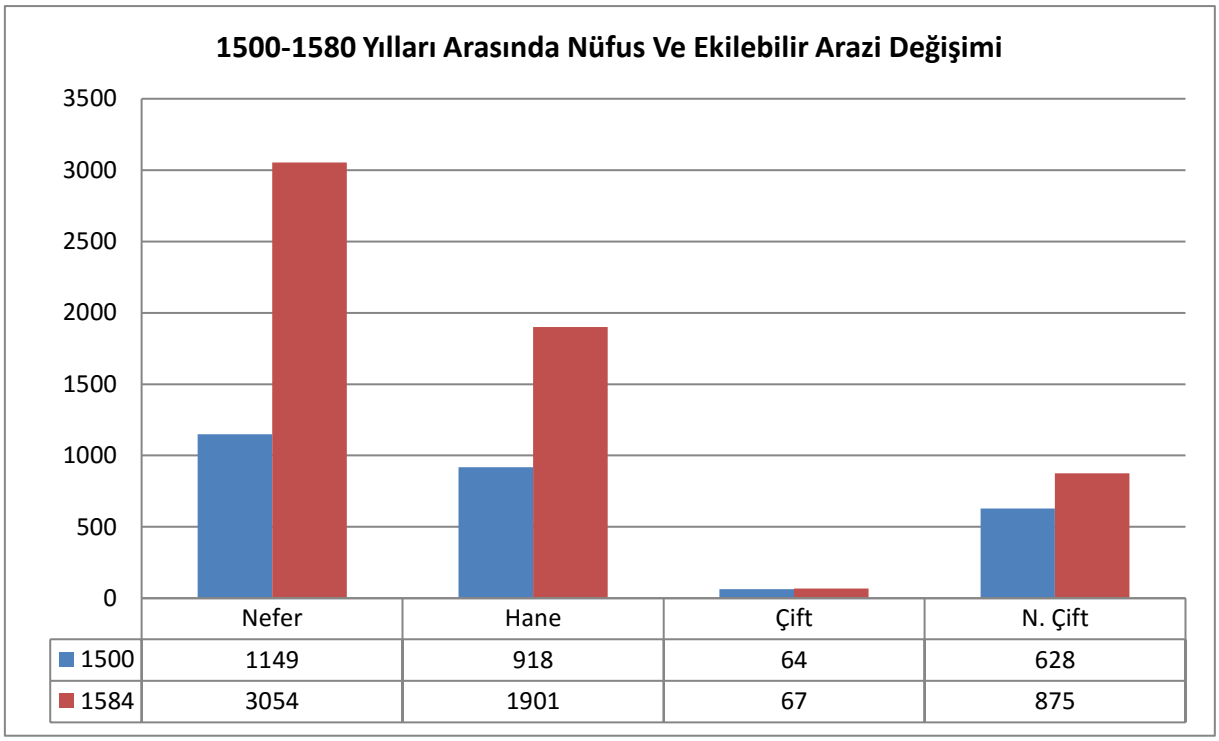

	Nefer	Hane	Çift	N. Çift
1500	1149	918	64	628
1584	3054	1901	67	875

Tablo ve bağlı grafik incelendiğinde açıkça görüleceği üzere XVI. Yüzyılın başından sonuna doğru nüfusta %165 (nefere göre) oranında çok ciddi artış olurken, ekilebilir topraklarda bu artış sadece %46 civarında gerçekleşmiştir. Fakat nim çift sayısındaki bu artış reel bir artışı ifade etmemektedir. Ekilebilir topraklar dönüm bazında ele alındığında ciddi bir azalma olduğu görülür. 1500 yılında toplam ekilebilir arazi 22680 dönümdür ve nefer başına yaklaşık 20 dönüm (19,73) düşmektedir. 1580 yılında ise ekilebilir arazinin dönüm karşılığı 33090 dönümdür. Bu dönemde nefer başına düşen dönüm miktarı yaklaşık 11 dönümdür (10,83). Bunun anlamı nefer başına düşen ekilebilir arazide, dönüm bazında % 55 oranında bir azalma olduğudur.

Aynı dönemde tarım toprakları Konya kazasının Hatunsaray nahiyesinde 50.000 dönümden 49.300 dönüme, Sudiremi nahiyesinde ise 15.240 dönümden 12.360 dönüme gerilemiştir[17]. Nahiyenin çiftlik sayısı neredeyse yüzyıl boyunca aynı kalmış, nim çift miktarında sınırlı bir artış olmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı timar sisteminin gereği olarak köylünün toprağa bağlılığına rağmen, kolaylıkla yer değiştirebildiği ve toprağını bırakıp çift-bozan olabildiği, şikâyet

[17] Yörük, 2012: 337; Yörük, 2014:315.

olmadığı takdirde de gittiği yerin sakini olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yukarıda da izah edildiği üzere nüfus baskısı altında olan köylünün mülksüzleşmesi yani yaşadığı köydeki ekim alanlarının yetersizliği köylüyü yeni arayışlara yöneltmiştir. Geçimini temin edebilmek derdine düşen köylü bilhassa XVI. Yüzyılın sonlarına doğru başka köylere çiftçi olarak gitmiş veya daha büyük şehirlere giderek farklı alanlarda yaşamını sürdürmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

BA. TD. 387
KKA. TD. 137
Aköz, Alaattin, (2014), Sürü Peşinde Saban İzinde Osmanlı Devleti'nde Konargöçerler ve Köylüler, Palet Yayınları, Konya 2014.
Barkan, Ömer Lütfi, (1979), "Tımar", İA. XII/1. Eskişehir, s.286-333.
_____, (1980), "Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı", Türkiye'de Toprak Meselesi, İstanbul.
Cin, Halil - Gül Akyılmaz (1995), Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
Emecen, Feridun M., (1999), "Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", Osmanlı, (Editör: Güler Eren), Cilt IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 91-97. İnalcık, 2004-I: 190.
Erdoğru, Mehmet Akif, (2004), Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 123, İzmir.
İnalcık, Halil, (1993b), " Köy, Köylü ve İmparatorluk ", Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, Eren Yayınları, İstanbul, s.1-14.
Koç, Yunus, (2012), "16. Yüzyılda Tarımda Yatırım Maliyeti Sorunu Ya Da "Resm-i Tapu" ve Öküz Fiyatlarına Dair Bazı Gözlemler", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.17, Ankara, s.139-148.
Veınsteın, Gılles, (2009), "Çiftlik Tartışması Üzerine", Osmanlıda Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım, (Editörler: Çağlar Keyder, Faruk Tabak), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,
Yörük, Doğan (2012), "16. Yüzyılda Hatunsaray Nahiyesinin İktisadi Yapısı", I. Uluslararası [Lystra] ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu [Bildiriler] [2-4 Ekim 2011], Edt: Hasan Bahar, Konya, s.335-346.
_____, (2014), "The Economic Structure of the Sudiremi Subdistrict in the XVI. Century". New Trends in Ottoman Studies Papers Presented at the 20. CIEPO Symposium Rethymno, 27 June – 1 July 2012, Edt. Marinos Sarıyannis, Retyhmno, 309-327.